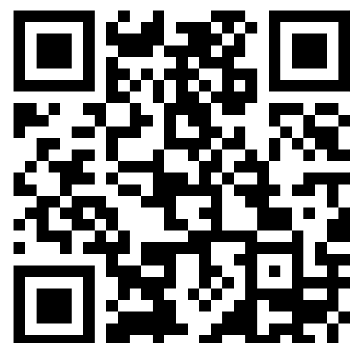
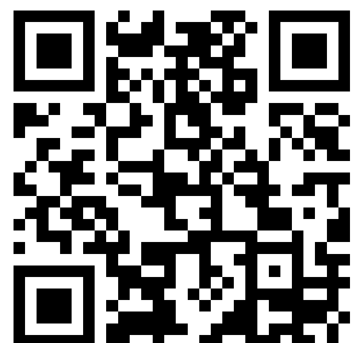
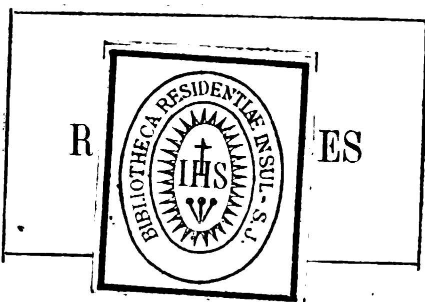
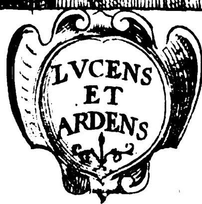

R
ES
BIBLIOTHECA RESIDENTIAE INSUL. S.J.
IHS

SANCTI
BONAVENTVRAE
OPERA OMNIA.

QVID bonauentura est? lucens, ardensq lucerna:
Lucet enim reliquis, ardet et ipse simul.
Lucet doctrina, diuino exardet amore:
Ardet lux, ardor lucet, vtrumque manet.

Nec potis extingui lux, nec consumier ardor,
Nam neque lux noctem, nec timet ardor aquas.
Hanc candelabro imponis tu, SIXTE, lucernam,
Sic abeant tenebræ, sic procul algor abit.

SANCTI

BONAVENTVRAE

EX ORDINE MINORVM,

S. R. E. EPISCOPI

CARD. ALBANEN.

EXIMII ECCLESIÆ

DOCTORIS

Operum

TOMVS SECVNDVS,

QVO EXPOSITIONES IN TESTAmentum nouum, continentur.

Nunc primùm in Germania, post correctiss. Romanam Vaticanam editionem, impressus.

MOGVNTIÆ

Sumptibus Antonij Hierati Colonienſ. Bibliopolæ.

Anno M. DC. IX.

ARGVMENTVM
EXPOSITIONIS POSTILLARIS
SANCTI BONAVENTVRÆ
in Euangelium B. Lucæ.

SAncti Bonauenturæ, eximij Ecclesiæ Doctoris eruditio singularis, admirandaq́ doctrina cum ex scholasticis multis lucubrationibus, tum ex luculentis expositionibus perspici facile potest, quas plurimas in vetus, & nouum Testamentum, docte, egregieq́ scripsit. Quos autem veteris Testamenti sacros libros exposuerit, eos superiori tomo demonstrauimus: hoc autem altero tomo complexi sumus expositiones in nouum, nimirum in Euangelium S. Lucæ, & S. Ioannis: scripsisse etiam dicitur in S. Matthæum & S. Marcum in omnes B. Pauli epistolas, ac præterea in epistolas Canonicas & in Apocalypsim: sed ea tanti Doctoris ingenij monumenta ad hanc vsque diem extare non comperimus: nec verò ab eo relicta fuisse, ex eorum litteris animaduertimus, qui illius expositiones certò indice sigillatim notarunt quàm diligentissimè. Expositiones autem in Apocalypsim nemo è veteribus scriptoribus ei adscribit, si quæ autem eius nomini hodie ascribuntur, id nulla probabilis coniectura, nullaq́ certi argumenti ratio demonstrat, vt à doctissimis viris, qui aliorum scripta accuratè perpendunt, sapienter iudicatum est. Dicemus igitur iam de expositione in S. Lucam, quam eius esse non solùm Trithemius ostendit, sed planè demonstrat exemplar vetus Vaticanum, itemq́ exemplaria quatuor, in Belgio diligenter asseruata: quorum vnum est Gandauense, alterum Bruxellense, tertium Traiectinum, quartum Louaniense: cùm quibus omnibus olim à F. Matthia Dordracensi, fratrum Minorum Germaniæ inferioris Ministro prouinciali olim collata quàm diligentissimè hæc expositio, ann. M.D.XXXIX. typis Antuerpiensibus concinnè impressa, Paulo III. Pont. Max. prodijt in lucem. Ex Antuerpiensis editionis, aptè recteq́ emendatæ exemplari sumpsimus exemplum ad editionem Vaticanam hanc, quæ melior multis partibus reddita est exemplaribus quoque alijs. Editio præterea Veneta, & si typographorum indiligentia erratorum quibusdam notis, & mendis aspersa est, vsui etiam nobis fuit propter conferendi rationem ad hanc ipsam emendationem Vaticanam, in qua splendor elucet non minimus doctrinæ tanti Doctoris: cui inprimis lumen maximum omni ex parte afferre impensius curauit Sixtus Quintus Pontifex sanctissimus, idemq́ eruditissimus. Huic porrò expositioni summi viri & sanctimonia & doctrinæ opinione præstantes tantum tribuerunt, vt cum aliquid de Euangelio S. Lucæ dicturi essent, vnum sanctum Bonauenturam cæteris illius Euangelij interpretibus anteponerent: nimirum cum ad eius expositionem optimus Bonauentura interpres, omnes industriæ ingenijq́ sui neruos intenderit, sancta quadam æmulatione incensus. Nam Vrbanus Quartus Pontifex, S. Thomæ Aquinati maximè auctor fuit, vt ex omnibus Patrum tum Latinorum, tum Græcorum commentarijs in quatuor sanctos Euangelistas cathenam contexeret: cui etiam interpretem Græcum adiunxit, vt nihil ad perfectæ expositionis cumulum deesset, si græca desiderarentur. Id negotij sancto Thomæ à Pontifice datum, cùm hic noster accepisset, quo tempore Parisijs theologiæ interpretandæ publico munere fungebatur, sanctæ æmulationis zelo ductus, quidquid temporis à publico eo interpretandi munere vacuum habuit, id omne ad scholasticas expositiones Euangelij S. Lucæ transmisit. Qua in expositione eam laudem tulit, quæ vni tantùm huic scholastico theologo tributa est, alij præterea nemini, nimirum quòd is scripturam scriptura exponat, sacrarumq́ sententiarum vbertate, si quem locum exponit, ita tractat, vt earum copijs nihil vberius, nihil doctrina eruditius, nihil vitæ institutis ad disciplinam accommodatius, ad expositionem verò nihil dilucidius dici possit, cùm omnia etiam, quæ ad artium liberalium scientiam, cæterarumq́ rerum cognitionem pertinent, ita appositè ad interpretationem adhibeat, vt cuncta sapere videatur, siquidem cum vsu venit, non modo philosophorum, tum Aristotelicæ, tum Platonicæ disciplinæ decreta, eaq́ difficillima explicat, sed Rhetorũ etiam præcepta, Oratorum sententias, atque adeò historiæ Romanæ annales tractat eo vberius, quo illustriores sensus afferre se posse videt ad sacrarum litterarum explicationem. Est in Euangelium sancti Lucæ cathena Græcorum Patrum præclarè contexta, Leontiusq́ item Græcus auctor, omnium iudicio videtur ipsius sancti Euangelistæ interpres non indisertus, Titus autem Bostrorum Episcopus, ad eiusdem Euangelistæ expositionem Græcam quamplurima adiumenta attulit. Ac præterea sunt in Latinis alij non pauci: in quibus S. Bonauentura doctrinæ suæ exquisitissimæ opes ad eiusdem Euangelistæ declarationem tantas attulit, quantas quisque maximas legendo percipiet, benignitate sanctissimi Patris nostri Sixti Quinti, sapientissimi Pontificis: qui tanti Doctoris monimenta Ecclesiæ Dei in omnes partes vtilia, cùm anteà situ, & squalore iam diu obsita, tenebricosis etiam locis occulta laterent, impensè curauit è tenebris in lucem emitti ad perpetuum eumq́ maximum reip. Christianæ splẽdorem, salutaresq́ omnium vtilitates.

ELEN-

ELENCHVS EXPOSITIONVM

Tomi II.

S. BO-

S. BONAVENTVRÆ ORDINIS MINORVM S.R.E. CARDINALIS EPISCOPI ALBANENSIS EXIMII ECCLESIÆ Doctoris

Expositio in Caput VI. Euangelii S. Matthæi.

DE ORATIONE DOMINICA.

PATER *noster, &c.*] Oratio hæc priuilegiata est in trib. nempe in dignitate, quia à Christo composita: in breuitate, vt citius sciatur, melius retineatur, & frequentius dicatur: in fecunditate, quia omnes petitiones continet, & vtriusq; vitæ necessaria complectitur. Pater noster diuiditur in exordiũ, cum dicitur: *Pater noster*: in tractatum, cum dicitur: *Sanctificetur nomen tuum, &c.* vltimo in conclusionem, cum dicitur: Si enim dimiseritis. Sed hæc conclusio non est de integritate orationis. In exordio datur petenti fiducia, cum dicitur: *Pater noster*, non Domine. Domino seruitur timore, patri vero amore, teste Malachia, qui ait. Filius honorat patrem suum, & seruus Dominum suũ timebit. Si ergo pater ego sum, vbi honor meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus? In tractatu ponuntur omnia nobis necessaria: & in conclusione infertur necessaria ex præmissis consequentia. Deus dicitur Pater noster generaliter, omnium per creationem, iuxta illud: Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te? Fecit in corpore, creauit in anima, & possedit in vtroque: Specialiter iustorum per adoptionem, dicente Domino: Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Et in Luca: Si ergo vos cum sitis mali, *&c*: Singulariter Christi, per æternam generationem, iuxta illud: Non solum soluebat Sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deũ. Et in Matthæo: Neq; patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Pater est primo modo per impressam imaginẽ: secundo modo per appositam gratiæ similitudinem: & tertio modo per æternam originem. *Qui es in cœlis*, id est in Angelis. Vel, *in cœlis*, id est in Sanctis. Sancti enim dicuntur cœli quadrupliciter, scilicet propter vitæ sublimitatem, dicente Paulo: Nostra conuersatio in cœlis est: propter bonorum operum claritatem, ipso Apostolo dicente: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Et in Matthæo: Luceat lux vestra coram hominibus, &c. Propter propositi firmitatem, dicente Psalmista: Verbo Domini cœli firmati sunt. Et deniq;, propter Deum in eis quiescentem per gratiam, iuxta illud: Cœlum mihi sedes est. Et in Psalmo: Dominus in cœlo parauit sedem suam. Dicit ergo: *Pater noster, qui es in cœlis*, id est, in spiritualib.

Orationis Dominicæ diuisio. Mala.1.b. Deus quo modo Pater noster. Deut.32.a. Matth.5.g. Luc.11.b. Ioan.5.c. Matth.11.d. Sancti dicuntur cœli. Phil.3.d. Philip.2.b. Matt.5.b. Psal.32.a. Isa.66.a. Psal.102.

A vt ad spiritualem mansuetudinem, in qua habitat, festinare discamus, & cœlestia ab eo quæramus. *Sanctificetur nomen tuum.* Terminato exordio, sequitur tractatus, qui diuiditur in duas partes, in prima oratur pro bonis adipiscendis, & in secunda pro malis amouendis, ibi: *Et dimitte nobis debita nostra*, &c. Primo petitur pro bonis adipiscendis. Sunt enim bona æterna, quæ petuntur in præmium. *Sanctificetur nomen tuum.* Petimus, quod ipsa gloria, siue perfecta notitia confirmetur in nobis, & hoc erit in gloria perseuerando. Sunt bona spiritualia, quæ petuntur in meritum, siue in bonum perseuerantiæ: *Adueniat regnum tuum*, id est, Ecclesia, vel anima, in qua per gratiam regnas. *Adueniat*, id est, in finem perueniat. Sunt bona itidem spiritualia, quæ petuntur in bonum gratiæ. B *Fiat voluntas tua*, id est, libertas nostri arbitrii societur per gratiã tuæ voluntati. Sunt deniq; bona temporalia, quæ petuntur in sustentationem, siue temporale subsidium: *Panem nostrum quotidianum da nobis*, &c. Secundo petitur pro amouendis malis, nempe præteritis, cum dicit: *Et dimitte nobis.* Pro amouendis etiam præsentibus, cum dicit: *Sed libera nos à malo.* Demum pro amouendis malis futuris, cum dicit, *Et ne nos inducas in tentationem.* Præterita mala sunt dolenda, præsentia vitanda, & futura præcauenda. Septem sunt petitiones, scilicet: *Sanctificetur nomẽ tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua. Panem nostrum quotidianum. Et dimitte nobis debita nostra. Et ne nos inducas. Sed libera nos à malo.* Septem sunt dona, scilicet sapientia, intellectus, consiliũ, fortitudo, scientia, pietas & C timor. Septem etiam sunt beatitudines, nempe regnum cœlorum, possessio terræ, consolatio, saturitas, misericordiæ consequutio, visio Dei, & filiatio Dei. Septẽ virtutes sunt contra septem vitia, videlicet paupertas spiritus cõtra superbiã, siue inanẽ gloriam: mansuetudo, contra irã: luctus, contra inuidiam: sitis iustitiæ, cõtra acediam: misericordia, contra auaritiam: munditia cordis, contra gulam: deniq; pax, contra luxuriam. Homo ergo ægrotus: Deus, medicus: vitia, languores: petitiones, planctus: dona, antidota: virtutes, sanitates: beatitudines, felicitates & gaudia. Petitionibus dona, donis virtutes, virtutib. beatitudines obiiciuntur, & vitia excluduntur. *Sanctificetur nomen tuum.* Petitio, Sanctificatio, donum sapientia, virtus pax, beatitudo filiatio Dei, & vitium, contra quod, D luxuria. *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen Dei inuenimus in scriptura tripliciter, scilicet terribile, iuxta illud Deuteronomii: Nisi timueritis nomen eius gloriosum, & terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit Dominus

Septem petuntur in oratione Dominica. Dona septem. Beatitudines septẽ. Virtutes septem. Dei nomẽ. Deut.28.f.

Psalm. 8. a plagas tuas. Admirabile, teste Dauid, qui ait: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, &c. Laudabile, ipso etiam Dauid alibi di- Psal. 112. a cente: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini, &c. Est ergo nomen Dei terribile, quantum ad potentiam, quæ attribuitur Patri: est admirabile, quantum ad sapientiam, quæ attribuitur Filio: est deniq; laudabile, quantum ad bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto. Sanctificatur ergo, id est, in nobis firmatur nomen tuum terribile, in cognitione summæ potestatis: admirabile in cognitione primæ veritatis: & laudabile in cognitione summæ bonitatis. Dicit ergo: *Sanctificetur nomen tuum* quasi diceret, da nobis spiritum sapientiæ, id est, iucunditatem internam, vt gustemus, quam suauis es: & hoc generet in nobis pacem, & hoc contra luxuriã, Psal. 37. a quia dicit Propheta: Non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum. *Adueniat regnum tuum.* Petitio, aduentus regni: donum, intellectus: virtus, munditia cordis: beatitudo, visio Dei: & vitium, contra quod, gula. Regnũ Dei. *Adueniat regnum tuum.* Regnum Dei dicitur militans Ec- Matt. 13. f clesia, vt habetur in Matthæo. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Dicitur etiam Regnum Dei, doctrina Euangelica, dicẽte Luc. 16. d Luca: Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem, & ex eo regnũ Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Dicitur deniq; regnum Dei beatitudo æterna, dicente, vbi supra, Matt. 13. f Matthæo: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. De hoc præcipue accipitur, quod hic dicitur, licet nõ incongrue de aliis accipi possit. Dicit ergo: *Adueniat regnum tuum,* quasi diceret: Da nobis spiritum intellectus, quo mundati corde, intelligamus te in præsenti regnare per fidem, vt in futuro videamus te regnare per speciem: & Osee 4. c hoc est contra gulam, de qua dicitur: Vinum & ebrietas auferunt cor. *Fiat voluntas tua.* Petitio, voluntatem Dei fieri, donum, consilium, virtus misericordia, beatitudo, Voluntas Dei. misericordiæ consequutio, vitium, contra quod, auaritia. Voluntas Dei est ad tria, nempe ad creationem, vt di- Psal. 113. b citur in Psalmo: Omnia quæcunq; voluit, fecit. Ad grati- 1. Thes. 4. a ficationem, dicente Paulo: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra: & ad glorificationem, teste Domino, qui Ioan. 6. e ait: Hæc est voluntas patris mei, qui misit me, vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternã. Est ergo voluntas Dei, creans, gratificans, de qua hic ac- Misericordia auaritiam perimit. cipitur, & glorificans. Dicit ergo: *Fiat voluntas tua,* quasi dicat: Da nobis spiritum consilii, vt faciamus voluntatem tuam, maxime misericordiam, quæ perimit auaritiam, Matth. 5. a quatenus misericordiam consequamur, secundum illud: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Sicut enim auaritia consistit in acquirendo, & retinendo, ita misericordia in dando & dimittendo. Quid autem prodest sæpius dicere: *Fiat voluntas tua,* & nolle iuuare? Vult Deus apud te esse pauperes, vt per eos salueris, & corpore & anima. Cum enim defuerunt vasa, 4. Reg. 4. b stetit oleum. Vos venitis voluntatem frangendo. *Panem nostrum quotidianum.* Petitio, Panem dari, donum fortitudo, virtus, esuries iustitiæ, beatitudo saturitas, vitium, Panis triplex. contra quod acedia. *Panem nostrum,* &c. Est panis tripliciter, scilicet, corporalis, vt dicitur in Genesi: In sudore vul- Gen. 3. d tus tui vesceris pane tuo. Est etiam sacramentalis, vt dicit 1. Cor. 11. d Apostolus: Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, &c. Est quoq; panis iste Ioan. 6. e æternalis, iuxta illud: Ego sum panis viuus: & ille præcipue dicitur supersubstantialis. Et Hieron. inquit: Super- Hieron. in Matth. c. 6. tom. 6. substantialis panis est, qui dicit: Ego sum panis viuus: qui videlicet vniuersas superat creaturas. Licet autem sint multi panes mystici, de his tamen tribus exponunt do- Aug. lib. 2. de sermon. Dom. in mont. c. 12. in fi. tom. 4 ctores, quod hic dicitur. Vnde Augustinus: Panis quotidianus dictus, vel necessaria huius vitæ, vel sacramentum corporis Christi. Oportet ergo, vt coniuncte omnia ista tria accipiantur, vt scilicet panem quotidianum petamus simul & necessaria corpori, & sacramentum visibile, & inuisibile verbi Dei. Vnde de his trib. potest accipi quod Luc. 11. a dicitur: Amice commoda mihi tres panes. Primus ergo panis est ad corporis sustentationẽ, secundus in via ad animæ refectionem, & tertius in patria ad æternam fruitionem. Dicit ergo: *Panem nostrum supersubstantialem,* &c. quasi dicat: da nobis spiritum fortitudinis, qui multiplici pane roborat animam, ne deficiamus in præsenti, esu- Matth. 5. a riendo iustitiam, per quam expellentes acediam, plena iustitia saturabimur in futuro, secundum illud: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Dimitte nobis debita nostra.* Petitio, dimitti debita, donum scientia, virtus luctus, beatitudo consolatio, vitium, contra quod, inuidia. *Dimitte nobis debita nostra,* est debitum offensę, Domino attestante, qui ait: Serue nequam omne Matth. 18. d debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me, &c. Est debitum bonæ vitæ, iuxta illud: Cum feceritis omnia, quæ Luc. 17. c præcepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Est etiam debitum pecuniæ, nam ait Salomon: Noli esse cum his, qui defigunt manus Prou. 22. d suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Agitur autem hic de debito offensæ, non pecuniæ. Debitum primum, malum: secundum, bonum: & tertium indifferens. Dicit ergo: *Dimitte nobis,* &c. quasi dicat: Da nobis donum scientiam, & virtutem, luctum, quo tam nostra, quam aliena peccata cogitemus, & defleamus, vt nobis debita nostra dimittas: & ita consolationem habeamus contra inuidiam, quæ facit hominem de alieno bono tabescere, vnde versus:

Inuidus alterius macrescit rebus opimis. Horat. li. 1 epist. epi. 2

Et ne nos inducas in tentationem. Petitio, Non induci in tentationem donum pietas, virtus mansuetudo, beatitudo, possessio terræ, vitium, contra quod ira. *Et ne nos inducas.* Est tentatio irritationis, sicut scriptum est: Vocauit Tentatio multiplex. Moyses nomen loci illius tentatio, propter iurgium filio- Ex. 17. c rum Israel, & quia tentauerunt Dominum dicentes: Est ne Deus in nobis? Est tentatio probationis, nam dicit Ia- Iac. 1. b cobus: Beatus vir, qui suffert tentationem. Et in Tobia Tob. 2. c Hanc tentationem ideo permisit Deus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Est etiam tentatio malæ persuasionis, vt habetur in Matthæo: Accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, &c. Matth. 4. a Et in Paulo: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, supra id, quod potestis, &c. De hac tertia intelligitur præ- 1. Cor. 10. cipue quod hic dicitur. Dicit ergo: *Et ne nos inducas,* &c. quasi dicat: Da nobis spiritum pietatis, & mansuetudinem spiritus, vt per spiritum pietatis vincamus tentationem, exercendo nos ad pietatem, & per mansuetudinem vincamus vitium, iram, non reddendo malum pro malo: vt ita beati possideamus terram viuentium, quam per spiritum pietatis, & mansuetudinem obtineamus. Vnde dicitur: Beati mites, quoniam, &c. *Sed libera nos à malo.* Matth. 5. a Petitio, liberari à malo, donum timor, virtus paupertas spiritus, beatitudo regnum cœlorum, vitium, cõtra quod inanis gloria. *Sed libera,* &c. Est liberatio à malo culpæ, iuxta illud Apostoli: Liberati à peccato, serui autem facti Rom. 6. d Deo. A malo miseriæ, ipso Paulo attestante, qui ait: Creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem, Roman. 8. d &c. Est etiam liberatio à malo pœnæ æternæ, vnde dicitur: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam Osee 13. d eos. Dicit ergo: *Sed libera nos,* &c. quasi dicat: Da nobis spiritum timoris, vt per illũ vincamus mala, & per virtutem paupertatis spiritus bona adipiscamur: quatenus exclusis vitiis, & contemptis terrenis, habeamus æterna, scilicet beatitudinem regni cœlorum, quam lucifer & primi parentes per vitium inanis gloriæ amiserunt. *Amen.* Hieronymus ait: Scire autem debemus, apud Hebræos Hieron. epi. 138. tom. 3. in fine librorum vnum è tribus solere subnecti, vt aut Amen scribant, aut Sela, aut Salom. Amen significat vere, vel fideliter: Salom significat pacem: Sela significat semper. Nota, quod dici solet, quod Amen quandoque tenetur nominaliter, vt in Apocalypsi: Hæc dicit, Amen, Apoc. 3. c testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei. Quandoq; aduerbialiter, vt ibi: Amen, Amen dico vobis. Quandoq; verbaliter, vt hic: *Amen,* id est, omnia prędicta fiunt nobis ex tua gratia.

S. BONAVENTVRÆ S. R. E. CARD. EPISCOPI ALBANENSIS EXIMII ECCLESIÆ Doctoris,

IN EVANGELIVM S. LVCÆ proœmium.

SPIRITVS *Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus. Ad annunciandum mansuetis misit me; vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.*] Considerantibus nobis verbum aliquod, quod nos introducat in Euangelium Beati Lucæ, nullum magis occurrit idoneum, quam quod ipse Beatus Lucas refert, Christum Dominum in suo prædicationis exordio assumpsisse verbum, scilicet propositum, quod scribitur à Luca, & sumptum est ex Isaia.

Isa.61.a
Luc.4.e *Isa.61.a*

Hoc autem secundum generalem sui intellectum competere potest cuilibet doctori sacræ scripturæ: Secundum specialem vero, beato Lucæ Euangelistæ. Secundum singularem, ipsi Christo, qui est fons veritatis & gratiæ. Secundum autem quod generaliter intelligitur, insinuat duplicem personam, ad opus Euangelicæ doctrinæ necessariam, scilicet doctoris, & auditoris. Secundum quod specialiter, duplicem causam extrinsecam, scilicet efficientem, & finalem. Secundum vero quod singulariter, duplicem causam intrinsecam, scilicet materialem & formalem. His autem sex præcognitis, aditus ad sequentia non erit difficilis. Primum igitur propositum verbum, secundum intellectum sui generalem, indicat nobis, quis & qualis debeat esse doctor huius scripturæ Euangelicæ, adiungens nihilominus, qualem debeat habere & auditorem. Doctor autem scripturæ Euangelicæ debet esse inunctus diuina gratia, institutus mera obedientia, inflammatus beneuolentia fraterna. Inunctus debet esse primo diuina gratia, & hoc notatur, cum dicit: Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus. In cuius rei figuram, in veteri testamento inungebantur Prophetæ. Vnde, dixit Dominus Eliæ: Eliseum filium Saphat, qui est de Abelmahula, vnges Prophetam pro te. Et de Dauid dicitur, quod postquam inunctus est, directus est Spiritus Domini in eum ab illa die in reliquum. Ideo enim inungebantur, vt Spiritum Domini acciperent, per quem nobis diuina secreta reserantur. Si ergo eodem spiritu exponendæ sunt scripturæ, quo conditæ sunt, & Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, ad hoc vt quis sit doctor idoneus eorum, quæ per Christum sunt gesta, & per Spiritum sanctum scripta: necesse est, quod sit inunctus superna gratia.

Doctor scripturæ Euangelicæ qualis. *Isa.61.a* *3.Reg.19.c* *1.Reg.16.c* *1.Pet.1.d*

Debet etiam institutus esse mera obedientia, & hoc notatur, cum dicit: *Ad annunciandum mansuetis misit me:* exemplo Moysis, ad quem Dominus dixit: Veni, mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum, filios Israel de Ægypto. Dixit Moyses ad Deum: Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Ægypto. Moyses, qui fuit legislator, & eductor filiorum Israel de Ægypto, signat doctorem legis diuinæ, qui educit populum Domini de tenebris ignorantiæ culpæ. Ad quod quidem officium, nemo debet accedere, nisi mittatur, neq; quis hoc sibi procurare debet, sed recusare magis: quia nullus ad hoc officium se debet idoneum reputare. Si enim cum Domino non est locutus, indignus est: si vero ei Dominus loquitur ad cor, sentit profecto se impeditioris esse, & tardioris linguæ cum Moyse effectum. Et ideo, si nescit eloqui diuina mysteria, quæ aperuit illi Dominus, non debet præsumere, vt illa doceat alios, nisi mera obedientia institutu.

Exod.3.d *Exod.4.c*

Tertio debet inflammatus esse fraterna beneuolentia, quod notat, cum dicit. *Vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* Et hoc exemplo Pauli, qui de seipso ait: Facti sumus paruuli in medio vestrũ, tamquam si nutrix foueat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis nõ solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras. Sicut enim proles carnalis non potest generari sine amore carnali, sic nec spiritualis, sine beneuolentia spirituali. Vnde Gregorius: Qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium nequaquam suscipere debet. Euangelium autem Dei exponere, aut docere, est verbum diuinum prædicare: & ideo doctor debet inflammatus esse fraterna beneuolentia. Ceterum, vt doctrina euangelici doctoris suum sortiatur effectum, debet habere auditorem mitem, humilem, & fidelem. *1.Thess.2.b*

Auditor namq; doctrinæ Euangelicæ debet esse mitis in affatu per accommodationem auditus, quod notatur, dum dicit: *Ad annunciandum*, scilicet, *mansuetis*, non discolis, *misit me*. Soli enim mansueti verba diuina & Euangelica recte intelligunt. Esto mansuetus ad audiendũ verbum Dei, vt intelligas. Et in Psalmo: Docebit mites vias suas. Et propterea dicitur: In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Doctrina etenim euangelica docet hominem esse discipulum Christi, qui dixit: Discite à me, quia mitis sum. Litigium vero & altercatio non conuenit discipulis Euangelicis, sed Aristotelicis. Vnde: seruum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, &c. Vnde: Augustinus: Opus est mitescere pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit: siue non intellectæ, quasi nos melius sapere, meliusque percipere possimus. Sed cogitare potius, & credere, id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiam si lateat, quam id, quod nos per nosmetipsos sapere possemus.

Auditor Euangelici doctoris. *Eccl.5.c* *Psal.24.b* *Iac.1.c* *Matth.11.d* *2.Tit.2.d* *Aug.lib.2. de doct. Christ.c.7. tom.3.*

Debet esse humilis in affectu per contritionem spiritus, propter quod dicit: *Vt mederer contritis corde.* Mœror enim in corde viri, humiliabit eum, vt dicitur. Et talis est idoneus ad discendum. Psalmista: Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Et etiam Matthæus: Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Prou.12.d *Psal.118.i* *Matth.11.d*

Debet esse postremo fidelis in assensu per captiuationem intellectus, quod notat, cum dicit: *Et prædicarem captiuis indulgentiam* In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Et hoc quidem fit per veram fidem, sine qua impossibile est documenta scripturæ Euangelicæ intelligere. Isaias, secundum aliam translationem: Nisi credideritis, non intelligetis. Sane si indiscibilibus oportet discentem credere, vt docet Aristoteles, quanto magis in diuinis? Et hæc captiuatio facit liberos à peccato. Fide purificans corda eorum. Et Ioannes: Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. Et sic patet, quod verbum præmissum, generaliter expositum, indicat & describit duplicem personam, scilicet boni doctoris & auditoris. Specialiter autem intellectum, secundum quod competit beato Lucæ, indicatiuum est duplicis causæ extrinsecæ, scilicet efficientis & finalis. Efficientis in hoc, quod dicit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus.* Finalis vero, in hoc, quod sequitur: *Ad annunciandum mansuetis, &c.* Causa autem efficiens exprimitur satis perfecte, quoniam insinuatur triplex causa efficiens.

2.Cor.10.b *Isa.7.b sec. lxx.* *Arist.1. Elench.c.2.* *Act.15.c* *Ioan.1.b*

Suprema quidem in hoc, quod dicitur: Spiritus Domini. Ipse enim est, de quo Ioannes: Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vnde ipse est, qui loquebatur per Euangelistas, & loquutus est per B. Lucam secundum illud Matthæi: Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

Ioan.16.c *Matth.10.c*

Causa autem efficiens infima, in hoc, quod dicit: *Super me*, id est, super beatum Lucam, de quo dicit beatus Hieronymus, quod obiit plenus Spiritu sancto, & ideo ido-

idoneus fuit ad Euangelium conscribendum, secundum quod de ipso dicit Apostolus: Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. Vnde sibi competit illud Ecclesiastici: In medio Ecclesiæ aperuit os eius, &c. [2. Cor. 8. c] [Eccl. 15. a]

Causa efficiens intermedia, cum dicitur: *Eo quod vnxerit me Dominus.* Vnctio enim gratiæ disponit animam ad suscipiendum documenta veritatis à Doctore summo. [1. Ioan. 2. d] Vnde: Vnctio eius docet vos de omnibus. Et verum est. Spiritus enim sanctus per gratiam docuit Euangelistam, & ille instructus docuit Ecclesiam, scribendo doctrinam Euangelicam. Et ita in hoc opere triplex fuit causa efficiens, scilicet suprema, quæ quidem Spiritus sanctus est: infima, ipse Euangelista: & intermedia, Spiritus sancti gratia. [Triplex causa efficiens huius operis.] Quas simul omnes complectitur auctoritas præscripta, secundum quod à beato Luca proferri intelligitur. Triplex etiam insinuatur in eo, quod in themate sequitur, causa finalis, ac satis perfecte, scilicet prima, media, & postrema. [Triplex causa finalis.] Prima est manifestatio veritatis: media est curatio infirmitatis: tertia est reseratio æternitatis: Primum est gratiæ præparantis: secundum gratiæ gratum facientis: tertium est gloriæ consummantis.

Principio igitur demonstratur causa finalis huius doctrinæ prima, quæ est manifestatio veritatis, in hoc, quod dicit: *Ad annunciandum mansuetis misit me.* Secundum illud Psalmistæ: Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. [Psal. 63. b] Vnde & ab hoc nomen sumpsit, vt Euangelium dicatur, id est, bona nunciatio. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est. & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. [1. Ioan. 1. a] Et: Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem. [Isa. 52. b] Hoc primo fuit in sanctis Euangelistis.

Secunda vero fuit medicatio nostræ infirmitatis, quã notat, dum ait: *Vt mederer contritis corde.* Sermo enim Euangelicæ prædicationis, effectum & fructum affert curationis, secundum illud Sapientiæ: Etenim neque herba, neq; malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. [Sap. 16. b] Hunc autem fructum pulchre ac merito affert Euangelium Lucæ. De quo Hieronymus: Si nouimus Lucam medicum, cuius laus est in Euangelio, animaduertimus pariter omnia verba illius, animæ languẽtis medicinam esse. [Hieron. to. 6. in epist. ad Philem.] Et hoc est secundum intentum à beato Luca, vt scilicet per veritatis cognitionem veniremus ad infirmitatis medicamentum.

Tertia vero fuit reseratio æternitatis, quæ notatur, cũ dicitur: *Vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* Hoc autem fit in æternæ vitæ possessione, ad quã hortatur Euangelica doctrina tamquam ad vltimum finem. Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei: & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. [Ioan. 20. g] Et Marcus inquit: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. [Mar. vlt. d] Hoc mandatum impleuerunt præcipue Euangelistæ, qui non solum Euangeliũ prædicauerunt verbo, tunc quidem præsentibus, sed & scripto, tum præsentibus, tum futuris in omnes generationes: vt omnes facerent saluos. Sic ergo præmissum verbum specialiter intellectum, sub persona Beati Lucæ, duplicem demonstrat causam extrinsecam, efficientem scilicet, & finalem. Ad intellectum singulariter, hoc est, de Domino Iesu, de quo proprie dictum est, duplicem explicat causam intrinsecam, scilicet materialem, & formalem: quod liquet hoc modo. Certum enim est, Euangelicam historiam totam versari circa Christum, vel inquantum Mediator est, vel Prædicator, vel Reparator, vel Triumphator. [Euãgelica historia de Christo quadrifariã loquitur.] Mediator respicit incarnationis mysterium. Prędicator eruditionis magisterium. Reparator passionis remedium. Triumphator resurrectionis trophæum. Primũ refertur ad Christi naturam: secundum ad doctrinam: tertium ad victimam: quartum ad victoriam. Hę autem quattuor distincte, & ordinate tanguntur in sermone præmisso, secundum quod competit Christo.

Insinuat autem Iesus Christus se Mediatorem esse, cũ dicit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me Dominus.* [Christus mediator.] Ipse enim est mediator, de quo dicitur: Vnxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute. [Act. 10. f] Vnxit, inquam, non sicut alios sanctos, sed supra alios secundum illud Psalmi: Vnxit te Dominus Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. [Psal. 44. b] In qua vnctione facta est consummatio prophetiæ illius, quæ scribitur à Daniele: Impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum. [Dan. 9. f]

Insinuat se Prædicatorem in hoc, quod subiungit: *Ad annunciandum mansuetis misit me.* [Christus prędicator.] Secundum quod promiserat Dominus filiis Israel per Moysen: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero ei. [Deut. 18. d] Hic est Christus, omnium Prophetarum Dominus, qui dicit: Omnia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis. [Ioan. 15. b] Et ad hoc missus est. Vnde Lucas: Aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. [Luc. 4. g]

Insinuat & se Reparatorem, in hoc, quod subdit: *Vt mederer contritis corde.* [Christus reparator.] Ipse enim est, de quo dicitur: Pertransiuit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo. [Act. 10. f] Vnde de ipso dicitur in Psalmo: Qui sanat contritos corde, &c. [Psal. 146. a] Hoc autem fecit per passionis remediũ. Isaias: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, &c. [Isa. 53. b]

Insinuat quarto se Triumphatorem esse, in hoc, quod dicit: *Vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* [Christus triumphator.] Et hoc quidem fecit in suæ resurrectionis triumpho, secundum quod dicitur de Christo: Expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palã triumphans illos in semetipso. [Coloss. 2. c] Et deinde, sicut in Psalmo dicitur: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. [Eph. 4. b] [ex Ps. 67. b] Quoniam ergo Christus sub hac quadruplici conditione, est obiectum fidei, & subiectum Euangelii: recte in verbo proposito causa materialis, seu subiectum designatur.

Iam, quoniam scientiæ secantur, vt res: & inductio formæ est secundum dispositionem materiæ, [Arist. 3. de anima tex. com. 31.] cum subiectum Euangelii sit ille vnus, videlicet Christus, sub quadruplici tamen conditione, & intentione, vt diximus, consideratus: est necesse vnum librum ad vnam tantum illarum conditionum, seu intentionum principaliter aspicere, ad alias ex consequenti: totam vero euãgelicam scripturã de his quatuor summatim agere. Ideo necessum est, quattuor esse euangelia, & quodlibet eorum quadripartitum. [Quadripartita distinctio Euangelii.] Ex quo colligitur, quod iste liber debet habere, & habet quattuor partes. In prima agit de incarnationis mysterio, vsq; ad quartum capitulum: in secunda, de prædicationis magisterio, vsque ad vigesimumsecundum: in tertia, de passionis medicamento, vsque ad vigesimumquartum: in quarto, de resurrectionis trophæo, vsque in finem totius libri. Licet autem has omnes conditiones exigat ad sui perfectionem historia euangelica. Lucas tamen principaliter respicit ad Christi sacerdotium, & passionis medicamentum, & hoc medico debebatur. Colligitur ergo ex verbo proposito, secũdum quod conuenit Christo, causa materialis siue subiectum, & formalis, quæ est formatio & ordinatio partium, & capitulorum, & agendi modus in prosecutione scriptorum. Hæc autem duo optime præfigurata sunt in illo animali, quod vidit Ezechiel, [Ezech. 1. a] & quod dicit esse quadripartitum, & rursus quodlibet illorum quattuor facierum, vnius tamen principaliter. Quarum prima similis erat homini, per quam intelligimus Christi naturam. Alia leonis per quam intelligimus victoriam. Alia bouis, per quam intelligimus victimam. Alia aquilæ per quam intelligimus doctrinam. Hæc autem animalia, secundum omnes sanctos designant quattuor Euangelia, quia figuraliter exprimunt eorum materiam, & formam.

Nam

Nam sicut vnū animal est quadriforme: ita de vno Christo, sub quadruplici conditione, sunt quattuor Euangelia: & rursus vnumquodvis illorum est quattuor facierum, quia quodlibet est quadripartitum. Et iterum: Vnum, scilicet, primum, simile homini, licet habeat quattuor facies: quia primus, scilicet Matthæus, principaliter prosequitur incarnationis mysterium. Secundum, simile leoni, quia secundo scribens, scilicet Marcus, resurrectionis trophæum tractat, & ex eadem parte, quia plurimum concordant. Tertium, simile boui, quia tertio scribens, scilicet B.Lucas, prosequitur sacerdotium, & passionis remedium. Quartum vero, simile aquilæ, quæ habet oculos lympidos, quia quarto scribens, scilicet Ioannes, prosequitur Euangelicum Christi magisterium, ad quod alii non potuerunt attingere, & ideo de scribitur super omnes. Et sic patet, quomodo veritas respondet figuræ, patent & illa sex præambula ad doctrinam Euangelicam, scilicet qualis debeat esse doctor: qualis auditor, quæ causa efficiens, quis finis, quæ materia, & quæ forma, & ex his quædam totius Libri generalis intelligentia.

S. BONAVENTVRÆ EXPOSITIO IN PRÆFATIONEM EVANGELII S. Lucæ.

VONIAM *quidem multi*, &c.] Hic est prologus Auctoris, scilicet beati Lucæ, quem suo præmittit Euangelio, in quo suam manifestat intentionem, quantum ad quatuor, scilicet, quātum ad motiuum, promotiuum, directiuum, & consummatiuum: in quibus sufficienter manifestatur principale intentum. *Auctoris intentio.*

Primo ergo manifestat intentionem suam, quantum ad motiuum, quod quidem fuit aliorum exemplum: & hoc notat, cum dicit: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem.* Inter quos quidam fuerunt boni, sicut Matthæus & Marcus, qui ante beatum Lucam scripserunt: quidam vero mali: sicut dicit Glossa Bedæ, vt Basilides, & Appelles, qui sub nomine Thomæ & Matthiæ, & aliorum Apostolorum, falsa scripserunt. Quia sicut dicitur: Huiusmodi pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. *2. Cor. 11.c* Primi conati sunt, & perfecerunt: Secundi conati sunt, & defecerunt. Primi mouerunt Beatum Lucam exemplo boni & veri. Secundi mouerunt odio mali. *Ordinare narrationem.* Id est ad ordinandam narrationem. *Quæ in nobis completa sunt rerum.* Id est, inter nos, & propter nos, sicut mysterium Incarnationis, Passionis, & Resurrectionis. Vnde Ioannes: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius, &c. *Ioan.1.b*

Secundo, quantum ad promotiuum, quod quidem fuit Apostolorum documentum, & hoc notat, cum dicit: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt*, scilicet Apostoli. Vnde Ioannes: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, &c. *1. Ioan. 1.a* Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. *Ioan.19.f* Et ille scit, quia vera dicit, vt & vos credatis. Et quia viderant, ideo testificabantur. Vnde & subdit: *Et ministri fuerunt sermonis.* *Act.1.d* Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum congregati sunt in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismate Ioannis, vsque in diem, qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. Et tales erant Apostoli. Vnde: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei: hic iam quæritur, &c. *1. Cor. 4.a*

Tertio, quantum ad directiuum, qui fuit ordinatus, sufficiens, & diligens processus, quem notat, cum subdit: *Visum est & mihi*, Spiritu sancto scilicet instigante, sicut dicit Hieronymus, sacro instigante spiritu, hoc scripsit Euangelium. *Assequuto*, id est perfecte sequuto, quia à principio vsque in finem. Vnde & subdit: *Omnia diligenter ex ordine tibi scribere, optime Theophile.* Vbi simul notantur sufficientia, ordo, & diligentia: & hæc quidem competunt historico narratori. Vnde: Intellectum colligere, & ordinare sermonem, & curiosius partes singulas quasque inquirere, historiæ competit auctori. *2. Mach. 2.g*

Quarto, quantum ad consummatiuum, quod fuit veritatis intellectus, subdit: *Vt cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem*, cognoscas scilicet plenius. Et hoc fuit, in quo quieuit intentio Euangelistæ scribentis. Vnde: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendū in iustitia: vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus: *2. Tim. 3. d* & hunc finem ponit Lucas respectu omnium, quos intelligit in persona Theophili, cui scribit. Theophilus interpretatur, amans Dominum, vel amatus à Domino, & talibus manifestatur veritas. *Theophilus quid.* Vnde: Qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. *Ioan.14.c* Et: Vos autem dixi amicos: quia omnia, quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. *Ioan.15.b* Et sic patet, quam plene, & luculenter aperiat Euangelista suam intentionem.

Cæterum, quod Lucas Euangelista præmittit suo Euangelio prologum, quod nemo fecit aliorum Euangelistarum, hoc facit ratione specialis personæ, cui scribit: *Cur Lucas prologo vtitur.* cum omnes alii generaliter sine ratione specialis personæ scripserint. Suntq; ad hoc tres causæ, quarum prima est, quod liber ipsius videretur: alioqui fortassis cuipiam superfluus, cum iam duo Euangelistæ scripserint: Et in ore duorum testium stet omne verbum. Vnde, vt hoc remoueat, primo assignat primam causam, declarans illum nequaquam esse superfluum, cum ad vana, falsa, & superflua resecanda, quæ scripta iam fuerant per pseudoEuangelistas, ordinetur. Secunda est, quia liber posset videri minus authenticus, vtpote eius, qui non fuerit Apostolus: & ideo ostendit se scripsisse secundum documentum Apostolorum, & testimonium eorum, qui viderunt. Tertia est, quia cum sit historicus, & narratiuus diuersarum parabolarum, posset videri inordinatus, & velut casu quodam atque fortuito conscriptus, & ideo ad hoc remouendum, ostendit processum in prologo esse sufficientem, diligentem, & ordinatum. Vnde patet non esse curiosum inquirere & perscrutari ordinem, distinctionem, & sufficientiam in prosecutione eorum, quæ in hoc Euangelio conscribuntur. Nam si in aliis ordo fidem commendat & sapientiam, & bonitatem eorum, quæ scribuntur: quanto amplius illi scripturæ debet competere, quæ procedit à fonte sapientiæ & ducit ad finem bonitatis completæ? Hæc autem est scriptura Euangelica: & ideo non est curiositatis, sed vtilitatis, si describantur in sequentibus, diuisio, ordo, & sufficientia, quia hoc intenditur ab Euangelista.

SANCTVM IESV CHRISTI EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

EXPOSITIO IN CAPVT I.

VIT *in diebus Herodis regis, &c.*] Hoc Euangelium Lucæ, sicut supra dictum est, habet quattuor partes principales. *Generalis diuisio totius operis.* In quarum prima agitur de Incarnationis mysterio, vsque ad tertium capitulum: In secunda vero, de eruditionis magisterio, vsque ad vigesimum secun-

secundum: in tertia, de passionis medicamento, siue remedio, vsq; ad vigesimum quartum: In quarta, de resurrectionis trophæo, vsque in finem libri. Prima pars, quæ prosequitur incarnationis mysterium, habet tres partes. Explicat enim Christi natiuitatem temporalem, quæ fuit triplex, scilicet in vtero, quantum ad conceptum, ex vtero, quantum ad partum, extra vterum, quantum ad baptismum. Primam explicat in primo capitulo, secundam in secundo, & tertiam in tertio.

Triplex Christi natiuitas temporalis.

Intendit igitur in primo capitulo agere de conceptione Saluatoris: sed quia conceptum virginis præcessit conceptus sterilis, & ante regis conceptum præcessit præcursoris exordium: & quia vtrunq; diuinum est, & de vtroq; laudandus Deus: ideo præsens capitulum duas habet partes, in quarum prima agitur de sterilis, & virginis fecundatione: in secunda vero de gratiarum actione, ibi: *Exurgens Maria abiit in montana.* Prima pars habet duas, in quarum prima agitur de conceptu præcursoris: in secunda de conceptu Saluatoris, ibi: *In mense autem sexto,* &c. Describens autem Euangelista præcursoris conceptum, vt ostendat ipsum esse mirificum, primo declarat parentum conditionem, secundo explicat Euangelicam annunciationem, ibi: *Factum est cum sacerdotio,* &c. tertio denunciat promissionis confirmationem, ibi: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam:* quarto mirabilem promissionis impletionem, ibi: *Et factum est, vt impleti sunt dies officii sui,* &c. Describens autem parentum ipsius conditionem, quattuor explicat: primo dignitatis officium: secundo honestatis coniugium: tertio sanctitatis meritum siue priuilegium: quarto sterilitatis opprobrium.

Primo igitur ostendit dignitatis officium, cum dicit: *Fuit in diebus Herodis regis Iudaæ sacerdos quidam, nomine Zacharias.* Sacerdotale explicat officium, adiungendo regale dominium, vt insinuet, quod Ioannes prænunciare debebat Christum, qui erat sacerdos secundum ordinem Melchisedec, id est, simul Rex & sacerdos. Melchisedec, rex Salem, sacerdos Dei summi, &c. Vel ideo explicat regnum, vt ostendat tempore legis regiam potestatem præire atque præstare sacerdotio: sed nunc est econtra. Vos autem estis genus electum, regale sacerdotium, &c. sic in Exodo dicitur: Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Vel ideo explicat regnum Herodis alienigenæ, qui primus allophylorum imperauit Iudæis, vt ostendat aduenisse tempus aduentus Christi: & impletam esse illam prophetiam Iacob Patriarchæ: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux, &c. Vel ideo nominat Herodem, vt ostendat ipsum in malitia fuisse insignem. Fuit enim triplex Herodes, scilicet pater, filius & nepos. Primus Ascalonita, qui interfecit pueros. Secundus Antipas, qui Ioannem decapitauit. Tertius Agrippa, qui occidit Iacobum, claudens in carcere Petrum. Sed primus infamior, & inter omnes crudelior: ideo, quia contra malum, bonum est. Econtra nominatur sacerdos Zacharias, vt ostendat ipsum famigeratum fuisse in bono, & Dei amicum, secundum illud: Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me. Nec tantum ex nomine ipsum famatum ostendit sacerdotem, sed etiam ex genere. Vnde dicitur: *De vice Abia,* id est, de genere sacerdotum, secundum quod exponit Beda in glossa, dicens: Cum Dauid cultum Dei ampliaret, sicut dicitur in Paralipom. ministeria sacerdotum in viginti quattuor sortes diuisit: inter quas familiæ Abias, de qua fuit Zacharias, sors octaua contigit: vt præco noui testamenti in octauæ sortis vice nasceretur: quia per octo, nouum testamentum intelligitur, sicut per septem, vetus.

Heb.7.a
1.Pet.2.b
Exod.19.a
Gen.49.b
Matth.2.c
Matt.14.a
Act.12.a
Eccl.33.b
Exod.33.c
1.Par.24.b

Secundo explicat honestatis coniugium in hoc, quod dicit: *Et vxor illius de filiabus Aaron.* Et ita vterque erat de genere sacerdotali, & per hoc ad coniugium apti secundum mandatum Domini. Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione sua: & cunctæ feminæ maritos de eadem tribu accipiant. Explicat autem vxoris nomen, quia de ea frequenter sermonem erat facturus: *Et*

Num.36.c

A *nomen eius Elizabeth,* vt in conceptu, & salutatione, & partu. Explicat autem honestatis coniugium iuxta dignitatis officium, vt ex vtroque commendabilior fiat conceptus. O quam pulchra est casta generatio cum claritate, &c.

Sap.4.a

Tertio describit sanctitatis priuilegium in hoc, quod dicit: *Erant autem ambo iusti ante Deum.* Id est, interius in oculis Dei: Iusti in perpetuum viuent: sequitur: Cogitatio illorum apud Altissimum: non enim erant de genere illorum, de quibus dicitur infra: Vos estis, qui iustificatis vos, &c. sed similes Noe, de quo: Noe vir iustus atq; perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit: Et Ezechiæ, de quo: Memento Domine, quo modo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto: secundum enim quod dicitur: Dominus intuetur cor. Erãt B & iusti exterius in conspectu hominum; & propterea dicit: *Incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Omnia facite sine murmurationibus, & hæsitationibus, vt sitis sine querela, & simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis prauę, & peruersæ. Et recte dicit, *In omnibus:* quia secundum quod dicitur: Quicumq; autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Et ideo dicebat Propheta: Ad omnia mandata tua dirigebar. Et ibidem: Dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

Sap.5.a
Ibidem
Luc.16.d
Gen.6.b
4.Reg.20.a
1.Reg.16.b
Phil.2.b
Iac.2.b
Psal.118.a
Ibid.a

Quarto adiungit sterilitatis opprobriũ in hoc, quod dicit: *Et non erat illis filius.* Et id erat magni opprobrii: Vnde dicebat Abraam: Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam sine liberis. Et ratio huius redditur defectus in matre, cum dicitur: *Eo quod esset Elizabeth sterilis.* Quod C erat opprobrium in Israel. Vnde poterat ipsa dicere illud Isaiæ: Ego sterilis & non pariens. Et vt maius ostendatur miraculum, subiungitur defectus in vtroque parente: *Et ambo processissent in diebus suis.* Quemadmodum de Abraham & Sara legitur: Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Quasi dicat: Hoc non est naturale, sed mirabile. Vnde: Quis auditurus crederet Abraam, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei iam seni? Hoc autem sterilitatis opprobrium non fuit in peccati pœnam, sed ad manifestandum Dei gloriam, secundum quod dicitur de cæco nato.

Gen.15.a
Isa.49.f
Gen.18.a
Gen.21.a
Ioan.9.a

Factum est autem, &c.] Postquam descripta est parentum conditio, describitur hic secundo loco angelica denunciatio. Primo, quantum ad circumstantias, adiacentes denunciationi angelicæ: secundo, quantum ad cir- D cumstantias, adiacentes proli denunciatæ, ibi: *Erit enim magnus coram Domino,* &c. Tria autem fuerunt adiacensia promissioni, scilicet executio sacerdotalis officii, apparitio cœlestis nuncii, denunciatio conceptus futuri. De primo ibi: *Factum est autem, cum sacerdotio,* &c. De secundo ibi: *Apparuit autem illi Angelus Domini.* De tertio ibi: *Ait autem ad illum Angelus.*

Primo ergo describitur executio sacerdotalis officii debito modo, quia secundum congruentiam ordinis, exigentiam consuetudinis, & assistentiam deuotæ multitudinis. Insinuans ergo primo executionem debitam, secundum congruentiam ordinis, dicit: *Factum est autem cum sacerdotio,* &c. Vnde sibi competit illud, quod de E Aaron dicitur: Factum est illi in testamentum æternum, & semini eius sicut dies cœli, fungi sacerdotio, & habere laudem, & glorificari populum suum in nomine suo, &c. Et dicit: *In ordine.* Quia illud debet maxime fieri ordinate. Omnia autem honeste, & secundum ordinem fiãt in vobis. Tunc autem recte seruatur ordo, quando mens sacerdotis digne assistit conspectui diuino, & ideo dicit: *In ordine.* secundum quod de Christo dicitur: Quod introiuit in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Insinuat & eam debitam secundum exigentiam consuetudinis, cum dicit: *Secundum consuetudinẽ sacerdotij sorte exiit, vt incensum poneret.* Hæc enim consuetudo, vt non vsurpatione, sed sorte vel electione pontifex introiret, est recta, quia dicitur: Nec quisquam sumit sibi honorem, &c. Contra quod quidem dicitur de Ozia,

Eccl.45.a
1.Cor.14.g
Heb.9.f
Heb.5.b

quod

quod volens incensum ponere, percussus est lepra: & filij Chore consumpti sunt igne. Hic autem sorte exiit. Vnde: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima. *Exiit, inquam, vt incensum poneret,* ingressus in templum Domini. Assumpto thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, vltra velum intrabit in sancta: vt positis super ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor operiat oraculum, quod est supra testimonium, & non moriatur. Tertio insinuat eam debito modo esse factam, propter assistentiam multitudinis, cum dicit: *Et omnes multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Omnes debebant offerenti assistere, & pariter orare, secundum quod dicitur: Omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione. Et foris stabant propter reuerentiam, vt ille Publicanus: Publicanus à longe stans, nolebat, *&c.* Et hoc, *Hora incensi,* quia illa erat hora apta. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium. In quo signatur, quod omnis nostra oratio debet offerri per Christum, qui exauditur in omnibus pro sua reuerentia.

Num.16.e
Sap.3.d
Leu.16.c
Act.1.c
Luc.18.c.
2.Mac.1.c
Heb.5.b

Apparuit autem illi angelus. & cetera. Tangitur hic apparitio cælestis nuncij, & hoc vt venerabilis, vt admirabilis, & vt terribilis. Ostenditur autem venerabilis in situ, propter quod dicit: *Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi.* Qui scilicet erat locus magnæ reuerentiæ. Vnde in Leuitico: Interfecti sunt Nadab & Abiu, propter loci irreuerentiam. Et statim subditur: Sanctificabor in his, qui appropinquant. *Et à dextris stabat.* Vt significaretur quod de celestibus ciuibus erat. Longitudo dierum in dextera eius. Et in Psalmo: Dixit Dominus Domino meo, *& cetera.* [*Et stabat.* non autem sedebat, vt ostendatur, quod nuncius erat. Vnde infra dicit: Ego sum Gabriel, qui sto ante Deum. Ostenditur admirabilis in aspectu, & propterea dicit: *Et Zacharias turbatus est videns,* scilicet ex admiratione. Vidi te, Domine mi, quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meũ præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es Domine: & facies tua plena est gratiarum. Aspectus namque Angelicus carnalibus admirabilis est, quia insolitus. Vnde Angelus ad Manue: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Ostenditur terribilis ex occursu. Et propterea dicit: *Et timor irruit super eum.* In quo signatur vehementia timoris. Sicut Daniel: Vidi autem ego Daniel solus visionem. Porro viri qui erant mecum, non viderunt: sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum, ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo. Ad hæc angeli terribiles apparebant, quia nondum erant nobis reconciliati. Vnde superiores nobis erant, & vt superiores apparebant, & ideo timorẽ incutiebant. Ambrosius: Solemus turbari, & à sensu nostro alienati, quando præstringimur superioris potestatis occursu.

Leu.10.a
Prou.3.b
Psal.109.a.
Eodem.
Esther.15.d
Iud.13.d
Dan.10.b
Amb.lib.1. in cap.1. Luca to.3.

Ait autem ad illum Angelus Tangitur hic tertio denunciatio futuri conceptus, vt confortatiua irascibilis, vt instructiua rationalis, & consolatiua concupiscibilis. Ostenditur confortatiua in hoc quod dicit: *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.* Si Deus exaudit homines, tunc sperandum est in ipso, & ideo confidendum, non formidandum. Noli timere Abraam: Ego protector tuus sum. Et quod omnino sit exaudita, signũ est, missio nuncii. In illo tempore exauditæ sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi Dei: Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, *&c.* Simile dixit Angelus Danieli: noli metuere, Daniel: quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua. Describitur instructiua rationis. Vnde pronunciat prolem, & prędicit nomen. *Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem.* Pariet, inquam, tibi: quia de te, & ad tuam consolationem. Iuxta quod promissum est Abrahæ: Qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis heredem. Deinde subiungit: *Et vocabis nomen eius Ioannem,* secundum illud Isaiæ, quod dicitur sub persona ipsius Ioannis: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Describitur postremò, vt consolatiua, in hoc, quod dicitur: *Et erit gaudium tibi, & exultatio.* Exultat gaudio pater iusti, idest, Zacharias pater Ioannis. Et: Qui sapientem genuit, lætabitur in eo. Filius sapiens lætificat patrem. Nec erit illud gaudium singulare, sed commune. Et propterea dicit: *Et multi in natiuitate eius gaudebunt.* In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus. Hieremias: Erit mihi in nomen, & in gaudiũ, & in laudem, & in exultationẽ cunctis gentibus terræ. Ambrosius: Habet sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune bonum est. Iustitia enim communis est virtus. Exultate ergo iusti in Domino, rectos decet collaudatio. *Erit enim magnus coram Domino.* Supra notificata est denunciatio angelica, quantum ad circumstantias ex parte promissi, commendatur enim filius nasciturus in tribus, scilicet, in vita, gratia, & doctrina. Et primũ respicit actũ, secundũ respicit officium, tertiũ respicit intellectũ. Primũ ibi: *Erit enim magnus corã Domino.* Secundum ibi: *Et Spiritu sancto replebitur.* Tertiũ, ibi: *Et multos filiorum Israel,* & cetera. Nasciturum igitur filium, quem patris dixit esse gaudium, primum commendat in vita, quantum ad existentiam veritatis, & quantum ad euidentiam sanctitatis. Existentiam veritatis tangit, cum dicit: *Erit enim magnus coram Domino.* Sicut Iob: Erat vir ille magnus inter omnes orientales: non inter peccatores, qui sunt magni in conspectu hominum, sed inter iustos, ita vt in eius ortu possit dici illud, quod inferius scribitur: Propheta magnus surrexit in nobis *&c.* Vere magnus propheta, quia secundum laudem Saluatoris: ipse erat propheta, & plusquam propheta, & adeo magnus, vt dicat ibidem Saluator: Non surrexit maior inter natos mulierum Ioanne Baptista, *& cetera.* Euidentiam sanctitatis tangit, in hoc, quod dicit: *Et vinum, & siceram non bibet.* In quo designatur vitæ austeritas, quæ signum est sanctitatis interioris, secundum illud. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerũt, *&c.* Per ista aũt duo excludit omnem potũ, qui potest inebriare. Debet.n. vas, cælesti gratiæ mãcipatum, à sæculi illecebris abstinere. Vnde dicitur Aaron, & filiis eius: Vinum, & omne, quod inebriare potest, non bibetis, tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini. Hoc etiam prohibebatur Nazaræis à tempore cõsecrationis sui. Magnũ erat hoc in B. Ioanne, vt, cum multa innocentia, esset tanta abstinentia. Secundo commendat eum in gratia, quantum ad consummationem & accelerationem. Propter consummationem dicit: *Et Spiritu sancto replebitur.* Vt de ipso possit dici illud: Et implebit illum spiritu sapientiæ, & intellectus, *& cetera.* Solus enim Spiritus sanctus replet animæ capacitatem secundum illud: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Et hoc est, quod orabat Apostolus: Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Propter accelerationem, dicit: *Adhuc ex vtero matris suæ.* In cuius rei testimonium dicitur infra: Exultauit in gaudio infans in vtero meo. Vnde Ambrosius: Nondum erat in eo spiritus vitæ, & iam erat spiritus gratiæ: non inquam, erat secundum apparentiam, erat tamen spiritus vitalis secundum existentiam. Simile præcessit in Hieremia: Priusquam te formarem in vtero, noui te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te. Tertio commendat eum in doctrina, quantum ad efficaciam vtilitatis, & quantum ad eminentiam authoritatis. Propter vtilitatis efficaciam dicit: *Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Et hoc est maximæ vtilitatis. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum: hoc est, quod maxime Dominus petit, vt ad se conuertantur. Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum. Et ego conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Conuertimini ad me per pœnitentiam, scilicet & ego conuertar ad vos per indulgentiam. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Pro-

Gen.15.a
Tob.3.d
Dan.10.c
Gen.15.b

Isa.49.a
Prou.23.c
Prou.10.a
Prou.29.a
Hier.33.b.
Amb.lib.2. in cap.1. Luca to.3.
Psal.32.a
Iob.1.a
Inf.7.c
Mat.11.b
Vitæ austeritas, interioris sanctitatis signum.
Gal.5.d.
Leu.10.b
Num.6.a
Eccl.15.a
Solus Spiritus sanctus replet animæ capacitatem.
Sap.1.
Eph.3.b
Infra eod.
Amb. lib.1. in cap.1. Luca, to.3.
Hier.1.a
Iac.vlt.d
Zac.1.a
Hier.3.f

pter excellentiam auctoritatis ſubdit: *Et præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ.* Spiritus, & virtus Eliæ deſcribitur: Surrexit Elias propheta, quaſi ignis: & verbum ipſius ſicut facula ardebat. De Ioanne dicitur: Ille erat lucerna ardens & lucens. Et ideo propter nimiam conformitatem dicitur Elias: Et ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias, qui venturus eſt, *& cetera.* Et ſubditur executio auctoritatis in hoc, quod dicitur: *Vt conuertat corda patrum in filios*, id eſt, intelligentiam Patriarcharum in imitatores ipſorum. Beda: Corda patrum in filios conuertit, dum ſpiritualem ſanctorum intelligentiam populis prædicando infundit. Hoc prædictum erat de Elia: Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. Et vt oſtendatur per omnia conformis Eliæ, ſubdit: *Et incredulos ad prudentiam iuſtorum.* Id eſt, ad fidem, quæ eſt ipſorum prudentia, per quam credunt ſe iuſtificari. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Vnde: Ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: iuſtus autem in fide ſua viuet. Et quia hæc conuerſio præparabat ad Chriſti aduentum ſuſcipiendum, ideo addit: *Parare Domino plebem perfectam.* Si enim prædictum fuerat de ipſo: Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Quando autem ſemita recta eſt, tunc facit perfectum. Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem. Ioannes autem velut lucerna lucebat, & manu ducebat populum ad videndam lucem veram, & perfectam. Auctoritas igitur Ioannis, & officium erat præcurrere, & prænunciare Chriſtum. Vnde de ipſo intelligitur illud: Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Vnde prædicatio eius præfigurata fuit in prædicatione Moyſi: Eſtote parati in diem tertium. Vt accipiamus diem pro anno, quia tertio anno poſt prædicationem Ioannis, Chriſtus aperte prædicauit. Sic exorſus eſt Samuel: Præparate corda veſtra Domino, *&c.* Sic & omnis prædicator. Vnde Beda: Qui fidem & opera prædicat, quid aliud, quam venienti Domino ad corda audientium viam præparat?

Eccl. 48. a — Ioan. 5. f — Matt. 11. b — Mal. vlt. b — Rom. 3. d — Abac. 2. a — Iſa. 40. a — Prou. 4. c — Mal. 3. a — Exo. 19. a — 1. Reg. 7. a

Et dixit Zacharias, *& cetera.* Deſcripſit Euangeliſta conceptionem præcurſoris, quantũ ad parentum conditionem, & angelicam promiſſionem. Hic deſcribit, quantũ ad promiſſionis confirmationem, quam deſcribit hoc ordine. Primo enim introducitur dubietas ſacerdotis. Secundo auctoritas nuncii, ibi: *Et reſpondens Angelus.* Tertio ſignum auctoritatis, ibi: *Et ecce eris tacens.* Quarto euidentiam ſigni, ibi: *Et erat plebs expectans.* Introducit ergo dubitationem ſacerdotis, cum dicit: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc ſciam?* id eſt, quo ſigno certificabor? Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: Vnde notã, quod quidam ſigna quærunt propter publicationem diuini promiſſi, ſicut Abraam: Domine Deus, vnde ſcire poſſum, quod poſſeſſurus ſim terram? quidam recuſant propter obſtinationem delicti proprii, ſicut Achaz: Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo, *& cetera.* Quidam vero requirunt propter hæſitationem animi, ſicut Zacharias, vnde ſubiungit rationem dubitandi: *Ego enim ſum ſenex, & vxor mea proceſſit in diebus ſuis.* Et ita impoteſtas ex parte vtriuſque parentis, & iam non eſt tempus generandi, ſed potius ſecundum illud: Tempus eſt lõge fieri ab amplexibus. Et ideo dubitabat, & hæſitabat. At non ſic Abraam, de quo Et non infirmatus eſt in fide, nec conſiderauit corpus ſuum emortuum, cum fere cẽtum annorũ eſſet, & emortuam vuluam Saræ. In promiſſione etiam Dei non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo: pleniſſime ſciens, quia quæcunq; promiſit, potens eſt & facere. Vnde Abraam credidit, quia conſiderauit diuinam potentiam: Sed Zacharias hæſitauit, quia conſiderauit ſolum humanam potentiam. In quo inſtruimur, quod in miraculis aſpiciendum eſt in cauſas ſuperiores.

1. Cor. 1. b — Gen. 15. b — Iſa. 7. b — Eccl. 3. a — Rom. 4. d

Et reſpondens Angelus dixit ei, & cetera. Hic notatur nũcii auctoritas, quantum ad virtutem contemplatiuam, & quantum ad adminiſtratiuam. Quantum ad contemplatiuam dicit: *Ego ſum Gabriel, qui ſto ante Deum.* Decies millies centena millia aſſiſtebant ei. Et inter hos erat Gabriel. Et ideo: Dixit regina Saba in figura Salomoni: Beati viri tui, & Beati ſerui tui hi, qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam. Hoc vidit Michæas: Vidi, *inquit*, Dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem ei à dextris, & à ſiniſtris. Notatur ergo dignitas in aſſiſtendo, & notatur in hoc auctoritas in denunciando. Quantum ad miniſterium miſſionis, dicit: *Et miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare.* Vnde de numero illorum erat, de quibus ſcriptum eſt: Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſteriũ miſſi? *& cet.* Miſſus, inquam, & loqui, & explicare. In loquela enim eſt intelligenda expreſſio veritatis: Ecce vir Gabriel quem videram in viſione à principio, cito volãs tetigit me in tempore ſacrificii veſpertini, & docuit me, & locutus eſt mihi. In Euãgelizatione vero intelligenda eſt denunciatio bonitatis. Euangeliũ enim eſt bona nunciatio: Et reſpondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me, verba bona, verba conſolatoria. Vnde debebat ei dicere illud: Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuncians. Gabriel enim fortitudo Dei interpretatur, & ideo miſſus fuit confortare pauidum ſacerdotem. *Et ecce eris tacens, & non poteris loqui.* Hic tangitur ſignum auctoritatis, & pro ſigno pœnam infligit, propter vitium incredulitatis. Præmittit ergo taciturnitatis ſignum, vſque ad tempus ſtatutum, videlicet: *Vſque in diem, quo hæc fiant.* Vt ſic poſſet dicere illud: Ego autem tanquam ſurdus non audiebam: & ſicut mutus, *& cetera.* Nec mirũ, ſi mutus factus eſt propter incredulitatem propriam, cum Ezechielem mutum fecerit incredulitas aliena. Eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt. Et ideo ſubdit rationem taciturnitatis, vitium ſcilicet incredulitatis. *Pro eo quod nõ credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempore ſuo.* Ecõtra dicitur infra de Maria: Beata quæ credidiſti, quoniam perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à Domino. Ante pœnam non credidit, ſed poſt, quia ſicut dicitur: Et tantummodo ſola vexatio intellectũ dabit auditui. Non ergo contemnenda ſunt verba nunciorũ Dei, quia Deus incredulos punit: Ecce ego mitto Angelum meum. Et ſequitur: Obſerua eum, & audi vocẽ eius, nec contemnendum putes, quia nõ dimittet, cum peccaueritis. Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis præuaricatio, & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, ſi tantã neglexerimus ſalutem? quę cum initiũ accepiſſet enarrari per Dominum: Ab eis, qui audierunt, in nos confirmata eſt, conteſtante Deo ſignis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus ſecundum ſuam voluntatem. Et ideo non eſt locus incredulitatis.

Dan. 7. b — 3. Reg. 10. b — 3. Reg. vlt. — Heb. 1. d — Dan. 9. f — Zach. 1. c — 3. Reg. 1. f — Gabriel, fortitudo Dei. — Pſ. 37. c — Ezec. 3. g — Cap. eod. — Iſa. 28. c — Exo. 23. d — Heb. 2. a

Et erat plebs, & cætera. Hic tangitur quarta euidentia ſigni, per præſentiam multitudinis expectantis, & abſentiam ſermonis, primam tangit dicens: *Et erat plebs expectãs Zachariam, & mirabantur quod tardaret in templo.* Ad populum enim pertinet expectare. Vnde Moyſes, cum aſcenderet in montem, dixit ſenioribus: Expectate hic, donec reuertamur ad vos. Quia ſecundum quod dicitur: Bonum eſt preſtolari cum ſilentio ſalutare Dei. Plebis eſt etiam admirari diuina ſecreta, non perſcrutari. Vnde dicitur de iuſto, & poteſt exponi de Zacharia: Oculus Dei reſpexit illum in bono, & erexit illũ ab humilitate ipſius, & exaltauit caput, & mirati ſunt in illo multi. Quantum ad abſentiam ſermonis, ſubdit: *Egreſſus autem non poterat loqui ad illos.* Hoc enim ſolet accidere his, qui eleuantur in apicem contemplationis. Ex quo locutus es ad ſeruũ tuum, impeditioris, & tardioris linguæ ſum. Et Daniel: Domine mi, in viſione tua diſſolutæ ſunt cõpages meæ, & nihil in me remanſit virium: & quo modo poterit ſeruus Domini mei eloqui cum Domino meo? nihil enim in me remãſit virium, ſed & halitus meus intercluditur. Et ideo ex hoc, tanquam ex ſigno, venerunt in notitiam

Exo. 24. c — Thr. 3. c — Eccl. 11. b — Contẽplationis apex mutos facit. — Exod. 4. c — Dan. 10. d

veritatis.

veritatis. Propter quod sequitur: *Et cognouerũt, quod visionem vidisset in tẽplo.* Et ita, quod esset verus propheta, sicut Samuel, de quo: Cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini. Ad perfectam autem signi euidentiam notatur loquendi impossibilitas, & diuturnitas, in hoc, quod addit: *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.* Ambrosius: Sine voce actus corporales indicare moliens, nec exprimens voluntatem, permansit mutus, in signum quod in aduentu Christi silentiũ debebat imponi sacerdotio legali. Omnes enim prophetæ, & lex, vsque ad Ioannem prophetauerunt. Ideo dicit Chrysostomus de Ioanne, quod est Apostolorum vox, silentium Prophetarum.

1. Reg. 3. d · Ambr. in 1. cap. Lucæ, lib. 1. to. 3. · Mat. 11. b

Et factum est, vt impleti sunt, &c. Superius descripsit Euãgelista Præcursoris conceptionem, quantũ ad parentum conditionẽ, angelicam denunciationẽ, & denuntiationis confirmationem. Hic postremo describit, quantum ad denunciationis cõsummationem, siue impletionem. Circa quod quattuor nobis breuiter explicantur, scilicet mutua cohabitatio, fecunda conceptio, verecunda occultatio, & lætabunda exultatio. Primum respicit legem coniugij: secundum, virtutem miraculi: tertium, recordationem præcedentis opprobrij: quartum, recognitionem præsentis beneficij. Insinuatur ergo primo mutua cohabitatio, cum dicit: *Et factum est, vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam.* scilicet, ad cohabitandum, & reddendum debitum vxori. Vnde Chrysostomus: Quod eadem nocte filium genuit, hoc autem fecit coniugij lege. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ad tempus, ex consensu, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum. Et ideo quam diu Zacharias dies officij implebat, ad vxorem non accedebat. Sacerdotes quoque, & populus, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiam eos. Et ex hac causa dicunt Hebræi: Ozam percussum, quia nocte vxorem cognouerat, quando tetigit arcam. Non enim licebat ab amplexu Liæ ad Rachelem immediate transire. Sicut dicitur ad Iacob: Imple hebdomadam dierum huius copulæ. Secundo insinuatur fecunda conceptio, cum dicit: *Post hos autem dierum concepit Elizabeth.* sicut dicitur: Post circulum dierum concepit Anna. *Post hos autem dies.* videlicet officij. In quo ostenditur, quod carnalia postponenda sunt spiritualibus, & ideo infra: Maria optimam partem elegit. Tertio describitur verecunda occultatio, cum dicitur: *Et occultabat se mensibus quinque.* Hoc enim erat signum humilitatis & pudicitiæ. Non sicut Agar ancilla, de qua dicitur: Quæ concepisse se videns, despexit dominam suam. Ratio huius bene redditur in glossa Ambrosij. Sed spiritualiter erudimur, quod sancti propositi conceptio est in principio occultanda, sicut dicitur. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro: Vbi Gregorius: Thesaurus inuentus absconditur, vt seruetur: quia studium cælestis desiderij à malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humana laude non abscondit. Quarto tangitur lætabunda exultatio in recognitione beneficij, ibi: Quia sic mihi fecit Dominus. Simile illud: Risum fecit mihi Deus: quicunque audierit, corridebit mihi. *In diebus quibus, respexit auferre opprobrium meum inter homines.* Opprobrium scilicet, sterilitatis. Concepit Rachel, & peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. Erat opprobrium inter homines, propter illud: Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. Vnde dicitur: Quod æmula Annæ affligebat eam, & vehementer angebat, in tantum, vt exprobraret, quod Dominus conclusisset vuluam eius. Et propter hoc gaudebat, secundum illud: Qui habitare facit sterilem in domo, matrem &c.

1. Cor. 7. a · Exo. 19. d · 2. Reg. 6. b · Gen. 29. c · 1. Reg. 1. d · Carnalia spiritualib. postponẽda. · Inf. c. 10. · Gen. 16. a · Am. r. to. 5. serm. 8. de Nat. Dom. & serm. 8. de Sanctis · Mat. 13. f · Gregorius hom. 11. in Euang. · Gen. 21. a · Gen. 30. a · Deut. 7. a · 1. Reg. 1. b · Psal. 112. a

In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel, &c. Egit Auctor supra de conceptione Præcursoris, quæ fuit per fecundationem Sterilis in hac parte agit de cõceptione Saluatoris, quæ fuit per fecundationem Virginis. Hæc autem fecundatio facta est, Deo destinante, angelo nunciante, & virgine consentiente, vt reparatio lapsui respõderet, sicut dicit Bernardus: Placuit Deo eodem modo, & ordine, sibi reconciliare hominem, quo nouerat cecidisse. Ideo pars ista habet tres partes, & in prima insinuatur destinatio nuncij à Deo: in secunda, executio ministerij ab Angelo, ibi: *Et ingressus Angelus ad eam:* in tertia assecutio propositi, mediante consensu Virgineo, ibi: *Dixit autem Maria ad Angelum: Ecce Ancilla,* &c. Destinatio autem nuncij describitur debito modo, facta ex parte tẽporis, legati, loci, & personæ ad quam mittitur nuncius Dei. Congruentiam temporis insinuat, cum dicit: *In mẽse autem sexto,* scilicet à conceptione Ioannis, qui fuit Martius: in quo mense & homo, & mundus fuerat conditus: in quo etiam per Christi incarnationem erat reparãdus, vt sic reparatio responderet primæ conditioni, vt impleri videatur illud: Sicut cæli noui, & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, nomen vestrum. Et erit mensis ex mense: & sabbatum ex sabbato: veniet omnis caro, vt adoret corã facie mea. Nec etiam senarius numerus vacat à mysterio, quia enim perfectus est, ideo homo inter cetera opera Dei perfectus, sexto die est cõditus. Ideo & Christus venit sexta ætate, & sexto numero annorum, & sexto mense conceptus, & sexta feria passus, & sexta hora in cruce suspensus: vt sic significaretur aduenisse in plenitudine temporum, & perfectione: qui conceptus est sexto mẽse: At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suũ factum ex muliere, &c. Congruentiam legati notat, cum dicit: *Missus est Angelus Gabriel à Deo,* vt sic respondeat reparatio lapsui: vt quemadmodum homo lapsus est per suggestionem angeli mali, sic resurgat per ministeriũ boni. Nũcius impij cadit in malum. Legatus fidelis, sanitas. Respondeat etiã impletio promissioni, vt sicut per Gabrielem mysterium illud prædictũ fuit Danieli: sic apertum fuit Virgini. Ecce vir Gabriel, quẽ videram in visione, à principio cito volans, tetigit me in tẽpore sacrificij vespertini: & docuit me. Sequitur: Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populũ tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consumeretur præuaricatio, & finẽ accipiat peccatum, & deleatur iniquitas & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum. Et nota, quod ab ipso Deo, teste Bernardo, mitti perhibetur, ne cui vel beatorũ spirituum, suũ Deus, antequam Virgini, reuelasse putetur cõsilium, excepto duntaxat Archangelo Gabriele: & quia à Deo erat, denunciationi diuini mysterij congruebat. Congruentiã loci notat, in hoc, quod ait: *In ciuitatem Galilææ, cui nomẽ Nazareth.* Iuxta quod prædixerat Dominus per Isaiam: Aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. In hoc ergo, quod in ciuitatem Galilææ missus est, quæ erat confiniũ Iudæorum & gentium, signatur, quod illum venit annunciare, qui promissus fuerat Abrahæ. Benedicentur in semine tuo omnes gẽtes terræ. Et Iacob: Ipse erit expectatio gentium. In hoc quod ciuitas illa Nazareth vocatur, quæ flos interpretatur, signatur quod illũ veniebat nunciare, qui flos est campi, & liliũ conuallium. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, &c. Vnde hic dicit Hieronymus, quod secundũ hebraicam veritatẽ habetur. Et Nazaræus de radice eius crescet. Igitur à Nazareth potest aliquid boni esse: immo flos omnis boni. Cõgruebat in flore florem concipi, in flore nutriri, in florum tempore, id est, in vere, & Martio nunciari. Vnde Bernardus: Florigeram amat patria, flos de radice Iesse. Et ideo poterat iam decantare: Flores apparuerunt in terra nostra. Cõgruentiam personæ innuit, cum dicit: *Ad Virginem desponsatam,* Cuius congruentia ostenditur pudica, cum dicit: *Virginẽ.* Mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini sunt: vt sit sancta & corpore & spiritu. Bernardus: Missus est ad virginem: virginẽ carne, virginem mente, virginẽ professione, virginem, qualem describit Apostolus: mente, & corpore sanctam. Ostenditur & probata, cũ dicit: *Desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph,* &c. Vt scilicet Ioseph vir iustus, secundum quod dicitur, esset testis castitatis ipsius, secundũ illud: Vir eius laudauit eam. Bernardus: Virum nominat,

Bernardus hom. 2. super Missus est. to. 1. · Martio mẽse mundus, & homo conditus, & redemptus. · Isa. 66. g · Senarius numerus mysterio plenus. · Gal. 4. a · Prou. 13. c · Dan. 9. e. f · Bernardus hom. 1. super Missus est. nõ procul à princ. to. 1. · Isa. 9. a · Gen. 22. d · Gen. 49. b · Cant. 2. a · Isa. 11. a · Hieronym. 2. pi. to. 1. post med. · Bern. hom. 1. sup. Miss. · Cant. 2. a · 1. Cor. 7. f · Bernardus hom. 2. super Missus est. to. 1. · Mat. 1. c · Prou. vlt. b

nominat, non quia maritus eius, sed quia homo virtutis & iustus erat: & ideo erat testis legitim⁹. Bernardus: Vnc tali consilio secretis cælestibus, & admittitur testis, & excluditur hostis, & integra seruatur fama Virginis: alioquin quo modo pepercisset iustus adulteræ? Quia zelus & furor viri, non parcet in die vindictæ. Ostenditur etiam promissa in hoc, quod dicit: *De domo Dauid*. Quod refertur ad virginem & ad Ioseph: quia vterque fuit de semine Dauid, cui facta erat repromissio: Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eam: De fructu ventris tui, *& cetera*. Bernardus: Ambo erant de domo & familia Dauid. Sed in altera completa est veritas, quam iurauit Dominus Dauid, altero tantum teste, & conscio, scilicet ipso Ioseph. Ostenditur & prænominata, in hoc, quod dicit: *Et nomen Virginis Maria*. Maria enim stella maris interpretatur, & sic ostenditur impleta illa prophetia Balaam. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel. Et alio loco: Quasi stella matutina in medio nebulæ. In Apocalypsi: Ego sum radix, & genus Dauid, stella splendida, & matutina: ideo ergo nominat virginem, vt ostendatur ipsam præparatam fuisse, non casu inuentam. Bernardus: Non est nouiter, aut fortuito inuenta, sed à seculo electa, ab Altissimo præcognita, sibi præparata, sibi seruata, à Patribus præsignata, à Prophetis promissa. quod enim Moysi monstratum est in rubo & igne: Aaron in virga, & flore, Gedeoni in vellere & rore: hoc Salomon præuidit in forti muliere & eius pretio: apertius Hieremias præcecinit de femina, & viro. Isaias de virgine & domo. Gabriel tandem exhibuit ipsam virginem salutando: vel ideo nominat virginem, vt nos doceat nomen ipsius in necessitatibus inuocare. Vnde Bernardus: Quisquis te intelligis in huius seculi profluuio magis inter procellas & tempestates fluctuare, quam super terram ambulare, respice stellam voca Mariam. Si iactaris superbię vndis, si ambitionis, si detractionis, si æmulationis: respice stellam, voca Mariam. Si aut ira, aut auaritia, aut carnis illecebra nauiculam concusserit mentis: respice stellam, voca Mariam. Si criminum immanitate turbatus, si conscientia fœditate confusus, baratro desperationis incipias absorberi, respice ad Mariam. Ipsa tenente, non corruis: ipsa protegente, non metuis: ipsa duce, non fatigaris: ipsa propitia, peruenis. Vel ideo nominat, vt insinuet nomen eius mysterio plenum secundum triplicem interpretationem, per quam triplicem statum intelligimus saluandorum. Actiuos per mare amarum, contemplatiuos per stellam, prælatos per dominium.

Et ingressus Angelus, & cetera. Postquam descripta est destinatio nuncij: hic describitur executio ministerii, quę quidem fuit in denunciatione conceptus futuri: in qua procedit Angelus, tamquam bonus rhetor, valde ordinate, & Euangelista explicat perfecte. Præmittitur enim primo salutationis ingressus: secundo additur narrationis processus, ibi: *Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria*. Subiungitur tertio conclusionis terminus, ibi: *Ideoque & quod nascetur ex te sanctum*. Istæ enim sunt partes principales rhetoricæ, scilicet exordium, narratio, & conclusio secundum Tullium. Primo ergo præmittitur salutationis ingressus, secundo additur narrationis processus, in quo introducitur primo angelus salutans, & deinde virgo auscultans, ibi: *Quæ cum audisset*, & cetera. Introducit ergo Euangelista angelum in suo ingressu à salutatione sumpsisse exordium, in qua salutatione captat ipsius beneuolentiam, exigit confidentiam, & exhibet reuerentiam. Ostendit enim eam commendabilem à bonitatis plenitudine, & ideo amabilem: à dignitatis altitudine, & ideo venerabilem: à laudis amplitudine, & ideo prædicabilem. Et propter hæc tria designata fuit per arcam fœderis, de qua dicitur, quod continebat tria, scilicet virgam Aaron, tabulas legis, & manna Vt sic ostenderetur, quod ipsa erat dulcis & amabilis per manna, venerabilis per virgam, prædicabilis & commendabilis per legem diuinam. Et secundum hoc fuit in ipsa triplex excellentia, scilicet dignitatis, virtutis, & charitatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. Vt ergo ostendat eam amabilem gratiositate, dicit: *Ingressus Angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena*. Et ideo bene per Esther designata est, de qua dicitur, quod erat formosa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur. Vnde de ipsa potest dici illud: In me gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Nec mirum, quia illum erat conceptura, de quo dicitur: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ, & veritatis. Et ideo post subditur: Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Vt autem ostendat venerabilem ex dignitate, addit: *Dominus tecum*. Discrete dictum est, quia excellenti, & singulari modo, tanquam in proprio tabernaculo. Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et in Psalmo: Dominus in templo sancto suo, hoc est, in virginis vtero. Et rursus: Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus, Deus in medio eius non commouebitur. Bernardus: Dominus tecum, illius erat mater, cuius est Deus pater, filius paternæ charitatis erat corona tuæ castitatis. Ex quo super omnes sortitis inæstimabilē dignitatem, & propterea Regina dicitur in Psalmo: Astitit Regina à dextris tuis. Vt ergo ostēdat ipsam laudabilē ex benedictione: subiungit: *Benedicta tu in mulieribus*, propter vniuersale remediū. Dixit Dauid ad Abigael: Benedicta tu, quę prohibuisti me hodie, ne irē ad sanguinē & vlciscerer me manu mea. *Benedicta*, inquā, *in mulieribus*, idest, super omnes mulieres. Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Et iterum, Benedixerunt illam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Hierusalem; tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris, & post virum tuum, alterum nescieris, ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum. Vel *Benedicta à mulieribus*: Viderunt illam filiæ, & Beatissimam prædicauerunt, reginę & concubinæ: eo laudauerunt eam. *Quæ cum audisset*, & cetera. Introduxit prius angelum salutantem, introducit hic virginem auscultantem, in qua auscultatione ostendit virginem esse commendabilem tripliciter: in auditu scilicet, affectu, & cogitatu. In auditu commendatur modestia, cum dicit: *Quæ cum audisset*, Idest silentio, & taciturnitate auscultasset, secundum illud: Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et sic prompta fuit ad audiendum, licet non ad loquendum, secundum illud: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et propterea dicit: *Audisset*, idest, perfecte audientiam præbuisset. Auris enim bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. In affectu commendatur verecundia; cum dicitur: *Turbata est in sermone eius*, scilicet verecūdia: Beda: Decet trepidare virginē, & ad omnes viri ingressus pauere, omnis viri aspectus vereri. Audiui, & conturbatus est venter meus: à voce contremuerunt labia mea. Vt posset dicere spiritus eius illud Iob: A facie eius turbatus sum: & considerans eum, timore solicitor. Exemplum huius Esther: Vidi te Domine quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum, præ timore gloriæ tuæ. In cogitatu laudatur prudentia, cum dicit: *Et cogitabat, qualis esset ista salutatio*. Et hæc erat magna prudentia. Continebat enim profunditatem sapientiæ, de qua: Cogitare de illa, sensus est consummatus. Vnde: Daniel, cuius nomen Balthassar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora, & cogitationes eius conturbabant eum. Cogitationes autem Virginis, & si turbabant propter pudorem innocentiæ, non tamen turbabant propter splendorem intelligentiæ. Bernardus: Turbata est sed non perturbata. Immo secundum illud Psalmi: Turbatus sum, & non sum locutus. Cogitaui dies antiquos, *& cetera*.

Et ait Angelus ei, & cetera. Postquam præmissus est salutationis ingressus; hic, secundo loco sequitur narrationis tractatus, siue processus, in quo primo introducit Euangelista Angelum narrantem: secundo Virginem interrogantē, ibi: *Dixit autem Maria ad Angelum, quomodo fiet*

istud, &

Marginal notes: Bern. eadē hom. 2. Bern. ibid. in fine. Prou. 6. d. Psal. 131. Bern. ibid. hom. 2. post med. MARIA stella maris. Bern. ibid. in fine. Num. 24. c. Eccl. 50. a. Apoc. 22. c. Bern. hom. 2. super Missus non procul à princ. to. 1. Exo. 3. a. Num. 17. Iud. 6. g. Prou. 31. b. Hier. 31. d. Isa. 7. c. Bern. hom. 2. circa fin. super Missus est. to. 1. Cic. de Inuent. Heb. 9. a. Eccli. 24. b. — Esther 2. Eccl. 24. b. Ioan. 1. b. Eccl. 24. a. Psal. 10. Psal. 45. Bern. hom. 3. sup. Miss. ante med. to. 1. Psal. 44. 1. Reg. 25. Iudith 13. d. Ibidem 15. d. Cant. 6. c. Eccl. 32. b. Iac. 1. Eccl. 3. d. Beda in 1. c. Lucæ et Ambr. ibid. Abac. 3. d. Iob 23. Esther 15. d. Sap. 6. c. Dan. 4. Bern. hom. 3. circ. med. super Miss. Psal. 76.

istud, & cetera. Narrans autem Angelus, denunciat id, propter quod venerat, & hoc quidem facit hoc ordine. Primo enim exprimit diuinæ acceptionis beneplacitum: secundo salutiferæ fecundationis beneficium, ibi: *Ecce concipies.* Tertio vero nasciturae prolis fastigium: *Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur*, & cetera. Exprimens igitur Angelus diuinæ acceptionis beneplacitum, cōfortat Virginis animum, & nominat: *Ne timeas Maria.* Ne timeas, *inquam*, sed gaudeas: quia nomen tuum scriptum est in cœlo, secundum quod infra dicitur ad Apostolos: Gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. Et rationem reddit: *Inuenisti enim gratiam apud Deum.* Gratiam, scilicet electionis, sicut Moyses: Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine, sicut dicitur Virgini Mariæ. Gratiā etiā perfectionis, sicut Noe: Noe inuenit gratiam coram Deo. Et paulo post: Noe vir iustus, atq; perfectus fuit in generationibus suis, coram Deo ambulauit. Gratiam desponsationis, vt fieret sponsa Dei, & mater filii Dei. Habuit Esther gratiam, & misericordiam coram Assuero, super omnes mulieres, & posuit diadema regni in capite eius. Inuenit autem gratiam propter nimiam humilitatem, & mansuetudinem. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et alibi: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Exprimens & salutiferæ conceptionis, seu fecundationis beneficium, ostendit ipsum esse proximū, cum dicit: *Ecce concipies in vtero, & paries filium.* Vt sic impleatur in te illud Isaiæ: Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Et signanter dicit: Ecce concipies in vtero, vt ostēdat hoc ipsum esse magnum, & mirum, & nouum, vt concipiat intra, nihil recipiendo ab extra. Creauit Dominus nouum super terram. Femina circundabit virum. Et quia conceptum sine libidine, sequitur partus sine parturitione & dolore: ideo addit: *Et paries filium*, secundum illud: Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vmquam tale, & quis vidit huic simile? Et quia partum sine dolore, sequitur fructus vteri cum salute, ideo subdit: *Et vocabis nomen eius Iesum.* Quia secūdum quod dicitur: Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Huius nominis præfiguratio præcessit in Iesu filio Naue. Vnde: Fortis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetiis, qui fuit magnus secūdum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Huius & præfiguratio præcessit in Ioseph, de quo dicitur quod Pharao vertit nomē illius, & vocauit eum lingua Ægyptiaca, Saluatorem mundi. Postremo exprimens nasciturae prolis fastigium, ostendit ipsum magnū esse, cum dicit: *Hic erit magnus.* Ostendit autem magnitudinem eius excellentissimam esse, propter gratiam singularem, propter excellentiam regalem, propter potentiam æternalem. Singularem gratiā tangit, cum dicit: *Et filius Altissimi vocabitur*, scilicet per gratiam vnionis: filius, inquam vnigenitus, secundum illud: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Et ita æqualis erit Altissimo, secundum illud: Tu Dominus altissimus super omnem terram. Quis est hic, nisi Christus Dominus, de quo: Donauit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, *& cetera.* Hoc autem nulli alii dedit, quia in solo filio Virginis est gratia vnionis. Regalem excellentiam insinuat, cum dicit: *Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius.* Idest regale solium, secundum quod Dauid erat promissum. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Et secūdum quod per Hieremiam prophetam promissum fuit: Ecce dies veniunt, dicit Dominus. Et suscitabo Dauid germen iustum: & regnabit rex, & sapiens erit: hoc etiam post ostensum fuit de filio hominis, de quo dicit, quod antiquus dierum dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, & tribus, & linguæ ipsi seruient. Æternalem potentiam notat cum dicit: *Et regnabit in domo Iacob in æternum*, secundum quod promissum erat Dauid, secundum illud: Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum. Hoc ipsum apud Danielem: Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur. Vt autem ostendat, quod æternitas ista est proprie dicta per carentiam finis, addit: *Et regni eius non erit finis.* Vt sic impleatur illud Isaiæ: Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit. Vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, amodo, & vsque in sempiternum. Et ideo recte dicit: Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.

Luc. 10.d — Exod. 33.c — Gen. 6.b — Esther 2.c — Iac. 4.b — Eccl. 3.c — Isa. 7.c — Hier. 31.d — Isa. 66.a — Act. 4.b — Eccl. 46.a — Gen. 41.f — Ioan. 1.b — Psal. 96. — Phil. 2.b — Ps. 131. — Hier. 23.a — Dan. 7.d — 2. Reg. 7.b — Dan. 7.d — Isa. 9.b — Ps. 144.

A

Dixit autem Maria ad Angelum: Introduxit prius Euangelista Angelum narrantem, & subiungit hic prudentissimam Virginem percunctantem, in qua percunctatione tria nobis explicantur, scilicet dubitatio conueniens, ratio mouens, & solutio satisfaciens. Conueniens dubitatio notatur, cum dicitur: *Quo modo fiet istud.* Cum enim triplex sit concipiendi modus, scilicet vnus carnalis, alius spiritualis, tertius admirabilis, & singularis. Quæro, quo istorum modorum fiet? Sic Nicodemus quærebat, cum audiret, quod oportebat eum renasci denuo: Quo modo, *inquit*, possunt hæc fieri? Et nota, quod non quærit modum sciendi, seu signum, quod fidem faciat, sicut Zacharias, qui punitus fuit, vt supra, dicens: Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Sed quærit modum faciendi, vt consentiat secūdum illud: Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Rationem mouentem tangit, cum dicit: *Quoniam virum non cognosco.* Id est, non cognoscituram me propono, & ita sum virgo, & mente, & carne, & proposito, vt sibi recte competat illud Rebeccæ, quod erat puella decora nimis, virgoq; pulcherrima, & incognita viro. Et secundum Apostolum: Iam non cogitabat, quæ carnis erant, sed quæ Domini sunt, vt sancta esset & corpore, & spiritu. Et ideo non irrationabiliter quærebat, quo modo debebat prolem concipere, quæ non proponebat virum cognoscere, vt, si posset esse quod haberet simul virginitatem, & fecunditatem, tunc consensum præberet. Et quoniam dubitatio sua rationem habebat recte mouentem: ideo meruit responsionem satisfacientem, quæ notatur, ibi: *Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi:* Quasi dicat Angelus, quæris, quo modo concipies? ad hoc respondeo, quod fecundaberis sine corruptione, concipies sine libidine, paries sine dolore: quia non ex virili semine, sed ex Spiritus sancti virtute, ita dictum est: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est*, & cetera: Et recte dicit: *Spiritus sanctus superueniet in te.* Id est, desursum veniet. Vnde dicitur: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à Patre luminum. Propter hoc dicitur: Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos. Et ita non erit corruptio, quia de Spiritu sancto: nec etiam erit libido, quia *virtus Altissimi obumbrabit tibi*, scilicet ne sentias æstum concupiscentiæ, secundum illud: Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. Et nota trium præcedentium triplicem præcessisse figuram: quia sine virili semine in virga Aaron fuit figurata, quæ floruit. Et apud Isaiam: Flos de radice eius ascendet, *& cetera.* Quia sine libidine, in rubo & igne. Quia rubus ardebat, & non comburebatur. Quia partus sine dolore designabatur in rore & vellere Gedeonis. Vellus enim, vt dicit Hieronymus, cum sit de corpore, nescit tamen corporis passionem, & ideo in Psalmo: Descendet sicut pluuia in vellus.

B — C — D — E

Triplex concipiendi modus. — Ioan. 3.a — Cap. eod. — Prou. 4.d — Gen. 24.c — 1. Cor. 7.f — Mat. 1.c — Luc. 1.c — Act. 1.b — Cant. 2.a — Num. 17.b — Isa. 11.a — Exo. 3.a — Iud. 6.g — Ps. 71.

Ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei, & cetera. Postquam descriptus est ingressus salutationis, & processus narrationis: ponitur hic vltimo terminus conclusionis, & conclusio est, quod virgo Maria concipiat, & ex ea nascatur filius Dei. In hac autē conclusione, primo præmittit Angelus conditionem, & deinde approbationem, & postremo vtriusq; subiungit rationem: conditionem infert cum dicit: *Ideoq; & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei.* Quia enim fecundatis virtute

Spiritus sancti, non prolem viri generabis, sed prolem A
Dan. 9.f Dei, nō peccatorem, sed sanctum. Impleatur visio & pro
phetia: & vngatur Sanctus sanctorum. Si enim quemad-
Ioan. 3.a modum dicitur: Quod natum est ex carne, caro est: &
quod natum est ex spiritu, spiritus est, ergo quod nasci-
Bern. hom. tur de Spiritu sancto, necessario sequitur, esse sanctum.
4. sup. Miss. Bernardus: Si diceret, sancta caro, vel sanctus homo, pa-
ante med. rum dixisse videretur: posuit ergo indefinite sanctum,
10. 1. quia quidquid fuit, quod Virgo genuit, sanctum procul-
Ephes. 2. a dubio, ac singulariter sanctum fuit: & quia filii hominū
nascuntur polluti: Omnes eramus natura filij iræ: ideo
Isa. 9.b iam non filius viri, sed filius Dei vocabitur. Et vocabitur
nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, *& ce-*
Mat. 9.a *tera.* Vocabitur ab ipso Deo: Hic est filius meus chariſſi-
Mat. 17.a mus, & Matthæus: Hic est filius meus dilectus, in quo mi-
hi bene complacui ipsum audite. Vocabitur ab ipsis cre-
Idem. 16.c dentibus: Tu es Christus filius Dei viui. Et alibi: Qui præ- B
Rom. 1.a destinatus est filius Dei in virtute. Vocabitur ab omni-
Mat. 27.f bus, sicut dixit Centurio: Verè filius Dei erat iste. Appro-
bationem autem siue confirmationem adiungit, cum
dicit: *Et ecce Elizabeth, cognata tua, & ipsa concepit filium in*
senectute sua. Si ergo Deus dedit conceptum seni, dare po-
Gen. 21.a test & iuueni, licet istud nouum, illud iam factum. Vnde
in Genesi: Concepitq; Sara, & peperit filium in senectu
te sua. Et vt hoc melius constet Virgini, additur: *Et hic*
mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis. Et ita cum manife-
sta fuerit eius sterilitas, iam est manifestata eius fecundi
tas. Iam ergo incipiunt signa & mirabilia fieri in terra,
Eccl. 36.a secundum illud. Innoua signa, & immuta mirabilia. Et
ideo firmum & certum est, quod & tu Virgo iam conci-
Beda. pies supra naturam, & hoc est, quod dicit Beda in glossa:
Ne Virgo se parere posse diffidat, accepit exemplum ste-
rilis anus parituræ, vt discat omnia Deo esse possibilia, C
etiam quæ naturæ ordine videntur esse contraria. Et id-
eo Dominus tot sterilium conceptus præmisit, vt istum
scilicet conceptum figurarent, & figurando prænuncia-
rent, & prænunciando testimonium darent, & credibi-
lem facerent. Rationem autem huius subiungit, cum
Eccl. 8.a dicit: *Quia non erit, impossibile apud Deum omne verbum.* O-
mne, quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate ple-
Mat. 19.d nus est. Apud Deum autem omnia possibilia sunt, sicut
Gen. 18.a dictum est Saræ: Numquid Deo quidquam est difficile?
Bern. hom. Bernardus: Apud Dominum idem est facere, quod lo-
4. sup. Miss. qui, & loqui quod velle. Merito ergo noueris non esse
circa med. impossibile omne verbum: & ideo cum aliquid promit-
tom. 1. tit Deus, sine dubitatione credendum est, quia cum o-
mnia possit, & mentiri non possit, necesse est, vt fiant il-
Num. 23.c la, quę & quo modo promittit. Non est Deus, quasi ho-
mo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur. D
Dixit ergo, & non faciet? Locutus est, & non implebit? Et
sic ostendit Angelus conclusionem suam necessariam, vt
Virgo iam nec dubitare possit, nec valeat dissentire.

Dixit autem Maria, & cetera. Hic vltimo ponitur asse-
cutio propositi, quod fuit in cōsensu Virginis, per quem
mox concepit filium Dei. Hunc autem cōsensum descri-
bit debite & ordinate factum: quia ex humilitate prędis-
ponente, & charitate perficiente, & credulitate pronū-
ciante. Introducit ergo primo pronunciationem ex cre-
dulitate, cum dicit: *Dixit autem Maria.* Quia enim Angeli
Rom. 10.b dictum credidit esse verum, ideo dat expresse responsum
consentaneum. Corde creditur ad iustitiam: ore autem
Ps. 115.a confessio fit ad salutem. Et in Psalmo: Credidi, propter
Rom. 10.b quod locutus sum. Dixit autē verbo fidei: Prope est ver-
bum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum fidei,
quod prædicamus. Quia ergo corde percepit verbum fi- E
dei, ventre concepit filium Dei. Infra dicit: Beata, quæ
Inf. cap. 11 credidisti, *& cetera.* Et alibi: Beatus venter, qui te porta-
uit, & vbera, quæ suxisti. Deinde sequitur præparatio ex
humilitate, cum dicitur: *Ecce Ancilla Domini.* Simile re-
sponsum dedit Abigael mulier prudens, cum Dauid vel-
1. Reg. 25.g let eam in vxorem accipere. Ecce famula tua sit in ancil-
lam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Et illa Ruth,
Ruth. 2.b.c quæ designat beatam Virginem: Vnde mihi hoc, vt
inuenirem gratiam ante oculos tuos? Et post: Locu-
tus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnius
puellarū tuarum. Et quia se virgo Maria humiliauit, se ad
gratiā præparauit. Bernardus: Humilitas respondetur, Bern. hom.
vt sedes præparetur. Et quia singularis humilitas, ideo & 4. sup. Miss.
singularis fuit gratia. Vnde Bernardus: Non est magnum post. med.
esse humilem in abiectione: magna prorsus & rara virtus to. 1.
humilitas honorata: hoc est luminare, quod minuitur in Eccl. 43.a
consummatione. Postremo subditur cōsensus perfectus
ex charitate, cum dicitur: *fiat mihi secundum verbum tuum.* Bern. hom.
Fiat vt dicit Bernardus, est desiderii signum, non dubi- 4. vt sup.
tationis nota. Etiam est signum assertionis, sicut in Psal- nō procul a
mo dicitur: Dicet omnis populus: Fiat, fiat. Est item affe- fi.
ctionis, vt in Psalmo: Fiat manus tua, vt saluet me. Idem Ps. 105.g
enim est verbum & manus patris. Et potest esse orationis Ps. 118.y
verbum, vt sit desideratoriū, quia ex charitate: oratoriū,
quia ex humilitate: assertorium, quia ex credulitate Hæc
est vox dulcissima hominibus, Angelis, & ipsi Spōso: So-
net vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis. Quod Cant. 2.d
fecit, cum dixit Angelo: *fiat mihi secundum verbum tuum.*
Verbū, quod erat in principio apud Deum, fiat caro de Ioan. 1.a
carne mea, secundum verbum tuum. Vnde Bernardus:
fiat mihi, obsecro, verbum, non prolatum, vt trāseat: sed Bern. hom.
conceptum, vt maneat. Fiat verbum non tantum audibi- 4. vt supra.
le auribus, sed & visibile oculis, palpabile manibus, ge-
stabile humeris, vt verbo virtutis suæ me portet. Porro Heb. 1.d
multifariam multisq; modis locutus est olim Deus patri- Deus mul-
bus in Prophetis. Et aliis in corde, aliis in aure, aliis in o- tis modis lo
re, aliis in visu, aliis in manu, mihi, oro, vt fiat iuxta verbū cutus est.
tuum: nec volo, vt fiat mihi tantum declamatorie prædi- Ex Bern.
catum, aut figuraliter signatū, aut imaginaliter somnia- hom. 4. vt
tum, sed simpliciter inspiratum, personaliter incarna- supra.
tum, corporaliter inuisceratum, verbum caro factum. Et
si ita fiat, tunc potero dicere tibi, quæ dixit mulier Sare-
ptana Eliæ: Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, 3. Reg. 17.d
& verbum Domini in ore tuo verum est. Et quoniam in
tali consensu conceptus est filius Dei, & propositum suū
assequutus est Angelus, ideo sequitur: *Et discessit ab illa An-*
gelus. Sic enim ostendebat facto, quod Raphael Tobiæ
dicebat verbo: Tempus est ergo, vt reuertar ad eum, qui Tob. 12.b
me misit. Et de Petro dicitur, quòd ipso educto de carce Act. 12.b
re, continuo discessit Angelus ab eo. Ab ea ergo discef-
sit Angelus, sed in ea remansit Dei filius: discessit quan-
tum ad apparentiam, sed remanserunt multi, quantum
ad custodiam. En lectulum Salomonis sexaginta fortes Cant. 3.c
ambiunt ex fortissimis Israel. Isti sunt Angeli beatissimi,
qui custodiebant eam tamquā locum diuinæ habitatio-
nis electissimū, vnde etsi beneficiū custodiæ sibi impen-
derent propter infirmitatē carnis, cultus tamen reuerēn-
tiæ exhibebant, propter dignitatem matris, & sic quodā
modo per ipsam ascendebant, & descendebant. Vnde
designata fuit per illam scalam, cui Dominus erat inni
xus, & Angeli per illam ascendebant & descendebant,
quam vidit Iacobus. Et post sequitur: Non est hic aliud Gen. 28.b.c
nisi Domus Dei, & porta cæli, quia nullus potest iam
cælum intrare, nisi per Mariam transeat, tanquam per
portam. Sicut enim Deus ad nos venit per ipsam, ita per
ipsam nos oportet redire ad Deum. Et ideo dicitur do-
mus, porta, & scala: domus propter Christi conceptio-
nem, porta propter Christi partum, & scala propter a-
scensum ad Deum. Non ergo discedamus ab ea, sed eius
pedibus prouoluti, semper eam salutemus: Aue gratia
plena, vt per eam, quæ inuenit gratiam & misericordiam
super omnes mulieres in conspectu illius magni Assueri, Heb. 4.d
nos gratiam inueniamus, & misericordiam consequa-
mur in auxilio opportuno.

Exurgens autem Maria, & cetera. Terminata parte illa,
in qua egit de sterilis, & Virginis fecundatione, hic sequi-
tur pars secunda, in qua agit de gratiarum actione. Et iu- Diuisio.
xta hunc duplicem modum: pars ista habet duas partes
in quarum prima fit gratiarum actio, & laudis decanta-
tio propter conceptum Saluatoris. In secunda propter
conceptum & partum præcursoris, ibi: *Elizabeth autem*
impletum est tempus, & cætera. Ad hoc autem, vt laudis de-
cantatio fiat ex integro, & perfecto affectu, exigitur cer-
tificatio

tificatio veritatis in intellectu, & exhibitio charitatis in affectu. Alterũ vt præcedẽs, alterũ vt consequẽs. Ideo prima pars habet tres, in quarũ prima præmittitur testimoniũ prophetiæ, in secunda subditur canticũ lætitiæ, ibi: Et ait *Maria: Magnificat anima mea* &c. In tertia obsequium beneficentiæ, ibi: *Mansit autem Maria cum illa*, &c. Primũ astruit fidem, secundum exigit spem, tertium ostendit charitatem. In descriptione autem testimonij prophetiæ procedit Euangelista hoc ordine: Nam primo introducit opportunitatem testificandi: secundo testimonij veritatem, ibi: *Et vnde hoc mihi*, & cetera. Ad opportunitatem autem testificandi, tria concurrunt, scilicet Virginis salutantis occursus, virgineæ salutationis effectus, & Elisabeth resalutationis affectus. Primum ibi: *Exurgens Maria*, & cetera. Secundum ibi: *Et factum est, vt audiuit*, &c. Tertium ibi: *Et repleta est Spiritu sancto*, &c.

Primo igitur introducitur Virginis salutãtis occursus, vt festinus, & familiaris. Propter festinationem ait: *Exurgens autem Maria in diebus illis, abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda.* Quasi dicat, non tardauit, sed diluculo surrexit, secundum illud: Surge, propera amica mea formosa mea, & veni. Vnde sibi competit illud Prouerbiorum, quod dicitur de muliere forti, quæ de nocte surrexit, deditq; prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Surrexit enim, vt ministraret Elisabeth seni & debili: vnde nec eam retardauit asperitas itineris, secundum quòd dicitur in glossa, & littera designat, quia *abijt in montana*, & hoc *cum festinatione*, ad veritatem explorãdam, sicut illi exploratores Iosue: Ad montana conscendite. Vel etiam cum ipso sponso: Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Non etiam retardauit viæ prolixitas, quod notatur: cum dicitur: *In ciuitatem Iuda*, id est Hierusalem, vt iam possit ipsa clamare cum Isaia: Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Nec in itinere fecit moram, quia *cum festinatione*, sicut Rachel, quæ, viso Iacob, festinans nunciavit patri suo. Spiritualiter autem datur ex hoc nobis intelligi, quòd necessaria est ei festinatio, qui vult ad perfectionem attingere. Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Et ad Corinthios: Sic currite, vt comprehendatis. Diuersum dicitur de fatuis virginibus. Et in Ecclesiastico: Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Occursus Virginis fuit festinus, & familiaris, propter quod dicit: *Et intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth.* Intrauit, inquam, vt familiariter cohabitaret. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiam, & gaudium. Intrabat, non stabat foris, sicut illa mulier vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis. Intrauit etiam, non vt litigaret, sed vt salutaret, secundum quòd moris est sanctis. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutauit, inquam, non solum optando, sed etiam salutem in Hierusalem apportando, vt impleatur illud, quod dictum est: Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor, iustus eius: & Saluator eius, vt lampas, accendatur. Et post: Dicite filiæ Sion: Ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. Et nota, quòd Virgo prius domum intrauit, & postea salutauit: quia iam incipiebat virgo mandatis Euangelicis consentire. Nam infra dicitur: Neminem per viam salutaueritis. Et postea subditur: In quamcumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Quod etiam fecit Virgo beata.

Secundo vero introducitur salutationis effectus, quæ fuit excitatio matris, & lætificatio prolis, propter matris excitationem. Vnde dicitur: *Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth.* Salutationem namq; Virginis Elizabeth audierat, quia eam amabat. Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Et Ioannes: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Item: Cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominũ, sed, sicut est vere, verbum Dei. Audiuit vtique verbum salutis ab ea, quæ conceperat verbum incarnatum, in quo salus est, secundum illud: In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Fuit ergo mater verbo Virginis excitata, fuit & proles lætificata. Vnde dicit: *Exultauit infans in vtero eius.* In quo ostenditur, quòd Ioannes erat amicus sponsi præcipuus, secundum quòd de ipso scribitur: Amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. *Exultauit*, inquam, præ desiderio, sicut etiam patres. Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. *Exultauit*, ad præsentiam Domini Saluatoris, quasi gestiens salutare, & assurgere iam incepit Domino suo, cuius erat præcursor. Vnde dicitur in glossa Bedæ, quia lingua non poterat, ideo, animo exultante, salutat, & suæ præcursionis officium inchoat. Ecce apparet, quòd Angelus dixerat: Spiritu sancto replebitur, adhuc ex vtero matris suæ. Ex quo datur spiritualiter intelligi, quòd propositum sanctum non potest latere: quin se manifestet, & amor interior prorumpat in opus. Vnde Gregorius: Numquam amor Dei est otiosus.

Tertio subiungitur Elizabeth salutantis affectus magnus, & benignus. Propter magnitudinem dicitur: *Et repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & exclamauit voce magna.* Magnitudo namque vocis, signum est magnæ affectionis, quia voces* sunt notæ passionum. Adimplebit eum Spiritu sapientiæ & intellectus. Et iterum: Ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, & in oratione confitebitur Domino. Ideo autem voce magna clamabat, quia illum continebat in vtero, qui erat vox verbi, secundum quòd de ipso dicitur: Vox clamantis in deserto: parate viam Domini. Cui etiam dicitur ibidem: Super montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui Euangelizas Hierusalem, exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet. Nec tam fuit vox eius clamosa, quàm deuota. Vnde ad exprimendam benignitatem affectus, subdit dicens: *Et dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Benedicit Elizabeth Virgini simul & proli, vt compleat Angelicam salutationem. Benedictionem sibi optat, & iam benedictam annunciat ea benedictione, quam Dominus Abraæ promiserat. Benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Hanc benedictionem prædixit Isaac in figura agri. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Hanc benedictionem confirmauit Iacob: Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum & vuluæ: benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius, donec veniret desiderium collium æternorum. Hanc desiderabat, & hanc imprecabatur Moyses: Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ. Et ideo cantemus cum Dauid: Benedixisti Domine terram tuam. Completum est etiam in Maria illud: In multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur. Benedicta fuit Iahel: Benedicta inter mulieres Iahel, Benedicta fuit Ruth: Benedicta es à Domino filia, benedicta Abigail, Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me. Benedicta Iudith: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram. Inter has mulieres, & super has mulieres benedicta est virgo Maria, quia illarum benedictiones impletæ sunt in hac.

Et vnde hoc mihi, vt veniat, & cetera. Præmissa opportunitate testificandi, subditur hic veritas testimonij, ad cuius explicationem tria introducit Euangelista. Primum est præconium admiratiuum: Secundum est signum approbatiuum: Tertium vero testimonium affirmatiuum. Primum tenet rationem propositio-

Marginalia: Cant. 2. d; Prou. 31. b; Iosue 2. c; Cant. 2. b; Isa. 2. a; Gen. 29. b; Necessaria est festinatio volenti in requiem ingredi.; Heb. 4.; 1. Cor. 9. d; Mat. 25. a; Eccli. 5. b; Sap. 8. c; Prou. 7. b; Rom. 16. c; Esa. 62. a, d; Ibid. d; Cap. 10.; Cant. 8. d; Ioan. 8. f; 1. Thes. 2. c; Iac. 1. c; Ioan. 3. d; Ioan. 8.; Beda.; Nec propositum, nec amor abscondi potest.; Gregorius hom. 30. in Euang.; * Arist. l. 1. Periherm. cap. 1.; Eccl. 15. a; Eccl. 39. a; Isa. 40. a; Ibid. 6. c; Benedictio; Gen. 12. a; Gen. 27. d; Gen. 49. c; Deut. 28. a; Psal. 84. b; Eccl. 24. a; Iud. 5. c; Ruth. 3. b; 1. Reg. 25.; Iudith. 13. c

nis: Secundum assumptionis: & tertium, conclusionis.

Introducit ergo præconium admiratiuum, cum dicit Elizabeth: *Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?* Hoc enim est valde laudabile, & etiam admirabile, quòd mulier sit mater Dei. Vnde poterat dicere, sicut dixit Areuna regi Dauid: 2. Reg. vlt. d Quid causæ est, vt veniat Dominus meus Rex ad seruum suum: Ex quo enim facta est mater Dei, summa Domini omnium eluxit dignatio, vt qui suis pedibus alienum hospitium visitare non abhorruit. De quo quidem Virgo gloriatur, dicens: Eccl. 24. b Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. Quia propter dignitatem maternam, est Virgo Maria diligenda, veneranda, & cum omni fiducia adeunda, tanquam summæ misericordiæ mater.

Secundo subdit iudicium approbationis, cum dicit: *Ecce enim vt facta est vox salutationis tua in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Et hoc est signum, Psal. 44. c quòd diffusa est gratia in labijs tuis, & propterea certum est, quòd benedixit te Deus in æternum. Et ex quo infans sic supra naturam exultauit, certum est, quòd Dominus naturæ sibi occurrerit. Et, ex quo infantulus respondet ex vtero, certum est, te concepisse illum, qui vocat ab vtero secundum illud: Isa. 49. a Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei, *& cetera.* Et rursus: Ex quo puer exultauit tam mirabiliter, certum est, iam consummatum esse veraciter, quod in Isaia dicitur: Isa. 12. b Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Et illud: Zach. 9. b Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus, & Saluator. Ex quo igitur mirabiliter exultauit Præcursor, iam certum habebat iudicium, quòd venerit Saluator: & quia certum habebat iudicium, ideo, veritati subditur testimonium, siue oraculum affirmatiuum, cum dicitur: *Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino.* Fides enim beatam fecit. Matth. 16. c Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi: sed Pater meus, qui in cœlis est. Et Ioannes: Ioan. 20. g Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Facit etiam fides bonos, quia inchoando meritum disponit ad præmij consummationem. Phil. 1. a Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in diem Iesu Christi perficiet, & hoc merito: & sic factū est Mariæ. Nota, quod beatificantur in scriptura non solum credentes, sed etiam sperantes: Psal. 39. d Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius. Item diligentes: Eccl. 48. b Beati sunt, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. Item timentes: Eccl. 25. c Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei. Et rursus in Psalmo: Psal. 111. b Beatus vir, qui timet Dominum. Item operantes: Ioan. 13. b Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Et infra: Inf. c. 11. Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Item sustinentes: 1. Pet. 3. c Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati: Et Matthæus: Matth. 5. a Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. Item contemplantes: 3. Reg. 10. b Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Ex his causis fuit virgo Maria beata, ex causa etiam singulari, fuit beatissima, quia concepit filium Dei. Infra: Inf cap. 11. Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti. Et propterea ipsamet dicit hic infra: Cap. eod. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Beata ergo quæ credidisti*, quia credendo concepisti, & concipiendo beatitudinem omnibus, quantum ad sufficientiam, protulisti. Huius figura habetur in Genesi, vbi dixit Lia: Gen. 30. b Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent omnes mulieres.

Et ait Maria, & cetera. Post testimonium prophetiæ, sequitur cantus lætitiæ, in quo beatissima virgo Maria laudat diuinam clementiam, propter excellentissimam gratiam sibi collatam. In hoc autem cantico tria notantur. Primum est laudantis affectio, quam notat ibi: *Magnificat anima mea*, & cetera. Secundum est laudandi ratio, quam notat, cum subdit: *Quia respexit*, & cetera. Tertium diuinæ laudis ampliatio, quam notat ibi: *Et misericordia eius à progenie.* Non enim est perfecta laus, nisi adsit debitus affectus, debita causa, & debitus modus.

Insinuatur ergo primo laudantis affectio, vt grata, magnificando diuinam virtutem, cum dicit: *Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum*, idest diuinam virtutem. Psal. 146. a Magnus enim Dominus noster, & magna virtus eius: & ideo magno affectu debet collaudari, quia magna operatur. Dan. 4. g Ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico Regem cœli: quia omnia opera eius vera. Et ad hoc inuitat animam deuotam: Psal. 33. b Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomē eius in idipsum. Tunc anima nostra verè Dominum magnificat, quando sub ipso seipsam captiuat, & humiliat. Eccl. 3. c Quoniam magna potentia Dei solius, & à solis humilibus honoratur. Vnde virgo Maria, quia præ cæteris seipsam humiliauit, ideo cæteris altius Dominum magnificauit. Et ideo à magnificatione incepit, quia hoc competebat humilitati Virginis decantantis. Competebat etiam dignitati Dei, cuius summa humilitas non cognoscitur, nisi dignitas præcognoscatur. Vnde: Phil. 2. a Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualē Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Competebat etiam intentione cantantis, quæ est, vt Dominus perfectè laudetur. Eccl. 43. d Glorificantes Dominum, quantumcumque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Competebat etiam Mariæ cantanti, quia de magnis, immo de maximis beneficijs erat. Vnde: Prou. 8. a Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum, & aperientur labia mea, vt recta prædicent. Et infra: Quia fecit mihi magna, *& cetera.* Competebat & ordinato progressui, qui est à timore inchoando. Vnde: Psal. 110. b Initium sapientiæ timor Domini. Timor autem reuerentiæ Dominum magnificat.

Insinuatur etiam laudantis affectio, vt iucunda, exultando in diuina salute, cum subditur: *Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Id est in Deo Saluatore, vt possit dicere illud: Psal. 34. b Anima mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari suo. Et rursum: Psal. 83. a Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Vere iam dicere poterat illud: Cant. 1. a Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Iam verificatum est in Maria quod optabat. Psal. 39. d Exultent, & lætentur in te omnes quærentes te, & dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. Quoniam ergo Virgo Maria Dominum quæsiuit, & salutare dilexit: ideo anima eius Dominum magnificat, & spiritus eius in salutari Dei exultauit. Vnde sibi illud Annæ competit: 1. Reg. 2. a Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Et nota, quòd spiritus accipitur pro substantia animæ. Mal. 2. d Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere. Et: Rom. 8. f Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Alibique: 1. Cor. 14. c Nam si orem lingua, spiritus meus orat, *& cetera.* Hic autem accipitur pro anima secundum suum supremum, & anima accipitur in comparatione ad corpus, sicut: 1. Thess. 5. d Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur. Quia enim spiritus interius exultauerat, ideo anima in voce magnificabat; & ideo exultationem de præterito, & magnificationem de præsenti ponit: quia exultatio est natura prior.

Quia respexit humilitatem, & cetera. Postquam descripta est laudantis affectio, siue deuotio: subditur laudandi ratio, quæ sumitur ex duplici causa. Prima est beneficium gratiæ, quæ fecit ipsam amabilem Deo. Secunda est, quòd fecit ipsam laudabilē hominibus, quia amabilem Deo: Dicit ergo: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Gen. 29. d Præcessit huius figura in Lia, quæ in conceptu prolis dixit:

lis dixit: Vidit Dominus humilitatem meã, nunc ama- A
Isa. 66. a bit me vir meus. Et humilitas fuit dispositio ad respe-
ctum gratiæ: Ad quem respiciam, nisi ad paupercu-
lum, & contritum spiritu, & trementem sermones me-
Psal. 137. b os? Quia sicut dicitur in Psalmo: Excelsus Dominus:
Eccl. 11. b & humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Vnde de
viro iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, & erexit
Psal. 24. c eum ab humilitate ipsius. Et ideo orabat Propheta in
Psalmo: Respice in me, & miserere mei: quia vnicus, &
pauper sum ego.

Fecit & laudabilem hominibus illud gratiæ benefici-
um, & propterea addit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent*
Prou. 31. d *omnes generationes*, tam viri, quàm mulieres. Surrexerunt
filij eius, & beatissimam prædicauerunt. Vir eius & lau-
Psal. 118. a dauit eam. Fuit autem virgo Maria beata propter meri-
Apoc. 16. c tum castitatis: Beati immaculati in via. Et: Beatus, qui B
vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, &
Sap. 3. c videant turpitudinem eius. Et: Felix est sterilis & inco-
inquinata, quæ nesciuit thorum in delicto. Fuit etiam
1. Cor. 7. g beatior propter consilium virginitatis. Beatior autem e-
rit, si sic permanserit secundum meum consilium. Fuit &
beatissima propter priuilegium fecunditatis, ob quod
Cant. 6. c ceteræ mulieres beatissimam eam prædicant: Viderunt
eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt.

Secunda ratio laudandi, est miraculum potentiæ,
quod fuit magnum & pium. Fuit magnum, propterea
dicit: *Quia fecit mihi magna qui potens est.* Hoc refertur ad
Beda. incarnationis mysterium, sicut dicit Beda in Glossa. Et
Iob. 5. b de hoc dicitur: Qui facit magna, & inscrutabilia, &
mirabilia absque numero. Incarnationis mysterium
est magnum, & imperscrutabile, & ideo admirabile, & C
Aug. epist. 3. ad Volus. tom. 2. hoc fecit, *Qui potens est.* Quia in rebus mirabilibus, vt
dicit Augustinus, tota ratio facti, est potentia facien-
tis. Omne, quod voluerit, faciet, & sermo illius potesta-
Eccl. 8. a te plenus est, nec dicere ei quisquam potest: Quare ita
facis?

Fuit etiam pium, & propterea dicit: *Et sanctum nomen*
eius. Vnde sancta & pia facit, vt sanctificatio nominis
Dan. 3. e ipsius ostendatur. Benedictum nomen gloriæ tuæ san-
Psal. 110. b ctum. Et Psalmus: Sanctum & terribile nomen eius. Et
ratio huius præponitur: Redemptionẽ misit populo suo.
Et quia nomen eius decet sanctitudo, ideo oramus: San-
Matth. 6. b ctificetur nomen tuum. Et rursus: Domum tuam decet
Psal. 92. b sanctitudo, Domine, in longitudine dierum. De his duo-
bus, scilicet magnitudine, & pietate, manifeste magnum
1. Tim. 3. d est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in car- D
ne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædica-
tum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est
in gloria. Magnum quippe, ratione diuinitatis: sanctum,
ratione assumptæ humanitatis. Supra eod. cap. *Quod nasce-*
tur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei. Et ideo Virgo in conce-
ptione fuit magnificata, & sanctificata. Sanctificauit ta-
Psal. 45. a bernaculum suum Altissimus. Et hæc duo respondent
duobus præmissis, quia magnificata & sanctificata, ideo
magnificauit & exultauit: ideo optime rationem reddit.

Et misericordia eius, &c. Postquam descripta est lau-
dantis affectio, & laudandi ratio: subditur hic tertio di-
uinæ laudis ampliatio. Et hoc consistit in commenda-
tione diuinæ misericordiæ, quantũ ad opus redemptio-
nis humanæ, iam in conceptione Virginis inchoatæ. O-
pus autem redemptionis nostræ, est declaratiuum mise- F
ricordiæ & potentiæ: quia est manifestatiuũ largitatis &
veritatis. Misericordiæ, in reparatione hominis lapsi: po-
tentiæ, in prostratione diaboli: largitatis, in missione Spi-
ritus sancti: veritatis, in adimpletione promissi.

Primo igitur laudat Dominũ suum in opere redem-
ptionis, secundum quòd est manifestatiuum misericor-
diæ. Vnde dicit: *Et misericordia eius à progenie in progenies*
Ephes. 2. a *timentibus eum.* Deus autem, qui diues est in miseri cor-
dia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos,
& cũ essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chri-
Psal. 102. c sto. Et in Psalmo: Misericordia autem Domini ab æter-
no, & vsque in æternum, super timentes eum. Hoc e-
nim fit super omnes, quantum ad beneficium conserua-
tionis, secundum illud: Miseratio hominis circa proxi-
mum suum: misericordia autem Dei super omnem car- Eccl. 18. b
nem. Misericordia tamen liberans, & saluans, ad solos
timentes se extendit, sicut scriptum est: Quàm magna
multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti Psal. 30. d
timentibus te. Ideo: Qui timetis Dominum, sperate in Eccl. 2. b
illum.

Secundo laudat eum in hoc opere, secundum quòd
est manifestatiuum potentiæ, in deiectione dæmonum
superborum, & diuitum iniquorum. Propter primum
dicit: *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos men-*
te cordis sui. In hoc est laus Dei specialis: Disperge su- Iob 40. a
perbos furore tuo, & respiciens omnem arrogantem Eccl. 10. b
humilia. Et sic impletur illud: Sedes ducum superbo-
rum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Et di-
citur hæc fecisse, *In brachio*, idest in filio. Ecce Dominus Isa. 40. c
Deus in fortitudine veniet, & brachium eius domina-
bitur. *Superbos* autem *mente cordis*, vocat illos, qui super-
biunt in intellectu per præsumptionem, & in affectu per
ambitionem, sicut lucifer, & eius sequaces. Omne sub-
lime videt, & ipse est rex super omnes filios superbiæ. Iob 41. d
Et sic est sensus: *dispersit*, eos, qui superbiunt, *mente cordis.*
Vel aliter: *Dispersit superbos mente cordis sui*, secundum
quòd dicit: Quia superbi iusto Dei iudicio habent cor
dispersum. Dum putant se latere in obscuris peccatis,
tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt. Vel: *Dis-* Sap. 17. a
persit superbos mente cordis sui, idest, diffinitione consilij
sui: Si habes brachiũ sicut Deus & si voce simili tonas?
circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto Iob 40. a
gloriosus, & speciosis induere vestibus. Disperge super-
bos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem hu-
milia: respice cunctos superbos, & confunde eos. Dæ-
mones superbientes diffinitiue proiecit, sed non sic ho-
mines. Vnde: Non enim humiliauit ex corde suo, & Thr. 3. d
abiecit filios hominum. Laudatur ergo potentia in de-
iectione superborum dæmonum, & etiam tyrannorum
potentium, cum subdit: *Deposuit potentes de sede, & exal-*
tauit humiles. Dicitur de Nabuchodonosor: Quos vo-
lebat, interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & Dan. 5. e. f
quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat.
Quando autem eleuatum est cor eius, & spiritus illius
obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni
sui, & gloria eius ablata est. Et: Radices gentium superba-
rum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Eccl. 10. b
Et ratio huius redditur: Quia omnis, qui se exaltat, hu-
miliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Et in hoc est Inf. ca. 18. c
laus diuinæ potentiæ. Dominus pauperẽ facit, & ditat: 1. Reg. 2. b
humiliat, & subleuat. Suscitat de puluere egenum, & de
stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus, & 1. Reg. 16.
solium gloriæ teneat. Exemplum de Saul, & Dauid: Esther 1. & 2.
Vasthi, & Esther.

Tertio laudat Dominũ in prædicto opere secundum
quod est manifestatiuum largitatis, cum dicit: *Esurientes*
impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Quia vera largitas
est, dare pauperibus, non diuitibus. Iustus comedit, & re-
plet animam suam. Venter autem impiorum insaturabi- Prou. 13. d
lis. Et rursus: Diuites eguerunt, & esurierunt: inquirentes Psal. 33. b
autem Dominum non minuentur omni bono. Et Esaias:
Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei Isa. 65. c.
bibent & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos con-
fundemini. Quia sicut dicitur: Nõ multi sapientes secun-
dũ carnẽ, non multi potentes, nõ multi nobiles, sed quæ 1. Cor. 1. d
stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes: &
infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia & igno-
bilia mundi: & contẽptibilia elegit Deus, & ea, quæ non
sunt, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis
caro in cõspectu eius. Et: Non saluatur rex per multã vir-
tutẽ, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Psal. 32. d

Quarto, laudat Deum in prædicto opere, secundum
quod est manifestatiuum veritatis, promissi, cum dicit:
Suscepit Israel puerum suum memorari misericordiæ suæ. Vbi
primo præmittitur promissionis impletio, quam pro-
missionem fecit diuina benignitas, & impleuit diuina
Veritas, vnde: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, Psal. 84. c

iustitia & pax osculatæ sunt. Et hoc factum est, quando carnem nostram suscepit. Nusquam enim angelos apprehendit: sed semen Abrahæ apprehendit. Isaias: Ecce seruus tuus suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Et Oseas: Quia puer Israel, & dilexi eum: & ex Ægypto vocaui filium meum. Et hoc: *Recordatus misericordiæ suæ*, cuius non potest obliuisci: Aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas? Et: Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Deinde subditur vera promissio, cum dicitur: *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in sæcula.* Et debet ista littera construi sic: *Sicut locutus est ad patres nostros*, locutus, inquam, ipsi Abrahæ, scilicet specialiter, *& semini eius*: vbi tangit statum naturæ & legis scriptæ. Vel aliter, vt construatur cum præcedenti. *Suscepit Israel, recordatus misericordiæ*, & hoc dico Abrahæ, & semini eius, sicut locutus est ad patres. Simile habetur in Psalmo: Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel. Inter patres specialiter nominat Abraam, quia ei primo facta est repromissio. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Et iterum: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam, quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Abrahæ dictæ sunt promissiones. & semini eius. Semen eius sunt credentes. Non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Vnde infra: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *In sæcula.* Idest in æternum. A sæculo, & usque in sæculum, tu es Deus. Vnde Virgo beata canticum incipit à magnitudine summi principij, & canticum finit, in æternitate finis: laudat enim eum, qui est A, & O, principium & finis. Et quidem satis recte, quia in hoc cantico ostendit consummationem esse factam omnium beneficiorum promissorum, & ideo consummatiuum est omnium laudum, & canticorum, & scripturarum.

Hebr. 2. d · Isa. 42. a · Osea 11. a · Psal. 76. b · Isa. 49. d · Psal. 97. a · Gen. 12. a · Gen. 22. a · Gal. 3. c · Rom. 9. d · Cap. 3. b · Psal. 89. a · Apoc. 1. b

Mansit autem Maria, &c. Post testimonium prophetię, & canticum lætitiæ, subditur obsequium beneuolentiæ, quod exhibuit virgo Maria Elizabeth cognatæ suæ, in quo commendatur à tribus, scilicet à sedulitate obsequij, à longanimitate propositi, ab honestate contubernij.

Propter sedulitatem obsequij, dicit: *Mansit autem Maria cum illa.* Scilicet cum cognata prægnante. Non statim abscessit, sed fecit secundum quòd Dominus discipulis suis præcepit: In eadem autem domo manete, donec exeatis. Manebat autem Maria in domo, & non egrediebatur, sicut Dina, de qua: Egressa est, vt videret mulieres regionis illius. Et sequitur postea quòd oppressa fuit. Manebat autem sicut sedula obsequutrix, non circumibat, sicut curiosa inuestigatrix de viduis adolescentibus. Otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes, quæ non oportet. Contra quod ait Seneca: Indicium mentis bene constitutæ est, secum posse morari, & secum posse consistere.

Matt. 10. b · Gen. 34. a · 1. Tim. 5. b

Propter longanimitatem propositi, subdit: *Quasi mensibus tribus.* Id est, vsque ad tempus partus, secundum quòd dicit Beda in glossa: Tam diu mansit Maria, donec Elizabeth partus tempore completo, præcursoris Domini sui, propter quam maxime venerat, natiuitatem videret. Et hoc signatum est libro regum: vbi dicitur, quòd arca Domini mansit in domo Obededon Gethæi tribus mensibus: & benedixit Dominus Obededon, & omnem domum eius. Mystice verò tribus mensibus designatur profectus trium virtutum. Secundum quòd in glossa dicitur, anima casta, quæ spiritualis verbi desiderium concipit, necesse est, vt alta cælestis exercitus iuga subeat, & quasi trium mensium dies ibidem demoretur: quousque fidei, spei, & charitatis luce radiet, perseuerare non desistat.

Beda to. 4. lib. 1. in 1. cap. Lucæ. · 2. Reg. 6. b

Propter honestatem contubernij, subditur: *Et reuersa est in domum suam*, vt habitaret cum sponso, virginitatis suæ custode. Vnde dicere poterat illud: Benedixit tibi Deus ad introitum meum. Iustum est igitur, vt aliquando prouideam etiam domui meæ. *Reuersa est in domum suam*, quia sponsus & familia sua reditum eius desiderabant, secundum illud: Reuertere, reuertere Sunamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te. Sic ergo Virgo Maria dat exemplum omnibus imitandum, sicut dicit Ambrosius: Discite, inquam, à Maria religiositatem, longanimitatem, & honestatem.

Gen. 30. a · Cant. 6. d

Elizabeth autem impletum est tempus, &c. Post gratiarum actionem de conceptu Saluatoris, sequitur hic gratiarum actio pro ortu Præcursoris. Agitur autem laus de Præcursoris ortu, magis, quàm de conceptu, quia conceptus fuit in peccato, sed natus fuit plenus spiritu sancto. Christus autem tam in conceptu, quàm in ortu fuit sanctissimus. Ideo ante ortum, & post ortum, ipsius laudes decantantur. Habet autem hæc pars tres partes. In quarum prima describitur Præcursoris origo. In Secunda vero, pro ipso subditur laus & gratiarum actio ibi: *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto*: vbi ponitur canticum Zachariæ. Tertio ad materiam maioris laudis subditur Præcursoris educatio, ibi: *Puer autem crescebat, &c.* Ad describendum autem ortum Præcursoris tria concurrunt, quæ ab Angelo prænunciata fuerunt. Primum est partus sterilis, secundum est circumcisio infantis quæ describitur, ibi: *Et factum est in die octauo*: tertium est apertio oris sacerdotalis, ibi: *Apertum est autem illico os eius.* Partus autem ostenditur fuisse opportunus in matre, perfectus in prole, iucundus in vicinitate.

Opportunus itaque ostenditur partus in matre, ratione temporis, propter quod dicit: *Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, &c.* Opportunum erat, vt pareret præcursorem. Quia Ecclesiastes dicit: Omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub cælo. Impletum est, inquam, secundum comminationem verbi Angelici, vt dictum est supra: Et ecce eris tacens, & nō poteris loqui vsq; in diem, quo hæc fiant; pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Vel impletum est, quia iam venerat plenitudo temporis, in quo debebat venire Christus. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c.

Eccl. 3. a · Sup. cap. eodem. · Gal. 4. a

Perfectus etiam fuit in prole, ratione sexus virilis, propter quod dicit: *Et peperit filium*, non filiam. Talem prolem petebat Anna: Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisq; seruæ tuæ sexū virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius. Peperit etiam virtute perfecta, nullo sibi præstante impedimento. Cuius oppositum dicitur: Venerunt filij vsq; ad partum, & vires non habet parturiens. Peperit etiam filium perfectum superna gratia, ita vt conueniat ei illud. Consummatus in breui compleuit tempora multa. Iucundus etiam fuit in vicinitate, ratione famæ celebris, & communis. Propter quod dicit: *Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.* Et sic impletum est illud, quod prædixerat Angelus: Et in natiuitate eius, multi gaudebunt, scilicet vicini & cognati: quia talium maxime est congratulari. Infra: Mulier, quæ inuenit drachmam perditā, conuocat amicas & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmā, quam perdideram. *Et congratulabantur.* Nam & ipsa pariter gaudebat, secundum illud: Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum, & ideo congratulantur. *Quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa.* Idest misericordiam magnā præstitit ei Dominus. Vnde poterat dicere illud: Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo

1. Reg. 1. b · 4. Reg. 19. a · Sap. 4. c · Sup. eod. cap. 6. · Inf. c. 15. · Ioan. 16. e · Psal. 85.

& glori-

& glorificabo nomen tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super me. Magnificauit autem Dominus eos, quos diligit. In omnibus magnificasti populum tuum, Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis. *Et factum est in die octauo.* Post partum senis, sequitur circumcisio infantis. In qua iuxta consuetudinem facta est impositio nominis. Primo secundum appellationem humanam à consanguinitate. Secundo vero, secundum reuelationem propheticam à matre. Tertio secundum affirmationem authenticam ab ipso patre.

Sap. vlt. c

Introducitur ergo circumcisio cum appellatione humana, cum dicitur: *Et factum est in die octauo, venerunt circumcidere puerum,* vt scilicet implerent legis praeceptum: Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris. Et postea: Masculus, cuius præputij, caro non circumcisa fuerit: delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Secundum consuetum modum, quia filij consueuerunt appellari nomine suorum patrum. Tobias genuit filium, nomen suum imponens ei, vt in hoc signaret patrem in tam nobili filio viuere. Secundum illud: Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus. Similem enim reliquit sibi post se. In vita sua vidit, & lætatus in illo.

Gen. 17. b
Tob. 1. b
Eccl. 30. a

Sed quoniam in Ioanne non habebat locum denominatio secundum appellationem humanam, ideo sequitur denominatio secundum reuelationem propheticam per Elizabeth, cum dicitur: *Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.* Et hoc quidem dicebat edocta à Spiritu sancto. Vnde Ambrosius: Spiritu prophetiæ didicit, quod nõ didicerat à marito. Quia enim non virtute naturæ conceptus fuerat, sed virtute gratiæ: non debebat vocari Zacharias à patre, sed Ioannes à dono gratiæ, vt nouo modo natus, nouo nomine nuncupetur. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Et quia cognati carnaliter sapiebant, nomen gratiæ non acceptabant, ideo subditur: *Et dixerunt ad illam: quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* Sed eorum instantia nulla erat, quia sicut dicit Ambrosius, hoc nomen non est generis, sed vatis. Habent enim hoc merita sanctorum, vt à Deo nomẽ accipiant. Sicut Iacob, Israel dicitur: Quia Deum vidit. Sic de Salomone: Vocauit nomen eius, amabilis Domino; eo quòd diligeret eum Dominus. Et quoniam contentio erat hic inter gratiam & naturam, inter appellationẽ humanam, & reuelationẽ propheticã: ideo requirebant sententiã paternam, vt ipse assertionẽ authenticã proferret, propterea sequitur: *Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum.* Innuebant, inquam, surdo & muto, quia sicut dicit Ambrosi⁹: Incredulitas affatum ei surripuerat, & auditum. Et tamen requirebant, quia penes ipsum residebat auctoritas, nominandi, tum quia pater, tum quia sacerdos, tum quia ortũ suum diuina reuelatione præsciuerat. Et quia non poterat voce respondere, manu & litteris est locutus. Et ideo subditur: *Et postulans pugillarem, scripsit dicens: Ioannes est nomen eius.* Quasi dicat, nomen nõ impono, sed impositum declaro. Supra eodẽ: Vocabis nomẽ eius Ioannem. Secundũ illud: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Et rectè dicitur scriptum, propter firmitatem indelebilem, vt ostendatur nomen eius scriptum in libro vitæ, sicut discipulorum Christi: Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis. De hac scriptura dicitur: Qui vicerit, faciam illum columnã in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalem, quæ descendit de coelo à Deo meo, & nomen meum nouum. Et rursus: Dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum: quod nemo scit, nisi qui accipit. Et quia causam huius nominis nesciebant, ratio sequitur: *Et mirati sunt vniuersi.* Propter consonantiã patris & matris: vt iam in ore duorũ testium staret illud verbũ: vel etiam mirati sunt in puero tantam prærogatiuam. Dicitur de viro iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput, & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deum. Vnde ipse poterat dicere illud: In conspectu potentiũ admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me. In quo docemur, quòd diuinorum priuilegiorũ prærogatiuæ magis sunt humiliter & sobrie annunciandæ, quàm procaciter perscrutandæ. Spiritualiter, notaquòd per Zachariam intelligitur vetus sacerdotium, & per Ioannem nouum: & quia vetus & nouum differunt sicut memoriale muneris, & ipsum munus: ideo ille rectè denominatur à memoriali, iste vero à munere gratię: & hoc quidem satis rectè, quia memoria Dei generat in nobis effectus virtutis & gratiæ. Nam qui vult esse Ioannes per gratiam, oportet quòd sit Zacharias prius per diuinam memoriam. Zacharias enim memor Dei interpretatur. Memoriam fecit mirabilium suorum, *&c.* Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oues vestras & boues in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi. Debet autem quilibet esse memor sacramentorum Dei, ad credendum, & confitendum. In Exodo dicitur de agno paschali: Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos. Sequitur: *Custodies huiuscemodi cultum statuto tempore à diebus in dies.* Beneficiorum ad regratiandum: Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. Iudiciorum ad formidandum: Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in conuersatione faciei, *&c.* Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo Domine. Promissorum ad expectandum: In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum non immemor sis bonorum.

Ambr. in 1. cap. Lucæ. lib. 2. to. 3.
Isa. 62. a
Ambr. in 1. cap. Luca. lib. 2. to. 3.
Gen. 32. f
2. Reg. 12. f
Ambr. in 1. cap. Luca. lib. 2. to. 3.
Sup. eod. b
Isa. 49. a
Inf. 10. a
Apoc. 3. c
Apoc. 2. c
Eccl. 11. b
Sap. 8. c
Expositio mystica.
Psal. 110.
Exod. 20. d
Exod. 13. b
Deut. 16. a
Eccl. 18. c
Psal. 11. e
Eccl. 11. c

Mandatorum ad faciendum: Iustitia illius in filios filiorum, his, qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Exemplorum ad imitandum: Mementote sermonis mei, quem ẽgo dixi vobis: Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Suppliciorum ad compatiendum: Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthij & fellis. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Solatiorum ad congaudendum: Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum. Operum ad laudandum: Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor. Deus in sancto via tua: quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia. Item: Mementote mirabilium eius, quæ fecit: prodigia eius, & iudicia oris eius.

Psal. 102.
Ioan. 15. c
Thr. 3. c
Cant. 1. a
Psal. 76.
Psal. 104. a

Charismatum ad postulandum: In semita iudiciorũ tuorum Domine sustinuimus te: nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte. Et Esaias: Qui reminiscemini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra.

Isa. 26. b
Isa. 62. c

Apertum est autem illico os eius, &c. Post partum sterilis, & circumcisionem infantis, sequitur: apertio oris sacerdotalis, secundum dictum nuncij cælestis. Hoc autem miraculum erat ostensiuum prærogatiuæ, & excellentis magnificentiæ in Ioanne, vt merito ostenderetur, ipsum vocari hoc nomine. In huius autem miraculi descriptione insinuantur tria, scilicet, miracula euidentia, ipsius reuerentia, & eiusdem intelligentia. Nam apparitio miraculi parit admirationem, admiratio cognitionem, siue inquisitionem.

Præmittitur ergo primo miraculi euidentia, cum dicit: *Apertum est autem illico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.* Apertum est autem non virtute naturæ, sed supernæ potentiæ: Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas. Ille, inquam,

Sap. 10. d

quam, fecit, de quo admirabantur turbæ, dicentes: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui, *Mar. 7.* scilicet Christi Dei virtus & sapientia. Et, vt ostenderetur miraculum verum, dicitur: *Illico*, vt enim di. it Ambrosius, *Ambr. in 1. c. Luca lib. 2. to. 9.* Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Et, vt ostenderetur plenum & perfectum, subditur: *Et loquebatur benedicens Deum.* Recognoscens beneficium, sicut Tobias: *Tob. 13. a* Aperiens autem Tobias senior os suum, benedixit Dominum. In quo instruimur, quòd debemus os apertum habere ad diuinam laudem, cum oramus: *Psal. 50.* Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Et maxime post beneficium nostræ redemptionis. *Isa. 35. b* Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Sed contra dicitur de malis: *Iob. 16. b* Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes, percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Quia secundum quòd dicitur in Psalmo: *Psal. 5.* sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Secundo subdit miraculi reuerentiam, cum dicit: *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc.* Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos à signis tuis. *Psal. 64.* Vnde poterant decantare illud: Quis similis tui in fortibus domine? *Exod. 15. b* quis similis tui, magnificus in sanctitate? Et quia reuerentiam miraculi sequitur magnificentia præconij, ideo dicit: *Super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc, &c.* Et rectè, quia Sacramentum regis abscondere, bonum est, opera Dei reuelare, & confiteri, honorificum est. *Tob. 12. b* Et Ideo: Confitemini Domino, & inuocate nomen eius. *Psal. 104. a* Et post: Narrate omnia mirabilia eius.

Tertio subiungit miraculi intelligentiam, cum dicit: *Et posuerunt omnes, qui audierunt in corde suo dicentes: Quis, putas, puer iste erit?* Beatus, qui in istis versatur bonis: qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. *Eccl. 50. d* Et Prouerbiorum: *Prou. 24. d* Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerunt superficiem eius spinæ: & maceria lapidum destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam. *Posuerunt.* Scilicet per attentionem intellectiuam & memoratiuam, & per magnitudinem miraculi cognoscebant magnitudinem pueri, vnde dicebant: *Quis, putas, puer iste erit?* *Sup. cap. eodem. b* Quasi dicerent, magnus erit, secundum illud angeli: Erit enim magnus coram Domino. *Mat. 4. d* Sic dicebant de Christo: Quis, putas, est iste. Rectè de Christo dicebant: Est iste tamquam de Creatore, cuius est manere. De Ioanne vero dicebant: Erit, tamquam de præcursore, cuius erat pertransire. Et reddunt rationem. *Etenim manus Domini erat cum illo.* *Ezech. 3. c* Manus enim Domini erat mecum confortans me. Sic & cum Ioanne erat manus Domini dextera conseruans & confortans eum. *Psal. 79. d* Fiat manus tua super virũ dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Et sic intelligebant illum esse, de quo scribitur: *Isa. 49. a* Posuit os meum, quasi gladium acutum, in vmbra manꝰ suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam.

Et Zacharias pater eius, &c. Postquam descripta est Ioannis origo: subiungitur hic gratiarum actio pro redemptionis beneficio iam inchoato in ortu Præcursoris, & consummando in ortu Saluatoris. Hanc igitur gratiarum actionem dupliciter Euangelista describit: Primo ex parte motiui: Secundo ex parte modi, ibi: *Benedictus Dominus.* Circa motiuum nota, quod illud, quod mouit Zachariam ad laudandum, fuit Spiritus diuinus, non suus. Propter quod præmittit eum Spiritu sancto fuisse afflatum & impletum. Et tangit hic: Quis impleatur, nempe Zacharias, qui fuit vir iustus. De quo supra, etiam dicitur, quòd erat incedens in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. *Cap. eod. b* Et in hoc innuitur, quòd memoria Dei impletur diuino spiritu. *Tob. 1. b* Quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis. Quare impleatur ostendit: qui *Pater eius*, scilicet Ioannis, vnde sicut mater spiritum prophetiæ ha- *Sup. eod. d*

A buit propter filium, sic & pater. Exultat gaudio pater iusti, & qui sapientem genuit, lætabitur in eo. *Prou. 23. c* Gaudeat pater tuus & mater tua: & exultet quæ genuit te. In quo intelligitur allegorice, quòd lex vetus & sacerdotium, non habebat Spiritum sanctum, nisi ratione noui testamenti, quod præfigurabat. Quo modo impleatur, declarat propter quod dicit: *Repletus est Spiritu sancto.* Num inuenire poterimus talem virum, qui Spiritu Dei plenus sit? *Gen. 41. e* Et in Ecclesiastico: Exaltauit illum apud proximos suos, & in medio Ecclesiæ aperiet os eius, & adimplebit illum Spiritu sapientiæ & intellectus. *Eccl. 15. a* In quo instruimur, quo debemus impleri. Impleamini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis, Canticis, spiritualibus. *Ephes. 5. e* Ad quid impletur demonstrat: *Et prophetauit dicens.* Laudando & prædicando. Repleti B sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. *Actor. 2. a* Et Amos: Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? *Amos. 3. b* Et Petrus: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. *2. Pet. 1. d*

Benedictus Dominus Deus Israel, &c. Hic describitur gratiarum actio, quantum ad modum in hoc cantico, cuius sunt quatuor partes. In quarum prima fit gratiarum actio & laudis decantatio pro beneficio nostræ redemptionis: Secundum quòd consummanda erat per Christum dispensatio remediatiua. Secundo in quantum erat promissa per prophetas sanctos vaticinio, ibi: *Sicut locutus est per os sanctorum.* Tertio inquantum promissa Patriarchis veritatis iuramento, ibi: *Ad faciendam miseri-* C *cordiam cum patribus nostris, &c.* Quarto secundum quòd iam est inchoata in præcursore, prophetali Præconio, ibi: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis.* Agens autem gratias pro beneficio redemptionis consummando in Christo, ponit præteritum pro futuro, more prophetico. In quo tangitur mysterium incarnationis pretium redemptionis, trophæum resurrectionis. In quibus est remedium nostræ salutis. Introducit ergo primo Zachariam in gratiarum actione, per Spiritum sanctum prophetantem: quia gratias agit de futuro beneficio, cum dicit: *Benedictus Dominus Deus Israel.* Similiter dicitur: Benedicimus te, Domine Deus Israel: *Tob. 8. c* quia non contigit nobis, quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam. Et primo Paralipomenon: Benedictus es Domine Deus Israel *1. Par. 29. c* D patris nostri ab æterno in æternum. Et nota, quod Dominus nominat maiestatem benedicendam cum timore: *Dominus. Mal. 1. b* Si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Et ideo dicitur: Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit, *Deut. 10. c* nisi vt timeas Dominum Deum tuum? Psalmista: Domine, Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. *Psalm. 8. a* Deus Israel nominat benignitatem benedicendam cum amore: Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, vt scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum. *Isa. 45. a* In Israel propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum. In Exodo: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraam, & Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos. *Exod. 3. c* Hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem. Ideo autem hic Israel, potius nominatur, E quàm Iacob, quia nomen electionis est, & gratiæ. Porro huius benedictionis primum motiuum est incarnationis mysterium, quod notat, cum dicit: *Quia visitauit*, scilicet per incarnationem. *Exod. 3. f.* Visitans visitaui vos, & vidi omnia, quæ acciderunt vobis in Ægypto & dixi, vt educam vos de afflictione Ægypti, &c. *Psal. 105. a* Hoc petebat Propheta: Memento nostri Domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo. Hoc autem fuit, quando carnem sumpsit ex Virgine: Visitasti terram, & inebriasti eam multiplicasti locupletare eam. *Psal. 64. b*

Secundum motiuum est redemptionis pretium, quod tangit, cum dicit: *Et fecit redemptionem plebis suæ.* Vt impleatur illud: *Psal. 110. b* Redemptionem misit Dominus populo suo. *Psal. 129.* Et vere: Quia apud Dominum misericordia, & copiosa

1.Pet.1.c piosa apud eum redemptio. Et prima Petri: Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, Isa.52.a quasi agni immaculati CHRISTI, & incontaminati. Et hoc est, quod dicitur: Gratis venundati estis, & sine Psal.76.c argento redimemini. Et Psalmus: Redemisti in brachio tuo populum tuum.

Tertium motiuum, est resurrectionis tropheum, quod tangit, cum dicit: *Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui.* In quo intelligitur potestas Christi resurgentis. 1.Reg.2.b Dominum formidabunt aduersarii eius, super ipsos in cœlis tonabit: Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Et Matt.28.d hoc fuit in resurrectione: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Et quia potestas illa erat durabilis, & ideo per cornu significatur, & in huius rei figuram vas, 3.Reg.1.e quo inunctus fuit Salomon, cornu fuit. Vas autem, quo inunctus fuit Saul, fuit lenticula, hoc est, vas figuli, proinde 1.Reg.10.a & fragile. Et dicitur: *Cornu salutis*: quia per illud Israel Isa.45.c saluatus est in Domino, salute æterna. Et addit: *In domo* Psal.131.d *Dauid pueri sui.* Secundum illud: Illuc producam cornu 2.Reg.22.a Dauid, paraui lucernam CHRISTO meo. Et alibi: Dominus fortis meus, sperabo in eum: scutum meum, & cornu salutis meæ. Eleuator meus & refrigerium meum, saluator meus, de iniquitate liberabis me. Hoc autem dicitur propter incarnationem. Siquidem infra dicitur, Infr.2.a quod Maria & Ioseph erant de familia Dauid.

Sunt locutus est per os Sanctorum. Hic agit gratias, & laudes decantat pro nostra redemptione, secundum quod fuit per Prophetas promissa Spiritus sancti vaticinio. Et primo præmittit vaticinium Propheticum: secundo vero subiungit vaticinatum beneficium: & tertio beneficii complementum. Hæc enim tria excitant ad benedicendum.

Primo igitur præmittit vaticinium in hoc, quod dicit: *Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum eius.* Et debet iterari: Benedictus Dominus Deus, 1.Paral.17.d qui erexit, & cætera. Sicut locutus est: Nunc Domine, sermo, quem locutus es famulo tuo, & super domum eius, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es. Permaneatque, & magnificetur nomen tuum vsque ad sempiternum, & dicatur: Dominus exercituum domus Israel, & domus Dauid serui eius permanens coram eo. Eccl.36.e Hoc optabant sancti præcedentes CHRISTI aduentum: Suscita precationes, quas locuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores. Da mercedem sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur: quod etiam factum est: Inf.18.f Ecce ascendimus Hierosolymam: & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Amos 3.b Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Secundo, subiungit beneficium, quod Prophetæ promiserunt, cū dicit: *Salutem ex inimicis nostris.* Et debet repeti hoc verbum, *Fecit*, vel, *erexit*. De hac enim locuti sunt Prophetæ: 1.Pet.1.b De qua salute exquisierunt atq; scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. Hęc autem Psal.58.a salus est in liberatione ab inimicis, id est, à dæmonibus: Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me, libera me. Coloss.1.b Et: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum. Et subdit tertio beneficii complementum, cum dicit: *Et de manu omnium, qui oderunt nos*, id est, de manu, siue potestate omnium persequentium, siue dæmonum, Isa.19.d siue hominum. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, qui Iob 5.b liberet eos. Iob: Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Et de 2.Mach.1.c tanto beneficio laudandus est Dominus DEVS: De magnis periculis à DEO liberati, magnifice gratias agi- Psal.17.b mus ipsi. Et Psalmus: Eripuit me de inimicis meis for- Psal.114.a tissimis, & ab his, qui oderunt me. Et Psalmus: Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu.

Ad faciendam misericordiam, &c. Hæc est tertia pars principalis cantici, in qua gratias agit pro nostra reparatione secundum quod patribus promissa est sub iureiurando. Et in hac parte primo præmittit principium, ad promittendum, mouens. Secundo, iuramentum stabiliens. Et tertio, remedium subsequens.

Principium autem mouens ad promittendum, fuit diuina misericordia, ex qua ortum habuit testimonium Patrum, & hoc tangit, cum dicit: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.* Et debet iterari verbum prius positum, scilicet, benedictionis & erectionis: Benedictus Deus, qui erexit cornu salutis, vt faceret misericordiam. Faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & Exod.20.a custodiunt præcepta mea. Et Tobias: Benedictum est Tob.3.c nomen tuum, Deus patrum nostrorum: qui cum iratus fueris, misericordiam facis, & in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui te inuocant. Et libro Regum: 2.Reg.22.d Magnificans salutes regis sui, & faciens misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius in sempiternum. Et fecit misericordiam promittendo, quod fecit debitum per pactum, ideo subdit: *Et memorari testamenti sui sancti.* Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi, quod manda- Psal.104.a uit in mille generationes. Quod disposuit ad Abraham: & iuramenti sui ad Isaac. Et nota, quod vetus testamentum fuit sanctum per figurationem, nouum vero per cōtinentiam & impletionem, vnde sanctum testamentum, vocat testamentum nouum, quod sanctificauit sanguine suo. Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vin- Zach.9.c ctos de lacu, in quo non est aqua. Et Hebr. Si enim san- Heb.9.c guis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationē carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum S. semetipsum obtulit immaculatū Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum DEO viuenti? Et ideo noui testamenti mediator est, vt, morte intercedente, in redemptionem earum prçuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hereditatis. Et hoc est, quod ante promiserat, sicut dicitur: Consummabo super domum Isra- Heb.8.c el, & super domum Iuda testamentum nouum.

Secundo subdit iuramentum stabiliens, cum ait: *Iusiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum.* Et de- Gen.22.g bet semper iterari verbum præmissum. Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Quod introducens Apostolus, inquit: A- Heb.6.c brahæ namq; promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem iuraret, maiorem, iurauit per semetipsum dicens: Nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. Et sequitur: In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est, mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem. *Abraha*, promisit, scilicet, *daturum se nobis*, filiis eius, videlicet per repromissionem, vnigeni- Ioan.3.c tum suum. Sic enim DEVS dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in ipso, non Rom.8.f pereat, sed habeat vitam æternam. Et Rom. Qui proprio filio nōn pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo nō etiam cum illo omnia nobis donauit? Hu- Gen.5.d ius habetur figura: Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Ægypti, vsque ad fluuium magnum Euphratem. Deinde subiungit beneficium, siue remedium subsequens, cum dicit: *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Illud enim est remedium, quod assecuti sumus per Christum, nobis donatum. Nunc vero liberati à Roma.6.d peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanc- Sap.16.a tificatione, finem vero vitam æternam. Qui conuersus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem.

In hoc autem ostendisti inimicis tuis, quia tu es, qui liberas ab omni malo. Illos scilicet, qui te audiunt, credendo [Prouer.1.d] & obediendo. Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum [1.Reg.7.a] sublato. Et isti sunt, qui seruiunt Domino. Præparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthiim.

Et quia non omnis modus seruiendi Deo, est ipsi Deo acceptus: ideo subdit modum, scilicet sancte, quoad seipsum: iuste, quoad proximum: simpliciter, quoad Deum: perseueranter, quoad omnia prædicta. Propter sanctitatem dicit: *In sanctitate*, scilicet seruiamus, quia secundum [Psal.100.b] quod dicitur: Ambulans in via immaculata, hic mihi mi- [Exod.28.g] nistrabat. Et ideo in Exodo: Sanctificabis Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi. Et post: Vt ministrent [1.Pet.1.c] in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur. Et Petrus: Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecti sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam. Et deinde: Sed secundum eum, qui vocauit vos, sanctum, vt & ipsi in omni cōuersatione sancti sitis, quoniam scriptum [Leu.11.g] est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.

Propter iustitiam, quoad proximum, dicit: *Et iustitia*. [Rom.6.c] Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Vt sic pos- [Psal.16.d] sitis dicere illud: Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo.

Propter simplicitatem, dicit: *Coram ipso*, scilicet Deo: quod fit per simplicem intentionem, sicut Ezechias: Obsecro Domine, memento quæso, quo modo ambulaue- [4.Reg.20.a] rim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Sic puer Samuel ministrabat [1.Reg.2.c] Domino coram Heli: & Scio Deus meus, quod probes [1.Par.29.d] corda, & simplicitatem diligas. Et Sap. Et in simplicitate [Sap.1.a] cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. Propter perseuerantiam subdit: *Omnibus* [Act.20.d] *diebus nostris*, sicut Apostolus: Vos scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate & lacrymis, & tentationibus quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum. Et: Adhæreatis Deo, & seruiatis ei in o- [Iosue 22.a] mni corde, & in omni anima vestra.

Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, &c. Hæc est quarta pars cantici, in qua recolit beneficium nostræ redemptionis, secundum quod iam inchoatum erat in Præcursore, & hoc prophetali præconio, quod commendat tripliciter, ab auctoritate prophetiæ, ab vtilitate doctrinæ, & à proximitate diuinæ præsentiæ.

Commendat igitur Ioannes præconium, nostræ redemptionis inchoatiuum, ab auctoritate prophetiæ, cōuertens sermonem ad puerum. *Et tu puer Propheta Altissimi*. Tu puer & ætate, & puritate. Fratres nolite pueri ef- [1.Cor.4.d] fici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. *Vocaberis Propheta*. Etiam dico vobis, & [Matth.11.] plusquam Prophetam. *Et Propheta Altissimi*, id est, Christi, ratione diuinitatis. Numquid Sion dicet, homo, & [Ps.86.a] homo natus est in ea: & ipse fundauit eam Altissimus? [Ps.79.d] *Praibis enim ante faciem Domini*. Ratione humanitatis; Ostende faciem tuam, & salui erimus. Et Malach. Ecce [Mal.3.a] ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. *Parate vias eius*, Pluraliter dicit vias, id est, viam cognitionis in fide, & affectionis in charitate. De prima Iob: Caligauit ab indignatione oculus meus, & [Iob 17.b] membra mea, quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur, & tenebit iustus viam suam, & mundus manibus [Rom.1.c] addet fortitudinem; Iustus autem ex fide viuit. De via [1.Cor.12.d] charitatis: Adhuc excellentiorem viam vobis demon- [Inf.3.b] stro, & cætera. Viam fidei præparauit Ioannes, secundum [Ioan.5.f] quod vox: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini. Viam charitatis, secundum quod lucerna: Ille erat lucerna ardens, & lucens.

Commendat etiam secundo ab vtilitate doctrinæ, cum dicit: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius*, dandam scilicet, gratis. Gratis accepistis, gratis date. Dominus dat [Matth.10.a] sapientiam: & ex ore eius prudentia & scientia. *Dandam*, [Prou.2.a] inquam, *scientiam*, non quamcunque, sed *salutis*. Quia sine scientia non est salus. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Hanc debet [Isa.5.d] habere omnis rector populi. Quia tu scientiam repulisti, [Osea 4.b] repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Diuitiæ salutis, [Isa.33.a] sapientia & scientia. *Salutis*, inquam, non cuiuscunque, sed spiritualis. Propter quod subdit: *In remissionem peccatorum eorum*. Beda: Ne temporalem, carnalemque pro- [Beda in 1. cap. Luca, l.1.tom.4.] mitti salutem putares: in remissionem, inquit, peccatorum eorum. Et ideo de Saluatore dicitur: Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Et: Fuit Ioannes [Matth.1.d] in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœniten- [Mar.1.a] tiæ, in remissionem peccatorum.

Commendat etiam Ioannis præconium à proximitate diuinæ præsentiæ, cum dicit: *Per viscera misericordia Dei nostri*. Et hanc describit tripliciter. Primo, vt visitantem ad consolandum affectum. Secundo, vt illuminantem ad docendum intellectum, ibi: *Illuminare his*. Tertio, vt dirigentem ad rectificandum effectum, ibi: *Ad dirigendos pedes*. Describit ergo primo diuinam præsentiam coniunctam Prophetiæ Præcursoris, cum dicit: *Per viscera misericordia Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto*. Et debet continuari ad præcedens, sic: Præibis ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum. Quæ quidem fuit per viscera misericordiæ Dei, quæ accelerauit diuinam præsentiam in carne, in qua nos visitauit: *Viscera misericordia*, sunt nimia dilectio, & nimia com- [Eph.2.a] passio.

Deus autem, qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia saluati estis. Et Isaias: Vbi zelus tuus, & fortitudo tua, [Isa.63.d] multitudo viscerum tuorum & miserationum tuarum? super me continuerunt se. Ac postquam filius Dei incarnatus est, verificatum est illud Ioseph: Commota sunt [Genes.43.b] viscera eius super fratre suo. Ad cuius exemplum: Indui- [Col.3.b] te vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. Per hæc viscera misericordiæ, *Visitauit nos oriens* [Mal.4.a] *ex alto*. Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Et Zacharias: Ecce vir ori- [Zach.6.c] ens nomen eius: & subter eum orietur, & ædificabit templum Domino. *Ex alto*. Secundum illud: Qui de cœlo [Ioan.3.d] venit, super omnes est. In quo mira fuit dignatio: Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quo- [Psal.8.b] niam visitas eum? Hæc enim visitatio superni solis, fuit non solum causa consolationis, verum & illuminationis: & propterea subdit: *Illuminare his, qui in tenebris & in vmbra mortis sedent*. Et debet construi: Visitauit illuminare, id est, ad illuminandum his, qui in tenebris sedent, id est, gentibus errantibus. Populus, qui ambulabat in te- [Isa.9.a] nebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Et rursus: Dedi te in lu- [Isa.42.b] cem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Et ideo Ioannes: In iudicium ego in hunc mun- [Ioan.9.g] dum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Et quia per illuminationem ducimur ad dilectionem, ideo sequitur: *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis*. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est di- [Prou.16.b] rigere gressus eius. Et: Habe fiduciam in Domino ex to- [Prou.3.a] to corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Et in Psalmo: Spiritus tuus bonus deducet me in terram re- [Psal.142.d] ctam, vbi est regnum pacis sine labore. Iustum deduxit [Sap.10.e] per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. De quo regno dicitur in Psalmo: Lauda Hierusalem Dominum, [Psal.147.a] quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Quoniam posuit fines tuos pacem. Hieru- [Hierusalem quid] salem enim interpretatur visio pacis: Ad quam ducimur per ducatum Christi, & per viam mandatorum, quæ du- [Psalm.118.] cit ad pacem. Pax multa diligentibus legem tuam. Et

Isaias:

Isa.48.a Isaias: Vtinam attendisses mandata mea, facta fuisset, sicut flumen, pax tua. A

Nota, quod Dominus visitat. Ad corrigendum delinquentes, vt legatus prouinciam: *Abd.1.a* Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit. Surgite, & consurgamus ad eum in proelium. *Ps.88.c* Psalmus: Visitabo in virga iniquitates eorum. Ad iustificandum poenitentes, vt *Mat.2.c* medicus ægrotum: Non necesse habent sani medico: sed qui male habent. Ad docendum ignorantes, vt magister discipulum, sicut hic: *Visitauit nos, illuminare*, & cætera. *Ps.64.c* Et Psalmus: Visitasti terram, & inebriasti eam. Sequitur: Flumen Dei repletum est aquis. Ad excitandum negligentes, vt princeps populum: *1.Reg.17.b* Fratres tuos visitabis, si recte agant, & cum quibus ordinati sunt, disce. *Act.16.g* Et in Actibus: Reuertentes visitemus fratres per vniuersas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Domini, quo modo se habeant. B Ad promouendum operantes, sicut vinitor vineam suam. *Ps.79.e* Psalmus: Respice de coelo, & vide, & visita vineam istam. *Isai.3.b* Isaias: Vinea enim Domini exercituum domus Israel est. Ad conseruandum obedientes, *Ezech.34.c* sicut pastor gregem. Ezechiel: Visitabo oues meas, sicut visitat pastor gregem suum. Et post: Quod pingue, & forte custodiam, &c. Ad foecundandum contemplantes, *Gen.21.a* vt sponsus sponsam: Visitauit Dominus Saram, & concepit. *Iudith 15.c, d* Et Iudith: Ioachim summus Pontifex de Hierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis Presbyteris suis, vt videret Iudith. Quæ cum exiisset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Hierusalem. Et post: Eo quod castitatem amaueris. Ad adiuuandum pugnantes, vt rex exercitum. *Genes.50.d* Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram, quam iurauit Abraham, Isaac & Iacob. C *Luc.24.g* Et Lucas: Vos autem sedete in ciuitate, quoadusq; induamini virtute ex alto. Ad consolandum patientes, vt sanus infirmum. *Iob 10.b* Iob: Visitatio tua custodiuit spiritum meum. *Iob 2.c* Et Iob: Condixerant enim, vt pariter venientes, visitarent eum, & consolarentur. *Iac.1.d* Et Iacobus: Religio munda & immaculata apud Deum, & patrem, hæc est: visitare pupillos, & viduas in tribulationibus eorum. *Eccl.7.d* Et in Ecclesiastico: Non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. Ad remunerandum operarios sicut *Matt.20.b* perseuerantes paterfamilias: Voca operarios, & redde illis mercedem. *Isa.60.c* Et Isaias: Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam.

Puer autem crescebat, &c. Postquam descripta est Præcursoris origo, & pro origine gratiarum actio, hic tertio D subditur eius educatio, in qua est diuinæ laudis ampliatio. Describitur autem educatio, quantum ad profectum ætatis in carne: & virtutis in mente, & religiositatis in conuersatione. *1.Reg.2.c* Quantum ad profectum ætatis, dicit: *Puer autem crescebat*, scilicet corpore, secundum quod dicitur de Samuele: Puer autem proficiebat, *Genes.49.c* atque crescebat, & placebat tam Deo, quam hominibus. *Ibidem. a* Inuenerat enim benedictionem, sicut dicitur de Ioseph: Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus a- *Gen.26.c* spectu. Sed contrarium dicitur de Ruben: Effusus es, sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui. Vnde sibi competit illud Isaac: Isaac proficiens, atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est. *Ezech.3.d*

Quantum ad profectum virtutis in mente dicit: *Et confortabatur spiritu*, scilicet diuinæ virtutis, de quo Eze- E *Phil.4.c* chiel: Spiritus leuauit me, & assumpsit me, & abii amarus in indignatione spiritus mei. Manus enim Domini erat mecum confortans me. Vnde poterat dicere illud Apo- *Ps.32.b* stoli: Omnia possum in eo, qui me confortat. Hic autem est Spiritus S. qui dat virtutem cæteris Sanctis. Psalmus: Verbo Domini coeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quantum ad profectum religiositatis *Hymnus in festo S. Io. Bapt. ad Matut.* in conuersatione, subdit: *Et erat in desertis*, scilicet, vt ibi religiosam duceret vitam, secundum quod de ipso cantatur in hymno Ecclesiastico:

Antra deserti teneris sub annis,
Ciuium turmas fugiens petisti,
Ne leui saltem maculare vitam,
Famine posses, &c.

Vnde Iacobus: Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hu- *Iac.1.d* ius vana est religio. Et ideo faciebat illud Propheticum in Psalmo: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. *Ps.54.b* Expectabam eum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate. Præcipita Domine, & diuide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.

Qui autem vult perfecte viuere, debet, relictis vrbibus, petere deserta. Descenderunt multi cum Marathia, *1.Mac.2.f* quærentes iudicium & iustitiam in desertum: & sederunt ibi ipsi, & filii eius, & mulieres eorum, & pecora eorum, quoniam inundauerunt super eos mala. Et quia religiositas non est laudabilis, nisi sit perseuerans, ideo subdit: *Vsque in diem ostensionis suæ ad Israel*, cum scilicet ostendit se in prædicatione virtuosa. Iuxta quod dicit Apostolus: *1.Cor.2.a* Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Vnde prius vixit sibi occulte per longum tempus, vt postmodum per suam ostensionem viueret ad salutem aliorum, secundum illud: Quis sapiens, & disci- *Iaco.3.c* plinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. In hoc erudiuntur omnes prædicatores, vt prius vacent perfectioni propriæ, & deinde ædificationi alienæ, quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Huius figura præcessit in Elia, qui prius abiit in desertum, & peruenit ad montem Dei in Oreb, vbi edoctus est: & post *3.Reg.19.b, c* sequitur, quod vnxit Reges, & Prophetas ad regimen populi Dei.

Prædicator prius debet habere rationem propriæ salutis.

CAPVT II.

FACTVM *est autem in diebus illis, &c.*] Terminata parte illa, in qua agitur de conceptu Saluatoris in vtero, sequitur pars secunda, in qua agitur de ortu Saluatoris ex vtero, & hoc facit in præsenti capitulo. Habet autem hæc pars duas partes. In quarum prima determinatur natiuitatis Christi veritas: in secunda determinatur nascentis humilitas. Quia enim Christus in natiuitate sua factus est ex muliere: & factus est sub lege per humilitatem: ideo vtrumque pertinet ad Euangelistam determinare. Et incipit secunda pars, ibi: *Et postquam consummati sunt dies octo*, & cætera. Prima pars habet tres partes, in quarum prima ostenditur, qualiter Christi natiuitas fuit consummata: in secunda, qualiter ab Angelis annunciata, ibi: *Et pastores erant in regione*: in tertia qualiter per pastores manifestata & diuulgata, ibi: *Et factum est, vt discesserunt, &c.* Prima pars habet tres partes, quoniam ad natiuitatem Saluatoris exprimendam, oportet assignare tempus & locum, & pariendi modum. Describit ergo Euangelista in prima parte tempus debitum: in secunda locum idoneum, ibi: *Ascendit autem & Ioseph à Galilæa*: in tertia vero Virginis partum, ibi: *Factum est autem, cum essent.* Tempus autem idoneum natiuitatis CHRISTI, fuit tempus vniuersalis imperii describendi, quia, vt dicit Gregorius, ille veniebat in carne, qui electos suos ascribere in æternitate.

Vniuersalis totius secundi capitis partitio.

Greg. hom. 8. in Euang.

In hac autem descriptione vniuersalis imperii, triplex notatur excellentia, scilicet potentiæ in præcipiendo sapientiæ in discernendo, & iustitiæ in prosequendo: quia hæc tria futura erant in CHRISTO, secundum illud Hieremiæ: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum: & regnabit Rex: ecce potentia. Et sapiens erit: ecce sapientia. Et faciet iudicium & iustitiam in terra: ecce iustitia, vt sit in eo omnimoda perfectio. Quantum ad excellentiam in præcipiendo, dicit: *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.* Cæsar iste Augustus proprio nomine fuit Octauianus, sed à Iulio Cæsare, qui antea imperauerat Cæsar est cognominatus, à quo omnes Imperatores Romani postea Cæsares dicti sunt. *Hier.23.a*

Imperatores Romani omnes cur Cæsares dicti.

Iste etiam dictus est Augustus, quia rem publicã auxit. Et ab isto omnes alii dicuntur Augusti. Et iste protulit vniuersale edictum, quia vniuersale habebat dominium,

Augusti cur sic vocati.

non

A non in omnes & singulas, sed in principales vniuersi partes. Vnde imperium suum fuit magnum, secundum illud Dan. 2. f Danielis: Et regnum quartum erit velut ferrum. Quo modo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc. Hoc fuit Romanorum imperium, quod designatum fuit per imperium Nabuchodonosor: de quo Hieremias: Hier. 27. a Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei, & seruient ei omnes gentes. Gens autem, & regnum, quod non seruierit Nabuchodonosor, visitabo super gentem Dan. 2. g illam, dicit Dominus. In his diebus, scilicet huius regni, erat tempus aduentus Christi, quia dicitur: In diebus autem regnorum illorum suscitabit DEVS cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum. Istius solius plena est oris descriptio secundum illud Psalmi: Psal. 23. a Domini est terra & plenitudo eius: orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Et ideo dicitur, quod habet in Apoc. 19. c vestimento, & in femore suo scriptum: Rex regum, & Eccl. 5. b Dominus dominantium. Quia sicut dicit Ecclesiastes: Excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alii, & insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Quantum ad excellentiam sapientiæ in discernendo subdit: ***Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ*** Ambr. in 2. cap. Lucæ, l. 2. tom. 3. ***Cyrino.*** Quia hæc fuit, vt dicit Ambrosius, prima descriptio generalis, quæ inchoata est à Cyrino. Vel primo facta, id est, primo inchoata, secundum Bedam, ab illo, qui Beda. præsidebat in Syria, quæ est vmbilicus terræ habitabilis. Et sic fiebat dicta descriptio distinctè & ordinate. Et sunt hæc duo indicia sapientiæ in principe, secundum quod 3. Reg. 10. a, b dicitur de Salomone: Videns autem Regina Saba, omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini, non habebat vltra spiritum. Hæc autem descriptio facta est, non 2. Reg. 24. b propter vanitatem, sicut illa Dauid, propter quam percussus est populus, sed propter imperii vtilitatem, vt sci- Eccl. 42. a retur quantitas tributi, & hoc est discretionis, non elationis. Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcunque trades, numera, & appende: datum vero & acceptum omne describe. Sed non est cuiuscumque singulorum regum Ps. 138. c tributa describere, sed nascentis Christi. Vnde Psalmus: Et in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis. Quantum ad excellentiam iustitiæ in prosequendo, subditur: ***Et ibant omnes, vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem.*** Faciebant ergo regis imperium, & nullus occupabat alienum: & ita subiectionem habebant ad regem in professione, & pacem ad inuicem in quiete, & Rom. 13. b iustitiam in cohabitatione, secundum illud: Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: nemini quidquam debeatis, nisi, vt inuicem diligatis. ***Vt profiterentur***, scilicet se subiectos esse Romano imperio, & hoc, reddendo censum. Et illud erat iustum, secundum Matt. 22. b illud: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et quia iam Iudæa facta erat tributaria, signatur, quod tempus aduenerat natiuitatis Christi, secun- Gen. 49. b dum illud in Genesi: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: ***Ibant***, etiam nullo præstante impedimento: quo ostenditur, quod istud imperium erat pacatissimum. Et ideo tempus erat, vt veniret Ephes. 2. e Christus, pacis annunciator, de quo: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et ita iam completum Mich. 4. b erat illud: Concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare. Quia omnes populi ambulabunt, vnusquisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum, Beda. & vltra. Et hoc est, quod dicit Beda: Pacatissimo tempore voluit nasci Christus: quia pacem magnopere quæsiuit, & amauit, & amatores pacis semper inuisit.

Ascendit autem & Ioseph, &c. Postquam descripsit tempus debitum, describit hic locum idoneum, & hoc, quia locus ille conueniens erat prophetali vaticinio, conueniens erat diuino promisso, & conueniens erat etiam imperiali edicto. Ostenditur ergo conueniens prophetali vaticinio, in hoc, quod dicit: ***Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth.*** Quia secundum vnam prophetiam Nazareth competebat conceptioni. Secundum aliam litteram, Nazaræus de radice eius ascendet, Isai. 11. a &c. Secundum aliam vero, Bethlehem natiuitati: Ideo subdit: ***In Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethlehem.*** Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Mich. 5. a Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Vnde dici- B tur, quod Herodi quærenti, vbi Christus nasceretur, responderunt Scribæ: In Bethlehem Iudæ, sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Iuda, Matth. 2. a nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Et hæc fuit ciuitas Dauid, quia inde sumpsit originem. Dixit Domi- 1. Reg. 16. a nus ad Samuelem, veni vt mittam te ad Isai Bethlehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi regem. Et nota, quod alibi natus est Christus, alibi conceptus, & alibi educatus, vt Herodem, & alios impios lateret incarnationis mysterium. Vnde Ioannes: Nunquid à Galilæa venit Christus: Nonne scriptura dicit, quia ex semine Da- Ioan. 7. f uid, & de Bethleem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Ostenditur etiam locus ille conueniens diuino promisso, cum subditur: ***Eo quod esset de domo & familia Dauid***, ipse scilicet, & sponsa sua virgo Maria. Vnde dicit Bern- C hardus, quod in altera completa est promissio facta Da- Bern. hom. 2. sup. Miss. non procul à fine to. 1. uid, altero tantum teste, & conscio. Hæc promissio facta est Dauid, per Nathan: Hæc dicit Dominus: Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: prædicitque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus. Cumque 2. Reg. 7. b completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Et rursus: Iurauit Dominus Dauid veritatem, Psal. 131. b & non frustrabitur eum. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ostenditur postremo conueniens imperiali edicto, cum subditur: ***Vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.*** Hoc enim processerat ex imperiali edicto. Et licet ante iam concepisset Virgo regem D cœli & terræ: tamen imperiali edicto etiam prægnans voluit obedire, vt posset cum filio dicere illud: Sic enim Matt. 3. d decet nos implere omnem iustitiam: & per hoc exemplum dare nobis obtemperandi omni potestati superio- 1. Pet. 2. c ri, secundum illud: Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ, propter Dominum, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. In hoc autem apparet, quo modo humanum imperium famulatur diuino. Præcipiente enim Cæsare, vt omnes in ciuitatem suam irent, & obedientibus eius imperio. Maria & Ioseph, factum est, quod neuter intendebat, scilicet quod Christus nasceretur in Bethlehem, secundum quod erat æternaliter dispositum, & temporaliter promissum & vaticinatum, Mandatum præpositi nullo modo contemnendum. E & prophetatum. Et ideo non est contemnendum mandatum præpositorum aliquo modo.

Factum est autem, cum essent ibi, &c. Descripsit prius Christi natiuitatem, quantum ad tempus debitum, & locum idoneum. Hic tertio describit, quantum ad partum, quem describit quantum ad tria, scilicet quantum ad opportunitatem pariendi, nouitatem partus, & paupertatem parientis. Ex quibus ostenditur Christi partus admirabilis, inauditus, & commendabilis. Primo igitur ostendit opportunitatem pariendi, cum dicit: ***Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies, vt pareret.*** Iuxta quod Sup. cap. 1. f dictum est supra proximo capitulo: Elizabeth impletum est tempus pariendi. Vere impletum, quia in plenitudine Gal. 4. a temporis, sicut Christus conceptus, & natus. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suũ factũ ex muliere

Psal. 72. b

factum sub lege. Ideo conuertetur populus meus hic, & A dies pleni inuenientur in eis.

Insinuat etiam nouitatem partus, cum dicit: *Et peperit filium suum primogenitum.* Hoc vero dicit per priuationem prioris, quia enim virgo ipsum conceperat, ideo hic primogenitus eius erat.

Isa. 7. c

Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c. Et ideo partus nouus fuit, sicut & conceptus: quia sicut conceptus sine pudore, sic & partus sine dolore.

Isa. 66. c

Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? Et postea: Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus? Talis partus decebat Christum, de quo

1. Col. 1. c

Apostolus: In quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. B Vnde, sicut est primogenitus patris, ita etiam primogenitus matris: sicut etiam vnigenitus patris, ita vnigenitus matris.

Ioan. 1. b

Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre. Vnde non dicit hic, *primogenitus*, ordinem respectu posterioris, sicut dicebat Eluidius hæreticus; sed priuationem respectu prioris, quia nullum habuit ante illum, vt ostendatur, quòd ipse Domino totaliter erat dedicandus. Primogenita enim omnia erant Deo offerenda:

Exod. 13. a

Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Israel, tam de hominibus, quàm de iumentis: mea sunt enim omnia. Insinuat autem tertio paupertatem parientis, quia egens operimenti, lecti, & hospitij erat. Propter defectum operimenti, dicit: *Et pannis eum inuoluit*, non vna veste, sed multis: vt pannosus pauper posset dici. Et exemplo monstraret illud Apostoli: C

1. Tim. 6. b

Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et hoc correspondet illi prophetiæ, vbi dicitur:

Zach. 3. a

Et Iesus erat indutus vestibus sordidis.

Bern. serm. 4. de Natiu. Dom. to. 1.

Bernardus: Agnoscas Iesum sacerdotem magnum, sordidis indutum vestibus, dum altercaretur cum diabolo. At vbi exaltatum est caput nostrũ super inimicos nostros, mutauit vestem, decorem induit, amictus lumine, sicut vestimento. Vtilior siquidem est in conflictu lorica ferrea, quàm stola linea, licet illa sit oneri, ista honori. Et in hoc reprehenditur cultus vestium pretiosarum, propter quod dicit:

Matt. 11. b

Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Et:

Eccl. 11. a

In vestitu ne glorieris vmquam. Propter defectum lectuli subdit: *Et reclinauit eum in præsepio*, non in cubili, ita vt verificaretur illud:

Matt. 8. c

Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. D In præsepio ponitur Christus, vt ostendatur illud:

Ioan. 6. e

Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Et vt verificaretur illud:

Isa. 1. a

Cognouit bos possessoré suum, & asinus præsepe Domini sui. Et illud:

Abac. 3. a

Consideraui opera tua, & obstupui: in medio duorum animaliũ cognosceris.

Sensus mysticus.

In hoc autem secundum mysterium intellectum, quòd natus est in Bethlehem, intelligitur, quòd est panis viuus: Bethlehem domus panis interpretatur. In hoc quòd in præsepio positus, notatur quòd est cibus simplicium & humiliũ, ratione carnis assumptæ.

Isa. 40. b

Omnis caro fenũ, & omnis gloria eius, quasi flos agri. In hoc, quòd in medio duorũ animalium, signatur quòd in hoc pastu & pastore vniri debebant pecora duplicis ouilis.

Ioan. 10. c.

Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, vocẽ meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. E Moraliter & ad litteram, in hoc damnauit Christus lectos delicatos, contra quos:

Amos 6. b

Væ vobis, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Propter defectũ habitaculi subdit: *Quia non erat ei locus in diuersorio.*

Isidorus li. 15. Etymo. cap. 3.

Diuersorium namq; secundum Isidorum, dicitur eo quòd diuersi ibi conueniant, & sic est locus patens. Secundũ Bedam vero, eo quòd diuersa habeat orificia: nam est platea vacua inter duos vicos, habens introitum & exitum ad vtrumq;, & propter intemperiẽ aeris superius coopertã & vbi ciues ad colloquendum venire possunt. Hic peperit virgo Maria, quia non habebant domũ, in qua possent hospitari: siue quia pauperes erant, siue quia tarde venerant. Et quia arctus erat loc⁹, vel etiam alijs repletus, non habebant locum nisi arctissimum, inter bruta animalia. Vnde poterat Christus dicere illud:

Psal. 72. c

Ego ad nihilũ redactus sum, & nesciui, vt iumentum factus sum apud te: & ego semper tecum. Et verificatum est illud Hieremiæ:

Hier. 14. b

Expectatio Israel Saluator eius in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis, qui non potest saluare? Tu autem in nobis es, Domine, & nomen tuum inuocatũ est super nos, &c. Et in hoc damnatur ædificiorum amplitudo secundum illud Isaiæ:

Isa. 5. b

Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vsq; ad terminũ loci. Augustinus: Non erat illi, nisi angustia in terris, vt tu ei locum cordis tui sibi proprium dilatares.

Luc. 9. g

Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet, & tu ampla palatia, & ingentes porticus metiris. Sic ergo Christum paupercula mater pauperem peperit: vt nos ad paupertatem inuitaret, & sua inopia ditaret, secundum illud:

2. Cor. 8. b

Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. Et secundum hanc omnimodam indigentiam damnauit auaram opulentiam.

Bern. to. 1. serm. 3. de Nat. Dom.

Vnde Bernardus: Elegit filius Dei pauperem matrem, quæ vix pannos habebat ad inuoluẽdum, & præsepe & reclinandum, locum ad reponendũ, non est tale iudicium mundi. Aut iste fallitur, aut mundus errat: sed diuinam falli est impossibile sapientiam: elegit ergo, qui non fallitur, quod carni molestius est: id ergo melius, id vtilius, id magis eligendum. Simus ergo cum Christo, sicut dicitur:

2. Cor. 6. c

Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Ex hoc insinuatur nobis, quòd iste erat vere Saluator mundi, qui in sui ortus primordio, exemplum virtutis præbuit, & viam salutis ostendit: habendo enim lectulum vilẽ, & humilem, & pauperem, iam incipiebat ostendere, quòd mundus iste contemnendus est, secundũ tria in eo contenta. Iam incipiebat statum perfectionis, exemplo monstrare, qui consistit in humilitate, austeritate, & paupertate. Ostendit etiam in hoc Dominus summæ dignationis affectum, quia non tantum paruulus, sed pauperculus, & despectus pro nobis est factus, ita vero posset dicere illud:

Psal. 87. d

Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea.

Et pastores erant, &c. Descripsit superius Euangelista, qualiter Christi natiuitas fuit consummata. Hic secundo describit, qualiter fuit denunciata. Ad denunciationem autem natiuitatis Christi perfecte faciendam tria concurrunt. Primum est dispositio præparans ad audiendum. Secundum, annunciatio inuitans ad exultandum, quod describit ibi: *Et dixit illis Angelus.* Tertium, confirmatio certificans ad credendum, & hoc describit ibi: *Et hoc vobis signum.* Quantum ad primum, notandum quod dispositio præparans ad audiendum, fuit pastorum attentio, quæ ortum habuit à duplici causa, scilicet ex propriæ solicitudinis vigilantia, & ex Angelici luminis circumfulgentia. Quantum ad vigilantiam propriæ solicitudinis dicitur: *Et pastores erant in regione eadem vigilantes.* Hoc igitur spectat ad pastorale officium. Vnde Iacob pastor ouium Laban dicebat:

Gen. 31. e

Die noctuq; æstu vrgebar & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis. Et ad maioris attentionis insinuationem, subdit: *Et custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Nocte enim potissimum vigilandum est propter hostilem incursum repellendum luporum, scilicet & latronum. Per hoc autem insinuatur spiritualis vigilantia, quæ debet esse in prælatis. Vnde:

1. Tim. 4. a

Tu verò vigila: in omnibus labora, opus fac Euangelistę, ministerium tuum imple, sobrius esto. Et ideo:

Heb. 13. d

Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant quasi rationẽ pro animabus vestris reddituri. Quia:

Rom. 12. b

Qui præest in solicitudine. Vigilare etiam debet quilibet contrà hostem spiritualem, secundũ illud:

Thr. 2. f

Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, qui defecerunt

fame

fame in capite omnium compitorum. Vigilare etiam de-
bet in contemplatione. In Psalmo: Et dixi, forsitan tene-
Psal.138.b bræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delitiis
Isa.26.b meis. Et Isaias: Anima mea desiderauit te in nocte, sed &
spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.
Et hoc est, quia talis hora competit diuinæ inspirationi.
Talis etiam hora conueniebat diuinæ natiuitati, secun-
dum illud: Cum quietum silentium contineret omnia,
Sap.18.c & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens
sermo tuus, Domine, exiliens de cœlo, à regalibus sedi-
bus venit. Et signanter dicit: *Super gregem suum.* Secun
Prou.27.d dum illud: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuos-
Zach.11.d que greges considera. Contra quod dicitur: O pastor &
Hier.13.d idolum derelinquens gregem. Et Hieremias: Vbi est
grex, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid di-
ces, cum visitauerit te? Tu enim docuisti eos aduersum B
te: & erudisti in caput tuum.

Quantum ad circumfulgentiam angelici luminis,
subditur: *Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos*, & cete-
ra. In hoc, quod iuxta stetit, ostendit familiaritatem, &
humilitatem ministerij, quo Angelus condescendit ho-
Dan.12.a mini, & astat illi modo, vt adiutor, secundum illud:
Sup.cap.1.b Consurgit Michael, princeps magnus, qui stat pro filijs
populi tui. Modo vt eruditor & illuminator, secundum
illud: Apparuit ei Gabriel, stans à dextris altaris incen-
Ambr.to.3. si. Simili modo & hic. Vnde Ambrosius: Angelus Ma-
lib.2.in 2. riam, Angelus Ioseph, Angelus pastores edocet. In cuius
cap.Luca. rei signum subditur: *Et claritas Dei circumfulsit illos*, id est
fulsit circa illos. Simile dicitur de Angelo, qui apparuit
Act.12.a Petro: Ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in
habitaculo, scilicet carceris. Ideo autem Angelus hic lu- C
Ioan.1.b men attulit, quia filius lucis fuit: & quia eum annuncia-
re venerat, qui est lux vera, quæ illuminat omnem ho-
minem venientem in hunc mundum. Et ideo nocte lu-
Isai.9.a men attulit: vt significetur impleri illud Isaiæ: Habitan-
tibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Ex hac au-
tem claritate pastores solicitos reddidit, propter quod
subditur: *Et timuerunt timore magno*, sicut & Zacharias
in conspectu Angeli: Et Zacharias turbatus est videns, &
Sup.ca.1.b timor irruit super eum. Et nota, quod Angelus magis
apparuit pastoribus, quam alij generi hominum, tum
Psal.11.c quia pauperes, propter quos veniebat Christus. Propter
miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exur-
Bern. to. 1. gam, dicit Dominus. Bernardus: Quam multa hodie
serm. 4. de auro & gemmis fulgent altaria, putas ad hæc diuertent
Nat. Dom. Angeli, & pannosos homines declinabunt? Si ita est, D
cur magis pastoribus ouium apparuerunt, quam regibus
terræ, quam sacerdotibus templi? Tum etiam, quia sim-
Prou.3.a plices: Abominatio Domini est omnis illusor, & cum
Matt.11.d simplicibus sermocinatio eius. Et Matthæus: Abscondi-
sti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea par-
Prou.8.b uulis. Tum etiam, quia vigiles: Ego diligentes me dili-
go, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Sa-
Sap.6.b,c pientia: Sapientia præoccupat, qui se concupiscunt, vt
illis se prior ostendat. Et sequitur: Cogitare ergo de illa,
sensus est consummatus, & qui vigilauerit propter illam,
cito securus erit. Siue propter mysterium, vt insinuetur,
quod doctrina veritatis debet à prælatis peruenire ad
Glossa. subditos. Vnde glossa: Illi præ cæteris sublimia videre
merentur, qui fidelibus solicite præsunt.

Et dixit Angelus, & cetera. Hic secundo describitur an- E
nunciatio inuitans ad exultandum. In qua præmittitur
exhortatio ad fiduciam, & ad lætitiam. Et subditur an-
nunciatio, exprimens lætitiæ causam. Exhortans igitur
Angelus ad fiduciam dixit illis: *Nolite timere.* Non enim
venerat Angelus nunciare rem terribilem, sed potius de-
siderabilem, sicut & ille, qui resurrectionem annuncia-
Mar.16.b uit mulieribus: Nolite expauescere: in quo tribuit spe-
Angeli lu- randi fiduciam. In hoc agnoscitur differentia inter An-
cis, & tene gelum lucis, & tenebrarum, quia bonus Angelus assecu-
brarum dif rat, sed malus finaliter terret. Et quod plus est, inuitat ad
ferens ap- lætitiam, propter quod addit: *Ecce enim euangelizo vobis*
paritio. Tob.5.b *gaudium magnum.* Hoc optabat Raphael, cum dicit:
Matth.2.b Gaudium semper sit tibi. Propter hoc gauisi sunt Magi:

A Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno val-
de. Et dicitur, *Magnum*, ad differentiam gaudii hypocri-
tarum, quod est momentaneum. Gaudium hypocritæ ad Iob 20.a
instar puncti. Et Iob: Tenent tympanum & citharam, & Iob 21.b
gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos,
& in puncto ad inferna descendunt. Magnum est etiam,
quia amplum, quod notat, cum subdit: *Quod erit omni po-*
pulo, & hoc ad differentiam gaudii mundanorum, quod
non est vniuersale. Mundus gaudebit, vos autem contri-
stabimini. Contra quod dicitur infra: Et omnis populus Ioan.16.c
gaudebat in vniuersis, quæ gloriose fiebant ab eo. Et quia Inf.13.d
nemo gaudet perfecte, nisi ex causa & ratione, ideo sub-
ditur denunciatio exprimens lætitiæ causam, cum dici-
tur: *Quia natus est vobis hodie Saluator*: Vobis, id est, ad vti-
litatem vestram, scilicet hominum. Paruulus enim natus Isai.9.a
est nobis, & filius datus est nobis. Et vere ad vtilitatem,
quia Saluator. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel,
Saluator. Et Isaias: Clamabunt ad Dominum à facie tri- Isa.45.c
bulantis, & mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, Idem 19.d
qui liberet eos. Et vere Saluator, secundum illud: Nec Act.4.c
enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in
quo oporteat nos saluos fieri. In hoc autem insinuatur
causa gaudendi pro natiuitate. Et orietur vobis, timen- Mala.4.a
tibus nomen meum, sol iustitiæ. Nec tantum gauden-
dum ratione vtilitatis, verum etiam dignitatis, & ideo
subinfertur: *Qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid.* Et
sic reparabit regnum Israeliticum secundum illud: Su-
per solium Dauid, & super regnum eius sedebit: vt con- Isai.9.b
firmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia, amodo
& vsque in sempiternum: Et ideo recte additur, *Domi-*
C *nus*, quia ipse est Rex regum, & Dominus dominanti- 1.Tim.6.c
um. Et Apocalypsis: Habet in vestimento, & in fœmore
suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. Apo.19.c
Et ideo: *in ciuitate Dauid*, id est, in Bethlehem, vnde or-
tus fuit Dauid.

Et hoc vobis signum. Post dispositionem præparantem
ad audiendam denunciationem inuitantem ad exultan-
dum, subditur hic tertia confirmatio certificans ad cre-
dendum. Et quoniam in ore duorum testium stare debet
omne verbum: ideo dupliciter confirmantur pastores,
per visum & auditum. Isti enim duo sensus potissime no-
bis deseruiunt ad cognoscendum Primo ergo certifican-
tur per signum probabile: deinde per testimonium cre-
dibile. Quantum ergo ad signi probabilis persuasionem
dicitur: *Et hoc vobis signum.* Nam secundum quod dici- 1.Cor.1.d
D tur: Iudæi signa petunt. Et hoc maxime petebat Prophe-
ta Dauid: Fac mecum, *inquit*, signum in bonum, vt vi- Psalm.85.d
deant, qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu
Domine adiuuisti me. Hoc signum petendum erat: Pete Isai.7.b
tibi signum à Domino Deo tuo. Hoc etiam promitte- Idem 11.b
bat: In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum,
ipsum gentes deprecabuntur. *Et hoc vobis signum. Vobis*,
inquam, pauperibus, quod venerit pauperes liberare, se-
cundum illud: Liberabit pauperem à potente, & paupe-
rem, cui non erat adiutor. *Quia inuenietis infantem, pannis* Psalm.71.c
inuolutum, & pauperem, & mendicum. Ecce Rex tuus Zacha.9.b
veniet tibi iustus & Saluator. Ipse pauper, & ascendens
super asinam. Bernardus: In signum positi sunt panni tui, Bern.tom.1
Domine Iesu, sed in signum, cui hodie à multis contra- serm.4. de
dicitur. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi, & ideo Nat. Dom.
nec signati. Erit etiam vobis humilibus signum, quod Matt.20.b
venerit liberare humiles, secundum illud: Populum hu-
milem saluum facies. In hoc, quod subditur: *Et positum* Psal.17.c
in præsepio. Ecce mira humilitas, quod Dominus cælo-
rum inclinauit se vsque ad præsepe animalium bruto- Isa.53.a
rum. Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideraui-
mus eum: despectum, & nouissimum virorum, &c. Vn-
de in Psalmo: Ego autem sum vermis, & non homo: op- Psal.21.a
probrium hominum, & abiectio plebis. Et nota, quod
pastores erant pauperes, simplices, & cotemptibiles. Id-
eo ne timerent accedere, datum est eis in Christo infan-
tiæ signum, paupertatis, & humilitatis. Et in hoc signifi-
catur, qualiter, & à quibus inuenitur Christus. Vnde: Vi- 1.Cor.1.d
dete vocationem vestram, fratres, quia non multi sapi

entes secundum carnem non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, *&c.* Et ideo infra: Positus est hic in ruinam, & in resurrectione multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur. Et hoc, quia per ista signa non fuit cognitus à carnalibus, & superbis. Vnde: Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra: Signa nostra non vidimus, iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius. Et iterum posuerunt signa sua signa: Et non cognouerunt sicut in exitu super summum. Quantum vero ad testimonij credibilis persuasionem subditur: *Et subito facta est cum angelo multitudo.* Facta est, scilicet ad confirmandum pariter dictum angelicum, & ad venerandum paruulum natum, secundum illud: Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Et signanter dicitur: *Multitudo*, secundum illud: Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam. *Militia cælestis.* Secundum illud Iob: Numquid est numerus militum eius? & super quem non surget lumen illius? Et ideo: Nolite timere, dixit Elisæus, plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis, & hoc apparet in ortu eius, secundum illud in Apocalypsi: Ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis, & verax. Et postea: Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis. Et hæc tota multitudo ad confirmationem verbi angelici prorumpit in decantationẽ cantici. Propter quod dicitur: *Laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Iob vbi eras cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?

Inf. eod. c. d — Psal. 73. b — Hebr. 1. b — Hebr. 12. f — Iob 25. a — 4. Reg. 6. c — Apoc. 6. a — Iob 38. a

Gloria in excelsis Deo, &c. Nota quòd glorificandus est Deus in incarnatione, quia vt dicit Daniel: In hoc opere demõstratur sublimis bonitas, sapientia, potentia, & iustitia Dei. *Gloria ergo in excelsis Deo.* Pro bonitate, qua nõ despexit proprij plasmatis infirmitatem. Dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum voluntatem Dei & Patris nostri, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Gal. 1. d

Pro sapientia, quia inuenit difficillimi solutionem decentissimam. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei. Et sequitur: Ipsi honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Rom. 11. d

Pro potentia, quid enim potentius, quàm Deum fieri hominem? Abraam confortatus est fide dans gloriam Deo plenissime sciens, quia quæcumque promisit Deus, potens est & facere. Et item: Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter, quàm petimus, aut intelligimus, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.

Rom. 4. d — Ephes. 3. d

Pro iustitia, quia simile simili re saluauit. Sedenti in throno & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum. Et ideo cantatur: Gloria tibi Domine, qui natus es de Virgine. Et nota, quòd gloriam Deo attribuunt, quia Dominus sibi illam reseruauit. Ego Dominus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo. Pacem vero optant nobis in terris, quia ait Dominus: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et recte dicit: *Bonæ voluntatis*, quia secundum illud: Non est pax impijs, dicit Dominus Deus. Et præmittit gloriam Dei paci nostræ: quia nullus pacem habere potest, qui nititur gloriam Dei vsurpare. Bernardus: Displicet hominibus angelica partitio, qua Deo gloria, & pax hominibus nunciatur. O stulti filij Adam, qui contemnentes pacem, & gloriam appetentes, & pacem perdunt & gloriam: certe qui gloriam appetit, Deo resistit. Sed dicitur: Quis restitit ei, & pacem habuit? Acquiesce igitur ei, & habeto pacem: & per hæc habebis fructus optimos, sicut dicitur in Iob, pacem scilicet pectoris, de qua dicitur: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Iesu, *&c.* Et pacem æternitatis, de qua Esaias: Declinabo super eam quasi fluuium pacis. Psalmus: Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. Nota etiam, quòd pax optatur hominibus & denunciatur, quia per Christum pacificatur homo cum Deo. Faciet mihi pacem, pacem faciet mihi. Pacificatur cum angelis: Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Pacificatur cum homine: Ipse est pax nostra, qui facit vtraque vnum. Pacificatur in se: Scies, quòd pacem habeat tabernaculum tuum. In horum figura dicitur: Dataq; est ab eo pax in omnes per circuitum nationes. Hanc Apostolus semper optat, & Christus præcipit: Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes: Pax huic domui.

Apoc. 6. d — Isa. 42. b — Ioan. 14. d — Isa. 57. d — Bern. to. 1. serm. 4. de Nat. Dom. — Iob 9. a — Iob 22. c — Phil. 4. b — Isa. 66. d — Psal. 147. a — Isa. 27. a — Coloss. 1. c — Ephes. 2. c — Iob 5. d — Iosue 21. d — Matth. 10. b

Et factum est, vt discesserunt angeli, &c. Postquam descripsit Euangelista, qualiter Christi natiuitas fuit consummata, & qualiter per angelos denunciata: hic iam tertio describit, qualiter per pastores fuit diuulgata: quod quidem factum est diligentia pastorali. Et hæc pastorum diligentia ab Euangelista ostenditur commendabilis in tribus. Primo, scilicet à solicitudine inquisitionis: Secundo à certitudine inuentionis, ibi: *Et inuenerunt Mariam, &c.* Tertio vero à gratitudine deuotionis, ibi: *Et reuersi sunt.* Solicitudo autem inquisitionis in pastoribus commendatur à tribus, scilicet à vicissitudine exhortationis, à rectitudine intentionis, & à promptitudine executionis. Quantum ad vicissitudinem mutuæ exhortationis dicitur: *Et factum est, vt discesserunt ab eis angeli in cælum, pastores loquebantur ad inuicem*, scilicet se mutuo cohortando, secundum illud: Videte fratres, nequãdo sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi à Deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, &c. Et hoc recte: quia ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui.

Hebr. 3. c — Prou. 27. c

Quantum vero ad rectitudinem intentionis, subdit secundo: *Transeamus vsque in Bethlehem, & videamus hoc verbum, quod factum est.* Ideo volebant transire, vt viderent, sicut Moyses: Vadam, & videbo visionem hanc magnam. *Et videamus hoc verbum, quod factum est*, idest, rem dignam verbo, vel certe, verbum carnem factum, secundum illud: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius. *Factum*, inquam, non ab homine, sed à Deo. Vnde addit: *Quod fecit Dominus*, idest, tota Trinitas. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, & à facie tua montes defluxerunt. A sæculo non audierunt, neq; auribus perceperunt, oculus non vidit, Deus, absq; te, quæ præparasti expectantibus te. Nec tantum fecit, sed: *& ostendit nobis.* Hoc orabat Dauid dicens: Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, &c. Et Dominus promittit: Ostendam illi salutare meum.

Exod. 3. a — Ioan. 1. b — Isa. 64. a — Psal. 84. b — Psal. 90. d

Quantum autem ad promptitudinem executionis, subiungitur: *Et venerunt festinantes.* Et hoc est, quod dicitur: Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia. Doce iustum, & festinabit accipere. Festinantia, signum erat promptitudinis interioris, qua diuino conspectui volebant præsentari. Vidisti virum velocem in opere suo, coram regibus stabit. Vnde dicebant intra se illud: Festinemus ergo ingredi in illam requiem, &c. Nota quòd volenti spiritualiter Christum inuenire, hæc tria sunt necessaria, scilicet colloqui per meditationem scripturarum. Cum sapientibus & prudentibus tracta: & omnis enarratio tua sit in præceptis Altissimi. Transire per contemplationem creaturarum: Surgam & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea. Sequitur: Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, à generationibus meis adimplemini. Festinare per gratiarum actionem: Surge amica mea, speciosa mea. Et post: Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Et: Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, &c. Et ideo supra, de Maria dicitur, quòd abijt in montana cum festinatione. *Et inuenerunt Mariam*, &c. Hic secundo commendatur pastorũ diligentia à certitudine inuentionis, cuius laus ex tribus colligitur: scilicet quia

Prou. 9. b — Prou. 22. d — Hebr. 4. c — Volenti Christũ inuenire, tria sunt necessaria. — Eccl. 9. d — Cant. 3. a — Eccl. 24. c — Cant. 2. c — Cant. 5. b — Sup. cap. 1

A fuit certitudinaliter comprobata, celeriter diuulgata, & memoriter conseruata. Primo quidem fuit certitudinaliter comprobata, quia per probabilia signa & euidentia, propter quod dicitur: *Et inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in praesepio.* Ideo inuenerunt, quia solicite quaesiuerunt, & absque fictione. Vnde dicitur: [Sap. 1. a] Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis: quaerite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. Et nota, quòd inuenitur cum Maria Virgine & Ioseph viro iusto, & in praesepio, quia eum, qui vult Christum inuenire, oportet habere munditiam cordis, respectu sui: iustitiam respectu proximi: humilitatem & reuerentiam respectu Dei. [Quae habere debeat, qui velit Christum inuenire.] Et ista sunt tria munera, quae offerunt reges Christo infanti, & ideo ab eis voluit inueniri. [Matt. 2. b] Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. In hoc etiam instruimur, si volumus Christum inuenire, prius ad Mariam debemus accedere, de ipsa enim dicitur supra: [Sup. c. 1. d] Inuenisti gratiam apud Deum. Ipsa ergo inuenit gratiam & misericordiam coram Assuero super omnes mulieres, sicut dicitur: [Esther 2. c] Et ideo accedamus cum fiducia ad thronum gratiae, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno, & quia hoc signum datum est ab angelo, ideo subditur: *Videntes autem cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc,* scilicet, quòd esset verum. Vnde iam poterant dicere illud Samaritanorum ipsi angelo: [Ioan. 4. f] Iam non propter loquelam tuam credimus, ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est vere Saluator mundi. Vere cognouerunt, quia de ouibus erant illius pastoris qui dicit: [Ioan. 10. c] Cognosco meas, & cognoscunt me meae. Hoc desiderabat Iob: [Iob 23. a] Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius? Non solum fuit certitudinaliter comprobata, sed & celeriter diuulgata, propterea subditur: *Et omnes, qui audierant, mirati sunt,* scilicet de paruulo nato. Et: *De his, quae dicta erant à pastoribus ad ipsos,* quae scilicet audierant ab Angelo. Vnde de viro iusto dicitur: [Eccl. 11. b] Et mirati sunt in illo multi, & honorificauerunt Deum. Videbantur enim verba pastorum non contemnenda, sed admiranda. Ambrosius: [Ambr. to. 3. lib. 2. in 2. cap. Lucae.] Nec contemnenda putes quasi vilia verba prophetarum: à pastoribus etiam Maria fidem colligit. A pastoribus populus ad Dei reuerentiam congregatur, plebem enim Dominus simplicem requisiuit, quae phalerare audita, & fucare nesciret. Haec ille. Mirati sunt etiam, quia paruulus non videbatur eis contemptibilis, sed admirabilis. Vnde Isaias: [Isa. 9. a, b] Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius admirabile, &c. [Christus in omnibus admirandus atque stupendus.] Vbique enim admirabilis Christus apparet, non solum nascens, sicut hic, sed & proficiens. Infra eodem: [Inf. eod. g] Et stupebant super prudentia & responsis eius. Admirabilis etiam docens. Infra: [Inf. c. 4. d] Mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius. Admirabilis tacens: [Marc. 15. a] Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus. Admirabilis in actione: [Inf. 8.] Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei? Admirabilis in passione. [Mar. 15. d] Pilatus autem mirabatur, si iam obijsset, &c. Admirabilis in resurrectione: Petrus videns linteamina sola posita, abijt, secum mirans quod factum fuerat. [Inf. c. vlt.] Admirabilis in Ascensione: [Psal. 8. a] Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Quoniam eleuata est magnificentia tua super caelos. Admirabilis in extremo examine: [Sap. 8. b] Acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis ero.

Fuit tertio memoriter conseruata, vnde subditur: *Maria autem conseruabat omnia verba haec, conferens in corde suo.* Tamquam prudens & discreta, secundum illud: [Prou. 3. a] Misericordia & veritas te non deserant. Circumda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui. Et in Ecclesiastico: [Eccli. 50. a] Qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. Vnde dicitur de fatuo: [Eccli. 21. c] Cor fatui quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit. Vnde virgo fuit arca continens diuinorum eloquiorum arcana. Et ideo per arcam Moysi designatur, de qua dicitur, quòd continebat tabulas legis diuinae. [Hebr. 9. a] Et quia non solum conseruabat, sed etiam intelligebat, ideo additur: *Conferens ea in corde suo,* ita vt posset dicere illud: [Psal. 118.] In corde meo abscondi eloquia tua.

Et reuersi sunt pastores, &c. Hic commendatur diligentia pastorum à gratitudine deuotionis. [Deuotio Deo accepta.] Ad hoc autem, quòd deuotio Deo sit accepta, necesse est, quòd similiter resonent, & concordent manus, mens, & lingua. Manus operando, lingua laudando, mens rectificando. Laudabilis ergo erat pastorum deuotio propter debitam operationem, propter quod dicitur: *Et reuersi sunt pastores,* scilicet ad custodiam gregis commissi. In quo erudiuntur deuoti, vt post contemplationem Saluatoris reuertantur ad exercitium actionis. B [Ezec. 1. c] Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Et infra: [Inf. c. 8. f] Redi in domum tuam, & narra, quanta fecit tibi Deus. Huius figura habetur in Iosue: [Iosue 2. d] Reuersi sunt, descenderunt exploratores de monte, & transmisso Iordane, venerunt ad Iosue. In quo signatur, quòd tempore tentationis reuertendum est ad orationem, & postmodum redeundum est ad actionem. Laudabilis etiam fuit propter debitam gratiarum actionem, ratione cuius subditur: *Glorificantes, & laudantes Deum.* [Eccl. 43. d] Glorificantes Dominum, quantumcunque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis, maior enim est omni laude. Contrarium dicitur de sapientibus mundanis: [Rom. 1. c] Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, C &c. Et ideo qui non vult excaecari, necesse habet Deo de beneficijs suis regratiari. Ideo dicitur: [Coloss. 3. d] Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri IESV CHRISTI, gratias agentes Deo. Fuit etiam laudabilis propter debitam recognitionem, ratione cuius subiungitur: *In omnibus, quae audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos.* Vnde poterant dicere illud Psalmi: [Psal. 47. b] Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitati Dei nostri. Tunc verificatum est istud Psalmi: [Psal. 131. b] Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluae. Et nota, quòd dicitur: *In omnibus quae audierant, & viderant.* In quo ostenditur plenitudo gratitudinis. [Ephes. 5. d] Impleamini Spiritu sancto, loquentes vobilmetipsis in Psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cor- D dibus vestris Domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri. Et nota ordinem, quo dicit: *In omnibus, quae audierant, &c.* Quia secundum aliam litteram, [Isa. 7. b] Nisi credideritis, non intelligetis sed fides ex auditu. [Rom. 10. c] In intelligentia autem ex visu: [Inf. c. 10. e] Beati oculi qui vident, quae vos videtis. Iob: [Iob vlt. a] Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te.

Et postquam consummati, &c. Supra descripsit Euangelista veritatem natiuitatis Christi, per quam ostenditur, qualiter Christus factus est de muliere: hic secundo describitur humilitas Christi nascentis: per quam declaratur, qualiter factus est sub lege. Quoniam autem legis praecepta sunt in triplici differentia, quaedam sunt sacramentalia, quaedam caeremonialia, & quaedam moralia: ideo haec pars habet tres. In quarum prima osten- E ditur, qualiter Christus factus est sub lege sacramentali in circumcisione. In secunda vero, qualiter factus est sub lege caeremoniali in sui oblatione, ibi: *Et postquam impleti sunt, &c.* In tertia, qualiter factus est sub lege morali in Dei honoratione, ibi: *Puer autem crescebat, &c.* Quantum ad primum notandum, quòd omnis, qui se humiliat, exaltabitur: Ideo praemittitur humiliatio secundum legis praeceptum, cum dicitur: *Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer, &c.* Ita enim erat praeceptum: [Gen. 17. b] Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Et recte dicuntur dies isti consummati, propter perfectionem humilitatis, & inchoationem nostrae salutis. [Eccli. 18. a] Cum consummauerit homo, scilicet octo dies, tunc in-

[Bern. to. 1. serm. 1. de Circumcis. Dom. in princ.] tunc incipiet nos scilicet liberare. Iam enim octaua die A incipiebat pro nobis sanguinem suum fundere. Bernardus: Audiuimus congruam lectionem de verbo abbreuiato. Abbreuiatum est in carne, amplius abbreuiabitur carnis suscepta circumcisione. Et post: Quem nemo potest arguere de peccato, ipse peccati remedium sustinet humile pariter, & austerum. Voluit autem Dominus circumcidi, tum propter legis approbationem, & impletionem, de qua dicit: [Matt. 5. b] Non veni legem soluere, sed adimplere: tum etiam propter humanitatis, ac humilitatis ostensionem. [Psal. 16. a] Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Alia littera, vias latronis. Bernardus: [Bern. ibid. vt supra. & serm. 3.] Qui sine peccato est, non dedignatur peccator reputari, immo latronis cauterio est signatus. Tum etiam propter spiritualis circumcisionis introductionem. [Hier. 4. a] Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, B viri Iuda. Tum etiam propter conformitatis, & concordiæ commendationem. [Hebr. 2. d] Debuit per omnia fratribus similari. Bernardus: Amator communitatis & commendator Iesus quo modo illam deseteret?

Deinde additur clarificatio propter nomen impositum, cum subditur: *Vocatū est nomen eius Iesus*, idest Saluator, vt scilicet ipso nomine scias, quòd non accepit circumcisionē propter necessitatem sui curationis, sed propter dispensationem nostræ salutis. [Iob 13. c] Ipse erit Saluator meus. Hoc autem est nomen dignum omni veneratione. [Phil. 2. b] Humiliauit semetipsum, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Hoc autem nomen competit ipsi Christo vere & proprie. Vere secundum illud: [Matt. 1. d] Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim C saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Proprie, secundum illud: [Actor. 4. b] Non est in aliquo alio salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Postremo subditur impositi nominis approbatio per præconium angelicum, cum subditur: *Quod vocatum est ab angelo, priusquam in vtero conciperetur.* [Isa. 62. b] Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. Et Ecclesiastes: [Eccl. 6. d] Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius, & scitur, quòd homo sit. Et hoc quidem factum est nunc. [Sup. c. 1. d] Vocabis nomen eius Iesum. Hoc vero nomen diuinum & angelicum, quod desiderat Sponsa in canticis: [Cant. 1. d] Oleum effusum nomen tuum. [Bern. to. 1. serm. 15. super Cantic. post med.] Aridus est omnis cibus animæ, si non isto oleo infundatur. Insipidus est, si non hoc, sale condiatur. Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Ie- D sum. Si disputes aut conferas, non sapit, nisi sonuerit ibi Iesus. Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Et ideo dicitur: [Isa. 26. b] Nomen tuum, & memoriale tuum, in desiderio animæ.

[Interpretatio spiritualis.] Spiritualiter nota, quòd per octo dies intelliguntur octo ætates: quarum sex sunt in decursu mundi, secundū sex distinctiones notabiles, septima inquiete aliarum, quæ currit simul cum sexta, & non habet vesperam, octaua in resurrectione, in qua fit circumcisio ab omni culpa & miseria. Et ideo circumcisio fiebat in octauo die ad illius circumcisionis designationem. [Tropologia, & allegoria.] Secundum tropologiam autem, & allegoriam simul, intelligitur per septem dies, virtus Spiritus septiformis, & octauus est perseuerantia finalis, quæ numquam deficit. Prima ergo pertinet ad lucem fidei, quia prima die facta est lux. [Prou. 4. c] Iustorum E semita, quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem. Secunda vero ad firmitatem spei, in qua factum fuit firmamentum. [Hebr. 6. d] Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmā, &c. Tertia ad viriditatem charitatis, quando terra germinat. [Prou. 11. d] Iusti, quasi virens folium, germinabunt. Gregorius: [Gregor. homil. 27. in Euang.] Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis. Quarta ad luminosam discretionem prudentiæ, quæ viget in virili ætate. [Eccl. 12. b] Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquent anni, de quibus dicas: non mihi placent. [Phil. 2. b] Lucetis sicut luminaria in mundo. Quinta ad fortitudinem potentiæ, quæ probatur in aquis tribulationis. Saluū me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam. [Psal. 17. b] Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Sexta ad rectitudinem iustitiæ, propter seueritatem respectu bestialium motuum: & pietatem, respectu hominum: [Iob 5. d] Scies, quòd pacem habeat tabernaculum tuum, & visitans speciem tuam, non peccabis. Septima ad sanctificationem temperantiæ: [Exod. 19. b] Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras: lauentq; vestimenta sua. Et in Exodo: [Exod. 20. b] Memento, vt diem sabbati sanctifices. Octaua ad consummationem finalis perseuerantiæ: [Leu. 23. e] Erunt feriæ tabernaculorū septem diebus. Octauus dies erit celeberrimus, atq; sanctissimus: quia erit de transitu huius vitæ ad gloriam supernam. Vnde etiam: [Psal. 6. a] Domine, ne in furore tuo arguas me, intitulatur Psalmus pro octaua.

Et postquam impleti sunt, &c. Hic ostendit Euangelista, qualiter Christus factus sit sub lege cæremoniali, & habet hæc pars tres partes. In prima præmittitur Christi humiliatio secundum legis præceptum. In secunda vero subditur Christi clarificatio per veritatis testimonium, ibi: *Et ecce homo erat in Hierusalem, &c.* In tertia consummatio prædictorum, ibi: *Et cum perfecissent omnia, &c.* Circa primum scilicet Christi humiliationem, quatuor sunt consideranda, quæ tangit Euangelista: describit enim Christi oblationem, quantum ad tempus statutum, quantum ad locum designatū, quantum ad mandatum scriptum, & quantum ad pretium oblatum.

Primo igitur, quantum ad tempus statutum dicitur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi*, idest quadraginta dierum: [Leu. 12. a] Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, &c. Ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. In hoc autem, quod dicit: Si, suscepto semine, pepererit, ostenditur, quòd beata virgo non fuit illi legi necessitate subiecta, sed humilitate obediens. Bernardus: [Bern. to. 1. serm. 3. de Purificatione in prin.] Putas dicturus Moyses, mulierem, quæ peperisset masculum, immundam esse, non timuerit super matrem Dei blasphemiæ crimen incurrere, & idcirco præmiserit, suscepto semine? Et post: Vere ô beata Virgo, non habes causam, nec tibi opus est purificatione: sed numquid filio tuo opus erat circumcisione? Vnde potest dici, quod dixit Assuerus: [Esther. 15. c] Non propter te, sed pro omnibus hæc lex constituta est.

Secundo, quantum ad locum designatum, subditur: *Tulerunt illum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino.* Is enim erat locus electus ad diuinum cultum. [2. Par. 6. a] Elegi Hierusalem, vt sit nomen meum in ea. Et in hoc loco partus debebat Deo præsentari. [Deut. 16. c] Tribus vicibus per annum apparebit omne masculum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit.

Tertio, quantum ad mandatum scriptum, subditur: *Sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur.* [Exod. 13. a] Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Israel, tam de hominibus, quàm de iumentis, &c. Sed secundū illud, non videtur conuenire Virgini Mariæ, quæ est porta clausa ante partū, post partum, & in partu. Et ideo potest dici, sicut supra dictum est de lege purificationis: vel certe adapertio vuluę intelligitur, quantū ad fecundationem, non quantum ad claustri apertionem. [Gen. 29. d] Aperuit Dominus vuluam Liæ, sorore sterili permanente. Et: Exprobrabat æmula Annæ, quòd conclusisset Dominus vuluam eius: quia sterilis erat. [1. Reg. 1. b]

Quarto, quantum ad pretium oblatum, additur: *Et vt darent hostiam secundum quòd dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Hæc enim erat oblatio pauperum. [Leu. 12. d] Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum: sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterum pro peccato: orabitq; pro eo sacerdos, & sic mundabitur. Ecce mira paupertas in parentibus Christi, qui agnū non habebant. Et nota, quòd sub disiunctione ponit vtramq; oblationem, vt ostendatur vtraq; Domino conuenire.

uenire. Per columbam igitur, intelligitur vita actiua sed per turturem solivagum, contemplatiua, quarum vtraq; reddit hominem Deo acceptabilem, sicut dicit Beda. Et nota tres oblationes circa hostiam nostram, quæ est Dominus Iesus. Prima est oblatio ipsius à parentibus, quæ inuitat ad humilitatem. Secunda est oblatio auium pro illo quæ nos inuitat ad paupertatem. Tertia est oblatio in cruce pro omnibus, quæ nos inuitat ad pietatem. De primis duabus habetur hic: de tertia Isaias: Oblatus est, quia ipse voluit: & non aperuit os suum, &c.

Spiritualiter autem notanda sunt tria, scilicet, mysterium purgationis Mariæ, sacramentum delationis dominicæ, significantia oblationis factæ. Quantum ad primum, nota quòd Maria, quæ interpretatur stella maris vel amarum mare, designat animam, siue sit in lumine vitæ contemplatiuæ, siue in amaritudine vitæ actiuæ, & vtrique necessaria est purgatio. Animæ namq; contemplatiuæ necesse est purgari à superbia, quod quidem fit per timorem: Cum sublatus fuerit, scilicet Behemoth, timebunt Angeli, & territi purgabuntur. Animæ actiuæ necessaria est purgatio à negligentia, quæ fit per rigorem & laborem. De negligentia tua purga te cum paucis. Quantum ad sacramentum delationis dominicæ notandum, quòd legimus puerum Iesum delatum in Hierusalem: legimus etiam delatum in Ægyptum. In quo aperitur nobis, quòd proles mentis nostræ, quæ est intelligentia, modo eleuanda est ad contemplationem æternorum, quæ per Hierusalem designatur: Hierusalem enim interpretatur visio pacis: modo reprimenda est ad considerationem defectuum nostrorum, qui per Ægyptū designantur. Ægyptus enim interpretatur, tenebræ. Et hoc est quod dicit in Psalmo: Quoniā tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Et Iob: Auditu auris audiui te, nūc autē oculus meus videt te, &c.

Quantum ad significantiam oblationis, nota, quòd oblatio indeterminate intelligitur de turture, & columba, vtraque enim auis gemitum habet pro cantu: sed gemitus turturis competit contemplatiuis. Et hic geminatur, vnde dicitur, *par turturum*, primus gemitus est amoris. Nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Secundus est deuotionis: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Et: Vox turturis audita est in terra nostra. Gemitus autem columbæ, competit actiuis: & hic etiam est duplex. Vnus pro peccatis proprijs: afflictus & humiliatus sum nimis, Rugiebam à gemitu cordis mei. Isaias: Rugiemus quasi vrsi omnes, & quasi columbæ meditantes, gememus. Secundus gemitus est pro peccatis alienis: Omnes portæ eius destructæ, sacerdotes eius gementes, virgines eius squalidæ, & ipsa oppressa amaritudine. Naum: Miles captiuus abductus est: & ancillæ eius minabantur, gementes, vt columbæ, murmurantes in cordibus suis. In hac ergo purgatione, delatione, & oblatione significatur, quod qui purgatus est à superbia, & negligentia, dispositus est, vt ascendat ad contemplationem Dei, & descendat ad considerationem sui. & sursum ascendens gemat ex amore, & deuotione: & deorsum rediens, gemat ex contritione & compassione: & in his cōsistit perfectio animę sanctę & Deo deuotę.

Et ecce homo erat in Hierusalem. Postquam descripta est Christi humilitas secundum legis præceptum: hic secundo describitur eius clarificatio per veritatis testimonium. Et quoniam testimonium ad hoc, quòd sit firmū, debet procedere ex ore plurium, ideo introducitur testimonium duorum sexuum, scilicet virilis & muliebris: vtrumque tamen authenticum: quia vtrumque propheticum, & vtrumque fide dignum, propter merita sanctitatis. Et præmittitur testimonium viri, tamquam dignioris, & subditur testimonium mulieris, tamquam inferioris, & hoc ibi: *Et erat Anna prophetissa.* Circa Simeonis testimonium tria introducuntur. Primum testificantis meritum solidans ad credendum: secundum est testificantis præconium, eleuans ad admirandum. Et hoc ibi: *Et benedixit Dominum, & ait.* Tertium est præconij temperamentum, inclinans ad compatiendum, ibi: *Et benedixit illis Simeon.* Quantum ad primum nota, quòd perfectio meriti Simeonis in duobus explicatur, scilicet in habitu virtutis, & spiritu veritatis, ibi: *Et responsum acceperat.* Et hæc duo reddunt hominem in sanctitate perfectum. Habitus autem, seu vsus virtutis consistit in tribus perfecte, scilicet in fama, vita, & gratia. Primum est ab extra: secundum ab intra: tertium à supra. Quantum ad famam dicitur: *Et ecce, homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon*: quæ scilicet ciuitas erat regalis & sacerdotalis, vbi potissime vigebat cultus Dei, secundum obseruantiam legis, vnde sancta dicitur: Ex quo datur intelligi, quòd magnæ honestatis erat homo, qui in tali ciuitate habebat famam. Et hoc designat Euangelista, ipsum nomen eius explicando, vnde sibi potest competere illud: In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & adimplebit illum Dominus spiritu sapientiæ. Et post subditur: Et nomine æterno hereditabit illum. Vnde recte iste designatur per Simonem filium Oniæ, de quo: Simon Oniæ filius, sacerdos magnus. Et post subditur, quibusdam interpositis: Circa illum corona fratrum, & quasi plantatio cedri in monte Libano. Quantum ad vitam subditur: *Et homo iste iustus.* Vbi ostenditur perfecte ordinatus in vita quantum ad eligenda. Iustitia namq; est rectitudo voluntatis, quæ facit hominem per rectam viam incedere, propter quod dicitur: Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, &c. Et hic maxime iuuat recta intentio. Iustitia simplicis diriget viam eius. Et iterum: Simplicitas iustorum diriget eos. Et quantum ad fugienda: Ideo sequitur: *Et timoratus.* Timor enim expellit peccatum. Per timorem Domini declinat omnis à malo. Iob: Vir erat in terra Hus, nomine Iob: & erat vir ille simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. Et quantum ad expectanda, vnde addit: *Expectans consolationem Israel.* Secundum illud: Salutare tuum expectabo Domine. Et Iudith: Expectemus humiles consolationem eius. Vnde sibi maxime dicebat Spiritus sanctus illud: Si moram fecerit, expecta eum: quia veniens veniet, & non tardabit. Quantum ad gratiam subditur: *Et Spiritus sanctus erat in eo*, scilicet per gratiam & charitatem, secundum illud: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et: Qui manet in charitate, in Deo manet. Vnde de ipso poterat dici illud, quod dicitur de Stephano, quòd erat plenus fide & Spiritu sancto. De quo: Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum.

Et responsum acceperat. Hic secundo commendatur à spiritu veritatis, vt inducente ad expectandum ex diuino responso: quantum ad hoc dicit: *Et responsum acceperat à Spiritu sancto*, scilicet per reuelationem. Ad vocem clamoris tui statim, vt audierit, respondebit tibi. Responsum acceperat consolatorium, secundum illud: Respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. Et propterea subditur: *Non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Vnde poterat dicere cum Iob: In carne mea videbo Deum: ita quòd determinatio in carne respiciat videntem & visum. Et etiam cum propheta poterat cantare: Non moriar, sed viuam. Poterat etiam dicere cum Apostolo: Nos Spiritum huius mundi non accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis. Secundo commendatur à Spiritu veritatis, vt deducente ad occurrendum in templo: quantum ad illud dicitur: *Et venit in Spiritu in templum.* Venit itaque tamquam Spiritu sancto ductore. Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Venit itaque ad obsequendum, & venerandum Dominum, vt posset dicere illud: Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Et iterum: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Postremo commendatur à Spiritu veritatis, vt prædicente ad comprehendendum cum gaudio. Et hoc, cum di-

Ter Christus oblatus legitur. — Isa. 53. b — Maria; stella maris. — Iob 41. c — Eccl. 7. d — Matt. 2. c — Hierusalem quid. Ægyptus. — Psal. 17. — Iob 42. a — Gemitus turturis. — Rom. 8. d — Idem. — Cant. 2. c — Isa. 57. — Isa. 59. c — Thr. 1. b — Naum. 2. b

Habitus virtutis. — Eccl. 15. a — Eccl. 50. a. b — Sap. 10. c — Prou. 11. a — Timor. — Prou. 15. d — Iob. 1. a — Gen. 49. c — Iudit 8. c — Abac. 2. a — Rom. 5. a — 1. Ioan. 4. d — Actor. 6. b — 1. Cor. 16. d — Isa. 30. d — Zach. 1. c — Iob 19. d — Psal. 117. — 1. Cor. 2. c — Rom. 8. c — Psal. 5. — Psal. 131.

citur: *Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius*, scilicet in templum, secundum illud: Statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, &c. [Mal. 3. a] [*inducerent*, inquam, *vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo.* Quia sicut dicitur: In similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus, vt homo. [Phil. 2. b] *Et ipse accepit eum in vlnas suas.* Ecce deuotio senis ad comprehendendum paruulum, qua Christo exposuit se totum, vt posset dicere illud sponsæ: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. [Cant. 1. a] Volebat enim implere illud: Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. [Cant. 8. b] Immo super duo brachia tua, vt ostendat, quòd fortiter comprehendendus est. Inueni, quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam. [Cant. 3 b] Ostendit etiam, quòd vtraque manu, & tota virtute nostra debemus Domino famulari. Sicut illi, qui vna manu pugnabant, & alia faciebant opus. [Nehe. 4. c] Non sicut illi, qui imponunt onera grauia & importabilia, digito autem suo nolunt ea mouere. [Matt. 23. a]

Et benedixit Deum, & dixit. Post sanctitatis meritum subditur hic veritatis præconium, eleuans ad admirandum. Vnde in admiratione concluditur, cum dicitur: *Et erant mirantes præ magnitudine*, scilicet præconij. Huius autem præconij excellentia colligitur ex tribus, scilicet præambula benedictione, ex deuota Christi laude & magnitudine, ibi: *Nunc dimittis*, in cantico Simeonis. Et ex parentum admiratione, ibi: *Et erant pater eius, & mater.* Præmittitur ergò dicta benedictio, cum dicitur: *Et benedixit Deum*, idest benedicendo, gratias egit, ita vt diceret cum Psalmo: Benedic anima mea Domino: & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. [Psal. 102.] In hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel. [2. Mach. 10. g] Et in Ecclesiastico: Benedicito Dominum, qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis suis. [Eccl. 32. c]

Nunc dimittis, &c. Hic subditur deuota Christi magnificatio, facta à Simeone, impleto Spiritu sancto. Et primo in hoc cantico præmittitur spiritualis consolatio senis. Secundo subditur sublimis commendatio infantis, ibi: *Quia viderunt oculi mei.* Ostendit igitur Simeon senex, se consolatum in præsentia Christi ex ratione triplici. Propter dignationem maiestatis, propter quam dicit: *Nunc dimittis seruum tuum Domine.* Quia Dominus venerat ad seruum. Quid causæ est, vt veniat Dominus Rex ad seruum suum: [2. Re. 24. a] Quid est homo, quia innotuisti ei: aut filius hominis, quia reputas eum? [Psal. 143.] Propter impletionem veritatis, propter quam dicit: *Secundum verbum tuum.* Verbum, scilicet promissum. Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum. [Isa. 55. c] Et ideo illud dicere poterat: Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum. [Psal. 114.] Propter adeptionem tranquillitatis, propter quam dicit: *In pace.* Iam enim adueniente illo, qui dicit: In me pacē habebitis. [Ioan. 16. d] Iustus dicebat se in pace mori. Iam pro vera consolatione poterat dicere illud, quod dixit Iacob ad Ioseph: Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. [Gen. 46. d] Et hoc petebat Tobias: Et nunc Domine secundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum. [Tob. 3. a] Hoc iam præstiterat ipsi Simeoni, sicut promiserat. Vnde poterat dicere illud: In pace in idipsum dormiam, & requiescam. [Psal. 4.] Quia nihil aliud expectabat.

Quia viderunt oculi mei, &c. Hic secundo additur Christi magnificatio secundum triplicem excellentiam pietatis, sapientiæ, & maiestatis. Ex pietate, & clementia venit salus. Ex sapientia fulget lux. Ex maiestate gloria & laus. Salus scilicet omnibus populis: lux gentibus: gloria Israelitis. Quantum ad salutem clementiæ, dicitur: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Vnde poterat dici Simeoni illud: Videbis faciem eius in iubilo. [Iob 8. d] Et Baruch: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. [Baruch. 3. d] Hæc autem salus non erat particularis, sed vniuersalis. Et ideo subdit: *Quod parasti ante faciem omnium populorum.* Secundum illud Isaiæ: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. [Isa. 52. c] Iam verificatum videbant illud: Notum fecit Dominus salutare suum in conspectu gentium. [Psal. 97.] Sequitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Isaias: Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. [Isa. 49. b] Et quantum ad lucem sapientiæ, propter quod addit: *Lumen ad reuelationem gentium.* Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. [Isa. 9. a] Et hoc lumen gentibus reuelauit gloriam Dei. Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. [Isa. 40. a] Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est. [Dan. 2. d] Quantum ad sublimitatem gloriæ subditur: *Et gloriam plebis tuæ Israel.* Quia de Israel natus est secundum carnem. Erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his, qui saluati fuerunt de Israel. [Isa. 4. a] Et tunc impletum est illud, quod dicitur: Iudæis noua lux oriri visa est, gaudium, & honor, & tripudium. [Esther. 8. d] Magnificatur ergo Christus sub ratione salutis omnium, lucis gentium, & gloriæ Iudæorum. Primum clementiam, secundum sapientiam, tertium vero potentiam manifestat sub ratione pacis, ex consolatione senis. Vnde laudatur in hoc cantico vt pax vt salus, vt lux, vt gloria. Pax est, quia Mediator: salus, quia Redemptor: lux, quia Doctor: gloria, quia Præmiator. Et in his quattuor consistit perfecta Christi commendatio, & magnificentia. Immo totius Euangelicæ historiæ quædam breuissima comprehensio, quantum ad incarnationem in pace, prædicationem in luce, redemptionem in salute, resurrectionem in gloria. [Canticū Simeonis cur canitur in cōpletorio.] Et quia canticum illud sic continet laudis Christi plenitudinem, & senis mortis consolationem: ideo sub sero diei cantatur in completorio. Vnde ista tria Cantica sunt ordinata, Mariæ, Zachariæ, & Simeonis, in Ecclesia decantanda, primum vesperi, secundum mane, tertium sero, quia sequens incipit, vbi terminatur præcedens. Significatur etiam in hoc, quòd de incarnatione omnis status debet laudare Deum, scilicet virginum, coniugatorum, & viduarum, contemplatiuorum, prælatorum, actiuorum: laici, clerici, & religiosi, qui etiam Domino debent esse consecrati.

Et erant pater eius, & mater, &c. Hic tertio subditur ex hoc consurgens parentum admiratio, cum subditur: *Et erant pater eius & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo*, scilicet super quatuor prædictis. Nam Christus admirabilis est, secundum quòd mediator: Valde mirabilis es, Domine, & facies tua plena est gratiarum. [Esther. 15. d] Admirabilis etiam secundum quòd Saluator in clementia. propter quod in psalmo dicitur: Mirabilis Deus in sanctis suis. [Psal. 67. d] Quoniam gratia & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. [Sap. 4. c] Admirabilis secundum quòd Doctor in sapientia: Mirabilis in altis Dominus. [Psal. 92. a] Et in Exodo: Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate? terribilis, atque laudabilis, faciens mirabilia. [Exod. 15. b] Et ideo non est mirum, si pater putatiuus, & mater vera mirabantur super his quæ dicebantur.

Et benedixit illis Simeon, &c. Post testificantis meritum, & testificationis præconium, subiungitur hic tertio præconij temperamentum, humilians ad compatiendum, vnde in compassione terminatur. Etenim calix in manu Domini, vini meri plenus mixto. [Psal. 74. b] Ideo post Christi dignitatem subiungit infirmitatem. In hoc autem temperamento, primo præmittitur propheticæ benedictionis solatium. Deinde additur dominicæ passionis mysterium. Tertio subiungitur maternæ compassionis martyrium.

[Cur Simeō parentibus Iesu benedixerit.] Quantum ad solatium benedictionis propheticę præmittitur: *Et benedixit illis Simeon*, idest, benedictos prædicauit: Mariam, quia concepit: & Ioseph, quia educauit. Vnde poterat eis dicere illud Dauidicum: Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum, & terram. [Psal. 113. d] Benedicuntur enim parentes in filio, & pro filio, secundū illud: Benedixit Heli Elcanæ, & vxori eius, scilicet pro Samue- [1. Reg. 2. d]

A le optimo puero. Nota, quòd præmittitur hic benedictio tum ad consolationem, tum ad confortationem, tum etiam ad commendationem, ne passio prædicenda turbet, ne terreat, ne credatur culpa proximorum parentum esse in causa. Vel ideo benedixit, vt significaret, quòd in illo impletæ sunt benedictiones patrum. Gen. 12. a Benedicam benedicentibus tibi. Vel ideo, vt insinuet per passionem Christi, nos ab omni maledicto liberatos. Gal. 3. b Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Quantum ad mysterium dominicæ passionis, additur: *Et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel.* Et hoc diuino iudicio. Ioan. 9. g In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Isa. 9. c B Et erit vobis Dominus in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalem. Et ideo dicitur positus, scilicet diuino iudicio. 1. Pet. 2. b Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem, lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est lapis offensionis, & scandali, his, qui offendunt verbo. Et hoc pro culpa ipsorum. 2. Cor. 2. d Simile dicitur de Apostolis: Christi bonus odor sumus Deo: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam. Et ratio huius est contradictio erroris, propter quod additur: *Et in signum, cui contradicetur.* Thr. 3. b Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam. Hoc dicitur propter Hebr. 12. a contradicentes: Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionē. Isa. 41. c C Et ista cōtradictio fuit occasio ruinæ, & causa in multis: Peribunt viri, qui contradicunt tibi. Eccl. 4. d Et ideo dicitur: Non contradicas verbo veritatis vllo modo.

Quantum ad martyrium maternæ compassionis dicitur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, id est tui ipsius gladius compassionis. Vnde ipsi competit illud: Psal. 104. b Ferrum pertransijt animam eius. Dolores, quos pariens effugit, tempore passionis sustinuit. Vnde Bernardus: Bern. to. 1. serm. de B. Virg. circa finem. Dum perforatur lancea ille tuus Iesus, omnium quidem, sed specialiter tuus, tuam ipsius animam mundam gladius pertransiuit, quia iam ille expirauerat, vnde te plusquam martyrem prædicamus. Et Hieronymus: Hieron. ad Paulam, & Eustoch. to. 6. epist. 10. post med. Quia mente passa est, plusquam martyr fuit. Vnde, quia ipsa veraciter diligebat, ex affectu intimo vehementer compatiebatur. Alij vero, qui corde non diligebant, exultabant. Et ideo additur: *Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.* D Vt, est hic consecutum, quia hoc consecutum est ad passionem Christi, quia videlicet Iudæorum carnalium, & hypocritarum, fuit cordis iniquitas reuelata. Osea 7. a Cum sanare vellet Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ. Quia, sicut dicitur, Matt. 10. e nihil est opertum, quod non reueletur: & occultum, quod non sciatur. Hoc autem maximè erit in iudicio. 1. Cor. 4. a Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Dominus qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, &c. Ex meditatione passionis dominicæ, triplex gladius animā nostrā penetrare debet. Nota spiritualiter, quòd ex consideratione passionis Christi debet triplex gladius spiritualis animam pertransire. Primus gladius est discretionis rectæ fidei: Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Secundus gladius est discretionis seueri iudicij: E De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Tertius est gladius diuisionis humani desiderij: Non veni pacem mittere, sed gladium. Ephes. 6. c Apoc. 1. c Matt. 10. d Hebr. 4. c Pertransit autem animas primus gladius per veram fidem: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens vsq; ad diuisionem animæ, ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, &c. Psal. 149. b Secundus per rigorem pœnitentiæ: Gladij ancipites in manibus eorum. Cant. 3. c Tertius per ardorem beneuolentiæ: En lectulum Salomonis. Et post: Omnes tenentes gladios. Alius est gladius spiritualis etiam triplex, sed pessimus. Primus est gladius rancoris: 1. Reg. 31. b Arripuit Saul gladium suum, & irruit super eum. Psal. 56. a Secundus, detractionis: Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus. Tertius, hæresis, qui est diuisio ab vnitate fidei, sub metaphora meretricis: Prou. 5. a Nouissima illius amara, quasi absynthium: & lingua eius acuta, quasi gladius biceps. Et in Psalmo: Psal. 36. b Gladium euaginauerunt peccatores. Sequitur: Vt trucident rectos corde. Primus gladius spiritualis est emendus: Luc. 22. d Qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Alius vero est in vaginam remittendus: Matt. 26. e Conuerte gladium tuum in locum suum: & ratio huius est, quia primus occidit vitam carnalem, secundus vero vitam spiritualem.

Et erat Anna prophetissa, &c. Post testimonium sexus virilis, sequitur hic testimonium sexus muliebris: decebat enim CHRISTI aduentum testimonium habere ab omni genere personarum, vt inexcusabiles sint, qui non credunt Euangelio. Vnde CHRISTVS habuit testimonium angelicum & humanum: & iterum quantum ad simplices, & quantum ad perfectos: & iterum perfectorum in vtroque sexu, vt ostendatur, quòd vterq; sexus ad redemptionem spectabat, sicut vterque ceciderat. Vnde, vt nihil desit ad firmitatem testimonij, Christus natus habuit testimonium septiforme, scilicet à natura cælesti, videlicet stellam: Matt. 2. a Vidimus stellam eius in oriente. A supercælesti, scilicet angelica: Sup. eod. b Facta est cum angelo multitudo cælestis exercitus, &c. A natura subcælesti, scilicet virili, simplici, vt erant pastores. Sup. eod. c Et reuersi sunt pastores, &c. A virili sapiente: Matth. 2. a Ecce Magi ab Oriente venerunt, &c. Senili in sexu masculino, sicut erat Simeon. Et hic venit in Spiritu in templum. Senili in sexu femineo, vt hic: Sup. eod. e *Et erat Anna prophetissa, &c.* Infantuli, qui non loquendo, sed moriendo confessi sunt: Matth. 2. c Mittens occidit omnes pueros, &c. Et tunc impletum est illud: Psal. 8. a Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem: & sic omnis natura, omnis sexus, omnis ætas Christo nascenti testimonium perhibuit, quia ipse debebat reparare omnia. Vnde & pueris in templo clamantibus, & Pharisæis reclamantibus dictum est: Infra. 19. f Si hi tacuerint, lapides clamabunt. Ad huius autem testimonij fidem astruendam tria inducuntur. Primum est prophetantis auctoritas: Secundum est testificantis sanctitas, ibi: *Et vixerat cum viro suo annis septem, &c.* Tertium est testimonij celebritas, ibi: *Et hac, ipsa hora superueniens, & cetera.* Auctoritas autem prophetantis colligitur ex duobus, scilicet ex munere prophetali, & origine naturali. Ratione muneris prophetalis, dicitur: *Et erat Anna prophetissa.* Annæ interpretatio. Anna interpretatur gratia, in quo ostenditur, quòd rectè decebat hanc mulierem prophetare, quæ erat habitaculum gratiæ. Prou. 11. b Mulier gratiosa inueniet gloriam: vnde ipsa poterat dicere illud: 1. Cor. 15. b Gratia DEI sum id, quod sum. Ideo non est mirum, si Anna erat prophetissa, quia dicitur de sapientia, Sap. 7. d quòd in animas sanctas se transfert, & amicos Dei, & prophetas constituit. Ratione vero originis naturalis additur: *Filia Phanuel de tribu Aser.* Et sic erat de genere Israel, de cuius genere erant reges, sacerdotes, & prophetæ, & Christus Dominus. Dicitur de Israelitis: Rom. 9. a Quorum adoptio est filiorum, & gloria testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, & cetera. Et specialiter erat de tribu Aser. Cui data est benedictio in filijs: Deut. 33. d Benedictus in filijs Aser, sit placens fratribus suis. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua. Et hoc specialissime dicitur de filia Phanuel, qui interpretatur facies Domini. In quo ostenditur, quòd erat de genere illorum, ad quos dicitur: Psal. 104. a Quærite faciem eius semper. Nihil ergo deerat ratione originis ex parte dignitatis parentum, neque ratione antiquitatis dierum, quæ facit ad dignitatem, & auctoritatem quantum ad populum. Prou. 16. d Corona dignitatis senectus, quæ in vijs iustitiæ reperietur. Et ideo subditur: *Et hac processerat in diebus multis.* Iob 29. c In nidulo meo moriar, & sicut palma, multiplicabo dies.

Et vixerat cum viro suo, &c. Hic secundo describitur testificantis sanctitas, quantum ad perfectionem vitæ actiuæ, & contemplatiuæ. Quantum ad vitam actiuam,

uam,

uam, quæ consistit in regimine domus propriæ, dicitur: A *Et vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua.* Et sic fuit virgo, antequam cognosceretur à marito. Et hæc erat vidua vsque ad annos octogintaquatuor. Et ita habuit continentiam virginalem, vidualem, & coniugalem pro loco & tempore. Vnde laudabilis fuit in custodia corporis, propter quod ei competebat illud: Fecisti (Iudith 15.d) vtiliter, & confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris, & post virum tuum, alterum nescieris. Et ideo vidua honoranda, secundum illud: Viduas honora, (1.Tim. 5. a, & b) quæ vere viduæ sunt. Et iterum: Vidua eligatur, non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Talis fuit Anna, in qua apparet, quod habebat perfectionem vitæ actiuæ. Quantum ad perfectionem vitæ contemplatiuæ, dicitur: *Quæ non discedebat de templo.* Tota vacabat in contemplatione deuote. Glossa: Exemplum datur viduis, (Glossa.) quæ sunt in Ecclesia, vt dicant cum Psalmo: Hæc requies (Ps.131.d) mea in seculum seculi. Contra illas viduas, de quibus dicit Apostolus, quod otiosæ discunt circuire domos; & (1. Tim. 5.b) non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes, quæ non oportet. Vacabat etiam officiose, vnde & additur: *Ieiuniis & obsecrationibus seruiens.* Sicut illa bona vidua Iudith: quæ in superioribus domus suæ fecerat cu- (Iudith 8.a) biculum secretum, in quo cum puellis suis clausa morabatur: habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et hoc optime, quia sicut dicitur: Vidua, quæ in delitiis est, viuens mortua est: & bene (1.Tim.5.a) iungit ieiunium, & orationem, quia ieiunio sanantur pestes corporis, & oratione pestes animæ. Bona est oratio (Tob 12.b) cum ieiunio & eleemosyna, &c. Vacabat etiam continue, vnde dicitur: *Die ac nocte.* Secundum formam Apostoli: (1.Tim.5.a) Quæ vere vidua est & desolata: speret in DEO, & instet obsecrationibus & orationibus die ac nocte.

Et hæc, ipsa hora, & cætera. Hic tertio describitur testimonii celebritas, tum ratione temporis cögruentis, tum ratione multitudinis consentientis. Ratione temporis congruentis, dicitur: *Et hæc, ipsa hora superueniens, confitebatur Domino.* In quo apparet, quod diuino instinctu factus est iste concursus, & ideo festum Purificationis dici- (Festum Purificationis) tur festum obuiantium. Quia Simeon & Anna obuiauerunt Ioseph & Mariæ sine aliqua conuocatione. Et ideo in die illo vniuersaliter fit processio. Vnde sicut eodem spiritu venit, quo Simeon, ita & eodem spiritu prophetauit, & impletum est illud: Et prophetabunt filii vestri, & (Ioel.2.g) filiæ vestræ: senes vestri visiones videbunt, &c. Attamen Simeonis testificatio explicite describitur, & per modum D prædicationis, Annæ vero implicite, & per modum confessionis, quia docere in Ecclesia non est mulierum, sed virorum. Docere autem, mulieri non permitto in Eccle- (1.Tim.2.d) sia, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Et nota, quod de Christo prophetauerat Simeon, & Zacharias, & MARIA Virgo, & Elizabeth copulata coniugio, & ideo congruum, vt prophetaret & vidua, ne aliqua professio desit, aut sexus. Ratione vero multitudinis consentientis subditur: *Et loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.* Illi enim libenter audiebant, vnde dicebant illud: Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, (Isa.25.c) & saluabit nos. Iam poterat decantare: Redemptionem (Ps.110.b) misit Dominus populo suo. Omnibus loquebatur, quia (Isai.49.g) in hoc pendebat salus omnium: Et sciet omnis caro, quia E ego Dominus saluans te, & Redemptor tuus, fortis Iacob. Et nota, hic spiritualiter, quod in oblatione Domini, quatuor personæ offerunt, scilicet Ioseph, Maria, Simeon, & Anna: quia anima, quæ verum sacrificium vult offerre Deo, debet habere comitatum quatuor virtutum cardinalium. Per Simeonem namque, qui interpretatur audiens, intelligitur prudentia. Audiens sapiens, sapien- (Prou.1.a) tior erit. Per Annam vero, quæ interpretatur gratia, intelligitur temperantia: Optimum est gratia stabilire cor, (Heb. 13. b) non escis, &c. Per Ioseph virum iustum, qui interpretatur augmentum, intelligitur iustitia: Multiplicabit semen (2.Cor.9.c) vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ. Per Mariam, quæ interpretatur dominatrix, intelligitur fortitudo: Melior est patiens viro forti. De his quatuor (Prou.16.d) virtutibus, in laudem sapientiæ scribitur: Prudentiam (Sap.8.b) docet, & iustitiam, & virtutem. Et hæc designatur per quatuor Prophetissas mulieres, de quibus fit mentio in Scriptura. Quarum prima est Maria soror Moysi, Delbo- (Exod.15.e) ra, Holda, & Anna, sicut hic. Per Annam, sicut dictum (Iudith 5.a) est, intelligitur temperantia. Per Holdam, quæ interpre- (4.Reg.22.c) tatur discretio, intelligitur prudentia. Per Delboram, quæ interpretatur apis habens aculeum, intelligitur iustitia, quantum ad seueritatem, & clementiam. Per Ma- (Maria.) riam, quæ interpretatur dominatrix, & amarum mare, intelligitur fortitudo, quantum ad magnanimitatem & patientiam. Et hæ quattuor virtutes intelliguntur per quatuor filias Philippi Prophetissas. Huic erant quatuor filiæ virgines, prophetantes. Per Philippum, qui inter- (Act.21.b) pretatur os lampadis, intelligitur sapientia, quæ docet, & (Philippus.) B generat quadruplicem virtutem prædictam.

Et vt perfecerunt, & cætera. Postquam descripta est humiliatio Christi secundum legis præceptum, & clarificatio per veritatis testimonium: sequitur vltima particula huius partis, in qua describitur prædictorum consummatio, & hoc primo respectu legalis præcepti: deinde respectu prophetalis vaticinii. Quantum ad legalis præcepti consummationem dicitur: *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini.* Quia secundum quod dicitur: Nō (Mat.5.b) veni legem soluere, sed adimplere. Et rursus: Iota vnum, (Ibidem.) aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Quantum autem ad prophetalis vaticinii completionem, subditur: *Reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth.* Admonitus in somnis, secessit in partes Gali- (Mat.2.b) C læa. Et veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur. Isaias: Aggrauata est via (Mat.2.d) maris trans Iordanem Galilææ. Sed hoc non cognoue- (Isai.9.a) runt Scribæ, qui dixerunt: Scrutare scripturas, & vide, (Ioan.7.g) quia à Galilæa Propheta non surgit. Et nota, quod secundum Augustinum: Puer Iesus ante perlatus est à Iudæa in (Aug. libr.2 de consens. Euang. c.5. 6. to. 4.) Ægyptum, quàm descenderet in Galilæam quia propter persecutionem Herodis descenderunt in Ægyptum, & propter timorem Archelai secessit in partes Galilææ, rediens de Ægypto.

Puer autem crescebat, & cætera. Supra descripsit Euange- (Vniuersa morum disciplina tribus absoluitur.) lista, qualiter Saluator factus est sub lege cæremoniali: hic describit, qualiter factus est sub lege morali. Sed quoniam tota morum ordinatio principaliter attenditur circa tria, scilicet circa cultum maiestatis, & studium veritatis, & officium pietatis: quia per primum subiicitur homo suo Creatori, per secundum Doctori, per tertium genitori: Ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima ostenditur, qualiter Christus factus est sub lege morali, quantum ad maiestatis cultum: in secunda, qualiter factus est sub lege morali, quantum ad veritatis studium, ibi: *Et factum est post triduum.* In tertia qualiter factus est sub lege morali, quantum ad pietatis obsequium, ibi: *Et dixit mater eius ad eum, & cætera.* Ad perfectam descripti- (Perfectus Dei cultus.) onem cultus diuini duo introducuntur. Primum, est excellentia virtutis propriæ: secundum, est reuerentia maiestatis diuinæ, ibi: *Et ibant parentes eius per omnes annos, & cætera.* Excellentia autem virtutis in CHRISTO ostenditur ex parte mentis, quamuis esset defectus ætatis ex parte carnis: propter quod præmittit profectum ætatis in carne, & subiungit perfectionem virtutis in mente. Quantum autem ad profectum ætatis in carne dicitur: *Puer autem crescebat,* scilicet in corpore, sicut exponit Be- (Beda.) da, in quantum puer erat, id est, homo fragilis, crescere poterat, sicut cæteri homines, non in quantum verbum. Quantum autē ad perfectionem virtutis in mente, sub- (Perfectio virtutis mentalis in tribus consistit.) ditur: *Et confortabatur spiritu.* Perfectio autem virtutis mentalis consistit in tribus, scilicet in vigore potentiæ respectu irascibilis, in splendore sapientiæ respectu rationalis, & feruore gratiæ respectu concupiscibilis. Quantum ergo ad vigorem potentiæ irascibilis dicitur: *Et confortabatur spiritu.* Manus Domini erat mecum confor- (Ezech.3.d) tans me. Et: Omnia possum in eo, qui me confortat.

Coloss.2.a Quantum ad splendorem sapientiæ in rationali subdi- A
tur: *Plenus sapientia.* Nam in ipso sunt omnes thesauri
Isa.11.a sapientiæ & scientiæ absconditi. Et requiescet super eum
spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus. Quan-
tum vero ad feruorem gratiæ in concupiscibili, subditur:
Eccl.24.c *Et gratia Dei erat in illo.* In me gratia omnis vitæ & verita-
tis, in me omnis spes vitæ. Et vidimus gloriam eius, gloriā
Ioan.1.b quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.
Et ibant parentes eius, &c. Hic describitur reuerentia
maiestatis diuinæ, quæ consistit in cultu religionis, & o-
stenditur in CHRISTO secundum parentum ducatum,
& secundum proprium instinctum.
Quantum ad parentum ducatum dicitur: *Et ibant*
Exod.23.c *parentes eius per omnes annos in Hierusalem.* Nam ita man-
datum erat in lege: Tribus vicibus per singulos annos
Ibid.d mihi festa celebrabitis. Et credendum est, quod etiam B
ducerent Iesum, quia ibidem subditur: Ter in anno ap-
parebit omne masculinum tuum coram Domino Deo,
Deut.12.a & hoc in Hierusalem, secundum præceptum: Ad locum
quem elegerit Dominus Deus vester, de cunctis tribu-
bus vestris venietis. Et iste locus erat Hierusalem, secun-
2.Par.7.c dum quod dicitur: Elegi, & sanctificaui locum istum, vt
sit nomen meum ibi in sempiternum. Et istum cultum
Exo.12.d maxime in Paschate faciebant, & ideo subditur: *In die so-*
lemni Paschæ. Habebitis hanc diem in monumentum, &
celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus
vestris cultu sempiterno.
Quantum autem ad proprium instinctum, etiam di-
uino cultui vacabat puer Iesus, quantum ad hoc dicitur:
Et cum factus esset annorum duodecim. In quo ostenditur,
quod puer Iesus diuino cultui vacabat, sine parentum C
consortio, sine consilio, sine complacito. Sine consortio
quidem, quia licet eo cum consortio parentum ascende-
rit: tamen sine eis remansit, propter quod dicitur: *Ascen-*
Luc.18.b *dentibus illis in Hierusalem, secundum consuetudinem diei fe-*
Acto.3.a *sti,* scilicet ad orandum, sicut infra: Duo homines ascen-
debant in templum, vt orarent. Et: Petrus & Ioannes a-
scendebant in templum. *Consumatisque diebus, cum redi-*
Iudith 16.a *rent,* scilicet ad propria, secundum illud Iudith: Celebra-
ta festiuitate, vnusquisque redit ad sua. Et cum omnes
redirent, non tamen Iesus. Vnde subditur: *Remansit puer*
Iesus in Hierusalem. Et ita solus, sine parentum consortio.
Huius figura præcessit in puero Samuele, de quo dicitur,
1.Reg.2.c quod abiit Elcana in domum suam: puer autem erat mi-
nister in conspectu Domini. Vnde solus remanserat, vt
Thr 3.d melius orationi vacaret. Sedebit solitarius, & tacebit. Et D
ita remansit proprio instinctu, sine parentum consortio.
Remansit etiam sine consilio, vnde subditur: *Et non cog-*
nouerunt parentes eius. Cuius figura præcessit in Samsone,
qui noluit patri, & matri indicare, quod mel de corpore
Iudith 14.b leonis assumpserat. In quo etiam præbuit exemplum,
quod in diuino obsequio faciendo non est à parentibus
carnalibus consilium requirendum. Qui dixerit patri
Deut.33.b suo, & matri suæ, nescio vos: & fratribus suis ignoro illos:
hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum serua-
uerunt. Et ne putes, quod ista ignorantia fuerit ex negli-
gentia, propter quam esset reprehensibilis Maria, subdit
causam: *Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt*
iter diei. Quia cum viri irent cum viris, & mulieres cum
mulieribus seorsum: probabile erat patri, quod puer esset
cum matre: & probabile matri, quod esset cum patre. Et E
ideo fuerunt decepti. Non erat puer de genere illorum,
Iob 21.a de quibus dicit Iob: Semen eorum permanet coram eis,
Psal.141. propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum
erat, sicut ille, de quo in Psalmo: Considerabam ad dex-
teram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Et
sic remansit sine parentum consilio. Remansit etiam sine
complacito, quia cum dolore quærebant, quem amise-
rant, vnde subditur: *Et requirebant eum inter cognatos, &*
Iob 19.a *notos.* Et tamen non inuenerunt, quia tales elongantur
ab ipso. Noti mei quasi alieni recesserunt à me. Et ideo
sequitur: *Et non inuenientes eum, regressi sunt in Hierusalem.*
Sed quem non poterant inuenire in consortio cognatio-
Ps.131.b nis, inuenerunt in loco orationis, secundum illud: Ecce
audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis sil-
uæ. Et post: Introibimus in tabernaculum eius. *Reuersi*
sunt, inquam, *requirentes eum.* Secundum illud: Surgam, Cant.3.a
& circuibo ciuitatem, quæram quem diligit anima mea. Cant.5.b
Ita dicebat Virgo Maria. Et iterum: Quæsiui, & non in-
ueni illum: vocaui, & non respondit mihi. Adiuro vos
filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nun-
cietis ei, quia amore langueo. In hoc autem admonemur,
vt ab ipsa infantia diuino cultui mancipemur. Samuel 1.Reg.2.d
autem ministrabat ante faciem Domini, puer accinctus
Ephod lineo. Et maxime ab anno duodecimo, quia tunc
incipit tempus discretionis conuertendi ad bonum. Vn-
de de sancto Martino legimus, quod cum esset annorum
duodecim, eremum concupiuit. Similiter dicitur de be- S. Martin.
ato Benedicto. Ideo Euangelista hanc ætatem exprimit. S.Benedict.
Admonemur etiam, vt nullatenus propter amorem pa-
rentum, diuinum cultum intermittamus. Vnde Hiero-
nymus: Licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet spar-
so crine, & scissis vestibus vbera, quibus te nutrierat, ma-
ter ostendat: licet in limine pater iaceat: per calcatum
perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. So-
lum pietatis genus est, in hac re esse crudelem: Dicitur Mat.10.d
enim: Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non
est me dignus.
Et factum est post triduum, & cætera. Superius ostendit
Euangelista, qualiter CHRISTVS Dominus factus est
sub lege morali, quantum ad cultum diuinæ maiestatis:
Hic secundo ostendit, qualiter factus est sub eadē, quan-
tum ad studium veritatis. In quo primo describit Euan-
gelista eius humiliationem, in assumendo discipuli for- Christus discipulus.
mam: Secundo vero eius clarificationem in aperiendo
sapientiæ prærogatiuam, ibi: *Stupebant autem, & cætera.*
Formam autem discipuli, ostendit, Saluatorem assum-
psisse, cum dicitur: *Et factum est: Post triduum inuenerunt*
illum in templo sedentem. Sessio designat quietem, & humi-
litatem. Sciebat enim, quod melius est sedere in angulo Prou.21.b
domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo com-
muni. *Sedentem,* inquam, *in medio Doctorum,* In medio Ec-
clesiæ aperuit os eius, & adimpleuit illum spiritu sapien- Eccl.15.b
tiæ, & intellectus, &c.
Sciebat enim scriptum esse: Qui cum sapientibus gra- Prou.13.d
ditur, sapiens erit, amicus stultorum similis efficietur. Et
in hoc docet consortium studentium diligendum, & au-
scultandum, non ad litigandum, sed conferendum, pro-
pter quod subditur: *Audientem illos, & interrogantem.* Hoc
enim est exercitium addiscentis, vt audiat, & interroget
de dubiis. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi Eccl.32.b
gratia bona, quia auris bona audiet cum omni concupi-
scentia sapientiam. Et ideo dicitur: Qui ex Deo est, verba Ioan.8.f
Dei audit. Et quia audire solum non sufficit, ideo subdi-
tur: *Et interrogantem.* Interroga generationem pristinam, Iob 8.b
& diligenter inuestiga patrum memoriam. Et in Deute- Deu.32.b
ronomio: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi,
& cætera. Interrogabat autem, non vt doceretur, sed ma-
gis vt doceret. Hieronymus: Duodecim annos Saluator
impleuerat: & in templo sacerdotes interrogans, magis
docet, dum prudenter interrogat. In hoc autem spiritua-
liter est intelligendum, quod Christus docet nos, quod
ante debeamus discere, quam docere, secundum illud: Eccl.18.c
Antequam loquaris, disce. Et ideo voluit in medio Do- Variis in locis inuentus est Christus.
ctorum inueniri, & in templo: quia in scripturarum le-
ctione, & in oratione veritas inuenitur. Vnde nota, quod
Christus inuentus est in præsepio. Et hoc vobis signum, Sup.eod.b
id est, in studio sacræ scripturæ, quia secundum quod di-
citur: Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est. Boues Prou.14.a
sunt prædicatores, teste Paulo: Non alligabis os boui tri- 1.Cor.9.a
turanti, & cætera. Inuentus est in domo, Intrantes do-
mum, id est, in scrutinio conscientiæ quietæ. Intrans do- Mat.2.b
mum meam, conquiescam cum illa. Inuentus est & in Sap.8.d
templo, sicut hic: id est, in consortio sanctæ Ecclesiæ, Ps.10.a
quia Dominus in templo sancto suo. Non enim inueni-
tur in monumento Doctrinæ erroneæ. Mulieres vene- Luc.24.a
runt ad monumentum, & non inuenerunt corpus Do-
mini Iesu. Nec etiam in lectulo conscientiæ inquietæ. In Cant.3.a

lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, A quæsiui illum & non inueni. Nec inuenitur in consortio vitæ mundanæ. Sapientia vbi inuenitur? Et post: Non inuenitur in terra suauiter viuentium. *Iob 28.b*

Stupebant autem, & cætera. Hic post humiliationem, subiungit clarificationem, cum dicitur: *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentia & responsis eius*. Pro eo, quod prudentissime respondebat supra æstimationem. Stupor est enim ex insolita, & magna imaginatione. Stupor & mirabilia facta sunt in terra. *Hier. 5.g* Iob: Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. *Iob 12.c* Et sic impletum est illud: Habebo per hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores iuuenis: & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me. *Sap. 8.c* Hoc in Christo nunc impletum est. Huius figura præcessit, cum dicitur, B quod videns regina Saba sapientiam Salomonis, non habebat vltra spiritum propter nimiam admirationem. *3. Reg. 10.a* Et non solum illi extranei stupebant, sed etiam parentes. Vnde subditur: *Et videntes admirati sunt*. Et admirabantur turbæ super doctrina eius. *Matth. 7.d* Et vere mirabile, quod respondebat, quæ non didicerat. Mirabantur Iudæi dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? *Ioan. 7.*

Et dixit mater eius, & cætera. Hic tertio ostendit, qualiter factus est sub lege morali, quantum ad officium pietatis. In quo præmittitur primo humiliatio, & subditur clarificatio, ibi: *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc*. Humiliatio autem ostenditur hic in duobus, scilicet in subiacendo corripienti, & in obsequendo præcipienti. *Christi humilitas.* Subiecit enim se CHRISTVS matri corripienti, propter quod dicitur: *Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti* C *nobis sic?* Ipsa fiducialius loquitur, & interrogat causam dimissionis, cum sciat se honorari debere ab eo, secundum illud: Honora patrem tuum, & matrem tuam. *Exod. 20. b* Et in Prouerbiis: Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. *Prou. 6.c* Sed tu, inquit, conturbasti nos: Vnde subdit: *Pater tuus*, & cætera, scilicet putatiuus, vel adoptatiuus, siue educatiuus. *Et ego dolentes quærebamus te*, simul dicentes illud: Heu, heu me, fili mi, vt quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, & cætera. *Tob. 10. b* Sequitur: *Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere ire à nobis*. Et nota, quod ad quæstionem respondet humiliter, & sapienter. Vnde & subditur: *Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis?* quasi absentem, cum ego essem vobis præsens. D Numquid non cœlum, & terram ego impleo? *Hier. 23.e* Et hic ostendit, quia filius erat æterni patris. Vnde subditur: *Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. *Ioan. 6.* Vnde non debetis mirari, si vos dimisi propter æternum Patrem. Quia sic dicitur: Obedire oportet Deo magis, quã hominibus. *Act. 5.a* Et quia verbum erat occultum, ideo subditur: *Et ipsi non intellexerunt*. Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. *1. Cor. 2.b* Et Tobias: Sacramentum regis abscondere, bonum est. *Tob. 12. b* In hoc autem, quod correptus, humiliter se excusauit: & inuitatus à matre, vt miraculum faceret, respondit dure; dedit nobis exemplum & formam humilitatis, vt malimus corripi, quam laudari. Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi. *Eccl. 7.a* Etiam hic insinuat, quod pietas ad Deum præferenda est pietati respectu parentum. E

Subiecit se etiam Dominus præcipienti, propter quod subditur: *Et descendit cum eis, & venit Nazareth*. Modo impletum est illud: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. *Baruch 3. d* *Descendit*, inquam, quod est signũ humilitatis: Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallis, id est, humiles. *Cant. 6.c* Quia in excelsis Dominus, & humilia respicit, scilicet de propinquo, & alta à longe cognoscit, ideo subditur: *Et erat subditus illis*. Bernardus: *Bern. to. 1. hom. 1. super Miss. est.* Quis? Quibus? Deus hominibus. Deus, inquam, se hominibus subdit. Et tu dominari gestiens, tuo te præponis Creatori?

Quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo, vt tale mihi aliquid Dominus respondeat. Vade post me Satana, quia non sapis ea, quæ Dei sunt. *Mat. 16. d* Vnde ipse vere dicere poterat illud ad Corinthios: Cum essem liber, &c. Omnibus, omnium me seruum feci. *1. Cor. 9. c* Et nos omnibus amore ipsius debemus esse subiecti.

Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Dominum. *1. Pet. 2.*

Et mater eius, & cætera. Hic describitur eius clarificatio. Et hoc per duo, scilicet per matris testimonium, & per propriæ virtutis indicium. Quantum ad matris testimonium dicitur: *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc*, vt pro loco & tempore testimonium perhiberet, sicut dicit Beda in Glossa. *Beda.* Sic dictum est: Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum. *Dan. 12.b* Et quia hoc intelligebat, ideo dicitur: *In corde suo*. Secundum illud: Tempus ad responsionem cor sapientis intelligit. *Eccl. 8. a* Et dicitur de transfiguratione Domini, quod discipuli verbum continuerunt apud se. *Mar. 9. b* Nondum enim venerant Apostoli, quibus datum erat nosse mysterium regni DEI, sicut dicitur: *Matth. 13. b* qui etiam mutuo conferrent, secundum illud: Contuli cum illis Euangelium, quod prædico in gentibus. *Gal. 2. a*

Quantum autem ad propriæ virtutis indicium, subditur: *Et Iesus proficiebat in ætate*, scilicet ex parte corporis, sicut Samuel: Puer Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo, quam hominibus. *1. Reg. 2. f* Et iste profectus erat secundum exemplar, sed interior profectus erat secundum euidentiam, de quo dicitur: *Et sapientia*, scilicet in intellectu. *Et gratia*, in affectu. *Apud Deum*, scilicet honorandum: *& homines*, ædificandos. Nec est contrarium ei, quod dicitur supra, quod erat plenus sapientia. *Sup. cap. 1.* Vnde Gregorius: Proficiebat sapientia non per accessum temporis accipiendo, quod non habebat, sed dona gratiæ, & sapientiæ, quæ habebat, cæteris pandendo, & hoc ad ædificationem aliorum. Prouidemus bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. *2. Cor. 8.* Vnde ad nostram ædificationem, sapientiam ad tempus abscondit, vt ostendat, quod nos debemus tacere vsque ad tempus secundum illud: Est tacens, non habens sensum loquelæ: & est tacens, sciens tempus apti temporis. *Eccl. 20. a* Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus. Etiam ad nostram salutem ostendit secundum illud: Ne retineas verbum in tempore salutis. *Eccle. 4. a* Vnde, quia non quærebat gloriam suam, sed Dei, non suum commodum, sed nostram salutem: ideo coram Deo & hominibus gratiam inueniebat. Primum erat iustitiæ, secundum misericordiæ, propter quod dicitur: Misericordia & veritas te non deserant, & inuenies gratiam, & disciplinam bonam coram DEO, & hominibus. *Prou. 3. a*

Ex prædictis igitur colligere possumus, qualiter intendere debemus cultui diuinæ maiestatis, studio veritatis, & obsequio pietatis. Nam cultus diuinæ maiestatis præoccupari debet ab infantia, præferri debet cæteris pro reuerentia diuina. Studium veritatis debet esse cum debita societate, scilicet peritorum, & debito ordine, vt prius sit discipulus, quam magister. Obsequium pietatis attenditur in hoc, quod subiiciamur patri spirituali, siue corripienti, siue præcipienti. Et si hoc seruamus, tunc sequitur illud, quod vltimo ponitur, quod proficimus apud Deum & homines.

CAPVT III.

ANNO *autem quintodecimo imperij*, *& cætera*. Supra egit Euangelista de mysterio incarnationis Christi, quantum ad natiuitatem in vtero, & ex vtero: Hic quantum ad natiuitatem extra vterum, secundum illud Ambrosii, qui dicit illum renatum esse Sacramentis, scilicet, quando baptizatus est. Et hæc habet tres partes, in quarum prima agit de Baptismo, & prædicatione Iohannis in generali, respectu totius populi: In secunda vero in speciali, respectu specialium personarum

ibi: *Et interrogabant eum, &c.* In tertia in singulari, respectu Christi: *Et factum est, dum baptizaretur.* Et ordo patet, quia generale dirigit ad speciale, speciale ad singulare. Quantum ad primum, notandum, quod doctrina & prædicatio Ioannis commendatur à tribus. Primo à temporis opportunitate, secundo vero ab officii auctoritate, ibi: *Factum est verbum Domini*, & cætera. In tertio vero à zeli solicitudine, ibi: *Dicebat ergo ad turbas*, & cætera. Primum respicit, quod est extra, secundum, quod supra, tertium, quod est intra. Et sic per omnem modum est eius prædicatio & doctrina perfecta. Quantum ad primum, nota quod opportunitas temporis colligitur ex tribus, scilicet ex vnione imperii Romani, & ex partitione regni Iudaici, & ex diuisione sacerdotii Leuitici. Ex quibus colligitur opportunitas temporis, quia illum annunciabat Ioannes, qui synagogam Iudæorum dispergebat, & gentium varietates in vnitatem Ecclesiæ congregabat. B Quantum ad vnionem imperii dicitur: *Anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris*, in quo scilicet iam erat tempus aduentus Christi: quia scilicet ante Tiberium fuit Iulius, & Pompeius: Et Iulius contriuit Pompeium: & post hos successit Tiberius. Et ita iam verificatum erat illud de quarto regno, scilicet Romanorum, quod fuit ex parte solidum, & ex parte contritum, & ideo erat tempus verificationis illius, quod sequitur ibidem: In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & potestas eius alteri populo non tradetur.

Dan.2.f *Ibid.g*

Quantum autem ad partitionem regni Iudaici subditur: *Procurante Pontio Pilato Iudæam*, sub quo scilicet Dominus est crucifixus, secundum quod narrat historia omnium Euangelistarum. C *Tetrarcha autem Galilææ Herode*, iste fuit, sub quo etiam Dominus crucifixus est. Et qui interfecit Ioannem Baptistam, secundum quod dicitur, quod dicebat ei: Non licet tibi habere vxorem Philippi fratris tui: de quo Philippo additur: *Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituraæ & Trachonitidis regionis.* Et ita iam verificatum illud erat: Regionem vestram coram vobis alieni deuorant. Et in Prouerbiis. Propter peccata terræ multi principes eius. Et ideo subditur: *Et Lysania Abilinæ Tetrarcha*, id est, alterius regionis, quæ erat quarta pars regni: dicitur enim à tetra, quod est quatuor, & archos, quod est princeps. Archelao enim filio Herodis magni, propter superbiam suam in exilium apud Lugdunum deportato, regnum in quatuor tetrarchias est diuisum, vt sic minueretur superbia Iudæorum. D Vnde Beda: Tres tetrarchias regebant tres filii Herodis magni, sub quo Dominus natus est. Pilatus vero procurator erat alterius tetrarchiæ. Et nota, quod fuerunt duo Lysaniæ: alter filius Hircani, de quo Iosephus: alter Herodis, de quo Beda loquitur.

Luc.23.a *Mar.6.c* *Isa.1.b* *Prou.28.a* Tetrarcha quid. *Beda.* *Ioseph. l. 2. de bello Iud.c.11.*

Quantum vero ad diuisionem sacerdotii subditur: *Sub principibus sacerdotum, Anna & Caipha*, qui ambitione moti, vt dicit Beda, summum sacerdotium emebant à Romanis. Vnde quia iam secundum Bedam & Iosephũ, sacerdotes non instituebantur per vnctionem, sed per terrenam potestatem: ideo cessauerat vnctio sacerdotalis, & vnctio regalis. Iam ergo tempus aduenerat, vt Christus adueniret, secundum illud: Non auferetur sceptrum de Iuda, & cætera. E Item iam cessauerat vnctio sacerdotii Leuitici. & ideo tempus erat, vt veniret sacerdos secundum ordinem Melchisedech, vt impleretur illud, quod dictum est de Sacerdotio Leuitico, & Sacerdotio Christi: Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et post de Christo, sub figura Eliacim: Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliacim, & induam illum tunica tua. Et infra: Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius. In quo ostenditur, quod iste Eliacim debet esse rex & sacerdos, quod solum in Christo est impletum, qui fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui simul rex & sacerdos fuit, secundum illud: Translato enim sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat. Iam erat tempus Euangelium prædicandi & in tali tempore à prædicatione Ioannis debuit Euangelium inchoari, ac prædicari. Patet ergo, quam sufficienter secundum scripturas constituit Euangelista opportunitatem in aduentu Christi, & prædicatione Præcursoris, quod Iudæi cæci non viderunt. Ideo Heremias: Miluus in cœlo cognouit tempus suum: turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Et infra: Hypocritæ, faciem cœli, & terræ nostis probare, hoc autem tempus, quo modo non probatis? Poterant autem hoc tempus cognoscere non solum per scripturas, sed etiam per ipsas res in temporibus gestas, secundum quod dicit Gregorius. Liquet, quod ad finem Iudæa venerat, quæ tot regibus diuisa subiacebat: & cum iam subditi essent alieno imperio, iam tempus erat, vt Dominus regnum Israeliticum reuelaret, quod promiserat omni modo stabilire in sempiternum. Patet etiam, quam rationabiliter Euangelista, licet de sacerdotio Christi intendat, tamen Regum & sacerdotum tempus enunciet, vt ostendat Christi sacerdotium simul & regnum esse coniunctum: & per vtrumq; probat tempus aduentus eius, & simul regnum eorum, id est, Iudæorum & Gentium, quia vtrumque simul venerat copulare in vnum. Item hoc, id est, Iudæorum, diuisum, & illud, id est, Gentium vnum: quia Gentium plenitudo debebat intrare, & Iudæorum multitudo dispergi propter peccatum incredulitatis.

Gen.49.b *Isa.22.e* *Ibid. f* *Ibidem.* *Hebr.7.a,c* *Hiere.8.c* *Infra.12.g*

Factum est verbum, & cætera. Hic commendatur Ioannis prædicatio ab officii auctoritate, quam primo commendat Euangelista ex seipsa. Secundo vero ex attestatione prophetica, ibi: *Sicut scriptum est*, & cætera. Quantum ad primum, notandum, quod auctoritas Ioanni commissa, commendatur à tribus, id est, à dono cœlestis gratiæ, à ministerio humilis obedientiæ, & à signo sacramentalis medicinæ. Quantum ad donum cœlestis gratiæ, dicitur: *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto. Factum est*, scilicet per inspirationem supernam, & ideo dicitur: *Super Ioannem*. Quia Spiritu S. inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Vnde supersignat auctoritatem, secundum illud: Spiritus Domini super me, ad annunciandum mansuetis misit me. Et ad hoc erat dignus ratione doni diuini muneris. Ideo dicitur: *Super Ioannem*, In quo, scilicet, est gratia, quia dicitur, quod sapientia in animas sanctas se transfert. Dignus etiam ex merito patris, & ideo dicitur: *Zachariæ filium*. Vnde poterat ei dicere illud: Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni & optimi viri filius es. Dignus etiam ex merito propriæ virtutis: vnde dicitur: *In deserto*, in loco aspero, & duro. Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, &c. Et in Osea: Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis: in qua terra consueuit fieri verbum DEI ad hominem, sicut ad Moysem: Vocauit eum de medio Rubi, & cætera, quando minauit gregem ad interiora deserti. Oseas: Adducam eam in solitudine, & loquar ad cor eius. Quantum ad ministerium humilis obedientiæ, subditur: *Et venit in omnem regionem Iordanis.* Vnde Chrysostomus: Venit Ioannes, quasi magni regis præparator, & nuncius fidelis. Et tunc impletum est illud: Ecce ego mitto Angelum meum: & præparabit viam ante faciem meam. Et signanter dicit: *In omnem regionem*, vt signetur vera obedientia, quæ nihil excipit, sed ad omnia est prompta. Ad omnia, quæ mittam te, ibis, &c.

2.Petr.1.d *Isa.61.a* *Sap.7.d* *Tob.7.b* *Deut.32.b* *Osee 2.c* *Exo.3.a* *Osee 2.c* *Chrysost.2. hom.3.in 3. cap. Matth. comm. 2.* *Malac.3* *Hiere.1.*

Quantum autem ad signum sacramentalis medicinæ, subditur: *Prædicans baptismum pœnitentiæ*, sicuti dicitur: Iohannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum. Propterea baptismum pœnitentiæ vocat, quia ad pœnitentiam informabat. Exibat ad eum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. Sed licet ad pœnitentiam informaret, tamen remissionem peccatorum non faciebat, sed ad baptismum illum præparabat. Et ideo subditur: *In remissionem peccatorum* id est, in baptismum Christi, in quo est remissio. Vnde: Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorũ vestrorum. Et de hoc dicebat Zacharias: Erit fons patens domui Dauid, & habitantib⁹

Act.19.a *Mat.3.b* *Act.2.f* *Zach.13.*

Hierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. A Et Ezechias: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini, ab omnibus inquinamentis vestris, &c. Ezech.36.e

Sicut scriptum est, &c. Hic commendatur auctoritas Ioannis ex attestatione Prophetica, in qua Ioannes prædicans ostenditur habere officium excitandi, commonendi & consolandi. Ostenditur, inquam, primo habere officium excitandi per exclamationem, & ideo dicitur: *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto.* Hoc enim scribitur capite quadragesimo. Dicitur autem Ioannes, vox, quia sicut vox verbum præit, sic Ioannes Christum. (Ioãnes vox cur dicatur.) Et vox clamantis, quia excitat dormientes, vt ad lucem euigilent, secundum illud: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. (Isa.58.a) Et Iob: Tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius. (Iob 38.a) Hæc est vox, de qua in Psalmo: Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros, &c. (Psal.28.) B Vnde Iohannes respondet quærentibus: Ego vox clamantis in deserto: dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. (Ioan.1.a) Vox igitur est signum expressiuum verbi. Vnde Prophetiæ alio rum fuerunt quasi nutus respectu Christi, sed Ioannis fuit, quasi vox respectu verbi, quia ipsum visibiliter ostendit. Ostenditur secundo habere officium cõmonendi per excitationem, cum subditur: *Parate viam Domini*, per obseruantiam scilicet mandatorum. Viam mandatorum tuorum cucurri. (Psal.118.) Et Baruch: Si in via Dei ambulasses, habitasses vtique in pace super terram. (Bar.3.b) *Rectas facite semitas eius*, per obseruantiam consiliorum: Viam sapientiæ monstraui tibi, & duxi te per semitas æquitatis: quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui: & currens non habebis offendiculum. (Prou.4.b) C Isaias: Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. (Isa.26.b) Psalmus: Dirige me in semita mandatorum tuorũ. (Ps.118.) In Prouerbiis: In omnibus viis tuis cogita illum: & ipse diriget gressus tuos, ne sis sapiens apud temetipsum. (Prou.3.a) Time Dominum, & recede à malo. Et sequitur: Viæ eius, viæ pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ. Et in Psalmo: Vias tuas, Domine, demonstra mihi, & semitas tuas edoce me, & cætera. (Psal.118) [*Rectas facite*, scilicet intentiones. Iob: Et erat vir ille simplex, & rectus ac timens Deum. (Iob 1.a) Cogitationes. Psalmista: Innocentes & recti adhæserunt mihi. (Psal.24) Et Ecclesiast. Hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum. (Eccl.7.d) Affectiones: Recti diligunt te. (Cant.1.a) Et in Psalmo: Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde. (Psal.72) D Locutiones. Prouerb. Iusti sunt omnes sermones mei, recti sunt intelligentibus. (Prou.8.a) Actiones. In Prouerbiis: Ex studiis suis intelligitur puer, si munda, & recta sint opera eius. (Prou.20.b) Iob: Si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te. (Iob.8.b) Passiones. Iob: Recordare, obsecro te, quis vnquam innocens periit? aut quando recti deleti sunt? (Iob 4.b) Retributiones: Prouerb. Iustitia rectorum liberabit eos. (Prou.11.a)

Est enim iustitia secundum Tullium, constans & perpetua voluntas, ius suum vnicuique tribuens. (Tullius de Inu. & alibi.) Qui per has rectitudines incedunt, intelliguntur per illa animalia, de quibus Ezechias. Pedes eorum recti, &c. (Ezech.1.b)

Ostenditur tertio habere officium consolandi per promissionem, cum subditur: *Omnis vallis*, *&c.* In quo prædicit effectum Aduentus Christi respectu humilium iustorum, respectu peccatorum, & respectu vniuersorum, quia exaltabit humiles, propter quod dicitur: *Omnis vallis implebitur*, id est, humilis. E Psalmus: Valles abundabunt frumento. (Psal.64) Supra: Exaltauit humiles: (Sup.1.e) Infra: Omnis, qui se humiliat, exaltabitur. (Inf.18.c) Hoc figuratur, vbi Elisæus impleuit vasa vacua. (4.Reg.4.a) Humiliauit superbientes, propter quod subditur: *Et omnis mons, & collis humiliabitur.* Isaias: Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. (Isai.45.a) Iob: Respiciens omnem arrogantem humilia. (Iob 40.a) Rectificabit deuiantes, propter quod additur: *Et erunt praua in directa.* Beda, id est, malorum corda per iniustitiam distorta, e runt in directa, id est, ad regulam iustitiæ dirigentur. (Beda in Luc. c.3.to. 5. ex Grego. hom. 20. in Euan. ante me.) Prouerb. Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. (P . 16.a)

Hoc autem est contra hypocritas, qui à Domino abscondunt consilia sua. Apostolus ad Thessalonicenses: Dominus autem diriget corda vestra, & cætera. (2. Thess.3.a) Mitigabit tumultuantes, propter quod dicit: *Et aspera in vias planas*, id est, mentes iracundiæ in mansuetudinem conuertentur. (Beda ibid.) Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur. (Isai.11.b) Illuminabit omnes accedentes, ideo adiungit: *Et videbit omnis caro salutare Dei*, id est, de omni carne, vt fiat distributio pro generibus singulorum, secundum illud Psalmi: Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. (Psal.97.a) Isaias: Et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. (Isa.40.a) Item; Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. (Idem 52.c) Et nota quod idem ipse, qui est os, vel verbum Patris, secundum deitatem, est salutare secundum humanitatem. *Dicebat ergo ad turbas, &c.* Hic commendatur prædicatio Ioannis à zeli seueritate. Et quia seueritati debet adiungi pietas, ideo præmittitur increpatio: secundo vero adiungitur exhortatio, ibi: *Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ.* Tertio vero subinfertur comminatio, ibi: *Iam enim securis ad radicem, & cætera.* Increpatio est culpæ: admonitio pœnitentiæ, sed comminatio pœnalis vindictæ. Increpatio autem est de duobus, scilicet de certa malitia culpæ, & de ignorantia, siue consideratione pœnæ. Increpat igitur de certa malitiæ culpa sub metaphora viperæ, cum dicitur: *Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant, vt baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, & cætera.* Nota, quod viperis eos comparat ob triplicem proprietatem: (Viperæ proprietates.) vipera enim cum momorderit hominem, statim currit ad aquã. Sic isti, peccata mortifera confitentes, currebant ad aquam Baptismi. Contra quos dicitur: Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio illius? (Eccl.34.d) Item genimina viperarum, rumpendo viscera materna, nascuntur: sic isti persequendo Prophetas, materna viscera violabant. Testimonio estis vobis ipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. (Matt. 23.d) Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, genimina viperarum, quo modo fugietis à iudicio gehennæ? Item foris sunt speciosæ & quasi pictæ, sed intus veneno repletæ: sic & isti. Matthæus: Similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum. (Matth.23.c)

Increpat enim de inconsideratione pœnæ, cum addit: *Quis ostendit vobis fugere à ventura ira?* Gregorius: Ventura ira est animaduersio vltionis extremæ, quam tunc peccator fugere non valet, qui nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. (Greg. hom. 20. in Euã. ante med.) Tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. (1.Thess.5.a) Item Apocalypsis: Dicunt montibus: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni. (Apoc.6.d) Hieremias: Facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris Domini, propterea Iob: Fugite à facie gladii. (Hier.25.b) (Iob 19.d) Quo ibo à Spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? (Ps.138.a) Non in Tharsis cum Iona (Tharsis enim interpretatur exploratio gaudii) sed cum Propheta in deserto pœnitentiæ. (Ion.1.a) Psalmista: Elongaui fugiens, & mansi in solitudine. (Ps.54.b) Matthæus: Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. (Matt.24.b) Orate autem, vt non fiat fuga vestra in hyeme, vel sabbatho. *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*, & cætera. Hic ponitur exhortatio de duobus, scilicet de humilitate satisfactionis, & de cautela præsumptionis. Quantum ad humilitatem satisfactionis dicit: *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* vt sit satisfactio condigna. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. (Rom.6.c) Quia dicitur: Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. (Deute.25.a) Vnde Gregorius: Non est par fructus boni operis eius, qui parum aut nihil peccauit, & eius, qui grauiter cecidit. (Greg. hom. 20. in Euã. non procul à medio.)

Necesse est enim, vt tanto maiora sibi quis inferat lamenta per pœnitentiam, quanto grauiora sibi intulit damna per culpam. Quantum autem ad cautelam præsumptionis subditur: *Et ne cœperitis dicere: Patrem habe-*

Ioann. 8. d / Rom. 9. b / Ioan. 8. c / Isai. 51.

mus Abraham, secundum illud Ioannis: Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Ad Romanos: Neque qui semen Abrahæ sunt, omnes filii, nisi etiam patrem imitentur. Iohannes: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Isaias: Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos. Et rationem reddit, cum ait: *Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Ad litteram potens, quia subest tibi, cum volueris, posse. Vel de lapidibus, id est, de gentibus. Gregorius: Lapides recte dicuntur gentes, quia lapides colunt, iuxta illud Psalmi: Similes illis faciunt ea. Ambrosius: Comparant gentes lapidibus, quia deformes ad vsum, nudi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum. Et ex his suscitati sunt filii Abrahæ. Si autem vos Christi semen, ergo Abrahæ estis. Ad Romanos: Non qui filii carnis, hi filii Dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Tales imitantur Abraham per fidem. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et ideo propter fidem Centurionis gentilis, dicitur: Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum.

Greg. hom. 20. in Euā. / vt sup. / Psal. 113. / Ambr. tom. 3. in cap. 3. Luca. / Gal. 3. d / Rom. 9. b / Ioan. 1. b / Mat. 8. b

Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Hic tertio subditur comminatio, quæ duplex est, scilicet de præsenti, & de futuro. Quantum ad comminationem de præsenti dicitur: *Iam enim securis ad radicem arboris posita est.* Vnde glossa: Securis est seueritas iudiciaria ad penitus extirpandas infructuosas arbores, in quantum infructuosæ sunt. In canonica Iudæ: Arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ. Et tales designati sunt per illam ficum, quam arefecit Dominus. Vbi dicitur, quod maledixit ficui, & continuo aruit: & ratio huius fuit, quia non inuenit in ea fructum. Et tamen dicit alius Euangelista, scilicet Marcus, quod non erat tempus ficorum. In quo insinuat, quod omni tempore requirit Dominus fructum à nobis. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim suo, &c. Quantum autem ad comminationem de futuro additur: *Omnis arbor non faciens fructum bonum*, id est, omnis homo inutilis sine acceptione personæ. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet, &c. [*Excidetur.* per mortem. Infra: Succide illam, vt quid etiam terram occupat? Et Daniel: Succidite arborem, & præscindite ramos eius, excutite folia eius, & dispergite fructus eius. Arbor ergo succiditur non solum propter defectum fructus, sed etiam boni fructus. *Et in ignem mittetur*, scilicet per æternam damnationem. Ioannes dicit de palmite infructuoso: Colligent eum, & in ignem mittent, &c. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et Isaias: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. *Et interrogabant eum turbæ*: Postquam commendauit Euangelista prædicationem Præcursoris in generali, hic cōmendat in speciali secundum eruditionem, respectu specialium personarum populi. Commendatur autem doctrina eius in parte ista. Primo in comparatione ad exigentiam populi in admirando doctrinam sanam. Secundo in comparatione ad excellentiam Christi in vitando gloriam falsam, ibi: *Existimante autem populo, &c.* Tertio in comparatione ad perfidiam tyranni, in sustinendo pœnam inflictam, ibi: *Multa quidem, & alia.* In primo commendatur Ioannis prudentia, in secundo Ioannis innocentia, in tertio patientia. Quantum ad primum, notandum, quod secundum triplicem differentiam personarum audientium, diuersas instructiones administrat. Primo ad turbas, quæ gerunt personam subditorum: secundo ad publicanos, qui gerunt personam ministrorum: tertio ad milites, qui gerunt personam rectorum, siue præpositorum. Et in qualibet istarum partium, primo præmittitur quæstio, deinde additur responsio. Primo ergo turbis interrogantibus dat documentū de eleemosynis faciendis, propter quod dicitur: *Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus?* Ex quo necesse est, dignos fructus pœnitentiæ facere. igitur doce nos. Soliciti erant simplices addiscere magis, quam mundi sapientes. Vnde: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Licet autem ab hominibus reputentur maledicti & reprobi, non tamen apud Deum. Vnde dicitur: Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. In Prouerbiis: Et cum simplicibus sermocinatio eius. Tales interrogabant Iohannem, tanquam Prophetam magnum: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, &c. Et quia humilem proponunt interrogationem, ideo vtilem audiunt responsionem, cum subditur: *Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti.* Optimum consilium, quia sicut dicit Saluator: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Sic faciebat Iob: Si despexi pereuntem, eo quod non habuerit indumentum, & absq; operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est? Et nota, quam discrete doceat, vt: *Qui habet duas tunicas*, id est, alteram necessariam, alteram superfluam, quod sibi est superfluum, donet alteri, cui est necessarium. Vnde Beda: De duabus tunicis diuidendis datur præceptū, quia si vna diuiditur, nemo vestitur: nam nudus remanet, & qui dedit & qui accipit.

Glossa. / Iudæ 3. / Matt. 21. b / Mar. 11. b / Gal. 6. b / Prou. 6. d / Inf. c. 13. b / Dan. 4. a / Ioan. 15. a / Mat. 25. d / Isa. 66. g / Ioan. 7. g / Matth. 11. / Prou. 3. / Deut. 32. / Inf. 11. f / Iob 31. b / Beda to. 5. in Luc. c. 3. / Ex Greg. hom. 20. in Euang.

Quod autem dixit de vestimento, respectu defectus extrinseci dixit: de alimento vero respectu intrinseci, postea subdit: *Et qui habet escas, similiter faciat.* Scilicet, si habet vltra necessitatem. Sic Iob: Si comedi buccellam meam solus. Et Tobias: Panem tuum cum esurientibus, & egenis comede. Et de duobus prædictis simul habetur in Isaia: Frange esurienti panem tuum, &c. Et post: Cum videris nudum, operi eum. Et nota hic, quod per tunicam, & escam intelliguntur omnia, de quibus debet, & potest fieri eleemosyna. Vnde Hieronymus: Quidquid corpori nostro sufficere poterit, & humanæ imbecillitati succurrere, vna tunica appellanda est, nos enim nudos natura profudit: & quidquid in præsentibus alimentis necessarium est, hoc vnius diei victus appellatur.

Iob 31. b / Tob. 4. c / Isa. 58. b

Nota etiam, quod in modo docendi exprimit, qualiter danda sit eleemosyna, & quales conditiones debeat habere. Prima est, vt sit de propria substantia, propter quod dicit: *Qui habet.* Honora Dominum de tua substantia, &c. Secunda est, quod sit de re aliquantulum necessaria, non omnino superflua. Et ideo: *Duas tunicas.* Vnde Beda: Per hoc, quod tunica plus est necessaria vsui nostro, quam pallium, ad fructum dignæ pœnitentiæ pertinet: vt non solum exteriora quæque, & minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria diuidere quidem cum proximis nostris debeamus, scilicet vel escam, qua carnaliter viuimus, vel tunicam, qua vestimur. Vnde laudatur illa vidua paupercula; quæ de penuria sua omne, quod habuit, misit in gazophylacium: sed alii ex eo, quod eis abundabat. Tertio, nota quod debet esse gratuita: quod notatur in hoc, quod dicitur: *Det vnam.* Tobias: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue. Et Matthæus: Gratis accepistis, gratis date. Quarto notatur, quod sit indigenti tribuenda, cum additur: *Det non habenti.* Infra: Cum facis conuiuium, voca pauperes, &c. Et nota, quod verbum præmissum à quibusdam expositoribus dicitur esse præceptum, à quibusdam esse consilium: & hoc, quia superfluum, quod notatur in altera tunicarum, & est duplex, prius respectu naturæ, sed non personæ; & hoc dare, perfectionis est & consilii: alterum est superfluum naturæ & personæ: & hoc dare, cum locus & tempus adest, & videt hominem egentem, nisi reseruet magis egenti, est præceptū, secundum illud: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, &c.

Eleemosyna qualis. / Prou. 3. a / Beda tom. 5. in Luc. 3. / Ex Greg. hom. 20. in Euang. / Mat. 12. d / Tob. 4. b / Matth. 10. a / Inf. c. 14. b / Ioan. 3. d

Secundo vero Publicanis, quærentibus doctrinam, dat documentum de legibus seruandis, cum ait: *Venerunt autem & Publicani, vt baptizarentur.* Publicani autem dicebantur illi, qui publica vectigalia exigebant, siue qui conductores erant vectigalium fisci, vel rerum publicarum: vel qui vectigalia regia accipiebant ad summam. Et isti iam veniebant ad Ioannem, quasi desiderantes salutem magis, quam Scribæ. Publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. Et exprimitur eorum diligentia, cum subditur quæstio: *Et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?*

Publicani. / Matth. 21. d

Bene

Bene quidem in hoc faciebant secundum consilium Isaiæ: [Isa.1.c] Quiescite agere peruerse: discite benefacere. Et secundum illud Ieremiæ: [Hier.6.d] State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea. Et quia diserte quærunt, ideo fructuose erudiuntur, cum subditur: *At ille dixit ad eos: Nil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis. Constitutum*, inquam, secundum legem diuinam. Non addetis ad verbum, [Deut.4.a] quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri. Sic respõdit Dominus adolescenti diuiti: [Matt.19.c] Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quia secundum illud: [Psal.18.c] In custodiendis illis retributio multa. Qui custodit præceptum, [Eccl.8.a] non experietur quid quam mali: Et nota prudentiam ipsius, qua vnicuique præcipit secundum posse suum: videns enim illos infirmos, non apponit grauia, sed quantum potest, mitigat sarcinam, secundum illud: Infirmum autem in fide, assumite. [Rom.14.a] Vnde Ioannes, qui sibi erat rigidissimus, publicanis infirmis factus est benignus, vt posset dicere illud Apostoli: [1.Cor.9.d] Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucri facerem. Omnibus omnia factus sum, &c. Et nota, quod hic Ioannes videbatur publicanorum officium sustinere, cum tamen de Matthæo publicano instruatur officium illud infame, [Inf.5.f] [Debita exactio qualis.] & propterea intelligendum est, quod ad hoc, quod tributa debite exigantur, requiritur debita auctoritas, debita causa, & debita mensura, & hoc notat, cum dicit: *Nihil amplius*: ecce mensura: *Quam quod constitutum est*: ecce auctoritas. *Vobis*, id est, ad vtilitatem communitatis: ecce causa. Et quia hæc raro conseruantur, ideo tales consueuerunt esse peccatores & infames: non quia nullo modo bene possit fieri officium illud: sed quia difficile, & rarum est, vt non excedat constitutum.

Tertio vero, militibus percunctantibus dat documẽtum de rapinis vitandis, cum subditur: *Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos?* Et recte secundum consilium Tobiæ: [Tob.4.] Consilium semper à sapiente perquire. Et in hoc magna apparet virtus in Ioanne prædicante, quod ad se trahat homines, qui maxime videntur mundani. Vnde Glossa: Magna vis in sermone Ioannis: qui & publicanos, & milites ad consilium suæ salutis cogit. Et nota, quod quærunt: *Quid faciemus*, secundum illud adolescentis: [Inf.18.d] Magister, quid faciens, vitã æternam possidebo? Non sic Pharisæi, sed curiose requirunt: [Ioan.1.c, a] Miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & Leuitas ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu quis es? Et post: Qui missi fuerant, erant ex Pharisæis, & interrogauerunt eum: Quid ergo baptizas? Et quoniam salutare consiliũ quærebant, & verbum in tempore salutis non est retinẽdum, ideo responsum salutiferum audierunt, cum subditur: *Et ait illis*: In quo documento illicita prohibet, cum ait: *Neminem concutiatis*, id est, per vim potentiæ, *Neque calumniam faciatis*, sub specie iustitiæ. [Leu.19.c] Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Nam è diuerso malis malum comminatur Dominus: [Isa.3.c] Rapina pauperis in domo vestra: quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Per rapinam consueuerunt milites peccare: & ideo illam docet tamquam illicitam cauere: sed ne hoc videatur eis graue, ideo licita concedit, cum subdit: *Et contenti estote stipendiis vestris*, stipendiis, id est, pro defensione Reipublicæ, statutis à superioribus vestris: quia talis miles Deo acceptus est. Vir si fuerit iustus, [Ezech.18.b] & hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, &c. vita viuet. Talis enim contentus est stipendiis suis. Sed non sunt tales exactores, de quibus Isaias: [Isa.3.c] Populum meum exactores sui spoliauerunt. Et ideo Augustinus de verbis Domini, ait: [Aug. serm. 19. de Ver. Dom. to.10.] Quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, & stipendia sibi publice decreta consequitur, si amplius quęrit, tamquam calumniator est, & concussor. Ideo enim militibus stipendia constituta sunt, ne dum quæstus quæritur, prædo grassetur. [An militia probanda.] Et nota, quod videtur beatus Ioannes hic militare officium approbare, cum tamen videatur repugnare mandatis, de quibus præcipit Dominus, vt nullo modo se vindicet quis, nec propellat iniuriam, immo dicit: Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam præbe illi & alteram [Matth.5.f] Et ideo nota, quod vsus militiæ potest esse licitus & illicitus. Ad licitum autem vsum militiæ oportet, quod concurrat conueniens persona, & causa. [Ad militiæ vsum licitũ quæ requirantur.] Persona, scilicet, indicentis bellum: in qua requiritur, quod habeat potestatem. Item persona agentis bellum, quæ debet esse laicus, & secularis, non clericus vel religiosus. Item persona patientis bellum, quæ talis sit insolentiæ, vt per bellum sit compescenda. Causa autem conueniens est, cum est pro tutela patriæ, vel pacis, vel fidei. Quando ergo hæc concurrũt, tunc licitum est militare: sed quando deficit aliquod horum, vtpote, quia defectus est ex parte personæ, vel causę: vtpote cum, vel clericus, vel vir religiosus, qui debet esse perfectus, vult bellum gerere: vel quando propter gloriam hominum, vel vindictam, tunc est illicitum. Quod autem obiicitur de mandato euangelico, dicendũ, quod intelligitur de patientia habenda in animo, non de corporali exhibitione, sicut Augustinus ostendit in sermone Domini in monte. [Aug. & de Mendacio c.15. to.4. & lib.22. cõtra Faust. c.76.79. to.6.] Vel dic, quod illud dictum est perfectis: quorum non est vinci à malo, sed vincere in bono malum. [Rom.12.c] Dictum est etiam subditis, non prælatis, vel principibus & eorum officialibus: quia cum ipsi sint ministri legis, non ipsi puniunt, vel occidunt, sed lex.

Existimante autem populo, &c. Commendata est prædicatio Ioannis in comparatione ad exigentiam populi. Hic secundo commendatur in comparatione ad excellentiam Christi, in hoc quod gloriam Christo debitam non vsurpat. Vnde sicut supra administrabat doctrinam sanam, ita hic vitat gloriam non suam. Ad quod explicandum tria introducuntur: primum est, falsitatis existimatio in plebe: secundum est, veritatis confessio in Ioanne: tertium est, sublimitatis commendatio in Saluatore. Quantum ad existimationem falsitatis in plebe dicitur: *Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis*, existimatione falsa & cogitatione erronea de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, in lege, scilicet promissus: nec tantum existimantibus, sed & quærentibus exterius: Miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu quis es? [Ioan.1.c] Et hoc, quia suspicabantur eum esse Christum. Vnde supra: Quis putas puer iste erit? [Sup.c.1.f] Non autem debebant eum existimare Christum, sed eius ministrum, secundum illud: Sic nos existimet homo, sicut ministros Christi, &c. [1.Cor.4.a] Et ideo in tali cogitatione errabant. Vnde Beda: Mira cæcitas Iudæorum, quod in Ioanne sponte credebant, hoc in Saluatore tantis signis & virtutibus approbato, & ipso etiam Ioanne attestante, non credere. Vnde non immerito cæci, & duces cæcorum vocantur. [Matt.15.b] Quia ponebant tenebras lucem, & lucem tenebras. Vnde Ioannes: [Ioan.1.a] Non erat ille lux.

Quantum ad veritatis confessionem in Ioanne subditur: *Respondit Ioannes, dicens omnibus*, id est, publice: quia omnes errabant. *Ego quidem aqua baptizo vos*, & tantum, sicut dicit Ambrosius, corpora tingo. [Amb. lib.2. in 3.c. Lucæ to.3.] Ac per hoc non sum Saluator animarum, quem vos me arbitramini esse. Vnde ipse dixit: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: [Ioan.1.e] Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Vnde cum quæreretur à Iudæis quis esset? Confessus est, & nõ negauit. [Ioan.1.c] Et confessus est: quia nõ sum ego Christus Et ideo poterat dicere illud: Parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me, aut aliquid audit ex me. [2.Cor.12.b] Et nota, quod est baptismus fluminis, flaminis, & sanguinis. [Baptismus triplex.] Baptismus fluminis est duplex, quidam in aqua tantum, vt beati Ioannis, in Actibus: In quo baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis baptismate. [Act.19.a] Quidam in aqua & spiritu, vt baptismus Christi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c. [Ioan.3.a] Baptismus flaminis similiter duplex est: quidam in dono gratię: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. [Act.1.c] Quidam in verbo doctrinæ: Dentes tui, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, [Cant.4.a]

per quas prædicatores intelligimus. Et Ioannes: Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. *Ioan. 15. a* Baptismus sanguinis etiam duplex est: Quidam in tribulatione. Isaias: Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, *Isa. 4. a* & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicii, & spiritu ardoris. Quidam in morte: Baptismo habeo baptizari, *Luc. 12. g* & quo modo coarctor, vsq; dum perficiatur?

Quantum autem ad commendationem sublimitatis in Saluatore subditur: *Veniet autem fortior me.* Commendat autem Ioannes Christum, quantum ad mysterium incarnationis, quantum ad sacramentum reparationis, & quantum ad iudicium retributionis. In primo est nostræ salutis initium: in secundo incrementum: in tertio complementum: Quantum ad mysterium incarnationis dicit; *Venit autem fortior me,* fortior, dignior, & excellentior. Isaias: Vocabitur nomen eius admirabilis. *Isa. 9. b* Quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *1. Cor. 1. d* Et hoc quidem non modicum, sed incomparabiliter, ideo subditur: *Matth. 3. c* *Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius.* Ad litteram potest hoc esse, vt tantum se humiliet quod non sit dignus seruire ei in humillimo ministerio. *Matth. 3. c* Vnde etiam & in Matthæo: Cuius non sum dignus calceamenta portare. Vel spiritualiter per calceamentum intelligitur humana natura assumpta, secundum illud: In Idumæam extendam calceamentum meum. *Psal. 59. b* Per corrigiam intelligo ipsam vnionem. Est ergo sensus secundum Bedam: *Cuius non sum dignus,* &c. id est, incarnationis mysterium explicare: *Beda tom. 5 in Luc. c. 3.* quia dicitur in Apocalypsi: Nemo inuentus est dignus aperire librum, & soluere signacula eius, nisi solus agnus. Aliter intelligitur tertio modo sic: *Non sum dignus,* &c. id est, euangelicam prædicationem per mundum portare. Vnde Beda: Calceamentum nuptiale, est euangelica prædicatio, qua calceati fuerunt apostoli: *Ibi em.* Calceati pedes in præparatione Euangelii pacis. *Eph. 6. c* Aliter etiam quarto modo exponitur, vt sit sensus: *Non sum dignus soluere,* id est, ipsum secundum morem legis discalciare, & vxorem eius mihi copulare. Vnde Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi stat, &c. *Ioan. 3. d* Sed secundum primum sensum magis videtur habere testimonium. In quo mira exprimitur beati Ioannis humilitas: cum enim reputatur à Deo maximus, ipse reputat se minimum, secundum illud: *Eccl. 3. c* Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.

Quantum ad sacramentum reparationis, subditur: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. *Act. 1. a* Alioqui: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. *Ioan. 3. a* Et hoc quidem erat interius. *Et igni:* Hoc dicitur quantum ad signum exterius. De quo dicitur, quod apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis. *Act. 2.* Et hoc, quia Spiritus sancti amor recte per ignem designatur, secundum quod dicitur: Ignem veni mittere in terram, &c. *Inf. 12. f* Vel *igni,* scilicet tribulationis, purificantis à sequela peccati secundum illud: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. *Soph. 3. b* Vel *igni,* scilicet purgatorio, in quo purgabitur scoria peccati: Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. *1. Cor. 3. c* Vel *igni,* tentationis: Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. *Psal. 16. a*

Quantum ad iustitiam retributionis, subdit: *Cuius ventilabrum in manu eius.* Hic autem iustitia retributionis commendatur quantum ad tria, scilicet quantum ad iudicium discretionis meritorum, quantum ad præmiationem bonorum, & quantum ad punitionem reproborum. Quantum igitur ad iudicium discretionum, dicitur: *Cuius ventilabrum in manu eius.* Hoc dicit ad potestatem iudiciariam, qua discernuntur boni à malis: sicut per ventilabrum purgantur frumenta à scoriis: Dispergam eos ventilabro in portis terræ. *Hier. 15. b* Et dicitur: *In manu eius,* id est plenaria potestate. secundum illud: Pater omne iudicium dedit filio. *Ioan. 5. d* Et ideo dicitur: Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis: *1. Pet. 5. b* Ecce venit dicit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? *Mal. 3. a* Et quoniam potestatis iudiciariæ est sequestrare bonos à malis, vt bonos glorificet, & malos affligat: ideo quantum ad discretionem & sequestrationem dicitur: *Et purgabit aream suam.* Mundabo sanguinem eorum, quos non mundaueram: & Dominus commorabitur in Sion. *Iohel. vlt. d* Quia vero boni permixti sunt modo malis occultis: ideo dicitur in Psalmo: Ab occultis meis munda me, *Psal. 18. d* in persona Ecclesiæ. Hoc fiet quando implebitur illud: Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. *Isa. 26. b* Et alibi: Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes. Et nota, quod Ecclesia militans intelligitur per areolam propter arctitudinem humilitatis. In Canticis: Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum. *Cant. 6. a* Sed per aream Ecclesia triumphans, propter latitudinem charitatis. Ponam hoc vellus lanæ in aream, &c. *Iudith 6.* Hæc mundatur in fine, secundum illud: Sic enim erit in consummatione seculi, exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum. *Matth. 13. g*

Quantum autem ad præmiationem bonorum, dicitur: *Et congregabit triticum in horreum suum.* Et hoc est, quando Sancti in gloria in vnum reducuntur. Hæc autem Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel. Adhuc congregabo ad eum cōgregatos meos. *Isa. 56. c* Et recte electi, ratione fructuositatis comparantur tritico, secundum illud: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, &c. *Ioan. 12.* Iob: Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. *Iob. 21.*

Quantum vero ad punitionem reproborum, subditur: *Paleas autem comburet igni inextinguibili.* Paleas reprobos vocat, quia sunt materia combustionis: Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? *Hier. 23. f* Vnde Iob: Erunt, sicut paleæ, ante faciem venti & sicut fauilla, quam turbo dispergit. *Iob. 21. c* Psalmus: Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. *Psal. 82. c* Et ita paleæ sunt in pabulum ignis sempiterni, qui nec extinguitur, nec extinguit. Et ideo Isaias: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. *Isa. vlt. g* Et in Deuteronomio: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. *Deut. 32. b* Hæc autem palearum adustio longe erit à tritico congregato, quia isti erunt in inferno boni autem in Paradiso, in qua congregabuntur in gloria, quia hic congregati fuerunt in gratia. Ideo intelligendum, quod triplex est congregatio, *Congregatio triplex bonorum.* scilicet ad studium veritatis. Appropriate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. *Eccl. 51. d* Ad exercitium virtutis: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate Ecclesiam, &c. *Iohel 2. b* Ad præmium felicitatis. Psalmus: Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraam. *Psal. 46. b* Ad exercitium virtutis, videlicet in oratione: Cum orassent motus est locus, in quo erant congregati. *Act. 4. f* In prædicatione: Oportet ex his viris, qui nobiscum sunt congregati. Et postea: Testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. *Act. 1. d* In conuersatione, Matthæus: Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. *Matt. 18. c* Ad studium veritatis, ad cognoscendum diuina præcepta: Congrega ad me populum, vt audiant sermones meos. *Deut. 4. b* Ad cognoscendum diuina sacramenta: Psalmus. Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia. *Psal. 49.* Ad cognoscendum diuina promissa: Congregamini ad me filii Iacob, vt annunciem quæ ventura sunt vobis. *Gen. 49. a* Ad præmium felicitatis per cohærentiam pacis, Matthæus: Mittet filius hominis Angelos suos. Et postea: Et congregabunt electos eius à quattuor ventis, &c. *Matt. 24. f* Per refulgentiam lucis, Isaias: Omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. *Isa. 60. a* Per cōsonantiam laudis: Saluos nos fac Domine Deus noster: & congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini sancto tuo. *Psal. 105. f*

Multa quidem & alia, exhortans, euangelizabat, &c. Supra commendauit prædicationem Ioannis in comparatione ad exigentiam populi, & excellentiam Christi. In hac parte commendat in comparatione ad perfidiam

tyranni.

Prou. 19.b tyranni. In qua laudatur eiusdem patientia, quia doctri- A na viri per patientiam noscitur. In hac ergo parte, primo introducitur Ioannes, exhortans populum obedientem: secundo corripiens principem præuaricantem: tertio sustinens aduersarium persequentem.

Quantum ergo ad exhortationem populi obedientis dicitur: *Multa quidem & alia, exhortans, euangelizabat populo.* Sed tamen omnia erant ad bonum. Adiuuantes
1.Cor.6.a exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, &c. Et
1.Thes.2.a ad Thessalonicenses: Exhortatio nostra non de errore, neque de immunditia, neque in idolo: sed sicut probati sumus à Deo, vt crederetur nobis Euangelium. Et ratio
Isa.52.b subditur: *Euangelizabat*, id est bona annunciabat. Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, &c. Quantum ad correptionem principis præuarican- B tis, subditur: *Herodes autem Tetrarcha*, de quo habitum est supra, *cum corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris*
Sup.eod.a *sui.* Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam, &c. [*Et de omnibus malis, quæ fecit Herodes.* Et ita non
Matt. 14.a parcebat ei. Gloria diuitum, & honoratorum, & pau-
Eccl.10.c perum, timor Dei est, non despicere hominem iustum pauperem, & non magnificare virum peccatorem diuitem. Vnde sibi competit illud, quod dicitur de Elisæo:
Eccl.48.b In diebus suis non pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. Et quia publice peccabat, publice arguebat, secundum
1.Tim.5.c illud: Peccantes coram omnibus argue, vt & ceteri timorem habeant: & hoc quidem audacter. Ad Titum:
Tit.2.d Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Quantum ad tolerantiam aduersarii persequentis, subditur de Herode: *Adiecit & hoc super omnia, & inclusit*
Eccl.3.d *Ioannem in carcerem.* Et sic verificatum est illud: Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adiecit ad
Apo.22.c peccandum. Et hoc iusto Dei iudicio. Apocalypsis: Qui
Amos 5.c in sordibus est, sordescat adhuc: Et sic verificatum est
3.Reg.22. illud Amos: Odio habuerunt corripientem in porta
Act.12.a Sicut Achab Michæam: sicut Sedechias Hieremiam:
Heb.11.g sicut alius Herodes Petrum. Propter quod: Alii ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, secti sunt, &c.

Factum est autem, cum baptizaretur, &c. Postquam commendauit Euangelista Præcursoris prædicationem, & officii executionem in generali & speciali, hic commendat in singulari respectu Christi, ad quem principaliter
Ioan.1.d tota prædicatio ordinata fuit. Sicut enim dicit ipse Ba- D ptista: Vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Describitur ergo hic spiritualis regeneratio Christi, quæ principaliter intenta est in toto capitulo. Habet autem hæc pars, duas. In prima determinatur Christi regeneratio sacramentalis: in secunda vero Christi genealogia temporalis, ibi: *Et ipse Iesus erat incipiens, &c.* Quantum ad primum, duo introducuntur: primum est, humiliatio per susceptionem sacramenti in assumpta humanitate: secundum est, clarificatio per exhibitionem testimonii à tota Trinitate, ibi: *Apertum est cælum, &c.* Circa susceptionem sacramenti in for-
Christi humilitas. ma serui, notandum, quod triplex designatur humiliatio in Christo: Prima respectu populi associantis: secunda respectu ministri baptizantis: tertia respectu Dei ex- E audientis. Humiliatio autem respectu populi associantis, notatur, cum dicit: *Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus.* Per populum plebs humilis intelligitur:
Psal.112. inter quos Christus humilis esse non dedignatur, quoniam secundum Psalmistam: Excelsus Dominus, & humilia respicit. Ratione cuius humilitatis dicitur infra: E-
Inf.22.c go autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et
Ioan.1.d alibi dicitur: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Et nota, quod, *Omnis populus*, idem est, quod multi
Inf.7.d de populo, quia infra dicitur: Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipso, non bapti-
Matth.3.d zati ab eo: Et sic accipitur apud Matthæum: Exibat ad eũ Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo. *Et Iesu baptizato*, scilicet à Ioanne, quæ fuit mera humilitas, vt Dominus vellet Ibidem. baptizari baptismo serui. Vnde dicitur, quod Ioannes dixit: Ego à te debeo baptizari. Et sequitur: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam, id est, perfectam humilitatem, qua non tantum superiori & pari, sed & inferiori subiecit se. Baptizatus autem est Christus, non vt sanctificaretur baptismo sed vt vim regeneratiuam aquis conferret. Vnde Chrysostomus: Peccatorum Cur Christus baptizatus voluerit. remissionem non accepit, sed aquas baptizandis omnibus sanctificauit. Baptizari etiam voluit, vt aliis exemplum & formam daret, quia secundum quod dicitur: Cœpit Iesus facere & docere. Vt etiam suo baptismo innotesceret, sicut dicitur: Vt manifestetur in Israel, &c. Act.1.a Baptizatus est etiam, vt baptismum Præcursoris appro Ioan.1.d baret, & ostenderet Pharisæis, quod Ioannis testimonio credendum erat, sicut cœlesti. Ad quos Matthæus: Baptismus Ioannis vnde erat, è cęlo, an ex hominibus? Hu- M.tt.21.c miliatio autem respectu Dei exaudientis notatur, cum dicitur: *Et orante*, scilicet ad Dominum, secundum illud: Psal.36. Subditus esto Domino, & ora eum. Ad Hebræos: Preces, Heb.5. supplicationesq; ad Dominum offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Vnde: Pater, gratias ago tibi, quo- Ioan.11.f niam exaudisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis sed propter populum, qui circumstat, dixi, vt credant, quia tu me misisti. In omnibus inuenitur Dominus orans, siue in baptismi susceptione, siue in solitudine, siue in prædicatione: siue in miraculorum operatione, & passione, & sacramenti dispensatione, & animæ commendatione, vt ostendat illud, quod infra dicitur: Opor- Inf.18.a tet semper orare, & non deficere. In baptismi susceptio- Orauit Christus in omnibus actis. ne, sicut hic: *Et factum est, Iesu baptizato, & orante*, vt daret formam orandi accedentibus ad baptisma. In deserti solitudine, Infra: Ipse secedebat in desertum, & o- Inf.5.a rabat: vt formam daret contemplantibus. In prædica- Inf.6. tione, infra: Factum est autem in diebus illis, exiit in montem, vt oraret, vt formam daret prædicatoribus. Ioan.11.f In miraculorum operatione: Pater, gratias ago tibi, &c. Matt.26.d vt daret formam operantibus. In passione: Progressus cecidit in faciem suam: vt formam daret sustinentibus. Inf.22.b In corporis Christi administratione, infra: Accepto calice, gratias egit, vt formam daret sacerdotibus. In spi- Inf.23.f ritus commendatione, infra: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & hæc dicens expirauit: vt formam daret morientibus. Et in omnibus est orandum.

Apertum est cælum, &c. Post humiliationem in susceptione sacramenti, subditur clarificatio in exhibitione testimonii. Et, vt testimonium sit firmum, ideo ostenditur esse, trium personarum omni acceptione maiorum, id est, personæ Filii, & Spiritus sancti, & Patris: adest enim lux, columba, & vox. Lux ad significandam personam Filii, columba Spiritus sancti, vox vero personam Patris æterni. Ad significandam igitur filii personam dicitur. *Apertum est cælum.* In qua scilicet apertione fulgor magnus apparuit. Ipse enim filius dicit de se: Ego sum lux mundi. Et Ioannes. Erat lux vera. Et ad Ioan.8.b Hebræos: Qui cum sit splendor gratiæ, & figura substan- Ioan.1.b tiæ eius. Dum ergo cœli aperti dant splendorem, verifi- Heb.1.a catur illud Psalmistæ: Cœli enarrant gloriam Dei, id est, Psal.18. filii, qui est splendor. In hoc enim designatum est, quod virtute baptismi Christi aperitur ianua cœli, ad intrandum baptizatis, secundum illud Psalmistæ: Notas mihi Psal.15. fecisti vias vitæ, &c. Apparuit etiam ipse filius in natura assumpta. Ad Titum: Benignitas & humanitas apparuit Tit.3.b Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Sequitur: Vt iustificati gratia ipsius, heredes Ioan.2.b simus secundum spem vitæ æternæ. Quia enim nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, id est, nisi sit membrum Christi, qui descendit de cœlo: nec hoc fieri potest, vt sit membrum Christi, nisi per sacramentum regenerationis, ideo in baptismo aperti sunt cœli. Et sicut per Adæ carnalem generationem clauditur cœlum: ita per regenerationem spiritualem aperitur. Et sicut propter concupiscentiæ ardorem positus est flam- Gen.3.d meus gladius ad custodiam ligni vitæ: sic per humorem

Dan.3.a gratiæ:mitigantis concupiscentiam,in baptismo amouetur romphæa,& aperitur porta. Angelus Domini descendit in fornacem, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem. Et hic est Angelus, de quo: Angelus Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua,& sanabatur vnus. (Ioan. 5. a)

Rursus ad designandam Spiritus sancti personam, additur: *Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum.* Super quem videris spiritum descendentem,& manentem super eum,hic est, qui baptizat, &c. (Ioan.1. c) Descendit autem in specie columbæ, ratione significationis, quia, sicut dicit Chrysostomus: Auis ista præ omnibus cultrix est maximæ charitatis. (Chrys. ser. de Spirit.S. ante med. to.3.) Vnde apparuit Christo in perfecto animali, sed discipulis in linguis, vt significetur quod in Christo fuit secundum omnimodam plenitudinem, in aliis per partes. Vnde dicitur: Non ad mensuram dat Deus spiritum. (Ioan.3.d) Apparuit etiam super discipulos in igne, sed super Christum in columba, (Act.2.a) quia sicut dicit Gregorius: Christus nos per mansuetudinem venit colligere: & ideo super ipsum apparuit in columba, sed super discipulos in igne: ad quos, ad consumendam rubiginem, quam in semetipsis habebant, & vt eos accenderet, veniebat. (Gregorius homi. 30. in Euang. circa med.) Et optime competit baptismo apparitio Spiritus sancti in columba, propter innocentiam, quam baptismus restituit. In cuius rei signum dicitur, quod columba post diluuium attulit virentis oliuæ ramum. (Gen.8.b) Per illud diluuium, in quo sicut dicit Petrus, paucæ, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam, &c. intelligitur baptismus. (1.Pet.3.d) Vnde per columbam reducentem ad arcam ramum virentis oliuæ, intelligitur innocentia mansuetudinis, cum gratia vnctionis. Et nota, quod Spiritus sanctus apparuit in triplici specie, (Spiritus S. in triplici specie apparuit.) scilicet in columba in baptismo: in nube, in transfiguratione: in igne, super discipulos. (Matt.17.a Act.2.) Et respondent hæc, tribus statibus. Incipientibus enim illabitur, vt columba, quia reddit eos gementes, & meditantes. Quasi columbæ meditantes, gememus. (Isa.59.b) Et: Sicut pullus hirundinis, sic clamabo, & meditabor, vt columba. (Ibidem 38.c) Proficientibus vt nubes, quia conamine mentis facit eos sursum ascendere, de virtute in virtutem, vsque quo eleuet ad cœlum, vt ibi videatur Deus deorum in Sion. (Psal. 83. a) Perfectus in igne, quia illos inflammat, vt sursum tendant, per desiderium: & etiam proximos accendant per benefacta. Infra: Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur? (Inf. 12.f) In cuius rei signum dicitur, quod Elias ascendit in cœlum in curru igneo. (4. Reg. 2.b) De quo igne: De excelso misit ignẽ in ossib. meis, & erudiuit me. (Thr.1.d)

Postremo ad significandam personam patris, subditur: *Et vox de cœlo facta est.* Et tunc verificatum est illud: Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit. (Psal.28.d) Et illud: De cœlo te fecit audire vocem suam. (Deut. 4.f) Et quod hæc vox esset in persona Patris, ostenditur, cum adiungitur: *Tu es filius meus*, scilicet, vnigenitus, ab æterno genitus. (Psal 2.b) Psalmus: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu. Et in hoc perhibuit ei Pater testimonium, secundum illud: Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater. (Ioan. 8. c) Vnde: Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est, quod testificatus est de filio suo. (1.Ioan.5.b) *Tu*: Ergo hic discretiue accipitur, quia nullus alius. Vnde vnigenitus dicitur: Deum nemo vidit vmquam. (Ioan.1.b) Vnde vnigenitus Dei filius, qui est in sinu Patris, &c. quia secundum illud: Ex vtero ante luciferum genui te. (Psal. 109. a) Et quia istum summe diligit, ideo additur: *Dilectus*, per quem & alii odiosi diliguntur. Gratificauit nos in dilecto filio suo. (Eph.1.b) Et iterum: Transtulit in regnum filii dilectionis suæ. (Col.1.b) Et ad maiorem expressionem, additur: *In te complacuit mihi*, omne scilicet, quod placet. & hoc propter perfectissimum nexum amoris qui est inter Patrem & Filium, quasi Pater in Filio complacet sibi. (Prou.3.b) Ad Colossenses: In ipso complacuit plenitudinem omnem inhabitare, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, & ideo dicitur: (Col.1.c) Qui misit me, mecum est, & non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, facio (Ioan.8.c)

A semper. Sic ergo perhibitum est testimonium Christo in voce à Patre, à Spiritu sancto in columba à Filio in luce: & sic firmum est testimonium, quia in ore trium testium stare debet omne verbum. Et sic verificatum est illud: Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & cetera. (1.Ioan.5.b) Et nota, quod apud Matthæum dicitur de hac voce: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, (Matth.3.d) sed Marcus: Tu es filius meus dilectus, in te complacui. (Mar.1.a) Lucas hic: *Tu es filius meus dilectus: in te complacuit mihi.* In his autem non est contrarietas, quia non sonum verborum, sed sententiam exprimunt, sicut dicit Augustinus. (Aug. lib. 2 c.14. to.4. de concor. Euang.) Ideo autem fit differenter, quia vox ista, Patris, est significatiua, quod Christus sit verbum Patris simillimum & expressum, & ideo placidissimum. Quoniam pater se dicit verbo in se & in nobis, per quod se aliis declarat: dicit etiam omnia verbo, quæcunque dicit, & hoc

B perfectissimum est. Et quia non poterat nobis hoc simplici verbo Euangelista exprimere, licet illa vox cœlestis totum hoc insinuaret, ideo Euangelistæ expresserunt diuersimode: ita quod Matthæus insinuat complacentiam patris, respectu verbi, in quantum dicit se in se. (Matth.3.d) Et ideo dicit: In quo mihi complacui. Lucas respectu verbi, in quantum Pater verbo omnia dicit: Et ideo ait: *In te complacuit mihi*, generaliter, scilicet, quidquid placet. Marcus respectu verbi, in quantum pater verbo se dicit nobis, & complacet aliis, & ideo dicit: In te complacui. (Mar.1.b)

C *Et ipse Iesus erat*, &c. Post regenerationem sacramentalem, in qua etiam declarauit generationem æternalem, subiungit hic genealogiam temporalem, circa quam tria introducuntur consideranda. Primum est tempus procedentis ad excludendum intellectum fantasticum. Secundum, est modus procedendi ad excludendum intellectum carnalem. Tertium, est processionis gradus, siue processus ad fortificandum intellectum fidelem. Primo igitur insinuat tempus ætatis, vt illi conuincantur, qui credunt Christum verum hominem non fuisse, propter quod dicit: *Et ipse Iesus erat incipiens, quasi annorum triginta.* Incipiens scilicet aliis se manifestare & prædicare. (Ætas Christi cum cœpit prædicare.) Dicit autem: *quasi annorum triginta*: quia secundum quosdam erat viginti nouem annorum, & tredecim dierum: secundum alios, habebat triginta annos, & tredecim dies. In quo etiam præbuit exemplum, vt

D nullus debeat docere ante ætatem adultam, quantamcumque habeat sapientiam. Vnde: Homo sapiens tacebit vsque ad tempus. (Eccl.20.a) Et ideo dicitur: Adolescens loquere in tua causa vix, cum necesse fuerit. (Ibid.32.b) Vnde: Filii Gerson non nisi à triginta annis vsque ad quinquaginta numerabantur ad portandum onera tabernaculi. (Num.4.c) Licet autem ita sit de lege communi: tamen aliquando aliter facit Dominus de priuilegio speciali, sicut legitur de Hieremia: Noli dicere: Puer sum. (Hier.1.b) Et Daniel, de quo dicitur, quod suscitauit Deus spiritum pueri iunioris. (Dan.13.e) Ideo dicitur, quod sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas. (Sap.10.d) Et in Psalmista: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. (Psalm. 8.a) Attamen priuilegia paucorum non sunt trahenda ad consequentiam, nec

E diuinæ operationi & gratiæ est lex imponenda, quia sicut dicitur: Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata. (Sap.4.b) Et iterum: Consummatus in breui expleuit tempora multa.

Deinde scribit modum processus, cum dicit: *Vt putabatur filius Ioseph.* In quo ostendit, quod secundum generationem temporalem non habebat patrem verum, sed putatiuum, quia de virgine natus. Ioseph namque putabant homines eius patrem, secundum quod dicitur: Nonne hic est filius Ioseph? (Inf.4.d) Sed ex hoc videtur, quod genealogia sequens nihil faciat ad Christum, secundum veritatem. Ad quod respondet Beda per Hieronymum, (Beda.) quod non est consuetudinis scripturarum, vt mulierum in generationibus ordo taxetur. Deinde & Ioseph & Mariam ex eadem tribu dicit esse generatos. Vnde & lege tenebatur eam accipere, vt propinquam.

Cuius

Cu'us etiam signum est, quod simul in Bethlehem censentur, sicut habetur supra Et ideo generationis series vnius, ad alterum pertinet: ex quo apparet, quam parum in scriptura de Maria sit sermo: si enim de ipsa non fit sermo in Christi genealogia propter seruandum morem scripturarum, cum tamen videatur quasi necessarium: multo minus fieri debet circa proprios actus. Non fit autem sermo de mulieribus in ordine genealogiarum, tum propter defectum ex parte naturæ, quia femina est vir vel mas occasionatus: tum propter defectum ex parte significantiæ quia non Christum, sed Ecclesiam significat: non superiorem portionem rationis, sed inferiorem. Tum propter defectum ex parte officii, quia nec docere, nec præsidere eis competit. Tum propter defectum ex parte remedii, quia ei competit non remediare, sed remediari. Tum propter defectum principii, quia non vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Tum propter memoriam primi peccati: Adam non est seductus, mulier autem &c. Et hac ratione non fit decursus per mulieres, nec est mos in scripturis, nec fit mentio magna de Maria, quia Euangelia inceperunt à præcursore. Marcus: Initium Euangelii Iesu Christi, &c. Et etiam propter prædictas rationes: scriptum tamen in veteri testamento fuit, quod esse poterat figura virginis in aliquibus mulieribus, quæ Mariæ & Ecclesiæ figuram gesserunt.

Sup. 2. a — *Cur in genealogiis sacris nō fiat mulierū recensio.* — *Auer. 1. physic. com. 81. Et Arist. li. 2 de gener. animal. c. 3 Et li. 4. c. 6* — *1. Tim. 2. d* — *Mar. 1. a*

Tertio adiungit gradus processionum, cum addit: *Qui fuit Heli*, &c. Sed huic videtur contraire illud Matthæi, vbi dicitur, quod Iacob genuit Ioseph, qui descendit per Salomonem. Si ergo impossibile est, quod aliquis simul à duobus generetur, aut ista genealogia, aut illa Matthæi est omnino erronea. Ad cuius rei euidentiam notandum, quod Matthat qui descendit à Dauid per Nathan: & Matthan, qui descendit à Dauid per Salomonem, habuerunt successiue vnam & eamdem vxorem, ex qua Matthan genuit Iacob, & Matthat genuit Heli. Et ita Heli & Iacob fuerunt duo fratres vterini. Heli autem, accepta vxore, mortuus est sine liberis, & ideo secundum legem, Iacob frater eius illam accepit, vt suscitaret semen fratri suo, & ex illa genuit Ioseph, virum Mariæ. Ioseph ergo secundum carnem fuit filius Iacob, qui descendit per Salomonem: sed secundum legem fuit Heli, qui descendit per Nathan. Et quoniam ad perfecte scribendam genealogiam Saluatoris, oportuit eam scribi & secundum legem, & secundum naturam: ideo Spiritus sanctus hoc fecit per duos Euangelistas: quia Matthæus scripsit carnalem, & Lucas legalem. Hoc autem non est factum sine causa rationabili: Matthæus namque prosequitur Christi regnum, & humanitatem secundum quod successit Dauid: loquitur enim de descensu eius ad nostræ carnis susceptionem. Et quia hæc susceptio fuit primo promissa ipsi Abrææ, & repromissa ipsi Dauid: ideo incipit genealogiam Saluatoris ab Abraam descendendo per Dauid & Salomonem, qui successit ei in regno. Hinc est etiam, quod descendendo, solum quadraginta inter medias generationes ponit, quia per illum numerum vniuersitas temporis designatur, secundum quod dicit Augustinus: generatur enim si denarius ducatur per quaternarium. Vel secundum alium modum computandi, interserit quadraginta duas generationes, secundum quadraginta duas mansiones filiorum Israel. Ita quod Iechonia bis computetur ad designandū lapidem angularem Christum. Et generatur hic numerus ex senario, ducto per septenarium. In quo designatur præsentis temporis status. Et quia Christi generatio secundum carnem describitur per Matthæum: ideo ponitur in principio libri. Lucas autem prosequitur sacerdotium Christi, per quod in adoptionem filiorum reconciliamur à statu peccati, quod quidem fit per sacramentalem regenerationem: ideo prosequitur filiationem Christi adoptiuam siue legalem, ascendendo vsque ad Deum. Et hoc per septuaginta septem gradus, quia per illum numerum, vt dicit Augustinus peccatorum vniuersitas designatur: generatur enim per vndenarium ductū

Matth. 1. b — B — C — D — *Aug. lib. 2. de consen. Euan. c. 4. tom. 4.* — E — *Num. 33. a* — *Aug. ibidē vt supra.*

A per septenarium. Ideo etiam genealogiam istam, non in principio libri, sed post baptismum Christi ponit. Quoniam igitur finis imponit necessitatem his, quæ sunt ad finem, & Lucas principalis intentionis oculum dirigebat ad Christi sacerdotium: Matthæus vero ad Christi regnum: hinc est, quod genealogiam Christi aliter atq; aliter sunt prosecuti, quam, à Spiritu sancto ducti, non casu contrario, atq; fortuito, sed varietate quadam commoda, & articulata descripserunt.

Arist. 2. physic. te. 4. & 2. Metaph. tex. 8. & li. 1. de part. anim. c. 1.

Ex his apparet causa septiformis differentiæ inter Lucam & Matthæum, scilicet in personis, per quas, propter duplicem modum paternitatis secundum naturam & legem: primum, Matthæus: secundum, Lucas: primo modo per Salomonem: secundo per Nathan. In progressu, quia Matthæus descendendo, Lucas vero ascendendo: & hoc quia natura est principium propagandi, sed gratia reducendi. In modo, quia Matthæus dicit. Genuit: Lucas: Qui fuit: quia ille generationem naturalem, hic deriuationem legalem. In tempore, quia Matthæus ab exordio. Lucas ab anno tricesimo, quia ille exordium nascendi, hic reconciliandi. In situ, quia Matthæus à principio: Lucas à baptismo, quia ille generationem, iste regenerationem principaliter attendit. In statu, quia Matthæus vsque ad Abraam, Lucas ad Deum quia ille naturam, iste gratiam, quæ filios sanctificat. In numero, quia Matthæus in septuaginta duabus generationibus, & quadraginta personis, vna bis computata ad designandam vniuersitatem peregrinationis, ad quam descendit. Lucas septuaginta septem, per numerum transgressionis, quam Christus per baptismum expiauit. Spiritualiter notandum, quod omnia nomina, quæ exprimuntur in genealogia Saluatoris, aliquid mysterii important, quod valeat ad salutem. Propter vitandum tamen fastidium & curiositatem, attendenda sunt loca dumtaxat insigniora, & principaliora in his gradibus designata, scilicet primus, septimus, decimus, decimus septimus, septuagesimus, septuagesimus sextus: & vltimus. Et ita septem loca insignia. Ita vt in primo sit nostræ salutis initium: In vltimo complementum, & in intermedio profectus incrementum.

Lucas & Matthæus, dū Christi describunt genealogiam, in quibus differant.

Primo loco ponitur Iesus, qui interpretatur Saluator, quia saluat & liberat à seruitute peccati. Et vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Et hoc est initium nostræ salutis, à malo recedere. Psalmista: Quis est homo, qui vult vitam, & diligit dies videre bonos. Diuerte à malo, &c. Septimo loco Ioanne, qui interpretatur dextera: quia peccato remissio transferimur de sinistra ad dexteram. Ad Colossenses: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ, id est, de sinistra ad dextram. Matthæus: Statuet oues à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Decimo loco Amos, qui interpretatur onerans, quia translati in gratiam, inuitamur ad onera legis portanda. Matthæus: Venite ad me omnes. Sequitur: Tollite iugum meum super vos &c. De quo iugo & onere dicitur: Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua, &c. Decimoseptimo loco Ioseph, qui interpretatur augmentum, quia seruando & portando onus legis augmentamur in gratia. Ad Ephesios: Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, &c. Ad Colossenses: Ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes. Septuagesimo loco Enoch, qui interpretatur dedicatio, quia proficiendo in merito & charitate peruenimus ad mentis quietem, in qua habitat Deus, sicut in templo dedicato. Ioannes: Si quis diligit me, sermonem meū seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et hoc templum sursum formatur in cœlo per contemplationē, sicut Enoch, de quo: Ambulauit cum Deo & non apparuit: quia tulit eum Deus. Et Sapientia: Placens Deo, &c. Dein: Raptus est, ne malitia mutaret animum eius. Septuagesimosexto loco Adam, qui interpretatur homo, quia perfectio quietis, & contemplationis, reformat in nobis imagi-

Iesus. Matth. 1. d — *Psalm. 33. c* — *Ioanne.* — *Coloss. 1. b* — *Matt. 25. c* — *Amos.* — *Matth. 11. d* — *Thr. 3. d* — *Ioseph.* — *Eph. 4. c* — *Col. 1. b* — *Enoch.* — *Ioan. 14. c* — *Gen. 5. c* — *Sap. 4. b* — *Adam.*

A

Gen.1.d imaginem Dei, ad quam factus est homo. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, &c. 2.Cor.4.d Hanc reformat contemplatio. Nos vero omnes reuelata facie, gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem. Et postmodum: Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur, &c. Postremo loco subiungitur Deus, ad quem tendimus Ioan.17.a in quo est quies, & finis omnium laborum. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, 1.Cor.15.d & quem misisti Iesum Christum, &c. Et ad Corinthios: Deinde finis: cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem & virtutem. Et post: Vt sit Deus omnia in omnibus. Nunc 1.Cor.11.a enim est verum illud, quod dicitur: Omnis viri caput, Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus. 1.Cor.3.d Tunc autem verum erit illud, quod dicitur: Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. Rom.11.d Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi Deo trino, & vni, omnis honor, & gloria in secula seculorum. Amen.

CAPVT IV.

IESVS *autem plenus Spiritu sancto, &c.* Supra determinauit Euangelista de incarnationis mysterio, siue de Christi Natiuitate. In hac parte agit de prædicationis Sapientis opus duplex in docendo. magisterio, siue doctrina. Et quoniam duplex est opus sapientis in docendo, scilicet, non mentiri de iis, quæ nouit, & mentientem manifestare posse: ideo pars ista habet duas. In prima explicat veritatem: in secunda con Inf.c.11.b futat falsitatem, infra: Erat Iesus eiiciens dæmonium, &c. Prima pars, in qua explicat veritatem doctrinæ, habet quattuor. In quarum prima doctrina Christi demonstratur authentica. In secunda determinatur discipulorum Inf.c.5.a vocatio, infra: Factum est, cum turbæ, &c. In tertia voca Inf.6. torum institutio, infra: Factum est in illis diebus &c. In Inf.9. quarta institutorum delegatio, infra: *Et conuocatis duodecim Apostolis, dedit illis*, &c. Ordo & sufficientia partium per se apparet. Prima igitur pars, in qua agitur de doctrinæ Christi auctoramento, continet præsens capitulum: & habet tres partes: quoniam doctrina Christi tripliciter ostenditur authentica, aut ex ipso merito vitæ, aut ex testimonio scripturæ, aut ex miraculo potentiæ. Ideo in prima parte ostenditur auctoritas doctrinæ Christi ex vitæ merito: in secunda, ex scripturæ testimonio, ibi. *Regressus est Iesus in virtute spiritus.* In tertia ex potentiæ miraculo. ibi: *Et descendit in Capharnaum*, &c. vbi deter Iob.7.a minantur miracula. Meritum autem consistit in victoria tentationum, vt dicitur. Militia est vita hominis super terram. Et ideo describit Euangelista, qualiter tentationem diabolicam superauit. Ad cuius integram descriptionem tria sunt opportuna, scilicet, tentationis occasio, tentandi modus, quem tangit, ibi: *Dixit autem illi diabolus*, & tertium tentationis consummatio, quam ibi exprimit: *& consummata omni tentatione*, & cetera. Tentandi autem motiuum sumpsit diabolus ex quattuor consideratis in Christo. Primum est gratiæ plenitudo: Diabolus vnde ansā sumpserit tentandi Christum. secundum, loci solitudo: tertium est, suspicio diuinitatis propter mirabilem abstinentiam: quartum est inspectio infirmitatis propter apparentem indigentiam. Consideratio plenitudinis gratiæ per inuidiam mouit diaboli voluntatem ad tentandum: consideratio solitudinis præstitit tentandi malignitatem: suspicio diuinitatis mouit tentandi curiositatem: inspectio necessitatis, præbuit tentandi opportunitatem.

Introducit ergo plenitudinem gratiæ in Christo, dicens: *Iesus autem plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane*, non quia ibi primo impletus fuerit sed quia tunc primo plenitudo eius apparere cœpit, in alios redundando, secundum illud: Et vidimus gloriam eius. Et post: De ple Ioan.1.b nitudine eius accepimus omnes: *Plenum*, inquam, non solum sufficienter sed & superabundanter, vnde: In ipso Col.1.c complacuit omnem plenitudinem inhabitare: Et secun Col.2.b do: in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

Deinde adiungit loci solitudinem, quia in deserto, ideo addit: *Et agebatur in Spiritu in deserto*, à Spiritu scilicet sancto. Agere enim benignitatis est. Vnde: Quicum Rom.8.c que Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Hinc dicit Gre Greg.hom.16.in Euangel. gorius: Cōuenienter accipitur, vt à Spiritu sancto ductus credatur, vt illuc eum suus spiritus duceret, vbi ad tentandum malignus spiritus inueniret. Vnde in desertum adduxit, vbi consueuit Deus animæ familiariter colloqui, secundum illud: Ducam eam in solitudinem, & lo Oseæ 2.c quar ad cor eius. Et ideo in Psalmo: Ecce elongaui fugiēs Psal.54.b & mansi in solitudine. Sic & Dauid: Morabatur in de 1.Reg.23.a serto, mansitq; in domo solitudinis. Et determinatur tempus, scilicet: *Diebus quadraginta*, vt sic veritas respondeat figuræ, sic Moyses: sic Elias. Exod.24.d Vt sic Christi ieiunium tam à lege, quam à Prophetis habeat testimonium. 3.Reg.19.b Et ne B credas ibi Christum ad requiem declinasse, additur: *Et tentabatur à diabolo*, non interius, sed solum exterius. Sicut enim dicit Gregorius: Mentem eius peccati dulcedo Greg.hom.16.in Euā. non momordit. Ad Hebræos: Non habemus Pontificē, Heb.4.d qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absq; peccato. Et nota spiritualiter, quod hic dicitur Christus agi in Spiritu, & à Matthæo dicitur duci: & à Marco dicitur expelli. In quo Matt.4.a Marc.1.b significatur, quod ad desertum pœnitentiæ venitur tri Ad desertū pœnitētiæ quot modis veniatur. pliciter, scilicet timore seueritatis, cuius est expellere à malo ad bonum: Timor Domini expellit peccatum, &c Splendore veritatis, cuius est ducere: Duxi te per semitas æquitatis, dicit sapientia, &c. Amore bonitatis, cuius est Eccl.1.c agere: Quicumq; Spiritu Dei aguntur, &c Siue per com Prou.4.b minationes, admonitiones, & promissiones, quæ tria re C R.m.8.c spondent, in nobis, tribus viribus animæ, scilicet irascibili, rationali & concupiscibili.

Tertio introducit mirabilem abstinentiam, cum adiungit: *Et nihil manducauit in diebus illis*, scilicet quadraginta. Ex quo diabolus est suspicatus eum Deum, quia ieiunabat supra potestatem humanam, quæ vltra tri Matth.15.d duum communiter non procedit. Vnde dicitur de turbis per triduum ieiunantibus: Dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant, &c. Et nota hic quod Saluator ieiunauit Inf.24.f ante tentationem, & comedit post resurrectionem ad 1.Pet.2.b nostram instructionem. Ieiunat enim Christus ante mor 1.Cor.9.d tem carnis: quo clamabat, Abstinete vos à carnalibus desideriis, dum estis in agone. Comedit post resurrectionem, quasi diceret: dum habetis corpus mortale, spe immortalitatis iam pascamini: quia dum viam Domini D carpimus, & à vanitate seculi ieiunare, & refici debemus Psal.16.d promissione futuri, vt semper dicamus: Satiabor, dum apparuerit gloria tua.

Postremo addit apparentem indigentiam, cum subiungit: *Et consummatis illis, postea esuriit.* Noluit enim amplius abstinere, ne diabolus posset percipere. Vnde Am Amb.to.3. lib.4.in c. 4.Lucæ. brosius: Esurit, ne innotescat sublimis Deus: fames enim Domini pia fraus est, ne caueat tentare diabolus, & impediatur triumphus. Et nota, quod esuriuit in tentatione sicut hic dicitur: Et sitiuit in passione, sicut dicit Ioannes, Ioan.19.f vt ostenderet se habere veram humanitatem: & vt inuitaret ad paupertatem & pœnitentiæ pœnalitatem. Vnde 2.Cor.11.f Apostolus. In fame & siti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Esuriuit autem, & sitiuit non sibi, sed nobis, quibus promeruit refectionem spiritualem corporis Ioan.6.f E & sanguinis sui, quibus reficimur & potamur. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.

Dixit autem illi diabolus, & cetera. Postquam descripsit occasionem tentationis: hic describit modum tentādi, & hoc secundum triplex motiuum. Motiuum enim, Commutabile bonū triplex est, ad quod abstrahimur, & allicimur, dum peccamus. peccatum est ad commutabile bonum: quod est in triplici differentia: aut enim est inferius, hoc est carnis: aut exterius; & hoc est mundi: aut interius, & hæc est excellentia animi. Ex primo efficitur homo voluptuosus, ex secundo curiosus, ex tertio præsumptuosus. Primo ergo modo infert tentator suggestionem per bonum inferius, quod est carnis, vt alliciat ad gulam. Secundo per bonum exterius, quod est mundi, vt alliciat ad auaritiam, & hoc ibi: *Et duxit eum diabolus in montem.* Tertio vero per

bonum interius, quod est excellentia animi, vt alliciat ad pompam siue superbiam, ibi: *Et duxit illum in Hierusalem, &c.* Et hæc tria respondent tribus, quibus tentauit, & vicit hominem primum: & habent istæ tentationes ordinatum processum ab inferiori ad superius: quia per primam impeditur, quantum ad actum vegetabilis, per secundam, quantum ad actum sensibilis: per tertiã vero, quantum ad actum rationalis. Quantũ ergo ad primam tentationem, nota diabolum suggerentẽ, & deinde Dominum respõdentem. Suggerentem diabolum introducit, cum ait: *Dixit autem illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic, vt panis fiat.* Quod dicit, vt ipse de eo sumat experiẽtiam, & vt incitet ad gulam. Quia enim homo es esuriens, dic, vt reficiaris. Non quia de refectione Christi aliquid pertineat ad eum. Comede & bibe, dicet tibi, & mens eius non est tecum. Sed si filius Dei es, hoc ipsum dicas, nẽpe lapidi, vt panis fiat, vt si fiat, omnipotens cognoscaris. Omne, quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est. Vnde nota dolum diaboli in tentando, quia cum videret Christi infirmitatem, & dubitaret de diuinitate, voluit diuinitatem cognoscendo, cauere: & humanitatem seducendo, deiicere. In quo simul erat fraudulentia & superbia, secundum illud: Omne sublime videt, ipse est rex super vniuersos filios superbiæ.

Prou.23.a
Eccl.8.a
Iob.41.d

Huic autem tentationi malitiosæ & superbæ obuiat responsio Dei, humilis, & discreta, quia celat diuinitatẽ & vitat carnalitatem, vnde subditur: *Et respondit ad illum Iesus: Scriptum est: Quia non in pane solo viuit homo.* Non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus, hos, qui in te crediderint, conseruat. *Sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Hoc scriptum est in Deuteronomio: Afflixit te penuria, & dedi tibi cibũ, manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod egredietur de ore Domini. Vnde Ioannes: Verba, quæ ego locutus sum vobis spiritus & vita sunt. Et nota, quod Christus se defendit per scripturam: in quo celat suam sapientiam, & occultat potentiam, & conseruat iustitiam: & sic diaboli suggestio omnino irritata est, quia nec de Deo sumpsit experientiam, nec hominem pertraxit ad gulam. Vnde verificatum est illud Iob: Prudentia eius percussit superbum, videlicet diabolum; & ex hoc apparet nobilitas scripturæ, qua Christus in tentatione, velut clypeo se defendit, secundum illud: Omnis sermo Domini ignitus clypeus est sperantibus in se. Vnde ad Ephesios: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus: quod est verbum Dei.

Sap.16.d
Deut.8.a
Ioan.6.g
Scriptura diabolus pellitur.
Iob.26.d
Prou.30.a
Eph.6.c

Et duxit illum diabolus, &c. Hic describitur secunda tentatio, circa quam duo sunt attendenda. Primum est, diabolica suggestio: & secundum est, Dominica responsio, quæ notatur ibi: *Et respondens Iesus, dixit illi, &c.* Circa suggestionem diaboli nota ductionem, ostensionem, promissionem, suasionem. Ductio autem fit, quasi impotenti, cum tamen dicatur: Subest tibi, cum volueris, posse. Vnde dicit: *Et duxit illum diabolus in montem excelsum.* Duxit, inquam, tanquam infirmum, non tamen inuoluntarium, sicut Petrum, de quo Ioannes: Cum senueris, alius te cinget, & ducet quo tu non vis: sed duxit tamquam humiliter permittentem ad eum modum, quo dicit Isaias: Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet, & cetera. Si ergo hoc sustinuit à membris diaboli: quid mirum, si patienter sustinuit à capite malorum? *Et duxit in montem:* quia cum sit superbus, semper alta petit: Super astra Dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte testamenti. Et quia in loco eminente facile ruit homo, vnde: Vidi cunctum Israel dispersum in montibus. Ostensio fit quasi ignoranti, cum in ipso sint omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Vnde addit: *Et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.* Et nota, quod ostendisse dicitur omnia regna mundi, non singulariter, sed generaliter, vt dicit quidã, id est, omnes partes. Vel

Sap.12.c
Ioan.21.c
Isa.53.b
Isa.14.c
3.Reg.22.c
Col.2.a

A secundum Bedam, ostendit omnia concupiscibilia mundi, in quibus homines regnant, vnde signanter dicitur in Matthæo: Ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum. Ostendit autem, non quod visum ei ampliaret; sed vanitatem humanæ pompæ, *quam amabat*, quasi speciosam ostendens, facere volebat amari. Et quia hæc non durat, sed cito transit: ideo in breui tempore ostendit, propter quod addungit: *in momento temporis.* Vnde Beda: Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt: & sæpe honor seculi ab it, antequam venerit, hæc ille. Vnde Isaias: Ecce gentis quasi stilla situlæ, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt. Beda to.5. li.2. in Eu. Luc.c.4. Matt.4.b Beda ibi d ex Amb. l.4. in 4. Luce.10.3. Isa.40.d

Et tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis B terrarum: quoniam vno momento, quæ erat, præclarior natio illorum, exterminata est, sicut dicitur: Vidi, impium superexaltatum, &c. Et transiui, & ecce non erat. Sap.11.d Sap.18.c Psal.36.d

Promissio vero fit ei, quasi indigenti, cum tamen eius sit orbis terrarum, & plenitudo eius, propter quod additur: *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, &c.* vt scilicet habeas dominium potestatis, & præconium laudis: quasi vero aliquid magni promitteret, cum potestas & gloria mundi, quasi nulla sit, secundum illud: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius qua si flos agri: Et: Gloria viri peccatoris, stercus & vermis est. Et illud: Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Et vt promissioni ostendat adhibendam esse fidem, adiungit: *Quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa.* Terra data C est in manibus impij, id est, tenena potestas. Hoc autem intelligitur permissiue non simpliciter, sed ad tempus, sicut dicitur: Faciet iuxta voluntatem suam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnẽ Deum. Et postea: Et multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in multis, & terram diuidet gratuito. Et in Apocalypsi dicitur, quod draco dedit potestatẽ bestiæ. Hoc autem permittit Deus iusto suo iudicio. Qui transfert regna, atq; constituit. Vel sicut dicit Beda: Hoc dicit ex arrogantia, nõ quod in toto mundo habeat potestatem, vt possit omnia regna dare diabolus, cum solus Dei filius vere dicat: Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et rursus: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra, &c. Sed quia ipsi omnis inordinatio potestatis adscribitur, ideo, vt superbus, arrogat sibi totum. Vnde omnis potestatis D ordinatio à Deo est. Sed inordinatio à diabolo, vnde: Qui facit peccatum, ex diabolo est. Quarto vero fit suasio, quasi appetenti, cum tamen ipse sit, qui dat omnibus affluenter. Vnde dicit: *Tu ergo procidens, si adoraueris coram me, &c.* In qua suasione nititur inclinare ad diuinam adorationem, ob falsam promotionem. Vnde illud: Incuruare, vt transeamus. Non enim potest super hominem ascendere, nisi homo ei procidat voluntarie. Honorem autem adorationis requirebat, contra illud: Noli adorare Deum alienum. Et vt persuadeat ad illicitum obsequium, promittit falsum præmium, cum addit: *Erunt tua omnia.* Falsam spondet potentiam, vt ad se arto pertrahat seruitutem, quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Et qui seruus est, dominium sui non habet: ac per hoc non ipsi omnia, sed ipse omnibus est subiectus E tamquam seruus. Et: A quo quis superatus est, huius seruus est. Psal.23.a Isa.40.b 1.Pet.1.g Osee.4.b Iob.9.c Dan.11.f Apo.13.a Dan.2.c Beda to.5. li.2. in Eua. Luc.4. Matt.11.d Item v. d Rom.13.a 1.Ioan.3.b Iac.1.c Isa.51.g Exo.34.b Ioan.8.a 2.Pet.2.d

Et respondens Iesus dixit illi. Hic post suggestionem diabolicam, subiungit responsionem Dominicam: quæ per testimonium sacræ scripturæ elidit diabolicam suasionem, cum ait: *Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis.* Hoc inquam, scriptum est in Deuteronomio. Et merito scripturæ huius recordatur Saluator, quia secundum illud: Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, & corripiendum: & illa potissime, in qua docetur diuinus cultus. Vnde & Dominus dicitur scripsisse legem digito proprio: in qua præceptũ adorationis est primum & præcipuum, & maxime in mente habendum. Vnde Baruch: Visa turba de retro, & Deut.6.b 2.Tim.3.d Exo.32.d Baruc.6.a

tro, & ab omne adorantes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari, Domine, *&c.* te scilicet, & non alium. Et ideo additur: *Et illi soli seruies*, scilicet seruitute latriæ. Præparate corda vestra Domino, & seruite illi soli. Solus non excludit ibi omnem personam respectu cuiuscumque seruitii, cum dicatur ad Galatas: Per charitatem spiritus seruite inuicem: sed excludit quantum ad seruitutem latriæ, quæ est cultus soli Deo debitus. Vel excludit seruitia alijs impensa, non propter Deum, sed contra Deum, quasi diceret illi soli, & non idolis, de quo: Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, *&c.* cum huiusmodi nec cibum sumere. *&c.* Sic enim seruitur diabolo, & etiam peccato: sed aliter iustitiæ: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra, *&c.* Item illi soli seruies, non ventri proprio. Huiusmodi enim, Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Item illi soli seruies, non mundo, quia infra dicitur: Non potestis Deo seruire & mammonæ sed soli Deo. Vt possitis dicere cum Dauid: Quoniam ego seruus tuus sum.

[1 Reg.7.a] [Gal.5.b] [1.Cor.5.d] [Rom.6.c] [Rom.16.c] [Inf.16 d] [Psal.141.]

Et duxit illum in Hierusalem, &c. Hic describitur tertia tentatio, circa quam etiam duo sunt attendenda. Primum est suggestio diaboli: secundū est responsio Christi, ibi: *Et respondens Iesus dixit.* Circa suasionem diaboli tria attende. Nam primo eligit congruum locum suasionis: secundo exprimit suasionem præcipitationis: tertio per auctoritatem psalmographi excludit timorem læsionis. Quantum ergo ad loci congrui electionem dicitur: *Et duxit illum in Hierusalem*, tamquam ad locum celebrem, & communem. Ductus autem fuit ex permissione, non ex imbecillitate. Vnde Chrysostomus dicit, quod in Christo non fuit infirmitas, sed patientia: in diabolo vero non est virtus, sed superbia. Et dicit glossa super illud Matthæi, quod hæc vitio corporeis sensibus est completa. Chrysostomus vero dicit, quod diabolus sic eum assumebat vt ab omnibus videretur: Christus autem, diabolo nesciente, inuisibiliter sic agebat, vt à nemine videretur. Vnde, vt melius videri possit, subditur: *Et statuit eum super pinnam templi.* Ille erat locus altus, & celebris, vbi doctores & sacerdotes cōsueuerunt loqui ad plebem. Et secundum aliquos expositores, erat summitas tecti templi, quod dicitur tabulatum. Vel secundum alios, erat quoddam deambulatorium supra portam templi, vbi ascendebatur per gradus. Secundum alios vero dicitur inibi fuisse tectum cum quadam appodiatione muri: quia in Palæstina domus habēt tecta plana, & templum habuit tectum planum, vt tabernaculum, & in talibus consueuerunt stare doctores, & prædicatores, secundum illud Matthæi: Quod in aure auditis, prædicate super tecta.

[Chrys. hō.5. in ca.4. Mat. to. 2. comm. 2] [Chrys. ibid.] [Pinna.] [3.Reg.6.a] [Matt.10.c]

Quantum ad suasionem præcipitationis subditur: *Et dixit illi: Si filius Dei es mitte te hinc deorsum.* Quia diabolus deorsum ceciderat, libenter omnes deorsum traheret. Infra: Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Sed Christus poterat dicere diabolo & angelis eius, illud, quod dixit Iudæis: Vos de deorsum estis: ego de supernis sum. Vnde non erat eius descendere, sed ascendere. Sed diabolus hoc suggerebat, vt descendendo corporaliter faceret eum superbire spiritualiter, vt simul esset ascensus vanus, & descensus verus. In quo erudimur, quod semper coniuncta sunt humiliatio, & exaltatio secundum illud: Omnis, qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Et in prouerbiis: Antequam conteratur, exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur, humiliatur. Et nota suggerendi modum, cum dicit: *Mitte te.* Chrysostomus: Non impulit, nō tetigit, non appropinquauit, sed tantum dixit: *Mitte te hinc deorsum*, vt sciamus, quia omnis, qui obaudit diabolo, ipse se deponit deorsum. Et Hieronymus: Satis est debilis, qui nulli nocere potest, ni ipse se deorsum posuerit. Et ideo sanum est consilium: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, nec præsumendo, nec desperando.

[Inf.10.c] [Ioann.8.c] [Inf.18.c] [Prou.18.b] [Chrys. 10. 2. hō.5. circa med. in c.4. Matt. comm. 2.] [Eccl.10. a]

A Quantum ad exclusionem timoris, adiungit: *Scriptum est enim, quod Angelis suis mandauit de te.* Hoc scriptum est in Psalmo: Ideo scripturam allegat, quia videbat, quod Christus semper per scripturam se defendebat. Vnde dicit Leo Papa: Ibi occasiones tentandi inuenit, vbi homines viderit vehementius occupari. Vnde scriptum esse asserit, vt inducat credulitatem, & etiam scripturam inducit, quæ excludat pusillanimitatem, propter promissionem adiutorij angelici tam in prosperis, quam in aduersis. Propter adiutorium in prosperis dicit: *Vt custodiant te.* Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat te in via. Sic enim custodiuit Angelus Tobiam, sicut dicitur: Sic & Iudith, sicut dicitur. Sic etiam custodiunt omnes viros iustos, secundum illud: Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, *&c.* B Et totam Ecclesiam, secundum illud: Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: Christus vero non indigebat custodia: & ideo diabolus auctoritatem istam deprauabat, & sinistre adducebat. Propter adiutorium vero in aduersis subiungit: *Et quia in manibus tollent te*, quasi portatores, secūdum quod legitur, Angelum portasse Abacuch. *Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*, id est, vt nulla possis læsione offendi, sicut dicitur: Cum lapidibus regionum pactum tuum, & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Et nota, quod diabolus tamquam versutus non addidit, quod sequitur: Supra aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem: quia hoc erat contra eum. In quo ostenditur, quod vitium diabolicum est auctoritates truncare, & ad partem suam contrahere. Vnde in Apocalypsi: Si quis diminuerit de C verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ.

[Psal.90.] [Leo Papa.] [Exo.23.d] [Tob.12.a] [Iudith 13.c] [Heb.1 d] [Isa.62.b] [Dan.vlt.g] [Iob.5.d] [Apoc.vl.d]

Et respondens Iesus, &c. Hic post pestiferam suasionem, addit Dominicam responsionem breuem, & efficacem, cum dicit: *Et respondens Iesus, ait illi: dictum est*, scilicet in Deuteronomio: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et Eccl. Noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Vnde vituperantur filij Israel, quibus dicit Dominus: Tentauerunt me iam per decem vices. Tentare autem Deum, sicut dicit Beda, est, cum homo habet, quid faciat, diuinæ potentiæ quærere experimentū. Et quia non indigebat Christus hoc experimento potentiæ diuinæ, nolebat Deum tentare, nec diabolo consentire, sed per auctoritatem respondit auctoritati oppositi, vt clauus retunderetur virtute claui.

[Deut.6.c] [Eccl.18.c] [Num.14.d]

D *Et consummata omni tentatione, &c.* Postquam descripsit Auctor tentationis occasionem, & tentandi modū: hic describit tertio tentationis consummationem, circa quam tria insinuantur. Primum est manifestatio perfectionis ex parte Christi resistentis, & quantum ad hoc, dicit: *Et consummata omni tentatione.* Quia sicut prius dictum fuit, omnis tentatio reducitur ad tres prædictas. Vnde: Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, *&c.* Hanc consummauit, quia patienter tolerando superauit, secundum illud: Decebat eum, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari: quia dicitur in Deuteronomio: Dei perfecta sunt opera.

[1.Ioan.2.c] [Heb.2.c] [Deut.32.a]

Secundum est, confutatio præsumptionis, ex parte diaboli recedentis, quantum ad hoc dicit: *Diabolus recessit ab illo.* E Secundum illud: Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Recessit, scilicet consensus, quod designatum est in lege Assyriorum. Recedens, abiit, & reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, *et cet.* Sennacherib autem interpretatur, tollens deserta: quia diabolus maxime prosequitur eos, qui viuunt in austeritate vitæ.

[Iacobi.4.b] [4.Reg.19.g]

Tertium vero est præfinitio temporis distincti à Deo, propter quod addidit: *Vsque ad tempus*, scilicet recessit, quia ille malignus non potest tentare, nisi pro tempore, quo Deus permittit, licet semper malam habeat volūtatem. Si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. Et ideo consilium est: Fili, conserua tempus, & deuita à malo. Et ad Ephesios: Videte, quo modo caute ambuletis, re-

[Eccl.19.d] [Ibid.4.c] [Eph.5.]

Diabolus tentat dupliciter.

letis, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Vnde cum diabolus dupliciter tentet, nẽpe vt leo, & vt draco Prius tentauit vt draco ad seducendum, postmodum, vt leo ad frãgendum, scilicet in passione. Prius enim tentat emollire per blanditias, sed post vidẽs se modicum tempus habere, tentat frangere per pœnas. Vnde in Apocalypsi: Descendit diabolus ad vos, habens irã magnam, sciens, quod modicum tempus habet. Et ideo ad consummationem tentationis non peruenerunt illi, de quibus dicitur: qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

Apo.12.c

Inf.8 f

Et egressus est Iesus, &c. Ostendit superius Euangelista auctoritatem doctrinæ Christi ex merito vitæ: hic secundo ostendit testimonio scripturæ. Introducit ergo primo testimonium authenticum, ad eruditionem credentium, secundum vero testimonium authenticum ad confutationem detrahentium ibi: *Et dicebant*: *Nonne hic est filius Ioseph?* In explicatione autem testimonij prophetici, quattuor introducuntur à beato Luca. Primum est, celebritas in prædicando: Secundum est, opportunitas in testificando: *Et venit Nazareth*. Tertium est congruitas in testimonio, ibi: *Spiritus Domini super me*, &c. Quartum est credulitas in populo, & hoc notatur ibi: *Et cum plicuisset librum*, *&c.* Quantum ad primum nota, quod celebritas prædicationis Christi, ex quattuor colligitur, scilicet ex plenitudine gratiæ, ex latitudine famæ, ex certitudine doctrinæ, & ex magnitudine efficaciæ.

Quantum ad plenitudinem gratiæ dicitur: *Et regressus est Iesus in virtute Spiritus, in Galilæam. Regressus*, scilicet ad prædicandum in virtute, quia secundum quod dicitur: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Et licet infirmitatem assumpsisset ex nobis, virtutem tamen ostendebat ex se, secundum illud: Virtutem enim ostendis tu, qui non credideris esse in virtute consummatus. Et signanter dicitur: *In virtute Spiritus*. Talis enim debet esse prædicatio perfecta, vt sit virtute spirituali coniuncta, secundum illud: Sermo meus & prædicatio mea non fuit in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominis, sed in virtute Dei.

Psal.67.

Sap.12.c

1.Cor.2.a

Quantum ad latitudinem famæ dicitur: *Et fama exiit per vniuersam regionem de illo*. Secundum illud Iob: Auribus nostris audiuimus famam eius. Loquitur de sapientia Christi, quæ est Dei virtus & sapientia. Huic concordat alius Euangelista: Abiit opinio eius in totam Syriam. Huius autem figura præcessit in Salomone, de quo dicitur, quod omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis. De quo in Ecclesiastico: Ad insulas longe diuulgatum est nomen tuum.

Iob.28.d

Matt.4.d

2.Par.9.f

Eccl.47.c

Quantum ad certitudinem doctrinæ, subditur: *Et ipse docebat in synagogis eorum*, non in occulto sicut homines, qui habent suspectam doctrinam. Ego palam loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. At è diuerso dicit sapientia hereticorum terrena, animalis, diabolica, quæ designatur per mulierem malam: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Vnde Christus implebat illud: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Et ideo dicitur: sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, &c.

Io.18.c

Prou.9.a

Prou.5.c

Prou.1.c

Quantum ad magnitudinem efficaciæ, subditur: *Et magnificabatur ab omnibus*. Quia omnes magnitudinẽ efficaciæ sentiebant: adeo, vt possent dicere illud: Magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua, scilicet in prædicatione. Nec mirum, quia ipse erat ille, qui designatur per illum Salomonem, de quo magnificatus est Salomon super omnes reges terræ præ diuitiis & gloria. Infra: Propheta magnus surrexit in nobis.

Psal.56.

2.Par.9.c

Inf.7.c

Et venit Nazareth, &c. Hic vero notatur opportunitas in testando, quæ attenditur in circumstantiis concurrentibus ad hoc, quod Christus legeret in conspectu synagogæ. Vnde hic quattuor notantur. Dicitur enim intrasse, surrexisse, librum accepisse, & acceptum reuoluisse. Hæc quattuor inducuntur ad instructionem quadriformem hominum perscrutantium veritatem, scilicet vacationis ad meditandum, promptitudinis ad legendum, mansuetudinis ad discendum, certitudinis ad iudicandum. Ad instructionem igitur vacationis ad meditandum, dicitur Christus synagogam intrasse, cum ait Euangelista: *Et venit Nazareth, vbi erat nutritus: & intrauit secundum consuetudinem suam in die sabbati in synagogam*. Hæc enim erat consuetudo approbata ex lege Moysi, & conuersatione Christi. Hinc dicitur, quod Paulus secundum consuetudinem apud Thessalonicam intrabat in synagogam, & per sabbata tria, disserebat eis de scripturis. Illud enim erat tempus, quo debebant vacare legi Dei: in quo erudimur, quod quando volumus Domino sabbatizare, debemus congregati interius, & ibi quiescere. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Si enim sabbatum exterius agatur, est irrisio dæmonum, secũdum illud Threnorum: Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. Et huiusmodi sabbatum, Deo non placet, secundum illud Isaiæ: Neomeniam & sabbatum, & solemnitates alias non feram. Et ratio huius est, quia non intrabant interius, sed exterius, & carnaliter sapiebant.

Act.17.a

Sap.8.d

Thr.1.c

Isa.2.d

Ad instructionem vero promptitudinis ad legendum subditur: *Et surrexit legere*. Surrectio ipsa promptitudinem, & vigilantiam importat, quæ necessaria est perscrutanti verba diuina. Vnde dicitur: Fili hominis, sta super pedes tuos, & loquar tecum. Hinc est, quod dicitur animæ sanctæ: Surge illuminare Hierusalem, &c. Et apud Apostolum: Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. Simul etiam cum promptitudine designat humilitatem: *Quia surrexit legere*, tamquam minister, vt exerceret lectionis officium vnde Beda. Qui venerat ministrare, & non ministrari, lectionis officium non dedignatur suscipere.

Ezech.2.a

Isa.60.a

Eph.5.c

Beda. to. 5. lib.2. in Luc.c.4.

Ad instructionem autem mansuetudinis ad discendum, additur: *Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ*, quem scilicet cum mansuetudine suscepit, non dedignans vti testimonio scripturæ, & auctoritate. Sic & Ioannes: Accepi librum de manu angeli, & deuoraui illum, & erat in ore meo tamquam mel dulce. Liber autem sacræ scripturæ debuit ei tradi secundum illud Apocalypsis. Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire signacula eius quia nullus alius poterat. Liber Isaiæ, quia sicut dicit Isaias: Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Ideo signanter dicitur: *Traditus est illi liber Isaiæ prophetæ*.

Apoc.10.d

Apoc.5.

Isa.29.d

Postremo ad instructionem certitudinis ad iudicandum, subiungit: *Et vt reuoluit librum*. In quo significatur diligens discendi inquisitio: quæ præuenire debet iudicium certum, propter quod dicitur: Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam. Non enim ex abrupto procedendum est ad iudicium, sed cum maturitate, propter quod dicitur: Causam, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Et præcipiens Iosaphat iudicibus, ait: Cum diligentia, cuncta facite. Et quoniam qui diligenter quærit, inuenit, ideo additur: *Inuenit locum, vbi scriptum erat*: *Spiritus Domini*, *& cetera*. Hoc inuenitur in Isaia. Nec mirum, quia secundum quod dicitur: Hic est Deus noster: & non æstimabitur alius aduersus eum. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ. Ante ipsum quærebatur, sed non inueniebatur. Vnde: sapientia vbi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ? & cetera. *Spiritus Domini super me*, *& cetera*. Hic notatur congruitas in testimonio. Exprimit enim quattuor conditiones excellentiæ, quæ sunt in Saluatore nostro. Est enim Mediator, Eruditor, Reparator, & Retributor. Et hæc

Iob.8.b

Iudicium cum maturitate.

Iob.29.c

2.Par.19.b,c

Isa.61.c.

Baruch.3.d

Iob.28.b

quattuor

quattuor insinuantur in sermone proposito: Primo igitur insinuatur esse Mediator per incarnationis mysterium, cum dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me*, &c. *Me*, demonstrat ibi personam Christi in natura assumpta, super quam Spiritus sanctus requieuit, secundum illud: Et requiescet super eum Spiritus Domini. Isa.11.a Et Ioannes: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui Baptizat, &c. Ioan.1.c Et ideo dicit Petrus: Vos scitis, quod factum est verbum per vniuersam Iudæam, incipiens enim à Galilæa post baptismum, quod prædicauit Ioannes, Iesum à Nazareth, quo modo vnxit eum Deus Spiritu sancto, &c. Act.10.f Vnde hic est Sanctus sanctorū, in cuius vnctione impleri debet prophetia: Impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum. Dan.9.f Et nota, quod humana natura in Christo per virtutem Spiritus sancti fuit concepta, & per eius gratiam diuinæ naturæ vnita. Et propter hæc duo dicit, spiritum Domini super eum esse, & eundem vnxisse. Vel certe dicitur esse super eum, quantum ad superexcellentiam gratiæ singularis. Propter quod dicitur: Non ad mensuram dat Deus spiritum. Ioan.3.d Dicitur vero eum vnxisse, quantum ad prærogatiuam sacerdotalis & regalis dignitatis. Hæc respiciunt assumptam naturam in Christo. Et præfigurabatur in vnctione regum, & sacerdotum in veteri testamento.

Secundo insinuatur esse Eruditor per prædicationis magisterium, in hoc quod sequitur: *Euangelizare pauperibus misit me*. Euangeliū. Euangelium namque est bona nunciatio, vnde in nostra translatione dicitur: *Ad annunciandum mansuetis misit me*. Nahum.1.a Et hinc concordat illud: Ecce super montes, pedes euangelizantis & annunciantis pacem. Isa.52.b Et Isaias: Quam pulchri supra montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem. Hanc autem dicitur maxime pauperibus annunciare, quia ad pauperes inchoat sermonem. Matt.5.a Beati pauperes spiritu. Et per pauperes paupertatem aliis prædicauit. Matt.11.a Pauperes euangelizantur. Nec mirum, quia dicitur: Psal.11.a Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, & cetera. His annunciat salutem, quia alibi ait: Psal.71.c Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet, & cete. Et propter hoc dicitur à Spiritu & Domino missus. Isa.48.c Dominus Deus misit me, & Spiritus eius. 1.Ioan.4.b In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus.

Tertio insinuatur Reparator per passionis remedium cum additur: *Sanare contritos corde*. Quod quidem liberat à malo culpę actualis, & originalis, à cæcitate rationis, & enormitate voluntatis. Vtique à malo actualis culpæ liberat, propter quod dicitur: *Sanare contritos corde*, misit scilicet me ad curationem actualis culpæ. Necessaria enim est cum passione Christi contritio pœnitentiæ. Ps.146.a Qui sanat contritos corde. Vel hoc dicitur, quia ipsa culpa actualis totum robur animæ frangit. Thr.2.d Magna velut mare contritio tua, & cetera. Et alibi: Lingua, quæ immoderata est, conteret spiritum. Liberat etiam à malo culpæ originalis, propter quod additur: *Prædicare captiuis remissionem*. Merito, causa originalis culpæ, captiuum detinebatur genus humanum à diabolo. Isa.52.a Excutere de puluere, consurge, sede Hierusalem. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Quia hæc dicit Dominus: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini, & cetera. Zach.9.c Vnde: Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, & cetera. Et hoc est, quod dicitur ab Isaia: Dedi te in fœdus populi. Isa.49.c Et post: Vt diceres his, qui vincti sunt: Exite: & his, qui in tenebris: Reuelamini. Et post: Equidem captiuitas à forti tolletur. Eph.4.b Quia ascendens in altum, captiuum duxit captiuitatem. Et hæc remissio in Cyro præfigurata fuit, qui dimisit captiuitatem filiorum Israel. Isa.45.b Captiuitatem meam dimittet, non in precio, neque in muneribus. Liberat etiam à cæcitate rationis, ideo subditur: *Et cæcis visum*, misit scilicet me prædicare, quod & fecit,

A sicut dicitur: Euntes, renunciate Ioanni, quę audistis & vidistis: cæci vident, & cetera. Matt.11.a In quo significatur interior illuminatio. Vnde Ioannes: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, id est gentiles, Ioan.9.g secundum illud Isaiæ: Dedi te in lucem gentium. Isa.49.b Et hoc est, quod dicitur: Audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt. Isa.29.f Et hoc petebat Dauid: Illumina oculos meos, ne vmquam obdormiam in morte, & cetera. Psal.12.a Liberat etiam ab infirmitate voluntatis, propter quod subiungitur: *Dimittere confractos in remissionem*, misit scilicet me. Confracti qui. Confracti sunt, quorum voluntas per peccatum infirmata est ad bonum, sicut sunt fatui peccatores. Cor fatui, quasi vas confractum, & cetera. Eccli.21.c Et in Isaia: Dimitte eos, qui confracti sunt, liberos. Isa.58.b Hæc autem confractio est reparabilis, B dum hic viuimus, sed irreparabilis efficitur in morte secundum illud: Comminuetur, sicut conteritur lagena figuli, contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio. Isa.30.c Quia non erit susceptibilis gratiæ, & hoc erit in iudicio, secundum illud: Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos. Psal.2.b Sed modo remissionem facit, quod figuratum est in Machabæis, vbi dicitur, quod sub Ionatha fratre Simonis sunt multæ remissiones factæ Iudæis. 1.Mach.10.e

Postremo insinuatur Remunerator per retributiones in iudicio, in quo bonis fit vniuersalis boni collatio. Propter quod dicit: *Prædicare annum Domini acceptum*, scilicet bonis, de quo: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, *& cetera*. Psal.64.c Hic est annus significatus C in Iubilæo: Anno iubilei reuertetur homo ad possessionem suam. Leu.25.b Vel etiam in septimo: Septimo anno facies remissionem. Deut.15.a Hic annus superat annum meriti: quia supra condignum remunerabuntur boni. Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum à sole? Eccl.33.a In hoc etiam iudicio malis fiet sempiterna damnatio, ideo additur: *Et diem retributionis*. In quo retribuet vnicuique secundum opera sua: Dies vltionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Isa.63.a De hac die dicitur: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet: cum enim dixerint, pax & securitas, *& cetera*. 1.Thes.5.g Hanc, vt dicit Gregorius, debemus tanto solicitius formidare, quanto eam non possumus præuidere. Greg. lib.7. Moral. cap. 24. Et homil.12. in Euang.

D *Et cum plicuisset librum*, &c. Hic quarto loco, postquam descripta est congruitas in testimonio, notatur credulitas in populo. Ad quam exprimendam insinuatur in docente maturitas. In plebe assistente audiendi auiditas. In eruditione veritas. In eruditis credulitas. Ad exprimendam igitur maturitatem in docente dicitur: *Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit*. Prius stans legerat accipiendo librum, cum humilitate. Nunc reddit, & sedit cum auctoritate. Sedere. Sedere enim, est indicium Doctorum, & Regum. Vnde: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Mat.23.a Et Iob: Voluissem ire ad eos, sedebam primus, cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu: eram tamen mœrentium consolator. Iob.29.d Et nota: hic per plicationem libri debemus intelligere diuinorum mysteriorum occultationem, Plicatio libri mysteriorum occultationē significat. quia non omnia sunt omnibus reuelanda, secundum quod dicit Beda. E Plicatum librum ministro reddidit, quia non omnibus omnia dicenda, scilicet pro captu audientium verbum doctrinæ dispensandum, suo præmonebat exemplo, cum ait: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Beda. to.5. lib.2 in Luc.c.4. Vnde Daniel, quia clausi sunt, signatique sermones vsque ad præfinitum tempus. Dan.12.c Vel ideo plicatum ministro reddidit, quia secundum illud: Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. 2.Cor.3.d

Ad exprimendam vero auiditatem in plebe audiendi verbum, subditur: *Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum*, quasi desiderantes eum audire sicut sapientem. Vnde dicit sapiens: In conspectu potentium admirabilis ero: & post tacentem me substine- Sap.8.c

bunt, &

bunt, & loquentem me respicient, & cetera. Et Iob: A Qui me audiebant, ex ectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. (Iob 29.a) Quia sicut dicitur: (Eccl. 3.d) Auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam.

Ad insinuandam vero veritatem, siue firmitatem doctrinæ, subditur: *Cæpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* Ideo dicitur impleta scriptura illa tunc fuisse, quia cum verba illa ad Christum pertineant, nullus in propria persona poterat verbum præmissum vere dicere, nisi Christus, qui illud legit in auribus eorum. Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad (Inf. 24.f) vos, cum adhuc essem vobiscum: quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Vnde Christus adimpleuit omnem iustitiam, quantum ad morum honestatem, secundum (Matth. 3.d) B illud: Sic decet nos implere omnem iustitiam. Impleuit etiam omnem scripturam, explicando & exponendo (Matth. 5.b) Dei veritatem. Nolite putare, quoniam veni soluere legem, aut Prophetas: non enim veni soluere, sed (Eph. 1.d) adimplere. Et ideo dicitur: Quia omnia in omnibus adimpleuit. Vnde verba & signa veteris legis vacua, impleuit veritate & gratia. In cuius signum Ioannis secundo in (Ioan. 2.a) primo signo dicitur: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt (Matth. 5.d) eas vsq; ad summum.

Ad denotandum vero crudelitatem in multitudine assistente, subditur: *Et omnes testimonium illi dabant.* Omnes, id est, aliqui de omnibus testificabantur sanctitatem & innocentiam ipsius, Auris audiens beatificat (Iob 29.d) me, & oculus videns testimonium reddebat mihi. Et C quoniam verbis non poterant eius gratiam explicare, ideo subditur: *Et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius:* Sic & doctores mirabantur super prudentia & responsis eius. Et dicuntur verba gratiæ secundum (Sup. 2.g) illud: In labiis sensati inuenietur gratia. Et maxime (Eccli. 10.c) huius, ad quem Petrus dicebat: Verba vitæ æternæ habes. (Ioan. 6.g) Et ipse de se: Verba, quæ ego locutus sum vobis, (Ibidem.) spiritus & vita sunt. Et ideo in Psalmo: Diffusa est (Psal. 44.a) gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.

Et dicebant: Nonne, &c. Postquam introduxit testimonium propheticum ad eruditionem credentium: hic introducit exemplum authenticum ad confutationem detrahentium. Et quia detractores, cum confutantur, fiunt deteriores, nam efficiuntur persecutores: D ideo in hac parte sunt duæ partes. In quarum prima ponitur confutatio detrahentium: in secunda vero declinatio persequentium, ibi: *Et impleti sunt omnes in synagoga,* & cetera. Prima pars habet duas. In prima proponuntur detrahentium conuitia: in secunda vero introducuntur exempla prophetica, detractores confutantia, ibi: *Ait autem: Amen dico vobis: quia nemo Propheta,* &c. Exprimit autem conuitia detrahentium tripliciter, scilicet per modum apertæ contumeliæ, per modum occultæ ironiæ, per modum inuectionis expressæ. Per modum, inquam, apertæ contumeliæ, exprimit, cum ait: Et dicebant: *Nonne hic est filius Ioseph?* Filium Dei vocabant filium fabri, conceptum de Spiritu sancto in vtero virginali, dicebant genitum concubitu coniugali. (Matth. 13.g) Vnde dicitur, quod dicebant: Nonne hic est fabri filius: (Beda. to. 5. lib. 2. in Luc. c. 4.) Beda: Quanta Nazaræorum cæcitas, qui eum, quem E in verbis factisque Christum esse cognoscunt, ob genetis tantum notitiam contemnunt. Hunc sic sic dicebatur de Saul: Quænam res accidit filio Cis? Num & (1. Reg. 10.c) Saul inter Prophetas? Et: Non est nobis pars in Dauid, (2. Reg. 20.a) nec hæreditas in filio Isai. Hoc autem dicebant, non omnes, sed mali, scilicet Scribæ & Pharisæi. Vnde non contradicit ei, quod prius dictum est, quod omnes testimonium illi dabant. Similis modus est loquendi in scriptura: Cum occideret eos, quærebant eum, non mortui, (Psal. 77.d) sed alii. Hæc est autem consuetudo malorum, vt quando (Consuetudo malorū.) aliquem laudari audiunt, statim se opponunt, & si non possunt ex parte morum & scientiæ, saltem ex parte naturæ, secundum illud: Bona in mala conuertens insi- (Eccli. 11.d)

diatur, & in electis imponet maculam. Vel etiam illi iidem, quem prius laudabant, post despiciebant, secundum (Psal. 105.b) illud Psalmistæ: Laudauerunt laudem eius. Cito fecerunt, obliti sunt operum eius. Vel aliter intelligi potest, vt licet immediate hic narretur, non tamen fit immediate, sed post factum est.

Per modum occultæ ironiæ exprimit, cum adiungit: *Et ait illis: Vtique dicetis mihi hanc similitudinem.* Hoc enim videbat eos occulte cogitare. Dixit ergo hoc ironice, proponitis contra me, quod occulte in cordibus vestris concepistis, quia secundum quod dicitur: Ex abundantia cordis os loquitur. (Matt. 12.c) Proponitis hanc, scilicet, similitudinem per ironiam: *Medice, cura teipsum.* Quod consueuit dici medicis infirmantibus, cum sibi subuenire non possunt, vel nesciunt, aut negligunt: quod est ipsorum derisorium verbum: sic & tu te ipsum, id est, infirmos tuos, id est patriæ tuæ, cura. Quod dicebant potius ex incredulitate, & derisione, quam ex humilitate & deuotione, sicut dicitur, quod non fecit (Matt. 13.g) ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum. (Beda. to. 5 lib. 2. in Luc. c. 4.) Vnde Beda dicit in glossa: Frustra opem misericordiæ cælestis expectas, si alienis virtutibus, inuides. Aspernator enim est Dominus inuidorum, & ab his, qui beneficia diuina in aliis persequuntur, miracula suæ potentiæ auertit. Et nota, quod ironice vocant medicum, quem veraciter deberent confiteri medicum, secundum illud: Ipse vulnerat, & medetur. Despiciunt quem de- (Iob. 5.c) berent colere, & honorare secundum illud: Honora medicum propter necessitatem. Et post: Altissimus creauit (Eccli. 38.a) de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.

Per modum vero inuectionis expressæ exprimit, cum subiungit: *Quanta audiuimus facta in Capharnaum,* scilicet (Matt. 13.g) opera miraculosa. Vnde: Et tu Capharnaum numquid vsque in cœlum exaltaberis? Et postea: Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii, quam tibi. Sed quo modo hæc audierunt facta in Capharnaum, cum Euangelista nondum expresserit aliqua miracula ipsum fecisse? Quapropter attendendum, quod Euangelista non prosequitur ordinem rei gestæ, sed ordinem intentionis suæ, & hoc quidem facit pluries: & ideo, cum Euangelista narrat post, quod alius ante, non est repugnantia, quia non intendunt dicere eo ordine esse facta, quo sunt scripta, sicut dicit Augustinus. Pa- (Aug. l. de consensu Euangelistarum.) tet, quia Lucas cum aliis duobus Matthæo & Marco nihil narrat de primo aduentu Christi in Galilæam, sed de secundo. De primo autem determinat solus Ioannes. Ex fama ergo miraculorum factorum in terra aliena arguebant eum, quia non faciebat in terra propria. Vnde additur: *Fac & hic in patria tua,* & cetera. Secun- (Eccli. 14.a) dum illud: Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? Et (1. Tim. 5.a) ad Timotheum: Si quis autem suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit: & di- (Eccli. 17.b) citur etiam: Mandauit illis, vnicuique de proximo suo.

Ait autem: Amen dico, & cetera. Hic post detrahentium conuitia, subiunguntur exempla Prophetica, detractores confutantia. Ad plenam autem ipsorum confutationem præmittitur generale prouerbium: secundo speciale exemplum in Elia, Propheta eximio: tertio in Elisæo discipulo ipsius. Primum est ad commouendum: secundum ad confutandum: tertium ad confirmandum. Generale igitur prouerbium in omni Propheta, & populo præmittit, cum dicit: *Ait autem,* scilicet Christus: *Amen dico vobis,* id est, certitudinaliter: quia, Amen, signum est affirmationis. (Amen.) Et vere, quia sicut ipse dicit: Cœlum & terra transibunt: verba autem mea non præteribunt. *Quia nemo Propheta* (Matt. 24.c) *acceptus est in patria sua,* scilicet nec quoad doctrinam, nec quoad vitam, in quibus Prophetæ consueuerunt habere excellentiam. Et ideo non est mirum, si in patria sua non faciat miracula, quæ pro ingratis & indignis non sunt facienda. Huic Saluatoris prouerbio acce

dit, quod

[Gen.37.f] dit, quod Ioſeph à fratribus venditur : ab Ægyptiis ho- [Gen.41.c] noratur. Sic Moyſes ab Aaron, & Maria contumeliam [Num.12.a] patitur : & à contribulibus obiurgatur. Sic Abraam à compatriotis in Chaldæa patitur. Vnde dicitur ei : E- [Gen.12.a] gredere de terra tua & de cognatione tua. Rationem autem huius aſſignat B da in gloſſa : ceteri prophetæ [Beda to.5. lib.3.in Luc.c.4.] minores in patria, quam in exteris ciuitatibus habiti ſunt. Quia propemodum naturale eſt, ciues ſemper ciuibus inuidere. Non enim conſiderant præſentia viri opera, ſed fragilem recordantur infantiam, quaſi non & ipſi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem venerint.

Speciale vero exemplum in Elia nobili propheta adiungit, cum dicit : *In veritate dico vobis.* Sermo tuus veri- [Ioan.17.c] tas eſt. Etiam veritatem dicebat, cui erat credendum, & tamen non credebant. Vnde Ioannes : Si veritatem [Ioan.8.f] dico, quare non creditis mihi? Et illud Iob : Quare de- [Iob.6.d] traxiſtis ſermonibus veritatis, &c. Et hæc eſt veritas certa, quia ſumitur de ſcriptura. Vnde additur : *Multa viduæ erant in diebus Eliæ in Iſrael*, quæ ſcilicet erant in ne- [Hier.15.b] ceſſitate conſtitutæ. Multiplicatæ ſunt mihi viduæ eius ſuper arenam maris. Erant autem in neceſſitate conſtitutæ, propter defectum pluuiæ cæleſtis, addit : *Quando clauſum eſt cælum annis tribus, & menſibus ſex*, ſicut Do- [Leu.26.c] minus comminatus fuerat : Sin autem nec ſic obedieritis, &c. Et poſtea : Dabo vobis cælum deſuper, ſicut [Deut.28.c] ferreum. Et in Deuteronomio : Sit cælum quod ſupra te eſt, æneum : & terra, quam calcas, ferrea. Et ſic factum eſt propter peccata eorum. Vnde in Hieremia: [Hier.3.a] Polluiſti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis. Quam ob rem prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarum, & ſerotinus imber non fuit. Erant in neceſſitate conſtitutæ [1.Reg.18.a] propter defectũ terreſtris alimoniæ : & ideo additur : *Cũ facta eſſet fames magna in omni terra.* Sicut dicitur : Erat fa- [Pſal.58.b] mes vehemens in Samaria, &c. Vnde verificatũ erat de filiis Iſrael illud Pſalmographi : Famẽ patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Quia circuibat rex & diſpenſator domus ſuæ ad inuenienda paſcua. Et licet eſſent in tanta neceſſitate, ſubiungitur : *Et ad nullam illarum mis-* [3.Reg.18.a] *ſus eſt Elias*, vt eas per miraculum releuaret à penuria fa- [Pſal.106.a] mis, vt ſic verificaretur in eis illud : Eſurientes, & ſitientes : anima eorum in ipſis defecit. Sed extraneam releuauit, vnde additur : *Niſi in Sarephta Sidoniæ, ad mulierem* [3.Reg.17.b] *viduam.* Secundum quod ſcribitur : Dictum eſt Eliæ : Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum : & manebis ibi : præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt paſcat te : immo ipſa per te. Aliud exemplum ad confirmationem prædictorum de Eliſæo introducitur, cum ait : *Et multi* [4.Reg.7.a] *leproſi erant in Iſrael ſub Eliſæo propheta.* Vnde dicitur, quod tempore Eliſæi erant quattuor viri leproſi iuxta introitum portæ Samariæ. Et multi alij in neceſſitate conſimili. *Et nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Sy-* [4.Reg.5.d] *rus.* Dicitur, quod Naaman deſcendit, & lauit in Iordane ſepties iuxta ſermonem viri Dei : & reſtituta eſt caro eius, ſicut caro pueri paruuli, & mundatus eſt. Et hoc, iuſto Dei iudicio, quia non erant digni. Et à ſimili etiam, ſecundum imitationem prædeceſſorum, oſtendebat eos indignos ad miraculorum ſuſceptionem. Simi- [Mat.23.d.] le habetur in Matthæo : Itaque teſtimonio eſtis vobis metipſis, quia filii eſtis eorum, qui prophetas occide- [Act.7.f] runt. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Et in act. Dura ceruice, & incircumciſi cordibus, & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut patres veſtri, & vos. Quem prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? &c. E ſic manifeſte ſunt conuicti, quia defectus miraculorum non erat imputandus impotentiæ vel negligentiæ Chriſti, ſed potius ipſorum inuidiæ, & incredulitati : & ſic digni erant, qui miraculis priuarentur, ſicut priuati etiam fuerant patres ipſorum. Et no- [Senſus ſpiritualis.] ta hic ſpiritualiter, quod his duobus exemplis oſtendit indignitatem Iudæorum reſpectu gentilium : quantum ad vniuerſalem defectum pœnitentiæ, & vniuerſale contagium malitiæ : quod in Iudæis remanſit non cura- [Clauſura cæli.] tum, ſed in gentilibus eſt ſanatum per Chriſtum. Clau-

A ſura enim cæli deſignat defectum gratiæ, & doctrinæ. Cauete, ne forte decipiatur cor veſtrum, & recedatis à Domino. Et deinceps : Iratusque Dominus, claudat [Deut.11.c] cælum, & pluuiæ non deſcendant, nec terra det germen ſuum. De qua pluuia in Pſalmo : Pluuiam voluntariam [Pſal.67.] ſegregabit Deus hereditati tuæ, &c. Et ex hoc fit fames, & indigentia omnis boni. Iob : Attenuetur fame robur [Iob.18.c] eius, & inedia inuadat coſtas illius. Et nota, quod dici- [Pluuiæ priuatio quid.] tur ſubtracta eſſe pluuia annis tribus & menſibus ſex, quia tribus annis & dimidio, quibus Dominus prædicauit, non receperunt pluuiam gratiæ, exigentibus peccatis ſuis, quamuis enim ſuper ſe veniret imber, Idæa tamen non recepit. Terra ſæpe venientem ſuper ſe bi- [Heb.6.b] bens imbrem, & germinans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo : proferens autem ſpinas ac tribulos, reproba eſt, & maledicto pro- B xima, &c. Interea autem temporis mittitur verus Elias prædicator ad viduam in Sarepta Sidonis, quæ recte deſignat gentilitatem, ſicut oſtendit Beda in Gloſſa. Saluata enim eſt gentilitas, populo Iudæorum dereli- [Beda to.5. lib.2 in Luc.] cto, ſecundum illud : Quoniam repellitis verbum Dei, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ : ecce conuertimur ad gentes. Infectio autem lepræ, deſignat corruptio- [Luc.4.c] [Act.13.g] nem malitiæ, quæ fuit in omnibus ante aduentum Chri- [Lepra quid ſignificet.] ſti, ſecundum illud Pſalmi : Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, &c. Ab hac non eſt curata Iudæa. Mun- [Pſal.13.a] dare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis : ſed nec [Ezec.24.d] mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationẽ meam in te. Sed Naaman à lepra mundatur, qui inter- [Naaman.] pretatur decor. Et deſignat gentium populum ſacra- [Bed.vt ſu.] mento baptiſmi decorum factum, & omni feditate mentis, & corporis expurgatum. Et Oſeas : Vſquequo non [Oſee.8.b] C poterunt emundari? Secundum illud Ezechiæ : Effun- [Ezec.36.e] dam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Et ſic ſecundum vtrumque intellectum fuit hic confutatio infidelium Iudæorum.

Et repleti ſunt omnes &c. Poſtquam deſcripta eſt confutatio detrahentium, ſubiungitur hic declinatio perſequentium. Habet autem hæc pars, duas. In prima deſcribitur malignantium perſecutio : in ſecunda vero perſequentium declinatio, ibi : *Ipſe autem tranſiens, &c.* Ad deſcriptionem ergo perſecutionis malignantium tria introducuntur, ſcilicet iracundia mentis, violentia operis, & perfidia ex parte finis intenti. Inſinuat ergo iracundiam mentis, in hoc, quod dicit : *Et repleti ſunt omnes in ſynagoga ira, hæc audientes.* Vnde verificatum eſt [Amos 5.c] illud : Odio habuerunt corripientem in porta, &c. Pro- D pter quod dicitur in Prouerbiis : Noli arguere deriſo- [Prou.9.b] rem, ne oderit te : Argue ſapientem, & diliget te. Vnde ex auditu veritatis non ſunt eruditi, ſed potius irritati : contra quod dicitur : Ne ſis velox ad iraſcendum, quia [Eccl.7.b] ira in ſinu ſtulti requieſcit. Et Iob : Vere ſtultum inter- [Iob.5.a] ficit iracundia : quia ſicut dicitur, ira non habet miſeri- [Prou.27.] cordiam, nec erumpens furor.

Violentiam autem operis inſinuat, cum addit : *Et ſurrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem*, tamquam blaſphemum : ſic enim erat præceptum : Educ blasphemum extra caſtra. Et poſt : Et lapidet eum populus vniuer- [Leu.24.c] ſus. Et ſic verificata eſt illa parabola, in qua dicitur, quod [Mat.21.d] filium patris familias eiecerunt coloni extra vineam. [Iſa.5.b] Vinea enim Domini exercituum, domus Iſrael eſt : Sic [Act.7.g] fecerunt Stephano : Impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et eiicientes eum extra ciuitatem, lapidabant, E & cet. Vnde Saluator poterat eis dicere illud : Non- [Iud.11.b] ne vos eſtis, qui odiſtis me, & eieciſtis de domo patris mei?

Perfidiam autem ex parte finis intenti explicat, cum adiungit : *Et duxerunt illum vsque ad ſupercilium montis, ſuper quem ciuitas illorum erat ædificata.* Ad locum præruptum ducebant ad præcipitum. Vnde poterat dici po- [2.Reg.20.] pulo illi inſano, illud ſapientis mulieris : Quare præcipitas hereditatem Domini? In hoc autem quod præcipitare eum volebant, peiores diabolo erant : ſicut dicit

[Sup. eod.] Beda. Quia quod ille tantum dixit verbo: Mitto te hinc deorsum, hoc isti conati sunt facto: sed non valuerunt, [Ioan.10.d] quia ipse habebat potestatem ponendi animam suam: nemo autem tollendi ab eo, sicut dicitur. Vnde [Beda to.5. lib.2. in Lucam cap.4.] Beda: Non à Nazaraeis praecipitari, non à Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi: non alia, vel alia voluit morte consummari, sed crucis expectare voluit triumphum. Ipsa enim est typus monarchiae singularis. Vt in nomine Iesu omne [Phil.2.b] genu flectatur. Et hinc est, quod cacumina crucis caelos ostendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

Ipse autem transiens, &c. Hic notatur declinatio persequentium perfecta, quia fuit sine detentione, sine impulsione, sine portatione. Vnde non poterant ei violentiam facere nec trahendo, nec impellendo, nec portando. Ad ostendendum igitur, quod non fuit violentia detentionis dicitur: *Ipse autem transiens*. Vnde [Amb. to.3. lib.4. in Lucam c.4.] Ambrosius: Quod capitur, à paucis & tenetur, voluntatis est. Quod à populo modo non tenetur, sed transit maiestatis est. [Cant.2.b] Vnde nihil poterat actum virtutis suae retardare. Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. Fuit autem iste transitus à virtute propria, sed Petri [Act.12.b] in virtute aliena. Qui transeuntes primam, & secundam custodiam, venerunt, &c.

Ad ostendendum, quod non fuit violentia impulsionis, subditur: *per medium eorum*, quasi diceret: Certus, quod non possit ab aliquo superari. Vnde poterat dicere illud: [Psal.26.] Si consistant aduersum me castra non timebit cor meum. [Ioan.10.g] Simile dicitur: Quaerebant eum apprehendere, scilicet ad lapidandum, & exiuit de manibus eorum, per medium vadit, quia mediator Dei & hominum, semper diligit medium. Vnde: [Ioan.1.d] Medius vestrum stetit, quem vos nescitis.

Ad ostendendum vlterius, quod non fuit violentia vectionis, subditur: *Ibat*: scilicet propria virtute, sicut animalia, [Ezec.1.d] de quibus in Ezechia dicitur, quod ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. *Ibat*, scilicet non in praeceps, sed descendebat, vt dicit [Beda] Beda, sub rupem, illi cedente petra, & ipsum suscipiente, vt illi ad eum non possint attingere, vnde poterat dicere illud: [Ioan.7.e] Quaeretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. In quo ostenditur simul Domini potentia, quia non poterant illum laedere: sed & lapides obediebant ei. Ostenditur & patientia, quia cessit, nec eos laesit, sicut dicitur, quod Iudaei tulerunt lapides, vt iacerent in eum: [Ioan.8.g] Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo. Nota hic, quod quattuor modis est Domino Iesu [Mat.2.e] mors tentata. Quidam tentauerunt gladio perimere, [Ioan.8.g] sicut Herodes. Quidam praecipitio, vt hic. Quidam [Math.27.] lapidatione, sicut Iudaei. Quidam crucifixione. Spiritualiter enim Christus crucifigitur in nostra redemptione. [Heb.6.b] Vnde dicitur de his, qui prolapsi sunt: Rursus sibimetipsis crucifigentes filium Dei, &c. Lapidatur autem [Mat.23.d] in obduratione: Hierusalem, Hierusalem quae occidis prophetas, & lapidas eos, &c. Vbi ostenditur obduratio Iudaeorum. Praecipitatur autem in desperatione: [Hier.22.b] Succident electas cedros tuas, & praecipitabunt in ignem. Et hoc est in desperatione. Sed gladio perimitur [Psal.56.a] in blasphematione, secundum illud: Filij hominum, dentes eorum arma & sagittae, & lingua eorum gladius acutus.

Et descendit in Capharnaum, &c. Postquam ostendit doctrinam Christi authenticam ex merito vitae, & testimonio scripturae, hic modo ostendit ex miraculo potentiae, vt in ore trium stet firmum auctoritatis testimonium. Habet autem haec pars, tres. In prima proponitur communicatio doctrinae Christi. In secunda, confirmatio virtutum miraculi, ibi: *Et in synagoga erat, &c.* In tertia, acceptio eiusdem à multitudine populi, ibi: *Facta autem die egressus ibat, &c.* Circa autem communicationem doctrinae Christi quattuor exprimuntur, scilicet locus, tempus, effectus, & virtus. Ex his autem quattuor colligitur doctrina Christi fuisse humilis, ce-

A lebris, admirabilis, & sublimis. Humilis, inquam, ostenditur ex situ loci, quem notat, cum dicit: *Descendit in Capharnaum ciuitatem Galilaeae.* Descensus enim in [Christi descensus humilitatem significat.] Christo signum est humilitatis, sicut ascensus in superbis signum est elationis. Vnde: [Cant.6.d] Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallis. Ad quod etiam designandum, dicitur: [Sup.3.e] quod descendit Spiritus corporali specie, & cetera. Et ideo ipse dicebat: Descendi de caelo, non vt faciam voluntatem meam, & cetera. [Ioan.6.d] Et haec magna est humilitas, & hanc docuit verbo: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Exemplo: [Matt.11.d] Si ego laui pedes vestros, & cetera, exemplum enim dedi vobis. [Ioan.13.b] Huic etiam competit, quod ciuitas illa erat in confinio gentium & Iudaeorum in finibus Zabulon & Nephthalim, vt sic ostenderet se nō despicere gentiles, B ratione culpae aut idololatriae. Primo tempore alleuiata [Isa.9.a] est terra Zabulon, & terra Nephthalim, & nouissime aggrauata est via maris trans Iordanem Galilaeae Gentium. [4.Reg.15 f] Huc accedit, quod istae duae tribus, prius caeteris migrabant, sicut dicitur. Et ideo tamquam despectiores, primo fuerant visitandae.

Celebris autem ostenditur ex tempore sollemni, [Sabbatis vacandum legi diuinae.] cum additur: *Ibique docebat illos sabbatis*. Tunc enim populus veniebat ad audiendam legem, quia cessabant ab omni opere seruili, sicut praecipitur. [Leu 23.a] Et ideo Baruch: Legite librum istum, quem misimus ad vos recitari in [Baruch.1.b] templo Domini, in die sollemni, & in die opportuno. Sic etiam Paulus sabbatis docebat, secundum quod dicitur: Moyses à temporibus antiquis, habet in singulis [Act.15.d] ciuitatibus, qui eum praedicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. In quo erudimur secundum consilium: Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, [Eccli 38.c] & qui minoratur actu, sapientiam percipiet. Et etiam erudimur in diebus sollemnibus, & in conspectu multitudinis, maxime intendere diuinis laudibus & praedicationibus. Vnde in Psalmo: Narrabo nomen tuum [Psal.21.c] fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabo te. Et rursus: In Ecclesiis benedicite Deo de fontibus Israel. [Psal.67.c]

Admirabilis autem ostenditur ex stupore populi, cum additur: *Et stupebant in doctrina eius*, & hoc, quia aliquid magnum, & insolitum in ea imaginabantur. Sic & in doctrina Apostolorum, post Spiritus sancti Aduentum: [Act.2.b] Stupebant autem omnes, & mirabantur ad inuicem, &c. [Iob.12.d] Iob: Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in D stuporem. Nec mirum, quia sicut dixerunt ministri: [Ioan.7.g] Numquam sic locutus est homo.

Sublimis vero ostenditur ex virtute singulari, & hoc notat, cum addit: *Quia in potestate erat sermo ipsius*. Siue quia loquebatur, vt Dominus omnipotens, secundum illud: Admirabantur turbae super doctrina eius. [Matt.7.d] Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Siue quia sermoni iuncta erat virtus, faciens mirabilia secundum illud: Sermo illius potestate plenus est. [Eccl 8.a] Et infra: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta potens in opere, & [Inf.24.c] sermone. Siue etiam, quia verba eius spiritualem virtutem sapiebant, secundum illud Psalmi: Dabit voci suae vocem virtutis. [Psal.67.d] Sic & Apostolus: Sermo meus, & praedicatio mea non in suasibilibus humanae sapientiae verbis, [1.Cor.2.a] sed in ostensione spiritus, & virtutis. Nec mirum si E sermoni eius erat virtus coniuncta, quia ipse est Dei virtus, & sapientia. [1.Cor.1.c] Et ideo dicitur: Portans omnia verbo virtutis suae. [Heb 1.a]

Et in synagoga erat, &c. Post communicationem doctrinae Christi, sequitur hic comprobatio per virtutem miraculorum. Ostenditur autem haec virtus admirabilis in Christo docente, tripliciter. Primo respectu sexus virilis. Secundo respectu muliebris ibi: *Surgens autem Iesus*. Tertio respectu omnis sexus, & aetatis, ibi: *Cum autem sol occidisset*. Rursus alia differentia est ex parte naturae, quia primum miraculum consistit in liberatione hominis à daemone: secundum in liberatione mulieris à febre: tertium in liberatione ab vtrisque indifferenter. Rursus, primum est in loco eruditionis, quia in syna-

goga: secundum vero in loco refectionis, scilicet in domo Simonis: tertium in loco requietionis, quia post solis occasum. Postremo, primum horum ostenditur factum fuisse mane: secundum circa meridiem, quia hora comestionis: tertium circa solis occasum. Ex his autem omnibus claret, quod Christus habet posse super omnem personam, & super omnem naturam, & in omni loco, & in omni tempore: ac per hoc sufficienter ostenditur authentica doctrina eius per virtutem multitudinis miraculorum. Præmittitur autem primo miraculum hominis dæmoniaci curati. Circa cuius quidem curationem, notanda sunt quattuor concurrentia, quæ faciunt ad manifestandam Christi potentiam: ex parte dæmoniaci, status manifestæ miseriæ: ex parte dæmonis, sentimen diuinæ præsentiæ: ex parte Christi, operatio immensæ potentiæ: ex parte populi, exhibitio debitæ reuerentiæ: quæ omnia conuenientissime describuntur ab Euangelista ad præsentis miraculi magnificentiã. Ex parte igitur dæmoniaci ostenditur status manifestæ miseriæ, cum dicitur: *Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum*, quia in communi apparebat omnibus, quod erat à dæmone obsessus. Vnde in loco communi erat, quia in synagoga, vbi multi conueniebant, secundum illud: Ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt. In hac erat homo habens spiritum immundum ab effectu, quia immundum facit. Spiritum immundum auferam de terra. Immundus iste spiritus dicitur, quia semper immunditiam suggerit. Vnde in Apocalypsi: Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum.

Ex parte vero dæmonis, ostenditur sentimen diuinæ præsentiæ cum dicitur: *Et exclamauit voce magna, &c.* vt ex vi clamoris ostenderetur in dæmone passio doloris. Ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis. & vos clamabitis præ dolore cordis. & præ contritione spiritus vlulabitis. Vnde colligitur ex clamore, quod in dæmone fuit dolor, & tremor, ex sentimento præsentiæ Christi. Vnde Augustinus: Vtinam sicut Deum dæmones iudicem, sic homines agnoscerent Saluatorem: dæmones viderunt, & contremuerunt, homines vero viderunt & occiderunt. O quanta infelicitas, homines peiores dæmonibus inueniri. Vnde ipse timor compulit veritatem confiteri, scilicet, quod Christus esset destructor dæmonum, & sanctificator hominum. Propter primum additur, dicens: *Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos.* *Sine*, id est, cessa ab afflictione & nostra persecutione, quia importabilis est. Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat. Vel, *Sine*, id est permitte me elongari à te, quia nobis, & tibi, quasi diceret, nulla conuentio: & ideo simul esse non possumus. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras. Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Et quod non sit communicatio, ostendit, cum adiungit: *Venisti perdere nos.* Repente consurget perditio eorum. Vnde: In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. Et nota, quod duplex est perditio dæmonum. Vna scilicet propter peccatum superbiæ, qua perditi sunt ab initio. Perdidi te, o Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum. Alia propter peccata superaddita, ob quæ perdentur in extremo iudicio, cum auferetur omnis potestas & infligetur omnis pœna debita. De qua; Iuxta est dies perditionis. Et hæc perditio non fiet omnino ante diem iudicij, vnde: Venisti huc ante tempus torquere nos? Sed tantum à tempore Christi inchoata est. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Non solum autem confitetur ipsum destructorem dæmonum, sed etiam Christum factorem hominum, cũ adiungit: *Scio te, qui sis, sanctus Dei*, ille scilicet, de quo Daniel: Vngatur Sanctus sanctorum. Hoc autem non sciebat certa scientia, cum dicatur: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed cognoscebat coniecturando. In similitudinem arioli & coniectoris æstimat quod ignorat. Existimabat enim hoc per pœnam, quam sentiebat.

Ex parte autem Christi ostenditur operatio immensæ potentiæ, cum adiungitur: *Et increpauit illum Iesus, dicens: Obmutesce*, tamquam enim omnipotens dæmoni sola increpatione silentium imponit. Ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum. Et sequitur: Increpet Dominus in te, satan, & increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem. Licet autem vera diceret, tamen silentium imponebat, quia vt dicitur: Non est speciosa laus in ore peccatoris. Vnde & in Psalmo: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Vel ideo prohibuit, quia dolose loquitur, & immiscet frequenter falsa veris. Vnde super illud: Non sinebat ea loqui, dicit glossa, ne, dum viderent vera loquentem, sequerentur errantem. Et ideo in Psalmo: Muta fiant labia dolosa. &c. Ostendit autem hic vanam gloriam esse vitandam, vt in vanis & falsis laudibus nemo quærat laudari. Exemplum est de Paulo. Non autem solum imponit silentium increpando, verum etiam expellit præcipiendo, cum additur: *et exi ab eo.* Iam impletur illud Abacuc: Egredietur diabolus ante pedes eius. Et ideo sequitur: *Et cum proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo.* In quo ostenditur iracundia diaboli, quia iniuitus exiit, & cum murmure. Vnde Marcus: Discerpens eum, &c. exiit ab eo. Hoc autem facit diabolus, cum videt se perdere, quod male possidet. Descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, & cetera. Sed ira eius non læsit, Domino prohibente. Vnde subditur: *Nihil que eum nocuit.* Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo. Ex hoc autem colligitur, quod diabolus habet semper voluntatem nocendi, quia hanc habet à semetipso, sed potestatem nocendi non semper, nisi quantum, & quando permittitur à Deo iusto modo. Vnde: Non est potestas nisi à Deo. Et ideo Petrus: Et quis est, qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis.

Postremo ex parte populi ostenditur exhibitio debitæ reuerentiæ, cũ subditur: *Et factus est pauor in omnibus.* Hoc dicitur, quantum ad reuerentiam secundum actum cordis. Nec mirum, quia columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. Vnde Iob: Pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et hoc ad aspectum tanti miraculi: Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, &c. Et in Hieremia: Quis non timebit te, o rex gentium? Quantum vero ad actum oris, adiungitur: *Et colloquebantur ad inuicem dicentes*, scilicet alter ad alterum conferendo. *Quod est hoc verbum*, id est, res digna verbo, sicut accipitur: Non fuit verbum, quod non monstraret eis Ezechias in domo sua. *Quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt*: potestate præcipiente, & virtute faciente. Nec mirum: potestas, & terror apud Deum est, qui facit concordiam in sublimibus. Sed hoc imperium non est humanum, nec etiam angelicum. Vnde in canonica Iudæ dicitur: Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: imperet tibi Deus. Et quia hoc magnum & inusitatum erat, non reticendum, sed cum reuerentia diuulgandum. Ideo sequitur: *Et diuulgabatur fama de illo, in omnem locum regionis.* Sic de Salomone dicitur: Ad insulas longe diuulgatum est nomen tuum. Sic de Dauid: Diuulgatum est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes. Sic de Ozia: Diuulgatum est nomen eius vsque ad introitum Ægypti, propter crebras victorias. Nota, quod fuit diuulgatum nomen Dauid ratione iustitiæ: nomen Salomonis, ratione sapientiæ: nomen vero Oziæ, ratione potentiæ: nomen Christi, ratione omnis excellentiæ & dignitatis, & supereminentiæ.

Christi potestas maxima.
Ioan. 18. c
Zach. 13. c
Spiritus immundus ab effectu.
Apoc. 16.
Isa. 65. c
Io. 13. e
2. Cor. 6. c
Prou. 24.
1 Ioan. 3. b
Perditio dæmonum est gemina.
Ezech. 28. d
Deut. 32. e
Matth. 8. d
Ioan. 12. d
Dan. 9. f
1. Cor. 2. b
Luc. 23. a
Zach. 3. a
Eccli. 15. b
Psal. 49.
Marc. 1. d
Psal. 30. d
Act. 16. d
Abac. 3. a
Marc. 1. c
Apoc. 12. c
Isa. 11. b
Diabolus semper habet nocendi voluntatem.
Rom. 13.
1. Pet. 3. b
Iob. 26. c
Idem 4. c
Psal. 138. c
Hier. 10. a
Verbum, id est, res verbo.
4. Reg. 20. a
Iob. 25. a
Iudæ. b
Eccli. 47. c
1. Par. 14. d
2. Par. 26. c

Surgens autem Iesus de synagoga, &c. Post miraculosam curationem sexus virilis à dæmone, sequitur hic miraculosa curatio sexus muliebris à febre. Quæ ab Euangelista describitur hoc ordine: Primo notatur ipsius febris incommodum: secundo vero intercessionis adiutorium: tertio curationis remedium: quarto perfectæ liberationis indicium. Hæc enim quattuor concurrunt ad præsens miraculum consummandum. Quantum igitur ad ipsius febris incommodum, dicitur, quod cõpellebat socrum Simonis iacere in domo. Vnde dicitur: *Surgens autem Iesus de synagoga, introiuit in domũ Simonis*, scilicet, vt potestas eius, quæ communiter manifestata fuerat coram omnibus, in domo secretius manifestaretur coram simplicibus, & coram suis imitatoribus. In domo enim erat mulier curanda, non in synagoga, ad insinuandum quod dicitur: Docere autem, mulieri non permitto. [1.Timo.2.d] Ad hunc ingressum mouebat misericordia, propter mulieris miseriam releuandam, quam exprimit, cum dicit: *Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.* In quo designatur infirmitatis grauitas, quæ disponit ad gratiam, iuxta illud: Infirmitas grauis sobriam facit animam. [Eccli.31.a] Licet autem esset grauis, poterat tamen de ea dici illud: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei: [Ioan.11.a] quam gloriam non solum debuit in altero sexu ostendere, sed in vtroque, quia sicut vterque lapsus fuerat, ita & vterque pertinebat ad redemptionẽ. [Sup.2.a] Vnde in Christi natiuitate fuit Ioseph cum Maria, in Christi prædicatione discipuli & mulieres, [Inf.8.a] secundum quod dicitur: In passione Maria, & Ioannes: [Ioan.19.g] In resurrectione discipuli & Magdelena. [Ioan.20.a] Sic vir & mulier ad Dei gloriam ostendendam curantur, & à grauiori mulier, quam vir, quia pluribus pœnis est subiecta. [Gen.3.d] Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore Paries filios, & sub viri potestate eris.

Quantum vero ad intercessionis suffragium, subditur: *Et rogauerunt illum pro ea.* Discipuli & illi, qui aderant. Quamuis enim Dominus velit dare nihilominus vult rogari, secundum illud: [Psal.80.b] Et inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me. Inuocabis, & Dominus exaudiet te: clamabis, & dicet: Ecce adsum. [Isa.58.c,d] Et in fine: Os enim Domini locutum est. Et nota, quod Dominus alium curauit sine precibus, sicut dæmoniacum prius: [Sup.eod.f] alium precibus alienis, vt hic: alium precibus propriis, vt leprosum. [Inf.5.c] In quo signatur, quod tripliciter animas peccatrices curat gratia Saluatoris, nunc intercedente sola benignitate suæ clementiæ. [Rom.2.a] Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? [Iac.5.c] Nunc interueniente oratione Ecclesiæ. Infirmatur quis in vobis: inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei saluabit infirmum. Nunc vero interueniente proprio gemitu: [Exod.6.a] Ego audiui gemitum filiorum Israel. Audiui orationem tuam, & vidi lacrymam tuam, ecce sanaui te. [4.Re.20.b] Et ideo dicebat anima sancta: Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me, &c. [Psal.29.a]

Quantum ad curationis remedium, adiungitur: *Et stans super illam, imperauit febri: & dimisit illam.* Imperat autem tamquam Dominus, & Rex. [Eccl.5.b] Sic: Insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Et quia non est ei impossibile omne verbum: [Psal.148.a] Ideo ipse dixit, & facta sunt. Vnde ad præceptum eius, *dimisit illam*, scilicet febris, secundum illud: [Psal.148.b] Præceptum posuit, & non præteribit. Nec mirum: quia omnia, quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. [Hier.5.e] Me ergo non timebitis, ait Dominus, & à facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit. Vnde miro modo in hoc arguitur, & reprehensibilis ostenditur peruicacia humanæ voluntatis, quia omnis creatura sensibilis, & quod plus est, defectus pœnalis, obedit diuinis imperiis, quibus homo miserabilis contradicit.

Postremo quantum ad perfectæ liberationis indiciũ, subditur: *Et continuo surgens ministrabat illis.* Hoc autem est certum perfectæ curationis indicium, quia nullæ remanserunt reliquiæ, quia statim facta est potens ad motum, & potens ad obsequium. Surrexit enim, & ministrabat eis, tamquam bona matrona, & quasi altera Martha, de qua infra: Martha autem satagebat circa frequẽs ministerium. [Inf.10.] Et tales merentur diuinum beneficium. Dicit puer Elisæus Sunamitidi: [4.Reg.4.c] Ecce sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis, vt faciam tibi? Talem viduã dicebat Apostolus esse eligendam: Vidua deligatur non minus sexaginta annorum, [1.Tim.5.b] quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsequuta est.

Notandum autem, quantum ad sensum allegoricum, [Sensus allegoricus.] quod curatio viri à dæmone, significat curationem gentis populi ab errore, in cuius rei figuram dicitur: Occurrent dæmonia, onocentaurus, & pilosus clamabit alter ad alterum. [Isa.34.d] Hoc dicitur de Idumæo, sub figura gentilitatis. Hoc dæmonium eiicitur per fidem Christi, secundum illud: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, &c. [Mar.vl.d] Serpentes, inquam, diffundentes virus erroris, qualis fuit, de quo Apostolus: Timeo autem, ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo. [2.Cor.11.] Per curationem socrus Simonis à febre, significatur curatio synagogæ ab æstu carnalis concupiscentiæ, quo inardescit ille populus carnalis. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquente. [Osee.7.b] Et ideo præmittitur curatio viri, quia sicut dicitur: Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. [Rom.11.d]

Secundum sensum moralem, [Sensus moralis.] curatio hominis à dæmone significat curationem à peccatis spiritualibus, secundum quod dicitur: Exagitabat eum, scilicet Saul, spiritus nequam, à Domino. [1.Reg.16.] Et infra: [Inf.11.] Cum immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam, vnde exiui, &c. Curatio mulieris à febre est curatio animæ à peccatis carnalibus: [Eccl.23.c] Anima calida, quasi ignis ardens, non extinguetur, donec aliquid glutiat. Vnde Beda: [Beda to.5. li.2. in cap. 4.Lucæ.] Homo à dæmonio liberatur, cum animus ab immunda cogitatione purgatur. Femina à febribus, cum caro à feruore concupiscentiæ refrenatur. Et ideo homo in medio synagogæ eliditur, quia qui spiritualibus peccatis detinetur, indiget humiliari in conspectu hominum. Psalmus: Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum, & liberauit me. [Psal.114.a] Ista vero liberatur, Domino stante super eam in domo, quia est cum diuina gratia custodia disciplinæ. In filia non auertente se, firma custodiam, ne, inuenta occasione, vtatur se. [Eccli.26.b] Et ideo: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. [1.Cor.9.d]

Cum autem sol occidisset, &c. Hic post curationem sexus virilis & muliebris, subiungitur curatio vniuersalis respectu omnis sexus, ætatis, & infirmitatis. In qua manifestatur admirabilis potentia Christi ex quattuor, scilicet, ex varietate languorum, ex facilitate curationum, ex confessione dæmonum, ex cohibitione spirituum immundorum. Primo ergo introducitur varietas languorum in hoc, quod dicit: *Cum autem sol occidisset omnes, qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum*, vt scilicet curaret, & merito, quia: Vere languores nostros ipse tulit, &c. [Isa.53.a] Et in Actis: Pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo. [Act.10.f] Et sine distinctione, quia super omnia potest æqualiter. Vnde: Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. [Sap.16.a] Vnde & Matthæus dicit: [Matt.4.d] Circuibat Iesus, &c. dein. sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et nota, quod adducebant post solis occasum, vt ostenderetur, quod Christus non tantum interdiu, sed etiam noctu solicitus & potens erat circa salutem humani generis, quod figuratum est in Iacob: Die noctuque æstu vrgebar, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. [Gen.31.e] Et in sapientia: [Sap.19.d]

In omnibus magnificasti populum tuum Domine, & honorasti & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis. Vel ideo post solis occasum, vt ostenderet vitandam esse gloriam hominum. Vnde reprehendit pharisæos: Omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. Aut ideo post solis occasum, vt designetur per passionem, acquirendum esse generale remedium. Christus enim sol est, secundum illud: Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Iste occubuit in passione. Vnde Amos: Occidet sol in meridie. Et tunc plus sanati sunt, quod signatum est in morte Samsonis, qui interpretatur sol eorum. Vnde Beda: Solis occubitus est passio Christi, per quam plures sanantur dæmoniaci, & ægroti, quam ante.

Matt.23.a *Mal.4.a* *Amos 8.c* *Iud.16.g* *Beda to.5. li.2.in Luc. cap.4.*

B Secundo additur facilitas curationum, cum additur: *At ille singulis manus imponens, curabat eos.* Faciliter curabat, quia sine interpellatione, sed sola manus impositione sanabat. Nec mirum, quia secundum quod dicitur: Non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat. Et nec solum poterat hoc per se, sed etiam aliis communicare, secundum illud: Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et nota, quod singulis imposuisse dicitur sine exclusione, sicut dicitur in Actis: Non est personarum acceptor Deus. Et ideo in Psalmo: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Et hoc est, quod dicitur: Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Et ideo dicitur: *Curabat eos, &c.* scilicet omnes ad se venientes, quia dicitur: Eum, qui venit ad me, non eiiciam foras. Nec mirum, nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum.

Isa.59.a *Mar.16.* *Act.10.* *Psal.44.* *Sap.6.b* *Ioan.6.d* *Rom.10.c*

C Tertio subditur confessio dæmonum, cum ait: *Exibant autem dæmonia à multis clamantia*, scilicet præ dolore, & timore, & admiratione. Clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Sed cassus erat eorum clamor. Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret. Vel clamantia, propter publicam veritatis annunciationem. Et ideo subditur vera confessio. *Et dicentia: quia tu es filius Dei.* Hoc autem non dicebant ex certitudine, sed ex coniecturatione propter potentiæ magnitudinem. Et ideo prius dixit dæmon: *Scio te, quia sis sanctus Dei*, nunc quod filius Dei, quia per maiora experimenta in cognitione profecerat: hoc autem, quod ex coniectura confitebantur dæmones, non confitebantur corde, de quo: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Cui dicere, respondet verbum, quod est cum amore dicere. Non etiam opere confitebantur, de quo: Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Sed solum ore dicebant, & corde odiebant, & opere negabant. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Nec mirum, quia secundum quod dicitur in Psalmo: In inferno autem quis confitebitur tibi? nullus, scilicet, confessione meritoria, sed omnes confessione extorta, & necessaria. Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes &c.

Isa.65.c *Psal.17.d* *Sup.eod.f* *1.Cor.12.a* *1.Ioan.4.b* *Tit.1.d* *Psal.6.a* *Sap.5.a*

Postremo additur cohibitio spirituum immundorum, cum subiungitur: *Et increpans non sinebat ea loqui*, vt verificetur illud: Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. *Non sinebat ea, &c.* Frequenter Dominus obicem ponit malignantibus. Vnde: Etenim non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Vel ideo non sinebat, quia per dæmones manifestari nolebat, vnde subditur: *Quia sciebant ipsum esse Christum*, id est, probabiliter coniiciebant. Non enim innotuit dæmonibus, vt dicit Augustinus, vt splendor & lux, sed per quandam virtutis suæ efficaciam. Nolebat autem Dominus sui nominis cognitionem per dæmones diuulgari, tum quia indigni erant, tum etiam quia odiosi, tum etiam quia fraudulenti: & ideo talis confessio nec conueniebat Deo, nec congruebat dæmoni, nec proderat homini. Beda: Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet, vt specie veritatis testimonium fraudis obtexat. Ex quo nobis datur intelligi quod qui in prædicando Christum, veris falsa permiscent, omnino sunt cohibendi, sicut hæretici. Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Si qui autem vera prædicent, non tamen intentione recta, sustinendi sunt: & de talibus dicitur: Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo? Si autem prædicant vera & bona, & tamen non faciunt, nihilominus sunt audiendi. Super Cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Et tales designati sunt per illum, de quo dicitur, quod prædicabat Christum non sequens eum, quem Dominus noluit prohiberi. Ex prædictis liquet, quod Saluatoris potestas per omnem modum est manifestata.

Psal.105.a *2.Mar.6.* *Aug.lib.8. de Ciu.Dei cap.21.to.5.* *Beda to.5.* *lib.2.in Luca cap.4.* *1.Cor.5.b* *Phil.1.c* *Matt.23.a* *Inf.9.f*

B *Facta autem die, &c.* Post communicationem doctrinæ Christi, & confirmationem ipsius per operationem miraculorum, subiungitur hic tertia acceptatio eiusdem à multitudine populi. Ad hoc autem, quod doctrina aliqua debito modo auditoribus fiat accepta, oportet quod sit immunis ab ostentatione, ab ambitione, ab adulatione, & à personarum acceptione. His enim modis quattuor consueuit doctrinæ acceptio deprauari. Primo ergo ab acceptatione doctrinæ Christi excluditur ostentatio, cum dicitur: *Facta autem die, egressus ibat in desertum locum*, volens se magis humiliter occultare, quam impudenter ostentare, secundum illud: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Huius figura præcessit in Elia: de quo dicitur, quod relicto puero suo, solus perrexit in desertum, postquam fecerat miraculum ignis, consumentis holocaustum. Huius etiam figura præcessit in Dauid, qui dixit ad Ionathan: Dimitte me, vt abscondar in agro vsque ad vesperam diei tertiæ, idest, vsque ad resurrectionem. Ob quam etiam causam, dixit discipulis: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat. Et: Hæc locutus est Iesus, & abiit & abscondit se. Illud autem iter in desertum, & egressus de ciuitate, significat egressum vitæ secularis, & ingressum religionis. Desertum enim est locus paupertatis, asperitatis, & vtilitatis, contra tria, quæ sunt in mundo, secundum illud: Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Contra hæc statuit Dominus desertum religionis, in quo vouetur triplex votum, prædictis oppositum, scilicet continentiæ, paupertatis, & obedientiæ. Et ideo merito dicitur desertum. In hoc deserto moratus est Ioannes: Vnde Matthæus: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? in qua designatur humilitas, quæ non delectatur in vento laudum: nec deiicitur in vituperio derractionum, & conuitiorum. Sed quid estis videre? hominem mollibus vestitum: in quo ostenditur paupertatis asperitas. In hoc deserto fuit Christus, cuius figura præcessit: Morabatur Dauid in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph. Quia altissimam religionem tenuit Christus. Vnde Augustinus de vera religione: Omne peccatum prouenit, aut quia appetimus, quæ Christus contempsit, aut fugimus, quæ sustinuit. Satellites enim diaboli diuitias appetunt, Christus pauper esse voluit. Honoribus inhiant, rex esse noluit. Delicias cupiunt, crucifigi voluit.

Doctrina auditoribus accepta. *Psal.54.b* *3.Reg.19.a* *1.Reg.20.a* *Mat.14.b* *Ioan.12.f* *Desertum.* *1.Ioan.2.c* *Votum triplex.* *Matt.11.a* *1.Reg.23.b* *Aug.to.1. de ver.rel. cap.17.*

E Secundo excluditur ambitio, in hoc, quod sequitur: *Et turbæ requirebant eum, & venerunt vsque ad ipsum.* Non ipse se ingerebat ex ambitione, sed illi quærebant eum deuotione. Vnde dicitur: Qui cum cognouisset, quod venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit. In quo docuit, quod honoris officium non est assumendum, nisi homo requiratur. Vnde: Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, quemadmodum Aaron. In hoc etiam commendatur deuotio populi, quia latere volentem requirebat, cum tempus esset. Isaias: Quærite Dominum, dum inueniri potest. Et

Ioan.6.b *Heb.5.b* *Isa.55.b*

Oseas:

Osee 10.d Oseas: Tempus requirendi Dominum, cum venerit, A
qui docebit vos iustitiam. Et anima sancta in Psalmo:
Psal.26.c Exquisiuit te facies mea. Et quod deuote requirerent
eum, apparet, quia scilicet: *Venerunt vsque ad ipsum*, secun-
Isa 21. dum illud Isaiæ: Si quæritis, quærite, conuertimini, &
Matt.11.d venite. Vnde: Venite ad me omnes, qui laboratis, & o-
nerati estis, &c. Igitur quia deuote quæsierunt, inuene-
Sap.1.a runt, secundum illud: In simplicitate cordis quærite il-
lum. Et quia perfecta deuotio non solum facit quære-
re, sed detinere inuentum, ideo subditur: *Et detinebant*
Cant.3.d *illum, ne discederet ab eis.* Secundum illud Cantici: Inueni,
Pro.3.c quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, &c.
Nec mirum, quia: Lignum vitæ est his, qui apprehende-
rint eam: & qui tenuerint eam, beati. Vnde poterant di-
Psal.37. cere illæ animæ sanctæ: Ne derelinquas me, Domine,
Deus meus: ne discesseris à me. In quo ostenditur, quod B
Christus nec ambiebat honorem, antequam offerrent:
nec etiam iam oblatum, quia quasi violente detineba-
tur. Huius figura præcessit: Dimitte me, iam enim ascē-
Gen.32.f dit aurora. Quod dixit Angelus ad Iacob.

Tertio excluditur adulatio in hoc, quod additur: *Qui-
bus ille ait: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare re-
1.Thess.2. gnum Dei.* Non blanditur eis, sed ostendit se æqualiter
curare de omnibus. Vnde poterat dicere illud: Neque
enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut
scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, nec
quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque
ab aliis. Non enim quærebat hominib. placere, sed Deo,
& ideo dicit: *Oportet me euangelizare*, quia hęc est volūtas
Isa.61.a Patris. Vnde subdit: *quia ideo missus sum.* Ad annunciandū
mansuetis misit me. Et ideo oportebat, quia dicitur: C
Ioan.14.d Sicut mandatum dedit mihi pater sic facio. Missus au-
tem fuerat pauperibus euangelizare, secundum quod
habetur in auctoritate præmissa in Isaia. Missus et-
iam fuit euangelizare regnum Dei, sicut dicitur hic.
Et ideo colligitur, quod missus fuerat euangelizare pau-
Matt.5.a peribus regnum Dei. Vnde: Beati pauperes spiritu,
quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et vere ipso-
Matt.19.c rum, quia ait: Scriptum est: Amen dico vobis, quia
diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Quia ne-
mo potest habere illud regnum, nisi contemnat terre-
num. Et difficile pecuniæ ab habentibus contemnun-
tur: Ideo difficile acquirunt, quod pauperibus est pro-
missum.

Quarto vero excluditur personarum acceptio in
Mat.9.d hoc, quod sequitur: *Et erat prædicans in synagogis Galilææ*, D
scilicet omnibus indifferenter. Circuibat Iesus omnes
ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum. Hoc
decet facere bonum prædicatorem, propter illud: De-
Prou.5.c riuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diui-
Isa.32.d de. Et: Beati, qui seminatis super omnes aquas. Se-
Inf.8. men autem est verbum Dei. Bonus prædicator, & imi-
tator Christi, debet esse communis persona, vt Paulus:
Rom.1.b Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debi-
tor sum: ita quod in me promptum est, & vobis, qui
Zach.6.a Romæ estis, euangelizare. Quod significatum fuit à
Zacharia, in equis deferentibus quadrigam, id est legem
euangelicam, de quibus dicitur, quod isti sunt, quos mi-
Matt.vlt.a sit Dominus, vt perambulent terram. Vnde in fine
Matthæi dicitur prædicatoribus: Euntes ergo docete o-
Mar.vlt. mnes gentes. Et in fine Marci: Euntes in mundum vni- E
uersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ex præ-
dictis colligitur, si prædicator bonus, est acceptus homi-
nibus, vt sit acceptus Deo & Angelis eius, debet esse im-
munis ab ostentatione in signo, ab ambitione in animo,
ab adulatione in verbo, à personarum acceptione in fa-
cto, siue exercitio. Et hæc quattuor tangit Apostolus:
2.Cor.2.d Non, inquit, sumus, sicut plurimi adulterantes verbum
Dei (Quod fit quattuor modis prædictis) sed ex sin-
ceritate, sine personarum acceptione: sicut ex Deo, sine
ambitione: coram Deo, sine ostentatione: in Christo
Ioan.14.a loquimur, sine adulatione. Nam Christus
veritas est.

A quibus animi morbis debeat liber esse verus præco Christi.

CAPVT V.

FACTVM *est, cum turba, &c.* Supra egit Euangelista de
doctrinæ Christi confirmatione: In hac parte agit
de discipulorum vocatione. Et habet pars ista, duas, in
quarum prima describitur vocatio discipulorum de sta-
tu iustitiæ, in secunda de statu culpæ. *Post hæc, exiit, &
vidit*, & cetera. Prima pars habet duas. In prima pro-
ponitur discipulorum vocatio. In secunda vero vocato-
rum confirmatio per operationem miraculorum. *Et fa-
ctum est, cum esset in vna ciuitate*, & cetera. Ad vocatio-
nem autem discipulorum tria introducuntur: primum
est eruditio populi: secundum, operatio miraculi, ibi:
Vt cessauit autem loqui, &c. Tertium est vocatio Petri, i-
bi: *Quod cum videret Simon Petrus.* Primum horum spe-
ctat ad profunditatem sapientæ, per quam alios doce-
bat: secundum ad sublimitatem potentiæ, per quam mi-
racula faciebat: tertium ad immensitatem clementiæ,
qua piscatores pauperculos ad suum consortium attra-
hebat. Et habent se ista per ordinem adinuicem, quia
circumstantiæ instructionis populi fuerunt introducti-
ua occasio operationis miraculi, & operatio miraculi
fuit ratio motiua conuersionis Petri & filiorum Zebe-
dæi. Describitur ergo eruditio populi sub quattuor cir-
cumstantiis, quæ inducunt ad captionem piscium. Pri-
mum est importunitas plebis: Secunda opportunitas
nauis: tertia obedientia Simonis Petri: quarta affluen-
tia sermonis Dominici. Primo ergo tangitur importu-
nitas plebis irruentis in eum propter doctrinam, cum di-
citur: *Factum est autem, cum turba irruerent in eum, vt audi-
rent verbum Dei.* Ideo irruebant, quia quilibet appro-
pinquare volebat. Nec immerito, quia: Qui appropin-
quant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Nec Deut.33.a
tantum volebant ignorantes appropinquare, propter Appropinquantes Christo.
doctrinam siue scientiam, sed etiam infirmi propter sa-
nitatem recuperandam. Omnis turba quærebat eum Inf.6.c
tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Nec
hi solum, sed & peccatores propter veniam. Vnde: E- Inf.15.
rant appropinquantes ei publicani & peccatores, vt au-
dirent illum. Et vehementi desiderio mouebantur, ideo
irruebant, considerantes magis Domini bonitatem,
quam maiestatem. Vnde dicit quidam Expositor: Ma-
gni meriti est apud Deum, desiderium verbi Dei, quod
ipsam quoque irreuerentiam turbæ irruentis in eum
excusat. Vnde Dominus ad hoc præcipue inuitabat:
Omnes sitientes venite ad aquas, scilicet, sapientiæ Isa.55.a
salutaris. In cuius rei signum erat iuxta aquas. Vnde
& subditur: *Et ipse stabat secus stagnum Genezareth*, vt ad a-
quas sapientiæ inuitaret, sicut dictum est: Stabat Iesus, Ioan.7.f
& clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bi-
bat. Et nota, quod hoc stagnum aquæ diuersis nomini-
bus appellari consueuit, scilicet, mare Cenereth. Vn-
de: In diuisione sortium dicitur, quod à Reblatha per- Num.34.b
uenient contra orientem ad mare Cenereth. Glossa sta-
gnum Tiberiadis mare dicitur, secundum consuetudi-
nem Hebræorum, qui quamlibet congregationem a-
quarum appellant mare, iuxta illud: Congregationes- Gen.1.b
que aquarum appellauit maria, &c. Et quia postea ci-
uitatem istam appellauit Herodes Tiberiadem, quia i-
psam in honore Tiberij Cæsaris reædificauit, ideo voca-
tur mare Tiberiadis. Post hæc abiit Iesus trans mare Ga- Ioan.6.a
lilææ, quod est Tiberiadis. Et quia originē trahit à Iorda-
ne, ideo dicitur lacus Iordanis. Et quia in Galilææ re-
gione est, ideo mare Galilææ, & quia inundationes fi-
unt, & aura ibi generatur, ideo dicitur: *Stagnum Geneza-
reth*, id est generans auras. Idem etiam dicitur lacus sa-
liuarum. Et iuxta illud stagnum stabat Iesus, vt qui mi-
racula fecerat in terra, faceret etiam in aquis. Vnde se-
cundum quod ex diuersis colligitur locis, Dominus in
illo stagno multa miracula operatus fuit. In captione
piscium, in sedatione tempestatum, in calcatione vnda-
rum, &c.

Secundo subditur opportunitas nauis subleuantis in
aquam, cum subditur: *Et vidit duas naues*, opportunas.

ſcilicet ad ferẽdum, tum quia propinquæ, propter quod dicitur: *Stantes ſecus ſtagnum*, tum etiam, quia otioſæ & vacuæ. Vnde & addit: *Piſcatores autem deſcenderant, & lauabant retia.* Et ita opportunæ erant ad miniſtrandum. Has autem naues piſcatorum pauperum ſibi propinquas vidit, quia ſecundum quod in Pſalmo dicitur: (Pſal.137.) Excelſus Dominus, & humilia reſpicit, & alta à longe cognoſcit. Et has ſibi opportunas vidit in obſequium, ſecundum illud: (Eccli.3.c) Magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur. Vnde & ipſe ſe humiliat, vt quia omnia portat, à naue portetur. (Sap.14.a) Tua autem, pater, prouidentia ab initio cuncta gubernat, quoniam dediſti & in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam, oſtendens: quia potens es ex omnibus ſanare, etiamſi ſine rate aliquis adeat mare.

B Tertio additur obedientia Simonis ſeparantis à turba, cum ſubditur: *Aſcendens autem in vnam nauem, quæ erat Simonis*, ipſum tamquam pauperem & humilem prę eligendo ſecundum illud: (Iac.2.a) Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe? *Aſcendit autem.* Non tyrannice opprimendo, ſed humiliter ſupplicando. Vnde addit; *Rogauit eum à terra recedere puſillum*, vt ſcilicet parum ſequeſtraret ſe à turba, & ſubleuaret à terra: qui enim vult alios docere, debet interiori affectu terrena contemnere, & exterioribus actibus turbas præcellere. Vnde dicitur: (Exod.23.a) Non ſequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, & cetera. Nota hic humilitatem Domini, quia rogabat Petrum ſeruum ſuum, exemplum relinquens prę latis, vt & ipſi rogent ſubditos. (Dominus rogat Petrum.) Vnde Apoſtolus: (1.Theſ.4.a) Rogamus vos, & obſecramus in Domino Ieſu, &c. Tum quia, vt dicit Ambroſius, (Amb. to.5. in ſerm. de Sanctis per annũ ſerm. in feſto S. Baſilij.) Coacta ſeruitia Deo non placent. Tum quia, vt dicit Seneca, generoſus eſt animus hominis, & facilius ducitur, quam trahitur.

Poſtremo ſubditur affluentia ſermonis Chriſti, docentis de nauicula, cum additur: *Et ſedens docebat de nauicula turbas.* Sedere autem ſpectat ad auctoritatem perſonæ docentis: (Mat.5.a) Cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Ad perſonam etiam iudicantis: (Pſal.9.a) Sediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſtitiam. Hæc namque ſeſſio auctoritatem deſignat iudicialem, quia in thronis reſidet, ad iudicandum, Deus. Dicitur autem rurſus in Pſalmo (Pſal.79.a) Qui ſedes ſuper Cherubin, manifeſtare coram Ephraim, &c. Quia Cherubin plenitudo ſcientiæ interpretatur: & qui ſedet in loco doctoris, debet eſſe ſapientia, vt de plenitudine eius accipiant vniuerſi diſcipuli. Et de hac plenitudine accipiebat turba. Vnde dicitur: *Docebat turbas.* (Iohel.2.g) Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, & deſcendere faciet ad vos imbrem matutinũ, & ſerotinum, ſicut in principio. Et ideo ſuper mare ſtabat, quia de profundo incomprehenſibili, quaſi rorem paruum ſapientiæ ad nos tranſmittit. Iob: (Iob.26.d) Et cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruũ magnitudinis illius intueri? *Docebat autem turbas*, id eſt ſimplices & humiles, quia: (Prou.3.a) Cum ſimplicibus ſermocinatio eius. (Matt.11.d) Quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Et ratio huius eſt, quia turbæ non requirebant ſubtilia, ſed vtilia, & talium eſt Dominus doctor. (Iſa.48.c) Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via, qua ambulas.

(Bonus prædicator.) Moraliter autem notandum eſt, quod in Chriſto docente datur forma prædicati. Introducitur enim, vt ſtans, vt videns, vt aſcendens, & vt ſedens. Veri enim & boni prædicatoris eſt ſtare per rectitudinem intentionis. Dictum eſt Ezechieli in perſona prædicatoris: (Ezech.2.a) Sta ſuper pedes tuos, & loquar tuum. Eſt videre, per certitudinem diſcretionis. Sic enim dicitur, (Prou.27.d) diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera. Eſt aſcendere per exercitium perfectæ actionis. Iſaias: (Iſa.40.b) Super montem excelſum aſcende tu, qui Euangelizas Sion. Eſt ſedere, per otium contemplationis. (Thr.3.d) Sedebit ſolitarius, tacebit, quia leuauit ſuper ſe. De his

A quattuor ſimul dicitur: (Hier.6.d) State ſuper vias: ecce rectitudo intentionis. Et videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona: ecce ſolicitudo diſcretionis. Et ambulate in ea, per exercitium actionis: & inuenietis refrigerium animabus veſtris, per otium contemplationis.

(Auditores verbi diuini.) In turba autem irruente, datur forma auditori. Propter quod nota, quod Euangeliſta introducit turbas in comparatione ad Ieſum. Primo requirentes: ſecundo venientes: tertio detinentes: & de his tribus ſupra in fine præcedentis capituli: quarto irruentes, ſicut hic: (Inf.14.f) quinto comitantes: Ibant autem turbæ multæ cum eo: ſexto ſubſequentes, infra: (Inf.23.d) Sequebatur illum multa turba populi, & mulierum, &c. Boni enim auditores debent quærere ſapientiam, Chriſtum, ſtudio meditationis. (Sap.8.a) Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuentute mea. Debent venire ad ipſum deſiderio affectionis, ſecundum illud: (Pſal.41.a) Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, &c. Debent detinere inſtantia orationis, ſecundum illud cantici: (Cant.3.b) Tenui eum, nec dimittam. Sed heu verificatum eſt illud: (Iſa.64.c) Non eſt qui inuocet nomen tuum: qui conſurgat, & teneat te. Debent irruere impetu deuotionis. (Ezech.1.c) Ezechiel dicit de ſanctis animalibus, vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur. Debent comitari cõformitate bonæ operationis, ſicut Henoch. (Gen.5.d) Ambulauitque cum Deo, & non apparuit: quia tulit eum Deus. debent etiam ſequi imitatione paſſionis. (1.Pet.2.d) Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Talibus promittitur gloria. (Matt.19.d) Amen dico vobis, quod vos, qui ſecuti eſtis me, in regeneratione, C cum ſederit filius hominis in ſede, &c. Ac deinde: Et omnis, qui reliquerit domum, &c. Et tandem ſubiungitur: Centuplum accipet, & vitam æternam poſſidebit.

Vt ceſſauit autem loqui. Poſt eruditionem populi, ſubditur operatio miraculi. Circa huius deſcriptionem quattuor, introducuntur. Ex parte Chriſti, altitudo potentiæ: ex parte Petri, certitudo fiduciæ: ex parte miraculi, multitudo copiæ: ex parte conſortij, promptitudo auxilij. In Chriſto igitur inſinuatur altitudo potentiæ ad miraculum faciendum, cum dicitur: *Vt ceſſauit autem loqui*, ſcilicet per veritatis magiſterium: quia Domini eſt confirmare ſermonem ſequentibus ſignis. (Marc.16.d) Ideo: *Dixit ad Simonem*, per poteſtatis imperium, cui per omnia obediendum eſt, ſecundum conſilium Virginis (Ioan.2.a) D in primo miraculo: Quodcumque dixerit vobis, facite. Et ſequitur imperium: *Duc in altum*, id eſt, in profundum mare, vbi ſcilicet eſt multitudo piſcium, ſicut diuinitatis oculis aſpiciebat. (Eccli.23.c) Oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi. Et ideo ſubdidit: *Et laxate retia veſtra ad capturam.* Sic poſt reſurrectionem: (Ioan.21.a) Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Hoc imperando dicit, vt oſtendat, quod omnia ſubiecit Deus pedibus eius, volucres cæli, & piſces maris, &c. (Pſal.8.b)

In Petro autem inſinuatur certitudo confidentiæ, ad miraculum impetrandum, cum ſubditur: *Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor*, & cetera. Non ſolum doctorem, ſed etiam præceptorem vocat, credens E non ſolum eum habere ſcientiam ad docendum, ſed etiam potentiam ad faciendum. Nec irrationabiliter Petrus piſcator tali nomine Chriſtum appellat: quia dicit Iſaias: (Iſa.55.b) Ecce teſtem populi dedi eum ducem, ac præceptorem gentibus. Et alibi: (Idem 30.c) Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum poſt tergum monentis. Et quoniam confidentia vera non innititur propriis viribus, ſed diuinis, ideo ſubdit: *Per totam noctem laborantes nihil cæpimus.* Et ita non innitendo tuis viribus, ſed induſtria propria confiſi, laborantes nihil cæpimus. Vnde dicere poterat illud Iſaiæ: (Iſa.49.a) Sine cauſa, & vane fortitudinem meam conſumpſi. Et Iob: (Iob.7.a) Ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi. Nunc autem non

[A] rem non in magis, sed de tuis viribus confido: & ideo infert: *In verbo autẽ tuo laxabo rete.* Nec immerito, quia ipse [Esa. 55.a] dicit: Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: sed faciet quæcunq; volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Vnde de Petro [Rom. 4.d] potest dici illud: In re promissione Dei nõ hęsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, plenissime sciens, &c.

In miraculo vero insinuatur multitudo copiæ ad ipsius miraculi euidentiorem magnitudinem, cum subditur: *Et cum hac fecissent, concluserunt piscium multitudinem* [Ioan. 14.a] *copiosam.* Et sic verificatum est illud: Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam. Ecce iam credulitas Petri impetrabat miracula. Vnde ipse à suæ fidei fundamento, Petrus à firmitate petræ meruit appellari. Vnde paulo post addit Euangelista: *Quod cum videret* [Inf. 22.d] *Simon Petrus,* &c. Et ideo infra dicitur ei: [B] Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et quoniam copia multitudinis non solum fuit sufficiens, sed etiam excellens, ideo subditur: *Rumpebatur autem rete eorum,* scilicet præ nimia multitudine. Et attende, quod Dominus eodem miraculo, quo potuit pisces in retia congregare, potuit & retia [Ioan. 21. b] conseruare, sicut & fecit, cum dicitur: Et cum tanti essent non est scissum rete. Sed hoc factum est propter figuram, [Greg. ho. 2. in Euang. non procul à princ. Et hom. 24.] quia miracula Dei, vt dicit Gregorius, semper nobis aliquid insinuant, diligentius attendendum. Illa enim captura piscium significat congregationem electorum post resurrectionem in gloria. Ista vero, ante resurrectionem vocatorum ad Ecclesiam. Et quia in illa nullus ingreditur, qui egrediatur: de hac multi egrediuntur: ideo hic rumpitur, ibi vero minime. Hinc est, quod dicitur illa fuisse in dextera nauigii, ista vero non: [C] discernit illa in numero determinato, ista vero non. Hic etiam iunguntur naues propter multitudinem tentationum: ibi in terra requiescunt. Hic Christus in naui, ibi, in littore requiescit.

In consortio autem insinuatur promptitudo auxilii, ad miraculum manifestandum, cum subditur: *Et annuerunt sociis, qui erant in alia naui,* id est, per nutum ostenderunt, siue significauerunt. [Tob. 12.a] Quia: Opera Dei reuelare, & confiteri, honorificum est. Vnde dicit auctor quidam: Nullius boni sine socio iocunda possessio est, secundum [Eccl. 4.c] illud Ecclesiastæ: Melius est duos esse simul, quam vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. In cu-[Prou. 18.a]ius rei signum, subditur: *Vt venirent, & adiuuarent eos:* quia secundum illud Prouerbium: [D] Frater, qui adiuuatur à [Ibidem d] fratre, quasi ciuitas firma. Et certe sicut dicitur ibidem: Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater. Et hoc manifeste probatur, per ipsorum promptitudinem in adiuuando, & ideo additur: *Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas.* Et sic verificatur illud Pro-[Prou. 10.c]uerbiorũ: Benedictio Domini diuites facit. Vnde dice-[Tob. 12.a]re poterant illud: Bonis omnibus per eum repleti sumus. Hæc autem impletio vt tactum est, significat impletionem Ecclesiæ. Vnde: Simile est regnum cœlorum sage-[Matth. 13.f]næ missæ in mare, & ex omni genere piscium congregati, &c. Et ideo additur: *Ita, vt pene mergerentur.* Quia mali adeo multiplicantur, quod pene omnes submergimur, [Matt. 24.a] secundum illud: Quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum, &c. Sed tamen nauis Petri [2. Cor. 11. f] non submergitur, quamuis Paulus dicat: [E] Ter naufragium feci.

[Expositio moralis. Piscatores.] Moraliter hic notandum est, qui sint isti piscatores, quæ naues eorum, quæ retia, & quæ capiendi via. Piscatores sunt prædicatores. Vnde infra: [Inf. eod. b] Ex hoc iam homines eris capiens. Et: [Matth. 4.c] Faciam vos fieri piscatores hominum. Et [Hier. 16.c] hoc dicitur: Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et diabolus contra, habet piscatores suos malos, & hæreticos, & seductores. [Abac. 1.d] Abacuch: Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suum. Et certe nunc adeo mali piscatores præualent, vt boni vix habeant locum. Et impletum est illud Isaiæ: [Isa. 19.] Mœrebunt piscatores, & lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. [Naues.] Naues autem, per quas transitur mare, sunt duę, scilicet obedientia & patientia: quarum altera exercet in labore, altera sustinet in dolore. Et de prima potest intelligi illud: [Sap. 14.a] Exiguo ligno committunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt, &c. Hæc est obedientia, quæ cum sit exigua, producit ad terram beatam. De secunda potest intelligi illud: [Act. 27.f] Nisi hi in naui manserint, vos salui fieri non potestis. Dicitur de his, qui in tempestate erant, quia: [Heb. 10.g] Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Ibi tanguntur hæ duæ naues, de quibus simul in Psalmo dicitur: [Psal. 100.] Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem, quod est obedientiæ. In aquis multis, scilicet tribulationibus, quod est patientiæ. [Act. 14.d] Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. [Retia.] Retia autem sunt discretio & locutio, quæ vicissim debent connecti ad instructionem populi, per artificium Spiritus sancti. [Thr. 1.e] De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, &c. [Coloss. 4.] In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis, quo modo oporteat, &c. Hæc autem retia contexuntur, quando ex sacræ scripturæ verbis in vnam seriem congregatis, sermones componuntur. In quibus magis est vtilitas, quam subtilitas attendenda. [Isa. 19.b] Vnde curiosis comminatur Dominus: Confundentur, qui operabantur linum, plectentes & texentes subtilia. Per hæc retia facilius capiuntur simplices laici, quam clerici eruditi. [Prou. 1.b] Vnde in Prouerbiis: Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum: sed tales in rete capiuntur sententiæ mundanæ. [Prou. 7.c] Item: Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. [Modus capiendi.] Modus capiendi, est naues ducere in altum, id est, ascendere ad vitæ perfectionem. Et laxare retia in capturam per prædicationem: quæ duo debent esse coniuncta secundum exemplum Saluatoris: [Act. 1.a] Cœpit Iesus facere, & docere; quia dicit Gregorius: Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Vnde ad illos spectat potissime retia in prædicatione laxare, qui ad perfectionis apicem possunt ascendere. Et ideo ad Romanos dicebat Apostolus: [Rom. 15.d] Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus.

Quod cum videret Simon Petrus. Post eruditionem populi, & operationem miraculi, subditur vocatio Petri & filiorum Zebedæi: ad cuius perfectionem quattuor ostenduntur concurrisse, scilicet humiliatio Petri habilitans ad gratiam: admiratio eleuans ad intelligentiam: alleuiatio Christi stabiliens ad confidentiam: imitatio magistri perducens ad abundantem iustitiam. Primo ergo præponitur humiliatio Petri, habilitans ad gratiam, cum dicitur: *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu.* Viso miraculo humiliatus est magnificando diuinam maiestatem. Et recte, quia dicitur: [Phil. 2.b] In nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Et Isaias: Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Et hoc fecit Petrus quasi inuitans alios ad faciendum similiter. Ac si diceret illud Psalmistæ: [Psalm. 94.] Venite adoremus, & procidamus, &c. Humiliatus etiam fuit resiliendo in propriam paruitatem, Vnde & subdit dicens: *Exi à me Domine, quia homo peccator sum,* quasi diceret: non sum talis, vt ego sim dignus esse simul tecum: hoc ex fide & reuerentia dicebat, sicut ille Centurio: [Matth. 8.a] Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Ideo hoc autem dicebat Petrus, quia videbat potentiam, & non percipiebat clementiam quia dixit: [Matth. 9.b] Non veni vocare iustos, sed peccatores. Vnde Augustinus: Vt piscator loquitur Petrus, Deum ac Dominum salutis secum habebat, & dicebat, exi à me: ac si infirmus medico curare volenti diceret: Recede à me, quia ægroto. Et Gregorius dicit: Petre, immo si te peccatorem consideras, oportet, vt à te Dominum non expellas. Sed certe sic humiliando non expellebat, sed attrahebat. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? [Isa. 66.a]

Secundo vero subditur admiratio eleuans ad intelligentiam, quæ erat ratio humiliationis in Petro: & hoc notat, cum dicit: *Stupor enim circumdederat eum.* In circudatione autem notatur vehementia stuporis. Isaias: Ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & stupendo. Et ne credas ipsum solum admirari, sed & alios esse testes miraculi, subditur: *Et omnes, qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant*, id est, propter capturam magnam & insolitam, omnes mirabantur: secundum illud Psalmi: Qui descenderunt mare in nauibus. Et subditur: Ipsi viderunt opera Domini & mirabilia eius in profundo. Et quia alii discipuli cum Petro fuerunt vocati, ideo subditur: *Similiter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi*, scilicet stupor circumdederat, qui erant similiter piscatores. Vnde subditur: *Qui erant socii Simonis.* Vnde, sicut socii fuerunt exercitio piscationis, sic & in dignitate vocationis. Ego Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno. Ad Corinthios: Scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationum. Et nota, quod sicut ii tres fuerũt socii in piscatione, sic etiam fuerunt in vocatione: & sicut simul vocati, sic simul electi & assumpti ad miraculorum operationem. Infra dicitur: Non permisit introire secum quenquam, &c. nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c. Qui simul assumpti ad transfigurationem. Infra: Assumpsit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & cetera. Simul etiam assumpti sunt ad orationem: Et assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari, & mœstus esse.

Isa.29.c
Psal.106.c
Apoc.1.b
2.Cor.1.b
Inf.8.g
Inf.9.d
Matt.26.d

Tertio subditur alleuiatio Christi, stabiliens ad confidentiam, cum dicitur: *Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere.* Non excludit timorem reuerentiæ & humilitatis, quia ipse est principium sapientiæ, & de illo dicitur: Qui sine timore est, non poterit iustificari. Sed excludit timorem pusillanimitatis, qui opponitur confidentiæ, de quo: Noli timere Abraam: ego protector tuus sum. Et Iosue: Noli metuere, & noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus. *Noli timere quia ego tecum sum.* Et vt non expauescat minora, promittit maiora, cum addit: *Ex hoc iam homines eris capiens.* Quod multo magis est, quam capere pisces. Glossa: Nondum in apostolatum eligitur, sed prædicitur quod aliquando sit eligendus. Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et specialiter alloquitur Petrum, quia ipsi specialiter hæc cura committitur. Vnde: Tibi dabo claues regni cœlorum, &c. Et nota, quod dicit: *capies homines*, non aurum, secundum illud: Nõ quæro quæ vestra sunt, sed vos. Et ad Philippens. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in rationem vestram.

Eccl.1.c
Gen.15.a
Iosu.1.b
Matt.4.c
Matt.16.c
2.Cor.12.e
Phil.4.d

Quarto subditur perfecta imitatio Magistri, perducens ad perfectam iustitiam, cum subditur: *Et subductis ad terram nauibus*, vt ibi eas relinquerent. Vnde sequitur: *Relictis omnibus.* Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Signanter dicit, *omnibus*, quia dicit Gregorius: Tanta à sequentibus dimissa sunt, quanta à non sequentibus concupisci poterant. Et quia omnia poterant concupisci, ideo omnia sunt dimissa. Vnde idem: Multum reliquit, qui sibi nihil retinuit: multum reliquit, qui etiã cum re, quam habuit, voluntatem habendi dereliquit. Et quia non sufficit relinquere sua, quia hoc aliqui fecerunt philosophi, subditur: *Secuti sunt eum.* Vnde Petrus: Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. scilicet per consilia. Iob: Vestigia eius secutus est pes meus. Quia gloria magna est sequi Dominum: Sic Eliseus fuit secutus Eliam. Et nota, quod contrarietas videtur inter Lucam, Matthæum, & Ioannem, quantum ad locum, quantum ad tempus, quantum ad modum. Quia Ioannes iuxta Iordanem, & ante aduentum in Galilæam, & sigillatim illos vocatos dicit: Matthæus vero & Lucas post aduentum in Galilæam, & simul vocatos dicunt. Et propterea intelligendum, quod discipuli isti vocati fuerunt semel in simplicem notitiam: & de hac vocatione Ioannes loquitur. Secundo in familiaritatem, & de hac dicitur hic, quia adhuc reuersi sunt ad propria, vt dicit glossa. Tertio in discipulatum fuerunt vocati, siue apostolatũ. Et de hac dicitur à Matthæo, & Marco: & ideo nulla est contrarietas, siue diuersitas in locis, & temporibus, & aliis circumstantiis.

Inf.14.g
Matt.19.d
Iob.23.c
3.Reg.19.d
Ioan.1.e
Matt.4.c
Ioan.1.
Matth.4.c
Mar.1.b

Et factum est, cum esset in vna ciuitatum, &c. Post discipulorum vocationem subiungit hic eorundem confirmationem per miracula. Et habet hæc pars, duas. In prima enim introducitur miraculum de curatione leprosi: in secunda vero de liberatione paralytici, ibi: *Et factum est in vna dierum*, &c. Circa miraculum autem de curatione leprosi tria introducuntur: Primum est operatio miraculi. Secundum est eruditio leprosi, ibi: *Et ipse præcepit ei*, &c. Tertium est ædificatio populi, ibi: *Perambulabat autẽ magis sermo de illo, &c.* Circa operationem miraculi tria sunt attendenda, scilicet mirabilis infectio morbi, commendabilis deuotio ægri, & admirabilis operatio medici. Primo igitur tangitur miserabilis infectio morbi, cum dicitur. *Et factum est, cum esset in vna ciuitatum, &c*: quia morbus erat publicus & perpetuus. Publicus, quia in ciuitate, vbi multi conueniunt, & ita multis nota erat infirmitas. Et attendendum, quod dicitur fuisse in ciuitate, quia erat prope ciuitatem. Nam dicitur de hoc leproso, quod curauit eum in descensu de monte. Vnde potest hic accipi, sicut infra Non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Quia sicut dicitur ad Hebræos: Christus extra portam passus est. Erat etiam morbus perpetuus. Vnde & subdit: *Ecce vir plenus lepra*, quæ est infirmitas incurabilis, maxime cum est radicata. Vnde poterat ei conuenire illud Isaiæ. A planta pedis vsq; ad verticem non est in eo sanitas. Similis etiam erat Iob, de quo dicitur: Satan percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis vsq; ad verticem eius, qui testa saniem radebat.

Matth.8.a
Inf.13.g
Heb.13.b
Isa.1.b
Iob.2.c

Secundo vero insinuatur commendabilis deuotio leprosi, cum dicitur: *Et videns Iesum*, quia videndo adorauit & collaudauit. Adorauit signo cum ait: *Et procidens in faciem suam*, quod est adorantiũ, vt in Psalmo: Venite adoremus & procidamus, &c. Quod requirebat diabolus: Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me. Vnde hoc signo professus est ipsum esse Filium Dei, sicut ille cæcus, de quo Ioannes: Tu credis in Filium Dei? quis est, &c. Et post sequitur: Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Et nota, quod dicitur procidisse in faciem, quod est bonum signum; sicut dicitur de Moyse & Aaron quod corruerunt proni in terram. Non sicut Heli, qui cecidit de sella retrorsum, &c. Collaudauit etiam siue professus est verbo, quod notatur, cum subditur: *Domine si vis, potes me mundare.* In hoc quod rogat, insinuat largitatem. Iob: Rogabis eum, & exaudiet te. In hoc, quod dicit: *Domine*, insinuat dignitatem. Esther: Domine in ditione tua cuncta sunt posita. In hoc quod addit: *potes me mundare*, insinuat potentiæ facilitatem. Subest enim tibi, cum volueris, posse. Et hoc est, quod dicebat Iob Domino: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nõne tu qui solus es? Et ideo poterat dicere: Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, &c.

Psal.94.a
Matth.4.b
Ioan.9.g
Num.20.a
1.Reg.4.d
Iob.22.d
Esther 13.c
Sap.12.c
Iob14.a
Psal.50.b

Tertio subditur admirabilis operatio medici, cum dicitur: *Extendens manum, tetigit eum, dicens*, &c. quæ quidẽ fuit admirabilis, tum ratione clementiæ, tum ratione potentiæ, tum ratione efficientiæ. Propter clementiam dicit: *Tetigit eum*, licet enim posset curare solo verbo, maluit tangere, vt ostenderet suam benignitatem. Vnde in Prouerbiis: Manum suam aperuit inopi. Vnde iam non poterat hic murmurare de Christo, sicut Naaman de Elisæo: Putabam, quod egrederetur ad me. Et postea: Et tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me. Sed certe non est repugnantia Prophetæ & Domini, quia Propheta subiectus erat legi, & ideo noluit tangere, ne secundum legem fieret immundus: Saluator vero supra legem erat, & ideo secundum legem, immunditiam non contrahebat, & legem euacuare poterat, & ideo tangebat. Ad insinuandum vero potentiam additur, dicens: *Volo: Mundare.* In quo se asserit velle, & præcepit, vt mundetur, quia tantæ est potentiæ, vt velle sit ei posse facere

Prou.31.c
4.Reg.5.c

C onsi

Isa.46.c Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Volebat autem eius mundiciam non tam corporalem, quã spiritualem. Vnde: Hæc est voluntas Dei, sanctificatio 1.Thess.4.a vestra. Ad insinuandum vero efficaciam, subdit: *Et confestim lepra discessit ab illo*, vt nihil esset medium inter dictum & factum: Dixit enim, & facta sunt. Verbo igitur & Psal.32.b tactu curauit, vt ostenderet se verbum carnem factum: verbo etiam & tactu curauit, vt curaret interius & exterius. Vnde: Totum hominem sanum feci, &c. Et in huius Ioan.7.d rei testimonium concurrunt ad sacramentum, verbum pariter, & elementum.

Et ipse præcepit illi, vt nemini diceret. Post curationẽ morbi, subiungit hic Euangelista eruditionem curati. Docet autem Christus leprosum curatum, & in eo quemlibet alium, tria: Primum est, quod non est quærendum præconium laudis: secundum, quod non est contemnendum officium sacerdotis: tertium, quod non est prætereundũ mandatum legis. Primum horum dirigit intentionem: secundum, affectionem: & tertium regulat operationem. Erudit igitur primo, quod præconium laudis non est quærendum, cum dicit:

Et ipse præcepit illi, vt nemini diceret. Hoc non dicit, quia vellet, quod ille non diceret, cum ille vbique prædicauerit hoc, sicut dicit Marcus: sed instruit suo exemplo Mar.1.d laudem vitare. Vnde Beda: Dat exemplum, vt sui in magnis, quæ faciunt, latere velint: sed vt prosint aliis, prodantur inuiti. Hoc etiam dicit Ambrosius in Glossa. Vnde nota, quod est præceptum executionis, sicuti: Honora patrem tuum, &c. Et probationis præceptum, vt Abrahæ de immolando filio. Et præceptum instructionis, sicut hic. Vnde non peccauit hic, cum nomen eius diuulgauit. Chrysostomus tamen dicit, quod præceptum fuit, sed ad tempus, propter cautelam: ne si forte sacerdotes audirent ipsum per Christum curatum, non reciperent eum tamquam mundum, si eum à Christo curatum ante audiuissent, quam se eis præsentasset, propter odiũ, quod habebant ad Christum. Primus tamen modus rectior videtur: quia hoc præcepit etiam aliis infirmis, qui tamen illud non obseruabant, secundum quod dicitur de surdo & muto curato: quanto autem eis præcipiebat, tanto plus prædicabant. Et recte, quia secundum quod dicitur: Ego à vobis debui commendari, se autem nemo debet laudare, nisi necessitate alienæ salutis compulsus. Vnde Apostolus: Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ideo dicebat se insipientem factum, quia contra consilium sapientis fecisse videbatur. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua.

Beda lib.2. to.5. in c.5. Luce. Amb.lib.5. in Luc.c.5. tom.3. Exo.20.b Gen.22.a Matth.7.d 2.Cor.12. Prou.27.a

Erudit secundo, quod officium sacerdotis non est cõtemnendum, cum addit: *Sed vade, ostende te sacerdoti.* Quia eorum erat officium secundum legem, leprosos eiicere, & mundatos recipere, secundum quod dicitur in Leuitico. Ideo autem hoc officium lepræ discernendæ sacerdotibus est commissum, licet magis videatur esse medicorum: quia eis vulnera peccatorum mortalium, quæ per lepram designantur, tempore veritatis reuelata, ostendenda sunt, secundum illud Ecclesiastici: In tempore infirmitatis ostende conseruationem tuam: quia secundũ quod dicitur: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autẽ confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Vnde quamuis Dominus mundet per interiorem contritionem: nihilominus ligat ad sacramentalem confessionem. In hoc autem mandato instruit sacerdotale officium esse omnibus venerandum: & id esse ad curationem peccatorum necessarium. Et hæc ratio præcipua huius mandati fuit. Sunt tamen & aliæ, vt scilicet ad bonum possint promoueri, viso miraculo de curatione certa leprosi: Et vt testes sint miraculi: & ne videretur eis aduersari: & vt innotescat eis sacerdotalis dignitas Christi, & gratia Noui Testamenti, & sacerdotii, quæ non tantum potest curatum ostendere, sed etiam curare.

Leu.13.& 14. Eccli.18.c Prou.28.b

Docet tertio præceptum legis nõ esse prætermittendum, cum subdit: *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses*, sicut dicitur in Leuitico: Leprosi mundati iubentur offerre duos passeres viuos, & tres decimas simile conspersas oleo, &c. Hæc autem cæremonialia erant: & tamen voluit Saluator, ea offerri, vt ostenderet legem esse bonam, & diuinitus datam. Contra Manichæorum perfidiam: Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum. Et hoc, quia adhuc manebant, cum non esset veritas reuelata. Vnde Glossa interlinearis dicit: quod non debent auferri signa, nisi prius venerint signa. Illa autem signa legis sanitatem non dabant, sed ostendebant, & testimonio confirmabant. Et ideo addit: *In testimonium illis*, quod potest legi dupliciter: Offeres illis in testimonium, scilicet tuæ curationis: vel offeres, vt hoc sit illis in testimonium, quod tu curatus es: & vt tibi vltra non possint nocere, cum à te acceperint munera testimonialia. Et nota, quod hoc, quod dicit, *in testimonium illis*, non refertur ad præceptum Moysi, sed Domini. Vnde Chrysostomus: Non sic intelligas, quia Moyses præcepit in testimonium illis, sed tu vade, & offer in testimonium illis: vt scilicet assumeret ab eis testimonium apud plebem. Nam sicut dicitur: Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt. Vnde & opus Christi mirabiliter debebat testimonio insidiantium comprobari, ad perfectã solidationem fidei, & eiusdem roborationem.

Leu.14.a,b 6,d Rom.7.b Glossa interlinearis eod.loc. Chryso.ho. 17.in Mat. tom.2 1.Tim.3.b

Perambulabat autem multo magis, &c. Postquam descripsit Euangelista curationem morbi, & eruditionem curati, hic tertio subiungit manifestationem nominis Christi, vt ex his omnibus discipuli confirmentur in fide & amore Christi. Describitur igitur magnificatio nominis Christi, vt famosa, vt fructuosa, vt virtuosa. Primò igitur describitur hic magnificatio nominis Christi, vt famosa, cum dicitur: *Perambulabat autem magis sermo de illo*, scilicet Christo, sermo laudis suæ quantum ad scientiam & virtutes. Nec mirum, si fama Magistri diffundebatur, cũ de discipulis eius dicatur: In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. Huius figura præcessit in Iuda Machabæo; de quo scribitur, quod similis factus est leoni in operibus suis. Et post subditur: *Et nominatus est vsque ad nouissimum terræ.*

Psalm.18.a 1.Mac.3.a

Deinde ostenditur nominis Christi magnificatio fructuosa, cum additur: *Et conueniebant turbæ multæ, vt audirent*, & hoc, scilicet propter instructionem mentis, quia scriptum est: Audi consilium, & suscipe disciplinam, vt sis sapiens. Et Iacobus: Scitis fratres dilectissimi: Sit autem omnis homo velox ad audiendum. Et conueniebant etiam propter curationem ex parte corporis, & ideo addit: *Et curarentur ab infirmitatibus suis.* Propter quod prædicabat Isaias: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et ideo recte faciebant secundum consilium sapientis: Fili, in tua infirmitate non despicias te ipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te. Hæc ergo erat perfecta vtilitas ex parte animæ & corporis, quæ veniebat ex fama nominis Christi. Ipse enim Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Et ideo, qui ad ipsum conueniunt, illuminantur per sapientiam, & curantur per virtutem. Et ideo dicitur in Psalmo: Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestræ non confundentur. Et ideo Esaias: Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.

Prou.19.e Iac.1.c. Isa.53.a Eccli.38.a 1.Cor.1.c Psal.33.a Isa.49.b

Postremo ostenditur virtuosa: cum subditur: *Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.* Quia humanam gloriam & famam non quærebat, sed fugiebat, secundum illud: Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. In quo dabat nobis formam recedendi à mundo, & appropinquandi ad Deum: propter quod dicebat Apostolus: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et ideo ad hoc, quod oratio sit Deo placita, non debet esse publica in foro, sed occulta in deserto. Vnde Matthæus: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. Et hoc est, quod dicit Bernhardus in Canticis: O sancta anima, sola esto, vt soli Deo omnium serues te ipsam, quem tibi ex omnibus elegisti. Fuge publicum, fuge & ipsos

Matt.14.c Gal.1.b Oratio. Matth.6.a Ber.in can. ser.40.prope fin.

ipsos domesticos, recede ab amicis & intimis, & ab illo, qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere sponsum, & qui nequaquam velit tibi suam indulgere præsentiam præsentibus ceteris? Secede ergo, sed mente, non corpore: sed intentione, sed deuotione, sed spiritu: quamquam & corpore interdum non otiose te separas, præsertim in tempore orationis.

Ad prædicti autem miraculi euidentiam duo sunt hic intelligenda. Nam primo oportet latentium aperire spiritualem intelligentiam: deinde dissoluere apparentem controuersiam. Circa hoc autem miraculum tria consideranda occurrunt. Primum est, quid intelligitur per morbum lepræ: secundum quid per tactum manus dominicæ: tertium, quid per præceptum legis implendæ. Morbus lepræ designat recte peccatum mortale: quia sicut lepra inficit & deformat carnem, sic peccatum maculat & deformat animam. Vnde: Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit & facta est quasi lignum. Lepra etiam eiici facit extra castra, sic peccatum mortale à castris gloriæ. Peccasti, & eieci te de monte Dei. Hic autem morbus quadruplicem habet differentiam, secundum quod dicitur: Est enim lepra in carne, lepra in pilis, lepra in vestibus, lepra in habitaculis. Lepra in carne, significat peccatum carnale. Lepra in pilis, significat peccatum spirituale, quia per pilos cogitationes intelliguntur. Lepra in veste, peccatum in conuersatione. Lepra in domo, peccatum in congregatione. Ille ergo est plenus lepra, qui omnibus his criminibus infectus est. De his differentiis lepræ dicitur in Leuitico. In huius figuram etiam dicitur, quod quattuor viri erant leprosi iuxta introitũ portæ, & ad has quattuor differentias designandas. Ideo autem voluit Dominus peccatum mortale per lepram designari, quia sicut lepra inficit in se, & in consortio, sic & peccatum. Per tactum manus dominicæ intelligimus visitationem diuinæ gratiæ, quam petebat Propheta dicens: Emitte manum tuã de alto, & eripe me. Quia sicut dicitur ad Romanos: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Per Christum enim tangit nos manus diuina, quo modo dicitur in Canticis: Dilectus meus misit manum suam per foramen, id est, gratiam suam per foramen lateris Christi. Vnde profluunt sacramenta, & venter intremuit: quia hæc gratia primo parit contritionem. Vnde in Psalmo: Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant, quia contritio fletum parit. Sed ad hoc, vt ad statum istum perueniat peccator, oportet quod cum leproso videat eum per fidem: Videmus nunc per speculum in ænigmate. Oportet, quod procidat per timorem: Coram illo procident Æthiopes, id est, peccatores. Oportet quod confidat per spem: Qui sperat in Domino, sublevabitur. Et ad Romanos. Spe salui facti sumus. Et hæc tria pariunt contritionem. Isaias: A facie tua Domine concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Per præceptum legis obseruandæ intelligimus susceptionem sacramenti pœnitentiæ. Vnde attende, quod quattuor præcepit, scilicet ire, tacere, ostendere, & offerre. Ire cum dicit: *Vade.* Tacere: *Nemini dixeris.* Ostendere: *Ostende te.* Offerre: *Offer pro emundatione tua.* Vade scilicet deferendo peccata. Sic adulteræ: Vade, & iam amplius noli peccare. Tacere præcepit bona, ne sit sicut ille Pharisæus, qui dicebat: Non sum, sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus: Ieiuno bis in Sabbatho: decimas do omnium, quæ possideo. Ostendere præcepit mala, sicut Iob: Si abscondi, quasi homo, peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam? id est, non abscondi, nec celaui peccatum meum, aut iniquitatem. Psalmus: Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Offerre præcepit opera satisfactoria: Psalmus: Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Ad Romanos: Exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Hæc autem quattuor concurrunt necessario ad sacramentum pœnitentiæ perfectæ recipiendum, scilicet peccati desertio, peccatoris humiliatio, peccati ostensio, & satisfactionis oblatio.

Deinde dissoluenda est apparens controuersia inter Matthæum & Lucam, quia hoc miraculum dicit Matthæus, esse factum post sermonem Domini in monte: & hic Lucas narrat longe ante sermonem. Ad quod est duplex via dissoluendi controuersiam. Siue quia alius sermo fuit, quem narrat Lucas: alius quem Matthæus. Cuius signum, quia multa dicuntur in vno sermone, quæ non dicuntur in altero: siue quia idem sermo fuit differens secundum maiorem explicationem & minorem. Vnde attendendum est, quod Euangelistæ non seruant omnino seriem rei gestæ, sed eo modo narrant, quo magis facit ad suæ intentionis prosecutionem. Vnde Augustinus: Quid interest, quis quo ordine ponat, siue quod ex ordine inserit: siue quod omissum recolit: siue quod postea factum, antea præoccupat: dum tamẽ non aduersetur, eadem vel alia narranti, vel sibi vel alteri? Satis enim probabile est, quod vnusquisque Euangelistarum eo ordine didicit narrare debuisse, quo voluisset Deus, ea ipsa, quæ narrabat, eius recordationi suggerere, & in eis duntaxat rebus, quarum ordo, siue iste, siue ille, nihil minuit auctoritati veritatiq; euangelicæ. Et per hoc patet omnis dissolutio contrarietatis, quæ videtur prouenire ex ordine differente.

Et factum est in vna dierum. Confirmatis discipulis per curationem leprosi, sic ad maiorem firmitatem confirmat eosdem per mirabilem sanationem paralytici. Cuius mirabilem sanationem describit Euangelista hoc ordine: Primo introducitur opportunitas miraculi faciendi. Secundo vero, integritas miraculi perfecti, ibi: *Quorum fidem.* Tertio vero celebritas miraculi publicati, ibi: *Et stupor apprehendit, &c.* Opportunitas autem miraculi faciendi colligitur ex quattuor, scilicet ex multitudine populi assistentis, ex promptitudine virtutis sanantis, ex grauedine morbi opprimentis, ex solicitudine fidei offerentis. Primo ergo ad designandam multitudinem populi assistentis, cui communicanda erat doctrina veritatis, dicitur. *Et factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens,* &c: Sedebat, inquam, tamquam Magister & Doctor præcipuus propter multitudinem sapientiæ, sicut Iob: Si voluissem ire ad eos, sedebam primus. Cumque sederem, quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator, &c. Hoc vtique modo sedebat Christus in medio multorum. Vnde & subditur: *Et erant Pharisæi sedentes & legis doctores.* Nam Pharisæi inter alios sunt excellentiores in obscurando, & legisdoctores in erudiendo. Et propterea ipsi etiam dicuntur sedentes: Vnde in Matthæo super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Et quia in multitudine plebis est gloria principis, ideo subdit, quod erant multi, cum dicit: *Qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem.* Et nota, quod in his tribus, primo exprimit regionem propinquam, scilicet in *Galilæa.* Vnde & discipulos inde elegit secundum, quod dicitur: Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? Exprimit & præcipuam in *Iudæa,* in qua habitabat tribus Iuda, cui promissus erat Christus, secundum illud Psalmi: Et tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. Tangit & ciuitatem regiam: in *Hierusalem.* Vbi maxime habitabant doctores, secundum illud Isaiæ: De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et signanter hæc tria nominat: quia in Galilæa Christus concipitur, sicut supra: in Iudæa nascitur, sicut supra: Sed in Hierusalem crucifigitur, sicut infra. Et ideo habitatoribus horum trium locorum erat Christus promissus: & ipsi eum expectabant, & ideo ad ipsum conueniebant.

Secundo vero ad denotandum promptitudinem virtutis liberantis, adiungit: *Et virtus Domini erat,* scilicet prompta, *ad sanandum eos,* scilicet infirmos, quia ipsi erant

Marginalia (left): Morbus lepræ. Thr. 4. b. Ezec. 28. c. Leu. 13. a, b, c. Leu. 13. 4. Reg. 7. a. Psal. 143. b. Rom. 7. d. Cant. 5. Psal. 103. d. 1. Cor. 13. d. Psal. 71. b. Prou. 29. d. Roman. 8. d. Isa. 26. c. Præceptum legis obseruandæ. Ioan. 8. b. Luc. 18. c. Iob 31. Psalm. 31. a. Psalm. 65. c.

Marginalia (right): Rom. 12. a. Concordia Euangelistarum. Aug. lib. 2. c. 21. de cons. Euan. to. 4. Sanatio paralytici. Iob. 29. d. Matt. 23. a. Act. 2. a. Psal. 77. g. Psalm. 77. Isa. 2. a. Luc. 1. d. Sup. 2. a. Inf. 23. e.

[Heb.1.a] erant prompti ad audiendum. De qua virtute: Portans omnia verbo virtutis suæ. Quæ quidem virtus est Christus, qui est verbum patris. [1.Cor.1.b] Prædicamus Christum crucifixum. [Matth.1.d] Et addit Matthæus Dei virtutem, & Dei sapientiam. Et hæc virtus apta est ad sanandum, non ad perdendum. Et ideo nomen eius Iesus, id est Saluator. Vnde anima sancta in Psalmo: [Psal.139.a] Domine Deus virtus salutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli, &c. Et ideo: [Act.10.f] Vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute, id est, virtute Spiritus sancti, qui pertransiuit benefaciendo, & sanando omnes oppressos, &c. Hanc virtutem promptam reddit fides credentium. Vnde infra: Descendens Iesus, [Inf.6.e] stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis. Sequitur: Qui venerant, vt audirent eum. Et subiungitur: Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Sed diuersum dicitur de ciuitate sua à Matthæo: [Matt.13.g] Non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Tertio vero ad ostendendum grauedinem morbi adiungit: *Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus.* Et ita omnino impotens, quia paralysis omnino dissoluit membrorum virtutem, sicut legitur de Alcimo: [1.Mac.9.f] Occlusum est os eius, & dissolutus est paralysi, nec vltra poterat loqui verbum. Magna vero infirmitas & miseranda, quæ motum tollit & verbum. *Et in lecto portabatur,* non, inquam, in lecto quietis, sed potius laboris & doloris. Vnde de eo orari poterat & dici illud Psalmi: Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius, vniuersum [Psal.40.a] stratum eius versasti in infirmitate eius. Propterea misericorditer agebant viri, qui eum portabant, secundum documentum Apostoli: Alter alterius onera portate. [Gal.6.a] Vnde poterat eis competere illud: Illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defecerunt. [Eccl.44.b] Et iam verificatur in hoc facto illud Isaiæ: [Isa.49.f] Afferent filios tuos in vlnis: & filias tuas in humeris portabunt.

Quarto vero ad insinuandam solicitudinem fidei offerentium, subiungit: *Et quærebant eum inferre, & ponere ante eum,* vt scilicet ex eius præsentia sanaretur. Vnde volebant implere exhortationem Psalmistæ: [Psal.104.a] Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper. Nec immerito, quia Iob inquit: [Iob.17.a] Libera me, & pone me iuxta te: & cuiusuis manus pugnet contra me. Et quia [Per fidem quærenti impedimẽta occurrunt.] quærenti per fidem impedimenta frequenter occurrunt: ideo subditur: *Et non inuenientes, qua parte illum inferrent præ turba:* quæ solet impedire aduentum ad Christum, sicut dicitur, quod turbæ increpabant eum, vt taceret. [Matt.20.d] [Mar.10.g] Sic & Zachæus infra: Quærebat videre Iesum, quis esset, & non poterat præ turba. [Inf.19.a] Sed certe veram fidem impedimenta non retrahunt, sed accendunt. In cuius testimonium subditur: *Ascenderunt supra tectum, & per tegulas submiserunt illum cum lecto.* Sic & Zachæus fecit, sicut dicitur infra, [Inf.19.a] quod ascendit in arborem Sycomorum, vt Iesum transeuntem videret, quem præ turba videre non poterat. Talibus adiutoribus indigebat ille languidus, qui dicebat: [Ioan.5.b] Domine, hominem non habeo, vt, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Tales adiutores sunt viri simplices, secundum quod dicitur: Accipientes discipuli Paulum nocte, per murum dimiserunt eum, [Act.9.d] submittentes in sporta. Tales sunt viri spirituales, qui infirmos per orationem Domini conspectui repræsentant: [Thr.2.f] Effunde sicut aquam cor tuum in conspectu Domini. Leua ad eum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui defecerunt fame in capite omnium compitorum. Et ideo præsentauerunt eum conspectui Domini, vt eum videret: & situi, vt eum tangeret. Et propterea subdit: *In medium ante Iesum:* quia Saluator semper medium quærit. Vnde: [Ioan.1.d] Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Et infra: [Inf.22.] Ego autem in medio vestrum sum. Et ideo in Psalmo: [Psal.47.b] Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.

Quorum fidem vt vidit. Præmissa est miraculi faciendi opportunitas: hic vero subiungitur ipsius in faciendo integritas, quia Christus simul & corpus infirmi, & animam curat: animam à peccato, & corpus à morbo. Consistit autem huius miraculi integritas perfecta in quattuor, quæ sunt supra virtutem humanã, scilicet in remissione peccatorum, discretione cogitationum, confutatione errorum, & consolidatione membrorum paralyticorum. Hæc enim quattuor miraculum reddunt perfectum. Præmittitur ergo remissio peccatorum ex merito fidei offerentium, cum dicit: *Quorum fidem vt vidit,* quia sicut dicitur: Homo videt ea, quæ patent, Dominus autem intuetur cor. [1.Reg.16.b] Vidit, inquam, oculo misericordiæ, sicut in Exodo: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto. [Exod.3.b] Ad quam visionem fides disponit. Hieremias: Domine oculi tui respiciunt fidem. [Hier.5.a] Et quoniam sicut dicitur: Per misericordiam, & fidem purgantur peccata, [Prou.15.d] ideo subditur: *Dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua.* In hoc, quod dicit, *homo,* inuitat ad considerationem propriæ miseriæ. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. [Iob 14.a] Et rursus: Homo putredo, & filius hominis vermis. [Idem 25.b] In hoc, quod adiungit: *remittuntur* inuitat ad spem diuinæ gratiæ: Gratificauit nos in dilecto filio suo: in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, [Eph.1.b] remissionem peccatorum. Vnde dicitur: Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. [1.Ioan.2.b] Hæc autem remissio peccatorum inchoata fuit à fide aliena, sed in propria consummatur. Vnde Beda: [Beda t.4. lib.2.in Luc.c.5.] Multum valet vnicuique fides propria, cum per alienam homo sit interius & exterius saluatus: sed hoc non sine propria subsequente. Vnde dicitur paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata. [Matth.9.a] Et nota, quod peccata dicuntur remitti, dicuntur dimitti, dicuntur mundari, dicuntur sanari, dicuntur tegi, dicuntur redimi. [Peccata quot modis dicantur remitti.] Dicuntur remitti quantum ad reatum pœnæ. Infra: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. [Inf.7.g] Dicuntur dimitti ratione offensæ: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cælestis delicta vestra. [Matth.6.c] Dicuntur mundari ratione maculæ: Amplius laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me: [Psal.50.a] & Isaias: Auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. [Isa.6.c] Dicuntur sanari, quantum ad vulnerationem naturæ. Vnde: Ecce sanus factus es, iam noli peccare. [Ioan.5.c] Et in Psalmo: Sana animam meam, quia peccaui tibi. [Psal.40.a] Dicuntur tegi propter spoliationem virtutis gratuitæ: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. [Psal.31.a] Quod fit per charitatem: Charitas operit multitudinem peccatorum. [1.Pet.4.b] Dicuntur redimi quantum ad captiuitatem seruitutis diabolicæ: Peccata tua eleemosynis redime. [Dan.4.f] In Psalmo: Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum. [Psal.71.e] Additur autem secundo, discretio cogitationum in animo blasphemantium, cum dicitur: *Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi,* cogitationes vanas & noxias. Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. [Rom.1.c] Et sequitur cogitationum expressio, cum addit: *dicentes,* scilicet in cordibus suis, secundum illud Psalmi: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. [Psal.4.a] *Quis est iste, qui loquitur blasphemias?* in qua cogitatione despiciunt Saluatorem, quasi vilem in hoc, quod dicunt: *Quis est iste.* Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? [Eccli.13.d] Contra illud, quod dicitur: Ne spernas hominem in visu suo. [Eccli.11.a] Redarguunt vt peccatorem, in hoc quod imponũt blasphemiam. Est autem blasphemare, Deo iniuriam irrogare. [Blasphemare quid, & quot modis.] Quod fit tripliciter: vel cum attribuitur Deo, quod sibi non conuenit: vel cum remouetur ab eo, quod sibi conuenit: vel cum creaturæ attribuitur, quod propriè Deo conuenit. Vnde quando Christus attribuebat sibi diuinitatem, credebant eum blasphemare: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam. [Mar.14.g] Saluator dixit Iudæis: Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum: vos dicitis, quia blasphemas, quia dixit: Filius Dei sum. [Ioan.10.g] Similiter credebant eum blasphemare, quando attribuebat sibi propriũ Dei, scilicet peccata dimittere. Vnde subditur: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Et in hoc verum dicunt. Isaias: Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me. [Isa.43.d] Sed certe dum ipsi

Idem 46.b Christo imponebat blasphemiam, in suis cordibus blasphemabant. Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis, & fecistis similem? Et quoniam hæc cogitando blasphemabant, ideo reprehenduntur & arguuntur, cũ subditur: *Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum*, tamquam Deus, quia: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominũ, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Nec mirum, quia est verbum Dei, de quo ad Hebræos: Viuus est sermo Dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Nec solum reprehendit & discernit, sed etiam redarguit: *Respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris?* quasi dicat illud: Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Ipse enim videbat, & arguebat: Vsque quo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Tales enim sunt cogitationes peruersæ: de quibus: Peruersæ enim cogitationes separant à Deo. Ideo Isaias: Væ qui profundi estis corde, vt à Domino absconDatis consilium. Et sequitur: Peruersa est hæc vestra cogitatio quasi si lutum contra figulum cogitet, & dicat opus factori suo: Non fecisti me. Et figmentum dicat fictori suo: Non intelligis. Certe potest dici de eis illud: Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum.

E cli.23.c; Heb.4.c; Isa.1.c; Hier.4.d; Sap.1.a; Isa.29.e.f; Sap.2.d

Adiungitur autem tertio confutatio eorum male cogitantium, in hoc, quod sequitur: *Quid est facilius dicere*, &c. Facit enim argumentum, in quo ostendit, verum Deum esse, & peccata dimittere posse, ac per hoc, illos curare. Et est argumentum tale: Omnis, qui potest paralyticum solo verbo curare, solo verbo peccata potest dimittere: sed filius Dei potest paralyticum solo verbo curare, ergo, &c. Huius autem rationis præmittit maioris propositionis probationem, subiungit assumptionem, & interponit conclusionem. Maioris propositionis probationem præmittit in hoc, quod dicit: *Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata an dicere: Surge & ambula?* Quasi diceret, æqualis facilitatis sunt: ergo qui potest vnum, potest & reliquum: & hæc erat propositio maior. Vnde glossa: Per remissionem pœnæ, remissionem culpæ intellige. Intelligitur autem hoc per illud tamquam per simile, & per notius. Et hoc est, quod dicitur: Non erit tibi difficile omne verbum, qui facis misericordiam in millibus. Vnde in Sapientia: Sed misereris omnium, quia omnia potes. Conclusionem autem interponit in hoc, quod adiungit: *Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata.* Hoc enim est, quod intendit concludere finaliter, & est verum, vt testatur Ioannes: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: Et in Apocalypsi: Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Assumptionem subiungit, cum addit: *Ait paralytico: Tibi dico surge, tolle lectum tuum, &c.* Et nota, quod verba præcedentia sunt Saluatoris, & sequentia. Sed hoc verbum, quod dicit: *Ait paralytico*. Est verbum Euangelistæ, quod interponit, quia prima verba erant Domini ad Pharisæos, scilicet, propositio & conclusio: sed assumptionem dixit, conuertendo sermonem ad paralyticum, cui imperat actum, qui non potest competere, nisi sano, scilicet surgere, cum dicit: *Surge*. Sicut Petrus claudo: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula, præcepit tollere lectum, cum ait: *Tolle lectum tuum*, siue, vt Marcus habet: Tolle grabatum tuum. Grabatum autem est lectus pauperum infirmorum, vbi nihil sternitur, nisi ad caput. Vnde dicitur à graba, quod est caput. Sic Ioannes: Præcepit illi languido 38. annorum: Surge, tolle grabatum, & ambula. Præcepit ambulare, & in domum ire, cum subdit: *Et vade in domum tuam.* Vt scilicet cũ tuis congratuleris, sicut Marcus: Vade in domum tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. In his tribus concluditur perfecta sanitas contra tria mala, quæ facit ægritudo paralysis: Reddit enim inhabilem ad standum, & inhabiliorem ad operandum, & inhabilissimum ad ambulandum. At

Argumentum. Glossa in Matth.c.9. Hier.32.c; Sap.11.d; Ioan.1.d; Apoc.1.b; Act.3.a; Grabatum. Ioan.5.b; Marc.5.b; Paralysis.

contra, imperat ei Dominus rectitudinem status, fortitudinem actus, & promptitudinem motus, quibus obtentis efficitur perfecte sanus.

Subiungitur vltimo consolidatio membrorum languentium, in hoc, quod sequitur: *Et confestim consurgens coram illis, &c.* Consolidata enim sunt verbo Christi membra paralytici, quantum ad virtutem sustentatiuam, operatiuam, & motiuam. Surrexit enim, iam non indigens sustentamento lectuli, aut baculi, & hoc virtute manus Dei omnipotentis. Manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Et sequitur: *Tulit lectum, in quo iacebat.* Iam non indigens ab aliquo portari, & sic videtur adimpletum illud Amos: Eruentur filii Israel, qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & Damasci grabato. *Et abiit in domum suam, magnificans Deum*, iam valens faciliter moueri, sicut & ille claudus à Petro curatus: Intrauit cum eis in templum ambulans, & exiliens, & laudans Deum. Vnde magnificabat Deum, & ipse simul laudando, & eius miracula enarrando, & ad laudandum, alios inuitando. Vnde poterat dicere: Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Poterat & canticum Virginis canere: Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo, &c.

Dan.10.b; Amos.3.a; Act.3.b; Psal.33.a; Sup.1.e

Et supra, *apprehendit omnes, &c.* Hic tertio post miraculi faciendi opportunitatem, & facti integritatem subiungit eiusdem publicam celebritatem, per quam clarificata est diuina virtus in Christo, quoniam ex præsentis miraculi consideratione, ostensa est Christi virtus admirabilis, venerabilis, formidabilis, & prædicabilis. Admirabilis, inquam, ostensa est ex impossibilitate comprehendendi, propter quod dicit:

Et stupor apprehendit omnes, scilicet innocentes, ad credendum Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur. Nam Pharisæi hypocritæ sunt confusi, & Christus admirabilis est effectus. Apprehendit malignantes ad confundendum: Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Et Iudith: Et cum audissent viri illi verba eius, considerabant faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, &c. Venerabilis vero ostensa est ex impossibilitate imitandi, propter quod dicitur: *Et magnificabant Deum*, scilicet in opere suo, vt possent dicere illud Psalmi: Quam magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti. Et Isaias: Magnificatus est Dominus, quoniam habitauit in excelso, & impleuit Sion iudicio & iustitia. Sic illi tres pueri aspectu miraculi. Hi tres, quasi ex vno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum. Formidabilis vero ostenditur virtus in Christo ex impossibilitate euadendi, vnde additur: *Et repleti sunt timore*, considerantes immensitatem potentiæ, quam nemo potest effugere. Infra: Ostendam vobis quem timeatis: timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Hanc potentiam timebat Iob: Semper quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui. Prædicabilis vero ostenditur ex impossibilitate contradicendi, propter quod subditur: *Dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.* Et ideo iam non est locus contradicendi. Vnde: Videntes Petri constantiam & Ioannis, comperto quod homines essent sine litteris & idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant: hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, & nihil poterant contradicere. Vnde Petrus & Ioannes dicebant: Non possumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui. Qui ergo post visionem horum signorum Domino contradicit, excluditur à populo DEI, & hereditate regni, secundum illud: Omnes homines, qui viderunt maiestatem meam, & signa quæ feci in Ægypto &c. Non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum.

Iob.17.b; Iob 12.c; Iudith 10.; Psal.103.; Isa.33.a; Dan.3.e; Inf.12.a; Iob 31.e; Act.4.c; Ibid.d; Num.14.

Spiritualiter autem tria sunt hic attendenda, quis sit hic morbus, qui curatur: quæ domus, in qua fit curatio: & quis modus curandi. Morbus iste paralysis designat culpam originalem, sicut lepra, actualem. Vnde paralysis

Tria spiritualiter cõsideranda.

Paralysis. lysis aufert sensum, & motum, sic originale aufert sensum cognitionis per ignorantiam. Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Aufert etiam motum rectum affectionis, per concupiscentiam, quæ reddit tremulum, sic paralysis. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Vnde & subditur: Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, &c. Vnde Hugo: Vitium humanæ corruptionis dupliciter naturam infecit humanam scilicet ignorantia, mentem, & concupiscentia carnem. De ijs duobus in Psalmista: Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Et in Exodo: Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec mouit de se loco, in quo erat. Domus, in qua fit curatio, est Ecclesia. De qua dicitur: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septẽ. Hæ columnæ septem, sunt septem sacraměta. Huius domus ianua est sacerdotalis potestas, cuius potestatis auctoritas residet penes Petrum. Vnde: Tibi dabo claues regni cælorum. Hæc ianua, si quando impletur turbis terrenarum solicitudinum, tunc non præbet aditum ad Iesum, quia non curant turbæ illæ de animabus, quę sunt Christi, sed de promotione proprij commodi. Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quæ sunt Iesu Christi. Modus curandi est per alienum suffragium, & Dominicum imperium: quo ad curationem ab originali, concurrit virtus alienæ fidei, & virtus Dominici sacramenti. Vnde portatores designãt susceptores qui afferunt. Isaias: Afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt. Christus vero imperio sanans, designat sacramenti officium, per quod fit remissio culpæ, cum dicitur: *Remittuntur tibi peccata tua.* Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Vnde sequitur perfecta curatio, ibi: *Surge. & tolle lectum tuum, &c.* Angelus dixit ad Petrum iacentem in compedibus: Surge velociter. Et confestim ceciderunt catenæ de manibus eius. *Surge*, id est, sursum te erige ad videndum lumen contra ignorantiam. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Isaias: Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum. *Tolle lectum tuum.* Contra infirmitatem: Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. *Et ambula.* Contra malitiam: Ambula coram me, & esto perfectus. Ad Ephesios: Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, &c. *Vade in domum tuam.* Contra concupiscentias: Præcurre autem prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis, & verbo superbo. In domum suam vadit, qui amat bona interiora Sapientia: Intrans in domum meam conquiescam cum illa, &c. In domum alienam, qui concupiscit mundana. In Ecclesiastico: Vita nequam hospitandi de domo in domum, &c.

Iob 3. b · Rom. 7. c · Ibidem. d · Psal. 37. · Exod. 10. f · Domus in qua fit curatio, est Ecclesia. · Prou. 9. · Matt. 16. c · Phil. 2. c · Curandi modus. · Isa. 49. f · Actor. 2. f · Actor. 2. f (12) · Ephes. 1. c · Isa. 60. a · Matt. 11. d · Gen 17. a · Ephes. 5. · Eccl. 32. c · Sap. 8. c · Eccl. 29. d

Et post hæc exijt, &c. Supra egit Euangelista de vocatione discipulorum, de statu licito, siue iustitiæ: hic agit de vocatione ipsorum, de statu periculoso, siue iniustitiæ. Vbi ostendit, quo modo vocauit Matthæum sedentem ad Telonium. Habet autem pars ista, duas, in quarum prima agit de vocationis perfectione: in secunda vero de vocatorum defensione. *Factum est autem in sabbato, &c.* Circa vocationis perfectionem, introducuntur tria. Primum est, vocatio peccatorum. Secundum est, confutatio superborum, ibi: *Et murmurabant Pharisæi, &c.* Tertium est, consolatio infirmorum, ibi: *At illi dixerunt ad eum, &c.* Vocatio autem publicanorum ostenditur perfecta ex tribus, scilicet, ex parte diuini doni præuenientis: & ex parte liberi arbitrij consentientis: & ex parte deuoti obsequij consequentis. Primo ergo ostenditur perfecta, ex parte diuini doni præuenientis nos, cum dicitur: *Et post hæc exijt, & vidit Publicanum, &c.* Et notandum, quòd dicitur exire, videre, & vocare. *Exijt*, quidem, vt requirat: *Videt*, vt attrahat: *Vocat*, vt ad se conuertat. Exijt quidem per solicitudinem requirendi opus suum, sicut in Psalmo dicitur: Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperã. Vnde significatur per patremfamilias, de quo dicitur: Exijt primo mane conducere operarios in vineam suam. Hic est vero Dominus Iesus, qui dicit de seipso: Exiui à patre, & veni in mundum, quia de secreto veni in manifestum. Nec tantum exijt, sed: *Et vidit publicanum*, vt per respectum misericordiæ attrahat ad seipsum, sicut petebat ille videri, in Psalmo: Vide humilitatem meam, & laborem meum, &c. Et hoc modo vidit istum, quia licet esset peccator in facto, erat tamen electus in diuino proposito. Gratia Dei, & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Vnde dicitur infra: Conuersus Dominus, respexit Petrum: & egressus foras Petrus, fleuit amare. Hoc respectu: *Vidit Iesus publicanum nomine Leui*, hoc est, Matthæum, qui, vt dicit Hieronymus, fuit binomius. A Luca autem & Marco, propter honorem Euangelistæ, nomen tacetur vulgare. Sed Matthæus in sermonis principio accusator sui factus: Matthæum se & publicanum nominat. Et nota, quòd publicani dicebantur, qui publice peccabant, sicut accipitur infra: Duo homines ascendebant in templum, vt orarent, vnus Pharisæus, & alter publicanus. Vel, qui merces vendendo, omnibus publicabant, sicut mercatores facere solent, sicut accipitur supra. Vel qui publica vectigalia exigebant, & sic videtur proprie accipi hic. Vnde sequitur: *Sedentem ad telonium.* Secundum Bedam, Tolos Græce, Vectigal Latine. Secundum Isidorum. Locus est, vbi merces nauium, nautarumq; emolumenta conuertuntur. Secundum Ambrosium, æquiuoce potest accipi, vt referatur ad vectigal, vel ad domum, in qua redditur. Vnde dicit: Ille prius auara de mercedibus, dura de laboribus, periculisque nautarum emolumenta conuertens, verbo vocatus, propria derelinquit, qui rapiebat aliena: ac vile illud sedile destituens, tota post Dominum vestigio mentis incedit. Hæc Ambrosius. Nemo igitur, vt dicit Glossa Bedæ, de immanitate peccatorum conuersus desperet, cum Matthæus de Publicano in Apostolum, de Telonario in Euangelistam sit repente mutatus. Nec tantum vidit, vt attraheret, sed & allocutus est eum, vt conuerteret, cum subditur: *Et ait illi: Sequere me*, scilicet per omnium temporalium abrenunciationem, quia secundum quòd dicitur: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Et in Ecclesiastico: Gloria magna est sequi Dominum: *Sequere me*, discrete dicitur, non lucra temporalia: quia, quasi qui apprehendit vmbram, & sequitur ventum. Sic & qui attendit ad visa mendacia. *Sequere me*, non desideria carnalia. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui. Et in Prouerbio: Eam sequebatur, sicut bos ductus ad victimam. *Sequere me*, non flagitia mundana, sicut illi, de quibus: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalon. Et Oseas: Ephraim pascit ventum, & sequitur æstum: tota die mendacium, & vastitatem multiplicat. Tales sunt vane gloriosi, qui pascunt ventum mundanæ vanitatis.

Vocatio Matthæi. · Psal. 83. · Matt. 20. a · Ioan. 16 d · Psal. 24 · Sap. 4. c · Infra. 22. · Hier. to. 6. in c. 9. Mat. · Prou. 18. c · Matt. 9. b · Luc. 18. b · Sup. c. 3. · Beda. Telonium. · Ambr. to. 3 edit. Rom. lib. 5. in Luc. c. 5. · Beda to. 5. lib. 2. in Luc. cap. 5. · Ex Hieron. to. 6. in c. 9 Matth. · Ioan. 8. b · Eccl. 23. d · Ibid, 24. a · Ibid. 5. a · Prou. 7. d · 2. Reg. 15. c · Osea. 12. a

Secundo autem ostenditur perfecta, ex parte liberi arbitrij consentientis, obtemperando, cum subditur: *Et relictis omnibus, surgens, secutus est eum.* In quo designatur perfectus consensus liberi arbitrij, & quo ad recessum à malo, & perfectum in bono, & consummationem in statu perfecto. Ideo dicitur, quòd omnia reliquit, quòd surrexit, & quòd Christum secutus est, vt posset dicere illud Petri: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Et hoc est, quod hortatur Apostolus: Deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus, & cetera. Et nota quòd sub ista distributione includuntur omnia, quæ impediunt ad hoc, vt homo perfecte Christum sequatur, quæ sunt septem: criminale flagitium, corporale solatium temporale negotium, particulare litigium, populare consortium, paternale hospitium, & puerile desiderium. Relinquendum est criminale flagitium: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Secundo corporale solatium, sicut Tobia: Relinquens prandium, ieiunus

Matt. 19. d · Hebr. 12. a · Septem impedimenta ad perfecte Christũ sequendum. · Prou. 28. b · Tob. 2. a

Gen. 39. c; 3. Reg. 19. d; Matt. 4. d; 1. Tim. 6. b — venit ad corpus, & cetera. Tertio temporale negotium, sicut Ioseph pallium in manu mulieris Ægyptiacæ, qui relicto in manu eius pallio, fugit. Sic Elisæus, boues & aratrum. Sic Apostoli retia, sicut dicitur: Relictis retibus, secuti sunt eum.

A

Per retia recte intelliguntur terrena: quia qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & cetera. Eccl. 48. a — Quarto relinquendum est particulare litigium: Relinque proximo tuo nocenti te: te tunc deprecanti tibi Hier. 28. a — peccata soluentur. Quinto populare consortium: Relinquite ciuitates, & habitate in petra. Idem. 12. b — Sexto paternale hospitium: Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam.

Prou. 9. a — Septimo puerile desiderium: Relinquite infantiam, & viuite, & cetera. Qui hæc omnia relinquit, ille est, qui bene surgit, qui designatur per Paulum conuersum. B — Actor. 9. b — De quo: Surrexit autem Paulus de terra, apertisque oculis, nihil videbat. Quia homini ad Christum conuerso, & luce eius illuminato, nihil videtur esse terrenum. Ephes. 5. c — Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et qui sic expeditus surgit, potest per viam perfectionis sequi, vt possit dicere illud Iob: Iob 23. c — Vestigia eius secutus est pes meus: vt velociter hæc fecit, sciebat enim, quòd nocuit differre paratis, vnde nolebat facere contra illud Prouerbiorum: Prou. 3. d — Ne dicas amico tuo: vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cum statim possis dare. Prou. 22. c — Secundum illud Prouerbiorum: Vidisti virum velocem in opere suo? coram regibus stabit.

Hier. to. 6. in cap. 9. Matth. — Verumtamen hic arguit eum Porphyrius hæreticus, quia statim sine deliberatione secutus est Dominum, tamquam stultus. Ad quod respondet Glossa, quòd non leuitate aliqua, sed virtute operum ductus, sequutus est eum: viderat enim Christi miracula. C — Hier. ibid. — Vnde ibidem dicitur, quòd fulgor diuinitatis occultæ, quæ in humana facie Christi relucebat, extemplo ad se, videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide, & succinis hæc vis esse dicitur, vt annulos, & stipulas, & ferrum sibi copulent quanto magis creaturarum Dominus ad se trahere poterat, quos volebat: Iuxta quod dicit sponsa in Cant. 1. a — Canticis: Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.

Tertio vero ostenditur vocatio perfecta ex parte deuoti obsequij, subsequentis in ministrando, cum dicitur: *Et fecit conuiuium magnum Leui in domo sua.* Faciebat secundum propositum sapientis, qui dicebat: Sap. 8. b — Proposui hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis. D — Iam in eo impletum erat desiderium Christi, secundum illud: Apoc. 3. d — Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cænabo cum illo, & cetera. Magnum etiam est gaudium Patris æterni, de quo infra: Inf. 15. a — Epulari, & gaudere oportebat, qui frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est.

Et quoniã magnitudo conuiuij requirit multitudinẽ conuiuantium, ideo subditur: *Et erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes.* Inuitauerat enim illos Matthæus, vt sicut fuerant socij in culpa, sic & essent in pænitentia, secundum illud: Apoc. 22. d — Qui audit, dicat veni. Hier. to. 6. in c. 9. Mat. — Videbant publicani eum à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pænitentiæ: & ob id, etiam ipsi non desperant salutem. E — Attendebant autem, quòd melius est vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum saginatum cum odio, vt dicitur in Prou. 15. b — Prouerbijs.

Hæc autem turba publicanorum, ad conuiuium Christi vocata, designat illud implendum, quod dicitur: Matt. 8. b — Multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraam & Isaac, & Iacob in regno cælorum: filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores. Vnde: Matt. 21. c — Publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum. Inf. 10. g — Et in huius figuram dicitur infra, quòd mulier quædam, Martha nomine, excepit illum in domum suam, & huic erat soror, nomine Maria. Sed huic videtur obuiare illud: 1. Cor. 5. d — Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi nec cibum sumere. Sed illud dicitur infirmis, ne ex mala communicatione corrumpantur, quia dicitur: Eccl. 13. a — Qui communicauit superbo, induet superbiam. Vel certe dicitur de publicanis obstinatis, & conuictis, secundum quòd dicit Glossa.

Hi autem poterant, & volebant ad bonum, propter præsentiam Christi trahi. Hier. to. 6. in c. 9. Mat. — Vnde Hieronymus: Ibat Iesus ad conuiuia peccatorum, vt occasionem haberet docendi, & spirituales inuitatoribus suis præberet cibos. Hier. ibid. — Denique cum frequenter ad conuiuia pergere describatur, nihil aliud inuenitur, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit: & vt humilitas Domini eundo ad peccatores, & potentia doctrinæ eius, in conuersione pænitentium demonstraretur.

Et murmurabant, & cetera. Supra egit de vocatione peccatorum. In hac parte agit de confutatione superborum, quoniam sicut dicit Apostolus: 1. Cor. 1. d — Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi: & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Describitur ergo confutatio Pharisæorum, superbientium de proprijs meritis, & ceteros contemnentium, hoc ordine: nam primo, eorum superbia detegitur: secundo, detecta redarguitur: tertio, redarguta deijcitur.

Detegitur ergo primo, ex murmure loquacitatis propriæ, & hoc notatur, cum dicitur: *Et murmurabant Pharisæi, & scribæ eorum,* contra consilium Sapientis: Sap. 1. c — Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. Quod isti non faciebant, vnde subditur: *Dicentes ad discipulos eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis?* Vnde non poterant mordere in proprio peccato, mordebant tamen ex alieno. Hoc est enim hominis iniqui: Eccl. 11. d — Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. In hoc manifestatur Pharisæorum superbia, quia se non reputabant peccatores. Vnde Glossa: Dupliciter peccant, & quia se putant esse iustos, cum sint superbi, & illos reos, cum iam pæniteant. Vnde erant similes illi Pharisæo, de quo infra: Inf. 18. c — Non sum, sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Et ideo infra dicebat Dominus: Luc. 16. d — Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus. Deus autem nouit corda vestra. De talibus Isaias: Isa. 65. a — Qui dicunt: Recede à me, non appropinquas mihi, quia immundus es. Propter talium verba & oblocutiones, non debet homo deuitare opera misericordiæ. Vnde dictum est: 1. Mac. 2. g — A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius, stercus & vermis est. Hieronymus: Non potest fieri, vt absque morsu hominum, huius vitæ curricula quis pertranseat: malorum solatium est, bonorum vitam carpere, & de peccantium multitudine putant culpam minui peccatorum.

Redarguitur vero secundo ex lumine veritatis perspicuæ, cum additur: *Respondens Iesus, dixit ad illos: Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent.* Hoc est, per se notum, quia secundum quòd dicitur: Eccl. 38. a — Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus. Si medicina est propter ægritudinem, igitur non est redarguendus ægrotus, qui confugit ad medicum, nec medicus, qui accedit ad ægrotum: sed magis illi redarguendi sunt, qui hoc redarguunt. Vocat autem Christus peccatores infirmos, quoniam peccatum infirmum facit, secundum illud: Psal. 37. — Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. De tali infirmo dicitur: Rom. 14. a — Infirmum autem in fide assumite. Et item: Ibidem c — Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere.

Isa. 53. b — Se autem vocat medicum, quia: Liuore eius sanati su-

Isa. 61. a nati sumus. Et alibi: Spiritus Domini super me, eo quòd A
vnxerit me Dominus: & subditur: Vt mederer contritos
Act. 10. f corde. Et in Actis: Pertransijt benefaciendo, & sanando
omnes oppressos à diabolo.

Deijcitur autem tertio ex rectitudine æquitatis fraternæ, quia magis condescendit humili peccatori, quàm superbo iusto, & ideo subdit: ***Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam,*** iustos, idest, qui se reputant iustos. Glossa: Qui iustitiæ suæ confidunt. Vnde Beda: Sanos
Beda to. 5. li. 1. in Mar. cap. 2. autē & iustos appellat eos, qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, qui ex lege præsumentes, euangelij gratiam non quærunt. Tales enim non venit vocare, sed magis iusto
Ioan. 1. 9. g iudicio excæcare. Vnde Ioannes: In iudicium ego in hūc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Venit autē Domin⁹ omnes vocare ad peniten- B
Rom. 3. b tiam, quia sicut dicitur: Non est iust⁹ quisquā, non est in-
Psal. 13. a telligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerūt,
Rom. 3. c simul inutiles facti sunt. Vnde ibidem: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Et ideo à pænitentia incœpit prædicare, secundum quòd dicit Matthæus. De hac vo-
Matt. 4. c catione dicit Isaias: Vocabit Dominus Deus exercitu-
Isa. 22. c um in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, &c. Sed hanc vocem non audierunt, qui se reputabant
Iob 9. c iustos. contra quos Iob: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me comprobabit. Sed hanc audiunt peccatores
Luc. 7. d quàmplurimi, infra: Et omnis populus audiens, & publicani, iustificauerunt Deum, baptizati, baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Et sic patet, C quomodo in hoc facta est confutatio superborum: vnde diuino iudicio peiores reputantur illis, quos despiciunt.

At illi dixerunt ad eum. Postquam descripta est vocatio peccatorum, & confutatio superborum, subiungitur hic tertio, consolatio infirmorum, in hoc quòd non imponuntur ipsis discipulis onera grauia, & difficultates ieiuniorum. Introducitur ergo consolatio discipulorum manuductoria, vt dissonans seueritati legalis obseruantiæ, & consonans benignitati diuinæ præsentiæ, vt expediens ruditati imperfectionis humanæ. Primo ergo introducitur, vt dissonans seueritati legalis obseruantiæ in quæstione Pharisæorum, cum dicitur: ***At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter autem & Pharisæorum, &c.*** Dicitur autem, D
Matt. 9. b quòd hoc discipuli Ioannis quæsierunt, sed, vt dicit Au-
Aug. to. 4. lib. 2. c. 27. gustinus de concordantia Euangelistarum, non est contrarietas, quia vtrique quæsierunt, sed discipuli Ioannis volebant discere veritatem, Pharisæi vero volebant eorum explorare libertatem, sicut illi, de quibus dicitur:
Gal. 2. a Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatē nostrā. Hoc autem non quærebant, quia discipulos Ioannis approbarent, sed vt comparatione eorum Christi discipulos reprehenderent. Vnde & subditur: ***Tui autem edunt & bibunt.*** Et ideo conquereba-
Matt. 11. c tur Dominus Deus: Venit Ioannes neq; manducans, neque bibens: & dicunt, dæmonium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et ideo spernebant Pharisæi discipulos Domini E tamquam discordes à legali, & populari obseruatione, sed male, quia ab Isaia dicitur: Nolite ieiunare, sicut vsq;
Isa. 58. b ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester: numquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Numquid contorquere, &c. Et
Rom. 14. a ad Romanos: Is, qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudi-
Ibidem. c cet, quia, sicut ibidem subditur: Non est regnum Dei esca, & potus.

Secundo vero introducitur, vt conueniens benignitati diuinæ præsentiæ in dissolutione obiectorum cum dicitur: ***Quibus ipse ait: Non possunt filij sponsi ieiunare, &c.*** Secundum Bedam hæc est littera: ***Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare?*** Sponsus iste
Beda to. 5. li. 2. in Lu. cap. 5. Christus est, de quo Ioannes: Qui habet sponsam spon-
Ioan. 3. d sus est: vt in Psalmo: Et ipse tamquam sponsus proce-
Psal. 18. dens de thalamo suo. Filij sponsi sunt Apostoli, vnde I-
Isa. 8. d saias: Ecce, ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus.
Psal. 44. d Et in Psalmo: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, & cetera. Isti non possunt, nec debent nunc ieiunare ieiunium mœroris, & afflictionis, quamdiu cum illis est spon- *Sponsus Christus, Filij Sponsi, Apostoli.*
sus, quia tunc est tempus gaudij, propter quod dicitur: Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem
Cant. 3. d in diademate, quod coronauit illum mater sua. Et I-
Isa. 61. d saias: Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus.

Vnde tunc erat tempus gaudij, non mœroris, quia sic-
Ioan. 3. d ut dicitur: Amicus sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi: & ideo discipulorum consolatio est conueniens præsentiæ sponsi Christi: sicut desolatio absentiæ propter quod subdit: ***Venient autem***
Osea 5. b ***dies, & cum ablatus fuerit ab illis sponsus,*** scilicet per mortem & passionem. Oseas: Vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: ablatus est ab eis: ***Tunc ieiunabunt in illis diebus,*** eo scilicet tempore. Quia: Plorabitis & flebitis
Ioan. 16. a vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium, & tunc erit
Tob 2. a tempus mœroris & ieiunij. Vnde in Tobia: Manducauit panem cum luctu & tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam:
Amos 8. c Dies festi vestri conuertentur in lamentationem & lu-
Thr. 1. f ctum. In Threnis: Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator, conuertens animam meam.

Tertio autem introducitur, vt expediens ruditati imperfectionis humanæ, cum dicitur: ***Dicebat autem, & similitudinem ad illos.*** Vbi ostendit discipulos ad ieiunium non esse arctandos, tum propter vetustatem conuersationis, tum propter fragilitatem carnis, tum etiam propter dissuetudinem affectionis. Hanc discipulorum consolationem exprimit Euangelista sub tripartita metaphora, scilicet veteris vestis, veteris viri, & veteris vini. Expediens igitur erat rudes adhuc discipulos fouere, non ieiunijs aggrauare, propter vetustatem conuersationis, propter quam subdit: ***Quia nemo commissuram,*** id est, particulam, quæ coniungit. ***A vestimento nouo,*** scilicet ablatam. ***Immittit in vestimentum vetus,*** quia duplex sequitur inconueniens, & ideo addit: ***alioquin & nouum rumpit.*** Quod est damnosum. ***Et veteri non conuenit commissura à nouo,*** quia indecorum. Sic spiritualiter in- *Spiritualiter.*
telligendum, quòd non sunt imponendæ nouæ obseruantiæ, conuenientes nouæ conuersationi, quamdiu homo non est priora exutus, vti non est exutus mox in
Ephes. 4. d principio adhuc suæ conuersionis. Et ideo dicebat Apostolus: Edocti estis, &c. Sequitur: Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Et postea: Induite nouum hominem, qui secundum Deum crea-
Colos. 3. b tus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Item ad Colossenses: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, &c. Alioquin erit monstruo-
Deut. 22. b sum. Et ideo in figura huius prohibita est in lege commixtio diuersorum. Non indueris vestimento, quod
Hier. 12. c ex lana, linoque contextum est. Quia hinc contemnitur: Dominus ait: Numquid auis discolor hereditas meā mihi?

Secundo, ipsum erat expediens propter fragilitatem carnis, propter quam dicit: ***Et nemo mittet vinum nouum in vtres veteres.*** Quia ex hoc sequitur duplex inconueniens, scilicet effusio vini, propter quod dicit: ***Alioquin rumpet vinum nouum vtres, & vinum effundetur.*** Aliud inconueniens, perditio est vtris, vnde addit: ***Et vtres peribunt.*** Et ideo nouo vino est nouum vas prouidendum, propter quod dicit: ***Sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est:***

& vtraque conseruabuntur. Sic spirituales obseruantiæ sunt spiritualibus, non carnalibus imponendæ, qui designantur per vtres veteres, secundum illud Psalmi: Factus sum sicut vter in pruina. Vnde designantur per vtres Gabaonitarum ruptos & solutos. Vtres vini nouos impleuimus, nunc rupti sunt, atque soluti. Et ita ad continendum vinum inepti. Et ideo ad Corinthios: Et ego fratres non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tamquam paruulis in Christo. Lac vobis potum dedi, non escam. Antequam ergo eis spiritualia iniungantur, necesse est, vt corda eorum renouentur. Iuxta illud Ezechielis: Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri. Quia Apostolus ait: In CHRISTO IESV, neque circumcisio aliquid valet: neque præputium, sed noua creatura. Et ideo petit Dauid: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis, &c. Quod fit in viris spiritualibus: Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem.

Psal. 118. Iosue 9. b 1. Cor. 3. a Ezec. 36. a Gal. 6. b Psal. 50. c 2. Cor. 4. d

Hoc etiam ipsum inchoantibus expediens erat, propter dissuetudinem affectionis, propter quam designandam dicit: *Et nemo bibens vetus, statim vult nouum*: & rationem huius reddit per iudicium sensus, cum ait: *Dicit enim: Vetus melius est.* In quo per simile, in delectatione potus vini vult ostendere, quòd affectus noster non statim delectatur in nouis seruandis, nisi paulatim manuducatur. Et ideo dicebant quidam: Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteritis saluari. Hanc autem affectionem innouat charitas, secundum illud: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Hæc facit noua sapere, vt vetera. Vnde: Non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum, vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum, quod audistis. Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod verum est, & in ipso, & in vobis. Vere hoc est nouum mandatum, quod vetera euacuat, & quod facit sapere noua. Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Quia sicut dicitur: Vetera, nouis superuenientibus, proijcietis. Sic ergo propter ruditatem discipulorum: tum ex parte conuersationis, tum ex parte carnis, tum ex parte mentis, erant discipuli benigne tractandi, nondum ad ieiunium arctandi, maxime ad ieiunium exultationis, quod non conuenit, nisi renouatis per gratiam Spiritus sancti. Vnde ex præmissis colligitur, quòd discipuli Christi nō erant arctandi, nec ad ieiunium mœroris, propter præsentiam sponsi, nec exultationis propter absentiam Spiritus sancti: & ita erant benigne consolandi, tanquam adhuc tenelli & infirmi. Ex præmissis igitur sufficienter apparet, quo modo à Domino sunt peccatores misericorditer vocati: & superbi rationabiliter confutati: & infirmi suauiter consolati.

Act. 15. a Ioan. 13. d 1. Io. 2. a 2. Cor. 5. d Leu. 26. b

Discipuli Christi non erāt arctandi ad ieiunia.

CAPVT VI.

FACTVM *est autem in Sabbato.* Supra egit Euangelista, de discipulorum vocatione: in parte ista agit de ipsorum defensione: quia boni pastoris est, non solum oues congregare, sed etiam à lupis defendere. Et habet hæc pars, duas. In prima defendit eos, testimonio scripturæ: in secunda vero miraculo potentiæ, ibi: *Factum est autem & in alio Sabbato.* Ipse enim CHRISTVS est DEI virtus, & DEI sapientia. Vnde discipuli vocabant eum: Magister & Domine: Et ideo defendit, vt Magister per testimonium authenticum, secundo vt Dominus per opus miraculosum. Circa primum modum defendendi, tria introducuntur: primum est criminandi occasio, secundum est criminis obiectio, tertium est criminatorum confutatio. Criminandi igitur occasionem dedit discipulorum necessitas, propter quam vellebant spicas in Sabbatis. Et hanc notat, cum dicit: *Factum est in Sabbato secundo primo*, idest, Sabbato à primo, idest immediate sequente Sabbatum præcedens. De quo habitum est supra, cum curauit dæmoniacum. Vel, sicut dicit Chrysostomus, in Sabbato secundo primo, idest, bis primo, siue principali, propter duplicem sollemnitatem concurrentem, quia Sabbatum ex se sollemne erat, & etiam ratione neomeniarum, quæ tunc erant. Vel secundum Bedam: Secundo primo, est vna dictio composita, ex integro, & corrupto, vt secundo primum dicatur, hoc est secundo prælatum, idest, superius & dignius illo Sabbato legali, quia iam tunc incipiebat Sabbatum nouum, in quo feriandum est à vitijs, non ab operibus necessarijs. Et hoc patet per ipsorum discipulorum exemplum, de quibus subditur: *Cum transiret per sata.* Pertransibat, scilicet ipse Christus, quia viator erat. Vnde: Pertransijt benefaciendo & sanando omnes oppressos. Transitu autem suo designat omnia esse transitoria, secundum illud: Cælum & terra transibunt. Transibat autem, non manebat, & discipuli eius similiter. Vt ipsi etiam hoc confiterentur, quia, non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Quia vero per hæc transeundo, non debemus immorari, sed indigemus sustentari: ideo addit: *Vellebant discipuli eius spicas, & manducabant, confricantes manibus.* Vellebant, idest, auellebant, à stipula discerpentes, secundum quòd dicitur: Armentarius ego sum vellicans sycomoros. *Vellebant*, dicit, non metebant: quia illud secundum legem erat concessum, hoc inhibitum. Si intraueris segetem amici tui, franges spicas, & manibus conteres: falce autem non metas. Et hoc quidem faciebant, famis necessitate compulsi. Sicut: Discipuli eius esurientes, cœperunt vellere spicas, & manducare. Et Marcus: Discipuli cæperunt prægredi, & vellere spicas. Pharisæi autem dicebant: Ecce, quid faciunt discipuli tui Sabbatis, quod non licet? Nec mirum, quia in Prouerbijs scriptum est: Anima saturata calcabit fauum: & anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet. Et Iob: Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia, cibi mei sunt. Vnde humana necessitas excusabat, quæ hoc facere compellebat, & hanc rationem assignat Beda: Non habentes, inquit, discipuli spacium manducandi propter importunitatem turbarum, esuriebant vt homines, sed vellentes spicas, inediam consolabantur. Alia ratio est, necessitas paupertatis, quia assumptæ: adeo erant inopes, vt nec sufficienter haberent panem vt apertissime liquet ex Ioanne. Vbi cum conuenissent quinque millia virorum aut circiter, absque mulieribus, & paruulis: inter vniuersos Apostolos non est inuenta vel mica panis, sed tantum erat puer vnus in medio turbarum, qui habebat quinq; panes hordeaceos, & duos pisces. Vnde Apostolus: In fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate. Tertia ratio est austeritatis exemplum, quo docebant nos, sicut dicit Ambrosius, non præparatas escas, sed simplices quærere cibos. Isaias: Dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem. Quarta ratio est, vt ostendant, quòd non ad litteram, sed spiritualiter debemus legale Sabbatum obseruare, contra hæreticos postea futuros. Relinquitur sabbatismus populo Dei. Quinta ratio est spiritualis intelligentia. Per Sabbatum enim intelligitur otium diuinæ contemplationis. Si auerteris à Sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris Sabbatum delicatum, & sanctum Domini gloriosum, & glorificaueris eum, dum nō facis vias tuas, &c. Spicæ sunt purgationes dulcedinis internæ, quæ asperitatibus sunt permixtæ, & ideo manibus confricantur, vt granum purum eliciatur, sicut Ruth, quæ colligebat spicas post terga metentium. Sexta ratio est ex parte dulcedinis verbi Christi, qua fortiter illecti obliuiscuntur māducare. Vnde: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Et Ioan. Verba, quæ ego locutus sum vobis, Spiritus & vita sunt.

Ioan. 13. b Sup. 4. f Chrys. in 2. hom. 40. in c. 12. Matt. in princ. Beda to. 5. li. 2. in Luc. cap. 5. Act. 10. f Matt. 24. c Hebr. 13. c Amos 7. d Deut. 23. d Mat. 2. d Prou. 27. a Iob 6. b Beda to. 5. li. 2. in Luc. cap. 6. Paupertas. Ioan. 6. a 2. Cor. 11. f Isa. 30. c Sabbatum legale spiritualiter est obseruādum. Hebr. 4. b Isa. 58. d Spicæ. Ruth. 2. a Psal. 118. Ioan. 6. b

Criminis vero obiectionem intulit Pharisæorum peruersitas, qua libenter insultabāt discipulis. Quod notat, cum dicit: *Quidam autem Pharisæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in Sabbatis?* Quia præcepta erat

in lege

Exod.16. c in lege, ſabbatum diligentiſſime obſeruari. Et ideo ar-
& 35. a guebant eos, tamquam legis diuinæ tranſgreſſores: ſic-
Leu.23. a ut etiam Magiſtrum eorum: Non eſt hic homo à Deo,
Ioan. 9. c qui ſabbatum non cuſtodit. Vnde eos morte dignos re-
putabant, quia ſecundum illud: Irritam quis faciens le-
Hebr. 10. c gem Moyſi, ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus te-
ſtibus moritur. Et maxime quantum ad mandatum de
ſabbato, quod erat præcipue obſeruandum. Vnde ille,
qui inuentus eſt colligere ligna in ſabbato, interfectus
eſt, ſicut dicitur: Morte moriatur homo iſte, obruat eum
Num. 15. d lapidibus omnis turba extra caſtra. Hæc autem crimi
Cur Phariſæi diſcipulos Domini criminati ſint. natio partim veniebat ex ignorantia legis, partim ex ſu-
perbia mentis, partim ex ſimulatione hypocriſis, partim
ex ſuperſtitione traditionis. Ex ignorantia legis, quia
non prohibebatur ſumptio neceſſitatis, ſed occaſio ſer-
uitutis. Et ideo de talibus dicitur: Erratis, neſcientes
ſcripturas, neq; virtutem Dei. Ex ſuperbia mentis, quia
Matt. 22. c reliquos deſpiciebant, ſicut infra dicitur, de phariſæo,
qui ſeipſum iactabat dicens: Deus, gratias ago tibi, quia
Inf. 18. c non ſum ſicut ceteri hominum, &c. Ad Romanos: Igno-
rantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere: iuſti-
tiæ Dei non ſunt ſubiecti. Ex ſimulatione hypocriſis ſe-
Rom. 10. a cundum illud: Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ,
quia decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & re-
Matt. 23. c liquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium, & miſericor-
diam, & fidem. Ex ſuperſtitione traditionis, in qua ma-
iorem vim faciebant, quàm in lege. Vnde dicitur: Qua-
re & vos tranſgredimini mandatum Dei propter tradi-
Matt. 15. a tionem veſtram? Hæc autem criminatio potiſſime ve-
niebat ex ignorantia legis, ex qua inflammabatur phari-
ſæorum peruerſitas.

Criminatorum autem confutationem ſubiecit veri-
tatis auctoritas, & hanc notat cum ſubdit: *Et reſpondens*
Ieſus ad eos dixit. Confundit autem phariſæos, & defen-
dit diſcipulos auctoritate ſcripturæ, & etiam propria. Per
auctoritatem ſcripturæ oſtendit, quòd mandatum de
ſabbato non obligabat in caſu neceſſitatis. Et hoc oſten-
dit exemplo Dauid: quod inſinuat, cum dicit: *Nec hoc*
Iob 4. d *legiſtis*, & ſi legiſtis, non intellexiſtis. Iob: Quia nullus
intelligit, in æternum peribunt. Vel ſi legiſtis, non me-
Hier. 18. c miniſtis, ſecundum illud: Peribit lex à ſacerdote, & con-
ſilium à ſenioribus eius: quaſi diceret: vos, qui eſtis
legis æmulatores, deberetis legiſſe, non ignorare, ne
Ioan. 3. b. poſſet vobis dici illud: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc
ignoras? Et vere debebant legiſſe, quia valde erat no-
tabile factum *Quod fecit Dauid cum eſuriſſet ipſe, & qui cum*
illo erant. Sed contrarium huius dicti videtur illud:
1. Reg. 21. Quare tu ſolus, & nullus tecum? ſed dicit, quia non ha-
bebat nobilem ſocietatem, cum eſſet gener regis, & ma-
1. Reg. 18. g gnus eius princeps. Vnde ſubditur ibidem: Fuerunt va-
ſa puerorum ſancta. Societatem igitur habuit, licet non
2. Reg. 21. b ita magnam vel notabilem. Et illi fuerunt ſocij eius
in facto, vt non poſſint dicere factum eſſe priuilegij ſpe-
cialis. Vnde addit: *Quo modo intrauit in domum Dei*,
ideſt, in tabernaculum. quia domus Dei, ideſt, templum,
1. Par. 17. a nondum erat ædificata. Non ædificabis tu mihi domum
ad habitandum. Neque enim manſi in domo, ex quo
eduxi Iſrael de Ægypto vſque in diem hanc. Nec tan-
tum in domum, ideſt, tabernaculum introiuit, ſed quod
plus eſt, *panes propoſitionis ſumpſit*, ſcilicet à ſacerdote,
Exod. 25. e *Et manducauit.* Et de ijs panibus dicitur: Panes ſuper
menſam pones propoſitionis in conſpectu meo ſemper:
qui ideo propoſitionis dicuntur, quia per ſingula ſabba-
ta ſuper menſam proponebantur. Et quod plus eſt: *Man-*
1. Reg. 21. b *ducauit, & ipſe, & qui cum eo erant.* ſicut dicitur: Dedit ſa-
cerdos Dauid ſanctificatum panem. Neque enim erat
Leu. 22. b ibi panis, niſi tantum panes propoſitionis. Vnde dici-
tur: Inquilinus ſacerdotis & mercenarius non veſcen-
Leu. 24. b tur ex eis. Sed alio loco dicitur de panibus propoſitio-
nis: Eruntq; Aaron & filiorum eius, vt comedant eos in
loco ſancto, quia ſanctum ſanctorum eſt de ſacrificijs
Domini iure perpetuo. Si ergo Dauid non peccauit, quia
neceſſitas eum excuſauit ab illo præcepto: pariter & ij,
qui ſunt neceſſitate compulſi, non ſunt reprehendendi:

A quia per neceſſitatẽ famis ſunt excuſati. Et ne quid deſit
auctoritati ſcripturæ, ſubiungit ſuam auctoritatem, per
quam cum eis voluit, & poterat totaliter diſpenſare.
Quod notat cum ſubdit: *Et dicebat illis: Quia Dominus*
eſt filius hominis, etiam ſabbati. Vocat autem ſe filium ho-
minis, quantum ad humilitatem humanitatis aſſumptæ:
& dicit ſe Dominum ſabbati & legis, quantum ad ſubli-
mitatem diuinitatis occultæ. Vnde in Apocalypſi dici-
tur, quod habet in veſtimento & in femore ſuo ſcri-
ptum: Rex regum & Dominus dominantium. Et ideo Apoc. 19. a
dicit in Pſalmo: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Dici-
tur hoc de filio hominis, paulu!um minorato ab angelis Pſal. 8. b
propter ignominiam paſſionis. Et ideo tamquam Domi-
nus cum eis diſpenſabat ad tempus, qui poſtmodum ob-
ſeruantiam eorum ablaturus erat.

B *Factum eſt autem, & in alio ſabbato, &c.* Supra defen-
dit diſcipulos, vt Magiſter, auctoritate ſiue teſtimonio
ſcripturæ: hic defendit, vt Dominus virtute potentiæ
in miraculo. In quo ſanando hominem in ſabbato, oſten-
dit ſe Dominum eſſe ſabbati, & quòd non oportet in
ſabbato ab omni opere abſtinere, ſed à malo ſolum. Cir-
ca huius miraculi deſcriptionem tria inſinuantur. Pri-
mum eſt opportunitas miraculoſi operis. Secundum eſt,
ſublimitas miraculi operatoris, ibi: *Ipſe autem ſciebat co-*
gitationes eorum. Tertium eſt peruerſitas miſerabilis ple-
bis, ibi: *Ipſi autem repleti ſunt inſipientia.* Quantum au-
tem ad opportunitatem miraculoſi operis, notandum
quòd ipſa colligitur ex tribus, ſcilicet ex confirmatione
doctrinæ propriæ, ex reuelatione humanæ miſeriæ, & ex
confirmatione Iudaicæ perfidiæ. Primum erat ſapientiæ:
C ſecundum clementiæ: tertium iuſtitiæ: quæ ſunt in Chri-
ſto omnipotente. Erat igitur doctrina propria primo
confirmanda, quam publicabat ſabbatis: propter quod
dicit: *Factum eſt autem & in alio ſabbato, vt intraret in ſyna-*
gogam, & doceret: quia ſicut dicit: Ego ſemper docui in Ioan. 18. c
ſynagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt.
Quia illud Iſaiæ, debebat in Chriſto impleri: Ponam o- Iſa. 14. e
mnes filios tuos doctos à Domino. Vnde hic erat, de quo
in Eccleſiaſtico: Ipſe palam faciet diſciplinam doctrinæ Eccl. 39. d
ſuæ: & in lege teſtamenti Domini gloriabitur. Docebat
enim iuſtitiam, quæ eſt communis virtus. Vnde Oſeas:
Tempus requirendi Dominum, cum venerit, qui doce- Oſea. 19. d
bit vos iuſtitiam.

Erat humana miſeria releuanda propter penuriam in-
firmitatis, ob quam dicit: *Et erat ibi homo, & manus eius*
D *dextera erat arida*, & ideo ineptus erat ad omnia opera,
quia fortiorem manũ, & melius membrũ amiſerat. Vnde
iſte, vere erat homo ille, de quo Iob: Breui viuens tempo- Iob 14. a
re, repletur multis miſerijs. Vnde iam in iſto impletum Zach. 11. d
erat illud Zachariæ: Brachium eius ariditate ſiccabitur.
Et ideo iam potuit gemere & dicere Domino: Aruit
tamquam teſta virtus mea. Et propterea releuanda per Pſal. 21. b
diuinam potentiam.

Erat nihilominus Iudaica perfidia confutanda pro-
pter obſeruantiæ malignitatem, ratione cuius dicit: *Ob-*
ſeruabant autem Scribæ & Phariſæi, ſi in ſabbato curaret. Vn-
de impletũ eſt in eis illud Pſalmi: Aduerſum me omnes Pſal. 55. b
cogitationes eorum in malum, inhabitabunt & abſcon-
dent: ipſi calcaneum meum obſeruabunt. Obſeruatio
iſta erat inſidioſa, quod ſpectat ad malignum animum, Hier. 9. b
iuxta illud: In ore ſuo pacem cum amico ſuo loquitur, &
occulte ponit ei inſidias. Et ideo ſubditur: *Vt inuenirent,*
vnde accuſarent eum. Vnde iſti intra ſe dicebant illud Ba-
bylioniorum: Non inueniemus Danieli huic aliquam oc- Dan. 6. b
caſionem, niſi forte in lege Dei ſui. In hac igitur die præ-
cipue eum obſeruabant, ſicut dicit Beda, vt ſi non cura- Beda to. 5.
ret, crudelitatis vel imbecillitatis: ſi autem curaret, tranſ- li. 2. in Luc.
greſſionis arguerent. Sed certe neutrum inueniunt, quia c. 6.
dum curat, oſtendit ſe miſericordem & iuſtũ. Vnde: Niſi
eſſet hic à Deo, non poterat facere quidquam. Et ideo Ioan. 9. f
Hieremias: Quid inuenerũt patres veſtri in me iniquita- Hier. 2. a
tis, quia elongauerunt ſe à me? quaſi diceret, nihil, quia i-
pſe eſt de quo: Peccatum non fecit, nec inuentus eſt do- 1. Pet. 2. d
lus in ore eius. Propterea dicebat ipſe: Quis ex vobis ar- Ioan. 8. f.

guet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?

Christus mirabilis opifex.

Ipse vero sciebat cogitationes eorum. Post opportunitatem miraculosi operis, subditur hic sublimitas mirabilis operatoris, scilicet quantum ad tria, quantum ad sapientiam discernendi in corde, prudentiam interrogandi in sermone, & efficaciam curandi in operatione. Primo igitur per sapientiam in corde deprehendit eorum cogitationes, quod nota, cum dicit: *Ipse vero sciebat cogitationes eorum.* Et vere quia Dominus sapientissimus: Vnde in Psalmo: Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, & ideo oculis Dei erant cogitationes eorum apertæ, propter quod dicitur: Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Vnde & Ioannes: Dicebat ei discipuli: Nunc scimus, quia scis omnia, & non est opus tibi, vt quis te interroget. Nec mirum, quia ipse est ille, de quo Hieremias: Ego Dominus scrutans cor, & probans renes: qui do vnicuiq; iuxta viam suam. In cuius rei testimonium, vt ostendat se cognitorem cordium, iubet hunc curandum surgere in medium, cum subdit: *Et ait homini, qui habebat manum aridam*: propter quem illi cogitationes superbas cogitabant, ita vt posset eis dici illud: O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? *Surge, & sta in medium*, vt omnes cognoscant cogitatus suos esse deprehensos, iuxta illud: Ne accesseris ad illum duplici corde, &c. & postea, ne reuelet Deus abscondita tua, & in medio synagogæ elidat te: quia secundum quòd dicitur: Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. *Et surgens stetit*, non timens indignationem Pharisæorum. Dicebat enim illud Iob intra se: Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Et rursus illud: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Vnde ad Domini imperium stetit securus, & confortatus. Nec mirum, quia ipsi rectè potest dici illud: Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti: Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua trementia confortasti. Vnde poterat hic dicere illud Danielis: Cumq; loqueretur mecum, conualui, & dixi: Loquere Domine mi, quia confortasti.

Psal. 93. b — Isa. 1. e — Ioan. 19. d — Hier. 16. b — Eccl. 37. a — Eccl. 1. d — Prou. 26. d — Iob 17. a — Psal. 26. a — Iob 4. a — Dan. 10. d

Sensus spiritualis.

Secundo vero per prudentiam in sermone declinabat eorum machinationes, propter quod additur: *Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos.* Sed contrarium huius videtur dici à Matthæo, qui dicit, quòd ipsi interrogabant Dominum, si licet sabbatis curare? Ad quod respondet Augustinus de concordia Euangelistarum, quòd primo ipsi interrogauerunt, & Dominus eis replicauit. Vel potest esse, quòd cogitationem interiorem sequitur interrogationis forma. Matthæus itaq; intelligit, quòd in auribus Dei, cogitare est loqui, & dubitare, est interrogare. Proinde proponit Dominus interrogationis formam, & dicit: *Si licet sabbatis bene facere, an male? animam saluam facere, aut perdere?* Hoc quærit non tamquam dubium, sed tamquam indubitanter verum, vt altera pars concedatur. Constat enim, quòd licet sabbatis benefacere, vel non benefacere, saluare animam, vel non saluare, quia inter contradictionem oppositam non est medium. Sed non benefacere, cum est locus & opportunitas est negligere bonum, & hoc est malefacere. Igitur hoc ipsum disiunctum est certum & euidens, cuius necesse est, concedere alteram partem. Sed hanc non possunt concedere: licet malefacere, vel animam perdere. Restat ergo ex hac interrogatione ipsos esse conuictos, quòd licet sabbatis benefacere, & curare, & sic non poterant respondere. Vnde impletum est illud: Si repente interroget, quis respondebit ei? aut quis dicere ei potest, Cur ita facis? Et ideo ad Romanos: O homo tu quis es, qui respondeas Deo. Vnde Iob dicit, quòd non poterit ei respondere vnū pro mille. In Matthæo autem istud disiunctum non sic proponitur, sed altera pars quæritur & probatur à minori per liberationem ouis à fouea, multo igitur fortius liberandus est homo. De quo in Psalmo: Omnia subiecisti sub pedibus eius &c.

Matt. 10. a — August. de concor. Eu. li. 2. c. 35. to. 4.

Contradictio opposita non habet mediū.

Iob 9. a — Rom. 9. a — Matt. 12. a — Psal. 8. b

Tertio autem per efficaciam in opere deijciebat eorū præsumptiones, propter quod subiungitur: *Et circumspectis omnibus*, tamquam iam confusis, vt iam posset dicere illud Iob: Omnes igitur vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem. Et quia nullus poterat contradicere, ad veritatis cōfirmationem subditur: *Dixit homini: extende manum tuam, &c.* Et quoniam sermo eius potestate plenus est, sicut dicit Ecclesiastes, ideo subditur: *Et extendit, & restituta est manus eius.* In quo ostendebat Dominus se esse legis, & sabbati Dominum. Nam ipse erat, qui Moysi sanauit manum per solum imperium. Ipse etiam erat, qui Hieroboam idololatræ regis Israel manum siccauit, & iterum sanauit, sicut dicitur: Ipse, inquam, est ille, de quo Iob dicit, quòd vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. De quo in Psalmo: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et hoc solo sermone, vt manifestetur, quòd ipse est ille solus, de quo in Sapientia: Neq; malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. Sicut & pater per verbum increatum omnia fecit, ita per verbū incarnatū, vt dicit Aug. omnia refecit.

Iob 17. c — Eccl. 8. a — Exod. 4. b — 3. Reg. 13. — Iob 5. c — Psal. 102. a — Sap. 16. b

Ipsi autē repleti sunt insipientia. Hic tertio tangitur peruersitas miserabilis plebis, quæ inde obstinata est in malo, vnde debuit releuari ad bonū. Hæc autem peruersitas ostenditur in tribus, scilicet in excæcatione cordis, conspiratione oris, & persecutione operis. Quantū ad excæcationem cordis dicitur: *Ipsi autē repleti sunt insipientia.* Et hoc cæcitate malitiæ: Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum. Hac quippe fuerunt repleti, & stulti facti sunt iusto iudicio Dei, secundū illud: Tradidit illos Deus in reprobū sensum, &c. Sequitur: Repletos, omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate. Hac quippe inuidia erant excæcati, quia sapiens est ille, cui sapiunt res prout sunt. Inuidus autē aliena felicitate torquetur, tales erāt ij. Vnde eis cōpetebat illud Baruch: Quoniā nō habuerunt sapientiā, interierunt propter suam insipientiā. Hæc autem plenitudo insipientiæ est vera vacuitas: quia diuitiæ salutis, sapientia & scientia. Igitur ab oppositis, insipientia est inopia. Et ideo dicitur: Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate, sua quàm diues torquens labia sua, & insipiens.

Sap. 2. d — Rom. 1. d — Bar. 3. c — Prou. 19. a

Quantum autem ad conspiratione oris, additur: *Et colloquebantur ad inuicem*, mutuo sermone seipsos prouocantes ad malum, sic fecerunt: Collegerunt Pontifices & Pharisæi consilium, & dicebant: Quid facimus, &c. Hæc conspiratio figuraliter præcessit in fratribus Ioseph: Mutuo loquebantur: Ecce somniator venit, venite occidamus eum, &c. Hoc consilium erat impium. Ideo Gen. In consilium eorum non veniat anima mea. Hieremias: Tu autē Domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem: ne propitieris iniquitatibus eorum.

Ioan. 11. f — Gen. 37. d — Gen. 49. a — Hier. 18. d

Quantum ad persecutionem operis subditur: *Quid nam facerent Iesu*, id est, quo modo eum morti traderent possent, quod & fecerunt licet non statim, secundum illud: Nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Sed tantum post fecerunt, sicut dicitur: Petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis. Vnde ipse Saluator dicere poterat illud: Tu autem Domine demonstrasti mihi, & cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui: quia cogitauerūt consilia, dicētes: Mittamus lignū in panē eius.

Ioan. 7. c — Actor. 3. c — Hier. 11. d

Ariditas in anima.

Spiritualiter autem intelligendum, quòd ariditas in anima est defectus vigoris, propter absentiam gratiæ, secundum illud: Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arescet. Hæc autem ariditas septem de causis introducitur, secundum septem capitalia peccata. Vnde nota, quòd est ariditas superbiæ, siue ex superbia proueniens. Radices gentium superbarum arefecit Deus. Secundo est ariditas inuidiæ: Exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum. Et in Psalmo: Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit. Tertio est ariditas iræ, de qua Marcus de dæmoniaco, qui spumat & stridet dentibus suis, & arescit. Quarto est ariditas

Ioan. 15. a — Eccl. 10. b — Iac. 1. b — Psal. 128. b — Marc. 9. c

Prov.17.d ariditas accidiæ: Spiritus tristis exsiccat ossa. Et in Numeris: Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi Man. Quinto est ariditas auaritiæ: Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Sexto est ariditas gulæ. Quia sicut spinæ se inuicem complectuntur: sic conuiuium eorum pariter potantium, consumentur, quasi stipula ariditate plena. Septimo est ariditas luxuriæ. Psalmus: Ossa mea sicut cremium aruerunt. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus, &c. Omnis caro fœnum, &c. Et Iob: Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate. Sic igitur ex septem causis accipitur ariditas spiritualis, quæ etiam est septiformis.

Num.11.b Eccl.14.b Nahum 1.c Psal.101.a Isa.40.b Iob 30.d

Est enim ariditas cordis ad bene cogitandum: Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me. Est ariditas oris ad desiderandum: Sit finis noster breuis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate sitis. Est verbi ad docendum: Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia. Est brachii ad operandum: Brachium eius ariditate siccabitur. Est ariditas manus ad largiendum. Antequam dies eius impleantur, peribit: & manus eius arescit. Est cutis ad conuersandum: Cutis mea aruit, & contracta est. Est postremo ariditas virtutis ad sustinendum: Aruit tamquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis: & in puluerem mortis deduxisti me, &c.

B

Isa.21.a Iudith 7.d Osea 9.d Zach.11.d Iob 15.d Iob 7.b Ps.21.b

Hic autem ægrotus, habens manum aridam, significat ariditatem auaritiæ: quę sanatur diuino imperio, cum manus extenditur ad eleemosynam largiendam, secundum illud: Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Et illa extensio impetrat vigorem gratiæ, secundum illud: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis, quasi pupillam conseruabit. Exemplum autem & experimentum apparet manifeste in quodam Rege Angliæ, qui faciebat eleemosynas largas, cuius manus & brachium adhuc manet integrum & incorruptum, dicente sibi quadam die quodam Episcopo, cum extendisset manum suam, vt daret pauperi scutellam argenteam, quam ante se habebat. numquam manum eius esse siccandam: quod verbum impletum dicitur esse vsque in præsentem diem.

C

Prou.31.c Eccl.17.c

Rex Angliæ eleemosynarius.

Factum est autem: in illis diebus exijt, &c. Postquam ostensa est doctrinæ Christi auctoritas, & discipulorum vocatio determinata, hic subditur tertia pars, in qua fit vocatorum instructio. Et quoniam discipulorum instructio duplex est, scilicet communis & specialis: communis scilicet in doctrina eorum, quæ requiruntur ad salutem omnium: specialis in doctrina mysterii scripturarum. Ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima parte erudiuntur Apostoli in veritate explicata, & præceptis apertis: in secunda instruuntur in explicandis parabolis, & parabolice dictis. *Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat,* & cætera. Prima pars habet duas: in prima exprimitur veritas doctrinæ: in secunda vero ad cőfirmationem doctrinæ declaratur sublimitas in Doctore: *Cum autem implesset omnia verba sua,* & cætera. Prima pars, quæ continet præsens capitulum, habet tres: quia enim doctrina non debet communicari indignis, & fastidiosis, sed idoneis, & studiosis: ideo primo præmittitur segregatio discipulorum: secundo vero attentio auditorum, ibi: *Et descendens cum illis de monte:* tertio vero explicatio documentorum, ibi. *Et ipse, eleuatis oculis,* & cætera.

Discipulorum Christi instructio.

D

Infr.8.a Infr.7.a

Circa segregationem autem discipulorum, quatuor introducuntur, quæ ipsam perficiunt, scilicet oratio diuina impetratiua doni, electio insinuatiua meriti, institutio impositiua officii, denominatio discretiua consortii. Præmittitur ergo diuina oratio impetratiua doni ipsis discipulis eligendis, cum dicitur: *Factum est autem, in illis diebus exijt in montem orare,* & cætera. *Exijt,* scilicet de ciuitate & consortio turbarum, vt esset eius oratio quieta. Hinc dicitur de Iudith, quod petiit, vt daretur ei copia, nocte, & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. Et de Christo dicitur, quod plus est, nempe quod exiit in montem, scilicet ascendendo, vt ostenderet, quod oratio debet esse eleuata, & orans eleuatus à terrenis. Quia sicut dicit Damascenus: Oratio est ascensus mentis in Deum. Huius figura præcessit in Moyse, vt est in Exodo, vbi dicitur, quod Moyses, & Aaron, & Hur ascenderunt in verticem collis. Cumque leuaret Moyses manus, vincebat Israel. De his duobus, scilicet de recessu à turbis, & ascensu in montem, dicitur, quod dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Horum duorum figura præcessit in Abraham, de quo dicitur, quod dixit ad pueros suos: Expectate hic cum asino, scilicet in valle: ego autem & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Per hunc etiam modum debet adorare anima sancta, cuius informatio apparet in Iudith: de qua dicitur, quod exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ, & vt ascendebat, orabat ad Dominum Deum Israel. Et quia non sufficit oratio quantumcunque deuota, nisi etiam sit assidua, ideo subditur: *Et erat pernoctans in oratione Dei.* Ita vt posset dicere cum Dauid: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Vnde & Moyses ascendit in montem, & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Per hunc modum debent spirituales viri facere, iuxta quod dicitur: Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini. Hinc est, quod dicitur de illa Sara deuota, quod perrexit in superius cubiculum domus suæ, & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistens cum lacrymis deprecabatur Deum.

E

Iudith 12.b

Oratio debet esse solitaria, & eleuata. Damascen. lib.3. orthod. fid.c.24 Exod. 17.c Matth.14.c Gen.22.a Iudith 12.b

Oratio debet esse assidua. Ps.118.b Exod.24.d Thr.2.f Tob.3.b

Secundo vero subditur electio insinuatiua meriti in discipulis promouendis, cum subditur: *Et cum dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis.* In die vocat, quia sicut dicitur: Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt, scilicet CHRISTVM, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. Et alibi: Qui de tenebris vos vocauit, in admirabile lumen suum. Nota, quod discipulos vocat, vt eligat: quia discipuli Christi digni erant honorari, secundum illud Psalmi: Nimis honorificati sunt amici tui Deus, & hoc quia discipuli. Ad discipulatum enim Christi requiritur perfecta humilitas: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Item perfecta paupertas, infra: Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Item perfecta charitas: In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et nota, quod duodecim elegit, ad significandum abundantem perfectionem meriti, quia duodecimus numerus, est primus numerus abundans. Vnde Christus ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Hic autem numerus designatur in duodecim filiis Iacob: in duodecim lapidibus: in duodecim principibus plebis Israel: in duodecim exploratoribus missis à Moyse: in duodecim fontibus aquarum: in duodecim lapidibus de Iordane extractis: in duodecim bobus sustentantibus mare æneum: in duodecim horis diei: in duodecim fundamentis ciuitatis. Fuerunt enim Apostoli figuris plurimis designati propter multiplicem dignitatem. Fuerunt enim Patriarchæ, filiorum spiritualium procreatione: Lapides pretiosi virtutum varietate: Principes multitudinis prælationis sublimitate: Exploratores contemplationis subtilitate: Fontes aquarum sapientiæ profunditate: Lapides Iordanis fidei fundatione: Boues prædicationis exercitatione: Horæ diei exemplorum honestate: Fundamenta ciuitatis totius Ecclesiæ supportatione.

Ioan.11.b Ioan.1.a 1.Pet.2.b Ps.138.c Matth.11.d Inf.14.g Ioan.13.d

Quare electio duodecim.

Mat.5.c Gen.46.b,c Exo.28.c Num.20. Num.13.c Exod.15.g Ios.4.a 3.Reg.7.d Ioan.11.b Apoc.21.d

Tertio adiungitur institutio impositiua officii in electis, cum subditur: *Quos & Apostolos nominauit,* i. missos. In quo auctoritatem dedit præcipuam prædicandi Quo modo prædicabunt, nisi mittantur? Vnde conqueritur Dominus de malis Prophetis: Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. At non tales fuerunt Apostoli, de quibus

Rom.10.c Hiere.23.d

Matt.10.b dicitur: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Hos autem misit ad Ecclesiam Dei fundandam & ciuitatem construendam, super illum lapidem, de quo Isaias: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, pretiosum, in fundamento fundatum. Vnde in Apocalypsi: Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni. Et ideo dicitur: Vos estis ciues sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum ipso summo angulari lapide, Christo Iesu, in quo omnis ędificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum DEI in Spiritu sancto.

Is.28.d

Apoc.21.d

Eph.2.d

Quarto subiungitur denominatio discretiua consortii in Apostolis iam promotis. Quod notatur, cum dicitur: *Simonem, quem cognominauit Petrum, & Andream fratrem eius, &c.* Nominat Apostolos binos & binos, secundum quod Dominus associauit eos. Vnde infra subditur, quod misit eos binos ante faciem suam in omnem ciuitatē & locum, quo erat ipse venturus. Et nota, quod hic ponit nomina omnium, sed non omnium ponit cognomina, sed illorum, qui habent nomina æquiuoca, vt Simonis Petri & Simonis Zelotis, & Iudæ Iacobi, & Iudæ Iscariothæ. Et nota, quod associat fratrem fratri, vt Petrum Andreæ, & Ioannem Iacobo ad commendandam concordiam, & fraternitatem mutuam, secundum illud Ecclesiastici: In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo, & hominibus. Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir, & mulier bene sibi consentientes. Nam sicut dicitur: Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Postremo autem Apostolo, scilicet Iudæ addit non solum cognomen, sed etiam crimē, cum dicit: *Qui fuit proditor.* In quo designatur, quod Dominus in eligendo eum, non ignorauit qualis futurus erat. Vnde: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariothæ: Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

Apostoli bini nominantur.

Inf.10.

Eccl.25.a

Prou.18.c

Ioan.6.g

Licet autem hic esset futurus pessimus, tamen eum Dominus elegit, quia hoc competebat suæ humilitati, quæ ex hoc elucebat, quod non recusarit consortium sui proditoris: & suæ benignitati, quia non solum bonis, sed etiam malis benignum se ostendebat. Vnde & fecit eum dispensatorem suum, sicut dicitur: Fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Congruebat etiam statui pręsentis Ecclesiæ, in qua mali permiscentur bonis, secundum illud Matthæi: Sinite vtraque crescere vsque ad messem. Et simile est, sicut dicitur, regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam, cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Expediebat etiam hoc eruditioni nostræ, vt non diffidamus, si quos, qui videntur stare, cadere videamus: & ne propter aliquot malos bonorum consortium despiciamus, iuxta illud quod dicitur: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum, sed vt manifesti sint: quoniam non sunt omnes ex nobis. Vt etiam non præsumamus, si ad dignitates eligamur. Vnde Bernhardus in epistola ad Coloniensem Archiepiscopum sic ait: Si cunctos, qui vocantur ad ministerium, constat eligi ad regnum, profecto securus est Coloniensis Archiepiscopus. Quod si etiam & Saulem in regno, & Iudam in Sacerdotio legitur elegisse, non alius quam ipse Deus, & reprobasse, & non potest solui scriptura, quæ hoc asserit, timeat necesse est & Coloniensis Archiepiscopus. Vnde valde terribile est illud Matthæi: Multi enim sunt vocati, pauci vero electi: Et ideo ad Romanos dicitur: Noli altum sapere, sed time, &c.

Cur Dominus Iudam elegerit.

Ioann.12.a

Matt.13.d

1.Ioan.2.c

Bern. epist. 9. to. 2.

Matt.22.b

Rom.11.c

Spiritualiter per has sex combinationes duodecim Apostolorum, intelliguntur sex gradus profectus virtutū, quibus peruenitur vsque ad charitatem perfectam, vel vsque ad pacem, vel vsque ad sapientiam.

Spiritualis sensus.

A De primis sex gradibus, quibus ad charitatem peruenitur, dicitur: Vos autem curam omnem subinferentes ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Et illi sex gradus recte correspondent istis combinationibus, si nominum interpretationes attendantur. De gradibus, quibus peruenitur ad pacem, dicitur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. B De gradibus vero quibus ad sapientiam peruenitur, dicitur: Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, Et replebit eum spiritus timoris Domini, vbi incipit à supremo horum, & descendit vsque ad vltimum gradum. Horum figura pulcherrima est in throno Salomonis, vbi dicitur, quod erant sex gradus, & duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc & inde. Per leonem intelligitur potestatis auctoritas, per sex gradus sex combinationes, spiritualibus gradibus aptissime correspondentes.

2.Petr.1.b

Matt.5.a

Isa.11.a

3.Reg.10.c

Moraliter etiam per nomina Apostolorum, sic combinata insinuatur perfectio prælatorum, specialiter Episcoporum, qui cæteros debent præcellere in tribus: in vita, in doctrina, in exemplo, siue conuersatione bona. C Vnde Apostolus instruens Timotheum dicit: Præcipe hæc, & doce. Ecce doctrina. Nemo adolescentiam tuam contemnat. Ecce vita. Sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Ecce exemplum seu conuersatio bona. Idem Titum instruens dicit: Tu autem loquere, quæ decent sanam doctrinam: Ecce doctrina. Nemo te contemnat: Ecce vita. In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, &c. Ecce exemplum seu conuersatio bona. Vnde Hieronymus dicit: *Si Episcopi tantum sit sancta vita, sibi potest prodesse, sic viuens. Porro si doctrina, & sermone fuerit eruditus, potest se cæterosque instruere: & non solum instruere, & docere suos, sed aduersarios repercutere: qui nisi refutati fuerint* D *atque conuicti, facile queunt simplicium corda peruertere.*

Moralis sensus.

1.Tim.4.c

Tit.2.b

Quatuor ergo prima nomina designant perfectionem vitæ: quatuor alia perfectionem doctrinæ: alia vero quatuor perfectionem exempli, siue conuersationis bonæ. Dicit ergo Euangelista: *Simonem,* supple vocauit, qui interpretatur Obediens. *Quem cognominauit Petrum,* qui interpretatur agnoscens. In quo designatur virtus prudentiæ, quæ cognominari debet Petrus, id est, agnoscens ex Simone: quia ex humilitate debet procedere cognominatio prudentiæ, vt secundum quod dicitur in Prouerbiis, prudentiæ suæ ponat modum: & ne innitatur prudentiæ suæ. Et sic non erit prudens apud semetipsum, quod Paulus optat. Sed in omnibus se prudenter habebit, vt de Dauid dicitur: In omnibus viis suis Dauid pru- E denter agebat, & Dominus erat cum eo. *Et Andream,* qui interpretatur virilis. In quo exprimitur virtus iustitiæ. Alioquin noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extremiscas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. *Et Iacobum,* qui interpretatur supplantator, vel luctator. Per hoc insinuatur virtus fortitudinis, quæ fortiter aggreditur aduersa, & contra vitia reluctatur. Vnde ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Sic Episcopus debet esse leo fortissimus bestiarū, vt ad nullius paueat occursum. Etiam contra Deum, vt ei dicatur illud, quod Iacob dictum est: Si contra Deum

Simon Petrus.

Prou.23.a

Rom.12.

1.Reg.18.

Andreas

Eccl.7.a

Iacobus.

Eph.6.b

Episcopus qualis.

Prov.30.d

Gene.32.f

fortis

fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? A *Et Ioannem*, qui interpretatur in quo est gratia: per quam intelligitur virtus temperantiæ, siue continentiæ, quæ ex gratia Dei est, secundum illud: Non possum esse continens, nisi DEVS det: maxime quia Iohannes virgo à Domino est electus, & virgo in æuum permansit. Et in Ecclesiastico: Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata. Per mulierem potest spiritualiter intelligi anima secundum configurationem istarum quatuor virtutum, Vidit Ezechias species quattuor animalium, & manus hominis sub pennis eorum, in quatuor partibus, & facies & pennas per quatuor partes habebant. Iunctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum, in præfiguratione quatuor virtutum, quæ exiguntur ad regimen prælatorum, quia his vtilius nihil est in vita hominibus.

(Ioannes. Sap. 8. d. Eccl. 26. c. Ezech. 1. b. Sap. 8. b.)

Sequitur de nominibus Apostolicis, quæ pertinent B ad doctrinam, cum dicit: *Philippum*, qui interpretatur os lampadis. In quo insinuatur, quod doctrina Episcopalis debet esse lucida, quantum ad intellectum audientium, vt sit aspectus eorum, id est, Episcoporum docentium, quasi aspectus lampadarum: vt ponatur lampas super candelabrum, non sub modio, vt dicitur infra. Sed sicut de Elia dicitur: Verbum ipsius, quasi facula ardebat. *Et Bartholomæum*, qui interpretatur filius suspendentis aquas. In quo intelligitur doctrina deuota, quantum ad affectum, vt ex deuotione suspendat, & eleuet lacrymas vsque ad oculum, de quo dicit Dominus ad Iob: Numquid eleuabis ad nebulam vocem tuam? scilicet in deuotione, seu compunctione in docendo: & impetus aquarum operiet te? in lacrymando, quod facit Dominus, qui ad vocem suam dat multitudinem aquarum in C cœlo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: & fulgura in pluuiam facit, id est, comminationes. *Matthæum*, qui interpretatur donatus. Per quod insinuatur, quod doctrina debet esse ædificatoria ad operandum. Nam post habitam deuotionem, quod quis verbum salutis auditum impleat per bonam operationem, hoc est ab illo specialiter, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum.

(Apostolorum nomina ad doctrinā pertinentia. Ezech. 1. c. Mat. 5. b. Inf. 11. d. Eccl. 48. a. Bartholomæus. Iob 38. d. Hier. 10. b. Ps. 134. b. Matthæus. Iac. 1. a.)

Ipsum enim verbum prædicatoris confert virtutem, siue gratiam prædicationis, & ædificationis. Vnde Isaias: Primus ad Sion dicet: Ecce adsum, & Hierusalem Euangelistam dabo. *Et Thomam*, qui interpretatur abyssus. Per quod intelligitur profunditas eruditionis credendorum, vt sit consilium illius in abysso magna, vt dicitur. Vnde quæritur à Iob: Numquid in nouissimis abyssi deambu- D lasti? Et Apostolus ad Romanos exclamat, dicens: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quia vt dicitur in Psalmo: Iudicia tua abyssus multa. Et hæc quatuor pertinent ad doctrinam, vt sic sint quatuor rotæ: quæ per quatuor partes earum euntes, ibant, & non reuertebantur cum ambularent, vt dicit Ezechiel.

(Isa. 41. g. Thomas. Eccl. 24. d. Iob 38. b. Roma. 11. d. Ps. 35. a. Ezech. 1. d.)

Sequitur de illis nominibus, quæ pertinent ad exemplum: *Iacobum*, qui interpretatur, Luctator. *Alphæi*, qui interpretatur, fugiens. In quo exprimitur exemplum perfectæ paupertatis. Vnde Gregorius: Qui ad certamen, inquit, cum diabolo properat, vestimenta abiiciat, ne succumbat. Quid autem sunt terrena omnia, nisi quædā corporis indumenta? Vnde volentem in paupertate lu- E ctari oportet temporalia contemnere, & fugere, secundum quod dicitur: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Sic Elias in figura: Fugit à facie Iezabel, quæ interpretatur, fluxus sterquilinii. Per quod designatur temporalium fluxibilitas: *Et Simonem*, qui interpretatur, obediens. *Qui vocatur Zelotes*, id est, æmulator. In quo exemplum exprimitur perfectæ humilitatis cum æmulatione ordinatæ charitatis. Vnde dicitur: Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite attentius. Et Ecclesiasticus: Filii sapientiæ, Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. *Et Iudam*, qui interpretatur confitens. *Iacobi*, vt sit in exemplum fraternitatis in agendo. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Hinc Tobias: Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Hinc est, quod in benedictione Iudæ dicitur: Manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit. Vnde ipse ascendit ante alios in prælium. *Et Iudam Iscariothem*, qui interpretatur memoria mortis.

(Nomina ad exemplum pertinētia. Iacobus. Greg. hom. 32. in Euang. Ps. 54. b. 3. Reg. 19. a. Simon. 1. Pet. 1. d. Eccl. 3. a. Iudas. Matt. 5. b. Tob. 12. b. Deu. 33. a. Iud. 1. a.)

In quo intelligitur exemplum mortificationis carnis. Vnde Beatus Gregorius dicit: Nihil adeo valet ad domanda carnis vitia, quam cogitare, qualis caro nostra post mortem sit futura. Et hoc debent facere, ne cum aliis prædicauerint, ipsi reprobi efficiantur, secundum quod dicit Apostolus: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Propter quod dicitur infra: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Sed quia multi decipiuntur, & traduntur occasione mortificatæ carnis, quia inde gloriantur, vt hypocritæ, qui ore confitentur se nosse Deum, factis autem negant, secundum quod ad Titum dicitur: Caueant, ne cum proditore Iuda numerentur, de quo hic subditur: *Qui fuit proditor*. Hinc est quod dicit Apostolus: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi. Et sequitur: Proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei. Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et hæc pertinent ad exemplum, & hi sunt quatuor paralytici portitores. Et in hunc modum nominum Apostolicorum designatur mysterium, & sic terminatur hæc pars.

(Greg. lib. 3. Moral. cap. 17. 1. Cor. 9. d. Inf. 12. e. Tit. 1. d. 2. Tim. 3. a. Sap. 5. d.)

Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & cætera. Post discipulorum segregationem, subiungit hic Euangelista auditorum attentionem, quam describit Euangelista, quantum ad quattuor: quantum ad discipulos comitantes, quantum ad populos concurrentes, quantum ad causas incitantes, & quantum ad efficacias subsequentes.

Quantum ad discipulos comitantes, dicitur: *Et descendens cum illis*, id est, duodecim iam electis, qui ipsum semper comitabantur, secundum quod infra dicitur: Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. *Stetit in loco campestri*, id est, plano & communi, vt omnes possent accedere ad audiendam sapientiam, & dicere illud Psalmistæ: Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ. Et sic impletum est illud: Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua.

(Inf. 22. a. Ps. 131. b. Prou. 1. a.)

Ad huius sapientiæ clamorem attrahebantur, præcipue discipuli. Vnde subditur: *Et turba discipulorum eius*, scilicet stetit cum eo. Hoc dicit, quantum ad alios discipulos, Apostolis inferiores. Nam perfectis discipulis fecerat sermonem in montis cacumine, sicut dicitur: Videns IESVS turbas, ascendit in montem, & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Istis vero tanquam imperfectis condescendens, sermonem fecit in descensu montis, vnde dicuntur: *Turba*, quia multi erant, multi etiam propinqui.

(Mat. 5. a.)

Multiplicabantur enim discipuli CHRISTI, sicut dicitur: Audierunt Pharisæi quod IESVS plures discipulos facit, & baptizat quam Ioannes. Istis non erant omnia secreta communicanda, quia imperfecti ex auditu secretorum scandalizantur. Vnde dicitur, quod ex verbo, quod dixerat, multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo IESVS ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? cum istis scilicet discipulis. Dicitur IESVS stare, sed cum aliis perfectis sedere. In quo ostendit, quod nos firmi debemus imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. *Et descendit cum illis*, ad exemplum humilitatis, secundum illud: Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Vnde sua benignitate omnes attrahebat, & adiuuabat, sicut gallina pullos suos.

(Ioan. 4. a. Ioan. 6. g. Roma. 15. a. Eccl. 32. a.)

Matt.23.d A Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Nec immerito, Deu.32.b quia de ipso dictum est: Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitās expandit alas suas, & assumpsit eum atq; portauit in humeris suis.

Quantum ad populos concurrentes, subditur: *Et multitudo copiosa plebis*, scilicet stetit cum eo: qui scilicet ex diuersis locis conuenerant: conuenerant autem tam de locis propinquis, quam remotis. De propinquis dicit: *Ab omni Iudæa, & Samaria, & Hierusalem*, quæ intra regnum Israel erant. Iudæa. Iudæa nomen est regni. Samaria. Samaria principalior ciuitas in regno decem tribuum. Ierusalem. Et Hierusalem principalior in regno duarum tribuum. B Ab his omnibus confluebant ad CHRISTVM, Isa.1.a secundum illud Isaiæ: Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum omnes gentes, &c. De locis autem remotis, subdit: *Et maritima, & Tyri, & Sidonis*. Et debet iterari multitudo copiosa plebis maritima, & multitudo copiosa, *Tyri*, id est, de Tyro. *Et Sidonis*, id est, de Sidone. Et hæc erant loca remota, Beda to.5. in Luc.c.6. sicut dicit Beda in glossa, quod *maritima* non à proximo mari Galilææ, sed à mari magno cognominatur. Isa.60.a Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando cōuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. 2.Par.9.f Hoc autem præfiguratum fuit in Salomone, de quo dicitur, quod omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde eius.

Quantum ad causas incitantes subiungitur: *Qui venerant, vt audirent eum*. Quantum ad illustrationem veritatis in mente: *Vt sanarentur à languoribus suis*, scilicet quantum ad curationem salutis in carne. Et hæc erat recta intentio, Osea 6.a secundum illud Oseæ: Venite, & reuertamur ad Dominum: quia ipse cœpit, & sanabit nos: percutiet, & curabit nos. Et post: Et viuemus in conspectu eius: Sciemus, sequemurque vt cognoscamus Dominum. In hoc ostendebant isti, quod erant de ouibus Christi, quia ad ipsum concurrebant, ad veritatem & salutem percipiendam. Ioan.10.e Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Amor igitur veritatis intelligendæ, & sanitatis obtinendæ attrahebat eos, vt venirent ad CHRISTVM, sicut ad magistrum, & ad medicum. D Ad primum inuitat Saluator, & Ps.33.c Psalmista: Venite filii, audite me: timorem Domini docebo vos. Matth.11.d Ad secundum: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.

Quantum ad efficacias sequentes subinfertur: *Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur*. In quo tangitur efficacia sanitatis, respectu spirituum immundorum: Zach.13.a Spiritum immundum auferam de terra. Isti spiritus immundi vexant eos, quos possident. Matt.15.c Matthæus: Filia mea male à dæmonio vexatur. Hæc vexatio compellebat eos fugere ad Christum, Isa.28.e quia secundum quod dicitur: Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Greg.lib.6. Registri ep. 27. Secundum quod dicit Gregorius: Mala, quæ nos hic premunt, ad Deum ire compellunt. Certe cum ad DEVM compellunt, ad bonam dispositionem deducunt, E Sap.3.a secundum illud Sapientiæ: In paucis vexati, in multis bene disponentur. Nec tantum efficacia erat in animam, sed & in corpus per ipsius Christi corpus, quod notatur, cum subditur: *Et omnis turba quærebat eum tangere*, ex fide scilicet & deuotione, Mat.9.c sicut illa mulier, de qua dicitur: Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. Et merito deuoti erant. Vnde subditur: *Quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes*, id est, operatio virtutis. Infr.8.g Ego noui virtutem de me exiisse. Tunc virtus exit, quando latens in se, manifestatur in opere, Sap.12.c secundum illud Sapientiæ: Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus. Tunc etiam exit, quando aliis communicat, Isa.40.g secundum illud Isaiæ: Qui dat lasso virtutem, & his, qui non sunt, fortitudinem, & robur multiplicat. Et magna erat hæc virtus, quæ in omnes poterat, secundum illud Sapientiæ: Sap.14.d Potens es ex omnibꝰ sanare. Qui conuersus est, nō per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem. Et hoc maxime attrahebat omnes ad CHRISTVM, sicut dicitur: Sequebatur eum multitudo magna: quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur. Ioan.6.a

Spiritualiter nota hic, quod auditores, qui veniunt ad Christum attrahuntur de sex locis: Spiritualis sensus. de tribus scilicet Iudæorum, & tribus gentilium. Per loca Iudæorum signantur iusti: per loca gentilium peccatores. Tria autem ponuntur loca Iudæorum secundum statum triplicem iustorum. Iudæa enim interpretatur confitens, & signat statum actiuorum, Iudæa. qui Christum bonis operibus confitentur. Arabit Iudas, & confringet sibi sulcos Iacob. Osea10.c Tobias: Tob.13.b Confitemini illi, regemque sæculorum exaltate in operibus vestris. *Samaria*, quæ interpretatur custodia, signat statum Prælatorum. Samaria. Nam illis dicitur: Custodi virum istum, 3.Reg.20.f qui, si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. *Hierusalem*, quæ interpretatur visio pacis, signat statum contemplatiuorum. Surge, illuminare Hierusalem, Isa.60.a quia venit lumen tuum. Apud Tobiam dicitur de Hierusalem: Tob.13.d Beati omnes, qui diligunt te, & gaudent in pace tua.

Tria etiam ponuntur loca gentilium, secundum triplicem statum peccantium. *Maritima* enim, quæ ventosa est, & frequenter turbulenta, signat vanitatem & turbulentiam superborum. Impii autem, quasi mare feruens, Isa.57.d quod quiescere non potest. *Tyrus*, quæ interpretatur angustia, Tyrus. signat anxietatem, & angustiam cupidorum. Inter medium venditionis, Eccl.27.a C & emtionis angustiabitur peccatis. Ideo in Ecclesiastico: Noli esse anxius in diuitiis iniustis. Eccl.5.b *Sidon*, quæ interpretatur venatio, Sidon. signat desiderium & concupiscentiam carnalium. Vnde in Psalmo: Ps.58.b Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem. Omnes hi concurrunt ad Christū, sed iusti tanquam ad magistrum, vt doceantur sapientiā, quia secundum illud: Prou.9.b Doce iustum, & festinabit accipere. Et in Deuteronomio: Deu.pen.b qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Sed peccatores, vt ad amicum, vt assequantur misericordiam. Infr.15.a Erant appropinquantes ad Iesum publicani & peccatores, vt audirent illum. A quibus primo eiiciuntur dæmones per culpæ expulsionem. Secundo sanantur in tactu per curationem sequelæ. Iuxta quod dicitur in Psalmo: Ps.102.a Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas. *Et ipse, eleuatis oculis in discipulos suos*. Post electionem discipulorum & auditorum attentionem, subditur hic explicatio documentorum. Est autem pars ista tripartita secundum tria quorum notitia est ad salutem necessaria, scilicet præmiorum, suppliciorum, præceptorum. Prima igitur pars est de præmiis: secunda de suppliciis, ibi: *Verumtamen væ vobis diuitibus*. Tertia de præceptis, ibi: *Sed vobis dico, qui auditis*. Prima pars continet promissiones præmiorum: secunda comminationes pœnarum, siue suppliciorum: tertia vero leges præceptorum. In promissis præmiis docemur, quid sperandum: in comminatis suppliciis, quid timendum: in præceptis vero, quid operandum.

Circa promissionem autem beatitudinum, nota quod quatuor promittit, scilicet regnum, quod cōsistit in participatione diuinæ potestatis: secundo saturitatem, quæ consistit in gustu diuinæ bonitatis: tertio risum, qui consistit in contemplatione diuinæ veritatis: & quarto mercedem multam, quæ consistit in duratione æternitatis. Eph.3.d Et hæc quatuor designantur in Epistola ad Ephesios: Vt possitis, inquit, comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profunditas. Longitudo, scilicet, æternitatis, latitudo bonitatis, sublimitas potestatis, & profunditas sapientiæ, siue veritatis. Hæc autem quatuor, promittit quatuor generibus meritorum erigentium nos ad Deum, & rectificantium liberum arbitrium nostrum. Regnum enim opulentiæ promittitur contemnentibus bona temporalia,

cuiusmodi sunt pauperes. Conuiuium abundantiæ desiderantibus spiritualia: & hi sunt esurientes. Risus iocunditatis detestantibus mala culpæ: & hi sunt flentes. Multitudo mercedis sustinentibus mala pœnæ, & hi sunt patientes. In his quatuor clauditur perfecta oratio voluntatis humanæ respectu duplicis boni, & respectu duplicis mali. Primo ergo promittit Dominus pauperibus regnũ opulentiæ, propter contemptum temporalium, & tales erant discipuli, & ideo dicit: *Et ipse, eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes.* Eleuando oculos dicit beatos, quia: Oculi Domini super iustos, & maxime super pauperes. Est homo marcidus, egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono. Ideo autem vocat beatos hos pauperes, quia sunt ad beatitudinem præparati. Et ideo addit: *Quia vestrum est regnum Dei.* Quod quidem est valde magnum. Nam dicitur in Psalmo: Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. Hoc dicit esse pauperũ, quia illius pauperes heredes, secundum illud: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Melior est ergo pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua. Et nota quod dicit: *Est*, de præsenti, siue propter certitudinem promissionis, siue etiam, quia vere pauperes nunc quodammodo incipiunt esse reges, secundum illud: Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Altissima enim paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum, sicut dicitur. Vnde iam quasi felices sunt, non miseri reputandi pauperes Euangelici, siue voluntarii. Seneca: Nemo nascitur diues, quisquis exit in lucem, iussus est pane, & lacte esse contentus, & nemo in hoc pauper est. Inter quæ si quis desiderium suũ clauserit, cum Ioue poterit de felicitate contendere.

(Paupertas. Ps. 33. c. Eccl. 11. b. Ps. 144. c. Iac. 2. a. Prou. 19. a. 2. Cor. 6. c. 2. Cor. 8. a. Seneca.)

Et nota, quod à paupertate incipit, quia sicut dicit Ambrosius: Paupertas est prima parens virtutum: qui contempsit secularia, merebitur æterna, æmulus illius pauperis, qui cum diues esset, factus est propter nos egenus.

(Amb. lib. 2. in c. 6. Luc. tom. 3. 2. Cor. 8. b.)

Secundo promittit esurientibus conuiuium abundantiæ, propter desiderium spiritualium. Et hoc notat, cum subdit: *Beati qui nunc esuritis*, scilicet cibum iustitiæ, secundum quod dicitur in Glossa. *Quoniam saturabimini*, per conuiuium abundantiæ. Ambrosius: Qui esurit, vitium, quærit augmentum, secundum illud: Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Illi iustitiam esuriunt, qui possunt dicere cum IESV illud: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Illi etiam iustitiam esuriunt, qui amore iustitiæ libenter esuriem patiuntur. Et hi possunt dicere cum Apostolo illud: Vsque in hanc horam & esurimus, & sitimus. Tales fuerunt illi sancti Patres, de quibus dicitur ad Hebræos: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, & cætera. tales à Domino saturabuntur, quia: Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos. Et hoc erit in diuina gloria, secundum quod in Psalmo dicitur: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Et iterum: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Et sic impletum est illud: Famelici saturati sunt. Nec mirum, quia: Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et rursus, secundum illud: Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.

(Fames iustitiæ. Amb. lib. 5. in c. 6. Luca tom. 3. Eccl. 24. c. Ioan. 4. d. 2. Cor. 4. c. Heb. 11. g. Apoc. 7. d. Ps. 16. d. Ps. 35. b. 1. Reg. 2. a. Isa. 25. b. Ps. 80. d.)

Tertio promittit flentibus risum iocunditatis propter pœnitentiam de malo culpę, cum adiungit: *Beati qui nunc fletis*, scilicet pro malis commissis, sicut Ezechias conuersus ad parietem, fleuit fletu magno, sicut dicitur: sicut & Petrus, de quo: Post negationem dicitur, quod egressus foras fleuit amare. Et Iob: Versa est in luctum cythara mea, & organum meum in vocem flentium. Vel, pro peccatis alienis, sicut Dauid super Saulem. Sic Christus super Hierusalem. Infra: Videns ciuitatem, fleuit super illam. Vel, *Qui nunc fletis*, scilic. pro alienis miseriis. Iob: Flebam quondam super eo, qui afflictus erat. Ad Romanos: Flere cum flentibus. Vel, *Qui nunc fletis*, pro euadendis peccatorum tentationibus, & sequelis. Vnde dicitur, quod cũ loqueretur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel, eleuauerunt vocem suam, & fleuerunt: & vocatum est nomen loci illius, flentium & lacrymarum. Et hic locus est status vitæ præsentis, qui non durat nisi ad nunc. Et ideo dicit: *Qui nunc fletis.* Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem, &c. Vel, *Qui nunc fletis*, scilicet desiderio æternorum, & hic est proprius intellectus. Plorabitis & flebitis vos: mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et in Psalmo: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus. Istis dicit: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*, risu spirituali, qui consistit in iocunditate mentis, propter contemplationem veritatis. Iob: Impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo. Et sicut dicitur in Prouerbiis: Fortitudo & decor indumentum eius, & ridebit in die nouissimo. Hic risus erit de bonis propriis & alienis, secundum quod dicitur de Sara: Risum fecit mihi Deus, quicunque audierit, corridebit mihi.

(Isa. 38. a. Matt. 26. g. Iob 30. 2. Reg. 1. c. Inf. 19. f. Iob 30. d. Rom. 12. d. Iudic. 2. a. 1. Petr. 1. b. Ioann. 16. c. Ps. 41. a. Risus spiritualis. Iob 8. d. Prou. 31. d. Genes. 21. a.)

Quarto vero promittit patientibus magnitudinem mercedis, propter tolerantiam in malo pœnæ, cum subdit: *Beati eritis, cum vos oderint homines*, scilicet, quantum ad actum cordis. Optime dicit: *Homines*, id est, animales & bestiales, quia homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et ad Corinthios: Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? secundum illum videlicet hominem, de quo dicitur: Homo homini reseruat iram. Isti oderunt seruos CHRISTI. Fratres hominis pauperis oderunt eum. Et in Matthæo: Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Quantum ad actum operis addit: *Et cum separauerint vos*, scilicet eiiciendo extra synagogas, secundum illud: Iam enim conspirauerant Iudęi, vt, si quis eum confiteretur esse CHRISTVM, extra synagogam fieret. Et ita in opprobrium separaretur ab aliis, etiam ab ipsis domesticis. Quod quidem prædicabat Dominus venturum esse suis discipulis: Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis, domestici eius. Quantum ad actum oris, subiungit: *Et exprobrauerint*, vobis conuitiando. *Et eiecerint nomen vestrum tamquam malum*, detrahendo. Si exprobramini in nomine CHRISTI, beati eritis. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos: quia bonum dicunt malum, secundum illud: Et dixerint omne malum aduersum vos, mentientes, propter me. Et quia martyrem non facit qualiscunque hæc pœna, nisi adsit debita causa, ideo subdit: *Propter filium hominis*. Si quid patimini propter iustitiam, beati eritis, id est, propter CHRISTVM, qui factus est nobis sapientia & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Sic volebat pati Paulus: Ego non solum alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. Sic patientes lætificat per præmium, cum subdit: *Gaudete in illa die & exultate: ecce merces vestra multa est in cælo.* Gaudete, scilicet ob retributionem bonam. Ad Romanos: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Quod impletum est: Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilii, quia digni habiti sunt pro nomine IESV contumeliam pati. Ad hæc autem inducit mercedis consideratio. Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo. *Merces*, inquam, *multa est*, quia: Pax multa diligentibus legem tuam. Et perpetua, quia *in cælo*. Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum. Et hoc est, quod dicit Beda: Inter odia cordium, inter probra linguarum, inter manus persequentium, æquali, immo lætiori corde versemini, intuitu supernæ mercedis.

(Tolerantia. Ps. 48. b. 1. Cor. 3. a. Eccl. 28. a. Matt. 10. c. Ioann. 9. e. Matt. 10. d. 1. Pet. 4. Iac. 2. b. Mat. 5. a. Pœna non facit martyrem. 1. Cor. 1. d. 1. Pet. 3. c. Act. 21. c. Roma. 12. c. Act. 5. g. Hiere. 31. c. Psal. 118. Sap. 5. c. Beda l. 2. in cap. 6. Luca tom. 5.)

mercedis. Et quia hoc opus est arduissimum, scilicet gaudere in tribulationibus: ideo non solum spondet præmium, sed adiungit exemplum, cum subdit: *Secundum hac enim faciebant Prophetis patres eorum.* Secundum quod dicitur: Testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et in Actis: Dura ceruice, & incircumcisi cordibus, & auribus. Vos semper Spiritui sancto restitistis: sicut patres vestri, & vos. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iusti. Hos proponit in exemplum propter ipsorum constantiam. Exemplum accipite fratres laboris & patientiæ. per Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Qui à veritate propter flagella non mouebantur. Vnde de Elisæo: In diebus suis non pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum, nec superauit illum verbum aliquod. Hæc omnia mala sufferebant Prophetæ, propter mercedem, quam aliis promittunt. Da mercedem sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Vnde eximius ille Propheta Iohannes post omnes tribulationes Ecclesiæ subiungit in persona Christi: Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Vnde: Nota quod diuina Scriptura insinuat nobis differentias præmiorum secundum diuersitates meritorum. Vnde inuenitur merces salua, merces magna, digna, plena, temporanea, festina, fidelis, copiosa, perpetua. Merces salua est, Angelis ministrantibus nobis. Magna datur Prælatis, siue præsidentibus. Digna obedientibus. Plena contemplantibus. Temporanea datur operantibus. Festina proficientibus. Fidelis perficientibus. Multa, siue copiosa patientibus, sed perpetua perseuerantibus.

(Matt. 23. d; Acto. 7. f; Iac. 5. c; Eccl. 48. b; Eccl. 36. c; Apo. 22. c; Diuersa præmia promittit scriptura)

Vnde de salua mercede Angelorum, quia ob ministerium, quod habent erga nos, à suo præmio non fraudantur, dicitur: Inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum salua mercede sua.

(Tob. 5. a)

De mercede magna præsidentium à Domino dicitur ad Abraham, qui typum gerit Prælatorum: Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. De mercede digna obedientium, dicitur: In posterum cognoscantur omnes, qui Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem. De mercede plena contemplantium, dicitur ad Ruth, quæ typum gerit contemplatiuorum, quæ cuncta reliquit propter Deum, & interpretatur ouis vel videns, vt ouis dicatur propter mititatem affectus anima contemplatiua, sed videns propter illuminationem intellectus. Vnde dicit ei Booz: Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas. De mercede temporanea operantium dicitur: Operamini opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem vestram in tempore suo. De mercede festina proficientium dicitur: Benedictio Dei in mercedem iusti festinat. De mercede fideli perfectorum, vt prædicantium, vel talium dicitur: Seminanti iustitiam merces fidelis. De mercede patientium copiosa siue multa, dicitur hic, & apud Matthæum: Ecce enim merces vestra copiosa est in cœlis. De mercede vero perpetua, quæ congruit perseuerantibus: Non vereris vsque ad mortem iustificari, quoniam merces DEI manet in æternum. Sic ergo secundum diuersitates meritorum appropriantur differentiæ præmiorum: & sic reddet DEVS iustis mercedem laborum suorum.

(Gen. 15. a; Esther 16. a; Ruth.; Ruth 2. c; Eccl. vlt. d; Eccl. 11. c; Prou. 11. c; Mat. 5. a; Eccle. 18. c; Sap. 10. d)

Veruntamen va vobis diuitibus. Post promissiones beatitudinum, subiungit comminationes suppliciorum. Et quia contra bonum est malum, quattuor ponit comminationes, quattuor beatitudinibus ex opposito respondentes, scilicet desolationem in amissione boni temporalis: esuriem in amissione boni spiritualis: fletum in afflictione mali corporalis: confusionem in passione opprobrii sempiternalis. Et hæc sunt quatuor væ, quæ comminatur quattuor generibus hominum, oppositis viris Euangelicis prædeterminatis, scilicet, cupidis, gulosis, lasciuis, & vane gloriosis. Cupidis ergo comminatur væ, sempiternæ desolationis, cum dicit: *Veruntamen va vobis diuitibus.* Aduersatiue dicit diuitibus, i. diuitias amantibus, quia tales inhiant ad diuitias congregandas. Væ ei, qui multiplicat non sua, id est, bona terrena, quæ nō sunt nostra, quia nec nobiscum veniunt, nec nobiscum recedunt: terreni tamen homines reputant esse sua. Væ, væ, væ habitantibus in terra. Tales sunt cupidi, contra quos dicit Dominus: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Quoniam ad diuitiarum istarum multiplicationem necesse est sequi inopiam, & ad consolationem sequi desolationem. Ideo subdens rationem dicit: *qui habetis consolationem vestram,* scilicet de præsenti, sed non de futuro. Vnde: Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Ideo consolatio ista vana & falsa est, quia desolationem inducit. Somniatores locuti sunt frustra, & vane consolabantur. Vere frustra, quia: Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Et præterea etiam cum Propheta Dauid: Renuit consolari anima mea: Memor fui Dei, & delectatus sum. Hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: vt per desolationem viæ perueniatur ad consolationem patriæ. De qua: Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos. Hanc debemus expectare, non præoccupare. Expectemus humiles consolationem eius.

(Abac. 2. b; Apoc. 8. d; Matth. 6. c; Iac. 5. a; Zach. 10. a; Psal. 75. a; Psal. 76. a; Iob 6. b; Isa. 66. d; Iudith 8. c)

Gulosis comminatur væ perpetuæ famis, cum subdit: *Va vobis, qui saturati estis, &c.* vacando scilicet crapulæ, & ebrietati. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et ideo subditur: *Quia esurietis.* Saturitas hæc inducet perpetuam famem, secundum illud: Cum satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Et Isaias: Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Vnde de malis dicitur: Manducauerunt, & saturati sunt nimis.

(Prou. 23. d; Isa. 5. d; Iob 20. c; Isa. 65. b; Psal. 77. d)

Lasciuis comminatur væ sempiterni fletus, cum dicit: *Va vobis, qui ridetis nunc: quoniam lugebitis & flebitis,* id est, in hoc momento temporis. Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Et in Prouerbiis: Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupabit. Melius est certe, quod fletus risum antecedat, quàm econtrario. Et propterea dicitur: Tempus flendi, scilicet prius in hoc tempore, & tempus ridendi post, in æternitate. Sed fatuus non vult nunc continere à risu. Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacite ridebit. Imo in Ecclesiastico: Risum reputaui errorem: & gaudio dixi: Quid frustra deciperis? Stulti ergo sunt, qui nunc rident, & sapientes, qui nunc lugent secundum illud: Cor sapientium, vbi tristitia est: & cor stultorum, vbi lætitia. Propter quod dicitur stultis & mundanis: Ecce serui mei laudabunt pro exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis, scilicet in inferno. Ibi erit fletus, & stridor dentium.

(Iob 20. a; Prou. 14. b; Eccl. 3. a; Eccle. 21. c; Eccl. 2. a; Eccl. 7. a; Isa. 65. c; Matth. 13. f)

Vane gloriosis comminatur væ, sempiterni contemptus, cum subdit: *Va vobis, cum benedixerint vobis omnes homines,* vanis scilicet laudibus extollendo. Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit. Quia sicut dicitur: Erunt qui beatificant populum istum seducentes: & qui beatificantur, præcipitati. Præcipitantur enim ex vanis laudibus in opprobrium sempiternum, dum ex illis extolluntur, secundum illud Iob: Eleuasti me quasi super ventum ponens, scilicet vanæ laudis, elisisti valide. Et quia difficile est huiusmodi laudes vitare, subiungit exemplum: *Secundum hanc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Prophetis, inquam, non veris, sed falsis. Vnde Glossa: Benedicebant Pseudoprophetis, qui ad captandum fauorem vulgi de corde suo prophetabant. Stupor & mirabilia facta sunt in terra, Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes applaudebant manibus suis: & populus meus dilexit talia. In hoc ergo quod ostendit malos homines laudari à Pseudoprophetis, ostendit omnino contemnendum esse

(Contra vane gloriosos.; Prou. 27. c; Isa. 9. c; Iob 30. d; Hier. 5. f)

Psal.52.b fauorem popularem. Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Hoc autem dictum est non de his, qui bona exempla, & laudabilia populis ostendunt ad Deum glorificandum, cum dicatur: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Sed de his, qui propriam gloriā in placendo hominibus, & in eorum laudibus quærunt, dicitur: *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Matt.5.b Gal.1.b

A

Nota hic de diuersitate inter Matthæum, & Lucam, quod Lucas ponit promissiones, & comminationes: Matthæus autem solas promissiones ponit. Propter quod videtur, vel quod alter dixerit diminute, vel alter superflue. Sed certe potest responderi secundum quod Glossa innuit, & Augustinus dicit, quod alius fuit sermo hic, & alius apud Matthæum. Cuius diuersitas ex locis colligitur, & personis, & præceptis. Nam ille factus est discipulis, iste turbis. Ille sedendo, iste stando. Ille in monte, iste in loco campestri. Ille plura documenta continet, quam iste. Ille septem beatitudines, iste quattuor. Ex quibus omnibus colligitur quod fuit alius, atque alius. Nec immerito, quia aliis, & aliis personis, aliter & aliter est loquendum. Discipulis enim tamquam perfectionbus perfectiori modo debuerunt mandata Euangelica explicari: turbæ vero non possunt ad altiora conscendere. Ideo non adeo perfecte explicatur verbum Dei turbis, sicut Apostolis. Et quia perfecti mouentur amore, imperfecti vero non solum amore, sed simul comminationis timore: ideo in sermone Apostolorum ponuntur beatitudines & non Væ: in sermone turbarum, & beatitudines, & væ. Rursus quia perfecti conformes efficiuntur Christo per septiformem spiritum, qui requieuit super eum: ideo septem ponuntur beatitudines, septem donis Spiritus sancti, scilicet cōcordantes. Hic notantur quattuor beatitudines correspondentes quattuor virtutibus cardinalibus, vt habetur in Glossa. Paupertas, temperantiæ: Esuries boni spiritualiter, iustitiæ: fletus, prudentiæ: passio malorum, fortitudini, siue patientiæ, sicut dicit glossa Bedæ. In his tamen quattuor aliæ continentur implicite. Vnde non ita exprimit Lucas spiritualem intellectum in huiusmodi promissionibus, vt Matthæus. Dicit enim: Beati pauperes spiritu. Hic solum: Beati pauperes. Ille: Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Hic autem: Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Et iterum in Matthæo proponuntur pluraliter in tertia persona, quia alloquitur intelligentes: in Luca particulariter, & in secunda persona, quia alloquitur sensuales. Ex his colligi possunt rationes aliarum diuersitatum, quia pro diuersitate audientium diuersimodus est sermo doctorum, secundum illud Apostoli: Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis quo modo oporteat vos vnicuique respondere. Et hoc faciebat ille doctor gentium: Ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Post sequitur: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sic faciebat Saluator, qui turbis loquebatur in parabolis: seorsum autem, discipulis suis disserebat omnia. Quia sicut dicitur: Eis datum erat nosse mysteria regni cælorum.

Isa.11.a

Beda lib. 2. in 6. cap. Lucæ to.5.

B

C

D

Col.4.d

1.Cor.2.a

Matt.13.a

E

Sed vobis dico, qui auditis. Post promissiones præmiorum, & comminationes suppliciorum, subdit hic tertio Euangelici præceptoris leges, siue documenta dirigentia, & habet partes duas. In quarum prima ponit documenta propria, & expressa: in secunda vero similitudinaria & translata, ibi: *Dicebat autem illis & similitudinem,* &c. Circa prima documenta auditoribus commendanda, hoc modo procedit Christi doctrina. Primo namque promulgat legem Euangelicam sub perfectione conueniente: secundo vero probat ex conditione deficiente, ibi: *Et si diligitis eos, qui vos diligunt.* Tertio vero resumit cum ratione mouente, ibi: *Veruntamen diligite inimicos vestros.* Quarto concludit per retributionem sufficientiæ, ibi: *Estote ergo misericordes.* Circa documentorum promulgationem notandum est, quod ad hoc, quod homo sit perfectus, necesse est ipsum esse beneuolum, perfecte pacificum, & perfecte beneficum. Primum respicit affectionem, secundum vero passionem, & tertium operationem. Dat ergo primo mandatum perfectæ beneuolentiæ, cum ait:

Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros. Hoc nāque mandatū est auditoribus, id est credentibus & obedientibus proponendum, in quib. habitat Deus, quia dicitur: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et talis audit mandatū charitatis, nō solum aure corporis, sed cordis, secundum illud: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Hunc auditum Dominus excitabat: Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate autem vestram, & venite ad me, audite, & viuet anima vestra. Viuet vtique per mandatum dilectionis, quia sicut dicitur: Qui non diligit, manet in morte. Et ante illud: Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Ad hanc Apost. inuitat: Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Quoniam cum inimici essemus, reconciliati sumus per mortem filij eius. Et ita nos debemus inimicos diligere. Et quoniam non sufficit diligere verbo, neque lingua solum, sed opere & veritate, ideo subdit: *benefacite his, qui oderunt vos,* vt sit dilectio sine simulatione. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitiuerit, da ei aquam bibere. Idem dicitur ad Romanos: Et quia verbum melius est quam datum, & sermo declarat affectum, ideo subdit: *Benedicite maledicentibus vobis,* in sermone publico. *Et orate pro calumniantibus vos,* in sermone priuato. *Benedicite,* inquam sermone manifesto. Ad hoc hortatur Apostolus: Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Et: Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario, benedicentes. *Orate,* etiam in sermone secreto, exemplo illius, de quo Isaias dicit: Pro transgressoribus orauit. Et exemplo illius protomartyris: Positis autem genibus clamauit voce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Sed huic contrariari videtur quod Elisæus iratus legitur pueris irridentibus: Elias quinquagenariis: & Paulus sacerdoti summo. Ad quod respondet Beda, quod ista non sunt vota optantium, sed prædicationes futurorum. Vel non irascebantur contra naturam, sed contra vitium. Vtenim dicit Augustinus: Sic homines sunt diligendi, vt tamen eorum non diligantur errores. Sic igitur dat mandatum perfectæ beneuolentiæ, quæ non solum cōsistit in corde, sed & opere, & sermone indicari debet. Vnde Gregorius: Ad dilectionem conditoris, lingua, mens, & manus requiritur. De hoc autem mandato beneuolentiæ in summa notandum est, quod quantum ad affectum, astringit vniuersos: quantum ad signum, astringit perfectos, non imperfectos: quantum ad effectum in articulo necessitatis, omnes astringit. Circa necessitatem non astringit imperfectos, nisi quantum requirit debitum alicuius præcepti. Perfectos autem à statu prælationis astringit, quantum requirit debitum officij assumpti. perfectos à statu perfectionis, quantum requirit debitum boni exempli. Perfectos autem à perfectione virtutis, quantum requirit vnio charitatis.

1.Io.4.d

Ioan.8.f

Isa.55.a

1.Io.3.d

Eph.5.a

Rom.5.b

Prov.25.c

Rom.12.d

Rom.12.c

1.Pet.3.b

Isa.53.d

Act.7.g

4.Reg.2.d

4.Reg.1.b

Act.23.a

B.d.

August. lib. qui, Sententia, inscribitur, sent.1. to.3.

Secundo dat mandatum de perfecta patientia, cum subdit: *Et qui te percutit in maxillam vnam,* inferendo scilicet iniuriam in persona. Et ponit maxillam pro parte corporis nobiliori, quæ cum percutitur, præcipua iniuria irrogatur. Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. De tali ac tanta iniuria non est exigenda vindicta, sed exhibenda patientia. Vnde subdit: *Præbe illi & alteram,* scilicet maxillā, idest, paratus sis aliam percussionem sustinere, exemplo Magistri, de quo: Dabit percu-

Iob.16.b

Thr.3.d

Rom.12.d tiente se maxillam, saturabitur opprobriis. Dabit vtique, non inuitando ad percussionem, sed non opponendo defensionem, secundum illud: Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est Deut.32.c Pro.25.c enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres Rom. vbi supra. super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Vnde in hoc mandato prohibetur libidinosa Mat.18.b defensio, sed non charitatiua correptio, cum dicatur: Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eũ, &c. Et exemplum huius in Christo: Vnus assistens ministrorum Io.in.18.c dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondens pontifici? Et subdit: respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Aug. serm. 16. to. 10. Vnde Augustinus in quodam sermone de verbis Domini ait: Si iniuriam pateris, & taces, & proximum non corripis, plus peccas negligendo, quam ille affligendo. Per hoc etiam mandatum non arcentur personæ sæculares laicæ à sui, vel aliorũ defensione. Vnde Paulus petiit mi- Act.23.b lites, vt illæsus seruaretur. Vnde Augustinus primo de Exo.20.c Ciuitate Dei exponens illud præceptum Exodi: Non Aug.1.de Ciu. ca. 21. to.5. occides, dicit quod contra hoc præceptum non fecerunt qui Deo auctore bella gesserunt, aut personam gerentes 23.q.3 c. Fortitudo. publicæ potestatis, secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium sceleratos morte punierunt. Vnde canon dicit, & est verbum Ambrosij: Fortitudo, quæ Amb. lib. 1. de off. c.27. to.4. vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena iustitiæ est. Ista præcepta patientiæ sunt semper in cordis præparatione continenda: ipsa namque beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, semper in cordibus voluntate complenda est. Agenda autem sunt multa cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius est vtilitati consulendum, quam voluntati. Sic igitur intelligendum est mandatum de exhibenda patientia iniurianti ipsi personæ. Exhibenda est patientia etiam iniurianti in re possessa, propter quod additur: *Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum*, scilicet exterius per iniuriam, sicut illi, de quibus ait Iob: Nudos dimittunt homines, Iob.24.b indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. Et Micheas: Desuper tunicam pallium sustulistis. Mich.2.c Tali sic iniurianti exhibenda est patientia, vnde subdit: *Etiam tunicam noli prohibere*, scilicet rixando, vel contradicendo, exemplo Saluatoris, de quo in Psalmo: Psal.21.d Diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. sine repugnantia scilicet, & contradictione. In hoc etiam mandato intelligendum est, prohiberi contentionem, vel libidinem vindicandi. Vnde Augustinus ad Marcellinum: Cauendum est ne vindicandi cupiditate amittatur ipsa patientia: quæ pluris habenda est, quam omne bonum, Aug. epist. 5. circa med. to.2. quod potest inimicus inimico auferre. In summa hic tenendum est de præcepto patientiæ, quod non prohibetur hic correptio proximi, seu impeditio vel prohibitio mali, vel punitio sceleris perpetrati ab eo, qui potest, & debet præpedire, cuiusmodi est legis minister: sed prohibetur & cohibetur hic vlciscendi libido, & quantum ad manum, & quantum ad signum, & quantum ad animum. Vnde hic addit Euangelista super legem, quam perficit, & consummat secundum spiritualem intelligentiam.

Beneficẽtia Supra egit de mandato beneuolentiæ, & de mandato patientiæ: hic tertio dat mandatum de perfecta beneficentia, cum subiungit: *Omni autem potenti te tribue*. Hoc est mandatum generale respectu omnis personæ, & omnis dati, siue obsequij, siue mutui, siue alterius muneris. Est proximo dandum munus exterioris releuationis, secundum illud: Ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi. Et in Exodo: Si videris Deut.15.b Exo.23.a asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. Est & munus internæ compassionis: Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam Isa.58.c afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et ad Colossenses: Indui- Coloss.3.b te vos, sicut electi Dei, sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatem continuam habere, quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus vestris. Et etiam munus dulcis locutionis: Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius, quam datum. Nonne ecce verbum super datum bonum, & vtraque cum Eccl.18.b homine iustificato. Ad duo subsequentia omnes obligantur. Ad primum autem obligantur præcipue diuites, siue qui habent, vnde possint alienam necessitatem releuare, vnde dicitur: Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Obligat etiam respectu omnis personæ, cõsiderata natura & necessitate, non autem pensato vitio, vnde non contrariatur ei quod dicitur: Da bono, & non receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio. Hoc dicit in quantum peccator, vel impius. Vnde non dandum histrionibus, ratione sui ministerij: quia Hieronymus dicit: Mimis & histrionibus dare, nihil aliud est, quam dæmonibus immolare. Si tamen in necessitate sint constituti, dandum est eis, quia sunt ad imaginem Dei creati, & quia fratres nostri. Vnde dicitur: Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Et quia hoc mandatum beneficentię se extendit ad omnes sine exceptione, ideo specificat etiam de iniuriantibus, cum subiungit: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas*. Glossa: Cum litigio vel contentione, quæ venit ex cupiditate. Vnde dicitur: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & ad contentiones ieiunatis. Et alibi: Verba improperij non dicas illi, scilicet proximo: & non premas illum in repetendo. Maxime autem tunc premit, quando coram iudice alieno, vel infideli in causam trahit. Propter quod dicitur: Frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Hoc autem dicit, non quia nullo modo liceat repetere, sed vt ostendat, quod magis debemus diligere proximum, & eius salutem, quam rem temporalem. Vnde Gregorius: Cum pro terrena re pax à corde cum proximo scinditur, apparet, quod plus res quam proximus amatur. Vnde hic nota, quod repetere contingit tripliciter, scilicet ex cupiditate, ex zelo iustitiæ, ex timore casus. Primum est malorum, non iustorum, charitatem habentium, secundum illud: Charitas non quærit quæ sua sunt. Glossa: Non repetit ablata, scilicet ex amore cupiditatis ad rem. Secundo contingit repetere zelo iustitiæ: & hoc modo licet perfectis, qui habent proprium in communi, nomine communitatis. Perfectis vero, qui nec in communi, nec in speciali habent proprium, non licet eis repetere, sed eis solum licet, qui habent proprietatem illarum rerum, quarum ipsi vsum habent. Ille zelo iustitiæ repetit, qui intendit consulere saluti rapientis, & refrenationi cupiditatis alienæ, & paci vniuersalis Ecclesiæ. Vnde Gregorius: Non solum debet esse cura, ne nostra rapiant: sed ne rapientes non sua, semetipsos perdant. Ille zelo iustitiæ repetit, qui intendit ius suum defendere, vel personæ vel Ecclesiæ, seu alicuius communitatis adiunctæ, maxime cum illud ex causa teneatur defendere. Est tertio repetere timore casus, scilicet ne propter paupertatem, & indigentiam cadat in culpam. Et sic spectat ad infirmos. Vnde orabat Sapiens in persona talium: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum

Marginal notes (right column): Aquibus, & quibus dari debeat eleemosyna. 1. Tim. vlt. d — Eccl.12.b — 1.Io.3.c — Isa.58.a — Eccl.31.d — 1.Cor.6.b — Tribus modis contingit res suas repetere. — 1.Cor.13.b — Pro.30.b

& dicam:

& dicam : Quis est Dominus : aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Vult ergo in hoc mandato dicere, quod homo sit paratus ad benefaciendum omnibus, non tantum benefactoribus suis, sed etiam prædicatoribus. Ad perfectionem etiam beneuolentiæ exigitur, quod homo benefaciat in omnibus. Vnde subditur: *Et prout vultis vt vobis faciant homines, & vos facite illis similiter.* Et nota, quod non dicit, prout faciunt, sed prout vultis, quia quilibet vult, cum indiget, sibi benefieri, & in omni necessitate releuari. Ne dicas: Quo modo fecit mihi, sic faciam ei: reddam vnicuique secundum opus suum. In hoc mandato est conseruatio legis naturalis, cuius altera pars videlicet negatiua ponitur: Et implicatur hic scilicet: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Vult ergo, quod semper bonum, quādo possumus, cuilibet faciamus, sicut prompti sumus pro nobis bona recipere, secundum illud: Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim suo metemus, non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei. Et nota, quod non dicit, facite prout volunt homines, sed prout vultis. Tum, quia voluntas nostras nobis notior est. Tum etiam, quia magis nos mouet consideratio nostri. Tum etiam, quia loquitur ad eos, qui voluntatem habent ordinatam, & secundum illam est operandum. In summa tenendum est de præcepto beneficentiæ in generali, quod tantum astringit, quantum explicatur per speciales obligationes præceptorum. Et ideo supra legē naturæ addita est lex scripta, vt per eam sciret homo ad quid astringeretur ex iustitia.

Prou.24.d — Tob.4.c — Gal.6.b

Et si diligitis eos, qui vos, &c. Postquam promulgauit leges Euangelicas sub perfectione conueniente: hic secundo probat ex conditione deficiente, vbi ostendit quod præcipere debuit secundum modum præmissum: alioquin nullum est meritum apud Deum. Vnde ostendit hic tria, scilicet quod non sufficit ad meritum esse beneuolum respectu amantium, nec beneficum solum respectu retribuentium, nec communicatiuum respectu recompensantium. Et in hoc ostendit, quod perfecta beneuolentia, & beneficentia non tantum debet se extendere ad amicos, verum etiam ad aduersarios, iuxta formam superius promulgatam. Est ergo primo notandum, quod non sufficit esse beneuolum solum respectu diligentium, quia hoc est peccatorum, propter quod ait:

Et si diligitis eos, qui vos diligunt: id est, quia vos diligunt. *Quæ vobis est gratia*? id est, quod meritum retributione dignum: quasi diceret, nullum. Et rationem reddit: *Nam & peccatores diligentes se diligunt.* Qui nullum habent meritum apud Deum, hoc enim est naturale, secundum illud: Omne animal diligit simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi cōiungetur, & omnis homo similis sui sociabitur. Vel etiam carnale diligit simile sibi: Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico condolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. Talis dilectio apud Deum non habet meritum, quia non impenditur propter Deum. Si enim propter Deum impenderetur, vtique diligeret Deus diligentes se, secundum illud: Ego diligentes me diligo. Minus etiam diligentibus plus dilectionis rependeret, secundum illud: Ego autem libentissime impendam, & superimpendar ego ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. Item nullo modo etiam diligentes diligeret secundum illud: In hoc est charitas, nō quasi nos dilexerimus Deū, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Et ad Romanos: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Vnde quando dilectio solum ad diligentes extenditur, non est dilectio diuina nec gratuita, sed mercenaria, & humana, ac per hoc nec retributione digna.

Eccl.13.c — Eccl.37.a — Dilectio quænam sit non habēs meritum apud Deū. — Pro.8.b — 2.Cor.12.d — 1.Io.4.b — Rom.5.b

Non sufficit etiam esse beneficum, respectu retribuentium: quia hoc etiam est ipsorum mundanorum, propter quod subdit: *Et si bene feceritis his, qui vobis bene faciunt*, Glossa, idest, ideo quia benefaciunt. *Quæ vobis est gratia?* Id est, quod meritum, quasi diceret, nullum: & ratio redditur: *Si quidem & peccatores hoc faciunt.* Beneficium namque ob recompensationem factum, non est gratuitum, sed relatum: & ideo nec acceptabile est. Vnde in Ecclesiastico: Datus insipientis non erit vtilis tibi, oculi enim illius septemplices sunt: exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius inflāmatio est. Hodie fœneratur quis, & cras expetit, & odibilis est homo huiusmodi. Illud autem quod liberaliter, & hilariter datur, hoc acceptatur, secundum quod dicitur: Vnusquisque, prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Si ergo benefacere benefacientibus, solum est debitum: benefacere non benefacientibus, gratuitum: videtur, quod malefacere benefacientibus, est impium, & condelissimum, quod porro peccator facit, cum Deum offendit. Iuxta quod dicitur de Ezechia, quod non iuxta beneficia quæ receperat à Deo, retribuit: quia eleuatum est cor eius. Vnde Christus potuit dicere illud Psalmi: Retribuebant mihi mala pro bonis sterilitatem animæ meæ. Et peccator potest dicere Christo illud: Tu tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Et eo ipso si vult Domino reconciliari, oportet, quod ipse benefaciat, non tantum benefacienti, sed etiam aduersanti, & tale est beneficium charitatis secundum illud: Charitas patiens est, benigna est: charitas non æmulatur, non agit perperam, &c.

Eccl.20.b — 2.Cor.9.b — 2.Par.32. — Psal.34.b — 1.Reg.24.d — 1.Cor.13.b

Non sufficit etiam communicatiuum esse respectu recompensantium, quia hoc est ipsorum fœneratorum. Vnde & subiungit: *Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere*, scilicet recompensationem. *Quæ gratia est vobis?* Quasi diceret nulla. Et hoc ostendit: *Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur*, id est commodant ad vsuram, vnde subdit: *Vt recipiant æqualia*, scilicet pro seruitio, non solum pro debito. Et quia mercedem accipiunt, non habent meritum apud Deum. Vnde in Psalmo dicitur: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? &c. Et subditur: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentes non accepit. Alioquin in monte Domini non ascendet. Vnde Ezechiel: Ille iustificatur, de quo ibidem dicitur: Qui ad vsuram non accommodauerit, & amplius nō acceperit. Et ille econtrario qui amplius accipit, reprobatur, vt iniustus. Vnde talibus potest dici illud: Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus, quia dicitur: Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis: tales fœneratores inter peccatores computantur, quia sunt oppressores aliorum, vnde in Prouerbiis: Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Et propterea inhibetur: Si pecuniam mutua dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Sed contrarium huius videtur dici: Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Sed intelligendum est, quod hoc est malum secundū se, sed permisit hoc illis lex, sicut & libellū repudij, propter vitationem maioris mali. Ratio autem huius prohibitionis est multiplex: tum quia pecunia propter accōmodationem non deterioratur: tum quia de se non fructificat, sed tota ratio vtilitatis est ex parte vtentis: tum quia continue consumit & deuastat, & ita cōmodum mutui cōuertitur in cōmodum damni: tum quia in mutuatione pecuniæ transit rei mutuatæ dominium, quia non tenetur eandem numero reddere: tum quia totum transfertur periculum in eum, qui fuerat mutuatus: tum etiam quia in tali modo mutuandi plus diligitur nummus, quam proximus, dum nummos proximo accommodat non ex amore proximi, sed ex amore nummi.

Psal.14.a — Ezech.18.b — Agg.1.b — al.75. — Exo.22.d — Deut.23.c — Cur vsura prohibeatur.

Verumtamen diligite inimicos, &c. Hic post promulga-

tionem & probationem, resumit mandata approbata cum ratione mouente. Sunt autem tria quæ debent nos mouere ad prædicta facienda, scilicet auctoritas præcepti, immensitas præmij, & sublimitas exempli. Primum mouet irascibilem: secundum, concupiscibilem: tertiũ vero rationalem. Resumit ergo prędicta documenta per modum præcepti, cum ait: *Verumtamen diligite inimicos*
1.Io.3.e *vestros, & benefacite*, scilicet non diligatis verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Et hoc imperando dicit,
Io.15.b quia sicut dicitur: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Ipse autem dilexit non solum affectu sed etiam effectu, sine aliqua spe retributionis. Ideo additur: *Et mutuum date, nihil inde sperantes*,
Deut. 23. a scilicet recompensationis. Fratri autem tuo absque vsura, id, quo indiget, commodabis, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra, ad quã ingrederis possidendam: id est, non quæras retributio- B nem de hoc ab homine, sicut vsurarij, qui propter spem
1.Cor.15.c vsuræ perdunt spem vitæ æternæ. Contra quos Apostolus ait: Si in hac vita tantum, in Christo sperantes sumus miserabiliores sumus omnibus hominibus. Tales sunt
Sap.3.c diuites qui in diuitiis sperant, talium vacua est spes, & labores sine fructu, vt dicitur. Et ideo dicitur: Beatus
Eccl.31.a diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia, & thesauris. Quis est hic & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Nota, quod spes in mutuo potẽst esse ad consimile obsequium, vel ad lucrum. Primo modo licet. Secundo modo potest esse dupliciter, vel expressa per pactum. & hæc simpliciter est prohibita, quia facit vsurariũ. Vel est tacita & in corde. Et hoc modo dupliciter: vel vt principaliter mouens ad mutuũ, & hæc similiter est prohibita, quia contra mandatum diuinum: vel est nõ principa- C liter mouens, sed quasi annexa, quia licet non faciat propter commodum principaliter, vel lucrum, credit tamen accipientem non fore sibi ingratum, & eo facit libentius. Hic vero non est talis spes commodi, quæ est contra diuinum mandatum.

Spes lucri ex mutuo quando damnãda.

Secundo subdit rationem motiuam ex parte præmij, cum adiungit: *Et erit merces vestra multa*: quia dicitur:
Eccl.12.a Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, vt si non ab ipso, certe à Domino. Et dicitur retributio multa & magna, quia æterna merces omnia bona continet
Psal.30.c in excellentia, secundum illud: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te: perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filio-
1 Cor.2 c rum hominum. Et vere magna & multa, sed promissa,
Isa.64.b quia scriptum est: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus D iis, qui diligunt illum.

Tertio subiungit rationem motiuam ex parte exempli, cum subdit: *Et eritis filij Altissimi*, scilicet per imita-
Eph.5.a tionem, secundum illud ad Ephesios: Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi. Debemus autem sicut filij Deum imitari, quia accepimus gratiam fidei ab eo, de qua dicitur: Dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui
Ioan.1.b credunt in nomine eius. Accepimus etiam ab eo spiritum adoptionis filiorum, secundũ illud: Non accepistis
Rom. 8.c spiritũ seruitutis iterũ in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, pater. Et ideo debemus imitari Deum sicut filij patrem, secun-
Ioan.8.c dum illud: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Et propterea ad exemplum eius debemus viuere, quod adiungit, cum ait: *Quia ipse benignus est super ingratos & ma-*
Ioan.2.e *los*, secundum illud: Benignus & misericors est, patiens E & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. Et hæc benignitas se ad ingratos, & malos extendit, quia di-
Rom 2.a citur: Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei qui reddit vnicuique secundum
2.Tim.3.c opera eius. Et propterea dicitur: Mali autem homines,
Eccl.8.b & seductores proficiunt in peius, errantes, & in errorem mittentes. Et alibi dicitur: Etenim quia non profertur cito contra malos sententiam, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Ab his malis omnibus liberat & saluat diuina benignitas excedens nostram malitiam. Vnde ad Titum dicitur: Cum autem benigni- Tit.3.b tas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Debemus Deum, vt filij Patrem imitari.

Estote misericordes, & cetera. Postquam Euangelicas leges promulgauit, probauit, & resumpsit cum ratione mouente: hic tandem Saluator noster concludit per retributionem consequentem, quam quidem retributionem ostendit sequi bona, & virtuosa opera nostra in sententia iudiciali, in gloria cælesti, & in pœna inferni. In iudicio quidem respectu vniuersorum: in præmio respectu bonorum: & in supplicio respectu peccatorum. Concludit igitur primo quod debemus præmissa mandata implere secundum formam præscriptam, prædicendo iudicialem sententiam, cum dicit: *Estote ergo misericordes*, scilicet in exhibendo vos proximis beneuolos, pacificos, & beneficos. In quo tangit mandatorum prædictorum substantiam: *Sicut & pater vester misericors est*, in quo tangit formam, siue circumstantiam, quia ipse non tantum amicis, sed aduersariis condescendit. Hoc quippe necessarium est, secundum illud: Non- Matt.18.d ne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Vnde illam misericordiam exiget, quam ipse impendit: & secundum illam quam impendimus in iudicio, rependet secundum illud: In iudicando esto Eccl.4.b pupillis misericors, vt pater: & pro viro, matri illorum: & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater. Et Iacobus: Iudicium sine mi- Iac.2.b sericordia illi qui non facit misericordiam. Et ideo addit retributionem iudicij, correspondentem operibus meriti, secundum quadruplicem differentiam actus scilicet iudicandi, condemnandi, dimittendi, & donandi: quorum primus est æquitatis, secundus seueritatis, tertius pietatis, quartus liberalitatis. Retributionem per actum iudicandi describit primo, cum subditur: *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* In quo iu- Matt.7.a dicio iudicaueritis, iudicabimini. Et quia non intelligit de quocumque iudicio, sed de eo quod à pietate deuiat in crudelitatem: ideo adiungit: *Nolite condem-* Rom.2.a *nare, & non condemnabimini.* In quo enim iudicas alte- Pro.17.c rum, teipsum condemnas. Quia sicut dicitur: Et qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis vterque est apud Deum. Vnde reuocat à iudicio iniquitatis, & hortatur ad beneficium pietatis, quod consistit in dimittendo iniurias, & in dando indulgentias, vel in dimittendo mala commissa, & in dando bona concessa. Quantum ad dimissionem malorum adiun- Matt.6.b git: *Dimittite, & dimittetur vobis.* Alioquin non salubriter oratis: Dimitte nobis debita nostra, & cetera. Et post: Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester di- Eccl.28.a mittet vobis peccata vestra, & cetera. Vnde dicitur: Relinque proximo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata tua soluentur. Quantum ad collationem bo- Pro.31.d norum operum subditur: *Date, & dabitur vobis*, scilicet Matt.25.c in iudicio, in quo dicetur illud: Date ei de fructu manuum suarum, &c. quia: Omni habenti dabitur, & abundabit. Illa enim sola homo habebit secum, quæ pro Eccl.17.c Domino dedit, secundum illud: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis, quasi pupillam conseruabit, & postea resurget & retribuet illis retribu- Luc.19.b tionem. Et ideo hoc attendens Zachæus dicebat: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, & cetera. In summa nota hic, quod non prohibetur hic iudicium, quod deliberatum est & iustum, sed vsurpatũ, & temerarium, & iniquum. Vsurpatum dico, quando non officium nec auctoritas imminet. Temerarium, quando est de re quæ non constat, sed procedit ex sola suspicione. Iniquũ, quando est contra ius diuinitus approbatum, & tale iudiciũ hic prohibetur, nõ primum.

Quomodo iudiciũ prohibeatur à scriptura.

Secundo promittendo supercælestem gloriam secundum mẽsuram perfectam, cum adiungit: *Mensurã bonam*

[Quattuor beatitudinis partes.] & nota, quod ponit hic quattuor dictiones secundum quattuor conditiones beatitudinis: quarum prima est in gaudio interiori in beatitudine animæ, propter quā dicit: *Mensuram bonam*, quia secundum psalmum: [Psal.102.a] Tunc replebitur in bonis desiderium tuum. Dices cum Petro: [Matt.17.a] Domine, bonum est nos hic esse. Quia eadem erit mensura hominis tunc, quæ est Angeli. Secunda ex gaudio inferiori, in glorificatione corporis, propter quod dicit: [Iob.5.d] *Et confertam*: Ingredieris in abundantia sepulcrum sicut infertur aceruus in tempore suo. Tertia ex gaudio exteriori, scilicet ex societate sanctorum, & renouatione omnium creaturarum, propter quod addit: [Iob 22.d] *& coagitatam*. Argentum & aurum tuum coaceruabitur tibi, id est imperfecti & perfecti in meritis omnes colligentur in vnū gaudium. Quarta est ex gaudio superiori, in visione Dei, propter quod dicit: *& supereffluentem*. [Ibidem.] Tunc super Omnipotentem deliciis afflues. Et de hoc quadruplici gaudio, in præmio æterno potest exponi illud: [Eph.3.d] In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere, cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo gaudij interioris, latitudo exterioris, sublimitas superioris, & profunditas inferioris: hanc quippe mensuram, *dabunt in sinum vestrum*, illi scilicet, quibus misericordiam facitis in præsenti secundum quod infra dicitur: [Inf.16.b] Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c. Et tales sunt pauperes, quos fecit Dominus iudices: [Iob 36.a] Iudicium pauperibus tribuit. *Dabunt in sinum*, id est, in animæ capacitatem stabilem & intrinsecam. [Iob.19.d] Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Quam si vis habere, fac consilium sapientis: [Eccl.29.b] Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.

Tertio comminando infernalem pœnam secundum æquiparantiam ad culpam, cum adiungit: *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis*, scilicet nocendo, vel male agendo, siue demerendo, *remetietur vobis*, iuxta illud: [Deut.25.a] Pro mensura peccati erit & plagarum modus. Et in Apocalypsi: [Apoc.18.b] Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit: tantum date illi tormentum, & luctū, & hoc est quod comminatur Dominus: [Ioel 3.a] cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Retribuet autem Dominus in mensura æquali, pensato reatu: sed in maiori, pensata duratione, quia cito transit delectatio, sed sempiterna manet punitio. [Iob 7.b] Sicut consumitur nubes, & pertransit: sic qui descenderit ad inferos non ascendet. Nec reuertetur vltra in domum suam. In minori vero mensura, pensata offensa: quia qui contra omne bonum peccauit, omni bono debet priuari, secundum illud: [Thr.3.e] Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Rursus qui peccat in bonum infinitum intensiue & extensiue, deberet vtroque modo infinite puniri: & quia creatura non potest habere infinitatem intensionis, suscipit alteram scilicet infinitatē durationis cum firmitate acerbitatis. Vnde Augustinus: [Aug. lib. 2. epist. ad 2. epist. 49.] Non actus temporalis facit, vt peccatum mortale æternaliter puniatur, sed circumstantia illius, in quem peccatur: qui cum sit æternus, implentibus mandata, bona æterna promittit: peccantibus vero pœnam comminatur æternam. Et ideo idem dicit: Dignus est malo æterno, qui in se perimit bonum, quod posset esse æternum. Et Gregorius dicit hoc ipsum esse iustum: Qui æternaliter peccato perfrui voluit, æternaliter pœnam inueniat: & quorum voluptas non habuit finem peccandi, non habebit finem torquendi. Licet igitur pœna sit maior voluptate, & minor quam offensa: attamen æquatur reatui obligationis necessario. Nec mirum, si actionem temporalem comitatur reatus perpetuus, quia in contractu temporalis est actio, & tamen ius perpetuum acquiritur ab emptore: vulneratio etiam temporalis ad mortem ducit perpetuam, & bellum diurnum acquirit perpetuam seruitutem, & temporale peccatum exilium sempiternum.

Dicebat autem illis & similitudinem. Post præcepta propria & expressa, subiungit hic Euangelista documenta Domini similitudinaria, & translata: in quibus Dominus quadrupliciter nos informat. Primo namque retrahit à vanitate possidendi: secundo vero reuocat à temeritate iudicandi, ibi: *Quid autem vides festucam, & cet.* Tertio informat ad prudentiam discernendi, ibi: *Non est enim arbor bona, &c.* Quarto vero inuitat ad diligentiam operandi, ibi: *Omnis, qui venit ad me, & cetera.* Primo ergo retrahit à vanitate possidendi ex consideratione triplici, scilicet ex consideratione periculi declinandi & vitij detestandi, & exempli imitandi. Declinandum namque est ruinæ periculum, quod imminet præsidenti superbe, propter quod dicit: *Numquid potest cæcus cæcum ducere?* quasi diceret, non potest sane, propter periculum ruinæ, quod adiungit: *Nonne ambo in foueam cadunt?* Sed homo præsumptuosus cæcus est, secundum illud: [Apoc.3.c] Dicis: diues sum, & locupletatus: & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. De tali ad Romanos: [Rom.2.d] Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, &c. Et subditur: Qui ergo alium doces, quasi dicat cæcus es. Et ideo qui ambit, & præsumit aliis præferri, cum sit cæcus, se & alios in præcipitium demergit. Vnde Hieremias: [Hier.50.a] Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos. [Hier.5.c.d] Et ratio huius redditur: Stulte egerunt pastores, & Dominum non requisierunt: propterea non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est. Et ideo subdit: *Ambo in foueam cadunt*. Et hoc est quod dicit Gregorius: Dum pastor per abrupta vitiorum graditur, necesse est vt grex in præcipitium trahatur. Et tales maledictionem Domini merentur, secundum illud: [Deut.27.c] Maledictus qui errare facit cæcum: tales doctores cum illis, quos ducunt, in foueam cadunt: sicut & lucifer, qui voluit aliis præesse, & qui ei adhæserunt omnes corruerunt in foueam, secundum illud: [Isa.14.c] Quo modo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes.

Detestandum etiam est superbiæ vitium, quod adiacet volenti præsidere, propter quod subdit: *Non est discipulus supra magistrum*, scilicet secundum rectum ordinem: qui ergo magistro subiacente cupit præesse, magistrum suum contendit præcedere. Vnde Bernardus: Quoties hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo, & tunc non sapio, quæ Dei sunt. Et hoc est quod dicit Dominus discipulis: [Ioan.13.b] Amen, amen dico vobis, non est seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior eo, qui misit illum. Qui ergo vult aliis supereferri, ignorat doctrinam Christi, qui dicit: [Matt.11.d] Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Aut si aliud nouit, in apostasiam cadit, iuxta illud quod dicit Gregorius: Quotiens pastor aliis præesse delectatur, totiens in apostasiæ crimen dilabitur. Desinit autem esse discipulus, dum vult dominari, & magister aliorum vocari, contra illud: [Matt.23.b] Nec vocemini magistri, quia magister vester, vnus est, Christus. Qui maior est vestrum, &c.

Imitandum etiam est vitæ perfectæ exemplum, quod consistit in volendo subiacere, propter quod dicit: *Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius*. Christus scilicet: [Mat.20.d] qui non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Et ideo dicitur infra: [Infra 22.c] Qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui præcessor est, sicut ministrator, & ratio additur: Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et hoc ipse ostendit eis per exemplum, postquam lauit pedes. [Ioan.13.b] Subditur: Scitis quid fecerim vobis? vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo laui pedes vestros, & cet. Et post subditur: Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et ad hoc perfectum exemplum inuitat Apostolus: [Phil.2.a] Nihil, inquit, per contentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. De quo

subdit, quod semetipsum humiliauit, formam serui accipiens, &c.

Quid autem vides festucam, &c. Hic reuocat à temeritate iudicandi, quod quidem facit ostendendo eum, qui temere iudicat iniquum in cogitatione, indiscretum in locutione inordinatum in operatione. Ostendit ergo primo temere iudicantem, iniquum esse in cogitatione, quia non iudicat, æqualiter propter quod dicit: *Quid* Festuca. *autem vides festucam in oculo fratris tui?* Tu scilicet qui iudicas. Festucam vocat leue peccatum, quod quis reprehendit in alio: magnum negligens in seipso, ideo Trabs. addit: *Trabem autem, qua in oculo tuo est, non consideras:* Trabem, id est, magnum peccatum, ex quo colligitur, quod sic iudicantis iniquum est iudicium, quia sicut di- Pro.20.d cit: Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona. Non habet æquale pondus qui magis ponderat culpam in alio quam in se. Et talis dicitur abominabilis, quia dupliciter peccat, & seipsum, cum sit superbus & impius, iustificando, & suum proximum condemnando. Vnde in prouerbiis: Pro.17.c Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. Et ergo sanum est consilium, aliis indulgere, & semetipsum diiudicare, secun- Gal.6.a dum illud: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris: nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se Num.24.c seducit. Et ideo talis trabem habet in oculo, id est, superbiam excæcantem, sicut Balaam: Dixit homo cuius Eccl.31.b obturatus est oculus, cuius obturatio est valde grauis in iudicando iniqua. Nequius oculo quid creatum est? Et Inf.11.c merito, quia sicut dicitur infra: Si oculus tuus nequam fuerit etiam corpus tuum tenebrosum erit.

Secundo ostendit indiscretum esse in locutione, quia non loquitur rationabiliter, propter quod subditur: *Aut quomodo potes dicere fratri tuo,* exterius scilicet ipsum alloquendo. *Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo,* in reprehendendo & corrigendo. *Ipse in oculo tuo trabem non* Rom.2.d *vides?* peccatum grauissimum in te non attendendo, Luc.4.d quasi dicat: Non potes hoc rationabiliter dicere. Potest enim tibi dici: Qui alium iudicas, teipsum non iudicas? Et illud: Medice, cura teipsum. Vnde talis moni- Cato in paruc.fi. tio merito potius despicitur, quam audiatur, secundum illud Gregorij: Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur, quia turpe est doctori dum culpa redarguit ipsum. Chrysostomus: Quare in alienis vides tam parua peccata, & in te tam magna transcurris? Eccl.34.a Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid Psal.49.c verum dicetur? Et ideo in Psalmo: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?

Tertio vero ostendit inordinatum in operatione, quia postponit illud ad quod tenetur principaliter, propter quod dicit: *Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo.* Hypocrita. Hypocritam vocat talem iudicem temerarium, qui in iudicando alios, ostendit & prætendit zelum iustitiæ, & seipsum non iudicando habet vitium intus latens superbiæ. Vnde Gregorius: Hypocrita ceteros repre- Greg.lib.8. Moral. cap. 24. hendit, vt in aliorum comparatione ipse sanctior videatur. Vel Hypocritam vocat, qui exteriora ponderat interiora negligit, quæ sunt magis ponderanda, secundum illud: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypo- Matt.23.c critæ: quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina & immunditia. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis, & cetera. Et ideo recte nunc dicit: *Eiice primum,* quia circa hoc principaliter insistendum, vt trabs, id est Zach.4.b graue peccatum de interiori oculo eiiciatur. Purificate corda, duplices animo. Quoniam sicut dicitur: Qui Iac.4.a sibi nequam est, cui alij bonus erit? Debet enim cha- 1.Tim.4.d ritas esse ordinata, vt primo intendat sibi, & post alij secundum illud: attende tibi & doctrinæ: insta in illis, hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Vnde subditur: *Et tunc perspicies,* id est perfecte aspicies, oculo iam mundato, *vt educas festucam*

A *de oculo fratris tui.* Obstetricante manu eius, eductus est Iob.26.d coluber tortuosus. Vnde glossa. Non est prius doctor Glos.interlin.in hoc cap. idoneus alij mederi, qui nondum se sanauit. Vnde in omnibus talibus est ordo præcipue attendendus: stultus enim est & hypocrita, qui solicitius curat aliena facta, quam propria. Exemplum de collationibus patrum est Cassianus in coll. de eo qui posuit arenam in sacco, quem superponens humero, habens posterius arenæ multum, & anterius modicum: & interpretatus est illud multum, peccata esse propria, & illud modicum, peccata esse aliena: sic enim facit hypocrita.

Non est enim arbor bona, &c. Postquam retraxit à temeritate iudicandi, hic informat ad prudentiam discernendi, quod quidem facit hoc ordine. Primo enim proponit similitudinem metaphoricam: secundo elicit B eruditionem explicitam: tertio vero ex hoc redarguit simulationem deceptoriam. Proponitur ergo metaphorica similitudo, cum dicitur:

Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos. Enim, Arbor. non est hic causale, sed continuatiuum. Arborem vocat, non voluntatem, quæ est à Deo, sic enim est bona: sed voluntatem, quæ non est bona, cum facit malum: nec etiam est mala, cum facit bonum, quod addit: *Neque arbor mala faciens fructum bonum.* Conformis est enim voluntas operi, sicut arbor fructui. De fructu Pro.12.d oris sui vnusquisque replebitur bonis, & iuxta opera manuum suarum retribuetur ei: quia sicut dicitur: Exci- Sap.3.c detur, & in ignem mittetur. Vnde spiritualiter arbores fructibus priuantur per gelicidium iniquitatis, secundum illud Iudæ in canonica sua de malis: Arbores au- Iudæ.1.c C tumnales, infructuosæ, bis mortuæ. Tunc autem fructibus replentur, cum appropinquant calori charitatis, se- Inf.21.f cundum illud: videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. Vnde prudens considerator arbores discernit per fructum. Propterea adiungit: *Vnaquaeque enim arbor de fructu suo cognoscitur.* Et hoc est, quod dicitur: Matt.7.c Ex fructibus eorum cognoscetis eos: quia sicut dicitur: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, im- Gal.5.d munditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, & cetera. Fructus autem Spiritus, est charitas, gaudium, pax patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, & cetera. Vnde de viro iusto dicitur: Erit tamquam li- Psal.1.a gnum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Nec mirum: Sap.3.d D quia bonorum laborum gloriosus est fructus, sed malo- Rom.6.d rum nullus. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Et ideo dicitur de auaro: Qui Eccl.5.b amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et quod arbor discernatur per fructum, probatur per sensibile experimentum, cum subditur: *Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam.* Duos ponit fructus præcipue laudabiles, scilicet ficus & vuas. Vnde alibi introducitur ficus, & vitis per prosopopœiam Prosopopœia. loquentes. Ficus sic: Numquid possum deserere dulce- Iudic.9.b dinem meam, fructusque suauissimos? Et vitis sic: Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? Duo etiam arbusta ponit pessima, scilicet rubum, & spinam, quæ gignit terra propter Gen.3.d peccata humana, secundum illud: Maledicta terra in o- E pere tuo: in laborib. comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi. Sed spiritualiter per ficum dulcem intelligitur dulcedo pietatis: per spinas homines intelliguntur iracundi, & schismatici, 2.Reg.23.a qui non possunt aliis compati. Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi: quæ non tolluntur manibus. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro, & ligno lanceato. Per vuam intelligitur perspicua cognitio veritatis: & per rubum homines hæretici, à qui- Gen.22.c bus detinentur superbi, secundum illud: Leuauit Abraam oculos suos, viditque post tergum arietem post vepres hærentem cornibus. Ista duo hominum genera dissipant vineam Domini exercituum, scilicet schisma- Isa.23.c tici & hæretici. Super humum populi mei spinæ & ve-

Isa.5.a pres ascendent. Expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas. Et post: Ascendent super eam vepres & spinæ.

Secundo autem elicitur expressa eruditio, cum adiungitur: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.* Ad similitudinem scilicet arboris bonæ, bonum thesaurum vocat habitum interioris perfectionis, siue in affectu, quemadmodum ad quendam dicitur: *Prou.21.c* Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti, siue in intellectu, quemadmodum ad Apostolos dicitur: *Mat.13.g* Omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. De vtroque bono thesauro bona proferuntur tam opera quam etiam verba. Vnde: Quis sapiens & *Iac.3.c* disciplinatur inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Et (B) sicut bonus homo bonæ arbori comparatur: ita & malus, malæ. Vnde & addit: *Et malus homo de malo thesauro profert malum.* Malum thesaurum malam vocat voluntatem, & malam conscientiam. Micheas: Ad- *Mich.6.a* huc ignis in domo impij & thesauri iniquitatis. Et certe de malo corde procedunt mala opera, & immunda verba. Vnde: De corde hominum malæ cogita- *Matt.7.c* tiones procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ. & cetera. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & commaculant hominem, & similiter mala verba, secun- *Pro.14.a* dum illud Prouerbiorum: Testis fidelis non mentietur: profert autem mendacium dolosus testis. Et rationem huius ipse reddit, cum subiungit: *Ex abundan-* *Eccl.6.a* *tia enim cordis os loquitur*, bonum scilicet verbum aut ma- *Eccl.15.b* lum. De bono: Lingua gratiosa in bono homine ab- *Prou.15.d* (C) undat. Et alibi: sapientiæ Dei astabit laus, & in ore fideli abundabit. Et de malo: mens iusti meditabitur *Ibidem.* sapientiam, os impiorum redundabit malis. Et in eodem: Os fatuorum ebullit stultitiam.

Tertio vero redarguitur deceptoria simulatio, cum subiungitur: *Quid autem vocatis me Domine, Domine?* scilicet confessione oris. *Et non facitis quæ dico*, omissione boni operis. Ostensio enim reuerentiæ in ore fal- *Isa.29.d.* lax est, nisi adsit pariter exhibitio obedientiæ in opere. Vnde de talibus: Appropinquat populus iste ore *Matt.15.a* suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est à me. Et Matthæus: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Et ad Titum: *Tit.1.d* confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Et ita (D) est in eis repugnantia, quia verbum indicat bonitatem in corde, & factum ostendit malignitatem in opere: tales non decipiunt Dominum, sed fallunt semeti- *Iac.1.d* ipsos, secundum illud: Estote factores verbi, & non au- *Mat.7.c* ditores tantum, fallentes vosmetipsos. Vnde Matthæus: Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei, &c.

Omnis qui venit ad me. Postquam informauit ad prudentiam discernendi, hic inuitat ad diligentiam operandi, & hoc sub duplici metaphora, in quarum prima commendat obedientes: in secunda vero vituperat negligentes, ibi: *Qui autem audit, & non facit, & cetera.* Circa commendationem obedientis, primo præmittit obedientis actum: secundo modum: tertio fru- (E) ctum. Quantum ad actum igitur vere obedientis, dicit:

Omnis qui venit ad me, scilicet fideliter credendo, *audit sermones meos*, deuote intelligendo. *Et facit eos*, scilicet opere complendo: *Ostendam vobis, cui similis sit.* Ex quo colligitur, quod verè obedientis est, primo per fidem venire, credendo fideliter: de quo aduentu: *Ioan.6.c* Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Sic veniant paruuli secundum illud: Si- *Mat.19.b* nite paruulos venire ad me: deinde audire, intelligen- *Eccl.3.d* do viuaciter. Auris bona audiet cum omni concu- *Iac.1.c.* piscentia sapientiam. Et Iacobus: Sic omnis homo velox ad audiendum. Tertio vere obedientis est implere efficaciter. Vnde: Iuxta te est sermo valde in ore *Deut.30.c* tuo, & in corde tuo, vt facias illum. Alioquin non iustificaberis apud Dominum, quia, vt dicitur ad Romanos: Factores legis iustificabuntur. *Rom.2.b*

Quantum ad vere obediendi modum, adiungit documentum similitudinarium de ædificante domum, cum subdit: *Similis est homini ædificanti domum*, per pro- *Prou.24.c* fectum virtutum: Diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Hæc quidem domus, est *Prou.14.a* bona conscientia: Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Sapiens mulier ædificat domum suam: *Prou.14.a* insipiens, extructam quoque manibus destruit. Qui fodit in altum, per descensum humilitatis facit secun- *4.Reg.3.c* dum præceptum Elisæi: Facite alueo torrentis huius fossas, & fossas: scilicet per humilitatem in intellectu pa- *Inf.16.a* riter & affectu. Sed huic respondet superbia illius maluillici: Fodere non valeo, mendicare erubesco. Cuius rursus contrarium redditur: Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini. Il- *Isa.2.b* le enim altius fodit magis, qui per humilitatem descendit, & huius ædificium altius ascendit: Qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. *Et posuit* *Inf.18.c* *fundamentum supra petram*, per stabilimentum charitatis, secundum illud: In charitate radicati & fundati. Hæc *Eph.3.d* charitas fundatur super Christum, qui est petra solida, secundum illud: Ecce ego mittam in fundamentis *Isa.28.d* Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Super hunc fundat charitas, dum facit implere eius mandata: secundum il- *Ioa.14.c* lud: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui di- *Ecc.26.d* ligit me. Et hic est in Christo fundatus: Fundamenta æterna super petram solidam, sic mandata Dei in cor- *Amb. to.3. in 5. li. in 6. cap. Luca sub fin. cm.* de mulieris sanctæ. Ambrosius: Omnium virtutum fundamentum est cælestium obedientia mandatorum. Hic est ergo modus vere obediendi diuinis præceptis, vt sit sedulitas in profectu virtutis, sit profunditas in descensu humilitatis, sit firmitas in affectu charitatis.

Quantum ad veræ obedientiæ fructum, subiungit: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & cet.* Obseruatio namque diuinorum mandatorum firmat contra impulsum tentationum, quam designat per in- *Isa.8.b* undationem, quantum ad tentationem exteriorem à dæmonibus, secundum illud: Adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regem Assyriorum, & omnem gloriam eius. Et ascendet super omnes riuos eius, & fluet super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & transiens vsque ad collum veniet. Hic aperte *Iob.21.b* designat diabolum. Quotiens lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio? Designat etiam tentationem per illisionem fluminis, cum addit: *Illisum est flumen domui illi*, quantum scilicet ad tentationem interiorem, scilicet timoris, vel doloris, vel lætitiæ, vel a- *Nahum.2.b* moris. Portæ fluuiorum apertæ sunt. Quod quidem fit, quando ingrediuntur tentationes interius, vt possit clamare cum propheta: Saluum me fac Deus, quoniam *Psal.3.b* intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Sed hæ tentationes non præualent contra diuinorum mandatorum obseruatores, propterea subdit: *Et non potuit eam* *Prou.10.d* *mouere.* Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamentum sempiternum. In Psal- *Psal.16.b* mo: Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. Huius autem stabilitatis ratio *Isa.22.f* redditur, cum subditur: *Fundata enim erat supra firmam petram.* Hinc dicitur de iusto: Figam illum paxillum in *Rom.8.f* loco fideli. Hæc quidem fixio est per charitatē: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Veræ igitur obedientiæ fructus est victoria tentationis exterioris & interioris per virtutem stabilis fundamenti. *Qui autem audit, & non facit, & cetera.* Hic post commendationem vere obedientis, subiungit vituperium negligentis, præmittens negligentis vitium,

addens periculum, & negligentis præcipitium. Præmittit ergo negligentis vitium, cum ſubdit: *Qui autem audit, & non facit*, ſicut Balaam: Dixit auditor ſermonum Dei, qui nouit doctrinam Altiſſimi. Hic reprehenſibilis eſt, quod oſtendit per ſimile, cum ſubdit: *Similis eſt homini ædificanti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento.* Terram vocat locum inconſtantem, & facile mobilem, ſecundum illud: Non ſic impij, non ſic, ſed tamquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Iſaias: Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra ſicut ebrius, & auferetur quaſi tabernaculum vnius noctis. Iob: Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum conſumuntur velut à tinea? Et hoc eſt, quia non ſunt in charitate radicati ſed in terrena cupiditate. Adulterinæ plantationis non dabunt radices altas.

Num. 24. c — Pſal. 1. b — Iſa. 24. e — Iob 4. b — Sap. 4. a

Adiungit negligentis periculum in illiſione fluminum cum adiungit: *In quam illiſus eſt fluuius*, id eſt, tentatio impellens, ex qua imminet periculum ruinæ. Dic ad eos qui liniunt parietem abſq; temperamento, quòd caſurus ſit. Erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes, deſuper irruentes, & ventum procellæ diſſipantem. De talibus Iſaias: Flagellum inundans cum tranſierit: eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertranſierit, tollet vos. Ii enim ſunt, de quibus dicitur: Hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

Ezec. 13. b — Iſa. 28. e — Inf. 8. b

Subiungit poſtremo negligentis præcipitium, cum ait: *Et continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna.* Erit ruina equi, & muli, & cameli, & aſini, & omnium iumentorum, id eſt, omnium hominum animalium & negligentium, & impiorum. Dicit Dominus: congregans hominem & pecus, congregans volatilia cæli & piſces maris: & ruinæ impiorum erunt: & diſperdam homines à facie terræ. Nec mirum quia: Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant. Ex periculo igitur & vituperatione negligentium, & commendatione obedientium, ſufficienter innuitur diligentia agendorum, & in hoc documenta diuina habent terminum.

Zac. 14. c — Soph. 1. a — Prou. 4. c

CAPVT VII.

CVM autem impleſſet omnia verba ſua. poſt quam proſecutus eſt doctrinæ Chriſti veritatem, hic ad ipſius commendationem manifeſtat doctoris ſublimitatem, quam oſtendit eſſe præcipuam propter tria: ſcilicet propter excellentiam poteſtatis: & propter euidentiam veritatis, ibi: *Et exijt hic ſermo*: Et propter affluentiam pietatis, ibi: *Rogabat autem illum quidam de Phariſæis.* Excellentia oſtenditur in operãdo magna miracula. Euidẽtia veritatis in approbando vera teſtimonia. Affluentia pietatis in condonando peccata. Quantum ad primum, intelligendum quòd prima pars habet duas partes ſecundum duo miracula. Quorum primum eſt curatio pueri morituri: ſecundum eſt reſuſcitatio adoleſcentis iam mortui, quæ ibi deſcribitur: *Et factum eſt: deinceps ibat Ieſus, &c.* In ſanatione namq; morituri, oſtenditur Dominus vitæ, qui poteſt vitam pereuntem ſaluare. In ſuſcitatione mortui, Dominus mortis, qui poteſt mortem ſuperare. Item in ſanatione corporis morituri oſtenditur Dominus corporum, qui poteſt corpus reparare. In ſuſcitatione mortui, Dominus animarum, qui poteſt animas ad corpora reuocare. Quantum igitur ad ſanationem pueri ægrotantis, tria introducit Euangeliſta ad explicationem miraculi facientia. Primum eſt opportunitas faciendi miraculum. Secundum eſt dignitas impetrandi remedium, ibi: *Cum audiſſet de Ieſu, miſit, &c.* Tertium eſt congruitas accelerandi beneficium, ibi: *Et cum iam non longe eſſet, &c.* Opportunitas igitur faciendi miraculum colligitur ex tribus, ſcilicet ex temporis cõmoditate, ex loci congruitate, & ex morbi neceſſitate. Primo igitur quantum ad commoditatẽ temporis dicitur: *Cum autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis*, id eſt, poſt tempus prædicationis perfectæ & completæ, quæ proprie ſpectat ad illum doctorem, ſecundum illud Eccleſiaſtici: Multa dicemus, & deficiemus in verbis, conſummatio ſermonum ipſe eſt in omnibus. Ipſe ſcilicet abbreuiatus in carne, ſecundum illud Iſaiæ: Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. Et: Conſummationem & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum: hoc dicebat in præſentia populi audientis Chriſtum. Ad quem Chriſtus dixit: Hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris, ſcilicet Iudæorum.

Inf. eod. c — Eod. c — Eod. c — Inf. eod. a — Eccl. 43. d — Iſa. 10. e — Iſa. 28. f — Sup. Luc. 4. d

Secundo quantum ad cognitionem loci, ſubditur: *Intrauit Capharnaum*, vbi miracula facere conſueuerat, ſecundum illud quod dicitur: Quanta audiuimus facta in Capharnaum, &c. Vnde Matthæus dicit: Et tu Capharnaum, numquid vſque in cælum exaltaberis? Quod dicit propter multas virtutes, quas ibi fecit. Ratio huius eſt, quia hæc ciuitas Galilææ erat in confinio gentium, & per hoc oſtenditur Chriſtus lapis angularis, ſecundum illud ad Epheſios: Vt duos condat in ſemetipſo in vnum nouum hominem, faciens pacem. Et in hoc impleta eſt prophetia Iſaiæ: Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim, & nouiſſimo aggrauata eſt via maris trans Iordanem Galilææ gentium, & cetera.

Ibidem. — Matt. 11. c — Epheſ. 2. c — Iſa. 9. a

Tertio quantum ad morbi neceſſitatem adiungitur: *Centurionis autem cuiuſdam ſeruus male habens erat moriturus*, ita grauem habebat morbum, ſecundum illud Matthæi: Puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur. Centurionem autem vocat eum quia præerat centum militibus: quod faciebant ex induſtria in prælijs, vt ſcirent facilius numerum bellatorum. Vnde erant ibi Tribuni, Centuriones, Quinquagenarij, & Decani: qui denominantur à numero eorum, quibus præſunt. Tribunus autem dicitur qui præeſt mille. Et hoc adhortationem populi conſtituere conſulebat Ietro Moyſi in Exodo: Conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populũ omni tempore. Hic Centurio, licet plures haberet ſeruos, hunc charum habebat inter alios, & ideo ſubdit: *Qui illi erat pretioſus*, id eſt affectuoſius dilectus, ſecundum illud Eccleſiaſtici: Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua, Quia ſecundum illud Prouerbiorum: Seruus ſapiens dominabitur filijs ſtultis. Vnde ſeruus hic licet eſſet infirmus, non tamen erat ſuo Domino oneroſus, ſed charus propter Domini ſui pietatem. Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas. *Et cum audiſſet de Ieſu, &c.* Poſt opportunitatem faciendi miraculum, ſubdit in Euangeliſta dignitatem impetrandi remedium, quemadmodum colligit Euangeliſta ex tribus, ſcilicet ex centurionis reuerentia in ſupplicando, ex ſeniorum confidentia in poſtulando, & ex ſaluatoris clementia in condeſcendendo. Quæ tria in vnum concurrentia, dignum faciunt ſeruum ægrotum ad inueniendum remedium ſanitatis. Quantum igitur ad Centurionis reuerentiam ſupplicantis præmittit:

Matt. 8. a — Exod. 18. c — Eccl. 33. d — Prou. 17. a — Prou. 12. b

Et cum audiſſet de Ieſu, non ſolum aure corporis, ſed & aure cordis, ſecundum illud ad Rom. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Et quia fides facit cum reuerentia accedere, dum admirabilem Dei prædicat maieſtatem, ideo ſubdit: *Miſit ad eum ſeniores Iudæorum* quaſi ipſe non eſſet dignus accedere, nec auderet, ſicut filij Iſrael tempore dationis legis dixerunt ad Moyſen: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. Et hanc cauſam ipſe reddit infra, eodem: Propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus, vt venirem ad te. Et ideo illos miſit, non tamquam nuncios inferiores, ſed tamquam digniores. Et ideo mittebat ſeniores, quia ipſi ſunt pro ætate & ſapientia reuerendi & audiendi. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Vnde per eos Dominum interpellabat: quod notatur, cum ſubditur: *rogans eum vt veniret, & ſaluaret ſeruum eius*, ſecundum illud Eccleſiaſtici: In tua infirmitate ne deſpicias teipſum, adora Dominum, & ipſe curabit te. Similiter & alium propter te, quia Oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus. Sed videtur huic contrariari Matthæus: qui

Rom. 10. d — Exod. 20. c — Inf. eod. a — Iob 12. b — Eccl. 38. a — Iac. 5. d — Matt. 8. a

dicit

[Beda in 7. cap. Lucæ. lib. 3.] [Aug. to. 4. lib. 2. de cõcord. Euan. cap. 20.] dicit, quod Centurio ipse accessit ad Dominum. Sed A non est contrarietas, quia sicut dicit Beda, Matthæus loquitur de accessu per fidem, Lucas narrat ordinem rei gestæ. Augustinus etiam dicit quod secundum communem modum dicitur accedere, qui incipit ire. Dicitur etiam rogare qui per alium facit. Vnde nulla est contrarietas, sed tunc esset, si diceret Matthæus, quod corporaliter ad eum peruenisset in propria persona, quod non dicit: sed quod dicit, stat cum dicto Lucæ, & vnus alterum explicat, & confirmat.

Quantum autem ad seniorum confidentiam intercedentium, subdit: *At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum solicite*, quia hoc faciebant ex amore & confidentia. [Rom. 12. c] Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes. B Et quia potissima ratio impetrandi est meritum eius, pro quo petitur, ideo additur: *Dicentes ei, quia dignus est vt hoc ei præstes*, & sic iam inuenisti quem quæris, secundũ [Sap. 6. c] illud quod de Sapientia dicitur: Quoniam dignos se, ipsa circuit quærens, & in viis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Et ad huius dignitatis comprobationem adiungit: *Diligit enim gentem nostram*, cum tamen sit alienigena. Et ideo tu, qui es de [Pro. 8. b] gente nostra, debes eum rediligere, secundum quod dicis de te: Ego diligentes me, diligo: Nec tantum diligit ore vel lingua, sed opere & veritate. Vnde addunt: *Et synagogam ipse ædificauit nobis*, quod quidem magnum beneficium fuit, & signum magni amoris. Vnde Gregorius de charitate dicit, quod amor operatur magna si est: si autem operari renuit, amor non est. Et quoniam C [Eccl. 12. a] magnam præstat eleemosynam, dignus est vt magnam ei facias gratiam, vt cognoscat illud esse verum: Benefac iusto & inuenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certe à Domino, quasi dicant: attende te Dominum [Exo. 1. d] populi nostri, vt facias huic sicut obstetricibus quæ fecerunt misericordiã cum Hebræis, de quibus dicitur: Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos.

Quantum ad saluatoris clementiam condescendentis, subditur: *Iesus autem ibat cum illis*, omnino satisfaciens [Ioan. 4. q] petitioni eorum. Maluit autem Dominus petitioni eorum satisfacere, quam petitioni reguli dicentis: Domine, descende priusquam moriatur filius meus, siue propter maiorem fidem & humilitatem Centurionis, cui [Hier. 5. a] Dominus magis condescendebat, secundum illud: Do- D [Amb. to. 3. lib. 5. in ca. 7. Lucæ] mine, oculi tui respiciunt fidem. Siue ad commendandam humilitatem, secundum quod dicit Ambrosius: Ad filium reguli ire noluit, ne diuitias honorare videretur: ad seruum vero Centurionis vadit, ne seruilem conditionem spreuisse putaretur. Elucet quidem fides in operibus, dum sanat: sed plus operatur humilitas in affectibus, dum vadit. Vel hoc facit ad excludendam personarum acceptionem, secundum quod dicitur: [Sap. 6. b] Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de [Act. 19. f] omnibus. Vnde in Actis: In veritate comperio, quia non est personarum acceptor Deus. Et ideo Iacobus: Nolite [Iac. 2. a] in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ. Quod fit, quando diues præfertur pauperi, sicut dicitur ibidem.

Et cum iam non longe esset, &c. Post opportunitatem faciendi miraculum, & dignitatem impetrandi remedium, E subditur hic modo congruitas accelerandi beneficium: quæ quidem consistit penes meritum fidei excellentis: cuius excellentiam triplex comprobatur. Prima scilicet ex humilitate confessionis deuotæ. Secunda ex auctoritate testificationis diuinæ, ibi: *Quo audito, & cet.* Tertia ex celeritate curationis optatæ, ibi: *Et reuersi qui missi fuerant.* Quantum ad humilitatem deuotæ confessionis, nota quod Centurio excellentiam diuinæ potestatis primo insinuat: secundo explicat verbo: tertio probat argumento. Insinuat autem, cum non audet eũ suscipere: explicat verbo, cum dicit eum omnia posse, & probat argumento, quod omnia debent ei obtemperare, propter quod ait.

Et cum iam non longe esset à domo, prope enim erat domui corporali, sed propior domui mentali iuxta illud Psalmi: Prope est Dominus omnibus inuocãtibus eum. [Psal. 144. d] Diuersum dicitur de malis: Prope es tu ori eorum, longe [Hier. 12. a] à renibus eorum. Non talis erat iste cuius signum erat præcipua humilitas quam ostendit, primo confitendo suam indignitatem, cum dicit: *Misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari*, quasi diceret: Non sum talis quod propter me debeas laborare & corporaliter fatigari, quia laboriosum erat illi illuc ire, secundum illud: [Ioan. 4. a] Iesus autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Quod non dicebat, quia recusaret præsentiam Christi corporalem, sed propter suam indignitatem. Vnde & addit: *Non enim sum dignus, vt sub tectum meum intres*, quod dicit consideratione suæ immunditiæ & peccati, sicut & Petrus supra: Exi à me Domine: quia [Sup. 5. b] homo peccator sum. dixit Areuna regi: Quid causæ est, [2. Reg. 24. d] vt veniat Dominus meus rex ad seruum suum? Et hæc indignitas non latebat eum per superbiam, sed nota erat ei per humilitatem præcipuam. Ideo adiungit: *Propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus, vt venirem ad te*, signum est humilitatis, secundum illud: In [Phil. 2. a] humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes. Hoc arbitrium erat in Apostolo per veram humilitatem, [1. Cor. 15.] qui dicebat: Ego sum minimus Apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus. Ambrosius: Militari tumore [Amb. to. 3. lib. 5. in ca. 7. Luc.] deposito, reuerentiam sumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus. Et hoc quidem facit vera humilitas, secundum illud: Magna potentia Dei solius: & ab humilibus honoratur. Vnde iste non solum honorificabat Dominum confitendo scilicet suam indignitatem, sed & proferendo diuinæ virtutis sublimitatem, cum addit: *Sed dic verbo, & sanabitur puer meus*, quasi diceret: Non est apud te impossibile omne verbum: tu es enim illud verbum per quod omnia facta [Ioan. 1. a] sunt. Tu es ille sermo qui sanas omnia. Qui potestate plenus es. Qui es viuus & efficax, & cetera. [Heb. 4. c] *Dic ergo verbo, & sanabitur puer meus.* Et quod sufficiat, id ostendit à minori cum adiungit: *Nam & ego sum homo sub potestate constitutus*, & ita aliis me recognosco subiectum, [Rom. 13. a] secundum illud: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: sic tamen subditus, quod & aliis præpositus, propterea dicit: *Habens sub me milites*, qui scilicet verbo meo obediunt. Vnde addit: *Et dico huic: vade, & vadit, & alii: veni, & venit.* Sine contradictione, secundum illud: Obedite Præpositis vestris, & subiacete [Heb. 13. c] eis. Et hoc dicit quantum ad maiora ministeria: & quantum ad minora, addit: *Et seruo meo*, scilicet dico: *Fac hoc, & facit.* Infra: Beatus ille seruus, quem, cum venerit [Inf. 12. f] Dominus, inuenerit ita facientem, scilicet sicut præcepit. Ex quo colligit, cum ipse sub nulla sit potestate, & innumerabiles habeat subditos, quod potest sanare solo verbo. In quo confitetur Iesum Dominum omnium. De quo: Omnia in omni necessitate obediunt ei. [Ecc. 44. d]

Quantum autem ad auctoritatem diuinæ testificationis subditur: *Quo audito, Iesus miratus est*, id est, ad modum admirantis se habuit, non quia hoc esset sibi ante incognitum vel magnum, sed vt signo ostenderet fidem gentilis hominis esse magnam, sicut illius mulieris gentilis: O mulier magna est fides tua. [Matt. 15. c] Et hoc manifestat verbo, cum addit: *Et conuersus, sequentibus se turbis dixit*, maxime discipulis, ad quos per benignitatem conuertebatur, vt doceret, secundum illud: Qui appropinquant [Deut. 33. a] pedibus eius, accipient de doctrina illius: Qui sectatur [Pro. 21. b] sapientem, sumet sapientiam. Et dixit: *Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni.* Vbi maior deberet inueniri, quia ipsi habent eam quasi per hereditatem [Gen. 15. b] ab Abraam, de quo dicitur: Credidit Abraam Domino, & reputatum est illi ad iustitiam. Ipsi etiam habent per legem: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit: si autem illius [Ioan. 5. g] litteris non creditis, quo modo verbis meis credetis? Sed quo modo potest illud intelligi, cum beata Virgo de

Sup.1.e Israel fuerit? cui dicitur supra: Beata quæ credidisti. Et etiam Apostoli. Sed hoc de Centurione dicitur, non quia maior est simpliciter, sed respectu habito ad personam. Vnde Chrysostomus: In modico sermone sapientiæ plus laudatur rusticus quam in magno Philosophus: Et puer si dicat aliqua sapienter laudatur, vbi sapientior vel perfectior non auditur: sic & in proposito intelligendum est. Vel potest dici quod intelligitur quantum ad reuerentiam quæ exterius exhibetur. Vel quod in hoc intelligitur fides gentium.

Quantum ad celeritatem optatæ curationis, subiungitur: ***Et reuersi qui missi fuerant domum***, quasi spe de salute impetrata per verbum Christi, quod dixit. Et Matthæus exprimit, licet Lucas taceat: Math.8.b Sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora: quod tacet Lucas, Beda to.5. lib.3. in ca. 7.Lucæ quia satis potest colligi ex præmissis, quia vt dicit Beda: Mos est beati Lucæ ab aliis plena exposita breuiare, vel etiam de industria præterire: quæ autem breuius dicta ab aliis, vel omissa, solicitius dilucidare. Et ideo tacet Verbum Domini quod alij dicunt. Et dicit nunciorum reuersionem, vt exprimat miraculi celeritatem, quod insinuat cum adiungit: ***Inuenerunt seruum, qui languerat, sanum.*** Ante ergo peruenit virtutis operatio, Psal.147.a quam nunciorum reuersio, vt sic verum esse comprobetur, quod in Psalmo dicitur: Velociter currit sermo eius. Nec mirum, quia idem est apud eum dicere & facere, Rom.10.b sicut Centurio fideliter credidit & ore cōfessus est. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et ideo credendo & confitendo, quod subito solo verbo potest facere, hoc merito fidei impetrauit, Marc.11.c vt sic impleta ostendatur Dominica promissio. Quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis & euenient vobis. Et sic sufficienter expressit Euangelista mirabilem curationem serui.

Curatio gentium. Spiritualiter hic secundum allegoriam intelligitur curatio populi gentilis, quod colligitur ex persona ægrotante, & ex persona interueniente, & ex curationis ordine. Persona namque ægrotans erat seruilis conditionis, sic & populus gentilis ante aduentum Christi, quia seruiebat peccato, secundum illud: Ioan.8.d Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Et ratio huius dicitur: 1.Pet.2.d A quo quis superatus est, huius & seruus est. Et propter peccatum specialiter idololatriæ, propter quod erant serui infirmarum rerum. Gal.4.b Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes. Et post: Quo modo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Ad Galatas loquitur, qui fuerant gentiles. Ex persona interueniente: quia fuerunt Seniores Iudæorum, per quos intelliguntur Apostoli, Isa.3.c secundum illud: Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. Isti sunt Apostoli, Mat.19.d quibus dicitur: Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, &c. Horum Mat.vlt.c interuentione gentilis populus est curatus, secundum illud: Euntes docete omnes gentes. Et per hos conuersi Isa.49.b sunt ad fidem Christi, per quem illuminati & saluati sunt, secundum illud: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas, dedi te in lucem gentium. Ex curationis ordine, quia per fidei magnitudinem, quæ præfertur fidei magnitudini Israeliticæ. Rom.11.d Cæcitas ex parte contingit in Israel donec plenitudo gentium intraret, vt sic omnis Israel saluus fieret. Act.15.b In actibus: Elegit Deus per os meum, dicit Petrus, audire gentes verbum Euangelij, & credere. Et postea: Et nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Rom.10.c Non est distinctio Iudæi & Græci, &c. Sequitur: Omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Tropologia. Spiritualiter autem secundum Tropologiam designatur hic curatio viri peccatoris: ad quam tria concurrunt, scilicet hæc: primum est recognitio infirmitatis propriæ, quia primo requiritur vt homo cognoscat delictum. Hier.2.e Ad quod hortatur: Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris. Alioquin non potens iustificari, sicut Ibid.g ut ibidem subditur: Ecce, ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris: Non peccaui. Hoc attendens anima pœnitens, dicit: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Hier.31.d Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussi fœmur meum, &c. Secundum est interuentio auctoritatis apostolicæ, Matt.16.c quia dictum est Petro: Et tibi dabo claues regni cælorum, & quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcumque solueris super terram erit solutum & in cælis. Ioan.20.e Et omnibus Apostolis dicitur: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Leu.5.b Ideo dicitur in Leuiticis: Orabit pro eo sacerdos, & remittetur ei. Heb.5.a Vnde ad Hebræos: Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Tertium est condescensio potestatis diuinæ appropinquans ad domum ægroti per gratiæ infusionem: secundum illud cantici Zachariæ: Ad dandam scientiam salutis, &c. per viscera misericordiæ Dei nostri. Sup.5.a Domini autem gratia maxime appropinquat humilibus secundum illud: Iac.4.b Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Excelsus enim Dominus & humilia respicit, &c. Psal.33.d Vnde in Psalmo, Iuxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Inf.19.a Sicut dicitur infra de Zachæo pusillo: Festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Quoniam libenter humilibus condescendit. Aug.to.8. in Ps.74.a princip. Augustinus: Altus est Deus, humilias te & venit ad te: exaltas te, & fugit à te. Et nota quod se aliter humiliauit Zachæus, aliter Centurio. Zachæus suscipiendo, Centurio non audendo suscipere. Vtroque enim modo fit Domino reuerentia. Vnde bene facit, qui propter reuerentiam corpus Dominicum suscipit frequenter in sacramento. Et bene etiam facit, qui propter reuerentiam cessat, vtrique enim salus datur, sicut Centurionis seruo, & ipsi Zachæo. Sic intelligendum est in proposito.

Et factum est deinceps. &c. Post miraculum de curatione morituri, subditur hic miraculum de suscitatione mortui. Inf.eod.b In quo expressius fit demonstratio excellentiæ Saluatoris. Ad huius autem miraculi explicitam descriptionem tria introducuntur ab Euangelista. Primum est ratio mouens respectu miraculi faciendi: secundum est causa efficiens respectu miraculi in fieri, & hoc notatur, ibi: ***Quam cum vidisset Dominus, &c.*** Tertium est efficacia subsequens respectu miraculi iam perfecti, ibi: ***Et resedit qui erat mortuus.*** Ratio autem mouens Dominum ad mirabiliter resuscitandum mortuum, duplex ostenditur in littera: scilicet documentum ignorantium in intellectu, & solatium mœrentium in affectu. Et secundum hæc duo genera hominum introducuntur in prima parte, scilicet comitantium in via, vt dirigantur per eius doctrinam: & occurrentium in porta, vt consolentur per eius gratiam. Primo ergo quantum ad comitatum multitudinis erudiendæ, dicitur: ***Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim***: Ibat, scilicet ad docendum: secundum illud: Mat.4.d Circuibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, & quia volentes discere comitantur doctorem, ideo addit: ***Et ibant cum eo discipuli eius, & turba copiosa.*** Sciebant enim illud Deut.33.a esse verum: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Prou.13.a Et illud: Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. Eccl.8.b Et idcirco dicitur: Ne despicias narrationem præsbyterorum sapientium: & in prouerbiis eorum conuersare: ab ipsis enim disces sapientiam & doctrinam intellectus. Et ideo turbæ comitantur Dominum & discipulos eius, secundum illud: Psal.33.a Accedite ad eum, & illuminamini.

Secundò quantum ad occursum multitudinis consolandæ subiungitur: ***Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis: ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ.*** De quo erat mœror & luctus, quia mortuus, secundum illud: Super mortuum plora, defecit enim lux eius. Eccl.22.b Maior etiam erat luctus, quia erat vnigenitus, de quo fit

planctus

Hier.6.g. 2.Reg.1.d. 2.Reg.14.a. Thr.1.a. Ioan.11.c. Thr.1.d. Ibid.c.
planctus tanto amarior, quanto erat charior. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Et Dauid lugens Ionathan mortuum: Sicut mater vnicũ amat filium, ita ego te diligebam. Maximus autem erat luctus, quia mater erat omnino desolata, propter quod dicitur: *Et hæc vidua erat.* Et ita iam omnino desolata, carens tam solatio filij, quam mariti. Quod allegat illa mulier Thecuitis ad misericordiã impetrandam: Heu mulier vidua ego sum. Et ideo plangebat Hieremias viduitatem Hierusalem: Quo modo sedet sola ciuitas plena populo, &c. Et propterea multi ei compatiebantur. Vnde addit: *Et turba ciuitatis multa cum illa*, scilicet ad condolendum & consolandum, quia hic erat mos Iudæorum, secundum illud: Multi ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo, ad quos omnes poterat hæc vidua dicere: O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus. Et post parum: Posuit me desolatum, tota die mœrore confectum. Et ideo egebat consolatione.

Iob.30.d. Iob.31.b. Iob.29.c. Hier.31.c. Leu.21.a. Iob.37.c.
Quam cum vidisset Dominus. Hic tangitur causa efficiens respectu miraculi in fieri, quæ quidem fuit duplex, scilicet affectus pietatis in corde, inclinans ad miserendum. Et virtus maiestatis in sermone, imperans ad resurgendum. Primum respicit naturam assumptam: secundum vero æternam. Quantum ad affectum pietatis in corde, dicitur: *Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam*, scilicet quãtum ad cordis affectum, vt posset dicere illud: Flebam quondã super eo qui afflictus erat. Et illud: Ab infantia mea creuit mecum miseratio. Et quia misericordia latens in affectu apparet in affatu. Dixit: *Noli flere*, benigno sermone eam consolando, secundũ illud: Cur viduæ consolatus sum. Et Hieremias: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis. Et quia affectũ cordis, & affatum oris comitari decens est effectum operis, ideo addit: *Et accessit, & tetigit loculum*, vt omnibus ostenderet suam benignitatem, qua non despicit mortuos, cum secundum legem tangens mortuum immundus esset, sicut dicitur: & vt portantes humiliter sistere faceret tangendo, non imperando. Vnde subditur: *Hi autem, qui portabant, steterunt*, scilicet miraculum expectantes, secundum quod ipsi Iob dicitur: Ausculta hæc Iob: sta, & considera mirabilia Dei.

Eph.5.c. Ioan.5.e. Psal.67.g. Aug.10.10. de Verbis Dom. serm. 44. Ioan.8.d. Gen.1. Sap.16.b.
Quantum autem ad imperium maiestatis in sermone, subditur: *Et ait: Adolescens, tibi dico, surge.* Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vt sic verificetur illud: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Quæ quidem est vox imperans, & potens mortuos suscitare ratione suæ virtutis, secundum illud: Dabit voci suæ vocem virtutis. Et recte, quia dicit Augustinus: Nemo tam facile dormientem excitat in lecto, quam facile Christus reuocat in sepulchro. Dirigit autem hunc sermonem ad mortuum, non solum vt excitatiuum, sed vt auditus reparatiuum, vt ostendat verum esse illud: Principium, qui & loquor vobis; Principium scilicet interius operando, qui loquor exterius excitando. Vnde in Christo, quia caro iuncta est verbo æterno, vox exterior iuncta est illi dicere interiori, quod est principium omnis conditionis: sicut patet in operibus sex dierum. Est etiam principium omnis reparationis: Domine, sermo qui sanat omnia.

Psal.113.d.
Et resedit, qui erat mortuus. Hic tertio notatur efficacia subsequens, respectu miraculi iam perfecti. Quæ quidem duplex est, secundum duplicem finem, scilicet operis & intentionis. Prima efficacia est suscitatio mortui: secunda vero promotio fidei. Primo ergo determinatur suscitatio mortui vt nota plebi assistenti, cum dicit: *Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui.* In quo apparet manifeste quod viuebat: quia dupliciter vita dignoscitur, scilicet per spiritum, & motum. Non est dubium quin loqueretur verba diuinæ laudis, quod quidem non est mortuorum, sed viuentium secundum illud Psalmistæ: Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos, qui viuimus, benedicimus

Marc.5.e. Ioan.11.f. 1.Reg.1.d. 3.Reg.17.d.
[A] Domino ex hoc nunc, & vsque in sæculum. Et nota, quod suscitatio puellæ probatur manducatione, quia iussit dari illi manducare. Suscitatio Lazari ambulatione dicitur quod Christus dixit: Soluite, & sinite abire. Suscitatio adolescentis locutione, vt hic. Et respicit manducatio actum vegetabilis. Ambulatio actum sensibilis. Locutio actum rationalis, vt hac triplici probatione Christus ostendatur Dominus animæ, secundũ omnem sui potentiam, & virtutem. Nec tantum erat nota plebi assistenti, sed grata matri desideranti. Vnde subdit: *Et dedit illum matri suæ.* In quo ostendit se illum suscitasse ad matris consolationem. Vnde ipsa poterat dicere illud Annæ: Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, qua postulaui eum. Idcirco & ego commodaui eum Domino cunctis diebus. Et sequitur. [B] Et adorauerunt ibi Dominum. Sic Elias tradidit puerum resuscitatum matri suæ, & ait illi: En viuit filius tuus. Sed ille tradidit, iste dedit: quia ille fuit minister suscitationis, iste vero dator vitæ & salutis.

Iob.37.d. Isa.59.d. Eccl.43.d. Deut.18.c. Act.3.d. Sup.1.q. Gen.50.d.
Secundo vero designatur promotio fidei, quantum ad reuerentiam Creatoris, cum dicitur: *Accepit autem omnes timor: & magnificabant Deum*, timor scilicet reuerentiæ magnificantis. Timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. Et: Timebunt qui ab Occidente nomen Domini: & qui ab Ortu solis, gloriam eius. Et sic timentes, corde glorificabunt, & magnificabunt. Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum po[C]testis: maior est enim omni laude. Et subiungitur: Quis videbit eum & enarrabit? Et quis magnificabit eum, sicut est ab initio? Sed non sufficit promotio fidei ad reuerentiam Creatoris sine intelligentia Mediatoris. Et ideo quantum ad illam, adiungitur: *Dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis*, id est Christus mediator secundum illud: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam me ipsum audietis. *Et quia Deus visitauit plebem suam*, scilicet per Christum redemptorem, secundum illud Zachariæ: Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Et hoc secundum illud Genesis: Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram, quam iurauit Abraam. Quod intelligitur de visitatione per me[D]diatorem Christum. Et sic apparet ex prædictis, quo modo manifestatus est quantum ad excellentiam potestatis suæ.

Sensus spiritualis. Ioan.10.b. Mat.17.a. Inf.10.d. Inf.10.g. Ioan.16.d. Ezec.14.c.
Secundum spiritualem intelligentiam nota quod triplex status in prosecutione huius miraculi designatur, scilicet status iustitiæ in comitatu Dominico: status iniustitiæ in adolescente mortuo: & status pœnitentiæ in eodem resuscitato. Status quidem iustitiæ designatur in Christo & comitatu suo. Nam triplex est status iustorum, scilicet contemplationis, prælationis, & actionis. Status prælatorum in Christo, de quo dicitur à Ioanne: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Vbi in se ostendit formam rectæ prælationis. Status contemplatiuorum in discipulis qui admittuntur in montem in trans[E]figuratione Domini, secundum illud: Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum: & transfiguratus est ante eos. Et infra: Conuersus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Hoc dicitur contemplatiuis. Status actiuorum designatur in turba, quæ versatur in fluctibus mundi, infra: Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Vnde: In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. De hoc triplici statu iustitiæ dicitur in figura: Si fuerit in medio eius, Noe, Daniel, & Iob: Ipsi iustitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus, & cet. Per Noe intelliguntur prælati. Per Danielem, cui data est intelligentia visionum, contemplatiui. Per Iob

actiui. Status vero culpæ designatur in adolescente mortuo, cuius triplex est gradus. Primus in interiori affectione: secundus in exteriori operatione: tertius vero in consuetudine siue obstinatione. Hi tres status per tres mortuos à Domino suscitatos designantur, tum ratione locorum, tum ratione ætatum. Nam status peccantium in corde designatur per puellam mortuam in domo, de qua habetur apud Marcum. Status peccantium in opere, per Adolescentem, qui ad portam ciuitatis inuentus est, quia iam processit peccatum, de quo hic. Status peccantium per consuetudinem & obstinationem, per Lazarum, iam in virili ætate iacentem quatriduanum mortuum & fœtidum in sepulchro. His tribus respondent tres mortui suscitati in veteri testamento, scilicet, puerulus ab Elisæo filius mulieris Sunamitis. Adolescens filius mulieris Sareptanæ suscitatus ab Elia. Et vir ab Elisæo mortuo. In quibus designantur tres prædicti status. Possunt etiam in iis tribus tres radices peccatorum designari, quia vnus mortuus est ex languore ægritudinis, in quo concupiscentia carnis. Alius ex feruore sitis, in quo cupiditas mundi. Tertius inuisibiliter, in quo superbia vitæ. Status autem pœnitentiæ designatur in adolescente resuscitato, de quo dicitur, quod *resedit, & cœpit loqui, & redditus est matri.* Resedit quidem per contritionem, quæ leuat caput à terra. Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Hieremias: Solus sedebam, quoniam amaritudine repleuisti me. Cœpit loqui per confessionem Iob: Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo: Noli me condemnare. Et item: Non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Redditus est matri Ecclesiæ per satisfactionem, quia satisfacere, est debitum reddere, non tantum Deo Patri, sed etiam matri Ecclesiæ. In cuius figura dicitur: Tolle puerum istum, & duc eum ad matrem suam. Et sicut mater libenter suscipit filium suscitatum, sic Christus & Ecclesia gaudenter peccatorem pœnitentem. Vnde infra: Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat, & reuixit.

Tres mortui suscitati à Domino quid. — Mar.5.d — Ioan.11.f — 4.Reg.4.f — 3.Reg.17.d — 4.Reg.13.d — Pœnitentiæ status. — Psal.126.a — Hiere.15.d — Iob.10.a — Iob.7.b — 4.Reg.4.c — Inf.15.g

Et exiit hic sermo. Postquam ostensa est sufficienter excellentia potestatis in Christo, per magnitudinē duplicis miraculi, hic secundo ostēditur euidentia veritatis in eodem per certitudinem veritatis testimonij, quod quidē fuit testimoniū Præcursoris. Ad huius autē testimonij certificationē dupliciter procedi potest & debet, aut per probationem veritatis ipsius in se, aut per approbationē virtutis in testificante. Primum respicit Præcursoris doctrinam: secūdū vero respicit Præcursoris vitam, quorū vtrumq; facit ad approbationem testimonij. Primo ergo in hac parte ostenditur Præcursoris testimonium esse verum: secundo vero testificantis meritum esse magnum, ibi: *Et cum discessissent nuncii Ioannis.* Circa primum autem, scilicet veritatem testimonij, comprobandum duo introducuntur, primum est quæstio Præcursoris, secundum est responsio Saluatoris, ibi: *In ipsa autem hora curauit multos.* Quærit autem Ioannes id ex eo cui testimonium perhibuerat, non propter dubium amouendum, sed propter testimonium approbandum per infallibile argumentum. Proponitur autem quæstio ipsius hoc ordine: Primo enim introducitur quæstionis occasio: secundo quæstionis demandatio: tertio vero quæstionis demandatæ denunciatio. Introducitur ergo primo quærendi occasio ex nominis Christi præconio. Quantum ad hoc dicitur:

Et exiit hic sermo, scilicet de suscitatione mortui. *In vniuersam Iudæam de eo, & in omnem circa regionem*, ita vt possent omnes dicere illud: Auribus nostris audiuimus famam eius. Et illud Iosue: Audiuimus famam potentiæ eius, scilicet Dei vestri. Vnde & Mattheus dicit, quod abiit opinio eius in totam Syriam. Cuius figura præcessit in Ozia rege: Egressum est nomen eius procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset eum. Hoc autem famæ præconium, licet esset multis causa credendi, erat tamen aliquibus occasio inuidendi, sicut discipulis Ioannis, propter quos additur: *Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his.* Beda: Non simplici corde sed inuidia stimulante, sicut apud Ioannem, vbi querulantur, dicentes: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. De talibus ad Philippenses: Quidam ex contentione Christum annunciant non sincere. Ex hoc ergo sumpta est occasio quærendi, vtrum ipse esset, quem Ioannes prænunciauerat, tum propter discipulorum inuidiam extirpandam, tum propter contentionem consopiendam, tum propter ipsorum dubitationem amouendam, tum propter ipsam veritatem iam clarius diuulgandam.

Iob.28.d — Iosu.9.b — Matt.4.d — 2.Par.26.c — Beda.to.5. lib.3.in 7. cap.Luce. — Ioan.3.e — Phil.1.c

Subditur secundo quæstionis demandatio ex Ioannis officio, cum dicitur: *Et conuocauit duos de discipulis Ioannes, & misit ad Iesum.* Hoc enim spectat ad officium Præcursoris, missio discipulorum ad Christum. Præcursoris enim officium est mittere ad Christum, verbo & opere potentem, tam scilicet prædicando quam Baptizando, secundum quod dicitur: Ioannes Baptizauit baptismo pœnitentiæ populum dicens, in eum qui venturus esset post ipsum vt crederent. Vnde Glossa: Misit eos ad Iesum, vt hac occasione signa videant, & correcti credant in eum. Et Ambrosius: Misit discipulos ad Christum, vt supplementum scientiæ assequantur, quia plenitudo legis est Christus. Et quia plerumq; nutant dicta sine factis, & fides plenior gestorum testificationibus quam verborum sponsionibus exhibetur: ideo mittebat eos ad veritatem, vt ipsi certificarentur per veritatem, & certificati redderent testimonium veritati: & ideo duos misit secūdum illud Ioannis: In lege vestra scriptum est: Quia duorum hominum testimonium verum est. Quia tamen adhuc dubitabant, ideo formam quærendi eis dat, cum addit: *Dicens, tu es, qui venturus est*, id est, quem ego prædixi venturum? Post me venturus est qui ante me factus est, vt habetur in Ioanne & in ceteris aliis Euangeliis. *An alium expectamus?* quasi diceret, si tu es ille, iam alius non est expectandus, ne forte si alium expectemus, suscipiamus non iam Christum, sed Antichristum. De quo dicit Dominus ad Iudæos incredulos: Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

Act.19.a — Glossa in hunc locū. — Amb.to.3. lib.5.i.7. cap.Luca. — Ioan.8.b — Ioan.1.d — Ioan.5.g

Subiungitur autem tertio demandatæ quæstionis relatio discipulorum ministerio, cum subditur: *Cum autem venissent ad eum viri.* Isti duo viri designati sunt per duos exploratores missos vltra Iordanem. Et dicuntur viri, quia viriliter & fideliter impleuerunt quod eis fuerat imperatum. Vnde subditur: *Dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te*, vt scilicet nos in persona sua quæreremus à te. Quod notat, cum subdit: *Dicens, Tu es qui venturus es? an alium expectamus?* Vnde nota quod quæstio ista proponitur à discipulis in persona Ioannis, vt ostendatur quod discipuli ferunt intra se animum dubium, sed per Ioannem dirigantur ad Christum. Vnde Ioannes non per se quæstionem proposuit, quia non in se, sed in discipulis dubitauit. Et hoc est, quod dicit Chrysostomus, quia spiritu didicerat, qui vocem patris audierat, qui ceteris prædicauerat, qui testimonium perhibuerat, quo modo post multa miracula, per quæ aliis innotuerat, dubitabat? Numquid timidior propter incarcerationem factus fuerat? Absit, cum eum Dominus dicat non esse arundinem vento agitatam. Vnde non dubitauit, sed verba dubitantis proposuit ad certitudinem discipulorum, sicut Dominus: Vbi posuistis eum? Et: Vnde ememus panes? Gregorius tamen vult quod dubitauerit, & quæsiuerit non de primo aduentu de quo certus erat, sed de descensu ad inferos, quo Christum adhuc præcedere debebat. Ambrosius vero vult quod dubitauerit, non ex infidelitate, aut tarditate, vt discipuli, sed quadam pietate, sicut dicitur in Glossa.

Iosu.2.a — Chrysostomus hom. 27.in 11. cap.Matth. 10.a — Ioan.11.d — Marc.7.a — Greg.hom. 7.to.1.in Euang. — Ambr.to.3. lib.5.in.7. cap.Luca.

In ipsa autem hora, & c. tera. Post propositam quæstionem subdit quæstionis solutionem ad discipulorum dubium

dubium remouendum, & Ioannis testimonium confir-
mandum. In qua Dominus perfectissime respondet sci-
licet quæstioni, & quærenti, & omni contradicenti. Pri-
mum quidem respondet quæstioni faciendo miracula,
per quæ probatur ipsum esse Christum, siue Messiam, &
ob hoc dicitur: *In ipsa autem hora*, scilicet aduentus dis-
cipulorum. Quæ quidem erat hora propalandæ verita-
Rom. 13. c tis, secundum illud: Hora est iam nos de somno surge-
re, &c. In hac ergo ad veritatem propalandam, *Curauit
multos*, in cuius figura dicitur de Simone filio Oniæ: Cu-
Eccl. 50. a rauit gentem suam & liberauit eam à perditione. Et quia
virtus miraculorum non solum attenditur in multitudi-
ne curatorum, & ex parte personarum, sed etiam ex par-
te morborum. Ideo subditur quòd à multiplici ægritu-
dine curauit, scilicet *à languoribus suis*, quo ad morbi pro-
Eccl. 10. b lixitatem. Languor prolixior grauat medicum: breuem
languorem præcidit medicus. Vt sic impleretur illud:
Isa. 53. a Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse
portauit. *Et plagis*, quantum ad morbi acerbitatem, se-
Hier. 3. c cundum illud Hieremiæ: Plaga inimici percussi te casti-
gatione crudeli. Ab his curauit Dominus, sicut in
Psal. 38. b Psalmo petitur: Amoue à me plagas tuas. *Et spi-
ritibus malis*, quantum ad impetum alienæ violentiæ,
1. Reg. 16. c qui fit per Spiritum malum: Exagitabat Saul Spiri-
tus nequam à Domino. *Et cæcis multis donauit visum*. In quo
notatur defectus intrinsecæ potētiæ: vt sic impleatur illud
Isa. 29. f Isaiæ: De tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.
Et per hæc manifestat se esse illum, qui erat venturus:
Ioan. 5. f Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit ve-
ritati. Et subditur: Ego autem habeo testimonium ma-
ius Ioanne. Et postea: Opera quæ ego facio, testimoni-
um perhibent de me.

Secundo respondet quærenti, denunciando prodigia
discipulis visa & audita, propter quod dicit: *Et respondens
Tob. 12. b dixit illis. Euntes renunciate Ioanni, quæ audistis & vidistis*,
quia sicut dicitur: Opera Dei reuelare & confiteri, ho-
norificum est. Mandat eis denunciare, quæ viderunt &
audierunt: quia isti duo sensus plurimas nobis diffe-
rentias ostendunt, vt in hoc ostendatur perfectior fides
Ioannis, qui credidit solo auditui, quàm istorum qui vi-
derunt & crediderunt secundum illud Ioannis de Tho-
Ioan. 20. g ma, cui dicitur: Quia vidisti me Thoma, credidisti. Bea-
ti qui non viderunt & crediderunt. Præcipit autem eis
narrare prodigia, quæ quidem sunt præcipua miracula
propter impossibilitatem respectu virtutis creatæ, sicut
est restitutio visus, rectificatio gressus, mundatio corpo-
ris totius, reparatio auditus, restitutio vitæ, & sublima-
tio inopiæ. Quantum ad restitutionem visus dicit: *Quia
Isa. 35. b cæci vident*. Tunc aperientur oculi cæcorum, scilicet in
aduentu Christi. A sæculo non est auditum: quia quis a-
Ioan. 9. f peruit oculos cæci nati. Quantum ad rectificationem
gressus dicitur: *Claudi ambulant*. In die illa, dicit Domi-
Mich. 4. b nus, congregabo claudicantem: & eam quam eieceram,
colligam. Isaias: Tunc saliet sicut ceruus claudus, & a-
Isa. 35. b perta erit lingua mutorum. Quantum ad mundationem
corporis totius dicitur: *Leprosi mundantur*, sicut infra le-
Infra 17. d guntur decem leprosi esse mundati, & sicut dicit Iob:
Iob 14. a Quis potest facere mundum de immundo conceptum
semine? nonne tu, qui solus es? Tu ergo qui hæc facis,
es ille qui venturus es? Quantum ad apertionem audi-
Isa. 35. b tus, subditur: *Surdi audiunt*. Aures surdorum patebunt,
scilicet in aduentu Christi, secundum illud: Bene omnia
Marc. 7. d fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Quantum
ad reparationem vitæ, dicitur: *Mortui resurgunt*, secundū
Ezec. 37. d illud: Et scietis quia ego Dominus, cum aperuero sepul-
chra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris, popule me-
Ioan. 5. d us: & dedero Spiritum meum in vobis, & vixeritis, &
hoc est in aduentu Christi. Quia venit hora, & nunc est,
quando mortui audient vocem filij Dei. Postremo quan-
Præconiū paupertatis. tum ad sublimationem inopiæ, subditur: *Pauperes Euan-
gelizantur*, id est per Euangelium prædicantur & exal-
tantur, quod patet, quia sermo Domini incepit, à com-
mendatione pauperum. Beati pauperes Spiritu, quoni-
Matt. 5. a am ipsorum est regnum cælorum, vt habetur supra. Et
hoc erat certum signum aduentus Christi secundum il- Sup. 6. c
lud: Pauperes homines in sancto Israel exultabunt, quia Isa. 29. f
dicitur Isaiæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum,
& contritum Spiritu? Et Iacobus: Nonne Deus elegit Isa. 66. a
pauperes in hoc mundo? & cetera. Quia de ipso Christo Iac. 2. a
dictum est in Psalmo: Parcet pauperi & inopi, & ani- Psal. 71. c
mas pauperum saluas faciet. Et post: Et honorabile no-
men eorum coram illo. Et illud erat magnum prodigi-
um, quia honorabile fuerat, & amabile, & prædicabile
nomen pauperū, quod non fuit nisi per Iesum: qui se fecit
pauperem ad nos pauperes ditandos & honorandos. Sci- 2. Cor. 8. b
tis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam
propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius
inopia vos diuites essetis. Et nota quòd magis dicit, *pau-
peres euangelizantur*, quàm virgines vel obedientes: quia
paupertas fundamentum est Euangelicæ perfectionis.

B

Sicut fundamentum ciuitatis Babylonis est auaritia,
secundum illud: Radix enim omnium malorum est cu- 1. Tim. 6. b
piditas: & initium omnis peccati est superbia, secundū
quod dicitur: Sic paupertas Spiritus, quæ includit oppo- Eccli. 10. b
situm vtriusque, scilicet paupertatem, & humilitatem est
fundamentum perfectionis Euangelicæ, est & consum-
matio eiusdem, secundum illud ad Corinthios: Altissi- 2. Cor. 8. a
ma paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis
eorum.

Et nota, quòd paupertas est Euangelizanda & prædi-
cabilis propter decem excellentissimas dignitates. Pri-
mo, propter intelligentiam infirmitatis propriæ. Ego Thr. 3. a
vir videns paupertatem meam, &c. Contrarium dicitur Apoc. 3. c
de diuite. Dicis: Diues sum & locupletatus, & nullius
egeo, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper,

C

& cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum igni-
tum, &c. Secundo propter excellentiam virtutis gratui-
tæ: Altissima paupertas, &c. vt superius. Crescere me 2. Cor. 8. a
fecit Deus in terra paupertatis meæ. Tertio propter af- Gen. 41. g
fluentiam iocunditatis internæ: Pauperes homines in
sancto Israel exultabunt. In Psalmo: Videant pauperes, Isa. 29. f
& lætentur: quærite Deum, & viuet anima vestra. Quar- Psal. 68. d
to propter copiam abundantis sufficientiæ. Sufficiebat
nobis paupertas vestra, &c. Et item in Prouerbijs: Me- Tob. 5. d
lior est pauper & sufficiens sibi, quàm gloriosus & indi- Prou. 12. b
gens pane. Contrarium dicitur in Ecclesiastico: Insa-
tiabilis oculus cupidi. Quinto propter custodiam pro- Eccl. 14. b
tectionis supernæ: Non facias violentiam pauperi, quia
pauper est: neque conteras egenum in porta, quia iudi- Prou. 22. b

D

cabit Dominus causam eius: & configet eos, qui confi-
xerunt eum. Iob: Saluum faciet egenum à gladio oris eo- Iob 5. c
rum, & de manu violenti pauperem. In Psalmo: Factus
est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunita- Psal. 9. b
tibus in tribulatione. Sexto propter complacentiam ac-
ceptationis diuinæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauper- Isa. 66. a
culū & contritum Spiritu, &c. In Psalmo: Oculi eius in
pauperem respiciunt. Et in Ecclesiastico: Est homo Psal. 10. b
marcidus, egens recuperatione. Et subditur: Et abun- Eccl. 11. b
dans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono, &
erexit eum ab humilitate ipsius. Septimo propter con-
descendentiā pietatis supernæ, id est, paternæ. Iste pauper
clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Et iterum: Pro- Psal. 33. b
pter miseriā inopum & gemitum pauperum nunc exur-
gam. Rursus: Parcet pauperi & inopi. Octauo propter Psal. 11. b
eminentiam auctoritatis iudiciariæ: Iob: Non saluat

E

impios, & iudicium pauperibus tribuit. Matthæus: Vos, Iob 36. a
qui secuti estis me in regeneratione, &c. Sequitur: Se- Matt. 19. d
debitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duode-
cim tribus Israel. Nono propter euidentiam perfectio-
nis probatæ: Elegi te in camino paupertatis. In Apoca- Isa. 48. b
lypsi: Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, Apoc. 2. b
sed diues es: & blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudæ-
os esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Decimo
& vltimo propter excellentiam regalis præsidentiæ: Non
ne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & Iac. 2. a
hæredes regni, quod repromisit DEVS diligentibus se?
Matthæus: Beati pauperes Spiritu: quoniam ipsorum Mat. 5. a
est regnum cælorum. Si igitur despectissimum est genus

pauperum, & excellentissimum genus diuitum: excellentissimum miraculum est, quòd pauperes, vt reges, Euangelizantur.

Tertio respondet omni contradicenti, comprimendo iudicia temeraria, quæ præcipitant homines in diuersa scandala. Ideo dicit: *Et Beatus est, quicumque non fuerit scandalizatus in me*, id est, qui non iudicauerit me hominem purum, & non Deum, in consideratione infirmitatis assumptæ, quod quidem erat valde difficile, immo impossibile non credenti. Vnde: Nos prædicamus CHRISTVM crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Sed quidam scandalizati sunt propter infirmitatem, sicut discipuli: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Quidam autem ex malignitate, sicut Scribæ & Pharisæi secundum illud: Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt? Vnde generale documentum est hoc omnibus volentibus nosse Christum, vt videant, ne propter infirma quæ passus est, incurrant scandalum. Secundum illud Isaiæ: Dominum exercituum ipsum sanctificare &c. Et subiungitur: Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, & in laqueum & in ruinam habitantibus Hierusalem. Et ideo talem vocat rectè beatum, qui vitat periculum erroris, & peruenit ad lucem veritatis, sicut Petrus, cui dicitur: Beatus es Simon Bar iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, & cetera.

1. Cor. 1. d

Matt. 26. c

Matt. 15. b

Isa. 8. c

Matt. 16. c

Spiritualiter hic nota, quòd ex curatione morborum præsentialiter exhibita intelligitur perfecta curatio ab originali. Sed ex curatione morborum denunciata Ioanni, perfecta curatio ab actuali.

Sensus spiritualis.

Quantum ad curationem ab originali nota quòd ad hoc quòd perfectè curetur, oportet quòd fiat curatio & sanatio à quattuor, quæ fuerunt propter originale peccatum inflicta, scilicet à concupiscentia, impotentia, malitia, & ignorantia. Et hæc quattuor designantur per curationem quattuor generum ægritudinum. Nam concupiscentia intelligitur per languorem propter adhærentiam vniuersalem, secundum illud: Omne caput languidum, & omne cor mœrens. Impotentia, per plagam: Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Per spiritum malignum intelligitur nequitia; Exagitabat Saul Spiritus nequam. Per cæcitatem ignorantia: Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: impegimus meridie quasi in tenebris. Et alibi: Speculatores eius cæci omnes. In curatione ergo huius quadruplicis ægritudinis intelligitur perfecta curatio originalis.

Quattuor mala infixa sunt homini per peccatum originale.

Isa. 1. b

Hier. 10. c

1. Reg. 16. c

Isa. 59. b

Isa. 56. d

Quantum ad curationem perfectam ab actuali, nota quòd in consummatione impietatis in actuali peccato, quinque sunt gradus. Primus est deuiatio in eligendo, & hoc per cæcitatem designatur: Errauerunt cæci in plateis: quia error & tenebræ peccatoribus concreata sunt: qui autem exultant in malis, consenescunt in malo. Secundus est deordinatio in prosequendo, quæ intelligitur per claudos. Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Vnde: Vsquequo claudicatis in duas partes, & cetera. Tertius, contagium in conuersando, quod intelligitur per lepram: Obserua diligenter, ne incurras plagam lepræ: sed facies quæcumque docuerint te sacerdotes. Ezechiel: Mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Quartus est obduratio in perdurando, quæ per surditatem intelligitur, secundum illud: Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas. Quintus est desperatio in contemnendo, quia impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Quæ intelligitur per mortem: Percussimus fœdus cum morte. Et hoc est peccatum ad mortem, de quo dicitur in Ioanne: Ab omnibus curat virtus Christi per gratiam suam, quæ designata fuit in piscina. De qua Ioannes dicit, quòd Angelus Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Et hæc est virtus, quæ de illo exibat, & sanabat omnes, id quòd dicitur supra.

In consummatione impietatis sunt gradus

Thr. 4. c

Eccli. 11. b

Psal. 17. d

3. Reg. 18. d

Deut. 24. b

Ezec. 36. c

Psal. 57. a

Prou. 18. a

Isa. 28. d

Ioan. 5. a

Ioan. 5. a

Sup. 6. c

Et cum discessissent, & cetera. Supra comprobauit testimonium Ioannis per euidentiam veritatis in se: hic secundo comprobat per euidentiam virtutis in Ioanne testificante. Et habet hæc pars duas partes. In quarum prima multipliciter extollitur prærogatiua virtutis in Ioanne. In secunda vero redarguitur perfidia incredulitatis in plebe, ibi: *Cui ergo similes dicam homines, & cetera.* Prærogatiua autem virtutis ostenditur fuisse quadruplex in Ioanne. Primo scilicet, quantum ad meritum vitæ: secundo, quantum ad officium doctrinæ, ibi: *Sed quid existis videre? prophetam? & cetera.* Tertio quantum ad donum gratiæ, ibi: *Dico enim vobis, maior inter natos mulierum, & cetera.* Quarto, quantum ad præconium famæ, ibi: *Et omnis populus audiens, & cetera.* Quantum ad primum, notandum quòd meritum vitæ dupliciter commendatur in Ioanne. Primo, quantum ad constantiam respectu difficilium: secundo vero quantum ad abstinentiam, respectu delectabilium. Introducitur ergo primo, commendatio constantiæ Ioannis in absentia discipulorum, propter quod dicit: *Et cum discessissent nuncij Ioannis.* Solutione quæstionis obtenta, reuertentes tamquam boni nuncij ad eum à quo missi fuerant: De quibus Iob: Numquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi: Adsumus? In horum absentia laudari debebat Ioannes, vt ostendatur laus esse vera, non adulatoria, ideo dicitur: *Cœpit de Ioanne dicere ad turbas.* Cœpit vtique ipsum turbis laudare, ne videretur Ioannes ex dubitatione, discipulos ad Christum transmisisse. Ideo incipit eum de constantia commendare dicens: *Quid existis in deserto videre? arundinem vento agitatam?* quasi dicat: Non est Ioannes similis arundini, vt quolibet impulsu trepidet & concutiatur: sed fortis & fixus in fide, in omni bonitate. Iuxta quod Iacobus: Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Sequitur: Vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Talis vero est arundo, non talis erat Ioannes, cum esset sanctissimus, de quo: Homo sanctus in sapientia manet sicut Sol: nam stultus sicut Luna mutatur. Tales sunt omnes Sancti, secundum illud: Non simus paruuli, fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, & cetera. Ideo rogabat Paulus: Rogamus vos fratres per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & cetera. Subditur: Vt non cito moueamini à vestro sensu.

Diuisio.

Inf. eod. c

Ibid. d

Ibid. d

Ibidem.

Iob. 38. a

Ioannis constantia.

Iac. 1. a

Eccli. 27. b

Ephes. 4. c

2. Thes. 2. a

Hanc autem constantiam qui vult adipisci, debet relinquere mundum, & exire ad Ioannem in desertum, secundum quòd dicitur: Exclamauit Mathathias voce magna in ciuitate, dicens: Omnis qui habet zelum legis, statuens testamentum, exeat post me: & sequitur, quòd multi exierunt in desertum.

1. Mac. 2. c

Secundo vero subditur commendatio abstinentiæ Ioannis, respectu delectabilium, propter quod dicit: *Sed quid existis videre?* id est considerare, *Hominem mollibus vestimentis indutum?* quasi dicat: Non. Ioannes enim Sanctissimus ab omni mollicie carnalitatis erat alienus: & sicut dicitur, Ioannes autem habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erant locustæ. Hic vere erat de numero virorum Euangelicorum, in quorum persona dicitur: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Quibus tegamur dicit, non quibus ornemur. Bernardus ad Eugenium: Apostoli fortes fuerunt in bello, non molles in serico, quod si filius es Apostolorum & Prophetarum, & tu fac similiter. Sed qui hoc vult facere, oportet vt deserat mundum, & cum Ioanne exeat in desertum. Vnde additur: *Ecce qui in pretiosa veste sunt & delicijs, in domibus regum sunt;* quasi dicat? vestis pretiosa & vita deliciosa sunt hominum mundanorum, non virorum

Ioannis abstinentia.

Mat. 3. a

1. Tim. 6. b

Contra vestium mollicient.

spiritualium

1. Pet. 3. a

A spiritualium & Christianorum. Vnde dicitur de mulieribus, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.

Greg. hom. 6. circa mediū in Euang.

Super quo Gregorius: Nemo putet in cultu pretiosarum vestium deesse peccatum: Pensate quæ culpa sit, hoc etiam viros appetere, à quo curauit pastor Ecclesiæ etiam feminas prohibere. Huiusmodi namque vestimenta pretiosa sunt carnalia, & deliciosa. In delicijs autem periclitatur spiritualis vita.

1. Tim. 5. a — Hier. 31. d

Vnde: Vidua quæ in delicijs est, viuens mortua est. Vsquequo delicijs dissolueris filia vaga? Huiusmodi enim vestes pretiosæ, & deliciosæ consueuerunt esse vanæ gloriæ occasio. Et ideo addit: *In domibus regum sunt.* De quo in Ecclesiastico:

Eccl. 11. a

In vestitu ne glorieris vmquam, nec in die honoris tui extollaris, &c.

B *Sed quid existis videre?* Postquam commendauit Saluator Ioannem quantum ad meritum vitæ, hic commendat quantum ad officium doctrinæ, & recto ordine: quia prior debet esse vita bona, quàm doctrina authentica.

Officiū doctrinę in Ioanne.

Commendatur autem officium doctrinæ in Ioanne dupliciter, scilicet quantum ad limpiditatem in cognoscendo, & quantum ad auctoritatem in docendo, quæ duo perfectum reddunt doctoris officium. Primo quantum ad limpiditatem in cognoscēdo diuinum mysterium dicitur: *Sed quid existis videre? prophetam?* cui scilicet Dominus reuelet futura, secundum illud:

Amos 3. b

Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum ad seruos suos prophetas. Huic autem non solum futura prædixit, sed etiam se præsentialiter ostendit. Ideo addit: *Vtique dico vobis, & plusquam prophetam.* De quo

Ambr. to. 3. lib. 5. in 7. cap. Lucæ.

C Ambrosius: Quia multi cupierunt videre, quem iste prophetauit, quem iste conspexit, quem iste baptizauit: ideo ostendendo Christum digito, & videndo oculis alijs prophetis fuit excellentior & beatior, secundum

Inf. 10. d

illud: Beati oculi qui vident quæ vos videtis: Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Et ideo quia excellentius fuit eius officium, quàm prophetarum: ideo ipse Baptista, Pharisæis quærentibus, Propheta es tu? respondit:

Ioan. 1. c

Non sum, sed vox clamantis in deserto. Nec est aliqua contradictio, sed consonantia, quia propheta prædicit futura & absentia, sed vox patefacit præsentia.

Secundo quantum ad auctoritatem in docendo per diuinum mandatum, dicitur:

Mal. 3. a

Hic est de quo scriptum est. D Vbi loquitur pater ad filium: Ecce mitto Angelum meum, idest nuncium authenticum, Ioannem, qui

Ioānes Angelus.

Angelus dicitur non simplicitate naturæ, sed auctoritate doctrinæ, secundum illud:

Mal. 2. b

Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Ideo autem Ioannes dicitur nuncius ad modum angeli, quia sicut angeli vident faciem Patris in deitate, sic ipse vidit faciem Christi, & monstrauit in carne. Propter quod addit: *Ante faciem tuam,*

Psal. 79. b

id est, apparitionem in carne, de qua: Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Et hanc faciem desiderabat Isaias in persona patrum:

Isa. 64. a

Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes: à facie tua montes defluerent. Et quia non erant parati ad istam faciem recipiendam, nisi præmunirentur, ideo dicitur: *Qui præparabit viam suam ante te,* E scilicet nascendo, conuersando, baptizando, prædicando. Omnibus enim modis manu ducebat ad Christum, sicut vox ad verbum.

Isa. 40. a — Sup. 3. b — Ioan. 1. c — Isa. 35. c

Ideo rectè de ipso dictum est in Isaia, & supra resumptum est: & etiam in Ioanne: Ego vox clamantis in deserto: Parate viam Domini. Vt impleatur illud: Erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam.

Dico enim vobis, maior, & cetera. Hic tertio commendat Christus suum Præcursorem, quantum ad donum

Sap. 1. b

gratiæ diuinæ, quia fuit magnus coram Domino, secundum quod dicitur: Et quoniam donum gratiæ in Ioanne prærogatiuam habuit in gradu, & mensuram sanctitatis in statu: ideo hic duo insinuat, cum donum gratiæ commendat in Ioanne. Primo enim commendat Ioannem, quantum ad prærogatiuam doni gratuiti, respectu hominis puri, cum dicit: *Dico enim vobis maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est.* Cum ergo non sit inter homines in gradu gratiæ infimo vel medio, necesse est quod sit in supremo. Vnde non solum ex hoc dicitur quòd sit magnus, sed etiam ita magnus, quòd possit de eo dici illud quod dicitur de Iosue: Qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei.

Eccl. 46. a

Quia enim magnam habuit gratiam, ideo Ioannes vocatus est. Magnus enim fuit per vitæ meritum, maior per doctrinæ magisterium, maximus per gratiæ priuilegium.

Baptista inter natos mulierum maximus.

Non autem dicitur maior omnibus, vt omnibus præferatur, sed quòd alius non fuerit maior eo. Nec dicitur de omnibus vniuersaliter præteritis & futuris, sed tunc præteritis. Non dicitur etiam respectu vtriusque sexus, sed tantum virilis. Vnde non includitur Virgo Maria, quæ exaltata est super choros Angelorum, nullam puram creaturam habens superiorem, nec etiam æqualem, secundum illud: Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ electa, genitrici suæ.

Cant. 6. c

Secundo vero insinuat doni illius mensuram respectu hominis Christi, vnde dicit: *Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo.*

Greg. hom. 22. in Eua. post med.

Regnum Dei hic vocat Ecclesiam, secundum quòd exponit Gregorius illud Matthæi: Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala.

Matt. 13. f

Minor in hoc regno dicitur humilior, hic autem est Christus de quo in Psalmo: Minuisti eum paulominus ab Angelis, & cetera.

Psal. 8. a — Phil. 2. b

Quia enim dicitur: Humiliauit semetipsum, factus est obediens vsque ad mortem. Sequitur: Exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. Et sic verificatum est illud: Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam.

Isa. 60. d

Et hæc est lex diuina quam ipse tulit: Quicumque humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum.

Matt. 18. a

Sic itaque, immo plus per omnem modum humiliauit se Christus. Infra: Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.

Inf. 22. c

Vnde Gregorius: Humilia te quantumcumque potes, adhuc Christus erat humilior. Posset tamen exponi de bonis Angelis, quòd minor bonorum angelorum maior esset Ioanne, pro statu illo: est enim ignis charitatis in Sion, & caminus in Hierusalem.

Isa. 31. d

Et omnis populus audiens, & cetera. Hic quarto, vt nihil desit commendationi Ioannis, commendatur à Domino quantum ad præconium famæ. Et quoniam fama bonorum salutifera est electis, & perniciosa reprobis, secundum illud: Christi bonus odor sumus Deo in his qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt.

2. Cor. 2. d

Alijs quidem odor mortis in mortem: alijs autem odor vitæ in vitam. Ideo commendat dupliciter præconium famæ in Ioanne. Primo ostendendo ipsum salutiferum credentibus: secundo mortiferum despicientibus. Primis enim videbatur Ioannis laudabilis: secundis vero contemptibilis. Primi erant humiles: secundi, superbi. Primo ergo introducit commendationem Ioannis ab humilibus assentientibus, cum dicit: *Et omnis populus audiens,* Ioannem scilicet prædicantem. *Et publicani iustificauerunt Deum,* id est iustum esse dixerunt, seipsos ostendendo iniustos, peccata confitendo, secundum illud:

Psal. 50. a

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Peccator enim, dum confitetur peccata, Dominum dicit iustum, & seipsum iustificat. Narra, si quid habes, vt iustificeris.

Isa. 43. d — Editio lxx

Alia translatio habet: Dic tu prior iniquitates tuas, vt iustificeris. Et hoc modo fecerunt publicani & peccatores audientes Ioannem secundum illud: Exibat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.

Matt. 3. b

Hæc enim duo requiruntur ad iustificationem peccatorum, scilicet pœnitentia & baptismus. Et ideo subdit: *Baptizati baptismo*

Sap. 3. c *Ioannis.* Venerunt autem & publicani, vt baptizarentur, A
& dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? Vnde
signo & verbo approbant Ioannem tamquam Dei Angelum: & gloriosum habebant nomen eius. Vnde cum
Matt. 21. c Dominus quæreret à Pharisæis, Baptismus Ioannis vnde erat: è cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes: Si dixerimus, è cælo, dicet nobis: Quare non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habent Ioannem sicut prophetam. Vnde ibidem subditur: Publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum.

Secundo subditur contemptus Ioannis à Pharisæis superbientibus, cum dicit: *Pharisæi autem*, in quibus fastus sanctitatis. *Et legis periti*, in quibus arrogantia notitiæ veritatis, *consilium Dei spreuerunt in semet ipsos, non*
Matt. 10. d *baptizati ab eo*, quia secundum illud: Qui vos spernit, B
Infra. 10. c me spernit. Vnde qui spreuerunt Ioannem Dei nuncium, spreuerunt diuinum consilium. Tales fuerunt Pharisæi, vt posset eis Sapientia Dei improperare: Despexistis omne consilium meum. Et verificatum sit in
Isa. 1. a eis illud: Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem spre-
1. Thes. vl- uerunt me. Et ideo consuluit Apostolus: Spiritum no-
ti. d lite extinguere, & cetera. In hoc autem diuinum consilium spreuerunt: quia baptismum semper recusauerunt, per quod diuina sapientia consuluit humanæ salu-
Gen. 6. c ti. Cuius figura præcessit in arca Noe in diluuio fabrica-
1. Pet. 3. d ta. Ideo dicitur à Petro: Quod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma. Et nota quòd Pharisæi spreuerunt consilium Dei in semetipsos, propter sex rationes.
Matt. 15. a Primo, quia prætulerunt statuta humana diuinis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter tradi- C
tionem vestram? & cetera. Secundo, quia prætulerunt
Rom. 10. a iustitiam legis iustitiæ fidei: Ignorantes iustitiam DEI, & suam quærentes, & cetera. Tertio, quia prætulerunt
Matt. 23. c apparentiam veritati: Væ vobis: Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina, & immunditia.
Inf. 16. d Quarto quia affluentiam paupertati: Audiebant omnia hæc Pharisæi: qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. Quinto, quia
Ioan. 12. g vanam gloriam hominum humilitati: Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei, &c. Sexto,
Matt. 23. b quia commodum honestati: Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumq; iurauerit per templum nihil est: qui D
autem iurauerit in auro templi, debitor est. Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?

Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam, & cetera. Postquam Saluator noster extulit prærogatiuam virtutis in Ioanne: hic redarguit perfidiam incredulitatis in plebe. Cuius incredulitatem redarguit quadrupliciter. Notat enim eos de infidelitate, de duritia, de detractione, & de blasphemia. Primo ergo quantum ad notam infidelitatis in cogitatione, dicitur: *Cui ergo similes dicam homines generationis huius: & cui similes sunt?* qui scilicet noluerunt credere Ioanni propter mentis cæcitatem, huius, inquam, generationis incredulæ, se-
Deut. 32. c cundum illud: Generatio enim peruersa est, & infide-
Matt. 17. c les filij. Et Matthæus: O generatio incredula, & per- E
uersa, quousque ero vobiscum: vsquequo patiar vos?
Psal. 77. a Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans: generatio quæ non direxerit cor suum, & non est creditus cum Deo Spiritus eius. Et ideo dicitur: Consi-
Hiere. 2. c derate vehementer, &c. Subditur: Si mutauit gens Deos suos, & certe ipsi non sunt dij. Populus vero meus mutauit gloriam suam in idolum.

Secundo quantum ad notam duritiæ in affectione, subdit: *Similes sunt pueris.* Addit similitudinem, per quam ostendit duritiam eorum, quia nec moti sunt ad cantum promissionum, nec ad lamentum comminationum, sicut pueri stulti in foro non respondent alijs, nec cantantibus, nec lamentantibus, quos introducit per modum similitudinis, ideo dicit: *Similes sunt pueris sedentibus in foro.* Similiter competit eis dici, & improperari, quod improperant pueri sedentes in foro suis coætaneis, cum dicit: *Et loquentibus ad inuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibijs, & non saltastis.* Quia sic possunt eis prædicatores dicere: *Cantauimus vobis tibijs*, scilicet promissa Dei concrepando. *Et non saltastis*, proficiendo. Et recta est comparatio, quia prædicator tibicini compara-
tur secundum illud Isaiæ: Clama, ne cesses, quasi tuba Isa. 58. a
exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Hieremias: Loqui- Hier. 4. b
mini, & canite tuba in terra, clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas, leuate signum in Sion. Nec immerito, quia Tibiæ, & Psal- Eccl. 40. c
terium suauem faciunt melodiam, & super vtraque lingua suauis. Ad hæc duri corde non mouentur, nec saltant per profectum bonorum operum, de quo saltu in
Malachia: Egrediemini, & salietis sicut vituli de armen- Mala. 4. a
to. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die, qua ego facio, dicit Dominus exerci-
tuum. Et de hac Ambrosius: Honesta saltatio, qua tripu- Ambr. in 7. c. Luc.
diat animus, & bonis operibus corpus eleuatur. Vnde lib. 6.
qui ad cantum promissionum moti non fuerint duri sunt corde, sed opere duriores, quia nec ad comminationes suppliciorum, propter quod addit: *Lamentauimus*, scilicet per comminationem pœnæ. Scriptæ erant in eo
lamentationes, & carmen, & væ. Et Hieremias: Con- Ezech. 2. d
templamini, & vocate lamentatrices, vt veniant, & ad Hier. 9. c
eas quæ sapientes sunt, mittite, & properent, festinent, & assumant super nos lamentum. Ioel: Conuertimini
ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in Ioel. 2. c
planctu: & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Sed tamen ad hoc moti non sunt, vnde addit: *Et non plorastis*, per compunctionem pœnitentiæ: Vo-
cauit Dominus DEVS exercituum in die illa ad fletum, Isa. 22.
& ad planctum, & caluitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, bibere vinum. Cum tamen di-
cat Apostolus: Gaudere cum gaudentibus, flere cum Rom. 12. c
flentibus.

Tertio, quantum ad detractionis notam in locutione, quia bonum peruertitur in malum, dicitur: *Venit autem Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum*, vita in via securitatis, & iustitiæ, sicut dicitur: Ve-
nit ad vos Ioannes in via iustitiæ. Vnde quia venit cum Matt. 21. c
austeritate pœnitentiæ: ideo venit sicut lamentans, & gemens propter salutem populi sicut Daniel: Ego Dani-
el lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desi- Dan. 10. a
derabilem non comedi: & caro, & vinum non introierunt in os meum. Sed tamen per eum non est emollita eorum duritia ad plorandum sed aucta malitia ad detrahendum. Vnde subditur: *Et dicitis, dæmonium habet*, quia dissimilis est vitæ alienæ. Sic dicebant Saluatori: Dæmo-
nium habet, & insanit: quid eum auditis? Vnde opera Ioan. 10. d
virtutum, quæ sunt à Spiritu sancto, ipsi ex nequitia cordis attribuebant diabolo sicut infra dicebant: in Beelze-
bub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et sic verifi- Inf. 11. b
catum est illud in eis: Bona enim in mala conuertens
insidiatur, & in electis imponet maculam. Et propterea Eccl. 11. d
væ eis, secundum illud: Væ, qui dicitis malum bonum, & Isa. 5. c
bonum malum, &c.

Quarto, quantum ad notam blasphemiæ in obduratione contra ipsum Christum, subditur: *Venit filius hominis manducans, & bibens*, & ita in via clementiæ quasi medicus, & tamquam sponsus, sicut supra: Num-
quid potestis filios sponsi, dum illis est sponsus facere ie- Sap. 5. b
iunare? Et tamen non sunt moti ad exultandum, sed deprauati ad blasphemandum. Ideo subditur: *Et dicitis: Ecce homo deuorator, & bibens vinum.* Hoc dicunt quantum ad superfluitatem victus, quasi dicant, non potest esse
sapiens, secundum illud Prouerbiorum: Luxuriosa res, Prou. 20. a
vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumq; his delectatur, non erit sapiens. *Amicus publicanorum, & peccatorum*, quantum ad inhonestatem conuictus, quasi dicat

non po-

Eccli.13.a non potest esse bonus, quia sicut dicitur: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Sed male dicunt, quia Hieremias ait: Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos. Et Matthæus: Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores, scilicet ad pœnitentiam. Et quia blasphemia Iudæorum aggrauatur ex vera prædicatione Apostolorum, ideo subditur: *Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis.* Sapientiam namque Euangelista vocat Christum, secundum illud: Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Filij istius sapientiæ sunt Apostoli, per Verbum istius sapientiæ regenerati & per Spiritum sanctum iustificati, secundum illud: Sapientia filiis suis vitam inspirat, vt Christus Apostolis. Vnde & Petrus dicebat: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & nos credimus, & cognouimus, quia, tu es Christus filius Dei. Isti iustificauerunt, id est, Christum iustum reputauerunt, dum eius verba per iustitiam, & obedientiam impleuerunt, secundum illud: Filij sapientiæ, Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. Ad quorum exemplum Pharisæi debuerunt moueri: sed tamen propter pertinaciam suam remanserunt in fœcibus suis. Vnde ipsis dicebat: Et si ego in Beelzebub eijcio dæmones: filij vestri in quo eijciunt? ideo ipsi iudices vestri erunt, quia ipsi iusti reputantur à sapientia, quam iustificant: & Pharisæi iniusti, & reprobi reputantur ab eadem sapientia, quam Pharisæi condemnant per pertinaciam, & blasphemiam.

Hier.15.d · Mat.9.b · 1. Cor. 1. d · Eccl. 4. · Ioan.6.g · Eccl. 3. a · Matt. 12. b

Diuisio. — Pietatis affluentia in Christo.

Rogabat autem illum quidam de Pharisæis. Supra ostendit Euangelista sublimitatem Domini nostri Saluatoris quantum ad excellentiam potestatis, & quantum ad euidentiam veritatis: hic tertio ostendit quantum ad affluentiam pietatis. Ostenditur autem hic pietatis affluentia in Domino Iesu: magna in peccatricis susceptione, maior in approbatione, sed maxima in absolutione. Suscepit enim accedentem, commendauit diligentem; & absoluit pœnitentem. Introducitur ergo primo in hac parte benigna susceptio peccatricis accedentis, secundo benignior probatio diligentis, ibi: *Et respondens Iesus dixit ad illum, & cetera.* Tertio vero benignissima absolutio pœnitentis, ac confitentis, ibi: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata.* Quantum ad primum, notandum quòd susceptio peccatricis ad Dominum accedentis ostenditur esse magnæ pietatis, & misericordiæ, tum propter solemnitatem, conuiuij, in quo eam suscepit: tum propter familiaritatem obsequij, ad quam eam admisit: tum propter temeritatem alieni iudicij, ob quod tamen eam non abiecit. Primo ergo quantum ad solemnitatem conuiuij, in quo peccatrix fuit piè à Domino suscepta, dicitur: *Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, vt manducaret cum illo,* non est dubium, quia Dominum Iesum: Et rectè, secundum consilium, & propositum Sapientis: Proposui hanc, scilicet sapientiam, idest Christum, adducere mihi ad conuiuendum: sciens, quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei. Hic autẽ Pharisæus, iam non est à Domino diuisus, sed magis vnitus. Et ideo secure Dominum rogabat, & ad conuiuium inuitabat, secundum illud: Si reuersus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Et post sequitur: Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes. Quod & iste secutus est, vnde subditur: *Et ingressus domum Pharisæi discubuit.* Resedit ad manducandum, & sic impleuit illud visibiliter, quod spiritualiter promittit in Apocalypsi: Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Nec mirum, quia sicut ipse dicit: Deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Hoc dicit, quantum ad nimietatem charitatis, propter quam homo factus est, & humanas indigentias libenter suscepit, & pertulit inter homines, secundum illud: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus

Sap. 8. b · Iob 22. d · Apoc. 3. d · Prou. 8. d · Baruch.3.d

est. Hæc ergo introducta sunt propter solemnitatem conuiuij.

Quantum ad familiaritatem obsequij, ad quod fuit admissa, subditur: *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix,* cuius fama innotuerat toti ciuitati, ita vt possit ei dici illud: Frons mulieris meretricis facta est tibi, & noluisti erubescere. Hæc est illa mulier, de qua dicitur: Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor eius, vincula sunt manus illius: qui placet Deo effugiet illam: qui autem peccator est capietur ab illa. Et hoc quia fornicaria manifesta. Et sicut dicit Rauennas: Infamia illius totam læserat ciuitatem, ita vti impletum esset in ea, quod comminatur Dominus per Amos ad Amasiam sacerdotem: Vxor tua in ciuitate fornicabitur. Et ideo merito dicitur peccatrix, & ratione infamiæ & ratione frequentiæ, secundum illud: Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adiiciet ad peccandum. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Non solum autẽ simpliciter, sed diuersis modis peccauerat. Vnde dicitur quod eiecerat Christus de Maria septẽ dæmonia. Gregorius: Per septenarium recte vniuersitas designatur. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitijs plena fuit. Quoniam ergo sic erat peccatrix, & immunda, merito deberet repelli, maxime de loco conuiuij: & tamen propter pietatem Domini, quam cognouit, attracta fuit. Ideo subditur: *Vt cognouit quòd Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti,* idest pyxidem, seu vas alabastri, quod est quoddam genus marmoris, in quo incorrupta seruantur vnguenta. Hoc attulit peccatrix ad domum Pharisæi, in qua Christum cognouit esse, & à quo suscepta fuit, secundum illud: Deus in Domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam. Attulit, inquam, vnguentum humilitatis, vbi Christus accubuit, vt impleretur illud: Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Hæc autem aromata, siue vnguenta, quę attulit Magdalena Christo, designata sunt secundo Paralipomenon: Non fuerunt aromata talia, qualia hæc, quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni. Magdalena etiam attulit Saluatori vnguenta ad impendendum familiare obsequium, ad quod admissa fuit, scilicet ad exhibendum Christo ex deuotione, quod carni suæ exhibuerat ex libidine, hoc est, ad abluendum, detergendum, deosculandum, & vngendum sacratissimam & mundissimam carnem Christi: ad quod admissa fuit propter affectum pœnitentiæ & beneuolentiæ. Quantum ad effectum pœnitentiæ dicitur: *Et stans retro secus pedes eius lacrymis cœpit rigare pedes eius,* scilicet per dolorẽ. In pœnitente enim anima debet esse pudor, timor, & dolor. Pudor erat, quia stabat retro: timor, quia secus pedes: dolor, quia lacrymis rigabat, sicut in illo Publicano infra: Et Publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum leuare: sed percutiebat pectus suum dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Hieremias: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquã ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, & erubui: quoniã sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. Vbi tanguntur tria præmissa. Quantum autem ad effectum beneuolentiæ additur: *Et capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat,* vbi ostenditur dilectio beneuolentię pura, affectuosa, & deuota. Debet enim charitas procedere de corde puro. Magis autem curabat de infima parte corporis Domini, quàm de suprema. Iam enim non quærebat placere mundo, sed soli Christo, vt posset dicere illud: Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te: & iam me nemo despiciat? Et in his duobus consistit perfecta conuersio ad Christum. Sicut enim in peccato est conuersio per concupiscentiã, & auersio per superbiam: sic in remedio est auersio à peccato per pœnitentiam, & conuersio ad Deum per beneuolentiam. Et vere hæc mulier fuit perfecta conuersa, & reuersa, vt dicit Gregorius: quia quot in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta. Solent enim peccatri-

Hier. 3. b · Eccl. 7. d · Amos 7. d · Eccli. 3. d · Apoc. vlt. c · Greg. hom. 33. in Euang. non procul à princ. · Ps. 47. a · Cant. 1. d · 2. Par. 9. c · Tria in vero pœnitente. · Inf. 18. c · Hier. 31. d · Cant. 8. a · Greg. ho. 33. in Euang. non procul à princ.

peccatrices mulieres in his quattuor maxime delinquere, scilicet in nutibus oculorum. (Isa. 3. c) Isaias: Nutibus oculorum ibant & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis & composito gradu incedebant. (1. Petr. 3. a) In capillorum superflua præparatione: Non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus. (Prou. 7. c) In voluptatibus osculorum: Apprehensumque deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur. Sequitur: Egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre, & reperi. (Esther. 2. b) In suauitatibus vnguentorum, sicut dicitur, quòd puellæ regis vngebantur oleo myrrhino, & cetera. Et ideo perfectè pœnitentis oculi seruiebant ad lacrymandum, ita vt Christus ei posset dicere illud: (4. Reg. 20. a) Audiui orationem tuam: vidi lacrymam tuam, ecce sanaui te. Capilli seruiebant ad tergendum, vt sic posset ei dici illud: (Cant. 4. c) Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Os ad osculandum, ita vt posset illi dici à Christo illud: (Ibid. c) Fauus distillans labia tua. Vnguenta seruiebant ad vngendum, vt posset sibi dici illud. (Cant. 1. a) Curremus in odorem vnguentorum tuorum.

Tertio quantum ad temeritatē iudicij, propter quod tamen non fuit repulsa, dicit: *Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum*, ad conuiuium, scilicet videns, inquā, oculo non simplici, sed nequam, & vere nequam, quia secundum illud: (Eccl. 11. d) Bona in malum conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Item Ecclesiasticus: (Eccl. 31. b) Memento, quoniam malus est oculus nequam. Et sequitur: Nequius oculo quid creatum est? Et ideo tale conuiuium non est multum acceptandum. (Prou. 23. a) Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibum eius: quoniam in similitudinem harioli, & coniectoris æstimat quod ignorat. Comede & bibe, dicit tibi: & mens eius non est tecum. Et talis erat iste Pharisæus, quod patet per illud quod subditur: *Ait intra se, dicens*, scilicet cogitando sicut hypocrita. (Iob 15. d) De quo Iob: Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos. Vnde sequitur iudicium: *Hic si esset Propheta, sciret vtique quæ & qualis, est mulier, quæ tangit eum.* Et ita iudicabat eum non esse Prophetam, sed hominem ignorantem, dicens in corde suo illud: (Psal. 73. a) Signa nostra non vidimus, iam non est Propheta. Sed huic potest dici illud: (Iob 22. b) An non cogitas, quòd Deus excelsior cœlo sit, & super stellarum verticem sublimetur? Et dicis: Quid enim nouit Deus? & quasi per caliginē iudicat. Sed certe ipse nouit in tenebris constituta: (Dan. 2. d) & lux cum eo est, sicut dicitur: Et nota quòd hoc modo ex vero cadebat in falsum. Manifestum est enim quòd Deus & homo diuinus nouit occulta non solum bonorum, sed etiam malorum. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. (Prou. 15. a) Sed in hoc errabat, quia hoc credebat Christum ignorare, dum se permittebat à muliere peccatrice contingi. Vnde etiā de ipsa male iudicabat, dicendo: *Quia peccatrix est*, quasi dicat, non admitti, sed repelli deberet. Hic erat de illis de quibus Isaias: (Isa. 65. a) Recede à me, non appropinquans mihi, quia immundus es. Sic etiam alter Pharisæus dicebat de publicano: (Inf. 18. c) Gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominū, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus, &c. Hic peruerse & male iudicabat, & tamē Christus propter eius malū iudicium non dimisit facere misericordiā. (Sup. 5. f) De quo supra dixit Pharisæis: Non egent qui sani sunt, medico: sed qui male habent. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiā. Magna ergo misericordia Christi fuit ostensa in susceptione peccatricis accedentis ad Christi contactum inter epulas conuiuantium, & versutias iudicantium. In quo simul commendatur Christi clementia & peccatricis pœnitentia. (Greg. hom. 33. in Euāg. in princ.) Vnde Gregorius: Cogitanti mihi de Mariæ pœnitentia, flere magis libet, quàm aliquid dicere. Cuius enim vel saxeum pectus illæ huius peccatricis lacrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Super conuiuantes ingressa est, inter epulas lacrymas fudit, quid ergo miramur? Mariam venientem, vel Dominum suscipientem? Suscipientem dicam, an trahentem, sed melius suscipientem, & trahentem, quia nimirum ille per misericordiam traxit intus, qui per mansuetudinem suscepit foris. Et est hic moraliter notandum quod in his sex quæ dicuntur de hac peccatrice pœnitente, scilicet quòd retro stabat secus pedes, iacebat, lacrymis rigabat, capillis tergebat osculabatur & vngebat, intelliguntur quæ debent esse in vero pœnitente, scilicet, Pudor erubescentiæ, quod notat cum dicit, *stans retro*. (Quæ vere pœnitens habere debeat.) Publicanus à longe stans nolebat, &c. (Infra 18. c) Timor reuerentiæ notatur ibi: *Secus pedes eius*. (Psal. 98. a) Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Dolor pœnitentiæ, ibi: *Lacrymis cœpit rigare pedes eius*. (Thr. 2. f) Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem. Amor pudicitiæ, ibi: *Et capillis capitis sui tergebat*. (Isa. 1. e) Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Ardor beneuolentiæ, ibi: *Et osculabatur pedes eius*. (Inf. eod. b) Infra: Osculum mihi non dedisti, &c. Vsq; Quoniam dilexit multum. Dulcor deuotionis internæ, ibi: *Et vnguento vngebat*. (Cant. 1. a) Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. (Trifarium vnguentū quid.) Bonum vnguentum compunctionis, melius compassionis, sed optimum deuotionis. Primo pedes, secundo corpus, sed tertio vngitur caput. Et ideo Magdalena ter legitur venisse ad Dominum vngendum.

Et respondens Iesus dixit, & cætera. Post benignam susceptionem accedentis, subditur hic benignior approbatio diligentis. (Ioan. 12. a) (Mat. 26. a) (Marc. 14. a) Approbat Dominus hanc peccatricem diligentem & eius dilectionem. Primo perquirens generale iudicium: secundo assumens speciale propositum, ibi: *Et conuersus ad mulierem, & cætera*. Tertio vero concludens principale intentum, ibi: *Propter quod dico tibi: Remittuntur ei, &c.* In perquirendo autem generale iudicium, procedit hoc ordine: Excitat enim Pharisæi attentionem, insinuat quæstionem, & approbat responsionem. Primo ergo excitat Pharisæi attentionem, vt à falsitate reuocetur, cum dicit: *Respondens Iesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere*. In quo excitat eum, vt attendat. Et nota quòd dicitur respondere Pharisæo, cum tamen non dicatur aliquid quæsiuisse à Christo, vt ostendatur quòd ipse audiebat eius cogitationem, vt eius iudicium refellatur, quo credebat Christum ignarum, secundum illud: (Psal. 93. b) Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? In hoc quòd quasi respondendo alloquitur excitat, ad cogitandam Christi sapientiam. In hoc vero quòd spondet aliquid dicturum se, excitat ad percipiendum doctrinam. (Ioan. 16. b) Sicut & discipulis dixit: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Et quoniam efficaciter eum excitauit, ideo subditur eius attentio cum dicitur: *At ille ait: Magister dic*. In qua responsione profitetur scientiam, & petit doctrinam. Iuxta consilium sapientis: (Eccl. 6. a) Fili, si attenderis mihi, disces: & si accommodaueris animum tuum, sapiens eris. Et sequitur: Et si videris sensatum, euigila ad eum. Hic est Christus Dominus, quem rectè vocat Magistrum, secundum illud: (Matt. 23. b) Magister vester, vnus est, Christus. Et Ioannes: (Ioan. 13. b) Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis: sum etenim.

Secundo autem insinuat Pharisæo quæstionem, vt ad veritatem dirigatur, ibi: *Duo debitores erant cuidam fœneratori, & cætera*. Casum proponit in generali per istos debitores, dans intelligi peccatores qui magnis debitis sunt astricti, secundum illud: (Matt. 6. c) Dimitte nobis debita nostra idest peccata nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & cætera. Per fœneratorem intelligimus Christum, secundum illud: (Mat. 25. c) Serue male & piger, sciebas quia meto, vbi non semino: & congrego, vbi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam nummularijs, & veniens ego recepissem vtique quod meum est cum vsura. Et quia non omnes æqualiter peccant, nec æqualiter obligantur, ideo additur: *Vnus debebat denarios quingentos*. In quo ostenditur plena obligatio, propter quinqueformem transgressionem perfectionis Euangelicæ. Completio enim intelligitur per centenarium. *Et alius quinquaginta*. Hoc dicitur quantum ad se-

miplenam obligationem, quæ est in transgressione quinquesormis ipsius decalogi. Sed, quia Deus miseretur, omni generi peccatorum qui ad ipsum conuertuntur ideo subditur: *Non habentibus illis vñ le redderent, donauit vtrisque*, scilicet ex misericordia condolente, sicut dicitur: Misertus autem Dominus serui illius, dimisit illum, & debitum dimisit ei. Et hoc compassione nostræ miseriæ, qua impotentes sumus soluere. Omnia enim quæ habemus, etiam sine obligatione peccati, Deo debemus. Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Et Paralipomenon: Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Si ergo remittit peccata, oportet quod liberaliter & misericorditer remittat, quia nullum possumus rependere beneficium. Obligamur tamen ad dilectionis affectum, de quo requirit propter collatum beneficium. *Quis ergo eum plus diligit?* cum vterque eum diligere teneatur. Vnde sic quærebat Dominus à Petro post condonationem sui peccati: Simon Ioannis diligis me plus his? Et rationabiliter quærit, quia inæqualitatem beneficiorum sequi debet inæqualitas affectionum, secundum quòd dicit Gregorius: Cum augentur dona, rationes etiam, crescunt donorum. Tanto ergo humilior atq; ad seruiendum Deo promptior quisque esse debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.

Matt. 18. f
1. Cor. 4. b
1. Par. 29. d
Ioan. 21. c
Greg. hom. 9. in Euang.

Tertiò vero Pharisæi approbat responsionem, vt in veritate confirmetur, propter quod addit: *Respondens Simon dixit: æstimo, quia is cui plus donauit*, quòd scilicet amplius diligit: Vt verificetur illud: Vbi autem abundauit delictum, superabundauit, & gratia. Et quoniam sicut dicitur: Verbum sapiens quodcunque audierit scius, laudabit, & ad se adjiciet, ideo subditur: *At ille dixit ei, rectè iudicasti.* Hoc enim solum iudicium approbat Veritas, Christus, quod iustum est, secundum illud: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Vnde qui falsum iudicium fecerat ex propria æstimatione, rectum nunc profert ex diuina manuductione. Et quia male iudicauerat prius intra se, vnde Gregorius: Sua sententia Pharisæus conuincitur, quia sicut phreneticus funem portat, ex quo ligetur. Et nota quòd commendatur hic Pharisæi iudicium, nec tamen ille qui amplius peccauerat, amplius commendatur: sed ostenditur ratione obligationis quæ venit ex diuerso, quòd amplius ad diligendum obligatur. Vnde intelligenda est hæc sententia cum reduplicatione, quantum scilicet ad obligationem, & supposita gratia & rectitudine in voluntate, quia multi ad magnas gratias tenentur, qui paucas aut nullas reddunt. Vnde Beda: Super omnes plus offendit qui plus debuit: sed per misericordiam Dominicam omnis causa mutatur, vt amplius diligat, qui amplius debuit, si tamen gratia consequatur.

Roma. 5. d
Eccl. 21. c
Ioan. 7. d
Greg. ho. 33. in Euang.
Beda to. 5. lib. 3. in c. 7. Luca.

Et conuersus ad mulierem, & cætera. Post generale iudicium assumit speciale propositum, in quo ostendit peccatricem maiorem affectum habuisse ad Christum, quàm Pharisæum, proponendo triplex dilectionis iudicium, scilicet fletum, osculum, & ablutionem pedum: in quibus mulier præcellit Pharisæum. Primo ergo proponit peccatricem Simoni propter fletum: quod erat expressum indicium contritionis, & hoc notat, cum dicit:

Et conuersus ad mulierem, propter eius contritionem & pœnitentiam, secundum illud: Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, & conuertar ad vos. Hoc autem fit cum diligimus & rediligimur, secundum illud: Dilectus meus mihi, & ego illi. Et alibi: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Ideo autem se corporaliter conuertit ad mulierem, vt in ipsa erudiret Simonem, ad quem loquebatur, & ideo subditur: *Dixit Simoni: Vides hanc mulierem.* Ideo quærit vtrum videret, quia licet videret corporaliter eius facta, non approbauit, sed reprobauit eius merita. Et licet videret peccatricis fletum, non tamen attendebat eius affectum. Et ideo à Domino commonetur, & ex comparatione illius arguitur, in hoc quod sequitur: *Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti.* Ex quo reprehensibilis ostenditur, quia non fuit imitator Abrahæ. Loquebatur viris transeuntibus, lauentur pedes vestri, & requiescite. Sed econtra hæc est commendabilis, ideo additur: *Hæc enim lacrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit*, id est lacrymas magna copia fudit ad modum fontis & riuuli secundum quòd dicitur: Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum? Et in hoc significatur mirabilis affectus mulieris, & gratia interior, quæ ita in lacrymas profluebat exterius, vt impleretur illud: Posuit desertum in stagna aquarum, terram sine aqua in exitus aquarum. Et Isaias: Et quæ erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum. Et in hoc præponitur Pharisæo, quantum ad fletum, & luctum, in quo est expressum signum compunctionis.

Zach. 1. a
Cant. 2. d
Cant. 7. d
Genes. 18. a
Hier. 9. a
Psal. 106. d
Isa. 35. c

Secundo vero præponit eam Pharisæo quantum ad osculum, quod erat signum dilectionis, ibi: *Osculum mihi non dedisti*, in signum amoris, secundum Apostolum: Salutate inuicem in osculo sancto. Et discipuli osculati sunt Paulum. Sed econtra de hac dicitur: *Hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* In quo signatur feruens dilectio, & permanens. Ideo non cessabat ab osculo, quia non cessabat ab interiori desiderio. Nam de ipsa dicit Gregorius quòd amoris eius, id est Christi igne succensa ardebat desiderio. Sicut autem dicitur: Fortis est vt mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio: lampades eius, lampades ignis, atq; flammarum: Vnde sicut ignis semper vrit, sic charitas incessanter accendit, vt enim dicit Gregorius: Numquam est amor Dei otiosus.

Rom. 16. c
Actor. 20. g
Greg. hom. 25. in Euang.
Cant. 8. b
Greg. hom. 30. in Euang.

Tertio præponit eam quantum ad vnctionem pedum, quod erat signum deuotionis, ibi: *Oleo caput meum non vnxisti*: Quod erat moris tunc temporis in signum lætitiæ, & exultationis. Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua. *Hæc autem vnguento vnxit pedes meos*: quod est pretiosius oleo. Vnde pretiosiora offerebat hæc mulier Christo, secundum illud: Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti. His ergo tribus dilectionis indicijs probat Dominus quòd peccatrix verius & feruentius dilexit.

Matt. 6. c
Ioan. 12. a

Propter quod dico tibi, &c. Hic post generale iudicium & speciale propositum, concludit principale intentum, quod est commendatio mulieris consequens ex præmissis. Commendatur autem hæc mulier peccatrix à Domino commendatione plena, scilicet vt purgata à peccato propter dilectionis effectum, vt perfecta in merito propter dilectionis effectum, vt præposita Pharisæo, propter dilectionis excessum. Vnde approbat hic Dominus dilectionem eius. Primo, quia dilectio eam à peccato purgauit. Vnde dicit: *Propter quod dico tibi*, id est propter nunc præmissa dilectionis indicia assero tibi: *Remittuntur ei peccata multa.* Et ita iam à te non debet condemnari, sed magis beatificari, quia in psalmo scriptum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et ad Romanos: Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Vnde in ista impletum est illud: Dixi, confitebor aduersum me in iustitiam meam, Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei.

Psal. 31. a
Rom. 4. a
Psal. 31. b

Secundo, quia dilectio in merito profecit, propter quod addit: *Quoniam dilexit multum.* Magnitudo enim dilectionis amplificat meritum, & expellit peccatum. Charitas operit multitudinē peccatorum. Et in Prouerbijs: Odium suscitat rixas: & vniuersa delicta operit charitas. Vnde & in Glossa dicitur: Ardor charitatis in ea rubiginem peccatorum consumpsit. Nec solum purgat à peccato, sed etiam conseruat in merito, secundum illud: Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est

1. Pet. 4. b
Prou. 10. b
Glos. in hūc locū in to. 5. Ex Gregor. hom. 33. in Euang.

Colos. 3. b vinculum perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus vestris, in quam vocati estis in vno corpore, & grati estote.

Tertio vero approbat, quia dilectio eam Pharisæo præposuit. Vnde ait: *Cui autem minus dimittitur*, scilicet Pharisæo, *Minus diligit*, quàm ista, cui dimissa sunt multa. Et ita ex hoc concluditur, quòd longe plus quàm Pharisæus Dominum amauit, & ideo amplius Deo accepta fuit, & propterea laudauit eam vir eius, quasi dicens sibi illud: Prou. 31. d Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu supergressa es vniuersas. Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum, ipsa laudabitur. Patet igitur quo modo in hac quæstione concluditur perfecta commendatio & approbatio diligentis, contra iudicium Pharisæi ipsam contemnentis: quia reputabat eam plenam peccatis & vacuam mentis, & sic venisse in B conspectum superni Iudicis, quod totum exufflatum est in hac conclusione, cum ipsa ostenditur iustificata à peccato, multiplicata in merito, & præposita Pharisæo. Et nota quòd in hac conclusione infertur commendatio dilectionis Christi respectu remissionis peccati per modum causæ, & per modum effectus. Vnde remissio peccati præmittitur, & remissio peccati postponitur, & dilectio interponitur. Est enim remissio quoad pœnam, & hæc causatur à dilectione: & quo ad culpam, & hæc inducit dilectionem. Dilectio duplex. Vnde dilectio duplex est, altera effectus, & hanc introducit remissio peccati, quoad culpam, secundum quod supra ostensum est ex Pharisæi iudicio. Altera est dilectio affectus, & hæc inducit peccati remissionem quoad pœnam, secundum quòd colligitur ex triplici dilectionis indicio. C Vnde ista conclusio, quantum ad primam partem, respondet inductioni factæ in bonis operibus: quantum ad secundam respondet quæstioni de duobus debitoribus: & respondet simul omnibus præmissis. Super hæc aduertenda est Christi sapientia in comprobando peccatricem pœnitentem, quam Pharisæus condemnauerat. Approbat autem eam ex datis à Pharisæo, & ex concessis, deinde ex manifestis indicijs. Primo quasi syllogizando, secundo quasi inducendo. Primo in generali, secundo in speciali. Primo parabolice: secundo expresse ad hæc omnia respondet illatio conclusionis ibidem præmissæ.

Dixit autem ad illam, post benignam susceptionem accedentis, & benigniorem approbationem diligentis, subiungitur hic tertiò benignissima absolutio confitentis. D Circa quam primo introducitur diuinæ largitatis donum plenarium: secundo humanæ impietatis iudicium peruersum: tertio deuotæ credulitatis meritum perfectum. Primo ergo quantum ad diuinæ largitatis donum plenarium, dicitur: *Dixit autem ad illam*. Non est dubium, quin dixerit Christus ad peccatricem: *Remittuntur tibi peccata*, non solum quoad culpam, sed etiam quo ad pœnam, secundum quòd petebat Manasses: 2. Paral. vlt. in oratione Manassæ Regis. Peto rogans te Domine, remitte mihi, remitte mihi: ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi. Hanc remissionem Christus fecit sua virtute: Matt. 9. a Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata. Et in Actibus: Act. 10. g Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum.

Secundo quantum ad humanæ impietatis iudicium peruersum, subditur: *Et cœperunt, qui simul accumbebant, dicere intra se*, scilicet male iudicando, & ipsum despiciendo: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit*? Quasi dicant, quum sit paruus & nullus, quo modo sibi attribuit, quod potest solus Deus? Iuxta illud: Isa. 43. d Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Et sic verificatum est illud: Eccli. 13. d Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? & si offenderit, subuertent illum. Sic etiam in cordibus suis qui simul manducabant, dolum cogitabant, vt impleretur illud: Psal. 54. c Si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu A vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, & cætera. Vnde isti male iudicando de sanitate illius, infirmabantur, sicut dicit Beda: Beda to. 5. l. 3. in 7. c. Luc. Ecce, inquit, ea quæ ad medicum venerat ægra, sanata, sed de salute eius alij ægrotant. Et sic verificatum est illud: Osee 7. a Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium. Et sequitur: Væ eis, quoniam recesserunt à me, vastabuntur, quia præuaricati sunt in me: Ibid. d ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia, & cetera.

Tertio quantum ad deuotæ credulitatis meritum perfectum, subditur: *Dixit autem ad mulierem: Fides tua te saluam fecit*, scilicet à peccatis, fides inquam Christi, de qua: Matt. 1. d Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis B eorum. Rom. 3. d Et hoc per fidem: vt sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est in fide Iesu Christi. Et quia iustitia facit pacem cum Deo, & cum conscientia, ideo subdit: *Vade in pace*. Rom. 5. a Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Et Isaias Isa. 57. a inquit: Veniat pax, requiescat in cubiculo suo, vt sic de illa possit dici illud: Mal. 2. b In pace, & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate.

CAPVT VIII.

ET *factum est deinceps, & cetera.*] Supra posita est instructio communis discipulorum in doctrina eorũ, quæ requiruntur ad salutem omnium. In parte vero ista C subditur instructio spiritualis in doctrina mystica scripturarum. Et quoniã hæc doctrina turbis proponitur in parabolis: & aperitur discipulis, & confirmatur miraculis: ideo pars ista habet tres partes. Diuisio. In quarum prima ponitur instructio parabolica in occultis mysterijs: in secunda informatio Apostolica in apertis eloquijs, ibi: *Est autem hæc parabola*. In tertia vero eius confirmatio authentica in manifestis miraculis, ibi: *Factum est autem in vna dierum, & cetera*. a Circa doctrinam parabolicam, quæ communiter omni hominum generi proponitur audienda, & Apostolis intelligenda, introducuntur tria. Primum, est coadunatio multitudinis ad audiendum: Secundum, est proportio similitudinis ad manifestandum, & hoc ibi, *Exijt qui seminat, & cetera*. Tertium, est D excitatio Apostolicæ solicitudinis ad intelligendum, ibi: *Hæc dicens, clamabat, & cetera*. Quantum ad primum notandum, quòd ad doctrinam Christi erat concursus multitudinis ex quadruplici causa, secundum quòd ex littera potest conijci. Quadruplici de causa, quattuor hominum genera Christũ sequebantur. Quidam enim comitabantur Christum ratione suscepti beneficij, vt Apostoli: quidam ratione accepti beneficij, vt infirmi curati: quidam ratione impendendi ministerij, vt mulieres honestæ: quidam ratione audiendi verbi diuini, vt multitudo turbæ. Et hæc quattuor genera enarrat Euangelista concurrisse ad Christi doctrinam. Primo ergo quantum ad Apostolos, comitantes Christum ratione suscepti officij præmittitur: *Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella*, idest per loca, vbi habitant minores & maiores, secundum quòd dicitur: Quoniam pu- E sillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de Sap. 6. b omnibus, maxime quantum ad ea quæ sunt salutis, ideo dicit: *Prædicans & Euangelizans regnum Dei*: secundum illud: Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Isa. 52. b Regnabit DEVS tuus.

Vox speculatorum tuorum, leuauerunt vocem, simul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit Dominus Sion. Et quia verbum frustra proponitur, nisi sit auditor, ideo additur: *Et duodecim cum illo*. qui scilicet sequebantur illũ ex suscepto officio, ad quod elegit eos. Sap. 6. c Elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Vnde ipsi Apostoli & Euangelistę circuibãt, vt

cum ipso

cum ipso in Euangelio collaboraret, secundum quòd hortatur Apostolus: Sed collabora Euangelio secun-
2.Tim.1.c dum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum. Quia, non vos me elegistis sed ego
Ioan.15.c elegi vos: & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.

Secundo, quantum ad curatos comitantes ratione accepti beneficij, subditur: *Et mulieres aliquæ*, scilicet cum eo iter faciebant, & hoc ratione accepti beneficij. Vnde adiungit: *Quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus*: ideo comitabantur eum tamquam suum Saluatorem & medicum, secundum consilium Sapien-
Eccl.38.a tis: Da locum medico, etenim illum Dominus creauit: & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria.
Sup.6.d Vnde supra: Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et nota quòd licet curauerit vtrumque sexum, magis tamen specificat de femineo, quia sexus infirmior, secundum illud: In-
1.Pet.3.b firmiori vasculo muliebri impartientes honorem. Siue quia mulier clementior est, quàm vir, respectu infirmi-
Prou.3.c,i tatis alienæ, secundum illud de bona muliere: Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Siue quia inter personas curatas erāt nobiliores. Ideo exprimit aliquas nominatim, cum ait: *Maria quæ vo-*
Magdalū. *catur Magdalene*, à Magdalo Oppido secundo milliario à Tiberiade. Et hæc erat notabilis ratione enormitatis peccati. Vnde addit: *De qua septem dæmonia exierant*, idest
Greg. hom. 33. in Euāg. vniuersa vitia. Gregorius: Septem dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitiis plena fuit. Hæc dæmonia exie-
Inf. 11. c runt, quando peccata dimissa fuerunt, secundum quòd dicitur infra: Cum immundus Spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Remissa autem ei fuerunt. Hæc enim est illa peccatrix
Sup. 7. f de qua supra sermonem fecit, sicut dicit Beda in Glossa. Erat alia ratione nobilitatis viri. Vnde ait: *Et Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis*, qui erat persona nobilis. Erat & alia nobilis & seipsa, de qua sine cognomine adiungit: *Et Susanna*: Has tres nominat, vt commendet castitatem secundum triplicem differentiam in comitatu Christi, scilicet vidualem, coniugalem, & virginalem. Prima dicitur fuisse peccatrix, secunda coniugata, de tertia tacetur vtrumq;. Vel vt in hoc ostendatur curatio à triplici ægritudine scilicet animæ, & carnis, & vtriusque. Ideo tres personas curatas exprimit, scilicet Mariam, Ioannam, & Susannam.

Tertio, quantum ad comitantes ratione impendendi obsequij, siue ministerij, additur: *Et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis*, sicut illa Sunamitis Eliseo:
4.Reg. 4. c Ecce sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Sic & socrus Simonis, de qua Matthæus: Post-
Matt. 8. b quam curata est, surrexit & ministrabat eis. Hoc enim antiquitus consueuerat esse officium mulierum, sicut di-
Beda to. 5. lib. 3. in c. 8. Lucæ. cit Beda in Glossa: Consuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in natio-
1.Cor.9.a nibus, Paulus se abiecisse memorat: Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli? & cetera. Et ideo illud nunc non debet in consequentiam trahi propter scandalum vitandum, & etiam propter periculum. In hoc tamen eru-
1.Cor.9.b dimur quòd prædicatori licet accipere stipendium pro labore. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est
Matt.10.b si nos carnalia vestra metamus? Dignus enim est operarius
Inf.10.b cibo suo. Et infra: Dign' est enim operarius mercede sua. Et rursus in hoc erudimur, quòd prædicare & laborare
Actor.6.a actus est virilis & perfectorum: sed ministrare, imperfectorum, vtpote mulierum. Vnde: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei & ministrare mensis.

Quarto, quantum ad concurrentes ratione verbi diuini audiendi, adiungitur: *Cum autem turba plurima conueniret*, scilicet ad audiendum doctrinam, secundum

A illud: Ego semper docui in synagoga & in templo, quo Ioan.18.d
omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil. Et sic impletur illud Isaiæ: Et fluent ad eum o- Isa.2.a
mnes gentes. Et ibunt populi multi. Vnde congregabantur in multitudine, & conueniebant in promptitudine, ideo subdit: *Et de ciuitatibus properarent ad eum*, scilicet audiendum. *Dixit per similitudinem*, scilicet parabolicam per apertas res, quibus assueti erant: & ideo ad audiendum cum desiderio properabant. Vnde Chrysostomus: Commiscens parabolas cum ampliori mitigatione attrahebat auditores, & de area, & de vinea, & de agro. Vnde ad hanc doctrinam, parabolicam omnes inuitantur, secundum illud: Audite hæc omnes
gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Psal.48.a
Et post subditur: Inclinabo in parabolam aurem meam,
B aperiam in Psalterio propositionem meam. Et rursus:
Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio. Et sic facta est exercitatio multitudinis. Psal.77.a

Exijt qui seminat, & cetera. Post congregationem multitudinis, additur hic secundo propositio similitudinis. Et quia doctrina debet esse secundum exigentiam auditorum: ideo similitudo proposita quattuor habet differentias membrorum, congruentes quattuor differentiis auditorum. Quidam enim audiunt, sed non retinent, vt obliuiosi. Quidam audiunt & retinent, sed non faciunt, vt desidiosi. Quidam audiunt & retinent & faciunt, sed non complent, vt negotiosi. Quidam autem audiunt, retinent, faciunt, & complent, & hi sunt studiosi, & virtuosi. Hæc quattuor genera hominum sunt
C quattuor differentiæ terrarum, quarum prima semen recipit, sed non retinet: & quantum ad illam dicitur: *Exijt qui seminat seminare semen suum. Exijt*, scilicet de domo ad agrum, hoc est, quiete ad laborem. Exijt homo ad o-
pus suum: & ad operationem suam vsque ad vesperam. Psal.103.d
Et hic labor, vel est in opere iustitiæ, vel misericordiæ: qui recte designatur per seminationem secundum illud
Ecclesiastæ: Mane semina sementem tuam, & vespere Eccl.11.b
ne cesset manus tua. Isaias: Beati qui seminatis super Isa.32.d
omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini. Vel est etiam in sermone doctrinæ. Vnde de Paulo prædi-
cante dicitur: Quid vult seminiuerbius hic dicere? Et Actor.17.d
isto semine multiplicata est Ecclesia secundum illud: Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per
verbum Dei viui & permanentis in æternum. Et de hac 1.Petr.1.d
D seminatione intelligit hic: sed hæc licet de se semper sit bona & fructuosa, variatur tamen secundum differentiam terræ suscipientis. Quædam enim suscipit, sed non retinet, vnde ait: *Et dum seminat, aliud*, idest alia pars seminis, *cecidit secus viam*, per quam scilicet est decursus, & non est in ea status retentionis, sed obliuionis propter strepitum multitudinis, quod signatur infra: Vbi dici-
tur quòd cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans: Infra.18.g
& dum clamaret, turbæ increpabant eum vt taceret. Vnde hic non est locus fructificationis, quia non est in eo retentio seminis.

Ideo adiungit: *Et conculcatum est*, scilicet à pedibus hominum. *Et volucres cæli comederunt illud.* in quo intelliguntur morsus dæmonum, secundum illud: Consu-
mentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissi- Deut.32.d
E mo. Et Matthæus: Nolite dare sanctum canibus: neq;
mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte concul- Matt.7.a
cent eas pedibus suis. Ex quo intelligimus duo esse quæ expellunt de corde hominis semen verbi diuini, scilicet malæ suggestiones hominum, & tentationes dæmonum. Et ideo dicit Apostolus: Doctrinis variis &
peregrinis nolite abduci. Optimum est enim, gratia stabilire cor, non escis: quæ non profuerunt ambulantibus Hebr.13.b
in eis. Et ideo necesse est cor nostrum elongari ab huiusmodi decursibus, vt non simus sicut paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ. Et Hieremias: Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?
& quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam flu- Hier.2.d
minis?

Auditores verbi diuini in quadruplici sunt differentia.

Duo sunt, quę pellunt verbū Dei de cordibus nostris.

Secunda

Secunda vero differentia terræ est quæ recipit, & quodam modo retinet, sed non fouet: & quantum ad hanc subdit: *Et aliud cecidit supra petram*, idest supra cor durum, *Zach. 7. e* de quo Zacharias: Cor suum posuerunt, vt adamantem, ne audirent legem, & verba quæ misit Dominus. *Iob 41. c* Et Iob: Cor eius indurabitur tamquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus. Et hæc quamuis semen retinere possit, non tamen potest fouere, deficiente humore. Ideo addit: *Et natum aruit, quia non habebat humorem*, scilicet vegetantem, & fouentem. Et in tali terra statim nascitur, & statim moritur, quia parum ha- *Psal. 128. b* bet alimenti, sicut fenum tectorum. De quo: Fiant sicut *Isa. 18. d* fenum tectorum: quod priusquam euellatur, exaruit. Et Isaias: Ante messem totus effloruit, & immatura profectio germinabit. Et hoc est propter defectum humoris gratiæ, secundum quod Isaias dicit: Aruit herba, defecit germen, viror omnis interijt, & hoc contingit propter multitudinem petrarum, quæ non sunt aptæ ad semen diuini verbi percipiendum, propter quod di- *Amos 6. d* cit Amos: Numquid currere queunt in petris equi? id est prædicatores, & hoc propter defectum aquarum. Si *Iob 12. c* continuerit aquas, omnia siccabuntur. Contrarium dicit *Hier. 17. b* Hieremias: Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas: & non timebit cum venerit æstus. Et erit folium eius viride: & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum.

Tertia differentia terræ est, quæ etsi aliquo modo retineat & foueat, non tamen complet, nec fructum profert: ideo subdit: *Et aliud cecidit inter spinas*, id est, inter mundanas solicitudines, in quibus multi libenter con- *Iob 30. a* uersantur. Iob: Esse sub sentibus delicias computabant filii stultorum & ignobilium. Et istis spinis repleta est ter- *Isa. 7. d* ra, secundum illud Isaiæ: Vepres enim, & spinæ erunt in vniuersa terra. Et hoc merito maledictionis primæ. Ma- *Gen. 3. c* ledicta terra in opere tuo. Et sequitur: Spinas & tribulo germinabit tibi. Et in hac terra semen etsi oriatur, non tamen consummatur, vnde subdit: *Et simul exorta spina*: scilicet cum semine: *suffocauerunt illud*, quia plus in cordibus proficiunt & crescunt cogitationes carnales, *Isa. 5. b* quàm spirituales, & eis præualent. Isaias: Super humum populi mei vepres & spinæ ascendent. Et hoc est quia *Prou. 14. d* non curant de spiritualibus. Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti. Et sequitur: Operuerant superficiem eius spinæ. Vnde spinę totum occupant, *Hier. 4. a* vt fructus cum eis nasci non possit. Et ideo dicitur: Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Quia sic- *Heb. 6. b* ut dicitur: Terra proferés spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consumatio in cóbustioné.

Quarta differentia terra est, quæ recipit & retinet, fouet, & fructum profert: ideo addit: *Et aliud cecidit in terram bonam* id est mentem docilem & benignam. De *Exod. 3. b* qua: Vidi afflictionem populi mei. Et sequitur: Et educam de terra illa in terram bonam, & spaciosam. Hæc est terra bona, quæ habet quatuor conditiones prædictas, *Hebr. 6. b* secundum illud: Terra sæpe venientem super se bibens imbrem, & germinans herbam opportunam illis, quibus colitur: accipiet benedictionem à Deo, secundum illud: *Ps. 84. a* Benedixisti Domine terram tuam. Hæc benedictio est in completione fructus, ideo additur: *Et ortum, fecit fructum centuplum*, idest, fructum perfectum. Et sic impletur illud: *Psal. eod. d* Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Et Genesis: Seuit Isaac in terra illa & inue- *Gen. 26. c* nit in ipso anno centuplum. Et hoc Matthæus expressius *Matt. 13. a* dicit, secundum tres gradus: Alia ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum: aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Et hoc secundum tres status continentiæ, vel tres gradus iustitiæ. Beatus vero Lucas tangit differentiam supremam in hac includens alias. Et nota quòd tres ponit terræ infructuosæ differentias, & vnam tantum bonam, quia secundum quòd *Matt. 22. b* dicitur: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Et propter *Mich. 7. a* ea conqueritur Dominus: Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Et ratio huius redditur, cum dicitur: Intrate per angustam por- *Matt. 7. b* tam, quia lata porta & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam?

Hæc dicens clamabat. Hic post congregationé multitudinis, & propositionem similitudinis, subiungitur tertio excitatio Apostolicæ solicitudinis. Circa huius autem excitationem quattuor introducuntur ab Euangelista, scilicet admonitio magistralis, interrogatio disciplinalis, prælectio familiaris, & reprobatio iudicialis. Primum excitat, secundum rectificat, tertium confortat, & quartum humiliat. Primo ergo quantum ad magistralis admonitionis solicitudinem excitantem dicitur: *Hæc dicens clamabat*, vt suo clamore excitaret auditorum attentio- *Ioan. 7. f* nem, sicut Ioannes dicit, quòd in nouissimo die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens: Siquis sitit, *Isa. 58. a* veniat ad me & bibat. Hoc est enim prædicatoris officium: Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam. & annuncia populo meo scelera eorum, vt ex ipso *Greg. homil. 15. in Euang.* modo dicendi excitet audientes, nec tantum ex modo dicendi sed etiam ex sensu verbi, propter quod adiungit: *Qui habet aures audiendi audiat*, Gregorius spiritua- *Beda to. 5. l. 3. in Luc. cap. 8.* liter hæc verba intelligit. Et Beda: Vbicumque hæc admonitio interponitur, mysticum esse quod dicitur, & attentius considerandum, ostenditur. Et hoc signat ipsa multiplicatio actus audiendi. Sicut Isaias: Auribus percipite, & audite vocem meam. Attendite & audite eloquium meum. Vnde ad hanc exhortationem potest di- *Isa. 58. a* cere vere intelligens illud: Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum. Et illud Iob: Au- *Iob 42. a* ditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. *Tres auscultationis gradus.* Et sic tangit audiendi vsum, quia tres sunt gradus. Primus in audiendo exterius: secundus in credendo: tertius vero in intelligendo.

Secundo quantum ad disciplinalem interrogationem rectificantem subditur: *Interrogabant autem eum discipuli eius*, vt scilicet dirigerentur ab eo, secundum illud: Qui *Eccl. 33. a* interrogationem manifestat, parabit verbum: & sic deprecatus exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit. Hoc autem dicitur, non quia statim interrogarent, sed quia ad verbum Christi conceperunt vo- *Mar. 4. b* luntatem interrogandi. Vnde Marcus: Et cum esset singularis interrogauerunt eum. Et quia interrogatio est de occultis & mysticis, ideo additur: *Quæ esset hæc parabola*, id est, quid significaret, vt per eius interpretationé posset intellectum capere, secundum illud: Audiens sapiens, *Prou. 1. a* sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam, & interpretationem. Et in Ec- *Eccl. 39. a* clesiastico: Sapiens occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur.

Scriptura regnũ Dei dicitur. Tertio quantum ad familiarem prælectionem con- *Matt. 21. d* fortantem, subditur: *Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei*, id est intelligentiã scripturæ, quæ regnum Dei dicitur, secundum illud: Auferetur à vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Dicitur autem scriptura regnũ Dei, quia ipsum prædicat, & osté- *Ioan. 5. f* dit, & promittit, & obedientem ipsi ad regnũ Dei perducit, secundũ illud: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt *Ioan. 5. f* vitam habeatis. De his autem dicit beatus Lucas specialiter & discretiue: *Vobis datum est*, quia ipsi ad hoc electi fuerunt. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à Patre meo nota feci vobis. Et signanter dicit datum, nó *Matt. 10. a* venditũ, vt gratiã cognoscamus. Gratis accepistis, gratis *Inf. 21. c* date. Datũ & non mutuatũ, infra: Ego enim dabo vobis os & sapientiã: cui non poterunt contradicere & resistere omnes aduersarij vestri. Datũ & non acquisitum: O- *Iac. 1. c* mne datũ optimũ & omne donum perfectum, desursum est descendens à Patre luminum. In hoc ergo quòd dicit eos familiariter prælectos, confortat eos ne deficiant ab *Inf. 12. d* inquirendo, infra: Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.

Quarto

Quarto vero quantum ad iudicialem reprobationem humiliantem, subiungit: *Ceteris autem in parabolis*, scilicet datum est nosse, quod potius est ignorare. In loquela enim labij, & in lingua altera loquetur ad populum istum. Et hoc facit iusto suo iudicio, quo non vult sancta communicare immundis, secundum illud: Nolite dare sanctum canibus, & cetera. Et propterea subdit: *Vt videntes non videant*. Vt, non est ibi causale, sed consecutiuũ, sicut dicitur: In iudiciũ ego in hunc mundũ veni, vt qui non vident, videãt: & qui vident cæci fiant. Et hoc iudicium prædictum est: Claudet Dominus oculos vestros: Prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati. Et nõ est contradictio in hoc quod dicit: *vt videntes non videant*, quia primum refertur ad visum exteriorem, secundum ad interiorem, secundum illud Isaiæ: Educ foras populum cæcum, & oculos habentem: surdum, & aures ei sunt. Et explicatur sequens clausula: Et audientes non intelligant. Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Vnde dicitur: Vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Et hoc factum est diuino iudicio, secundum illud: Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Et debet omnis se humiliare secundum quòd bidem dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim DEVS naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et hæc humilitas est opportuna & præambula ad intelligentiam mysteriorũ, quia dicitur: Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Isa. 28. c *Matt. 7. a* *Ioan. 9. g* *Isa. 29. c* *Isa. 43. b* *Isa. 6. c* *2. Cor. 3. d* *Roma. 11. c* *Ibidem.* *Matt. 11. d*

Est autem hæc parabola. Post quam præmissa est hæc instructio, parabolica in occultis mysteriis: sequitur secunda pars capituli, in qua describitur informatio Apostolica in apertis eloquijs. Hæc autem pars habet duas particulas, in quarum prima erudiuntur ad intellectum parabolæ: in secunda inuitantur ad communicationem doctrinæ, ibi: *Nemo autem lucernam accendens, &c.* Quantũ ad explicationem parabolæ attendendum, quòd primo explicat eam generaliter, deinde specialiter, ibi: *Qui autem secus viam*. Dicit ergo primo quasi generalem quandam intentionem parabolæ præmittens: *Est autem hæc parabola*, id est, hic est intellectus parabolæ. Vt posset dicere illud Ioannis: Hæc in Prouerbiis locutus sum vobis. *Semen est verbum Dei*: quia per illud renascimur, vt fiamus sancti, & diuini. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis. Iuxta hæc quattuor membra in parabola præmissa, quattuor distinguit auditorum genera. In quibus diuersimode suscipitur semen diuinorum eloquiorum. Ita quòd vnum semen accipit dispositionem, vt sit in aliis conculcatum, in aliis arefactum, in aliis suffocatum, & in aliis multiplicatum. Primo ergo quantum ad explicationem seminis conculcati, quod est verbum Domini in corde obliuioso: dicit: *Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt*. Quod non refertur ad semen susceptum, sed ad personas recipientes semen, quia & ipsi dicuntur semen, secundum illud: Seminabo domum Israel & domum Iuda, semine hominum, & semine iumentorum, idest, perfectorum & imperfectorum. Illi ergo qui audiunt semen sunt, sed ideo infructuosi, quia non retinent, propter quod addit: *Deinde venit diabolus*, scilicet per suggestionem. *Et tollit verbum de corde eorum*, idest de recordatione. Et hoc signatum fuit in libro Iudicum, vbi dicitur: Cumque seuisset Israel, ascendebat Madian & Amalech. Sequitur: Sicut erant in herbis cuncta vastabant. Vnde ipse libenter destruit principia bonitatis. Et quia nostræ saluti insidiatur, adiungit: *Ne credentes salui fiant*, sicut enim scriptum est: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Ipse autem nihil quærit nisi damnationem nostram tamquam iam damnatus. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.

Ioan. 16. c *Iac. 1. c* *Hier. 31. c* *Iudic. 6. a* *Marc. 16. c* *Apoc. 12. c*

Secundo quantum ad explicationem seminis arefacti in corde desidioso, subditur: *Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum*. Et hoc quidem est laudabile secundum illud: Susceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie scrutantes Scripturas. Sed tamen in hoc sunt reprehensibiles, quia non fouent, nec volunt laborare. Ideo subdit: *Et hi radices non habent*, idest firmitatem charitatis, de qua Apostolus: In charitate radicati & fundati: sed potius Amorem libidinosum siue adulterinum. & ideo non proficiunt. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Quia: Radix eorum exiccata est, fructum nequaquam facient, Et quòd isti non habeant radices confirmatas, ostendit cum ait: *Qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt*, scilicet à Deo, secundum illud: Recessit à DEO salutari suo. Sed hoc competit huiusmodi desidioso, secundum illud: Quàm aspera est nimium sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Sed sicut dicitur: Væ eis, quoniam recesserunt à me. Diuersum dicit Iob: Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Et ideo hortatur: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.

Act. 17. c *Ephes. 3. d* *Sap. 4. a* *Osee 9. d* *Deut. 32. e* *Eccli. 6. c* *Osee 7. d* *Iob 27. a* *Eccl. 2. a*

Tertio autem quantum ad expositionem seminis suffocati in corde negocioso, subditur: *Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt*, idest, illi signantur per illud. Et nota quòd auditus attribuitur omnibus, vt nullus se possit excusare. Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines omnis terræ verba eorum. Sed tamen non omnes faciunt fructum spiritualem, quia impediuntur à curis carnalibus. Ideo subditur: *Et à sollicitudinibus*, scilicet intra. *Et diuitijs*, scilicet extra. *Et voluptatibus vitæ*, scilicet infra. In quo tangitur triplex bonum commutabile scilicet interius, exterius, inferius. *Euntes suffocantur*, idest, vitam spiritualem perdunt: quia secundum quòd dicitur: Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Ideo merito suffocari dicuntur. Et ideo perdendo vitam interiorem, perdit per consequens efficaciam exteriorem. Et ideo subditur: *Et non referunt fructum*. Scribitur enim: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Quia sicut dicitur: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Et ad Romanos: Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? quasi dicat, nullum. Vnde merito diuitiæ & voluptates comparantur spinis, tum quia fructum non afferunt, tum quia fructum impediunt, tum etiam, quia habentem affligunt, secundum illud: Peccatori autem dedit afflictionem & curam superfluam. vt addat & congreget, & tradat ei qui placuit Deo. Sed & hoc vanitas est & cassa sollicitudo mentis: Dulcis est somnus operanti, siue parum siue multum comedat: saturitas autem diuitis non sinit eum dormire. Vnde quasi super spinas iacet, propter quod dicit Beda: Diuitiæ etsi delectare videantur, tamen possessoribus suis spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, quæ auide quæruntur & sollicite seruantur.

Rom. 10. d *1. Tim. 6. b* *Eccl. 5. b* *Psal. 75. a* *Rom. 6. d* Diuitiæ, & voluptates cum spinis cõparantur *Eccli. 2. d* *Eccl. 5. b* *Beda to. 5. l. 3. in c. 8. Lucæ.*

Quarto quantum ad interpretationẽ seminis multiplicati in corde fructuoso, additur: *Quod autem in bonam terram*, scilicet cecidit. Terra, quam circumiuimus, valde bona est. *Hi sunt qui in corde bono*, quo ad cognitiuam: Cor boni consilij statue tecum. Et in Ecclesiastico: Sapiens cor & intelligibile, abstinebit se à peccatis. *Et optimo*. Quo ad affectiuam dicitur: Optimum est, gratia stabilire cor. *Audientes verbum retinent*, quo ad memoratiuam. Prouerbiorum: Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodiat.

Num. 14. b *Eccl. 37. c* *Eccl. 3. d* *Hebr. 13. b* *Prou. 3. a*

Isa. 30. e diat: *Et fructum afferunt*, quam ad operatiuam. Dabitur pluuia femini tuo, vbicumque feminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. *In patientia*, quo ad paſſionem paſſiuam & ſupportatiuam: Iac. 1. a in qua eſt conſummatio meriti boni. Patientia opus Iac. 5. b perfectum habeat: vt ſitis perfecti & integri, in nullo deficientes. Vnde ipſa eſt quæ perducit ad fructum: Ecce, agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter Hebr. 10. g ferens, donec accipiat temporaneum & ſerotinum. Et ad Hebræos: Patientia enim vobis neceſſaria eſt, vt Hebr. 12. c voluntatem DEI facientes, reportetis promiſſionem. Iterum: Omnis diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ. Ad iſtius tamen ſeminis explanationis euidentiorem manifeſtationem, notandum quòd ſemen eſt verbum Dei. Pri- B Ioan. 8. d mo, quia tenet rationem principij actiui: Principium Matt. 13. e qui & loquor vobis. Et Matthæus: Qui ſeminat bonum ſemen, eſt filius hominis, qui ſcilicet eſt principium omnis boni. Secundo, quia tenet rationem principij propagatiui: Pater meus vſque modo operatur: & ego Ioan. 5. c operor. Ideo Marcus dicit: Sic eſt regnum Dei, quem- Mar. 4. c admodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat, exurgat nocte, ac die, & cetera. Germinet terra Geneſ. 1. b herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum, &c. Tertio, quia tenet rationem principij multiplicatiui. Ioannes: Niſi granum frumen- Ioan. 12. d ti cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert: Inſipiens, tu quod ſeminas nõ viuificatur, niſi prius mo- 1. Cor. 15. e riatur. Huiuſmodi autem ſemen eſt Verbum Dei increa- C tum, vt inſpiratum, vt incarnatum, vt prædicatum, & vt exemplatum.

Nemo autem lucernam accendens, &c. Poſtquam erudití ſunt Apoſtoli ad intellectum parabolæ, hic ſecundo inuitantur ad communicationem doctrinæ ad quam inuitantur Apoſtoli quadrupliciter. Primo congruitate generalis exempli: ſecundo neceſſitate ſuperni iudicij, Inf. eod. c ibi: *Non eſt enim occultum, &c.* Tertio vtilitate proprij meriti, ibi: *Videte ergo quid audiatis, &c.* Quarto immutabilitate diuini beneplaciti, ibi: *Venerunt autem ad illum, & cetera.* Circa congruitatem generalis exempli, duo ſunt attendenda. Primum eſt diſſonantia in oppoſito, ſed conuenientia in propoſito. Primo quantum ergo ad diſſonantiam in oppoſito, dicitur: *Nemo autem lucernam accendens* Lucerna eſt Verbum Dei, iuxta illud: D Prou. 4. c Mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio Pſal. 118. diſciplinæ. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. Tunc enim lucerna accenditur, quando cordi humano intelligentia diuini verbi tribuitur. Ioan. 5. f Vnde dicitur: ille erat lucerna ardens & lucens. *Operit eam vaſe.* Lucerna hæc non eſt operienda vaſe carnalis im- Oſea 8. b munditiæ. Oſeas: Iſrael nunc factus eſt in nationibus, quaſi vas immundum. Sed non eſt tale vas, Paulus, de Actor. 9. c quo: Vas electionis eſt mihi iſte, vt portem nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Iſrael: hoc fuit vas apertum quod illuminauit mundum. In Eccleſiaſti- Eccl. 43. d co: Sol in aſpectu annuncians in exitu vas admirabile, opus excelſi. *Aut ſubtus lectum ponit.* Per lectum autem Prou. 16. b accidia deſignatur. Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piget in lectulo ſuo. Hinc eſt quòd reprehenditur ſer- E uus ille, qui abſcondit pecuniã Domini ſui. Contra illud: Mat. 25. b Perde pecuniam propter fratrem, & amicum: & non abſ- Eccl. 29. b condas illam ſub lapide in perditionem. Vult ergo dicere quòd ſicut inconueniens eſt, lucernam accenſam abſcondere ſub vaſe vel lecto, ſic etiam diuinam intelligentiam occultare. Et hoc eſt quod dicitur: Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſq;? Meli- Eccl. 20. d or eſt qui celat inſipientiam ſuam, quam homo qui abſcondit ſapientiam ſuam. Hoc autem intelligitur, quando Pſal. 118. habet tempus & locum. Nam in Pſalmo dicitur: In cor- Pſal. 38. a de meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Et alibi: Poſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum me: obmutui, & humiliatus ſum.

Secundo vero quantum ad congruitatem in propoſito, ſubiungit: *Sed ſupra candelabrum ponit.* Quantũ ad apparitionem virtutis. *Vt intrantes videant lumen.* Per apertionem veritatis, ſecundum illud: Sic luceat lux veſtra Matt. 5. b coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. Et ad Philippen- Phil. 2. b ſes: Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Illud autem lumen non vident, niſi qui per fidem intrant. Quia Iſaias ſecundum ſeptua- Ioan. 7. b ginta dicit: Niſi credideritis, non intelligetis. Et de hoc fidei ingreſſu dicitur: Ego ſum oſtium: per me ſi Ioan. 10. b quis introierit, ſaluabitur, introierit ſcilicet per fidem: quia qui crediderit, ſaluus erit. Iſti intrantes per fidem, mediante doctrina Sanctorum, perueniunt ad intelligentiam ſacramentorum, ſecundum illud: Illuminans Pſa. 75. a tu mirabiliter à montibus æternis: turbati ſunt omnes inſipientes corde. Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, Dan. 12. b ſunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Ideo Dominus dicebat diſcipulis: Quod dico vobis in tenebris, di- Matt. 10. b cite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.

Non eſt enim occultum. Hic ſecundo inuitat eoſdem ad communicationem doctrinæ, neceſſitate ſuperni iudicij dupliciter, tum propter futuram manifeſtationem omnis boni, tum propter futuram reuelationem omnis mali. Primo ergo quantum ad futuram manifeſtationem omnis boni, dicitur: *Non eſt enim occultum*, ſcilicet bonum, *quod non manifeſtetur*, ſcilicet per futurum iudicium. Vnde: Omnes enim nos manifeſtari opor- 2. Cor. 5. b tet ante tribunal Chriſti: vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Hoc autem erit in iudicio, de quo dicitur, quòd illuminabit abſcondita tenebratum, & manifeſtabit conſilia cor- 1. Cor. 4. b dium, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Et hoc, quia lux habet proprietatem manifeſtatiuam, ſecundum illud: Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manife- Epheſ. 5. c ſtantur. Vnde etiam bona veritas fidei & morum, tanquam lux quærit manifeſtari non occultari, ſecundum illud: Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manife- Ioan. 3. c ſtentur opera eius: quia in Deo ſunt facta. Et hoc fiet potiſſime in iudicio, quando lux illa manifeſtabitur. Qui ſedes ſuper Cherubin manifeſtare. Et rurſus: Deus ma- Pſal. 79. a nifeſte veniet, Deus noſter, & non ſilebit.

Secundo vero quantum ad reuelationem omnis mali, dicitur: *Nec abſconditum*, ſcilicet peccatum vel malum, quod homo libenter abſcondit, ſecundum illud: Si abſcondi quaſi homo peccatum meum. Et ſequitur: Quis Iob. 31. d mihi tribuat auditorem, vt deſiderium meum audiat Omnipotens? *Quod non cognoſcatur, & in palam veniat*, ideſt, in iudicio, ſecundum illud: Qui operit odium Prou. 26. d fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. Vnde Eccli. 1. b in Eccleſiaſtico: Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, & non ſcandalizeris in labijs tuis. Et ſequitur: Ne forte reuelet Deus abſconſa tua, & in medio ſynagogæ elidat te, & cetera. Quia ſicut dicitur: Auris ze- Sap. 1. b li audit omnia, & tumultus murmurationum non abſconditur. Ipſe enim eſt qui reuelat profunda & abſcondita, & nouit in tenebris conſtituta, &c. Quia ergo omnia oportet manifeſtari, ſtultum eſt ad tempus abſcondere, ac per hoc neceſſe eſt doctrinam acceptam alijs aperire.

Videte ergo quid audiatis, & cetera. Hic tertio inuitantur Apoſtoli ad idem, vtilitate proprij meriti. Et hoc quia eius habitus facit opulentum, priuatio vero reddit egenum. Prędicanda eſt ergo diuina doctrina. Primo, quia habitus documenti perducit ad opulentiam, propter quod dicit:

Videte ergo quid audiatis. Beda: Vt in veſtro pectore ſuſ- Beda in 5. l. 3. in c. 8. Luca. cipiatis, & continuo ruminetis, & alieno auditui eructare ſufficiatis, quaſi dicat: Non audiatis verba eruditionis diuinæ negligenter, vt non curetis: ſed diligenter, vt abundetis, & alijs tribuatis. Vnde & ſubdit: *Qui enim habet, dabitur illi*, id eſt, qui enim habet effectum, & facultatem proficiendi, dabit ei DEVS intelle-

ctum,

Sap.7.a ctum,& facultatem docendi. Vnde in sapientia: Optaui, A & datus est mihi sensus,& inuocaui:& venit in me spiritus sapientiæ. Et sequitur: Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa. Vnde si quis vult quod detur abundanter, debet & ipse dare de eo quod habet, libenter. Date, & dabitur vobis, scilicet donum sapientiæ, secundum illud: Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, &c. Vnde nulli datur sapientiæ donum, nisi habeat desiderium. Omnes sitientes venite ad aquas:& qui non habetis argentum, properate, &c.

Sup.6.f Iac.1.a

Secundo vero per contrarium, quia ipsius priuatio ducit inopiam. Vnde adiungit: *Et quicumque non habet*, affectum scilicet diuinæ doctrinæ in corde. *Etiam quod putat se habere*, per tumorem superbiæ, *auferetur ab illo*, scilicet per rigorem diuinæ sententiæ. Auferte ab illo mnã, B & date illi qui decẽ mnas habet. Et Matthæus: Auferetur à vobis regnũ, scilicet sacræ scripturæ, & dabitur genti facienti fructus eius. Ex quo colligitur quod nullus potest peruenire ad plenitudinem diuinæ sapientiæ, nisi habeat promptitudinem doctrinæ communicandæ, vt sapientia: Quid est autem sapientia, & quemadmodum facta sit, referam, & non abscondam à vobis sacramenta Dei. Et sequitur: Et non præteribo veritatem: neque quidem cum inuidia tabescente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps Sapientiæ, scilicet Dei.

Isa.55.a Inf.19.a Mat.21.d

Sap.6.d

Venerunt autem ad illum mater, &c. Hic quarto inuitat Apostolos ad doctrinam communicandam ex imitatione Magistri sui, scilicet Christi, qui prætulit affectum docendi affectui parentali. Vnde duo hic introducuntur: primum est requisitio propinquorum: secundum C vero prælectio discipulorum. Primo ergo quantum ad parentum requisitionem, dicitur: *Venerunt autem ad illum mater & fratres eius*, ad quos debet specialis affectus haberi: ad matrem quidem, quoniam dicitur: Honora patrem tuum, & matrem tuam, &c. Et Tobias: Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Ad fratres, idest, propinquos & cognatos. In Leuitico dicitur: Diliges amicum tuum sicut teipsum. Horum igitur quibus debetur præcipua affectio, introducitur requisitio, sed non poterant pertingere per seipsos. Vnde additur: *Et non poterant adire eum præ turba*, Et ideo requirebant per nuncium, propter quod additur: *Et nunciatum est illi, mater tua & fratres tui*, quibus multam debes affectionem, ratione propinquitatis, *stant foris volentes te videre*, per affectum charitatis. Et sic efficaciter requiri- D tur, vt ad propinquos transeat, vel exeat, tum propter naturam agnoscendam, tum propter charitatem rependendam. Super hoc autem dicit glossa, quod hic tergiuersando nunciatum est Christo, vt sciretur si doctrinam relinqueret, propter humanum quem erga matrem & fratres haberet affectum. Sciebãt enim illud esse verum quod dicitur: Nemo vmquam carnem suam odio habuit. Et sic volebant experiri quid amplius acceptaret, vtrum affectionem parentum, an eruditionem discipulorum.

Exo.20.c Tob.4.a Leu.19.c

Gloss. in ca. 12. Matt. sui finem. to. Eph.5.g

Secundo vero quantum ad discipulorum prælectionem, subdit: *Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt & faciunt.* In quo ostendit quod magis discipulorum eruditionem, quam parentum affectionem:& quod magis acceptabat discipulos quam propinquos. Et quod magis acceptat affe- E ctum doctorum ad discipulos, quam parentum ad filios. Et nota quod propter parentum affectum, & indigentiam, & requisitionem, non debet doctor intermittere eruditionem doctrinæ, in quo magis inuitat facto, quam supra inuitauerit verbo. Et nota quod auditores vocat matres, in quantum per documentum alios generant, secundum illud: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Fratres vocat, in quantum per verbum generantur, & filij Dei fiunt, secundum illud: Narrabo nomen tuum fratribus meis,& cet. Et Hebræos: Non confunditur fratres eos vocare: qui enim verbum Dei suscipiunt, illi inseruntur tam-

Gal.4.a

Psal.21.c Heb.2.a

quam stipiti radicali, & per consequens rigantur per humorem Spiritus sancti,& ideo efficiuntur filij Dei viui, secundum illud: Quoniam autem estis filij, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, &c. Gal.4.a Et ideo quantum præest spiritus carni, & gratia naturæ, & diuina humanis, & æterna caducis, tantum præfertur generatio spiritualis, *quæ est per verbum vitæ*, generationi carnali,& ideo huic præferenda est. Nam propter illam verus prædicator plus afficitur ad filios generatos per prædicationem, quam ad parentes carnales. Quod patet, quia Apostoli pro eis confirmandis effuderunt sanguinem proprium, sicut etiam Christus fecerat, qui est Magister omnium. Et quoniam illi soli semen verbi recte suscipiunt, qui audita exequuntur: ideo recte additur: *qui Verbum Dei audiunt & faciunt*: Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Et Iacobus: Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. Tales enim præfert Christus parentali cognationi suæ infra, vbi dicitur: Beatus venter qui te portauit,& vbera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimmo, Beati qui adiunt Verbum Dei & custodiunt illud. Hoc autem dicit, non quia matrem contemnat, cum illam præ omnibus dilexerit, sed vt exemplo ostendat quod præcipit infra: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem,& vxorem,& filios, & fratres & sorores: *adiungitur*: Non potest meus esse discipulus.

Rom.2.b Iac.1.d Inf.11.d Inf.14.f

Factum est autem in vna dierum: & ipse ascendit, & cet. Post instructionem parabolicam in occultis mysteriis, & informationem Apostolicam in apertis eloquiis, subdit hic Euangelista more suo confirmationem authenticam in expressis miraculis. Introducuntur autem in hac parte tria signa miraculorum, vt in ore trium testium stet omne verbum, & vt ostendatur Christus Dominus vniuersorum. Primum est in sedatione tempestatis, ex quo ostenditur Dominus super creaturam corporalem: secundum est in expulsione dæmoniacæ legionis, ex quo ostenditur Dominus super spiritualem, ibi: *Et nauigauerunt ad regionem, &c.* tertium est in restitutione vitæ, & sanitatis, ex quo ostenditur Dominus super composita ex vtraque, ibi: *Factum est autem, &c.* Circa primum miraculi genus, quod est in sedatione tempestatis, quattuor introducuntur ab Euangelista ad eius explicationem perfectam. Primum est occasio præcedens: secundum opportunitas imminens: tertium est potestas efficiens: quartum est vtilitas consequens. Occasio præcedens fuit transitus maris: opportunitas imminens, impetus tempestatis: potestas efficiens, virtus diuinitatis: Vtilitas consequens, est profectus nostræ credulitatis Primo ergo introducitur ab Euangelista transitus maris: secundo impetus tempestatis, ibi: *Et nauigantibus illis, &c.* tertio virtus diuinitatis, ibi: *At ille surgens*, quarto profectus nostræ credulitatis, ibi: *Dixit autem illis, Vbi est, &c.* Circa primum notandum quod duo introducit Euangelista. Primum est ascensus nauiculæ: secundum est transitus stagni. Primo ergo quantum ad ascensionem nauiculæ, dicitur.

Diuisio.

Factum est autem in vna dierum: & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius, vt scilicet per eius obsequiũ veheretur. Iuxta illud: Exiguo ligno credunt homines animas suas. Et nota quod Christus ascendit cum discipulis in nauiculam, vt ostendat se eis esse similem in natura & indigentia, secundum illud: Debuit per omnia fratribus similari. Et ad Philippenses: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Discipuli ascenderunt cum Christo, vt ostendatur perfectio comitatus, quia numquam deserebant Magistrum, sicut Eliseus Magistro suo Eliæ dixit: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Vnde in persona talium, dicebat Iob: Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & non declinaui ex ea. Non erant de illis qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: & ideo ad veritatis sapientiam nunquam attingunt.

Sap.14.a Heb.2.d Phil.2.b 4.Reg.2.a Iob.23.c Sup.8.d.b

Secundo vero, quantum ad transitum stagni subdit: *Et ait ad illos. Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt,* A scilicet vt transfretarent, & vltra fretum, siue mare irent: quia aqua illa, sicut habitum est, & mare & stagnum appellabatur. Sap.5.a Ideo autē voluit Dominus quod discipuli eius transfretarent cum eo: vt miracula eius eis apparerent: Qui descendunt mare in nauibus. Et sequitur: Ipsi Psal.106.c viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Vel ideo voluit vt secum ascenderent, vt ostenderet quod non possunt peruenire ad portum salutis, nisi Sap.14.a per mare tribulationis præsentis. Vnde sapiens: Transeuntes Psal.65.c mare, per ratem liberati sunt. Psalmus: Transiuimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. Act.14.d Quia secundum quod dicitur: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

B *Et nauigantibus illis, &c.* Hic secundo describitur impetus tempestatis cum importunitate periculi, & cum opportunitate refugij. Primo quantum ad importunitatem periculi emergentis, Christo dormiente, dicitur: Eccl.43.c *Et nauigantibus illis, obdormiuit.* Et ipso dormiente periculum incurrerunt in nauigando, iuxta illud: Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. Ideo subditur periculum: *Et descendit procella venti in stagnum, & complebantur, & periclitabantur,* idest, procella venti venit, & exagitabat stagnum, Marc.4.d & implebat nauem aquis, iuxta illud: Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt Iona.1.a impleretur nauis. Et hoc factum est diuina dispositione, sicut de Iona dicitur. Facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Vnde sicut nauis illa, propter Ionam fugientem à facie Domini, erat in periculo, sic & ista propter præsentiam proditoris, C secundum Glossa in hunc locum to.5. quod Ambrosius dicit: Merito turbabatur nauis, in qua proditor erat, cum bonis: & qui suis meritis firmi erant, turbabantur alienis.

Secundo quantum ad opportunitatē refugij succurrentis, Christo euigilante, subditur: *Accedentes autem suscitauerunt eum,* Psal.77.g vt scilicet per eius vigiliam obtinerent remedium, qui in eius dormitione incurrerant periculum: Et excitatus est tamquam dormiens Dominus. Suscitauerunt Iob.9.a autem eum non ex animi audacia, sed ex indigentia patrocinij. Vnde additur: *Dicentes, Præceptor, perimus.* In Psal.88.b quo allegant Christo potentiam, & suam indigentiam. Christi potentiam in hoc, quod aiunt, *Præceptor.* Iob: Sap.14.a Præcipit soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo. Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus D maris. Et in Psalmo: Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Et Sapiens: Dedisti in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam. 2.Pet.3.c Suam indigentiam allegant in hoc, quod dicunt: *perimus,* cum tamen tu non vis aliquem perire: Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed Ioan.10.c omnes ad pœnitentiam reuerti: & maxime prædestinatos. Vnde: Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam Ioan.17.b do eis: & non peribunt in æternum. Et iterum: Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.

At ille surgens increpauit ventum. Hic tertio describitur virtus diuinitatis, vt præcipiens verbo, & vt perficiens facto. Primo ergo quantum ad præceptum in verbo, dicitur. E

At ille surgens increpauit ventum & tempestatem aquæ. In qua increpatione intelligitur maiestatis imperium super Mat.8.c vtrumque. Vnde dicitur: Imperauit ventis & mari, & Mar.4.d facta est tranquillitas magna. Et dicitur quod dixit mari: Iob.38.b Tace, obmutesce. Et in hoc ostendit se esse illum, qui fecit mare. Iob: Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem & ostia. Et dixi, hucusque venies, & non Nahū.1.a procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Et Nahum: Dominus in tempestate & turbine. Sequitur: Increpans mare, & exiccans illud: & omnia flumina ad desertum deducens.

Secundo vero quantum ad effectum in opere subditur: *Et cessauit, & facta est tranquillitas,* cessauit scilicet ventus. In sermone eius siluit ventus, quia Psalmista dicit: Ecc.43.c Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: quæ Psal.148.b faciunt verbum eius. Et sic apparet quod ipse est ille ad quem dicitur: Tob.3.b Domine non delectaris in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillum facis. Et sic verum est in Christo, quod in psalmo dicitur: Dixit, & Psal.106.c stetit spiritus procellæ.

Dixit autem illis, &c. Hic quarto determinatur profectus nostræ credulitatis dupliciter, scilicet quantum ad cognitionem in corde, & quantum ad confessionem in ore. Primo ergo quantum ad cognitionem cordis, procedentis ab hæsitatione dubietatis ad certitudinem credulitatis, dicitur: *Dixit autem illis: Vbi est fides vestra?* Quod quidem dicit increpando dubietatem, & suadendo fidei firmitatem, quasi dicat: Quare dubitastis mergi & periclitari? Mat.14.d iuxta quod dixit Petro: Modicæ fidei, quare dubitasti? Heb.11.e Nam dicitur: Fide filij Israel transierunt mare rubrum, tamquam per aridam terram. Ideo autem discipulos arguit de pusillanimitate, vt excitaret eos, viso miraculo, ad firmitatem fidei, per quam resiliant in propriā paruitatem, & admirentur diuinam immensitatem. Vnde subditur: *Qui timentes mirati sunt.* Iam enim cognoscebant suam paruitatem, in quam resiliebant per timorem & diuinam immensitatem, in quam excedebant per admirationem: Hier.10.a Quis non timebat te ô rex gentium? Tuum est enim decus inter cunctos sapientes. Et iterum: Me ergo non timebitis, ait Dominus? Sequitur: Hier.5.e Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit. Subiungitur: Et intumescent fluctus eius, & non transibunt illud. Et quia timorem maiestatis concomitatur admiratio potestatis, ideo dicitur: *Mirati sunt.* Ecc.11.b Mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deum, Eccl.43.d quia terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.

Secundo vero quantum ad confessionem oris subditur: *ad inuicem dicentes: Quis, putas, hic est?* quasi dicant, nullus est huic similis: Quis similis tui in fortibus Domine? Exod.15.b Quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia? Et rationem reddunt de eius potentia: *Quia & ventis, & mari imperat,* per potentiam ineffabilem. *Et obediunt ei,* per reuerentiam admirabilem: Iob.28.d Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura, quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis sonantibus. Eccl.39.c Et sic verificatū est illud: In verbo eius stetit aqua sicut congeries. Iste ergo est ille de quo in Iob dicitur: Iob 38.a Quis conclusit ostiis mare? Ex quo enim mare & venti obediunt ei, nulla resistere possunt. In Ecclesiastico: Ecc.42.a In omni necessitate omnia obaudiunt ei. Vnde Beda in glossa: Beda to. 5. lib.3.c.8. Luc. Nota quod omnis creatura sentit Creatorem, quia maiestati Conditoris sunt sensibilia quæ apud nos sunt insensibilia.

Spiritualis sensus. Spiritualiter autē exprimitur hic liberatio animæ pœnitentis à tentatione diaboli per gratiam Christi. Vnde tria hic sunt spiritualiter attendenda. Primum est animæ conuersio quæ designatur in ascensu nauiculæ: secundū est tentatio quæ designatur in impetu procellæ: tertiū est animæ cōsolatio quæ designatur in sedatione tēpestatis.

Circa ascensum nauiculæ designātem conuersionem animæ, tria attendenda sunt, primo Christi exemplum, Mich.2.d quia prior ascendit: Ascendet pandens iter ante eos. Act.1.a Quia: Cœpit Iesus facere & docere. Et hoc est quod dicit Ambrosius: Christus relictis parentibus nauem crucis ascendit, vt doceat nos, relicto amore carnali cum ipso crucifigi. In figura huius dicitur quod Iudas videns 1.Mac.5.a populum trepidantem ad transfretandum torrentem transfretauit priore, & omnis populus post eum. Secundo Christi consilium, quia discipulos inuitauit vt secum transirent. Transite ad me omnes qui concupiscitis Eccl.24.c me, scilicet ex hoc mundo, qui nō est nisi transitus quidam: Vt transeat ex hoc mundo ad patrē. Et ad Hebræos. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram Ioan.13.a inquirimus. Beatus qui sic transit per bona temporalia Heb.13.c vt non amittat æterna. Quia: Transeuntes mare, per ratem Sap.14.a liberati sunt. Tertio vero Christi consortium, quia

simul cum ipsis in naui transierunt. Isa.43.a Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Psal.90.d In Psalmo: Cum ipso sum in tribulatione. Mat.28.d Et Matthæus: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi.

Circa impetum procellæ in quo designatur tentatio animæ, tria sunt attendenda. Primum est obdormitio Christi: quod quidem est quando Christi amor & memoria torpescit in corde, nam in se non obdormiuit. Psa.120.a In Psalmo: Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel: sed in nobis ideo dicitur: Matt.26.d Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. 1.Pet.5.b Et Petrus: Sobrij estote, & vigilate, &c. 1.Thes.5.b Et: Non dormiamus sicut & ceteri, sed vigilemus & sobrij simus: qui enim dormiunt, nocte dormiunt. Secundum est descensus procellæ venti, in quo designatur tentatio diaboli. Ezech.1.a Ventus turbinis veniebat ab Aquilone. B Hic est ventus vehemens à regione deserti, Iob.1.d qui concussit quattuor angulos domus id est quattuor mentis affectus, Eccl.43.c de quo Iob: Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Tertium est periclitatio nauis impulsæ: quæ designat perturbationem animæ. Aqua enim ingrediens in nauiculam est perturbatio intrans in animam. Et tunc imminet periculum. Psa.68.a Vnde in Psalmo: saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Thr.3.f Et in Threnis: Inundauerunt aquæ super caput meum: Dixi, Perij.

Circa consolationem animæ tria sunt attendenda. Primum est oratio in Christi excitatione, quod fit per orationem. Luc.11.a Quis vestrum habet amicum, &c. Isa.64.a Et Isaias: Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te: Secundum est mentis deuotio in tranquillitate. Tob.3.d C Tobias dicit: Non delectaris in perditionib. nostris, quia post tempestatem, tranquillum facis: & post lacrymationem & fletum, exultationem infundis. Sap.12.c Et sapientia: Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudica. Exod.15.a Et sequitur: Subest enim tibi, cum volueris, posse. Tertium est Dei honorificentia in hoc quod Deum venerantur, & timent, & confitentur, sicut Moyses post liberationem Israelis ab Ægyptiis cecinit canticum Domino. Psa.49.c De his tribus dicitur in Psalmo: Inuocat me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Et sic patet quo modo hic spiritualiter denotatur transitus animæ pœnitentis.

Et nauigauerunt ad regionem, &c. Postquam primo ostendit Euangelista, Christum habere dominium super creaturam corporalem: D hic secundo ostendit habere dominium super creaturam spiritualem in expulsione admirabili dæmoniacæ legionis. Vnde intendit in hac parte Euangelista explicare mirabilem liberationem dæmoniaci factam per virtutem Christi. Ad huius autem miraculi explicationem quattuor introducuntur. Primum est violentia dæmonis obsidentis: secundum est omnipotentia Dei liberantis, quod notatur ibi: *Et rogauerunt illum ne imperaret illis, &c.* Tertium est reuerentia populi occurrentis, ibi: *Quod vt viderunt factum, qui pascebant, &c.* Quartum est beneuolentia curati obtemperantis, ibi: *Et rogauit illum vir, à quo dæmonia exierant, &c.* violentia autem diaboli obsidentis ostenditur ex quattuor, scilicet ex fremitu furoris, ex strepitu clamoris, ex impetu fortitudinis, & ex comitatu multitudinis. Primo ergo quantum ad fremitum furoris in dæmoniaco E occurrente Domino applicanti dicitur: *Et nauigauerunt ad regionem Gerasenorum.* Beda to.5. lib.3. in c.8. Lucæ. Gerasa autem, vt dicit Beda, ciuitas est Arabiæ. In quo ostenditur quod post miracula facta circa Iudæos, diuina dispensatio hic requirit vt fiant in gentibus. Act.13.g Iuxta quod dicitur: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes: quasi in contemptu rebellium, vnde addit: *quæ est contra Galilæam,* quæ scilicet refertur ad ciuitatem intellectam per illam gentem, quæ scilicet est Gerasa. Illuc nauigauit, vt virtutem potentiæ per miracula ostenderet, & ad se traheret in tempore. Glossa in c. Interpretatur namque Gerasa, vt dicit Glossa, aduena: & ideo de-

A signat gentes secundum illud: 8.Mat.10.5. Ephe.2.b,c Memores estote, quod aliquando vos eratis gentes in carne. Et sequitur: Eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine Christi. Vnde in hoc patet, quod idem Dominus omnium, Diues in omnes qui inuocant illum. Iocl.2.g Omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Ideo additur: *Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam,* vt sicut mirabilia fecerat in mari, ita & in terra faceret. Et per hoc apparet quod ipse est ille de quo Psalmista dicit: Psal.134.b Omnia quæcumq; voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et hoc ostendit in viro isto qui B merito dicitur vir quidam, singularis passionis, qui notabilis erat persona, & notabiliter & miserabiliter obsessus. Et ideo licet duo occurrerent, secundum quod dicit Matthæus: Mat.8.d Lucas tamen non commemorat nisi occursum vnius, cuius notabilem vexationem determinat ex temporis diuturnitate. Vnde ait: *Qui habebat dæmonium iam temporibus multis*, id quod iam sibi eum vendicauerat in possessionem, adeo vt posset dici de eo illud Isaiæ: Isa.34.d Erit cubile draconum, & pascua struthionum. Et occurrent dæmonia, onocentaurus, & pilolosus clamabit alter ad alterum. Hoc dicitur de plene à diabolo possessis. Aggrauatur etiam ex habitus deformitate, vnde additur: *Et vestimento non induebatur.* Quod erat valde deforme, iuxta quod comminatur Dominus: Ezec.16.c Denudabunt te vestimentis tuis, vt auferant vasa decoris tui. Et C in hoc apparet fremitus dæmonis, qui non tantum vexabat corporis membra, sed etiam laniabat vestimenta, sicut de illo dicitur: Act.19.c Cum inualuisset dæmonium pessimum contra duos filios Sceuæ, principis sacerdotum, nudi & vulnerati effugerunt de domo. Iob.30.a Aggrauatur etiam ex loci horribilitate, ideo addit: *Neque in domo manebat, sed in monumentis,* vbi est locus valde horribilis. Et talia loca quærunt principes tenebrarum: Psal.67.b In desertis habitauit torrentium, & in cauernis terræ: & ab his eripit Dominus, secundum illud: Qui [illegible]ucit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

Secundo quantum ad strepitum clamoris in dæmone vociferante, Domino præcipiente, subditur: *Is vt vidit Iesum, procidit ante illum.* D Et sic verificatur illud: Psal.75.b Coram illo procident Æthiopes, &c. Isa.60.c Et illud: Adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi: Ph.l.2.b vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Hoc autem non faciebat humilitate deuotionis, sed cum murmure & strepitu clamoris. Et ideo addit: *Exclamans voce magna dixit, quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi?* Ecce quod non exhibebat reuerentiam ex amore, sed magis abhorrebat præsentiam, exiens cum clamore: per quem ostendit gemitum, & dolorem in corde secundum illud Isaiæ: Isa.65.c Clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Ideo autem clamat, & dolet de eius præsentia quia nulla erat ipsius cum Christo conuenientia: 2.Cor.6.c Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Ecc.13.c E In Ecclesiastico: Sicut communicabit lupus agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ communicatio sancto homini ad canem? Et nota quod in hac confessione duplicem elidit errorem: vnum Iudæorum qui dicebant Christum habere dæmonium: Ioan.8.f & in Beelzebub principe dæmoniorum eiicere dæmonia. Mat.12.b Vnde Beda: Beda to.5. lib.3. in ca. 8. Lucæ. Iudæi dicunt in principe dæmoniorum eum eiicere dæmones, quem dæmonia negant aliquid secum habere commune. Alium errorem Arrianorum scilicet elidit, qui dicunt Christum creaturam, cum dæmon dicat eum Dei altissimi filium, Beda ibid. iuxta illud: Ecc.24.a Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Hoc autem fatetur dæmon non venerando eius dominium, sed pertimescendo eius præceptum, iuxta illud: Iac.2.d Dæmones cre-

dunt, & contremiscunt. Et ideo additur: *Obsecro te ne me torqueas*, (Sap.11.b) illa scilicet virtute de qua Sapiens: Absentes enim, & præsentes similiter torquebantur: ideo volebat Christum confiteri, vt saltem confitendo inueniret copiam euadendi. (Sap.16.c) Sapiens: Negantes enim te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt. Sed hæc supplicatio parum sibi valuit, non erat enim voluntaria, sed coacta, ideo subiungitur: *Præcipiebat enim spiritui immundo, vt exiret ab homine.* Cui præcepto non poterat resistere, (Sap.19.b) secundum illud: Omnis creatura, &c. Sequitur: Deseruiens præceptis tuis, vt pueri tui custodirentur illæsi. Ideo autem hoc præceptum timebat, quia solatium est immundo spiritui obsidere hominem, & tormentum (Inf.11.c) exire. Iuxta illud: Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. (Bed.to.5. lib.3. in ca. 8. Luca.) Et Beda in Glossa: Tormentum est diabolo ab hominis læsione cessare. & quanto diutius possederit, tanto difficilius dimittit. Laboret ergo læsus à diabolo, vt cito iugum disrumpat. Sed in hac petitione nō meruit dæmon exaudiri, quia non erat ex affectu deuotionis, sed ex im(Psal.17.d)patientia, & strepitu clamoris. Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Tertio quantum ad impetum fortitudinis in dæmone resistente humanæ legationi subiungitur: *Multis enim temporibus arripiebat illum*, scilicet impetu fortitudinis, cui non poterat obsessus resistere. Iuxta quod dicitur de (1.Reg.18.c) Saule quod inuadit Spiritus Dei malus Saul. Sed hunc aliter quam Saul, quia ille leniebatur cithara, hic autem non poterat detineri catena. Vnde additur: *Et vinciebatur catenis*, quantum ad manus. *Et compedibus custodiebatur*, quantum ad pedes, quod erat retinaculum valde (Psal.149.b) forte, iuxta illud Psalmi: Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Et licet tam forte esset, tamen adhuc non poterat sustinere impetum diabolicæ fortitudinis, propter quod addit: *Et ruptis vinculis agebatur à dæmonio in desertum.* In quo ostenditur superbia & audacia diaboli, qui nullis obedit, nec (Hier.2.d) retinaculis teneri potest, iuxta illud: A sæculo cōfregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruiam. (Hier.5.b) Sic vtique faciunt superbi, imitatores diaboli, contra quos Hieremias loquens de principibus dicit: Et ecce, magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula, scilicet diuinorum præceptorum. (Eccl.6.c) Cum tamen dicatur: Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum: subiice humerum tuum, & porta illum, & non acedieris vinculis eius. Sed tolerabilius est peccatori, obsesso à diabolo, agitari in desertum, quam istis vinculis compediri. (Iob.30.a) Iob: In desertis habitabant torrentium, & in cauernis terræ, vel super glaream. Qui inter huiusmodi lætabantur, & esse sub sentibus delicias computabant.

Quarto vero quantum ad comitatum multitudinis in dæmone respondente Dominicæ interrogationi subiungitur: *Interrogauit autem illum Iesus, dicens: quod tibi nomen est?* (Sap.6.a) Ipsius enim est interrogare, cuius est & iudicare. (Sap.11.c) Altissim' interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur. Et iterum: Hos tamquam pater monens probasti: illos autem tamquam durus rex interrogans, condemnasti. (Sap.1.c) Quia: In cogitationibus impij interrogatio erit. Interrogabat autem de nomine, non quia ignoraret, (Ioa.16.g) secundum quod dicunt ei discipuli: Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget: in hoc credimus quod à Deo existi: & multo minus tu alios. Sed quærebat vt ex responsione dæmonis appareret comitatus multitudinis, vnde subditur: *At ille dixit: Legio.* (Legio.) Legio continet sex millia sexcenta & sexaginta sex. Et ideo non respondet nomen singularis personæ, sed multitudinis: quod exponens Euangelista, adiungit. *Quia intrauerant dæmonia multa in eum*, ita vt pos(Psal.3.a)set dicere Domino illud: Domine quid multiplicati (Psal.68.a) sunt qui tribulant me? Et iterum: Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Iam verificatum erat in isto, quod de Antiocho dicitur: Quis ascendit Ierosolymam in multitudine graui? Et intrauit (1.Mac.1.e) in sanctificationem cum superbia? Et sic ex quattuor præmissis apparet violentia diaboli obsidentis.

Et rogauerunt illum, &c. Post violentiam dæmonis obsidentis, subiungit hic Euangelista omnipotentiam Domini liberantis. Ostenditur autem in hac parte Christus potens per omnem modum, scilicet potens in imperando, potens in permittendo, potens in saluando, potens in perdendo. Primo ergo ostenditur potens in imperando dura in hoc quod dicitur: *Et rogauerunt illum*, scilicet dæmones, *ne imperaret illis vt in abyssum irent*, quia mandatum eius non poterant præterire, iuxta (Psal.148.b) illud: Præceptum posuit. & non præteribit. Ideo rogauerunt eum, quia sciebant quod ipse erat ille Angelus, (Apoc.20.a) de quo, Vidi Angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, id est, potestatem mittendi in abyssum iusto suo iudicio, sicut fecit Ægyptiis: Abyssi ope(Exo.15.a)ruerunt eos: descenderunt in profundum quasi lapis. Et (Apoc.20.a) in Apocalypsi: Iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. Hoc iudicium timebant dæmones accelerari sibi per imperium Christi, non tamquam præscij futurorum, (Amb.to.3. lib.6. in ca. 8. Luca.) sed per dicta prophetarum. Vnde Ambrosius: Sciebant dæmones per aduentum Christi se aliquando in abyssum mergendos, non ipsa futura prædiuinantes, sed Prophetarum de se dicta recolentes.

Secundo dicitur potens in permittendo damna in hoc quod subditur. *Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte*, in quos, licet bruta essent animalia, dæmones non habebant posse nisi ex diuina permissio(Psal.8.b)ne. Nam de Christo dictum est: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas: insuper & pecora campi. (Matt.10.d) Vnde in istum gregem non poterant quidquam, nisi ex permissione diuina, secundum illud: Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? id est, potentia patris vestri. Et ideo subditur: *Et rogabant eum vt permitteret eis in illos introire.* In quo ostendunt dæmones Christi potentiam & suam impotentiam, quia nihil possunt in bestias, nisi (Iob 1.b) permissi, multo magis nec in hominem. Vnde Iob dixit Satan: Domine extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet. Vnde etiam in tribulatione quam facturus est diabolus Ecclesiæ, diuina permissio (Apoc.9.c) præcedit, secundum illud: Soluti sunt quattuor Angeli, qui parati erant in horam & diem, & mensem, & an(Apoc.20.a)num, vt occiderent tertiam partem hominum. Et iterum dicitur quod cum consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo. Et quia Dominus iusto suo iudicio permittit eis multa, subditur: *Et permisit illis.* In qua permissione ostendit se Dominum non solum prohibentem dæmones, sed possidentem porcos, (Psal.49.b) secundum illud: Meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, & boues. Possessores vero solum erant villici Domini Iesu, & ideo in nullo iniuriatus est eis: ostendit etiam Dominus quod magis diligit salu(1.Cor.9.a)tem vnius hominis, quam millia brutorum anima(Sap.11.a)lium. Numquid de bobus cura est Deo? Et in sapientia: Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Rursus in hoc ostendit Dominus carnales homines, qui designantur per porcos, iu(Rom.8.c)sto Dei iudicio expositos esse dæmonibus. Si enim se(1.Cor.5.b)cundum carnem vixeritis, moriemini. Vnde dicit Apostolus de isto carnali quod huiusmodi tradendus est Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Hoc etiam fecit vt non solum notam faceret hominibus terræ illius potentiam (Deut.32.f) suam saluandi, sed etiam occidendi, secundum illud: Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo: & non est qui de manu mea possit eruere.

Tertio ostenditur potens in saluando infirmos in hoc quod adiungitur: *Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos.* In quo exitu liberatus est homo. Exierunt autem diuinæ virtutis imperio, secundum illud: (Zac.13.a) (Inf.13.g) Spiritum immundum auferam de terra. Hoc dicebat

ille qui de seipso ait: Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor. In virtute namque Christi exibant, in cuius nomine eiiciebantur ab eius discipulis, iuxta quod dicitur quod Paulus dixit spiritui Pythonico: Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea: & exiit eadem hora. Exeuntes autem ab homine in porcos intrant, quia immundus spiritus immunda quærit habitacula. Iob: Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur. Et de Behemoth dicitur: Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. Hoc dicit quantum ad carnales, qui nihil aliud quærunt, nisi vmbram & lasciuiam, sicut porci.

Act.16.d · Iob.37.b · Iob.40.c

Quarto ostenditur potens in perdendo superbos in hoc quod subditur: *Et impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est.* In quo ostenditur diuina virtus eximia, quæ non permisit eos ingredi in porcos ad quietem, sed ad submersionem, vt sic impleretur in eis illud: Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. In quo spiritualiter designatur submersio peccatorum, iuxta illud Propheticum: Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.

B · Exo.15.d · Mich.7.b

Porro ex prædictis secundum litteram colligi possunt septem notabilia. Primum est quod potentia solius verbi Christi excedit virtutem infinitorum millium dæmonum. Secundum est quod maximus est furor dæmonum respectu generis humani. Tertium est quod maximus est timor dæmonum respectu hominis Christiani. Quartum quod dæmones sunt incorporei, cum tot fuerunt in homine vno. Quintum est quod ipsi nihil possunt etiam in bruta animalia, nisi permissi. Sextum est quod homines in his temporalibus possidendis non sunt nisi villici Christi. Septimum est quod Deus salutem vnius hominis præferendam ostendit infinitis animalibus brutis.

Septem notanda. · C

Quod vt viderunt factum, &c. Hic iam tertio ostendit Euangelista reuerentiam populi occurrentis. Circa huius explicationem introducuntur quattuor, scilicet denunciatio veritatis conspectæ, indagatio veritatis auditæ, inuetio veritatis inquisitæ, veneratio veritatis inuentæ, quæsitæ, & denunciatæ. Primo ergo quantum ad denunciationem veritatis conspectæ dicitur:

Quod vt viderunt factum, qui pascebant, fugerunt, scilicet ex timore, sicut veri mercenarij. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit. Et Zacharias: O pastor & idolum derelinquens gregem. Vel fugerunt non timore humani periculi, sed timore diuini iudicij, de quo: Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudicium. Fugerunt autem non vt laterent, quia scriptum est: Quo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? sed vt absentibus celeriter visa narrarent. Vnde dicitur: *Et nunciauerunt in ciuitatem, & in villas,* sicut & ille nuncius Iob dicit: Euasi ego solus, vt nunciarem tibi. Et in hoc quasi habebant prædicatorum officium de quibus: Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. Hæc est annunciatio quam acceptat Apostolus, dicens: Siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Vnde bona de Christo vilari non sunt reticenda, sed annuncianda secundum illud: Dixerunt illi quattuor viri leprosi: Hæc enim dies boni nuncij est, si tacuerimus & noluerimus nunciare vsque mane, sceleris arguemur. Venite, eamus & nunciemus in aula regis. Sed mala non sunt annuncianda: Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis.

Ioan.10.d · D · Zach.11.d · Iob.19.d · Psa.138.b · Iob.1.c · Psa.63.b · Phil.1.c · E · 4.Reg.7.c · 2.Reg.1.c

Secundo vero quantum ad indagationem veritatis auditæ subditur: *Exierunt autem videre quod factum est, & venerunt ad Iesum. Exierunt,* inquam, ad inquisitionem: Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem. Et in Psalmo: Venite & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram. Exierunt autem ad Iesum qui est Veritas, vt discerent veritatem. Nam sicut dicit solicitus inquisitor Iob: Quis mihi tribuat vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius? Sic Samaritani audito verbo mulieris: Abiit mulier in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum. Et notandum est valde quod dicitur, dum exeunt videre quod factum est, venerunt ad Iesum: quia factura dum videtur, ducit ad Factorem: Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Et in Sapientia: A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri. Et ideo in Ecclesiastico: Quam desiderabilia omnia opera eius, & tamquam scintilla, &c. In hoc autem apparet quod non est standum in factura, sed perueniendum vsque ad Iesum. In Ecclesiastico: Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum. Et in Psalmo: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, &c.

Cant.3.d · Psal.45.d · Iob.23.a · Ioan.4.d · Rom.1.c · Sap.13.a · Eccl.42.d · Eccl.43.b · Psal.8.a

Tertio quantum ad inuentionem veritatis quæsitæ subditur: *Et inuenerunt hominem sedentem à quo dæmonia exierant.* Et ita in debito statu contra inquietationem; quia nunquam quiescebat, quamdiu diabolus eum possidebat. Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. Econtra de eo in quo habitat Spiritus Domini, dicitur: Sedebitur solitarius, & tacebit. Quia secundum illud: Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Inuenerunt etiam eum in debito habitu contra nudationem. Propter quod addit: *Vestitum.* Talis enim habitus decet hominem tam corporaliter quam spiritualiter. Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua ne nudus ambulet, &c. Inuenerunt etiam eum in debito sensu contra insaniam. Vnde subdit: *Ac sana mente.* Vnde poterat dicere illud Nabuchodonosor: In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me. Quem sensum aufert diabolus ab eis quos possidet infatuando eorum mentes. In quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium. Inuenerunt etiam eum in debito situ contra deordinationem, propter quod addit: *Ad pedes eius,* tamquam intentum prædicationi eius, secundum illud: Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina illius. Et infra: Maria sedens secus pedes Domini, audiebat verbu illius. Et per hæc indicia manifeste cognouerunt ipsum liberatum ex proprio visu. Modum autem & curationis causam cognouerunt per auditum. Qui audierunt hæc facta esse per Christum. Propter quod subditur: *Et timuerunt,* scilicet Christum attendentes eius miram potentiam & fortitudinem, secundum illud: Quis non timebit te ô rex gentium? Tuum est enim decus inter cunctos sapiẽtes gentium, &c. Ad hoc inducit certum testimonium, ideo subdit: *Nunciauerunt autem illis, & qui viderant,* scilicet pastores. Quia tales debent testificari: Et qui vidit, testimonium perhibuit. *Quomodo sanus factus fuisset à Legione,* per Christi imperium. Et tali testimonio est credendum: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, &c. Sequitur: Testamur, & annunciamus vobis. Psalmista: Narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit. Quia dicitur: Non enim possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui.

Isa.57.d · Thr.3.d · Psal.75.a · Apoc.16 · Dan.4.g. · 2.Cor.4.a · Deut.33.a · Inf.11.g · Hier.10. · Ioan.19.f · 1.Io.1.a · Psal.77.a · Act.4.d

Quarto vero quantum ad venerationem veritatis inuentæ subditur: *Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum.* Postquam cognouerunt maiestatis imperium, formidabant. Vnde rogauerunt eum, *vt discederet ab ipsis:* Quod quidem non dicebant contemptu superbiæ, sicut illi de quibus Iob: Qui dixerunt Deo: Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus: sed ex timore reuerentiæ. Ideo subditur: *Quia magno timore tenebantur,* sicut Petrus supra: Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Et sicut Centurio supra: Domine non sum dignus vt sub tectum meum intres. Quia secundum illud: Pondus super se tollet qui honestiori se communicat. Vnde Ambrosius: Infirma mens non

Iob.21.b · Sup.5.b · Sup.7.a · Eccl.13.a · Ambr.to.3. lib.6.in.c.8.Lucæ.

caput Dei verbum, nec potest pondus sapientiæ sustinere. Et quoniam ad diuinam cohabitationem minus erant idonei, ideo erant exauditi. Propter quod additur: *Ipse autem ascendens nauem, reuersus est.* Nolebat Dominus aliquibus esse onerosus. Mat.10.b Vnde Matthæus dicit: Quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Mat.7.a Et iterum: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Sed prudentius his fecerunt Samaritani de quibus: Ioan.4.f Cum venissent ad illum Samaritani rogauerunt eum vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Sed stupor Sup.5.b circumdederat illos, sicut & Petrum. Ideo poterant dicere illud Iob: Iob.31.c Semper quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui. In hoc etiam spiritualiter datur intelligi quod Dominus repulsus B abscedit. 1.Par.28.c Si quæsieris eum, inuenies: si autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum. Insinuatur etiam quod Dominus non derelinquit nos, nisi prius eum repellamus: quia potius se ingerit. Apoc.3.d Vnde in Apocalypsi: Ecce sto ad ostium, & pulso, &c.

Et rogauit illum vir, &c. Hic quarto describitur beneuolentia sanati obtemperantis, quam commendat Euangelista ex quattuor, scilicet ex oblatione obsequij, ex condescensione medici, ex commissione officij, & ex diuulgatione beneficij: ita quod vnum ad alterum disponit. Primo ergo quantum ad oblationem obsequij dicitur: *Et rogauit illum vir à quo dæmonia exierant,* scilicet sanatus medicum, *vt cum eo esset,* vt scilicet ei cohabitaret, & seruiret tamquam Domino, & Saluatori, sicut dicebat 2.Reg.15.c Ethai Gethæus regi Dauid: C Viuit Dominus, & viuit Dominus meus rex: quoniam in quocumque loco fueris, Domine mi rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus. 4.Reg.2.a Sic Elisæus ad Eliam: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ideo autem volebat esse cum ipso, vt esset securior secundum illud: Ecc.51.a Inuocaui Dominum Patrem Domini mei vt non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborum sine adiutorio. Psal.118.a Vt etiam esset perfectior: Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque. Phil.1.d Vt etiam esset felicior, desiderium habens dissolui & esse cum Christo: Ioan.12.a Si quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Ioan.17.d Et iterum: volo pater vt vbi sum ego, & illi sint mecum vt videant claritatem quam dedisti mihi. Et ideo volebat ei hic cohabitare in via, vt ille cohabitare posset in D cælesti Patria.

Secundo quantum ad condescensionem medici subditur: *Dimisit autem eum Iesus,* in omnimoda scilicet libertate, volens sibi aliud onus imponere ostedens quod propter collatum beneficium non est accipiendum obsequium. Mat.18.c Vnde: Misertus Dominus serui illius dimisit illum, & debitum dimisit ei. Dimisit autem eum in quiete, vnde subdit dicens: *Redi in domum tuam,* vt ibi requiescas, vnde te dæmonia expulerant. Eccl.32.c Præcurre prior in domum tuam, & illic auocare & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. Seneca: Indicium mentis bene constitutæ est, in se posse consistere, & secum posse morari. Et nota quod Dominus dimittit quosdam propter infirmitatem, sicut istum cui condescendebat. Quosdam admittit propter fidelitatem, E Infra 9.g sicut ipsum de quo infra: Et ait alter, sequar te Domine, &c. Quosdam attrahit propter idoneitatem, ibidem; ait ad alterum, sequere me. Mat.8.c Quosdam repellit propter cupiditatem sicut illum dicentem: Magister sequar te, quocumque ieris. Et dicit ei Iesus: Vulpes foueas habent, &c. Hunc autem non admisit Dominus ad perfectionis discipulatum, vel quia mouebat eum timor humani periculi, vel amor beneficij vel vt ostenderet, sicut prætactum est, quod propter spirituale beneficium non est accipiendum obsequium. Matt.10.b Vnde gratis accepistis, gratis date. 2 Reg.5 d Et exemplum huius apparet in Eliseo. 1.Cor.9.b Potest tamen prædicator Euangelicus accipere stipendium, iuxta illud: Dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Sed non debet prædicare propter illud, sed propter salutem populi. Et nota hic quod Dominus secundum quod Euangelica historia narrat aliquando præcipit curatis quod nemini dicerent, sicut patet in curatione leprosi: Vide, nemini Matt.8.a dixeris: & in suscitatione puellæ, præcipit parentibus eius, ne alicui dicerent, quod factum erat. Inf.eod.a Hic autem præcipit sanato quod diuulget. Sed hoc Dominus facit vt ostendat veritatem salutarem non esse tacendam, & gloriam propriam non esse quærendam. Ideo enim aliquando præcipit quod dicatur, & aliquando quod taceatur. Vnde in primo dat documentum quod veritas prædicetur, in secundo vero quod gloria propria non quæratur. In hoc etiam apparet quod prædicationis opus non tantum est virorum Apostolicorum, verum etiam quorumcumque bonorum qui à Christo edocti sunt. Vnde etiam Christus discipulis prohibentibus quendam in nomine Christi eiicere dæmonia, qui Christum non sequebatur, dixit ad illos: Nolite prohibere: qui enim non est aduersum vos, pro vobis est, sicut dicitur infra: Inf.9.f Bonus enim vir debet dicere quod dixit Moyses: Num.11.f Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum? Secundum illud: Phil.1.c Dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Tertio quantum ad commissionem officij dicitur: *Et narra quanta tibi fecit Deus.* In quo mittit eum ad prædicandum & diuulgandum diuinum beneficium: Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c. Psal.21.d Et Tobias: Opera autem Dei reuelare, honorificum est. Tob.12.b hoc mandat Dominus fieri: Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis? Psal.77.a Vt cognoscat generatio altera. Et illud est officium prædicatoribus iniunctum.

Quarto quantum ad diuulgationem beneficij subditur: *Et abiit per vniuersam ciuitatem prædicans,* quod illi iniunctum est. Surge, & vade in Niniuem ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem quam ego loquor Ioan.3.a ad te. Sed Ionas prædicabat periculum, iste vero diuulgabat & prædicabat beneficium, ideo addit: *Quanta illi fecisset Iesus,* vt vero diceret illud: Venite, audite: & narrabo omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ. Psal.65.d Ad hoc inuitat Angelus Tobiæ: Benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia. Tob.12.d Hoc autem non dicit, quia in nostra sit potestate omnia eius opera & beneficia enarrare, cum dicatur: Quis sufficit enarrare opera illius? Ecc.18.a Sed quia hoc debet esse in nostro desiderio & voluntate, iuxta illud: Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. Psalm.9.d Non quia lingua sufficiat exprimere, sed quia gratitudo cordis de omnibus cupit laudes exoluere, & prædicare.

Ex prædictis possunt elici quattuor notabilia secundum litteram. Primum est quod Dominus per viles & humiles personas voluit aliis notificari, sicut per porcarios & pecorarios. Secundum, quod non omnes ad statum perfectionis sunt admittendi, sed tantum illi qui sunt idonei. Tertium, quod à prædicatione nominis Christi non sunt arcendi, quos Christus curat à vexatione diaboli. Quartum, quod ad gratiarum actionem pro beneficiis acceptis debemus esse promptissimi, exemplo huius dæmoniaci, qui beneficium Dei omnibus nunciauit.

Factum est autem, cum redisset Iesus, &c. Supra ostendit Euangelista dominium & auctoritatem Christi super creaturam corporalem in sedatione tempestatis & contra spiritualem in expulsione dæmonis. Hic ostendit ipsum dominium habere super creaturam compositam ex vtraque in sanitate Hæmorrhoissæ, & suscitatione puellæ. Habet autem hæc pars duas partes. Diuisio. In quarum prima, secundum quod humana natura ex duobus est composita, corpore videlicet & anima, ostenditur Dominus corporum in Hæmorrhoissæ sanatione: in secunda Dominus animarum, in puellæ suscitatione, ibi: *Adhuc illo loquente, & cet.* Introducitur autem explicatio vtriusque miraculi ad manifestandam dignitatem virtu

tis Chri

tis Christi, quam demonstrat satis perfectè in miraculo curationis Hæmorrhoissæ. Nam primo dæmonstratur in parte ista benignitas præsentiæ Christi desiderabilis: secundo sublimitas potentiæ admirabilis, ibi: *Et mulier quædam erat in fluxu, &c.* Tertio profunditas sapientiæ infallibilis, ibi: *Et ait Iesus, quis est qui me tetigit? &c.* Benignitas autem præsentiæ Christi ostenditur desiderabilis ex plebe suscipiente cum lætitia, ex principe supplicante cum fiducia, & ex multitudine concomitante cum beneuolentia. Primum respicit Christi aduentum, cui plebs occurrit: secundum, Christi statum, ad quem princeps currit: tertium Christi progressum ad quem multitudo concurrit. Ex occursu ergo, & cursu, & concursu multitudinis, multipliciter ostenditur præsentia & aduentus Christi desiderabilis. Primo ergo quantum ad susceptionem lætitiæ factum à plebe, dicitur.

Factum est autem cum redijsset Iesus, trans fretum scilicet in Galilæam, cum ad tempus corporalem subtraxerat præsentiam desideratam. Iuxta illud quod signatum est de Salomone: Vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. [3.Reg.10.d] Per istum Salomonem intelligimus Christum, de quo in Psalmo: Speciosus forma præ filiis hominum, &c. [Psal.44.a] Et ideo dicitur: *Excepit illum turba,* scilicet cum lætitia & gaudio, vt sic impleretur illud Isaiæ: Addent mites in Domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt. [Isa.29.f] Ideo subditur: *Erant autem omnes expectantes eum,* cum desiderio scilicet, quia bonum est præstolari cum silentio Salutare Dei. [Thr.3.c] Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Ipse enim erit expectatio gentium. [Gen 49.b] Expectato Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum, dicit Psalmographus. [Psal.26.d]

Secundo quantum ad supplicationem cum fiducia factam à principe, subditur: *Et ecce venit vir, cui nomen Iairus.* Cuius nomen exprimit, quia persona erat notabilis ob principatum, iuxta quod dicitur: Feci tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra. [2.Reg.7.b] Vel etiam quia nomen respondebat officio, & dignitati. Iairus [Iairus.] enim illuminatus interpretatur, & talis debet in plebe Domini principari, vnde subditur: *Et ipse Princeps synagogæ erat.* Et statuit illi testamentum pacis, principem sanctorum & gentis suæ, &c. [Eccl.45.d] Hic autem princeps licet esset exaltatus in gloria, ita vt ei posset competere illud: Vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat; [1.Reg.2.b] non tamen inde est elatus per superbiam, sed humiliatus per reuerentiam attendens illud: Rectorem te posuerunt? noli extolli. [Eccl.32.a] Ideo subditur: *Et cecidit ad pedes Iesu,* sciens scriptum esse: Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. [Isa.45.d] Et in Psalmo: Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominum, qui fecit nos, & cet. [Psal.94.a] Ideo autem *cecidit,* vt Christi maiestatem sua honoraret reuerentia: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. [Eccl.3.c] Et vt etiam imploraret pietatem cum fiducia. Vnde & subdit: *Rogans eum, vt intraret in domum eius.* [Cant.3.b] Hoc faciebat cum instantia, vt posset dicere illud: Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ. Ad istam autem instantiam propellebat indigentia, quam exprimit cum dicit: *Quia vnica filia erat ei.* Et ita multum amabilis. Nam sicut mater vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam, dixit Dauid. [2.Reg.1.d] Non solum autem erat amabilis, quia vnica, sed etiam quia iuuencula. Ideo addit: *Fere annorum duodecim.* Et ita reuera teneriori amore amanda, secundum illud: Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios, eo quod in senectute genuisset eum. [Gen.37.a] Et quia vita erat multũ amabilis, ideo mors erat multum tristabilis. Propter quod subdit: *Et hæc moriebatur.* Quod non poterat esse sine magno dolore, quiestin luctu vnicæ. [Hier.7.g] Luctũ vnigeniti fac tibi planctum amarum. Ideo Iacob dicebat de Beniamin: Non descendet, inquit, filius meus nobiscum: frater eius mortuus est, & ipse solus remansit, si quid ei aduersitatis acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos. [Gen.42.g]

Sic & hic dicere poterat de vnica filia. Quoniam igitur Christi præsentiam adiit cum reuerentia, rogauit ex confidentia, desiderauit ex indigentia, ideo oratio eius fuit exaudita secundum illum: Rogationem contribulati ne abiicias, & non auertas faciem tuam ab egeno. [Eccl.4.a] Hinc est quod Dominus non reprehendit istum, qui rogabat quod iret ad domum suam sicut regulum: quia regulus magis credebat eum infirmum posse sanare quam mortuum suscitare. Vnde dixit: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. [Ioan.4.g] Hic autem credidit quod æque bene posset super vtrumque, vnde filiam suam quasi mortuam reputabat. Et ideo alius Euangelista, scilicet Matthæus, introducit eum rogantem pro mortua, [Mat.9.c] licet secundum Lucam & Marcum aliquid superesset vitæ. [Mar.5.c] Vnde Augustinus de concordia Euangelistarum dicit, [Aug.to.4. lib.2.c.28.] quod Marcus & Lucas expresserunt principis verbum: Matthæus vero intellectum expressit, quia eam mortuam reputabat.

Tertio quantum ad comitatum beneuolentiæ factum à multitudine subditur: *Et contigit dum iret, à turbis comprimebatur,* quoniam ex amoris affectu omnes volebant contingere ipsum sicut supra: Omnis turba quærebat eum tangere. [Luc.6.c] In hoc etiam versa vice ostenditur beneuolentia Saluatoris, qui etiam à multitudine vult comprimi, quasi nullum à se repellens. Ipse enim est qui dicit: Eum qui venit ad me, non eiiciam foras. [Ioan.6.d] Ipse qui vocat Matthæum, ait: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos. [Matt.11.d] Ipse enim est, qui ad ostium pulsat: Ecce sto ad ostium, & pulso. [Apoc.3.d] Hanc compressionem facit mutuus amor, qui est copula amantis & amati. Quia qui adhæret Domino, vnus spiritus est. [1.Cor.6.d] Et Ioannes: Manete in me & ego in vobis. [Ioan.15.a] Vnde perfectus amor non est contentus aliquo sensu, nisi contactu. Propter quod dicit sponsa: Trahe me post te, &c. [Cant.1.a] Et Hieremias: In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te, &c. [Hier.31.a]

Et mulier quædam erat in fluxu, &c. Postquam ostensa est præsentia Christi desiderabilis, ostenditur potentia eius admirabilis in mirabili curatione à fluxu sanguinis. Hanc autem curationem ostendit Euangelista processisse ex admirabili potentia, tum propter diuturnitatem morbi in muliere, tum propter impossibilitatem curandi ab arte, tum propter facilitatem remedij à Saluatore. Primo igitur quantum ad diuturnitatem immundæ passionis in muliere dicitur: *Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim.* Hæc erat immunda passio & ideo cum difficultate portabilis. Mulier quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tempore menstruali, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quamdiu subiacet huic passioni, immunda erit quasi sit in tempore menstruo. [Leu.15.a] Et erat cum difficultate sanabilis propter adhærentiam, quia iam erat inueteratus morbus. Languor prolixior grauat medicum. [Eccl.10.b] Erat igitur hæc passio immunda, continua, & diuturna. Ideo vilis ad cohabitandum grauis ad sustinendum, & difficilis ad sanandum. Vnde poterat dicere illud: Vetustam fecit pellem meam & carnem meam, contriuit ossa mea. [Thre.3.a] Et illud: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. [Psal.37.a] Hæc autem mulier secundum Ambrosium videtur fuisse Martha. Ait enim: Christus largum fluxum sanguinis siccauit in Martha, & dæmones expulit de Maria.

Secundo quantum ad impossibilitatem humanæ subuentionis ex arte, subditur: *Quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, &c.* Propter curationis remedium, secundum consilium Ecclesiastici: Honora medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus. [Eccl.38.a] Hoc autem dicit de honore munerum, non sermonum. [Medicus quo modo honorandus.] Vnde hæc eos honorauerat, quæ omnem substantiam expenderat. Et ideo probabile, si curabilis fuisset ægritudo, quod per artem fuisset curata, attamen ars non profuit. Vnde subdit: *Nec ab vllo potuit curari.* Ita nec à natura, nec ab arte potuit ei subueniri, vt verificaretur in ea illud: Neq; herba, neq; malagma sanauit eos, [Sap.16.a]

sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia. Vnde nota quod natura nihil potest sine diuina potentia, nec ars aliquid potest sine natura. Vnde vbi natura arti non proficit, magis nocet, sicut in hac muliere, de qua dicitur quod fuerat multum perpessa à compluribus medicis, & erogauerat omnia bona sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat. Sed Lucas medicus hoc tacet de medicis curialib. loquens. Ex quo colligitur quod medicorum ars est laudabilis, quando sequitur diuinam potentiam & naturam abstractam. Vnde dicitur: Da locum medico, etenim illum Dominus creauit, & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. Sed tunc erit vituperabilis operatio medici, quando negligit considerare naturam, vel non apponit diuinam potentiam, sicut dicitur de Asa: Ægrotauit etiam Asa anno tricesimonono Regni sui, dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum: sed magis in medicorum arte confisus est. Sequitur: Et mortuus est, &c.

Mat.5.6

2.Paralip. 16.d

Tertio quantum ad facilitatem perfectæ curationis à Saluatore, subditur: *Accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius.* Accessit quia credebat. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est: & inquirentibus se remunerator sit. *Retro.* Quia timebat sicut soror eius Maria. Stans retro secus pedes Domini. *Tetigit*: quia sperauit curari. Vnde dicitur: Quia si vestimentum eius tetigero, salua ero. *Tetigit autem fimbriam vestimenti eius*, idest, infimam partem vestimenti, reputans se immundam, & honorificans Christi potentiam, qui potest salutem dare per infima. Et quia credidit, & sperauit, ideo facile obtinuit. Propterea additur: *Et confestim stetit fluxus sanguinis eius.* Ex quo apparet mira Dei virtus quæ morbum tam diuturnum, & tam grauem curauit statim ad tactum vnius particulæ vestimenti ipsius. Mira est ergo virtus Christi, quæ credulitate sui impossibilia facit facilia, secundum illud: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et Ioannes: Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet. Et in Actibus: Virtutesq; non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli: ita vt etiam super languidos deferrentur à corpore eius sudaria & semicinctia, & recedebant ab eis languores, &c. Si ergo tam salubre est per fidem tangere fimbriam vestimenti, quam salubre erit tenere ipsum Christum? Vnde Bernardus: Dulce satis est te, bone Iesu, quærere: dulcius tenere. Vnde sponsa: Tenui eum, nec dimittam, &c. Dulcis vtique est attactus tui, nam & ipse tactus fructu non caret. Mulier enim illa Euangelica felici fructu attigit fimbriam Iesu, & statim stetit in illa fluxus carnalis illecebris, carnalis delectationis, &c.

Heb.11.b

Sup.7.c

Mat.5.6

Mar.9.d

Ioan.14.b

Act.19.b

Cant.3.b

Et ait Iesus: Quis est, &c. Postquam ostensa est Christi præsentia esse desiderabilis, & potentia admirabilis: hic tertio ostenditur eius sapientia infallibilis: & hoc tripliciter, scilicet ex deprehensione veritatis occultæ, & detectione veritatis deprehensæ, & ex approbatione veritatis detectæ. Primo ergo introducitur deprehensio veritatis occultæ à Christo per propriam inquisitionem, cum dicitur: *Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit?* Hoc autem non dicit, vt discat: sed vt quod notum est sibi, aliis detegat. Iuxta quod dicitur: Palpebræ eius interrogant filios hominum: Dominus interrogat iustū & impium. Non vt ab eis aliquid addiscat: sed vt doceat quod ignorant. Vnde quia ignorant quæstionis causam, subditur: *Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant*, id est, alij discipuli causam huius quæstionis non intelligentes. Vnde poterat eis dici illud: Adhuc & vos sine intellectu estis? quia quæstionem illam carnaliter non spiritualiter intelligebant; quod patet in hoc quod adducit: *Præceptor, turba te comprimunt & affligunt: & dicis: Quis me tetigit?* quasi dicat, cum omnes te tangant indifferenter, quo modo quæris de aliquo specialiter? Vnde mirantur, quo modo Christus Magister & præceptor quærat quasi de dubio, quod omnibus erat in manifesto. Et ideo merito mirabantur quo modo Christus proponeret quæstionem quæ apparet stulta, cum dicatur:

Psa.10.b

Mat.15.b

2.Tim.2.d

Stultas autem, & sine disciplina quæstiones deuita. Sed quia intellectū habebant carnalem, manuducēdi erant ad spiritualem. Propter quod addit: *Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis*, id est aliqua persona tactu scilicet spirituali. Et hoc probat: *Nam & ego noui virtutem de me exisse.* Hoc dicit quantum ad effectum curationis. Et sic verificatur illud: Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus. Ostendit autem effectum egredientē ab ipso, secundum illud quod supra dicitur, quod virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Nec mirum, quia dicit Apostolus: Nos prædicamus Christum, Dei virtutem, & Dei sapientiam: Et item dicit quod est portans omnia verbo virtutis suæ.

Sap.12.a

Sup.6.c

1.Cor.1.d

Heb.1.c

Secundo vero adiungitur detectio veritatis deprehensæ per alienam confessionem, cum dicitur: *Videns mulier, quia non latuit.* Vnde poterat dicere illud Samaritanæ: Domine, video quia propheta es tu. Propter quod & ipsa poterat simile testimonium cum illa perhibere: Venite, & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci. Vere iste erat alter Salomon, immo sapientior eo, de quo dicitur quod non fuit sermo qui regem posset latere: quia ipse est de quo Daniel: Ipse nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Et quia iam cognouerat potentiam in effectu, & sapientiam percipiebat in sermone: ideo attendebat se non posse effugere, & propterea subditur: *Tremens venit, & procidit ante pedes eius*, ad honorificandam eius maiestatem. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelso? Et hoc cū tremore, quia solos tales respicit Deus: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Et ideo dicitur: Cum metu & tremore vestram salutem operamini. Quia vero nihil magis spectat ad honorem maiestatis quam manifestatio veritatis, ideo subditur: *Et ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo: & quemadmodum confestim sanata sit.* Quia opera Dei reuelare & confiteri, honorificū est. Et ideo dicebat angelus: Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam.

Ioan.4.c

3.Reg.10.a

Dan.1.d

Mich.6.b

Isa.66.a

Phil.2.b

Tob.12.b

Ibidem.

Tertio adiungitur approbatio veritatis detectę per diffinitiuam commendationem, cum subditur: *At ipse dixit ei: Filia, fides tua saluam te fecit*; quasi dicat, iuste hoc assecuta es, quia credidisti: quasi dicat, fides fecit te saluam, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Fides etiam saluam fecit, quia: Omnis quicunq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vnde in hoc apparet mira dispensatio nostræ salutis, quia mulier sanata totum attribuit diuinæ virtuti, secundum illud: Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Deus saluans, totum tribuit merito fidei, sicut dicitur: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et quoniam inquisitione salutis per consequens fit acquisitio pacis, ideo subditur: *Vade in pace*, tamquam Dei amica & filia. Quoniam donum & pax est electis eius. Pax enim est illud quod Dominus omnibus optat, & omnibus optari mandat, secundum illud: In quamcunq; ciuitatem intraueritis. Et sequitur: Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes: Pax huic domui. Hoc est præ aliis quod donat: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, &c. Hoc est ad quod specialiter vocat: Tollite iugum meū super vos. Et sequitur: Et inuenietis requiem animabus vestris. Et item: Hęc locutus sum vobis, vt in me pacē habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed cōfidite, ego vici mundum. De hac dicitur: Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Iesu.

Ioan.1.b

Rom.10.c

Rom.9.b

Mar.9.d

Sap.3.b

Mat.10.b

Ioan.14.d

Mat.11.d

Io.16.g

Phil.4.b

Et nota quod trium mulierum Dominus fidem commendat, quas exaudit & saluat. Commendauit Magdalenam. Consimile verbum ad eam dicens: Fides tua te saluam fecit, vade in pace: Et hanc quam hic cōmendat. Et mulierem Chananæam, cui dixit: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. In his tribus mulieribus tres pœnitentiæ partes spiritualiter intelliguntur. Nam prima quæ fleuit & lacrymis rigauit, dat intelligere contritionem.

Sup.7.g

Matt.15.c

Tres pœnitentiæ partes.

[tes per tres mulieres intellectæ.] tritionem. Chananæa quæ clamauit, dat intelligere confessionem. Hæc autem quæ tetigit vestimentum, dat intelligere satisfactionem. De Magdalena legitur quod stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare, &c. [Sup.7.f] De Chananæa dicunt discipuli: Dimitte eam, quia clamat post nos. De ista dicitur hic quod accessit retro, [Mat.15.c] & tetigit fimbriam vestimenti. Per tactum autem vestimenti intelligitur imitatio sanctæ conuersationis in labore. Vnde nota quod legimus Christū tactum in pede [Sup.7.f] à Magdalena. Tactum in veste, vt hic ab Hæmorrhoissa. [Ioan.20.g] Tactum in latere à Thoma: Affer manum tuam, & mitte in latus meum, &c. In quo intelligitur triplex imitatio appropinquantium ad Christum, scilicet in effectu operationis bonæ, in habitu conuersationis sanctæ, in tolerantia passionis acerbæ: in quibus consistit integritas satisfactionis perfectæ. Per pedum namq; incessus intelli- B gitur rectitudo operationis bonæ: Pedes eorum pedes [Ezech.1.b] recti: Per vestimentum autem intelligitur honestas conuersationis sanctæ: Beatus qui vigilat & custodit vesti- [Apoc.16.a] menta sua, ne nudus ambulet, &c. Talis est qui imitatur Christum: Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur [Rom.13.d] arma lucis. Per latus Christi vulneratum, manus & pedes perforatos, intelligitur tolerantia passionis acerbæ, secundum illud: Foderant manus meas & pedes meos, [Psal.21.d] & dinumerauerunt omnia ossa mea. In iis enim Christum contingimus, cum eius vulneribus ad tolerantiam armamur. Christo igitur passo in carne, & vos eadem [1.Pet.4.a] cogitatione armamini. *Adhuc illo loquente, &c.* Postquam Euangelista ostendit Christum Dominum corporum per sanationem Hæmorrhoissæ, hic ostendit Christum Dominum animarum per suscitationem puellæ. Habet C autem hæc pars quattuor particulas. In quarum prima præmittitur soliditas fidei, per modum disponentis: secundo adiungitur idoneitas testimonij per modum approbantis, ibi: *Et cum venisset ad domum, &c.* Tertio vero sublimitas imperij per modum efficientis, ibi: *Ipse autem tenens manum eius.* Quarto vero notatur celebritas miraculi per modum vtilitatis, ibi: *Et iussit illi dare manducare.* Et sic perfectè describitur miraculum quantum ad quadruplex genus causæ. Soliditas autem fidei Archisynagogi describitur in duplici respectu. Primo respectu dissuasionis humanæ, & respectu persuasionis diuinæ. Per primam tentatur, & per secundam solidatur. Primo ergo quantum ad tentationem fidei per dissuasionem humanam dicitur: *Adhuc illo loquente*, scilicet Iesu. *Venit* [Dan.10.e] *quidam ad Principem synagogæ.* Venit autem non in adiu- D torium, sicut Angelus bonus, vt dicitur: Ecce Michael vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum: sed sicut malus nuncius venit ad impediendum, propter quod addit: *Dicens ei: Quia mortua est filia tua*, & ita non potest esse spes de vita, secundum illud ait Dauid: [2.Reg.12.f] Propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui, dicebam enim: Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, & viuet infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? numquid potero eum reuocare amplius? ego vadam magis ad eum, ille vero non reuertetur ad me. Et ideo adiungit: *Noli vexare illum*, id est, frustra tecum ducere cum labore. Hoc quidem erat verbum non credentis Christum posse mortuum suscitare. Ignorabat enim illud diuinum verbum: Quia venit hora & [Ioan.5.d] nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui E audierint, viuent. Vnde iste nuncius non dicebat ex reuerentia, sicut Centurio: Domine, noli vexari, sed ex dif- [Sup.7.a] fidentia, vt diceret illud Iob: Dies mei velocius transie- [Iob.7.b] runt quam à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe.

Secundo, quantum ad roborationem fidei per suasionem diuinam, subditur: *Iesus autem, audito hoc verbo*, quod scilicet poterat concutere mentem Archisynagogi, quia secundum illud: Verba susurronis quasi simpli- [Pro.26.a] cia, & ipsa perueniunt ad intima cordis. Ne ergo verbum mortis interius penetraret, opponit verbum vitæ. Et [Heb.10.g] hoc est verbum solidans fidem, quia: Iustus autem meus ex fide viuit, quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Ideo additur: *Respondit patri puellæ: Noli timere*, scilicet ex diffidentia: Postulet autem in fide, nihil hæsitans. [Iac.1.a] Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui à vento mouetur & circumfertur. Sic de Abraam dicitur: In re- [Rom.4.d] promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciēs, quia quæcumque promisit Deus, potens est & facere. Et ideo subditur: *Crede tantum*, per confidentiam scilicet: Si credideris, videbis gloriam Dei. Et ideo addit: *Et salua erit*, per diuinam potentiam. Et ad hoc debebat mo- [Ioan.11.f] ueri per illud quod statim ante hæc dixerat mulieri curatæ: Fides tua te saluam fecit. Vnde in hoc apparet mirabilis dispensatio Dei, quæ in miraculis suis nostram fidem requirit ad nostrum meritum. Vnde dixit cæcis petentibus illuminari: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Vtique Domine. Tunc tetigit oculos [Mat.9.d] eorum, dicens: secundum fidem vestram fiat vobis. Et quia difficile erat credere mortuum suscitari: ideo Dominus in ipso itinere miraculum fecit, per quod adiuuit fidem Archisynagogi, vt sic pateat illud esse verum quod dicitur: Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos ten- [1.Cor.10.c] tari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

Et cum venisset, &c. Hic secundo post soliditatem fidei disponentis, subiungit Euangelista idoneitatem testimonij approbantis. Ad probationem autem suscitationis requiritur testimonium de vita reddita, & de vita perdita. Ideo inducuntur testes respectu vtriusque. Primo igitur quantum ad personas idoneas ad testificandum de suscitatione miraculosa, dicitur: *Et cum venisset ad domum*, vbi scilicet puella debebat suscitari, quæ erat domus luctus, ad quam vtile est ire, secundum illud: Me- [Eccl.7.a] lius est ire ad domum luctus quam ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, &c. Et quia non omnibus aperienda sunt Christi Sacramenta, dicitur enim: Seruus nescit quid faciat Dominus eius: [Ioan.15.c] ideo subditur: *Non permisit intrare secum quemquam*, secundum illud: Multi pacifici sint tibi, & consiliarius [Ecc.6.a] sit tibi vnus de mille. Quia vero discipuli erant eius amici, secundum quod dicit: Vos autem dixi amicos: [Ioan.15.c] quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Ideo non omnes excludit, sed excipit ab exclusis, cum subdit: *Nisi Petrum & Iacobum & Ioannem*, qui erant discipuli principales. Vnde isti assumpti sunt in [Inf.9.d] transfiguratione: Assumpsit Iesus Petrum & Iacobum [Mat.17.] & Ioannem fratrem eius, & cetera. Et quia testimonium oportet habere non tantum à domesticis, sed etiā ab his qui foris sunt, ideo discipulis adiungit duas per- [1.Tim.3.b] sonas, cum dicit: *Et patrem & matrem puellæ*, vt sic in ore duorum & trium testium stet fixum veritatis testimonium. Vnde apparet quod secundum litteram est idoneitas testimonij quantum ad personas, & quantum ad numerum, quia nil habet superfluum neque diminutum.

Secundum spiritualem intelligentiam hoc non vacat à mysterio. Nam Petrus qui interpretatur agnoscens, [Petrus.] designat fidem. Iacobus qui luctator interpretatur, de- [Iacobus.] signat spem. Ioannes qui interpretatur in quo est gratia, [Ioannes.] charitatem. Et hæ tres virtutes sunt Domino familiarissimæ, & concurrunt ad suscitationem peccatoris à morte quæ designatur in suscitatione puellæ. Nam fides concurrit: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit vi- [Ioan.11.c] uet. Similiter spes: Ecce oculi Domini super metuentes [Psal.32.d] eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. Vt eruat à morte animas eorum. Etiam charitas: In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vni- [1.Io.4.b] genitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. Pater autem & mater sunt legis doctores. Pater, qui instruit in fide, secundū illud: In Christo Iesu per Euange- [1.Cor.4.d] lium ego vos genui. Mater quæ fouet in moribus: Filioli [Gal.4.c] mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et de his in Prouerbiis: Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Hæc autem [Prou.6.c] sunt cum Christo suscitante peccatorem.

Secundo,

Secundo, quantum ad personas idoneas testificantes de morte naturali, subditur: *Flebant autem omnes, & plangebant illam tamquam mortuam*, secundum consilium Ecclesiastici: Fili in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Flebant autem lacrymis, & plangebant vocibus lamentatoriis, sicut erat consuetudinis Iudæorum. Contemplamini, & vocate lamentatrices, vt veniant: & ad eas quæ sapientes sunt mittite, & properent: festinent, & assumant super nos lamentum. Vel flebant propter vitæ amissionem, & plangebant propter desperationem. Et ideo, quia excedebant, confortantur à Saluatore, cum dicit: *At ille dixit: Nolite flere*. Secundum illud: Non contristemini sicut & ceteri qui spē non habent. Et ideo dicitur: *Non est mortua puella, sed dormit*. In quo non remouet mortis veritatem, sed irremediabilitatem,* quia poterat eam ita facile à mortuis suscitare, sicut suscitatur de somnis dormiens à vigilante. Et propterea sic dicebat: Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt à somno exuscitem eum. Et sequitur: Lazarus mortuus est, &c. Vnde Beda: Hominibus mortua, qui suscitare nequierant: Deo dormiebat, in cuius ditione & anima recepta viuebat, & caro resuscitanda quiescebat. Propter quod merito cantat Ecclesia in officio defunctorum: Regem, cui omnia viuunt, venite adoremus. Et infra: Deus autem non est mortuorum, sed viuorum: omnes enim viuunt ei. Quoniam ergo nihil Domino moritur, & præsens aderat Deus, ideo merito dicebat: Non est mortua puella. Sed quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi: ideo additur: *Et deridebant eum, scientes quod mortua esset*. Qui enim certus est de aliquo, non solum non credit, sed etiam deridet persuadentem contrarium. Et quoniam diuina sapientia frequenter persuadet contrarium scientiæ humanæ, hinc est quod homo per humanam scientiam irridet Deum, & sic efficitur stultus: Stultus factus est omnis homo à scientia sua. Stultæ est enim scientia, quæ deridet sapientiam. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Et quia secundum quod dicitur: Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. Ideo isti non recipiebant, sed deridebant. Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet. Et ideo non erant idonei testes ad vitæ restitutionem, sed solum ad vitæ perditionem, ideo fuerunt eiecti, secundum quod dicitur: Et cum eiecta esset turba, intrauit, & tenuit manum puellæ, &c.

Ecclesiastici 38.b — Hier. 9.c — 1.Thess. 4. — * Idem supra pag. 89.d — Ioan. 11.b — Beda to. 5. lib. 3. in ca. 8. Lucæ. — Inuit. in officio mort. — Inf. 20 g. — 1.Cor. 2.d. — Hier. 10.c — 1.Cor. c c — Prou. 18.a — Prou. 15.a — Mat. 9.d

Ipse autem tenens manum, &c. Hic iam tertio post soliditatem fidei, & idoneitatem testimonij, subiungitur sublimitas imperij suscitantis, quantum ad potentiam præcipientem, & quantum ad efficaciam subsequentem. Primo igitur quantum ad potentiam præcipientem, subditur: *Ipse autem tenens manum eius*, virtutis adiutorio secundum illud: Dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. Et rursus poterat dicere illud: Tenuisti manum dexteram meam; & in voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me. Et ecce non est abbreuiata manus Domini vt saluare nequeat. Ideo additur: *Clamauit dicens: Puella, surge*, ex imperio maiestatis, sicut dicitur: Voce magna clamauit: Lazare, veni foras. Clamor autem iste in voce exteriori designat immensitatem virtutis interioris. Iuxta quod in Psalmo dicitur: Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, scilicet miraculi, secundum illud: Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.

Psal. 117.c — Psal. 72.d — Isa. 59.a — Ioan. 11.f — Psal. 67.d — 1.Thess. 4.c

Secundo quantum ad efficaciam subsequentem subditur: *Et reuersus est spiritus eius*, per intimam coniunctionem, iuxta quod dicitur: Reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit. *Et surrexit continuo*, per vitalem operationem. Surgere enim est operatio virtutis, sicut cadere morientis. Et nota quod puella ista in resuscitatione sua dicitur surrexisse, & adolescens resedisse: Lazarus vero ligatus manus & pedes prodiisse: quia sicut supra tactum fuit per puellam mortuam in domo intelligitur pecca- A tum cogitationis: per adolescentem in porta, peccatum operationis: per Lazarum in sepulchro, peccatum consuetudinis. Et quoniam secundum quod peccata sunt grauiora maiores relinquunt sequelas, ideo qui solum cogitatione peccauit, viuificatus continuo surgit, quia parua remanet difficultas. Qui vero in opere, sedet: quia adhuc pronitas remanet. Qui autem in consuetudine ligatus est, quia valde habet promptitudinem in malo ligantem, & præpedientem à bono postquam etiam redditus fuerit vitæ, dicitur ligatus manus & pedes prodire: secundum hoc, grauior debet imponi pœnitentia diuersis.

3.Reg. 17.d — Sup. ca. 7. pag. 90. b c

Et iussit illi dare manducare. Hic quarto & vltimo tangitur claritas miraculi manifestandi ad fidei vtilitatem, & occultandi contra gloriæ vanitatem. vnde primo præmittitur manifestatio vtilis: secundo vero occultatio humilis. B Quia sicut Gregorius dicit: Sic debet esse opus in manifesto, vt tamen intentio maneat in occulto. Primo ergo quantum ad vtilem miraculi ostensionem, dicitur: *Et iussit illi dare manducare*, vt non phantastica, sed vera suscitatio probaretur, sicut ipse probauit suam resurrectionem, infra: Habetis hic aliquid quod manducetur? Et suscitationem Lazari, quia dicitur: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Ideo autem signum dat sensibus veræ suscitationis, vt mentes eleuet in excelsum admirationis. Vnde etiam additur: *Et stupuerunt parentes eius*, quasi magnitudinem diuinæ potentiæ ferre non valentes: Ecce ego addam vt admirationem faciam populo huic, miraculo grandi & stupendo. Stupor autem iste eleuauit fidem credentium in excelso, secundum illud: Loquente Petro, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum: & obstupuerunt ex circumcisione fideles, &c. C

Greg. ho. in Luis Euang. — Inf. 24.f — Ioan. 12.a — Isa. 29.c — Act. 10.g

Secundo vero quantum ad humilem occultationem subditur: *Quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.* Volens humiliter latere, & exemplum humilitatis dare, sicut præcipit discipulis: Et descendentibus illis de monte, præcepit illis Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem, &c. In quo ostendit nos debere velle latere in magnis factis. Vnde Augustinus: Occulta quæ agis quantum potes, quod si ex toto non vales, sit in animo voluntas occultandi. Et nota quod est præceptum executionis, sicut decalogus: probationis, sicut de immolando filio Abraæ: & instructionis, sicut hic. In primo inuitatur intellectus ad cognoscendum: affectus ad volendum: effectus ad exequendum. In secundo inuitatur affectus, sed non effectus: in tertio tantum intellectus eruditur, non ligatur affectus, nec prohibetur effectus. Et sicut intelligitur illud præceptum. D

Matt. 17. — Præceptum triplex. — Gen. 22.a

CAPVT IX.

CONVOCATIS *autem duodecim, &c.* Completis tribus partibus principalibus huius partis, quæ est de doctrina Iesu Christi, in quibus discipuli ipsi excitati fuerunt ad audiendum, inuitati ad communicandum, & instructi ad intelligendum: hic sequitur quarta pars, in qua intelligentes mittuntur ad prædicandum. Ordo autem istarum partium satis est in se manifestus. Quoniam autem quidam prædicatorum sunt in gradu superiori, quidam vero in inferiori, ideo pars ista habet duas. In quarum prima agitur de missione Apostolorum: in secunda vero de missione septuaginta duorum discipulorum. *Post hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos, &c.* E Prima pars continet præsens capitulum, & habet tres partes, secundum tria quæ explicat Euangelista necessaria Apostolis, & prælatis ad prædicandum missis. Quorum primum est forma prædicandi: secundum est via proficiendi, quam explicat ibi: *Et factum est, cum solus esset orans, &c.* tertiũ est norma præsidendi, quæ describitur, ibi: *Intrauit autem cogitatio in eos quis eorum:* Formam autem prædicandi dupliciter explicat. Primo sub diuino præcepto: secundo vero sub diuino exemplo, ibi: *Et reuersi Apostoli narrauerunt, &c.* Quantum

Luc. 10.a

autem ad informationē prædicatorum per diuinū præceptū, tria introducuntur ab Euangelista, scilicet auctoritas cōmissa, honestas iniuncta & vtilitas adiuncta. Ita quod primo præmittit auctoritatē tamquam præcedentem: secundo iniungit honestatē quasi concomitantem, ibi: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via.* Tertio adiungit vtilitatem consequentē, ibi, *Egressi autem circumibant, &c.* Sed quoniam verba quantumcumq; authentici prædicatoris fuerint, sunt efficacia nisi habeant diuina testimonia, & talia sunt diuina miracula: ideo in prima parte primo explicatur collatio potestatis ad miracula facienda: deinde commissio auctoritatis ad mysteria prædicanda. Primum enim viam facit ad secundum. Quantum igitur ad collationem potestatis ad miracula facienda dicit: *Conuocatis autem duodecim Apostolis*, tamquam scilicet principalibus prælatis electis ex omnibus aliis, secundum quod dicitur: [Sup. 6. a] Vocauit Iesus discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Istis ergo conuocatis, idest, in vnum vocatis ad vnitatem commendandam, datur Spiritus sanctus, secundum quod dicitur: [Act. 2. a] Dum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, &c. Vnde dixit Dominus ad Moysen: [Num. 11. c] Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri: & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, & descendam & loquar tibi: & auferam de spiritu tuo, tradamque eis. Sic nunc facit, vnde subditur: *Dedit illis virtutem & potestatem*, ita quod virtus sit respectu spiritualium, & potestas respectu corporalium. Propter quod ad explicationem huius subiungit: *Super omnia dæmonia*, vt hoc referatur ad virtutem. *Et languores curarent*, vt hoc referatur ad potestatem. Et per hoc haberent duplex genus testimonij secundum duplex creaturæ genus, scilicet corporalis, & spiritualis. Et hoc est quod ipsis expresse dicitur: [Mat. 10. a] Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite. [Psal. 67. c] ita vt vere impleatur illud: Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa.

Quantum autem ad commissionem auctoritatis ad mysteria prædicanda subdit: *Et misit illos prædicare regnum Dei.* In missione namque auctoritas designatur, sine qua nullus debet prædicare, vnde: [Rom. 10. c] Quo modo prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est. Vnde & Isaias [Isa. 6. c] non audebat prædicare, nisi mitteretur: Ecce ego, mitte me. Et dixit Dominus: Vade, & dices populo huic, & cetera. Econtra de pseudoprophetis. [Hier. 23. e] Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. At non tales erant Apostoli, quia ideo Apostoli nominati sunt, vt eorum commendaretur auctoritas. Apostolus enim missus interpretatur, missi autem fuerunt ad prædicandum, secundum illud: [1. Cor. 1. e] Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Fuerunt ad prædicandum missi, non rem paruam, sed magnam, scilicet regnum Dei. Per quod potest intelligi doctrina veritatis, iuxta illud: [Mat. 21. d] Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. [Regnū Dei.] Potest etiam dici gratia Spiritus sancti, secundū illud: [Rom. 14. c] Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Infra: [Inf. 17.] Ecce enim, Regnum Dei intra vos est. Potest etiam dici gloria æterna, iuxta illud: [Ioan. 3. a] Amen amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Omnibus his modis Apostoli sunt missi prædicare regnum Dei, scilicet veram doctrinam, diuinam gratiam, & æternam gloriam. Et quia propter auctoritatem prædicationis [Mat. 16. d] concesserat potestatem curationis, ideo subdit: *Et sanare infirmos*, scilicet misit ad confirmationem veritatis prædicare secundum illud: Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmantē, sequentibus signis, vnde signum missionis spiritualis prædicationis ad prædicandum, est sanatio audientium à morbis vitiorum.

[Tria sunt si-] Tria autem sunt signa euidentia quibus probatur vtrum prædicator à Domino sit missus ad Euangelium prædicandum. [gna quibus probatur, num prædicator à Deo sit missus.] Primum est auctoritas mittentis: cuiusmodi est Pontificis, & maxime Pontificis summi, qui est loco Petri, immo Iesu Christi, vnde qui ab eo mittitur, à Christo mittitur. Secundum est zelus animarum in persona quæ mittitur, quando scilicet principaliter quærit Dei honorem & animarum salutem: Tertium est fructificatio, & conuersio auditorum. Per primum sunt nuncij Patris, per secundum Filij, per tertium Spiritus sancti. De primo: [Psal. 44. d] Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, &c. Lucas: [Luc. 10. c] Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. Vnde dicebat Petrus Ananiæ: [Act. 5. a] Non es mentitus hominibus, sed Deo, &c. De secundo: [2. Cor. 4. b] Non enim nosmetipsos prædicamus, &c. Et item: [2. Cor. 12. d] Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. De tertio: [Ioan. 15. c] Posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et qui sic mittitur, potest dicere illud: [Isa. 61. a] Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, & cetera.

Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via. Post explicationem auctoritatis commissæ, subditur descriptio honestatis iniunctæ. Hæc autem consistit in tribus, scilicet in paupertate victus, tenuitate vestitus, & humilitate conuictus. Primo ergo quantum ad paupertatem inuictu, dicitur: *Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via*, occasione scilicet temporalis sustentationis, vt exemplo prædicetis illud: [1. Tim. 6. b] Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid possumus. Et vt magis innotescat, descendit ad speciale cum subdit: *Neque virgam*, scilicet ad sustentandum. *Neque peram*, ad reponendum. *Neque panem*, ad manducandum: *Neque pecuniam*, ad emendum. In quo est prohibitio omnis præsidij tēporalis, vt ostendatur quod prædicator ex magnitudine spei, soli Deo debet inniti, secundum illud: [1. Pet. 5. b] Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniā ipsi cura est de vobis. Vnde etiam Beatus Franciscus [B. Franciscus.] quando mittebat fratres ad prædicandum, dicebat eis illud: [Psal. 54. d] Iacta cogitatū tuum in Domino, & ipse te enutriet. In hoc autem non prohibet, vt dicit Augustinus, studiosam prouidentiam, sed curiosam solicitudinem, secundum illud: [Mat. 6. d] Noliti soliciti esse in crastinum: Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua. Et ideo ad huius præcepti rectam intelligentiam, quod vnus Euangelista scilicet Lucas negat, alter affirmat scilicet Marcus, à quo dicitur: [Mar. 6. b] Et præcepit eis Iesus, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. [Aug. lib. 2. de consens. Euangelist. c. 30. to. 4.] Super quo dicit Augustinus de concordia Euangelistarum, vtrumq; præceptum est à Domino, vt nihil nisi virgam ferrent, & vt neque virgam ferrent. Virgam non ferre est solicitum non esse, nihil nisi virgam ferre, est vt concessa prædicatoribus accipiendi potestate. Vt: [Luc. 10. b] In eadem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Litteralis autem obseruantia huius præcepti est exemplum perfectorū prædicatorum, perfecte Christum imitantium. In quorum persona Petrus dicit: [Mat. 10. d] Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Sed spiritualis obseruantia ad omnes se extendit, vt prædicator veritatis, sic cōtemptor terrenitatis, alioquin, si annunciant verbum Dei cupiditate lucri, non sunt discipuli Christi, sed Balaam hariolí, secundum illud: [2. Pet. 2. c] Cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij derelinquentes rectam viam, idest paupertatis: de qua hi errauerunt secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedē iniquitatis amauit. Vnde prædicator veritatis super omnia vitare debet vitium cupiditatis: alioquin non erit prædicator veritatis, sed adulator. Propter quod dicit Apostolus: [1. Thess. 2. a] Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ, Deus testis est. Sciebat enim quod ex hoc iram Dei prouocaret, sicut dicitur: [Mich. 3. d] Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetæ eius in pecunia diuinabant, &c. Et ob hanc causam subditur: Sion quasi ager arabitur, &c.

Secundo quantum ad tenuitatem in vestitu subditur: *Neque duas tunicas habeatis*, vt sic concordet doctrina Magistri doctrinæ Præcursoris, secundum illud: Qui habet

duas tunicas, det non habenti. Et secundum illud Apostoli: Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. In hoc autem quod non prohibet simplex vestimentum, sed duplex, concedit necessitatem, & vetat curiositatem & superfluitatem. Curiositatem in imitatione, & superfluitatem in possessione. Vnde Beda: Simplex vestimentum est quidquid necessarium est alicui secundum qualitatem loci vel temporis. Duplex quod est vltra necessitatem, & hoc manifestum est in ipso Domino, qui præter tunicam inconsutilem, habuit alia vestimenta, quæ fuerunt diuisa. Secundum spiritualem autem intelligentiam prohibetur duplicitas simulationis, & hypocrisis, ne aliam vestem habeant in occulto, & aliam in aperto: ne sint de illis de quibus dicitur: Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Hoc similiter declinans beatus Franciscus cum infirmaretur, noluit frustum pellis ponere intrinsecus ante pectus, nisi etiam poneret exterius.

Luc.3.b
1.Timo.6.d
Beda to.5 li.3.in.c.9. Luca.
Ioan.19.c
Mat.7.c
B. Franciscus.

Tertio vero quantum ad humilitatem in conuictu, subiungit: *Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete.* Contenti, scilicet existentes illo hospitio. *Et inde ne exeatis*, propter melius requirendum, quia sicut dicitur: Vita nequam hospitandi de domo in domum, &c. Mutatio namque hospitij, testatur impatientiam, quæ pro modica causa mouetur, & non potest quiescere secundum illud: Hæc dicit Dominus populo huic qui dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit, &c. Et hoc maxime vitandum est à prædicatore, quia secundum illud: Doctrina viri per patientiam noscitur, & ideo Ambrosius: Alienum est à prædicatore cursitare per domos, & immobilis hospitij iura violare. Huius autem inconstantiæ & impatientiæ mater est superbia quæ cum nullo potest in pace cohabitare, secundum illud: Inter superbos semper iurgia sunt. Et quoniam veræ humilitatis est nullius societatem recusare, nec etiam alij onerosum esse, ideo ad perfectionem humilitatis subditur: *Et quicumque non receperint vos*, despiciendo scilicet vestram doctrinam, sicut illi qui etiam Dominum non receperunt: In propria venit, & sui eum non receperunt. Et quia hoc est magnum delictum, cui non est communicandum, ideo subdit: *Exeuntes de ciuitate illa*, declinando scilicet eorum nequitiam, iuxta illud: Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Et Isaias: Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. Et Hieremias: Relinquite ciuitates, & habitate in Petra. Et hoc ne inquinentur sordibus alienis, propter quod addit: *Etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos*, ad ostendendum scilicet vestram innocentiam. Hoc fecerunt Barnabas & Paulus de quibus dicitur quod excusso puluere pedum suorum, venerunt Iconium. Puluerem autē de pedibus excutere, est nihil de vana hominum gloria permittere suis affectibus adhærere. Vana enim gloria recte per puluerem designatur, quæ eleuatur per ventum, secundum illud Psalmi: Erit tamquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ.

Eccl.29.a
Hier.14.b
Pro.19.b
Amb.to.3. lib.6.in 9 cap.Luca.
Prou.13.b
Ioan.1.b
Num.16.d
Isa.52.c
Hier.48.d
Act.13.g
Puluerem pedū excutere quid.
Psal.1.a

Egressi autem circumibant &c. Post auctoritatem commissam & honestatem iniunctam, subiungit hic tertio Euangelista vtilitatem adiunctam. Quadruplex autem vtilitas ostenditur ad prædicationem Apostolorum subsequuta, scilicet excitatio hominum ad audiendum, excitatio audientium ad conferendum, excitatio conferentium ad admirandum, excitatio admirantium ad conspiciendum. Primo ergo quantum ad excitationem hominum ad audiendum dicitur: *Egressi autem circumibant per castella euangelizantes & curantes vbique*, ita vt iam inciperet impleri illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Licet enim non omnes doctrinam eorum caperent: tamen propter miracula volebant doctrinam audire. Vnde dicitur: Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat. Et ideo isti non solum prædicabant, sed etiam vbique curabant, vt omnes studio eorum & verbo & signo excitarentur ad audiendum. In quo explicatur non solum auditorum vtilitas, sed & prædicatorum fidelitas. Qui enim, *Circumibant*, ostenduntur immunes ab otiositate. Quia *Per castella*, immunes ab elatione. Quia *Euangelizantes* immunes à nugacitate. Quia *Curantes vbique*, immunes à personarum acceptione. Et ideo finem habebant in se, qui est sufficiens ad persuasionem, & auditorū excitationem. Et hic est primus finis & generalis.

Psal.18.a
Act.8.a

Secundus finis siue vtilitas specialis, est excitatio audientium ad conferendum. Quantum ad hanc dicitur: *Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo*, ita quod fama nominis Christi non solum per Apostolos deferebatur ad plebes, sed etiam ad Reges, sicut de Paulo dicitur: Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus & Regibus, & filiis Israel. Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Vnde iam auditores poterāt dicere illud quod dixerunt Gabaonitæ Iosue: Audiuimus famam potentiæ Dei tui, cuncta quæ fecit in Ægypto, & duobus principibus Amorrhæorum, qui fuerunt trans Iordanem, Sehon regi Hesebon, & Og regi Basan, qui erant in Astaroth. Dixeruntque nobis seniores, & omnes habitatores terræ nostræ, serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum. Et ex hoc auditu excitatus est ad inquirendum, & ad dubitandum propter varietatem opinantium. Vnde subditur: *Et hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdam: Quia Ioannes surrexit à mortuis.* Et huic opinioni magis adhærebat Herodes. Vnde: Audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Hæc autem opinabatur propter eminentiam sanctitatis vitæ, quia sicut dicitur: Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum. Huic autem opinioni non firmiter adhærebat: ideo dicitur quod hæsitabat, id est, vacillabat, secundum illud Iacobi: Qui hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Et hoc erat propter alias opiniones, vnde subdit: *A quibusdam vero: Quia Elias apparuit*, dicebatur scilicet. Et hæc opinio videbatur probabilis propter eminentiam potestatis. Surrexit Elias propheta, quasi ignis. Et sequitur: Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et hæc opinio credibilior videbatur, quia sicut dicitur, Ioannes quidem signum fecit nullum. Vnde Christus faciens miracula magis videbatur Elias, sed tamen huic non omnes assentiebant, propter quod addit: *Ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit.* Et hæc opinabantur propter notitiam veritatis. Quia secundum illud: Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Et sic patet quod triplex erat opinio, propter triplicem excellentiam quam audiebant de Christo, scilicet sanctitatis, potestatis, & notitiæ veritatis. Et ideo inuicem conferebant: & quidam hoc, & quidam illud credebant.

Act.9.c
Iosue.9.b
Matt.14.a
Mat.6.
Iac.1.b
Eccl.48.a
Ioan.11.g
Amos 3.b

Tertius autem finis fuit excitatio conferentium ad admirandum, ideo subdit: *Et ait Herodes: Ioannem ego decollaui*, tamquam scilicet hominem mortalem, & passibilem. Hunc decollauerat Herodes propter Ioannis veritatem, & Herodis malignitatem, secundum quod dicitur: Dicebat Herodi Ioannes: Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Et sequitur postea, quod ob hanc causam eum decollauit. Et ita ex ipsa morte iudicat in Ioanne, quantumcumque magnus prædicaretur, infirmitatem esse. Et propterea ex hac comparatione admirabatur Christi virtutem, vnde subdit: *Quis est autem iste, de quo ego talia audio?* id est, tam magna mirabilia, vnde poterat dicere: Quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es qui facis mirabilia: qualia scilicet, non erant audita, secundum illud: A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quidquam.

Mat.14.a
Psal.76.a
Ioan.9.f

Quartus finis fuit excitatio admirantium ad conspiciendum, propter quod subditur: *Et quærebat videre eum.* Libenter

benter enim videmus quod admiramur. Hoc tamen non est tunc assecutus secundum quòd dicitur: *Inf. 10. d* Dico enim vobis quòd multi Prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & cætera. Hoc etiam non fuit assecutus, quia studiose quæsiuit. Vnde in *Prou. 14. d* Prouerbijs: Quærit derisor sapientiam, & non inuenit. Vnde valde solicite est considerandum qualiter debet Deus quæri, vt possit à quærentibus inueniri & videri.

Et reuersi Apostoli, &c. Post informationem Apostolorum factam per verbum siue præceptum, sequitur hic informatio eorundem per factum, siue per exemplum. Habet autem hæc pars partes duas. In quarum prima informat per exemplum familiare: in secunda vero per figurale, ibi: ***Dies autem cœperat declinare, &c.*** Primum attenditur in turbarum eruditione spirituali: secundum B in eorum refectione corporali, quæ formam & figuram gerit refectionis spiritualis. Spiritualis autem eruditio turbarum à Domino, in qua tribuitur forma prædicatoribus in docendo fidelem populum, explicatur quantum ad quattuor, quæ requiruntur in prædicando. Primum ast fidelitas consortij: secundum est opportunitas loci: tertium docilitas populi: quartum autem affabilitas Magistri. Vt sic nihil desit verbo Dei, nec ex parte assistentium, nec ex parte aduersantium, nec ex parte audientium, nec ex parte docentium, quin verbum Domini habeat debitum effectum. Primo igitur quantum ad fidelitatem consortij dicitur: ***Et reuersi Apostoli, narrauerunt illi quæcunque fecerunt.*** In quo apparet illorum fidelitas, quia ad diuinum consortium celeriter redierunt. *Gen. 8. b* Vnde fuerunt non sicut coruus de quo in C Genesi: Qui egrediebatur, & non reuertebatur: sed sicut columba de qua dicitur, quòd cum non inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuersa est ad eum in arcam, tamquam fidelis amica. Sic & Apostoli columbina simplicitate præditi, sunt ad Christum celeriter reuersi, tamquam fideles nuncij. Apparet etiam eorum fidelitas, quia nihil Deo celauerunt, sed, ***Narrauerunt ei quæcumque fecerunt***, non vt Dominum erudirent, quem nihil latet: sed vt ostenderent se etiam nolle latere, si latere possent. *Isa. 29. e* Diuersum dicitur: Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium & cætera. Vel ideo: ***Narrauerunt***, vt de bonis factis non quærerent sibi gloriam, *1. Cor. 10. g* sed omnia referrent in Deum, secundum illud: Omnia in gloriam Dei facite, sine offensione, &c. Contra illos *Deut. 32. d* qui dicunt illud: Manus nostra excelsa, & non Dominus D fecit hæc omnia.

Secundo vero quantum ad opportunitatem loci, subdit: ***Et assumptis illis***, tamquam fidelibus ad consortium. ***Secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida***, tamquã ad locum quietum & tranquillum. Vnde dicit eis Dominus: *Mar. 6. d* Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Et hic locus est aptus eruditioni secundum illud *Osea 2. e* Oseæ: Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Hic autem locus desertus erat iuxta stagnum Genezareth: quod apparet ex hoc quod dicit: ***Bethsaida***. *Bethsaida. Ioan. 1. f* Est autem Bethsaida ciuitas Andreæ & Petri, sicut dicitur: Et nota quòd non dicit Bethsaidam, quasi iuxta illam ciuitatem, vel in ciuitate: sed Bethsaidæ, quia remotus erat locus in confinibus ciuitatis Bethsaidæ. Vnde di- *Mar. 6. f* citur quòd post saturationem quinq; millium virorum, coegit discipulos suos ascendere in nauim, vt præcederet E eum trans fretum ad Bethsaidam. Vnde non est contrarietas, sed vnus explanauit quod alter tacuit.

Tertio vero quantum ad docilitatem populi adiungit: ***Quod cum cognouissent turbæ, secutæ sunt illum***, vt scilicet *Osea 6. b* doctrinam eius exciperent, quem desiderabant secundum illud: Sciemus, sequemurq; vt cognoscamus Domi- *Beda to. 5. lib. 3. in c. 9. Lucæ.* num. Vnde Beda in Glossa: Secutæ sunt non in iumentis, *Marc. 6. e* non in vehiculis, sed proprio labore pedum, vt ardorem mentis ostenderent, vnde dicitur: & cognouerunt multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc. *Ioan. 6. a* Ratio autem huius redditur vbi dicitur: Post hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbat signa quæ faciebat, &c.

Quarto vero quantum ad affabilitatem Magistri subiungit: ***Et excepit eos.*** In quo ostenditur benignitas Christi in signo: ad quam nos hortatur Apostolus: Suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei. *Rom. 15. b* Nec tantum in signo, sed & in verbo. Vnde addit: ***Et loquebatur illis de regno Dei***, quasi sermone affabili & familiari, vt vere ostendatur impletum illud: Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c. *Psal. 21. c* Licet autem loqueretur affabiliter, non tamen inutiliter, non carnaliter: quia de regno Dei non de mundo. Vnde: Si quis loquitur tamquam sermones Dei. *1. Pet. 4. c* Et item: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. *Ioan. 3. d* Sequitur: Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Et item dicit Petrus: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. *Ioan. 6. g* Nec tantum se exhibuit affabilem verbo & signo, sed etiam facto. Vnde subditur: ***Et eos qui cura indigebant, sanabat.*** In quo ostenditur perfectio dilectionis, de qua Ioannes: Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. *1. Ioan. 1. c* Quia qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Talem enim consuetudinem habuit Christus, vnde dicitur de eo quòd pertransijt benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo, non solum bene loquendo. *Act. 10. f* Vnde in hoc eruditur prædicator seu prælatus vt se benignum exhibeat ouibus suis, scilicet signo, verbo, & facto. In cuius rei signum dictum est ter Petro: Pasce oues meas, &c. *Ioan. 12. f*

Dies autem cœperat declinare, &c. Post informationem discipulorum per exemplum familiare, subditur informatio per factum figurale, & hoc in turbarum refectione. Circa cuius expressionem duo introducuntur ab Euangelista. Primum est opportunitas ex parte indigentiæ multitudinis: secundum est liberalitas ex parte misericordiæ Saluatoris. Et hoc ibi: ***Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per conuiuia, &c.*** Opportunitas ex parte indigentiæ multitudinis exprimitur quantum ad quattuor: scilicet quantum ad tarditatem diei, quantum ad sterilitatem loci, quantũ ad paucitatem cibi, & quantum ad numerositatem populi. Et sic conficitur ista opportunitas ex circumstantia temporis, loci, quantitatis cibi, & personarum. Primo ergo quantum ad diei tarditatem dicitur: ***Dies autem cœperat declinare.*** Et ita tempus erat sumendi refectionem, sicut dicitur: Quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. *Luc. 24. e* In quo etiam apparet mira turbarum deuotio, quæ propter auditum diuini verbi oblitæ essent corporalis cibi. Simile legitur quòd Paulus protraxit sermonem vsque ad mediam noctem. *Actor. 20. b*

Secundo vero quantum ad loci sterilitatem subditur: ***Et accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas.*** Et ad hoc persuadendum mouebat loci sterilitas, vnde subdit: ***Vt euntes in castella villasque quæ circa sunt, diuertant & inueniant escas***, ne scilicet fame pereant. Et hoc est consilium sanum, quod fecerunt filij Israel. Descendentes fratres Ioseph decem vt emerent frumenta in Ægypto. Sic etiam Apostoli: *Gen. 43. a* Discipuli autem Iesu abierant in ciuitatem vt cibos emerent. *Ioan. 4. a* Sic & isti consulebant nunc propter loci sterilitatem & penuriam, vnde & subdunt: ***Quia hic in loco deserto sumus***: vbi est defectus cibi, secundum illud: Cur induxisti nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame? *Exod. 16. a* Et quia difficile est inuenire refectionem in deserto: ideo dicebant illud Psalmi: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? *Psal. 77. c* Hæc dicebant increduli detrahentes diuinæ potentiæ. Sed Apostoli dicebant consulendo humanæ indigentiæ, quia nolebant Dominum tentare.

Tertio vero quantum ad cibi modicitatem subditur: ***Ait autem ad illos, vos date illis manducare***, vos tamquam eorum prælati, secundum illud: Seniores pascite qui in vobis est gregem Dei. *1. Petr. 5. a* Hoc autem dicit vt ex eorum responsione cognoscatur cibi modicitas propter quod dicitur:

A tur: *At illi dixerunt: non sunt nobis plus quàm quinque panes & duo pisces.* Ex quo apparet discipulorum inopia non solum ad reficiendam turbam, sed etiam ad propriam famem mitigandam. Et vt magna ostendatur inopia, Ioannes exprimit genus panum. Dicitur enim: Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? *Ioan. 5. a* Similes erant in hoc illi viduæ, cuius farinam multiplicauit Esaias: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria. *3. Reg. 17. a* Et item dixit minister Eliseo: Quantum est hoc vt apponam coram centum viris? *4. Reg. 4. g* Similiter responderunt hic Apostoli, vel Andreas in persona omnium, sicut dicit Ioannes: *Ioan. 6. a* Vel ipse prius, & post alij, & sic non est contrarietas. Qualitercumque dicta sint hæc verba, ostendunt impotentiam discipulorum ad reficiendam turbam. B Ne tamen hæc crederentur dicere non propter impotentiā, sed propter pigritiam, ideo offerunt obsequium ad emptionem ciborum, cum adiungunt: *Nisi forte nos eamus & emamus in omnem hanc turbam escas.* Et hoc quidem potest esse verbum offerentium obsequium, iuxta illud: Euntes emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare. *Mar. 6. a* Vel potest esse verbum ostendentium impotentiam ad reficiendum, non solum quantum ad panes habitos, verum etiam quantum ad pretium. Vnde dicitur: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. *Ioan. 6. a* Et quidam de discipulis dixerunt vno modo, quidam alio. Et Ioannes exprimit vnum, Marcus alium, Lucas vero in prædicto sermone includit vtrumq;, quod patet ex ipsa sermones varia prolatione.

C Quarto vero quantum ad populi numerositatem subditur: *Erant autem fere viri quinque millia.* At per hoc, tanta multitudo vt pro vno pane essent mille viri. Vnde viros nominat & numerat, ex quo apparet quanta erat reliquorum turba præ sui multitudine non numerata. Vnde Matthæus dicit quòd manducantium fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. *Matt. 14. c* Ideo autem numerum exprimit, quia propter quinque competebat legi quæ homines sensibiles & carnales informabat. Propter perfectionem autem millenarij competebat ad susceptionem doctrinæ perfectionis Euangelicæ. *Ait autem ad discipulos, & cætera.* Post opportunitatem ex parte indigentiæ multitudinis, subdit hic liberalitatem ex parte munificentiæ Saluatoris. D Manifestatur autem Saluatoris liberalitas in quattuor, in conuiuantium ordinatione, victualium multitudine, ministrantium vrbanitate, manducantium saturitate. Vt sic ostendatur perfecta liberalitas per ordinem discumbentium, multitudinem victualium, promptitudinem ministrantium, & plenitudinē manducantium. Primo quantum ad discumbentium ordinationem dicitur: *Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos: Et ita fecerunt.* Decet enim magnificum & liberalem Dominum, ordinem attendere in disponendo, iuxta quod dicitur: Videns Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, &c. non habebat vltra Spiritum. *3. Reg. 10. a* Hæc autem fuit dispositio ordinationis cū determinatione numeri. E Vnde dicitur quòd discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos. *Mar. 6. f* Quinquagesies enim centū sunt quinque millia. Ideo autem exprimitur numerus quinquagesimus, quia per quinariū magis competebat legi, & etiam in quinario erant panes refectionū. Ex hoc autem ostendit Christus suam miram sapientiam, qua numerum virorum præsciebat, & discipulis ex sessione notificabat. Nec mirum quia ipse erat, de quo dicitur: Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. *Sap. 11. d*

Secundo vero quantum ad victualiū multitudinem dicitur: *Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, suspexit in cœlum, & benedixit illis.* In qua benedictione fuit panum multiplicatio, iuxta illud: Benedixitq; illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. *Gen. 1. d* Et A in Genesi dixit ad Iacob Laban: Experimento didici, quia benedixit mihi Deus propter te. *Gen. 30. d* Ideo autem benedicendo respexit in cœlum, vt ostenderet quòd talis multiplicatio non erat virtute terrena sibi tradita, sed cœlesti virtute sibi reseruata in prioribus causis: de qua in Psalmo dicitur: Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. *Psal. 134. a* Et nota quòd dicitur: Respexit & benedixit. Respexit quidem ex humanitate, & benedixit ex diuina virtute. Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi. *Psal. 120. a*

Tertio vero quantum ad ministrantium vrbanitatem subditur: *Et fregit, & distribuit discipulis suis vt ponerent ante turbas.* Ipsi enim erant nobiles Christi ministri & dispensatores, & prompti ad seruiendum secundum illud: B Sic nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. *1. Cor. 4. a* Decet enim nobilem Dominum nobiles habere ministros, secundum illud: Sicut rex statuerat, præponens mensis singulos de principibus suis, vt sumeret vnusquisq; quod vellet. *Esther. 1. b* In curia autem Iesu Christi nobiliores ministrant & seruiunt, sicut dicitur: Qui maior est in vobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. *Inf. 22.*

Quarto vero quantum ad manducantium saturitatem dicitur: *Et manducauerunt omnes, & saturati sunt,* ita vt verificaretur illud: Edent pauperes & saturabuntur: & laudabunt Dominum qui requirunt eum, & cætera. *Psal. 21. d* Et illud: Manducauerunt & saturati sunt nimis. Saturati, inquam, saturitate iustitiæ, de qua: Iustus comedit & replet animam suam. *Prou. 13. d* Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur, C non saturitate auaritiæ, de qua dicitur: *Matt. 5. a* Saturitas diuitis non sinit eum dormire: quia sic saturatur vt semper famescat. *Eccl. 5. c* Et quoniam diuina abundantia excedit nostram indigentiam, ideo subditur: *Et sublatum est quod superfuit illis fragmentorū cophini duodecim.* In quo ostenditur magnitudo superabundantiæ ex continentia valorū & numero, quia duodenarius est primus numerus abundans, secundum quod tradit Arithmetica. *Duodenarius est primus numerus abūdās.* Et sic impletum est illud, in cuius figura dixit Eliseus de paucis panibus: Hæc enim dicit Dominus: Comedent, & supererit. *4. Reg. 4. g* Posuit itaque coram eis: qui comederunt, & superfuit iuxta verbum Domini.

Sed ibi non determinatur mensura tantæ abundantiæ sicut hic, & hoc propter maiorem Euangelij perfe- D ctionem & abundantiorem, secundum illud: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. *Matt. 5. c* Vel propter mysterium. Isti enim duodecim cophini signant duodecim Apostolos. Cophini sunt vasa humilia, & hi repleti sunt fragmentis quinque panum hordeaceorū, idest, doctrina quinque librorum Moysi, de quibus: In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, & cætera. *1. Cor. 14. c* Ex quo datur forma prædicantibus, *Prædicandi forma.* vt non noua & de cordibus suis adinueniant, quia Dominus non creauit nouos panes ad reficiendam turbam: sed sicut Dominus multiplicauit diuina benedictione quinque panes, hordeaceos, sic omnis abundantia veræ doctrinæ sumi debet ex fundamento sacræ Scripturæ, multiplicanda per orationem qua in cœlum respicitur, E & deuotione qua benedicitur, & meditatione qua frangitur, & prædicatione qua distribuitur & explicatur. Doctrina enim catholica, primo sumenda est de sacra Scriptura per lectionem, cuius verba sunt panes. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. *Matt. 4. a* Sed lectioni debet adiungi oratio: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. *Matt. 7. a* Quærimus legendo, petimus orando, pulsamus manu operando. Orationi debet adiungi deuotio & gratiarum actio. Vnde: Orationi instare, vigilantes in ea gratiarum actione. *Coloss. 4. a* Vnde item: Aspiciens in cœlum benedixit & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autē turbis. *Matt. 14. b* Deuotioni iungenda est meditatio, & veritatis explicatio, quæ non est aliud quàm fractio panis. Fran-

Isa.58.c ge esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam. Et tunc distribuitur quando pro capacitate audientium ministratur. Distribuite domos eius, vt
Psal.47.c enarretis in progenie altera. Et ex hoc audientes saturantur, secundum illud: Cibabit illum pane vitæ & intelle-
Eccl.15.a ctus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Et sic patet quòd Dominus prædicatores informat non solum exemplo proprio & familiari, sed & mystico & figurali. Plus enim fecit Dominus hoc miraculum ad informationem mentium, quàm ad refectionem corporum. Quoni-
Sap.11.d am sicut dicitur: Parcis omnibus: quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

Et factum est: cum solus, & cætera. Postquam Euangelista expressit formam prædicandi; in parte ista exprimit viam proficiendi. Ad profectum autem ista duo consideranda concurrunt, scilicet asperitas viæ, in qua consistit meritum: & suauitas patriæ, in qua consistit præmium. Ideo post expressionem asperitatis viæ exprimit secundo Euangelista suauitatem gloriæ, ibi: *Factum est au-*
Via ad Patriam. *tem post hæc verba, &c.* Via autem ad Patriam potissime in duobus consistit, scilicet in perfecta cognitione Christi per fidem, & perfecta imitatione per crucem. Ideo primo insinuatur nobis qualiter Christus per fidem est cognoscendus, secundo vero qualiter per crucem est imitandus, ibi: *Dicebat autem ad omnes: Si quis, &c.* Quantum ad primum notandum quòd perfecta notitia fidei in quatuor consistit, scilicet in approbatione diuini honoris, reprobatione humani erroris, confessione Christi Mediatoris, & consideratione mysterij Redemptionis. Ad perfectam enim fidem concurrit approbatio religionis, detestatio superstitionis, confessio patens, & contemplatio latens. Primo igitur quantum ad approbationem diuini honoris, dicitur: *Et factum est cum solus esset orans,* vt Deo patri debitum cultum & reuerentiam exhiberet, & ostenderet exhibendum: quæ potissime exhibetur
Ioan.4.e in oratione iuxta illud: Venit hora, & nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veri-
Psal.49.c tate. Nam & Pater tales quærit. Vnde in Psalmo: Inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me. Quoniam autem hæc reuerentia debet carere omni ostentatione, ideo dicitur quòd solus erat orans, se-
Matt.6.a cundum illud: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, &c. Carere etiam debet omni inquietatio-
Thr.3.d ne, ideo etiam solus orabat, secundum illud: Sedebit solitarius & tacebis, quia leuauit se supra se, ne scilicet aliquo strepitu retrahatur. Et ideo dicitur quòd dimis-
Matt.14.c sa turba ascendit in montem solus vt oraret. Sed quoniam huius reuerentiæ non erant discipuli perturbatores per inquietudinem, sed approbatores per veram fidem, ideo subditur: *Erant cum illo & discipuli.* Vnde per hoc quod dicit, *solus*, non excludit consortium discipulorum, sed tumultum turbarum. Nam discipulos tamquam filios admittebat. Vnde & dicebat de eis illud quod dice-
Heb.2.c bat Apostolus: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Turbas autem tamquam seruos excludebat, cu-
Gen.22.a ius figuram Abraam gessit, quando dixit ad pueros suos: Expectate hic in valle cum asino: ego autem & pueri illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Vel hoc dicitur, quia non ratione eiusdem temporis sunt coniuncti, quia solus primo orauit, & immediate discipuli cum eo fuerunt. Tamen simul iunguntur, quia etsi Apostoli fuerunt absentes locali circumscriptione, nihilominus cum eo erant mentali affectu, & fidei approbatione, secundum illud Pauli: Et si corpore
Coloss.2.b absens sum, in Spiritu vobiscum sum, gaudens & videns ordinem vestrum.

Secundo quantum ad reprobationem humani erroris subditur: *Et interrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ?* Quod non ideo quærebat, vt veritatem addisceret quam sciebat secundum illud: Opus ei non erat, vt
Ioan.2.d quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat, quid esset in homine: sed ideo interrogat, vt erroneam mundanorum sententiam ostendat veræ fidei inimicam. Vt plurimũ enim plures contrariantur sapientibus, & turba turbatum habet iudicium. Propter quod dicitur: Non sequeris turbam ad faciendum malum. Nec Exod.23.a
in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies. Et ideo non est mirum si animales de Christo Deo non recte sentiebant. Quia: Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, &c. Propter quod subiun- 1.Cor.2.d
gitur triplex opinio sumpta à triplici excellentia. Quantum ad primam dicit: *At illi responderunt & dixerunt: Ioannem Baptistam.* Et hoc quia videbant in eo Spiritum sanctificationis qui fuit in Ioanne, secundum illud: Erit magnus coram Domino. Sequitur: Et Spiritu sancto reple- Sup.1.b
batur, &c. Sed nec in hoc omnes consentiebant, ideo addit: *Alij autem Eliam,* scilicet propter zelum æmulationis, secundum illud: Surrexit Elias Propheta quasi ignis, & Eccl.48.a
verbũ eius, quasi facula ardebat. Et illud videbatur probabile, quia Elias Propheta excellens erat non solum in vita, sed etiam in potentia. Et quia etiam aduentus eius promissus erat secundum illud: Ecce ego mittam vobis Mala.4.a
Eliam Prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Nec tamen in hoc omnes concordabant, & ideo addit: *Alij vero, quia vnus Propheta de prioribus surrexit.* Et hoc propter Spiritum discretionis, quem in eo attendebant. Propheta magnus surrexit in nobis &c. Et Sup.7.c
dicebant: Hic est vere Propheta qui venturus est: sed quia Ioan.6.b
purum hominẽ existimant, ideo vnũ de prioribus ipsum credebant, propter quod errabant, quia non tantum erat vnus inter priores, sed vnus propter quem præcesserunt omnes priores. De quo dicitur: Prophetam de gente tua Deut.18.c
& de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, &c. Ex tanta ergo varietate apparet quòd turbæ alienæ erant à veritate & fidei vniformitate. Propter quod dicitur: Non simus paruuli, fluctuantes, & Ephes.4.c
circumferamur omni vento doctrinæ, &c. Sequitur: Ad circumuentionem erroris.

Tertio vero quantum ad confessionem Christi Mediatoris subditur: *Dixit autem illis: Vos autem, quem me esse dicitis?* Vos scilicet ab aliis electi secundũ illud Ioannis: Ego vos duodecim elegi. Et item: Non vos me elegistis, sed Ioan.6.g
ego elegi vos. Vel vos amici secundum illud: Vos autem Ioan.15.c
dixi amicos. Vel vos speciales discipuli secundum illud: Ibidem.
Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Vos, inquã, Sup.8.b
qui in me creditis, quẽ me esse dicitis, idest, confitemini, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit Rom.10.b
ad salutem. Ideo subditur: *Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei,* quia vnus pro omnibus respondet, vt commendetur vnitas Ecclesię in fide, confessione, & prælatione. Vnde Petrus tamquam vnus prælatus vniuersalis Ec- Primatus Petri.
clesiæ, vnus pro omnibus respondet. Propter quod dicebat Paulus: Obsecro, vt idipsum dicatis omnes, & non 1.Cor.1.b
sint in vobis schismata. Vnde merito istius confessionis vnius pro omnibus, nomen Petri est sibi confirmatum, & vniuersalis prælatio super Ecclesiam est concessa. Secundum quod dicitur: Et ego dico tibi, &c. Vnde appa- Matt.16.c
ret quòd non ex impetu, sed Spiritu sancto incitatus, prior respondit Petrus.

Et hoc est quod dicitur in Glossa: Vnus pro omnibus, & præ omnibus, quia senior & princeps Apostolorum. Glossa interl. hunc locum cap. 9. in Luc. tom.5.
Confitendo autem ipsum Christum Dei, confitetur simul Deum verum, & hominem. Vnde Ambrosius in Glossa: Complexus est omnia qui & naturam & nomen expressit. In nomine enim Christi, & diuinitatis & Ambr.to.3. l.6. in Luc. cap.9.
incarnationis est expressio, & fides passionis. Christus enim exprimit personam vnam in duabus naturis, & dignitatem regiam, & sacerdotalem, & gratiæ plenitudinem propter vnctionis prærogatiuam, de quo in Psalmo: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Vnde in Psal.44.b
nomine Christi intelligitur vnctus, vngens, & quo vngitur. Ac per hoc simul Pater, Verbum, & Spiritus, secundum illud Isaiæ: Spiritus Domini super me eo Isa.61.a
quòd vnxerit Dominus me. Intelligitur ergo etiam vncti gratia qua vngitur, & dignitas ad quam vngitur, siue officium. Et impleatur visio & Prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum. Intelligitur etiam dignitas rega- Dan.9.f
lis, & prophetalis, & sacerdotalis, secundum triplicem ex-

cellentiam suam, scilicet potestatis, veritatis, & bonitatis. In cuius rei figuram in lege veteri hæ tres personæ consueuerunt inungi.

Vnde in hoc clare patet quòd Christus hoc verbo confutauit errores, & strauit totius fidei fundamentum, secundum illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere. [1.Cor.3.b] Hinc est quòd Petrus est vocatus, & ei concessum est, vt de Ecclesia eius numquam deficiat vera fides: Ego rogaui pro te, Petre, vt non deficiat, &c. [Inf. 22. b]

Quartò vero quantum ad cognitionem mysterij Redemptionis subditur: *At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc.* Et hoc quia non erat consummatum Redemptionis mysterium, quod iusto Dei iudicio erat mundi principibus occultandum. Vnde: Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. [1.Cor. 2. b] Sequitur: Quam nemo principum huius sæculi cognouit: si enim cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Licet autem non esset omnibus publicandum, erat tamen discipulis prædicendum, propter quod addit: *Dicens: Oportet filium hominis multa pati.* Ratio autem huius prædictionis assignatur his verbis: Nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. [Ioan. 14. d] Nam ipsi discipuli nondum hoc capiebant secundum quòd dicitur: Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus. [Inf. 18. f] Et post: Et ipsi nihil horum intellexerunt, sed hoc acceperunt post consummationem. Vnde dicitur infra: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt. [Infra. 24. f]

Et post subditur: Aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Dicit autem, *Oportet*, idest, necessarium est, [Necessitas quotuplex.] non simpliciter, sed ex præsumptione diuinæ dispositionis & promissionis, secundum illud: Deus autem quæ prænunciauit per os omnium Prophetarum pati Christum suum, impleuit sic. [Actor. 3. c] Vel *Oportet*, idest, opportunum est, & expediens, iuxta quod Prophetauit Caiphas: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat, & cætera. [Ioan. 11. f] Oportet, inquam, *Multa pati*, quia pro multis animabus, redimendis, multis culpis remittendis, multis reatibus absoluendis: Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra. [Isa. 53. b] Sequitur: Omnes nos quasi oues errauimus: vnusquisq; in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Passus est etiam multa & magna, passus est etiam à multis & magnis, propter quod addit: *Et reprobari à senioribus & principibus sacerdotum & scribis.* Seniores præcellebant antiquitate, principes auctoritate, sed scribæ ratione doctrinæ. Vt sic impleretur illud: Filios enutriui & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. [Isa. 1. a] Et quia passio Christi grauior erat inter omnes passiones: ideo additur: *Et occidi*, scilicet oportet, secundum illud Danielis: Occidetur Christus. [Dan. 9. f] Sed ne crederetur quòd inuitus, ideo Isaias: Tradidit in mortem animam suam. [Isa. 53. d] Sed quia passio hæc viuificatiua erat mortuorum, ideo addit: *Et tertia die resurget*, secundum illud Oseæ: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. [Osea 6. a] Huius figuram dicit Saluator præcessisse in Iona: Sicut fuit Ionas, &c. [Matt. 12. c] Ex his igitur liquet, quæ sit perfecta fidei notitia, in qua Christi fundatur Ecclesia, scilicet per quam approbatur diuinus honor, reprobatur humanus error, asseritur Mediator, & agnoscitur Reparator.

Dicebat autem ad omnes, &c. Ostenso qualiter Christus secundum fidem est cognoscendus, hic secundo ostenditur qualiter per crucem est imitandus, quia fides mortua est sine operibus. Quoniam autem difficile est portare crucem, ideo ad hoc inuitat quadruplici consideratione, scilicet ex consideratione sui exempli, proprij periculi, futuri iudicij, & regni diuini: vt si non mouent monita, moueant exempla, vel saltem pericula, vel certe futura iudicia, vel tamdem promissa. Primo igitur inuitat consideratione sui exempli, cum dicit: *Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire*, idest, me imitari ad quod non cogo, sed inuito. Ideo dicit: *Si quis vult*: Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. [Eccl. 15. c] Sequitur: Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Vnde Chrysostomus: Si quis aurum daret, aut thesaurum apponeret, non vocaret cum violentia, sed currerent omnes: multo magis ad ea quæ sunt in cœlis. [Chrysost. to. 2. hom. 56. in Mat.] Si enim natura rerum persuadet currere, si non curris, non es dignus accipere. Ideo dicit: *Si quis vult*, exemplum meum sequi. *Abneget semetipsum*, per omnimodam humilitatem, captiuando sensum, affectum, & intellectum in Christi obsequium. quod notat in hoc quod dicit: *Semetipsum*. Et hoc est consilium: Humilia valde Spiritũ tuum. [Eccl. 7. b] Et hoc quidem necessarium est volenti sequi humilem Christum. Vnde Gregorius in Glossa: Nisi quis à seipso deficiat, ad eum qui supra est, non appropinquat. [Gregor. in hunc locum cap. 9. Lucæ tom. 5.] Sed hoc non sufficit, & ideo addit: *Et tollat crucem suam quotidie*, per continuam austeritatem, vt possit dicere illud Pauli: Christo confixus sum cruci. [Gal. 2. d] Et item: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes. [2.Cor. 4. c] Et ideo dicitur etiam: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. [Gal. 5. d] Nota quòd dicit: *Quotidie*. Quia quotidie pœnitentia crucis debet esse noua, & recens, vt dicat semper: Dixi, nunc cœpi, &c. [Psal. 76. c] Sicut beatus Franciscus qui in morte dicebat quòd incipiebat benefacere: Fratres incipiamus & proficiamus: quia nunc vsque parum profecimus. [B. Franciscus] Crux namque Christi renouatiuam habet naturam. Vnde Apostolus: Licet is qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. [2.Cor. 4. d] Ad perfectam autem Christi imitationem non sufficit humilitas & austeritas, sed etiam necessaria est paupertas. Ideo addit: *Et sequatur me*, scilicet per altissimam paupertatem, qua nihil omnino volebat portare in via, vt recte & expedite perueniret ad patriam. Ideo dicebat Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. [Matt. 19. d] Super quo Bernardus: Bene, Petre, & non ad insipientiam tibi: quia currentem sequi non poteras oneratus, & hoc est valde honorabile licet videatur vile, quia gloria magna est, sequi Dominum. [Bern. in s. in Declamat. nõ procul à principio.] Ex hoc autem verbo elicitur triplex consilium, & votum religiosorum, scilicet obedientiæ in abnegatione, castitatis, in cruce, & paupertatis in subsecutione: [Eccli. 23. d] sed non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. [Matt. 19. b] Ideo præmittit: *Si quis vult post, &c.* Vt nemo se excuset, quasi non habeat gratiam, ideo dicit: *Si quis vult, &c.* quasi dicat, quòd gratia Dei nobis præsto est, si non desit voluntas: Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei. [Hebr. 12. d]

Secundo inuitat consideratione proprij periculi, cum ait: *Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam*, idest, qui voluerit saluari in præsenti vita, perdet vitã in futuro, scilicet pro vita momentanea, perdet æternam. Vnde dicitur: Qui amat animam suam perdet eam: [Ioan. 12. d] quia qui minus amat, inique amat: & qui diligit iniquitatem, odit animam suam, sicut dicitur in Psalmo. [Psal. 10. b] Qui enim diligit animam, supra Deum, perdit Deum: & perdendo Deum, perdit per consequens seipsum. Et ideo dicebat Paulus: Non facio animam meam pretiosiorem quam me. [Actor. 20. c] Et quia ista videtur esse dura sententia, ideo probat à contrario sensu: *Nam qui perdiderit animam suam propter me*, in hac scilicet vita. *Saluam faciet illam*, scilicet in futura vita, secundum illud: Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos perdis: sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. [2. Mac. 7. b] Et ideo dicebat Paulus: Ego non solum alligari, sed etiam mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. [Act. 21.] Sic ergo perdere animam pro Christo, est saluare: velle animam saluare est eam perditioni exponere, iuxta illud: Si secundum carnem vixeritis, moriemini: [Roma. 8. c] & hoc est maximum periculum. Et ideo in eius exaggeratione adiungit: *Quid enim proficit homo, si lucretur vniuersum mundum*: & hoc temporaliter. *Seipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat*: & hoc sempiternaliter, quasi dicat, nihil. Quia qui perdit se, omnia perdit. Ideo non pro-

dest, sed

Iac. 5. a deest, sed obest. Ideo dicitur: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs vestris, quæ aduenient vobis. Et ratio huius est, quia, sicut dicit Augustinus: Nemo
Aug. in ser. de Inn. to. 10. habet iniustum lucrum sine iusto damno, lucrum in arca, damnum in conscientia: tulit vestem, & perdidit fidem, acquirit pecuniam, & perdidit iustitiam, & sic per consequens animam suam. Vnde Isidorus: Si haberes sapientiam Salomonis, si pulchritudinem Absalonis, si fortitudinem Samsonis, si longæuitatem Enoch, diuitias & potestatem Octauiani, quid prodest tibi, si tamdem caro datur vermibus, anima dæmonibus cum diuite crucianda sine fine?

Tertio inuitat ad crucis portationem consideratione futuri iudicij, cum ait: *Nā qui me erubuerit*, scilicet imitari, *Et meos sermones*, confiteri, contemnendo crucem Domini, tamquam ignominiosam, & etiam doctrinam eius ex mala erubescentia, de qua dicitur: Pro anima
Eccl. 4. c tua non confundaris dicere verum: est enim confusio
Confusio duplex. adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam. In quo dat intelligere, quòd non debemus erubescere veritatem Christi, exemplo Apostoli qui dice-
Rom. 1. b bat: Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei est, & cætera. Sed erubescere debemus vilitatem peccati, iuxta illud: Quem fructum habuistis tunc in illis, in qui-
Rom. 6. d bus nunc erubescitis? Sed multi non erubescunt peccati deformitatem, de quibus Hieremias: Confusi sunt,
Hier. 8. a quia abominationem fecerunt, quinimmo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt. Et iterum: Frons mulieris meretricis facta est tibi, &c. Talis eru-
Hier. 3. b bescit humilitatem Christi. Et de hoc adiungit: *Hunc filius hominis erubescet*, idest erubescentem faciet, vel sicut erubescendum abijciet iusto suo iudicio, quo dicitur:
1. Reg. 2. g Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles, & hoc in die iudicij. Et ideo adiungit: *Cum venerit in Maiestate sua, & Patris & sanctorum Angelorum.* In quo tangit iudiciariam potestatem, quantum ad principium causalitatis in Patre, quantum ad priuilegium excellentiæ in se & quantum ad ministerium obedientiæ in Angelorum multi-
Matt. 24. c tudine. Vnde: Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo: & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis, &c. Et Isaias: Dominus ad iudicium
Isa. 3. c veniet cum senibus populi sui. In hoc iudicio confundentur superbi, & exaltabuntur humiles, secundum il-
Ps. 74. b lud: Omnia cornua peccatorum, confringam, & exaltabuntur, &c.

Quarto inuitat ad crucem, consideratione cœlestis regni quod suis imitatoribus ostendit, cum subdit: *Dico vobis: vere sunt aliqui hic stantes*, per mentis erectionem,
Psal. 121. a secundum illud: Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. Talibus debet ostendi regnum, vt eorum compleatur desiderium: ideo addit: *Qui non gustabunt mortem*, ex animæ & corporis separatione. *Donec videant regnum Dei*, per reuelationem, non per apertam visio-
Exod. 33. d nem. Nam dictum est Moysi: Non videbit me homo, & viuet. Sed hic dictum est per quandam specialem re-
Ibidem. uelationem, qua dibum est Moysi: Ego ostendam omne bonum tibi. In quo datur intelligi quòd stantes in sermone Christi non gustabunt mortem, sed transibunt ad vitam, secundum illud: Si quis sermonem meum
Ioan. 8. f seruauerit, mortem non videbit in æternum. Ex quo Christus se per crucem imitantibus promittit tantum præmium, comminatur tam seuerum iudicium, prætendit tantum periculum, ostendit tantum exemplum. Valde durus est qui non mouetur id ipsum imitandum. Pro-
Hebr. 12. a 13. b pter quod dicitur: Tantam habentes impositam nubem testium, & cætera. Sequitur: Curramus, & cætera. Et vltimo Christus extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes, non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

Factum est autem post hæc verba, &c. Post exhortationē ad asperitatem viæ, subiungit hic Euangelista ostensionem suauitatis gloriæ. Procedit autem hoc ordine:

A

Primo enim describit reuelationem gloriæ promissæ: Diuisio.
secundo considerationem gloriæ reuelatæ, ibi: *Petrus vero, & qui cum illo erant.* Tertio vero confirmationem reuelationis ostensæ, ibi: *Factum est autem in sequenti die.* Et hoc quidem facit per admirabilem curationem dæmoniaci. Reuelationem futuræ gloriæ dupliciter describit Euangelista. Primo, quod ad antecedentia: secundo quo ad concomitantia, ibi: *Et facta est dum oraret, & cætera.* Sciendum autem quòd ad transfigurationem Christi fuerunt antecedentia, siue disponentia tria scilicet exigentia termini, eligentia consortij, & eminentia loci. Hæc autem tria sunt quæ Deus obseruat in communicando reuelationes diuinas. Primo igitur ad exigentiam termini, dicit: *Factum est autem post hæc verba fere dies octo.* Quoniam enim Dominus promiserat, se gloriam discipulis ostensurum, & Dominus non tardat promissionem

B

suam, sicut dicitur. Ideo inter promissionem & imple- 2. Pet. 3. b
tionem, non debuit nisi modicum spatium temporis interuenire, scilicet vnius septimanæ. Cuius figura præcessit in desponsatione Rachel, de qua dixit Laban ad Iacob:
Imple hebdomadam dierum huius copulæ, & hanc quo- Gen. 19. c
que dabo tibi: Et ideo dicitur: *Fere dies octo*: quia septimo die hoc fecit reuoluto ordine septimanæ, qui non sunt octo dies completi propter defectū partis primæ & vltimæ diei Et ideo non computantur primus, & vltimus dies, sed intermedij integri. Nam ibi dicitur: Post dies
sex, in quo non est aliqua contrarietas, sed vna sententia Matt. 17. a Mar. 9. a
aliam explanat. Voluit autem Spiritus sanctus vtroque modo exprimere, propter insinuationem mysterij, quoniam autem sex diebus mundum Deus fabricauit, & post

C

diem sextum requieuit: ideo sex diebus erat laborandum, & post contemplationi vacandum. Ideo ad hoc insinuandum dicit Matthæus: Post dies sex. Sed quoniam
perfecta & summa quies & contemplatio non est ante Ambr. &
octauam ætatem, scilicet Resurrectionem, ideo dicit Lu- Beda. in
cas dies octo. Et hoc est quod dicitur in Glossa à Beda & hunc locū.
Ambrosio.

Secundo quantum ad electionem consortij dicitur: *Et assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem.* Hos tres assum-
psit tamquam magis dilectos ac familiares, sicut assum- Sup. 7. g
psit in suscitatione puellæ. Ideo tres assumpsit propter
commendandum mysterium Trinitatis, & propter fir- Glossa in
mitatem testimonij. Vnde in Glossa dicitur: Vt tribus hunc locū.
idoneis testibus totus mundus crederet. Ideo autem hos cap. 9. Luc.
tres specialiter elegit propter eminentiam, quam consi- tom. 5.

D

derabat in eis, quia Petrus futurus erat primus in Eccle-
sia gubernanda, sicut dicit Matthæus: Tu es Petrus, &c. Matt. 16. c
Tibi dabo claues regni cœlorum. Et Iacobus primus interficiendus erat inter Apostolos pro Ecclesia multipli-
canda. Dicitur de Herode quod occidit Iacobum fra- Act. 12. a
trem Ioannis gladio Ioannes præcipuus in matre custo-
dienda: Cum vidisset matrem & discipulum stantem, & Ioan. 19. c
cætera. Vnde ideo hos tres assumit propter instructionē figuræ. Per hos enim triplices status in Ecclesia saluandorum designantur, scilicet prælati in Petro, actiui in Iaco-
bo, contemplatiui in Ioanne. Sicut in Noe, Daniele, & Sup. 4. f
Iob. Vel in Petro coniugati, in Iacobo continentes, in Ioanne virgines, secundum triplicem continentiam cui debetur fructus trigesimus, sexagesimus, & centesimus. Nam de vxore Petri legimus, & de virginitate Ioannis de Iacobo vero neutrum expresse dicitur.

E

Tertio vero quantum ad eminentiam loci, subiungit:
Et ascendit in montem, vt oraret. Mons enim est locus emi- Mons.
nens & à terrenis ad cælestia porrectus. Et ideo contemplationi, & orationi idoneus. Talis erat hic mons.
Vnde dicitur: Duxit illos in montem excelsum seorsum, Matt. 17. a
vt scilicet sequestrati essent à turba & à terrenis, & tales
sunt diuinis reuelationibus apti. Vnde dicitur de Moyse Exod. 3. a
quòd cum minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb, vbi sibi apparuit Dominus in igne
rubi, similiter in legis susceptione: Dixit Dominus ad Exod. 24. c
Moysen: Ascende ad me in montem, esto ibi: daboq; tibi tabulas lapideas. Similiter in terræ promissæ circum-
scriptione secundū illud: Ascendit Moyses de campestri- Deut. 34. a

bus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga, contra Ierico, ostenditque ei Dominus omnem terram Galaad vsq; Dan. Ex his igitur colligitur quòd mons est idoneus ad diuinas apparitiones, instructiones, & contéplationes. Vnde Beda in Glossa: In monte oraturus ascendit vt innuat, quia qui resurrectionem expectant, mentem in excelsis eleuare, & continuis precibus debent insistere, & in hoc monte propter sui eminentiam, secundum illud: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera eius ignea lex, &c. Sequitur: Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius, sicq; apparent tria disponentia ad diuinam transfigurationem etiam secundum intelligentiam litteralem.

Beda to. 5. l. 3. in c. 9. Luca. *Deut. 33. a*

Spiritualiter autem in his tribus magna est informatio volentium pertingere ad videndam Domini transfigurationem per contemplationis excessum. In Numero enim dierum intelligi dantur gradus contemplationum succedentium sibi, sicut dies succedit diei. Et secundum Matthæum numerantur sex dies ad insinuandū sex gradus contemplationis, quos exprimit Richardus: Sex sunt contéplationis genera à se & inter se omnino diuisa. Primum est in imaginatione secundum solam imaginationem: secundum est in imaginatione secundum rationē: tertium est in ratione secundum imaginationem: quartum est in ratione secundum rationem: quintum est supra rationem, sed non præter rationem: sextum est supra rationem, & videtur esse præter rationem. Duo itaq; sunt in imaginatione, duo in ratione, duo in intelligentia. Prima duo sunt circa corporalia, secunda duo circa spiritualia, tertia duo circa sempiternalia & incomprehensibilia. Hæc autem sex genera per sex dies intelliguntur, & per sex gradus quibus ascendebatur ad Salomonis thronum secundum illud: Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis qui habebat sex gradus: & huic numerus perfectionis congruit, est enim senarius primus numerus perfectorū: secundum autem Lucam computantur octo dies. Lucas enim agit de hac apparitione secundum quòd exprimit gloriam post Resurrectionem: quod patet, quia ibi tangit somnum & euigilationem, ideo insinuat octo gradus, quorum septem sunt in via, octauus reseruatur in Patria. De his septem dicit Augustinus: Ascendentibus inquit, sursum versus: primus actus docendi causa, dicatur animatio: secundus, sensus: tertius, ars: quartus, virtus: quintus, tranquillitas; sextus, ingressio: septimᵘˢ, contemplatio: post non restat nisi beata visio, & sic sunt fere octo dies. Et, vt dicit, primus est de corpore, secundus per corpus, tertius circa corpus, quartus ad seipsam, quintus in seipsam, sextus ad Deum, septimus, apud Deum. Et hi gradus non tantum dicuntur gradus contemplationis, sed quibus venitur ad contemplationem. Quidam autem, licet simplici sermone sed non scientia. Frater Ægydius, quem frequentissime rapi probatum est, sic distinguit gradus dicens: Septem sunt gradus contemplationis: primus est ignis: secundus est vnctio: tertius est extasis: quartus, contemplatio: quintus, gustus: sextus, requies: septimus, gloria: post quos non restat nisi felicitas sempiterna. His ergo septem diebus peruenitur vsq; ad diem octauum gloriæ, quos voluit in assignatione temporis Spiritus sanctus designare Per tres autem personas assumptas dantur intelligi tres virtutes ad contemplandum necessariæ, scilicet fides, spes, charitas. Fides per Petrum qui interpretatur agnoscens: Spes per Iacobum luctatorem: per Ioannem, in quo gratia, charitas. Sine his autem pennis nullus potest conscendere ad montana. Vel per tres personas intelligimus tres dispositiones necessarias animæ contemplatiuæ, scilicet industriam, disciplinam, & gratiam. Primam in Petro, secundam in Iacobo, tertiam in Ioanne. Oportet enim intelligentiam illuminari, concupiscentiam dominari, & affectum inflammari, vt possimus sursum cum Deo ferri. Aliquo horum deficiente, contemplationis negotium perit. Vel per has tres personas intelliguntur tres modi ascendendi in apicem contemplationis. Vno enim modo ascenditur per viam splendoris, & hunc modum ascendendi docet beatus Augustinus: & hic designatur per Petrum. Alio modo ascenditur per viam doloris & gemitus, & hic in Iacobo. Et iste modus est communis orantibus. Tertio modo per viam amoris: & hunc docet Dionysius: Et hic designatur per Ioannem: & hic est præcipuus inter omnes in quo maxime gratia mouet. In primo autem multum valet industria vel scientia. Secundus autem modus quasi permixtus est inter gratiam & naturalem industriam, vel scientiam. Per locum autem, in quem ascendit, recte intelligi potest eminentia vitæ contemplatiuæ. Est enim mons locus magisterij, vnde dicitur quòd ascendit Iesus in montem, & cum sedisset, &c. Et ex hoc datur nobis intelligi, quòd vita contemplatiua abundat cognitione. Ideo in persona contemplatiuorum dicit Isaias: Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. & docebit nos, &c. Vnde & de Moyse dicitur, quòd ascendit in montem, & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tunc accepit legem. Est etiam mons, locus sacrificij secundum illud: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, &c. Sequitur: Atque ibi offeres eum in holocaustum super vnum montium, quem monstrauero tibi. Et in Exodo: Cum eduxeris populum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum. Ex quo colligitur quòd vita contemplatiua abundat deuotione. Vnde anima contemplatiua: Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris, & cætera. Est etiam mons, locus incendij propter radios solis. Vnde dicitur: Tripliciter Sol exurens montes, & radios igneos exufflans, & hoc propter multam refulgentiam, iuxta illud: Refulsit Sol in clypeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. Quo datur intelligi quòd vita contemplatiua abundat charitate, in cuius signum dicitur: Totus mons Sinai fumabat, eo quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne. Est etiam mons, locus refugij. Vnde in Genesi: In monte saluum te fac. Et dicitur imminente persecutione: Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Ex quo colligitur quòd contemplatiua abundat defensione. Vnde in persona viri contemplatiui dicitur: Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Est etiam mons locus silentij. Vnde dicitur quòd Elias peruenit vsque ad montem Dei Horeb, & quòd mansit in spelunca. Et de Christo, quòd ascendit in montem solus orare. Ex quo intelligitur quòd contemplatiua abundat tranquillitate. Vnde de contemplatiuis dicitur in Psalmo: Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Est etiam mons, locus pascuæ, iuxta illud: Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit. Et Ezechiel: In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum. Ex quo colligitur quòd contemplatiua abundat suauitate. Vnde Iohel de contemplatione: In die illa stillabunt montes dulcedinem: & colles fluent lacte, &c. Est postremo mons, locus eminentiæ secundū illud Isaiæ: Erit præparatus mons domᵘˢ Domini in vertice montium. Et de Elia dicitur quòd ascendit in verticem Carmeli. Et sequitur: Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Ex quo intelligimᵘʳ quòd vita contemplatiua superabundabat sursum agilitate. In cuius rei signum Dominus de monte Oliueti ascendit in cœlum. Et de anima sancta dicitur in figura Annæ quòd sedebat in supercilio montis, quia in persona talium dicitur: Nostra conuersatio in cœlis est. Ex his colligi potest excellentia vitæ contemplatiuæ, & quantum sit desideranda. Est enim plena discretione, plena deuotione, plena charitate, plena securitate, plena tranquillitate, plena suauitate, & plena agilitate.

Matt. 17. a *Rich. lib. 1. de arca c. 6.* *3. Reg. 10. c* *Senarius est primus numerus perfectorū.* *Aug. lib. de quant. ani. in fi. to. 1.* *F. Ægydius. Hunc sancti F. acisci socium idē Doctor appellat contemplatiuū To. 1. Serm. 1. in Hexaem. pag. 13. col. 1. b* *Mons quot significet.* *Matt. 5. a* *Isa. 2. a* *Exod. 24. d* *Genes. 22. a* *Exod 3. d* *Cant. 4. b* *Eccl. 43. a* *1. Mac. 6. e* *Exod. 19. d* *Gen. 19. d* *Matt. 24. b* *Psal. 120. a* *3. Reg. 19. b* *Matt. 14. c* *Psal. 71. a* *Iob 39. b* *Ezec. 34. d* *Ioel. 3. d* *Isa. 2. a* *3. Reg. 18. g* *Infra. 24. g* *Tob. 11. b* *Phil. 3. d*

Et facta est dum oraret, &c. Post antecedentia ad transfigurationem, subiungit hic Euangelista concomitantia. Hæc autem fuerunt tria, scilicet fulgor aspectus, candor vestitus, honor comitatus. Vt sic appareat Christus gloriosus & intra se, & circa se, & iuxta se, ne quid desit glo-

rię,

riæ suæ. Primo ergo quantum ad fulgorem aspectus, dicitur: *Et facta est, dum oraret, species vultus eius alterata*, alterata quidem est ob supereminentem claritatis refulgentiam. Matt. 17. a Vnde dicitur quòd transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut Sol, nec mirum, quia in hoc ostendit gloriam Resurrectionis, de qua: Matt. 13. f Tunc iusti fulgebunt, sicut Sol in regno Patris eorum. Et ideo in claritatis huius ostensione, ostendit discipulis regnum Dei, quia claritas est præcipua dos resurgentium, secundum illud: 1. Cor. 15. f alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium: alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas Stellarum: Stella enim à Stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Hanc autem claritatis dotem ad se Christus assumpsit, sicut dicitur de subtilitate, quam assumpsit in natiuitate, cum clauso vtero Sup. 2. a matris exiuit: agilitatem cum super aquas ambulauit: Matt. 14. f impassibilitatem cum corpus suum in sacramento disci- Ibid. 26. c pulis tradidit. Sic & claritatem hic ad tempus assumpsit, propriam tamen effigiem non amisit, sed fuit in eo propria effigies, & qualitas consummata, sicut qualitas passibilis, claritas autem sicut passio. Quemadmodum enim pallidus rubescit ad tempus præ verecun- Similitudo. dia, & fit in eo alteratio ad tempus, sic superna & mira potentia corpus terrestre effectum est ad tempus fulgidum & cœleste, siue autem in eo fuerit alia dos claritatis, siue non, alia tamen fuit claritas & claritati supernæ conformis, quæ discipulorum oculos diuina virtute non corrupit, sed potius confortauit ita, vt possent dicere Eccl. 11. b illud: Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem.

Secundo vero quantum ad candorem vestitus subditur: C *Et vestitus eius albus & refulgens*, scilicet factus est. Tanta enim erat albedo, vt præ candore nimio refulgeret, Matt. 9. a secundum quod dicitur: Vestimenta eius facta sunt splendentia, & candida nimis, velut nix, quia fullo non potest super terram candida facere. Nec mirum, hoc enim designauit candorem, qui apparebit in sanctis se- Apoc. 3. a cundum illud: Qui vicerit, sic vestietur vestimentis al- Apoc. 7. c bis. Et item: Qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt, &c.

Tertio quantum ad honorem comitatus subiungitur: *Ecce duo viri loquebantur cum illo.* Quia non decebat Dominum gloriæ videri solum, sed habere honorabilem comitatum. Ideo quantum ad illum subiungit: *Erant autem Moyses & Elias, visi in maiestate.* Hi autem duo, erant personæ honorabilissimæ. Moyses, inquam, pro- D Num. 12. b pter legislationem secundum illud: At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus: ore enim ad os loquor ei, palam & non per ænigmata & figuras Dominum videt. Elias vero tum propter excellenti- Eccl. 48. a am Prophetiæ, tum miraculorum operationem. Vnde Ecclesiasticus loquens ad Eliam: Quis potest similiter sic gloriari tibi? Qui sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortis, in verbo Domini Dei. Vnde & propter hanc excellentiam ostendendam, Dominus speciali mo- Exod. 3. a do apparuit vtrisq; in figura in monte Horeb. Moysi 3. Reg. 19. c quidem primo, sicut dicitur: Eliæ autem postea, sicut dicitur, in eodem scilicet monte Horeb. Propter igitur eorum honorem & præcipuam dignitatem, apparuit in comitatu eorum. Aut certe quia vnus eorum erat E mortuus, alter viuus: vnus de cœlo, alter de inferno, vt habeat testimonium ex omni genere, & ostendatur quòd ipse est, qui viuos & mortuos facit gloriosos. Vnde in Glos. in hūc locum c. 9. Lu. tom. 5. Glossa dicitur: Ideo viuus & mortuus apparent, vt significent Christum moriturum, & iterum victurum, vt & nos viui simus Deo, mortui mundo. Vel ideo isti duo apparant, vt ostendatur quòd lex & Prophetæ concor- Beda to. 5. lib. 3. in c. 9. Lucæ. dabant De Iesu Christo. Vnde in Glossa Bedæ: Moyses legislator & Elias Prophetarum eximius apparent cum Verbo, vt ostendant ipsum esse, qui locutus est in lege & Prophetis, & quem lex & Prophetæ promiserunt, vt sic Matt. 21. a verificetur illud: Qui præcedebant & qui sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio Dauid. Et quoniam lex & Prophetæ non tantum testantur gloriā Chri-

A sti, sed etiam passionem, quæ est via in gloriam, ideo subditur: *Et dicebant excessum eius quem completurus erat in Hierusalem.* Excessum rectè nominat passionem, quia in ea fuit excessus humilitatis, secundum illud: Semetipsum Phil. 2. a exinaniuit, formam serui accipiens. Et post: Humiliauit semetipsum, & cætera. Fuit etiam excessus paupertatis, secundum illud: Recordare paupertatis & transgressio- Thr. 3. c nis meæ, absynthij & fellis. Fuit excessus doloris, secundum illud: O vos omnes qui transitis per viam, & Thr. 1. d cætera. Fuit etiam excessus amoris, secundum illud: Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam claritatem Ephes. 2. a suam qua dilexit nos, & cætera. Et item: Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit il- Rom. 8. f lum, quo modo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Istum excessum compleuit in Hierusalem, vbi B crucifixus est, in quo fuit consummatio nostræ redemptionis secundum illud: Decebat eum propter quem Hebr. 2. c omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, Auctorem salutis eorum, per passionem consummari. Vnde & ipse prædixit discipulis suis: Ecce Inf. 18. f ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur, & cætera.

Secundum autem spiritualem intelligentiam in oratione & contemplatione facies hominis illustratur, quia dum facies mentis nostræ ad Deum conuertitur, illuminatur, melioratur & perficitur. Quod figuratum est Exod. 34. d in Exodo, vbi dicitur quòd cum descendisset Moyses de monte, apparuit facies eius cornuta ex consortio sermonis Domini. 2. Cor. 3. d Vnde Apostolus: Nos vero omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem tamquam à Domini Spiritu. Non solum hoc, sed & vestitus candescit, quia conuersatio efficitur irreprehensibilis, secundum illud: Sitis fratres sine querela, & cætera. Phil. 2. b Sequitur: In medio nationis prauæ & peruersæ inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Nec mirum, quia tales conformantur Domino Iesu Christo, secundum illud: Induamur arma lucis, sicut in die honeste ambu- Rom. 13. d lemus, non in commessationibus & ebrietatibus. Sequitur: Sed induimini Dominum Iesum Christum. Non solum hoc, sed etiam Moyses & Elias colloquuntur, quia in oratione datur homini intelligentia scripturarum & mysteriorum propositorum, secundum illud: Ingressus est Daniel domum suam: socijsq; suis indicauit negotiū, Dan. 2. c vt quærerent misericordiam à facie Dei cœli super sacramento isto. Sequitur: Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatum est. Et Sapiens: Optaui, & datus Sap. 7. a est mihi sensus: & inuocaui, & venit mihi Spiritus sapientiæ. Ideo autem Moyses, & Elias loquuntur cum Domino transfigurato ad certitudinem visionis: quia vt dicit Richardus: Nulli reuelationi omnino adhærendum est, nisi per nouum vel vetus valeat confirmari testamentum.

Petrus vero & qui cum illo erant, & cætera. Post demonstrationem gloriæ promissæ, subiungit hic Euangelista contemplationem demonstratæ. Hanc autem narrat satis sufficienter, quia secundum statum quadruplicem Primo quantum ad initium: Secundum quantum ad progressum, ibi: *Factum est cum discederent ab illo.* Tertio, quo ad consummationem, ibi: *Hæc autem illo loquente.* Quarto quo ad subtractionem, ibi: *Et dum fieret vox.* Sciendum quo ad contemplationem diuinarum reuelationum, occurrunt duo quasi in principio: scilicet grauamen ex parte naturæ, & iuuamen ex parte gratiæ. Primū soporat, & secundum excitat. Primo igitur quantum ad grauamen ex parte naturæ obdormientis, dicitur: *Petrus vero & qui cum illo erant, grauati erant somno.* Et ita omnes deficiebant. Nec mirum quia infirmitate circumdati erant. Vnde Sapiens: Corpus quod corrumpitur, Sap. 9. d aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem. Cum enim natura sensuum exteriorum impediat ne intellectus noster figat oculum in lumen æternum, oportet in contemplationis principio, vt homo, quasi consopitus, à sensibus alienetur, quasi per

omnium, qui non fit sine grauamine sensuum. Vnde anima contemplatiua: Ego dormio, & cor meum vigilat. Cant. 5. a Et Iob: Quando irruit sopor super homines, & dormi- Iob 33. b unt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplina. Et de hoc dicitur: Immisit Domi- Gen. 2. d nus Deus soporem in Adam.

Secundo vero quantum ad iuuamen ex parte gratiæ excitantis, subditur: *Et euigilantes, viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo.* Hæc vigilia est per desiderium & amorem Spiritus sancti, secundum illud Isa. 26. b Isaiæ: Anima mea desiderauit te in nocte, sed & Spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Hic autem potissime necessaria est oratio: vnde Dominus Petro Matt. 26. d & socijs: Vigilate, & orate vt non intretis in tentationem: Spiritus quidem promptus est, &c. Et item: Videte, Mar. 13. b vigilate, & orate. Subdit: Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Ad hanc autem vigiliam præcipue nos inuitat promissum præmium, secundum illud: Bea- Inf. 12. e ti serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes: Amen dico vobis, &c. Inuitat etiam præuisum 1. Pet. 5. c periculum, secundum illud: Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, &c. Et item dicitur: Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua Matt. 24. c hora fur venturus esset, vigilaret vtique, &c. Maxime autem contemplationi necessaria est vigilia, quia citissime Cant. 5. b subtrahitur oblata gratia. Vnde in Canticis: Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atque transierat. In hac autem euigilatione videtur diuina Sap. 13. a maiestas in creaturis secundum illud: A magnitudine speciei & creaturæ, &c. Vnde Isaias: Vidi Dominum Isa. 6. a sedentem super solium excelsum, & plena, &c. Videtur diuina humilitas in Scripturis, propter quod dicit: *Et duos viros*, idest legem, & prophetas, de qua visione infra: Inf. vlt. g Aperuit illis sensum vt intelligerent Scripturas. Et iterum incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus, & cætera. Propter istos duos modus contemplandi, factus est duplex liber scripturæ & creaturæ, qui designantur in ascensu & descensu per Gen. 28. b scalam Iacob: per egressum & ingressum per ostium: Ioan. 10. b per aquilam & eius pullos. Numquid ad præceptum tu- Iob 39. d um eleuabitur Aquila? Et post: pulli eius lambunt sanguinem.

Et factum est cum discederent. Post contemplationis exordium, subiungit contemplationis progressum. In quo duo potissime requiruntur, scilicet excedens gaudium de dono concesso, & excedens desiderium de continuando, secundum illud: Spiritus meus super mel Eccl. 24. c dulcis. Sequitur: Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Per hæc enim duo anima in actu contemplationis figitur, sicut comedens in cibo per solatium simul & desiderium. Primo ergo quantum ad gaudiũ de dono concesso dicitur: *Et factũ est cum discederent ab illo*, id est, discedere vellent. *Ait Petrus ad Iesum: Præceptor: Bonum est nos hic esse.* In quo ostendit Petrus miro modo sibi contemplationis gloriam esse acceptam. Quasi dicat illud Prophetæ: Mihi autem adhærere Deo bo- Psal. 72. d num est. Quia sicut dicitur: Bonus est Dominus speran- Thr. 3. c tibus in eum, animæ quærenti illum. Et propterea dicebat Petrus: *Bonum est nos hic esse.* Quia bonum est Christum expectare, secundum illud: Bonum est præstolari Thr. 1. d cum silentio Salutare Dei. Magis bonum est Christum 1. Pet. 2. a degustare. Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. Vnde & Sapiens: O quàm bonus & suauis est Spi- Soph. 12. a ritus tuus, Domine, in omnibus, scilicet rectis corde, secundum illud: Quàm bonus Israel Deus his qui recto Psal. 72. a sunt corde! Vnde in persona Christi & animæ contemplatiuæ dicit Helcana Annæ vxori suæ: Anna cur fles, 1. Reg. 1. b &c. Sequitur: Et quamobrem affligitur cor tuum? numquid non ego melior tibi sum quam decem filij? Sed maxime bonũ cum Christo gaudere, secundũ illud: Dissolui Phil. 1. c cupio & esse cum Christo, multo magis melius. Et Mat- Matt. 25. b thæus: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Primum ergo bonum quia meritum se-

A cundum magis bonum quia viaticum, sed tertium maxime bonum quia præmium. Omnibus his modis volebat dicere Petrus, maxime ratione gaudij: *Bonum est nos hic esse.*

Secundo vero quantum ad desiderium de dono continuando, adiungitur: *Et faciamus tria tabernacula*, ad continuandum gaudium nostrum, sicut filij Israel fecerunt in figura secundum illud: Omnis qui de genere est Leu. 23. g Israel, manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israel. Quia tamen non vniformiter desiderabat consortium illorum trium: ideo non vniformiter omnibus, sed cuilibet optat fieri proprium tabernaculum. Vnde addit: *Vnum tibi*, tamquam principali. *Et vnum Moysi*, tamquam legislatori. *Et vnum Eliæ*, tamquam excellenti prædicatori, vt sic B secundum diuersitates dignitatum distinguantur habitacula mansionum. Sic enim erit in regno cœlorum, secundum illud: In domo Patris mei mansiones mul- Ioan. 14. a tæ sunt. Hoc autem dicebat Petrus per excessiuum desiderium, quod solet esse in contemplantibus. Et propter hoc additur: *Nesciens quid diceret*, scilicet præ nimietate desiderij, secundum illud: Quia inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, & ego ad nihi- Psal. 72. c lum redactus sum, & nesciui. Et propter profunditatem mysterij secundum illud: Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallis, & inspicerem, &c. Et Cant. 6. d Paulo post: Anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab. Et ex hac duplici causa nesciebat Petrus, quid diceret. Vnde in Glossa: Et si Petrus pro humana Glossa in hunc locũ c. 9. in Luc. tom. 3. conditione nesciat quid dicat: in siti tamẽ dat ardoris in- C diciũ, dum eos quos videre delectat, etiam obsequio sistere quærit. Errabat autem, quia in terra, & in hac mortali carne sibi & coapostolis suis dari cupiebat regnum quod in cœlis & carne mortali expoliatis est promissum.

Notandum autem quòd Petrus decipiebatur. Primò, quia volebat manere in statu, à quo est transeundum, dicitur enim: Non habemus hic manentem ciuitatem. Hebr. 13. c Petrus autem volebat manere hic. In quo etiam reprehensibiles sunt quidam, qui dum volunt arcem contemplationis ascendere, volunt quiescere, & ad laborem actionis recusant descendere. Et hi designantur per filios Ruben, de quibus dicitur quòd voluerunt vltra Iordanẽ Num. 32. a remanere, quibus ait Moyses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis? Quasi dicat, Non. D Vnde Iacob vidit scalam in somnis: & Angelos non qui- Gen. 28. c escentes, sed ascendentes & descendentes per eam. Secundo decipiebatur in hoc quòd vmbrã credebat in hoc verificatam: cum tamen dicat Apostolus: Videmus nunc per speculum in ænigmate. Et tabernaculum glo- 1. Cor. 13. b riæ credebat materiale, cum tamen sit speciale, secundum illud: Transibo in locum tabernaculi admirabilis. Hoc est tabernaculum quod fixit Deus, & non ho- Psal. 41. b mo, sicut dicitur ad Hebræos. Et hoc potissime cauendum est contemplatiuis, ne decipiantur in figuris osten- Heb. 8. a sis. Tertio vero, quia diuidere volebat vnita: & quod erat vnum, triplicare volebat.

Vnum est enim in gloria tabernaculum Sanctorum, secundum illud: Volo pater, vt vbi ego sum, & illi sint Ioan. 17. d mecum. Et in Apocalypsi: Ecce tabernaculum Dei cum Apoc. 21. a E hominibus, & habitabit cum eis. Et Ioannes: Fiet vnum ouile & vnus pastor. Hæc autem deceptio non erat per Ioan. 10. c iudicium & assensum, sed magis propter mentis excessum, de quo dicitur: Siue mente excedimus, Deo, &c. & in Psalmo: Ibi Beniamin adolescentulus in mentis ex- 2. Cor. 5. c cessu.

Hac autem illo loquente, &c. Post ingressum & progressum, determinat Euangelista contemplationis statum, siue consummationem. Consummatur autem contemplatio in duobus: quorum primum est ostensio maiestatis terribilis: secundum vero reuelatio veritatis credibilis. Primo ergo quantum ad maiestatis terribilis ostensionem, dicitur: *Hac autem illo loquente, facta est nubes.* Hæc autem erat diuinam maiestatem ostensura. Vnde

filijs

terribilis in nube apparebat: Postquam o-
ta sunt, operuit nubes tabernaculum testi-
gloria Domini impleuit illud: nec poterat
redi tectum fœderis, nube operiente omnia,
Domini coruscante. Similiter dicitur: Fa-
um existent sacerdotes de sanctuario, nebula
omum Domini: & non poterant sacerdotes
ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria
Domini domum Domini. Vnde nubes indicium erat
supernæ gloriæ & maiestatis. Et propterea subditur: *Et ob-*
umbrauit eos, & timuerunt. Sentiebant enim diuinam
Sup. 1. d virtutem in nube, de qua supra: Virtus Altissimi obum-
brabit tibi: & ideo timuerunt propter præsentiam sum-
Iob 31. c mæ virtutis, sicut Iob qui dicebat: Semper quasi timen-
Hier. 10. a tes super me fluctus timui Dominum. Et Hieremias.
Quis non timebit te ô rex gentium? &c. Secundum my-
sticum autem sensum per nubem intelligi potest caro
Christi. Primo, quia contemperat lumen diuinitatis ocu-
Exod. 19. b lis nostris, vt possimus intendere: Iam nunc veniam ad
te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad
te. Secundo vero, quia est diuinæ lucis vehiculum su-
per terram tenebrosam, secundum illud: Dominus a-
Isa. 19. a scendet super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum.
Tertio, quia ortum traxit de amaritudine & pœnalitate
naturæ humanæ mediante Virgine Maria, quod figura-
3. Reg. 18. g tum est: Ecce nebula parua quasi vestigium hominis
ascendebat de mari. Quarto, quia aquam gratiæ saluta-
ris, quam hausit, in sui origine effundit cum agitatur ven-
to orationis. Vnde dicitur: Medicina omnium in festi-
Eccli. 43. c natione nebulæ. Ex hoc erudiuntur contemplatiui, vt
non tantum erigant oculos ad lucem deitatis radian-
tem, sed etiam ad nubem humanitatis obumbrantem.
Quod figuratum est, cum dixit Dominus Nathanaeli:
Ioan. 1. g Videbitis Angelos Dei id est contemplatiuos ascenden-
tes, & descendentes supra filium hominis, quia in huma-
nitate latet diuina maiestas.

Secundo vero, quantum ad veritatis credibilis reuela-
tionem, adiungitur: *Intrantibus illis in nubem,* scilicet
excitantem ad reuerentiam, iuxta quod dicitur: Ingres-
Exod. 24. d sus Moyses medium nebulæ, ascendit in montem, vbi
audiuit diuinas reuelationes. Vnde & nunc subditur: *Et*
vox facta est de nube dicens: Hic est filius meus dilectus. Discre-
te ipsum demonstrat, vt ostendat, quòd ipse solus est fi-
lius per naturam. Vnde in Psalmo: Ex vtero ante luci-
Psal. 109. a ferum genui te. Et ponuntur ibi discretiones, tum in hoc
quod dicit, *Hic:* tum in hoc quod dicit, *Meus:* tum in
hoc quod dicit, *Dilectus:* in quo declarat proprietatem
filiationis in Christo esse personalem, & connaturalem,
& coæqualem. Ostenditur personalis per pronomen,
Ioan. 8. c *Hic,* quod certam demonstrat personam. Vnde ipse dice-
bat ad demonstrationem personæ suæ: Principium qui
& loquor vobis. Ostenditur connaturalis, per hoc quod
dicitur: *Meus.* Secundum illud Psalmi: Dominus dixit
Psal. 2. b ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: quia alium
non habet patrem nisi Deum, ad cuius distinctionem di-
Ioan. 20. d citur: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum.
Ostenditur etiam coæqualis in hoc quod addit: *Dilectus,*
Cant. 5. c id est, præcipue & summe electus. Vnde: Dilectus meus
Ioan. 5. d candidus & rubicundus, electus ex millibus. Et Ioannes:
Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei. Et quia ista
veritas à Deo erat credibilis, vt omnia dicta Christi osten-
Quomodo Christus audiendus. deret esse credenda, ideo adiungit: *Ipsum audite,* non au-
re solum corporis, sed etiam cordis, sicut Propheta in
Ps. 84. b Psalmo: Audiam quid loquatur in me Dominus, *Audite,*
Eccl. 32. b inquam, cum omni reuerentia, secundum consilium: Au-
di tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. *I-*
Eccl. 24. c *psum audite,* cum omni obedientia, secundum illud: Qui
audit me, non confundetur. Et qui operantur in me, non
Inf. 19. g peccabunt. *Ipsum audite,* cum omni diligentia. Vnde in-
fra: Omnis populus suspensus erat, audiens illum. Hæc
autem vox firmauit corda discipulorum, vt etiam ipsa eo-
2. Pet. 1. c rum doctrina ex hoc fieret authentica, secundum illud:
non enim indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis
Domini nostri Iesu Christi virtutem & præsentiam, sed
A speculatores facti illius magnitudinis, accipiens enim à
Deo Patre, &c. vsq; ibi: Cum essemus cum ipso in mon-
te sancto.

Et dum fieret vox, & cætera. Hic vltimo post contem-
plationis consummationem, colligit Euangelista ipsius
subtractionem: circa quam duo introducit Euangelista.
Primum est reditus visionis solitæ: secundum occultatio
visionis ostensæ. Primo ergo quantum ad reditum vi-
sionis solitæ dicitur: *Et dum fieret vox, inuentus est Iesus solus,*
scilicet absque Moyse & Elia, sicut & ante cum eis erat.
Et hoc est quod desiderabat Sponsa: Quis mihi det te Cant. 8. a
fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam
te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Et
hic ideo solus cum eis inuentus est, vt intelligant transi-
tum legis, & Prophetiæ, & permanentiam veritatis Eu-
B angelicæ, iuxta quod dicitur: Cœlum & terra transibunt, Matt. 24. d
verba autem mea non præteribunt. Vnde in Glossa:
Solus cernitur, quia legis & Prophetarum vmbra disce-
dente, verum lumen, coruscante Euangelij gratia reperi-
tur. Vel vt ostendat, quòd ipse est solus, qui adorandus
est. Et cui soli tabernaculum ædificandum, iuxta il-
lud: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies. Deut. 6. b
Vel vt ostendat, quod ipse solus est, qui potest salua-
re. Vnde dicitur: Nec enim aliud nomen sub cœlo Actor. 4. c
datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Et Hebr. 7. d
alibi: Iesus autem eo quod maneat in æternum, sempi-
ternum habet sacerdotium, vnde & saluare in perpetu-
um potest. Sequitur: Semper viuens ad interpellandum
pro nobis.

Secundo vero quantum ad occultationem visionis
C ostensæ, subditur: *Et ipsi tacuerunt,* Sciebant enim scri-
ptum esse: Sacramentum regis abscondere, bonum est. Tob. 12. b
Nondum enim erat tempus loquendi, sed magis occul-
tandi secundum illud: Tempus tacendi, & tempus lo- Eccl. 3. b
quendi. Et alibi: Est tacens sciens tempus apti tempo- Eccl. 20. a
ris. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus au-
tem, & imprudens non seruabit tempus. Et tales fuerunt
Apostoli, propter quod additur: *Et nemini dixerunt in*
illis diebus quidquam ex his quæ viderant. Non quod vellent
ex auaritia occultare, sed magis ex diuina obedientia re-
ticere. Præceperat enim hoc eis Dominus, secundum
illud: Nemini dixeritis visionem, donec filius homi-
nis à mortuis resurgat. Huius autem prohibitionis tri- Matt. 17. b
plex potest ratio assignari; vna fuit informatio contem-
platiuorum, quorum est celare diuinum secretum, secun-
D dum illud: Secretum meum mihi, secretum meum mi-
hi. Vnde Maria celauit partum virginalem annis 30. Eli- Isa. 24. c
sabeth conceptum mensibus quinq;, sicut dicitur supra:
Occultabat se mensibus quinq;. Paulus raptum quattu-
ordecim annis. Scio hominem in Christo ante annos. 14. Sup. 1. c
&c. Secunda ratio fuit informatio prædicatorum, vt ver- 2. Cor. 12. a
bum veritatis non proponat, nisi videant capacitatem
auditorum ad credendum, & suscipiendum verbum, se-
cundum illud: Vbi auditus non est, non effundas ser- Eccl. 32. a
monem. Vnde in Glossa: Domino iubente tacent, donec
filius hominis à mortuis resurgat: ne incredibile sit pro
rei magnitudine, & post tantam gloriam apud rudes se-
quens crux scandalum faciat. Et Hieronymus ait: Vti-
que doctoris est, audientium considerare personas, ne
irrideant, antequam audiant. Tertia ratio fuit instructio Eccl. 11. d
E vniuersorum, vt nemo velit laudari, nec quis audeat Ambr. 20. s.
laudare in hac vita, secundū illud: Ante mortem ne lau- serm. 15. de
des hominem quemquam, quoniam in filiis suis agnosci- Natali S.
tur vir. Vnde Ambrosius: Lauda post mortem, prædica Eusebij.
post consummationem. Idē ser. ha-

Factum est autem in sequenti die, & cætera. Post demon- betur inter
strationem gloriæ promissæ, & contemplationem glo- serm. S. Ma
riæ demonstratæ, subditur hic confirmatio gloriæ de- ximi, qui ci
monstratæ in miraculosa curatione dæmoniaci, muti, & tatā sentēt.
lunatici. Circa huius curationem tria introducuntur ab habet, quā
Euangelista ad ipsius explicationem perfectam. Primum non habet
est opportunitas disponens: secundum est potestas effici- S. Amb. &
ens, ibi, *Respondens autem Iesus, ait, & cætera.* Tertium est legitur in
vtilitas consequens, ibi: *Stupebant autem omnes, & cætera.* comm. Con
Opportu- fess. Pontif.

Opportunitas autem disponens colligitur ex tribus, scilicet ex præsentia multitudinis occurrentis, ex instantia hominis obsecrantis, ex violentia dæmonis obsidentis. Introducit igitur primo multitudinis occurrentis præsentiam, cum ait: *Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte.* Reuertendo scilicet ad plana. *Occurrit illi turba multa.* Quia credebant & sperabant videre signa, secundum illud: Sequebatur Iesum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. Et nota quòd non comitatur turba ascendentem, quia non capit sublimia. Vnde: Non poterit vulgus ascendere in montem. Occurrit autem descendenti, quia libenter amplectitur Christi humilia. Vnde Matthæus ait: Cum descendisset Iesus de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Ex hoc etiam potest spiritualiter intelligi quòd paucorum est otium contemplationis quod designatur per ascensum in montem. Sed multorum est exercitium actionis, quod designatur per eius descensum, & turbam occurrentem. Quod designatum fuit in arca Noe, quæ cum esset trecentorum cubitorum in imo, consummata est in summo, in cubitu vno. Et ideo apex montis competit contemplantibus, & campestria plana laborantibus, iuxta illud: Ascendunt montes, & descendunt campi. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: In monte orat, docet: maiestatem suam demonstrat, patris vocem Apostolis pandit: descendens autem à turba excipitur, miserorum fletu pulsatur, infidelitatis peccata exprobrat, malos Spiritus expellit. Vbi tangit quattuor actus contemplatiuæ, quos designauit in montis ascensu, qui sunt oratio, lectio, contuitio diuinorum, & reuelatio secretorum. Et quattuor actiuæ: qui designantur in descensu. Quadrupliciter enim debet prælatus in exercitio actionis condescendere subditis suis, scilicet visitando, compatiendo, vitia increpando, & necessitates releuando. Secundum litteram vero descendenti turbæ occurrit, quia cupiebant videre expulsionem dæmonis, quæ non potuit fieri à discipulis sicut paulo post subditur: *Rogaui discipulos tuos vt eijcerent illud, & non potuerunt.* Ex tanta igitur præsentia & desiderio populi, colligitur opportunitas miraculi faciendi.

Secundo vero introducit hominis obsecrantis instantiam, cum ait: *Ecce vir de turba exclamauit.* In hoc ostendit affectum in supplicando secundum illud: Exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. Vnde in Machabæis: Exclamauerunt tubis signorum & clamauerunt in cœlum. Et de Samuele dicitur quòd contristatus clamauit ad Dominum tota nocte. Et quòd hic esset clamor orationis, patet per hoc quod sequitur: *Dicens, Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia vnicus est mihi.* In qua oratione fatetur Christi excellentiam, offert reuerentiam, petit clementiam, & allegat indigentiam. Et sic est oratio satis perfecta, cum dicit: *Magister*, excellentiam confitetur, iuxta quod dicitur discipulis: Vocatis me Magister & Domine: & bene dicitis. Ideo autem vocat eum Magistrum, quia existimabat eum plura posse & scire quam discipulos, qui non potuerant nec sciuerant curare filium suum, & propterea dicebat Dominus discipulis: Nec vocemini Magistri, quia Magister vester vnus est Christus. In hoc autem quod addit, *obsecro te*, exhibet reuerentiam. Obsecrantis enim est se humiliare & reuereri, iuxta quod dicitur: Seniorem ne increpaueris: sed obsecra vt Patrem. Et hoc potissime debet homo facere in oratione. Nam dicitur: Oratio humiliantis se nubes penetrabit. In hoc vero quod addit: *respice in filium meum*, petit misericordiam secundum illud: Miserere nostri Deus omnium, respice in nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum. De quo dicitur: Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. In hoc quod addit: *Quia vnicus est mihi*, allegat indigentiam, quasi diceret illud: Respice in me, & miserere mei: quia vnicus & pauper sum ego. Vnicus enim filius tenere diligitur iuxta illud: Sicut mater vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam. Et cum dolore perditur, vnde dixit Iacob de Beniamin: Ipse solus remansit, si quid ei aduersitatis acciderit in terra, ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

Tertio vero adiungit dæmonis obsidentis violentiam, cum addit: *Et ecce Spiritus apprehendit eum & subito clamat.* Ex quo apparet quòd dæmõ affligebat afflictione repentina. Vnde dicitur de isto eodẽ: Miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur, & sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Vnde talis infirmitas erat repentina, sicut est infirmitas arreptiuorum. Talis autem erat Saul, de quo dicitur, quòd quandocumque Spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, percutiebat manu sua, & cætera. In quo designatur, quòd verus Dauid, Christus, dæmoniacam violentiam domaturus erat. Nec tantum erat repentina, sed etiam afflictiua, vnde addit: *Et elidit & dissipat eum cum spuma.* Quod est signum magni doloris & afflictionis. Vnde poterat iam dicere, dissipata sunt ossa mea secus infernum, quia à Spiritu infernali dissipabatur. Nec tantum erat afflictiua, sed etiam diuturna, propter quod addit: *Et vix discedit dilanians eum.* Vnde poterat iste dicere illud Iob: Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum. Et quod passio ista esset magnæ durationis, & difficultatis, apparet propter difficultatem curationis. Vnde adiungit: *Et rogaui discipulos tuos vt eijcerent illud, non potuerunt.* Ratio autem huius fuit, quia non poterat per potestatem terrenam secundum illud Iob: Non est super terram potestas, & cætera. Et tunc aberat diuinæ efficaciæ potestas propter incredulitatem humanam. Vnde dixerunt discipuli Domino: Quare nos non potuimus eijcere illum? Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Nam dicitur: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.

Secundum spiritualem autem intelligentiam in hoc dæmoniaco sic vexato, intelligitur homo, qui possidetur à peccato spirituali, qui apprehenditur per superbiam, quæ primo facit quòd diabolus manum extendat in hominem secundum illud: Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Secundo clamat per iactantiam: Expectaui vt faceret, & cætera. Sequitur: Et iustitiam, & ecce clamor, tales erant Pharisæi secundum illud: Dilatant phylacteria sua, magnificant fimbrias, amant autem primos recubitus in cœnis, & cætera. Tertio vero, elidit per inuidiam secundum illud Iob: Eleuasti me, quasi super ventum ponens, per arrogantiam: elisisti valide, per inuidiam. Quia paruulum occidit inuidia. Quarto vero dissipatur per iracundiam, quæ omnes cogitationes conturbat, secundum illud Iob: Cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum. Et in Psalmo: dissipati sunt nec compuncti. Sequitur: Frenduerunt super me dentibus suis. Quinto dilaniat per cordis mœstitiam, qua præcipitat in impatientiam, & per hanc dilaniatur in conscientia. Vnde: Tristitia cordis flectit ceruicem, &c. Et hinc est quòd vix discedit propter perfidiam. Nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

Respondens autem Iesus dixit: Nunc post opportunitatẽ disponendam, explicat secundo Euangelista potestatem efficientem, quæ hic describitur, vt æqua, vt pia, & vt magna. Primo describitur vt æqua in argutione cordis increduli, cum dicit: *O generatio infidelis & peruersa*, vt infidelitas sit in cognitione, & peruersitas in affectione secundum illud: Generatio enim peruersa est, & infideles filij. Infidelitas reddebat eos stultos, & peruersitas duros secũdum illud: Peruersi difficile corriguntur, & stultorũ infinitus est numerus. Ideo non solum sunt admonendi, sed etiam fortiter increpandi: Propterea addit: *Vsquequo ero apud vos*: vobis scilicet faciens bona, *& patiar vos*? sustinens scilicet vestra mala: quod non dicit propter impatientiam, cum ipse sit de quo dicitur: Qui solẽ suum facit oriri super bonos & malos. Et supra: Ipse benignus est super ingratos & malos. Sed hoc dicit, vt per increpationem

Marginalia (left column): Ioan. 6. a; Exod. 19. a; Matt. 8. a; Gen. 6. a; Ps. 103. b; Beda to. 5. lib. 3. in c. 9. Luca; Ps. 30. b; 1. Mac. 4. e; 1. Reg. 15. c; Ioan. 13. b; Matt. 23. b; 1. Tim. 5. a; Eccli. 35. b; Eccl. 36. a; Psal. 101. c; Psal. 24. c; 2. Reg. 1. d; Gen. 42. g

Marginalia (right column): Matt. 17. b; 1. Reg. 16. d; Psal. 140. b; Iob 19. b; Iob 41. d; Matt. 17. c; Mar. 9. c; Spiritualis sensus; Iob 40. d; Isa. 5. b; Matt. 23. a; Iob 30. c; Iob 5. a; Iob 17. e; Psal. 34. c; Eccl. 38. b; Sap. 12. b; Deut. 32. c; Eccl. 1. d; Mat. 5. g; Sup. 6. d

nem duram, expellet cordis duritiam secundum illud: Increpa illos dure, vt sani sint in fide. (Tit. 1. a)

Secundo describitur vt pia in aduocatione infantis obsessi, cum dicit: *Adduc huc filium tuum*, scilicet ad præsentiam Saluatoris, vt iam videatur impletum illud: Afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt. (Isa. 49. f) *Adduc*, inquam per fidem tuam eum, qui non potest venire per fidem suam, sicut illi viri apportauerunt paralyticum, de quibus dicitur: Quorum fidem vt vidit Iesus, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. (Sup. 5. d; Matt. 9. a) Vnde Dominus dixit huic viro: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. (Marc. 9. c) Fides est enim illa, qua mediante quis ducitur ad Christum, quia ipsa est via deueniendi ad Deum. Vnde Apostolus: Sine fide impossibile est placere Deo. (Hebr. 11. b) Credere enim oportet accedentem, &c. Et quia non est conuentio Christi ad Belial, nec societas luci ad tenebras, (1. Cor. 6. c) ideo additur: *Et cum accederet, elisit illum dæmonium & dissipauit.* In quo ostenditur, quòd ipse inuitus veniebat ad lucem tamquam male agens, secundum illud: Qui male agit, odit lucem. (Ioan. 3. c) Simul etiam cum hoc ostenditur quòd diabolus maxime aduersatur, ne quis ab eo obsessus conuertatur ad Christum, secundum quod dicit Beda in Glossa: dum puer ad Dominum accedit, eliditur, quia conuersi ad Dominũ plerumq; à dæmone grauius pulsantur, vt ad vitia reuertantur. (Beda to. 5. lib. 3. in Lucæ cap. 9.) Cuius exemplum habemus de Pharaone, qui persequebatur populum recedentem. (Exod. 14. a)

Tertio describitur, vt magna in expulsione Spiritus immundi, cum additur: *Et increpauit Iesus Spiritum immundum*, quasi solo verbo compescens eum, secundum illud: supra: increpans non sinebat ea loqui. (Sup. 3. g) Vnde Angelus Domini dicebat: Increpet Dominus in te Satan. (Zach. 3. a) Et quòd illa increpatione eiectum est dæmonium, subditur: *Et sanauit puerum.* Vnde illa increpatio erat salutis, propter quod Iob ait: Increpationẽ Domini ne reprobes: quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. (Iob 5. c) Et quia hoc meruerat fides Patris, ideo addit: *Et reddit illum Patri eius*, ad leniendum dolorem ipsius, vt possit dicere vnico suo illud Iacob: Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. (Gen. 46. d)

In hoc facto autem spiritualiter eruditur Prælatus, qualiter subditum à diabolo per peccatum obsessum reddere debet Regi cœlorum, scilicet increpando & sanando. Increpando per iustitiam, & sanando per clementiam. Debet autem esse rigor iustitiæ, respectu culpæ, sed dulcor clementiæ, respectu naturæ. Vnde Augustinus: Fiat correptio cum dilectione hominum, & odio vitiorum. (Aug. tom. 1. in 3. Reg. cap. 24.) Et Gregorius: Districtionem debemus vitijs, & compassionem naturæ. Vera namque iustitia compassionem habet, falsa iustitia indignationem. Vnde & infra dicitur de Samaritano curante vulneratum, quòd plagis eius infundit vinum, & oleum: (Inf. 10. f) vinum mordens, & oleum leniens secundum duo quæ dicta sunt.

Stupebant autem omnes, &c. Post opportunitatem disponentem, & potestatem efficientem, subdit hic Euangelista vtilitatem consequentem. Et hæc fuit duplex: Prima vniuersalis, secunda particularis. Prima fuit excitatio vniuersorum ad reuerentiam maiestatis, secunda fuit solicitatio discipulorum ad intelligentiam veritatis. Primo igitur quantum ad excitationem vniuersorum ad maiestatis reuerentiam, dicitur: *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei*, quia magna erat potentia quæ tam magnum morbum in tam paruo tempore, tam paruo verbo perfecte curauit. Vnde decantabant illud: Magnus Dominus noster, & magna virtus eius. (Psal. 146. a) Et illud Hieremiæ: Magnus es tu Domine, & magnum nomen tuum in fortitudine. (Hier. 10. a) Et in Exodo: Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui? magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia. (Exod. 15. b)

Secundo vero, quantum ad solicitationem discipulorum ad veritatis intelligentiam, additur: *Dixit autem ad discipulos suos: ponite vos in cordibus vestris sermones istos*, quasi diceret eis: Alijs recognoscentibus & admirantibus magnitudinem miraculorum, vos cogitate humilitatem futurorũ opprobriorum & pretiosi sanguinis, quo mundus redimendus est: euentum mente recondite dum ceteri mirantur tantum facta diuinæ altitudinis. Vnde, *Ponite*, id est, in memoria habete, secundum illud: Pone me vt signaculum supra cor tuum. (Cant. 8. b) Ideo autem post ostensionem miraculi, adiungit prædictionem futuri supplicij, ne subito veniens passio discipulos omnino concutiat. Vnde Ecclesiasticus: In die bonorum ne immemor sis malorum. (Eccli. 11. c) Et ne aliquis prosperitatis tempore extollatur secundum illud: Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. (Prou. 27. a) Et ideo Ecclesiasticus: Nec in die honoris tui extollaris. (Eccli. 11. c) Sermones vero quos vult ad memoriam reduci, sunt de passione. Vnde addit: *Filius enim hominis futurum est vt tradatur in manus hominum. Tradatur*, inquam, ex clementia à Deo Patre: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, &c. (Rom. 8. f) Tradetur ex obedientia à seipso: Pro eo quod tradidit in mortem animam suam. (Christus à diuersis diuersimode in passione traditur.) Tradetur ex malitia à Iuda proditore: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. (Isa. 53. d; Matt. 26. b) Et in hoc implicat totam passionem. Et quoniam hoc erat occultum mysterium, ideo additur: *At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, vt non sentirent illud:* quia adhuc rudes erant & animales, nec intelligebant præterita à Deo facta, nec futura. Vnde Ecclesiasticus: Qui ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuncio. (Eccl. 8. a) Immo & quia adhuc non erant perfecte eruditi, ideo additur: *Et timebant eum interrogare de hoc verbo.* Nondum enim audierant ab illo illud Ioannis: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius, &c. (Ioan. 15. c) Huius autem ignorantiæ triplex erat ratio. Partim enim veniebat ex amore charitatis, partim ex fide diuinitatis, partim ex consueto modo loquendi Christi in parabolis. Et hoc tangit Glossa Bedæ. (Beda to. 5. lib. 3. in ca. 9. Lucæ.) Licet autem sciret Dominus eos ignorare, prædixit tamen eis, vt postmodum narrauit post Resurrectionem quando eos increpauit, infra: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ, nonne hæc oportuit pati Christum? &c. (Inf. 24. d) Vnde huius rationem reddit: Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. (Ioan. 14. d) Tum etiam vt sicut dictum est, in omni nostra exaltatione doceat mortis & humilitatis nostræ habere memoriam. Vnde Ecclesiastes: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. (Eccl. 7. d)

Intrauit autem cogitatio, & cætera. Hæc est tertia pars huius partis, in qua agitur de missione Apostolorum, vbi post explicationem formæ prædicandi, & viæ proficiendi, explicatur norma præsidendi. Apostoli enim gerebant personam prædicatorum, virorum perfectorum, & prælatorum. Quoniam autem prælatis ad plebem regendam sunt necessaria tria, scilicet humilitas animi, æquanimitas zeli, & perspicacitas iudicij: (Prælatis tria sunt necessaria.) ideo pars ista tres habet partes. In quarum prima informat ad animi humilitatem, in secunda ad zeli æquanimitatem, ibi: *Factum est autem dum complerentur, & cætera.* In tertia ad iudicij perspicacitatem, ibi: *Factum est autem ambulantibus illis, & cætera.* Prima pars habet duas. Primo enim informat ad humilitatem respectu domesticorum, secundo vero respectu extraneorum, ibi: *Respondens autem Ioannes dixit.* In persuasione autem humilitatis ad domesticos habenda, tria introducuntur ab Euangelista. Primum est laudandæ humilitatis occasio propter suum contrarium: (Humilitatis ratio erga domesticos.) secundum est laudatiua manuductio per sensibile exemplum. Tertium est perfectæ laudis conclusio per diffinitiuum iudicium. Primo ergo introducitur laudandæ humilitatis occasio, & hoc propter suum contrarium repellendum, cum dicit: *Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset.* Et nota quòd Lucas dicit in eis cogitationem intrasse: & Marcus dicit eos disputasse: Matthæus dicit eos Dominũ interrogasse. (Marc. 9. e; Matt. 18. a) Non est contradictio, quia hoc totum potuit esse, vt primo intraret cogitatio, deinde sequens disputatio, & postremo ad Magistrum deferretur quæstio. Et quod vnus Euangelistarũ

reticet

reticet, alius dicit. Hæc autem cogitatio via erat ad superbiam, & intrauerat in eos ex coruptione antiqua. De qua dicitur: Sensus & cogitatio humani cordis, in malum prona sunt ab adolescentia sua, & maxime ad superbiam. Quia sicut dicitur: Superbiam numquam in tuo sensu, aut in verbo dominari permittas, in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Ideo viro superba cogitanti dicitur: Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? Tales erant tunc Apostoli contra consilium Ecclesiastici: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte elidatur virtus tua. Ista autem superba cogitatio habuit ingressum ex hoc, quòd tres discipulos duxerat in montem secum. Et tamen sibi Petro dixerat: Tibi dabo claues regni cœlorum: Ideo quidam volebant Ioannem Petro parificare, alij volebant Petrum præferre. Et hoc est quod dicitur in glossa: Quia viderant Petrum, &c.

Gen. 8. d — *Iob 4. e* — *Iob 15. b* — *Eccl. 6. a* — *Matt. 16. c* — *Glossa in 9. Luca super illud: Intrauit cogitatio eo. 5*

Secundo vero adiungitur laudatiua manuductio per sensibile exemplum, cum additur: *At Iesus videns cogitationes cordis illorum*, tamquam verus Deus secundum illud: Homo enim videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. Et Ecclesiasticus: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes. Et quia cogitationem videbat esse viam ad morbum, ideo tamquam sapiens medicus apponit remedium cum ait: *Apprehendit puerum, & statuit illum secus se*, tamquam sibi conformem & propinquum. Vnde dicebat: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire, talium enim est regnum cœlorum. Et Oseas: Quia puer Israel, & dilexi eum. Et propter hoc dicebat sapiens: Noli me reprobare à pueris tuis: quoniam seruus tuus sum ego, & filius ancillæ tuæ. *Secus se*, igitur paruulum statuit, vt ostendat, oportere fieri paruulum qui vult esse amicus Dei. Et hoc notat, cum subditur: *Et ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit*. In quo ostendit tantum affectum se habere ad paruulos, & humiles, vt quod fit eis, reputet sibi fieri. Vnde dicet in iudicio: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tales enim potissime acceptat. Secundum illud Psalmistæ: Excelsus Dominus, & humilia respicit. Et secundum illud Isaiæ: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum Spiritu? & cætera. Ex hoc autem colligitur magna excellentia esse in paruulo, dum in eo recipitur Christus, non solum secundum humilitatem humanam, verum etiam secundum auctoritatem diuinam. Ad quam insinuandam, addit: *Et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit*. Ex hoc colligitur, quòd qui honorat & recipit paruulum Christi, recipit & honorat Deum. Magnus igitur est honor, & gloria paruulorum. Ex quo persuadet eis, ne ambiant esse magni, sed studeant esse paruuli. Et ad hoc inuitat Apostolus: In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes. Sequitur: Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset. Subiungitur: Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Sic etiam faciebat Apostolus, secundum illud: Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. Et alibi: Facti sumus paruuli in medio vestri, tamquam si nutrix foueat filios suos.

1. Reg. 16. b — *Eccli. 23. e* — *Matt. 19. b* — *Osea 11. a* — *Sap. 9. a* — *Matt. 25. d* — *Psa. 137. b* — *Isa. 66. a* — *Phil. 2. a* — *1. Cor. 9. c* — *1. Thes. 2. b*

Tertio vero subiungitur perfectæ laudis conclusio per diffinitiuum iudicium, cum ait: *Nam qui minor est inter vos omnes*, per reputationem & humilitatem. *Hic maior est*, secundum diuinam acceptionem & veritatem. Minimus ergo est maximus, & hoc quia ad magna præmia ordinatus, iuxta illud infra: Qui se humiliat exaltabitur. Si hæc est per se vera, tamquam Dei sententia, igitur qui magis se humiliat, ille maior est: & qui maxime, ille est maximus. Et ratio huius est, quia quanto sumus humiliores, tanto sumus à tumore superbiæ inaniores: & quanto inaniores à tumore superbiæ, tanto pleniores dilectione: & quanto hac pleniores, tanto maiores. De ipsa enim scribitur: Maior autem horum est charitas. Et ideo dicitur: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Et rursus: Magnus est iudex, & potens in honore: sed non est maior illo qui timet Deum. Vel ideo minor est maior, quia quanto quis humilior, tanto Christo similior, & per hoc tanto ei proximior. Christus autem est maximus, sed quanto aliquis maximo propinquor, tanto maior. Quanto quis ergo minor, tanto maior, & hoc est quod ipse innuit infra: Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Et ideo dicebat: Qui maior est in vobis, fiat sicut iunior: & qui præcessor est, sicut ministrator. Et: Si quis vult primus esse, erit omniũ nouissimus, & omniũ minister: quia dicitur: Sic erunt nouissimi primi & primi nouissimi. Et propter hoc Paulus attendens hæc, dicebat: Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus. Et item: Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc. Ergo inter viros spirituales non debet esse contentio de primo loco, sed de postremo: quia ille honorabilior, sicut dicitur infra: Cum vocatus fueris ad nuptias, vade, recumbe in nouissimo loco, &c.

Inf. 18. c — *1. Cor. 13. d* — *Eccl. 3. c* — *Idem 10. c* — *Infra 22. c* — *Mar. 9. e* — *Mat. 20. b* — *1. Cor. 15. b* — *Ephes. 3. b* — *Inf. 14. b*

Humilitatis ratio erga extraneos.

Respondens autem Ioannes, &c. Post doctrinam humilitatis ad domesticos, docet humilitatem habendam ad extraneos. Circa cuius insinuationem, tria introducuntur. Primo enim introducitur ex parte viri extranei operatio virtutis: secundo vero ex parte discipuli prohibitionis temeritas: tertio vero ex parte Magistri persuasio humilitatis. Primo ergo introducit operationem virtutis, ex parte viri extranei, cum dicit: *Respondens autem Ioannes dixit: Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia*. Quia enim Dominus persuaserat humilitatem, volens scire Ioannes, vtrum documentum ad extraneos se extendat: ideo respondet, & hunc extraneum mirabilia facientem introducit. Extranei autem à Christo possunt miracula facere, secundum illud: Multi dicent mihi in die: Domine, Domine. Sequitur: Et in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus. Et tunc confitebor illis: Subiungitur: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Hoc autem fit quando quis habet fidem nominis Christi, sine charitatis amore, secundum illud: Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et hoc est, quia charitas est illa quæ facit amicum Christi. In hoc autem apparet virtus nominis Christi maximæ efficaciæ, dum talia operatur in vocatum ab extraneis, vt merito secundum illud: In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Vnde infra: Domine, etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo?

Matt. 7. d — *1. Cor. 13. a* — *Phil. 2. b* — *Inf. 10. c*

Secundo vero introducit prohibitionis temeritatem ex parte discipuli, cum ait: *Et prohibuimus eum*, scilicet ego cum alijs: quod non fuit absq; nota præsumptionis quoniam dicitur: Noli prohibere bene facere eum qui potest: si vales, & ipse benefac. Quia vero frequenter quod fit typo superbiæ, palliatur zelo iustitiæ, ideo adiungit: *Quia non sequitur nobiscum*. Et ideo non est dignus, vt sit nobis similis in opere miraculorum, qui non est similis in impletione consiliorum. In hoc autem latebat elatio, quasi diceret illud Isaiæ: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es. Et apparebat æmulatio illa, de qua dicitur de viris, qui prophetauerunt in castris, absente Moyse, quod dixit Iosue filius Nun: Domine mi Moyses prohibe eos. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? Vnde Ioannes erat præcipuus amator Domini, & honoris eius æmulator, omnem qui Dominũ non amat, à prædicatione nominis Christi excludere volebat. Vnde Beda in Glossa: Ioannes diligens Dominum, & à Domino dilectus, excludendum putat à beneficio, qui non vtitur obsequio. Veruntamen fallebatur: Quia siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Prou. 3. c — *Isa. 65. a* — *Num. 11. f* — *Beda 10. 5. l. 3. in c. 9. Luca.* — *Phil. 1. c*

Tertio quantum ad persuasionem humilitatis ex parte Magistri adiungit: *Et ait illis Iesus: Nolite prohibere*, sed potius humiliter sustinere licet imperfectum. Quia: Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustine-

Rom. 15. a

re, &

A re, & non nobis placere. Et maxime quando infirmus
non est veritatis aduersarius. Propter quod addit: *Qui e-*
nim non est aduersum vos, pro vobis est. Et ideo iste vtilis est
Eccl.11.a nobis, & tolerabilis, cum nos non impugnet, sed adiu-
Matt.12.d uet. Vnde in Ecclesiastico: De ea re quæ te non molestat,
ne certes. Sed & huic videtur contrarium illud: Qui
non est mecum, contra me est: & qui non congregat me-
cum, dispergit. Sed iste non erat cum Domino, neque
sequebatur eum: ergo erat ei contrarius & discipulis e-
Tria genera prædicatorum. ius. Quo modo ergo erat pro eis? Ex quo datur intelli-
gi quod in Ecclesia tria sunt genera prædicatorum. Qui-
dam sunt pastores veri, & hi quærunt solum Dei hono-
Ioan.10.b rem & subditorum salutem, secundum illud: Bonus pa-
stor animam suam dat pro ouibus suis. Et isti sunt exci-
Phil.2.c piendi & honorandi, & ij sunt imitatores Christi, sicut
B Timotheus Apostoli: Omnes quæ sua sunt quærunt, nõ
quæ sunt Iesu Christi. Experimentum autem eius co-
gnoscite, quia sicut Patri Filius mecum seruiuit in Euan-
gelio. Quidam vero sunt mercenarij, qui pro commodo
Ioan.10.b prædicant, tamen vera & bona, de quibus dicitur: Mer-
cenarius autem fugit, quia mercenarius est. Et isti tole-
randi. Quidam sunt lupi, sicut hæretici, qui in doctrina
Phil.2.c veritatis à Christo discordant de quibus dicitur: Lupus
Act.20.f rapit, & dispergit oues. Et in Actibus: Intrabunt post dis-
cessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gre-
gi, & isti sunt arcendi. Et de talibus intelligitur illud
Mat.12.c Matthæi. De secundis tantum loquitur in proposito
Mar.9.f Vnde: Nemo est qui faciat virtutem in nomine meo, &
possit cito male loqui de me. Vnde in Actibus: Habetur
Act.19.c de illis filiis Sceuæ quod tentauerunt inuocare nomen
Domini Iesu. Et subditur quod spiritus nequam dixit
C eis: Iesum noui, & Paulum scio: Vos autem qui estis? Se-
quitur: Inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effu-
gerent de domo illa.

Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius.
postquam informauit Apostolos & Prælatos Ecclesiæ
ad humilitatem animi: Informat hic secundo ad æquita-
tem zeli. Et habet hæc pars duas. In quarum prima intro-
ducitur occasio zeli deordinandi. In secunda vero ad-
iungitur correptio zeli deordinati, per quam informen-
tur ad zeli æquitatem. Et incipit secunda ibi. *Cum vidis-*
sent autem discipuli eius. Occasio autem zeli deordinandi,
ex tribus ortum habuit, scilicet ex Domini necessitate
qua hospitium indigebat: & discipulorum auctoritate,
qua hospitio requirebant: ex Samaritanorum inhuma-
D nitate, qua hospitium denegabant. Primo igitur intro-
ducitur necessitas Domini, qua hospitio indigebat, quia
tempus peregrinationis eius aduenerat, quod notat cũ
dicit: *Factum est autem dum complerentur dies assumptionis*
eius, idest, cum appropinquaret tempus passionis eius,
per quam debebat assumi in cælum post Resurrectio-
Psal.21.a nem. Vnde Psalmus de Resurrectione, inscribitur de sus-
Ioan.13.a ceptione matutina. Sciens Iesus quia venit hora eius, &c.
Dum adueniret passionis tempus, conueniens erat acce-
dere ad patiendi locũ. Et ideo adiungit: *Et ipse faciem suã*
Inf.13.g *firmauit vt iret in Hierusalem*, ad patiendum. Quia dicitur
infra: Non capit prophetam perire extra Hierusalem.
Ideo illuc, tamquam ad locum confusionis, & impro-
perij, volebat accedere. Propter quod signanter præmit-
tit quod faciem firmauit, scilicet per constantiam, & di-
Eze.3.b uinam patientiam, secundum illud: Ecce dedi faciem
E tuam valentiorem, speciebus eorum, & frontem tuam
duriorem frontibus eorum: Vt adamantem, & silicem
dedi faciem tuam. Vere firma erat facies quæ solum non
fugit, sed etiam ad mortis opprobrium non concussa ac-
cessit, ita quod oportebat eam per terram alienigena-
Inf.17.c rum transire, iuxta illud quod dicitur infra: Dum iret Ie-
sus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam &
Galilæam. Et ita oportebat eum mendicare aliena ho-
Hier.14.b spitia, iuxta illud: Quare quasi colonus es futurus in ter-
ra, & quasi viator declinans ad manendum.

Secundo adiungitur auctoritas discipulorum, qua ho-
spitium requirebant, cum ait: *Et misit nuncios ante conspe-*
ctum suum. Decet enim magnum Dominum habere nũ-
cios præcursores: Iuxta quod dicitur: Ecce ego mitto An- Mal.3.a
gelum meum, idest, nuncium qui præparabit viam ante
faciem meam. Sic etiam legimus de Iacob quod misit
nuncios ante se. Et quia boni nuncij fideliter & velociter Gen.32.
exequuntur imperium Domini, ideo additur: *Et euntes*
intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi. Sa-
maritani isti fuerunt coloni positi in ciuitatibus Sama-
riæ pro filiis Israel, in Assyrios translatis, sicut dicitur
quod rex Assyriorum adduxit de Babylone & de Cutha, 4.Reg.17.d
&c. Sequitur: Et collocauit eos in ciuitatibus Samariæ
pro filiis Israel. qui possederunt Samariam, & habitaue-
runt in vrbibus eius, & de istis subditur postmodum ibi- Ibidem.g
dem quod fuerunt timentes Dominum, sed nihilo mi-
nus & idolis suis seruientes. In horum ciuitatem intraue- Ioan.4.b
runt, non sua voluntate, cum dicatur quod Iudæi non
coutũtur Samaritanis, sed vel necessitate compulsi, quæ
legẽ non habet, siue de mandato Domini speciali. Nam Mat.10.a
in missione Apostolorum dicitur: In viam gentium ne
abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis,
sed illud dicitur ad prædicandum, non autem ad hospi-
tium requirendum. Nam de hac ciuitate dicitur quod Ioan.4.a
discipuli eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent: &
hoc de mandato Domini faciebant, qui ostendebat nul-
lum hominem contemnendum, sed quemlibet aman- Infra.f
dum vt proximum, sicut infra dicitur de Samaritano in
parabola quod proximus fuit illi qui incidit in latrones

Tertio adiungitur inhumanitas Samaritanorum, qua
hospitiũ denegabant, cum dicitur: *Et non receperunt eum.*
Cum tamen ipse esset Dominus eorum, vt impleretur
illud: In propria venit, & sui eum non receperunt. Simi- Ioan.1.b
lis fuit inhumanitas inhumanitati illorum de Gabaa ac
Leuitam. Dicitur enim quod sedebant in platea ciuita- Iud.19.d
tis, & nullus eos recipere volebat hospitio. Isti Samari-
tani non admittebantur à Iudæis ad cultum Dei. Et id-
eo euntibus in Hierusalem erant contrarij. Et propterea
subditur: *Quia facies eius erat euntis in Hierusalem*, idest, quia
manifeste hoc cognoscebant quod iret in Hierusalem
ad colendum Deum, iuxta ritum Iudaicum. Vnde mu-
lier Samaritana dixit ei: Domine, Patres nostri in mon- Ioan.4.c
te hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est
locus vbi adorare oportet. Et inter Iudæos & Samari-
tanos de loco orationis erat contrarietas. Sicut etiam
spiritualiter nunc contingit quod viri spirituales & co-
lentes Deum, deridentur & despiciuntur & abiiciuntur
ab iis qui amant mundum. Vnde: Ambulans recto itine- Pro.14.a
re, & timens Dominum despicitur ab eo qui infami gra-
ditur via. Et alibi: Si communicabit lupus cum agno ali- Eccl.13.c
quando, sic peccator iusto. Vnde: Dixerunt impij, cir-
cumueniamus iustum. Sequitur: Quoniam contrarius Sap.2.c
est operibus nostris. Et paulo post: Grauis est nobis etiam
ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, &
immutatæ sunt viæ eius. Qui enim habent dissimilitudi-
nem vitæ, non facile habent societatem vitæ. Et propter-
ea Samaritani odientes Hierusalem, eunti in Hierusa-
lem nolebant præstare hunmanitatem.

Cum autem vidissent discipuli &c. Posita occasione zeli
deordinandi, subiungit correptionem zeli deordinati.
Circa quam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet
indignatio reprehensibilis, increpatio rationalis, infor-
matio memorialis. Primum fuit in discipulorum animo:
secundum fuit in Domini verbo: tertium fuit in Domi-
nico facto. Primo igitur, quantum ad indignationem re-
prehensibilem in discipulorum animo dicitur: *Cum vi-*
dissent autem discipuli eius Iacobus & Ioannes. Vidissent, in-
quam, illius ciuitatis crudelitatem. Ita vt possent dicere
illud: Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Psal.54.b
Et iterum: Zelaui super iniquos, pacem peccatorum vi-
dens. Vnde indignatione commoti sunt, quia Domi- Psal.72.a
num, cuius maiestatem in monte viderant cum Moyse
& Elia, sic videbant despici in terra. Propter quod addi-
tur: *Dixerunt, Domine, vis dicimus, vt ignis descendat de cælo,*
& consumat illos? In quo ostenditur indignationis furor,
quo illos commoti erant, vt vellent perdere de terra. Id-
eo autem isti duo præcipue hoc dixerũt, quia magni erãt

Rom.10.a honoris Domini zelatores. Vnde poterat de eis dici illud: Testimonium perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam: Sicut duo filij Iacob, Simeon, & Leui zelo iniuriæ sibi factæ
Gen.34.c cōmoti, destruxerunt vrbem Sichimorum: Vel ideo hoc dicebant, quia ipsi fuerant cum Domino in monte, vbi cognouerant eius potestatem, maiestatem, & viderant Eliæ societatē, & ideo similem illis volebant vltionem facere, qualē Elias fecisse legitur. Dixit Elias: Si homo Dei
4.Reg.1.b sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta duos. Sequitur: Et deuorauit eū: & quinquaginta.

Secundo vero quantum ad reprehensionem rationabilem in Domini verbo, subditur: *Et conuersus, increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis.* Hoc dicit, quia ipsi credebant, se moueri à spiritu rectitudinis: & ipsi mouebantur zelo amaritudinis: quod non debebant facere,
Iac.3.d sicut dicitur, quod si zelum amarum habetis, & contentiones sunt in cordibus vestris, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem. Et propterea dicitur:
1.Ioan.4.a Nolite omni spiritui credere: sed probate Spiritus si ex Deo sint. Spiritus enim Christi, est spiritus mansuetudinis, secundum illud: Spiritus Domini super me, eo
Isa.61.a quod vnxerit me, ad annunciandum mansuetis, misit me. Et item: Ecce seruus meus, suscipiam eum. Sequi-
Isa.42.a tur: Dedi spiritum meum super eum. Subiungitur: Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. Et hunc spiritum debebant isti habere tamquam boni discipuli & imitatores Magistri. Et propterea addit: *Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed saluare.* Quoniam hic aduentus non erat iustitiæ, sed misericordiæ secundum illud: Non misit Deus
Ioan.3.b filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Vnde ab isto suum nomen accepit, vt diceretur Iesus secundum illud: Vocabis no-
Matt.1.d men eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Et item: Filius hominis non venit mi-
Matt.20.d nistrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Et ideo qui spiritum Christi habet, non debet expetere vindictam, sed exhibere patientiam,
Glossa in cap.9.Lucæ v.55.ex Ambr. in eidem c.tex.3. secundum illud Ambrosii in Glossa: Perfecta, inquit, virtus non habet studium vltionis. Nec vlla est iracundia charitatis, sed plenitudo. Ideo dicitur: Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ.
Rom.12.d

Tertio quantum ad informationem memorabilem in Domini facto subditur: *Et abierunt in aliud castellum.* In quo dedit formam discipulis, vt potius fugiant homines, quàm cum eis contendant. Iuxta quod dedit formam discipulis suis: Cum autem persequentur vos
Matt.10.c in ciuitate ista, fugite in aliam. Exemplum autem huius habemus in Abraam & Loth in Genesi, vbi dixit Abra-
Gen.13.b am: Ne, quæso, sit iurgium inter me & te. Fratres enim sumus. Subiungitur: Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo, In quo docuit perfectam mansuetudinem, quæ decet Christi seruos secundum illud: Seruum autem
2.Tim.2.d Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse. Vnde secundum illud: Sit omnis homo tardus ad iram. Ira
Iac.1.c enim viri, iustitiam Dei non operatur. Si enim noluit Dominus Maiestatis irasci tantæ inhumanitati, quanto minus nos debemus alicui indignari? Et hæc potissime
1.Tim.4.a mansuetudo reperiri debet in præpositis Ecclesiæ. Vnde Apostolus: Argue, obsecra, increpa in omni patientia, &
Psal.89.c doctrina, quoniam in psalmo dicitur: Superuenit
Rex apum aculeum non habet. mansuetudo, & corripiemur, Et Seneca: Generosus est animus hominis, facilius ducitur quam trahatur. Vnde ipse dicit quod rex apum non habet aculeum.

Factum est autem, ambulantibus, &c. Post informationem Apostolorum ad normam præsidendi, quantum ad humilitatem animi, & æquanimitatem zeli: hic tertio loco informat eos, quantum ad perspicacitatem iudi-
Perspicacitas iudicij. cij. Et hoc per exemplum Iesu Christi. Perspicacitas autem iudicij manifestatur in parte ista tripliciter. Primo in repulsione duplicium. Secundo in aduocatione simplicium ibi: *Ait autem ad alterum, &c.* Tertio in redargutione mobilium, ibi: *Et ait alter, sequar te Domine, &c.*

A Circa repulsionem duplicium introducuntur duo. Primum est simulatio simplicitatis. Secundum detectio duplicitatis. Primo ergo quantum ad simplicitatis simulationem, dicit: *Factum est autem ambulantibus illis in via,* scilicet discipulis ambulantibus cum Domino in via perfectionis, sicut dicitur de Noe: Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, Gen.6.b
cum Deo ambulauit. Et similiter Dominus ad Abraam: Ambula coram me, & esto perfectus. De qua via: Aures Gen.17.a
tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via, Isa.30.d
ambulate in ea. Et quia in hac via frequenter mali simulatione iungi volunt bonis, ideo additur: *Dixit quidam ad illum: Sequar te, quocumque ieris.* In quo ostendebat se habere voluntatem sequendi perfecte, cum tamen aliud in corde haberet, sicut Simon magus, de quo dicitur: Cum baptizabantur viri & mulieres, tunc Simon
B & ipse credidit: & baptizatus est, malo tamen corde & Act.8.b
duplici, sicut ex sequentibus patet. Vnde Hieronymus: Iste hac intentione volebat sequi Iesum, qua Simon ma- Hieron.to.
gus desiderabat habere potestatem miracula faciendi, 5.in cap.8.
vt de miraculis diuitias lucraretur. Cuius contrarium Matth.
docetur: Ne accesseris, inquit, ad illum duplici corde. Eccl.1.d
Ne fueris hypocrita in conspectu hominum. Tales sunt qui magna promittunt & parua faciunt. Contra quos dicitur: Noli citatus esse in lingua tua, & inutilis, & re- Eccl.4.d
missus in operibus tuis.

Secundo vero quantum ad duplicitatis detectionem adiungitur: *Et ait illi Iesus: Vulpes foueas habent,* in quibus scilicet lateant, *& volucres cæli nidos,* in quibus pernoctent, *Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet,* in quo miram ostendit inopiam, quasi diceret, se nolle habere comitem, qui terrena diligat. Vnde Inf.14.g
C infra: Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus, hoc est, imitator perfectus. Chryso.to.
Vnde Chrysostomus: Respondet Dominus ad mentem 2.homi.28.
eius, quasi dicat: Quid me sequeris propter pecunias, qui in Matth.
vides non tantum mihi diuersorium esse, quantum auibus? Simul etiam cum hoc notat eum de simulatione exteriori, quæ intelligitur in vulpe secundum illud Inf.13.f
quod dicitur de Herode: Ite, & dicite vulpi illi. Et pro- Vulpes.
pterea per vulpes intelliguntur hæretici, quoniam tortuosi, & subdoli sunt, & ignem habent in caudis, sicut Iud.15.a
dicitur de vulpibus Samsonis. Notat etiam eum de simulatione interiori in volucre, quæ alta petit, talis est Abd.1.b
superbus sicut dicitur: Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus. Et propter hæc duo Dominus ostendit eius consortium repudiandum, quia ignobilia mundi & 1.Cor.1.d
D contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Et propterea in exemplum imitationis factus est mendicus iuxta illud: Propter vos egenus factus 2.Cor.8.b
est, cum esset diues: vt illius inopia diuites essetis. Vnde imitatores Christi inopia Christi diuites facti sunt. Valde enim diues est, qui tantum habet quantum Rex cæli & terræ. Huiusmodi autem est, qui nihil habet proprietate, & totum possidet charitate sicut illi: Tamquam ni- 2.Cor.6.c
hil habentes, & omnia possidentes: Beatus qui terrenam foueam commutat in æternam aulam. Beati autem Mat.5.a
pauperes spiritu, &c. Simul etiam cum hoc attēde, quod paupertas non est placita nisi simplex, contra dolositatem vulpis & humilis contra elationem volucris. Vnde Isaias: Ad quem enim respiciam, nisi ad pauperculum & Isa.66.a
contritum spiritu, & trementem sermones meos? vbi
E iungit paupertatem simplicitati & humilitati. Vnde Au- Aug.in 3.
gustinus: Quid prodest diuitias reliquisse, cum miser ho- Reg.cap.
mo superbior efficitur diuitias contemnendo, quam 5.to.1.
fuerat possidendo? Nam superbus odiosus est Deo & Ecc.25.a
hominibus secundum illud: Tres species odiuit anima mea. Sequitur: Pauperem superbum, &c.

Ait autem ad alterum. Post repulsionem dupliciū subditur hic aduocatio simplicium, circa quā duo introducuntur. Primum est vocatio innocentis, secundum est eruditio ignorantis. Primum igitur quātum ad innocen-

Hier.3.f tis vocationem dicitur: *Ait autem ad alterum: Sequere me,* sicut Filius patrem: Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Vel sicut discipulus Magistrum, sicut dixit Dominus adolescenti consilium requirenti: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Subiungitur: Et veni, sequere me. Et hunc distincte vocabat sicut Petrum: Tu me sequere. Et signanter *alterum* dicit, quia alterius erat dispositionis: erat autem simplex & humilis: ad quod designandum adiungit: *Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.* In quo apparet puritas, quia non celabat cordis affectum, non refutabat consilium. Non enim respuit esse discipulus, sed expleta paterni funeris pietate, liberior hunc assequi desiderat. Apparet etiam humilitas, qua mortuo patri impendere volebat obsequium, iuxta illud: Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet, his qui se genuerunt. In opere & sermone & omni patientia, & cet. Ad hoc enim mouebat eum obedientia diuini præcepti: Honora patrem tuum. Mouebat etiam clementia animi: sepelire enim mortuum, opus est misericordiæ, de qua commendatur Tobias: Cum rex multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. Mouebat etiam consuetudo laudabilis, secundum illud: In mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. Vnde apparet quod non dixit hoc ex carnalitate, sed ex quadam pietate & humilitate, sicut Elisæus dixit Eliæ: Osculer, oro, patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te.

Mat.19.d; Ioan.21.d; Eccl.3.a; Exo.20.b; Tob.1.d; Ecc.38.b; 3.Reg.19.d

Secundo vero quantum ad ignorantis eruditionem subditur: *Dixitque ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos.* In quo primo erudit eum peccatorum consortium declinare. Nam mortui vocantur hic peccatores & infideles. Vnde: Vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis, &c. talium consortium deserendum est viro sancto, secundum illud: Quæ communicatio sancto homini ad carnem? idest ad peccatorem & infidelem. Vnde quantumcumq; sit coniunctus, tamen sit deserendus, maxime cum impedit bonum. Vnde: Qui dixerit patri suo, & matri suæ: Nescio vos: & fratribus suis: Ignoro illos, sequitur: Hic custodierunt iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel. Erudit etiam eum, minora bona pro maioribus postponenda esse. Vnde Ambrosius docet minora bona pro vtilitate maiorum esse prætermittenda. Maius est enim animas mortuorum prædicando suscitare, quam corpus mortui in terra abscondere. Et propterea subdit: *Tu autem vade, & annuncia regnum Dei*, quasi dicat, minus bonum pro maiori intermitte. Iuxta quod dicitur: Exerce temetipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, & cet. Ex quo apparet, quod opera pietatis spiritualis, omnino secundum sententiam Apostoli, & Domini sunt corporalibus operibus anteponenda. Quod enim pietatis maius opus, quam sepelire mortuum, & hoc, patrem proprium? & tamen Christus vult pro prædicationis officio hoc dimitti. Propter quod dicebant Apostoli: Non est æquum, nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Quanto enim anima melior est corpore, tanto melius est animam pascere prædicando quam corpus, alimenta ministrando. Vel maxime quia plures sunt idonei ad sepulturam quam ad dandam doctrinam. Vnde Apostoli dicebant: Considerate, fratres, viros ex vobis boni testimonij, &c. Subditur: Quos constituamus super hoc opus. Nos vero orationi & ministerio verbi instantes erimus. Quia dicitur: Maria optimam partem elegit. Et ideo Daniel: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ, &c. Et nota quod dicit: *Annuncia regnũ Dei*, volentibus scilicet pœnitere. Iuxta quod dicebat Christus: pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Sicut ergo est magnum peccatum, cum indigenti diues non dat eleemosynam: ita maius est peccatum, cum sciens non communicat doctrinam. Vnde: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Ideo dicit: Nuncia, non abscondas.

Mortui. Eph.2.a; Eccl.13.c; Deut.33. b; Amb.to.3. li.6. in hũc locum cap. 9.Lucæ.; 1.Tim.4.b; Act.6.a; Act.6.a; Inf.10.g; Dan.12.b; Mat.3.c; Pro.11.d

Et alter ait: Sequar te. &c. Post repulsionem duplicium & aduocationem simplicium, subiungit hic redargutionem mobilium, circa quam duo introducuntur. Primum est vacillatio voluntatis: secundum redargutio mobilitatis. Primo igitur, quantum ad voluntatis vacillationem præmittit: *Et ait alter: Sequar te Domine.* Ecce voluntas adhærendi Deo, tamquam Magistro. Attendebat enim consilium illud Dominicum: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Et in Ecclesiastico: Gloria magna est sequi Dominum. Sed in hac voluntate fortis non erat, propter quod addit: *Sed permitte mihi primum renunciare his qui domi sunt*, ex quo apparet quod adhuc afficiebatur erga suos. Contra id quod dicitur: Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Non erat hic similis Paulo, qui dicebat: Cum placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam. Sequitur: Continuo non acquieui carni & sanguini. Ideo hic est parentibus renunciandum, quia carnales amici spiritualibus consiliis aduersantur. Et ideo caro & sanguis tamquam aduersarij non sunt admittendi. Et ideo dicitur: Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suũ. Sequitur: Et inimici hominis domestici eius. Et ideo eis dicitur in persona boni religiosi: Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam. Non talis iste, quia oculum habebat ad domesticos. Huic similes sunt religiosi, curiosi de factis consanguineorum, contra quod Beda in Glossa: Sic discipulus Dominum secuturus arguitur, vel quod domui renunciare velit, quid fiet illis, qui nulla vtilitate sæpe visitant domos, quas reliquerunt? Tales non attendunt quod dictum est Abraæ: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi.

Ioan.8.b; Ecc.33.d; Ps.44.c; Gal.1.c; Mat.10.d; Hier.12.b; Beda.to.5. lib.3. in ca. 9.Lucæ.; Gen.12.a

Secundo vero quantum ad redargutionem mobilitatis, adiungit: *Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum*, idest, ad diuinæ perfectionis & prædicationis exercitium, quod recte per aratrum designatur propter culturam & fructum, iuxta illud: Arabit Iudas, & confringet sibi sulcos Iacob. Nemo, inquam, talis existens, *& respiciens retro*, idest, ad mundum, *aptus est regno Dei*, idest, ad regnum Dei possidendum. Quia secundum illud: Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, vt ei placeat cui se probauit. Cuius rei figura præcessit in vxore Loth, quæ respiciens post se, versa est in statuam salis. Quia talis homo efficitur inutilis & sterilis. Et ideo dicitur infra: Qui fuerit in agro non redeat retro. Memores estote vxoris Loth. Talis homo non est aptus ad regnum, sed potius ad opprobrium. Vnde: Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad suum vomitum, & cet. Quod recte intelligi potest de recidiuantibus & apostatantibus. Et ideo e diuerso suadet: Esto firmus in via Domini. Talis erat Apostolus, sicut dicitur: Quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora, extendens, meipsum ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis. Et ideo ipse monebat: In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere, & cet. Sciebat enim à Domino dictum esse: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Ad hoc potissime Scriptura nos inuitat. Vnde per totam legem & prophetas prohibet filiis Israel, ne reuertantur in Ægyptum, idest, ne de diuino seruitio conuertatur homo ad mundum. Vnde & propter illud delictum fere omnes filij Israel, à Domino in deserto interfecti fuerunt.

Osee16.c; 2.Tim.2.a; Gen.19.f; Inf.17.g; 2.Pet.2.d; Pro.26.b; Ecc.5.e; Phil.3.c; Eph.3.d; Mat.10.c; Num.14.a

CAPVT X.

POST *hac autem designauit Dominus, & cet.*] Expedita parte de missione Apostolorum, hic subditur pars

Diuisio. de missione discipulorum ad modum minorum prælatorum. Habet autem hæc pars tres, in quarum prima agit de forma prædicandi: in secunda vero de forma viuendi: *Et ecce quidam*. In tertia de forma orandi. Infra: Et factum est cum esset in quodam loco, &c. (Inf.eod.e; Inf.11.a) Prima pars habet tres, in quarum prima præmittitur missio discipulorum comitantium: in secunda vero additur informatio euntium ibi: *Nolite portare neque sacculum*, &c. In tertia subditur consolatio redeuntium ibi: *Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, &c.* Mittuntur autem discipuli cum auctoritate diuini imperij. Informantur ex veritate diuini magisterij. Consolantur ex familiaritate diuini contubernij. Mittit autem discipulos Dominus ad prædicandum hoc ordine. Primo designando eos secundum debitum numerum: secundo præmittendo designatos in omnem ciuitatem & locum: tertio in accelerando præmissos ad salutem electorum: quarto in cōfirmando acceleratos contra rabiem persecutorum. Primo ergo quantum ad discipulorum designationem secundum debitum numerum dicit: *Post hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos*. Designauit vtique, id est, signanter elegit secundum illud: Ego elegi vos, & posui vos, &c. (Ioan.15.c) Vnde in glossa: Sicut in Apostolis forma est Episcoporum, sic in septuaginta duobus forma est presbyterorū secundi ordinis. (Glossa in c. 10. Luca 10. 5.) Isti debent à Deo designari, id est, ad honorem assumi secundum illud: Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron. (Heb.5.a) In cuius designationis testimoniū debent esse signati signaculo ordinis characteris sacerdotalis, tōsuræ, & totius disciplinæ, & cōuersationis sanctissimæ, vt appareat illos esse de numero illorū de quibus dicitur: In quo, scilicet spiritu, signati estis, in die redēptionis. (Eph.4.g) Designauit autem eos in numero septuaginta duos secundum quod designati fuerant in veteri testamento, in septuaginta palmas, vbi dicitur quod in Elim erant duodecim fontes aquarum, quo ad Apostolos, & septuaginta palmæ quo ad discipulos. (Exo.15.g) Et in numeris signati fuerunt in septuaginta viris, quibus dedit Dominus Spiritum sanctum prophetandi, vbi dicitur: Locutus est Dominus ad Moysen, auferens de spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. (Num.11.e,f) Sequitur: Qui prophetauerunt, nec vltra cessauerunt. Remanserant autem in castris duo viri. Subiungitur: Super quos requieuit spiritus. Nam & ipsi descripti fuerant. In quo hi expresse figurati sunt. Ratio autem, quare isti fuerunt septuaginta duo, litteralis fuit: Vt, quemadmodum Apostoli prædicantes duodecim tribubus duodecim erant, sic isti septuaginta duo. Secundum quod in Glossa dicitur: Septuaginta duo mittuntur, qui totidem gentibus linguarum Euangelium prædicarent secūdum mysticum intellectum: quia continet in se septies denarium & binarium: in quo signatur septiformis spiritus donatus eorum ministerio ad impletionem decalogi, & duorum præceptorū charitatis. (Glossa in 10.cap. Luca.10.5) Vel quia septuaginta duo continent horas trium dierum, quia fidem Trinitatis prædicare debebant, sicut dicitur in Glossa, secundum triduanum circuitum solis Christi, scilicet Incarnationis, Passionis, Resurrectionis.

Secundo quantum ad designatorum præmissionem ante suum conspectum subditur: *Et misit illos binos ante faciem suam. Misit*, inquam, auctoritate diuina quia sicut dicitur: Sicut me misit Pater, & ego mitto vos. (Ioan.20.c) Binos autem misit ad litteram, vt se mutuo custodirent & adiuuarent, secundum illud: Melius est duos esse simul, quam vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. (Eccl.6.b) Vel secundum spiritualem intelligentiam, vt dicit Beda, per hoc quod binos mittit, innuit, quod nemo prædicationis officium suscipere debet, qui erga alium charitatem non habet. (Beda 10.5. lib.3. in Luca ca.10.) In cuius rei designationem dicitur: Dentes tui, idest, prædicatores, quorum est masticare cibum paruulis, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis nō est inter eas. (Cant.4.a) In huius etiam rei figuram, vt dicit Glossa, animalia bina fuerunt in arca Noe. (Gen.6.d) Et quoniam hæc missio non erat, nisi sicut quædam præparatio ad Christum, ideo addit: *In omnem ciuitatem & locum, quo erat ipse venturus*. Vnde sicut præcones præcedebant secundum illud: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. (Isa.40.a) Vnde Glossa: Vbi verba prædicationis præcurrunt, venit Dominus ad mentis habitaculum.

Tertio quantum ad præmissorum accelerationem ad salutem electorum subditur: *Et dicebat illis, Messis quidem multa*, idest, turba ad conuersionē parata. Vnde: Quando Samaritani crediderunt, Dominus dixit: Videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. (Ioan.4.e) Hæc messis seminata fuit in lege naturæ, creuit autem in lege figuræ, sed est collecta in tempore gratiæ. Vnde dicitur: Ego misi vos metere quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. (Idem.4.e) Huius autem messis duplex est collectio, scilicet vniuersalis in tempore vltimo, de qua dicitur Angelo: Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ. (Apoc.14.d) Alia est collectio seu messio particularis in prædicatione Euangelij. Sed quia pauci sunt boni messores, ideo subdit: *Operarij autem pauci*, signanter dicit *operarij*, quia ad hoc quod falx prædicationis messem colligat, necesse est quod manus operis eam teneat, iuxta quod dicit Gregorius: Ad hoc vt seruetur veritas prædicandi, necessaria est altitudo viuendi. (Gregorius in Ezech.) Tales qui faciunt quod ore dicunt, sunt operarij, & à Domino remunerandi secundum illud: Voca operarios & redde illis mercedem. (Mat.20.b) Sed pauci sunt operarij studiosi, plures autem sunt malitiosi secundum illud: Pseudo apostoli, sicut operarij subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. (2.Cor.11.c) Plurimi autem sunt desidiosi. Vnde dixit Dominus operariis: Quid hic statis tota die otiosi? (Mat.20.a) Sunt plurimi similes illis de quibus: Dicunt & non faciunt. Alligant autem onera grauia & importabilia. (Mat.23.a) Sequitur: Digito autem suo nolunt ea mouere. Et quoniam messis amittitur, quando boni operarij desunt, ideo addit: *Rogate ergo Dominū messis, vt mittat operarios in messem suam*, idest, prædicatores bonos, qui gladium diuini verbi, quo segetes metuntur, non tantum in ore, sed etiam in manu portent. Vnde de bonis prædicatoribus dicitur: Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum. (Ps.149.b) Vnde prædicatio est gladius, qui nisi manu teneatur, non terret aduersarium. Quod bene figuratum est de reædificantibus Hierusalem: vbi dicitur quod vnusquisque vna manu faciebat opus, & altera tenebat gladium. (Neem 4.c) Tales operarij dantur diuinitus. Secundum quod est signatum, quod Deus posuit hominem in paradisum voluptatis, operaretur & custodiret & illum: & ideo sunt à Domino postolandi, vt eos conducat promittendo, conductos mittat præcipiendo secundum illud: Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. (Gen.2.c; Mat.20.a) Conuentione autem facta, cetera.

Quarto autem, quantum ad acceleratorum confirmationem, contra rabiem persecutorum subdit: *Ite: Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Ite*, scilicet expedite, sicut animalia illa. Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. (Ezec.1.c) Et in Prouerbiis: Discurre, festina, suscita amicum tuum. (Prou.6.a) Vel, *ite*, idest, pro salute omnium periculis vos exponite secundum illud: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus. Mercenarius, & cetera. (Ioan.10.c) Sequitur: Videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. Quasi diceret, ita ad luctum, vt reportetis gaudium secundum illud: Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, & cetera. (Psal.125.b) Vel, Ite ad periculum, vt reportetis triumphum secundum illud: Transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis. (Iosue 1.a) Et quia fortissima armatura est mansuetudo & patientia, ideo dicit: *Sicut agnos inter lupos*, idest, sicut pios, humiles, & mansuetos inter impios, superbos, & malignos. Vt illos mansuetudine vincatis, sicut & Christus fecit, secundum illud: Sicut agnus coram tondēte se obmutescet, & nō aperiet os suum. (Isa.53.b) Sic Apostoli agnina mansuetudine domuerunt lupinam ferocitatem. Et impletū est illud Isaiæ: Habitabit lupus cū agno, & Leo quasi (Isa.11.b)

bo sco

Isa.65.d bos comedes paleas. Et item: Lupus & agnus pascentur simul. Vnde Christus sua mansuetudine Paulum lupum conuertit in agnum. Et impletum est in eo illud:
Gen.49.d Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Prius enim Christum persecutus est vt lupus, postea pro eo persecutiones passus vt agnus.
1.Pet.5.a Tales debent esse prælati Ecclesiæ secundum illud: Seniores pascite, qui in vobis est, gregem, prouidentes, &c. Et post: Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo, quasi dicat, non sitis sicut lupi inter agnos, sed magis agni inter lupos, & agnos, vt bonos foueatis & malos toleretis. Vnde Chrysostomus: Fortior est Dei gratia quam natura: dum fuerimus oues vincimus, & si multi lupi: si autem fuerimus lupi, vincimur, & cessat à nobis summi pastoris auxilium.

B *Nolite portare, &c.* Post missionem discipulorum comitantium, subdit informationem euntium. Habet autem pars ista duas, in quarum prima præmittitur communis informatio respectu omnium. Secundo specialis respectu personarum specialium ibi: *In quamcumque ciuitatem intraueritis.* Generali autem informatione inuitat nos ad quattuor, scilicet ad amplexandam mendicitatem, ad declinandam loquacitatem, ad exhibendam humanitatem, & ostendendam maturitatem. Primo igitur quantum ad mendicitatem amplectendam dicit,

Diuisio.

Nolite portare sacculum, neque peram, scilicet ad repositionem pecuniæ. Accipitur sacculus pro crumena pecuniaria secundum illud: Sacculum pecuniæ secum tulit: *Neque peram*, ad reseruandos panes secundum illud: Noliti soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus? &c. *Neque calceamenta*, scilicet ad cooperiendos pedes. Nam dicitur: Sed tantum calceatos sandaliis. Sandalia enim à læsione pedem conseruant, sed non tegunt, sicut sunt soleæ fratrum nostrorum. Hoc autem voluit Dominus discipulis iniungere, vt non solum essent pauperes, verum etiam apparerent, & ad paupertatem magis exemplis, quam verbis vocarent. Est autem paupertas, vt dicit Seneca, odibile bonum. Et ideo cum appareat turpis & vilis, iunxit ei Dominus maximam dotem, vt per illam saltem in coniugium possit assumi, cum dixit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Pro.7.a
Matt.6.a
Mat.6.b
Calceamẽta fratrum ordinis sancti Francisci.
Paupertas odibile bonum.
Mat.5.a
to.5.

Secundo quantum ad loquacitatem declinandam, subdit: *Et neminem per viam salutaueritis.* Super quo loco dicit Glossa, quod hoc dicit, ne alicuius obuij confabulatione remorarentur ab iniuncto officio, mittebat enim eos festinato, sicut Elisæus puerum suum: Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi. Hoc autem iniunxit Dominus non ad declinandum affabilitatis indicium, cum ipse fuerit benignissimus & curialissimus: sed ad declinandum multiloquium, de quo dicitur: In multiloquio non deerit peccatum. Et ideo qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Hæc autem multum consueuit esse in viatoribus. Et frequenter est occasio contentionum. Vnde dicitur de discipulis: Siquidem in via disputauerant, quis eorum maior esset. Propter quod dicitur, quod Ioseph fratribus proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. Secundum autem spiritualem intelligentiam prohibet optare salutem, quæ est viæ: non salutem, quæ est Patriæ. Quod notatur cum dicit: *Per viam.* Omnibus enim salus est optanda, sicut dicitur quod Deus omnes homines vult saluos fieri: & hoc quia ipse est Salus & Saluator. Sed illa salus debet optari, de qua in Psalmo: Salus autem iustorum à Domino. Hanc semper optabant Apostoli, & de hac dicitur: Amicum salutare non confundaris. Et ad Romanos: Salutate inuicem in osculo sancto. Et in Psalmo: Tu es ipse rex meus & Deus meus: qui mãdas salutes Iacob. Aliter potest exponi, vt dicatur: *Neminem per viam salutaueritis*, idest, non saluum dicatis eum, qui adhuc damnari potest quamdiu est in via. Nam dicitur: Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Ergo salus in fine viæ, non in medio aut in capite est optanda. Vel aliter: *Neminem per viam salutaueritis*, idest, pro-

Glossa in hunc locum to.5.
4.Reg.4.c
Pro.10.c
Eccl.19.a
Mar.9.e
Gen.45.g
1.Tim.2.a
Psal.33.d
Eccl.22.d
Rom.16.c
Psal.43.a
Mat.10.c

A pter consortium viæ, sed propter consortium vitæ. Ex quo apparet quod non est salus hominibus propter sanctorum collocutionem, sed propter ipsorum imitationem. Vnde dicitur: Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est. Mat.7.c

Tertio quantum ad humanitatem exhibendam adiungit: *In quamcunque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui.* Vt appareat vos esse viri pacis amatores & annunciatores, secundum illud: Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem. Quã pacem Dominus fecit secundum illud: Pacificans per sanguinem crucis eius. &c. Dominus etiam reliquit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Dominus annunciauit: Stetit Iesus in medio, & dicit eis: Pax vobis. B Dominus mandauit, & pacem euangelizauit, sicut dicitur: Veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem iis qui prope. Et quia possent timere, ne frustra pacem offerrent, ideo subdit: *Et si ibi fuerit filius pacis*, pacis secundum æternam præscientiam, de quibus dicitur quod Iesus moriturus erat, vt filios Dei, qui erant dispersi congregaret. De quibus dicitur: Cognouit Dominus qui sunt sui. Tales sunt filij pacis, quia dicitur: Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. In tali habet efficaciam verbum prædicationis, propter quod addit: *Requiescet super illum pax vestra*, idest, à vobis nunciata. Vnde Isaias: Secundũ aliam translationem: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietũ? Requiescit vtique pax Christi annunciata super prædestinatos à Deo secundum illud: Crediderunt quotquot C erant præordinati ad vitam. Et: Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt. Vtile est ergo loqui prędestinatis Euangelium pacis: vtile est etiam loqui præscitis, propterea subdit: *Sin autem, ad vos reuertetur.* Secundum illud: Oratio mea in sinu meo conuertetur. Et hoc quia opus pietatis & misericordiæ semper est vtile facienti, & ad facientem reuertitur, secundum illud: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: & postea resurget, & retribuet retributionem vnicuique in caput ipsorum.

Isa.52.b
Coloss.1.c
Ioan.14.d
Ioan.20.c
Eph.2.c
Ioan.11.g
2.Tim.2.c
Matt.5.a
Act.13.g
Ioan.10.c
Psal.34.c
Eccl.17.c

Quarto vero quantum ad maturitatem ostẽdendam, subdit: *In eadem autem domo manete*, tamquam viri maturi, ne forte notemini de instabilitate. Vnde dicitur: Pes D fatui facilis in domum proximi. Ideo dicit Beda: Alienum est à prædicatore, per domos cursitare, & hospitium mutare. Et quia possent credere hospitium esse mutandum propter cibum, ideo subdit: *Edentes, & bibentes quæ apud illos sunt*, sine ciborum discretione, sicut dicitur: Omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Sine ciborum etiam abiectione, secundum illud: Omnis creatura Dei bona est. Et nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per Verbum Dei, & orationem. Sine ciborum etiam requisitione, secundum illud: Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. Et quia possent credere quod non liceret pasci de aliena substantia, ideo addit: *Dignus est enim operarius mercede sua*, E non solum in patria ad remunerationem, sed etiam in via ad sustentationem. Vnde dicitur: Dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Et item: Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Vnde dicitur: Si nos vobis spiritualia seminauimus: magnum est si nos carnalia vestra metamus? Et hoc probat ibi Apostolus, quod talis operarius sit dignus, & per auctoritates & per rationes plures, sicut ibi patet. Quoniam ergo dignus est refectione, propter illam non oportet eum hospitium mutare. Ideo in fine addit: *Nolite transire de domo in domum*, ne videamini vagi. Ne sitis similes illi mulieri vagæ de qua dicitur quod est garrula: & vaga quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis: tales sunt hæretici, Vnde Apostolus: Ex his sunt qui

Eccl.21.d.
Beda.to.5 lib.3. in ca. 10.Lucæ.
1.Cor.10.f
1.Tim.4.b
Eccl.31.b
1.Cor.9.b
Gal.6.b
1.Cor.9.c
Pro.7.b.
2.Tim.3.b

penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis. Non tales debent esse veri prædicatores. Vnde Ambrosius: Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum, vt hospitij amore seruetur constantia, ne coalita amicitiæ necessitudo, facile dissoluatur.

Amb. to. 3. lib. 7. in hunc locum cap. 10. Lucæ.

Et in quamcumque ciuitatem intraueritis. Post informationem discipulorum communem, subiungit hic Euangelista informationem discipulorum specialem, secundum audientium diuersitates. Et quoniam quidam parati fuerant ad eos recipiendos vt fideles, quidam autem ad repellendos, vt infideles, quorum culpa crescebat ex contemptu diuinæ gratiæ, & despectu auctoritatis apostolicæ: ideo pars ista habet quattuor. In quarum prima præmittitur informatio respectu fidelium: In secunda vero, respectu rebellium, ibi: *In quamcumque ciuitatem intraueritis, & non receperint.* In tertia subditur increpatio contemptorum, ibi: *Væ tibi Corozain, &c.* In quarta subiungitur auctoratio prædicatorum, ibi: *Qui vos audit, &c.* Circa informationem respectu fidelium, duo introducuntur: quorum primum est susceptio stipendij temporalis: secundum est communicatio beneficij spiritualis. Primo igitur quantum ad susceptionem temporalis stipendij informat cum dicit: *Et in quamcumque ciuitatem intraueritis*, scilicet ad prædicandum veritatem, sicut dicitur: quod cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnius, & clamauit. Sic & isti per diuini verbi clamorem, debebant in suo ingressu ciuitatem excitare. Iuxta quod dicitur de Philippo discipulo, quod descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. Intendebat autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur. Et quoniam fidelium est diuinis verbis intendere, ideo subdit: *Et susceperint vos*, scilicet per fidem & dilectionem, tamquam nuncios Christi. Quoniam dicitur: Qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit. Ille autem suscipit prædicatorem qui eius doctrinam acceptat cum mansuetudine & patientia, iuxta quod dicitur: In mansuetudine suscipite insitum verbum quod potest saluare animas vestras. Et quoniam à suscipientibus, propter spiritualia documenta, suscipi possunt corporalia alimenta ideo subdit: *Manducate quæ apponuntur vobis*, scilicet ad releuandam necessitatem, vt fortius laboretis, secundum illud: Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, & bene tibi erit. Vnde super illud: Dispensatio mihi credita est, &c. Glossa: Non debemus ideo Euangelizare, vt manducemus: sed ideo manducare vt euangelizemus, vt cibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adiicitur. Et nota quod dicit: *Quæ apponuntur*, & hoc cum hilaritate. Quia in Prouerbiis: Melius est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio. *Et quæ apponuntur*, non quæ vos ipsi paretis. Quod dicit propter vitandam gulositatem, de qua Seneca: In ventrem sic pretiosa congerimus quasi congesta seruemus: quid ad rem quid quis recipiat, perditurus omne quod recipit? Et ideo dicitur: Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe: hoc autem maxime spectat ad pauperes, vt vili sint contenti refectione, tamquam esurientes. Quia dicitur: Anima esuriens, etiam amarum pro dulci sumet. Et Iob: Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

Diuisio.

Ion. 3. a

Act. 8. a

Mat. 18. c

Iac. 1. d

Psal. 127. a

1. Cor. 9.

Glossa in hunc locum to. 6.

Pro. 15. b

Ecc. 2. a

Pro. 27. a

Iob. 6. b

Secundo verò quantum ad communicationem spiritualis beneficij subditur: *Et curate infirmos qui in illa sunt.* Et hoc per virtutem vobis à Spiritu sancto collatam, de qua: Alij datur gratia sanitatum in vno spiritu: alij operatio virtutum. Hanc dedit Dominus discipulis minoribus ad confirmationem doctrinæ suæ. Vnde Hieronymus: Quia hominibus rusticanis, & absque eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnum cælorum, dare voluit potestatem miracula faciendi. Huius potestatis donum prius concesserat sicut & Apostolis: Dedit illis potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Sed hic imperat vt dono accepto vtantur iuxta quod dicitur: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illum administrationes, &c. Et quia curatio corporalis ordinata erat ad illuminationem mentis, ideo subdit: *Et dicite illis, appropinquauit in vos regnum Dei.* In quo simul clauditur veritas doctrinæ, bonitas gratiæ, & sublimitas gloriæ. Dicit enim Glossa interlinearis: Regnum Dei Christus est, vel vita æterna, vel scientia scripturarum. Et ita appropinquauit, quando inter eos erat, iuxta quod dicitur: Regnum Dei intra vos est. Vere appropinquauerat, cum ille esset iam præsens, de quo dicitur quod habebat in vestimento & in femore suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium. Et signanter dicit: *In vos*, id est, in eos qui Verbum Dei suscipiunt per fidem, de quibus: Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes: & regnabimus super terram. Et per gratiam fidei, secundum illud: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Sic ergo patet qualiter se debebant habere ad fideles, quia debebant recipere stipendium sustentationis, & ministrare beneficium curationis, & eruditionis. Qui ergo non ministrant hæc beneficia spiritualia, minus iuste & indigne suscipiunt stipendia corporalia. Vnde Gregorius: Quid ad hæc doctores dicimus qui Christi aduentum præcurrentes, Ecclesiasticum officium suscipimus, & muti panem comedimus. Et Bernardus: Veniente ante tribunal iudicis, vbi erit pauperum allegatio dura, accusatio grauis: quorum vixeris stipendiis, nec delere peccata.

1. Cor. 12. a

Hier. to. 6. in c. p. 8. Mat. super illud: Euntes prædic.

Supra. 9. a

1. Pet. 4. b

A

Gloss. in hunc locum cap. 10. Luce tom. 5.

Inf. 17. d

Apoc. 19. c

B

Coloss. 1. b

In quamcumque autem ciuitatem intraueritis. Post informationem respectu fidelium, subditur informatio respectu rebellium. Circa quam duo introducuntur: primum est cōtestatio veritatis Euangelij: secundum communicatio seueritatis iudicij. Primo igitur quantum ad contestationem veritatis Euangelij dicitur: *In quamcumque autem ciuitatem intraueritis.* Ad veritatis præconium prædicandum, secundum illud: Cum venissent Thessalonicam, vbi erat synagoga Iudæorum. Sequitur: Paulus introiuit ad eos, & per sabbata tria disserebat eis de scripturis. *Et non susceperint vos*, per veritatis auditum qui est prædicatoribus accommodandus, sicut dicitur: Nos debemus suscipere huiusmodi vt cooperatores simus veritatis. Scripsissem fortitan Ecclesiæ: sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrepes, non recipit nos. *Exeuntes in plateas eius*, ad veritatis testimonium testificandum propter quod dicitur: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta, dicite: *Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos*, propter veritatis contemptum, quod est peccatum valde detestandum, secundum illud: Si non venissem & locutus fuissem eis, peccatum non haberent. Et ideo ad huius delicti detestationem, dicit puluerem abstergendum, sicut Petrus dixit Simoni: Pecunia tua tecum sit in perditionem. *Tamen hoc scitote, quia appropinquauit regnum Dei*: id est veritas Euangelij, secundum illud: Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus. Vt nullus possit se per ignorantiam excusare. Et propterea vt publice fiat, iubet in plateis extergere puluerem, super quo dicit Hieronymus quod hoc iubet in testimonium quod prædicatio eorum peruenerit vsq; ad illam ciuitatem. Et ita non habent excusationem de infidelitate. Secundum spiritualem autem intelligentiam, pedes Apostolorum sunt affectus prædicatorum, quibus puluis consueuit adhærere, scilicet inanis gloriæ, de quo: Gloriam meam in puluerem deducat. Indignationis & impatientiæ, de quo: Lingent puluerem sicut serpens. Cupiditatis & auaritiæ, secundum illud: In percussura cribri remanebit puluis. Primus puluis adhæret pedibus prædicantium, cum laudantur, sed excutitur per considerationem sui, secundum illud: Vos non estis qui loquimini. Et item: Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Et item: Quid habes quod non accepisti? Ideo in Ecclesiastico: Quid superbit terra & cinis? Secundus puluis adhæret cum contemnuntur. sed hic excutitur per rememorationem Christi secundum illud:

C

Act. 17. a

3. Io. cap. vnico c

Mat. 10. c

D

Ioan. 15. d

Act. 8. d

Mat. 24. a

Hier. commentar. li. 1. in ca. 10. Mat. to. 6.

E

Spiritualis intelligentia.

Psal. 7. a

Mich. 7. d

Eccli. 27. a

Mat. 10. c

1. Cor. 12. a

1. Cor. 4. b

Eccl. 10. b

Ioan.15.c illud: Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur, &c. Tertius puluis adhæret, quando munera offeruntur quæ excæcant oculos ducum, iuxta illud: Oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium: (Baruc.6.b) sed hic excutitur per memoriam mortis nostræ. Hieronymus: Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. (Hier. ad Cypr. Ep. 139. to.3.) Et Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus. (1.Timo.6.b)

Secundo vero quantum ad comminationem seueritatis iudicij, subdit: *Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi ciuitati*, ex quo apparet magnitudo pœnæ. Nam dicitur quod Sodoma & Gomorrha & finitimæ ciuitates, & abeuntes post carnem alteram, facti sunt (Iud.1.b) exemplum ignis æterni pœnam sustinentes. Vnde & B Dominus fuit illis valde indignatus, secundum quod dicitur quod pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cælo: (Gen.19.e) & subuertit ciuitates has & omnem circa regionem. Apparet etiam ex hoc magnitudo culpæ, quia maior est culpa contemptus veritatis, quam libido carnalitatis. Ratio autem huius est, quia non fuit eis oblata tanta gratia. Et secundum quod dicitur infra: Cui multum datum est, multum quæretur ab eo. (Inf.12.f) Vnde: Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus. (Heb.2.a) Sequitur: Quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem: quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum: ab eis qui audierunt, in nos confirmata est. Alia ratio est propter maiorem veritatis notitiam. Vnde Gregorius: Vbi maius est donum scientiæ, ibi transgressor maiori subiacet culpæ. Quia di C citur: Scienti bonum facere, & non facienti: peccatum est illud illi. Et quod contemptoribus veritatis maxima debeatur pœna, patet ex hoc quod dicitur de quibusdā quod cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: (Rom.1.c) Sequitur: Tradidit illos Deus in reprobum sensum, &c. Et ratio huius redditur, quia non probauerunt Deum habere in noticia.

Væ tibi Corozain, &c. Hic tertio loco subiungitur increpatio contemptorum, qui propter duo à Domino increpandi ostenduntur, & tamquam damnabiles arguuntur, scilicet propter duritiam cordis, & propter excellentiam mentis: duritia cordis reddebat eos impœnitentes, sed excellentia arrogantes. Primo igitur increpans cordis duritiam, dicit: *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida*: Quæ erant duæ ciuitates Galilææ, vbi plurima fecerat signa, & tamen adhuc permanebat in eis duritia. Propterea subditur: *Quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis* idest, si Dominus eis tanta miracula ostendisset ante sui subuersionem quam comminatus est Dominus per Ezechielem: (Ezec.22.) Tu fili hominis assume super Tyrum lamentum, & in fine ad nihilum redacta es, & non eris vsque in sempiternum. Adhuc non essent subuersæ, & hoc, quia pœnituissent. Vnde addit: *Olim in cilicio & cinere sedentes pœnituissent*, sicut fecerunt Niniuitæ, de quibus dicitur quod prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem. (Ionæ 3.b) Et nota quod tria dicit in quibus exprimit pœnitentiæ perfectionem, scilicet cilicium, cinerem, & sessionem. In pœnitente enim debet esse dolor ex consideratione diuinæ offensæ, & hoc in cilicio. Timor ex consideratione E vindictæ, & hoc in cinere, qui præfert mortis imaginem. (Hier. ad Demetr. de virg. serv. ep.8.to.1.) Et debet esse pudor ex consideratione culpæ siue vilitatis suæ, & hoc in sessione. Ideo dicit Hieronymus quod cinis & cilicium sunt arma pœnitentium. Et propterea: Filia populi mei accingere cilicio, & aspergere cinere luctum vnigeniti, fac tibi planctum amarum. (Hier.6.g) Et propter pudorem humilitatis, qui debet concomitari, dicitur: Dic regi & dominatrici: Humiliamini, sedete, quoniam descendet de capite vestro corona gloriæ vestræ. (Hier.13.c) Si ergo talem fecissent pœnitentiam, non haberent tantam cordis duritiam, ac per hoc nec tam duram sententiam. Et propterea subiungit: *Verumtamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis.* Quia secundum quod dicitur

A infra: Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. (Inf.12.f) Ratio autem huius est nimia duritia contra tanta beneficia. Vnde: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? (Rom.2.a) secundum autem duritiam tuam & impenitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Quia dicitur: Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adducet ad peccandum. (Eccl.3.d)

Secundo increpans quo ad excellentiam mentis subdit: *Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata*, scilicet per arrogantiam, *vsque in infernum demergeris*, per diuinam sententiam. Vnde Abdias: Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sidera posueris nidum tuum: inde detraham te. (Abd.1.a) Et Iob: Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. (Iob.20.a) Dicitur autem Capharnaum exaltata propter plurima miracula, quæ facta sunt in ea, de quibus superbiuit amplius quam profecit. Vnde supra dicitur: Quanta audiuimus facta in Capharnaum, &c. (Sup.4.d) Primo ergo exaltata propter diuinæ gratiæ munera, sed post demersa merito superbiæ. Et hoc prædictum fuerat: Primo tempore alleuiata est terra Zabulō & terra Nephtalim, (Isa.9.a) scilicet per præcedētia miracula: & nouissimè aggrauata est via maris, id est pressa in iudicio propter sua peccata, sic ut exponit ibidem Glossa. Et ideo diuina suscipienda sunt cum timore, & magna reuerentia, sicut dicit Gregorius: Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. (Greg. hom. 9. in Euang.)

Qui vos audit, &c. Hic quarto loco subditur auctoratio prædicatorum. Ostendit autem eos authenticos tum propter auctoritatem Christi Mediatoris, tum etiam propter auctoritatem summi Imperatoris. Primo ergo auctorat eos per auctoritatem Christi Mediatoris cum dicit.

Qui vos audit, me audit. Nam ipsi gerebant Christi personam. Vnde Apostolus: Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi. (2.Cor.2.c) Et item: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur, Christus? (2.Cor.13.a) Et ideo dicitur: Cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non vt verbum hominum, (1.Thes.2.c) sed sicut est vere verbum Dei. In auditu ergo discipulorum Christi Christus auditur, & similiter in contemptu, contemnitur, & propterea subdit: *Et qui vos spernit, me spernit.* Vnde Ezechiel: Domus Israel nolunt audire te, D quia nolunt audire me. (Ezec.3.b) Et hoc innuit cum dicit: Quamdiu non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. (Mat.25.b) Et propterea dicebat Apostolus: Spiritū nolite extinguere. Prophetias nolite spernere: id est, veros prædicatores. (1.Thes.5.d)

Secundo auctorat eos propter auctoritatem summi Imperatoris cum subdit: *Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit*, tum propter commissam auctoritatem, tum propter consubstantialitatem. Vnde: Qui non honorificat filium non honorificat patrem, qui misit illum. (Ioan.5.d) Et ideo sequitur: Qui spernit Apostolos, spernit Christum: & qui Christum spernit, & Deum spernit. Ergo qui spernit Apostolos, spernit & Deum. Et hoc nō est paruum peccatum. Propter quod Isaias: Væ, qui spernis, nonne & ipse sperneris? (Isa.33.a) Et cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. Est ergo magna auctoritas prędicatorum. In quorum receptione Deus recipitur, & contemptu contemnitur. Ipsi enim sunt os Domini, verba eius annunciando, sicut dicitur: Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. (Hier.15.d) Et ideo tamquam os Dei pasci debent & honorari. Et ipsi etiam os præcipue debent custodire, & ab edacitate & loquacitate, vt vere possit dici de eis illud: Hi empti sunt ex hominibus primitię Deo & agno, & in ore eorum non est inuentum mendacium: (Apoc.14.b) sine macula enim sunt ante thronum Dei.

Reuersi sunt autem, &c. Post missionem concomitantium, & informationē euntium, subditur hic tertio consolatio redeuntium. (Diuisio.) Habet autem hæc pars duas. In quarum prima reprimit Dominus in discipulis gaudium

vanum. In secunda inuitat eos ad gaudium verum ibi: *Gaudete autem quia nomina vestra, &cet.* Circa repressionem gaudij vani in discipulis quattuor introducit. Primum est vanæ exultationis expressio: secundum vanæ exultationis repressio: tertium est vanæ exultationis occasio: quartum vanæ exultationis prohibitio. Primo ergo præmittit vanæ exultationis expressionem, cum dicit:

A

Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, quod scilicet non tantum sentiebatur in corde, sed etiam exprimebatur in sermone, vt verificetur illud: Cor gaudens exhilarat faciem. Propter quod addit: *Dicentes, Domine, etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.* In quo exprimebant, se inepte gaudere, quia fortiores dæmonibus facti erant. Et ista quidem lætitia veniebat ex latente superbia sicut & illius Pharisæi, de quo infra dicitur, quod orans dicebat: Deus gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri hominum, &c. Et nota quod de diuinis donis quidam manifeste efferuntur, sicut illi qui sibi ea attribuunt. De quibus dicitur: Manus nostra excelsa, & non Dominus, fecit hæc omnia. Contra quos: Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me Dominus vt terram hanc possiderem. Quidam manifeste humiliantur, de quibus dicitur infra: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus. Talis erat Paulus, qui de seipso dicit: Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, &c. Subiũgit: Gratia autem Dei, sum id quod sum, & gratia eius in me vacua nõ fuit, &c. Quidam autem partim humiliantur, gratis agendo, & partim efferũtur, inepte exultando, sicut isti discipuli, qui gaudebant de subiectione dæmonum, attribuebant tamen hoc non sibi, sicut ille Pharisæus: sed nomini Domini, cum dixerunt: *in nomine tuo.* Vnde aliquid habebant commendabile, scilicet quod reuertebantur ad fontem gratiarum, gratias ab ipso susceptas agnoscendo, & eidem gratias referendo. Iuxta quod dicitur: Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Et Iob: Numquid mittes fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi, adsumus? Super quo dicit Glossa: Vadunt fulgura, quando doctores miraculis coruscant & superna reuerentia auditorum corda transfigunt, reuerentia dicunt: adsumus, cum non sibi, sed Dei virtutibus tribuunt quidquid se fortiter egisse cognoscunt. Tales sunt viri perfecti, in quorum persona dicitur: Omnia opera nostra operatus es nobis Domine. Et in Psalmo: Non nobis Domine, nõn nobis, sed nomini tuo da gloriam. Quidam etiam habebant reprehensibile, nempe quod de potestatis altitudine efferebantur, quod patet in hoc quod aiunt: *Dæmonia subiiciuntur nobis.* Contra quod dicitur: Nec in die honoris tui extollaris, quoniam mirabilia opera Altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & inuisa opera illius. Et hoc est quod dicit Beda: Bene confitentur, sed quia de signorum operatione efferuntur, exemplo terrentur, & ad humilitatem reuocantur.

Pro.15.b

Inf.18.c

Nota.

Deut.32.d

Deut.9.a

Inf.17.e

1.Cor.15.b

B

C

Eccl.1.b

Iob.38.d

Gloss. in hunc locum

Exod.38. to.3.

Isa.26.b

Ps.113.b

Eccl.11.a

Beda hoc loco to.5. lib.3.

D

Secundo adiungit vanæ exultationis repressionem, cum addit: *Et ait illis: Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem.* Quasi dicat Dominus, ne extollamini de diuinis beneficiis, ne cum superbis angelis corruatis. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, haud dubie non parcet vobis si peccaueritis superbiendo. Vnde Bernardus super Missus est: Superbis angelis non pepercit Dominus, quanto magis nec tibi putredo & vermis: Cecidit autem sicut fulgur, hoc est velociter, crudeliter, & irreuocabiliter. Vnde exemplo eius ceteri caueant, ne quærant alta, propter quæ Lucifer cecidit in ima, secundum illud: Quo modo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Sequitur: Qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum. Et post verumtamen in infernum detraheris in profundum laci. Et ideo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Hoc exẽplo, miro modo repressit Dominus in discipulis superbiam, quasi dicat illud prouerbiorum: Qui altam facit domum suam, scilicet cum Lucifero superbiendo, quærit ruinam, cum eodem corruendo. Vnde Bernardus loquens de ambitioso, sequente ducem: Sequere ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Episcopatum, deinde ad Archiepiscopatum aspira: paulatim ascendis, sed non paulatim descendes. Videbam satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Et ideo ait Seneca: Redige te ad parua, à quibus cadere non potes. Vnde in Prouerbiis: Antequam conteratur, exultatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur. Quia sententia est iudicis, infra: Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.

Aduersus superbos.

2.Pet.2.a

Ber. homil. 1. de Aduẽtu ser.1.to. 1.

Isa.14.c

Rom.11.c

E

Pro.27.c

Pro.18.b

Inf.18.a

Tertio vero subiungit vanæ exultationis occasionem cum addit: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones*, scilicet quantum ad insidias corporales, iuxta quod dicitur serpenti: Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. *Et super omnem virtutem inimici*, quantum ad insidias spirituales, de quibus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. *Et nihil vobis nocebit*, propter supernas protectiones secundum illud: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Et hæc potestas collata eis poterat esse occasio præsumendi. Iuxta quod dicitur de Ezechia, ad cuius preces Deus fecit mirabilia: Orauit Ezechias Dominum, exaudiuitque eum, deditque ei signum, sed non iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit, quia eleuatũ est cor eius, & facta est contra eum ira, & contra Iudam & Hierusalem. Vnde diuinorum donorum multitudo multis fuit occasio ruinæ, sicut dicitur Lucifero: Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, & perfectus decore. Et paulo post: Eleuatum est cor tuum. Et paulo superius: Peccasti, & eieci te de monte Dei, & perdidi te, & cet. Et ideo dicebat quidam sanctus homo, quod magna gratia est, non habere gratiam. Quia omnes istæ gratiæ exteriores, non sunt nisi tentationes. Et quilibet exterius eleuatus debet timere illud: Eleuasti me, & quasi super ventum ponens, & elisisti me valide.

Gen.3.c

Eph.6.b

Mar.vlt.d

2.Paral. 32.f

Ezech.28.c

Iob.30.c

Quarto vero subiungit vanæ exultationis prohibitionem, cum dicit: *Verum tamen in hoc nolite gaudere, quoniam spiritus subiiciuntur vobis.* Quia scilicet tale gaudium est, sicut gaudium superborum, de promotione sua & deletione aliena, quod non competit veris sanctis secundum illud: Noli de mortuo inimico tuo gaudere. Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat. Nolite etiam gaudere, quia tale gaudium est ruinosum, secundum illud Prouerbiorum: Extrema gaudij luctus occupat. Tale est gaudium de bono transitorio secundum illud Iob: Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Et rursus: Gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Vnde non volebat Dominus quod discipuli gauderent in miraculis, sed potius in tormentis & conuiciis, secundum illud: Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, &c. Et post: Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Sic etiam Apostoli faciebant secundum illud: Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij: quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Nolite ergo in hoc gaudere, quoniam spiritus subiiciuntur vobis, licet sit diuinitus concessum, ne sit occasio superbiæ, & per consequens ruinæ. Propter quod dicit Augustinus, quod Dominus dicebat discipulis suis: Discite à me non mortuos suscitare, non super aquas siccis pedibus ambulare, sed quia mitis sum & humilis corde: quia in miraculis non debebant gaudere, sed in humilitate.

Ecc.18.b

Iob.31.c

Pro.14.b

Iob.29.a

Idem.22.b

Mat.5.a

Act.5.g

August. de sancta Virg. c.35.to.6.

Gaudete autem quod nomina, &c. Postquam saluator repressit in discipulis gaudium vanum, hic secundo inuitat eos ad gaudium verum. Et hoc quidem facit proponendo quadruplicem causam, siue materiam gaudij,

Gaudium namque discipulis fore ostendit de Dei præscientia infallibili, & prouidentia irreprehensibili, de potentia incomprehensibili, de præsentia desiderabili. Et in iis quattuor habebant valde magnam materiam exultandi. Primo gaudium erat diuina præscientia infallibili. Quantum ad hanc dicit: *Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis.* in libro vitæ scilicet: qui liber vitæ dicitur, quia in ipso scripta viuunt secundum illud: Quod factum est, in ipso vita erat. Vel quia secundum eius scripturam est homo prædestinatus ad vitam. Vnde secundum ipsum fiet finale iudicium, sicut dicitur: Libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ. In quo quidem libro mali non inuenientur finaliter scripti, secundum quod dicitur: Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.

Liber vitæ. Ioan. 1. a. Apoc. 20. d. Psal. 68. d.

Quod quidem dicitur, non quia ille liber mutetur, sed quia multi videntur scripti secundum præsentem iustitiam, qui apparebunt non scripti secundum diuinam præscientiam. Quoniam ergo hoc tantum est bonorum finaliter & saluandorum, & est bonum interminabile & infallibile, ideo merito de hoc est verum gaudium, non de dono miraculorum, quod est bonorum & malorum. Vnde mali non sunt scripti in cælis, sed potius in terra secundum illud: Recedẽtes à te, in terra scribentur. In cuius rei signum Dominus confutans perfidiam Pharisæorum, qui erant alieni à regno cælorum, digito scribebat in terra. Et nota quod diuina cognitio dicitur liber, sed cognitio simplicis notitiæ dicitur liber simpliciter, & in hoc omnia scribuntur & omnes, iuxta illud: Imperfectum meũ viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Et est cognitio approbationis, & hæc dicitur liber vitæ, & in hoc non scribuntur secundum veritatẽ nisi finaliter boni. Et de hoc dicitur: Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Super quo dicit Glossa quod securus hoc dicit, sciens quod deleri non possit: loquitur enim de scriptura præscientiæ, non præsentis iustitiæ, quæ deleri potest.

Hier. 17. b. Ioan. 8. a. Psal. 138. c. Exo. 32. f. Glossa interlin. in hunc locum Exod. 32. to. 1.

Secundo ostendit esse gaudium de prouidentia irreprehensibili, quantum ad hanc adiungit: *In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto*, scilicet in spirituali gaudio, quod debet esse in Spiritu sancto, non in carne, secundum illud: Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudiũ in Spiritu sancto. Vnde & gloriosa Virgo: Exultauit inquit, spiritus meus in Deo salutari meo. Et in hoc dedit discipulis modum exultandi. Et simul cum hoc expressit, vnde exultare debeant, cum addit: *Et dixit: Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ*, quod scilicet non tãtum es Creator per potentiam, sed etiam Gubernator per prouidentiam, secundum illud Hieremiæ: Cælum & terram ego impleo. Et Isaias: Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. Huic scilicet generali prouisori confitetur confessione, scilicet laudis. Confessio enim non tantum est culpæ secundum illud: Confitemini alterutrum peccata vestra, sed etiam fidei veræ, de quo dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: ac etiam laudis diuinæ secundũ illud: Offeramus hostiam laudis semper Deo, idest fructum labiorum confitentium nomini eius. Et in Psalmo: Confitemini Domino quoniam bonus, &c. Et hoc modo accipitur hic, pro laude scilicet ipsius Dei Gubernatoris. Laudat autem eum pro sua prouidentia, propter quam addit: *Quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Hoc enim fit secundum iudicium diuinæ prouidentiæ quod Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et in psalmo: Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Ideo Deus, *hæc*, idest mysteria nostræ redemptionis abscondit sapientibus, & prudentibus mundi, qui se reputant esse sapientes in diuinis, & prudentes in temporalibus. Iuxta quod dicitur: Perdam sapientiam sapientium: & prudentiam prudentium reprobabo. Et postea subdit: nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Et Isaias: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram

Rom. 14. c. Sup. 1. c. Hier. 23. c. Isa. 66. a. Confessio multiplex. Iac. 5. d. Rom. 10. b. Heb. 13. c. Psa. 105. a. Iac. 4. b. Psa. 137. b. 1. Cor. 1. c. Isa. 5. d.

vobismetipsis prudentes. Talibus enim absconduntur diuina Sacramenta: sed è diuerso paruulis reuelantur. Vnde in Psalmo: Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et nota quod non dicit stultis, & hebetibus, sed paruulis, idest humilibus, vt ostendat se non damnare acumen intelligentiæ, sed tumorem superbiæ, sicut dicit Glossa. Vnde Bernardus: Humilitas est clauis scientiæ, secundum illud Prouerbiorum: Vbi est humilitas, ibi & sapientia. Et quoniam iudicium prouidentiæ, est irreprehensibile: ideo addit: *Etiam pater, quoniam sic complacuit ante te*, quasi dicat, iuste, eo quod tibi placeat. Quoniam vt dicit Glossa: Iniustum esse non potest, quod placet iusto. Vnde sufficit hanc rationem reddidisse, nec voluit aliam assignare: quia illa est sufficientissima & prima, secundum illud: Miserebor, cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Et ad Romanos: Cuius vult, miseretur, & cetera. Siue vt reprimatur curiositas ne discutere audeamus superna iudicia. Vnde Glossa: Ex hoc accipimus exemplum humilitatis, ne temere discutiamus de supernis consiliis. Dicitur enim in Prouerbiis: Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria: Siue vt ostendat quod diuina prouidentia est laudanda in omnibus factis suis, & omnino in omnibus irreprehensibilis, secundum illud: Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Gaudendum ergo est, & exultandum de prouidentia Dei irreprehensibili, non præsumptionis ratiunculis discooperiendum. Quia, vt dicit Gregorius, diuina iudicia non sunt temere discutienda, sed formidolosa silentio nominanda.

Psal. 118. f. Pro. 11. a. Gloss. in hunc locum cap. 10. Lucæ to. 5. Exod. 33. d. Rom. 9. c. Prou. 25. d. Ps. 144. d.

Tertio ostendit esse gaudendum de potentia incomprehensibili, cum ait: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* In hoc namque quod dicit: *Omnia*, infinite ostendit potestatem suam esse vtilem, secundum illud: Omnia per ipsum facta sunt, idest, per verbum. Et rursus: Mea omnia, tua sunt, & tua mea sunt. In hoc adiungit: *Tradita à patre meo*, notat potentiam illam esse naturalem, secundum illud: Quæcumque pater facit, hæc & filius similiter facit. In vtrisque simul ostendit æqualitatem, & immensitatem. Vnde Glossa: Cum audis omnia, omnipotentem agnoscis: cum audis tradita, filium confiteris, cui per naturam vnius substantiæ omnia iure sunt propria, non dono collata per gratiam. Et ex hoc apparet quod potentia filij est immensa & incomprehensibilis. Et propterea subdit: *Et nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater*, idest, nullus intellectus hoc comprehendit, nisi paternus, scilicet perfecte. Et ideo in hoc non excluditur Spiritus sanctus, sed solus intellectus creatus, qui non potest ipsum comprehendere, cum sit immensus. Vnde Iob: Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies. Excelsior cælo est, & quid facies? & cet. Et quia filius est incomprehensibilis, ideo potest patrem comprehendere. Propter quod addit: *Et quis sit Pater, nisi Filius.* *Nemo*, idest, nouit: Quia Deũ nemo vidit vmquam. Vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Quoniam ipse solus comprehendit, ideo solus potest reuelare. Et ideo subdit: *Et cui voluerit filius reuelare.* Filius enim sapientia & verbum Patris est, & dicens manifestat se per Verbum suum. Vnde in Sapientia: Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? Vnde Chrysostomus: Philosophi de Deo quærere contendentes, nihil aliud se inuenisse confessi sunt, nisi quod incognoscibilis est Deus: sicut qui in vagum oceanum vsurpat nauigare, cum nõ potest transire, necesse est vt per eamdem viam reuertatur: sic illi ab ignoto cœperunt, & in ignotum finierunt. Et ratio huius est, quia non fuerunt discipuli Iesu Christi, qui est Veritas. Nec habuerunt Spiritum sanctum de quo: Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnẽ veritatem.

Ioan. 1. a. Idem. 17. b. Ioan. 5. d. Gl. ss. in c. 10. Lucæ to. 5. Iob. 11. b. Ioan. 1. c. Sap. 9. d. Chrysost. homil. 3. in Ep. ad Rom. to. 4. Ioan. 16. b.

Quarto ostendit esse gaudium de præsentia desiderabili. Vnde subdit: *Et conuersus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis.* Ideo merito gaudere potestis,

testis, quia videtis me tam mente quam corpore, cum Abraam gauisus fuerit, qui vidit tantum fide, secundum illud: Abraam pater vester exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est. Et ideo in figura huius dicitur ad Salomonem: Beati viri tui, & beati serui tui hi qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Hoc dicitur de Salomone in figura Christi. Quia vt ipse de se dicit: Ecce plus quam Salomon hic. Vnde hoc erat donum speciale. Et propterea subdit: *Dico enim vobis quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.* Sublimes in scientia & potestate, desiderauerunt Christi præsentiam, secundum illud: Veniet desideratus cunctis gentibus. Vnde propter vehemens desiderium dicitur: Vtinam dirumperes cælos, & descenderes Et ait Balaam: Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab vastabitq; omnes filios Seth. Et post: Heu quis victurus est quando faciet ista Deus? Nec mirum, quia dicitur ad Assuerum in persona Christi: Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena gratiarum. Et ideo desiderabant Christi præsentiam videre. Desiderabant etiam eius doctrinam audire, & ideo addit: *Et audire quæ auditis, & non audierunt*, idest mea verba, quia sicut dicitur: Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebat vos iustitiam. Hoc enim erat maximum beneficium, audire Deum loquentem, non per creaturam subiectam, sed in propria persona, & creatura vnita. Quod beneficium commemorans, ait Apostolus: Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, & nouissime, &c. Beatus qui audit humiliter & obtemperanter hanc locutionem, secundum illud: Beati qui audiunt verbū Dei, & custodiunt illud. Vnde Beati qui per fidem Christum viderunt, & audierunt in via, secundum illud Prouerbiorum: Beatus homo qui audit me & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Sed beatissimi qui videbunt in patria, iuxta illud: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.

Ioan.8.g
3.Reg.10.b
Mat.12.d
Agg.2.b
Isa.64.a
Num.24.c
Esth.15.d
Osee 10.c
Heb.1.a
Inf.11.d
Prou.8.d
Apo.19.b

Et ecce quidam legisperitus, &cet. Postquam descripsit Euangelista formam prædicandi: hic secundo insinuat formam viuendi. Dupliciter quidem potest quis informari ad recte viuendum, scilicet verbo, & exemplo. Ideo Euangelista primo ad informationem permittit diuinum præceptum: secundo vero subiungit humanum exemplum, ibi: *Factum est, dum irent, & ipse intrauit, &cet.* Quoniam autem informatio præcepti non valet nisi intelligenti. Ideo primo præmittitur præceptum regulans ad viuendum: secundo vero adiungitur documentum adiuuans ad intelligendum ibi: *Suspiciens autem Iesus.* Circa expressionem autem præcepti regulatiui, quattuor introducuntur, scilicet inquisitio veritatis salutiferæ: inuentio veritatis quæsitæ: approbatio veritatis inuentæ: inuestigatio veritatis approbatæ. Primo ergo quantū ad inquisitionem veritatis salutiferę dicit: *Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum.* Iste peritus erat, & peritum se reputabat: & quia peritum se reputabat, ideo non quærebat, vt disceret, sed vt probaret, sicut moris est superbis, secundum illud: Ex multa loquela tentabit te. Sed rursus, quia peritus erat, idonee & recte quærebat, propter quod addit: *Et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?* Magistrum eum vocat, quia hoc ipsum spectat ad eum, vt ad interrogata respōdeat. Iuxta quod dicitur: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Vnde quia magisterium salutis profitebatur Christus, ideo quæstionem facit de veritate salutari. Similem quæstionem dicitur proposuisse adolescens: Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Isti quærebant studiose, non curiose, quia non de operibus factis, sed faciendis, propter meritum salutis, secundum illud: In pluribus operibus eius non eris curiosus. Et paulo superius: Sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. Vnde isti quærunt de via eundi ad vitam, iuxta consilium Hieremiæ: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus vestris. Hæc enim sunt quæ Dominus docet: Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia.

Inf.eod.g
Inf.eod.c
Ecc.13.b
Mat.22.b
Mat.19.b
Eccl.3.c
Hier.6.d
Isa.48.c

Secundo vero, quantum ad inuentionem veritatis quæsitæ subditur: *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quo modo legis?* Ex quo apparet quod magister veritatis erat amicus legis, iuxta illud: Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas: non veni soluere, sed adimplere. In quo verbo Saluator captat beneuolentiam legisperiti. In hoc quod ostendit se conformari ei in amore legis, suscitat etiam attentionem, dum mittit eum ad legem, sicut ad scripturam authenticam. Præparat etiam docilitatem, dum tribuit viam ad veritatem inueniendā, & hoc quidem fit legendo legem diuinam. Vnde Ioannes dixit legisperitis: Scrutamini scripturas. quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Hæc enim est via veniendi ad veritatem, & per veritatem ad vitam. Vnde in Baruc: Hic liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum, omnes qui tenent eam, perueniunt ad vitam: qui autē dereliquerint eam, in mortem. Conuertere Iacob, & apprehende eam, &c. Et ista via eum ad veritatem manu duxit, propter quod additur: *Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* Hoc legitur: Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, &c. In hoc mandato legislator omnia præcepta reduxit ad vnum, in quo verbo clauditur tota forma viuendi, iuxta illud quod dicitur: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Sed videtur contrarietas, quia dicitur quod legisperitus respondit. Et alibi dicitur quod Christus. Hic ponuntur quattuor conditiones, ibi tres. Sed patet quod alia fuit illa quæstio, alia ista. Vel potest responderi sicut innuit Augustinus de concordia Euāgelistarum, vbi dicit quod Christus primo respondet secundum quod dicit Matthæus. Et deinde legisperitus iterando approbauit, sicut dicit Lucas. Et quod vtrumq; fuerit narratum à Marco dicitur: Et sic patet quod Marcus hos duos ducit ad concordiam. Sed tamen adhuc videtur remanere discordia ex parte conditionum diligendi, quia dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua*: hic autem dicitur: *ex omni mente tua*: & in Matthæo omittitur, ex omnibus viribus tuis. Pro huius itaque intelligentia eruenda, nota quod ad perfectum modum diligendi Deum, requiritur quod referamus in ipsum omnes cogitationes, omnes affectiones, & omnes operationes. Et hæc tria tanguntur in lege. Sed quia cogitationes sunt intellectiuæ cordis, & memoratiuæ mentis: ideo hic, & in Matthæo additur: *Ex tota mente*, in quo est explicatio legis. Et quia qui refert quod interius est, scilicet actum memoriæ, intelligentiæ, & voluntatis in Deum, per consequens refert opera: ideo in his tribus clauditur relatio omnium virium. Lucas ad maiorem explicationem addit hoc ipsum, scilicet: *Ex omnibus viribus*. similiter Marcus. Vel hoc quod est: *Ex omnibus viribus*, est declaratio totius, scilicet aliarum triū conditionum, vt secundum Augustinum sit sensus: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo*, idest, intellectu sine errore, *ex tota anima*, idest voluntate sine contradictione, *ex omni mente*, idest memoria sine obliuione. *Et ex omnibus viribus tuis*, idest, tota virtute sine fictione. Vel secundum Bernardum: *Ex toto corde tuo*, idest sapienter: *Ex tota anima*, idest dulciter, *ex tota mente*, idest fortiter. Et in hoc clauditur, ex omnibus viribus. Vel sic: *Ex toto corde tuo*, idest vigilanter, secundum illud: Ego dormio, & cor meum vigilat. *ex tota anima*, idest ardente secundum illud: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est, *ex omnibus viribus tuis*, idest constanter secundum illud: Fortis est, vt mors dilectio. Dura sicut infernus, æmulatio. Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. *Ex omni mente tua*, idest, incessanter secundum illud: Obserua, & caue

Mat.5.b
Ioan.5.f
Baru.4.a
Deut.6.a
Matt.22.d
Matt.22.d
Aug.lib.2.c.13.to.4.
Mar.12.c
Deut.6.a
Mat.12.d
Ad perfectam Dei dilectionem quid requiratur.
Aug.de spiritu, & anima cap.25.to.3.
Bern.to.1.ser.de Deo dilig.
Cant.5.a
Ibid.b
Cant.8.b
Deut.8.c

ne quando

Iob 4. a ne quando obliuiscaris Domini Dei tui: Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum. Et sic patet quod tertia & quarta conditio sunt valde propinquæ, & ideo vna clauditur aliquando in alia. In omnibus autem prædictis cōditionibus intelligendū,quod secundum quod dicunt totalitatem sufficientiæ, sic cadunt sub præcepto, & spectant ad statum viæ, secundum quod dicunt totalitatem consummationis, sic spectant ad statum Patriæ, & magis demonstrant quo tendendum,quam obligant ad obseruandum. Per hoc ergo mandatum,totus homo secundum se totum ordinatur in Deum, & per consequens ad seipsum. Et quia ordinari habet etiam ad proximum,ideò subdit: *Et proximum tuum,sicut te ipsum, diliges* scilicet. Hoc secundum præceptum habetur ex Leuitico,vbi dicitur: Diliges amicum tuum,sicut teipsum, secundum translationem septuaginta interpretum dicitur: *Diliges proximum, sicut te ipsum:* idest,ex quo *te ipsum*, scilicet ex charitatis affectu & effectu:vel in quo *te ipsum*, idest,in Deo: vel propter quod, *te ipsum*, idest, propter Deum: vel ad quod *te ipsum*, idest,ad gratiam in præsenti & gloriam in futuro: vel quo modo *te ipsum*, idest, supra temporales, & corpus proprium, & infra Deum. Nam qui sic diligit proximum, ille est verus obseruator legis. Vnde: Qui diligit proximum, legem impleuit. Et vere debet diligere proximum, sicut seipsum, propter conformitatem naturæ. Vnde Ecclesiasticus: Omne animal diligit simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi. Propter vnitatem gratiæ secundum illud: Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra, propter vnitatem mercedis æternæ. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Ad commendandam hanc dilectionem voluit Deus quod nasceremur ex vno patre Adam, quod redimeremur eodem sanguine, scilicet sanguine Domini nostri Iesu Christi, quod remuneraremur eadem mercede. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.

Marginalia: Leu.19.d Dilectio proximi. Translatio 70. — Rom.13.b — Ecc.13.d — Eph.4.f — Eph.4.a — Psal.121.a

Tertio vero, quantum ad approbationē veritatis inuentæ, subditur: *Dixitque illi, recte respondisti*, quia verbum rectitudinis protulisti: quod est verbum dilectionis secundum illud: Recti diligunt te. Vel secundum regulam sapientiæ dixisti secundū illud Prouerbiorum: Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid neq; peruersum, recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Et quia secundum regulam rectitudinis est viuendum, ideo subdit: *Hoc fac, & viues*, quia secundum illud: Si quis auditor est verbi, & non factor, &c. Et Apostolus: Non auditores legis iusti sunt apud Deū, sed factores legis iustificabuntur. Et vere viues, quia ad æternam vitam peruenies. Quia dicitur: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde: Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea, &c.

Marginalia: Cant.1.b — Pro.8.a — Iac.1.d — Rom.2.b — Mat.19.c — Ioan.13.b

Quarto quantum ad inuestigationem veritatis approbatæ subditur: *Ille autem volens iustificare seipsum*, idest, iustum ostendere. Nam vt dicit Glossa interlinearis, putabat non ante Deum, sed ante hominem se stare, secundum illud: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, &c. Vel volens seipsum iustificare, idest, ad iustitiam præparare: quod fit per fidem & intelligentiam veritatis, secundum illud: Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Ideo vt veritatem creditam intelligat quirit. Propter quod additur: *Dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus?* vt intelligam mandatum, secundum illud: Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos iustitiam. Ideo quærit de proximo diligenter, quia in scriptura dicitur multipliciter, scilicet cognatione, secundum illud: Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquarunt & steterunt. Et rursus: Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacebam, &c. Religione, Ecclesiasticus: Exultabit illum apud proximos suos. Compassione, siue beneficij exhibitione, secundum quod infra eodem: Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Naturali assimulatione secūdum illud: Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. Et Augustinus: Nomine proximi intelligitur omnis homo. Et ideo quia dubium erat, & multiplex erat proximi intelligentia, propterea indagandum erat & requirendum non solum propter illum legisperitum, sed propter vtilitatem fidelium, à quibus implendum erat præmissum mandatum, quod est consummatio mandatorum.

Marginalia: Glo. in hunc locum to. 5. Luc.16.d — Rom.3.d — Oseæ 10.d — Psal.37.c — Psal.34.c — Eccl.15.c — Inf. f — Ecc.13.c — Aug. lib. 1 de doctr. Christ. cap. 30. to. 3.

Suspiciens autem Iesus, dixit: post præceptum, regulans ad viuendum, subdit documentum, excitans ad intelligendum, & hoc per dictum parabolicum, inquiens: *Suspiciens Iesus*, idest, sursum aspiciens. In quo ostendit quod qui vult intelligere veritatem, debet sursum aspicere, vnde micat verum lumen. Surge, illuminare Hierusalem, &c. quia, Fons sapientiæ Verbum, Dei in excelsis. In hoc autem dicto parabolico quattuor introducuntur. Primum est, persona indigens ex miseria: secundum est, persona despiciens ex duritia, ibi: *Accidit autem vt sacerdos, &c.* Tertium est, persona subueniens ex clementia, ibi: *Samaritanus autem, &c.* Quartum est, doctrina subsequens ex parabola, ibi: *Quis horum trium, &c.* Circa personam indigentem ex miseria, duo introducuntur ab Euangelista. Primum est, subtractio boni. Secundum est, inflictio mali. Primo igitur quantum ad boni subtractionem, dicit: *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones qui etiam despoliauerunt eum.* Ideo fortassis hoc fecerunt quia solus erat. Quod notat in hoc quod dicit: *Homo quidam*, vt verum appareat illud: Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se. Immo potius talis habet deprædantem. Vnde iste homo poterat dicere illud Iob: Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo. Subditur: Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me. In hos latrones incidit fortassis propter solitudinem viæ, vbi consueuerunt latrones latere, secundum illud Hieremiæ: In viis sedebas, expectans eos quasi latro in solitudine.

Marginalia: Isa.60.a — Eccl.1.a — Ec.c 4.c — Iob.19.a — Hier.3.a

Secundo, quantum ad mali inflictionem subdit: *Et plagis impositis abierunt, semiuiuo relicto*, quasi dicat quod vsque ad mortem eum vulnerauerunt, secundum quod de latronibus dicitur: Pedes illorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem. Et in psalmo: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Non autem verberauerunt eum tantum, ne forte proderet eos, sicut dicitur de Ismael quod viros venientes ad Godoliam interfecit Ismael, filius Nathaniæ, circa medium laci, ipsi & viri qui cum eo erant. Et hoc ne proderent eum, sicut & hic. *Accidit autem vt sacerdos, &c.* Post personam indigentem ex duplici miseria, subditur hic persona despiciens ex duritia. Introducitur autem hic duplex persona, superior scilicet & inferior in dignitate ecclesiastica. Primo igitur, quantum ad personam superiorem, dicit: *Accidit autem vt sacerdos quidam descenderet eadem via*, cuius erat legem Dei docere & facere secundum illud: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Ipsi autem debebant esse sancti, Secundum illud Leuitici: Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor. Vnde sacerdotum erat potissime legem Dei seruare, & maxime quo ad misericordiam: sed tamen hic non seruauit. Vnde postea ibidem subdit: *Et viso illo, præteriuit*, non attendens illud: Si videris asinum fratris tui, aut bouem cecidisse in via, non despicies: sed subleuabis cum eo. Iste autem despexit fratrem suum propter auaritiam. Iam verificatum erat illud: A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et similiter illud: Principes tui infideles, socij furum &c.

Marginalia: Prou.1.b — Psal.13.a — Hier.41.b — Mal.2.b — Leu.10.a — Deut.22.d — Hier.6.c — Isa.1.f

Secundo quantum ad personam inferiorem subdit: *Similiter & Leuita cum esset secus locum, & videret eum pertransiit*, & hic non attendebat illud: Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat

Marginalia: Eccl.7.d

A

te pigeat visitare infirmum, &c. Huncpiguit, quia cum *Tob.4.b* esset secus locum, & videret, noluit visitare. Ille non erat similis illi docenti filium suum: Noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. Hic autem à paupere nudo vulnera, & à proprio suo fratre auertit oculos suos. Et hoc erat magis reprehensibile in sacerdotibus & leuitis, *Osea 6.c* quam in aliis personis. Propter quod dicitur: Misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plus quam holocausta. Vnde iste legisperitus dicitur dixisse, *Mar.12.c* diligere proximum tamquam seipsum, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis.

Samaritanus autem quidam, &c. Hic tertio loco subiicitur persona subueniens ex clementia. Circa quam duplex effectus misericordiæ ostenditur, scilicet supportatio infirmitatis, & releuatio mendicitatis. Primo igitur quantum ad misericordiam supportantem infirmitatem, dicit:

B

Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum, & videns eum, misericordia motus est, ita vt posset dicere illud: *Iob 30.d* Flebam quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Et rursus Iob: Ab infantia *Iob 31.b* mea creuit mecum miseratio. Et quia vera misericordia apparet in opere, ideo subdit: *Et appropinquans, alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum*, vt oleum leniret do- *Ecc.38.a* lorem, & vinum purgaret, & alligatio conseruaret. Et hoc opus erat medici boni, secundum illud: In his cu- *Pro.21.c* rans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Et quia non solum indigebat medicamento, verumetiam vehiculo & hospitio & cibo, ideo subdit: *Et ponens illum in iumentum suum*, quantum ad vehiculum. *Duxit in stabulum* quantum ad hospitium. *Et curam eius egit*, quantum ad

C

cibum. Et sic impleuit illud Isaiæ: Frange Esurienti pa- *Isa.58.b* nem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, &c.

Secundo, quantum ad misericordiam releuantem mendicitatem subdit: *Et altera die protulit duos denarios & dedit stabulario.* Paruam pecuniam protulit, quia fortassis *Tob.4.b* paruam habebat secundum illud: Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Et quia, quamuis modica esset pecunia, magna tamen erat subueniendi voluntas, ideo subditur: *Et ait: Curam illius habe, & quodcumque supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi.* Ex quo apparet quod misericordia e- *Osea 6.b* ius erat integra, non sicut illorum de quibus dicitur: Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros ma-

D

ne pertransiens. De isto autem poterat vere dici illud: *Psal.36.c* Tota die miseretur & commodat: & semen illius in benedictione erit. Et vere, quia secundum quod dicitur in *Prou.19.c* Prouerbiis: Feneratur Domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei.

Quis horum tibi videtur, &c. Hic quarto loco subiungitur doctrina subsequens ex parabola, & hoc quantum ad duo. Primo quantum ad eruditionem intellectus: secundo vero, quantum ad exhortationem affectus. Primo igitur quantum ad eruditionem intellectus dicitur: *Quis horum trium videtur tibi proximus esse illi qui incidit in latrones?* Hoc ab eo quærit, vt ex ore eius eliciat veram sententiam, quod & fecit. Vnde sequitur: *At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum.* Si illi duo: eiusdem gentis erant, iste alienigena: ergo proximi nomen non solum se exten- *Beda hoc loco.* dit ad propinquos, verumetiam ad extraneos. Vnde Be-

E

da iuxta litteram: Patet quod alienigena Hierosolymitæ, cui misericordiam impendit, proximior fuit, quam sacerdos & leuita gentis eiusdem. Patet etiam, quod proximitas magis attenditur penes naturalem dilectionem & compassionem, quam penes carnalem cognatio- *Amb.to.3. lib.7.in hunc locum ca.10.Lucæ.* nem. Vnde Ambrosius: Cognatio non facit proximum, sed misericordia, quæ misericordia secundum naturam est. Nihil enim tam secundum naturam est, quam naturæ iuuare consortem. Patet etiam ex hoc quod nomine proximi intelligitur omnis, qui misericordia indiget, vel qui misericordiam impendere potest, & per hoc *Proximus quis.* omnis homo. Et ita illuminatus est intellectus legisperiti mirabili manuductione. Si enim hoc Dominus dixisset absoluta responsione, ille minime credidisset. Ideo Dominus sagacissime ex ore ipsius veritatē extorsit: & eum ad veritatem informauit, magis per modum interrogandi, quam per modum sententiandi. In quo dat formam, qualiter superbis debeat satisfieri.

Secundo vero, quantum ad exhortationem affectus, *Misericordia vera.* subditur: *Et ait illi Iesus: Vade, & tu fac similiter.* Vt omni homini misericordiam impendas, si vis esse vere miseri- *Eccl.18.b* cors, quia dicitur: Misericordia Dei super omnem carnē, idest, quæ ex Deo procedit. Dei namq; misericordia ad omnes se extendit. Vnde supra: Eritis filij Altissimi, quia *Sup.6.c* ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est. Vera etiam misericordia, nō tantum est in affectu, verumetiam *Gal.6.b* in effectu, ideo dicit: *Et tu fac similiter.* Vnde Apostolus: Bonum facientes, non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Et in hoc adimpletur lex Dei, qua non solum verbo & animo, verumetiam facto proximus quicumq; indigens subleuatur, secundum il- *Gal.6.a* lud: Alter alterius onera portate & sic adimplebitis legem Christi, quæ consistit in dilectione proximi, quia *Rom.13.c* qui diligit proximum, legem impleuit. Sic igitur patet secundum sensum litteralē doctrina elicita ex parabola.

Spiritualis sensus. Alia etiam potest elici secundum sensum spiritualem, vt persona indigens ex miseria intelligatur genus humanum quod in Adam peccante descendit ab Hierusalem in Iericho, idest, à paradiso in mundum, & incidit in latrones, idest, in potestatem dæmonum, qui spoliauerunt eum gratuitis, & vulnerauerunt in naturalibus: & reliquerunt semiuiuum, quia subtracta similitudine *Psa.48.b,d* Dei, ad quam creatus est homo, remansit sola imago. Vt vere possit dici illud: Homo cum in honore esset, non *Psal.38.b* intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, &c. Et rursus: Verumtamen in imagine pertransit homo. Illa *Hier.2.c* tamen imago est despoliata propter auersionem, & vulnerata propter conuersionem secundum illud: Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ: & foderunt sibi cisternas: cisternas dissipatas Ideo spoliatur & vulneratur secundum illud: Cecidit *Thr.5.c* corona capitis nostri: væ nobis quia peccauimus. Propterea mœstum factum est cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri.

Persona autem pertransiens cum duritia, fuit legalis iustitia: quæ nec misericordiam, nec medicinam præsta- *Exo.17.c* bat, quod bene signatum est in Exodo, vbi dicitur quod manus Moysi erant graues. Vnde in Glossa Bedæ: Sacer- *Beda to.5. lib.3.in Luca.ca.10.* dos legem Dei annunciat: descendit quidem lex in mundum per Moysen, & nullam sanitatem contulit homini. Descendit Leuita, qui typum ostendit prophetarum, sed hic nullum sanat, quia lex peccata arguit: sed pertransit, quia indulgentiam non largitur. Et illud bene designa- *4.Reg.4.c* tum fuit in baculo Elisei, quem misit ad suscitandum puerum, & tamen non fuit vox, neque sensus. Vnde po- *Heb.10.d* tius erat baculus castigans, quam sanans. Vnde dicitur: Irritam quis faciens legem Moysi: sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur.

Samaritanus. Persona autem subueniens ex misericordia recte intelligitur Christus Dominus, quia Samaritanus inter- *Ps.126.a* pretatur custos. Ipse autem est de quo in Psalmo: Nisi *Isa.21.c* Dominus custodierit ciuitatem, & cet. Et Isaias: Custos *Psa.120.a* quid de nocte? Quia ecce, inquit Psalmista: Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel. Hic venit secus *Phil.2.a* vulneratum, quia in similitudinem hominum factus, & *Rom.8.a* habitu inuentus vt homo. Venit, inquam, in similitudinem carnis peccati, sicut dicitur: Et veniens tria fecit homini vulnerato: adhibuit medicinam, & hoc per gratiam sacramentorum. In quibus fiunt illinitiones, & inunctiones sanantes vulnera peccatorum: quod non fiebat ante *Isa.1.b* Saluatoris aduentum secundum illud: Vulnus & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, nec curata me-

dicamine,

dicamine, neq; fota oleo. Sed hoc factum est post Christi aduentum. Vnde: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, &c. cuius liuore sanati estis. (1. Petr. 2. d) Adhibuit etiam vehiculum, scilicet per gratiam virtutum & donorum, per quam vehimur in stabulum Ecclesiæ secundum illud: Beatus vir, cuius est auxilium abs te: Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum. (Ps. 83. b) Et post: Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem. Et hoc quidem fit in stabulo Ecclesiæ. Vnde subditur: Elegi abiectus esse in domo Dei mei, &c. Et post: Quia misericordiam & veritatem diligit Deus: gratiam & gloriam dabit Dominus. Adhibuit nutrimentum, quod fit per doctrinam duorũ testamentorum, quæ intelligitur in prolatione duorum denariorum, quos dedit stabulario, idest, prælato, cuius est doctrinam Christi ministrare, & explanando supererogare. Vnde: Dedit Moysi Dominus cor ad præcepta, & legem vitæ & disciplinæ docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel. (Eccl. 45. d) His Dominus reddet, cum redierit in die iudicij, supererogata omnia. Quoniam secundum quòd dicitur: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. (Dan. 12. b) Et Matthæus: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, &c. (Matt. 25. b)

Factum est autem dum irent, & cætera. Postquam tradidit formam viuendi, per diuinum præceptum: hic secundo tradit per humanum exemplum. Vnde Glossa Bedæ: (Beda hoc loco.) Habito sermone de dilectione Dei, & proximi, supponitur exemplum vtriusque. Introducitur enim hic ad litteram exemplum perfectionis vitæ actiuæ. & contemplatiuæ, & comparationis vtriusque. Vnde hæc pars habet duas partes. In quarum prima præmittitur comparatio rationalis: in secunda vero subditur diffinitio iudicialis, ibi: *Et respondens dixit illi Dominus.* Circa rationalẽ autem comparationem quattuor introducuntur: primum est consortium diuinæ præsentiæ: secundum est otium contemplatiuæ: tertium est exercitium operatiuæ: quartum est litigium inter vtrumque. Primo igitur quantum ad consortium diuinæ præsentiæ, dicitur: *Factũ est autẽ dum irent, & ipse intrauit in quoddã castellũ,* siue propter regnum Dei prædicandum, secundum quod dicitur: Ipse iter faciebat per ciuitates & castella, prædicans & Euangelizans regnum Dei, (Sup. 8. a) siue propter hospitium quærendum, secundum quod dicitur quòd Samaritani noluerunt eum & discipulos suos hospitio recipere, & quòd abierunt in aliud castellum. (Sup. 8. g) De hoc castello dicitur expressius: Erat quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ & Marthæ sororum eius. (Ioan. 11. a) In hoc, inquam, castello inuenit hospitium. Propter quod subditur: *Et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam,* tamquam, scilicet pauperem & egenum. Vnde talibus dicetur illud in iudicio: Hospes eram, & collegistis me. (Mat. 25. d) Similis quoque Marthæ erat Iob, de quo: Foris non mansit peregrinus, & ostium meum viatori patuit. (Iob 31. d) Et in illo hospitio præsens erat corporaliter sicut in actiuis & contemplatiuis præsens est spiritualiter, secundum illud: Ecce sto ad ostium & pulso: si quis aperuerit mihi ianuam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo. (Apoc. 3. d) Quia dicitur: Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. (Prou. 8. d) Et econtrario: Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius. (Sap. 8. c)

Secundo vero quantum ad otium contemplatiuæ, subdit: *Et huic erat soror nomine Maria,* quæ scilicet erat in otio contemplationis perfectæ. Vnde subditur: *quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius:* Hoc quidem erat istius mulieris otium, Domino intendere, vacare, sedere & tacere. Vnde dicitur quòd Maria, cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. (Ioan. 11. d) Quia dicitur: Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina illius. (Deut. 33. a) Per sessionem secus pedes eius, humilitas intelligitur, quæ debet esse in viris contemplatiuis, ad hoc vt abundent fructibus deuotionis, secundum illud Psalmi: Qui emittit fontes in conuallibus, &c. (Psal. 103. b)

A Qui enim sic sedet, sicut humilis, irrigatur fletibus compunctionis & deuotionis, secundum illud: Hieremiæ: Solus sedebam quoniam amaritudine replesti me, (Hier. 15. d) & illud est officium veræ contemplatiuæ, vacare scilicet lacrymis compunctionis, & deuotionis. Vnde hæc Maria exemplum contemplationis, semper quasi describitur plorans. Supra: vbi dicitur quòd stans retro secus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare pedes eius, &c. (Sup. 7. e) Et alibi dicitur quòd Maria cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius. Sequitur ergo: Vt vidit eam plorantem. (Ioan. 11. d) Subiungitur: Infremuit Spiritu, &c. Et alibi Maria stabat ad monumentum, foris plorans, &c. Et primæ sunt lacrymæ compunctionis: secundæ, compassionis: tertiæ, deuotionis, quas debent habere contemplatiui, sedendo secus pedes Domini.

B Tertio, quantum ad exercitium operatiuæ, subditur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium.* Et hoc tamquam bona actiua, declinans otium, secundum consilium sapientis: Quodcumq; facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erit apud inferos, quo tu properas. (Eccl. 9. c) Hoc semper faciebat Martha. Vnde dicitur quòd Iesus venit in Bethaniam, &c. Sequitur: Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat. (Ioan. 12. a) Et nota quòd dicit: *Satagebat,* idest, satis agebat. *Circa frequens ministerium,* vt ostendat simul in eius opere fuisse perfectionem, vt modum debitum, secundum illud beati Petri consilium: Fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. (2. Pet. 1. b) Opus enim ministerij est illud, quod maxime Domino placet: Et in C quo maxime quis imitatur Christum, sicut dicitur infra: Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. (Infra 22. c) Et iterum: Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: (Matt. 20. d) Vnde tale ministerium est placens, & honorabile apud Deum, & remuneratione dignum, secundum illud: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus, &c. (Ioan. 12. d)

Quarto, quantum ad litigium inter vtramque subiungit: *Quæ stetit, & ait: Domine non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare?* vbi Martha laboriosa conqueritur de Maria otiosa, quasi quæ non possit sola pondus laboris portare, secundum quod conquestus est Moyses Domino: Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi. (Num. 11. c) Sic etiam Martha, propter oneris grauitatem quærebat auxilium Mariæ, D sciens pertinere ad legem Christi illud: Alter alterius onera portate. (Gal. 6. a) Ideo secure requirebat Christi iudicium, vt sororis impetraret auxilium. Propter quod addit: *Dic ergo illi, vt me adiuuet,* quia non faciebat secundum consilium Apostoli: Per charitatem Spiritus seruite inuicem. (Gal. 5. b) Et alio loco: Supportantes inuicem in charitate. (Ephes. 4. a) In hac autem contentione tacet Maria: & rationem huiusmodi reddit Gregorius: (Gregor. ex Gloss. in hũc locum: Martha, Martha, &c. To. 5.) Maria non respondet, sed causam suam tamquam otiosa iudici committit. Si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. Contemplatiuorum namque non est contendere, sed potius tacere & audire, & meditari, secundum illud: Sedebit solitarius, & tacebit. (Thr. 3. d) Vnde Iob: Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea venas susurri eius. (Iob 4. c) Nihil autem perdit Maria tacendo, quia Dominus causam eius assumit, E defendendo. Vnde Bernardus: (Ber. in assumpt. Beatæ Mariæ, ser. 3. to. 1.) Vbique Dominus pro Maria respondet, siue cum improperatur à Pharisæo: siue cum arguitur à sorore, vt hic: (Sup. 7. f) siue cum à discipulis increpatur, sicut dicitur: (Matt. 26. a) Conqueritur autem Martha aliquando, suum officium præponendo, & hoc est reprehensibile. Vnde Glossa: (Gloss. in hũc locum: Non est tibi curæ to. 5.) Ex illorum persona loquitur Martha, qui adhuc diuinæ contemplationis ignari, solum quod didicere, fraternæ dilectionis opus, Deo placitum dicunt. Ideoq; cunctos qui Christo deuoti esse volunt, huic operi mancipandos, autumant. Aliquando conqueritur otium Mariæ præoptando. Vnde Bernhardus: (Bern. ibid. ser. 3.) Putas in domo, in qua Christus suscipitur, vox murmuris audietur? Et addit: Felix domus & beata congre-

gitio, in qua de Maria Martha conqueritur. Et ratio A
huius est: quia contemplatiua per se est eligenda sine
querimonia. Martha vero, idest actiua, propter necessita-
Gen. 29. a tem, suscipienda. Vnde Iacob elegit Rachel, sed secun-
dum quòd necesse fuit, prius suscepit Liam. Licet ergo
conqueri Martham, vt sit sicut Maria, quia humilitatis
est. Si autem conqueritur de hoc quòd non adiuuatur,
hoc est infirmitatis. Si vero conqueritur de hoc quòd illã
Maria iuuare velit, & ipsa nolit, hoc est impietatis, quia
talis conquestio legem impedit charitatis.

Et Respondens, dixit illi Dominus. Post comparationem
rationalem subiungit Euangelista diffinitionem iudicia-
lem. Circa quam introducuntur quattuor, scilicet hu-
miliatio vitæ actiuæ, commendatio contemplatiuæ, pro-
mulgatio sententiæ, & assignatio causæ. Primo ergo
quantum ad humiliationem vitæ actiuæ dicit: *Martha* B
Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Ideo nomen
Marthæ ingeminat, vt eam excitet ad considerandum
defectum proprium, & hoc cum diuini verbi attentio-
Exod. 30. a ne: sicut de Moyse dicitur quòd cernens Dominus quòd
pergeret ad videndum, vocauit eum de medio Rubi, &
ait: Moyses, Moyses. Et Dominus volens excitare pec-
Hier. 32. g catores ad attentionem, iterat vocationem. Terra, terra,
terra, audi sermonem Domini. Et sic nunc excitat Mar-
Tria actiuorum incommoda. tham, ostendens in ea esse triplicem defectum, scilicet so-
licitudinis in cogitatu, tribulationis in affectu, & diuisio-
nis in actu. Et ista omnia impediunt nos, ne totaliter ten-
Solicitudo. damus in Deum. Vnde nimia solicitudo est vitanda, se-
Phil. 4. a cundum illud: Nihil soliciti sitis: sed in omni oratione,
&c. petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et Petrus:
1. Pet. vlt. b Omnem solicitudinem vestrã proijcientes in eum: quo- C
niam ipsi cura est de vobis. Vitanda est etiam turbatio.
Turbatio. Non turbetur cor vestrum: Creditis in Deum, & in me
Ioan. 14. a credite. Vnde & de Christo Isaias: Non erit tristis, neque
Isa. 24. a turbulentus. Oculus enim turbatus non est ad videndũ
idoneus. Vitanda est etiam diuisio vnde dicitur: Fili, ne
Diuisio. in multis sint actus tui. Et hæc incommoda habet vita
Eccli. 11. b actiua, non contemplatiua. Vnde Paulus: Qui cum vxo-
re est, solicitus est quæ sunt mundi, quo modo placeat
1. Cor. 7. f vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat,
quæ Domini sunt: vt sit sancta corpore & Spiritu. Quæ
autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi. Sic ergo humi-
liata est actionis importunitas, per ostensionem sui in-
commodi, siue defectus.

Secundo vero, quantum ad commendationem vitæ
contemplatiuæ subdit: *Porro vnum est necessarium.* Hoc D
scilicet est regnũ Dei, quo habito nihil deest. Vnde Mat-
Matt. 6. d thæus: Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius,
& hæc omnia adijcientur vobis. Et in Psalmo: Vnum petij
Psal. 26. b à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domi-
ni omnibus diebus vitæ meæ. Ista tantum est vita beata,
quæ est in Dei adhærentia, cui vacat contemplatiua. In
Psal. 72. d cuius persona dicitur: Mihi autem adhærere Deo bonum
est. Et hoc est illud vnum quod est necessarium. Quia
1. Cor. 6. d qui adhæret Domino, vnus Spiritus est, sicut dicitur: Hoc
vnum qui habet, habet omne bonum: vnde in figura hu-
Tob. 10. b ius dicitur: Omnia simul in te vno habentes, te non de-
Sap. 7. b buimus dimittere ire à nobis. Et Sapiens ait: Venerunt
mihi omnia bona pariter cum illa, &c. Et ideo dixit Do-
Exod. 33. d minus Moysi in persona viri contemplatiui: Ego osten-
dam omne bonum tibi.

Tertio vero, quantum ad promulgationem sententiæ, E
subditur: *Maria optimam partem elegit.* Quia scilicet præ-
elegit vnum: præponitur autem vnum multis: sicut dicit
Aug. tract. 27. in fine ca. 6. Ioan. to. 9. Augustinus, quia non vnum à multis, sed multa ab vno.
Multa sunt quæ facta sunt: vn⁹ qui fecit, bona valde quæ
fecit, quanto melior ille, qui fecit. Immo simpliciter opti-
mus. Et hæc est pars animæ contemplatiuæ. Vnde dici-
Thr. 3. c tur Pars mea Dominus, dixit anima mea propterea expe-
ctabo eum. Bonus est Dominus sperantibus in eũ, animæ
Psal. 72. a quærenti illum. Et in Psalmo: Quàm bonus Israel Deus
his qui recto sunt corde. Valde, inquam, bonus & opti-
Psal. 141. b mus, & ideo dicit anima contemplatiua: Clamaui ad te
Domine, & dixi: Tu es spes mea: portio mea in terra vi-

uentium: Quam vtiq; portionem cum Maria iam con-
templatiui elegerunt, ipsam contemplando, & deside-
rando. Vnde in persona contemplatiui dicitur: Transibo *Deut. 3. d*
& videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & mõ-
tem istum egregium, & Libanum. Et propter istius amo-
rem nihil voluit possidere in terra nisi solam inopiam, se- *Psal. 83. c*
cundum illud: Quia melior est dies vna in atrijs tuis su-
per millia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis,
quàm habitare in tabernaculis peccatorum, quia sicut *Matt. 13. f*
dicitur: Simile est regnum cælorum thesauro abscõdito
in agro, quem qui inuenit homo abscondit, &c.

Quarto, quantum ad assignationem causæ subdit: *Quæ*
non auferetur ab ea. Glossa: Non reprehenditur pars Mar- *Glossa in*
thæ, quia & ipsa bona: sed laudatur pars Mariæ, vt opti- *hũc locum*
ma, vnde subinfertur: *Quæ non auferetur ab ea.* Glossa: Ex *to. 5.*
opposito intellige, quòd à Martha auferetur pars, quam *Glossa ibid.*
elegit: quia transit labor multitudinis, & remanet chari
tas vnitatis. Et hæc est causa, quare pars Mariæ simplici-
ter melior, & eligibilior, quia contemplatiua hic incipit.
& in futuro permanet. Quod designatur in figura Ioan-
nis secundum quod dicitur: Sic eum volò manere, do- *Ioan. 2. d*
nec veniam. Quasi dicat, inchoata contemplatio maneat
perficienda, cum venero. Et quia manentior, ideo meli-
or, sicut Apostolus de charitate dicit: Charitas numquã *1. Cor. 13. c*
excidit. Et ex hoc concludit, quòd maior est charitas. Sic
& de vita contemplatiua, vnde Beda in Glossa: Amoris *Beda to. 5.*
ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat, *li. 3. in cap.*
viderit, in amore amplius ignescit. Isaias: Cuius ignis *10. Luca.*
est in Sion, & caminus in Hierusalem. Vnde quantum *Isa. 31. d*
est de se, est præeligenda, secundum illud: Non contem-
plantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. *2. Cor. 4. d*
Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non
videntur, æterna sunt. Propter hoc simpliciter vita con-
templatiua magis est desideranda tamquã ea quæ melior,
& de se præeligenda, tũ quia securior, tum quia suauior,
tum quia stabilior: non tamen despicienda actiua, sed
pro loco & tempore, ad tempus præeligenda, tum quia
anterior, tum quia pœnalior, tum quia fecundior: valet
enim sibi & aliis. Et hoc bene designatum est in duabus
vxoribus Iacob, Rachel scilicet & Lia, quarum altera de *Gen. 29. c*
signat vitã actiuam, altera contemplatiuã. Vnde compel-
lit spõsam aliquando ad actionem egredi secundũ quòd
dicitur: Sonet vox tua in auribus meis, &c. Vnde si de *Cant. 2. c*
præeminentia fiat quæstio, simpliciter contemplatiua est
melior, secundũ quod dicit Gregorius: Magna sunt acti-
uæ merita, sed contemplatiuæ potiora. Maria optimam *Greg. lib. 6.*
partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Si autem fiat *Moral. 18.*
quæstio de electione, aliquando præeligenda est actiua, *tom. 2. in*
scilicet viro imperfecto, qui prius debet se exercere in *Edit Rom.*
actionis campo. Vel cum quis obligatur ad actiuæ opera
ex præcepto, siue ex officio. Et ideo aliquando accidit
dubium in præelectione, secundum illud: Mihi viuere
Christus est: Et mori, lucrum. Quòd si viuere in carne, *Phil. 1. c*
hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro. Co-
arctor autem è duobus, desiderium habẽs dissolui & esse
cum Christo, multo magis melius: permanere autem in
carne, necessarium propter vos. Ideo viros spirituales ali-
quando oportet egredi, aliquando ingredi, aliquando a-
scendere, aliquando descendere: sicut vidit Iacob Ange- *Gen. 28. b*
los ascendentes & descendentes.

Istud autem Euangelium consueuit legi in assumptio- *Hoc Euãg. Intrauit Iesus in quoddam Cast. cur legatur in Assumptione B. Virginis.*
ne beatæ Virginis Mariæ, siue quia finis eius Maria opti-
me congruit cum dicitur: *Maria optimam partem elegit,*
quæ non auferetur ab ea. Quamuis enim hoc ad litterã di-
ctum fuerit de Maria Magdalene, verius tamen est de B.
Virgine Maria. Vnde Bernardus: *Optimam partem elegit*
sibi Maria. Optimam: plane bona fecunditas coniugalis, *Ber. in Assumpt. B. Mariæ Ser. 4. to. 1.*
melior autem castitas virginalis: prorsum autem optima
fecunditas virginea, seu fecunda virginitas Mariæ, cuius
hoc priuilegium est, non dabitur alteri, quia non aufer-
tur ab ea.

Siue etiam, quia in hoc Euangelio describitur in dua-
bus sororibus perfectio actiuæ, & contemplatiuæ, qua-
rum vtraque fuit in Virgine perfectissime. Quod enim

fuit datum

fuit datum istis duabus sororibus per partes, Mariæ totũ datum fuit, & integre. Vnde Hieronymus: Ceteris datum est per partes: Mariæ autem se totam simul infudit plenitudo gratiæ.

Siue, quia hic agitur de duplici Christi susceptione, corporali scilicet & spirituali. Corporali, à Martha in hospitio domus exterioris: Spirituali vero à Maria in hospitio domus interioris. Et hæc duplex susceptio perfectissime fuit in Maria, quæ ipsum suscepit in thalamo corporis, aluit, nutriuit, & educauit, ac sedulo ministrauit. Suscepit etiam in thalamo cordis ipsum videndo, credendo, amando, imitando. Et ex vtroq; horum beata fuit. Vnde infra: Beatus venter qui te portauit, &c. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. (Inf. 11. d) Vnde Augustinus: Beatior fuit Maria percipiendo fidem Christi, quàm concipiendo carnem Christi. Materna enim propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius mente quàm carne ipsum gestasset.

Siue etiam quia hic tria determinantur, scilicet diuinum hospitium, diuinum ministerium, diuinum contubernium. Quæ tria fuerunt perfectissime in Virgine Maria. Hospitium in castello, ministerium in Martha, & contubernium in Maria.

Recte namq; Virgo Maria in suscipiendo Christum, fuit castellum turribus virtutum munitum & eleuatum. Cuius prima turris fuit fortitudo districtionis. De qua: (Cant. 4. a) Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex eá: quia Virgo Maria nullo vitio potuit superari. Secunda turris rectitudo discretionis, de qua: (Cant. 7. b) Nasus tuus, sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Vbi intelligitur discretio boni à malo. Tertia turris fuit multitudo deuotionis. De qua: (Cant. 8. c) Ego murus: & vbera mea, sicut turris. Propter dulcedinem deuotionis, in qua excellebat. Vnde istæ tres turres ædificatæ fuerunt à Spiritu sancto per gratiam super tres potentias animæ. Prima super irascibilem: secunda super rationalem: & tertia super concupiscibilem. Et ex his Virgo fuit castrum idoneum ad suscipiendum Filium Patris dilectum qui erat virtus & sapientia Patris, quia Virgo, fortissima, prudentissima, & deuotissima.

Recte etiam in ministrando ministra fuit Martha, quæ Domino ministrauit fideliter, humiliter, & viriliter. Sic & Maria cum esset Dei mater, fecit se ancillam, & ministram, secundum illud: (Sup. 1. e) Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Vnde designata fuit per illam (1. Reg. 25. g) bonam mulierem Abigail: quæ cum à Dauid peteretur in coniugium, obtulit se in ministerium: Ecce famula tua fiat in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Talis fuit Virgo Maria, quæ præ nimia humilitate de seipsa dicebat: (Sup. 1. d) Respexit humilitatem ancillæ suæ. Et hoc est quod dicit Augustinus: Mariam operis exhibitione & fidei, rigidissima veritate ministram Christi fuisse, omnis qui sane sapit, intelligit. Absque dubio enim ministratrix ei extitit, qui hunc in vtero gessit partuq; profusum aluit & fouit, atque, vt Euangelium ait, in præsepio reclinauit, (Sup. 2. a) & à facie Herodis fugiens in Ægyptum accessit, & omnem infantiam eius pro matris affectu est prosecuta.

Recte etiam in cohærendo fine in contemplando fuit Maria. Nam ipsa sicut altera Maria iuxta crucem stabat, (Ioan. 19. c) secundum illud: Stabant iuxta crucem Iesu mater eius, soror matris eius, Maria Cleophe, & Maria Magdalene. Ipsa namque Virgo fuit, quæ maxime ei appropinquauit, ideo maxime verba eius suscepit & alijs reseruauit. (Sup. 2. c) Nam supra dicitur: Maria autem conseruabat omnia verba hæc, &c. Vnde recte designata fuit per arcam fœderis Domini, (Hebr. 9. a) de qua dicitur: In qua erat vrna aurea habens manna, per multam deuotionem charitatis: & virga Aaron, per multam rectitudinem virtutis: & tabulæ testimonij, per multam cognitionem contemplationis veritatis. Ipsa enim fuit maxime contemplatiua. Vnde Bernardus: Beata Maria, profundissimam diuinæ sapientiæ, vltra quam credi valeat penetrauit abyssum. Vt quantum, sine personali vnione, creaturæ conditio patitur, illi luci inaccessibili videatur immersa. Et Beda: (Beda to. 5. l. 3. in c. 11. Luca.) Qui de Deo non sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, & cuius vteri corpus sibi aptabat? Et sic patet, quo modo illud Euangelium, non per humanam inuentionem, sed & per diuinam inspirationem, fuit assumptioni Virginis appropriatum, quia Spiritus sanctus conclusit in eo Virginis commendationem quo ad multitudinem prærogatiuarum. Ad quarum conseruationem subiungit in fine: *Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea.* Elegit enim optimam partem Maria, & in gratia & in gloria. In qua clauditur Virginis laus perfecta & propria. Sicut enim dicit Hieronymus: (Hier. lib. 2. Comment. in epist. ad Ephes. cap. 3. to. 6.) Sicut comparatione Dei bonus nemo, sic comparatione matris Domini, nulla inuenitur perfecta quantumcumque virtutibus eximia comprobetur. Et ideo inter mulieres ipsa sola est optima per omnimodam superabundantiam, ratione cuius nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

Capvt XI.

Et factum est, cum esset in quodam loco. Postquam tradidit discipulis formam docendi, & formam viuendi: in hac parte tribuit formam orandi, per quam impetratur gratia cognoscendi & recte iudicandi. Habet autem hæc pars tres partes: in quarum prima præmittitur orationis exemplum; in secunda vero additur documentum, ibi: *Et ait illis, cum oratis:* (Ibid. a.) in tertia subiungitur orationis incitamentum, ibi: *Et ait ad illos: Quis vestrum.* Circa orationis exemplum duo introducuntur. Primum est solicitudo Domini ad orandum. Secundum est promptitudo discipulorum ad imitandum. Primo ergo quantum ad solicitudinem Domini in orando dicitur:

Et factum est, dum esset in quodam loco orans, quodam, idest, solitario & secreto: quia talia sunt loca orationi apta, secundum illud: (Matt. 6. a) Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, &c. Orat autem Dominus in argumentum veræ humilitatis, iuxta quod dicitur: (Inf. 22. e.) Factus in agonia, prolixius orabat. In adiumentum nostræ infirmitatis secundum illud: (Heb. 5. c) Exauditus est pro sua reuerentia. Et item: (Roma. 8. c) Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus, scilicet Domini Iesu postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus in exemplum perfectæ virtutis. Vnde dicitur: (Matt. 26. d) Postquam orauit, ipsis discipulis ait: Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Ob hanc etiam causam orationi frequenter instabat, vt doceret semper orandum, (1. Thes. 5. c) secundum illud: Sine intermissione orate. Et prolixe etiam orabat sicut dicitur supra: (Sup. 6. b) Factum est, & cætera. Sequitur: Et erat pernoctans in oratione. Et ideo fortasse dicitur hic, *in quodam loco,* vt ostendatur quòd orantibus requirendus est locus secretus: sed tempus tacetur, vt ostendatur quòd omni tempore, indifferenter est orandum, secundum quòd dicitur infra: (Inf. 18. a) Oportet semper orare & non deficere. Et item: (Eccli. 18. c) Non impediaris orare semper.

Secundo, quantum ad promptitudinem discipulorum in imitando subditur: *Vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare.* Recte à Domino petebant discipuli, quemadmodum & ipsi orare deberent, ne quandoque aliquid peterent contra eius voluntatem. Vnde Sapiens: (Sap. 9. c) Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Ideo *doce nos orare,* cum sis Dominus noster. Vnde Isaias: (Isa. 48. c) Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia. Et quòd deboat exaudiri, ostendit per simile, cum addit: *Sicut docuit Ioannes discipulos suos.* Scire namque orare Deum, pertinet ad doctrinam pietatis, quoniam in oratione præcipue colitur Deus. Vnde dicebat Propheta: (Psal. 5. b) Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, & cætera. Et Chrysosto-

mus: Solam orationem, quasi spirituale tributum, anima offert de suis visceribus. Magna quippe dignitas orationis. Mox vt ab ore processit, suscipiunt eam Angeli manibus suis, & offerunt ante Deum, sicut ait Angelus Tobiæ: Ego obtuli orationem tuam Domino, &c. Sic ergo solicite docetur, & requiritur, propter sui excellentiam & non solum propter hoc, sed etiam propter efficaciam, secundum illud: Quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Et Iacobus: Orate pro inuicem vt saluemini, multum enim valet deprecatio iusti assidua. Elias, homo erat, &c. Vnde per hoc innuitur nobis oratio multum amanda, quia per ipsam impetratur obtentio omnis boni, & amotio omnis mali. Vnde: Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quàm thesauros recondere. Quoniam eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternam.

Et ait illis: Cum oratis, & cætera. Post orationis exemplum, subiungit orationis documentum. In quo primo traditur forma inuocandi, secundo vero, forma postulandi. Ibi: *Sanctificetur nomen tuum.* Quantum autem ad formam inuocandi, dicit: *Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater,* id est, primo inuocate patrem, *dicite*, inquam, non voce tantum, sed etiam corde, ne quando dicatur vobis illud: Populus hic, labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me: Dicite quoque non tantum corde, verum etiã ore: quia vocalis oratio accepta est Deo, secundum illud: Confitebor Domino nimis in ore meo. Et hoc tum quia valet ad memoriam suscitandam, ad somnolentiam excitandam, ad desiderium accendendũ, ad obsequium impendendum, ad gaudium exprimendum, & ad exemplum demonstrandum. Inuocamus autem nomen Patris. Ipse enim est pater ratione conditionis naturæ, secundum illud: Ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Vnde Malachias: Numquid non pater vnus omnium nostrum? Et etiam Pater ratione collationis gratiæ: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Et item: Quoniam estis filij Dei: misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. Est etiam pater ratione consummationis gloriæ: secundum illud: Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Quoniam igitur in nomine Patris intelligitur Deus, vt conditor naturæ, largitor gratiæ, consummator gloriæ: hoc ipso datur intelligi quòd ipse est, à quo solo debemus petere. Sed quoniam Matthæus orationem describit, vt enarratam Apostolis, quibus Dominus cætera explicauit, ideo explicite tangit ista tria, dicens: *Pater*, ratione naturæ. *Noster*, ratione gratiæ. *Qui es in cælis*, ratione gloriæ. Lucas vero exprimit orationem, vt minoribus discipulis traditam, ideo tradit formam magis implicitam, vterque tamen concordat in inuocatione nominis Patris, vt in hoc vno nomine excitetur homo ad reuerentiam & confidentiam, sine quibus duab' alis oratio non habet efficaciam. Habetur autem reuerentia ex nomine Patris: vnde Malachias: Si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus? Et in Ecclesiastico: Gloria hominis ex honore Patris sui. Habetur etiam & confidentia, secundum illud Isaiæ: Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? &c. Infra eodem: *Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris.* Et Beda: Oratio, quæ paterno dulcescit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum mihi fiduciam præstat.

Sanctificetur nomen tuum. Post inuocationem adiungit petitionem. Petit autem tria principaliter in hac oratione. Et in hoc concordant Matthæus, & Lucas: sed differunt in explicatione, quia propter causam præassignatam Matthæus assignat petitiones magis explicitas. Vnde Matthæus ponit septem: Lucas quinque, sed in his quinque septem illæ sunt implicitæ. Harum autem distinctio, ordo, & sufficientia patet sic: A Deo enim Patre tria sunt postulanda. Primum & principale est, consummatio gloriæ: secundum est, consummatio gratiæ:

Tob. 12. b — Marc. 11. c — Iac. 5. d — Tob. 12. b — Mat. 7. b — Oratio vocalis. — Psal. 108. d — Ephes. 3. d — Mal. 2. b — Rom. 8. c — Gal. 4. a — Hier. 3. f — Matt. 6. b — Mal. 1. b — Eccl. 3. b — Isa. 49. d — Inf. b — Beda in hũc locum to. 5. lib. 3. — Matt. 6. b — Petitionũ sufficiẽtia, & ordo.

tertium est, condonatio veniæ. Et ista tria ordinata sunt secundum gradum & ordinẽ maioris dignitatis. Ad consummationem autem gloriæ duo concurrunt, scilicet, perfecta notitia, & perfecta reuerentia: & secundum hæc, sunt duæ primæ petitiones. Ad consummationem autem gratiæ, sufficit continua subuentio cœlestis alimoniæ: & hoc petitur in tertia petitione. Ad condonationẽ veniæ duo concurrunt, scilicet remissio culpæ & remotio pœnæ: & hæc petuntur in duabus vltimis petitionibus. Sed quoniam perfectio reuerentiæ non tantum attenditur in affectu, sed etiam in effectu: ideo iam duabus primis petitionibus Matthæus adiungit tertiam, scilicet Fiat voluntas tua. Rursus, quia remotio pœnæ attenditur non solum quantum ad remotionem tentationum, sed etiam quantum ad remotionem afflictionum & tribulationum: ideo duabus vltimis petitionibus Matthæus adiungit septimam: Sed libera nos à malo. Et sic patet sufficientia petitionum secundum vtrumq; Euangelistam. Patet etiam hui' orationis nobilitas. Quamquam enim sit breuissima, continet tamen in se orationem omnem, & omnia postulanda. Quoniam petens aut petit amotionem mali, aut collationem boni. Si mali, aut mali culpæ, aut mali pœnæ: aut mali quod patimur, mali quod agimus: Et sic sunt duæ petitiones. Sed malum pœnæ potest subdiuidi: quia quoddam est occasio culpæ, & sic est tentatio: quoddam tenet rationem pœnæ, & sic est tribulatio: & sic ex illa petitione eliciuntur duæ vltimæ. Si autem petimus bonum: aut æternum, aut temporale: Si æternum, aut ex parte intellectus, aut ex parte affectus, & sic duæ petitiones. Sed affectus habet ordinari respectu maiestatis, & respectu bonitatis: & sic illa petitio, prima diuisione geminatur, sed subdiuisione triplicatur. Si vero petitur bonum temporale, aut ratione mentis, aut ratione corporis: sed quia corporale bonum non debet desiderari, nisi propter spirituale: ideo tam secundum Lucam, quàm secundum Matthæum, vna fit petitio de vtroq;. Et sic patet sufficientia diuisionum, per membra opposita, & immediata: & patet concordia inter Euangelistas, & patet diuersitatis congruitas.

Sunt igitur quinq; petitiones secundum Lucam ordinatæ secundum maiorem nobilitatem, & minorem. In prima petitur perfecta notitia, siue sapientia in intellectu: in secunda, perfecta reuerentia in affectu: in tertia, sufficientia in victu: in quarta, indulgentia in reatu: in quinta, victoria in conflictu. Et in his quinq; implicantur septem petitiones, ac per hoc septem virtutes, septem dona septem beatitudines, & omnes petitiones. Vnde Glossa dicit super illud: Libera nos à malo: Nihil deest quod in his septem petitionis non contineatur, siue ad præsentem, siue ad futuram pertineat vitam. Primo igitur quãtum ad notitiam siue sapientiam in intellectu dicit: *Sanctificetur nomen tuum*, sanctum appareat nomen tuum, hoc est tua notitia. Vnde in Psalmo: Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Et hæc notitia incipit in gratia, sed consummatur in gloria. De quo dicitur: Ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Hoc autem verificabitur in gloria. Quoniam, secundum illud: Non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens: Cognoscite Dominum, omnes enim cognoscent me, à minimo eorum vsq; ad maximum, ait Dominus. Et nota quòd triplici notitia sanctificatur nomen Dei in nobis, cum in se semper sit sanctum. Prima est notitia qua cognoscitur per fidem, secundum illud: Credere oportet accedentem ad Deum, quia est. Secunda, qua cognoscitur, quid non est, de qua Augustinus: Multum comprehendis, si comprehendis quid nõ sit Deus. Tertia est qua cognoscitur sicuti est de qua Apostolus: Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Prima notitia liberat ab insipientia de qua: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: Secunda ab idololatria qua colitur quòd non est Deus de qua Apostolus: De escis, quæ

Petitionũ sufficientia altera, & ordo. — Quinque sunt petitiones secũdũ Lucam. — Oratio Dominica quid contineat. — Mat. 6. b — Psal. 75. a — Malach. 1. f — Hier. 31. f — Triplici notitia sanctificatur nomen Dei in nobis. — Heb. 11. b — 1. Cor. 3. d — Ps. 13. a — 1. Cor. 8. a

A idolis immolantur: scimus quia nihil est idolum in mun-
do, & quòd nullus Deus, nisi vnus. Nam etsi sunt qui
dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij
multi & Domini multi, nobis tamen vnus Deus Pater,
ex quo omnia, &c. Tertia liberat ab omni miseria: &
hoc erit in Patria, quando complebitur donum sapien-
tiæ & pacis, per quam vocamur filij Dei. Et tunc nomen
1. Ioan. 3. a Dei sanctum erit in nobis. Vnde dicitur: Charissimi,
nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.
Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quo-
niam videbimus eum sicuti est. Perfecta igitur Dei noti-
tia facit nos similes, & perfecta similitudo filios, & perfe-
cta filiatio facit sanctificatione diuini nominis dignos.
Chrysost. in opere imperfect. in Matt. c. 6. to. 5. Vnde Chrysostomus: Sanctificatus in nobis nomen
Dei, quoniam scientes eum sanctum, timemus, & solici-
B te vigilamus ne forte violemus sanctitatem nominis eius
in nobis. Hoc autem erit, quando totaliter ei vacabi-
mus, & per nullam distractionem inficientur mentes no-
stræ: quod erit in gloria, secundum illud Psalmi: In con-
Psal. 137. a spectu angelorum Psallam tibi: adorabo ad templum
sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. Super miseri-
cordia tua, & veritate tua, quoniam magnificasti super o-
mne nomen sanctum tuum.

Secundo, quantum ad perfectam reuerentiam in affe-
ctu subdit: *Adueniat regnum tuum.* Tunc enim Deus
perfecte regnat in nobis, quando nos sumus omnino ei
1. Cor. 15. d subiecti, quod erit in fine, secundum illud: Deinde finis:
cum tradiderit regnũ Deo, & Patri, &c. Subiungitur: O-
portet autẽ illum regnare, donec ponat omnes inimicos
sub pedibus eius. Et post: Cum autem subiecta fuerint
C illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit
sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Hoc autem
regnum, quo Deus regnat in sanctis, facit etiam ipsos san-
Apoc. 5. c ctos regnare, & esse reges, secundum illud: Redemisti nos
Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo,
& natione, & fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdo-
tes, & regnabimus super terram. Hoc est regnum peten-
dum & desiderandum. De quo in Psalmo: Regnum tu-
Psal. 144. c um, regnum omnium sæculorum. Et in Apocalypsi: Fa-
Apoc. 11. e ctæ sunt voces magnæ in cœlo dicentes: Factũ est regnũ
huius mundi Domini nostri & Christi eius, regnabunt
in sæcula sæculorum: Amen. Per huius regni aduentum,
non accrescit in Deo potentia, sed in hominibus perfecta
obedientia. Et ideo addit Matthæus post hanc petitionẽ:
Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Terreni enim
D non perfecte obediunt Deo, vt cœlestes. Et hoc insinua-
Ioan. 18. f bat Dominus: Regnum meum non est de hoc mundo.
Et hoc, quia diabolus regnat in illis, qui obediunt ei, se-
Ephes. 6. b cundum illud: Aduersus mundi rectores tenebrarum
harum: sed in finali iudicio tolletur eius potestas, quan-
do subditus erit omnis mundus Deo, secundum illud
Dan. 7. d Danielis: Dedit ei potestatem, & honorem & regnum, &
omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient.

Tertio vero quantum ad sufficientiam in victu, sub-
dit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Vbi petitur
principaliter panis alimoniæ spiritualis. Vnde Matthæus
Matt. 6. b dicit: Panem nostrum supersubstantialem da nobis ho-
die. Sed quia non tantum hoc petitur, sed & omne quod
necesse est præsenti vitæ. Ideo cum Ecclesia frequentet o-
rationem Dominicam secundum Matthæum. Non dicit,
E supersubstantialem, vt ipse habet, sed addit, *quotidianum,*
quemadmodum Lucas habet. Vt ostendat se petere,
quidquid est necessarium alimoniæ huius vitæ, quæ per
Hieron. lib. 1. in Matt. cap. 6. to. 5 *Hodie*, intelligitur. Vnde, quemadmodum Hieronymus
dicit siue dicatur, quotidianum, siue supersubstantialem,
vtrumq; consonat hebraicæ veritati. In hebraica enim
Socholla. lingua vnum vocabulum, idest socholla, comprehendit
vtrumq; intellectum. Sic & apud nos, *quotidianum*, v-
trumque panem comprehendit, scilicet spiritualem &
corporalem, quia vterque est nobis quotidie necessarius,
& quotidie à Domino percipiendus, & ideo quotidie
Glossa in hunc locum 6. 11. to. 5. postulandus. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: Panis
vero, inquit, quotidianus ideo dictus est, quia hic est ne-
cessarius quantum animæ carniq; tribuendus est, siue spi-

ritualiter, siue corporaliter, siue vtroque intelligatur mo-
do. Et nota quòd multiplex panis hic petitur. Primus est
alimentum præsentis vitæ de quo dicitur: Initium vitæ Eccl. 29. d
hominis, aqua & panis & vestimentum. Secundus est in-
telligentia sacræ Scripturæ de quo dicitur: Paruuli petie-
runt panem, & non erat qui frangeret eis. Tertius panis Thr. 4. a
est Sacramentum Eucharistiæ de quo sapiens: Paratum
panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne dele- Sap. 16. c
ctamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.
Et Ioannes: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro Ioan. 6. f
mundi vita. Quartus est adiutorium gratiæ de quo Psal-
mista: Panem angelorum manducauit homo. Et idem: Psal. 77. c
Panis cor hominis confirmet. Et infra: Beatus qui man- Psal. 103. b
ducabit panem in regno Dei. Quintus est, obsequium, Inf. 14. d
obedientiæ de quo dicitur: Meus cibus est, vt faciam vo-
luntatem eius qui misit me. Et: Elias respexit, & ecce ad Ioan. 4. d
caput suum subcinericius panis. Sequitur: Ambulauit in 3. Reg. 19. a
fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta
noctibus vsq; ad montem Dei Horeb. His panibus refi-
cit nos Dominus: quod designatum fuit cum dicitur Ioan. 6. b
quòd de quinque panibus satiauit quinq; millia homi-
num. Et ideo quilibet istorum semper petendus, secun- Ibid. d
dum illud quod ibidem: Domine semper da nobis pa-
nem hunc.

Quarto quantum ad indulgentiam in reatu, subdit:
Et dimitte nobis peccata nostra. Et hoc quo ad reatum obli-
gationis. Vnde dicitur: Debita nostra. Peccata enim fa- Matt. 6. b
ciunt nos debitores eorum quæ non possumus soluere.
Vnde in Psalmo: Mutuatur peccator & non soluet, &c. Psal. 36. e
Hæc sunt debita, quibus obligata erat mulier de vxorib⁹
prophetarum, quæ non poterat soluere, quousq; Eliseus
multiplicauit oleũ. Per oleum enim misericordiæ Chri- 4. Reg. 4. a
sti, peccata nostra soluuntur & dimittuntur. Sed quia
iudicium sine misericordia fiet illi, qui non facit miseri-
cordiam: ideo subdit conditionem: *Siquidem & dimitti-* Iac. 2. b
mus omni debenti nobis. Hæc quidem conditio necessaria
est ad impetrandam peccatorum veniam. Vnde dicitur:
Relinque proximo nocenti te, & tũc deprecanti tibi pec- Eccl. 28. a
cata soluentur. Homo homini seruat iram, & à Deo quæ-
rit medelam? Quasi dicat, frustra quærit. Vnde dici-
tur: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet Matt. 6. b
& vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non
dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis
peccata vestra. Vnde proponit parabolam de seruo ne-
quã, in cuius fine subiungit: Sic Pater me⁹ cœlestis faciet Matt. 18. d
vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus
vestris. Et hoc recte, quia qui refugit legem clementiæ, ca-
dit in legem iustitiæ, de quo supra: Dimittite, & dimitte- Sup. 6. e
mini. Et postea: Eadem quippe mensura qua mensi fue-
ritis, remetietur vobis. Et hanc conditionem apposuit
hic Dominus, vt ostendat illud esse verum quod dicitur:
Nec superbi ab initio placuerunt tibi. Sed humilium & Iud. 9. d
mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Vnde Isai-
as: Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: Isa. 1. d
manus vestræ sanguine plenæ sunt. Vnde Chrysostomus:
Si is, qui Iesus est, frustra orat nisi indulserit: quo modo,
putas, orat is, qui Iesus non est, si ipse per iniustitiam ali-
os lædit & grauat? Qui autem non sic orat vt Christus
docuit, non est discipulus: nec Pater exaudit orationem,
quã filius non docuit. Cognoscit enim Pater filij sui sen-
sum, & verba non suscipit. quæ vsurpatio humana exco-
gitauit, sed quæ sapientia Christi posuit.

Quinto vero, quantum ad victoriam in conflictu, sub-
iungit: *Et ne nos inducas in tentationem*, idest, non permit-
tas induci, idest, superari. Quia sicut dicitur: Deus inten-
tator malorum est. Sequitur: Vnusquisque vero tenta- Iac. 1. b
tur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Et no- Tentatio vtilis.
ta quòd non petit non tentari: quia tentatio hominem
probat, secundum illud: Proba me Domine, & tenta me, Psal. 25. a
vre renes meos & cor meũ. Et Ecclesiasticus. Qui nõ est
tentatus, quid scit? Sed petit à tentatione nõ superari nec Eccl. 34. a
vinci, sed vincere & triumphare. Hoc quippe petendum
est propter diuini auxilij fidelitatem. De qua dicitur:
Fidelis autem Deus est, qui non patitur vos tentari su- 1. Cor. 10.

pra id quod potestis: sed faciet etiã cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Petendũ est etiam propter cognoscendam nostram infirmitatem, secundum illud; In nobis quidem non est tanta fortitudo, vt possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Vnde Chrysostomus: Cognoscant se esse infirmos, & cognitio infirmitatis, gloriationis causam extinguet, quia secundum quòd dicitur: Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Quoniam ergo tribulatio tentatio est, secundum illud: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Ideo qui eripitur ab omni malo tentationis, eripitur per consequens à malo tribulationis. Et ideo non oportebit vltra hic addi: *Libera nos à malo*, quasi petitio omnino diuersa: sed explicari quasi in hac inclusa. Et hoc est quod dicit Beda in Glossa: Sciat vnusquisque in eo se liberari à malo quod non infertur in tentationem. Finit ergo Lucas orationem in tentatione, in qua dubium est de statu vel lapsu. Et ideo non addit: Amen, quod est indicium certitudinis orationis exauditæ. Matthæus vero orationem terminat in liberatione ab omni malo pœnæ, ac per hoc à morte. De qua Apostolus: Nouissime autem inimica destruetur mors. Et postea est certitudo salutis: ideo finit dicendo: Amen, ad indicium certitudinis pro illo tempore. Sed quia, quamdiu hic sumus, ad hanc certitudinẽ non peruenimus, ideo tacite dicitur, & submisse à sacerdote, &c. cum cetera in Missa dicantur eleuata voce. Sunt & aliæ congruentiæ rationes: sed hæc sufficiat pro præsenti.

2. Par. 20. c

1. Mac. 3. c

Iac. 1. b

Amen.

1. Cor. 15. d

Et ait ad illos, quis vestrum, &c. Post exemplum & documentum, subiungit hic tertio orandi incitamentum, per quod inuitamur ad orandum frequenter & fiducialiter. Et habet hæc pars duas: in prima proponitur incitamentum ad orationis frequentiam: in secunda vero ad orandi fiduciam ibi: *Quis autem ex vobis Patrem petit, &c.* Ista enim duo sunt, quæ maxime orationis fructum euacuant, scilicet negligentia, & diffidentia. Circa incitamẽtum frequentiæ duo insinuantur. Primum est similitudo incitatiua: secundum est eruditio informatiua ibi: *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis.* Quantum autem ad similitudinem incitatiuam ad orationis frequentiam, introducuntur tria. Primum est, opportunitas postulans: secundum est, difficultas recusans: tertium est, importunitas impetrans, vt ex hoc ostendatur, quantæ efficaciæ sit oratio importuna & continua. Primo igitur, quantum ad opportunitatem postulantem dicit:

Quis vestrum habebit amicum? Hic legitur interrogatiue, sed Glossa vult quòd legatur remissiue. *Quis*, hoc est, aliquis, & si quis. Hoc tamen dicitur vt ostendatur veri amici pretium, secundum illud: Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Et iterum: Amicus fidelis, medicamentũ vitæ & immortalitatis: & qui metuunt Dominum, inuenient illum. Ad istum ergo fiducialiter recurritur. Et ideo additur, *& ibit ad illum media nocte*, quia sicut dicitur: Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur. Et talis fiducialiter necessitas exponitur. Propter quod additur: *Et dicet illi: Amice commoda mihi tres panes.* Et hoc lege pietatis & charitatis communis de qua dicitur: Frange esurienti panem tuum, & cætera. Et Ecclesiasticus: Mitte panem tuum super transeuntes aquas. Lege etiam fidelitatis & amicitiæ specialis. Propter quod addit: *Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum.* Et ita fideliter amicitiæ teneor illi: ac per hoc & tu mihi. Vnde Ecclesiasticus: Fidem posside cum amico in paupertate illius, vt in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hereditate illius cohæres sis.

Eccl. 6. b

Prou. 17. c

Isa. 58. b

Eccl. 11. a

Eccli. 22. d

Secundo quantum ad difficultatem recusantem, subdit: *Et ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus esse*, inquietando scilicet quiescentem, & à somno excitando, sicut dixit Abner Dauid: Quis es tu qui clamas & inquietas regem? Et quòd magna sit molestia, ostenditur ex difficultate adiuncta: *Iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili*, id est pueri, qui tenero amore debent amari. Vnde Isaias: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, idest, filij quorũ amor non potest negligi secundum illud Isaiæ: Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Ideo subdit, *non possum surgere & dare tibi*. Et hoc non tollit omnino potestatem, sed ponit difficultatem, quasi dicat illud quod dixit Elias Eliseo: Rem difficilem postulasti, &c. Et propterea dicit: *Non possum*, idest, non commode, nec facile possum, sicut rex Israel respondit regi Syriæ: Omnia propter quæ misisti seruum tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum.

1. Reg. 26. d

Isa. 8. d

Isa. 49. d

4. Reg. 2. b

3. Reg. 20. b

Tertio, quantum ad importunitatem impetrantem, subdit: *Et si ille perseuerauerit pulsans*, precibus, non pudore victus, nec tædio fatigatus, nec desperatione fractus, tamquam verus amicus secundum illud: Ad amicum & si produxeris gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, non timeas, &c. Et quia labor improbus omnia vincit, ideo subdit: *Dico vobis: & si non dabit illi surgens eo quod amicus eius sit*, idest, motus veritate dilectionis, quæ interdum torpescit in amicis. Propter quod dicitur: Filioli mei, non diligamus verbo, neq; lingua, sed opere & veritate. Si ergo nõ vincitur abundãtia charitatis, vincitur tamen instantia importunitatis. Propter quod addit: *Propter importunitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Huius exemplum proponitur infra de iudice & vidua, quæ illum infestabat. Vnde ibi dicitur quòd iudex noluit eam audire per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo veniens sugillet me. Et huius etiam exemplum habetur de Samsone & eius vxore. A quo cum peteret, quod prius nolebat iudicare, subditur quòd septem diebus conuiuij flebat ante eum, tamdemq; die septimo, cum ei esset molesta, exposuit.

Eccl. 22. c

Virg. lib. 1. Georg.

1. Ioan. 3. c

Inf. 18. a

Iud. 14. d

Secundum spiritualem intellectum, per amicum istũ intelligitur Christus, de quo in Ecclesiastico: Amicus fidelis, pro ectio fortis. Qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum, de quo Ioannes: Iam non dicam vos seruos, &c. Sequitur: Vos autem dixi amicos, &c. Et iterum: Vos amici mei estis, &c. Ad istum amicum eundum est nocte, scilicet nocturno silentio, sicut Nicodemus venit: de quo Ioannes dicit quòd venit ad Iesum nocte, quia in secreto noctis silentio est per orationem pulsandus secundum illud Isaiæ: Anima mea desiderauit te in nocte. Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum, &c. Vel in nocte, idest, in tribulatione, secundum illud Oseæ: In tribulatione sua mane consurgent ad me. Et in Psalmo: Inuoca me in die tribulationis eruam te, &c. Amicus autem qui venit de via, animus noster est secundum quod dicitur in Glossa: Qui quotiens ad temporalia petenda vagatur, totiens à nobis recedit. Hunc amicum euagari facit delectatio, sed reducit tribulatio, secundum quod dicitur de filio prodigo: qui propter luxuriam recessit, sed propter inediam redijt. Vnde Oseas: Ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria. Et post subditur: Et dicet: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis, quàm nunc. Iste reuertitur quando ad interiora recurrit, secundum illud Isaiæ: Redite præuaricatores ad cor. Sed inuenit ipsum vacuum à solatio spiritualium refectionum. Vnde de peccatoribus dicitur: Matribus suis dixerunt: Vbi est triticum & vinum: cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum? Et defecit gaudium cordis nostri. Subiungitur: *Væ nobis quia peccauimus.* Pro hoc igitur amico famelico petendi sunt à vero amico tres panes, idest, secundum quod dicit Beda & Augustinus, Intelligentia trinitatis, siue trium personarum nomina, vt in solius Dei cognitione inueniat refectionem. Vnde in Exodo: Videruntq;

Eccl. 6. b

Ioan. 15. b

Ioan. 3. a

Isa. 26. b

Thr. 2. f

Osee 6. b

Psal. 49. c

Glos. in hoc cap. super illa verba: Quis vestrum & cæt.

Inf. 15. c. d

Osee 2. b

Isa. 46. c

Thr. 2. d

Beda to. 5. lib. 3. in Luc. cap. 1.

Exod. 4. b

Deum,

Eccl. 15. a Deum, & comederunt & biberunt. Et in Ecclesiastico: A Cibabit eum pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Vel tres panes sunt Fides, Spes, Charitas: quibus reficitur triplex virtus in anima, de Inf. 15. d quibus infra: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, &c. De his: Cum veneris ad quercum 1. Reg. 10. a. b. Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel: vnus portans tres hædos: & alius tres tortas panis: alius portans lagenam vini, vt in his intelligatur vnitas gratiæ, & trinitas virtutum, per quas reformatur imago Dei in anima. Sed hæc petitio non statim exauditur à Christo: sed oportet eum multa instantia requirere: quia ad tam magna dona est anima peccatrix mi Matt. 15. c nus idonea. Vnde scriptum est: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. Verum & si iam filius est, adhuc oportet cum magna instantia requirere, ne panis ille vilescat, cum semper oporteat ipsum esurire, Eccl. 24. c secundum illud: Qui edunt me, adhuc esurient: Siue vt August. ad Probam epist. 121. to. 2. petendo magis mereamur, & disponamur. Vnde Augustinus ad Probam, de orando Deo: Exerceri vult in orationibus desiderium nostrum: quo possumus capere illud, quod præparat dare.

Et ego dico vobis. Post similitudinem incitatiuam, subdit eruditionem informatiuam ad orationis frequentiam, quam elicit ex similitudine præhabita. Vbi primo hortatur spiritualiter discipulos: secundo vero generaliter omnes: ideo quantum ad exhortationem respectu discipulorum, dicit:

Num. 23. c *Et ego dico vobis*, qui scilicet non mentior: quia non est Deus quasi homo vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur: dixit ergo, & non faciet? Vnde Glossa di- C Glossa in hunc locum to. 5. cit: Magnam spem tribuit, qui promittendo non decipit. Monet ergo ad orationis instantiam & frequentiam, cum dicit: *Petite, & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Simile habetur apud Matthæ- Mat. 7. a Aug. ibid. um: super quo loco dicit Augustinus: Operose quidem, quid ista tria inter se differant, distinguendum putaui, sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, vbi eodem verbo cuncta conclusit dicens. *Quanto magis pater vester cæl. stis dabit Spiritum bonum petenti se?* Vnde vult Dominus di- 1. Thes. 5. d Coloss. 4. a cere illud quod simpliciter dicitur: Sine intermissione orate Et ad Colossenses: Orationi instate. Possunt tamen ista distingui, *vt petere* respiciat actum oris: *quærere*, actum cordis: *pulsare*, actum operis. *Petite* ergo ore, & Isa. 62. q dabitur vobis: Qui reminiscimini Domini ne taceatis, & ne detis silentium ei donec stabiliat, & ponat Hierusalem laudem in terra. Et in Isaia: Ad vocem clamoris tui Isa. 30. d Isa. 65. d statim vt exaudierit, respondebit tibi: Et dabit vobis Dominus panem, & cætera. Et: Eritq; antequam clament ego exaudiam, adhuc illis loquentibus. *Quærite* Hier. 29. c etiam corde, & inuenietis. Vnde dicitur: Quærite me, & inuenietis: cum quæsieritis me in toto corde vestro. Sap. 1. a Et in Sapientia: In simplicitate cordis quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. *Pulsate* in opere. Qui enim pulsat, manu tangit & excitat. Vn Psal. 133. a de in Psalmo: In noctibus extollite manus vestras in sancta. Et iterum: In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Aliter etiam possunt distingui ratione petiti. *Petite*, scilicet veniam. *Quærite* gratiam. *Pulsate* ad gloriam Zach. 10. a secundum illud: Petite à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris, & dabit eis singulis herbam in agro. Niues dabit ad extinguendas malas herbas per veniam. Et pluuiam imbris dabit ad fecundandam terram per gratiam. Et dabit eis singulis herbam in agro, decorando scilicet & vestiendo per gloriam. Aliter ex parte petentium. *Petite*, incipientes quorum est accipere. *Quærite*, proficientes, quorum est inuenire. *Pulsate* perfecti, quorum est intrare. Phil. 4. a Psal. 104. a Vnde incipientibus dicitur: Petitiones vestræ innotescant apud Deum. Proficientibus dicitur illud: Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius Isa. 26. a semper. Perfectis dicitur in Isaia: Aperite portas, & ingredietur gens iusta. Vel penes modos perueniendi ad sapientiam, sicut distinguit Augustinus: Ad sapientiam enim non venitur, nisi quemadmodum Dominus docet, petendo, quærendo, pulsando. id est orando, legendo, plangendo. *Petite* ergo orando Si quis vestrum in- Iac. 1. a diget sapientia, postulet à Deo. Subditur: Et dabitur ei. *Quærite* legendo libros scripturæ, & creaturæ. Per Cant. 3. a vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea. *Pulsate* plangendo, sicut in Apocalypsi dicitur: Ego flebam Apoc. 5. a multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, & cætera. Et subditur postea quòd vidi librum Idem b aperiri per agnum occisum. Vel sicut dicit Glossa: Ex parte modorum veniendi ad gloriam: *Petite* orando. Glos. in ca. 7. Mat. to. 5 *Quærite*, recte viuendo. *Pulsate*. perseuerando, vel sicut dicit Glossa super Matthæum: Petimus fide per eam ad Matt. 7. a B Christum euntes. Quærimus spe, qua attingimus vsque Glossa in hunc locum cap. 7. Mat. to. 5. ad interiora. Pulsamus charitate, dum laboribus desudamus, vt quod petimus, & quærimus, consequamur. Primum petere debes, vt habeas: Post quærere vt inuenias: inuenta obseruare, vt introeas.

Secundo quantum ad exhortationem respectu omnium, subdit: *Omnis enim, qui petit, accipit*, si pie petat. Vnde hoc insinuat Dominus: Quodcumque petieritis pa- Ioan. 15. c trem in nomine meo, dabit vobis, id est pro vestra salute: alioquin non dat. Vnde Iacobus: Petitis, & non accipi- Iac. 4. a tis, eo quòd male petatis, id est vt in concupiscentiis vestris insumatis. Vnde Chrysostomus: Si temporalia petas, quo modo ille præstat, quæ si habes præcepit vt contemnas? *Et qui quærit, inuenit*. si tamen debite, & diligen- Deut. 4. e ter quærat, secundum illud: Cum quæsieris ibi Dominum Deum tuum, inuenies eum: si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ. Si quæsieritis 2. Par. 15. a Deum, inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. Sed aliqui aliquando non debite quærunt: & ideo non debita inueniunt. Vnde Oseas: In Osea 5. b gregibus suis, & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: & hoc est, quia in armentis quærebant ipsum: Quæretis me, & non inuenie- Ioan. 7. c tis: quia mala intentione quærebant vt perderent: *Et pulsanti aperietur*, si pulset incessanter vsque in finem, secundum illud: Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic Matt. 10. c saluus erit. Tali aperitur ostium gloriæ, de quo in Apocalypsi: Apertum est templum Dei in cœlo: ecce Apoc. 11. d ostium apertum in cœlo. Hoc aperietur, quando dice- Apoc. 4. l tur illud: Venite benedicti, & cætera, possidete, &c. Mat. 10. c

D *Quis autem ex vobis, &c.* Post incitamentum ad orationis frequentiam, subdit hic incitamentum ad orationis fiduciam. Et hoc ostendit liberalitatem in Deo patre nos exaudiente. In hac ergo parte primo proponit liberalitatem patris carnalis respectu filij: Secundo concludit liberalitatem patris cœlestis respectu nostri, ibi: *Si ergo vos cum sitis mali, &c.* Liberalitatem autem patris ostendit in communicatione cibi, cum cautela contrarij, & hoc secundum triplicem differentiam nutrimenti, aut naturæ terreæ aut aqueæ, aut aereæ. Primum spectat ad vegetabilia: secundum ad natatilia: tertium ad volatilia. Quantum igitur ad petitionem fructus vegetabilium, dicit.

Quis autem ex vobis patrem petit panem, ad refectionem. *Numquid lapidem dabit illi?* scilicet ad læsionem: homines Psal. 103. b E enim panibus sustentantur, secundum illud: Panis cor hominis confirmat: sed lapidibus obruuntur, secundum il- Matt. 21. d lud: Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum.

Quantum ad petitionem fructus natatilium, subdit: *Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?* Homines piscibus reficiuntur. Habetis hic aliquid quod man- Inf. vlt. f ducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Sed serpentibus occiduntur. Vnde: Immisit Do- Num. 21. b minus in populum ignitos serpentes, quorum scilicet morsibus moriebantur.

Quantũ ad petitionẽ fructus volatiliũ, subditur: *Aut si petierit ouũ*, scilicet in cibũ. *Nũquid porriget illi scorpionẽ?* id est venenũ. Oua enim sustentant, sed scorpiones necant,

sicut manifeste probat experientia. Hæc quidem ad litteram sunt plana: & similitudo ex his assumpta.

Secundum autem spiritualem intelligentiam, datur intelligi hic, quid petendum sit. Vnde Augustinus ad Probam de orando dicit: Quod in pisce fides: in ouo spes: in pane autem charitas designatur. Recte namque petitione panis intelligitur petitio charitatis. Vnde Augustinus: Charitas in pane: maior enim omnium bonorum est charitas, & in cibis vincit cetera panis vtilitas. Vel quia charitas ad modum panis nutrit, & confirmat. Vnde dicitur: Fortis est, vt mors, dilectio. Vnde sacramentum charitatis traditur in specie panis. Vel quia sicut sine pane est omnis mensa vacua, sic & omne cor absque charitate. Vnde: Si charitatem non habuero, nihil sum, & nihil mihi prodest. Huic, vt dicit Augustinus, opponitur lapis, quia corda dura respuunt charitatem. Vnde in lapide duritia designatur, secundum illud Ezechielis: Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis, *et cetera*. Supra: Potens est Deus de lapidibus istis, *et cetera*. Recte etiam per piscem intelligitur fides, sicut dicit Augustinus, vel propter aquam baptismi, vel, quia in huius sæculi fluctibus fides integra est: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Et ad Hebræos: Sancti per fidem vicerunt regna. Vel quia, vt dicit Beda: Sicut piscis sub tegumento aquarum nascitur, viuit, & alitur: sic fides trahitur de occultis scripturis, & de occultis est, & occulta. Vnde ad Hebræos: Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Huic, sicut dicit Augustinus, contrarius est serpens, qui vt non crederetur Deo, venenosa fraude persuasit. Vnde Ecclesiastes: Qui dissipat sepem, idest, defensionem sacræ scripturæ mordebit eum coluber, id est infidelitas erroris diabolici. Recte etiam per ouum intelligitur Spes. Vnde Augustinus: Spes in ouo, quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam videtur, sed adhuc speratur. Spes autem, quæ videtur, non est Spes, sicut dicitur: & quia in ouo pullus est imperfectus, qui dum perficitur, testa oui frangitur. Sic spei succedit beatitudinis perfectio. Vnde Apostolus: Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Huic, vt dicit Augustinus, contrarius est Scorpio idest, desperatio, quæ facit retrorsum respicere: & ex illa parte nocet. Scorpio enim ex illa parte cauendus est, quoniam venenatam & aculeatã caudam retrorsum habet. Vnde qui nititur à spe vitæ subuertere, Scorpius est. Vnde Ezechiel: Subuersores sunt tecum, & cum Scorpionibus habitas. Est igitur sensus verbi propositi spiritualis, quod si quis petat panem charitatis, vel piscem scilicet fidei: Et ouum spei dabit ei Deus, & remouebit ab eo lapidem obdurationis, serpentẽ infidelitatis, & Scorpionem desperationis: quæ per diuinum adiutorium elongantur à viris sanctis.

Aug. ad Probã epist. 121. circa med. to. 2. Aug. ibid. Cant. 8. b. 1. Cor. 13. b. Aug. ibid. Ezec. 36. f. Sup. 3. Ibidem. 1. Io. 5. a. Hebr. 11. a. Beda to. 5. l. 3. in c. 11. Luca. Heb. 11. a. Aug. ibid. Eccli. 10. b. Aug. ibid. Roma. 8. d. 1. Cor. 13. c. Ibidem. Ezech. 2. c.

Si ergo vos cum sitis mali, & cetera. Postquam proposuit liberalitatem in patre carnali: concludit à minore in patre spirituali. Si enim bonum est communicatiuum, ergo magis bonum, magis communicatiuum: & maxime bonum, maxime communicatiuum. Si ergo carnalis pater bonum communicat filio petenti: multo fortius cœlestis pater homini supplicanti. Et hoc est quod dicit: *Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris.* Beda: Malos vocat sæculi amatores. Ij autem dupliciter mali sunt malitia culpæ: quia in Ecclesiastico: Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Et Augustinus: Omnis diues aut est iniqu⁹, aut heres iniqui. Vel malos vocat ipsos Apostolos, qui comparatione diuinæ bonitatis mali dicuntur. Vnde dicitur: Nemo bonus, nisi solus Deus. Et Isaias: Facti sumus, vt immundus, omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Et Iob: Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quanto magis homo, &c. Vnde Gregorius: Sæpe iustitia nostra, ad examẽ iustitiæ diuinæ deducta iniustitia est, & sordet in districtione iudicis: quod in oculis fulget operantis. Vel mali erant propter peccata venialia, sine quibus non ducitur præsens vita. Vnde dicitur: Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Et Iacob dixit: Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, parui & mali. Quia secundum quòd dicitur: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Minus ergo videtur quòd à malo bonum, quàm à bono bonum. Et ideo concludit: *quanto magis Pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Imo certe dabit, quia dicitur: Omne datũ optimum, & omne donum perfectũ, desursum est. Iste Spiritus bonus est Spiritus: scilicet in quo omnia dona donantur: de quo dicitur: Inuocaui, & venit in me Spiritus Sapientiæ. Et post: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Et alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, &c. Et post: Hæc omnia operatur vnus atq; idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Iste Spiritus datur petentibus, & desiderantibus, secundum illud: Os meum aperui, & attraxi Spiritum: Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ, attraxit ventum amoris sui. Ad hunc enim Spiritum Domini suspirat sanctorum Spiritus: Spiritus postulat, &c.

Beda to. 5. li. 3. in Luca. cap. 11. Eccl. 11. b. Mar. 10. b. Iob 25. b. Greg. lib. 5. Moral. cap. 28. in prin. Ephes. 5. c. Gen. 47. a. 1. Ioan. 1. b. Iac. 1. c. Sap. 7. a. b. 1. Cor. 12. b. Psal. 118. r. Hier. 2. e. Rom. 8. e.

Et erat Iesus eijciens dæmonium, &c. Sicut habitum fuit in principio libri, Liber iste habet quattuor partes. Quarum prima est de Christi natura: Secunda vero de Christi doctrina; & hæc incepit. Et habet partes duas, secundum duo opera sapientis. Quorum alterum est non mentiri: alterum mentientem manifestare posse. Prior igitur pars est de veritate declaranda ad discipulorum informationem. Posterior de falsitate confutanda per Iudæorum aduersantium confutationem. Priori parte terminata: hic incipit altera: Diuiditur autem hæc pars in quattuor: In quarum prima confutat Iudæorum dolositatem: In secunda impietatem. Erant autem appropinquantes, &c. In tertia curiositatẽ: Interrogatus autem à Pharisæis, &c. In quarta, incredulitatem, infra: Et factum est, cum appropinquasset, &c. In confutando autem dolositatem Iudæorum. Primo confutat dolositatem calumniantium mirabilia ex parte efficientis: In secunda vero, ex parte temporis: Erat autem docens in synagoga eorum Sabbatis. Prima in duas diuiditur. In quarum prima confutat Iudæorum dolositatem & fallaciam: in secunda informat discipulos suos ad illam vitandam: Multis autem turbis concurrentibus. Prima pars, quæ continet præsens cap. diuiditur in partes tres. In quarum prima confutat fallaciam blasphemantium: in secunda fallaciam tentantium, siue discredentium infra: *Turbis autem concurrentibus.* In tertia vero fallaciam simulãtium ibi: *Nemo lucernã accendit.* Primum istorum est in verbo: secundum in animo: tertium vero consistit in quocumque signo. Ad confutandam autem fallaciam blasphemantium tria introducuntur. Primo enim fit expressio fraudis Iudaicæ. Secundo vero improbatio fraudis expressæ, ibi: *Ipse autem vt vidit cogitationes, &c.* Tertio vero commendatio veritatis ostensæ ibi: *Factum est autem, cum hæc diceret, &c.* Circa expressionem Iudaicæ fraudis, tria exprimit Euangelista: primum est materia laudis diuinæ: secundum est, blasphemia fraudis humanæ: tertium est, controuersia litis adiunctæ. Primo igitur quantum ad materiam laudis diuinæ dicit:

Diuisio. Sup. 4. f. Diuisio. Inf. 15. a. Inf. 17. c. Inf. 19. c. Inf. 14. c. Inf. 12. a.

Et erat eijciens dæmonium, & illud erat mutum. In quo simul tanguntur duo miracula, immo etiam tria. Vnde Beda in Glossa: Hunc dæmoniacum etiam cœcum fuisse dicit, in quo tria miracula à Domino fiunt: quia cœcus videt, mutus loquitur, possessus, à dæmone liberatur. Et hoc erat materia laudis diuinæ, tam ex parte curati, quàm assistentium. Propter quod dicit: *Et cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admirata sunt turbæ.* Et sic impletum est illud: Tunc aperientur oculi cœcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Tanta autem miracula simul facta, sunt admirationis & laudis causa, secundum illud: Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Vnde vere potuerunt isti dicere

Matt. 12. b. Beda hoc loco to. 5. Isa. 35. b. Eccli. 43. d. Mat. 9. d.

Mat. 7. d — cere illud: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

Spiritualis sensus. — Secundum autem spiritualem intelligentiam, dæmonium est peccatum quod facit surdum ad veritatem audiendam: cæcum ad videndam: & mutum, ad confitendũ. Nequitia enim dæmonis vtrumq; ingressum, per quẽ crediturus erat homo, oppilauit, idest, & auditum, & visum, & tertium, idest, linguam colligauit, ne confiteretur. Vnde dicitur: Non est annuncians, neq; prædicens, neque audiens sermones vestros. (Isa. 41. g) Et iterum: Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum. (Isa. 42. d) Quis cæcus, nisi seruus meus? & surdus nisi ad quem nuncios meos misi? Talis etiam mutus est ad confitendum. Vnde Ecclesiasticus: Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et nota quòd cum ad tria data sit homini loquela, scilicet ad laudandum Deum: ad ædificandum proximum: & ad accusandum seipsum. (Matt. 12. b; Eccli. 15. b; Loquela data homini propter tria) Hæc triplex loquela aufertur per triplex dæmonium. Primam aufert Spiritus luxuriæ, secundum illud: Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, Manus vestræ sanguine plenæ sunt. (Isa. 1. d) Secundam aufert Spiritus auaritiæ, qui facit sibi soli intendere, secũdum illud: Qui vnum talentum acceperat, abiens, fodit in terram. (Matt. 25. d) Tertiam Spiritus superbiæ, qui non permittit quòd homo accuset se, secundum illud: Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea. (Psal. 31. a) Et in Hieremia: Ecce ego iudicio contendam tecum eo quòd dixeris, non peccaui. (Hiere. 2. b) De hoc triplici dæmonio dicitur: Vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire Spiritus tres immundos, in modum ranarum. (Apoc. 16. c) Primum dæmonium eijcitur per ieiunium, secundum illud: Hoc genus non eijcitur, nisi per orationem & ieiunium. (Matt. 17. d) Secundum eijcitur per memoriam passionis Dominicæ, secundum illud: Cordis piscis particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, &c. (Tob 6. b) Tertium per orationem: Dauid tollebat citharam & percutiebat manu sua & refocillabatur Saul, & leuius habebat: recedebat enim ab eo Spiritus malus. (1. Reg. 16. d)

Secundo quantum ad blasphemiam humanæ fraudis subditur: *Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæmonia.* (Matt. 12. c) Et hæc erat magna blasphemia: Quia quod fiebat à Spiritu sancto, attribuebant Spiritui maligno. Vnde Matthæus statim post hoc dicitur: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiæ remittetur. In hanc blasphemiam prorumpebant ex inuidia, Vnde Chrysostomus: Non quando magna dicebat, sed quando faciebat salutes hominum, tunc instituerunt Pharisæi, &c. (Chrysost. to. 2. hom. 41. in Mat.) Inuidia enim non quærit, quid dicat, sed solum vt dicat: æmulatione namq; nõ est aliqua malitia deterior. Adulter enim breui complet peccatum suum: æmulator numquam quiescit. Et quia blasphemia ista ex malitia, & inuidia procedebat, pro tanto hoc Euangeliũ legitur quando cantatur historia Ioseph in tertia Dominica Quadragesimæ. Sicut enim fratres Ioseph, ex inuidia vocauerunt eum inuentorem somniorum, sic & isti dicebant Christum inuocatorem dæmonum. Ex maxime exprimitur (Beelzebub.) Beelzebub, tum quia istud idolum erant famosum. Vnde dicitur quòd Ochozias misit nuncios, dicens ad eos: Ite consulite Beelzebub Deum Accaron. (4. Reg. 1. b) Et Beda in Glossa: Asserebãt Iudæi in hoc simulacro principẽ dæmoniorũ habitare. (Gloss. inca. Matth. 12. to. 5.) Per cuius potestatem, dicebãt Iesum dæmonia eijcere. Et ideo in textu dicitur. *In principe dæmoniorũ.* Siue quia nomen huius idoli erat ridiculosum. Vnde tantum Beelzebub sonat, quantum, vir muscarum. (Beelzebub vir muscarum.) Quo nomine vocabant eum Iudæi irrisorie, sicut dicitur in Glossa, propter sordes cruoris qui in templo eius immolabatur. (Glossa hoc loco to. 5.) Vnde sic blasphemiam proferebant, sicut in Ioanne dicitur: Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? (Ioan. 8. f)

Tertio vero, quantum ad controuersiam litis adiunctæ subdit: *Et alij tentantes, signum de cælo quærebant ab eo.* Non quærebant huiusmodi signum ad credendum vt fideles, sed vt rebelles ad impugnandum, secundum illud saluatoris: Quid me tentatis hypocritæ? (Matt. 22. b) Et in Psalmo: Tentauerunt me patres vestri, &c. (Psal. 94. b) Et hoc malum vt dicitur: Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. (1. Cor. 10. c) Petebant autem signum de cœlo, sicut tonitruum tempore Samuelis: (1. Reg. 12. c) Aut emissionem ignis, sicut tempore Eliæ: (3. Reg. 18. d) Aut retrocessionem solis, sicut tempore Ezechiæ. (4. Reg. 20. c) Hoc autem Iudæis erat proprium, siue per assuefactionem. Vnde: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam. (1. Cor. 1. d) Et ideo Petrus insignis fuit Apostolus ad Iudæos, & Paulus valens in sapientia ad gentes siue etiam propter incredulitatem, & duritiam, secundum quod dixit Stephanus: Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. (Act. 7. f) Vnde Chrysostomus: Semper discredere signum est numquam posse proficere, sic semper testimonium quærere signum est numquam velle credere. Et hoc quidem verum est, quando enim sufficientia testimonia habebant in terris, non oportebat quærere signa de cœlis. Vnde Ioannes: Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, testimonium perhibent de me. (Ioan. 10. e) Spiritualiter autem dedit Dominus signa in terris, scilicet signa humilitatis & paupertatis, secundum illud: Hoc vobis signum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, &c. (Sup. 2. b) Sed multi huic signo non credunt, vt superbi & ambitiosi qui quærunt Christum non in humilitate crucis, sed in appetitu honoris & laudis. Et tamen dicitur: Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo, &c. (Matt. 24. e) Huic autem contradicunt superbi, secundum illud: Positus est hic, &c. & in signum cui contradicetur, quia non placet eis status humilitatis, sed dignitatis. (Sup. 2. e) Vnde in Psalmo: Posuerunt signa sua signa: (Psal. 73. a) scilicet superbiæ & lasciuiæ, secundum illud: Vbiq; relinquamus signa lætitiæ. (Sap. 2. b) Sine quibus signis nolunt sequi. Vnde in Psalmo: Signa nostra non vidimus, &c. (Psal. 73. b)

Ipse autem vt vidit cogitationes eorum dixit eis. Post expressionem fraudis Iudaicæ, subditur hic improbatio fraudis expressæ. Habet autem pars ista tres. In quarum prima ponitur improbatio falsitatis: In secunda comprobatio veritatis, ibi: *Cum fortis armatus custodit, &c.* In tertia vero reprobatio dolositatis, ibi: *Cum immundus Spiritus exierit ab homine, &c.* Improbando falsitatem procedit hoc ordine. Primo deducit ad manifestum impossibile: secundo perducit ad falsum improbabile: tertio reducit ad verum infallibile. Primo igitur deducit ad manifestum impossibile cum dicit:

Omne regnum in se diuisum desolabitur. In quo intendit tale argumentum facere: Omne regnum diuisum hoc ipso quod diuiditur in se, destruitur: sed si vnus dæmon eijcit alium, satanas in seipsum diuisus est: ergo non stat eius regnum. Sequitur igitur quòd satanas ipse destruat suum regnum, & auferat sibi posse & dominium. Sed hoc est impossibile manifestum, & sequitur ex dicto Pharisæorum: ergo illud fuit manifeste falsum. Huius igitur rationis maiorem præmittit, cum dicit: *Omne regnum in se diuisum, desolabitur, & domus supra domum cadet.* Et hoc quidem est per se notum & verum est, quia diuisio est causa ruinæ. Vnde causa prædicati est in subiecto. Et hoc est quod dicit Hieronymus. † Concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. († Hiero. in Reg. monach. de charitate, & pace. to. 9. ex Sallustio de Sallustio de B. llo Iugurthinõ, p. cul à princ.) Vnitas enim est causa saluationis, diuisio interitus, secundum illud Oseæ: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. (Osea 10. a) Et in Prouerbijs: Propter peccata terræ, multi principes eius. (Prou. 28. a) Exemplum huius eius est de ædificantibus turrim, cum essent, labij vnius, & cætera. (Gen. 11. a) Vbi subditur: Diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare. Vnde in finali statu mundi, de ipsius vnitatis dissipatione dicitur infra: Surget gens contra gentem & regnum aduersus regnum, & terræmotus magni, & cætera. (Infra 21. c) Deinde adiungit minorem cum dicit: *Si autem Satanas in seipsum diuisus est*, idest, contra seipsum pugnat. Quod dicit sub conditione, quia hoc sequitur ex verbo prædictorum Scribarum, & Pharisæorum, cum in se non sit verũ: Satanas enim Satanæ concordat in malo. Vnde Iob: Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus. (Iob 41. a) Vna vni coniungitur, & ne

spiraculum

ſpiraculum quidem incedit per eas. Vna alteri adhærebit, & tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur. Vnde in Pſalmo [Pſal. 2. a]: Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & cætera. Poſt hoc ſubiungit concluſionem cum ſubdit: *Quo modo ſtabit regnum eius?* Quod dicit interrogatiue, tamquam impoſſibile ſit hoc ſuſtinere quòd ſatanas ipſe de regno eijciatur. Regnum enim ſatanæ eſt in malis & peccatoribus. Iob [Iob 41. d]: Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ. Et ideo dicebat Apoſtolus [Rom. 6. b]: Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Poſtremo ſubinfert minoris probationem ex dicto ipſorum, quoniam & hæc erat cauſa totius elucidationis falſi. Et ideo addit: *Quia dicitis: in Beelzebub me eijcere dæmonia?* Si enim verum eſt quod dicitis vt ſatanas ſatanam eijciat, aduerſum ſeipſum diuiſus eſt: ergo diuiſum eſt eius imperium, ac per hoc tendit ad interitum. Et hoc modo formatur argumentum Matthæi [Matt. 12. b]: Si ſatanas ſatanam eijcit, aduerſus ſeipſum diuiſus eſt: Quo modo ergo ſtabit regnum eius? Sic igitur patet quo modo ex dicto eorum deducit ad manifeſtum impoſſibile.

B Secundò vero producit ad falſum improbabile cum ſubdit: *Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia.* In quo intendit formare talem rationem: Si ego eijcio dæmonia per dæmonum potentiam: & ego dedi poteſtatem filijs veſtris eijciendi dæmonia. (Hanc ſupponit & tacet) ergo ipſi in principe dæmonum eijciunt demonia. Sed hoc eſt falſum & improbabile, & ſecundum eorum opinionem, & ſecundum ipſorum Apoſtolorum teſtificationem. Falſum igitur eſt quod Phariſæi ſentiunt, vt verum quod Apoſtoli teſtantur. Igitur ipſi erunt iudices eorum. In hac autem ratione præmittitur propoſitio, quam aſſeruerunt, cum dicitur: *Si autem ego in Beelzebub eijcio dæmonia*, ſecundum veſtram ſcilicet aſſertionem. Supra eodem: *In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia*, ſubditur concluſio, quam non concedunt, cum dicitur: *Filij veſtri in quo eijciunt?* quaſi diceret: ſequitur quòd eijciunt in Beelzebub. Quod tamen ipſi non concedunt. Vnde Beda [Beda to. 5. lib. 3. in Luca. c. 11.]: Filios Iudæorum vocat Apoſtolos, qui inter alia munera quæ acceperunt à Domino, etiam dæmonia pellebant. Quam expulſionem non diabolo, ſed Deo aſſignabant. Subinfertur autem redargutio, quam incurrunt, cum dicitur: *Ideo ipſi iudices veſtri erunt.* Quia quod vos blaſphematis, vt falſum, ipſi teſtantur eſſe verum, ſecundum illud Iſaiæ [Iſa. 44. a]: Vere, vos teſtes mei, dicit Dominus: & non tantum teſtes propter veritatis aſſertionem, ſed etiam iudices propter veritatis perfectionem, ſecundum illud [Mat. 19. d]: Vos qui ſecuti eſtis me in regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Ipſi namque ſunt, de quibus Iſaias [Iſa. 3. c]: Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui. Seniores vocat perfectiores ſecundum illud [Sap. 4. b]: Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neq; annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis: & ætas ſenectutis, vita immaculata.

Tertio vero reducit ad verum infallibile, cum adiungit: *Porro ſi in digito Dei eijcio dæmonia. Porro*, hoc eſt certe: *ſi*, ideſt, quia, *in digito Dei*, hoc eſt in Spiritu ſancto. Vnde in Matthæo [Matt. 12. d]: Si in Spiritu Dei eijcio dæmones. Spiritus ſanctus namque dicitur digitus Dei, ſicuti dicitur in Exodo [Exod. 8. c]: Digitus Dei eſt hic. Ratio autem huius eſt: quia filius dicitur brachium Patris, ſecundum illud [Iſa. 53. a]: Brachium Domini cui reuelatum eſt? Dicitur & manus, ſecundum illud [Pſa. 143. b]: Emitte manum tuam de alto. Et ratio huius eſt, quia ſicut qui operatur, brachio & manu facit, ſic pater omnia per filium facit, ſicut dicitur [Ioan. 1. a]: Omnia per ipſum facta ſunt. Spiritus autem ſanctus procedit à Patre & Filio, ſicut digitus à corpore & brachio, & eſt illi connaturalis, & conſubſtantialis. Et ideo merito dicitur digitus in ſcripturis. Vel quia ſicut vnus eſt manus, & per digitos fit diſtinctio, ſic per vnum Spiritum fit diſtinctio donorum, ſicut dicitur [1. Cor. 12.]: Hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens ſingulis prout vult. Quia ergo in hoc

A Spiritu *eijcio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei*, ideſt poteſtas regia, quæ regit nos, expulſo diabolo, ſecũdum illud [Ioan. 12. e]: Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et nota quòd dicit: *peruenit in vos regnum Dei.* Quia regnum Dei peruenit in nos per gratiam, ſecundum illud [Luc. 17. e]: Regnum Dei intra vos eſt. Sed tunc perueniemus in illud per gloriam, quando dicetur nobis: Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum, &c. [Matt. 25. d] Et nota quòd iſta conſequentia eſt neceſſaria: quia ſi nihil eſt medium, quin homo ſit ſub poteſtate Dei vel diaboli, ergo ſi expellitur poteſtas diaboli ab homine, ſequitur quòd introducatur poteſtas diuina. [Inter poteſtatem Dei atque Diaboli quomodo non ſit mediũ.] Triplex autem Spiritus nequam, de quo habitum eſt ſupra, expellitur, Spiritu diuino dato ad tria, ſcilicet Spiritu ſanctitatis de quo dicitur [Sap. 1. b]: Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. B Spiritu paupertatis de quo dicitur [Matt. 5. c]: Beati pauperes Spiritu, &c. Et Spiritu humilitatis de quo Iſaias [Iſa. 66. a]: Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum Spiritu? Hunc triplicem Spiritũ petebat Propheta in Pſalmo [Pſ. 50. b]: Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innoua in viſceribus meis. Ne proijcias, &c. Et Spiritum ſanctũ tuum ne auferas à me. Redde mihi, &c. Et Spiritu principali confirma me, vt tangatur hic triplex Spiritus, videlicet Rectus, ideſt paupertatis: Sanctus, ideſt puritatis: & Principalis, ideſt humilitatis. Quem Spiritum qui habet, habet iuſtitiam ad ſe, & proximum, & Deum. Siue etiam intra ſe, extra ſe, & infra ſe, ac per hoc habet pacem, & gaudium, & intra ſe regnum Dei. Nam ſecundum illud [Rom. 14. a]: Non eſt regnum Dei eſca, & pot': ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.

C *Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum.* Poſtquam improbauit falſitatem, hic ſecundo approbat veritatem. In cuius approbatione, procedit hoc ordine. Primo præmittit veritatem præambulam: ſecundo ſubdit veritaté intentam: tertio ſubnectit veritatem annexam. Primo igitur præmittens veritatem præambulam dicit: *Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet.* Hoc per ſe notum eſt. Quieta enim poſſeſſio venit ex fortitudine poſſidentis, qui non permittit impugnari atrium ſuum. Fortis autem iſte, eſt diabolus de quo dicitur [Iob 41. d]: Non eſt ſuper terram poteſtas, quæ comparetur ei, qui factus eſt, vt nullum timeret. Et in Abacuc [Abac. 1. c]: Domine in iudicium poſuiſti eum: & fortem vt corriperes fundaſti eum. Iſte eſt armatus ſecundum quòd dicit Iob [Iob 41. a]: Corpus illius vt ſcuta fuſilia, &c. Et quia tantam habet D potentiam & armaturam: ideo non poteſt ſibi ab homine infirmo fieri violentia. Immo in pace poſſidet, quoniam non timet amittere, ſecundum illud Gregorij: illos pulſare negligit, quos quieto iure ſe poſſidere ſentit. Et hæc pax peccatorũ de quo in Pſal. [Pſ. 72. a] Zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Et in Matthæo [Matt. 10. d]: Non veni pacem mittere, ſed gladiũ. Vult igitur in hoc dicere, quòd fortis non expellitur à minus forti. Si ergo ſuper poteſtatem diaboli nulla præualet poteſtas terreſtris, ſed tantum cœleſtis potentia: ergo quæ expellit dæmones non eſt de terris, ſed de cœlis: non humana, ſed diuina.

Secundo adiungens veritatem intentã, & iam perſuaſam dicit: *Si autẽ fortior illo ſuperueniens vicerit eum.* Fortior eſt diabolo, diuina fortitudo, ſcilicet Chriſtus Deus noſter [1. Cor. 1. d]: Chriſtum prædicamus, Dei virtutem, & Dei ſapi- E entiam. Et rurſus ibidem [Ibidem.]: Quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Et ait Iob [Iob 9. c]: Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt. Et propterea dicit Iſaias [Iſa. 9. b]: Vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis. Iſte ſuperuenit, ideſt, de ſupernis venit, ſecundum illud [Ioan. 3. d]: Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt. Hic autem vicit diabolũ, tamquam minus fortem, iuxta quod dicitur [Ioan. 16. g]: Confidite, quia ego vici mundum. Vnde licet victus videatur, tamé vicit, quia moriendo reuixit. Et hoc à Hieremia deſignatur [Hier. 46. c]: Fortis impegit in fortem, ambo pariter conciderunt: quia Chriſtus corporaliter, temporaliter, & viſibiliter. Diabolus vero ſempiternaliter, totaliter, & irrecuperabiliter. Vnde in Apocalypſi [Apoc. 5. b]: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula

eius:

eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quattuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tamquam occisum. Qui ideo vicit, quia occisus est. Vnde potest dici diabolo illud: Vbi est mors victoria tua? Sequitur: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Iesum Christum. Et quia vicit ipsum in passione, ideo spoliatus in Resurrectione. Ideo subditur: *Vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat.* Et Hoc fecit quando portas infernales confregit, secundum illud: Quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Et rursus: Arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni. Hæc arma facit sibi diabolus de hominibus per consensum, secundum illud: Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Vel arma diabolica sunt diuersa tentatorum machinamenta, quibus hominibus preualebat. Et his priuatus est per Christi victoriam in Resurrectione, & spoliatus est in Ascensione. Ideo subdit: *Et spolia eius distribuet.* Et hoc quidem fecit, quando de vasis contumeliæ fecit vasa misericordiæ. Et hoc est in Ascensione factum, secundum illud: Ascendés in altū, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hoc autem fecit noster Emmanuel. Voca nomen eius. Accelera spolia detrahere, festina prædari. Prædatus est autem fortiter diabolum, secundum illud: Numquid tolletur à forti præda? aut quod captum fuerit à robusto, saluum esse poterit? Quia hæc dicit Dominus: Equidem & captiuitas à forti tolletur, &c. Dominus diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis. Huius figuratio præcessit in Dauid de quo dicitur quòd regressus à cæde Amalech, expoliaris Amalechitis, spolia distribuit, & misit dona senioribus Iuda proximis suis. Et nota quòd Christus dicitur spolia diaboli distribuere, quia licet ipse omnes liberauerit, tamen etiam partem huius gloriæ diuersis prædicatoribus committit. Qui & ipsi sunt spoliatores Ægypti. Ex hoc igitur apparet, quòd expulsio dæmonū fiebat à Christo, non virtute diabolica, nec humana, sed per Spiritū sanctum. Et hæc est veritas intenta.

Tertio vero annectens veritatem adiunctam subdit: *Qui non est mecum, contra me est.* Ac per hoc homines, quos diabolus possidet, Christo repugnant, & secundū illud: Quæ conuentio Christi ad Belial? &c. Et quia nullus fortitudini eius potest resistere, ideo subdit: *Et qui non colligit mecum, dispergit.* Quia sicut dicit Iob: Quis restitit, ei, & pacem habuit? Officium namque Christi est congregare, secundum illud Ioannis: Moriturus erat, &c. Sequitur: Vt filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum. Et Isaias: Congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quattuor plagis terræ, & Psalmista: Dispersiones Israelis congregabit. Officium autem diaboli est, dispergere, secundum illud Ioannis: Lupus rapit & dispergit oues. Ideo optimum est introire in ouile Domini, quia non potest superari à fortiori, sicut dicit Ioannes: Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est, & cætera.

Cum immundus Spiritus. Post improbitatem falsitatis, & approbationem veritatis, subdit hic Euangelista reprobationem dolositatis, cuius origo est à Spiritu maligno, secundum illud Ioannis: Ipse mendax & pater eius, idest, mendacij & simulationis. Reprobat ergo Saluator dolositatem Pharisæorum. Cuius originem, progressum, & consummationem ostendit in eis fieri per Spiritum malignum. Et hoc quantū ad maligni Spiritus egressum, regressum, & ingressum. Egreditur namq; per detestationem inimicitiæ. Regreditur per simulationem iustitiæ. Sed ingreditur per profundationem nequitiæ. Primo igitur, quantum ad egressum Spiritus immundi, per detestationem inimicitiæ, d cit: *Cum immundus Spiritus exierit de homine*, scilicet per veram pœnitentiam, secundum illud: Et pseudoprophetas, & Spiritum immundum auferam de terra. Ad hoc autē duo sunt necessaria, scilicet abstinentia, & orationis instantia per quæ mundamur intus & extra. Et tunc exit Spiritus immūdus secundum illud Matthæi: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi per orationem & ieiunium Et quoniam diaboli desiderium semper est ad seductionem bonorum, quantumcumq; ab aliis expellatur, ideo subdit: *Perambulat per loca inaquosa, quærens requiem.* Loca inaquosa sunt loca in quibus non viget carnalitas, aut concupiscentia, secundum illud Psalmi: In terra deserta, inuia, & inaquosa, sic in sancto apparui tibi secundum quòd Hieronymus exponit. Et propterea Virgo Maria, quia omnino habuit extinctam concupiscentiam, dicitur petra deserti: Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. Circa hæc loca ambulat diabolus, quærens requiem, idest, volens in illis vmbram negligentiæ, & fontem contumeliæ fabricare, vt ibi possit requiescere. In tali autem loco requiescit, secundum illud Iob: Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus, vt Ezechiel ait: Ecce ego ad te Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum. Non autem requiescit diabolus, nisi in illis in quibus inuenit defluxus concupiscentiarū. Quos quia non potest reperire in sanctis viris afflictis & maceratis, ideo in eis non requiescit, sed fugit, iuxta illud Iacobi: Resistite diabolo: & fugiet à vobis.

Secundo vero quantum ad regressum, per simulationem iustitiæ, subdit: *Et non inueniens*, scilicet requiem, *dicit: reuertar in domum meam vnde exiui.* Suam vocat domum, quia nondum ab ea plene expulsus fuerat. Et ad talem diabolus redit. In cuius figura Isaias: In via qua venit rex Assyriorum, idest, satanas, per eam reuertetur. Recte autem peccatorem domum suam vocat: quia peccator, qui fecit peccatum, seruus est peccati, sicut dicit Ioannes. Ac per hoc non est iuris sui, sed seruus diaboli. Ideo in Prouerbiis: Ne des alienis honorem tuum & annos tuos crudeli: ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena. Ad hanc autem domum reducit diabolum expulsum simulatio bonitatis & iustitiæ. Et propterea addit: *Et cum venerit, inuenit eam scopis mundatam, & ornatam*, non intra, sicut dicit Propheta in Psalmo: Et exercitabar, & scopebam Spiritum meum. Et rursus: Omnis gloria filiæ regis ab intus. Non sic inuenit scopatam, & ornatam, sed extra, sicut infra eodem: Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. Et Matthæus ait: Væ vobis, &c. Sequitur: Quia similes estis sepulchris dealbatis, &c. Talis munditia non sufficit Spiritui sancto. Qui non tantum quærit habitare in corpore mundo, sed in animo sancto, Vnde Sapiens: In maleuolam animam non introibit sapiētia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et ideo ad vtrumq; inuitamur ab Isaia: Lauamini, mundi estote, &c. Illa autem munditia, quæ tantum est extra, relinquit domum vacuam à gratia Spiritus sancti, & per hoc occupabilem à præsentia diaboli. Vnde hæc notans Matthæus dicit: Inuenit eam vacantem, scopis mundatam, & ornatam. Vacantem scilicet à gratia & virtute. Vnde Chrysostomus: A virtute desolati, dæmonum actionibus facile erunt occupabiles. Et ideo Hieronymus: Semper aliquid boni facito, ne te diabolus inueniat otiosum.

Quarto vero quantum ad ingressum, per profundationem nequitiæ subdit: *Tunc vadit, & assumit septem alios Spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi:* Ij septē Spiritus sunt septem simulationes, quæ virtutes specie esse se simulant, & mentiuntur. Qui ideo sunt nequiores vitijs apertis, quia maiorem habent malitiæ peruersitatem, sicut dicit Augustinus: Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas. Vnde nota tres septenarios spirituum. Primus bonus est, qui continet septem dona, de quibus Isaias: Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, & cætera. Secundus est malus, & continet septem Spiritus nequitiæ, idest, septem vitia capitalia, septem donis opposita. Opponitur enim sapientiæ luxuria: intellectui gula: consilio auaritia: fortitudini accidia: scienciæ ira: pietati inuidia: timori superbia. Et de his Marcus dicit quòd de Maria Magdalena eiecta fuerant septē dæmonia. Tertius septenarius continet septem simulationes, quas Dominus vocat spi-

cat Spiritus nequiores, quia sub specie sanctitatis decipiunt innocentes, de quibus in Prouerbiis: Septem nequitiæ sunt in corde illius, &c. *Prou. 26. d* Has omnes inducit hypocrisis, quæ est donorum Spiritus sancti simulatrix. In cuius rei signum Domin⁹ septem facit exclamationes ad hypocritas, comminans eis, væ. *Matt. 23. b* Octauo autem additur: nec ponitur ibi hypocrita. Ij ergo Spiritus nequiores secure habitant: quia quanto malitia minus apparet, tanto minus arguitur, & tanto requiescit securius, secundum illud Isaiæ: Requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus: & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi: *Isa. 13. d* vbi strangulantur monstra vitiorum. Et quoniam quanto diabolus securius habitat in homine, tanto peius est homini, quia magis est seruus: ideo subdit: *Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus*, siue propter recidiuationem, ob quam: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. *Ioan. 5. c* Et Petrus: Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, &c. *2. Pet. 2. d* Vnde Chrysostomus: Difficilior est pœna posteriorum vitiorum. Siue propter iniquitatis duplicationem, quæ fit propter simulationem, secundum illud: Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metas ea in septuplum. *Eccl. 7. a* Ex quo apparet quòd Pharisæi non tantum sunt cõuicti de falsitate, sed etiam redarguti de dolositate. Possunt autem allegorice ista exponi de populo Iudaico, & Gentili, secundum quòd Beda exponit satis bene in Glossa: Exijt à Iudæis, &c. *Beda to. 5. l. 3. in c. 11. Luca.*

Factum est autem, &c. Post expressionem fraudis Iudaicæ, & reprobationem fraudis expressæ, subdit hic Euangelista commendationem veritatis apertæ. Et hoc quidẽ conueniens erat, vt manifestata veritate, veritas ipsa seipsam manifestans laudaretur manifeste coram tota multitudine. In descriptione autem huius commendationis laudatiuæ tria introducuntur. Primum est conditio personæ laudantis. Secundum est expressio laudis diuinæ. Tertium est approbatio laudis expressæ. Primo igitur quantum ad conditionem laudantis personæ dicit:

Factum est autem cum hæc diceret, scilicet ad confutationem falsitatis. *Extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi*, ad veritatis commendationem, & Pharisæorum confutationem. In quo duplex notatur conditio in persona laudante, scilicet virilitas & modicitas. Virilitas notatur in hoc quòd vocem extollebat, secundum illud: Exalta in fortitudine vocem tuam qui Euangelizas Hierusalem: exalta, noli timere. *Isa. 40. b* Modicitas in hoc quòd quædam mulier non nominata, nec nobilis, sed de turba vt impleretur illud: Pauper & inops laudabunt nomen tuum. *Psal. 73. d* Ex quo apparet quòd laudator diuini nominis non debet esse timidus, vt laudare non audeat: nec timidus vt laudare erubescat, sed virilis & humilis. Vnde cum quidam ex timore tacerent: quidam blasphemarent ex superbia & tumore, hæc mulier humilis & virilis, nec tacuit cum timidis, nec vituperauit cum blasphemis. Vnde in Glossa: Magna fiducia inter blasphemos confitetur Dei filium. Ideo poterant sibi dicere illud: O mulier magna est fides tua, *Matt. 15. b* quæ scilicet tantum te fortificauit, cum dicatur: Mulierem fortem quis inueniet? *Prou. vlt.* In te verificatum est illud: Fundamenta æterna supra petram solidam: sic mandata Dei in corde mulieris sanctæ. *Eccl. 26. d*

Secundo vero quantum ad expressionem laudis diuinæ subditur: *Beatus venter qui te portauit.* In quo laudat Christum Dei filium, extollens laudis eius præconium, ex beatitudine matris, quasi dicat: Beata mulier, quæ portauit tam bonum filium. Et recte, quia decebat sexũ femineum sic laudare. Nec tantum feminas, immo etiam viros. Nam supra, primo dixit Virgo: Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Sup. 1. e* Et nota quòd beatificat Virginis ventrem, & hoc, quia portauit Dei filium, nouem mensibus & sex diebus, qui pro vno mense accipitur. In ventre matris figuratus sum caro decem mensium tempore. *Sap. 7. a* Vnde in laude Virginis dicitur: Venter tuus sicut aceruus tritici. *Cant. 7. a* Quia Christus erat granum frumenti secundũ quòd dicit Ioannes: *Ioan. 12. d* Et hoc tritico fuit venter eius impletus. Et ideo beatus, propter tria priuilegia, *Cur virgineus venter dictus sit beatus.* quia vt dicit Bernardus: Fuit sine corruptione fecunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpera. Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? siue propter tria miracula. Primum est, coniunctio infinite distantiũ: *Isa. 66. c* Deus enim ibi factus est homo: creator creatura: immẽsus paruus: verbum infans: æternus temporalis, secundum illud: Et verbum caro factum est. *Ioan. 1. b* Et in Hieremia: Creauit Dominus nouum super terram, femina circumdabit virum. *Hier. 31. d* Secundum miraculum est, quia qui fecit ventrem factus est in ventre. Vnde in Psalmo: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Et post: Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus. *Ps. 86. a* De hoc potest exponi illud Ecclesiastici: Vas admirabile opus excelsi. *Eccli. 43. a* Tertium miraculum, quia qui continet omnia, continetur in ventre: & ille ibi capitur, quem totus non capit orbis. Vnde cantat Ecclesia: Quia quem cœli capere non poterant tuo gremio contulisti. Vnde Isaias: Vere tu es Deus absconditus. *Isa. 45. c* Nec tantum beatificat Virginem propter portationem, sed vbera propter lactationem cum subdit: *Et vbera quæ suxisti*, scilicet beata sunt. Ex quo datur intelligi, quòd à solis vberibus Virginis beatissimæ lactatus fuit. Quod designatum fuit in Moyse, qui lactari, vt dicitur, noluit à muliere Ægyptiaca. *Exod. 2. b* Et ideo quæsita fuit mulier Hebræa, scilicet mater propria, sicut dicitur in Exodo. Hæc autem designat Virginẽ Mariam, cuius vbera suxit Christus, secundum illud: Quis mihi det te fratrem meũ, sugentem vbera matris meæ &c. *Cant. 8. a* Ideo autem iunxit ista duo, vt ostenderetur virgo Maria fuisse mater Christi vera, & perfecta, quia non solum genuit, sed & educauit: & sicut vere educauit, ita vere genuit, & in hoc arguitur, vt dicitur in Glossa, impietas Manichæi, & aliorũ, qui dicunt ipsum attulisse corpus æthereum. Vnde Beda: Ex eodem fonte, & lac nutriendis, & semen procreandũ pueris manat. *Beda to. 5. lib. 3. in Luca. c. 11.* Ergo de semine Virginis, secundum Physicos potuit concipi, qui de lacte eius potuit nutriri.

Tertio vero, quantum ad approbationem laudis expressæ subdit: *At ille dixit: Quinimo beati qui audiunt verbum Dei.* Hoc non dicit aduersando, sed potius superaddendo. quasi diceret: Non solum beatus venter, qui portauit me, verbum caro factum, verum etiam beatior qui suscipit verbum à me prolatum. Vnde & Maria non tantum beata fuit, quia Christum gestauit in carne, verum etiam beatior, quia ipsum perfectissime gestauit in mente, secundum quod dicit Augustinus: Beatior fuit Maria, concipiendo fidem Christi, quàm carnem Christi. Beatus est enim omnis, qui audit & obedit, secundum illud: Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. *Ioan. 13. b* Et ideo subdit: *Et custodiunt illud.* Et ideo Iacobus: Estote factores verbi, & non auditores tantum. *Iac. 1. d* In quo verbo, Christus noluit laudare matris cognationem carnalem per se. Nam supra dicitur Iudæis: Ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraam, &c. *Sup. 3. b* Sed spiritualem: quia sanctior est copula mentium, quàm corporum. Et ideo cum quærerent eum mater & fratres eius, dixit: Quicumq; fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est. *Matt. 12. d* Et propter hoc virgo Maria fuit laudabilis in concipiendo, quia fidem concepit. Et ideo dixit ei Elisabeth: Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. *Sup. 1. c* Ex quo apparet mira commendatio veritatis, quæ omnes sibi adhærentes beatos efficit: non solum adhærentes carnali cognatione, vt virgo Maria, verum etiam spirituali dilectione, sicut quælibet anima sancta. Vt enim dicit Augustinus: Beatitudo est gaudium de veritate. Ad quod gaudium venient qui veritatem audiunt, diligunt, & faciunt, secundũ illud: Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt: Qui elucidant me, vitam æternã habebunt. *Eccl. 24. c*

Spiritualis sensus. Spiritualiter autem hic notandum est, quòd mulier de turba typum gerit legis, quæ generationem commendat carnalem, secundum quòd facta est repromissio Abrææ: Suspice cœlum, &c. *Gen. 15. b* Et Dauid: in Psalmo: De fructu ventris tui, &c. *Psa. 131. c* Vnde ad Romanos: Ex quibus Christus, secundum carnem, &c. *Rom. 9. a* Sed Christus typum gerit gratiæ & Spiritus. Qui quidem generationem commen-

dat

Mat.12.d dat spiritualem secundum illud: Qui est mater mea, & qui sunt fratres mei? Huius generationis spiritualis conceptio, primo fit in fide, quasi in vnitate Ecclesiæ: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, &c. In cuius etiam rei signum, virgo Maria per fidem concepit: Beata quæ credidisti. Partus autem fit per operationem: Dixi, rigabo hortum plantationum. &c. Sed illi qui credunt, & non operantur, sunt sicut illi de quibus Isaias: Venerunt filij vsq; ad partum, & virtus non est pariendi. Sed illi qui credunt & operantur, sunt illi de quibus Petrus: Sicut modo geniti infantes, rationabile & sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, scilicet per dilectionem & contemplationem. Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, &c. Et in Prouerbijs: Ceruа charissima, & gratissimus hinnulus: vbera eius inebrient te in omni tempore. Et sic in his tribus insinuatur susceptio gratiæ, exercitatio actiuæ, & consolatio contemplatiuæ. Et hoc totum clauditur in fide, quæ per dilectionem operatur, quam soli qui habent, erũt beati.

(Margin: Ioan.7.f; Sup.1.d; Eccl.24.d; Isa.37.a; 1.Pet.2.a; Cant.1.a; Pro.5.d)

Turbis autem concurrentibus, &c. Postquam Saluator confutauit fallaciam blasphematorum, siue obtrectatorum, hic secundo confutat fallaciam incredulorum, qui sub specie studiositatis quærebant signa curiositatis. Confutatur autem fallacia incredulitatis Iudæorum, & hoc triplici via. Primo enim gens illa arguitur, quia dubia ad credendum: secundo, quia tepida ad discendum: tertio, quia frigida ad pœnitendum. Primo igitur arguitur gens fallax & incredula: quia dubia ad credendum cum dicitur: *Turbis autem concurrentibus, cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est.* Turbæ namque concurrebant, idest, ex diuersis causis ad ipsum currebant. Quidam ad audiendum documenta: quidam ad videndum miracula: quidam causa famis pellendæ: quidam causa sanitatis recuperandæ: quidam ad insidiandum. Alij ad obsequendum, secundum diuersa genera personarum, quæ in Euangelio exprimuntur. Ij autem, sicut dicit Glossa, currebãt ad mirabilia quę ab eo fieri audiebant, quæ volebant videre, non ex zelo fidei, sed potius ex dolo, & curiositate, & fraudulentia veri. Et propterea dicit: *Generatio hæc, generatio nequam est.* Et Matthæus dicit: Generatio mala & adultera signum quærit: nequã enim & adultera est, propter infidelitatem, & idololatriam. Vnde competit ei illud Prouerbiorũ: Generatio quæ Patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit. Et illud Deuteronomij: Generatio peruersa est, & infideles filij eorum. Infidelitas apparet ex quæstione curiositatis. Propter quod subdit: *signum quærit,* scilicet de cælo, Glossa: Quasi illa quæ viderant, non fuerint signa. Et quia huiusmodi, propter incredulitatẽ non erant celestes sed terreni: non spirituales, sed potius animales: ideo denegantur eis signa cælestia, sed conceduntur terrestria, ideo dicit: *Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ.* Hoc quidem dicit, non quia alia signa non dederit. Vnde Lazarum suscitauit quatriduanum, sicut dicit Ioannes. Et vox de cælo ad eum facta est. Et multa alia fecit signa in conspectu omnium, de quibus dicit Ioannes quod non sunt scripta in libro suo. Et rursus: Sol obscuratus est in morte: sed quia omnia alia signa non valent nisi credenti Deum passum, tertia die resurrexisse, cuius figura præcessit in Iona propheta. Et ideo Ioannes Pharisæis quærentibus: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? &c. Dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Subiungitur: Ille autem dicebat de tẽplo corporis sui. Et huius figura præcessit in Iona, quẽ tertia die euomuit piscis. Et ideo creditum fuit ei à Niniuitis. Propter quod subdit: *Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita & erit filius hominis generationi isti.* Ionas enim fuit Niniuitis signum non tantum verbo, sed etiam miraculi facto: quia in mare proiectus, & à pisce absorptus, die tertia est ad superna regressus. Per quod designauit Christum passum, mortuum, & suscitatum. Vnde aptatur huiusmodi signum propositum hoc modo: sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ. Qui ergo huic signo non credit, durior est Niniuitis, nec alia signa Domini in aliquo prosunt ei.

(Margin: Turbæ diuersas ob causas ad Christum confluxerunt. Glossa in hunc locum cap.11. Lucæ. Mat.12.c; Prou.30.c; Deut.32.c; Glossa in hunc locum v.5.; Ioan.11.f; Ioan.12.d; Idem.20.; Inf.23.f; Ioan.2.d; Ioan.2.d; Ibidem.d; Mat.12.e)

Secundo arguitur Iudæorum generatio, quia tepida ad discendum, cum subditur: *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius.* Ex quo apparet quod resurrectio erit vniuersalis, non tantum bonorum sed etiam malorum. Et quod erit ad iudicia secundum illud Ioannis: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent, &c. Sed quia mali condemnabuntur comparatione meliorum, ideo subdit: *Et condemnabit illos.* Beda: Non potestate iudicij, sed comparatione melioris facti quod factum ostendit in hoc quod ait: *Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis,* secundum quod dicitur: Regina Saba cum audisset famam Salomonis, venit, vt tentaret eum in ænigmatibus, in Hierusalem. Simile dicitur: Vnde in tribus fuit laudabilis. Et primo, quia mota fuit fama sapientię Salomonis. Secundo vero, quia venit de remotis partibus. Tertio vero, quia venit ad hominem paris conditionis. Et è contrario hic populus tripliciter erat vituperabilis: quod notat cum subdit: *Et ecce plus quam Salomon hic.* In hoc enim quod dicitur: *Ecce,* notat se cognitum, non tantum per auditum, sed per visum secundum illud: Post hæc in terris visus est, &c. In hoc quod addit, *hic,* ostendit, quod non erat absens, sed præsens, vt possit eis merito dici illud Deuteronomij: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non est procul situm, &c. In hoc vero quod dicit: *plus quam Salomon,* ostendit, quod non tantum credendum est ei, sicut viro sapienti, sed sicut principio & fonti totius sapientiæ secundum illud: Ego principium qui & loquor vobis. Maior erat namque Christus Salomone ratione potentiæ, ratione scientiæ, & ratione iustitiæ. Vnde sibi competit præcipue illud Psalmi: Deus iudicium tuum regi da, &c. Qui in laude Salomonis creditur à Iudæis factus cum ibi dicatur: Dominabitur à mari vsque ad mare. Et iterum: Ante solem permanet nomen eius. Et iterum: Benedicentur in ipso omnes tribus terræ, &c. Ille Salomon pacificus fuit ad tempus, sed iste æternaliter. Isaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Ille sapiens, sed iste sapientia: Christum Dei virtutem & sapientiam, &c. Et: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, &c. Ille faciens iustitiã, sed iste ipsa iustitia: Qui factus est nobis sapientia & iustitia, &c. Ideo hic septem præeminentias meretur Regina illa Austri, comparatione ad Iudæos incredulos. Regina, sexus fragilis: de remotis: cum difficultate: relicto imperio: cum muneribus: ad purum hominem: sola fama cognita venit, sicut expresse colligitur. Sed Iudæi viri, Christum præsentem, gratis oblatum, sui generis beneficum, Deum & hominem miraculis probatum, contemnunt, & despiciunt.

(Margin: Iudæorum generatio tepida. Ioan.5.e; 2.Paral.9; 3.Reg.10.; Baruc.3; Deu.30.c; Ioan.8.c; Psa.71.a; Ibid.; Isa.9.b; 1.Cor.1.d; Coloss.2.a; 1.Cor.1.d; 3.Reg.10.a)

Tertio arguitur Iudæorum generatio, quia frigida ad pœnitendum, cum subdit: *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam.* Et hoc propter eorum pœnitentiam, & Iudæorum impœnitentiam. Ex comparatione enim meliorum arguuntur minus boni. Propter quod subdit: *Quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ.* Crediderunt Niniuitæ in Dominum, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis. Et Ionas erat ignotus, prædicauitque paucis diebus. Erat etiam homo purus & nullum fecit miraculum. Sed maiora his ostendit Christus Iudæis, ideo subdit: *Et ecce plusquam Ionas hic.* Quia Christus non tantum erat homo, verumetiam Deus. Quod ostendebat magnitudine miraculorum. Non prædicauit paucis diebus, sed multis, hoc est, tribus annis. Ideo magis condemnatur, duritia incredulitatis in Iudæis. Vnde Chrysostomus: Niniuitę inter tres dies facti sunt populus Dei, qui tamẽ prophetas non habuerant. Iudæi intra tres dies crucifixionis, facti sunt populus diaboli: illi euaserunt vindictam imminentem, isti pertulerunt atrocissimam. Sic patet, quo modo fraudulentia Iudæorum, qui quærebant signa, vt tentarent, per exempla conuicta sit, vt in infidelitatis duritia non permaneret. Sic etenim Iudæi, qui audiebant legem, & pro-

(Margin: Iudæorum generatio frigida. Ioan.3.b; Chrysost. to.1. homil. 25. in c.7. Gen.)

phetas, & Christum videbant, & non credebant, arguuntur comparatione Reginæ Saba, & Niniuitarum. Sic clerici & alij litterati argui possunt comparatione mulierum & laicorum. Nam clerici Christum in scripturis, & manibus contrectant in sacramentis, & tamen minus credunt & venerantur, quam mulieres & laici. Vnde nūc possumus dicere illud: Publicani & meretrices præcedent vos, &c. Et rursus Augustinus in libro confessionum: Idiotæ rapiunt cælum, & nos cum litteris nostris ad inferna demergimur. Possent & his exemplis argui omnes Christiani qui tardi sunt ad audiendum verbum Dei, & ad faciendam pœnitentiam de peccatis, qui ad sui excusationem quærunt signa miraculorum, cum tamen ante oculos habeant Christum crucifixum, ita vt possit eis dici illud: O insensati Galatæ, quis vos fascinauit nō obedire veritati, ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus? Habentes igitur & videntes signum crucis Christi, non debemus cum Iudæis esse dubij ad credendum, nec tepidi ad audiendum, nec frigidi ad pœnitendum & operandum, ne comparatione Reginæ Austri & Niniuitarum, condemnemur à Domino.

Matt.21.c

Lib.8.ca.8.

Gal.3.a

Nemo lucernam accendit, &c. Postquam Saluator confutauit fallaciam blasphematorum, & incredulorum, siue tentatorum, in hac parte confutat fallaciam simulatorum. Habet autem pars ista duas partes. In quarum prima commendat simplicitatem intentionis rectæ. In secunda vero confutat dolositatem simulationis malignæ ibi: *Et cum loqueretur rogauit eum, &c.* Ad commendandam igitur simplicitatem rectæ intentionis, primò tria introducuntur, scilicet similitudo rationalis, adaptatio similitudinis, & informatio commendabilis. Primo itaque introducitur similitudo rationalis, cum dicit:

Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio. Lucerna dicitur vehiculum luminis, siue vas luminis contentiuum, quæ siue materialis sit, siue spiritualis, non est abscondenda. Lucerna enim materialis abscondita, lumen non tribuit, sed est prorsus inutilis. Similiter nec spiritualis. Vnde in Ecclesiastico: Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Melior est qui celat insipientiam suam, quam qui abscōdit sapientiam suam. Et ideo hæc lucerna non debet abscondi, sed manifestari. vnde subdit: *Sed supra candelabrū,* scilicet ponit. *Vt qui ingrediuntur lumen videant.* Quanto autem lucernæ altius ponuntur, tanto clarius resplendent. Et ideo super candelabrum, sicut supra locum excelsum debent poni iuxta visionem Zachariæ: Vidi, & ecce candelabrum aureum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud.

Lucerna.

Ecc.20.d

Zach.4.a

Secundo vero adiungitur adaptatio similitudinis, cum subditur: *Lucerna corporis tui, est oculus tuus.* Corporis namque materialis oculus, corporalis est lucerna, quia totum corpus dirigit & illuminat. Corporis vero spiritualis, idest, congeriei bonorum operum lucerna, est oculus spiritualis, idest, intentio. Intentio namque dicitur oculus & lucerna. Oculus inquantum illuminatur à Deo ad totius hominis directionem. Lucerna vero, inquantum omnium actionum, cogitationum, & affectionum congeriem dirigit, quasi gressus hominis in viam pacis, secundum illud supra: Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent, &c. Lucernæ enim est illuminare. Et propterea verbum Dei dicitur lucerna, secūdum illud: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis, scilicet quantum ad credendā: Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti, in loco caliginoso. Quantum ad agenda, dicitur mandatum: Mandatum lucerna est, & lex, lux. Dicitur etiam prædicator. Ipse erat lucerna ardens & lucens. Et ad Philippenses: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Dicitur & donum Spiritus sancti. Facies & lucernas septem, & pones eas super candelabrum, id est dona septem Spiritus sancti, supra Christum. Dicitur etiā opus, infra: Sint lumbi ve-

Oculus spiritualis.

Sup.1.g

Psa.118.o

2.Pet.1.d

Pro.9.c

Ioan.5.f

Phil.2.c

Exo.25.d

Inf.12.c

A stri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Dicitur etiam intentio: quæ si fuerit ficta, extinguitur, secundum illud: Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: & lucerna quæ super eum est, extinguetur. Si autem recta est, totum illuminat bonorum operum corpus. Vnde lucerna primo competit verbo Dei, & dono Spiritus sancti. Et per hoc competit intentioni cordis. Et inde descendit in eloquium prædicationis veræ, & in opus conuersationis sanctæ. Dicitur autem de his secundum quoddam genus analogiæ. Est ergo lucerna intentionis rectæ quasi media, suscipiens à superiori, & redundans in totam congeriem operum. Propter quod subdit: *Si oculus tuus fuerit simplex,* idest, intentio recta, *totum corpus tuū lucidum erit.* Vt enim dicit Ambrosius, intentio operi tuo nomen imponit. Ex quo apparet, quod de oculo cordis intelligit. Cuius optima dispositio, est simplicitas, secūdum illud: Scio Deus meus quod probes corda, & simplicitatē diliges. Dicitur autem oculus simplex, qui vnicum bonum & summum, quod indiuisibile est, intendit. Et talis solus est rectus, qui tendit ad illud. Vnde de Iob dicitur, quod erat vir ille simplex & rectus. Et talis diligit Deum secundum illud: Recti diligunt te. Et in Canticis: vulnerasti cor meū soror mea sponsa, vulnerasti cor meum, in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui, idest, in vnitate & simplicitate intentionis rectæ, quæ sola Deo placet. Et quia tales quidquid faciunt ex charitate faciunt, ideo totum rectum est, & bonum & lucidum, secundum illud: Vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis est, in omni bonitate, & iustitia, & veritate, &c. Et quoniam de corde sic illuminato, non procedunt nisi opera lucis, sicut nec arbor bona potest malos fructus facere. Ita ex corde tenebroso non procedunt opera, nisi tenebrarum: sicut nec arbor mala fructus facit nisi malos. Et ideo subditur: *Si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.* Oculus enim nequam deprauat voluntatem, & facit eam iniquam. Illa autem deprauata, deprauantur & opera. Vnde Ecclesiasticus: Nequā est oculus liuidi & auertēs faciem suam, scilicet à Deo, & despiciens animam suam. Et paulo post: Oculus malus ad mala. Vnde cum deprauatur intentio, deriuatur à via lucis, & incedit per tenebras secundum illud: Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt. Cum autem obtenebratur intentio & deformatur, obtenebratur & deformatur opus. Vnde in Glossa: Semper peruersa intentio præcessit prauū opus, etiam si iustum videatur. Et ideo dicitur corpus tenebrosum, quod quidem dicitur peccati opus, de quali habetur: Abijciamus opera tenebrarum. In hoc ergo aptatur similitudo lucernæ, vt sicut lucerna supra candelabrum, sic intentio simplex, & sursum directa, est lucida, deorsum vero est curua, nequam, & obscura. Non ergo debet quis in suis operibus procedere cum duplicitate & simulatione hypocrisis, sed magis cum luce & simplicitate intentionis. Nam in Prouerbijs: Iustitia simplicis diriget viam eius, & in impietate sua corruet impius.

Iob.18.b

1.Paralip. 29.d

Iob 1.a

Cant.1.a

Ibid.4.c

Eph.5.b

Eccl.14.b

Ecc.11.b

Rom.13.d

Pro.11.a

Tertio subditur informatio commendabilis, cum dicit: *Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebræ sint,* idest, ne intentio, per quam debes esse lux, vitiorum tenebris obscuretur. Loquitur autem conuersis ad se, de quibus ait Apostolus: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Vt filij lucis ambulate, vt scilicet sitis filij illius lucis, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: Non filij hominis, de quibus Ioannes: Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, erant enim eorum mala opera. Quoniam ergo praua intentio totum opus deprauat, ideo docet eam præcipue esse cauendam, cum dicit: *Vide ergo, &c.* Sed rursus quia intentio non potest esse lucida, nisi adsit operatio bona, ideo subdit: *Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum,* vt scilicet non sit prauitas in intentione, nec cogitatione, nec affectione, nec locutione, nec operatione, quæ sunt partes totalitatis nostræ, & operationis meritoriæ, siue demeritoriæ. Si igitur in his non fuerit ex aliqua

Eph.5.b

Ioan.1.b

Ioan.3.c

parte

A parte impuritas, erit verum illud quod sequitur, *erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te*, idest conscientiam tuam, secundum petitionem propheticam. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas, secundum quod habetur in Psalmo: Illuminabit etiam te ad ædificandum Christi Ecclesiam, secundum illud mandatum Domini: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. illuminabit etiam te ad confutandam prauitatem alienam secundum illud: Sitis sine reprehensione, in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo: verbum vitæ continentes. Illuminabit etiam te ad habendam diuinam notitiam secundum illud: Qui timetis Dominum, diligite illum: & illuminabuntur corda vestra. Illuminabit etiam te ad videndam claritatem diuinam. Tobias: Luce, inquit, splendida fulgebis, &c.

Psal. 17. d. Matt. 5. b. Phil. 2. b. Eccl. 2. d. Tob. 13. d.

B *Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se*: Postquam Euangelista commendauit simplicitatem intentionis rectæ, in hac parte confutat dolositatem simulationis malignæ. Habet autem pars ista partes duas. In quarum prima præmittitur increpatio duplicitatis; In secunda subditur comminatio calamitatis ibi: *Sed væ vobis Pharisæi, &c.* Circa increpationem duplicitatis, introducuntur tria. Primum est, Iudaicæ simulationis malignitas. Secundum est, increpationis seueritas. Tertium vero charitatiuæ admonitionis suauitas. Primo igitur, quantum ad simulationis malignitatem ex parte Pharisæi dicit: *Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se.* In quo facto exterius prætendebat pietatem, in releuanda Christi indigentia, de qua ipse in Psalmo dicit: Ego autem mendicus sum & pauper. Ad quã releuandam, Christus eleemosynas accepit, nec tantum accepit, sed & mendicauit, cum adhuc esset annorum duodecim, sicut dicit Bernardus in quodam sermone: Cum factus esset Iesus, &c. Vbi quærit quis eum in illo triduo cibauerit, & dicit sic: † Vt te per omnia nostræ conformares paupertati, & omnes vitæ humanæ calamitates susciperes, quasi vnus ex turba pauperum, stipem per ostia mendicabas. Quis dabit me buccellarum illarum mendicatarum participem fieri, vel illius diuini edulij reliquiis saginari? Vnde Glossa super illud: * Propter vos egenus factus est, &c. Non erubescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui pro nobis factus est pauper. Vnde ad suam indigentiam releuandam, non solum à bonis, sed etiam à malis accipiebat eleemosynam. Vnde subditur: *Iesus autem ingressus recubuit.* In quo dat nobis formam, quod peccatores occulti

Diuisio. C Psal. 39. d. Luc. 2. f. † Hom. Bernardo adscripta, quæ incipit: Potis à me. to. 1. Idem docttr. eadẽ dicit, lib. de paupert. Chrisi. q. 2. Et in Apolog. paup. resp. 3. q. 1. ar. 1. to. 7. * 2. Cor. 9. b

D non sunt vitandi, & quod à malis eleemosynæ licite accipi possunt, vt fiant boni, dum modo non dent de alienis, vel male acquisitis. Et quod peccatores sunt per beneuolentiã attrahendi, & quod inimicis & seductoribus nostris debemus esse beneuoli, sicut ille, qui cum illo recubuit, à quo sciebat in corde se despici & iudicari. Propter quod subditur: *Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere*, idest, rationem & causam inquirere, scilicet, *quare non baptizatus esset*, idest, lotus more Iudæorum, *ante prandium*, ac per hoc ipsum iudicans tamquam immundum, & contemptorem paternarum traditionum. Vnde similiter leguntur Pharisæi Domino, & eius discipulis obiecisse: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lauant manus suas cum manducant. Hoc autem erat apud Iudæos præcipuum. Vnde dicitur: Pharisæi enim & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro, nisi baptizentur, non comedunt. Et ratio huius erat: quia maximam vim faciebant in seruanda munditia corporum. Vnde duplex ostenditur ex hoc simulatio in Pharisæo. Prima, quia eum quem pie reficiebat exterius, impie iudicabat interius. Secunda, quoniam zelabat munditiam corporalem, nec attendebat spiritualem. Et ideo Hypocrita erat tam in conspectu hominum: quam Dei, contra illud Ecclesiastici: Ne accesseris

Matt. 15. a. Mar. 7. a. E Simulatio duplex in Pharisæo. Eccl. 1. d.

ad illum duplici corde: & ne fueris hypocrita in conspectu hominum.

Secundo, quantum ad increpationis seueritatem ex parte magistri subdit: *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis & catini mundatis.* Calix est vas ad bibendum. Catinum ad manducandũ. Et hæc vasa maxime mundabant Pharisæi & Iudæi, quia putabant se inquinari per cibum & potum, & inquinari per immunditiam vasorum. Vnde dicitur quod multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, &c. Quia vero, vt dicit Ambrosius, calix est vas vitreum, & catenum vas fictile: & quia vtrumq; fragile, recte designat fragilitatem humani corporis, circa quam Pharisæi erant potissime intenti, neglecta munditia conscientiæ. Et hoc erat reprehensibile. Nam dicit Isaias: Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Et Hieremias: Laua à malitia cor tuum Hierusalem, vt salua fias. Quod Pharisæi non obseruabant. Propter quod addit: *Quod autẽ intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate.* Ac per hoc immundum & abominabile, vnde de eis poterat dici illud: Diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium. Ecclesiasticus: Accessisti maligne ad Dominum, & cor tuum plenum est dolo & fallacia. Quia non habet intra, quod simulat extra. Et ista erat non tantum malitia, sed & stultitia, quia neglecto meliori, de corpore tantum curabant. Vnde subditur: *Stulti, nonne qui fecit quod deforis est*, scilicet corpus: *Etiam quod de intus est fecit?* scilicet spiritum. In quo simul damnatur hæresis. Manichæorum qui Deo actori tribuunt spiritum, & diabolo corpus: cum tamen dicatur in Genesi: Formauit Dominus Deus hominem ex limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Confutatur etiam hypocrisis Pharisæorum, qui Deo satagebant Domino placere solius corporis purificatione, cum tamẽ Dominus fecerit vtrumque, & maxime sit Conditor animæ secundum illud: Spiritus redeat ad Deum, qui Dedit illum. Et Dominus præcipue se vocat Deum animarum: Omnes animæ meæ sunt, vt anima patris, ita & anima filij. Et propter hoc vult maxime animarum munditiam: & tali promittit suam præsentiam, secundum illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deũ videbunt: & ideo Pharisæi, qui de hac non curabant, vt stulti erant. Vnde Chrysostomus: Deus neq; corporum munditiam laudat, neque sordes condemnat. Pone tamen quod sordes odit vasorum, quanto igitur magis conscientiæ sordes odit? Vnde de hac præcipue curandum, quia sine munditia conscientiæ nihil est mundum. Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia.

Calix Catinus. Mar. 7. a. Amb. to. 5. li. 7. in hũc locum cap. 12. Lucæ. Isa. 1. d. Hier. 4. d. Mic. 6. e. Eccl. 1. d. Gen. 2. b. Ecc. 12. e. Eze. 18. a. Matt. 5. a. Tit. 1. d.

Tertio quantum ad admonitionis suauitatem ex parte mendici subiungit: *Verumtamen quod superest, date eleemosynam.* Quod superest, hoc est, remedium quod restat est, vt per eleemosynam purgetis nequitiam. Secunda enim tabula, quæ restat post naufragium, est pœnitentia. Et hoc modo accipitur hic eleemosyna, quod patet in hoc quod sequitur: *Et ecce omnia munda sunt vobis.* Impossibile enim est, omnia posse mundari per solius exterioris eleemosynæ erogationem: sed vocatur hic donatio eleemosynæ quodlibet opus misericordiæ ordinatæ, quæ primum incipit à se secundum illud: Miserere animæ tuæ, placens Deo. Hanc misericordiam sibi impendit, cum se per pœnitentiam purgat à vitiis. Nam aliter crudelis est sibi, secundum illud: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Aliter potest exponi, de eleemosyna proprie dicta, vt sit sensus: *Quod superest, date eleemosynam*, idest, de eo quod superest. vt sic tangatur eleemosynæ forma secundum illud: Non vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio. Et post formam subditur efficacia cum ait: *Ecce omnia munda sunt vobis.* Quia eleemosyna disponit ad gratiam, per quam mundatur anima tota. Et propter hoc dicitur: Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Licet autem

Eccl. 3. d. Psal. 10. b. 2. Cor. 8. b. 1. Tim. 4. b. Septifor-

[mis est eleemosynæ efficacia.] eleemosyna dicatur valere ad tria principaliter, tamen septiformis ostenditur eius efficacia in Scriptura. Prima est, quia animam mundat à culpa, sicut hic habetur. Et etiam ecclesiasticus: [*Ecc.3.b*] Eleemosyna patris non erit in obliuione. Et paulo post: Et sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua. Secunda est, quia liberat à pœna æterna: [*Tob.4.b*] Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Tertia, quia defendit à pœna transitoria: [*Dan.4.e*] Peccata tua eleemosynis redime, &c. Quarta est, quia mitigat fomitis concupiscentiam. [*Eccl.3.d*] Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Quinta, quia dat de hoste victoriam: [*Ecc.29.b*] Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit. Et paulo post: Super scutum potentis, & super lanceam, aduersus inimicum tuum pugnabit. Sexta, quia conseruat gratiam, secundum illud: [*Ecc.17.c*] Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabis. Septima, quia dat fiduciam perueniendi ad gloriam: [*Tob.4.b*] Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, facientibus eam. Hi septem effectus sunt, ipsius eleemosynæ, quæ tam corporaliter, quam spiritualiter exhibetur. Opera misericordiæ corporalis hoc versu designantur:

[*Mat.25.c*] *Visito, Poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.* De quibus, præterquam de vltimo, disceptatur in iudicio. [*Tob.2.a*] De vltimo vero fit mentio in Tobia: Ad hoc autem quod eleemosyna habeat has efficacias, necessaria est primo simplicitas in corde. [*Matt.6.a*] Vnde: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, &c. Secundo vero discretio in electione secundum illud: [*Ec.12.a*] Si benefeceris, scito cui benefeceris. Tertio vero compassio in affectione. [*Isa.58.c*] Cum effuderis esurienti animam tuam, &c. orietur in tenebris lux tua. [*Iob.30.d*] Et in Iob: Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Quarto vero dulcedo in sermone: [*Eccl.18.b*] Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius, quam datum. Quinto, hilaritas in facie: [*Ibid.35.b*] In omni dato hilarem fac vultum tuum. [*Ps.111.a*] Iocundus homo, qui miseretur, &c. Sexto, debita quantitas in munere. [*Tob.4.b*] Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, &c. Septimo vero celeritas in opere & exhibitione: [*Prou.3.d*] Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere, &c. Et tunc fit eleemosyna ex toto homine, ac per hoc est Deo accepta & placens.

Sed væ vobis Pharisæis, &c. Post increpationem duplicitatis, subditur hic duplicitatis & hypocrisis comminatio calamitatum. [*Mat.23.b*] Vnde quasi superadditur ista determinatio: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.* Et quoniam hæc duo genera personarum, scilicet Pharisæorum & Scribarum, simulabant maxime religionem: ideo contra has duas personas facit suam inuectionem, sed in Matthæo simul: hic autem distincte. Ideo pars ista habet duas. In prima comminatur, *væ ipsis Pharisæis*: In secūda vero Scribis, siue Legisperitis, ibi: *Respondens autem quidam ex Legisperitis, &c.* Comminatio autem damnationis æternæ tertio replicatur contra Pharisæos, propter triplicem causam, scilicet propter negligentiam, propter arrogantiam & propter fraudulentiam, vt sit negligentia in omissione boni, arrogantia in commissione mali, fraudulentia in occultatione mali, & ostentatione boni. Primo igitur comminatur pharisæis pœnam æternam propter negligentiam: quia minimis intenti omittebant maxima. Et hoc cum dicit:

Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentam, & rutam, & omne olus, quasi multum sitis intenti ad impletionem diuinorū mandatorum. [*Inf.18.c*] Vnde infra se iactabat Pharisæus: Decimas do omnium, quæ possideo. Sed tamen per hoc non iustificabantur, propter omissionem optimorum. Vnde addit: *Et præteritis omne iudicium, & charitatem Dei,* id est iustitiam & misericordiam. Et hoc est quod maxime requirit Deus, secundum illud: [*Mich.6.b*] Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam. Et hanc vocat charitatem Zacharias: [*Zach.7.c*] iudicium verum iudicate: & misericordiam & miserationes facite vnusquisq; cum fratre suo. Ita quod sit iudicium respectu sui, & charitas siue misericordia respectu proximi. Vel per iudicium intelligatur diuinum præceptum secundum illud: [*Psa.118.f*] Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, &c. [*1.Tim.1.a*] Charitas autem dicitur præcepti finis: & complementum finis præcepti est charitas, &c. Vel per iudicium intelliguntur præcepta iudicialia secundum illud: [*Exo.21.a*] Hæc sunt iudicia quæ propones eis: Si emeris seruum, &c. Per charitatem, moralia. [*Rom.13.b*] Vnde ad Romanos: Qui diligit proximum, legem impleuit: Nam non adulterabis, &c. Arguit igitur eos: quia propter cæremonialia dimittebant iudicialia, & moralia, quę magis solicite erant facienda, & propterea addit: *Hæc autem oportuit facere*, scilicet iudicium & charitatem primo & principaliter. [*Osee 6.c*] Vnde Oseas: Misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plusquam holocausta: *Et illa non omittere*, quia Ecclesiasticus: [*Eccl.19.a*] Qui spernit modica, paulatim decidet. [*Eccl.7.c*] Et in Ecclesiaste: Qui timet Deum, nihil negligit.

Secundo, hanc comminationem iterat propter arrogantiam, cum subdit: *Væ vobis Pharisæis: quia diligitis primas cathedras in synagogis*, quātum ad ambitionem dignitatis. [*Glossa in hunc locum to.5.*] Vnde Glossa: Arrogantiam redarguit: quia primatus dignitatem appetebant. Hęc autem non est appetēda. [*Eccl.7.a*] Vnde Ecclesiasticus: Noli quęrere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris. Nam talis cathedra non est veræ excellentiæ, sed magis pestilentiæ secundum illud Psalmi: [*Psal.1.a*] Beatus vir qui non abiit in consilio impiorū, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit: super quā tamen sedebant Scribæ & Pharisæi: verumtamen vt indigni: quia verba habebant, & nō facta idonea. [*Mat.23.a*] Vnde dicitur: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcumq; dixerint vobis, seruate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere. Et quia ad ambitionem dignitatis sequitur appetitus laudis, propterea subdit: *Et salutationes in foro,* id est, laudes in conspectu multorum, vt ceteris honoratiores viderentur. [*Mat.23.b*] Vnde additur: Amant salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Vnde hic arguuntur propter vanam gloriam, propter quam veritatem cognitam confiteri non audebant, secundum illud: [*Ioan.12.f*] Ex principibus autem multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. Ex quo apparet quod laudes & honores hominum secundum diuinam informationem omnino debemus cōtemnere: non, vt Pharisæi, appetere. Etenim qui hæc amat, vt dicit Hieronymus, non est Christi discipulus, sed Scriba & Pharisæus. [*Sup.5.c*] Christus enim cum petebatur ad regnum, fugit in mōtem: Cumque laudaretur, secedebat in desertum ad orandum.

Tertio hanc comminationem replicat propter fraudulentiam, cum subdit: *Væ vobis, quia estis vt monumenta, quæ non patent*, scilicet qualia sunt intus, quia fœtida & immunda sunt intus: sed extra sunt pulchra. Vnde addit: *Et homines ambulantes supra nesciunt.* [Sepulchrū, idest semipulchrum.] Tales sunt hypocritæ, qui cum intra sint mali, extra tamen videntur boni & perfecti. Vnde merito dicuntur sepulchra, id est, semipulchra, secundum illud: [*Psal.5.c*] Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis, & cet. Et ideo non sunt filij sponsi, immo omnino oppositi. [*Cant.1.b*] Nam: Nigra sum, sed formosa. Isti autem albi sunt, sed fœtidi, ideo merito dicuntur monumenta. [*Mat.23.b*] Vnde: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. [*Io. Chrysost. to.2. homil. 45 in Mat.*] Vnde Chrysostomus: [*Chrysost. ibidem.*] Iustorum corpora templa dicuntur, corpora vero peccatorum sepulchra, quia intus est anima mortua: nec enim viua putanda est, quæ nihil viuum, id est, spirituale egit in corpore. Et post: Dic hypocrita, si bonum est bonum esse, cur non vis esse quod vis apparere? Quod autem turpe est apparere, turpius est esse. Aut ergo esto quod appares, aut appare quod es. Ex his Domini verbis potest intelligi, qui sint illi, qui debent hypocritæ iudicari, scilicet in quibus regnat negligentia,

arrogan-

A arrogantia, fraudulentia. Hi autem sunt qui minima præferunt maximis, transitoria æternis, apparentia veris. De his autem iudicare non est hominis cuiuslibet, sed Christi qui cor aspicit, secundum illud: Nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, &c. Nam Dominus non reprehendit bonitatem apparentem, & euidentem, sed sophisticam, & non existentem. 1.Cor.4.b

Respondens autem quidam ex Legisperitis, &c. Postquam comminatus est væ Pharisæis, hic secundò comminatur væ Legisperitis, & hoc tribus de causis. Primo propter desidiam contra veritatem vitæ: secundo, propter perfidiam, contra veritatem iustitiæ, ibi: *Væ vobis, quia ædificatis monumenta.* Tertio propter fallaciam contra veritatem doctrinæ, ibi: *Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clauem, &c.* Hæc enim triplex veritas maxime debet esse B in doctoribus legis, sed in Legisperitis nihil erat, nisi hypocrisis. In comminando igitur gehennam propter desidiam primo præmittitur ostentatio auctoritatis: Secundo adiungitur comminatio calamitatis. Primo igitur quantum ad ostentationem auctoritatis ex parte Legisperiti, dicitur:

Respondens autem quidam ex Legisperitis, qui scilicet sibi peritus esse videbatur, secundum illud Isaiæ: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Et quia tales videntur sibi & docti & magni, ideo contumeliosum putant ab aliquo argui. Propter quod subdit: *Ait illi: Magister, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis.* Quod non diceret, nisi ex conscientia sentiret se similiter transgredi, & ex superbia nollet reprehendi. Vnde poterat sibi dici illud ad Romanos: Confidis teipsum ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, &c. Qui ergo alium doces, teipsum non doces. Doctrinam sanam putant contumeliam, quia vt dicitur in Prouerbiis: Non recipit stultus verba prudentiæ nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. Et vere talis erat stultus, qui reputabat se eruditum: quoniam ibidem dicitur: Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens. Isa.5.e Rom.2.d C Pro.18.a Ibid.26.b

Secundo vero quantum ad comminationem calamitatis, propter desidiam bene agendi, dicitur: *At ille ait: Et vobis Legisperitis væ*, scilicet damnationis æternæ. Et ratio huiusmodi est, quia multa dicebant, & pauca faciebant. Ideo subdit: *Quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt*, idest, præceptis & traditionibus superstitiosis, ac inutilibus, vt merito dicatur illud Actuum: D Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Vnde Matthæus: Alligant onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, & cet. Ad quæ scilicet nemo tenetur, & ipsi dicunt eos ad ea teneri. Et quia hæc onera imponebant dicendo, sed non portabant faciendo, addit: *Et ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas.* Nota signanter quod dicit: *Vno digito non tangitis.* Non dicit: *non portatis.* Frequenter doctor docet quod facere non potest, verumtamen non est doctrina eius contemnenda, si facere vult: quia voluntas ei computatur pro facto. Vnde in lib. Regum: Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident. Et hoc dicitur pro viris, qui E lassi substiterant: sed qui non vult digitum ad sarcinas apponere, manifestum est quod nihil laboris vult sustinere. Et talis, siue imponat per modum magistri, siue per modum prælati, omnino est reprehensibilis, nec est imitator Christi, de quo dicitur: Cœpit Iesus facere, & docere. Vnde contra istos: Non habebis in sacculo diuersa pondera. Et in Prouerbiis: Pondus, & pondus: mensura, & mensura: vtrumque abominabile est apud Dominum. Hoc autem est, cum homo sibi est misericors, & proximo vel subdito durus, cum nihil portat: sed totum aliis portandum imponit. Vnde Chrysostomus: Vis apparere & esse sanctus? contra vitam tuam esto austerus, circa aliorum benignus. Audiant Act.15.b Mat.23.a 1.Reg.30.f Act.1.a Deut.25.d Pro.20.b Sãctus quo modo quis

te homines parua mandantem, & grauia facientem. apparere queat.

Væ vobis qui ædificatis, &c. Postquam cōminatus est eis, Væ, pro culpa desidiæ, ex defectu veritatis vitæ, hic secundo replicat idem pro culpa perfidiæ, contra veritatem iustitiæ, quæ quidem erat in impia iustorum persecutione. Circa quam primo exaggeratur ipsorum culpa: deinde aggrauatur vindicta. Primo igitur quantum ad exaggerationem culpæ, dicit: *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum*, prætendentes pietatem in facto, sed gerentes impietatem in animo, sicut & patres eorum. Propter quod subdit: *Patres autem vestri occiderunt illos*, scilicet tamquam impij iustos. Vnde dixit beatus Stephanus: Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri: Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iusti. Sed & isti licet aliud simularent, erant imitatores eorum. Propter quod addit: *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum*, idest, consentitis hæc fuisse opera patrum vestrorum. Vnde dicitur: Testes estis vobismetipsis quod estis filij eorum, qui occiderunt prophetas. Ideo addit: *Quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.* Et sic signo & verbo testes erant quod patres eorum ipsos occiderant. Et hoc quidem simulabant se verbo & signo reprobare. Vnde dicitur: Ornatis monumenta iustorum, & dicitis si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum, &c. Sed approbant consimili facto & voto quod ipsi, & patres eorum erant persecutores bonorum: & ex hoc testes erant, se consentire operibus patrum. Vnde Hieronymus: Contra vosmetipsos testes estis, opere enim vos esse imitatores patrum testificamini, quorum facinora detestamini verbo. Vnde dicitur: Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri & vos. Et quia malitia quam gerebant in corde permissione Dei propalanda erat in opere, ideo subdit: *Propterea & sapientia Dei dixit*, idest ab æterno disposuit, vel ipse Christus disposuit, vel prævidit, qui est Dei virtus, & Dei sapientia. Vel *dixit*, idest prædixit voce prohetica *Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur*, secundum illud Hieremiæ: Misi ad vos omnes seruos prophetas per diem, consurgens diluculo, mittens, & non audierunt me, sed nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem suam, & peius operati sunt, quam patres eorum. Hoc verificatum est in istis, qui non tantum prophetas, sed & Dominum prophetarum occiderunt. Vnde dicit eis Petrus: Vos autem sanctum & iustum negastis & petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis. Occiderunt etiam & persecuti sunt omnes testes ipsius. Nam Iacobus occisus est, & Petrus comprehensus. Persecuti sunt etiam ipsum Paulum & Barnabam, vt transmigrarent ad gentes. Etiam discipuli flagellati sunt. Act.7.g Mat.23.d Mat.23.d Act.7.g Hier.7.f Act.3.a Act.12.a Ibid.13.g & 14.a Ibid.5.g

Secundo vero quantum ad aggrauationem vindictæ dicit: *Vt inquiratur sanguis omnium prophetarum.* Inquiritur namque per vindictam, vnde in Psalmo: Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, & cet. Et in Genesi: De manu viri fratris eius, requiram animam hominis: Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Inquiretur igitur sanguis, idest, vindicta effusionis sanguinis, propter quod addit: *Qui effusus est à constitutione mundi*, idest, ab initio vsque ad finem. Inquiretur, inquam, *A generatione ista*, quasi dicat quod vindicta omnis sanguinis sancti viri effusi erit super generatione Iudæorum: quia ipsi effuderunt sanguinem illius, qui erat sanctus sanctorum, scilicet Christus. Occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Vnde ipsi dixerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem. Et Matthæus: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vel hoc dicitur, vt ipsi puniantur in exemplum aliorum. Quia, cum viderent malum in aliis puniri, se non correxerunt. Vnde Chrysostomus: Quid aliorum peccata vindicat Deus in istis, si sol Psa.9.b Gen.9.a Dan 9.a Ioan.19.c Mat.27.c

si soli sint passi talia, cum non soli peccassent? Sicut multis seruis peccantibus, castigatur vnus pro suo peccato, & tamen pro omnibus flagellatus pertulit solus quod in omnibus est commissum. Ratio autem quare magis ad istos pœna peruenit, redditur ab eodem Ioanne. Quia, inquit, Vos audistis de Cain & de ceteris malis vindictam factam, & si non estis per eorum exempla correcti, grauiori pœna feriemini, & venient super vos exempla priorum. Et propterea exemplificat secundum testimonia scripta, cum subdit: *A sanguine Abel, vsque ad sanguinem Zachariæ.* Abel namque primus fuit iustus à fratre occisus secundum quod dicitur. *Gen.4.b* Zacharias autem iste fuit filius Ioiadæ qui occisus fuit à rege Ioas, qui multa bona acceperat ab eius patre, secundum quod historia narrat. *2.Par.23.c* Verumtamen iste non fuit interfectus vltimo. Sed ideo magis coniungitur cum primo: quia Abel pastor ouium fuit, & necatus in agro: Zacharias vero sacerdos, & necatus in atrio templi. Qui duos ordines martyrum designant, scilicet laicos, & eos qui altaris officio mancipantur. Ideo locum mortis huius totum designat, cum subditur: *Inter altare & ædem,* idest, occisus fuit inter templum & altare holocausti. Duo namque altaria erant in templo, vnum interius, scilicet incensi, & aliud exterius scilicet holocausti. *Exo.38.a* Secundum quod legitur: Et inter hoc, & templum, Zacharias à Iudæis fuit occisus, secundum quod scribitur: *2.Par.24.f* Congregati aduersus eum, miserant lapides iuxta regis imperium, in atrio domus Domini. Sequitur: Qui, cum moreretur, ait: Videat Dominus & requirat. Hoc dixit attendens æquitatem diuinæ iustitiæ, quæ nihil dimittit inultum. Ad cuius infallibilitatem notandam iterat futuram vindictam, cum subdit: *Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.* Ita, vt per pronomen fiat demonstratio generationis malignæ. Dicit enim Glossa Bedæ: *Beda.to.5. lib.3.in ca. 21.Lucæ.* Omnes maligni vna generatio sunt, vna ciuitas, vnum corpus diaboli, sicut omnes boni, vnum corpus, vna generatio sunt Dei. Vnde de hac generatione iniqua intelligi potest illud: *Prou.30.d* Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, vt comedant inopes de terra, & pauperes ex hominibus. Hæc est generatio, à qua requiretur vindicta. Sed in hac specialiter à gente Iudaica, quia consummata in eis fuit perfidia. Vnde Chrysostomus: Sicut bonis per multas generationes promisit Deus Christum venturum, præstitit autem nouissimis sanctis, ita per singulas generationes, comminatus est malis. Reddet autem generationi nouissimæ: numquam enim talis gratia data est hominibus, qualis in Christo, aut talis interitus venit super impios sicut super Iudæos. Vnde possunt ipsi dicere illud Genesis: *Gen.42.d* Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Et post: En sanguis eius requiritur.

Væ vobis Legisperitis &c. Hic tertio replicat, væ, propter fraudulentiam contra veritatem doctrinæ. Et quia mali & seductores proficiunt in peius, ideo primo præmittitur comminatio gehennæ: secundo vero adiungitur obduratio nequitiæ. Primo igitur quantum ad comminationem pœnę propter defectum veritatis doctrinę, dicit: *Væ vobis Legisperitis qui tulistis clauem scientiæ*, scilicet quantum ad officium dispensationis doctrinæ. Hæc autem clauis principaliter est Christi, tamquam summi doctoris. Quia magister vester, vnus est Christus, secundum quod dicitur. *Mat.23.a* Et de hac Isaias: *Isa.22.g* Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, &c. Hanc tulerant Scribæ, simulantes se recte docere, sed tamen non recte docebant, quia negligebant seipsos & increpabant alios. Propter quod subdit: *Ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.* Ipsi namque non introibant, quia licet haberent verba, non habebant facta. Vnde poterat eis dici illud ad Romanos: *Rom.2.c* Qui alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furandum, furatis. Et quia sola verba habebant, intrare non poterant. *Matt.7.c* Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, &cet. Iam non solum per sola verba non intrabant, sed alios etiam impediebant per ma-

A la exempla, vnde verificatum est illud Hieremiæ: *Hier.50.a* Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, scilicet à recta via, vel malis exemplis, vel falsis doctrinis, secundum illud: *Thr.2.d* Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas, quia ex falsis assumptionibus fere omnes conscientiæ distortæ formantur: per quas homines à regno Dei eiiciuntur, & in illud intrare prohibentur. Vnde Chrysostomus: Lex & prophetæ Christi aduentum manifeste prædicabant, sed hanc ianuam intellectus prauis expositionibus claudebant. Et ideo prohibebant intrare vocando à via veritatis, exemplo, & verbo. Contra quod in Prouerbiis dicitur: *Pro.3.d* Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales, & ipse benefac.

Secundo quantum ad obdurationem nequitiæ, subditur: B *Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi, & Legisperiti grauiter insistere.* In quo ostendunt cor suum esse obduratum, & aggrauatum, audiendo verbum diuinum. Vt ostendatur in eis esse verificatum illud Isaiæ: *Isa.6.d* Vade & dices populo huic: Audite audientes & nolite intelligere, & videte visionem & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. Et Matthæus: *Mat.13.b* Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierũt, & oculos suos clauserunt, nequando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. C Nec tantum erat in eis obduratio, sed veritatis impugnatio. Vnde addit: *Et os eius opprimere de multis*, quasi os illud mundissimum locutum esset malum, vel falsum. Vnde verificatum est illud: *Amos.5.a* Odio habuerunt corripientem in porta, & *Ioan.7.a* loquentem perfecte abominati sunt. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera eius mala sunt. Et ideo in Prouerbiis: *Prou.9.b* Qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit. Quia conuertitur ad conuicia, propter veritatem auditam. Et quia non sufficit obstinatæ malitiæ conuiciari quæ odit, sed etiam nititur machinari ad mortis interitum. Propterea subdit: *Insidiantes ei, & quærentes aliquid capere ex ore eius, vt accusarent illum.* Non enim audebant aperte ipsum occidere, propter timorem turbarum, sed volebant occulte occidere propter odium veritatis auditæ. Vnde Ioannes: *Ioan.9.e* Nunc autem me quæritis interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à patre meo. *Mat.22.b* Quod quærebãt caute & malitiose. D Vnde Matthæus: Abeuntes Pharisæi, consilium inierunt vt Iesum caperent in sermone.

CAPVT XII.

MVLTIS *autem turbis concurrentibus, &cet.*] Postquam Dominus in Pharisæis redarguit dolositatem simulationis malignæ, hic discipulos inuitat ad cautelam simulationis redargutæ. *Diuisio.* Et quoniam huiusmodi duplicitatem causat timor male humilians, vel amor male accendens: ideo pars ista diuiditur in duas. In quarum prima monet ad cauendam duplicitatem ex timiditate venientem: in secunda vero cupiditatem, infra eodem: *Ait autem ei quidam de turba, &c.* Prima autem pars habet quattuor partes. E In quarum prima informat ad cauendam dolositatem: in secunda, confortat ad repellendam timiditatem ibi: *Dico autem vobis amicis.* In tertia autem inuitat ad conseruandam veracitatem ibi: *Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus, &c.* In quarta vero animat ad habendam securitatem ibi: *Cum autem inducent vos in synagogas.* Et sunt istæ partes sibi correspondentes, quia duæ postremæ correspondent duabus primis. Informat autem discipulos ad cauendam dolositatem informatione celebri, & informatione credibili. Celebri, inquam, propter multitudinem turbæ. Credibili, propter certitudinem causæ. Primo igitur quantum

ad mul-

ad multitudinem turbæ reddentis informationem celebrem dicitur:

Multis autem turbis concurrentibus, ita vt se inuicem conculcarent. Et hoc quia vnusquisque volebat ei appropinquare, [Sup.6.c] siue propter salutem habendam sicut supra. Omnis turba quærebat eum tangere, &c. [Inf.15.a] Siue propter doctrinam suscipiendam sicut infra: Erant appropinquantes ad Iesum publicani, &c. Siue propter ipsius Christi videndam benignitatē sicut in figura dicitur Iob: [Iob.29.d] Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. In tanta multitudinis præsentia celebris erat doctrina. Propter quod subdit: *Cœpit dicere ad discipulos suos*, in aperto: quia veritas non quærit latebras secundum illud Ioannis: [Ioan.18.c] Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga & in templo, &c. Et talem decebat esse doctrinam ad confutandam Pharisæorum malitiam: quæ semper quærit latebram, quia contraria contrariis curantur, & tenebræ per lumen expellitur. Propter quod additur: *Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*, idest cauete, ne sitis hypocritæ, sicut Pharisæi: quorum vita & doctrina, propter malitiam & fallaciam, fermentum dicitur, quia corrumpit imperceptibiliter. [Osee 7.b] Quieuit paululum ciuitas à commistione fermenti, donec fermentaretur totum. Corrumpit etiam vniuersaliter, sicut dicitur: [1.Cor.5.b] Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo subditur: Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio. Hoc autem est vetus fermentum, quod consistit in fraudulentia doctrinæ & malitia vitæ. Vnde ibidem subditur: Neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis. Ab hoc fermento reuocat in [Deut.16.a] hoc loco. Et de hoc in figura dicitur: Non apparebit fermentatū in omnibus terminis tuis. Quia hæc simulatio & hypocrisis debet elongari à cunctis operibus nostris & maxime à deuotione spirituali. [Leu.2.c] In Leuitico enim dicitur: Omnis oblatio quæ offertur Domino, absque fermento fiet. [Deut.16.a] Ab afflictione corporali, vt in Deuteron. Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem. [Exo.23.d] A prædicatione diuini verbi: Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ. Vnde scriptura docet hoc vitium esse vitandum, tamquam maxime corruptiuum. Licet autem sit maxime corruptiuum, non tamen est capitale peccatum: [Hypocrisis origo.] quia eius corruptio aliunde causatur. Nam hypocrisis originem trahit à vana gloria, & hæc à superbia. Et ideo merito comparatur hypocrisis fermento. Nam sicut fermentum inflat, & inflando vanum facit, & sic corrumpit: sic superbia inflando introducit vanitatem gloriæ, & hæc vanitas introducit falsitatem corrumpentem. Vnde hoc fermentum cauetur per veritatem humiliationis voluntariæ, gloriationis internæ, [2.Cor.1.c] signationis extrinsecæ secundum illud: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei cōuersati sumus in hoc mundo.

Secundo vero quantum ad certitudinem causæ reddentis informationem credibilem subdit: *Nihil enim opertum, quod non reueletur, neque absconditum, quod non sciatur.* Vt per opertum intelligatur cognitio latens in intellectu: & per absconditum, delectatio latitans in affectu. [Hier.17.b] Quorum vtrumque manifestum est Deo, secundum illud Hieremiæ: [Psal.7.b] Ego Dominus scrutans corda & probans renes, qui do, &c. Scrutans corda & renes Deus. Et ideo, quia ipsius erit omnia abscondita manifestare & reuelare in iudicio secūdum illud: [Sap.6.a] Data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera nostra, & cogitationes scrutabitur. [1.Cor.4.a] Et ad Corinthios: Veniet Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, &c. Et sic vitanda sunt omnia mala, quantumcumque occulta: quia omnia fient manifesta in iudicio: & quod plus est ad maiorem confusionem, fient ibi manifesta omnibus. Propter quod subdit: *Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur.* Hoc dicit quantum ad manifestationem respectu visus. [2.Reg.12.c] Huius exemplum in Dauid habetur, cum dicit Dominus per Nathan ad Dauid: Tu fecisti abscondite: ego autē faciam verbum illud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis. Lumen enim solis visui cetera manifestat. Quantum autem ad manifestationem respectu auditus dicitur: *& quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis*, idest, audientibus ceteris. Hoc quidem in iudicio fiet, quando scilicet secundum illud: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei. [Ioan.5.c] Et tunc manifestabuntur susurrationes detractionum, secundum illud: Qui loquitur iniqua non potest latere, [Sap.1.b] nec præteribit illū corripiens iudicium. In cogitationibus enim, &. Ideo consilium datur in Ecclesiaste: In cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui, [Eccl.10.d] non maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocē tuam. Propter iudicium ergo manifestans cūcta in futuro, vitanda est omnis hypocrisis in præsenti seculo. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum. [Eccl.1.d] Sequitur: Et reuelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te. Et nota quod est notabilissima causa, propter quam hypocrisis est vitanda, scilicet vniuersalis manifestatio & plena interiorum: quæ maxime opponitur simulationi hypocritarum. Hæc autem manifestatio fiet per Christū qui est splendor gloriæ paternæ, & figura substantię eius, [Heb.1.a] portans omnia verbo virtutis suæ. Et quia ipse est splendor intimus, ideo ipsius est omnia detegere. Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circūspicientes omnes vias hominū, [Ecc.23.c] & profundū abyssi, & hominum corda intuentes, &c. Quia vero ipse est sermo viuus, ideo sibi omnia patent, & omnia patefacit vt verbū. Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni [Heb.4.c] gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisionem animę, &c. Vsq; ibi: Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Et ideo Christus iudex, quia omnia deteget in iudicio, dicitur venire sicut fulgur, & descendere in voce [Matt.24.c] Archangeli, quia omnia omnibus clarissima reserabit.

Dico autem vobis amicis, &c. Postquam informauit ad cauendam dolositatem, hic secundo confortat ad repellendam timiditatem. Ad hoc autem inducit duplicem considerationem, scilicet gehennalis punitionis, in qua nullus hominum potest deficere: & generalis prouisionis, quam nullus hominum potest effugere. Primum respicit diuinam potentiam: secundum diuinam prouidentiam. Et primum incutit verum timorem: secundum veram spem. Et vtrumque horum est medicamentum contra timorem mundanum. Primo igitur reuocat à timore hominū, qui nihil possunt contra gehennale supplicium, quod solum est timendum. Propter quod dicit: *Dico autem vobis amicis*, idest, qui me amatis, & à me amamini secundum illud Ioannis: Ipse pater amat vos, quia [Ioan.16.d] vos me amastis, &c. Talibus dicit: *Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant.* Hic non timeatis corporalis mortis supplicium: quia corporale est, & momentaneum. Vnde Isaias: Quis tu [Isa.51.d] vt timeres ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum ita exarescet? Et item: A verbis viri peccatoris ne timueritis: [1.Ma.2.g] quia gloria eius, stercus, & vermis, & cetera. Vnde quia transitoria est eorum pœna, ideo non est timenda, nec eorum supplicia. Vnde Seneca: Mors, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicium, sed tributa viuendi: quod debeo, paratus sum soluere, vbi me fenerator appellat. Et Chrysostomus: Si gratis post modicum morituri sumus, quare non & ante modicum in causa Dei cum gloria morimur? Si mutuo acceperis bouem, aut equum, operaris instanter, & dicis: forte cras tolletur à me. Quare hoc non facis in corpore? Non sunt etiam timenda à spiritu quæ fiunt in carne, & ita quasi extra, vt in vestimento, iuxta quod dicitur: Nolumus expoliari, sed superuestiri. [2.Cor.5.a] Ideo Chrysostomus: Propter animam Deus fecit corpus, & multum hanc zelat & persequitur inimicus. Corpus vero vestimentum est animæ. Sicut ergo, si quis scindit vestem alterius, ille quidem iniuriam sentit: damnum autem in persona non patitur: sic ruina occisionis sentit dolorem, damnum autem non patitur in natura. Propterea

corporale supplicium non est timendum, nec etiam ille qui infert: sed spirituale est maxime formidandum, & solus ille qui illud infert. Et propter hoc addit: *Ostendam autem vobis quem timeatis*, vt bono scilicet timore, malum declinetis secundum illud Hieremiæ: Nolite timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene. Et post: Quis non timebit te ô rex gentium? & cet. Ceterum quamuis non timeamus mundanam potentiam, oportet nos timere diuinam. Propter quod dicitur: *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* Vnde in Psalmo: Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem. Et quia huiusmodi timor maxime vtilis est, & necessarius. Ideo iterat: *Ita dico vobis, hunc timete.* Vnde Isaias: Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester. Et Hieremias: Me ergo non timebitis, ait Dominus, & à facie mea, &c.

Hier.10.d

Psal.32.b

Isa.8.c

Hier.5.e

Secundo vero reuocat à timore hominum: quia nihil possunt contra generalem Dei prouidentiam. Quantum ad hoc dicit: *Nonne quinque passeres veneunt dipondio?* Dipondius hic nomen est monetæ habentis duos obolos, siue asses Vnde Beda: Dipondius est pondus ex duobus assibus compositum. Quod autem in numeris est vnum, hoc in ponderibus est as. Quod duo, hoc dipondius: huic concordat, nec discordat quod dicit Matthæus: Nonne duo passeres asse veneunt? Quia sicut videmus, cum quinque oua venduntur pro vno denario, duo dantur pro obolo. Parui igitur pretij est passer, cum tot ibi veneant pro vno denario, tamen nec ipse est alienus à diuino patrocinio. Propter quod additur: *Et vnus ex illis non est in obliuione coram Deo*: immo diuina prouidentia gubernatur secundum illud: Diligis omnia quæ sunt, & nihil eorum odisti quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti. Ex quo apparet quod diuina prouidentia vsq; ad minima se extendit, nec contradicit, iuxta illud: Numquid de bobus cura est Deo? Illud enim intelligitur de cura prouidentiæ specialis, qua manuducit per viam æternæ salutis. Hoc autem intelligitur de prouidentia generalis administrationis, & conseruationis, de quo in Psalmo. Qui dat iumentis escam ipsorum & pullis coruorum inuocantibus eum. Et nota quod dicitur: *Non est in obliuione coram Deo.* Minus enim dicens plus significat quia nihil eis euenit nisi secūdum diuinam prouidentiam ordinantem. Vnde Matthæus: Vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro. Et tamen passeres facillime cadunt: vnde morbum caducum habere dicuntur. Et propterea potissime ponit de eis exemplum, tamquam de re manifesta. Ex quo colligitur tamquam à minori quod maxime circa regimen hominis diuina prouidentia sit intenta. Ad cuius expressionē addit: *Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.* Ex quo datur intelligi quod maxime est illi cura de homine. Vnde Beda: *Sed & capilli*, vt de massa corporis taceam: nam & minutæ particulæ Dei prouidentia conseruantur. Vnde numeratio non tam refertur ad cognitionem, quam ad diligentissimam cōseruationem, quia de corporibus sanctorum patientium, nec capillus perire potest. Vnde infra: Capillus de capite vestro non peribit. Tanta est igitur Deo cura de nobis, vt nec capillus capitis nostri sine eius nutu possit auferri. Ideo non oportet nos solicitari per timorem secundum illud: Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Et hoc est, quod infert: *Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis vos*, idest, maioris pretij. In quo simul tangitur conclusio & ratio illationis per locum à minori. Si enim cura & solicitudo est Deo omnipotenti de minori, multo fortius de maiori. Et si cura est Deo de nobis non decet nos nimium solicitos esse pro nobismetipsis Maioris autem pretij sumus quā creaturæ brutales, quæ volucres, quia rationales creaturæ sumus: & hoc, quia ad imaginem Dei facti. Propter quod cetera subiecta sunt homini: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, &c. Et ideo homo immediatissime est sub protectione Dei, & maxime homo iustus, & amicus Dei. Et propterea non oportet quod habeat auxilium alicuius caduci. Vnde dicitur in Genesi: Noli timere Abraam, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis, quasi diceret: Noli timere, quia nihil pati potes pro defectu auxilij. Vel etiam pati potes sine retributione præmij, quamdiu adhæseris mihi.

Beda to.5. li.3. in Luca cap.12.

Dipondius

Mat.10.c

Sap.11.d

1.Cor.9.b

Psal.14.b

Mat.10.d

Passeres morbum caducum habere dicuntur.

Beda in Glossa in hunc locum to.5.

Inf.21.d

1.Pet.5.b

Gen.1.d

Gen.15.a

Dico autem vobis: Omnis, &c. Postquam inuitauit ad cauendam dolositatem, & repellendam timiditatem, hic inuitat ad seruandam veracitatem. Veracitas enim confessionis est contra dolositatem simulationis. Ad hoc autem inducit dupliciter. Primo insinuando æquitatem diuinæ sententiæ. Secundo insinuando irremissibilitatem peccati blasphemiæ. Per primum monet ad veritatem confitendam: per secundum ad falsitatem declinandam. Primo ergo monet ad confitendam veritatem proter diuinæ sententiæ æquitatem, cum dicitur: *Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus. Me*, demonstrat personam in duabus naturis, idest, qui confitetur me esse verum Deum & hominem, non tantum corde dicens secundum illud: Nemo potest dicere, Dominus Iesus nisi in Spiritu sancto, sed & ore exprimens, secundum quod dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Nec tantum ore, sed etiam opere contra hypocritas, & malos Christianos, de quibus ad Titum: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Contra quos: Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, &c. Ideo Ioannes: Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Qui sic confitetur, plene confitetur, scilicet corde, ore, opere. De tali subiungit: *Et filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei*, scilicet quod ipse sit de suis secundum illud: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum. & cet. Vnde verificabitur illud: Anima quæ benedicit, impinguabitur. Ex quo apparet æquitas retributionis respectu confitentium: & vt nihil desit, ostenditur æquitas respectu negantium, cum subdit: *Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei*, quando scilicet Dominus dicet illud: Nescio vos & cet. Vnde supra: Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, &c. Et hoc exigit æquitas diuinæ sententiæ, de qua dicitur: Qui me honorificauerit glorificabo eum: qui autem contemnunt me, & cet. Et nota quod qui veritatem confitetur quam Christus docuit, Christum confitetur, siue in fide, siue in moribus. Qui autem illam negat, per consequens, negat & Christum. Qui dicit illam esse falsam dicit Christum esse per consequens mendacem, ac per hoc Deum non esse verum, sed seductorem. Et nota quod confessio nominis Christi magnam recompensationem habet, quia confessio, qua Christus confitebitur confitentem se, erit approbatiua, honorificatiua, & salutatiua. Nam Christus est rex, iudex, & pontifex. Confessio etiam eius est publica, præclara, & perpetua: nostra vero modica & momentanea. Et similiter per contrarium intelligitur de negatione sua: quod manifeste apparet in disceptatione iudiciali. Venite benedicti, & ite maledicti. Hæc igitur est nobilissima propositio, quæ mentes nostras erigit ad veracitatem. Ratio autem huius hæc est, quia veritas est verax, ideo non potest negare se, nec confitentem se, nec confiteri mendacem, nec contra se. Vnde: Si negauerimus, & ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.

1.Cor.12.a

Rom.10.b

Tit.1.b

Mat.7.c

1.Ioan.3.c

Mat.25.c

Prou.11.d

Matt.25.a

Sup.9.c

1.Reg.2.g

Mat.25.a

2.Tim.2.b

Secundo vero monet ad declinandam falsitatem propter irremissibilitatem blasphemiæ quæ licet remissibilis sit, cum sit per ignorantiam: irremissibilis tamen est, cum sit ex certa malitia. Propter quod dicit: *Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi.* In filium hominis verbum dicit, qui aliquid falsum imponit per ignorantiam deceptus. Et talis ignorantia, remissionem potest consequi. Vnde, *remittetur*, non dicit actum, quia non omnes pœnitent, sed aptitudinem, quia ignorantia excusat. Peccatum autem ex ignorantia dicitur esse in filium. Et hoc modo blasphemauit Paulus, ideo fuit misericor-

Peccatum ignorantiæ est peccatum in filium Dei.

1.Tim.1.

misericordiam consecutus. Vnde dicit: Qui blasphemus fui, & persecutor & contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci incredulitate. non sic autem est cum quis blasphemat ex certa malitia, propter quod subditur: *Ei autem, qui in Spiritum blasphemauerit, non remittetur.* In Spiritum sanctum blasphemat, qui ex certa malitia veritatem impugnat, & de Deo indigna dicit. Et de tali dicitur quod non remittetur, non quia numquam talis consequatur remissionem, sed quia ineptus est ad remissionem, eo quod peccatum illud nullum habeat excusationis colorem. Vnde Richardus: Quidam blasphemat ex coactione, & hic peccat in Patrem. Alius ex deceptione, & hic in Filium. Alius ex sola malignitate, & hic in Spiritum sanctum. Est autem in hoc genere sceleratissimum, in quo malitia creuit vsque ad summum, quando quis in vituperiis Dei delectatur. Quid ergo aliud videtur spiritus blasphemiæ quam desiderium vituperationis diuinæ? Ex hoc ergo quod hoc malum nihil habet in se excusationis, nihil meretur recipere remissionis. Ineptus etiam est ad remissionem, quia impugnat diuinam gratiam, per quam præparatur quis ad pœnitentiam. Vnde talis aptus est ad impœnitentiam: in qua si perduret, numquam remittetur culpa. Vnde Beda: Qui gratiam Spiritus sancti, qua pœnitentia inspiratur, & ad conuersionem redditur non cognoscens, impœnitenti corde perseuerauerit, cum iam hoc non sit humanum, sed diabolicum, irremissibile erit. Et de tali blasphemia quæ adiunctam habet finalem impœnitentiam, verum est quod numquam remittetur. Vnde Matthæus: Quod non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Ineptus est tertio, quia licet per approbationem approprietur Spiritui sancto, talis maxime inhonorat totam Trinitatem. Qui enim scienter & prudenter veritatem salutarem impugnat, & ex certa malitia, maximus est contemptor diuinæ virtutis, maximus calumniator diuinæ veritatis, maximus persecutor summæ bonitatis, secundum illud Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Vnde quia talis contemptus calumnia & persecutio non potest esse sine cordis obduratione, & hanc concomitatur impœnitentia, & hanc peccati irremissibilitas: ideo blasphemia in Spiritum sanctum non remittetur.

Peccatum malitiæ est peccatum in Spiritum sanctum.

Beda in Glossa in hunc locum to.5.

Mat.12.e

Iob.15.d

Cum autem inducēt vos, &c. Hic iam quarto hortatur ad habendam securitatem cōtra pusillanimitatem. Hoc autem facit duplici via, scilicet auferendo sollicitudinē de periculo, & conferendo certitudinem de præsidio. Primo igitur aufert solicitudinē de periculo cum dicit: *Cum autē inducent vos in synagogas, & ad Magistratus & potestates.* In quo innuit discipulos tribulationem passuros à Iudæis & gentibus. Vnde dicitur hoc expressius: Tradent enim vos in conciliis & in synagogis, & cet. Vnde in Psalmo: Astiterunt reges terræ, &c. Et nota quod tria genera personarū enumerat, coram quibus formidat homo loqui, scilicet coram multis, coram peritis, & corā magnis. Coram multis cum dicit: *In synagogis.* E contrario dicitur: Si expaui ad multitudinē nimiā, & despectio propinquorum terruit me. Coram peritis, vnde addit: *Ad Magistratus.* Vnde in Actibus: Adduxerunt Apostolos ad magistratus, &c. Coram magnis cum subdit: *Et potestates.* Vis non timere potestatem? Bonum fac. Primi non sunt timendi, quia plures nobiscū, &c. Secundi non, quia prudentior nobiscum, quia dicitur: Non poterant resistere sapientiæ & spiritui, &c. Similiter nec tertij. Vicistis eos, quoniam maior est, qui in vobis est, quam qui in mūdo. Et quoniam periculum est loqui in conspectu multitudinis obseruantis, & periculū inducit timorem, & timor solicitudinē, & solicitudo inquietudinem, & inquietudo turbationem, & turbatio est occasio impatientiæ, ac ruinæ: ideo reuocat à superflua solicitudine cum subdit: *Nolite soliciti esse qualiter aut quid respōdeatis,* scilicet interrogantibus malitiose, *aut quid dicatis,* scilicet volentibus addiscere. In quo verbo non tollit solicitudinem studiositatis, sed curiositatis. De qua: Nihil soliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione

Mat.10.b
Psal.2.a
Iob.31.a
Act.4.a
Rom.13.a
4.Reg.6.c
Act.6.c
1.Ioan.4.a
Phil.4.a

A petitiones vestræ innotescant apud Deum, quia sicut dicitur: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo & cetera. Et illud maxime faciendum est in articulo necessitatis: vbi non est quærendus ornatus verborū, nec profunditas sententiarum, sed mera & simplex fidei veritas cum multa cōstantia & feruore prolata. Iuxta quod dicitur: Sermo meus, &c. non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, &c. Non autem intendit retrahere à studio veritatis cum dicat Ioannes: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitā æternam habere, sed intendit persuadere vt homo in periculo mortis non confidat de inuentionibus, quia homo deficit in inueniendo, fallitur in iudicando, & ideo deuiat frequēter innitens ingenio suo. Propter quod in Prouerbiis: Habe fiduciā in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudētiæ tuæ.

Iac.1.a
1.Cor.2.a
Ioan.5.f

B Secundo confert certitudinem de præsidio cum subdit: *Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.* Hic autem Spiritus sanctus est optimus doctor, quia docet hominem intelligere, & ornate exprimere. Propter primum dicitur: Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Et: Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: quia sicut dicitur: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Propter secundum dicitur: Sapientia aperuit os mutorū, &c. Et Matthæus: Vos non estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, &c. Ideo dicebat Apostolus: An experimētum quæritis eius qui in me loquitur Christus? De his autem duobus infra: Ego dabo vobis os & sapiētiam, cui non poterunt contradicere & resistere omnes aduersarij vestri. Et Ioānes: Vnctio eius docet vos de omnibus. C Vnde Bernardus: Bona est lectio, sed melior vnctio, quæ docet de omnibus. Nam vnctio docet dilectionē Dei & proximi, Et in hoc vniuersa lex pendet & prophetæ, secūdum quod dicit Matthæus: Tota etiam sapientia philosophiæ, sicut dicit Augustinus, hoc est, Physica, Ethica, & Ciuilis. Spiritus etiam sanctus faciendo animam adhærere Deo, facit eum animæ familiarem, & per hoc facit reuelari secreta: Vos autem dixi amicos, & cetera. Feruor etiam spiritus eleuat animam supra se, vbi audit & videt arcana, sicut Paulus. Et sicut Ezechias: Assumpsit me spiritus, & cetera. Sicut Ioannes: Fui in spiritu, &c.

Iob.33.b
Ioan.16.b
1.Cor.2.c
Sap.10.d
Mat.10.b.
2.Cor.13.a
Inf.21.c
1.Ioan.2.e
Mat.22.d
Aug.2.li. sent lib.1. sen.9.to.4.
Isa.25.b
2.Cor.2.a
Ezech.3.d
Apoc.1.b

Ait autem ei quidam, &c. Postquam dissuasit dolositatem venientem ex humana timiditate, & ipsam timiditatem, in hac parte dissuasit cupiditatem. Et habet hæc pars duas partes. In quarum prima reuocat à solicitudi-D ne auaritiæ: in secunda vero inuitat ad solicitudinem prouidentiæ infra eodem. *Sint lumbi vestri præcincti, &c.* A solicitudine autem auaritiæ reuocat quadrupliciter. Primo scilicet documento rationali. Secundo, exemplo terribili, ibi: *Dixit autem ad illos similitudinem.* Tertio, argumento irrefragabili, ibi: *Dixitque ad discipulos suos, &c.* Quarta, promisso desiderabili, ibi: *Et vos nolite quærere quid manducetis, &c.* Circa documentum rationale, per quod reuocat à solicitudine auaritiæ tria introducuntur. Primum est confutatio petitionis auari. Secundum est dissuasio auaritiæ. Tertium est assignatio causæ. Primo igitur quantum ad confutationē petitionis auari:

Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem. Vere iste de turba erat, quia de terra solicitus erat, secundum illud Isaiæ: De humo E eloquium tuum mussitabit, &c. Contra se etiā loquebatur, dum Magistrum eum vocabat, quia Christus nō fatebatur se magistrum in docendo, temporalia acquiri & diuidi, sed potius derelinqui. Vnde adolescenti quærēti & dicenti: Magister bone, quid boni faciā vt habeam vitam æternam? Respondit: Si vis perfectus esse, vade, & vēde, &c. Vnde Christus nō docebat quo modo augeretur pecunia, sed quo modo seruaretur inopiā. Contra se etiam loquitur, dum vult diuidi à fratre. Cui debet coniungi. Veniebat autē hæc quæstio ex priuato amore, qui diuidit coniuncta, quod maxime facit diabolus, nō Dominus. Oseas: Ipse inter fratres diuidet. Et quoniam sicut dicit Beda in Glossa: Christus non est Deus dissensionis, sed pacis, ac vnitatis, ideo confutat petitionem prædi-

Osea 13.c
Beda to.5. lib.3. in ca. 12. Lucæ.

A ctam cum subdit: *At ille dixit ei*, scilicet Iesus. *Homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem supra vos?* iudicem scilicet litium, & diuisorem facultatum. Glossa: Dedignatur esse iudex litium, aut arbiter facultatum. qui viuorum & mortuorum habet iudicium, & meritorum arbitrium. Psal.2.b Verum est vtique, sicut dicitur in Psalmo quod ipse constitutus est rex ab eo super Sion, montem sanctum eius: & quod in ditione eius, cuncta sunt posita. Sed quia Deus miserat eum ad spiritualia communicanda, ideo descendere recusabat ad temporalia diuidenda, insinuans in hoc illud: 2.Tim.2.a Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus. Et nota quod Christus vocat eum hominem animalem & brutalem, propter amorem in terrenis, & litem diuisionis. 1.Cor.3.a Vnde: Cum sit inter vos zelus & contentio, &c. Et in Psalmista. Psal.4.a Filij hominum vsquequo graui corde? &c. Vnde in hoc confutatio insinuatur B petitionis auaræ.

Secundo quantum ad dissuasionem auaritiæ subdit: Eph.5.d *Dixitque ad illos*: Videte, *& cauete ab omni auaritia*. Videte scilicet vt prouidi, & cauete, vt cauti: Videte fratres quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, & cetera. 1.Tim.6.b Prouidentia namque facit cauere pericula, in quæ incidit quis per auaritiam: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim malorum est cupiditas, & cetera. Vnde ipsa excæcat hominem, Tob.2.b quod significatum fuit in excæcatione Tobiæ per stercora hirundinum. Et ideo dicit: *Videte*, scilicet æterna. *Et cauete*, ab auaritia quæ quærit 2.Cor.4.d C temporalia: Non contemplantibus vobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Et quoniam appetitus cuiuslibet boni transitorij, scilicet pecuniæ, & potentiæ & honoris, auaritia potest dici. Ideo dicit: Isa.33.c *Cauete ab omni auaritia*: Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Et sequitur: Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere.

Tertio quantum ad assignationem rationis & causæ subdit: *Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet*, idest nullus propter abūdantiam diuitiarum Psal.48.b viuere potest diutius: Relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum, domus illorum in æternum. Et Iob. Iob.27.d D Diues cum dormierit, nihil secum auferet. Et Psalmista. Psal.75.b Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vnde abundantia vitam Ecc.8.a non prolongat, sed frequenter abbreuiat: Multos perdidit aurum & argentum. Act.8.d Et in Actibus: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Et propterea ipsa perdenda est Ecc.29.b ne perdat possessorem. Et in Ecclesiastico: Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem.

Dixit autem similitudinem ad illos, dicens, &c. Hic secundo reuocat à solicitudine auaritiæ per exemplum terribile. Circa quod tria introducuntur, scilicet vanæ securitatis occasio, vanæ securitatis conceptio, & vanæ securitatis subtractio. Primo igitur quantum ad vanæ securitatis occasionem venientem ex fructuum vbertate, dicit:

E *Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit.* Hæc Ps.143.d enim consueuerunt esse bona diuitum ex vbertate fructuum temporalium. Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fetosæ, & cet. Iob.21.a Vnde Iob: Quare impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis? &c. Domus eorum securæ sunt, & pacatæ, non est virga Dei super illos. Et quia diuitiæ sic faciunt securum, vt reddant solicitum, ideo subdit: *Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus* Ecc.4.b *meos?* Reperi & aliam vanitatem sub sole. Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis, Ecc 5.b imo certe solicitantur. In ecclesiastico: Saturitas diuitis non sinit eum dormire. Et huius ratio est, quia cogitur multa cogitare. Et ideo subditur: *Et dixit: hoc faciam. Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi & bona mea.* Glossa: Ecce magna Glossa in hunc locum 10.5. solicitatio ex auaritia, quia solicitudo destruendi facta, & ædificandi noua, licet enim essent horrea plena, cupiditas adhuc vacua quærebat noua receptacula. Auarus Ecc.5.b. non implebitur pecunia, &c. Et in Ecclesiastico: Insatiabilis oculus cupidi, Eccl.14.b in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Impletum erat horreum, sed cor erat vacuum, tum quia animam trinitatis capacem solus Deus potest implere: tum quia hęc temporalia non intrant cor, nisi secundum phantasticam similitudinem: tum quia concupiscentiam augent: tum quia animam non faciunt meliorem: tum etiam quia sunt omnino alterius naturæ. sicut Angelus & corporalis locus, sic anima & corporalis thesaurus: tum etiam quia anima cum sit quanta non mole, sed virtute, S p.1.b non impletur quantitate materiali, sed spirituali, sicut Act.2.a est gratia Spiritus sancti.

Secundo vero quantum ad vanæ securitatis conceptionem per stolidam promissionem, subditur: *Et dicam animæ meæ*, Ioan.2.d idest animalitati: Qui amat animam suam, perdet eam. *Anima habes multa bona posita in annos plurimos.* Apoc.3.s Dicis diues sum, & locupletatus, & nullius egeo. Et Zach.11.a Zacharias: Benedictus Dominus, diuites facti sumus Et quia abundantia cum securitate parit malum lasciuiæ, ideo subdit: *Requiesce.* Ecc.4.b Ecce negligentia: Stultus cōplicat manus suas, &c. dicens: Melior est pugillus cum requie, quam plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi. Ecc.13.s *Comede*, Ecce gula: Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus. *Bibe*, quantum ad crapulam. Contra quod dicitur in Prouerbiis: Prou.23.c Noli esse in conuiuiis potatorum, &c. Sequitur: Qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur. Iac.5.a *Et epulare.* Ecce lasciuia: Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra. Hæc enim consueuerunt esse vitia diuitum: Amos.6.a Væ qui opulenti estis in Sion. Et post: Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege. Subiungitur: Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, &c. Istius autem lasciuiæ causa est securitas vna, quam anima stulte concipit, promittendo sibi longam vitam temporalem per præsumptionem, Isa.28.d secundum illud Isaiæ: Percussimus fedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos. Vel contemnendo, Isa.22.d per desperationem: Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur.

Tertio quantum ad vanæ securitatis subtractionem per diuinæ sententiæ æquitatem subditur: *Dixit autem illi Deus.* Glossa in hunc locum 10.5. Glossa: Dicere Dei ad hominem est prauas eius machinationes subita animaduersione cōpescere. Propter quod addit sententiam: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te*, 1.Thes.5.a Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Stultum eum vocat pro sapientia terrena, quia stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. 1.Cor.1.c Stultus est qui non præuidet futura pericula: Ec.12.c Sapientis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat, quia de futuris incertus, securus dormit. Cōtra quod Pro.27.a dicitur in Prouerbiis: Ne glorieris in crastinum, ignorans Iac.4.d quid superuentura pariat dies. Et Iacobus: Quæ est vita nostra? Vapor est ad modicum parens. Et quia vita perdita perduntur hæc temporalia, ideo subditur: Amb.10.5. lib.7. in hunc locum cap. 12. Lucæ. *Quæ autem parasti, cuius erunt?* Ambrosius: Non sunt hominis bona, quæ secum auferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorum. 1.Tim.6.b Vnde: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid possumus. Iob.20.c Et Iob: Cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit: cum satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Et quia hæc sententia communis est omnibus auaris, ideo subditur: *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues.* Psal.38.b Thesaurizat sibi qui thesauros sibi in terra multiplicat. Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. In Deum autem diues est

qui abundat in meritis, & operibus pietatis. In omnibus diuites facti estis in illo. *1.Cor.1.a* Sequitur: Ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, ideo dicitur: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, &c. *Mat.6.d* Sequitur: Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo, neq; tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Facit autem nos diuites esse in Deum spes, quam in ipsum habemus secundum illud: Regenerauit nos in spem viuam. *1.Pet.1.a* Sequitur: In hæreditatem incorruptibilem, & in incontaminatam, & immarcescibilem conseruatam in cælis. Hæc autem spes radicatur in paupertate. Vnde: Sicut egentes, multos autem locupletantes tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. *2.Cor.6.b* Talis erat Paulus: Habeo omnia, & abundo. *Phil.4.c* Tales nos fecit Christus: Vnde ad Corinthios: Egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis: *2.Cor.8.b* & ideo talibus dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. *Mat.5.a*

Dixitque ad discipulos suos, &c. Hic iam tertio reuocat à solicitudine auaritiæ per argumentum irrefragabile quod sumptum est à triplici genere creaturæ. Primo à creatura rationali. Secundo à sensibili, ibi: *Considerate coruos.* Tertio à vegetabili, ibi: *Considerate lilia quo modo crescunt.*

Primo igitur à creatura rationali sumit tale argumentum: Qui dat quod maius est, dabit quod minus est, sed anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum. Ergo qui dedit animam & corpus, dabit victum & vestitum. Non oportet ergo de his solicitum esse. In qua ratione, primo ponit conclusionem: deinde adiungit probationem. Præmittit ergo primo principalem conclusionem, cum dicit: *Ideo dico vobis: Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis: aut corpori vestro quid induamini*, idest, nolite solicitari de victu, & vestitu quæ sunt maxime necessaria vitæ, multo minus nec de aliis quæ spectant ad vitam præsentem: Nihil soliciti sitis, sed in oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. *Phil.4.a* Et nota quod non prohibet solicitudinem quæ prouenit ex prouidentia animi, sed illam quæ venit ex diffidentia Dei, quasi Deus non habeat curam de nobis. Contra quod dicitur: Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. *1.Pet.5.b* Et in Psalmo: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet. *Psal.54.d* Et Ambrosius: Indecorum est homini curare de cibo vel veste qui militat regi: nouit enim rex quemadmodum familiam suam pascat, alat, & vestiat. *Ambr. in hunc locum c.12. Luca to.3. lib.7.* Deinde addit probationem cum dicit: *Anima plus est quã esca: & corpus plus quam vestimentum.* Ex quo sequitur: Si dedit quod maius est, supplebit etiam quod minus est. Ambrosius: Absurdum est vt victus copiam nobis defuturam putemus, qui viuendi iugem substantiam à Deo consequimur. *Amb. to.3. lib.7. in hunc locum. cap. 12. Luca.* Anima enim & corpus sunt partes hominis constitutiuę propter quem factæ sunt ceteræ creaturæ secundum illud: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, &c. *Gen.1.d* Vnde Chrysostomus: Omnia fecit Deus propter hominem, hominem autem propter se: omnia fecit Deus in sapientia, hominem autem non solum in sapientia, sed etiam secundum sapientiam suam. *Chrysost. to.1. homil. 8. in cap.1. Gen.* Vnde Sapiens: Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. *Sap.6.b* Et Augustinus de Agone Christiano: Rationales animas per seipsum Deus curat & Angelos, cetera vero per ipsos gubernat. *cap.8. to.3.* Et nota quod recte comparat animam, & præfert escæ, & corpus vestimento, quia anima vigorem dat corpori illud vegetando, & corpus est quasi indumentum animæ quod extra apparet. Si ergo Deus prouidet corporalem vigorem animę vegetantis, multo fortius alimoniæ sufficientiam. Rursus si animæ prouidet indumentum corporis, multo fortius tegumentum vestis exterioris.

Considerate coruos, quia non seminant, &c. Hic sumit argumentum à creatura sensibili. Et primo ponit exemplum, deinde elicit argumentum. Proponit igitur exemplum considerandum cum dicit.

Considerate coruos: quia non seminant, neque metunt: Ecce principio nõ habent corui vllum laboris exercitium: *Quibus non est cellarium neque horreum*, Ecce, non habent repositorium: *Et Deus pascit illos.* Ecce non patiuntur defectum: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. *Psal.146.b* Et nota quod magis exemplum proponit de coruis, quam de aliis auibus. Tum quod maximæ sunt edacitatis. Vnde dicitur quod Noe dimisit coruum qui egrediebatur & non reuertebatur. *Gen.8.b* Et ratio huius est, quia insiderat super cadauer. Tum etiam quod hæc fertur esse natura corui quod pullos suos in principio non pascit, quia non putat suos esse donec videat eos factos nigros: Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagientes eo quod non habeant cibos? *Iob.38.c* Vnde per coruos merito alia volatilia intelligi possunt. Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, &c. *Mat.6.d*

Deinde elicit argumentum cum addit: *Quanto magis vos pluris estis illis?* Glossa: Propter rationem & immortalitatem, quæ vobis promittitur, plus valetis. *Glossa in hunc locum to.5.* Numquid de bobus cura est Deo? Subiungitur: Nam propter nos scripta sunt. *1.Cor.9.b* Sed quia posset aliquis contra argumentari quod nobis competit magis solicitudo quam coruis, propter excellentiam rationis, ostendit quod hoc nihil est. Si autem augmentum corporis non fit per humanam cogitationem, sed per diuinam dispositionem, pari ratione & alimentum. Propter quod dicit: *Quis autem vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum?* quasi dicat nullus: Quia hoc non est hominis cogitantis, sed opus Dei prouidentis. Vnde dicitur: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi. *2.Mac.7.d* Et: Deus dat illi corpus sicut vult, & vnicuiq; seminum proprium corpus. *1.Cor.15.e* Vnde & philosophus dicit quod omnium natura constantium terminus est & ratio magnitudinis & augmenti. Si ergo hæc minima non sunt in humana, sed in diuina prouidentia constituta, multo minus alia. Ideo addit: *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris soliciti estis?* quasi dicat, frustra & stulte. Beda: Illi tegendum corpus relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. *Ex Glossa Interl. in hunc locum to.5. c.12. Luca.* Verumtamen ista ratio non videtur valere, quia licet non oporteat solicitari de augmento, possumus tamen & debemus de nutrimẽto. Licet enim vis augmentatiua non sit subiecta voluntati & rationi, nihil tamen impedit de nutritiua quin sit ei opus regimine & prouidentia. Verumtamen ad hoc est responsio quod ratio est bona: quia si illa quæ sunt commissa prouidentiæ naturæ, non oportet hominem regere & curare, pari ratione nec illa quæ commissa sunt prouidentiæ supernæ. Rursus, sicut non potest corpus augere, sic nec terminum vitæ, quem præfixit Dominus protelare. Postremò si non oportet solicitari de ipsius corporis mensura, sed est homo contentus ea, quam Dominus dedit, quare non similiter de alimonia extrinseca? *Considerate lilia quo modo crescunt, &c.* Hic iam tertio sumit argumentum de vegetabili. Et primo præmittit similitudinem sensibilem, deinde subdit adaptationem. Præmittit ergo similitudinem cum dicit.

Considerate lilia quo modo crescunt: non laborant, neque nent. Ambrosius: Aperta comparatio: Lilia nõ sicut ceteri fructus aliquem agricolarum cultum requirunt, vnde ipsa crescunt, non humano studio sed diuino imperio quod datum fuit ab ipso mundi exordio: *Ambr. in hunc locum cap.12. Luca to.3. li.7.* Germinet terra herbam virentem, &c. *Gen.1.b* Et quia opus summi artificis est excellentius omni operæ humanæ artis, ideo addit: *Dico autem vobis: Neque Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis.* Et tamen Salomon circa ornatum vestium fuit curiosissimus, simul habens voluntatem, industriam, & facultatem ad ornandum se. Vnde de ipso dicitur: Videns regina Saba omnem sapientiam Salomonis. *3.Reg.10.a* Sequitur: Ordines ministrantium, vestesq; eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat citra spiritum. Et hæc omnia

ordinauerat ſecundum humanam induſtriam ingenio-
Gloſſa in ſiſſime. Sed tamen operibus & induſtriæ naturæ, quæ
hunc locum eſt opus Dei, æquare non poterat. Vnde Beda: Quæ pur-
to.5. pura regum, quæ pictura textricum poteſt floribus com-
parari?

Deinde poſt ſimilitudinem ſubdit adaptationem, &
Pſal.128. infert concluſionem. *Si autem fenum quod hodie eſt in agro*
Iac.1.b *& cras in clibanum mittitur*, ideſt cito marceſcit. Fiant
ſicut fenum tectorum quod priusquam euellatur, exa-
Ibidem. ruit. Et Iacobus: Exortus eſt ſol cum ardore, & areſecit
fenum, & flos eius decidit. *Deus ſic veſtit*, pulchro ſcilicet
ornatu & decoro. Beda: Ipſe color dicitur veſtimentum
floris. *Quanto magis vos, puſillæ fidei?* ideſt quãto magis vos
veſtiet etiam ſi modicum habueritis de fide, quia tam
Mat.14.b ratione naturæ quam ratione fidei præcellitis. Vnde Pe-
tro de Dei potentia in tempeſtate dubitanti dicitur: Mo-
Pſal.77.c dicæ fidei, quare dubitaſti? Modicam fidem habet de re-
gimine paternæ prouidentiæ qui timet quotidie mori
fame. Non crediderunt in Deum, nec ſperauerunt in
ſalutari eius. Et ſequitur: Et mandauit nubibus deſu-
per & ianuas cæli aperuit. Et pluit illis manna ad man-
ducandum, &c. Si quis igitur veræ fidei, credens omnia
gubernari ſuperna prouidentia, cum prouidentia Dei
maiorem curam gerat & gerere debeat de præcellentio-
ribus, & dignioribus, & durabilioribus, & rationalibus,
quam de irrationalibus, aut de vegetabilibus: & de his
gerit talem prouidentiam, quod nil eis deeſt: multo ma-
gis ergo curam gerit de iis quæ ſpectant ad regimen ho-
minis, tamquam pretioſioris, immortalis, & inter cete-
ras creaturas dignioris, quia rationalis eſt ad imaginem
Dei factus. Eſt ergo ratio iſta irrefragabilis, quia ſi quis
contrarium huius dicat, tollit regimen diuinæ proui-
dentiæ, & ordinem vniuerſi. Et ideo non eſt tantum
modicæ fidei, verumetiam examinationis peruerſæ.

Et vos nolite quærere quid manducetis. Hic quarto reuo-
cat à ſolicitudine auaritiæ per promiſſum deſiderabile.
Circa quod tria introducuntur. Diſſuadet enim ſolici-
tudinem auaritiæ & cupiditatis, promittendo ſufficien-
tiam viatici, ſuper excellentiam præmij, & ſuperabun-
dantiam theſauri. Primo igitur diſſuadet ſolicitudinem
auaritiæ, & cupiditatis promittendo ſufficientiam viati-
ci, cum dicit: *Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid
bibatis*, videlicet vt cupidi, & curioſi quærunt, vt abun-
dent & ſuperbiant: ideo addit: *Et nolite in ſublime tolli*, pro
1.Tim. vlt. acquiſitione terrenorum. Diuitibus huius ſæculi præ-
c,d cipe, non ſublime ſapere, nec ſperare in incerto diuitia-
rum. Nam ſic terrena quærere, non eſt hominum cæle-
ſtium, ſed terrenorum. Ideo addit: *Hæc autem omnia gen-
tes mundi quærunt*, quia mundanam habent ſapientiam.
Baruc.3.c Filij Agar qui exquiſierunt prudentiam quæ de terra eſt,
negociatores terræ & Theman. Viri autem cæleſtes
non debent iis eſſe intenti, quia ſunt de familia ſummi
Patris. Vnde addit: *Pater autem veſter ſcit quoniam his indi-
getis.* Et non eſt dubium quin poſſit prouidere. Idem
Rom.10.c Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum.
Non eſt dubium etiam quin velit. Iſaias: Numquid ob-
Iſa.49.d liuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur
filio vteri ſui, &c. Et ideo volentes tendere ad Patriam
non derelinquentur in via ob defectum cibi, propter
quod addit: *Verumtamen quærite primum regnum Dei, &
iuſtitiam eius*, tamquam principale intentum. *Et hæc o-
mnia adijcientur vobis*, tamquam viaticum, quia qui pa-
ratus eſt dare regnum, abſque dubio non denegabit ci-
bum. Qui dare paratus eſt æterna, non denegabit tem-
Au.to.4.li. poralia. Vnde Auguſtinus: Oſtendit Dominus tempo-
2. de ſerm. ralia non eſſe petenda, tamquam bona noſtra, etſi ne-
Dom. in ceſſaria. Regnum autem Dei petendum eſt, & in illo fi-
Monte ca. nis ponendus eſt, propter quem omnia faciamus. Ideo
24. ſolicitudo noſtra non debet eſſe pro acquirendo cibo,
Rom.14.c ſed pro acquirendo regno æterno. Non eſt regnum Dei
Chry.hom. eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu
16. in c.6. ſancto. Chryſoſtomus: Regnum Dei retributio: iuſti-
Mat.to.1. tia, eſt via, per quam venimus ad regnum Dei. Ideo Mat-
Matt.6.d thæus: Quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius &

A cetera. Et nota quod hæc promiſſio eſt ſatis recta, quia
qui quærit regnum & iuſtitiam eius, eſt Dei ſeruus, Dei Rom.8.c
amicus, & Dei filius. Qui ſpiritu Dei aguntur, ij ſunt
filij Dei. Quod autem Deus deſit ſeruo ſuo amico & fi-
lio, vt ei non prouideat quæ ſunt neceſſaria, valde per-
uerſum eſt ſentire. Nam talis habet Deum, & talis habe-
tur à Deo, & ideo habet per conſequens quę habet Deus.
Vnde Apoſtolus: Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, 1.Cor.3.d
Chriſtus autem Dei.

Secundo diſſuadet ſolicitudinem auaritiæ promit-
tendo ſuperexcellentiam præmij, cum ſubdit: *Nolite ti-
mere puſillus grex.* Puſillus grex dicitur reſpectu multitu-
dinis reproborum hominum. Multi ſunt vocati, pauci Mat.19.b
vero electi. Vel puſillus ratione modicitatis propriæ.
Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſa- 1.Cor.1.d
B pientes ſecundum carnem, non multi potentes, & ce-
tera. Vel puſillus ratione humilitatis voluntariæ. Vos Ezec.34.g
autem greges mei, & cetera. Homines eſtis, & ego Do-
minus Deus veſter. Eſt enim Deus humilium. Magna Eccl.3.c
potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur. Et ta- Matt.19.b
libus promittit Deus regnum: Sinite paruulos, ſubiun-
gitur: Talium enim eſt regnum cælorum, ideo ſubdit:
Quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum. Humilem
ſpiritu ſuſcipiet gloria. Et Iob: Qui humiliatus fuerit, Iob.27.d
erit in gloria. Hæc autem ſuperexcellentia regni pro-
miſſi inducit ſpem, & inducendo ſpem inducit ſecuri
tatem, & per hoc aufert puſillanimitatem timoris, & ar-
dorem cupiditatis: Sicut egentes, multos autem locu- 2.Cor.6.b
pletantes, tamquam nihil habentes, & omnia poſſiden-
tes. Solum enim illud regnum eſt vera cordis poſſeſ-
C ſio, quæ cor implet & auferri non poteſt; quia intus eſt.
Ecce regnum Dei intra vos. Et nota quod Patri com- Inf.17.e
placuit puſillis, id eſt, pauperibus ſpiritu dare regnum Deus puſil-
gloriæ. Vnde Matthæus: Beati pauperes ſpiritu, quo- lis cælum dat.
niam ipſorum eſt regnum cælorum, quia tales deſide- Mat.5.a
rant æterna. Deſiderium ſuum iuſtis dabitur. Et in Pſal- Prou.10.b
mo: Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus, quo- Pſa.9.d
niam contemnunt temporalia. Qui reliquerit patrem, Mat.19.d
aut matrem, centuplum accipiet, & cetera. Ample-
ctuntur ſpiritualia: Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambule- Gal.5.d
mus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. Item com-
placuit Deo dare eis veniam. Humilium & manſueto- Iudith 9.a
rum ſemper tibi placuit deprecatio, ſcilicet ad dandam
veniam. Miſereor cui voluero, &c. Placuit dare gratiam. Exo.33.d
D Iſaias: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum: electus meus, & Iſa.42.a
cet. Placuit dare ſapientiam: Matthæus: Abſcondiſti Matt.11.d
hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruu-
lis. Placuit dare gloriam æternam, ſicut hic. *Nolite timere
puſillus grex, &c.* Beneplacitum eſt Domino ſuper timen- Pſa.146.b
tes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.

Tertio aſſuadet ſolicitudinem auaritiæ promittendo
ſuperabundantiam theſauri, pro dimiſſione ſeculi cum
dicit: *Vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynã*, ideſt, diſtri-
buite bona veſtra pauperibus ſecundum illud Matthæi: Matt.19.c
Vade, vende omnia quę habes, & da pauperibus. Et quia
durum eſt vendere & dare abſque recompenſatione, id-
eo addit. *Facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt.* Eccleſia- Eccl.17.c
ſticus: Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum eo, & gratiam
hominis quaſi pupillam conſeruabit: & poſtea reſurget,
E & retribuet illis retributionem vnicuique in caput ipſo-
rum. Et quia iſta retributio eſt opulentiſſima quæ eſt in
his ſacculis, ideo ſubdit: *Theſaurum non deficientem in cæ-
lis*, ſubintelligitur, facite, & hoc fit per eleemoſynam,
Vnde Tobias: Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemo- Tob.12.b
ſyna, quam theſauros auri recondere: quoniam eleemo-
ſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata: &
facit inuenire miſericordiam & vitam ęternam. Et quod Chry.hom.
iſte theſaurus cæleſtis ſit indeficiens, oſtendit: quia non 15.in c.6.
poteſt amitti per fures, non poteſt corrumpi in ſe, id- Mat.to.1.
eo addit: *Quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.* Omnia bo-
Chryſoſtomus: Omnia bona mundi triplex interitus na mũdi tri-
tollit: aut enim ex ſeipſis veteraſcunt, aut dominorum lu plex interi-
xu conſumuntur, aut ab extraneis dolo, vi, vel calumnia tus tollit.
diripiuntur. Et propterea in terris theſaurus indeficiens
non po-

non potest haberi. Qui vult ergo indeficientem habere, *Psal. 111. b* dispergat in terris, vt abundet in cœlis. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Vnde Augustinus: Non iussit Dominus vt thesaurum perderemus, sed locum ostendit quo poneremus. Est autem magna vis facienda, quo modo locetur thesaurus, quia eodem locatur & animus. ideo subiungitur: *Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.* Thesaurus, est illud quod principaliter amat animus, secundum illud Mat- *Matt. 13. f* thæi: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, &c. Vbi est principale amatum, ibi abundabit animus. Vnde Bernardus: Verius est anima vbi amat, quàm vbi animat. Et ideo vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Beda: Si in terra est, cor deorsum est: si in cœlestibus, *Beda to. 5. lib. 3. in Lucã cap. 12.* in Christo fixum est: necesse est enim vt quo præcesserit dilectionis thesaurus, illuc & cogitationis sequatur affectus. Et quia sapiens thesaurum habet in cœlis, & stultus in terris, ideo Ecclesiasticus: Cor sapientis in dextera *Eccli. 10. a* eius, & cor stulti in sinistra illius, &c. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ e- *2. Cor. 4. d* nim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Thesaurus enim iste visibilis & terrestris consistit in pecunia. Sed thesaur⁹ inuisibilis consistit *Sap. 7. b* in sapientia. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Et post: Infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. Et nota quòd iste qui consistit in sapientia, incipit à timore reuerentiæ. *Isa. 33. b* Diuitiæ salutis, sapientia, & scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Proficit autem in studio disciplinæ: O- *Matt. 13. g* mnis scriba doctus in regno cœlorum, &c. Conseruatur in sanctitate conscientiæ: Bonus homo de bono thesau- *Luc. 6. g* ro cordis sui profert bonum, &c. Consummatur autem in sublimitate gloriæ: Si vis perfectus esse, vade, vende *Matt. 19. c* omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo. Et de talibus loquitur hic. Vnde pauperibus promittit viaticum refectionis, regnum excellentiæ, & thesaurum abundantiæ, quia pauperes consueuerunt esse afflicti, & despecti, & egeni pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

Sint lumbi vestri præcincti, &c. Postquam reuocauit à solicitudine auaritiæ, hic secundo inuitat ad solicitudinem prouidentiæ ne quis crederet quòd omnem vellet solicitudinem amouere à corde. Inuitat autem ad huiusmodi solicitudinem ex consideratione duplicis aduentus. Primo scilicet consideratione secundi aduentus qui erit terribilis. Secundo vero consideratione primi aduentus qui fuit amabilis, ibi: *Ignem veni mittere in terram, &c.* Prima pars habet duas. In quarum prima inuitat ad solicitudinem vigilantiæ omnes communiter. In secunda vero prælatos specialiter ibi: *Ait autem ei Petrus.* Circa generale introductionum omnium ad solicitudinem vigilantiæ procedit hoc ordine. Primo præmittit vigilantiæ modum. Secundo adiungit motiuum, ibi: *Beati serui illi.* Tertio subiungit stimulatiuum, ibi: *Hoc autem scitote, &c.* Primum horum respicit meritum. Secundum respicit præmium. Tertium respicit imminens periculum. Circa modum autem vigilantiæ duo introducit Euangelista, ad quæ Dominus discipulos inuitat, scilicet ad promptitudinem expeditionis in corpore, & ad solicitudinem expectationis in corde. Primo igitur quãtum ad promptitudinem expeditionis in corpore dicit: *Sint lumbi vestri præcincti.* Sicut ille expeditus est qui est *S. Greg. homil. 13. in Euãg. to. 2.* præcinctus ad viam progrediendum, sic ille expeditus est qui restringit in se carnalia desideria. Vnde: A principali sexu, lumborum nomine, luxuria designatur. Iob: For- *Iob 40. b* titudo eius in lumbis eius, & cætera. Lumbos ergo præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Sed quia non sufficit mala non agere, nisi etiam quis studeat bonis operibus insudare, protinus subditur: *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Lucernas quippe ardentes in manibus habemus, cum bona opera proxi- *Prou. 6. e* mis nostris lucis exempla monstramus. Lucerna enim dicitur rectè diuinum mandatum: Mandatum lucerna est, & lex lux, & cætera. Hæc lucerna est lux in manu,

A quando mandatum est in operatione: Non extinguetur in nocte lucerna eius. *Prou. 31. b* Manum suam misit ad fortia, & cætera. Et Matthæus: Sic luceat lux vestra coram *Matt. 5. b* hominibus, vt videant opera vestra bona, & cætera. Et nota quòd sicut lucerna abscondit lumen à vento, sed non à visu, sic bona opera comparantur lucernæ. Quia sic debet opus esse in publico, quatenus intentio maneat *Greg. hom. 11. in Euãgel. to. 2.* in occulto. Sic velit homo aliis dare exemplum virtutis; vt tamen non quærat minimum transitorij fauoris.

Secundo quantum ad solicitudinem expectationis in corde, subdit: *Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum quando reuertatur à nuptijs*, idest quando veniet ad iudicium descendendo de cœlis. Vnde Gregorius: *Greg. hom. 13. in Euãgel. to. 2.* B Ad nuptias Dominus abijt, cum post resurrectionem suam Angelorum sibi multitudinem nouus homo copulauit. Qui tunc reuertetur, cum per iudicium nobis manifestatur. Vnde à bonis semper debet expectari: Saluatorem expectamus Dominũ nostrum Iesum Christũ, &c. *Phil. 3. d* Et hæc expectatio non est vana: Gemma gratissima expectatio præstolantis. *Prou. 17. b* Non est etiam somnolenta. Expecta Dominum, viriliter age. Et ideo subdit: *Vt cum venerit*, properando ad iudicium: *Et pulsauerit*, per *Psal. 26. d* infirmitatis flagellum. *Confestim aperiant ei*, per desiderium intimum: Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo *Apoc. 3. d* ad illum, &c. Beda: Non vult aperire iudici pulsanti qui *Beda in Glos. in hũc locum to. 5.* timens videre iratum quem contempsit, de corpore exire metuit. Aperit qui iudicem lætus & securus sustinet, & de proquinqua morte gaudet: Vox dilecti mei pulsantis. *Cant. 5. c* C Et post: Surrexi, vt aperirem, &c.

Et notandum est hic quòd Euangelium istud legitur in festis Confessorum propterea quòd in eo commendantur tripliciter, scilicet quantum ad declinationem mali in præcinctione lumborum, & quantum ad operationem boni in portatione lucernarum, & quantum ad expectationem optimi in similitudine hominum expectantium Dominum suum, secundum illa tria quæ dicuntur: Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & *Mich. 6. b* quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium respectu tui, & diligere misericordiam, respectu proximi, & solicitum ambulare cum Deo tuo, respectu Dei. *Hoc Euangeliũ quare legatur in festis Conf.*

Ad hoc autem quòd malum in nobis perfectè deficiat, sunt lumbi tripliciter præcingendi, scilicet lumbi car- D nalis contactus, de quibus: Lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea, &c. *Psal. 37. b* Et ij præcingendi cingulo castitatis: Accingite lumbos vestros. *Lumbi tripliciter præcingendi.* Super vbera plangite, &c. *Isa. 32. c* Item lumbi carnalis affectus cingulo virtutis: Accinge sicut vir lumbos tuos. *Iob 40. a* Et Hieremias: Accinge lumbos tuos, surge, & loquere ad eos. *Hiere. 1. d* Item lumbi carnalis cogitatus cingulo veritatis: Succincti lumbos mentis vestræ, sobrij, &c. *1. Pet. 1. c*

Ad hoc autem quòd bonum in nobis perfectè clarescat, portanda est lucerna rectæ intentionis. Supra: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. *Sup. 11. c* Item portanda lucerna veræ prædicationis: Lucerna pedibus meis verbum tuum. *Psal. 118. o* Et: Surrexit Elias Propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat. *Eccli. 48. a* Item portanda lucerna honestæ conuersationis: Ille erat lucerna ardens & lucens. *Ioan. 5. f* Et E in Psalmo: Illuc producã cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo. *Psal. 131. d*

Postremo ad hoc quòd desiderium perfectè ignoscat expectandus est Christus fidenter: Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, &c. *Abac. 2. a* Item expectandus gaudenter: Expectatio iustorum, lætitia, &c. *Prou. 10. d* Item expectandus vigilanter: Cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat immutatio mea. *Iob 12. c* Et hoc modo expectant serui Dominum quando reuertatur à nuptiis. Sic beati Confessores perfectè laudantur secundum illa ad Titum: Sobrie, iuste, & pie viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni *Tit. 2. c* Dei, &c.

Beati serui illi, & cætera. Hic secundo introducit mo-

tiuum ad solicite vigilandum. Et hoc est duplex, scilicet beatificatio vigilantium sine defectione & sine omni exceptione. Primo igitur quantum ad beatificationem vigilantium sine defectione, dicit: *Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes:* [Prou. 8. d] Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie. Et ideo in Ecclesiastico: [Eccl. 39. a] Cor suum tradet ad vigilandum diluculo, &c. Tales Dominus beatificat: [Iob 8. a] Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus. Subditur: Statim euigilabit ad te, & peccatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ. Ideo subdit: *Amen dico vobis quòd præcinget se*, præparando ad retributionem: [Psal. 92. a] Dominus regnauit decorem indutus est, &c. *Et faciet illos discumbere*, in æterna refectione: [Ezec. 34. d] Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam. *Et transiens ministrabit illis* per liberalissimam communicationem: *Transiens*, id est transire faciens. In Ecclesiastico: [Eccl. 24. c] Transite ad me omnes qui concupiscitis me, &c. Quia à Christo & per Christum transimus ad Christum. A gloria scilicet corporis ad gloriam animæ, & ab hac ad gloriam diuinitatis. Propter quod dicit Ioannes: [Ioan. 10. b] Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur. Et ego sum via, veritas & vita: Ministrare autem dicitur Christus, quia semper dabit materiam gaudij actualis refectionis indeficientis. [Apoc. 7. d] Non esurient neque sitient amplius: Sequitur: Quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet ad vitæ fontes aquarum: Beati igitur qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt: in qua agnus sine macula erit sponsus, cibus, Dominus, & minister: [Psal. 35. b] Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente, voluptatis tuæ potabis eos. Iste ministrabit & inuitabit, secundum illud: [Cant. 5. a] Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Deinde quantum ad beatitudinem sine exceptione, subdit: *Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi.* Nota hic quòd per tres vigilias intelliguntur tres status præsentis vitæ, scilicet pueritiæ, iuuentutis, & senectutis. Vnde Glossa Bedæ: [Glossa in hūc locum to. 5.] Vigilias vocat ad similitudinem excubantium in nocte: Prima vigilia custodiæ, pueritiæ est: secunda est iuuentutis: & tertia senectutis. Si quis in pueritia vigilare neglexerit, non tamen desperet. Si in iuuentute neglexerit, saltem tamdem in senio resipiscat, quia pius Dominus pœnitentiam nostram patienter expectat. Isaias: [Isa. 30. d] Propterea expectat Dominus vt misereatur vestri: & ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicij Dominus: beati omnes qui expectant eum. Et nota quòd dicit Marcus: [Marc. 6. f] Insinuantur quattuor vigiliæ secundum modum distinctionis horarum apud excubantes. Vigilate, inquit, nescitis enim quando Dominus domus veniat, sero an media nocte, an galli cantu, an mane. Et per has vigilias intelliguntur quattuor status, [Vigiliæ quattuor quid.] in quibus homo vtitur libertate arbitrij. Primus, & vltimus, & duo intermedij, vnus in profectu, & alter in declinatione. In quo insinuatur quòd Dominus omni hora, sine exceptione, nostram acceptat vigiliam, sed potissime illam quæ incipit à pueritia: [Thr. 3. c] Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua, & tamen etiam vltimum senium nō recusat Dominus. [Matt. 14. c] Vnde dicitur: Quod quarta vigilia noctis venit ad discipulos ambulans super mare. Qualibet ergo hora non est inutile sed perutile vigilare, [Inf. 21. g] infra: Vigilate, omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.

Hoc autem scitote, &c. Hic tertio subiungit stimulatiuū ad vigilandum quod introducit per hunc modū in proponendo exemplum parabolicū, & concludendo principale intentum. Primum ergo exponit exemplum parabolicum, cum dicit:

Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, scilicet ad custodiam domus ne fur furtim aliquid asportaret. Ideo dicit: *Et non sineret perfodi domum suam.* Et si semper haberet horam suspectā numquid relinqueret domum suam sine custodia? alioquin non sapienter, sed stulte curam familiæ procuraret: Exemplum de Isboseth, de quo legitur quòd Isboseth [2. Reg. 4. b] dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum obdormiuit. Ingressi sunt autem domum latenter. Subiungitur: Et percusserunt eum in inguine Rechab, & Banaa frater eius, & fugerunt. [Sensus spiritualis.] Sic spiritualiter fit ei qui negligit domum suam vigilanter custodire. Vnde Gregorius: [Greg. lib. 1. Mora. c. 19. to. 2. Edit. Ro.] Ostiaria dormiente Isboseth interficitur, quia dum discretionis solicitudo cessauerit ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit. Et ideo vir spiritualis econtrario dicit illud Isaiæ: [Isa. 21. c] Super speculam Domini ego sum: stans iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Et ideo dicit Petrus: [1. Pet. 5. b] Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, & cætera.

Deinde concludit principale intentum. *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet.* Glossa: [Glossa in hūc locum to. 5.] Vltimam horam semper ignorari voluit Dominus, vt semper sit suspecta, & ad eam semper præparemur. Vnde dicit Matthæus: [Matt. 24. b] De die illa & hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus pater. Et: Dies Domini [1. Thes. 5. a] sicut fur in nocte, ita veniet. Et post: Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tamquam fur comprehendat. Et in Ecclesiastico: [Eccl. 9. c] Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines tempore malo. Sic & illi qui non se præparant. Ideo dicitur: [Eccl. 5. b] Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Vnde Alcuinus: Dissoluta est cogitatio de crastina conuersione cogitare & hodiernam negligere. Et Seneca: Quilibet dies vitæ nostræ ordinatus est vltimus. Propter hoc ergo vt semper simus parati, voluit Dominus nos ignorare horam mortis & diem iudicij. Nihil enim est certius morte, & nihil incertius hora mortis. Ideo in Ecclesiastico: [Eccl. 38. c] Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie. Et de hora iudicij: dicit Matthæus: [Matt. 25. a] Media nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obuiam illi. Et post: Quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Gregorius: [Greg. hom. 12. in Euāgel. to. 2.] O si sapere palato cordis possit, quid admirationis habet, Venit sponsus? Quid dulcedinis, Intrauerunt cum eo ad nuptias? Quid amaritudinis, Clausa est ianua, &c.

Ait autem ei Petrus, & cætera. Postquam inuitauit ad vigilantiam omnes generaliter, hic inuitat prælatos specialiter. Quod quidem facit hoc ordine. Primo namque commendat prælatorum vigilantiam. Secundo arguit insolentiam, ibi: *Quod si dixerit seruus ille, & cætera.* Tertio aggrauat negligentiam, ibi: *Ille autem seruus qui cognouit.* Commendans autem vigilantiam prælatorum, primo commendat eam quantum ad prærogatiuam meriti. Secundo quantum ad præcellentiam præmij. Primo igitur quantum ad prærogatiuam meriti quam ostendit in respondendo ad quæstionem Petri, dicit: *Ait autem ei Petrus: Domine ad nos dicis hanc parabolam an ad omnes?* Bene quærit & vtiliter, vt sciat ad quid debeat obligari. Vnde in Ecclesiastico: [Eccl. 3. c] Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. Et maxime illa sunt discenda, quæ sunt parabolice dicta: [Prou. 1. a] Audiens sapiens, sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam ad interpretationem, verba sapientum & ænigmata eorum.

Huic autem quæstioni Petri superficietenus nō videtur Dominus respondere. Sed si profundius attendatur respondet perfecte, insinuans quòd prædicta parabola de vigilantia spectat communiter ad vniuersos, sed specialiter ad Prælatos, cum dicit: *Dixit autem Dominus: Quis putas est fidelis dispensator & prudens?* Dispensatores prælatos vocat: [1. Cor. 4. a] Sic nos æstimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei, &c. Tales difficile est inuenire fideles. Vnde ibidem: Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur.

Etia

Prou. 20. d Et in Prouerbijs: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? *Quis putas est ergo dispensator fidelis*, intentione: Fidelem me existimauit. 1. Tim. 1. c Subiungitur: Sed ideo misericordiam consecutus sum, &c. Apoc. 2. c Et in Apocalypsi: Esto fidelis vsque ad mortem. *Et prudens*, in electione. Prou. 14. d In Prouerbijs: Acceptus est regi minister intelligens. Prou. 27. d Vnde in Prouerbijs: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. *Quem constituit Dominus super familiam suam*, per auctoritatem commissam. Hebr. 5. a Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo quemadmodum & Aaron. Psal. 2. b Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. *Vt det illis in tempore tritici mensuram*, communicando sanam doctrinam. Eccl. 8. a Tempus, & responsionem cor sapientis intelligit, &c. Attendat etiam audientium capacitatem. Vnde dicit: *Mensuram*. Gregorius: Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, vt & sua singulis congruenter tribuat, & tamen à communis ædificationis arce numquam recedat. Gen. 41. f Huius exemplum habemus in Ioseph, qui ad dispensandum frumentum constitutus est super terram Ægypti, in quo fuit fidelitas & prudentia, auctoritas & vigilantia, seu diligentia. Et quia ista fuerunt in sanctis prælatis, ideo Euangelium istud decantatur in laudem Confessorum & Pontificum, qui in his quattuor præmissis commendabiles extiterunt. Gloss. in hūc locum to. 5. Et de his quattuor dicitur in Glossa Bedæ: Quàm rarus est Domino propter Dominum seruiens, oues Christi non ad lucrum sed ad amorem Christi pascens, *Prudens*, in futuro sibi prouidens. *Quem constituit Dominus*, idest, quàm rarus qui sit vocatus à Deo tamquam Aaron. & non magis se ingesserit: & qui non magis se pascat, quàm oues. (Rara auis prælatus fidelis, & prudens.) Mal. 1. a Vnde propter defectum fidelitatis dicitur: Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuitò? Phil. 2. c Et ad Philippenses: Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Pauci etiam sunt prudentes. Isa. 24. a Vnde Isaias: Sicut populus, sic sacerdos: sicut seruus, sic Dominus eius. &c. Osea 4. b Et Oseas: Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Pauci etiam sunt diuinitus constituti. Osea 8. a Ideo dicitur: Ipsi regnauerunt, & nō ex me. Pauci similiter vtilitati gregis intenti, vnde Ezec. 34. a Ezechiel: Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos, nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Et ideo signanter præmittit: *Quis putas*, propter raritatem & difficultatem & preciositatē qua tales excellunt in prærogatiua meriti.

Secundo quantum ad præcellentiam præmij subdit: *Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus inuenerit ita facientem*. Matt. 25. b Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, &c. *Ita facientem*, idest, fideliter, prudenter, & vigilanter, secundum illud: 1. Pet. 4. b Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Et Chrysostomus: Hæc dicta sunt sermone, de virtute, de pecuniis, & de omni dispensatione quæ vnicuique commissa est, vnumquemque enim ad communem vtilitatem vti oportet his quæ habet, siue sapientia, siue principatu, siue diuitiis, non ad nocumentum conseruorum. Huius autem vsui gratiæ redditur perfectus fructus gloriæ. Vnde subdit: *Verè dico vobis, quoniam super omnia quæ possidet, constituet illum*. Beda, id est, supra omnia cœlestis regni gaudia, non vtique vt horum solus dominiū teneat, sed vt eius abundantius ceteris sanctis æterna possessione fruatur, tum pro sua vita, tum pro sui gregis custodia. 1. Pet. 5. a Vnde Petrus: Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes, non coactè, sed spontaneè secundum Deum, &c. Sequitur: Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. † Chrys. in opere imperf. Matt. c. 24. hom. 51. to. 2. Vnde Chrysostomus †: Bene agente populo, vnusquisque pro suo bono remuneratur. Sacerdos autem pro bonis omnium: 1. Thes. 2. d Quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum in Aduentu eius?

Quod si dixerit seruus ille, &c. Postquam commendauit A prælatorum vigilantiam & prouidentiam seu curam, hic vituperat insolentiam: quod quidem facit arguendo enormitatem peccati, & comminando seueritatem iudicij. Primo ergo quantum ad increpationem enormitatis peccati ait: *Quod si dixerit seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus venire*: Glossa, idest, si dissimulauerit iudicium in proximo venturum, securitatem sibi promittens, Gloss. in hūc locum to. 5. secundum illud Ezechielis: Quod est prouerbium istud vobis in terra Israel dicentium: In longum differentur dies, & peribit omnis visio? Ezech. 12. d Et Petrus: Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes dicentes: Vbi est promissio aut aduentus eius? ex quo Patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ. 2. Pet. 3. a Et quoniam talis cogitatio parit securitatem, & securitas contemptum, B & contemptus iniquitatem. Ideo subdit: *Et cœperit percutere seruos & ancillas*, scilicet paruulos scandalizando, cum tamen deberet fouere verbo & exemplo. Propter quod Isaias: Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Isa. 3. c Et hoc est graue peccatum. Peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. 1. Cor. 8. d Et maxime quando in paruulos peccant: Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei, &c. Matt. 18. a Et quia perfidia mater est concupiscentia, ideo addit: *Et edere, & bibere, & inebriari*, scilicet cœperit, faciendo voluntatem scilicet carnis, secundum illud Isaiæ: Sacerdos & Propheta nescierunt præ ebrietate. Isa. 28. b Et hoc maxime indecens est pastoribus & prælatis in quibus regnare debet Spiritus sapientiæ & intellectus. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Mal. 2. b C Sed è diuerso: Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes somnia. Isa. 56. d Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem.

Secundo quantum ad comminationem seueritatis iudicij adiungit: *Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit*. Iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. Deut. 32. e Et Sophonias: Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est & velox nimis. Soph. 1. c Et licet sit iuxta, tamen venit mundanis ex improuiso. Vnde Ecclesiasticus: Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo & sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines tempore malo, cum eis extemplo superuenerit. Eccli. 9. c Et quia contemporibus iudicis graue imminet D iudicium, ideo subdit: *Et diuidet eum*, scilicet à consortio bonorum, secundum illud Matthæi: Statuet oues quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris. Matt. 25. e *Partemque eius cum infidelibus ponet*, quia scilicet iam iudicati sunt: Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Ioan. 3. b Et hoc rectè, quia dicitur: Si quis suorum & maximè domesticorū curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. 1. Tim. 5. a Hæc pars est valde mala, secundū illud Psalmistæ: Ignis, & sulphur, & Spiritus procellarum, pars calicis eorum. Psal. 10. b Et in Apocalypsi: Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure: quod est mors secunda. Apoc. 21. c Ex quo patet quòd sicut est magna merces bonorum prælatorum, ita & maxima erit pœna reproborum. E Iudicium durissimum in his qui præsunt, fiet. Sap. 6. a Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.

Ille autem seruus qui cognouit, & cetera. Postquam inuitauit ad vigiliam & vituperauit insolentiam; hic tertio aggrauat negligentiam: quod facit dupliciter, scilicet ratione maioritatis scientiæ, & ratione auctoritatis commissæ. Primo ergo, quantum ad exaggerationem negligentiæ, ratione maioritatis scientiæ dicit: *Ille autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui*, per donum scientiæ: 1. Cor. 8. a Scientia inflat: charitas vero ædificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire. *Et non se præparauit*, ad suscipiendum donum gratiæ. Prou. 16. a Hominis est, animam præparare.

1. Reg. 7. a Vnde: Præparate corda veſtra Domino. *Et non fecit ſecun-* A
dum voluntatem eius, ſcilicet per vitium propriæ negligen-
Iac. 4. d tiæ: Scienti bonum facere & non facienti peccatum eſt
illi. *Vapulabit multis*, ſcilicet per ſeueritatem diuinæ ſen-
2. Petr. 2. d tentiæ. Vnde: Melius erat illi non cognoſcere viam iuſti-
tiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti, &c. Et
Rom. 1. c ad Romanos: Qui cum cognouiſſent Deum, non ſicut
Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanue-
runt in cogitationibus ſuis, &c. Sequitur: Propter quod
tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immun-
ditiam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis.
Et ratio huius eſt, quia dicit Gregorius: Vbi maius eſt
donum ſcientiæ, ibi tranſgreſſor maiori ſubiacet culpæ:
nam ignorantia pro parte excuſat. Vnde ſubdit: *Qui autẽ
non cognouit*, per defectum notitiæ. *Et fecit digna plagis*, per
commiſſionem culpæ, *vapulabit paucis*, per mitigationẽ B
diuinæ ſententiæ. Et nota quòd eſt ignorantia ſimplex, &
1. Tim. 1. c hæc excuſat, Secundum illud: Miſericordiam Dei con-
Inf. 23. e ſecutus ſum, quia ignorans feci. Et infra: Pater, dimitte
illis, non enim ſciunt quid faciunt. Eſt & ignorantia affe-
Pſ. 35. a ctata, de qua Pſalmiſta: Noluit intelligere vt bene age-
1. Cor. 14. g ret: Tales grauiter punientur. Vnde: Si quis ignorat,
ignorabitur, Et Oſeas: Populus non intelligens vapula-
bit. Et hoc dicit Beda in Gloſſa. quia in Prouerbiis: Qui
declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit exe-
Pſal. 57. a crabilis. Et Pſalmiſta: Furor illis ſecundum ſimilitudi-
nem ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſu-
as, &c.

Secundo quantum ad aggrauationem negligentiæ ra-
tione auctoritatis commiſſæ, dicit: *Quoniam autem cui* C
multum datum eſt, ſcilicet in munere, *multum quæretur ab*
Greg. hom. *eo*, in ratione reddenda. Vnde Gregorius: Cum augen-
9. in Euã- tur dona, rationes etiam creſcunt donorum. Tanto ergo
gel. to. 2. eſſe humilior atque ad ſeruiendum Deo promptior debet
quiſque ex munere, quanto ſe obligatiorem eſſe conſpicit
in reddenda ratione: Redde rationem villicationis tuæ.
Inf. 16. a Vnde ſubdit: *Et cui commendauerunt multũ*, ſcilicet diuina
iudicia vel Pater & Filius & Spiritus ſanctus, *plus petent ab
eo*, ſcilicet in futuro iudicio vniuerſorũ. Poſt multum ve-
Matt. 25. b ro temporis venit Dominus ſeruorum illorum, & poſuit
rationem cum eis. Vnde à prælatis quibus cura ſubdito-
rum commiſſa eſt, requiret Dominus non tantum ani-
mas proprias, verumetiam animas commiſſas. Propter
Hebr. 13. c quod dicitur: Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis,
ipſi enim peruigilant quaſi rationem pro animabus ve- D
ſtris reddituri. Nam vnicuique eorum dicitur illud: Cuſto-
3. Reg. 20. g di virum iſtum: qui ſi lapſus fuerit, erit anima tua pro ani-
ma illius. Et Hieremias: Vbi eſt grex qui datus eſt tibi,
Hier. 13. c pecus inclytum tuum? Quid dices cum viſitauerit te?
Tu enim docuiſti eos aduerſum te, & erudiſti in caput tu-
um. Et ideo in Actibus. Dicebat Paulus ad maiores natu
Actor. 20. f Eccleſiæ: Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos
Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere Eccleſiam Dei,
Ezec. 14. c quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Et Ezechiel: Ecce ego ipſe
ſuper paſtores, requiram gregem meum de manu eorum,
& ceſſare eos faciam vt vltra non paſcant gregem, nec pa-
ſcant amplius paſtores ſemetipſos.

Ignem veni mittere in terram, &c. Poſtquam excitauit ad
vigilantiam ex conſideratione ſecundi aduentus hic ex-
citat ad conſiderationem primi aduentus. Et habet hæc
partes duas. In quarum prima oſtendendo primi ad- E
uentus efficaciam, excitat ad vigilantiam. In ſecunda re-
prehendit Iudæorum deſidiam & negligentiam, ibi: *Di-
cebat autem ad turbas.* In exprimendo igitur efficaciam
primi aduentus ad ſolicitam vigilantiam, oſtendit ſe ve-
niſſe ad tria, ſcilicet ad immittendum dilectionis incen-
dium: ad perficiendum paſſionis remedium: & ad intro-
ducendum affectus carnalis diuortium. Primo igitur
quantum ad immiſſionem incendij amoris per efficaci-
am aduentus primi, dicit:

Ignem veni mittere in terram, ignem ſcilicet diuini amo-
Cant. 8. b ris qui igni comparatur Fortis eſt, vt mors, dilectio: dura
ſicut infernus æmulatio. Lampades eius, lampades ignis,
Iob 31. b &c. Sed dilectio carnalis eſt ſicut ignis infernalis. Iob:

Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans. Et in Eccleſiaſti- Eccl. 3. d
co: Ignem ardentem extinguit aqua, &c. Dilectio autem
ſpiritualis eſt ſicut ignis cœleſtis: De excelſo miſit ignem Thr. 1. c
in oſſibus meis, &c. Hunc mittit Dominus communi-
cando doctrinam: Ignitum eloquium tuum vehemen- Pſal. ult. f
ter, & ſeruus tuus dilexit illud. Et Hieremias: Numquid
non verba mea quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi mal- Hier. 23. f
leus conterens petram? Item infundendo gratiam: De
cœlo te fecit audire vocẽ ſuam vt doceret te, & in terra o- Deut. 6. f
ſtendet tibi ignem ſuum maximum. Item inflammando
ad iuſtitiam: Surrexit Elias Propheta quaſi ignis, & ver-
bum ipſius quaſi facula ardebat. Vnde quia in ipſo erat Eccl. 48. a
ignis diuini zeli, de quo Sophonias: In igne zeli mei de-
uorabitur omnis terra. Ideo merito ad verbum ipſius i- Soph. 3. b
gnis de cœlo deſcendit ſuper ſacrificium: & ſuper prin-
cipem quinquagenarium: Si homo Dei ſum, deſcendat 3. Reg. 18. f
ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta duos, &c. 4. Reg. 1. b
Et quoniam hic ignis fruſtra mittitur niſi accendatur, i-
deo ſubdit: *Et quid volo niſi vt accendatur?* Hunc accendit
meditatio beneficiorum præſentium: Concaluit cor me-
um intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis. Et Pſal. 38. a
infra: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis? &c. Item
rememoratio præteritorum: Ignis in altari ſemper arde- Inf. 24. c
bit, quem nutriet ſacerdos ſubijciens ligna mane per ſin- Leu. 6. b
gulos dies, &c. Item per præmeditationem futurorum
promiſſorum. In Prouerbiis: Omnis ſermo Dei ignitus, Prou. 30. a
clypeus eſt ſperantibus in ſe.

Secundo quantum ad perfectionem remedij paſſio- Paſſio Chriſti baptiſmus.
nis, ſubditur: *Baptiſmo autem habeo baptizari.* Nota quòd
paſſio Chriſti dicitur baptiſmus, quia in eius ſanguine Apoc. 7. d
purificamur, quaſi in lauacro baptiſmali. Hi ſunt qui
venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas
in ſanguine agni: & Apoſtolus: Si ſanguis hircorum Heb. 2. b
& taurorum, & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſan-
ctificat ad emundationem carnis: quanto magis ſanguis
Chriſti, &c. Emundabit conſcientiam noſtram ab ope-
ribus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti: Hoc baptiſ-
mate fuit Chriſtus baptizatus, quia totum corpus eius Iſa. 63. a
fuit hoc ſanguine rubricatum: Quis eſt iſte qui venit de
Edon, tinctis veſtibus de Boſra? Et poſt quæritur: Qua-
re ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta
tua ſicut calcantium in torculari? & cætera. Et nota
quòd paſſio Chriſti comparatur baptiſmo, ſicut hic: Pſal. 17. b
quia fuit vniuerſalis: Omnes fluctus tuos induxiſti ſuper
me. Item comparatur calici: Pater mi, ſi poſſibile eſt, Matt. 26. d
tranſeat à me calix iſte: quia voluntaria: Poteſtis bibe- Matt. 20. c
re calicem, quem ego bibiturus ſum? Item, quia acerbiſ-
ſima, & grauis, comparatur torculari: Torcular calcaui Iſa. 63. a
ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum. Hoc ergo ba-
ptiſmo Chriſtus baptizatus eſt, non pro indigentia ne-
ceſſitatis, ſed pro abundantia charitatis. ideo ſubdit: *Et
quo modo coarctor, vſque dum perficiatur?* ſcilicet per amo-
rem, qui habet cordis dominium: Deus, qui diues eſt Epheſ. 2. a
in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam, qua
dilexit nos: & cum eſſemus mortui peccatis, conuiui-
ficauit nos in Chriſto, &c. Et nota quòd amor coarctat
per violentiam attractiuam. Ioannes: Sic Deus dilexit Ioan. 3. b
mundum vt filium ſuum vnigenitum daret. In chari-
tate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans tui. Vn- Hier. 31. a
de Hugo: Magnam vim habes charitas, tu ſola Deum
trahere potuiſti de cœlo ad terras, æque fortе vinculum
tuum quo & Deus ligari potuit, & hoc ligatus vincula
iniquitatis deſtruxit. Neſcio quid maius in tuam laudem
dicere poſſum, quàm quòd Deum de cœlo ad terram
traxeris, & hominem de terra ad cœlum ſubleuaueris. Oſee 11. a
Vnde Oſeas: In funiculis Adam traham eos in vinculis
charitatis. Item dilatat per beneuolentiam diffuſiuam: Pſal. 118. m
Latum mandatum tuum nimis. Cor noſtrum dilatatum 2. Cor. 6. c
eſt. Item eleuat per adhærentiam exceſſiuam: Quæ eſt Cant. 8. a
iſta quæ aſcendit de deſerto, delicijs affluens? & cætera. Ioan. 4. a
Qui biberit, & cætera. fiet in eo fons aquæ ſalientis in
vitam æternam. Item inclinat per condeſcendentiam Gal. 2. d
dignatiuam: Qui dilexit me tradidit ſemetipſum pro Epheſ. 3. d
me. Propter iſta quatuor dicitur: In charitate radicati

& fun-

Apoc. 1. b
1. Ioan. 3. c
Ioan. 19. f

& fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum, &c. Et quoniam hæc charitas ostensa fuit in passione perfectè, ideo dicit: *Vsque dum perficiatur*, scilicet in effusione sanguinis. Dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Et Ioannes: In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit. Et hoc erat quod Christus in cruce sitiebat: Sciens Iesus quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura dixit: Sitio, &c. Sequitur: Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit Spiritum.

Isa. 28. d
Psal. 72. a
Deut. 29. c
Hier. 6. d
1. Thes. 5. a
Hier. 9. c
Isa. 38. d
Eccl. 41. a
Sap. 2. g
Rom. 14. c
Ioan. 14. d
Sap. 1. g
Ioan. 16. d
Phil. 4. b

Tertio quantum ad introductionem diuortij affectus carnalis subiungit: *Putatis, quia pacem veni mittere in terram*, pacem scilicet terrenam. Nam hanc non venit dare sed tollere: quia hæc est pax mala, de qua Isaias: Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū. Hanc pacem vir iustus reprobat. Zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. Quia talis pax, est pax praua. Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei. Est pax falsa: Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Est pax momentanea: Cum enim dixerint, pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus. Est pax deceptoria: In ore suo pacem cum animo suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Est pax turbatiua. Ecce, in pace amaritudo mea amarissima. O mors quàm amara est memoria tua homini, *videlicet diuiti*, pacem habenti in substantijs suis. Hæc pax est inimica veræ paci. Nam Christi pax, est pax bona. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Ideo Apostolus: Gratia vobis & pax. Est pax vera: Non est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Est pax permansiua: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quo modo mundus dat, ego do vobis. Est pax directiua, supra: Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos. Sequitur: Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Est pax consolatoria: Vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, & cætera. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras. Quoniam ergo hæc pax per omnia contrariatur paci mundanæ, & contraria simul esse non possunt. Ideo non potest introduci ab auctore pacis, nisi per dissolutionem huius fictæ pacis, ideo subdit: *Non dico vobis*, idest, assero vobis quòd non veni pacem dare, sed separationem, secundum illud: Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. Et Apostolus: Exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus. Et Matthæus: Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Et ratio huius est, quia dicitur ibidem: Qui amat patrem & matrem plusquam me, non est me dignus. Et ideo infra: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, aut matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et propterea subdit: *Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi*, idest, ab affectu carnali separati. Et secundum illud Deuteronomij: Qui dixerit patri suo, & matri suæ, nescio vos: & fratribus suis, ignoro illos: & nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt. Et subdit modum diuisionis: *Tres in duos, & duo in tres: diuidentur, & cætera*: idest, personæ quæ maxime videntur per carnem coniunctæ, per spiritum charitatis erunt à carnali amore seiunctæ. Nec mirum si hoc fiat per verbum diuinum. Quia: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio accipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac Spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & cætera. Et subdit modum & exemplum: *Pater in filium, & filius in patrem suum*, scilicet *diuidentur*. Chrysostomus: Solus Deus animarum pater est. Carnalibus patribus præbet carnis obsequium: spiritualibus patribus animæ sanctitatem. Nec tantum hoc erit in sexu virili, verum etiam in muliebri. Ideo subdit: *Mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam*. Et

Isa. 52. c
1. Cor. 6. d
Matt. 10. d
Inf. 14. f
Deut. 33. c
Hebr. 4. c
Chrys. homil. 26. in opere imperf. Matt. 10. to. 2.

nota quòd quinque personas præmisit Dominus, & sex necessitudines posuit, patris & filij: matris & filiæ: nurus & socrus: quia vna persona est mater, & socrus. Et ponit duos viros, & tres mulieres: siue quia mulieres magis pronæ sunt ad diuisionem, propter earum instabilitatem, siue quia plures sunt effeminati & carnales quàm spirituales. Vnde Apostolus: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Ad litteram ita factum est, sicut dicit, post eius prædicationem. Vnde Glossa Bedæ: Post baptisma passionis, post aduentum ignis, totus orbis contra se diuisus est, vnaquæque domus habuit fideles & infideles: his contra fidem, illis pro fide pugnantibus, secundum illud: Neque introeunti, neque exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi omnes homines vnumquemque contra proximum suum: Et in Ecclesiastico: Intuere omnia opera Altissimi. Duo contra duo, & vnum contra vnum. Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient.

1. Cor. 11. g
Gloss. in hunc locum to. 5.
Zach. 8. b
Eccli. 33. b
Mat. 10. b

Spiritualiter quilibet homo est domus, vel Dei, vel diaboli, secundum quod est in eo pax mala quæ est peccati, cuius diabolus est pater. Vos ex patre diabolo estis. Caro autem est nurus, & mater. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, idest garrula. Tunc autem diuiditur filius contra patrem, & matrem, & socrum, quando carnis relinquit desideria, & renunciat diabolo, & pompis eius, & ab eis diuiditur per baptismum. Vnde Psalmus: Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me. Ad istam diuisionem faciendam, oportet nasci denuo. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Ignis enim diuini amoris & baptismus tam flaminis quàm fluminis & sanguinis, omnes diuidit à domesticis inimicis, & hæc efficacia aduentus primi.

Spiritualis sensus.
Ioan. 8. f
Ezech. 16. a
Psal. 26. c
Ioan. 3. a

Dicebat autem & ad turbas: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, &c.* Postquam excitauit ad vigilantiam, hic secundo arguit negligentiam quæ de gratia Christi venientis non curat. Et habet hæc pars duas. In quarum prima parte redarguit negligentiam respectu gratiæ cognoscendæ: secundo vero, respectu pœnitentiæ faciendæ, ibi: *Aderant autem quidam ipso tempore*. Nam Christus venit ad gratiam conferendam, & pœnitentiam prædicandā. Negligentiam autem respectu gratiæ cognoscendæ, redarguit propter tria, scilicet propter commonitionem exterioris iudicij, & superioris edicti. Primo ergo quantum ad commonitionem exterioris iudicij, propter quam negligentia cognoscendi est reprehensibilis dicit: *Dicebat autem & ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit*, idest, imber pluuiæ. *Et ita fit*, quia hoc est signum cum cœlum nube operitur, quòd terris pluuia præparetur: Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. *Et cum austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit, & ita fit*. Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? Et quia ex his sensibilibus manuducitur homo ad intelligentiam, quam illi considerare negligebant, ideo subdit: *Hypocritæ faciem cœli & terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis?* Ideo eos dicit hypocritas, quia magis profitebantur notitiam scripturarum sicut Catholici, quàm naturarum & stellarum sicut astrologi. Et tamen magis intendebant istis quàm illis. Et hoc, est hypocrisis in Christiano, scilicet magis solicitari circa naturalia, quàm circa gratuita. Vnde Augustinus: Laudabilior est animus, cui nota est propria infirmitas, quàm qui cœlorum constellationes & terrarum fundamenta scrutatur. Ideo in Ecclesiastico: Quæ præceperit tibi Deus, cogita illa semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Illi ergo sunt reprehensibiles, qui soliciti sunt considerare tempus huius pluuiæ, & negligunt considerare tempus gratiæ: maxime cum per hæc sensibilia manuduci possunt ad spiritualia, vnde reliquerant patriam propter viam: & faciem Domini propter eius vestigia. Contra quos Augustinus: Væ his qui reliquerunt te du-

Psal. 146. b
Iob 37. c
Eccl. 3. c
Aug. lib. 2. de lib. arb. to. 1.

te ducem, & oberrant in veſtigiis tuis, qui nutus tuos pro ſe amant, & obliuiſcuntur quid innuas. A

Propter quod intelligendum quòd nubes inſinuat ſanguinem Chriſti: *Iſa. 19. a* Dominus aſcendet ſuper nubem leuem, & ingredietur Ægyptum. Apparitio nubis ab occaſu deſignat carnem Chriſti reſurgentem & aſcendentẽ: *Pſal. 67. a* Qui aſcendit ſuper occaſum: Dominus nomen illi. Deſcenſus nimbi & pluuiæ deſcenſum Spiritus ſancti poſt Chriſti aſcenſionem deſignat: *3. Reg. 18. g* Nubecula parua quaſi veſtigium hominis aſcendebat de mari. Subditur: Et facta eſt pluuia grandis. Per auſtrum flantem flatus Spiritus ſancti venientis in diſcipulos: *Cant. 4. d* Surge, aquilo, & veni auſter, perfla hortum meum. Hoc factum eſt quando factus eſt repente de cœlo ſonus tamquàm aduenientis ſpiritus vehementis. *Act. 2. a* Per æſtum ſubſequentem feruor intelligitur charitatis, qui omnes meſſes Eccleſiæ maturauit: B *Prou. 10. a* Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis.

Senſus Moralis. Moraliter autem per nubem venientem ab occaſu intelligitur dolor compunctionis ex memoria mortis naſcens. Per nimbum intelligitur imber lacrymarum. Per auſtrum flantem deuotio lætificans. Per æſtum deuotio inflammans: *Tob 3. d* Poſt tempeſtatem tranquillum facis, & poſt lacrymationem & fletum, exultationem infundis. Vnde is eſt ordo deſcenſus gratiæ in cor noſtrum, quia primo homo conſiderat finem ſuum & mortem, & deinde concipit dolorem, poſt hæc prorumpit in lacrymas, deinde ſentit conſolationem, tamdem inflammatur ad dilectionem. *Sap. 7. e* Vnde ſupra de pœnitente peccatrice dicitur quòd ſtans retro ſecus pedes Domini, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & vnguento vngebat, & cætera. C

Secundo quantum ad commonitionem interioris iudicij, ſubditur: *Quid autem & à vobis ipſis non iudicatis quod iuſtum eſt?* quaſi dicat: Et ſi negligitis exteriorem commonitionem, non negligatis interiorem. *Eccli. 31. b* Vnde: Intellige quæ ſunt proximi tui ex teipſo, ideſt ex tuo naturali iudicatorio. Inſertum enim eſt homini naturale iudicatorium per quod dirigitur ad videndum, & eligendum: *Pſal. 4. b* Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. *Iſa. 46. c* Et Iſaias: Redite præuaricatores ad cor: ibi enim dictatur quod iuſtum eſt. Et inter omnia quæ iuſta ſunt, hoc dictat ratio naturalis: *2. Mac. 9.* quæ dixit Antiochus: Iuſtum eſt ſubditum eſſe Deo, & mortalem hominem non paria Deo ſentire. Hoc ergo potiſſime eſt iuſtum quod debet iudicare quilibet, ſcilicet Deum eſſe colendum, & Chriſtum honorandum, & Spiritus ſancti donum cum reuerentia ſuſcipiendum. D *Ioan. 5. d* Quia Ioannes. Qui non honorificat filium, non honorificauit patrem, &c. Iuſtum eſt etiã iudicare quòd Deus iudicabit orbem terrarum in æquitate. & ſeipſum iudicando debet præuenire illud iudicium, quia: *1. Cor. 11. g* Si noſmetipſos dijudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Vnde conſcientia naturaliter remurmurat, & ipſa teſtatur quòd mala noſtra non remanebunt inulta. Et ideo ex ipſa debemus ſolicitari ad diuinam gratiam promerendã. *Rom. 2. c* Cum gentes quæ legẽ non habent, naturaliter ea quę legis ſunt, faciunt. Eiuſmodi legẽ non habentes, ipſi ſibi ſunt lex qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, &c.

Tertio quantum ad commonitionem ſuperioris edicti, ſubdit: E *Cum autem vadis cum aduerſario tuo ad principem, in via.* *Gloſſa in hunc locum 10. 5.* Beda: Aduerſarius noſter in via eſt ſermo Dei contrarius noſtris carnalibus deſideriis, in præſenti vita, princeps noſter eſt Chriſtus: *Iſa. 32. b* Princeps ea quæ digna ſunt principe cogitabit. Ad hunc principem ſermo Dei dirigit nos triplici via, ſcilicet innocentiæ: de qua in Pſalmo: Ambulans in via immaculata, hic mihi, miniſtrabat. *Exod 8 f* Via pœnitentiæ: Viam trium dierum pergemus in ſolitudinem. *Prou. 4. b* Via ſapientiæ: Viam ſapientiæ monſtraui tibi, & duxi te per ſemitas æquitatis, &c. *Pſal. 24. b* Has vias petebat propheta demonſtrari ſibi dicens: Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. *Ioan. 14. a* Has autem oſtendit exemplo: Ego ſum via, veritas, & vita. *Iſa. 30. e* Oſtendit verbo Iſaiæ: Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum poſt tergum monentis. Hæc eſt via, ambulate in ea. Oſtendit etiam dono diuinitus inſpirato Sapiens: *Sap. 10. b* Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei. Quoniam ergo ſermo Dei dirigit nos per viam rectam per quam carnalitas ire recuſat. & ratio magis debet credere Verbo Dei, quàm ſuggeſtioni carnali, ideo ſubdit: *Da operam liberari ab illo*, implendo præcepta, declinando prohibita, ſperando promiſſa, & timendo comminationes: qui hæc facit, ſecurus eſt ab aduerſario: Extolle aduerſarium, & affige inimicum. *Eccl. 36. b* Qui enim verbum diuinum extollit, inimicum, ideſt carnem, mundum, & diabolum affligit. Vnde Beda: *Gloſſa to. 5. in cap. 14. Lucæ.* Cum in hac vita præparas te ad placitam faciem iudicis videndam, quamuis ſermo Dei ſit contrarius tuæ carni, tamen eo vtere ſicut cuſtodia data tibi in hoc itinere, ne contemptus te accuſet. Ideo ſubdit: *Ne forte trahat te ad iudicem*, ſcilicet Chriſtum: *Act. 10. g* Ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum, &c. *Et iudex tradat te exactori.* ideſt diabolo, qui exegit peccata. *Iob 3. c* Iob: Non exaudierunt vocem exactoris. *Et exactor mittat te in carcerem*, ſcilicet infernalem: *Iſa. 24. d* Congregabuntur in congregatione vnius faſcis in lacum, & claudentur ibi in carcere, quia pœna iſta eſt irremediabilis, propterea ſubiungitur: *Dico tibi, non exibis inde, donec nouiſſimum minutum reddas*, ideſt, numquam, quia numquam reddes. Beda: Reddet ſemper pœnas pro peccatis patiendo, ſed numquam veniam aſſequendo. *Gloſſa in hunc locum to. 5.* Vnde *donec*, non ponit hic terminum, ſicut necibi: C *Pſal. 109. a* Dixit Dominꝰ Domino meo, ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Auguſtinus: *Donec*, non terminum pœnæ ſignificat, ſed ſemper ſolues & numquam perſolues. *Auguſt. de ſerm. Dom. in mõte lib. 1. c. 21. to. 4.* Et dicitur ſoluere nouiſſimum minutum, quia non tantum pro magnis, ſed etiam pro minoribus reprobi puniuntur. Vnde Chryſoſtomus: Si ſemel condemnatus miſſus fueris in carcerẽ, iam non ſolũ pro grauibus peccatis, ſed etiã pro verbo otioſo quod locutus es, exigentur à te ſupplicia. In hæc ſupplicia præcipitantur, qui non cuſtodiunt diuina verba, quæ mittunt hominem ad diuinam gratiam & ad Chriſtum. *Ioan. 5. f* Vnde Ioannes: Scrutamini ſcripturas, quià vos putatis in ipſis vitam æternam habere. Et illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Ex his igitur apparet quòd negligentia hominis ad Dei gratiam cognoſcendam & ſuſcipiendam eſt inexcuſabilis, pro eo quòd ad illã commonitione triplici excitatur, ſcilicet per librũ creaturæ, conſcientiæ, & ſcripturæ, quaſi per tres teſtes, quorũ vnus exterior, alter interior, tertius ſuperior. Quapropter ſicut dicitur: *Heb. 2. a* Abundãtius oportet obſeruare nos ea, quæ audiuimus. ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus ſermo, factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem, quo modo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem?

CAPVT XIII.

ADERANT *autem quidam ipſo in tempore.*] Supra redarguit negligentiam reſpectu gratiæ cognoſcendæ. hic redarguit negligentiam reſpectu pœnitentiæ faciendæ. Et hoc quidem facit tripliciter. *Diuiſio.* Primo exemplo audito, ſecundo exemplo aſſumpto, ibi: *Sicut illi decem & octo, &c.* Tertio exemplo adinuento ſiue excogitato ibi: *Dicebat autem hanc ſimilitudinem.* Circa exemplum auditum hoc ordine procedit. Primo proponitur atrocitas ſupplicij. Secundo negatur enormitas delicti. Tertio concluditur neceſſitas pœnitendi. Primo ergo introducitur narratio atrocitatis ſupplicij, cum dicitur:

Aderant autem quidam ipſo in tempore, nunciantes illi de Galilæis, ſcilicet dura & terribilia, quæ maxime conſueuerunt recitari. Vnde & ſubdit: *Quorum ſanguinẽ Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum*, ſecundum hiſtoriam quam narrat Ioſephus. Quidam erat in Galilæa faciens ſe Meſſiam in lege promiſſum, & multi de Galilæis ſequebantur ipſum quibus aſſignauerat diem, quo aſcenſurus erat in

cœlum videntibus illis de monte Garizim. Videns autẽ Pilatus quòd multos seduxerat de Tetrarchia Herodis, timuit ne post seduceret eos qui erant de Tetrarchia sua. Cum ergo dies assignata esset, & illi, quos seduxerat, adorarent eum, & sacrificarent ei, repente superuenit Pilatus, & interfecit eos inter sacrificia eorum. Et inter illos occidit illum qui faciebat se Christum. Vnde de hoc arbitror intelligi illud: Ante hos dies extitit Theodas dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occisus est, & omnes qui credebãt ei dissipati sunt & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populũ post se, & ipse perijt: & omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Et sic acerbitas fuit supplicij, quia repente grauiter & in multitudine traditi sunt in horrendam mortem.

Secundo quantum ad negationem maioris enormitatis delicti subditur: *Et respondens dixit illis: Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?* Hoc enim frequenter consueuit credi ab hominibus, qui iudicant secundum exteriora, & tamen non est ita iudicandum. Ideo subdit: *Non, dico vobis*, idest, assero quòd non erant præ alijs peccatores, ideo non est temere iudicandum, sed potius formidandum: quia secreta sunt, iudicialia Dei. Vnde dicitur: Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Et post: Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum: Et sunt impij qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Et iterum: Omnia in futurum seruantur incerta, eo quòd vniuersa æque eueniant iusto & impio, bono, & malo, mundo & immundo, immolanti victimas & sacrificia contemnenti. Et ideo dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit consilia cordium. Vt enim dicit Gregorius: Iudicia Dei non sunt temere discutienda, sed formidoloso silentio veneranda.

Tertio quantum ad conclusionem necessitatis pœnitendi subiungitur: *Sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Qui timent Dominũ, custodiunt mandata illius: & patientiam habebunt vsq; ad inspectionẽ illius, dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, & non in manus hominum. Sed sicut dicitur: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Quia in Psalmo: Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et in Ecclesiastico: Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.

Et nota quòd duodecim de causis perit aliquis, sicut colligitur ex scripturis.

Primo propter defectum pœnitentiæ, sicut habetur hic. Si non habueritis pœnitentiam, omnes simul peribitis. Et Lucas: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo. Contra: Non tardat Dominus promissionem, sicut quidam existimã, sed patienter agit propter vos nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.

Secundo propter defectum prouidentiæ. Quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Contra per Ecclesiasticum: Doctrinam oris audite filij: & qui custodierit illam, non peribit labijs suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis.

Tertio propter defectum patientiæ. Conuerte gladium tuum in locum suum, omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Peccator videbit, & irascetur: dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit. Contra: Non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Quarto propter defectum innocentiæ: Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti: periit memoria eorum cum sonitu, &c. Contra per Iob: Recordare obsecro te, quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt?

Quinto propter defectum clementiæ. Increpasti gentes & perijt impius, nomen eorum delesti in æternum & in sæculum sæculi. Expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

Sexto propter defectum sapientiæ: Quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. Contra: Cum inueneris sapientiam, habebis in nouissimis spem, & spes tua non peribit.

Septimo propter defectum credulitatis. Neq; tentemus Christum sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Contra per Ioannem: Exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Octauo propter defectum charitatis: Iis qui pereunt, eo quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Contra per Ioannem: Nemo ex eis periit nisi filius perditionis.

Nono propter defectum veritatis. Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, non effugiet. Et ibidem: Testis mendax peribit.

Decimo propter defectum pacis & vnitatis. Neque murmurraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt & perierunt ab exterminatore. Et de schismaticis qui cõtra Dominum murmurauerunt: Descenderunt viui in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis.

Vndecimo propter defectum liberalitatis: Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui: pereunt enim in afflictione pessima, idest perire faciunt. Et Timotheo: Qui nolunt diuites fieri, incidunt in tentationẽ & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.

Duodecimo propter defectum humilitatis, vt in Ecclesiastico: Audax secundum voluntatem suam vadit, & simul cum stultitia illius peribit. Contra per Matthæum: Non est voluntas ante patrem vestrum qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis: Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum.

Sicut illi decem & octo supra quos cecidit turris, &c. Hic redarguit negligentiã pœnitendi per exemplum assumptũ quod est conforme ad exemplum auditum. In quo præmittitur grauitas pœnæ, negatur profunditas nequitiæ, & concluditur necessitas pœnitentiæ. Primo igitur quantum ad grauitatem & horribilitatem pœnæ repentinæ, dicit:

Sicut illi decem & octo super quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos. Isti decem & octo Hierosolymitæ erant, qui ad litteram ædificauerunt turrim iuxta Siloe, & ruina turris oppressi sunt, quasi ex improuiso. Et hoc iusto iudicio Dei, quia: Qui altam facit domum suam, quærit ruinam.

Secundo quantum ad negationem profunditatis nequitiæ, subditur: *Putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem?* quia soli puniti sunt. *Non, dico vobis*, quia certe multi alij erant peccatores in ea: Circuite vias Ierusalem, & aspicite, & considerate & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei.

Tertio quantum ad conclusionem necessitatis pœnitentiæ subiungitur: *Sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis*, non quantum ad pœnam temporalem, sed quantum ad spiritualem & gehennalem: Sicut enim super istos cecidit turris: sic super omnes reprobos cadet ille lapis angularis, de quo Matthæus. Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. Hic autem lapis qui creuit in montem, recte dicitur turris propter fortitudinem & altitudinem: Turris fortissima nomen Domini. Hos reprobos conteret hæc turris in iudicio, secundum illud: Conteretur cum delinquente delictum, & cæt. Et tunc peribunt cum peccatis suis: Vana sunt, & opus risu

dignum: in tempore visitationis suæ peribunt. Tales sunt qui opera pœnitentiæ negligunt & crucem Christi contemnunt: *1. Cor. 1. c* Verbum crucis pereuntibus quidem stultia est, iis autem qui salui fiunt, id est, nobis, Dei virtus est.

Nota autem quòd homo puniri consueuit decem de causis, videlicet:

Num. 12. c Ad purgationem, vt Maria soror Moysi: Maria apparuit candens lepra quasi nix, &c.

Iob 2. c Ad probationem, vt Iob: Egressus Satan à facie Domini: percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis vsq; ad verticem eius.

2. Cor. 12. b Ad humiliationem, vt Paulus: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, vt me colaphizet, &c.

Ioan. 9. a Ad glorificationem diuinæ potentiæ, vt cœcus natus: Neq; hic peccauit, neq; parentes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo.

Sup. 1. b Ad commendationem diuinæ clementiæ, sicut pater Ioannis Baptistæ: Ecce, eris tacens, & non poteris loqui vsq; in diem, quo hæc fiant, &c.

Actor. 12. d Ad manifestationem diuinæ iustitiæ, sicut Herodes: Percussit eum Angelus Domini. Sequitur: Et consumptus *2. Mac. 10. b* à vermibus, expirauit. Et sic Antiochus.

Exod. 20. a Ad punitionem parentum: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios *Gen. 19. e* in tertiam & quartam generationem. Propter quod pueri Sodomitarum submersi sunt.

Prou. 19. d Ad terrorem aliorum: Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Sic & isti puniti sunt, de quibus agitur hic vt ceteri terreantur.

Tob. 2. c Ad exempla posterorum: Hanc tentationem ideo permisit Dominus euenire illi, vt posteris daret exemplum patientiæ.

Num. 16. e Ad detestationem criminum sicut Datham & Abiron: Disrupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit illos cum tabernaculis suis & vniuersa substantia eorũ, descenderuntq; viui in infernũ operti humo, & perierunt de medio multitudinis. Et sic Giezi: *4. Reg. 5. g* Lepra Naaman adhærebit tibi & semini tuo vsq; in sempiternum. Et sic Ananias: Cur tentauit satanas cor tuum *Actor. 5. a* mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de pretio agri? Nonne manens tibi manebat: & venundatum, erat in tua potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? &c. Et sequitur: Cecidit & expirauit. In hoc ostenditur quantum *Simonia & Apostasia.* oporteat detestari scissuram Simoniacam & Apostasiam, ob quam statim sic puniti sunt.

Dicebat autem & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam, &c. Hic tertio subditur exemplum excogitatum, siue adinuentum de infructuosa ficulnea excidenda, sub cuius metaphora intelliguntur tria circa animam, quæ negligit pœnitentiam scilicet defectus negligentiæ in nõ fructificando, rigor sententiæ in comminando, & necessitas pœnitentiæ in remediando. Primo ergo quantum ad defectum negligentiæ in fructificando, ait:

Dicebat autem & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, scilicet ad fructum suscipiendum ex ea, quam tamen tollit negligentia. Vnde subdit: *Et venit quærens fructum in illa, & non inuenit,* *Isa. 5. b* per vineam intelligitur congregatio Ecclesiastica: Vinea Domini exercituum domus Israel est. Per ficum infructuosam sed folijs plenam, intelligitur anima, quę recusat *Ioel. 1. b* pœnitentiam propter negligentiam. Ioel: Posuit vineam meam in desertum, & ficum meam decorticauit: nudans spoliauit eam & proiecit, albi facti sunt rami eius. Hæc ficus est foliis plena, quando verbis abundat ad excusatio-*Gen. 3. a* nem sui: Consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Et hæc est Domini maledictione digna: Videns fici arborẽ vnam secus viã, venit ad eam, & nihil inuenit in ea *Matt. 21. b* nisi folia tantũ, & ait illi: Numquã ex te fructus nascatur.

Secundo quantum ad rigorem sententiæ in comminando, subdit: *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce, anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac & non inuenio.* Per tres annos intelligitur Pueritia, adolescentia, & iuuentus, in quibus negligit quis pœnitentiam agere, secundum illud Iob: Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, *Iob 24. b* & ille abutitur eo in superbiam. Cultor istius vineæ est prædicator & maxime prælatus de quo Apostolus: Ego *1. Cor. 3. d* plantaui, Apollo rigauit. Augustinus contra quinq; hæreses: *August. in orat. de quinq. hæresibus cap. 6. to. 6.* Vbi estis ô boni agricolæ, quid agitis? quare vacatis? videtis quo malo ista plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribulus, hinc fenum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, fenum secate, noua semina bona spargite, non terreat hiems, & si abundet iniquitas, tamen ferueat vestra charitas. Serite hieme quod metatis æstate, &c. Tali agricolæ negligenti competit comminari seueritatem diuini iudicij. Propter quod subdit: *Succide ergo illam: vt quid etiam terram occupat?* idest, denuncia eam succidendam. Secundum quod dicebat Ioannes Baptista: Facite *Mat. 3. b* fructum dignum pœnitentiæ. Sequitur: Iam enim securis ad radicem posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et Paulus: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? *Rom. 2. a* Secundum autẽ duri iam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, &c. Et Dauid in Psalmo: Propterea Deus destruet te in finem, & euellet, & emigrabit te de ta- *Psal. 51. a* bernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Tertio quantum ad necessitatem pœnitentię in remediando subiungit: *At ille respondens dixit illi: Domine dimitte illam & hoc anno,* idest in tempore senectutis, *vsq; dum fodiam circa illam & mittam stercora,* idest donec reducam ad memoriam ei suam fragilitatem & eius iniquitatẽ. Fodit enim qui se humiliat: Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini, & à gloria maie- *Isa. 2. c* statis ei⁹: Facite alueo torrentis huius fossas & fossas. Vnde Glossa: *4. Tim. 3. c* Fossa quippe in imo est, quando increpatio *Glos. in hunc locum to. 5.* mentem sibi demonstrat & humiliat, stercora mittit qui peccatũ ad memoriã reducit. Vnde Glossa Bedæ: Mittam *Glossa in hunc locum to. 5.* stercora, idest, malorum, quæ fecit abominationẽ ad animum, reducam, & compunctionis gratiã cum fructibus boni operis, quasi de putredine stercoris exuscitẽ. Peccata enim stercora dicuntur. Vnde Ioel: Computruerũt iu- *Ioel 1. d* menta in stercore suo. Et in Threnis: Qui nutriebantur *Thr. 4. a* in croceis, amplexati sunt stercora. Horum recogitatio animã fecundat. Vnde Isaias: Recogitabo tibi omnes an- *Isa. 38. d* nos meos in amaritudine animæ meæ. Et Hieremias: Statue tibi speculã, pone tibi amaritudines. Sicut autẽ fructi- *Hier. 31. d* ficat arbor quando circa eam mittuntur stercora, sic & anima dum peccatorum suorum recordatur. Ideo subditur: *Et si quidem fecerit fructum,* scilicet dimittes eam. Et est locutio figurativa in qua deficit dictio necessaria: sed tamẽ communis est modus loquendi. *Sin autem, in futurũ succides eam,* per gladiũ iudicialis sententiæ. In canonica Iudæ: Arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradi- *Iuda. e* catæ, fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia, quibus procella tenebrarũ seruata est in æternum. Vel succides per mortem: Si qua ligna non sunt pomifera, sed agrestia, &c. succide. Et Iob: de mane vsq; *Deut. 20. d* ad vesperam succidentur: & quia nullus intelligit, in æ- *Iob 4. d* ternum peribunt.

Et nota: Sex hominis ætates sunt, quasi sex anni, scilicet Infantia, Pueritia, adolescentia, Iuuentus, Senectus, & Senium. In prima ætate non quærit fructum Dominus propter liberi arbitrij defectũ. In secunda vero requirit aliquo modo, scilicet in pueritia. In adolescentia magis, & in iuuentute maxime: expectat tamen negligentẽ frequenter vsq; ad senectutẽ. Et tunc tandẽ ad extremum profert seueritatem sententiæ aduersus negligentem.

Possunt autem hæc allegorice exponi de Synagoga, in qua Dominus quæsiuit fructum in tribus ætatibus mundi intermediis, in quibus Synagoga viguit, & adhuc ad pœnitentiam expectat, vt in triplici tempore, scilicet Patriarcharum, Iudicum, & Regum & tandem exspectauit in tempore Prophetarum. Et quia non fuit conuersa ad verba eorum, ideo succisa est in Christi aduentu.

Vel isti tres anni referuntur ad tempus triplicis legis scilicet Naturæ, Scripturæ, & Gratiæ, sed hæc sufficienter exponuntur in Glossa.

A Secundum autem morum informationem spiritualiter notandum quòd arbor infructuosa succiditur, maxime quæ per triennium fructum non facit. In quo intelligitur rectè homo negligens ad opera virtutis, & quidem rectè per ficum infructuosam negligentia humana arguitur.

Primo quia ficus habet folia multa & magna, & in illo potissime arguitur negligentia illius qui magna habet verba, vt in Ecclesiastico: Noli citatus esse in lingua tua, & inutilis, & remissus in operibus tuis. Contra: Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. (Eccl. 4. d; Osea 10. a)

Secundo, quia folia ficus sunt manui similia. Et in illo potissime reprehenditur negligentia eius qui alios ad operandum inuitat, cum ipse nihil operetur: Qui alium doces, &c. Contra: Cœpit Iesus facere & docere. (Roma. 2. d; Act. 1. a)

B Tertio quia fructus ficus est suauis, ideo merito ipsius carentia negligentiam designat, & præsentia ipsius designat opus virtutis, quod est suaue & valde delectabile: nam qui continet, & hoc ipso gaudet, ille solus est castus.

Sunt autem virtutum opera suauia, virtutem, inchoanti: suauiora: virtute proficienti: suauissima iam virtute consummato. Propter quod dicitur: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusq; suauissimos, & ire vt inter cetera ligna promouear? (Iud. 9. b)

Habere autem dicitur ficus fructus suauissimos ad designandum triplex genus fructuũ. Quidam enim fructus sunt suaues vt fructus pœnitentiæ: quidam suauiores vt fructus iustitiæ: sed quidã suauissimi vt fructus sapientiæ. Hæc tria genera fructuũ quærit Dominus in tribus annis, quia in triplici statu. C Nam fructus pœnitentiæ quæritur ab incipientibus, fructus iustitiæ à proficientibus, fructus autem sapientiæ à perfectis. Primo ergo in primo anno requirit fructũ pœnitentiæ. de quo supra: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Hic autem fructus in tribus consistit. (Sup. 3. b)

Primo in resecatione superfluitatis: Induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & bona illius: Carmelus interpretatur scientia circumcisionis, & designat resecationem superfluitatis. (Hier. 2. b; Carmelus.)

Secundo in mortificatione carnis: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multũ fructum affert. (Ioan. 12. d)

Tertio in purificatione mentis. Isaias: Dimittetur iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus, vt auferatur peccatum eius. (Isa. 27. b)

D In secundo anno scilicet in statu proficientium requirit Dominus fructum iustitiæ: Sitis sinceri & sine offensa in die Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christũ, in gloriam & laudem Dei. (Phil. 1. b)

Hunc autem fructum iustitiæ concordia inchoat, siue seminat: Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem. Iob: Habeto pacem, & per hanc habebis fructus optimos. (Iac. 3. d; Iob 22. c)

Clementia patefacit & prouehit, vt in Psalmo: Erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. Et in Psalmo: A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. (Psal. 1. a; Psal. 4. b)

Patientia conseruat: Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ: patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum. E Et: Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. (Iac. 5. b; Hebr. 12. c)

Perseuerantia colligit. Infra: Videte ficulneam & omnes arbores cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas, vt in Prouerbiis de muliere forti dicitur: De fructu manuum suarum plantauit vineam. (Inf. 21. f; Prou. 31. b)

In tertio anno requirit fructum sapientiæ, de quo in Prouerbiis: Primi & purissimi fructus eius. (Prou. 3. b)

Hic autem fructus est speciosissimus ad videndũ: De benedictione Domini terra eius, de pomis cœli & rore, atq; abysso subiacente. De pomis fructuũ Solis & Lunæ. (Deut. 33. b)

Fragrantissimus ad odorandum in Ecclesiastico: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei fructus honoris & honestatis: Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. (Eccl. 24. b; Cant. 4. d)

Sapidissimus ad degustandum: Sub vmbra illius quem desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Item in Canticis: Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum, &c. (Cant. 2. a; Ibidem. 5. a)

Pretiosissimus ad possidendum: Melior est fructus meus auro & lapide pretioso, & genimina mea argento electo. (Prou. 8. c)

Sempiternus ad perdurandum vt in Sapientia: Bonorum laborum gloriosus est fructus: & quæ non concidit, radix sapientiæ. Et quia sapientia hic inchoatur & durat in sempiternum. Cum igitur Dominus requirat in arbore quam plantauit in primo statu fructum pœnitentiæ, & ille sit triformis: & in secundo fructum iustitiæ, & ille sit quadriformis: & in tertio fructum sapientiæ, & ille sit quinqueformis, requirit igitur duodecim fruct⁹ in arbore plantata. In cuius figuram dicitur in Apocalypsi: Ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium. (Sap. 3. d; Apoc. 22. a)

Erat autem docens in synagoga eorum Sabbatis, &c. Pars illa in qua confutat Saluator Iudæorum peruicaciam calumniantium miracula sua, diuisa fuit in duas partes secundum duplicem modum calumniandi miracula Christi, scilicet ex parte causæ efficientis, & ex parte circumstantiæ temporis. Prima parte determinata, hic incipit secunda. Et diuiditur hæc pars in duas, secundum duplicẽ temporis opportunitatem. In prima confutat calumniantes Christi miracula quæ fiebant in Sabbato in concilio: in secunda vero confutat in conuiuio, ibi: *Et factum est, cum introisset, & cætera.* Prima diuiditur in duas. Primo enim confutat eos qui dicebant Sabbato non facienda esse miracula: Secundo vero occasione accepta ostendit quòd sine intermissione facienda sunt bona opera, ibi: *Cui simile æstimabo regnum Dei.* Circa autem confutationem calumniantium miracula propter Sabbatum procedit hoc modo. Primo præmittitur operatio creationis mirificæ, secundo adiungitur obiurgatio superstitionis Iudaicæ, ibi: *Respondens autem archisynagogus, & cætera.* Tertio subiungitur confutatio obiectionis propositæ, ibi: *Respondens autem ad illum Dominus.* Quarto subinfertur assecutio gloriosæ victoriæ, ibi: *& cum hæc diceret, erubescebant, & cætera.* Circa operationem autem curationis mirificæ introducuntur tria, scilicet sollemnitas Dei, grauitas inueterata morbi, virtus accelerati miraculi. Primo igitur ad solemnitatem diei sacri, dicit: (Inf. 14. a; Inf. 13. d)

Erat autem docens in synagoga eorum Sabbatis. Nota quòd Dominus Sabbatis docebat.

Siue propter conseruandam Iudæorum consuetudinem: Moyses à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne Sabbatum legitur. (Act. 15. d)

Siue etiam propter doctrinæ publicationẽ, quia tunc tamquam in die sollemni magis communiter erant verbo Dei intenti: Ego semper docui in synagoga, &c. quo omnes Iudæi conueniunt. (Ioan. 18. c)

Siue quòd Sabbatum erat dies quietis, & ipse venerat annunciare pacem & quietem. Vnde: Veniens Euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem iis qui prope. (Ephes. 2. c)

Siue etiam quia præceptum de Sabbato, quod spectabat ad charitatem, præcipue erat figura temporis gratiæ. In quo præcipitur: Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. (Ioan. 15. b)

Siue etiam propter seruandum ordinem. Quia ibi debebat incipere reparatio, vbi terminata est conditio, vt in Genesi dicitur: Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat. Subiungitur: Et benedixit diei septimo, & cætera. (Gen. 2. a)

Siue ad dandam informationẽ quòd intentus sapien-

tiæ ab

tiæ ab omnibus debet ceſſare, ſecundum illud: Sapienti- A
Eccli. 38. c am ſcribe in tempore vacuitatis.

Siue etiam ex ſeptima cauſa vt oſtenderet ſe Dominũ legis & Sabbati, faciendo miracula in Sabbato:
Ioan. 5. c Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere; quia non ſolum ſoluebat Sabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.

Secundo quantum ad grauitatem inueterati morbi, ſubdit: *Et ecce mulier quæ habebat Spiritum infirmitatis annis decem & octo*, quantum ad infirmitatis diuturnitatem:
Eccli. 10. b Languor prolixior grauat medicum: Breuem languorem præcidit medicus. *Et erat inclinata*, quantum ad infirmitatis grauitatem, ſecundum quòd ille lugebat in
Pſal. 37. a Pſalmo: Miſer factus ſum vſque in finem, & cætera. *Nec omnino poterat ſurſum reſpicere*, ob infirmitatis conti- B nuitatem, ſecundum illud: Dedit me Dominus in ma-
Thr. 1. c nũ de qua non potero ſurgere: Poteſt autẽ per hãc incuruationem longæuam intelligi morbus auaritiæ & cupiditatis quæ incuruat cor ad temporalia vt in Pſalmo: O-
Pſal. 16. c culos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Et hoc quærunt dæmones. Iſaias: Incuruare vt tranſeamus. Hæc
Iſa. 51. g infirmitas curuatiua durat per decem & octo annos, id eſt, per ſenarium triplicem, hoc eſt per totum tempus vitæ. Quia vt dicit Hieronymus: Cum cetera vitia ſeneſcant in ſenibus, ſola auaritia iuueneſcit. Et in Eccle-
Eccl. 2. d ſiaſte dicitur de auaro: Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente quieſcit. Et:
Oſeæ 7. c Comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit: ſed & cani effuſi ſunt in eo, & ipſe ignorauit. Hæc etiam infirmitas non ſinit reſpicere ſurſum. Vnde dicitur: Vbi C
Matt. 6. c eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Et in Pſalmo: Su-
Pſal. 57. b percecidit ignis ſcilicet cupiditatis, & non viderunt ſolẽ, vt recordarentur, &c.

Tertio quantum ad virtutem accelerati miraculi ſubiungit: *Quam cum videret Ieſus*, ſcilicet oculo pietatis:
Pſal. 101. c Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cœlo in terram aſpexit. Vt audiret gemitus compeditorum: & ſolueret filios interemptorum. Et: Audiui oratio-
4. Reg. 20. a nem tuam, vidi lacrymam tuam. *Vocauit eam ad ſe*, per affectum benignitatis. Ioannes: Dixit Martha Mariæ:
Ioan. 11. d Magiſter adeſt, & vocat te. Et: Voca Sunamitidem iſtam.
4. Reg. 4. c Subditur: Quid vis vt faciam tibi? *Et ait illi: Mulier, dimiſſa es ab infirmitate tua*, per promiſſum veritatis. Vnde ratione certitudinis ponit præteritum pro futuro pro-
Num. 23. c ximo. Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec vt fi- D lius hominis vt mutetur: Dixit ergo & non faciet? locutus eſt, & non implebit? *Et impoſuit illi manus, & confeſtim erecta eſt, & glorificabat Deum*, quantum ad effectum
Eccl. 8. a virtutis: Omne quod voluerit, faciet, & ſermo illius poteſtate plenus eſt. Ideo autẽ manus imponit, vt oſtendat quia ipſe eſt manus per quam Omnipotens operatur cun-
Iſa. 59. a cta, & per quam reparat vniuerſa. Iſaias: Ecce non eſt ab-
Num. 11. c breuiata manus Domini vt ſaluare nequeat. Et: Reſpondit Dominus Moyſi: Numquid manus Domini inualida eſt? Iam nunc videbis vtrum meus ſermo opere com-
Eccl. 36. a pleatur. Et propterea in Eccleſiaſtico dicitur: Innoua ſigna & immuta mirabilia: glorifica manum & brachium dextrum. Et nota quòd hic quattuor dicit de incuruatione huius mulieris, quæ Dominus exercet in ſanatione cuiuslibet animæ fidelis. Nam primo videt prædeſtinando. E
Sap. 4. c Sapientia: Reſpectus in electos illius. Secundo vero
Matt. 9. b vocat exterius attrahendo. Matthæus: Non veni vocare iuſtos ſed peccatores. Et in Prouerbiis: Miſit ancillas
Prou. 9. a ſuas vt vocarent ad arcem & ad mœnia ciuitatis. Tertio manum imponit iuſtificando. Ezechiel: Abij amarus
Ezech. 3. c in indignatione Spiritus mei: manus enim Domini erat
Sup. 1. f mecum confortans me. Et ſupra: Etenim manus Domi-
1. Reg. 2. b ni erat cum illo. Quarto erigit glorificando: Suſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem: vt ſedeat cum principibus & ſolium gloriæ teneat. De his quat-
Rom. 8. f tuor ſimiliter dicitur ad Romanos: Quos prædeſtinauit: hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit; quos autem iuſtificauit illos & magnificauit.

A *Reſpondens autem Archiſynagogus, &c.* Hic ſecundo ſubiungitur obiurgatio ſuperſtitionis Iudaicæ. Circa quam primo introducitur commotio zeli inordinati in animo. Secundo ſimulatio zeli inordinati in verbo. Primo igitur quantum ad commotionem zeli inordinati in animo, dicit:

Reſpondens autem Archiſynagogus indignans, quia Sabbato curaſſet Ieſus, quaſi dicat quòd eius reſponſio ex indignatione animi originem traxit. Hæc autem indignatio oriebatur ex præſumptione iuſtitiæ. Vnde ſolum vera iuſtitia compaſſionem habet, ſed falſa iuſtitia indignationem. Hæc autem falſa iuſtitia erat æmulatrix legis quantum ad obſeruantiam Sabbati, ſed æmulatione ſtulta: Æmulationem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam: Rom. 10. a ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatue- B re, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Vnde ſtulta præſumptio parit æmulationem, & æmulatio indignationem, & indignatio diuinæ legis tranſgreſſionem, ſecundum illud: Qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccata procliuior. Prou. 29. d Vnde ſtultus legis zelator eſt ipſius legis deſtructor. Propter quod ad Galatas: Supra modum perſequebar Gal. 1. c Eccleſiam Dei, & expugnabam illam. Subiungitur: abundantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum.

Secundo quantum ad ſimulationem zeli inordinati in verbo, ſubdit: *Dicebat turba: Sex dies ſunt in quibus oportet operari*: Ecce allegatio veritatis: Sex diebus ope- Exod. 20. b raberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui eſt. *In his ergo venite & curamini*: Ecce ſimulatio pietatis, vnde ſibi competit quod C dicitur de ſimulatoribus: Habentes ſpeciem quidem 2. Tim. 3. a pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Vnde dicit: *Et non in die Sabbati*: Ecce oſtentatio ſanctitatis, quia tamquam ſanctus diem Sabbati oſtentat ſe velle ſeruare vt ſanctum, ſecundum illud: Sex diebus facietis opus, Leu. 23. a dies ſeptimus, quia Sabbati requies eſt, vocabitur ſanctus. Vnde Iudæi dicebant: Non eſt hic homo à Deo Ioan. 9. c qui Sabbatum non cuſtodit: ſed diei ſancti obſeruantia in archiſynagogo potius erat ad ſimulationem iuſtitiæ quàm ad impletionem, ſecundum illud Iſaiæ: Neomeniam & Sabbatum, & feſtiuitates alias non fe- Iſa. 1. d ram. Subditur: Kalendas veſtras, & ſollemnitates veſtras odiuit anima mea. Et ratio huius eſt, quia potius ſeruabant ad ſuperſtitionem quàm propter deuotionem. Vnde: Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt Sabbata Thr. 1. c D eius.

Reſpondens autem ad illum Dominus, &c. Hic tertio ſubiungitur confutatio obiectionis propoſitæ: Circa quam præmittit exemplum ſenſibile, Deinde elicit argumentum rationabile. Primo igitur præmittens exemplum ſenſibile, dicit:

Reſpondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocrita. In quo reſpondet Dominus, ſecundum illud quod de eo dicitur in Matthæo quòd erat docens eos, ſicut poteſtatem Matt. 7. d habens. Et hoc faciebat potiſſime cum alios increpabat, ſicut iſtum quem hypocritam vocat: quia eius occulta videbat. Vnde: Qui autem iudicat me, Dominus eſt. Ipſe 1. Cor. 4. a enim nouit abſcondita cordis, & maxime odit vitium hypocriſis. Ideo in Eccleſiaſtico: Ne fueris hypocrita in Eccl. 1. d conſpectu hominum. Subiungitur: Ne reuelet Deus abſ- E condita tua, & in medio ſynagogæ elidat te, ſicut fecit hunc quem exemplo euidenti & ſenſibili confutat & conuincit. Ideo ſubdit: *Vnuſquiſq; veſtrum Sabbato non ſoluit bouem ſuum, aut aſinum à præſepio, & ducit adaquare?* Gloſſa: Merito Hypocritas ſimulatores vocat, qui cum Magiſtri Gloſ. in hunc locum 10. ſ. plebium videri appetunt, ſanationem hominum non verentur poſtponere curæ pecorum. In iſtis impletur il- Iſa. 57. a lud Iſaiæ: Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo. Et illud etiam hodie impleri videtur, ſecundum illud Bernardi: Perit anima, & non eſt qui curet, cadit aſina, & eſt qui ſubleuet. Hypocritam ergo vocat eum, qui zelum legis ſimulans magis curat de pecore vel de pecunia quàm de anima.

Secundo eliciens argumentum rationabile, ſubiungit:

git: *Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis*, cui debetur misericordia, & quia mu-
1. Petr. 3. b lier infirma ex sexu: Quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam & coheredib⁹ gratiæ vitæ. Et quia infirma ex expressione dæmonis, vnde
Matt. 15. c Matthæus: Miserere mei Domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur. Quia etiam erat de semine Abrahæ, quem Deus sibi elegit. Vnde Matthæus: Non
Ibidem. sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Ex his ergo causis optimis multo fortius colligitur quòd curatio mulieris propter Sabbatum non debuit differri. Ideo subdit: *Non oportuit solui à vinculo isto die Sabbati*, immo certe oportuit, quia oportunitas temporis fuit: tum quia in infinitum maior cura debet esse de salute hominis quàm bruti animalis. Propter quod: Num-
1. Cor. 9. a quid de bobus cura est Deo? Tum etiam quia Sabbatum non est introductum in præiudicium hominis, sed potius in salutem humani generis. Vnde Ioannes: Si cir-
Ioan. 7. d cumcisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Tum etiam quia Sabbato vetan-
Leu. 23. b tur omnia seruilia. Vnde: Nullum seruile opus facietis
Matt. 12. a in eo. Non autem opera spiritualia. Vnde dicit Matthæus: Non legistis in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, & sine crimine sunt? Non vetan-
Ioan. 5. c tur etiam opera diuina, & miraculosa. Vnde Ioannes:
Ibidem. 9. a Pater meus vsque modo operatur, & ego operor: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Non vetantur etiam opera necessaria ad sanitatis conseruationem, vt comedere, & bibere: igitur nec ad curationem. Ex quo datur intelligi quanta homini debeat esse solicitudo & diligentia, vt peccator de laqueis diaboli absoluatur. Vnde etiam si fieri posset, vt nec modicum
Prou. 6. a retardetur vt in Prouerbiis: Discurre, festina, suscita amicum tuum: ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. In cuius signum dicitur de filio prodi-
Inf. 15. e go reuertente, infra: Cum adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Et nota quòd non est aliud filiam Abrahæ solui à vinculo Satanæ, quàm
Glossa in hūc locum to. 5. animam solui à reatu culpæ. Vnde Glossa: Filia Abrahæ quæque fidelis anima. Hanc soluit Christus ministerio sacerdotum: Amen dico vobis, quæcumque alligaue-
Matt. 18. c ritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Sed oportet quòd homo seipsum disponat quasi ab interiori.
Isa. 52. a Isaias: Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Et tunc Deus operatur à superiori, vt in Psalmo: Dirupisti vincu-
Psal. 115. b la mea: tibi sacrificabo hostiam laudis. Vnde in hac solutione operantur sacerdotes per exteriorem dispensationem sacramenti, & peccator per interiorem detestationem peccati, & Deus per superiorem infusionem gratiæ Spiritus sancti.

Et cum hæc diceret, &c. Hic quarto subiungit assecutionem gloriosæ victoriæ, quantum ad duo quæ hic introducuntur. Scilicet confusio rebellium, & lætificatio fidelium. Primo ergo quantum ad confusionem rebellium, dicit:

Et cum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius. Glossa: Aduersarij, Scribæ & Pharisæi qui non aperte veritati contradicere possunt, nec propter inuidiam credere
Iob 24. b volunt. De talibus: Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius. Tales non instruuntur, sed confunduntur, cum veritas declaratur. Isaias: Ecce confundentur & eru-
Isa. 41. c bescent omnes qui pugnant aduersum te: erunt quasi non sint, & peribunt viri qui contradicunt tibi. Quæres eos, & non inuenies viros rebelles tuos.

Secundo quantum ad lætificationem fidelium, subdit: *Et omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.* Beda: Populus, idest, simplices & humiles
Beda in Glos. in hūc locum to. 5. verba veritatis, & miracula amantes. Ij gaudent de manifestatione gloriæ diuinæ. Vnde: Pauperes homines
Isa. 29. f in sancto Israel exultabunt. Exultabunt, inquam. In vni-
Eccl. 41. c uersis quæ gloriose fiebant ab eo, vt in Ecclesiastico: Gloria Domini plenum est opus eius. Et nota quòd opera Christi erant gratiosa, quantum ad condescensionem diuinæ dignationis, & de his est regratiandum. Tobi-
Tob. 12. b as: Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei: quia fecit vobiscum misericordiam suam. Erant etiam gloriosa quantum ad operationem virtutis, & manifestationem maiestatis. Et de his est gaudendum, & exultandum in Psalmo: Iubilate Deo
Psal. 65. a omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius. Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua Domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Possunt autem hæc allegorice exponi de Ecclesia ex gentibus congregata, quæ per triplicem annorum senarium fuit curua. Hoc est sub dictamine legis naturæ, le-
B gis Mosaicæ, & etiam Prophetiæ. In quorum quolibet opera facta sunt ad sex dies spectantia, hoc est, opera seruilia quæ ex timore fiebant. Et hæc non possunt animam sursum erigere, quia timor deprimit, & solus amor sursum erigit. Vnde Supra: Erexit cornu salutis nobis in
Sup. 1. g
Ezech. 2. a domo Dauid pueri sui, & hoc fit per Spiritum charitatis: Et ingressus est in me Spiritus, & statuit me super pedes meos. Hæc soluitur die Sabbati, sicut bos & asinus qui ducuntur adaquare, quia Ecclesia ista congregata est ex populo Iudaico & gentili, qui per bouem & asinum ha-
Isa. 1. a bent intelligi. Secundum illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Et: Beati qui
Ibid. 32. d seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis, & asini: vtrumque autem Dominus soluit, & Iudæos ad Ecclesiam venientes ab onere seruitutis legalis,
C & Gentiles à vinculo seruitutis idololatriæ: Ipse est pax
Ephes. 2. c nostra qui fecit vtraq; vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua: legem mandatorum decretis euacuans vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. De hac autem solutione confunditur populus Iudæorum Christo aduersantium, & exultat po-
Matt. 8. b pulus Gentilium, secundum illud: Multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraam, & Isaac, & Iacob, & cætera. Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores. Et hoc propter rebellionem. Vnde: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis
D Dominus.

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? &c. Postquam confutauit calumniantes miracula in Sabbato facta, hic secundo ostendit quòd sine cessatione facienda sunt opera bona. Et primo ad hoc incitat per manuductionem naturalis exempli. Secundo vero per manifestationem diuini decreti, ibi: *Et ibat per ciuitates & castella, &c.* Manuducit ergo per exemplum dupliciter. Per primum informamur ad proficiendum continuo in notitia veritatis. Per secundum vero ad proficiendum in feruore charitatis, ibi: *Et iterum dixit, & cætera.* Primo igitur continuum profectum in notitia veritatis ostendit sub metaphora grani sinapis, & hoc tripliciter, videlicet quantum ad proprietates quas granum sinapis habet secundum seipsum, & in quan-
E tum seminatum, & in quantum augmentatum. Primo igitur quantum ad proprietatem grani sinapis, secundum seipsum per quam assimilatur notitiæ veritatis, dicit:

Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? Regnum cœlorum dicitur hic veritatis notitia vel doctrina. Vnde Beda in Glossa: Regnum cœlorum prædicatio est Euangelica, de qua alibi: Aufere-
Matt. 21. d tur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius: Vbi hæc notitia recte dicitur regnum cœlorum: quia reuera regnum cœlorum non est aliud, quàm
Ioan. 17. a perfecta notitia diuinæ veritatis: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Et hæc in patria est sublimis & iocunda.

A Sed in via debet esse humilis & feruida, in cuius designationem subdit: *Simile est grano sinapis*: Ideo grano sinapis assimilatur, quia ipsum est modicum mole, & magnum in virtute siue feruore. In quo insinuatur quòd nostra notitia debet esse humilis, secundum illud: Rom. 11. d Noli altum sapere, sed time. Et: Ibid. 12. a Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Quia vt dicitur in Prouerbiis: Prou. 11. a Vbi humilitas, ibi & sapientia: insinuatur etiam quod debet esse feruida, & ardens. Vnde Glossa Bedæ: Notitia scripturarum grano sinapis comparatur ob feruorem fidei: quia venena dicitur expellere, idest omnia dogmata prauitatis. Ideo dicitur infra: Inf. 17. b Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare & transplantare in mare, & obediet vobis.

B Secundo quantum ad proprietatem ipsius in quantũ seminatum, subdit: *Quod acceptum homo misit in hortum suum*. Per hortum istum intelligitur Ecclesia militans: Cant. 4. d Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, & fons signatus. Hic est hortus voluptatis vbi crescunt semina virtutum. In quo primo seminandum est semen fidei, sed hoc fit per hominem. Quia prædicatio fidei per humanum ministerium seminatur, in cuius rei figuram: Gen. 2. c Tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illum: Talis fuit Paulus: 1. Cor. 3. a Ego plantaui, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Hominis enim, idest, rationalis, & prælati est prædicare documenta fidei. Summus autem seminator huius fidei fuit Christus, qui homo dicitur per antonomasiam, secundum illud in Psalmo: Psal. 86. a Numquid Sion dicet, Homo, & homo natus est in ea, & cætera. Vnde & ipse vbique se vocat filium hominis. Quia homo fuit secundum plenissimam rationem & quantum ad perfectionem, & quantum ad infirmitatem. Phil. 2. a Ad Philippenses: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Et hic homo seminauit hoc semen cum doctrinam Euangelij prædicauit, vt dicit Matthæus: Matt. 13. d Simile est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. Huic homini aduersatur qui prædicat falsitatem. Vnde subditur ibi: Cum autem dormirent homines, idest, prælati, venit inimicus homo & superseminauit zizania in medio tritici, & cætera.

C Tertio quantum ad proprietatem ipsius in quantum augmentatur, subdit: *Et creuit, & factum est in arborem magnam*. Quod dicitur ad profectum fidei in robore virium. Vnde Glossa: Crescit non sicut herbæ quæ cito arescunt & corruunt, sed sicut arbor quæ longa annositate & inopinata fertilitate gaudet: Colos. 1. a In verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad nos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat & crescit, sicut & in vobis. Et paulo post: Ibidem. b Vt ambuletis digne, Deo per omnia placentes in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei. Hęc autem notitia tanto altius crescit per veritatem, quanto radix profundius descendit per humilitatem, vt Isaias ait: Isa. 37. f Mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, & quod reliquum est, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum. Et quia notitia fidei crescens in se redundat in aliorum salutem, ideo subdit: *Et volucres cœli requieuerunt in ramis eius*. Per volucres cœli intelliguntur viri spirituales: Isa. 60. b Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? de quibus in Prouerbiis: Prou. 1. a Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Per ramos arboris intelliguntur documenta virtutis procedentia ex ore sapientis. Vnde in Ecclesiastico dicit sapientia: Eccl. 24. b Ego quasi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ. Volucres ergo cœli requiescunt in ramis sinapis crescentis, quia quietantur sub doctrina doctoris fidelis, quo ad notitiam veritatis perueniunt. Vnde Glossa: Glos. in hunc locum to. 5. In ramis eius, idest, in diuersis sententiis, viri spirituales requiescunt, qui pennis virtutum in alta conscendunt. In cuius figuram Daniel dicit: Dan. 4. b Videbam, & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia.

D Sequitur: Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea. Subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli. Si ergo paululum semen crescit in magnitudinem arboris per continuum incrementum. Qui ergo est paruulus, laborare continue debet in profectum meriti, vt sic arbor fiat cuius cacumen pertingat ad cœlum per spem & desiderium æternorum.

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo, &c. Postquam præmisit exemplum incitatiuum ad proficiendum continue in notitia veritatis, hic adiungit exemplum incitatiuum ad proficiendum in feruore charitatis, & hoc sub metaphora fermenti. Ex cuius assimilatione incitat ad continue proficiendum in charitate, quantum ad eius similitudinariam proprietatem in triplicem, scilicet, quam habet fermentum ex parte naturæ propriæ, ex parte industriæ alienæ, & ex parte vtriusq;. Primo igitur quantum ad proprietatem quam habet ex parte naturæ propriæ per quam intendit nos ad charitatis profectum excitare, dicit:

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? Et hic per regnum Dei intelligitur recte amor Dei, quia in solis illis regnat Deus, qui ipsum diligunt: Colos. 1. b Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Quia vt dicitur ad Romanos: Rom. 14. c Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Et quoniam charitas, & gaudium cor dilatat & calefacit interius, & hoc habet manifestam similitudinẽ cum fermento, ideo subdit: *Simile est fermento*. Fermentũ. Et nota quòd per fermentum aliquando intelligitur corruptio pacis & veritatis, sicut Supra: Sup. 12. a Attendite à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis. Et hoc satis recte, quia fermentum est pasta vetus & ex vetustate corrupta, & in acorem versa, quæ reliquam massam corrumpit & in acorem vertit. Ideo signanter dicitur ad Corinthios: 1. Cor. 5. b Expurgate vetus fermentum. Aliquando per fermentum intelligitur feruor & dilectio, sicut hic, quia fermentum pastam calefacit & quemdam feruorem inducit quasi ab occulto & interiori. Vnde non incongrue fermentum est charitas. Nec est contrarium rationi quòd fermentum capiatur aliter atque aliter, ratione diuersæ proprietatis. Vnde Augustinus: Aug. in lib. 3. de doctr. Christ. c. 25 to. 3. Quoniam multis modis res similes rebus apparent, non putemus esse præscriptum vt quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem significauerit hoc eam semper significare credamus: Nam & in vituperatione, fermentum posuit Dominus cum diceret: Matt. 16. a Cauete à fermento Pharisæorum: & in laude cum diceret: Simile est regnum cœlorum mulieri quæ abscondit fermentum in farinæ sata tria. Huiusmodi autem, vt dicit, multa sunt similia in scriptura. Sicut Leo, Christum significat in Apocalypsi: Apoc. 5. b Vicit Leo de tribu Iuda. Et Diabolum: Aduersarius vester Diabolus tamquam Leo rugiens, &c. Sic & alia plurima sunt, cuius diuersitatis causa est multiplicitas proprietatum, ex quibus diuersitas similitudinum & repræsentationum oritur in figuris.

Secundo quantum ad proprietatem ex parte industriæ alienæ, subdit: *Quod acceptum mulier abscondit in farina sata tria.* Secundum litteram vt dicit Beda: Beda in Glos. in hunc locum to. 5. Satum est genus mensuræ, iuxta prouinciæ Palæstinæ modium & dimidium capiens.

E Et nota quòd per hanc mulierem intelligitur sapientia diuina vel Ecclesia, vt in Prouerbiis: Prou. 31. b Mulierem fortem quis inueniet? & cætera. Farina autem sunt fideles qui teruntur inter duas molas, superiorem scilicet & inferiorem, timorem videlicet & spem: Deut. 24. b Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorem molam. Ex qua farina fit vnus panis quem Christus in Corpus suum mysticum traijcit: 1. Cor. 10. d Vnus panis, & vnum corpus multi sumus.

Sed tria sata sunt tres differentiæ fidelium, in quibus Dei sapientia dilectionum abscondit in via, scilicet Boni prælati. Boni contemplatiui, & Boni actiui. Vnde Glossa: Glos. in hunc locum to. 5. Tria sata, tria genera hominum, Noe, Daniel, &

[Ezech.14.c] ob, vt in Ezechiele: Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Hæc ergo prima expositio magis secundum litteram consonat. Aliter etiam ac multipliciter exponit Beda in Glossa, [Beda in Glos. in hoc loco to.5.] vt ex hoc appareat multiformis sapientia Dei quæ in mysterio abscondita est.

Secundo per sata tria intelliguntur tres modi diligendi Deum, scilicet ex toto corde, ex anima, & ex tota mente. Vnde Glossa Bedæ: [Gloss. Beda in hunc locum to.5.] Abscondit Ecclesia fermentum dilectionis in farinæ sata: Quia præcipit vt diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute: [Deut.6.b] Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Et Matthæus: [Mat.22.d] Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ.

Tertio modo per sata tria intelliguntur spiritus & anima & corpus, ex quibus homo conflatur. Glossa: [Glos. in hunc locum to.5.] Vt spiritus & anima & corpus redacta in vnum non discrepent inter se, secundum illud: [1.Thes.5.d] Integer spiritus vester & anima & corpus sine querela, in aduentu Domini nostri Iesu Christi conseruetur.

Quarto modo per sata tria intelliguntur tres animæ vires, quæ reformantur charitate. Glossa: [Glos. in hunc locum to.5.] Tres animæ vires in vnum redigantur, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in cupiditate desideriũ virtutum, secundum illud: [Mich.6.b] Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo.

Quinto modo sic vt charitas iuncta sit, & quodam modo immixta fidei Trinitatis, vt non tantum credat quis Deum vnum, sed etiam credendo tendat in eum. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to.5.] Ecclesia fidem hominis in farinæ sata tria miscet, idest, credulitati Patris & Filij & Spiritus sancti. [1.Cor.13.b] Vnde de charitate dicitur, quod omnia credit.

Sexto modo sic: Per sata tria triplex fructus, ad quem charitas ordinatur. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to.5.] Possunt in his tribus satis illius Dominici seminis fructus intelligi, Trigesimus scilicet, Sexagesimus, & Centesimus, idest, Coniugatorum, Continentium, & Virginum. [Mat.13.c] De quibus in Matthæo: Fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum.

Septimo per sata tria farinæ possunt intelligi tres partes generis humani à tribus filiis Noe disseminatæ per vniuersum orbem. De quibus in Genesi: [Gen.10.a] Hæ sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, & Iaphet.

Octauo modo secundum Hilarium, per farinam intelligitur Scriptura. Per sata, tres partes scripturę, scilicet, Mosaica, Prophetica, & Euangelica. Et in his abscondit Dei sapientia charitatem, quia: [Mat.22.d] In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Nono modo secundum Ambrosium sic: [Amb. in ca. 13. Luca li. 7. to.3.] Mulier, Ecclesia: Farina eius, nos sumus, quæ Dominum nostrum Iesum abscondit, vt fermentum, in interioribus nostris, donec eum calor cælestis sapientiæ obducat.

Decimo secundum Bernardum sic: [Bernar. de confide. ad Eug. lib.5. to.2.] Mulier, Virgo Maria: Sata tria, triplex natura, seu substantia in vna persona Christi, scilicet caro, anima, & diuinitas. Primum satum est antiquum, secundum est nouum, sed tertium est æternum. Hæc autem miscuit per fermentum suæ fidei, & dilectionis. Vnde Hugo: Quia amor in mente eius singulariter ardebat, ideo in carne eius miracula faciebat. In cuius figura dicitur in Genesi: [Gen.18.a] Festinauit Abraam in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria sata similæ commisce. Et sic fecit beata Virgo. Qui ad verbum Angeli statim consensit: Ecce, inquiens, ancilla Domini, & cet. Ex his ergo apparet quo modo de vna re paruula Spiritus sanctus varios intellectus exterius eduxit per sanctos suos, vt ex hoc appareat multiformis sapientia Dei, quæ ad modum mulieris fermentum in satis abscondit. Nam, sicut dicit Dionysius, Tota

[A] mystica Theologia (quæ scilicet in mysterio abscondita est) consistit in dilectione excessiua secundum triplicem vim hierarchiarum, purgatiuam, illuminatiuam, & perfectiuam.

Tertio quantum ad effectum ex parte vtriusque subdit: *Donec fermentaretur totum.* Glossa: [Glos. in hunc locum to.5.] Tamdiu charitas in mente abscondita crescere debet, donec mentem totam in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat. Sicut enim fermentum magis ac magis diffunditur, sic & charitas Dei. Vnde Gregorius: [Gregorius in Euãg. homi.30. to.2.] Numquam est amor Dei otiosus, operatur enim magna, si est. Si autem operari renuit, amor non est. Et Bernardus: [Bernardus in ser.26. super Cãt. to.2.] Charitas aut proficit, aut deficit. Vnde charitas numquam excidit, sed totum ad modum fermenti & ignis in sui naturam conuertit. Vnde: [Exo.19.d] Totus mons Sinai fumabat, eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne. Hic enim ignis & calor charitatis inchoatur in via, [B] sed totum cor occupat in Patria. Isaias: [Isa.31.c] Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus in Hierusalem. Vnde sicut à corde quod est in centro, manat vitalis calor in totum corpus, sic à charitate perfecta omnes congregationes operum virtutum calorem & vigorem suscipiunt, per quem tendant sursum. Et sic dicitur in Matthæo: [Matt.6.c] Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Sic si cor tuum fuerit calens, totum corpus tuum calefactum erit: si diuinum, totus homo diuinus per amorem deificum. Secundum illud Psalmi: [Isa.72.d] Defecit caro mea & cor meum. Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Et ibat per ciuitates & castella, &c. Supra ostendit sine cessatione facienda esse bona opera, per manuductionem exempli naturalis. Hic ostendit hoc ipsum per manifestationem diuini decreti. Quod quidem manifestat [C] [Diuisio.] dupliciter. Primo quo ad seueritatem diuinæ districtionis in iudicando: secundo quoad sublimitatem diuinæ dispositionis in redimendo, ibi: [Infra.f] *In ipsa die accesserunt quidam.* Seueritas autem districtionis in iudicando ostenditur tripliciter. Primo quantum ad difficultatem in merito: secundo quantum ad rigiditatem in iudicio ibi: *Cum autem intrauerit paterfamilias.* Tertio quantum ad calamitatem in supplicio, ibi: *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Difficultatem autem in merito ostendit dupliciter. Exemplo scilicet in facto: & documento, in verbo. Primo igitur, quantum ad exemplum quo ostendit difficultatem ingrediendi in cælum dicit:

Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Hierusalem. In hoc quod ibat & circuibat, patet quod sine cessatione laborabat. Vnde poterat dicere illud psalmi: [Psal.87.d] Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. Et exemplum aliis dabat ad laborandum: [D] [Prou.6.a] Discurre, festina, suscita amicum tuum. In hoc autem quod in Hierusalem ibat, patet quod ad passionem currebat. Vnde in Matthæo: [Mat.10.c] Ecce ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte. Et in hoc exemplum aliis dabat ad sustinendum: quia ait Petrus: [1.Pet.2.d] Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Vnde Iacobus: [Iac.5.c] Exemplum accipite fratres, exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patientiæ per prophetas qui locuti sunt in nomine Domini, ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis. Ex hoc ergo exemplo Domini qui tantum laborem & in fine passionem sustinuit, apparet quod difficilis sit aditus cæli. Vnde infra: [Inf.24.d] Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? [E] Et hinc est quod oportet per tribulationes intrare in cælum: [Act.14.d] Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Et nota quod in his verbis tria nobis insinuantur exempla Domini, per quæ peruenit quis ad gloriam paradisi, scilicet: Actio bona, prædicatio vera, & contemplatio tranquilla. Operatio insinuatur in hoc: *Ibat per ciuitates & castella.* Prædicatio in hoc: *Ibat docens.* Contemplatio in hoc: *Erat iter faciens in Hierusalem*, quæ est visio pacis per anagogiam: Hierusalem, quæ ædificatur [Psal.121.a]

vt ciuitas,&c. Sequitur: Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini,&c. Primum horum spectat ad prudentiam, secundum ad intelligentiam, tertium autem ad sapientiam. Vel primum ad bonitatem, secundum ad disciplinam, tertium ad scientiam: Psal.118.a Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.

Secundo quantum ad documentum in verbo, in quo respondens ad quæstionem de paucitate saluandorum, subdit: *Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui saluantur?* Hoc quærit iste, quia non audierat diuinam sententiam, qua dicitur: Mat.20.b Multi sunt vocati, pauci vero electi, in cuius figura dicitur: Mich.7.a Væ mihi: quia factus sum sic ut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Vel ideo hanc quæstionem faciebat, vt occasionem daret docendi verbo, quod ostendebat exemplo. Vnde subdit: *Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam.* Mat.7.b Quam angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam! Porta ista est Christus secundum illud Ioannis: Ioan.10.b Ego sum ostium. Similiter ipse est via: Ibid.14.a Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me. Hæc via arcta est, & porta angusta, non propter paruitatem potentiæ, sed propter arctitudinem modestiæ, & rectitudinem iustitiæ: Vnde Chrysostomus: Chrysost. in opere imperf. Mat. 1. hom. 18. to. 2. Porta arcta, est Christus, non potestatis paruitate, sed humilitatis ratione. Christus illos in se non recipit, nisi qui se exuerunt à peccatis, & deposuerunt omnem sarcinam mundi. Et propterea Matthæus ait: Mat.18.b Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum. Ideo ergo porta cæli dicitur angusta, quia nisi quis se redigat ad paruitatem & austeritatem, non potest intrare. Et quia pauci sunt tales, ideo subdit: *Quia multi, dico vobis, quærent intrare.* Glossa: Gloss. interlin. in hunc locum to. 5. Salutis & præmiorum amore prouocati. *Et non potuerunt*, itineris asperitate perterriti, quia non quærunt voluntate integra & plena. Nam volunt Christum consequi, & nolunt eum sequi, secundum illud Pro.13.a vult & non vult piger. Vnde Chrysostomus: Chrysost. in opere imperfect. Mat. c. 7. homil. 18. to. 2. Nisi ambulauerit quis per viam, non poterit peruenire ad Patriam. Si non fuisti nec es in via iustitiæ, & putas te cognoscere Christum, mentiris. Sicut qui audit mel esse dulce & non gustat, nomen mellis scit, gratiam autem & saporem mellis ignorat. Vnde pigri qui volunt & nolunt intrare non possunt. Similiter nec isti qui volunt simul præsens sæculum & Deum. De quibus Oseas: Osea.5.b In gregibus suis, & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & inuenient. Et de talibus dicitur: Mat.6.c Nemo potest duobus Dominis seruire. Subditur: Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Hi non vadunt recte in cælum. Vnde in libro Regum: 3.Reg.18.d Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: Si autem Baal, sequimini illum. Quia impossibile est cum cupiditatibus terrenorum introire in regnum cælorum, & difficile est has deponere, ideo oportet conari contra appetitum. Propterea dicit: *Contendite intrare per angustam portam.* Quasi dicat impossibile est intrare cum desideriis carnalibus, quæ multi quærunt. Sed vos saltem nitimini, desideriis carnis calcatis, & charitatis ardore accensi. Vnde & Matthæus ait: Mat.11.d A diebus Ioannis Baptistæ vsque nunc regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Nec obstat illud quod ibidem dicitur: Iugum meum suaue est, quia porta & via cælestis arcta est intrantibus, sed dilatatur proficientibus, & ampla est peruenientibus. Pro primis dicebat Psalmographus: Psal.16.a Psa.118.d propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Pro secundis: Ibid.b Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Pro tertiis ibidem: In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Pro tribus his dicitur: Pro.4.c Iustorum semita, quasi lux splendens, procedit & crescit vsque ad perfectam diem. Et iterum ibidem: Ibid.b Duxi te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.

Cum autem intrauerit paterfamilias, &c. Postquam excitauit ad continue proficiendum in opere bono pro-

A pter difficultatem in merito, hic secundo excitat ad hoc propter rigiditatem in futuro iudicio, quam ostendit dupliciter: videlicet, quia repellit supplicationem precum & allegationem rationum. Primo quantum ad repulsam supplicationis dicit:

Cum autem intrauerit paterfamilias & clauserit ostium, per iudiciariam districtionem. Mat.25.a Quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua.

Et nota quod Christus dicitur paterfamilias respectu iustorum. Mat.20.a Vnde Matthæus: Simile est regnum cælorum homini patrifamilias qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam: dicitur autem paterfamilias, quia habet multam familiam. In cuius figuram: Iob 1.a Fuit possessio Iob septem millia ouium, tria millia camelorum, quingenta quoq; iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. Et dicitur iudex respectu malorum, quibus claudit ostium misericordiæ. Vnde dicitur: Deut.11.b Cauete ne forte decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino, B seruiatisque diis alienis, & adoretis eos: iratusque Dominus claudat cælum, & pluuiæ non descendant. Hæc porta aperta est per totum spatium viæ, sed clauditur in fine. Ezechiel: Ezec.46.a Porta autem non claudetur vsque ad vesperam. Et adorabit populus terræ ad ostium portæ illius in sabbatis & in Kalendis coram Domino. Et quia subtractio misericordiæ ducit hominem in recognitionem propriæ miseriæ, & hæc iterum ducit ad precum importunitatē. Ideo subdit: *Et incipietis foris stare, & pulsare ostium*, per seram pœnitudinē: Sap.5.a Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis. Sequitur: Dicentes intra se, pœnitentiam a-C gentes, &c. Et ad Hebræos: Heb.12.d Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quam cum lacrymis inquisisset eam, *Dicentes, Domine aperi nobis*, per importunam supplicationem. Mat.25.a Nouissime veniunt & reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. *Et respondens dicit vobis: Nescio vos vnde sitis*, per finalem reprobationem: Pro.1.d Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent, & non inuenient me: eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint. Vnde etiam dicitur: Pro.6.d Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus. Et nota quod Dominus dicitur nescire nos, non quia non cognoscat per simplicem notitiam, cum dicatur: Iob.12.c Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur. Et in Psalmo: Ps.138.c In libro tuo omnes scribentur. Sed quia non nouit notitia approbationis, quia dicitur: 2.Tim.2.d Cognouit Dominus qui sunt eius. Ideo Iob: Iob.9.d Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & di-D cet: Non noui te.

Secundo, quantum ad repulsionem allegationis rationum, subdit: *Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te, & bibimus.* Ecce allegatio familiaritatis in vita. *Et in plateis nostris docuisti*, quantum ad familiaritatem in doctrina. Vel potest primum referri ad miracula, quæ fecit Christus inter Iudæos, quando panes multiplicauit: Ioan.6.b & aquam in vinum conuertit. Ioan.2.a Secundum ad documenta. Nam isti viderant miracula, & audierant documenta. Mat.11.c Vnde Matthæus: Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Sic allegant notitiam Christi, quia cognouerunt eius opera & miracula. Cognouerunt etiam verba & documenta. Tales erunt mali Christiani in iudicio. De quibus ad Titum: Tit.1.d Confitentur se nosse Deum, factis autem E negant. Et quoniam parum valet allegatio cognitionis sine imitatione operis, ideo subdit: *Et dicet vobis: Nescio vos vnde sitis.* Chrysostomus: Chrysost. in opere imperfect. Matth. ca. 25. hom. 53. to. 2. Imaginem meam non cognosco in vobis. Non potestis meorum stipendia militū accipere, qui tyranni vexilla portastis. Hoc autem dicit Chrysostomus, non quantum ad imaginem Creationis, de qua in Psalmo: Psal.38.b In imagine pertransit homo: sed quantū ad imaginem recreationis, de casu Augustinus. Aug super Psa.100. to. 8. Non nouit eos Dominus, dum apud eos characterem fidei & dilectionis non inuenit. Vnde negatio notitiæ non respicit extraneitatem personarum, contra quam

ipsi alle

Abac.1.c ipsi allegant familiaritatem, sed solum diuersitatem morum, secundum illud Abacuc: Mundi sunt oculi tui Domine ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris, ideo subdit: *Discedite à me omnes operarij iniquitatis.* Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Ratio autem huius discessionis est distantia inter iustitiam & iniquitatem. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Quoniam ergo reprobi erunt iniusti & tenebrosi & viri Belial, Christus autem iudex erit iustus: erit lux vera: erit sine fine bonus: ideo compellet malos descendere in infernum per finale iudicium, dicendo: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quoniam ergo homo iudicabitur non secundum magnitudinem cognitionis, sed fortitudinem operis, continue intendendum est operibus bonis. Vnde ad Romanos: Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Propter quod in Psalmo: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

(Psal.6.b; 2.Cor.6.c; Matt.25.d; Rom.2.b; Psal.61.b)

Ibi erit fletus & stridor dentium: Hic iam tertio postquam excitauit ad continue proficiendum, ostendendo difficultatem in merito, & rigiditatem in iudicio: excitat ad hoc ipsum ostendendo calamitatem in supplicio. Quod quidem facit dupliciter, scilicet ex consideratione deiectionis propriæ, & consideratione glorificationis alienæ. Primo igitur quantum ad considerationem deiectionis propriæ, dicit: *Ibi erit fletus & stridor dentium*, quantum scilicet ad pœnam sensus. Et tangitur pœna caloris, ex qua fletus oculorum: & pœna frigoris, ex qua stridor oritur dentium. Ideo autem hæ duæ pœnæ corporales magis exprimuntur, siue quia istæ duę qualitates sunt actiuæ & magis afflictiuæ. Propter quod dicitur: Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium. Siue quia dupliciter peccatur, in corpore scilicet per concupiscentiam oculorum, & concupiscentiam carnis. Vnde in his puniuntur. Per quæ peccat quis, per hęc & torquetur. Siue quia fletus venit ab interiori, & stridor dentium venit ab exteriori. Et ab his intelligitur vniuersitas pœnarum maxime corporalium. Nota, inquit Beda, per fletum, qui est oculorum, & stridorem, qui est dentium, veram Resurrectionem intelligi corporum impiorum. Hic autem fletus non erit resolutionis humoris, sed per dolorem & gemitum. Vel, si erit, fiet mirabilis restitutio humoris, sicut etiam mirabiliter in tantis cruciatibus habebunt corpora à spiritibus vegetari: Et quia pœna sensus coniuncta est pœnæ damni, quæ erit amissio societatis sanctorum in gloria paradisi, ideo subdit: *Cum videritis Abraam, & Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei*, idest, omnes Patriarchas & Prophetas. Quorum primi fuerunt exemplar viuendi in vita. Vnde Ioannes: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Secundi in vita & doctrina: Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes. Vel Patriarchæ fuerunt illi quibus facta est promissio: Prophetę illi per quos facta est promissionis promulgatio, secundum illud: Sicut locutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt, prophetarum eius, &c. Et tam isti quam illi excitauerunt & vocauerunt ad regnum Dei intrandum, quod non intrabunt, sed excludentur qui sunt filij carnis, & sanctorum imitatores esse recusauerunt, ideo subdit: *Vos autem expelli foras.* Foris canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. In cuius figuram dicitur: Eijce ancillam hanc, & filium eius: non enim erit heres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quia dicitur: Seruus non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum.

(Iob.24.d; Sap.11.e; Beda in Glos. in hunc locum.20.5.; Ioan.8.e; 2.Pet.1.d; Sup.1.g; Apoc.22.e; Gen.21.e; Ioan.8.d)

Secundo quantum ad considerationem glorificationis alienæ, subdit: *Et venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & Austro*, hoc est de vniuersitate gentium ex omni parte mundi congregatarum. Iudæis enim repulsis propter suam carnalitatem, conuocauit Dominus gen- A tes tamquam filios spirituales. Vnde dicitur: Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. Hæ oues congregatæ sunt ab omni parte mundi per ministerium Apostolorum, secundum illud Psalmi: Omnes gentes, quascunque fecisti, venient & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum. Et Isaias: Ab Oriente adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, da: & Austro, noli prohibere. Ideo dicuntur de tam distantibus partibus conuocari propter diuersitatem morum, à quibus vocantur ad vnitatem charitatis & felicitatis. Propter quod subdit: *Et accumbent in regno Dei.* Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et quia hoc erit ad confusionem improborum & ad gloriam electorum, ideo subdit. B *Et ecce, sunt nouissimi, qui erant primi: & sunt primi, qui erant nouissimi.* Primi sunt nouissimi, propter superbiam & nouissimi primi propter humilitatem. Quia dicitur: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Quare hoc? Quia in Psalmo dicitur: Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Exemplum huius maxime apparet in duplici populo, scilicet Iudæorum, qui sunt excæcati, & gentilium, qui sunt electi. Ad Romanos: Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Exemplum etiam huius apparet in Iuda qui fuit Apostolus & damnatus: & in latrone qui fuit saluatus. Et exemplo huius omnes excitantur ad timorem diuinum, secundum illud: Qui se existimat stare, videat ne cadat. C Ex hac ergo consideratione futuri iudicij inducimur ad insistendum continue operibus bonis propter triplicem rationem præmissam. Primo quia difficile est in conspectu Domini iustificari, propter difficultatem in merito. Vnde Psalmus: Non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Petrus: Si iustus vix saluabitur: impius & peccator vbi parebunt? Secundo quia impossibile est excusari propter rigiditatem in iudicio: Qui declinat aures suas ne audiat legem: oratio eius execrabilis. Et Iob: Non parcam ei, verbis potentibus, & ad deprecandum compositis. Tertio quia necesse habet tribulari propter calamitatem in supplicio: Qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis. Et Matthæus dicit de eo, qui non habebat vestem nuptialem: Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. D Et propterea bonum est cōsilium sapientis: Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

(Ioan.10.c; Psal.85.b; Isa.43.a; Isa.25.b; Inf.18.c; Psal.137.b; Rom.11.d; Inf.23.f; 1.Cor.10.d; Conclusio.; Psal.142.a; 1.Pet.4.d; Prou.28.b; Iob.41.a; Apo.20.d; Matt.22.b; Ecc.9.c)

In ipsa autem die, &c. Postquam excitauit ad faciendum incessanter opera bona, propter seueritatem districtionis in iudicando, hic secundo excitat ad idem ipsum propter sublimitatem dispositionis in redimendo. Habet autem pars ista partes duas, in quarum prima exprimitur sublimitas dispositionis diuinæ in redemptione humani generis: in secunda vero in reprobatione plebis rebellis, ibi: *Hierusalem, Hierusalem, &c.* Sublimitas autem diuinæ dispositionis in redimendo ostenditur tripliciter, scilicet quia passio Christi ante tempus fuit frustra intentata. In tempore debito fuit à Christo voluntarie suscepta. Ab æterno vero fuit infallibiliter præordinata. E Primo igitur insinuatur passio Christi ab homine ante tempus frustra intentata, cum dicitur:

In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi: Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Hic Herodes erat filius illius, qui volens infantulum Iesum occidere ante tempus, interfecit pueros Bethleemitas, secundum quod dicitur: Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset à Magis, et cetera, mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem. Sic & iste filius paterni sceleris imitator, volebat eum occidere ante tempus, sicut in-

(Matt.2.c)

Mat.14.a terfecerat præcursorem suum. Sicut dicitur: Misit Herodes, & decollauit Ioannem in carcere. Sic etiam & nunc facere volebat Christo iam adulto, & inde nepos hoc facere voluit iam glorificato. Vnde primus Herodes fuit malus, secundus peior, tertius pessimus. Et omnes persecuti sunt Christum, sed frustra. Quia dicitur in Psalmo: Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Et nota quod Pharisæi hoc nunciabant Christo, siue quod aliqui ex eis fortassis erant boni: siue quia volebant Christum deterrere, & à se repellere: siue etiam quia volebant eum tentare si ob timorem desisteret à prædicatione veritatis. Et illud etiam est magis credibile quia hoc consueuerunt facere. Vnde Matthæus: Abeuntes Pharisæi, consilium inierunt vt caperent Iesum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, &c.

Omnes qui vocati sunt Herodes, mali fuerunt.

Psal.32.b

Mat.22.b.

Mysticus sensus. Herodes.

Et nota hic secundum mysticum intellectum, Herodes interpretatur, in pellibus glorians, quod designat quemlibet superbum & vane gloriosum, qui gloriatur in ostétatione exteriorum operum & verborum. Et talis persequitur Christum nascentem in Bethleem, quia nascitur tamquam pauper: quia vanegloriosi consueuerunt persequi pauperes Christi. Vnde Bernardus: Patet quantum noceat iniqua potestas: quomodo caput impium subiectos quosq; suæ conformet impietati. Misera plane ciuitas in qua regnat Herodes, quoniam Herodianæ particeps erit malitiæ. Herodiana vero malitia est nascentem velle extinguere religionem. Si quid ergo ad salutem pertinens, si quid religionis exoritur, quicumque resistit, nascentem persequitur Saluatorem.

Ber.ser.3. de Epiph. to.1.

Secundo vero insinuatur passio Christi vt ab ipso voluntarie suscepta, cum dicitur: *Et ait illis, & cet. & dicite vulpi illi.* Vulpem vocat Herodem propter malitiam & dolositatem, quæ tamen sapientiæ Christi non præualet: Sapientiam non vincit malitia. Attingit ergo à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et quia mors Christi non erat consummanda secundum machinationem humanæ malitiæ, sed secundum dispositionem propriæ sapientiæ & voluntatis suæ, ideo subdit: *Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras* per miraculorum operationem. Qui pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo. *Et tertia die consummor*, per passionis perpessionem. In qua dixit Ioannes: Consummatum est. Et ad Hebræos: Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat: auctorem salutis eorum, per passionem consummari. Vnde per istos tres dies possent intelligi tres anni, in quibus Dominus prædicauit, & miracula fecit, & ita quod in vltimo voluntarie passus fuit, & secundum suam voluntatem. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vnde quando voluit, nemo eum lædere potuit, secundum illud Ioannis: Nemo misit in illum manus: quia nondum venerat hora eius. Vnde vulpina malitia machinari potuit mortem Christi, verumtamen non potuit perficere nisi quando ipse voluit. De quo Isaias: Oblatus est, quia ipse voluit. Et per hoc etiam spiritualiter intelligitur quod Christi corpus mysticum non patitur ab impiis hæreticis nisi secundum quod Deus disponit, quos Christus intelligi vult per Herodem, attribuens ei nomen & proprietatem vulpis.

Sap.7.d

...10.f

Ioan.19.f Hebr.2.c

Ioan.10.d

Ioan.7.e

Isa.53.c

Spiritualis sensus.

Tertio insinuatur Christi passio, vt ab æterno infallibiliter præordinata. Vnde subiungitur: *Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare.* Oportunitas illa non fuit ex compulsione, sed ex superna dispositione secundum illud: O stulti & tardi corde ad credendũ in omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ, & cetera. Hoc enim Deus prouiderat, secundum quod dicitur: Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis. Hoc etiam Prophetæ prædixerunt secundum quod dicitur: Deus autem, qui prænunciauit per os omnium suorum prophetarum pati Christum suum, sic impleuit. Istam oportunitatem diuinæ dispositionis insinuauit ipse in passione sua cum orauit, sicut dicitur: Pater mi. Si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et quia diuina dispositio non tãtum præordinauit tempus, verum etiam locum, ideo subdit: *Quia non capit prophetam perire extra Hierusalem.* Non capit, idest, non conuenit, non capit scriptura prophetalis. Vel non capit diuina prouidentia. Propheta iste per excellentiam Christus est, qui cuncta futura prænoscit, de quo in Deuteronomio: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus. Et supra: Propheta magnus surrexit in nobis. Istum non conuenit mori nisi in Hierusalem secundum scripturas: Et quia illa erat ciuitas regalis, sacerdotalis, & magistralis. Et Christus erat summus rex, & magister, & sacerdos. Et ideo non debebat mori nisi in illo loco. Vnde infra: Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis: nam Prophetæ hoc vniuersaliter prædixerunt quod de Hierusalem veniret lex noua. Vnde Isaias: Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Sequitur: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et nota quod Christus in Hierusalem condemnatus est, sed extra portam passus. Vnde ad Hebræos: Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

Infr.24.d

Act.2.d

Ibid.3.c

Mat.26.d

Deut.18.d

Sup.7.c

Inf.18.f

Isa.2.a

Zach.13.a

Heb.13.b

Mystice vero notandum est quod istud triduum, secundum diuersos expositores, exponitur tripliciter: Allegorice, Moraliter, & Anagogice.

Mysticus sensus.

Allegorice sic: Prima dies est lex naturæ: secunda est lex scripturæ: & tertia est lex gratiæ: de quo Marcus: Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, & cetera. Vel primus dies est passionis: secundus sepulturæ: & tertius resurrectionis. Et Ioannes: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Vel prima dies, est decursus sextæ ætatis: secunda, quies animarum: & tertia, resurrectio corporum, quæ est in vitam. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.

Allegoricus sensus.

Mar.8.a

Ioan.2.d

Osee.6.a

Moraliter sic, vt prima dies sit compunctionis: Secunda confessionis. Et tertia satisfactionis. Deus Hebræorum vocauit nos, ibimus viam trium dierum in solitudinem. Vel prima dies, est bona cogitatio. Secunda est, bona locutio. Et tertia bona operatio. Ionas, secundum translationem septuaginta: Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Vel tres dies sunt triplex votum religionis, scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. Tres adhuc dies sunt in quibus recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum.

Moralis sensus.

Exod.5.f.

Ion.3.b

Gen.40.b

Anagogice sic vt prima dies sit purgatio: secunda illuminatio: & tertia perfectio. Factum est post triduum inuenerunt illum in templo. Vel, vt prima dies sit contemplatio Dei in suo vestigio: secunda sit in imagine, siue in speculo: tertia, in seipso. Arca fœderis Domini præcedebat eos per dies tres, prouidens castrorum locum. Vel prima dies sit contemplatio subcælestis hierarchiæ. Secunda, cælestis. Et tertia, supercælestis. In prima est dæmoniorum eiectio. In secunda est sanitatis perfectio. Sed in tertia, omnis boni consummatio. Et de hoc triduo dicitur quod exploratores peruenerunt ad montana, & manserunt ibi per tres dies. Hæc arca Christus est, qui in qualibet istarum hierarchiarum est hierarchia Altissimus & dux noster, vt veniamus ad terram promissionis nobis repromissam. In cuius figuram dicit se per triduum ambulare: quia facit nos per hanc triplicem hierarchiam semper sursum ascendere, nisi forte descendamus ad actiones. In cuius figuram dicitur: Vidit Iacob in scala angelos Dei ascendentes, & descendẽtes. Nullus vidit eos stantes. In quo significatur quod semper in bono proficiendum est. Hoc est enim appropinquare ad supernam Hierusalem, cui non appropinquamus

Anagogicus sensus.

Sup.2.g

Num.10.d

Iosue 2.d

Gen.28.b

quamus passibus corporis, sed affectibus cordis & mentis.

Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, &c. Postquam manifestauit sublimitatem diuinæ dispositionis in redemptione humani generis: hic secundo manifestat in reprobatione plebis rebellis. Et primo insinuat rebellionem, deinde obdurationem, & tertio desertionem. Primo igitur quantum ad illius gentis rebellionem, dicit:

Hierusalem, Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te. Hic accipitur continens pro contento: Dura ceruice & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, &c. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Vnde habetur: Sanguinem innocentem fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Hierusalem vsque ad os. Et hoc faciebant, quia habebant odio veritatem, iuxta illud Amos: Odio habuerunt corripientem in porta: & loquentem perfecte abominati sunt. Et hoc erat, quia nolebant argui. Qui enim male agit, odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Dicitur etiam: Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt à me, ipsi & patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque ad diem hanc. Et filij dura facie, & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Et hoc significat ipsa lapidatio.

Secundo quantum ad illius gentis obdurationem, subdit: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluisti?* In quo nimia eorum apparet obduratio, quæ tanta benignitate noluit emolliri. Christus autem comparauit se aui in communi, quia proprietatem multiplicem habet auis.

Quantum ad superabundantiam pietatis comparatur gallinæ in conuersatione. Quia gallina in sua pietate & vigilantia mouetur ad pullos, & eos congregat, & eos alis defendit contra rapacitatem Milui. Sic & Christus fecit quamdiu in carne fuit. Ideo Matthæus dicit: Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?

Comparatur etiam Pellicano in passione: quia Pellicanus fertur pullos suos occisos triduo lugere, & post, rostro sanguinem suum fundere, & sic viuificare. Hoc modo Christus ter fleuit pro salute humani generis: Primo super Lazarum: Secundo super Hierusalem: Tertio in cruce: Et post sanguinem suum fudit, de quo & nos viuificauit. Vnde in Psalmo: Similis factus sum Pellicano solitudinis.

Tertio comparatur Aquilæ in resurrectione & ascensione, quæ pullos excitat, vt sursum tendant, & in Solem aspiciant, & in sublimia volent. Et vt hoc possint, lambunt eius sanguinem. Vnde Iob: Numquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila & in arduis ponet nidũ suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atq; inaccessis rupibus. Inde cõtemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem: & vbicumque cadauer fuerit, statim adest. Hæc autem auis, licet dura sit extraneis, valde tamen intenta est prouidentiæ suæ prolis. Propter quod merito assimilatur ei Christus Redemptor noster. Vnde dicitur: Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Hanc benignitatem recusare, est summæ obdurationis & perfidiæ. Propter quod Isaias: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum.

Tertio quantum ad illius gentis desertionem subdit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta:* Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ sunt igni, subdit: Et derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur. Et quoniam sicut obdurationi coniungitur desertio, ita deuotioni iuncta est visitatio, ideo subditur: *Dico vobis: Quia non videbitis me donec veniat, cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Benedictus qui venit in nomine Domini. Sequitur: Deus Dominus, & illuxit nobis. Istud autem referri potest ad visionem fidei, qua non videt nisi qui credit eum verum hominem, & verum Deum: Dixit Dominus cæco nato: Tu credis in filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Potest etiam referri ad visionem speciei, ad quam non peruenit nisi qui benedicit vita & lingua: Tollatur impius ne videat gloriam Dei, secundum aliam translationem. Secundum autem nostram dicitur: In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini. Et nota quod secundum quod exponit Glossa, loquitur hic de visione in iudicio, quia post visionem Christi in humilitate, non expectatur nisi visio in maiestate. Et hæc erit duplex, diuinitatis & humanitatis. Diuinitatis, & hæc erit bonorum solummodo, quia habebit gaudium adiunctum maximum. Iob: Videbit faciem eius in nubilo, & reddet homini iustitiam suam. Isaias: Regem in decore suo videbunt. Alia est visio humanitatis, & hæc erit omnibus communis. Omnes enim certitudinaliter videbunt potentiam & dominium Christi: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Vult ergo Dominus dicere quod ille populus Iudaicus non videbit Christum ad suam salutem, nisi conuertatur ad fidem ipsius & laudem, quod tamdem expectatur in finali tempore post gentium plenitudinem. Vnde Paulus: Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Et Isaias clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Et in hoc manifeste apparet magnitudo dispensationis diuinæ. Propter quam exclamat Apostolus. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.

CAPVT XIV.

ET *factum est cum introisset, & cet.* Supra confutauit calumniantes Christi miracula in concilio: hic aperte confutat eos in conuiuio. In his enim duobus locis consueuerunt potissime fieri detractiones & obseruationes scilicet in conciliis, & in conuiuiis. Diuiditur autem pars ista, quæ continet præsens capitulum, in tres partes. In quarum prima confutat Pharisæos obseruantes: In secunda informat conuiuas discumbentes, ibi: *Dicebat autem & ad inuitatos.* In tertia vero erudit turbas subsequentes, ibi: *Ibant autem & turbæ multæ cum eo.* Circa autem confutationem obseruantium hoc ordine procedit. Primo ponitur obseruatio Pharisæorum: Secundo adiungitur detectio obseruatorum, ibi: *Et ecce homo quidam hydropicus.* Tertio detractorum confutatio, ibi: *Ipse vero apprehensum sanauit eum.* Obseruatio autem Pharisæorum, qua obseruabant Christum, describitur quantum ad duo, scilicet quantum ad benignitatem Christi, & Pharisæorum malignitatem. Quantum ergo ad Christi benignitatem, dicit:

Et factum est cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem. In quo apparet mira Christi benignitas. Magna in hoc, quod conuersabatur cum hominibus mortalibus cum esset Deus: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum, subditur: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Maior quidem, quia conuersabatur cum suis persecutoribus. Vnde impletum est in eo illud Ezechielis: Filij hominis increduli, & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas. Sed maxima benignitas, quia conuersabatur vsque ad familia

Act. 7. f
4. Reg. 21. 6
Amos. 5. 6
Ioan. 3. c
Ezech. 2. a
Gallinæ proprietas.
Mat. 23. d
Pellicani proprietas.
Ioan. 11. e
Infra 19. f
Heb. 5. c
Psa. 101. a
Aquilæ proprietas.
Iob. 39. d
Deut. 32. b
Isa. 1. a
Isa. 1. b
Psa. 117. d
Ioan. 9. g
Isa. 26. b
Glos. in hũc locum to. 5.
Iob. 33. e
Isa. 33. e
Apo. 1. b
Rom. 11. c
Rom. 9. f
Rom. 11. d
Baruc. 3. d
Ezech. 2. c

Apoc.3.d re contubernium, vt impleatur illud: Ecce sto ad ostium, & pulso. *Subditur*: Si quis aperuerit mihi ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. In hoc ergo quod intrauit domum alienam, commendatur Christi humilitas. In hoc quod in domum Pharisæi, charitas. In hoc quod manducauit panem alienum, ipsius Christi paupertas. Et in his ostenditur summa benignitas, quia Altissimus voluit pro nobis humiliari: iustissimus cum impiis conuersari: ditissimus inter homines pauper fieri, vnde dicitur: Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. 2.Cor.8.b

Secundo autem quantum ad obseruantium malignitatem subdit: *Et ipsi obseruabant eum*. Non dicit Euangelista in quo, vt insinuet quod obseruabant & verba & miracula. Et obseruabant ad comprehendendum & arguendum. Cœperunt Pharisæi & legisperiti grauiter insistere, & os eius opprimere de multis, insidiantes ei, & quærentes aliquid capere ex ore eius, vt accusarent eum. Vnde Ioannes: Si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Obseruabant etiam miracula, secundum quod dicitur: Obseruabant eum si sabbatis curaret, vt accusarent eum. Vnde hæc obseruatio procedebat ex malitia insidiante, contra quod dicitur: Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. Sed quia difficillimum est homini malitioso declinare proximi obseruationem, ideo dicitur: Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli & coniectoris æstimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non est tecum. Cibos quos comederas, euomes: & perdes pulchros sermones tuos. Sup.11.g Ioan.15.c Mar.3.a Pro.24.b Prou.23.a

Et ecce homo quidam hydropicus: Post descriptam obseruationem Pharisæorum, hic secundo describit detectionem obseruatorum. Circa quam introducuntur tria, scilicet ægritudo ad detectionem disponens, quæstio detegens, simulatio tegens. Primo ergo quantum ad ægritudinem disponentem, & ad obseruatorum detectionem, dicit:

Et ecce homo quidam hydropicus, erat ante illum. Ad litteram, hic hydropicus sua infirmitate manifesta & graui, viam præbebat ad cõfutandam, & detegendam Iudæorum perfidiam. Et quoniam tempus & locus se offerebant, ideo dicit: *Et ecce*. Quasi Dominus tunc adduxisset eum in medium. Vnde Ecclesiasticus: Opera omnis carnis coram illo, & non est quidquam absconditum ab oculis eius. A sæculo vsque in sæculum respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Septies enim cadet iustus, & resurget: impij autem corruent in malum. Non est dicere: quid est hoc, aut quid est illud, omnia enim in tempore suo quærentur. Et post: Omnia opera Domini bona, & omne opus hora sua subministrauit. Vnde hæc ægritudo corporalis valebat ad impugnandam & expurgandam ægritudinem spiritualem, quia directe erat illi contraria. Nam hic homo hydropicus erat ante Iesum ad misericordiam implorandam, quam Pharisæi impugnabant. Implorabat namque misericordiam Dei, quia erat homo. Nam dicitur: Misericordia Dei super omnem carnem. Et quia homo infirmus, secundum illud Ecclesiastici: Est homo marcidus egens recuperatione plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono. Et quia etiam ante illum erat, quia tales recurrunt ad Deum, & talibus condescendit Deus: Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit. Vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum, &c. Ecc.39.c Ibid.d Ecc.18.b Eccl.11.b Psal.101.d

Secundo quantum ad quæstionem detegentem, subdit: *Et respondens Iesus dixit ad Legisperitos & Pharisæos*. Signanter dicit, *respondens*, cum nullus prius aliquis quæreret, quia respondebat ad eorum cogitationes, quas videbat & audiebat secundum illud Matthæi: Cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Vnde glossa: Respondet Iesus insidiosis obseruatoribus, quia dixit Sapiens: Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Et ideo respondet cogitationibus mouendo illam quæstionem quam & ipsi cogitabant, cum subdit: *Dicens: Si licet sabbato curare?* Hanc quæstionem leguntur Pharisæi Domino fecisse sicut legitur: Interrogabant eum, dicentes: Si licet Sabbatis curare? vt accusarent eum. Sed Matthæus expressit illorum cogitatus verbo, Lucas non exprimit verbo. Hoc quærebat Dominus ab eis: quia ipsi fatebantur se legis peritos. Vnde Glossa: A legisperitis iudicium legis quærit. Propter quod dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius. Et Glossa ibidem: Si sacerdos de lege interrogatur, doceat: alioquin frustra iactat dignitatem, cuius non exhibet operationem. Matt.9.a Glos. interlin. in hunc locum to.5. Sap.1.c Mat.12.a Gloss. inter lin. in hunc locum to.5 Mal.2.b

Tertio quantum ad simulationem tegentem, subdit: *At illi tacuerunt*. Ideo tacuerunt, quia videntes se deprehensos & detectos, timebant suam responsionem confundi. Vnde Glossa Bedæ: Merito tacent qui contra se dictum quidquid dixerint, vident. Si enim licet, cur obseruant? Si non licet, cur pecora curant? Vnde ipsi tacendo simulabant ignorantiam, vt cooperirent malitiam. Simile habetur in Matthæo: vbi cum quæsisset Dominus de baptismo Ioannis vnde erat, noluerunt respondere, ne conuincerentur de incredulitate. Vnde poterat de istis dici illud Ecclesiastici: O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & dolositate illius? Quando autem istis deficiebant folia verborum, recurrebant ad ignorantiæ tenebras, & defectum verborum, vnde tacebant non ex prudentia, sed ex ignorantia, quæ habet adiunctam malitiam. Vnde Ecclesiasticus: Est tacens, non habens sensum loquelæ: & est tacens, sciens tempus apti temporis. Gloss. Beda in hunc locum to.5. Mat.21.c Ecc.37.d Ecc.20.a

Ipse vero apprehensum sanauit, &c. Post detectionem obseruatorum, subditur hic confutatio detectorum: quam describit Euangelista, scilicet quantum ad magnificentiam facti, cum dicit:

Ipse vero apprehensum sanauit eum, ac dimisit: In hoc quod apprehendit, apparet eius humilitas: quia non dedignatur tangere infirmitates ad docendam humilitatem. Propter quod dicit Apostolus: Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. In hoc quod sanauit, apparet virtuositas. Vnde supra: Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. In hoc quod dimisit, scilicet abire liberum, apparet liberalitas. Non enim redegit in seruitutem, propter collatum beneficium, sed dimisit abire liberum. Glossa: Dimisit eum corporaliter abire sanatum, vt se transferret ad salutem animarum. Vnde supra: Ad illum dæmoniacum quem sanauerat, dixit: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Ac per hoc Christus in modo faciendi illud miraculum, per humilitatem, confutat Iudæorum superbiam: per virtutem, eorum desidiam: per liberalitatem & benignitatem, eorum perfidiam, cum ipsi nec dignarentur tangere, nec possent curare, nec vellent liberare. Heb.2.d Sup.6.c Glossa interl. in hunc locum to.5. Sup.8.f

Secundo quantum ad efficaciam verbi, subdit: *Et respondens ad illos dixit: Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet*, scilicet per casualem euentum, quia hæc temporalium possessio multis modis potest periclitari, & amitti: Aliquando.

Ab interiori: per propriam mortem, sicut tota die videmus.

Ab exteriori, per alienam tyrannidem. Sicut Iob: Boues arabant, & asinæ pascebantur, &c. Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia. Iob.1.c

A superiori, per pestilentiam: Ecce manus mea erit super agros tuos, & super equos, & asinos, & camelos, & oues, & boues pestis valde grauis. Exod.9.a

Ab inferiori, per ruinam, sicut hic. Vnde non sunt hæc multum amanda, quæ possunt tot modis amitti.

Et tamen istas possessiones diligebant multum Pharisæi. Vnde Glossa: Omnes in hac auaritia similes estis. Amor Glos. inter

Glos.interlin.in hunc locum to.5. Glos.interlin.in hunc locum to.5.

mor enim bouis & asini faciebat eos non curare de obseruantia sabbati, ideo subdit: *Et non continuo extrahet illum die sabbati?* Per velocem succursum. Glossa: Non animali, sed suæ auaritiæ consulens. Et hoc quidem reputabant se facere sine offensione legis. Si ergo salus hominis præterenda est saluti asini, & bouis: manifestum est in curatione hominis sabbatum non solui. Et est argumentum à maiori. Magis enim videtur quod sabbatum debeat solui per opus magis seruile, quia dicitur: Omne opus seruile non facietis in eo: sed magis est seruile opus, eruere asinum aut bouem, quam sanare hominem. Si ergo ille non soluit sabbatum, qui bouem de fouea extrahit, multo fortius nec ille qui hominem sanat. Nam si opus auaritiæ non soluit, ergo nec opus misericordiæ, cum opus auaritiæ, sit seruitutis, opus misericordiæ libertatis. (Leui.23.a)

A

B Tertio quantum ad euidentiam signi, subdit: *Et non poterant ad hæc respondere illi.* Glossa, conuicti. Tunc enim est euidens signum quod homo sit conuictus, quando deficit via aliqua ad fugiendum. Nec mirum si non poterant respondere sapientiæ Christi, cum nec sapientissimi possent resistere eius discipulis. Vnde infra: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere, & resistere omnes aduersarij vestri. Et hoc impletum est in Stephano, de quo dicitur: Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quæ appellabatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia, & Asia disputantes cum Stephano: & non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. (Inf.21.c; Act.6.c)

Spiritualis sensus.

C His autem secundum litteram declaratis, tria nobis consideranda occurrunt secundũ spiritualem intelligentiam: quæ secundum sanctos elici possent ex verbis præmissis. Primũ est morbus hydropis, cuius proprium est, sicut dicit Glossa, quod quanto plus bibit, tanto plus sitit. Et in hoc designat omnem concupiscentiam, quæ numquam satiari potest, & maxime auaritiæ, secundum illud: Ignis numquam dicit, sufficit. (Glos.in hũc locum to.5.; Pro.30.b)

Vnde notandum quod secundum expositores, septem sunt accidentia hydropisis. Primum est, tumor corporis. Et per hoc superbia intelligitur: Cunctus populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Secundum est, compressio spiritualium. Et in hoc intelligitur inuidia, quæ spiritualia comprimit. Putredo ossium, inuidia. Tertium est, fetor anhelitus, per quod intelligitur iracundia, quæ facit prorumpere in verba contumeliosa. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Quartum est, pigrities pedum. Per quod intelligitur Accidia: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Et sapiens: Pedes eorum pigri ad ambulandum. Quintum est, sitis in appetitu. Per quod auaritia intelligitur: Terra quæ non satiatur aqua, idest, homo terrenus temporali opulentia. Et Ecclesiastes: Auarus non implebitur pecunia. Sextũ, est inflatio genitalium. Per quod Luxuria designatur. Vnde Psalmus: Quoniã lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea. Septimum est, infectio cutis, vel partium exteriorum. In quo intelligitur Gula, quæ tota est circa cutem curanda: Quorum Deus venter est, & gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiunt. (Deut.17.c; Pro.14.d; Psal.13.a; Tit.1.d; Sap.15.d; Prou.30.b; Eccl.5.b; Psal.37.b; Phil.3.d)

D

E Secundum ergo quod considerare debemus, est opus virtutis, in quo intelligitur curatio spiritualis ægritudinis. Circa quod tria dicuntur, scilicet *Appr. hendit, Sanauit, Dimisit.* Apprehendit, scilicet per infusionem gratiæ: Ego Dominus vocaui te in iustitia, apprehendi manum tuam, & seruaui te. Et Psalmus: Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & cetera. Sanauit autem, per expiationem culpæ. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et Matthæus: Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Dimisit vero per relaxationem pœnæ: Misertus autem Dominus serui illius, dimisit illum, & debitum dimisit ei. Et hoc petimus in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, &c. (Isa.42.a; Psal.143.b; Psa.102.a; Mat.1.d; Mat.18.d; Mat.6.b)

Tertium autem quod considerandum est, est instructionis exemplum, in quo similitudinem ponit de boue, & asino ruentibus in puteum, qui in sabbato extrahuntur. Per bouem & asinum intelligitur vterque populus, scilicet Gentilis, & Iudaicus, secundum illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Nam sic exponit Gregorius vt per bouem & asinum intelligitur vir sapiens, & stultus. Vnde Glossa super illud Deuteronomij: Non arabis in boue simul & asino, idest, fatuum sapienti in prædicatione non sociabis, vt æquali potestate verbum Dei annuncient. Hi ergo cadunt in puteum concupiscentiæ per originale peccatum, & deinde in lymbum infernalem. Et hoc vniuersaliter ante Christi aduentum. Propter quod dicitur: Non me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum. Hinc ergo Christus extrahit die sabbati, idest septima die, quæ est dies sepulturæ Christi, in qua quies incipit animarum, secundum illud Zachariæ. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. (Isa.1.a; Greg. in ca. 42. Iob, lib. 35.to.1.; Deut.22.b; Psal.68.b; Zach.9.c)

Dicebat autem ad inuitatos, &c. Postquam confutauit obseruantes. Hic secundo informat conuiuantes. Diuiditur autem hæc pars in tres, secundum triplicem informationem. Primo namque informat inuitatos ad conuiuium nuptiale. Secundo informat inuitantes ad conuiuium familiare, ibi: *Dicebat autem & ei qui se inuitauit.* Tertio informat inuitandos ad conuiuium æternale ibi: *Homo quidam fecit cœnam magnam, &c.* Primum horum respicit conuiuium gratiæ. Secundum, naturæ. Tertium, gloriæ. Primum sacramentale. Secundum materiale. Tertium æternale & spirituale. Informans igitur inuitatos ad conuiuium nuptiale, per quod intelligitur status præsentis ecclesiæ, primo vituperat vanitatem, & arrogantiam. Secundo commendat humilitatem & reuerentiam, ibi: *Sed cum vocatus fueris.* In vituperando autem arrogantiam tria introducuntur, scilicet occasio introducens parabolam. Persuasio reprehendens superbiam. Et ratio explicans verecundiam. Primo igitur quantum ad occasionem introducentem parabolam dicit:

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam. Glossa: Parabolam aliud mysticè significantem. Quia enim aliquis posset illud Domini documentum referre ad istas nuptias carnales: ideo ipse Euangelista dirigens intellectum expositoris, vult illud parabolicè intelligi. Hic enim in docendo erat modus Domini Saluatoris secundum illud Psalmi: Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio, & cet. Et quia parabola non habet gratiam nisi dicatur suo tempore, secundum illud Ecclesiastici: Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo. Et econtrario: Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Ideo additur opportunitas loci, & temporis ad inductionem huius parabolę de conuiuio nuptiali, cum subdit: *Intendens quo modo primos accubitus eligerent*, more scilicet superborum, qui quidem mos erat Pharisæis: Amant enim primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Et hoc in signum honoris, secundum illud: Si voluissem ire ad eos, sedebam primus. Primum enim & summum coniuncta sunt. Et superbia & ambitio, inordinatus appetitus est superioritatis & prioritatis. Vnde huiusmodi quærunt superbi, qui ab aliis cupiunt honorari. Exemplo Saul: Nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel. (Glos.inter-lin.in hunc locum.to.5.; Psal.77.a; Eccl.20.c; Pro.25.b; Mat.23.a; Iob.29.d; 1.Reg.15.f)

Secundo vero, quantum ad persuasionem reprehendentem superbiam, subdit: *Dicens ad illos: Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco.* Licet autem istud posset intelligi de carnalibus nuptiis, tamen textus ipse sequens, & expositores volunt intelligi de nuptiis spiritualibus. Vnde Glossa: Cum per gratiam fidei vocatus à prædicatore, membris Ecclesię te iunxeris: (Glos.in hũc locum to.5.)

non te de meritis gloriando, quasi ceteris sis sublimior, extollas. Nuptiæ autem istæ non sunt quæcumque, sed nuptiæ agni, de quibus dicitur: Apoc.19.a Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Has nuptias fecit Deus pater Mat.22.a secundum quod dicitur: Simile factum est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo. Hæ nuptiæ celebratæ sunt in thalamo vteri virginalis: In Sole Psal.18.a posuit tabernaculum suum. Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Ibi consummatum est matrimonium inter diuinam & humanam naturam, & inter Christum & Ecclesiam, per consequens, secundum Eph.5.g illud quod Apostolus de matrimonio dicit: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Conuiuium in his nuptiis est in susceptione Prou.9.a sacramentorum Ecclesiæ, & documentorum sacræ scripturæ: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Immolauit victimas suas, miscuit vinum, & posuit mensam suam. Misit ancillas suas, vt vocarent B ad arcem, & ad mœnia ciuitatis, &c. Ad hoc conuiuium vocantur omnes qui vocantur ad fidem per veritatis Matt.22.a prædicationem: Misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. Sic inuitati discumbunt, & manducant per diuinorum verborum, & mysticorum perscrutationem & ruminationem. In cuius signum cibus ille cælestis Manhu. Exo.16.c vocatus est manhu: Quod interpretatur: Quid est hoc? Quia oportet intelligere, quæ suscipiant. Vnde & in Leuit.11.a Leuitico dicitur quod animal quod non ruminat, immundum est. In primo autem loco discumbit, qui aliis præfertur, siue in officio dignitatis, siue in priuilegiis sanctitatis, siue in magisterio veritatis. Et ad hoc non Heb.5.a debet quis ex seipso conscendere, quia dicitur: Nec C quisquam sumit sibi honorem: sed qui vocatur à Deo, Ecc.6.a quemadmodum & Aaron. Et ideo Ecclesiasticus: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ne forte elidatur virtus tua. Nec etiam coram aliis: Vnde Ecc.11.a subditur: In vestitu ne glorieris vmquam, nec in die honoris tui extollaris.

Tertio autem quantum ad rationem explicantem verecundiam, subdit: *Ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo.* Et propter gratiam interiorem maiori honore di- Glos. interlin. in hunc locum to. 5. gnus. Glossa: Gratiosior inuitatori, etsi aliis sit occultus. Vnde dicitur: Ne respicias vultum eius, neque altitudi- 1.Reg.16.b nem staturæ eius, quoniam abieci eum. Nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo autem videt ea, quæ Prou.16.a patent: Dominus autem intuetur cor. *Et veniens qui te & illum vocauit,* per iustitiæ dispositionem. Nam spirituum ponderator est Dominus. *Dicat tibi: Da huic locum,* propter dignitatis prælationem. 1.Reg.15.f Quia scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: *Et tunc incipias cum rubore nouissimum locum tenere,* Psal.87.d per manifestam deiectionem, secundum illud Psalmi: Exaltatus autem humiliatus sum, & conturbatus. Et ideo Ecc.13.b Ecclesiasticus: Attende, ne seductus in stultitia humilieris. Ille autem seducitur stultitia, qui se reputat aliquid Gal.6.a magnum: Si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit: ipse se seducit. Et talis humiliatur à Deo, iusto Dei iudicio, secundum illud: Deposuit potentes de sede, & exal- Sup.1.a tauit humiles. De huiusmodi iudicio dicitur: Multi ty- Ecc.11.a ranni sederunt in throno, & insuspicabilis portauit diadema. Multi potentes oppressi sunt valide, & gloriosi traditi sunt in manus alterorum. Ideo dicitur: Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram ho- Eccl.7.a noris. Quia: Hæreditas, ad quam festinatur in principio, Prou.20.c in nouissimo, benedictione carebit.

Sed cum vocatus fueris, &c. Postquam vituperauit arrogantiam, hic secundo incitat ad reuerentiam: quod quidem facit persuadendo humilitatem perfectam: assignando vtilitatem adiunctam: Confirmando per æquitatem diuinam. Primo igitur persuadens humilitatem perfectam, dicit:

Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco. teipsum scilicet omnibus postponendo, secundum illud: Quicumq; voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester ser- Mat.20.d

A uus: sicut filius hominis nō venit ministrari sed ministrare. Vnde ipse resedit in nouissimo loco. Vidimus eū no- Isa.53.a uissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus eius & despectus. In huius humilitatis commendationem sedes excellentiorum remotiores sunt ab altari, & in possessionibus priores dignitate sunt posteriores, ad ipsius scilicet Christi imitationem, qui vtique ad hanc humilitatem inuitabat, cum omnium Apostolorum pedes lauit: Si ego Ioan.13.b laui pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, &c. Quia non est seruus maior Domino suo, &c. Et ideo Apostolus dicebat: Cum essem liber ex omni- 1.Cor.9.c bus, omnium me seruum feci. Et rursus: Ego sum mini- Ibid.15.b mus apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus. Et iterum: Mihi enim omnium Sanctorum minimo Ephes.3.b data est gratia hæc: In gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi. Et ideo dicebat princeps Aposto- 1.Pet.2.a lorum Petrus: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Dominum. *Recumbe igitur in nouissimo loco,* te inferiorem omnibus reputando. Sed dices: Quo modo me vere reputabo omnibus peiorem, cum multi sint me peiores? Ad hoc respondet Bernardus: Si enim in quo- Bern. super Cant. ser. 37. in f. piam statu vnumquemque nostrum habeat Deus, liquido cognosceremus, nec supra sane, nec infra sedere deberemus, veritati in omnibus acquiescentes. Nunc autem quia consilium hoc posuit tenebras latibulum Ecc.9.a suum, & sermo absconditus est à nobis: ita vt nemo sciat, si dignus sit amore an odio, iustius, tutiusq; profecto, iuxta ipsius veritatis consilium, si nouissimum nobis locū eligimus, de quo postmodum cum honore superius educamur, quam præsumimus altiorem, vnde cedere mox oporteat cum rubore. Non est ergo periculum quantumcumque te humilies, quantumcumque te reputes minorem quam sis, hoc est, quam te veritas habeat: Est autem grande malum horrendumque periculum si vel modice plus vero te extollas, si vel vni videlicet in tua cogitatione te præferas, quem forte parem tibi veritas iudicat, aut etiam superiorem. Quemadmodum enim si per ostium transeas cuius superliminare, vt ad intelligentiam loquar, nimium bassum sit, non nocet quantumcumque te inclinaueris: nocet autem si vel transuersi digiti spatio plus quam ostij patitur mensura erexeris, ita vt impingas, & capite quassato collidaris. Sic in anima non est plane timenda quantalibet humiliatio. Horrenda autem nimiumque pauenda vel minima temere præsumpta erectio. Quamobrem noli te homo D comparare maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli vni. Quid scis enim ô homo si vnus ille quem forte omnium vilissimum atque miserrimum reputas, cuius vitam sceleratissimam ac singulariter fœdissimam horres, & propterea illum putas spernendum non modo præ te, qui forte iam sobrie & iuste, & pie viuere te confidis, sed etiam præ ceteris omnibus sceleratis tamquam omnium sceleratissimum: quid scis, inquam, si melior & te & illis mutatione dexteræ excelsi in se quidem futurus sit, in Deo vero iam sit. Et propterea non mediocrem, non vel penultimum, non ipsum saltem inter nouissimos eligere locum nos voluit; sed recumbe, inquit, in nouissimo loco, vt solus videlicet omnium nouissimus sedeas, teque nemini non dico præponas, sed nec comparare præsumas. Hæc Bernardus.

E Secundo autem assignans vtilitatem adiunctam, subdit: *Vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius.* Qui nos inuitauit, est Christus, qui venit ad nos vel per inspirationem, secundū illud: Ad eum veniemus, Ioan.14.a & mansionem apud eum faciemus. Vel venit per mor- Sup.12.e tem, vt cum venerit & pulsauerit, confestim aperiant il- Apo.22.c li. Vel venit per finale examen. Etiam venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Hic veniens vocat humiles amicos, Christus namque amicus verus est, secundum illud: Omni tem- Pro.17.c pore diligit qui amicus est. Et humiles recognoscet amicos, & tales obediunt ei. Vos amici mei estis, si fece- Ioan.15.b

ritis quæ

Ibid.c ritis quæ ego præcipio vobis. Et tunc vocat non nomine A
serui, sed amici: Iam non dicam vos seruos, subdit: Vos
autem dixi amicos, quia omnia quæcumq; audiui à pa-
Psal.138.c tre meo, nota feci vobis. Tali dicit: *Ascende superius*, idest
ad superiorem honorem & dignitatem. Nimis honori-
ficati sunt amici tui Deus, &c. Et ideo subdit: *Tunc erit ti-
bi gloria coram simul discumbentibus*, idest coram omnibus.
Pro.29.d Vnde dicitur: Superbum sequitur humilitas, & humi-
lem spiritu suscipiet gloria. Cum ipso sum in tribulatio-
Psal.90.d ne: eripiam eum & glorificabo eum. Longitudine die-
rum replebo eum: & ostendam illi salutare meum. Et
Iob.22.d propter hoc dicit Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in glo-
ria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.

Tertio confirmans per æquitatem diuinam, adiungit:
Iob.15.b *Quia omnis, qui se exaltat*, secundum illud: Quid te eleuat
cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes o- B
Isa.2.c culos? *Humiliabitur*, per iudiciariam districtionem: O-
culi sublimes hominis humiliati sunt, & curuabitur al-
titudo virorum. Exaltabitur autem Dominus solus
in die illa. Quia dies Domini exercituum super o-
mnem superbum & excelsum, & super omnem arrogan-
tem, & humiliabitur. Et postea: Et incuruabitur subli-
mitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Hu-
Isa.14.c ius exemplum patuit in lucifero: Quo modo cecidisti de
cælo lucifer, qui mane oriebaris, subditur: Qui dicebas
in corde tuo, in cælum conscendam, super astra Dei ex-
Ezec.28.b altabo solium meum. Et ideo corruit, quia se exaltauit.
Vnde dicitur: Eo quod eleuatum est cor tuum quasi
cor Dei: idcirco ecce ego adducam super te alienos ro-
bustissimos gentium, &c. polluent decorem tuum & in-
terficient te, & detrahent te, & morieris in interitu oc- C
cisorum. Propter quod dicitur imitatori luciferi, cuilibet
Abd.1.a superbo, illud Abdiæ: Superbia cordis tui extulit te ha-
bitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuũ.
Ibid.b Et post: Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sidera po-
sueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus.
Ecc.6.a Ideo cõsulit sapiens: Non te extollas in cogitatione ani-
mæ tuæ velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stul-
titiam. Sequitur: Et relinquaris velut lignum aridum in
Psal.114.b eremo. Sic diuina iustitia superbos humiliat: & è contra-
rio humiles exaltat, ideo subdit: *Et qui se humiliat*, per vo-
luntariam abiectionem. Custodiens paruulos Domi-
2.Reg.6.d nus: humiliatus sum, & liberauit me. Et: Ludam & vi-
lior fiam plus quam factus sum: & ero humilis in oculis
meis, *exaltabitur*, per diuinam glorificationem. Exem-
Phil.2.a plũ est in Domino Saluatore: Humiliauit semetipsum, D
factus obediens vsq; ad mortem. Et post: Propter quod
1.Pet.5.b & Deus exaltauit illum, &c. Et ideo dicitur: Humilia-
mini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore
Psal.74.b visitationis. Et de his duobus in Psalmo: Omnia cornua
Ezech.17.g peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iusti.
Et Ezechiel: Scient omnia ligna regionis, quia ego Do-
minus humiliaui lignum sublime, & exaltaui lignum
humile. Ratio autem huius iustitię & æquitatis est. Quia
quanto quis magis se exaltat, tanto minus honorat Deũ,
& tanto minus magnificat Deum, ac per hoc tanto ma-
Ezec.28.c gis est auersus à Deo. Et sic per consequens tanto minus
est: Nihili factus es, non eris in perpetuum. Rursus
quanto magis se exaltat, tanto magis se supra seipsum e-
rigit, ac per hoc tanto magis euanescit. Et quanto ma-
Iob 10.c gis euanescit, tanto plus à veritate recedit, & tanto mi-
nus est. Ergo quanto quis magis à se exaltatur, tanto ma-
gis deiicitur. Eleuasti me, & quasi super ventum ponens
elisisti me valide. Postremo quãto quis magis se exaltat,
tanto gloriam hominum magis amat. Et quanto illam
Psal.72.9 magis amplectitur, tanto plus est subiectus humanis
laudibus, & propter hoc tanto magis hominum seruus,
& tanto magis deiectus. Verumtamen propter dolos
Ecc.3.a posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur. Sed è contra-
rio quanto quis magis se humiliat, tanto magis Deum
honorat. Magna potentia Dei solius, & ab humilibus
honoratur: Et quanto magis Deum honorat, tanto ma-
gis ad ipsum appropinquat, ac per hoc tanto ad subli-
miora eleuatur. Ambrosius: Quanto magis se humiliat

homo, tanto redit ad interiora: & quanto magis inte-
rius colligitur, tanto virtus eius maior efficitur. Quan-
to igitur quis magis humiliatur, tanto secundum veri-
tatem maior efficitur. Vnde dicitur: Virtus in infirmita- 2.Cor.12.c
te perficitur. Postremo quanto magis humiliatur, tan-
to terrenorum gloriam minus æstimat: & quanto minus
eam æstimat, tanto magis calcat: & quanto magis eam
calcat, tanto ad sublimiora surripitur: & ita tanto maior Isa.60.c
efficitur. Pro eo quod fuisti derelicta & odio habita,
& non erat qui per te transiret: ponam te in superbiam
sæculorum, gaudium in generatione & generationem.
Igitur omnis qui se exaltat, quanto magis se exaltat, tan-
to magis elongat à superioribus: & quanto se magis
elongat à superioribus, tanto magis recedit ab interio-
ribus, ac per hoc tanto magis subiicit se inferioribus. Er-
go quanto quis magis effertur, tanto magis secundum
veritatem deiicitur, & secundum diuinum iudicium
est deiiciendus. Et è contrario, omnis qui se humiliat,
quanto magis se humiliat, tanto magis appropinquat
ad superiora, & tanto magis redit ad interiora, ac tan-
to magis calcat inferiora: ergo quanto magis se humi-
liat sub Deo, tanto magis exaltatur diuino iudicio.

Dicebat autem & ei, &c. Postquam informauit inuita-
tos ad conuiuium nuptiale, hic secundo informat inui-
tantes ad conuiuium familiare. In qua informatione
primo retrahit inuitantes à curialitate mundana: Secun-
do allicit ad curialitatem diuinam, ibi: *Sed cum facis con-
uiuium.* Retrahens igitur à mundana curialitate, tria
introducit ad huiusmodi refectionem, scilicet occasio-
nem inducentem: exhortationem erudientem, & ratio-
nem persuadentem. Primo igitur quantum ad occasio-
nem inducentem, dicit:

Dicebat autem & ei qui se inuitauerat. Hoc ideo illi di-
cebat: quia inuitatio illius dedit occasionem loquendi
de modo inuitandi, secundum illud Ecclesiastici: In me- Eccl.27.b
dio insensatorum serua verbum tempori. Vel ideo illi
dicebat, vt ministranti sustentationem corporalem re-
penderet spiritualem eruditionem, vt sic vicissim osten-
dat dona diuina esse communicanda secundum illud:
Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum il- 1.Pet.4.b
lam administrantes. Vnde forma datur hic viro spiri-
tuali, suscipienti cibum corporalem, vt hospiti suo dis-
penset spiritualem, sicut insinuatur supra: Martha sus-
cepit Christum in domum suam. Et soror eius Ma- Sup.10.g
ria sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.
In cuius designatione dicit sapiens de sapientia, videli-
cet Christo: Proposui hanc adducere mihi ad conui-
uandum, sciens quoniam mecum communicabit de bo- Sap.8.b
nis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei. In hoc
etiam datur forma quod in conuiuiis virorum spiritua-
lium spiritualia verba sunt miscenda. Ideo consuetu-
do est quod in corporali refectione misceatur lectio spi-
ritualis propter verbum Domini quod non in solo pa- Deut.8.a
ne viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de o- Mat.4.a
re Domini.

Secundo quantum ad exhortationem erudientem,
subdit: *Cum facis prandium aut cœnam.* Prandium, mane:
cœnam, vesperi. *Noli vocare amicos tuos*, ratione sodali-
tatis: Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem Matt.5.g
habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Quia dici-
tur: Sodalis amico condolet causa ventris, & contra ho- Ecc.37.a
stem accipiet scutum. *Neque cognatos*, ratione affinita-
tis: Miseratio hominis, circa proximum suum: miseri- Ecc.18.b
cordia autem Dei super omnem carnem. *Neque vicinos*,
ratione familiaritatis. Ideo dicitur: Charissime, fideli- Ioan.Can.
ter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in peregri- 3.b
nos qui testimonium reddiderunt charitati tuæ. *Neque
fratres*, ratione consanguinitatis, quia dicitur: Obliui- Psal.44.c
scere populum tuum, & domum patris tui. Et: Qui di- Deut.33.b
xerit patri suo, & matri suæ: Nescio vos: & fratribus
suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos. Hi custodie-
runt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iu-
dicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel. *Neque diuites*
ratione pompæ. Quia dicitur: Homo quidam erat diues Inf.16.c

quiin

qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et post subdit quod sepultus est in inferno. Hæc autem non dicit, quia contra præceptum sit inuitare notos, cum scribatur: Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Et de Ioseph scribitur quod fecit conuiuium fratribus suis. Sed hoc dicitur quod homo in huiusmodi inuitationibus si vult vitam æternam mereri, non debet habere intentionem carnalem, sed spiritualem, non terrenam, sed cælestem, non mercenariam sed piam. Propter quod nota quod est conuiuium indifferens: quod quidem est familiaritatis humanæ, de quo legitur: Ibant filij eius, & faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die suo. Et est conuiuium malum, & hoc triplex: scilicet, malum, peius, pessimum. Primum est Gastrimargiæ, de quo ad Romanos: Non in comessationibus & ebrietatibus, &c. Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt. Qui vacantes potibus, & dantes symbola consumentur. Et epulati estis super terram, & in luxuriis nutristis corda vestra. Secundum est iactantiæ: De quo Daniel: Balthazar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis, &c. Et: Herodes natalis sui cænam fecit principibus & tribunis & primis Galilææ. Et in primo conuiuio deuastata & dehonestata fuerunt vasa Domini. In secundo interfectus est præcursor Christi. Tertium est malitiæ, de quo dicitur quod Absalon vocauit Ammon fratrem suum ad conuiuium, vbi sequitur quod in conuiuio interfecit eum. Et in Machabæis dicitur quod filius Abobi fecit conuiuium magnum Simoni: & cum inebriatus esset, occidit eum & duos filios eius. Est etiam conuiuium bonum triplex, scilicet, bonum, melius, & optimum. Primum est pietatis, de quo infra: Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles, &c. Secundum est charitatis, de quo in Canticis: Comedite amici, & bibite, & inebriamini. Tertium est felicitatis: Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Primum conuiuium, idest indifferens permittitur. Secundum, idest, illud malum prohibetur. Tertium vero suadetur.

1.Tim.5.a · Gen.45.g · Varia conuiuia. · Iob 1.a · Rom.13.d · Prou.23.c · Iac.5.a · Dan.5.a · Mar.6.c · 2.Reg.13. · 1.Mach.16 · Cant.5.a · Isa.25.b

Tertio quantum ad rationem persuadentem, subdit: *Ne forte te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio.* Quia qui opera facit pro terrena mercede, non habet nisi terrenam retributionem & temporalem. Nam merces æterna commutatur in temporalem per amorem gloriæ: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in cælis est. Vnde de hypocritis dicitur: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam pro amore terrenitatis. Vnde super illud: Timuerunt obstetrices Deum, & ædificauit illis domos. Dicit Glossa quod merces æterna illis in temporalem commutata est pro amore carnalitatis: Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et hoc est, quia sicut dicitur: Nemo potest duobus Dominis seruire. Et intentio operi tuo, vt dicit Ambrosius, nomen imponit. Ideo qui facit rem pro mercede temporali, fraudatur mercede æterna, quia nulli operi debetur cælum quod fit propter mundum. Sed contra: Et quæ propter Deum fiunt, vtraque mercede digna sunt. Vnde dicitur: Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futuræ. Et ideo dicebat Dominus: Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Homini vero műdano dicitur: Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

Mat.6.a · Ibidem. · Exod.1.d · Glos. in hüc locum to.5. · Mat.10.d · Mat.6.a · 1.Tim.4.b · Mat.6.d · Inf.16.f

Sed cum facis conuiuium, & cetera. Postquam retraxit à curialitate mundana, hic secundo inuitat ad curialitatem diuinam. Quod quidem facit tripliciter, scilicet per commendationem pietatis fraternæ: per assignationem rationis inductiuæ: & per approbationem rationis inductæ. Primo igitur quantum ad commendationem pietatis fraternæ, dicit: *Sed cum facis conuiuium, voca pauperes*, propter defectum rerum exteriorum: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, & cetera. Et hoc præcipiebatur in lege: Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum versatur in terra. Huic pauperi debes aperire manum, & maxime iusto. Vnde Ecclesiasticus: Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timorem Dei sit tibi gloriatio. Et in Tobia dicitur: Cum esset dies festus & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade, & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum. Vnde Ecclesiasticus: Da bono, & non receperis peccatorem: Benefac humili, & non dederis impio. Verumtamen non excluditur hic quin etiam aliis pauperibus debeat fieri eleemosyna, & quin ipsi debeant vocari, sicut satis innuit † Chrysostomus super Matthæum dicentem: Quamdiu non fecistis vni minimorum horum, neque mihi fecistis, dicit Dominus. Ait enim: Non de discipulis hoc solum dictum est, neque de his qui elegerunt monachorum vitam, sed de omni homine fideli. Qui enim talis est, & si seruus fuerit, & si eorum qui in foro mendicant, credat autem in Deum, iustum est vt omnium fruatur deuotione. Et si despexerimus talem hominem nudum & esurientem, hæc audiemus verba, &c. *Debiles*, propter defectum viriű. Non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. Et in Matthæo: Infirmus erã & visitasti me, dicet Dominus: Quia qui infirmitati alienæ cődescendit quod illi facit, Christo impẽdit. *Claudos & cæcos*, propter defectum membrorű. Exi cito in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, & cæcos & claudos introduc huc. Et hoc quidem recte, quia miseris impendẽda est misericordia, & subuentio his qui habent penuriam. Vnde dicitur: Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent.

Isa.58.b · Deut.15.b · Eccl.9.d · Tob.2.a · Ecc.12.b · Chrys.6.in c.25.Mat. hom.30.10. 2. in sensu tantum. · Eccle.7.d · Mat.25.d · Inf.14.c · Mat.8.a

Secundo quantum ad assignationem rationis inductiuæ subdit: *Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Ideo oportet quod alius retribuat pro eis. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis: quod dicitur propter immensitatem mercedis, de qua subditur: *Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum*, idest, in gloria æterna. De qua resurrectione in Apocalypsi: Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Et infra: Illi qui digni habebuntur sæculo illo in resurrectione ex mortuis, neq; nubent, neque ducent vxores, neq; vltra mori poterunt. Æquales enim angelis sunt, & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. In hac resurrectione resurgent mali ad mortem. Sed iusti ad vitam. Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. In hac, retributio fiet misericordibus. Vnde in Ecclesiastico: Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certe à Domino: Et maxime de eleemosyna. Vnde in Matthæo: Venite benedicti patris mei, &c. Et post: Esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c. Et ideo Matthæus ait: Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam cősequentur. Vnde operibus pietatis maxime fit retributio felicitatis. Propter quod dicitur: Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: & postea resurget, & retribuet illi retributionem vnicuiq; in caput ipsorum. Ratio autem huius est, quia nemo est dignus misericordia, nisi qui facit misericordiam. Quia: Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Et nullus ad æternam beatitudinem venit, nisi per misericordiam. Homines & iumenta saluabis Domine: Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus. Et: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Prou.19.c · Apo.20.b · Inf.20.f · Ioan.5.e · Ecc.12.a · Mat.25.c · Mat.5.a · Ecc.17.c · Iac.2.a · Psal.35.a · Tit.3.b

Tertio quantum ad approbationem rationis inductæ, subdit: *Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus.* Audisset, inquam, non tantum aure corporis, verum etiam

Apo.2.b iam aure mentis vel cordis, secundum illud: Qui habet A
Rom.10.d aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Et quoniam
qui sic audit, credit, secundum illud: Fides ex auditu, au-
Iob.29.b ditus autem per verbum Christi, idest, qui credit au-
diendo testimonium reddit loquendo & confitendo.
Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testi-
monium reddebat mihi, ideo subdit: *Dixit illi: Beatus qui*
manducabit panem in regno Dei, quasi dicat: Melior est re-
tributio quæ erit in resurrectione mortuorum, quam i-
sta quæ est in præsenti, quia ista est misera, illa vero bea-
Psa.83.e ta: quia melior est dies vna in atriis tuis super millia. Vn-
de in Apocalypsi: Beati qui ad cænam nuptiarum agni
Apo.19.b vocati sunt. Et nota quod cibus ille qui erit in regno
Dei, non erit cibus carnalis, sed panis spiritualis. Et iste
panis est verbum increatum, & verbum incarnatum.
Quem quidem panem manducamus sacramentaliter, B
1.Cor.11.g secundum illud: Probet autem seipsum homo: & sic de
pane illo edat, & de calice bibat. In Patria vero mandu-
cabimus spiritualiter, videndo facie ad faciem. Si quis
Ioan.6.f manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et: Hæc
Ioan.17.a est vita æterna. Vt cognoscant te, solum Deum verum, &
quem misisti Iesum Christum. Hic panis promittitur
Ps.126.a nobis edendus post egressum de hac vita. Vnde Psalmus:
Cum dederit dilectis suis somnum: ecce hereditas Do-
mini, filij merces, fructus ventris. Sicut autem nemo ve-
nit ad somnum quietis, nisi per senarium laboris: sic i-
stius panis manducationem præcedit senarius panum,
qui sunt præparatorij ad illum cibum æternum quem
manducabimus in Patria.

Psa.41.a Primus panis est doloris pœnitentiæ: Fuerunt mihi la-
crymæ meæ panes die ac nocte, &c. Et iterum: Surgite C
Ps.126.a postquam sederitis qui manducatis panem doloris. De
Gen.21.b hoc pane dicitur in figura: Dedit Abraam Agar panem,
& vtrem aquæ, &c. & dimisit eam. Quæ cum abiisset, er-
rabat in solitudinem, &c.

Gen.3.b Secundus est panis laboris & iustitiæ: In sudore vultus
Psa.127.a tui vesceris pane tuo. Et: Labores manuum tuarum quia
manducabis: beatus es, & bene tibi erit.

Mat.4.a Tertius est panis instructionis & doctrinæ. Non in so-
lo pane viuit homo: sed in omni verbo quod procedit
Thren. 4.a de ore Dei. De hoc dicitur: Paruuli petierunt panem, &
non erat qui frangeret eis.

Quartus est panis Sacramenti eucharistiæ, de quo
Ioan.6.f in Ioanne: Panis quem ego dabo, caro mea est. Et in
Mat.26.c Matthæo: Cænantibus autem eis, accepit Iesus panem,
&c. D

1.Reg.30. Quintus est panis consolationis internæ. Dederunt
puero Ægyptio panem, &c. Quæ cum comedisset, reuer-
Sap.16.c sus est spiritus eius, & refocillatus est. Et sapiens: Panem
de cælo præstitisti illis sine labore.

Sextus est panis contemplationis supernæ. De quo in
Gen.49.c Genesi: Aser pinguis panis eius: & præbebit delicias regi-
Prou.9.a bus. Et: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum
Eccl.15.a quod miscui vobis. Et: Cibabit illum pane vitæ & in-
tellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Per
hos sex panes venitur ad septimum, de quo hic: *Beatus*
qui manducabit panem in regno Dei. Sed multi sunt ita mi-
seri quod non possunt venire de pane ad panem. Vnde
ad panem cælestis conuiuij non veniunt, quia panes a-
lios præambulos manducare nolunt. In figura horum
Mat.15.d septem panum dicitur: Accipiens Iesus septem panes, &
cet. gratias agens fregit, & cet. Incipiendo namque à pa- E
ne doloris pœnitentiæ peruenitur ad panem refectionis
Ioan.6.d æternæ: quem qui manducauerit, non habebit vlterius
vllam penuriam: Ego sum panis vitæ, qui venit ad me
non esuriet: & qui credit in me, non sitiet. Quia nec ha-
Eccl.24.c bebit fastidium secundum illud Ecclesiastici: Qui edunt
me, adhuc esurient: & qui bibunt, me adhuc sitient: vs-
que ibi: Qui elucidant me, vitam æternam habe-
bunt.

At ipse dixit ei: Homo quidam, &c. Postquam inuitatos
informauit ad conuiuium nuptiale, & inuitantes ad cô-
uiuium familiare, hic informat inuitandos ad conui-
uium æternale per introductionem parabolæ. In hac au-
tem parabola tria introducuntur. Quorum primum est
inuitatio plurimorum. Secundum est excusatio inuita-
torum, de qua ibi: *Et cœperunt simul omnes excusare*. Ter-
tium est repulsio contemptorum, ibi: *Et reuersus seruus, &*
cet. Circa autem inuitationem plurimorum tria introdu-
cuntur ab Euangelista, scilicet præparatio refectionis æ-
ternæ, vocatio multitudinis ad fidem, & excitatio eius-
dem ad deuotionem. Primo igitur quantum ad præpa-
rationem refectionis æternæ, dicit:

Homo quidam fecit cœnam magnam, idest Christus præ-
parauit refectionem æternam. Nam Christus dicitur ho-
mo quidam singulariter, Conceptus sine virili semine,
natus sine matris dolore, immunis ab omni peccato, &
mortuus pro hominum peccato. De quo homine in Psa.86.b
Psalmo: Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Al-
tissimus. Hic fecit cænam, quia præparauit refectionem Glos. in hũc
summam & vltimam. Vnde glossa: Hoc conuiuium non locum to. 5.
prandium, sed cæna dicitur, quia post prandium, de quo Mat.22.a
Matthæus agit, cæna restat, & post cænam nullum con- Apo.19.b
uiuium restat. De hac cæna dicitur: Beati qui ad cænam
nuptiarum agni vocati sunt. Hæc cæna magna est, quia Gen.15.a
inæstimabilis. Vnde in Genesi: Ego merces tua magna Baruc.3.c
nimis. Quia interminabilis: O Israel, quam magna
est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! Ma-
gnus est & non habet finem, excelsus & immensus. Id-
eo autem æstimari non potest, quia tam cibus quam il- Luc.22.c
le qui ministrat, Deus est, & summum bonum: Ego
dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus, regnum:
vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo,
& sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Is- Psal.35.b
rael. De quo in Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate do-
mus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Secundo quantum ad vocationem multitudinis ad
fidem, subdit: *Et vocauit multos*, ad fidem, quia de o-
mni statu, & gente, & ætate. Secundum illud Ioelis: Ioel.2.d
Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate po-
pulum, sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, con-
gregate paruulos, & sugentes vbera. Qui sic vocantur,
per consequens ad æternam refectionem vocantur. Vn- 1.Pet.5.c
de Petrus: Deus autem omnis gratiæ qui vocauit nos in
æternam suam gloriam in Christo Iesu, & cetera, ipse per-
ficiet, & cet. Ideo autem vocat multos vt ostendat sum-
mam libertatem & benignitatem, sed ideo paucos ele-
git vt ostendat iudicij seueritatem. Propter quod Mat-
thæus: Multi sunt vocati: pauci vero electi. Vnde hæc Mat.20.b
vocatio multitudinis comparatur captioni sagenæ, quæ
capit ex omni genere piscium: Simile regnum cælorum Mat.13.f
sagenæ missæ, &c. & ex omni genere piscium congrega-
ti, &c.

Tertio quantum ad excitationem eiusdem multitu-
dinis ad deuotionem, subdit: *Et misit seruum hora cænæ di-*
cere inuitatis, venirent. Seruus iste, vt dicit Glossa, est Glos. in hũc
ordo prædicantium: qui cum sint multi, intelliguntur locum to. 5.
tamen nomine vnius serui, pro vnitate officij; de qua Pro. 9.a
missione: Misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem, & Isa.48.b
ad mœnia ciuitatis. De hoc seruo Isaias ait: Et nunc hæc
dicit Dominus formans me ex vtero seruum sibi, & ce-
tera. Parum est vt sis mihi seruus ad suscipiendas tri-
bus Iacob, & fæces Israel conuertendas. Dedi te in lu-
cem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum ter-
ræ. Hora cænæ, est finis sæculi, hoc est, tempus sextæ æ-
tatis, secundum illud: In quos fines sæculorum deue- 1.Cor.10.
nerunt. Et: Filij, nouissima hora est. Hi serui dicunt 1.Ioan.2.c
inuitatis vt veniant ad cænam, veniant inquam per in-
ternum desiderium & deuotionem, secundum illud
Psalmi: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, Psa.41.a
quando veniam & apparebo ante faciem Dei. Hi ser-
ui Dei debent prædicare, secundum illud Isaiæ: Ve- Isa.2.a
nite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum
Dei Iacob, & docebit nos, & cetera. quia secundum il- Apo.22.c
lud in Apocalypsi: Et qui audit, dicat: Veni. Et quia
nihil tantum excitat desiderium vt veniat ad Deum,
quantum consideratio illorum præmiorum, ideo sub-

dit: qui..

Ioan.14.a dit: *quia iam parata sunt omnia.* Parata sunt habitacula: A In domo patris mei mansiones multae sunt. Si quo minus dixissem vobis: quia vado vobis parare locum. Et si abiero & praeparauero vobis locum, iterum venio & accipiam vos ad meipsum. Item praeparata sunt gaudia. *1.Cor.2.b* Oculus non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit quod praeparauit Deus iis qui diligunt illum. Acceptum est de Isaia: *Isa.64.a* Oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te. Item praeparata est mensa. *Psal.22.a* Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me, &c. Item praeparata est sponsa cum iis qui praedestinati sunt ad vitam: *Apoc.19.a* Venerunt nuptiae Agni, & vxor eius praeparauit se, quia sicut *Mat.25.a* dicitur: Quae paratae erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua.

Et coeperunt simul omnes. Post inuitationem plurimorum B sequitur hic excusatio vocatorum, quia multi veniunt ad fidem, qui tamen nolunt peruenire vsque ad charitatem, propter vitiorum pronitatem quam in excusationis velamen assumunt, *& coeperunt simul omnes excusare.* *Glos. in huc locum to. 5.* Glossa: Excusat se omnis qui plus terrena quam caelestia diligit, etiam si ad caelestia se tendere dicat. Quoniam ergo triplex est radix omnis peccati quae nos retrahit a charitate Christi, ideo hic tria genera hominum citationem huius reprobantium introducit, secundum triformem excusationem. Quarum prima venit ex ambitione superbiae: secunda ex solicitudine auaritiae: tertia vero ex libidine lasciuiae. Primo igitur quantum ad primam excusationem, quae venit ex ambitione superbiae, dicit:

Primus dixit illi: Villam emi. Iste primus est superbus, C qui semper vult obtinere primatum: *Eccl.10.b* Initium superbiae hominis, apostatare a Deo, quoniam ab eo qui fecit illum, recessit cor eius, quoniam initium omnis peccati est superbia. Huius est villam emere, quia nihil aliud quaerit quam dominari, & praeesse. *Augustin. de Verbis Do. ser.33.to.10.* Vnde Augustinus: In empta villa dominatio notatur & superbia. Habere enim villam, homines sibi in illa subdere, superbiae vitium primum notat. Hanc emptionem facit superbus dando animam in seruitutem diaboli, quia: *Iob.41.d* Omne sublime videt, & ipse est rex super vniuersos filios superbiae. Vnde dum vult esse dominus hominum, efficitur seruus vitiorum, & haec est valde mala permutatio. Vnde talis fatetur se seruum, cum subdit: *Et necesse habeo exire & videre illam.* Hanc necessitatem inducit superbia quae facit hominem euanescere, & quodam modo extra se exire: D *Nahum.1.c* Ex te exiit cogitans contra Dominum malitiam: mente pertractans praeuaricationem. Et quia vitium palliat se sub pallio virtutis, quia superbus vult videri humilis, ideo subdit: *Rogo te, habe me excusatum.* *Glossa interl. in huc locum to. 5.* Glossa: Ora pro me quia homo peccator sum, seipsum humiliat in voce, cum superbiat in corde. Vnde Gregorius: Humilitas sonat in voce, dum autem venire contemnit, superbia est in actione, Tales designantur per illos de quibus dicitur: *Matt.27.d* genuflexo ante eum, illudebant ei. Et de huiusmodi dicitur: *Ecc.19.d* Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. Et de talibus dicit propheta in Psalmo: *Psal.140.a* Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis. Et ideo econtrario dicitur de viro iusto: *Prou.18.c* Iustus prior est accusator sui.

E Secundo quantum ad secundam excusationem quae venit ex solicitudine auaritiae, subdit: *Et alter dixit: Iuga boum emi quinque.* Solicitudo namque auaritiae facit quod quis non quaerit nisi terrena tractare, ideo labori boum comparatur, quorum est terram sulcare & exercere. Et dicuntur quinque iuga boum propter quinque sensus conuersos ad haec terrestria. *Glos. in huc locum to. 5.* Vnde Glossa: Haec iuga boum dicuntur, quia per hos terrena regantur, Boues enim terram versant. Dici etiam possunt iuga, quia collum ligant, & ceruicem domant, & totum deprimunt in terram, & animam vendunt pro terra: *Eccl.10.b* Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua. Quia, vt dicitur: Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *Matt.6.c* Et thesaurus auari est extra se, scilicet in terra, ideo intima hominis auari proiecta sunt in terra. Vnde necesse est, quod iugo seruitutis opprimatur, quia vendidit semetipsum. Vnde Ecclesiasticus: *Ecc.27.a* Inter medium venditionis, & emptionis angustiabitur peccatis. Reddit enim auaritia solicitum & curiosum, ideo subdit: *Et eo probare illa*, quia curiosus continuam curam de superfluis habet. *Glos. in huc locum to. 5.* Vnde Glossa: Recte per quinque sensus curiositas designatur, quae dum exterius inuestigat vitam proximi, sua intima nescit, & curiosianimus quanto est peritior alieni, tanto ignarior fit sui. Et nota quod charitas non habet nisi iugum vnum: quia omnem solicitudinem reducit ad vnum, secundum illud: *Sup.10.g* Vnum est necessarium. Et: *Mich.6.c* Solicitum ambulare cum Deo tuo, & cet. Et: *Mat.11.d* Iugum meum suaue est, & cet. Et: *Thr.3.d* Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sed curiositas habet quinque, quantum ad vniuersitatem sensibilium circa quae versatur. *Ecc.7.d* Vnde Ecclesiasticus: Inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quaestionibus. Et quoniam vitium cupiditatis & auaritiae palliat se sub specie prouidentiae, ideo subdit: *Rogo te, habe me excusatum*, sed talibus potest dici illud: *Hier.2.g* Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad quaerendam dilectionem, quae insuper malitias tuas docuisti vias tuas, & in aliis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum & innocentium?

Tertio quantum ad tertiam excusationem, quae venit ex libidine lasciuiae, subdit: *Et alius dixit: Vxorem duxi, & ideo non possum venire.* Haec vxor est concupiscentia carnis, de qua Ecclesiastes: *Eccl.7.d* Inueni amariorem morte mulierem quae laqueus venatorum est, & sagena cor eius. Haec dicitur vxor propter vehementem libidinis adhaesionem: *1.Cor.6.d* An nescitis, quoniam qui adhaeret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne vna: propterea addit: *Et ideo non possum venire.* nec addit: habe me excusatum, quia solum peccatum carnis est, quod minime palliat se sub specie virtutis, & minime excusatur, & tamen secundum veritatem magis est excusabile, propter maiorem pronitatem concupiscentiae, secundum illud: *Rom.7.d* Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae & captiuantem me in lege peccati, & pro tanto dicit: *Non possum venire*, quia sicut dicit Bernardus: *Bern. epist. 2. ad Fulcernum to.1.* Sicut ignis & aqua simul esse non possunt, sic spirituales deliciae & carnales in eodem se non compatiuntur. Mentitur tamen iste, quia talis, etsi sit concupiscentiae seruus, potest facere, quo facto habeat gratiam, per quam habeat domandi concupiscentiam. Vnde ad Romanos: *Rom.7.d* Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et respondet continuo: Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, quia: *Phil.2.b* Deus est qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. Et nota hic quod licet vxor licite habeatur, tamen propter abusum, & propter vitium coniunctum, per rem bonam intelligitur malum, propter quod & Apostolus dicit: *1.Cor.7.e* Reliquum est, vt qui habent vxores, tamquam non habentes sint. *Glos. in huc locum to. 5.* Et Glossa dicit quod multi non propter fecunditatem, sed propter desideria carnis, vxores ducunt. Ideo per rem istam carnalis voluptas designatur. Vnde non est inconueniens, quod vxor ratione vinculi sacramentalis designet Ecclesiam sponsam Christi, & ratione libidinis designet carnalis concupiscentiam voluptatis.

Et reuersus seruus, &c. Post inuitationem plurimorum, & excusationem inuitatorum, sequitur hic tertio repulsio contemptorum. Circa quam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet vocatio indigentium, compulsio negligentium, & repulsio contemnentium. Quantum ad vocationem indigentium, quae ortum habuit ex contemptu aliorum, dicit:

Et reuersus seruus, nuntiauit haec Domino suo: videlicet vocatorum duritiam & rebellionem. Hanc autem seruus nunciat, quando ordo praedicatorum non quaerit proprium commodum, sed honorem diuinum. Vt sicut

missus

missus est à Deo per commissionem auctoritatis, sic reuertatur per intentionem puritatis. Et de talibus dicitur: Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Vnde Iob: Numquid mittes fulgura, & ibunt? & reuertentia dicent tibi: Adsumus, ibi Glossa: Vadunt fulgura cum prædicatores miraculis coruscant, reuertentia dicunt: adsumus, cum non sibi, sed Deo tribuunt quidquid se fortiter egisse cognoscunt: vel reuertuntur ad Deum per gratiarum actionem, secundum illud: Ad locum vnde exierunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Et quia non possunt gratias agere de audientium rebellione, sed potius gemere ex detestatione culpæ, ideo dicuntur Domino nunciare. Sicut & de Apostolis dicitur quòd cum molestiam paterentur à Iudæis vnanimiter leuauerunt vocem suam ad Deum, & dixerunt: Domine, tu es qui fecisti cœlum, & cætera. qui Spiritu sancto, per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes? & cætera, nunc Domine respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Et sequitur: Et cum orassent, motus est locus: in quo intelligitur commotio iræ Dei contra rebellionem auditorum, propter quod & subdit: *Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo: Exi cito in plateas & vicos ciuitatis*, idest ad publicam prædicationem, secundum illud: Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua. Exitus iste est ad exercitium prædicationis, secundum illud: Exiit, qui seminat, seminare semen suum: & quia repulsis superbis acceptantur humiles, ideo subdit: *Et pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc*, quod secundum Glossam habet exponi tripliciter. Vno modo, vt ista sonent defectus naturales, vt *Pauperes*, qui carent rebus. *Debiles*, qui carent viribus. *Cæcos*, qui habent defectum in visu. *Claudos*, qui habent defectum in progressu: quia ad litteram, & tales admittuntur ad regnum cœlorum: Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.

Ezech. 1. d
Iob 38. d
Eccl. 1. b
Act. 4. f
Ibidem. f
Prou. 1. d
Matt. 13. a
Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
1. Cor. 1. d

A, B, C

Alio modo legitur, vt sonent defectus vitiosos vt sint. *Pauperes*, propter defectum gratiæ. *Debiles*, propter defectum virtutis. *Cæcos*, propter defectum prudentiæ: & *Claudos*, propter defectum bonæ voluntatis. Et hos elegit, & vocat Deus: Quia: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Vnde & per Matthæum dictum est Pharisæis: Publicani & meretrices præcedent vos in regnum DEI.

Mat. 9. b
Matt. 21. c

Tertio modo legitur, vt sonent defectus virtuosos, vt dicantur *pauperes*, quantum ad propriam reputationem: vt illos intelligamus pauperes, qui non confidunt de nimia opulentia, de quibus in Prouerbiis: Est quasi pauper cum in multis diuitiis sit. Illos autem, *Debiles*, qui non confidunt de sua virtute: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, *Cæcos*, qui non confidunt de sua scientia, idest qui reputant se cæcos. Vnde Ioannes, Si cæci essetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis: Quia videmus: peccatum vestrum manet. *Claudos*, qui non confidunt de sua rectitudine. Vnde Iacob postquam vidit Dominum, dicitur claudicasse: Tales introducit Dominus, scilicet, *pauperes*, per contemptum terrenæ opulentiæ: Parcet pauperi & inopi. *Debiles*, per contemptum propriæ confidentiæ: Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. *Cæcos*, per contemptum propriæ industriæ: In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant, &c. *Claudos*, per contemptum propriæ iustitiæ. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Et pro ijs omnibus dicitur supra: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes Eu-

Prou. 13. a
1. Cor. 1. d
Ioan. 9. g
Gen. 32. g
Psal. 71. c
Isa. 40. g
Ioan. 9. g
Isa. 35. b
Sup. 7. c

angelizantur. Quia ipsi ad vitam introducuntur, & vocantur: & hic vltimus intellectus videtur magis consonus præcedentibus, quia Deus superbis resistit.

Secundo quantum ad compulsionem negligentium, quæ sequitur vocationem humilium, subditur: *Et ait seruus: Domine factum est vt imperasti: & adhuc locus est*: quia non tot sunt humiles, quot prædestinati ad vitam, nec tot sunt ad vitam æternam voluntarij, quot sunt à Deo prædestinati, ideo subdit: *Et ait Dominus seruo: Exi in vias, & sepes.* Per vias & sepes, quæ sunt extra Ecclesiæ vnitatem, & maxime gentiles. Vnde Gregorius: Cum de vicis & plateis vocat, Iudæos significat, qui tenere legem sub vrbana conuersatione nouerant, cum autem de viis & sepibus vocat, agrestem populum gentium significat. Et per hanc eamdem rationem ceteri peccatores possunt intelligi, & maxime pigri, qui ad bonum trahuntur inuiti. Vnde subdit: *Et compelle intrare*, comminatione scilicet æternorum suppliciorum & ostensione præsentium: quia sicut dicit Gregorius: Mala quæ nos hic comprimunt, ad Deum ire compellunt: propter quod in Psalmo: Cum occideret eos, quærebant eum. Vnde hos compulit seruus Dei, quando eos terret comminatione seueritatis iudicij, secundum illud: Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa, & cætera. Et ratio huius est, complementum numeri electorum. Vnde subdit: *Vt impleatur domus mea.* Glossa: Numero prædestinatorum fidelium, qui numerus inexpletus non remanebit, de quo numero in Apocalypsi: Vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum. Hæc ergo domus impletur, quando saluatur vniuersitas electorum, de quibus dicitur: Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Et iterum: Vidi, & ecce, agnus stabit supra montem Sion, & cum eo centum, *et cætera*. Et in Cantico Deuteronomij: Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel? Vbi dicit Gregorius quòd tot saluabuntur homines quot Angeli steterunt. Quidquid tamen sit de hoc, certum est quòd perfectus erit numerus electorum, in cuius figuram dicitur: Dominus apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia.

Sepes quid.
Gregorius in Glossa in cap. 14. Lucæ super ista verba: Exi, &c. to. 5. Et hom. 36. in Euāg. to. 2.
Psal. 77. d
2. Tim. 4. b
Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
Apoc. 6. c
Apoc. 7. b
Apoc. 14. a
Deut. 32. b
Saluādorū numerus.
Deut. 33. a

Tertio quantum ad repulsionem contemnentium, subiungit: *Dico autem vobis quòd nemo virorum illorum qui vocati sunt*, & se excusauerunt, *gustabit cœnam meam*, quia nullus ad cœnam illam pertingit nisi humilis: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Vnde & in Psalmo dicitur: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te! timentibus autem Dominus reseruat, sed superbos repellit. Si enim angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni, & cætera. sicut dicit Petrus. Et post: Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reseruare cruciandos. Ideo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et ideo dicitur ad Hebræos: Propterea abundantius oportet obseruare ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, quo modo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?

Matt. 18. a
Psal. 30. c
2. Pet. 2. a, b
Rom. 11. c

D, E

Ibant autem turbæ multæ, & cætera. Postquam confutauit calumniantes & erudiuit conuiuantes, hic iam tertio informat comitantes. Diuiditur autem pars ista in duas. In prima erudit comitantes per verba expressa, in secunda vero per exempla parabolica, ibi: *Quis enim ex vobis ædificare volens turrim, & cætera.* Erudiens autem per verba expressa ad Christum specialiter comitandum, procedit hoc ordine, exprimendo scilicet spiritualis comitatus iudicium, principium, & complementum. Primo ergo quantum ad spiritualis comitatus indicium, dicit:

Ibant autem turbæ multæ cum eo, in signum spiritualis comitatus. Vnde Glossa: Ibant turbæ cum eo, captæ

Glossa interl. in hūc locum to. 5.

A scilicet dulcedine prædicationis & miraculorum. Vnde poterant dicere illud: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. (Ioan. 6. g) Et nota hic quòd Pharisæi calumniabantur Christum, turbæ comitabantur, quia quem superbi despiciunt, humiles comitantur. Vnde Ioannes: (Ioan. 7. g) Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Sicut oues pastorem: (Matt. 9. d) Videns Iesus turbas, misertus est eis, quia erant vexati & iacentes, sicut oues non habentes pastorem. Sicut populus regem: (Matt. 21. a) turbæ quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabant dicentes: Osanna, & cætera. Sicut discipuli doctorem: (Sup. 5. a) Factum est, cum turbæ irruerent in eum, vt audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth.

B Secundo quantum ad spiritualis comitatus principium subdit: *Et conuersus dixit ad illos.* *Conuersus*, inquam, per benignitatem: (Isa. 84. b) Deus tu conuersus viuificabis nos. *Dixit*, per veritatem doctrinæ. *Si quis venit ad me*, per supererogationem iustitiæ. (Mat. 11. d) Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis. *Et non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam*, per mortificationem affectus carnalis, secundum illud Psalmi: (Psal. 44. c) Audi filia, & vide, & inclina aurem, & cætera. *Non potest meus esse discipulus*, per assumptionem Euangelicæ perfectionis, de qua Lucas: (Luc. 6. f) Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius. Et ratio huius est: quia principium spiritualis vitæ est exuere carnalem affectum. Quia: (1. Cor. 2. d) Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, & cætera. C Et Isaias: (Isa. 28. c) Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, & cætera. hoc est separatos à carnali affectione. Vnde notandum est, quod non præcipit hic odium parentum quantum ad naturam, quia hoc esset impietatis, cum dicat Ioannes: (1. Ioan. 3. c) Qui odit fratrem suum, homicida est. Sed quantum ad culpam, sicut dicit Augustinus: (Aug. in Psal. 100. & l. 8. to. 8.) sic diligendi sunt homines, vt eorum errores non diligantur: De quo odio in Psalmo†. Nonne qui oderunt te Domine, oderam: & super inimicos tuos tabescebam? († Ps. 138. d) Et post: Perfecto odio oderam illos, & cætera. Vnde Gregorius: (Greg. hom. 37. in Euang. to. 2.) Simul & odisse possimus & diligere, vt ex cognatione nobis coniunctos ex præcepto diuino diligamus, & quos aduersarios in via Dei patimur, odiendo & fugiendo nesciamus. D Vnde odium illud non venit ex crudelitate, sed ex charitate, sicut & odium animæ suæ, quam debemus odisse, non quantum ad salutem sed quantum ad carnalitatem. Vnde Gregorius: (Greg. ibid.) Tunc animam nostram odimus, cum eius affectibus carnalibus reluctamur. De hoc odio dicitur: (Ioan. 12. d) Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Augustinus: (Aug. tract. 51. in c. 12. Ioan. to. 9.) Si male amaueris tunc odisti, si bene oderis tunc amasti. Felices qui sic oderunt custodiendo, ne perdant amando. Hoc est quod expressius dicitur in Ecclesiastico: (Eccli. 18. d) Fili post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Sicut ergo principium spiritualis vitæ est non concupiscere, vbi omne malum prohibetur, & declinare à malo: sic fundamentum spiritualis comitatus est carnalitatem omnem declinare, siue ad se, siue ad parentes. Propter quod dicitur: (Ephes. 4. c) Deponite vos secundum pristinam conuersationem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.

Tertio quantum ad spiritualis comitatus complementum, subiungit: *Et qui non baiulat crucem suam*, per perfectam carnis mortificationem. *Et venit post me*, per rectam intentionem. *Non potest meus esse discipulus*, per certam imitationem. Et nota quòd hic est consummatio discipulatus Christi & comitatus, scilicet & baiulando crucem. quia ibi Christus consummauit, sicut dicitur: (Ioan. 19. c) Et baiulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ, locum. In cruce enim Christi est summa humilitas: (Phil. 2. b) Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. Summa paupertas, ita vt vere posset dicere Christus illud Iob: (Iob 1. d) Nudus egressus sum de vtero matris meæ & nudus reuertar illuc. Vnde dicitur quòd milites, cum crucifixissent eum, (Ioan. 19. c) acceperunt vestimenta eius. & fecerunt quattuor partes. Est & ibi summa austeritas, secundum illud Psalmi: (Psal. 21. c) Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.

(Baiulare crucê quid sit.) Crucem ergo baiulare & humilitatem in corda, austeritatem in carne, & paupertatem in passione, assumere, contra illa tria radicalia, & contra triplicem excusationem eorum qui noluerunt venire ad cœnam, quia hæc crux fuit Christi, quia Christus voluntarie eam suscepit. Similiter qui vult Christum sequi, oportet quòd portet eam voluntarie: vt ferat eam sicut crucem suam, ex voluntate propria, non in angaria, sicut alienam, alioqui non esset imitator Christi, sed potius Simonis, de quo Marcus: (Mar. 15. b) Angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum, & cætera, vt tolleret crucem eius. Ad hanc crucem potissime nos inuitat Christus, qui primus eam portauit, sicut vexillum & signum regale. Vnde Paulus: (Hebr. 13. b) Christus extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum, & cætera. Qui ergo sic non vult sequi, non est Christi discipulus, quia non vult imitari eum, in quo se præbuit exemplar nobis & magistrum. Vnde dicitur: (Gal. 5. d) Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Propter quod: (2. Cor. 4. c) Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Vnde Chrysostomus: (Chrysost. in cap. 14. Mat. hom. 51. to. 2.) Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam vt coronam, etenim omnia, quæ secundum nos sunt, per crucem perficiuntur, regeneratio, consecratio. Propter hoc in domo, in ianuis, in viis, in frontibus, & in mente eam scribimus. Hæc igitur baiulanda est, tamquam signum Dei viui, de quo in Apocalypsi: (Apoc. 7. a) Vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum DEI viui, & clamauit voce magna quattuor Angelis quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus suis, vt sciatur, scilicet manifeste, quis sit Christi discipulus.

Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, & cætera. Postquam inuitauit & informauit comitantes, & hoc per verba expressa, hic secundo informat eosdem per exempla parabolica. Et quoniam CHRISTVM debemus imitari in actionibus & passionibus, in primis similes sumus ædificantibus, in secundis similes præliantibus. Ideo primo in hac parte introducit parabolam de homine ædificante. Secundo vero adiungit parabolam & exemplum de rege præliante, ibi: *Aut quis rex iturus.* In tertia vero subiungit adaptationem vtriusque, ibi: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciauerit.* Circa parabolam de homine ædificante, tria introducuntur, scilicet conceptio propositi ædificandi, prouisio sufficientis stipendii, declinatio imminentis opprobrij. Primo igitur quantum ad conceptionem propositi ædificandi, dicit:

E *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare.* Per turrim quæ est ædificium altissimum, possumus intelligere cumulum perfectionis meritorum, quæ gradatim ascendit ab imo vsque ad summum, incipiens à fundamento timoris, & perueniens vsque ad culmen sapientiæ deiformis.

Et est primo ædificanda turris doni timoris, de qua potest intelligi illud: Micheæ: (Mich. 4. c) Tu turris gregis nebulosa, &c. vsque ad te veniet, quia timor paruulum facit ex consideratione iudicij. Secunda turris est pietatis, de qua Isaias: (Isa. 5. a) Ædificauit turrim in medio vineæ, & torcular extruxit in ea, quia pietas oritur ex consideratione passionis. Tertia, est turris scientiæ: (Cant. 4. a) Sicut turris Dauid collum tuum,

tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium, &c. quod intelligitur de scientia sacræ scripturæ. A

Prou. 18. b Quarta, est turris fortitudinis: Turris fortissima nomen Domini: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur.
Psal. 60. a Et in Psalmo: Deduxisti me, quia factus es spes mea turris fortitudinis.

Cant. 7. b Quinta, est turris concilij, de qua in Canticis: Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum, quia consilium est contra insidias inimici.

Ibidem. a Sexta turris est intellectus, de qua: Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinæ in Hesebon: vbi datur intelligi munditia cordis & limpiditas intelligentiæ spiritualis.

Cant. 8. c Septima est turris sapientiæ: Ego murus: & vbera mea sicut turris. Quod dicitur propter consolationem, quæ est in gustu lactis vberum diuinæ sapientiæ. Antequam autem huius ædificij altitudo erigatur, necessaria est ædificatio ædificij septem virtutum, de qua in Prouerbiis:
Prou. 9. a Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Huius ædificij Christus est fundator, & fundamentum & complementum: huic tamen ædificationi vir spiritualis comparatur. Vnde dicitur: Dei sumus adiutores,
1. Cor. 3. b Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Omnis qui proponit ad culmen virtutis ascendere, hic vult turrim ædificare. B

Secundo quantum ad prouisionem sufficientis stipendij subdit: *Non prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum?* Sedere illud, & considerare intra se secreta conscientiæ suæ: Sedebit solitarius,
Thr. 3. d & tacebit. Computare, est præuidere per solicitam considerationem. Vnde Glossa: Omne quod agimus præuenire per studium considerationis debemus. Et hoc
Glos. interlin. in hunc locum to. 5. est quod dicitur: Oculi tui recta videant, & palpebræ
Prou. 4. d tuæ præcedant gressus tuos. Sumptus autem necessarij sunt sufficientes conatus mentis, quibus quis cooperatur
Psal. 26. d gratiæ. Viriliter, secundum illud Psalmi: Viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum. Vtiliter,
1. Cor. 3. c quia: Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, & lapides pretiosos, &c. Efficaciter,
Hebr. 12. d quia: Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. Perseueranter, quia: Perfecit omne opus quod faciet Salo-
3. Reg. 7. g mon in domo Domini. Hac ædificatione perfecta Dominus apparet ad habitandum. Vnde: Factum est, cum
3. Reg. 9. a perfecisset Salomon ædificium domus Domini, &c. apparuit ei Dominus. Hi ergo sumptus sufficientes ad perficiendum consistunt in proposito voluntatis agentis viriliter, vtiliter, efficaciter, & perseueranter. Sed si quid
Phil. 2. b deest, Dominus supplet. Vnde dicitur: Deus est qui operatur in nobis, &c. velle & perficere, pro bona voluntate. Qui vult ergo opus altum incipere, debet præuidere, si
Sap. 9. g velit perseuerare: quia sicut dicitur supra: Nemo mittens manum ad aratrum, &c.

Tertio quantum ad declinationem imminentis opprobrij, subiungit: *Ne postea quam posuerit fundamentum,* idest, altiorem statum aggrediendo in imitando Christum: hoc enim est ponere fundamentum, de quo di-
1. Cor. 3. b citur: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. Hoc fundamentum incipit quis ponere per fidem & bonam ope-
Matt. 7. d rationem, secundum illud: Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram. In hac petra fundamentum habitationis collocat qui Christum vult perfecte
Hier. 48. d imitari, secundum illud: Relinquite ciuitates, & habitate in petra habitatores Moab, & cætera. *Et non potuerit perficere,* & hoc perseuerando, sicut sunt illi, de quibus di-
Sap. 8. b citur: Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Tales sunt qui destruunt, recidiuando quidquid
Eccl. 34. d ædificauerunt boni inchoando. Vnus ædificans, & vnus destruens: quid prodest illis, nisi labor? Tales sunt
Prou. 18. b dissoluti & remissi: Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. *Omnes qui vident,*
1. Cor. 4. b inceptam perfectionem circumspiciendo: Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Quod enim in alto ponitur, omnibus ostenditur: Non potest Matt. 5. b
ciuitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt: *Incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Et hoc contumelias inferendo, & deridendo: quia hoc valde est opprobriosum retrocedentibus & apostatantibus. Nam deridentur à dæmonibus: C

Viderunt eam hostes, & deriserunt Sabbata eius. Hanc Thr. 1. c
irrisionem abhorret vir spiritualis: Neque irrideant me Psal. 24. a
inimici mei, & cætera. Hi inimici derident imperfectionem, secundum illud: Tobias Ammanites, & cætera. ait Nehe. 4. a
Ædificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum q. & Esdra
lapideum. Vnde Ambrosius: In omni, quod agimus, oc- 2. dicitur.
cultos aduersarios considerare debemus, qui nostris ope- Ambr. in
ribus insidiantur, & nisi contra eos vigilemus, patimur Glos. in hunc
eos irrisores, quos ad malum habemus persuasores. Qui locum to. 5.
autem retrocedit ab incepto deridetur pro temeritate in præsumendo, pro instabilitate in prosequendo, pro pusillanimitate in desistendo, & hoc non solum à diabolo, verum & à mundo. Fatuo non erit amicus, & non Eccl. 20. b
erit gratia in bonis illius. Et post: Quoties, & quanti irridebunt eum, &c.

Aut quis rex iturus committere, &c. Supra posuit parabolam de homine ædificante, hic proponit parabolam de rege præliante. In qua quidem parte tria introducuntur, scilicet propositio belli, præuisio periculi, & prouisio remedij. Primo igitur quantum ad propositionem belli, dicit:

Aut quis rex iturus committere bellum aduersus alium regẽ.
Rex iste est quilibet, qui se regit secundum legem Dei: Prou. 20. b
Rex qui sedet in solio iudicij, & cætera. & in Apocalypsi: Apoc. 5. c
Fecisti nos Deo nostro regnum, & cætera: & regnabimus super terram. Istius est committere bellum. Quia: Mili- Iob 7. a
tia est vita hominis super terram. Hoc autem tripliciter habet intelligi: Vel vt quis committat bellum cum rege superbiæ, de quo Iob: Ipse est rex super vniuersos Iob 41. d
filios superbiæ. Vel cum rege iustitiæ, de quo in Psalmo: Psal. 2. b
Reges eos in virga, & cætera. Vel cum rege supernæ prouidentiæ, de quo Ecclesiastes: Insuper vniuersæ terræ Eccl. 5. b
rex imperat, & cætera. Committit autem bellum cum rege superbiæ, quando ab ipso dissentit. Non est nobis Ephes. 6. b
colluctatio aduersus carnem & sanguinem, subdit: Ad- D
uersus mundi rectores tenebrarũ harũ. Committit bellum cum rege iustitiæ, quando vult in conspectu Dei se iustificare, quod dicitur in Hieremia: Ego iudicio con- Hier. 2. g
tendam tecum, eo dixeris: Non peccaui. Sic & Iob volebat cõmittere, qui dicebat: Ad omnipotentem lo- Iob 13. a
quar, & disputare cum Deo cupio. Et iterum: Iustus Hier. 12. a
quidem tu es Domine, si disputem tecum: verumtamen iusta loquar ad te. Committit autem bellum cum rege supernæ prouidentiæ cum se parat ad conflictum patientiæ, sicut dicit Iob: Quis det vt veniat petitio mea, & Iob 6. b
quod expecto, tribuat mihi Deus. Et qui cœpit, ipse me conterat? Sic tripliciter cum rege tripliciter dicto committitur bellum. Primum committit pœnitentia de peccatis: secundum confidentia de meritis: tertium autem patientia in flagellis.

Secundo quantum ad præuisionem periculi, subdit: E
Non sedens prius cogitat, ad prouidendum, secundum illud: Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima Deut. 32. d
prouiderent. Propter quod ad Ephesios dicitur: Vi- Ephes. 5. d
dete itaque fratres quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, & cætera. *Si possit cum decem millibus occurrere,* scilicet ad resistendum. *Ei, qui cum viginti millibus venit ad se,* ad impetendum. Et hoc tripliciter habet exponi, sicut & præcedens. Nam si exponatur de rege superbiæ, occurrimus ei per opera virtutum, quæ immediate resistunt ei, quæ ideo decem millia dicuntur propter obseruantiam decem mandatorum, & aduersarius venit cum numero geminato, quia cuilibet virtuti respondet duplex vitium

ex opposito, secundum superabundantiam & defectum. Vnde quia pluribus modis est obligari quàm dirigi, plures dicuntur esse in exercitu regis nobis contrarij. Vnde Iudith: *Iud. 1. b* Gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum. Sed non est fugiendum nec timendum, quia sicut dicitur: *1. Mac. 3. c* Facile est concludi multos in manu paucorum: & non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis & in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Si autem intelligitur de rege iustitiæ: Occurrimus cum decem millibus, id est, confidentia meritorum, ex obseruantia decem mandatorum. Et ipse cum viginti millibus, hoc est cum seueritate iudiciorum, in quibus fit discussio operum & cogitationum. Vnde Beda: *Beda in Gl. s. in hūc locum to. 5.* Cum decem millibus occurrit, qui offert opera decem mandatorum, sed Deus quasi cum duplicato numero contra venit, cum vix in solo illum opere præparatum, simul de opere & cogitatione discutit. Ex quo datur intelligi, quòd non est tutum cum decem millibus impugnare viginti millia: sic non est securum cum iudice illo contendere. Propter quod Iob: *Iob 9. a* Vere scio quòd non iustificetur homo comparatus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Vnde Malachias: *Mal. 3. a* Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? & cætera. Ipse enim quasi ignis conflans, & cætera. Et in Psalmo: *Psal. 75. b* Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Si vero intelligatur de rege supernæ prouidentiæ, cum decem millibus vadit, qui vult pro Christo sustinere multa & magna, sed ipse cum viginti millibus: quia pro nobis sustinuit incomparabiliter plura, cum ipse sit gigas geminæ substantiæ, propter quod in Psalmo: *Psa. 115. a* Quid retribuam Domino pro omnibus, &c. Et Micheas: *Mich. 6. b* Quid dignum offeram Domino? & cætera.

Tertio, quantum ad prouisionem remedij, subdit: *Aliequin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea, quæ pacis sunt*, videlicet si suam recognoscit infirmitatem, respectu istius triplicis pugnæ, laborat ad illius pugnæ declinationem. Missio autem istius legationis nil aliud est, quàm missio orationis, quam pro nobis portant Angeli ante conspectum Dei, tamquam nostri legati: *Tob. 12. c* Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, sequitur: Ego obtuli orationem tuam Domino. Hæc legatio mittenda est pro repellenda pugna tentationum, *1. Cor. 12. b* quæ veniunt à rege superbiæ, sicut orabat Paulus: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, vt me colaphizet, propter quod ter Dominum rogaui, & cætera. Item mittenda est hæc legatio pro repellenda pugna diuinarum disceptationum, quæ venit à rege iustitiæ, sicut orabat Propheta in Psalmo: *Psal. 142. a* Non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu, & cætera. Mittenda est legatio, pro repellenda pugna tribulationum: quia venit à rege prouidentiæ, sicut orabat Ionas: *Ion. 2. a* Orauit Ionas ad Dominum Deum suum de vtero piscis, & dixit: Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, & exaudiuit me. Ex quo colligitur quòd consideratio periculi excitat ad procurationem remedij. Vnde Glossa: *Glossa in hūc locum to. 5.* Nos fragilitatis nostræ insufficientiam attendentes ad impetrandam seueri iudicis pacem, debemus præmittere legationem lacrymarum, bonorum operum, & piorum affectuum, ideo dicitur: *Eccli. 18. c* Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem: ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende conseruationem tuam, vt sic per legationem sacerdotum inuenias regem placatum.

Sic ergo omnis ex vobis, &c. Postquam præmisit exemplum parabolicum de ædificante, & exemplum de præliante, hic tertio ponit adaptationem vtriusq;. Et quoniam hæc exempla introducta erant ad excitandum nos ad prouidentiam rei opportunæ, & ad cautelam rei nociuæ, & ad dandam intelligentiam spiritualem vtriusque: ideo

A in hac parte introducitur prædicatorũ exemplorum adaptatio quantum ad prouidentiam rei opportunæ, quantum ad cautelam rei nociuæ, & quantum ad spiritualem intelligentiam vtriusque. Primo igitur quantum ad prouidentiam rei opportunæ dicit: *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet*, per contemptũ temporalium. *Non potest meus esse discipulus*, per perfectionem spiritualium, quasi dicat: sicut ædificans non potest consummare sine sumptibus: nec pugnans secure pugnam aggredi sine militibus: sic nullus perfecte potest sequi Christum, nisi renunciet omnibus. Et nota quòd duplex est Christi discipulatus, vnus necessitatis, sicut dicitur, quòd discipuli consueuerunt vocari illi qui nunc dicuntur Christiani, *Actor. 9. & 6. c. a* de qua disciplina Haias: *Isa. 1. e* Quiescite agere peruerse: discite benefacere. Alius est discipulatus supererogationis, quo quis Christum sequitur in B consilijs Euangelicis, de quo Matthæus: *Matth. 5. a* Videns Iesus turbas, ascendit in montem: & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Primo discipulatui necessarium est omnibus renunciare, quantum ad terrenorum contemptus. Secundo autem necessarium est omnia relinquere, non solum quantum ad affectum, verum etiam quantũ ad rem. Vnde Glossa: *Glossa in hūc locum to. 5.* Hoc distat inter renũciare omnibus, & relinquere omnia: quia renunciare conuenit omnibus, qui ita licite vtuntur mundanis quæ possident, vt tamen mente tendant ad æterna. *Renũciare, & relinquere quo modo differăt.* Relinquere est tantummodo perfectorum, qui omnia temporalia postponunt, & solis æternis inhiant, & hoc necessarium est perfectis Christi discipulis, vt conformes sint paupertati Magistri. Vnde Matthæus: *Matt. 19. d* Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. C Bernardus: *Ber. in declamat. in princ. to. 2.* Bene, optime, & non ad insipientiam sibi, quia currentem sequi non poterat oneratus. Exultauit enim vt gigas ad currendam viam. Cum enim primum sit inter Christi documenta: *Mat. 5. a* Beati pauperes Spiritu. Qui hoc ignorat, per consequens nescit quæ sint elementa exordij sermonum Christi, ac per hoc Christi discipulus non est, nec Christum intelligit. Et ideo Antiochus, *1. Mac. 1. d Antiochus.* qui interpretatur silentium paupertatis, subuertit fundamentum Hierusalem, quia non potest esse discipulus pauperis crucifixi, qui consilium paupertatis contemnit.

Secundo quantum ad cautelam rei nociuæ, subdit: *Bonum est sal, si autem sal euanuerit.* Per sal intelligitur perfectus quisq; discipulus, qui exemplo & verbo debet condire corda aliorum. D Vnde Matthæus: *Matt. 5. b* Vos estis sal terræ: quod dicitur, quia discretionem summam debet habere in conuersatione, secundum illud: *Coloss. 4. a* Sermo vester semper in gratia sale sit conditus. Quia sicut non potest comedi cibus nisi sit sale conditus, sic nec stomachus cordis verbum suscipit indiscretum. Iob: *Iob 6. a* Numquid poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? Debent etiam habere sapientiam. Vnde in Leuitico: *Leu. 2. d* Præcipitur quòd in omni sacrificio offeratur sal. Et talis qui prudens est & sapiens, recte verbo & exemplo condimentũ est Ecclesiæ. Vnde Glossa: *Glos. in hūc locum to. 5. Salis consideratio.* Sal cibos condit, vermes necat, carnes siccat, sic prædicatio à vermibus vitiorum, & putredine illæsam seruat Creatori suo humanam naturam. Sed tunc sal euanescit, quando Christi discipulus efficitur indeuotus in contemplatione, & indiscretus in E actione & in prædicatione, sicut de illis dicitur: *Rom. 1. c* Euanuerunt in cogitationibus, & obscuratum est insipiens cor eorum, & cætera. Hoc est maximum periculum, ideo subdit: *In quo condietur?* Quasi dicat in nullo. Vnde Ecclesiasticus: *Eccl. 12. c* Quis miserebitur incantatoris à serpente percusso? Quasi diceret, talis prorsus est despectibilis & inutilis tam coram Deo quã coram hominibus, tam in actis spiritualibus quàm in temporalibus, ideo addit: *Neq; in terram, neque in sterquilinium vtile est, sed foras mittetur.* Glossa: *Glos. in hūc locum to. 5.* Qui per agnitionem veritatis retrocedit, neq; ipse fructum boni operis ferre, neq; alios excolere valet, sed eijcitur.

Immo quod plus est, reddit terram sterilem, quia vir perfectus cadens suo malo exemplo, alios

reddit

reddit inutiles ad bonum faciendum. Et ideo vir retrocedens comparatur vxori Lot, Gen. 19. f de qua dicitur quòd respiciens post se, versa est in statuam salis. Prou. 6. b Et ideo in Prouerbiis: Homo apostata, vir inutilis, gradiens ore peruerso, &c. Sicut igitur ædificium inceptum, & non consummatum ad nihilum vtile est, & homo qui incepit, & non perfecit, ab omnibus deridetur, & similiter ille qui in prælio superatur: sic & discipulus apostatans despicitur Matt. 5. b tamquam sal infatuatum. Vnde Matthæus: Ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.

Tertio, quantum ad spiritualem intelligentiam vtriusque, subiungit: *Qui habet aures audiendi audiat.* In quo inuitat ad perfectam intelligentiam, vt non solum verba prædicta audiantur quo ad sonum vocalem, de quo di- Matt. 13. b citur: Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt: verumetiam quo ad intellectum spiritualem, Iob 42. a secundum illud Iob: Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. Psal. 84. b Et Psalmus: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, &c. Iac. 1. d Et etiam quo ad effectum manualem: Estote factores verbi, & non auditores tantum. Vult igitur dicere quòd verba præmissa sunt parabolica, & ideo sunt spiritualiter & non carnaliter audienda & discutienda, secundum illud: Prou. 1. a Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam & interpretationem, verba sapientum, & ænigmata eorum. Qui hoc modo audiunt verbum Dei, efficacissime suscipiunt, iuxta illud Eccl. 24. e Ecclesiastici: Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

CAPVT XV.

ERANT *autem appropinquantes, & cætera.*] Postquam confutauit dolositatem Pharisæorum calumniantium Christi potentiam in miraculis, in hac parte confutat eorum impietatem, remurmurantium contra clementi- Diuisio. am in operibus pietatis. Diuiditur autem hæc pars in partes tres. In quarum prima præmittitur expressio impietatis Iudaicæ. In secunda subditur manifestatio pietatis diuinæ, ibi: *Et ait ad illos parabolam, &c.* In tertia vero Inf. 16. a adiungitur commendatio & persuasio pietatis humanæ, ibi: *Dicebat autem ad discipulos suos: Homo quidam erat diues.* Circa expressionem autem impietatis Iudaicæ tria introducuntur, scilicet occasio impietatis exprimendæ: expressio iam conceptæ: & simulatio æquitatis iustitiæ. Primo igitur quantum ad occasionem impietatis exprimendæ, dicitur:

Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores. In quo ostenditur summa Christi pietas ad peccatores publicos, ex quo Pharisæi occasionem accipiebant impie iudicandi, quia mos est impijs impietatem suam augere Psa. 111. b de visis operibus pietatis. Vnde in Psalmo: Dispersit, dedit pauperibus, & cætera. & statim subdit: Peccator videbit, irascetur. Ostendebat autem Christus pietatem magnam, quia suscipiebat publicanos qui erant publici peccatores. Glos. interlin. in hunc locum to. 5. Vnde Glossa: Publicani qui publica vectigalia exigunt, vel conducunt, & qui lucrum sæculi per negotia sectantur, & tales erant multis iniustis lucris intenti. Huiusmodi autem peccatores licet videantur repellendi ex iustitia: suscipiuntur tamen ex misericordia, de qua confisi erant appropinquantes. Iac. 4. b Appropinquabant enim ei tamquam clementissimo Domino, secundum illud: Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Ps. 118. y Appropinquate, inquam, per deuotam supplicatione: Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo: tamquam etiam paratissimo Magistro. Eccli. 51. d Vnde subdit: *vt audirent illum*, secundum illud consilium Sapientis: Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Deut. 33. a Quia sicut dicitur: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Huic summo doctori Christo, appropinquabant & Pharisæi & publicani, sed Pharisæi simulate, Hier. 12. a secundum illud: Prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorum. Isa. 58. a Quia tales per simulatam iustitiam videntur proximi, sed per occultam superbiam sunt longinqui, secundum illud: Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiã fecerit, & iudicium Dei sui dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? humiliauimus animas nostras & nescisti? & subdit: Ecce, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & cætera. Publicani vero appropinquantes erant vere vt audirent, & audito, à malis per pœnitentiam resipiscerent, Mat. 4. c secundum Dominicam exhortationem: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum, & Eccl. 4. d vt audiendo obedirent, secundum illud: Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias. Multo enim melior est obedientia, quàm stultorum victima.

Secundo quantum ad expressionem impietatis conceptæ, subditur: *Et murmurabant Pharisæi & scribæ.* Murmuratio est oblocutio, quæ nec omnino exprimitur, nec omnino reticetur: Sap. 1. c Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest: & à detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit. 1. Cor. 10. b Et ideo dicitur: Neque murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hanc murmurationem odit Dominus, maxime, quia nihil prodest, nec sibi, nec proximo: Thr. 3. e Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis? quasi dicat, frustra. Et quia procedit ex corde maligno, quia nec audet aperte arguere, nec tamen potest cordis malitiam occultare. Murmurare quid sonet. Vnde hoc sonat ipsum vocabulum murmurare, dicitur enim à mutio mutis quod est, quasi velle loqui & non audere fateri. Et oritur aliquando ex infirmitate: Num. 11. a Ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore contra Dominum. Aliquando ex ignorantia & errore, sicut illud Ioannis: Murmur multum erat in turba de eo. Ioan. 7. b Quidam enim dicebant: Quia bonus est: Alij autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo. Deut. 1. d Aliquando ex malignitate: Increduli ad sermonem Domini Dei vestri murmurastis in tabernaculis vestris, atq; dixistis: Odit nos Dominus, & idcirco, eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manus Amorrhæi. Similiter & hi bonum conuertebant in malum, scilicet publicanorum pœnitentiam, & Iesu misericordiam, & in hoc vitium incidebant, quia erant superbi & inhumani. Isa. 65. a De quibus potest intelligi illud: Qui dicunt: Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.

Tertio quantum ad simulationem æquitatis iustitiæ, subditur: *Dicentes, quia hic peccatores recipit*, quantum ad affabilitatem colloquij. *Et manducat cum illis*, quantum ad familiaritatem conuiuij. In quo volebat ipsum redarguere tamquam fautorem malorum, & contemptorem præceptorum. Glos. interlin. in hunc locum to. 5. Vnde Glossa, quasi contrarius esset legi, quæ hoc prohibet. In lege enim prohibetur contactus rei immundæ. In quo intelligitur vitatio societatis. Deut. 7. a Vnde dicitur: Non inibis cum eis fœdus, &c. neq; sociabis cum eis coniugia. Glos. interlin. in hunc locum to. 5. Sed sicut dicit Glossa, dupliciter errant, quia & se iustos putant, cum sint superbi, & illos peccatores, cum iam pœniteant. Vnde ipsi simulando æquitatem cadebant in pietatem, peccando in seipsos, superbiendo: quod consueuerunt facere Pharisæi. Inf. 16. d Vos istis qui iustificatis vos coram hominibus. Item peccando in proximos male iudicando, ita vt posset eis dici illud: Sup. 6. f Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, &c. Item peccando in Christum, eius misericordiam redarguendo, qui peccatores recipiebat, iuxta quod promiserat per Hier. 3. a Hieremiam: Vulgo dicitur, si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo, duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eum? Subditur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Hoc enim est excellentissimæ miseri-

Ioan. 6. d misericordiæ. Vnde Ioannes: Eum qui venit ad me non eijciam foras. Redarguebant & misericordiam eius, quia eis condescēdebat ad manducandum, cum tamen hoc sit misericordiæ summæ, secundum illud: Ecce sto ad ostium & pulso, &c. Et Matthæus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. & Ioannes: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, &c. Nam & Propheta ex repletione spiritus vocat omnes: Omnes sitientes venite ad aquas. Et ratio huius est, quia, sicut dicitur: Non est distinctio Iudæi & Græci, Nam idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum, &c.

Apoc. 3. d — Matt. 11. d — Ioan. 7. f — Isa. 55. a — Rom. 10. c

Et ait ad illos parabolam, & cætera. Postquam manifestauit impietatem Iudaicam, hic secundo notificat pietatem diuinam, ad impietatem Iudaicam confutandam. Et quoniam pietas Dei specialiter est ad hominem in humani generis reparatione, in qua indiget homo sacrificio reconciliante, pretio redimente, & Spiritu adoptante. Ideo in hac parte triplicem introducit parabolam. Quarum prima est de oue, quæ sacrificatur. Secunda de drachma qui est nummus regius. Tertia est de Patre & Filio qui misericorditer recipitur. Atque etiam quoniam pietas Dei specialiter ad hominem est ratione trium, quæ Deus posuit in homine secundum rationem insitæ mansuetudinis, ratione impressæ imaginis, & ratione collatæ similitudinis. Et per primam assimilatur homo oui. Per secundam vero, nummo imperiali. Per tertiam Filio Patris æterni. Ideo in hac parte Euangelista Spiritu illuminatus triplicem ponit parabolam, per os carnis Dei prolatam, ad notandam pietatem Dei ad humanam naturam. Quarum prima est de pastore & ouibus suis. Secunda est de muliere & drachmis suis, ibi: *Aut quæ mulier habens drachmas decem.* Tertia de Patre & Filiis, ibi: *ait autem: Homo quidam habuit duos filios.* In quo ostenditur manifeste quòd omnis creatura quodam modo prætendit pietatem, quam Deus habet respectu hominis: Scilicet creatura brutalis, vt ouis: & materia corporalis, vt drachma: & rationalis, vt homo. Circa parabolam igitur de oue perdita procedit hoc ordine. Nam primo exprimitur solicitudo mœstitiæ pro oue perdita: secundo vero magnitudo lætitiæ pro oue inuenta, ibi, *& cum inuenerit, & cætera.* In explicando autem solicitudinem mœstitiæ circa ouem perditam, quattuor introducuntur ab eodem, scilicet possessio multitudinis integræ, deperditio ouis centesimæ, & dimissio multitudinis habitæ, & requisitio ouis deperditæ. Primo igitur quantum ad possessionem multitudinis integræ, quam vult intelligi non ad litteram, sed parabolice, dicit.

Diuisio.

Et ait ad illos parabolam istam. Ideo parabolice loquitur, quia docet eius sapientiam: Aperiam in parabolis os meum, & cætera. Et quia hoc requirebat Iudæorum perfidia, quibus debebant velari mysteria, secundum illud: Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt. Vel quia decebat sacram scripturam, in qua non tantum voces, verum & res sunt signa ad manuducendum intellectum paruulorum, & simplicium ad concipiendum in se multiformitatem intellectorum diuinorum, secundum illud: Parabolæ Salomonis ad sciendam sapientiam & disciplinam, ad intelligenda verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionē doctrinæ. Sequitur, vt detur paruulis astutia, adolescenti scientia & intellectus. Et quoniam paruulis loquitur, ideo exempla manifesta supponunt, cum dicit: *Quis ex vobis homo qui habet centum oues.* Homo inter homines est Dei filius, de quo Baruch: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et ad Philippenses: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Oues istius hominis sunt rationales creaturæ ratione insitæ mansuetudinis: Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum, & cætera. Oues meæ vocem meam audiunt. Et postea: Et ego vitam æternam do eis. Dicuntur autem hæ centum propter perfectionem, quæ insinuatur per centenarium propter reditionē denarij super seipsum. Vnde Beda. Quia numerus

Psal. 77. a — Matt. 13. b — Prou. 1. a — Baruc. 3. d — Phil. 2. a — Mat. 10. b — Ioan. 10. e — Beda in Glos. in hoc loco to. 5.

A centenarius est perfectus, Deus centum oues, idest, numerum perfectum habuit, cum Angelorum & hominū substantiam creauit. Ob hanc causam etiam in designatione perfecti meriti ponitur Supra: Aliud cecidit in terram bonam: & ortum, fecit fructum centuplum. Et in Genesi: Seruit Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum. Similiter & quantum ad perfectionem præmij: Omnis qui reliquerit, &c. Sequitur: Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Habere igitur centum oues, habere creaturas in perfecto numero, & statu conditionis suæ.

Sup. 8. a — Gen. 26. c — Matt. 19. d

Secundo quantum ad perditionem ouis centesimæ, subdit: *Et si perdiderit vnam ex illis.* Vnam ouem de centum perdidit Deus, quando homo peccauit. Vnde Beda: Vna ouis periit, quando homo pascua vitæ peccando reliquit. De hac oue dicitur in Psalmo: Errraui sicut ouis, B quæ periit. Ideo autem dicitur homo vna ouis, quia omnes ex vno homine processerunt, in quo & peccauerunt, secundum illud: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. in quo omnes peccauerunt. Sed propter varietatem culparum superadditarum dicuntur multæ oues: Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit. Et Petrus: Eratis sicut oues errantes, & cætera. Et hoc fuit quousque homo caruit pastore. Vidi cunctum Israel dispersum in montibus sicut oues non habentes pastorem. Impegerat enim hæc ouis in lupum diabolum, de quo Ioannes: Lupus rapit, & dispergit oues, & cætera.

Beda in Glos. in hunc locum to. 5. — Psal. 118. y — Rom. 5. b — Isa. 53. b — 1. Petr. 2. d — 3. Reg. 22. c — Ioan. 10. c

Tertio quantum ad dimissionem multitudinis habitæ subiungitur: *Nonne dimittit nonaginta nouem in deserto?* C Per nonaginta nouem intelliguntur Angeli, tum quia nouenarius optime competit designationi numeri Angelorum, propter ternarium triplicatum in ordinibus Angelorum, sed designandum Deum trinum & vnum: tum quia Angelis ruentibus & homine perdito remansit eorum numerus imperfectus. Vnde Glossa: Reliquit nonaginta nouem, quia rationalis creaturæ numerus pereunte homine, erat imminutus: istos reliquit Christus non localiter deserens, cum sit semper vbiq;, sed quia illos minime apprehendit: Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Dicitur autem reliquisse in deserto, idest in cœlo quod desertum fuit ab Angelis & hominibus, & nullus iam ibi poterat introire, propter quod illa suprema patria deserto comparatur, vnde D Glossa: In deserto, idest in cœlo quod desertum est ab homine peccante, propter quod & illa superna Hierusalem dicitur deserta, secundum illud: Illa, quæ sursum est Hierusalem, libera est quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Lætare sterilis quæ non paris, &c. quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Et Isaias: Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo, & florebit, quasi lilium, &c.

Glos. in hūc locum to. 5. — Heb. 2. d — Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Gal. 4. d — Isa. 35. a

Quarto quantum ad requisitionem singularis ouis deperditæ, adiungit: *Et vadit ad illam quæ perierat,* ad istam ouem, scilicet hominem saluandum venit Deus, Dei Filius in hunc mundum: Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Vnde ad Timotheum: Fidelis sermo & omni acceptione dignus quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et hoc fecit Christus tamquam bonus pastor. Vn- E de Ezechiel: Ecce ego ipse requiram oues meas, & visitabo eas, sicut pastor visitat gregem suum. Sed quia bonus pastor non desistit ab inquisitione ante salutem, ideo subdit: *Donec inueniat eam.* Tunc autem hæc ouis à Christo inuenitur, quando eius sanguine à perditione liberatur, secundum illud: Dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Et paulo superius: Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis. Inuenit autem Deus homines perditos, cum magna difficultate, secundum illud Oseæ: Quasi vuas in deserto inueni Israel, quasi prima poma ficulneæ. Vnde pastor iste pro ouibus suis inueniendis, laborauit vsque ad mortem, secundum illud: Bonus pastor animam

Inf. 19. d — 1. Tim. 1. d — Ezec. 34. c — Deut. 32. d — Osea 9. c — Ioan. 10. c

ſuam dat pro ouibus ſuis. Propter quod & paſtor iſte agnus factus eſt inter oues, vt redimeret oues, ſecundum illud: Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe, obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. (Iſa. 53. b) Vnde & hanc inuentionem præfigurabat illa inuentio qua Abraam volens offerre filium, inuenit arietem: Leuauit Abraam oculos ſuos, viditq; poſt tergum arietem inter vepres, hærentem cornibus, quem aſſumens, obtulit holocauſtum pro filio. (Gen. 22. c) Cetera ergo illa ſacrificia oblata tam ouium quàm agnorum, & hircorum quàm arietum & vitulorum, hoc ſignificabant quòd Chriſtus per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. (Heb. 9. c) Et hoc eſt quod dicit: *Quærit diligenter donec inueniat eam.*

Et cum inuenerit eam, & cætera. Poſt ſolicitudinem mœſtitiæ pro oue perdita, ſequitur hic magnitudo lætitiæ pro oue inuenta, circa quam introducuntur tria, ſcilicet exultatio priuata, congratulatio publica, & concluſio principaliter intenta. (B) Primo igitur quantum ad exultationem priuatam de oue inuenta, dicit: *Et cum inuenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudens.* Humeri iſti, vt dicit Ambroſius, ſunt brachia crucis: illic, inquit, peccata, mea depoſui, in illa nobili patibuli ceruice requieui. (Amb. lib. 7. Comment. in c. 15. Lucæ to. 3.) In hos ergo humeros ouem perditam impoſuit, quia ibi peccata noſtra portauit. Vnde Iſaias: Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. (Iſa. 53. a) Et Petrus: Qui peccata noſtra ipſe pertulit corpore ſuo ſuper lignũ, vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus. (1. Petr. 2. d) Et hoc eſt quod dicit Beda: Ouem in humeris ſuis impoſuit, quia humanam naturam ſuſcipiens peccata noſtra ipſe portauit. (Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.) Et peccata noſtra portauit in cruce, & crucem noſtram portauit in humeris, ſecundum illud: Factus eſt principatus ſuper humerum eius. (Iſa. 9. b) Et: Dabo clauem Domus Dauid ſuper humerum eius. (Iſa. 22. f) (C) Super hunc humerum gaudens nos portauit, propter magnam charitatem quam ipſe habuit ad liberationem noſtram. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet in brachio ſuo congregabit agnos. (Iſa. 40. c) Subditur: Fœtas ipſe portabit, & hoc cum maximo gaudio, ſecundum illud: Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis. (Iſa. 66. d) Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita & ego cõſolabor vos. Sequitur: Videbitis & gaudebit cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt.

Secundo quantum ad congratulationẽ publicã, ſubdit: *Et veniens domum conuocat amicos & vicinos.* Domus iſta eſt Hieruſalem ſuperna de qua Iſaias: Domum maieſtatis meæ glorificabo. (Iſa. 60. b) Et Ioannes: In Domo Patris mei manſiones multæ ſunt. (Io. 14. a) (D) In hanc Chriſtus venit in Aſcenſione, de quo aduentu Iſaias: Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? (Iſa. 63. a) In hanc portat ouem, quia ſicut dicitur in Pſalmo: Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem. (Pſal. 67. b) Et ibi conuocat Angelos, qui dicuntur amici propter familiaritatem in cognoſcendo ſecreta, hoc enim eſt ſignum amicitiæ. Vos autem dixi amicos, &c. (Ioan. 15. b) Et vicini propter propinquitatem in communicando ſolatia. Vnde Matthæus: Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris qui in cœlis eſt: (Matt. 18. b) hos cõuocat Dominus ad concorditer gaudendum, propter ſalutem hominum. Vnde & ſubdit: *Dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.* Hoc dicit, quaſi dans eis materiam congratulandi de conſecutione tanti beneficij & amoris charitatiui, quem Deus oſtendit homini, vnde dicit Sapientia æterna: Deliciæ meæ, eſſe cum filijs hominum. (Prou. 8. d) (E) Vnde Beda: Non dicit: Congratulamini oui inuentæ, ſed mihi, quia gaudium eius eſt vitã noſtra. (Beda Gloſ. in hunc locum to. 5.) Vnde in expreſſione huius gaudij permagnifici notatur humani generis reinuentio iucunda, hoc eſt gaudium nuptiale, de quo exultant cœleſtes ciues: (Ex Gregor. hom. in Euangelia.) Audiui quaſi vocem turbæ magnæ, & cætera. dicentium: Alleluia. (Apoc. 19. a) Sequitur: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe. Deſponſauit enim agnus ſanctam Eccleſiam de peccatoribus collectam, & habet agnus ouiculam reinuentam.

Tertio quantum ad concluſionem principaliter intentam, ſubiungit: *Dico vobis quòd maius gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Laudate cœli, & exulta terra: iubilate montes laudem, quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, & pauperum ſuorum miſerebitur. (Iſa. 49. d) Magnum eſt gaudium, quia maius eſt infirmum ſanare, quàm ſanum conſeruare, & ideo ſubdit: *Quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia.* Hoc autem dicitur non quia melior ſit peccator pœnitens quàm nonaginta nouem iuſti, ſed quia in redemptione humani generis maiora operatus eſt Deus, quàm in conſeruatione totius multitudinis cœleſtis, quia hoc eſt manifeſtatiuum maioris potentiæ, maioris prudentiæ, & maioris miſericordiæ. (Aug. to. 9. Tract. 72. in Ioann.) Maioris potentiæ, quia maius eſt iuſtificare impium, quàm creare cœlum & terram. Maioris prudentiæ, vnde Iob: Prudentia eius percuſſit ſuperbum. (Iob 26. d) Maioris clementiæ ſiue miſericordiæ, vnde ſupra: Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit, & cætera. (Sup. 1. g) Maior enim fuit in Chriſto condeſcenſio, maior & humani generis ſublimatio, ſecundum illud: Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. (Pſal. 8. a) Vnde hoc intelligitur quantum ad cauſam noſtræ pœnitentiæ, hoc eſt humani generis redemptionem, in qua maior eſt materia gaudij quàm in omnibus aliis operibus Dei. Si autem intelligitur de peccatore quolibet per ſe, tunc intelligitur quòd gaudium eſt magis nouum, vel quòd peccator eſt feruentior frequenter quàm iuſtus. Vnde Gregorius in moralibus. Quidam in Dei ſeruitio ex ante acta alicuius debilitate roborantur, eoſq; ad cuſtodienda mandata, & futurorum trahit deſideriũ, & impellit memoria præteritorum. Vnde hoc non refertur ad omnes peccatores nec ad omnes iuſtos, ſed ad peccatores feruidos poſt conuerſionem, & iuſtos tepentes. Vnde & Gregorius* exemplificat, & Beda in Gloſſa: Maius gaudiũ eſt de peccatore reſurgente in feruore, quàm de iuſto pigro ſtante. (* Greg. homil. 34. in Euang. to. 2. vbi eſt exemplum vt infra. Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.) Vt Dux in prælio cum militem plus diligit, qui poſt fugam reuerſus hoſtem fortiter premit, quàm eum qui numquam fugit, nec vmquam fortiter egit. Vel hoc dicitur ratione confuſionis aduerſariorum, ſecundum illud: Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia, &c. (Iſa. 9. a)

Aut quæ mulier, &c. Poſt parabolam de paſtore & ouibus ſuis, ſubditur hic parabola de muliere & drachmis. In qua quidem ſub metaphora drachmæ manifeſtatur pietas Dei ad hominem, & hoc quadrupliciter ſcilicet ad hominem reparatum, & ad hominem iuſtificatum. Primo igitur quantum ad pietatem Dei reſpectu hominis conditi, dicit.

Aut quæ mulier habens drachmas decem. Mulier iſta eſt diuina ſapientia, quæ mulier dicitur: quia diligenda eſt tamquam ſponſa ſpecioſiſſima. Sapiens: Loquens de Sapientia dicit: Hanc amaui & exquiſiui eam à iuuentute mea, & quæſiui in ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. (Sap. 8. a) Dicitur autem mulier non ab infirmitate ſexus, ſed à pietate diuini affectus & miſericordiæ, ratione cuius comparat Deus affectum ſuum ad hominem affectui materno. Numquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? & cætera. (Iſa. 49. d) Et ideo ſapientia de ſe dicit: Ego mater pulchræ dilectionis, & cætera. (Eccl. 24. b) Vnde cum ſapientia Dei ſit potentiſſima, ſit ſpecioſiſſima, ſit prouidiſſima, ſit & clementiſſima, datur intelligi per mulierem fortem, ſecundum quòd dicitur: Mulierem fortem & bonam & ſpecioſam. (Prou. 31. b) Et: Sicut Sol oriens mundo. (Eccl. 26. c) Per mulierem prouidam: Sapiens mulier ædificat domum, id eſt, ſapientia, per mulierem piam, ſicut in parabola. (Prou. 14. a) Vnde Gloſſa: Mulier, id eſt Dei ſapientia, decem drachmas habuit cum homines & Angelos creauit. (Gloſſa in hũc locum to. 5.) Drachma autẽ eſt creatura rationalis, diuina videlicet imagine inſignita. Vnde Gloſſa: Drachma eſt nummus certæ quantitatis habens imaginem regis. (Gloſ. interlin. ibid.) Talis nummus eſt homo, de quo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. (Gen. 1. d) Vnde & Eccleſiaſticus: Deus creauit de terra hominem, & ſecundum imaginem ſuam fe- (Eccl. 17. a)

cit illum.

cit illum. Talis nummus est angelicus Spiritus. Vnde Ezechiel: Tu signaculum similitudinis plenus sapientia & perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Igitur drachmæ decem, sunt nouem ordines angelorum, & decima hominum ad totius vniuersi complementum, quia inter denarium clauditur vniuersitas numerorum. Vnde & in eo est quidam numerorum status. Vnde Beda: Decem drachmas mulier habuit, cum nouem ordinibus Angelorum homo additus est decimus, vt compleretur numerus electorum. In hoc ergo apparet pietas Dei ad rationabilem creaturam conditam, sicut ad rem sua imagine insignitam.

Ezech. 28. c
Beda Glossa in hunc locum to. 5.

Secundo quantum ad pietatem Dei respectu hominis lapsi subdit: *Et si perdiderit drachmam vnam*, scilicet in hominis præuaricatione. Drachma enim ista perdita est humana natura. Vnde Glossa: Mulier, idest Dei sapientia decem drachmas habuit cum homines & Angelos ad imaginem suam creauit, sed vnam perdidit, cum homo à similitudine Creatoris recessit. Vnde quia homo creatus est post nouem ordines Angelorum, recte intelligitur per decimam drachmam. Hinc est quòd ad liberationem hominum præfigurandam Deus præcepit sibi offerri decimam. Hinc etiam est quòd decem præcepta ei data sunt, per quæ quasi per quosdam gradus vsque ad Deum conscendat. Hinc etiam quòd in præfiguratione incarnationis dicitur. Sol retrocessit decem lineis, sicut dicitur: Sol namque per decem lineas retrocessit, cum Deus qui est super Angelos vsque ad hominem qui est decimus, descendit. Hinc etiam denarius est pretium omnium laborantium in vinea patrisfamilias: Conuentione facta, & cætera. Recte igitur decima drachma perdita designat naturam humanam lapsam. Ad hanc drachmam perditam diuina sapientia habet pietatem & misericordiam, propter quod subdit: *Nonne accendit lucernam*, in incarnatione. † Lucerna est lux in testa, hoc est Deus in carne humana. Vnde Glossa: Dei sapientia lucernam ad quærendam drachmam accendit, cum in carne apparuit, quia lucerna est lux in testa, idest verbum in carne. De hac lucerna dicitur in Psalmo: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo. Vnde de accensione istius lucernæ dicitur: Deus erat verbum. Sequitur: Lux vera quæ illuminat omnem hominem. Et post: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nec tantum hoc, *Sed & euerrit domum*, scilicet in prædicatione. Glossa: Domum euerrit quando conscientias hominum de reatu ipsorum perturbauit. Et hoc spectat ad prædicatores. Vnde dicitur: Scrutabor Hierusalem in lucernis, & visitatio super viros defixos in fæcibus suis. *Et quærit diligenter, donec inueniat eam*, in nostra redemptione, vnde Sapiens: Dignos se, ipsa circuit quærens, & in viis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis, vnde & sibi competit illud Psalmi: Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Glossa vbi supra.
Drachma decima quid.
Decimæ oblatio.
Exod. 22. d
Exod. 20. a
4. Reg. 20. b
Matt. 20. a
† Greg. homil. 34. in Euang.
Glossa in hunc locum to. 5.
Psal. 131. d
Ioan. 1. a, b
Glos. in hunc locum to. 5.
Soph. 1. c
Sap. 6. c
Psal. 131. a

Tertio, quantum ad pietatem respectu hominis reparati adiungit: *Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas*: Per amicas & vicinas diuinæ sapientiæ intelliguntur Angeli boni & animæ sanctæ. Vnde Glossa: Et amicæ & vicinæ sunt supernæ potestates, quæ Deo tanto propius sunt, quanto eum vicinius contemplantur. Quæ ideo dicuntur amicæ sapientiæ, quia ipsam diligunt: & ab ipsa amantur, secundum illud: Per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & Prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Conuocare autē nihil aliud est, quàm ad vnitatem & conformitatem amoris copulare. Potestas & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis. Et per istam concordiam mutui amoris communem materiam gaudij tribuit. Et ideo subdit: *Dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram.* Sapientia namque inuitat ad congaudendum, quia hæc est lex charitatis. Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Et sapiens dicit: Hæc cogitans, & cætera. Quoniam immortalitas est in cognatione sapientiæ, & in amicitia illius delectatio bona, quia vult gaudia vniuersorum esse communia non priuata, sicut potissime in illa Hierusalem superna. Vnde Tobias: Confitere Domino in bonis eius, & benedic Deum sæculorum, subditur: Et reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia sæcula sæculorum. In hac enim reinuentione drachmæ fit reintegratio numeri electorum in illa Hierusalem. Et hæc est magna materia lætitiæ: Ecce ego creo Hierusalem exultationem, & populum eius gaudium, quia congratulabantur diuinæ sapientiæ, & saluationi nostræ, secundum illud: Lætamini cum Hierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugetis super eam, vt sugatis, & repleamini ab vberibus consolationis eius: vt mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.

Glos. in hunc locum to. 5.
Sap. 7. d
Iob 25. a
1. Cor. 13. a
Sap. 8. d
Tob 13. c
Isa. 65. c
Isa. 66. c

Quarto, quantum ad pietatem Dei respectu hominis iustificati, subdit: *Ita dico vobis: Gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Gaudent autem Angeli de pœnitentia hominis peccatoris, quia destruitur culpa, restituitur iustitia, confutatur dæmonum superbia, efficax efficitur Angelorum custodia, reparatur Ecclesia, placatur ira diuina, & restauratur Hierusalem superna. Et de his septem gaudent maxime Angeli beati. Ideo & de pœnitentia peccatoris, in qua vident fieri septem effectus prædictos, gaudium est Angelis Dei.

Septem de causis gaudent Angeli super vno peccatore pœnitentiā agente.

Primo, quia destruitur culpa: Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Vnde dicitur, quòd erat Ioannes prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, &c.

Actor. 3. c
Marc. 1. a

Secundo, quia per pœnitentiam recuperatur iustitia. Vnde in Apocalypsi: Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et Ecclesiasticus: Pœnitentibus dedit viam iustitiæ, & confirmauit deficientes.

Apoc. 2. b
Eccl. 17. c

Tertio, quia per pœnitentiam confutatur dæmonum superbia: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Et post: Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei. Tunc enim dæmones erubescunt de sua impudentia, quādo peccator per pœnitentiam erubescit de culpa: Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Subdit: Confusus sum, erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.

Psal. 6. b
Hier. 31. d

Quarto, quia per pœnitentiam efficax efficitur Angelorum custodia. Vnde dicitur: Ego quos amo, arguo & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam age. Ecce sto ad ostium & pulso. Hoc enim Angelus nos custodiens facit solicite.

Apoc. 3. d

Quinto, quia per pœnitentiam reparatur Ecclesia, propter quod dicitur: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Nam Christus vocat ad vnitatem Ecclesiasticam, in qua fit remissio peccatorum, & datur superna gratia, secundum illud Ezechielis: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, &c. vita viuet, & non morietur.

Matt. 9. b
Ezec. 18. c

Sexto, quia placatur ira diuina: Altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. Et Hieremias: Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, & cætera. agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei.

Eccl. 12. a
Hier. 18. a

Septimo, quia per pœnitentiam reintegratur Hierusalem superna. Vnde Matthæus: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, propterea ciues cœlestes exultant, sicut dicitur hic quòd *gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Vident enim quantæ virtutis sit pœnitentia, quæ non solum recuperat perdita, sed & multo plura impetrat à pietate diuina. Vnde Iob: Conuersus Dominus ad pœnitentiam recuperat perdita. Addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob, duplicia. Et hac de causa omnes qui diligunt Deum, qui diligunt bonum, & qui habent pietatis

Matt. 4. c
Iob 42. c

tatis affectum, cum Angelis exultare debent de conuersione & pœnitentia peccatorum. Vnde Apostolus: Epistola illa, & si ad horam, vos contristauit: nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et post subd t: In vobis operatur solicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. Et ex his, debitus honor redditur diuinæ maiestati: numerus cœlestis impletur: & recuperatur vnitas Ecclesiasticæ pacis. Et ideo in conuersione & pœnitentia vnius peccatoris merito exultat hierarchia supercœlestis, cœlestis, & subcœlestis.

2. Cor. 7. b

B Ait autem: *Homo quidam habuit duos filios.* Post parabolam de pastore & ouibus suis, & de muliere & drachmis, subditur hic tertio parabola de patre & filiis, vt sic, cum maxima sit pietas patris ad filium, maxima ostendatur hic pietas Dei erga peccatorem conuersum, qui intelligitur per filiũ prodigũ. Et quoniã misericordia patris in hoc ostenditur, quòd releuauit miseriã filij prius peccãtis, & postmo dũ pœnitẽtis; ideo in hac parabola quatuor describit Euangelista. Primo nã; describit filij prodigi insolentiã: secundo miseriã & indigentiã. ibi: *Postquam omnia consummasset*: tertio eiusdem pœnitentiam, ibi: *In se autem reuersus dixit, &c.* quarto patris misericordiam, ibi: *Cum autem adhuc longe esset.* Et hoc quidem facit rectissimo processu & ordine. Nam insolentia præcipitauit in miseriam & in indigentiam: indigentia autem excitauit ad pœnitentiam: & pœnitentia præparauit ad patris misericordiam obtinendam. Circa filij prodigi insolentiam exprimendam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet conditio libertatis humanæ: perpetratio voluntariæ culpæ: & dissipatio boni gratiæ, & naturæ. Primo igitur quantum ad conditionem libertatis humanæ, dicit:

C *Homo quidam habuit duos filios.* Per hominem istum, sicut sæpe dictum est, intelligimus Dominum benignum & pium. Nam ipse ratione summæ pietatis, quæ reddit eum benignum & humanum erga hominem, homo merito dici potest, vnde Daniel: Tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me. Ad cuius etiam designationem Deus in effigie humana, per subiectam creaturam, frequenter apparuit sanctis patribus & Prophetis. Per duos autem filios intelligimus humani generis vniuersitatem, non solum quo ad Gentiles & Iudæos sicut Glossa exponit, sed & generaliter quo ad innocentes & pœnitentes, sicut oportet intelligi ex ipsa applicatione parabolæ. Vnde Beda: Hæc parabola de Iudæo & Gentili, generaliter de pœnitente & iusto, vel qui sibi iustus videtur potest intelligi. Et hi dicuntur filij, qui in libertate arbitrij sunt creati, & ad æternam hæreditatem habendam. Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. vnde in Psalmo: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Et quia libertas arbitrij in vanis & peccatoribus frequenter de propriis viribus præsumit, & sibi vsurpat quod Dei est ideo subdit: *Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit.* Iste adolescentior dicitur ille, qui vanior est, & ad sensibilia bona magis intentus, secundum illud Ecclesiastæ: Adolescentia enim & voluptas vana sunt. Et: Lætare iuuenis in adolescentia tua. Sequitur. & scito quòd pro omnibus his addu et te Deus in iudicium. Hic adolescens petit partem suam, cum relinqui vult libertati suæ, vt iam non secundum imperium gratiæ sed secundum nutum voluntatis suæ incedat. Vnde Beda: Substantia est omne quod agimus, quod viuimus, sapimus, cogitamus & loquimur. Huius ergo portionem substantiæ minor petit sibi dari, cum homo rationali sensu suo delectatus, per liberũ arbitriũ se regere, & à Domino Creatore suo exire quærit. Hæc petitio nõ fuit pro se, sed magis contra se, quia petit se sibi exponi, & suo iudicio

Dan. 10. d

Gloss. in hunc locum to. 5.

Beda Gloss. in hunc locum to. 5.

Ioan. 8. d

Psal. 102. c

Eccl. 11. d

Ibid. c

Beda Gloss. in hunc locum to. 5.

A derelinqui. Sicut & petitio filiorum Israel qua petierunt regem. Dixerunt filij Israel ad Samuelem: Constitue nobis regem, vt iudicet nos. Subditur: Dixitque Dominus ad Samuelem, non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Et quia Dominus iusto suo iudicio, cum de se præsumit, derelinquit sibi, ideo subdit: *Et diuisit illis substantiam*: Nam sic conueniebat, secundum illud: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Nam sic Dominus iusto iudicio facit, secundũm illud: Vni dedit quinque talenta, alij vero duo, alij vero vnum, vnicuiq; secundum propriam virtutem, &c.

1. Reg. 8. a

Eccli. 15. c

Matt. 25. b

Secundo quantum ad perpetrationem voluntariæ culpæ subdit: *Et post non multos dies congregatis omnibus*, per liberi arbitrij dominium, quod habet respectu omnium virium naturalium. *Adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam*: & hoc perpetrando peccatum. Regio namq; longinqua à Deo dicitur, non quantum ad situm localem, cum Deus sit vbiq;, sed per voluntatis dissimilitudinem. Vnde Glossa: Abiit in regionem longinquam non mutando locum, sed animum. Quanto enim quis in prauo opere amplius delinquit, tanto à Dei gratia longius recedit. Vnde in Prouerbiis: Longe est Dominus ab impiis: & orationes iustorum exaudiet. Est autem peccatum regio longinqua à Deo, quia cum sit iniquitas, elongat à summa bonitate, secundum illud: Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. Cum sit tenebra: quia elongat à summa luce & veritate, Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mentimur, & veritatem non facimus. Et paulo post subditur, de quibus tenebris intelligatur: Qui odit fratrem suum, in tenebris est, &c. Cum etiam peccatum sit nihil, quia elongat à summa æternitate, propter quod Hieremias: Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se à me, & ambulauerunt post vanitatem? De his tribus simul dicitur: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Et ibidem: Quis autem consensus templo Dei cum idolis? Et propterea merito peccator, qui elongat se à Deo per peccatum, & vadit in regionem longinquam longe à cœlesti regione proijcitur, videlicet in infernum, qui est regio mortis & tenebrarum, secundum illud: Antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebrarum: vbi vmbra mortis, & nullus ordo, &c.

Gloss. in hunc locum to. 5.

Prou. 15. d

Isa. 59. a

1. Ioan. 1. b

Hier. 2. a

2. Cor. 5. c

Iob 10. d

D Tertio quantum ad dissipationem boni, & gratiæ, & naturæ, subiungit: *Et ibi dissipauit substantiam suam. Dissipauit*, inquam, per peccata spiritualia, quæ maxime dissipant animam, & hoc quidem per superbiam: Quia reddidit Dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israel: quia vastatores dissipauerunt eos, & propagines eorum corruperunt. Item per inanem gloriam: Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Item per inuidiam, secundum illud: Dissipata sunt ossa nostra secus infernũ, supple per inuidiam, de qua dicitur: Putredo ossium, inuidia. Item per iracundiam. Dissipati sunt nec compuncti, subdit frenduerunt super me dentibus suis. Vnde iracundus similis est dæmoniaco, de quo supra: Subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma. Item dissipauit per accidiam, secundum illud: Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Et quia peccata spiritualia frequenter præcipitant in carnalia, ideo addit; *Viuendo luxuriose*, quantum ad gulam, & luxuriam, secundum illud: Luxuriosa res, vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens. Vnde in his est consummatio dissipationis, secundum illud Iob: Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genima. Vnde & his peccatis non solum dissipantur animæ vires, sed & corporis membra, & diuitiæ temporales, ac per hoc dissipatur tota hominis

E

Nahũ. 2. a

Isa. 3. c

Psal. 140. b

Prou. 14. d

Psal. 34. c

Sup. 9. c

Prou. 18. b

Prou. 20. a

Iob 31. b

substantia,

substantia, scilicet rerum, membrorum, & morum. Pro-
Prou. 29. a pter quod dicitur: Vir qui amat sapientiam, lætificat pa-
trem suum: qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.
Psal. 48. b, d Quia in huiusmodi impletur illud Psalmi: Homo cum
in honore esset, &c.

Et postquam omnia consummasset, &c. Post descriptam
filij prodigi insolentiam, hic describit miseriam & indi-
gentiam, & hoc quantum ad tria, scilicet quantum ad
famis incommodum, seruitutis opprobrium, & quantũ
ad mendicitatis genus extremum. Primo ergo quantum
ad incommodum famis, dicit:

Et postquam omnia consummasset, scilicet culpa totum
Sap. 3. d deuastante, secundum illud: Nationes iniquæ diræ sunt
consummationis, de qua consummatione Iacobus: Con
Iac. 1. b cupiscentia, cum conceperit, parit peccatum: peccatum
vero cum consummatum fuerit, generat mortem. *Facta* B
est fames valida in regione illa, diuina scilicet iustitia vlcis-
cente. Hæc fames est inopia spiritualiũ bonorũ. Vnde
Glos. inter- Glossa: Fames valida in regione longinqua, est indigen-
lin. in hunc tia verbi veritatis in obliuione Creatoris. Et de hac fame
locum to. 5. per Amos: Emittam famem in terram: non famem pa-
Amos 8. d nis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Et de hac
Psal. 104. b in Psalmo: Vocauit famem super terram, & cætera. *Et ipse*
Ambr. li. 7. *cœpit egere*, nullo scilicet auxiliante. Vnde Ambrosius:
Cõment. in Virtutibus earum fonte relicto. Merito ergo iste egere
Luca ca. 15. cœpit, qui thesauros sapientiæ & scientiæ Dei, diuitiarũq;
to. 3. cœlestium altitudinem dereliquit. Vnde dicitur: Egestas
Prou. 13. c & ignominia ei, qui deserit disciplinam, & hoc propter
culpam: quia: Miseros facit populos peccatum. Propter
Beda Glos- quod dicit Beda: Omnis locus, absente patre, penuria
sa in hunc est. Sicut enim sapientia adueniente, veniunt omnia bo- C
locum to. 5. na pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus
Sap. 7. b illius: sic ipsa abeunte, omnia bona recedunt, & super-
venit egestas, secundum illud: Egestas à Domino in do-
Prou. 3. d mo impij: habitacula iustorum benedicentur.

Secundo, quantum ad opprobrium seruitutis, subdit:
Et abiit, & adhæsit vni ciuium regionis illius, ciuis autem in
regione dissimilitudinis & peccati est ille qui, in peccato
mansionem perpetuam collocauit. Inter huiusmodi
autem ciues vnus & primus est ipse diabolus. Vnde
Glossa in Glossa: Vnus ciuium ille est, qui concupiscentiis terre-
hũc locum nis, merito prauitatis suæ, præpositus, princeps mundi
to. 5. vocatur, secundum illud: Venit enim princeps mun-
Ioan. 14. d di huius, & cætera. Huic ciui adhæret quis, quando vult
per omnia eius facere voluntatem, quod faciunt pecca-
2. Mac. 4. c tores, secundum quod designatur in Machabæis, de qui- D
busdam, de quibus dicitur quòd illis consimiles esse cu-
piebant, quos hostes & peremptores habuerant. Et no-
ta quòd dicitur adhæsisse, quia diabolus non habet pos-
se nisi quantum peccator ei dat ex mera voluntate. Vn-
Isa. 51. g de ex persona diaboli Isaias: Incuruare, vt transeamus.
Et quia potestate accepta, diabolus semper incitat homi-
nem ad peccata, ideo subdit: *Et misit illum in villam su-*
am, vt pasceret porcos. Per porcos intelliguntur dæmones,
Matt. 7. a propter ruditatem. Ratione cuius dicitur: Nolite da-
re sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras
ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. Item
2. Petr. 2. d propter carnalitatem contingit eis illud veri Prouerbij,
& cætera. Sus lota in volutabro luti, & hoc facit carna-
Prou. 11. c litas. Vnde in Prouerbiis: Circulus aureus in naribus
suis, mulier pulchra & fatua. Quia diabolus per illam E
inquinat multos. Hanc autem ruditatem habent dæmo-
nes in seipsis: sed carnalitatem suggerunt aliis, propter
quod etiam dicuntur Spiritus immundi: vnde rectè por-
cis cognati sunt, secundum illud: Si eijcis nos hinc, mitte
Matt. 8. d nos in gregem porcorum. Hi enim porci pascuntur im-
Ambr. in mundiciis peccatorum, quia in hoc solum dæmones de-
Glos. in hũc lectantur. Vnde Ambrosius: Cibus dæmonum est ebrie-
locum to. 5. tas, fornicatio, & huiusmodi quæ blanda sunt, & ad su-
um vsum prouocant: neque alia cura est luxuriosis, nisi
vt ventrem suum impleant. De quibus dicitur: Quorum
Phil. 3. d Deus venter est: & gloria in confusione ipsorum, qui ter-
rena sapiunt. Vnde hos porcos pascunt homines porcini,
in quibus regnat ruditas intelligentiæ, carnalitas concu-

A piscentiæ, cupiditas auaritiæ. Et tales ad modum por-
corum nihil prorsus valent ad vitam: sed solum ad in-
teritum, in cuius designationem dicitur, quòd impetu
abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est, & cæ- Sap. 8. c
tera.

Tertio autem quantum ad extremum genus mendi-
citatis, subdit: *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis,*
quas porci manducabant. Siliqua, vt dicit Glossa, est genus Glos. inter-
leguminis sonoris follibus & vacuis, quod ventrem ma- lin. in hunc
gis onerat quàm reficiat. Et ideo designat delectationes locum to. 5.
vitiorum, quæ peccatorem aliquando aliquid sonare vi-
dentur exterius, sed nihil interius sunt, vnde huiusmo-
di delectationes somniis comparantur. Sicut somniat
esuriens, & comedit, cum autem expergefactus, vacua Isa. 29. c
est anima eius: Et sicut somniat sitiens, & bibit, & post-
B quam fuerit expergefactus, lassus, adhuc sitit, & anima
eius vacua est: sic erit multitudo omnium Gentium, quæ
dimicauerunt contra montem Sion. Has siliquas por-
ci manducant, quia dicitur: Lætantur cum male fece- Prou. 2. c
rint, & exultant in rebus pessimis. Et his delectationibus,
tamquam deliciis suis, peccator quærit & appetit satia-
ri. Vnde de talibus Iob: Qui rodebant in solitudine, Iob 30. a
squallentes calamitate & miseria. Et mandebant herbas,
& arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eo-
rum. Sequitur: Qui inter huiuscemodi lætabantur, &
esse sub sentibus delicias computabant. Et quia talibus
non potest homo satiari, ideo subdit: *Et nemo illi dabat.*
Quia frequenter, cum peccator huiusmodi quærit deli-
cias, iusto Dei iudicio perdet illas. Vnde in Osea dicit a- Osea 2. a
nima peccatrix: Vadam post amatores meos, qui dant
C panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum me-
um, & oleum meum, & potum meum: propter hoc ecce
ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria: &
semitas suas non inueniet. Et post: Cessare faciam omne
gaudium eius, solemnitatem eius, neomeniam eius, &
Sabbata eius, & omnia festa tempora eius. Et hæc facit
Deus: ideo peccatores à se auersos per delectationes,
ad se reuocat per afflictiones. Vnde Augustinus: Omnes, Aug. in lib.
inquit, delectationes meas, quas amabam, respexisti Confess.
Domine Deus, vt quærerem sine offensione lætari, & to. 1.
non inuenirem nisi in te. Nemo igitur dat de istis sili-
quis, quando peccatori subtrahitur consolatio carnalis,
vt sic saltem reuertatur ad cognitionem Dei, & sui. Et
sicut inebriatus est per delectationem, sic euigilet per tri-
bulationem, secundum illud Isaiæ: Tantummodo Sola Isa. 28. c
D vexatio intellectum dabit auditui. Vnde & in Leuitico: Leu. 26. b
Mittam pestilentiam in medio vestri, & trademini in
manibus hostium. Subditur: Et comedetis, & non satu-
rabimini.

Ipse autem in se reuersus. Post descriptam filij prodigi in-
solentiam, & miseriam, describit hic tertio eius pœniten-
tiam: quam describit valde sufficientem, scilicet quantũ
ad humilitatem contritionis, confessionis, & satisfactio-
nis. Primo igitur quantum ad humilitatem contritionis
seu compunctionis, dicit:

In se autem reuersus, scilicet per agnitionem propriæ
iniquitatis, quia dolor compunctionis facit circumspi-
cere internam conscientiam, propter quod dicit: *In se*
autem reuersus, secundum illud: Redite præuaricatores Isa. 46. b
ad cor. Facit & dolor compunctionis circumspicere
E felicitatem amissam, propter quod addit: *Dixit: Quanti*
mercenarij in domo patris abundant panibus, idest, in do-
mo Dei feliciter & suauiter viuunt. Et nota quòd qui-
dam sunt mercenarij mali, de quibus Ioannes: Mercena- Mercenarij
rius autem fugit, quia mercenarius est. Isti etsi abundant Ioan. 10. c
aliquando in domo supremi patris panibus materiali-
bus, non tamen spiritualibus: propter quod dicitur: A-
men dico vobis, receperunt mercedem suam. Et tali- Mat. 6. a
bus dicitur: Quare appenditis argentum non in pa-
nibus, &c. Alij sunt mercenarij boni, de quibus dicitur: Isa. 55. a
Issachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit
requiem quòd esset bona, & terram quòd optima, & Gen. 49. b
supposuit humerum suum. Et isti sunt qui seruiunt pro
mercede æterna, & tales abundant frequenter panibus
fidei,

fidei, spei, & charitatis, de quibus supra: Amice commoda mihi tres panes: (Sup. 11. a) Et de quibus in Psalmo: Pauperes eius saturabo panibus. (Psal. 131. d) Facit ad hæc compunctio conspicere calamitatem propriam, vnde addit: *Ego autem hic fame pereo*, scilicet ob defectum diuinæ gratiæ. & hæc est magna calamitas: Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ. (Thr. 4. b) Et pro istis dicitur: Leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum qui defecerunt in fame, in capite omnium compitorum. (Thr. 2. f) Ex hac autem afflictione compunctionis spiritus prouocatur, & excitatur, propter quod in Psalmo: Afflictus sum & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei. (Psal. 37. b) Et sequitur: Quoniam ego in flagella paratus sum.

Secundo quantum ad humilitatem confessionis, subdit: *Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cœlum.* B In quo confitetur se peccasse in Ecclesiasticam vnitatem, quæ intelligitur nomine cœli. Nam in hac habitat Deus: Cœlum sedes mea. (Isa. 66. a) Et in Psalmo: Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes eius. (Psal. 10. a) Confitetur & se peccasse contra diuinam maiestatem, vnde addit: *Et coram te*, quia illi omnia sunt aperta: Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. (Hebr. 4. c) Propter quod & in Prouerbiis: Omnes viæ hominum patent oculis eius, & spirituum ponderator est Dominus. (Prou. 16. a) Et quia offensa tantæ maiestatis priuat nos dignitate diuinæ filiationis, ideo confitetur suam indignitatem, cum subdit: *Iam non sum dignus vocari filius tuus.* Et hoc quidem rectè & vere confitetur, quia esse filium Dei est maximæ charitatis, secundum illud: Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus. (1. Ioan. 3. a) C Hoc nomine peccator est indignus, quia contempsit patrem suum, secundum illud: Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. (Isa. 1. a) Et quoniam veræ confessionis est, non solum confiteri peccati impietatem, & peccantis indignitatem, verumetiam implorare pietatem, ideo addit: *Fac me sicut vnum de mercenarijs tuis.* (Veræ cõfessionis tria complentur. Filij, serui, & mercenarij differentia.) Et nota quòd hic distinguitur filius, & seruus, & mercenarius: quia filius est qui seruit ex amore: Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui, & cætera. (Gal. 4. a) Seruus qui ex timore: Filius honorauit patrem, & seruus Dominum suum, & cætera. (Malach. 1. b) Sed mercenarius est qui seruit ex spe hereditatis æternæ, de quo mercenario Iob: Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij, dies eius. (Iob 7. a) Sicut ceruus desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, D sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Et his ergo colligitur quòd confessio debet esse vera & humilis, vt sic recognoscatur grauitas peccati, indignitas peccantis, & imploretur misericordia pij Patris, affectu scilicet humili, quia dicitur: Oratio humiliantis se nubes penetrabit. (Eccl. 35. c) Huius exemplum est infra de Publicano. (Inf. 18. c)

Tertio quantum ad humilitatem satisfactionis, subiungit: *Et surgens venit ad patrem suum.* Per surrectionem istam intelligitur peccati desertio: & quædam elongatio ab illo, quæ satisfactionis initium. Nam satisfacere est causas peccatorum excidere, & eis peccandi aditum non indulgere. Vnde & in huius figuram adolescenti adhuc mortuo dictum est: Adolescens, tibi dico, surge: (Sup. 7. b) E vt sic deseratur culpa. Homini similiter languido dictum est: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula: (Ioan. 5. b) vt sic deseratur peccatorum sequela. Similiter de Petro compedito dictum est: Surge velociter: (Act. 12. a) vt sic relinquatur peccandi occasio, seu mala societas, & consuetudo. Propter quæ peccatori dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & cætera. (Ephes. 5. c) Et quia minus est mala non agere, nisi quisque etiam studeat bonis operibus insudare, (Greg. in Euang. homi. 13. to. 2.) protinus subditur: *Venit ad patrem suum*, per ipsius imitationem: Nemo venit ad patrem nisi per me. (Ioan. 14. a) Venit, inquam, vt qui prius recesserat superbe præuaricando, nunc ad patrem veniat humiliter satisfaciendo, secundum illud: Adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & cætera. (Isa. 60. c) Omnis qui sic venit, à Deo trahitur: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. (Ioan. 6. e) Et sic tractus adiuuatur: Quis mihi tribuat vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius? (Iob 23. a) & sic auditus suscipiatur: Eum qui venit ad me, non eijciam foras. (Ioan. 6. d)

Cum autem adhuc longe esset. Post descriptam insolentiam, miseriam, atque pœnitentiam, hic quarto describitur pij patris misericordia. Diuiditur hæc pars in duas. In quarum prima describitur pij patris misericordia in acceptando conuersionem peccatoris. Secundo in placando indignationem obedientis, ibi: *Erat autem filius eius senior.* Misericordiam autem acceptantem filij prodigi conuersionem manifestat Euangelista quantum ad triplicem actum, scilicet primo suscipiendo indignum: secundo in vestiendo nudum, ibi: *Dixit autem ad seruos:* tertio vero in reficiendo famelicum, ibi: *Et adducite vitulum saginatum.* Nam is est ordo reparationis animæ per donum misericordiæ paternæ. Primo suscipitur ad benignitatem gratiæ. Secundo vestitur vestimento iustitiæ. Tertio reficitur suauitate lætitiæ & iucunditatis internæ. Circa misericordiam igitur suscipientem indignum, duo introducuntur, scilicet clementia patris suscipientis: & reuersio filij seipsum accusantis. Primo ergo quantum ad clementiam patris suscipientis, ait:

Cum autem adhuc longe esset, propter culpam à Deo elongantem: Longe à salute mea verba delictorum meorum. (Psal. 21. a) Et rursus: Longe à peccatoribus salus: quia iustificationes tuas non custodierunt. (Psal. 118. d) *Vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est*, infundendo gratiam præuenientem, de quo respectu infra: Respexit Dominus Petrum. (Inf. 22. g) Sequitur: Et egressus foras Petrus fleuit amare. Et de hoc dicitur: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto. (Exod. 3. b) Subditur: Descendi vt liberem eum. Hunc respectum petebat Propheta Dauid cum dicebat. Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea. (Psal. 24. c) Et rursus: Respice in me & miserere mei, & cætera. (Psal. 85. d) *Et accurrens cecidit super collum eius*, per gratiam concomitantem, quasi dicat, amplexatus est eum, secundum illud: Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. (Cant. 2. a) Et hoc est per gratiam concomitantem, quæ adiuuat ad portandum iugum diuinæ legis. Vnde Ambrosius: Super collum filij cecidit, dum leue iugum dilectionis sibi imposuit. (Ambrosi.) Hoc enim iugum adiuuat ad portandum onus: amplexus diuini brachij, & humanitas verbi incarnati. (Glos. in hunc locum to. 5.) Vnde Glossa: Brachium, idest filium amplexum reuertentis humiliauit: (Glos. in hunc locum to. 5.) De quo brachio in Psalmo: Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. (Psal. 97. a) Et per istum amplexum, soluuntur vincula peccatorum, secundum illud: Solue vincula colli tui captiua filia Sion. (Isa. 52. a) *Et osculatus est eum*, per gratiam scilicet subsequentem, quæ quidem consistit in amore reconciliante. Osculum enim signum est amoris, & pacis. Vnde Beda: Rediens osculum charitatis à patre accipit, dum per gratiam certificatur de indulgentia, (Beda Glossa in hunc locum to. 5.) secundum illud: In quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. (Ephes. 1. c) Hoc osculũ amoris & pacis petit sponsa in Canticis: Osculetur me osculo oris sui, quia meliora, &c. (Cant. 1. a) In hoc magnus apparet pietatis affectus, quo Deus pater peccatori redeunti maximum ostendit dilectionis indicium. Et per hoc cognoscit Deus Pater, si sumus eius Filij, cum libenter osculamur eum per amorem intimum & vnitiuum: Accede ad me & da mihi osculum Fili mi. (Gen. 27. d) Accessit, & osculatus est eum, & sequitur quòd benedixit ei. Quia benedictionis plenitudo ex hoc osculo procedit. Vnde in Psalmo: Benedixisti Domine terram tuam. (Psal. 84. a) Et subditur: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. Istius deosculationis origo est in Verbo incarnato in quo est vnio summi amoris, & connexionis duplicis naturæ, per quam Deus nos osculatur, & nos Dominum deosculamur, secundum illud: Quis mihi det te fratrem meum. (Cant. 8. a) Sequitur: Vt inueniam te foris, & deosculer te, & me nemo despiciat? &c.

Secundo

Iob 11. b
Iob 22. b
1. Esd. 9. d
Eccl. 23. c
Psal. 50. a
Sap. 12. c
Rom. 8. c
Coloss. 1. b
Psal. 37. d
Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
2. Par. vlt. in Orat. Manasses.
Beda Glossa in hunc locum to. 5.
Apoc. 3. a
Apoc. 3. a

Secundo quantum ad reuerentiam filij seipsum accusantis, subdit: *Dixitque ei Filius: Pater peccaui in cœlum*, scilicet per contemptum maiestatis omnibus præsidentis. Excelsior cœlo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? Et: An cogitas quòd Deus excelsior cœlo sit? & cætera. In cœlũ ergo peccat qui Deum cœli contemnit. Vnde dicitur: Iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cœlum, & cætera. *Et coram te*, per contemptum veritatis omnia speculantis: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur omnia, sunt agnita, sic & post perfectum respicit omnia. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. *Iam non sum dignus vocari* B *filius tuus*, propter contemptum bonitatis omnibus prouidentis: Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Subest enim tibi cum volueris, posse. Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, & bonæ spei fecisti filios tuos. quoniam das locum in peccatis pœnitentiæ. Quia igitur contempsi hanc summam bonitatem, cuius est dare spiritum adoptionis filiorum, secundum illud: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Cuius etiam est regenerare per aquam & Spiritum sanctum in regnum filiorum Dei, secundum illud: Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Ideo: *Iam non sum dignus vocari filius tuus*. Et nota C quòd licet pater sibi occurrat, collum stringat per amplexum, licet suscipiat ad osculum: tamen verus pœnitens numquam obliuiscitur suum peccatum, secundum illud Psalmi: Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper: Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. Licet autem recognoscat, nihilominus anhelat ad charitatem perfectam. Et ideo non petit hic dilectionem mercenariam, sicut supra faciebat, cum non haberet adhuc gratiam infusam. Sed nunc ad patrem plene conuersus, tamquam vere pœnitens se commendat, & postulat gratiam diuinam: & hoc est quod dicit Glossa: Vult inquit, per gratiam fieri quod fatetur se indignum per meritum, sicut ille pœnitens petiit: Nunc flecto genu cordis mei precans à te bonitatem Domine: D Peccaui Domine, peccaui, & iniquitatem meam agnosco: peto rogans te Domine: Remitte mihi, remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi, quia indignum saluabis me, secundum magnam misericordiam tuam, & laudabo te semper omnibus diebus vitæ meæ: quoniam te laudat omnis virtus cælorum, & tibi est gloria in sæcula sæculorum.

Dixit autem Pater ad seruos suos. Post ostensam misericordiam Patris in suscipiẽdo indignum, subditur hic misericordia in vestiendo nudum. Et quoniam peccator nudatur à veste interioris puritatis, & ornatu exterioris honestatis: ideo quantum ad hæc duo, ostendit filium prodigum per Patris misericordiam releuari. Primo igitur quantum ad vestem interioris puritatis, dicit: E

Dixit autem Pater ad seruos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illum. Prima stola est vestis intimioris puritatis, qua mens nostra debet indui, & qua à principio sui conditionis induta fuit. Vnde Beda: Stola prima vestis est innocentiæ, in qua primus homo conditus est, sed post culpam se nudum nouit: & pelliceum, idest, mortale sumpsit indumentum. De hoc puritatis indumento dicitur: Vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ. His vestimentis induitur qui se per diuinæ gratiæ adiutorium in puritate custodit, secundum illud: Habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis: quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur A vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ: & confitebor nomen eius. &c. Hæc autem vestis puritatis datur per susceptionem sacramentorum, scilicet baptismi qui omnes sordes abluit. In cuius designatione baptizatus alba veste vestitur. Et etiam pœnitentiæ, quæ ad baptismi puritatem conatur reducere, vt dicit Augustinus. Et quia hæc dispensatio sacramentorum fit per diligentiam ministrorum, ideo dicitur quòd Pater dixit seruis & ministris. Nam sic dicitur: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, & cætera. Ioan. 20. e

Secundo quantum ad ornatum honestatis exterioris, subdit: *Et date annulum in manu eius*, per pulchritudinem pudicitiæ. Annulus enim in manibus significat desponsationem, ac per hoc castum amorem. Ex quo intelligimus quòd annulum in manu portat qui pudicitiam in operibus suis seruat. Hæc pudicitia & si appareat in integritate carnis: maxime tamen consistit in integritate fidei, secundum illud: Despondi vos vni viro Virginem castam exhibere Christo. Vnde annulus est fidei signaculum, quo anima subarrhatur, vt opera eius placeant Christo. Quia ad Hebræos: Sine fide impossibile est placere Deo. Ideo & beata Agnes dicebat: Annulo fidei suæ subarrhauit me. Tunc autem annulus est in manu, quando fides relucet in operatione. Quia Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Vnde Glossa Ambrosij: *Date annulum*, idest, signaculum fidei quo signantur promissa in cordibus fidelium. *Date in manu*, idest, in operatione, vt per opera fides clarescat, & per fidem opera confirmentur. In cuius rei designationem dicitur: Tulit annulum Pharao de manu sua, & dedit eum in manu Ioseph. Et quia non sufficit quòd aliquis sit pudicus in operibus suis nisi etiam sit obediens & humilis, ideo subdit: *Et calceamenta in pedes eius*, & promptitudinem scilicet obedientiæ. Qui enim calciatus est, promptus est ad itinerandum, propter quod dicitur: Calciati pedes in præparationem Euangelij pacis. Tunc autem ista obedientia est maxime placita, quando fit ex affectu filiali: Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis! Et quia nullus est idoneus ad transeundum ex hoc mundo ad patrem nisi habuerit promptitudinem obedientiæ, ideo in esu Paschalis agni hæc datur edendi forma: Renes vestros accingetis, & calceamenta vestra habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes: Est enim phase, id est transitus Domini. Et hæc obedientia maxime requiritur in prædicatoribus exemplo Christi, & sanctorum: Quàm pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus. Vnde Beda: Calceamenta autem in pedes, officium Euangelizandi denunciant, vt cursus mentis ad cœlestia tendens, à terrenarum contagio rerum inuiolata seruetur, & munda priorumq; munitus exemplis, super serpentes, & scorpiones securus incedat. Vnde quia calceamenta fiunt de pellibus animalium mortuorum, per hoc possunt designare exempla priorum patrum, sicut hic dicit Beda in Glossa: Quia verò dicuntur dari in pedes, designare possunt vetustatem peccati, ideo dicitur Moysi: Solue calceamentum de pedibus. Et supra: Nolite portare sacculum, neq; peram, neq; calceamenta. Vnde supra loquitur de calceamentis ad litteram, hic autem per similitudinem parabolicam.

2. Cor. 11. b
Hebr. 11. b
Agnes in Resp. eius festi.
Iac. 2. d
Ambrosij Glos. in hunc locum to. 5.
Gen. 41. c
Ephes. 6. c
Cant. 7. a
Exod. 12. b
Isa. 52. b
Beda Glossa in hunc locum to. 5.
Beda Glossa in hunc locum to. 5.
Exod. 3. b
Sup. 10. a

Et adducite vitulum saginatum. Post misericordiam in suscipiendo indignum, & vestiendo nudum, subditur hic misericordia in reficiendo famelicum. Et hoc recto ordine: quia post remissionem culparum, & vestitionem virtutum, sequitur diuinarum oblectatio deliciarum, quæ consurgit ex duplici consideratione, scilicet ex consideratione Saluatoris nostri, & hominis saluati. Primo igitur, quantum ad considerationem Saluatoris nostri, Christi dicit:

Adducite vitulum saginatum, & occidite. Vitulus iste saginatus est Christus pro nobis occisus, qui nobis in sacra-

mento

Leuit.1.b mento altaris proponitur in cibum suauissimum. Christus autem dicitur vitulus: quia pro peccatis oblatus. Immolabit vitulum coram Domino, & offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem eius fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. Dicitur autem saginatus, quia omnibus bonis repletus & suauissimus ad spiritualem cibum. Vnde Glossa: Christus vitulus Glos. interlin. in hunc locum to.5. saginatus omni spirituali virtute opimus, vt pro totius mundi salute sufficiat. De hoc in figura in Genesi de cōuiuio angelis facto ab Abraam dicitur, quod Abraam Gen.18.a ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimū & optimum. Hunc vitulum adducunt serui Christi, & occidunt: quando in altari immolant pro salute peccatorum, & nobis exponunt in cibum. Vnde Glossa: Sēper Christus immolatur. Glos. interlin. in hunc locum to.5. Vel tunc adducitur & occiditur, quando mors eius, & sacramentum altaris ad memoriam per prædicatorem reuocatur ad sustentationem, & cibum. Vnde Beda: Beda Gloss. in hunc locum to.5. Adducere autem vitulum & occidere, est prædicare Christum, & mortem eius insinuare. Tunc etenim cuique nostrum quasi recens occiditur, cum credit occisum. Tunc caro eius comeditur, cum eius passionis sacramentum & ore ad emundationem percipitur, & corde ad imitationem cogitatur. Ceterum, etsi omnes Christiani habeant refectionem in passione Christi, illi tamen potissime oblectantur qui per illam se à maioribus malis & periculis, & peccatis ereptos & liberatos vident. Et ideo subdit: *Et manducemus & epulemur.* Non conuiuio carnali, quo dicunt impii: Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur, Isa.22.d secundum quod dicit Isaias, sed spirituali, de quo dicitur: 1.Cor.5.c Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur: non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Et in Canticis: Cant.5.a Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. In hoc conuiuio Christus est cibus, conuiua, & dispensator, quia ipse delectatur nobiscum, & nos cum ipso, & hoc faciente ipso: Apo.3.d Ecce sto ad ostium, & pulso, subditur: Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cænabo cum illo, & ipse mecum.

B

Secundo quantum ad considerationem hominis saluati, subdit: *Quia hic filius meus mortuus fuerat,* per culpam, quæ mortuos facit. Psal.113.d Non mortui laudabunt te Domine. Ioan.8.c Et iterum: In peccato vestro moriemini: *Et reuixit* per pœnitentiam: Ephes.5.e Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. Et in Psalmo: Psal.103.d Auferes spiritum eorum, & deficient. Deinde: Emittes spiritum tuum, et cetera: *Perierat,* per amissionem iustitiæ. Rom.2.b Quicumque sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt. 2.Pet.2.c Et: In corruptione sua peribunt percipientes mercedem iniustitiæ suæ. *Et inuentus est,* per recuperationem gratiæ, Iob 34.a secundum illud Iob: Psal.88.d Inueni in quo ei propitiet. Et hoc facit Dominus, cum gratiam suam infundit in animam. Inueni Dauid seruum meum: oleo sancto meo vnxi eum. Et quia de hoc est omnibus gaudendum, ideo subdit: Beda Gloss. in hunc locum to.5. *Et cœperunt epulari.* Beda: Non solum filius, pro quo vitulus occisus est, reficitur: sed & pater & serui eius: quia refectio Dei, & sanctorum est salus peccatorum. Deut.16.c In cuius rei figuram dicitur: Epulaberis in festiuitate tua tu & filius tuus, & filia tua, & seruus tuus & ancilla: Leuites quoque, & aduena, & pupillus, ac vidua, qui intra portas tuas sunt &c.

Erat autem filius eius senior in agro, & cum veniret, & cet. Postquam ostendit misericordiam pii patris in acceptando conuersionem pœnitentis, hic secundo ostendit misericordiam eius in placando indignationem filii obedientis. Diuisio. Diuiditur autem hæc pars in duas. In quarum prima exprimitur impatientia filij ad indignationem concipiendam. Secundo, clementia patris ad indignationē placandam, ibi: *Pater ergo illius egressus,* & cetera. Circa impatientiam filij indignatis tria introducit Euangelista ex quibus indignatio illa originem traxit: scilicet difficultatem laboris peracti: sollemnitatem gaudij auditi: & liberalitatem paterni beneficij indicati. Ex quorum consideratione incidit ille filius maior in indignationem. Primo igitur quantum ad difficultatem laboris peracti, dicit:

Erat autem filius eius senior in agro. Filius iste senior dicitur ille, qui moribus maturior est, patri conformior & obedientior: quia dicitur: Sap.4.b Cani sunt sensus hominis: & ætas senectutis vita immaculata. Et quia bona vita nūquam est otiosa, ideo dicit quod erat in agro, scilicet ad laborandum, Vt posset dicere illud: Zach.13.b Homo agricola sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Vnde in agro laborabat secundum sapientis consilium: Prou.12.b Qui operatur terram suam, saturabitur panibus. Prou.24.c Et: Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: quia sic dictum est homini: Gen.3.d In sudore vultus tui vesceris pane tuo.

Secundo, quantum ad solemnitatem gaudij auditi, subdit: *Et cum veniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniam & chorum.* Per domum istam intelligitur congregatio iustorum. Psal.67.a Deus in loco sancto suo: Deus inhabitare facit vnius moris in domo. 1.Timo.3.d Et: Vt scias quo modo oporteat te in domo Dei cōuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. In hac domo auditur symphonia, & chorus per concordem lætitiam, quantum ad conformitatem interiorem & exteriorem, hoc est, morum, animorum, & sermonum. Est enim Symphonia quid. symphonia concordia & collectio quorumcumque sonorum. Et designat lætitiam quæ venit ex concordia animorum. Vnde Ambrosius: Amb. to. 3. li.7.in c.15. Luca. Symphonia est diuersarum ætatum & virtutum velut variarum chordarū indiscreta concordia, secundum quod dicitur: Act.4.f Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Chorus. Chorus vero est collectio vocum, & significat lætitiam quæ venit ex cōcordia vocum & verborum in prædicando, & laudando

C

Deum, secundum illud Prophetæ: Psal.150.a Laudate eum in tympano & choro: hoc est, in sancta Ecclesia. 1.Cor.1.b Obsecro vt idipsum dicatis omnes. Et de iis duobus dicitur: Phil.2.a Si qua consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis: implete gaudium meum, vt idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, vnanimes, idipsum sentientes. Hanc ergo harmoniam iucundam in hac domo Dei audit, qui ad illam appropinquat. Appropinquatio autem ista est per considerationem sacræ scripturæ, quæ quasi est quoddam ostium ad cognoscendum ea quæ sunt intra vnitatem sanctæ Ecclesiæ: Eccl.51.d Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Et tunc quando quis attendit scripturam, in ipsa audit istius Ecclesiæ concordiam & harmoniam, intra eius membra. Quia tota scriptura nihil aliud docet quam charitatis concordiam & harmoniam, secundum illud: Mat.22.d In his duobus mandatis, &c. Rom.13.c Et: Qui diligit proximum, legem impleuit. 1.Tim.1.b Nam: Finis præcepti, est charitas de corde puro, &c.

D

Tertio, quantum ad liberalitatem paterni beneficij indicati, subdit: *Et vocauit vnum de seruis, & interrogauit quid hæc essent.* Iste vnus seruus vocatus, est ordo prædicantium & docentium, de quo seruo supra: Sup.14.d Misit seruum hora cænæ dicere inuitatis, vbi Glossa: Glos. interlin. in c.14. Luca super illud: Misit, &c. to.5. Seruus iste est ordo prædicantium: ab hoc seruo requirenda sunt ecclesiastica sacramenta & mysteria scripturarum, quia: Malac.2.b Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Et quoniam verus prædicator est annunciator præcipuus diuinæ pietatis, ideo subdit: *Isque dixit illi: Frater tuus venit,* per humilitatem pœnitentiæ: Isa.21.c Si quæritis, quærite: conuertimini, & venite. Isa.60.a Et: Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent. *Et occidit pater tuus vitulum saginatum,* per refectionem Eucharistiæ, secundum illud:

E

Ioan.6.f Caro mea vere est cibus, & sanguis meus, vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, & cet. *Quia saluum illum recepit,* per recuperationem iustitiæ, quam solus Christus potest restituere, secundum illud: Act.4.c Nec est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Hæc autem tria prædicat sacra scriptura tota, scilicet pœnitentiam, gratiam & salutem. Vnde præcursor Christi hæc prædica-

Matt.3.d Matt.4.c bat scilicet: Pœnitentiam agite, simul promittens gratiam & salutem. Similiter & ipse Christus: Pœnitentiam agite. Similiter & vniuersus chorus Apostolorum, & maxime Petrus & Paulus qui non tantum verbo, verum & exemplo clamabant, secundum illud: Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Vnde & propter peccatores dicebat vitulum saginatum esse occisum, cum dicebat: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Multo itur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Et paulo post: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia: vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita gratia regnet per iustitiam. Et quia iustus de suis meritis præsumens hanc iustitiam non acceptat, immo potius indignatur cōtra misericordiam Dei, quasi inique agat reddendo bona pro malis, ideo subdit: *Indignatus est autem, & nolebat introire.* Qui enim non acceptat affluentiam misericordiæ Dei, sed sufficientiam iustitiæ suæ, non potest introire ad vnitatis ecclesiasticæ charitatem, & hoc est, quod dicitur de talibus: Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vnde & hac de causa populus Iudaicus non vult introire in Ecclesiasticam vnitatem. Et quia superbiens de sua iustitia, non acceptat summi patris misericordiam peccatoribus impensam. Sed contra tales dicitur: Iustificati gratis per gratiam ipsius, & per redemptionem quæ est in Christo Iesu quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, & cet. vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vbi est ergo gloriatio tua? exclusa est. Et sequitur: Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Iste præsumens de iustitia, & indignans de misericordia fratri impensa, non ambulat secundum iustitiam, sed secundum iniustitiam. Quia in Prouerbiis dicitur: Qui ad indignandum facilis est, erit ad peccata procliuior.

(Marginal references: 1.Tim.1.d; Rom.5.b; Ibid.d; Rom.10.a; Rom.3.d; Prou.19.d)

Pater ergo illius egressus, & cet. Post descriptam impatientiam filij ad indignationem concipiendam, hic secundo ostenditur clementia patris ad indignationem placandam, vbi tria introducuntur. Primo enim præmittitur ex parte patris allocutio pia. Secundo à parte filij responsio proterua. Tertio subiungitur persuasio placatiua. Primo igitur quantum ad patris allocutionem piissimam, dicit:

Pater ergo illius egressus cœpit rogare illum. Egreditur autem pater ad exteriora per condescensionem, secundum illud: Egressus es in salutem populi tui, & in salutem cum Christo tuo. Egressus scilicet iste non est aliud nisi manifestare se exterius in carne: Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & cetera. Et quia hic egressus fuit ex magna pietate ad hominem saluandum, ideo dicit: *cœpit rogare eum.* Tamquam filiis, vobis offert se Deus. Rogat ergo si contra ipsum dedignamur, secundum illud: Aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea. Vnde ipse Deus Pater contra Filium indignatum non indignatur, sed potius eum rogat & consolatur, vt impleatur illud Isaiæ: Quo modo sicui mater blandiatur, ita ego consolabor vos: nec immerito, quia sicut dicitur: Ipse est pater misericordiarum & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Vnde Hieremias dicit de hac allocutione: Ergo saltem modo voca me: Pater meus dux virginitatis meæ tu es, & cet. Et sic impleatur illud Iob: Orabam filios vteri mei.

(Marginal references: Abac.3.a; Isa.62.a; Hebr.12.b; Isa.30.e; Isa.66.d; 2.Cor.1.a; Hier.3.b; Iob.19.c)

Secundo, quantum ad filij responsionem, subdit: *At ille respondens dixit patri suo: Ecce tot annis seruio tibi.* vbi proterue respondet, quia seipsum iactat de iustitia dicens quod longo tempore seruiuit patri, cum tamen ipse pater obsequio nostro non indigeat, secundum illud: Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Et Iob: Porro si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Ostentat ergo se in hoc quod iactat se pro patre magna fecisse. Ostentat & se in hoc quod dicit se nihil contra eum fecisse, cum addit: *Et numquam mandatum tuum præterii.* Et in hoc iustificat seipsum, cum tamen dicat Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Contra illud supercilium dicitur: Non est homo qui non peccet. Et: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & cetera. Quia dicitur ad Romanos: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Ostentat ergo suam iustitiam, accusat & patris duritiam, cum subdit: *Et nunquam dedisti mihi hædum vt cum amicis meis epularer,* quasi dicat, semper fuisti mihi durus, & non dedisti aliquam interiorem consolationem, quæ esset indicatiua dilectionis tuæ: & tamen hoc facit Deus iusto iudicio & occulto, secundum illud: Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. Iste autem non attendens occulta Dei iudicia, patris duritiam accusat, quasi diceret illud Iob: Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. In hoc ergo accusat patris duritiam. Similiter reprehendit patris clementiam, cum adiungit: *sed postquam filius tuus hic:* quasi diceret non frater meus, sicut dicebat Dominus ex indignatione: Descende, peccauit populus tuus, *tuus* inquit, non meus, quia propter culpam dedignor vt fratrem ipsum recognoscam. Vnde addit: *Qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit,* & ita dignus esset ira, qui prodigus immundus, & fœdus, & ideo merito perdendus. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Et: Facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos. Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. *Occidisti illi vitulum saginatum,* ostendendo summā beneuolentiam, quam ostendit cum alicui deuotionem dat circa beneficium Dominicæ passionis, secundum illud: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. *Occidisti ei,* id est, per deuotionem dedisti, ac si solum pro ipso occisus esset, sicut & Paulus dicebat: Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Vnde & præmittebat: Christo confixus sum cruci. Arguit ergo iste sua responsione proterua, & patris clementiam, & accusat duritiam, ostentat suam iustitiam, nec attendit quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, sicut dicitur. Siquidem Deus peccatoribus est dulcis vt eos excitet ad spem. Et durus iustis, vt eos inclinet ad humilitatem, propter quod dicitur: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, &c.

(Marginal references: Psa.15.a; Iob.35.b; 1.Cor.4.a; 3.Reg.8.e; 1.Ioan.1.d; Rom.3.c; Ecc.9.c; Iob.30.a; Exo.32.b; Psa.72.d; Thre.1.f; Cant.1.d; Gal.2.d; Iac.4.b; Inf.17.c)

Tertio, quantum ad satisfactionem placatiuam, subiungit: *At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es.* Nota hic benignissimam patris responsionem, quia cum posset arguere filium de præsumptione, de indignatione, de proteruia, & de humanitate. Tamen non arguit, ne magis perturbet, sed pie blanditur, vt leniat: Quia responsio mollis frangit iram. Non ergo arguit perturbatum, sed dulciter & rationabiliter placat iratum, laudando, scilicet filii obedientiam, cum dicit: *Fili, tu semper mecum es.* Et semper mihi obtemperas, ita vt sis de numero illorum quibus dicitur: Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et possis dicere illud: Vt iumentum factus sum apud te: Et ego semper tecum. *semper mecum es,* in domo manens sicut filius. Filius manet in domo in æternum, placat etiam ostendendo beneuolentiam, cum addit: *Et omnia mea tua sunt,* per beneuolentiam, scilicet charitatis, secundum illud: Omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo. Sequitur: Siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Chri-

(Marginal references: Prou.15.a; Inf.22.a; Psa.72.c; Ioan.8.d; 1.Cor.3.d)

Rom.8.f tem Christi, Christus autem Dei. Quia sicut dicitur: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo nō etiam cum illo omnia nobis dōnauit? Vult ergo dicere quod licet magna non o- Isa.64.a stendat, tamen magna reseruat, secundum illud: Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Omnia ergo sunt viri iusti, vel in re, vel in spe. Nam Psal.72.d cum sint quædam superiora, quædam inferiora, quædam paria. Superiora sunt viri iusti ad fruendum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Æqualia scili- Heb.1.d cet Angeli, & sunt ipsius iusti, ad coadiuuandum: Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis. Inferiora, Psal.8.a iusti sunt, ad vtendum & dominandum: Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis quoniã visitas eum? Sequitur: Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. Et in hoc apparet mira patris beneuolentia. Placat etiam approbando impensam misericordiam cum subiungit: *Epulari autem & gaudere oportebat*, charitate scilicet vrgente, quia charitas est quæ cogit de bono gaude- 2.Cor.5.c re. Vnde Apostolus: Siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos. Et sicut charitatis est, vri de alieno scandalo, secundum 2.Cor.11.f illud: Quis scandalizatur, & ego non vror? Sic lætari & refici de alieno remedio, ideo dicit: *Quia frater tuus hic, mortuus erat & reuixit, perierat, & inuentus est.* Mortuus fuerat deserendo Christũ, qui de se dicit: Ego sum via, & veritas, Ioan.14.a & vita. Et: Vita erat lux hominum, *perierat*, amando Ioan.1.a peccatum: Quia: Qui amat periculum, in illo peribit, Eccl.3.d *reuixit* autem redeundo ad Christi gratiam: Ego sum re- Ioan.11.c surrectio & vita, & cet. *& inuentus est*, redeundo ad pœnitentiam. Sicut supra inuenta fuit ouicula, inuenta fuit & perdita drachma, & ideo *epulari oportebat & gaudere*, quia sicut supra dictum est: Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente: gaudium etiam pastori de oue, gaudium & mulieri de drachma. Ergo multo fortius gaudium debet esse fratri de fratre suo, & patri de filio reinuento.

CAPVT XVI.

Diuisio DICEBAT *autem & ad discipulos suos, & cet.*] Post expressionem impietatis Iudaicæ, & notificationem pietatis diuinæ, subintroducit hic Euangelista cōmendationem, & persuasionem pietatis humanæ. Et diuiditur pars ista in duas. In quarum prima persuadetur ipsis discipulis per Christi documenta, & per exempla parabolica pietas humana, quantum ad opera corporalia. Inf.17.a In secunda, quantum ad spiritualia: *Et ait ad discipulos suos.* Pars prima continet præsens capitulum, quod in tres partes distinguitur. In quarum prima proponitur exemplum parabolicum pietatis prouidæ. In secunda elicitur documentum pietatis perfectæ, ibi: *Et ego dico vobis, facite & cet.* In tertia subiungit exemplum impietatis punitæ, ibi: *Homo quidam erat diues, & cet.* Circa exemplum igitur pietatis prouidæ, quod proponitur circa villicum, qui fuit de bonis Domini sui largus, attendendum quod illud partim est exemplum expressum, partim dictum parabolicum; nisi enim esset exemplum expressum, non subderetur in fine parabolæ, quod *laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset, & cætera*: sed rursus nisi esset parabolice dictum, factum tantæ fraudis adeo detestandum, vt exemplum nullatenus à Domino proponi deberet. Propter quod oportet exemplum illud partim ad litteram prosequi, partim etiam parabolice: cum habeat rationem exempli & parabolæ, sicut & illud de diuite epulone. Istud tamen plus tenet rationem parabolæ, & illud magis rationem exempli, & ideo magis intelligitur secundum litteram. Istud autem partim secundum metaphoram, partim secundum litteram est intelligendum. Ad huius igitur parabolici exempli euidentiam, attendendum quod aliquid proponitur in eo recogitandum, aliquid refutandum, aliquid vt formidandum, aliquid vt tole-

A randũ, aliquid vt prouidendum, aliquid vt imitandum, & aliquid vt commendandum. Recogitanda namque est origo potestatis humanæ, de qua ibi: *Homo quidam erat diues.* Refutanda est abusio potestatis commissæ, quam insinuat, ibi: *Et hic diffamatus est apud illum.* Formidanda est discussio æquitatis supernæ, de qua ibi: *Et vocauit illum, & ait illi.* Toleranda est imperfectio impietatis humanæ, quam ibi insinuat: *Ait autem villicus intra se.* Prouidenda est inuentio fidelis amicitiæ, ibi: *Scio quid faciam: vt cum amotus fuero.* Imitanda est exhibitio liberalis clementiæ, de qua ibi: *Conuocatis itaque singulis debitoribus.* Laudanda siue commendanda est discretio sagacis prouidentiæ, de qua ibi: *Laudauit Dominus villicum iniquitatis.* Primo igitur in hac parabola insinuatur origo potestatis mundanæ à discipulis recogitanda, cum dicit:

B *Dicebat autem & ad discipulos suos.* Quibus dixit supra: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Et Ioannes: Sup.8.b Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque au- Ioan.15.b diui à patre meo, nota feci vobis. Ideo autem & ad discipulos dicebat, quia Iudæis confutatis, eis debebat pietas persuaderi, ad quam vehementer incitat consideratio originis potestatis terrenæ. De qua dicit: *Homo quidam erat diues, qui habebat villicum.* Homo iste quidam singularis & singulariter diues, recte intelligitur Deus, secun- Rom.10.c dum illud: Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum. Iste solus diues, quia habet omnia & abundat. Meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Psal.49.b Et rursus: Meæ sunt omnes feræ siluarum. Et rursus: Domini est terra, & plenitudo eius orbis terrarum, & cet. Huius hominis, diuitis villicus est quilibet homo, qui habet aliquid posse terrenum, siue dignitatis, siue diui- C tiarum ad dispensandum. Vnde Glossa: Villicus est, cui Glos. in huc locum to.5. Deus aliquas pecunias ad erogandum pauperibus commisit. Et vt alia Glossa dicit: Villicus est propriæ villæ cu- Glos. in huc locum to.5. stos, sed ponitur hic pro œconomo, id est dispensatore. Humana igitur potestas quoniam nō est, nisi ad tempus & ab alio collata, non est nisi quædam villicatio & œconomia. Vnde dicitur: Tua sunt omnia, & quæ de manu 1.Paral.29.d tua accepimus, dedimus tibi. Peregrini etiam sumus coram te, & aduenæ sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora. Vnde & Apostolus nolebat se æstimari Dominum, sed œconomum, & villicum, cum dicebat: Sic nos existimet homo, 1.Cor.4.a vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei, &c. Talem villicum rerum præsentium se existimabat Iob.1.d Iob: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est.

D Secundo, quantum ad abusionem potestatis commissæ ab omnibus fugiendam, subdit: *Et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius.* Bona namque Dei dissipat, qui temporalia ista vel male retinet, vel male accipit, vel male dispensat. Vnde Glossa: Dissipatio est, Glos. interlin. in hunc locum to.5. quando ipsa bona male congregantur, vel quando non bene expenduntur. Et ratio huius est, quia bona temporalia sunt, vt per hæc acquirantur bona æterna. Cum ergo hæc temporalia sic habentur, quod propter illa æterna perduntur, tunc absque dubio dissipantur. Qui ergo hæc temporalia bona sic expendunt, quod non quærunt in eis meritum salutis, sed solatium carnis: temporalia non dispensant ad modum boni villici: sed dissipant ad modum filij prodigi. De quo supra dicitur, quod dis- Sup.12.d sipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Contra quos dicit Dominus per Oseam prophetam: Dedi eis Osea.2.b E frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui eis, & aurum, quæ fecerunt Baal: Idcirco conuertar, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linũ meum, quæ operiebant ignominiam eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius. Vnde quia plures sunt dissipatores, & pauci dispensatores, dicitur: 1.Cor.4.a Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Tunc autem hæc temporalia bene dispẽsantur, quando in opera misericordiæ distribuuntur, secundum

Sup.12.e illud: Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam? & cet. Et istius dissipationis origo, & mater est in misericordia. Prou.29.a Ideo dicitur: Nouit iustus causam pauperum, impius ignorat scientiam, homines pestilentes dissipant ciuitatem. Tunc autem hic villicus apud Dominum diffamatur, quando clamor pauperum ascendit ad Dominum. Iac.5.a Vnde dicitur: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Et post: Ecce merces operariorũ, qui messuerũt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorũ in aures Domini Sabaoth introiuit. Et quoniã crudelis est qui famam negligit, & omnis homo maxime horret infamiam, ideo talis bonorum abusio est cauenda, ne ex dissipatione bonorum dispensatorum cadat in opprobrium & derisionem publicam, Ecc.20.b secundum illud: Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius. Et postea: Quoties & quanti irridebant eum? Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, similiter & quod non erat habendum.

Tertio, quantum ad districtionem æquitatis diuinæ, cuilibet formidandam, subditur: *Et vocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te?* Glossa in terl. in hunc locum to. 5. Glossa: Vocat quando incutit timorem æternæ damnationis, de qua vocatione dicitur: Eze.3.c Et audiui post me vocem commotionis magnæ. Benedicta gloria Domini de loco suo. Hac voce vocatur qui ad considerandum futurum iudicium excitatur, vbi arguetur non solum secundum famam, sed secundum cõscientiam, propter quod addit: *Redde rationem villicationis tuæ.* Hæc namque vox in aure cuiuslibet debet resonare, quia absque dubio diuina æquitas rationem exiget de bonis commissis ad dispensandum, sicut innuitur Mat.18.c in Matthæo: Assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. De malis commissis: Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat ei decem millia talenta. Ibid. d Sequitur: Misertus autem Dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. Et post subditur quod de hoc rationem exegit. Mat.25.b De bonis etiam omissis: Post multum temporis venit Dominus seruorum illorum, & posuit rationem cum eis, Ibid. c & subdit de seruo pigro quod proiectus est in tenebras exteriores.

1.Pet.4.a De malis etiam perpetratis: Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam his qui ambulauerunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus. Et sequitur: Qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare viuos & mortuos. Nec tantum de magnis malis, verumetiam de paruis, Mat.12.c secundum illud: De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij. Ab hoc ergo villico exigit rationem villicationis quantum ad omnia quattuor prædicta: quia quantum ad modicum dicit Bernardus: Sicut nec capillus de capite peribit, sic nec momentum de tempore transit, de quo non exigatur ratio. Est post istius rationis exactionem non restabit possibilitas ad merendum, ideo subdit: *Iam enim nõ poteris villicare*, quia Ecc.9.a dicitur: Nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Vnde dicitur cuilibet Pro.27.d villico: Non habebis iugiter potestatem. Et: Omnis Ecc.10.b potentatus, breuis vita. Propter quod Propheta in Psa.145.a Psalmo: Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum, &c.

Quarto, quantum ad imperfectionem infirmitatis humanæ in villico tolerandam, subditur: *Ait autem villicus intra se, quid faciam, quia Dominus meus aufert à me villicationem?* Quia enim timor iudicij solicitat mentem ad Ecc.18.c prouocationem remedij, ideo videns villicus se esse iudicandum, requirit remedium, secundum illud: Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris disce. Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipsum. Et quia perfectio pœnitentiæ consistit in afflictione & labore corporali, & humilitate &

A pudore mentali, & hæc duo recusat animus infirmi hominis, ideo addit: *Fodere non valeo*, propter laboris corporalis difficultatem: quia sicut dicitur: Qui delicate à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem, Pro.29.f *mendicare erubesco*, propter actus contemptibilis vilitatem. Super minimum pro magno placeat tibi, Ecc.29.d & improperium peregrinationis non audies. Et post subdit: Grauia hæc homini habenti sensum. Correptio domus, & improperium feneratoris. Huic ergo villico similis est qui refugit ordinem Cistercensium, quia laborant: vel ordinem Minorum, quia mendicant. Et hoc tamen tolerabile est, quia ex infirmitate venit quod fugiat laborem, & ex pudore quod fugiat mendicationem. Illum fugit vt intolerabilem: hunc vt contemptibilem. Sed licet ista sint difficilia homini imperfecto, B facilia tamen sunt propter Christum perfecto Christiano. Psa.87.d Nam Christus pro nobis factus est pauper, & in laboribus multis, secundum illud: Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. Et per hoc Dominus veris Christianis reddit laborem optabilem, & mendicitatem Eccl.33.d honorabilem, quia gloria magna est sequi Dominum, sicut dicitur: Ipse autem Dominus de se dicit: Ego autem mendicus sum & pauper, & Dominus solicitus est mei. Quod quidem non dicitur quantum ad spiritualia, quibus abundat, sed quantum ad temporalia, in quibus pro nobis egenus & mendicus factus est, secundum 2.Cor.8.b illud: Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, & S. Francis. cet. Et propterea dicit beatus Franciscus in regula sua quod fratres suos non oportet verecundari dum mendicant, C quia Dominus se pro nobis fecit pauperem in hoc mundo. Verumtamen quia villico tamquam imperfecto non erat data gratia, per quam perfecte efficeretur conformis Christo, ideo tamquam infirmus dicit: *Mendicare erubesco*, non ait mendicare contemno, quia hoc non esset infirmitatis tolerandæ, sed impietatis detestandæ.

Quinto, quantum ad inuentionem fidelis amicitiæ prouidendam, subdit: *Scio quid faciam*, vt acquiram fidelem amicitiam. Vnde Glossa: Villicus est cui Deus ali- Glos. in hunc locum to. 5. quas pecunias ad erogandum pauperibus commisit: qui si cogitet talem villicationem cum vita ista finiendam, magis de acquirendis amicis, quam de congregandis diuitiis pertractaret. Ille enim recte potest dicere: Scio quid faciam: qui intendit acquirere proximi amicitiam, D quia è contrario dicitur: 1.Ioan.2.b Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Sed contra: Qui diligit, ipse scit quid facit: facit enim secundum doctrinam Christi, quia quærit remedium contra periculum. Propter quod subdit: *vt cum amotus fuero à villicatione*, per diuinam sententiam, secundum illud: Apoc.2.b Veniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, *recipiant me in domos suas*, per amicabilem misericordiam. Nam hæc est lex amicitiæ in necessitate, non deesse amico. Vnde in Prouerbiis: Pro.17.c Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur, quia: Ecc.6.b Amicus fidelis, protectio fortis: quia autem inuenit illum, inuenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei E illius.

Sexto, quantum ad exhibitionem liberalis misericordiæ imitandam, subditur: *Conuocatis igitur singulis debitoribus Domini sui.* Vbi ad litteram ostenditur liberalitas munificentiæ & misericordiæ in villico, tum quia largitur multis, tum quia multum, tum quia moderate multis, quia singulis debitoribus Domini sui. Secundum Sup.6.d illud quod Dominus suadet: Omni petenti te tribue. Isa.32.d Et Isaias: Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini. Et quia misericordia impendi debet egentibus, ideo non cuilibet dat, sed debitoribus. Secundum illud: Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Isa.58.b Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in Domum

tuam

tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Multum, quia magnam summam pretij dimittit. Propter quod subditur: *Dicebat primo: Quantum debes Domino meo?* Dicebat, inquam, per familiarem allocutionem: Ecc.4.a Congregationi pauperum affabilem te facito. Et: Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacifice, & cet. Eccl.18.b Et: Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius quam datum. *At ille dixit: Centum cados olei*, per fidelem agnitionem debiti. Debitum enim suum debet quisque Apoc.3.c fideliter agnoscere, ne forte dicatur sibi illud: Dicis, Diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Est autem cadus mensura continens tres vrnas. Gloss. in hunc locum to.5. Vnde Glossa: Cadus Græce, amphora Latine, continens vrnas tres. In hoc autem insinuatur debiti magnitudo opprimens debitorem, quia: Pro.22.a Qui accipit mutuum, seruus est fenerantis. *Dixitque illi: accipe cautionem tuam, & sede, cito scribe quinquaginta*, per liberalem condonationem. Multum namque exonerat qui medietatem oneris auferendo supportat. Et in hoc lex charitatis impletur, secundũ illud: Gal.6.a Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legẽ Christi. Moderate & largiter, quia secundum exigentiã debiti, propter quod addit: *Deinde alii dixit: Tu vero quantũ debes?* Ideo mensuram quærit, vt mẽsuratẽ distribuat, quia: Ecc.14.a Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcumq; trades, numera & appende, datum vero & acceptum omne describe. *Qui ait: Centum coros tritici.* Vbi Gloss. in hunc locum to.5. magnam mensurã exprimit, vt largam condonationem obtineat. Corus autem, vt dicit Glossa, modiis triginta impletur, vnde maior mensura est, quam cadus. Et quia in maioribus donis, minor debet esse numerus, vt debita mensura seruetur, ideo subditur: *Ait illi: Accipe litteras tuas, & scribe octoginta.* Gloss. interlin. hunc locum to.5. Glossa: Quintam partem dimittit, licet autem minus videatur dimittere secundum proportionem arithmeticam, quia huic non nisi quintam partem dimittit, superiori autem dimidiam, plus tamen dimittit secundum geometricam: quia plus sunt in quantitate viginti cori tritici, quam quinquaginta cadi olei. Elucet ergo quod villicus iste liberaliter condonauit, quia non solum multis & multa, verum & moderate, secundum illud: Tob.4.b Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit*, etiam exiguum libenter impartiri stude. In hac autem condonatione quinquaginta partium, & viginti, recte intelligitur plena remissio liberalissimæ pietatis. Numerus quinquagenarius. Nam quinquagenarius, qui consurgit ex septenario super seipsum replicato, addita scilicet vnitate, designat remissionem septiformis misericordiæ. In cuius designationem in iubileo fiebat plena remissio, secundum illud Leuitici: Lev.25.b Sanctificabis annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ vestræ. Ipse est enim iubileus, qui iubileus est annus quinquagesimus. Iste autem numerus, si vigesimus accesserit, consurgit in septuagesimum, in quo intelligitur remissio plena. In cuius rei figuram populus Domini in captiuitatem ductus, post septuaginta annos Hier.29.b est liberatus, sicut dicitur: Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum, &c.

Septimo quantum ad discretionem prouidentiæ cõmendandam, subditur: *Et laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* Gloss. inter. in hunc locum to.5. Glossa: Non de fraude, sed de prudentia, quamuis peccantem laudat. Vnde licet villicus aliqua habeat in se vituperabilia, prauidendi tamen modus potest in exemplum bonorum trahi. Sicut enim serpens in diffusione veneni est detestabilis, in prudentia tamen custodiendi caput est imitabilis à viris Mat.10.b perfectis, propter quod dicitur: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Sic villicus iste detestandus est, quia fraudem commisit: ratione cuius, villicus iniquitatis dicitur, & laudandus est, quia prudenter sibi contra periculum, remedium adinuenit. Et quia posset quis mirari quod Dominus talem villicum in exemplũ prudentiæ traxit, ideo huic respondens Euangelista, subdit: *Quia filii huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Non dicit quod simpliciter sint prudentiores: sed in his, inquit, quæ ad carnalem spectant generationem, sicut bubo & murilegus clarius vident nocte, quam homo, non ad legendum litteras, sed ad mures capiendum. Sed est prudentia spiritus, quæ est in filiis lucis excellentior, quam prudentia carnis, quæ est in viris carnalibus, secundum illud: Rom.8.b Prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax. Habet tamen aliquid prudentia ista mundana, per quod excitat & instruit prudentiam spiritus, sicut solicitudo hominis quærentis pecuniam proponitur in exemplum homini quærenti sapientiam: Pro.2.a Si sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ: si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Vnde quia nullum vitium tantum est, vt deleat extremæ naturæ vestigia, ideo habet omnis vitiosus aliquid quod ipsum excitet ad bonum. Sicut consideratione hominis lasciui, potest se homo excitare ad amorem: ex consideratione auari ad solicitudinem: ex consideratione hominis superbi ad magnificentiam. Vnde ex ista parabola & exemplo, non solum instruimur particulariter, verum & vniuersaliter, vt ex omnibus sciamus elicere documentum quod nos excitet & informet ad bonum. Sicut enim sancti sua bonitate excellenti testimonium debent habere & habent ab iis, qui foris sunt, ita 1.Tim.3.b vitia omnia effigiem aliquam habent virtutis & pietatis. Virtus ab omnibus generali quadam voce approbatur, sed impius ab omnibus condemnatur.

Et ego vobis dico, & cetera. Post exemplum pietatis prouidæ, subditur documentum pietatis perfectæ: quod quidem elicitur ex sensu parabolæ supradictę. Primo igitur elicitur documentum ad informationem discipulorum obedientium. Secundo ad confutationem pharisæorum rebellium, ibi: *Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, & cet.* Circa informationem autem discipulorum ad pietatem, procedit hoc ordine: Inuitat enim eos ad misericordiam, primo ratione mercedis habendæ, secundo ratione fidelitatis seruandæ, ibi: *Qui fidelis est in minimo.* Tertio ratione duplicitatis cauendæ, ibi: *Nemo seruus potest duobus dominis seruire.* Ratione autem mercedis habendæ inuitat hoc ordine, scilicet præmittendo exhortationem erudientem, & addendo rationem mouentem. Primo ergo quantum ad exhortationem erudientem, præmittit:

Et ego dico vobis, facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Gloss. in hunc locum to.5. Mammona, vt dicit Glossa, lingua Syrorum dicuntur diuitiæ: Dicuntur autem iniquitatis, quia habent frequenter iniquitatem annexam, secundum illud: Ecc.11.b Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Vnde Augustinus: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui est. Sicut dicit Beda in homelia: Mammon mammonis lingua Punica dicitur lucrum. Nec debet intelligi de eo quod quis per rapinam & iniquitatem acquisiuit, & iniusto titulo possidet, debet enim hoc eleemosyna dari, quia contra hoc dicitur: Dona iniquorũm non probat Altissimus Et rursus eodem capite: Ecc.34.c Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Sed intelligitur quod dari debeat de diuitiis quæ iusto titulo possidentur, & tamen iniquitatem pariunt nisi distribuantur, secundum illud: Ecc.10.b Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet. De his, inquam, diuitiis debent tibi fieri amici per largitionem eleemosynarum, quæ manifestant pietatis affectum. Nam dicitur: 1.Ioan.3.c Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Et: Ecc.29.b Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & ne abscondas illam sub lapide in perditionem, quia: Pro.11.d Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, &c.

Secundo quantum ad rationem manentem, subdit: A *Vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Ex quo intelligitur quare dandum est munus, & quid debeat hominem mouere ad faciendam eleemosynam, quia non præsens commodum, sed præmium æternum, non propter tabernaculum transiens, sed æternum, secundum illud: Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt, & cet. Amen dico vobis, & cet. Et post: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Hæc autem tabernacula æterna, sunt mansiones gloriæ, de quibus Isaias: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. In æterna tabernacula alios recipiunt: qui adeo perfecti sunt, vt merita eorum etiam aliis valeant: & propter quæ merita sibi & aliis æterna tabernacula acquirant. Vnde semper illud: *Facite vobis amicos*, dicit Glossa: Non quoslibet pauperes, sed eos qui possint in æterna tabernacula recipere. B Tales autem non sunt pauperes inuoluntarii, sed pauperes spiritu. De quibus Matthæus: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Ipsorum namque tamquam illius regni regum & professorum, est introducere in regnum cælorum. Ipsorum etiam tamquam iudicum, secundum illud: Non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Pauperibus, inquam, perfectis & voluntariis, de quibus dicitur: Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me in regeneratione, & cetera; sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ipsorum etiam tamquam familiarium, & amicorum, propter quod Iacobus: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo: diuites in fide, hæredes regni, quod repromisit Deus? & cetera. Tales introducunt amicos & benefactores suos per illam legem iudicialem, per quam Dominus in futuro iudicio sententiabit, secundum quod dicitur: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis, & per illam aliam legem quam Dominus tulit, de quo Matthæus: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.

Mat.6.a. *Isa.32.d* *Glos. interlin. in hunc locum to.5.* *Mat.5.a* *Iob.36.b* *Mat.19.d* *Iac.2.a* *Mat.25.d* *Mat.10.d*

Qui fidelis est in minimo, & cetera. Postquam inuitauit ad pietatem ex consideratione mercedis habendæ, hic secundo inuitat ex consideratione fidelitatis seruandæ. Est enim fidelitas seruanda in dispensatione temporalium tum propter meritum & demeritum, tum propter periculum & damnum. Primo igitur quantum ad considerationem meriti fidelitatis in huiusmodi rebus terrenis, dicit:

Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est, quasi dicat, licet temporalia ista contemnenda sint tamquam minima, tamen fidelis eorum dispensatio non debet contemni: quia eadem est fidelitas in re magna, sicut & in re parua: & fidelis dispensatio rerum temporalium disponit ad fidelem dispensationem & custoditionem spiritualium & æternorum. Vnde Glossa: Qui fidelis est in minimo, idest, in pecunia cum paupere participanda, & in maiori fidelis est adhærens Creatori. Et ideo dicitur huiusmodi seruo illud: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Et similiter: Euge serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Vnde fidelitas circa parua, fidelitatem ponit etiam circa magna. Et econtrario, infidelitas circa minima infidelitatem ponit circa maiora: & ideo subdit: *Et qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est.* Modicum recte dicitur omne quod temporaliter possidetur, tum quia modicæ quantitatis. Quoniam sicut momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum. Tum quia modicæ dominationis: Transierunt omnia illa tamquam vmbra. Et: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum, & cet. Tum quia modicæ iucunditatis. Vnde Gregorius: Pauca sunt bona præsentis vitæ, licet multa videantur: quia non sine alicuius molestiæ admixtione sunt. Multa autem bona æterna, quæ sunt sine omni corruptione. Qui ergo iniquus est in istis, non potest

Glos. in hunc locum to.5. *Apoc.2.c* *Mat.25.b* *Sap.11.d* *Sap.5.b* *Psal.75.b* *Greg. lib.5. in 1. Reg.11. ca.2. to.2.*

habere charitatem Dei: quia pro paruis maxima contemnit. Vendit enim fidem & iustitiam pro eo quod nihil valet. Vnde Augustinus: Lucrum in arca, damnum in conscientia: tulit vestem, & perdidit fidem: acquirit pecuniam & amittit iustitiam. Male ergo dispensando pecuniam, perdit felicitatem, perdit charitatem, perdit iustitiam, quæ sunt maxima Dei bona. Vnde Glossa: Qui temporalia quæ possidet, non bene dispensat, æternorum sibi gloriam, de qua tumet, euacuat. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt: Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Et qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo, sicut habetur in Ioanne?

Aug. 50. homil. to 10. homil. 8. *Glos. in hunc locum to.5.* *1.Ioan.4.d* *1.Ioan.3.c*

Secundo, quantum ad considerationem periculi, & damni, subdit: *Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est, quis credet vobis?* Quasi dicat, magnum est periculum, male dispensare hæc temporalia bona: quia propter infidelem dispensationem perdit quis diuitias veras. Vnde Glossa: Si diuitias carnales quæ labuntur, non bene dispensatis, veras & æternas diuitias quis dabit vobis? Dicuntur autem diuitiæ iniquæ, mammon, quia sicut dicit Glossa: Diuitiis præest iniquus mammon, vt de eis tentet, sicut tentauit Ananiam, de quo: Cur tentauit satanas cor tuum? & cet. Tentatio illa fuit de furto. Similiter de Achan dicitur: Verum autem dicitur illud bonum quod semper manet: Nam hæc temporalia omnia, quia transeunt, vana sunt, secundum illud: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. C Illud autem verũ, est Dei gratia, vel Dei gloria, vel potius ipse Deus, qui est merces bonorum. Et ideo Psalmus: Veritas Domini manet in æternum. Et iterum: In generatione & generationem veritas tua. Et in hac veritate consistit beatitudo secundum Augustinum dicentem: Beatitudo est gaudium de veritate. Quia enim verum est id quod est: ideo solus ipse Christus est ipsa pura veritas, qui dicit: Ego sum qui sum. Et istud verum non conceditur nec creditur nisi à veracibus & fidelibus. Vnde Ioannes: Omnis qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius: quia in Deo facta sunt. Et: Si manseritis in sermone meo, & cet. cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Magnum ergo periculum infidelitatis est in iis paruis: quia pro vano perditur verum & magnum. Immo & proprium, & ideo subdit: *Et si in alieno fideles non fuistis*, D per debitam boni terreni dispensationem. Vnde Glossa: Alienum à nobis est, quidquid sæculi est, quia præter naturam. Hæc quidem bona dicuntur aliena: quia ea nobiscum nec afferre possumus, nec auferre. Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium, quod nec auferre quid possumus. Et Iob: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc: *Quod vestrum est quis dabit vobis?* per assequutionem cælestis præmij. Istud namque nostrum est, ad quod sumus creati & præordinati, & quod habitum non potest perdi. Vnde Matthæus: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum, & cet. Et supra: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei: hoc autem regnum non est aliud nisi Deus & Dominus Iesus Christus. Vnde Glossa: Quod vestrum est, id est, quæ proprie homini deputata sunt, Christus noster est, quia Christus vita nostra est: E Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis, &c.

Glos. in hunc locum to.5. *Glos. interlin. in hunc locum to.5.* *Act.5.a* *Iosue 7.d* *Eccl.1.a* *Psa.116.a* *Ps.118.m* *Aug. li. 10. confess. c 23. to.1.* *Exo 3.d* *Ioan.3.c* *Ioan.8.d* *Glos. interlin. in hunc locum to.5.* *1.Tim.6.b* *Iob.1.d* *Mat.25.c* *Sup.6.c* *Glos. interlin. in hunc locum to.5.* *Colos.3.a*

Nemo seruus potest duobus dominis seruire, & cetera. Post inuitationem ad pietatem ex consideratione mercedis habendæ, & fidelitatis seruandæ, hic tertio inuitat ex consideratione duplicitatis vitandæ: quia non potest simul pietas haberi ad Deum, & cupiditas ad mundum: quod quidem facit hoc ordine, ponens scilicet duplicitatis reprobationem, & adiungens reprobationis assertionem. Primo ergo quantum ad reprobationem duplicitatis, dicit:

Eccl.2.c *Nemo seruus potest duobus dominis seruire*: Hæc propositio A per se nota est, propter quod dicitur: Væ duplici corde, & labiis scelestis, & cetera, & peccatori terram ingredienti duabus viis. Et: Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Et ideo dicitur: Ne accesseris ad illum duplici corde, hoc est, non velis duobus dominis simul inseruire, quia hoc non potest fieri recte. Domini autem duo ab inuicem diuisi, quibus non potest simul seruiri, sunt in differentia quadruplici. Sunt enim isti domini, vitium & virtus: propter quod dicitur: Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, & cet. Et Isaias: Coangustatum est stratum, ita vt alter decidat, & pallium breue vtrumque operire non potest. Domini etiam isti sunt caro & spiritus. Caro concupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur: vt non quæcumque vultis, illa faciatis. Ideo ad Romanos: Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Item Domini isti sunt Christus & diabolus. Quæ conuentio Christi ad Belial? Et: Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum, & cetera. Item Domini isti sunt, Deus, & iste mundus: Adulteri, nescitis, quia amicitia huius mũdi, inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur. Et: Nolite diligere mundum, & cetera. Si quis diligit mundum, non est charitas Dei in eo. Et de his duobus Dominis intelligit dissuadendo cupiditatem mundanam, & inuitando ad pietatem diuinam. Vnde Glossa corripiens auaritiam, dicit: Amatores pecuniæ, Dominum amare non possunt: qui ergo Dominum amat, pecuniam contemnat. Ex quo apparet quod qui vult esse seruus Christi, non potest esse seruus istius mundi. Vnde Beda: Debetis hæc temporalia fideliter distribuere, vt Domini temporalium, non vt serui.

Luc.1.d; Eccl.1.d; 3.Reg.18.d; Isa.28.c; Gal.5.c; Rom.8.c; 2.Cor.6.c; 1.Cor.10.c; Iac.4.a; 1.Ioan.2.c; Glos. in hũc locum to.5.; Beda Glos. in hunc locum to.5.

Secundo, quantum ad affectionem reprobationis, subiungit: *Aut enim vnum odiet, & alterum diliget.* Quod dicitur quantum ad charitatem, quæ odire facit malum, diligere bonum, secundum illud: Odientes malum, adhærentes bono, charitate fraternitatis inuicem diligentes. Psalmus: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi: *Aut vni adhærebit, & alterum contemnet.* Quod dicitur quantum ad cupiditatem, qua quis adhæret mundo & diabolo in contemptu Dei, secundum illud: Duo mala D fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, & cet. quæ continere non valent aquas. Ratio autem quare quis non potest simul seruire Dominis prædictis, est quadruplex. Prima scilicet oppositio ministeriorum. Nam seruitiũ Dei est in exercitio virtutum, secundum illud: Seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso. Et: secundum eum, qui vocauit vos, sanctum, vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, & cet. Sed seruitium diaboli est in exercitio vitiorum. Vnde Supra: De Filio prodigo dicitur quod misit illum in villam suam, vt pasceret porcos. Secunda ratio est dissimilitudo ministrorum, quia Dominus vult habere seruientes oculatos, propter quod dicitur, quod animalia plena erant oculis ante & retro. Et in prouerbiis: Acceptus est regi minister intelligens. Sed diabo- E lus vult habere seruientes monoculos. Vnde dicitur: In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros. Dominus etiam vult habere ministros compositos, & ordinatos. Vnde dicitur: Videns Regina Saba habitacula seruorum, & ordines ministrantium, & cet. Sed diabolus vult habere incompositos & deformatos. Vnde dicitur: Hanon rex filiorum Ammon rasit dimidiam partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorum medias vsque ad nates. Dominus etiam vult habere seruientes humiles, secundum illud Psalmi: Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, & cet. Sed diabolus vult habere arrogantes: Omne sublime videt, & ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Tertia ratio est elongatio locorum, quia Dominus vult esse in loco sublimi, & mundo: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis. Et: Ecce venit saliens in montibus, transiliens colles. Sed diabolus in locis immundis: Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. Quarta ratio est discretio temporum, quia diabolus vult quod sibi seruiatur omni tempore: Seruietis diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Similiter Dominus vult quod sibi omni tempore: In lege Domini meditabitur die ac nocte, & cet. Quoniam igitur Dominus vult totum tempus habere, & totum cor, secundum illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Et diabolus & mundus vult similiter totum: ideo impossibile est vtrisque B seruire simul. Et ideo infert: *Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Dicitur autem ille seruire mammonæ, in cuius affectu diuitiæ dominantur, ita vt possit dici auarus, quia tunc est seruus idolorum. Nam sicut dicitur: Auaritia est idolorum seruitus. Vnde Glossa: Non ait, habere diuitias, sed *seruire.* Seruit qui diuitias custodit, vt seruus. Sed qui seruitutis excussit iugum, distribuit vt dominus. Et ideo dicebat Apostolus: Reliquum est vt qui emunt, tamquam non possidentes sint, & qui vtuntur hoc mundo, tamquam non vtantur, & cet. Sed aliqui simul volunt habere Deum & mundum, qui sunt similes illis gentibus, de quibus dicitur: Erant gentes timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis seruientes. Contra quos dicitur: Veste quæ ex duobus texta est, non indueris. Contra quos itidem hic lo- C quitur Dominus. Et contra tales dicit Hieronymus: Impossibile est vt præsentibus & futuris quis fruatur bonis, vt hic ventrem, ibi mentem impleat, vt de deliciis ad delicias transeat: vt hic cum sæculo gaudeat, & ibi cum Deo regnet: vt in vtroque sæculo primus in cælo & in terra appareat gloriosus.

Rom.12.b; Psa.118.p; Hier.2.d; Sup.1.g; 1.Pet.1.c; Sup.15.d; Ezech.10.c; Pro.14.d; 1.Reg.11.a; 3.Reg.10.a; 2.Reg.10.a; Psal.100.b; Iob.41.d; Psa.122.a; Cant.2.b; Iob.40.c; Hier.16.c; Psal.1.a; Deut.6.a; Ephes.5.b; Glos. in hũc locum to.5.; 1.Cor.7.e; 4.Reg.17.g; Leuit.19.d; Hier. in Regula Mon. de laude religionis to.9.

Audiebant autem omnia hæc, & cet. Post documentum informatiuum humilium subditur documentum repressiuum rebellium. Et quia Pharisæi rebelles erant doctrinæ Christi, propter elationem quam habebant de meritis: & quia hęc elatio veniebat ex litterali obseruantia legis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima describitur repressio arrogantiæ Pharisæorum. In secunda vero euacuatio obseruantiæ legalium præceptorum, ibi: *Lex & Propheta vsque ad Ioannem.* Vt sic ex ostensione euacuationis legis auferatur inanis gloriatio à Pharisæis. Primo igitur repressio arrogantiæ Pharisæorum describitur per hunc modum. Præmittitur enim Pharisæorum rebellio, subditur rebellionis reprehensio, & subiungitur reprehensionis ratio. Primo igitur quantum ad Pharisæorum rebellionem, qua Christum deridebant, dicitur:

Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant auari, & deridebant eum. Deridebant autem eum tamquam superbi de verbis simplicitatis, secundum illud: Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum. Vel sicut stolidi de consiliis vtilitatis: Stultus irridet disciplinam patris sui, & cetera. Vel sicut stupidi de monitis pietatis, secundum illud: Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas. Vnde Glossa: Illi præceptorem misericordiæ & humilitatis & parsimoniæ derident, quasi minus vtilia, & numquam facienda noxius imperet. Vel sicut cupidi derident de laudibus largitatis. Vnde Glossa: Deridebant intelligentes, scilicet parabolam aduersus se dictam, & carnalia, quasi præsentia, futuris spiritualibus quasi incertis præponentes. Et hoc est quod dicitur: Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius. Vel sicut legisperiti de commendationibus paupertatis. Vnde Glossa: Disputantem contra philargyriã deridebant, quasi contrarium legi & Prophetis, cum in lege multi diuites Deo placuerint, & cum lex suis obseruatoribus bona terræ promittat. Vnde dicitur: Qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit: & qui ar-

Iob.12.a; Pro.15.a; Psal.57.a; Glos. in hũc locum to.5.; Glos. in hũc locum to.5.; Prou.18.a; Glos. in hũc locum to.5.; Pro.9.b

guit impium, sibi maculam generat. Et hoc totum veniebat ex rebellione quadam elata, & stolida.

Secundo quantum ad rebellium reprehensionem, qua Christus eorum supercilium deprimebat, subditur: *Et ait illis: Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus*, per ostentationem iustitiæ vestræ, qua vosipsos iustos reputatis: Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Et qua etiam iustos vos dicitis, contra illud: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me cõprobabit. Qua etiam iustos vos exterius prætenditis contra illud: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Et quoniam talis iustificatio parit culpam, ideo addit: *Deus autem nouit corda vestra*, per detestationem superbiæ: vnde non nouit ad comprobandum, sed ad iudicandum: Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta alonge cognoscit. Vnde dicitur: Omnes viæ hominis patent oculis eius: spirituum ponderator est Dominus. Hieremias: Prauum est cor omnium & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Parum igitur valet vobis humano testimonio cõmendari, cum sitis reprobandi in iudicio Dei qui scrutator est cordis. Ideo dicitur: Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Vnde quia iustitia non erat veritatis sed vanitatis: non ad rem, sed ad hominem: non intra sed extra: potius erat culpa detestanda, quam virtus commendanda, potius digna pœna, quam retributione æterna. Vnde Matthæus: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.

Tertio quantum ad reprehensionis rationem, qua diuinum iudicium exprimebat, subdit: *Quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*. Nota quod non reprehendit altitudinem perfectionis, de qua dicitur: Altissima paupertas eorum, abundauit in diuitias simplicitatis eorum, &c. Nec altitudinem contemplationis, de qua ad Romanos: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Et: Ego in Altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Nec altitudinem desiderij & expectationis, de quo in Psalmo. Tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Hæc enim altitudines sunt ante Deum. Sed est alia altitudo, quæ elongat ab Altissimo, & hæc est altitudo præsumptionis, de qua dicitur: Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde: sublimitatem eius, & arrogantiam, & superbiam, & altitudinem cordis eius ego scio, ait Dominus. Hæc etiam est altitudo ambitionis: Arrogantia tua decipit te, & cetera: & apprehendere niteris altitudinem collis. Hæc etiam est alitudo ostentationis. Pro eo quod sublimatus est in altitudine, & dedit summitatem suam virentem atque condensam: & eleuatum est cor eius in altitudine sua: tradidi eum in manus fortissimarum gentium, & cet. Ista altitudo est etiam in conspectu hominum, sed est abominatio apud Deum, secundum illud: Abominatio Domini est omnis arrogans, etiam si manus ad manum fuerit, non erit innocens. Dicitur autem Dominus abominari huius altitudinem propter seueram ipsius deiectionem, secundum illud Isaiæ: Oculi sublimes hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum, exaltabitur autem Dominus solus in die illa. Ideo hæc triplex altitudo, tamquam Domino abominabilis dissuadetur. Primo scilicet altitudo præsumptionis: Altiora te ne quæsieris. Et: Noli altum sapere, &c. Secundo altitudo ambitionis: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes, &c. Dissuadetur etiam altitudo ostentationis: Nolite extollere in altum cornu vestrum: nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Hanc autem altitudinem abominatur Dominus, quia fastuosa: Ne respicias altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, quia simulata. Daniel: Nabuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, &c.

Rom.10.a
Iob.9.c
Matt.6.a
Ps.137.b
Prou.16.a
Hier.17.b
1.Cor.4.a
Matt.6.a
2.Cor.8.a
Rom.11.d
Eccl.24.a
Psal.90.b
Hier.48.e
Hier.49.c
Ezec.31.d
Prou.16.a
Isa.2.c
Eccl.3.c
Rom.11.c
Rom.12.c
Ps.74.a
1.Reg.16.b
Dan.3.a

A Quia ruinosa, propter quod dicitur: Qui altam facit domum suam, quærit ruinam, & ideo dicitur: Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.

Lex & prophetæ, vsque ad Ioannem, &c. Post repressionem arrogantiæ pharisæorum rebellium, subditur hic secundo descriptio euacuationis præceptorum legaliũ, quorum causa Pharisæi erigentes supercilium, Christi documenta spernebant, & suam auaritiam palliabant. Et quoniam lex Mosaica per Christum est euacuata, ita quod manet quantum ad spiritualem intelligentiam cæremonialium, & litteralem obseruantiam moralium: ideo in hac parte insinuat non solum ipsius legis euacuationem secundum obseruantiam litteralem, verumetiam impletionem secũdum intelligentiam spiritualem, & durationem, secundum ius morale & copulam coniugalem. Primo igitur quantum ad euacuationem legis secundum obseruantiam litteralem, dicit:

B *Lex & prophetæ, vsque ad Ioannem*: quasi dicat pharisæis, non debetis supercilium erigere pro legis obseruantia, quia iam cessat quantum ad litteram & figuram. Et nota quod licet Christus dicere posset vsque me, quia finis legis Christus ad iustitiam, & cet. maluit tamen nominare præcursorem tamquam suam vocem, quia per ipsius Ioannis ministerium ostensus est digito agnus: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit, & cet. Et ipse iam incepit ostendere veritatem apertam, ac per hoc euacuare figuram: quia enim lex & prophetæ omnes promittebant Christum futurum, & Ioannes ostendit præsentem, ideo lex & prophetæ vsque ad Ioannem, quia non potuit vltra nuncium properari, quod claret venisse testimonio Ioannis. Et quia finis legis est per inchoationem noui Testamenti, ideo sequitur: *Ex eo regnum Dei euangelizatur*, idest, ab eo Euangelium gratiæ inchoatur. Vnde Marcus: Initium Euãgelij Iesu Christi filij Dei sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto Angelum meum, & cet. Et beatus Lucas ab ipsa beati Ioannis conceptione in suo Euãgelio exordiũ sumpsit. Fuit in diebus Herodis, &c. Vnde vt ipsius prædicatio noua ostenderetur, dicitur quod erat baptizans, & prædicans baptismũ pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et quia prædicatio Ioannis fuit pœnitentia, in qua homo facit sibi violentiam, ideo addit: *Et omnis in illud vim facit*, quod expressius dicitur: A diebus Ioannis baptistæ vsq; nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hæc autem est violentia, qua quis excedit virtutem naturalem. Vnde Beda: Magna vis est, violentia grandis est, nos terra genitos cælorum sedem quærere, possidere velle per virtutem, quod non potuimus tenere per naturam. Hæc etiam est, quæ vincit incuruationem naturæ. Vnde Glossa: Faciamus vim naturæ, vt non ad terrena nos demergat, sed ad superna se erigat. Hæc etiã est violentia qua quis vincit torporem pigritiæ. Vnde Beda: Omnis qui vim facit, vehementi studio properat, non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa violentia, segnities criminosa. Magna enim violentia est, dum quis per vim & rigorem pœnitentiæ mitigat seueritatem diuinæ sententiæ, dum per orationem humilem inclinat districtionem sublimem. In cuius figura dictum est Iacob strenuo luctatori: Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Et nota, quod beatus Bernardus distinguit quattuor genera hominum possidentium regnum cælorum. Alij namque violenter rapiunt. Alij mercantur. Alij furantur. Alij compelluntur. Illi namque rapiunt, qui derelinquunt omnia & sequuntur Christum ad quos referri potest illud: * Catulus Leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti. Et iterum ibidem: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Mercantur autem qui dant temporalia vt accipiant æterna. De quibus supra: Facite vobis sacculos, qui non veterascunt.

Pro.17.c
2.Cor.10.b
Rom.10.a
Ioan.1.d
Mar.1.a
Sup.1.a
Mar.1.a
Matt.11.b
Beda Glos. in hunc locum to.5.
Glos. in hũc locum to.5.
Beda Gloss. in hunc locum. to.5.
Gen.32.f
Ber. in sententiis, sent.4.to.1. Cælũ quot modis possideatur.
* Gen.49.b
Ibid. d
Sup.12.d

Et: Fa-

Ibid. b Et Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Talibus competit illud Augustini: Venale habeo, venale habeo, quid? Regnum cælorum. Quo modo emitur? Paupertate regnum, vilitate gloria, dolore gaudium, labore requies, morte vita. Furantur vero, qui bona occulte faciunt, & laudem humanam vitantes, solo diuino testimonio sunt contenti, quibus competit illud: Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua. Compelluntur autem intrare pauperes, quos hic ignis paupertatis, Deo dispensante, probat ne in futuro ignis iudicii damnabiliter premat. Et de iis supra: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Licet ergo tempore legis esset tempus mercandi, nunc post Ioannem est tempus rapiendi: nam sicut tunc promittebatur opulentia, sic nunc suadetur paupertas.

(Aug. li. 50. hom. to. 10. hom. 18. Et to. 8. in Psal. 93. Mat. 6. c. Sup. 14. d)

Secundo, quantum ad impletionem legis secundum intelligentiam spiritualem, subditur: *Facilius est autem cælum & terram præterire*, scilicet per conflagrationem mundi. Et tu in principio Domine terram fundasti. Ipsi peribunt, & cet. *quam de lege vnum apicem cadere*, per frustrationem alicuius promissi. Rabanus: Cælum & terra transibunt, per commutationem innouationis, vetustate deposita, manente priori substantia, sed verba Domini sine effectu completionis nullo modo transibunt. Ideo dicitur: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Quia sicut dicitur in Psalmo: In æternum Domine verbum tuum permanet. Vnde licet lex vetus videatur transitoria, permanentior tamen est, quam mundana creatura. Manet etiam per diuini verbi spiritualem intelligentiam. Vnde in Matthæo: Non veni soluere legem, sed adimplere: Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Et nota quod dicit vnum apicem: Apex enim proprie dicitur summitas litteræ, quæ ponitur ad ipsius litteræ decorem, & est quasi minimum quiddam. In quo datur intelligi, quod nihil omnino nec paruum, nec magnum est in scriptura, nec aliquid quod non habeat cõpletionem suam. Omnia enim referuntur ad salutem humanam, quæ habebit dominationẽ perpetuam, transeunte etiam mundana creatura, secundum exteriorem faciem. Et Isaias: Cæli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur, &c. Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vnde liber scripturæ est proximior libro vitæ, quam liber creaturæ, & ideo inexpletus remanere non potest.

(Psa. 101. d. Mat. 24. c. Psa. 118. l. Mat. 5. b. Isa. 51. b)

Tertio, quantum ad durationem legis secundum ius naturæ & copulam coniugalem, subdit: *Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur*. Primo quia non potest priorem dimittere nisi ex sola causa fornicationis, secundum illud: Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Secundo quia quacumque ex causa illam dimittit, non ei licet illa viuente aliam ducere, & hoc secundum legem naturæ diuinitus institutam in hominis formatione. Relinquet homo patrem suum, & matrem, &c. Hæc est enim quæ dictat, quod matrimonium est maris, & feminæ coniunctio, indiuiduam vitæ retinens consuetudinem: quæ etiam dictat, quod illud vinculum est insolubile. Et ideo subditur: *Et qui dimissam à viro ducit, mœchatur*. Et ratio huius est, quia vxor est illius cuius primo fuit, quantumcumq; videatur separari. Vnde Apostolus: Quæ sub viro est mulier, viuente viro, alligata est legi, & cet. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Et ideo dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo, duxerit virum alterum: numquid reuertetur ad eam vltra? numquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Notandum est autem quod licet nulla mentio fieret de vxoribus, Dominus tamen volens ostendere statum legis, quantum ad moralia & transitum, quantum ad cæremonialia & iudicialia, exemplificat de matrimonio, pro eo quod in ipso libellus repudij dabatur. Et matrimonij lex in Euangelio confirmatur tamquam ius morale, & libellus repudij reprobatur. Vnde dicitur: Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras. Ex his igitur colligitur, qualiter lex manet, qualiter euacuatur, qualiter impletur: & nihilominus Pharisæorum supercilium de littera legis gloriantium confutatur.

(Mat. 19. b. Gen. 2. d. Rom. 7. a. Hier. 3. a. Mat. 19. a)

Homo quidam erat diues, &c. Post exemplum pietatis prouidæ, & documentum pietatis perfectæ, subditur hic exemplum impietatis punitæ. Quia sicut supra dictum est, magis tenet rationem exempli quam parabolæ, quia ad litteram iste diues in deliciis fuit, & postmodum in tormentis. Vnde Glossa Bedæ contra derisores auaros quod proposuerat exemplo astruit, scilicet quod diues apud inferos ideo torquebatur: quia Lazarum non fecit sibi amicum, à quo recipi posset in æterna tabernacula. Et magis videtur narratio quam parabola. Vnde & sancti doctores verba huius parabolæ adducunt in testimonium status damnatorum, & vt ostendatur quod ad litteram fuerit verum, hic nomen pauperis explicatur. Ad huius igitur exempli enarrationem explicandam introducit Euangelista tria, scilicet immisericordiæ causam, culpam, & pœnam. Immisericordiæ causa fuit amor respectu sui. Immisericordiæ culpa fuit incompassio respectu proximi, de qua ibi: *Et erat quidam mendicus*. Immisericordiæ pœna fuit deiectio in calamitatem inferni, de qua ibi: *Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno*. Circa immisericordiæ causam quæ est amor priuati boni, introducit tria circa diuitem, de quibus notat eum: & sunt concupiscentia oculorum, superbia vitæ, & concupiscentia carnis. Primo igitur quantum ad concupiscentiam oculorum, dicit: *Homo quidam erat diues*. Homo iste diues dicitur non solum propter diuitiarum possessionem, sed propter earum dilectionem, ratione cuius dicitur: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & cetera. Quia ratione dilectionis terrenorum incrassatur, & prægrauatur spiritus, vt non possit peruenire in sublimia regna cælorum: propter quod dicitur: Facilius est camelum per foramen acus transire quam diuitem intrare in regnum cælorum. Hoc explicans B. Marcus, dicit: Filioli, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire? Facilius est camelum, & cetera. De huiusmodi diuite dicitur: Si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator iusto. Quæ cõmunicatio sancto homini ad canem? Aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? Venatio leonis onager in eremo: sic & pascua diuitum sunt pauperes. Et sicut abominatio est superbo humilitas, sic execratio diuitis pauper.

(Beda Glossa in hunc locum to. 5. Nomẽ pauperis cur hic explicetur. 1. Timo. 6. b. Mat. 19. d. Mar. 10. c. Ecc. 13. c)

Secundo, quantum ad superbiam vitæ, subdit: *Et induebatur purpura & bysso*. Beda: Purpuram regij habitus esse colorem marinis è conchyliis tinctam, nemo est fere qui dubitet. Nam conchylia ferro circumcisa lacrymas purpurei coloris, quibus lana tingitur, emittunt. Byssum vero genus est quoddam lini, nimium candidi & mollissimi. Habebat autem hic vestimenta pulchra, & pretiosa ad vanam gloriam. Vnde Gregorius: Nemo vestimenta pretiosa nisi ad gloriam quærit, vt honorabilior ceteris habeatur. Et hoc quidem est reprehensibile & peccatum, propter quod dicitur: In vestitu ne glorieris vmquam, nec in die honoris tui extollaris. Peccatur autem in vestibus quadrupliciter. Primo propter pretiositatem. Vnde Beda: Si cultus pretiosarum vestium culpa non esset, sermo Dei non tã vigilanter exprimeret, quod diues purpura & bysso indutus apud inferos irremediabiliter torqueretur. Valde autem absurdum est, putridũ cadauer pretiosa veste ornari, vnde possent multi pauperes sustentari. Excusatur autem hoc, ratione dignitatis personæ, ratione significantiæ, & ratione cautelæ. Secũdo propter superabundantiam: Vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Sequitur: Thesaurizatis vobis iram in nouissimis diebus: & hoc propter iniuriam pauperũ. Vnde Iob: Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, quibus non est operimentum, & cetera. Hieronymus: Alie-

(Beda Glossa in hunc locum to. 5. Gregor. homil. 40. in Euan. to. 2. Ecc. 11. a. Beda Glossa in hunc locum to. 5. Iac. 5. a. Iob. 24. b. Hier.)

[Hieron.] mus: Aliena rapere conuincitur, qui temporalia vltra [A] necessitatem habere comprobatur. Tertio propter curiositatem: De vestimentis quid soliciti estis? Et iterum: considerate lilia agri, quo modo crescunt, non laborant, [Mat.6.d] neque nent: Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnus ex istis. Quarto propter indecentiam, quia non decet clericum [Soph.1.b] vestiri vt mulierē, vel vt histrionem: Visitabo super omnes, qui induti sunt veste peregrina. Et: Nec vir vtetur ve[Deut.22.a]ste feminea. Omnibus autem his modis consueuerunt homines in vestitu excedere, & excedendo gloriari, & gloriando peccare, & ita gloriatio vana similis est gloria[Æsopi cornicula.]tioni Æsopi Corniculæ. Hieronymus: Quis enim de lana, & vermis de serico debet gloriari, non homo putredo, & filius hominis vermis.

Tertio quantum ad concupiscentiam carnis, subdit: [B] [Glos. in huc locum to.5.] *Et epulabatur quotidie splendide.* Glossa: Ecce voracitas, [Iac.5.b] quæ vt plurimum habet luxuriam adiunctam. Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra. Et nota quod est splendor in epulatione spirituali, quem facit sapientia, & hic est laudandus, sicut & illa epulatio, [Sup.15.f.] de qua supra: Manducemus & epulemur, quia hic filius, & cet. Hæc epulatio est splendida, quia nil habet sordis, sed venit ex fonte luminis sempiterni: Inebriabuntur [Psa.35.b] ab vbertate. Et post: Quoniam apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Et iterum: Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei. In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. Item est splēdor in epulatione corporali, quem facit misericordia, & hic etiam est laudandus: de quo di[2.Cor.9.c]citur: Non ex tristitia, aut necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. Et hic splendor consistit in faciei hilaritate & eleemosynarum largitate, de quo dicitur: [Eccl.31.c] Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. Est etiam splendor in epulatione carnali, quem facit lasciuia: Numquid non [Zach.7.b] vobis comedistis & bibistis? Et iste splendor extenditur non solum ad fercula artificio præparata, sed etiam ad vasa argentea, ad supellectilia candida, ad luminaria multiplicata. De hoc Lucanus:

O quæsitorum terra pelagoque ciborum.
Ambitiosa fames, & lauta gloria mensæ.

[Bern. in Apol. ad Guillel. to.2.] De hoc Bernardus: Ceterum voluptas gutturis, quæ hodie tanti æstimatur, vix duorum spatium obtinet digitorum: huius tam modicæ partis, tam exigua delectatio, quanta paratur solicitudine? quantam denique molestiam parit? Hæc autem abundantia epularum parit [Pro.21.d] inopiā sapientiæ & virtutum, & frequenter etiam temporalium. Vnde dicitur: Qui diligit epulas, in egestate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.

Et erat quidam mendicus, &c. Post misericordiæ causam, introducit hic Euangelista immisericordiæ culpam, quam ostendit reprehensibilem ex triplici circumstantia, scilicet ex parte pauperis, qui ab Euangelista ostenditur misericordia dignus, & diues ille per consequens immisericors & impius. Ostenditur enim immisericors respectu pauperis languidi, respectu pauperis derelicti, respectu pauperis Deo chari, & iusti. Primo igitur quantum ad pauperis languidi egestatem, dicit:

Et erat quidam mendicus nomine Lazarus. Et nota hic quod cum diues nominatus sit nomine communi, pauper nominatur nomine proprio, vt ostendatur illud [Psal.71.c] quod dicitur in Psalmo: Parcet pauperi & inopi, & cet. Et post: Et honorabile nomen eorum coram illo. Vn[Gloss. interlin. in hunc locum to.5.]de Glossa: Pauper humilis per approbationem ex nomine scitur. Vnde Dominus Moysi: Noui te ex nomi[Exod.33.c]ne, & inuenisti gratiam coram me, & hoc quidem ma[Psal.48.c]gnum. Vnde licet de diuitibus dicatur in Psalmo: Vo[Sup.10.d]cauerunt nomina sua in terris. Pauperibus dicitur supra: Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cęlis. Et nota quod immisericordia diuitis aggrauatur ex hoc quod [Psa.24.a] ille pauper erat vnicus. Vnde dicit quidam Psalmus: Respice in me & miserere mei: quia vnicus & pauper sum ego. Quia erat mendicus, vnde addit, *mendicus*, quasi pulsans ad ostium per petitionem eleemosynarum: [Ecc.4.a] Rogationem contribulati ne abiicias: & non auertas faciem tuam ab egeno. Quia erat manifestus, vnde addit: *qui iacebat ad ianuam eius*, vt iam non posset de ignorantia excusari, propter quod dicitur: Qui viderit fratrem [1.Ioan.3.c] suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua, &c. O quam dissimilis erat iste Iob: Foris non mansit pere[Iob.31.d]grinus, ostium meum viatori patuit. Quam dissimilis etiam Abrahæ qui sedebat in ostio tabernaculi vt statim susciperet peregrinos. Aggrauatur etiam, quia erat lan[Gen.18.a]guidus, & ideo subdit: *Vlceribus plenus.* Non te pigeat vi[Eccl.7.d]sitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaris. Vnde poterat hic dicere: Ego sum pauper & dolens, & cet. [Psa.68.d] Item aggrauatur, quia fuit famelicus, vnde addit: *cupiens saturari*: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagos[Isa.58.b]que induc in domum tuam, & cetera. Et: Animam esurientem ne despexeris, & non exasperes pauperem in [Ecc.4.a] inopia sua. Item aggrauatur, quia fuisset micis contentus. Vnde sequitur: *De micis, quæ cadebant de mensa diuitis.* Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem. [Iob.22.a] Et Ambrosius: Diuites tamquam supra naturam sint, de miseriis pauperum incentiua suarum capiunt vo[Amb. lib. 8. in ca.16. Luca to.3.]luptatum. Ex his autem sex manifeste ostenditur istius pauperis egestas, quæ dignum ipsum misericordia faciebat, & diuitem de duritia reprehensibilem ostendebat.

Secundo quantum ad pauperis derelictionem, subdit: *Et nemo illi dabat*, vnde poterat dicere Lazarus illud: Circumspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & non fuit [Isa.63.b] [C] qui adiuuaret. Et: Nullus deinceps recordatus est homi[Ecc.9.d]nis illius pauperis, quia sicut dicitur: Fratres omnes pau[Prou.19.a]peris oderunt eum, insuper & amici eius procul recesserunt ab eo, vnde iste pauper vere erat derelictus, secundum illud: Tibi derelictus est pauper. Quia nullus eius [Psa.6.d] releuabat egestatem, nullus etiam fouebat infirmitatem. Vnde subditur. *Sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius.* Glossa: Hos nec á se remouere poterat, nec vi[Glossa interl. in huc locum to.5.]sitator erat qui remoueret, ex quo apparet quod diues inexcusabilis erat qui pauperem ita derelictum videbat. Ex hoc etiam potest mira huius diuitis immisericordia aduerti, quia canibus fuit liberalior, quam pauperi: & canes fuerunt mitiores ipsi pauperi, quam diues. Vnde [D] Petrus Rauennas: Canes pauperis vlcera curant magisterio naturæ, diues pauperem negligit natura accusante. Et hoc contra illud quod dicitur: Visitans speciem [Iob.5.d] tuam, non peccabis. Vnde idem Petrus Rauennensis: Miser diues qui micam pauperi non dedisti, saltem quare canes abigere neglexisti? sed canes tui mitiores te, immo tu immitior eis, & mitior canibus tuis, quam pauperi fuisti: canes tui aliquando pinguia, sed pauper nec micam de mensa tua aliquando recepit. Ex magnitudine igitur miseriæ pauperis aggrauatur immisericordia diuitis, & ex abundantia diuitis augetur patientia pauperis mendici. Vnde Gregorius: In vna re duo Dei iudicia exprimuntur, cum ex visione pauperis diuiti non [Greg. in Euang. homil. 40. to.2.] miserenti cumulus damnationis infertur: & rursus etiam ex visione diuitis quotidie tentatus pauper probatur: Diues & pauper obuiauerunt sibi: vtriusque opera[E]tor est Dominus. [Pro.22.a]

Tertio, quantum ad pauperis sanctitatem, subiungit: *Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* ex quo apparet quod hic mendicus erat sanctus, & bonus, quia moriens ab Angelis suscipitur, & in locum pacis deportatur: Visi sunt oculis insi[Sap.3.a]pientium mori. Et sequitur: Illi autem sunt in pace. Tales angelico portantur ministerio: Vnde Petrus Rauennensis: Non dedignantur eum portare Angeli, cui prius hic ministrabant: Omnes sunt administratorij spiritus, [Heb.1.d] & cetera. Et post: Merito isti pauperi angelica deputantur officia, cui tam crudeliter denegata sunt humanitatis obsequia. Deferunt autem Angeli mendicum iustum in sinum Abrahæ, id est in locum quietis. Qui quidem locus ante apertionem ianuæ erat in limbo. Et di-

citu

citur sinus Abraæ, quia ipse Abraã susceptus est ibi, tamquam in sinum merito fidei, qua dictus est pater multarum gentium: & illi qui ibi suscipiuntur, dicuntur in eius sinu suscipi. Vnde & ei primo facta est repromissio de incarnatione Christi. Vocatur autem sinus, quia sicut in sinu res absconditur, fouetur, & custoditur quasi in loco familiari, sic & sancti patres in loco illo conseruabantur: Super omnem gloriam protectio. Et tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem & absconsionem à turbine & à pluuia. Et: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. In hoc sinu positus est Lazarus: & ab omnibus malis sua morte liberatus, secundum illud: In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. In fame, eruit te de morte: & in bello, à manu gladij. A flagello linguæ absconderis: & non timebis calamitatem cum venerit. Subditur: Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum.

Isa.4.a — Psal.26.b — Iob 5.d

Nota quod est sinus culpabilis, laudabilis, & desiderabilis. Sinus culpabilis triplex est. Carnalitatis: Quare seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius? Et: Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, & cetera. Si qui ingreditur ad vxorem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Cupiditatis: Munera de sinu impius accipit, vt peruertat semitas iudicij. Crudelitatis: Tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocauit in sinu suo, suum autem filium qui erat mortuus, posuit in sinu meo. Et Iob: Si abscondi quasi homo peccatum meum.

Prou.5.d — Prou.6.d — Prou.17.d — 3.Reg.3.c — Iob 31.d

Triplex est sinus laudabilis, scilicet, Humilitatis in abscondendo: Retrahe manum tuam in sinum tuum. Retraxit, & protulit iterum, & erat similis carni reliquæ, & cetera. Benignitatis in refouendo: Munus absconditum exting it iras, & donum in sinu indignationem maximam. Longanimitatis in conseruando: Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et: In sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine, & definitio eius vsque ad labium eius, cubitus scilicet perfectæ mercedis.

Exo.4.b — Prou.21.b — Iob 19.d — Eze.43.d

Est tertio sinus desiderabilis, & de hoc dicitur hic: *Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abraæ*, per quem sinum intelligitur requies beatarum animarum: Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraam, & Isaac, & Iacob in regno cælorum.

Mat.8.b

Mortuus est autem & diues, & cet. Post immisericordiæ causam & culpam, subiungit hic immisericordiæ pœnam quam describit dupliciter. Primo quantum ad miseriam inflictam: secundo quantum ad misericordiam denegatam, ibi: *at dixit illi Abraam, & cet.* Miseria autem inflicta propter immisericordiæ culpam tripliciter describitur, scilicet, quantum ad deiectionem in locum miseriarum, quantum ad elongationem à loco iustorum, & quantum ad multitudinem multiplicium calamitatum. Primo igitur quantum ad deiectionem in locum miseriarum, dicit:

Mortuus est autem & diues, per desertionem temporalium gaudiorum. Et nota quod vtitur præterito tempore ad innuendum quod ille miser diues mortuus est, non vna tantum sed triplici morte. Prima est culpæ, qua separatur anima à Deo, hac mortuus fuerat etiam dũ viueret: Vidua quæ in deliciis est, viuens mortua est. Vidua est enim anima à Deo separata. Secunda est mors naturæ, qua separatur anima à corpore: O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis! Tertia est mors gehennæ, qua separatur anima à vita beata. De hac in Apocalypsi: Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. In huius triplicis mortis designationem dicitur: Væ, væ, væ, habitantibus in terra, & cetera. *Et sepultus est in inferno*, per deiectionem in locum suppliciorum. Et hoc propter culpam superbiæ: Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum. Propter culpam lasciuiæ: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Propter culpam immisericordiæ: Sicut oues in inferno positi sunt; mors depascet eos. Et iterum: Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, & cet. Ex hoc apparet quanta sit differentia inter parochianos Christi & diaboli, quia illi sublimantur in cælo, isti sepeliuntur in inferno, vbi est fouea valde profunda: In profundissimum infernum descẽdunt omnia mea. Et in Psalmo: Ipsi introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt.

1.Tim.5.a — Eccl.40.a — Apoc.20.d — Apoc.8.d — Isa.14.c — Iob 21.c — Psal.48.c — Psal.54.c — Iob 17.d — Psal.62.b

Secundo, quantum ad elongationem à loco iustorum, subdit: *Eleuans autem oculos suos cum esset in tormentis.* In loco scilicet continuæ afflictionis: Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum: Præparata est ab heri Tophet, & cet. Deinde: Nutrimenta eius ignis & ligna multa, flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. *Vidit Abraam à longe, & Lazarum in sinu eius. Vere à longe* & quantum ad situm, & quantum ad statum, quia diues in loco infimo, ille autem in supremo: Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Et: Iacebunt mali ante bonos, & impij ante portas iustorum. Item, diues in afflictione erat, pauper in requie: Serui mei comedent: & vos esurietis. Item quia diues in egestate, & pauper in abundantia. Supra: Esurientes impleuit bonis: & diuites dimisit inanes: Edent pauperes & saturabuntur. Et alibi: Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum, &c. Dicitur autem quod vidit Abraam, & non ad solatium, sed potius ad cumulum tormentorum. Vnde Gregorius: Credendum est quod ante retributionem extremi iudicij, iniusti in requie quosdam iustos conspiciunt, vt eos videntes in gaudio, non solum de suo supplicio, verumetiam de eorum bono crucientur: Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet: desiderium peccatorum peribit. Et: Videntes turbabuntur timore horribili, &c.

Apoc.14.c — Isa.30.g — Prou.29.d — Prou.14.c — Isa.65.b — Sup.1.e — Psa.21.d — Psal.33.b — Greg. hom. 40. in Euang. to. 2. — Psa.111.b — Pap.5.a

Tertio, quantum ad aggregationem multiplicium calamitatum, subditur: *Et ipse clamans dixit: Pater Abraam miserere mei.* Vt sic ex clamore appareat magnitudo mæstitiæ, secundum illud: Ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Et hoc quidem conueniens fuit diuiti: Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. *Et mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam.* Vt sic ex petitione guttæ aquæ, appareat multitudo inopiæ: Diues cum dormierit, nihil secum auferet: aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Apprehendet eum quasi aqua inopia: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vnde Chrysostomus: Qui in pretiosis excessit in culpa, vilissima hic petiit in pœna. Et iterum loquens ad diuitem quidam, dicit: Lazarum videre non dignabaris & nunc extremum eius digitum desideras? Et Beda: Diues ille qui mensæ suæ minima dare noluit, in inferno positus vsque ad minima quærenda peruenit, nam guttam aquæ petiit qui Lazaro micam panis negauit: Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem sustinebit penuriam. *Vt refrigeret linguam meam.* Vt sic ex afflictione linguæ appareat rectitudo diuinæ iustitiæ. Vnde Petrus Rauennas: Si iam te totum possidet infernus, quare solius linguæ desideras æstibus subueniri? an quia lingua magis ardet quæ pauperi insultauit? quæ misericordiam denegauit? Hæc præcedit ad iudicium, quæ precessit ad peccatum. Hæc primo degustat cruciatus, quæ pretiosos cibos, & odorifera pocula degustauit, secundum illud: Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Vnde Beda in Glossa: Nota quod, sic it mos est, inter conuiuia loquacitati studuit & ideo apud inferos grauius in lingua ardere perhibetur. Vnde dicitur: In multiloquio non deerit peccatum. *Quia crucior in hac flamma.* Vt si appareat rigor

Isa.65.c — Prou.21.b — Iob 27.d — Psal.75.a — Chrysost. in Ps.25.80.1. — Beda Glossa in hunc locum to.5. — Prou.28.d — Sap.11.c — Beda Glossa in hunc locum to.5. — Prou.10 c

Psal.10.b diuinæ vindictæ: Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Deut.32.b Et: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Eccl.7.b Præterea dicitur: Humilia valde spiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis. Et nota quod flamma hæc erat vera, sed lingua erat imaginaria, quia verus ignis affligit spiritus: Mat.25.d secundum illud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, & cet. Et anima etiam affligitur sub imaginibus, Sap.17.b quas traxit à corpore, secundum illud: Apparebat illis subitaneus ignis, timore plenus: & timore percussi illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur. Et post: Ipsi ergo sibi erant grauiores tenebris. Reproborũ afflictio. Vnde ex hoc colligitur quod in afflictione reproborum simul concurrit pœna vera & imaginaria, simul actio naturalis & supernaturalis, simul afflictio intrinseca & extrinseca, simul & propria & aliena, vt sic Sap.5.c impleatur illud: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: vera namque flamma adurebat, lingua etiam imaginaria & phantastica in anima diuitis adustioni illi fomentum præbebat. Lingua. Magis autem expressio fit de lingua quam de alio membro quod cruciatur & affligitur in inferno, quia ipsa in culpis est, quasi fomes totius iniquitatis: Iac.3.a Lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat: ecce quantus ignis quam magnam siluam incendit! Et lingua, ignis est vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus, & inflammat totam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna. Omnis enim natura bestiarum, &c. domantur. Sequitur: Linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena est veneno mortifero.

Hoc autem dicitur: quia ipsa lingua impugnat diuinam maiestatem, veritatem, bonitatem, mutuam charitatem, & omnium morum honestatem. Psal.11.a Impugnat maiestatem per verba iactantiæ: Qui dixerunt, linguam nostrã magnificabimus, & cet. ideo præmittit ibi: Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Apoc.16.a Item per verba blasphemiæ: Commanducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt Deum. 2.Mac.15.f,c Et: Linguam impii Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari: blasphemauerat enim. Pro.36.d Veritatem, per verba mendacia: Lingua fallax non amat veritatem, Hiero.9.a & os lubricum operatur minas. Ibid.b Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii & non veritatis. Et post: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, &c. Psal.77.d Dilexerunt eum in ore, &c. Psa.51.a Tota die in iustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum. Psal.49.d Et iterum: Lingua tua concinnabat dolos. Eccl.5.a Et: Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam: sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. Pro.6.c Bonitatem, per verba blandientia, vt custodiant te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Ecc.20.b Et: Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius. Qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt. Pro.28.d Qui corripit hominem, & cetera. Sap.1.c Item per verba detrahentia. Custodite vos à murmuratione quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. Ecc.28.d Et: Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire detrahentem. Pro.25.d Et: Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. Iob.20.b Cum dulce fuerit in ore eius, malum abscondet illud sub lingua sua.

Psa.30.d Mutuam charitatem per verba litigantia. Proteges eos in tabernaculo tuo, à contradictione linguarum: Ecc.8.a Non litiges cum homine linguato, & non strues in ignem illius ligna. Ecc.4.d Et: Noli citatus esse in lingua tua, Item per verba prouocantia: Psa.56.a Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & cet. Hier.56.b Et: Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta. Psa.139.a Acuerunt linguas suas sicut serpentes. Omnem morum honestatem, per verba impudica. Ecc.51.a Liberasti me à lingua coinquinata, & à verbo mendacij: Iac.3.b Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat, & cet. Iac.1.d Item, per verba infructuosa: Si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, & cet. Ecc 19.c Et: Quis est enim qui non delinquerit lingua sua? &c. Iac.3.a Et ideo Iacobus: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Pro.16.a Vnde dicitur: Hominis est animam præparare, & Domini gubernare linguam. Prou.18.d Propter quod dicitur: Mors, & vita in manibus linguæ. Ecc.22.d Et ideo orabat Ecclesiasticus: Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me? Propter hoc ergo diues hic in inferno positus dicit, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.

Et dixit illi Abraam, &c. Postquam descripsit pœnam quãtum ad miseriam inflictam, hic describit eam quantum ad misericordiam denegatam. Et hæc pars diuiditur in duas. In quarum prima exprimitur denegatio misericordiæ respectu personæ propriæ, in secunda respectu personæ coniunctæ, ibi: *Et ait: Rogo ergo te pater, &c.* Circa denegationem misericordiæ respectu personæ propriæ, introducuntur tria, scilicet dissimilitudo meritorum, oppositio stipendiorum, & rectitudo diuinorum iudiciorum. Primo igitur quantum ad dissimilitudinem meritorum, dicit:

Et dixit illi Abraam: Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua: filium vocat non ex imitatione, sed ex naturali generatione. Psal.17.d Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt. Vnde dicit Petrus Rauennas: Tu vocas me patrem, & ego te filium, vt te grauiter doleas perdidisse quod natus es, quod tibi gratia dederat & natura. Huic filio dicit, quod recordetur bonorum non ad solatium, sed potius ad tormentum. Vnde Boetius: Infelicissimum genus fortunæ est, fuisse felicem. Et hoc recipit in remunerationem bonorum suorum. Aug. in ser. 2. de tempore to. 10. Vnde Augustinus: Nota quod diues iste aliquid boni habuit, ex quo bonum transitorium in hac vita recepit. Erat enim de numero illorum, de quibus dicitur: Mat.6.a Amẽ dico vobis receperunt mercedem suam. Hoc ergo meritum fuit trãsitorium, & præambulum ad supplicium. Sed contrarium fuit meritum Lazari. Vnde subdit: *Et Lazarus similiter mala.* Hoc est simile in contrario: Lazarus enim recepit mala ad tempus, ad purgandum mala culpæ, & ad inquirendum bona felicitatis æternæ. Beda Gloss. in hunc locum. to.5. Vnde Beda: Lazarus aliquid mali habuit, sed ignis inopiæ purgauit. Gregor. homil. 40. in Euan. to. 2. Et Gregorius: Si qua reprehensibilia in pauperibus videmus, non debemus despicere, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, hos medicina paupertatis sanat. Act.14.d Et hæc est via perueniendi ad regnum. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Vnde in hoc verificatum est illud: Ecc.8.c Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum. Tob.12.c Nec immerito dicitur: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.

Secundo, quantum ad oppositionem stipendiorum, subdit: *Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Hic, inquam, consolatur pro tribulatione: Ioan.16.c Mundus gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mat.5.a Vnde Matthæus: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. 1.Cor.4.d Sicut enim dicitur: Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum, & cet. Iac.1.a Et ideo Iacobus: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Et post: Beatus vir qui suffert tentationem, & cet. Vnde Chrysostomus: Si ægrotamus, si pauperes sumus, gaudeamus, accipiamus mala in vita nostra, vt post recipiamus bona, nam sic dicit Propheta: Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Ioan.2.a Et in huius figuram dicitur: In nuptiis aqua conuersa est in vinum. Sap.6.d At è contrario: Diues cruciatur: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Pro.14.b Et: Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupabit. Hæc enim delectatio temporalis est, in æternum deliciæ cruciantur. Gregor. homil. 40. in Euan. to. 2. Vnde Gregorius: Momentaneum est quod delectat, sed æternum est quod cruciat. Iusto igitur Dei iudicio est correspondentia, vt sic fit transitus à contrario in contrarium, à tribulatione scilicet ad consolationem, & à consolatione ad æternã afflictionem: ad modũ cuiusdam crucis, in cuius figuram dicitur de Iacob quod Gen.48.c

in be-

A in benedictione filiorum Ioseph manus cancellauit ad modum crucis.

Tertio, quantum ad actitudinem diuinorum iudiciorum, subdit: *Et in his omnibus, inter nos & vos chaos magnum firmatum est*, in quo insinuatur impossibilitas appropinquandi inter reprobos & electos. Ecclesiastes: Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. (Eccl. 11. a) Hanc intransgressibilitatem vocat chaos, quia nec possunt boni in tenebras descendere, nec mali in lucem bonorum. Propter quod dicitur: Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. (Ioan. 12. c) De hac intransgressibilitate in Glossa dicit Ambrosius: (Ambr. in Glos. inter. lin. in hunc locum to. 5.) Inter pauperem & diuitem chaos est, quia post mortem nequeunt merita mutari, ac per hoc nec haberi aliqua consolatio mutua. Et ideo subdit: B *Vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint*, præstando pietatis auxilium, *nec inde huc transmeare*, attingendo ad præmium æternum. Vnde Gregorius: (Greg. hom. 40. in Euang. to. 2.) Iustorum animæ, etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, iam tunc auctoris sui iustitiæ coniunctæ, tanta rectitudine constringuntur, vt nulla ad reprobos compassione moueantur, mali quidem non possunt de ergastulo exire tartari infernalis: Relinquunt alienis diuitias suas: Et sepulchra eorum domus illorum in æternum. (Psal. 48. b) De hoc non potest exiri: quia: Nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas: (Eccl. 9. c) nec enim de inferno possunt egredi, nec in requiem electorũ intrare. Non adijciet vt vltra pertransbeat per te incircumcisus & immundus. (Isa. 52. a) Vnde dicitur: Foris canes & venefici, & impudici & homicidæ, & idolis seruientes, &c. (Apoc. 22. c) C Boni autem nõ possunt transire ad malos videndos, possunt tamen ad contemplandos. Vnde Isaias: (Isa. 66. g) Egredientur & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.

Et ait: Rogo ergo te Pater, &c. Post denegationem misericordiæ respectu personæ propriæ, subditur hic denegatio respectu personæ coniunctæ. Circa quã introducuntur quattuor, scilicet petitio misericordiæ, denegatio misericordiæ postulatæ, ratio petitionis propositæ, & approbatio responsionis iam datæ. Primo igitur quantum ad petitionem misericordiæ respectu personæ coniunctæ, dicit:

Et ait: Rogo ergo te Pater, vt mittas eum in domum Patris D *mei.* Hæc vero petitio erat carnalis, quia solum ad fratres se extendit, vnde subdit: *Habeo enim quinque fratres*: Miseratio hominis circa proximum suum, & cætera. (Eccl. 18. b) Ideo carnalis erat, quia pro fratribus carnalibus, & secundum carnem viuentibus. Et hoc insinuat etiam ipse numerus quinarius, in quo intelligitur quòd quinq; sensibus corporis erant dediti, secundum illud quod dicitur Samaritanæ: Quinque viros habuisti, & hunc quem habes, & cætera. (Ioan. 4. c) Et: Iuga boum emi quinque. (Luc. 14. c) Carnalis etiam, quia hoc non faciebat propter vitandum supplicium alienum, sed ne ex eorum aduentu augeretur suum, quod subdit: *Vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* Hoc quidem dicebat ne ex eorum præsentia sua calamitas cresceret per multiplicata proximorum tormenta. Vnde Beda: (Beda Glossa in hunc locum to. 5.) E Seruatur diuiti ad pœnam suam & cognitio pauperis, quem despexit, & memoria fratrum quos reliquit, vt de visa gloria despecti & de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur. Et illud est præcipue verum, quando imitatores scelerum alienorum fiunt participes suppliciorum. Vnde Gregorius: (Greg. hom. 40. in Euang. to. 2.) Vt peccatores in suppliciis amplius torqueantur, & eorum videbunt gloriam quos contempserunt, & illorum pœnam, quos inutiliter amauerunt. Erat autem hæc petitio non solum carnalis respectu sui, verum etiam crudelis respectu proximi, quia propter amorem suorum parentum carnalium volebat quòd Lazarus egrederetur sinum quietis, & iret in locum periculorum, vt verificetur illud in eo: Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. (Prou. 12. b) Vnde & Christus qui Lazarum fratrem Mariæ in vitam reuocauit, fleuisse dicitur: Et lacrymatus est Iesus. (Ioan. 11. c) Erat etiam fatua, quia credebat plus valere verbum hominis mortui, quàm immortalis Dei. Vnde impletur in eo illud: Sed in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat, & cætera. (Eccl. 10. a) Vnde Glossa: (Glossa in hunc locum to. 5.) Serius hic diues magister incipit esse, cum iam nec discendi tempus habeat, nec docendi. Erat similiter inuerecunda, quia parua negauerat, & modo maxima postulabat: contra illud quod dicitur: Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta, & cætera. (Eccl. 4. b)

Secundo, quantum ad denegationem misericordiæ postulatæ, subdit: *Et ait illi Abraam: habent Moysen & Prophetas: audiant illos.* Moysen, idest doctrinam legis, quæ audienda est pro magnitudine auctoritatis. Nam: Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. (Prou. 28. b) Et ideo dicebat Legislator: Audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei. (Deut. 32. a) Subditur: Date magnificentiam Deo nostro. Dei perfecta sunt opera. *Et habent etiam Prophetas*, idest doctrinam Prophetarum audiendam pro certitudine veritatis, secundum illud: Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies illucescat & lucifer oriatur in cordibus vestris, (2. Pet. 1. d) qui huius duplicis doctrinæ verba tam authentica & tam certa audire recusat, nullam prorsus habet excusationem. Propter quod dicit Dominus per Hieremiam Prophetam: Si non audieritis me, vt ambuletis in lege mea quam dedi vobis, vt audiatis sermones seruorum meorum Prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens & dirigens, & non audistis: dabo domum istam sicut Silo, & vrbem hanc dabo in maledictionem. (Hier. 26. b) Si igitur inexcusabiles sunt qui non audiunt legem & Prophetas, prorsus inexcusabiles sunt qui non audiunt Apostolos & Euangelistas, immo nec ipsam sapientiam incarnatam. Vnde ipsa conqueritur: Quia vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. (Prou. 1. c) Subditur: Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis, aduenerit. Qui hanc sapientiam quæ foris prædicat, in plateis non vult audire, prorsus inexcusabilis est, quia sibi prohibent testimonium, lex & Prophetæ. Vnde Matthæus: Apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. (Matt. 17. a) Sequitur: Ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, & cætera. ipsum audite, & propterea dicitur: Oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. (Heb. 2. a) Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus. Subditur: Quo modo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? Et: Accessistis ad testamenti noui Mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quàm Abel. (Heb. 12. f) Videte ne recusetis loquentem.

Tertio, quantum ad rationem petitionis propositæ, addit: *At ille dixit: Non pater Abraam, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.* In hoc ostendebat fratrum suorum carnalitatem, vtpote qui magis mouerentur ad corporalem suscitationem, quàm ad spiritualem reuelationem. Vnde hi erant de numero illorum, de quibus dicitur: Dixerunt impij cogitantes apud se non recte. (Sap. 2. a) Deinde: Non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis. In hoc etiam ostendebat suam, & fratrum suorum peruersitatem, & testimonium hominis mortui præferrent testibus diuini verbi. Contra illud Isaiæ: Numquid non populus à Deo suo requiret visionem? pro viuis à mortuis? (Isa. 8. d) Ad legem magis, & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. In hoc etiam ostendebat fratrum incredulitatem, vt nollent credere nisi signa & prodigia viderent, sicut ille regulus: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. (Ioan. 4. g) In hoc similiter ostendebat fratrum fatuitatem, quia magis deberent ad pœnitentiam prouocari ex hoc quòd vident homines mori,

Eccl. 38. c / Eccl. 27. d / Psal. 113. d — quàm si viderent eos resuscitari. Memor esto iudicij mei: sic enim erit & tuum, mihi heri, & tibi hodie. Et: Ante mortem confitere: A mortuo quasi nihil perit confessio. Non mortui laudabunt te Domine, neq; omnes qui descendunt in infernum.

Quarto, quantum ad approbationem responsionis iam dictæ, subdit: *Ait autem illi: Si Moysen & Prophetas non audiunt*, eis scilicet obediendo, sic enim audiendi sunt, secundum illud: (Apoc. 1. a) Beatus qui legit & audit verba Prophetiæ huius, & seruat ea, &c. Qui tantos testes non audit, veritatem contemnit, secundum illud Ezechielis: (Ezec. 3. b) Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde. Vnde, quia tantæ veritati resistunt obdurati & inhabiles ad credendum, ideo addit: *neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Ratio huius consequentiæ est, quia qui non credit testimonio magis credibili, nec etiam minus credibili. Huius exemplum habemus in Lazaro alio resuscitato, cui Iudæi increduli non solum non crediderunt, immo sicut dicitur: (Ioan. 12. b) Cogitauerunt principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. Sed Pharisæi obstinati non solum non crediderunt, verumetiam fidem credentium extinguere volebāt. Huius exemplum habemus etiam in Christo, cui etiam suscitato Iudæi credere noluerunt. Vnde Chrysostomus: Christus à mortuis resurrexit, & quæ mala erant in inferno nunciauit: descendit & de cœlo, & quæ bona ibi erant prædicauit, nec tamen est ei creditum. Et hoc est, quia tales recusauerunt testimonium legis & Prophetarum. Si crederetis Moysi, (Ioan. 5. g) crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis: quo modo verbis meis credetis? Ex prædictis igitur apparet diuiti immisericordi omnino ab Abraam patre piissimo misericordia denegata, vt impleatur illud: (Isa. 63. d) Tu pater noster, & Abraam nesciuit nos. Et sic verificatum est illud: (Iac. 2. b) Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Et: (Sap. 19. d) Impiis vsq; in nouissimum sine misericordia ira superuenit. Talibus enim dicitur in iudicio illud: (Matt. 25. d) Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & Angelis eius.

CAPVT XVII.

ET *ait ad discipulos suos, &c.*] Post confutatam Iudæorū impietatē secundū eleemosynas corporales, sequitur hic secunda pars, in qua inuitat ad pietatē secundū eleemosynam spiritualem. (Diuisio.) Diuiditur autem hæc pars in tres: in quarum prima discipulos informat documento rationabili: In secunda manifestat exemplo sensibili, ibi: *Et dixerunt Apostoli Domino.* In tertia confirmat facto admirabili ibi: *Et factum est dum iret.* Circa documentum rationabile, primo præmittit dissuasionem spiritualis impietatis, quæ consistit in scandalo proximorum: deinde adiungit persuasionem pietatis spiritualis, quæ consistit in remissione iniuriarum siue offensarum, ibi: *Attendite vobis: Si peccauerit, &c.* Circa dissuasionem igitur impietatis scandali procedit hoc ordine. Ostendit hoc ordine. Ostendit scandalum passiuum ineuitabile, actiuum autem damnabile, & supplicium eius horribile. Primo igitur quantum ad ineuitabilitatem scandali passiui, dicit:

Et ait ad discipulos suos, impossibile est, vt non veniant scandala. Hoc enim non dicitur de scandalo actiuo, quia illud bene potest quis euitare, sed de passiuo, quod non est in potestate alicuius hominis, quia illud aliquando occasionem sumit non solum de malo, verumetiam de bono, sicut dicitur de Iudæis: (Mat. 13. g) Qui scandalizabantur in eo. Propter quod Matthæus: (Mat. 11. a) Beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Quia dicitur non credentibus: (1. Petr. 2. b) Lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: & lapis offensionis, & petra scandali. Hoc autem permittit Deus iusto iudicio euenire ad vindictam malorum, & probationem iustorum. Vnde Matthæus: (Matt. 18. d / 1. Pet. 11. d) Necesse est vt veniant scandala. Et ratio redditur: (A) Oportet hereses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant. Licet autem per malos & à malis veniant scandala, debent tamen à viris iustis, quantum possunt, euitari salua veritate triplici. Vnde Beda: (Beda Glos. in hunc locum to. 5.) Nota quòd in quantum potes sine peccato, vitare debes scandalum proximi: quod si de veritate est, pro scandalis relinqui veritas non debet. Est autem triplex veritas, quæ non debet pro scandalo relinqui, scilicet vitæ, doctrinæ, & iustitiæ. Vnde Hieronymus: Omne quod potest fieri, vel non fieri, salua triplici veritate, dimittendum est. Istud autem non est necessitatis, sed perfectæ iustitiæ, secundum quam dicebat Apostolus: (1. Cor. 8. d) Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Et: (Rom. 14. d) Bonum est, non manducare carnem, & non bibere vinum: neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Vnde (B) si aliquis propter perfectionis opera scandalizatur, non sunt tamen dimittenda. Hinc Hieronymus de morte Blasillæ: Scandalizat quempiam vestis fuscior, scandalizat Ioannes, qui camelorum pilis vestitus erat. Exemplum autem dimittendi indifferentia propter scandalū, habemus in Christo: (Matt. 17. d) Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, &c. Vbi soluit tributum. Et tamen documenta veritatis propter scandalum non dimisit. Vnde Matthæus: (Mat. 15. b) Scis, quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt. At ille respondens, ait: Sequitur: Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum, &c.

Secundo, quantum ad damnabilitatem scandali actiui, subdit: *Væ autem illi, per quem veniunt*, id est, qui actiue scandalizant. Illi autem actiue scandalizant, qui per (C) dictum vel factum minus rectum præbent occasionem ruinæ. Nam Glossa dicit: Scandalum est, vbi recte ambulanti deceptio ad peccandum subijcitur, sicut fecit Balaam filijs Israel, (Num. 31. c) Propter quod dicitur: (Apoc. 2. d) Habes tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere, & fornicari, &c. Hoc scandalum est impietatis spiritualis, cum quis malo exemplo animam proximi occidit, & ideo ipse dignus morte efficitur. In cuius figuram dicitur: (Num. 31. c) Cur feminas reseruastis? Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Dominū, &c. Sequitur: Ergo cunctos interficite, quidquid est generis masculini etiam in paruulis, & mulieres quæ nouerunt viros in coitu, iugulate. Et: Hostes vos sentiant Madianitæ, (Num. 25. d) & percutite eos, quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos. (D) Maxime enim hostiliter agit qui Spiritum vitæ in fonte cordis extinguit. Ideo dicitur: (Matt. 18. a) Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proijce abs te: & si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te: bonum tibi est vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis. Hoc autem non intelligitur de corporalibus membris, sed de amicis, qui tamquam membra sunt nobis carnaliter coniuncti, à quibus, si scandalizant, debemus separari, secundum illud: (Mat. 10. d) Veni separare hominē aduersus patrem suum, &c. & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Ideo dicitur: (Eccl. 6. d) Ab inimicis tuis separare, & ab amicis attende. Chrysostomus: Nihil ita nociuū est sicut conuersari cum perniciosis. Et ideo ipse dicit: Si membra abscindimus cum (E) incurabiliter se habuerint, & reliquis obfuerint, multo magis in amicis hoc facere debemus.

Tertio, quantum ad horribilitatem supplicij, subdit: *Vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proijciatur in mare.* Beda: (Beda Glossa in hunc locum to. 5.) Secundum ritum prouinciæ loquitur, vbi erat ista pœna criminum, vt ligato saxo in profundum demergeretur. Hoc inquam dicit vtilius, *quàm vt vnum scandalizet de pusillis istis.* Quia longe minor est ista, quàm illa quam scandalizando proximum meretur. Vnde Beda: (Beda Glossa in hunc locum to. 5.) Vere vtilius innoxium grauissima pœna vitam finire, quàm lædendo fratrem, mortem mereri perpetuam. Et iterum: Vtilius est enim pro culpa breuem recipere pœnam, quàm æternis cruciatibus reseruari. Ratio autem quare tanta pœna debeatur

scandalizanti est, quia aufert Christo illud quod amat
Sap. 11. d maxime, scilicet animam, secundum illud: Tua sunt
Domine omnia, qui amas animas. Vnde & Apostolus:
1. Cor. 8. d Peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem
Christus mortuus est. Et sequitur: Sic autem peccan-
tes in fratres, & in Christum peccatis. Alia ratio est,
quia sicut operibus ædificationis magna debetur coro-
Rom. 14. c na, ita de ædificantibus magna debetur pœna: Quæ
pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt inuicem
custodiamus, noli propter escam destruere opus Dei.
Tertia ratio est, quia sicut magna crudelitas est affligere
ægrotantes, sic magna peruersitas est, seducere simplices:
Leu. 19. c propter quod dicitur: Nec coram cæco pones offendi-
culum. Et ideo signanter dicitur: *Vnum de pusillis istis.*
Quarta ratio est quia scandalizans obligatur non solum
ad reddendā animam suam, verumetiam animam scan-
Exod. 21. f dalizatam: Si quis aperuerit cisternam, & non operue-
rit eam, cecideritque bos aut asinus in eam, reddet
Dominus cisternæ pretium iumentorum. Est autem
hoc peccatum graue in omnibus, sed maxime in his, quo-
rum vita trahitur in exemplum, sicut sunt prælati, sicut
magni clerici, sicut etiam viri religiosi & famosi. Vnde
Mal. 2. dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem
requirent ex ore eius. Sequitur: Vos autem recessistis
de via, & scandalizastis plurimos in lege: irritum fecistis
pactum Leui, &c. propter quod & ego dedi vos contem-
ptibiles, &c.

Attendite vobis, &c. Postquam dissuasit impietatem
quæ consistit in scandalo proximorum, hic consequenter
suadet pietatem spiritualem, quæ consistit in remissione
iniuriarum. Et quoniam pietas debet exhiberi secun-
dum ordinatam charitatē, quę consistit in custodia respe-
ctu sui, & clementia respectu proximi, ideo in hac parte
hortatur Apostolos ad custodiam suarum mentium, ad
disciplinam respectu aberrantium, & ad indulgentiam
respectu pœnitentium. Primo igitur quantum ad custo-
diam suarum mentium dicit:

Attendite vobis. Quasi diceret, prius debetis circa ve-
stram correctionem inuigilare quam circa peccata proxi-
Eccl. 30. d mi: Miserere animæ tuæ placens Deo. Hoc docebat A-
1. Tim. 4. d postolus: Attende tibi & doctrinæ, &c. Hoc enim faci-
ens, teipsum saluum facies & eos qui te audiunt. Et istud
maxime est ipsorum prælatorum qui primo debent cir-
Act. 20. f ca se inuigilare: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo
vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam
Dei quam acquisiuit sanguine suo. Hic autem ordo est
necessarius, ne forte dicatur intendenti correctioni alie-
Rom. 2. d næ, & negligenti suam, illud: Qui alium doces, teipsum
Matt. 7. a non doces: Et illud: Hypocrita, eiice primum trabem
de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo
fratris tui. Et ideo dicebat bon' ille speculator: Super spe-
Isa. 21. b culam Domini ego sum stans iugiter per diem: & super
custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Intende-
Gen. 4. b bat proximo non sicut Cain: Numquid custos fratris mei
Luc. 4. d sum ego? Intendebat sibi ne diceretur illud: Medice,
cura teipsum.

Secundo quantum ad disciplinam respectu peccanti-
um, subdit: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum.* Et
per correptionem amicabilem, secundum illud: Argue,
2. Tim. 4. a obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Et: Cor-
Eccl. 19. b ripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: Non fe-
ci: aut si fecit, ne iterum addat. Vnde ista increpatio
non debet venire ex ira, sed ex clementia, non ex libidi-
ne vindictæ, sed ex amore iustitiæ. Vnde Gregorius in
moralibus: Si proximos sicut & nos diligere debemus,
restat, vt eorum peccatis sicut & nostris irascamur. Dici-
tur autem peccare in nos, quando non solum in perso-
Serm. 16. nam nostram, sed etiam nobis præsentibus peccat. Vn-
to. 10. de Augustinus de verbis Domini: Peccat frater in nos,
si etiam nobis scientibus, peccat: quia quantum in eo
est, exemplo nos corrumpit, quos testes iniquitatis ef-
ficit. Et nota quòd in hac increpatione seruari debet
ordo qui exprimitur ibi: Si peccauerit in te frater tuus,
Matt. 18. b vade, & corripe eum inter te & ipsum solum. Et post

A subdit quòd adhibendi sunt testes, deinde dicendum est
Ecclesiæ. Nam primo peccator debet reuocari amore:
quod fit quando recte monetur: Si præoccupatus fuerit Gal. 6. a
homo in aliquo delicto, & cætera. Secundo, pudore:
quod fit cum testes adhibentur, secundum illud: Non Leu. 19. d
oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue e-
um, ne habeas super illo peccatum. Tertio autem ter-
rore: quod fit in facie Ecclesiæ: Peccantes coram o- 1. Tim. 5. c
mnibus argue: vt & ceteri timorem habeant. Hic autem
ordo congruitatis est, non necessitatis, & maxime si per-
cipiatur quòd proximus incorrigibilis est ad verbum fra-
trum, & tamen corrigibilis manu forti, secundùm illud:
Noli arguere derisorem, ne oderit te: Vnde Hierony- Prou. 9. b
mus: Frustra niti, & nihil aliud laborando quàm odi-
um quærere, extremæ dementiæ est. Propter hoc san-
B ctus Ioseph istum ordinem seruauit, de quo in Genesi Gen. 37. a
dicitur quòd accusauit fratres suos apud patrem crimine
pessimo. Ex quo datur forma quòd prælato qui vult pro-
desse, etiam nulla præcedente correptione, potest & de-
bet culpa proximi accusari extra iudicium si sit occulta:
& in iudicio, si habeatur probatio certa. Vnde Beda: Beda Glos-
Ita peccat qui peccantem videns tacet, sicut qui pœni- sa in hunc
tenti non indulget: quod quidem intelligitur, quando locum to. 5.
verbo suo potest proximus corrigi, & maius periculum
non timetur. Vnde super illud: Exite de medio eorum, 2. Cor. 6. d
dicit Glossa: Exire, est facere quod pertinet ad correctio- Glos. in hūc
nem malorum, quantum licet pro gradu vniuscuiusque, locum to. 5.
salue pace.

Tertio quantum ad indulgentiam respectu pœniten-
tium, subdit: *Et si pœnitentiam egerit, dimitte illi.* Beda:
C Non iubemur passim peccanti, sed pœnitenti dimitte- Beda Glos-
re. Primum ergo est peccantem increpare, vt post pœ- sa in hunc
nitenti possimus dimittere. Hanc enim legem statuit locum to. 5.
Dominus in oratione Dominica: Dimitte nobis debita Mat. 6. b
nostra, sicut & nos dimittimus, & cætera. Et sequitur:
Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet
& vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem
non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet
vobis peccata vestra. Ideo dicitur: Relinque proximo Eccl. 28. a
tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.
Homo homini seruat iram: & à Deo quærit medelam?
In hominem similem sibi, non habet misericordiam, &
de peccatis suis deprecatur? Ipse cum caro sit, reseruat
iram: & propitiationem petit à Deo? Et quoniam mi-
sericordia debet excedere offensam, ideo subdit: *Et si se-*
D *pties peccauerit in te*, per læsionem multiplicem. Beda: Beda Glos.
Solet vniuersitas septenario designari, propter quod et- in hunc lo-
iam dicitur: Septies enim in die cadit iustus, & resurget. cum to. 5. Prou. 24. b
Possunt autem per istas septem vices septiformes colli-
gi tribulationes, quibus quis proximum lædit, seducen-
do intellectum, corrumpendo affectum, affligendo cor-
pus, subtrahendo propria, denegando sua, verbo læden-
do famam, & exemplo viciando vitam. De quibus di-
citur: In sex tribulationibus liberabit te, & in septi- Iob 5. c
ma non tanget te malum. Hæc omnia dimittenda sunt
pœnitenti: propterea addit: *Et si septies in die conuersus*
fuerit ad te, dicens, pœnitet me, per mentalem compun-
ctionem. *Dimitte illi*, per misericordem condonationem,
ne forte dicatur tibi illud quod dictum est seruo nequā:
E Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam ro- Matt. 18. d
gasti me, nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui,
sicut & ego tui misertus sum? Sicut ergo Deus omni pe-
tenti veniam tribuit, secundum illud: Impietas impij Ezech. 33. c
non nocebit ei in quacumq; die conuersus fuerit, &c. Sic † Chrys. ho-
& nos debemus pœnitenti dimittere. Ponitur enim hic mil. 62. in
numerus finitus pro infinito. Vnde Chrysostomus: † Et c. 18. Matt.
si septuagies septies dimiseris, tum sicut gutta aquæ ad to. 2.
pelagus, ita immo multo magis deficit tua φιλανθρωπία ad φιλανθρω-
infinitam bonitatem Dei. Debent ergo omnes offensæ πία, id est,
quantæcumque, & quotcumque, & quandocumque, humanitas
& in quemcumque, & à quocumque factæ fuerint, di- benignitas,
mitti, si humiliter per veram pœnitentiam venia postu- seu miseri-
latur. Debet etiam persequenti offensa remitti, sed ali- cordia. Beda Glos-
ter petenti, aliter persequenti. Vnde Glossa Bedæ: Aliter sa in hunc locum to. 5.

fratri petenti, aliter inimico persequenti veniam dare A præcipimur. Fratri concessa remissione socia charitate communicamus. Persecutori malum nobis volenti, vel si potest nobis facienti, bona voluntate faciamus quod possumus. Et hoc exemplo Christi, de quo infra: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Exemplo Dauid, qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c. Exemplo protomartyris Stephani, de quo dicitur: Positis autem genibus, clamauit voce magna: Domine ne statuas illis hoc peccatum: Et cum hoc dixisset, obdormiuit in Domino.

Inf. 23. e
Psal. 7. a
Act. 7. g

Et dixerunt Apostoli Domino. Postquam informauit discipulos ad spiritualem pietatem rationali documento, hic secundo manuducit exemplo. Et quoniam duplex est radix pietatis spiritualis, scilicet fides feruida, & humilitas timorata, secundum illud: Timor Dei initium dilectionis eius. Fidei autem initium agglutinandum est ei. B Ideo hic primo proponit exemplum quod manuducit ad feruidam fidem. Secundo vero, quod manuducit ad timoratam humilitatem, ibi: *Quis autem vestrum habens seruum.* Circa igitur exemplum manuducens ad fidem tria insinuantur, quæ ad perfectionem fidei concurrunt, scilicet fidei ortus, profectus, & virtus. Fidei ortus consistit in susceptione doni diuini: profectus in cooperatione liberi arbitrij: virtus vero in executione mirandi imperij. Primo ergo quantum ad fidei ortum consistentem in susceptione doni diuini præmittit:

Eccli. 25. b

Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Videntes enim Apostoli, se non sufficere ad illa sublimia opera pietatis, quæ consistunt in scandalis vitandis & iniuriis re- C mittendis, sine magnitudine fidei, petunt sibi fidem augeri per donum diuinum, à quo fides habet originem, quæ non est homini à seipso, sed ex dono & munere diuino. Vnde dicitur: Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alteri fides in eodem spiritu. Petunt a Domino fidem sibi augeri, tamquam donum primarium: Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, &c. Est post: Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem, &c. Petunt similiter tamquam donum aliorum donorum imperatiuum. Postulet in fide, nihil hæsitans. Et: Omnia quæcumq; petieritis in oratione credentes, accipietis. Et: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. &c. Petunt etiam tamquam donum custoditiuum. Huius rei gratia D flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, &c. Vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per spiritum eius in interiore homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris. Et ideo Dominus dicebat Petro: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ob hoc etiam dictum est ipsi Petro: Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & cætera.

2. Cor. 12. a
Hebr. 11. a
Iac. 1. a
Matt. 21. c
Matt. 15. c
Ephes. 3. c
Inf. 22. d
Matt. 16. c

Secundo, quantum ad fidei profectum consistentem in cooperatione liberi arbitrij, subdit: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis.* Per granum sinapis, quod in se est quantitate paruum, acumine feruidum, & incremento magnum, intelligimus liberi arbitrij cooperationem quantum ad captiuationem intelle- E ctus, inflammationem affectus, & multitudinem boni effectus. Vnde interlinearis declarat, cuiusmodi fidem debeant quærere, scilicet humilem & feruentem, cui numquam sufficiat quod bene gessit. In grano namq; sinapis propter paruitatē intelligitur fides, in qua est purificatio intellectus. Simile est regnum cælorum grano sinapis, &c. Subditur: Quod minimū est omnibus seminibus. Nulla enim virtus adeo captiuat intellectum humanum sicut fides. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, &c. Per acumen autem intelligitur inflammatio affectus. Vnde Glossa: Fidem perfectam grano sinapis comparat, quod in facie est humile, & nullarum virium apparens, sed pressuris

Glos. interlin. in hūc locum to. 5.
Matt. 13. c
2. Cor. 10. b
Glos. in hūc locum to. 5.

tritum quantum intus ferueat, ostenditur. Vnde de Apollo dicitur: Hic erat edoctus viam Domini, & feruens spiritu loquebatur, & cætera, ea quæ sunt Iesu. Propter incrementum illud intelligitur multiplicatio boni affectus, secundum illud: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit. Subditur: Cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor. In quo intelligitur bonorum operum multitudo & congeries cumulata. Vis scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraam pater noster, nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est, &c.

Act. 18. f
Matt. 13. c
Iac. 2. d

Tertio, quantum ad fidei virtutem in executione mirandi imperij, subiungit: *Diceretis huic arbori moro. Eradicare, & transplantare in mare: & obediet vobis.* In quo datur intelligi mira virtus fidei, quantum ad ea quæ aguntur secundum cursum naturæ, & secundum impetum culpæ, & secundum meritum iustitiæ: Omnia enim hæc subsunt regimini diuinæ prouidentiæ, & quodam modo imperio fidei perfectæ, secundum illud: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Secundum litteram igitur per imperium fidei supra morum transplantandam intelligitur imperium respectu corporalium elementorum. Vnde Glossa: Species ponitur pro genere, quia fides consummata etiam potest elementis imperare. Hinc etiam dicitur: Si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, & cætera. Sed & monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare, fiet. Propterea explicat Apostolus de sanctis dicens quòd per fidem vicerunt regna. Subditur: Obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, & fortes facti sunt in bello. Secundum autem tropologiam intelligitur in hoc imperium respectu diaboli, & tentationum eius. Vnde Ambrosius: Fructus mori primo albet in flore, deinde iam formatus irrutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ, & potestate rutilante, præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati qui per fidem excluditur. Vnde dicitur: Aduersarius vester diabolus tamquam Leo rugiens, circuit quærens quē deuoret, cui resistite fortes in fide. Et: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Secundum autem allegoriam intelligitur imperium respectu prædicationis crucis, & Euangelicorum sacramentorum. Vnde Glossa: Per morum cuius colore sanguineo fructus & virgulta virent, Euangelium crucis exprimitur, quæ per fidē Apostolorum de gente Iudæorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur verbum prædicationis, eradicata est, & in mare gentium transplantata. Huius sanguis accendit nos ad conflictum contra monstra virorum. Vnde in Machabæis: Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, & mori, &c. Hæc transplantatio per fidem Apostolorum docentium, & miracula facientium facta est in Ecclesia de Gentibus congregata. Vnde Ioannes: Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. In huius figuram dicitur: Fide, muri Iericho corruerūt circuitu dierum septem. Fide, Rahab meretrix non periit cum incredulis. In quo intelligitur transplantatio mori in mare, per reprobationem Iudæorum, & electionem gentilium prædictorum.

Matt. 9. c
Sensus litteralis.
Glossa interl. in hūc locum to. 5.
Matt. 21. b
Hebr. 11. f
Tropologia.
Amb. to. 5. l. 8. in c. 17. Luca.
1. Pet. 5. c
Ephes. 6. c
Glos. in hūc locum to. 5.
Verbū prædicationis.
1. Mac. 6. d
Ioan. 14. b
Hebr. 11. e

Quis autem vestrum habens seruum. Post exemplum manuducens ad fidem feruidam, subdit hic exemplum manuducens ad humilitatem timoratam. In huius autem exempli descriptione hoc ordine procedit: proponit namque obsequium seruitutis, assumit necessitatem seruiendi, & concludit humilitatem spiritualis seruitutis. Primo igitur quantum ad obsequium seruitutis quod quærendo proponit, dicitur:

Quis autem vestrum habens seruum arantem, aut pascentem boues, per laborem vitæ actiuæ quæ consistit in operando viriliter. Et hoc insinuatur in actu arandi, se-

Osee 10. c cundum illud Oseæ: Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Et supra: Sup. 9. g Nemo mittens manum ad aratrum, & cætera. Consistit etiam in præsidendo solicite, & hoc insinuatur in actu pascendi, secundum illud quod dictum est Petro: Ioan. 21. c Pasce oues meas. Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Seruus arans vel pascens, doctor est Ecclesiæ, de quo dicitur: Nemo mittens manum ad aratrum, & cætera. Et Dominus Petro ait: Pasce oues meas. *Qui regresso de agro dicat illi: statim transi, & recumbe.* Per dulcorem contemplatiuæ. In qua est regressus ad cor: Ezech. 1. d Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Est etiam transitus ad dilectionis conuiuium, secundum illud: Eccl. 24. c Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis, adimplemini: Spiritus enim meus super mel est dulcis. Hæc enim refectio non statim datur homini venienti de exercitio actionis, vt dicitur: Cant. 1. a In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Quia Dominus non statim se offert, vt humilius & vigilantius requiratur. Vnde subdit: *Et non dicit: Para quod cœnem, & præcinge te & ministra mihi donec manducem & bibam*, scilicet per gemitum compunctionis internæ, in qua conuiuium paratur: Eccli. 18. c Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum. Seipsum præcingit, restringendo mentales defluxus: 1. Pet. 1. c Succincti lumbos mentis vestræ, & cætera. In hac etiam ministrat, seipsum deijciendo, & Deum cibat, & potat dum facit quod maxime acceptat: Apoc. 3. d Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Ministrat Conditori, qui eius misericordiam considerans, & eius iudicia pertimescens, de suis virtutibus se humiliat. Et quia post hanc compunctionem sequitur deuotio, ideo subdit: *Et post hæc tu manducabis, & bibes*. per gustum suauitatis æternæ. Glossa: Glossa interl. in hūc locum to. 5. Postquam tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc æternis meæ sapientiæ dapibus reficieris: Psal. 76. a Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum, & cætera. Et iterum: Psal. 41. a Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et post: In voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Et iterum: Psal. 29. d Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, & cætera. Hoc autem totum facit Dominus ad humilitatem conseruandam, quæ æternarum virtutum est radix, conseruatio & custodia. Ideo & Paulus iam perfectus dicebat; 2. Cor. 12. d Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus satanæ, &c. Et: Eccli. 3. c Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Nam: Eccl. 18. a Cum consummauerit homo, tunc incipiet.

Secundo, quantum ad necessitatem seruiendi quam assumit, subdit: *Numquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto*, idest, puto quòd non. Glos. interlin. in hūc locum to. 5. Gloss.: Quid mirum, si faciat seruus quod debet, cuius est laborare & seruire assidue: Seruum inclinant operationes assiduæ. Et nota quòd Dominus non habet agere gratias seruo, non quia eius opera non accepter, cum dicatur: Eccl. 33. d Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine animæ comparasti illum. Sed hoc dicitur, quia quod facit, magis est debitum quàm donum: magis iustitia mercationis, quàm gratia supererogationis. Et hoc maxime est verum in Deo. Vnde Iob: Iob. 35. b Porro si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua percipiet? Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Si homo ab homine seruo, non vniforme sed multiplex ministerium exigit, nec gratum habet: quanto magis nec vos qui sine me nihil potestis: non vnius vsum operis, vel laboris exercere debetis, sed semper nouis studiis augere priora. Si enim verum istud est in homine seruo alterius hominis quòd seruitia eius magis sunt debita quàm grata, hoc multo verius est in homine seruo Dei. Tum quia omnia sunt ab ipso: Isa. 26. b Omnia opera nostra operatus es Domine: 1. Par. 29. d Tua sunt omnia: & quæ de manu tua accipimus, dedimus tibi. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona Phil. 2. b voluntate: Tum quia omnia sunt per ipsum: Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere Isa. 40. c montes, & colles in statera? Et postea: Ecce, gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt. Subditur: Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei: Tum quia omnia sunt propter ipsum: Prou. 16. b Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Et ideo Apostolus ait: 1. Cor. 10. g Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Tertio, quantum ad humilitatem spiritualis seruitutis quam concludit, subiungit: *Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis*, per completionem obedientiæ: hæc enim est vera obedientia, qua omnia implentur mandata. Nam Iacobus dicit: Iac. 2. b Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Et: Deut. 27. d Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, & eos opere perficit. Et ideo Dominus dicit: Hier. 1. b Ad omnia quæ mittam te, ibis: & vniuersa, quæcumque mandauero tibi, loqueris. Et Propheta in Psalmo: Psal. 118. q Propterea ad omnia mandata tua dirigebar, & cætera. Qui sic est obediens in opere, debet esse humilis in reputatione. Et ideo subdit: *Dicite: serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus*, per recognitionem infirmitatis propriæ: serui, inquam, quia empti vltra quàm valeatis: 1. Cor. 6. d Empti estis pretio magno. Glorificate & portate, & cætera. Et: 1. Pet. 1. c Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, & cætera: sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & cætera. *Inutiles.* Non quia opera nostra bona nullam habeant mercedem vel fructum, quia vtilia sunt nobis, sed quia nihil ex hoc diuinæ bonitati conferimus: Psal. 15. a Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Nihil etiam est, quod facimus in comparatione eius, quod recipimus, & Deo debemus, Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Qui venit ministrare, & non ministrari, nos debitores sibi fecit, ne nostris operibus confidentes, sed eius examen expauescentes, omnibus, quæ præcepta sunt, impletis, nos imperfectos esse cognoscamus. Ideo dicebat Propheta; Psa. 115. a Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Item nihil est quod nos sustinemus respectu eius quod expectamus. Rom. 8. c Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Qui ergo se humiliat sic, ille est qui disponit se ad perfectam gloriam, & æternam. Vnde hæc humilitas quæ totum Deo tribuit, & nihil sibi perfecte erit in Patria, secundum illud: Apoc. 4. d Procidebant vigintiquattuor seniores, ante sedentem in throno. & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, & mittebant coronas suas ante thronum dicentes: Dignus es Domine noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, &c. Et in statu viæ, quantum ad viros perfectos, secundum illud: Dan. 9. b Nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, qui peccauerunt: tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, &c. Ideo singulis diebus dicere debemus illud: 1. Tim. 1. d Regi autem sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor, & gloria in sæcula sæculorum Amen.

Et factum est, dum irent, &c. Postquam discipulos ad spiritualia opera pietatis informauit documento rationali, & manuduxit exemplo sensibili hic iam tertio confirmat facto mirabili. In quo ipsi discipuli ex viso opere mirabili confirmantur ad credendum, & ex intellecto accenduntur ad imitandum. Et ideo simul litteraliter & spiritualiter hoc miraculum tractandum est. In huiusmodi autem miraculi descriptione primo præmittitur curatio ægritudinis incurabilis: secundo additur approbatio gratitudinis commendabilis, ibi: *Vnus autem ex illis vt vidit.* Circa autem curationem ægritudinis incurabilis tria introducuntur ad expressionem, & commendationem miraculi & ad mysterium significationis, scilicet congruitas loci, calamitas morbi, & facilitas modi curandi. Primo ergo quantum ad congruitatem loci, dicit:

Et factum est, dum iret in Hierusalem. Per quam significauit

Psal. 147. a catur status quietis: nam interpretatur visio pacis: Lauda Hierusalem Dominum, lauda, & cætera. Et post: Qui posuit fines tuos pacem. *Transibat per mediam Samariam, & Galilæam.* Per quas designatur decursus præsentis itineris. Samaria namque interpretatur custodia, quæ debet esse in actione, quantum ad actum, secundum illud: Eccl. 4. d Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei. Item quantum ad effectum: Custodi temetipsum, & animam tuam solicite. Deut. 4. b Et illud potissime competit prælatis secundum illud: 3. Reg. 20. g Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit erit anima tua pro anima eius. Item, quantum ad verbum: Psal. 38. a Dixi: Custodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea. Galilæa interpretatur transmigratio, quæ debet esse in contemplatione, secundum illud: Transiui Eccl. 2. b ad contemplandam sapientiam, & cætera. Et in Psalmo: Psal. 41. b Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Et nota quòd dicitur per mediam Samariam transire: & post exprimitur Galilæa: quia prius oportet transire per actiuam, postea per contemplatiuam. Gen. 29. e Vnde Iacob non habuisset Rachelem, nisi prius habuisset Liam. Et dicitur per mediã transire: nam in actione medium teneri debet, declinando superfluum & diminutum. In prælatione similiter, declinando acceptionem personarum. Exod. 32. f Ite, & redite de porta ad portam per medium castrorum, &c. In contemplatione similiter medium teneri debet in considerando. In cuius figuram Isa. 6. a dicitur de Seraphin, quòd duabus alis velabant faciem eius & duabus velabant pedes eius, & duabus, videlicet intermediis volabant.

Secundo, quantum ad calamitatem morbi, subdit: *Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem* C *viri leprosi.* Lepra quid. Ad litteram lepra est morbus miserabilis calamitatis, quia aufert remedium artis, priuat solatio societatis, affligit grauamine infirmitatis. Et tales desolati recursum habere debent ad patrem misericordiæ. Ideo addit: *Qui steterunt à longe* suam agnoscentes immunditiam. *Et leuauerunt vocem*, suam exprimentes miseriam. *Dicentes: Iesu præceptor, miserere nostri*, diuinam implorantes misericordiam. Iuxta quod Propheta dicit: Psal. 37. b Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei.

Spiritualis sensus. Spiritualiter autem per decem leprosos intelligitur vniuersitas peccatorum peccantium contra decalogum. Glos. in hũc locum to. 5. Glossa: Qui contra decalogum peccant, nec amando Deum de quo male sentiunt, nec proximum à quo diuiduntur, sub denario numero ad Deum clamant. D Quattuor ex causis oritur peccatum. Oritur autem vniuersitas peccatorum ex quattuor causis, scilicet ex timore male humiliante. Et sic designatur per lepram Mariæ: Num. 12. c vbi dicitur quòd postquam murmurauit contra Moysen, apparuit candens lepra quasi nix. Secundo ex amore male inflammante ad concupiscentiam carnis. 4. Reg. 5. a Et hoc significatur per lepram Naaman Syri, de quo dicitur, quòd erat vir fortis & diues, sed leprosus. Tertio ex amore male inflammante ad concupiscentiam oculorum. 4. Reg. 5. g Et hoc intelligitur per lepram Giezi. Nam dictum est ei propter cupiditatem & simoniam: Lepra Naaman adhærebit tibi & semini tuo. Quarto ex amore male inflammante ad superbiam vitæ. Et hoc intelligitur per 2. Par. 26. d lepram Osiæ, de quo dicitur, quòd cum vellet ponere incensum in domo Domini, & dignitatem vsurpare sacerdotalem, percussus est lepra. 4. Reg. 7. a In figura harum quattuor causarum lepræ dicitur, quòd quattuor viri leprosi erant iuxta portam Samariæ, ad designandam quandam conformitatem causæ. E Et hic sunt decem ad designandam vniuersitatem culpæ. Lepra spiritualis. Spiritualiter autem intelligitur per lepram vitium contra Christianam religionem, Glos. in hũc locum to. 5. quod quattuor modis habet fieri. Vnde Glossa: Quisquis hæretica prauitate, vel gentili superstitione, vel Iudaica perfidia, vel fraterno schismate, per Dei gratiam mundatus caruerit, necesse est vt mundatus ad Ecclesiam redeat. His autem quattuor vitiis prædictis præcipue impugnatur lex veritatis, quæ consistit in obseruatione Decalogi. Et ideo merito per quattuor, & per decem habent figurari. Prou. 4. c Huiusmodi autem peccatores li- A cet per vias tenebrosas incedant, secundũ illud: Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant: Domino tamen intrante castellum, idest, veniente in carnem, illuminantur ad videndam viam, secundum illud: Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis, Isa. 9. a & occurrunt ei per pœnitentiam, quæ faciem auersam facit Hier. 31. d conuerti. Conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam. Hæc autem pœnitentia facit stare à longe per humilitatem propriæ abiectionis: Publicanus à longe stans, & cætera: leuare vocem per amaritudinem Inf. 18. c compunctionis: Dedit abyssus vocem suam, Abac. 3. c id est, peccator: etiam sanitatem petere per fiduciam, secundum illud: Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam Psal. 40. a meam.

B Tertio, quantum ad facilitatem modi curandi, subiungit: *Quos vt vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Ad sacerdotes enim spectat lepræ iudicium, secundum illud: Leprosus quando mundandus est, adducetur ad Leu. 14. a sacerdotem, & cætera, per totum capitulum. *Et factum est, dum irent, mundati sunt*, scilicet per diuinum imperium, cuius dicere est facere: Sermo illius potestate ple- Eccl. 8. a nus est. Et omne quod voluerit, faciet. Spiritualiter autem intelligitur hic modus curandi à lepra spirituali, scilicet per ministerium sacerdotis, & hoc insinuat in hoc quod dicit: *Ostendite vos sacerdotibus*: Hic est ritus lepro- Leu. 14. a si qui mundandus est, adducetur ad sacerdotem. Ideo dicitur: Honora Deum ex tota anima tua, & honorifi- Eccl. 7. d ca sacerdotes, & propurga te cum brachiis. Honorificentia ista est per suiipsius accusationem, secundum illud: C Filimi, da gloriam Domino Deo Israel, & confi- Iosue 7. d tere, & cætera. Vnde dicitur: Cognosce iustitias & iu- Eccli. 17. c dicia Dei, & sta in sorte propositionis, & orationis Altissimi Dei. In partes vade sæculi sancti, cum viuis & dantibus confessionem Deo. Ideo dicit: *Ostendite*, & cætera. In tempore infirmitatis ostende conuersationem. Eccl. 18. c Qui sic vult confiteri, iam incipit in voluntate rectificari, & ideo dicitur: *Dum irent, mundati sunt*, secundum illud: Dixi: Confitebor aduersum me iniustitiam, & cæ- Psal. 31. b tera. Ex hoc manifeste apparet efficacia confessionis curantis omnem morbum atque languorem: apparet etiam dignitas sacerdotalis, quam qui contemnit à Domino sanari potest? Apparet etiam mira Dei pietas, quæ omnes occurrentes curat, secundum illud: Eum qui ve- Ioan. 6. d nit ad me, non eiiciam foras. Apparet etiam ex hoc D quanta debet esse pietas in ministris Dei, ad infirma membra Christi: Rogamus vos fratres, consolamini 1. Thes. 5. c pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum, & cætera. Propter hoc diuina dispositio caput Apostolorum cadere permisit, vt in suo casu disceret qualiter aliis misereri posset, atque deberet.

Vnus autem ex illis, &c. Post curationem incurabilis morbi vel ægritudinis, describitur hic secundo, commendatio approbabilis gratitudinis: circa quam introducuntur tria, scilicet gratiarum actio: ingratitudinis increpatio: & gratitudinis approbatio. Primo, quantum ad gratiarum actionem præmittit:

Vnus autem ex illis vt vidit, quia mundatus est, per recognitionem scilicet beneficii: Vide ergo in te boni- Rom. 11. c E tatem Dei, si permanseris in bonitate. *Regressus est cum magna voce magnificans Deum*, per glorificationem benefactoris, secundum illud: Benedicite DEVM cœli, & Tob. 12. b coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Et: Cantabo Domino qui bona tribuit mihi. Psal. 12. b *Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens ei*, scilicet per exhibitionem reuerentiæ & honoris: Vidi & cecidi in faciem meam. Eccl. 2. a Et: Apoc. 1. d Cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tamquam mortuus. *Et hic erat Samaritanus*, ad expressionem figuræ & significationis. Iste enim, quia Samaritanus & alienigena, significat gentiles ad cultum Christi redeuntes, sicut etiam illa mulier Samaritana. Vnde Glossa: Vnus Glos. in hũc locum to. 5. regressus significat vnius Ecclesiæ deuotam Christo humilitatem.

Cant. 6. c humilitatem. In cuius designationem dicitur: Vna est
1. Cor. 9. d columba mea. Et: Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. Propter quod vnus introducitur hic regressus, sicut in illa multitudine vnus saluatur: Mo-
Ioan. 5. a uebatur aqua, & cætera, & sanus fiebat, & cætera, & Christus vnum tantum ibi curauit, vt, sicut dicit Augustinus, ostenderet quòd nullus sanari potest nisi intra Ecclesiasticam vnitatem, de qua vnitate dicitur: Solicite seruate vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Subditur:
Ephes. 4. a Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, & cætera. Hic vnus dicitur cadere in faciem, quia non tantùm habet vnitatem per amorem, verumetiam per humilitatem, per gratitudinem, & timorem. Et hoc significat ipse casus in faciem. Casus enim in faciem significat reuerentiam, secundum illud: Et omnes Angeli stabant in
Apoc. 7. c circuitu throni, & cætera. Sed casus post tergum significat ruinam: Abierunt retrorsum, & ceciderunt in ter-
Ioan. 18. a ram. Et: Cecidit Heli de sella retrorsum. Vnde Glossa:
1. Reg. 4. d Qui in faciem cadit, videt quo cadat: qui retro cadit non
Glossa in hũc locum to. 5. videt. Boni ergo in faciem cadunt, quia humiliant se in his visibilibus, vbi vident quid eos sequatur, vt ad inuisibilia erigantur. Mali vero retrorsum cadunt, quia cadunt in inuisibilibus, vbi non vident quid eos sequatur. Cadit autem quis in faciem, supernorum mirabilium
Dan. 10. b reuelatione, sicut dicitur: Audiui vocem sermonum eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ in diuinorum charismatum postulatione: Omnis populus cecidit in faciem
Iud. 6. c adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas effuderunt Domino, &c. In beneficiorum susceptione: Cecidit Abraam in faciem su-
Gen. 22. c am, & risit, &c.

Secundo quantum ad ingratitudinis increpationem, subdit: *Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt?* Non quærit de nouem velut ignorans cuiuslibet personam, sed reprobans ingratitudinem, & irreuerentiam, sicut quærebat Dominus: A-
Gen. 3. b dam vbi es? vnde Glossa: Ingratos quasi ignotos vbi
Glossa in hũc locum to. 5. sint, requirit. Ita vt in eis verificetur illud: Si quis ignorat, ignorabitur. Et ideo vt ostendat quòd hæc reprobando dixit, subdit: *Non est inuentus qui rediret, & daret*
1. Cor. 14. g *gloriam Deo, nisi hic alienigena.* In quo manifeste ostenditur Iudæorum ingratitudo, quia cum essent nouem, nullus ex eis rediit, sed solus iste Samaritanus qui vnus erat & solus. In quo intelligitur electio gentium, & repro-
Ephes. 2. b batio Iudæorum, secundum illud: Aliquando vos eratis gentes in carne, & cætera, eratis illo in tempore sine CHRISTO, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, &c. Alienigena dicitur qui alibi habitat, & alibi natus est: sic est de omnibus qui carnaliter nati ad spiritum transeunt, se-
Rom. 9. b cundum illud: Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui
Ioan. 3. a filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Quia sicut
Ps. 44. c dicitur: Quod natum est ex carne, caro est, & cætera. Et ideo in Psalmo dicitur Ecclesiæ: Obliuiscere populum tuum, & domum Patris tui. Et in figura dicitur Abraæ:
Gen. 12. a Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, &c. Et: Obsecro vos tam-
1. Petr. 2. b quam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis.

Tertio quantum ad gratitudinis approbationem, subdit: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit.*
Ephes. 6. c Surge per pœnitentiam: Surge qui dormis, & exurge à
Actor. 12. a mortuis. Et: Excitauit eum, dicens: Surge velociter,
Matth. 8. a *vade* per iustitiam: Dico huic, vade, & vadit, scilicet per obedientiam, quæ est nobilissima pars iustitiæ, quæ potissime fuit in Christo, secundum illud: Filius qui-
Matt. 26. b dem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: Hoc est, Ire à Deo ad Deum, & secundum Deum, & propter De-
Ioan. 13. c um: Sciens quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Et:
Ioan. 16. a Vado ad eum qui misit me, & cætera. *Fides tua te saluum fecit*, per confidentiam quæ ad agendas gratias inclinauit, est autem fides nostræ salutis initium quæ facit cognosci nomen Domini Iesu Christi: De quo dicitur: Actor. 4. b
Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Spes autem est huius salutis incrementum, secundum illud: Spe salui facti su- Roma. 8. d
mus. Sed charitas complementum, secundum illud: Tuus sum ego, saluum me fac: quoniam iustificationes Psal. 118. g
tuas exquisiui. Et nota, quòd Christus attribuit salutem, quam ipse virtuose fecerat, fidei, vt sic ex hoc miraculo fiat confirmatio præcedentium quo ad pietatem animi in Christo miserente, humilitatem obsequij in liberato procidente, firmitatem fidei in leproso curationem promerente: vt sic ex prædicto miraculo prædicta omnia firmiter confirmentur. Vnde Glossa: In superiori pa- Glossa in
rabola decernitur, fidem per humilitatem debere augeri. hũc locum
In ista rebus ipsis manifestè ostenditur, non fidei tantum to. 5.
agnitam rationem, sed fidei executam operationem esse, quæ saluum faciat credentem, detque gloriam Patri qui est in cœlis.

Interrogatus autem à Pharisæis, &c. Terminatis duabus partibus principalibus in quibus confutata est Iudæorum dolositas & impietas, & per oppositum simplicitas, & pietas commendata, hic sequitur pars tertia, in qua confutatur curiositas. Et quoniam curiositas non tantum consistit in perscrutatione scientiæ, verumetiam in possessione pecuniæ secundum beatum Augustinum: ideo pars ista diuiditur in duas. In prima confutat curiositatem in perscrutando: in secunda curiositatem in possidendo. *Interrogauit eum quidã princeps*: prima pars diuidi- Inf. 18. d
tur in tres. In prima reprehensio Iudaicæ curiositatis introducitur: in secunda assignatio rationis, ibi: *Nam sicut fulgur coruscans, &c.* In tertia persuasio studiositatis, ibi: *Dicebat autem parabolam ad illos, &c.* In reprehensione autem curiositatis Pharisæorum tria introducuntur, scilicet improbatio curiositatis Pharisæorum interrogantium, approbatio discipulorum desiderantium, & reprobatio contrarietatis hæreticorum decipientium. Primo ergo quantum ad improbationem curiositatis Pharisæorum interrogantium, dicit:

Interrogatus autem à Pharisæis, quando venit regnum Dei, per curiosam scilicet inquisitionem. Hæc interrogatio erat curiosa, quia de re secreta quam in suo secreto occultat. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, Actor. 1. b
quæ pater posuit in sua ipsius potestate. Et: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus ope- Eccl. 3. c
ribus eius ne fueris curiosus. Et: Quid necesse est homini maiora se quærere, cum ignorat quid conducat sibi in vita sua numero dierum peregrinationis suæ, & tem- Eccl. 7. a
pore quod velut vmbra præterit? aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit? Et ideo subdit: *Respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum obseruatione, neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic*, per humanam comprehensionem. Humana enim comprehensio non se extendit ad cognoscendum iudicij tempus. Vnde dicit: *Et* Glos. inter-
non veniet cum obseruatione, Glossa, temporis. De die au- lin. in hunc
tem illa & hora nemo scit, nec Angeli cœlorum, nisi so- locum to. 5.
lus pater. Et: Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Matt. 24. d
Non extendit se etiam ad sciendum locum, propter quod 1. Thes. 5. a
dicit: *Nec dicent, ecce hic, &c.* Glossa: Nec scietur deter- Glos. inter-
minatus locus. Sed contrarium videtur dici in Ioel: Con- lin. in hunc
gregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosa- locum to. 5.
phat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo. Sed Ioel 3. a
illud intelligendum est, quòd Iosaphat accipitur pro interpretatione: interpretatur autem vallis iudicij. Iudi- Iosaphat.
cium enim non existet in terra, sed potius in aere, sicut dicit Hieronymus super hunc locum. Et quoniam cu- Hier. to. 5.
riosa inquisitio non excluditur, nisi per studiosam. Ideo in c. 3. Ioelis.
subdit: *Ecce enim regnum Dei intra vos est*, per diuinæ gratiæ oblationem, quæ quidem facta fuit in aduentu Christi. De quo Ioannes: Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Vnde Beda: Regnum Dei seipsum dicit, intra Ioan. 5. d
illos vtique positum, hoc est in cordibus eorũ, vbi credide- Beda Glos-
re regnantem. Propter quod dicitur: Si in digito Dei sa in hunc

 eijcio locum to. 5.

Rom. 14. c eijcio dæmonia: profectò peruenit in vos regnum Dei. Illud ſcilicet, de quo dicitur: Non eſt regnum Dei eſca & potus, & cætera. Vult igitur dicere, quòd aduentum primum debent conſiderare, & ſecundi aduentus deſinant tempus indagare. Vnde Beda: Quando veniat neque ab angelis, neq; ab hominibus poteſt obſeruari, ſicut tempus dominicæ Incarnationis certiſſimis & prophetarum vaticiniis præfixum, & angelorum eſt manifeſtatum præconiis.

Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.

Secundo, quantum ad approbationem charitatis diſcipulorum deſiderantium, ſubdit: *Et ait ad diſcipulos ſuos: Venient dies quando deſideretis videre vnum diem filij hominis*, ſcilicet dies tribulationis, in quibus augetur deſiderium æternitatis, ſecundum illud: In die tribulationis meæ Deum exquiſiui, & cætera. Et illa erit dies tribulationis maximæ, ſecundum illud: Erit tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vſque modo. Et nota quòd pluraliter dicitur *Dies*, propter pluralitatem tribulationum quas Eccleſia poſt Chriſti Aſcenſionem erat paſſura. Sunt autem quattuor principales. Prima tyrannorum: ſecunda hæreticorum: tertia falſorum Chriſtianorum: & quarta erit conflata ex omnibus, quæ erit Antichriſti, & ſuorum complicum. Et hæ deſignatæ fuerunt in quattuor beſtiis, quas vidit Daniel: Prima erat ſimilis leenæ: ſecunda vrſo: tertia pardo: quarta non deſcribitur, quia in ea eſt omnium peruerſitatum concurſus. Et hæc tribulatio parit deſiderium diei, de qua dicitur: Erit dies vna quæ nota eſt Domino. Et hæc eſt deſiderabilis, ſecundum illud: Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia. Et hanc deſiderant viri iuſti, ſicut Paulus: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto, multo magis melius. Deſiderant etiam afflicti, ſicut diſcipuli. Vnde Beda: Poſt Aſcenſionem meam vos in hoc mundi exilio ingemiſcentes deſiderabitis me videre in gloria mea: quæ voluntas laudanda eſt, non tamen in hoc mundo implenda. Et ideo ſequitur: *Et non videbitis*. Implebitur tamen hoc aliquando, quia deſiderium ſuum iuſtis dabitur. Excitatur autem hoc deſideriū ex tribulatione, tum quia mundus iſte magis deſpicitur, tum quia ſpes æternorum fortius concipitur, tum quia ignis amoris vehementius inflammatur. Propter quod dicitur: Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiſcimus habitationem noſtrā, quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes, &c.

Pſal. 76. a
Matt. 24. b
Quattuor Eccleſiæ tribulationes principales
Dan. 7. a, b
Zach. 14. b
Pſal. 83. c
Phil. 1. c
Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.
Prou. 10. d
2. Cor. 5. a

Tertio quantum ad reprobationem contrarietatis hæreticorum decipientium, ſubdit: *Et dicent vobis: Ecce hic, & ecce illic*. Gloſſa: In hac perſona, vel in hoc tempore eſt Chriſtus. Hoc enim hæretici aliquando auſi ſunt & audebant dicere, & maxime ille filius perditionis. Vnde Beda: Multi contra Eccleſiam venere; multi venturi ſunt hæretici, qui ſe Chriſtos aſſeuerent, quorum primus Simon magus, extremus autem ille maior ceteris eſt Antichriſtus. Vnde etiam ille qui fuit dux ſectæ Manichæorum, dixit ſe eſſe Spiritum ſanctum, ſicut dicit Auguſtinus. Vnde quia hæretici diſcordant, & vnus dicit vnum, & alter contrarium ſentit, ideo dicit, quòd vnus dicit: *ecce hic*, alter, *ecce illic*. Hinc Matthæus: Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent. Seducuntur autem qui ſuſcipiunt eorum doctrinam, & ſubſequuntur vitam, ideo addit: *Nolite ire*. Gloſſa: Vt credatis quæ dicunt: Qui crediderit, non feſtinet, *nec ſectemini*. Gloſſa: Vitam eorum. Fili mi, ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas. Ideo autem tam diligenter monet, quia difficile erit illorum pſeudoprophetarū, & prædicatorum prauorum vitare ſeductiones. Surgent pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem mittantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. Vnde Chryſoſtomus: Homo circa mortem phantaſias videt: ſic & mundus in exitu ſuo multos patietur errores.

Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5.
Beda Gloſſa in hunc locum to. 5.
Aug. cont. epiſtol. Manic. quā vocant fund. lib. 1. to. 6.
Matt. 24. a
Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5.
Iſa. 28. d
Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5.
Prou. 1. a
Matt. 24. b

Nam ſicut fulgur, & cætera. Poſt reprehenſionem Iudaicæ curioſitatis, ſubditur hic ratio reprehenſionis, quæ ſumitur ex modo veniendi ipſius filij Dei, qui non poterit latere cum venerit, nec ante præuideri. Diuiditur autem hæc pars in tres. In prima agit de modo apparendi: In ſecunda de modo veniendi, ibi: *Et ſicut factum eſt in diebus Noe*. In tertia de modo euadendi, ibi: *In illa die, &c*. Circa modum apparendi, duo introducuntur, ſcilicet, Chriſti apparentis manifeſtatio, & apparitionis ordo. Primo ergo quantum ad apparitionis manifeſtationem, dicit:

Nam ſicut fulgur coruſcans de ſub cælo in ea, quæ ſub cælo ſunt, fulget, ſcilicet velociter & aperte. Chryſoſtomus: Coruſcatio non indiget præcone, ſed in momento, in thalamis, & in domibus, & per vniuerſum orbem manifeſtatur: *Ita erit filius hominis in die ſua*. Gloſſa: Subitus & coruſcus, vt nullus in ſua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Apparitio autem Domini coruſcationi fulguris comparatur, quia Manifeſta. Deus manifeſte veniet Deus noſter, & non ſilebit. Terribilis: Hæc erat viſio diſcurrens, &c. ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Repentina: Eritq; repente confeſtim. A Domino exercituum viſitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis & tempeſtatis, & flamma ignis deuorantis.

Chryſ. homil. 77. in c. 18. Matt. to. 2.
Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5.
Pſ. 49. a
Ezec. 1. d
Iſa. 29. b

Sicut igitur ſtultum eſt nocte ſolicitari de apparitione ſolis quando apparebit, cum eius ortus nullo modo poſſit latere, & magis ſtultum eſt de apparitione fulguris: ſic de Aduentu diei illius inquirendo certum momentum temporis, cum illud omnibus manifeſte innoteſcet, ſecundum illud: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, &c. Ex hoc manifeſte poſſumus diſcernere Chriſtum ab Antichriſto, quia Antichriſtus in momento temporis non poterit ſe cunctis reddere manifeſtum.

Apoc. 1. b

Secundo, quantum ad apparitionis ordinem, ſubdit: *Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac*. Hoc autem intelligitur de Chriſto capite, & Iudæorum perfida generatione, à qua multa perpeſſus eſt, de qua dicitur: Generatio peruerſa eſt, & infideles filij. Et: Generatio quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit. Ab hac generatione Chriſtus multa paſſus eſt opprobria, conuitia, verbera, & tormenta, ſecundum illud: Nos reputauimus eum quaſi leproſum & percuſſum à Deo & humiliatum. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: hæc autem paſſio incepit à capite, & deſcendit in omnia Chriſti membra, qua conſummata, tunc finis erit, & tempus aduentus ſecundi. Vnde Gloſſa: Oportet te reprobari à generatione hac non tantum Iudæorum, ſed omnium reproborum, à quibus quotidie patitur Chriſtus in ſuo corpore. Propter quod & Paulus dicit. Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti, in carne mea pro corpore eius, quod eſt Eccleſia. Hac autem paſſione in corpore Chriſti conſummata, non reſtat niſi glorificatio & retributio plena. Propter quod dicitur: Sanctis deſiderantibus ſecundam ſtolam, vt requieſcerent, adhuc tempus modicum donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum. Et: Nolite nocere terræ, & mari, neq; arboribus, quouſq; ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorū. Hoc eſt ſignum Dei viui, quod eſt ſignum crucis, quo omnes electos oportet conſignari. Signa thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium. Et poſt: Tranſite per ciuitatem ſequentes eum, & percutite, & cætera. omnem autem ſuper quem videritis thau, ne occidatis.

Deut. 31. c
Prou. 30. b
Iſa. 53. a
Gloſ. interlin. in hunc locum to. 5.
Coloſ. 1. d
Apoc. 6. c
Apoc. 7. a
Ezec. 9. b

Et nota, quòd paſſio iuſtorum præcedit reprobationē reproborum, quia excitatur iuſtitia & vindicta, propter ſummæ iniquitatis perfidiam. Conuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longe ſtetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Et facta eſt veritas in obliuionem, & qui receſſit à malo, prædæ patuit. Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non eſt iudiciū, & inductus eſt iuſtitia vt lorica, & galea ſalutis in capite ei⁹. Deinde: Indutus eſt veſtimētis vltionis, & opertus eſt quaſi pallio zeli, ſicut ad vindictam, &c.

Iſa. 59. c

Et ſicut

Et sicut factum est in diebus, &c. Postquam descripsit modum apparendi: hic secundo describit modum veniendi. Describitur autem repentinus esse Christi Aduentus respectu peccatorum per duplex simile & exemplum. Primo quidem ostenditur per simile ex parte diluuij inundantis: Secundo ex parte incendij consumentis, ibi: *Similiter sicut factum est in diebus Loth.* Circa similitudinē diluuij inundantis tria introducuntur, scilicet ipsius diluuij figura, causa, & pœna. Primo igitur quantum ad ipsius diluuij figuram, dicit:

Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in diebus filij hominis. Hoc enim congruum erat, quia Noe figuram gerebat Christi, qui se vocat filium hominis: Noe enim interpretatur requies, & in solo Christo est requies & pax. Nam ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et: Vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, & cætera. Vnde Augustinus: Inquietum est cor meum Domine donec quiescam in te. Ideo ipse dicit: Tollite iugum meum super vos, & cætera. & inuenietis requiem animabus vestris. Non tantum autem nomine Christum significat, verumetiam facto. Nam sicut Noe saluauit semen hominum per lignum, sic & Christus per crucis patibulum. Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Vnde etiam præmittit: Exiguo ligno credunt homines animas suas, & cætera. Et sicut Noe fabricauit Arcam, sic & Christus Ecclesiam, quæ ad modum Arcæ de lignis leuigatis per bitumen charitatis connexis ædificatur, habens cœnacula & tristega propter diuersitates officiorum, graduum, & dignitatum. Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, & cætera. ad ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes. Sequitur: In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. In qua scilicet erit longitudo, latitudo, & altitudo Arcæ nobilissima consummata. Sicut etiam qui intra Arcam fuerunt, saluati sunt, sic qui intra Ecclesiam sunt, saluantur per aquam baptismi. In diebus Noe, cum fabricaretur Arca, in qua pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi. Et sicut qui extra arcam fuerunt, deleti sunt, sic omnes qui extra Ecclesiam sunt per finale iudicium damnabuntur. In cuius designationem dixit Paulus: Nisi hac in naui manseritis, vos salui fieri non potestis.

Noe interpretatio Christo cōgruit. — Ephes. 2. c — Ioan. 16. d — Sap. 14. a — Ephes. 4. b — 1. Petr. 3. d — Act. 27. f

Secundo, quantum ad diluuij causam, subdit: *Edebant & bibebant, vxores ducebant & dabantur ad nuptias vsque in diem, qua intrauit Noe in Arcam,* hoc est, operibus carnis totaliter intenti erant, & ideo in carne corruptibili corrumpi & deleri digni erant. Vnde Glossa Ambrosij: Non connubia vel alimenta damnantur: cum in his successionis, in illis naturæ sint posita subsidia, sed immoderatus licitorum vsus arguitur. Quia ergo his se totos dedendo Dei iudicia contemnebant, alij igne, alij aqua perierunt. Vnde in his actibus insinuatur eorum carnalitas, propter quod digni erant ira diuina. Cum vidisset Deus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam super terram; dixit ad Noe: Finis vniuersæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Principalis autem culpa eorum venit ex carnalitate, & hoc insinuat in quattuor actibus quos tangit, *edebant,* id est, esui erant dediti vt gulosi, vt ita ira digni: Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum; & ira Dei ascendit super eos, *bibebant,* vt ebriosi, & ideo ira digni, secundum illud: Cui væ, cuius patri væ? & cætera. Nonne his qui commorantur in vino, & cætera. Isaias: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et: Ecce gaudium, & lætitia, & cætera, comedere carnes & bibere vinum. Sequitur: Et

Ambrosij. Glos. in hunc locum to. 5. — Gen. 6. c — Psal. 77. d — Prou. 23. c — Isa. 5. c — Isa. 22. c

A reuelata est in auribus meis vox Domini exercituum: Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus exercituum, *vxores ducebant,* vt lasciui: Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, & filios procreassent, videntes Filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Et sequitur: Dixitque Dominus: Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum: quia caro est. Et *dabantur ad nuptias,* vt securi, & ideo ad interitum dispositi, secundum illud: Cum dixerit, pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus. Vnde qui his vitiis est absorptus, necesse est quòd à diluuio inuoluatur. Propter quod dicitur: Vos fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tamquam fur comprehendat, & cætera. Igitur non B dormiamus sicut, & cætera, sed vigilemus & sobrij simus. Modus autem describitur ad Romanos: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo, & cætera, & post: Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis. Sequitur: Sed induimini Dominum nostrum Iesum Christum.

Gen. 6. a — 1. Thes. 5. a — Ibidem. — Rom. 13. c. d

Tertio, quantum ad diluuij pœnam, subdit: *Et venit diluuium, & perdidit omnes,* scilicet qui erant extra arcam statim, post ingressum Noe, secundum illud: In articulo diei illius ingressus est Noe in arcam. Sequitur: Factumque est diluuium quadraginta diebus, consumptaque est omnis caro quæ mouebatur super terram. Vnde dicitur: Originali mundo non pepercit, sed octauum Noe iustitiæ præconem custodiuit, diluui- C um mundo impiorum inducens. Ex quo intelligitur quòd pœna futuri iudicij super eos veniet qui sunt extra Ecclesiam Christi, saluatis nihilominus raris iustis, quia Glossa: Noe arcam ædificat, cum Dominus fideles in Ecclesia congregat, quam consummatam ingreditur, cum hanc in iudicij præsentia sua illustrat, sed dum arca ædificatur, iniqui luxuriantur: & dum intratur, æterna damnatione plectuntur. Dicitur autem hoc fieri in articulo diei, quia in exordio vnius omnium resurrectionis: Mane astabo tibi & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Et: Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicij reseruare cruciandos. Ex hoc exemplo figura apparet tam ex significatione alle- D gorica, quàm ex similitudine expressa. scilicet quòd dies iudicij super homines carnales & animales veniet subito, & ad ipsorum perditionem qui sunt extra Ecclesiæ vnitatem. His autem qui in arca sunt, etsi subito venit, non nocet, quia eos inuenit paratos. Vnde dicitur: Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa, tamquam laqueus qui superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ, & cætera.

Gen. 7. c — 2. Pet. 2. i — Glos. in hunc locum to. 5. — Psal. 5. a — 2. Pet. 2. b — Inf. 21. g

Similiter sicut factum est, &c. Post similitudinem sumptam ex parte diluuij inundantis, introducit similitudinem ex parte incendij consumentis. Circa quam similitudinem tria introducuntur: scilicet ipsorum Sodomitarum demeritum, supplicium, & exemplum. Primum E quantum ad demeritum, dicit:

Similiter sicut factum est in diebus Loth, scilicet viri iusti. Et nota quòd in descriptione iniquitatis populi impudici, præmittitur iustitia viri iusti, quia ex hoc magis apparet eorum impietas, quòd vir iustus inter eos erat. Propter quod dicitur: Iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria ac luxuriosa conuersatione eripuit. Aspectu enim & auditu iustus erat: habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Vnde propter iustitiam viri iusti aggrauatur in impijs enormitas peccati. Quantum ad demeritum subdit: *edebant & bibebant,* scilicet Sodomitæ, vt lasciui, sicut ille de quibus in Exodo: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere: & non addit quòd

2. Petr. 2. b — Exod. 32. b

vxores

vxores ducebant, ſicut prius, quia non peccabant ſecundum naturam, ſed contra naturam: [Gen. 13. c] Homines Sodomitæ peſſimi erant, & peccatores coram Domino nimis. Et etiam dicitur quòd vallauerunt domum Lot à puero vſque ad ſenem, omnis populus ſimul. [Gen. 19. a] Vocaueruntque Lot & dixerunt ei: Vbi ſunt viri qui introierunt ad te nocte? adduc illos huc, vt cognoſcamus eos, *emebant & vendebant*, vt auari: [Eccl. 27. a] Qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum. Sicut ſi in medio compaginis lapidum palus figitur: ſic & inter medium venditionis & emptionis anguſtiabitur peccatis. Propter quod contra hos dicitur: [1. Cor. 7. c] Qui emunt, tamquam non poſſidentes, & qui vtuntur hoc mundo, tamquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi, *plantabant & ædificabant*, ſicut ſecuri qui deberent in domibus habitare & fructum arborum comedere, ſicut ille diues: [Sap. 12. c] Anima habes multa bona poſita in annos plurimos, ſed Dominus dicit ei: Stulte, hac nocte, & cætera. Et ideo Amos: [Amos 5. c] Domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſſimas, & non bibetis vinum earum, quia cognoui multa ſcelera veſtra. Ideo Iſaias: [Iſa. 5. b] Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci. Quia igitur Sodomitæ & laſciui erant & auari, & ſecuri, ideo erant ira diuina digni: [Ezech. 16. f] Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ ſuperbia, ſaturitas panis & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant.

Secundo, quantum ad ſupplicium ſubdit: *qua die autem exijt Lot à Sodomis*, per æquitatem diuinæ iuſtitiæ liberantis: [Gen. 19. d. f] Apprehenderunt Angeli manum Lot, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius, eo quòd parceret Dominus illi: Eduxeruntque eum, & poſuerunt extra ciuitatem: ibique locuti ſunt ad eum, dicentes: Salua animam tuam, & cætera. Et infra: [Ibidem. f] Liberauit Dominus Lot de ſubuerſione vrbium, in quibus habitauerat. In quo Lot gerit typum iuſtorum qui egrediuntur de medio malorum. Vnde Gloſſa: [Gloſ. in hūc locum to. 5.] Lot qui interpretatur declinans, eſt populus electorum, qui dum in Sodomis, id eſt, inter reprobos, vt aduena moratur, quantum valet, ſcelera eorum declinat. Et hoc, ſecundum illud: [2. Cor. 6. d] Exite, de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos: & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias. Liberauit ergo diuina iuſtitia Lot iuſtum, & econtrario perdidit populum impium. Et ideo addit: *pluit ignem & ſulphur de cœlo*, & omnes perdidit, ſcilicet Dominus per ſeueritatem iuſtitiæ vlciſcentis: Igitur Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem à Domino de cœlo: [Gen. 19. c] & ſubuertit ciuitates has & omnem circa regionem, vniuerſos habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia. Et nota quod ſignanter dicit, quòd pluit Dominus à Domino, quia licet omne iudicium debeatur Domino filio, ſecundum illud: [Ioan. 5. d] Neque pater iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio: ſubdit: Quia filius hominis eſt. Tamen huius peccati iudicium ſpecialiter ſibi debetur, quia directe eſt contra verbum incarnatum. Et naturam quam Filius Dei fecit cœleſtem, angelicam, & diuinam, facit viliorem, quàm ſit natura brutalis. non tenendo legem quam bruta animalia ſeruant. Et ideo non tantum igne, ſed etiam ſulphure punitur hoc vitium propter inordinatiſſimæ libidinis incendium & fœtorem. De incendio rei talis dicitur: [Roma. 1. d] Exarſerunt in deſiderijs ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes. De fœtore: [Iſa. 34. a] De cadaueribus eorum aſcendet fœtor. Tabeſcent montes à ſanguine eorum, & cætera. Et: [Pſal. 13. a] Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, & cætera, propter hæc merito ſunt igne & ſulphure concremati. Nam flamma gehennalis moram non ſuſtinens, execrabilem iſtam præuenit tollere nationem, nec non collidere ipſam & ſeruam tantæ confuſionis abſumpſit ignis & Spiritus procellarum.

Tertio, quantum ad exemplum ſubdit: *ſecundum hæc*

A *erit qua die filius hominis reuelabitur.* Hæc eſt dies iudicij in qua fiet reuelatio Ieſu Chriſti Saluatoris reſpectu bonorum: [1. Pet. 1. a] Cuſtodimini per fidem, in ſalutem paratam reuelari in tempore nouiſſimo. Fiet etiam reuelatio Chriſti iudicis reſpectu malorum: [1. Cor. 4. a] Nolite ante tempus iudicare, quouſque veniat Dominus qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. De vtroque Iſaias: [Iſa. 56. a] Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat, & iuſtitia mea vt reueletur. Hæc dies reuelationis ſimilis eſt incendio Sodomorum, quia in illo ipſius præceſſit exemplum: [Ep. Can. Iudæ b.] Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſuſtinentes. Et: [2. Pet. 2. b] Ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euerſione damnauit, B exemplum eorum qui impie acturi ſunt ponens. Et ideo dicit, vt ſimile ſit exemplum quantum ad demeritum, quantum ad iudicandi modum, & quantum ad ſupplicium. Quantum ad demeritum, quia ſicut in Sodomis multi erant mali & pauciſſimi boni, ſic tempore finalis iudicij. Secundum illud: [Inf. 18. b] Filius hominis veniens, putas inueniet fidem ſuper terram? Vnde Gloſſa: [Gloſ. in hūc locum to. 5.] Qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit, quando cunctos iudiciorum ſuorum oblitos, huic ſæculo conſpexerit mancipatos, vt merito debeant cum ipſo quem inhabitant orbe delere. Quantum ad iudicandi modum, quia dicitur Dominus deſcendiſſe: [Gen. 18. c] Dixit Dominus Abraæ, Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Deſcendam & videbo vtrum cla- C morem qui venit ad me, opere compleuerint: ſic & Dominus deſcendet in die iudicij: [1. Theſ. 4. d] Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in voce Archangeli & in tuba Dei deſcendet de cœlo. Sicut etiam liberauit Lot iuſtum damnando impios: [Sap. 10. b] Hæc iuſtum à pereuntibus impiis liberauit fugientem, deſcendente igne in Pentapolim, quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis, & cætera. Sic etiam erit in finali iudicio. Vnde Gloſſa: [Gloſſa in hūc locum to. 5.] Exeunte Lot, Sodoma perit, quia in conſummatione ſæculi, exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis, ſicut dicitur: [Mat. 13. g] Sicut etiam ſubito ira Dei impiis ſuperuenit, ſic erit etiam in iudicio finali: [Iſa. 30. c] Subito dum non ſperatur, veniet D contritio eius, & comminuetur ſicut conteritur lagena, & cætera. Et: [Matt. 25. a] Moram autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes, & cætera. quantum ad ſupplicium. Illi enim puniti ſunt igne & ſulphure: [Gen. 19. f] Surrexit Abraam mane, & cætera. Vidit aſcendentem fauillam de terra, quaſi fornacis fumum. Sic erit in ſupplicio impiorum in iudicio: [Pſal. 10. b] Pluet ſuper peccatores laqueos: ignis, & ſulphur, & Spiritus procellarum, pars calicis eorum. Et: [Ezech. 38. g] Ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos qui ſunt cum eo. Vnde in Apocalypſi: [Apoc. 14. b] Si quis adorauerit beſtiam, bibet de vino iræ Dei quod mistum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum. Sequitur: Et fumus tormentorum eorum aſcendit in ſæcula ſæculorum.

E *In illa die qui fuerit in tecto, &c.* Poſtquam deſcripſit modum apparendi & veniendi: hic tertio deſcribit modum euadendi, habet autem pars iſta tres. In quarum prima deſcribitur euadendi modus, ſecundo euadentium ſtatus, ibi: *Dico vobis, in illa nocte, &c.* In tertia euaſionis terminus & locus, ibi: *Reſpondentes dicunt illi, &c.* Circa modum euadendi quattuor introducuntur, ſcilicet modus effugiendi, ratio periculi, modus periclitandi, & ratio remedij. Primo igitur quantum ad modum effugiendi, dicit:

In illa die qui fuerit in tecto, per amorem ſpiritualium. Vnde Gloſſa: [Gloſſa in hūc locum to. 5.] In tecto eſt qui carnalia excedens velut in aura libera ſpiritualiter viuit. Super hoc tectum debet aſcendere prædicator veritatis, vt faciat illud quod

alijs per-

Matt. 10. c alijs persuadet: Quod in aure auditis, prædicate super A tecta. Nam Isaias dicit: Super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas Sion, & cætera. [*& vasa eius in domo*, per contemptum carnalium. Glossa: Vasa eius in domo concupiscentiæ sunt carnales quas nimis amauerat, sed superna petens in hoc mundo reliquerat, secundum illud: Sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore: non in passione desiderij, sicut & gentes quæ ignorant Deum. De quibus Isaias: Comedunt carnem suillam, & ius prophanum in vase eorum, *non descendat tollere illa*, per peccati recidiuum, sicut ille de quo supra: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones. Isaias: Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes, & cætera. *Et qui in agro*, per exercitium virtutum. Glossa: In agro est qui operatur in B Ecclesia plantans & rigans: Diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam, *similiter non redeat retro*, ad opera vitiorum, quia sicut dicitur supra: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, & cætera. Vult ergo dicere quòd qui vult illam diem iudicij euadere vt non pereat, despiciendo mundana, perseuerantissime tendat ad æterna, sicut Paulus faciebat, & dicebat. Quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Licet autem hæc perseuerantia sit omnibus necessaria, maxime tamen imminente futuro iudicio, quoniam instabunt tribulationes, & multa mala exempla, & documenta: Pseudoprophetæ surgent, & seducent mul- C tos. Et quoniam abundabit iniquitas: refrigescet charitas multorum: qui autem perseuerauerit vsque in finem, &c.

Secundo, quantum ad modum periclitandi qui debet declinari, subdit: *Memores estote vxoris Loth*, de qua dicitur: Respiciens vxor Loth post se, conuersa est in statuam salis. Et ratio huius est, quia contra mandatum Domini fecit, quo prædixit: Noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac, ne & tu simul pereas. In quo intelligitur quòd totum periculum in conuersis ad Christum consistit in retrocedendo. Vnde Petrus: Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti. Et rationem huius reddit, cum præmittit: Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi, his D rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Et propterea ad detestationem Apostasiæ recidiui & retrocessionis, Dominus memoriale illud posuit de vxore Loth. De qua Sapiens: Incredibilis animæ memoria stans figmentum salis, & cætera. Ideo signanter dicit: *Memores estote vxoris Loth*. Nam ideo versa est in statuam salis, vt sic ostendendo suam fatuitatem, det alijs sapientiæ condimentum, vt nullus aspiciat retrorsum, secundum illud quod dicitur: Bonum est sal. Si autem sal euanuerit, in quo condietur? &c. Vnde Glossa: Vxor Loth significat eos qui in tribulatione retro respiciunt, & se à spe diuinæ promissionis auertunt, & ideo statua facta est salis, quia in admonendo homines, ne similia faciant, corda eorum condit, ne sint fatui. Hoc autem non tantum est exemplum, verum etiam signifi- E cat præsagium. Nam sicut illud incendium signat finale iudicium imminens: sic vxor Loth retro aspiciens animas effœtas & carnales, quæ retrocedent & apostatabunt in illa tribulatione.

Tertio, quantum ad rationem periculi, subdit: *Quicumque quæsierit animam suam saluam facere*, per amorem priuatum. Accipitur enim hic anima pro vita carnali, de qua dicitur: Anima omnis carnis in sanguine est. Glossa: Ibi vitam corporis vocauit non animam quæ migrat à corpore, sed quæ morte finitur. Hanc quærit saluare qui nimis eam diligit. Vnde Glossa super istud: Quicumque quæsierit animam suam saluam facere, id est, qui vitã carnalem negando Christum in mundo saluare voluerit.

De quo subdit: *Per illam*, scilicet per diuinum iudicium: Qui amat animam suam, perdet eam. Et quidem hoc fiet iusto Dei iudicio: vt qui sui amore immoderato offendit, simul perdat diuinam felicitatem, & animæ salutem. Et hoc est, quia amat bonum commutabile super incommutabile. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Et vere, quia sicut dicitur: Quid prodest homini, si vniuersum mundũ lucretur, animæ vero suæ detrimentũ patiatur? Totius igitur illius periculi ratio & conuersio ad priuatum bonum, quo quis nimis seipsum diligit, & seipsum nimis diligendo plus debito afficitur circa bonũ priuatum sperando, & gaudendo de eius præsentia: timendo & dolendo de eius absentia. Et hoc totum venit ex amore priuati boni, qui maxime regnabit in fine mundi: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, &c. Nimis seipsos diligendo, Deo se reddunt exosos. Coangustatum est stratum, ita vt alter decidat: & pallium breue vtrumq; operire non potest, &c.

Quarto, quantum ad rationem remedij subdit: *Et quicumque perdiderit illam*, per odium omnis carnalitatis: vitam namque perdere dicitur, qui carnalitatem ipsius crucifigendo persequitur, sicut Paulus dicit: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Ideo ipse dicebat: Christo confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus. Huius exemplum ostenditur in Actibus: Vincula tribulationis Hierosolymis me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum, & ministerij verbum quod accepi. Ille igitur perdit, qui se perditioni exponit pro amore Iesu Christi, & de hoc subditur: *Viuificabit eam*, per præmium æternæ felicitatis: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Et ratio huius est, quia ille est dignus à Domino liberari, qui diligit eum vsq; ad odium sui: Ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Qui enim sic diligit Deum, summe diligit, secundum illud: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et qui sic est diligens, dignus est diligi, secundum illud: Ego diligentes me, diligo. Etiam merito dignus est æternaliter viuificari, & ab omni periculo liberari: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt, & dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei: non esurient, neq; sitient amplius, neq; cadet super illos sol, neq; vllus æstus, quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum.

Dico vobis: In illa nocte, &c. Postquam descripsit euadendi modum, hic describit euadentium statum, quem describit triplicem, scilicet contemplatiuorum, actiuorum, & prælatorum, secundum illud: Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob ipsi liberabunt animas suas. In quibus intelligitur triplex status saluandorum. In Noe qui præfuit arcæ, prælati. In Daniele, contemplatiui. In Iob, actiui. In omni tamen statu sunt aliqui boni, & aliqui mali: aliqui iniusti, & aliqui iusti: vt sic omnis status timore solicitetur, sed subditus fiat omnis mundus Deo. Primo igitur quantum ad statum contemplatiuorum dicit:

Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno, quantum ad statum contemplantium, qui recte dicitur lectus, secundum illud: In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea. Intelligitur autem per lectulum status contemplatiuorum, quia ipse est locus quietis. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt. Item locus solitudinis: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & cætera. Item locus contubernij nuptialis. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarũ. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus. In hoc ergo lecto admittuntur

etiam

Marginalia (left): Isa. 40. b; Glossa in hüc locum 10. 5.; 1. Thess. 4. a; Isa. 65. a; Sup. 10. c; Isa. 31. a; Glossa in hüc locum 10. 5.; Prou. 24. 6; Sup. 9. g; Phil. 3. c; Matt. 24. a; Gen. 19. f; Gen. 19. d; 2. Pet. 2. d; Sap. 10. b; Sup. 14. g; Glossa in hüc locum 10. 5.; Leu. 17. d
Marginalia (right): Ioan. 12. d; Psal. 10. b; Matt. 16. d; 2. Tim. 3. a; Isa. 28. c; Gal. 5. d; Gal. 2. d; Act. 20. e; Ioan. 12. d; Apoc. 12. c; Ioan. 15. b; Prou. 8. b; Apoc. 7. c; Ezech. 14. c; Cant. 3. a; Cant. 3. c; Mat. 6. a; Cant. 1. d

etiam aliquando electi, & reprobi: propter quod addit: *Unus assumetur*, scilicet ad diuinum consortium. In cuius figuram dicitur: Assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum. Vnde ille sanctus contemplatiuus dicebat in Psalmo: Tenuisti manum dexteram meam: Et in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Et iterum: Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. *Et alter relinquetur*, scilicet ad æternum supplicium: Deuorabit eum ignis, qui non succenditur: affligetur relictus in tabernaculo suo. Et nota quòd cum prius præmisisset in illa die, nunc dicitur in illa nocte: nam finalis tribulatio dicitur dies propter ipsius iudicis reuelationem: & dicitur nox propter tribulationis horrorem, secundum illud: Nec siderum lympidæ flammæ illuminare potuerant illam noctem horridam. Vnde Glossa: In illa nocte, id est, in illa tenebrosa tribulatione, vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Et de hoc Psalmista: Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ. In hac enim non solum cadent simplices, verum etiam aliqui contemplatiui & magni. In cuius figuram dicitur: Stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur.

Matt. 17. d
Psal. 72. d
Psal. 88. b
Iob 20. d
Sap. 17. a
Glos. in hũ locum to. 5.
Psal. 103. f
Matt. 24. c

Secundo, quantum ad statum actiuorum, subdit: *Duæ erunt molentes in vnum*, per exercitium circa actiuam, quæ recte intelligitur per molam: quia qui versantur circa actus vitæ actiuæ ad modum molæ circumeunt, & decurrunt, nec in vno opere sistunt, sicut dictum est Marthæ: Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Vel quia tales debent erigi spe æternorum præmiorum, & deprimi terrore suppliciorum, per spem scilicet, & timorem, quibus tamquam molis, spirituale molendinum mouetur. Vnde in Deuteronomio: Non accipies loco pignoris inferiorem, & superiorem molam. Et quoniam circa hanc versatur homo quantum ad inferiorem rationis portionem, ideo dicit: In femineo genere. *Duæ erunt molentes*. Vnde Glossa: Duæ differentiæ sequentium orbem rerum mobilium, quæ femineo genere designantur, quia maiorum consilio reguntur, vt feminæ à viris, quæ tamen in vnum molunt inquantum de suis negotiis Ecclesiæ vsibus deseruiunt. Et quia inter hos sunt aliqui boni, ideo additur: *Vna assumetur*, scilicet ad gloriam, secundum illud Psalmistæ: Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. *Et altera relinquetur*, scilicet ad gehennam: Derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & velut ciuitas, quæ vastatur. Et: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

Sup. 10. g
Deut. 24. b
Glos. in hũc locum to. 5.
Psal. 17. b
Isa. 1. c
Matt. 23. d

Tertio, quantum ad statum prælatorum, subiungit: *Duo in agro*, per custodiam Ecclesiarum. Glossa: Duæ differentiæ prædicatorum in Ecclesia, quasi in agro laborantium. Vnde Apostolus prælatum, & prædicatorem agricolam vocat: Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Et: Dei agricultura estis. Dei ædificatio estis. Propter quod dictum est: Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna: vt euellas, & destruas, & disperdas, & ædifices & plantes. In hoc agro Ecclesiastico crescunt fructus bonorum operum. Ecce odor filij mei sicut odor agri, cui benedixit Dominus. Crescunt & flores sanctorum, scilicet rosæ martyrum, lilia virginum, & violæ confessorum. Pulchritudo agri mecum est. In hac autem agricultura aliqui saluabuntur, & ideo addit: *Vnus assumetur*, scilicet ad culmen æternorum bonorum. Assumam te Zorobabel, fili Salathiel, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi. *Et alter relinquetur*, scilicet in calamitate infernaliũ opprobriorum. Ciuitas munita desolata erit, speciosa relinquetur & dimittetur quasi desertum. Ex his omnibus colligitur quòd in quolibet statu saluandorum aliqui erunt boni, & alqui mali, vt sic omnes formident, secundum illud: Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. Propter quod si quis vult futurum iudicium euadere, necessarius est ei non tantum mũdi contemptus, verum etiam timor diuinus, secundum illud: Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini, & à gloria maiestatis eius: cuius enim vult, miseretur: & quem vult, indurat. Ideo vnusquisque territus cum Apostolo exclamet, & dicat: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5.
2. Tim. 2. a
1. Cor. 3. b
Hier. 1. b
Gen. 27. d
Psal. 49. b
Agg. 2. d
Isa. 27. c
Eccl. 9. a
Isa. 2. d
Rom. 9. d

Respondentes dicunt illi, & cætera. Postquam descripsit euadendi modum, & euadentium statum subditur hic vltimo euasionis terminus, & locus quietis, quem Apostoli requirunt, cum dicitur: *Respondentes*, scilicet Apostoli. *Dicunt illi: Vbi Domine?* scilicet *assumetur, & relinquetur*. Vnde Apostoli vtrumque requirunt, sed Dominus vnum respondet expresse, & aliud innuit tacite. Vnde Glossa: Duo quærentibus, vnum respondet, sanctos scilicet secum assumendos, aliud subijciendo innuit malos, scilicet à se repulsos cum diabolo damnandos. Et ideo subdit: *Qui dixit illis: vbicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*. Nota hic notabile exemplum, electi congregantur ad Christum, sicut ad summæ refectionis abundantiam, quemadmodum aquilæ congregantur ad corpus sicut ad escam. Iob loquens de aquila dicit: Vbicumque fuerit cadauer, statim adest. Vnde Hieronymus: Aquilæ & vultures transmarina sentire dicuntur cadauera. Congregantur autem per viuacissimum olfactum, lympidissimum aspectum, velocissimũ motum, & auidissimum appetitum. Sic sancti ad Christum congregabuntur & ad verbum incarnatum, per ardentissimum desiderium, lympidissimum contuitum, sapidissimum gustum, & per motum amoris excessiuum. Propter quod & Propheta Dauid exprimens aliquarum harum accessus ad Christum, exprimit in seipso desiderium dicens: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Contuitum: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, &c. Gustum: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Amorem: Quia inflammatum est cor meum & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, &c. In horum figuram dicitur: Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, de longe oculi eius respiciunt, pulli eius lambunt sanguinem, & cæt. De natura aquilæ dicit Ambrosius, quòd aquila alta petit, humilia derelinquit, longæuam fertur habere ætatem. Sic sancti post Resurrectionem renouati ad modum aquilæ, secundum illud: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, & sursum tendent, & semper cum Domino viuent, secundum illud: Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera, & sic semper cum Domino erimus.

Glossa in hũc locum to. 5.
Sancti aquilis comparantur.
Iob. 39. d
Hiero. l. 4. in cap. 24. Mat. to. 6. Idem habet Ambr. cap. 29. in Symbol. to. 4.
Ps. 41. a
Psal. 35. b
Psal. 16. d
Psal. 72. c
Iob 39. d
Ambr. lib. 1. Cõment. in Lucæ. 17. to. 3.
Psal. 102. a
1. Thes. 4. d

CAPVT XVIII.

DICEBAT *autem & parabolam ad illos, & cætera*. Post confutationẽ Iudaicæ curiositatis in perscrutando futura, subditur hic persuasio studiositatis in postulando diuina suffragia. Et quoniam oratio studiosa, est oratio Deo placita, in qua simul est feruor affectionis & humilitas reputationis, ideo pars ista habet duas. In quarum prima exemplo parabolico inducit ad orationis instantiam, in secunda vero ad orationis reuerentiam, ibi: *Dixit autem ad quosdam, & cætera*. Ad orationis igitur instantiam mouet introducendo parabolam de iudice & vidua: circa cuius descriptionem primo introducitur ratio introducendi: Secundo additur introductio ipsius parabolæ, ibi: *Ait autem Dominus*. Primo igitur quantum ad rationem introducendi parabolam dicit:

Dicebat autem & parabolam ad illos. Notandum autem est, quòd hæc parabola non est intelligenda per metaphoram similitudinis (quia iudex ciuitatis nullo modo Deo

do Deo assimilabatur, qui non est imitandus) sed potius A per dissimilitudinem & per contrarium intelligenda est, vt quasi à minori Dominus manuducat ad cognoscendam efficaciam orationis. Vnde hic non comparat personam personæ, sed negotium negotio. Et hoc Beda Glossa in hunc locum to. 5. est quod dicit Beda in Glossa: Nota quod Dominus parabolas ponit, vel secundum similitudinem, vt de homine qui habuit duos filios, & personam Dei gerit: vel secundum dissimilitudinem, vt de iniquo iudice qui personam Dei nullatenus tenet. Introducit ergo hanc parabolam ad persuadendam orationis instantiam, propter quod addit: *Quoniam oportet semper orare & non deficere*, quod debet intelligi, vt, *semper*, non distribuat pro omni parte temporis, sed pro horis statutis. (Semper quid.) Iuxta quod secundum institutionem propheticam dicitur in Psalmo: Septies in die laudem dixi tibi. (Psal. 118. x) Et hunc modum B obseruat Ecclesia. Vnde Glossa: *Semper*, idest canonicis horis quotidie secundum morem Ecclesiæ. (Glos. in hunc locum to. 5.) Vel *semper orare* hic intelligitur, vt oratio semper vel sit in ore per postulationē, vel sit in corde per desiderium, vel sit in opere per præparationem. Qui autem bona agit, ad hoc se disponit, vt eius oratio debeat audiri. Et secundum hoc dicitur: Sine intermissione orate. (1. Thes. 5. c) Ibi Glossa: (Glos. in hunc locum to. 5.) Semper orat qui bene agit semper: ipsum enim desiderium bonum, oratio est: & si continuum est desiderium, continua est oratio. Et hoc est quod dicit hic Beda in Glossa: (Beda Glossa in hunc locum to. 5.) Semper orat qui semper agit bona: nec desinit orare, nisi cum desinit iustus esse: Non impediaris orare semper, & ne vereris vsque ad mortem iustificari. (Eccl. 18. c) Et: Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit, &c. (Ecc. 29. b) Si autem intelligatur de opportunitate congruitatis, tunc oportet semper orare, idest frequentissime & instantissime ad orationem recurrere. C Vnde Hieronymus: (Hiero. statim post sa. de B. Virg. to. 9.) Frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit: instans vero oratio impetrat veniam de peccatis, secundum illud: Qui diligit Deum exorabit pro peccatis, & in oratione dierum exaudietur, &c. (Eccl. 3. a) Nota quod vtile est orare semper propter decem, videlicet quia impetrat relaxationem diuinæ sententiæ, sicut apparet in Ezechia: (Isa. 38. a) Orauit Ezechias ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quæso quo modo ambulauerim coram te. Et post subditur quod Dominus reuocauit sententiam mortis. Et Sapiens: (Sap. 18. d) Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferēs seruitutis suæ scutum, orationem, & per incensum deprecationem alligans restitit iræ. Secundo remissionem culpæ perpetratæ: (Mat. 17. c) Hoc genus dæmonij non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. D Super quo loco Hieronymus: Ieiunio sanantur pestes corporis: oratione pestes mentis. Et Psalmista: (Psa. 31. b) Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Et post: Pro hac orabit ad te omnis sanctus, &c. Tertio repulsionem spiritualis pugnæ: (Matt. 26. d) Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Et: (1. Mach. 4. b) Tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda, & contritæ sunt gentes, & fugerunt, &c. Quarto reparationem virtutis naturæ. (Iac. 5. d) Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum, &c. Et: Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te. Quinto cōseruationem pacis in tempore: (1. Tim. 2. a) Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate, &c. E Sexto custoditionem tranquillitatis conscientiæ: (Phil. 4. a) Nihil soliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescāt apud Deum. Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat, &cet. Septimo inflammationem diuinæ gratiæ. In cuius figuram dicitur de Elia: (3. Reg. 18. d) Inuocabo nomen Domini: & Deus qui exaudierit per ignem ipse sit Deus. Vnde dicitur quod perseuerantes erant vnanimiter in oratione. (Act. 1. c) Et post: Dū complerentur dies Pentecostes, apparuerunt illis dispertitæ linguæ, &c. Octauo illustrationem supernæ sapientiæ. Cuius exemplum habetur in Salomone, de quo (3. Reg. 3. b) dicitur quod orauit & petiit sapientiam, quam etiam obtinuit. Et Iacobus: (Iac. 1. a) Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter. Nono adapertionem cælestis ianuæ, quæ virtute orationis clauditur malis, & aperitur bonis. Elias, homo erat similis nobis passibilis, (Iac. 5. d) & oratione orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. Et rursum orauit, & cælum dedit pluuiam. Decimo acquisitionem mercedis æternæ: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, (Mat. 6. a) & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: (Psal. 60. a) dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Et: Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea. (Ecc. 51. b) In figuram autem harum decem efficaciarum, Sol ad orationem Ezechiæ legitur decem gradibus retrocessisse. (4. Reg. 20. b) Ex quibus colligitur quod oratio præualet naturæ inferiori, præualet virtuti cæli, imperat naturæ spirituali, attrahit Spiritum sanctum, inclinat Filium Dei, & mitigat Patrem, ac per hoc quodam modo dominium habet respectu vniuersorum.

Iudex quidam erat, & cetera. Post rationem parabolæ introducendæ, subditur hic introductio ipsius parabolæ: circa cuius expressionem tria introducuntur, scilicet duritia Iudicis, instantia pauperis, & efficacia precis. Primo quantum ad duritiam Iudicis, dicit:

Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, propter duritiam cordis, quæ facit Deum non timere, secundum illud: (Isa. 63. d) Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Tales obdurati Deum non timent, sed potius contemnunt. In quorum persona Iob dicit: (Iob 21. b) Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? Et: (Iob 22. c) Quasi nihil posset facere omnipotens, æstimabant eum. Tales sunt qui dicunt illud: (Deut. 32. d) Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Et quia ad duritiam concomitatur superbia, ideo addit: *Et hominem non reuerebatur*, propter arrogantiam mentis. Vnde hic de numero illorum fuit; de quibus dicitur: (Sap. 2. c) Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis. Tali dicitur: (Isa. 33. a) Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? & qui spernis, nonne & ipse sperneris? Cum consummaueris deprædationem, deprædaberis: cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.

Secundo, quantum ad instantiam pauperis, subdit: *Vidua autem quædam erat in ciuitate illa.* Vidua scilicet destituta solatio viri, & talibus maxime est subueniendum, secundum illud: (Isa. 1. c) Quærite iudicium, & subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Talibus magis debet fieri iustitia, quia minus se possunt defendere, & frequentius opprimuntur. Et ideo dicitur: (Ecc. 4. b) Libera eum qui iniuriam patitur, de manu superbi. In iudicando, esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater. De hac igitur vidua indigente iudicis patrocinio, oppressionem malorum, subdit: *Et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduersario meo*, per districtionem iudicij iusti. Et hoc quidem iustum erat tali personæ reddi. (Ecc. 21. a) Deprecatio pauperis ex ore vsq; ad aures perueniet, & iudicium festinato adueniet illi, scilicet à Deo. (Ecc. 35. a) Et: Deprecationem læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsq; ad cælum. Et tamen non perueniunt, vsq; ad cor hominis induratum. Vnde subdit: *Et nolebat per multum tempus*, propter perfidiam animi obdurati: vnde hic erat de numero illorum, de quib. dicitur: (Isa. 1. f) Principes tui infideles socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo nō iudicant: & causa viduæ non ingreditur ad illos. Et: (Hier. 5. g) Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt, &c.

Tertio, quantum ad efficaciam precis subdit: *Post hac autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem vereor* per audaciam cordis, propter quam similis erat illi superbo de quo Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Vnde de numero illorum erat, de quibus in psalmo: Contritio, & infelicitas in viis eorum, & cetera. *Tamen quia molesta est mihi hac vidua*, per instantiam precis quæ omnia vincit, secundum illud: De vxore Samsonis, quæ septem diebus conuiuij flebat ante eum, tamdemque die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Propter quod dicitur: Et ille deintus respondeat, noli mihi molestus esse, quia pueri mei mecum sunt in cubili. Sequitur: Et si ille perseuerauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Sic & iudex iste improbitate vincitur, *Vindicabo illam*, secundum exigentiam sui iuris, hoc enim est officium iudicis, vt releuet oppressos & puniat opprimentes. Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Vlciscere prius filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum. Hoc non debet iudex facere ex odio personæ, sed ex amore iustitiæ, sicut Matathias, de quo dicitur: Accensus est furor eius, secundum iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram. Hic autem iudex non exercebat vindictam propter zelum legis, sed propter vitandum tædium precis, & ideo subdit: *Ne in nouissimo veniens sugillet me*, per frequentiam clamoris. Beda: In nouissimo, idest, ne iterum & iterum veniens strangulet me tædiosis clamoribus. Vnde Glossa dicit quod sugillo à sugo tractum à lamiis, idest strangulo. Lamiæ enim paruulos occidunt & sanguinem sugunt, ac per hoc suffocant, & strangulando occidunt. Dicitur igitur sugillari qui verbis & rationibus hinc inde adeo coarctatur, vt vix possit loqui, nec respirare permittatur. Vel dicitur sugillari qui tanto tædio afficitur, quod præ tedio sanguis fugitur & diminuitur. Vnde sensus sugillet me, idest, sanguinem meum fugat sicut lamię, de quibus dicitur: Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos.

Ait autem Dominus, &c. Post rationem parabolæ introducendæ & introductionem ipsius parabolæ, sequitur hic adaptatio introductæ. Circa quam tria introducuntur. Excitatur enim humana audientia. Erigitur fiducia: & arguitur diffidentia. Primo igitur quantum ad excitationem audientiæ, dicitur:

Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit, id est, considerate huius responsionem: in qua considerandum est, quantæ sit efficacię orationis instantia, quia instantia peperit molestiam, & molestia extorsit iustitiam. Vnde licet haberet cor lapideum, motus tamen est per frequentiam precum, vt verificetur in illo illud poeticum: Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo. Licet autem in eo iniquitas fuerit, compulsus est tamen ad reddendam iustitiam per viduæ importunam instantiam, ex quo intelligimus quod si instantia precis emolliuit iudicem durissimum, & inclinauit iniustissimum, ad faciendum iudicium: quod multo fortius inclinabit Deum pium & iustum. Vnde Chrysostomus: Non iudex talis, fide dilectionis carens, tædio compulsus, nec actio eius hic laudari potest, sed si iste quocumque animo vltus est viduam, Deus iudex maxime vlciscitur suorum iniuriam. Ex quo miro modo instantis orationis ostenditur efficacia, quia ille qui nec Deum timebat, nec hominis curauit verecundiam, nec amabat iustitiam victus est à vidua per precum instantiam importunam.

Secundo, quantum ad erectionem humanæ fiduciæ, subdit: *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum*, ex districtione sui iudicij: Mihi vindictam: & ego retribuam. Et in Deuteronomio: Mea est vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum. *Clamantium ad se die ac nocte*, scilicet ex afflictione animi: Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo Domine, sanctus & verus, non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra, & cetera. Immo ipsis ore tacentibus, tribulationes eorum clamant: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. *Et patientiam habebit in illis?* per remissionem zeli, quasi diceret, non: Quia: Dominus iudicabit iustos, & faciet iudicium, vt fortissimus non habebit in illis patientiam quousque contribulet dorsum ipsorum. Hoc autem dicitur, non quia Dominus non expectat peccantes, sed quia iudicio imminente iam amplius nolite expectare: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei qui reddet vnicuique secundum opera eius, iis quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quęrunt vitam æternam: iis autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in animam hominis operantis malum. *Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum.* Et hoc per vltionem peccati: Sanguinem seruorum suorum vlciscetur: & vindictam retribuet in hostes eorum, & propitius erit terræ populi sui. Et: Gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinem superborum: & sceptra iniquorum contribulet, donec reddat hominibus, secundum actus suos, & secundum opera Adæ, & secundum præsumptionem illius, donec iudicet iudicium plebis suæ. Sed numquid est sanctorum clamare ad Deum pro vindicta, cum dicatur: Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, & peccata seruans seruabit? Responsio quod sic pro vindicta affectionis ad Deum redimere, vel facientis à stultitia cessare, si Deo placet. Vindictam autem afflictionis personæ debet horrere, & contra vindictam damnationis æternæ debent interpellare.

Tertio, quantum ad arguitionem diffidentiæ, subdit: *Verumtamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?* Hoc quidem dicit, quia licet fides credulitatis in multis videatur esse, fides fidelitatis & confidentiæ reperitur in paucis: Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? Et: Periit fides, & ablata est de ore eorum. Et hoc maxime erit approximante aduentu Filij Dei: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Et: Hæc erunt in medio terræ, in medio populorum, quo modo si paucæ oliuæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea, & racemi cum fuerit finita vindemia. Et nota quod dicit Dominus: *Putas.* Non quia dubitat, sed quia infidelitatem reproborum reprobat, & condemnat. Vnde Glossa: *Putas?* In verbo dubitationis infidelitas increpatur, non opinatur diuinitas, scit enim, cum per se facta sint omnia: sed dubitando increpat infidelium corda. Vnde illa putatiua Domini inquisitio, designat dubitationem & nutationem quæ erit in tribulatione illa finaliter imminente, ob quam non erit qui consurgat, & teneat eum ne consurgat ad delendam terram, secundum illud: Non est qui inuocet nomen tuum: qui consurgat & teneat te: abscondisti faciem tuam nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ.

Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant, &c. Postquam induxit ad orationis instantiam, in hac parte intendit inducere ad orationis reuerentiam: quoniam autem reuerentia haberi non potest in oratione, nisi habeatur & humilitas in conuersatione, ideo in hac parte primo introducit exemplum parabolicum ad commendandam humilitatem orationis.

Secundo vero exemplum parabolicum ad commendandam humilitatem conuersationis, ibi: *Afferebant autem ad illum infantes.* In parabola autem prima explicanda procedit per hunc modum. Primo enim tangit conditiones personarum. Secundo conditiones precum, ibi: *Pharisæus stans, hæc apud se orabat.* Tertio conditiones

Iob 15.n; Psal.13.b; Iudic.14.d; Sup.11.a; Num.31.a; 1.Mac.2.c; Beda Glossa in hunc locum to.5.; Gloss. interlin. in hunc locum to.5.; Thren.4.a; Ouidius 4. de Ponto eleg.10.; Chryso. lib. 2. de orado Deo to.5.; Rom.12.d; Deut.32.f; Apo.6.e; Gen.4.b; Ecc.35.; Rom.2.a; Deut.32.; Ecc.35.; Ecc.28.a; Prou.20.a; Hier.7.f; Mat.24.b; Isa.24.b; Glos. in hunc locum to.5.; Isa.64.a

tiones exauditionum, ibi: *Dico vobis, descendit hic iustificatus, & cetera.* Circa conditiones personarum quibus loquitur, & de quibus loquitur: & primo quidem quantum ad conditiones personarum quibus loquitur, ait:

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tamquam iusti, per magnificationem virtutis propriæ, & hoc est contra Deum superbiæ, secundum illud: Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Tunc autem confidit in se quis tamquam iustus, quando se iustum reputat ex suis operibus, sicut faciebant Iudæi. Probas vtiliora instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientiũ, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Hæc autem confidentia potius est veræ iustitiæ inimica. Qui confidit in diuitiis suis, corruet: propter quod dicitur: Pro eo quod habuisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris. Et hoc totum est propter defectum humilitatis, quæ est totius iustitiæ fundamentum. Vnde Gregorius: Eam quippe, quam non inuenit humilem, veritas fugit mentem. Et iterum: Qui sine humilitate virtutes congregat quasi puluerem in ventum portat. Et quia præsumptio sui ducit in contemptum proximi, ideo subdit: *Et aspernabantur ceteros*, quantum ad contemptum, scilicet meriti alieni, sicut illi de quibus dicitur: Qui dicunt: Recede à me: ne appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Et ideo dicitur: Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Et: Ne spernas hominem in visu suo, breuis in volatilibus est apis, & multum dulcoris habet fructus illius. Ad hos igitur dixit parabolam istam in detestationem superbiæ, & laudem humilitatis. Vnde Glossa: In hac parabola ostendit non fidei tantum verba, sed opera examinanda. Inter quæ maxime humilitas regnat, quam quia non habent superbi, de sua iustitia præsumentes & infirmos despicientes, quasi fide vacui cum orant, despiciuntur.

Rom. 10. a — Rom. 2. c — Pro. 11. d — Hier. 48. a — Isa. 65. a — Rom. 14. a — Ecc. 11. a — Glos. in hunc locum to. 5.

Secundo, quantum ad conditiones personarum, de quibus loquitur, subdit: *Duo homines ascendebant in templum vt orarent*, per intentionem conformem & etiam laudabilem. Ad hoc enim debemus in templum conscendere vt oremus, secundum illud: Domus mea domus orationis vocabitur. Vnde & Augustinus dicit: Nemo in oratorio aliquid agat nisi illud ad quod factum est, vnde & nomen accepit. Propterea Dominus eos qui in templo non orabant, sed mercabantur, eiecit non sine asperitate verborum: Inuenit Iesus in templo vendentes oues & boues, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo. Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc: & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Et hoc quia domus illa locus orationis est. Et propterea, vt competeret ei, propter quod erat, ideo in alto erat, & per gradus ascendere oportebat ad insinuandum quod qui vult orare, oportet sursum erigere se. Vnde & in Præfatione dicitur: Sursum corda. Propter quod & Bernardus dicit, quod licet Deus vbiq; sit, tamen in oratione sursum est cogitandus, vt sursum cor nostrum eleuetur. In cuius figuram dixit Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem. Licet autem ad vnum consimiliter tenderent locum, valde tamen habebant differentiam morum. Et ideo subdit: *Vnus Pharisæus, & alter publicanus*, per conuersationem difformem. Vnde Pharisæus apparenter bonus erat, quia Pharisæi dicebantur quasi ab aliis habitu, gestu, & obseruantiis distincti, tamquam ipsius legis obseruatores præcipui, secundum illud Pauli: Vitam meam à iuuentute nouerunt omnes Iudæi præscientes me ab initio, si velint testimonium perhibere, quoniam secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. E diuerso Publicanus erat patenter malus, quia publicani dicebantur exactores vectigalium publicorum, sicut sæpæ expositum est. Vnde supra: Erant appropinquantes Iesu Publicani & peccatores vt audirent illum. Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, &c. Magna ergo differentia est inter Pharisæum & Publicanum quantum ad apparentiam, maior etiam quantum ad existentiam, quia Pharisęus per arrogantiam suam iustitiam labefaciebat, & Publicanus per pœnitentiam suam iniustitiam expurgabat. Ideo dicitur Pharisæis: Publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. Hoc autem dicitur Pharisæis, non quia apparebant boni, sed quia erant mente superbi, propter quod dicitur: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.

Mat. 21. b — Aug. in Regula 3. c. 8. to. 1. — Ioan. 2. c — Exo. 24. c — Act. 26. a — Sup. 15. a — Sup. 16. d

Pharisæus stans, & cet. Postquam descripsit conditiones personarum orantium, hic secundo describit conditiones orationum. Et describitur hic primo conditio precis ex parte Pharisæi superbientis: secundo ex parte Publicani seipsum humiliantis, ibi: *Et Publicanus à longe stans.* Tria autem insinuantur in modo orandi ipsius Pharisæi, in quibus manifestatur arrogantia mentis ipsius tam respectu Dei, quam proximi, ac etiam sui. Introducuntur enim hic ipsius Pharisæi gratiarum actio fastuosa, reprehensio aliorum præsumptuosa, & commendatio sui vane gloriosa. Primo igitur quantum ad gratiarum actionem fastuosam: dicit:

Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi. In quo arguitur Pharisæus, non quia gratias agit Deo, sed quia hoc facit modo superbo. Vnde Gregorius: Si reprehenditur ille qui superbe gratias agit, quid ergo erit illi, qui impugnat gratiam? Apparet autem fastus ipsius ex hoc quod non incuruato corpore orabat, sed erecta fronte, cum dicatur: Venient ad te curui filij eorum, qui te humiliauerunt, & adorabunt vestigia pedum tuorum. Apparet etiam fastus: quia apud se orabat tamquam sibi placens, contra illud quod dicitur: Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & nõ nobis ipsis placere. Etenim Christus non sibi placuit. Et ideo dicitur: Ne sis sapiens apud temetipsum. Time Dominum, & recede à malo, &c. Apparet insuper fastus ipsius, quia incepit à magnificatione bonorum quæ acceperat, cum potius à sui accusatione debuisset incepisse. Iustus prior est accusator sui. Incepit ab altis, cum debuisset incipere ab infimis, vt perueniret ad summa. Vnde Hieronymus: Humilitas est virtus prima Christianorum, & ideo ipsa prætermissa, in vacuum laboratur. Et Beda: Ecce Pharisæus ad referendas gratias oculum habet, ad humilitatis custodiam non habet. Et quid prodest si tota ciuitas custodiatur, & vnum foramen per quod intrent hostes, relinquatur.

Isa. 60. c — Rom. 15. a — Prou. 3. a — Prou. 18. c — Hieron. — Beda ex Gregor. homil. 7. in Ezec. to. 1.

Secundo, quantum ad reprehensionem proximi præsumptuosam, subdit: *Quia non sum sicut ceteri hominum*, quasi diceret, ceteri sunt peccatores, ego autem iustus. Vnde interlinearis: Quid est ceteri homines, nisi omnes præter ipsum? quasi solus iustus sit, ceteri peccatores. Et in hoc dupliciter dicebat falsum, & quia dicebat se non esse peccatorem, cum dicatur: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Falsum etiam dicebat, quia se solum dicebat iustum, cum Dominus Eliæ dicenti: relictus sum ego solus, dicat: Derelinquam mihi septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Hic autem cum sit in immensum Elia inferior, non solum se dicit iustum, verumetiam ceteros asserit peccatores, vocans eos de multitudine virorum, & ideo addit: *Raptores, iniusti, adulteri*, vt raptores dicantur per concupiscentiam oculorum: iniusti per superbiam vitæ: & adulteri per concupiscentiam carnis. In quibus notat communiter alios à se esse infectos hoc triplici vitio, ex quo manat vniuersalis transgressio & perpetratio peccatorum, secundum illud: Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Et ne videretur loqui sicut incertus, adducit publicanum in exemplum, adiiciens

Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — 1. Ioan. 1. d — 3. Reg. 19. d — 1. Ioan. 2. c

Velut etiam hic publicanus. Quod non dicit publicano A compatiendo, sed potius despiciendo & irridendo, contra illud: Non irrideas hominem in amaritudine animæ. (Ecc.7.b) Est enim qui humiliat & qui exaltat, circumspector Deus. Et nota quod Pharisæus ex consideratione publicani consurrexit in temeritatem iudicij, quia cum videret illum esse peccatorem, non solum ipsum, verumetiam ceteros condemnabat. Consurrexit in elationem animi. Vnde Bernardus: Intentiuum elationis est consideratio deterioris, sicut incentiuum humilitatis est consideratio melioris.

Tertio, quantum ad commendationem sui vane gloriosam, subdit: *Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo*, quasi diceret perfectam iustitiam seruo & erga meipsum, & erga Deum, quia carnem macero ieiunando bis in sabbato, idest in septimana. Et pietatem ad B Deum seruo reddendo decimas & eleemosynas. Et hæc duo sunt quæ maxime placent Deo. (Tob.12.b) Vnde etiam Angelus dixit Tobiæ: Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna magis quam thesauros auri recondere. Vnde & hic multum semetipsum commendat, sed in hoc suam iustitiam per vanam gloriam fœdat: (Prou.27.b) Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. (2.Cor.10.d) Quia sicut dicitur: Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: Immo certe reprobatus. (Ecc.8.a) Vnde dicitur: Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est, (Hier.7.a) Et: Ecce, ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris: Non peccaui. (Iob 9.c) Et Iob: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Et hoc totum propter vitium elationis quæ maxime displicet Deo: (Eph.2.b) Gratia estis saluati C per fidem. Dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Sed cum iste Pharisæus bona quæ habet à Domino recognoscat, non videtur inaniter gloriari: quia ille inaniter gloriatur qui gloriatur quasi non acceperit. Hic autem gratias Deo agit. Ad quod respondet (Bernardus Tract. de grad. humilit. to.5.) Bernardus: Non recte recognouit bona quæ accepit, ait enim sic: Gratias agit non quia bonus, sed quia solus non tam de bonis quæ habet, quam de malis quæ in aliis videt. Talis autem modus est elationis, vnde Gregorius: (Greg. li. 22. in cap. 32. Iob to.2.) Quattuor sunt species, quibus omnis tumor arrogantiũ demonstratur. Cum vel aliquis bonum quod habet à se habere se existimat: aut si datũ à Deo credit, pro meritis datũ putat: aut cum iactat se habere quod non habet, aut cum despectis ceteris, appetit singulariter videri habere quod habet. Hac peste Pharisæus laborabat qui sua me- D rita extollendo se ceteris præferebat.

Et publicanus à longe stans, &c. Postquam expressit conditiones precis superbi Pharisæi, hic secundo exprimit conditiones precis humilis publicani. Et perfectæ quidem humilitatis insinuationem exprimit quantum ad gestum, quantum ad motum, quantum ad verbum. Primo quantum ad insinuationem humilitatis per gestum, subditur:

Et publicanus à longe stans nolebat nec oculos ad cælum leuare. (Beda Glossa in hunc locum to.5.) Beda: Vt humilis, non audet appropinquare, vt Deus ad eum appropinquet: non aspicit vt aspiciatur: nihil enim placet Deo tantum in pœnitente, sicut dicit Bernardus, quantum humilis verecundia, & taliter vult orari. (Isa.49.f) Vnde iste publicanus erat de quibus dicitur: Vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Non audebat oculos leuare ad cęlum, quia E (Sup.15.e) recognoscebat se offendisse Deum cæli, vt diceret sicut filius prodigus pœnitens: Pater, peccaui in cælum & coram te. (2.Par.36. in oratione.) Et illud: Peccaui super numerum arenæ maris, multiplicatæ sunt iniquitates meæ, &c. Ideo igitur non audebat leuare faciem propter peccati verecundiam, ita vt intra se diceret illud: Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta (1.Esd.9.b) nostra creuerunt vsque ad cælum.

Secundo, quantum ad insinuationem humilitatis, & quantum ad corporis motum, subdit: *sed percutiebat pectus suum.* In quo reddebat seipsum culpabilem & ostendebat dolorem. In hoc enim quod pectus percutitur, ostenditur cor introrsus supplicio dignum. In cuius rei signum dicitur: Percussit autẽ cor Dauid suum, postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad Dominum: (2.Reg.24.b) Peccaui valde in hoc facto: sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui. Sic iste percutiebat pectus quasi indignatus contra seipsum. Vnde Glossa: Percutit (Glos. in hunc locum to.5.) pectus, & pœnas de se exigit, vt Deus parcat. Vnde etiam consuetudinis nostræ est in cõfessione dicendo culpam, tundere pectora nostra in redargutionem, & pœnitentiam nostrorum cordium, & contestationem conscientiarum. Vnde infra dicitur quod turba eorum, qui (Inf.23.g) simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quę fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Propter quod & tunsio pectorum, sicut dicit Augustinus, valet (August. de ver. Dom. ser.8. to.10.) ad remissionem venialium. Vnde est vnum de nouem, quibus venialia remittuntur: Venialia enim dicuntur (Quibus venialia diluantur.) remitti confessione, pectoris tunsione, aquæ benedictæ aspersione, cordis contritione, crucis signatione, oratione, sacra communione, eleemosynarum largitione, iniuriarum remissione, extrema vnctione, leui pœnitentia, & compassione fraterna. Vnde versus:

Confiteror, tundo, respergo, conteror, oro:
Signor, edo, dono, per quæ venialia pono. (Idem Centiloqui. p.1. sect.6.)
Vnctio, pœna leuis, compassio, quæ fit egenis.

Tertio, quantum ad insinuationem humilitatis per verbum, subiungit: *Dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.* Nota hic breuissimam orationem & efficacissimam, quia in hac orans seipsum humiliat, & Deum exaltat, & talis oratio est Deo accepta, secundum illud: Oratio humiliantis se, nubes penetrabit, & donec propinquet, (Ecc.35.c) non consolabitur: & non discedet, donec Altissimus aspiciat. Deum etiam magnificat humiliter petendo veniam: Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo il- (Ecc.51.b) lud in confessione, & exaudita est oratio mea. Et liberasti me de perditione, & eruisti me de tempore iniquo. Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomen Domini. Magnificat etiam eum vocando ipsum Deum, quia hoc est nomen summæ maiestatis. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos (Deus.) & non ipsi nos. Et iterum: Quoniam Deus magnus Do- (Psa.99.a) minus, & rex magnus, & cet. Est similiter nomen summæ veritatis. Non est Deus quasi homo vt mentiatur, (Psa.94.a) nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo & non faciet? Et: Est autem Deus verax, & cetera. (Num.23.a) Est similiter nomen summæ charitatis. Vnde dicitur: Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet. (Rom.3.a) Est etiam nomen summæ pietatis: Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi pater misericordiarum, (1.Ioan.4.c) & Deus totius consolationis, & cetera. (1.Cor.1.a) Dicit igitur publicanus orando tam humiliter, quam deuote, *Deus propitius esto mihi peccatori. Deus*, summæ maiestatis, *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandum tuam potentiam, secundum illud: Misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam, (Sap.11.d) & cetera. Summæ veritatis, *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam iustitiam: In veritate tua, exaudi me in tua iustitia. (Psal.142.a) In veritate, *inquam*, quam promisisti. Ezechiel: Impietas impij non nocebit ei, in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua. (Ezec.33.c) Summæ charitatis, *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam beneuolentiam: Parcis autem omnibus, (Sap.11.d) quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Et: In (Hier.31.a) charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans, & cetera. Summæ pietatis: *Propitius esto mihi peccatori*, ad manifestandam tuam misericordiam, pro quo orabat Propheta in Psalmo: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, & cetera. (Psal.50.a) Et: Miserere nostri Deus omnium, & respice nos, & ostende nobis, & cetera. (Ecc.36.a)

Dico vobis. Postquam descripsit conditiones personarum & precum, hic tertio describit conditionem exauditionis. Describitur autem hic exauditionis conditio, quantum ad iudicium particulare, & quantũ ad edictum

ctum vniuersale. Primo igitur quantum ad iudicium particulare dicit:

Dico vobis: Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo, id est, plus quam ille, quia Pharisæus descendit iustificatus, secundum suam opinionem, sed iste secundum veritatem. Vnde Dominus plus pensat vnam humilem supplicationem peccatoris pœnitentis quam innumerabiles actiones alicuius iusti de se præsumentis. Propter quod dicitur: Gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia, idest qui se reputant non egere. In quo miro modo reprimitur superbia humana, vt non de suis meritis præsumat. Propter quod etiam Deus reprobauit superbum populum Iudaicum, & elegit plebem humilem gentilium populorum, quorum figuram gerunt hic Pharisæus & iste publicanus. Vnde Glossa: Typice Pharisæus Iudæorum populum designat qui ex iustificationibus legis extollit merita sua, & superbiendo recedit: humiliatus publicanus gentilem qui longe à Deo positus peccata confitetur, & lamentando appropinquat Deo, & exaltatur. Ideo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Si ergo Deus repressit iustos propter superbiam, quanto magis impios & superbos? Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt?

Sup. 15. b — Glos. in hūc locum to. 5. — Rom. 11. d — 1. Pet. 4. d

Secundo, quantum ad edictum vniuersale, subdit: *quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.* Hic datur generalis sententia de humilibus & superbis. Vnde Glossa: Posita Pharisæi & publicani controuersia, ponitur iudicis sententia, vt caueatur superbia. In qua sententia vniuersaliter præfertur humilis superbo, quia superbus debet deiici, secundum quod dicitur in Abdia: Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, & cet. Et Iob: Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit: quasi sterquilinium in fine perdetur. Propter quod dicitur: Contritionem præcedit superbia, & ē contrario humilis iustus exaltatur. Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. Et ideo Petrus: Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, de his duobus simul dicitur: Antequam conteratur, exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur, humiliatur: quia sicut dicitur: Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Et hoc est quod dicitur: Est propter gloriam minoratio, & est qui ab humilitate leuabit caput. Vnde exemplum habemus hic in Pharisæo & publicano. Exemplum in populo Iudaico & gentili. Exemplum in Saule reprobo & Dauid electo. Exemplum summum in Lucifero & Iesu Christo. Vnde secundum hanc sententiam decurrit totius regimen vniuersi. Et nota quod eadem sententia supra fuit posita contra inuitatos ad nuptias & nunc iteratur hic, sed non sine causa, quia duplex est humilitas: Vna est charitatis, qua voluntate quis humiliat se, alia est humilitas veritatis, qua quis parua de se sentit. Supra ergo hoc dixit, vt incitaret ad humilitatem charitatis, hic iterat idipsum, vt incitet ad humilitatem veritatis, sicut apparet, quia publicanus propter conscientiam mali meriti, de se compellebatur mala sentire. Hæc autem humilitas duplex est nobis necessaria, scilicet veritatis in intellectu, & charitatis in affectu, vt excludatur à nobis superbia præsumptionis: & ambitionis: & ideo ad hoc insinuandum hæc sententia non irrationabiliter iteratur.

Glos. in hūc locum to. 5. — Abd. 1. b — Iob 20. a — Prou. 16. c — Iob 22. d — 1. Pet. 5. b — Prou. 18. b — Prou. 29. d — Eccl. 20. b — 1. Reg. 16. a — Sup. 14. a

Afferebant autem ad illum & infantes, & cetera. Postquam exemplo parabolico induxit ad humilitatem in oratione, hic consequenter exemplo expresso inducit ad humilitatem in conuersatione, ex hoc exemplo infantium qui Christo fuerunt oblati & accepti ab ipso, in signum approbationis humilitatis. In huius autem exempli explicatione, quinque introducuntur ab Euangelista. Primum oblatio importuna infantium. Secundum, carnalis increpatio offerentium. Tertium, benigna susceptio oblatorum. Quartum, iudicialis approbatio humilium. Quintum, seuera reprobatio superborum. Primo igitur quantum ad infantium oblationem, dicit:

A

Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. Glossa: Post dictam controuersiam & datam sententiam humili magistro offeruntur infantes, vt ostendatur quod innocens & simplex ætas ad gratiam pertineat. Vnde in Psalmo: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem: offerebant autem vt eis daret benedictionem per manuum impositionem. In quo præfigurabatur, & quodam modo insinuabatur sacramentum confirmationis: in quo datur copia gratiæ benedictionis, secundum illud: Imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Hic autem Spiritus sanctus requiescit super paruulos, secundum illud: Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus requietionis meæ? ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu & trementem sermones meos? Et dicit alia translatio: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum? Et hoc maxime verum est, quando Domino offertur: Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Et ideo in figuram huius dicitur: Quidquid semel fuerit consecratum, Sanctum Sanctorum erit Domino.

Glos. in hūc locum to. 5. — Psa. 8. a — Act. 8. c — Isa. 66. a — Psal. 26. d — Leuit. 27. d

B

Secundo, quantum ad offerentium increpationem, subdit: *quod cum viderent discipuli, increpabant illos*, scilicet offerentes, & hoc quia carnaliter afficiebantur circa Christum. Vnde Glossa: *Increpabant*, non quod nollent infantes manu & voce Saluatoris benedici, sed quia nondum perfecti in fide putabant eum in similitudinem hominum lassari importunitate offerentium. Vnde propter quietem magistri impediebant opus alienæ salutis, sicut & Petrus Domino dicenti quod oporteret eum pati, dicebat: Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Vel quia carnaliter afficiebantur circa populum suum. Vnde Glossa: *Increpabant*, hoc ideo fortasse, quia prius populum Iudæorum, ex quo secundum carnem erant, volebant saluari. Et ideo carnali misericordia mouebantur, de qua dicitur: Miseratio hominis, circa proximum suum: misericordia autem Dei, & cet. In hoc autem facto discipuli gerebant typum carnalium sacerdotum & pontificum qui amant magis carnalem quietem & sanguinis proximitatem quam populorum salutem. Sicut & in contentione eorum, scilicet discipulorum de maioritate quam habuerunt, figura geritur ambitiosorum, de qua infra: Facta est & contentio inter discipulos, quis eorum, & cetera. Et hæc duo vitia sunt, quæ maxime Ecclesiam Dei corrumpunt, scilicet ambitio dignitatum, & negligentia proximorum. Pro vtroque istorum dicitur: Maledictus qui facit opus Dei fraudulenter: & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Alia translatio habet: Negligentia. In quo simul fraudulenta ambitio, & desidiosa negligentia reprobatur.

C

Glos. in hūc locum to. 5. — Mat. 16. c — Glos. in hūc locum to. 5. — Eccl. 18. b — Inf. 22. c

D

Hier. 48. b

Tertio, quantum ad benignam oblatorum susceptionem, additur: *Iesus autem conuocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos*, quos scilicet magis debetis attrahere & vocare. Vnde dicitur: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis. *Si quis est paruulus, veniat ad me.* Hos ergo non debebant vocare. Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, & ipse benefac. Vnde Chrysostomus: Si sancti futuri sunt quid vetatis filios ad patrem venire? si peccatores futuri sunt, quid sententiam damnationis profertis antequam culpam videatis? quales modo sunt, meum est: quales vero futuri sunt, ipsorum: quod meum est, honorate: quod ipsorum erit, misereminI. Ex quo manifeste apparet, quod pueri non sunt prohibendi, ne accedant ad Christū, in cuius etiam signum, vt ipse se præberet pueris in exemplum, dicitur de ipso supra quod cum factus esset annorum duodecim, relictis parentibus remansit in Hierusalem. In cuius etiam signum infantium pue-

Prou. 9. a — Prou. 3. c — Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 19. homi. 32. to. 2. — Sup. 2. f

E

Mat.2.c rorum acceptauit martyrium, de quo Matthæus: Mittens Herodes, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem à bimatu, & infra. In huius etiam signum acceptauit puerorum præconium laudantium: Videntes principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes: Osanna filio Dauid, indignati sunt, & dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dicit eis: Vtique numquam legistis: quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? &c. Licet ergo pueri occidantur ab Herode, repellantur à Pharisæis, suscipiendi sunt à discipulis: quia suscipiuntur à Christo, & à Deo. Vnde psalmus: Laudate pueri Dominum, &c.

Mat.22.b

Psa.112.a

Quarto, quantum ad iudicialem humilium approbationem, subiungitur: *Talium est enim regnum Dei*, idest pueris similiũ. Et nota quod pueri habent aliqua in se in quibus assimilantur eis mali, & aliqua in quibus assimilantur eis boni propter quod dicitur: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. Habent namque pueri stoliditatem in ratione: stultitia colligata est in corde pueri. Sapiens: Tamquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Habent cõcupiscentiam in affectione. Ecclesiastes: Væ tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes, & cetera. Et: Puer qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam. Habent etiam instabilitatem in operatione: Deficient pueri, & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent. Et: Non simus paruuli fluctuantes, & cetera. Et ideo Isaias: Puer centum annorum morietur, & peccator, & cetera. Habent præter hæc pueri puritatem: Præcepit rex præposito Eunochorum vt introduceret pueros in quibus nulla esset macula. Ideo dicitur: Si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus, manducent. Et Dauid, & cet. Fuerunt vasa puerorum sancta. Habent simplicitatem: Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sunt opera eius. Oseas: Puer israel, & dilexi eum propter simplicitatem. Et: Scio Deus meus quod probes corda, & simplicitatem. Habent docilitatem: Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et: Noli subtrahere à puero disciplinam, si enim percusseris eum virga, non morietur. Habent amicabilitatem: Erat omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei. Et: Noli mihi molestus esse, quia pueri mei mecum sunt. Habent tractabilitatem: Samuel ministrabat ante faciem Domini: puer accinctus ephod lineo. Et de Ioseph dicitur: Ioseph pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer. Habent veracitatem: Suscitauit Dominus Spiritum sanctum pueri iunioris & exclamauit: Mundus ego sum à sanguine huius. Et: Nescio loqui, quia puer ego sum. Et dixit Dominus ad me: Noli dicere, Puer sum. Et: Tu puer, Propheta, & cetera. Habent etiam humilitatem: Catelli comedunt sub mensa de micis puerorum: & ratione huius maxime Deo placent, & hic introducuntur in exemplum: Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit: quia excelsus Dominus & humilia respicit. Ideo Matthæus: Ecce puer meus quem elegi, & cetera. Talium igitur, idest, habentium puritatem in carne, simplicitatem in intentione, docilitatem in cognitione, amicabilitatem in operatione, veracitatem in sermone, & humilitatem in conuersatione, est regnum cælorum. Et ratione huius humilitatis vocatus Abraam puer in scriptura: Memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraam puerum suum. Christus autem puer dicitur. Melior est puer pauper & sapiens rege sene & stulto, & cetera. Et ratione omnium prædictorum, & maxime ratione humilitatis dicitur, talium est regnum cælorum. Propter quod supra: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Et Iob: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, & ipse saluabitur.

1.Cor.14.d
Prou.22.e
Sap.12.d
Ecc.10.d
Prou.29.c
Isa.40.g
Ephes.4.c
Isa.65.d
Dan.1.a
1.Reg.21.a
Prou.20.b
Osea.11.a
1.Paral. vlt.d
Sap.8.d
Prou.23.b
Iob 29.a
Sup.11.a
1.Reg.2.d
Gen.38.a
Dan.13.e
Hier.1.a
Sup.1.g
Mar.7.d
Mat.18.a
Psa.137.b
Mat.12.b
Psal.104.d
Ecc.4.c
Sup.1.e
Iob 22.d

Quinto, quantum ad seueram superborum reprobationem subinfertur: *Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud*, quasi diceret: qui recusat humiliari propter superbiam cordis sui, non intrabit in illud regnum per sententiam veritatis Dei. Vnde Matthæus: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nõ intrabitis in regnum cælorum: nam oportet eum qui intrat in regnum, esse sicut puerum, idest purum & paruum. Regnum autem cælorum dicitur sacra doctrina, ad quam qui vult venire, oportet quod seipsum faciat sicut puerum. Vnde Glossa: Regnum cælorum, idest doctrinam Euangelij, sicut puer iubemur accipere. Puer in discendo non contradicit doctoribus, non rationes & verba ad resistendum componit, sed fideliter suscipit, obtemperat, & quiescit. Ideo dicitur: Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et: Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro, & cet. Regnum etiam cælorum dicitur gratia, de qua supra: Regnum Dei intra vos est, & hoc non datur nisi pueris per munditiam & humilitatem: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Regnum cælorum etiam dicitur gloria æterna: Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, & hoc non datur nisi paruulis, secundum illud: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et etiam pueris qui sunt puri: Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Vnde Glossa: Sicut puer non perseuerat in ira, læsus non meminit, non concupiscit mulierem, nec cogitat vel loquitur malum, sic vos nisi talem innocentiam & puritatem habueritis, non intrabitis in regnum cælorum. Qui ergo recusat paruitatem humilitatis, & puritatem sanctitatis, ille despicit vitæ æternæ meritum: & ideo necesse est reprobari per diuinum iudicium, vt non intret in regnum cælorum, sed foras pellatur procul: Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, idolis seruientes. Propter quod in Psalmo: Non saluatur rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ, ideo Iudith ait: Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Qui ergo non vult damnari, necessum habet humiliari: Humilia valde spiritum tuum: quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis.

Mat.18.a
Glos. in hũc locum to.5.
Matt.11.d
Dan.1.d
Sup.17.e
Iac.4.b
Mat.13.f
Mat.5.a
Mat.5.a
Glos. in hũc locum. to.5.
Apoc.22.c
Psal.32.c
Iudit.8.d
Ecc.7.b

Et interrogauit eum quidam, & cetera. Post confutationem curiositatis in perscrutando, sequitur hic secunda pars huius partis, in qua fit confutatio curiositatis in possidendo, & hoc quidem facit dupliciter: primo scilicet commendando paupertatem, secundo approbando libertatem infra. *Et ingressus perambulabat Iericho.* Paupertatem autem ostendit commendabilem & approbabilem ex quattuor. Primo ratione perfectionis in contrario, ibi: *His ille auditis, contristatus est.* Tertio, ratione consummationis in præmio, ibi: *ait autem Petrus: Ecce, & cetera.* Quarto, ratione dignationis Christi in exemplo, ibi: *Assumpsit autem Iesus duodecim.* In explicando autem meritum perfectæ paupertatis quattuor introducuntur, scilicet interrogatio, qua quæritur quid agendum. Responsio, qua ostenditur quo tendendum. Informatio, qua declaratur iter salutiferum. Exhortatio, qua suadetur iter perfectum. Primo igitur quantum ad interrogationem, qua quæritur quid agendum, dicitur:

Inf.19.a

Et interrogauit eum quidam princeps. Hic videtur quod Ambrosius & Beda sibi contradicant. Ambrosius enim dicit quid iste interrogauit Iesum interrogatione tentatiua & curiosa, & hoc colligitur, tum ex hoc quod Dominus ipsum reprehendit, tum ex hoc quod ipse Domini consilium non acceptauit.

Vnde * Ambrosius in Glossa dicit, versuta fuit interrogatio, & ideo arguta responsio. Beda autem dicit quod interrogauit interrogatione fideli & studiosa, quod elicit ex hoc, quod maxime dicitur Dominus Iesus eum dilexisse. Vnde Beda in Glossa ait: Non putandus est iste, vt quidam aiunt, vel Deum tentasse, vel de sua vita mentitum esse, alioquin, vt Marcus ait in-

* Amb. li. 8. in c. 15. Luca to. 3. & in Glossa in hunc locum to 5.
Beda Glossa in hunc locum to. 5.

ait, intuitus arcana cordis eius diligere eum non diceretur Iesus. Sed hoc soluitur per quoddam verbum
Chrysho- mil.64.in c.19.Mat. n.2. Ioannis Chrysostomi. Iste, inquit, diues & tentator & superbus erat, sed Iesus oculis misericordiæ intuitus est eum. Et infra: Dilexit in eo non quod prius erat per superbiam, sed quod cœpit esse per gratiam.

Quacumque autem intentione hoc fecerit, vtilem fecit interrogationem, & ideo subdit dicens: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Hæc est
Hier.6.d recta & vtilis interrogatio, secundum illud: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis,
Mat.6.d quæ sit via bona, & ambulate in ea, & hoc consilio Domini: Quærite primum regnum Dei, & iustitiam e-
Tob.4.f ius: scilicet per quam acquiritur regnum. Et: Consilium semper à sapiente perquire: & maxime consilium salutare, semper perquirendum est ab vno sapientissimo Christo, & summo Magistro. B

Et ideo vocat eum Magistrum, à quo tamquam à
Eccl.6.a peritissimo petit consilium sanum, secundum illud: Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus ex mil-
Cant.5.c le. Et hic est Christus de quo in Cantico: Dilectus meus
Ec.7.d candidus & rubicundus, electus ex millibus. Et: Virum de mille vnum reperi: Ab isto igitur, qui solus & Magister noster Christus, qui solus est sapientia: Prædica-
1.Cor.1.d mus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: qui so-
Isa.9.b lus est verus consiliarius, secundum illud: Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, & cetera. Hoc consilium & documentum est requirendum secundum illud: Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia, gubernans te in via qua ambulas.

Secundo, quantum ad responsionem qua ostenditur quo tendendum, subditur: *Dixit autem Iesus: Quid me dicis bonum?* quod non dicit arguendo eum tamquam mendacem, sed quia vocans eum bonum, intentionem figebat in humanitate. Vnde Augustinus de trinitate: Vocas me, secundum illud quod vides, Magistrum bonum, huius formæ visio non erit in bonum eis, qui male agunt: quasi diceret, bonitas ad quam tendere debes, non est in me, secundum quod homo, sed secundum quod Deus sum.

Et ideo addit: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Quod non intelligitur de bonitate per participationem quæ om-
Gen.1.d nibus communicatur à Deo, secundum illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona; sed de bonitate per essentiam quæ facit beatos & bonos, se- D
Exo.33.d cundum illud: Ego ostendam omne bonum tibi. Hoc
Mat.19.c bonum quærendum est, sicut finis omnis boni. Vnde dicitur: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus, & cetera. id est, bonum finale in solo Deo est, qui
Apo.1.b est finis omnium, quia bonum & finis idem. Et pro-
Nahum.1 b pterea dicitur: Ego sum Alpha & ω, principium & finis. Et: Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: & sciens sperantes in se.

Ab hoc bono manat in nos bonitas per Spiritum
Sap.12.a sanctum. Sapiens: O quam bonus, & suauis est Do-
Psal.72.a mine spiritus tuus in omnibus! Et: Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde. Hæc autem boni-
Iob 4.d tas nostra ad diuinam bonitatem comparata non est bonitas. Vnde Iob: Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit? Ibi Glossa: Humana iustitia diuinæ comparata, iniusti- E
Iob 35.b tia est. Et ideo Iob: Numquid iustificari potest homo comparatus Deo? quasi diceret non. Et: Deus
Eccl.18.a solus iustificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Christus igitur responsurus quæstioni vtili ad salutem totius mundi tamquam Magister morum, & moralis totius Philosophiæ, incepit à summo bono per essentiam, à quo & secundum quod, & ad quod ordinari debet omne bonum, alioquin desinit esse bonum.

Tertio, quantum ad informationem, qua declara-
Mat.19.c tur iter salutiferum, subdit: *Mandata nosti?* quod dicitur expressius in Matthæo: Si vis ad vitam ingre-

A di, serua mandata: explicat autem ea cum subinfert: 1.Ioan.3.c
Non occides, per iracundiam: Qui odit fratrem suum, homicida est: & ideo dicitur: Audistis, quia di- Mat.5.e
ctum est antiquis: Non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus est iudicio.

Non mœchaberis, per lasciuiam, quia dicitur: Male-
dictus qui dormit cum vxore proximi sui. Et: Audi- Deut.27.d
stis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego Matt.5.d
autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Eph.4.f

Non furtum facies, per auaritiam. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis.

Non falsum testimonium dices, per fraudulentiam. Te- Prou.19.a
stis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, peribit.

Honora patrem tuum & matrem, scilicet per benefi-
centiam. Qui honorat patrem suum, iucundabitur in Ecc.3.a
filiis. Et qui honorat patrem suum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Vnde Ambrosius: Primus gradus pietatis est iste, nam hos aucto- Amb. li. 8.
res tibi esse voluit Deus: Honora obsequiis, vt absti- in c.18. Lu-
neas à contumeliis. Quia nec vultu quidem lædenda ca to.5.
pietas est parentum. Ideo dicitur: Qui timet Domi-
num, honorat parentes, & quasi Dominis seruiet his Ecc.3.a
qui se genuerunt. Attende autem hoc loci quod Dominus enumerat hic præcepta ordinate & sufficien-
C ter. Ordinate quidem, quia prius est declinare à malo quam facere bonum. Et ideo prius ponit negatiua quam affirmatiua. Sufficienter, quia mandata primæ tabulæ, non sunt de agendis, sed potius dirigunt in illud summum bonum desiderandum. Duo vero vltima de concupiscentia vxoris & rei alienæ reducuntur ad prohibitionem mœchiæ & furti. Vnde in hoc sufficienter docet declinare omnem deordinationem respectu proximi, & quantum ad irascibilem, & quantum ad concupiscibilem, & quantum ad operatiuam, & quantum ad interpretatiuam. Et docet etiam perfectam beneficentiam per vltimum mandatum. Et sic in his continentur duo præcepta legis naturalis, de
quorum primo dicitur: Quod ab alio oderis fieri ti- Tob.4.c
bi, vide ne tu aliquando alteri facias. De secundo: O- Mat.7.b
mnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. In his etiam continetur sufficienter mandatum de dilectione proximi, de qua dicitur:
Qui diligit proximum, legem impleuit. Et quoniam Rom.13.c
hæc mandata non iustificant per simplicem notitiam, sed per experimentalem obseruantiam, ideo non quærebat Dominus de notitia simplici, cum dicebat: *Mandata nosti:* sed de experimentali, quia dicitur: Non au-
ditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis, Rom.2.b
& cetera. Et ideo ad hoc respondet iste legisperitus, sicut intelligens, cum sequitur: *Qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea.* Et hoc quidem secundum con-
silium sapientis: Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, Prou.3.a
præcepta mea cor tuum custodiant: longitudinem enim dierum, & annos vitæ apponent tibi: quia dici-
tur: Qui custodit præceptum, non experietur quid- Ecc.8.a
quam mali.

Quarto, quantum ad exhortationem qua suadetur Glos. inter-
paupertatis iter perfectum, subditur: *Quo audito, Iesus* lin. in hunc
ait ei: Adhuc vnum tibi deest. Glossa: Ad perfectionem. locum to.5.
Est autem perfectum cui nihil deest. Vnde dicitur: Si- Iac.2.a
tis perfecti, & integri, in nullo deficientes. Et hoc fit perfecte implendo voluntatem diuinam, non solum faciendo præcepta & vitando prohibita, verumetiam
implendo consilia, secundum illud: Probetis, quæ sit Rom.12.a
voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. Et: Per- Sup.6.f
fectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius, id est * Gloss. in
Christus, qui nihil prorsus habet: propter quod adiun- hunc lo-
git: *Omnia quæcumque habes, vende, & da pauperibus.* Glossa *: cum to.5.

Act.5.a Non partem, sicut fecit Ananias, de quo dicitur quod fraudauit de pretio agri. Et hoc, quia regnum cælorum, vt dicit Augustinus: Tantum valet, quantum habes. Ideo dicitur: Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Et: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, & cet. Et ne hoc graue videatur, adiungit: *Et habebis thesaurum in cælo.* Iob: Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos. Et ij sunt in gloria æterna, vbi sunt thesauri incorruptibiles. Thesaurizate vobis thesauros in cælo: vbi neque ærugo, nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Et quia, vt dicit Glossa: Non sufficit relinquere sua, nisi sequatur Dominum, imitando, ideo subdit: *Et veni, sequere me,* per summam vitæ asperitatem, secundum illud: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, & cet. Per summam rerum mendicitatem. Nam discipulo volenti eum sequi ex cupiditate, & dicenti: Magister, sequar te quocumque ieris. Respondet: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Per summam cordis humilitatem: Gloria magna est sequi Dominum. Et: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Et de his supra: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Sequi autem Christum, est se perfecte illi configurare, secundum illud: Vestigia eius secutus pes meus, viam eius custodiui, non declinaui ex ea, & cetera.

Aug. in Psa. 102. to. 8. — Sup. 14. g — Matt. 13 f — Iob. 22. d — Mat. 6. c — 1. Pet. 2. d — Mat. 8. c — Ecc. 23. d — Ioan. 8. b — Sup. 9. c — Iob. 23. c

His ille auditis contristatus est, &c. Postquam ostendit paupertatem commendabilem, ratione perfectionis sui in merito: hic ostendit eam commendabilem ratione imperfectionis in suo contrario: quod quidem est tenacitas diuitiarum. Circa quod quattuor introducuntur ab Euangelista, scilicet humanæ tenacitatis indicium, periculum, obstaculum, remedium, quod est diuinę gratiæ donum. Primo ergo quantum ad humanæ tenacitatis indicium, dicitur:

His ille auditis contristatus est, quia diues erat valde. Quia enim abundabat diuitiis, horruit penuriam paupertatis, & ideo de paupertatis laude & consilio tristis effectus fuit. Et hæc sequela est cupiditatis, & iudicium tenacitatis, cum quis tristatur ob horrorem paupertatis. Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. Et non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super mensam suam. Hæc autem tristitia mala est, quia est tristitia sæculi, de qua dicitur: Sæculi tristitia mortem operatur. Nam dicitur: A tristitia festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit ceruicem. Qui ergo hanc tristitiam vult fugere, oportet eum odire cupiditatem diuitiarum quæ pungunt ad modum spinarum, sicut insinuatur in Matthæo: Nam de diuite dicitur: Sonitus terroris semper in auribus, & cum pax sit, ille insidias suspicatur. His autem contrarij sunt viri iusti & perfecti Christiani, ad quos dicitur: Rapinas bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes habere meliorem & manentem substantiam.

Ecc. 14. b — Tristitia sæculi mala. — 2. Cor. 7. c — Eccl. 38. b — Mat. 13. c — Iob. 15. c — Heb. 10. f

Secundo, quantum ad humanæ tenacitatis periculum subditur: *Videns autem Iesus illum tristem factum.* propter affectum pusillanimitatis, contra quam dicitur: Noli esse pusillanimis in animo tuo. Exorare & facere eleemosynam ne despicias, dixit: *Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt,* propter vitium tenacitatis. Glossa: Qui pecunias habent, id est, cum amore possident, & in eis confidunt. Vnde alibi dicitur expressius: Quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire? Et ratio huius est, quia temporalia hic amplectuntur tamquam magna, contemnunt illa æterna. Vnde Glossa: Qui diuitiis multiplicandis incumbunt, alterius vitæ gaudia contemnunt, præterea qui hic temporalia diligunt, multis tentationum iaculis exponuntur. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines, & cet. Alia ratio est, quia qui his affectu coniunguntur, haud facile separantur. Vnde de talibus in Psalmo: Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. Vnde & hæc plus mundi concupiscentia quam substantia nocet. Et hæc fugiendarum diuitiarum ratio præcipua est, quia aut vix aut numquam absque amore valent possideri. Limosa enim & glutinosa est substantia mundi huius, & cor humanum facile opibus frequenter adhæret. Et ideo Glossa: Difficulter diuitiæ contemnuntur: omnium ergo tutissimum est diuitias nec habere, nec amare. In quo dat intelligere quattuor hominis differentias quas exponit Beda, & habentur in Glossa super decimum Marci. Multi habent & non amant: multi non habent & amant: alij habent & amant: alij nec se habere, nec amare gaudent. Hi tutissimi sunt, quia cum Apostolo dicere possunt: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Eccl. 7. a — Mat. 10. a — Gloss. interlin. in hunc locum to. 5. — 1. Tim. 6. b — Psa. 43. d — Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Beda Glossa in Marc. c. 10. to. 5. — Gal. 6. d

Tertio, quantum ad ipsius tenacitatis obstaculum, subiungit: *Facilius est enim camelum per foramen acus transire,* licet sit contra naturam, *quam diuitem intrare in regnũ Dei:* quia hoc est contra diuinam iustitiam. Hoc enim minus impossibile est, quod res magna pertranseat per paruam acum quam quod anima cupida & auara intret in cælum, vbi est sufficientia bonorum. Quia sicut dicitur: Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: immo certe interitũ sempiternum. Quia pondus diuitiarum trahit deorsum: Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Perimit enim in afflictione pessima. Vnde quantum distet cælum à terra, tantum distat cor auari, quod circa terrena conuersum est, à regno Dei, quod est in cælo. Propter quod dicitur: Sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ a cogitationibus vestris. Et attendendum quod recta est comparatio auari ad camelum, quia camelus ingentibus membris est animal, enorme, monstruosum, & gibbosum: sic auarus per amorem copulatus suis possessionibus, est quasi animal monstruosum. Aditus autem regni cælestis comparatur foramini acus propter arctitudinẽ & spiritualitatem. Vnde Matthæus: Angusta porta & arcta via est quę ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Vnde maior est impossibilitas ipsius auari ad aditum in regnum cælorum quam cameli ad transfigendum foramen acus. Propter quod Bernardus: Per angustam contendamus ingredi portam necesse est. Quid tu camele gibbum, quid tu pecuniose Iudæ proditoris loculos tollis? Non sic impie, non sic ingrederis foramen acus huius. sarcinas non admittit. Sed excusant se aliqui dicentes: Abraam, Isaac, & Iacob, ceterique sancti numquid non terrenas diuitias habuisse leguntur? & sufficit nobis, neque enim sumus patribus meliores. Quid respondebimus nouis imitatoribus sanctorum veterum? imponant vitulos super altari Domini: mactent arietes, hircos immolent, quia hoc etiam Abraam fecit. Sic autem sacrificiis illis, sic & diuitiis carnalibus adhuc populis, dispensatio Dei timorem gerebat, vbi sane cælestis promissio sonuit, necesse est spiritualibus spiritualia comparari, & mutari sacrificium spe mutata.

Eccl. 5. b — Ibid. c — Isa. 55. c — Recte auarus camelo cõparatur. — Mat. 7. b

Quarto, quantum ad ipsius tenacitatis remedium per diuinum adiutorium, subdit: *Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest saluus fieri?* Quod dicunt quærentes remedium, & exhorrentes periculum. Cum enim paucissimi sint qui diuitias perfecte contemnant, videtur ex hoc quod vix vllus possit adipisci salutem perpetuam. Vnde Augustinus: Cum plures sint pauperes quam diuites, non hoc dixissent Apostoli, nisi in numero diuitum intellexissent cunctos qui diuitias adipisci volunt: pauci autem sunt qui non sunt tales, quia sicut dicitur: Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quæ sunt Iesu Christi. Omnes igitur in periculo damnationis esse videntur. Ideo Dominus ostendit remedium per suæ gratiæ donum, cum subdit: *At illis: Quæ impossibilia sunt apud homines,* per virtutem virium suarum, *possibilia sunt apud Deum,* idest, possibilia fiunt per eius adiutorium: quod dicitur,

Aug. epist. 89. ad Hilar. to. 2. — Phil. 2. a

quia

Cant. 8.6 quia & si sit difficile hic temporalia contemnere per vim naturæ, efficitur tamen facile per donum gratiæ, secundum illud: Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Vnde non est intelligendum, quod Dominus cupidum manentem introducat per potentiam in cælum, sed quod per gratiæ donum conuertat ipsum de vitio ad virtutem. Vnde Glossa dicit: Ab amore terrenorum ad charitatem conuertit æternorum, non quod superbi & cupidi intrent. Et hoc est magnæ potentiæ quod tanta fiat mutatio, vt de cupido fiat charitatiuus, de terreno cælestis, de diuite pauper, de superbo humilis, de filio perditionis filius regni, vt possit dici illud: Hæc mutatio dexteræ excelsi. Quia ipse qui dare potest sufficientiam cordis per gratiam, quæ non potest dari per pecuniam, vel per aliquam creaturam, secundum illud: Potens est Deus omnium gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes. & cet. quia sicut dicitur supra: Non erit apud Deum impossibile omne verbum.

(Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Psal. 76. b — 2. Cor. 9. b — Sup. 1. d)

Ait autem Petrus. Postquam commendauit paupertatem per perfectum in merito, & per imperfectum in cōtrario, hic tertio commendabilem eam ostendit propter consummationem in præmio. Circa eius descriptionem, proceditur hoc ordine. Introducitur enim hic perfectæ paupertatis altitudo, vt authentica per Apostolicam obseruantiam, vt approbata per diuinam sententiam, vt locupletata per gratiam, & vt præmiata per gloriam. Primo igitur quantum ad paupertatis auctoritatem per Apostolicam obseruantiam dicitur:

Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Hoc autem dicit Petrus tamquam princeps Apostolorum, super quem ecclesiastica perfectio est super ædificata, secundum illud: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Dicit autem hoc non ad ostentationem, sed ad sciendam remunerationis sublimitatem. Vnde Matthæus: Nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? & cet. Hoc etiam dicit Petrus, vt ostendat paupertatis consilium per Apostolos adimpletum. Vnde* Hieronymus: Grandis fiducia. Petrus piscator erat: diues non fuerat, cibos manu & arte quærebat, & tamen confidenter loquitur dicens: dimisimus omnia. Et causam huius reddit Gregorius, dicens sic: Tanta quippe à sequentibus dimissa sunt, quanta à non sequentibus concupisci potuerunt. Quoniam ergo omnia potuerunt concupisci, ideo quando concupiscentiam dimiserunt, omnia dimiserunt. Hoc etiam dicit Petrus, non iactanter ad ostentationem, sed sapienter, vt alios inuitet ad imitationem. Vnde Bernardus super hoc verbum: Ecce nos reliquimus omnia: Bene Petre, & non ad insipientiam tibi, quia mundus transit, & concupiscentia eius, & relinquere magis expedit, quam relinqui. Et nota quod optime hic duo coniungit, reliquimus & te secuti sumus. Quia Christum currentem sequi non possumus, nisi post eum curramus: & currere non possumus nisi exoneremur. Vnde dicitur: Deponentes omne pondus & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositū nobis certamen aspicientes, & cetera. Et de hoc Bernardus: Bene, inquit, Petre, & non ad insipientiam tibi, quia currentem non poteras sequi oneratus, sed nec inutilis commutatio est, pro eo quod super omnia est, omnia reliquisse. Christum etiam, quem sequimur, non possumus consequi nisi exoneremur, & frustra sequimur nisi consequamur, secundum illud: Sequar autem, si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum. Et de hoc Bernardus: Felices liquet esse qui exonerati sunt & sequuntur Dominum expediti, arctissimum foramen nos expectat, si quem sequimur, consequi volumus. Et sic sequebatur Paulus qui dicebat: Quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum prosequor brauium supernæ vocationis. Sic & alij Apostoli de quibus dicitur: Relictis retibus & patre, secuti sunt Dominum, dicitur de Iacob & Ioanne. Et ideo Petro & Andrea, relictis retibus, secuti sunt eum. Similiter de beato Matthæo dicitur quod relictis omnibus surgens, secutus est Dominum.

(Mat. 16. e — Mat. 19. d — *Hiero. lib. 3. in Mat. c. 19. to. 6. — Bern. in Declamat. in princ. to. 2. — Heb. 12. a — Bern. in Declamat. in princ. to. 2. — Phil. 3. a — Ber. in Declamat. in princ. to. 2. — Phil. 3. c — Mat. 4. d — Mat. 1. b — Sup. 5. f)

Secundo, quantum ad paupertatis approbationem per diuinam sententiam, subditur: *Qui dixit eis: Nemo reliquit domum*, quo ad hereditatis fundamentum: Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam, & cet. *Aut parentes*, scilicet quo ad hereditatis principium: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam & obliuiscere populum & domum patris tui. *Aut fratres*, quo ad hereditatis consortium. Fratres scilicet carnales, de quibus Iob: Fratres mei præterierunt me, sicut torrens raptim transit in conuallibus, *aut vxorem*, quo ad hereditatis dominium, quia vxor & vir sunt vnum corpus; ideo dicitur: Viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Possunt tamen dimitti propter amorem Christi, vt non ducantur, vel si ductæ sunt ex earum consensu, vel propter fornicationis peccatum. Nam dicitur: Quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. De hoc Apostolus: Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permanserint sicut & ego. Subditur: Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere, & cet. Quod ergo dicitur de dimissione vxoris, intelligitur secundum modum prædictum, *aut filios*, quo ad hereditatis successionem: Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus, *aut agros*, quo ad hereditatis dilatationem. De quo Isaias: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. *Propter regnum Dei*, hoc est secundum rectam intentionem, qua quærendum est regnum Dei, & iustitia eius. Hanc autem derelictionem Dominus acceptat, in qua derelinquitur simul cupiditas, & carnalitas. Ideo dicitur Abrææ: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi. Non enim sufficit, quod relinquatur possessio, nisi etiam relinquatur & affectus carnalis, propter quod dicitur: Qui dixerunt patri suo, & matri suæ: nescio vos: & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel.

(Hier. 12. b — Psa. 44. c — Iob 6. c — Eph. 5. f — Mat. 19. b — 1. Cor. 7. b — Mat. 10. d — Isa. 5. d — Matt. 6. d — Gen. 7. a — Deut. 33. b)

Tertio, quantum ad paupertatis locupletationem per gratiam, adiicitur. *Et non recipiat multo plura in hoc tempore:* quod non est intelligendum de temporalibus vt multo plures vxores habeat, vel filios vel fratres carnales, sed intelligitur de spiritualibus charismatibus gratiarum, quibus paupertas incomparabiliter locupletatur sine aliena iactura. Et hoc per donum charitatis, quæ facit omnia communia: secundum illud: Omnia vestra sunt siue præsentia, siue futura. Per donum etiam abundantissimæ simplicitatis. Vnde dicitur: Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis. Et: Sicut egentes, multos autem, & cetera. In huius figuram dicitur: Sicut Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum, benedixitque ei Dominus, & locupletatus est. Vnde dicitur: Centuplum accipiet, & cetera. Super quem locum dicit Hieronymus: Qui carnalia pro Domino dimiserit, spiritualia accipiet, quæ cōparatione & merito sui ita erunt, quasi paruo numero centenarius comparatur. Vnde ne intelligatur de temporali locupletatione dicitur: Nemo est qui reliquerit, & cetera, qui non accipiat centies tantum in tempore hoc cum persecutionibus. Super quo loco dicit Bernardus: Signanter additur, cum persecutionibus, forte enim quis cum audiret hic promitti centuplum, coniectaret hoc & de temporalibus exhiberi, sed præcidit hunc intellectum, nomen additum persecutionis. Quid enim est terrenæ consolationis quod non facile persecutio tollat? Quid terrenū inter persecutiones sancti martyres acceperunt? Interim tamen vndecumque sunt accepturi, dummodo sit centuplum, dum valeat cen-

(1. Cor. 3. d — 2. Cor. 8. a — 2. Cor. 6. a — Gen. 26. a — Mat. 19. d — Hiero. li. 3 in cap. 19. Mat. to. 6. — Marc. 10. d — Ber. in Declama. mul to ante finem to. 2.)

leat centupliciter, centupliciter placeat, consoletur, delectet, & ametur, quid insaniæ est quod cunctantur homines relinquere simpla pro centuplis?

Quarto, quantum ad paupertatis remunerationem per gloriam, subiungitur: *Et in sæculo futuro vitam æternam.* Recto autem nomine gloria, vita æterna dicitur. Quia sicut separatio à fonte vitæ mors est, & damnatio æterna, sic coniunctio cum illo est vita æterna. Propter quod in Psalmo signanter dicitur: Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ. (*Psa.35.b*) Et rectè additur æternitas vitæ, quia æternitas nihil aliud est quã incommutabilis vitæ possessio, tota simul & perfecta possessio. Et tale est quod excedit temporalia in infinitum: Ita vt vere dicatur: Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. (*Rom.8.c*) Quia dicitur: Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis: (*2.Cor.4.d*) hoc pondus immensum gloriæ pro leui pondere rerum mercati possumus, quia præmium superexcellit meritum per omnem modum: Mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. (*Sup.6.e*) Et ideo dicitur: Non impediaris orare semper, nec veteris vsque ad mortem iustificari: quoniam merces Dei manet in æternum. (*Ecc.18.c*)

Assumpsit autem Iesus duodecim, & cet. Postquam paupertatem ostendit commendabilem & appetibilem, per perfectionem meriti sui, & per imperfectionem contrarij, & consummationem præmij cumulati: hic quarto ostendit eam approbabilem & eligibilem ratione exempli perfectissimi, videlicet Christi crucifixi. Et quoniam exemplum illud posset videri aliquibus contemptibile ratione infirmitatis, ideo in hac parte præmittitur hic exemplum dignationis Christi. Secundo ad illius confirmationem adiungitur miraculum virtutis, in illuminatione pauperis cæci, ibi: *Factum est autem cum appropinquaret Hiericho.* Circa exemplum dignationis quod consistit in sustinentia crucis perfecte describendum, quattuor introducuntur, scilicet benignitas magistri, profunditas mysterij, acerbitas supplicij, & cæcitas cordis humani respectu talis exempli. Primo igitur quantum ad benignitatem Magistri præmittit:

Assumpsit autem Iesus duodecim, hoc est, familiariter ad se sumpsit, & hoc fuit miræ dignationis & benignitatis: Expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. (*Deut.32.b*) Assumpsit autem vt eos consolaretur docendo, & consolando doceret. Vnde subditur: *Et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam*, tamquam ad locum, scilicet passionis. Glossa: Præuidens ex passione sua discipulos perturbandos, prædicit & passionis pœnam & gloriam resurrectionis, vt cum morientem cernerent, resurrecturum non dubitarent. (*Glos. in hunc locum to.5.*) Prædicit autem hanc futuram in Hierusalem. Nam sicut supra dictum est: Non capit Prophetam perire extra Hierusalem. (*Sup.13.g*) Ratio autem huius est, quia Hierosolyma erat locus, in quo erat sedes regni, sacerdotij, magisterij, & iudicij: & ideo ibi debebat pati ille qui est rex, sacerdos, magister, & iudex, vt sic ex Hierusalem exiret, & inciperet Christi regnum, secundum illud: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, & cetera. (*Ps.100.a*) Exiret salus & remedium: Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor, iustus eius. (*Isa.62.a*) Exiret etiam lex & iudicium: Venite, & ascendamus ad montem Domini. Et post: Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. (*Isa.2.a*) Ideo in Hierosolymam ascendit Christus, vt in cruce patiens, regnum virtutis, sacerdotium sanctitatis, & legem iudicij & veritatis gentibus daret. Propter quod & ipsa Hierusalem typum gerit Ecclesiæ, animæ sanctæ, & Hierusalem supernæ. Vnde Isaias: Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem, & cetera. (*Isa.4.a*)

A Secundo, quantum ad profunditatem mysterij subditur: *Et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis.* In quo apparet mira profunditas mysterij passionis Dominicæ, pro eo quod in ipso est consummatio totius reuelationis propheticæ. Omnes enim Prophetæ principalem aspectum habuerunt ad præsentiam Christi, secundum triplicem dignitatem, scilicet regni, magisterij, & sacerdotij. Et secundum triplicem perfectionem, virtutis scilicet, veritatis, & bonitatis, secundum quod dicitur de Christo: Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, Dominus saluabit nos. (*Isa.33.d*) Secundum quod Rex, regit nos per præcepta & iudicia. Secundũ quod Magister, erudit nos per mysteria & exempla. Secundum quod Sacerdos, sanctificat nos per sacrificia & sacramenta. Quoniam B ergo in cruce sunt hæc sex consummata, ideo dicuntur: *consummata omnia quæ dicta sunt per Prophetas.* Consummata namque sunt præcepta propter nimiam charitatem, quia finis præcepti, est charitas, de qua in Psalmo: Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. (*1.Tim.1.a*) (*Psa.118.l*) Consummata sunt iudicia propter nimiam seueritatem quam habuit ad se. Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. (*Isa.10.e*) Et iterum: Consummationem, & abbreuiationem audiui à Domino, & cet. (*Isa.28.f*) Consummata mysteria: In diebus vocis septimi Angeli consummabitur mysterium Dei, sicut Euangelizauit per seruos suos Prophetas. (*Apoc.10.d*) Consummata exempla: Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat auctorem salutis eorum, per passionem consummari, & cet. (*Heb.2.c*) C Consummata sunt sacrificia. Vnde dicitur: Vna in oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. (*Heb.10.e*) Et: Orationem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, & cetera. (*2.Mach.1.e*) Consummata sunt sacramenta: Consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, & hoc testamentum consummatum est in sanguine Christi. (*Heb.8.e*) Hic est sanguis testamenti, quod mandauit, &c. (*Heb.9.f*) Et ex hoc impletum est testamentum vetus, & omnia consummata. Et ideo in huius figuram dicitur supra: Ecce sanitates perficio hodie, & cras & tertia die consummor. (*Sup.13.g*) Et ideo Ioannes ait: Sciens Iesus quia omnia consummata sunt, & cet. dicit, Sitio. (*Ioan.19.f*) Subditur: Cum ergo accepisset Iesus acetum D dixit: Consummatum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Et sic verificatum est illud: Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in ore fidelis complanabitur. (*Ecc.34.a*)

Tertio, quantum ad acerbitatem supplicij, subdit: *Tradetur enim gentibus*, vt extraneus, secundum quod prædicitur à Dauid in Psalmo: Traditus sum, & non egrediebar. (*Psa.87.b.*) Huius figura præcessit in Ioseph, de quo dicitur quod fratres eius vendiderunt eum Ismahelitis. (*Gen.37.f*) *Et illudetur*, vt stultus. Cuius figura præcessit in Iob, de quo dicitur: Nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus, &c. (*Iob30.a*) Induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam: Et cœperunt salutare eum: Aue rex Iudæorum: Et percutiebant caput eius, arundine. (*Mar.15.b*) *Et flagellabitur*, vt infirmus. Vnde in Psalmo: Et fui flagellatus tota die: (*Psal.72.b*) E Et: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. (*Isa.50.b*) Vnde Ioannes: Apprehendit Pilatus, & flagellauit eum. (*Ioan.19.a*) *Et conspuetur*, vt immundus: Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. (*Isa.50.b*) Et Iob: Longe fugiunt à me, & in faciem meam conspuere non verentur: (*Iob 30.b*) Expuerunt in faciem eius: & colaphis eum ceciderunt. (*Mat.26.g*) *Et postquam flagellauerint, occident eum*, quasi esset iniquus. Vnde dicitur: Post sexagintaduas hebdomadas occidetur Christus, & non erit populus, qui eum negaturus est. (*Dan.9.g*) Et: Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet. (*Isa.53.b*) Et: Postquam illuserunt ei, induerunt eum vestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. (*Mat.27.d*) Et cum eo crucifigunt duos latrones, & cet. Et impleta est scriptura quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est. (*Mar.15.e*) *Et tertia die resurget*, vt

verus

Mat.15.e verus Deus, quod dicitur ne ex passione terrerentur. Huius resurrectionis figura in Iona præcessit. Vnde dicitur: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ. Vnde Osæas: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et de hoc Ioannes: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui. In iis autem sex quæ facta sunt in nostra redemptione, scilicet traditione, illusione, flagellatione, conspuratione, occisione, & resurrectione recte clauditur vniuersitas operum reparationis. Vt sicut in sex diebus totus mundus fuit perfectus, sic etiam in iis sex opus reparationis consistit, & tandem sequitur Spiritus sancti datio: Sicut in die septima, in cuius mysterium dicitur: Compleuit Deus die septimo omne opus suum. Subdit: Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. In quo intelligitur datio gratiæ septiformis. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

Osee.6.a Ioan.2.d Gen.2.a B Ioan.7.f

Quarto quantum ad cæcitatem cordis humani, subiungit: *Et ipsi nihil horum intellexerunt*, quia hanc veritatem non aduertebant. Nescierunt neq; intellexerunt, in tenebris ambulant. Et in hoc gerunt figuram ignorantium prælatorum, qui ignorant documenta scripturarũ, secundum illud: Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam: *Et erat verbum istud absconditum ab eis*, quia hanc veritatem non perquirebant tamquam animales, & sensibiles. Vnde Sapientia venit? & quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Et in hoc gerebant Apostoli figuram Iudæorum, quibus diuina secreta velantur: Cum legitur Moyses, positum est velamen super cor eorum. Quia nondum velum erat scissum per passionem, secundum illud: Velum templi scissum est. *Et non intelligebant quæ dicebantur*, & hoc, quia hanc veritatem non diligebant. Cum enim Christum carnaliter diligerent, displicebat eis quod Christus debebat pro nobis mori. Sicut & Petrus dicebat: Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Vnde Glossa Bedæ: Discipuli sermonem Dominicæ Passionis toties replicatum: ideo intelligere non valent, quia quem maxime viuere desiderant, eius mortem audire non possunt: & quem non solum hominem innocentem, sed & verum Deum esse sciunt, mori posse non putant. Et quotiens dicit aliquid de sua passione, hoc allegorice dictum putant. Ex quo apparet cæcitas cordis humani, quæ mysteria redemptionis sui non intelligit, nisi Deus tamquam cæco lumen ostendat suæ lucis, & reddat contuitum veritatis. Ideo recte sequitur miraculum de illuminatione cæci in quo intelligitur illuminatio generis humani, quia genus humanum per se ignorat redemptionis opus, & quantum ad factum, & quantum ad rationem, & quantum ad mysterium. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: necesse est ergo quod Christus sensum nobis aperiat ad intelligendum.

Psal.81.b Iob 36.d Iob 28.c 2.Cor.3.d Mat.27.f C Mat.16.d Beda Glossa in hunc locum to.5. D 1.Cor.1.d

Factum est autem cum appropinquaret, &c. Postquam proposuit exemplum imitabile in passione crucifixi, hic exponit factum admirabile in illuminatione pauperis cæci, in quo simul manifestatur Christi potestas, & benignitas, & etiam acceptatur mendicantis paupertas. Ad huius autem miraculi insinuationem explanandam, quattuor introducuntur ab Euangelista, scilicet opportunitas mendicantis, importunitas supplicantis, liberalitas medentis, & integritas sanantis. Primo igitur quantum ad opportunitatem, seu necessitatem mendicantis, subdit:

E

Factum est autem cum appropinquaret Iericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans. Vere hic mendicus erat, qui simul indigebat pane & luce, quæ omnibus cõmuniter se offert. Et designat hic cæcus genus humanum, quod cæcum erat per carentiam lucis sapientiæ, & mendicans per defectũ gratiæ & iustitiæ, vnde sibi potest dici illud: Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Et de Pharisæis dicitur: Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum. Excęcatum est autem genus humanum per cupiditatem temporalium. Supercecidit ignis, & nõ viderunt Solem. Vnde huius notabilis figura præcessit in Tobia, vbi sic dicitur quod fieret cæcus de stercoribus hirundinum. Et hoc consonat, quia cęcus ille erat iuxta Iericho. Iericho enim interpretatur Luna, & designat mutabilitatem rerum temporalium, ex quarum amore homo excæcatur & stultus efficitur. Homo sanctus in sapientia manet, sicut Sol: nam stultus sicut Luna mutatur. Et hic cæcus nõ est in via, sed secus viam, secundum illud: Errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Sed tunc cæcus sedet secus viam, quando lumen veritatis appropinquat consideratione suæ inopiæ, & variabilitatis. Vnde Glossa: Iericho interpretatur Luna, per quam defectus mortalitatis intelligitur. Dum ergo verbum Dei infirmitatem nostræ carnis suscipit, homo ad cognoscenda diuina redit.

Apo.3.c Mat.15.b Psa.57.b Tob.2.b Iericho quid. Ecc.27.b Sap.5.a Glos. in hũc locum to.5.

Secundo, quantum ad importunitatem postulantis, subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem.* In quo explicatur importunitas cæci orantis, & dantis nobis exẽplum orandi, quærit enim, petit, & pulsat secundum illud: Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Quærit ergo solicite ex auditu turbæ, propter quod dicit: *Interrogabat quid hoc esset*, scilic. à turba prætereunte. Turba ista transiens, est decursus creaturarum, quæ interrogatæ aliquo modo manuducunt nos ad Saluatorem. Propter quod Iob ait: Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terrę, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hęc manus Domini fecerit? In cuius manu anima omnis, & viuentis spiritus vniuersæ carnis. Ideo hæc omnia ducunt ad suum factorem, & reparatorem. Propter quod additur: *Dixerunt autem ei quod Iesus Nazarenus transiret.* Omnes hæ creaturæ, secundum quod loquuntur nobis per librum creaturæ, respõdent nobis de verbo incarnato. Benedicite omnia opera Domini Domino. Et: A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri. Quia Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur. Secundum autem quod loquuntur nobis per verbum, respõdent nobis de verbo incarnato. Vnde Ioannes: Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternã habere. Et illę sunt quæ testimoniũ perhibent de me. Quia finis legis, Christus ad iustitiam. Vnde in Cantico Deuteronomij: Interroga patrem tuum, & nunciabit tibi, &c. Petit etiam deuote, & ideo sequitur: *Et clamauit dicens: Iesu fili Dauid miserere mei.* In hoc quod clamauit, ostendit se habere excessum desiderij Propter quod dicitur: Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. In hoc autẽ quod dixit: *Iesu*, ostendit se habere fiduciam spei. Sperauit in Domino, eripiat eum: saluum faciat eum. Spe enim vocat Iesum, id est Saluatorem. Quia spe salui facti sumus. in hoc quod dicit: *Fili Dauid*, ostendit se habere intelligentiam fidei, qua credimus Christum ex semine Dauid natum, secundũ illud: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Vnde dicitur quod clamabant: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini. Et quoniam orationi nostrę præstant obstaculum rerum imaginationes, quæ deberent nos in Deũ ducere, ideo subdit: *Et qui præibant, increpabant eũ, vt taceret.* Vnde Glossa: Qui Iesum venientem præeunt, significant tumultus carnalium desideriorum, qui dissipant cogitationes hominis, & perturbant vocem orationis, ne Iesus ad illuminandũ venire possit cor hominis. Vnde huiusmodi imaginationes retrahentes nos ab oratione per strepitum suũ, nihil aliud sunt quam quoddam obstaculũ inter nos, & Christum, secundum illud: Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. Et ideo opus est importuna pulsatione. Propter quod cæcus pulsat continue, cum subiungitur: *Ipse vero multo magis clamabat: Fili Dauid, miserere mei.* Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte corã te. Et hęc virtus orationis quæ ex vera fide procedit. Vnde Chry-

Mat.7.a Iob 12.b Dan.3.e Sap.13.a Rom.1.c Ioan.5.f Rom.10.a Deut.32.a Rom.8.e Psal.21.a Rom.8.d Rom.1.a Mat.21. Glos. in hũc locum to.5. Thr.3.e Psal.87.a

sostomus:

fostomus: Talis est natura fidei, quáto magis vexatur, tá to magis accenditur, propter quod serui Dei in persecutionibus nó minuuntur. Vnde Glossa dicit quod credens, sentiens se grauari fantasmate priorú vitiorum, & vocé orationis suæ impediri, ne pro se exorare possit, ardétius clamat. ¶ Tertio quantú ad liberalitaté medentis, subiúgitur: *Stans auté Iesus, iussit illum adduci ad se.* Dicitur autem Iesus stare, quia ipse in se immutabilis est. Tu auté idem ipse es, & anni tui non deficient. Vnde Glossa: Iesus tráiens, cæcum audit, stans illuminat, quia per humilitatem suam nostræ cæcitatis vocibus compatitur, sed per diuinitatis suæ potentiá lumen nobis gratiæ suæ infundit. Et licet per orationé videamur eum trahere ad nos, ipse magis trahit nos ad se, sicut nauis ad petrá, sicut dicit Dionysius. Ideo spósa dicit: Trahe me post te. Vnde ad ipsum trahimur, quando mente ad ipsum excitamur, & supra nos excedimus. In cuius figura dicitur de hoc cæco, qui, proiecto vestimento, &c. Et arcana verba audimus secundum illud Prophetę in Psalmo: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, & ideo additur: *Et cum appropinquasset, interrogauit illú, dicens: Quid tibi vis faciá?* In quo apparet liberalitas dantis, quia offert se beneplacito postulátis. Vnde Glossa: Non ex ignorantia Dominus quęrit, sed ideo vt rogetur, vt mentem ad orationem excitet secundú illud: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et quoniam qui in Iesu nomine petit, petit salutaria, ideo subdit: *Ait ille dixit: Domine vt videam.* Glossa: Non petit cæcus aurú vel aliquod temporale, sed tantum lumen. Imitemur ergo eum quem corpore & mente audimus sanatum. Vnde dicitur: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, & dabitur ei. Exemplum huius habetur in Salomone, de quo dicitur quod apparuit Dominus Salomoni, & dixit: Postula, quid vis, vt dem tibi, subditur: Dabis ergo seruo tuo cor docile, &c. Placuit sermo coram Domino quod Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit Dominus, Salomoni, subditur: Quia tu postulasti sapientiam, ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te resurrecturus sit.

Glos. in húc locum to. 5. — Psa. 101. d — Glos. in húc locum to. 5. — Cant. 1. a — Mar. 10. g — Glos. in húc locum to. 5. — Ioan. 16. c — Glos. in húc locum to. 5. — Iac. 1. a — 3. Reg. 3. a

Quarto, quátum ad integritaté sanitatis subdit: *Et Iesus dixit illi: Respice, fides tua te saluum fecit,* per infusionem diuinæ gratiæ. Per respectum namq; fidei cor nostrum erigitur ad iustitiam: Iustificati per fidem, pacé habeamus ad Deum. Et hæc est prima virtus, de qua habetur: Credere oportet accedentem. Nam ipsa est sperandarú substantia rerum, &c. *Et confestim vidit,* per circumspectionem prudentiæ: Videte fratres quo modo caute ambuletis. Et: Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. *Et sequebatur illú magnificans Deum,* per subiectioné obedientiæ. Glossa: Videre, & sequitur, qui bonum quod intelligit operatur, & Iesum prætereuntė imitatur. Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. *Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo,* per manifestationem diuinę gloriæ, hoc enim est opus, in quo summe manifestatur potentia, sapientia, & misericordia, quando scilicet de peccatore fit iustus, de stulto sapiens, de errante fidelis, & de impio virtuosus. Et ideo de hoc maxime laudádus Deus. Eram ignotus facie, dicit Paulus, Ecclesiis Iudææ, quæ erant in Christo: tantú autem auditum habebant. Quoniá qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quá aliquando expugnabat, & in me clarificabant Deum. Et hoc debemus facere, secundú illud: Glorificátes Dominum, quantumcumq; potueritis, superualebit adhuc, & mirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis, maior enim est omni laude.

Rom. 5. a — H. b. 11. b — Eph. 5. d — Prou. 4. d — Gloss. in hunc locum to. 5. — Ioan. 8. b — Gal. 1. d — Ecc. 43. d

CAPVT XIX.

ET *ingressus perambulabat Iericho. &c.*] Supra cófutauit cupiditatem per approbationem paupertatis: hic secundo cófutat tenacitatem per approbationem liberalitatis. Et quoniam dispersio & communicatio temporalium, est via ad multiplicationem spiritualium: ideo in hac parte primo approbat liberalitaté distrahenté temporalia: Secundo vero sedulitatem multiplicandi spiritualia. *Hæc illis audientibus adiiciens, &c.* Primum facit per exemplum expressum: secundum vero per parabolicum. Introducitur exemplú per quod commendatur liberalitas, per quam Zachæus de impio factus est iustus. Et cum esset camelus transiit per foramen acus. Et foramé dedit diuitibus intrandi in cęlum. In hoc igitur exemplo introducuntur tria cómendabilia in Zachæo, per quæ exemplar est imitandú, & signum etiam vocationis gentium. Propter quod & Euangelium istud legitur in dedicatione ecclesiarum. Et hæc fuit ipsius Zachæi studiositas ad Christum suscipiendum hospitio, ibi: *Et cum venisset ad locum.* Ipsius Zachęi liberalitas ad distributionem suorum, ibi: *Stans auté Zachæus, &c.* Studiositas Zachæi cómendatur ex trib⁹, scilicet ex parte attractiui, retardatiui, expeditiui: Vera enim studiositas est, in qua animus trahitur ad Christú, & si occurrant impedimenta, tamen non frangitur desideriú, sed plus acceleratur. Primo ergo quantú ad attractiuum, quod quidem erat in præsentia Iesu Christi, dicit ¶ *Et ingressus perambulabat Iericho,* idest ambulabat per Iericho. Iericho. n. ciuitas erat, quá transito Iordane subuerterunt Iudęi, secundú quod dicitur in Iosue: sed rędificata fuit sub Achab rege Israel: In diebus Achab ædificauit Hiel de Bethel, Iericho in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Seg. b nouissimo suo posuit portas eius, iuxta verbú Domini quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun. Hanc Dominus sua illustrauit præsentia, qua peccatoribus códescendebat, & peccatores ad se attrahebat. Pietas. n. attrahit miseros, sicut adamas ferrum. Ideo subditur attractio peccatoris, propter quod sequitur: *Et ecce vir nomine Zachæus.* Cuius nomen erat notú & vulgatum, non propter famá virtutis, sed propter infamiam rapacitatis. Vnde subdit: *Et hic erat princeps publicanorum,* qui scilicet lucra sæculi sectabatur per fas & nefas. Hunc auté principatú non habebat propter iustitiá, sed propter pecuniá, ideo addit: *Et ipse diues.* Et ita gibbosus sicut camelus & ineptus ad regnum: Facilius est camelum per foramen acus transire, &c. Et tamen diuina virtute fuit introductus, quia amore ipsius Christi fuit attractus. Vnde & subditur: *Et quærebat videre Iesum quis esset:* quod nó faceret ita studiose nisi amaret, nec amaret vel crederet, nisi gratia eius præuentus esset, quia dicitur: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eú. Hunc traxit Iesus, vt esset in exemplú aliis. Vnde ipse iam implebat consiliú sapientis, secundum illud: Accipite disciplina meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligite. Qui sic quærit Iesum, inuenit secundum illud: In simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his qui non tentant illum, &c. ¶ Secundo quantum ad retardatiuum quod fuit frequentia populi, subdit: *& non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.* Hęc turba eum impediebat, quæ semper impedire consueuit venientem ad Christum. Hæc namq; turba impediebat illuminationem cæci: Cum audiret turbam prætereuntem, &c. & increpabant eum vt taceret. Curationem paralytici: Venerút ad eum ferentes paralyticum qui à quattuor portabatur. Et cum nó possent offerre eum illi præ turba, &c. Liberationem surdi & muti: Apprehédens eum de turba seorsum, misit digitos in auriculas eius, & expuens, tetigit linguam eius. Curationé mortui: Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit manum eius. Impedit etiam approximationé Zachæi, sicut dicitur hic, quia *nó poterat præ turba.* Turba enim prona ad malum, à Iesu reuocat potius quam ad Iesum perducat. Propter quod dicitur: Ne oblecteris in turbis, nec immodicis: assidua. n. est commissio illorum. Ideo dicitur. Non sequeris turbam ad faciendum malú, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies. Ideo dicitur: Dimissa turba ascendit Iesus in montem solus orare. ¶ Tertio ad expeditiuú, quod quidem erat eminentia arboris Sycomori, subiungit: *Et præcurrens ascendit in arboré Sycomorum, vt videret eum, quia inde erat transiturus.* In quo apparet eius studiositas, & in pręcurrendo, & in ascendendo in altum, vt quod sibi deerat, suppleret per adiutoriú alienum. Vnde Glossa: Qui mi-

Diuisio. — Iosu. 6. c — 3. Reg. 16. g — Sup. 18. e — Ioan. 6. e — Prou. 8. a — Sap. 1. a — Sup. 18. g — Mat. 2. a — Mar. 7. d — Mat. 9. c — Ecc. 18. d — Exo. 23. a — Mat. 14. c — Glos. in húc locum to. 5.

A ra deuotione fidei ad videndum Saluatorem quod natura minus habuerat, ascensu supplet arboris, atq; ideo iuste, quamuis ipse rogare non audeat, benedictionem Dominicæ susceptionis, quam desiderabat, accipit.

Sed hic attendendum quòd Euangelista sic diligenter nomen ciuitatis & nomen arboris propter mysterium magis exprimit, quàm propter exigentiam narrationis Propter quod intelligendum quòd iste publicanus rectè designat populum gentilem. [Iericho.] Iericho, quæ Luna interpretatur sicut supra tactum est, designat mundum propter sui defectum, & mutabilitatem. Quia: Mundus [1. Ioan. 2. c] transit & concupiscentia eius. Hanc ciuitatem destruxit Iosue, nec aliquis saluatus est in ea, nisi Raab meretrix, quæ credidit nunciis, & ipsos recepit: [Iosue 6. c] quia veniens Iesus, hanc mundanam conuersationem in carne apparendo damnauit. Nec aliquis potest saluari, nisi qui credit: B In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus [Ioan. 1. b] eum non cognouit. Et post: Quotquot autem receperūt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt, &c. Vnde dicitur: [Heb. 11. f] Fide, muri Iericho corruerunt. Fide, Raab meretrix non periit. Vnde illa Raab Ecclesiam signat gentilium ad Christum conuersam. Et hoc ipsum significatur per Zachæum publicanum qui quærebat videre Iesum, vt scilicet cognosceret verum Deum. In quo signat populum gentilium, sicut Naaman Syrus, de quo dicitur: [4. Reg. 5. a] Naaman princeps militiæ regis Syriæ, diues, sed leprosus. Qui veniens ad Eliseum curatus est. Vnde & [Ioan. 12. d] Ioannes: Dicunt gentiles: volumus Iesum videre: sed non possunt, tum propter conturbationē phantasmatū, tum propter defectū naturalis lucis, quia hoc est supra rationem. C Et ideo opus est ascendere per fidem ad cognoscendum eum. Vnde per Sycomorum, quæ ficus fatua interpretatur, intelligitur eminentia fidei, quæ stultitia esse videtur, [1. Cor. 1. d] secundum illud: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. In huius fatuitatis credulitatem oportet conscendere eum qui vult ad sapientiam peruenire, [1. Cor. 3. d] secundum illud: Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Nam stultitia fidei deducit ad eminentiam sapientiæ Christi, & hoc quasi per sex gradus, quia fides disponit ad prudentiā, prudentia ad scientiam, scientia ad consiliū, cōsilium ad intellectū, intellectus ad sapientiam. Et hic thronus est Salomonis, ad quem per sex gradus ascenditur, secundum quòd insinuatur in libro Regum: [3. Reg. 10. c] Vnde & in Psalmo dicitur: [Psal. 83. b] Beatus vir cuius est auxilium abs te, D ascensiones in corde suo disposuit, & cætera. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, & cætera. Hæc ergo studiositas Zachæi, & exemplar fuit incitandum, & figura conuersionis gentium ad Christum. Per cuius fidem adiuti eleuantur ad ipsum contuendum. Ideo Glossa: [Glos. in hūc locum to. 5.] Ascensa autem Sycomoro transeuntem prope Dominum cernit, quia per hanc laudabilem fatuitatem, & si nec dum vt est solide, iam tamen raptim, quasi in transitu, luci sapientiæ cœlestis intendit. Ideo Isaiæ septimo, [Isa. 7. b] secundum aliam translationem: Nisi credideritis, non intelligetis.

Et cum venisset, &c. Postquam expressit Zachæi studiositatem ad Christum videndum, hic secundo exprimit hospitalitatem ad Christum suscipiendum. Circa quam describendam introducuntur tria, scilicet dignatio ex parte Christi, deuotio ex parte Zachæi, & murmuratio E ex parte populi peruersi. Primo igitur quantum ad dignationem ex parte Christi, dicit:

Et cum venissent ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, per aspectum benignitatis. In quo ostendebat se approbare affectum publicani per signum. [Psal. 32. d] Oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Hunc aspiciebat, quia statura pusillus erat. [Psal. 137. b] Excelsus enim Dominus, & humilia respicit, per dignationem. *Et dixit ad eum: Zachæe, festinans descende,* ad impendendum beneficium hospitalitatis. Et hoc facit in signum magnæ dignationis, qui hospitium petere non erubuit. Vnde Glossa: [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] Non inuitatus se inuitat, quia etsi non audierat vocem inuitantis, audiebat tamen affectum. Et nota quòd dicit: [Ex Ambr. to. 3. ca. 19. Luca lib. 8.] *festinans*, quia ad opera & beneficia hospitalitatis debemus esse prompti, exemplo Zachæi, & etiā Abrahæ. Festinauit Abraam in tabernaculum ad Saram, dixitq; ei, [Gen. 18. a] accelera, tria sata similæ commisce, & fac subcinericeos panes. Ipse vero ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimum & optimum, deditq; puero qui festinauit & coxit illum. Et hæc petebat Christus, quia indigebat, vnde subdit: *Quia hodie in domo tua oportet me manere*, ad exemplum humilitatis. Exemplum namq; erat humilitatis quòd in domo peccatoris manere volebat. Exemplum etiam humilitatis quòd necessitatem suam & opportunitatem humiliter indicabat, secundum illud: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, &c. [Mat. 8. c] Et istud est verbum potius humilitatis, quàm vrbanitatis, quia Christus magis venit in mundum ad docendum humilitatem, quàm ad docendum curialitatem. Ideo dicebat ipse discipulis: [Matt. 11. d] Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Hanc dignationem admiratur Hieremias: [Hier. 14. b] Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Et: Cum hominibus conuersatus est. [Baruc. 3. d]

Secundo, quantum ad deuotionem Zachæi, subdit: *Et festinans descendit: & excepit illum cum gaudio.* In quo ostenditur eius deuotio, quia non tantum præbuit hospitalitatem festinanter, verumetiam lætanter. Talis enim conditio est maxime necessaria: [1. Petr. 4. b] Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes. Et post: Hospitales inuicem sine murmuratione. Non enim debet esse tristitia, sed iucunditas. Hilarem datorem diligit Deus. [2. Cor. 9. b] Et: Charitas fraternitatis maneat in vobis. Et hospitalitatem nolite obliuisci. [Hebr. 13. a] Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis. Propter quod & sanctus Iob dicebat: [Iob 31. d] Foris non mansit peregrinus: Ostium meum viatori patuit. Et hoc debet fieri, quia qui recipit membrum Christi, & ipsum Christum recipit. Hospes eram, & collegistis me. [Matt. 25. b] Et post: Quærentibus quo modo hæc fecerunt, respondet: Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Vnde & Zachæus per hanc hospitalitatem saluatus est. Similiter & Loth liberatus est à Sodomis per Angelos hospitio receptos. [Gen. 19. d] Et similiter mulier Sunamitis, per Eliseum, [4. Reg. 4. f] quem hospitio recepit, & habuit prolem, cum esset sterilis: & post filius eius à mortuis suscitatus est. [3. Reg. 17. a] Et mulier Sareptana suscipiendo Eliam periculum famis euasit. Et vniuersaliter qui hospitales fuerunt, diuinam gratiam adepti sunt, quia dicitur: Dominus amat peregrinum, & dat ei victum atq; vestitum. [Deut. 10. d] Vnde in Prouerbiis: Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. [Prou. 19. c]

Tertio, quantum ad murmurationem populi peruersi, subdit: *Et cum viderent omnes,* scilicet oculo iudicij peruersi, de quo dicitur: Sicut prospector videns casum proximi sui: [Eccl. 11. d] Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Et quia ad malum iudicium sequitur murmur, ideo subdit: *Murmurabant, dicentes quòd ad hominem peccatorē diuertisset:* susurrio verbi dolosi quod valde vitandum est, secundum illud: Custodite vos à murmuratione quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. [Sap. 1. c] Hoc autem murmur multum displicet Deo per omnem modum. Ideo dicitur: Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis? [Thre. 3. e] Hic autem populus semper libenter murmurauit, sicut omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen, & Aaron. [Num. 11. a] Ortum est murmur populi contra Dominum. Et ideo dicitur: Neque murmuraueris, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. [1. Cor. 10. b] Et nunc murmurabant contra Dominum. Et in hoc figuram gerebant illius gentis murmurantis contra Dominum, quia suscepit gentes. Vnde Glossa dicit: [Glos. in hūc locum to. 5.] Manifestum est, Iudæos semper odisse gentem, vel non intellexisse salutem. Vnde & aduersus Petrum dicitur: [Actor. 11. a] Quare introisti ad viros præputium habentes? Propter quod intelligendum, sicut prætactum est, quòd per ingressum Christi in domum Zachæi principis publicanorum intelligitur eius ingressus in Ecclesiam gentium, à qua libenter susceptus est. Ideo Christus

dixit Zachæo, vt descenderet ad humilitatem, quia opportunum erat quòd in domo eius maneret, synagoga deserente fidem. Vobis oportebat primum loqui verbũ Dei. sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Et nota quòd domus, in qua Christus opportune manet, est septiformis. (Act. 13. g)

Prima scilicet est domus habitationis materialis, in qua manet in persona pauperis. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam, &c. Secunda est domus basilicæ materialis, in qua manet in sacramento altaris: Domus mea domus orationis vocabitur. Et: Introibo in domum tuam, &c. Tertia est domus Ecclesiæ militantis, in qua manet in membris suis: Hæc tibi scribo fili, vt scias quo modo oporteat te in domo conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui. Quarta est domus vteri virginalis, in qua manet per præsentiam carnis. Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum. Quinta est domus conscientiæ mundæ, in qua manet spiritu sanctitatis. Intrans in domum meam conquiescã cum illa, non enim habet amaritudinem, &c. Et iterum: Præcurre prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas. Sexta domus est scripturæ sacræ, in qua manet in lumine veritatis: Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam. Et: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, &c. Septima domus est Hierusalem superna, in qua manet in gaudio felicitatis: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et iterum: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Quoniam ergo his septem modis suscipitur Christus in Ecclesia gentium, quæ designatur per Zachæum, ideo hoc Euangelium legitur in dedicationibus Ecclesiarum quę designant domus spirituales, de quibus dicitur: Ad quem accedentes, lapidem viuum, &c. & ipsi tamquam lapides viui superædificamini domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles, &c. (Isa. 58. b; Mat. 21. b; Psal. 5. b; 1. Tim. 4. d; Psal. 92. b; Sap. 8. d; Eccl. 32. c; Psal. 47. a; Prou. 9. a; Ioan. 14. a; Psa. 121. a; 1. Petr. 2. a)

Stans autem Zachæus, &c. Postquam descripsit Zachæi studiositatem, & hospitalitatem, hic describit liberalitatem, quam quidem describit quantum ad conditionem triplicem, scilicet quantum ad Zachæi oblationem sufficientem, Christi acceptationem suscipientem, & rationem principaliter mouentem. Primo ergo quantum ad oblationem sufficientem præmittit:

Stans autem Zachæus, ex cordis humilitate: State ergo succincti lumbos vestros in veritate: *dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum do pauperibus.* Ex cordis liberalitate. In quo ostenditur perfecta liberalitas: quia dat abunde dat enim dimidium, secundum illud: Fili, si multũ tibi fuerit, abundãter tribue: si exiguũ tibi fuerit, etiã exiguũ libenter impartiri stude, ad imitationem illius qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Dat licite, vnde dicit: *Bonorum meorum.* Honora Dominum de tua substantia, contra quod dicitur: Dona iniquorum non probat Altissimus. Et ideo ibi subditur: Qui offert sacrificium de substantia pauperis, &c. Item dat accelerate. Vnde dicit Dominus: Nec dicas amico tuo, vade, & reuertere, cum statim possis dare. Et: Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustianti. Item dat discrete, *Pauperibus*: Si benefeceris, scito cui feceris. Et supra: Pauperes ac debiles, & cæcos & claudos introduc huc. Item dat ordinate propria, restituendo aliena, & non solum restituendo ablatum, verumetiam & damnum. Vnde dicit: *Et si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Hoc dicit secundum legem: Si quis furatus fuerit, restituet quatuor oues pro vna oue. Hoc autem necessarium est ad liberalitatem perfectam. Vnde Augustinus: Alterum horum non est satis. Nec habet gratiam liberalitatis, quia non spolia, sed dona quæruntur. (Ephes. 6. c; Iob 4. b; Iac. 1. a; Prou. 3. b; Eccl. 34. c; Prou. 3. d; Eccl. 4. a; Eccli. 12. a; Sup. 14. c; Exod. 22. a)

Secundo, quantum ad Christi acceptionem suscipientem, subdit: *Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est*, per diuinæ gratiæ collationem, quæ data est ad Christi præsentiam, per quem dedicatur, & sanctificatur Ecclesia. Salus quæ hodie Iudæorum domum implebat, hodie populo gentium illuxit, secundum illud: Parum est vt sis mihi seruus, ad fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et hæc salus dabitur prædestinatis. Ideo subdit: *Eo quòd & ipse filius sit Abrææ.* Glossa: Filius non carne, sed fide: Neq; qui semen Abrææ sunt, omnes filij, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine Et de his filiis supra: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrææ. Et: Iesus moriturus erat vt filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum. (Isa. 49. b; Glos. in hunc locum to. 5.; Roma. 9. b; Sup. 3. b; Ioan. 11. g)

Tertio, quantum ad motiuam rationem, subiungit: *Venit autem filius hominis quærere*, per sapientiam. Erraui sicut ouis, quæ periit, quære seruum tuum, &c. *Et saluum facere quod perierat*, scilicet per misericordiam: Saluabis me secundum magnam misericordiam tuam. Et hæc est misericordia saluans. Propter quod & Iesus vocatur: Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Et: Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde dicitur: Omnis quicũq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. (Psal. 118. y; 2. Par. vlt. in orat.; Mat. 1. d; Actor. 4. b; Rom. 10. c)

Hæc illis audientibus, &c. Postquam exemplo expresso approbauit liberalitatem in distribuendo temporalia, hic exemplo parabolico commendat sedulitatem in multiplicando spiritualia, & econtrario reprobat negligentiam. Est autem ista sedulitas per ipsorum spiritualium liberalem distributionem: & negligentia per ipsorum absconsionem. In hac igitur parabola exponenda procedit hoc ordine. Primo namq; præmittit occasionem introducendi parabolam: secundo vero, subdit ipsius parabolæ descriptionem ordinatam, ibi: *Dixit ergo: Homo quidam nobilis, &c.* Circa occasionem attendendum, quòd duplicem notat istius parabolæ introducendæ occasionem, rationalem scilicet confutationem rebellium, & instructionem simplicium. Primo igitur quantum ad confutationem rebellium, dicit:

Hæc illis audientibus, scilicet illis qui murmurabant, *adijciens dixit parabolam, eo quòd esset prope Hierusalem*, in qua scilicet à Iudæis rebellibus occidendus erat, secundum quòd Euangelista passionem ipsius in Hierusalem factam in sequentibus narrat. Ideo parabolam dicit, in qua confutatio rebelliũ explicatur, secundũ quòd in fine parabolæ ponitur: *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.* In hanc autẽ rebelliõẽ inciderunt, quia non habuerunt sedulitatem ad Christi gratiam cognoscendã, & ideo excæcati sunt, & obdurati: & gratiam quam debebant suscipere, impugnabãt: & propterea etiam iusto Dei iudicio eis veritas proponebatur non explicite, sed parabolarum ænigmatibus obuoluta secundũ illud: In parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audient, neq; intelligent: & adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Auditu audietis, & nõ intelligetis: & videntes videbitis, & nõ videbitis. Incrassatũ est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. (Inf. eod. d; Matt. 13. b; Isa. 6. c; Matt. 13. c; Isa. 6. c)

Secundo, quantum ad eruditionem simplicium, subdit: *Et quia existimarent quòd confestim regnum Dei manifestaretur.* Hoc æstimabant Christi discipuli, quia credebant Christum Redemptorem, & Saluatorem ire in Hierusalem ad suæ regiæ potestatis ostentationem. Vnde & secundum seriem narrationis historiæ Euangelicæ hoc tempore accessit mater filiorum Zebedæi ad Iesum, quando secundum quòd dicitur, dixit Domino: Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Vnde Glossa: quia discipuli existimabant regnum Dei mox esse venturum, hanc eorum ignorantiam illuminat, docens se regni sui fidem toto orbe dispersurum, & in fine sæculi iudicem omnium, regemque venturum. Vnde & hæc parabola est ad instructionem omnium volentium peruenire ad regnũ, vt intelligant se non posse in illud peruenire nisi per multiplicationem spiritualium & fidele obsequium, secundum (Matt. 20. c; Glos. in hunc locum to. 5.)

Matt. 7. b dum quòd dicitur: Non omnis qui dicit mihi: Domi- A
ne, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit
voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in re-
gnum cœlorum. Hæc autem voluntas Dei consistit in fi-
deli vsu, & dispensatione bonorum spiritualium com-
Sup. 12. e missorum, secundum illud: Quis putas est fidelis dispen-
sator & prudens, quem constituit Dominus super fami-
liam suam? Sequitur: Vere dico vobis, quoniam super o-
mnia quæ possidet, constituet illum.
Dixit ergo: Quidam homo, &c. Post occasionem intro-
ducendæ parabolæ, subditur hic ordinata expressio in-
troductæ. Circa quam primo describitur status meriti &
demeriti. Secundo vero status & forma iudicij, ibi: *Et
factum est, vt rediret accepto regno, &c.* Circa statum meriti
& demeriti, tria introducuntur, scilicet subtractio diui-
næ præsentiæ in Christi ascensione: collatio supernæ gra- B
tiæ in Spiritus sancti missione: obduratio humanæ perfi-
diæ in Iudæorum rebellione. Primo ergo quantum ad
subtractionem diuinæ præsentiæ in ascensione Christi,
dicitur:
*Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longin-
quam.* Homo iste nobilis Christus est qui nobilis erat se-
cundum carnem, cum esset de genere regio: Iesu fili Da-
Sup. 18. g uid, & cætera. Nobilior erat quantum ad superadditam
potestatem, propter quod dicitur: Nobilis in portis vir
Prou. vlt. c eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Et hoc erit
in iudicio. Sed nobilissimus est, quantum ad originem
Apoc. 19. c ipsius ex patre. Ideo dicitur: Habet in vestimento & in
fœmore suo scriptum: Rex regum & Dominus domi-
Isa. 53. c nantium. Vere nobilis, ad cuius generationem laudan-
dam, exprimendam, & cogitandam deficit omnis lin- C
Sup. 1. d gua: Generationem eius quis enarrabit? Ideo Angelus
Sup. 1. d ad Virginem dixit: Hic erit magnus & filius Altissimi
vocabitur, & dabit illi Dominus, & cætera. Hic abiit
in regionem longinquam cum ascendit in cœlum, & in
altissimum cœlum quod maxime elongatur à terra, &
locali distantia, & qualitatiua differentia. Ideo in huius
Prou. 7. c figuram dicitur: Non est vir in domo sua, abiit via lon-
gissima. Et hoc quidem factum est in Ascensione: Psal-
Psal. 67. d lite Deo qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem. Et
Isa. 60. c tunc verificatum est illud: Sicut exaltantur cœli à terra,
sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris. Et quoniam sic
abiit in cœlum, vt reuersurus esset ad iudicium, ideo sub-
dit: *Accipere sibi regnum & reuerti.* Abiit scilicet ad re-
gnum, sed regnans reuertetur ad iudicium, secundum
Act. 1. b illud: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? & D
cætera. Veniet autem rex cum potestate magna, & tunc
reuertetur de terra longinqua: Ecce nomen Domini
Isa. 30. f venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad por-
tandum.
Secundo, quantum ad collationē gratiæ in missionem
Spiritus sancti, subdit: *Vocatis autem decem seruis suis dedit
eis decem mnas.* Per vocationem seruorum intelligimus
vocationem prædicatorum & prælatorum qui debent
Hebr. 5. a vocari, quia dicitur: Nec quisquam sumit sibi honorem,
Serui cur sic dicatur. sed qui vocatur à Deo quemadmodum & Aaron. Hi di-
cuntur serui, & à seruando. A seruiendo per reuerentiam
humilitatis, secundum illud: Qui voluerit inter vos
Matt. 20. d primus esse, erit vester seruus. Dicuntur etiam serui à
seruando per custodiam gregum, quia debent gregem
Dominicum seruare & custodire. Custodi virum istum:
3. Reg. 20. g qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. Et de E
1. Pet. 5. a hoc dicitur: Seniores, pascite qui in vobis est gregem
Dei. Subditur: Neque vt dominantes in cleris, sed for-
ma facti gregis ex animo. Hi dicuntur esse decem, siue
propter numeri sufficientiam, siue propter hoc quòd o-
mne Christi seruitium reducitur ad obseruantiam perfe-
ctam decem mandatorum, quorum notitiam litteralem
Apostoli habebāt ex lege decalogi: sed intelligentiam &
obseruantiam perfectam non habebant, nisi per grati-
am datam, ideo dicitur dedisse decem mnas, id est gra-
tiam sufficientem ad illa præcepta intelligenda, implen-
da, & prædicanda. Vnde Beda vocat decem seruos dum
Beda Glos. in hunc locum to. 5. elegit discipulos littera decalogi imbutos, dat decem
mnas dum post resurrectionem aperit sensum eis, vt
spiritualiter intelligant legis dicta. Et hoc plene factum
est, quando per Spiritum sanctum omnem edoctū sunt
veritatem. Vnde Ioannes: Cum venerit ille Spiritus ve- Ioan. 16. b
ritatis, docebit vos, & cætera. Dedit autem decem mnas
ad insinuandam intelligentiam perfectam scripturarum.
Vnde Glossa: Mna, decem drachmas appendit: & o- Glos. in hunc
mnis scripturæ sermo, quia vitæ cœlestis perfectionem locum to. 5.
suggerit, quasi centenarij numeri pondere fulget. In hu-
ius designationem Spiritus ille venit post Ascensionem Actor. 2. a
decem diebus, & descendit super duodecies decem disci-
pulos, id est centum & viginti ad perfectionem ministe- Actor. 1. c
rij & corporis mystici, secundum illud: Qui descendit,
ipse est & qui ascendit super omnes cœlos vt impleret o- Ephes. 4. b
mnia. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos quos-
dam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios au-
tem pastores & Doctores ad consummationem sancto-
rum in opus ministerij. Dedit autem eis sapientiam pro-
pter Ecclesiam instruendam. Et ideo addit: *Et ait illis:
Negotiamini dum venio.* Negotiamini scilicet prædicando,
& fructificando. Vnicuiq; datur manifesta io Spiritus 1. Cor. 12. a
ad vtilitatem. Est enim triplex negotiatio indiffe[r]ēs, pes-
sima, & optima. Indifferens, qua temporalia commu-
tantur in temporalia. Filij Agar qui exquirunt, &c. Alia Baruc. 3. c
vero est mala, scilicet quia spiritualia commutan ur in
temporalia per simoniam, & hæc est Deo displicens, de
qua dicitur: His qui columbas vendebant dixit: Auferte Ioan. 2. c
ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum ne-
gotiationis. Alia negotiatio est optima, qua quis spiri-
tualia dat, vt spiritualia colligat, & hæc est bona, & Deo
placita, secundum illud: Erunt negotiatio eius, & merces
eius sanctificatæ Domino. Et de hac in Prouerbiis: Gu- Isa. 23. d
stauit, quoniam bona est negotiatio eius. Quia simile est Prou. vlt. b
regnum cœlorum homini negotiatori, &c. Vnde Glossa: Matt. 13. g
Verba legis mystica interpretatione discussa populis of- Glos. in hunc
ferte, & ab eis fidei confessionem, morumq; probitatem locum to. 5.
recipite. Qui ergo prædicat propter lucrum temporale,
malus negotiator est, qualis non erat Paulus, qui dicebat:
Non quæro quæ vestra sunt, sed vos. Si autem sic metet 2. Cor. 12. c
carnalia, vt non ponat ibi finem suum, sed potius è con-
trario, non recedit à spirituali negotiatione, nec ponit
Euangelium venale. Hoc enim licet, si non fiat sicut prin-
cipale intentum, sed sicut ad aliud ordinatum, quia sicut
dicitur: Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est 1. Cor. 9. b
si nos carnalia vestra metamus?
Tertio, quantum ad obdurationem perfidiæ humanæ,
in rebellione populi Iudaici, subiungitur: *Ciues autem e-
ius oderant eum.* Ciues isti dicuntur Iudæi. Vnde Glossa: Glos. inter-
Ciues, id est Iudæi, ex quibus est Christus secundum car- lin. in hunc
nem, secundum illud: † Quorum adoptio est filiorum, locum to. 5.
& gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & † Rom. 9. a
promissa, quorum patres, & ex quibus est Christus secun-
dum carnem, qui est super omnia Deus benedictus. Hi Ioan. 16. a
ciues oderunt eum, secundum illud: Vt adimpleatur
sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habue- Ioan. 1. b
runt me gratis. Cum potius deberent eum diligere. Et:
In propria venit, & sui eum non receperunt. Et quia Iu-
dæi non tantum oderunt Christum præsentem, verum-
etiam resurgentem, & ascendentem. Ideo subdit: *Et mi-
serunt legationem post illum dicentes: Nolumus hunc regna-
re super nos.* Legationem dicuntur post mortem mittere,
quando non solum persecuti sunt eum in se, verumetiam
in suo corpore. Vnde Glossa: Non solum præsentem vsq; Glos. inter-
ad mortem crucis oderant, sed etiam post Resurrectionē lin. in hunc
eius miserunt persecutionem Apostolis, & prædicationē locum to. 5.
regni cœlestis spreuerunt. Vnde dicitur: Facta est in
illa die persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosoly- Actor. 8. a
mis, & omnes dispersi sunt per regiones. Et: Imitato-
res facti estis fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa 1. Thes. 2. c
in Christo Iesu, quia eadem passi estis & vos à contribu-
libus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & Dominum occide-
runt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & omnib[us]
aduersantur, prohibentes nos gentibus loqui, vt salui fiā[n]t,
vt impleant peccata sua semper. Vnde ipsum negauerūt:

[Ioan. 19. c] Non habemus regem nisi Cæsarem: nolendo autem Christum regem, perdiderunt regnum. [Dan. 9. g] Vnde Daniel: Non erit eius populus qui eum negaturus est. Et nolendo eum regnare desierunt esse ciues, secundum illud: [Isa. 1. f] Quo modo facta est meretrix ciuitas fidelis, &c. Ideo autem noluerunt regnare cœlestem, quia amabant regnum carnale: [Ioan. 3. b] Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Et sic verificatum est illud: [Isa. 1. a] Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.

Et factum est, vt rediret, &c. Postquam descripsit statum meriti, describit hic formam & statum iudicij, quem quidem describit Euangelista primo, scilicet generaliter respectu omnium: secundò respectu seruorum fidelium, ibi: *Venit autem primus dicens, &c.* Tertio respectu negligentium, ibi: *Et alter venit dicens, &c.* Quarto respectu rebellium, ibi: *Verumtamen inimicos tuos, &c.* Statum autem iudicij in generali describit tripliciter, scilicet quantum ad ipsius iudicis apparitionem manifestam, iussionem potestatiuam, & inquisitionem districtam. Primo igitur quantum ad iudicis apparitionem manifestam, dicit:

Et factum est, vt rediret accepto regno. [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] Glossa: Hoc erit, quando ille qui humilis apparuit in manifesta claritate iudicaturus adueniet: [Apoc. 1. b] Ecce veniet cum nubibus & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Tunc erit manifestus ille aduentus eius. [Sup. 17. c] Vnde supra: Sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt, fulget: ita erit filius hominis in die sua. Quia sicut dicitur: [1. Cor. 4. a] Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Quod autem dicitur: [Amos 5. f] Numquid non tenebræ dies Domini, & non lux, & caligo, & non splendor? Intelligitur quantum ad superbos & impios, quos tenebrosus turbo inuoluet, & tollentur, ne videant Domini charitatem.

Secundo, quantum ad iussionem potestatiuam, subdit: *Iussit vocari seruos, quibus dedit pecuniam.* Hæc autem iussio summæ potestatis erit, quia etiam mortuos suscitabit: [1. Thes. 4. d] Ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Hæc autem iussio erit in propria virtute, secundum illud: [Ioan. 5. e] Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Erit etiam per ministerium Angelicum: [2. Thes. 1. c] In reuelatione Domini Iesu de cœlo cum Angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam. [Mat. 13. f] Vnde Matthæus: Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem. Congregant etiam bonos virtute, & velocitate naturæ. [Psa. 102. d] Vnde Psalmus: Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

Tertio, quantum ad inquisitionem districtam, subdit: *Vt sciret quantum quisque negotiatus esset.* [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] Glossa: Idest sciri facere, tunc enim omnium opera, & cogitationes omnibus palam ostendentur. [Dan. 7. e] Vnde Daniel: Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Hæcque apertio, est disquisitio, & ponderatio meritorum & demeritorum, secundum comparationem factorum, ad orationes faciendorum. [Apoc. 20. d] Vnde in Apocalypsi: Vidi mortuos magnos, & pusillos, stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex iis quæ scripta erant in libris. Qui secundum quòd dicitur: [2. Cor. 5. b] Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum. Vnde cuilibet dicetur illud quod dicitur villico: [Sup. 16. a] Redde rationem villicationis tuæ.

Venit autem primus, & cætera. Postquam descripsit iudicij formam respectu omnium, hic consequenter describit eam respectu seruorum fidelium. Et quoniam duplex fuit ordo prædicantium secundum duplicem parietem Ecclesiæ coniunctum per lapidem angularem. Quidam enim conuerterunt populum Iudæorum: alij

A vero conuerterunt populum gentium. Ideo primo describit iudicium remuneratiuum fidelis serui in eruditione Iudæorum: secundo vero in conuersione Iudæorum tria introducuntur, scilicet, multiplicatio talenti commissi, approbatio superni iudicij, & retributio præmij cumulati. Primo igitur quantum ad multiplicationem talenti commissi, dicit:

Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisiuit. Primus autem seruus dicitur ille, cui primo commissum est prædicationis officium, sicut fuit Petrus, cui commissa est synagoga conuertenda Iudæorum. [Glos. in hūc locum to. 5.] Vnde Glossa: Primus seruus est ordo doctorum in circumcisionem missus: qui ideo dicitur primus, quia sicut dicitur: [Act. 13. g] Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Hic enim seruus dicitur vnam mnam accepisse propter vnitatem gratiæ & doctrinæ. B [Glossa in hūc locum to. 5.] Vnde Glossa: Vnam mnam negotiationis accepit, quia vnum Deum, vnam fidem, vnum baptisma iussus est prædicare: [Ephes. 4. a] Solliciti seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis: vnum corpus, & vnus spiritus: sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Dicitur etiam decem mnas acquisiuisse propter conuersionem eorum qui erant sub lege. [Glossa in hūc locum to. 5.] Vnde & Glossa: Decem mnas acquisiuit, dum populum sub lege constitutum docendo sibi sociauit: [Actor. 5. c] Magis augebatur credentium in Domino, multitudo virorum ac mulierum: ita vt in plateas eijcerent infirmos, vt veniente Petro saltem vmbra illius obumbraret, quemquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. Hanc ergo plebem acquisitam Domino offert, tamquam meritum. In cuius figuram dicitur: [Gen. 27. c] C Surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Et nota quòd non dicit, acquisiui, sed mna acquisiuit, vt dicat illud: [Isa. 26. c] Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine. Et illud: [1. Cor. 15. b] Non ego autem, sed gratia Dei mecum.

Secundo, quantum ad acceptionem superni iudicij, subdit: *Et ait illi: Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis.* [Euge quid.] Et nota quòd euge aliquando est irrisorium, secundum illud: [Psal. 34. c] Dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri. Est aliquando adulatorium: [Psal. 69. a] Auertantur statim erubescentes: qui dicūt mihi Euge, euge. Et iterum: [Ps. 39. d] Ferant confestim confusionē suam qui dicunt mihi euge euge. Quia adulatio est citissime repellenda. Aliquando est adhortatorium, sicut hic. Et Matthæus: [Matt. 25. b] Euge serue bone & fidelis, &c. super multa te constituam. Hic autem dicitur seruus D bonus in obsequio faciendo & fidelis in commisso seruando & dispensando: [1. Cor. 4. a] Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Et: [Prou. 20. a] Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? Et Ideo aliquis fidelis dicitur simpliciter, quia fidelitatē circa parua seruauit. [Sup. 16. c] Nam supra: Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est. Modicum autem, vt dicit [Glos. in hūc locum to. 5.] Glossa, est quidquid in præsenti percipimus donorum ad comparationem futurorum. [1. Cor. 13. c] Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus, sicut dicitur: In his autem est fidelis, quia ea fideliter communicat, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. [Ber. ser. 13. super Cant. to. 1.] Bernardus: Fidelis re vera seruus Domini es, si de multa gloria Domini tui, & si non exeunte ex te, tamen transeunte per te nihil manibus tuis adhærere contigerit. Talis seruus fuit Paulus qui dicebat: [2. Cor. 2. d] E Non sum sicut plurimi adulterantes Verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo, in Christo loquimur, &c.

Tertio, quantum ad retributionem præmij cumulati, subiungit: *Eris potestatem habens super decem ciuitates.* Nota quòd decem ciuitates istæ intelliguntur esse animæ beatificatæ, sicut per decem mnas acquisitas, animæ ad Christum conuersæ, quas vocat mnas in statu vitæ propter vertibilitatem, sed in statu patriæ ciuitates, propter immutabilitatem gloriæ. Et de his [Glos. in hūc locum to. 5.] Glossa: Decem ciuitates sunt animæ per verba legis ad gratiam Euangelij peruenientes, quibus tunc glorificandus præponitur qui eis pecuniam verbi digne Deo commendauerit. Vnde dicitur: [1. Thes. 2. d] Quæ est nostra spes, aut gaudium, aut

corona

corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum? Dicuntur autem eis præponi propter quamdam excellentiam gloriosam, non propter imperium potestatis. *1. Cor. 15. c* Quia cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem, & cætera. Quod dicitur quantum ad imperium dominationis, non quantum ad gradum excellentiæ & dignitatis: quia magna erit dignitas de multorum conuersione. Ideo dicitur: Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. Et iterum: *1. Tim. 3. c* Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, *Ibidem. 5. c* quia & ratione sui, & ratione populi acquisiti. Vnde & Daniel: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ, & cætera. *Dan. 12. b* Et propterea dicitur: Sapientia confortauit sapientem, super decem principes ciuitatis. *Eccl. 7. c* Licet ergo Iudæorum populi pro maxima sui parte fuerint obdurati, non frustrà tamen eis prædicauerunt Apostoli. Vnde dicitur: *Rom. 12. d* Numquid Deus repulit populum suum? Absit: Nam & ego Israelita sum ex semine Abraam, &c. Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Et post: Ergo in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt, quæ quidem sunt in gloriam prædicantium, secundum illud: *Isa. 39. b* Omnibus his velut ornamento vestieris.

Et alter venit dicens. Postquam iudicij expressit formam circa ordinem prædicantium, qui fideliter laborauerunt in conuersione Iudæorum, hic secundo exprimitur circa ordinem prædicantium qui fideles fuerunt in conuersione gentilium populorum. Circa quem ordinem duo introducuntur, scilicet fidelitas ministerij, & sublimitas præmij. Primo ergo quo ad ministerij fidelitatem, dicitur:

Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. *Glos. in hūc locum to. 5.* Glossa: Mna tua quinque fecit, quia gentes quinq; sensibus antea mancipatas, ad gratiam fidei Euangelicæ conuertit. In cuius figuram dictum est illi mulieri Samaritanæ, quæ figuram gentium gerebat: *Ioan. 4. c* Quinq; enim viros habuisti, &c. Sed quando isti quinque sensus conuertuntur ad Dei obsequium, tunc mna gratiæ dicitur quinque lucrari, secundum illud: *Isa. 19. c* In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius. Dicuntur ergo animæ de gentibus conuersæ quinq; non propter hoc quòd pauciores sint illis quæ de Iudæis conuersæ sint, sed quia illæ agebantur secundum legem Decalogi: istæ vero secundum leges sensuū & carnalium voluptatum. Propter quod & Iudæi dicuntur vocari de prope, Gentiles vero de longe: *Ephes. 2. c* Euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem iis qui prope.

Secundo, quantum ad præmij sublimitatem, subdit:
Et huic ait: Et tu esto super quinque ciuitates, idest, gloriam habeas de vniuersitate fidelium conuersorum. Vnde *Glos. inter-lin. in hunc locum to. 5.* Glossa: Respectu earum animarum quas imbuisti fide & conuersione magnus & sublimis esto: & non tantum de tuis, sed etiam de auditorum profectibus honoreris. De iis gentibus Paulus nobilissimus prædicator, licet minimum se diceret & sentiret Apostolorum, maximam tamen multitudinem adduxit ad ouile Domini. Cum, *Isa. 60. d* secundum illud: Minimus erit in mille: & paruulus in gentem fortissimam. *Gal. 2. b* Vnde & ipse dicebat: Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes. Et nota quòd licet decem seruos dixerit vocatos propter humilitatem prædicatorum, non resumit nisi de tribus. duobus scilicet bonis, & vno malo, ad insinuandum quòd omnis prædicatio bonorum est bipartita secundum duplicem populum, & duplicem parietem. Ratione cuius etiam duplex sacerdotium fuit, & duplex testamentum, & duplex dicitur esse ordo prædicantium bonorum secundum duplicem differentiam ouium pascendarum. In cuius figuram dicitur: *Gen. 32. b* In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Et: *Ioan. 10. c* Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili. Et: *Ephes. 2. e* Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem. In huius dissipationem etiam duos principes Apostolorum tamquam duos prædicatores præcipuos & duces prædicantium Dominus præmisit, Petrum scilicet, & Paulum, dans Petro præcipuam potestatem faciendi mirabilia: Paulo vero profundissimam sapientiam ad intelligenda mysteria. Quia sicut dicitur: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. *1. Cor. 1. c* Quicumque ergo boni prædicatores sunt, imitatores sunt horum duorum, & adducunt ad præsepe Dominicum vel bouem vel asinum, idest, decem mnas, vel quinq; secundum horum differentiam populorū. Et ex hoc apparet differentia inter parabolam, quam proponit Matthæus de talentis, *Matt. 25. b* & quam hic ponit Lucas. Quia ista, differentiam respicit prædicatorum respectu audientium, illa vero respectu propriorum meritorum: ideo hic dicit quòd tantumdem omnibus dedit: ibi vero quòd vni plus: alij minus. Vnde & illa in Hierusalem proposita fuit, hæc autem in via. In vtraque tamen fidelium prædicatorum studiosa sedulitas approbatur, & negligentia reprobatur. Et in hoc specialiter Iudæorum rebellium perfidia condemnatur, cum in fine parabolæ subditur, de interfectione inimicorum, hoc est, rebellium Iudæorum.

Et alter venit dicens, &c. Postquam descripsit iudicij formam respectu omnium & respectu fidelium, hic describit eam respectu negligentium qui omnes in persona istius serui tertij designantur. Circa hæc autem quattuor introducuntur ab Euangelista, scilicet serui pigri absconsio, nequam excusatio, & recta redargutio. & condemnatio ista. Primo ergo quantum ad ipsius serui absconsionem pigram, dicit:

Et alter venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui repositam in sudario. Glossa: *Glos. inter-lin. in hunc locum to. 5.* Tertius seruus, illi sunt qui post collectos Iudæos & gentes neglige̅ter vtuntur commisso prædicationis officio. De quibus dicitur: Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, *Hier. 48. b* & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Tunc negligenter fit, quando donum sapientiæ absconditur & occultatur. Ideo dicit repositam esse in sudario. Pecuniam reponit in sudario qui ad prædicandum idoneus, officium prædicandi vel suscipere renuit, vel susceptum verbum negligenter, & percepta dona sub torpore corporis abscondit, dicens: sufficit mihi vt de me rationem reddam: cur aliis prædicem, vt de aliis cogar reddere rationem? Talis est merito maledicendus. Quia qui absconderit frumenta, maledicetur in populis. *Prou. 11. d* Paruus enim pastor est qui cibum habens permittit oues fame mori: Propter quod dicitur: Perde pecuniam propter fratrem & amicum: *Eccl. 29. b* & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Et si hoc est de pecunia dictum, multo fortius de scientia. Vnde dicitur: Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas? *Eccl. 41. b* & cætera. Vnde Ezechiel: Si dicente me ad impium, & cætera. *Ezec. 3. d* ibi Glossa: Magnum discrimen est ibi celare sermones. Sed hoc intelligitur non de occultatione quæ venit ex prudentia. Nam dicitur: Tempus tacendi, & tempus loquendi. *Eccli. 3. b* Et in Psalmo: In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. *Psa. 118. b* Propter quod dicitur: Sapientes abscondunt scientiam. *Prou. 15. b* Et: Est tacens qui inuenitur sapiens, & est odibilis qui procax est ad loquendum: *Eccli. 20. a* sed intelligitur de absconsione ex timore, vel adulatione, vel auaritia, vel negligentia: ideo signanter dicit: reposita est in sudario. In sudario enim inuoluuntur mortui. Et tunc mna reposita est in sudario, quando affectio mortua ad proximum abscondit loquelā & doctrinam propter malam vitam, sicut illi de quibus dicitur: Qui veritatem Dei in iniustitiā detinent, *Rom. 1. c* vel propter cordis desidiam, quia non habet charitatem fraternam, propter quod dicitur: Bona abscondita in ore clauso, *Eccl. 30. c* quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. Et propterea in eius figuram manna absconditum computruit: *Exod. 16. d* Et mna in sudario non multiplicatur, & frumentum in horreo non excrescit, sed à tineis manducatur: solum autem fructificat quando seminatur: Sic & verbum Dei quod pretio & semi-

Prou. 15. a ni comparatur. Et ideo dicitur: Labia ſapientum diſſeminabunt ſcientiam, cor ſtultorum diſſimile erit.

Secundo, quantum ad excuſationem nequam, ſubdit: *Timui enim te, quia homo auſterus es.* In quo ſe excuſat, vt piger per timorem. Dicit piger: Leo eſt foris, in medio platearum occidendus ſum. Vnde & talibus competit illud: Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Excuſat ſe nequiter, quia culpam ſuæ negligentiæ imponit auſteritati Domini iudicantis, cum è contrario ipſe dicat: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Excuſat etiam inſipienter, quia cum deberet loqui pro ſe, loquitur contra ſe, cum ſubdit: *Tollis quod non poſuiſti: & metis, quod non ſeminaſti.* Gloſſa: Metit Dominus vbi non ſeminauit, id eſt eos reos impietatis tenet quibus verbum legis, vel Euangelij non miniſtrauit. In quo allegat ſeueritatem diuini iudicij, quia Dominus punit etiam ignorantes, & ideo timere debet, quòd multo fortius puniet negligentes. Vnde dicitur: Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei. Punit etiam Dominus illos quibus legem non dedit, à quibus requirit iuſtitiam: quia etſi non habent legem ſcriptam: habent tamen legem naturæ interius impreſſam. propter quod dicitur: Qui ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Vnde & ibidem: Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & cætera. cum iudicabit Deus occulta hominum per Ieſum Chriſtum.

[Margin: Prou. 22. b — Pſal. 52. b — Matt. 11. d — Rom. 2. a — Gloſ. in hūc locum to. 5. — Eccl. 2. d — Roma. 2. b — Ibidem. c]

Tertio, quantum ad ſerui redargutionem rectam, ſubditur: *Dixit ei: De ore tuo te iudico ſerue nequam.* Seruum nequam vocat, quia piger erat in negligendo, quia ſuperbus fuit in iuſtificando ſe, & nequam Dominum accuſando. Gloſſa: *Nequam*, quia piger ad exercendum officium, ſuperbus ad accuſandum diuinum iudicium. Et ideo ex ſuo ore dum ſe credit iuſtificare, potius accuſat, ſecundum illud: Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtendere, prauum me comprobabit. Quia vt dicit Auguſtinus: Bene loqui, & male viuere nihil aliud eſt, quàm ſe ſua lingua damnare. Hic ergo negligens diuinum iudicium & ſeueritatem Dei oſtendit ſe ſcire, loquitur contra ſe, vnde & ſubdit: *Sciebas quòd ego homo auſterus ſum, tollens quod nō poſui, & metens quod non ſeminaui*, per ſeueritatem vindictæ, ſecundum illud: Cum accepero temp⁹, ego iuſtitias iudicabo. *Et quare non dediſti pecuniam meam ad menſam*, per ſedulitatem vigilantiæ, per quam pecuniam Euangelicæ prædicationis debuit multiplicare Euangelizando, ne propter negligentiam diuinam incurreret iram. Vnde Gloſſa: Si durum & crudelem eſſe me noueras, & aliena ſectari, ibique metere vbi nō ſeuerim, quare nō tibi iſtiuſmodi cogitatio incuſſit timorē, vt ſcires me mea diligentius quæſiturum? Et nota quòd vocat mnam pecuniam ſuam, quia ſcientia & gratia, & doctrina potius eſt Dei quàm noſtra. Et ideo dicitur: Loquens verba mea ad eos. Gloſſa: non tua. Vnde Matthæus: Non enim vos eſtis, qui loquimini &c. Sed eſt hæc pecunia nobis conceſſa ad fructificandum, & ideo addit: *Et ego veniens cum vſuris vtique exegiſſem illud?* ſcilicet per æquitatem iuſtitiæ, per quam exigit vſuras multiplicis fructificationis. Vnde Gloſſa: Qui verbi pecuniam à doctore percipit, eumque credendo, necesse eſt eam cum vſuris ſoluat operando. Qui ergo neglexit alios docere cum potuit, illorū negligentiæ ſibi imputabuntur. Vnde Chryſoſtomus: Qui ſeminandi cauſa ſemen accepit, & tempore ſeminationis ſeminat, damnum facit Domino (& ſi ſemen cuſtodiat) tantum, quantum poterat lucrum facere ſi opportuno tempore ſeminaſſet. Vnde & Dominus veniens ad iudicandum, non requirit ſolum donum quod dedit, verumetiam fructum quem ex dono expectauit. Ideo dicit Matthæus: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Vnde & de ficulnea ſupra dicitur: Ecce anni tres ſunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? Quærit ergo & de arboribus fructum, & de pecunia ſpirituali vſuras. Vnde Gregorius dicit quòd cum augentur dona, rationes etiam creſcunt donorum.

[Margin: Gloſſa interl. in hūc locum to. 5. — Iob 9. e — Auguſt. in ſent. to. 3. ſent. 6. — Pſal. 74. a — Gloſ. in hūc locum to. 5. — Ezech. 2. c — Actu. 10. b — Gloſ. in hūc locum to. 5. — Mat. 3. b — Sup. 13. b — Greg. hom. 9. in Euang. tō. 2.]

Quarto, quantum ad ipſius ſerui condemnationem iuſtam, ſubiungitur: *Et aſtantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi, qui decem mnas habet.* Aſtante vocat eos qui aſſiſtunt ei in iudicio ſiue angelos, ſiue ſanctos alios, quorum iudicio & approbatione præmium correſpondens dono habito auferetur, & dabitur gloria & gaudium diſpenſatori fideli, ſecundum illud: Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Hoc etiam iudicium excercet Dominus in præſenti ſæculo, auferendo etiam dona conceſſa propter negligentum deſidiam, & abuſionem. Vnde Gloſſa: Collatam gratiam amittit, qui eam communicando aliis, prædicare neglexerit: augetur vero illi, qui in ea laborauit, ſicut regium chriſma quod ſuperbiendo Saul amiſit, Dauid obediendo promeruit. Spiritus enim Dei, qui à Saule receſſit directus eſt à die illa & deinceps in Dauid. Vnde & dicitur: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Magis autem datur ei qui habet decem mnas propter myſterium, quia illum deſignat ordinem eorum, qui Iudaico populo prędicauerunt, qui etiam ſimiliter ad Chriſtum conuertendus eſt. Vnde Gloſſa: Cum omnis Iſrael ſaluus erit, tunc omnis plenitudo ſpiritualis gratiæ quam modo tepenter exercemus, doctoribus illius populi abundanter conferetur. Vnde dicitur: Iſaias clamet pro Iſrael: Si fuerit numerus filiorum Iſrael tamquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Et quia hoc videtur irrationabile & incredibile, quod dat abundanti. Ideo ſubditur: *Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas*, quaſi dicant, non videtur eſſe recta ſententia. Ideo pro omnibus generaliter ſententiat, dicens: *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur & abundabit.* Gloſſa: Vtenti eo quod habet. *Ab eo autem qui non habet*, ſcilicet rectum vſum. *Et quod habet*, ſcilicet diuinum donum. *Auferetur ab eo*, per diuinum iudicium. Quod expreſſius dicitur: Quod videtur habere auferetur ab eo. Vnde tunc verificatur illud: Alij diuidunt propria & ditiores fiunt, alij rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Et ideo generaliter omni habenti ſcilicet deſiderium audiendi, dabitur ſenſus intelligendi. Si dilexeris audire, ſapiens eris. Habenti voluntatem operandi, dabitur facultas perficiendi. Deus eſt qui operatur in vobis & velle & perficere. Habenti opera, dabitur intelligentia Spiritus: A mandatis tuis intellexi. Super ſenes intellexi. Habenti iuſtitiam, dabitur ſapientia: Fili concupiſcens ſapientiam, conſerua iuſtitiam. Habenti gratiam, dabitur gloria: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Habenti arrham, dabitur hereditas æterna: In quo & credentes ſignati eſtis ſpiritu miſſionis ſancto, qui eſt pignus hereditatis noſtræ, &c. Habenti cumulum meritorum, dabitur cumulus præmiorum. Quia dicitur: Qui parce ſeminat, parce & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Supra: Date, & dabitur vobis. Menſuram bonam, &c.

[Margin: Apoc. 3. c — Gloſſa in hūc locum to. 5. — 1. Reg. 16. c — Matt. 21. d — Gloſ. in hūc locum to. 5. — Rom. 9. f — Gloſ. interlin. in hūc locum to. 5. — Matt. 25. c — Prou. 11. c — Eccl. 6. d — Phil. 2. b — Pſal. 118. n — Eccl. 1. d — Pſal. 83. d — Epheſ. 1. c — 2. Cor. 9. b — Sup. 6. c]

Verumtamen inimicos meos & cætera. Poſt formam iudicij reſpectu omnium & fidelium & negligentium hic ſubiungitur pœna reſpectu rebellium. Vnde ex hac parabola poſſunt quinque differentiæ hominum elici, quarum duæ bonæ, & tres malæ. Nam boni ſunt fideliter docentes, boni fideliter eorum doctrinæ adhærentes. Mali vero ſunt ignorantes, & negligentes, & malignantes. Omnes enim boni aut ſunt ſubditi aut prælati. Mali vero aut ex ignorantia, aut infirmitate, aut malitia vniuerſaliter peccant. Vnde Gloſſa dicit his quinque perſonis omne genus hominum in futuro iudicio diſcutiendum ſignat. In hac igitur parabola circa iudicium rebellium duo inſinuantur, ſcilicet rebellium pœna, & rebellium perſona. Primo igitur quantum ad rebellium pœnam dicitur:

[Margin: Quinque hominum differentiæ. — Gloſ. in hūc locum to. 5.]

A *Verumtamen inimicos meos*, per suam arrogantiam, se- Psal. 73. d cundum Psalmum: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Ille enim maxime inimicatur Deo, qui contra eum erigit ceruicem suam per superbiam, secun- Iob. 15. d dum illud: Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Talis est qui quærit gloriam in Iac. 4. d hoc mundo: Nescitis, amicitia huius mundi, inimica est 1. Ioan. 2. c Dei? Quicumque, &c. Et: Si quis diligit hunc mundum, non est charitas patris in eo. *Illos qui noluerunt me regnare* Hier. 2. d *super se*, per inobedientiam: A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruiam. Et Iob 22. c hæc oritur ex arrogantia. Qui dicebant Deo: Recede à nobis: & quasi nihil possit omnipotens, æstimabant eum. *Adducite huc: & interficite me*, per seueram vindictam, qua interficientur per gaudium diuinæ sententiæ, B & deijcientur in locum damnationis æternæ, gladij an- Psal. 149. b cipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in Apoc. 1. c nationibus. Vnde dicitur: De ore eius gladius ex vtraq; parte acutus exibat. Et hoc comminatur in Deuterono- Deut. 32. f mio: Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis. Ezech. 9. b Et de hoc in figura Ezechiel: Transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite.

Secundo, quantum ad rebellium personam insinuandam, subdit: *Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolymam*, quasi ex ipso facto ostendebat se dicere prædicta propter Hierosolymitas qui erãt eum negaturi, non esse suum regem. Propter quam etiam causam statim consequenter agit, quo modo vt rex venit in Hierusalem, sedens super asinam. Sed post illam magnam gloriam sustinere debebat contumeliam. Et quia ad illam non ibat compulsus C sed voluntarius, ideo signanter dicitur quòd præcedebat, vt animaret ceteros ad tolerantiam passionum, secun- 1. Petr. 2. d dum illud: Christus passus est pro nobis, vobis relin- Heb. 12. a quens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Et: Curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, &c. Ideo etiam præcedebat, vt formam daret prælatis præcedendi oues Ioan. 10. a contra ferocitatem lupinam: Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. In huius figuram dicitur de Iu- 1. Mac. 5. c da: Cum videret populum trepidantem ad transferendum torrentem, transfretauit ad illos prior. Huius notabilis imitator fuit Paulus, qui licet sciret quòd multa à Iudæis deberet pati in Hierusalem, secrete ascendit ad sub- D Actor. 20. c ditorum salutem. Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, dicens quoniam vincula & tribulationes Hierosolymis me manent, & cætera. Nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum & ministerium verbi quod accepi. Sic & Christus faciebat. Vnde licet ad tempus Iudæam declinasset, quia nondum venerat hora eius. Nunc ibat tradere animam suam, propter nos in manus inimi- Hier. 12. b corum, secundum illud: Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Ideo ascendebat Hierosoly- Sup. 13. g mam, quia sicut supra dictum est, non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Quare autem hoc? ratio supra est, quia hoc exigit excellentia pontificalis, magistralis, & regiæ dignitatis, & Iudaicæ perfidiæ excæcandæ. Vnde Glos. in hunc locum to. 5. Glossa: Finita parabola, vadit Hierosolymam, vt ostendat de eiusdem maxime ciuitatis euentu parabolam fuisse præmissam. E

Et factum est cum appropinquasset, & cætera. Postquam confutauit Iudæorum dolositatem, impietatem, & curiositatem, hic sequitur quarta pars principalis in qua confutat incredulitatem quæ in cordibus Iudæorum fuit causa & radix omnium prædictorum. Diuiditur autem hæc pars in duas, in quarum prima confutat incredu- Inf. 22. a litatem Iudæorum per facta: in secunda vero per verba & documenta. Et factum est in vna dierum, &c. Confutat ergo incredulitatem Iudæorum per facta, per quæ ostendit se Christum Dominum in lege promissum. Primo quò ad potestatem regalem: secundo quò ad pietatem pontificalem, ibi: *Et vt appropinquauit, videns ciuitatem.*

Tertio quantum ad æquitatem iudicialem, ibi: *Et ingressus in templum, & cætera.* Quarto quantum ad auctoritatem magistralem, ibi: *Et erat docens quotidie in templo, & cætera.* Potestatem autem regalem ostendit se Christus habere tripliciter. Primo per excellentiam in imperando. Secundo per discipulorum obedientiam in obsequendo, ibi: *Abierunt autem qui missi erant.* Tertio per populorum reuerentiam in laudando, ibi: *Euntе autem illo, & cætera.* Excellentia igitur regiæ potestatis in Christo ostenditur imperium ipsius pium, prouidum, & potestatiuum. Tale namque imperium decet regem clementissimum, sapientissimum, & potentissimum. Ostenditur autem imperium eius pium secundum mysterium gratiæ, prouidum secundum Spiritum Prophetiæ, & potestatiuum per culmen auctoritatis præcelsæ. Primo igitur quantum ad imperium pium per mysterium gratiæ, dicit:

Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti. Quod & si verum fuerit ad litteram, hoc tamen aliud prætendebat per figuram & mysticam intelligentiam. Vnde Ambrosius: Ambr. li. 9. in caput 19. Lucæ to. 3. Venit ad montem oliuarum, vt nouellas oliuas virtute in sublimi plantaret. Et nota quòd dicit tria, scilicet Bethphage, quæ est in monte Olineti, & viculus sacerdotum, vt dicit Hieronymus: Et interpretatur domus bucc- Hier. li. 3. in capit. 21. Mat. to. 6. cæ, per quam confessio & pœnitentia significantur. Bethania domus obedientiæ. Et mons Oliueti propter mixtionem olei insinuat vnctionem & eminentiam sapientiæ. Et per hæc tria Dominus appropinquat nobis, id Sup. 15. d est, facit appropinquare sibi, scilicet per pœnitentiam. Erant appropinquantes ad Iesum publicani, &c. Per obe- Eccl. 51. d dientiam: Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Et hæc est domus obedientiæ siue Deut. 33. a religionis. Per sapientiam: Qui appropinquant pedibus eius, &c. Pedes autem Domini venientis, ascendentis, & iudicantis steterunt super montem Oliuarum, quia qui vult vias eius videre (quæ sunt misericordia, & veritas) indiget vnctione per quam in eminentiam sapiens eleuetur, vt per contemplationem conscendat in cœlum per tres gradus. Primus gradus est incipientium, secundus proficientium, tertius perfectorum. Et ad hoc omnis Christi operatio & Euangelica prædicatio ordinatur, scilicet, vt sic tripliciter Christo appropinquemus. Et ideo subdit: *Misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod contra vos est.* Per duos discipulos missos intelligitur vniuersitas discipulorum missorum ad conuertendum mundum, & maxime populum gentium. Vnde Chrys. in opere imperfect. Mat. c. 21. hom. 27. to. 2. Chrysostomus dicit quòd isti duo primo prædicauerunt gentibus: Philippus in Samaria: Petrus in Cæsarea: ideo autem sunt duo, ad commendandum nexum charitatis, seu propter duplicem ordinem prædicantium, secundum qualitatem populorum conuertendorum. Vnde Actor. 8. a Glossa: Duos mittit propter scientiam veritatis, & mun- Act. 10. e ditiam operis, vel geminæ dilectionis Dei, & proximi Glos. interlin. in hunc locum to. 5. sacramentum toto orbe prædicandum: vel propter duos ordines prædicandi, vnum in circumcisione, & alterum in gentibus. In cuius designationem dicitur: Misit illos binos ante faciem suam. Vnde dicitur: Melius est duos Eccl. 4. b esse simul, quàm vnum. Per castellum illud quod est contra discipulos intelligitur mundus, de quo Ioannes: Ioan. 15. c Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit. Et tamen in hunc misit discipulos ad prædicandum. Vnde Glossa: Misit discipulos in castellum quod Glos. interlin. in c. 21. Mat. to. 5. contra eos erat, id est doctores qui indocta ac barbara totius orbis latera, quasi contrapositi castelli mœnia Euangelizando penetrarent. In hoc igitur præfiguratur discipulorum missio ad conuertendum mundum, quæ facta est post passionem & resurrectionem, secundum illud: Marc. vlt. b Dixit eis: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Hoc ergo fuit imperium pium: & hoc designat appropinquatio ad montem Oliueti, de quo Christus ascendit in cœlum.

Secundo, quo ad mandatum prouidum per Spiritum Prophetiæ, subdit: *In quod introeuntes inuenietis pullum*

aſinæ alligatum, quod quidem dicere non poterat certitudinaliter, niſi quia habebat præſcientiam futurorum, verumtamen & hoc ipſum ſine myſterio eſſe non poteſt, quia rex cœli & terræ quærit pullum, & non quemcumque, ſed indomitum. Vnde ſubdit: *Cui nemo vnquam hominum ſedit*, nec qualitercumque, ſed alligatum, propter quod addit: *Soluite & adducite.* Ex quo manifeſte apparet quòd hoc ſine myſterio eſſe non poteſt. Propterea intelligendum eſt quòd ſicut per aſinam intelligitur ſynagoga, ita per pullum gentilitas deſignatur. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hūc locum to. 5.*) Tres Euangeliſtæ Græce ſcripſerunt qui pullum tantum commemorant. Matthæus qui Hebraice ſcripſit, & aſinam ſolutam & adductam refert, vt Hebrææ quoque gentis, ſi pœnituerint, non deſperandam monſtret eſſe ſalutem. Vnde Matthæus: (*Matt. 21. a*) Inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea. **B** Dicitur autem populus gentilis pullus aſinæ propter ſtoliditatem ingenij: (*Iob 11. c*) Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tamquam pullum onagri ſe liberum natum putat. Sed alligatus dicitur funibus peccatorum ſecundum illud: (*Prou. 5. d*) Impius funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. Et his funibus non tantum populus gentium ligatus erat, verumetiam ſynagoga. Vnde ſupra: (*Sup. 13. c*) Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas ecce decem & octo annis, non potuit ſolui à vinculo? Et dicitur etiam indomitus eſſe, quia carebat omni regimine diſciplinæ Dei. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hūc locum to. 5.*) Introeuntes in mundum prædicatores, inuenerunt populum nationum perfidiæ vinculis irretitum, libertum & laſciuum, cui nemo vmquam hominum inſederat, id eſt, nullus rationalis doctor frenum correctionis impoſuit. **C** De hoc ergo mandat diſcipulis, vt ſoluant, ſecundum illud: (*Matt. 18. c*) Quæcumque ſolueris ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo: hoc autem non eſt virtute humana, ſed diuina, propter quod dicit Iob: (*Iob 39. a*) Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit? Et tunc qui ſoluitur, ad Ieſum adducitur: (*Iſa. 60. b*) Aperientur portæ tuæ iugiter, vt afferatur ad te fortitudo gentiū, & reges eorū adducātur.

Tertio, quo ad mandatum proteſtatiuum per culmen auctoritatis præcelſæ, ſubditur: *Et ſi quis vos interrogauerit: Quare ſoluitis?* ſcilicet contrectantes rem alienam, *Sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius deſiderat*, vt eo vtatur tamquam re propria. Hic ad litteram oſtendit quòd Chriſtus Dominus erat omnium, quia qua ratione Dominus erat aſini, ea erat & vniuerſorum. Et vt Dominum ſe ſignificet omnium generaliter ſeipſum vocat Dominum. **D** Vnde ipſe dicit de ſe: (*Ioan. 13. b*) Vos vocatis me Magiſter & Domine, & benedicitis, ſum etenim. Nam ipſe eſt qui habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum: (*Apoc. 19. c*) Rex regum, & Dominus dominantium. Vnde & ſibi dicitur illud: (*Eſther. 13. c*) Domine, Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati: Dominus omnium tu es. Secundum myſterium autem hæc debet eſſe reſponſio prædicantium & abſoluentium qui non faciunt hoc ad aliud, niſi vt ad Chriſtum trahant tamquam ad verum Dominum, qui habet deſiderium animarum. Nam ipſe dicit: (*Prou. 8. d*) Deliciæ meæ, eſſe cum filiis hominum. Ipſe deſiderat cor hominis: (*Prou. 23. c*) Præbe fili mi cor tuum mihi. Quia ipſe ſolus eſt Dominus. Vnde etſi diabolus ligare permittatur per peccata, non tamen vendicat ſibi ſuper rationalem ſpiritum dominium verum. **E** Et hoc eſt quod Ambroſius dicit: (*Amb. li. 3. in cap. 19. Lucæ to. 3.*) Dominatum ſibi, inquit vendicare non poterat, quem reum fecerat, non natura, ſed culpa. Et ideo cum Domin⁹ dicitur, agnoſcitur. Nam etſi multi dij, & multi domini generaliter tamen vnus Deus, & vnus Dominus. Vnde dicitur: (*1. Cor. 8. b*) Nam etſi ſunt qui dicantur dij ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiquidem ſunt dij multi, & domini multi, nobis tamen vnus eſt Deus, pater, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus. Hic Dominus nullo indiget, ſecundum illud: (*Pſal. 15. a*) Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Et tamen deſiderat operam noſtræ ſalutis: (*1. Tim. 2. a*) Omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. (*1. Theſ. 4. a*) Hæc eſt enim voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.

A *Abierunt autem qui miſſi erant, &c.* Poſtquam manifeſtauit regiam poteſtatem in Chriſto per excellentiam in imperando, hic ſecundo manifeſtat eam per diſcipulorum obedientiam, in obſequendo. Circa quod explicandum oſtenditur in diſcipulis perfectio obedientiæ in eundo, exequendo, & redeundo. Primo ergo quantum ad diſcipulorum obedientiam per præceptum euntium, dicitur:

Abierunt autem qui miſſi erant: & inuenerunt, ſicut dixit illis, ſtantem pullum. In quo apparet quòd qui Chriſto obtemperat, decipi non poteſt, quia ipſe ſic præcepit præſentia, quòd præſcit futura. Vnde dicitur: (*Hebr. 4. c*) Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, ad quem nobis ſermo. Secundum autem myſterium ſignificationis diſcipuli inuenerunt pullum ſtantem, quia inuenerunt gentilem populū **B** otioſum, ſecundum illud: (*Matt. 20. a*) Vidit alios ſtantes in foro otioſos, & dixit illis, &c. Statum autem ad modum ſtandi expreſſius dicit Marcus: (*Mar. 11. a*) Vbi dicitur quòd abeuntes inuenerunt pullum alligatum ante ianuam foris in biuio. Nam gentes antequam ad Chriſtū venirent, foris erant. Vnde dicitur: (*1. Cor. 5. d*) Quid enim mihi de iis qui foris ſunt, iudicare? Sequitur: Nam eos, qui foris ſunt, Deus iudicabit. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hūc locum to. 5.*) Marcus ait foris ante ianuam ligatum, quia quicumq; extra Chriſtum eſt, foris in via eſt: qui eſt in Chriſto, foris non eſt. Ideo Ioannes: (*Ioan. 15. a*) Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & areſcet. Ideo autem dicitur eſſe in biuio, quia non ſequebatur aliquam certam viam. Vnde Gloſſa: (*Gloſſa in hūc locum to. 5.*) In biuio ligatus ſtabat qui non vnam fidei vitæq; viam tenebat, ſed pluribus erroribus deſeruiebat. Ideo dicitur: **C** (*Ephe. 4. d*) Teſtificor Domino, vt iam non ambuletis, ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis. In hoc ergo inuenerunt diſcipuli populum gentium, qui per diuerſas ſectas & vias idololatrabant, ſecundū illud: (*Hier. 3. a*) In viis ſedebas, expectans eos quaſi latro in ſolitudine, & polluiſti terram in fornicationibus tuis. Ideo recte deſignatur per Thamar, de qua dicitur: (*Gen. 38. c*) Mutato habitu ſedit in biuio. Et: (*Iac. 1. a*) Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis.

Secundo, quantum ad obedientiam diſcipulorum præceptum exequentium, dicitur: *Soluentibus autem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: quid ſoluitis pullum?* per attrectationem rei alienæ. Qui plures Domini dicuntur, quia ſecundum veritatem hiſtoriæ, tam aſina, quàm pullus dicitur fuiſſe totius iſtius caſtelli, quo vtebantur **D** pauperes ad afferendum aquam. *At illi dixerunt: Quia Dominus eum neceſſarium habet*, per dominium rei propriç. Vnde ex hoc apparet virtus diuini præcepti, quia nec amplius quæſierunt, nec reſtiterunt. Vnde Chryſoſtomus: (*Chryſ. in opere imperfect. Matt. c. 21. homi. 37. to. 2.*) Virtus Chriſti præparauit eorum cor ad dandum ignotis. Ex hoc etiam apparet virtus obedientiæ, quantæ ſit efficaciæ, quia ei, cui obedit, nullus valet contradicere dominus. Vnde dicitur: (*Prou. 21. d*) Vir obediens loquetur victoriam. Et nota hic, quòd ſecundum myſterium plurimi dicuntur populi gentilis domini, quia ſeruus erat ille populus non vnius Domini & Dei ſed multorum vitiorum, & dæmonum. Quia à quo quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. (*2. Pet. 2. d*) Vnde Gloſſa: (*Gloſſa in hūc locum to. 5.*) Multos habebat dominos qui non vni ſuperſtitioni, ſed pro libitu immundorum ſpiritum ſectabantur errores. **E** Ideo dicitur: (*Iſa. 26. b*) Domine Deus noſter poſſederunt nos domini abſque te. Hi reſiſtunt Apoſtolis volentibus ſoluere pullum, quia tam dæmones, quàm peccata, atque etiam diaboli membra reſiſtunt, & obſtaculum ponunt gratiæ, ſicut Simon magus Petro, & Elymas magus Paulo. (*Actor. 13. a*) Reſiſtebat autē illis Elymas magus, quærens auertere proconſulem à fide. Sed audito nomine Chriſti, & eius virtute per miracula patefacta obmuteſcunt, quia omnes tales in Chriſti nomine ſuperantur. Vnde Gloſſa: (*Gloſ. in hūc locum to. 5.*) Qui doctoribus ad ſalutem gentium venientibus obſtiterunt, ſuas tenebras defendunt, donec miraculis atteſtantibus veri poſſeſſoris virtus innoteſcat. Vnde & Petrus cum Apoſtolis dixit iis qui prohibebant eos prædicare ad pulli ſolutionem: (*Acto. 5. c*) Obedire oportet

Deo

A Deo magis quàm hominibus. Et hoc quia ipse est solus verus Dominus, & personarum nostrarum & rerum: Quoniam meæ sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus & boues.

Psal. 49. d

Tertio, quantum ad discipulorum obedientiam, secundum præceptum redeuntium subiungitur: *Et duxerunt illum ad Iesum.* Vt implerent Christi mandatum, quibus supra dixerat: Soluite & adducite mihi: *Et iactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum.* Vt ostenderent Iesum esse promissum regem. Vnde dicitur: Hoc autem factum est, vt impleatur quod dictum est per Prophetam, dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum filium subiugalis. Sic enim habetur: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi iustus & Saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ.

Matth. 21. a
Zach. 9. b

B Ex hoc ergo manifesto iudicio, & præhabito colligebatur quòd Christus erat verus rex Iudæorum. Sed hoc est mirabile quòd Christus cum esset verus Deus, & rex regum, ascendere voluit super animal tam despectum. Sed tamen hoc valde rationabiliter fecit, & propter mysterium, & propter exemplum. Propter mysterium, inquam, quia sicut tactum est, per pullum intelligitur populus gentilis, per asinam Iudaicus. Et ideo licet alter deberet sibi sufficere, tamen super vtrumque ascendit: primum super pullum, & deinde super asinam, vt ostenderet se primo vocaturum populum gentium, deinde in fine mundi populum Iudæorum. Vnde & in illa nobilissima Prophetia dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

Gen. 49. b

C Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum: hoc fuit in torculari crucis. Quoniam ergo hunc pullum, idest, populum gentium Christus ad se duci fecit, & super eum ascendit per ministerium Apostolorum: ideo dicitur, quòd discipuli iactauerunt vestimenta sua, idest, exempla bona, per quæ conuerterunt gentem illam, de quibus vestimentis in Apocalypsi dicitur: Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. In huius figuram etiam dicitur quòd Elias misit pallium suum super Eliseum. Quoniam ergo ista conuersio facta est non solum per Apostolos, verumetiam per septuaginta discipulos, quibus deputatæ sunt particulares Ecclesiæ gentium conuersarum.

Apoc. 16. c
3. Reg. 19. c

D Ideo in huius figuram dicitur de iudice quodam qui habuit 40. filios & 30. ex eis nepotes ascendentes super septuaginta pullos asinarum. Et de hoc Glossa: Vestimenta Apostolorum doctrina virtutum, vel discretio scripturarum, & gratia spiritualis quibus illi corda hominum prius nuda & frigida contegunt, vt mereantur habere sessorem CHRISTVM. Fecit etiam hoc propter exemplum ad conterendum supercilium superborum qui delectantur in multitudine equorum & curruum: Hi in curribus, & hi in equis. Et: Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt, & cætera. Quod exemplo Christus suo condemnans non multitudinem equorum habuit: immo nec vnum equum, sed super contemptibilem pullum ascendit in die præcipui honoris sui.

Iud. 12. d
Glos. in hunc locum to. 5.
Psal. 19. b
Isa. 31. a

E Vnde Chrysostomus: Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius. Non sedet in curru aureo purpura fulgens, non ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem, non habuit in circuitu splendentes gladios, aut cetera ornamenta terribilium armorum: sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis. Et sic ostendit verum esse quod in Psalmo dicitur: Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis, & cætera.

Chrys. in opere imperfect. Mat. c. 21. hom. 37. to. 2.
Psal. 146. b

Eunte autem illo, &c. Postquam ostendit se potestatem habere regalem per suam excellentiam in imperando, & discipulorum obedientiã in obsequendo, hic ostẽdit tertio per populorum honorificentiam in collaudando. Ad hoc autem exprimendum primo explicatur deuotio laudantium. Secundo vero celsitudo laudum, ibi: *Benedictus qui venit rex in nomine Domini.* Tertio vero confutatio inuidorum, ibi: *Et quidam Pharisæorum, & cætera.* Circa igitur deuotionem laudantium exprimendam duo introducuntur, scilicet expressio deuotionis in opere, & expressio in sermone & voce. Primo igitur quantum ad expressionem deuotionis in opere, dicit:

Eunte autem illo substernebant vestimenta sua in via, quod signum erat magnæ deuotionis. Non autem exprimit qui erant illi qui sternebant, quia hoc communiter faciebant omnes, & maximè turbæ. Vnde dicitur: Plurima turba strauerunt vestimenta sua in via: alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Et nota hoc quod à mysterio non vacat, quòd discipuli vestimenta sua posuerunt super asellum, sed turba sternebat vestimenta sua sub pedibus asini ad conculcandum. Per hoc enim intelligimus quòd populus gentium conuertendus documenta Apostolorum debebat venerari, & traditiones Iudæorum, & cæremonias conculcare. Vnde Chrysostomus: Super iumentum Apostoli posuerunt vestimenta sua: sub pedibus vero ceteri, quia mandatis Apostolorum Euangelicis substernuntur Christiani, leges autem consuetudinis conculcant. Vnde dicitur: Quæ mihi fuerunt lucra, arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Secundum moralitatem autem per stratione vestimentorum in via, intelligimus conculcationem corporum nostrorum per abstinentiam, & patientiam ad aliorum bona exempla, per quæ dirigantur in via. Vnde Glossa: Turba martyrum exempla sequens, carnem per abstinentiam edomat, vt Domino iter ad mentem paret, & sequentibus præbeat bona exempla. In cuius etiam rei figuram dicitur quòd Elias reliquit pallium suum Eliseo. Et quia bonum exemplum quasi bono odore trahit ad imitationem, ideo dicitur: Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Et hæc in via strata videmus. Vnde dicitur: Tantam habentes impositam nubem testium, &c.

Matt. 21. a
Quare Apostoli super Asellum: & ceteri in via posuerint vestimenta.
Chrys. in opere imperfect. Matt. c. 21. hom. 37. to. 2.
Phil. 3. b
Glos. in hunc locum to. 5.
4. Reg. 2. c
Cant. 4. c
Hebr. 12. a

Secundo, quantum ad expressionem deuotionis in sermone, subdit: *Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliueti,* propter congruentiam loci, quia prope Hierusalem. Vnde & de illo loco ascendit: Reuersi sunt in Hierosolymam à monte, qui vocatur Oliueti, qui est iuxta Hierusalem, Sabbati habens iter. Per descensum autem illum intelligitur descensus dignationis misericordiæ Dei, propter quod merito à nobis debet laudari, secundum illud: Laudate Dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, &c. Et ideo subdit: *Cœperunt omnes turba descendentium gaudentes laudare Deum voce magna,* per conuenientiam modi. Date nomini eius magnificentiam, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum. Et: Bene psallite ei in vociferatione. Ratio autem huius laudis magnificæ fuit consideratio mirabilium Christi. Et ideo addit: *Super omnibus, quas videbant, virtutibus,* per conuenientiam ex parte motiui. Nam visio mirabilium inducit & mouet ad laudandum. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Inter omnia autem mirabilia, quæ fecit, maximum fuit suscitatio mortui quatriduani. Ratione cuius turba præcipue Christo obuiam venit. Testimonium perhibebat, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea, & obuiam venit in turba: quia audierat eum fecisse hoc signum. Turbæ autem admonebantur à signis, vt crederent ipsum esse Christum promissum regem in lege. Vnde Ioannes: Illi homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.

Actor. 1. b
Psal. 116. a
Eccl. 39. b
Psal. 32. a
Psal. 97. a
Ioan. 12. c
Ioan. 6. b

Dicentes, benedictus, & cætera. Post deuotionem laudantium, describitur hic secundo celsitudo diuinarum laudum. Describitur ergo salus Christi excellens ex ore turbarum excellenter laudantium regem Christum, & quantum ad venientis excellentem personam: & quantum

tum

rum ad ipsius aduentus efficaciam excellentem. Primo ergo quantum ad venientis excellentem personam, dicitur:

Benedictus, qui venit rex in nomine Domini. Benedicitur autem Christus, non quia ex benedictione humana aliquid sibi acquiratur, sed tamquam summe bonus laudatur. Vnde Hieronymus: Benedictio quæ fit in Deo, confessio sola est, & laudatio bonorum quæ præstita sunt. Benedictio vero quæ fit à Deo, in nobis impletur, dum de eius beneficiis implemur. Benedicunt ergo eum, & laudant tamquam regem ex semine Dauid, secundum carnem natum. Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit, & cætera. Et ad Romanos, allegans Apostolus auctoritatem Isaiæ dicit: Et rursus Isaias ait: Erit radix Iesse: & qui exurget regere gentes, in eo gentes sperabunt, secundum aliam translationem. Et: Ecce dies veniunt. suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & cætera. Benedicunt etiam eum tamquam diuinitus missum, cum dicunt: *Qui venit rex in nomine Domini.* In nomine Domini venit, qui ex parte Dei patris venit: Ego veni in nomine patris mei. Venit autem Christus in nomine Domini tripliciter, scilicet in carnem. In propria venit, & sui eum non receperunt. Et hic aduentus est memorandus propter nimiam dignationem: Adhuc modicum est, & ego mouebo cælum & terram, &c. Sequitur: Et veniet desideratus. &c. In huius figuram dicitur: Quid causæ est vt veniat Dominus meus rex ad seruum suum? &c. Venit in mentē. De quo Iob: Si venerit ad me, non videbo eum. Et hic aduentus est acceptandus propter nimiam dilectionem. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus: & mansionem apud eum faciemus. Et illud: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Venit ad iudicium finale, de quo in Apocalypsi: Ecce venit cum nubibus, &c. Et hic aduentus est præstolandus propter nimiam discretionem. Ecce venit, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? Quia supra dicitur: Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes. In quolibet autem trium aduentuum ille qui venit, scilicet Christus est benedicendus. O Domine saluum me fac, ô Domine bene prosperare: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et pro hoc triplici aduentu Ecclesia sollemnizat, primum recolens, alium petens, & tertium, vt propinquum, præuidens.

Benedictio — Sap. 1. d — Rom. 15. e — Isa. 11. c — Hier. 23. a — Ioan. 5. g — Ioan. 1. b — Agg. 2. b — 2. Reg. 14. d — Iob 9. b — Ioan. 14. c — Sap. 7. b — Apoc. 1. b — Mal. 3. — Sup. 12. — Psal. 117. d

Secundo, quantum ad aduentus excellentem efficaciam, dicitur: *Pax in cælo, & gloria in excelsis*, quo datur intelligi duplex efficacia aduentus Christi. Prima est in reconciliationem peccantium per gratiam, & hanc notat cum dicit: Pax in cælo. Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius, & cætera. Et pro hac facienda venit. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et veniens, Euangelizauit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem iis qui prope, &c. Secunda efficacia est beatificatio iustorum per gloriam. Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum. Et de hoc duplici effectu rursus in Psalmo: Quoniam misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus. Et: Hic duplex effectus est per Christum venientem. secundum illud: Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua & stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Et de hoc duplici effectus nobili debet Christus veniens collaudari, & in sua natiuitate, & imminente passione. Vnde sicut Angeli cantauerunt: Gloria in Altissimis Deo, & in terra pax hominibus. &c. Sic versa vice, nunc cantant homines imminente passione. Et ideo Glossa: Sicut nascente Domino hominum & Angelorum agmina cœlestia decantabant: Gloria in excelsis Deo, sic eidem mox triumphatorie homines concinunt: Pax in cœlo, & gloria in excelsis. Alij autem Euangelistæ dicunt quòd cantabant: Osanna filio Dauid, Osanna in altissimis. In quo continetur intellectus gloriæ, & multorum aliorum, & ideo non fuit translatum. Vnde Chrysostomus: Quidam interpretantur Osanna gloriam, quidam redemptionem, alij saluificationem, alij saluum me fac: Augustinus autem dicit, quòd Osanna est vox lætantis, vel obsecrantis, vt dicunt nonnulli Hebræi, magnum affectum indicans potius, quàm aliquam rem significans, sicut racha interiectio indignantis esse perhibetur. Vnde secundum vocem, nec Latinus, nec Græcus interpretari potuit, sed secundum sensum. Et hoc vult beatus Lucas dicere, cum ait: Pax in cœlo, & gloria in excelsis. Vnde quia ista laus fuit laus sublimis humilitatis Christi, ideo ex ipsa cum laude Seraphin (quæ est laus Trinitatis) constituitur laus immediatè antecedens canonem Missæ etiam paulo ante consecrationem sacramenti altaris, qua dicitur: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, &c.

Coloss. 1. c — Ephes. 2. c — Psal. 5. c — Psal. 83. d — Rom. 5. a — Sup. 2. b — Gloss. in hūc locum to. 5. — Matt. 21. a — Mar. 11. b — Chrys. in opere imperfect. Matt. c. 21. homi. 37. to. 2. — August. Tract. 51. super 12. c. Ioan. to. 9.

Et quidam Pharisæorum. Post deuotionem laudantium, & celsitudinem laudum, subditur confutatio inuidorum, circa quam describendam duo introducuntur, scilicet indignatio inuidentium, & approbatio laudatorum. Primo ergo quantum ad indignationem inuidentium, dicit:

Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Hoc autem dixerunt ex indignatione. Vnde Matthæus: Videntes principes sacerdotum, & scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes: Osanna filio Dauid, indignati sunt. Hæc autem indignatio ortum habebat ex inuidia, & præcipitabat eos in stultitiam & dementiam. Vnde Glossa: Mira inuidentium dementia, cum vera docentem nouerant, cum magnum nominari audiunt, discipulos eius quasi melius edocti redarguendos existimant, quos ille instruxerat, quem Dominum apparet esse per miracula. Vnde ex laude & gloria Christi maxime commoti sunt ad iracundiam scribæ & Pharisæi, cum potius deberent lætari, secundum illud: Pharisæi dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus. Ecce mundus totus post eum abiit. Tristati sunt ergo, vnde debuissent lætari, & excæcati, vnde debuissent illuminari. Et hoc iusto iudicio Dei, qui dicit: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Vnde & propter illuminationem fidelium, & confutationem rebellium, Dominus acceptauit honorem istum, sicut Glossa dicit: Frequenter ingressus est ciuitatem Hierusalem, sed non cum iis laudibus, non rex vocatus, quod semper fugerat, nisi modo cum ostendit passurus, quod ideo factū est, vt amplius illorum contra se excitaret inuidiam, quia iam tempus passionis instabat, non quia Dominus illorum malum vellet intendi, sed quia iusto iudicio suo faciendo quod debuit, illi occasionem acceperunt, vt ardentius inflammarentur ad odium, ex quo Deus magnum eliceret bonum. Vnde Chrysostomus: Excitauit eos non vt facerent, quod ante noluerunt: facultas data est, non mutata voluntas. Vnde impletum est in iis illud: Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ eius.

Matt. 21. l — Gloss. in hū locum to. 5 — Ioan. 12. e — Ioan. 10. g — Gloss. in hūc locum to. 5. — Sap. 2. c

Secundo, quantum ad approbationem laudatorum subditur: *Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt*, quasi dicat, hæc voluntas Dei est. quòd ipsi laudent, secundum illud: Iesus autem dicit eis: Vtique. Numquam legistis, quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Hoc enim scriptum est in Psalmo. Quod voluit Dominus facere ad confusionem Pharisæorum. Vnde statim subditur: Propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & vltorem. Hic autem plus dicit quòd sit voluntas Dei, vt à Pharisæis non possint impediri. Voluit autem Dominus sic fieri imminente passione, & propter exemplum, & propter mysterium. Propter exemplum, vt ignominia passionis subsequentis grauior esset ex magnitudine gloriæ præcedentis, secundum illud: Ego ille quondam opulentus repente contritus sum. In hoc ostenditur, quale sit gaudium huius mundi,

Matt. 21. l — Psal. 8. a — Ibid. a — Iob 16. c

Prou. 14. b quia citiſſime tranſit. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupabit. Et per hæc oſtendit mundanum gaudium, & præconium laudis huius, & gloriam mundi eſſe contemnendã;&quòd per famam & infamiam oportet tranſire eum, qui vult ire in Hieruſalem ſupernam, ſecundum illud: 2. Cor. 6. b Per arma iuſtitiæ à dextris,& à ſiniſtris,per gloriam, & ignobilitatem,per infamiam & bonam famam: vt ſeductores & veraces quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes,tamquam nihil habentes,& omnia poſſidentes. Voluit etiam propter myſterium,quia laus paruulorum ſignat laudem ipſius in Eccleſia gentium. Ideo dicit quòd lapides clamabunt, id eſt gentes, quæ dicuntur lapides, quia corda habebant dura & lapidea.Ideo in huius figuram dicitur: Sup. 3. b Dico vobis,quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrææ, duritiam ſcilicet cordium auferendo,ſecundum illud: Ezech. 36. f Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Emollitum eſt autem cor eorum durum, per virtutem crucis, quæ petram conuertit in aquam. In cuius figuram dicitur quòd in morte Chriſti Matt. 27. f petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt. Vnde Gloſſa: Gloſ. in hũc locum to. 5. Si cæcitas cõtingeret in Iſrael,vt à laude Dei conticeat,popul⁹ gentium mollito corde lapideo Creatorem ſuum credet, & annunciabit,ſecundum illud: Rom. 11. d Cæcitas ex parte contigit in Iſrael,donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Vnde in huius figuram expreſſam dicitur: Ioan. 12. e Statim poſt murmur Phariſæorum, erant autem quidam gentiles, ex his qui aſcenderant,vt adorarent in die feſto. Hi ergo acceſſerunt ad Philippum dicentes: Domine, volumus Ieſum videre. Et ſequitur ibi quòd Philippus & Andreas dixerunt ad Ieſum: Ieſus autem reſpondit eis: Pater clarifica filium tuum. Ex quo manifeſte apparet quòd hæc facta ſunt ad manifeſtandum nomen Chriſti, & ad præſignandum vocationem populi Chriſtiani,excæcatis Iudæis,de quorum proxima ſubuerſione in conſequentibus egit deplorans excidium Hieruſalem ciuitatis regalis.

Et vt appropinquauit, & cætera. Poſtquam deſcripſit qualiter Dominus oſtẽderit ſe eſſe Chriſtum promiſſum, quantum ad poteſtatem regalem: hic ſecundò oſtendit idipſum quo ad pietatem pontificalem. Sicut enim poteſtas & honor decent regem,ſic pietatis dolor decet Põtificem,ſecundum illud: Hebr. 4. d Non habemus Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato. Oſtenditur autem hæc pietas Chriſti magna, quia in die ſummi honoris ſui in terris non ceſſabat à lacrymis per affectum compaſſionis. Deſcribitur ergo pietas Chriſti, vt deplorans ſacerdotalis ciuitatis gaudium ſtultum, excidium proximum, & peccatum præambulum. Primo ergo quantum ad Chriſti pontificis fletum piiſſimum, dicit:

Et vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit ſuper illam. Appropinquauit non tantum corporis ſitu,verumetiam cordis affectu, ſecundum illud: Iob 4. b Appropiate Deo: & appropinquabit vobis. Et: Deut. 4. a Nec eſt alia natio tam grandis quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, &c. Vidit etiam ciuitatem non tantum oculis corporis, verumetiam aſpectu pietatis. Quia Pſal. 101. c proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cœlo in terram aſpexit, vt audiret gemitus,&c. Et: Exod. 3. b Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, &c.Fleuit ſuper illam per affectionem piiſſimam,& compaſſionem affectuoſam. Et nota quòd Chriſtus legitur ter fleuiſſe pro nobis. Chriſtus ter fleuiſſe legitur. Super Lazarum ſuſcitandum: Ioan. 11. e Et lacrymatus eſt Ieſus: Super ciuitatem Hieruſalem, ſicut hic. Et tandem in cruce: Hebr. 5. c Cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Ex quo fuit pietas Chriſti perfectiſſime manifeſta ad nos. Creditur etiam fleuiſſe in ſua infantia, quando intrauit in præſentis ſtatus miſeriam,ſecundum quòd Eccleſia de ipſo cantat: Hymn. in Dom. paſſ. ad fortunato. *Vagit infans inter arcta conditus præſepia.* In hoc autem quadruplici fletu, quattuor in nobis oſtendit debere eſſe differentias lacrymarum & fletuum,ſcilicet ex compunctione. Pſal. 6. b Lauabo per ſingulas noctes lectũ

A meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Et etiam dicitur de Petro quòd egreſſus foras, fleuit amare. Matt. 26. g Ex compaſſione, Iob: Iob 30. d Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat,& compatiebatur anima mea pauperi. Et: Hier. 9. a Quis dabit capiti meo aquam,& oculis meis fontem lacrymarum? &c. Item pro incolatu præſentis miſeriæ: Ioan. 16. c Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Pſal. 119. a Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Pro appetitu felicitatis æternæ. Matt. 5. a Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabuntur. Has lacrymas debemus petere quàm diu ſumus ſuper aſellum mortalitatis noſtræ. Sicut enim Chriſtus ſuper aſinum fleuit, ſic & anima quæ inſidet corpori miſero tamquam aſello flere debet. In cuius figuram dicitur quòd Axa filia Caleb ſedens in aſino ſuſpirauit. Iudic. 1. c Et poſt ſubditur quòd dixit: Terrã arenoſam dediſti mihi: B da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum ſuperius, & irriguum inferius. Iis modis lacrymandi irrigari debet paradiſus conſcientiæ. Gen. 2. b In cuius deſignationem dicitur,quòd fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum, qui inde diuiditur in quattuor capita. In quo intelligitur quòd ex pietate cordis noſtri debet quadruplex fluuius deriuari.

Secundo, quantum ad regiæ ciuitatis gaudium ſtultũ ſubdit, ***dicens: Quia ſi cognouiſſes & tu***, per prouidentiam, fleuiſſes,ſupple per pœnitentiam. Vnde Gloſſa: Gloſſa interl. in hũc locum to. 5. Si cognouiſſes ruinam,quæ imminet, fleuiſſes. Et hic eſt defectus neceſſariæ dictionis, ſed Dominus deciſe loquitur ad modum dolentis, & ſupplet ex ipſo actu dolendi & flendi, vt affectus ſuppleat conceptum,& factum ſuppleat verbum, ***fleuiſſes vtique***, & ſi quæras, quando? ***Et* C *quidem***, hoc eſt, certe, ***in hac die tua, quæ ad pacem tibi***, in quo ſcilicet exultas. Vnde Gloſſa: Gloſ. interlin. in hũc locum to. 5. Quæ modo, quia neſcis quod imminet, exultas. Et ſi cauſam quæras,quare exultat & non plorat, eſt improuidentia, vnde ſubdit: ***Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis***, tempore lætitiæ non præuidentur futuræ miſeriæ: ideo ergo habebat gaudium ſtultum propter conſiderationem diei præſentis, de quo die dicit: ***In hac die tua***, propter obtentum præſentis pacis, de qua addit: ***Quæ ad pacem tibi***, & propter abſconſionem calamitatis, de qua ſubiungit: ***Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis.*** Vnde Gloſſa: Gloſ. in hũc locum to. 5. Dum carnem das voluptatibus mala futura non proſpiciens, habes bona præſentia quæ ad pacem tibi poſſunt eſſe temporalem. Et cur hoc ſubdit, ſcilicet quòd non præuidet mala quæ ſunt ventura. Si enim præuideret in præ D ſentibus proſperis, læta non eſſet. Et hinc eſt quòd viri iuſti præſentem diem deſpiciunt,ſecundum illud: Hier. 17. c Diem hominis deſideraui, tu ſcis. Et: Hier. 20. d Maledicta dies in qua natus ſum. Et de Iob dicitur: Iob 3. a Maledixit Iob diei ſuo, & locutus eſt: Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt: Conceptus eſt homo. Præſentem pacem contemnunt: Pſal. 72. a Zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. Et: Ezech. 13. c Prophetæ deceperunt populum meum, dicentes: pax, pax,& non eſt pax. Futura conſpiciunt & attendunt, ſecundum illud: Eccl. 28. a Memento nouiſſimorum, & deſine inimicari. Sed econtrario viri mali non cogitant iudicium, & ideo lætantur, ſecundum illud: Prou. 2. c Lætantur dum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Et hoc eſt, quia diem iſtum conſiderant, & non extremum: Iob 21. b Tenent tympanum,& citharam,& gaudent ad ſonum organi,& ducunt in bonis dies ſuos, & in pun E cto ad inferna deſcendunt. Ideo ei ironice dicitur: Eccl. 11. d Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ. Sequitur: Et ſcito quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Ex hoc ergo apparet illud quod dicitur: Eccl. 7. a Melius eſt ire ad domum luctus,quàm ad domum conuiuij.

Tertio, quantum ad ciuitatis excidium proximum, ſubdit: ***Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo***, per obſidionem, ſecundum illud: Ezec. 4. b Sume tibi laterem, & deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem. Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones,& comportabis aggerẽ,& dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro. Hoc autem impletum eſt tempo-

Glos. inter- te Romanorum. Vnde Glossa: Inimici scilicet Romani
lin. in hunc principes qui ad litteram dicuntur tres aggeres fecisse
locum to. 5. contra Hierusalem ad eius captionem. *Et circumdabunt te, & coangustabunt te vndique*, per obsidionis continuatio-
Ezec. 4. a nem, secundum illud: Pones sartaginem in murum ferreum inter te & ciuitatem, & obfirmabis faciem tuam ad eam: & eris in obsidionem, & circumdabis eam: signum est domui Israel. Et hoc factum est, quia vt dicit Iosephus, fuit obsessa strictissime, adeo vt mater comederet filium, vt vnus alterum deuoraret. Vnde impletum est illud:
Thr. 2. d Matribus suis dixerunt, vbi est triticum & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. Et infra ibi:
Ibid. g Ergo ne comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ? *Et ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt*, per ciuitatis destru-
Thr. 2. c ctionem: Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Sion, tetendit funiculum suum, & non auertit manum suam à perditione. Luxitq; antemurale, & murus pariter dissipatus est: nec ipsa solum dissipata, sed etiam tota
Thr. 2. c gens dispersa, secundum illud: Defixæ sunt in terra portæ eius: perdidit, & contriuit vectes eius, regem eius & principes eius in gentibus: non est lux, & Prophetæ eius non inuenerunt visionem à Domino. *Et non relinquent in te lapidem super lapidem*, per omnimodam euersionem. Vnde
Glos. in hūc Glossa: Cum Hierusalem modo sit constructa extra por-
locum to. 5. tam, vbi Dominus crucifixus erat, apparet illam Hierusalem ex toto fuisse destructam. Impletum est autem il-
Thre. 2. f lud: Fecit Dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum: quem præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum. Et statim subditur: Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem. Hoc au-
Spiritualis sensus. tem spiritualiter contingit contra quemlibet peccatorē manentem in prosperitate temporaliter. Qui primo circumdatur in infirmitate, coangustatur in infirmitatis aggrauatione, ad terram prosternitur in morte, & prorsus euertitur in incineratione, secundum illud: Ecce nunc
Iob 7. d in puluere dormiam: & si mane me quæsieris, non subsistam. Potest etiam intelligi de peccatore ad iudicium accedente qui circumdatur à multitudine accusantium
Psal. 39. c iniquitatum. Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus: comprehenderūt me iniquitates meæ, & non potui vt viderē. Coangustatur in districtio-
Eccl. 8. a ne diuinorum iudiciorum: Non est in hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec finitur quiescere ingruente bello, neque salua-
Iob 27. c bit impietas impium. Ad terram prosternitur in latione sententiarum: Si multiplicati fuerint filij eius, in gla-
Psal. 140. b dio erunt, scilicet diuinæ sententiæ. Et tandem omnino euertitur in acerbitate pœnarum: Dissipata sunt ossa no-
Isa. 5. a stra secus infernum. Tunc enim non relinquitur excusatio impiis: Diruam maceriem eius, & erit in conculcatio-
Amos 3. c nem. Et de iis omnibus dicitur: Tribulabitur & circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ: Hæc dicit Dominus. Propter quod Anselmus: Superius erit iudex iratus, subtus horrendum chaos patens infernus, à dextris peccata accusantia, à sinistris infinita dæmonia ad infernum trahentia: intus conscientia vrens, foris mundus ardens, miser peccator sic deprehensus quo effugiet? latere erit impossibile, apparere erit intolerabile.

Quarto, quantum ad peccatum præambulum, subiungit: *Eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ*. Et hoc
Hier. 8. c propter incredulitatem: Miluus in cœlo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Sicut ergo fides est fundamentum totius ædificij spiritualis, per quam Christus habitat in nobis, qui est fundamentum. Propter quod dicitur quòd
Hebr. 11. a fides est sperandarum substantia rerum. Sic infidelitas
Iob 4. d origo est destructionis omnium spiritualium ædificio-
Rom. 1. d rum. Ideo dicitur: Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Et: Sicut non probauerunt Deum habere in

A notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum. Vnde & Iudæi, quia in Deum noluerunt credere, excæcati sunt, & reprobati, quia hoc fuit maximum peccatum, secundum illud: Arguet mundum de peccato quidem: quia non Ioan. 16. a
crediderunt in me. Ideo dicitur: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, con- Mar. vlt. d
demnabitur. Immo quod plus est, iam incipit sua damnatio. Qui non credit, iam iudicatus est: quia non cre- Ioan. 3. b
didit in nomine Vnigeniti filij.

Et ingressus in templum, &c. Postquam descripsit Euangelista qualiter Christus se ostendit ex facto habere potestatem regalem, & pietatem pontificalem, hic tertio explicatur, quo modo ostendit se habere æquitatem iudicialem. Ad cuius declarationem tria introducuntur, scilicet: Æquitas iudicis, veritas iuris, & enormitas
B siue impietas sceleris. In his autem tribus ostendit se quasi syllogistice, recte iudicare. Proposita enim veritate scripturæ sacræ, assumpta peruersitate nequitiæ Iudaicæ, recte concluditur seueritas diuinæ vindictæ, secundum illud: Arguet mundum de peccato, & de iustitia, & Ioan. 16. a
de iudicio. Proponit enim iustitiam, assumit peccatum, & concludit iudicium. Primo ergo quantum ad æquitatem iudicis, dicit:

Et ingressus in templum, cœpit eijcere vendentes, & ementes, in quo ostenditur æquitas iudicis: qui licet esset mansuetus in tolerando iniuriam propriam, secundum illud: Et ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam: Hier. 11. d
tamen in vlciscendo iniuriam diuinam fuit seuerus iudex, & iustus. Et quia maxima iniuria est, cum dehonestatur, vbi debet honorari: ideo dicitur quòd ingres-
C sus est in templum, vt ibi faceret iudicium quod fecit, & in suæ prædicationis exordio, secundum quod nar- Ioan. 2. c
ratur post miraculum de mutatione aquæ in vinum: & in termino post miraculum de Lazaro suscitato, vt sic verificetur illud: Zelus domus tuæ comedit me, &c. Et Psal. 68. b
Ioannes dicit, hoc tunc verificatum esse. Et attenden- Ioan. 2. c
dum quòd Dominus statim post annunciationem excidij Hierusalem, intrauit ad templum purgandum, vt ostendat quòd maxima causa destructionis eius fuit pecca-
tum sacerdotum. Vnde Glossa: Post enumerata mala, Glos. in hūc
ingressus templum eiecit vendentes & ementes: per locum to. 5.
hoc innuens quòd ruina populi maxime ex culpa sacerdotum fuit, cum vendentes & ementes percutit, ostendit vnde radix perditionis processit. Vnde dicitur: Audite hæc principes domus Iacob, & iudices domus Israel Mich. 3. d
D qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis: qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant, propter hoc, causa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa siluarum. Et: Propter peccata Thre. 4. c
Prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum. In hoc autem quòd Dominus eiecit ementes & vēdentes, ostendit se maxime damnare in clericis auaritiam, & potissime simoniam. Vnde dicitur quòd cathedras vendentium co- Matt. 21. b
lumbas euertit. Omnibus talibus Petrus dicit: Pecunia Actor. 8. d
tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possidere.

E Secundo, quantum ad æquitatem iuris, subdit: *Dicens illis: Scriptum est, quia domus mea, domus orationis est.* Hoc autem est: Quia holocausta eorum, & victimæ eorum Isa. 56. c
placebunt mihi super altari meo, quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis, ait Dominus Deus qui congregat dispersos Israel. Vnde & Dauid in Psalmo dicit: Domum tuam decet sanctitudo. Et Psal. 92. b
iterum: Introibo ad domum tuam, adorabo ad tem- Psal. 5. b
plum sanctum tuum. Et in constructione templi dicitur: Sint oculi tui aperti super domum hanc die ac no- 3. Reg. 8. c
cte, super domum de qua dixisti: Erit nomen meum ibi. Oculi mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationē 2. Par. 7. c
eius, qui in loco isto orauerit. Elegi enim, & sanctificaui locum istum, vt sit nomen meum ibi sempiter-

num.

1. Mac. 7. c num. Et ideo dicebant sacerdotes: Tu Domine elegisti A domum istam ad inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus orationis & obsecrationis populo tuo. Ad hoc tamen præcipue ordinata est domus Ecclesiastica, quæ facta est, vt illic quidem præcipue colatur per actum orationis, in qua Deus oratur & adoratur, & impletur principium præceptorum legalium, quo præcipitur vt adoretur Deus: & replicatur, videlicet: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. (Leu. 20. a; Deut. 5. a; Matt. 4. b)

Tertio, quantum ad enormitatem sceleris, subiungit: *Vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Hoc autem dicitur ipsis sacerdotibus. Vnde Glossa: Qui ad hoc in templo residetis, vt vel non dantes munera prosequamini corporaliter, vel spiritualiter dantes veteris, secundum illud: Si quis non dederit in ore eorum quippiam, & cætera. Tunc autem domus Dei fit spelunca latronũ, B quando contra voluntatem Christi contrectatur patrimonium Christi crucifixi: hoc est enim furari & latrocinari, quando publice fit, propter quod dicitur: Numquid spelunca latronum facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Sequitur: Ite ad locum meum in Silo, & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Hæc autem malitia principaliter sacerdotibus imputatur. Ideo eis specialiter dicit: *Vos*, quorum erat eum purgare, & in sanctitate custodire. Vnde Chrysostomus: Vnusquisque Christianus pro suo peccato suam reddet rationem. Sacerdotes autem non tantum pro suis, sed pro omnium subditorum. Quemadmodum enim videns arborem pallentibus foliis, marcidam intelligit quòd causam aliquam habeat in radice: sic cum videris populum indisciplinatum, cognosce, quia sacerdotium eius non est sanum. C Ideo dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui. Sequitur: Propter quod ego dedi vos contemptibiles omnibus populis. (Glos. interlin. in hunc locum 20. 5.; Mich. 3. b; Hier. 7. b; Mal. 2. b)

Et erat docens quotidie, & cætera. Postquam descripsit qualiter Christus facto ostendit se regem, iudicem, pontificem, hic quarto describit quo modo Christus ostendit se doctorem, ad cuius explicationem tria introducuntur, in Christo scilicet assiduitas docendi: in Pharisæis autem assiduitas malignandi: in populis vero assiduitas addiscendi. Ex quibus apparet quòd Christus verus erat Doctor, quia doctrina eius erat publica cunctis, exosa peruersis, gratiosa bonis: & hoc propter suam celebritatem, veracitatem, & gratiositatem. Primo ergo quantum ad doctrinæ Christi celebritatem, qua erat publica cunctis, dicitur: D

Et erat docens quotidie in templo, in qua insinuatur perfecta doctrinæ publicatio, quia erat sine intermissione, nam quotidie docebat. Sic Paulus bonus doctor faciebat, de quo dicitur: Non subterfugi, quo minus annunciarem omne consilium Dei vobis. Subditur: Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte & die non cessaui cum lacrymis monere vnumquemque vestrum. Hoc etiam hortatur fieri scribens ad Timotheum: Testificor coram Deo, & Iesu Christo: prædica verbum, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. E Perfecta publicatio erat, quia sine exclusione alicuius. Non enim in secreto, sed in publico loco, scilicet in templo: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo quo omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil. Perfecta etiam publicatio, quia sine alicuius vtilis celatione. Ideo generaliter dicit: *Docens*, quia omnem veritatem docebat, secundum illud: Ego Dominus docens te vtilia. Et: Omnia quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis. Et ipse erat iuste docens, quia proprie ipse solus doctor, secundum illud: Magister vester vnus est Christus: quod exponens Augustinus dicit: Cathedram habet in cœlo qui intus docet corda. Perfecta ergo erat communicatio (Act. 20. f; 2. Tim. 4. a; Ioan. 18. c; Isa. 49. e; Ioan. 15. b; Matt. 23. b)

doctrinæ ex parte loci, & ex parte documenti, iuxta quod Paulus de se dicit: Nihil subtraxi vobis vtilium, quo minus annunciarem vobis, & docerem vos publice, & per domos testificans Iudæis, & gentilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum. (Actor. 20. d)

Secundo, quantum ad doctrinæ Christi veracitatem, qua exosa erat incredulis, subdit: *Princeps autem sacerdotum.* Propter ambitionem dignitatis sacerdotalis, de quibus Isaias: Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, & cætera. [*Et scribæ*, propter ambitionem cathedræ magistralis, secundum illud: Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi. Et: Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis. *Et principes plebis*, propter ambitionem potestatis iudicialis, de quibus dicitur: Manus principum, & magistratuum fuit in transgressione hac prima. Et quia primo eis imputatur debitum populorum, ideo dicitur: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis. De ijs dicitur quòd *Quærebant illum perdere*, per odium malignitatis, ideo Ioannes dicebat: Quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum. Ideo autem isti magis quærebant quàm alij, quia minus volunt sustinere vitia sua tangi, secundum illud: Odio habuerunt corripientem in porta. Vel potius, quia timebant perdere honorem suum. Et hæc fuit principalis ratio, quæ mouit eos ad occidendum Christum. Et hac ratione totus hic mundus, quia amat priuatum bonum, coniurauit contra Christum, qui dicit ipsum contemnendum. Vnde dicitur: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Vnde Bernardus: O bone Iesu, totus mundus videtur contra te coniurasse, & ij primi in persecutione tua sunt, qui videntur regere populum, & diligere principatum. (Isa. 1. f; Matt. 23. a; Inf. 20. g; 1. Esd. 6. a; Num. 25. a; Ioan. 7. e; Amos 5. c)

Tertio, quantum ad doctrinæ Christi gratiositatem, qua placita erat deuotis, subiungitur: *Et non inueniebant quid facerent illi*, quia acceptus erat plebi. Vnde infra: Quærebant principes sacerdotum & scribæ mittere in illum manus illa hora: & timuerunt populum. Et hoc quia diligebant eum sicut magistrum fidelem, & bonum. Et ideo subdit: *Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.* Vnde in Ioanne: Dixerunt illi qui missi fuerant ad eum capiendum: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Vnde suspensi erant per admirationem. Propter quod dicitur: Admirabantur turbæ super doctrina eius. Suspensi etiam erant ex deuotione. Multitudo copiosa plebis, &c. Qui venerant, vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Suspensi etiam erant ex auiditate & desiderio, secundum illud: Auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam, & maxime sapientiam sapientum, quæ est ipsa sapientia, quæ dicit: Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Et: Qui audit me, non confundetur: & qui operantur in me, non peccabunt: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. (Inf. 20. e; Ioan. 7. g; Matt. 7. g; Sup. 6. e; Eccl. 3. d; Prou. 8. d; Eccl. 24. c)

CAPVT XX.

ET *factum est: in vna dierum, &c.*] Postquam confutauit incredulitatem Iudæorum, per facta: hic confutat per verba, & documenta. Diuiditur autem hæc pars in tres. In quarum prima documentis confutat Pharisæos errantes ex malitia. In secunda confutat Sadducæos errantes ex ignorantia, ibi: *Accesserunt autem quidam Sadducæorum, & cætera.* In tertia informat discipulos ad sapientiam, ibi: *Audiente autem omni populo, & cætera.* Prima pars in qua Pharisæos confutat, tres habet partes. In quarum prima repellit obiectam calumniam. In secunda arguit occultam perfidiam, ibi: *Cœpit autem dicere ad plebem, & cætera.* In tertia vero confutat versutiam adinuentam, ibi: *Et quærebant principes sacerdotum,* (Diuisio.)

tum, &c. Confutationem ergo calumniæ obiectæ describit Euangelista hoc ordine. Primo introducitur Pharisæorum proteruitas in impediendo. Secundo Christi sagacitas in resistendo. Tertio Pharisæorum dolositas in fugiendo. Quarto Christi veracitas aduersarios refellendo. Primo ergo quantum ad proteruitatem Pharisæorum in impediendo, præmittit:

Et factum est: in vna dierum docente illo populum in templo, & euangelizante, secundum Euangelicam veritatem quæ omnibus declaranda est, secundum quòd ipse discipulis suis dixit: Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et: Prædicate Euangelium omni creaturæ, sic & ipse faciebat, secundum illud: Doctrinam quasi ante lucanum illumino omnibus, & enarrabo illam vsque ad longinquum. Et post: Videte quoniam non solum mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem. Hæc autem doctrina veritatis otiosa est malis, quia qui male agit, odit lucem. Ideo subditur: *Conuenerunt omnes principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus*, per fatuosam proteruitatem. In principibus namque erat fastus propter excellentiam dignitatis: in scribis, propter excellentiam cognitionis: in senioribus, propter canitiem senectutis. Ideo non conueniebant sicut humiles ad addiscendum, sed sicut superbi ad calumniandum, secundum illud: Conuenerunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Vnde in his completur illud: Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius. Rebellio autem ortum habet ex inuidia, quæ est filia superbiæ. Hæc est fera pessima, quæ deuorauit Ioseph. Et de illa Chrysostomus: Dicebant sacerdotes apud se, nos fuimus columnæ templi, & ecce super illum tota reclinatur Ecclesia: nos fuimus tacentium scripturarum quasi lingua visibilis, & ecce ille resonat in medio templi, & nos contempti tacemus. Nos fuimus patres, ille generat filios, & nos steriles sumus. Quod dicit quantum ad prædicta tria genera personarum, quæ per inuidiam excæcata sunt, propter quod manifesta dederunt in dubium & calumniantur. Propter quod adiungitur: *Et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate hæc facis? aut qui est, qui dedit tibi hanc potestatem?* Hoc autem requirunt vt dubium, cum tamen per euidentissima miracula sit manifestum, secundum illud: Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: sed ipsi quærendo totam plebem in dubitationem ducere volebant, quasi illa miracula non essent à Deo, sed potius à diabolo. Vnde Glossa: De Dei potestate dubitant, & subintelligi volunt diaboli esse omne quod facit. Hæc autem dubitatio veniebat illis ex corruptione conscientiæ suæ. Vnde Chrysostomus: Omnis homo secundum se existimat alterum, & fornicarius neminem putat castum: castus non facile de fornicario suspicatur: superbus neminem putat humilem: sic qui non est ex Deo sacerdos, nullius sacerdotium putat esse ex Deo. Vnde & cæcus illuminatus arguebat Pharisæorum cæcitatem, qui dicebant se nescire vnde Christus esset, secundum illud: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit, sed si quis Dei cultor est, &c. Ideo dicitur: In manu Dei potestas hominis. Et: Non est potestas nisi à Deo.

Secundo, quantum ad sagacitatem Christi in resistendo, subdit: *Respondens autem Iesus dixit ad illos: Interrogabo vos & ego vnum verbum.* Cum deberet respondere, interrogabat, non quia nesciret, sed quia melius ligantur per interrogationem factam, quàm per responsionem absolutam. Vnde Beda: Poterat aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt vel suo silentio, vel sua sententia condemnentur, sicut dicitur: De ore tuo te iudico serue nequam. Cautela enim est quòd omnino aduersanti omnino aduersandum est, & contra tergiuersantes oportet ex datis procedere, vt videantur. Ideo caute quærit & interrogat, quia quidquid respondeant, conuincuntur, cum subdit: *Respondete mihi: Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus?* Ad hoc non poterant respondere, nisi tripliciter: vel simpliciter tacendo, & sic erant confusi: vel dicendo quòd erat de hominibus, & sic ab hominibus essent lapidati: vel dicendo quòd de Deo, & sic Christus haberet propositum, quia Ioannes testimonium perhibuit, de Christo in suo baptismo, secundum illud: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum: & ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Vnde Glossa: Quem confitemini de cœlo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, & ab illo audistis, in qua potestate hæc faciam. Quoniam ergo vt dicitur: Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Dubitatores de lumine remittuntur ad lucernæ considerationem. Nam sicut dicitur: Ille erat lucerna ardens & lucens. Et dubitatores de verbo remittuntur ad vocem: Ego vox clamantis in deserto.

Tertio, quantum ad Pharisæorum dolositatem in subterfugiendo, subiungitur: *At illi cogitabant intra se dicentes: Quia si dixerimus de cœlo*, confitendo veritatem, *dicet: Quare ergo non credidisti illi?* arguendo, scilicet nostram incredulitatem, qua scilicet viro cœlesti credere recusabant, secundum illud: Venit Ioannes neq; manducans neque bibens, & dicunt: Dæmonium habet. *Si autem dixerimus ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos*, abhorrendo mendacium. Nam blasphemi lapidandi erant, secundum legem. Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius, & lapidet eum populus vniuersus. *Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse*, propter euidentissimam sanctitatem, ob quam de Ioanne dicitur: Quid existis videre? Prophetam? etiam dico vobis & plus quàm Prophetam. Vnde supra: Existimante autem populo de Ioanne, ne forte ipse esset Christus: Respondit Ioannes dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos, veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. Et quia odium veritatis ex vna parte vrgebat, & ex alia timor lapidationis, ideo prætendunt ignorantiam responsionis, cum subditur: *Et responderunt se nescire vnde esset.* Glossa: Timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionem. Huius autem confessio ignorantiæ superba erat & dolosa, quia tales dicebant contra conscientiam, vt vitarent redargutionem apertã. Vnde Chrysostomus: Mendacia & si non habent quem decipiant, tamẽ ipsa sibi mentiuntur. Mentita est iniquitas sibi. Et iterũ: Filij isti alieni mentiti sunt mihi. Et ideo Ioannes: Si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis, mendax.

Tertio, quantum ad Christi veracitatem in refellendo, subiungit: *Et Iesus ait illis: Neq; ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Quia cum veritatem denegant digni sunt, vt eis à veritate notitiæ, veritas denegetur, secundũ illud: Sicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum. Et nota quòd Dominus eis veritatem occultauit duplici de causa. Vnde Glossa: Propter duas causas veritas quærentibus est abscondenda: Vel quia minus capaces sunt ad [illegible]diendum. Vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Vel quia ex odio vel contemptu quærunt. Vnde dicitur: Nolite dare sanctum canibus. Hinc Chrysostomus dicit: Quia ipse dixit, nolite sanctũ dare canibus: non dicebat, ne ipse transgrederetur præceptum, quod posuit, & non præteribit. Informantur ergo ex hoc ad celanda mysteria sacra maleuolis. Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Et ad occultandum nostram excellentiam dicitur: Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua.

Cœpit autem dicere ad plebem, & cætera. Postquam repulit Pharisæorum calumniam, hic consequenter tangit, & arguit occultam ipsorum perfidiam per parabolam ad plebem propositam. In hac autem parabola, tria insinuantur. Primum est benignitas liberalitatis diuinæ. Secundum est malignitas peruersitatis Iudaicæ, ibi: *Et in tempore misit, & cætera.* Tertium est, seueritas vltionis

Marginal notes (left column): Matt. 10. e; Marc. 16. d; Eccl. 24. d; Ioan. 3. e; Psal. 2. a; Iob 24. b; Gen. 37. g; Chrys. in opere imperfect. Matt. c. 21. hom. 39. to. 2.; Ioan. 5. f; Glos. in hũc locum to. 5.; Chrys. vbi supra, parum infra.; Ioan. 9. f; Eccl. 10. a; Rom. 13. a; Beda Glos. in hunc locum to. 5.; Sup. 19. d

Marginal notes (right column): Ioan. 5. f; Ioan. 1. e; Glos. in hũc locum to. 5.; Ioan. 1. a; Ioan. 5. f; Ioan. 1. c; Matt. 11. c; Leu. 24. e; Matt. 11. b; Sup. 3. d; Glos. interlin. in hũc locum to. 5.; Psal. 26. d; Psal. 17. d; Ioan. 8. g; Rom. 1. d; Glos. in hũc locum to. 5.; Ioan. 16. b; Matt. 7. a; Isa. 24. c; Prou. 27. a

iudiciariæ. De qua ibi: *Quid ergo faciet illis Dominus vineæ, &c.* Benignitatem autem liberalitatis diuinæ circa synagogam, ostendit tripliciter, scilicet in inuitando synagogam ad sui culturam: in dando debitam custodiam: & in committendo libertatem voluntariam. Primo ergo quantum ad parabolicam expressionem vocationis synagogæ ad diuinam culturam, dicit: A

Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Quia scilicet maiores non erant digni audire. *Homo quidam plantauit vineam.* Per hominem istum Deus intelligitur, ad cuius imaginem homo est formatus. Gen.1.d Faciamus hominem ad imaginem, &c. Vinea autem ista est synagoga. Isa.5.b Vinea Domini exercituum, domus Israel est. Hanc vineã Dominus plantauit, quando in Patriarchis eos ad culturam suam elegit & vocauit. Propter quod Hieremias: Hier.2.e Ego plantaui te vineam electam, omne semen verum. De istius vineæ plantatione, Isaias: Isa.5.a Vinea facta est dilecto meo, in cornu filio olei: Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius. Per sepem autem vineæ intelligitur angelorum custodia. Psa.90.c Angelis suis mandauit de te, vt custodiant, &c. Per lapides electos intelligitur Patriarcharum stabilitas. Exo.39.a Vnde in duodecim lapidibus rationabiliter erant nomina duodecim filiorum Israel. Per turrim autem sacra Scriptura. Cant.4.a Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.

Secundo, quantum ad debitam custodiam datam, subdit: *Et locauit eam colonis.* Per colonos intelliguntur duces & proceres synagogæ. Glos.in hũc locum to.5. Glossa: Coloni sunt operarij qui ad colendam vineam hora prima, tertia, sexta, & nona sunt conducti, secundum illud: Mat.20.a Simile est regnũ cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Et de iis in Canticis: Cant.8.c Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos tradidit eam custodibus. Ideo autem dicitur locasse, quia exigit pensionem. Vnde dicitur: Cant.8.d Vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifice, & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Huius coloni in Ecclesia, quæ vinea Domini est, sunt Episcopi & sacerdotes. Vnde dicitur: 1.Cor.3.a Ego plantaui, Apollo rigauit. De hoc dicit Chrysostomus: Coloni sunt sacerdotes qui curam populi susceperunt, vel ad magnam gloriam, vel ad magnum periculum: ad gloriam, si diligenter: ad periculum, si negligenter egerint. Hanc ergo coloniam debent isti coloni diligentissime exercere: quia ad hoc constituti sunt: propter quod Chrysostomus: Chrysost.in opere imperf. Mat.c.21. homil.40. to.2. Sacerdos non tantum placet Deo propter suam iustitiam, quantum pro populi sanctitate, quia sua iustitia vna est, populi autem multiplex. Valde ergo timendum est illud: Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti: & ecce, totum repleuerant vrticæ, id est, peccata luxuriæ, & operuerunt superficiem eius spinæ, id est, peccata auaritiæ. Et ideo Augustinus: Aug.in orat.de quinque hæresibus c.6.to.6. Vbi estis ô boni agricolæ? Quid agitis? quare vacatis? videtis quo malo ista plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, semina bona spargite.

Tertio, quantum ad libertatem voluntariam vnicuique concessam, subiungitur: *Et ipse peregre fuit multis temporibus.* Beda Gloss. in hunc locum to.5. Beda: Peregre fuit qui vbique præsens est, quia imitatoribus liberum arbitrium operandi reliquit: Ecc.15.c Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Sequitur: Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris, extende manum tuam. Ante hominem vita & mors. Bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Dicitur autem peregre esse diebus multis: quia magnam habet patientiam in expectando ad pœnitentiam. Vnde Ambrosius: Ambr.li.9. ca.30. Luce to.3. longo tempore abfuit, ne præpropera videretur exactio. Et ideo quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior peruicacia. Vnde dicitur: Rom.2.a Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Et: 2.Pet.3.b Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.

Et in tempore misit, &c. Postquam descripsit benignitatem liberalitatis diuinæ, hic describit malignitatem peruersitatis Iudaicę. Describitur autem peruersitas malignitatis Iudæorum dupliciter. Primo, scilicet ante Christi aduentum: secundo post Christi aduentum, ibi: *Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam, &c.* Ante Christi aduentum describitur tripliciter, scilicet respectu legislatoris, respectu regalis potestatis, & respectu cunei prophetalis. Et secundum tria per quæ populus ille manuduci poterat ad iustitiam, scilicet per legem, psalmodiam, & prophetiam, secundum altitudinem potestatis, & certitudinem veritatis. Primo quantum ad peruersitatem Iudaicæ gentis, respectu legislatoris Moysi, dicit:

Et in tempore misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi. Glos.in hũc locum to.5. B Glossa: Primus seruus qui mittitur, est Moyses legislator qui per quadraginta annos fructum legis, quã dederat, à cultoribus inquirebat: Psa.104.c Misit Moysen seruum suum Aaron quem elegit ipsum. De hac missione dicitur: Exo.3.c Veni, mittam te ad Pharaonem vt educas populum meum filios Israel de Ægypto: sed quia hunc seruum Iudæorum peruersitas non acceptauit, ideo subditur: *Qui cæsum dimiserunt eum inanem.* Glossa: Glos.in hũc locum to.5. Cæsum dimittunt, & inanem, quia irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini. Et iterum: Psa.105.c Vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. Ibid. e Vnde in Deuteronomio: Deut.31.g Ego scio contentionem tuam, & ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me, & ingrediente vobiscum, semper contentiosi estis contra Dominum, quanto magis cum mortuus fuero? Hoc autem fecerunt coloni specialiter, id est proceres synagogæ: C Num.16.a Ecce Core filius Isaar, & Dathan, atque Abiron, &c. surrexerunt contra Moysen, aliique filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tempore consilij per nomina vocabantur. Et hos sequebantur minores. Vnde & sequitur post, Ibid. f quod murmurauit omnis multitudo filiorum Israel, sequenti die contra Moysen & Aaron. Cumque oriretur seditio, & tumultus increscerer, Moyses & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis.

Secundo, quantum ad peruersitatem respectu regis Dauid præcipui cultoris Dei, subdit: *Et addidit alterũ seruum mittere.* Glos.in hũc locum to.5. Glossa: Alter seruus Dauid propheta qui post Moysen colonos vineæ Psalmodiæ modulamine D & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit: Hunc Dominus misit, quando de pascuis elegit eum ad regendum, & pascendum populum suum, secundum quod ipse propheta Dauid dicit in Psalmo: Psal.77.g Elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium. De post fœtantes accepit eum. Pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam. Vnde dicitur: 2.Reg.7.b Hæc dices seruo meo Dauid: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses rex super populum meum Israel, & fui tecum in omnibus vbicumque ambulasti: 1.Reg.16.a fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum qui sunt in terra, vnde & ei scilicet Dauid dedit sedem regalem in sempiternum. Et dedit prophetiæ spiritum, eidem dedit psalmodiæ cantum, vt sic inclinaret populum illum durum, & tamen mitigari non potuit duritia Iudæorum, propter quod addit: E *Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes contumelia, dimiserunt inanem,* quia contempserunt eius regnum & ducatum. Vnde Glossa: Gloss. in hunc locum to.5. Contumelia affectum dimittunt inanem dicentes: Non est nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Isai: 2.Reg.20.a Vbi etiam præmittitur, qualiter Dauid cum Absolone persecuti sunt: 2.Reg.15.c Venit nuncius ad Dauid, dicens: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalon: & ait Dauid seruis suis: Surgite, fugiamus, neque erit nobis effugium à facie Absalon. Et post dicitur de contumeliis ei illatis: 2.Reg.16.b Ita loquebatur Semei, cum malediceret regi. Egredere, egredere vir sanguinum & vir Belial Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul: & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.

Tertio, quantum ad peruersitatem illius populi respectu cunei prophetalis, subiungitur: *Et addidit tertium mittere.* Glossa: Tertius seruus est chorus Prophetarum qui populum corripiebant, & mala quæ vineæ imminebant, prædicebant. De missione huius serui dicitur: Misi ad vos omnes seruos meos Prophetas per diem, consurgens diluculo, & mittens. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam, & peius operati sunt quàm patres eorum. Vnde & addit: *qui & illum vulnerantes, eiecerunt.* Nam Isaiam serrauerunt, Hieremiam lapidauerunt, & Ezechielem excerebrauerunt. Ideo Matthæus: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt. Et in Actibus dicebat Stephanus Iudæis: Dura ceruice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis: sicut patres vestri, & vos: quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iusti. Nam & ipsi Prophetæ videntes eius duritiam, & arguebant, & deplorabant. Nam dicitur de vinea: Expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruscas. Et: Quo modo conuersa es mihi in prauum vinea aliena? Et: Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata est. Subditur: Et euulsa est in ira, in terramq; proiecta: & ventus vrens siccauit fructum eius. In hoc autem mira apparet Iudæorum perfidia, quia omnes isti quos persecuti sunt maxime diligebant eos. Nam Moyses non cessabat orare pro populo: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Ægypti? Et paulo inferius: Aut dimitte eis hanc noxam, &c. Similiter & Dauid: Deus virtutum conuertere, respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam. Similiter chorus Prophetarum. Vnde Hieremias: Recordare quòd steterim in conspectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuam ab eis. Et ij omnes figuram Christi gesserunt, de quo Isaias: Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit.

Glos. in hūc locum to. 5. — Hier. 7. f — Matt. 23. d — Actor. 7. f — Isa. 5. a — Hier. 2. e — Ezech. 19. d — Exod. 32. c — Ibidem. g — Psal. 79. c — Hier. 18. d — Isa. 53. d

Dixit autem Dominus vineæ, &c. Post descriptam peruersitatem Iudæorum ante Christi aduentum in personas seruorum, hic describit malignitatem peruersitatis eorundem post aduentum contra ipsum Dei filium Iesum Christum. Circa cuius descriptionem tria introducuntur, scilicet gratuitum Dei beneficium, Iudæorum propositum peruersum, & eorumdem factum flagitiosum. Primo quantum ad gratuitum Dei beneficium, præmittit:

Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum, hoc fuit maximum beneficium, secundū illud: In hoc apparuit charitas Dei in nobis: quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum vt viuamus per eum. Et: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Hæc autem missio fuit ex occulto, & secretissimo proposito, & consilio Dei. Et quoniā hoc proposuerat diffinito cōsilio, ideo dicit: *Quid faciā?* Propter quod Moyses dicebat: Obsecro Domine, mitte quem missurus es: sed Dominus reseruauit eum mittere, tum propter consummationem ordinis, secundum illud: Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes: At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suū. Tum etiam, vt appareret quòd per nullum alium poterat subuenire humanæ perfidiæ, & obduratioui. Propter quod addit: *Forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Forsitan:* non notat dubitationem in Deo qui certissime cuncta præuidet: sed arbitrij libertatem ad vtrumque vertibilem. Vnde Glossa: Quod ambigit, idest, verbo dubitationis vtitur, non est DEI ignorantia, sed vt reseruetur homini libera voluntas, vnde quòd CHRISTVM non sunt veriti Iudæi, non fuit defectus ex parte DEI, sed ex parte duritiæ cordis humani: Quid est quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei? Qui enim filium DEI non verentur, numquam amplius DEVM nec eius nuncium verebuntur: quia dicitur: Pater omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum.

1. Ioan. 4. b — Ioan. 3. b — Exod. 4. d — Gal. 4. a — Forsitan quid. — Glos. interlin. in hunc locum to. 5. — Isa. 5. d — Ioan. 5. d

Secundo, quantum ad propositum peruersum, subdit: *Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se dicentes: Hic est hæres,* per coniecturam veritatis, nam certa scientia non cognouerunt, cum non per fidem, sed per aliqua signa manuducentia ad credendum quòd esset Messias in lege promissus, peruenerunt. Ideo non ex ignorantia, sed ex certa malitia contra ipsum conspirauerunt. Vnde Glossa: Aperte probat Iudæos, non per ignorantiam crucifixisse filium Dei, sed per inuidiam. Intellexerunt enim eum esse hunc, cui dictum est: Postula à me, & ego dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod ergo dicitur: Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri, non excludit à Iudæis qualemcumque notitiam, sed notitiam certam: vel dicitur, quo ad minores qui peccauerunt ex ignorantia. Nam maiores hoc fecerunt ex certa malitia, quia timebant perdere gloriam temporalem, ideo addit: *Occidamus illum, vt nostra fiat hereditas,* per machinationem peruersitatis: quod dixerunt, non vt hereditatem nouam acquirerent, cum Christus esset summe pauper, sed vt habitam conseruarent. Vnde dicitur: Collegerunt pontifices, & Pharisæi consilium, & dicebant: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Vnde illud propositum nequam originem traxit ex auaritia, traxit etiam ortum ex inuidia. Vnde dicitur: Circumueniamus virum iustum. Sequitur: Quia contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Et inferius: Morte turpissima condemnemus eum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum. Et postea: Inuidia diaboli, mors intrauit in orbem terrarum. Huius figura præcessit in Ioseph. Cogitauerunt fratres eius illum occidere. Et mutuo loquebantur: Ecce somniator venit: venite occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem: dicemusque: Fera pessima deuorauit eum, & cætera. Ideo Euangelium istud legitur simul cum historia Ioseph imminente passione:

Glos. in hūc locum to. 5. — Psal. 2. b — Act. 3. c — Ioan. 11. f — Sap. 2. c — Ibidem. d — Gen. 47. d

Tertio, quantum ad factum flagitiosum, subiungitur: *Et eiectum illum extra vineam, occiderunt,* idest, extra Hierusalem, quia dicitur: Extra portam Christus passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Occiderunt eum, vel tradiderunt eum Pilato ad occidendum, & petierunt vt crucifigeretur. Vnde dicitur: Iesum Christum filium Dei tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Sequitur: Petiistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitæ interfecistis, & cætera. Impletum est illud: De vinea plantata expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Clamor scilicet ad Christum occidendum, de quo Marcus: Clamabant, crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. Vnde ex hac vinea non exiuit vinum, sed fel, secundum illud: De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ. Vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus. Fel draconum, vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.

Hebr. vlt. d — Actor. 4. c — Isa. 5. b — Marc. 15. b — Deut. 32. e

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ, &c. Postquam descripsit parabolice benignitatem liberalitatis diuinæ, & peruersitatem malignitatis Iudaicæ, hic iam tertio describit seueritatē vltionis iudiciariæ. Circa quam tria insinuantur, scilicet seueritas vltionis diuinæ, incredulitas rebellionis Iudaicæ, firmitas attestationis scripturæ. Primo ergo quantum ad seueritatem vltionis diuinæ, dicit:

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? Hoc quærit, non vt dubitans, sed vt excitet ad intelligendum scientiam. Et quantum ad hoc, subdit: *Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam alijs,* in quo datur sententia reprobationis Iudæorū, & electionis gentium. Et hæc sub figura vineæ,

Isa.5.a & inimicorum, de qua Isaias: Nunc ostendam vobis, quid faciã vineæ meæ. Auferam sepem eius: & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem. Et ponam eam desertam, non potabitur, & non fodietur, & ascendent super eam vepres & spinæ, & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Hanc reprobationem plangit psalmographus dicens: Psal.79.c Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? Exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam. De electione vero gentium dicitur, Rom.11.d Cæcitas ex parte contigit in Israel, vt plenitudo gentium intraret. Et de hoc ad Romanos: Rom.9.c Vocabo non plebem meam, plebem meam. Sequitur: Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; quod sumptum est de Osea. Osea.2.d Et de hoc Matthæus: Mat.21.d Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

A

B

Secundo, quantum ad incredulitatem rebellionis Iudaicæ, subdit: *Quo audito, dixerunt illi: Absit*, quasi dicant non ita eueniet, vt dixisti. Sed contrarium huius videtur in Matthæo, Mat.21.d vbi sic dicitur: Cum venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis qui reddent ei fructum temporibus suis. Hic autem dicitur quod contradixerunt, sed hanc apparentem contrarietatem soluit Augustinus in libro de concordia Euangelistarum, Aug. de cõsen. Euang. lib.2.c.70. to.4. vbi dicit sic: Intelligimus quosdam respondisse: quod Matthæus cõmemorat: quosdam vero illud quod Lucas. Aliter respondet Chrysostomus Chryso. in opere imperf. Mat.c.21. homil.40. to.2. quod vnum dixerunt corde, scilicet quod Matthæus dicit: Aliud ore, scilicet quod dicit Lucas. Vnde conscientia consona erat diuinæ sententiæ, & parabolæ, sed lingua contraria. Vnde Glossa. Glos. in hũc locum to. 5. Contradicunt sententiæ, quam contra perfidiam suam dictam cognoscunt: quod enim in mẽte gerebant, in parabola intelligebat contineri. Et ex hoc mirum Dei apparet iudicium, quod contradicendo volebant latere, & tamen seipsos detegebant, dum veritati sepsos opponebant, contra illud: Ecc.4.d Non contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio, &c.

Tertio, quantum ad firmitatem attestationis scripturæ, subiungit: *Ille autem respiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* Psal.117.c. Hoc scribitur in Psalmo: Vbi statim additur mira Christi humilitas, qui voluit reprobari. Propter quod admiratur Isaias: Isa.53.a Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo. & sicut radix de terra sitienti. Et nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. In hoc etiam ostenditur mira Christi potestas, quod disiuncta maxime ad vnitatem reduxit, quasi lapis angularis. Dicitur autem Christus, lapis, propter permanentiam stabilitatis, de qua Daniel: Dan.2.e Videbas ita donec abscissus est lapis de mõte sine manibus, & percussit statuam, &c. Lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Dicitur autem angularis propter virtutem connexionis. Ephe.2.c Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Sequitur: Vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem. De hoc Iob: Iob 38.a Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Et quis posuit mensuras eius? Sequitur: Aut quis dimisit lapidem angularem eius? Hic lapis angularis terræ est lapis vnitiuus Ecclesiæ, de quo Isaias: Isa.28.d Ecce, ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Dicitur etiam caput anguli, propter summitates perfectionis. Ephe.2.d Ipso summo angulari lapide Iesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino. Ideo Petrus ait: 1.Pet.2.a Ad quem accedentes, lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum. Sequitur: Et ipsi tamquam lapides viui, & cet. Imaginandus est ergo Christus tamquam lapis essentialis in toto corpore Ecclesiæ, quod circumferentiæ circuli comparatur, ad quem quidem omnes lineæ deductæ angulum faciunt, & vniuntur in ipso tamquam in puncto, in quo fit osculum linearum crucis, in medio scilicet sui concurrentium in vnum. Est ergo lapis iste stabiliens electos, & è contrario est conterens aduersarios, & reprobos Et ideo subdit: *Omnis, qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur*, per corruptionem peccati. *Super quem autem ceciderit, comminuet illum*, per vltionem iudicij futuri. Culpa enim naturam infirmam reddit, sed pœna æterna totaliter conterit, & in puluerem reducit. Vnde Glossa: Glos. in hũc locum to.5. Qui modo contemnit & iniuriis afficit, nondum penitus interit, sed quassatur vt non ambulet rectus: cadit autem super eum lapis, quem veniens in iudicio opprimit. Ad hunc ergo lapidem pedem offendunt, qui in ipsum non credunt, vel non imitantur: 1.Pet.2.b Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem verò reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis & petra scandali his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt. Et sic factũ est Iudæis, secundum illud. Isa.8.c Erit vobis in sanctificationem. In Lapidem autem offensionis, & petram scandali, duabus domibus Israel, in laqueum & in ruinam habitãtibus Hierusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent & conterentur, & irretientur, & capientur. Et post: Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam à domo Iacob: Qui ergo scandalizantur, super hunc lapidem cadunt: sed qui condemnantur, ab hoc lapide conteruntur, secundum illud: Isa.30.e Subito dum non speratur, veniet contritio eius, & comminuetur, sicut conteritur lagena figuli cõtritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea Propter quod non sic impij, Psal.1.d non sic: sed tamquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. In hac ergo auctoritate confirmat Dominus intentionem parabolæ, scilicet quod ipse reprobandus est à Iudæis, electurus gentes, repulsurus Iudæos propter suam perfidiam, & tandem condemnaturus per sententiam diffinitiuam.

C

D

Et quærebant principes sacerdotum, &c. Post repulsam calumniam, & detectam perfidiam, sequitur hic tertia pars in qua deprehendit adinuentam versutiam. Huius autem versutiæ Euangelista primo describit adinuentionem fallacem: secundo vero confutationem veracem, ibi: *Considerans autem dolum illorum, &c.* Adinuentionem versutiæ describit Euangelista quantum ad tria, scilicet quantum ad Pharisæorum indignationem maleuolam, insidiationem malignam, & interrogationem malitiosam. Primo ergo quantum ad Pharisæorum indignationem maleuolam dicit:

Et quærebant principes sacerdotum & scribæ mittere in illum manus illa hora. Quærebant, inquam, ad ipsum occidendum, secundum illud: Ioan.8.e Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum. Ex animi ergo indignatione quærebant, sed ob populi formidinem non audebant. Vnde addit: *Et timuerunt populum*, nõ Deum. Contra quod dicitur: Prou.29.d Qui timet hominem, cito corruet. Populum autem magis timebant quam Deum, quia plus amabant populi laudem, quam Christi veritatem: laus enim populi vngebat, sed veritas Christi arguebat. Vnde subditur: *Cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc.* Sic veritas odiũ peperit, & verificatum est illud: Amos.5.e Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentẽ perfectè abominati sunt. In huius figuram dici Hieremias: Hier.26.c Locuti sunt sacerdotes, & Prophetæ ad principes, & ad omnem populũ, dicentes: Iudiciũ mortis est viro huic, quia prophetauit aduersus ciuitatem istã, sicut audistis auribus vestris. Isti autem Pharisæi dum volebãt occidere Christum impugnando veritatem, auditam ipsam veritatem impleb.ant, secundum illud: Act.13.d Qui habitabant Hierusalem, & principes eius hunc ignorantes, & voces Prophetarum quæ per omne sabbatum leguntur, iudicantes impleuerunt, & nullã causam mortis inuenientes in eo, petierũt à Pilato, vt interficerent eum. Cumque consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento.

E

Secundo, quantum ad insidiationem malignam, subdit: [Pro.24.b] *Et obseruantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent*, contra illud: Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. Insidiæ autem fiunt per simulationes, contra quos Iob: [Iob 36.c] Simulatores, & callidi prouocant iram Dei. Quia dicitur: [Prou.12.b] Simulator ore decipit amicum suum. Et quia simulatio adiunctam habet intentionem peruersam, ideo addit: *Vt caperent eum in sermone, vt traderent illum principatui, & potestati præsidis*, scilicet Herodis. Vnde dicitur: [Mar.11.b] Mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis, & Herodianis: vt eum caperent in verbo. Et hæc fuit magna versutia. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to.5.] Quod præ timore populi per se non possunt, manibus præsidis efficere volũt, vt velut immunes à morte ipsius videantur. Ideo in persona talium dicitur: [Sap.2.c] Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata, & diffamat in nos peccata disciplinæ. Vnde & in figuram huius dixerunt Philisthiim ad Dalidam: [Iudic.16.a] Decipe eum, & disce ab illo in quo habeat tantam fortitudinem, & quo modo eum superare valeamus.

Tertio, quantum ad interrogationem malitiosam, subiungit: *Et interrogauerunt eum dicentes: Magister scimus, quia recte dicis, & doces*. Quantum ad verbum, verum quidem dicunt: quia dicitur: [Ioan.17.c] Sermo tuus, veritas est. Hoc ipsi dicebant blandiendo, vt extorquerent secretum cordis ab ipso. Vnde Chrysostomus: [Chrysost. in opere imperf. Matt.c.22. hom. 42. to.2.] Hæc est prima hypocritarum prudentia, ficta laudatio, sicut qui tantum nõ potest viribus subiugare, mollibus manibus fricat ceruicem eius: vt blandiendo comprehendat. De talibus dicitur: [Prou.16.d] Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Et: [Prou.17.c] Qui benedicit proximo voce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit, *& non accipis personam*, quãtum ad animum. Hoc verum fuit, secundum illud: [Act.10.e] In veritate comperio, quia non est personarum acceptor Deus. Et: [Deut.10.d] Deus magnus & potens & terribilis, qui personam non accipit, nec munera, *sed viam Dei in veritate doces*, quantum ad exemplum. Propter quod ipse dicebat: [Ioan.14.a] Ego sum via, & veritas, & vita. Vel, recte dicis, quo ad veritatem vitæ: personam non accipis: quo ad veritatem iustitiæ: sed viam Dei in veritate doces, quo ad veritatem doctrinæ. In quo laudant Christum laude vera, sed fallaci corde: Et hoc patet ex ipsorum versuta interrogatione, cum subditur: *Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?* secundum diuinæ legis decretum. In quo quæstionem dolosam proponunt, quia vtrouis dato ipsum ad inconueniens deducere intendunt. Nam aut diceret quod sic, & ita videretur dicere contra legem, & contra populum Iudæorum, & opinionem communem. Aut diceret quod non, & tunc traderent eum principatui, sicut Cæsari rebellem: & totius imperij hostem. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to.5.] Pharisæi, qui de iustitia sibi applaudebant, qui decimas & primitiua Deo dabant, tributa homini soluenda negabant. Et hinc est quod Christo blandiebantur, vt ex ore Christi extorquerent hoc documentum, vt sic possent dicere illud: [Ioan.19.b] Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: Omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.

Considerans autem dolum illorum, & cet. Postquam descripsit versutiæ adinuentionem fallacem, hic secundo describit confutationem veracem: circa quam tria introducuntur, scilicet circumspecta consideratio sapientiæ respondentis, verax dissolutio propositæ quæstionis, & euidens confutatio astutiæ versipellis. Primo ergo quantum ad circumspectam considerationem sapientiæ respondentis, dicit:

Considerans autem dolum illorum, in animo. Vnde Hieronymus: Prima virtus respondentis est interrogantium mentes recognoscere. In his mentibus ipsa sapientia videbat dolum. Vnde dicitur: [Sap.7.d] Sapientiam non vincit malitia. Et: [Ecc.16.c] Omne cor intelligitur ab illo, & vias illius quis intelligit? Quia viuus est sermo Dei & efficax. [Heb.4.c] Sequitur: Et discretor cogitationum & intentionum cordis. Ideo iste sermo, *dixit ad eos. Quid me tentatis?* [Ecc.13.b] scilicet

A in verbo, secundum illud: [Sap.2.a] Ex multa loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. In persona horum dicitur: Tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus, quæ erunt nouissima illius. Et quia cautela tentationis reuincitur per manifestationem veritatis, ideo subditur: *Ostendite mihi denarium: Cuius habet imaginem & superscriptionem? Respondentes dixerunt ei: Cæsaris*, scilicet in exteriori signo. Hoc Dominus non quærit, quia dubitet, sed vt ex eorum responsione ipsos conuincat. Vel ideo quærit imaginem & superscriptionem denarij, vt ex ipsa forma, & figura, & qualitate rei ostendat, manare debere iudicium æquitatis. Vel ideo hoc requirit, vt ostendat q vnusquisq; iudicandus est, secundum superscriptionem quam superscriptam habet imagini mẽtis suæ. Nam per B denarium intelligitur homo: quia denarius est de materia terrestri, scilicet de metallo, & homo de limo. Formauit Deus hominem de limo terræ. [Gen.2.a] Et ipse decimus est post nouenarium angelorum, & per drachmam decimã designatus est. Aut quæ mulier habens, &c. Per imaginem denarij intelligitur Trinitas personarum, de qua dicitur: [Sap.15.b] Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Et: [Ecc.17.a] Faciamus hominem ad imaginem, &c. [Gen.1.c] Per superscriptionem intelligitur qualitas morum, & hæc est duplex, vna diuina, alia mundana. Diuina est per lumen gratiæ & iustitiæ. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. [Psa.4.b] Mundana autem quę est Cæsaris per appetitum cupiditatis & auaritiæ, de hac Ambrosius: [Amb.li.9. in cap.20. Luca. to.3.] Imago Cæsaris non reperitur nisi in mari: ibi dracones. In quo tangitur illud quod legitur: Vbi Christus misit Petrum ad mare: & inuenit piscem, & in [Mat.17.d] C pisce staterem quem Cæsari solueret. In quo intelligitur quod superscriptio strenuitatis non est nisi in mundanis mentibus: in quibus pro cupiditatibus variis est procella, & impetus tempestatis.

Secundo, quantum ad veracem dissolutionem propositæ quæstionis, subdit: *Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari*. In quo manifeste iustam dat responsionẽ. [Iustitiæ actus quid.] est enim actus iustitiæ reddere vnicuiq; quod suum est. Si ergo res est eius cuius habet superscriptionem, cum temporalia superscriptionem Cæsaris habeant: non est contra Deum, si terrenis principibus persoluantur. [Rom.13.b] Ideo ad Romanos dicitur: Reddite omnib⁹ debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Subditur: Nemini quidquã debeatis: nisi vt inuicem diligatis. Et quia non D sufficiens iustitia est, nisi suum vnicuiq; reddatur, ideo addit: *Et quæ sunt Dei, Deo*. Glossa: [Glos. in hũc locum to.5.] Sicut Cæsar exigit impressionem imaginis suæ, sic & Deus animam lumine vultus sui insignitam. Propter quod dicitur: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. [1.Cor.15.f] Et nota quod prius præmittit, vt reddantur quę sunt mundi, quia sicut dicitur: [1.Cor.15.f] Non prius quod spirituale est, sed quod animale: deinde quod spirituale. Prius enim deponendum est pondus quam quis erigatur sursum. Vnde Glossa: [Glos. in hũc locum to.5.] Si non vis esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ sunt mundi. Et si habeas diuitias, obnoxius es Cæsari. Si vis terreno regi nihil debere, omnia tua relinque, Christum sequere. Vnde & bene prius quæ sunt Cæsaris reddenda decreuit, quia non potest quis esse Domini, nisi prius renunciet mundo. [Sap.14.g] Omnis ex vobis, E qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Dei autem sunt anima & corpus, quia ipse corpus, & animam formauit; corpus de limo terræ, animam de nihilo. Et ideo vtrumq; debet reddi & offerri Deo, quod designatur in illa vidua, quæ misit duo æra minuta in gazophylacium Domini. [Luc.21.a] Et ideo ad Romanos: [Rom.12.a] Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum: Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Vnde hoc verbo clauditur sententia totius iustitiæ perfectæ.

Tertio, quantum ad euidentem considerationem astutiæ versipellis, subiungit: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe*, per apparentem contradictionem. Nec mirum, quia dicitur: Tu quis es, qui respon- [Rom.9.d]

deas

deos Deo? Nũquid dicit figmentũ ei, qui se finxit: Quid me, &c. Vnde Iob: *Iob 9.b* Si repente interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere ei potest, cur ita facis? Et ideo qui cum Christo contendunt, necessario confunduntur, propter quod subdit: *Et mirati in responso eius tacuerũt*, per euidentem confusionem: Vnde Glossa: *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* Qui credere debuerunt, mirantur quod non habent locum tentandi. Vnde Chrysostomus: *Chrysost. in opere imperf. Mat. c. 22. hom. 42. to. 2.* Malitia confunditur aliquando, corrigitur autem nũquam, sicut qui vult claudere aquæ currentis meatum, aliunde semitam rumpit, ita & malitia. Vnde non tacebant ex prudentia, sicut dicitur: Est tacens, qui inuenitur sapiens. Et Homo sapiens tacebit vsq; ad tempus. Nec ex reuerentia, sicut ille de quo dicitur: Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. *Ecc. 20. a* Nec ex patientia, sicut illud Isaiæ: Tacui, semper silui, patiens fui. *Ecc. 32. b* Nec ex pace intrinseca. Sedebit solitarius, & tacebit. *Isa. 42. c* Sed ex confusione aperta, sicut illi quibus Dominus quæsiuit: *Thr. 3. c* Licet Sabbatis benefacere an male? animam saluam facere, an perdere? *Mar. 3. a* At illi tacebant. Et: Impij in tenebris conticescent, &c. *1. Reg. 2. b*

B

Accesserunt autem quidam, &c. Postquam confutauit infidelitatem errantium ex malitia, hic secundo confutat incredulitatẽ errantium ex ignorantia, & habet hæc pars partes duas. In prima confutat errorem circa resurrectionem, in secunda vero circa incarnationem, ibi: *Dixit autem ad illos, &c.* In describendo autem confutationem erroris Sadducæorum de finali resurrectione, procedit hoc ordine. Primo namq; præmittit quæstionem erroneam. Secundo adiungit responsionem veridicam, ibi: *Et ait illis Iesus: Filij huius, &c.* Circa quæstionem erroneam introducuntur Sadducæi vt negantes verum, vt allegantes præceptum, vt proponentes casum, vt interrogantes dubium, per quod præcipitabantur in errorẽ prædictum. Primo ergo quantum ad errorem Sadducæorum negantium verum dicit:

C

Accesserunt autem quidam Sadducæorũ qui negant esse resurrectionem, & per consequens destruebant fundamentũ diuinæ culturæ. Vnde Chrysostomus: *Chrysost. in opere imperfe. Mat. c. 22. homil. 42. to. 2.* In omni re aut actu agendi virtus, spes est præmij futuri, vt qui arat, arat vt metat: & qui pugnat pugnat, vt vincat. Et post: Tolle ergo spem resurrectionis, & soluta est tota obseruantia pietatis: Quid facient qui baptizantur pro mortuis. *1. Cor. 15. d* Et si omnino mortui non resurgunt, vt quid & baptizantur pro illis? vt quid & nos periclitamur omni hora? Resurrectionem autem negabant Sadducæi, tum propter animarum mortalitatem, quam credebant. Vnde Glossa: *Glos. interlin. in hunc locum to. 5.* Sadducæi credebant animas interire cum corpore. Tum etiam propter corporum irreparabilitatem. Et pro eis videtur esse quod dicitur in Psalmo: *Psa. 145. a* Exibit spiritus eius & reuertetur in terram, &c. Item: *Psal. 48. b* Sepulchra eorum domus illorum in æternum. Et Iob: *Iob 14. b* Homo cum dormierit non resurget donec atteratur cælum, &c. Sed hic nõ dicunt resurrectionem non esse futuram, sed potius vsque ad finem iudicii differendam. Nam quod spiritus sint immortales, hoc probat ipsorũ intellectus, appetitus, & actus virtuosus. Quod vero corpora reparentur: hoc manifestat simul diuina iustitia, diuina clementia, & diuina potentia. Vnde contra tales dicitur: *1. Cor. 15. e* Sed dicit aliquis: Quo modo resurgunt mortui? quali autem corpore venient? Insipiens tu: quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas? non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, vtputa tritici, aut alicuius ceterorum. Deus enim dat illi corpus sicut vult, & vnicuique seminum proprium corpus. Et post: *Ibid. g* Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc, induere immortalitatem.

D

Secundo, quantum ad inquisitionem Sadducæorum allegantium præceptum, subditur: *Et interrogauerunt eũ, dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis*, scriptura, scilicet authentica, & iusta, secundum illud: *Ecc. 24. c* Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum. Vnde dicitur: *Deut. 31. f* Postquam scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum, & ponite

E

A

eum in latere arcæ, &c. Quidquid ergo Moyses scripsit, authenticum est: & ideo scripturam eius tamquam authenticam proponunt, propter quod subdunt: *Si frater alicuius mortuus fuerit, habens vxorem, & hic sine liberis fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo.* Hoc describitur in Deuteronomio: *Deut. 25. b* Quando habitauerunt fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel. Litteralis autem ratio huius erat, ad fouendam charitatem inter propinquos, & refrenandam cupiditatem, & seruandam fidelitatem. Secundum autem spiritualem intelligentiam frater noster est Christus: Quis mihi det te fratrẽ meum, *Cant. 8. a* sugentem vbera matris meæ? & cet. Et: Narrabo nomen tuum fratribus meis, *Psa. 21. c* vxor eius est Ecclesia: Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. *Apo. 19. b* Hic mortuus est ante fidelium multitudinem qui sunt filij Dei: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, & cet. *Ioan. 1. b* Ipsa enim fidelium multitudo per mortem Christi congregata est, vt dicitur in Ioanne: Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente: sed vt filios Dei qui erant dispersi cõgregaret in vnum. *Ioan. 11. f* Postquam ergo Christus passus est, ipsius vxorem accepit qui gerit Ecclesiæ curam, non vt generet filios carnales Christo, sed spirituales, sicut Paulus dicit: *1. Cor. 4. b* In Christo Iesu, per Euangelium ego vos genui. Et hos nõ nomine proprio, sed fratris debet appellare: qui non in nomine suo, sed Christi debet eos baptizare, secundum illud: *1. Cor. 1. d* Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Ei autem qui hoc negligit implere, imponi debet pœna, secundũ illud: *Deut. 25. c* Si responderit, nolo eam vxorem accipere: accedet mulier ad eum coram senioribus, & tollet calceamentum de pede eius, spuetq; in faciem illius & dicet: Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui: quia ei qui non vult semen Christi suscitare, debet auferri auctoritas prædicandi, quæ intelligitur per ablationẽ calceamenti, secundum illud: *Ephe. 6. c* Calceati pedes in præparationẽ Euangelij pacis. Propter quod dicitur: *Deut. 23. a* Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro, Ecclesiam Domini. Diuersum autem dicitur de viris sanctis: *Ecc. 44. b* Cum semine eorum permanet bona hereditas, & nepotum ipsorum semen, &c.

Tertio, quantum ad allegationem ipsorum introducentium casum, subditur: *Septem ergo fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filijs. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes septem: & non reliquerunt semen & mortui sunt. Nouissime omnium, mortua est & mulier.* Potuit esse quod hoc fingerent tamquã mendaces. Vnde Glossa: *Glos. in hũc locum to. 5.* Qui resurrectionem corporum non credunt, & animas putant interire cum corpore, turpitudinem fabulæ cõfingunt. Talibus fabulis vacare solent Iudæi. Propter quod dicitur: *1. Tim. 1. a* Rogaui te vt remaneres Ephesi, vt denunciares quibusdam ne aliter docerent, neq; intenderent fabulis, & genealogiis interminatis: quę quęstiones pręstant magis, quam ædificationẽ Dei, quæ est in fide. Vel potuit esse, quod hoc fuit ad litteram, & introducatur hic, secundum diuinæ ordinationis spiritum, propter figuram. Nam spiritualiter per istos septem qui mortui sunt sine liberis, intelligitur vniuersitas reproborum qui nullum fructum reliquerunt. Vnde Glossa: *Glos. in hũc locum to. 5.* Hi septem omnes reprobi sunt qui tota hac vita, quæ septẽ diebus est, steriles à bono opere sunt. Hi possunt intelligi per septem viros Saræ, de quibus dicitur quod interfecti fuerunt à dæmonio nomine Asmodæo, *Tob. 3. b* quia dicitur: Ab iniquo thoro semen exterminabitur. *Sap. 3. d* Vel per septem viros intelligũtur septem capitalia vitia, quibus peccator seruit: de quibus Lucas: *Sup. 11. d* Assumit septem alios spiritus secum nequiores se. Vel quinque sensus, & duplex consideratio rationis qui intelligũtur per mulierem & quinque viros eius, de quibus dicitur: Voca virum tuum. *Ioan. 4. c* Qui enim subiicit se sensibus carnis, fructum non parit:

Iob 24.d Pauit enim sterilem, & quæ non parit, & viduæ bene
non fecit. Quia sicut dicitur: Qui seminat in carne, de
Gal.6.b carne & metet corruptionem. Et: Mundus transit, &
1.Ioan. 2.c concupiscentia eius.

Quarto, quantum ad cauillationem Sadducæorum interrogantium dubium, subditur: *In resurrectione ergo, cuius eorum erit vxor? siquidem septem habuerunt eam vxorem:* quasi dicerent: Non magis est vnius, quam alterius. Ergo aut habebunt omnes, aut nullus. Si ergo vtrumque, inconueniens: contra legem est, ponere resurrectionem. Ex quo apparet quod illi errabāt circa resurrectionem propter carnalem intellectum spiritualis scripturæ, & spiritualis gloriæ. Vnde carnalis intelligentia necat, dum spirituales deprauat scripturas, propter quod dicitur: Littera occidit, spiritus autem viuificat. Ideo Ioannes: Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Propter quod dicitur: Hoc autem dico fratres: quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neq; corruptio incorruptelam possidebit qui carnaliter sapiunt. Et tales hi Sadducæi erant qui non intelligentes nobilitatem spiritus rationalis, nec intellectum scripturæ spiritualis, nec potestatem Dei omnipotentis, non putabant resurrectionem futuram. Ideo dicitur: Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.

2.Cor.3.b Ioan.6.g 1.Cor.15.f Mat.22.c

Et ait illis Iesus, & cet. Post inquisitionem erroneam, subiungit hic responsionem veridicam: circa quam introducuntur quattuor, scilicet veritatis assertio, assertionis ratio, rationis confirmatio, & confirmationis laudatio. Primo quantum ad veritatem assertionem, dicit:

Et ait illis Iesus: Filij huius sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias, propter habendam successionem, sicut dicitur:
Tob.8.b Tu Domine scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. Et hoc matrimoniū licet posset esse virorum spiritualium, non est tamen nisi in carne viuentium. Vnde, *filij sæculi*, non sonat in vitium. Alij vero nubunt propter solam libidinis delectationis expletionem, de quibus in Genesi:
Gen.6.g Videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Et
Sup.14.d supra: Vxorem duxi, & ideo non possum venire. Et tunc, *filij sæculi*, sonat in vitium, sicut & supra: Filij huius sæculi, prudentiores filiis lucis, &c. Et ij sunt filij ancillæ cum
Sup.16.c filio liberæ. Sed neutrū horum erit in resurrectionibus, nec successio, nec carnalis delectatio, ideo subdit: *Illi vero qui digni habebuntur sæculo illo & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores*, neque nubent quantum ad fœminas, neque ducent, quantum ad viros. Dignos resurrectione, vocat iustos. Loquitur hic specialiter de resurrectione mortuorum iustorum, qui non tantum resurgent, verumetiam immutabuntur, secundum illud:
1.Cor.15.g Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sequitur: Canet enim tuba & mortui resurgent
Ioan.5.e incorrupti, & nos immutabimur. Licet ergo mali resurgant cum bonis, sicut dicitur: Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Tamen de bonis specialiter loquitur, qui erunt eleuati supra tempus & temporales motus, ac per hoc & supra coniugium & omnem carnalem actum.

Secundo, quantum ad assertionis rationem, subdit: *Neque enim vltra mori poterunt.* Ex quo sequitur quod vxores non habebunt. Vnde Beda: Quia connubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem. Vbi ergo mors non est, neque connubia. Sed per hoc videtur quod ante peccatum cōnubia non fuissent. Est autem responsio ad hoc, quod licet non esset mors ex necessitate, sicut nec erat, tamen ex possibilitate, quia primi parentes habebant corpus animale: sed post resurrectionem erit corpus spirituale, secundum illud: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur
1.Cor.15.f in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ideo subdit: *Æquales enim*

Beda Glossa in hūc locum to.5.

A *Angeli sunt, & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis*, idest, sicut Angeli sunt immortales, incorporales, supra tempus & variationes motuum temporalium. Sic erunt boni: quia post resurrectionem tunc erimus æquales angelis secundum gloriæ dignitatem, propter quod dicitur:
Mensura hominis, quę est Angeli. Nec mirum, quia tunc Apo.21.e
erimus Deo per gloriam assimilati, secundū illud: Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnde Rabanus: Sunt 1.Ioan.3.a
sicut Angeli Dei in cælis qui gloria resurrectionis innouati absque vllo mortis metu, absque vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu, perpetua Dei visione fruuntur. Ad quam necesse est angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis ascendere desiderat, minimus fratribus pie agendo condescendat. Et hoc recte dicit.
B Quia non potest Angelis esse in gloria similis, qui non vult in ministerio assimilari.

Tertio, quantum ad resurrectionis affirmationem subiungitur: *Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum*, idest, verbum Domini quod dixit Moysi de medio rubi. Et ait: Ego sum Deus Abraam, Deus Isaac, Exo.3.b
& Deus Iacob. Ex hoc vult Dominus inferre resurrectionem futuram, cum addit: *Sicut dicit Dominum, Deum Abraam, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei.* Ex quo sequitur quod viuunt ei vel actu vel potentia. Sed omnes isti erant mortui actualiter, ergo viuebant Deo quantum ad posse & dispositionem. Necesse est ergo futuram ponere resurrectionem. Sunt autem multa testimonia in veteri testamento, per quæ approbari potest resurrectio mortuorum: Viuent mortui tui, interfecti Isa.26.d
C mei resurgent. Et: Ossa arida audite verbum Domini, & Ezec.37.a
cet. Item: Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, Dan.12.a
euigilabunt. Item: Scio quod Redemptor meus viuit, & Iob 19.d
in nouissimo die de terra surrecturus sum. Item: Post duos dies viuificabit nos, in die tertia suscitabit nos. I- Osee 6.a
tem: Consurgant & ascendant gentes in valle Iosaphat, Ioel.3.c
&c. Item: Ipse spiritum vobis iterum cum misericordia 2.Mac.b. 7.
reddet & vitam. Sed Dominus nullum horum septem e
testium introduxit, quia Sadducæi, quibus respondebat, solum pentatheucum recipiebant. Vnde Glossa: Pote- Glos. interlin. in hunc locum to.5.
rat apertiora de resurrectione dare testimonia Prophetarum: sed Prophetas Sadducæi non recipiunt. Vel ideo, quia per hoc probat vitam animarum post mortem, quam Sadducæi negabant, & hæc erat radix sui erroris. Vel ideo, quia in istius verbi allegatione clauditur simul mysterium Trinitatis, in trina Dei iteratione. Mysterium
D triplicis virtutis, scilicet fidei, spei, & charitatis, in tribus patribus prædictis. Et mysterium incarnationis in rubo ardenti, & etiam mysterium passionis. Et in tota auctoritate mysterium resurrectionis, & ita quasi totum mysterium fidei Christianæ. Quia omnis mysteriorum, figurarum, & verborum varietas consummata est in verbo incarnato, secundum illud: Consummationem & Isa.28.f
abbreuiationem audiui, & cetera. Et: Multifariam, & Heb.1.a
cetera.

Quarto, quantùm ad confirmationis collaudationem, adiungit: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti.* Hoc commendabant scribæ, quia erant de secta Pharisæorum qui dicunt resurrectio-
E nem esse. Vnde dicitur quod Pharisæi audientes quod Mat.22.d
silentium imposuisset Sadducæis, cōuenerunt in vnum, quia ex hoc applaudebant ei. De hoc enim erat contentio inter Sadducæos, & Pharisæos. Vnde dicitur: Sciens Act.23.b
Paulus, quia vna pars esset Sadducæorum, & altera Pharisæorum, exclamauit in concilio: Viri fratres, ego Pharisæus sum: de spe & resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos, & Sadducæos, & soluta est multitudo Sadducæi autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum. Pharisæi autem vtraque confitentur. Quoniam ergo vtrosque confuderat, ideo vtrique tacebant. Vnde subditur: *Et amplius non audebant*

Gloss. interl. in hūc locum to. 5.

eum quidquam interrogare, studio addiscendi, sed vincendi, & superandi. Vnde Glossa: Confutati in sermonibus non amplius interrogant, sed aperte comprehensum Romanæ potestati tradunt. Ex quo intelligimus venena inuidiæ posse superari, sed difficile quiescere. Ideo non audebant interrogare eum: quia videbant aliquid diuinum in se habere, cum quo disputare tutum non est.

Iob 9.b

Quantus sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor.

Psa. 63.b

Verificatũ est ergo in iis illud: Defecerunt scrutãtes scrutinio. Accedet homo ad cor altum: & exaltabitur Deus.

Dixit autem ad illos, quo modo, &c. Postquam confutauit errantes circa mysterium resurrectionis, hic cõfutat errantes circa mysterium incarnationis: qui scilicet non credunt Christum esse verum hominem, & Deum. Facit autẽ hoc Christus quærendo, & introducendo quæstionem, quam impossibile est dispicere, nisi credatur & intelligatur Christus duplicis esse naturæ. In hac ergo quæstione Christus magister fidei, proponit ipsius Christi generationem carnalem à Iudæis communiter creditam: secundo assumit generationem æternalem à Propheta prædicatam: & concludit apparentem vtriusque controuersiam. Primo ergo quantum ad generationem Christi carnalem communiter creditam, dicit:

Dixit autem ad illos: Quo modo dicunt Christum, filium esse Dauid? Hoc communiter dicunt Iudæi omnes, & etiam omnes viri Christiani. Nam ipsi Dauid facta est de Christo repromissio, sicut in Psalmo dicitur: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Et: Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnũ eius, & stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum. Hoc non potest dici nisi de Christo, Angelo attestante super illud dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Ideo rectè clamabãt turbæ, dicentes: Osanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini. Et hoc Apostolus prædicabat, secundum illud: Memor esto Dominũ Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid, secundum euangeliũ meum. Et in Actibus dixit Petrus: Propheta igitur cum esset Dauid, & sciret quia iureiurando iurasset illi Deus de fructu lumbi eius sedere super sedem eius prouidens locutus est de resurrectione.

Psal. 131.c — 2. Reg. 7.c — Sup. 1.d — Mat. 21.a — 2. Tim. 2. b — Act. 2.c

Secundo, quantum ad generationem æternalem à Propheta prædictam, subdit: *Et ipse Dauid dicit in Libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Hoc absque dubio Dauid de verbo ad verbum dicit in Psalmo, qui est de duabus naturis Christi excellẽtissime & profundissime tractans. Constat enim quod illud intelligitur de Christo. Nam nulli dedit Deus regnum supremum, sacerdotium æternum, & iudicium vniuersorum, nisi Christo. Et hoc totum in illo Psalmo describitur. Oportet ergo quod versus iste de Christo intelligatur, in quo exprimit ipse Dauid Spiritu sancto afflatus filii æternam generationẽ, in hoc quod dicit: Dixit Dominus Domino meo. Dicere enim nihil aliud est, quam verbum mente concipere. Quod quidem dicere, non potuit esse in Deo, nisi ab æterno. Quia sicut dicitur: Semel loquitur Deus, & secundo idipsum non repetit. Et ideo dicitur: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Dixit ergo æternaliter, cum filium genuit. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Exprimit etiam filii æqualitatem cum patre, cum dicit: Sede à dextris meis, id est æqualis mihi. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, &c. vsque ibi: Ego hodie genui te. Ideo dicitur: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Sessio ergo illa non dicit positionem localem, sed potius summam quietem, dignitatẽ, & auctoritatem, ac per hoc & æqualitatem, quæ soli filio competit. Ideo corruit lucifer, qui eam appetiit. Quo modo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? qui dicebas in corde tuo: Super astra Dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte testamenti, & similis ero Altissimo. Exprimit nihilominus ipsius filii Dei imperium vniuersale cum addit: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. Quia per virtutem omnipotentem, & regit bonos, & cõculcat peruersos. Vnde dicitur: Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. omnia enim subiecit sub pedibus eius. Hęc dicit Dominus Christo meo, Cyro, cuius apprehendit dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. Nam de Christo dicitur: Habet in vestimento & in femore suo scriptum, rex regum, &c.

Psa. 109. a — Dicere quid. — Iob 33.b — Ioan. 1.a — Psa. 2.a — Heb. 1.a — Phil. 2.a — Isa. 14.c — Psa. 109. a — Psal. 9.b — 1. Cor. 15. d — Isa. 45.a — Apo. 19.d

Tertio, quantum ad apparentem controuersiam, subdit: *Dauid ergo Dominum illum vocat, & quo modo filius eius est?* Impossibile enim est dicere quod secundum naturã humanam Christus esset Dominus Dauid: quia Christus nondum erat natus, nec conceptus: Et propterea numquam filius dicitur Dominus patris sui. Et iterum: Dauid cum esset rex excellus, non videtur quod aliquem purum hominem Dominum habuerit. Restat ergo quod cum Christus, secundum eandem naturam Dauid regis non possit dici simul esse verus filius & Dominus, necesse est simul ipsum esse Deum & hominem. Et hoc quidem est verum, nec vllus potest iustificari, nisi totaliter recipiat scripturã, & fidem à patribus acceptam. Sunt autẽ de hac duplici natura Christi multiplicia testimonia in Scriptura, sed magis hoc testimonium accepit, tũ quia Dauid inter Prophetas de Christo excellentissime prophetauit, tum etiam quia Psalmus ille ex quo versus iste accipitur, excellentissime exprimit totius veritatis fidei sacramentum. Vnde & Cassiodorus de illo Psalmo dicit quod est speculum cælestis arcani, armarium scripturarũ sanctarum, vbi totum summatim dicitur, quidquid vtriusque testamenti narratione decantatur. Nam totius vtriusq; testamenti intentio principaliter versatur circa Christi vtramque naturam, de qua ipse Dauid dicit: Descendet sicut pluuia in vellus. Et post: Sit nomen eius benedictum in sæcula. Et iterum: Speciosus forma præ filiis hominum. Et post: Sedes tua Deus in sæculum sæculi. Et: Hic est Dominus Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et: Ecce, virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Et: Paruulus est nobis, & filius datus est nobis; & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi. Item: Ascẽdit sicut virgultum. Et post: Generationem eius quis enarrabit? Et: Et tu Bethlehem Ephratha, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel: Et egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Ideo dicitur: Qui factus est ei ex semine Dauid, secundum carnem qui prędestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, &c. Et: Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa: quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnẽ, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Et hic expresse dicitur: In principio erat verbum. Et post: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, &c. Postremo ipse Christus: Principium, qui & loquor vobis. Et: Ego sum alpha & ω, primus & nouissimus, principium & finis. Et post: Ego sum radix & genus Dauid: stella splẽdida & matutina. In hoc ergo finẽ constituit suæ doctrinæ, sicut dicit Ambrosius: Quia in hoc est fundamentum Christianæ religionis, in quo radicatur, & clauditur omne credendum, quod scilicet credatur Christus homo & Deus. Nã omnes articuli ad diuinitatem, vel ad humanitatem reducuntur. Et ideo dicebat Apostolus: Vt sapiens architectus fundamentum posui. Sequitur: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est: quod est Christus Iesus. Et ipse etiam est complementum, secundum illud: Multa dicemus, & deficiemus in verbis, consummatio autem sermonum ipse est.

Psalmus 109. armariũ Scripturarũ, & speculum cælestis arcani. — Psa. 71.b — Ibid. d — Psa. 44.b — Baruc. 3.d — Isa. 7.c — Isa. 9.b — Isa. 53.a — Ibid. c — Mich. 5.a — Rom. 1.a — Rom. 9.a — Ioan. 1.a — Ibid. b — Ioan. 8.d — Apo. vlt. c — Amb. li. 10. in cap. 20. Luca to. 3. — 1. Cor. 3.c — Ecc. 5.d

A *Audiente autem omni populo, &c.* Postquam autem confutauit Pharisæos errantes ex malitia, & Sadducæos ex ignorantia, hic tertio informat discipulos ad prudentiã. Et quoniã prudentia in tribus cõsistit, scilicet in cautela mali, eligentia boni, & prouidẽtia futuri, ideo pars ista habet tres partes. In quarũ prima informat discipulos ad cautelam malorum. In secunda inuitat ad eligentiam meliorum, ibi: *Respiciens autem vidit, &c.* In tertia vero ad prouidentiam futurorum, ibi: *Et quibusdam dicentibus de templo, &c.* Informat ergo discipulos ad cautelam malorum, quæ erant in Scribis, & Pharisæis, ne eorum exemplo diuerterent à tramite veritatis. Et hoc quidem facit reuocando discipulos à quadruplici vitio scribarum, scilicet à cultu vestium, ambitione honorũ, appetitu diuitiarum, & simulatione virtutum. Primum spectat ad lasciuiam, secundum ad vanam gloriam, tertium ad auaritiam, quartum ad fraudulentiam. Ad quæ quattuor tamquam ad quattuor rotas currus Pharaonis reduci habent omnia mala. Primo ergo quantum ad cultum vestium, qui erat Scribarum vitium manifestum, dicit: Exo.15.a

B *Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à Scribis, qui volunt ambulare in stolis.* Ideo autem dixit omni populo audiente: quia hoc erat vitium maximum: & ideo, in manifesto redarguendum, secundum illud: Peccantes coram omnibus argue, vt & ceteri timorem habeant. Et hoc ipsis præsentibus dixit: ne faceret contra illud: Non maledices surdo, &c. Ideo autem magis de scribis loquitur: qui efficaciores ad nocendum erant. Et propter hoc quod videantur viri fide digni in verbo, & imitandi exemplo. Vnde Glossa: Duplici ratione iubemur attendere à vanæ gloriæ cupidis: ne vel eorum simulatione decipiamur, vel eorum exemplo ad amorem temporalium inflammemur. Attendendum est ergo, ne qui eos imitetur in cultu vestium: qui intelligitur in nomine stolarum. Dicuntur enim stolæ, camisiæ albæ & longæ quibus vtebantur scribæ. Vnde Glossa super hoc: Volunt ambulare in stolis, idest cultioribus vestimentis induti in publicum procedere, quod reprehenditur in diuite qui induebatur purpura & bysso. Et ideo dicit Augustinus in regula: Non affectetis vestibus placere, sed moribus. Et: In vestitu ne glorieris vmquam. Et: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. 1.Tim.5.d Leuit.19.c Glos. in hunc locum to.5. Glossa interl. in hunc locum to.5. Luc.16.e August. in Reg.3.ca. 18.to.1. Ecc.11.a 1.Tim. vlt. b

C Secundo, quantum ad ambitionem honorum, quæ erat scribarum vitium detestandum, subdit: *Et amant salutationes in foro*, quantum ad gloriam in verbo, quasi dicat, volunt salutari in loco publico, altiori voce, & inclinato capite, quod est cõtra illud: Neminem per viam salutaueritis. *Et primas cathedras in synagogis*, quantum ad gloriam in officio. Quod est contra illud: Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Reprehendit autem scribas, non quia salutari sit malum, vel super cathedram poni, vel primo loco in conuiuio collocari, sed quia talis appetitus, & gloriatio talis, merito debet reprehendi. Vnde Beda: Non salutari in foro, non primas sedes habere vetat eis, quibus debetur ex ordine officij, sed eos qui indebite amant. Animum enim non gradum redarguit. Arguitur ergo in scribis nõ excellentia dignitatis, sed ambitio honoris. Nam in his veritas locum non habet, secundum illud: Quo modo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Et de hac gloria Oseas: Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Et talis debet contemni: Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ. Et: Gloria viri, stercus & vermis est: hodie extollitur, & cras non inuenietur. Ideo dicitur: Noli quærere ab homine ducatum, neq; à rege cathedram honoris. *Et primos discubitus in conuiuiis*, quantum ad gloriam in signo. Sup.10.a Sup.14.b Beda Glossa in hunc locum to.5. Ioan.5.g Osea 14.b Isa.23.b 1.Mach. 2.g E.c.17.a

D Tertio, quantum ad appetitum diuitiarum, subdit: *Qui deuorant domos viduarum.* Et hoc per cupiditatem: cuius voracitas numquam satiatur, ideo dicit: *Qui deuorant domos viduarum*, simul implicans voracitatem cupiditatis ad domũ, & carnalitatis ad sexum. Et de his duobus dicitur: Sanguisugæ duę sunt filiæ dicentes: Affer, affer. Et statim subdit: Tria sunt insaturabilia, & quartum quod numquam dicit, sufficit: Infernus, & os vuluæ, & terra quæ non satiatur aqua: Ignis vero, numquam dicit sufficit. Quia sicut dicitur: Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Deuoratio ergo reprehensibilis est propter auaritiam: sed conuersatio cum viduis reprehensibilis est, propter suspicionem malam. Vnde Chrysostomus: Dum Iudaicos sacerdotes confundit, Christianos monet non permanere cum viduis amplius quam cum ceteris: quamquam & si voluntas mala non est, suspicio tamen mala est. Et Hieronymus ad Nepotianum: Hospitiolũ tuum, aut raro, aut numquam mulierum pedes terant. Omnes puellas & virgines Christi, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Vnde nec sub eodem tecto manseris, nec in præterita castitate confidas. Nec Dauid sanctior, nec Samsone fortior, nec Salomone sapientior potes esse. Memento semper, quod paradisi colonum mulier de possessione sua eiecerit. Non sunt ergo scribæ imitandi, nec quantum ad carnalitatem, nec quantum ad cupiditatem. Quia de imitatoribus horum scribitur: Hi velut irrationabilia pecora pellicientes animas instabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viam errauerunt, secuti viam Balaam ex Bosor qui mercedem iniquitatis amauit. Contra tales indignatur Dominus, secundum illud: Vos depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domo vestra. Prou.30.b Ecc.5.b Chrysost. in opere imperf. Mat.c.23. hom.43. to.2. Hieron. Ep.2. ad Nepot. quæ est de vita Cler. to.1. 2.Pet.2.a Isa.3.c

Quarto, quantum ad simulationem virtutum, subdit: *Simulantes longam orationem.* Secundum Glossam, vt religiosiores appareant, prolixius orãt, vt ab infirmis quibus libet, & peccatorum suorũ cõscientia turbatis tamquam patroni, laudes & pecunias accipiant. Sed numquid prolixa oratio mala est? Certe non est, cum dicatur: Oportet semper orare. Et: Sine intermissione orate. Sed hoc dicitur propter simulationem. Quia cum simulatio & fraus in omnibus reprehensibilis sit, potissime reprehenditur in his actibus, qui maxime deberent fieri veritate. Et talis est actus orationis: Eos qui adorãt eũ in spiritu & veritate oportet adorare. De illo ergo qui fraudulenter adorat & simulatorie, dicitur in Psalmo: Oratio eius fiat in peccatũ. Quia maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, & ideo subdit: *Hic accipient damnationem maiorem*, quia sicut dicitur: Simulatores & callidi prouocant iram Dei. Ideo dicitur: Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, ne reuelet Deus abscõsa tua, & in medio synagogæ elidat te. Et ideo Scribis tamquam hypocritis imprecatur septies væ: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, propter simulationem sepriformem: propter quam digni erant, cum suis sequacibus in æternam præcipitari damnationem, secundum illud: Apprehensa est bestia, & cum ea pseudopropheta qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure. Et omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum. Glos. in hunc locum to.5. Sup.18.a 1.Thes.5.d Ioan.4.c Psa.108.a Hier.48.b Iob.36.b Ecc.1.d Mat.23.b Apo.19.d

CAPVT XXI.

E RESPICIENS *autem vidit, &c.* Postquam informauit discipulos ad cautelam malorum, hic secundo informat eos ad eligentiam meliorum: & hoc exemplo paupercula viduæ, offerentis totum victum suum, quæ præfertur aliis qui dederunt partem. In hac ergo parte procedit hoc ordine. Introducitur enim hic munus multitudinis opulentæ, oblatio viduæ pauperculæ, laus oblationis à vidua factæ, & assignatio rationis & causæ. Primo ergo quantum ad munus multitudinis opulentæ, dicit:

Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites. Nota quod gazophylacium dicitur à gazis, idest diuitiis, & phylaca, quod est, loc⁹ custodię. Inde gazophylacium, locus vbi erat repositorium pecuniæ. Acci- Gazophylacium quot modis sumatur.

A niæ. Accipitur autem gazophylacium aliquando pro loco in qua reponebatur: ficut in Nehemia: Nehe. 10. d Leuitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in domo thesauri. Aliquando pro domo leuitarum & sacerdotum: Ezec. 42. a Eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad Aquilonem, & introduxit me in gazophylacium quod erat contra separatum ædificium. Ibidem. e Et post: Hæc sunt gazophylacia sancta, in quibus vestiuntur sacerdotes. Aliquando accipitur pro porticu, in quo fiebant oblationes, sicut in Ioanne: Ioan. 8. c Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo. Aliquando accipitur pro ipsa arca quæ seruabat oblationes, desuper habens foramen, sicut hic. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Gazophylacium est arca, habens foramen desuper, in qua mittebant sacerdotes pecunias quæ congreg.bantur ad necessarios vsus templi. B Et hæc arca alio nomine dicebatur musach, sicut dicitur: 4. Reg. 16. d Musach quoq; Sabbati conuertit in templum Domini propter regem Assyriorum. Et hoc alio nomine dicebatur corbona, sicut in Matthæo: Matt. 27. a Non licet eos mittere in corbonan: quia pretium sanguinis est. In hoc autem mittebantur oblationes duplici ex causa, Vel ad luminaria concinnanda, vel ad sarta tecta templi reparanda, secundum illud: 4. Reg. 12. a Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerat in templum Domini, accipient illam sacerdotes. Sequitur: Et instaurent sarta tecta domus. Ibid. b Et post: Tulit Ioada gazophylacium vnum, aperuitq; foramen desuper, & posuit illud iuxta altare, ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantq; in eo sacerdotes qui custodiebant ostia, omnem pecuniā quæ deferebatur ad templum Domini. Huiusmodi autem oblationes triplici ex causa fiebant, scilicet ad reuerentiam cultus diuini, propter quod dicitur: C 2. Mac. 3. a Cum ciuitas habitaretur in omni pace, fiebat vt ipsi reges & principes locum summo honore ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent: Et propter indulgentiam peccati: Num. 31. b Ob hanc causam offerimus in donariis Domini, vt depreceris pro nobis Dominum: Item pro gratiarum actione: 1. Par. vlt. c Lætatusq; est populus, cum vota sponte promitterent, &c.

Secundo, quantum ad oblationem viduæ paupercula, subdit: *Vidit autem & quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. Vidit*, inquam, oculo benignitatis, quo ad pauperes respicit, secundum illud: Isa. 66. a Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum, & trementem sermones meos? Talium audit Dominus preces; Psal. 101. c Respexit in orationem humilium, & non spreuit precem D eorum. Et: Eccli. 35. e Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt? subditur: A maxilla enim ascendunt vsq; ad cœlum. Talium suscipit quantumcumq; paruas oblationes, quia sicut dicit Glossa: Glos. interlin. in hunc locum to. 5. Non perpendit Deus quantum in sacrificio offeratur, sed ex quanto affectu detur. Vnde dicitur: Mat. 10. d Qui dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam. Ideo dicit Gregorius: Exteriora nostra quàmlibet parua Deo sufficiunt, cor namq; & non substantiam pensat. Et post: Regnum cœlorum tantum valet quantum habes. Valuit namque Zachæo dimidium bonorum: valuit Andreæ & Petro, dimissis retibus & naui: valuit viduæ, duobus minutis: valuit & alteri, calicem aquæ frigidæ. Regnum itaq; cœlorum tantum valet, quantum habes. Et nota quòd in E hoc quod dicit, quòd misit duo æra minuta, simul paupertatem insinuat & liberalitatem: paupertatem, quia non habebat nisi duos obolos: liberalitatem, quia cum posset alterum offerre, obtulit vtrumq;, vt impleret illud: Tob 4. b Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude.

Tertio, quantum ad laudem oblationis à vidua factæ adiungit: *Et dixit, vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit*, idest copiosius dedit. Copiosius namq; donat qui ex maiori corde donat. Vnde Gregorius: Non est vacua manus à munere, cum arca cordis repleta fuerit bona voluntate. De numero enim illorum erat hæc vidua, de quibus dicitur: 2. Cor. 8. a Secundum virtutem, testimonium illis reddo, & super virtutem voluntarij fuerunt. A Vnde Chrysostom': Nullus dicat: Non possum eleemosynas facere. Non es Vidua illa pauperior, non es Petro & Ioanne rusticior. Talenta vniuscuiusq; sunt, siue præeminentia in doctrina, siue in pecunia, siue in quolibet negotio. Et post: Nihil est ita Deo amicum, sicut ad communem vtilitatem viuere. Propter quod etiam Petrus ait: 1. Petr. 4. b Vnusquisq; sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes. Vnde sicut qui dimittit pauca in re, & nihil vult habere in voluntate, omnia dicitur dimittere, sicut Petrus: Matt. 19. d Ecce nos reliquimus omnia. Sicut qui nulli subijcitur, omnia habet & abundat quemadmodū Paulus: 2. Cor. 6. b tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. Et: Phil. vlt. d Habeo autem omnia, & abundo. Sic qui magno corde dat, dicitur abundanter dare. secundum illud: 2. Cor. 8. a In multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum B fuit, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum.

Quarto, quantum ad assignationem rationis & causæ, subiungit: *Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei*: Et impleuerunt præceptum illud: Sup. 11. f Verumtamen quod superest, date eleemosynam. Quo præcipitur dare ex abundanti: sicut Ioannes dicebat: Sup. 3. b Qui habet duas tunicas det non habenti. *Hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum qui habuit, misit.* Et sic impleuit consilium Domini, quia nihil sibi reseruauit, sed totum dedit, vt mulier Euangelica esse inciperet, implens consilium Domini: Matt. 19. c Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, &c. Sup. 18. d Iam non erat solicita de crastino, sicut dicitur: Mat. 6. d Nolite soliciti esse in crastinum, &c. Sufficit diei malitia sua. Sed videtur hæc vidua ex hac ratione nō C esse laudanda, sed potius vituperanda: quia medium nō seruauit: quia periculo se exposuit: quia ordinem charitatis prætermisit, contra illud Apostoli. Nō vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. 2. Cor. 8. c In præsenti tempore vestra abundantia, illorum inopiam suppleat: Sed diuino ore laudatur: quia spē ponens in Christo & diuinum implens consilium: & quia Dei cultum præferens suæ priuatæ vtilitati. Licet secundū hominem non videatur fuisse discreta eleemosyna eius, prudentissima tamē fuit, dum totum dando facta est imitatrix Christi, de quo Paulus: 2. Cor. 8. b Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt illius inopia, vos diuites essetis. Vbi ergo Christus promittit stipendium, non est periculum. Vbi dat exemplum, non discernitur medium: quia ipse est omnis perfectionis centrum. Vbi approbat affectū charitatis, D ordo non perturbatur, immo impletur. Quia vt dicitur: 1. Cor. 13. b Charitas non quærit quæ sua sunt. Ex his colligitur quòd non est vitium totum relinquere, sed perfectum: quia radix merēdi principaliter respicit cordis affectum. Et quia magis affectat Deus feruorem cordis quàm magnitudinem muneris. In cuius signum dicitur: Gen. 4. a Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit. Et ideo contra eum qui est malæ voluntatis, de eleemosyna confidentem, dicitur: Eccl. 7. a Non alliges duplicia peccata. Sequitur: Ne dicas: In multitudine munerū meorum respiciet Deus, & offerente me Deo altissimo, munera mea suscipiet. Quia dona iniquorum non probat Altissimus. Eccli. 34. c Sed quod dicitur in Psalmo: Psal. 50. d Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor E contritū & humiliatum, vsq;, ibi: Altare tuum vitulos.

Hæc secundū litteram dicta sunt, secundum moralem autem intellectum, per hanc viduam pauperculam quā benignissime respicit Dominus Iesus, intelligitur anima, quæ recedit ab amore temporalium: quæ ideo vidua dicitur: quoniam quantum mundo adhæsit, habuit virum, nunc quasi vidua, & paupercula est. Vidua quidem: quia sequestrata est à mundo, quantum ad affectum carnalitatis: Psal. 131. c Viduam eius benedicens benedicā, pauperes eius saturabo panibus. Et hæc vidua omnem suam delectationem ponit in Christo, secundum illud: 1. Tim. 5. a Quæ autem vere vidua est & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus nocte ac die. Et hæc paupercula est: quia sequestrata à mundo quantum

tum

Isa. 54. e tum ad effectum terrenitatis. De qua Isaias: Paupercula tempestate conuulsa, absque vlla consolatione. Huiusmodi ergo est offerre Deo duo æra minuta, idest, mortificationem carnis inquantum est vidua. Secundum illud Apostoli: Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et offerre paupertatem spiritus, in quantum est paupercula. Ecce, ego in paupertate mea præparaui impensas domus Domini. De hoc duplici minuto offerendo dicitur: Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

Rom. 12. a

1. Par. 22. c

2. Cor. 7. a

Secundum autem allegoricum intellectum, per diuites intelliguntur Iudæi. Vnde Glossa: Diuites qui in gazophylacium munera mittunt, sunt Iudæi qui de iustitia Dei sunt elati. Secundum illud Apostoli: Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Per viduam pauperculam, intelligitur Ecclesia de gentibus congregata. Vnde Glossa: Vidua Ecclesia pro qua vir eius pertulit mortem: & in cœli penetralibus, quasi ab oculis eius occultus, quasi in parte alterius regionis viuit. Et ideo dicit Apostolus: Viri, diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea: vt ipsam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et post: Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Iudæus ergo offert ex abundantia, propter præsumptionem. Vnde Glossa: Iudæus ex abundanti mittit qui de sua iustitia ita orat apud se. Gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum. Secundum illud: vbi agitur de Pharisæo, qui designat populum Iudaicum. Sed hæc vidua offert totum victum suum. Quia vt dicit Glossa: Ecclesia omnem victum in munera Dei mittit. Quæ omne quod viuit non sui meriti, sed diuini muneris intelligit, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Offert autem duo minuta, idest, fidem & charitatem. Vel geminam fidem, scilicet de deitate, & humanitate. Seu geminam charitatem, scilicet Dei, & proximi, secundum illud: Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Et hæc minuta sunt propter humilitatem, sed Deo maxime accepta sunt. Vnde Glossa: Consideratione suæ fragilitatis minuta, sed merito piæ intentionis magis sunt accepta, quàm cuncta superbientium Iudæorum opera: Quia Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. In hac ergo vidua commendatur sancta Ecclesia. Commendatur nihilominus castitas, humilitas, & paupertas: quæ tria sunt consilia Euangelica, & perducunt animam ad perfectionem perpetuam, quæ præcipue est à Christi discipulis eligenda.

Glos. in hûc locum to. 5.

Rom. 10. a

Glos. in hûc locum to. 5.

Ephes. 5. e

Ibid. g

Glos. in hûc locum to. 5.

Sup. 18. b

Glossa in hûc locum to. 5.

Cant. 4. a

Glos. in hûc locum to. 5.

Iac. 4. b

Et quibusdam dicentibus de templo, & cætera. Postquam informauit discipulos ad cautelam malorum, & ad eligentiam meliorum, hic tertio informat eos ad prouidentiam respectu futurorum. Diuiditur autem pars ista in quattuor partes. In quarum prima prædicit, quæ ventura sint generaliter. In secunda, quæ ventura sint circa persecutionem Ecclesiæ, ibi: *Videte ne seducamini, &c.* In tertia quæ ventura sint circa destructionem Hierusalem, ibi: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu, &c.* In quarta, quæ ventura sint circa iudicium finale, ibi: *Et erunt signa in Sole & in Luna, & cætera.* In Explicando autem prædictionem futurorum in quadam generalitate, tria introducuntur, scilicet prædicendi occasio, ex occasione prædictio, & ex prædictione subsequens quæstio. Primo ergo quantum ad occasionem prædicendi futura, dicit:

Et quibusdam dicentibus de templo, quòd bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit. Ad huiusmodi laudatores templi quantum ad permanentiam & opulentiam, prædicendo futura, respondit: Ne confiderent in his transitoriis. Quia sicut dicitur: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Et: Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Discipuli autem nondum existentes spirituales, magnificabant templum quantum ad sollemnitatem ædificij. Vnde Marcus: Cum egrederetur de templo, ait illi vnus ex discipulis suis: Magister aspice quales lapides, & quales structuræ. Magnificabant ipsum quantum ad sublimitatem cultus Domini, quia ornatum erat donis, quasi Deus semper in illo deberet coli, & in hoc tripliciter fallebantur. Et quia parua magnificabant tamquam si essent magna, cum tamen dicatur: Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus requietionis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus. Et ideo sapientissimus Salomon dicebat: Si enim cœlum, & cœli cœlorum te capere non possunt, &c. Secundo, quia corporalia & figuralia magnificabant vt vera & spiritualia. Contra quod dicitur: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum sit Deus. Tertio fallebantur, quia momentanea, & caduca magnificabant, quasi essent perpetua & æterna, cum tamen dicatur: Præterit enim figura huius mundi.

Hebr. 13. c

2. Cor. 4. d

Mar. 13. a

Isa. vlt. a

3. Reg. 8. c

Act. 17. f

1. Cor. 7. f

Secundo, quantum ad prædictionem introductam ex occasione accepta, subditur: *Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidē, qui non destruatur.* Hoc quidem generaliter dictū est, & verum est pro tempore finalis iudicij, quando omnia destruentur, secundum illud: Cœlum & terra transibunt, & cætera. Et: Primum cœlum, & prima terra abiit, & mare iam non est, vt in Psalmo: Ipsi peribunt, tu autem permanebis, &c. Est etiam verum pro destructione Hierusalem specialiter, quæ facta est à Tito & Vespasiano quadragesimo secundo anno post passionem Domini. Venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &c. & ad terram prosternent te. Et non relinquent in te lapidem super lapidem. Vnde Gregorius dicit quòd illa Hierusalem cum templo funditus est euersa, & postmodum est ædificata. Ratio autem quare Dominus distulit per quadraginta duos annos, fuit vt expectaret illos ad pœnitentiam, sicut dicitur: Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire. Ratio autem quare amplius non distulit, fuit propter Iudæorum perfidiam obduratam, quæ veritatem contemnebat propter velamen & vmbram. Vnde Glossa: Curauit Deus ciuitatem, & templum, & omnia figuralia subuertere: ne quis post Aduentum Christi ad illa recurreret. Et pro illo tempore intelligitur illud: Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum, &c. Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & Sabbatum, & festiuitates alias non feram. Ideo ad Galatas: State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, &c.

Matt. 24. c

Apoc. 21. a

Psal. 101. d

Sup. 19. g

Greg. hom. 39. in Euang. to. 2.

1. Pet. vlt. c

Glos. in hûc locum to. 5.

Isa. 1. c, d

Gal. 5. a

Tertio, quantum ad interrogationem subortam ex prædictione audita, subiungit: *Interrogauerunt autem illū, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum, cum fieri incipient?* Interrogauerunt autem non omnes, sed quattuor principales, id est, Petrus, Iacobus, Ioannes & Andreas: quia erant ei familiares. Vnde Glossa: Quia laudantibus ædificationes templi prædixerat omnia destruenda, discipuli (sicut Marcus ait) scilicet, Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas separatim quærunt tempus & signa prædictæ destructionis. Et attendendum, quòd dupliciter potest quis inquirere de temporibus futuris. Vno modo inquirendo diei finalis horam determinatam, & hæc est quæstio curiosa: quia sicut dicitur: De die illa & hora nemo scit, neq; Angeli cælorū, nisi sol⁹ pater. Et ideo discipulis, quærentibus: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Responsum est: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Et ideo dicitur: De temporibus autē & momentis fratres non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Alio modo potest quis inquirere in quadā gene-

Glos. in hûc locum to. 5.

Marc. 13. a

Matt. 24. c

Act. 1. a

1. Thes. 5. a

generalitate, & sine certi temporis signatione, & hæc A
quæstio studiosa est. Nam huius ignorantia est pericu-
Hier. 8. c losa: propter quam dicitur de Iudæis: Turtur & hirun-
do, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui, po-
Sup. 12. g pulus autem meus, *& cætera*. Et: Hypocritæ, faciem cœli
& terræ nostis probare, hoc autem tempus quo modo
non probatis? Et ideo Dominus quærentes non repre-
Gregor. homil. 35. in Euāg. to. 2. hendit, sed eis satisfacit. Vnde Gregorius: Dominus ac
Redemptor noster perituri mundi præcurrentia mala
denunciat: vt eo minus perturbent venientia quo fue-
rint præscita. Minus enim iacula feriunt quæ præuiden-
tur. Et nos tolerabilius mundi mala suscipimus, si con-
tra hæc per prouidentiæ clypeum munimur.

Qui dixit: Videte ne seducamini, &c. Post prædictionem
futurorum in quadam generalitate, his specialius descē-
dit ad describendam persecutionem Ecclesiæ. Hanc au-
tem describit dupliciter. Primo communiter respectu B
omnium. Secundo specialiter respectu persectorum,
ibi: *Sed ante hæc omnia inijcient vobis manus suas*, &c. In de-
scribendo autem persecutiones futuras in Ecclesia post
passionem Christi introducuntur tria: ex quibus osten-
ditur persecutio Ecclesiæ esse conflanda, scilicet multi-
plicatio hæresis, aggrauatio bellorum, & superuentio
pestilentiarum. Primo ergo quantum ad multitudinem
hæresum, dicit:

Qui dixit: Videte ne seducamini, scilicet per varios erro-
res. Propter quod ad Ephesios: Iam non simus paruuli,
Ephe. 4. c fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in
nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem er-
2. Thes. 2. a roris. Vnde dicitur: Rogamus vos, vt non cito mouea-
mini à vestro sensu. Ne quis vos seducat vllo modo. Et
bene opus erit cautela, præcipuè propter seducentium
improbitatem: & ideo subdit: *Multi enim venient in no-*
mine meo, dicentes, quia ego sum, prædicando scilicet hære- C
ses tanquam hæresiarchæ. *Multi*, quidem dicit, propter
multitudinem, & varietatem hæresum: qui à principio
Ecclesiæ incœperunt, & in fine Ecclesiæ per filium per-
Glos. in hūc locum to. 5. ditionis vigebunt. Vnde Glossa: Imminente Hieroso-
lymorum excidio, multi fuerunt principes, qui se Chri-
stos esse dicerent, & libertatis tempus appropinquare.
Temporibus quoque Apostolorum Hæresiarchæ multi
1. Ioh. 4. a prodierunt. Vnde dicitur: Multi pseudoprophetæ exie-
runt in mundum. Inter hos fuit primus Simon magus:
qui dicebat, & in suis voluminibus scriptum reliquit, vt
dicit Hieronymus: Ego sum speciosus, ego sum paracle-
tus, ego sum omnipotens, ego sum sermo Dei. Vnde in
Act. 8. b Actibus: Vir quidam erat nomine Simon, dicens se esse
aliquem magnum, cui auscultabant omnes à minimo
vsque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quæ
vocatur magna. Refert etiam Iosephus Simonem Essæ- D
um fuisse in campis Israel, qui prædicabat, se esse Chri-
stum. Legitur etiam quòd cum essent filii Herodis Ro-
mæ, & ibi decertarēt de regno, erant quatuor in Iudæa
quorum vnusquisq; se Christum prædicabat. Manichæ-
us etiam dixit, se esse Spiritum sanctum. Machometus
etiam dixit, se esse aliquem magnum. Et finaliter post
omnes sequetur impius Antichristus, qui erit omnium
2. Thes. 2. b malorum caput, de quo dicitur: Tunc reuelabitur ille
iniquus: cuius est aduentus secundum operationem Sa-
tanæ, in omni virtute & signis, & prodigiis mendaci-
bus, & in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt, eo E
quod charitatem veritatis non receperunt vt salui fie-
Chrysost. in opere impf. Mat. c. 24. homil. 48. to. 2. rent. Vnde Chrysostomus: Homo circa mortem phan-
tasias videt: sic & mundus in exitu suo multos patitur
errores. Sed quia post istos errores illucescet veritas, id-
eo subdit: *Et tempus appropinquauit*, scilicet cognoscendæ
veritatis: de quo tempore dicitur: Nolite ante tempus
1. Cor. 4. a iudicare, quoadusq; veniat Dominus, qui & illumina-
Psal. 74. a bit abscondita tenebrarum, *& cætera*. Et: Cum accepero
tempus, ego iustitias iudicabo. Et ideo addit: *Nolite ire*
post eos, per approbationem falsitatis, secundum illud:
Prou. 1. b Fili mi, ne ambules cum eis. Pedes enim illorum ad ma-
lum currunt, *& cætera*. Vadunt autem post Simonem o-
mnes simoniaci, post Machometum omnes luxuriosi,

post Antichristum omnes superbi & ambitiosi. Quia o-
mnes tales sunt aduersarij Christi, & multi sunt huius-
modi, ideo dicitur: Filioli, nouissima hora est. Et sicut 1. Ioan. 2. c
audistis, quia Antichristus venit, & nūc Antichristi mul-
ti facti sunt. Sed tales non sunt imitandi, propter quod
in Psalmo: Noli æmulari in malignantibus. Et post: Quo- Psal. 36. a
niam tanquam fœnum velociter arescent.

Secundo quantum ad aggrauationem bellorum, sub-
dit: *Cum autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri.*
Sicut enim nō est errantium dolositas subsequenda ma-
xime viris iustis. Vnde Matthæus: Nolite timere eos, qui Mat. 10. c
occidunt corpus, animam autem non possunt occide-
re. Quoniam vir iustus per prælia nō perdit, quod amat:
& ideo huiusmodi prælia non formidat. Fugit impius Prou. 28. a
nemine persequente: iustus autem quasi leo confidens,
absq; terrore erit. Vnde Chrysostomus: Sancti viri in au-
ditione, siue corporalium, siue spiritualium præliorum Chrysost. in opere impf. Mat. c. 24. homil. 48. to. 2.
imperterriti permanent: quia ea quæ sunt in mūdo, non
possunt nocere eis, qui sunt extra mundum. Sicut qui est
in tabernaculo, sonum quidem tempestatis audit, fla-
tum autem non sentit. Ideo dicitur: Nō contristabit iu-
stum, quidquid ei acciderit. Non ergo hæc formidanda, Prou. 12. e
quia sunt opportuna, ideo addit: *Oportet primum hæc fieri,*
sed nondum statim finis. Chrysostomus: Non potest esse si-
gnum, quod semper fuit in vsu. Nam bella hęc corpora- Chrysost. in opere impf. Mat. c. 48. homil. 48. to. 2.
lia semper fuerunt, & erunt. Quamdiu enim regnat cō-
cupiscentia, oportet quod sint lites & bella. Vnde bella,
& lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs vestris, quæ
militant in membris vestris? Permittit autem Dominus
hæc fieri ad subuersionem malorum, & exercitationem Iac. 4. a
bonorum, vt sic appareat illud: Militia est vita hominis
super terram. Et ideo ille bonus miles dicebat: Nam & Iob. 7. a
cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem ha- 2. Cor. 7. b
buit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus:
Foris pugnæ: intus timores. Nam dicitur: In mūdo pres-
suram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. Ioh. 16. g

Tertio quantum ad superuentionem pestilentiarum,
subiungit: *Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & re-*
gnum aduersus regnum. Gregorius: Ecce perturbatio ho-
minum, *& terræmotus magni erunt per loca*. Ecce respectus Greg. hom. 35. in Euāg. to. 2.
iræ desuper, *& pestilentia*. Ecce inæqualitas corporum,
& fames. Ecce sterilitas terræ, *terroresq;*. Ecce inæqualitas
aeris, *& signa de cœlo magna erunt*, non solum, quia multa,
sed etiam, quia insolita. Huiusmodi autem signa magna
& multa præcesserunt euersionem Hierosolymorum,
secundum quod narrat Iosephus, qui dicit, stellam gla-
dio similem, per annum super Hierusalem pependisse,
& currus: & equites armatos quadraginta diebus in ae-
re debellasse: & vitulam inter manus immolantium pe-
perisse agnam. Et hæc signa magna præcesserunt euersi-
onem secundam Hierusalem, sicut præcesserant destru-
ctionem ipsius factam sub Antiocho. Contigit per vni-
uersam Hierosolymorum ciuitatem videri diebus qua- 2. Mac. 5. a
draginta per aera equites discurrentes, auratas stolas ha-
bentes: & cōgressiones fieri cominus, & scutorum mo-
tus, & telorum iactus, & aureorum armorum splendo-
rem, omnisq; generis loricarum. Hæc multiformis &
pestilentialis turbatio, licet secundum partes aliquando
fuerit in Ecclesia, sicut Gregorius narrat, plene tamen
erit in finali tribulatione, qua imminente, erit perturba-
tio hominum, & elementorum. Nam perturbatio ho-
minum erit secundum illud: Concurrere faciam Ægy- Isa. 19. a
ptios aduersus Ægyptios: & pugnabit vir contra fratrem
suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciui-
tatem, regnum aduersus regnum. Et: Dimisi omnes ho-
mines vnumquemq; contra proximum suum. Nec tan- Zach. 8. b
tum erit perturbatio hominum, verumetiam elemen-
torum. Vnde Gregorius: Prius corda hominum, & post
elementa turbantur: vt cum rerum ordo cōfunditur, ex Greg. hom. 35. in Euāg. to. 2.
quo retributio veniat, demonstretur. Turbabuntur er-
go elementa, secundum illud: Cataractæ de excelsis a- Isa. 24. c
pertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ. Confla-
ctione cōfringetur terra, *& cætera*. Et Gregorius: Omnia Greg. hom. in Euāg. to. 2.
namque quæ ad vsum vitæ accepimus, vertimus in cul-

pam. Tranquillitatem humanæ pacis in securitatem. Peregrinationem viæ, pro habitatione dileximus Patriç Salutem corporũ redegimus in vsum vitiorum. Vbertatis abundantiam, non ad necessitatem carnis, sed ad peruersitatem intorsimus voluptatis. Serenitatem aeris, coegimus nobis seruire ad amorem terrenæ delectationis. Iure ergo nos omnia feriunt, vt quot in mundo habuimus gaudia, tot postmodum sentiamus tormenta. [Sap. 11. c] Et hoc quidem rectè; quia dicitur: Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. [Sap. 5. d] Et iterum: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos, & ideo Sapiens: Creatura tibi factori deseruiens, exardescit in tormentũ aduersus iniustos: & leuior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. [Greg. hom. 35. in Euãg. to 2.] Vnde & ipse Gregorius dicit: Quia ergo omnia consummanda sunt, ante consummationem omnia perturbantur. [B] Et quia in cunctis deliquimus, in cunctis ferimur: [Sap. 5. d] vt impleatur quod dictum est, pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.

Sed ante hæc omnia injicient vobis, &c. Postquam persecutionem Ecclesiæ descripsit communiter respectu omnium, hic specialiter describit in persona perfectorũ. Describitur autem hic duplex persecutio contra Apostolos & apostolicos viros: primo publica, deinde priuata, ibi: *Trademini autem à parentibus, &c.* Circa publicam persecutionem virorum sanctorum, scilicet Apostolorum, & suorum vitam imitantium explicandam, introducuntur tria, scilicet persecutionis pugna, persecutionis causa, & tribulatorum victoria aperta. Primò ergo quantum ad persecutionis pugnam, dicit:

[C] *Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas.* Ante, scilicet tribulationem finalem in qua tribulabuntur omnes, præcedit persecutio impiorum exagitata contra viros perfectos. In qua quidem persecutione ex parte impiorum erit violentia, ideo dicit: *Injicient vobis manus.* [Act. 5. c] Exurgens princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, quæ erat hæresis Sadducæorum, repleti sunt zelo, & injecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Erit etiam iniuria violenta: & ideo addit: *Et persequentur tradentes in synagogas & custodias.* [Act. 6. c] Commouerunt plebem, & seniores & scribas: & concurrentes rapuerunt Stephanum, & adduxerunt in concilium. Erit etiam cum hoc simulata iustitia: propter quod subdit: [D] *Trahentes ad reges & præsides propter nomen meum,* quasi iniquum sit, prædicare crucifixum. [Act. 5. e] Cum adduxissent Apostolos, statuerunt in cõcilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicens: Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto: & ecce replestis Hierusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. [Act. 17. b] Et: Zelantes Iudei, assumentesq; de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitauerunt ciuitatem, & trahebant Iasonem, & quosdam fratres ad principes ciuitatis, clamantes: Quoniam hi sunt qui orbem concitant, & huc venerunt. Et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Iesum. Hæc autem persecutio deseuit contra Apostolos, & suos etiam sequaces, ab aduersarijs nominis Christi. [2. Tim. 3. c] Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, &c. persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconij, Lystris. [E] Sequitur: Et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. [Aug. ser. 3. de Innocẽt. to. 10.] Vnde Augustinus in sermone de Innocentibus: In scripturis sanctis bonos & iustos viros semper persecutionem malorum sustinuisse cognoscimus. [Gregor. in Ezech. homil. 9. to. 2.] Quia, vt dicit Gregorius: Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet.

Secundo quantum ad persecutionis causam subdit: *Contingent autem vobis in testimonium,* dilectionis diuinæ. [Heb. 12. l] Quem diligit Dominus castigat: flagellat autem omnẽ filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanquam filijs, vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filij estis. [Iudit. 8. c] Memores esse debent, quo modo pater noster Abraam

[A] tentatus, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. *Contingent etiam in testimonium,* virtutis propriæ. [Gen. 27. c] Propter quod dicitur: Accede huc, vt tangam te fili mi, & probem vtrum tu sis filius meus Esau, an non. [Iob. 2. b] Vnde dicitur: Dixit Satan ad Dominum: Mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis quod in faciem benedicat tibi: Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, *& cætera.* Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iobum vlcere pessimo. [Rom. 5. a] Et: Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. *Contingent etiam in testimonium,* damnationis alienæ. [Glos. in hũc locum to. 5.] Vnde Glossa: Mors iustorum bonis est in adiutorium, malis in testimonium damnationis, vt inde peruersi sine excusatione pereant, vnde electi exemplum capiunt, vt viuant. [Sap. 4. c] Vnde Sapiens: Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius consummata longam vitam iniusti. [1. Pet. 4. d] Et: Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? *Contingent etiam in testimonium,* veritatis prædicatæ, nam martyr testis dicitur, & martyrium est testimonium veritatis: [Apoc. 6. c] Vidi subtus altare animas interfectorum, propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant. Et hæc martyrum sanctorum testimonia, credibilem faciunt fidem Christianam: [Psal. 92. d] Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, propter mortem prædicantium. [Act. 10. f] Vnde dicitur: Præcepit nobis prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum.

Tertio quo ad tribulatorum victoriam subiungit: *Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis,* per inuestigationem propriam, quia nõ [1. Cor. 3. b] quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. [Psal. 93. a] Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt: *Ego enim dabo vobis os & sapientiam,* per inspirationem internam: [Mat. 10. c] Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Hic autem spiritus Domini dat sapientiam, & dat eloquentiam. Sapientiam in corde, secundum illud: [Ioan. 16. c] Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. [Iob. 32. b] Ideo Iob: Spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. [1. Cor. 2. c] Et ratio huius redditur. Quia: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi Spiritus Dei. [Sap. 9. d] Et ideo Sapiens: Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de Altissimis? Dat similiter eloquentiam in sermone per sapientiam. [Sap. 10. d] Vnde dicitur: Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas. [Exod. 4. c] Et: Quis fecit os hominis? Aut quis fabricatus est mutum & surdum, videntem & cæcum? Nonne ego? Perge igitur & ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. [Isa. 63. a] Et ideo Isaias: Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. [Sap. 7. d] Et quia sapientiam non vincit malitia, ideo subdit: *Cui non poterunt contradicere, & resistere omnes aduersarij vestri per cauillationem fraudulentam:* [Exod. 14. d] Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Huic forti bellatori nullus resistere potest. [Psal. 75. a] Tu terribilis es, & quis resistet tibi? [Iob. 9. a] Et: Quis restitit ei, & pacem habuit? Nullus ergo resistit, qui non vincatur à discipulis propter veritatis annunciationẽ. Quia dicitur: [3. Esd. 4. d] Et veritas manet, & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in sæcula sæculorum. Et de Antichristo dicitur: [Apoc. 12. a] Ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij sui, & nõ dilexerunt animas suas vsq; ad mortem. Sed contrarium dici videtur in Apocalypsi: [Apoc. 11. a] Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. [Ibid. b] Et post: Cum finierint testimonium suum, bestia, quæ ascendit de abysso, faciet aduersus eos bellum, & vincet illos. Sed hoc non est contrarium. Quia licet veritas ad tempus prosternatur, oportet tamen quòd resurgat. [Ibid. e] Vnde & ibidem: Post dies tres & dimidium, spiritus vitæ à Deo

intrauit

intrauit in eos. Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cœlo dicentem eis: Ascendite huc,& ascenderunt in cœlum in nube, & viderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus,& decima pars ciuitatis cecidit.

Tradimini autem à parentibus,&c. Postquam descripsit perfectorum persecutionem publicam, hic describit priuatam, circa quam introducuntur tria, scilicet domestica pugna, superna tutela, & interna armatura. Primo ergo quantum ad domesticam pugnam, dicit:

Tradimini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis. Et hoc quidem durissimum erit: Durum quidem est tradi ab amico & cognato, secundum illud: [Psal. 54.b] Si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, *& cætera*. Durius est tradi à fratre proprio: [Mich. 7.a] Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur. Malum manuum suarum dicunt bonum. Sed grauissimum est pati à genitore suo: [Zach. 13.b] Configent eum pater eius & mater eius genitores eius cum prophetauerit. Et hæc quidem tribulatio valde est d ra. Vnde Glossa: [Glos. in hunc locum to. 5.] Maius tormentum est, cum aliquis patitur de quibus præsumebat, quia cum damna corporis mala cruciant amissæ charitatis. Et ideo Hieremias: [Hier. 9.b] Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Et vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur. Et quia hoc odium erit pessimum, ideo subdit: *Et morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus propter nomen meum*. [Hier. 15.b] Væ mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? Et post: Omnes maledicunt mihi. Ratio autem odij huius est duplex. Prima est discordia voluntatum. Ideo Ioannes: [Ioan. 15.e] Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia vero de mundo non estis, propterea odit vos mundus. Nam sicut dicitur: [Iac. 4.a] Amicitia huius mundi inimica est Dei, *& cætera*. Alia ratio est perfidia animorum, secundum illud: [Ioan. 16.a] Venit hora vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem neque me. In hoc mira notatur perfidia animorum, quòd ex nulla alia causa persequitur viros iustos, nisi quia in Christi nomen credunt, amant, & prædicant. Et ideo dicit: *propter nomen meum*. Et hæc fuit causa, propter quam fratres eius oderunt eum. [Gen. 37.e] Vnde Chrysostomus: [Chryso. ser. de Ioseph vendito post hom. super Genesim to. 1.] O nefanda rabies iniquorum. Non licet Ioseph, non licet, inquam, impunitum esse, qui bonus est: non licet meliorem tutum esse cum malis. Et quasi inuidi aliquid perdant, aut dispendium alicuius rei incurrant: sic bonorum vita detrimentum est pessimorum. Zelant modestum superbi, mansuetum inuidi, probum improbi, mitem tumidi, inimica æmulatione lacessunt. Bonum mali videre non possunt. Nolunt meliorem se viuere, ne degeneres ipsi possent improperia sustinere. Cur innocentem zelas inimica fraternitas? Cur inuides bono? Cur simplicem pati non potes? Cur modestum persequeris? Cur probum non diligis? Cur rea innocentis sanguinis inueniris? Saltem distractus, aliquatenus viuat. Ne in te accusator, innocens sanguis, vt Cain aliquando existat. [Gen. 4.b] Serua tibi: serua inimica fraternitas viuum, quem sentias aliquando placatum. [Gen. 45.b] Serua incolumem, quem necessitatis tempore inuenias prouisorem. Hæc Chrysostomus.

Secundo, quantum ad supernam tutelam, subdit: *Et capillus de capite vestro non peribit*, quod tripliciter exponitur. Primo quidem, quia prouidentia diuina curam de omnibus agit: & nihil perire sinit: [Sup. 12.a] Nonne quinque passeres veneunt dipondio: & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt: Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos. Secundo vero, quia diuina potentia nullam sinet perire particulam. Vnde Augustinus in Enchiridio: [August. in Ench. ad Laur. c. 88. to. 3.] Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet cinerem pulueremue soluatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcunque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium etiam hominum cibum cedat carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Tertio, quia in omnibus non incurrunt læsionem, vel modicam: in cuius figura in Daniele. [Dan. 3.g] Egressi sunt Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Et satrapæ contemplabantur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non esset adustus, & odor ignis non transisset per eos Et ideo dicitur: [1. Pet. 3.c] Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Et in hoc mira apparet Dei super iustos protectio. Vnde Chrysostomus: [Chrysost. in c. 24. Matt. homil. 76. to. 2.] Mira Christi virtus, & fortitudo Apostolorum. A gentibus habebantur odio vt Iudæi, à Cæsare ejiciebantur vt seditiosi, à Iudæis lapidabantur vt legis inimici. Contra Apostolos omnes præliabantur, princeps, dux, idiota, & plebs. Et infinita millia Iudæorum tunc cœperunt Romani: & duodecim viros inermes non superauerunt.

Tertio, quantum ad internam armaturam, subiungit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*, id est, defendetis tanquam per armaturam perfectam: [Prou. 15.d] Qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Hoc autem fit per patientiam. Nam illius rei dicitur quis possessor, cuius habet plenum dominium. Et patientia facit dominari sibi secundum illud: [Prou. 16.d] Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium. Et ideo Gregorius: [Greg. hom. 35. in Euang. to. 2.] Patientia radix est, & custos virtutum, & in hac animam & corpus possidemus. Et hoc manifeste apparet, si quis attendat quid sit patientia. Nam ipsa rectificat rationalem, temperat irascibilem, modificat concupiscibilem, & exteriorem consummat operationem. Rationalem inquam illuminat & rectificat. Vnde in prouerbijs: [Prou. 14.a] Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Et: [Prou. 19.b] Doctrina viri per patientiam dignoscitur. Temperat irascibilem & concupiscibilem. Propter quod Gregorius: [Gregor. in Ezech. homil. 9. to. 2.] Patientia vera est, cum quis amat quem portat. Nam tolerare & odisse, non est virtus: sed velamen furoris. Consummat etiam operationem exteriorem, secundum illud: [7. Iac. 1.a] Patientia perfectum opus habet, vt sitis perfecti & integri, *& cætera*. Et: [Heb. 10.g] Patientia vobis necessaria est: vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Hæc autem patientia facit reportari præmium, dum conseruat & multiplicat merita passionum. Vnde Hieronymus: Exercetur patientia, cum à proximo sustinemus persecutiones, damna, contumelias, ab aduersario tentamenta, à Domino flagella. Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo seruamus.

Cum autem videritis circumdari ab exercitu, & cætera. Postquam descripsit, quæ ventura erant generaliter, & etiam persecutiones Ecclesiæ ipsius, hic describit, quæ ventura sunt circa destructionem Hierusalem: per quam intelligitur tribulatio, quam Ecclesia passura est tempore Antichristi. Habet autem pars ista duas partes. In quarum prima prædicit bellum præcedens: in secunda vero excidium subsequens, ibi: *Væ autem prægnantibus & nutrientibus*,&c. Bellum autem præcedens describit quantum ad tria. Primo, scilicet quantum ad periculum pugnæ. Secundo, quantum ad remedium fugæ. Tertio, quantum ad iudicium diuinæ vindictæ. Quantum ad periculum pugnæ, dicit:

Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, per obsessionem Romanorum, secundum illud: [Ezec. 4.a] Fili hominis sume tibi laterem, & pones eum coram te: & describes in eo ciuitatem Hierusalem. Et ordinabis aduersus eam obsidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & po-

nes arietes in gyro. *Tunc scitote, quia appropinquauit desolatio eius*, per euersionem omnimodam: Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, *& cætera*. Spiritualiter autem per exercitum circumdantem Hierusalem intelligitur insurrectio peruersorum contra Ecclesiasticam pacem procurata per Antichristum & ministros eius, secundum illud: Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum, facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei. Et: Vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, *&c.* Sed quia mali incomparabiliter plures erunt, ideo dicuntur circumdare. In cuius figuram dicitur: Saul, & viri eius in modum coronæ cingebant Dauid, & viros eius, vt caperent eos. Vnde Iob: Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum.

Dan. 9. g

Apoc. 16. d

1. Reg. 23. d

Iob. 19. b

Secundo, quantum ad remedium fugæ, subdit: *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes*, ne inueniantur: *& qui in medio eius, descendant*, ne includantur, *& qui in regionibus, non intrent in ea*, ne ibi capiantur. Exercitus enim Romanorum, primo per Iudæam euertit multas ciuitates, antequam venirent Hierusalem. Et omnes pene Iudæi intrauerant ibi, sicut dicit Iosephus, propter solemnitatem, & propter securitatem: ideo comprehensi sunt ibi iusto iudicio Dei, secundum illud: Congrega illos quasi gregem ad victoriam, & sanctifica eos in die occisionis. Sed Christiani per fugam liberati sunt. Vnde Glossa: Ecclesiastica narrat historia cunctos, qui in Iudæa erant Christianos, imminente Hierosolymorum excidio commonitos à Domino loco decessisse, & trans Iordanem in ciuitate quadam, Pella, nomine, donec desolatio Iudææ compleretur habitasse. Spiritualiter autem insinuatur hic remedium, quod erit infirmis in illa valida persecutione Antichristi, scilicet fugæ, & occultationis. Licet enim imperfectis fugere, propter cauenda pericula. Vnde Zacharias: O, o, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus. Quibus Christus condescendens, abscondebat se à Iudæis, secundum illud: Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæa ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. Licet etiam hoc viris perfectis: cum viderint, quod magis expedit saluti populi quòd fugiant. Vnde dixit Dominus discipulis: Cum autem persequentur vos in ciuitate ista: fugite in aliam. Et de Paulo dicitur, quòd cum Iudæi custodirent portas Damasci die ac nocte, vt Paulum interficerent, accipientes eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. Huius figura præcessit in Dauide: Deposuit eum Michol per fenestram, porro ille abijt, & aufugit, atque saluatus est.

Hier. 12. a

Glos. in hunc locum to. 5.

Zach. 2. b

Ioan. 7. a

Matt. 10. e

Act. 9. e

1. Reg. 19. e

Tertio, quantum ad iudicium diuinæ vindictæ, subdit: *Quia dies vltionis hi sunt, vt impleantur omnia, quæ scripta sunt.* Decreuit autem Dominus destruere Hierusalem, in vltionem sanguinis Iesu Christi, & Prophetarum eius. Vnde Matthæus: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ, *& cætera*. Amen dico vobis: venient hęc omnia super generationem istam. Nam tantum scelus nullo modo debuit remanere inultum. Ideo dicitur: Fecit Dominus, quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis. Destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum. Spiritualiter autem intelligitur per hæc, vltio Dominicæ indignationis propter peccata personarum ecclesiasticarum, tam sæcularium quàm religiosarum, secundum illud: Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant. Subdit: Propter hoc, causa vestri, Sion quasi ager

Mat. 23. d

Thre. 2. f

Spiritualis sensus.

Mich. 3. d

A arabitur, *& cætera*. Et specialiter propter peccata prælatorum. Quo modo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Et post: Principes tui infideles, socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Sequitur: Propter hoc ait Dominus Deus exercituum. Heu consolabor super hostibus meis. Ideo dicitur: Dies vltionis Domini, annus retributionum iudicii Sion. Et: Mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et tunc in vltima tribulatione consummabuntur omnia, secundum illud: In diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos Prophetas. Et: Impletum est templum Dei fumo à maiestate Dei, & virtute eius: & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum. B

Isa. 1. f

Isa. 34. b

2. Thes. 2. c

Apoc. 10. c

Apoc. 15. d

Væ autem prægnantibus & nutrientibus, & cætera. Postquam descripsit bellum præcedens, describit hic secundo excidium subsequens, circa quod describendum tria insinuantur, scilicet oppressio ciuitatis occupandæ, destructio ciuitatis oppressæ, & desolatio ciuitatis destructæ. Primo ergo quantum ad oppressionem ciuitatis occupandæ, dicit:

Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Glossa: Quarum vteri vel manus sarcina filiorum prægrauatæ fugæ necessitatem impedient. Quia huiusmodi non poterit prodesse fuga, secundum illud: Repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Ratio autem huius est, vehemens oppressio ciuitatis, ideo addit: *Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic*, secundum illud: Væ Ariel: Ariel ciuitas quam expugnauit Dauid. Et circumuallo Ariel, & erit tristis & mœrens. Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam. Secundum mysticum autem intellectum per prægnantes intelliguntur animæ peccatrices, quæ concipiunt per peccati concupiscentiam, & pariunt per operationem peruersam. Vnde Augustinus de verbis Domini: Quando concupiscit quis rem alienam, anima sua quasi concepisse videtur. Quam rem si per aliquam nequitiam potuerit obtinere, quasi natum filium osculari & nutrire cognoscitur. Vnde dicitur: Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum. Peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. Et talibus erit væ in illa tribulatione. Vnde Sapiens: Ex iniquis omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua. Possunt autem per prægnantes intelligi animæ, quæ bonum habent propositum, sed non perueniunt vsque ad partum effectus. Vnde Isaias: Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi. Et istis erit væ in illa tribulatione. Qui sicut flos vineæ in frigore læditur, sic propositum bonum in persecutione annihilatur. Vnde Iob: Læditur quasi vinea in primo flore botrus eius. Et hoc per mala exempla. Propter quod Amos: Super tribus sceleribus Amon, & super quatuor non conuertam eum, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum. Istis erit væ propter negligentiam, sicut alijs erit væ propter concupiscentiam. Et sic implebitur illud: Erit eis verbum Domini. Manda, remanda, expecta, reexpecta: modicum ibi: vt vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueentur & capiantur. C D E

Glos. in hunc locum to. 5.

1. Thes. 5. a

Isa. 29. a

Mysticus sensus.

Iac. 1. b

Sap. 4. b

Isa. 37. a

Simile.

Iob. 15. d

Amos 1. d

Isa. 28. c

Secundo, quantum ad destructionem ciuitatis oppressæ, subditur: *Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes.* Ad litteram hoc impletum est in Iudæis, de quibus miram narrat Iosephus stragem, & mirabilem videmus viuentium dispersionem. Et sic verificatum est in eis illud: Foris vastabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem simul ac virginem, lactantem cum homine sene. Et illud: Foris interficit gladius, & domi

Deut. 32. d

Thre. 1. g

mors

Thre. 2. a — mors similis est. Et similiter illud: Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion. (Mysticus sensus.) Secundum mysticum intellectum per istam occisionem intelligitur cædes illa permaxima, quæ erit in tribulatione finali, de qua Isaias (Isa. 22. b): Dies interfectionis & côculcationis, & fletuum Domino Deo exercituum in valle visionis. In hoc Daniel (Dan. 11. f): Et docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Sequitur: Et de eruditis ruent, vt conflentur: & eligantur, & dealbentur, &c. Vnde dicitur (Ezec. 9. b): Transite per ciuitatem, sequentes eum, & percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini senem, adolescentulum & virginem, paruulum & mulieres interficite vsq; ad internecionem. Et à sanctuario meo incipite, & cætera. (Thre. 1. d) Et Iob (Iob. 19. d): Fugite ergo à facie gladij, & cætera.

Tertio, quantum ad desolationem ciuitatis destructæ, subiungitur: *Et Hierusalem calcabitur à gentibus.* (Thre. 1. d) Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam. Et: Præcipitauit Dominus nec pepercit. (Thre. 2. a. b) Præcipitauit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam. Et (Psal. 78. a): Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, &c. Et quoniam ira Domini non est sine misericordia, ideo addit: *donec impleantur tempora nationum.* Glossa (Glos. in hunc locum to. 5.): Id est donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est (Rom. 11. d): Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. Et ideo dicitur (Isa. 59. d; Thre. 3. d): Quia non repellit in sempiternum Dominus. Quia si abjecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. (Mysticus sensus.) Secundum mysticum intellectum per tempora nationum intelligitur tempus illud, quo filius perditionis Ecclesiam conculcabit (Apoc. 11. a): Atrium quod est foris templum, ejice foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus, abbreuiabitur autem hoc tempus propter meritum electorum. Vnde Matthæus (Matt. 24. b): Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet. Et nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur. Vnde & Daniel (Dan. 9. f): Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna.

Et erunt signa in Sole, &c. Postquam prædixit, quæ ventura erant generaliter circa persecutionem, & circa destructionem Hierusalem, hic quarto prædicit, quæ ventura sunt circa iudicium finale. In hac autem eruditione, primo discipulos erudit ad prouidentiam. Secundo erigit ad confidentiam, ibi: *His autem fieri incipientibus, & cætera.* Tertio vero excitat ad vigilantiam, ibi: *Attendite autem vobis, & cætera.* Circa iudicium finale vniuersalem describit commotionem ex parte naturæ cælestis, elementaris, rationalis, intellectualis: & ipsius iudicis apparentis. Primo ergo quantum ad naturam cœlestem, dicit:

Et erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis. Solem & Lunam specialiter nominat, tanquam duo præcipua luminaria, & secundum apparentiam, & secundum efficaciam (Gen. 1. b): Fecit Deus duo luminaria magna. Luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti, &c. In his ergo luminaribus apparebunt signa obscurationis, secundum illud (Ioel. 2. g): Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Horribilis autem erit propter illorum luminum obscurationem, secundum illud (Psal. 103. e): Fecit Lunam in tempore, Sol cognouit occasum suum. Posuisti tenebras, &c. Et de hac Sapiens (Sap. 17. b): Nec siderum lympidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Vnde hæc luminaria, quæ in principio temporis posita sunt in firmamento in signa per sui lucem secundum illud (Gen. 1. b): Fiant luminaria in firmamento cœli, & sint in signa, & tempora, &c. In fine temporum in signa sunt finis per lucis occultationem. Vnde dicitur (Apoc. 6. c): Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & Luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ de cœlo ceciderunt super terram. Et (Matt. 24. c): Statim post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Hic autem beatus Lucas non exprimit, quòd stellæ cadant, sed quòd in eis erunt signa. Quia reuera corpora cœlestium stellarum non mutabunt situm, secundum substantiam, sed secundum apparentiam virtute stellarum, imminente iudicio, impressiones plurimæ generabūtur, quæ ita multiplicabuntur, vt cadere videantur stellæ cœlorum. Et attendendum est, quòd sicut luminaria sunt signa naturalium, secundum operationes naturales, sic sunt in signa eorum, quæ supra naturam eueniunt per aliqua in eis signa super naturam facta. Nam in designationem mirabilis virtutis Christi Sol stetit, secundum illud Iosue (Iosue 10. c): Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon. Et post: Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei. In designationem autem nobilis designationis Sol decem gradibus retrocessit. Reuersus est Sol decem lineis per gradus (Isa. 38. b), quos descenderat; quia homo post nouem ordines Angelorum, decimum tenet locum. In designationem vero admirabilis passionis, tam in capite, quàm in membris, Sol obscuratus est in passione capitis. Tenebræ factæ sunt in vniuersam terram. Et obscuratus est Sol (Luc. 23. f). Similiter in passione corporis (Apoc. 8. d): Percussa est tertia pars Solis, & tertia pars Lunæ, & tertia pars stellarum. Quod refertur ad corpus; quia dicitur (Apoc. 12. a): Draco traxit tertiam partem stellarum.

Secundo, quantum ad naturam elementarem subdit: *Et in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris, & fluctuum.* Beda (Beda Glossa in hunc locum to. 5.): Appropinquante extremo iudicio sonitus maris, & fluctuum confunditur; quia appropinquante termino suo elementa quasi pauentia nutant, & tremunt. Et Sapiens (Sap. 5. d): Accipiet armaturam zelus illius, & armabit ad vltionem inimicorum. Et post: Ibunt directe emissiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et à petrosa ira plenæ mittentur grandines, & excandescet in illos aqua maris. Vnde tunc verificabitur illud (Exod. 15. a): In spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. Ipse enim Dominus, qui conturbat mare. Et (Isa. 51. c): Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus. Et hoc quidem iusto iudicio suo. Quia sicut dicitur (Isa. 57. d): Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem. Et tunc erit confusio omnium elementorum, iuxta quod in Ægypto factum est, secundum illud (Exod. 9. e): Grando & ignis mista pariter ferebantur. Et in hac confusione erit sonitus terribilis. Tunc enim verificabitur illud (Psal. 28. a): Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas. Hic enim sonitus designat sonitum terribilis vocis ipsius iudicis. Vnde dicitur (Apoc. 1. d): Oculi eius tanquam flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco velut in camino ardenti, & vox illius, tamquam vox aquarum multarum. Et (Ezech. 1. f): Audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, & quasi sonum sublimis Dei cum ambularent. Quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum.

Tertio, quantum ad naturam rationalem, subdit: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.* Tunc enim implebitur illud (Matt. 25. a): Media nocte clamor factus est: ecce sponsus venit, &c. Vnde Glossa: Hoc de ipso aduentu intelligitur cum omnes virgines prudentes & fatuæ in solito clamore suscitatæ, lampades ornant, id est, sua secum opera numerant, pro quibus maximo cum timore iam iamq; instantem æterni discriminis expectant aduentum. Dicuntur autem homines crescere, qui vixerunt secūdum carnem. Nam

Isa.40.a Isaias: Omnis caro fœnum. Et post: Exiccatum est fœnum,&cætera. *Iac.1.b* Vnde & Iacobus: Exortus est Sol cum ardore,& arefecit fœnum. Sol iustitiæ veniens ad iudicium. *Beda Glossa in hunc locum to.5.* Vnde Beda: In expectatione districti examinis multi, qui in hoc mundo florere videbãtur,exarescent, secundum illud: *Exod.15.b* Irruat super eos formido & pauor: in magnitudine brachij tui,& cætera. Tunc in illis,in quibus securitas fuit & gaudium, non erit nisi timor & luctus. *1.Thess.5.a* Quia dicitur: Cum dixerint: pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Vnde Chrysostomus: Nec erit resistendi virtus,nec latendi locus, nec satisfactionis facultas: ex angustia omnium rerum nihil remanet nisi luctus. *Matt.24.e* Vnde Matthæus: Parebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ.

B Quarto, quantum ad naturam intellectualem, subdit: *Nam virtutes cœlorum mouebuntur.* Virtutes autem cœlorum sunt Angeli beati, qui ex cõturbatione omnium dicuntur commoueri,secundum illud: *Iob.26.c* Columnæ cœli contremiscunt,& pauent ad nutum eius. Dicuntur autem pauere, & contremiscere non timore pœnæ, sed timore reuerentiæ, & horrore diuinæ vindictæ, secundum illud: *Iob.41.a* Cum sublatus fuerit,timebunt Angeli,& territi purgabuntur. *Simile.* Vnde sicut quis super montis supercilio existens, quodam modo terretur ex combustione villæ alicuius vel hiatus terræ: sic quodam modo cœlestes illæ virtutes pauebunt in illa terribili vltione. Vnde Hieronymus: Quid faciet virgula deserti, vbi timore concutitur cedrus libani paradisi? *Isa.6.b* Vnde Isaias: Commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta est fumo. C *Chrysost. in opere impf. Mat.c.24. homil.48. to.2.* Vnde Chrysostomus: Si rex processurus ad bellum contra aliquem, expeditionem mandat, in populo dignitates omnes mouentur, exercitus excitatur, tota ciuitas feruet, quanto magis rege cœlesti exurgente iudicare viuos & mortuos angelicæ virtutes commouentur? terribiles ministri terribilem Dominum præcedent? ante ipsum pro candelabris fulgura viua præcedent? pro tubis horrenda tonitrua? vere magna vox, cui omnia obediunt elementa, quæ peccatum scindit, inferos aperit, vincula mortis disrumpit.

Quinto, quantum ad iudicem apparentem, dicit: *Et tunc videbunt filium hominis, venientem in nube cum potestate magna & maiestate.* *Apoc.1.b* Ecce, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. D *Dan.7.d* Et de hoc aduentu Daniel ait: Aspiciebam ego in visione noctis,& ecce, cum nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem & regnum. Sequitur: Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur. Et hic aduentus erit terribilissimus, adeo, *Isa.2.d* vt impleatur illud: Incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Et eleuabitur Dominus solus in die illa. Et idola penitus conterentur. Et post: Et ingredietur scissuras petrarum & in cauernas saxorum, à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. *Psal.49.a* Et ideo Psalmus: Deus manifestè veniet: Deus noster, & non silebit. E Ignis in conspectu eius exardescet: & in circuitu eius tempestas valida. Licet autem multa & mira contingant in iudicio,& quasi inenarrabilia: Hieronymus tamen quædam narrat, quæ dicit, se reperisse in annalibus Iudæorum, quæ à diuersis diuersimode ordinantur. Dicit enim quòd primo die eriget se mare super altitudinem montium, *Psal.92.b* vt verificetur illud: Mirabiles elationes maris: Secundo die in tantum descendet, vt vix videri possit, *Nahu.1.a* secundum illud: Dominus in tempestate & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedum eius. Increpans mare, & exiccans illud & omnia flumina ad desertum deducens. *Psal.106.e* Et de his duobus in Psalmo: Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius, & cætera. Tertio die marinæ belluæ ascendentes super mare dabunt rugitus vsque ad cœlum, quasi futurum narrantes iudicium: *Iob.12.b* Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris, & cætera. Quarto die ardebit aqua, *Isa.64.a* secundum illud: Vtinam disrumperes cœlos,& descenderes, à facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderent igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis. Quinto die, herbæ & arbores dabunt rorem sanguineum: *Apoc.14.d* Et calcatus est lacus extra ciuitatem,& exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorum. Sexto die ruent ædificia: *Apoc.16.d* Et facta est ciuitas magna in tres partes,& ciuitates gentium ceciderunt: *Matt.24.a* Et non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur,& cætera. Septimo, petræ collidentur ad inuicem, sicut factum fuit in Dominica passione: Petræ scissæ sunt,& cætera. Octauo die, generalis terræmotus: *Matt.27.f* Et terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram: *Apoc.16.d* Nono, adæquabitur terra. Et tunc implebitur illud: *Isa.40.a* Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur. *Apoc.6.d* Et: Omnis mons, & Insulæ de suis locis motæ sunt. Decimo, exibunt homines de cauernis suis, & ibunt velut amentes, & non poterunt sibi mutuo loqui: & hoc præ stupore illorum mirabilium, quæ videbunt, & expectabunt, & hoc notat hic, cum dicitur: *Arescentibus hominibus præ timore.* Vndecimo aperientur sepulchra, & stabunt ossa super ea,& tunc implebitur illud: *Ezec.37.d* Ecce, ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris popule meus. Duodecimo: Stellæ cadent de cœlo. *Matt.24.e* Stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur. Tertiodecimo: Morientur homines, & cum mortuis resurgent. Quoniam sicut dicit Apostolus: *1.Cor.15.g* Secundum aliam translationem, omnes quidem moriemur, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, & cætera. Quartodecimo, ardebit cœlum & terra, id est, superficies terræ & aeris: *2.Pet.3.c* Adueniet dies Domini vt fur, in quo cœli magno impetu transient, elemẽta vero calore soluentur, terra autem,& quæ in ipsa sunt opera, exurẽtur. Quintodecimo die fiet cœlum nouum & terra noua, & resurgent homines, & fiet iudicium. *Apoc.21.a* De hoc Ioannes in Apocalypsi: Vidi cœlum nouum,& terram nouam, Sequitur: Et mors vltra non erit.

His autem fieri incipientibus, &c. Postquam discipulos erudiuit ad prouidentiam, hic secundo erigit ad confidentiam,& hoc quidem facit tripliciter, s. exhortatione consolatiua, similitudine manuductiua,& assertione certificatiua. Primo ergo quantum ad exhortationem consolatoriam, dicit:

His autem fieri incipientibus, suspicite, & leuate capita vestra, ex hilaritate cordis, quia dum finitur mundus, cuius amici non estis, prope est redemptio vestra quam quæsistis. Respicite ergo per veram fidem, secundum illud: *Sup.18.g* Respice: Fides tua te saluũ fecit. Respicite, inquam, futura quæ non videntur, secundum illud: *2.Cor.4.d* Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, &c. Et hoc quidem fit per fidem, de qua dicitur: *Heb.11.a* Est autem fides, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Leuatur autem per spem,& rationem huius subdit: *Quoniam appropinquat redemptio vestra.* Ad quam spes vestra suspirat. *Rom.8.d* Vnde ad Romanos: Creatura ingemiscit,& parturit vsque ad huc. Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habẽtes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Hæc autem spes facit tribulationes patienter ferri: *Rom.12.c* Spe gaudentes, in tribulatione patientes. *Rom.8.d* Et ratio huius est: Quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat. Debent etiam viri spirituales leuare capita, per firmam expectationem. Debent leuare oculos per claram considerationem, *Psal.122.a* secundum illud: Ad te leuaui oculos meos,&c. *Gen.13.d* Et: Leua oculos tuos. Subditur: Omnem terram quam cõspicis, tibi dabo,&c. Debent leuare vocem per scripturæ prædicationem: *Isa.52.d* Vox speculatorum tuorũ leuauerũt

vocem,

vocem, simul laudabunt. Debent leuare manus ad perfectam operationem: Sic benedicam te in vita mea, & [Psal. 62. a] in nomine tuo leuabo manus meas. Et hoc est quod maxime nos sursum erigit, propter quod dicitur: Volo [1. Tim. 2. a] viros orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira & disceptatione.

Secundo, quantum ad similitudinem manuductiuam, subditur. *Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cum producũt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas.* Comparat autem arbores humano generi, & maximè ficulneam. Arboribus enim huiusmodi homo assimilatur, & quantum ad ortum, & quantum ad occasum, & quantum ad fructum. Quantum ad ortum, propter quod in Psalmo: Erit tanquam lignum, [Psal. 1. a] quod plantatum est secus decursus aquarum, & cætera. Quantum ad occasum, propter quod Iob: Lignum habet [Iob. 14. b] spem, si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulant. Sic & homo cum moritur, spem habet resurgendi. Quantum ad fructum, quia sicut arbor infructuosa inciditur, sic & homo. Vnde Matthæus: Omnis arbor, [Mat. 3. c] quę non facit fructum bonum, excidetur, & cætera. Vnde supra dicitur de ficu infructuosa. Succide illam, & cætera. Sicut enim arbor secus viam non fructificat, [Sap. 13. b] sic nec homo, qui occupatur circa multa: Videns fici arborem [Mat. 21. b] vnam secus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur. Vnde Chrysostomus: Sicut impossibile est arborem [Chrysost. in opere impf. Mat. ca. 21. homil. 93. to. 2.] secus viam, fructus ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mundum viuentem iuuentutem immaculatam vsque ad finem tenere. Sicut etiam arbores fructificabant absente hieme, sic homo fructum habet post tribulationem: Iam hiems transiit, imber [Cant. 2. c] abijt, & recessit: ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Hic fructus est per tolerantiam tribulationis, secundum illud: Omnis disciplina [Heb. 12. c] in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Et hic fructus colligitur in æstate claritatis æternæ: propter quod subdit: *Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Glossa: Regnum Dei æstati comparat, quia tunc mœroris [Gloss. in hūc locum to. 5.] nostri nubila transibunt, & æterni dies vitæ sub claritate solis fulgebunt. In hac æstate cessabit pluuia lacrymarum: [Isa. 25 c] Aufert Dominus Deus lacrymam ab omni facie. Et: Euntes, ibant & flebant, & cætera. Cessabit nubilum [Psal. 125. b] [Tob. 3. d] tribulationum: Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum, & cætera. Cessabit etiam frigus cupiditatum. Vnde Bernardus: O vera meridies, plenitudo feruoris & lucis, solis statio, vmbrarum exterminatio, desiccatio paludum, fœtorum depulsio. O perenne solstitium, quando iam non inclinabitur dies, ô lumen meridianum, ô vernalis temperies, ô æstiua venustas, ô autumnalis vbertas. Et ne quid videar præterijsse: O quies & feriatio hiemalis. Aut certè, si hoc magis probas, sola tunc hiems abiit & recessit.

Tertio, quantum ad assertionem certificatiuam, subiungit: *Amen dico vobis: quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Glossa: Quæ dico vobis, sub certitudine [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] expectate. Hanc autem generationem vocat generationem mortalem, secundum illud: Generatio præterit, [Eccli. 1. a] & generatio aduenit. Hæc præterit, quando transit ad immortalitatem per resurrectionem. Glossa: De mortalitate [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] ad immortalitatem. Et hæc resurrectio non erit ante prædictorum consummationem, quia Iob ait: Homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur cœlum, [Iob. 14. c] & ideo subdit. *Cœlum & terra transibunt*, quantum ad exteriorem figuram: Initio tu Domine terram fundasti, [Psal. 101. d] & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Et: Præterit figura huius mundi. [1. Cor. 7. f] Vnde Isaias: Cæli sicut fumus liquescent, & terra sicut [Isa. 51. b] vestimentum atteretur. Et: Ecce ego creo cœlos nouos, [Isa. 65. c] & terram nouam. Et ideo transeunt hæc omnia, sicut temporalia: sed econtrario: *Verba autem mea non transibunt*, quantum ad interiorem sententiam: In æternum [Psal. 118. m] Domine permanet verbum tuum. Vnde Gregorius: [Greg. hom. 1. in Euang. to. 2.] Omne quod apud nos durabile & sine mutatione est, ad æternitatem durabile non est. Et omne, quod apud me transire cernitur, fixum & sine transitu tenetur. Vnde Isaias: Exiccatum est fœnum, & cecidit flos: verbum [Isa. 40. b] autem DEI nostri manet in æternum. Qui vult ergo æternaliter manere, oportet quòd transitorijs non immoretur, sed potius deserendo transitoria, per diuina verba transeat ad æterna. Propter quod notandum, quòd mundus iste transit, quantum ad omne, quod habet in se appetibile. Transit primo quoad celsitudinem: [Sap. 5. b] Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? transierunt omnia, &c. Vidi impium superexaltatum, & cætera. Secundo, quoad [Psal. 36. d] pulchritudinem: Sicut herba transeat; mane floreat & transeat. Et: Glorietur frater humilis, in exaltatione [Psal. 89. b] [Iac. 1. b] sua: diues autem, in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit. Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum. Tertio, quoad dulcedinem: Mundus [1. Ioan. 2. c] transit & concupiscentia eius. Et: Fauus distillans [Prou. 5. a] labia meretricis. Ergo qui his transitorijs adhæret, triplicem facit transitum. Primus est à culpa in culpam: Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum [Sap. 2. b] pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, &c. Secundus est de culpa in pœnam: Vmbræ transitus est [Sap. 2. b] tempus nostrum. Et Iob: Dies mei velocius transierunt, [Iob. 7. b] quàm à texente tela succiditur. Tertius est à pœna in pœnam: Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. [Iob. 24. c] Qui autem transit à transitorijs, triplicem facit transitum. Primus est à culpa ad pœnitentiam. Et de hoc dicitur: Transeuntes primam & secundam custodiam, [Act. 12. a] venerunt ad portam ferream. Et hic designatus fuit in transitu maris rubri: Secundus est à pœnitentia [Exod. 14. f] ad sapientiam. Transite ad me omnes, qui concupiscitis [Eccli. 24. c] me, & à generationibus meis adimplemini. Et hic designatur in transitu per desertum, in quo filii Israel gustauerunt manna. Tertius est à sapientia ad vitam æternam: [Exod. 16. g] Transiuimus per ignem, & aquam, & cætera. [Psal. 65. c] Et: Sciens quia venit hora eius, & cætera. Et hic designatur [Ioan. 13. a] in transitu Iordanis, quo ingressi sunt terram promissionis: [Iosue 4. b] Festinauit populus, & transijt. Cumque transijssent omnes, transiuit & arca. Qui hunc triplicem facit transitum, ille solus est Hebræus, & celebrat verum pascha: quia phase nihil aliud est quàm transitus.

Attendite autem vobis, &c. Postquam erudiuit discipulos ad prouidentiam, hic tertio excitat ad vigilantiam: quod quidem facit quadrupliciter, sc. dissuadendo contrarium, insinuando periculum, persuadendo propositum, & introducendo exemplum. Primo ergo quantũ ad dissuasionem oppositi, vigilantiæ, dicit:

Attendite autem vobis, per vigilantiam. *Ne forte grauentur corda vestra*, per somnolentiam: Corpus quod corrumpitur, [Sap. 9. d] aggrauat animam. *In crapula & ebrietate, & curis huius vitæ*, per excessum in gula. Propter crapulam [Eccli. 37. d] multi obierunt: qui autem abstinens est, adijciet vitam. Huiusmodi autem superfluitas ineptos nos reddit ad vigilandum circa studium veritatis: Luxuriosa res vinum, [Prou. 20. a] & tumultuosa ebrietas. Quicunque his delectatur, non erit sapiens. Et: Cogitaui in corde meo abstrahere [Eccle. 2. a] à vino carnem meam, vt animum transferrem, &c. Item circa exercitium virtutis: Sicut in die honeste ambulemus: [Rom. 13. d] non in comessationibus & ebrietatibus, & cætera. Et: Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam [Phil. 3. d] vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. Et: Huiusmodi enim [Rom. 16. c] Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Item circa excessum contemplationis: Nolite inebriari [Ephes. 5. d] vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobis &c. Et: Optimum est gratia stabilire [Heb. 13. b] cor, non escis. Quia non est regnum Dei esca & potus, [Rom. 14. c] sed iustitia, & pax, &c.

Secūdo, quantum ad insinuationem periculi subdit: *Et superueniat in vos repentina dies illa*, propter inconsideratum euentum. Repente enim euenit quod non praeuidetur: [Isa. 30. e] Quoniam subito dum non speratur, veniet contritio eius. Venit enim dies ille iudicij repente his, [Sup. 12. f] qui se non praeparauerunt contra ipsum. Si dixerit seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus venire, & coeperit edere & bibere, & inebriari; veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora, qua nescit: & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet. Et quantum ad tales, subdit: Tamquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terrae. id est, super omnes, qui terrenis incum- [Hier. 48. g] bunt. Vnde Hieremias: Pauor, & fouea, & laqueus super te ô habitator Moab. Per quam quidem carnales intelliguntur, qui super terram sedent, de quibus in [Psal. 43. d] Psalmo: Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. Et: In terra [Ezec. 26. c] sedebunt, & attoniti super repentino casu tuo admirabuntur. De hoc autem posuit Dominus supra, duplex [Sup. 17. f] exemplum, scilicet de diebus Noe, & de diebus Loth. Quia primi perierunt diluuio: secundi incendio. Et de [Iob. 21. b] talibus, Iob: Domus eorum securae sunt & pacatae. Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi, Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

Tertio, quantum ad persuasionem propositi, subiungit: *Vigilate itaque, omni tempore orantes*. Attendendum est autem, quòd simul iungit vigilantiam, & orationem. [1. Pet. vlt. e] Nam vigilare oportet contra hostem exterius, scilicet contra diabolum. Sobrij estote, & vigilate: quia ad- [Eccli. 31. a] uersarius vester diabolus, &c. Et contra domesticum, scilicet carnem: Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Vi- [2. Cor. 6. b] gilare oportet ad perfectionem virtutis In omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, & ieiuniis, &c. Vigilare oportet per desiderium contemplationis: Ego dormio, & cor meum vigilat. [Cant. 5. a] Et: Anima mea desiderauit te in nocte, &c. [Isa. 26. b] Et quoniam nec possumus hostes reuincere, nec in bono proficere, nec consolationes supernas habere, nisi per donum gratiae diuinae, ideo oportet orare. Et propterea Matthaeus: [Mat. 26. b] [Eccli. 39. a] Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Et: Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo, &c. Quia ergo oportet vigilare propter inclinationem mali. Ideo addit: *Vt digni habeamini fugere ista omnia, quae futura sunt*, [Mat. 24. b] secundum illud: Orate autem, vt non fiat fuga vestra in [Psal. 142. a] hieme vel sabbato. Et hoc orabat Propheta in Psalmo: Domine exaudi orationem meam, auribus percipe consecrationem meam, &c. Oportet vigilare etiam propter adeptionem boni, ideo addit: *Et stare ante filium hominis*. [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] Glossa: Haec est summa beatitudinis, in praesentia iudicis securum consistere. Iob: Quis mihi tribuat, vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad so- [Iob. 23. a] lium eius? [Apoc. 7. d] Et: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo [Psal. 41. a] eius. Et hic semper est orandum. Vnde in Psalmo: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?

Quarto, quantum ad introductionem exempli, subiungitur: *Erat autem diebus docens in templo*. Vt vigilans circa exercitium actiuae, vt exemplum daret ad exercitium actionis perfectae, secundum illud: [2. Tim. 4. a] Praedica verbum [Ibid. b] insta opportune, importune, &c. Et iterum: Vigila, in omnibus labora, &c. [*Noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliueti*. Vt vigilans circa otium contemplatiuae, secundum illud: [Thre. 2. f] Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum. Et ex his duobus exemplum dabat perfectae vigilantiae, in actiua & contemplatiua cunctis praelatis, secundum illud: [Cant. 3. c] En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Et: Super speculam Domini ego sum, stans [Isa. 21. c] iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Et quia talis praelatus, & doctor libenter auditur, ideo subdit: *Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum*, vt vigilans ad disciplinam, secundum illud: Qui mane vigilauerint ad me, inueniēt me. [Prou. 8. b] Manicare autem idem est, quod mane accelerare: quia mane surgere oportet ad studium sapientiae. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam, quasi [Isa. 50. b] magistrum. Et: Beatus homo qui audit me, qui vigilat [Prou. 8. d] ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino.

CAPVT XXII.

Appropinquabat autem dies festus azymorū, &c.) Postquam terminata est pars illa, quę est de incarnatione verbi, & illa, quae est de praedicatione & doctrina: hic agitur de passione, per quā Christus est hostia. Diuiditur [Diuisio.] autē pars ista in duas. In quarū prima agitur de passione quantū ad antecedētia. In secunda quantū ad concomitantia, ibi: *Adhuc eo loquente, ecce turba*. Infra eodē cap. Antecedentia a. ad passionem fuerunt quatuor, sc. peruersa machinatio proditoris. Secundū, dispensatiua institutio sacramēti altaris, de quo ibi: *Venit autem dies azymorum, &c.* Tertium autem prouida eruditio discipulorum ibi: *Facta est autem & contentio inter eos, &c.* Quartum, deuota supplicatio precis ad Deum, ibi: *Et egressus, ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum, &c.* Describitur autem machinatio proditoris, secūdum quadruplicem comparationem, scil. per comparationem ad temporis opportunitatem, ad iudaicae machinationis fraudem, ad diabolicae suggestionis improbitatem, & ad Iudae proditoris cupiditatem. Haec quatuor ad machinationem proditoris concurrebant. Nam opportunitas temporis se offerebat, iudaica peruersitas consentiebat, diabolica improbitas suggerebat, & propria cupiditas attrahebat. Primo ergo, quantum ad temporis opportunitatem, dicit:

Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha. Tempus enim paschale, in quo immolabatur agnus, erat opportunum ad occidendum Christum: [Exod. 12. b] cuius mors per illud pascha typicum designabatur. Pascha enim trāsitus est. Et in Ioanne dicitur: Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mūdo ad patrem, &c. [Ioan. 13. a] Hac ergo die appropinquante, in qua debebat offerri agnus, facta est machinatio proditoris, per biduum ante, secundum illud: Scitis quia post biduum pascha fiet, & [Matt. 26. a] filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Vnde secundum historiam euangelicam Christus venit in die sabbati Bethaniam, vbi facta est ei caena, secundum illud: Iesus ante sex dies paschae venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat [Ioan. 12. a] mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei caenam ibi, &c. In die autem sequenti, venit Hierusalem, & exceptus est cum magno gaudio. Vnde Ioannes: In cra- [Ioan. 12. b] stino autem turba multa quae venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei. Diebus duobus sequentibus in templo docuit. In die mercurii tractatum est de proditione: & in sero diei Iouis comprehensus, & in die solemni, sc. die Veneris crucifixus est. Et ita appropinquante festo azymorum debuit tradi, in quo ipse disposuerat. Nec enim ante aliquis potuit in mortem eius efficaciter machinari. Quia quando disposuit, passus fuit, secundum illud: Nemo misit in il- [Ioan. 7. d] lum manus, quia nondum venerat hora eius. Ioannes: [Ioan. 10. d] Potestatem habeo ponendi eam, &c.

Secundo, quantum ad Iudaicae machinationis fraudem, subdit: *Et quaerebant principes sacerdotum, & scribae, quomodo eū interficerent*. Principes sacerdotū quęrebāt, in quib. debebat esse praerogatiua sanctitatis. Vnde dicitur: Consecrabis manus filiorū Aaron, sanctificabisq; illos, [Exod. 28. f] vt sacerdotio fungantur mihi. Sed poterat dici eis illud:

Cum

Isa. 1. d — Cum multiplicaueritis orationem, non, *& cætera.* Vnde & hi cum adiutorio scribarum, quærebant interficere doctorem veridicum, secundum illud: Ioan. 7. e — Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum. Hi autem fraudulenter quærebant, ideo addit: *Timebant vero plebem.* Vnde Hieronymus: Non seditionem metuentes, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur, & ideo dicitur: Matt. 14. a — Non in die festo: ne forte tumultus fieret in populo. Et ideo hoc volebant facere, quasi in occulto. Nam hic est mos peruersorum, secundum illud: Prou. 1. b — Pedes illorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem. Et post: Ipsi contra sanguinem suum insidiantur & moliuntur fraudes contra animas suas. Quia dum quærunt interficere fontem vitæ, inueniunt mortem, secundum illud: Prou. 11. d — Bene consurgit diluculo, qui quærit bona, qui autem inuestigator malorum est, opprimetur ab eis.

Tertio, quantum ad diabolicæ suggestionis improbitatem, adiungit: ***Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnum de duodecim.*** Intrasse autem dicitur non per illapsum essentiæ, sed per suggestionem nequitiæ, secundum illud: Ioan. 13. e — Et post buccellam, introiuit in eum Satanas. Sed Glossa dissoluit dicens: Glos. in hunc locum to. 5. — Ante buccellam inuaserat eum Satanas, & quem prius intrauerat, vt deciperet, postmodum intrauit, vt sibi traditum plenius possideret. Ideo autem cognominat eum, vt distinguat à Iuda fratre Iacobi. Siue quia Iscariotes interpretatur, memoria mortalitatis, & ideo hoc dicit: quia in hoc insinuatur, quòd non repente persuasus, sed diu fuerat meditatus scelus. Exprimit etiam eius dignitatem, vt ostendat ipsius ingratitudinem: Ioan. 15. c — Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et specialiter Apostolos elegit de numero discipulorum aliorum ad dignitatem Pontificatus. Vnde Ioannes: Ioan. 6. g — Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariotæ: hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim. Hoc autem Dominus dispensatiue fecit: ad timorem incutiendum, secundum illud: Matt. 20. b — Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Et ad iustorum animum confortandum, vt non scandalizentur pro vno malo contra congregationem iustorum, quia dicitur: 1. Ioan. 2. c. — Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.

Quarto, quantum ad Iudæ proditoris cupiditatem subiungitur: ***Et abijt, & locutus est cum principibus sacerdotum & magistratibus.*** Cum illis locutus est: quia sciebat, quòd sitiebant sanguinem Christi. Locutus est autem verba proditionis, & ideo addit: ***Quemadmodum illum traderet eis.*** In qua quidem locutione pretium sanguinis petijt, secúdum illud: Matt. 26. b — Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Vnde sitis cupiditatis commouebat Iudam, & sitis crudelitatis commouebat principes sacerdotum, & ideo simul in vnum commercium peruersum & impium consenserunt, propter quod adiungit: ***Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare.*** Gauisi sunt de malitia, secundum illud: Prou. 2. c — Lætantur cum male fecerint, *& cætera.* Matt. 26. b — Pacti sunt, quasi pactum fecerunt, & summa fuit de triginta argenteis: Argentei triginta valent trecentos denarios vsuales. Et hoc fuit pretium vnguenti, quod Magdalena super caput Christi effudit, secundum illud: Ioan. 12. a — Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens ea, quæ mittebantur, portabat. Et ideo hoc pretium recompensabatur venditione Domini. Huius Gen. 37. f — figura præcessit in venditione Ioseph. Vbi dicitur secundum litteram consuetam, quòd venditus fuit triginta denariis. Et de hoc Zacharias: Zach. 11. c — Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Hoc ergo pretio Iudas Christum vendidit, & ideo addit: ***Et spopondit, Et quærebat opportunitatem, vt traderet illum sine turbis.*** Hanc turbam fugiebant, quia ipsum sicut verum Prophetam habebant. Vnde Ioannes: Ioan. 7. g — Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Ioan. 3. c — Fugiebat Iudas publicum, & quærebat secretum; quia qui male agit, odit lucem. Et attendendum est, quòd Christus traditus fuit à Patre, per abundantissimam pietatem: Rom. 8. f — Qui proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, &c. A se, per ardentissimam charitatem: Ephes. 5. a — Dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. A proditore, per scelestissimam cupiditatem, infra: *Ecce manus tradentis me, &c.* Matt. 26. b — Et: Quid vultis mihi dare, &c.

Venit autem dies azymorum, &c. Postquam descripsit Euangelista peruersam machinationem Iudæ proditoris: hic secundo describit dispensatiuam institutionem sacramenti altaris. Et quoniam hoc sacramentum succedere debebat agno paschali, ideo pars ista duas habet partes: in quarum prima agitur de præparatione cibi paschalis, in secunda de esu agni, & consecratione sacramenti altaris, ibi: ***Et cum facta esset hora, discubuit, &c.*** Circa autem præparationem cibi paschalis describendam, quatuor introducuntur ad hoc concurrentia, sc. opportunitas diei, missio magistri, congruitas loci, & adimpletio præcepti. Primo quantum ad opportunitatem diei obseruandam, dicit:

Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Hæc autem dies erat quartadecima luna mensis, secundum illud: Exod. 12. a — Seruabitis agnum vsq; ad quartamdecimã diem mensis huius. Immolabitq; eum vniuersa multitudo filiorũ Israel ad vesperam. Et: Leuit. 23. a — Mense primo quartadecima die mensis ad vesperum, phase Domini est: & quintadecima die mensis huius, solemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Ex quo apparet, quòd Christus celebrat pascha ea die, qua consuetum erat secũdum legẽ, ac per hoc celebrauit in azymis; quia in Deuteronomio dicitur: Deut. 16. a — Non apparebit fermentatum in omnib. terminis tuis septem diebus, &c. Et ideo de azymo confecit, secundum quòd conueniebat figuræ. Exod. 12. b — Et edẽt carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, cũ lactucis agrestibus. Competit etiam hoc huic sacramento, secundum illud: 1. Cor. 5. c — Epulemur, non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis, &c. Et hoc confirmatur per alios duos Euangelistas, Matthæum scil. & Marcum; Matt. 26. a, Marc. 14. b — quia vtriq; dicunt, Christum celebrasse phase primo die azymorum. Ioannes dicit, Ioan. 18. d — quòd Iudæi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Et ideo: Græci dicunt, quòd Christus celebrauit phase ante quartamdecimam lunam, in illa ipse immolatus est & crucifixus. Et ideò dicũt, quòd confecit de fermentato. Sed Græci falluntur, quia compelluntur dicere, quòd alij Euangelistæ à Ioanne dixerunt falsum. Falluntur autem; quia nomen phase æquiuoce accipitur. Phase quot modis sumatur. — Aliquando enim accipitur pro ipso agno occidendo, sicut accipitur hic. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha.* Aliquando pro quintadecima die mensis. Leuit. 23. a — Quintadecima die mensis huius, solennitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma cõmedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, &c. Et sic accipitur in Ioanne. Respondet autem veritas figuræ, licet quintadecima die mensis fuerit crucifixus. Vnde Glossa: Glos. in hunc locum to. 5. — Licet sequenti die, id est, quintadecima luna sit crucifixus, hac tamen nocte, qua agnus immolabatur & carnis & sanguinis, suis discipulis sacramenta celebranda tradidit, & à Iudæis tentus & ligatus ipsius immolationis, id est, passionis suæ sacrauit exordium.

Secundo, quantum ad missionem magistri perficiendam, subdit: ***Et misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, vt manducemus.*** Misit autem Petrum & Ioannem, tamquam duos qui erant inter alios principales. Vnus tamquam magis diligens, alter tamquam magis dilectus. Seu propter significationem: nam Petrus agnoscens, & Ioannes, in quo est gratia, insinuant nobis fidem cum charitate. Et hæc sunt, quæ præparant ad manducationem. Nam per fidem est masticatio, per charitatem incorporatio. Propter quod Ioannes: Ioan. 6. f — Qui manducat meam carnẽ, & bibit meum sangui-

nem in me manet,& ego in illo. Item per Petrum scientia,per Ioannem virtus & gratia: & hæc fiunt, quæ præparant hominem: *Psal.88.c* Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.Quia quod scientia dictat, virtus exequitur.Insinuatur ergo in hoc, quòd nullus debet accedere ad cibum paschalem,nisi præparatus: propter quod dicitur: *1.Cor.11.f* Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit. Et ideo econtrario dicitur: *Apoc.19.b* Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Nam qui vestem nuptialem non habet, expellitur ab *Matt.22.b* hoc conuiuio:Intrauit autem rex, vt videret discumbẽtes:& vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.Et ait illi:Amice,quo modo huc intrasti,&c.

Tertio, quantum ad cogitationem loci inueniendam, adiungit: *At illi dixerunt: Vbi vis paremus?* tanquam in loco *Deut.16.b* congruo, quia dicitur: Immolabimus phase in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. *Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo amphoram aquæ portans,* pro signo directiuo. Marcus autem dicit: Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans. Augustinus etiam de concordia Euangelistarum ait, quòd Marcus lagenam, Lucas amphoram dicit. Vnde alter, *Marc.14.b* vasis genus: alter modum significauit. Et quia hoc signum *Aug. lib. 2. de Consen. Euang. cap. 80. to. 4.* erat directiuum, ideo addit: *Sequimini eum in domum, in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis meis manducem?* tanquam in loco secreto & quieto. Domum ab alio quærit, quia non habebat, sicut dicitur supra: Vulpes foueas habent,& volucres cœli nidos: filius *Sup.9.g* autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Quæritur autem locus secretus atque quietus, quia dicitur: *Psal.75.a* In pace factus est locus eius. Et quia sciebat eius affectum, ideo addit: *Et ipse ostendet vobis cænaculum magnum stratum, & ibi parate,* tanquam in loco honesto. Hæc secundum litteram sunt plana.Spiritualiter autem *Psal.88.a* per ciuitatem intelligitur Ecclesia, quæ est ciuitas firma Fundamenta eius in montibus sanctis.Et post: Gloriosa *Psal.59.b* dicta sunt de te ciuitas Dei. Et rursus: Quis deducet *Apoc.21.a* me in ciuitatem munitam? Ciuitas pulchra: Vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam, descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro *Psal.45.a* suo.Ciuitas iocunda: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Per cænaculum autem intelligitur anima sancta, quæ debet esse eleuata per contemplationem.Iob: *Iob.39.c* Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, &c. *Baruc.3.c* Grande per charitatem, Baruch: O Israel quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! Et: *Psal.15.b* Propter hoc lætatum est cor meum, & cætera. Stratum virtutum varietate. *Esther.1.b* Esther:Lectuli, & cætera, super pauimentum,smaragdino,& pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. Ad hoc cænaculum venit Dominus, requirendo Domini domus assensum,quia dicitur: *Apoc.3.d* Ecce sto ad ostium & pulso, & cætera. Venit etiam ad hominem non nominatum. Quia, vt dicit Glossa, *Glos.in hūc locum to 5.* omnibus Christum suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda significatur. Vel sicut dicit alia Glossa, *Gl. ss. ibid.* sine nomine designatur, vt pauper ignobilis æstimetur, qui à Domino eligitur: *Iac.2.a* Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo,& cætera. *1.Cor.1.d* Et:Ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Venit nihilominus per ducatum hominis ferentis aquam in amphora. Quia nullus fit patri templum nisi per baptisma: *Ioan.3.a* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Vnde & Dominus discipulis cænantibus lauit pedes. Nullus certe vadit ad hoc sacramentum, postquam baptismum inquinauit, nisi lacrymarum imbre perfusus.In cuius figuram dicitur: *Gen.18.a* Afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Ponamq; buccellam panis,& confortate cor vestrum, postea pertransibitis. De hac aqua *Amb.lib.10* Ambrosius: O aqua quæ sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu *in cap.22.* comples perfecta mysteria. A te principium, & in te finis: *Luc.10.3.* vel potius tu facis vt finem nesciamus. Designat ergo aqua in amphora vndam regenerantem, secundum illud: *1.Ioan.5.b* Tres sunt qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua,& sanguis. Et: *Ioan.19.f* Continuo exiuit sanguis & aqua. Designat etiam ipsam sacram doctrinam, quia dicitur: *Eccli.15.a* Aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Et hæc in amphora,id est,sub velamine: *2.Cor.4.b* Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus. Designat etiam gratiam supernam: *Gen.24.c* Pauxillum aquæ mihi adsorbendum præbe de hydria tua,&c. Et: *Ioan.4.b* Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei,non sitiet in æternum. Vult ergo Dominus in iis insinuare, quòd qui vult se præparare ad pascha, oportet quòd intret Ecclesiam & per baptismum, & per sacram doctrinam,& gratiam diuinam, vt sternatur cænaculum grãde & altum ad suscipiendum Christum.

Quarto,quãtum ad executionem mandati perfectam subiungitur: *Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt pascha,* in quo insinuatur discipulorum vigilantia. Quia quæsierunt donec inuenirent: sicut illa bona mulier,de qua dicitur: *Sap.15.b* Euertit domum, & quærit diligenter,donec inueniat. Insinuatur ergo Christi sapientia. Quia sicut prædixit:ita eis euenit,quia dicitur: *Eccli.23.d* Domino enim Deo antequam crearentur omnia sunt agnita.Insinuatur etiam discipulorum obedientia,quia præparauerunt, secundum quod iniunctum fuerat,ne forte præterirent voluntatem Domini sui. Vnde supra: *Sup.12.f* Ille autem seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui,& non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius,vapulabit multis. Spiritualiter autem parant discipuli pascha per documenta veritatis, secundum illud: *Isa.40.a* Vox clamantis in deserto:Parate viam Domini. Ipsi etiam parant,dum vocant ad medicamenta salutis: *Matt.22.a* Misit alios seruos,dicens:Dicite inuitatis:Ecce prandium meum paraui,tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata:venite ad nuptias. Vnde omnes boni Christi discipuli clamant suadendo auditoribus suis. *1.Reg.7.a* Præparate corda vestra Domino,& seruite ei soli: Omnes clamant,vt contemnatur mundus,& diligatur Deus. Et hoc est facere pascha, id est, transitum ex visibilibus ad inuisibilia,à temporalibus ad æterna de morte ad vitam,secundum illud: *Ioan.5.d* In iudicium non venit, sed transiit à morte in vitam.

Et cum facta esset hora,& cætera. Post descriptam præparationem cibi paschalis,describit hic consecrationem sacramenti altaris. Et quoniam hoc sacramentum impletiuum est legis, & infructuosum est ingratis, ideo pars ista habet tres partes. In quarum prima agitur de obseruatione paschæ. In secunda vero de institutione eucharistiæ, ibi: *Et accepto pane,gratias egit.*& cætera. In tertia de increpatione ingratitudinis Iudæ, ibi: *Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa,* & cætera. Circa manducationem paschæ introducuntur tria, scilicet discubitus discipulorum & Christi, transitus agni typici,& terminus agni figuralis. Primo ergo quantum ad discubitum charitatiuum discipulorum Christi, subdit:

Et cum facta esset hora,discubuit, & duodecim Apostoli cum eo, in quo ostenditur mira Christi familiaritas ad discipulos, quia simul cum discipulis discumbebat, vt exemplo doceret illud: *Eccli.32.a* Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. *Ioan.13.d* Apparet etiam in hoc, quòd Dominus miro modo mutuam charitatem acceptat secundum illud: In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et hoc est,quod ipse præcipiebat: *Ioan.13.d* Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Et iterum: *Ioan.15.b* Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, & cætera. Et hoc potissime desiderabat, & propter hoc, sacramentum communionis instituebat,vnde addit: *& ait illis: Desiderio desideraui,hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* Mãducatio ista designat incorporationem,

& vni-

& vnitatem membrorum in corporis vnitatem: quod fit per amoris inflammationem, & hoc præcipue Christus desiderat, secundum illud: Sup. 12. f Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Baptismo autem habeo baptizari, & quo modo coarctor vsq; dum perficiatur? Hoc autem desiderabat Christus manducare propter exclusionem figuræ, & introductionem veritatis. Vnde Chrysostomus: Desideraui tradere vobis res nouas, & pascha dare secundum. In quo insinuat, quòd ad cibum paschalem est cum maximo desiderio accedendum, propter quod dicitur: Eccli. 24. e Transite ad me omnes, qui cōcupiscitis me, &c. Et: Psal. 145. b Dat escam esurientibus. Item: Psal. 80. c Dilata os tuum & implebo illud.

Secundo, quantum ad transitum agni typici, subdit: *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec* B *impleatur in regno Dei.* Istud scilicet phase figurale. Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Non vltra Moysaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia, quæ est regnum Dei, spiritualiter intellectum cōpleatur. Quod ergo dicitur: Exod. 12. c Celebrabitis hanc diem solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno, refertur potius ad significatum, quàm ad signū. Nam figura impletur, quando venit quod præfigurabat, & tunc adueniente veritate cessat, sicut per lucem cessat vmbra, propter quod dicitur: 1. Cor. 13. e Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et ad Hebræos: Heb. 10. a Vmbram enim habens lex futurorum bonorum non ipsam imaginem rerum, nunquam potest accedentes perfectos facere. Et post: Ibid. b Et omnis quidem sacerdos C præsto est, quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata: hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, & iam impleuit ipse vna passione illius agni oblati præfigurationem, quia sicut dicitur: Matth. 3. d Sic decet nos implere omnem iustitiam. Matth. 5. b Nam non veni soluere legem, sed adimplere.

Tertio, quoad terminum potus figuratum, subditur: *Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite & diuidite inter vos.* Hoc autem dicitur de potu spectante ad pascha vetus. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Hic calix ad vetus pascha, cui finem imponebat, pertinet. Quo accepto, gratias agit, ideo scilicet, quia vetera transitura sunt, & noua omnia erant ventura, secundum illud: Leuit. 26. b Et vetera, nouis superuenientibus, projicietis. Et ideo subditur: D *Dico enim vobis, quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat:* quod quidem verum est, siue intelligatur regnum Dei esse iustitia, secundum illud: Rom. 14. c Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Siue veritatis intelligentia, secundum illud: Matth. 13. g Omnis scriba doctus in regno cœlorum. Siue etiam vita æterna, secundum illud: Infra 23. f Domine memento mei cum veneris in regnum tuum. Siue etiam gratia, secundum illud: Sup. 17. c Regnum enim Dei intra vos est. Nam statim in passione Christi, & iustitia impleta est, & iniquitas deleta, secundum illud: Dan. 9. f Vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna. In passione aperta fuit intelligentia: Infr. 24. f Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Et hoc signat ipsa scissio veli, Infr. 23. f quod vsque hodie est super mentes eorum, qui non credunt. 2. Cor. 3. d In passione data est gratia, secundum illud: Ioan. 1. b Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Item per passionem aperta est ianua, & gloria acquisita: Et ideo infra dicitur: Inf. 23. f Hodie mecum eris in paradiso. Quoniam ergo regnum Dei secundum hunc quadruplicem modum statim ad huius cibum & potum successit, ideo rectè dicit, quòd non biberet donec veniret regnum Dei: quod ideo dicit, vt ait Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Vt horum immutatione sacramentorum cætera legis sacramenta, vel iussa ad spiritualem obseruantiam doceat transferenda.

Et accepto pane, & cætera. Postquam egit de manducatione phase: hic secundo agit de institutione eucharistiæ, circa quam introducuntur tria, scilicet consecratio Dominici corporis, collatio potestatis, & consecratio A Christi sanguinis. Primo ergo quantum ad consecrationem corporis, dicit:

Et accepto pane, gratias egit, & fregit: & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, in quo Dominus consecrauit, & formam consecrandi instituit in his verbis: Hoc est corpus meum. Sed nota quòd quatuor sunt hic opiniones. Prima est, quòd confecit virtute diuinitatis sine verbis: & post verba dixit, & virtutem dedit verbis. Secunda est, quod prius verba dixit in occulto, & post in manifesto. Tertia, quod semel tantum verba dixit, sed prius fregit, & post confecit. Quarta est opinio, quòd semel verba dixit, & dicendo confecit, & conficiendo instituit, & prius dixit quàm fregit. Vnde littera præpostera est, & debet construi sic: Accepit panem, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum, & fregit & dedit. Commutauit autem Dominus sacramentum agni in sacramentum panis, quia iste est cibus magis communis & naturalis, simul exprimens vim cibatiuam, & connexiuam in corpore Christi vero, & mystico. Vnde Psalmus: Panis cor hominis confirmat, Psal. 103. b panis scilicet cœlestis: Panem Angelorum manducauit homo. Psal. 77. c Et: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, &c. Ioan. 6. e Huiusmodi panis suauitas præfigurata fuit in manna, de quo Sapiens: Et paratum panem de cœlo præstitisti Sap. 16. c illis, & cætera. Præfigurata nihilominus in Genesi: Aser Gen. 49. d pinguis eius, & præbebit delicias regibus. Præfigurata fuit etiam dignitas in sacrificio Melchisedec: Gen. 14. d At vero Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit ei, & ait. Et ideo de Christo dicitur in psalmo: Tu es sacerdos in æternum Psal. 109. b secundum ordinem Melchisedec. Sicut enim Melchisedec benedixit, ita & iste & multo amplius, quia hic est sacerdos æternus. Vnde Glossa: Verbo solo conuertit panem in corpus suum. Est ergo sententia verbi ista: Hoc est corpus meum, id est, signatum per hoc conuertendum in corpus meum, est corpus meum. Vel hoc transit in corpus meum: quod est integrum & perfectum. Efficacia autem verbi est, vt hoc dicto fiat. Vnde Ambrosius: Amb. lib. de initiandis c. 9. to. 4. Si tantum valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponeret, 4. Reg. 1. b non valebit tantum sermo Christi, vt substantias mutet? Et iterum: Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cū ipse præter naturam sit partus ex Virgine? Licet autem solo verbo confecerit, dicitur tamen quòd panem accepit, gratias egit, fregit, & dedit, propter mysterium significationis. In acceptione autem panis intelligitur assumptio carnis, quia dicitur: Caro mea vere est cibus. Ioan. 6. f Accepit panem ad designandum illud: Verbum caro factum est. Ioan. 1. b In gratiarum actione intelligitur defluxus gratiarum à capite in totū corpus Ecclesiæ: De plenitudine eius nos omnes accepimus Ioan. 1. b gratiam pro gratia. In fractione intelligitur afflictio passionis, qua fuit flagellis concisus, clauis perforatus, & lancea transfixus, secundum illud: Foderunt manus meas & pedes meos, Psal. 21. c dinumerauerunt omnia ossa mea. In datione intelligitur liberalitas communicationis. Panis quem ego dabo, caro mea est. Ioan. 8. e Quia sacramentum hoc est summe gratuitum, secundum illud: Gratis accepistis, Matth. 10. b E gratis date.

Secundo, quātum ad collationem potestatis, subdit: *Hoc facite in meam commemorationem.* In quo dat eis potestatem, vt faciant, quod ipse fecit: ac per hoc etiam sacerdotalem ordinem eis tradidit. Quasi diceret illud: Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, Ioan. 13. b ita & vos faciatis. Etiam insinuat, quare debeat facere, scilicet in memoriale dominicæ mortis: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: 1. Cor. 11. f mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Et: Memoria Iosiæ in compositione odoris facta opus pigmentarij. Eccli. 49. a Et de hac memoria dicitur: Recordare paupertatis & trāsgressionis meæ, absynthij & fellis. Thre. 3. c Et post: Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. In memoriale Dominicæ virtutis: Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator Dominus. Psal. 110. a Et iterum: Domine nomen tuum in æternum: Domine me- Psal. 134. c

moriale.

Exod.13.c moriale tuum in generatione & generationem. Et: Erit quasi signum in manu tua, & quasi appensum quid, ob recordationem, ante oculos tuos: eo quod in manu forti eduxit nos Dominus de Ægypto. In memoriale etiam Isa.26.b Dominicæ charitatis, secundum illud: Domine nomen Cant.8.b tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. Et: Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, *&c.* Hoc est memoriale viuum & verũ; quia non est tãtum signum rememoratiuum, verum etiam & demonstratum, ideo dicitur: Hoc est corpus meum. Quia ipsum est sacramentum signatiuum & sancti-1.Tim.3.d ficatiuum, de quo dicitur: Et manifestè magnũ est pietatis sacramentum, quod manifestatũ est in carne, iustificatum est in spiritu, *&c.* Ipsum etiam viaticum conser-Ioan.6.f uatiuum, & confortatiuum: Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui mãducat hunc panem, viuet in æternum. Ipsum est sacrificium acceptabile & placatiuum, secundũ il-1.Pet.2.a lud: Sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Et hinc quidem necesse est hic contineri verissimum corpus Christi.

Tertio quantũ ad consecrationem sanguinis, subiungit: ***Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens: Hic est calix, nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.*** Et attendendum est, quòd Euangelistæ non eodem modo formam hanc exprimunt. Nã Matthæus & Mar. Mat.26.e dicunt: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro Marc.14.c multis effundetur, *&c.* Apostolus autem dicit: Hic calix 1.Cor.11.f nouum testamentum est in meo sanguine. Ecclesia autem nulla istarum formarum vtitur, nam dicit: Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Nec est contrarietas, quia scribentes non intendunt formam verborum præcise describere, sed historiam texere. Sed Ecclesia seruat formam ab Apostolis traditam in conficiendo, quam & à Christo acceperant. Et implicat in se forma Ecclesiæ quidquid per omnes Euangelistas & per Apostolum di-Mat.20.c ctum est. Nominatur autem hic calix potus cõtentus in calice, sicut ibi: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? In calice autem continebatur vinum permixtum aqua, licet Euangelista non exprimat, quia hoc intelligitur, & quia mos erat, & quia vinum forte erat, & quia Christus maximè sobrius erat: & hoc etiam à mysterio nõ vacat. Quia sicut aqua vnitur vino, sic Christo populus: & ideo in huius designationem dicitur, quòd Ioan.19.f de latere Christi exiuit sanguis & aqua. Et ideo Ecclesia sumit vtraq; commixta. Transsubstãtiabatur autem totum illud in sanguinem Christi verũ. Vnde dicitur: Ca-1.Cor.10.d lix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio sanguinis Christi est? Per hũc enim sanguinem nouum confirmatum est testamentum. Vnde ad Hebræos: Nec Heb.9.e primum quidẽ testamentum sine sanguine dedicatũ est. Exod.24.b Vnde in Exodo: Sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. Sed ille fuit sanguis animalium, qui non potuit auferre peccata, secundum illud: Impossibile enim est, sanguine taurorum Heb.10.a & hircorum auferri peccata. Et ideo testamentum illud fuit vetus & temporale. Testamentum ergo nouum dedicari non potuit, nec debuit: nisi in sanguine Christi. Ideo ad Hebræos: Christus autem assistens Pontifex fu-Heb.9.a turorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius creationis, neq; per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuẽta. Et ideo noui testamẽti mediator est. Et ratio huius est; quia sanguine Christi redemptum Heb.9.f est genus humanum. Ideo ad Hebræos dicitur: Sine sanguinis effusione non fit remissio, non cuiuscunque, sed Apoc.5.c Dei agni, & sponsi Iesu Christi. Vnde in Apocalypsi: Re-Apoc.1.b demisti nos Deo in sanguine tuo. Et: Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Et quia per

A sanguinem crucis eius pacificauit, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, sicut dicit Paulus. Ideo sanguinis sacrificium debet esse sacramentum restitutiuum, quem Coloss.1.c etiam lambant pulli aquilæ, secundum illud: Pulli aqui- Iob.39 d læ lambunt sanguinem. Quo inebriantur amici sponsi, Cant.5.a secundum illud. Bibite, & inebriamini charissimi. Quo incitantur ad prælium viri athletæ, secundum illud: E- 1.Mac.6.d lephantis ostenderunt sanguinem vuæ & mori ad acuendos eos in prælium. Et: Ipsi vicerunt eum propter Apoc.12.c sanguinem agni. Et talibus dicitur: Nondum enim vsq; Heb.12.b ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes.

Verumtamen ecce manus, &c. Post descriptam manducationem phase, & consecrationem eucharistiæ, hic tertio describit increpationem Iudæ proditoris. Circa quã B describendam introducuntur tria, scilicet peruersitas proditoris ingrati, profunditas iudiciorum Dei, & puritas Apostolorum Christi. Primo ergo quantum ad peruersitatem proditoris ingrati dicitur:

Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Hoc quidem aduersatiue dicit; quia ingratitudo proditoris directè impugnat gratiam tam notabilis sacramẽti. In hoc autem apparet mira Christi benignitas, quia pessimum proditorem suũ ad mensam secum suscipiebat. Nec tantum ad mẽsam: imo quod plus est, ad eandẽ scutellam, secundum illud: Qui intingit mecum ma- Mat.26.b num in paropside, hic me tradet. In quo dedit Dominus formam ad diligendum inimicos, secundum illud: Diligite inimicos vestros. Formam dedit ad tolerãdum ma- Mat.5.g C los. Vnde sicut dicit Augustinus: Corpus & sanguinem Aug.epist. suum communicauit Iudæ, nec eum alijs detexit. Vnde 162.to.2. Glossa: Non designat ex nomine, ne manifeste corre- Glos.in hũc ptus impudentior fiat. Ipsius etiam Iudę pedes lauit, sic- locum to.5. ut discipulorum aliorum, scilicet Apostolorum, secundum quod dicitur: Vos mundi estis, sed nõ omnes. Sci- Ioan.13.b ebat enim quisnam esset, qui traderet eum. Et è contrario apparet ex hoc mira proditoris ingratitudo, qui nec tanta humilitate, nec tanta charitate, nec tanta familiaritate destitit à proditione. Ideo conqueritur Dominus in Psalmo: Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat Psal.40.b panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et iterum: Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;. Sequitur: Tu vero homo vnanimis, dux me- D us & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Hi proditori similes sunt, qui ad mensam Christi, scilicet altare, cum peruerso corde accedunt. Vnde Glossa: Exemplo Iudæ filium hominis tradit qui istud inuiola- Glos.in hũc bile sacramentum violare præsumit. Huiusmodi sunt, locum to.5. qui post acceptum sacramentum redeunt ad peccatum, sicut canis ad vomitum: Voluntarie enim peccantibus Heb.10.e nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia. Vnde in Psalmo: Et posue- Psal.108.a runt aduersum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea.

Secundo quantum ad profunditatem iudiciorum Dei, subditur: ***Et quidem filius hominis secundum quod definitum est, vadit,*** hoc est secundum diuinum decretum, & E suum beneplacitum: Omnes nos quasi oues errauimus, Isa.53.b vnusquisq; in viam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Et iterum: Et Domi- Ibid. c nus voluit conterere eum in infirmitate. Et: Deus au- Act.3.c tem, quæ prænunciauit per os omnium prophetarum pati Christum suum, impleuit sic. Nam Isaias dicit: Tan- Isa.53.c quam ouis ad occisionem ducetur. Et: Spiritus oris no- Thre.4.d stri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Et: Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus. Dan.9 g Et: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et Zach.13.c dicet: His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. Passio ergo Christi fuit diffinita à Deo: fuit etiam sibi placida & affectata, & tamen affectus proditoris fuit displicens & peruersus, ideo subditur: ***Verumtamen væ homini illi, per quem tradetur.*** Quia licet in effectu sit cõcordia: in voluntate tamen est summa discrepantia. Quia Deus hoc volebat ex charitate, secundum illud: Deus

Diuersi diuersimode Christi passionem affectarunt.

autem

Ephes. 2. a Rom. 5. b autem qui diues est in misericordia propter nimiam charitatem, &c. Et: Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cū adhuc peccatores essemus, secundū tempus Christus pro nobis mortuus est. Christus volebat ex obedientia: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, & cætera. Iudæi volebant ex crudelitate. Contumelia, & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Et post: Morte turpissima condemnemus eum. Iudas autem hoc volebat ex auaritia. Et ideo potest sibi competere istud: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Vnde apparet in Iuda istud quod dicitur: Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, &c. Et verificatum est illud: Nihil est iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua. Vnde Iudas perdidit vitam, perdidit animam, perdidit famam, perdidit omnia, & incurrit calamitatem æternam. Vnde in Psalmo: Cum iudicatur, exeat condemnatus, &c. Matthęus: Bonum erat ei, si natus non fuisset, &c.

Phil. 2. b; Sap. 2. d; Act. 8. d; 1. Tim. 6. b; Eccli. 10. b; Psal. 108. a; Matt. 26. b

Tertio, quantum ad puritatem Apostolorum Christi, subiungit: *Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.* Beda: Nouerunt vndecim, quòd nil tale cogitauerunt: sed plus credunt Magistro, quàm sibi. Vnde dicitur: Et contristati valdè, cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine? Vnde Apostoli erant innocentes, quia nec consentanei erant malitiæ, nec conscij. Turbatur autem quilibet in se & de se, ne ab aliis crederetur, & etiam propter hæsitationem de aliis. Vnde Ioannes: Aspiciebant ad inuicem discipuli, hæsitantes, de quo diceret. Inter omnes tamen Simon Petrus, quia feruentior erat, diligentius requirebat. Innuit Simon Petrus illi discipulo quem diligebat Iesus, & dixit ei: Quis est, de quo dicit? Maluit autem Dominus, quòd omnes turbarentur, quàm quòd ille omnibus detegeretur, vt formam daret, quòd non est occultum vitium facile publicandum. Propter quod dicitur: Audisti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. Tamen Dominus Simoni Petro per Ioannem indicauit, sicut dicitur: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Quia non reputatur publicum, quod ex charitate ad cautelam prælato detegitur propter periculum vitandum.

Beda Glossa interlin. in hunc locum to. 5.; Matt. 26. b; Ioan. 13. c; Ioan. 13. c; Eccli. 19. b; Ioan. 13. c

Facta est autem & contentio inter eos, & cætera. Postquam descripsit machinationem proditionis, & institutionem sacramenti altaris, hic tertio describit prouidam eruditionem discipulorum. Et quoniam dupliciter paratur homo ad ruinā: vel per arrogantiam in prosperis, vel per inconstantiam in aduersis, ideo pars ista habet duas partes. In quarū prima reprimit discipulorum arrogantiam. In secunda vero animat & roborat eorum inconstantiam, ibi: *Ait autem Dominus Simoni.* In reprimendo ergo discipulorum arrogantiam, quatuor introducuntur ab Euangelista: scil. litigium arrogantiam detegens, documentum arrogantiam reprimens, exemplum humilitatem suadens, & præmium ad humilitatem alliciens. Primo ergo quātum ad litigium arrogantiam detegens, dicit:

Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Quæ fuerit huius contentionis occasio nescitur. Contentio tamen est signum amoris priuati boni. Vnde Iacobus: Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs vestris, quæ militant in membris vestris? Contentio autem de primatu signum est amoris excellentiæ, & dominij. Et hic amor nondum erat extinctus in Apostolis ante aduentum Spiritus sancti. Vnde eis poterat dici illud: Cum enim sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Vnde contentio ista non est trahenda in exemplum: quia repressa fuit per Christum. Et per Apostolum Paulum dissuadetur. Nam dicitur: Si quis videtur inter vos contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neq; Ecclesia Dei. Quia honor est homini, qui separat se à contentionibus. Sed hæc cōsuetudo recessit ab aula. Imò sicut imminēte passione Christi contenderunt de primatu, sic imminente morte prælati, contentio fit inter canonicos, quis debeat præponi. Vnde talibus potest dici illud: Non laudo vos, quòd nō in melius, sed in deterius conuenitis. Quia potius adhęrent contentioni carnalium, quàm paci & vnitati spiritualium: quam eis reliquit Christus morte, secundum illud: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Vnde Ioseph dixit fratribus suis: Ne irascamini in via.

Iac. 4. a; 1. Cor. 3. a; 1. Cor. 11. c; Prou. 20. a; 1. Cor. 11. d; Ioan. 14. d; Gen. 45. g

Secundo, quantum ad documentum arrogantiam reprimens subdit: *Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum:* per ambitionem excellentiæ, secundum illud: Arphasat rex Medorum subiugauerat multas gētes suo imperio. Sequitur: Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum. *Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur*, per nomen honorabile. Tales sunt de quibus in Psalmo: Vocauerūt nomina sua in terris suis. Et statim subditur: Et homo cum in honore esset, non intellexit, &c. [*Vos autem non sic: Sed qui maior est in vobis, fiat sicut iunior*, per humilitatem in corde, secundum illud: Quanto magnus es: humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Nam dicitur: Magnus est iudex, & potens est in honore: sed non est maior illo, qui timet Deum, *Et qui præcessor est, sicut ministrator*, per humiliationem in exteriori conuersatione: Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Et ideo in parabola supra dicitur: Cum vocatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Et rationem ibidem reddit: Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hoc autem dicitur non vt gradus deseratur, vel ordo perturbetur, vel iustitia omittatur, sed vt priuatus excellentiæ amor suspendatur: Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe. Et hoc maxime clericis competit, secundum illud: Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Vnde Glossa: Necesse est vt correctionem subditis & matrem pietas, & patrem exhibeat disciplina. Atq; inter hæc solicita circumspectione prouidendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Et de hoc est in Paulo exemplum: qui dicebat bonis: Facti sumus paruuli in medio vestri, tanquam si nutrix foueat, &c. Patet etiam seuerus fuit Corinthijs: Prædixi enim, & prædico, vt præsens vobis, & nunc absens iis, qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus: quoniam si venero iterum non parcam. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus.

Iudit. 1. a; Ibid. b; Psal. 48. b. d; Eccli. 3. c; Eccli. 10. d; Matt. 20. d; Sup. 14. b; Eccli. 32. a; 1. Pet. 5. a; Gloss. in hūc locum to. 5.; 1. Thess. 2. b; 2. Cor. vlt. a

Tertio, quantum ad exemplum humilitatem suadens subiungit: *Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat?* Hoc quęrit sicut per se notum, & ideo respondit: *Nonne qui recumbit?* Hoc est quidem verum, secundum ordinem, qui attenditur secundum morem, & vsum mundanum. Vnde supra: Quis autem vestrûm habens seruum, qui reuerso de agro, dicat illi: Statim transi, & recumbe: & non magis, veni, & ministra mihi? Sed aliter est secundum ordinem diuinum, ideo subdit: *Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.* Ad dandum humilitatis exemplum: quod potissime fecit in cæna illa vltima, in qua lauit pedes discipulorum, sicut dicitur ibi, vbi subiungitur: Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis. Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Rationem autem consequenter ipse reddit: Non est seruus maior Domino suo, neque Apostolus maior est eo qui misit illum. Si ergo cum Christus esset superior, humillime ministrauit, multo fortius & omnes Christi discipuli. Chrysostomus: Non est verus discipulus, qui non imitatur Magistrum. Nec vera imago, quæ non est similis actori. Vnde licet semper fuerit periculosum erigi in superbiam, nunc periculosissimum est post tantam humilitatem ostensam, & ideo dicitur: Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui

Sup. 17. b; Ioan. 13. b; Chrysost. in opere imp. Mat. ca. 5. homil. 9. to. 2.; Phil. 2. b

cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, &c.

Quarto, quantum ad præmium ad humilitatem alliciens, adiungit: *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis*, per sustinentiam tribulationis. Tales sunt, de quibus dicitur: Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Et huiusmodi sunt veri amici: quia omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur Et: Si possides amicum, in tentatione possides eum. Et quoniam qui particeps est in tribulatione, debet esse particeps in honore, ideo addit: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum: vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo*, per abundantiam satietatis, secundum illud: Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus. Et: Particeps in tribulatione, & regno. Pater disposuit filio, quòd peruenirет ad exaltationem per humiliationem: nam infra dicitur: Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et: Humiliauit semetipsum. Et post: Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, & cætera. Sic & filius disponit nobis eodem modo, & quantum ad viam, & quantum ad patriam. Vnde Ioannes: Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Quod non solum dicit, quo ad conuiuium refectionis, verum & solium honoris, & ideo addit: *Et sedeatis super Thronos iudicantes duodecim tribus Israel*, per excellentiam dignitatis Et hoc debetur perfectis, qui iudicabunt, & non iudicabuntur. De quibus Matthæus: Vos, qui secuti estis me, & cætera. Et in talium persona dicitur: Nescitis quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis sæcularia? Hoc autem debetur perfectæ humilitati, secundum illud: Causa tua quasi impij iudicata est. Et iterum: Non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Illis scilicet, qui vincunt superbiæ fastum. Propterea dicitur: Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & consedi cum patre meo in throno eius. Et hoc est præmium humilium: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.

Apoc. 7. d
Prou. 17. c
Eccl. 6. a
2. Tim. 2. b
Apoc. 1. b
Inf. 24. d
Philip. 2. a
Ibid. b
Ioan. 12. d
Matt. 19. d
1. Cor. 6. a
Iob 36. b
Iob 36. a
Apoc. 3. d
Ioan. 12. d

Ait autem Dominus Simoni, & cætera.. Post repressam discipulorum arrogantiam, hic animat eos ad constantiam contra pericula imminentia. Et quoniam in periculis opus est constantia contra violentiam, & opus est cautela contra fraudulentiam. Nam diabolus tentat vt leo, tentat etiam vt draco: ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima animat discipulos ad constãtiam. In secunda vero solicitat ad cautelã, ibi: *Et dixit eis: Quando misi vos, &c.* Animans autem ad constantiam, præmunit contra tentationem, ostendit ad defensionem, & compescit præsumptionem. Primo ergo quantum ad prænuntiationem tentationis, dicit:

Ait autem Dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Specialiter Simonem alloquitur, tanquam principalem inter omnes Apostolos. Nam ei dictum est: Beatus es Simon Bariona: Et post. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Istum ergo tanquam principalem lapidem, & fundamentalem præmunit: ostendendo periculum pugnæ hostilis. Quia enim diabolus aduersatur nobis, ideo dicitur satanas, secundum illud: Et satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Iste autem semper desiderat persequi viros iustos, sed non potest nisi quantum permittitur à Domino. Ideo dicitur expetere, sicut à Domino permissus est Iob: Quadam autem die, cum venissent filij Dei, & assisterent coram Domino adfuit inter eos etiam satan: data est autem ei potestas, &c. Concutit etiam viros perfectos, sicut concutitur triticum in cribro. Quia sicut triticum dum cribratur, expurgatur: sic & viri sancti in tribulationibus. Vnde Glossa: Cum vero satanas expetit tentare, & velut qui triticum purgat ventilando concutere, docemur nullius fidem à diabolo, nisi permittente Deo, posse tentari. Sicut autem cum cribratur triticum, nihil remanet in eo, nisi puluis: sic diabolus non capit, nisi peruersos. Sicut in percussura cribri remanebit stercus, sic aporia hominis in cogitatu illius. In hoc enim cribro, mali non cribrantur: Concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro: & non cadet lapillus super terram.

Matt. 16. c
Zach. 3. a
Iob 1. b
Glos. in hunc locum to. 5.
Eccl. 27. a
Amos. vlt. a

Secundo, quantum ad ostensionem defensionis, adiungit: *Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Hic rogauit Dominus non vt Petrus non caderet, sed vt non deficeret, quia quamuis ceciderit, resurrexit, secundum illud: Conuersus Dominus respexit Petrum. Vel potest illud referri ad Ecclesiam Petri: pro cuius fide rogauit Dominus, secundum illud: Non pro eis tantum rogo: sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Et hæc Ecclesia, quæ designatur per Petri nauiculam, licet concutiatur, tamen non naufragatur. Hoc enim posuit Deus in Ecclesia ad confirmationem aliarũ, ideo addit: *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos:* quia sicut dicitur: Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, &c. Et hoc est ordinatum, secundum illud: Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Ex quo apparet, quòd Christus ipse orando, & interpellando confirmat principalia Ecclesiæ membra. Propter quod dicitur: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Et: Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitq;. Sed per principalia confirmat infirma, secundum illud: Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, &c. Vnde & de S. Iob dicitur: Vacillantes confirmauerunt sermones tui.

Inf. g
Ioan. 17. c
Rom. 15. a
Prou. 18. c
1. Cor. 15. g
1. Pet. vlt. c
Rom. 1. b
Iob 4. a

Tertio, quantum ad repressionem præsumptionis, subiungit: *Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire*, hoc verbum fuit amoris & feruoris: sed tamen habebat cuiusdam præsumptionis, quia illud promittit ad quod non sufficit, scilicet, quòd paratus sit pro Christo, & cum Christo mori, cum sit opus perfectissimæ charitatis. Vnde Hieronymus: Auis sine pennis in altum volare nititur, sed corpus aggrauat animam, vt timore humanæ mortis timor Domini superetur. Vnde Petrus hic dupliciter præsumpsit. Et quia supra vires, de viribus propriis sensit. Vnde Ioannes: Iesus dixit Petro: Quo ego vado, non potes me modo sequi. Dicit enim Petrus: Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam. Et iterum: Quia se aliis præposuit. Vnde Marcus: Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Vnde Chrysostomus: Duplex enim crimen erat, tum quia Christo repugnauit ac restitit, tum quia cæteris seipsum præposuit. Et ideo hæc præsumptio compescenda erat, & propterea subditur: *Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.* Chrysostomus: Idcirco igitur permisit vt caderet: vt in omnibus disceret Christo parere, verioraque dicta istius crederet, quàm sua sibi conscientia testaretur. Et post: Ex hoc apparet, quòd non sufficit desiderium hominis, nisi nutu superioris potiatur. Vnde Augustinus de verbis Domini dicit, quòd Dominus locutus est ad Petrum, sicut medicus ad ægrotum, qui credit se esse sanum. Dicit enim sic: Sicut medicus tangens venam cordis Petri dicebat, non incitando ad negationem, sed compescendo præsumptionem. Vnde Glossa: Ille qui nouit quid sit in homine, ne quis de statu suo incautè confidat, vel de casu incautius diffidat, sicut Deus modum, tempus, numerum negationis eius prædicit, & sicut misericors auxilium suæ defensionis promittit. Ipse ergo Dominus, qui scit figmentum nostrum, qui scit cogitationes hominum esse vanas, prædicit casum, vt ostendat verum esse illud, quod dicitur: Qui confidit in corde suo, stultus est, qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur. Si quis autem quærat, vtrum Petrus crediderit Dominum dixisse verum, aut

Hier. in ca. 14. Marci to. 6.
Ioan. 13. d
Mar. 14. c
Chrys. in c. 26. Mat. ho. 83. to. 2.
Chryso. vbi supra.
Glos. in hunc locum to. 5.
Prou. 28. d

falsum, dico quod credidit verum, sed sub conditione, A
scilicet nisi diligenter caueret sibi. Sciebat enim quod
prædictio Christi in nullo sibi præiudicabat: sed potius
prænunciabat arbitrij libertatem. Videtur autem hoc
quod hic dicitur de negatione Petri, contrarium esse ei
quod dicitur: Priusquam gallus vocem bis dederit, ter
Mar.14.e me es negaturus. Sed ad hoc respondetur quod re uera
primum cantum negauit Petrus semel, & ante secun-
dum bis, & ita Petrus ante consummauit trinam nega-
tionem, quàm gallus cantum suum. Est ergo sensus
quod gallus non cantabit, id est, non percantabit, id est,
canticum non consummabit, vel antequam gallus can
tet, ter negabis, id est, trinam negationem inchoabis:
vel negabis, id est, trinam negationem in proposito
consummabis.

Et dixit eis: Quando misi vos, & cæt. Postquam ani- B
mauit ad constantiam, hic solicitat ad cautelam. Quod
quidem facit per tria, scilicet per rememorationem prę
teritorum, per circumspectionem præsentium, & per
prouisionem futurorum. Primo ergo quantum ad re-
memorationem præteritorum, dicit:

*Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, & pera, & cal-
ceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt:
Nihil*, hoc autem Dominus requirit ab eis, vt in tem-
pore tribulationis memores essent præteritæ quietis,
Eccl.11.c secundum illud: In die malorum non immemor sis bo-
Iob 2.b norum. Et Iob: Si bona suscepimus de manu Dei, mala
quare nō sustineamus? vel ideo reducit ad memoriam,
Eccl.8.b vt ex præterito det cautelam de futuro: Quia ignorat
præterita. & futura nullo scire post nuncio. Vel ideo
quærit, ostendat quod diuinitus ortum est, vt quod & in
primitiua Ecclesia est obseruatum, vt Euangelium nun-
Glos.in huc ciant de Euangelio viuat. Vnde Glossa: Ne quid tolle-
locum to.5. rent in via præcepit ordinans scilicet, vt qui Euange-
lium nunciat de Euangelio viuat, vel ideo quærit vt o-
stendat ex responsione sua quod exequenti diuina con-
silia non deessent necessaria. Propter quod dicitur: No-
Mat.6.d lite soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut
quid bibemus, aut quo operiemur? Et post: Scit enim
pater vester, quia his omnibus indigetis. Hoc autem nō
dicit, quia Apostoli nullam sustinuerant penuriam, sed
Deus illam suppleuit quantum necesse erat. Vnde dici-
1.Cor.4.b tur: Aporiamur, sed non destituimur. Glossa ibi: Quasi
pauperes sumus adeo, vt nobis necessaria desint, sed
non destituimur à thesauro Dei, quia Deus pascit nos,
Psal.33.b & impletur illud: Timete Dominum omnes sancti
eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Quia exte-
rior inopia cum interiori sufficientia non debet repu-
tari pro inopia, seu opulentia. Propter quod dicitur: In
1.Cor.1.a omnibus diuites facti estis in illo. Sequitur: Vt nihil vo-
bis desit in vlla gratia. Et: Tanquam nihil habentes,
2.Cor.6.b & omnia possidentes. Vnde Chrysostomus: Maximam
habet defensionem inopia, inopem & nudum neque
possum ego exuere, philargyriam vniuersa contristant,
non solum homines, sed etiam vermes & tineæ contra
eam militant.

Secundo quantum ad circumspectionem præsen-
tium, subdit: *Dixit ergo eis. Sed nunc qui habet sacculum*
tollat similiter & peram, ad sustentationem. Vnde Glos-
Glos.in huc sa: Instante vero mortis articulo, & tota illa gente, pa-
locum to.5. storem simul & gregem persequente, congruam tem-
pori regulam decernit, permittens vt tollant necessaria
victui, donec sopita persecutorum insania, tempus
euangelizandi redeat. Datur autem hic forma, vt inter
infideles & extraneos & persequentes doctrinam veri-
tatis non negligatur prouisio sustentationis. Vnde Glos-
Glos.in huc sa: Si per inhospitales regiones pergimus, plura viatici
locum to.5. causa licet ferri, quàm domi habebamus. Et quia in per-
secutione non instat solum periculum famis ab intra,
verum etiam periculum oppressionis ab extra. Ideo ad-
dit: *Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gla-
dium*, ad defensionem. Et debet suppleri affirmatiue: &
qui habet gladium, tollat, scilicet. & qui non habet, e-
mat. Sed cum Dominus nolit vindictam fieri à spirit i

libus viris, vt quid mandat gladium emi? Vnde Am-
brosius: Cur emere iubes gladium qui me ferire prohi- Amb.li.10.
bes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? Nisi forte in cap.22.
vt sit parata defensio, non vltio necessaria, & videar po- Luce to.3.
tuisse vindicari, sed noluisse. Potest etiam dici quod ad
spiritualem intellectum refertur, vt perperam intelli-
gatur affectus pietatis, secundum illud. Eleemosyna vi-
ri quasi sacculus cum ipso Et in hac pera reponuntur la- Eccl.17.c
pides de torrente passionis, secundum illud: Elegit sibi
Dauid quinque limpidissimos lapides de torrente, & 1.Reg.17.e
misit eos in peram pastoralem. Per gladium autem in-
telligitur zelus veritatis, quem debet homo primo sibi
præcingere. per mortificationem carnalitatis propriæ,
secundum illud: Accingere gladio tuo super femur tuū, Psal.44.a
potentissime. Et: Vniuscuiusque ensis super femur suū, Cant.3.c
propter timores nocturnos. Et debet euaginari ad re-
dargutionem carnalitatis alienæ, secundum illud: Ma- Hier.48.b
ledictus qui prohibet gladiū suum à sanguine. Et: Con- Ioel 3.b
cidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lan-
ceas. Infirmus dicat: quia fortis ego sum. Hæc duo scil.
pera & gladius assumenda sunt in tribulatione, vt pie-
tatem ad naturam, zelum vero contra vitia habeamus.

Tertio quantum ad prouidentiam futurorum sub-
iungit: *Dico enim vobis, quoniam adhuc quod hoc scriptum*
est oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est: Tradi- Isa.53.d
dit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputa-
tus est. Congrue autem hoc Dominus prædicit eis: vt
ex considerata passione sua armentur & animentur, se-
C cundum illud: Christo igitur passo, &c. & vos eadem
cogitatione armamini. Hæc est armatura accipienda, 1.Pet.4.a
secundum illud: Accipite armaturam Dei, vt possitis Ephes.6.e
resistere in die malo. Et quoniam nihil magis animat
hominem in tribulatione, quàm consideratio finis,
ideo subdit: *Etenim ea quæ sunt de me, finem habent*, scili-
cet per passionem imminentem. Nam supra dicitur: Sap.18.f
Consummabuntur omnia quę scripta sunt per Prophe-
tas de filio hominis. In hac quidem finali tribulatione
non debet esse defectus spiritualis armaturæ quæ nun-
quam deerit Ecclesiæ, in cuius designationem subdit:
*At illi dixerunt: Domine, ecce gladij duo hic: At ille dixit eis:
satis est.* Ex quo apparet quod verbum Christi plus refer-
tur ad intellectum spiritualem, quam carnalem. Nam
D duo gladij numquam satis essent ad defensionem con-
tra illam innumerabilem multitudinem, qui cū gladijs
& fustibus venerunt. Quod ergo dicit, satis est, intelli-
gitur de signato. Nam per duos hos gladios intelligun- Cant.4.b
tur duo testamenta, in quibus sufficiens continetur do-
ctrina. ad defendendam vniuersalem Ecclesiam, secun-
dum illud: Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædifi-
cata est cum propugnaculis: Mile clypei pendent ex ea,
omnis armatura fortium. Designatur tamen per gratia-
rum geminatum, & in designationem huius Seraphin Isa.6.b
tulit cum forcipe de altari calculum, qui in duobus bra-
chiolis duplicem habet cultellum: In huius etiam desi-
gnationem dicitur: Quod de ore eius exibat gladius ex Apoc.19.c
vtraque parte acutus. Et de his Isaias: Conflabant gla- Isa.2.a
dios suos in vomeres. Quia veteris testamenti verba, v-
E tilia sunt ad prædicationem. Vel per duos gladios intel-
ligitur duplex armatura, scilicet spiritualis & materialis.
Vnde Bernardus ad Euangelium: Si nullo modo ad te Bern.li.4.
pertineret gladius materialis dicentibus Apostolis, ecce de consid.
gladij duo hic, non respondisset Dominus satis est, sed ad Eug.to.
nimis est. Vterque ergo est Ecclesiæ, & spiritualis scilicet 2.
& materialis. Sed hic quidem pro Ecclesia, ille vero ab
Ecclesia est extrahendus, ille sacerdotis, is militis manu:
sed sane ad nutum sacerdotis, & iussum Imperatoris.

Et egressus ibat secundum consuetudinem, &c. Post de-
scriptam machinationem proditoris, & informatio-
nem discipulorum, describit hic Euangelista orationem
hominis Christi ad Deum: & hoc quantum ad septifor-
mem conditionem, quæ debet esse in oratione. Debet
enim esse secreta, solicita, deuota, discreta, vigorosa, Orationis
anxia, & circumspecta. Primo ergo quantum ad oratio- cōditiones
nis secretum ex parte loci, dixit: septem.

Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum. Consuetudo enim sua erat orare in monte illo, quia locus ille erat secretus, vt insinuet quod deuota oratio fugere debet publicum, propter quòd Matthæus: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum, & cætera. Oseas: Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Siue quia locus erat eminens ad quem debet orans ascendere, ratione cuius dicitur: Dimissa turba, ascēdit in montem solus orare. Siue etiam quia mons erat Oliuarum & vnctionis & pietatis, ex qua Deus debet orari secundum illud: Impinguasti in oleo caput meum, &c. Siue etiam quia de illo loco ascensurus erat in cœlum, vt sciremus quia inde ascenderemus ad cœlos. Vnde vigilamus & oramus, & non reconciliamur. Principalis tamen ratio erat secretum: vnde & solos permisit ire discipulos, propter quod addit: *Secuti sunt autem illum & discipuli*, tanquam familiares & priuati, quos etiam elegit, coram quibus in monte transfiguratus fuit. Vnde Matthæus: Assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse.

Matt. 6. a — Osea 2. e — Matt. 14. e — Psal. 22. b — Matt. 26. d

A — B

Secundo quantum ad orationis solicitudinem ex parte animi, subdit: *Et cum peruenisset ad locum dixit illis: Orate ne intretis in tentationem.* Ex quo apparet quod Dominus solicite orabat, & ad orationem discipulos solicitabat, vt doceret solicite orandum propter imminentia pericula. Tunc enim potissime orationi insistendum est, secundum illud: In die tribulationis meæ Deū exquisiui manibus meis, &c. Quando enim tentatio imminet grauis, oportet tunc implorare auxilium de excelsis, secundum illud: Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Cum autem homo tentatur, oportet ipsum petere auxilium ne vincatur. Et hoc petitur in oratione Dominica: Et ne nos inducas in tentationem. Vnde qui in tentatione non vigilat, & orat socius est furis. Quia cum sentiat hostes, non clamat ad Dominum vt castrum & eius milites succurrant. Vnde supra: Vigilate itaque omni tempore orantes: vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt.

Psal. 76. a — 1. Paral. 20. e — Matt. 6. b — Sap. 21. g

C

Tertio quantum ad orationis deuotionem ex parte modi orandi, subdit: *Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, & positis genibus, orabat.* In quo ostendit deuotionem, & humilitatem, & reuerentiam cordis. Vnde bene orabat, positis genibus, vt humilitatem mētis habitu corporis ostenderet. Et hoc quidem conueniens erat: nam talis oratio maxime placet, secundum illud: Oratio humiliantis se, nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur. Vnde etiam in Psalmo: Respexit in orationem humilium, & non spreuit precem eorum. Et ideo Iudith: Humilium & mãsuetorum semper tibi placuit deprecatio. Hoc modo orabat Paulus: Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et nota quod dicit, quod auulsus est à discipulis ad iactum lapidis, non solum propter secretum, verum etiam propter mysteriū, Quia per hoc signabatur, quod lapis ille angularis erat à discipulis ad modicum separandus, & cito reuersurus, quod significat absconsio patenæ in Missa. Vel certe signat, quod ad hoc quod quis de nocte oret, oportet quod à carnalibus affectibus auellatur. Vnde Isaias: Quem docebit scientiam? Et quem intelligere faciet auditū? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus. Et hęc auulsio non potest esse, nisi per quemdam impetum, & motum violentum. Et propter iustum impetum spiritus postulantis dicitur: Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Eccl. 35. c — Psal. 101. c — Iudith. 9. d — Ephes. 3. c — Patenæ absconsio. — Isa. 28. c — Rom. 8. e

D — E

Quarto quantum orationis discretionem, addit: *dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum à me*: Per calicem iustum intelligitur passio: pro eo quod in calice potus bibitur in mensura, secundum illud: Cibabis nos pane lacrymarū, & potū dabis nobis in lacrymis in mensura. Hunc calicem Christus bibit, cum passionem voluntarie gustauit. De torrente in via bibit, &c. Et Matthæus: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Hunc calicem Christus bibere volebat voluntate rationis: sed abhorrebat voluntate sensualitatis. Vnde quia ratio dominabatur sensualitati, ideo addit: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* In quo apparet quod discrete petebat: quia voluntatem carnis voluntati rationis, & voluntati diuinitatis subiiciebat, secundum illud: Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Apparet ergo quod rationem tanquam discretus & peritus aduocatus præposuit sensualitati, seruata tamen forma diuini iuris. Hoc autem Dominus orauit, vt ostenderet in se veritatem humilitatis: vt condescenderet, & formam daret membris infirmis. Vnde Bernardus: Agnosco vocem ægrotorum, in medio considero charitatem, stupeo miserationem, expauesco dignationem. Hoc enim mirabile: quo modo sic dignaretur nostras in se suscipere infirmitates. Potest enim exponi, quod Christus orauerit pro membris, vt petat quod calix transferatur, id est, scandalum passionis, vel timor mortis. Alio modo, sicut Beda exposuit, pro Iudęis, vel vt per eos hęc mors Christo non infligatur, nec ita excæcentur, vel vt ex cæcitate reuocentur. Et hoc est ab eis calicem transferre. Tunc est sensus: à me, id est, meis.

Psal. 79. a — Psal. 109. b — Matt. 20. c — Ioan. 6. d — Bernar. in festo sancti Andreæ ser. 1. to. 1.

Quinto quantum ad orationis vigorem, subdit: *Apparuit autem illi Angelus de cœlo confortans eum.* Angelus apparuit ad confortandum, non propter suam indigentiam, sed propter confortationem nostram. Vnde Glossa: Nam si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est: necesse est, vt etiam propter nos confortetur, & nobis. Vt ex hoc appareat, quod Angeli confortant orantes, sicut dicitur: Tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me, & dixit: Noli timere vir desideriorum, pax tibi: confortare, & esto robustus. Cumque loqueretur mecum, conualui, & dixi: Loquere Domine mi quia confortasti me. Hæc ergo Angelorum confortatio nobis impetrat vigorem: propter quod in huius designationem addit: *Et factus in agonia prolixius orabat.* Gregorius: Factus in agonia, signat quod tunc anima non immerito terretur, quādo post pusillum hoc inuenit, quod in æternum mutare non possit. In hoc enim mira est pugna: inter naturam & gratiam, inter rationem & sensualitatem. Quam quidem agoniam habuerunt sancti martyres, & habent viri iusti, secundum illud: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et post: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans. Quanto autem hæc agonia fortior est, tanto fortius orationi insistendum est. Vnde supra: Dicebat autem parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere. Et iterum quod erat pernoctans in oratione Dei.

Glos. inter. lin. in hunc locum to. 5. — Dan. 10. d — 1. Cor. 9. d — Sap. 18. a — Sap. 6. c

Sexto quantum ad orationis anxietatem subditur: *Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Ex quo apparet quod mirabilibus suspiriis, & clamoribus cordis, & anxiis desideriis clamabat ad Deum, secundum illud: Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te. Ideo autem sanguis decurrebat in terram, ad ostendendum quod pro Ecclesia orabat: & pro illa effundere sanguinem suum cupiebat: Terra ne operias sanguinē meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus. Attendēdum est autem quod Dominus fudit sanguinē suum pro nobis in circumcisione, oratione, flagellatione, coronatione, manuum & pedum crucifixione, & lateris apertione, vt sic appareat verum illud: Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Vnde viuificatum est illud: Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? vere rubrum est sacrosanctum istud corpus, quod totiens fuit pro nobis sacro sanguine rubricatum. Hic sanguis interpellat pro nobis, secundū illud: Accessistis ad testamēti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionē melius loquentem

Psal. 87. a — Iob 16. d — Psal. 129. a — Isa. 63. a — Heb. 12. e

quam

quàm Abel. Quia sanguis Abel clamabat vindictam, secundum illud: Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra: hic autem clamabat remissionem: Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.
Gen.4.b
Matt.26.e

Septimo, quantum ad orationis circumspectionem, subiungit: *Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia.* Sic tamen orabat ad Deum, vt non obliuisceretur ouium suarum. Quinimo tunc interrupit orationem, vt rediret ad discipulos excitandos. Vnde Matthæus: Et venit, & iterum inuenit eos dormientes. In quo mira apparet solicitudo Christi ad discipulos, sicut gallina solicitatur ad pullos. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. Vnde & subditur: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem.* Arguit eorum somnolentiam, quæ similis erat somnolentiæ ipsius Ionæ: Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu sopore supprimeris? Sic & Dominus dixit Petro: Simon, dormis? Non potuisti vna hora vigilare mecum? Dormiebant autem non ex crapula, sicut ille, de quo in Prouerbiis: Eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo, sed ex mœstitia tantum. Vnde Matthæus: Erant oculi eorum grauati. In hoc ergo apparet mira circumspectio Christi orantis; quia rediit ad discipulos ad excitandum, & iterum rediit ad Deum orandum. Vt sic manifeste ostenderet, quod piissimus, & vigilantissimus erat: & ad subditos, & ad Deum, tanquam optimus prælatus. Insinuatur etiam in hoc, quòd Christus ter orauit eundem sermonem, quòd oratio nostra debet esse ad Deum trinum. Debet esse contra triplex genus tentationum: debet esse secundum triplicem actum potentiarum imaginis mentis nostræ. Et secundum triplicem theologicam virtutem, fidem, scilicet spem, & charitatem. Debet esse propter triplex bonum assequendum, scilicet veniam, gratiam & gloriam. Seu bonitatem, scientiam, & disciplinam, secundum illud: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. In hoc autem, quòd ter visitauit eos, significatur, quod Dominus ter visitat animas, confortando, scilicet irascibilem, zelum immittendo: rationabile, lumen infundendo: & concupiscibile, desiderium inflammando, propter quod Iob: Hęc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, vt reuocet animas eorum à correptione, & illuminet luce viuentium. Et sic completur pars hæc: quæ est de præambulis ad passionem.
Matt.26.e
Deut.32.b
Ionæ.1.b
Matt.14.d
Prou.23.d
Matt.26.d
Psal.118.i
Iob.33.d

Adhuc eo loquente, ecce turba, &c. Postquam descripsit præambula ad passionem, hic secundo describit concomitantia. Hæc autem fuerunt sex, scilicet Christi comprehensio, comprehensi illusio, illusi accusatio, accusati condemnatio, condemnati crucifixio, crucifixi & mors & tumulatio. Secundum hoc ergo pars ista habet sex. In quarum prima agitur de Christi comprehensione. In secunda de eius illusione, ibi: *Et viri qui tenebant Iesum, & cætera.* In tertia de accusatione, ibi: *Et surgens omnis multitudo, & cætera.* In quarta vero de condemnatione, ibi: *Pilatus autem, conuocatis, & cætera.* In quinta, de crucifixione, ibi: *Ducebantur autem & alij, & cætera.* In sexta vero de morte & tumulatione, ibi: *Erat autem fere hora sexta, & cætera.* Quoniam autem Christus in sua comprehensione fuit à discipulo traditus, à Petro negatus: ideo pars ista habet duas, in quarum prima agitur de modo comprehendendi: In secunda de negatione Petri, ibi: *Comprehendentes autem eum, duxerunt, &c.* In exprimendo igitur comprehendendi modum, quatuor introducuntur scilicet, fraus proditoris, zelus discipulorum, virtus Saluatoris, & dolus Iudæorum. Primo igitur quantum ad fraudem proditoris, dicit:

Adhuc eo loquente, ad commonitionem discipulorum. Vnde Matthæus: Ecce appropinquauit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum: Surgite, eamus, ecce appropinquauit, qui me tradet. In verbis istis Iudas superuenit, vnde & subdit: *Ecce turba, & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos,* tanquam dux peruersorum: Oportet impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid, de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Iesum. Ipse ergo duxit eos ad locum, secundum illud: Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis. Ipse etiam dux fuit ad capiendum Christum. Vnde subdit: *Et appropinquauit Iesu, vt oscularetur eum,* ad dandum proditionis signũ. Vnde Matthæus: Qui tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Hoc signum vere erat proditorium, quia signum est amoris, & tamen procedebat ex peruersitate cordis, & ideo subdit: *Iesus autem dixit illi: Iuda osculo filium hominis tradis?* detegendo scilicet proditoris affectum, suscipit autem Dominus osculum à Iuda, licet sciret proditorium, vt semper maximam in se ostenderet benignitatem. Vnde Glossa: Suscepit Dominus osculum, vt plus afficiat proditorem, cui amoris officia non negat. Vnde dicitur in Psalmo: Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, & cætera. Matthæus: Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid venisti? Ex hoc autem apparet mira peruersitas in proditore. Vnde Hieronymus: Iudas de apostolatus fastigio in proditionis tartara labitur, & nec familiaritate conuiuij, nec intinctione buccellæ, nec osculi gratia frangitur, ne quasi hominem tradat, quem filium Dei nouerat. Osculi ergo susceptio ex parte Christi fuit benignitatis, sed ex parte Iudæ fuit miræ dolositatis. In huius figuram dixit Ioab ad Amasam: Salue mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum, & percussit eum in latere, & mortuus est. Et istud est osculum impij proditoris. Propterea dicitur: Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis.
Actor.1.c
Ioan.18.a
Matt.26.e
Glos. in hūc locum to.5.
Psal.119.b
Matt.26.e
2.Reg.20.c
Prou.27.a

Secundo, quantum ad zelum discipulorum, subdit: *Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio?* Discipuli enim zelo amoris Christi accensi inflammabantur ad defensionem, sed dubitabant propter illud, quod ab ipso edocti erant exhibere omnem patientiam, secundum illud: Si quis percusserit te, in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: sed Petrus adeo feruebat, quòd nec quæsiuit, nec responsionem expectauit. Vnde subdit: *Et percussit vnus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram,* hic autem fuit Petrus. Vnde tres Euangelistæ ipsum non exprimunt ex nomine, propter reuerentiam: sed Ioannes exprimit, ad insinuandum eius zelum feruidum. Vnde Ioannes: Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: & percussit pontificis seruum. In hoc autem facto laudatur Petri zelus. Vnde Glossa: Petrus eodem ardore mentis zelatus est, sicut Phinees, de quo dicitur, quòd propter zelum quo transfodit fornicantes adeptus est sacerdotium sempiternum: hic autem laudatur zelus, tamen non laudatur opus. Vnde Matthæus: Conuerte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Veruntamen licet non laudetur factum, commendatur mysterium. In hoc enim signatur, quòd potestas sacerdotij Petri sustulit obseruantiam sacerdotij legalis, quæ seruitus erat. Vel certe per amputationem istius auriculæ intelligitur, quòd populus ille, qui nomine dicitur rex, sed veritate seruus, spiritualem intelligentiam perdidit. Vnde Glossa: Seruus principis sacerdotum, qui Malchus, id est, rex appellatur, populus Iudæorum est, qui per incredulitatem, seruus factus est impietatis: qui perdidit auriculam dexteram, vt tantum litteræ vtilitatem audiat. Vnde Petrus hanc aurem non abstulit, sed ablatam ostendit. Vnde Glossa: Ablata est auris non Petro tollente, sed diuino iudicio ablatam pandente.
Matt.5.f
Ioan.18.b
Glos. interlin. in hunc locum to.5.
Num.25.b.c.
Matt.26.e
Glos. in hūc locum to.5.
Ioan.18.b
Glos. in hūc locum to.5.

Tertio, quantum ad virtutem Saluatoris, adiungit: *Respondens autem Iesus, ait: Sinite vsque huc* quasi dicat nō amplius procedatis pro eo, quod exhibēdá est patientia,

A non iracundia: beneficentia, non vindicta. Ideo addit: *Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum*, in quo miro modo ostenditur Christi benignitas, quòd seruum comprehendentem in actu persecutionis vulneratum Matt. 5. g sanauit. Tunc potissimè impleuit istud quod iussit: Benefacite his, qui oderunt vos. In quo mira apparuit eius potentia, quia solo tactu vniuit dissoluta: quod nec ars poterat, nec natura. Et per hoc ostendit se possibilem Deut. 32. e ad resistendum, ad viuificandum, & ad occidendum, secundum illud: Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere. In hoc etiam mira apparuit virtus Christi, Ioan. 18. a quia simul cum omnipotentia erat tanta patientia. Vnde dicitur, quòd processit Iesus obuiam eis, & dixit eis. B Quem quæritis. Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Ostendit igitur Christus in hoc etiam virtutem potentiæ, & patientiæ, & beneficentiæ. Vnde Glossa: Glos. interlin. in c. 21. Matt. to. 5. Numquam pietatis obliuiscitur, qui nec hostes suos patitur vulnerari. Indicauit etiam cum hoc mysterium sapientiæ, per sanationem enim auriculæ amputatæ intelligitur, quòd Dominus aliquando restituet auditum & intellectum veritatis populo Iudæorum, secundum illud: Isa. 10. e Reliquiæ conuertentur, reliquiæ inquam, Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel, quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Auris amputata, & à Domino sanata, signat auditum, abluta vetustate, renouatum, vt sit in nouitate spiritus & non in vetustate litteræ.

C Quarto quantum ad dolum Iudæorum, subiungit: *Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se, principes sacerdotum & Magistratus templi & seniores*, quos specialiter nominat, quia omnia hæc auctoritate maiorum fiebant. Et impletum est illud: 1. Esd. 9. a Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima Et Daniel. Dan. 13. a Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Nam principes videbantur regere per auctoritatem. Magistratus per doctrinam: Et seniores per vtrumque, & tamen hi cogitauerunt nequitiam, & ideo eos alloquitur, dicens: *Quasi ad latronem existis cum gladi[illegible] fustibus. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.* Ex quo arguitur eorum stultitia. Ambr. Glossa in hunc locum to. 5. Idē habet Hier. lib. 4. in cap. 26. Matt. to. 6. Vnde Ambrosius: Stultum est gladio quærere illum, D qui vltro se tradit. Et in nocte per proditorem inuestigare latentem, quem quotidie videbant in templo docentem. Arguitur etiam nequitia, quia virum iustum quærebant sicut latronem, inermem cum armis. Lumen verum quærebant in tenebris, quod quidem faciebant eorum tenebræ peccatorum. Vnde subdit: *Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* Ioan. 3. c Quia omnis qui male agit, odit lucem. Iob. 24. c Et Iob: Oculus adulteri obseruat caliginem. Propter quod & dæmones, quia male suadent, potestates tenebrarum dicuntur, secundum illud: Ephes. 6. c Aduersus principes & potestates aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Has tenebras fugere debemus, secundum illud: Ephes. 5. e Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. In his tenebris est, qui odit Christum, lucem, & humani generis fratrem: 1. Ioan. 2. b E Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Comprehendentes autem eum, &c. Post descriptam cōprehensionem Christi, describitur hic negatio Petri, ad cuius descriptionem plenariam introducuntur quatuor, scilicet ipsius Petri tepiditas in formidando, fragilitas in negando, pietas Domini in recipiendo, & fidelitas Petri in redeundo. Primo ergo quantum ad Petri tepiditatem in formidando post comprehensionem Magistri, dicit:

Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Petrus vero sequebatur eum à longe. A longe Petrus sequebatur, quia timebat accedere propius: iam enim relictus erat solus. Vnde Marcus: Matt. 14. e Tunc discipuli relinquentes eum, omnes fugerunt, secundum illud: Prou. 19. a Fratres omnes pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Et: Longe fecisti notos meos, &c. Psal. 87. b Amor namque vnit & facit appropinquare, & econtrario tepor amoris facit procul abscedere. Et hic tepor iam incipiebat esse in Petro. Et ideo addit: *Accenso autem igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum*, in quo ostenditur tepiditas amoris & ignis interioris. Vnde Glossa: Glos. in hūc locum to. 5. Quod intus in domo principis sacerdotum maligna synodus gerebat, hoc ignis inter frigora noctis foris accensus, typice demonstrabat. Hoc frigore ad horam torpens Apostolus Petrus, quasi prunis ministrorum calefieri cupiebat, quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat. Et de hoc igne Michæas: Mich. 6. c Adhuc ignis in domo impij, & thesauri iniquitatis. Et hic insinuatur quòd abundante igne iniquitatis, de quo Iob: Iob. 15. d Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt: refrigescet ignis charitatis: de quo supra: Sup. 12. f Ignem veni mittere in terram, &c. Vnde etiam & Matthæus: Matt. 24. b Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Et hoc igne tepefacto efficitur homo pronus ad CHRISTVM negandum, & etiam ad omne malum.

Secundo, quantum ad fragilitatem Petri in negando subdit: *Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & cum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit eum dicens: Mulier, non noui illum*, in quo apparet Petri fragilitas: quia sicut dicit Gregorius: Vna mulieris voce percussus, dum mori timuit, vitam negauit. Primo aggreditur diabolus Petrum per mulierem in memoriam prioris facti, secundum illud: Eccl. 25. d A muliere initium factum est peccati. Et iterum: Eccli. 42. c De vestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri. Et ne Petrus posset se excusare per surreptionem, ideo iteratur inquisitio, cum subdit: *Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es: Petrus vero ait: O homo, non sum*, iterat Petrus negationem: quia malorum non deseruit societatem. Vnde Augustinus: Quàm noxia sunt prauorum eloquia, quæ cogunt Petrum negare Dominum, vel hominem se nosse, quem inter discipulos confessus fuerat esse filium DEI. Vnde verificatur istud: 1. Cor. 15. e Corrumpunt mores bonos eloquia mala. Et quia Petrus nomine sibi adhuc cauit, ideo tertio negationem replicauit, propterea additur: *Et interuallo facto quasi hora vnius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis*, & impletum est verbum Domini supra: *Non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.* Hæc autem tertia negatio secundum Bedam & Hieronymum, Hieron. lib. 4. in c. 26. Matt. to. 6. facta fuit in atrio Caiphæ: secundum Augustinum autem in Libro de concordia Euangelistarum Aug. lib. 3. de cons. Euang. c. 6. to. 4. inchoata fuit in domo Annæ, & consummata in atrio Caiphæ: cui concordat Ioannes: Ioan. 18. c. d Permisit autem Dominus Petrum se negare, vt dicit Chrysostomus, Chrysost. in c. 26. Matt. ho. 83. to. 2. vt confundatur Marcion, vt nemo de se præsumat, vt CHRISTO in omnibus credat, vt alij sibi caueant, & vt prælatus Ecclesiæ discat ex casu suo qualiter aliis misereri debuisset, vt etiam fortior resurgens ostendat illud esse verum, quod dicitur: Rom. 8. e Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Trina Petri negatio quid. Ideo autem ter permissus est negare, vt ostendatur, quòd tripliciter offendimus Dominum, scilicet, corde, ore, & opere. Et à tribus personis impulsus est, in mysterium triplicis tentationis. Et triplici interuallo in designatione triplicis admonitionis, & super hæc tria, ter quæsitum est ab eo, amas: & ter dictum est ei, pasce. Et trina Petri sollemnitas celebratur.

Tertio, quantum ad pietatem Domini in succurrendo, subiungitur: *Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus: Et conuersus Dominus respexit Petrum.* Præmisit cantum galli, quo Petrus commoueretur exterius, & respectu Domini commoueretur interius, quia hoc duplici modo pietas Christi releuat peccatores, exterius commouendo per cantum galli, hoc est, per commonitionem

tionem

Iob.38.d tionem prędicantium. Quis dedit gallo intelligentiam? 2.Tim.4.a vnde & Ecclesia cantat: Gallus iacentes arguit, & somnolentos increpat. Quia dicitur prædicatori: Argue, obsecra, increpa, &c. Et ad huius cantum superuenit di- Psal.101.c uinæ misericordiæ respectus, de quo in Psalmo: Quia Lib.3.ca.6. prospexit de excelso sancto suo: Dominus de cœlo in to.4. terram aspexit. Augustinus de concordia Euangelista- Sup.4. c rum: Respexit Dominus Petrum non humanis oculis, Psal.103.d sed diuinis: Respectus Dei in electos illius. Et Psalmus: Respicit terram &c.

Quarto, quantum ad fidelitatem Petri in redeundo, subiungitur: *Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me negabis*, in hoc recognouit culpam, ad cuius recognitionem sequitur pœnitentia, & ideo addit: *Et egressus foras Petrus fleuit amare*, id est, ex magna compunctionis amaritudine la- Amb.li.10. crymatus est. Vnde Ambrosius: Fleuit amarissime, vt la- in c.22.Lu- crymæ lauarent delictum, & tu similiter lacrymis cul- ce to.3. pam dilue. Hæc autem amaritudo maxima pars pœni- Ibidem. tentiæ est. Vnde Ambrosius: Lacrymas lego, satisfactionem non lego. Huiusmodi lacrymæ quando ex amaritudine procedunt, inclinant Dominum ad remissio- 4.Reg.20.a nem. In cuius figuram dicitur: Fleuit itaq; Ezechias fletu magno. Et subditur ibi, quòd Dominus eum liberauit de periculo mortis. Et ideo sanctus Propheta Dauid in Psal.6.b persona viri pœnitentis in Psalmo dicit: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Ex quo appatet quis fructus fuerit permissæ negationis, exemplar scilicet pœnitētiæ & compunctionis, propter quod etiam Dominus principes Apostolorum Petrum & Paulum de sordibus extraxit vitiorum. 1.Tim.1.d Propter quod dicit ad Timotheum: Blasphemus fui & persecutor & contumeliosus, sed misericordiam Dei consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam.

Et viri qui tenebant Iesum, &c. Post descriptam comprehensionem Christi, & negationem Petri, hic tertio describit illusionem Domini comprehensi. Et quoniam hæc illusio fiebat à Iudæis impudentibus & insidiantibus, ideo primo agit de procacitate illudentium, secundo de malignitate insidiantium, ibi: *Et vt factus est dies, & cætera.* Et quoniam Christus est Dei virtus & DEI sapientia, & secundum hoc dupliciter honorandus, ideo per oppositum duplex describitur hic dehonoratio CHRISTI, scilicet per illusionem ipsius quo ad defectum potentiæ, & quo ad defectum sapientiæ. Primo igitur quantum ad illusionem Christi, vt impotentis, dicitur:

Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei cædentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius. In huius figu- Iob.16.b ram dicitur. Exprobrantes percusserunt maxillam me- Mich.5.a am, satiati sunt pœnis meis. Et: In virga percutient maxillam iudicis Israel. Hoc autem non potuissent, nisi quia ipse voluit misericorditer sustinere, iuxta illud: Cor- Isa.50.c pus meum dedi percutientibus, & genas meas vellenti- Thre.3.d bus. Et: Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. Hanc maxillam imò faciem speciosam, in quā desiderant Angeli prospicere, quæ plena est gratiarum, & desiderata cunctis gentibus, quæ salus est aspicientium, impij Iudæi velabant, conspuebant, & percutiebāt, sed Dominus propter nos hoc sustinuit. Vnde Hieronymus: Voluit Dominus conspui vt nos lauaret, voluit velari vt velamen culpæ & ignorantiæ à cordibus nostris auferretur, voluit in capite percuti vt caput nostrum restitueret sanitati. Alapis voluit cædi & verbis derideri vt nos ei labiis & manibus, id est, verbis & operibus applaudamus.

Secundo, quo ad illusionem Christi vt ignorantis, subdit: *Et interrogabant eum dicentes: Prophetiza, quis est, qui te percussit?* Hoc autem irrisorie faciebant illudentes ei, qui se dixerat verum Prophetam. De quo in Deute- Deut.18.c ronomio: Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum au-

A dies. Hunc Prophetam non audierunt, sed contumeliose interrogauerunt, secundum illud: Contumelia, & tormento interrogemus eum: quia simul percutiebant Sap.2.d & irridebant. Et quia non est possibile narrare omnia conuicia Christo illata, ideo vt concludat omnia in summam quandam, subdit: *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum*, & sic impletur in eis illud: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate. Dereliquerunt Do- Isa.1. b minum, blasphemauerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Hæc autem sustinuit Christus voluntarie, secundum illud: Opprobria exprobrantium ti- Psal.68.b bi, ceciderunt super me. Et hoc vt daret nobis exempla ad opprobria contemnenda. Vnde dicitur: Recogitare enim eum qui talem sustinuit, à peccatoribus Heb.12.a B aduersus semetipsum contradictionem. Et Chryso- Chrysost.in stomus: Diuinum illud caput percusserunt viri iniqui- c.26.Matt. tatis & abominabiles. Quæ ergo erit nobis cura de homil.86. reliquo in contumeliis, postquam Christus hæc passus to.2. est? sed multi magis sunt imitatores Iudæorum. Vnde Beda, qui tunc cæsus est colaphis Iudæorum, nunc cæditur blasphemiis falsorum Christianorum. Et qui consputus est saliuis infidelium, nunc vesanis opprobriis fidelium exhonoratur. Vnde de talibus potest intelligi istud: Abominantur me, & longe fugiant à me, & faci- Iob.30. b em meam conspuere non verentur. Et de talibus Augustinus: Non minus peccant, qui blasphemant Christum regnantem in cœlis, quàm Iudæi qui crucifixerunt ambulantem in terris.

C *Et vt factus est dies, &c.* Postquam descripsit illudentium procacitatem, hic describit insidiantium malignitatem, & hoc quadrupliciter. In conueniendo, interrogando, replicando, & sententiando. Primo ergo quantum ad malignitatem in conueniendo, dicit:

Et vt factus est dies, conuenerunt seniores plebis. Conuenerunt, inquam, in vnum ad vnam malitiam consummandam, secundum illud: Principes conuenerunt in v- Psal.2.a num aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Nam de Behemot dicitur: Corpus illius quasi scuta fusi- Iob.41. a lia, compactum squamis se prementibus. Et quia vnus malus pertrahit alterum ad malitiam, ideo subdit: *Et principes sacerdotum & scribæ, & duxerunt illum in concilium suum*, duxerunt, inquam, non ad iudicandum, sed ad D obseruandum, secundum illud: Quoniam circumdede- Psal.21. c runt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Et in concilio denudata est malitia eorum occulta, quam contra Christum conceperant, secundum illud: Qui operit odium fraudulēter, reuelabitur malitia eius Prou.26.d in concilio. Et ideo Hieremias: Tu Domine scis omne Hier.18.d concilium eorum aduersum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur. Et hoc est quod dicitur: Summi sacerdotes, & Mar.14.f omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium, vt eum morti traderent.

Secundo, quantum ad malignitatem in perquirendo subditur: *Dicentes: Si tu es Christus, dic nobis.* Hoc non quærunt vt instruantur, sed vt insidientur. Vnde Glossa: Nō Glos.in huc veritatem desiderant, sed calumniam parant, vt si dice- locum to.5. E ret: Ego sum Christus, calumniarentur, quòd sibi regiam potestatem arrogasset. Hoc quærebant: Circumde- Ioan.10.e derunt eum Iudæi, & dicebant ei: Si tu es Christus, dic nobis palam. Hæc autem malignitas Christum non latebat, & ideo additur: *Et ait illis, Si vobis dixero, non credetis mihi.* Ex quo apparet quod quæritis, vt increduli. Vnde Ioannes: Loquor vobis, & non creditis: opera quę Ioan.10.e ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. *Si autem interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis*, quare liquet quod quæritis, vt discoli. Vnde Glossa: Sæpe dixerat se esse Christum, interroga- Glos.in huc uerat & eos quo modo dicerēt Christum filium Dauid, locum to.5. sed illi nec dicenti credere, nec interroganti respondere, nec eum qui innoxius erat, dimittere volebant: Quo Sup.20.g modo dicunt Christum, filium esse Dauid? Ne tamen videretur quærere subterfugium, respondet veritatem,

cum subdit: *Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei*, ex hoc, id est, post hanc passionem, secũdum illud: Humiliauit semetipsum. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. *à dextris*, id est, æqualis. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Et: Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.

Heb. 2. a Psal. 109. a Heb. 1. a

Tertio, quantum ad malignitatem in replicando adiungitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei?* Hoc quasi concludunt, & quærunt causam, vt, si hoc asserat, reprobent eum, tanquam blasphemum, secundum illud: Magis quærebant Iudæi Iesum interficere; quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Quoniam igitur hic verum concludebant, & tamen falsum euidens reputabãt, ideo Christus nec omnino asserebat, nec omnino negabat, sed medio modo respondebat, propter quod addit: *Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum*. Vnde Glossa: Ita responsionem suam temperat, vt dicat verum, & sermo eius calumniæ non pateat. Vnde Ioannes: Iudæis dicentibus de bono opere nõ lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit per scripturam: Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, dij estis. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi filius Dei sum? Vnde sicut ibi eorum repressit insaniam responsione prudenti, ita & hic. In quo erudit nos Christus, iuxta illud: Nolite dare sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Nam qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit. Et post: Doce iustum, & festinabit accipere. Vnde cæco illuminato quærenti: Quis est filius Dei, vt credam in eum? Respondit: Et vidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. Samaritanæ dicenti, quòd Messias veniret, respondit: Ego sum qui loquor tecum.

Ioan. 5. c Glos. in hũc locum to. 5. Ioan. 10. f Matt. 7. a Prou. 9. b Ioan. 9. g Ioan. 4. d

Quarto, quantum ad malignitatem in sententiando, subiungit: *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuimus de ore eius*, ex quo apparet eorum peruersitas, quia mala intentione quærebant, videlicet vt caperent eum in sermone. Apparet etiam quod peruersitas voluntatis peruertebat iudicium, quia quod Christus dixerat dubie, arguebant ipsum asseruisse. Et sic verificatur illud: Multæ sunt insidiæ dolosi Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Hoc autem quod innuit se filium Dei esse, reputabant blasphemiam, & ideo tamquam blasphemũ reputabant morte dignum. Vnde Marcus: Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adadhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam quid vobis videtur, &c. ibi subditur, quòd cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere. Ex quo potest colligi, quòd bis illusio ista facta est ei, scil. interdiu & noctu. Vnde Ioannes dicit, quòd minister dedit ei alapam in domo Annæ, & alij Euangelistæ dicunt, quòd illusus fuit in domo Caiphæ, ita vt verificetur istud: Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me. Quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito. Et ideo nũc impletum est illud, quod prædixit supra: Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principib. sacerdotum, & scribis. Vnde etiam in persona eorum dicitur illud: Desiderauimus eum despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eũ, & nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum. In cuius figura dicitur, quòd Michol filia Saul spreuit Dauid subsilientẽ, sic & synagoga Christum patientem, & ideo perdidit prolem & hæreditatem.

Eccli. 11. d Mar. 14. g Ioan. 18. d Matt. 26. g Marc. 14. g Hier. 20. c Sup. 9. e Isa. 53. a 2. Reg. 6. d

CAPVT XXIII.

ET *surgens omnis multitudo eorum, &c.*) Post descriptam comprehensionem, & illusionem, hic tertio describit accusationem. Et quoniam Christus erat in Hierusalem, & tamen venerat de finibus Galilææ, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima agitur de accusatione Christi coram Pilato præside Iudææ. In secunda vero de accusatione eius coram Herode principe Galilææ, ibi: *Pilatus autem audiens Galilæam, & cætera.* Circa descriptionem accusationis coram Pilato, inintroducuntur quatuor, scilicet, accusatio improba, inquisitio recta, excusatio iusta, accusationis aggrauatio importuna. Quantum ad accusationem improbam, dicit:

Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Multitudo venit vt quem ratione superare non poterant, saltem vincerent multitudine: Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis. Et ideo periculosum est cum tali multitudine commisceri, propter quod dicitur: Non pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum, quia dicitur: Stupa collecta Synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Hæc autem multitudo conuenit ad multipliciter Christum accusandum, vnde subdit: *Cœperunt autem illum accusare*, accusabant eum tanquam eius aduersarij: Audisti opprobria eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me. Labia insurgentium mihi. Accusant autem eum tanquam peccantem in populum, propter quod subditur: *Dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram*, subuersionem populi vocant viri subuersi & subuersores, secundum illud: Fili hominis, increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas: verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est. Et ideo exasperans, quia suum conuersorem vocat subuersorem. Vnde Hieremias: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Et: Conuerte Domine captiuitatem, & cætera. Accusant etiam eum, sicut peccãtem in principem, ideo subditur: *Et prohibentem tributa dari Cæsari*, & hoc similiter erat falsum, nam supra dixit: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Accusant etiam eum sicut peccantem in Deum. Vnde additur: *Et dicentem, se Christum regem esse.* Sed de hoc non erat accusandus, quia erat verum, secundum illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c. sed nec ipsi de hoc poterãt eum accusare, quia licet se diceret esse Christum coram discipulis, secũdum illud: Vos autem quem me esse dicitis? tamẽ hoc tacebat coram Iudæis, ne daret eis occasionem malignandi. Vnde Matthæus: Præcepit discipulis suis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus: & propterea Iudæis quærentibus hoc ad insidiandum, & accusandum, non respondit simpliciter affirmando, sed medio modo: Vos dicitis, quia ego sum. Ex quo apparet quòd Iudæi inique, & improbe accusabant Christum.

Sap. 4. a Eccli. 7. a Eccli. 21. b Thre. 3. g Ezech. 2. c Hier. 31. d Psal. 125. a Sup. 20. d Psal. 2. a Matt. 16. c Ibid. Sup. 22. g

Secundo, quantum ad inquisitionem rectam subditur: *Pilatus autem interrogabat eum dicens: Tu es rex Iudæorum?* Attendendum quòd licet de tribus accusaretur, Pilatus non quæsiuit nisi de vno, quia sciebat, quòd alia erant falsa: nam cum sanctitas & bonitas Christi appareret per miracula & eius famam, cum per verba ipsius euidens esset, quòd non prohibebat Cæsari reddi tributa, solum de tertio dubitauit, & de eo quærit. Vnde Glossa: Pilatus potuit audire, quod de tributis dixerat: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & ideo hoc quasi mendacium apertum vilipendens, solum hoc quod nesciebat, quæsiuit. Et in hoc recte egit, secundum illud: Causam quam nesciebam diligentissime inuestigabam: sed quia nec ipse dignus erat veritatem audire tanquam incredulus, ideo subdit: *At ille respondens ait: Tu dicis.* Vnde Ioannes: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis: quia rex sum ego. Sed ideo hoc non affirmat, quia Pilatus non erat idoneus ad hanc veritatem suscipiendam, propter quod dicitur: Ego in hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos. Ex quo apparet,

Glos. in hũc locum to. 5. Sup. 20. d Iob. 29. c Ioan. 18. g Ibid.

ret quod veritatem non veraciter quæsiuit, quia cum quæsiuisset, responsionem non expectauit. Et ideo nec quid esset veritas, nec ipsam veritatē audire promeruit.

Tertio quantum ad excusationē istam addit: *Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas. Nihil inuenio causa in hoc homine.* Nam de duobus primis causam non inueniebat, quia non quærebat, nec quærendum iudicauerat. De vltimo vero inueniebat quod Christus ei dixerat, sicut dicitur: Regnum meum non est de hoc mundo, [Ioan. 18.f] & ideo Pilatus nullam culpam inueniebat in eo dignam morte, nec mirum quia ipse de se dicit: Venit princeps mundi huius, & in me nō habet quidquam. Vnde poterat dicere illud: Si fuero iudicatus, scio quòd [Ioan. 14.d] iustus inueniar. Ex quo apparet quod sicut boni iudicis [Iob 13.e] est condemnare peccantes, sic est eius excusare & defendere innocentes, secundum illud: Insontem & iu- [Exod. 23.] stum non interficies, quia aduersor impium.

Quarto quantum ad accusationis aggrauationem importunam, subdit: *At illi inualescebant dicentes: Commouet populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc.* In quo aggrauant accusationem, dum volunt eam notare de seditione, quasi commotor sit totius terræ, sed iniuste eum accusant de cōmotione, quia non commouebat populum ad seditionem sicut Absa- [2. Reg. 15.c] lon, de quo dicitur: Cum immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Asalon. Non commouebat ad transgressionem, sicut faciet Antichristus: Admirata est vniuersa terra [Apoc. 13.a] post bestiam. Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, sed commouit ad compunctionem, se- [Psal. 59.a] cundum illud: Commouisti terrā, & conturbasti eam: sana contritiones eius, &c. Commouit ad exultationem [Matt. 21.a] sicut dicitur: Cum intrasset Hierosolymam, commota [Agg. 2.b] est vniuersa ciuitas. Et: Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cœlum & terram. Et ratio huius est, quia docebat non seductoria, sed salutaria. Vnde & Pe- [Ioan. 6.b] trus dicebat: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Hac doctrina Christus docuerat, sicut di- [Ioan. 7.e] cebat Ioannes: Si quis voluerit voluntatem eius facere cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit. Et ideo non erat accusandus, sed laudandus & acceptandus, & maximè à principibus sacerdotum, secundum illud: O- [Tit. 1.e] portet episcopum esse amplexantem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sana. Spiritualiter in hoc quod [Galilæa qd] Christus incœpit à Galilæa, quæ interpretatur transmigratio, & pertransiit per Iudæam, & venit vsque in Hierusalem, intelligitur quòd prædicator verus debet hoc ordine prædicare, vt prædicet transmigrationem à statu peccati, confessionem veritatis fidei, & quietationem in visione pacis æternæ, vt sic deseratur malum, discernatur verum, & diligatur bonum. Et in his elauditur triplex bonum, scilicet venia, gratia, & gloria. Bonitas, scientia, & disciplina. Propter hoc petit pro- [Psal. 118.i] pheta in Psalmo: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.

Pilatus autem audiens, &c. Post descriptam accusationem coram præside, hic describit ordinem accusationis coram Herode, ad cuius ordinatam descriptionem introducuntur quatuor, scilicet cautela Pilati subterfugientis, curiositas Herodis interrogantis, improbitas plebis accusantis, & stoliditas principis vilipendentis. Primo ergo quantum ad cautelam Pilati subterfugientis, dicit:

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, si homo Galilæus esset, ideo hoc quærit, vt subterfugiat eum iudicare, si iudicium eius spectat ad alium. Et ratio eius [Matt. 27.b] redditur in Matthæo: Sciebat enim Pilatus quod per inuidiam tradidissent eū. Et ideo subterfugiebat, quia vel oportebat quod prouocaret contra segetem illam, vel faceret contra iura. Vnde volebat in alium reiicere iudicium. Ideo subdit: *Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus.* Beda: Ne contra insontem, & quem tra-

A ditum per inuidiam nouerat, sententiam cogeretur: Herodi audiendum mittit, vt à suo Tetrarcha, vel absolueretur, vel damnaretur: Vnde apparet quod Pila- [Bedæ Glossa in hunc locum to. 5.] tus fecit caute, fecit & iuste, quia noluit sibi vsurpare quod alieni erat iuris, quia dicitur: Non est enim potestas nisi [Rom. 13.a] à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Fecit & pie, quia credidit quod Herodes hominē suū ab iniquis deberet accusatoribus liberare, secundum illud: Mise- [Eccl. 18.b] ratio hominis circa proximum suum. Fecit & versute, quia voluit in aduersarium suum periculosum iudicium deuoluere: voluit & eius calumniam declinare, voluit & ei placere de eo quod nihil sibi constabat. Ex quo ap- [Sap. 16.b] paret istud quod supra dictum: Filij huius sæculi, prudentiores filiis in generatione sua sunt.

B Secundo quantum ad curiositatem Herodis interrogantis, subdit: *Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde*, non propter aspectum credulitatis, sicut Abraam de [Ioan. 8.g] quo Ioannes: Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, non per affectum [Iob 23.a] charitatis, sicut Iob: Quis mihi tribuat, vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius? [Sup. 10.d] Talibus enim dicitur: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quod multi prophetæ & reges, &c. Non sic Herodes, sed ex curiositate. Vnde addit: *Eo quod audiret multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri*, per appetitum curiositatis: Audiuit au- [Sup. 9.a] tem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & ait: Quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quæ-

C rebat videre eum. Et quia curiositas maxime viget circa [Eccl. 1.b] visum & auditum, secundum illud: Non saturatur oculus visu, neque auris auditu impletur. ideo addit: *Interrogabat autem eum multis sermonibus.* Interrogabat, inquam, non sicut studiosus, sed sicut curiosus: non sicut amator, sed sicut tentator, secundum illud: Ex multa [Eccl. 13.b] loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis. Et quia non meretur veritatem audire, ideo additur: *At ipse nihil respondebat*, tacebat autem Christus in exemplum prudentiæ: Ne respondeas stul- [Prou. 26.a] to iuxta stultitiam suam. Iustum autem est, indignis [Glos. in hūc locum to. 5.] diuina celari. Vnde Glossa: Tacuit, quia Herodis incredulitas non merebatur diuina audire, & Dominus ia- [Matt. 7.a] ctantiam declinabat: Nolite dare sanctum canibus, ne-

D que mittatis margaritas vestras ante porcos. Item per [Iob. 31.d] exemplum patientiæ: Si expaui multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me, & non magis tacui: super quo Gregorius: Boni apparere nolunt, [Greg. li. 22. c. 12. super Iob to. 1.] cum aliis prosunt: quod esset se ostendere, nec prodesse, vt Iesus Herodi non quærenti profectum tacuit, & tamen passus est se derideri. Item innocentiæ. Vnde [Glos. in hūc locum to. 5.] Glossa: Melior est causa quæ non defenditur, & probatur. Susanna tacuit, & vicit, sicut dicitur. Item in exem- [Dan. 13.c] plum confidentiæ: Dominus pugnabit pro vobis & vos [Exod. 14.d] tacebitis. In exemplum obedientiæ: Quasi agnus coram [Isa. 53.c] tondente se, obmutescet. In exemplum perseuerantiæ.

E Vnde Glossa: Ambiunt defendi qui timent vinci: nec [Glos. interlin. in hunc locum to. 5.] accusatorem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Vnde dicitur: Ex ore altissimi non egredientur [Thre. 3.c] nec mala, nec bona.

Tertio quantum ad improbitatem plebis accusantis, subditur: *Stabant autem principes sacerdotum, & scribæ constanter accusantes eum.* hæc autem constantia virtus non erat, sed pertinacia, quia non ex amore iustitiæ veniebat, sed ex liuore inuidiæ. Hæc enim est, quæ armat cor ad proximum impugnandum. Vnde Augustinus: Cum [Aug. ad fratres in Eremo ser. 18. to. 10.] per omne vitium antiqui hostis virtus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ per tota viscera serpit. Hæc est qua Cain contra fratrē suū Abel armatur. Et filij Ia- [Gen. 4.a] cob contra Ioseph, Babylonij contra Danielem, Iudæi contra CHRISTVM. Erat autem in Iudæis inuidia cum pertinacia, & ideo accusabant eum constanter: perseuerantia in illis non est vera constantia, sed duritia & pertinacia, sicut Magi Pharaonis cōtra Moysem. Vnde dicitur: Quemadmodum autem Ioannes [2. Tim. 3.b]

& Mam-

& Mambres restituerunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Vnde illi erant imitatores illius draconis, de quo in Apocalypsi: Proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et hoc ex inuidia. Nam dicitur: Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum, imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Apoc. 12. c Sap. 2. d

Quarto quantum ad stoliditatem principis vilipendêtis, subiungitur: *Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo: & illusit indutum veste alba:* spreuit, inquam, tanquam impotentem: quia signum non fecit: tanquam ignorantem, quia verbum non respondit: tamquam stolidum: quia coram accusantes se non defensauit. Nec tantum spreuit, verum & illusit. Ex quo apparet quòd Christus illusus fuit triplici illusione, scilicet à Iudæis ex malitia: Ab Herode ex arrogantia, sicut dicitur hic: à militibus ex ignorantia, sicut dicit Ioannes. Et attendendum quòd Iudæi velauerunt: Herodes induit alba veste: Milites circumdederunt ei purpureum vestimentum. Ex quo apparet quòd pontifex noster habuit in sua passione vestimenta pontificalia. Amictam scilicet cum velatus est à Iudæis. Albam cum vestitus est alba veste ab Herode: Casulam cum habuit chlamydem coccineam. Et ne quid desit, & manipulum & stolam & cingulum, dum ligatus est ad columnam. Coronam spineam habuit pro mitra, & arundinem in manu pro baculo pastorali, & pro chirothecis & sandaliis habuit manus & pedes sanguine coopertos. Et hæc habentur à prælatis consecrantibus in memoriam Dominicæ passionis. In cuius memoriale conficitur sacramentum altaris. Quia vero Herodes Christum non inueniebat morte dignum, ideo & ipse declinabat iudicium, ideo additur: *Et remisit ad Pilatum*, tanquam ad amicum, propter quod addit: *Et facti sunt amici Pilatus & Herodes in ipsa die, nam antea inimici erant adinuicem*, ex quo apparet quòd inimicitia respectu boni, parit amicitiam inter malos, ideo mali designantur per vulpes Samsonis, quæ habent caudas colligatas, quia omnes conueniunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et ideo hi duo designant persecutionem duorum populorum contra Christum. Vnde Glossa: Sicut Herodes & Pilatus, sic Iudæi & Gentiles, cum sint genere & religione, & mente quoque dissentientes, tamen in Christianis persequendis, & fide Christi perimenda consentiunt. Sap. 22. g Ioan. 19. a Indumenta pôtificalia. Iudic. 15. a Psal. 2. a Glos. in hũc locum to. 5.

Pilatus autem, conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, &c. Postquam descripsit Christi comprehensionem, illusionem, & accusationem, hic quarto describit ipsius condemnationem. Et quoniam Christus condemnatus est, vt deduceretur ad patibulum crucis, ideo pars ista habet duas partes. In quarum prima agitur de condemnatione ipsius ad patibulum. In secunda de deductione eius ad crucifigendum, ibi: *Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem*, &c. Describit autem Euangelista condemnationem Christi vt iniquam, vt impiam, vt extortam, & vt distortam. Vt iniquam, propter repugnantiam legis iustitiæ. Vt impiam, propter repugnantiam consuetudinis piæ. Vt extortam, propter repugnantiam voluntatis propriæ. Vt distortam, propter repugnantiam rationis rectæ. Primo igitur ad insinuandam repugnantiam condemnationis Christi, & legis iustitiæ, dicit:

Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, præmittendo citationem: citandi autem sunt auctores ad audiendam sententiam, qua reus debet absolui, vel condemnari, quia vt dicitur: Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Ideo secundum iuris ordinem, ante lationem partium conuocationem, quibus couocatis procedendum est, ideo, subditur: *Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum*, recolendo acccusationem. Vnde Ioannes: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Et post accusationem sequitur inquisitio, ideo subdit: *Et ecce, ego coram vobis interrogans, nullam causam inueni in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes. Nam remisi vos ad illum, & ecce, nihil dignum morte actum est ei.* Ostendendo eius innocentiam, quam ostendit per examinationem propriam. & alienam. Vnde Glossa: Pilatus fatetur, nec se, nec Herodem aliquid in occidendo, vel illudendo Christo inuenisse. Nam & rectè competit ei illud: Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Et quia talem, iniquum est condemnari, ideo subdit: *Emendatum ergo illum dimittam*, prædicendo æquam sententiam, hæc enim sententia erat ferenda secundum iustitiam: Ex quo accusabatur innocens, sed Pilatus hoc non audebat facere, sed quærebat assensum partis aduersæ ostendens quòd non poterat damnari iuste, ne tamen possent conqueri de remissione iudicis offert punitionem accusati, in hoc quod dicit se emendatum, id est, flagellatum dimittere velle. Vnde Glossa: Flagris, & ludibriis, quantum iubetis, afficiam, dummodo ne sitiatis innoxium sanguinem, ex quo apparet repugnantia condemnationis, & legis iustitiæ. Ioan. 18. f Glos. in hũc locum to. 5. Psal. 16. a Glos. inter-lin. in hunc locum to. 5.

Secundo quantum ad repugnantiam condemnationis & consuetudinis piæ, subiungit: *Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, vnum*, hæc autem necessitas non manebat ex imperiali iure, sed ex consuetudine. Vnde Rabanus: Non imperiali legis sanctione, sed annua gentis, cui per talia placere gaudebat, deuictus consuetudine. Hæc autem consuetudo erat in die festo paschæ, in memoriam liberationis populi de Ægyptiaca seruitute. Vnde Ioannes dicit quod dixit Pilatus: Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in pascha, vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Et hæc oblatio erat secundum morem clementiæ, sed hanc recusat peruersitas Iudæorum in Christo. Et ideo addit: *Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam*, hoc autem petit turba ad suggestionem principum, & scribarum. Vnde Matthæus: Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populo, vt peterent Barrabam. Et in hoc apparet crudelitas: quia piissimo Domino prætulerunt impiissimum homicidam. Ideo addit: *Quia erat propter seditionem quamdam factam in ciuitate, & homicidium, missus in carcerem*, & ita erat seditiosus, & homicida. Insuper & latro, sicut dicitur: Erat autem Barrabas latro. Ex quo apparet Iudæorum peruersitas, quia Saluatori prætulerunt seditiosum, benefactori furem, & auctori vitæ prætulerunt virum homicidam. Vnde dicitur: Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donati vobis: auctorem vero vitæ interfecistis. Et hæc fuit summa impietas, vitam reddere destructori, & auferre vitam fonti totius vitæ. Vnde Glossa: Quia pro Iesu latronem, pro Saluatore interfectorem, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, merito salutem perdiderunt, & vitam. Ioan. 18. g Matt. 27. b Ioan. 18. g Act. 3. c Glos. in hũc locum to. 5.

Tertio quantum ad repugnantiam condemnationis, & voluntatis in iudice, subdit: *Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum*, ex quo non valebat impietas, non valebat iniquitas, tandē valebat auctoritas, & voluntas. Hoc autem volebat Pilatus, tum quia durum erat sibi tantum, virum morti tradere sine causa: tum etiam, quia dissuadebat vxor sua. Vnde Matthæus: Sedente Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi, & iusto illi. Hæc autem voluntas Pilati non erat plena, sed pigra, secundum illud: Vult & non vult piger. Quia non volebat facere contra turbam, cuius voluntas erat contraria, ideo subditur: *At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum.* Vbi ostenditur peruersa Iudæorum voluntas in hoc quod clamose quærunt. Vnde sibi competit illud: Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Pro istius multitudinis clamore dicitur: Væ multitudini populorum multorum, Matt. 27. b Prou. 13. a Isa. 5. b Isa. 17. d

rum, vt multitudo maris sonantis, & tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Apparet & ex hoc peruersa voluntas, quia quærũt crucifixionem. Vnde Beda: (Beda Glos. in hunc locum to.5.) Magna crudelitas, non solum occidere, sed & crucifigere quærunt, vt pedibus & manibus ad lignum confixis, morte vexaretur producta, nec tantum producta, verum & acerba, secundum illud: Foderunt manus (Psal.21.d) meas, & pedes meos. (Sap.2.d) Nec tantum acerba, verumetiam ignominiosa. Morte turpissima condemnemus eum: vnde illum tanquam maledictum pœnæ maledictionis volebant subjicere, quia dicitur: Maledictus à Deo, (Deut.21.d) qui pendet in ligno. Sed hoc non fuit sine diuina dispositione, secundum illud: Christus nos redemit de male- (Gal.3.b) dicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed impij hoc ex crudelitate, & iracundia postulabant. De his duobus, B scil. clamore & crudelitate dicitur: Facta est mihi hæreditas (Hier.12.c) mea quasi leo in silua: dedit contra me vocem. Et iterum in Psalmo: (Psal.21.d) Quoniam circumdederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.

Quarto, quantum ad repugnantiam condemnationis, & rationis rectæ, subiungitur: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste, nullam causam mortis inuenio in eo.* Ex quo enim nulla erat in eo causa mortis, interficere eum erat contra dictamen rectæ rationis. Et quia menti inuidæ non sufficit ratio sine punitione, ideo addit: *Corripiam ergo illum, & dimittam.* Nec tantum hoc dixit verbo, verum & fecit facto, secundum illud: Tunc (Ioan.19.a) ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Vnde Glossa: (Glossa in hunc locũ to.5.) Hanc correctionem deridendo, & flagellando nefandorum desideriis exhibuit, ne vsq; ad crucifigendum C sæuirent. Et quia peruersum cor nec ratione inducitur, nec flectitur pietate, ideo subditur: *At illi instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum.* Ex quo apparet, quòd victi viuacitate rationis rectæ, conuertunt se ad preces. Vnde Glossa: (Glos. in hũc locum to.5.) Ad preces se conuertunt, vt quod criminando, vel etiam ratiocinando nequiuerant, iam postulãdo & vociferando perficiant. Vnde etiam Ioannes ait: (Ioan.19.a) Exiuit ergo iterum Pilatus, & dixit eis: Ecce, adduco vobis eum foras, vt cognoscatis: quia in eo nullam inuenio causam, & dixit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices, & ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ex prædictis ergo colligitur, quòd mors Christi princi- D palius imputatur Iudæis, quàm Pilato. Vnde Ioannes: (Ioan.19.b) Dominus dicit: Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Nam Iudæi semper institerunt ad eius mortem, sed Pilatus visus est subterfugere septem modis, scilicet imitatione fori, allegatione innocentiæ, oblatione misericordiæ, ostentatione voluntatis suæ, declaratione, quòd hoc esset contra rationem, inflictione pœnæ, & tandem retorsione culpæ in Iudaicam plebem. Vnde Matthæus: (Matt.27.e) Pilatus accepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Sed licet tot modis vellet eum liberare, tamen præ timore E defecit in fine, & declinauit contra dictamen iustitiæ, misericordiæ, voluntatis suæ, & rationis rectæ, ad peruersam populi voluntatem, ideo addit: *Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum.* Et hoc contra illud: (Exod.23.a) Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies. Deuiauit autem Pilatus, distortam sententiam dando, in absoluendo malum, & ideo dicit: *Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant.* Et quantum ad condemnationem viri iusti, ideo addit: *Iesum vero flagellatum tradidit voluntati eorum.* Ratio autem, quare Pilatus fuit inflexus ad hanc sententiam iniquissimam, fuit inordinatus amor complacentiæ populi, quæ retrahit à veritate, ideo dicitur: (Gal.1.b) Si adhuc hominibus placerem, CHRISTI seruus non essem. Fuit & timor, ne incurreret offensam Cæsaris. Vnde Ioannes: (Ioan.19.c) Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et subditur ibi, quòd Pilatus, cum audisset hos sermones, adduxit foras IESVM, & sedit pro tribunali, & malam sententiam tulit, propter quod dicitur: (Prou.29.d) Qui timet hominem, cito corruet.

Et cum ducerent eum, &c. Post descriptam condemnationem Christi, hic describit deductionem condemnati, circa quam describendam quatuor introducuntur, scilicet deductio Christi ad patibulum, lamentatio mulierum, reprehensio lamentantium, & pronunciatio imminentium calamitatum. Primo ergo quantum ad deductionem Christi ad patibulum, dicit:

Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa: & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sed contrarium huius videtur dici in Ioanne, (Ioan.19.d) vbi dicitur: Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ, locum. Veruntamen non est contrarietas, quia vtrumq; fuit, sed quod tacet Lucas, exprimit Ioannes. Vnde Glossa: (Glos. in hũc locum to.5.) Primo Dominus portauit crucem, sed postea Simoni imposita est, quem exeuntes obuiam habuerunt. Hoc autem diligenter exprimit Lucas propter mysterium significationis. Simon iste ratione nominis & gentis, quia erat de Cyrene, designat obedientiam populi gentilis ad ferendam crucem post Christum. Vnde Glossa: (Glos. in hũc locum to.5.) Quia Simon non Israelita, sed Cyrenæus erat, per eum gentiles designantur, qui portant crucem, cũ populi gentium paganis ritibus relictis obedienter amplectuntur vestigia Dominicæ passionis, Et talibus loquitur Petrus: (1.Pet.2.d) Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. Et talibus Paulus: (Heb.13.c) Iesus extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Quia vero Simon angariatus fuit crucem portare, sicut dicitur: (Mar.15.b) Angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum, ideo ratione angariæ designat hypocritas, qui crucem portãt pro laude humana. Vnde Gregorius: Simon qui portat crucem in angaria, ipse est qui laborat pro laude humana: subeunt enim homines hunc laborem, quem non cogit timor vel dilectio Dei. Vel designat accidiosos, qui crucem portant cum murmure, pœna, & violentia. Contra tales Bernardus: Væ portantibus crucem, non sicut Saluator suam, sed sicut ille Cyrenæus alienam. Contra quos dicitur: (Sup.9.c) Si quis vult post me venire, abneget semetipsum: & tollat crucem suam quotidie, &c. Quia omni die debet in nobis amor pœnitentiæ faciendæ innouari.

Secundo, quantum ad lamentationem mulierum concomitantium, subditur: *Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum.* Turba quidem sequebatur ex admiratione, sed mulieres ex miseratione. Vnde Glossa: (Glos. in hũc locum to.5.) Mali sequuntur vt morientem læti aspiciant, mulieres, vt quem viuere desiderabant, moriturum, morientem, & mortuum plorent. Vnde & post mortem dicitur de Magdalena: (Ioan.20.c) Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Hæc autem lamentatio fiebat de Christo à mulieribus, non à viris: non quia mulieres essent in amore Christi feruentiores, seu stabiliores, sed quia magis sunt naturaliter ad lacrymas pronæ, & magis compassiuæ naturæ, sicut de Anna dicitur: (Tob.10.a) Flebat igitur mater eius irremediabilibus lacrymis. Et de Anna matre Samuelis: (1.Reg.1.b) Cum esset Anna amara animo, orauit ad Dominum flens largiter, &c. Et quia poterant hoc facere magis secure. Vnde Glossa: (Glos. in hũc locum to.5.) Non ideo inducitur solus mulierum ploratus, quin & viri doleant, sed quia femineus sexus quasi cõtemptibilior, liberius poterat præsentibus principibus sacerdotum quid contra eos sentiat ostentare. Vnde potest dici illud: (Isa.32.c) Accingite lumbos vestros, super vbera plangite, super regione desiderabili. Vere desiderabilis erat iste super omnes reges vniuersæ terræ. Et ideo hic planctus, & hæc lamentatio designari potuit per lamentationem factam super Iosiam, secundũ illud: (2.Paral.35.d) Vniuersus Iuda & Hierusalem luxerũt eum, Hieremias maxime, cuius omnes cantores atque cantatrices vsque in

præsentem diem lamentationes super Ie tiam replicant. A Huiusmodi autem lamentationes magnæ factæ & prædictæ fuerunt pro Saluatore, & ideo legũtur in eius passione. Similiter etiam plangitur mors Christi, & ruina Thre. 5. e Hierusalem. Vnde in oratione Hieremiæ dicitur: Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster. Cecidit corona capitis nostri: væ nobis, quia peccauimus: propterea mœstum factum est cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri.

Tertio, quantum ad reprehensionem lamẽtantium, adiungit: *Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem nolite flere super me.* Prohibet autem huiusmodi mulieres à fletu, non quia male facerent Christo compatiendo, cum dicat vir pius & sanctus: Flebam quondam Iob. 30. d super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea B pauperi. Vnde & sanctus Dauid in figura dicebat: Doleo 2. Reg. 1. d super te frater mi Ionathan, decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Vnde & Christo pauperi & afflicto amabili, & pulcherrimo compatiendum est Zach. 12. c affectu piissimo, secũdum illud: Aspicient ad me, quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Non ergo hic arguitur à Christo, sed quia contristabantur ex mentis deiectione, contra quos 1. Thes. 4. c dicitur: Non contristemini, sicut & cæteri, qui spem nõ Glos. in hũc locum to. 5. habent: Si enim credimus, & cætera. Vnde Glossa: Ne lamentemini me moriturum, cuius cito resurrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem, & ipsum mortis auctorem destruet. Quia ergo contristabantur C carnali quadam affectione, scilicet dilectione faciei de- Ioan. 16. c sideratæ, sicut discipuli: Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, & cætera. Quia etiam sic flebant super Christo, quasi moreretur pro se, non pro humana Glos. in hũc locum to. 5. transgressione. Vnde Glossa: Tristabantur de vita mortali, quæ morte finienda erat, non de cæcis, qui medicum occidebant. Quandocunque autem passionem Christi recolimus, debemus flere, non pro ipso, qui iam glorificatus est, sed habito respectu ad peccatum nostrum, ideo subdit: *Sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.* Non negat igitur quin flendum sit, sed quòd consideratio flentis debet redire super scelus humani generis, pro cuius trãsgressione Christus mortuus fuit. Quoniam igitur mortuus est pro peccatis nostris, ideo dies D passionis suæ debet cum multis lacrymis celebrari. Vn- Thre. 1. f de dicitur: Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditi; quoniam inualuit inimicus. Secus autem est de aliis sanctis, vt de Petro, & Paulo, qui mortui sunt ad profectum virtutis, & palmam martyrij obtinendam. Flere ergo debet omnis Christianus super se, & humano genere, quia Hier. 9. a fuit causa interfectionis Domini sui. Vnde Hieremias: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum: & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Ex huius morte speciali memoratione flendum est, quamdiu sumus in Babylone, in valle lacryma- Psal. 136. a rum & fletuum. Vnde Psalmus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Si- E on. Flere etiam debet omnis, quia tantam & tam nobilem pietatem non recognoscit multitudo hominum. Thre. 2. f Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi. Flere etiam debet, quia ex hoc præparatur ad æternam calamitatem, propter quod su- Sup. 19. f per eos fleuit Iesus. Videns ciuitatem, fleuit super illam, Thre. 2. d dicens: Quia si cognouisses & tu. Et: Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum super contritionem filiæ populi mei.

Quarto, quantum ad prædictionem imminentium calamitatum, subiungit: *Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera, quæ non lactauerunt.* Et hoc potest referri ad destructionem Hierusalem, ratione cuius præmittitur supra: Sup. 21. e Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, A erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic: & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Vel melius refertur ad iudicium finale, ex cuius consideratione debet homo flere super se, & super alios peccatores, ne oporteat plangere in aduentu ipsius, secundum illud: Tunc parebit signum filij homi- Matt. 24. e nis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis sedentem, & cætera. Et huic intellectui magis consonat, quod sequitur: *Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: & collibus: Operite nos.* Hoc erit in apparitione iudicis, secundum illud: Absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt Apoc. 6. d montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Et similiter: Et intro- Isa. 2. d B ibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram, & cætera. Quòd autem tales dies horribiles expectandi sint indubitanter, & formidandi, per fletum perueniendi, ostendit ex consideratione suæ passionis, cum subdit: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Quasi dicat, si succiditur arbor viua, & fructuosa, & speciosa, quid ergo fiet de arida & infructuosa. Est autem Christus lignum viride, quia viuum. Vnde dicitur: Lignum vitæ est his, qui ap- Prou. 3. b prehenderint eam, dicitur de sapientia. Et ideo designatur per lignum vitæ, de quo in Genesi: Produxitque Gen. 2. b Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum vi- C su, & ad vescendum suaue; lignum etiam vitæ in medio paradisi. Quia etiam fructuosum: Ex vtraque parte flu- Apoc. 22. a minis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum. Quia virtuosum: Folia ligni ad sanitatem gentium, & cætera. E contrario, Apoc. 22. a homo peccator est lignum aridum, quia caret vita gratiæ, fructu iustitiæ, & virtute constantiæ, propter quod dicitur peccatori: Non te extollas in cogitatione animæ Eccli. 6. a tuæ, velut taurus; ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo: Si ergo summus plantator lignorum paradisi, propter peccatum, sic crudelem mortem permisit pati lignum vitæ, & voluptatis, quid ergo faciet de lignis aridis & spinosis? Vnde Glossa: Si ergo qui peccatum non feci, qui lignum vitæ Glossa in D appellor, mundo duodenos fructus gratiæ per singulos hunc locũ menses affero, sine passione de mundo non exeo, quæ to. 5. tormenta manent illos, qui fructibus sunt vacui? Insuper & lignum vitæ flammis dare non timent, & ideo dicitur: Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & Prou. 11. d peccator? Et: Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium 1. Pet. 4. d à Domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorũ, qui non credunt Dei Euangelio?

Ducebantur autem & alij duo, &c. Post descriptam Christi comprehensionem, illusionem, accusationem, & condemnationem, hic quinto loco describit eius crucifixionem, quam describit dupliciter, scilicet ex parte conditionum aggrauantium, & ex parte circumiacentium, ibi: *Erat autem & superscriptio scripta, &c.* Circa descriptionem conditionum aggrauantium sex introdu- E cuntur, scilicet inhonestas consortij, atrocitas supplicij, benignitas crucifixi, rapacitas militum crucifigentium, malignitas principum insultantium, & crudelitas irridentium crucifixorum. Primo igitur quantum ad inhonestatem consortij, dicit:

Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, vt interficerentur. Alij duo scilicet, qui erant nequam, vt ex iniquitate illorum cum Christo interfectorum prætenderent, quòd Christus vt reprobus patiebatur: sed hoc Dominus præordinauit fieri, secundum illud: Cum sceleratis reputatus est. Tum propter exemplum humilita- Isa. 53. d tis, ratione cuius dicitur in Psalmo: Ego autem sum ver- Psal. 21. b mis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et desiderauimus eum despectũ & nouissimum Isa. 53. a virorum. Tum etiam propter mysterium significationis. Nam per duos latrones, secundum allegoriam intelli-

guntur duo populi, inter quos, & pro quibus passus est Christus vnus, scilicet Iudæorum, & alter Gentium qui rectè latrones dicuntur, quia vtrique Deo per superbiam in Adam voluerunt præripere dignitatem propriam. Vnde super istud: Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, dicit Glossa: Adam & Eua voluerunt rapere diuinitatem, & amiserunt felicitatem. Et propter hoc datum fuit signum circumcisionis in remedium quod esset quasi cauterium latronum, & crux etiam Christi in medio latronum, vt per illam à pœna latronum liberemur: sed populus Iudaicus tamquam latro sinister adhuc blasphemat. Gentilis autem confitetur, & orat. Secundum Augustinum autem per duos latrones signatur totum genus humanum in cruce tribulationis & miseriæ affixum: sed altera pars à dextris, vt illi qui pro cælesti gloria: altera à sinistris, vt illi qui pro temporali gloria patiuntur. Et in hoc execrabilis est profectò impietas Iudæorum: quæ quasi latronem affixit cruci omnium Redemptorem. Bonus tamen in mysterio, latro Christus qui insidiatus est diabolo vt vasa eius auferret. Ideò Iob: In oculis eius quasi hamo capiet eum. Propter quod Dominus comparat se furi: Si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, &c.

Phil. 2. a — *Gloss. in lib. locum to. 6* — *Genes. 3. d* — **Latrones quid.** — *Iob 40. c* — *Sup. 12. e*

Secundo quantum ad atrocitatem supplicij, dicitur: ***Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum.*** Locus iste dicitur Caluariæ, vt dicunt quidam, quia ibi iacebat Adam, & ibi erat Caluaria capitis eius, & hoc videtur dicere Ambrosius super Epistolam ad Romanos. Sed hoc non dicit Ambrosius doctor. Sed Ambrosius adopertus. Nam sicut dicit Hieronymus: Adam sepultus est in Ebron, quemadmodum dicitur in Iosue: Dicitur ergò locus Caluariæ, quia ibi continebantur Caluariæ damnatorum qui ibi decollabantur & suspendebantur. Erat autem hic locus extra ciuitatem, quia consuetudo hęc inoleuit ab antiquo, vt malefici extra castra occiderentur: Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius: & lapidet eum populus vniuersus. Quod tunc fiebat, propter spectaculū, sed nunc fit propter mysterium, vt significaretur quòd his qui erant extra Hierusalem, profuit passio Christi. Vnde dicitur: Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Fuit autem ista eductio præfigurata in eductione Abel: in eductione Isaac: in eductione Ioseph: in egressione Dauid de Hierusalem. In hoc igitur loco pœnarū acerbissima pœna crucis crucifixus est, secundum illud: Aspicient ad me, quem confixerunt. Et; Si affigiet homo Deum, quia vos confligitis me? Tunc impleta est figura de serpente suspēso in palo: Tunc impletum est illud: Et erit vita tua quasi pendens ante te. Tunc impleta est prophetia Dauid: Foderunt manus meas, & pedes meos. Tunc impleta est prophetia: Mittamus lignum in panem eius. Et illud: Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus. Et illud: Quid sunt plagę istæ in medio manuum tuarum? Et illud: Sicut ouis ad occisionem ducetur. Tunc impleta sunt omnia prædicta de passione Christi. Vnde suprà: Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Hæc autem erat pœna latronum, Ideò addit: ***Et latrones, vnum à dextris, & alterum à sinistris;*** quod factum est non solùm in opprobrium, verum etiam, Deo disponente, in nostrum documentum. Nam per duos latrones intelliguntur caro & mundus: qui sunt crucifigendi ad hoc quòd spiritus noster in cruce Domino offeratur, sicut Iesus. Crucifigenda est caro sicut dexter latro, secundum illud: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, &c. Mundus vt latro sinister: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et tunc spiritus in medio crucifigitur cum Christo, vt dicat cum Apostolo: Christo confixus sum cruci. Viuo autem, iam non ego: viuit verò in me Christus. Est autem crux carnis rigor disciplinæ: cuius quatuor sunt brachia, scilicet vigilia, abstinentia, asperitas vestium, & disciplina verberum. Crux autem, qua mundus crucifigitur, est paupertas spiritus: cuius quatuor sunt brachia, contemptus gloriæ, pecuniæ, patriæ, & parentelæ. Crux spiritus est feruor deuotionis: cuius quatuor sunt brachia,

Hieron. in C. 27. Mat. to. 6. — *Iosu. 14. d* — *Leu. 24. c* — *Heb. 13. b* — *Gene. 4. b* — *Gen. 22. a* — *Gen. 37. f* — *1. Re. 15. d* — *Zac. 12. c* — *1. Malac. 3. b* — *Nu. 21. c* — *Deu. 28. g* — *Psal. 21. d* — *Hier. 11. d* — *Dan. 9. g* — *Zac. 13. c* — *Isa. 53. b* — *Sup. 18. f* — **Latrones quid.** — *Gal. 5. d* — *Gal. vlt. d* — *Gal. 2. d* — **Crux quid.**

scilicet amor, spes, timor, & dolor. Spes sursum, timor deorsum, amor à dextris, & dolor à sinistris. Et de his dicitur: In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere, &c.

Ephes. 3. d

Tertio quantum ad benignitatem crucifixi subiungit: ***Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt,*** in quo impletur illud: Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Oratio autem huiusmodi fuit in remedium, quia etiam suis crucifixoribus profuit passio per orationem quam fudit. Vnde legitur quòd conuersi sunt vno die tria millia: & alio die quinque millia: quia vt dicitur: Qui cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Vnde etiam in hoc apparuit quòd fuit pontifex pius & misericors offerendo se, & interpellando pro populi salute. Et propter hoc Lucas solus qui specialiter agit de Christi sacerdotio, hanc orationem describit, & narrat. Vnde Beda: Quia Lucas sacerdotij Christi describere disposuit, rectè Dominus apud eum pro persecutoribus iure sacerdotis intercedit. Et hoc figuratur in Aaron, orante pro populo insurgente contra ipsum, de quo ibidē dicitur quòd stans Aaron inter mortuos ac viuentes, pro populo deprecantus est, & plaga cessauit. Vnde etiam Sapiens: Properās enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutū orationem, & per incensum deprecationem alligans, restitit iræ. Et per hoc Christus dedit exemplum omnibus pontificibus, & etiam omnibus Christianis qui sunt regale sacerdotium, & maximè perfectis orare pro persequentibus, secundum illud: Orate pro persequentibus & calumniantibus vos; sicut fecit Christus, & protomartyr Stephanus: Ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset obdormiuit.

Isa. 53. d — *Act. 2. g* — *Act. 4. a* — *Hebr. 5. c* — *Beda Glos. in hunc locum to. 5* — *Nu. 16. g* — *Sap. 18. d* — *Matt. 5. g* — *Act. 7. g*

Quarto quantum ad rapacitatem militum crucifigentium, adiungitur: ***Diuidentes verò vestimenta eius, miserunt sortes,*** quo expressius dicitur in Ioanne: Milites ergò cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerūt quatuor partes: vnicuique militi partem. Et postea subditur de tunica inconsutili quòd sortem miserunt, cuius esset. Hoc autem factum est, vt dicit Ioannes, ad complementum prophetiæ: nam propheta Dauid in Psalmo dicit: Dimiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem. Et in hoc apparuit rapacitas militum qui Christum pro sua rapacitate nudauerunt. Et ideò passio Christi signanter significatur per Noë, de quo dicitur quòd bibens vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo. Per hanc autem diuisionem vestium in quatuor partes, intelligitur diffusio Ecclesiæ in quatuor partes mundi. Vnde Beda: Quadripartita vestis Domini quadripartitam eius figurat Ecclesiam, toto scilicet qui quatuor partibus constat terrarum orbe diffusam, & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica verò illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Per missionem autem sortis intelligitur collatio gratiæ, quæ non pro humana distributione, sed potius pro diuina dispositione datur, quia sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Et: Tu Domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris. Sequitur: Et dederunt sortes eis, & cecidit sors super Matthiam.

Ioan. 19. c — *Psal. 21. d* — *Genes. 9. c* — *Beda Glos. in hunc locum to. 5.* — *Prou. 16. d* — *Act. 1. d*

Quinto quantum ad malignitatem principum insultantium, subiungit: ***Et stabat populus expectans & deridebant eum principes cum eis,*** & sic impletum est illud: Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis & mouerunt caput. Et Iob: Deridetur enim iusti simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum, scilicet principum sacerdotum. Huius figura præcessit in Cham: Cùm vidisset Cham pater Chanaam, verenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. Sic & isti videntes Christi infirmitatem insultabant. Vnde & subditur: ***Dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus Dei electus.*** Sapiens: Tentemus quæ ventura sunt illi. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Nec solùm hæc dicebant, immò nimis simpliciter insultabant. Vnde Matthæus: Prætereuntes autem

Psal. 21. b — *Iob. 12. a* — *Genes. 9. c* — *Sap. 2. d* — *Matt. 27. e*

blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei,& in triduo illud reædificas: salua teipsum. Hoc dicebant populares. Sed principes
Mat.27.e adhuc malitiosius. Vnde Matthæus: Alios saluos fecit: seipsum non potest saluum facere, si rex Israel est, descen-
Ber. in die dat nunc de cruce &c. Super quo Bernardus: Quid tu Iu-
Pasche ser. dæe qui pridie antè crucem agitabas caput sacrilegum? qui
1. in princ. sacrum caput Christi exagitabas opprobrijs, dicens: Si
to. 1. Christus rex Israel est, descendat de cruce? O venefica lingua verbum malitiæ, sermo nequam. Hoc planè tuum est, magis autem eius qui mendax est ab initio. Quid enim consequentis videtur habere, vt descendat, si rex est, & non magis ascendat? Immò, quia rex Israel est, titulum regis non deserat, virgam imperij non deponat, cuius nimirum imperium super humerum eius. Alios, inquiunt, saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Immò si descenderit, neminem saluum faceret, cùm enim saluus esse non possit, nisi qui perseuerauit vsque in finem: quanto minus poterit esse Saluator?

Sexto quantum ad crudelitatem illudentium crucifixorum, adiungit: *Illudebant autem ei & milites.* Milites quidem illuserunt antè crucifixionem, secundùm quod dici-
Ioan.19.a tur: Milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. Ex quo etiam apparet quòd secundùm Lucam, Christus ter illusus fuit, scilicet in domo pontificis,
Sup.22.g & in præsentia Herodis, & nunc. In quo datur intelligi, quod ista tria genera hominum, quæ specialiter Christus honorauit in terris, Christum inhonorant, scilicet Pontifices, Principes, & Milites. Ita vt eis competat illud: Filios
Isa.1.a enutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Vnde istis
Isa.57.a competit illud: Super quem lusistis? super quem dilatastis os, & eiecistis linguam? numquid non vos filij scelesti. Milites igitur Christum spernebant, & spernandam affli-
Matt.27. ctionem afflicto addebant. Et ideò addit: *Accedentes, & a-*
d *cetum offerentes ei,* dicitur autem quòd dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et: Dabant ei bibere myrrha-
Mar.15.b tum vinum, Et vt dicit Augustinus: Credibile est quòd in vinum acetosum immiserint Iudæi fel & myrrham, quæ sunt amarissima. Et in hoc impletur prophetæ Dauid va-
Psal.68.e ticinium: Dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Et in Deuteronomio dicitur
Deu.32.e de vinea conuersa in amaritudinem: Vua eorum vua fellis, & botri amarissimi. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Et de hoc dicitur: Cùm er-
Ioan.19.f go accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est: quia cùm passus esset in auditu per contumelias: in visu per lacrymas: in tactu, per plagas, non restabat nisi vt pateretur in gustu & lingua, contra illam delectationem, quam in
Gen.3.a esu pomi habuit Adam & Eua. Et quia huius tentatio per auditum introiuit, ideò totiens replicantur contumeliæ contra Christum. Vnde adiungit: *Dicentes: Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac.* Vnde isti milites designantur per seruos regis Assyriorum, qui blasphemauerunt Dominum, de quibus Isaias: Cui exprobrasti, & quem blsphemasti, &
Isa.38.d super quem exaltasti vocem tuam, & leuasti altitudinem oculorum tuorum? Ad sanctum Israel, in manu seruorum tuorum exprobrasti Domino. Sed Dominus istis blasphemijs non cessit, vt daret exemplum patientiæ &
Iac.5.b perseuerantiæ, secundùm illud: Exemplum accipite fratres exitus mali [illegible]oris & patientiæ. Et post sufferentiam
Ber. in die Iob audistis, &c[illegible] Vnde Bernardus: Sine causa malignè
Pasche ser. parasti sagittas tuas in pharetra, & discipulorum suspiria
1. non longè cumulans opprobrijs Iudæorum: illi quippe desperant,
à princ. to. 1 isti improperant, sed Christo neutra tela nocebunt, aliud tempus elegit confortandis discipulis, aduersarijs confutandis patientiam magis exhibet, humilitatem commendat, obedientiam implet, perficit charitatem. His nempe virtutum gemmis, quatuor cornua crucis adornantur, & est supereminentior charitas, à dextris obedientia, patientia à sinistris radix virtutum, humilitas in profundo, his ditauit trophæum crucis, consummatio Dominicę passionis.

Erat autem & superscriptio scripta super eum litteris Græcis, & Latinis, & Hebraicis, & cætera. Postquam descripsit aggrauantia Christi passionem, hic describit circumadiacentia: Hæc autem fuerunt quatuor, scilicet superscriptio iudicis, blasphemia latronis, confessio pœnitentis, & misericordia Saluatoris. Primo igitur quantū ad superscriptionem iudicis, dicit:

Erat autem & superscriptio scripta super eum litteris Græcis & Latinis & Hebraicis: Hic est rex Iudæorum, hanc superscriptionem posuit Pilatus per modum tituli, in quo intendebat inscribere causam suæ passionis. Vnde Marcus: Et erat ti- Mar.15.c
tulus causæ eius inscriptus: Rex Iudæorum. In quo ostenditur causa, quare crucifixus est secundum veritatem, sed Iudæi non acceptabant. Vnde Ioannes: Hunc ergo titu- Ioan.19.d
lum multi Iudæorum legerunt, & dicebant Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. Ex quo apparet quod diuino intuitu titulus scriptus est. Vnde Beda dicit: Ideò immolato titulus su- Beda Glos.
perpositus est, vt à cunctis legi & credere volentibus pateat, sa in hunc
quia per crucem non perdidit sed corroborauit imperiū, locum to.5.
secundum illud: Factus est principatus super humerum e- Isa.9.b
ius. Et in Psalmo: Dominus regnauit à ligno. Est autem ti- Psal.95.c
tulus triplex, scilicet, memorialis qui scribitur in tumulis mortuorum: præconialis qui in portis ciuitatum: & triumphalis qui continet causam & ordinem triumphi. Et consueuit scribi in aris, & talis fuit iste titulus, de quo Isaias: Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Isa.19.e
Domini iuxta terminum eius. Hic autem scriptus est tribus linguis, quia licet essent septuaginta duæ, tres tamen arant eminentes. Vnde Glossa: Hæ tres linguæ præ cæteris Glos. in hūc
eminebant: Hebræa propter Iudæos de lege gloriantes. locum to.5.
Græca propter gentilium sapientiam. Latina propter Romanos imperantes. Ergò velint nolint Iudæi, omne regnum mundi, omnis sapientia mundana, omnia diuinæ legis sacramenta testantur quòd Iesus est Imperator credentium & confitentium. Vel ideò tribus linguis, quia istæ tres linguę, innuunt mysterium Trinitatis. Videtur etiam firmum testimonium veritatis. Vnde Augustinus: Tri- Aug. in Ps.
bus linguis quasi tribus testibus titulus est approba- 55. prope
tus, quia in ore duorum vel trium stat omne ver- prin. to. 8.
bum.

Secundo quantùm ad blasphemiam latronis, subdit: *Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, saluum fac teipsum & nos.* Sed contrarium huius videtur dicere Marcus, vbi sic ait: Et qui cum Mar.15.c
eo crucifixi erant, cōuiciabantur ei. Similiter & Matthęus. Matt.27.e
Sed hæc contrarietas dissoluitur dupliciter. Vno modo quòd verbum Matthei & Marci intelligatur per synecdochen, vt quod est partis attribuatur toti: vel quòd ambo principio blasphemarunt, sed alter tantum perstitit. Et hic blasphemabat, quia veraciter non petebat saluari, sed irrisoriè. Et hoc erat pessimum, quòd miser & pauper irrideret pauperem afflictum, propter quod dicitur: Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehe- Pro.28.a
menti, in quo paratur fames. Sed Dominus huic non respondet, vt formam daret patientiæ. Vnde Petrus: Cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, 1.Pet.2.d
non comminabatur. Vt etiam doceret exemplo illud Apostoli: Benedicite persequentibus vos: benedicite, & Rom.12.c
nolite maledicere. Hoc enim virtuosum est. Vnde Chrysostomus: Mirabilius est hominem conuicia passum non Chrysost. in
moueri, quàm hominem vulneratū, & percussum non ca- c.27. Mat.
dere. ho.88.to.2.

Tertio quantum ad confessionem pœnitentis, adiungit: *Respondens autem alter, increpabat eum dicens: Neque tu times Deum, quòd in eadem damnatione es?* Quod dicit detestando alienam culpam, quod est opus verè pœnitentis, secundùm illud: Nolite communicare operibus infru- Ephes.5.c
ctuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Nec tantum alienam, verùm & suam. Vnde addit: *& nos quidem iustè, nam digna factis recipimus.* Et hoc est verè pœnitentium, secundum illud: Iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & vniuersa opera tua vera: peccauimus enim & iniquè egimus Dan.3.c

rece-

recedentes à te. Nec etiam tantum agnoscit culpam propriam, verumetiam Christi innocentiam prædicat, vndè subdit: *Hic verò nihil mali gessit*, secundum illud: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec tantum prædicat Christi innocentiam vitę, verumetiam excellentiam agnoscit potentiæ, & ideò subiungit: *Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum.* In quo simul confitetur Christi excellētiam regalem, & petit misericordiæ relaxationem. Sic orabat Nehemias: Memento mei Deus meus in bonum. Psalmus: Reminiscere miserationum tuarum Domine, &c. Et iterum: Secundum misericordiam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine. Apparet igitur quòd in latrone hoc fuit veritas fidei, & confessio veritatis, reprobando malum, approbando bonum, & asserendo verum. Fuit etiam supplicatio orationis. Vnde Glossa: Magna gratia in hoc latrone eminet, nullum membrum à supplicio liberum habet, præter cor & linguam: quod autem liberum habet, offert: credit corde, confitetur ore. Et in hoc apparet illud quod dicitur suprà: Erunt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur, secūdum profunditatem diuinorum iudiciorum.

1. Pet. 2. d

Nehē. 5. d

Psal. 24. a

Ibid. b

Glos. in hunc locum to. 5.

Sup. 17. g

Quarto quantum ad misericordiam Saluatoris subiungit: *Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* In quo Christus miram ostendit misericordiam tamquam pijssimus Pontifex, quia pœnitentiam latronis quantumcumque seram, non refutauit: & ampliùs quàm latro petebat, concessit. Vnde Ambrosius: Pulcherrimum affectandæ conuersionis exemplum, quod tam citò latroni venia relaxatur, & vberior gratia, quàm precatio. Semper enim Dominus Deus plus tribuit quàm rogatur, cùm enim peteret veniam, obtinuit paradisum. Et attende quod dicit: *Eris in paradiso*, non, inquam, in cælesti, in quem nullus ante Christum ascendit: sed in beata visione Dei. Vnde Ambrosius: Vita est esse cum Christo, quia vbi est Christus, ibi est regnum. Et nota hic quòd paradisus in scriptura dicitur primus hortus voluptatis: Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio. Et Patria cælestis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. Et visio speciei Christi: Raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, &c. Allegoricè dicitur Ecclesia: Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum. Dicitur etiam virgo beata: Hortus conclusus fons signatus, emissiones tuæ paradisus. Sacra scriptura: Ego sicut aquæductus exiui de paradiso. Tropologicè dicitur gratia: Gratia sicut paradisus in benedictionibus. Dicitur anima timorata: Timor Domini sicut paradisus benedictionis. Dicitur etiam vita religiosa: Regio Iordanis vniuersa irrigabitur, sicut paradisus Domini. Accipitur autem hic pro beata visione Christi, quia vt dicitur in Ioanne: Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te solum Deum verum & quem misisti Iesum Christum.

Amb. li. 10 in cap. 23. Lucæ to. 3.

Amb. vbi suprà.

Gen. 2. b

Apoc. 2. b

2. Co. 12. a

Gen. 2. b

Cant. 4. d

Eccl. 24. d

Eccl. 40. c

Eccl. 40. d

Gen. 13. c

Ioan. 17. a

Erat autem ferè hora sexta, &c. Post descriptā Christi cōprehensionem, illusionem, accusationem, condemnationem, & crucifixionem, hic describit Euangelista eius mortem & tumulationem, & habet hæc pars duas. In quarum prima agitur de morte: In secunda de sepultura, ibi: *Et ecce vir nomine Ioseph*, &cæt. Circa descriptionem autem mortis Christi, quatuor introducuntur, scilicet mirabilis perturbatio mundi, lacrymosa expiratio Christi, fidelis confessio Centurionis, & tremebunda compunctio plebis. Primo igitur quantum ad mirabilem perturbationem mundi, quæ mortem Christi antecessit, dicit:

Erat autem ferè hora sexta. Dicit autem Ioannes & Matthæus quòd hora erat sexta. Et ait Marcus quòd erat hora tertia. Sed Lucas remouens istam controuersiam ostendit quòd fuit inter tertiam, & sextam horam, sed plus accessit ad sextam, vnde Euangelistæ alij à Marco nominant extremam, & Lucas exprimit mediam horam: In hac sexta hora, & sexta ætate, & sexta feria crucifixus est Iesus pro homine, qui fuit sexta die formatus. Post hanc sextā horā, Christo pendente in cruce & approximante ad mortē, facta est vniuersalis commotio creaturæ, vnde addit: *Et tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsque ad horam nonam, & obscuratus est Sol.* Hæ autem tenebrę non potuerunt esse per naturam, sicut fit eclipsis, triplici ex causa, scilicet quia Luna erat quartadecima, & ideò in perfecta distantia à Sole. Et quia eclipsis non aufert omnino lumen omnibus partibus terræ, & quia non potest per tres horas durare, ideò hic triplex miraculum fuit: Et propterea refertur quod B. Dionysius cùm esset in AEgypto, & videret obscurationem illam, dixit, aut elementa mutantur, aut Deus naturæ patitur, & elementa sibi compatiuntur. Vnde & ipse dicit in epistola contra Apollosanium Dic, quid dicis de eclipsi, quæ fuit in salutari cruce? Nos enim constituti simul apud Eliopolim, hoc est, ciuitatem solis, mirabiliter vidimus quo modo feria quadam sexta, fermè hora etiam quasi sexta, Luna ei se inijciente, Sol est horribiliter obscuratus, quia non Deus, sed creatura Dei lucis suæ occubitu lucere nequiuit. Obfusa itaque vniformiter caligine tabescente, vt purgatum redijt Solis diametrum, regulam Philippi Aridei assumpsimus. Cùmque reperimus quod erat notissimum, cotenus fatigatione ecliptica Solem pati molestias non debere, & ab Oriente Lunam solarem fulgorem velis ethiopicis obducentem, Solem in occidua hora captare profugia, tunc autem lutigenos thesauros, caligines, quas geminant vsque in Heliacos, vt putauimus, proferentes, recondere Occidentes, præsertim cùm Lunæ deesset, & nec conuentus tempus propinquaret, & cætera. Et quia Christus non solum erat Dominus naturæ, verum & legalis obseruantiæ, ideò addit: *Et velum templi scissum est medium.* Nec tantum hoc, verum & aliæ creaturæ sibi compassæ sunt: Petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt. Et hoc totum in testimonium diuinitatis Christi. Hieronymus: Et ideo compatiuntur elementa Conditori suo: refugit Sol, quia non potuit videre mortem Christi, collaborat laboranti, & blasphemantibus suæ lucis beneficium retraxit: nam Sol obscuratur, terra mouetur, petræ scinduntur, velum templi diuiditur, sepulchra aperiuntur, solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur. Attendendum autem quòd in illa solis obscuratione intelligitur obcæcatio Iudæorum, & in scissione veli reuelatio scripturarū, quæ facta est gentibus. Vnde dicitur: In iudiciū ego in hunc mundum veni: vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Vel ad tempus finale potest referri, de quo in Psalmo: Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibūt omnes bestiæ siluæ.

Ioan. 19. e

Mat. 27. c

Mar. 15. c

Genes. 1. d

Dionys. in epist. ad Polycarpum Pont.

Mat. 27. f

Ioan. 9. g

Psal. 103. e

Secundo quantum ad lacrymosam expirationem Christi, subdit: *Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Sed videtur contrarietas inter Euangelistas. Nam Matthæus, & Marcus dicunt quòd clamauit: Eli, eli. Et Ioannes dicit quòd clamauit: Consummatum est, sed totum hoc verum est quia ter clamauit. Et primo dixit quod dixit Matthæus, deindè secundò quod Ioannes, & tertio quod Lucas, & hoc insinuat ipse Euangelista. Lucas in hoc quod subdit: *Et hæc dicens expirauit.* Ex quo apparet quòd expirauit simul clamando & orando, vt ostenderet quòd ipse est Deus verus, Pontifex noster, propter quod dicitur: Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationesq; ad eum qui possit illum saluum facere à morte, cùm clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Sequitur: Et cōsummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, appellatus à Deo Pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Ideò autem simul clamans & lacrymans expirauit, vt in lacrymis intelligatur vera Christi passio & humanitas. In clamore verò diuinitas, quia cum nullus posset clamare per naturam nisi qui habet sanguinem sufficientem in corde, & spiritum ad respirationem, impossibile est quòd per naturam quis expiret & clamet. Ideò ostendit in clamore mortis se omnipotentem, & verum esse quod dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et paulò superius: Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. Et ideò Isaias: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit

Mat. 27. e

Mar. 15. c

Ioan. 19. f

Hebr. 5. e

Ioan. 10. d

Ibid. d.

Isa. 53. d

debit ſemen longæuum,& voluntas Domini in manu eius dirigetur.

Tertio quantum ad fidelem confeſſionem Centurionis,adiungit: *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum,dicens:Verè hic homo iuſtus erat.* Hæc autem fidelis confeſſio ortum habuit ex viſione mirabilium, quæ facta ſunt in commotione mūdi,& maximè in modo moriendi. Vnde Matthæus: Centurio autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo terræmotu, & his quæ fiebant,timuerunt valdè,dicentes: Verè filius Dei erat iſte. Sed Marcus dicit quòd videns Centurio,quia ſic clamans expiraſſet,ait: Verè hic homo filius Dei erat. Lucas autem comprehendit vtrumque,cùm dicit: *Videns autem Cēturio quod factum fuerat,*&c. Vnde in hoc Centurione apparuit promptitudo in gentibus ad fidem, & è contrario in Iudæis obduratio ad incredulitatem. Propter quod & Beda ait: Videns quòd ita haberet poteſtatem emittendi ſpiritum(quod non poteſt niſi Conditor animarum) ipſe qui crucifixerat eum,in ipſo paſſionis ſcandalo,confitetur Dei filium,quem Iudæi poſt,miraculo credere noluerunt. Sed quia principes ſacerdotum cum hæc vidiſſent, non glorificaueruut Deum, ideò excæcati ſunt, ſecundùm illud: Quia cum cognouiſſent Deum,non ſicut Deum glorificauerunt,aut gratias egerunt,ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis,& obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.

Mat.27.f
Mar.15.d
Beda Gloſſa in hunc locum to.5.
Rom.1.c

Quarto quantum ad tremebundam compunctionem plebis,ſubiungit: *Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora ſua reuertebantur.* Percuſſio namque pectoris eſt ſignum pœnitentiæ & compunctionis,ſicut ſupra de publicano, qui percutiebat pectus ſuum,dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori. Intelligitur autem per hanc turbam populus Iudæorum , qui etſi veritatem videret, vt Centurio ſolùm pectus percuſſit, ſed in vocem confeſſionis non prorupit. Vnde Gloſſa: Videamus diſtantiam gentis & gentis. Gentiles moriente Chriſto apertæ confeſſionis voce Deum glorificant, Iudęi percutientes pectora ſolùm,ſilentes domum redeunt. Vnde redibant domum quia etſi videretur eis iniuſtè actum contra Chriſtum, tamen ad eum modicum vel nullum habebant affectum. Nec mirum quia noti eius reputabant eum tamquam alienum,licet non omninò perdidiſſent affectum. Ideò ſubdit: *Stabant autem omnes noti eius à longè: & mulieres quæ ſecutæ eum erant à Galilæa hæc videntes.* Et ſic impletum eſt illud: Elongaſti à me amicum & proximum: & notos meos à miſeria. Et Iob: Fratres meos longè fecit à me,& noti mei quaſi alieni receſſerunt à me. Et ratio huius erat quia iam pauperrimus erat, & deſpectus,& interfectus: Fratres omnes pauperis oderunt eum,inſuper & amici procul receſſerunt ab eo. Verumtamen virgo glorioſa & domina noſtra ſancta Maria non fuit elongata nec affectu,nec ſitu. Nam dicitur: Stabāt autem iuxta crucem Ieſu,mater eius & ſoror matris eius. Et propinquiſſima fuit affectu. Vnde ſuprà: Tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Vnde quem in natiuitate cum gaudio peperit,in paſſione cum doloribus ingētibus parturiuit.

Sup.18.c
Gloſ.in hūc locum to.5.
Pſal.87.d
Iob 19.b
Prou.19.a
Ioan.19.c
Sap.2.c

Et ecce,vir nomine Ioſeph,&c. Poſtquam Euangeliſta deſcripſit Chriſti comprehenſionem,illuſionem, accuſationem,condemnationem, crucifixionem,& mortem. Hic tandem deſcribit eius tumulationem , circa cuius deſcriptionem quatuor introducunt ur, ſcilicet dignitas ſepelientis,honorificentia ſepulturæ,opportunitas temporis, & reuerentia mulierum in tumulatione. Primo igitur quantum ad dignitatem ſepelientis,dicit:

Et ecce,vir. Demonſtrat eum tamquam dignum & idoneum ad Chriſtum ſepeliendum, propter quod deſcribit ipſum ex nomine,cùm dicit: *Nomine Ioſeph.* Vt ſicut Ioſeph Chriſtum nutrierat,vt dicitur : Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam,&cæt. Et iterum: Accipe puerum & matrem eius; ſic alter Ioſeph ſepeliret eum,& tamquam granum frumenti in ſuo horreo collocaret. Sicut ille Ioſeph qui reſeruauit frumenta populis in Ægypto. Deſcribit eum etiam ex dignitate,dicens: *Qui erat decurio.* Gloſſa: Decurio eſt,qui de ordine curiæ adminiſtrat,vel decurio dicitur qui decem præerat, ſicut Centurio,qui erat ſuper centum,ſecundum illud: Dixit Ietro ad Moyſen: Prouide de omni plebe viros potentes & timentes Deum,in quibus ſit veritas,& qui oderint auaritiam : & conſtitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios,& decanos,qui iudicent populum omni tempore. Deſcribitur autem à vita,cùm addit : *Vir bonus,& iuſtus,* bonus interiùs,& inſtus exteriùs,ſecundum illud: Bonus homo,de bono theſauro profert bona. Deſcribit à voluntate,cùm ſubdit: *Hic non conſenſerat concilio,& actibus eorum.* Vnde ſibi benè competit illud : Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. Et Hieronymus dicit quòd aliqui dixerunt , quòd ille Pſalmus per appropriationem quamdam de iſto Ioſeph debet intelligi. Deſcribit autem eum à Patria,cùm dicit: *Ab Aramathæa ciuitate Iudææ,* hoc eſt idem quod Ramatha,quæ fuit ciuitas Samuelis,ſecundùm quod dicitur: Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim. Vnde Gloſſa: Ipſa eſt Ramathaim ciuitas Helcanæ & Samuelis. Deſcribit eum à fidei religione,cùm addit: *qui expectabat & ipſe regnum Dei,* ſic dicitur de Symeone quòd erat expectans conſolationem Iſraël: & Spiritus ſanctus erat in eo. Deſcribit eum à conſtantia,cùm ſubdit: *Hic acceſſit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu,* & hoc quidem fecit cum magna conſtantia , non veritus nec ferocitatem gentilium, nec malignitatem principum & ſacerdotum. Quoniam dicitur quòd audacter introiuit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu. Vnde Ioſeph qui ſe priùs occultauerat, ſicut dicitur in Ioannem: Quòd eſſet diſcipulus Ieſu , occultus autem propter metum Iudæorū. Hic iam patefecit ſeipſum. In quo datur intelligi, quòd diſcipuli veritatis in articulo neceſſitatis debent manifeſtari,nam dicitur Supra: Qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cum venerit in maieſtate ſua, & patris,&cæt. Moraliter autem per hunc Ioſeph intelligitur Prælatus qui eripit Chriſtum de manu Pilati,id eſt,de manu tyrannorum, qui debet eſſe vir non tantum ſexu, ſed ætate & virilitate, quia dicitur: Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Debet eſſe Ioſeph,ſcilicet ſuum & aliorum profectum requirens,ſecundum illud: Filius accreſcens Ioſeph. Debet eſſe decurio nobilis, id eſt, nobiliter tractans negotia curiæ Chriſti,ſecundum illud: Sic nos æſtimet homo vt miniſtros Chriſti,& diſpenſatores myſteriorum Dei. Vnde dixit Apoſtolus prælato: Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Et talis eſt nobilis,ſecūdum illud: Nobilis in portis vir eius,quando ſederit cum ſenatoribus terræ. Debet eſſe vir bonus & iuſtus, ſicut Iob: Erat vir ille ſimplex & rectus, &cæt. Et debet eſſe diſſentiens à malo conſilio , ſecundum illud: A conſiliario ſerua animam tuam,&cæt. Quia digni ſunt morte non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Et debet eſſe ab Aritmathæa, quæ interpretatur vigilia donationis,vt vigilet circa gregem ſibi commiſſum : Diligenter agnoſce vultum pecoris tui,&cæt. Et ideò ſuprà dicitur quòd paſtores erant vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis,&cæt. Et debet eſſe expectans regnum Dei,ſecundum illud: Ecce,agricola expectat pretioſum fructum terræ : patienter ferens donec accipiat temporaneum & ſerotinum. Talis igitur prælatus in quo virilitas, ſtudioſitas, nobilitas morum, iuſtitia, innocentia, vigilantia,& confidentia viget, idoneus eſt vt Chriſtum in membris ſuis crucifixum ſuſcipiat,& collocet in locum quietis, & Eccleſiaſticæ vnitatis.

Matt.1.c
Matt.2.c
Gen.41.g
Gloſ.inter-
Gloſ.interlin. in hunc locum to.5
Exo.18.d
Mat.12.e
Pſalm.1.a
Hieron. in Pſ.1.to.7.
1.Reg.1.a
Gloſ.interlin. in hunc locum to.5.
Sup.2.e
Mar.15.d
Ioan.19.g
Sup.9.c
Eccli.7.a
Gen.49.e
1.Cor.4.a
2.Tim.2.a
Pro.vlt.c
Iob 1.a
Eccl.37.d
Rom.1.d
Pro.27.d
Sup.2.b
Iacob.5.b

Secundo quantum ad honorificentiam ſepulturæ, ſubdit: *Et depoſitū inuo luit ſindone,* hoc enim conuenientiſſimū erat mundiſſimę carni Chriſti. Vnde inſtitutum eſt in Eccleſia,vt corporalia ſint de ſimplici tela linea & munda, non tincta, nec varijs coloribus rubricata, ſicut enim ara gerit figuram crucis, & calix tumuli, & patena lapidis ſuprapoſiti , ſic corporale gerit figuram ſindonis. Vnde verſus:

Ara crucis,tumuli,calix,lapidiſq; patena:
Sindonis officium candida byſſus habet.

Et ideò in huius figuram dicitur: Sindonem fecit & vendidit,& cingulum tradidit Chananæo. In huius etiā figuram di- Pro.vlt.c

Ezec. 9.a
ram dicitur: quod vir qui erat in medio sex virorum vestitus erat lineis. Et hoc in signum innocentiæ, ratione cuius agno immaculato & albissimo comparatur, propter quod etiam sponsa eius debet vestiri puritate innocentiæ: Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Et datum est illi, vt cooperiat se byssino splendēti, & candido.
Apoc. 19.b
Byssinum enim, iustificationes sunt sanctorum. Sed quia hæc munditia fuit perfectissimè in solo Christo, qui solus fuit inter mortuos liber, ideo solus sepultus est intra nouum monumentum, & propterea subdit: *Et posuit illud in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.* Beda:
Bede Glos. in hunc locum to. 5.
Solus Dominus in tumulo includitur, vt sepultura illius & resurrectio à nostra fragilitate naturæ dissimilis monstretur. Vnde Isaias: Ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum eius gloriosum.
Isa. 11.e
Tunc verificatum est illud: Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.
Thre. 3.f
Ideo autem positus fuit in monumento exciso, quia sic conueniebat fieri de Christo, qui erat lapis excisus de mōte sine manibus:
Dan. 2.g
Hoc etiam factum est ne quis posset dicere quod suffossum esset monumentum, propter quod etiam in resurrectionis veræ argumentū custodes deputati sunt. Erat autem monumentum, vt dicunt expositores, quasi quædam domus rotunda in rupe excisa, tantæ altitudinis, vt homo extenta manu vix tangeret culmen, habens introitum ab oriente. Locus autem corporis sepulti erat ab aquilone de ipsa rupe septē pedes habens longitudinis, tribus palmis à terra eminens, à parte meridiana omnino patens, vnde corpus inferebatur. Talis autem dispositio optimè congruebat Christi sepulcro, cuius ortus & occasus somnus & resurrectio, tamquam sol iustitiæ totum perlustrauit mundum, secundum illud:
Eccl. 1.a
Oritur Sol, & occidit, & post gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Vt sic virtute Christi resurgentis à quatuor ventis veniat spiritus, & insufflet super interfectos suscitandos. Vnde dicitur:
Isa. 43.c
Ab oriente adducā semē tuū, & ab occidente cōgregabo te. Dicam aquiloni: Da: Et austro: Noli prohibere.

Tertio quantum ad opportunitatem temporis, dicit: *Et dies erat parasceues, & sabbatum illucescebat.* Dies parasceues est dies veneris, qui ideo dicitur parasceue quòd interpretatur præparatio, quia in ea præparabantur quæ erant necessaria ad sabbatum, & ita erat sexta feria, in qua Dominus passus fuit, in media die. hoc est in vespera, sed sepultus fuit in sero. hoc est, in vespera sabbati. Quia sicut sextus dies conueniebat morti Christi, & crucifixioni, sic septimus conueniebat sepulturæ, & Christi quieti. Vnde
Bede Glos. in hunc locum to. 5.
Beda: Sexta die factus est homo, septima quieuit Deus: Sexta ergo die crucifixus humanæ reparationis implet arcanum, sabbato quiescens sepulcro resurrectionis expectat euentum. Ideo in figuram huius dicitur:
Gen. 2.a
Requieuit Deus die septimo ab vniuerso opere quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni operè suo. Et propter hoc sanctus Lucas determinans tempus sepulturæ Christi, non tacuit, sed expressit de sabbato vt actum est. Et propter mysterium tropologiæ, quia in hoc significatur quòd homo per sex ætates cum Christo debet contribulari & crucifigi, vt in morte sua habeat sabbatismum, secūdum illud:
Iob. 5.c
In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Quia dicitur:
Apoc 14.c
Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et ideo signanter dicit quòd sabbatum illucescebat cum nox inciperet, quia nox illa terminabatur in lucem, sic & mors iustorū in lucem terminatur & vitam, vt homo possit dicere illud:
Ps. 138.b
Et nox illuminatio mea in delicijs meis. Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur. Hoc etiam dixit ad certitudinem veritatis historiæ, vt ex hoc appareat, quòd parasceue dicitur non respectu primæ diei azymorum, sicut dicunt Græci, sed respectu sabbati. Nam quamuis primus dies azymorum esset celeberrimus, licebat tamen in eo victualia præparare, sed non in sabbato, & maxime in maximo sabbato, quia tunc dies erat azymorum. Vnde dicitur:
Ioan. 19.f
Erat enim magnus dies ille sabbati. Magnus quidem erat, quia sabbatum: Maior quia sabbatum paschale: Maximus, quia tunc facta est impletio figuræ per veritatem. Et tunc cessauit sabbatum cum fuit impletum, & dies Dominicus successit celebrandus, quia iam habentes veritatem diei septimæ per Christi quietem, expectamus resurrectionem & glorificationem octauæ, quæ iam in capite nostrò inchoata est, & consummabitur in nobis in generali resurrectione. Et attendendum quòd sabbatum secundum litteram dicebatur dies septima. Septimò die sabbatum Domini Dei tui est, *& cetera.* Et hoc cessat.
Exod. 20.b
Cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius.
Osea. 2.b
Secundum allegoriam, dicitur quies Christi in sepulcro, per quam facta est liberatio animarum.
Sabbati variæ acceptiones.
Propter quod supra. Hanc filiam Abrahæ, quam alligauit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati? Dicitur quies animarum sanctarū.
Sap. 13.e
Relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis.
Hebr. 4.e
Secundum tropologiam autem, dicitur sabbatum quies à perpetratione peccati. Nolite portare pondera in die sabbati. Dicitur etiam quies contemplationis, secundum illud.
Hier. 17.e
Porta atrij interioris, quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus. In quibus opus fit: die autem sabbati aperietur.
Ezec. 46.a
Quia contemplantibus aperitur lux veritatis. Dicitur etiā status religionis, seu obseruātia euāgelicæ perfectionis. Si auerteris à sabbato pedē tuū facere voluntatē tuā in die sancto meo, & vocaueris sabbatū delicatū & sanctū donū gloriosum.
Isa. 58.d
Secundū Anagogiam autem, dicitur sabbatum quies æternæ iucunditatis. Erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, *& cetera.*
Isa. vlt.g
Sic septimus dies sabbati secundum quadriformem rotam, id est, intelligentiam scripturarum, septiformem habet acceptionem, vt dicatur sabbatū corporalis quies, quies Christi, requies animarum, cessatio à perpetratione peccati, otium contemplationis, status religionis, & pax sempiternæ felicitatis.

Quarto, quantum ad reuerentiam mulierum in subsecutione, subiungitur. *Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum,* hoc autem faciebant ex pietatis affectu. Vnde Glossa:
Glossa in hunc locū tom. 5.
Alijs notis Iesu post depositum corpus recedentibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, officium funeris inspiciebant, & hæc faciebāt vt lugerent mortuum, quem prius dilexerant moriturum. Et hoc pietatis est & religionis, secundum illud.
Eccl. 38.b
Fili in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundum iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. Sequitur: Et fac luctum secundum meritum eius. Ideo hæ mulieres piæ non solum aspiciebant sepulturam, verum etiam corpus sepultum, & ideo addit: *& quemadmodum positum erat corpus eius,* scilicet viderunt, & hoc ad impendendū beneficium humanitatis, propter quod adiungit. *Et reuertentes parauerunt aromata & vnguenta:* hoc enim licebat in die parasceues, sed in sabbato minimè, & ideo subiungit, *& sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* Nam dicitur: Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus.
Leu. 23.a
Sed videtur contrarietas inter Euangelistas: Nam Marcus dicit. Cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Similiter & Matthæus.
Mar. 16.a
Sed ad hoc respondet Hieronymus, dicens mulieres sepulto Domino reuertentes domum quamdiu licuit parauerunt aromata & vnguenta, scilicet vsque ad solis occasum, & postea toto sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, & tunc
Matt. 28.a
Hier. li. 4. in cap. 28. Matt. to. 6.
recuperata licentia operandi, iterū emerunt alia aromata, quia non sufficiebant illa quæ parauerant, & tota nocte illa inter sabbatum & dominicam parauerunt, vt venientes diluculo ad sepulcrum vngerent corpus Iesu. Moraliter per istas tres mulieres, secundum Gregorium signantur animæ fideles, quæ Domino debent offerre tria vnguenta
Moralis sensus.
siue aromata, id est odorem virtutum, opinionem bonorum operum, & suauitatem sanctarum orationum, de quib. in Canticis: Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata eius, secundum autem Bernardum, per istas tres mulieres signantur in vnoquoque

homine mens, lingua, & manus, quarum quælibet habet vnguenta sua valdè pretiosa, vnguenta siquidem mentis sunt contritio, compassio, & deuotio. Vnguentum contritionis conficitur ex speciebus vilissimis, id est proprijs peccatis, quæ crescunt in horto nostro, vnguentum compassionis conficitur ex speciebus amarissimis, id est omnibus miserijs proximorum, quæ crescunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur ex speciebus pretiosissimis, id est omnibus Christi beneficijs, quæ crescunt in horto Dominico: Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis & vnctiones cõficiet sanitatis. Vnguenta linguæ, sunt oratio deuota, confessio integra, & prædicatio vera. Herbæ quibus conficitur primum vnguentum, sunt recta intentio, firma attentio, & pia affectio. Herbæ quibus conficitur secundum vnguentum sunt, pudor commissi, dolor amissi, & timor iudicij. Herbæ quibus conficitur tertium vnguentum, sunt fidei instructio, morum informatio, vitiorum increpatio. De his vnguentis dicitur. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici consilijs anima dulcoratur. Vnguenta tertiæ mulieris scilicet manus, sunt septem opera misericordiæ, scilicet, hospitari peregrinos, potare sitibundos, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, visitare infirmos, & sepelire mortuos. De quibus vnguentis in Genesi: Præcepit Ioseph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem, &c. De his dictis vnguentis potest intelligi illud. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis, nam vnguenta primæ mulieris bona, secunda meliora, sed tertiæ mulieris sunt optima.

Eccl. 38.a Prou. 27 b Gen. vlt. a Cant. 1. a

CAPVT VIGESIMVM QVARTVM.

VNA autem sabbati valde diluculo, &c. Postquam Euangelista egit de Christi incarnatione, prædicatione, & passione. Hic quarto agit de resurrectione. Diuiditur autem pars ista in quatuor. In quarum prima agitur de reuelatione resurrectionis. In secunda, de apparitione resurgentis, ibi. *Ecce duo ex illis, &c.* In tertia, de certitudine apparitionis, ibi: *& surgentes eadem hora, &c.* In quarta, de diuulgatione certitudinis veritatis, ibi, *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, &c.* Circa reuelationem resurrectionis explicandam tria introducuntur ab Euangelista, scilicet, reuelationis occasio, de qua ibi. *Vna autem sabbati valde mane, &c.* Reuelationis certitudo, ibi. *Et factum est dum mente, &c.* Et reuelationis manifestatio, ibi. *Et regressæ à monumento, renunciauerunt hæc, &c.* Occasio autem vt Christi resurrectio reuelaretur fuit aduentus mulierum ad Christum vngendum, circa quod duo tanguntur, scilicet, modus veniendi ad sepulcrum Dominicum, & modus inueniendi sepulcrum vacuum. Primo igitur quantum ad modum veniendi ad monumentum, dicit:

Diuisio.

Vna autem sabbati valdè diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, scilicet mulieres. Et attendendum quòd sabbatum dicitur tota illa septimana sabbati, quia septem diebus erat feriandum: Septem diebus azyma comedetis. Sequitur: Offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Et ideo tota illa septimana dicebatur sabbatum, in cuius prima die, id est Dominica die, summo manè venerunt ad monumentum, quia dicebat quòd illo die, quo primo facta erat lux, resurgeret Christus de tenebris mortis & inferni, ad lucem vitæ. Et ideo dies ista vocatur vna, quia principium & spiritualium illuminationum, sicut vnitas numerorum. Et ideo in Genesi: Factum est vesperè & manè, dies vnus. In hac igitur die decuit Christum à mortuis resurgere, & in die concordãt quidem omnes Euangelistæ, sed in hora temporis videntur dissentire. Nam Matthæus ait: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & alter Maria videre sepulchrum. Marcus dicit, quòd venerunt orto iam Sole. Sed Ioannes dicit quod Maria Magdalene venit manè, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Sed in hoc non est controuersia, licet diuersis verbis exprimant, tamen omnes volunt dicere, quòd in principio diei venerunt, scilicet quando Sol incipiebat super nostrum hemisphærium illucescere, & tamen adhuc tenebræ non erant penitus effugatæ. Veruntamen de hora Resurrectionis cõtrouersia est inter doctores, eò quod quidam dicunt, Christum media nocte resurrexisse, alij vero diluculo: qui autem verius dicant Deus nouit. Sed controuersia dissolui potest: quia primi dicunt, quod resurrectio media nocte fuit secundum veritatem, sed diluculo innotuit: & tunc dicitur res fieri quando innotescit. Potest autem dici, quòd sicut Sole recedente à nostro hemisphærio Sol iustitiæ se occultauit, sic sole ad nostrum hemisphærium redeunte, Sol iustitiæ resurrexit. Ita quòd nec omnino in die, nec omnino in nocte media, sed medio modo. Et ideo vtrique doctores suo modo dicunt veritatem.

Leu. 23. a Gen. 1. a Matt. 28. a Mar. 16. a Ioa. 20 a

Secundo quantum ad modum inueniendi sepulcrum, subdit: *Et inuenerunt lapidem reuolutum à monumento.* De huius autem lapidis reuolutione erant solicitæ, sicut dicitur: Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Hic autem lapis non fuit in resurrectione reuolutus, sed post. Vnde Beda: Potuit clauso sepulchro exire, qui clauso exiuit vtero Virginis. Sed Angelus Domini hæc fecit ad manifestationem. Vnde Matthæus: Angelus enim Domini descendit de cælo: & accedens, reuoluit lapidem, & sedebat super eum. Hoc autem fecit, vt manifestator resurrectionis Christi. Vnde & subdit: *Et ingressæ, non inuenerunt corpus Domini Iesu.* Et nota quòd signanter cum prius vocasset Christum Iesum, nunc vocat eum Dominum Iesum, quia iam verificatum erat in eo illud quod dicitur: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Et illud: Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, &c. Christi igitur corpus in sepulcro non inuenitur, quia iam erat resuscitatum. Vnde infra dicitur: *Quid quæritis viuentem cum mortuis?* Secundum spiritualem autē intelligentiam per monumentum intelligitur scriptura, in qua latet Dominus quasi in quodam sepulchro. Vnde Ioannes: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Per lapidem superpositum intelligitur velamen scripturæ, propter quod etiam lex in lapideis tabulis erat scripta, & de hoc velamine dicitur: Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Hoc velamen amouetur per angelicum ministerium, quia etiam Angeli nobis communicant, & illuminant nos, secundum illud: Ostendit mihi Angelus fluuium aquæ viuæ, splendidum tamquam crystallum, procedentem de sede Dei, & agni. Fit etiam per ministerium doctorum, qui debent esse viri angelici, secundum illud: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Et huiusmodi est de cælo descendere, sicut Paulus qui raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba: Vel si non potest vsque ad intima Dei conscendere, saltem procedat in scala Iacob, cuius cacumen cælum tangit, sicut boni contemplatiui. In quorum figura dicitur: Vidit Iacob in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum: Angelos quoq; Dei ascendentes, & descendentes per eam. Hæc scala Christus est. Vnde Ioannes: Videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendẽtes & descendentes supra filium hominis. Qui igitur sic amouet velamen, per consequens etiam repellit carnalitem, & mortem, & conscendit ad contuendam Christi diuinitatem, & immortalitatem: Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Non quòd carnem Christi non nouerit, sed non carnalem affectum vel intelligentiam, propter quod ait Ioannes: Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quidquam, verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

Mar. 16. a Beda Glos. in hunc locum to. 5. Matt. 28. a Matt. 28. d Phil. 2. b Spiritualis sensus. Ioan. 5. f 2. Cor. 3. d Apoc. 22. a Mal. 2. b 1. Cor. 12. a Gen. 28. c Ioan. 1. g 2. Cor. 5. d Ioan. 6. g

Et factum est: dum mente, &c. Post descriptam reuelandæ Resurrectionis occasionem, describit hic reuelationis certitudinē, quæ colligitur ex duobus, scilicet ex assertione testi-

ne testium, & comprobatione testimoniorum. Primò igitur quantum ad assertionem testium, dicit:

Et factum est: dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Isti duo viri steterunt iuxta illas in veste fulgenti ad designandum candorem nostræ solemnitatis, vnde etiam in Apocalypsi: In conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Signanter autem dicit in veste fulgenti, in qua non solùm erat vehementia candoris, verum etiam excellentia lucis, vt demulcerent pios & terrerent impios. Vnde Matthæus: Angelus Domini descendit de cœlo. Erat autẽ aspectus eius, sicut fulgur: & vestimentũ eius sicut nix. Sed tunc videtur contrarietas inter Euangelistas. Nã Lucas dicit quòd fuerunt duo, Matthæus autem, quòd vnus. Item Matthæus dicit, quòd sedebat super lapidem reuolutum. Marcus autem quòd sedebat in dextris. Item Ioannes dicit quòd sedebat vnus ad caput, & alter ad pedes. Lucas autem, quòd steterunt secus illos. Sed intelligẽdum, quòd secundum expositores vnus prius apparuit, & post alter. Et primò quidẽ erant sedentes, postea autem surrexerunt, & cum mulieribus locuti sunt, & sic in diuersis dispositionibus ab Euangelistis describuntur. Omnes tamen in hoc concordant, quòd erant terribiles, & testificantes. Et ideò Lucas subdit: *Cùm timerent autem, & declinarent vultum in terram.* Præ timore scilicèt & reuerentia, sicut Daniel: Cùm loqueretur mihi, deieci vultum meum ad terram, & tacui, & tales sunt idonei ad veritatem audiendam. Vnde addit: *Dixerunt ad illas: Quid quæritis, viuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit.* In quo simul arguunt incredulitatem, & asseuerant veritatem. Hoc verbum fuit summi gaudij, & sic erat conueniens, vt quemadmodũ Angelus nunciauerat cum gaudio Christi natiuitatem: Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum; sic etiam Angeli nunc nunciarent cum gaudio Resurrectionem. Et impletũ est illud: Ego dormiui, & soporatus sum, & exsurrexi, & adhuc tecum sum. Et iterum: Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Ideò in Actibus: Hunc Deus suscitauit, solutis doloribus inferni. Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Dauid enim dicit in eum: Prouidebam dominum, &c. vsque ibi, non dabis sanctũ tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, &c.

[Marginal references: Apoc. 7. c; Mat. 28. a; Marc. 16. a; Ioan. 20. b; Dan. 10. c; Sup. 2. b; Psal. 3. a; Psal. 15. b; Act. 2. d; Psal. 15. b]

Secundò quantum ad probationem testimoniorum certorum, subdit: *Recordamini qualiter locutus est vobis cum adhuc in Galilæa esset dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere.* Nam Matthæus ait: Ecce ascendimus Hierosolymam: & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. Similiter Marcus: Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus, & scribis, & occidi: & post tres dies resurgere. Similiter supra: Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis: tradetur enim gentibus, &c. Et post subdit: Et tertia die resurget. Hæc autem eis prædixerat ad fidem astruendam. Vnde Ioannes: Et nunc dixi vobis prius quam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. Et hæc fuit via manuducens ad fidem, & ideò subdit: *Et recordatæ sunt verborum eius.* Vnde Ioannes: Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Et post: Ille autem dicebat de templo corporis sui. Similiter etiam Matthæus: Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & trib⁹ noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Vnde Dominus prædixit suam passionem & Resurrectionem, vt simul mœrore afficiat, & alliciat ad amorem, propter quod dicitur: In die bonorum ne immemor sis malorum: *Et regressæ à monumento, &c.* Post descriptam reuelationis occasionem, & reuelationis certitudinem, sequitur reuelationis manifestatio, circa quam Euangelista duo introducit, scilicèt testimonium mulierum, & aspectum discipulorum. Primò igitur quantum ad testimonium mulierum, subdit:

[Marginal references: Mat. 20. c; Marc. 8. d; Sup. 18. f; Ioan. 14. d; Ioan. 2. d; Mat. 12. e; Eccli. 11. c]

Et regressæ à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis vndecim, & ceteris omnibus. Hæc nunciauerunt mulieres, quia sic niunctum est eis ab Angelis: Cito euntes, dicite discipulis eius: quia surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam. Hoc enim diuina ordinatione gestum est, vt nunciatio Resurrectionis per mulieres veniret ad viros, sicut à muliere initium sumpsit mors, & peccatum: ita nunc per mulieres ad ad viros rediret annunciatio, & cognitio vitæ & immortalitatis, vt per hoc, humilitatis daretur exemplum. Vnde Chrysostomus: Euangelista non priuat mulierem laude, nec verecundum putat à muliere didicisse. Aufertur etiam mulierum opprobrium, & maximè peccatricum. Et ideò præcipuè inter alias illa peccatrix nominatur, cùm subditur: *Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, &c. quæ cum eis erant quæ dicebant ad Apostolos hæc.* Mariam autem Magdalenam signanter alijs præmittit, quia ipsa feruentius alijs dilexit, & prior, vt traditur, ad monumentũ venit, & præ ceteris diutius perseuerauit. Et ideò Ioannes amantissimus Domini, illã Domini amatricem signanter nominat. Maria stabat ad monumentũ, foris plorans, & sequitur ibi quòd vidit Angelos, & tandem vidit Dominum. Ioannes igitur solùm loquitur de Maria Magdalena. Matthæus loquitur de duabus Marijs: Venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum. Marcus autẽ loquitur de tribus Marijs: Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata. Lucas autem optimus narrator, exprimit de his, & de alijs. Et sic apparet quòd inter Euangelistas nulla prorsus est cõtrouersia, sed quilibet ad suam principaliter fertur intentionem. Omnes tamen Euangelistæ exprimunt Magdalenam, & præcipuè amicus Dei Ioannes, quia primo sibi apparuit, sicut dicitu: Surgens autẽ Iesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. Et hoc quadruplici ratione. Prima est, quia ardentius diligebat: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secunda, vt ostenderet quòd pro peccatoribus venerat. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores, scilicèt ad pœnitentiam. Tertia, ad conterendam humanã superbiam, propter quod Matth. Publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei. Quarta, ad dandam fiduciam, propter quod dicitur: Vbi tem abundauit delictum, superabundauit & gratia, &c.

[Marginal references: Matt. vlt. b; Ioan. 20. c; Mat. 28. a; Marc. 16. a; Marc. 16. e; Sup. 7. g; Matt. 9. b; Mat. 21. c; Rom. 5. d]

Secundò quantum ad aspectum discipulorum subditur: *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis.* Vnde auditui non credebant: tum quia mirabile erat quod dicebant: tum quia hoc diuina dispositione agebatur, vt maior & certior veritatis assertio obtineretur. Vnde Gregorius: Quòd discipuli tardè crediderunt, non tam illorum incredulitas quàm nostra, vt ita dicam, futura firmitas fuit. Nã illis dubitantibus resurrectio multis argumentis monstrata est, quæ dum legentes agnoscimus, quid aliud quàm de eorũ dubitatione solidamur? Et propterea dubitatio de auditu incitauit ad inquirendã certitudinem per aspectum, propter quod subdit: *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit linteamina sola posita, & abijt, secum mirans quod factum fuerat.* Narrat autem hic specialiter Lucas de Petro, vt ostendat quòd ipse à feruore suo non destiterat. Sed Ioannes hoc expressius narrat quòd non solus Petrus iuit, verum & Ioannes, & quòd simul currebant, & Ioannes præcucurrit citius Petro, sed non prior introiuit in monumentum. Narrat igitur Lucas quòd Petrus procumbens, linteamina vidit posita. Ioannes vero expressius prosequitur, quòd non solùm hęc vidit, sed etiam introiuit in monumentum, & tamen, sicut hic dicitur, abijt secum mirans, non adhuc credens, quia dicitur: Nondum enim sciebant scripturam, quia oporteret eum à mortuis resurgere. Et attendendum quòd linteamina posita intelliguntur sacramenta humanitatis, quæ nobis exposita sunt ad credendum, & intelligendum per Resurrectionis sacramentum. Vnde dicitur: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius: sed quia non possunt omnia comprehendi ratione diuinitatis vnitæ, ideò dicitur quòd abijt mirans. Nam dicitur in Psalmo: Mirabilis

[Marginal references: Greg. hom. 26. in Euang. 10. 2.; Ioan. 20. a; Ioan. 20. b; Apoc. 5. a; Psal. 138. a]

facta est scientia tua ex me. Et propterea in huius designationem dicitur quòd sudarium quod fuerat super caput eius, non fuit cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Ibi Glossa: Sacramenta diuinitatis incomprehensibilia à nostræ infirmitatis cognitione remota sunt, in inuolucro enim nec initium nec finis aspicitur, sicut celsitudo diuinitatis, nec cœpit esse, nec desijt esse. Et ideò Petrus abijt mirans. Psalmus: Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.

Ioan. 20. b

Glossa in c. 2. Ioan. to. 5.

Psal. 138. e

Et ecce duo ex illis ibant, &c. Post descriptam reuelationem Resurrectionis, hic describit Euangelista apparitionem resurgentis, qui quidem apparuit duobus discipulis tanquam testibus idoneis. Progressus autem & ordo huius apparitionis fuit in hoc, quòd Christus se discipulis sociauit tripliciter. Primò quidem in itinere. Secundò vero in collocutione, de qua ibi: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, &c.* Et tertiò in commestione, de qua ibi: *Et appropinquauerunt castello quo ibant, &c.* In primis duobus latuit, sed in tertiò apparuit: circa associationem in itinere describendam, tria introducuntur ab Euangelista, scilicèt concors iter discipulorum, mutuum colloquium itinerantium, & Christi consortium dignatiuum. Primò igitur quantum ad concors iter discipulorum, dicit.

Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emaus. In quo exprimit Lucas euntium numerum, scilicèt quòd erant duo, vt daret intelligi ipsorum concordiam. Nam melius est duos esse simul, quàm vnum. Sequitur: Si vnus ceciderit, ab alio fulcietur, &c. Et ideò supra dicitur quòd misit eos binos ante faciem suam, &c. Exprimit etiam spatium, propter mysterij intelligentiam, nam sicut Beda inquit: Stadium est octaua pars milliarij, & ideò sexaginta stadia septem millia passuum & quingentos continent, id est, septem milliaria & dimidium, in quo datur intelligi quòd erant de morte & sepultura Domini certi, sed de octaua Resurrectionis dubij & incerti, sicut dicitur: Da partes septem, nec non & octo. Quia non tantum Christi mortem, & sepulturam, sed etiam Resurrectionem constat esse integrè, & perfectè credendam. Exprimit etiam terminũ itineris, dicens quòd vocabatur Emaus, & hoc propter significantiam: nam castrum illud primò nominabatur Emaus, sicut dicitur hic, & postea Nicopolis. Vnde Hieronymus in epitaphio Paulæ: Repetitoque itinere, vidit Nicopolim, quæ prius Emaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in Ecclesiam dedicauit. Nam sicut legitur in historia tripartita, Romani post vastationem Hierusalem, hanc vrbem Nicopolim ex euentu victoriæ vocauerunt. Interpretatur autem Emaus, mater festinans. Nicopolis ciuitas victoriæ. Et hæc est Ecclesia militans, quæ festinat ad patriam: & superat potestates contrarias. Inter hanc & Hierusalem, id est, Ecclesiam triumphantem, oportet intelligere distantiam septem ætatum, & octauam inchoatam iam in capite nostro Christo, vt ab hac perueniatur ad illam festinando ad bonum, & triumphando contra malum: Festinemus ergo ingredi ad illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.

Eccls. 4. c

Sup. 10. a

Beda Gloss. s hunc locum to. 5.

Eccls. 11. a

Hieron. ad Eustochiũ Virg. epist. 27. to. 1. Et in c. 8. Dan. to. 4.

Emaus. Nicopolis.

Heb. 4. c

Secundò quantum ad mutuum colloquium itinerantium, subdit: *Et ipsi loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant:* id est, de his quæ circa Christum gesta erant. Et hæc collocutio erat laudabilis, quia de bona erat materia, scilicèt de Christo. Ideò Petrus: Si quis loquitur, tanquam sermones Dei. Et: omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Ideò autẽ de hoc loquebantur, quia de hoc specialiter cogitatur, & ideò cogitabant, quia amabant. Nam & Matthæus dicit: Ex abundantia cordis os loquitur. Nec tantum amabant, verumetiam dubitabant. Et ideò etiã ad inuicem conferebant. Quia sicut dicitur: Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui. Et: Cùm sapientibus & prudentibus tracta. Et post: Et in sensu sit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi. Talibus verbis adest spiritus Domini, tanquam origo omnium bonorum verborum: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Sed econtrario verba indiscreta & cogitationes fugit: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, &c.

1. Pet. 4. b

Ephes. 4. g

Mat. 12. e

Prou. 27. c

Eccli. 9. d

Mat. 10. c

Sap. 1. b

Tertiò quantum ad Christi consortium dignatiuum, subiungit: *Et factum est, dum fabularentur, & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* Dicuntur autem loquendo fabulari, propterea quòd loquebantur verba quæ certitudinem non habebant, ita vt verè possent dicere illud: Multa dicemus, & deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum ipse est in omnibus. Et quia concordes erant in eundo, & loquebantur de bono, ideò effecti sunt digni consortio Christi. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et hoc erat quia Christum amabant. Nam Ioannes ait: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &c. Quia autem nondum perfectè credebant, ideò debuerunt habere præsentiam, sed non habere ipsius notitiam, ideò addit: *Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent,* & hoc quidem dignum fuit. Vnde Gregorius: Sicut intus ipsi amabant, & tamen dubitabant, sic ipse & foris præsens adest, & tamen quis sit, non ostendit. De se ergo loquentibus præsentiam exhibet, sed de se dubitantibus speciem cognitionis aufert. Et ideò dicitur quòd apparuit illis in alia effigie. Et notandum quod dicit quòd oculi eorum tenebantur, ex quo apparet euidenter quòd Christus secundum veritatem non mutauit sui corporis effigiem, nec figuram, sed secundùm solam apparentiam: nam in oculis discipulorum alius apparebat. Vnde Glossa super decimonono capite Genesis ait quòd discipuli percussi erant acrisia, qua quidem fit, vt res aliquo modo videatur, & aliquo modo occultetur, sicut etiam dicit Augustinus. Quod de Sodomitis fuit factum, nec fuit mutatio in corpore glorioso, nec fuit deceptio ex parte Domini, sed dispensatiuè Dominus oculos eorum velauit. Tum propter hoc quod sic conueniebat, nec erant idonei ad suscipiendam Christi præsentiam apertam. Tum etiam, quia ordinatius perducendi erant ad eius notitiam percipiendam, & etiam quia nõ habuissent ita familiarem collocutionem in via.

Eccli. 43. d

Mat. 18. c

Ioan. 14. c

Greg. hom. 23. in Euang. to. 2.

Marc. vlt. c

Gloss. in hunc locum to. 1.

Gen. 19. c

Et ait ad illos, &c. Post descriptam associationem Christi cum discipulis in itinere, hic describit associationem in collocutione, circa quam describendam quatuor introducuntur, scilicèt inquisitio materiæ, de qua erat sermo. Enarratio materiæ, de qua dolor. Explicatio materiæ, de qua animi hæsitatio. Declaratio scripturæ, per quam fidei certitudo. Primò igitur quantum ad inquisitionem materiæ, de qua sermo erat, dicit.

Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad inuicem, ambulantes, & estis tristes? Iste namque modus est inordinatus ingrediendi in verba, vt audiat quis & quærat, secundùm illud: Audi tacens simul & quærens. Et quia non est cuiuslibet ingerere se in colloquia secreta, secundùm istud documentum: Ad consilium ne accesseris antequam voceris: Et ideò ostenditur ex responsione quòd huiusmodi sermo est publicus, & communis. Vnde subdit: *Et respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa, his diebus?* Attendendum autem quòd licet essent duo, non introducit Lucas loquentem nisi vnum tanquam præcellentem, nam iunior debet cedere maiori secundum illud: Loquere maior natu, decet enim te. Cùm duo etiam essent, solùm alterum nominat: quia vt dicunt aliqui expositores, Lucas erat alter istorum discipulorum, & consuetudo est Scriptoris sacræ Scripturæ, vt de proprio nomine non multam faciat mentionem. Sicut etiam Ioannes se non nominat, sed dicit: Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Iesus. Ambrosius autem dicit quòd non fuerit Lucas. Hic ergo Cleophas ostendit materiam suæ locutionis omnibus notam, non tantum ciuibus, sed etiam extraneis. Et ideò miratur quòd ipse tanquam peregrinus ignoret istam. Ideò eum peregrinum nominat, vel

Eccli. 32. b

Cato.

Eccli. 32. a

Ioan. 21. d

quia

quia in effigie peregrina apparebat, vel quia tanquam peregrinus notissima ignorabat. Rectè autem eis peregrinus apparebat, quia peregrinus erat in mundo: *Ioan. 1. a* In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Et ideò Hieremias: *Hier. 14. b* Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Et peregrinus erat in oculis discipulorum non credentium: *Iob 19. b* Quasi peregrinus fui in oculis eorum. Et ideò Psalmus: *Psal. 68. a* Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ. Peregrinus etiam in membris: *Heb. 11. c* Peregrini & hospites sunt super terram. Et: *2. Cor. 5. b* Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. Et ideò Petrus: *1. Pet. 2. b* Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, &c. Et propterea se peregrinum non negat, sed ostendit, & quærit ab illis. Vnde addit: *Quibus ille dixit: Quæ?* Quærit autem Christus non quia dubitet, sed vt formam nobis tribuat in inuestigatione veritatis, & occasionem accipiebat instruendi. *Psal. 10. b* Vnde Psalmus: Palpebræ eius interrogant filios hominum. *Mat. 16. b* Et: Interrogabat discipulos suos. Quem dicunt homines, &c.

Secundò quantum ad enarrationem materiæ, de qua dolor, subdit: *Et dixerunt de Iesu Nazareno qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone coram Deo, & omni populo,* ac per hoc laudabilis erat in vita, & laudabilis in doctrina: *Eccli. 8. a* Omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est. Et hæc magna laus, secundùm illud: *Matt. 5. c* Qui autem fecerit & docuerit: hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Laudabitur etiam coram Deo, & mundo, secundùm illud: *Sup. 2. g* Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum, & homines. Et hæc magna laus, secundùm illud: *Matt. 5. b* Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. Vt hoc autem fiat, dicit Gregorius: *Greg. hom. 11. in Euang. to. 2.* Sic opus sit in publico, vt tamen intentio maneat in occulto, vt de bono opere, proximis exhibeamus exemplum, & tamen per intentionem, qua soli Deo placere quærimus, semper optemus secretum. Quia ergo Christus eius fuerat perfectus per omnem modum, ideò magna materia doloris fuit de damnatione ipsius per principes Iudæorum, & ideò subdit: *Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.* Nam hoc verum fuit, licet factū exteriùs visum fuerit per manum Pilati. Vnde Ioannes: *Ioan. 18. f* Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi, &c. Et ideò dolendum erat de communi damno. Et ideò subdit: *Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël:* quasi dicat quòd per hoc est expectatio redemptionis euacuata. Hoc est verbum hominum cadentium à spe sua, & deiectorū in maximam tristitiam. Et hoc, est tristitia mala: quia sicut dicitur: *2. Cor. 7. c* Sæculi autem tristitia mortem operatur. In hanc ceciderant perdendo fiduciam. Ideò contra hoc dicitur: *1. Thess. 4 d* Non contristemini, sicut & ceteri qui spem nō habent. Et: Beatus qui non est stimulatus in tristitia delicti. Et post: *Eccli. 14. a* Et non excidit à spe sua.

Tertiò quantum ad explicationem causæ, ob quā animi erat hæsitatio, adiungit: *Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodiè quòd hæc facta sunt,* in qua non est sublatus dolor & afflictio, sed auditus, terror, & dubitatio. Vnde subdit: *Sed & mulieres quædā ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum,* quia vt dicit Hieronymus: De audita fama eius potius sunt perterriti, quàm gauisi. Ratio autem huius terroris fuit memoratio rei mirabilis, & etiam eis incredibilis. Vnde subdit: *Et non inuento corpore eius, venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorum vidisse qui dicunt eum viuere,* ideò ergo territi erant, quia horribile erat, corpus Domini amisisse, & incredibile quòd surrexisset. Vnde Beda: *Beda Gloss. in hunc locum to. 5.* Terruisse dicuntur merito eos, quorum mentibus plus de non inuento corpore Dominico mæstitiam qua dolebant addere, quàm denunciata per Angelos eius resurrectione gaudium, quo recrearentur, indicere potuerunt. Et quia quis posset dicere quòd verba mulierum non debuerunt mouere, ideò ostendit quòd friuola non fuerunt per testimonium, & aspectū virorum. Vnde addit: *Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: & ita inuenerunt, sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non inuenerunt.* Isti fuerunt Petrus, & Ioannes, sicut dicitur: *Ioan. 20. b* Lucas igitur qui prius singulariter exprimit de Petro, nunc pluratiuè præsumit, vt firmum ostendat eorum testimonium ad credendum corpus esse sublatum. Et ideo ex hoc mirabantur, & terrebantur, sed non lætificabantur quia resurrectionem non credebant, sed de ea hæsitabant, & hæsitantes conferebant, quia nondum sapiebant cœlestia, sed terrena secundum illud: *Isai. 29. a* Erit quasi Pythonis de terra vox tua, & humo eloquium tuum mussitabat. Contra quod dicitur: *Col. 3. a* Si consurrexistis cum Christo: quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, nō quæ super terram. Sed brutalis qui nō cōsurgit per spiritum, hæc nō credit, nec sapit. Et ideo supra dicitur, quòd visa sunt antè illos, sicut deliramentum, verba ista. Quia animalis homo *1. Cor. 2. b* nō percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur.

Quartò quantum ad declarationē scripturæ per quam est fidei certitudo, subiungit: *Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ,* stultos eos vocat qui desperant propter passionem. Vnde de spiritu ad carnem descenderant, & hęc est magna stultitia, secundùm illud: *Gal. 3. a* Sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne cōsummemini? Et tardos corde vocat: quia credere nō volebant Christi gloriam, & resurrectionem. Vnde Marcus: *Marc. 16. c* Exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et propterea ad astruendam fidem passionis & resurrectionis, subdit: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Oportuit, inquam, id est, opportunum & conuenientissimum fuit. Primò propter remedium peccatorum: *Rom. 5. b* Si enim, cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. Et: *Rom. 4. d* traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Secundò propter exemplum virtutum. Vnde Petrus: *1. Pet. 2. d* Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Et: *Phil. 2. a* Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Et post: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, &c. Et: *Act. 14. d* Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Si enim oportuit pati Christum ad introeundum in gloriam suam, quanto magis oportet & nos pati, vt intremus in alienam? Et ideo consobrinis suis petentibus sedere à dextris, respondit: *Mat. 20. c* Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? &c. Hieronymus: *Hier. lib. 3. in cap. 20. Mat. to. 6.* Sciebat qui passionem eius poterant imitari: sed hoc dixit, vt eo interrogante, & illis respondentibus; omnes audiamus, quia nullus potest cum Domino regnare, nisi passionem eius fuerit imitatus. Opportunum etiam erat propter complementum omnium scripturarum. Vnde supra: *Sup. 18. f* Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis: sicut enim arca in cubito consummata est, sic omnia verba Scripturæ in hoc verbo abbreuiata, nato scilicet, passo, sepulto, & resuscitato. Propter quod Isaias: *Isai. 10. c* Consummationem, & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. Et ideo ad explicationem istius, subiungit: *Et incipiens à Moyse, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant,* omnes enim Scripturæ, & prophetiæ principaliter ad Christum habent respectum. *Exo. 25. b* In cuius designationem dicitur: Quòd duo Cherubim respiciebant se mutuo versis vultibus in propitiatorium, id est, duo testamenta. *Gen. 2. d* Huius figuram gessit Adam, de cuius latere facta est Eua. *Gen. 4. b* Huius etiam sanctus Abel à fratre interfectus: *Gen. 9. d.* Huius figuram gessit & Noë nudatus in tabernaculo suo: *Gen. 21. b* Huius, Isaac oblatus à patre: *Gen. 28. c* Huius, lapis & scala Iacob: *Gen. 37. f* Huius, Ioseph venditus à fratribus: *Exo. 14. d* Huius, Moyses in Virga, educens populum de Ægypto: *Iosue 4. a* Huius, Iosue introducens populum in terram promissionis: *Iudi. 16. a* *Ibid. 6.* Huius, Gedeonis vellus, & ipse Gedeon: Huius & Samson: *1. Reg. 1. b* Huius, & Samuel postulatus à Domino: *2. Reg. 15. c* Huius, & sanctus Dauid eiectus ab Absalon: *4. Reg. 20 b* Huius, Ezechias cuius tempore retrocessit sol: *2. Par. 35 d* Huius, Iosias, cuius mors lamentabilis fuit Iudæis: Huius, vniuersitas sanctorū præcedentium & spiritualiter Iob, Tobias, Elias, Helisæus & Hieremias. Huius, omnis

sacrificia,& specialiter agnus Paschalis. Huius etiam figura erat tabernaculum cum in eo contentis,& maximè altare, arca, candelabra, & mensa. Huius figura fuit templum. Huius figura regnum, & sacerdotium. Vnde Augustinus contra Faustum: Quis autem potest, non dico vna breui responsione, sed quolibet ingenti volumine omnia commemorare præconia prophetarum Hebræorum de Domino Saluatore nostro Iesu Christo? Quandoquidem omnia quæ illis continentur libris, vel de ipso dicta sunt, vel propter ipsum. Sed propter excitationē quærentis,& delectationem inuenientis, multo plura ibi per allegorias & ænigmata partim verbis solis insinuantur, partim etiam facta narrantur. Quod ergo dicitur hic quòd interpretabatur in omnibus scripturis,non ad omnia quæ de Christo dicuntur, referendum est, sed ad ea in quibus euidentius, & manifestius Christi passio & resurrectio prophetantur.

Aug. lib. 12 contra Faust. c. 7. in princip. to. 6.

Et appropinquauerunt castello, &c. Post descriptam associationem in itinere,& collocutionem,hic describit tertiò associationē in commestione, vbi in fractione panis Christus apparuit. Circa quam describendam tria introducuntur ab Euangelista, scilicèt Christi susceptio affectuosa, ipsius recognitio clara, & occultatio dispensatiua. Primò igitur, quantum ad susceptionem Christi affectuosam, dicit.

Et appropinquauerunt castello quo ibant, & ipse se finxit longius ire. Hoc autem faciebat Dominus,non simulando,sed potius occasionē dando, vt affectuosius inuitarent & magis mererentur. Simile habetur in Marco: Circa quartam vigiliam noctis venit ad eos,&c. & volebat præterire eos, super quo Augustinus: quo modo intellexerunt Apostoli Dominum velle præterire eos, nisi quia in diuersum ibat: sic etiam nunc intelligendum,quòd se fingebat,id est,præparabat ad longius procedendum, quod etiam fecisset,nisi eum affectuosè hospitio suscepissent. Ideò ergo hoc faciebat ad excitandam deuotionem, non propter simulationem, propter quod subdit: *Et coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduesperascit,& inclinata est iam dies: Et intrauit cum illis.* Gregorius: Hoc exemplo colligitur, quòd peregrini ad hospitium nō solùm sunt vocandi, verum & trahendi. Et ideò Apostolus: Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam Angelis hospitio receptis,super quo dicit Chrysostomus: Propterea magna merces est Abraham: quia nesciens Angelos esse, hospitio recepit: quia si sciuisset,non fuisset mirabile: sic & magna merces fuit istis,quia si Christum cognouissent,& hospitio recepissent,nō esset magnum,sed ipsum velut peregrinum & tanquam aduenam sic violenter ad se traxerunt, sicut Iob: Foris nō mansit peregrinus. Et: Frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosque induc, &c.

Marc. 6. g
Aug. lib. 2. de consen. Euang. c. 47. to. 4.
Greg. hom. 33. in Euang. to. 2
Heb. 13. a
Chrys. in c. 13 ad Heb. homil. 33. to. 5.
Iob 31. d
Isai. 58. b

Secundò quantum ad Christi recognitionem, subdit: *Et factum est: dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit,& porrigebat illis.* Nam hic erat mos Christi vt semper benedictionem prædiceret ante manducationem: Creauit Deus cibos ad percipiendum cum gratiarū actione fidelibus. Et post: Nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbū Dei, & orationem: Et propterea consuetum est maximè clericis, & religiosis ante cibum præmittere benedictionem. Et hinc est quòd Gregorius narrat in dialogo de muliere quæ comedebat lactucam cum auiditate, quòd diabolus eam obsedit. Quia igitur hic peregrinus conformabat se Christo in benedictione, & etiam in modo frangendi panem, manuducti fuerunt ad ipsius cognitionem. Et ideò subdit: *Et aperti sunt oculi eorum,& cognouerunt eum.* Aperuit autem Dominus oculos eorum potius in fractione panis, quàm in expositione scripturarum, ad ostendendū quòd non auditores legis,sed factores, iusti sunt apud Deum, secundùm illud; Non auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Vnde Gregorius: Veritas melius operando quàm audiendo intelligitur. Vnde Psalmus: A mandatis tuis intellexi. Et iterum: Super omnes docentes me intellexi: quia mandata tua quæsiui. Vel hoc fecit, propter mysterium. Vnde Beda: Hoc fecit, vt omnes intelligant se Christum non cognoscere, nisi fiant participes corporis eius, id est Ecclesiæ, cuius vnitatem commendat Apostolus in sacramento panis dicens: Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Et in huius figuram dicitur quòd Ionatas comedit, & illuminati sunt oculi eius. Quia ad veram Christi contemplationem & speculationem non peruenit quis, nisi ad mensam eius sedeat, secundùm illud: Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculū candidum: & in calculo nomen scriptum quod nemo scit, nisi qui accipit. Et propterea dicitur de sapientia: Quod miscuit vinum, & proposuit mensam. Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem,& ad mœnia ciuitatis.

1. Tim. 4. a
Rom. 2. a
Psal. 118. n
Beda Gloss. in hunc locum to. 5.
1. Cor. 10. d
1. Reg. 14. d
Apoc. 2. g
Prou. 9. a

Tertiò quantum ad occultationem dispensatiuam subiungitur: *Et ipse euanuit ex oculis eorum.* Beda: Subtrahitur carnalibus oculis species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria Resurrectionis. Nam in subtractione præsentiæ corporalis excitat ad desiderium præsentiæ spiritualis, quæ est ex inflammatione desiderij ex recordatione Christi. Et ideò subditur: *Et dixerunt ad inuicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Verbum namque Christi inflammauerat corda eorum,quia verbum Dei igneam habet naturam propter inflammationem amoris. Vnde Hieremias: Nunquid non verba mea quasi ignis,& quasi malleus conterens petram? Et: Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud: hoc autem facit verbum immittendo Spiritum sanctum. Vnde Beda: Exaudito sermone cor prius torpore incredulitatis & timoris frigidum, igne Sancti spiritus est accensum, vt iam superno desiderio ardeat: quot enim præceptis instruitur homo, quasi tot facibus inflammatur. Et nota quòd verbum Domini inflammat ad ardorem zeli. Propter quod dicitur: Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se. Et: Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis. Et de hoc ardore dicitur: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Inflammat etiam ad amorem desiderij. Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur? &c. Vnde & supremus ordo Angelorum ad quem primo descendit illuminatio diuinorum eloquiorum, Seraphim appellatur, id est ardens. Ideò Psalmus: Sagittæ potentis acutæ: cùm carbonibus desolatorijs. Hunc ardorem concomitatur liquefactio suauissimarum affectionum: Nonne ardorē refrigerabit ros? Et: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Et Psalmus: Emittet verbum suum & liquefaciet ea, &c.

Beda Gloss. in hunc locum to. 5.
Hier. 23. f
Psal. 118. s
Beda Gloss. in hunc locum to. 5.
Prou. 30. a
Hier. 20. b
Soph. vlt. b
Sup. 13. f
Psal. 119. b
Eccli. 18. b
Cant. 5. b
Psal. 147. b

Et surgentes eadem hora, &c. Post descriptam reuelationem Resurrectionis, & apparitionem resurgentis. In hac parte describit certitudinem apparitionis. Diuiditur autem hæc pars in tres. In quarum prima præmittitur apparitionum pluralitas ad testimonium. In secunda verò apparitionum probabilitas in argumentum, ibi: *Quid turbati estis, &c.* In tertia apparitionis infallibilitas in fidei firmamentum, ibi: *Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, &c.* Circa apparitionum pluralitatem insinuandam duo introducuntur, scilicèt enarratio apparitionis Christi specialis, & communis, in qua apparuit discipulis omnibus. Primò igitur quantum ad apparitionem specialem, dicit.

Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, ad nunciandum quod viderant secundum illud: Hæc dies boni nuncij est: Si tacuerimus & noluerimus nunciare vsque mane, sceleris arguemur. Ex quo apparet feruor discipulorum,quia cū esset iam nox (sicut ex præcedentibus apparuit,) nec viæ prolixitas, nec noctis obscuritas retardauit, tantus erat amor ad collegium Apostolicum quod Hierosolymis erat. Et ideò adit: *Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum illis erant, dicentes: Quòd surrexit Dominus verè,& apparuit Simoni:* Ac per hoc inuenerunt gaudentes, vt verè posśit dici: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Omnes enim participes erant gaudij ex apparitione quæ facta est Petro antequam alijs. Vnde Glossa: Primò omnium virorum apparuit Petro. Quod etsi non dicit Euangelista, quando vel vbi factum est, tamen quia factum est, non tacet. Et quia iustorum

4. Reg. 7. b
Psal. 132. a
Gloss. interlin. in hunc locum to. 5.

gaudia debent esse cõmunia, ideo subdit: *Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quo modo cognouerunt eum in fractione panis.* Ex hoc ergo apparet quòd Christus pluries apparuit eadem die, scilicet quinquies: quia primo Mariæ Magdalenæ: secundo mulieribus: tertio, Petro sicut dicitur hic: quarto discipulis euntib. in Emaus: quinto discipulis congregatis absque Thoma. Et ideo in huius commemorationem sacerdos quinquies in Missa se vertit ad populum. Sed tertia versio est cum silentio, quæ signat apparitionem factam Petro, quę non narratur quando & quomodo fuit. Apparuit etiam ante Ascensionem quinque alijs vicibus: sexto ergo post octo dies præsente Thoma: septimo ad mare Tiberiadis: octauo in monte Galilææ apparuit vndecim discipulis. Apparuit nono in cœnaculo in Hierusalem: decimo apparuit Christus in monte Olíueti quando ascendit: Et conuescens præcepit eis, ab Hierosolymis ne discederent. Et sic per intercapedinem, decẽ vicibus apparuit in quadraginta diebus, post quos, decem diebus transactis, misit Spiritum sanctum. De his scilicet decem apparitionibus Ioannes exprimit quatuor, Lucas tres, Matthęus duas, & Marcus vnam. Vt sic ex suo modo narrandi appareat mysterium & sufficientia apparitionum.

Ioa. 20. d — Mat. vlt b — Ioa. 20. e — Ioa. 20. g — Ioa. vlt. a — Matt. vlt. d — Mar. vlt c — Act. 1. a

Secundo quantum ad apparitionem communem, subdit: *Dum autem hæc loqueretur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis:* In medio stetit, quia ipse est mediator. Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Et ideo Ioannes: Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis. Et ideo in huius figuram dicitur: Vidi in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, &c. Sed ideo dixit: Pax vobis, quia ipse est pacis factor. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et: Pacificans per sanguinem eius siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. Ipse est etiam pacis dator. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Ipse est & pacis annunciatior: Veniens euangelizauit pacem vobis, qui longè fuistis, & pacem his qui propè. Et ideo Euangelium Christi est Euangelium pacis: Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, &c. Et quia ex insolita apparitione consueuerunt homines obstupescere, ideo subdit: *Ego sum, nolite timere.* Verè dicit: Ego sum, quia ipsius est dicere: Ego sum, qui sum, sicut dicitur: Ipsius est effugare timorem, & ideo dicit: *Nolite timere.* Ideo autem confortabat eos, quia insolito more inter eos apparebat, & talis modus apparẽdi terret, & turbat, propter quod subdit: *Conturbati vero & conterriti, existimabant se spiritum videre.* Ideo autem territi sunt, quia cum mortuum in cruce viderant, & quia timebant ne Satanas transfiguraret se in angelum lucis, & quia venerat ianuis clausis. Vnde Ioannes: Cum ergo serò esset die illa, vna sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis: Pax vobis. Sed in hoc videtur contrarietas inter Lucam & Ioannem, quia Ioannes ait: Gauisi sunt discipuli viso Domino. Sed non est contrarietas quia primo sunt territi, sed post, ostensis manibus & latere, sunt gauisi. Contrarietas etiã videtur quia Ioannes dicit quòd Thomas non erat cũ eis quando venit Iesus: Lucas aũt dicit quòd inuenerunt vndecim cõgregatos. Sed ad hoc respondet Augustinus quòd Thomas erat cum discipulis quãdo illi duo redierunt, sed postmodum exiuit antequam eis loquentibus Dominus appareret.

1. Tim 2. b — Ioan. 1. d — Apo. 1. c — Eph. 2. c — Colo. 1. c — Ioa. 14. d — Eph. 2. d — Isa 52. b — Exod. 3. d — Ioa. 20. e — Ioa. 20. e — August. de Cons. Euãgel. libr. 3. c. 25. in medio to. 4

Et dixit eis: Quid turbati estis, &c. Post descriptam apparitionum pluralitatem, hic secundo describit apparitionis probabilitatem. Dupliciter autem probari habet & discerni certa discretione corpus, scilicet per visum tactus & gustus, & secundum hoc probat Christus dupliciter se habere verum corpus, secundum hunc duplicem sensum. Primo quantum ad testimonium tactus, dicit:

Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Signanter dicit, *ascendunt,* quia bonæ descendunt à superiori: Omne datum optimum, desursum est, descendens, &c. Malæ vero ab inferiori ascendunt: Ascendit fumus putei, & obscuratus est sol & aer de fumo putei. Et quia cogitationes istæ veniebant ab interiori, ideo exterius proponit per quod purgantur, cum subdit: *Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum,* quasi dicat, si putatis per visum illudi, saltem per sensum tactus efficiamini certi. Et ideo subdit: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Hoc fecit in argumentum resurrectionis suæ. Vnde dicitur quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam. Hoc etiam fecit in argumentum Resurrectionis, & exemplum nostræ glorificationis. Vnde Glossa dicit: Dum palpanda discipulis ossa carnemque præmonstrat, apertè statum veræ Resurrectionis, quæ in se facta, & in nobis est futura, significat. In qua corpus nostrum & subtile erit per effectum spiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. Sed hæc duo videntur esse simul contraria, & fidem non astruere, sed potius impedire. Vnde Glossa dicit: Post Resurrectionem Dominus in corpore suo duo contraria ostendit, & corpus palpabile eiusdem naturæ vt informet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ, vt inuitet ad præmium. Sed Gregorius hæc dissoluit, dicens: Duo mira & iuxta humanam rationem sibi contraria Dominus ostendit: sed secundum veritatem non sunt contraria, quia corpus gloriosum per potestatem potest immutare sensum, & resistere seu mouere aliud per veritatem: potest etiam penetrare corporis sensum, vnde nulla est ibi contrarietas, licet videatur. Similiter ad maiorem certitudinem non tantum corpus exhibuit palpabile, verum etiam ostendit corporis cicatrices. Vnde subdit: *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes.* Cum cicatricibus. Has autem Dominus seruauit, vt dicit Beda, quatuor de causis. Prima est vt fidem Resurrectionis astrueret. Secunda vt patrem pro nobis supplicans, quale genus mortis pertulerit, semper ostendat. Tertia vt sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuti, præpositis eiusdem mortis indiciis insinuet. Quarta vt in iudicio quàm rectè damnentur impij denunciet: Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Posset & quinta ratio assignari, scilicet ad effectum nostrum inflammandum, vt dicit Ambrosius. Et sexta in victoriæ signum, vnde Beda: Non ex impotentia seruauit cicatrices, sed vt in perpetuæ victoriæ suæ circumferat triumphum. Septima in dilectionis indicium præcipuum. Vnde Isaias: Ecce in manibus meis descripsi te. Et: Pone me vt signaculum super cor tuum.

Iac. 1. c. — Apoc. 9. a — 1. Ioa. 1. a — Glos. in hunc locũ to. 5. — Glos. in hũc locũ to. 5. — Beda Glos. in hunc locum to. 5. — Bedæ Glos. in hunc locum to. 5. — Isa. 49. d — Cant. 8. b

Secundo quantum ad testimonium gustus subdit: *Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur?* Vt si non moueat visus, non moueat auditus, non moueat tactus, saltẽ moueat gustus. Et hoc est expressum signum suscitationis. Vnde Dominus postquam suscitauerat puellam, iussit ei dari ad manducãdum. Et Ioannes dicit de Lazaro quod vnus erat ex discumbentibus. Et sic Christus sensuum vsu probauit se vere resurrexisse, vt discipuli certificarentur, & nos in eis. Et ideo subdit: *At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fauũ mellis,* hoc autẽ Christus, non abscondite, sed publicè in resurrectionis suæ argumentum manducauit, Vnde subdit: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Manducauit autem Dominus non ex indigentia, sed ex potentia. Vnde sicut radius solis aliter absorbet aquam, aliter terra: quia ille, potestate: ista, indigentia: ita Christus ante resurrectionem cibum sumpsit ex necessitate, post resurrectionem autem consumpsit propria virtute. Et ideo Augustinus ait: Non potestas, sed egestas edendi ac bibendi, gloriosis corporibus auferetur. Fuit igitur argumentum verum resurrectionis veritas comestionis. Et attendendum quòd per piscem assum, intelligitur afflictio humanitatis assumptæ. Vnde Beda: Piscis assus, est ipse Mediator passus, in aquis humani generis captus, assatus tempore passionis. In huius figuram dicit Tobias de pisce capto: Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum. Hic est piscis in cuius ore inuenitur pretium nostræ redemptionis, secundum quod insinuatur in Matthęo: Per

Sap. 8. g — Ioa. 12. a — Aug. li. 13. de Ciu. Dei c. 22. to. 5. — Beda Glos. in hunc locum to. 5. — Tob. 6. b

fauum

Mat.17.d fauum autem mellis intelligitur Christus vt Deus, & vt glorificatus. Vnde Beda: Christus fauus mellis in resurrectione nobis est. Bedæ Glos. in hunc locum to. 5. Fauus mellis in cæra, est deitas in humanitate: Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Psal. 33.b Et ideo in Cantico Moysi dicitur; vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Deu.32.b Hic igitur est cibus, in quo Christus delectatur, quia omnis delectatio est in seipso. Huius cibi reliquias manducant viri spirituales. De quib. Sapiens: Paratum panē de cœlo præstitisti illis sine labore. Psal.20.c Psalmus: In reliquijs tuis præparabis vultum eorum. Sap.16.c

Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos. & cetera. Post descriptam apparitionum pluralitatem in testimonium, & probabilitatem in argumentum, describit hic infallibilitatem in fidei firmamentum. Est autem firmitas apparitionis per duo, scilicet per testimonium scripturæ, & per lumen intelligentiæ, ex quibus redditur certus animus noster de his, quæ spectant ad nostram reparationem. Et secundum hoc describit Euangelista apparitionem dupliciter confirmatam, scilicet per authenticum testimonium scripturæ, & per infusum lumen intelligentiæ. Primo igitur quantum ad authenticum testimonium scripturæ, dicit:

Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, per conuersationem scilicet familiarem in carne, secundum illud: Baru.3.d Post hæc in terris visus est, & cum hominib. conuersatus est. Hoc aūt dixit ad fidei assertionē: Ioa.14.d Et nunc dixi vobis priusq̄ fiat: vt cū factū fuerit, credatis. Hæc igitur verba ipse prædixit, tanq̄ verus propheta, nec solus ꝑdixit verūetiā ꝑdixit quod hoc ꝑdiceret tota scriptura, & ideo subdit: *Quoniā necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & psalmis de me*, in his autem tribus cōprehendit Christus totum vetus testamentum, quod est quasi tripartitum ad firmitatem testimonij, quia in ore duorum aut triū testium, stabit omne verbum. Deu.19.d Secundum quod dicitur: Et in repræsentationē beatissimę Trinitatis. Nam lex propter auctoritatem iubendi appropriatur Patri, prophetia propter perspicacitatem intelligendi Filio, Psalmi propter suauitatem orandi Spiritui sancto. Omnia autem testimonium perhibent Christo tamquam excellentissimo Imperatori, Datori, & Pontifici. Et ideo in ipso omnia impleta sunt, secundum illud: Mat.5.c Iota vnum aut apex vnus non præteribit à lege Domini, donec hæc omnia fiant. Quia ergo in lege omnia hæc, quæ circa Christum acciderunt de passione & resurrectione, prædicuntur, constat quòd illud est irrefragabiliter verum & certum, tamquam per testimonium firmum & authenticum comprobatum. Vnde Glossa: Glos. in hunc locū to. 5. Omnes ambages aufert visus, & tactus manducantis, & ne in aliquo sensus humanos illusisse videretur, mittit manus ad scripturas, vt etsi magicis artibus videatur potuisse quod voluit, sicut dicunt pagani, saltem eum videant prophetare non potuisse antequam natus fuerit Christus. Igitur implēdo quod scripturæ dicunt, probauit ipsas fuisse veras, & ostendendo quæ circa ipsum facta erant in scripturis esse prædicta, astruit irrefragibiliter esse vera atque credenda.

Secundo quantum ad infusum lumen intelligentiæ, subdit: *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas*, ipse, inquam, aperuit: quia solus habet clauem, secundum illud: Isa.22.f Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. Psa.118.c Et ideo propheta petit in Psalmo: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Dan. 2. d Quia dicitur: Ipse reuelat profunda & abscondita: & nouit in tenebris constituta: & lux cum eo est. Hæc autem profunda mysteria in scriptura nullus intelligit, nisi per Christum crucifixum, & suscitatum, & gentibus per Spiritum sanctum diuulgatum, quia de ipso sunt scripturæ, & propter ipsum, & ideo ab eo explicantur. Apoc.5.b Vnde in Apocalypsi dicitur quod leo resuscitatus, & agnus occisus aperuit librum: vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tamquam occisum. Sequitur: Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno. Et cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus est Domine accipere librum & aperire signacula eius. Et sic patet quod ipse exponit doctrinam librorum veteris & noui testamenti, id est seniorum & animalium oculatorum. Hæc autem mysteria scripturarum principaliter referuntur ad Christum, quantum ad caput, & quantum ad corpus. Quantum ad caput subdit: *Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die*, hoc frequentissime dictum est in scripturis, & maxime in lege per figuras. In prophetis per verba, & in psalmis quamplurimum qui sunt de resurrectione & passione. Quantum ad corpus autem subdit: *Et prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma*, hoc, inquam, scriptum in lege, in promissione Abraæ: Benedicentur in Gen.22.d semine tuo omnes gentes terræ. Et: Ipse erit expectatio Gen.49.b gentium. Hoc scriptum est in Psalmo: Postula à me, & da- Psal.2.b bo tibi gentes hereditatem tuam. Et iterum: Laudate Do- Psa.116.a minum omnes gentes. Hoc in Prophetis. Vnde Isaias: Pa- Isa.49.b rum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea, & cet. Et hæc prædicatio prædicta est incipere ab Hierusalem: De Sion exibit lex, & verbum Domini Isa.2.a de Hierusalem. Et propter Sion non tacebo, & propter Isa.62.a Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius. Et Psalmus: Virgam virtutis tuæ emittet Do- Psa.109.a minus ex Sion.

Vos autem testes estis horum, &c. Post descriptam Christi reuelationem resurrectionis, & apparitionem resurgentis. & certitudinem apparitionis, hic quarto agitur de diuulgatione iam cognitæ veritatis. Et quia hæc diuulgatio facta est per Spiritum sanctum datū Apostolis post Ascensionem Christi, ideo ad hanc plenius describendam quatuor ab Euangelista introducuntur, scilicet commissio officij prædicandi: promissio spiritualium charismatum: absconsio Christi: & deuotio discipulorum. Primo igitur quantum ad officium prædicandi, dicit:

Vos autem testes estis horum. Vos, inquam, qui vidistis & audistis, ita quod potestis dicere illud: Quod scimus lo- Ioan.3.b quimur, & quod vidimus testamur. Et: Qui vidit, testimo- Ioan.19.f nium perhibuit. Nihil aliud est asserere veritatem fidei, Act.23.c quàm testificari, Vnde dicitur: Sicut testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet & Romæ testificari. Et ideo Isaias: Vere, vos testes mei, dicit Dominus. Hi sunt Apo- Isa.43.b stoli, ad quos dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalem, & Act.1.b in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Et ideo dicit Petrus: Nos testes sumus omnium, quæ fecit in Act.10.g regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, &c. Fuerunt autem Apostoli testes omni exceptione maiores, & propter suam virilitatem & sanctitatem, & propter veracitatem & stabilitatē, quia passi sunt pro hac veritate vsq; ad mortem, vt verè testes, id est martyres possunt dici. Et ideo dicitur: Nos tantam habentes impositam nubem testium per pati- Heb.12.a entiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in Auctorem fidei, & consummatorem Iesum, &c.

Secundo quantum ad promissionem spiritualium charismatum, addit: *Et ego mittam promissum patris mei in vos.* Signanter dicit, *mittam*, quia & tunc dedit Spiritum san- Ioan.20.f ctum in flatu, sicut dicitur: Sicut misit me pater, & ego mitto vos: Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Quorum remiseritis peccata, &c. Hoc est donum promissum in scripturis. Ezechiel: Dabo vobis cor nouum, & spiri- Ezec.36.f tum nouum ponam in medio vestri, &c. Hunc spiritum etiam Christus frequenter promisit in Euangelio: Si quis Ioan.7.f sitit, veniat ad me, & bibat. Et: Cum venerit paracletus, Ioan.15.d quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis, &c. Hunc ergo tunc dedit occultè, sed post daturus erat abun-

danter & apertè, scilicet post decem dies, in quibus se debebant ad illam plenitudinem præparare. Ideò subdit: *Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Gregorius: Nisi sancti Spiritus vnctio interius doceat, frustra prædicator exterius laborat. Vnde Matthæus: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Licet autem Dominus statim Spiritum sanctum posset dare, voluit tamen differre, tum propter desiderium discipulorum inflammandum ad petendum, secundùm illud: Petite, & dabitur vobis. Sequitur: Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se? Tum propter mysterium seruandum, quod quinquagesima die post passionem, qui est numerus remissionis, & conficitur ex septem septenariis dierum, superaddita vna vnitate, ad designandum septiforme Spiritus sancti donum. Et postremo propter exemplum. Vnde Glossa: Cum repente, si vellet posset eos roborare, distulit vt exemplum sequentibus daret, ne imperfecti antè tempus prædicare præsumerent. Ideò dicitur: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Et: Antequam loquaris, disce. Vnde Hieronymus: Discimus, vt post multum silentium de disciplinis efficiamur magistri. Disciplinæ enim Pythagoricæ est per quinquennium tacere, & post, eruditos loqui.

Mat. 10.c · *Sup. 11.b* · *Glos. in hūc locum to. 5* · *Eccle. 3. b* · *Eccli. 18. c*

Tertio quantum ad ascensionem Christi, subdit: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam.* hæc autem Bethania est in monte Oliueti. Vnde supra: Cùm appropinquasset ad Betphage & venisset Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti. Interpretatur autem Bethania domus obedientiæ, quia per obedientiam collocatur quis in monte à Christo, & benedicitur à Christo, & ascendit in cælum, & ideò subdit: *Et eleuatis manibus suis, benedixit eis,* in quo insinuatur quòd ille benedicendus est à Christo, qui obedit ei, & facit opera quæ facit propter Deum. Nam terra sæpè venientem super se bibens imbrem, & germinans herbam opportunam, accipit benedictionem à Deo. Cum talibus autem Christus ascendit, & ideò subdit: *Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum.* Tunc impletum est illud: Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ. Et iterum: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem: dedit dona hominibus. Huius ascensio fuit præfigurata in ascensione nubeculæ paruæ, de qua dicitur: Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat, &cæt. Et in Ascensione Eliæ: Ascendit Elias per turbinem in cælum. Et per ascensum Solis. Vnde Abacuc secundùm aliam translationem: Eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo. Et per hoc quod Christus ascendit ad cælestia, fuit Christi Ecclesia ordinata in suis gradibus. Vnde dicitur: Qui descendit, ipse est & qui ascendit supra omnes cælos. vt impleret omnia. Aliter autem ferebatur Christus, aliter Elias. Nam Elias virtute Angelorum, & currus ignei: Christus autem virtute propria, seruiente creatura tam spirituali quàm corporali. Et ideò in Psalmo: Qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi. Et: Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ?

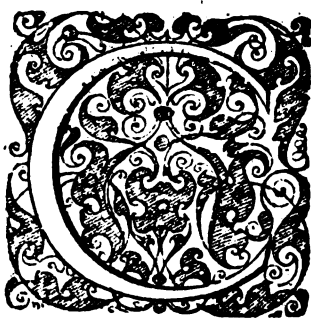
Sup. 19. c · *Bethania quid.* · *Hebr. 6. b* · *Psal. 46. a* · *Ephe. 4. b* · *3. Re. 18. f* · *4. Re. 2. b* · *Abac. 3. c* · *Ephe. 4. b* · *Psal. 67. a* · *Isa. 63. a*

Quarto quantum ad deuotionem discipulorum, subdit: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno.* Cum gaudio reuertuntur propter victoriam Domini, quem videbant penetrasse suprema cælorum. Vnde Glossa: Quia Deum ac Dominum suum, post triumphum resurrectionis cælos vident penetrasse, lætantur. Christus enim triumphauit plenariè, secundū illud: Expolians principatus & potestates traduxit confidēter palam, triūphans illos in semetipso. Et de hoc gaudebāt, secundū illud: Lętabuntur corā te, sicut qui lætātur in messe: sicut exultant victores, captā præda, &c. Et quia gaudiū spirituale disponit nos ad actus spirituales, scilicet ad laudandum & orandum, ideò subdit: *Et erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum. Amen.* In templo erant ad orandum & expectandum Spiritum sanctum, secundùm illud: Et vos, similes homines expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, &c. Et quia spiritualium virorum non tantum est expectare, verum etiam exultare, & exultando laudare, & hic est actus finalis & patriæ, quia non habet finem, secundùm illud: In sæcula sæculorum laudabunt te. Quia, inquam, hic est actus finalis, ideò beatissimus Lucas optimè hic collocauit finem. Facit igitur finem in Christi ascensione, vt perfectè & integrè describat illum in circuitum, quem fecit Christus: De quo in Psalmo: A summo cælo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. Et Ioannes: Exiui à patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Facit finem in templo, vt sicut à sacerdotio incepit legali, scilicet Zachariæ, sic consummet in sacerdotio spirituali. Vnde Glossa: Lucas qui sacerdotium Christi cæteris amplius exponendum suscepit, quique pulcherrimè Euangelium suum à ministerio templi sacerdotium Zachariæ cœpit, hic in templi deuotione compleuit. Fecit etiam finem in Dei laudem, qui est finis sine fine. Vnde Augustinus dicit: Dominicus dies erit qui velut octauus æternus Christi resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritus, verum & corporis requiem præfigurat, vbi vacabimus, & videbimus, & amabimus, & laudabimus: quod erit in fine sine fine: nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius nullus est finis? Ad quem nos perducat Iesus Christus filius Dei per intercessionem dulcissimæ Matris suæ, & beatissimi Lucæ Euangelistæ, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Glos. interlin. in hunc locum to. 5 · *Colos. 2. c* · *Isa. 9. a* · *Sup. 12. c* · *Psal. 83. b* · *Psal. 18. A* · *Ioan. 16. d* · *Glos. in hūc locum to. 5* · *Aug. li. 22 de Ciuit. c. 30. in fine to. 5.*

FINIS.

ARGVMENTVM EXPOSITIONIS S. BONAVENTVRÆ EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS IN EVANGELIVM B. IOANNIS.

ONSTAT ferè inter omnes antiquitatis Ecclesiasticæ vsu peritos, in Euangelium S. Ioannis, eximium Ecclesiæ Doctorem Seraphicum Bonauenturam, virum inprimis vitæ sanctimonia, doctrinæq; laude clarissimum, luculenter scripsisse commentaria, eaq; distribuisse in Postillas & collationes. Quæ commentaria à multis ijsq; grauissimis hominibus ac summis viris iampridem diu desiderata; ac diligenter conquisita, cùm nusquam antea inuenta essent, nondum in conspectum, in lucemq; omnium prodierunt. Nuper autem S.D.N. Sixtus Quintus, cuius in omnem Reipublicæ Christianæ benè gerendæ occasionem, maximè intenta est solicitudo, cùm typographiam Vaticanam sapientissimè, vt cætera solet, instituerit atque instruxerit ad instauranda potissimum sanctorum Patrum monimenta: eiusdem sancti doctoris Bonauenturæ, cuius & sanctitatem præcipuè veneratur, & doctrinam eximiè colit, opera quæcumque vsquam extarent, omnia conquiri voluit, impenseque curauit, ea inuenta & accuratè recognita, rectissimè exscribi, atque emendari ad eiusdem præclaræ illustrisq; editionis Vaticanæ vsum. Cùm igitur cognitum haberet atque exploratum; ipsius sancti Bonauenturæ expositionem, quam ille in Euangelium S. Ioannis tam studiosè elucubrauerat, integram asseruari Coloniæ Vbiorum in Conuentu sancti Francisci, qui est ordinis Minorum, per litteras Octauio Mirto, Episcopo Caiacensi, in Germania inferiori Nuncio Apostolico, id negotij dedit, vt eam quamprimum rectè describendam curaret, Romamq; diligenter mitteret. Is Pontificis mandatum executus, expositionis illius exemplum, rectè eleganterq; exscriptũ ad vrbem misit, cum litteris huiusce testimonij in calce libri manu notarij propria adscripti, quod posteritati typis prodendum censuimus ad perpetuum illius testificationis monimentum.

Hic liber, qui inscribitur Postilla S. Bonauenturæ super Ioannem, mandante S.D.N. SIXTO Papa V. curante Octauio Mirto Episcopo Caiacensi, ad inferiorem Germaniam Nuncio Apostolico, descriptus fuit ex veteri exemplari manuscripto, repertoq; Coloniæ in bibliotheca Conuentus Patrum ex ordine Minorum, ad sancti Francisci, vbi adhuc fideliter seruatur, & cum illo collatus fuit atque concordat. Cuius rei hoc attestationis instrumento fidem facio ego Iacobus Peranus Imperiali & Apostolica auctoritatibus Notarius, instante ipso Octauio Nuncio Apostolico. Datum Vbiorum Coloniæ X. Kalendas Aprilis M D. LXXXVIII. Præsentibus ibidem Reuerendis dominis Luca à Tongheren; & Leonardo Paliucca presbyteris respectiuè Duuentriensis, & Calatinæ diœcesis testibus, ad præmissa vocatis. Iacobus Peranus, Clericus Leodiensis Imperiali & Apostolica auctoritatibus Notarius, qui supra.

In hac expositione S. Bonauentura non longas illas enarrationes, quæ delectationis causa è Rhetorum scholis emanantes flosculis aspersæ sunt, consectatus est, vt plerique alij fecerunt; qui vetus scholasticum dicendi genus adhibuerunt, sed nouo scholastico scribendi genere, quod tum primum illa eius ætas introduxerat, vsus, distributè ac distinctè, breuiter, dilucideq; Euangelium explicat; pro ratione tantum intelligentiæ litteralis & spiritualis, omissis omnibus quæstionibus & disputationibus longè petitis. Verùm si quando locus difficilis & obscurus incidit, tum theologicis argumentis, tum alijs scripturæ locis illustrare breui contendit, ita vt postillæ modum non excedat, cuius potissimum ratio posita est in scripturæ locis breuiter dilucideq; explicãdis, sine vlla quæstionum subtilitate. Totius igitur Euangelij summa capita diuidit, enumerat, colligit, summatimq; perstringit: & quæ membratim diuisit, singula & omnia accuratissimè exponit. Ad quam expositionem ex regula, quam beatus martyr, idemq; doctissimus Pontifex Clemens I. tradit; non sententias ex ingenij sui sensu depromptas,

sed ex sanctorum Patrum doctrina, quasi ex perenni fonte haustas, adhibuit: ex ijs autem sibi potissimum delegit duos summos Ecclesiæ doctores, vnum Latinum, sanctum Augustinum, alterum Græcum, Ioannem Chrysostomum: quorum expositiones, vt perpetua scriptione connectat, suam expositionem ita aptè & concinnè interserit, vt ad exponendi rationem nihil aptius connecti possit, cùm non interrupta, sed perpetua exponendi ratio videatur, Eos autem ambos ad interpretationem adhibet tamquam optimos, quos sequatur, exponendi Euangelij magistros. Versione autem Latina Chrysostomi vtitur, non ea quidem, quæ hodie recens apud Latinos in vsu est, sed illa vetus, quam vel Eustathius, vel Anianus, vel alius quispiam antiquus interpres confecit, vel fortasse is, quo ex Vrbani Quarti liberalitate sanctus etiam Thomas vsus est, ad contexendam ex Græcis Patribus Latinam cathenam in quatuor Euangelistas. Sed ad hanc Postillam, vt Euangelium S. Ioannis explicaret mysteriorum significatione cumulatissima, adiunxit etiam hic noster collationes. Est autem, vt ita dicam, collatiua expositio, grauis pondere sententiarum, & ad mysteria, sanctioresue sensus explicandos accommodata: eiusq́ ratio & vsus in eo est, cùm sacræ litteræ, diuinaq́ eloquia, familiaribus ac mutuis colloquijs & dialogis exponuntur. Illius porrò collatiuæ expositionis duplex est genus, vnum continuatum quippe est, in quo quis vnus semper loquitur, perpetuoq́ orationis cursu exponit colloquium, quod ipse vel alius cum alijs habuerit, simulq́ connectit colloquentium interrogata & responsa, ijs vsitatis verbis: Inquam, ait. Id Collationis genus adhibuit Zacharias Hierapolitanus Episcopus in dialogo, quem Χρυσεικὸν Græci appellant, de aurea Danielis statua. Ioannes etiam Cassianus hoc ipso genere vsus, multos diuinarum litterarum locos libris explicat, quos propterea Collationes inscripsit. Alterum interruptum Collationis genus est, cùm duæ, tres, pluresue personæ inter se colloquentes inducuntur, quæ mutuis interrogationibus sensum sacrorum Codicum exquirunt. Id expositionis genus in græcis secutus est Apollinarius Episcopus Laodicensis, qui Euangelica & Apostolica scripta exposuit more dialogorum. In Latinis est Salonius Viennensis, qui itidem dialogo explicauit Canticum Canticorum Salomonis. Verum enimuerò alia est ratio Collationum, quas hic noster adhibuit ad expositionem Euangelij S. Ioannis. Perpetuo enim ipse colloquitur, nullaq́ interrogatione vtitur, sed præcipuum aliquem Euangelij locum, mysteriorum plenum deligit, qui in congressu fratrum, tanquam mutua quadam meditationum collatione expendatur. Atque hic quidem ipse vsus in virorum religiosorum, qui in vitæ spiritalis exercitationibus versantur, consuetudine adhuc retinetur: ij enim, vt ab otiosis fabulis, inanibusq́ sermonibus in congressu refugiant, aliquem sanctis meditationibus instructiorem eligunt, qui sacræ scripturæ locum exponat, quem mutuis meditationibus perpendant, quo studiosius mentes eorum ad cælestia inflammantur.

S. BONA-

S. BONAVENTVRÆ ORDINIS MINORVM

S. R. E. CARDINALIS EPISC. ALBANENSIS EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS

IN EVANGELIVM S. IOANNIS.

EXPOSITIO.

POSTILLIS, ET COLLATIONIBVS DISTINCTA.

PROOEMIVM.

NVMQVID ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuũ? Cùm inter quatuor ſancta animalia myſtica ſignificatione quatuor Euãgeliſtas deſignantia, beatus Ioãnes per aquilam figuratur, ſecũdum beatum Gregorium, qui exponens præmiſſa verba, ait: Propheta Ezechiel ſanctum Ioannem per aquilam ſignificauit, qui volando terram deſeruit, & per ſubtilem intelligentiam interna myſteria verbum videndo penetrauit, & ibi benè de hoc. Idem ait Auguſtinus: Qui, inquit, ſcripturarũm ſanctarũ myſteria tractarũt, in animalibus quatuor, de quibus apud Ezechielem, & in Apocalypſi, Euangeliſtas intellexerunt. Et ſequitur: Aquila eſt ipſe Ioannes ſublimis prædicator, & lucis internæ atque æternæ fixis oculis contemplator. Hoc ibi. Et idem Auguſtinus de concordantia Euãgeliſtarum. Ideò ad figurationem ſubtiliſſimæ limpiditatis beati Ioannis in diuinis arcanis ſpeculandis, & ad ſignificationem eleuatiſſimi amoris in eiſdem contemplandis & amplexandis, conuenienter proponuntur præmiſſa verba: Nunquid ad præceptum tuum, &c. In quibus quatuor prænotantur. Quorum primum eſt intellectualis acuminis beati Ioannis irreuerberabilis limpiditas, ibi: aquila. Secundum eſt indepreſſibilis amoris ſublimitas, ibi: In arduis ponet nidum. Tertium eſt huius eleuationis ad prædicta arcana diuina contemplanda, & amanda, ab homine impoſſibilitas & eiuſdem eleuationis à ſolo Deo poſſibilitas, quæ duo notantur ibi: Numquid ad præceptum tuum. Quaſi dicat: Non ad tuum humanum, ſed ad meum diuinum. In præmiſſa enim quæſtione & conſimilibus, quas quærit Dominus à beato Iob, ibidem ſignificatur humana infirmitas, & denotatur diuina poteſtas, prout innuit S. Gregorius: Spiritus ergo ſanctus inſinuans exceſſiuam limpiditatem intellectualem beati Ioannis, ait: Aquila. Et hoc meritò, vt enim Commentator, ſcilicet Epiſcopus: Aquila eſt auis regia, altiſera, citiuola, ad alimentum à longè videndum habet acumen præcipuum, & ad proſequendum illud velocitatem volatus, ſuos motus prudentiã naturali dirigit, radium ſolarem in ſua virtute radiantem intuitu directo & irreuerberato conſpicit. Hæc ille: Et quaſi idem alius Commentator, ſcilicet Abbas, ibidem. Et de hoc Ambroſius benè. Et Gregorius: Aquila, inquit, ad ſublimia volat, & irreuerberatis oculis ſolis radijs intendit. Talis ſpiritualiter fuit beatus Ioannes in ſecretis cæleſtibus, & in contemplabilibus ſcrutandis. Vnde Auguſtinus, ait: Ioannes ſuper nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis atque firmiſſimis oculis cordis intuetur. Et de hac aquila ſic volante Prouerbiorum: Tria ſunt difficilia, &c. Et ſequitur: Viam aquilæ in cælo, id eſt, eleuationem beati Ioannis in ſpeculandis arcanis cæleſtibus. Et de hac aquila ſimiliter Iob: Sicut aquila volans ad eſcam. Et ibi Gregorius de proprietatibus eius: Et in hoc patet primum. Iſta aquila ſuperbenedicta poſuit nidum in arduis, id eſt, manſiuum amorem in cæleſtibus. Vnde ibi Gregorius: In arduis ponit nidum, quia in ſupernis figit conſilium, vel quia terrena deſideria deſpiciens de cæleſtibus rimatur. Vnde ſi competit illud: Robuſtum habitaculum tuum: Sed ſi in petra poſueris nidum tuum, id eſt, in Ieſu Chriſto: Petra enim erat Chriſtus. Ipſe enim fuit amantiſſimus Domini, de quo: Amantiſſimus Domini habitat confidenter, vbi enim eſt amor, ibi eſt habitatio animæ. Vnde Auguſtinus: Amando enim corde habitamus, & quoniam totus amor beati Ioannis fuit ad Deum, & ad diuina, ideò in illis poſuit nidum, vnde & limpida intelligentia ſua, & de dilectione ſua eleuata verificatur illud: Ecce intelliget ſeruus meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valdè: eleuabitur, inquã, cælica, immò deifica conuerſatione in ſtatu, & exaltabitur, exceſſiua & ecſtatica, id eſt, patiente ecſtaſim, dilectione in affectu. Sublimis erit valdè, ſuſpenſiua contemplatione in intellectu. Et quoniam ſic eleuari tam in contemplando diuina ſecreta, quàm in amando, non fuit humanę virtutis, ſed diuinæ poteſtatis: ideò meritò ſubiũgitur hic: Numquid ad præceptum tuum eleuabitur? quaſi dicat: Nõ ex ſua humana virtute fuit beatus Ioannes eleuatus dictis modis, ſed ex mea deifica poteſtate ſublimante. Ideò conuenienter in figura ipſius dicitur apud Iſaiam: Implebit ſplendoribus animam tuam, & ex hoc ſuæ intelligentiæ acutiſſima limpiditas. Et ſequitur: Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudinem terrę, & cibabo te hæreditate patris tui: quantum ad eleuatam ſuam dilectionem & manſiuam in diuinis arcanis ſpeculandis & amplexandis. De hac ſingulari ac magnifica, & mirifica eleuatione Auguſtinus multum ait: Ioannes inſpiratus ait: *In principio erat verbum*, tranſcendit enim omnia corporalia, & ſeipſum, & etiam choros angelorum, id eſt, quantum ad rem contemplandam: niſi enim ſe tranſcendiſſet, numquã perueniſſet ad illud: *In principio erat verbum*. Similiter de ſua eleuatione in prædictis Chryſoſtomus benè & multum, & Gregorius: Ideò aquila deſuper ipſorum quattuor. Et idem quia Ioannes per hoc quòd in principio verbum vidit, etiam ſuper ſemetipſum tranſijt. Ex dictis ergo patent, & ſubtilis limpiditas beati Ioannis in cæleſtibus ac diuinis ſpeculandis, & eleuati ſui amoris ſublimitas, & à ſolo Deo

Margin notes (left): *Iob 39.d* — *S. Greg. li. 31. Moral. cap. 19. ante medium.* — *Aug. tract. 36. in Ioã.* — *Ezec. 1.b* — *Apoc. 4.c circa med. tom. 9.* — *Auguſt. de Cõcor. Euãgeliſt. lib. 1. c. 6. to. 4.* — *S. Greg. li. Moral. 29. cap. 16.* — Aquila auis regia, & eiuſdẽ qualitates — *Ambroſius in Hexameron. li. 5. c. 18. to. 1.* — *Gregor. in Ezech. ho. 4. non longè à prin.*

Margin notes (right): *Aug. de cõcor. Euangeliſt. li. 1. c. 6. to. 4.* — *Prou. 30.c* — *Iob 9.c* — *Greg. li. 9. Mor. c 16. ante med.* — *Greg. Mor. 31. c. 19.* — *Nu. 24.d* — *1. Co. 10.a* — *Deu. 33.b* — *Aug. tract. 2. in Ioan. poſt med. to. 9.* — B. Ioãnes poſuit nidum in diuinis. — *Iſa. 52.d* — Ecſtaſis fit ex dilectione. — *Iſa. 58.c* — Figura B. Ioannis. — *Aug. tract. 1. in Ioan. ante med. to. 9.* — *Chryſoſt. ho. 1. in Ioan. to 3.* — *Greg. ſuper Ezech. li. 1. hom. 4.*

ad prædicta eleuabilitas, & huius eleuationis auctoritate humana impossibilitas. Vt dictum est, ex ijs patent causæ huius sacri Euangelij, quod est secundùm Ioannem. [Causæ duæ efficientes Euangelij secundum Ioannem.] Causa enim efficiens principalis est ipse filius Dei, qui reuelauit arcana contenta in hoc Euangelio beato Ioanni. Causa verò secundaria efficiens & ministerialis, fuit B. Ioannes inspiratus spiritu Dei, vt dictum est. [Causa materialis eiusdem Euangelij.] Causa verò materialis, diuinitas Iesu Christi & humanitas ac opera dispensationis, & documenta Filij Dei. Vnde August. [Aug. de cõcord. euãg. lib. 1. c. 4. to. 4.] Ioannes ipsam maximè Deitatem Iesu Christi, qua patri est æqualis intendit, eamque præcipuè suo Euangelio, quãtum inter homines sufficere credidit, commendare curauit. Itaque longè tribus alijs superius fertur. [Ezec. 1. c] Facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. [Causa formalis eiusdem Euangelij.] Causa verò formalis, quæ est modus agendi, est narratiuus & certitudinalis, & exquisitus. Vt enim dicit Chrysost. [Chrysost. in prologo supra Ioan. to. 3.] Hic Euangelista in sententijs acutissimus est, & in miraculis enarrandis non multum studuit, sed maximè in concionibus & locutionibus Christi ad populum: vnde amplius narrat sacra Christi documenta, quàm miracula. [Causa formalis Euangelij eiusdem.] Causa verò formalis, quę consistit in libri diuisione, patebit infra. Causa verò finalis propinqua est, inductio fidei in credentibus. [Causa formalis eiusdẽ duplex.] Causa verò finalis cõsummatiua est vltima assecutio vitæ æternæ. Vnde ait: Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis æternã. His præmissis ad euidentiam dictorum quærũtur septem quæstiunculæ, quarum prima est, de huius doctrinæ necessitate, & videtur quod sit superflua nec suscipienda. [Ioan. 20. g] [Quæstio prima de huius doctrinæ necessitate.] Nam dicitur, Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Et: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas. [Deut. 4. a] [Deu. 12. d] Doctrina ergo veteris testamenti est sufficiens, nec vlla alia ei addẽda. [Finis omnis sciẽtiæ est assecutio beatitudinis.] Item finis omnis veræ scientiæ & doctrinæ, est assequutio beatitudinis, vt ait August. [August. 18. de ciuitate Dei c. 4. in prin. to. 5.] Philosophi non videntur laborasse in studijs suis, nisi vt inuenirent quo modo viuẽdum esset accommodatè ad beatitudinem capessendam. Sed doctrina veteris Testamenti ducit eius obseruatores ad vitam ęternam. [Mat. 19 b] Si vis ingredi ad vitam, serua mandata, ergo vt prius. Item quanto doctrina est compendiosior, tanto commendabilior. [Rom. 9. f] Verbum abbreuiatum fecit Deus super terram: compendiosa ergo doctrina veteris Testamenti est commendabilis & sufficiens, quare vt prius. Ad contrarium argumentatur. Illa scientia est melior, quæ est figurata per aliam, quàm illa, quæ est figura eius, sed vetus Testamentum est figura noui Testamenti, ait August. [Aug. li. 12. contra Fau stũ Manich. c. 3. to. 6.] nobilior ergo est scientia noui Testamenti quàm veteris, & magis necessaria. Itẽ illa sciẽtia, quæ est suppletiua alterius est magis necessaria. Talis est sciẽtia Euãgelica respectu legalis: [Matt. 5. c] Non veni soluere legẽ, sed adimplere, ergo vt prius, quod est cõcedendũ. [Iesus Christus auctor immediatus doctrinæ Euangelicæ.] Tum ratione auctoritatis Iesu Christi, auctoris immediati doctrinæ Euãgelicæ. Tum ratione eius, de quo est, quia est de Iesu Christo Deo & homine, & de mysterijs suæ incarnationis. Tum ratione modi procedendi, quia est celsior & compendiosior in Euangelijs. Tum ratione maioris immediatiõis ad finem, vt enim ait Augustin. [Aug. li. 10. de ciu. Dei c. 25. to. 5.] Vetus autem Testamentum dicitur ob promissa carnalia: nouum autem ob cælestia promissa ec[on]trario. Et ad obiecta respondendum, quod sicut ait Augustinus: [Aug. 16. de ciuit. Dei cap. 26. post med. to. 5.] Quid est nouum Testamentum, nisi reuelatio veteris? & quid est vetus nisi noui occultatio? [Nouum Testamentũ quid, & quid vetus.] Est ergo addere ad doctrinam veteris Testamẽti appositione falsitatis, siue prauæ expositionis. Et sic loquuntur auctores indifferenter, vt patet ibi in Glossa. Et cõsimili modo loquitur Apostolus: [Gal. 1. b.] Licet angelus euangelizet vobis aliud, quàm euangelizatum est, anathema sit, vbi ait Glossa: Non dico plus, sed præterquam est euangelizatum. Item est aliquid addere scientiæ ad maiorem reuelationem & elucidationem, & sic est addita sapientia Euãgelica legali, vt dictum est: vel est addere ad maiorem completionem & perfectionem, & sic adhuc doctrina euangelica est superaddita doctrinæ legis. Item contingit aliquid superaddere doctrinæ ad ampliorem confirmationem & firmiorem testificationem. Et sic nouum Testamentum est superadditũ veteri: [Deut. 19. d] In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, ibi Glossa: Duo testes, vetus & nouum Testamẽtum, tres testes, Prophetæ, Euangelium, & Apostoli, vt ait simpliciter Glossa ibidem. Per hæc ad obiecta, quia licet præcepta legis ducãt ad vitam æternam, tamen non ducunt, nisi prout implentur in fide operante per dilectionem, & quia fides & charitas docentur & suadentur in Euangelio ab ipso Saluatore: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. [Ioan. 15. b] Et cùm hæc consilia Euangelica superadduntur: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes. [Mat. 19. b] Et: Non veni soluere legem, sed adimplere, vt patet ibidem, [Matt. 5. c] ideò doctrina Euangelica non est superflua, sed vtilis & necessaria. Ioannes: [Ioan. 1. b] Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum, ibi Augustinus: [Aug. supra Ioan. trac. 3. post med. to. 9.] De excellentia Euangelij respectu legis, vt patebit ibidem.

[Quæstio secũda de huius doctrinæ nũcupatione.] Secundo quæritur de huius doctrinæ nuncupatione, quare scilicet vocatur Euangelica, Euangelium enim est bonus nuncius, vel bona annunciatio, vt ait August. cõtra Faustum. [Aug. contra Faustum li. 2. c. 2. to. 6.] Sed tunc obijcitur, quod est commune omnis scientię, non debet appropriari, sed omnis doctrina est de bono, & de difficili: omnis enim ars circa bonum, vt dicitur in Ethicis: [Arist. Ethi. li. 1. c. 1.] ergo non debet appropriari huic doctrinæ. Item vt ait August. [Aug. cõtra Faustum li. 11. c. 2.] cùm aliquid bonum annunciatur, potest dici Euangelium. Sed sic est in omni salutari doctrina. Vnde Apostolus suam doctrinam vocat Euangelium: [Gal. 1. b] Notum facio vobis Euangelium, &c. ergo vt prius. Et ad istã quæstionem respondet Chrysostomus benè, vbi ait: [Chrysost. in Matt. ho. 1. ante med. to. 2.] Euãgelium hoc opus decẽter vocauit, etenim supplicij destructionem, & peccatorum solutionem, & iustitiam, & sanctificationem, & redemptionem, & adoptionem, & hæreditatem cęlorum, & cognationem ad filium Dei omnibus venit annunciare inimicis ingratis, & his, qui in tenebris sedebant. Hæc ille. Ob ergo multitudinem bonorum collatorum à filio Dei, & promissorum, quæ continentur in doctrina Christi, meritò dicitur Euãgelium. Vnde Chrysostomus: [Chrys. ibid. paulo post.] Quæ autem à piscatoribus annunciata sunt, etiam propriè & principaliter Euangelia vocantur, non tamen quia certa & immobilia solum sunt bona, & supra dignitatem nostram, sed quoniam cum facilitate omni nobis donata sunt: neque enim quia laborauimus & fatigati sumus, sed quia dilecti fuimus, à Deo solum suscepimus. Hæc ille: Et de hoc August. [Aug. lib. 1. de concord. euang. c. 1. in princip. to. 4.] Inter omnes diuinas auctoritates, quæ sacris literis continentur Euangelium, meritò præcellit, quod lex & Prophetæ futurum pronunciauerunt, hoc reuelatum atque completum in Euangelio demonstratur. Hæc ille. Licet ergo omnis doctrina salutaris sit boni annunciatiua, tamen doctrina euangelica anthonomasticè est amplius & perfectius maiorũ bonorum annunciatiua. [Doctrina Euãgelica] Vnde Chrysost. [Chrysost. in Matth. ho. 1. libri imperfecti. in princ. to. 2.] Iste liber, scilicet Euangelium Matthæi, est apotheca gratiarum: sicut enim in apotheca diuitis alicuius, homo omnis quod desiderat inuenit, sic in libro isto omnis anima quod necessarium est inuenit. Hęc ille, & per hæc ad obiecta, licet enim aliæ doctrinæ vel scientiæ sint de bono, & etiam ad bonum, secundum magis & minus, prius & posterius, tamen sacra doctrina euangelica per amplius & perfectius est de bono, & bonorum annunciatiua & futurorum bonorum promissiua, quàm aliæ scientiæ. Verè enim Euangelium est virtus omni credẽti: [Rom. 1. b] Apostolus verò vocat doctrinã suam Euangeliũ, meritò, quia deriuata est ex Euangelio in nullo ab eo discordans.

Consequenter quæritur tertio de huius doctrinæ auctore, quis debuit eam tradere vel scripsisse. Et videtur quod filius Dei, sicut obijciunt pagani qui tribuunt excellentissimam sapientiam Christo, tamen sicut homini sapientissimo, prout recitat Augustinus: [Aug. de cõcor. Euang. li. 1. c. 7. ante med. to. 4.] Ex quo enim fuit summè sapiens, ipse debuisset scripsisse Euangelium, vt esset maioris auctoritatis, sicut obijciunt. Item obijciunt ipsum tribuisse amplius discipulis, qui scripserunt Euangelia, quàm sibi ipsi magistro. Item laus sapientis est, communicari suam sapientiam, & dicto, & scripto: [Sap. 7. d] Quam sine inuidia communico. Et: [Eccl. 20. d] Sapiens verbis se producit: ergo si Christus scripsisset euangelia, amplior esset commẽdatio, vt videtur. Item si filius Dei Euangelium scripsisset, minor esset occasio errorum, quia, vt recitat Augustin. [August. vbi supra.] multi alij scripserunt Euangelia, quibus non est credendum: & eadem ratione non crediderunt multi Euangelijs scriptis

à Disci-

à Discipulis. Ad istud respondet Augustinus, vbi ait: Omnibus discipulis per hominem, quem assumpsit, tamquam membris sui corporis caput est. Itaque cùm illi scripserũt, quæ ille ostendit, nequaquam dicendum quòd ipse non scripserit, quãdoquidem membra eius ideò operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid autem ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc esse scribendum illis tamquam manibus suis imperauit. Hæc ille. Sic ergo disposuit filius Dei, qui est sapientia patris, quod ipse Euangelium prædicaret, & miracula, quæ in eo enarrãtur, faceret, & deinde per Apostolos doctrina Euangelica publicaretur, & à sacris Euangelistis tempore congruo in scriptis redigeretur. Ad primum autem respondet Augustinus quasi contra arguendo obijcientibus prædicta, quòd Philosophi nobilissimi apud eos nihil de se scripserunt, sicut Pythagoras, quo in contemplatiua virtute Græcia nihil clarius habuit: & tamen nec de se, nec de vlla re aliquid scripsisse perhibetur. Similiter Socrates, quem in actiua prætulerunt, qua mores informantur, nihil scribere voluit: & ideò pagani prædicti non debebant redarguere filium Dei de hoc, quòd non scripsit Euangelium: maximè cùm ipse qui est caput, Euangelium scripsit, discipulis suis scribentibus, qui erant eius membra, vt dictum est, & per hoc ad aliud. Ad aliud verò quod obijcitur, respondendũ: Sicut respondet Augustinus, quòd non est simile de alijs qui scripserunt suas doctrinas, quas fortè nuncupauerunt Euangelia: quia non Christo dictante scripserunt, nec fuerunt recepta in Authentico Canone, sicut Euangelia vera, quæ scripserunt sacri Euangelistæ.

Aug lib. 1. de Concor. Euang. c. 35 post medium to. 4.

Quarto quæritur de vnitate doctrinæ Euangelicæ, an debuit tradi ab vno Euangelista, & in vno Euangelio, an à diuersis & in multis Euangelijs. Et videtur quod vnum debet esse Euangelium: quia, sicut habitum est: Christo dictante Euangelia sunt scripta. Si ergo idem spiritus in vno Euangelista, sicut in pluribus, vnum sufficit Euangelium. Item in Ezechiele: Quattuor facies vni, supra quod Gregorius: Quod vnus Euangelista sentit, hoc & alij tres. Vnum ergo Euangelium sufficiebat. Item quanto doctrina compendiosior, tanto commendabilior, vt habitum est: Cõsummationem enim & abbreuiationem faciet Dominus super terram. Et: Verbum abbreuiatum fecit Dominus super terram. Ergo vt prius. Item aut Euangelium vnius Euangelistæ sufficiebat: & si sic, alia superfluunt: aut non sufficiebat, & si sic, insufficienter fuit traditum. Item ex hoc quòd sunt quatuor Euangelia à diuersis scripta, videtur quòd sint occasiones errorum: quia in multis videntur dissonantes euangelistæ, sicut opponit Chrysost. & quærit, quid igitur? non sufficiebat vnus euangelista dicere? quasi dicat. Sic: ergo vt prius. Et ad istam quæstionem respondendũ est, quod sic disposuit filius Dei ad maiorem manifestationem veritatis enunciatæ in Euangelijs, quòd quatuor scriberent illa. Vnde Chrysostomus: Quòd quatuor qui scribunt, nec secundùm eadem tempora, nec in eisdem locis, cùm neq; conuenissent & collocuti fuissent: velut tamen ab vno ore omnia loquuntur, maxima veritatis demonstratio hæc fuit. Hæc ille. Item sic ordinauit Deus ad maiorem attestationem de ipso, & de operibus dispẽsationis suæ, vt in ore duorum esset verum testimonium. De Apostolis enim dicitur: Vos testes mei. Sed si omninò eadem dicerent, ac repeterent, aliqua superfluerẽt: si verò omninò diuersa dicerent, non essent consonanter testificantia. Vnde Chrysost. Quod in quibusdam dissonant Euangelistæ, maximum signum veritatis est: si enim per omnia consonarent cum certitudine, nullus inimicorum crederet quòd nõ contradicentes, ex cõplacito quodam modo humano scripserũt. Nunc autẽ quæ videtur in paruis esse dissonantia omniũ, liberat eos suspicione, quãdo in capitulis, id est, in principalibus & in his, quæ continent vitam nostram, & in his quæ constituunt prædicationem, nequaquam aliquis eorum dissonans apparet, sicut quòd Deus factus est homo, & quòd miracula fecit, & quòd crucifixus est, & sic de alijs mysterijs incarnationis, circa quæ multam inuenimus consonantiam. Hæc ille, & ibi benè de hoc Similiter Chrysostomus: Vnus erat spiritus, qui mouebat omnium, scilicet Euangelistarũ, animos: ideò multam circa enunciationem demonstrarũt concordiam. Item sic ordinauit & voluit Deus ad nostram eruditionem, prout ait Augustinus, quòd Euangelistæ eadem non eodem modo dixerũt, ideò fuit, vt discamus res verbis, non rebus verba pręponere, nihilque in loquente quęrere, nisi voluntatem, propter quam insinuandam verba proponũtur. Hæc ille. Et de hoc August. benè sic ait: Quãuis autem singuli eorum suũ quemdam ordinem narrandi tenuisse videantur: non tamen vnusquisq; eorum, veluti alterius præcedẽtis ignarus, voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius inuenitur: Sed sicut vnicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit. Hæc ille: Et per hoc ad obiecta. Quia vnumquodq; Euangeliũ sufficit, quantum ad ea, quæ enarrat, sicut inspiratum fuit Euangelistæ: quin tamen Euangelista dicta aliqua, vel aliqua miracula omiserit, quæ alius enarrat, non est inconueniens, vt visum est. Vt enim dicitur in Prologo Chrysostomi, hic Euangelista, scilicet Ioannes, pertrãsijt annum in Paschate in Pascha integrum, in quo nõnisi tria ferè Christi miracula scribit: nec propter hoc debent dici Euangelia dissonantia. Vnde Beda: Cum sint quattuor Euangelistæ, non tam quattuor Euangelia, quàm vnum quattuor librorum, non ætate cõsonum ediderunt. Sicut enim duo versus eamdem, prorsus habentes materiam, pro diuersitate metri, & verborũ, duo sunt, & tamen non nisi vnam continent sententiam: sic Euangelistarum libri cùm sint quattuor vnum continent Euangelium, quia vnam doctrinam faciunt de fide Catholica. Hæc ille. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Ezec. 1. b — Gregor in Ezech. ho. 3 prope princ. — Isa. 10. c — Rom. 9. f — Chrysost. in Matth. homil. 1. ante med. to. 2. — Chrys ibid. conseq. — Isa. 43. b — Chrys. ibid. conseq. — Chry. super Ioan. ho. 3 ante med. to 3. — August. de verbis Domini ser. 11. ante med. to. 10. — Aug. de cõcor. Euang. li. 1. c. 2. to. 4. — Beda suprà Marcum in principio.

Conformitas Euangelistarum.

Quinto quæritur, an doctrina Euangelica debuit tradi ab illis, à quibus est tradita. Et videtur quod non. Ex quo enim fuerunt Euangelia scripta à discipulis filij Dei, sicut membris eius ipso dictante, vt visum est: ergo magis debuerunt scribi ab illis, qui fuerunt cum Christo in carne. Non ergo à beato Luca, vel à beato Marco. Item quæritur de ordine: quod Euangelium enim Ioannis debuit pręordinari, videtur, eo quod tractat de diuinitate Filij Dei: & deinde Euangelium Matthæi qui fuit Apostolus, & cum Christo in carne. Item quæritur: Cùm Matthæus habuerit beatum Marcum, tamquam sui Euangelij breuiatorem, quare beatus Lucas non habuerit cõsimilem breuiatorem. Ad primum respondendum est secundùm Chrysostomũ: qui ait quòd duo ex discipulis, & duo ex Apostolis scripserunt Euangelia, quia nihil ad honoris amorem faciebant, sed ad vtilitatem omnia. Ideò concessum fuit discipulis scribere cum Apostolis: & æqualis auctoritatis sunt Euangelia scripta à discipulis, sicut scripta ab Apostolis, vt ait Augustinus: nec imparem habent auctoritatem. Quorum discipulorum, vnus erat Pauli, alius erat Petri, vt ait Chrysostomus. Item hoc fuit factum ad significandum, quod non solùm maiores debebant fidem annunciare, & gloriã Dei prædicare: sed etiam minores. Ideò concessum fuit discipulis scribere Euangelia cum Apostolis. Ad aliud respondet Augustinus sic: Alius fuit eius ordo cognoscendi atq; prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscẽdum quippe atque prædicandum primi fuerunt, qui secuti Dominũ in carne præsentem docentem audierant, facientemq; miracula viderant, atque ex eius ore ad euangelizandum sunt missi. Sed in conscribendo Euangelio, quod diuinitùs ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos antè passionem Deus elegit, primum vltimumque locum duo tenuerunt: Primum Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christũ in illis loquentem secuti erant, tamquam filij amplectendi, atque per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur. Hæc ille. Ad aliud respondet Augustinus: Quòd enim Matthæus habuit breuiatorem, fortè non sine aliquo mysterio fuit. Ille enim qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit tamquam comitem adiunctum, qui sua vestigia quodam modo sequeretur: Lucas autem, cuius circa sacerdotium Christi erat intẽtio, non habuit: sacerdos autem in Sancta Sanctorum solus intrabat, & ibi benè de hoc.

Quinta quæstio, de doctrinæ Euangelicæ auctorib. — Chry. suprà Matt. ho. 1. ante med. to. 2. — Aug. contrà Faust. li. 2. ca. 2. to. 6. — Chrysost. in Matth. ho. 1. ante me. to. 2. — August. de concord. euang. li. 1. c. 2. to. 4. — Ordo Euangelistarum. — Aug. de cõcord. euãg. lib. 1. c. 3. to. 4.

Sexto quæritur de qualitate modi huius sacræ doctrinæ.

Consequenter sexto quæritur de qualitate modi huius sacræ doctrinę, an debeat esse narratiuus. Et videtur quòd debeat esse ratiocinatiuus, quia doctrina Euangelica est ad elidendas hæreses, & ad conuincendos hæreticos. Vnde: Parati ad satisfaciendum omni poscenti rationem, sed doctrina ratiocinatiua ad ista est aptior: ergo debet esse talis. Item ait Augustinus: Ad discendum proceditur auctoritate, & ratione, tempore auctoritas, re ratio prior est: Auctoritas imperitæ multitudini salubrior, ratio eruditis. hæc ille. Sed doctrina Euangelica est ad eruditionem omnium, secundùm Chrysostomum: ergo debet esse vtroq; modo. Ad contrarium, doctrina Euangelica est ad inducendam fidem: Hæc sunt scripta vt credatis. Sed fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum, ait Gregorius. Ergo non debet esse ratiocinatiua, quod est concedendum ob nobilitatē auctoris sacræ doctrinæ Euangelicæ, cui in omnibus credendum: & ob indubitabilem veritatem ipsius doctrinæ, & ob finis qualitatem, quæ est inductio fidei, vt dictum est, quæ fides inducitur libero assensu credentis: rationes tamen valent ad nutriendam fidem & confirmandam, & confouendam: omnes tamen tales rationes sunt radicatæ in fundamento fidei. Et ad obiecta respondendum, quòd fides attingit inaccessa, deprehendit ignota, comprehendit immensa, apprehendit nouissima, vt ait Bernardus. Vnde non loquitur B. Petrus de ratione cogente ad credendum, qualis ratio est in humanis scientijs, ad assentiendum conclusioni vi demonstrationis: sed loquitur de ratione explicante ipsam fidem, & ea quæ sunt credēda ex fide. Pondere enim auctoritatis sunt aliqui inducendi ad concedendam veritatem ait Augustinus. Et per hæc ad aliud. Est ratio duplex, vel ex connexione ratiocinationis, vel euidentię rei cognoscibilis. Prima dicitur euacuare meritum fidei, secunda explicat intellectum credendorum. Vnde est quadruplex certitudo, vna est ex demonstratione concludente, vt in humanis scientijs. Item alia est fide illuminante, quæ est argumentum rerum non apparentium. Tertia est auctoritatis pondere, vt dictū est, quæ est certa, cùm est miraculis inchoata, spe nutrita, vetustate firmata, ait Augustin. Item quarta est ex persuasione inducente, quæ persuasio fit, vel miraculorum operatione, vel præmij promissione, vel veritatis exemplari ostensione, & istis modis doctrina Euangelica certissima.

1. Pet. 3. c — *August. de ordine. lib. 2. c. 9. in prin. to. 1.* — *Chrysost. in Matt. ho. 1. post med. to. 2.* — Doctrina Euāgelica est ad inducendam fidem. — *Ioan. 20. g* — *Gregor. in Euang. homil. 26. ferè in princ.* — *Ber. ser. 76. in Cant. ante med.* — *Aug. li. 83. quæst. q. 6. non longè à princ. to. 4.* — *Heb. 11. a* — *Aug. lib. cont. epist. funda. c. 4. to. 6.* — Persuasio quomodo fiat.

Septima quæstio de doctrina huius sacri Euangelij.

Septimo quęritur, specialiter doctrina huius sacri Euangelij, quod est de diuinitate Filij Dei, & humanitate, vt dictum est, & sicut patet in principio, cùm dicitur: *In principio erat verbum.* Ideò quæritur, qualiter Apostolus ausus est scrutari tam sublimia, vt enim ait Chrysostomus: Deū non est dicere neque intelligere possibile. Et idem Dionysius: Scrutari ergo diuinam maiestatem, videtur magna esse præsumptio. Vnde Chrysostomus quærit: Quid quæris non cognoscibilia? quid scrutaris incomprehensibilia? quid inuestigas inuestigabilia? ergo vt prius. Item: Perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Et: Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. Sed nullus fratrum ausus est ascendere ad scrutinium maiestatis: quare vt prius. Item: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, Et ita vt prius. Item: Inuisibilia per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur sempiterna eius, id est, Dei virtus & diuinitas: Debuisset ergo, vt videtur, hic Euangelista ascendere ad prædicta per speculationem creaturarum, & non ita incipere. *In principio erat verbum.* & cætera. Item per humanitatem Iesu Christi deuenitur in cognitionem suæ diuinitatis: mons enim illuminatus à sole, dirigit in cognitionem ipsius solis, sicut exemplificat Augustinus: ergo prius debuisset, vt videtur, Euangelista determinare de humanitate Filij Dei, quàm de diuinitate. Et ad ista respondendū sicut respondet Augustinus: Animalis homo nō percipit ea quæ Dei sunt: Sed aderit misericordia Dei, vt capiat quisque quod potest. & sequitur: Dicere de Deo, scilicet vt est, quis potest? forsitan nec ipse Ioannes dixit vt est, sed ipse vt potuit. De Deo enim homo dicit inspiratus à Deo, si nō esset inspiratus nihil dixisset, de pectore enim Domini bibebat, quod nobis propinabat. Hæc ille. Est ergo determinare vel dicere aliqua de diuina maiestate, secundùm ipsius maiestatis incomprehensibilitatem, & sic non potest homo de ea determinare, prout ait Damascenus: Deum nemo vidit vmquam. Et sequitur: Ineffabilis est incomprehensibilis, vel est aliqua determinare vel dicere de ipsa maiestate ex diuina inspiratione, & sic impossibile est, vt habitum est ab Augustino, & vt ait Damascenus: Deum nemo vidit vmquam, nisi vnigenitus filius Dei, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et Matthæus: Quis nouit, scilicet patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare? Vel est aliqua dicere vel determinare de ipsa diuina maiestate, audacia humanę præsumptionis, vel inflatione humanæ curiositatis, vt fuit in pharisæis, qui cùm Deum cognouissent, non sicut Deū glorificauerunt. Vel superstitione satanicæ instigationis, vt fuit in hæreticis: & sic non est possibile aliqua determinare secundùm veritatem de diuina maiestate, nisi inspectione creaturarum, & in speculo eorum, prout ait Apostolus. Et quoniam B. Ioannes fuit Spiritu sancto plenus, ipso spiritu eleuante, & summa arcana reuelante de diuinitate filij Dei determinauit, & ab ea incœpit, vnde Chrysost: Qui tonitrui est filius, qui dilectus Christi, qui columna Ecclesiarum, quę sunt secundùm orbem, qui claues habet cæli, qui calicē Christi bibit, qui recubuit supra pectus Domini, cum propalatione multa intrat ad nos. Et sequitur: Igitur audiamus, vt non existentem filium piscatoris, neque Zebedæi: sed eius, qui profunda Dei nouit. Hæc ille: Spiritus enim scrutatur profunda Christi. Et per hæc ad prius obiecta, & ad auctoritates, quæ prohibent quærere altiora vel scrutari, spiritu humano præsumente, vel diabolico instigante, non spiritu diuino sublimante & reuelante. Ad aliud respondēdum, quòd Euangelista ea, quæ dixit de diuinitate filij Dei, Spiritu reuelante dixit: Ideò ab illa incœpit & cum constantia veritatis & fidei ait: *In principio erat verbum*, &c. Vnde Chrysostomus: Vides verborum potestatem, qualiter nihil dubitans ait: *In principio*, & cæt. Hæc enim est magistri non circumferri, id est, vacillare in his, quæ dicit. Ad aliud respondendum, quòd Euangelista hic determinat de diuinitate filij Dei & humanitate, & quia prolixius prosequitur sacra documenta & miraculosa opera filij Dei inquantum homo: ideò conuenienter præmisit verbi æterni diuinitatem subiungens eiusdem incarnationem, quando ait: *Verbum caro factum est.* Prosequens ipsius incarnati dispensationis opera & documenta. Et hæc ad præsens sufficiant de doctrinæ Euangelicæ qualitate, veritate, & certitudine.

Chrysost. super Ioan. hom. 1. post med. to. 3. — *Dionys. de mystica theolog. c. 1* — *Chrys. hom. 6. in Ioan. ante med. tom. 3.* — *Pro. 25. d* — *Pro. 22. d* — *Eccli. 4. c* — *Rom. 1. c* — *Aug. tract. 1. in Ioan. tom. 9.* — *Ibidem. 1. Cor. 2. d* — Homo de Deo nihil dicere po test, nisi à Deo inspiratus. — *Dam. Ortho. fid. li. 1. cap. 1.* — *Lib. 1. ca. 1. orth. fid.* — *Mat. 11. d* — *Rom. 1. c* — *Ibidem.* — *Chr. prolog. in Io. ante med. to. 3.* — *Ibidem post multa.* — *1. Co. 2. d* — Secunda responsio. — *Chrysost. hom. 1. in Ioan. circa med. to. 3.*

His præmissis ad maiorem euidentiam subsequentis collectionis ex dictis Sanctorum prænotandum est, quòd sacri doctores huius Euangelij fuerūt S. Augustinus, & S. Chrysostomus, prout dicitur hic in prologo Chrysostomi supra Ioannem. Sanctus autem Augustinus exponit aliqua litteraliter, & aliqua allegoricè, quæstiones aliquas litterales insinuando. Sanctus verò Chrysostomus, vt dicitur in prologo dicto, exposuit hunc librum, & partitus est in octuaginta octo homelias, quas in vnaquaque septimana duobus diebus, Sabbato, & Dominica, populo in ecclesia adunato confecit. In vnaquaque verò homelia fieri in initio prologum, & in fine ex textus vniuscuiusque homeliæ materia sumpta morale componens omnia huius Euangelij ad literam ferè exponit, & ad moralitatem competenter reducit, allegorias verò per totum hunc penè librum omninò fieri refugit. Hæc ibi. Anselmus verò exposuit Euangelium alicubi, quasi dicta S. Augustini abbreuiando, hæc verò collectio Deo duce ex dictis prædictorum colligetur. Et ad maiorem euidentiam vbi incipiant homeliæ prædictorum Sanctorum in marginibus textus apponetur: quæstiones & magistrales ad litteram pertinentes cum expositione litteræ inserentur: collationes verò prædicabiles, & themata cum diuisionibus propter iuniores, vt habeant occasionem per se, subscribentur.

August. & Chrys. doctores Euang. Ioan. — *Ansel. expositor huius Euangelij.* — Huius operis intentio, & argumentum, & ordo.

POSTILLÆ S. BONAVENTVRÆ IN EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

CAPVT PRIMVM.

Sacrorum quatuor animalium significatio.

Vppoſito ex dictis, quòd per ſancta animalia ſacri euangeliſtæ ſignificentur, ſecundùm ſanctos, vt habitū eſt: per hominē, ſignificatur Matthæus, qui deſcribit ortum filij Dei ex ſtirpe regia, & humanam natiuitatem: & quòd per vitulū, Lucas, qui deſcribit dignitatem ſacerdotalē, & filij Dei ſe ſacrificantis mactationem: & quòd per leonem, Marcus, qui deſcribit clamorem prædicationis filij Dei, & reſurrectionis poteſtatem: & quòd per aquilam beatus Ioannes, qui natiuitatem verbi quaſi ortum ſolarē, vt aquila intuitus eſt, licet ſecundùm Auguſtinum congruentiùs, ille qui regiam Chriſti perſonā, ſcilicet Matthæus, per leonem ſignificatus accipiatur: Marcus verò, qui conuerſatus oſtēditur in eis, quæ Chriſtus homo operatus eſt, figura hominis ſignificatus videtur. Proſequendum eſt de ſacro Euangelio beati Ioannis, in quo determinatur de diuinitate & humanitate filij Dei. Vt enim ait Auguſtinus: Tres euāgeliſtæ in his maximè occupati ſunt, quæ Chriſtus in carne operatus eſt, & hæc animalia in terra gradiuntur. Ioannes verò ſuper nubila humanæ infirmitatis volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis oculis intuetur: ſinguli tamen determinant de vtraq; natura in Chriſto ſecūdùm Chryſoſtomum: Ioannes tamen ampliùs & ſublimius de ipſa diuinitate. Et ſecundùm hoc, iſtud Euangelium diuiditur in duas partes. In prima præmittitur de diuinitate ad generationem verbi æterni. In ſecunda parte de incarnatione eiuſdem, ſiue de humanitatis aſſumptione, ibi: *Fuit homo miſſus à Deo.* Vnde primo determinat de verbo æterno in ſe, ſecundo vt vnitum carni. Prima in duas, quoniam verbū æternum à patre æternaliter generatū eſt, ipſi patri coæternum, & paternæ maieſtatis expreſſiuum, & omniū principium effectiuum. Ideò primo determinatur de verbo increato, inquātum à patre genitum, ſiue ſecundū ſuam generationem æternam. Secundo determinatur de ipſo, inquantum eſt omniū factorū principium effectiuum, ibi: *Omnia per ipſum facta ſunt.* Ante autem litteræ expoſitionē, ob honorem huius Euangelij notandum eſt, quod recitat Auguſtinus, quòd initium huius Euangelij ſcilicet: *In principio*, vſque ibi: *Et tenebræ eum non comprehenderunt*, quidam Platonicus aureis litteris conſcribendum, & per omnes eccleſias in locis eminentiſſimis proponendum eſſe dicebat, &c. Idem Auguſtinus ait ſe legiſſe in libris quorundā Platonicorū huius Euangelij principium, ſcilicet: *In principio erat verbum:* & etiam ibi legiſſe, quia verbum Deus eſt, non ex carne, nō ex ſanguine, &c. Sed ex Deo natum, & aliqua alia verba de principio huius Euangelij ibi legiſſe, alia nō, prout patere poteſt inſpicienti. Ait ergò: *In principio.* Et iuxta Bedam ibidem exprimuntur quatuor. Primum verbi incarnati æternitas, ibi: *In principio.* Secundum eſt ipſius à patre in perſona diſtinguibilitas, ſiue alietas, ibi: *Et verbum erat apud Deum.* Tertium eſt eiuſdem cum patre in eſſentia vnitas, ibi: *Et Deus erat verbum.* Quartum eſt ipſius verbi coæternitas & omnipotentiæ coæqualitas, ibi: *Hoc erat in principio apud Deum.* Et hic eliduntur & excluduntur hæreſes circa verbum æternum, vt in Gloſſa tangitur; & huic lecturæ concordat Chryſoſtomus, cùm ait: *In principio*, coæternitatem oſtēdit, quia vt ipſe pater eſt æternus, ſic verbū ſiue filius. Et quia pater nonnumquam ſolitarius, ideò ab illo ſemper Deus, ſcilicet filius. Et ideò dicitur: *Verbum erat apud Deum*, in propria, ſcilicet hypoſtaſi. Et vt non exiſtimet quis minorem eſſe diuinitatē filij dicitur: *Et Deus erat verbum:* & inde aſſumens æternitatem, ſequitur: *Hoc erat in principio.* Hæc ille: Habita diſtinctione iſtarum clauſularum ſecundùm expoſitores, quæritur de ipſis vocabulis.

Aug. de Cōcor. Euang. li. 1. c. 6. to. 4. Id. trac. 36. in Ioan. in pri to. 9. August. de Cōcor. Euā. vbi lib. 1. c. 4. to. 4.

Excellētia S. Ioānis.

Chryſ. ſuper Ioā. ho. 4. to. 3.

Diuiſio Euangelij ſecundum Ioannem.

Duplex determinatio de verbo increato.

Qui honor eſſe debeat huius Euangelij.

Aug. li. 10. de ciui. Dei ca. 29. pro. pe fi. to. 5. Aug. li. 7. Confeſ. c. 9. ante med. to. 1.

Beda in Gloſſa.

Verbi incarnati æternitas.

Verbi coæternitas, & omnipotentiæ coæqualitas. Chryſo. ho. mi. 3. in Io. ante med. to. 3.

Et primo quæritur, quare ait: *In*, magis quàm, *De*, vel, *Ex*, quia, vt ait Damaſcenus, filius eſt ex patre genitus, & ſequitur: pater eſt cauſa filij. Si ergò prædictæ præpoſitiones, *Ex*, vel, *De*, dicuntur habitudines cauſales, conuenientius dixiſſet; *Ex*, vel, *De principio*, quàm, *In principio.* Item Gloſſa ait, quòd filius eſt principium de principio: ergò vt prius. Et ad iſtud reſpōdendū, quòd hęc præpoſitio: *In*, inſinuat, vt patet ex Chryſoſtomo, verbi æternitatem, & ex ſua ſignificatione dicit quandā cōtinentiā, & vt dicitur, in diuinis continentiā, quæ ſe abſtrahit ab omni conditione temporis, & quia vt dicitur infrà: Ego in patre, & pater in me, ideò ait euangeliſta: *In principio.* Aliæ verò præpoſitiones prædictæ dicunt habitudinem cauſæ ad effectū proprius, ideò non ait: *Ex principio.* Et cum ait Damaſcenus, quòd pater eſt cauſa filij, largè ſumitur cauſa pro principio, vt hic. Sed tunc obijcitur quod poſſet dici: *Principium eſt in verbo*, ſicut, *verbum in principio.* Reſpōdendū, quòd ſicut dictū eſt, filius in patre & pater in filio, ratione eſſentialis idētitatis: quia tamen filius eſt à patre genitus, ideò ait hic ſignanter: *In principio.* Si quæratur quo modo eſſendi ineſt verbum *In principio*, de hoc modo eſſendi multiplici Sapiens. Reſpondendū quòd ſicut generatio filij eſt modo ſingulari, & aliter quàm in humanis quia excellentius quaſi in infinitum; ita modus eſſendi eſt aliter quàm in creaturis. Item quæritur, ait: *In principio*, ſicut quærit ſcilicet quare relinquens patrem de filio loquitur, hoc eſt dictum; quare explicitè, & exquiſitè proſequitur de filio & non de patre. Et ad hoc reſpondet, quòd ipſe pater omnibus erat manifeſtus, & ſi non vt pater, tamen vt Deus; vnigenitus autem ignorabatur. Ideò cognitionem de ipſo filio ſtuduit imponere. Itē quæritur cū dicat Gloſſa, & exponat ſic: *In principio*, id eſt, in patre, quare non ait euangeliſta in patre erat verbū? tūc enim expreſſius, & proprius dixiſſet, vt videtur. Et ad iſtud reſpondendum, quòd propriiſſimè ait euangeliſta: *In principio*, quoniam principium importat de ſe originis ab alio priuationē, & aliorum ab ipſo emanationem, ſiue cauſationem. Vt enim ait Tullius: Principij nulla eſt origo, & ex eo alia oriuntur: talis eſt pater, quia à nullo, & ab eo eſt aliorum origo, ideò propriiſſimè ait hic: *In principio.* Vnde Chryſoſtomus: Hoc maximè Dei proprium eſt, ęternum & ſine principio eſſe, ideò hoc primum poſuit: *In principio.* Item quærit Chryſoſtomus: ibi ſuprà quare ait potiùs: *In principio erat verbum*, quàm in principio erat filius, videtur enim quod expreſſiùs indicaſſet veritatē dicendo: *In principio filius.* Et reſpondet, quadruplicem reddens rationem: quarum prima eſt, quòd quia debuit docere, ideò nomine verbi expreſſit, vel quia ea, quæ patris erant, debebat nobis annunciare, quod implicat, *Verbum*: Vel aliter de Deo eſt ſermo, quem neque dicere, neque intelligere poſſibile, ideò ſubſtantiæ nuſquam poſuit nomen, ſicut Dei: vbiq; enim eum nobis ab actibus oſtendit. Ideò verbum, lumen, vitā & veritatē dicit. Vel aliter vt nō crederet quis paſſibilē generationē eſſe in diuinis, ſicut eſt generatio paſſibilis filij à patre homine, & vt oſtēderet filium eſſe genitū impaſſibiliter, ideò ait *Verbū.* Impaſſibiliter enim naturale verbum generatur in mēte humana, multò magis in Deo. Ex dictis patet quòd verbū implicat expreſſionem eius, quod eſt apud dicentē, & eius, quod per verbū inſinuatur, explicationē, & audiētis doctrinationē, & eiuſdē verbi per vocē poſſibilē notificationē. Et ideò cōuenienter ait: *Verbum.* Item

Quæſtio de vocabulis.

Damaſ. orthod. fid. li. 1 cap. 9. poſt med.

Chryſo. homil. 3. in Ioan. ante med. to. 3.

Ioan. 14. b

Ariſt. li. 4 Phyſicorū text. 23.

Chryſo. homil. 1. in Io. circa med. to. 3.

Pater æternus omnibus manifeſtus.

Cur non dicatur in patre, ſed in principio.

Principiū importat de ſe originis ab alio priuationem, &c.

Tullius li. 1 Tuſc. q.

Chryſo. homil. 1. in Io. circa med. to. 3.

Quæſtio, cur in principio erat filius.

obijcitur ad huius verbi manifestationem qualiter ait: *In principio erat verbum*, quia verbum egreditur à dicente, & transit, & sonat exteriùs: si filius à patre nō exijt, nec transit, nulla ergò similitudo esse videtur. Et ad istud benè respondet Augustinus: Est verbum in ipso homine, quod manet intus, nam sonus procedit ex ore, & sequitur: Sic potes habere verbum in corde tuo, tamquam consilium natum in mente tua, vt mens tua pariat consilium, & insit consilium proles quasi cordis tui. Hæc ibi: Et idem Augustinus ait: Apud hominem est verbum in corde aliud quā sonus. Sed quod est apud te, vt transeat ad me, sonum assumit, sonus importat se quodam modò in vehiculum, transcurrit aërem, venit ad me, nec recedit à te, sonus transuolauit verbum, quod assumpsit sonum, antequam sonaret apud te erat, nec recessit à te. hæc ille. Et ibi benè de hoc. Si ergò sic est possibile in verbo mentali humano, multo magis in verbo diuino æterno: non enim est inceptum, sed æternum: non est successiuum, sed permanens & immutatum: non destructiuum, sed principium omnium effectiuum. Iob: Semel loquitur Deus. Ibi Gregorius: Loqui Dei est, verbum genuisse: semel loqui est verbum aliud præter vnigenitum non habere, & ibi benè de hoc. Patet ergò quale est verbum diuinum. De multiplici autem verbo Damascenus: Verbū dicitur quadrupliciter, vel quod cum patre semper coexistit: vel naturalis intellectus motus, per quem intelligit, & cogitat veluti lux eius & splendor: vel quod intus enunciatur: vel angelus intelligētiæ, scilicet quod ore profertur, hæc ille. Primum est verbum increatum, & de isto verbo Augustinus: Sicut verbum nostrum temporale & transitorium seipsum ostendit, & illud, de quo loquimur, quanto magis verbum Dei, quod ita ostendit patrem, sicut est pater. Verbum quod foris sonat, signum est verbi, quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen. Nam illud, quod profertur carnis ore, vox verbi est: verbumque & ipsum dicitur propter illud, à quo, vt foris appareret, assumptum est: formata enim cogitatio ab ea re, quam scimus verbum est, quod in corde dicimus nec alicuius linguæ est; quia scilicet nec Græcum, nec Latinum: Et ibi benè & multum de hoc. Sed quæritur de Glossa quæ ait, quòd per similitudinem cum verbo cordis humani, sapientiā Dei nata, verbum intelligitur: ergò secundùm hoc, dicitur translatiuè verbum in Deo, non secundùm rei veritatem, quod falsum est: cùm verissimè verbum oriatur ex patre. Et ad istud respondendū, quod Glossa loquitur quantum ad nostram intelligentiam, quia per notitiam verbi humani mentalis manuducimur in notitiam verbi æterni. Vnde Augustinus, qui cupit ad qualēcumque similitudinem verbi Dei, quamuis per multa dissimilia, peruenire: non intueatur verbum nostrum, quod sonat in auribus, nec quando voce profertur, & cæt. Et sequitur: Sed transeunda sunt hæc: vt ad aliud perueniatur hominis verbum, per cuius qualemcumq; similitudinem, sicut in ænigmate videatur vtcumque Dei verbum, non illud, quod factum est ad illum, vel ad illum prophetam, sed illud, de quo dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt*, hæc ille. Ex his patet quòd sicut Augustinus ait suprà, quantum est ex vi vocabuli, magis competit nomen verbi sono quàm verbo mentali, & quātum ad hoc loquitur Glossa, vnde nomen verbi est translatum, non tamen translatiuè dictum, sed secundum rei veritatem. Et de hoc verbo, & eius maiestate, æternitate, potestate patet in collocatione prædicabili.

Consequenter quæriter de hoc verbo, *Erat*, videtur quòd debuisset dixisset. *In principio est Verbum*, vt enim ait Boëtius: Eternitas est initialis vitæ possessio tota simul, ergò debuisset posuisse verbum præsentis temporis. Item infrà: filius Dei loquitur de se per verbum præsens, cùm ait: Antequam Abraam fieret, ego sum. Item Iacobus: Apud ipsum non est vicissitudinis obumbratio. Et ita vt prius. Item nomen suum est, qui est: Qui est misit me ad vos. Et sic vt priùs. Et ad illud respondet Chrysostomus: dicens quòd hoc verbum, *erat*, cùm de nostra natura dicitur natura, præteritum significat tempus, & ipsum hoc finitum: cùm autem de Deo dicitur, æternitatem significat, sicut & ens, & dictum de homine præsens tempus tantum significat, de Deo verò id quod est semper & æternaliter. Hæc ille. Quasi autem idem in Glossa, quod verbum substantiam significat hic subiectam, & de hoc in Glossa. Et ad obiecta respondendum, secundum magistros communiter quod ideò ait: *erat Verbum*, quod est præteriti imperfecti, quia esse verbi hic describitur, vt permanens, & vt omnia causans, & antecedens: Sed in hoc verbo, *erat*, significatur omnimoda perfectio, & perfecta immutabilitas, præsens autem est, cuius pars præterijt, pars futura est, & quantum ad hoc repugnat æternitati, nec determinat durationem: hoc autem verbum, *erat*, determinat & durationem & immutabilitatem. Et vt de Deo dicitur, dicit præsentialitatem, quia æternitatem, vt habitum est, nihil ergò præteriti vel principiationis dicit, vt est dictum de Deo, vt habitum est: ideò non repugnat æternitati verbi. His habitis de singulis vocabulis, quæritur de ipsa clausula in se, & obijcitur, sicut obijcit Chrysostomus cum dicitur, inquit: *In principio erat Verbum*, antè omnia intelligere vnigenitum, & arguit quod est ex aliquo, posterius est eo, ex quo est, si ergò verbum ex patre, ergò posterius est. Et ad hæc respondet quòd hoc est humanorum argumentorum, nunc autem de Deo est sermo, & in Deo filius non est posterius patre, sed coæternus ante, autem, & post, sunt temporum differentiæ, sed temporibus superior Deus, ideò in Deo non cadunt. Item respondet ad hoc exemplo: splēdor solis ex ipsa solis natura existit, non aliundè, sed numquam est posterior solari natura: si ergò sic est in corporibus visibilibus, quid de cælis, & de natura inuisibili & ineffabili? Hæc ille. Consimiliter & consimile exemplum tam in splendore ex sole, tam in lumine ex igne ponit Damascenus. Vbi multum & benè de hoc. Item per consimilia exempla ostendit Augustinus veritatem generationis ipsius filij in diuinis: Si, inquit, vnum est, sol qui est lucens, splendens & calens, nec tamen lux est splendor, nec splendor est calor, nec calor est posterior splendore, nec separabilis ab illo, multò magis in illa trinitate superbenedicta potest esse quod filius à patre, & ab vtroque Spiritus sanctus, nec tamen qui pater est, filius, nec Spiritus sanctus, nec vnus separabilis ab alio. Consimiliter exemplificat ibi flamma & luce, eius emissionem, inquit, vides, separationem non vides. Hæc ibi. Et si obijciat quis quòd lux fontalis est nobilior & virtuosior splendore emisso, & sic pater similiter maior & nobilior filio. Respondendum quòd non sequitur, cùm sint eiusdem essentiæ & maiestatis, nec inueniuntur in creaturis exempla omnimoda similia generationi ineffabili in diuinis, & ex toto, propter quod ait Augustinus quod per multa dissimilia vehiendum est, ad contuendum verbum diuinum, prædicta ergò exempla sunt ad ostendendum coæternitatem filii cum patre. His præhabitis patet expositio litteræ, secundùm sanctos & glossas: Cum dicitur enim: *In principio erat verbum*, exponitur quadrupliciter vel *In principio*, id est, in patre, vel *In principio*, omnium creaturarum, vel *In principio*, temporum, vt dicitur in Glossa, sed tunc obijcitur: Ipsum verbum fuit in primo instanti temporis, sicut & principium creaturarum, & ad istud respondendum secundùm Chrysostomum quòd cum dicitur: *In principio erat verbum*, intelligere vnigenitum antè omnia intelligibilia & sæcula, & sic antecessiuè est intelligendum eo modo quod dicitur æternitas prior tempore, prout loquitur Augustinus: quod aliquid præcedit æternitatem, sicut Deus omnia, Prior omnium creata sapientia: & Ex ore altissimi prodij primogenita antè omnem creaturam, & Glossa hic quasi idem. *In principio*, creaturarum: quia ab ipso omnia, vel *In principio*, id est, in æternitate, vt dicat priuationem initij & finis infrà: Antequam esset Abraam, ego sum: Dominus possedit me in initio viarum suarum. Exposita prima clausula, sequitur secunda. *Et verbum erat apud Deum*, in hoc notatur Filij à patre distinguibilitas in persona. Vnde Beda in Glossa, quia alij dicebant quòd idē Deus aliquando est pater, aliquādo filius, vt alter vocetur in persona, subdit: *Et verbū erat apud Deum*, vt alius

apud

Marginalia (left): Aug. tract. 1. in Ioan. circa med. to. 9. Ibid. post pauca. Aug. tract. 37. in Ioan. ante med. to. 9. — Iob 33. b Greg. moral. lib. 23. ca. 11. circa med. Damasc. Ortho. fid. li. 1 cap. 18. post med. — Aug. li. 7. cap. 3. ante med. to. 3. Li. 15. c. 11. in princ. — An translatiuè dicatur verbū in Deo — Aug. 15. de Trin. li. 15. cap. 11. ante med. to. 3. — An debuisset dicere, est, pro erat. Boet. de Cōsola. Phys. li. 5. pros. 6 non multū à princ. Ioan. 8. g Iacob. 1. c Exod. 3. d Chrys. ho. 2. in Ioan.

Marginalia (right): ante med. to. 3. — Chryso. homil. 3. in Ioan. ante med. to. 3. — Damasc. Ortho. fid. li. 1 c. 11. August. in Ioan. tract. 20. propè fid. to. 9. — August. de Trin. li. 15. ca. 11. ante med. to. 3. — Chryso. ho. 3. in Ioan. ante med. to. 3. August. Cōfess. lib. 12. c. 29. to. 1. Eccl. 1. a Ecc. 24. a Ioan. 8. g Prou. 8. c — Filius alius à patre.

apud alium, & huic concordat Chrysostomus: *erat apud Deum*, ait, ostendens æternitatem eius, quæ secundum hypostasin. Et idem exponens illud Apostoli: Splendor gloriæ & figura substantiæ, cùm inquit, dixisset Filium splendorem induxit, quoniam character & hypostasis eius, vt propriam ostendat hypostasin. Sed obijcitur hoc, præposito, *apud*, denotat maioritatem in eo, apud quem dicitur alius esse: & in illo minoritatem, quæ non sunt in diuinitate, ergò impropriè loquitur. Item Ioannes: Ego in patre, & pater in me est, malè ergò ait hic quòd verbum apud Deum. Item quare ait, *apud Deum*, & non, *ad Deum*, cùm videantur idem significare. Item, *apud*, designat terminum motus, sed in diuinis personis nullus est motus. Ergò vt priùs. Et ad istud respondendum, sicut tactum est, quòd, *apud*, hic denotat distinctionem personalem, siue hypostasim, secundum Chrysostomum. Et quia filius est à patre, ideò in patre notat auctoritatem, & ideò ait: *Verbum erat apud Deum*, genitum scilicet à Deo patre æternaliter, & distinctum personaliter. In creaturis autem siue in humanis cum dicitur, alium esse apud alium, notantur maioritas, & minoritas, vt obiectum est. Et per hoc ad aliud: vtraque enim est vera, & quod filius est in patre ratione eiusdem essentiæ, & quod est apud patrem ratione distinctæ personæ. per hoc ad aliud: quia in patre est auctoritas, ideò dicitur Verbum esse apud ipsum Patrem. Et per hoc ad aliud. Hæc enim præpositio, Ad, denotat processum, siue motum, qui non cadit in diuinis. Et per hoc ad sequens: quia hæc præpositio, *apud*, nullam dicit motionem in diuinis, sed abstrahit ab omni motione. Et sequitur, tertia clausula. *Et Deus erat Verbum*, sed quæritur cum sit manifestum, Verbum esse Deum ex prima clausula, cùm dicitur: *In principio erat Verbum*, videtur quod istud superfluat, & ad istud respondendum secundùm Chrysostomum: Quod hoc ait, vt non existimet quis minorem esse diuinitatem Filij. Et in hoc confutatur error Porphirij, qui posuit filium esse in intellectu patris, & non Deum ipsum eundem in essentia, de quo errore Augustinus: Prædicas, inquit, patrem & eius filium, quem vocas paternum intellectum, & horum medium Spiritum sanctum, & more nostro appellas tres deos. Notatur ergò hic identitas essentiæ patris & filij. Sed quæritur de ordine verborum, quare ait: *Deus erat verbum*, & non è contrario, ex quo sumitur hic essentialiter. Et ad hoc posset responderi, quòd quia verbum, siue filius, reuelat patrem illis, quibus voluerit: Nomen tuum manifestaui mundo, ideò ponitur à patre prædicari *verbum*, & sequitur quarta clausula: *hoc erat in principio*, in quo notatur quòd filius erat coomnipotens secundùm Glossam, secundùm autem Chrysostomum, quasi repetitio est clausulæ primæ. Vnde ait: Quærit quale principium erat Deus, & non inuenit, & quasi fessus reuertitur ad superiora dicens: *hoc erat in principio*, vel enim aliud est hoc verbum, *erat*, quam essendi significatiuum, & infinitè essendi. Item quærit hic Chrysostomus: quare ait Moyses: In principio fecit Deus cælum & terram, hic autem ait Euangelista quòd *In principio erat verbum*, & non ait, fecit verbum. Et respondet quòd mundus visibilis prædicat factorem: Cæli enim enarrant gloriam Dei. sed filius inuisibilis creaturas infinitè superexcedit, quia æternus, ideò non ait, fecit verbum, sed *erat*, Contra autem hoc opponit ex verbis beati Petri: Secundum aliam litteram sic: quoniam Dominum Christum fecit, & ex verbis Pauli: Vbi dicit: Quem suscitauit à mortuis. Et respondendum quòd ea, quæ dicuntur, scilicet de Christo, sunt dispensationis, sicut id quod est, secundùm humanam naturam: quæ autem dicuntur hic, sunt naturæ incorruptibilis & diuinæ, & ex dictis patet verbi diuini æternitas, & sic de alijs, quæ exposita sunt. De principio verò, & de verbo alia patent in collatione: *Omnia per ipsum facta sunt*, sicut continuat Glossa, postquam dixit de natura filij, de operatione eius supponit, *Omnia*, & cætera. Vnde determinato de verbo æterno, in se, & in sua maiestate, hic determinat de ipso, vt est principium effectiuum omnium & perfectiuum. Et hoc in tres particulas. Primo præmittit quod est principium, omnipotens & perfectum, ad omnia producenda per potentiam. Secundo subdit quod est principium præcognoscitiuum per præsentiam, ibi: *Quod factum est, in ipso vita erat*. Tertio subiungit quod est principium illustratiuum & gratificatiuum per misericordiam & gratiam, ibi: *Et vita erat lux hominis*. Et primo patet quòd in ipso est omnimoda potestas. Et secundo patet, quod est rerum factarum inconfusibilis ordinabilitas. Et tertio patet quod est initium rationabilium diuinæ illustrationis captabilium gratuita illuminabilitas, ait ergò: *Omnia per ipsum facta sunt*, & ex hoc patet falsitas erroris, ponentium Deum nihil ex tempore fecisse, eo quò bonitas eius numquam vacua fuisse credenda est, prout ipsi opponunt, sicut tangit Augustinus. Ad quod soluit ibidem quod non est fas credere aliter affici Deum cum vacat, aliter cum operatur, quia neque affici dicendus est. Et sequitur, nouit quiescens agere, & agens quiescere potest, ad opus nouũ, non nouum, sed sempiternum adhibere consilium, nec pœnitendo, quia priùs cessauerat, cœpit facere quod non fecerat. Hæc ille, & ibi benè de hoc, & patet falsitas erroris ex dictis. Item consimiliter patet error Manichæi, prout ait Augustinus: qui tædio affectus à muscis dixit, quòd Deus non fecit illas, sed diabolus: sicque dixit quòd nec fecit apem, nec locustam, & sic musca factus est, quem Belzebub Deus muscarum possidebat. Hæc ille, & multo plus de hoc, & in Glossa pro parte, breui ergò sermone ait: *Omnia per ipsum facta sunt*, per quem enim factus est angelus, & vermiculus: per ipsum enim facta est creatura, supera, infera, & spiritualis, ait Augustinus: Quærit Chrysostomus hic, quare Moyses præmittens: In principio creauit Deus cælum & terram, & de singulis indicat, cùm subiungit: Et fiat lux, & facta est lux, & sic de alijs. Hic verò omnia verbo vno comprehendit. Et obijcitur: Nouum testamentum est reuelatio veteris secundùm Augustinum suprà, ergo hic debuisset explicare planius, quæ sunt à Deo facta. Ad istud respondet, quòd cognita existentia ab auditoribus, non erat necesse singillatim dicere, festinans ergo ad ipsum fortiore ascendere breui sermone ait: *Omnia*, & ad obiectum respondendum, quòd nouum testamentum explicat planius vetus, vbi est indigentia explanationis. Item quæritur qualiter ait: *per ipsum facta sunt*, cùm enim pater, & filius, & Spiritus sanctus sint vnum principium omnium creaturarum siue factorum, videtur quòd impropriè loquitur dicendo, *Omnia per ipsum*, scilicet verbum vel filium *facta sunt*. Item quorum est eadem natura, eorum eadem est operatio, ait Damascenus: sed patris, & filij eadem est natura & virtus: ergo & operatio, & ita filius æquè operatur vt pater. Impropriè ergo ait: *per ipsum*, & debuisset dixisse: ab ipso. Item cum pater & filius sint vnum principium creaturarum, vt dictum est, ita posset dici filium operari per Patrem, sicut è contrario. Item quæritur an posset dici veraciter patrem operari per Spiritum sanctum, sicut per filium: & videtur quòd sic, quia Deus Trinitas est vnum principium: Ego principium & finis. Potest ergo dici Patrem operari per spiritum sanctum, sicut per Filium. Quæritur ergo quare dicitur patrem operari per Filium hic. Et: Vbi ostenditur, per quem fecit & sæcula potiùs quàm per spiritum sanctum. Et ad istam quæstionem respondetur, secundo Sententiarum, vbi dicit quòd ideo dictum est Patrem operari per filium, non econtrario, vt in Patre monstraretur auctoritas, quia à Patre est Filius: Omnia tradita sunt mihi à patre meo: vel illud ideo dicitur, quia pater eum genuit omnium opificem, prout ibidem dicitur. Vnde Chrysostomus quærit, qualiter ait: *per ipsum?* si enim inquit, per hoc existimas aliquid esse minorationis scilicet in filio, audi prophetam scilicet loquentem ad filium: Tu in principio terram fundasti, & sequitur, secundum conditionis dignitatem à patre, vel minùs habet filius: & ibi benè de hoc. Nullam ergo minorationem vel distinctionem in faciendo notatur hic in filio, sed intelligendum est, vt est expositum: Vbi suprà. Nec hæc præpositio, *Per*, notat ibi patrem operari per filium, sicut per aliquod instrumentum, vt ibidem dicitur, vnde ex hoc, nota quod hæc

præpo-

Chrys. ho. 3. in Ioan. ante me. to. 3.
Ibid. ho. 6. post medit. to. 3.
Hebr. 1. a
Ioan. 14. b
Chrys. ho. 3. in Ioan. circa med. to 3.
Error Porphirij confutatus.
Aug. li. 10. de ciuitat. Dei ca. 29 in prin. to. 5
Identitas essentiæ Patris & Filij.
Mat. 11. d
Ioan. 17. a
Chrys. ho. 2. in Ioan. to. 3.
Chrys. ho. 1. in Ioan. ante med. to. 3.
Genes. 1. a
Ps. 18. a
Act. 2. f
Act. 13. f
De Verbo, vt est principium effectiuum.
Aug. li. 12. de Ciu. Dei cap. 17. post med. to. 5.
Error Manichæi.
Aug. tract. 1. in Ioan. post medi. to. 9.
Ibid. paulo ante.
Chrys. ho. 4. super Io. in prin. to. 3
Genes. 1. a
Damasc. Ortho. fid. li. 3 ca. 3. ante med.
Apoc. 1. b
Hebr. 1. a
2. Sent. dist. 13. c. sed dicit.
Mat. 11. d
Chrys. ho. 4. in Ioan. to. 3.
Psal. 101. d
2. Sen. dist. 13. c. sed dicit.

præpoſito, *Per*, poteſt notare circumſtantiam cauſæ efficientis per modum exemplaris, & ſic adhuc vera eſt, quia ipſum verbũ vita, vt dicitur hic, & exemplar omnium. Vnde ait propheta: Omnia in ſapientia feciſti. Ad aliud reſpondendum, quòd licet poſſit dici: omnia facta eſſe per Spiritum ſanctum, per modum ſubauctoritatis, ſecũdum tamen appropriationem conuenit filio, qui eſt ſapientia, & ars patris, vt dictum eſt. Conſeruatio verò rerum factarum appropriatur Spiritui ſancto, cui & bonitas: Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo, ſunt omnia, ibi Gloſſa benè de hoc. Et in Pſalmo: Verbo Domini cæli firmati ſunt, ibi Gloſſa: Pater per verbum, & per Spiritum ſanctũ operatur, quod eſt intelligendum per modum ſubauctoritatis, vt dictum eſt. Ita tamen quòd per filium, cui appropriatur cauſa exemplaris, per Spiritum ſanctum, vt ei approprietur cauſa conſeruans, & finalis, & de hoc in Gloſſa. Et quoniam dixit: *Omnia facta ſunt per ipſum*, ſubdit: *& ſine eo factum eſt nihil, quod factum eſt*, hoc eſt factibilium vel generabilium, ſicut ſupplet Chryſoſtomus. Vnde ſubdit: Et ſi viſibile quid, & ſi intelligibile, nil ſine filij virtute, ad eſſe deductum eſt. Idem Origenes in Gloſſa: Quòd nihil, quod factum eſt, ſine ipſo factum eſt. Eſt ergò omnium, quæ ſunt principium effectum, & per hoc patet ſecundùm intentionem litteræ quod non oportet dicere, quod quando ait: *Omnia per ipſum facta ſunt*. Notatur quod eſt principium ſufficiens: per hoc quod ait: *Sine ipſo factum eſt nihil*, principium indeficiens, conſiderando intentionem litteræ. Auguſtinus autem legit ſic: *Sine ipſo factum eſt nihil*, id eſt, peccatum, vt enim ait ibidem, peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cùm peccant, & idolum eſt nihil. De primo obijcit Anſelmus: Si peccatum, inquit, nihil eſt, cum nihilo nemo debeat puniri, cur ergò punit hominem pro peccato? Et ad hoc reſpondet, quòd licet nihil ſit abſentia iuſtitiæ, Deus tamen punit peccatores, non pro nihilo, ſed propter aliquid, ſcilicet, quia debitum honorem ſibi, quem ſponte reddere noluerunt, ab inuitis exigit, & ne deordinatum ſit aliquid in regno, eos ſeparatim à iuſtis ordine competenti diſponit. Hæc ille. Pro exigentia ergò debiti honoris, pro excluſione deordinationis, pro conſeruatione recti ordinis, Deus iuſtè punit peccatores. Quæritur item de hoc quod ait: Peccatum nihil eſt: & non eſt à Deo. Contra primum obijcitur, quòd qui facit peccatum, facit aliquid, ſicut qui furatur, ſed quidquid eſt, in quantum eſt, ex Deo eſt ſecundum Auguſtinum, ergò & peccatum ex Deo, ſiue mala actio. Item peccatum corrumpit, eſt enim corruptio modi, ſpeciei, & ordinis vt ait Auguſtinus: Sed quod corrumpit, agit, ergò vt prius. Item Iſaiæ: Ego Dominus faciens pacem, & creans malum, & ita vt prius. Item quæritur de hoc quod ait: Idolum nihil eſt, & quòd forma hominis in idolo, non eſt facta per verbum; quæritur qualiter hoc? quia materia idoli, quæ eſt aurum vel argentum à Deo eſt, ideò forma idoli eſt formata, vel artificiata ab homine: ergò ſicut aliæ formæ artificiatæ ſunt à Deo, ita & illa. Ad primum reſpondendum, quòd cum peccatum ſit voluntarius defectus aſſumptæ eſſentiæ, pro vt ait Auguſtinus, & deficere, ſic priuatio eſt, ideò dicitur peccatum nihil eſſe, & peccatores, in quantum tales, eſſe nihil. Iob: Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, qui non eſt, id eſt, apoſtatæ angeli, qui dicitur non eſſe, quia à ſumma eſſentia receſſit, & per hoc excreſcente defectu quaſi ad non eſſe tendit: vel dicitur non eſſe, quia benè eſſe perdidit, quamuis naturæ eſſentiam non amiſit, vt ait ibi Gregorius: Exponens illud, vnde peccatum aliquando nominat prædictum voluntarium defectum, & ſic nominat priuationem, & nihil eſt, vt loquitur hic: & ſic non eſt à Deo, nec habet cauſam efficientem, ſed deficientem ſecundum Auguſtinum. Aliquando nominat actionem ſubſtractam deformationi, & priuationi, & ſic eſt à Deo ratione eius, quod eſt actionis. Aliquando nominat debitum habendi iuſtitiam, cùm tamen defectu habendi ſecundum Anſelmum vbi ſuprà. Vnde ait: Nulli eſſentiæ eſt aliud malum eſſe, quàm deeſſe illi bonum, quod debet habere, & ſic dicitur eſſe ſecundum quid, ratione illius debiti, quod tamen priuatum eſt eo, quod debet habere. Ad aliud reſpondendum, quòd cùm dicitur peccatum agere, hoc eſt intelligendum ratione actionis, naturæ boni ſubſtitutæ, non ratione priuationis. Ad aliud reſpondet Auguſtinus, quòd cum dicitur Deus creare malum, ibi ſumitur creare pro eo, quod eſt ordinare: puniendo enim ordinat peccatum. Ad aliud reſpondendum eſt, quòd eſt loqui de forma idoli dupliciter, vel ratione eius, quod eſt ſecundum rem, & ſic in quãtum eſt, eſt à Deo, ſecundùm illud Auguſtini ſuprà: Quidquid eſt, in quantum eſt, eſt à Deo: vel eſt loqui de forma idoli, in quantum eſt idoli, & inſtituta ad idololatrandũ, & ſic dicitur non eſſe à Deo, immò errore hominum ſunt facta, ait Auguſtinus. Et ſic ex abuſione, & ad abuſionem, ſiue ad abutendum, vel aliter ſecundum Auguſtinum, qui ait, quòd idola ſunt, ſed ad ſalutem nihil ſunt; dicitur ergò idolum non eſſe ratione priuationis ſalutis ipſis adorantibus idolum, vel confidentibus de illo, ex dictis patet quando ait: *Omnia per ipſum facta ſunt*, de magnificentia operandi: ſunt enim magnifica immenſitate, ſunt mirificā ſpecioſitate ſiue ordine, ſunt vtilia, ſiue commoda bonitate: Deus enim eſt qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia. Et alibi quaſi idem, & in Pſalmo: Magnificata ſunt opera tua Domine: quantum ad primum: Omnia in ſapientia feciſti, quantum ad ſecundum: Impleta eſt terra in poſſeſſione tua, quantum ad tertium: Et ex his patet magnificentia ſuæ potentiæ, mirificentia ſuæ ſapientiæ, munificentia ſuæ beneficentiæ. Vnde Hugo: Potentiæ fuit ſignum rerum immenſitas, ſapientiæ pulchritudo, bonitatis vtilitas: verè enim à magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit horum creator videri. Et ideò non reſtat, niſi vt aſpicientes facta & opera creatoris aſſurgant ad ipſum laudandum, amandum, & ad delectandum in ipſo. Leuate oculos veſtros, & videte quis creauit hæc: Delectaſti me in factura tua, ait Propheta. Qualiter autem omnia ſunt facta, per verbum dicitur: Omnia in menſura & numero, & pondere diſpoſuiſti, ſuper quod Auguſtinus: Secundum quod menſura omni rei modum præfigit, numerus verò omni rei ſpeciē præbet, pondus autem omnem rem ad quietem & ſtabilitatem trahit. Et ibi benè de hoc. Et idem: Eius vnitate omnis modus inſiſtitur, eius ſapientia omnis pulchritudo formatur, eius legis omnis ordo diſponitur qualiter autem peccatum eſt nihil, & qualiter peccatores dicuntur nihil, vel non eſſe, Boëtius: Eſſe, inquit, eſt quod ordinem retinet, ſeruatque naturam, & ſequitur: Nam qui mali ſunt, eos eſſe malos non abnuo, ſed eoſdem eſſe purè ac ſimpliciter, nego: quia ergò peccatores, in quantum tales, à Deo recedunt, qui ſolus verè eſt. Ipſe enim ſolus eſt, & quia tendunt ad non eſſe, & quia amiſerunt ſuum bonum eſſe, ideo meritò dicuntur nihil: Ecce nihili factus es: Et in Pſalmo: Ad nihilum redactus ſum. Et ſequitur pars, in qua oſtendit, quòd ipſum verbum eſt principium præſciens vel præcognoſcens per ſapientiam, vel præſcientiam, ibi: *Quod factum eſt in ipſo vita erat*. Igitur quod opponit Auguſtinus: Ex hoc ergo, inquit, ſequitur quòd terra vita erat, & lignum, & omnia alia. Ad quod reſpondet ſic ſubdiſtinguendo, *quod factum eſt*, ſcilicet in tempore, *in illo vita erat*: Omnia enim in ſapientia feciſti, ait Propheta. Eſt autem in ſapientia quædam ratio, qua terra facta eſt, & exemplificat: faber primo in arte habet arcam, & illa in arte eſt vita, illa verò in opere, non: viuit enim anima artificis vbi ſunt iſta, ſcilicet opera exteriora, antequam proferantur, multo magis ſapientia Dei, per quam facta ſunt omnia, per artem continet omnia, antequam fabricet foris corpora, in arte, vita ſunt. hæc ille: Et ibi benè de hoc. Et in hoc deſignat ipſum eſſe cauſam exemplarem omnium. Et de hac vita exemplari Auguſtinus benè: Vna eſt prima, & ſumma vita. Et ſequitur: ars quædam eſt omnipotentis atque ſapientis Dei plena omnium rationum viuentium incommutabilium & omnes vnum in ea, & ſequitur ibi: Omnia nouit Deus, quæ fecit per ipſam, & cætera. Et ibi benè de hoc: Sed tunc obijcitur quòd illa cauſa exemplaris, non exprimit res vt ſunt, cùm non omnes res factæ, ſint vita. Et ad iſtud reſpondendum, quòd

Marginal notes (left): Pſal. 103. c — Rom. 11. d — Pſal. 32. a — Chryſ. vbi ſup. proxi. — Principiũ ſufficiens. Principiũ indeficiẽs. — Aug. tract. 1. in Ioan. poſt mediũ tom. 9. — 1. Cor. 8. a — Anſ. de Cõcept. Virg. c. 5. — Cur Deus puniat homines pro peccato. — Aug. de moribus Manichæorum li. 2. cap. 7. to. 1. — Aug. de natura boni. c. 34. to. 6. — Iſa. 45. b — Aug. li. de vera religione. c. 14 to. 1. — Iob 18. c — Greg. Moral. lib. 14. c. 10. — Aug. de ciuitate Dei lib. 12. c. 6. ante med. to. 5. — Anſel de Concept. Virg. c. 5.

Marginal notes (right): Aug. de moribus Manichæi li. 2. c. 7. to. 1 — Aug. de moribus Manich. lib. 2. c. 7. to. 1. — Diſtinctio formæ in idolo. — Idē de ciuitate Dei lib. 8. c. 23. — Idem contra Fauſt. lib. 20. c. 9 to. 6. — Magnificentia operandi. — Iob 9. a — Iob 5. b — Pſal. 91. b — Pſal. 103. e — Ibidem. — Hugo de ſacram. li. 1. p. 3. c. 28. — Sap. 13. b — Iſa. 40. f — Pſal. 91. a — Sap. 11. d — Aug. 7. de Gen. ad lit li. 4. ca. 3. to. 3. — Aug. contra Fauſt. lib. 21. c. 6. to. 6. — Boet. li. 4. de Conſol. Philo. proſ. 2 poſt med. — Iob 23. d — Eze. 28. c — Pſal. 72. d — Aug. tract. 1. in Ioan. poſt medium to. 9. — Cauſa exemplaris. — Aug lib. 6. de Trini. c. 10. to. 3.

ſicut

Ansel. Monologion c. 38.

sicut ait Anselmus: Res prout sunt in Deo, sunt ipsa prima e[ss]entia,& prima essendi veritas, in proprio verò genere habet suum esse naturale secundùm gradus suos, nec potest æquari in omnibus rationibus exemplaribus, prout ait Augustinus: Cùm decedant & succedant tempora, non decedit vel succedit aliquid scientiæ Dei: vnde & illa sunt mutabilia, tamen immutabiliter sciuntur à Deo. Ideò quamuis res sunt mutabiles, non tamen sequitur quòd rationes exemplares mutabiles,& tamen sunt perfectissimæ rationes exemplares rerum. Quia consimiliter ponit Chrysostomus. Quòd si: *Quod factum est, in ipso vita erat*, ergò destructiones Sodomitarum & diluuium & gehenna in ipso vita erat. Similiter & lapis,& ibi tangit errorem hæreticorum circa istud. Et est soluendum sicut priùs, quòd ea, quæ habent in ipso exemplar, vita sunt in ipso, in suo tamen genere habent suum esse. Et sequitur tertia particula, in qua ostendit ipsum esse principium illustratiuum,& gratificatiuum per misericordiam, & gratiam illorum, qui sunt capabiles prædictæ illuminationis, ibi: *Et vita erat lux hominum*, & ibi duo: Primo præmisso, quòd verbum est illuminatiuum mentium humanarum capabilium illius illuminationis. Secundo subditur defectio eorum qui nolunt esse capaces, ibi: *Et lux in tenebris*. Ait ergò: *Et vita erat lux hominum*: Quæritur cum Deus sit lux simpliciter: Deus lux est, in quo tenebræ non sunt vllæ. Quare non ait absolutè: *Vita erat lux?* Et ad hoc respondet Augustinus, quòd ex ipso homines illuminantur, non pecora, quæ non habent animas rationales, quæ possint videre sapientiam Dei: hæc ergò lux non est quorumcumq; animalium, sed hominum: Fuistis aliquando tenebræ, nùc autem lux in Domino. Sed ad hoc obijcitur secundù Augustinum ibidem, quòd multa corda non possunt videre istam lucem. Et respòdet quòd si ita est, hoc ideò est, quia peccata eorum grauatur,& ponit exemplum: In sole cæcus positus, sol est illi præsens, sed ipse soli est absens. Sic sapientia cæco præsens est, id est, stulto & iniquo, sed ipse soli est absens. Et de hac luce Chrysostomus benè ait: Quemadmodum lux, quantumuis illuminet multitudinè hominù, nihil in ppria minoratur claritate, ergò multò magis lux, quæ est Deus. Quia enim vita est, ipsa adueniente, solutum est mortis imperiù,& quia lux, illa lucente, ampliùs non sunt tenebræ. Hæc ille,& ibi benè de hoc. Et sequitur secunda particula, in qua nolentium illustrari à luce defectio. Ibi: *Lux in tenebris lucet*, id est: præsens est peccatorib⁹, quam tamen non comprehenderunt credendo, obscurati tenebris infidelitatis: Qui malè agit, odit lucem,&non venit ad lucem. Vnde in Psalmo: In tenebris ambulant,&c. In tenebris ambulauimus. Sed quæritur quare ait: *Non comprehenderunt*, quia impossibile est istam lucem comprehèdi ab aliquo, quia de Deo dicitur: Quòd habitat lucem inaccessibilem,& sic incomprehensibilem. Item Augustinus: Quidquid scientia comprehenditur scientis comprehensione finitur: Sed Deus est infinitus,& sic incomprehensibilis. Item cum lux spiritualis, sed magis communicabilis luce corporali,& illa præsens non potest non videri ab habentibus oculos corporales, ergò multò minùs non potest non videri ab habentibus oculos intellectuales. Ad primù respondendum est, quòd comprehensio dicitur multipliciter. Primo modo per fidei credulitatem,& per dilectionem, vel charitatis adhæsionem: Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo,&c. Item est comprehendere per tentionem & apertam visionem: Sic currite, scilicet in via, vt comprehendatis, vt comprehendatis scilicet in gloria. Et est comprehèdere per omnimodam inclusionem, sicut locatum comprehenditur à loco, vel sicut scientia rei scibilis, à sciente plenariè: & sic impossibile est quòd ipsa lux, quæ est Deus, comprehendatur ab intellectu creato: Deus enim est ineffabilis & incòprehensibilis, ait Damascenus. Modo primo dicitur comprehendi ista lux à credentibus in via. Secundo modo, à beatis in patria. Tertio modo sumendo largè comprehensionem potest dici, comprehendi à seipso, quia seipsum cognoscit, vt est cognoscibilis. Ad aliud quod non est simile de luce corporali & spirituali, quia illa manifestat se naturaliter, ista voluntarie. Item illa manifestat se omni oculo susceptibili, secundum suam possibilitatem: Lux verò spiritualis manifestat se oculo spirituali, mundati se à peccatis obcæcantibus, prout ait Augustinus: Stultus & iniquus est absens sapientiæ. Quid ergò faciet iste? mundet: vndè possit videri Deus. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. hæc ille, & ibi benè de hoc, qualiter cor est mundandum, vt videatur sapientia, quæ Deus: Determinato de diuino verbo secundùm suam diuinitatem, in parte ista prosequitur euangelista de ipso, secundùm humanitatem assumptam, sicut continuat Augustinus dicens: Quæ dicta sunt, de diuinitate Christi dicta sunt, hic verò de humanitate. *Fuit homo missus à Deo*,& cætera. Vnde superi⁹ determinatum est de diuino verbo in se, & vt est omnium principium effectiuum, hic verò de eo, vt carnis initium, & vt hominum reparatiuum. Et hæc pars in duas partes, quia enim fuit verbum absconditum, & per vocem suam manifestandum, scilicet per beatum Ioannem, qui fuit vox verbi, vt dicitur infrà eodem. Ideò primo determinatur de beato Ioanne, qui erat vox verbi, & lucerna lucens. Secundo determinatur de ipso verbo incarnato,& de aduentu eius, ibi: *Erat lux vera*. Prima in tres. Primo beati Ioannis, qui fuit vox & testis verbi descriptio, & commendatio quantum ad suam personam. Secundo subditur sui officij dignitas siue celsitudo, ibi: *Hic venit in testimonium*. Tertio, quia ipse erat illustratus diuina illuminatione, ob quam posset credi à Iudæis esse Messias vel Christus venturus, differentiæ ipsius ad ipsum Christum subiunctio,& dubitationis exclusio, ibi: *Non erat ille lux*, Ait ergò: *Fuit homo missus à Deo*, scilicet beatus Ioannes, vt enim ait Augustinus: quia filius Dei sic erat homo vt lateret in illo Deus, missus est magnus homo, per cuius testimonium inueniretur plus quàm homo, & ponit exemplum. Sicut enim in monte irradiato cognoscitur quòd sol sit ortus, ideò Ioannes sicut mons magnus prior radiatus, lumen excepit, vt oculis nostris nunciaret. Hæc ille. Sed quæritur cum certum sit quòd Ioannes esset homo, qualiter ait: *Fuit homo*. Ad hoc respondet Chrysostomus: Quòd ideò præconem hominem misit, vt cognitam audientes vocem, scilicet homines faciliùs qui audiebant aduenirent, scilicet, credendo. Vel ideò ait, *homo*, ne crederetur esse angelus ob testimonium prophetæ de ipso: Ecce ego mitto angelum meum, quod ait Saluator de ipso Ioanne intelligendum esse. Et hic. *Homo fuit missus à Deo*, quæritur ad quid hoc apponitur. Et respondet Augustinus dicens, quo modo potuit dicere verum de Deo, nisi missus à Deo? Et de hoc Chrysostomus benè: Tu audiens quoniam à Deo missus, nihil de reliquo humanum esse existima, eorum quæ dicuntur ab illo. Non enim, quæ eius est, dixit, sed quæ mittentis omnia loquitur, ideò angelus nuncupatus est: angeli enim virtus est, nihil proprium dicere. Hæc ille. Et vt hoc ampliùs appareat, subditur: *Cui nomen erat Ioannes*, non ab homine impositum, sed à Deo ait Glossa,& ab angelo nunciatur: Vocabis nomen eius Ioannem,& de his infrà. Et sequitur sui officij specificatio. *Hic venit in testimonium*, &hoc *vt testimonium perhiberet de lumine*, id est, de filio Dei incarnato. Sed obijcitur quòd insufficienter fuit Ioannes solus missus in testimonium, quia vt dicitur: In ore duorum vel trium stabit omne verbum. Ad hoc respondendum, quòd vt dicitur huic, id est, Christo: Omnes prophetæ testimonium perhibent. Ioannes verò fuit missus non solùm ad prophetandum, sed ad demonstrandum infrà eodem. Ecce agnus Dei,& ideò ait hic signanter: *Hic venit in testimonium*, non *ad testimonium*, quia alij prophetæ, quasi à remotis testificati sunt: Ioannes verò ex propinquo demonstrauit & annunciauit, scilicet vox annunciat verbum, & signanter ait: *De lumine*, id est, Christo incarnato: lux enim est, vt forma luminosi, siue quædam res in se absoluta. Lumen verò dicitur influentia recepta in perspicuo; vndè per appropriationem filius Dei, secundùm suam diuinitatem dicitur lux: Inquantum verò incarnatus, lumen. Dicitur tamen consequenter filius Dei incarnatus,& lux & lumen, vt infrà: Ego lux veni in mundum. Obijcit autem Chrysostomus de hoc, cùm

dicatur:

Marginal notes (left column): August. de Trin. suprà proximè. — Chryso. ho. 4. in Ioan. ante mediù tom. 3. — 1. Ioan. 1. b — Aug. tract. 1. in Ioan. post med. tom. 9. — Eph. 5. b — Similitudo. — Chryso. ho. 4. in Ioan. antè mediù tom. 3. — Secunda particula. — Ioan. 3. c — Psal. 81. b — Psal. 59. b — 1. Tim. 6. d — Aug. li. 12. de Ciu. Dei c. 18. to. 5. — Còprehensio dicitur multipliciter. — Ephe. 3. d — 1. Co. 9. d — Damasc. li. 1 Ortho. fidei cap. 1.

Marginal notes (right column): Aug. tract. 1. in Ioan. propè finem tom. 9. — Matt. 6. a — Còtinuatio euangelistæ. — Aug. tract. 2. in Ioan. paul. à pri. tom. 9. — Beatus Io. vox verbi & lucerna lucens. — Aug. tract. 2. in Ioan. ante mediù tom. 9. Ibidè post aliq. — Chryso. ho. 5. in Ioan. circa mediù tom. 3. — Mala. 3. a — Mat. 11. b — Quæstio, de verbis. Chryso. ho. 5. in Ioan. propè prin. tom. 3. — Nomen Ioànis nò ab homine impositum. — Luc. 1. b — Coll. 1. c — Deu. 19. d — Act. 10. g — Ioan. 12. g — Chryso. ho. 5. in Ioan. f

dicatur: Teſtimonium ab homine non accipio, qualiter ait hic, quòd Ioannes *Venit, vt teſtimonium perhiberet de lumine?* Et ad hoc reſpondet ibidem, quòd illud, quòd ait hic intelligendum eſt, ſcilicet Ioannem perhibere teſtimonium Chriſto non indigenti, ſed quia ex ſalutis multorũ cura deſcendit Chriſtus, ideò conceſſit homini teſtimonium perhibere de ſe. Idem quaſi obijcit Chryſoſtomus dicens & quærens: Nonne filius Dei ſufficiebat ſeipſum oſtendere & teſtificari? ergò non oportuit, quòd alius veniret in teſtimonium. Et ad illud reſpondet benè, quòd quia habitabat lucem inacceſſibilem, ideò carnem induit, & vni conſeruorum conceſſit teſtimonium, quia omnia negotiabatur ad hominum ſalutem, & ad facilem ſuſceptibilitatem, & ad audientium vtilitatem, non ad ſuam dignitatem. hęc ille. Ex his patet, quòd eſt perhibere teſtimonium de aliquo, vel propter indigentiam & dubitabilitatem à parte illius, cui perhibetur teſtimonium, & ſic non indiguit filius Dei teſtimonio humano; vel eſt perhibere teſtimonium ob indigentiam & ignorantiam, à patre eorum, coram quibus perhibetur teſtimonium, & ſic Ioannes perhibet teſtimonium de filio Dei. Vnde Auguſtinus: Quia non videbat lux mentium, opus erat vt homo diceret de luce teſtimonium, non tenebroſus, ſed illuminatus, qualis fuit ſcilicet beatus Ioannes. Sed quæriter de hoc quòd ait: *Vt omnes crederent per illum*, cùm ergò omnes non crediderint, fruſtratus fuit fine, vel fructu officij ſibi commiſſi: Ad hoc reſpodendum, quòd eſt duplex finis, ſcilicet operantis, & operis. Sicut in medico finis operantis eſt, intendere ſanare, finis verò operis, inducere ſanitatem. Quantum ad primum, operans non fruſtratur fine officij, dum nihil omittat de contingentibus, licet non proueniat finis operis ob impedimentum, vel defectum à parte alterius. Aliter diſtinguunt alij, quòd eſt finis duplex, in ſe, & in alio. Primo non priuatur operans, dum faciat quòd in ſe eſt, licet altero fruſtretur propter aliquas cauſas contingentes. Et ſequitur particula tertia, in qua differentiæ ipſius ad Chriſtum ſubiunctio. *Non erat ille lux*, & cætera. Sed quæritur, qualiter hoc quia inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne. Sed de diſcipulis dicitur: Vos eſtis lux mundi: ergò multò magis Ioannes lux. Ad iſtud reſpondendum ſecundùm Auguſtinum. Ioannns erat illuminatus & ſicut mons magnus, non tamen lux illuminans. Non negat ergò hîc Ioannem eſſe lucem, ſcilicet participatione, ſed negat eum eſſe primam lucem, illuminantem omnem hominem. Quaſi idem Chryſoſtomus, oſtendens enim inopinabilem eminentiam eius, cui perhibet teſtimonium, ad ipſum, qui teſtatur, ait: *non erat ille lux*. Ideò Ioannes dicitur lucerna: Ille erat lucerna ardens & lucens. *Erat lux vera*, & cætera. Præhabita deſcriptione beati Ioannis, qui fuit vox verbi, & præcurſor filij Dei, hic determinatur de dignatiuo aduentu ipſius filij Dei, & ipſius diſpenſatiua incarnatione, & operibus, & documentis ipſius incarnati, & hæc in tres partes. In prima de ipſo aduentu, & incarnatione. Secundo, de Ioannis teſtificatione, & diſcipulorum vocatione. Ibi: Ioannes teſtimonium. Tertio de operum filij Dei incarnati varietate, & documentorum diſpenſatione. Die tertia nuptiæ factæ ſunt. In prima quatuor. Primo, maieſtatis filij Dei ſub nomine lucis, & eius aduentus in mundum præmiſſio. Secundo, diſcredentium ſibi aduenienti excæcatio, ibi: *Mundus eum non cognouit*. Tertio, vtilitatis credentium ſubiunctio. *Quotquot autem receperunt eum*. Quarto, dignatiuæ incarnationis ſpecificatio, ibi: *Et verbum caro factum eſt*. Ait ergò: *Erat lux vera*. Sed quæritur qualiter ait hoc, quia omnis lux eſt lux vera in ſuo genere, eo quòd immixta tenebris: Quæ ſocietas luci ad tenebras? quaſi diceret, nulla, ergò ſuperflue ait, *lux vera*. Ad quod reſpondendum, quòd ſecundùm Auguſtinum: Lux vera dicitur hic, lux mentium, quæ eſt ſuprà mentes, & excedit omnes mentes; & hoc eſt lux vera, ſcilicet eſſentialitate. Mentes verò illuminatæ dicuntur lux, huius lucis illuminatione: ipſa enim eſt lux hominum, vt habitum eſt ſuprà. Vnde ſequitur: *Illuminat omnem hominem*, ſcilicet viuentes vt homines, non diſtant à pecore niſi intellectu, noli aliquando gloriari. Et huic concordat Gloſſa, quæ ait. *Omnis homo*, dicitur illa natura in homine, quæ eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei: alia ſunt extra hominem, & ibi benè de hoc. Vt enim ait Propheta: Signatum eſt ſuprà nos lumen vultus tui Domine. Et Iob: Qui docet nos ſuper iumenta terræ. Ibi Gregorius, vt dicetur infrà. Sed obijcitur de hoc quòd ait: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Sicut obijcit Chryſoſtomus: Si illuminat omnem hominem, qualiter tot ſcilicet homines ſine lumine permanſerunt? Item Auguſtinus: Si illuminauit omnem hominem, cùm actiua inferat ſuam paſſiuam, ergò omnis homo eſt illuminatus. Item ſi ſic, nulli homines ſunt tenebræ. Ad illud reſpondet Chryſoſtomus ibi ſuprà, quòd quantum pertinet ad ipſum filium Dei, illuminat omnes. Sed quidam claudentes oculos noluerunt ſuſcipere lucis radios, non ergò à natura lucis obtenebratio, ſed à malitia eorum. Et ponit exemplum de nolentibus intrare nauem nullo prohibente, quia malitia ſua pereunt. hæc ille: Ad hoc idem reſpondet Auguſtinus, quòd iſtud eſt intelligendum: *Illuminat omnem hominem*, & cætera. Non quia vllus eſt, qui non illuminetur, ſed quia nullus illuminatus, niſi qui ab ipſo illuminatur, & ibi benè de hoc. Aliter reſpondet Auguſtinus de prædeſtinatione ſanctorum, ponens exemplum, quòd ſicut dicitur, magiſter docet omnes pueros villæ, non quia omnes doceantur, ſed quia nullus niſi ab illo docetur: Conſimiliter eſt intelligendum ex parte iſta, & benè eſt concedendum, quòd actiua infert ſuam paſſiuam, quia quos illuminat lux diuina effectualiter, perfectibiliter illuminati ſunt. Et quoniam ad illuminandum præfata lux venit in mundum. Sequitur: *In mundo erat*, ſcilicet non vt pars, ſed vt factor regens quas fecit creaturas. Et hic præſentia diuinitatis ait Gloſſa. Ideò ſubditur: *Et mundus per ipſum factus eſt*, vel, *In mundo erat*, ſecundùm humanitatem aſſumptam. Infrà eodem: *Habitauit in nobis*, & cætera. Opponit Chryſoſtomus: Si verbum erat apud Deum, qualiter in mundo? Et reſpondet quòd magnitudinis eius non eſt finis: Cælum & terram, inquit, ego impleo. Qualiter autem verbum Dei vbique totum eſt, & dicitur venire, cùm manifeſtatur, & abſcedere, cùm occultatur, Auguſtinus benè ponens exemplum. Quod ſi verbum hominis tranſiens ſimul & totum eſt in auribus multorum, multò magis verbum Dei, permanens vbique eſt totum, & ibi benè & multum de hoc. Et licet ſic fuerit in mundo, tamen *Mundus eum non cognouit*. In quo notatur ſecundum, diſcredentium excæcatio, & eiuſdem Dei repetitio. Sed qualiter ait hoc, opponit Chryſoſtomus, quia multi in mũdo eum cognouerunt. Et reſpondet, quòd non dixit, quòd nullus eum cognouit, ſed quoniam mundus, id eſt, mundo affixi, & qui ea, quæ mundi ſunt, ſapiunt, non cognouit, vnde mundum vocat multitudinem conceptam, vulgarem, turbidam, & inſipientem populum, hæc ille. Item opponit Auguſtinus, qualiter ait: *Mundus non cognouit*, quia teſtimonium dedit ei mare, ſuper quòd ambulauit, & venti, qui ad imperium eius quieuerunt, & terra, quæ contremuit illo crucifixo. Item: Multi in eum crediderunt. Et ad iſtud reſpondet, quòd mundus dicitur hic mundi dilectores, corde mundum habitantes: vnde vt patet ex Auguſtino, dicitur mundus tripliciter, vel fabrica viſibilis, vel delectores mundi, vel habitatores, ſiue mundum inhabitantes: Vt ſaluetur mũdus per ipſum. Et ſequitur quaſi repetitio dictorum ad exaggerationem malitiæ, & excæcationis mundi, *In propria venit*, id eſt, in mundum, quia *omnia per ipſum facta ſunt*: ait Auguſtinus. Vel: *In propria venit*. Per carnem, ait Gloſſa: Sua enim incarnatio dicitur ſuus aduentus. Vel: *In propria*, id eſt, in gentem Iudæorum. Vnde Chryſoſtomus: *Propria*, Iudæos dicit, vt populum peculiarem: Te elegit Dominus Deus, vt ſis illi populus peculiaris. Et: Non ſum miſſus niſi ad oues, quę perierunt domus Iſrael. Et per hoc patet ſolutio quæſtionis, licet eſſent omnes ſui creatione: Iudæi tamen erant ſui prælectione. Et ex hoc eorum accuſatio, ait Chryſoſtomus: quia ſui enim erant Iudæi prælectione, & prophetæ prædixerāt eum venturũ, & ad ipſos venerat, & miracula viderunt, non tamen eum rece-

perunt,

Margin notes (left): ante mediũ tom. 3. — Ioan. 5. f — Aug. tract. 3. in Ioan. ante mediũ tom. 9. — Finis duplex. — Particula tertia. — Quæſtio, An Ioannes lux. — Matt. 11. b — Matt. 5. b — Aug. tract. 3 in Ioan. ante mediũ tom. 9. — Chryſo. ho. 5. in Ioan. poſt mediũ tom. 3. — Ioannes dicitur lucerna. — Ioan. 5. f — Cõtinuatio Euãg. — Primę partis diuiſio in quatuor. — Quæſtio de luce vera. — 2. Cor. 6. d — Reſpõſio. — Aug. ho. 4.

Margin notes (right): Pſal. 4. b — Iob 35. c — Greg. Moral. lib. 26. cap. 13. — Chryſo. ho. 7. in Ioan. propè prin. tom. 3. — Aug. tract. 2. in Ioan. circa med. tom. 9. — Chryſo. ho. 7. in Ioan. propè prin. tom. 3. — Aug. Ench. ad Lauren. c. 103. to. 3. — Auguſt. de prædeſt. ſanct. li. 1. c. 8. circa med. to. 7. — Chryſo. ho. 3. in Ioan. ante mediũ tom. 3. — Pſ. 146. a — Iere. 23. e — Aug. epi. 3. ad Voluſianum ante med. to. 2. — Chryſo. ho. 7. in Ioan. poſt mediũ tom. 3. — Aug. tract. 11. in Ioan. poſt mediũ tom. 9. — Mat. 14. d — Mat. 27. e — Ioan. 3. d — Aug. tract. 2. in Ioan. poſt mediũ. tom. 9. — Mundus dicitur tripliciter. — Id. tract. 2 in Canon. Io. poſt mediũ. eod. to. — Ioan. 3. b — Aug. tract. 2. in Ioan. poſt mediũ. tom. 9. — Aggei 2. b — Chryſo. ho. 8. in Ioan.

perunt,nec in eo crediderunt, immò extra vineam eiecerunt. Item opponit Chrysostomus. Vnde venit qui omnia implet,& vbique adest?Item : Quem locum euacuat sui præsentia?quasi dicat nullum.Et respondet quòd seipsum manifestauit nostram dignans induere carnem, hanc manifestationem & descensionem præsentiam vocat , & aduentum scilicet: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo,& ibi benè de hoc dicitur. Et sequitur tertia particula,in qua specificatio vtilitatis credentium. Ibi: *Quotquot autem receperunt eum*,scilicet per fidem,ait Glossa. *Dedit eis potestatem*,non tantum reformari, sed *Filios Dei fieri*,per adoptionem, quòd ipse erat per naturam.hæc Augustinus,& in Glossa.Quærit Chrysostomus de modo loquendi qualiter ait: *Quotquot*,indeterminatè, & respondet quòd ideò ait ad denotandum,quòd siue serui,siue liberi, siue barbari eodem honore sunt digni.Et in hoc patet munifica bonitas Dei,&virtuositas fidei. VndeChrysostom': Fides & gratia Spiritus sancti ea , quæ ex mundanis auferens inæquabilitatem in vnam omnes plasmauit figuram, & ad vnum omnes regalem insigniuit characterem.quid par huic clementiæ? Et ponit exemplum de rege terreno, qui iudicaretur munificus , si seruos adoptaret in filios, cùm vnigenito. Item ponit aliud exemplum, quòd sicut ignis separat metalla à terra , & immutat, sic facit gratia Spiritus sancti de terrestribus cælestes: ibi & benè de hoc. Item quærit quare ait: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, & non ait: *Fecit eos filios Dei*,ad quod respondet,quòd in hoc ostendit,quoniam volentibus venit hæc gratia,& nisi elegerint,non subuenit scilicet hæc gratia, vt ergò notet libertatem arbitrij,ideò sic ait. Item quæritur,ait:*Dedit potestatem*,scilicet dictam : *His qui credunt*. Videtur quòd omnibus sit data. Ait enim Augustinus , posse habere fidem sicut posse habere charitatem , est naturæ hominum, sicut habere charitatem est gratiæ fidelium : ergò ista potestas est à natura hominum, non ex dono fidei. Et ad istud respondendum, quòd differt dicere possibilitatem, potentiam,potestatem. Possibilitas enim dicitur ipsa susceptibilitas materialis, & remota. Potentia dicitur amplius disposita,possibilis tamen adhuc ad opposita. Potestas dicitur quasi potentia stans, scilicet quia disposita,& propinqua ad actum.Posse ergò credere,vt dicitur,à possibilitate. Prima est naturæ hominum: posse verò credere,vt dicitur à potentia. Secundo modo dicta est hominum habentium scientiam legis & scripturæ. Potestatem verò habere tertio modo dictum est credentium. Vnde sequitur hic,quòd illam dedit,*his qui credunt in nomine eius*. Ideò signanter ait hic *potestatem*. Sed tunc quæritur, quare potiùs ait,quòd dedit potestatem credẽtibus magis quàm amantibus. Ad quod respondendum, quia quòd fides est prima virtutum,vt ait Augustinus,ideò conuenienter ait: Quod dedit illam potestatem *his,qui credunt*,& cætera. Et de munificentia Dei in collatione huius potestatis, Augustinus benè: Magna beneuolentia , magna misericordia, nunc natus est,& noluit manere vnus. Et sequitur: Hunc misit in mundum vt non esset vnus,sed haberet fratres adoptatos,nec timuit habere cohæredes,quia hæreditas non fit angusta,si multi possederint.Hæc ille. E contrario est de hominibus,qui nolunt habere fratres & cohæredes,vt ibi prosequitur benè. Et quoniam præmisit de potestate, qua fiunt homines filij Dei subdit quo ordine,& quo modo fiat,quia non ex complexu coniugij , sicut continuat Augustinus , & etiam Glossa. Ideo sequitur : *Qui non ex sanguinibus*,scilicet commixtis seminibus: Coagulatus sum in sanguine, *nec ex voluntate carnis*, id est, fœminæ,secundùm Augustinum, quæ infirma est, & emollit ad libidinem: *Neque ex voluntate viri*, id est, viri concupiscentia: quasi dicat. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* , & sic nasci ex Deo , non sicut nascuntur homines ex sanguinibus modo dicto : Quod natum est ex carne,caro est, quod natum ex spiritu,spiritus est. Et ibi benè de hoc sic dicitur: Non qui filij carnis,hi filij Dei. Sed videtur loqui incongruè, quando *Ex sanguinibus*,in plurali, cùm non dicatur secundùm Grammaticos in plurali. Ad quod respondet Augustinus , quòd quia Græcè positum est pluraliter,maluit

ante med. to.3. Deu.26.d Mat.15.c Mat.21.d Chryso.ho. 9.in Ioan. ante med. to.3. Ioan.3.b Tertia particula. Aug.tract. 2.in Ioan. post mediũ. tom.9. Chryso.ho. 9.in Ioan. ante med. to.3. Virtuositas fidei. Chrys.ibi. paul.post. Exemplũ de rege terreno. Exemplũ ignis. Aug.de vera innocentia post medium. Aug.de 83 quæstionib. quæst.64. Aug.tract. 2.in Ioan. post mediũ. tom.9. Aug.ibid. Sap.7.a Ioan.3.a Rom.9.b Aug.tract. 2.in Ioan.

ille,qui interpretabatur,sic ponere, & quasi minùs Latinè loqui secundùmGrammaticos,&tamen explicare veritatem.Si enim diceret in singulari numero, non sic explicaret.Ex sanguinibus enim maris & fœminæ nascuntur homines,id est,seminibus commixtis, vt dictum est,& subdit: Non timemus ferulas Grammaticorum , dum tamen ad veritatem solidam,&certiorem perueniamus.Sed quæritur quare fecit mentionem de carnali generatione. Ad quod respondet Chrysostomus. Quòd ideò rememoratus est illius,vt humilitatem , id est, vtilitatem primi partus,scilicet carnalis,& mirabilitatem ,& altitudinem secundi,qui est per gratiam,cognoscẽtes, magnam suscipiamus de Deo intelligentiam. Hæc ille. Et sequitur quarta particula,in qua dignatiuæ incarnationis filij Dei manifestatio est. *Et verbum caro factum est*. Et continuat Augustinus sic:Ne miraremur,& exhorreremus tantam gratiam,quia homines ex Deo nati,quasi securum te faciens ait: *Et verbum caro factum est*,quasi dicat: Quid miraris, quia homines ex Deo nascuntur?attende ipsum Deum natum ex hominibus.Eodem modo continuat Chrysostomus. Ineffabilis honoris ponit causam,quòd est verbum fieri carnem, & dominatorem formam suscipere serui: Non rapinã arbitratus est se esse æqualem Deo,formam serui accipiens, &c.Sed quæritur de intellectu huius,cùm dicitur: *Verbum caro factum est*, aut est sensus:factum est caro, id est, mutatum in carnem,aut quòd verbum sit ipsa caro, aut quòd caro mutetur in verbum, & vterque sensus est falsus. Et ad istud respondet Chrysostomus benè. Quod ait. *Verbum caro factum est*,non transmutationem substantiæ,nec transmutatam substãtiam in carnem,sed carnis assumptionem repræsentare volens,ait: *Verbum caro factum est*. Et hoc vt obstrueret ora hæreticorum,qui dicebant,quoniam phãtasia quædam & fictio fuerunt omnia,quæ erant dispensationis,id est,incarnationis. Et ibi benè de hoc. Idem Augustinus: Neq; sic factus est homo,vt perderet quòd erat Deus.Idem:Factus est,quod non erat,non amittens quod erat:accessit homo Deo,vt esset homo,qui erat Deus,& ibi benè de hoc.Sed quæritur cum filius Dei assumpsit totam humanitatem, scilicet animam & carnem , quare ait: *Verbum caro factum est*. Et ad istud respondendum , quòd licet assumpserit totam humanitatem , tamen ait : *Verbum caro factum est*,secundùmAugustinum,collyrium fecit,vnde oculi nostri tergerentur. Et sequitur : Terra sauciatus eras,& terra nunc mittitur, vt saneris : caro te excæcauerat,caro te sanat: *Verbum caro factum est*,& inde medicus fecit collyrium,vt vitia carnis extingueret, ob ergò medicamenti correspondentem congruitatem. Ideò sic ait,vel ad eliminationem hæresis Manichæorum negantium eum assumpsisse veram carnem, vel ad elusionem hæresis Valentinianorum ponentium ipsum secum detulisse corpus cæleste,nec assumpsisse veram carnem ex Virgine: de hoc Chrysostomus,quòd ideò dictum est: *Verbum caro factum est*,vt non phantasiam existimes. Vel ideò ait: *Verbum caro factum est*,ad ostensionem humilitatis summæ in sua incarnatione. Verbo enim nil sublimius, nihil potentius,nihil æquè durabile,quia æternum. Caro autem infima,impotens, mortalis,& sic de alijs. Ad ostendendum ergò excessiuam humilitatem filij Dei in sua incarnatione ait: *Verbum caro factum est*. Ideò in Psalmo in persona sui:Ego vermis & non homo , suprà quod Augustinus : Verbum in principio factum est vermis &lac,vt fugeret, qui manducare non posset.Quæritur,quare magis ait: *Verbum caro factum est*, quàm vita vel lux, ex quo de vtrisque præmisit. Respondendum,vt ostenderetur,quòd sicut verbo creata sunt omnia , ita & verbo facta est recreatio saluandorum & regeneratio,& non solùm sic: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*,postquam natus est: in quo notatur & sua humilitas,& sua bonitas,cùm enim hominibus conuersatus est. Vel : *Habitauit in nobis* , factus homo inter nos. Vnde Chrysostomus:semper hoc habitat tabernaculum. Carnem enim nostram circuminduit , non vt rursus eam relicturus,sed vt semper eam habiturus. Vnde: Ponam tabernaculum meum in medio vestri. Et : Habitabo in medio filiorum Israel. Et sequitur de euidentia ma-

post mediũ. tom.9. Ibid. post pauca. Chryso.ho. 9.in Ioan. post mediũ. to.3. Quarta particula. Aug.tract. 2.in Ioan. post mediũ. to.9. Chryso.ho. 10.in Ioã. ante med. to.3. Phil.2.a Quæstio de intellectu. Chrys.ibi. post pauca. Aug.tract. 8.in Ioan. ante med. to.9. Ibid.tract. 11.ante medium. Aug.tract. 2.vers.fin. Ibidẽ.post pauca. Hæreses Manichæorum & Valentinianorũ. Chryso.ho. 10.in Ioã. circa med. to.3. Excessiua humilitas filij Dei. Psal.21.b Aug.tract. 1.in Ioan. post.mediũ. to.9. Quæstio, cur magis verbũ caro factum, quàm lux, & cætera. Bar.3.d Chryso.ho. 10.in Ioã. post mediũ tom.3.

Leu. 26.b
Exo. 29.g
Aug. tract. 2. in Ioan. propè finem tom. 9.

iestatis filij Dei incarnati. Ibi: *Et vidimus gloriam eius*, & continuat Augustinus sic: quoniam sic venit vt de carne tua vitia carnis extingueret, & de morte mortem occideret. Tamen: *Vidimus gloriam eius*. Et quasi consimiliter continuat Chrysostomus dicens, quòd per consocium corpus eius, id est, consimile corpus visus est nobis: *Et habitauit in nobis*, vt & loqui & conuersari possemus cum eo. Et ex hoc: *Vidimus gloriam eius*, quæ aliter non posset videri, eo quòd

1.Tim.6.d

habitat lucem inaccessibilem. Si enim filij Isrcel non potuerunt intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, multò minùs possent homines vidisset gloriam filij Dei, nisi fuisset obumbrata nube carnis: Vnde: Solem nube tegam, quod exponit Augustinus de filio Dei incarnato.

Exo.34.g
Eze.32.b
Aug. hom. 33. in Ioannem.

Fuit enim visa gloria sua operibus miraculosis, & documentis gratiosis, vt sæpè patet de Euangelijs: Manifestauit gloriam suam. Et: Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro gloria Dei, &cæt. Item fuit visa gloria eius in splendore transfigurationis. De qua gloria: Accipiens à Deo Patre honorem & gloriam. Item fuit visa gloria sua in trophæo resurrectionis, & in potestate ascensionis: Non oportebat Christum pati, & sic intrare in gloriam? & quoniam sua gloria fuit excellentior, quàm Prophetarum, quorum gloria apparuit hominibus, vt Moysi & Eliæ, vt ait Chrysostomus: Ideò ait: *Gloriam quasi vnigeniti*.

Ioan. 2. b
Ioan. 11. a
Mat.17.a
2.Pet.1.d
Luc.24.d
Chryso. ho. 11. in Ioan. ante med. tom.3.
Ibid. paulò post.

Sed tunc obijcitur, quòd malè ait: *quasi*, quia videtur dicere similitudinem non veritatem. Et ad hoc respondet Chrysostomus: *quasi*, inquit hic non est similitudinis, neque comparationis, sed certificationis & indubitabilis determinationis; ac si diceret: *Vidimus gloriam eius*, qualem decebat & conueniens est habere vnigenitum, & naturalem filium Dei Regis omnium. Hæc ille. Simile ait Gregorius, post principium, vbi hoc exponit: *Quasi*, inquit hic non pro similitudine, sed pro veritate ponitur, & benè: *Vidimus gloriam vnigeniti*, quia vidimus ipsum vnigenitum: *Plenum gratiæ*, ad sanctificandum: *Plenum veritatis*, ad illuminandum: *Plenum gratiæ*, quia vita: *Plenum veritatis*, quia lux hominum: *Plenum gratiæ*, ad auferendam omnem culpam: *Plenum veritatis*, ad tollendam ignorantiam. Infrà eodem: De plenitudine eius accepimus omnes. Et eodem: Gratia & veritas per Iesum Christum, & ibi de hoc. Quod ergò ait: *Vidimus gloriam vnigeniti*, intelligendum quantum ad diuinitatem: quòd verò subditur: *Plenum gratiæ*, quantum ad humanitatem: vnde dicitur: In me omnis gratia vitæ & veritatis, quia plenus gratia, tulit peccata: quia plenus veritatis, soluit legis promissa:

Grego. Moral. lib. 18. cap. 6.
Eccl.24.c

Ioannes testimonium perhibuit. Habita descriptione incarnationis dignitatiuæ filij Dei, in parte ista multiplicis testimonij ipsius Ioannis subiunctio, & discipulorum vocatio, & secundùm hoc, hæc pars in duas partes. Primo testimonij multiplicis perhibitio. Secundo huius occasione discipulorum vocatio, ibi conuersus autem Iesus, & cætera. Prima in tres. Primo testimonij Ioannis in generali præmissio. Secundo testimonij ipsius Euangelistæ adiunctio, ibi: *De plenitudine eius*. Tertio testimonij Ioannis in speciali subiunctio, ibi: *Et hoc est testimonium Ioannis*, & hoc est, quod ait: *Ioannes testimonium perhibet*, & cætera, de ipso scilicet Christo, & non solùm occultè, vel in obscuro, immò clamat, scilicet apertè & publicè, ipse enim erat vox verbi: *Ego vox clamantis*, & idem ait Isaias, & sic implebat illud: Clama ne cesses. Et in hoc notatur Ioannis affectuositas, & constantiæ stabilitas: clamat inquam dicens, *hic erat*, & in hoc testimonij certitudo & veritas: demonstrat enim Christum esse præsentem secundùm Glossam, *qui post me venturus est*, scilicet ad prædicandum, operandum, & mundum saluandum, *antè me factus est*, id est, mihi præpositus & prælatus, & hoc, quia *prior me erat*, scilicet æternitate ait Glossa, sic enim prior omnibus: Antequam Abraam fieret, ego sum. Sed quæritur cum non sit magna laus filij Dei quòd esset prior puro homine, & ei prælatus, videtur hoc non esse magnum testimonium. Item quasi consimiliter opponit Augustinus: Cum esset antè luciferum genitus, non fuit ei magnum esse antè Ioannem. Item videtur Ioannes se extollere in hoc quòd perhibet testimonia filio Dei. Ad istud respondet Chrysostomus,

Ioan.1.c
Isa.40.a
Isa.58.a
Ioãnis affectuositas.
Ioan.8.g
Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. to.9.

dicens, quòd Iudæi multam & admirabilem opinionem huius viri, id est, Ioannis habebant. Ideò non erat parum apud Iudæos, apud quos ille erat mirabilis & insignis, filium Dei esse maiorem Ioanne, & ei præpositum. Hæc ille. Sed quare non perhibuit testimonium de miraculosis operibus filij Dei venturi? Et ad hoc respondet, quòd non confestim Iudæos ad alta duxit, sed paulatim à terra euolare voluit. & ponit exemplum. Matres aues non confestim prima die volare docent pullos. Ideò ait: *Qui post me venturus est*, quasi dicat, non quia priùs prædicaui, existimetis me maiorem, multò minor sum, vt nec in ordine serui sum dignus annumerari. Hæc ille. Cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere: & patet hic artificiositas beati Ioannis in docendo: qu[illegible]non plus alta præposuit, & eius humilitas se abijciendo, & fidelitas filium Dei magnificando.

Exempla auium.
Matt. 3.c
Artificiositas beati Ioannis in docendo.

Et sequitur testimonium euangelistæ secundùm Glossam: *De plenitudine eius*, & cætera. vnde in Glossa exposito testimonio Præcursoris, redit euangelista ad testimonium suæ assertionis. Vnde Chrysostomus: soluens quæstionem, vnde Christus prior Ioanne, & clarior, subdit aliam causam: *De plenitudine*, & cætera: & est verbum non Præcursoris, sed discipuli scilicet Ioannis. Ait ibidem: Ita enim dictum est suprà: *Plenum gratia & veritatis*. Et nos, qui fuimus cum eo omni tempore, & mensa commmunicauimus, testamur, quia de plenitudine eius accepimus, ait euangelista in persona discipulorum, vt ait Chrysostomus. In ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, & de ipsa plenitudine benè Ghrysostomus, vbi ait, quòd erat non participabile bonum, id est, per participationem, sed fons & radix est omnium sanctorum, non in se ipso continens bonorum diuitias, sed ad alios superessundens, manens plenus in nullo minoratus ex participatione. Et ponit exempla de fonte, & de igne, de quo igne si infinitæ lucernæ accendantur in eadem plenitudine manet, & ibi benè de hoc: *Accepimus*, inquam gratiam pro gratia, quod exponens Chrysostomus ait, id est, pro veteri testamento nouum, quia erat fides, & fides gloria, & gloria adoptio, & adoptio sanctificatio, & sanctificatio baptismus, & baptismus sacrificium, & sacrificium circumcisio, & circumcisio gratia, & gratia. Sed illa erant vt typi, hæc verò vt veritas. Et ibi benè de hoc. Illa enim erant puerorum doctrina, hæc autem virorum: illa seruorum, ista liberorum. Hæc ille. Non accepistis spiritum seruitutis in timorem, sed spiritum libertatis filiorum Dei. Et de his in Glossa: & subditur ad maiorem explanationem: *Lex per Moysen*, sicut per seruum, gratia verò ad sanctificandum, *& veritas*, ad illuminandum *per Iesum Christum*, qui impleuit legem. Et ideò dicitur. Misit Deus filium suum, &c. Et sequitur vt eos, qui sub lege erant, redimeret.

Chryso. ho. 13. in Ioã. ser. in prin. tom.3.
Chry. ibid. post multa.
Col.2.b
Chrys. vbi suprà propè princ.
Exempla de fonte & de igne.
Chryso. vbi suprà.
Rom. 8.c
Matt.5.c
Gala.4.a

Sed quæritur ad quid istud hic superaddit, ex quo præmissum est ipsum filium Dei esse plenum gratiæ & veritatis? Et ad istud respondet Chrysostomus, quia dixerat Ioannes prior me erat, non solùm ad Ioannem facit comparationem, sed ad eum, qui erat Ioanne sanctior apud Iudæos, scilicet Moysen, & de hoc Augustinus hic multa; inquirens, quis dedit legem. Quis dedit legem? Et respondet ille dedit legem, qui dedit gratiam, sed legem per seruum misit, cùm gratia verò ipse descendit. Sed tunc quæritur quare priùs legem dedit, quàm gratiam, cùm esset signum maioris bonitatis, dare maius donum. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd lex iubet, sed homines conantes implere legem viribus suis, temeraria sua præsumptione ceciderunt, & facti sunt sub lege, & non poterant implere viribus suis, & tunc implorauerunt auxilium liberatoris, quia reatus legis fecerat ægritudinem superbis: ægritudo verò superborum facta est confessio humilium, & sic dum confiterentur ægroti, venit medicus & sanauit scilicet Iesus Christus, & accepimus gratiam pro gratia, id est, expositum, & ibi benè de hoc, & multum de lege, & gratia & veritate. Sed quæritur de hoc, quòd ait: *De plenitudine eius accepimus omnes*, qualiter hoc? quia omnis gratia à Deo ipso immediatè: Gratiam & gloriam dabit Dominus, ait propheta. Item omnia sunt tradita filio à

Chryso. ho. 13. in Ioan. post medi. to.3.
Augus. hic hom. 3.
Quare priùs legẽ dedit, quàm gratiam.
Matt.11.d

patr

patre: Omnia tradita sunt mihi à patre meo: si ergò gratia in Christo à patre, tunc gratia transfunditur à subiecto in subiectum, quod videtur in nobis esse inconueniens, quia gratia in nobis est accidens. Iterùm quæritur secundùm quam naturam dicitur, quòd *de eius plenitudine accepimus omnes*, & ipsum *esse plenum gratia*, non secundùm Dei naturam: quia non sic dicitur propriè esse gratia, sed natura est in eo, quidquid habet: non secundùm humanam, quia sic non effundit gratiam, quæ est à solo Deo. Ad istud respondendum secundùm Augustinum. Vbi ait Augustinus exponens illud Psalmi. Accepisti dona in hominibus. Vtrumque, inquit, verum est, & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus: dedit hominibus tamquam caput membris, accepit in hominibus id ipse vtique in membris suis. Ipse ergò Christus & dedit de cælo, & accepit in terra. Hæc ille. Vnde dicunt Magistri & benè, quòd Christus fuit plenus gratia triplici, scilicet gratia personæ singularis, gratia capitis, & gratia vnionis, qua non potuit maior excogitari. Et quia fuit caput Ecclesiæ, in eius membra de plenitudine eius infudit, in quantum Deus, effectiuè: in quantum caput Ecclesiæ, meritoriè; & per hoc ad aliud, quòd quædam dicuntur de Christo secundùm diuinam naturam, quædam secundùm humanam, quædam verò secundùm ipsam humanam naturam vnitam diuinæ: sicut dicitur hic, quòd: *De plenitudine eius, accepimus omnes*, sicut membra à capite. Quæritur de hoc, quod ait: *gratiam pro gratia*, sicut quærit Augustinus Homilia: Quid est *gratiam pro gratia?* & quasi opponit, si enim fides est gratia & vita æterna, quasi merces fidei, videtur Deus vitam æternam tamquam debitam reddere, sicut ait Apostolus: De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Deus iustus iudex. Sed si merces est reddita, non est gratia donata: ergò debuisset dicere debitum accepimus pro gratia. Ad hoc respondet, quòd quia fides est gratia, & gratis data, quòd donum indigni accepimus, & ideò gratia vocatur. Ideò & vita æterna dicitur gratia, quia non de tuo promeruisti, vt tibi aliquid deberetur, & sequitur: Coronat Deus in nobis dona misericordiæ suæ, si in ea gratia, quam accepimus, perseueranter ambulemus. hæc ille. Ex his patet, quòd respiciendo & considerando primam gratiam esse gratis datam, gloria potest dici gratia: considerando tamen cooperationem liberi arbitrij cum gratia data, potest dici merces reddita. Idem Augustinus benè de libero arbitrio & gratia, de lege iubente data per Moysen non liberante vel sanante, & de veritate per Christum soluente & gratia sanante & liberante Augustinus benè, quod fuit figuratum in baculo Elisæi non resuscitante puerum, & in Elisæo superueniente, ex cuius præsentia fuit puer resuscitatus. Et quia dictum est, quòd *per Christum gratia & veritas*, subditur quæ sit summa istius gratiæ, scilicet cognitio filij Dei incarnati, sicut continuat Glossa: *Deum nemo vidit vmquam*, sicut continuat Chrysostomus, similiter ait: ergò ita dictum est *gratia & veritas per Iesum Christum*, non tamen tanta, vt videremus Deum in sua maiestate: Habitat enim lucem inaccessibilem. Ideò ait: *nemo*, id est, nullus homo viuens in carne, in carne mortali *vidit Deum*. vnde dicitur: Non videbit me homo & viuet sed *vnigenitus, qui est in sinu patris*, id est, in secreto patris, qui ipsum nouit *enarrauit*, id est, extra narrauit per manifestationem suę incarnationis, prout ait Glossa, vt enim ait Augustinus: *Verbum caro factum est*, vt demonstraret carnalibus & non valentibus mente intueri veritatem, quam excelsum locum habeat natura humana super creaturas infrà: Nomen tuum manifestaui mundo, sed qualiter ait: *In sinu*, videtur dari occasionem suspicandi, Deum esse corporeum & dimensum. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd quando dicit: *In sinu*, non æstimemus aliud, quàm familiaritatem vnigeniti & coæternitatem. Idem Augustinus: *In sinu*, id est, in secreto. Est enim triplex sinus, vel æternum Dei secretum vt hic, vel secreta requies animarum, de quo dicitur: In sinu Abrææ, & cætera, vel fouens paterna pietas: Congregabit agnos in sinu. Sed de hoc obijcit Chrysostomus dicens, quòd Prophetæ viderunt Dominum: Vidi Dominum: similiter alij Prophetæ vt Michæas: Vidi Dominum sedentem: & ad istud respondet, quòd illa visio fuit condescensionis, non ipsius substantiæ Dei; si enim ipsum vidissent, numquam differenter considerassent, simplex enim est & infigurabilis & incircumscriptibilis. Hæc ille. & ibi benè de hoc. Eodē modo opponit hic Augustinus, sicut de Moyse, de quo dicitur Exodi: Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut homo ad amicum, &: Palam & non per ænigmata vidit Deum. Et ad hoc respondet, quòd Angelus portans typum Dei loquebatur cum Moyse, quod patet per hoc, quod ait Moyses ibi: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam; quod non peteret si videret Dominum in sua maiestatiua essentia: & ibi benè Augustinus de hoc. Item de hoc opponit Gregorius, in fine super illud Iob: Abscondita est ab oculis hominū viuentium, & inducit auctoritates Genesis: Vidi Dominum facie ad faciem, & Iob nunc oculus meus vidit te. Similiter inducit auctoritates prædictas de Prophetis. Ad contrarium inducit, quod hic dicitur: *Deum nemo vidit vmquam*, & ad hoc respondet ibi: Et est summa responsionis, quòd quamdiu mortaliter hic viuitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest. Vnde nota, quod est quadruplex visio Dei. Vna imaginaria per similitudines & figuras, sicut per typum, vt viderunt Prophetæ, de qua dictum est. Alia est visio ænigmatica per fidem, de qua: Videmus nūc per speculum, &: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Item est visio Dei per eleuatam contemplationem, vnde Gregorius vbi supra. In carne viuentibus, sed tamen inæstimabili virtute crescentibus quodam cōtemplationis acumine: non abhorret ab eo, quod ait Iob: Abscondita est ab oculis viuentium, quia quisquis sapientiam Dei sic videt, huic vitæ funditus moritur: Non videbit me homo & viuet. Quarta est visio diuina in sua Maiestate facie ad faciem: Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicut est: qua visione videbitur in gloria, quæ erit merces beatorum. Iob: Videbis faciem eius in iubilo, & de his visionibus Gregorius, benè & multum. Et sequitur illa pars, in qua de testimonio Ioannis in speciali: *Et hoc est testimonium Ioannis*, & illa in tres. Primo perhibitio testimonij de Christi diuinitate, vt hic. Secundo de baptizandi potestate, ibi: *Altera die.* Tertio testimonium de vitæ sanctitate. Ibi similiter: *Altera die.* In prima tria: Primo eorum, coram quibus testificatus est, specificatio. Secundo eorumdem tentantium inquisitio multiplex, & Ioannis responsio, ibi: *Tu quis es?* Tertio loci, in quo hæc sunt facta, specificatio. Ibi: *Hæc in Bethania*, ait ergò: *Hoc est testimonium Ioannis quando miserunt*, & cætera: *Hoc*, inquam testimonium, quod est idem cum præterito testimonio secundùm quosdam, vnde hic determinat tempus, quo datum est testimonium, vel potest referri ad sequens, vt patet in Glossa. Et in hoc patet malignitas Iudæorum, qui miserunt sacerdotes ad ipsum tentandum. Vnde Chrysostomus: O liuor & inuidia, nam primo lædit & corrumpit inuidentes: qui enim vadunt ad Ioannem, baptizati erant, & post baptismum mittunt interrogantes. Ideò rectè notat eos genimina viperarum. Item patet Ioannis patientia, vnde Chrysostomus: Ioannes non inculauit neque exprobrauit, sed cum mansuetudine respondet. Et hoc vt omnibus fiat manifesta scilicet sua mansuetudo, & specificat, qui miserunt *quoniam Iudæi*, & vnde? quoniam *ab Hierosolymis*, & quos? quoniam *Sacerdotes*, scilicet in lege sapientes, & legis zelatores, & Dei cultores, vnde Chrysostomus: Miserunt honorabiliores sacerdotum, quia illos, qui Hierosolymis stabant, & ibidem: non vt contemptibiles mittunt scilicet ad Ioannem, sicut ad Christum scilicet miserunt, volentes eum detinere, id est, capere cum Herodianis. Et non miserunt simpliciter, sed ad interrogandum: & ibi subditur multiplex interrogatio ipsorum, necnon multiplex responsio Ioannis, vt patet in littera. Et est prima interrogatio de personæ quidditate. Nam Ioannes à quibusdam credebatur esse Christus ob eminentiam singularis potentiæ: ab alijs credebatur esse Elias, ob austeritatem vitæ: ab

Margin notes (left): Aug. li. 15. de Trinit. ca. 19. antè med. to. 3. — Psal. 69. c — Triplici gratia Christus fuit plenus. — Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom. 9. — 2. Tim. 4. b — Aug. hom. dicta. — 4. Re. 4. c — Chryso. ho. 15. — 1. Tim. 6. d — Exo. 33. d — Aug. de vera religione cap. 16. to. 1. — Ioan. 17. a — Chryso. ho. dicta. — Aug. tract. 3. in Ioan. post mediū. to. 3. — Luc. 16. f — Isai. 40. c — Chryso. ho. 14. in Ioā.

Margin notes (right): ante med. to. 3. — Isa. 6. a — 3. Re. 22. c — Aug. tract. 3. in Ioan. post mediū. tom. 9. — Exo. 33. b — Nu. 12. c — Exo. 33. c — Greg. li. 18. Mor. ca. 27. ante med. — Iob 28. c — Gen. 33. g — Iob 42. a — Quadruplex visio. Prima visio. — 1. Co. 13. d — Matt. 5. a — Secunda visio. Tertia visio. — Exo. 33. e — Quarta visio. — 1. Ioā. 3. a — Iob 33. d — Greg. Moral. lib. 18. cap. 27. antè med. — Malignitas Iudæorum. — Chryso. ho. 15. in Ioā. fer. in prin. to. 3. — Matt. 3. b — Ioannis patientia. — Chryso. ho. 15. in Ioan. ante med. to. 3. — Mat. 22. b

alijs credebatur esse vnus de Prophetis resuscitatis propter gratiam prophetiæ, ait Glossa. *Interrogabant, tu quis es?* scilicet in persona, putantes ipsum esse Christum in lege promissum. Cogitantibus de Ioanne ne fortè Christus esset. Et subditur responsio: *Et confessus est*, scilicet veritatē, *& non negauit eam*, & specificat magis, *& confessus est, quia non sum ego Christus*, de his Gregorius: *Non negauit*, quod erat: *Et confessus est*, quòd non erat scilicet Christus: non enim negauit, quòd erat Præcursor & *Vox clamantis*, vt patet in littera, & in Glossa. Vnde Augustinus: Tanta excellentia erat in Ioanne, quòd posset credi Christus: & in hoc probata est eius humilitas, quia dicit se non esse Christum, cùm posset credi. Sed quæritur, ex quo sciebant ipsum esse filium summi sacerdotis: Diuulgabantur omnia verba hæc scilicet de natiuitate Ioannis: ergò non oportuit quærere quis esset. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideò interrogant opinantes per blanditias extrahere eum ad confitendum se esse Christum, & indignum esse existimabant eum subijci Christo, quia multa demonstrabant ibi Ioannem esse clarum. Et primum genus insigne, Principis sacerdotum erat filius, deindè diæta, & dura educatio, humanorum omnium despectio, & vestimentum, quòd scilicet pilis camelorum, & sic de alijs. In Christo autem contrarium erat secundum ipsos, quia genus vile. vnde dicebant: Nonne hic est filius fabri? Patria exprobabilis, quia Nazareth: diæta communis, & vestimenta nihil plus multis habentia. Conuiuia publicanorum adibat. Et sic de alijs. Ideò infrà eodem: *Nunquid à Nazareth potest aliquid boni esse?* Ideò anxiati, & volentes Ioannem habere magistrum, per blanditias opinantes eum attrahere ad confitendum, interrogant non vt ignorantes. Hæc ille. Sed quæritur, quare non respondet directè, quòd erat scilicet: *Vox clamantis*. Et respondet Chrysostomus vbi suprà. Quòd iudicans eorum malitiam & amentiam sic respondit: hoc enim est famuli deuoti non solùm non rapere dominicam gloriam, sed expellere datam à multis, sicut facit Ioannes hic: quod enim illi suspiciabantur, scilicet ipsum esse Christum, hoc ipse destruxit. Et sequitur secunda interrogatio, ibi: *Et interrogauerunt*, scilicet an esset Elias: *Quid ergò?* scilicet es. *Elias es tu?* ob enim vitæ austeritatem, & modi viuendi similitudinem credebatur esse Elias. Elias enim habebat zonam pelliceam circa lumbos. Et ob promissionem de aduentu Eliæ. Ecce ego vobis mittam Eliam. Propter hæc, inquam, opinabantur, quòd erat Elias. Et subditur responsio Ioannis: *Non sum*, scilicet Elias. Sed qualiter hoc, quòd ait Saluator loquens de Ioanne: Ipse est Elias, & Elias iam venit. Et ad istud respondet Augustinus benè: Duo, inquit, erant aduentus iudicis & duo præcones, & quòd fuit Ioannes ad primum aduentum, hoc Elias ad secundum: In spiritu & virtute Eliæ. Ioannes ergò loquitur propriè, Christus figuratiuè. Et ibi benè de hoc. Idem Gregorius: Ioannes in spiritu Elias erat, in persona non erat, & ibi similiter benè de hoc. Et sequitur tertia interrogatio: *Propheta es tu?* scilicet resuscitatus, vt Elisæus, vel alius secundùm Glossam, & Magistrum in historijs. Et subditur responsio, scilicet: *Non sum*. Sed qualiter hoc, quia: Tu puer Propheta. Item ait Glossa, quòd ob gratiam prophetiæ credebatur esse Propheta, ergò vt priùs. Et ad istud respondet Chrysostomus, quod Ioannes respondet, respiciens ad mentem interrogantium: opinabantur enim quidam, eum esse præcipuum Prophetam venturum, de quo: Prophetam de gente tua suscitabit Dominus, & hunc negauit se esse. Vnde Chrysostomus addit articulum: *Propheta*, ad denotandam excellentiam. Vel aliter secundùm Gregorium, quòd Prophetam se negauit, quia non solùm poterat redemptorem prædicare, scilicet futurum, sed etiam demonstrare. Et ideò dicitur: Plusquam Propheta. Prout ait Gregorius. Prophetæ, inquit, ministerium est ventura prædicere, non demonstrare. Ioannes ergò plusquam Propheta est, quia eum, quem præcurrendo prophetauerat, ostendendo monstrabat. Hæc ille. Vnde nota, quòd Propheta dicitur multipliciter, vel à prædicendo futura, vt dictum est. Vnde Augustinus: Propheta est homo, vltra humanas coniecturas futura prænuncians. Vel dicitur Propheta à prodendo occulta. Vnde Gregorius: Propheta dicitur, non quia prædicit futura, sed quia prodit occulta. Item dicitur Propheta à cognoscendo incognita. Vnde Augustinus: Vbi loquitur de prophetantibus in noua lege, sicut de beata Matre Domini, & de parentibus beati Ioannis, qui, inquit, Ioannes iuuenis: Iuuenem Christum non quidem futurum prædixit, sed tamen incognitum prophetica cognitione monstrauit. Hæc ille. Vnde & in ventre exultauit adueniente beata Matre Domini. Et sic facto prophetico Christum ostendit. Qualiter autem prophetia de tribus temporibus, præterito, præsenti, & futuro Gregorius benè: & patet ex dictis humilitas beati Ioannis inæstimabilis, & veritas inenarrabilis: de qua humilitate prosequitur Gregorius, & Augustinus: Nihil humilius isto præcone; nullum tantum meritum Ioannes habuit, quàm de ista humilitate, qui cum posset fallere homines, & putari Christus (tantæ enim gratiæ tantæque excellentiæ fuit) confessus est tamen apertè & dixit: *Non sum ego Christus*. Hæc ille. Et quia sic se humiliauit, meritò Christus eum laudando exaltauit. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Tria enim, quæ homines ambiunt, quæ contempsit beatus Ioannes, & abdicauit à se, scilicet sublimitatem excellentiæ, quando negauit se esse Christum: æstimationem sanctimoniæ, quando negauit se esse Eliam: opinionem incognitæ scientiæ, quando negauit se esse prophetam. Vnde & signanter interrogationi opinantium se esse Christum respondit plena oratione: *Non sum ego Christus*. Interrogationi opinantium esse Eliam, semiplena respondit oratione: *Non sum*. Interrogationi opinantium se esse Prophetam, respondit simplici negatione. *Non*, & hoc meritò; nullo enim modo voluit æstimari Christus. Ideò plenarie respondit. Sed qui in spiritu erat Elias, & erat Propheta dicto modo. Ideò semiplenè respōdit, & in hac humilitate est imitandus, ne prædicta tria ambiantur iniustè, & immoderatè, ne dicatur ei illud. Quid niteris ostendere viam tuam bonam? &: Arrogantiam & superbiam, & altitudinem cordis tui ego scio, & iactantiam. Et sequitur quarta interrogatio: *Dixerunt ergò ei*, scilicet interrogando: *Quis es?* & cætera. Vnde Chrysostomus: Vides eos vehementius innitentes & accelerantes, & non desistentes: *Quid dicis de te?* nam de Christo audiuimus te prædicare. Ex his videtur, quòd erant commendandi, quia volebant scire certitudinem de Ioanne respondendo, vt dictum est, quòd sic interrogabant non desiderantes veritatem, sed volentes per blanditias attrahere Ioannem ad confitendum se esse Christum. Et subditur responsio Ioannis: *Ego vox*, & cætera. Vt ait Chrysostomus: Magnum quid loquutus est de Christo, de se autem dicit: *Ego vox*, & cætera. Et in hoc patet eius humilitas, prout ait Glossa. Non dixit, quòd erat Ioannes, vel filius Zachariæ, & cætera. nec dixit aliquid humanum de se, sed tantum, quòd erat vox verbi. Vox inquam non cuiuslibet, sed: *Vox clamantis*. Verbi scilicet incarnati, vt in Glossa exponitur benè. Et hoc: *In deserto*, scilicet Iudææ, vt ait Gregorius, quia derelictæ ac destitutæ Iudææ solatium Redemptoris annunciat. Vox enim est signum ducens in alterum, & quia Ioannes prædicabat, & hoc ducebat in cognitionem verbi incarnati, ideo dicitur: *Vox*, & hoc confirmans subdit, sicut dicit Isaias. Et de his in collatione prædicabili, & ad expressionem malitiæ interrogantium subdit: *Et qui missi fuerant*, ad interrogādum scilicet: *Erāt ex Pharisæis*, id est, principibus Iudæorum, qui doctrinam non quærunt, sed inuident ait Glossa. Et de his pharisæis, qui dicebantur diuisi, & de tribus sectis, scilicet pharisæorum, & aliorum. Magister in historijs sufficieter. Et sequitur interrogatio prędictorum de potestate baptizandi ibi: *Et interrogauerunt*. Vbi primo præmittitur interrogatio, & demum Ioannis responsio, cùm sua confirmatione. Ibi: *Respondit*, & cætera. Ait ergò: *Et interrogauerunt*, scilicet inquirendo, & dixerunt, superaddendo causam: *Quid ergò baptizas?* id est, qua potestate: *Si tu non es Christus*, in lege promissus, & sic pręeminens dignitate: *Neque Elias*,

praemi-

Luc. 3. c
Greg. in Euang. ho. 7. fer. in prin.
Aug. tract. 4. in Ioan. ante med. to. 9.
Luc. 1. f
Chryso. ho. 15. in Ioan. ante med. tom. 3.
Mat. 13. g
Chryso. ho. 15. in Ioan. antè mediū tom. 3.
4. Re. 1. b
Mala. 4. b
Mat. 11. b
Mat. 17. b
Aug. tract. 4. in Ioan. ante mediū tom. 3.
Luc. 1. b
Greg. ho. 7 in Euang. ante med.
Luc. 1. g
Chryso. ho. 15. in Ioā. antè med. to. 3.
Deut. 18. c
Chrys. ibi. paulò post.
Gregor. in Euāg. ho. 7 antè med.
Matt. 11. b
Gregor. in Euāg. ho. 6 post med.
Propheta dicitur multipliciter.
Aug. contra Faustum li. 16. c. 18. tom. 6.
Gregor. in Ezech. li. 1 ho. 1. nō lon gè à prin.
Aug. de Ciui. Dei. lib. 17. cap. 24 tom. 5.
Luc. 1. d
Gregor. in Ezech. li. 1. homil. 1. fer. in prin.
Humilitas beati Ioannis Baptistæ.
Gregor. in Euāg. ho. 7 in prin.
Aug. tract. 4. in Ioan. antè medit to. 3.
Mat. 11. b
Hier. 2. g
Hier. 48. e
Chryso. ho. 15. in Ioan. antè med. tom. 3.
Gregor. in Euāg. ho. 7 antè med.
Isa. 40. a

præeminens sanctitate: *Neque propheta*, scilicet Elisæus baptismi præfiguratione, quia (vt ait in historijs Magister) in his scilicet Elia, & Elisæo præcesserat figura baptismi, qui siccis pedibus transierunt Iordanem. Vnde Augustinus, quasi dicerent, audaciæ videbatur esse, baptizare, si non esset Christus. Et vt ait Chrysostomus, ibi suprà: quia enim blanditijs non valuerunt supplantare, scilicet Ioannem, accusatione circumuenire eum tentant, & in hoc patet eorum amentia & malitia, siue dolositas. Et sequitur Ioannis responsio. Respondit, & cætera: *Ego baptizo in aqua*, quasi dicat paruum & vile, & aqua quasi nihil plus habens est baptisma, quo ego baptizo: quod ait, ostendens superexcellentiam baptismatis Christi, vt ait Chrysostomus, & idem Augustinus, quantum se abiecii, ideò multum eleuatus est: *Ego baptizo in aqua*, & *medius autem vestrum*, id est, qui præsens apparet vobis corpore ait Glossa: *Stetit*, scilicet, quia humilis: *Quem vos nescitis*, scilicet, cuius dignitatis sit. Vnde Augustinus. Humilis erat, non videbatur, ideò accensa est lucerna scilicet Ioannes. Neque me scitis, neque patrem meum: *Qui post me venturus est*, id est, mundo appariturus, *antè me factus est*, id est, mihi prælatus ait Gregorius: vbi benè de hoc, *cuius non sum dignus*, & cætera, quasi dicat, ait Chrysostomus, non simpliciter antè me generatus est, sed ita vt ego, neque in vltimis ministrorum huius numerari dignus sum: calceamenti enim soluere corrigiam, vltimi ministerij est res Et idem Augustinus ait nihil inquam intendit Ioannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius, & humilitatem suam scilicet demonstrare. Quæritur de hoc, quòd ait: *Ego baptizo in aqua*, cuius fuit vtilitatis baptismus Ioannis? videtur, quòd nullius, quia vt ait Chrysostomus supra, erat paruum & vile, & quasi plus nihil habens, aqua, & sic videtur esse nullius vtilitatis. Ad contrarium, quæritur, quòd lex & prophetæ vsque ad Ioannem: si ergò sacramentum circumcisionis, quod in lege seruabatur, conferebat gratiam, multò magis baptismus Ioannis. Et ad istud respondendum secundùm Gregorium, quòd Ioannes non spiritu, sed aqua dicitur baptizare, quia peccata soluere non valens, corpora per aquam lauat, & seruant ordinem suæ præcursionis, dominum baptizando præuenit. Vnde erat in præparatione ad baptismum Christi non in remedium. Et de hoc benè Hugo, vbi ait: quod in baptismo Ioannis per intinctionem aquæ solùm sacramentum dabatur: in baptismo Christi, res cum sacramento percipitur. Et ibi benè de hoc. Similiter de hoc baptismo, quarto sentent. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Medius vestrum stetit*, videtur, quòd cum Christus esset caput, quòd debuisset dixisse illum esse suprà eos, non in medio, sicut & ait, quòd antè ipsum erat, quia sibi prælatus, vt est expositum secundùm Gregorium. Ad istud respondendum litteraliter, quòd ideò ait ibi eum medium, quia præsens eis apparebat secundùm Gregorium: ipsum in medio hominum stetisse asserit Ioannes dicens: *Et nesciri*, quia per carnem Dominus apparens, & visibilis extitit corpore, & inuisibilis maiestate. Qualiter autem Christus est medius, id est, mediator reconcilians inter Deum, & genus humanum, Augustinus benè, vbi ait: Proindè inquit mediatorem inter nos & Deum, & mortalitatem habere oportuit transeuntem, & beatitudinem permanentem, vt per id, quòd transit, congrueret morituris, & ad id, quòd permanet, transferret ex mortuis, & ibi benè de hoc. Qualiter autem fuit in medio monstratus, infrà patebit, vbi dicitur. Stetit in medio discipulorum, vnus enim est mediator Dei & hominum. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti*, & cætera, ergò ex hoc implicat Christum portasse calceamenta, cuius contrarium ait: Hieronymus vt videtur, discipuli sine calceamentorum onere, & vinculis pellium ad prædicationem noui Euangelij destinantur, & ibidem, milites vestimentis Iesu sorte diuisis, caligas non habebant, quas tollerent: non enim poterat Dominus habere, quod prohibuerat in seruis. Hæc ille. Sed portare calceamenta prohibuit discipulis: ergò ipse non habuit. Item Chrysostomus. Non concessit discipulis calceamenta, & quòd discipuli non habebant calceamenta: & discipuli discalceati circuierunt. Et ita vt priùs. Item perfectius exemplum debet esse in magistro quàm in discipulis: si ergò misit discipulos sine calceamentis, nec ipse portauit. Item amplior perfectio non requiritur in discipulo, quàm in magistro: Sufficit enim discipulo si sit sicut magister. Si ergò Christus incesserat cum calceamentis, non debuisset dixisse discipulis, quòd irent sine illis. Ad contrarium obijcitur: dixit angelus Petro: Calcea te caligas tuas: ibi Glossa, exemplum datur Apostolis non ambulandi sine calceamentis, angelo iubente & Apostolo complente. Hæc Glossa. Ergò nõ licuit Apostolis ire sine calceamentis. Et ad istud respondendum, quòd vt patet ex prædictis auctoritatibus Sanctorum Christus calceatus non incessit, nec Apostolos calceatos ire permisit. Vnde Ambrosius: Iesus sine calceamento, & pecunia discipulos suos misit, ne secum terrena portarent. Item dicitur discipulos ire calceatos sandalijs nec alibi in Euangelio legitur, vel in Actibus Apostolorum, eos portare aliud genus calceamenti. Item Ecclesia non decipitur, in qua depinguntur imagines Saluatoris, & discipulorum cum sandalijs, & sic etiam dipingũtur in ecclesijs antiquissimis. Et ita certum est eos sic incessisse, & in huius figuram dictum est Moysi: Solue calceamẽta de pedibus tuis, Iosue, vt ait Hieronymus epistola supradicta. Et ad illud, quod obijcitur in contrarium respondendum secundùm Bedam super illud: pro caligis, inquit, vel caligulis, vt quidam Codices habent, græcus habet sandalijs. Hoc enim genus calceamenti in Euangelio Apostolis legitur fuisse concessum. Hæc ille. Ad illud Glossæ superioris respondendum, quòd datur exemplum non ambulandi sine calceamentis, id est, sine sandalijs, hoc est dictum non portandi aliud calceamenti quàm illa: nam illa erant eis concessa, alia prohibita vt dictum est. Item ait Papias caligæ vel caligulæ, id est, sandalia à callo pedum, vel quasi à colligando, quia ligantur dicta. De calceamento, de quo loquitur hic Gregorius in Homelia dicens, quòd in lege, quando quis nollet accipere aliquam in vxorem, quę competeret ei ratione propinquitatis, illa soluebat calceamentum eius, & quia Christus est verè sponsus: Qui habet sponsam, sponsus est, quod nomen Ioannes noluit sibi vsurpare. Vnde per calceamentum hic significatur assumpta humanitas, cuius corrigiam, id est, ministerium ait Ioannes se non esse dignum soluere: & de hoc in Homelia benè. Vnde nota, quòd calceamentum in bono monstratum dicitur, vel assumpta humanitas, vt dictum est. De quo in Psalmo: In Idumæam extendam calceamentum meum, per quàm Idumæam gentilitas significatur. Ad nos enim venit calceata diuinitas, ait Gregorius. Item dicitur calceamentum, munimentum prędicationis, vel firmitas. Ferrum & æs calceamentum eius super quod Gregorius: Calceamentum Dei munimen prædicationis, calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. Item calceamentum dicitur exemplorum perfectibilitas, vnde dicitur: Calceamenta habebitis in pedibus vestris. Super quod Gregorius, Calceamenta, quę sunt de pellibus mortuorum animalium, muniunt pedes, & significant vestigia sanctorum patrum, qui præcesserunt, quibus pedes nostri sunt muniendi, his calceati debent prædicatores Dei incedere. Item est calceamentum in malo scilicet operum mortuorum carnalitas, siue cupiditas terrena, prout ait Gregorius, quòd per calceamenta, opera mortua significantur, & ista soluenda sunt de pedibus. In figura: Solue calceamenta de pedibus tuis. Et in figura discalceationis ab his calceamentis leguntur sancti incessisse discalceati. Vnde de Dauide: Dauid ascendebat cliuum aperto capite, & nudis pedibus. Et: Calceamenta tua tolle de pedibus. Et sequitur: vadens nudus & discalceatus. Vnde angeli depinguntur discalceati: vbi commentator scilicet Episcopus: quod hoc in angelis signat dimissum, & facilè solubilè, & irretentibilè, & purgatiuum ab ea, quæ exteriorum oppositione, & ad simplicitatem diuinã, vt possibile assimulatiuum. Hæc ille. Sicut ergò angeli, sic electi Dei incedant discalceati, absque his vltimis calceamentis, & incedant calceati prioribus. Et sequitur vltimum scilicet loci specificatio: *Hæc in*

[Left margin notes: 4. Re. 2. b — Aug. tract. 4. in Ioan. ante mediũ tom. 3. — Chryso. ho. 15. in Ioan. circa mediũ tom. 3. — Matt. 3. c — Aug. tract. 4. in Ioan. circa med. tom. 9. — Ioan. 8. c — Gregor. in Euãg. ho. 7 circa med. — Aug. Concor. euãg. lib. 2. c. 12. ver. fi. tt. 4 — Vtilitas baptismi. — Mat. 11. b — Gregor. in Euãg. ho. 7 ante med. — Hugo de sacram. li. 2. par. 6. c. 6. — Quarto senten. dist. 2. — Gregor. in Euãg. ho. 7 ante med. — Christus est mediator & qualiter. — Aug. de Ciui. Dei lib. 9. c. 15. ant. med. to. 5. — Io. 20. e. f — 1. Tim. 2. b — Quæstio de calceamentis. — Hieron ep. 22. ad Eustochiũ antè med. to. 1 — Luc. 10. A — Chryso. ho. 50. in Mat. post mediũ. to. 2.]

[Right margin notes: Chryso. ho. 89. — Ibid. hom 101. circa med. — Mat. 10. c — Act. 12. b — Ambro. de fuga sæculi cap. 5. antè med. to. 1. — Mar. 6. b — Exod. 3. A — Iosue 5. d — Hieron. ep. 22. ad Eustoch. antè med. to. 1. — Beda in orig. — Papias. — Gregor. in Euãg. ho. 7 circa med. — Deu. 25. b — Ioan. 3. d — Assumpta humanitas significatur per calceamẽtum. — Psal. 59. b — Gregor. in Euãg. ho. 7 post mediũ. — Deu. 33. d — Greg. Mor. li. 34. ca. 8 post. mediũ — Exo. 12. b — Greg. exposit. in Cant. cap. 7. propè princ. — Id. in Euãge. hom. 22 post med. — Ibid. paulò post. — Exod. 3. A — 2. Re. 15. f — Isa. 20. A — Dionys. de cælest. Hierar. cap. 15. ante mediũ — Loci specificatio.]

Bethania facta sunt, & cætera: Duæ enim sunt Bethaniæ, prout Glossa distinguit sufficienter secundùm Chrysostomum: verè exemplaria quædam certius habent Bethara, quia Bethania non est vltra Iordanem scilicet propè Hierosolymam, vbi Lazarus suscitatus fuit: Ait tamen Glossa, quòd duæ sunt, vna trans Iordanem: alia citra. Sed quæritur quare euangesta istud apposuit, cùm non videatur aliquã afferre vtilitatem. Et ad illud respondit Chrysostomus dicens, quòd à locis demonstrationem tribuit confidens, quando nihil à se adiectum est, nisi quę sunt veritatis. Et ibi benè de hoc. Et sequitur secunda particula principalis huius parti, in qua testimoniũ de Christo quantum ad potestatem baptizandi: *Altera die*, Et illa in duas partes: quoniam hæc potestas habet efficaciam ab ipsa redemptione. Ideò primo commendatio fidei à potestate redimendi & iustificandi genus humanum: secundo à potestate baptizandi, ibi: *Hic est de quo*, ait ergò istud Euangelium legitur in Ecclesia, in octauis Epiphaniæ: *Altera die*, vt enim ait Chrysostomus: Euangulistæ parriti sunt tempora: Matthæus enim ea, quæ antequam Christus baptizaretur facta sunt abscidens, id est, dimittens ad alia festinat: hic autem Euangelista in illis maximè immoratur: *Altera ergò die vidit*, & cætera, & in hoc sedulitas Ioannis in testificando: *Vidit Iesum venientem*, Quærit Chrysostomus, cuius gratia veniebat Iesus; & respondet: quoniam Ioannes eum baptizauit. Et in hoc patet humilitas Christi: Sic decet nos implere omnem iustitiam, *Vidit*, inquam: *venientem*, non solùm gressibus corporis, sed gressibus interioris contemplationis, quia dignatus est cognosci à Ioanne, vt ait Glossa. Et sequitur testimonij perhibitio: *Ecce agnus Dei*, Quæritnr de ratione huius testimonij, quare scilicet perhibuit tale testimonium, & quare hic sub tali figura vel typo. Et ad hoc respondet Chrysostomus benè: quoniam filius Dei purus erat à peccatis, ita vt aliorum peccata absoluere posset, ideò manifestum, quando non vt confiteatur peccata accessit vt baptizeretur, sicut allj accedebant ad Ioannem: ideò tollens suspicionem ait: *Ecce agnus Dei*, signanter ait: *Ecce*, demonstrans præsentem, quia multi inquirebant & à longò tempore. Ideò præsentem ostendit: ait Chrysostomus. Item quæritur quare demonstrat tum sub typi agni, & respondet Chrysostomus: quòd rememorat Iudæos, & vmbræ legalis, vbi de agno Paschali: & rememorat eos de Prophetia: Emitte agnum Domine, & cætera, & hoc vt abducat eos à typo ad veritatem. Et de hoc Glossa: Agnus, id est, innocens, immolandus, præfiguratus in agno Paschali. Ideò sequitur: *Qui tollit peccata mundi*, sed qualiter hoc? Agnus est figura Iesu Christi inquantum homo, sed inquantum Deus, delet peccatum & iustificat non ergò inquantum Agnus. Et ad istud respondendum. Quòd filius Dei, est verus Deus, & verus homo idem in persona, inquantum Deus tollit peccata effectiuè, inquantum homo meritoriè: sic enim meruit nobis gratiam, qua iustificamur & purgamur: Ipse enim factus est nobis & sanctificatio, & redemptio. Quæritur de modo loquendi, qualiter ait: *Tollit peccata*, videtur impropriè loqui, quod enim tollitur, de loco ad locum transfertur propriè. Et ad hoc respondet Glossa, quòd, *Tollit peccata*, scilicet vt non sint, qualiter autem tollit peccata in collatione prædicabili, & de hoc Magister in historijs. Sequitur secunda pars, in qua commendatio siue testimonij perhibitio de potestate baptizandi, ibi: *Hic est*, & ibi tria. Primo testimonij perhibitio. Secundo eiusdem amplior certificatio, ibi: *Et testimonium*. Tertio testimonij certificati conclusio, siue amplificatio, ibi: *& Ego vidi*. Et hoc est, quod ait: *Hic est*, scilicet præsens visibilis: vnde determinat quis erat medius, de quo suprà dixit: *De quo dixi post me venit*, quia posterior natus, *Qui antè me factus est*, id est, mihi prælatus, ait Augustinus, & hoc: *Quia prior erat*, scilicet diuinitate, quia in principio verbum ait idem Augustinus. Et signanter ait: venit vir, non solùm dictus à virtute, sed in quo plenitudo virtutum, vnde: Apprehendent septem mulieres vnum virum, id est, vniuersæ Ecclesiæ Christũ sponsum: Despondi vos vni viro. Et hoc fuit vir, ab instanti conceptionis: Fœmina circundabit virum. Et Zach. Ecce vir oriens nomen eius. Et sequitur: *Et ego nesciebam eum*, quia dixit: *Prior me erat*, scilicet diuinitate, ideò insinuans eminentiã ait: *Et ego nesciebam eum*, & ex hoc videtur, quòd temerariè perhibuit testimonium de eo, & quòd non, fuit testis verus. Vnde Chrysostomus, qualiter testis fide dignus tunc eras, & qualiter alios docebas ignorans? quasi dicat, quòd tunc non erat testis fide dignus. Item nouit Christum, antequam esset natus, quia exultauit in vtero ex aduentu beatæ Matris filij Dei. Item ait Ioannes: Ego debeo à te baptizari: ergò vt priùs. Item consimiliter opponit Augustinus, dicens: Qualiter ait: *Nesciebam*, qui ait de Christo, quòd erat prior eo scilicet diuinitate, & quòd erat post eum factus secundùm humanitatem? Videtur ergò ex his, quòd dictum sciebat. Et ad istud respondendũ secundùm Chrysostomum, vbi suprà, quòd ex hoc, quòd ait: *Nesciebam*, insuspicabile testimonium operatur, monstrans id non humanæ esse amicitiæ, sed à reuelatione diuina factum. Hæc ille. Non ergò negat se sciuisse, sed implicat ex reuelatione se cognouisse. Aliter respondet Augustinus, distinguens potestatem baptizandi, quòd Ioannes Dominum nouerat, sed non nouerat potestatem baptizandi, siue dominici baptismi in nullum hominẽ transmisisse, sed ministerium solùm transiturum: sibi enim tenuit baptizandi potestatem, ministerium dedit seruis. Et de hac potestate Augustinus multum. De illa potestate, vel aliter Hieronymus, ostendit hic Ioannem nõ scire per baptismum Christi, mundum esse redemptum, sciebat tamen ipsum esse filium Dei. Et de hoc in Glossa. Ideò ait: *Nesciebam eum*, nisi ex reuelatione, vt dictum est: *Sed vt manifestaretur*, scilicet, quis: *Veni baptizans*, neque aliam causam habebat eius baptismus, ait Chrysostomus. Sed tunc quæritur, an sine eius baptismate potuisset esse prædicatio de Christo. Respondet quòd sic, sed faciliùs illo modo. Et sequitur secũda particula, scilicet certificatio amplior ipsius testimonij. Ibi: *Et testimonium*, quia aliquis posset quærere à Ioanne, qualiter cognouisti? ait, quòd per Spiritus sancti descensum, sicut continuat Chrysostomus: vnde sequitur: *Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam*. Sed quæritur qualiter hoc, quia Spiritus sanctus cum sit Deus, non descendit, neque ascendit, ergò malè ait spiritum descendentem. Si respondeatur spiritum descendere dici, quantum ad effectum, vel collatum donum. Contra hoc obijcitur, quòd in Christo erat plenitudo donorum ab initio: ergò nullum effectum de nouo potuit dicere in Christo. Ad hoc respõdendum est, quòd Deus dicitur esse in rebus quadrupliciter, vel ratione vnionis vel assumptionis, & sic dicitur esse in Christo homine, in quo habitauit plenitudo diuinitatis, vt dictum est suprà. Vel dicitur esse in rebus per modum gratificationis, & sic dicitur habitare in iustis. Vel dicitur esse in rebus per modum cõseruationis, sustentationis, ac gubernationis, & sic dicitur esse in omnibus rebus essentialiter præsentialiter, & potentialiter secũdùm Augustinum. Quarto modo dicitur esse in rebus per modũ ostensionis, sicut dicitur esse in illis creaturis, in quibus apparuit sicut in columba, & in alijs, in quib. apparuit. Et quia ad hoc fuit columba instituta vel creata, prout ait Augustinus, quòd non fuit difficilè Deo verum corpus columbæ figurari. Et vt in Glossa dicitur, ideò & in illa dicitur spiritus descendere non ratione alicuius noui effectus in Christo. Sed quæritur, qualiter ait: *Quasi columbam*, ex hoc videtur, quòd non fuit vera columba, cuius contrarium in Glossa, quæ ait, quòd fuit vera columba: quod est concedendum, quæ etiam expleto ministerio esse cessauit: & ideò ait: *Quasi*, quia similitudinem habuit cum alijs columbis naturaliter procreatis, cùm tamen non esset ex illis, sed à Deo figurata, secundùm Glossam. Sed quæritur adhuc quare Spiritus sanctus apparuit in columba, videtur enim quòd debuisset apparuisse in creatura rationali, sicut & filius. Item quæritur iuxta beatum Gregorium. Cur suprà vnigenitum filium apparuit Spiritus in columbæ specie, super discipulos in specie ignis. Et ad illud respondendum est, quod filius venit in mundum, vt mediator & redemptor, & ideò apparuit in natura humana, quã assumpsit, verus homo existens: sed Spiritus S. apparuit in colum-

Marginal notes, left column: Chrysost.ho. 16. in Ioa. nõ multum à prin. to.3 — Ioan.11.e — Chrys. ibi. — Chrys.ibid. paulò post. — Chrys.ibid. post pauca. — Humilitas Christi. — Matt.3.d — Chrys.ibid. ante med. — Exo.12.a — Isa.16.a — 1.Cor.1.d — Aug.tract. 3. in Ioan. ante med. tom.9. — Isa.4.a — 2.Co.11.a — Ier.31.d — Zach.6.c

Marginal notes, right column: Chrysost.ho. 16. in Ioan. ante med. to.3. — Luc.1.d — Matt.3.d — Aug.tract. 5. in Ioan. ante medi. tom.9. — Chrysost.ho. 16. in Ioan. ante med. to.3. — Aug.tract. 5. in Ioan. tom.9. — Ibid. — 4 Sen.dist. 5 c. Quia. — Hieron. in Glossa. — Chrysost.ho. 16. in Ioan. antè med. tom.3. — Ibid. paulò post. — Deus dicitur esse in rebus quadrupliciter. — August. ad Dardanum ep.57.to.2 — Aug.de agone Christiano. cap.22. to.3. — Gregor. in Euang.ho.30 post mediũ. — Act.2.a

columba, ad testificationem plenitudinis spiritus in Christo, & ad ostensionem descensus Spiritus sancti, in ipsis regeneratis per baptismum, & ad confirmationem testimonij Ioannis, prout ait Chrysostomus dicens: Ideoque descensio Spiritus sancti facta est, vt Ioannis testimonium non contemneretur, & quoniam in spiritu baptizat, scilicet Christus, & quoniam iudicabit orbem terrarum, vnde & pater vocem emittit, præconans filium, & spiritus superuenit vocem trahens super caput Christi: Hic est filius meus dilectus. Hæc ille. Non ergo figuratur per descensum Spiritus in columba aliquam fuisse influentiam spiritus de nouo in ipso Christo, sed magis in regenerandis suo baptismo, vt patet ex dictis. Et ibi Chrysostomus benè hoc. Ad aliud respondet Gregorius ibidem, quòd quia vnigenitus, homo pro hominibus factus prius voluit mansuetè corrigere vt haberet, quos saluaret. Ideò in columba super eam apparere debuit Spiritus, qui non veniebat vt peccata per Iesum percuteret, sed vt per mansuetudinem toleraret. In igne verò super discipulos, quia per zelum rectitudinis debemus cautè circumspicere, & ardore pœnitentiæ cremare, scilicet peccata, ideò benè de hoc, vnde ait: ibidem spiritus, quos repleuit ardentes, & loquentes facit, ideò in lingnis igneis apparuit. Item vt ait Gregorius. Columba animal simplex, atque à malitia fellis alienum, & quia Spiritus S. facit regenerantes in Christo tales, ideò conuenienter in specie columbæ apparuit, & de hoc benè Matth. Et de columbæ proprietatibus, vnde & Saluator hortatur suos electos, vt sint simplices sicut columbæ. Item sicut & per columbam deferentem ramum oliuæ, signatum est diluuiũ cessasse, sic per descensum Spiritus in specie columbæ, significatur per diluuium peccatorum esse cessatum. Et hoc est, quod ait hic: *Vidi spiritum descendentem*, & non solum hoc, sed etiam manentem: in Christo enim semper mansit spiritus. Requiescet super eum Spiritus Domini, in ipso enim & spirituum vniuersitas, & ad omnem actum eorundem potestas siue virtuositas, & eorundem perennitas: Super vnum enim lapidem septem oculi: quia Christus operationes septiformis spiritus simul in se & coniunctas, & manentes habuit, ait Gregorius illud exponens. In homines verò regeneratos descendit Spiritus sanctus, non manet, quando peccant. Gratiæ futurorum effundentur: *Et ego nesciebam eum*, scilicet ex mea scientia, licet sciuerim ex diuina reuelatione, vt habitum est supra. Ideò sequitur: *Qui misit me baptizare*, &c. & in hoc Ioannis auctoritas: *Ille mihi dixit*, & in hoc diuinæ inspirationis veritas, spiritus enim in corde loquitur reuelando: Non estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri est, qui loquitur in vobis: *Super quem videris spiritum*, & in hoc signi ostendentis spiritum manifestabilitas: *Hic est qui baptizat*, & in hoc baptizandi in Christo, regenerandi potestas, & baptismi perfectibilitas, quia: *In Spiritu sancto*. Vos autem baptizabimini Spiritu sancto, &c. De hoc ergo, quòd ait: *Ego nesciebam eum*, quærit adhuc Chrysostomus, qualiter si nesciuerat eum, testatus est descensum spiritus super eum? Item quęrit si tunc primo cognouit eum, qualiter ait ante baptismum. Ego debeo à te baptizari? Et respondet, quòd tunc nouit eum, patre eum reuelante sibi, & spiritu indicante eum, qui baptizabatur, scilicet Christum. Et ex his concludit Chrysostomus, signa, quæ puerilia esse aiunt Christi, mendacia esse & fictiones quorundam. Si enim à prima ætate mirificasset, id est miracula fecisset, nequaquam eum Ioannes ignorasset, neque reliqua multitudo indiguisset magistro eum manifestaturo: nunc autem ait Ioannes se aduenisse, vt manifestaretur filius Dei in Israel. Hæc ille. Ex reuelatiõe ergo eum cognouit, vt dictum est. August. verò respondet vt prius, sicut supra dictum est: Quid, inquit, per columbam didicit, nisi quãdam proprietatem in Christo talem futuram, vt quamuis multi post ministri baptizaturi essent, siue iusti, siue iniusti, non tribueretur sanctitas baptismi, nisi illi, super quem columba descendit? Quicumque enim baptizat, siue Petrus, siue Iudas, scilicet ministraliter, hic est qui baptizat, scilicet Christus efficienter. Hæc ille. & ibi benè. Quare per columbam Spiritus S. descendit, scilicet quia vnitatem significat. Vna enim columba mea, & ibidem; Columba simplex innocens sine felle, pacata in osculis, non sæua in vnguibus; tales debent esse regenerati per spiritum in Christo, non rapaces vt corui, & ibi multum & benè de hoc. Et sequitur vltima particula, scilicet conclusio, siue applicatio testimonij certificati & manifestati: *Et ego vidi*, scilicet intellectualiter spiritu reuelante, & etiam corporaliter columba apparente, & supra Christum descendente: *Et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei*, vt supra. Vt enim ait Augustinus: Columbam & ignem oculis viderunt, quicumque viderunt, & de hoc Chrysost. benè. Itaque solus Ioannes vidit spiritum in specie columbæ. Et sequitur: *Viderunt quidem omnes præsentes*. Sed tunc quæritur, quare tunc non omnes crediderunt: & respondet quòd non corporis oculis opus habens solum, scilicet ad videndum, sed ea visione, quæ est secundũ mentẽ. Et quia multi de illis cã rebãt illa visione & fide, ideò nõ crediderũt. Vel aliter vt quidã aiunt: Neq; omnes considerauerunt scilicet columbam descendentem, sed solùm Ioannes, & illi qui dispositi erant. hæc ille. Et notandum, quòd hic plenè & expressè testatus est, quòniam: *Hic est filius Dei*, prius enim vocauit eum Agnum, & ait eum spiritu baptizare: hic verò ait, ipsum esse filium Dei, post reuelationem & ostẽsionem spiritus in specie columbæ descendentis super Christum. Et sequitur tertia pars principalis de his testimonijs, scilicet de sanctitate & puritate. Ibi: *Altera die*, & ibi quatuor. Primo gestus testificantis, & eorum, coram quibus pręmissiõ. Ibi: *Et respiciens Iesum*. Secundo ipsius, de quo erat testimonium, quantum ad statum, specificatio. Ibi: *Et respiciens*. Tertio testimonij perhibitio: *Ecce Agnus*, efficaciæ testimonij subiunctio. Ibi: *Et audierunt*. Ait ergo: *Altera die*, scilicet quæ erat in crastinum, ait Chrysostomus: & in hoc Ioannis sedulitas ad testimonia continuanda de Christo: *Stabat Ioannes*, & in hoc eius constans stabilitas & perfectibilitas. Vnde Glossa: Stat immobilis in culmine perfectionis. Vel hoc ait typicè, ad signandum, quòd tunc cessauit lex, prout exponit Glossa: *Et duo ex discipulis*. Et in hoc Ioannis ordinata voluntas: voluit enim quòd discipuli sui Christum sequerentur. Vnum enim solum studio habebat adducere eos & conglutinare Christo, ait Chrysost. Et sequitur secundum. Ibi: *Et respiciens Iesum*. In hoc quod ait: *Respiciens*, notatur Ioãnis ad Christum intenta affectuositas: illud. n. respicit homo, ad quod afficitur. In hoc quod ait: *Iesum deambulantem*, signatur Christi dignatiua bonitas. Vnde Glossa, deambulantem, id est, ad nos venientem, ipse enim significatur per angelum paratum ad ambulandum. Et sequitur tertium scilicet testimonij perhibitio: *Ecce agnus Dei*. Vt enim ait Chrysostomus, non voce solùm, sed & oculis testatur, & admirabatur Christum lætus & exultans. Vnde & sicut pręcipuum ostendit. Ideò addunt Gręci articulum, ὁ Agnus ad ostendendam eius excellentiam, & ibi multum & benè de hoc. Sed quæritur, ex quo supra posuit istud testimonium, videtur quod superfluè hic repetat. Item ex quo alta coniunxit huic testimonio supra, quia ilia hic omisit. Et ad primum respondet, quòd natura humana reptans ad perditionem, ideò indiget submemoratione, propter quod ait Paulus: Eadem scribere quidem non pigrum. Ideò non superfluum hic existimes Ioannem eadem repetere. Ad aliud similiter respondet, quòd non longum hic facit sermonem, quoniam vt dictum est, vnum solum in studio habebat adducere eos, & conglutinare Christo. Et quia sciebat illos, coram quibus testabatur, esse persuasos, non addidit alia, quàm quæ dicta sunt supra. Et sequitur quartum, scilicet fructus vel efficacia testimonij. Ibi: *Et audierunt duo*, scilicet loquentem Ioannẽ: *Et sequuti sunt Iesum*. Sed quæritur, qualiter ita citò dimiserunt discipuli Ioannem magistrum suum: qui enim citò credit, leuis est corde. Item non videtur, quòd fuerint affectuosi ad magistrum suum. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd non contemnentes magistrum, sequuti sunt, sed vt ad eum maximè persuasi, nec destiterunt à magistro, sed voluerunt discere, quòd plus fuit Ioanne, scilicet Christum, & non ex leuitate sequuti sunt Iesum, nec ex contemptu magistri, sed suasi à magistro, & audientes te-

Marginalia: Chrysost. hom. 16. in Ioan. ante med. to. 3. — Matt. 3. d — Gregor. in Euang. ho. 30. post med. — Ibid. ho. 5. ver. fin. — Matt. 3. d — Mat. 10. b — Isa. 11. a — Zach. 3. d — Greg. Mor. li. 29. c. 16. post med. — Eccl. 20. b — Mat. 10. b — Act. 1. a — Chrys. ho. 16. in Ioa. ante med. to. 3. — Matt. 3. d — Chrys. ibid. post aliqua. — Aug. tract. 6. in Ioan. ante med. to. 9. — Quare Spiritus S. per columbam. — Cant. 6. a — Aug. tract. 6. in Ioan. paulo ante med. tom. 9 — conclusio siue applicatio testimonij. — August. de Trin. li. 2. c. 6. circa med. to. 3. — Chrysost. hom. 16. in Ioan. post med. to. 3. — Chrys. hom. 17. in Ioa. non longè à princ. to. 3. — Chrysost. ibid. post medium. — Tob. 5. a — Chrys. ibid. ante med. — Philip. 3. a — Fructus vel efficacia testimonij. — Eccli. 19. a — Chrys. ho. 17. in Ioa. post med. tom. 3.

testestimonium magistri, & inspirati à filio Dei. Alij autem discipuli Ioannis, zelotypia erant dispositi, hi autem erant meliores, & secuti sunt, ait autem Chrysostomus. Et sequitur illa pars principalis, in qua determinatur de vocatione siue inuitatione discipulorum, & manifestatione filij Dei per ipsos vocati. Ibi: *Conuersus Iesus*, & illa in duas. Primo de vocatione discipulorum ad Apostolatum. Secundo de vocatione Nathanael, scilicet ad discipulatum. Ibi: *Inuenit Philippus*, prima in tres. Primo de vocatione duorum discipulorum Præcursoris, de quibus præmissum est. Secundo de vocatione Simonis Petri. Ibi: *Erat autem Andreas*, tertio de vocatione Philippi. Ibi: *In crastinum*. In prima quatuor. Primo filij Dei ad vocatos conuersio, & ab eis inquisitio. Secundo eorum responsio & interrogatio. Ibi: *Qui dicunt*. Tertio ipsorum inuocatio. Ibi: *Dicit eis*. Quarto temporis specificatio. Ibi: *Erat autem hora*. Ait ergo: *Conuersus autem*. Vt enim ait Glossa, quasi à tergo viderunt, sed faciê ostendit eis, dum de maiestate descendit, vt posset videri, vnde ait Propheta: Ostêde faciem & salui erimus. Deus tu conuersus viuificabis nos, ait Propheta: *Et videns sequentes*, vt ait Augustinus, non sic illum sequebantur, quasi iam vt inhærerent illi, sed videre voluerunt vbi habitaret, adimplentes illud: Si videris sensatum, euigila ad illum. Et per hoc patet solutio quæstionis, quia posset quæri, qualiter hic ait, quòd Andreas fuit à Christo vocatus post testimonium Ioannis, quia dicitur, quòd Petrus & Andreas simul fuerunt vocati de naui, quando fuit dictum de eis: Faciam vos piscatores hominum. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd modò secuti sunt, non quasi non recessuri, sed voluerunt videre vbi habitaret: fuerunt vocati, quando illi inhæserunt nec recesserunt, de hoc in Glossa, pro parte. Et sequitur secundum: *Dicit eis quid quæritis?* sed obijcitur, ex quo nouit eorum corda, superfluè quærit. Respondendum secûdùm Glossam, quòd non interrogat ignorans, sed vt mercedem habeant, vel secundùm Chrysostomum, quòd ideò interrogat construens & mitigans eorum mentem erubescentem, & tribuens eis confidere. Et ex hoc patet, quòd est interrogatio ex ignorantia interrogantis, vt discat: & interrogatio aliquando, vt interrogans doceat ignorantem à litera, & est interrogatio ad tollendam erubescentiam, & ad ostendendam familiaritatem, & tollendam diffidentiam vel erubescentiam vt hic. Vnde Chrysostomus interrogat eos, non vt discat, sed vt per interrogationem magis cos familiares faciat, & ampliorem tradat propagationem. Hæc ille. Et signanter ait: *Quid quæritis?* non quem: ne videatur se ostentare, & vt non exiret: ad quærendum ipsum secundùm carnem. Et si cognouimus secundû carnem Christum, iam non nouimus. Et sequitur eorum responsio: *Qui dicunt Rabbi*, Græcè, quod interpretatum Magister, Latinè, secundùm intellectum, secûdùm verò Hieronymum: *Rabbi*. Syrum est: *Vbi habitas?* & in hoc patet eorum affectuositas ad discendum, & vera credulitas, & reuerentiæ humilitas. Vnde ait Chrysostomus, propter interrogationem amorem manifestauerunt: nondum enim quod discentes neque audientes magistrum eum vocant, neque dixerunt: Doce nos, sed vbi manes: cum silentio enim & audire & discere volebant: propterea neque distulerunt, neque dixerunt: Cras veniemus, &cæt. Hæc ille. E contrario est de multis auditoribus indeuotis, & in hoc est mysterium intelligendo spiritualiter, quòd quærebant eum, inquantum Deus æternus, & vita, in qua est habitandum, vnde dicitur: Excelsus & sublimis habitans æternitatem. Inquantum verò erat homo, via erat, infra: Ego sum via. Et sequitur beneuola responsio filij Dei: *Dicit eis: venite & videte*, scilicet credendo & operando, & tunc intelligetis ait Glossa. Et in hoc patet beneuola benignitas filij Dei, vnde Chrysostomus: Non dixit eis signa domus neque locum: sed attrahit eos, plus aliquid ostendens, & quoniam eos acceptauit, etiam signanter ait primo: *Venite*, affectu amando: *Et videte*, intellectu credendo. Veni & vide. Et subditur ipsorum indistans & indilata assequutio: *Venerunt*, & non solùm hoc, sed: *Et manserunt*, & in hoc patet eorum deuotio, vnde Chrysostomus multum studium, quod habebat circa auditionem demonstrat in eo, quod neque ab hora scilicet, quæ erat decima, auersi sunt. Sed quæritur: videtur ex dictis quòd Christus habuerit mansionem, & locum habitationis, cuius contrarium dicitur. Vulpes foueas habent: filius autê hominis non habet vbi reclinet caput suû. Item hic ait: Venite, &c. respondet volenti eum sequi, quòd non habuerit, vbi caput inclinaret. Ideò quæritur, quare ita diuersimodè respondet. Et ad istud, secundùm Chrysostomum, quòd illud scilicet, non habere, vbi caput inclinaret, demonstratiuum est eius quòd nullum proprium habitaculum habebat, non eius, quòd in domo non manebat: etenim parabola scilicet de vulpibus & volucribus, velut hic scilicet, quòd de proprietate habitaculi, non de loco mansionis loquatur. Et ex hoc trahitur, quòd est, habere habitaculum iure proprietatis, & est solùm habere per quietem inhabitationis. Primo modo loquitur ibi Matthæus: secundo modo hic. Ideò negat ibi se habere proprium habitaculum, scilicet iure possessionis: hic innuit se habere ad quietem mansionis. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Manserunt ibi die illo*, quare tam breuiter ibi manserunt, ex quo tanto affectu secuti sunt, vt audirent filium Dei, & tanta arcana illa nocte audierunt: desiderabiliter enim & copiosè voluptati sunt illa nocte, ait Chrysostomus: Ergo videtur mirum se tam breuiter cum eo mansisse, maximè ex quo tardè intrauerunt, quia hora decima. Item Augustinus: Quàm beatam noctem duxerunt, quis nobis dicat, quæ audierût à Domino? quasi dicat, nullus: ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, quòd ita illa nocte fuerunt voluptati, scilicet doctrina Dei, vt confestim alteruter ad aliorum venationem veniret. Hæc ille. Et ex hoc patet, quod ideò tam breuiter manserunt ob festinationem ad annunciandum alijs arcana, quæ audierut, & ob aliorum conuersionem, vt patet in sequentibus. Nam indilatè Andreas adduxit fratrem ad ipsum Iesum: & patet hic spiritualiter, quòd tria sunt, quæ debent facere electi Dei, scilicet vt veniant credendo, & videant intelligendo: nisi enim credideritis non intelligetis, secundùm aliam litteram: & vt maneant diligendo. Amando enim corde habitamus, ait Augustinus: & qui tales sunt, in die habitant cum Christo. Vnde licet isti nocte manserint cum Christo, in die tamen ait hic eos mansisse, quia non est nox, vbi est lumen, ait Glossa: Vos filij lucis estis & filij diei. Et sequitur quartum, scilicet temporis specificatio. *Hora erat quasi decima*. Quæritur ad quid hoc addit? Et respondendum secundùm Chrysostomum, quòd hoc addit ad denotandam, & discipulorum sequentium deuotionem, & eorundem à filio Dei acceptionem, & ipsis beneuolam benignitatem. Vnde Chrysostomus: Neque ab hora scilicet *decima*, auersi sunt, scilicet qui sequerentur. Et sequitur: Eos acceptauit Christus, neque dixit: Intemporaneum est in domum nunc introire, cras audietis, sed vt ad amicos loquitur: *Venite, &c.* Secundùm Augustinum verò numerus iste scilicet denarius legem significat, quæ erat in decem præceptis, & quia Christus venit, vt legem adimpleret, ideò meritò ait: *Decima hora est*. Et ibi Augustinus multum & benè de ista lege, & de eius impletione. Spiritualiter autem, vt ait Augustinus, ædificemus in corde nostro domum, ad quam veniat Christus, & doceat nos, & colloquatur nobiscum, & fiat decima hora, id est, impletio legis: Si quis sermonem meum audierit, ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Sapiens enim mulier ædificat domum suam. Et sequitur illa pars, in qua de vocatione Petri, & ibi quatuor, quia fuit per fratrem suum vocatus. Ideò primo vocantis descriptio. Secundo, ab illo Petri inuentio, & adductio ad Iesum. Ibi: *Inuenit hic*. Tertio, ipsius Petri à Christo acceptatio. Ibi: *Intuitus autem*. Quarto nominum Petri in figura dignitatis recitatio. Ibi: *Tu es Simon, &c.* Ait ergo: *Erat Andreas*. Vt ait Chrysostomus: *Andreas*, quæ didicit scilicet in nocte à Iesu, non detinuit apud semetipsum hunc thesaurum, sed festinat ad fratrem suum, & currit citò traditurus ei bona, quæ suscepit. Hæc ille. Et ex hoc patet Andreæ ad doctrinam diuinam communicandam fidelitas, ad Deum hono-

Marginal notes (left): Manifestatio filij Dei. — Aug. tract. 7. in Ioan. ante med. tom. 9. — Eccli. 6. d — Matt. 4. c — Aug. ibid. — Chrys. ho. 17. in Ioã. post med. tom 3. — Interrogatio multiplex. — Chrysost. hom. 17. in Ioan. post med. to. 3. — 2. Cor. 5. c — Affectuositas ad discendum. — Chrys. ibid. paulo post. — Isa. 57. c — Ioan. 14. a — Beneuola benignitas filij Dei. — Chrys. ibid. paulo post. — Apoc. 6. A — Chrys. ibid

Marginal notes (right): Quæstio de habitatione Christi. — Matt. 8. c — Ibidem. — Chrys. ho. 17. in Ioã. post med. to. 3. — Christus non habebat vllum proprium habitaculum. — Cur tam breuiter manserint — Chrysost. ho. 17. post med. to. 3. — Aug. tract. 7. in Ioan. ante med. to. 9. — Tria quæ debent facere electi Dei. — Isa. 7 b. — Ex interpretatione 72. — Aug. tract. 2. in Ioan. post medii. tom. 9 — Thess. 5. a — Cur additur tempo ris specificatio. — Chrysost. hom. 17. in Ioan. post med. to. 3. — Ibidem. — Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom 9. — Denarius numerus. — Mat. 5. b — Aug. ibid. paulo ante. — Ioã. 14. d — Pro. 14. a — Vocatio Petri. — Chrys. hom. 18. in Ioã. non longe à prin. to. 3.

honorandum affectuositas, & ad fratrem conuertendum charitas, & ad laborandum in docendo sedula studiositas, vnde Chrysostomus. Hoc fraternæ bonæ voluntatis est, hoc cognati amoris, hoc sinceræ affectionis in spiritualibus studere; manum porrigere sibi inuicem. Hæc ille. Nouit enim Andreas scriptum esse: Deriuentur fontes tui foras. Et scientia absconditа, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas vtriusque? E contrario de abscondentibus talentum Domini: *Andreas*, inquam, *Frater Simonis Petri*, quod est dictum per anticipationem, quia nondum erat ei nomen impositum, scilicet Petrus. Simon autem erat nomen à parentibus, vt ait Glossa: *Frater*, inquam, & in natura, & in gratia, & futurus in dignitate Apostolica, & hic erat fidelis frater, qui festinauit ad suum fratrem conuertendum. *Et erat vnus ex duobus, &c.* Sed quæritur, qualiter per Andream, qui erat iunior, fuit Petrus conuersus. Et ad hoc respondet Glossa, quòd non est ordo fidei in annis, & ne hoc fortè attribueret Petro, suæ dignitati futuræ, & vt per infirmiorem vocaret Deus maiorem: Infirma enim mundi elegit Deus. Sed quæritur, quare non exprimitur nomen alterius discipuli, sicut nomen Andreæ. Ad quod respondendum, quòd quia per Andream fuit Petrus conuersus, ideò nomen eius exprimitur. Et nota de commendatione Andreæ, quando ait: *Erat autem Andreas.* Et posset esse thema de ipso; quatuor enim figurantur ad eius præconium, quorum primum eius vitæ veritas siue perfectibilitas. Ibi: *Andreas*, qui interpretatur virilis, secundo figuratur eius obedientialis humilitas. Ibi: *Frater Simonis.* Glos. Obediẽs loquetur victorias. De vtroq; vir obediẽs loquetur victorias, quod verificatur de ipso, quantũ ad vtrũque. Tertio figuratur ad diuina audienda eius sedula studiositas. Ibi: *Ex duobus qui audierunt.* Sibi enim cõpetit illud: Audiẽs sapiẽs sapiẽtior erit. Quarto figuratur perfecta Christi imitabilitas. Ibi: *Ex duob⁹ qui secuti erãt.* Sequi.n. est imitari, ait Aug. Sibi enim cõpetit illud: Nõ sum turbatus, te pastorem sequens. Et sequitur pars illa, in qua de conuersione Petri: *Inuenit hic, &cæt.* Et in hoc patet Andreæ studiositas ad quærendum fratrem suum. Inuenire enim est, in id, quod quæritur, ire, ait Augustinus. Similiter patet eius vera pietas, prout ait Glossa, vt sicut sanguine, sic germanus sit in fide. Impleuit enim illud: Qui audit, dicat veni. Et dicit ei: *Inuenimus Messiam*, vt ait Augustinus. Messias Hebraicè, Christus Græcè, Latinè est vnctus, ab vnctione dicitur Christus, Chrisma Græcè vnctio est, & de hoc in Glossa. Et in hoc verbo: *Inuenimus*, innuit, quod diu eum quæsierunt, ait Glossa. Sed quæritur, quare non dixit Andreas, & annunciauit fratri suo ea, quæ audiuit à Christo. Et respõdet Chrysostomus, quod sicut Euangelistæ multa abscindunt, breuiloquij curam habentes, multo magis Andreas vtiquè hoc fecit, seipsum quidem non putans ad explanationem omnem sufficere, ad ipsum luminis trahens fontem cum studio & gaudio. Hæc ille. Ob ergo impossibilem explicationem, & vt plenius audiret ab ipso fonte, scilicet Iesu Christo, non dixit ei, quæ audiuit. Sed: *Adduxit eum ad Iesum.* Sed tunc obijcitur, vt tactum est supra, quòd: Qui cito credit, leuis est corde. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, quòd hoc non fuit facilitatis, sed mentis obedientis, neque dictum est, quoniam credidit simpliciter, sed quoniam duxit eum ad Iesum, vt ab illo omnia discat. Et in hoc notatur humilitas Petri: non enim dedignatur maior sequi minorem, prout ait Glossa hic. Et sequitur tertium, scilicet Petri à Christo acceptatio. Ibi: *Intuitus autem, &cæt.* Id enim dicitur filius Dei videre vel intueri, quod acceptat: sicut scire Dei, est filium suum approbare. vt ait Gregorius. Vel intueri, dicitur secreta cordis videre, quasi intus tueri, prout exponit Glossa. Vnde hic filius Dei intuitus est Petrum, & fuit conuersus ad fidem. Respexit eum, & fuit conuersus ad pœnitentiam. Et sequitur quartum, dixit: *Tu es Simon*, scilicet nominum recitatio siue præsignatio. Sed quærit Augustinus. Ad quid ait hoc? non enim fuit magnum, quia dixit, cuius filius erat iste, qui nouit nomina Sanctorum, quos antè mundi constitutionem prædestinauit. Et ad hoc respondet, quòd magnum fuit, quia & nouerat nomen. Et fecit de Simone Petrum. Petra enim dicitur Ecclesia, & sic in Petri nomine figurata est. Petrus autem dicitur à petra, & sic in nomine Petri figurata est Ecclesia, & quis securus, nisi qui supra ædificat. Hæc Augustinus. Et quasi idem Chrysostomus, quæ enim diuinitatis erant, incipit reuelare, à præsenti enim futurum credi facit, qui enim patrem dixit manifestum est, quoniam & futurum præsciebat. Vnde & infra. Mulieri Samaritanæ quæ præterita erant reuelauit, futura autem prædicere solius Dei est. Hæc ille. Vnde ad euidentiam literæ, quæritur de hoc quod ait: *Tu vocaberis Cephas*, an hoc nomen ei fuit tunc impositum? & videtur quod non: ait enim interlinearis: nondum ponit nomen, sed præsignat. Similiter quæritur de hoc, quod sequitur: *Quòd interpretatur Petrus*, an illud nomen fuit ei impositum: & videtur, quod sic, secundùm dictum Augustini, supra. Ad contrarium videtur esse illud quod dicitur. Quòd tunc imposuit Simoni nomen Petrus. Item sed videtur quòd fuit ei nomen impositum, vbi dicitur: Tu es Petrus. Et ad hoc respondetur communiter, quòd hoc nomen, Petrus, fuit ei impositum & confirmatum. Sed huic dicto videtur esse contrarium, quod ait Augustinus vbi supra: sed ad istud respondetur communiter, quòd hoc nomen Petrus fuit ei impositum. Fuit vulgatum vt hoc nomine publicè vocaretur. Fuit celebriter confirmatum & dignitati adoptatum. Item quæritur quare nomen Petri fuit mutatum, & sic sollemnizatum. Item ex quo ista nomina erant insinuatiua virtutum, quare non fuerunt imposita Petro ab initio, sicut Ioanni supra primo capitulo. Item quare nũc non imitantur nomina communiter in conuersatione ad Christum, siue in assumptione dignitatum, vt fuit tunc de Petro, & de filijs Zebedæi, qui fuerunt vocati filij tonitrui. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra benè, quòd post nuncupationem à progenitoribus, consuetudo fuit antiquis à rebus nomina ponere, sicut fuit de Abraam & Sara, & sic de alijs, & hoc propter commemorationem beneficiorum Dei, & quibus ex prima ætate virtus clarescebat, illinc nomina susceperunt, vt fuit de Ioanne, quib. autem virtus postea debebat augeri, postea nuncupatio posita fuit: sicut hic fuit factum de Petro; & sic responsio ad duo prima patet. Ad aliud respondet ibidem, quòd nunc vnum nomen habemus omnes, quod est maius omnibus, scilicet quod sumus nuncupati Christiani, & filij Dei, & amici, quod nomen est sufficiens suscitare, & facere nos animosiores ad virtutis operationem. Hæc ille. De his aũt nominibus & eorum interpretationibus magister in historijs benè. De tempore verò vocationis discipulorum, & de ordine similiter magister in historijs. Et August. vbi ait, loquens de ista vocatione Petri & Andreæ & Philippi, & concludens, quòd intelligendum est non sic eos Dominũ vidisse, vt ei iam inseparabiliter cohærerent, sed tantùm cognouisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse. Hæc ille. Cæteri autem Euangelistæ narrant de vocatione eorum ad sequendum Dominum inseparabiliter. Et quod patet ex nominib. istis, quòd quatuor figurantur in Petro, quorum primum est obedientiæ humilitas siue promptitudo. Ibi: *Tu es Simon*, quod interpretatur obediens. Secundum est gratiæ numerositas siue plenitudo. Ibi: *Filius Ioanna*, quod interpretatur colũba. Tertium est officij dignitas siue celsitudo. Ibi: *Tu vocaberis Cephas*, quod idem est quod caput. Quartum est intelligentiæ limpiditas siue claritudo, quod signatur in eo, quod ait: *Petrus*, qui interpretatur agnoscens. Hæc fuerunt in Petro & debent esse in suis imitatoribus, vt patet consideranti. Et sequitur pars in qua de vocatione Philippi. Ibi: *In crastinum.* Et ibi tria, scilicet eius inuentio, & inuenti vocatio, & vocati quantum ad locum natiuitatis, notificatio, vt patet in littera. Ait ergo: *In crastinum voluit ire in Galilæam.* scilicet à Iudæa, vbi erat Ioannes baptizans, ait Glossa, & hoc conuenienter. Galilæa enim dicitur transmigratio, vel reuelatio, & ideò vocaturus discipulos ad sequendum, illuc vadit, & de hoc in Glossa. Sed qualiter hoc? quia alij Euangelistæ narrant, quòd post testimonium Ioannis ductus est in desertum. Et ibidem dicitur, quòd cùm Ioannes

Marginal notes (left): *Ibid. paulo post.* — *Prou. 5. c* — *Eccl. 20. d* — *Matt. 25. b & c* — Anticipatio. — Frater & natura, & gratia. — Andreas iunior Petro. — *1. Cor. 1. d* — Andreas. — *Pro. 21. d* — *Prou. 1. a* — *Aug. de bono virginali.* — *Iere. 17. e* — Inuenire. — *August. de Trin. li. 10 c. 7. post med. to 3* — *Apo. 22. d* — *Aug. tract. 7. in Ioan. circa med. to. 9.* — Messias. — *Chrysost. ho. 18. in Ioan. ante med. to. 3.* — *Eccl. 19. a* — *Chrysost. vbi supra.* — Humilitas Petri. Andreas nam minor prout supra. — *Greg. Mor. li. 11. c. 7.* — *Mat. 26. g* — *Aug. tract. 7. in Ioan. circa med. tom. 9.* — *Ephes. 1. b* — Petra.

Marginal notes (right): *Chrys. ho. 18. in Ioa. ante med. to. 3.* — *Ioan. 4. c* — Cephas. — *Marc. 3. b* — *Matt. 16. c* — *Ioan. 1. a* — *Marc. 3. b* — *Chrys. ho. 18. in Ioan. post med. to. 3.* — *Gen. 32. f* — *Gen. 35. b* — *Chrys. ibid.* — *Aug. de cõcor. euang. li. 2. c. 47. to. 4.* — 4. figurantur in Petro. — Vocatio Philippi. — Galilæa. — *Mat. 4. a*

Mar. 1. b nes esset traditus, venit in Galilæam. Sed adhuc non erat Ioannes traditus, immò postea baptizauit, vt patet infra: Ioan. 3. c ergo non nunc iuit in Galilæam. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, vbi multum de hoc. Sed in Aug. de cõcor. euang. li. 2. ca. 18. to. 4. summa potest dici, vt ab ipso extrahitur, quòd duplex fuit aduentus Christi in Galilæam. Primus post testimonium Ioannis, antequam mitteretur in carcerem, & de hoc silét alij Euangelistæ. Secundus fuit aduentus post missionem Ioannis in carcerem, de quo infra: & in primo aduentu fuerunt isti sic vocati, & fuit aqua conuersa in vinum, infra. Et hæc fuit vocatio discipulorum ad fidem. De alia vocatione, quæ fuit ad perfectionem, loquuntur alij Euangelistæ. Vnde Chrysostomus: Post baptismum nihil eum describunt dixisse alij Euangelistæ, sed media silentes, scilicet à baptismate vsque post captionem Ioannis: quæ autem facta sunt Christi miracula dicunt. Hæc ille. *Et inuenit Philippum*, & propriè agit: *Inuenit*, talia dicuntur inueniri, quæ non essent, nisi essent quæsita & inuenta. Item in hoc notatur, quòd Christus eum quærebat, vt per eum saluaretur. Vnde sequitur: *Dicit ei: sequere me*, non corporis gressu, sed fide & affectu. Quærit autem Chrysostomus. Quare vocat Dominus Apostolos à Galilæa, & quare primo vocatus, non inuitauit istum aut vocauit? Similiter quæritur, qualiter iste tam citò credidit, & factus est discipulus. Et ad istud respondet ibidem, quòd de Galilæa existentes, rusticius & siluestrius & grossius erant dispositi. Ideò Christus suam ostendit virtutem, à terra nullum ferentem fructū discipulos inclytos eligens. Hæc ille. Ad aliud respondet ibidem, quòd antequam aliqui cohærerét ei, nullum vocauit, & hoc secūdùm sapientiam suam: quoniam si attraxisset eos, fortassis resiluissent: sed postquam illi à seipsis eligentes firmi permanserunt, ad aucupationem reliquorum, id est, venationem vel cōuersionem venit. Hæc ille. Ad aliud respondet, quòd decens erat, Philippum videntem scilicet alios discipulos, & à Ioanne audientem Christum sequi. Et sequitur specificatio loci natiuitatis Philippi: *Erat à Bethzaida*. Sed quæritur, quare hoc superadditur. Et respondet Chrysost. quòd hoc ait, vt discas quoniam infirma mundi elegit Deus. Illa enim ciuitas erat in Galilæa, in qua erant homines rusticius dispositi, vt dictum est; vnde & de illa multi erant piscatores: quia erat super stagnum Genezareth, quod vocatur mare Galilææ. Spiritualiter autem figuratur perfectio Philippi in tribus. Primo in cælestium charismatum plenitudine. Ibi: *Philippus*, qui interpretatur, os lampadis, sibi enim competit illud: In medio Ecclesiæ aperuit os eius. Secundo figuratur perfectio eius in plena Christi imitatione, quod implicatur. Ibi: *Sequere me*, cui inuitationi cōsensit, sibi enim competit illud: Vestigia eius secutus est pes meus. Tertio figuratur eius perfectio in operum fructuositate, quod notatur ibi: *Erat autem à Bethzaida*, quæ interpretatur domus venationis vel domus frugum, vnde & Nathanaelem conuertit: ipse enim fuit de illis, de quibus Hieremias: Ecce ego mittam piscatores, & piscabuntur eos. Et sequitur pars in qua de vocatione Nathanaelis ad discipulatum, siue ad fidem Christi. Ibi: *Inuenit Philippus*. & illa in duas partes. Primo, de vocatione exteriori per Philippum, secundo de vocatione interiori ab ipso Christo. Ibi: *Vidit Iesus*. In prima tria. Primo Philippi denunciatio de Christo. Secundo Nathanaelis interrogatio. Ibi: *Et dixit ei*. Ait ergo: *Inuenit Philippus Nathanaelem*, vt enim ait Augustinus. Hic erat eruditus, & legis peritus. Vnde & conuenienter sequitur, quod scripsit Moyses: Prophetam de gente tua, &c. & Prophetæ scilicet scripserunt: Filius datus est nobis. Et sic de multis alijs: *Inuenimus Iesum*, sic nominatum: In Deo Iesu meo, Et: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri: *Filium Ioseph*, scilicet putatiuum de semine tamen Dauid, quia filium Mariæ à Nazareth ciuitate Galileæ: Flos de radice eius ascendet. Ibi Hebraica veritas habet Nazaræus. De radice eius ascendet sed, sicut dicit Glossa super illud: Nazaræus vocabitur, Nazareth flos interpretatur. Et sequitur Nathanaelis responsio: *Et dicit ei*, quia enim Nathanael erat peritus in lege, & nouerat scriptum esse: Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam eris minima in terra Iuda: ex te enim exiet Dux, &c. ideò respondet: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* quod potest dupliciter legi secūdùm Glossam, vel etiam dubitando interrogat, vel affirmat: & patet ipsius humilitas & curialitas, quamuis enim sciret esse scriptum quòd de Bethleem Dux egredietur, vt dictum est, tamen interrogando ait: *Aliquid boni?* &c. id est, aliquis Propheta, sicut infra: Nunquid à Galilæa venit Christus vel potest remissiuè siue affirmatiuè secundùm Augustinum, qui ait: Ambas pronunciationes potest sequi ista vox siue dubitans, siue confirmans, & siue isto modo, siue illo pronuncies, non repugnat sequentia: quamuis enim Christus fuerit natus in Bethleem, tamen fuit conuersatus in Nazareth. Venit Nazareth vbi erat nutritus. Chrysostomus tamen homelia dicta legit negatiuè magis, non tamen repugnat, quòd ibi natus, sed ab educatione siue à cōuersione diceretur Nazaræus, & sequitur Philippi responsio: *Veni & vide*, tam corporaliter quàm mentaliter. Et nota, quòd non respondet quæstioni, magis volens ducere eum ad Christum, vnde Chrysostomus, quia sicut Andreas non valens repræsentare diuitias, quas inuenerat apud Christum, duxit fratrem, id est, Petrum ad ipsum: sic & iste scilicet Philippus, trahit eum ad Christum, sciens, si verba & doctrinam Christi gustauerit, non deserturum Christum amplius. Hæc ille. Et in hoc patet ipsorum credulitas, & Christi ab eis honoribilitas. Et sequitur illa pars, in qua de vocatione ipsius Nathanaelis, ibi: *Vidit Iesus*, & ibi quinque. Primo illius à Christo commendatio. Secundo, eiusdem à Christo inquisitio, ibi: *Vnde me nosti?* Tertio, Christi responsio, ibi: *Et dicit ei*. Quarto, ipsius Nathanaelis confessio, ibi: *Respondit*. Quinto, ipsi confitenti Christi promissio, ibi: *Respondit Iesus*, ait ergo: *Vidit Iesus venientem*, vt ait Chrysostomus, multum desiderium habebat ad Christum, & licet dixerit prius: *Nunquid à Nazareth, &c.* non tamen dixit nullum bonum fert Galilæa. Ideò sequ tur eius commendatio à Christo: *Ecce verè Israelita*, cuius iudicium incorruptibile: ideò sequitur: *In quo dolus non est*, id est, dolosa duplicitas. Vnde Augustinus: Dolus est cùm aliud agitur, aliud fingitur. Fraus est, simulatio est, quando aliquis aliquid in corde tegit, & aliud loquitur: dolus est, & tamquam duo corda habent. Corde inquit, & corde locuti sunt. Hæc ille. Ibi multa & benè de hoc: *Israelita* enim interpretatur videns Deum, qualis erat iste, vt dicitur in Glossa. Et de hoc in collatione. Et sequitur secundum: *Dicit ei, vnde me nosti?* ex quo ante non vidisti, & loquitur vt credens ipsum esse purum hominem, ideò ad attrahendum eum respondit Iesus: *Priusquam te Philippus, &c.* Et secundùm Chrysostomum, ad litteram est intelligendum vt sciret, quòd quando Philippus solus erat & Nathanael, & singulariter omnia hæc dixerunt. Ideoque & tempus dixit, & locum, & arborem, vt non esset suspectibile testimonium secundùm Augustinum: Inuenimus istam arborem maledictam, quia sola folia habet. Et signat legis litteram, sub qua erat ille. Et de hoc Augustinus ibi benè, & in Glossa de hoc. Vel per ficum scriptura potest significari: Qui custodit ficum, comedet fructus eius. Et quia ille erat in scripturis eruditus, ideò ait ei, quòd viderat eum sub ficu. Sed quæritur ex quo iste erat in lege & scripturis peritus, & ad credendum facilis, & ad Christum affectuosus, quare non fuit annumeratus in numero Apostolorum: videtur enim quòd si fuisset annumeratus cum eis, quod plus potuisset proficere in prædicatione Euangelica. Item quæritur quare isti reuelauit abscondita, vt sic vocaret eum, & similiter Petro supra, non sic alijs discipulis. Ad primum respondet Augustinus, quòd Christus elegit idiotas non sapientes, volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per creatorem piscatores, sed de piscatore lucrat' est Imperatorem. Iste autem fuit magnus, & sine dolo, & in lege peritus, hoc solo non electus, ne vmquam videatur Dominus doctos elegisse. Hæc ille. Et ibi multum benè de hoc. Idem Augustinus scilicet quare elegit illiteratos, vt essent Apostoli, quod ideò elegit tales, vt quidquid magnum essent, & facerent, ipse in eis esset & faceret. Iob ait: Ligabis eum ancillis tuis: ibi Gregorius loquens de isto ait, quòd Dominus

Natha-

Marginalia (left column): Mar. 1. b; Ioan. 3. c; Aug. de cõcor. euang. li. 2. ca. 18. to. 4.; Aduentus Christi in Galilæam; Ioan. 4. a; Ioã. 2. a. b; Chrys. ho. 16. in Ioa. ante med. to 3.; Inueniri.; Chrys. ho. 18. in Ioan. ante med. to. 3.; Quare Dominus Apostolos vocat à Galilæa.; Ibid. paulo post.; Chrysost. ibid paulo post.; 1. Cor. 1. d; Stagnum Genezareth Mare Galilææ.; Perfectio Philippi in tribus.; Philippus; Eccl. 16. a; Iob 23. c; Bethzaida; Iere. 16. c; Vocatio Nathanaelis.; Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom. 9.; Deut. 18. c; Isa. 9. b; Abac. 3. d; Isa. 52. c; Isa. 11. a; Mat. 2. d; Nazareth.; Mich. 5. a

Marginalia (right column): Nathanaelis humilitas.; Ioan. 7. f; Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom. 9.; Luc. 4. c.; Chrysost. ho. 19. in Io. 2. circa med. to. 3.; Ibid. ante med.; Quattuor in vocatione Nathanae.; Ibid. circa med.; Aug. tract. 7. in Ioan. post med. tom. 9.; Israelita.; Ibid. paulo post.; Mat. 21. f; Ficus.; Prou. 27. c; Cur non fuit Nathanael in numero Apostolorũ; Aug. tract. 7. in Ioan. post med. to. 9.; Aug. de ciuit. Dei. li. 18. c. 49. to. 5.; Iob 40. c

Greg. Mor. li. 33. c. 15. post med.

Nathanaelem laudat, non tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum cùm tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant, vt tanto solius veritatis cognosceretur esse, quod agerent, quanto & apertà cerneretur, quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Et ibi benè de hoc. Non multi potentes, &cæt. Si obijcitur de Paulo, quòd in lege fuit peritus, & tamen electus in Apostolum. Respondendum, quòd non fuit electus inter primos Apostolos, sed post ascensionem Domini mutatus de Saulo in Paulum, & sic humiliatus fuit deuotus & electus. Vnde & seipsum vocat abortiuum. Mihi tanquam abortiuo visus est. Item si obijciatur, quòd Deus præcepit eligere sapientes ad officia prælationis in illud: Prouide viros potentes. Et sic videtur fecisse contra id, quod fecit. Iterum ex hoc videtur, quòd in electionibus eum debemus imitari, eligendo scilicet simplices. Et ad istud est respondendum, quòd Deus elegit simplices ad dignitatem Apostolicam propter dictas causas, qui potuit & fecit eos sapientes sua sapientia: & quia non est in humana potestate sic facere de simplicibus sapientes, ideò homines debent eligere bonos & sapientes ad prælationum dignitates. Et nota quòd ait: *Quando eras sub ficu*. Ficus enim, vt ait Isidorus, dicitur à fœcunditate, & dicitur quòd si folia ficus tangunt carnem, pruritum faciunt: & potest significare ipsam legem, vt dictum est, vel dulcedinē peccati, quæ significatur per ficus malas, malas valdè: Ficus enim non florebit. Et potest significari scripturam, vt habitum est. Et sequitur quartum: *Respondit Nathanael*, vt enim ait Chrysostomus, quoniam argumentum suscepit cognitionis suæ: venit ad confessionem, ostendens deuotionem, & subdit: Videns animam alacrem repentè effectam admirantem, exultantem, saltantem præ gaudio. Hæc ille. Sed quæritur quare filius Dei vocauit Petrum, & istum, reuelando eis occulta, & prædicendo eis futura, non sic Andream & alios? Et ad hoc respondit Chrysostomus, quòd Andreas & Philippus habebant testimoniū Ioannis: Philippus enim vidit præsentes discipulos, scilicet Andream & alium discipulum: Petro autem à præsenti, quia dixit quòd erat filius Ioanna, futurum credi fecit. Sic & in isto reuelando ea quæ præterita, attrahit eum: non enim minus adducunt prophetiæ quàm miracula, immò virtuosius & irreprehensibilius, vt ait ibidem. Et patet hic veritas fidei ipsius Nathanaelis, quando ait: *Rabbi*, & in hoc commendat plenitudinem suæ sapientiæ & veritatem humanitatis: *Tu es filius Dei*, & in hoc profitetur maiestatem suæ dignitatis: *Tu es Rex Israel*, & in hoc profitetur dignitatem suæ regiæ maiestatis. Quia: *Rabbi*, auctor omnis veritatis: quia: *Filius Dei*, auctor omnis salutis: quia: *Rex Israel*, auctor & rector omnis potestatis. Quia enim: *Rabbi*, id est, Magister, docet inenarrabiliter: quia: *Filius Dei*, saluat indefectibiliter: quia: *Rex Israel*, regnat imperialiter. Ipse est enim Dux de quo dicitur: Ex te exiet Dux, &c. Secundùm tamen Chrysostomum. Nudum hominem esse Christum confitetur, licet confiteatur eum esse filium Dei: nam ibi sumitur filius Dei, sicut in Psalmo: Ego dixi: Dij estis, &c. Glossa tamen dicit, quòd vtriusque naturam confitetur in Christo. Et sequitur quintum, scilicet promissio Christi. Ibi: *Quia dixi tibi*. Et primo ipsa promissio: secundo illius expositio ibi: *Amen dico*, Ait ergo: *Quia dixi tibi*, &c. quasi diceret, ex quo credidisti ex reuelatione occulti, quod dixi tibi: *Maius videbis*, & ex hoc patet, quòd fides meretur intellectum: Nisi credideritis, non intelligetis, secundùm aliam literam. Item tunc obijcitur, quod fides istius fuit persuasa experimento rei singularis reuelatæ, & sic non habuit meritum. Et ad istud respondendum, quod fides sua non fuit ex hoc orta, sed fuit adiuta & manuducta. Et sequitur expositio eius, quòd dixit: *Maius. Amen dico vobis, videbitis cælum apertum*, &c. Sicut factum est. Apertum est cælum & descēdit Spiritus sanctus. Et: Video cælos apertos, &c. Vt enim ait Augustinus. Credentibus aperitur aditus cæli, & vident angelos, id est, prædicatores prædicantes arcana diuinitatis, & etiam humana de Christo. Et de hoc in Glossa. Sed quæritur, sicut obijcit Chrysostomus. Ex quo Petrus post miracula & doctrinam cōfessus est filium

[Left margin: 1. Cor. 1. d — Obiectio de Paulo. — 1. Co. 15. a — Exo. 18. d — Deut. 1. c — Deus elegit simplices ad dignitatem Apostolicam. — Isidorus Orig. li. 17. cap. 7. — Hier. 24. b — Abac. 3. d — Chrysost. hom. 19 in Ioan. post med. to. 3. — Chrysost. hom. 18. in Ioan. ante med. to. 3. — Mich. 5. c — Chrys. hom. 20. in Ioā. non multū à prin. to. 3. — Psal. 81. b — Fides meretur intellectum. — Isa. 7. c ex interpretatione 72. — Luc. 3. c — Act. 7. g — Aug. tract. 7. in Ioan. per. fi. to. 9]

Dei vt verum Deum: Tu es filius Dei viui, &c. Hic autem antè signa & doctrinam, quasi idē dicit & confitetur, quare iste non beatificatur, id est, beatus vocatur à reuelatione sicut Petrus? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd eadem verba vterque est locutus, sed non eadem mente: quia Petrus confessus est filium Dei, & verum Deum, hic autem confessus est hominem nudum, quod patet ex hoc, quod sequitur: *Tu es Rex Israel*, vt autem est filius Dei non solùm Rex Israëlis, sed vniuersi orbis. Et ideò Petrus ex perfecta fide meruit beatificari, id est, beatus vocari: huic autem promisit filius Dei, se visurum angelos ascendentes & descendentes in filiū hominis, & abducit eum à terra paulatim, & facit eum non vltra imaginari hominem simpliciter, id est, purum hominem, sed vt proprium filium Regis, id est Dei, cui angeli ministrant. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Qualiter autem ministrauerunt angeli Christo tempore natiuitatis, crucis, resurrectionis, & ascensionis Chrysostomus exemplificat, & patet in serie Euangelica. Augustinus autem exponit de angelis, id est, prædicatoribus prædicantibus arcana diuina, & incarnationis mysteria de filio Dei, vt patet in Glossa. Vt enim ait Gregorius: Quod Græcè angelus, hoc Latinè nuncius dicitur rectè, qui nūciare supernum iudicem mittitur, angelus vocatur: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, ac sequitur: Angelus Domini exercituum est. Et ibi Gregor. & ibi benè de hoc. Et de his angelis, & eorum ascensu in collatione, & in hoc terminatur istud capitulum.

[Right margin: Mat. 16. c — Chrys. ho. 20. in Ioā. prope prin. to. 3. — Confessio Petri. — Petrus, quare beatus vocatur. — Ibid. paulo post. — Aug. tract. 7. in Ioan. circa fi. to. 9. — Gregor. in Euang. ho. 6. post medium. — Angelus. — Mala. 2. b — Ibidem.]

CAPVT SECVNDVM.

Et *die tertio nuptiæ factæ sunt*, &c. Narratis testimonijs beati Ioannis de filio Dei, & habita vocatione discipulorum, hic ostendit se filius Dei miraculo, sicut continuat Glossa. Vnde ex hinc narrat Euangelista opera miraculosa, & saluificat documenta filij Dei. Et consequenter enarrat de passione & resurrectione. Et quoniam capitula non sunt continuè ad inuicem dependentia, quia alia & alia miracula & documenta non sunt ad inuicem consequentia nec coniuncta: ideò compendiosius & doctrinabilius videtur quodlibet capitulum in se diuidi. Et secundùm hoc, istud capitulum in quattuor partes. Primo narratur de miraculosa mutatione aquæ in vinum. Secūdo de descensu Capharnaum. Ibi: *Post hæc*. Tertiò narratur de ascensu in Hierusalem, & de eiectione vendentium & ementium. Ibi: *Et prope erat Pascha Iudæorum*. Quarto narratur de credulitate multorum in Christum. Ibi: *Cùm autem esset Hierosolymis*. Prima in quatuor. Primo antecedentium ipsum miraculum præmissio siue occasio. Secundo ipsius miraculi effectio siue operatio. Ibi: *Erant autem ibi lapideæ*, *&c*. Tertio miraculi manifestatio vel approbatio. Ibi: *Dixit autem Iesus*. Quarto ordinis miraculi subiunctio. Ibi: *Hoc autem initium*. In prima narrat quatuor antecedentia, quæ sunt, nuptiarum celebratio, & ipsius Iesu, ac suorum ad ipsas vocatio: defectus vini à beata matre ipsi Iesu insinuatio, & eiusdem ipsi matri responsio, & eiusdem matris ministris præceptio, vt in littera patet: Ergo ait: *Tertia die*. Et in hoc notatur tempus nuptiarum: *In Cana*. Et in hoc notatur locus: *Nuptiæ factæ*, & in hoc eorum celebratio. Et quia notus erat ibi Iesus, vt ait Chrysostomus. Ideò fuit: *Vocatus & mater ac discipuli*. Sed quæritur qualiter iuit ad nuptias, cùm in talibus consueuerunt esse vulgaria conuiuia & comessationes: ergo non decebat eum illuc ire. Item melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. Et ita vt prius. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, quòd ipse ad dignitatem suam non respiciebat, sed ad beneficium nostrum: qui enim non dedignatus est serui formam accipere: multo magis nec dedignatus est ad nuptias venire, qui cum publicanis recubuit. Hæc ille. Item vt ait idem Chrysost. Illi qui vocauerunt, non habebant de eo decens iudicium, neque vt magnum aliquem æstimabāt, sed vt vnum multorum, quod Euangelista enigmaticè ostendit, quando ait:

[Right margin: Continuatio Euangelij. — In quattuor partes diuiditur hoc caput. — Prima pars diuiditur in quatuor. — Tempus nuptiarū. Locus. Celebratio. — Chrys. ho. 20. in Ioā. ante med. to. 3. — Cur iuerit ad nuptias. — Eccl. 7. a — Chrys. ibid. — Phil. 2. b — Matth. 9. a. b — Chrys. ibid.]

Erat ibi mater Iesu ac fratres eius. Hæc ille. Aliter respondet Augustinus: quòd ideò Dominus venit ad nuptias, quia erant hæretici futuri prohibentes nubere: ideò ad eorum confutationem dignatus est Iesus venire ad nuptias. De tempore harum nuptiarum, & an eadem die, annis reuolutis, aduentus Magorum, & mutatio aquæ in vinum fuerint, in historijs Magister de hoc, & sicut tactum est supra. Primum aduentum Domini in Galileam post baptismum silent alij Euangelistæ: de quo cùm loquitur hic, & idem Chrysostomus, vt habitum est. Per istas nuptias figurantur nuptiæ Christi & Ecclesiæ, quæ fuerunt factæ tertia die, scilicet tempore gratiæ. Tria enim tempora, scilicet tempus antè legem, & tempus legis, & tempus gratiæ sunt tres dies, in quibus Deus illuminauit electos suos lumine suo: Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos. Et de his nuptijs in collatione. Et subditur secundùm antecedens, scilicet insinuatio matris de defectu vini. Ibi: *Et deficiente vino, dicit mater.* Et in hoc patet compassiua pietas matris inopiæ, & verecundæ etiam diffidentiæ sponsi & sponsæ, & eorum quorum erat necessaria prouidere. Item notatur prouidentiæ beatæ matris sedulitas, & vrbana curialitas, & prouidendi ordinabilitas, quòd alijs nescientibus insinuauit filio defectum vini. Item supposuit filij potestatem, largitatem ad subueniendum pietatem, & ideò solum ait: *Vinum non habent*, insinuando: amanti enim, qui est potens & sciens, & volens subuenire, sufficit nunciare: amanti enim nunciandum est ait Augustinus. Et sequitur responsio Saluatoris: *Quid mihi & tibi?* &c. Sed quæritur qualiter tam durè ei respondit, cùm dicatur: Erat subditus illis. Item præcepit parentes honorare, quod est intelligendum non solùm facto, sed etiam verbo: ergò non ita asperè debuisset respondisse. Item fuit mater excellentissima, nec vmquam talis, & ipse filius obedientissimus, nec vmquam talis: & ipsa petebat ex summa confidentia, & ex summa pietate, ob aliorum inopiam, & fuit verecundissima virgo: ergò videtur, quòd nimis asperè ei respondit. Et ad ista respondendum secundùm Augustinum, vbi ait, quòd illa erat mater carnis, mater humilitatis, mater infirmitatis, quam suscepit, sed miraculum, quod erat facturus, secundùm diuinitatem erat, non secundùm infirmitatem. Ideò non agnoscit viscera humana, operaturus diuina, quasi diceret: Non genuisti, quòd de me facit miraculum, ideò ait: *Quid mihi & tibi?* scilicet commune, quantum ad hoc: diuinitatem enim meam non genuisti, sed infirmitatem. Et ibi Augustinus benè & multum de hoc. Item Chrysostomus: Mutare aquam in vinum erat diuinæ potentiæ, nô humanæ, quam ex matre susceperat. Hæc ille. Et superaddit alias causas: ideò enim sic respondit, maximum inferens profectum, non dimittebat humilia de se sapere. Item vt non videretur se inijcere, miracula scilicet faciendo. Item vt non essent suspecta miracula: ab his enim, qui indigebant, rogari oportuerat, & quando tales rogant insuspicabile est miraculum & pura laus. Et ponit exemplum de medico, quando intrat in domum infirmantium, nec rogatur ab infirmis, sed à necessarijs, id est, cognatis, suspicabilis erit. Item hoc ait: erudiens eam nô vltra talia facere; erat enim multi honoris ad matrem, sed multo amplius salutis multorum: non ergo aduersus matrem erant hæc verba, sed dispensationis multæ. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et ideò congruenter sequitur: *Nondum venit hora mea.* Ex hoc objiciût hæretici, sicut insinuat Augustinus, quòd erat subiectus tempori & fatis. Item ex quo discipulos vocauerat, & futura quibusdam prædixerat, ergo venerat hora faciendi miracula. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hoc est intelligendum, quòd non venerat hora passionis, ibi, inquit, te cognoscam, cùm pendere in cruce infirmitas inceperit, cuius mater es. Vnde & ipsam tunc recommendauit discipulo, quê diligebat. Et ex hoc patet error hæreticorum non enim erat sub fato conditor cæli, vt ait Augustinus, vbi supra. Et ibi benè de hoc. Aliter respondet Chrysostomus, quòd ideò sic ait, ostendens, quoniam omnia cum tempore decenti operatur, quasi dicat: Non sum cognitus his, qui sunt hic, neque sciunt, quod deficit vinum, sine eos sentire hoc primum: nam qui nouit, quoniam in necessitate est constitutus, cùm potiatur his, quæ petit, multam habet gratiam: qui verò necessitatis suæ non assumpsit sensum, neque beneficij mysterium, & grandem sensum accipiet: non ergò subiectus erat temporum necessitati, qui factor eorum erat. hæc ille, & ibi benè de hoc. Sed quæritur, qualiter ait: *Mulier*, &c. cùm esset virgo sincerissima: respondendum secundùm Augustinum, quòd more scripturarum mulier pro sexu ponitur. Et idem Gregorius, quòd mulier dicitur dupliciter, scilicet pro sexu, & pro infirmitate. Factum ex muliere. Et notandum, quòd dictum Chrysostomi hic non tenetur, qui ait, quòd deficiente vino volebat mater Iesu illis, scilicet, qui erant in nuptijs ponere gratiam, & seipsam clariorem facere per filium, & fortassis, quid humanum patiebatur, quemadmodum fratres eius dicentes: Manifesta teipsum mundo, infra: Volentes eam, quæ à miraculis gloriam. Propterea vehementius respondit, dicens: *Quid mihi & tibi mulier.* Hæc ille. Et quasi simile ait idem super Matthæum. Super illud: Mater tua & fratres tui foris stant. Sed absit à beata Matre Dei, quòd post plenitudinem Spiritus sancti, & conceptionem & partum filij Dei, fuit passa aliquid humanû, id est, vanæ gloriæ. Vnde Augustinus: De sancta, inquit, Virgine Maria propter honorem Domini nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem: inde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuit ad vincendum ex omni parte peccatum, quæ concipere meruit, quem constat nullum habere peccatum. Hæc ille. Sed ad saluandum dictum Chrysostomi, posset dici, quòd non intellexit in ipsa fuisse aliquam affectionem vanæ gloriæ, sed quòd appetebat miraculum, ex quo potuit oriri gloria humana, sicut vbi dicitur de accipientibus mercedem in gloria: quòd murmurabant videntes alios accipere eundem denarium, quem & ipsi, non quòd possit esse murmur in bonis, sed quòd præambula erat defectio, ex quo videbatur posse oriri murmur, prout ait ibi Chrysostomus. Et sequitur præceptio matris ministris: *Dicit mater Iesu: quodcunque*, &c. Sed qualiter hoc attentauit, ex quo dixerat Christus, quòd nondum venerat hora faciendi miracula. Item ex hoc videtur dissentire à voluntate sua. Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd mater nouerat, quoniam non imbecillitatis renunciatio fuit, sed ingloriationis, id est, non ob impotentiam, sed ob vanæ gloriæ recusationem: & ideò sapienter ministros vocat, vt à pluribus fiat petitio. Hæc ille. Et ex his patet prouidentię perspicabilitas, ad subueniendum affectuositas, & ad obtinendum virtuositas: nam & Christus ex hinc aquam conuertit in vinum; vnde Chrysostomus. Deinde inquit, & honorans matrem, & vt non erubescere faciat genitricem, & vt non semper contradicere eius sit, scilicet fecit quod dixit mater. Et ex hoc patet, quàm honorifica, & quàm pia, & quàm sedula, & quàm virtuosa aduocatrix est beata mater apud filium, cui à quolibet est dicendum: Mulier sancta es, ora pro nobis. Et sequitur secunda particula principalis: *Erant ibi hydriæ.* Et ibi duo, in quibus vasorum aquæ conuertendæ in vinum descriptio, & impletionis præceptio. Ibi: *Dicit eis Iesus.* Ait ergò: *Erant ibi hydriæ*, ad literam vasa aquaria dicta ab ὕδωρ, quod est aqua. Vnde Isidorus. Hydria genus vasis aquatilis per deriuationem hydros Græcè aquam dicunt: *Lapideæ*, id est, de lapide factæ: *Positæ*, quia secundùm cærimonias Iudæorum in ipsis se frequenter baptizabant, id est, lauabant. Pharisæi & omnes Iudæi nisi crebro lauent manus non manducant. Vnde Chrysostomus, quia enim inaquosa est Palæstina, & non erat in multis locis fontes & puteos inuenire, replebant hydrias aqua, vt non currerent ad flumina, si quando immundi fierent, sed de propè haberent purgationis modum. Hæc ille: *Capientes metretas*, id est, mensuras: metrum enim idem est quòd mensura secundùm Augustinum. Vnde Isidorus: Metrum mensura liquidorum est. μέτρον, enim mensuram dicunt Græci. Inde appellata metreta: quasi ergo diceret, singulæ capiebant binas vel ternas mensuras. Sed quæritur quare in talibus vasis fecit miraculum, & quare addidit: *Secundùm purificationem Iudæorum.* Et ad hoc

Chry-

Aug. tract. 9. in Ioan. paulo à princ. to. 9
Hæretici confutati.
Tria tempora sunt tres dies.
Ose. 6. a
Pietas matris Christi.
Prudentia beatæ matris, &c.
Luc. 2. g
Exo. 20. b
Responsio ad obiectionem.
Aug. tract. 8. in Ioan. post med. to. 9.
Ibid. ante.
Chrys. ho. 20 in Ioa. circa med. to. 3.
Exempla de medico
Hæreticorum obiecta confutata.
Aug. tract. 8. in Ioan. post med. to. 9.
Ioan. 19. e
Chrys. ho. 21. in Ioa. ante med. to. 3.

Quæstio cui dicat mulier.
Aug. tract. 10. in Ioã. ante med. to. 9.
Greg. Mor. li. 11. c. 26. in princip.
Gal. 4. a
Chrys. ho. 20. in Ioã. circa med. tom. 3.
Ioan. 7. a
Cap. 7.
Chrysost. in Matth. ho. 44. non longè à princ. to. 2.
Mat. 12. g
Aug. de natura & gratia. cap. 36. to. 7.
Mat. 20. b
Chrys. ho. 65. in Mat. paulo ante med. to. 2.
Chrysost. hom. 21. in Ioan. ante med. to. 3.
Chrys. ibid. paulo ante.
Beata virgo aduocatrix apud filiû.
Iudit 4. d
ὕδωρ.
Isid. Orig. li. 20. c. 6.
Marc. 7. a
Chrysost. hom. 21. in Ioan. ante med. to. 3.
Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. tom. 9.
Isid. Orig. li. 16. c. 25.

Chryſ. hom. 22. in Ioã. antè med. tom. 3. Ibid. paulo poſt.

Chryſoſtomus, vbi ſupra. Quod ideo ſic fecit oſtendens, numquam illa vini receptacula facta fuiſſe, & ne quis infidelium ſuſpicaretur, quoniam fæce vini intus remanente, vinum factum eſſet. Item quæritur, ſicut opponit Chryſoſtomus, cum multo mirabilius eſſet ſubſtantiam facere ex non entibus, id eſt ex nihilo, quàm naturam transmutare in qualitatem, videtur quòd debuiſſet creaſſe vinum ex nihilo. Et ad iſtud reſpondet, quòd multoties miraculorum magnitudinem abſcidit, volens vt magis ſuſceptibile eſſet miraculum, ideo eſſet minus ſuſpectum miraculum apud illos, qui hauſerant aquam, ſic fecit. Item ad confutationem hæreticorum, dicentium non eſſe opera conditoris quæ videntur in mundo: Ideo obſtruens infamiam eorum, plura fecit miraculorum ex ſubiectis ſubſtantijs. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Secundum verò Auguſtinum, vbi exponit hæc allegoricè: *Sex hydriæ ſunt.* Sex ætates mundi, de quibus in Gloſſa: quæ fuerunt impletæ Prophetijs, quæ ſunt aquæ, & in vinum conuerſæ, quando de Chriſto intelliguntur. Per binas metretas duæ gentes ſcilicet Iudaica & Gentilis, de quibus in figura. Duæ gentes in vtero tuo ſunt. Tres metretæ, tres populi deſcendentes à tribus filijs Noe. Vel per binas metretas fides diuinitatis in Chriſto, per tres fides trinitatis, & de his Auguſtinus proſequitur prolixè & ſufficienter. Secundum Bernardum verò: *Sex hydriæ.* Sunt ſex obſeruantiæ, quibus purificantur Iudæi: id eſt, confitentes: quæ ſunt ſilentium, pſalmodia, vigilia, ieiunium, opus manuum, carnis munditia: & de his, & purificatione per illa ibi proſequitur benè. Et ſequitur pars, in qua filij Dei præceptio, & præcepti impletio, & per hoc miraculi effectio. Ibi: *Dicit eis Ieſus: Implete, &c.* Sed quæritur, ex quo dixit ſuperius, quòd nondum venerat hora eius, ſcilicet faciendi miracula, qualiter nunc præcepit implere hydrias, vt fieret miraculum? Item videtur ſibi contrarius in facto & dicto. Item: Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur, ergo vt prius. Et ad illud reſpondendum, vt dictum eſt, quod ſuperius inſinuauit ſe non facturum miraculum propter dictas ibi cauſſas: hic autem miraculorum fecit honorans matrem, vt habitum eſt. Præterea vt ait Chryſoſtomus. Chriſtus ait mulieri: Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt, domus Iſrael: & tamen curauit filiam eius, ſignificans ex hoc, quòd & ſi indigni ſimus, acceſſione faciamus nos dignos, vt accipiamus. Hæc ille. Nulla ergo mutatio in filio Dei, licet videatur prius negare & poſtea dare, vt patet ex dictis. Et ſequitur: *Et impleuerunt vſque ad ſummum.* Et in hoc patet obedientia miniſtrorum, & miraculum occultè factum: ipſe enim dixit & facta ſunt. Vnde credendum eſt, quod tunc fuit aqua conuerſa in vinum. Sed quæritur quare non eſt vſus aliquo verbo ſignificatiuo prædictæ mutationis, ſicut in alijs miraculis eſt vſus, ſicut infra: Ait Paralytico. Surge tolle grabatum, & cætera. Et infra: Lazare veni foras. Item quæritur, quare ait miniſtris, vt implerent hydrias aqua, & quare ait, vt implerent vſque ad ſummum, cum poſſet multiplicare vinum, ſi eſſet neceſſe ſine iſtis. Ad iſtud reſpondendum, quòd ſicut ait Chryſoſtomus. In hoc miraculo, oſtendit ſe eſſe conditorem rerum, obſtruens inſaniam hæreticorum: vt ergo verbo ſuo increato res condidit, ſic & mutat prout vult. Vnde Chryſoſtomus. Nunc nimirum omnes, quoniam ipſe eſt, qui in vineis aquam tranſmutat & pluuiam per radicem in vinum vertit, quodque in planta per multum tempus ſit, hoc repentè ſimul in nuptijs operatus eſt. Hæc ille. Aliquando tamen eſt vſus verbo exteriori in miraculis, propter aliorum inſtructionem in fide. Ad aliud reſpondendum eſt, quòd ideo dixit miniſtris, vt haurirent, vt inde teſtes haberet eius quod fiebat: ipſi enim aquam hauſerant. Et licet poſſet vinum multiplicare & ex modico multum facere, præcepit implere hydriam aqua vſque ad ſummum, vt & eſſet miraculi euidentia, & ſufficientiæ conuiuantibus abundantia. Et ſequitur illa pars, in qua miraculi approbatio, & ab alijs commendatio: *Dicit eis Ieſus, haurite,*

Confutatio hæreticorũ de miraculis. *Aug. tract. 9. in Ioan. antè medium tom. 9.* *Hydriæ ſex quid ſignificet.* *Binæ metretæ.* *Binæ gentes.* *Gen. 25. d* *Aug. ibid. paulo poſt.* *Bern. ſer. 2. in Dom. 1. poſt 8. Eph. de mutat. aquæ in vinũ poſt med.* *Nũ. 23. c* *Chryſ. hom. 21. in Ioan. antè med. tom. 3.* *Mat. 15. c* *Ioan. 5. b* *Ioan. 11. b* *Chryſ. ibid. poſt pauca.* *Inſania hæreticorum obſtruitur* *Chryſ. ibid.* *Cur vſus ſit verbo, Dominus in miraculis.* *Cur dixit miniſtris vt haurirent aquam, &c.* *Miraculi approbatio.*

& ibi tria. Primo diuina præceptio de hauriendo vino. Secundo, vini delatio ipſi architriclino, & illius ab eo guſtatio. Ibi: *Et tulerunt.* Tertio, ab eodem ſponſi vocatio, & vini facti ex aqua commendatio. Ibi: *Vocat ſponſum.* Et hoc eſt, quod ait: *Dixit Ieſus: Ferte architriclino.* Sed quæritur, quare præcepit primo illi deferri vinum? Videtur, quòd fuerit perſonarum acceptor, ex quo præcepit ferre vinum quaſi principaliori. Vt enim ait Magiſter in hiſtorijs, architriclinus dicitur primus inter conuiuantes, dictus à triclinio, quod dicunt fuiſſe domus tricamerata, vel habens teſtudines tres, vel tres ordines menſarum. Item ex quo miniſtri hauſerant aquam, videtur quòd illi potuiſſent perhibere teſtimonium de vino facto ex aqua. Et ad iſtud reſpondendũ ſecundum Chryſoſtomum vbi ſupra, quòd homines, quibus miniſtratio taliũ cenarũ credita eſt, hi maximè vigiles ſunt, vt in ornatu & ordine omnia diſponãtur, propterea vigilantẽ ſenſum in teſtimonium eorum, quæ fiebant, vocauit. Hæc ille. Et quia talis erat architriclinus, & aliorum erat ſenſus corruptus, non ſufficiens comprehendere ea, quæ fiebant, eo quòd ebrij erant, ideo non præcepit ferre vinum recumbentibus. Per hoc ad aliud, nequaquam enim miniſtri enarrantes, ſcilicet miraculum, eſſent crediti: ſed viderentur inſanire, ideo non vocauit eos in teſtimonium. Sed quæritur, quare non reuelauit alijs recumbentibus? Ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quòd non erant ſufficientes, ſcilicet comprehendere, eo quòd ebrij erant, vt dictum eſt: ei autem reuelauit, ſcilicet architriclino, qui poterat conſpicere & iudicare rectè. Et ſequitur ſecundum: *Vt autem guſtauit vinum, &c.* ſcilicet factum ex aqua: *Nec ſciebat, vndè eſſet*; ſcilicet ex qua virtute, ad literam: *Miniſtri autem ſciebant*; certa experientia. Et hæc ignorantia ſignificabat neſcientiam ſynagogæ. Miniſtri vero ſignificabant Prophetas, qui hauſerant varias ſcientias Prophetarum, de quibus in Pſalmo: Tenebroſa aqua in nubibus aëris. Et: Haurietis aquas. Triclinium autem dicitur Eccleſia propter tres ordines eius, ait Hugo de animæ, & ſic architriclinus Eccleſiæ prælatum deſignat. Et ſequitur tertia particula, in qua vocat ſponſum ſcilicet architriclinus: Vocat, inquam, ad congratulandum. Vnde ſequitur: *Omnis homo.* Sed quæritur, quare vocauit ſponſum? Reſpondet Chryſoſtomus, quod non ſolum, qui miniſtrabant, ſed ſponſus & architriclinus teſtaturi erãt: miniſtri, ſicut qui hauſerant aquam, illi, ſicut principales & habentes ſenſum vigilem & ſanum ad diſcernendum, quoniam vinum erat, & optimum erat, quod factum eſt. Et allegat architriclinus conſuetudinem de largitate diſcubitus in principio, & de prouidentia in fine exponendo in bonum: *Omnis homo*, vt dicitur ab humanitate ſcilicet: homo enim propriè eſt, qui alijs proficit. Vt enim ait Tullius: Homo non eſt natus ſibi ſecundum Platonem. Vnde dicitur: Barbari præſtabant non modicum humanitatem Paulo & ſocijs eius. Ideo dicitur hic: *Omnis homo*, id eſt, perfectus viuens, vt habetur: Illuminat omnem hominem, & talis: *Bonum vinum ponit*, ſcilicet ex largitate. Sed quia multi conuiuantes abutuntur largitate patrisfamilias, ideo ſequitur: *Et cum inebriati fuerint*, ſcilicet ſuo vitio: *Id quòd deterius*, ſcilicet ponit, ſcilicet in remedium, quia inebriatis confert plus debile vinum, vel ne fiat diſpendium & amplius incommodum: perditio enim eſt, & periculum dare bonum vinum inebriatis. *Tu autem*, ſcilicet ſponſe: *Seruaſti bonum*, continuando largitatem: Gloſſa vero exponit ſpiritualiter de homine carnali: & de hoc in collatione. Quærit Chryſoſtomus, quare non fuit hoc miraculum reuelatum alijs conuiuantibus. Item, quare non narratur hic de reſponſione ſponſi ad architriclinum. Et ad primum reſpondet, quòd monſtrationem & cognitionem huius miraculi ſeruauit Chriſtus, vſque in futuro tempore, poſt reliquorum ſignorum demonſtrationem: ex cuius cognitione Regulus rogauit Chriſtum, vt ſanaret filium, infra: Alij autem hic conuiuantes non valebant conſpicere miraculum, vt dictum eſt. Diſcipuli autem perceperũt, vndè & in eum crediderunt. Et ex hoc infra eodem: *Cre-*

Cur fertur vinũ architriclino. Obiectio. Architriclinus. *Chryſ. hom. 21. in Ioa. poſt med. tom. 3.* *Ibidem.* *Miniſtri quod ſignificarent.* *Pſal. 17. b* *Iſa. 12. b* *Chryſ. hom. 21. in Ioa. poſt med. tom. 3.* *Homo.* *Cic. de off. lib. 1. ca. de tribus.* *Acto. 28. a* *Ioan. 1. a* *Chryſo. ho. 21. in Ioan. antè medium tom. 3.* *Ioa. 4. f g*

diderunt in eum discipuli eius. Ad aliud respondet Chrysostomus, quòd euangelista festinans ad interiores res, tangens hoc solum transcurrit, scilicet non ad hoc respondens: quod vero necessarium erat, hoc erat dicere scilicet, quoniam aquam fecit vinum & bonum vinum. Quærunt aliqui hic, ex quo nonnulli conuiuantes in his nuptijs fuerunt ebrij, vt ait Chrysostomus: qualiter filius Dei fuit cum eis in conuiuio, cum dicatur: Noli esse in conuiuio potatorum. Item quæritur tum etiam, an ebrietas semper sit peccatum, & in quo casu est peccatum, & in quo excusabile. Et ad primum respondedum, vt supra, quòd Christus dignatus est comedere cum eis, & bibere, vt sanaret eos, quoniam non est opus valentibus medicus. Et quia in Cana Galilææ erant piscatores, & homines rusticani, ideo credendum est, eo magis fuisse ebrios ex desuetudine bibendi vinum, vel ex præcipitatione, vel ex infirmitate, vel ex ignorantia virtutis vini, quàm ex studio bibendi. Ad aliud respondetur consequenter, quòd in ebrietate sunt tres gradus, sumendo eam largè. Prima enim ebrietas est ad rationis aliqualem obnubilationem. Secunda est ad organorum & cordis aggrauationem & disturbationem. Tertia est ad rationis subuersionem & membrorum & organorum ligationem. Prima dicitur esse venialis, nisi fortè ratione circumstantiæ ex parte personæ, vel officij vel temporis, sicut in sacerdotibus legalibus, tempore sui officij. Vbi cum prohibetur sacerdotibus bibere vinum, tempore quo debebant intrare tabernaculum testimonij. Ebrietas vero secundo modo est periculosa propter quod ait Saluator: Non grauentur corda vestra crapula & ebrietate. Tertia vero, quæ sobrietatem subuertit, mentem peruertit, vt non intelligat quæ agit, videtur esse mortale peccatum, quantum est de se, si scienter & studiosè se quis inebriauerit, & inebriantibus isto modo, comminatur scriptura pœnam æternam. Cui væ? cuius patri væ, &c. Nonne his qui commorantur in vino? Et væ qui potentes estis ad bibendum vinum, &c. Et nota circa istud miraculum dicta Augustini. Vbi ait, quòd non solum tunc vertit Dominus aquam in vinum, sed continuè, vt patet in vitibus, quæ producunt vinum ex aqua imbibita, sed quotidiana miracula assiduitate viluerunt. Et ibi benè de hoc. Item ad nuptias venit Christus propter hæreticos prohibentes nubere, & vt coniugalis castitas firmaretur. Et ostenderet sacramentum nuptiarum, in quibus ipse sponsus erat, cuius personam ille sponsus gerebat. Item, vt ait idem Augustinus: Omnis prophetia, qua non intelligitur Christus, aqua est, vt inducit ipse exemplo: mutatur autem in vinum, quando Christus intelligitur & sapit, quod non sapiebat, inebriat quod non inebriabat. Bonum enim vinum, Euangelium Christi. Hæc Augustinus. Quod quidem Euangelium germinat virgines. Sex vero hydriæ significant sex ætates, vt dictum est: in quibus non defuit prophetia, & illa tempora, quasi sex articulis distincta, vt vasa inania fuerunt, nisi à Christo implerentur. Hæc similiter Augustinus. Moraliter autem per sex hydrias possunt significari sex necessaria mentibus purificandis, quorum prima hydria est compunctiua contritio, quæ purgat, vt ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et de hoc in figura: Rebecca descendit ad fontem & impleuit hydriam aqua, & cætera. Scilicet lacrymarum. Secunda hydria, confessio mundans, in Psalmo: Dixi confitebor iniustitiam meam, de qua in figura. Rebecca effudit hydriam in canalibus, quod est euomere peccatum de conscientia. Tertia est pia eleemosynarum largitio: Date eleemosynam, & omnia munda sint vobis. Idem in Genesis in figura deposuit hydriam & dedit ei potum. Quarta est constans iniuriarum remissio, & perpessio: hac enim purgatur peccatum: Dimittite & dimittetur vobis. Cumque confregissent hydrias tenuerunt lampades, & cætera. Hydrias confringunt, qui non reputant iniurias & contemnunt. Quinta est exercitium pœnitentialis laboris, quod similiter purgat à peccato, & de hac in figura. Quod Rebecca egrediebatur, habens hydriam in scapula, id est, strenuum laborem in sustinentia. Sexta est obseruatio diuinæ legis & prædicationis, quas purgat: Mundi estis propter sermonem meum. Et de hac hydria in figura: Da mihi de hydria tua. Et sequitur, bibe Domine, & cætera, qui enim est impletus diuina doctrina, debet eam alijs propinare. Sed istæ hydriæ non continent, nisi aquas insipidas, si Dominus non conuertit in vinum amoris, & deuotionis. Bibi vinum meum cum lacte meo. Binæ metretæ sunt amor Dei & proximi. Tres vero metretæ sunt virtutes tres Theologicæ, quæ sunt tres panes, de quibus: Accommoda mihi tres panes. Vel per sex hydrias possent figurari sex opera misericordiæ, vt patet consideranti. De quatuor vero hydrijs, de quibus dicitur: Implere quatuor hydrias aqua, patet, quòd significant quatuor affectus animæ, qui sunt implendi influentijs diuinis. Vel possunt significare aliquas de prædictis hydrijs, vt potest patere conferenti. Et sequitur vltimum scilicet ordinis signorum subiunctio. Ibi: *Hoc initium signorum.* Sed qualiter ait hoc? quia per stellam duxit Magos ad se, sicut per signum: ergo istud non fuit initium signorum. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd hoc fuit initium signorum post baptismum scilicet: *Et manifestauit gloriam suam.* Deitatem latentem ait Glossa. Sed qualiter hoc: *Et crediderunt*, quia neque multi attenderunt miraculum sed ministri, architriclinus, & sponsus, sicut opponit Chrysostomus. Et respondet, quod postea audierunt miraculum, in illo enim die non omnes sciuerunt: *Manifestauit tamen gloriam suam.* Quia & post audierunt: *Et discipuli in eum crediderunt.* Vt dicitur hic scilicet qui antea mirabantur. Sed qualiter ait crediderunt discipuli, ex quo prius crediderant? Et ad hoc respondet Augustinus. Quòd discipulos hic debemus intelligere, qui erant futuri discipuli, quia discipuli erant, quando hæc conscripta sunt. Sed quæritur quo modo fecit hic signum siue miraculum, cum hoc diminuat meritum fidei, infra: Nisi inquit signa videritis, non credetis. Ad istud respondet Chrysostomus, quòd tunc maximè necessarium fuit signa facere, quando deuoti & attendentes, his quæ fiebant manifestè aderant. Sed tunc quæritur de hoc quod supra. Sine signis, id est miraculis in eum crediderunt. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd doctrina & Prophetia aliquando erat sufficiens admirationem imponere audientium animabus, & suadere cum affectione, attendere & credere. Sed tunc quæritur quare aliquando denegat signa facere, aliquando propter peruersitatem conuersantium in locis illis. Et ex his patet, quòd aliquando faciebat signa ob deuotionem assistentium, aliquando omittebat facere, quando doctrina & prophetia sufficiebant: aliquando denegabat ob peruersitatem habitantium siue inquirentium signa. Et sequitur secunda principalis capituli. Ibi: *Post hæc descendit*, & cætera, in qua narrantur de descensu suo Capharnaum, vbi narratur suus descensus, & de mora ibidem, ait ergo: *Post hæc, &c.* Sed quæritur, ex quo erat ibi parum moraturus, & Hierosolymam festinaturus, quare illuc descendit. Et ad illud respondet Chrysostomus, quòd ideo descendit, vt matrem, & fratres, non vbique secum contrahat. Adiuit ergo illuc, & parum ibi contrahens tempus propter honorem, qui erat ad matrem, eam restaurans, id est consolans & delectans, rursus autem assumit facere miracula, & ideo ascendit Hierosolymam. Sed quæritur quare non fecit ibi signa vel miracula. Et ad hoc Chrysostomus quod illi, qui habitabant illam ciuitatem, valdè erant corrupti: Capharnaum, &c. Et sequitur vsque enim infernum descendes. Item quæritur qualiter ait: *Fratres eius*, cum fuerit vnigenitus & patris & matris. Et ad hoc respondet Augustinus. Quòd fratres erant cognati Mariæ, eo modo, quo Abraam & Lot dicebantur fratres, & Iacob & Laban: *Et ibi manserunt non multis, & cætera*, propter vicinitatem Paschæ, prout postea subdit, nec iste descensus Capharnaum, qui fuit ante Pascha, est idem cum illo descensu, de quo Lucas, vt patet ab Augustino. Et patet secundum Glossam, quod iste descensus significauit discensum filij Dei in mundum. Moraliter vero significat descensum filij Dei in animam sanctam. Capharnaum enim interpretatur villa pulcherrima vel ager benedictionis eius mater

est hu-

Ibidem. / *Ibidem.* / *Prou.23.c* / An ebrietas sit peccatũ semper. / *Matt.9.b* / Tres gradus in ebrietas. / *Leu.10.b* / *Luc.21.g* / *Prou.23.d* / *Isai.5.e* / *Aug.tract. 9. in Ioan. propè prin. tom. 9.* / Christus, quare venit ad nuptias. / *Ibid. post pauca.* / *Ibidem.* / Bonũ vinum Euãgelium Christi. / *Zach.9.a* / Sex hydriæ quid. / Per sex hydrias sex necessaria. / *Psal.6.b* / *Gen.24.b c* / *Psal.31.b* / *Ibid.c* / *Luc.12.f* / *Gen.24.c* / *Luc.6.c* / *Iudic.7.f* / *Gen.24.c*

Ioan.15.a / *Gen.24.c d* / *Cant.5.a* / Metretæ binæ. / *Luc.11.a* / Sex hydriæ sex opera misericordiæ. / *3.Reg.18.e* / Quatuor affectus animæ significantur quatuor hydrijs. / *Mat.2.b* / *Chrys.hom. 22. in Ioã. antè med. tom.3.* / *Ibid.* / *Aug. de cõcor. Euang. lib.2.c.17. to.4.* / *Ioan.4.g* / *Chrys. hom 22 in Ioan. antè medi. tom.3.* / *Ioan.1.f* / *Chrys.ibid.* / Secunda principalis capituli. / *Chrys hom. 22. in Ioa. antè med. tom.3.* / *Ibid.* / *Mat.11.c* / *Aug.tract. 10. in Ioan. antè medi. tom.9.* / *Gen.14.c* / *Gen.27.g* / *Luc.4.c* / *Aug. de cõcor. euang. li.2.c.42. tom.4.* / Descensus Capharnaũ quid significet.

est humilitas, obedientia, fratres & discipuli gratuitæ virtutes, qui concomitantur ipsum Iesum. Quicumque fecerit voluntatem patris mei, hic mater, & soror, & frater. Ioannes item: Si quis diligit me, &c. Sequitur. Ad eum veniemus, &c. Et sequitur tertia pars principalis capituli de ascensu in Hierosolymam. Ibi: *Et prope erat Pascha.* Et illa in duo. Primo de ipso & de factis ibidem. Secundo, narratur de inquisitione Iudæorum ab ipso. Ibi: *Responderunt.* In prima tria. Primo ipsius ascensus & curæ eius præmissio. Secundo facti ibidem specificatio. Ibi: *Et inuenit.* Tertio recordationis discipulorum de facto subiunctio. Ibi: *Recordati.* Ait ergo: *Et prope erat Pascha.* Scilicet primum post baptismum suum. Vnde Chrysostomus: Ascendit, vt ostendat, quoniam antè paucos dies Paschæ baptizatus est. Idem Magister in historijs. Et quia Pascha erat, ascendit adimplens legem, de qua Exodi. Tribus vicibus festa celebrabis, &c. Vnde Glossa docet nos seruare statuta Ecclesiæ, ad quam venimus. Et sequitur secundum: *Et inuenit in templo,* id est in atrio templi, nomine tamen templi appellatus: *Inuenit,* inquam vendentes. Et de his quæ vendebantur & qua causa vendebantur, Magister in historijs super illud Matthæi. Eijciebat omnes vendentes, &c. In porticibus templi, inquit, hostias vendebant, ne venientes de longinquo nihil offerrent, si hostias præsto non haberent. Et ibi benè de hoc. Sed quæritur, qualiter narrat hic de ista eiectione, cum Matthæus narrat de eiectione vendentium in templo antè passionem. Et ad hoc respondet Chrysostomus, vbi supra: Hæ eiectiones non fuerunt secundum idem tempus, sed hæc fuit in initijs operum Christi. Illa vero antè passionem. Et enumerat ea, quæ vendebantur scilicet: *Boues & oues,* quos offerebant diuites: *columbas*, quas offerebant pauperes secundum legem: *Et Nummularios*, scilicet accommodantes pecuniam sub cautione: nam prohibitum erat dare ad vsuram. Tamen tales parua munuscula accipiebant, licet non numeratam pecuniam, palliantes suam vsuram. Ideo dicitur: Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis. Et: Vsuram & superabundantiam non accipies. Et ad ostensionem zeli magni ipsius subdit: *Et cum fecisset flagellum*, ad literam: *Eiecit, &c.* Vnde Chrysostomus: Non solum verbis & increpationibus contentus, sed flagellum faciens, eiecit eos. Et subditur ratio huius eiectionis. Ibi: *Auferte ista hinc, &c.* id est de tam sacro loco: *Et nolite facere domum, &c.* id est templum cultui diuino mancipatum: *Domum negotiationis,* vendendo & emendo, sicut ipsi faciebant. Sed quæritur, ex quo non erat magnum peccatum, si vendebant in templo, quod emebatur, vt offerretur quare eiecit istos. Item vendebant, quæ opus habebant homines in sacrificijs temporis: Et quæ honestè emuntur, non illicitè venduntur, vbi ait Augustinus: ergo vt prius. Et ad istud respondet Augustinus. Quod ad hoc figura erat illud. Inde enim eiecit Dominus omnes, qui sua quærebant. Ideo non passus est domum orationis fieri domum negotiationis, & si negotiationis domus non debet fieri domus Dei: potationis debet fieri? quasi dicat: Non. Quid ergo faceret, si ebriosos ibi inueniret? Hæc Augustinus. Item quæritur iuxta Chrysostomum, quare sic istos eiecit, & quare cum tanto conatu, quòd fecit flagellum ad eijciendum? Ad hoc respondet, quòd quia debebat in sabbato curare & multa alia facere, in quibus videbatur Iudæis esse legis transgressio, vt non videretur Deo contrarius. Ideo ob suspicionis directionem fecit. Hæc ille. Ad aliud respondet, quòd ideo non est contentus sermonibus, vt ostendat se hoc facere non sicut hypocrita vel hypocrisim simulans: ex quo enim erat multa plebis irrationabilitas, non erat hypocrisim simulantis in pericula se proijcere, sed omnia pati eligentis, pro bono ornatu domus Dei. Ideo non dixit, domum suam, sed domum patris mei. Ad ostensionem ergo, quòd non fuit contrarius Deo, nec quod simulans hypocrisim eiecit eos de templo dicto modo. Sed adhuc quæritur, quare hic loquitur mitius in ista eiectione, quàm Matthæus: hic enim ait: *Nolite facere domum negotiationis.* Ibi autem ait: Fecistis eam speluncam latronum. Ad istud respondet Chrysostomus, quòd in principio signorum non ita vehementer, sed remissè increpatione vtitur: ideo tunc post signa & documenta acrius loquutus est. Sed quæritur, cum adhuc non esset multum notus, nec fama sua diuulgata, qualiter permiserunt eum prædicta facere tam authenticè sine contradictione? Et ad istud respondendum secundum Magistrum in historijs supra Matthæum: Tradunt, inquit, quidã, quia fulgor radiosus egrediebatur ex oculis ipsius, quo territi Sacerdotes & Leuitæ non poterant ei resistere, & ideo permiserunt eum sic facere. Aliter respondet Chrysostomus, quòd non resistunt neque arguunt, sicut infra, quando dixerunt: Dæmonium habes: quia viderunt se iure increpatos. Et vt patet hic ad literam, templa Dei sunt veneranda, & ea, quæ sunt negotiationis voluptatis, cupiditatis, contentionis, ex eis eijcienda. Vnde Magister in historijs super Matthæum vbi supra. Hic rectè faciunt qui ceras factas in Ecclesia vendi non permittunt, nisi inquit, pro mysterio hoc fecerit Dominus. Et hoc quia est domus orationis. Vt enim ait Augustinus loquens de Ecclesijs, nihil turpe ac flagitiosum spectandum aut imitandum proponitur, vbi veri Dei aut præcepta insinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur. Quid autem significatur per vendentes & ementes boues. Et sic de alijs Augustinus multum, & in Glossa pro parte: ipsi enim sunt, qui quærunt, quæ sua sunt, & totum habent venale. Columbas enim vendunt, qui dicunt se dare Spiritum sanctum pretio honoris sui. Similiter boues vendunt, qui laborem prędicationis similiter pro pretio temporali vendunt: Oues vendunt, qui plebem diabolo vendunt, & hoc faciunt, vt accipiant honores & laudes, non vt conuertantur ad veritatem. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et est in Glossa pro parte. Quòd ergo flagellum fecit, figura est secundum Augustinum, quia sermo eius flagellatur, secundum illud Psalmi: Congregata sunt in me flagella, & ignoraui: flagellatus est flagellis Iudæorum, flagellatus est blasphemijs falsorum Christianorum, nec ipse præcepit illis, qui ab eis erat flagellandus, signum nobis ostendit, quia vnusquisque in peccatis suis testem sibi facit, addendum peccatum peccato, & quia sic illi faciebant huius signum fecit, illud scilicet flagellum, &c. Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: Iniquitates suæ capiunt impium. Et sequitur tertium scilicet recordationis discipulorum specificatio, ibi: *Recordati,* hoc viso, ait Glossa: *Quia scriptum est, zelus, &c.* Et in hoc quòd ait: *Comedit, &c.* Vocatur vehementia zeli: quod enim comeditur, quasi in comedentem vertitur, & vita illius & regimine agitur. Et de hoc Augustinus benè: Qui, inquit, comeditur zelo domus Dei, omnia quæ ibi videt peruersa satagit corrigi, cupit emendari, si emendare potest, non quiescit; si non potest, tolerat, gemit: & ibi multum & bene de hoc. Vnde & imitationem Christi eius membra & spiritualiter præsidentes & prædicantes debent comedi zelo Dei, id est, inflammari, & illo agi & regi. Vnde Augustinus ibi: Si in domo tua, nequid peruersum sit, satagis, in domo Dei vbi salus proposita est, debes pati quantum in te est, si quid peruersum ibi vides? quasi dicat: Non. Et sequitur, prohibe quos potes, tene quos potes, terre quos potes, blandire quibus potes, noli quiescere. Ac demum: Nolite quiescere lucrari animas Christo, qui estis lucrati à Christo. Hæc ille. Et ibi benè de hoc: O filij æmulatores legis estote, & ibi enumerat exempla patrum. De hoc dicitur: Sume tibi sartaginem ferream, &c. Secundum Gregorium: Nullum omnipotenti Deo sacrificium tale est, quale zelus animarum. debet tamen zelus esse regulatus recta scientia, ne contingat illud: Aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Vnde Bernardus: Quo feruidior est zelus, eo magis scientia est necessaria, & idem: Dilectio & cognitio sunt necessaria cum zelo: ista ne inflet, illa ne erret: tali zelo debent esse feruidi electi Dei, exemplo sanctorum Patrum, Phinees & aliorũ. Coram enim Catone nullus erat ausurus peccare, ait Seneca. Et sequitur illa pars, in qua de interrogatione Iudæorum à filio Dei, ibi: *Responderunt ergo.* Et ibi quatuor. Pri-

Marginal notes (left): Matt. 7. c — Ioa. 14. c — Tertia pars principalis capituli. — Chrys. hom. 22. in Ioã. antè med. tom. 3. — Exo. 23. c — Mat. 21. b. — Mat. 21. b — Chrys. ibid. paulo post. — Leu. 5. b — Ezec. 13. d — Ezec. 22. c — Chrys. vbi supra. Ratio eiectionis. — Aug. tract. 10. in Ioã. ante medium tom. 9. — Ibidem. — Chrys. hom. 22. in Ioa. antè med. tom. 3. — Mat. 21. b

Marginal notes (right): Chrys. ibid. — Ioan. 7. c — Mat. 7. c — Aug. de ciuit. Dei li. 2. c. 28. to. 5. — Aug. tract. 10. in Ioa. tom. 9. — Ibid. antè med. — Cur flagellum fecit. — Psal. 34. b — Isai. 5. c — Prou. 5. d — Aug. eod. tract. post med. — Zelus qualis esse debeat. — Ibid. — 1. Mac. 2. f — Ezec. 4. a — Greg. in Ezech. lib. 1. hõ. 12. post med. — Rom. 10. a — Bern. super cãt. ser. 49 antè med. — Bér. hõ. 49. — Cato. — Senec. de cõso. ad Martiam c. 20. circa med.

mo ipsa interrogatio. Secundo Christi responsio, ibi: *Respondit*. Tertia iterata eorum interrogatio, ibi: *Dixerunt*, Quarto, temporis, quo fuerunt discipuli recordati dictorum Christi, specificatio, ibi: *Recordati*, ait: *Quod signum ostendis, &c.* Et in hoc patet eorum insania. Vnde Chrysostomus. Signo, inquit opus erat? quasi dicat: Non, vt ea quæ malè fiebant cessare faceret, & domum eriperet à tanta verecundia. Zelum enim talem pro domo Dei accipere, nonne maximum signum virtutis Dei erat? Hæc ille. Sed quæritur, quare petebant signum, ex quo erant inuidi, & facere signum esset ad eorum confusionem? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd à turpi lucro suo interciso, id est, ablato dolentes erant: & ideo opinantes eum prohibere scilicet à priori facto, sic petierunt. Sed quæritur tunc, quare non fecit aliquod signum ad eorum confusionem? Et ad hoc respondet idem, quòd propter vltimam eorum insensibilitatem & dolosam mentem nullum signum fecit: Generatio adultera signum quærit: sed non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Et ibi manifestius ait euangelista, hic autem magis enygmaticè propter mentem eorum perniciosam. Hæc Chrysostomus. Et sequitur responsio Christi: *Respondit Christus, soluite templum hoc, &c.* Sed qualiter ait imperatiuè? cum ipse loqueretur de templo corporis sui, non debuit imperare eis soluere templum. Et ad hoc respondet Glossa, quòd istud fuit prophetia; non enim imperat, sed quasi diceret: Vos soluetis scilicet in passione, & ego excitabo in resurrectione. Et propriè loquitur: *Excitabo*, quasi de somno ob breuitatem temporis ante resurrectionem, secundum illud Psalmi: Ego dormiui & soporatus sum: vnde dicitur: Tertia die suscitabit nos. Et occasione istius verbi, sicut creditur, sumptum fuit illud falsum testimonium Iudæorum dicentium: Dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum ædificare illud. Et nota quòd istud verbum posset esse conueniens thema tempore passionis vel resurrectionis: in quo figurantur quatuor. Quorum primum est sacri corporis filij Dei singularis & dedicata sanctitas. Ibi: *Templum*. In sole enim posuit tabernaculum suum: vnde figuratur per templum Salomonis, in quo erant omnia, quasi de auro vel aurea. In quo notatur immaculata sanctitas. Istud enim templum sacrum erat, illud tabernaculum non manu factum. Secundo figuratur passionis vniuersalitas. Ibi: *Soluite*, id est soluetis, quod enim soluitur vndique deligatur, & dilaceratur, & eius compago dissipatur. Sic fuit de Sacro corpore Domini, quando clauis confodiebatur & perforabatur. In figura conscidit me vulnere super vulnus. Et destruxit me vndique & pereo. Et sequitur: Fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum. Tertio figuratur eiusdem inuicta potestas in resurgendo. Ibi: *Excitabo illud*. In quo notanda æqualitas potestatis filij cum patre. Vnde Augustinus. Quo modo suscitat pater sic & filius. Potestatem habeo ponendi animam meam & iterum sumendi illam. Quarto figuratur veritas mortis, & velocitas resurrectionis. Ibi: *Tribus diebus*, & hoc scilicet ad manifestandam veritatem mortis & in resurgendo virtutem potestatis. Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus. Qualiter autem fuerunt tres dies, & tres noctes, Augustinus benè: Quòd primus dies à parte extrema totus annumeratus. Similiter tertius à parte prima & ipse totus: medius autem absolute totus. Et sequitur: Ab hora mortis vsq; ad diluculum resurrectionis fuerūt quadraginta horæ, vt congrueret vita sua super terram illi numero ad insinuandum mysterium perfectionis. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et sequitur tertium, scilicet iterata interrogatio Iudæorum, dixerunt ergo Iudæi: & *Quadraginta sex annis, &c.* Sed quæritur, qualiter ait: quòd tot annis fuit templum ædificatum, cum in sex annis fuerit ædificatum templum, & septimo consummatum fuerit, vt patet. Videtur enim quòd sit contradictio. Et ad istud respondendum, quod primum templum fuit ædificatum in sex annis, vt dictum est, hic vero loquitur de templo reædificato sub Zorobabel, cuius ædificatio fuit incœpta primo anno Cyri Regis: sed impedientibus bellis, tot annis fuit perfectè ædificatum, vt patet. Et de hoc in Glossa: sed contra hoc est illud quod ait Chrysostomus: quòd in viginti annis fuit consummata mensura ædificationis prioris templi. Et ad illud est respondendum, quòd vis est facienda in hoc quod ait: *Consummata*, numerat enim Chrysostomus, & ædificationem templi & ædificationem domus Regiæ, quæ tredecim annis est ædificata, vt patet. Quasi ergo dicerent Iudæi impossibile est, loquentes ad Christum, te excitare tot diebus templum ædificatum tot annis: *Sed ille dicebat de templo corporis*, vt enim ait Augustinus. Ille spiritualiter loquebatur, sed illi caro erant, & vt caro sapiebant. Sed quæritur de Glossa, & est Augustini, qui hæc exponit, quæ Glossa ait. Quòd quadraginta sex diebus corpus Christi, vt cuiuslibet hominis in ventre matris per omnia membra formatur: sed videtur quòd hoc non fuerit ad propositum, quia Christus fuit conceptus ex Spiritu sancto. Alia corpora humana fuerunt concepta ex seminibus commixtis, vt patet supra vbi dicitur: Non ex sanguinibus &c. ergo non est simile de corpore Christi & de alijs corporibus humanis. Item ipse Christus à primo instanti conceptionis fuit perfectus vir: Femina circumdabit virum. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum secundum Magistrum in historijs, secundum hunc numerum conuenisse perfectioni corporis Dominici, quantum ad maiorem distinctionem. Vnde corpus perfici, potest intelligi dupliciter: vel organizatione, vel magnitudine sine mole: omnia enim alia corpora humana concepta ex seminibus permixtis perficiuntur vtroque modo, prout ait Augustinus. Qui ait: Conceptio humana sic procedit, quòd in primis sex diebus, lactis quasi habet similitudinem, sequentibus nouem conuertitur in sanguinem, duodecim diebus solidatur, reliquis diebus formatur vsque ad perfecta lineamenta. Et ibi bene de hoc. Corpus vero Christi, in primo instanti fuit organizatum completè, tamen mole & magnitudine membrorum spatio dierum perficiendum. Ideo numerus prædictus non est dicendus conueniens sacro corpori Christi, quantum ad distinctionem, sicut alijs corporibus: sed eo modo, quo dictum est. In instanti enim primo conceptionis completum & organizatum fuit corpus Dominicum & verbum vnitum. Quærit Chrysostomus, quare non dedit eis signum. Et respondet vt prius, quod ideo non dedit, scilicet propter eorum dolosam mentem. Item quærit, quare non soluit eis ænygma de templo. Et cum dicatur: Qui sophisticè loquitur odibilis est; videtur quòd non debuit eis ita loqui, quasi sophisticè, quasi æquiuocando templum. Et ad primum respondet Chrysostomus, quod sermonem non susceperunt, licet exposuisset eis de templo corporis sui. Si enim inquit, discipuli neque sufficienter curant intelligere quod dictum est, multo magis nec turbæ. Ad aliud respondendum, quòd aliud est loqui sophisticè, aliud ænygmaticè; quia loqui sophisticè est loqui ad deceptionem: loqui vero ænygmaticè est ad occultationem mysteriorum malis & indignis, vel ad exercitationem bonorum ad inquirendam intelligentiam in mysterijs. De mysterio autem istorum dierum scilicet quadraginta sex in Glossa, & in Homilia. Et sequitur quartum, specificatio temporis, quo discipuli fuerunt recordati præmissi ænygmatis: *Cum ergo resurrexisset, &c. Recordati, &c.* Aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Ideo sequitur: *Crediderunt scripturæ*, in qua præfigurata Christi resurrectio, sicut in euomitione Ionæ de ventre piscis: *Et sermoni*, quem dixit de resurrectione: Erit filius hominis in corde terræ. Sed quærit Chrysostomus, qualiter discipuli hoc nescierunt, quoniam eum suscitari oportebat à mortuis. Et ad istud respondet: quoniam spiritus nondum erat, scilicet datus, vt dicitur infra. Ideo continuè audientes sermones de resurrectione, nihil intelligebant: alienum enim & præter opinionem erat, quod dicebatur. Ideo ait Petrus Christo, loquenti de passione: Propitius esto tibi. In primis ergo hunc sermonem conuelatum per experientiam, scilicet resurgendo ad veritatem duxit, postea dedit tantam spiritus gratiam, vt omnia susciperent. Et sequitur: postea enim vitam osten-

Marginalia (left column): Chrys. hom. 22. in Ioa. circa med. tom. 3. — Cur peterent signū Iudæi. — Ibidem. — Cur signū nō fecerit Dominus. — Mat. 12. a — Psal. 3. b — Ose. 6. a — Mat. 26. f — Quatuor hic figurantur. — Psal. 18. a — Immaculata sanctitas. — 3. Reg. 7. — Heb. 9. c — Passionis vniuersalitas. — Iob. 16. c — Iob. 19. b — Inuicta potestas in resurgēdo. — Aug. tract. 10. in Ioan. post med. tom. 9. — Ioan. 5. d — Ioan. 10. d — Veritas mortis. — Mat. 12. f — August. de Trin. li. 4. c. 6 in prin. tom. 3. — Quæstio de ædificatione templi. — 3. Reg. 6. d

Marginalia (right column): Chrys. hom. 22. in Ioa. post med. tom. 3. — 3. Reg. 7. a — 3. Reg. 9. b — Aug. tract. 10 in Ioan. post med. tom. 9. — August. de Trin. li. 4. c. 5. to. 3. — Mat. 1. d — Ioan. 1. b — Hier. 31. d — Aug. 83. quæstio. q. 56. tom. 4. — Conceptio humana. — Chrys. hō. 22. in Ioa. post med. tom 3. — Eccl. 37. c — Chrys. ibid. paulo post. — Loqui ænygmaticè quid sit. — Luc. 24. g — Ione 2. b. — Mat. 12. f — Ioan. 7 f — Mat. 16. d

ostenderunt præclaram & multam philosophiam & magnos labores, & diriserunt præsentem vitam & nihil existimauerunt humana. Sed superiores omnibus facti sunt, & sicut Aquilæ leues altè volantes per opera ad ipsum adierunt cælum. Hæc ille. Et ibi benè de hoc infra:
Ioan. 12. e
Cum exaltatus fuero omnia traham ad meipsum, &c. vel vt ait Augustinus:
Aug. de cõcord. euãg. li. 2. c. 17. post med. to. 4.
Quòd in alijs locis scripturarum euidenter apparet, discipulos omnes appellatos, qui ab eo discerent, quod ad vitam æternam pertineret. Hæc ille. Non ergo solum vocat discipulos, scilicet Apostolos fortè, sed alios sequentes eos.
Vltima pars capituli diuiditur in duas
Et sequitur vltima pars capituli, in qua narratur de credulitate multorum in eum, & illa in duas: Primo de credulitate multorum communiter: Secundo de aduentu Nicodemi, & eius credulitate. Ibi: Erat autem homo.
Ioan. 3. a
Ait ergo: *Cum autem esset in Hierosolymis in Pascha, &c.*
Leu. 23. a
cuius solemnitas celebrabatur septem diebus: *Multi crediderunt.* Non scilicet perfectè. Sed: *Videntes signa.*
Chrys. hom. 23. in Ioan. prope prin. tom. 3.
Vt enim ait Chrysostomus: Grossiores quidem signa trahebant, rationabiliores vero prophetiæ, infra: Nisi signa & prodigia videritis non creditis.
Ioan. 4. g
Et licet ita esset: *Ipse Iesus non credebat semetipsum eis.* Sed qualiter hoc, videtur ex quo in eum crediderant, quod ipse debuisset se credere eis: sicut enim quærit Augustinus. Item cum haberet potestatem ponendi animam, & iterum sumendi eam
Ioan. 10. c
infra. Non oportuit, quin semetipsum crederet eis. Item
Ioan. 8. c
infra: Nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Ergo vt prius.
Aug. tract. 11. in Ioan. prope prin. tom. 9.
Et ad hoc respondet Augustinus dicens: An fortè non credebant & fingebant se credidisse, & quasi idem in Glossa, quæ ait: Nondum erat digni, quibus se crederet Iesus, & familiariter cohabitaret: non ergo vel propter timorem vel dubitationem à parte ipsius non credebat se eis, sed propter eorum indignitatem & credulitatis fictionem & imperfectionem. Et ideo sequitur: *Eo quòd ipse nosceret omnes.* Et ita sciebat eos infirmiter credere ait Glossa.
Ibid. post aliqua.
Vnde Augustinus: Plus nouerat artifex, quid esset in opere suo, quàm ipsum opus quid esset in semetipso: sic Creator nouerat, quòd creatus homo non nouerat.
Chrys. hom. 23. in Ioan. non longe à prin. to. 3.
Idem Chrysostomus vbi supra, ea quæ in corde hominum scire est eius, qui plasmauit corda: Deus intuetur cor. Et alibi: Omnia videt oculus eius.
1. Reg. 16 b
Eccl. 23 b
Hier. 17. b
Heb. 4. d
Et: Ego Dominus scrutans corda & probans renes. Et: Omnia sunt nuda & aperta oculis eius: ideo sequitur: *Quia ei opus non erat. Ipse enim sciebat quid esset in homine.* Nouit enim eorum, id est, hominum ineffabilia omnia:
Chrys. ibid.
manifestè ait Chrysostomus, vbi supra. Et in hoc patet salutare exemplum hominibus, non credendi, neq; committendi se omnibus, qui fingunt se esse amicos.
Ibid.
Vnde Chrysostomus vbi supra: Sic nos non in his, qui simpliciter sunt amici, id est, apparenter & nomine tenus, sed in proprijs amicis confidamus:
Hier. 9. b
Mich. 7. b
Vnusquisque à proximo se custodiat. Et: Nolite credere amico, &c. Item ex quo Deus nouit omnia, quæ sunt in homine, ob talis iudicis
Hier. 23 f
maiestatem, ob talis testis inflexibilem veritatem: Ipse enim est iudex & testis. Ob talis dominatoris in corde habitantis sanctitatem, & immunditiarum ab eo odibilitatem:
Abac. 1. d
Mundi enim sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. Necesse est vt homines mundent corda sua.
Boet. de cõsola. Philo. lib. 5. pros. 6. in fin.
Vnde Boetius: Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis, propter quod
Psal. 15. b
ait Propheta: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper.

CAPVT TERTIVM.

Continuatio capitis, & sensus.

ERAT homo ex Pharisæis. Præmisso ascensu Domini in Hierosolymam, & enarrata multorum in ipsum credulitate, hic narratur de aduentu Nicodemi & eius credulitate, vel, vt alij continuant, præmissa manifestatione filij Dei per miraculum in operibus conditionis; hic eius manifestatio per documenta regenerationis & etiam per opera. Et hoc in duas partes.
Diuiditur in duas partes.
Primo, de manifestatione sua ipsis Iudæis. Secundo de manifestatione sua ipsis Samaritanis.
Ioan. 4. a
Infra: Vt ergo cognouit Deus. Prima scilicet istud capitulum in duas. Primo, de documentis Saluatoris ipsi Nicodemo: & de mutua collatione & eius instructione. Secundo, de transitu eius in Iudæam, & de opere regenerationis, eo quòd ibi baptizabat per discipulos. Ibi: *Post hæc venit Iesus.* Prima in duas. Primo, de prædicto aduentu & descriptione aduenientis. Secundo, de eius instructione, & de documentis Saluatoris, ibi: *Dixit ei.* Ait ergo: *Erat homo.* Et est descriptio eius à secta vel religione. Ibi: *Ex Pharisæis.*
Tres sectæ Iudæorũ. Nicodemus victoria populi.
Erant enim tres sectæ, de quibus in historijs Magister sufficienter. Item eius descriptio à notatione. Ibi: *Nicodemus,* qui interpretatur victoria populi, & erat filia credentium in Christum ex Iudæis, vt dicitur in Glossa. Tertio eius descriptio à dignitate. Ibi: *Princeps Iudæorum,* id est, vnus de Principibus, ait Glossa. Sed qualiter ait hoc? quia infra: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum?
Ioan. 7. g
Et ad istud respondendum, quòd iste credidit occultè. Ideo ait hic, quòd nocte venit ad Iesum. Ibi negabant aliquem manifestè credidisse, vel falso asserebant illud ex inuidia, neminem scilicet ex Principibus in ipsum credidisse: vnde de isto similiter dicitur infra. Dixit Nicodemus ad eos: Nunquid lex vestra iudicat hominem, nisi prius audierit eum?
Ibidem.
Ioan. 19. g
Et de isto similiter infra: Venit Nicodemus. Et subditur de eius aduentu, & de tempore: *Hic venit ad Iesum nocte.*
Cur Nicodemus nocte ad Iesum.
Sed quæritur, ex quo credidit, vt erat vnus de principibus, non oportuit eum timere nec nocte venire. Et ad hoc respondet Chrysostomus:
Chrys. hom. 23. in Ioan. ante med. tom. 3.
quòd adhuc Iudaica detinebatur infirmitate, ideo nocte venit trepidans: vel secundum Glossam, quia magister in Israel palam discere erubescebat: Vel, vt ait Beda, cupiens secreta allocutione mysteria fidei percipere: ideo nocte venit. Secundum verò Augustinum,
Aug. tract. 11. in Ioan. ante med. tom. 3.
iste fuit figura catechumenorum, qui portant crucẽ Christi in fronte, sed de mysterijs carnis & sanguinis ignorant: & de his erat iste. Ad lucem venit & in tenebris. Et de hoc ibi multa & in Glossa similiter.
Figura catechumenorum.
Secunda pars & eius diuisio.
Et sequitur secunda pars, in qua instructio Saluatoris. Et quia Nicodemus, qui venerat, interrogabat, & Saluator docebat, & instruebat: ideo illa in tres. Primo, interrogationis illius præmissio: & Saluatoris instructio de regenerationis Sacramento. Secundo, iterata eiusdem interrogatio & Saluatoris responsio de regenerationis modo. Ibi: *Dicit ad eum Nicodemus.* Tertio subsequens illius quæstio, & Saluatoris doctrinatio de intellectu vero eorum, quæ dicta erant. Ibi: *Respondit Nicodemus.* Ait ergo: *Dixit Rabbi,* id est, magister. *Scimus,* per signa scilicet: *Quia à Deo venisti magister.* Et confitetur potestatis auctoritatem, in hoc, quod ait; *A Deo venisti,* & magisterij diuinitatem in hoc, quod ait; *Magister,* infra: Vocatis me magister & Domine. Et
Ioan. 13.
Ioan. 9. f
subditur confirmatio dictorũ. *Nemo potest facere signa, &c.* Infra: Nisi hic esset à Deo, non posset facere quidquam. Et in hoc confitetur virtutis potestatem. Vt enim ait
Chrys. hom 23. in Ioan. ante med. tom. 3.
Chrysostomus: Adhuc humanam mentem de eo habebat, scilicet credens eum esse hominem solum, & vt de Propheta scilicet misso, loquitur, indigente auxilio aliorum in operationem. Sed quæritur, quare filius Dei non redarguit eum, sicut infra ait ad regulum: Nisi signa &
Ioa. n. 4. g
Chrys. ibid.
prodigia videritis, non creditis. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd calamum contritum non conterit,
Isa. 42. a
vt dicit Isaias. Et quia ille non erat firmus in fide, sicut dictum est, ideo non redarguit eum: non venerat enim iudicare mundum, sed saluare. Et subditur doctrinalis responsio Saluatoris: *Amen amen dico tibi.* Et hoc est quasi iuratio Dei, & interpretatur, verum est, est enim nomen hebræum, & manet non interpretatum, vt honorem
Quasi iuratio Dei: Amen.
Aug. tract. 41. in Ioa. ante med. tom. 9.
haberent velamento mysterij, ait Augustinus: Et geminatur ad maiorem confirmationem: *Nisi quis natus fuerit denuo,* id est, iterato, vel desuper secundum literam Chrysostomi: *Non potest videre regnum Dei,* id est, videre me, qui sum regnum Dei: Regnum Dei intra vos est, & infra: Hæc
Luc. 17. d
Ioan. 17. a
est vita æterna, vt cognoscant te, & quem misisti Iesum

Chrys. hom. 23. in Ioan. ante med. tom. 3.
Ioan. 5. b

Christum. Sed quæritur, sicut innuit Chrysostomus, quare non instruxit eum de veritate suæ potentiæ, & quòd erat filius Dei naturalis, non indigens auxilio alicuius ad operandum? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd studium erat Christo non ita dignitatem suam reuelare sicut suadere, quoniam nihil ex diuerso agebat patri. Etenim verbis moderatè loquebatur, in factis autem cum potestate mirificabat, vt patet infra. Quando ait: Tolle grabatum tuum & ambula, &c. Et ideo non reuelauit his verbis dignitatem suam, miraculo autem ostenderat potestatem. Item quæritur, cum istud esset arcanum mysterium, scilicet scire de sacramento regenerationis, qualiter de hoc proposuit illi, cum non esset fide perfectus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd non priuauit eum sua doctrina, enygmaticè tamen aperit ei, neque manifestè excelsum ei loquitur. Erat enim miseticordia dignus, non sicut qui erant à malitia increduli. Et ita successiuè & enygmaticè manuducit eum ad cognitionem veritatis. Item quæritur ex quo Nicodemus præmiserat de signis, videtur quòd impertinenter ei respondit dicens: *Nisi quis natus*. Et ad hoc respondet idem, quòd existimauit ille se magna aliqua dixisse: ideo ostendens, quoniam neque in ianua decentis cognitionis ascendit, sed extra regnum Dei erat. Ideo ait: *Nisi quis natus, &c.* Item quæritur quare Christus non dixerit sermonem ad eum, sed in tertia persona loquitur. Et ad istud respondet quòd vt mitius grauem sermonem scilicet sufferret, non ad ipsum manifestè dixerit sermonem sed indeterminatè dicens: *Nisi quis natus, &c.* Et sequitur secunda interrogatio, & ibi duo. Primo, ipsa interrogatio. Secundo, Christi responsio & doctrinatio ibi: *Respondit Iesus*. Et hoc est, quod ait: *Dixit Nicodemus: Quo modo*, &c. nasci cum sit senex, quasi dicat hoc est impossibile, & quasi ad hoc arguens subdit: *Nunquid potest in ventrem, &c.* vt ait Augustinus. Spiritus ei loquitur, & ille carnem sapit: suam carnem sapit, qui de carne Christi non sapit. Et ibi benè de hoc. Et in hoc patet studiosa eius deuotio ad intelligendum. Vnde Chrysostomus: Iudæi si hæc audiuissent, deridentes discessissent, hic vero amorem disciplina ostendens, ait iterum: *Quo modo potest homo nasci*, &c. Sed quæritur quare Christus obscurè loquutus est ei, ex quo ita venerat ut instrueretur a Christo? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd immanifestè in multis locis loquitur Christus, eos qui audiunt erigere volens, & attentiores operari, nam quod manifestè est dictum, transcurrit multoties auditorem, quod autem immanifestum est, circumscrutatiorem facit & studiosum. Hæc ille. Vt ergo redderet eum attentiorem & auidiorem, sic loquutus est ei. Ille autem reuerentiam custodit Christo, non enim exprobrauit, quod dictum est: sed impossibile esse existimans, siluit: audiuit natiuitatem, sed spiritualem non intellexit, vt ait Chrysostomus. Et sequitur doctrina Saluatoris cum sua explanatione. Ibi: *Respondit Iesus: Nisi quis renatus fuerit*, vt ait Chrysostomus. Manifestius reuelat natiuitatis modum: *Ex aqua*, scilicet visibili Sacramento exterius abluenti: *Et spiritu*, inuisibili interius mundante. In huius figura cum Christus in aqua baptizatus fuit, Spiritus sanctus in specie columbæ descendit super eum, supra vt ait Augustinus. Cum duæ sint natiuitates, vna de terra, alia de cælo: vna de carne, alia de spiritu: vna de mortalitate, alia de æternitate: vna de masculo & femina, alia ex Christo & Ecclesia, vnam ille intelligebat. Et ibi benè de hoc: *Nisi ergo quis renatus*, id est secunda generatione natus, non potest etiam videre regnum Dei, per fidem, de qua visione dicitur ad Corinthios. Et subditur explanatio dicti: *Quod natum est ex carne*, id est ex primo homine *caro est*, id est carnalis, *quod* vero *ex spiritu*, scilicet Christo & Ecclesia dicto modo, *spiritualis est*: Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo cælestis. Et de hoc Chrysostomus benè. Vnde spiritus dignitatem, qui natus est ex spiritu, spiritualis est: natiuitatem ergo non quæ est ex matre, sed eam quæ est secūdum honorem, & gratiam scilicet admirare. Sed tunc obijcitur, quòd qui natus est de spiritu, id est spirituali homine, qui fuit factus spiritus, non indiget regeneratione. Sed ad

Ibid. circa med.

Aug. tract. 11. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrys. hom 23. in Ioan. circa med. tom. 3.
Ibid.

Ibid. post. med.
Chrys hom. 24. in Ioa. non longe à prin. to. 3.
Mat. 3. d
Ioann. 1. e
Aug. tract. 11. in Ioan. ancè med. tom. 9.
Natiuitates duæ.
1. Cor. 13. d

1. Cor. 15. f

istud respondendum, quòd verbum est intelligendum per se, sicut est expositum à sanctis. Sed si homo spiritualis generet, carnaliter tamen generat, non vnde est spiritus, sed vnde est caro. Et ideo qui nascitur, ex carne nascitur, & vt filius iræ, & propter hoc indiget regeneratione, nec homo est purgatus, nec spiritus, in quantum est homo principium generationis & generat carnaliter. Et ideo supra: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui non ex sanguinibus, &c. Et de his generationibus scilicet ex spiritu & carne Augustinus multum: Quod natum est, inquit, de spiritu, scilicet verbo & Sacramento. Et ibi distinguit de quatuor generibus: quia aliquando boni per bonos nascuntur, sicut quando baptizantes boni sunt, & baptizati rectè credunt: aliquando per malos mali, sicut quando baptizantes sunt mali, nec in fide baptizant, & alij duplici corde accedunt: aliquando per malos boni, aliquando è contrario. Ideo Apostolus: Non simus adulterantes verbum Dei: & sequitur: Sonat Euangelium, vox est spiritus: sonat Psalmus, vox est spiritus: sonat sermo diuinus, vox est spiritus: si nasceris ex spiritu, hoc eris vt ille? si nasceris ex carne, hoc eris vt illa. Et ibi benè de hoc. Et de vilitate huius natiuitatis, quæ est ex carne, & de dignitate illius, quæ est de spiritu, Chrysostomus multum. Et ad maiorem explanationem subdit: *Ne mireris, quia dixi tibi*, scilicet, quòd oportet vos nasci denuo scilicet spiritualiter, vel desuper secundum literam Chrysostomi. Et quia istud ad intelligendum est difficile, nec potest intelligi absque diuina inspiratione, sequitur: *Spiritus vbi vult spirat*, quia in potestate habet, quibus cor illustret ait Glossa. Et ibi benè de hoc: *Et tamen nescis vnde veniat*, vnde dicitur: Si venerit ad me non videbo eum, & abierit non intelligam. Sed qualiter ait, quòd homo nescit vnde spiritus veniat vel vocem eius, quia inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Ergo vbi est inspiratio spiritus, ibi intelligētia de ipso spiritu, & de aduentu eius. Item: Vnctio docet de omnibus, ergo magis de seipso. Et infra: Cum venerit spiritus docebit vos omnem veritatem, ergo docebit & illam, scilicet hominem habere spiritum. Item alibi: Spiritus docebit vos omnia: Et ita vt prius. Et ad istud respondendum secundum Gregorium. Si venerit ad me, non videbo eum. Genus humanum seclusum, inquit, ab internis gaudijs, exigente culpa, mentis oculos perdidit & quibus meritorum suorum passibus graditur nescit, sæpe enim donum est gratiæ quod iram deputat, & sæpè diuinæ districtioois ira est, quod gratiam putat. Hæc ille. Et ponit exempla & dono prophetiæ, & magisterio doctrinæ, quæ deputantur pro gratia & tamen aliquando securitate virtutis mens resoluitur, & quasi telo hostis perforatur. Similiter exemplificat de prosperitate, quæ putatur gratia, & tamen est ira, & de aduersitate vel tentatione, quæ putatur ira: & tamen aliquando est gratia. Et ibi benè de hoc. Est ergo loqui de originali ratione siue occasione aduentus spiritus, & sic homo nescit: vnde veniat spiritus id est, qua occasione ait Glossa: Et est loqui de spiritu quantum ad opera, quæ exercet post suum aduentum, & sic potest homo scire sicut ex coniectura, & ex signis: A fructibus enim eorum cognoscetis eos. Et est loqui de finali perseuerantia & finali vtilitate, & sic nescit homo, quo vadat, id est, ad quam perfectionem ducat, ait Glossa. Nescit homo an dilectione vel odio sit dignus, scilicet finaliter: Cum audita fuerit vox eius: ibi ait Gregorius, exponens istud: Vocem spiritus audire, est vi compunctionis in amorem conditoris assurgere: *Sed nemo scit*, quia ignoratur, per ora prædicantium quibus se ad nos occasionibus fundat. Et ibi benè de hoc. Et per hoc ad obiecta: Aliter autem legit istud Chrysostomus: *Spiritus vbi vult spirat*, legitur enim de spiritu, qui est ventus, dicens: ad aliam transtert se imaginem, scilicet figuram: quasi dicat, si huius spiritus, qui est ventus, cuius sensum accipis, & auditu & tactu nescis viam, qualiter diuini spiritus actionem circumscrutaris ea, quæ venti sunt nesciens. Hæc ille. Et ideo ait infra: *Si terrena dixi vobis*, scilicet exemplū de terrenis, vt de vēto, vt ait idē Chrysostomus. Sed huic lecturæ non consentis Augustinus, dicens, quòd huic non concordat,

Ioan. 1. b
Aug. tract. 12. in Ioa. an e medū tom. 9.
2. Cor. 4. a
Chrys. hom. 25. in Ioa. tom. 3.
Ibid. ante med.
Iob. 9. b
Iob. 32. b
1. Ioa. 2. d
Ioan. 16. c
Ioa. 14. d
Iob. 9. b
Greg. Moral. 11. 9. c. 7. in princ.
Matt. 7. c
Eccl. 9. a
Iob. 37. a
Vocē spiritus audire.
Grego. Moral. lib. 27. ca. 13. ante med.
Chrys. hom. 25. in Ioā. circa med. tom. 3.
Ibid. hom. 26. nō multū à princ.
Aug. tract. 12. in Ioa. circa med. tom. 9.

quod dicitur hic. *Nescis: Vnde veniat, & quo vadat*. Quis n. nõ videat austrũ à meridie ad aquilonẽ, aut aliũ ventũ venientẽ ab oriente ad aquilonẽ? quasi diceret, nullus: fortè tamen loquitur Chrysostomus de vento, quantũ ad originẽ. Augustinus quãtũ ad locũ originis, vel aductus. Et quia dixit: *Spiritus vbi vult spirat*: Ideo sequitur: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*, quasi dicat: Sicut aduentus spiritus non comprehenditur ab homine, sic nec generatio ex spiritu, eò quod inuisibilis est. Ex dictis videtur, quòd nisi quis fuerit renatus ex aqua & spiritu, non videbit regnum Dei: Cum tamen instantia sit in quibusdam martyribus mortuis pro confessione Christi: & similiter instantia de latrone, cui dictum est: Hodie eris mecum in Paradiso. Et de sanctificatis in vtero. Sed de his omnibus qualiter saluantur quarto Sentent. sufficienter. Item quærunt aliqui hic, quando fuit baptismus institutus? Quia sæpè loquitur Saluator de ipso in Euangelio. Et ad istud respondetur magistraliter, quòd baptismus fuit institutus materialiter, quando filius Dei baptizatus est. Supra: Effectiuè vero fuit institutus, quando Christus passus est, à qua passione habet efficaciam: vnde & de latere filij Dei exiuit sanguis & aqua. Infra: Formaliter verò fuit institutus post resurrectionem, quando filius Dei dedit formam. Finaliter vero fuit hic institutus, quando Saluator vtilitatem & necessitatem baptismi declarauit & diuulgauit, dicens, ibi: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Item quærunt aliqui à quo tempore fuit obligatio ad baptismum: Videtur quòd nunc, siue postquam Saluator promulgauit istam sententiam. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Ad contrarium videtur, quòd quando misit discipulos, vt baptizarent: ergo ante non fuerunt obligati homines ad baptismum. Et ad istud respondet Hugo benè. Vbi quærit, quando homines cæperunt obligari debito baptismi participandi. Et est summa responsionis, quòd hic fuit consilium amico reuelatum: quando misit discipulos vt baptizarent, fuit præceptum expositum: Postquam vero in omnem terram exiuit sonus eorum, contemptores condemnantur. Et ibi benè de hoc. De his vero generationibus, scilicet spirituali, & carnali dicitur in collatione prædicabili. Et sequitur tertia pars, in qua inquisitio Nicodemi: Et ibi duo. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, filij Dei responsio. Ibi: *Respondit Nicodemus, quo modo possunt.* Adhuc enim carnalis erat & carnaliter intelligebat, & in illo fiebat, quod dixerat Dominus: *Vocem eius audis, sed nescis vnde veniat*: Ait Augustinus. Et sequitur Saluatoris responsio, & ibi duo. Primo, inquirentis amicabilis arguitio. Secundo, de arcanis doctrinatio. Ibi: *Nemo ascendit in cælum*. Ait ergo: *Dixit ei: Tu es magister*. Vt enim ait Chrysostomus. Vide, nusquàm nequitiam accusat viri, sed fatuitatem & rusticitatem. Sed qualiter hoc? ex quo fuit ignorans, debuisset compati eis, & non insultare. Et ad istud respondet Augustinus: Nunquid putamus Dominum insultare voluisse? Quasi diceret: Non, sed volebat illum nasci ex spiritu: & quia nemo nascitur ex spiritu, nisi humilis. Ille autem magisterio inflatus erat: quia doctor Iudæorum, deponit ei superbiam, vt possit nasci ex spiritu. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et sequitur: *Tu es magister, & hæc ignoras*? Quasi dicat, ait Augustinus: nihil nosti princeps superbe: Nascere ex spiritu, & si sic natus fueris, vias Dei tenebis. Hæc ille. Sic Apostolus arguit tales: Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum indigetis, vt doceamini, &c. Et quia dixit: *Hoc ignoras*. Subdit: *Quia nos quod scimus*, scilicet ego cum Apostolis & Prophetis, ait Glossa. *Loquimur*, annunciando: ipse enim loquebatur in Apostolis. Ego dabo vobis os, & sapientiam. *Et quod vidimus*, in abscondito ait Glossa: *Testamur prædicando*. Quod in aure auditis, prædicatis super tecta. *Et testimonium nostrum non accipitis*, credendo scilicet: Et patet hic testimonij certitudo & veritas, quia ex certa scientia & ex visu: Quod vidimus testamur. Et discredentium ignorantia, siue cæcitas, quia non accipiebant testimonium. Et manifestat amplius, quod præmisit: *Si terrena dixi*, quasi dicat, ex quo non creditis, magis sensibilibus, non credetis amplius occultis, qualia sunt cælestia. Sed quæritur, quæ sunt terrena, quæ dixit eis? Videtur quòd nulla: iugiter est enim loquutus de spiritualibus. Et ad hoc respondet Augustinus. Quod terrenum vocat, quod ait de templo corporis sui, supra proximo: quasi dicat, si non creditis quia templum corporis possum resuscitare, quomodo credetis, quia possum per spiritum homines regenerare? Hæc ille. Et in Glossa de hoc. Chrysostomus vero exponit referendo ad exemplum de vento, vt supra habitum est. Et nota quòd arguit hic ignorantiam in principe, & in magistro similiter. Est enim magister officio possidendi: Vendiderunt Ioseph magistrum militię. Item est magister officio dijudicandi causas & determinandi: Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis. Item est magister officio docendi: Siue prædicator & Apostolus, & Magister gentium his omnibus turpe ignorare pertinentia ad officium suum. Magistris primo modo dictis, est turpe ignorare leges rectæ dominationis, quas debent scire illi principaliter: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ideo ait ille nobilis scilicet Flauius Vegatus: Neque quemquam decet, vel meliora scire, vel plura quàm principem, cuius doctrina omnibus potest prodesse subiectis: ideo dicitur: Elige viros potentes, alia litera sapientes. Magistris secundo modo dictis, est periculosum ignorare leges dijudicandi & discernendi: Confidis te esse ducem cæcorum? Magistrum infantium. Magistris vero tertio modo dictis, est periculosum ignorare leges benè viuendi. Ipsis enim dicitur: Populum meum docebunt, &c. Ideo propter ista pericula dehortatur Iacobus appetitum magisterij: Nolite plures magistri fieri, &c. Vnde & illi, qui non exequuntur suum officium, possunt dici magistri mendaces. Erunt magistri mendaces, &c. Et sequitur pars, in qua Saluatoris doctrinatio de arcanis mysterijs suæ dispensationis. Ibi: *Et nemo ascendit*. Sicut continuat Glossa, quando ait: Postquàm increpauit, instruit eum de cælestibus, &c. Et ibi tres: Primo, instructio doctrinalis de sua sublimitate & dignatiua passione. Secundo, de gratuita Dei dilectione, qua misit ipsum filium ad sic patiendum pro hominibus. Ibi: *Sic enim Deus dilexit mundum*. Tertio, de ingratitudine & iusta damnatione discredentium. Ibi: *Hoc autem est iudicium*. Ait ergo: *Nemo ascendit*. Quasi dicat: si dixero cælestia quomodo credetis? Ideo subdit, quæ sunt cælestia, & tamen dicam cælestia, sic ait Glossa: *Nemo ascendit, &c.* Sed tunc obijcitur. Ex quo non credebant, id præmissum est. Ergo non debuit docere de cælestibus. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd & si illi non credebant, tamen qui post eos erant, suscepturi erant doctrinam, scilicet, & lucem habituri. Sed quæritur quæ est consequentia istius dicti; *Nemo ascendit, &c.* Et ad hoc respondet Chrysostomus: Quia ille dixerat: *Scimus quoniam à Deo venisti*. Ideo corrigit eum hic filius Dei, quasi dicat non existimes me ita magistrum, vt multos prophetarum à terra existentes: ex cælo enim sum & illic conuersor: Nullus autem sum Prophetarum. Sed tunc obijcitur: cum non solum sit in cælo, sed vbique, & omnia replet, non rectè instruit eum de fide, dicendo: *Nemo ascendit*. Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd ad imbecillitatẽ auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens: hoc enim valdè excelsum videbatur illi, licet indignum suæ magnitudinis. Item quæritur, qualiter vocat hic filium hominis? Et ad hoc respondet idem. Quòd cõsuetudo ei hæc erat, scilicet multoties quidẽ à Deitate, multoties ab humanitate hominẽ vocare, id ipsum est, qui erat Deus & homo. Hæc ille: Et de hoc similiter Augustinus homilia dicta: Ecce in cælo erat, & hic erat: Hic erat carne, in cælo diuinate. Immo vbique Deitate. Hæc ille. Sed tunc obijcitur: Si nemo ascendit, in cælum, nisi qui descendit, ipse tunc solus ascendit & non alij: quia solus descendit. Et respondet ad hoc Augustinus. Quòd spes est ceteris, quia ille propterea descendit, vt in illo & cum illo vnus essent, qui per illum ascẽsuri essent. Ideo Apostolus ait: Non dicit in seminibus, tamquam in multis, sed tamquam in vno. Omnes ergo, qui sunt membra eius, in ipso, & cum ipso ascendẽt. Et ibi

Marginalia (left): Luc. 23. c · 4. Sēt. dist. 4. cap. fuit & alii. · Baptismus quãdo institutus. · Ioan. 1. d · Mat. 3. b · Cap. 19. f · Mat. vlt d · Mat. vlt d · Hug. de Sacramẽt. fid li. 2. par. 5. cap. 5. · Mat. vlt d · Psal. 18. a · Pars tertia. · Aug. tract. 12. in Ioa. ante med. tom. 9. · Chrys. hō. 25. in Ioa. paulo post med. to. 3 · Aug. tract. 12. in Ioan. antè med. tom. 9. · Ibidem. · Heb. 5. c · Luc. 21. d · Mat. 10. c · 1. Ioa. 1. a

Marginalia (right): Terrena. · Aug. tract. 12. in Ioan. paulo antè med. to. 9. · Ioan. 2. d · Chrys. homi. 26. in Ioa non multũ à prin. to. 3. · Gen. 37. g · Magister quotuplex. · Deut. 16 d · 2. Tim. 1. c · Prou. 8. b · Exo. 18. d · Rom. 2. e · Ezec. 44 f · Iac. 3. a · 2. Petr. 2. a · Pars secunda. Cõtinuatio & diuisio. · Chrys. hō. 26. in Ioa. ante med. tom. 3. & Chrys. ibid. paulo post. · Chrys. ibid. · Ibidem. · Aug. tract. 12. in Ioan. paulo antè med. to. 9. Ibid. post pauca. · Gal. 3. c

Aug. ibid. Augustinus benè de hoc. Et per hoc patet solutio obiectionis, qua posset obijci. Aut loquitur hic secundum diuinam naturam, quod non potest esse, quia secundum illam nec descendit, nec ascendit: aut loquitur secundum humanam naturam, quod similiter non potest esse, quia illa non descendit. Et ad istud respondendum, quod ea, quæ dicuntur hic, conueniunt filio Dei incarnato. Ascendere enim ei conuenit ratione humanitatis: descendere dicitur ratione dignatiuæ assumptionis naturæ humanæ, sicut dicitur: Humiliauit semetipsum. Et infra: Descendit de cælo. Esse vero in cælo dicitur de eo secundum diuinam naturam. Hæc ergo non referuntur ad naturam humanam, sed ad hypostasim. Vnde in descensu non intelligitur motio localis, sed veritas incarnationis: In ascensu intelligitur vnitas personalis naturæ assumptæ cũ verbo: Qui descendit, ipse est, qui ascendit. In hoc quod ait: *Qui est in cælo*, intelligitur immutabilis maiestas suæ diuinitatis, propter quod dicitur: Pater noster qui es in cælis: Et quoniam ipse descendit & mortuus, vt à morte liberaret, & mortem suscepit in cruce, quod in figura factum est apud antiquos. Et illud quod memorat hic dicens: *Et sicut Moyses exaltauit, &c.* Quasi eodem modo continuat Chrysostomus. Quia inquit præmisit maximum beneficium, quod fit per baptismum, scilicet remissionem peccatorum. Hic subiungit aliud non minus, quod fit per crucem. Hæc enim duo ineffabilem ostendunt amorem. Ideo insinuans illud, ait: *Sicut Moyses.* Sed quæritur quare non denunciauit ei planè de mysterio crucis, vt in amorem induceret ampliorem? Et ad hoc respondet Chrysostomus insinuans tres causas. Quarum prima est, vt discant scilicet audientes cognata esse vetera nouis, id est vetus Testamentum nouo: Et vt discas, quoniam non inuitus ad passionem veniebat, & quoniam neque à cruce est aliquod nocumentum, imo multis salus. Hæc ille. Item quæritur qualiter per hoc probat, quòd à cruce fuit saluatio. Et ad hoc respondet idem, quòd si ad imaginem æneam serpentis inspicientes Iudæi effugiebant mortem, multo magis qui in crucifixum credunt, maiori lasciuient beneficio. Et sequitur: Illic effugerunt mortem temporaneam, hic æternam qui credunt: serpens mordebat illic, & serpens sanabat. Ita ait hic: mors perdidit, & mors saluauit. Et ibi benè de hoc & multum. Et in hoc patet ratio similitudinis. Item quæritur, quare ait: *Oportet exaltari filium hominis.* Et non ait planè: pendere oportet. Et ad illud respondet Chrysostomus. Quod illud, quod honestius esse videbatur, posuit & propter auditorem, & propter typum, id est quod erat similius figuræ. Hæc ille. Cui concordat Glossa, dicens: Quòd erat peritus in lege, quandam partem legis adducit, quam ostendit esse figuram, & de ista figura, & de his similiter Augustinus bene: Quia, inquit, per serpentem mors, per serpentis effigiem figuratus est morsus serpentis lethalis: mors vitalis, plenitudo vitæ deglutiuit mortem, figura præstabat vitam temporalem, res figurata æternam. Et ibi benè de hoc: Idem Augustinus: Mors à serpente, virga in serpentem scilicet versa, Christus in morte. Fugit Moyses: Fugerunt discipuli Christo moriente. Hæc ille. Et hoc est quod ait hic: *Sicut Moyses, &c. Ita exaltari oportet.* Opportunitati iustitiæ ad satisfaciendum pro genere humano. Oportebat pati Christum, vt omnis, qui credit in eum, ipsum diligendo, &c. Vt enim ait Augustinus: Qui credit in Deum, it, id est vadit in Deum: *Non pereat.* damnatione, infra: Nemo ex his perijt: Sed habeat vitam æternam, in æterna retributione, infra: Vitam æternam do eis. Et de hoc in collatione. Et sequitur illa pars, in qua de gratuita Dei dilectione. Ibi: *Sic enim Deus dilexit mundum.* Et continuat Chrysostomus. Sic ita dictum est: *Oportet exaltari filium hominis.* Nec hoc mireris: hoc videtur patri, qui sic dilexit mundum, vt pro seruis daret filium, & etiam pro seruis indeuotis, vt dicitur: Pro iusto quis morietur, &c. Et sequitur: Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, &c. Et in hoc indicat amoris intentionem: *Filium*, non seruum vel angelum: *Misit in mundum*, id est, in humanam naturam ait Glossa: *Vt omnis qui credit, &c.* Et in hoc ait Chrisostomus. Lucrum à passione manifestè ponit ipsam passionem: Non nudè sed obumbratè. Crucem enim fontem vitæ ait. Sed obijcitur cum dicatur supra: In mundo erat, qualiter dicitur hic: *Misit in mundum.* Respondendum, vt ibi: Quòd in mundo erat scilicet diuinitate, sed in mundum dicitur mitti humanitatis assumptione: Misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Et quia dixerat quòd ideo misit filium: *Vt omnis qui credit, non pereat*, Manifestat amplius: Non misit hic, &c. vt iudicet mundum, scilicet in primo aduentu. Sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui est Saluator & Redemptor: Saluum faciet populum suum, vt ait Chrysostomus. Duo sunt aduentus Christi, vnus qui factus est, non vt scrutaretur quæ acta sunt à nobis, sed vt dimitteret: Secundus, non vt dimittat, sed vt scrutetur. Quomodo ponet oues à dextris. In primo, quia clemens non fecit scrutationem, sed remissionem. Quia si fecisset, vniuersi rapti essent id est, damnati: Omnes enim peccauerunt: & egent gloria Dei. Et quia dixit: *Vt saluetur mundus.* Manifestat amplius, quis saluatur, & quis non: *Qui credit in eum*, Fide operante per dilectionem: *Non iudicabitur.* Iudicio damnationis, de quo infra: Alij in resurrectionem iudicij: vndè continuat Chrysostomus sic, quia dixerat: *Non venit vt iudicet*, ne æstimet quis impunè peccare, ait: *Qui autem non credit*, Dicto modo: *Iudicatus est*, Ne dicam iudicabitur, ait Glossa. Et hoc ideo quia non credit in nomine vnigeniti, in quo solo est salus. Quæritur de hoc, quod ait: *Non misit filium vt iudicet mundum, &c.* Sed contra infra: Omne iudicium dedit filio. Et ad hoc patet responsio per Chrysostomum supra, quòd hic loquitur de primo aduentu, in quo venit filius Dei ad remittendum: non de secundo aduentu, in quo veniet ad iudicandum. Item opponit Chrysostomus. De hoc quod ait: *Qui non credit iam iudicatus est.* Si inquit, non propterea venit, vt iudicet mundum, qualiter ait: *Qui non credit iudicatus est?* Iam nondum adest iudicij tempus. Ergo non est iudicatus. Et ad hoc respondet dupliciter. Primo modo sic: Quod ideo hoc dicitur, quia ipsum descredere impœnitenter, supplicium est, quia extra lumen est & hoc est supplicium. Vel ideo hoc dicitur, quia futurum iudicium personat, id est prædicit, & ponit exemplum. Qui credit, rei natura est condemnatus licet nondum sententia iudicantis. Sic & Adam, qua die comedit de ligno mortuus est. Hæc ille & ibi benè de hoc. Et ex his patet, quòd aliquis dicitur iudicatus dupliciter, vel interiori supplicio, & demerito, & sic loquitur hic: vel dicitur iudicatus supplicio gehennali & publico, quo iudicabuntur mali in morte & in publico iudicio. Iudicium tribuit pauperibus. Ibi Gregorius benè de quatuor ordinibus in iudicio, vbi exponit istud. Alij, inquit, iudicantur & pereunt. Esuriui, &c. Alij non iudicantur in extremo iudicio & pereunt. In Psalmo: Non resurgunt impij in iudicio. Et hic: Qui non credit, iudicatus est, quia non eorum causa discutitur, qui ad conspectum iudicis condemnationis suæ infidelitatis accedunt. Et ibi benè de hoc. Alij iudicantur & regnant: Esuriui & dedistis mihi manducare. Et sequitur: Venite benedicti, &c. Alij verò non iudicantur & regnant: Vos qui reliquistis omnia. Et sequitur: Sedebitis iudicantes, &c. Et de his ibi benè Gregorius.

Et sequitur alia pars, in qua de hominum ingratitudine filio Dei, qui venit ad saluandum. Ibi: *Hoc autem est iudicium*, id est, causa damnationis ait Glossa: quia lux scilicet filius, qui est vera lux. Supra: Venit in mundum. Verbum in carnem, ait Glossa. Supra: In propria venit. Et dilexerunt homines, vt de humo viuentes, de quibus supra proximo: Omnis homo primo bonum vinum ponit: *Dilexerunt inquam, magis tenebras*, id est, peccata, ait Glossa: *quam lucem*, arguentem peccatum. Et de his tenebris Apostolus ait; abijciamus opera tenebrarum. Vnde Chrysostomus vbi supra: *Hoc est iudicium, &c.* Quasi dicat, propterea torquentur; quoniam tenebras dimittere, & luci occurrere noluerunt. Infra; Si non venissem & locutus non fuissem, peccatum non haberent. Et quoniam

dictum

Marginal notes (left): Aug. ibid. — Phil. 2. a — Ioan. 6. c — Ep. 4. b — Mat. 6. b — Chrys. hom. 26. in Ioã. antè med. tom. 3. — Ibid. paulo post. — Ibidem. — Num. 21. c — Chrys. ibid. — Ibid. paulo post. — Num. 21. c — Aug. tract. 12. in Ioa. post mediũ tom. 9. — Aug. enarrat. in Psa. 73 antè med. to. 8. — Exod. 4. a — Mat. 26. f — Mat. 14. e — Nũ. 21. a — Luc. 24. c — Aug. tract. 26. in Ioa. paulo ante med. to. 9. — Ioan. 17. c — Ioan. 10. c — Dilectio gratuita Dei. — Chrys. hom. 26. in Ioa post med. tom. 3. — Rom. 5 a

Marginal notes (right): Chrys. ibid. — Ioan. 1. a — 1. Ioa. 2. a — Mat. 1. d — Duo aduentus Christi. — Mat. 25. c — Rom. 3. c — Ioan. 5. e — Chrys. hom. 27. in Ioa. ante med. tom. 3. — Act. 4. c — Ioan. 5. d — Chrys. ibid. antè. — Ibid. post. — Gen. 3. a — Iob. 36. a — Greg. Moral. l. b. 26. c. 20. ante med. — Mat. 25. f — Psal. 1. b — Mat. 25. f — Mat. 19. d — Ioan. 1. a — Ibidem. — Ibid. b — Ioan. 2. b — Rom. 13. c — Chrys. hõ. 27. in Ioa. antè med. to. 3. — Ioan. 15. b

dictum videbatur incredibile multis: nullus enim debet præhonorare tenebras luci: subdit causam, sicut continuat Chrysostomus. *Erant enim mala eorum opera, & omnis qui malè agit.* Peccando: *Odit lucem*, peccata arguentem: *Et non venit ad eam*, id est, non coniungitur ei, ait Glossa: *Vt non arguantur.* Omnia, quæ arguuntur à lumine manifestantur. Iob: Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis. Et eodem: Ipsi sunt rebelles lumini. Vt enim ait Chrysostomus, vbi supra. Qui tenebris inhæret, peruersæ mentis & litigiosæ argumentum defert aduersus semetipsum, & cetera. Et quasi idem in Glossa, quæ ait, quòd contra conscientiam suam dilexerunt, cum clauserunt oculos luci, & ideo certe damnantur. E contrario de agentib. bona opera. Ideo subdit: *Qui facit veritatem*, id est, bona opera: *Venit ad lucem*, id est, Christum: *Vt manifestentur.* Omne, quòd manifestatur, lumen est, quia in Deo formante, & dirigente: bona enim opera sunt à Deo, sicut ab efficiente, & sunt in Deo sicut in formante, & conseruante, & sunt ad Deum finientem: Ex ipso enim & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quæritur de hoc, quòd ait: *Qui malè agit, odit lucem*, cum dicatur: Dulce lumen & delectabile oculis videre lucem. Nullus ergo odit lucem. Item lux spiritualis est speciosior luce corporali. Et sic delectabilior: est enim sole speciosior. Et ibidem dicitur: Super salutem & speciem dilexi illam. Ergo vt prius non potest odiri. Ad istud respondendum est, distinguendo à parte oculorum, & à parte lucis. Quod sunt oculi sani siue corporales, siue spirituales, quibus est lux amabilis, & sunt oculi ægri, quibus est odibilis, vnde Augustinus: Oculis ægris odiosa est lux quæ puris est amabilis. Item est distinguendum à parte lucis, vel quantum ad illum effectum, qui est lucere, vel quantum ad illum, qui est redarguere. Primo modo est delectabilis quantum est de se, quantum vero ad secundum est odibilis. Vnde Augustinus. Quærit cur veritas parit odium. Et respondet ita: propter eam rem oderunt veritatem quasi pro veritate: amant enim lucentem, oderunt redarguentem. Et ibi benè de hoc. Item quæritur: *Qui malè agit non venit ad lucem.* Qualiter hoc, quærit Chrysostomus: Nonne publicani & peccatores venerunt ad Deum & multi alij qui pænituerunt? Vt mulier peccatrix. Falsum ergo ait vt videtur: quod: *Qui malè agit non venit ad lucem.* Et ad hoc respondet, quod non ait: *Qui malè egit non venit*, scilicet in præterito, sed: *Qui malè agit.* Hoc est qui semper vult volutari peccati gurgite: talis enim non vult se subijcere legibus Dei: Et ibi benè de hoc. Item quæritur de hoc quod ait: *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* Cum prius sit venire ad lucem & ab ea illuminari & gratificari. Videtur quod non sit possibile facere bona opera antequam quis veniat ad lucem. Item secundum hoc prius est facere bona opera, quam venire ad veritatem. Item secundum hoc possibile est facere bona opera sine gratiá gratum faciente, quæ datur cum homo venit ad lucem. Ad contrarium in Psalmo. Vanum est vobis ante lucem surgere. Et sic patet quod nullus facit bona opera antequam veniat ad lucem. Et ad istud respondendum secundum Augustinum. Vbi ait: Qui confitetur peccata sua, & accusat, sed si tu accusas: Deo coniungeris. Et sequitur: *Qui autem facit veritatem:* Accusat in se mala sua, & sic: *Venit ad lucem.* Cui gratias agit. Euigilate dum dies est, Christus vero dies est. Hæc ille. Facere veritatem ergo vocat hic peccata agnoscere Christo lucente: vel ire ad lucem, vocat gratias Deo agere; vel in dilectione Dei & misericordia ambulare, siue in bonis operibus. Vt ait Augustinus ibidem. Non est ergo intentio literæ, quòd sicut bona opera sine gratia vel luce fidei lucente, sed vt expositum est per Augustinum. Et per hoc ad obiecta. Et notat de illo verbo: *Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Quod posset esse thema in festo Exaltationis Crucis. Et insinuantur ibi quatuor. Quorum primum est humanitatis filij Dei veritas. Ibi: *Filium hominis.* Secundum est generis mortis specifica qualitas & debita congruitas. Ibi: *Oportet exaltari.* Scilicet in Cruce, ad ostendendá victoriá de principibus huius aeris. Vnde Chrysostomus hic: Athleta nobilis cum in sublime rebellem leuat, & recedens, clariorem ostendit victoriam. Ita & Christus oppositas virtutes submisit appensus in Cruce. Hæc ille: Palam triumphans in semetipso. Et ibidem. Affigens Cruci, &c. Tertio significatur congrua huius figurabilitas. Ibi: *Sicut exaltauit Moyses serpentem.* De cuius figuræ congruitate dictum est in literæ expositione. Quarto figuratur ipsius passionis in Cruce virtuositas, & credentium vtilitas: *Vt omnis qui credit, &c.* Infra: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. Damascenus: Quia per lignum mors, oportebat per lignum dari vitam, sc. licet per Christum in Cruce credentibus. Et ibi benè de hoc Damascenus. Illud vero verbum: *Lux venit in mundum & dilexerunt homines magis tenebras.* Posset esse thema in aduentu: In quo tria figurantur, quorum primum, filij Dei communicatiua bonitas: Lux, quæ summè & vndiq; & sine defectione se communicat, supra: *Erat lux vera.* Secundum est dignatiua eiusdem in assumendo humanitatem humilitas. Ibi: *Venit in mundum.* Quod fuit humanitatem assumere, vnde Glossa: Verbum venit in carnem: Venit desideratus cunctis gentibus. Tertio figuratur hominum peruersitas. Ibi: *Dilexerunt homines magis tenebras*, id est, opera peccatorum, vnde ait Apostolus: Opera tenebrarum, &c. Et ideo dilexerunt, quia erant tenebræ. Supra: Lux in tenebris lucet. Et ibi benè de hoc. Et sequitur illa pars, in qua de manifestatione filij Dei Sacramento regenerationis, & testimonio etiam Ioannis: *Post hæc venit in Iudæam.* Et hæc in duas. Primo sui aduentus præmissio, & loci specificatio, in quo erat Ioannes; Secundo quæstionis de præcellentia filij Dei subiunctio. Ibi: *Facta est quæstio.* In prima narrantur duo, quæ dicta sunt: Ait ergo: *Post hæc*, scilicet post Pascha. *Venit in Iudæam.* Sed quæritur de ratione suæ mutationis, ex quo supra dictum est: Ascendit Hierosolymam, quia propè erat Pascha. Videtur quòd debuisset amplius quiescere, cum dicatur reprobando: Non quieuit & Domino non placuit. Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd in sollemnitatibus quidem in ciuitatem ascendebat, & dogmata proponebat, & miracula faciebat, post vero sollemnitates multoties ad Iordanem veniebat: quia illuc multi concurrebant non se ostentans, neque honorem diligens, sed vtilitatem pluribus studens. Hæc ille. Infra: Palam loquutus sum mundo. Et non solus venit: *Sed & discipuli eius in Iudæam, &c.* Nec tantum venit, sed: *Illic demorabatur.* Ad aliorum vtilitatem. Nec frustra venit, sed baptizabat scilicet per discipulos, ait Glossa. Infra: Quamuis Iesus non baptizaret, sed discipuli eius. Sed quæritur, quare baptizabant, ex quo non erant adhuc missi ad hoc? Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd sic faciebant volentes adducere multos salutari doctrinæ scilicet Christi. Et patet hic mysterium: *Iesus autem venit in Iudæam*, id est, in animam confitentem, siue confessione veritatis fidei, siue confessione magnitudinis diuinæ gloriæ, siue confessione culpæ: Si quis confitebitur me coram hominibus, &c. In Psalmo: Facta est Iudæa sanctificatio eius. In tali moratur ipse filius Dei & discipuli eius, scilicet dona gratiarum, & virtutes: quia talis anima seruat sermonem suum. Infra: Si quis diligit me, sermonem, &c. Et sequitur: Ad eum veniemus, &c. Et baptizat veniens, id est, amplius purificat. Discipulis promisit: Vos baptizabimini, &c. Et sequitur loci specificatio, in quo Ioannes baptizabat. Ibi: *Erat autem Ioannes baptizans in Aennon.* Qui erat locus, iuxta Salim, qui similiter erat locus secundum Augustinum. Secundum Glossam vero: *Iuxta Salim*, quæ est ciuitas vel oppidum, vt dicitur in historijs. Secundum vero Hieronymum: *Salim*, vbi regnauit Melchisedech. Salim vero, de quo hic interpretatur pugil. Secundum vero Hieronymum plures fuerunt Salim, vt patet ibidem. Et subdit rationem, quare illic erat Ioannes: *Quia aqua multa erant, &c.* Vnde & Salim interpretatur ortus aquarum: *Et nondum missus fuerat.* Et ex hoc patet ordo historiæ, & quod hic narrat, quæ alij Euangelistæ prætererant, prout

dicitur

Chrys. ibid. paulo post. — Eph. 5. c — Iob. 24. c — Ibid. b — Chrys. vbi supra. — Eph. 5. b — Rom. 11. d — Eccl. 11. c — Sap. 7. b — Aug. cōfes. li. 7. c. 10. tom. 1. — Ibid. li. 10. cap. 23. post med. — Chrys. hom. 27. in Ioan. post med. tom. 3. — Luc. 7 g — Ps. 126. a — Aug. tract. 12. in Ioa. post mediū tom. 9. — Humanitatis filij Dei veritas.

Chrys. hom. 26. in Ioa. paulo post med. to. 3. — Col. 2. c. — Ibid. — Passionis virtuositas. — Ioan. 12. c — Damas. Orth. fid. li. 4. c. 12. post med. — Bonitas communicatiua filij Dei. — Ioan. 1. a — Aggæi 2. b — Hominū peruersitas — Rom. 13 d — Ioan. 1. a — Manifestatio filij Dei. — Ioan. 2. c — Hier. 14 b — Chrys. hom. 28. in Ioa. non longe à prin. tom. 3. — Ioan. 18. d — Ioan. 4. a — Chrys. ibid paulo post — Mat. 10. d — Psa. 113. a — Ioa. 14. b — Ibid. — Act. 1. a — Aug. tract. 13. in Ioan. antè med. tom. 3. — Hieron. ep. 126. ad Euagr. post med. to. 3. — Id. libr. de interpr. nomin. Hebr. de Ioan. eod. to.

dicitur in Gloſſa benè. Sed quæritur, ex quo diſcipuli Chriſti baptizabant, videtur quòd Ioannes debuiſſet ceſſare. Tunc enim reuerentiores illos oſtendiſſet, ſic opponit Chryſoſtomus. Item debuiſſet dimiſiſſe primatum Chriſto, & diſcipulis eius. Iterum quare ſubdit: *Nondum erat miſſus in carcerem.* Quia planum eſt, quòd poſtquam fuit miſſus in carcerem, non baptizauit. Et ad iſtud reſpondendum ſecũdum Chryſoſtomum: quia ſemper tribuit principatum Chriſto, & ſi ceſſaſſet, litigioſiores effeciſſet alios aduerſus Chriſtum: Et etiam ſi ceſſaſſet, exiſtimaretur ex zelo facere, non enim ſibi ipſi gloriam accipiebat, ſed Chriſto mittebat auditores. Ad aliud reſpondet, quod Ioannes non ceſſauit, continuè admonens populum & magna reuerenda oſtendens, quæ Ieſu ſunt, ſcilicet quouſque fuit miſſus in carcerem. Quæritur an eodem baptiſmo baptizabant diſcipuli Chriſti & Ioannes. Et quòd eodem, videtur ſecundum Chryſoſtomum, vbi ſupra, qui ait quòd non baptizabat Chriſtus, quia nondum erat dans Spiritum ſanctum in ſuperabundantia: diſcipuli vero agebant, id eſt, baptizabãt, ſcilicet baptiſmo ſuo, ſcilicet Chriſti: Ergò eodem baptiſmo baptizabant. Ad contrarium: ait enim Auguſtinus, quòd Chriſtus baptizatus baptizauit, non eo baptiſmo, quo fuit baptizatus: ſed hic baptizare dicitur per diſcipulos. Ergo non baptiſmo Ioannis. Et ad illud reſpondendum, ſecundum Chryſoſtomum, vbi ſupra. Quod nihil amplius habebat baptiſmus diſcipulorum, quàm baptiſmus Ioannis. Et cauſa baptizandi vtriſque eadem erat, Chriſto adducere ſcilicet, qui baptizabantur. Et ad illud Auguſtini poſſet reſponderi: quòd loquitur de baptiſmo, quo baptizauit per diſcipulos, poſtquam Spiritus fuit datus in ſuperabundantia: & poſtquam diſcipuli fuerunt miſſi ad baptizandum. Quærit Chryſoſtomus quare Chriſtus prædicauit, poſtquam Ioannes fuit ſublatus ſcilicet morte? Et reſpondet, quòd ideo, vt omnis multitudinis affectio ad Chriſtum tranſiret. Et patet hic exemplum prædicatoribus continuè docendi & magnificandi Deum vſq; ad mortem, & immorandi vbi poſſunt plus proficere populis in talibus. Quod autem Ioannes baptizabat iuxta locum, vbi erant aquæ, figura eſt, quòd ibi eſt baptiſmus in ſpiritu, vbi eſt abundantia aquarum gratiæ, de quo baptiſmo ſupra: Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Et de quibus aquis infra: Qui credit in me, de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et ſequitur pars, in qua quæſtiones de præeminentia, ſubiunctio. Ibi: *Facta autem eſt quæſtio.* Et illa in duas partes. Primo, ipſa quæſtio. Secundo Ioannis reſponſio. Ibi: *Reſpondit Ioannes.* Ait ergo: *Facta eſt quæſtio.* Et hoc ideo, vt ait Chryſoſtomus: quia Zelotypæ diſcipuli Ioannis ſe habebant ad diſcipulos Chriſti, ideo: *Facta eſt quæſtio*, ab eis: *Cum Iudæis*, qui baptizabantur à diſciſti: *De Purificatione*, ſcilicet baptiſmi: *Et venerunt ad Ioannem.* Volentes accuſare Chriſtum, vt ait Gloſſa. Quia, vt ait Auguſtinus. Qui veniebant ad Ioannem, mittebantur ab illo ad Chriſtum, non è contrario: ideo turbati diſcipuli Ioannis cœperunt tractare quæſtionem cum Iudæis: *Et dixerunt Ioanni: Rabbi, &c.* Volentes per hoc excitare Ioannem ad æmulationem. Et ideo loquuntur contemptiuè, dicentes: *Qui erat tecum*, ſcilicet à te baptizatus: *Cui tu teſtimonium, &c.* Supra: *Ecce hic baptizat*, ſcilicet vſurpans officium tuum. Et quaſi in præiudicium tuum: *Et omnes veniunt*, ſcilicet derelinqueutes te & illum præferentes, quaſi dicerent, vt ait Chryſoſtomus. Quem tu clarum oſtendiſti, talia tibi audet ſcilicet facere, &c. Ex quibus condiſcipulis Ioannis fuit quæſtio: Erant enim imperfectius diſpoſiti, & nondum puri exiſtentes à largitione, id eſt, à magno honore ad magiſtrum ſcilicet Ioannem. Et ideo forte erant ſic æmuli, vt ſe magnificarent, quòd erant diſcipuli eius. Sed quæritur, quare dixerunt: *Cui teſtimonium perhibuiſti.* Et non dixerunt, quem baptizaſti. Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quòd ſi ita dixiſſent; coacti eſſent meminiſſe ſcilicet vocis deſuper, quæ ait: Hic eſt filius meus dilectus. Et ſequitur reſponſio Ioannis. Ibi: *Reſpondit Ioannes.* Et illa duas. Primo, oſtenſio, quod non fuit ſui, baptiſmo regenerare: ſed quòd erat tan tum præcurſor. Secundo, ſubiunctio, quod regenerare & ſanctificare erat Chriſti, cuius erat præcurſor. Ibi: *Qui habet ſponſam ſponſus eſt.* Et hoc eſt, quod ait: *Reſpondit Ioannes: Non poteſt homo, &c.* Sed quæritur, quid ad propoſitum? Videtur impertinenter reſpondere. Item videtur, quòd debuiſſet eos increpaſſe de inuidia, & æmulatione erga Chriſtum. Et ad iſtud reſpondet Chryſoſtomus, vbi ſupra: quòd neque vehementer increpat, timens, ne eo rurſus abuſi aliud aliquod malum operentur. Ideo ait: *Non poteſt homo accipere, &c.* Et in hoc oſtendit, ſe eſſe purum hominem. Vnde Auguſtinus: *Miſſus ſum ego*, ſcilicet antè Chriſtum, præco ſum, ille vero iudex: ideo quaſi homo accepi de cælo: Quid habes, quod non accepiſti. Iacob: Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt. Supra: De plenitudine eius accepimus omnes. Et de hoc in Gloſſa benè. Et per hoc oſtendit filij Dei præcellentiam, & ſui ipſius infirmitatem. Et per hoc etiam conuincit eorum falſam opinionem: & reprobat eorum inuidioſam æmulationem, & per hoc etiam declarat ſuam ſapientiam in arguẽdo ipſos. Vnde Chryſoſtomus vbi ſupra: Non erat ex initijs omnia dicere: nam erant paſſione inuidiæ præaſſumpti, ſed vult eos ſtupefacere, & quoniam Deo rebelles erant, & ideo conuincit eos conuertens contra eos, quod pro ſe propoſuerunt: ſicut idem Chryſoſtomus continuat dicens: *Ipſi vos mihi teſtimonium, &c.* Supra: Quando ait: Non ſum ego Chriſtus, ſed vox clamantis, &c. Et ex his patet humana infirmitas & diuina poteſtas & bonitas, quia: *Non poteſt homo accipere quidquam niſi fuerit ei datum.* Sed qualiter hoc, quia dicitur: Appoſui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Poteſt ergo homo in bonum de ſe. Et ad iſtud reſpondendum eſt, ſicut reſpondet Auguſtinus benè: Initium, inquit, noſtræ ſalutis Deo miſerante habemus, vt acquieſcamus ſalutari inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur quod ad quieſcendum admonitione cupimus, diuini eſt muneris: vt non labamur, in adepto ſalutis munere ſollicitudinis noſtræ, & cæleſtis pariter adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Hæc ille. Illud ergo Eccleſiaſtici eſt intelligendum ratione libertatis arbitrij: iſtud vero hic intelligendum ratione impotentiæ eiuſdem liberi arbitrij ſine diuina gratia. Infra: Sine me nihil poteſtis facere. Et ſequitur illa pars, in qua manifeſtat quòd Chriſti erat regenerare ſacramento baptiſmi, & dona deſuper dare. Ibi: *Qui habet ſponſam.* Et illa in tres. Primo humiliando ſe, oſtendit præcellentiam Chriſti in poteſtate baptizandi. Secundo oſtẽdit idem in veritate vel ſapientia docendi. Ibi: *Qui de ſurſum venit.* Tertio oſtendit idem in bonitate largiendi dona. Ibi: *Nõ enim ad menſuram.* Vel aliter & in idem redit, quod primo oſtendit excellentiam Chriſti in plenitudine potentiæ. Secundo, in plenitudine ſapientiæ. Tertio, in plenitudine gratiæ. Ait ergo: *Qui habet ſponſam, &c.* Ita dictum eſt: *Non poteſt homo accipere, &c.* Quaſi dicat, ait Auguſtinus. Ego vt homo accepi de cælo, vt eſſem aliquid: homo ſum, ſed amare hominem pro Chriſto adulterium eſt. Quia ipſe eſt verus ſponſus, ideo ait: *Qui h. bet ſponſam.* Eccleſiam ſcilicet: *Sponſus eſt*, ſcilicet qualis eſt Chriſtus. Deſpondi vos vni viro. Et: Viri diligite vxores, ſicut Chriſtus Eccleſiam Vnde hanc ſecundauit, & ſanctificauit, diuinitate gratiam infundente, paſſione gratiam promerente, lauacro regenerationis eam deferente, quæ tanguntur in prædicta auctoritate. Vnde Auguſtinus: Caſti eſtote, ſponſum amate. Adulteri enim ſunt qui volunt amari pro ſponſo. Hæc ille, quaſi dicat: Ego talis autem non ſum, nec volo eſſe. *Sed amicus ſponſi, qui ſtat*, ſcilicet humilis: *Et audit eum.* Vnde Auguſtinus; Amicus ſum in audiendo, ille in dicendo. Ego illuminando, ille lumen, ego in aure, ille verbum. Hæc ille. Et talis gaudet, ſicut verus amicus & paranymphus fidelis: Ad vocem ſponſi, affectans illius honorem, & volẽs ſponſam deſponſare. Talis erat Paulus, qui ait vbi ſupra: Deſpõdi vos vni viro virginem. Vt ergo ait Auguſtinus: Omnis Eccleſia virgo. Eſt enim virginitas carnis, quæ eſt paucorum, & eſt virginitas mentis, quæ eſt integra fides, ſolida ſpes, ſincera charitas. Hæc ille. Et in hoc,

quod

Ibid. lib. de loc. Hebraicis, eod. to.
Chryſ. hom. 28. in Ioan. antè med. tom. 3.
Quæſtio de baptiſmo Ioannis, & diſcipulorum Chriſti.
Ibidem.
Aug. tract. 13. in Ioan. antè med. tom. 9.
Chryſ. hõ. 28. in Ioã. ante med. tom. 3.
Ibid. antè.
Ioan. 1. e
Ioan. 7. e
Chryſ. hom. 28. in Ioa ante med. tom. 3.
Aug. tract. 13. in Ioan. antè med. tom. 9.
Ioan. 1. d
Chryſ. hom. 28. in Ioa. antè med. tom. 3.
Ibidem.
Mat. 3. d
Chryſ. ibid.
Aug. tract. 13. in Ioa. circa med. tom. 9.
1. Cor. 4. b
Iac. 1. c
Ioan. 1. b
Chryſ. hom 28. in Ioa. circa med. tom. 3.
Ibid. paulo poſt.
Ioan. 1. a
Humana infirmitas
Eccl. 15. d
Auguſt. de Eccleſ. dogmatib. ca. 21. tom. 3.
Ioan. 15. a
Aug. tract. 13. in Ioa. circa med. tom. 9.
2. Cor. 11. a
Eph. 5. c
Aug. ibid. paulo poſt.
Ibid. poſt. med.
2. Cor. 11. a
Aug. ibid. paulo poſt.

quòd ait: Gaudio gaudet, notat intentionem gaudij. Isaiæ: Gaudentes gaudebo. Et quia talis amicus erat Ioannes, subdit. *In hoc*, id est, ad vocem sponsi, non de sua sapientia, ait Augustinus: *Gaudium impletum*, id est, perfectum. Tunc enim gaudium est impletum, quando gaudens habet, quod desiderat. Infra: Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et subdit, quod est illud gaudium, sicut continuat Augustinus: *Illum oportet crescere*, id est, exaltari: *Me autem minui*, id est, humiliari. Vnde Augustinus: Illum oportet dare, me accipere: illum glorificari, me confiteri. Confessio hominis humilitas eius, miseratio Dei altitudo eius. Hæc Augustinus. vnde & in hoc prophetica denunciatio de morte vtriusque. Et dicit hoc Augustinus vbi supra. Ioannes scilicet capite minoratus, Christus in cruce exaltatus: Christus natus, cum cœperunt dies crescere, natus Ioannes, cum inceperunt minui. Hæc ille. Quæritur, qualiter se vocat amicum sponsi, quia amicus dicit quasi quandam æquiparantiam. Ergo videtur se nimis extollere. Item supra ait: Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti. Ergo non debuisset hic se vocasse amicum. Et ad istud respondet Chrysostomus, vbi supra. Quod hoc ait non se ipsum erigens, nec honoris coæqualitatem ostendens, sed multitudinem dilectionis repræsentare volens: non enim ministri gaudent in talibus, sicut amici circa sponsum & sponsam. Et ideo ait, quòd: *Amicus stat & gaudet*. Hæc ille. Quærit Augustinus: Quomodo potest Deus crescere, qui est perfectus? Si loquatur quoad ætatem carnis, coæui erant: nisi quoad sex menses, qui non distinguunt ætatem. Et respondet, quòd venit Deus, vt minoraretur gloria hominis, & augeretur gloria Dei; venit ille vt largiretur, & vt peccata dimittat: venit homo, vt confiteatur. Et ibi benè de hoc. Et quasi idem ait Chrysostomus: Nostra inquit Ioannes, steterunt & cessauerunt: crescunt autem quæ sunt illius. Hic enim est lapis paruus, qui factus est mons. Et ibi benè de hoc. Ex his, patet, quanta est dignatiua bonitas Dei, qua dignatus est esse sponsus Ecclesiæ vel sanctæ animæ. Et quanta est sublimitas Ecclesiæ vel animæ, quòd exaltatur vt sit sponsa Dei. Vnde de isto sponso. Quasi sponsum decoratum corona. Iste enim sponsus est nobilis: quia vt ait Papias, in sponso eligendo quatuor sunt, scilicet, genus, virtus, sapientia, pulchritudo; quæ omnia summè in filio Dei, vt patet consideranti. Et ideo oportet, quòd sponsa eius præparet se & nobilitet, quia vt ait idem Papias, in sponsa eligenda, similiter quatuor sunt consideranda, scilicet genus, pulchritudo, diuitiæ, & mores. Et quoniam ista sunt spiritualiter & virtualiter, verificatur illud: Gaudebit sponsus super sponsam: Soror mea sponsa. Supra: Nuptiæ factæ sunt. Et hæc ibi. De his in collationibus. Infra: Et sequitur pars, in qua de præeminentia filij Dei in docendo & prædicando. Ibi: *Qui desursum, & cætera*. Et continuat Chrysostomus: sic merito debet crescere: *Qui desursum*, id est, ex patre: *Super omnes est*, angelos & homines, ait Glossa: *Qui vero de terra, de terra est*, id est, terrenus. Primus homo de terra, terrenus. Secundus, de cælo cælestis: Infra. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: *Et de terra loquitur*. Scilicet terrena humana, qualis est ipse loquens: *Qui enim de cælo est, super omnes est*, vt prius est expositum. Et ideo fortè repetit ad maiorem expresionem. Sed opponit Augustinus. Hoc totum quod ait hic Ioannes erat. Vnde Glossa: *De terra est*, scilicet Ioannes, sed ille diuina loquutus est. Ergo non qui terra est, de terra loquitur semper. Et ad hoc respondet, quòd si diuina loquitur, illuminatus est à Deo. Et si non esset, terra terram loqueretur. Ioannes enim erat lumen illuminatum non illuminans. In Psalmo: Deus meus illumina tenebras meas, venit enim gratia, & expellit tenebras: Non ego, sed gratia Dei mecum. Sed quæritur, cum haberet animum & corpus, quod corpus solum est de terra: Quare ait loquens de se: *Qui de terra, &c.* Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quidnam aliud vult dicere, quàm quòd ego paruus sum, & in terra natus, & per ima & humilia loquor, comparata his, quæ loquitur ille, qui desuper est, & ille qui sic venit de cælo: *Quod vidit*, scilicet apud patrem: *Et audiuit*, scilicet patre: *Hoc testatur*, scilicet de sua Deitate: *Et testimonium eius nemo accipit*, scilicet credendo: *Qui autem accipit*, obediendo & credendo: *Signauit*, id est, signum posuit in corde suo, credendo hunc esse verum Deum, sic enim legit Glossa. Quærit Chrysostomus qualiter ait: *Vidit & audiuit*. Quia infra dicitur: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem: Ergo vt videtur, non audiuit. Et ad hoc respondet, quod hoc est dictum non ab accipiendo, vt nos, neque ab audiendo: sed in natura communi habebat. Sed contra hoc obijcitur illud, quod dicitur: Omnia sunt mihi à patre meo tradita. Et ad illud respondendum, quòd illud, quod ait Chrysostomus: Non audiuit, accipiendo vt nos, intelligendum est, quòd non accepit ab aliquo differente in natura vel essentia: dicitur tamen audire à patre, quia est à patre. Infra eodem: *Omnia dedit in manu eius*. Et in hoc vt ait Chrysostomus, ostendit testimonium esse indubitatum. Per hos enim sensus omnia discimus certisimè, & digni fide existimamur. Infra: Sicut audio iudico. Et: Quod vidimus, testamur & annunciamus. Et de hoc multum Augustinus. Inquirens quo modo filius audit à patre, cum sit eius verbum: vbi distinguit, quòd triplex est verbum, scilicet diuinum à patre æternaliter genitum, & humanum mentale in corde, & aliud vocale in ore. Vnde filium à patre audire, est ipsum esse à patre, vt dictum est. Quæritur de hoc quod ait: *Nemo accipit*, ergo secundum hoc frustra venit. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd nemo accepit de populo deputato ad iram, & damnando & statuendo ad sinistram. De populo tamen electo, & statuendo ad dexterā multi crediderunt. Eodem modo opponit Chrysostomus. Ex quo iam discipulos habebat, qualiter ait: *Nemo accipit?* Et ad hoc respondet, quòd illud est intelligendum: *Nemo accipit*, eo quòd pauci accipiebant: vel quia adhuc discipuli ad plenum non crediderant. Et ideo ait: *Quod qui accipit signauit, quia Deus est verax*. Christus est Deus, qui de cælo venit: Et hic verax est. Et nemo potest dicere quod est veritatis, nisi ab eo illuminetur. Ideo: Omnis homo mendax, de se. Est enim Deus verax: & ideo ille homo est verax, qui verba Dei loquitur. Item obijciunt aliqui de hoc, quod ait: *Qui de cælo venit*. Quòd non assumpsit humanam carnem, vt alij homines, sed cælestem. Sed ad illud soluit Glossa. Quòd dicitur venire de cælo, quia de patre, vel quia assumpsit naturam absque culpa. Et sic de altitudine naturæ humanæ, vt dicitur in Glossa. Et ex dictis patet hominis vilitas & inferioritas, & labilitas ad malum, & ad bonum inhabilitas. Ibi: *De terra est*, terra enim est infima elementorum, & opaca ac ponderosa, inferius tendens: talis est homo terrenus. Ideo dictum est Adæ post peccatum: Puluis es, &c. Est enim homo terra originaliter & realiter à parte corporis, & finaliter scilicet resolutione: Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Et talis loquitur de terra quia terrena cogitat, affectat, memoria reuoluit: Quæ enim procedunt de ore, de corde exeunt. Ideo de tali Isaias: De terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum. Et sequitur illa pars, in qua de excellentia Christi in affluentia gratiarum & largitate donorum. Ibi: *Quem enim misit Deus*. Obijcit Augustinus. Quòd Deus misit Ioannem: Ecce ego mitto Angelum meum in figura Ioannis. Non ergo solus Christus missus est. Et ad istud respondet, quòd istud coarctatur per hoc, quod sequitur: *Non ad mensuram dat Deus, &c.* Christus ergo, quem misit Deus in mundum: *Verba Dei loquitur*. Supra eodem: *Quod audiuit hoc testatur*. Ipse enim loquitur verba diuina & cælestia, vt hic. Item loquitur verba viuifica & spiritualia. Infra: Verba quæ ego loquor spiritus & vita sunt. Item loquitur verba potestatiua & virtualia. Infra: Mundi estis propter sermonem meum, &c. Et quia dixit: *Misit Deus*, quod super omnes erat. Ad maiorem explanationem subdit: *Non ad mensuram dat Deus spiritum*, scilicet Christo, sicut alijs supra: De plenitudine eius accepimus omnes, sed de hoc obijcitur: aut enim loquitur de Christo secundum diuinam naturam, & hoc non potest stare, quia sic non accepit spiritum: aut secun-

dum hu-

Marginal notes (left column): Isa. 61. d — Aug. tract. 14. in Ioa. antè mediū tom. 9. — Ioan. 16. b — Aug. ibid. post. — Ibid. paulo post. — Ioan. 1. c — Chrys. hom. 28. in Ioan. post med. tom. 3. — Aug. tract. 14. in Ioan. antè med. tom. 9. — Chrys. hom. 28. in Ioa. post med. tom. 3. — Dan. 2. e — Isa. 61. d — Quatuor in sponso eligendo. — Isa. 62. b — Cant. 4. c — Ioan. 2. a — 1. Cor. 15. f — Ioan. 8. a — Aug. tract. 14. in Ioa. antè mediū tom. 9. — Psal. 17. c — 1. Cor. 15. a — Chrys. hō. 29. in Ioa. antè med. tom. 3.

Marginal notes (right column): Ioa. 14. b — Mat. 11. d — Ioan. 5. b — 1. Ioa. 1. a — Aug. tract. 14. in Ioa. post mediū tom. 9. — Verbum triplex. — Ibid. post. — Chryso. ho. 29. in Ioa. antè mediū tom. 3. — Psa. 115. a — Rom. 3. a — Hominis vilitas, &c. — Gen. 3. a — Hie. 22. a — Mat. 15. b — Isa. 29. a — Aug. tract. 14. in Ioa. post mediū tom. 9. — Mala. 3. a — Ioan. 6. g — Ioa. 15. a — Ioan. 1. b

dum humanam,& ſic cum gratia Chriſti hominis ſit creata & menſurata,ſiue limitata: Ergo ad menſurã accepit.Et ad hoc reſpondetur magiſtraliter,quòd eſt menſura limitationis,quia vnumquodque creatum eſt limitatum: Et eſt menſura diuiſionis vel determinationis ad vnum actum.Primo modo dicitur, quòd Chriſtus homo habet gratiam & menſuram,ſecundo modo ait hic, quòd non habet ſpiritum ad menſuram.Aliter diſtinguunt alij,quòd gratia poteſt dici finita, & ſic gratia Chriſti hominis fuit finita & menſurata, quantum fuit à parte naturæ humanæ. Vel poteſt dici finita à parte determinationis actus ſiue obiecti. Et ſic Chriſtus non habuit ipſum ad menſuram, ſed ad omnem actum Spiritus. Et huic concordat Gregorius,exponens illud Iob: Nunquid coniungere valebis micantes ſtellas Pleiadas: Ibi Gregorius: Redemptor noſter in carne veniens Pleiadas iunxit, quia operationes ſeptiformis Spiritus ſimul in ſe & iunctas & manentes habuit: Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini. Et ſuper lapidem vnum ſeptem oculi. Et: In candelabro ſeptem lucernæ. Quæ exponit Gregorius ibi de Chriſto. Vbi benè de hoc.Alij autem acceperunt ſpiritum ad menſuram,& ad aliquas operationes: Sicut diuiſit Deus menſuram fidei. Et: Alij datur ſermo ſcientiæ. Et ſic de alijs. Huic concordat quod ait Auguſtinus hic: quòd menſura eſt diuiſio donorum,& hominibus dantur ad menſuram. Et ponit exemplum de membris in corpore: aliud enim accipit manus,aliud auris,vt audiat,& ſic de alijs: vna tamen eſt anima,quæ agit omnia in omnibus.Sic ſunt diuerſa dona fidelium,tanquam membris ad menſuram diſtributa. Sed Chriſtus,qui dat dona,non ad menſuram accepit illo modo. Et ibi benè de hoc.Sed huic videtur contradicere,quod ait Chryſoſtomus. Quòd hic,id eſt,Chriſtus immenſurabilem & integram omnem actionem dicit: & ſi actio immenſurabilis,multo magis ſubſtantia: Qui ergo ſpiritum infinitum ſcilicet habet,& omnem actionem habet Et ad iſtud poteſt reſponderi, quòd per ſpiritum intelligitur vel hypoſtaſis verbi:& huic concordat Gloſſa, quæ ait,quòd pater plenum & perfectum verbum genuit. & ſic dicitur pater filio dare,quia ipſum genuit. Vnde ſequitur: *Pater diligit filium & omnia dedit*, id eſt, ad æqualitatem ſibi genuit eum,cui non eſt rapina, ſe eſſe æqualem Deo,& alibi: Hic eſt filius meus dilectus: *Et omnia dedit, &c.* vt tantus eſſet filius,quantus & pater ſecundum Auguſtinum: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et quia tantus & talis eſt: Ideo,vt ait Gloſſa: *Qui credit in filium*, fide perfecta: *Habet vitam æternam*,quia Ieſum Chriſtum, vt infra: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te. Vel habet vitam æternam in radice ſiue in pignore: Pignus ſpiritus. Et quoniam Ioannes ſciens à ſupplicij comminatione vtilitatem: Ideo à contrarijs ponit ſermonem ſecundum Chryſoſtomum,dicens: *Qui autem eſt incredulus filio,non videbit vitam*,id eſt,ipſum filium,ait Gloſſa: *Sed ira Dei manet, &c.* Sed quæritur cum prius ſit venire quàm manere, quare ait: *Manet ira*, & non ait: *Venit ira*. Et ad hoc reſpondet Auguſtinus. Quòd loquitur hoc de illa ira, de qua: Omnes naſcimur filij iræ. Et quia increduli manent non regenerati à Chriſto,ideo & filij iræ. Item quæritur, quare terribilius loquitur hic Ioannes de incredulis, quàm Chriſtus. Supra, qui ait: *Qui non credit, iam iudicatus eſt*. Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus.Quòd mitius locutus eſt Chriſtus, ne æſtimaretur loqui gratia amoris ſui: Ioannes vero exutus ab hac ſuſpicione vehementiori vtitur ſermone. Ex dictis patet, quòd electi Dei de cælo venerunt,quia membra Ieſu Chriſti, & de cælo deſcenderunt deifica conuerſatione. Infra: Elegi vos de mundo, &c. Quos mittat Deus ad alios purificandos, illuminandos,perficiendos,de quibus infra: Sicut me miſit pater,& ego mitto vos.Et tales debent loqui verba Dei,non mundana,non carnalia, nec humana: Si quis loquimur quaſi ſermones Dei. Et tales debent eſſe indiuiſi à Chriſto, qui habet ſpiritum non ad menſuram,vt ſuo ſpiritu viuificentur,& vegetentur,& roborentur ad operandum. Secundum enim exemplum Auguſtini,ſupra,ſicut vna anima omnia operatur in diuerſis membris ſic Chriſtus in membris ſuis,ſibi vnitis,& ab eo viuificatis. Infra: Sine me nihil poteſtis facere. Et: An experimentum eius quæritis,qui in me loquitur Chriſtus? Et: Omnia poſſum in eo,qui me confortat. De dilectione patris,qua diligit filium. Infra: Sicut dilexit me pater,& ego diligo vos. Vbi dicetur de hoc. Et nota de hoc quod ait: *Ira Dei manet ſuper eum*,quòd eſt quadruplex ira Dei. Vel reatus culpæ originalis, prout dictum eſt, vel dicitur ira Dei, ablatio diuinæ caſtigationis propter obſtinationem peccantium,& dimiſſio eorum in peccatis: Auferetur zelus meus à te,quieſcam,nec iraſcar amplius.Hæc enim eſt magna ira Dei, quando non caſtigat peccata temporaliter, ob demerita precantium, vt iuſtè puniatur æternaliter: Non viſitabo ſuper filias veſtras, cum fornicatæ fuerint. Et eſt ira Dei flagellatio paternæ correptionis: Cum iratus fueris,miſericordiæ recordaueris: Quem enim diligit Deus, corripit. Item eſt ira Dei, irrogatio æternæ damnationis: Vidi ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos. Et: Iratus eſt contra me furor eius. Nec intelligatur aliqua commotio à parte Dei, cum dicitur,iraſci: quia ira Dei non eſt eius perturbatio, ſed iudicium, quo interrogatur pœna peccato,ait Auguſtinus.Et iſta ira erit in iudicio implacabilis: Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Ideo orat Propheta: Domine ne in furore tuo arguas me,&c.

[Margin: Iob 38. c; Greg. Mor. li.29.c.16. poſt med.; Iſa. 11. a; Zach. 3. d; Zach. 4. a; Rom. 12. a; 1. Cor. 12. a; Aug. tract. 14. in Ioa. poſt mediũ tom. 9.; Chryſ. hom. 29. in Ioan. poſt med. tom. 3.; Phil. 2. a; Mat. 3. d; Aug. tract. 14. in Ioan. poſt med. tom. 9.; Mat. 11. d; Ioan. 17. a; 2. Cor. 5. d; Aug. ibid propè fin.; Eph. 2. a; Chryſ. hõ 30. in Ioa. antè med. tom. 3.; Ioan. 15. c; Ioan. 20. e; 1. Pet. 4. c; Aug. tract. 14. in Ioan. poſt med. tom. 9.; Ioan. 15. a; 2. Cor. 13. a; Phil. 4. c; Ioan. 15. b; Ira Dei quadruplex.; Ezec. 16. f; Oſea 4. e; Abac. 3. a; Prou. 3. a; Iob. 4. b; Iob. 19. b; Auguſt. de ciu. Dei li. 15. cap. 25. tom. 5.; Prou. 6. d; Pſal. 6. a]

CAPVT QVARTVM.

Vt ergo cognouit Ieſus, &c. Enarrata manifeſtatione filij Dei ipſis Iudæis: in parte iſta de manifeſtatione ſua ipſis Samaritanis de prædicatione eis qui erant alienigenæ in figura ſuæ prædicationis populo gentili, vt patet in Gloſſa. Et quia erat tranſiturus in Galilæam: ideo iſtud capitulum in duas partes diuiditur. Primo narratur de aduentu ſuo in Samariam. Secundo narratur de tranſitu in Galilæam,& de manifeſtatione ſua ipſis Phariſæis. Ibi: *Poſt duos autem dies*. Prima in duas. Primo, antecedentium prædicationem ſuam præmiſſio. Secundo,ipſa prædicatio. Ibi: *Venit autem mulier*. In prima duo, ſcilicet ſui egreſſus ratio,& aduentus ſubiunctio. Ibi: *Venit*. Ait ergo continuando & præſignando cauſam ſui tranſitus: *Vt cognouit Ieſus qui audierunt, &c.* Quærit Chryſoſtomus,quare fuit egreſſus,relinquens phariſæos,cum poſſet exire de medio eorum cum vellet, ſicut infra: Quærebant eum apprehendere,ſed nemo miſit manum in eum, quia nondum venerat hora eius. Et infra: Similiter quærebant eum, & exijt de manibus eorum. Non oportuit, quòd tranſiret ab eis. Ergo,quamuis eſſent inuidi. Et ad hoc reſpondet: Quòd ſicut volebat credi, quoniam erat Deus,ſic volebat credi,quoniam ens Deus, carnem ferebat, vt verus homo, aliquando recedebat & præcauebat eorum inſidias.Et ad hoc Auguſtinus planius: Poterat,inquit,& præſens ab his non teneri, ſed quia in carne, quam geſſit,vt homo,hominibus in ſe credituris præbebat exemplum: quia vnuſquiſque ſeruus Dei non peccat, ſi receſſerit in alium locum: videns furorem fortè perſequentium.Hæc ille. *Vt ergo cognouit,quia Phariſæi audierunt*, ſcilicet à diſcipulis Ioannis: *Quod Ieſus plures baptizat, &c.* Et ſic quòd videretur dignior, & ſic magis inuidebant: *Quamquam non baptizaret*,id eſt,intingeret, ait Gloſſa: *Reliquit Iudæam*, ſignificans tranſitum ad gentes: *Abiit*, id eſt, abire incæpit: *In Galilæam*, de qua venerat. Et de ordine tranſitus ſui in Galilæam, Magiſter in hiſtorijs ſufficienter. Et interſeritur ratio veniendi Samariam: *Oportebat, &c.* quia Samaria erat quaſi media inter Galilæam & Iudæam. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vt cognouit*, cum omnia ſciret antequam eſſent: Omnia ſunt nuda & aperta oculis eius, qualiter ait: *Vt cognouit*, ſignando tempus? Et ad iſtud reſpondendum,quod ſicut dicitur, Deum aliquid cognoſcere,quando facit nos cognoſcere: ſic dicitur ſimiliter cognoſcere, quando ad modũ cognoſcentis facit vt hic. Vnde Auguſtinus: Quia cognouit eorum ſcientiam cogno-

[Margin: Continuatio.; Diuiſio capitis in duas partes.; Chryſ hom. 30. in Ioa. antè med. tom. 3.; Ioan. 7. f; Ioan. 10. f; Aug. tract. 15. in Ioan. paulò à pri. tom. 9.; Ioan. 2. b; Heb. 4. d; Aug. de Geneſ. ad lit. lib. 4. c. 9. tom. 3.]

Id. tract. 15. in Ioan. non longè à princ. to. 9 Ibid. paulò post. Eod. tract. Aug. hom. dicta. Gloss. in Matt. 3. & Luc. 3. Chrysost. hom. 28. in Ioan. ante med. to. 3. Rom. 6. a

cognouit simul & inuidentiam: quia non hæc propterea dicerent, & sequerentur, sed vt persequerentur. Ideò: *Abijt inde*, Hæc ille. Quæritur de hoc, quod ait: *Quòd Iesus non baptizaret sed discipuli*, vt ait Augustinus: Quòd Iesus baptizabat, quia ipse mundabat: non baptizabat, quia non tingebat: præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium maiestatis. Et ibi benè de hoc. Ergo secundum hoc in baptismo Christi, & discipulorum eius dabatur gratia. Item hoc planè ait Glossa. Item tactu carnis sacræ suæ dedit aquis vim regeneratiuam, vt ait Glossa: Ergo baptismate postea à discipulis eius mundabat gratia. Sed contrarium ait Chrysostomus, vt habitum est supra. Vbi ait: quòd nondū erat spiritus datus, & ideò non baptizauit Christus, nec amplius conferebat baptisma discipulorum, quàm baptisma Ioannis. Item baptismus habet efficaciam à passione Christi: In morte ipsius baptizati sumus: Ergo non habuit efficaciam antè passionem. Item baptizati tunc à discipulis, ad limbum tunc descendebant: quia nō fuit pretium solutum nec ianua aperta. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd alio & alio modo videntur hic sentire Augustinus & Chrysostomus, vt patet planè in dictis eorum. Posset tamen fortè dici, quòd in baptismo discipulorum, Christi dabatur gratia, quantum est de vi sacramenti, mundans à reatu originalis inficientis. Vnde Augustinus, ponens illud: Mundans lauacro aquæ. Quid est inquit baptismus? Et respondet. Lauacrum aquæ. Tolle aquam, non est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus. Hæc ille. Effectus tamen baptismi, quantum ad reserationem ianuæ differebatur vsque post solutionem pretij. Ad auctoritatem vero Chrysostomi fortè posset dici, quòd ipse loquitur, quando ait: Quòd nondum erat spiritus datus, & ideo Christus non baptizabat: quòd ipse loquitur de efficacia spiritus in superabundantia, & in effectu visibili: quia post resurrectionem, visibiliter & in signis dabatur sanctus Spiritus. Nec est inconueniens quòd quantum ad effectum gratiæ mundantis dabatur gratia in baptismo discipulorum, differebatur tamen illius effectus, scilicèt reseratio ianuæ, vsque ad post solutionem pretij. Rex enim dans munera pro militia filij, potest dare illa ante tempus victoriæ, vt præparet ad militiam: vel post, ob virtutem victoriæ & magnitudinem. Et patet hic mysterium: per Iudæam enim, quæ interpretatur confitens, signatur plenitudo confessionis & sanctificationis in Psalmo: Facta est Iudæa sanctificatio eius. Samaria vero, quæ interpretatur custodia mea, significat diligentiā vigilantiæ in custodiendo sanctimoniam: Omni custodia custodi cor tuum. De vtroque dicitur: Hęc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt sciat vnusquisque vas suum possidere in sanctificatione. Per Galilæam, quæ interpretatur transmigratio, significatur progresio de virtute in virtutem, de quo in Psalmo: Ascensiones in corde suo disposuit. Et: Transite ad me omnes, qui cōcupiscitis me. In Psalmo: Ibunt de virtute in virtutem. Et alibi: Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectū diem. De baptismo vero & eius mysterijs Hugo benè. Et sequitur de aduentu Christi in Samariam: *Venit ergo in ciuitatem, &c. Quæ dicitur Sichar*, hæc enim erat metropolis Samariæ: *Iuxta prædium*, id est, agrum: *Quod dedit Iacob, &c.* Vnde dicitur: Dedi tibi partem vnam, &c. De origine vero Samaritanorum in historijs Magister sufficienter. Et describitur locus: *Erat autem ibi fons*, vt ait Augustinus. Quod puteus erat, & omnis puteus fons: vbi enim aqua de terra manat, fons est, &c. *Iesus fatigatus*, ad literam: *Sedebat supra fontem*. Quia fatigatus, laboris immensitas. Vnde Chrysostomus: Non subiugalibus vtitur, quia: *Supra fontem*. Paupertas non in throno, nec in puluinari ait idem Chrysostomus: *Erat autem hora sexta*. Et in hoc laboris diuturnitas, de his benè. Sed quæritur, qualiter ait: *Venit in ciuitatem, &c.* sicut opponit Chrysostomus. Ex quo ait Saluator: Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Et ex quo ait: In viam gentium ne abieritis: videtur, quòd non debuisset intrasse ciuitatem Samaritanorum. Et ad istud respondet, quòd antecedenter, id est, principaliter ad illos non venit, sed transiens. Erat enim

Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. to. 9. Eph. 5. c Ioan. 7. f Iudæa. Psal. 114. a Samaria. Prou. 4. d 1. Thess. 4 a Psal. 38. b Eccl. 24. c Psal. 83. c Prou. 4. c Hugo de sacram. lib. 2. parte 6. Sichar. Gen. 48. d Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9. Laboris immensitas. Chrysost. hom. 30. in Ioan. post medium. tom. 3. Ibidem. Mat. 15. c Mat. 10. a

locus medius inter Iudæam & Galilæam, vt ait Glossa. Ideo vadens in Galilæam transiuit per Samariam, ostendens non superuacuè se facere, vt nullam relinqueret Iudæis excusationis occasionem. Hæc ille. Et ad illud, quod obijcitur, quòd prohibuit Apostolis, ne irent in viam gentium, similiter respondendum, quòd hoc prohibuerit Apostolis ne irent ex principali proposito, & antequam irent ad Iudæos, expulsi tamen à Iudæis transtulerunt se ad gentes. Et in huius figuram hic transiuit per Samariam, secundùm Glossam. Item quare tam diligenter describit locum ad quem venit Iesus, & quare facit hic mentionem de fonte Iacob? Et ad istud respondet ibidem. Quòd ideò commemorat fontem Iacob ad insinuandum, quòd Iudæi propter pigritiam, & iniquitatem & peccata eorum amiserunt locum illum, & fuit data alienigenis. Et hi Samaritani accipiebant libros Moysi, & dicebantur à mōte Samor: qui fuit sic dictus ab eo, qui primo consedit, id est, mortuus est, vt ait ibidē Chrysostomus. Ex dictis patet mysterium. Aduentus enim Domini in dictam ciuitatem, fuit figura transitus ipsius ad gentes, vt patet in Glosis. Quòd vero fuit Iesus fatigatus, ostensio fuit, quòd infirmitas sua assumpta, fuit nostra fortitudo: & fecit nos fortes, prout ait Augustinus. Benè dicens quòd nutrit infirmus infirmos: Et ponit exemplum de gallina, quæ infirmatur cum pullis, alis demissis, plumis hispida, voce rauca, omnibus membris demissa & abiecta: Iter autem filij Dei fuit caro assumpta, sed infirmitas sua nos fecit fortes: Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Hora vero sexta figura est sextæ ætatis, in qua venit filius Dei ad puteum, id est, profunditatem nostræ habitationis. Hæc Augustinus, & ibi benè de his & multum. Et de hoc est collatio. Et sequitur pars, in qua de sua prædicatione & doctrina. Ibi: *Venit mulier*. Et illa in duas. Primò, de sua occulta vel priuata doctrina ipsi mulieri. Secundò, de publica & manifesta ipsis Samaritanis. Ibi: *Et exierunt de ciuitate*. Prima, in tres. Primò, aduentus mulieris præmisio. Secundò, Saluatoris ab ea petitio & mutua collatio interrogando & respondendo. Ibi: *Dicit ei Iesus*. Tertiò, mulieris ad ciuitatem regresio, & eorum quæ audierat renunciatio. Ibi: *Reliquit ergo hydriam*. Et hoc est quod ait: *Venit mulier haurire, &c.* ad literam. Et est forma Ecclesiæ iustificandæ, ait Augustinus. Et sequitur secunda pars: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere*. In qua mutua collatio Saluatoris & mulieris, interrogando & respondendo. Et sunt tot partes, quot interrogationes cū responsionibus. Et sunt septem. Secunda ibi: *Dicit ei mulier*. Tertia ibi: *Dicit ad eum mulier*. Quarta ibi: *Respondit mulier*. Quinta ibi: *Dicit ei mulier*. Sexta ibi: *Dicit ei mulier: Scio, &c.* Septima vero narratur de aduentu discipulorum. Ibi: *Continuo*. In qualibet vero parte præmittitur interrogatio, & subditur responsio. Ait ergo: *Dicit ei Iesus: Da mihi bibere*. Erat enim fatigatus, vt dictum est, & erat calor, vnde Chrysostomus: Requiescere faciens corpus sedebat & refrigerabat, erat enim diei medium: vt vero ait Augustinus: Fidem ipsius mulieris sciebat. Et quia dixerat, quòd sedebat, nec fecerat mentionem de discipulis, subdit: *Discipuli abierant, vt cibos emerent*. Sed quæritur, quare hoc expresit, cùm nō videretur esse ad propositum? Item quæritur, quare non intrauit cum discipulis ciuitatem? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideò non intrauit ciuitatem, obstruens inuerecundiam & contradictionem Iudæorum, vt non dicat quis, quoniam aduersatur suo præcepto, quo dixerat, ne intrarent ciuitatem Samaritanorum. Et ideò ait: *Abierant, vt cibos emerent*. Non scilicèt ex principali proposito, vt prædicarent eis, antequam Iudæis. Item quæritur, qualiter ait: *Vt cibos emerent*. Cùm omnia reliquissent: Relictis omnibus sequuti sunt eum. Et alibi: Ecce nos reliquimus omnia. Et cum esset eis præceptum non portare pecuniam, neque peram. Et sic videtur, quòd non haberent vnde emerent cibos, vel si haberent, fecisse contra Domini pręceptum & statum suum. Et ad istud respondendum, vt patebit infra: Vbi dicitur de Iuda, quòd loculos habebat, & portabat ea, quæ mittebantur. Christus & discipuli sustentabantur, vel inuitati in mensis alienis. Supra: Inuitatus est Iesus & discipuli ad

Act. 14. d Cur concedit ad tem Iacob. Samaritani. Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9. 1. Cor. 1. d Hora VI. Prædicatio Christi Aug. ibid. post multa. Septem partes. Chrysost. hom. 30. in Ioan. post medium. tom. 3. Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9. Chrysost. loco sup. citato. Mat. 10. a Mat. 4. d Mat. 19. d Luc. 22. d Ioan. 12. a Ioan. 2. a

nuptias. Et infra: Fecerunt ei cænam. Et alibi: Rogabat eum quidam Pharisæus, vt manducaret cum illo. Item aliquando leguntur sustentati largitionibus mulierum, quæ sequebantur. De mulieribus, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Item aliquando de his, quæ mittebantur in loculis, sustentabantur. Et hoc à comitantibus, prout intelligitur, vel ab irrogantibus ex præmisso verbo. Et hoc fuit congruum, maximè quando irent, & erant transituri per villas in hospitales, & nó ad prædicandum vt hic. Nec hoc repugnabat statui vel præcepto: nihil enim proprium habebant vel secum deferebant. Vnde & hic filius Dei fuit mendicus, prout ait Augustinus, exponens illud: Persecutus est hominē pauperem & mendicum. Non erat, inquit, dedignatus filius Dei fieri pauper, cùm diues esset: Mendicum quo modo intelligemus, nisi fortè, quia dixit mulieri Samaritanæ: *Da mihi bibere*. Et in cruce ait: Sitio? Hæc ille. Et ex hoc patet perfectio discipulorum, prout ait Chrysostomus: Erat enim eis circa cibaria negligentia, quoniam nec panes portauerunt. Cùm irent transfretum & esurientes comedebant spicas. Et Iesus propter esuriem venit ad ficum. Erant autem discipuli soliti contemnere ventrem, & non studiosam existimare eius ministrationem. E contrario de illis, qui ex lectulo surgentes de talibus sunt soliciti. Hæc ille. Et ibi multum & benè de hoc. Et sequitur responsio mulieris: *Dixit autem mulier, &c.* Nesciens quem potum quærit, & opponit se esse de alienigenis, prout ait Glossa. Ideò sequitur: *Quo modo tu Iudæus, &c.* Vt enim ait Augustinus: Samaritani erant alienigenæ, & ad gentem Iudæorum non pertinebant, vasculis illorum non vtebantur Iudæi: & ideò quia petebat ab ea bibere, quod non solebant Iudæi, ait mulier sic: *Quo modo, &c.* Sed quæritur, qualiter cognouit eum esse Iudæum? Ad hoc respondet Chrysostomus, quòd fortassis æstimauit eum à scismate, id est, figura & allocutione. De hoc Magister in historijs. Item quæritur qualiter tunc petit ab ea bibere, lege non concedente Iudæis couti Samaritanis? Iterum qualiter ierunt discipuli ad emendum cibos ab illis, ex quo non licebat eis couti eis? Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd indifferens erat, tunc eijcere tales obseruationes: ipse enim inducebat alios ad illas absoluendas: Non quod intrat per os, coinquinat hominem, &c. Quia ergo absoluebat tales cæremonias, non fuit inconueniens discipulos vti cibis eorum, vel, vt dicitur magistraliter, quidam cibi erant indifferentes quoad vtrosque, vt fructus arborum & panis, & tales cibos poterant emere ab illis. Et patet hic mysterium ex Augustino: Et in Glossa. Hæc enim mulier fuit figura Ecclesiæ collectæ ex gentibus, & venientis ad hauriendum aquam de puteo, id est, intelligentiam veram de sacra scriptura: prout ait Ambrosius. Puteus est altitudo profundæ scripturæ: Alta profunditas, quis inueniet eam? & alibi: Fluenta putei tui deriuentur foras. Et de isto puteo & aqua patebit infra. Quòd vero Christus petijt bibere à muliere, figura fuit quòd desiderauit fidem Ecclesiæ, vt dictum est. Item quòd discipuli emerent cibos, figura fuit, quòd non laborantes in prædicatione, vel otiantes vel vacantes alijs operibus spiritualibus, non debent manducare: Neque gratis panem manducauimus. Et sequitur: Si quis non vult operari, non manducet. Quòd vero Iudæi non coutuntur Samaritanis, mysterium est, quòd fidelium non est conuersari cum infidelibus, nec couti actibus eorum. Egredimini de medio eius. Et: Quæ pars fideli cum infideli? Et sequitur: Exite de medio eorum & separamini. Et sequitur secunda particula in qua responsio Saluatoris, & de inquisitione mulieris. Ibi: *Respondit Iesus, si scires donum, &c.* Quod est Spiritus sanctus, ait Augustinus. Et quis est, scilicèt quantus, & quia est dator spiritus: *Qui dicit tibi*, vt à te petat fidem: *Tu petisses*. Ad literam ait Augustinus. Aqua viua dicitur, quæ ex fonte manans excipitur: quæ vero est in lacunis, & cisternis, non dicitur aqua viua. Sed quæritur quare ait. *Forsitan petisses*. Respondendum quòd hoc ait ob libertatem liberi arbitrij, quod potest petere & non petere: *Et dedisset tibi aquam viuam*, merito fidei, ait Glossa. Mulier tamen carnalis sapiens, intelligebat de aqua materiali, ideò sequitur: *Dicit ei mulier: Domine.* Et in hoc patet mulieris prudentia, tribuens multum honorem, & vocans eum Dominum, neque derisit, neque turbata est, sed reuerentius ait: *Neq; haustorium habes: Et puteus altus est.* Ad literam: *Vnde ergo, &c.* Quasi diceret. Non potes habere aquam, maximè cum non sis potentior & melior Iacob, quasi dicat, vt ait Chrysostomus: Iacob dedit puteum nobis, & vsus est eo bibendo, & sui similiter. Sed, si habuisset meliorem, non bibisset, & ita neque tu poteris dare meliorem. Hæc ille. Sed quæritur, ex quo erat mulier Samaritana, & alienigena, qualiter vocat Iacob patrem suum? Et ad hoc respondet Glossa, quòd ipse erat sub lege, quantum ad hoc quod libros Moysis accipiebant Samaritani, vt ait Augustinus. Sua enim pulsabat ignorantia, nondum instructa neque studio nutrita, & intelligebat aquam viuam, quæ erat in illo fonte. Sed quæritur, ex quo mulier erat ignara mysteriorum, videtur quòd non debuisset ei loqui sub mysterio. Item doctrina debet esse secundum auditorum capacitatem, ait Gregorius, exponens illud Iob: Qui ligat aquas in nubibus. Vnde infra: Habeo vobis multa dicere, sed non potestis portare modo. Ergo non debuit loqui mulieri de arcanis mysteriorum. Item Apostolus ait: Non potui loqui vobis quasi spiritualibus: Lac vobis potum dedi nó escam. Et ad istud respondendum, secundú Augustinum, quòd rectè loquitur mulieri, & paulatim intrat in cor eius. Et quasi idem in Glossa. Quia ergo mulier fuit ad audiendum subiecta, & ad intelligendum auida, & ad assentiendum credula, vt patet in processu literæ, & filius Dei erat lux vera ad illuminandum, ideò ordinabiliter est loquutus ei. Vnde Chrysostomus: ostendit tam dignam audire, ideò non despicit, sed se reuelat. Et sequitur: Nec mireris, si confestim mulier non nouit de aqua spirituali, quia nec Nicodemus nouit statim de regeneratione supra. Hęc ille. Et patet Saluatoris dignatiua pietas. Vnde Augustinus: Quid ista hortatione suauius & benignius? Et nota quod ait: *Puteus altus est.* Est enim puteus sacræ scripturæ, è quo puteo sunt hauriendæ aquæ sapientiæ. De quo dictum est: Et est puteus gratiæ baptismalis regenerationis & lauantis: Mundans lauacro aquæ. De quo in figura: Venit in terram orientalem, & vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum. Terra orientalis. Ecclesia: Puteus, Lauacrum baptismi: Tres greges, baptizandi & saluandi in fide trinitatis. Item est puteus, scilicèt profunditas humanæ rationis, secundum Glossam, quæ est obscurata, & ideò fodienda, de quo bibunt homines, scilicèt boni, viuentes secundum rationem, & pecora, viuentes scilicèt brutaliter, de quo in figura. Ascendat puteus, &c. Et sequitur: Puteus quem foderunt principes in datore legis, & in baculis suis. Et de hoc in glossa. Item est puteus inexhaustilis diuinæ bonitatis, ex quo hauritur aqua viua, vt dicitur hic: Viua enim aqua est spiritus, vt ait Chrysostomus: De quo puteo in figura: Profectus Isaac fodit puteum, & vocauit nomen eius latitudo, dicens: Nunc dilatauit me Dominus. De primò puteo hauriendæ sunt aquæ veræ sapientiæ. De secundò, aquæ baptismalis gratiæ. De tertiò, aquæ rectæ intelligentiæ. De quartò, aquæ satietatis gloriæ. Sed hos puteos nititur diabolus obstruere, prout fuit figuratú in Genesi: Vbi dicitur, quòd Palæstini omnes puteos, quos foderunt serui Abrahæ obstruxerunt, implentes humo. Quod exponens Gregorius ait: quòd sic immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt, & quasi inuentam aquam scripturæ tollunt. Et sequitur secunda collatio filij Dei & mulieris. Ibi: *Respondit Iesus: Omnis qui biberit ex hac aqua, &c.* Ad literam, vel etiam de aqua voluptatis figurata per istam. Sanguisuga enim est quæ dicit: Nunquam sufficit. Et sic non est magnum dare istam aquam: *Qui vero biberit, de aqua, quam ego dabo, &c. Non sitiet, &c.* Et in hoc ablatio nocumenti: *Sed fiet in eo fons.* Et in hoc indeficientia boni vel commodi: *Fons, inquam, aquæ salientis*, id est, eleuantis: *In vitam æternam.* Et in hoc adeptio æterni præmij. Superexcellens ergo huius aquæ imminentia ad illam. Infra: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et hęc est aqua faciens salire in altum: Tunc saliet sicut ceruus claudus.

Ioan. 12. a
Luc. 7. e
Marc. 15. d
Aug. enarrat. in Psal. 108. exposi. ilia ante med. to. 8.
Psal. 108. b
Ioan. 19. f
Chrysost. hom. 30. in Ioan. circa med. to. 3.
Mat. 12. a
Mat. 21. b
Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.
Chrysost. hom. 30. in Ioan. ante med. to. 3.
Ibidem.
Mat. 15. b
Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.
Mulier Samaritana figura Ecclesiæ.
Ambr. lib. de Isaac, & anima c. 4. post med. tom. 1.
Eccl. 7. d
Prou. 5. c
1. Thess. 3. b
Iudæi non coutuntur Samaritanis, quid hoc mysterij habet.
Hier. 41. b
2. Cor. 6. c
Ibidem.
Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.
Ibidem.
Chrysost. hom. 30. in Ioan. post med. to. 3.
Samaritani accipiebant libros Moysis.
Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. to. 9.
Greg. Mor. lib. 17. c. 14
Iob 26. b
Ioan. 16. b
1. Cor. 3. a
Ioan. 1. a
Chrysost. hom. 30. in Ioan. post med. to. 3.
Ioan. 3. a
Pietas Saluatoris.
Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.
Puteus multiplex.
Ephes. 5. e
Gen. 29. a
Num. 21. d
Ibidem.
Chrysost. hom. 31. in Ioan. prope princ. to. 3.
Gen. 26. e
Gen. 26. e
Greg. Mor. lib. 16. c. 8. post med.
Ioan. 6. e
Isai. 35. f

laudus. Sed quæritur, qualiter vocat hic spiritum aquam, cùm ipse spiritus igne significetur. Vnde & in specie ignis descendit. Et ad hoc respondet Chrysostomus benè, dicens, quòd spiritus appellatione ignis, quia est vt quid erectum, & calidum, & peccatorum consumptiuum, quasi dicat, quia erigit, quia inflammat, quia peccata consumit: per aquæ vero nuncupationē significatur, vt purgamentum, vt refrigerium ostendat: quasi dicat, quia purgat à sordibus, & quia refrigerat à concupiscentia carnali. Et ibi benè de hoc. Secundum primam, Gregorius ait: Idem signat diuersa in scriptura propter diuersas proprietates, sicut Leo signat filium Dei, & diabolum, vt ibi exemplificat. Item quæritur de hoc quod ait: *Quòd qui biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet iterum.* Sed contra Ecclesiasticus: Qui bibunt me, adhuc sitient. Et ita qui bibit ex hac aqua, quam dat Deus, sitiet. Item ait Augustinus, quòd bonum temporale plus diligitur antequam habeatur, vilescit, cùm habetur: æternum vero ardentius diligitur adeptū quàm desideratum. Ergo vt prius. Item idem ait Gregorius, ponens differentiam inter delicias spirituales & carnales: Ergo vt prius. Ad istud respondendum, quòd est sitis ex rei carentia, ex potantis intemperantia, & ex potus insufficientia, & ex virtutis illius ad præseruandum deficientia. Et talis sitis non sitit aquam à Deo, nec suscipit. Et est sitis ratione delectabilitatis rei, & insatiabilitatis, & de illa sunt obiectiones, vel aliter: Est sitis rei non habitæ, & est alia rei habitæ, vt amplius habeatur. Et est alia rei habitæ vt continuetur. Prima est in bibente aquam concupiscentiæ. Secunda in bibente aquā gratiæ: Tertia, in bibente aquam gloriæ, quia deliciæ gloriæ hauriuntur absque omni fastidio. Et de his aquis gratiæ & concupiscentiæ dictum est in collatione prædicabili. Et sequitur tertia collatio filij Dei & mulieris. Ibi: *Dixit ad eum mulier, &c.* Vt enim ait Augustinus: Ad laborem indigentia cogebat. Laborem infirmitas recusabat, ideò ait: *Domine da mihi bibere, &c.* Et vt ait Chrysostomus: Hæc mulier sapientior & melior Nicodemo, qui audiens mysteria, supra ait: Quomodo possunt hæc fieri? Hæc autem ait: *Da mihi bibere.* Item præhonorauit Christum, ipsi Iacob enigmaticè innuens, quod non indigeret fonte illo: nec fuit insuasibilis, vt Iudæi, qui multa signa viderant: hæc, nulla: sed tantum verba audiuit. Hæc ille. Patet ergo credulitas facilis mulieris, & ideò sequitur præceptio Saluatoris: *Voca virum tuum,* id est, virum intellectum, ait Augustinus: nam nunc in errore es, vt ait idem. Vnde excitat eam ad verum intellectum. Item quæritur, cùm sciret eam nō habere virum, quare hoc ait? Respondendum, quòd hoc non ait, quia ignorans eam non habere, sed vt occultum præteritum ei reuelaret. Vnde Chrysostomus: Nunc per prophetiam reuelat scilicèt mulieri de præterito. Et sequitur quarta collatio vtriusque. Ibi: *Respondit mulier. Nō habeo virum.* Ad literam, & secundùm rei veritatem fornicario iungebatur, nec hoc fatebatur, sed occultabat. Et ex hac veraci responsione fuit occasio filio Dei, quòd ei reuelauit suum secretum. Illa enim occultans turpitudinem, & existimans adhuc loqui ad hominem, ait: *Non habeo virum, &c.* Et ideò Christus inducit redargutionem cum certitudine numerans priores viros, ait idem Chrysostomus. Et ideò sequitur quinta collatio siue colloquutio: *Benè dixisti, quia non habeo virum,* eo quòd ille, cùm quo erat, non erat suus legitimè: *Quinque enim viros habuisti,* scilicèt in præterito. Patet hic sapientia Saluatoris, non enim in principio, nec antecedenter prophetiam induxit: volebat enim miraculorum & prædicationum principia habere ab eis, qui accedebant ad eum, sicut supra. De Nathanaële non dixit ei statim: Vidi te sub ficu, reuelando secreta scilicèt, sed quando ait: Vnde me nosti: sic fecit filius Dei mulieri hic, vt ait Chrysostomus. Et de his quinque viris, & de isto vno viro spiritualiter Augustinus prosequitur benè. Quinque viri, inquit, sunt quinque sensus, & his quinque regitur anima infirma, & in primis annis. Sed quando venit ad annos discretionis si eā acceperit doctrina sapientiæ succedit vir legitimus, scilicèt intellectus, qui melius regit, quia ad æternitatē regit, & excolit, & instruit. Caput mulieris vir.

Act. 2. a / *Chrysost. hom. 31. in Ioan. prope princ. to. 3.* / *Greg. Moral. lib. 5. cap. 17. in princ.* / *Eccli. 24. c* / *August. de doctr. Christ. lib. 1. cap. 38. tom. 3.* / *Gregor. in Euang. hom. 36. in princ.* / **Sitis multiplex.** / *Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9.* / *Chrysost. hom. 31. in Ioan. ante medium. tom. 3.* / *Ioan. 3. a* / *Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. to. 9.* / *Chrysost. hom. 31. in Ioan. post med. to. 3.* / **Sapientia Saluatoris.** / *Ioan. 1. g* / *Chrys. vbi supra.* / *Aug. loco sup. citato.* / **Quinque viri sunt quinque sensus.** / *1. Cor. 5. e*

Si vero error succedit, nō regit sed perdit, & non est legitimus: sed adulter est. Et ideò ait: *Voca virū tuum,* id est, intellectum. Hoc August. & ibi multū & benè de hoc. Et sequitur colloquutio vel collatio sexta vtriusque & arcanorum reuelatio mulieri: *Domine video, quia propheta es tu.* Vt enim ait Chrysostomus: quia rem occultam manifestam facere est Dei, ideò admiratur & stupet, & prophetam suspicatur, nec anxiata nec contumeliam existimans ait: *Quia propheta es tu,* vt ait Chrysostomus. Propheta est occultorum reuelatio ait Gregorius. Et si propheta, est occultorum reuelator, & non solùm hoc, sed amplius immoratur. Et nihil humanū interrogauit, nec de diuitijs, sed de dogmatibus, dicens: *Patres nostri,* id est, Iacob & filij eius, &c. *Illic,* id est, in monte Garizim, ait Magister in historijs. Vt enim ait Chrysostomus, aiunt Abraham filium suum illic obtulisse: *Et vos,* scilicèt Iudæi: *Dicitis quia Hierosolymis est locus, &c.* Patet hic industria mulieris: excellentior enim facta mente est, & solicita pro doctrinis interrogat, vt ait Chrysostomus. Et sequitur responsio ac veritatis reuelatio: *Mulier crede mihi.* Et in hoc ostendens fidem esse necessariam: Nisi enim credideritis, non intelligetis, secundùm aliam literam. Benè Chrysostomus. Fide opus est matre bonorum, sine hac nihil magnorum est possidere. Et ponit exemplum, quòd qui sine fide tentant, scilicèt scire arcana, assimilantur his, qui sine naui pelagus assumere tentant: Fide intelligimus aptata esse sæcula, &c. *Crede, inquit, quia veniet hora,* scilicèt tempus gratiæ diuulgatæ: *Quando nec in monte hoc,* superstitione consueta, æstimando scilicèt altum locum esse magis vtilem ad orandum. Sed quod ait Augustinus in eadem humilia, tangens errorem talem. Quia, inquit, in monte es, propinquum Deo te esse putas, & citò te exaudiri, quasi de proximo clamantem. Sed noli quærere montem, in excelsis habitat Deus, sed humilia respicit. Et ibi de hoc: *Neque Hierosolymis,* colendo Deum scilicèt in cœremonijs, sicut Iudæi faciunt. Et licèt ita esset reprimens superstitionem Samaritanorum & reprobans eorum idolatriam, subdit tamen: *Vos adoratis quod nescitis,* quia scilicèt localem Deum, & particularem in monte, quod ex Persis erat, vt ait Chrysostomus, & dicitur de Samaritanis, quia seruiebant Deo terræ & idolis suis: *Nos autem,* scilicèt Iudæi: *Adoramus quod scimus,* scilicèt Deum verum, cui credimus. Vnde Iudæis dicitur: En populus est, &c. Et sequitur: Sicut Deus noster adest cunctis obsecrationib' nostris. Et numerat se cum Iudæis ad suspicionem mulieris, loquens, ait Chrysostomus: *Quoniam salus ex Iudæis,* scilicèt scire Deum & detestari Idola, à Iudæis principiū habuit. Similiter & adoratio, vt ait Chrysostomus, vel *Salutem* vocat præsentiam suam: vel ideò hoc ait, quia ex Iudæis natus est Christus secundum carnem, vt ait ibidem Chrysostomus. Sed quæritur, sicut obijcit Augustinus. Cùm Iudæi fuerint reprobati & ritus suæ adorationis: Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Et ad Galatas Apostolus: Neque circumcisio aliquid valet, &c. Qualiter ait, quòd Iudæi adorabant, quod sciebant, & quod ex ijs salus? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd hoc dictum est in persona Iudæorum non omnium, quia non reproborum, sed illorum, de quibus fuerunt Apostoli & Prophetæ: Quia non repellet Dominus plebem suam, quam præsciuit. Item quæritur de hoc, quod ait: *Quod veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis,* qualiter hoc? Videtur enim quòd locus altior plus valet ad orandum: Moyses enim orans ascendit in montem, super quod ait Chrysostomus, quanto eum sublimitas montis extulit, tanto oratio proximum Deo exhibebat. Videtur ergo quòd eminentia loci valet ad orationem. Item domus Domini erat in monte: Ista est lex domus in summitate montis. Et ita vt prius. Item qualiter ait: *Neque Hierosolymis adorabitis,* cùm dicatur. Caueas ne offeras holocausta tua in omni loco, sed in loco, quem elegerit Deus. Et primo: Tu elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum. Debuit ergo esse locus perpetuus ad orandū Deum. Ad contrarium ait Augustinus, reprobans errorem æstimantium montem altum esse magis vtilem ad orandum: Quærebas, inquit, montē, descende vt attingas scilicèt per humili-

Aug. ibid. / *Chrysost. hom. 31. in Ioan. post medium. tom. 3.* / **Prophetia quid.** / *Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 1. propè princ.* / *Chrysost. hom. 31. in Ioan.* / **Industria mulieris.** / *Ibidem.* / *Isai. 7. b Ex interpretatione 70.* / *Chrysost. hom. 32. in Ioan. in princ. to. 3* / *Heb. 11. c* / *Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom. 9.* / *Chrysost. hom. 32. in Ioan. ante med. to. 3.* / *4. Reg. 17. f* / *Deut. 4. b* / *Chrys. ibid. paulò post.* / *Ibid. paulò post.* / *Ibidem.* / *Isai. 1. c* / *Gal. 6. d* / *Aug tract. 15. in Ioan. post med. tom. 9.* / *Rom. 9. c* / *Exo. 19. a* / *Chrys. ser. de Moyse, propè prin. tom. 1.* / *Ezech. 43. c* / *Deut. 12. b* / *1. Mach. 7. f* / *Aug. tract. 15. in Ioan. post med. to. 9* / *Psal. 83. b*

humilitatem: Ascensiones in suo corde posuit in valle plorationis & lacrymarum. Si quęris altũ locum, intus exhibe templũ Deo. In templo vis orare, in te ora, sed prius esto templum, quia ille in templo suo exaudiet orantem. Hæc ille. Et secundum hoc respondendũ ad primã quęstionem, quòd eminentia nõ confert ad orationẽ nisi fortè occasionaliter, quod tunc fortè homo interiùs se plus eleuat ad Deum, quia magis solitarius, & amplius in se collectus, & à tumultu segregatus. Et secundũ hoc potest intelligi auctoritas Chrysostomi supra. Ad aliud, quod intelligendum est, Hierosolymis nõ esse locum ad orandũ, nisi ritu Iudaico & cæremoniali, vt prius. Et sequitur prędictorũ explanatio: *Sed venit hora*, scilicèt tempus gratiæ, de qua dicitur: Hora est iam nos de somno surgere: *Et nunc est*, ex præsentia sua scilicèt: *Quando veri adoratores*. Et in hoc expulit Samaritanos & Iudæos, & si Iudæi meliores illis, tamen futuri minores. Et tantum quantum typus à veritate ait Chrysostomus: *Adorabunt patrem*. Deum scilicèt in spiritu, id est, interiùs in monte, contra superstitionẽ Samaritanorum, qui adorabant in monte. Deus enim est adorandus in templo cordis: *Et in veritate*, ad excludendum cæremonialem & typicum ritum Iudæorum in adorando Deum: Psallam spiritu, psallam & mente: Orabo spiritu, orabo & mente, ibidem. Et subdit rationem: *Nam & pater tales quærit*, scilicèt qui sic adorent, quasi dicat, ait Chrysostomus: Prophetæ antè longa tempora hæc dixerunt, id est, prophetauerunt; sed iam in ianuis est; scilicèt, ex quo ipse venit adimplens legem. Et subdit huius causam: *Spiritus est Deus*, id est, incorporeus. Oportet ergo incorporei Dei adoratorem talem esse, ait Chrysostomus. Iudæi enim animam negligebant, circa corpus studium habebant & eius purgationes, oues & animalia offerebant. Sed quærit adoratores, qui adorant in spiritu puro, vt ait Paulus: Cui seruio in spiritu meo. Et sacrificantes semetipsos in holocaustum Deo: Exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, &c. vt ait Chrysostomus. Sed quæritur ex litera: ex dictis Sanctorum videtur, quod non oportet ædificare templa, vel Ecclesias, sed adorare in spiritu & veritate, id est, in templo cordis, prout ait Augustinus. Item Deus est spiritus & Dei incorporei oportet esse adoratorem in spiritu, vt ait Chrysostomus. Ergo nihil corporeum requiritur ad Deum adorandum. Et ita nec templa facere nec imagines. Item talia facere, videtur esse magis occasio erroris, quo posset credi Deus esse corporeus, quam eruditio veritatis. Et ad istud respondendum est, prout ait Hugo. Quod sacrata sunt quædam loca ædificata Basilicæ. Et determinata tempora certa, quibus populus fidelis in vnum congregetur, vt vnitas commendetur, & gratias reddat, & vota soluat. Hæc ille. Vnde notandum, quòd quædam sunt essentiales conditiones adorationis, sicut vera cõtritio cordis, ordinata petitio, recta intentio. Quædam vero de benè esse, siue conferentia, sicut psalmodia exterior, & hymni, siue cantica, & gestus corporis, nunc inclinando, nunc erigendo, & loca sacra ad eleuationem mentis in recogitatione, & admiratione diuinæ Maiestatis, bonitatis & pietatis & beneficiorum eius, sicut templa sacra, vt patet ab Hugone. Non ergo denegat filius hic quin debent esse loca sacrata & templa, sed vult dicere, quod in spiritu interiori est verè orare, & recta fide, non in loco determinato, sicut Samaritani orabant, nec in typo vel figura & cæremonijs, sicut Iudæi, sicut expositũ est à Sanctis, & vt patet in Glossa. Et per hoc ad aliud, quòd imagines sunt in templis Dei, in excitationem fidelium, ad memoriam beneficiorum Dei, & omnis honor, qui defertur eis, refertur ad Deum, non ad ipsas, nisi sicut ad signa, prout manifestat Damascenus benè, vbi multum de hoc. Mysteria vero prædictorum, scilicet qualiter est Deus adorandus in spiritu & veritate, patent in collatione prædicabili. Nota tamen, quod adorans Deum debet adorare in puritate & sanctitate: Cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Et de hoc Chrysostomus: Oportet, inquit, orantem esse mundum. Et ponit exemplum: Si quis manibus impletis stercore, tuos pedes veniret adorans, conculcares, multo magis implens manus de stercore peccati est conculcandus à Deo, & eijciendus. Et ibi benè de hoc. Item est adorandus cum humili subiectione, & protestatione suæ maiestatis. Vnde & adorare est corpus ad pedes prosternere & summum nostrum ad eius ima inclinare. Vt traditur ab Augustino: Adorabunt vestigia pedum tuorum. Item adorandus est cum recta fidei confessione, & debita honorificatione: prout ait Propheta: Venite adoremus præoccupemus faciem eius in confessione. Et: Procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei, &c. Item est adorandus solemni celebritate pro loco & tempore, prout ait Propheta: Introibo in domũ tuam, & adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo: Veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea. Et de hoc amplius in collatione. Et sequitur vltima collatio, siue collocutio filij Dei & mulieris. Ibi: *Dicit ei mulier: Scio quia Meßias venit*, vt ait Augustinus. Nam mulier ordinatur in fide, & regitur benè nutrita. Vocauit enim virum suum, id est, intellectum, de quo viro supra eodem. Messias, vt Augustinus, Hæbraice, Christus Græce, Vnctus Latine. De ipso ait Propheta: Vnxit eum oleo præ consortibus suis: *Qui cum venerit annunciabit*, scilicet perfectè, quæ ad occulta patris pertinent. Quærit autem Chrysostomus: Vnde mulier & etiam Samaritani sciebant de Messia, vel expectabant eius aduentum? Et ad hoc respondet, quòd sciebant à libris Moysis, quos suscipiebant, & quia scriptum est: Ipse erit expectatio gentium. Ideò inde poterant scire. Item quærit Chrysostomus, ex quo supra: Nathanaëlem induxit ad credulitatem & per prophetiam, & Nicodemum per figuram de serpente æneo: Quare similiter non induxit illam mulierem per talia? Et ad hoc respondet, quòd quia mulier erat indocta & scripturarum inexperta; ideò per talia non induxit eam, sed per prædicationem & promissionem aquæ salientis. Et sequitur responsio Saluatoris, & reuelatio veritatis: *Dicit ei: Ego sum*. Et in hoc sua immutabilis diuinitas. Vnde infra simile: Antequã Abraham fieret, ego sum: *Qui loquor tecum*. Et in hoc sua euidens humanitas: Loquutus est nobis in filio, &c. Quærit Chrysostomus: Quare nõ se reuelauit mulieri ab initio? Item cum Iudæi peterent ab eo instanter, quis esset. Infra: Si tu es Christus, dic nobis palam. Nec tamen eis reuelauit: Quæritur vnde hoc? Et ad istud respondet, paulatim duxit eam ad fidem: Nam si se reuelasset ei ab initio, videretur inaniter eum loqui, quia mulier nõ intelligeret. Ad aliud respondet, quòd illa erat deuotio Iudæis, & illi non pro discendo quærebant, sed pro iniurando: Ista vero audiebat, & quærebat ad discendum. Et patet ex dictis Saluatoris benignitas admiranda, & studiositas sedula ad docendam vnã mulierem, & perita artificiositas in attrahendo, nunc reuelando occulta, nunc promittendo desiderata. Vt patet in serie Euangelistæ, & sicut recolligit Chrysostomus ex ea. Et in hoc est exemplum doctoribus prędicandi, non solùm multis, sed etiam vni aliquando. Vnde Gregorius: Nunquid si multis prodesse nequeo, nec paucis curabo? Et ponit exemplum, si ex messe portare manipulos multos non possum, nunquid vacuus debeo redire? Quasi dicat: Non. Ad vnum ergo conuertendum, est prædicandum: Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius. Et sequitur vltimum de regressu discipulorum: *Et continuo venerunt, &c.* Quod signat doctores & discipulos Christi debere redire ad ipsum in contemplatione post egressum ad pia opera in negotiosa actione: Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi adsumus? Per fulgura prædicatores vel doctores, sicut euntes & reuertentes significantur, vt ait ibi Gregorius: *Et mirabantur, &c.* Quæritur qualiter hoc. Ex quo nouerunt eum esse fontem pietatis, quare mirabantur eum loqui cum muliere paupere? Et ad hoc respondet Augustinus. Ipse quærebat ouem scilicet perditam, ad hoc enim venerat. Bonum ergo admirabantur, nõ malum suspicabantur. Idem Chrysostomus: Admirabantur mansuetudinem, quoniam sustinuit cum tanta humilitate mulieri loqui & Samaritanæ: *Nemo tamen dixit ei, quid quæris*. Quærit Chrysostomus, quare eum non interrogauerunt? Et ad hoc respondet, quod eruditi erant

[Marginalia, left column: Rom.13.d; Chrysost. hom.32. in Ioan. ante med. to.3.; 1.Cor.14.c; Chrys. ibid.; Ibidem.; Rom.1.a; Rom.12.a; Chrys. ibid.; Obiectio de templis.; Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom.9.; Chrysost. hom.32. in Ioan. ante med. to.3.; Conditiones adorationis.; Sacræ imagines in tẽplis cur.; Damasc. fid. Orth. lib.4.c.17.; Conditiones adorantis.; Isai.1.e]

[Marginalia, right column: Isai.60.c; Psal.94.a; Matt.2.a; Psal.5.b; Isai.66.g; Aug. tract. 15. in Ioan. post med. to.9.; Psal.44.b; Chrysost. hom.32. in Ioan. paulo ante med. tom.3.; Gen.49.b; Chrys. ibid. paulo post.; Ioan.1.g; Ioan.3.b; Ioan.8.e; Heb.1.a; Chrysost. hom.32. in Ioan. paulo post med. tom.3.; Ioan.10.c; Iac. vlt. d; Iob 38.d; Greg. Mor. lib.30.c.2. in princ.; Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom.3.; Chrys. ibid. hom.32. in Ioan. post med. to.3.; Ibidem.]

seruare ordinem discipulorum, ita enim formidabant & venerabantur. Vel aliter secundum Glossam, quòd non sunt ausi, ne ab eo reprehenderentur, si incautè interrogarent. Et est exemplum inferioribus nô inuestigare facta superiorum, vel dicta. Et sequitur illa pars, in qua de Saluatoris prædicatione publica ipsis Samaritanis. Ibi: *Reliquit hydriam.* Et illa pars in quatuor partes. Primò, de regressu mulieris ad illos & de annunciatione, quæ audiuit. Secundò, de supplicatione discipulorum ipsi Saluatori de manducando. Tertiò, de responsione Saluatoris, & hortatione discipulorum ad prædicandum. Ibi: *Nonne vos dicitis.* Quartò, de deuotione Samaritanorum ad credendum. Ibi: *Ex illa ciuitate.* Ait ergo: *Reliquit hydriam, &c.* vt ait Augustinus. Audito: *Ego sum,* & recepto in cor Christo Domino, qui faceret nisi hydriam dimitteret, & Euangelizare curreret, proiecit cupiditatem, & properauit annunciare veritatem. Discant, qui volunt Euangelizare, proijcere hydriam, id est, cupiditatem. Et ibi benè de hoc. Hydria enim, vt habitum est supra, dicitur ab *hydor*, quod est aqua. Et de hoc Chrysostomus bene. Ignem venerat Dominus mittere in terram. Voluit discipulos esse ignitos: sic mulier dicitur accensa, vt hydriam relinqueret, & necessitatem scilicet aquæ, propter quam venerat. Et ibi benè de hoc: *Et abijt in ciuitatem.* vt ait Chrysostomus, non vnum aut alterum vocauit, vt Andreas, vel Philippus. Sed ciuitatem integram: *Et dicit venite, & videte hominem, &c.* Sed quæritur quare non ait Christum, quem côfessa est, esse Messiam? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd cum in descensione, qua Christus est eam piscatus, conuertendo scilicet, euellere noluit illos, vt scilicet ex propria voluntate enunciarent ipsum esse Christum: *Venite,* ergo inquit festinanter: *Et videte,* experimentaliter: *Hominem, qui dixit, &c.* Quæritur ex quo dixerat ei, quæ turpia erant. Quare hic ait ita expresse: *Qui dixit mihi, &c.* Et ad hoc respondet Chrysostomus, &c. Quod cum ignita fuerit anima igne diuino, ad nihil inspicit eorum, quæ sunt in terra, non ad gloriam, nec ad verecundiam. Exemplum de Magdalena, quæ intrauit domum Pharisæi, vbi Christus recumbebat. Et ibi Gregorius de hoc. Quod nô vocata venit, &c. *Nunquid ipse Christus.* Sed quæritur quare hic loquitur quasi dubitatiuè, ex quo filius Dei dixerat se esse Christum? Et ad hoc respondet Chrysostomus: Vide, inquit, sapientiam mulieris, nouerat enim quoniam gustantes de illo fonte, eadem paterentur, quæ ipsa passa est, & nolebat ex propria enunciatione inducere eos, sed ex auditione illius sententiæ, quam Christus dixit, & ab ipso. Et ideò ait: *Videte.* Et non credite, illud enim leuius est: *Et illi,* excitati scilicet à voce mulieris: *Exierunt de ciuitate.* Et ex hoc patet eorum facilitas ad credendum sermonibus auditis à muliere. Et vt patet ex dictis, ista mulier à Saluatore edocta, & igne diuino inflammata, vt ait Augustinus vbi supra, figura est prædicatorum Euangelizantium: Vnde Augustinus: Discant qui volunt Euangelizare, proijcere hydriam, id est, cupiditatem. Et sequitur. Onere abiecto cucurrit: discipuli enim relictis omnibus secuti sunt Dominum. Vnde figuratur hic perfectio prædicatorum, quo ad omnem abdicationem. Ibi: *Reliquit hydriam.* Secundò, quo ad agilitatẽ in prædicando. Ibi: *Abijt in ciuitatem.* Ideò ait Saluator discipulis: Euntes in mundum vniuersum prædicate. Item quo ad veritatis prædicationem inuitando homines, vt ad Deum veniant, amando: & videant, credendo: Homo quidam fecit cænã magnam, & misit seruum, id est, ordinẽ prædicantium, vocare inuitatos, vnde dicitur: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem. Per ancillas enim obsequiosi prædicatores & humiles scilicet Apostoli, vt ait Gregorius. Boni autem auditores exeunt de ciuitate scilicet terrena & diabolica obuiam Christo. Vt enim ait Augustinus. Duas ciuitates fecerunt duo amores: terrenã amor sui vsque ad contemptum Dei: cœlestem amor Dei vsque ad contemptum sui. De prima vero debent exire fideles, Christo credentes: Relinquite ciuitates, & habitare in petra, id est, in Christo. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris inuitatio à discipulis, ad manducandum, & ipsius responsio. Ibi: *Interrogauerunt.* Et illa in quatuor. Primò, supplicatoria inuitatio. Secundò, Saluatoris responsio. Ibi: *Ille dixit eis.* Tertiò, discipulorum mutua interrogatio. Ibi: *Dicebant ergo.* Quartò, Christi responsio. Ibi: *Dicit, &c.* Ait ergo: *Interrogauerunt,* id est, interrogando rogabant: *Rabbi manduca.* Sed quæritur ad quid eum rogauerunt, ex quo nouerant eum semper facere, quod erat melius & conuenientius? Item ex quo dixerat mulieri supra: *Da mihi bibere.* Ex quo patet quòd fatigatus erat esuriens & sitiens. Quæritur, quare non manducauit? Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd videntes eum fatigatum rogabant: neque enim erat hoc, id est, precari pro cibarijs temeritatis, sed amoris custodiæ circa magistrum. Et sequitur ipsius responsio: *Ille dixit: Ego cibum habeo, &c.* id est, conuersionem Samaritanorum ait Glossa: *Quem vos nescitis,* scilicet, carnaliter sapientes, & intelligentes de cibo materiali: vt enim ait Augustinus. Potus erat in muliere, vt faceret voluntatem eius. Ideò ait: *Da mihi bibere,* scilicet vt fidem in ea operaretur, & eam in corpus suum traijceret, quod est Ecclesia. Vnde dictum est Petro: Occide & manduca. Et sequitur discipulorum mutua interrogatio: *Nunquid, &c.* Non enim intelligebat de cibo spirituali, sicut nec mulier supra, de aqua. Sed quæritur, quare non instruxit eos prolongando doctrinam, sicut docendo mulierem supra? Ad hoc respondendum, vt dicitur: Vobis datum est nosse mysteria, ceteris in parabolis. Quia ergo mulier erat simplex, & de ceteris, ipsi vero erant vocati ad discipulatum, ideò instruxit eam per circuitum, vt ait Glossa. Et patet hic vehementia desiderij filij Dei de salute fidelium. Vnde Chrysostomus: Ostendit, scilicet Christus, quantum desiderium habet nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere, ita ei saluare nos. Ideò ait Infra: Sitio. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris responsio, & dicti expositio. Ibi: *Dicit eis meus cibus, &c.* Vt ait Glossa: Cibus eius nostra fides, opus mysterium redemptionis. Sed quæritur. Quare à principio non ait eis, sic cibum suum exponendo? Et ad hoc respondet Chrysostomus: Quòd attentiores eos operari voluit, & assuefacere per talia ænigmata audire ea, quæ dicuntur. Sed videtur quòd ænigma nô sit conueniens, quia cibus conseruat cibantem: sed fideles conuersi nô seruant Christum, nô ergo sunt cibus. Item ipse est cibus fidelium, quia panis, qui de cœlo descendit infra. Non ergo è contrario. Et ad hoc respondendum, quòd cibi est multiplex proprietas, scilicet à cibante desiderabilitas, & in corpus cibantis conuertibilitas. Et sic salus fidelium, siue ipsi fideles dicuntur esse cibus filij Dei, vt patet ex dictis Sanctorum prius. Item alia est proprietas cibi ad restaurandum, & ad construendum virtuositas, & ad satisfaciendum desideranti sufficiens potestas. Et sic filius Dei, qui est panis vitæ, est cibus noster. Et hoc modo loquuntur obiectiones. Et sequitur illa pars, in qua hortatio discipulorum ad prædicandum. Ibi: *Nonne vos dicitis?* Et ibi tria. Primò, similitudinis præmissio. Secundò, adaptatio & propositi exhortatio. Ibi: *Ecce dico vobis.* Tertiò, dicti expositio. In hoc enim est verbum verum. Ait ergo: *Nonne vos dicitis,* id est, vulgariter dicere consueuistis: *Adhuc quatuor menses sunt & messis venit,* id est, tempus metendi, quasi dicat: antè tempus metendi, de messe consuetum est præcogitare. Vnde Chrysostomus: Ecce rursus consuetis nominibus reduxit eos contemplationi. Et Glossa: Sicut messis terrena vicina, sic & messis hominum. Ex hoc patet, quòd hoc non fuit immediatè post Pascha præteritum, immò perpenditur hyemis tempore hoc factum esse, vt ait Magister in historijs. Et sequitur secundum: *Ecce dico vobis, leuate oculos.* Hortatur enim eos, quos mittit, ait Glossa: *Leuate,* inquit: *Oculos,* & mentis & corporis: *Et videte regiones,* multitudinem scilicet Samaritanorum: *Quia albæ.* Sicut enim spicæ cum dealbatæ fuerint, ad messem sunt paratæ, ita & hi sunt præparati & ad salutem vertibiles, ait ibidem Chrysostomus: Messis quidem multa, operarij pauci. Et quia ita est: *Qui metit,* euellendo scilicet venientes ad fidem, ab amore inordinato: *Mercedem accipit,* præmium pro labore: *Et qui congregat,* in vnitatem fidei: *Fructum,* scilicet accipit, non temporalem sed in vitam æternam: Et voca operarios,

Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom. 9.
Ioan. 2. a
Chrysost. hom. 33. in Ioan. prope princ. to. 3.
Luc. 12. f
Chrys. ibid. paulò post.
Ioan. 1. f
Chrys. ibid.
Ibid. paulò ante.
Luc. 7. f
Gregor. in Euang. hom. 33. prope princ.
Sapientia mulieris.
Chrysost. hom. 33. in Ioan. post med. to. 3.
Aug. tract. 15. in Ioan. post med. to. 3.
Matt. 4. c
Mat. 19. d
Matt. 28. d
Marc. 16. f
Luc. 14. c
Prou. 9. a
Greg. Mor. lib. 33. cap. 15.
August. de Ciuit. Dei. lib. 14. cap. 28. tom. 5.
Hier. 48. c
Chrysost. hom. 33. in Ioan. ante med. to. 3.
Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom. 9.
Act. 10. b
Mat. 13. b
Chrysost. hom. 32. in Ioan. ante medium. tom. 3.
Ioan. 19. f
Chrys. ibid.
Ioan. 6. d
Chrys. ibid. paulo post.
Ibidem.
Luc. 10. a
Mat. 20. b

operarios, & redde illis mercedem: *Et qui ſeminat*, ſcilicet collectio vel ordo Prophetarum: *Et qui metit*, ſcilicet collectio Apoſtolorum: *Simul gaudeat*, quando bono ſeruo de vtroque ordine dicetur: Intra in gaudium Domini tui. [Matt. 25. b] Vndè Chryſoſtomus. Vndè qui ſeminant, Prophetæ ſunt: Apoſtoli meſſuerunt, & illi gaudent, quia non priuantur [ibid. paulo poſt.] delectatione & remuneratione laborum. Hæc ille. Idem Auguſtinus. Seminatores Patriarchæ & Prophetæ pericula pertulerunt in illo frigore: ſed in Iudæa, matura ſeges: [Aug. tract. 15. in Ioan. mult. poſt] quando tot millia rerum pretia afferebant ad pedes diſcipulorum. Et ibi benè de hoc. Sed quæritur, quare vtitur filius Dei talibus parabolis in Euangelijs, cùm veritas fuerit reuelata, & lex, quæ erat vmbra futurorũ adimpleta? [Act. 4. g] Ergo debuiſſet loqui planè & lucidè. Non ſic ænigmaticè & vmbraticè: Item verbum abbreuiatum fecit Deus ſuper terram. [Rom. 9. f] Sed breuius eſſet verbum doctrinæ, ſi planè eſſet reuelatum. Ergo vt prius. Vndè quærit Chryſoſtomus [Chryſoſt. hom. 33. in Ioan. ante med. to. 3.] Cuiusgratia metaphoricè loquitur? Et ad iſtud reſpondet, aſſignans duas cauſas. Quarum prima eſt, vt mens conſonã rerũ imaginẽ ſuſcipiens, id eſt, talem ſimilitudinem, ſuſcitetur magis & detineant. Et ponit exemplum: Sicut in ſcriptura videns res magis detinet, ſic ex parte iſta ſequitur. Nõ enim enunciatio ita inducit auditorem, vt ea qua per res eſt enarratio, & ea, quæ eſt experientiæ ſubſcriptio, quod eſt in parabolis videre. Hæc ille. Alia eſt cauſa, quam aſſignat, vt dulcioretur enarratio, & permanentior ſit memoria eorum, quæ dicuntur. Hæc ille. Ad maiorem ergo excitationẽ mentium ad intelligendum, & ob maiorẽ impreſſionẽ ipſi memoriæ. Loquitur filius Dei in parabolis, & in ænigmatibus in Euangelio, nõn ob figuralem obumbrationem ſicut in lege. Et per hoc patet ad obiecta. Item quæritur de hoc quod ait: *Regiones albæ*, ad meſſem, id eſt, corda, ait Gloſſa, parata. Ergo ſecundũ hoc videtur, quòd error mathematicorum habeat veritatem, qui dicunt animas parari ab aſtris & conſtellationibus. [Error mathematicorum. Error Pelagianus.] Itẽ videtur quòd error Pelagianus habeat veritatem, qui poſuit liberum arbitrium ſibi ſufficere ſine gratia. Ad iſtud reſpondendum, quòd vterque error eſt pernicioſus, nec hic habent locum, ſed hoc ait ob libertatem arbitrij ad aſſentiendum doctrinæ Dei & gratiæ, qui operatur in nobis velle & perficere [Phil. 2. b] pro voluntate bona. Myſteria prædictorum patent: per quatuor enim menſes poſſunt ſignari quatuor defectus, [Per quatuor menſes quatuor defectus.] quos debet homo recognoſcere in ſemetipſo, antequam veniat meſsis, id eſt, collectio ſpiritualium bonorũ: menſis enim dicitur à mene quod eſt defectus, ait Iſidorus. [Iſid. Orig. lib. 5. c. 6. de temporibus.] Quorum primus eſt defectus, innocentiæ ſiue ſanctitatis: Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Item eſt defectus ſcientiæ & cognitionis ad intelligendum verum, quantũ eſt à parte hominis: quia omnes homines tenebræ [Rom. 3. c] ſunt quantum eſt ex ſe, ſupra: *Lux in tenebris lucet*. [Ioan. 1. a] Et in Pſalmo: Omnis homo mendax. Tertius defectus eſt pronitas ſiue liberalitas cõcupiſcentiæ ad malum. Quartus defectus inhabilitas ad bonum: Senſus enim & cogitatio humani [Gen. 6. a] cordis in malum intenta ſunt ab adoleſcentia ſua. Iſti defectus cogniti & recogitati poſſunt dici quatuor menſes in omnia, de quibus Iob: Ego habui menſes vacuos. [Iob 7. a] Et iſti defectus cogniti ab homine, ſtimulant eum ad colligendum bona opera, & admittenda mala. In Pſalmo: Cogitaui vias meas, ſcilicet quibus defectuosè ambulaui. [Pſal. 118. b] Et conuerti pedes meos in teſtimonia tua: ſcilicet, ad bona agenda & congreganda. [Ibidem.] Vel poſſet exponi in bono: vt enim ait Gregorius. [Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 6. poſt med.] Menſis dicitur perfectio dierum: Menſis ex menſe, quia qui hic perfectè viuunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducuntur. Quatuor menſes ergo quatuor affectiones perfectæ in anima, ſcilicet timor, & pœnitentia de [Iſai. 66. g] præteritis: ſpes & amor de futuris. Et hæc ſunt quatuor pennæ de quibus Ezechiel: prout exponit ibi Gregorius. [Ezech. 1. e Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 4. circa med.] Poſt iſtos menſes leuandi ſunt oculi cordis ad Deum ſurſum: Leuate in excelſum oculos veſtros. Item ſunt leuandi deorſum ad conſiderandum, in quo ſtatu ſit homo: Leua oculos in directum, & vide vbi nunc proſtratus ſis. [Iſai. 51. b Hierem. 3. a] De eo ergo quod ſequitur. Regiones albæ ſunt, adducunt meſſem, patet myſterium ex dictis ſanctorum. Et ex Gloſſis hic, ait enim Gloſſa, quòd duæ ſunt meſſes: vna vt collectio fidelium ad fidem, de qua hic, alia eſt collectio bonorum ad gloriam, de qua Matthæus: Meſsis eſt collectio [Matt. 13. d] ſæculi, meſſores ſunt Angeli: De iſta meſſe & meſſoribus: [Luc. 10. a] Meſsis multa, operarij autem pauci. Ibi Gregorius de iſta [Gregor. in Euang. hom. 17. ante med.] meſſe & meſſoribus & de mercede meſſorũ multum. His exceptis notandum, quod eſt triplex meſsis, vna ſacrorum ſtudiorum in ſacra ſcriptura, Iob: Cuius meſſem famelicus comedet? [Iob 5. a] Ibi Gregorius. Meſsis eſt ſacri ſeges eloquij. [Greg. Moral. lib. 6. cap. 2. circa medium.] Item eſt meſsis ſcilicet aggregatio bonorum operum. Qui congregat in meſſe filius ſapiens: Iuda ponet tibi meſſem. Item eſt meſsis, ſcilicet præmiorum collectio: Vadè ad [Prou. 10. a] formicam ô piger. Et ſequitur: Siue piger fueris, veniet vt fons meſsis tua: Et ſequitur vltima particula, in qua ex- [Oſeæ 6. d] poſitio Dei. Ibi: *In hoc enim verbum verum*, ſcilicet pro vero, [Ibidem.] quod & in hoc habet veritatem, quia Prophetæ laborauerunt, & vos ex eorum laboribus metitis. Sed quæritur quo modo Apoſtoli ſeminauerunt prædicando & collegerint fideles ad fidem? Ergo vtrumque fecerunt. Similiter & prophetæ ſeminauerunt prophetando, quorum prophetijs multi crediderunt, & ita fuerunt collecti quaſi in meſſe. Quare appropriat prophetis, quod fuerunt ſeminatores, & Apoſtolis quod fuerunt meſſores: cùm vtrique fuerunt & ſeminatores & meſſores? Et ad hoc reſpõdet Chryſoſtomus. [Chryſoſt. hom. 33. in Ioan. ante med. to. 3.] Quod in ſemine, id eſt, in ſeminando maior labor, in meſſe vero multus fructus. Et prophetæ fuerunt miſsi ad id quod erat laborioſius, vos autem ad leuia veniſtis. Et ſicut in meſſe cum facilitate fructus aggregantur, & vno momento area repletur, ita erat & tunc: quia Samaritani congregati veniebant propter verbum mulieris. Et quia prophetæ fuerunt primi, ideò dicuntur ſeminare. Et quia Apoſtoli eorum ſucceſſores fuerunt, dicuntur metere. Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum [Eph. 2. d] & Prophetarum. Et ideò ait hoc Apoſtolus, hortans eos, quia videbatur res laborioſa, orbem terrarum circuire & prædicare. Ideò oſtendit eſſe tunc facilè reſpectu laboris Prophetarum, prout ait idem Chryſoſtomus. [Chryſ. ibid. paulo poſt med.] Sed aliter eſt in ſeminantibus & metentibus ſenſibiliter, quia non ſimul lætantur, ſed dolent, qui ſeminauerunt, vt alijs laborantes, lætantur autem qui metunt ſibi ipſis. Sed in ſeminantibus hic & metentibus aliter eſt: quia vtrique lætantur ob eandem in eis charitatem. Quæ non quærit, quæ ſua ſunt. [1. Cor. 13. b] Prout ait in litera. Et patet ex dictis, quod prædicatores ſunt ſeminatores, & verbum eſt ſemen, & terra eſt corda audientium. Exijt qui ſeminat ſeminare ſemen [Luc. 8. a] ſuum: Ibi Gregorius. [Gregor. in Euang. hom. 15 per tot.] Sufficienter de his. Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas. Et illi idem ſunt meſſores colligentes fideles in horreum Eccleſiæ vt quaſi rapientes eos de manibus hoſtium. Lætabuntur coram te ſicut qui lætantur in meſſe. [Iſai. 32. d Iſai. 9. a] Et ſequitur illa pars, in qua expreſsio deuotionis & credulitatis Samaritanorum. Ibi: *Ex ciuitate illa*. Et ibi tria. Primò, huius præmiſsio. Secundò, more Saluatoris cum eis ſpecificatio. Ibi: *Manſit*. Tertiò, cauſæ credulitatis eorum ſubiunctio, & eorum plena confeſsio. Ibi: *Multo plures*. Ait ergo: *Ex illa ciuitate multi*. Et in hoc promptitudo eorum ad credendum, quòd à ſolo mulieris teſtimonio crediderunt, vt ait Chryſoſtomus. [Chryſoſt. hom. 34 in Ioan. prope princ. to. 3.] Vndè ſequitur: *Crediderunt propter verbum mulieris*. E contrario de Iudæis, qui multa videntes miracula eum abiecerunt, ait idem Chryſoſtomus. Et non ſolùm crediderunt, ſed: *Cum veniſſent rogauerunt vt maneret*. [Ibidem.] Et in hoc apparet vehemens deuotio: continuè enim eum volebant detinere, vt ait Chryſoſtomus. Et ſubditur ſecundum: *Et manſit ibi duos dies*. [Ibidem.] Sed quæritur, ex quo cum tanta deuotione eum rogabant quare non amplius manſit cum eis? Reſpondendum quòd ideò forte quia illuc non venerat ex principali propoſito, quia oportebat eum tranſire in Galilæam, vt dictum eſt ſupra. Et quoniam illic crediderunt, & quia debuit alijs ciuitatibus Euangelizare vt dicitur. [Luc. 4. g] Ideò non manſit amplius ibi. Et ſequitur tertium: *Et multo plures crediderunt propter ſermones eius*. Et hoc meritò, ipſe enim loquebatur ſicut poteſtatem habens. [Matt. 8. ?] Et infra: Verba vitæ habes. [Ioan. 6. g] Et: Mundi eſtis propter ſermonem meum: [Ioan. 15. a] *Et dixerunt mulieri, non propter loquelam, &c.* Tantum ſcilicet: *Sed quia audiuimus*. Sermones ſcilicet Saluatoris: Viuus enim eſt

Hebr. 4. c
sermo Dei, & efficax. Et scimus scilicet credendo: *Quia hic est verè Saluator mundi,* non tantum scilicet Iudæorum, nec tantum Samaritanorum, sed totius mundi. Ecce agnus
Ioan. 1. d
Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et patet hic perfectio fidei, & veritas confessionis. E contrario de Iudæis, qui post signa & miracula discrediderunt, sicut ait Chrysostomus hic ponens exemplum, quod sol cum susceperit puros oculos, illuminat facilè, si autem non tales susceperit, serò & vix scilicet illuminat. Et hæc est accusatio illorum infirmitatis, non solùm imbecillitatis. Hæc ille. Sic ex parte ista quòd Iudæi non crediderunt, hoc fuit eorum imbecillitatis, non Christi defectibilitatis. De his vero mysterialiter Augustinus. Quòd sicut illi crediderunt primò per fœminam, postea per præsentiam, ita nunc annunciatur per Ecclesiam, & demum manet apud credētes biduo, scilicet per duo præcepta charitatis. Et ibi benè de hoc, & in Glossa similiter. Et nota quòd ait: *Hic est Saluator mundi.* In quibus verbis duo insinuantur, quorum primum Christi præsentialitas per veram humanitatem: *Hic est,* scilicet audibilis sonoritate doctrinæ: visibilis virtute potentiæ: tangibilis benignitate beneuolentiæ: odorabilis redolentia famæ: gustabilis suauitate sapientiæ. Et ait ideò signanter: *Hic.* Iste Deus meus, glorificabo eum. Iste inquam dictis modis sensibilis. Secundò notatur potestatiua virtuositas: Ibi: *Saluator mundi.* Et verè Saluator, quia omnis morbi vel infirmitatis ablator, omnis salutis allator, & omnis impugnantis salutem exterminator, & omnis salutis allatæ conseruator, & ideò meritò saluator. Vnde in figura ipsius de Ioseph vocauit eum Saluatorem mundi. Ipse enim saluum faciet populum suum. Ecce Deus Saluator meus. Saluator ponetur in ea. Et: Aperiatur terra & germinet Saluatorem. Et sequitur vltima pars capituli, in qua de progressu filij Dei in Galilæam. Ibi: *Post duos dies.* Et illa in tres. Primò sui progressus & susceptionis præmissio. Secundò miraculi operatio, ibi: *Et erat quidam regulus.* Tertiò ordinis miraculi subiunctio. Ibi: *Hoc iterum.* Ait ergo: *Post duos autem dies, &c. Et abijt in Galilaeam.* Sed quæritur. Ex quo ibi erat prius & fecerat miraculum supra. Ad quid illuc iuit? Et ad istud respondet Glossa, quòd ideò reuertitur ad istos, vt qui per priora nō crediderunt, modo credant. Et est figura, quod gentibus facilè conuersis reuertetur ad Iudæos. Et de hoc in Glossa. Vndè & de Galilæa fuêre discipuli aduocati vt patet. De qua Galilæa. Via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Vt sicut in Galilæa fuit defectus fidei per primam captiuitatem, vt patet. Indè esset vocatio discipulorum: *Abijt in Galilaeam,* vbi fuit nutritus, ait Augustinus. Vndè sequitur: *Ipse enim testimonium perhibuit, quia Propheta, &c.* Sed opponit Chrysostomus, quòd multi prophetæ in patria sua honorantur. Et ad hoc respondet, quòd de raro contingentibus loquitur. Consuetudo enim contemptibiles facere consueuit. Et si in propria patria aliqui honorantur, multo magis in aliena: Pretiosior erit vir auro. Ibi Hieronymus: Omne rarum pretiosum. Item quæritur qualiter vocat patriam suam cū dicatur: Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. Et ad respondet, quòd patriam vocat secundum rationem dispensationis scilicet, in qua plus fuit conuersatus: *Cùm ergo venissent, &c. Exceperunt eum, &c. Et cum vidissent.* Quasi dicat, ob signa quæ viderant supra, illum exceperunt. Vndè quærit Chrysostomus, quare sic loquatur? Et respondet, quòd ideò scilicet in verecundiam Iudæorum: quia Samaritani à verbis mulieris crediderunt, & à sola doctrina. Isti Galilæi à signis, & à signis factis publicè Hierosolymis in die festo. Infra. Sed quæritur cū essent tales, quare illuc redijt? Et ad hoc respondet quòd ideò redijt, vt faceret fidē à miraculo fortiorem. Etiam propter præsentiam, vt esset magis attrahens eos: *Venit ergo in Cana Galilææ, vbi fecit aquā vinum.* Supra: Sed quare nō adiuit immediatè in Capharnaum, quia illic filius Reguli infirmabatur, qui erat curandus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideò non adiuit vt non magis iudicium sumerent: illi enim erant quasi obstinati: Et tu Capharnaum, &c. Et sequitur vsque ad infernum descendes. Et sicut recolligit Chrysostomus, patent ex dictis Iudæorum excæcatio & obduratio, quòd post signa & doctrinam non credebant in eum. E contrario de Samaritanis. Et sequitur pars, in qua miraculi operatio. Ibi: *Et erat quidam Regulus.* Et illa in quatuor. Primò, aduentus Reguli ad Christum, & postulationis præmissio. Secundò Christi responsio. Ibi: *Dixit ergo Iesus.* Tertiò Reguli iterata petitio, & petitionis impetratio. Ibi: *Dixit ad eum.* Quartò, sanitatis filij denunciatio. Ibi: *Iam autem eo descendente.* Ait ergo: *Et erat quidam Regulus,* non enim ait: *Rex,* quia vt ait Chrysostomus. Aut erat generis regalis, aut erat habens aliquam dignitatem sic vocatam. Et iste est alius, quàm ille centurio de quo. Quia puer illius fuit curatus à paralysi, filius autem istius à febri, vt ait idem Chrysostomus: *Cuius filius infirmabatur Capharnaum,* quo non venit Dominus, quam tamen vocat patriam suam, quia illic diu moratus, vt ait Chrysostomus: *Is cum audisset,* scilicet ex fama, quia vt dicitur. Processit rumor eius in omnem regionem Galilææ: *Adijt ad eum & rogabat.* Ex hoc patet, quòd intuitu sanitatis filij adiuit ad eum, non affectu deuotionis: *Rogabat, inquam, vt descenderet.* Et in hoc defectus fidei, quia nō credebat eum posse sanare nisi esset præsens: *Et sanaret filium.* Et in hoc petitio beneficij: *Incipiebat enim mori.* Et in hoc necessitas postulandi. Sed quæritur, ex quo erat facturus miraculum. Quare non adiuit immediatè Capharnaum? Et ad hoc respondendum secundum Chrysostomum vbi supra, quòd illuc ideò non adiuit, vt non maius sumeret iudicium, scilicet non credens ei, & quia illuc nō est potitus honore, propter quod ait supra: Propheta in sua patria nō habet honorem. Et sequitur responsio Saluatoris: *Dixit ei Iesus: Nisi signa & prodigia, &c.* vt enim ait Augustinus: Prodigia dicta quia aliquid portendant, porrodicia, quod porro dicant, scilicet aliquid futurum: Maiora ergo miracula dicuntur prodigia, minora vero signa. Sed quærit Gregorius. Qualiter ait filius Dei illi: *Non creditis,* nisi enim crederet ab eo salutem filij non quæreret. Et ad hoc respondet, quòd minus in illo credidit, quem non putauit posse dare salutem, nisi præsens esset corpore. Non ergo plenè credidit. Eodem modo respondet Chrysostomus. Quòd ille credidit sed non integrè nec sanè. Eodem modo Augustinus. Hominem in fide tepidum aut frigidum aut nullius fidei arguit: sed tentare cupientem de sanitate filij; Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et sequitur iterata petitio Reguli & annuitio petitioni à Christo: *Dixit ad eum Regulus: Domine descende.* Et in hoc patet fidei diminutio: quia si esset valdè credens, venisset in Iudæam ad Christum. Iterum ait: *Priusquam moriatur.* quasi nequiret post mortem suscitare, vt ait Chrysostomus vbi supra. Et sequitur impetratio petitionis: *Dixit ei Iesus: Vade filius tuus viuit,* vt ait Gregorius, Dominus qui rogatur vt vadat, quia non desit vbi inuitatur indicat, solo iussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creauit. Idem Augustinus: Præsentiam meam vis? in domo tua possum iubere, scilicet absens. Et ex hoc patet, quòd isto verbo fuit filius curatus: *Credidit autem homo sermoni, &c.* Quantum ad hoc, quòd filius erat sanitati restitutus: *Et ibat,* scilicet reuertendo. Quærit Gregorius: Quare filius Dei descendit ad seruum Centurionis: non autem ad filium Reguli hic? Et ad hoc respondet quòd ideò sic fecit, vt ostenderet, quia quæ sunt alta hominum, à sanctis sunt despicienda. Et è contrario. Et ibi Gregorius benè de increpatione acceptionis personarum & superbiæ. Et è contrario de commendatione humilitatis multum. De differentia vero fidei vtriusque Augustinus multum, vbi ait: quòd iste Dominum descendere cupiebat: ille indignum se esse dicebat: hic cessum est elationi, illic concessum est humilitati. Et ibi multum de hoc Augustinus. Mysterium autem dictorum patet ibidem ab Augustino: Patria enim Domini fuit Iudaicus populus, in quo populo fecit miracula, nec tamen habuit honorem: Samaritani, figura gentilium, qui sine signo crediderunt. Infra: Beati qui non viderunt & crediderunt. Similiter iste Regulus, figura gentis Iudaicæ, qua quærebat signa & prodigia, Iudæi enim signa quærunt De mysterio infirmitatis filij in collatione prædicabili.

Marginalia (left): Quare Iudæi non crediderunt. Chrysost. hom. 34. in Ioan. ante med. to. 3. — Aug. tract. 15. in Ioan. propè finem tom. 9. — Exo. 15. a — Gen. 41. f — Matt. 1. d — Isai. 12. a — Isai. 26. a — Isai. 45. b — Ioan. 2. a — Matt. 4. c — Isai. 9. a — Aug. tract. 16. in Ioan. ser. in prin. tom. 9. — Isai. 13. b — Hieron. comment. in Isai. lib. 5. c. 13. to. 4. — Matt. 8. c — Luc. 9. g — Ioan. 2. a. b — Chrysost. hom. 34. in Ioan. circa med. to. 3. — Ioan. 5. b — Ioan. 2. a — Chrys. ibid. paulo ante. — Mat. 11. c — Ibidem. — Chrys. ibid.

Marginalia (right): Ibid. circa med. — Matt. 8. a. b — Marc. 1. c — Chrysost. hom. 34. in Ioan. post med. to. 3. — Luc. 4. d — Aug. tract. 16. in Ioan. paulo ante med. — Gregor. in Euang. hom. 23. propè princ. — Chrysost. hom. 34. in Ioan. post med. to. 3. — Aug. tract. 16. in Ioan. paulo ante med. to. 9. — Gregor. in Euang. hom. 28. ante med. — Aug. tract. 15. in Ioan. post med. tom. 9. — Gregor. in Euang. hom. 28. ante med. — Matt. 8. b — Greg. ibid. — Aug. tract. 16 in Ioan. post med. tom. 9. — Ibid. ante med. — Ioan. 20. g — 1. Cor. 1. d

Et sequitur vltima pars in qua denunciatio sanitatis filij,& temporis specificatio, & credulitatis patris expresio. Ait ergo: *Iam eo descendente*, scilicet ad redeundum: *Serui occurrerunt*, scilicet ad nunciandum præ gaudio, festinantes: *Dicentes quoniam filius eius viueret*. Qualiter autem non facit Euangelista hic mentionem de miraculis, quæ fecit Dei filius in anno ante mortem Ioannis? Sed de istis patet in Glossa: *Interrogauit ergo horam*, scilicet vt sumeret experimentum de miraculo siue de verbo Domini,nõ enim diffidit de misericordia Domini, ait Glossa: *Et dixerunt hora septima reliquit eum.* in figura septiformis Spiritus, à quo est omnis salus, ait Glossa: *Cognouit ergo pater*, scilicet ex collatione temporis: *Quo dixit Iesus: Filius tuus viuit*, ad illud tempus siue ad illam horam,quam dixerunt serui: *Et credidit ipse & domus.* Ex hoc patet, quòd prius non crediderat n si semiplenè familia eius,cõtinens pro contento.Et ideò hoc testimonium est inalterabile & veritatis demonstratiuum, ait Chrysostomus. Et subditur vltimum: *Hoc iterum secundum signum,&c.* Sed quæritur ad quid hoc interserit, cùm videatur nullius vtilitatis? Et ad istud respondet Chrysostomus. Quòd hoc induxit hic, extollens fidem Samaritanorum, ostendens, quoniam secunda signa, adhuc non venerunt ad altitudinem illorum, scilicet Samaritanorum, nullum signum videntium. Et ex hoc patet quòd nulla verba ponuntur superfluè in Euangelio. Vnde Chrysostomus. Sicut, inquit, in metallis auri neque breuissimum sustinet quis despicere eorum, qui circa hæc sunt, ita in diuinis scripturis, neque vnum iota præterire contingit, quia à Spiritu sancto sunt. Hæc ille. Et nota quòd ait: *Hora septima reliquit eum febris*, in figura Spiritus septiformis, à quo est salus, ait Glossa. Vnde duo figurantur: peccati asignantis qualitas. Ibi: *Febris*. Secundò figuratur virtus medicinæ saluificantis. Ibi: *Hora septima*, per febrem enim in qua est succesio caloris & frigoris, signatur peccatum, quod gignitur ex timore malè humiliante, & amore malè inflammante: Cadauer eius proijcietur ad æstum per diem,& ad gelu per noctem. In Psalmo: Incensa igni & suffossa. Ibi Glossa de hoc. Socrus Simonis torrebatur magnis febribus. Ibi Ambrosius: Febris nostra est auaritia, & libido: eo quòd ignitæ sint cupiditates: luxuria, ambitio,ira. Et sicut ait Auicenna: Aquæ sulphureæ, lutosæ & turbidæ faciunt accidere febres: sic spiritualiter quoque aquæ concupiscentiales, de quibus supra: Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum, inducunt peccata: Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.Et sicut in febre sunt gradus: vna enim consistit in inflammatione spirituum,& dicitur effimeria, alia in corruptione humorum, etiam diuersimoda, alia in corruptione humiditatum, & dicitur ethica. Vnde Seneca: Febris eo acrior est, quòd non tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur, sed cor ipsum excoquit: sic etiam sunt gradus in peccato, secundum illud Iacobi supra: Concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum, peccatum autem cum consummatum fuerit, generat mortem.Et de ista febre in figura dicitur: Percutiat te Dominus egestate & febre. Et potest febris dici quodlibet septẽ mortalium peccatorum, eò enim, quòd est ex putrefactione humorum, signat luxuriam:eò vero quòd est immoderatorum appetitiua, signat gulam: eò quòd est infrigidatiua & anxiatiua, signat auaritiam: eò quòd est inflammatiua, designat iram:eò quòd est prægrauatiua naturæ, signat acediam:eò quòd est deformatiua colore liuido, signat inuidiam: eò quòd est sæpè inflammatiua,signat superbiam. Percutiam vos propter peccata vestra. Hæc autem febris reliquit febricitantem hora septima, id est, infuso septiformi spiritu, vt prima hora sit spiritus timoris, & sic de alijs ascendendo: Requiescet super eum spiritus Domini & sapientiæ.

Chrysost. hom. 34. in Ioan. post medium. tom. 3. Ibid. hom. 35 non longè à princ. Ibid. in princ. Hierem. 36. f Psal. 79. d Luc. 4. f Ambros. in Luc. lib. 4. c. 4. tom. 3. Auicen. lib. 2. de medicina. Ioan. 4. b Iac. 1. b Effectus, & significatus febrium. Iac. 1. b Deut. 28. c Leuit. 26. d Isai. 11. a

CAPVT QVINTVM.

Posthac erat festus dies Iudæorum. Enarrato progressu filij Dei de Iudæa per Samariam in Galilæam,& descripta sua manifestatione ipsis Samaritanis, & de operatione miraculi in Galilæa,hic narratur de suo ascensu Hierosolymam,& de operatione miraculi & sua doctrina. Et hæc in duas. Primò, determinat de prædictis. Secundò,de suo regressu in Hierosolymam, siue iterato ascensu ibi: *Perambulabat*. Prima in duas. Primò de his. Secundò, determinatur de transmigratione eius trans mare Galilææ,& operibus & doctrina, ibidem: *Post hæc abijt.* Prima in tres partes: quia enim erat operaturus miraculum, ideò primò antecedentium miraculorum præmisio. Secundò paralytici miraculosa curatio. Ibi: *Dicit ei Iesus*. Tertiò miraculi calumniatio, & calumniantium confutatio. Ibi: *Erat autem Sabbatum*. In prima enim numerantur narrando Domini ascensum, deinde describendo locum. Ibi: *Est autem Hierosolymis*. Tertiò describendo ægrotum. Ibi: *Erat autem quidam*. Demum narrando Domini colloquium ad ipsum ægrotum,& eius responsum. Ibi:*Hunc autẽ cum vidisset*, ait ergo: *Posthac erat dies festus Iudæorum*, scilicet Pentecostes, vt mihi videtur, ait Chrysostomus. Et de hoc in historijs Magister: non determinatur, inquit, quis dies festus, sed potest intelligi festum nouorum, scilicet, Pentecostes. Et ibi de hoc: *Ascendit Hierosolymam*, sed qualiter hoc?Ex quo nouit eorum malitiam, potius debuisset declinasse. Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd in diebus festis concurrebant qui erant rusticius dispositi, ideò vt euelleret multitudinem, scilicet ab errore,ascendit. Et sequitur descriptio loci: *Erat autem Hierosolymis probatica piscina*, de hac in historijs Magister: & in Glossa, quæ ait: Probatica enim Græcè ouis, quia ibi abluebantur cadauera hostiarum: Hebraicè, Bethsaida,id est, domus pecudum. Erant enim tres piscinæ: vna extra Hierosolymam, & dicebatur superior, in quam aqua de montibus currebat:alia in ciuitate, in quam currebant aquæ illius per meatus, & dicebatur inferior: Congregastis aquas piscinæ inferioris. Tertia erat iuxta templum, in quam currebant aquæ cuiusdam partis ciuitatis,de qua hic:*Quinq; porticus habens*.Et ibi erant vmbracula: *Et in his iacebat multitudo languentium*, vt dicitur hic: *Angelus Domini,&c. Et mouebatur aqua*. De virtute huius piscinæ Magister recitat opinionem in historijs, scilicet, quòd in eam fuit proiectum lignum, de quo facta erat crux Domini: quam tamen opinionem ait nõ esse authenticam. Vnde ad euidentiam literæ quæritur, vnde piscina habuit hanc virtutem, scilicet sanandi? Item quare Angelus descendebat, vt moueret aquam, cùm posset sine aqua sanare? Item, quare vnus sanabatur,cùm esset maior bonitas, & virtuositas multos sanare? Item, quare non fuit mentio de piscina in veteri lege sicut nunc? Ad hæc respondet Chrysostomus: Quòd Angelus Domini descendens, sanatiuam imponebat virtutem, vt discant Iudæi, quoniam multo magis Angelorum dominator omnes ægritudines animæ sanare potest. Et sicut hic non simpliciter sanabat aqua, sed in Angeli descensu: sic & nobiscum non simpliciter aqua operatur, scilicet sanando animas in baptismo: sed cum spiritus susceperit gratiam, tunc omnia soluit peccata. Hæc ille. Et per hoc patet responsio ad quæstiones, hæc enim scripta sunt in futurorum imagine, & typo: & signant, quòd baptisma debeat dari, maximam habens virtutem, omnia expurgans peccata. Et primum quidem Deus dedit aquam expurgantem corporis sordes & inquinamenta, qualis fuit aqua aspersa cinere vitulæ rufæ.Deinde propius volens nos ducere domum baptismatis, aqua sanat ægritudines, vt hic: propiores enim veritati imagines, id est figuræ, & in baptismate & in pasione magis manuducere possunt antiquis figuratis ad credendum.Et ponit exemplũ:sicut enim qui propè Regẽ sunt, his qui à longè sunt armigeris clariores sunt: ita & in typis,id est figuris, & ideò figurã euidentius signantẽ virtutẽ baptismi nunc expresit.Consimiliter

Cõtinuatio & diuisio capitis. Ioan. 7. a Ioan. 6. a Chrysost. hom. 35. in Ioan. non mult. à princ. to. 3. Descriptio loci. Piscinæ tres. Isai. 22. b Lignum, de quo facta fuit crux Domini. Quæstiones de hac piscina. Chrysost. hom. 35. in Ioan. ante med. to. 3. Responsio ad quæstiones. Num. 19. b Virtus baptismi in figura.

in parte ista, ait Augustinus, subito mouebatur aqua, angelica virtute. Et hoc signat, quòd Christus subitò venit ad populum Iudæorum, & faciendo magna & docendo vtilia, turbati sunt. Piscina verò significat populum Iudæorum, vnde dicitur: Aquæ populi sunt. Quinque porticus significant quinque libros Moysis, quibus illi claudebantur: illi enim prodebant, languidos non sanabant. Descendere in aquam, hoc est humiliter credere in passionem. Vnus significabat vnitatem sanctæ Ecclesiæ, præter quam nullus poterat sanari. Hæc ille. Et ex his mysterium istius piscinæ. Moraliter vero ista piscina est collecta ex profluuijs lacrymarum: Magna enim velut mare cōtritio tua: In figura fecit labrum æneum in quo lauabantur sacerdotes, &c. Quinque porticus deliberatæ consensiones considerationesque peccatorum commissorum quinque sensibus, qui inducunt ad pœnitendum, & ad cohibendum præuaricationes eorundem sensuum. Et ideò tales signantur per quinque virgines prudentes, de quibus Matthæus. Vel possunt signare, contritiones confouere, & tres partes satisfactionis, scilicet ieiunium, orationem, & eleēmosynam. Et hi sunt quinque lapides in pera pœnitentiæ, quibus Goliath, id est, diabolus prosternitur. Per languentes significantur peccatores, qui sunt languentes priuatione virtutis: & cæci, carentia veræ cognitionis: & claudi, defectu virtuosæ operationis. Tales enim peccatores sunt curandi gratia diuina: Cæci vident, claudi ambulant. Et subditur descriptio paralytici sanandi. Ibi: *Erat ibi quidam homo triginta tres annos habens.* Et in hoc notatur infirmitatis diuturnitas, & ideò hoc specificat secundum Chrysostomum, vt patientia illius ostendatur, quòd tot annis curari expectans, assidebat, & vt fortè esset euidentius miraculum in sua claritate. De mysterio vero huius miraculi Augustinus, & est in Glossa. Et sequitur mutuum colloquium Saluatoris, & illius ægroti: *Hunc cum vidisset,* oculo misericordiæ: *Et cognouisset,* quoniam *multum tempus, &c.* Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius: *Dicit ei: Vis sanus fieri? &c.* Quæritur cum certum esset, eum velle sanum fieri, quare quærit ab ipso, an vellet esse? Ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideò quæritur, vt nota esset eius patientia, & non magnum quid de seipso imaginaretur. Et ideò sequitur responsio languidi: *Respondit ei languidus: Domine non habeo, &c.* Vnde Chrysostomus: Quid his mirabilius? quid compassibilius? Vides enim contritum à longa infirmitate, nec tamen blasphemum. Quid dixit? nec dici maledixit, nec contristatus est, sed cum mansuetudine dixit: *Domine non habeo, &c.* Passionem annuncians solùm, opinatus est enim fortassis admittendum in aquam vtilem sibi esse Christum. Hæc ille. Ideò sequitur: *Dum venio, alius descendit.* Et sic ille sanandus, quia non sanabatur nisi vnus. Nec est ille paralyticus idē cum illo, de quo Matthæus, vt ait Chrysostomus hic. Et sequitur operatio ipsius miraculi: *Dixit ei Iesus: Surge.* Vt enim ait Chrysostomus: Christus ostendens, quoniam verbo omnia potest facere, ait: *Surge.* Et in hoc liberatio ab infirmitate: *Tolle grabatum.* Et in hoc collatio virtutis ad gradiendum: *Et statim sanus factus est.* Et in hoc miraculi perfectio: *Et sustulit grabatum suum, &c.* Et in hoc miraculi manifestatio. Et de his in collatione prædicabili. Et patet hic credulitas huius paralytici, sicut recolligit Chrysostomus: non enim ait: Angelus non descendit, mouens aquam, nec derisit, sed simul & audiuit & surrexit, nec discredidit ei, qui iussit: *Surge, tolle grabatum & ambula.* Aliter de Iudæis insanientibus, vt ait idē Chrysostomus. Spiritualiter verò potest totum istud exponi, de peccatore iacente in grabato peccati, siue in voluptate carnis. Secundum quod exponit Gregorius super illud Iob: Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit. Ibi Gregorius: Lectus siue grabatus voluptas carnis, vt hic. Et: Per paralysin significatur peccatum, siue voluptas. Paralysis enim est læsio partis, & aliquando fit in medio corporis, aliquando in parte aliqua, & aliquando in origine membrorum, & tunc sequitur mollities non vnius membri, aliquando, propter vitium partis, quod dicitur in Ioanne. Sic est in pectore destituto à virtute charitatis, & resoluto, luxu voluptatis, & priuato operibus virtuosis. De quo in figura ait Propheta in Psalmo: Dereliquit me virtus mea & lumen oculorum, & ipsum non est mecum. Et: Non erat ei vox neque sensus. Et illud Matthæi: Offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Piscina figura pœnitentiæ, vt dictum est, in qua hostiæ lauandæ, id est, corda Deo offerenda: Lauabo per singulas noctes lectum meum, ait Propheta. Quinque porticus significant quinque cōsiderationes, quæ introducunt peccatorē in lauacrum pœnitentiæ, siue ad pœnitendum: quarum prima est, consideratio excellentiæ status gratiæ à qua recedit. Ioannes in Apocalypsi: Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam. Et: Recordatus Petrus verbi, quod dixit Iesus, fleuit amare, &c. Secunda consideratio, introducens primam, est meditatio vilitatis culpæ, quā commisit. Vide quàm vilis facta es, iterans vias tuas, &c. Et tertio: Vide nunc vbi prostrata sis. Et sequitur: Reuertere auersatrix Israël. Tertia consideratio est diuinæ maiestatis, quam offendit: Scito iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum præuaricata es. Et sequitur: Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Exemplum de filio prodigo, qui ait: Pater peccaui in te, &c. Et de publicano. Quarta est consideratio pœnæ æternæ, quam meruit. Exemplum de Niniuitis: Et de Achab: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quinta est consideratio diuinæ misericordiæ, quæ peccata remittit. Exemplum de Maria Magdalena, & latrone, propter quod clamat Propheta: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Ex prima consideratione oritur dolor: ex secunda pudor: ex tertia timor: ex quarta horror: Horrendum enim est incidere in manus Domini. Ex quinta, amor. Peccatorem autem sic pœnitere volentem, videt Dominus oculo misericordiæ, & lauat, præcipiens ei vt surgat de lecto peccati siue culpæ, & ambulet in vijs iustitiæ. Et de hoc in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua miraculi facta calumniatio. Ibi: *Erat autem Sabbatum.* Quo licebat scilicet. Et illa pars in tres partes. Primò calumniatio ipsa. Secundò, calumniationis confutatio. Ibi: *Respondit Iesus.* Tertiò confutationis corroboratio multiplici testimonio. Ibi: *Si ego testimonium perhibeo.* In prima, quatuor. Primò, sanati siue curati calumniatio. Secundò, calumniati excusatio per Christum curantem. Ibi: *Respondit eis.* Tertiò, Christi declinatio, & ab eodem curati eruditio. Ibi: *Iesus autem declinabat.* Quartò, curantis denunciatio & persequentium obstinatio. Ibi: *Abijt ille homo.* Ait ergo: *Erat autem Sabbatum.* Quo scilicet non licebat portare onera secundum legem: Vt sanctificetis diem, & ne portetis onus, &c. Ideò dicebant Iudæi: *Non licet tibi tollere grabatum.* Et in hoc patet eorum insania & inuerecundia, cùm deberent laudare benefactorem, increpatiuè dicunt: *Non licet tibi, &c.* Ait Chrysostomus. Et sequitur secundum, scilicet excusatio paralytici curati cum interrogatione Iudæorum: *Respondit eis: Qui me sanum fecit, &c.* Quasi dicat, ait Chrysostomus: Qui me eripuit à tam longa ægritudine & restituit sanitati, hic iussit, cui iustum est obedire & magistrum æstimare. Idem Augustinus. Auctorem sanitatis objiciebat calumniantibus: & quoniam illi erant percussi inuidia, à suasione sanitatis, vt ait Chrysostomus: *Interrogauerunt ergo eum: Quis est homo.* Et patet eorum malignitas: non enim dixerunt, qui te sanum fecit, sed: *Qui dixit: Tolle grabatum, &c.* Quod enim erat potestatis, tacuerunt: quod vero videbatur esse transgressionis, in medium ducunt, ait Chrysostomus. Item cum contemptu loquebantur: *Quis est homo ille?* Sicut infra. Vbi est ille? *Is autem qui sanus fuerat nesciebat.* Scilicet scientia certa: *Iesus autem declinabat à turba.* In quo tertium denotatur. Sed quæritur, ad quid declinabat, ex quo non poterant nocere, nisi vellet? Item videtur timuisse. Item cum ille calumniatus esset ignorans, non debuisset eum dimisisse. Et ad istud respondet Chrysostomus: Quòd Iesus declinauit propter tria, scilicet vt eo absente testimonium fieret insuspicabile. Item, vt non plus furorem eorum accenderet: solus enim visus eius, qui habetur in inuidia, non paruam scintillam immittit in videntibus. Item, vt non adhuc de seipso quid dicat,

Aug. tract. 17. in Ioan. ante med. tom. 9. — Apoc. 17. b — Quinque porticus quid significent. — Thren. 2. d — Exod. 38. a — Matt. 25. a — 1. Reg. 17. e — Languentes. — Matt. 11. a — Chrysost. hom. 35. in Ioan. circa med. to. 3. — Aug. tract. 17. in Ioan. ante med. tom. 9. — Heb. 4. d — Chrysost. hom. 35. in Ioan. ante med. to. 3. — Patientia languidi. — Ibid. hom. 36. ante medium. — Matt. 9. a — Chrys. ibid. paulo post. — Perfectio miraculi. Manifestatio miraculi. — Chrysost. 36. in Ioan. paulo ante med. to. 3. — Ibidem. — Expositio spiritualis. — Greg. Mor. lib. 32. c. 15. — Iob 33. c — Lectus. — Marc. 2. a

Psal. 37. b — 4. Reg. 4. a — Matt. 9. a — Psal. 6. b — Quinque porticus. — Apoc. 2. b — Mat. 26. g — Hierem. 2. g — Hierem. 3 d — Luc. 15. d — Luc. 18. b — Ion. 3. a — 3. Reg. 21. g — Luc. 13. a — Luc. 7. g — Luc 23. f — Psal. 50. a — Heb. 10. f — Miraculi calumniatio. — Exo. 20. b — Hierem. 17. c — Insania Iudæorū. — Chrysost. hom. 36. in Ioan. paulo ante med. to. 3. — Ibid. paulo post. — Aug. tract. 17 in Ioan. post med. tom. 9. — Chrysost. hom. 36. in Ioan. circa med. to. 3. — Ioan. 7. b — Chrys. ibid.

quod ad laudem pertineret. Hæc ille. Aliter Augustinus. Quòd hoc est magnum sacramentum: in eum enim credimus, quem non videmus. Infra: Beati qui non viderunt & crediderunt. *Postea inuenit eum in templo.* Et in hoc religionis signum: non enim secesserat ad nundinas, nec voluptati & remissioni dedit semetipsum: sed in templo conuersabatur, ait Chrysostomus: *Et dixit illi: Ecce sanus factus es.* Et in hoc patet, quòd ex peccatis genita erat illa pars, sicut ait Chrysostomus, & idem in Glossa: & ideò ait: *Noli peccare,* ad cauenda maiora supplicia. Ideò sequitur: *Ne deterius tibi contingat.* Et patet congruus modus loquendi. Non enim ait ei Christus: Sanum te feci. Sed: *Sanus factus es,* nec ait: Vt non te torqueam. Sed: *Ne tibi deterius contingat.* Ostendit enim quoniam clementia saluatus est, & quoniam peccatis debetur vindicta, ait Chrysostomus. Et de hoc Augustinus: Benè Iesum in turba non vidit, in templo postea vidit: difficilè est enim in turba Iesum videre. Solitudo quædam menti necessaria est, turba strepitum habet, visio secretum. Et ibi benè de hoc. Et sequitur quartum: *Abijt ille homo.* In quo notatur quartum, scilicèt, denunciatio curantis. *Et annunciauit quia Iesus esset.* Vnde Augustinus: Postquam cognouit, non fuit piger in euangelizando. Ille annunciabat: illi insaniebant. Ideò sequitur. *Propterea persequebantur quia hæc in Sabbato faciebat.* Et patet deuotio illius curati, ait enim: *Qui me fecit sanum.* Medicum manifestum faciens, alios attrahere studens. Illi vero dixerant prius: *Quis est ille homo qui dixit, &c.* Quia quod videbatur crimen, adferebant: iste vero excusationem præmittit: *Qui me sanum fecit.* Vt ait Chrysostomus. Sed quæritur, videtur enim quòd Iudæi iustè arguebant, ex quo erat sabbatum, in quo non licebat onera portare. Et ad hoc respondendum, quòd illud est verum, de oneribus impedientibus vacationem ad Deum, vt patet. Et principaliter de operibus seruilibus, quæ sunt peccata, vt ait Augustinus: Iudæi seruiliter obseruant diem sabbati ad luxuriam, ad ebrietatem, quanto melius fœminæ eorum lanam facerent, quam in neomenijs saltarent. Spiritualiter vero obseruat Christianus abstinens se ab opere seruili, id est, à peccato. Et Gregorius: Regulariter onera in sabbati die portare prohibitum est, id est, ne pondera peccatorum ad animam per sensus corporales trahamus. Et quia portare grabatum eo modo, quo iste portauit, non fuit ad impedimentum vacationis à Deo, immò ad templum iuit, & beneficium curationis ad gloriam Dei annunciauit, nulla fuit violatio sabbati. Præterea notandum, quòd in præcepto de obseruatione sabbati, erat aliquid morale, sicut vacatio Deo & diuinis: & erat aliquid cæremoniale, siue taxatio siue designatio diei septimæ, & cessatio ab operibus seruilibus. Quantum ad primum præceptum de sabbato, ponitur inter moralia præcepta, & semper est obseruandum: quantum ad alia duo, fuit implendum. Vnde Augustinus, sabbati præceptum datum esse ad tempus Iudæis indicat, impletionem vero sabbati in ipso venisse: quando ait infra: *Ego operor.* De operatione vero sabbati, & ipso sabbato multiplici. Infra: Et sequitur illa pars, in qua confutatio calumniæ & calumniantium. Ibi: *Iesus autem respondit.* Et illa in duas. Primò, confutatio ipsa in generali. Secundò, in speciali: *Amen amen dico vobis.* In prima quatuor. Primò ostensio æqualis potentiæ in operando. Secundò amoris huius declaratio. Ibi: *Respondit vtique Iesus.* Tertiò, ne crederetur ex hoc, quod dixit, minorem esse potentiam filij: potentia patris, huius suspicionis remotio. Ibi: *Quæcunque enim ille.* Quartò in terris huius exemplaris ostensio. Ibi: *Pater diligit filium.* Ait ergo: *Respondit eis,* vt esset ratio talis secundum Chrysostomum. Licèt dictum sit de Deo, quòd die septima quieuit: tamen continuè operatur: prouidet enim & continet omnia, quæ facta sunt, sicut patet in cœlestibus, vt in Sole oriente, & Luna currente, & vt patet in seminibus, & habitantibus in terra, quæ nutrit, flumina fluunt, & sic de alijs. Et tamen non soluit sabbatum transgrediendo. Cùm ergo filius eadem operetur, nec ipse soluit sabbatum, & maximè vbi iussit opus fieri pietatis, vt in curatione videlicèt paralytici. Et hoc est quod ait: *Pater meus operatur,* cùm fecit mundum: per me enim fecit, qui sum verbum, & per me regit, ait Augustinus supra: Omnia per ipsum facta sunt. Et quoniam hæc dixit cæcis, medicamentum ignorantibus, & tanquam in phrenesi occidere volentib⁹ magis persequebantur eum, ait Augustinus homilia dicta. Et ideò sequitur: *Propterea magis quærebant interficere, &c.* Quia secundum opinionem eorum soluebat sabbatum. Sed patrem suum dicebat Deum, non sicut nos. Sed: *Faciens se æqualem Deo.* Sed quæritur, quare proposuit ista sublimia & arcana de sua diuinitate & æqualitate cum patre, cùm essent illi infirmi & sic manuducendi facili doctrina, prout ait Paulus: Sicut paruulis lac vobis potum non escam dedi. Et ad istud respondet Chrysostomus: Quòd filius Dei volebat vtrunque credi, scilicèt de se, & condescensionis dispensationem, & deitatis dignitatem. Et ideò volens ad maius eos reducere & excellius de patris dignitate locutus est. Si enim deberet de humanis semper loqui, omnes crederent illũ esse hominẽ solum. Et sequitur secunda particula, in qua huius declaratio: *Amen dico vobis, non potest filius, &c.* Infra: A me ipso facio nihil, nisi quod fecerit pater. Infra: Quæ vidi apud Patrem, hęc loquor. Et ne crederetur ex hoc, nõ habere posse tot ac tãta, sicut pater, subditur tertium: *Quæcunque ille fecerit, hæc & filius.* Supra: Omnia per ipsum facta sunt. Et: Omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Et his, vt ait Augustinus: Iudęi commoti, quia in homine nõ intelligebant Deum, carnem videbant, Deum nesciebant habitaculũ cernebant, habitatorem ignorabant: nõ enim forma serui ęquabat patri, nec id quod factũ est propter nos, sed quod erat, quando fecit nos: Non rapinã arbitratus est, se esse æqualem Deo, &c. Et ibi benè de hoc. Sed dicunt hæretici, scilicèt Arriani, vt ait ibidem, quòd ex hoc videtur, quòd filius nõ sit æqualis patri, quia qui nõ potest facere, nisi quod viderit alium facere, videtur esse minor illo. Item videtur ille nobiliori modo facere, quàm ille, qui nõ potest facere, nisi videat alium facere. Item quæritur, qualiter ait: *Quæcunque fecerit pater, hæc & filius similiter facit.* Cùm sit manifestum ex prædictis, quòd eadẽ faciunt: quare apponit similiter? Et ad primum respondendum est, secundum Glossam, quòd idẽ est filio videre patrem, vel audire, quòd esse à patre. Nõ ergo aliud filio videre patrem facientem, quàm esse à patre, & operari quæ pater operatur. Vnde in operantibus differentibus secundum essentiã posset obijci eo modo quo obijciunt Arriani. Sicut in duobus fabris, quorum vnus operatur, quod videt alium operari, sicut exemplificat Augustinus. Sed omnia per verbum facta sunt. Et ideò sequitur hic. *Quæcunque fecerit pater, & filius similiter.* Non sic in humanis, nam cor facit literas intelligibiliter, manus easdem visibiliter. Sed pater & filius eadem & similiter faciunt, sicut manifestat Augustinus. Ex his ergo patet omnipotentiæ in Deo indiuisibilitas, & respectu effectuum æqualitas, & in modo faciendi identitas. Vnde Chrysostomus: potestatis ostendit indissimilitudinem & etiam voluntatis. Et sequitur quartum: *Pater enim diligit filium.* Et ibi duo. Primò, explanatio dictorum, quasi in terris. Secundò, quia mentio facta est de mortuis viuificandis, subditur potestas collata filio in iudicio. Ibi: *Neque pater iudicat quemquam, &c.* Ait ergo: *Pater diligit filium,* id est, diligens generat filium sibi consubstantialem: *Et omnia demonstrat,* filium generando. Supra: Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et Matthæus: Hic est filius meus dilectus. Vnde Chrysostomus: Vt cognoscas filium non ingenitum esse, ait: *Diligit filium, & dedit omnia, siue demonstrat,* id est, genuit: *Et maiora his demonstrabit,* scilicèt curationibus languidorum, ait Augustinus: Vbi obijcit. Sed demonstrabit, ergo non demonstratum est: qualiter ergo ait prius: *Omnia demonstrat.* Et ad istud respondendũ secundũ Augustinum, & vt est in Glossa. Pro parte demonstrare patrem filio, est cuncta per filium operari. Quod vero ait: *Demonstrabit,* hoc est dictum, maiora per eum faciet, sicut mortuos suscitare, quod est maius, quàm lãguidos curare. Et per hoc patet solutio ad obiecta, quæque possunt obijci. Si enim filius nihil potest, nisi ꝙ viderit patrẽ facientem: & si pater demõstrat filio, qualiter filius operatur omnia, quæ & pater? Prius enim est esse, quàm videri, vel demonstrare. Et ad istud

respon-

Aug. tract. 17. in Ioan. post med. tom. 9. Ioan. 20. g
Chrysost. hom. 37. in Ioan. ante med. to. 3. Ibid. paulò post.
Ibid. post pauca. Aug. tract. 17. in Ioan. post med. tom. 9.
Aug. tract. 17. in Ioan. post med. tom. 9.
Chrysost. hom. 37. in Ioan. ante med. to. 3. Hierem. 7. c Exo. 20. b Aug. tract. 3. in Ioan. post med. tom. 3.
Aug. tract. 17. in Ioan. post med. tom. 9. Ioan. 7. b Diuisio huius partis.
Chrysost. hom. 37. in Ioan. ante med. to. 3. Gen. 1. d
Aug. tract. 17. in Ioan. ante med. to. 9. Ioan. 1. a Ibidem.
1. Cor. 3. a Chrysost. hom. 37. in Ioan. ante med. to. 3.
Ioan. 8. d Ibidem. Ioan. 1. a Col. 1. c Aug. tract. 18. in Ioan. ante med. tom. 9. Phil. 2. a Error Arrianorũ. Aug. ibid. post aliqua.
Ibid. post. Ibidem. Chrysost. hom. 37. in Ioan. post med. to. 3. Ioan. 3. d Matt. 3. d Aug. tract. 19. in Ioan. ante med. to. 9. Ibidem.

respondendum est, sicut tangit Glossa, quòd in his differendis illo genere loquendi vtitur, quo paruulorum mentes possit excitare, & quo mentes adultorum exercerentur. Licèt ergo in rebus humanis posset obijci de prioritate & posteritate, non tamen in diuinis, vt præhabitum est, vbi est identitas essentiæ, vt patet ex dictis Augustini prius. Et quia dixerat, maiora demonstrabit, subdit: *Vt vos miremini*, scilicèt de magnitudine operum, quæ facit filius, vt infra: Multa bona opera ostendi vobis. Et specificat illa opera. *Sicut enim pater suscitat mortuos*, scilicèt in anima, ait Glossa: *Sic & filius quos vult*, non alios, quia eadem voluntas & eadem potestas, & eadem viuificatio: prout ait Augustinus, & est in Glossa: Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob. Et de hoc verbo in collatione prædicabili, infra. Sed quæritur, in omnibus prædictis præpositionibus ait, semper filium facere ea, quæ facit pater: sed pater generat filium, ergo & filius generat filium. Et si respondeatur, quod generare dicit puram relationem: obijcitur, quòd pater mittit filium, ergo & filius mittit filium: mittere enim dicit actionem. Et ad istud respondetur magistraliter, quòd quædam dicunt puram relationem, vt generare: quædam puram actionem, vt creare & facere: quædam vero vtrumque, vt mittere: quædã dicunt actionem & significationem, sicut apparere. Ratione ergo actionis verũ est, quod quæcunque facit pater, facit & filius. Vnde Augustinus: Patris & filij sunt inseparabilia opera, vt illi inseparabiles. Infra: Ego & pater vnũ sumus. Quantũ vero ad id quod est relationis, non tenet: & ideò filius potuit incarnari, pater non. Ad euidentiam dictorum recapitulat Augustinus, quædã vtilia: ait enim exponens illud: *Non potest filius facere quidquam, nisi quod viderit patrem facere*, quia quidquid habet filius vt faciat, hoc habet à patre: quia à patre habet, vt sit, & à patre habet vt possit. Filio autem est idẽ esse, quod posse: & quia nõ filius est à se, non potest à se. Item opponit hæreticus: filius non vidit patrem ambulare super mare pedibus, & tamen ipse ambulauit. Ergo propositio falsa. Et ad hoc respondet Augustinus: quòd cum filius ambulabat super mare, diuinitas gubernabat. Infra: Pater in me manens facit opera. Opus ergo patris fuit illa ambulatio, quia inseparabile est opus vtriusque. Et ita filius vidit opus patris. Opponit idem Augustinus de hoc quod ait: *Omnia demonstrat filio*. Et postea subdit: *Maiora demonstrabit*. Cùm loquatur de filio secundũ diuinitatem, videtur quòd potestas data filio à patre possit augmentari: & quòd pater scit plura, quàm filius. Vnde clamat Augustinus: O verbum Dei, quid est pater demonstraturus, quod tu nescis? quasi dicat, nihil. Et ad istud respondet Augustinus, quòd vnus homo caput & membra. Supra: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit: ille caput, nos membra, totus homo ille & nos. Cùm ergo demonstrat pater membris, & Christo demonstrat. Et est mira res, ostenditur Christo, quod nouerat Christus, & ostenditur Christo per Christum, quia membris per caput. Et per hoc ad obiecta, quia loquitur de demonstratione, quæ fit membris. Ex dictis datur exemplum fidelibus, non faciendi alia, quàm quæ vident patrem facere, ad imitationẽ filij: Estote misericordes sicut & pater vester misericors est: sic enim erunt opera regulata & recta & secura: Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi. Maiores enim sunt imitandi, inquit Tullius. Qualiter autem Deus demonstrat credentibus opera magna, habitum est ab Augustino. Et hoc per ipsum filium Dei ille opus est, infra: Operibus credite. Et sequitur illa particula, in qua explanatio verbi præmissi: *Neque enim pater iudicat*, quia enim mentionem fecerat de mortuorum resuscitatione, ideò subdit, quòd pater non iudicat. Vnde Augustinus hoc dicit, quasi reddens rationem superioris sententiæ. Et de hoc consequenter opponit, si in iudicio mortui sunt suscitandi. Si ergo pater suscitat mortuos, vt præmissum est, quomodo non iudicabit filius? quasi dicat, iudicabit. Item si simul suscitant & viuificant: ergo simul iudicabunt. Item vt habitum est ab Augustino: Pater & Filius sunt inseparabiles, & opera eorum inseparabilia: Ergo vt prius. Item vt Augustinus ait, quia non est filius à se, non potest aliquid à se. Et videre filij hoc est esse natum de patre. Et totum quod est, quod potest, de patre est, & nascendo videt, & videndo natus est: Ergo similiter à patre habet quod iudicet. Et ita prius. Et ad istud respondet Augustinus. Pater dicitur non venturus ad iudicium, licèt non recedat à filio, quia non videbitur in iudicio. Forma illa erit iudex, quæ sub iudice stetit, illa iudicabit, quæ iudicata est, iudicabit iustè, quæ iudicata est iniquè. Et subdit causam: Hoc ideò erit, quia iudicium erit iustorum & iniquorum. Qui iniqui videre Deum non possunt, eo quòd mundo corde videtur: ideò talis apparebit iudex, vt non possit videri ab hominibus. Quia ergo filius in forma serui apparebit, & nõ patris, ideò dicitur quòd pater nõ iudicat quemquam. Hæc Augustinus: Et ex his patet litera: *Neque pater iudicat quemquam*. Apparendo scilicèt vt pater: *Sed omne iudicium dedit filio*, eo quòd apparebit in forma serui, quæ possit ab hominibus videri: Videbit eum omnis oculus, & qui pupugerunt, plangent: *Vt omnes honorificent filium*, scilicèt in eum credendo, & exhibendo ei honorem æqualem, sicut patri. Vt enim ait Augustinus, honorare patrem est credere eum habere filium sibi æqualem. Et similiter honorificare filium, est credere eum esse æqualem patri: *Et ideò qui non honorificat filium*, isto modo: *Nec patrem*. Sed videtur, quòd non sit vera conuenientia, quia filius iudicabit in forma serui, vt dictum est: Sed secundum illã formam nõ est honorificandus æquali honore vt pater. Et ad istud respondendũ est, quòd potestas iudicandi, quæ est auctoritatis, est totius Trinitatis: Cùm enim accepero tempus, iustitias iudicabo. Et: Mea est vltio. Potestas tamen ministerij erit filij in forma serui, vt dictum est. Et quia in illa forma fuit iudicatus etiam iniquè & contemptus: Terra enim data est in manus impij. Ideò merito dedit ei pater, vt in illa forma appareret iudicans, & timeretur sicut Deus, cuius sententia perseuerabit inuiolabiliter: Humiliauit semetipsum, &c. Et sequitur: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Ergo non intendit, quòd forma serui sit æqualiter honorificanda, sicut pater: sed quòd filius, qui apparebit in forma serui, sit honorificandus, sicut pater. Vnde nota quòd Deus est honorificandus rectæ fidei credulitate, vt hic. Iterum est honorificandus humilis obedientiæ subiectione. Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum. Item est honorandus debili electus exhibitione: Honora Deum de tua substantia & de primitijs omnium frugum tuarum. Et: Honora Deum ex tota anima tua, &c. Et sequitur illa pars, in qua manifestat æqualitatem omnipotentiæ filij, cùm patre in speciali. Ibi: *Amen amen dico vobis*. Et hoc descendendo ad potentiam viuificandi, & potentiam iudicandi. Et hæc in duas partes. Primò, declarat potentiam filij in viuificando. Secundò, eandem in iudicando. Ibi: *Potestatem dedit*. Prima respicit benignitatem misericordiæ. Secunda seueritatem iustitiæ. In prima, tria narrantur. Primò, specificat quos & quales viuificet. Secundò, quomodo viuificet. Ibi: *Amen amen dico vobis*. Tertiò, æqualitatem potentiæ vtriusque, qua viuificat, manifestat. Ibi: *Sicut enim pater*. Ait ergo: *Amen dico vobis, qui verbum meum audit*, auditu cordis scilicèt: *Et credit*, scilicèt perfecta fide: *Ei*, id est patri: *Qui misit me*, vnigenitum sibi consubstantialem. Supra: Non misit filium vt iudicet mundum, &c. *Habet vitam æternam*. Et in hoc notatur inuentio omnis boni: *Et in iudicium non venit*. Ibi notatur euasio omnis mali. Supra: Qui credit in me, non iudicatur. Sed quæritur, qualiter ait: *Habet vitam æternam*, quia illa habebitur post vitam hanc. Sicut clamat Apostolus: Quis liberabit me de corpore mortis huius? Et sequitur: Gratia scilicèt consummata. Item videtur sibi contradicere. Primò ait: *Quòd qui sic audit, habet vitam æternam*. Sed si habet vitam non transit à morte, sed prius transiuit: Ergo. Et ad istud respondendum, quòd habere vitam æternam est dupliciter: vel in spe, & in arra, siue in pignore, quod est spiritus. Et sic dicitur habere in ista vita, infra: Hæc est vita æterna vt cognoscant te, &c. Vt enim ait Augustinus: Differentia est in amore spiritualium & carnalium: nam qui nouit, & perfectè amat iustitiam, iustus est: non tamen qui nouit aurum, & amat habet

Marginal notes (left column): Ioan. 10. c — Aug. tract. 19. in Ioan. ante med. — 10. 9. — Isai. 49. b — Aug. ibid. tract. 20. ante med. — Ioan. 10. c — Ibid. post. — Ibid. paulò post. — Ioan. 14. c — Aug. tract. 21. in Ioan. ante med. tom. 9. — Aug. ibid. post multa. — Ioan. 3. c — Luc. 6. a — Ephes. 5. a — Cicer. de finib. malorũ & bonor. lib. 1. — Aug. ibid. — Ioan. 10. c — Aug. ibid. post med. — Ibid. tract. 20. ante medium.

Marginal notes (right column): Ibid. post med. — Ibid tract. 19. post medium. — Ibidem. — Apoc. 1. b — Aug. ibid. ante med. — Deut. 32. c — Iob 9. c — Phil. 2. a — Ibid. b — 1. Reg. 2. f — Prou. 3. b — Eccl. 7. c — Ioan. 3. b — Ibidem. — Rom. 7. d — Habere vitã æternã est dupliciter. — 2 Cor. 1. d — Ioan 17. a — August. de Trin. lib. 9. c. 9. 10. 2.

habet ſcilicèt aurum. Et in epiſtolis: Velle iuſtitiam, eſt eam habere. Item eſt habere vitam æternam in re: & ſic erit poſt hanc vitam, quando videbitur Deus facie ad faciem. Ad aliud reſpondendum ſecundum Auguſtinum: Quòd hic loquitur de tranſitu à morte infidelitatis ad vitam fidei, à morte falſitatis ad vitam veritatis, à morte iniquitatis ad vitam iuſtitiæ. Et enim quædam reſurrectio mortuorum, ſcilicèt prædicta. Hæc Auguſtinus: Vbi opponit, qualiter ait: *Hic in iudicium non venit*. Cùm dicat Apoſtolus: Oportet nos manifeſtari antè tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque, &c. Ergo adhuc quis tranſibit in iudicium? Et ad illud reſpondet Auguſtinus, quòd eſt iudicium damnationis, & eſt iudicium diſcretionis, ſiue diſcreminationis, quo bonis bona, & malis mala debentur: qui vero audit & credit non tranſit in iudicium damnationis. Et patet hic quæ ſint neceſſaria ad vitam æternam, quorum primum eſt perſpicaciter audire, vnde ait: *Qui audit*, id eſt, auditu cordis: Qui habet aures audiendi audiat. Et: Eſto manſuetus ad intelligendum, vt intelligas. Secundò eſt neceſſarium perfectibiliter credere, vnde ait: *Et credit*. Rectè intelligendo, feruenter amando, perfectè orando. Hoc enim implicat credere: Fides ſine operibus mortua eſt. Et: Qui credit Deo, attendit mandatis. Et qui talis eſt, habet vitam æternam, eo modo quo eſt expoſitum. Et ſequitur illa pars in qua manifeſtat, quomodo viuificentur. Ibi: *Amen dico vobis quia venit hora*, ſcilicèt tempus gratiæ: *Quando mortui*, ſcilicèt priuatione fidei: *Audierint*, id eſt, obedierint: *Vocem*, internam inſpirationem. Infra: Qui ex Deo eſt, verba Dei audit: *Viuent*, vita gratiæ nunc, & vita gloriæ poſtea, infra: Oues meæ vocem meam audient, & dabo eis vitam æternam. Et patet hic diſcredentium defectiua calamitas, quia mortui ſcilicèt, ſunt priuati ſenſu rectæ intelligentiæ, & motu operum iuſtitiæ. Viuens enim differt à non viuente ſenſu, & motu, ait ſapiens. Et de ſic mortuis: Exſurge à mortuis. Secundò figuratur internæ inſpirationis qualitas, ibi: Audient vocem filij Dei. Hæc enim vox eſt interna inſpiratio, de qua in Pſalmo: Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Hanc vocem deſiderat ſponſa: Sonet vox tua in auribus meis, vox tua dulcis, in Pſalmo: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Et tales viuent vita gratiæ nunc, & vita gloriæ poſtea: Verba enim vitæ æternæ habes, ait Petrus ad Chriſtum: infra. Et ſequitur tertia particula, in qua manifeſtat ipſius potentiæ qualitatem in viuificando: *Sicut pater habet*, id eſt, genuit filium: *Vitam*. Pater enim eſt vita non naſcendo, filius eſt vita naſcendo. Et hoc ait ad differentiam habentis vitam participatione non per eſſentiam. Infra: *Ego ſum reſurrectio & vita*. Supra: Vita erat lux hominum, &c. Vnde participatione huius vitæ viuunt creaturæ rationales, huius vitæ participabiles: In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Et nota quòd ait: *In ſemetipſo*, vt ait Auguſtinus: Vita Dei eſt immutabilis, nec proficit nec deficit, nec aliter eſt nunc, nec aliter poſt. Sed vita animæ aliter nunc aliter poſt: nunc enim ſapiens, nunc ſtulta: & cum viuit in iniquitate, mors eſt eius: erigendo ſe ad Deum, & inhærendo ei, viuificatur & eſt particeps alterius vitæ. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et ſequitur illa pars, in qua declarat poteſtatem filij in iudicando, ibi: *Et poteſtatem*. Et ibi tria. Primò, præmittit, qua poteſtate iudicat. Secundò, quos iudicat, ibi: *Nolite mirari*. Tertiò, quomodo iudicat, ibi: *Non poſſum*. Ait ergo: *Et poteſtatem dedit ei iudicium facere*, vt expoſitum eſt ſupra, quòd iudicium dedit filio, quia per formam ſerui iudicaturus eſt. Et ideò ſequitur: *Quia filius hominis*. Vt enim ait Auguſtinus: Quia in principio erat verbum, dedit ei vitã in ſemetipſo: quia verbum caro factum eſt, Filius hominis eſt, & accepit poteſtatem faciendi iudicij in fine ſæculi. Sed obijcitur, quòd non ſolus filius iudicabit, quia dicitur Apoſtolis: Sedebitis & vos iudicantes, &c. Angelos iudicabimus. Et: Iudicium tribuit pauperibus: Ergo, vt prius. Item videtur quòd filius nullum iudicet, infra: Non iudico quemquam. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Hugonem: Vbi ait, quòd quatuor ſunt iudicia: quorum primum eſt ſecundum præſcientiam, quo ſumus iudicati, antequã eſſemus.

1. Cor. 13. d — Aug. tract. 19. in Ioan. ante med. tom. 9. — Ibid. tract. 22. ante med. — 2. Cor. 5. b — Iudicium duplex. — Neceſſaria ad vitã æternam. — Luc. 8. b — Eccli. 5. d — Iac. 3. d — Eccl. 32. d — Ioan. 8. f — Ioan. 10. a — Diſcredentium calamitas. — Sap. 1. a — Ephes. 5. c — Cant. 2. a — Pſal. 84. b — Ioan. 6. g — Pater & filius qualiter ſunt vita. — Ioan. 11. e — Ioan. 1. a — Act. 17. f — Aug. tract. 22. in Ioan. tom. 9. — Vita animæ quæ ſit. — Poteſtas filij in iudicando. — Aug. ibid. poſt. — Ioan. 1. a — Ibid. b — Mat. 19. d — 1. Cor. 6. a — Iob 36. a — Ioan. 8. b — Hugo de ſacram. fid. lib. 1. par. 8 cap. 5. — Quatuor ſunt iudicia.

Item aliud eſt ſecundum cauſam, quo iudicamur, ex quo incipimus eſſe vel boni, vel mali. Tertium eſt ſecundum operationem, quando operibus foris oſtendimus quales ſumus intus. Quartum eſt ſecundum retributionem, ſcilicèt in percipienda mercede, in illo iudicio ſententia dictatur, & hoc erit ipſius Trinitatis. Item ſententia profertur, quod erit filij, quia in humanitate ſua omnis iudicij ſententiam proferre accepit ſecundum Hugonem. Iudicare ergo auctoritate & dictamine ſententiæ eſt totius Trinitatis. Iudicare vero prolatione ſententiæ, & euidentia formæ, ſiue miniſterio, erit filij hominis. Vt loquitur hic. Iudicare vero aſſiſtentia & approbatione, erit Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum: Dominus veniet ad iudicium cum ſenioribus populi ſui. Et: Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum ſenatorib' terræ. Et de his benè Gregorius: Exponens illud verbum Iob ſupradictum: Iudicium tribuit pauperibus. Ibi enim diſtinguit quatuor ordines in iudicio: ſcilicèt quòd quidam iudicabuntur, nec iudicabunt: quidam iudicabunt, nec iudicabuntur: quidam, nec iudicabunt, nec iudicabuntur, &c. Ad vltimum reſpondet Hugo, quòd quantum ad dictandam ſententiam, ait Chriſtus: Non iudico quemquam. Quantum vero ad proferendam ſententiam, ait: *Sicut audio, ſic iudico*, infra eodem. Et ex dictis patet, quòd temerarium eſt alicui vendicare alium: Tu quis es, qui iudicas ſeruum alienum? Et: Nolite ante tempus iudicare. Et ſequitur ſecunda particula, in qua manifeſtat, quòd iudicat, ſcilicèt malos: omnes enim ſuſcitabit, ſed malos iudicabit iudicio damnationis. Et hoc eſt, quod ait: *Nolite mirari*: de eo quòd dictum eſt, ſcilicèt, quòd filius hominis habet poteſtatem iudiciũ facere, quia: *Venit hora*, ſcilicèt in fine ſæculi, quod licèt ſit futurum, tamen præſens Deo: *Quando omnes, qui in monumento ſunt, audient vocem*. Et ſic loquitur, quantum ad reſurrectionem animarum. Vnde Auguſtinus: In monumentis corpora ſunt, non animæ. Supra ergo ait de reſurrectione animarum, hic de reſurrectione corporum. Vnde Auguſtinus: Reſurgunt animæ ab iniquitate per id, quòd eſt Deus: corpora à corruptionibus, per id quod eſt homo: Dominus in iuſſu, & in voce tubæ, &c. Et ſequitur: *Mortui reſurgent, &c. Et procedent qui bona egerunt in reſurrectionem vitæ*, ſcilicèt æternæ: *Qui vero mala, &c. In reſurrectionem iudicij*, ſcilicèt damnationis: ibi autem ſumitur iudicium pro pœna, ait Auguſtinus. De vtriſque: Venite benedicti, &c. Et poſt: Ite maledicti, &c. Omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Sed quæritur, qualiter ait? *In reſurrectionem iudicij*, quia in Pſalmo: Non reſurgunt impij in iudicio. Et ſupra: Qui non credit iam iudicatus eſt. Et ad iſtud reſpondendum eſt ſecundum Gregorium, vbi ſupra: Quod reſurgent omnes infideles, ſed ad tormentum, nõ ad iudicium: non enim eorum cauſa tunc diſcutitur, qui ad conſpectum diſtricti iudicis iam condemnatione ſuæ infidelitatis accedunt, & ideò nõ iudicantur, ſed tamen pereunt, vt ait ibidem. Qui enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Et ideò tales ibunt: *In reſurrectionem iudicij*, id eſt, damnationis. Et de his Chryſoſtomus. Quod toties inculcat & commemorat, hoc ſcilicèt iudicium & vitam, præparans auditorem. Et de iſta reſurrectione in collatione prædicabili, infra. Et ſequitur vltima particula, ſcilicèt: *Quomodo iudicat*, nimirum iuſtè, quærendo voluntatem patris, quia dictum eſt: *Quod omne iudicium dedit filio*, ne dicerent, non ſecundum patrem ergo iudicas, ideò ait: *Non poſſum, &c.* Sicut continuat Auguſtinus. Et eodem modo Chryſoſtomus homilia dicta: quoniam diſſimilia à prophetis videbatur dicere, qui dixerunt: Deus iudex iuſtus, &c. Et alibi: Iudicabit orbem terræ. Deſtruens ſuſpicionem, ait: *Non poſſum à me ipſo, &c.* Vt enim ait Auguſtinus, quia non eſt filius à ſe, non poteſt aliquid à ſe. Et ſi obijciatur, ſicut obijciunt hæretici, quòd tunc non eſt æquè potens, ſicut pater. Reſpondendum, quòd ex hoc denotatur omnipotentia, quia eadem, quæ eſt ipſius patris, eſt & filij, & nulla notatur impotẽtia, ſed omninò eadem potentia, quæ eſt patris, ſicut eſt eadem vita & eadem eſſentia. Et ideò ſequitur: *Sicut audio, iudico*, id eſt, ſicut accipio à patre. Vt enim ait Auguſtinus: Non eſt

Iudicare quorum erit. — Iſai. 3. c — Prou. 31. c — Greg. Mor. lib. 26. cap. 20. — Iob 36. a — Quatuor ordines in iudicio. — Hugo de ſacram. fid. lib. 1. par. 8 cap. 5. — Ioan. 8. b — Rom. 14. a — 1. Cor. 4. a — Aug. tract. 19. in Ioan. poſt med. tom. 9. — Ibid. tract. 23. ante med. — 1. Theſſ. 4 a — Iudicium pro pœna. — Mat. 25. c — 1. Cor. 15. g — Pſal. 1. b — Ioan. 3. b — Greg. Mor. lib. 26. c. 20. ante medium. — Chryſoſt. hom. 38. in Ioan. ante med. to. 3. — Quomodo iudicat filius. — Aug. tract. 19. in Ioan. ver. ſi. to. 9 — Chryſoſt. hom. 39. in Ioan. circa med. to. 3. — Pſal. 7. a — Pſal. 95. — Aug. tract. 22. in Ioan. ante med. tom. 3.

ci aliud audire, aliud videre, sed filio est & idē & esse à patre, & audire, & videre, secundùm Augustinum prius: Omnia tradita sunt mihi à patre meo: *Et iudicium meum verum est*. Quia ita iudico, ac si ipse pater esset, qui iudicat. Ait Chrysostomus. Et hoc: *Quia quæro voluntatem patris mei*. Infra: Ego & pater vnum sumus. Et ideò vna voluntas. Vnde Chrysostomus: Ostendit esse vnam voluntatem, quæ eius, & quæ patris, ac si vnius vtique mentis esset voluntas. Et de hoc opponit Chrysostomus: quòd secundùm hoc alia voluntas sua, alia patris: quia ait, quod venit facere voluntatem patris, non suam. Et si sic, suam erat deficiens. Sed ad contrarium arguit Paulus, ita se miscuit diuinæ voluntati, vt diceret. Viuo ego, iam non ego. Et ita nulla in eo voluntas, nisi diuina: ergo multo magis nec in filio. Et ad hoc respondet, quòd sermonem hic producit ad suspicionem eorum, qui audiebant, & putabant eum esse purum hominem. Ideò decenter ostendit iudicium esse verum, & omninò secundùm diuinam voluntatem. De triplici autem voluntate in Christo, scilicet de vna secundùm affectum naturæ, & de voluntate spiritus, & de voluntate sua diuina, in quantum Deus, siue de voluntate paterna. Ex prædictis patet exemplum iudicantibus ad imitationem filij. Et hoc, quoad tria, non vt sit iudicium temerarium, sed certum. Vnde ait: *Sicut audio, sic iudico*, infra: Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi audierit ab eo: Causam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. Ibi Gregorius benè, qualiter iudices debent esse diligentes in iudicando, vbi ait: Nota de iudicio, ne ad proferendam sententiam iniquam præcipites esse debeamus, ne temerariè indiscussa iudicemus, ne quælibet mala audita nos moueant, ne passim dicta sine probatione credamus, &c. Et ibi benè de hoc. Vnde & de Domino legitur: Descendam, & videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et: Cum tranquillitate iudicat. Secundo figuratur, quòd iudicium debet esse in processu iustum. Vnde ait his: *Iudicium meum iustum est*. Et: Iudices & magistros constitues, vt iudicent iusto iudicio. Vt enim ait Tullius: Iudicis est in causis verum sequi, nec nocētem defendere, nec condemnare innocentem: Qui iustificat impium, & qui contemnat iustum, abominalis est vterque apud Deum. Item insinuatur hic, quòd iudicium debet esse in sententiando ordinatum, quia secundùm voluntatem Dei. Illud enim est rectificatum & ordinatum iudicium, quod fit secundùm diuinam voluntatem, quæ non vuit nisi quod iustum est. Infra: Nolite iudicare secundùm faciem, sed iustum iudicium iudicate, id est, secundùm veritatem, ait Glossa. Et sequitur pars vltima capituli, in qua corroboratio confutationis præmissæ calumniæ multiplici testimonio, ibi: *Si ego testimonium*, &c. Et illa in duas. Primo, testimoniorum adductio. Secundo, Iudæorum discredentium reprehēsio, & obstinationis manifestatio, ibi: *Et non vultis venire ad me*. Prima adhuc in duas. Primo, recitatio falsæ suspicionis calumniantium, & dicentium suum testimonium verum non esse. Secundo, manifestat se habere testimonia, ibi: *Vos misistis ad Ioannem*. Ait ergo: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, illud non est verum*. Sed qualiter hoc? Supra: Perhibuit de se testimonium, quando ait mulieri: Ego sum. Ad istud respondet Chrysostomus, quòd non loquitur, quantum ad dignitatem suam, sed quantum ad suspicionem eorum, quasi diceret: vos dicitis: *Quòd si ego testimonium perhibeo de me, illud non est verum. Et tamen alius est*, scilicet pater, secundùm Glossam, vel ipse Spiritus, secundùm Chrysostomum: *Qui testimonium perhibet*, vt patet supra, quando Ioannes vidit Spiritum descendentem vt columbam: *Et scio quia verum est testimoniū*. Infra: Qui misit me, verax est. Et ex hoc patet solutio obiectionis, qua obijci ponet, quod sibi videtur contradicere. Primò enim ait, quod si testimonium perhiberet de se, nō esset verum. Secundo ait, quod verum est testimonium, quod perhibetur. Et ad istud respondendum, secundùm Chrysostomū, vt prius: quod prius locutus est, quantum ad eorum suspicionem, nunc vero quantum ad suam dignitatem. Aliter respondetur Magistraliter, intelligendo præcise scilicet, quòd si testimonium perhiberet de se, non esset verum, quantum ad sufficientiam testificationis secūdùm legem, quæ ait: In ore duorum vel trium stat omne testimoniū. Sed quia alius est qui perhibet, scilicet pater & spiritus, & etiam Ioannes: ait Glossa, ideo testimonium est verum. Et sequitur illa pars, in qua adductio testimoniorum ab alijs. Et illa in quatuor secundùm quatuor testimonia. Primo inducit testimonium à Ioanne. Secundum ab operibus, ibi: *Ego habeo*. Tertio à patre, ibi: *Et qui misit me pater*. Quarto à scripturis, ibi: *Scrutamini scripturas*. Ait ergo: *Vos misistis ad Ioannem*. Supra: Et non vtique misissetis, nisi dignum fide opinaremini, ait Chrysostomus, nec ipse ingessit tantùm, sed vos misissetis, & ille testimonium perhibuit veritati, supra: erat enim testis fidelis, qui non mentiebatur: Testis fidelis non mentietur. Cuius tamen testimonio non indigeo. Vnde sequitur: *Ego testimonium ab homine*, &c. Sed qualiter hoc? opponit Chrysostomus: Si nō accipit ab homine testimonium, ad quid induxit testimonium Ioannis? Videtur quod superfluè. Et ad istud respondet, quòd loquitur ad eorum suspicionem, disputans, quasi dicat: Ego ens Deus non indigebam humano testimonio: Sed quia Ioanni attenditis, & omnibus digniorem putatis, & illi vt prophetæ occurristis, non recolo eius testimoniū: *Et hoc dico vt salui sitis*. Et vere eius testimonio est credendum: *Ille erat lucerna ardens*, diuino amore: *Et lucens*, lumine scientiæ diuinæ. Vt enim ait Augustinus: Ioannes perhibuit testimonium, sed tamquam lucerna, non ad sanandos amicos, sed ad cōfutandos inimicos. Vnde in Psalmo: Paraui lucernam Christo meo: Inimicos autem induam confusione, super ipsum autem, id est, Christum, florebit sanctificatio mea. Illa lucerna in nocte dicit esse solem, & iubet te expectare diem. Hæc Augustinus: vbi ait, quòd prophetæ fuerunt lucernæ: quia enim, vt homines, possunt accendi & extingui. Similiter Apostoli lucernæ, & omnis propheta lucerna: Quasi lucernæ ardenti in caliginoso loco, &c. Solus enim ille est lux, non enim accenditur & extinguitur. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio, &c. supra eodem. Hæc Augustinus, & ibi benè de hoc. Et ne dicerent, quòd non acceperint testimonium Ioannis, subdit: *Vos autem voluistis exultare ad horam*, &c. Et in hoc, quòd ait: *Ad horam*, eorum familiaritatem, id est, leuitatem ostendit. Ait Chrysostomus, quia cito ab eo resilierunt. Supra enim miserunt ad eum suspicantes ipsum esse Christum, & tamen eius testimonio non crediderunt. De ista verò lucerna ardente feruida charitate, & lucente diuina cognitione Bernardus multum in sermone de beato Ioanne. Et in collatione prædicabili: Et sequitur pars, in qua adductio testimonij ab operibus: *Ego autem habeo testimonium maius*, &c. Sed quæritur, si hoc habuit testimonium maius: ergo debuisset illud primo posuisse. Et ad illud respondet Chrysostomus, quod à minorum testimonio incipit, scilicet à testimonio Ioannis, deinde ab operibus, & post à testimonio patris. Ait ergo: *Habeo testimonium maius*, scilicet ab operibus, quia opera, quæ dedit pater, sicut curatio paralytici, & alia plura: *Quæ dedit mihi vt perficiam*, scilicet per fecte agam: *Testimonium perhibent*, quia pater misit me, vt filium vnigenitum patri æqualem, Infra: Si opera in eis non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et infra: Pater in me manens ipse facit opera. Et in hoc, quòd ait: *Quæ dedit mihi pater*, ostendit auctoritatem cum superabundantia: & ostendit se nihil agere contrarium patri, sanando scilicet in sabbato, vt ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare ait testimonium operum esse maius testimonio Ioannis, cùm in ipso Spiritus sanctus perhiberet testimonium? Et ad istud respondet Augustinus, quòd Ioannes, prophetæ, Apostoli perhibuerunt testimonium Christo, qui Deus per illos perhibuit testimonium, sed testimonium operum Iesu Christi, ideò maius, quia per ipsum filium iudicat Deus in operib. ipsum esse filium. Ideò infra: Pater in me manens facit opera. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Opera perhibent testimonium, quia pater misit me*, quia prophetę miracula fecerunt, & Apostoli similiter: ad vmbram enim Petri curabantur infirmi: Ergo opera miraculosa facere nō probat eum esse filium. Item mali miracula fecerunt. Multi

Mat. 11. d
Chrys. ho. 38. in Ioā. post med. tom 3.
Ioan. 20. c
Chrys. ibid.
Gal. 2. c
Triplex voluntas in Christo
Ioan. 7. g
Iob 29. c
Greg. Mor. ibi 19. c. 14. post med.
Quales in iudicio esse debemus.
Gen. 18. c
Sap. 12. c
Deut. 19. d
Cic. de off. lib. 2.
Prou. 17. c
Ioan. 7. c
Ioan. 4. c
Chrys. ho. 39. in Ioā. ante med. tom. 3.
Ibidem.
Ioan. 1. d
Ioan. 7. b
Chrys. ibid.
Deu. 17. a
Quatuor testimonia.
Ioan. 1. c
Ioan. 1. f
Pro. 14. a
Chrys. ho. 39. in Ioa. ante med. to. 3.
Aug. tract. 23. in Ioā. non longe à prin c. to. 9
Psal. 131. c
Aug. ibid. post. aliqua
Prophetæ lucernæ.
2. Pet. 1. d
Chrysost. ho. 39. in Ioan. ante med. to. 3.
Ioan. 1. c
Bern. ser. de lucer. ard. & lucen. in S. Io. Bapt. hac natiui.
Chrys. ho. 39. in Ioā. post med. to. 3.
Adductio testimonij ab operibus.
Ioan. 15. d
Ioan. 14. b
Chry. ibid. paulo ante.
Aug. tract. 23. in Ioā. ante med. tom. 9.
Ioā. 14. b
Act. 5. c

dicent, in nomine tuo dæmonia eiecimus. Et tamen sequitur: Non noui vos. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, sicut habitum est ab Augustino: Deus per filium, indicat ipsum per opera, quia manens in eo faciebat opera. Christus ergo propria potestate & auctoritate opera faciebat, & sic authenticè & imperialiter, quia ipse verbum erat, per quod omnia: Dixit enim & facta sunt. Sermo enim eius potestate plenus est. Alij autem qui fecerunt miracula, in nomine eius fecerunt, & per eius nominis inuocationem. De differentia verò miraculorum factorum per bonos & per malos, Augustinus benè. Et Chrysostomus ait, quòd aliquando in miraculis fuit phantasia, & si dæmones aliquando faciunt, vt decipientes faciant, sed in operibus Christi miraculosis erat & veritas operum, & ad salutem credentium. Et ideò opera perhibebant testimonium de ipso. Et patet ex dictis humilitas filij, non dedignantis ostendere, quòd opera perhibent testimonium de ipso. Ad eius exemplum membra eius, scilicet electi prouideant, quòd opera sua sint à patre originata, vt possint dicere illud Isaiæ: Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Item prouideant vt sint perfecta, & nihil eis operibus desit, quod debet inesse. Perfectum enim est vbi nihil est extra. Totum enim est perfectum, idem ait quidam sapiens. Perfecta ergo sunt opera, quando operans est talis, qualis debet esse: & quando opera sunt talia, qualia debent esse: Vbi est timor tuus, & perfectio viarum: In omnibus perfecti estote: Patientia perfectum opus habet. Et alibi: Perficientes sanctificationem. Et talia perhibent testimonium verum: Laudant eam in portis opera eius: A fructibus enim eorum cognoscetis eos. Et tales sunt eius discipuli, qui habent testimonium ab operibus bonis. Et sequitur pars, in qua ducit testimonium ab ipso patre, ibi: *Et qui misit me pater, testimonium perhibet*, &c. Misit, inquam, in incarnatione, supra: Non misit filium vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Et: Hic est filius meus dilectus. *Neque vocem eius audiuistis*, quia non aure carnali capitur, ait Glossa, sed spiritualiter. Sed: *Neque speciem eius vidistis*: eo quod est inuisibilis substantia diuinitatis, ait eadem Glossa: Non enim videbit me homo & viuet. *Et verbum eius*, scilicet quod erat in principio: *Non habetis manens*, sed repulistis: Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel, id est, in videntes Deum per fidem: non enim mansit in Iacob, id est, in Iudæis. Oportebat primù vobis loqui verbum Dei, sed quia repellitis: ecce repellimur ad gentes. Et hoc ideò est: *Quia quem misit, huic non creditis*, sed potius condemnatis. Dixerunt: Hic est hæres, venite occidamus eum. Sed quæritur, qualiter ait: *Neque vocem eius audiuistis*, quia dicitur: Si est gens talis, quæ audiuit vocem Dei sui. Et ita vocem audierunt. Item sicut opponit Chrysostomus, Moyses respondebat, & Dominus loquebatur. Similiter alij Prophetæ audierunt vocem Domini. Et item multipliciter hic falsum dicere videtur. Item dicitur: Ecce vox de cælo dicens. Et: Ecce vox de nube dicens, &c. Et ad istud respondet Chrysostomus, dicens, quòd nunc in philosophicum dogma inducit eos: ostendens, quòd neque vox circa Deum, neque species, sed superior est vocibus & loquelis, & figuris. Et ostendit etiam, quòd neque eius præcepta susceperunt, neque leges, ideò ait: *Et verbum non habetis manens*. Ad aliud respondet, quòd licet fuerit facta vox in Iordane, & in monte: non tamen attenderunt. Et ideò mittit eos ad scripturas. Et patet hic, quòd increduli non audiunt vocem Dei, nec habent verbum eius manens in eis. Ad tempus enim credunt, & in tempore tentationis recedunt. E contrario de bonis, in quibus manet verbum Dei. Infra: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui me diligit. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Exemplum de beata Matre Dei: Maria conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Sed increduli & mali, habent corda fracta & diuisa. Ideò non manet in eis verbum: Cor fatui, quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit. Et sequitur: Audiet luxuriosus & displicebit ei, & proijciet illud post tergum suum. Et sequitur adductio testimonij à scripturis, ibi: *Scrutamini scripturas*. Non tantum

Matth. 7. c. d — Ioan. 1. a — Psal. 148. a — Eccli. 8. a — Differentia miraculorum. — Aug. 83. quæst. q. 79. & lib. 21. sentent. sent. 4. to. 4. — Chrys. ho. 18 in Ioa. ante med. to. 3. — Isa. 26. c — Perfecta opera quæ sint. — Iob 4. a — Eph. 6. c — Iacob. 1. a — 2. Co. 7. a — Prou. 31 d — Matt. 7. c — Ioan. 3. b — Matt. 3. d — Exo. 33. d — Ioan. 1. a — Isai. 9. b — Act. 14. g — Mat. 21. a — Deut. 4. b — Chryso. ho. 39. in Ioã. post med. to 3. — Exod. 19. — Matt. 3. d — Mat. 17. a — Chrys. ibid. paulo post. — Luc. 8. b — Ioan. 14. b — Luc. 11. d — Luc. 2. g — Eccl. 21. c

legite in superficie, sed scrutamini interius penetrando, Vnde Chrysostomus: Non ait, legite scripturas, sed scrutamini: quia enim ea, quæ de ipso dicebantur, scilicet in scripturis, multa indigebant diligentia, quæ obumbrabantur desuper, propterea cauare eas iubet, vt quæ in profundo iacebant, possent inuenire, & velut quendam thesaurum in multo profundo. Hæc ille: & ibi benè, & multum de hoc. Scrutamini, inquam, acumine ingenij, subtilitate studij, diligentia scrutinij, & in lumine fidei, infra: Scrutamini scripturas. Vnde in figura Doctoris: Profunda fluuiorum scrutatus est, id est, arcanorum sacræ scripturæ. Scrutari enim est inquirere, inuestigare, subtiliter inspicere, ait Papias, & Hugo. Studium instantiam signat operis, scrutinium, diligentiam meditationis: *Scrutamini ergo scripturas, in quibus putatis*, & cætera. Et in hoc ostendens, quòd non multum fructificabant, à lectione existimantes saluari fide priuati, ait Chrysostomus: Non enim auditores legis iusti sunt, sed factores: Littera enim occidit. Illæ, scilicet scripturæ: *Testimonium perhibent*. Tam legales: *De me*. Infra eodem: *De me scripsit Moyses*, tam prophetales. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, tam Euangelicæ, infra. Et qui vidit, testimonium perhibet. Et tamen licet ita sit: *Non vultis venire ad me*, id est, per illas scripturas credere in me, vt ait Glossa. Et ita credere: *Vt vitam habeatis: Nam qui credit, habet vitam æternam*. Supra eodem. Sed quæritur, qualiter ait: *Scrutamini scripturas*, quæ loquuntur de ipso, cùm ipse sit maiestas ipsa. Et, Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Videtur, quòd inconuenienter hortatur eos ad scrutinium scripturarum. Item: Qui dat secretorum scrutatores, quasi non sint. Et ita vt prius. Et ad istud respondendum, quod est scrutari scripturas, vel spiritu maligno suadente ad decipiendum, vt in hæreticis constat: vel spiritu humano præsumente, vt constat in sapientibus mundi, à quibus Deus abscondit secreta scripturarum, vel spiritu diuino reuelante in lumine fidei. Spiritus enim omnia scrutatur etiam prpfunda Dei: & isto modo sunt scripturæ scrutandæ à fidelibus. Et patet ex dictis scripturarum nobilitas, quia de Christo perhibent testimonium. Et patet earum profunditas, & modi inuestigandi qualitas, quæ duo notantur in hoc, quod ait: *Scrutamini*, quia quendam thesaurum continent in profundo, vt ait Chrysostomus: Si quæsieris eam, quasi pecuniam; & effodieris sicut thesaurum, tunc intelliges timorem Domini. Item patet in alijs vtilitas benè vtentibus, quia per illam est venire ad vitam æternam. Beatus homo qui audit me. Et sequitur: Qui me inuenerit, inueniet vitam. Et sicut tunc fuit de Iudæis, quòd existimabant habere se vitam in scripturis, & tamen non veniebant ad Cristum, vt haberent vitam æternam passibus amoris, nec gressibus operis: sic est nunc de malis doctoribus, de quibus dicitur: Qui tulistis clauem sapientiæ, ipsi non introistis, & cætera. Et sequitur illa pars, in qua ipsorum reprehensio, & eorum obstinatio, assignando causas, quare non credebant Christo, nec ad eum veniebant, ibi: *Claritatem autem*. Et reprehendit eos de quatuor. Primo, de defectu dilectionis. Secundo, de cæcitate erroris, ibi: *Ego veni*. Tertio, de appetitu gloriæ & honoris, ibi: *Quo modo potestis*. Quarto reprehendit de defectu credulitatis, ibi: *Nolite putare*. Ait ergo, *Claritatem non accipio*, quia adduxerat testimonia, vt non accipiat suspicionem apud eos, hoc fecisse amore gloriæ, sicut continuat Chrysostomus: *Claritatem non accipio*, id est, non indigeo. Et ponit exemplum à lucernari lumine numquam suscipiet adiectionem: multo magis nec ego indigeo humana gloria: Gloriam meam non quæro, sed vt vitam habeatis, illa dixi: *Noui autem, quia dilectionem Dei non habetis*. Et ideò in me non creditis, qui sum missus à Deo. Et hoc ideò ait, quia persequebantur eum, quoniam parem se ipsum faciebat Deo, ait Chrysostomus, quasi dicat non, propter Deum hoc facitis, sed propter gloriam, quam petitis, infra: Quæ audiui ab eo, hæc loquor. Et sequitur reprehensio de cæcitate erroris: *Ego veni in nomine patris mei*. Supra: In propria venit: *Et non accepistis me*, scilicet creden-

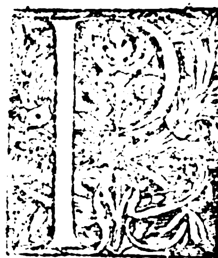
Chrys. ho. 40. in Io. prope prin. tom. 3. — Ioan. 7. g — Tob. 28. b — Scrutari. — Hugo Didasc. lib. 3. cap. 18. — Chryso. ho. 40. in Ioã. nõ longe à prin to. 3. — Rom. 2. b — 2. Cor. 3. b — Act. 10. g — Ioan. 21. d — Prou. 25. b — Isa. 40. c — Qualiter est scrutari scripturas. — 1. Cor. 2. c — Chrysost. hom. 40. in Ioan. non mult. à princ. to. 3. — Prou. 2. a — Prou. 8. d — Luc. 11. g — Reprehensio de quatuor. — Chrysost. hom. 40. in Ioan. ante med. to. 3. — Ioan. 8. f — Chrys. ibid. paulo post. — Ioan. 8. d

do per

do per fidem. Supra: Sui eum non receperunt: *Sed alius veniet*, scilicet Antichristus, quem hic ænigmaticè ostendit, ait Chrysostomus. *In nomine suo*: quia extollitur supra omne, quod dicitur Deus. Sed si essetis amãtes Deum, illum deberetis persequi, & non me, ait Chrysostomus. Et sequitur illa pars, in qua reprehendit eos de appetitu honoris & gloriæ: *Quomodo potestis credere*. Sed quæritur ad euidentiam litteræ, quare appetitus gloriæ humanæ euacuat fidem, siue impetit? Et ad istud respondẽdum, quòd gloria talis oritur ex superbia. Vt enim ait Gregorius: Radix cuncti mali superbia: Initium omnis peccati superbia. Et de hac virulenta radice proferuntur principalia vitia, scilicet inanis gloria, & sic de alijs. Inanis autem gloria est vanum quoddam & volatile, auraque mobilius, ait Seneca. Et quia credere est in humilitate cordis ex diuina gratia: ipsa enim fides redigit intellectum in obsequium Christi. Ideò meritò ait eis: *Quomodo potestis credere*, scilicet in Deum, quærendo gloriam eius: Qui gloriatur in Domino glorietur: *Et gloriam ab inuicem accipitis?* Est enim gloria iudicium hominum, benè de hominibus opinantium, ait Augustinus. Et de hac gloria: Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius quasi flos fœni: Et gloriam quæ à Deo est, non quæritis. Cui soli gloria attribuẽda, & cuius solius est gloria quærenda: Soli enim Deo honor & gloria. Et: Gloriam meam alt[illegible]i non dabo. Non est ergo gloria quærenda ab homine, sed à Deo, & hoc velle ex puritate conscientiæ: Gloria enim vestra est testimonium conscientiæ nostræ, Item debet esse ex vera cognitione Dei per fidem. Gloriamur in spe filiorum Dei. Et: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Et sequitur: Sed in hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me. Item est gloria quærenda in perfectione pœnitentiæ. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Itẽ est gloria vera & quærenda in aduersitatis tribulatione propter Deum: Gloriamur in tribulationibus, Non ergo gloria humana vana & falsa est quærenda, sed diuina, gloriando in ipso, & in ijs quæ ducũt ad ipsum. Et sequitur vltima pars, in qua reprehendit eos, de defectu rectæ credulitatis: *Nolite putare, quia ego accusaturus sim*, &c. Vt habitum est supra, duo aduentus Christi. In primo venit saluare & remittere. Supra: Non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, sed vt mundus saluetur per eum. Et: Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: *Est tamen qui accusat Moyses*, qui ait: Prophetam suscitabo tibi, scilicet Iesum Christum, &c. *In quo speratis*, quia dixerunt discipuli sumus. Infra: *Si enim crederetis Moysi, & dictus eius: & mihi forsitan crederetis*. Sed quæritur, quare ait: *Forsitan*. Videtur enim dubitare. Et ad istud respondet Glossa. Quòd irrisio est, non dubitatio Dei. Vel hoc ait ob libertatem vel facultatem liberi arbitrij eorum. Sicut: Fortè verebuntur filium meum: Ille enim, scilicet Moyses: *De me scripsit*, vt præmissum est. *Et si illius litteris non creditis*, quæ litteræ de me testantur: *Quomodo verbis meis credetis?* quasi dicat nullo modo, vt enim ait Chrysostomus, quia scripturæ terrebãt eos, legislatorem accusare eos instituit. Et patet Sapientia Saluatoris, prout ait Chrysostomus: Sicut admirantes Ioannem, ostendit eos esse illius contemptores, ita existimantes credere Moysi, ostendit discredentes, & semper in caput eorum conuertit, quæcunque existimabant pro ipsis promittere. Hæc ille. Item quærit Chrysostomus: Quare non responderunt, nec interrogauerunt, sicut infra: Respondet, quòd quia viderunt se conuictos, sicut infra: Exiuit vnus post alterum. Malitia enim aliquando manet, proprium venenum obseruans, vt ait ibidem. Sed quæritur de hoc quod ait: *Non sum accusaturus vos*. Ex quo omne iudicium datum est sibi. Et ipse iudex & testis. Ergo ipse est accusaturus illos. Et ad istud respondendum, sicut tactum est, quod quantum est ex parte sua, & ex intentione sua, in primo aduentu ipse venit saluare, non iudicare, condonare, non condemnare. Vnde Glossa: Sanguis Christi neminem accusat, sed clamat veniam. Increduli tamen & impœnitentes ex malitia eorum, sicut ex causa sua, meritò accusabuntur à filio Dei: Esuriui & non dedistis mihi manducare. Et sequitur: Ite maledicti in ignem æternum. Item quæritur de argumento, quod facit in littera: *Si non creditis*, dictis Moysi, nec verbis meis: Videtur quòd non sequitur, quia ipse maior Moyse. Sed non sequitur, non credidistis minori, ergo nec dictis maioris. Et ad istud respondendum, quòd quantum ad opinionem eorum & suspicionem, Moyses erat maior. Et ideò quantum ad opinionem eorum arguit. Et notãdum, quòd increduli & peccatores accusantur à multis, scilicet à scripturis, quibus non crediderunt, vt hic. Et: Habent Moysen & Prophetas, audiant illos. Item accusantur à creaturis, quibus abusi sunt: Lapis de pariete clamabit. Et: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Item accusantur à malitijs, contra quas egerunt: Testimonium reddente illis conscientia. Item accusantur ab alijs pœnitentibus, qui facilius pœnituerunt: Niniuitę surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Item accusantur à iustis, qui eis prædicauerunt, vel exempla bona dederunt: Sedebitis iudicantes tribus Israel, quia vobis credentibus non crediderunt. Vnde Augustinus, Tot iudicibus inops astabo, quot me in bono opere præcesserunt: tot arguentibus conuincar, quot mihi præbuerunt benè viuendi exempla: tot conuincar testibus, quot me mouerunt proficuis sermonibus, seque imitandos iustis dederunt operibus. Hæc ille. Item accusantur à Deo creditore, quem offenderunt. Ero iudex & iustus. Et: Ero testis velox. In Psalmo: Arguam & statuam contra faciem tuam. Et ob accusantes meritò dicitur: Instauras contra me testes tuos.

Marg.: Ioan. 1. b. — Ibid. a — Chrysost. ibid. post pauca. — 2. Thes. 2. b — Superbiæ reprehensio. — Greg. Mor. li. 31. c. 17. post med. — Eccl. 10. b — Inanis gloria quid sit — 2. Co. 10. b — 2. Co. 10. d — Gloria quid sit. — August. de Ciuit. Dei. li. 5. c. 12. circa med. tom. 5. — Isa. 40. b — 1. Thi. 1. d — Isa. 42. b — 2. Cor. 1. c — Rom. 5. a — Hiere. 9. d — Gal. vlt. d — Rom. 5. a — Ioan 3. b — 1. Ioã. 2. a — Deut. 18. d — Mat. 21. f — Chrys. ho. 40. in Ioã. post med. tom. 3. — Ibid. post. — Ibid. paulo post. — Ioan. 8. b — Chrys. ibid. — Hier. 29. f — Mat. 25. f — Ibidem. — Luc. 16. g — Abac. 2. c — Sap. 5. d — Rom. 2. c — Mat. 12. f — Luc. 11. a — Mat. 19. d — Aug. meditat. li. vnic. c. 4. tom. 9. — Hierem. 29. f — Mala. 3. d — Psal. 49. d — Iob 10. c

CAPVT SEXTVM.

POST HAEC *abijt Iesus trans mare Galileæ*, &c. Præmisso miraculo de curatione paralytici, & confutata calumnia Iudæorum, & manifestata veritate de diuinitate & humanitate filij Dei: hic de transitu Saluatoris trans mare Galilææ, & de miraculo, de multiplicatione panum, & de veritate doctrinæ circa cibum saluificum, qui est in carne & sanguine ipsius. Vnde superius manifestauit se auctorem vitæ, hic manifestat se eiusdem esse conseruatorem, collatione cibi corporalis & spiritualis. Et istud capitulum in duas partes. Primo, narrat de multiplicatione miraculosa panum, quibus sustentatur homo exterior. Secundo hortatur ad desiderium & inquisitionem cibi saluifici, in sumptione carnis suæ & sanguinis, quo cibo sustentatur homo interior: *Altera die*. Prima in tres. Primo, antecedentium miraculorum præmissio. Secundo, miraculi operatio, ibi: *Accepit Iesus panem*. Tertio, consequentium subiunctio, ibi: *Illi ergo homines*. In prima, quattuor. Primo sui transitus & ascensus in montem, specificatio. Secundo, multitudinis sequentis deprehensio, & Saluatoris inquisitio, ibi: *Cùm subleuasset*. Tertio, discipulorum responsio, ibi: *Respondit ei Philippus*. Quarto, Saluatoris de discumbendo præscriptio, ibi: *Dicit ergo Iesus*. Ait ergo: *Posthac*, ait Glossa, interfecto Ioanne voluit dignitatem suam per miracula ostendere. *Abijt trãs mare*, quod mare dicitur stagnum Genezareth, modo Hebræorum, qui collectiones aquarum vocant maria. Erat enim magna quædam fluctio Iordanis, & dicebatur Tyberiadis, quia vicinum illi ciuitati, quæ dicebatur Tyberias, quæ fuerat constructa in honorem Tyberij Cæsaris: *Et sequebatur eum multitudo magna*, non plena fide, sed: *Quia videbant signa*: eo quòd multos sanauerat, ait Glossa. Vt enim ait Chrysostomus: Non enim firmæ mentis erat assequutio propter signa, quia signa data sunt infidelibus. Sed quæritur, quare non specificat hic signa? Et ad hoc Chrysostomus. Quòd plus huius libri, id est, maior pars est in sermonibus ad plebem, id est, prędicationibus. Nihil enim plus edocuit de miraculis in paschate; nisi quòd paralyticum curaret, nec in anno integro, nisi præmissa miracula: non enim student vniuersa miracula annunciare, quia non

Marg.: Cõtinuatio. — Diuisio. — Stagnum Genezareth. Tyberiadis. — Chrys hom. 52. in Ioã non longè à princ. — 1. Co. 14. c — Chrys. ib. a. paulò ante.

non erat possibile. Hæc ille. Et ex his patet, quòd Ioannes Euangelista plus studuit enarrare veritatem doctrinæ Iesu Christi, quàm miracula nunciare: *Abijt ergo in montem Iesus.* Sed quare cum doctrina debet esse communis, & doctor sit debitor sapientibus & insipientibus? (Rom. 1. b) Ex quo sequebatur multitudo, videtur quòd non debuisset in montem ascendisse, dimittendo multitudinem. Et ad hoc respondet. Quòd hæc fuit accusatio multitudinis, cum non sequentis, non tamẽ huius gratia hoc fecit, sed erudiens nos à tumultibus & à turbatione, quæ est in medio, scilicet populi, quiescere; apta enim ad philosophiam solitudo. (Solitudo apta ad philosophiam.) Vnde & sæpè ascendit in montem: Ascendit in montem solus orare. (Mat. 14. c) *Et sedebat cum discipulis.* Non simpliciter, id est, inaniter sedebat, sed fortasse diligenter loquens ad eos: docens aut conuertẽs eos ad se ipsum, ait Chrysostomus. (Chrysost. ibid. post.) Ascendens in montem docebat eos, &c. (Matt. 5. a) Et si quæratur, quo ordine sedebant, vel quo modo. Respondet Chrysostomus, (Chry. ibid.) quòd maximè est hinc discere humilitatem & cōdescensionem, quæ erat ad illos. Considerabant enim cum eo fortassis ad inuicem videntes, scilicet circulariter siue in corona. *Erat autem proximum Pascha.* Sed quæritur, cùm esset præceptum legis ascendere in Hierosolymam in pascha te, (Exod. 33. & seq. 4. b) quare hinc non ascendit? Et ad hoc respōdet Chrysostomus, (Chry. ibid.) quòd quiescibiliter exoluebat legem, sumens occasionem à nequitia Iudaica. Ex hoc ergo insinuabat solutionem legis, quantũ ad cæremonias. Et patet ex glossa mysterium. (Mare quid significat. Galilæa quid significat.) Per mare enim turbatio sæculi significatur: per Galilæam, quæ rota interpretatur, vel volubilis, significatur voluptas. De hoc mari ait Propheta: Hoc mare magnum & spatiosum. (Psal. 103. c) Quis conclusit ostijs mare. (Iob 38. a) Ibi Gregorius. (Greg. Mor. lib. 28. c. 9 post med.) Quid est mare, nisi cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione superbiæ tumidum, fraude malitię obscurum. Trans istud mare transit Dominus, illud calcans, non in eo quiescens: Ambulans super mare, (Mat. 14. c) id est, transiens, non in eo quiescens. Impij enim quasi mare feruens. (Isa. 57. d) In hoc enim mari non sedet Dominus, sed transit: Mare dicit non est meum, (Iob 28. b) scilicet sapientia diuina, quæ est filius Dei. Mare enim est inquieta amaritudo sæcularium mentium, ait Gregorius. (Greg. Mor. li. 18. c. 25. ante med.) Quod verò abijt in montem cum discipulis, figura & moralis instructio suis membris, & electis, quòd debent ascendere ab inferioribus ad superiora, secundùm Glossam. Vnde Chrysostomus, (Chrys. ho. 41. in Ioã. ante med. tom. 3.) Montem ascendit solus aliquando, & pernoctat & orat docens: quoniã qui maximè ad eum vadit, ab omni eripi oportet turbatione, & locum à tumultu purum inquirere. Infra: Perrexit in montem Oliueti, (Ioan. 8. a) & diluculo iterum venit in templum. Et ibi de monte & de eius proprietatibus, & ideò conuenienter subdit hic: *Erat proximum Pascha.* Pascha enim est transitus, (Pascha, quid.) & signat quòd Iudæi, id est, confitentes debent transire & facere diem festum Deo. Vt enim ait Augustinus: (Aug. tract. 15. in Ioan. non longe à princ. to. 9.) Pascha est transitus à diabolo ad Christum, ab instabili sæculo ad fundatissimum regnum. Tale est pascha verorum Iudæorum. Infra: Iesus ante sex dies paschæ. (Ioan. 12. a) Ibi de hoc, & tale pascha debet esse. *Dies festus*, scilicet vacando Deo, infra: Die festo mediante ascendit Iesus in templum: (Ioan. 7. b) ibi & de die festo, quomodo est vacãdum Deo. Et sequitur secunda particula: *Cum subleuasset oculos Iesus.* Et in hoc signatur beneuola pietas ipsius ad subueniendum. (Pietas Christi ad subueniendum.) Regis enim vel Imperatoris est, siue patrisfamilias tenere oculos ad circunspiciendum populum sequentem, & illius misereri, & ei subuenire: Exiẽs vidit turbam multam, & misertus est eius: (Mat. 14. d) *Dicit ad Philippum: Vnde ememus.* Quæritur, qualiter ait: *Dicit ad Philippum*, (Mat. 14. c) id est, quia alij Euangelistæ narrant eum locutum esse ad discipulos, sicut Matthæus. Et ad illud respondet Chrysostomus, (Chrysost. ho. 41. in Ioan. ante med. to. 3.) vtraque esse vera, sed non ijsdem temporibus, & illa quæ dicunt alij Euangelistæ esse antiquiora isto. Et secundùm ipsum, istud miraculum videtur esse aliud ab illo. Licet secũdùm Augustinum & alios sanctos videatur esse idem. (Aug. de cõcor. euang. li. 2. c. 46. tom. 4.) Sed quæritur, quare interrogat Philippum magis quàm alium. Et ad hoc respondet Chrysostomus, (Chrys. ho. 41. in Ioa. ante med. to. 3.) quòd nouit, quis discipulorum magis indigebat doctrina, qualis fuit Philippus, vt patet infra. Vbi ait Philippus: Ostende nobis patrem: (Ioã. 14. a) *Vnde ememus panem, &c. Hoc enim dicebat tentans eum.* Sed quæritur, quare hoc quæsiuit ab eo. Videtur quòd debuisset absque mora miraculum fecisse. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd si simpliciter fuisset factum signum, non appareret esse miraculum, ideò cognouit confiteri inopiam, vt certius discat miraculi magnitudinem. Sic fecit Moysi, non fecit signum, antequam dixit Moysi: *Quid habes in manu?* (Exod. 4. a) Vt ex concessione & facto stupore memoriam eorum nõ abijceret. *Tentans eum.* Opponit Chrysostomus: (Cur Deus tentet. Chrys. ibid. post.) Quid est tentans eum, non enim ignorabat, quod debebat facere. Et respondet, quòd illud dictum est humanè, sicut cùm dicitur: Deus scrutatur corda hominum, (Rom. 8. e) non enim ostendit ignorantiæ scrutationem, sed certissimæ cognitionis notitiam. Ita dicitur: Deus tentauit Abraam. (Gen. 22. a) Et sic: *Tentans eum*, quoniam approbatiorem, id est, attentiorem operabatur (Chrys. ibid.) per talem interrogationem inducens in veram sui cognitionem. (Eccl. 22. d) Et ideò vt non crederetur, quod hoc ait ex infirmitate, ait Euangelista: *Ipse sciebat quid esset facturus.* Ait enim idẽ Chrysostomus. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita. (Aug. tract. 43. in Ioã. ante med. tom. 9.) Est enim tentatio deceptionis: & est tentatio probationis, ait August. Prima: Neminem tentat Deus. (Iac. 1. b) Secunda: Tentat non vt ignorans, sed ad bonum eius qui tentatur, vt ille sibi innotescat, vel veritates eius alijs pateant. Sic enim dicitur: Tentauit Abraam. (Gen. 22. a) Et de hoc Augustinus: (August. de ciuit. Dei. li. 1. c. 21. & li. 16. c. 34. tom. 5.) Quod autem ait: *Cùm subleuasset oculos.* Mysterium est, secundùm Glossam. Oculi Dei sunt sua dona: Super lapidem vnum septem oculi. (Zach. 3. a) Quod exponit Gregorius de septem donis in Christo. Hos oculos subleuat Dominus, quando miseretur & distribuit dona sua: Oculi eius in pauperem respiciunt, (Eccl. 16. d) id est, dona dicta in pauperem diriguntur. Respexit Deus in terram, & impleuit eam bonis suis. Philippus (Philippus) os lampadis secundùm Glossam, gerit figuram prædicatorum, qui debent similiter discere à maioribus, quæ nesciunt: & quia erudiuntur, quod nihil est Deo impossibile, prout dicitur in Glossa: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi. (Deu. 32. d) Et sequitur tertium, responsio discipulorum. Et primo Philippi. Secundo Andreæ: *Dicit ei vnus.* Ait ergo: *Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum*, quasi dicat, magna est multitudo, & precium tot denariorum nõ sufficeret. Sed quæritur, qualiter ait hoc, quia denarios non habebant. Respondendum, quòd mulieres sanctæ circuibant cum Domino, & cum discipulis, & ministrabant eis de suis facultatibus. De hoc infra, vbi dicitur de Iuda, quòd loculos habebat. (Ioan. 13. e) Vel fortè hoc ait, non quia ipsi debebant emere panes, sed panes empti tot denarijs non sufficiebant: Dimitte turbas, (Matt. 14. b) vt euntes in castella, emant sibi panes. Et sequitur responsio Andreæ, *Dixit autem vnus ex discipulis, &c. Est hic puer vnus*, &c. vt ait Chrysostomus. Ast iste excelsior Philippo, non tamen ad omne, id est, ad perfectum venit: existimo autem eum audientem miracula prophetarum, sicut miraculum, quod fecit Elisæus de multiplicatione panum, (4. Re. 4. g) hoc dixisse: *Quinque panes hordeaceos*, vt ait Chrysostomus: (Chrys. ho. 41. in Ioã. ante med. tom. 3.) Attendamus, quæ comedebant mirabiles viri illi, & magni, & quantitatem eorum, quæ inferebant, & vilitatem mensæ eorum videamus, &c. Non enim nisi quinque panes, & illi erant hordeacei, & vnus puer eos portabat: *Sed hæc, quid sunt inter tantos:* (Ibid. paulo post.) Vt ait Chrysostomus, hoc fuit imbecillitatis: æstimabat, quoniam à paucioribus pauciora, & à pluribus plura debebat facere, qui mirificabat, & quod non fuit æquè facilè facere à paucioribus atque à pluribus. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait hic, quòd Philippus ait: *Ducentorum denariorum*, &c. Cùm dicatur, quòd discipuli dixerint: Euntes emamus panes, &c. (Matt. 6. e) Et ad istud respondendum, vel quòd non fuerit idem miraculum, hic & ibi, vt videtur secundùm Chrysostomũ, vel si fuit idem secundùm regulam Augustini, (August. de concor. Euang. li. 2. c. 46. circa med. tom. 4.) & secundùm Chrysostomum, quod vnus euangelista aliquando omittit, alius narrat. Et è contrario. Secũdùm Augustinum verò: (Chrys. ho. 1. in Matt. ante med. to. 2.) Isti quinque panes sunt quinque libri Moysis, & hi hordeacei: vix enim peruenitur ad medullam hordei, qualis est littera veteris Testamenti, vestita tegminibus carnalibus sacramentorum. Puer autem fuit in figura Iudaicus populus: (Aug. tract. 24. in Ioã. post med. to. 9.) Duo pisces significabant duos principatus sublimes, scilicet Reges & Sacerdotes. Et de his in Glossa. Per ducentos dena-

denarios duplex perfectio, scilicet scientiæ & operationis, quibus emuntur panes veritatis: Veritatem eme. Et sequitur quarta pars, in qua præceptio Saluatoris, ibi: *Dicit Iesus: facite homines discumbere.* Et in hoc suscitauit mentem discipulorum, & in spem erexit, ait Chrysostomus: *Erat autem fœnum*, quod subdit ad insinuandam loci idoneitatem: *Discubuerunt ergo.* Obedierunt enim & non tumultuati, ait Chrysostomus. Sed cùm dicatur: Quòd dixerunt discipuli; qualiter ait hic, quòd vnus tantum scilicet Philippus respondit? Ad hoc respondet Chrysostomus, quòd in initio discrediderunt, hic cum desiderio recumbere fecerũt. Et sic videtur innuere, quòd istud miraculum non fuit idem cum illo, quod narrant alij Euangelistæ, & tunc Philippus & Andreas locuti sunt. Per fœnum enim signatur litteralis secundùm Glossam. Fœnum enim dicitur multipliciter, vel apparens fragilitas carnis: Omnis caro fœnum. Vel dicitur fœnum voluptas carnalis: Fœnum quasi bos comedet, scilicet Behemoth. Vel fœnum dicitur infectio culpæ venialis: Superædificat ligna, fœnum & stipulam. Vel fœnum dicitur doctrina legalis. De qua hic in figura. Et in Psalmo: Producens fœnum iumentis. Vel fœnum dicitur nouiter pœnitens & fragilis in fide. Præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ. Vel fœnum dicitur odorifera cogitatio cordis, vel affectio: Collecta sunt fœna de montibus. Et sequitur ea pars, in qua ipsum miraculum & multiplicatio panum. Et ibi duo. Primo, ipsa multiplicatio. Secundo, fragmentorum collectio, & in hoc miraculi manifestatio, ibi: *Dixit discipulis suis:* Ait ergo: *Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias egisset.* Sed quæritur cùm esset filius Dei, ad quid sic gratias egit? Item quando sanauit paralyticum, non orauit. Supra: Quare ergo hic sic egit gratias? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quod in panibus hoc facit, ostendens, quoniam eos, qui comestionem incipiunt, gratias agere Deo oportet. Vnde Apostolus: Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud aliquid agitis, &c. In gloriam Dei facite. Vel aliter: hoc ideò fecit, quoniam turba multa erat præsens, oportebat suaderi, quoniam secundùm Dei voluntatem aduenerat, & quoniam non vt oppositus Deo faciebat: *Et distribuit*, per Apostolos, ait Glossa: *Vt autem impleti sunt.* Et in hoc notatur, quod cum abundantia operatus est miraculum: *Dixit discipulis suis: Colligite.* Sed quęritur ad quid hoc præcepit: quia alibi præcepit, ne miracula sua publicarentur. Et ad istud respondendũ secundùm Chrysostomum, quòd ideò hoc præcepit, vt non phantasiam æstimarent esse, quod factum est, sed scilicet veros panes. Et ideò præcepit discipulis, quoniam hos maximè erudire volebat, qui debebant magistri orbis terrarum esse: *Duodecim cophinos.* Sed quæritur, quare tot? Respondet Chrysostomus, vt essent pares numero discipulorum. Et in hoc patet diligentia, quoniam neque plus, neque minus fecit, sed tantum quantum volebat. Et ex hoc patet iusta eorum condemnatio, qui non recolunt istud, nec de cophinis, prout ait Saluator. Secundùm Augustinum verò fragmẽta, quæ non potuit populus comedere, signant quędam secreta intelligentiæ, quæ non potuit multitudo capere. Et ideò nõ restat, nisi vt credantur illis, qui idonei sunt, alios docere, quales erant Apostoli, de quibus: Vobis datum est nosse, mysterium regni Dei: cæteris, in parabolis. Sed quæritur cùm esset signum amoris potentiæ, creare panes de nihilo, quàm sic multiplicare: videtur quòd debuisset panes de nihilo creasse. Item hic panes multiplicauit, sed post resurrectionem, videtur piscem de nihilo fecisse. Videntes super prunas piscem. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum: Quòd ideò ex subiecta materia panes hic condidit, vt non existiment esse phantasiam: itẽ vt ora hæreticorum obstrueret, qui dicunt res visibiles non esse à vero Deo, sed à mala virtute. Non ergo indigebat subiecta materia, sed ne creaturæ videantur esse alienæ ab eius sapientia, sicut dicunt hæretici. Qualiter autem panes fuerunt multiplicati Augustinus benè. Potestas, inquit, erat in manibus Christi, panes illi erant quasi semina, nõ quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit, multiplicata. Et ibi benè, quod maius miraculum est gubernatio mundi, quàm saturatio quinque milium de quinque panibus. Sed

Quinque panes quid. — Pro.23.c — Chrys.ho. 41. in Ioã. ante med. to.3. — Ibidem. — Mat.14.c — Chrys.ibid. paulo ante — Fœnum quid. — Isa.40.b — Iob 40. b — 1.Cor.3.c — Psa.103.b — Apoc.9.a — Pro.28.d — Ioan.5.b — Chryso.ho. 41. in Ioã circa med. tom.3. — 1.Co.10.g — Mat.9.d — Chrysost. ibid. paulo post. — Ibidem. — Diligentia Saluatoris — Mat.16.b — Aug.tract. 24. in Ioã. post med. tom.9. — Fragmenta quid significant. — Luc.8.b — Ioan.21.b — Chrysost. hom.41. in Ioan. post med. to.3. — Hæretici confutati. — Aug.tract. 25. in Ioan. ante med. tom.9.

miracula Dei assiduitate viluerunt. De sex enim operibus Dei, quorum primum est creationis scilicet de nihilo, secundùm substantiam in maius, nec non & de alijs consequentibus. Hugo benè: Multiplicatio ergo panum fuit sine creatione, & extrinsecæ rei appositione. Nec tamẽ fuit extensio materiæ, sicut est per virtutem agentis naturalis, sed vt crementum panum, & multiplicatio in materia & forma simul. Nec est ad plenum inuenire simile in natura: tale est enim opus Dei solius, secundum Hugonem. Et de his panibus in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua narrantur consequentia miraculum. Et ibi quatuor. Quorum primum est, à populo miraculi commendatio, & facientis præconizatio. Secundum, Domini absconsio, ibi: *Iesus ergo.* Tertium, discipulorum descẽsio ad mare, & trepidatio, ibi: *Vt autem sero factum.* Quartum, sui aduentus à Saluatore denunciatio, & timoris dehortatio, ibi: *Ille autem dixit eis.* Ait ergo: *Illi ergo homines cùm vidissent signum.* Vnde Chrysostomus: Gastrimargiæ superabũdantia infinita mirabiliora his operatus est, & nunquam confessi sunt sic, nisi quando impleti sunt. Ideò dicebant: *Hic est verè propheta.* Et secundũ Græcos ponitur cum artico scilicet a propheta. Ex quo patet, quòd prophetam præcipuum expectabãt promissũm. Et subditur secundum: *Iesus autem cùm cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, &c.* Ex hoc patet, vt ait Chrysostomus, quanta est gastrimargiæ tyrannis, non vltra est eis sabbati transgressionis cura, non vltra soluantur pro Deo, sed omnia eiecta sunt, repleto eius ventre. Tunc enim & propheta erat apud eos, & Regem inthronizare debebant: verè enim splendidum in panibus benedicent labia multorum: *Fugit in montem.* Sed quęritur, ad quid fugit, nam si vellet, non possent eum tenere, vt ait Augustinus. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd Christus fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates, & ostendens, quòd nullo indiget eorum quæ in terra sunt, qui omnia vilia eligit. Et ibi benè de hoc. Infra: Regnum meum non est de hoc mundo. Et de hoc Augustinus multum. Ipse erat Rex, sed non talis, qui ab hominibus fieret, sed talis, qui hominibus regnum daret. Item hoc figurabat, quòd oportebat primum ipsum crucifigi. Et ibi benè de hoc. Et patet hic exemplũ discipulis Christi de contemnendis dignitatibus. Vnde Chrysostomus: Fugit Christus, erudiens nos contemnere ea, quæ sunt hic, & futura amare, & honorẽ, qui ab hominibus sunt, nõn concupiscere. Si vis, inquit, gloriam concupiscere, concupiscẽ gloriam, sed immortalem. Et ibi multum de hoc: Noli quærere ab homine ducatum, &c. Vnde Gregorius: Virtutibus pollens ad regnum coactus veniat. Virtutibus vacuis, nec coactus accedat. Et sequitur tertia particula, ibi: *Vt autem sero factum est*, quæ erat hora hospitandi: *Descenderunt discipuli ad mare*, scilicet vt transirent: *Venerunt in Capharnaum*, id est, venire cœperunt: transitus enim notatur & non peruentio: *Et tenebræ factæ erant*, vt ait Glossa. Exponit; quid venientibus cõtingat. Et hoc meritò: *Quia nondum venerat ad eos Christus: Mare autem magno vento flante exsurgebat.* Et ipsi tunc turbabuntur multis de causis, secundum Chrysostomum: à tempore, quia erat tenebrositas: ab hyeme, id est, tempestate, quia mare erigebatur: & à loco, quia non prope terram, Vnde sequitur: *Cùm remigassent quasi stadia vigintiquinque aut triginta*, quod ait, quia non est facilis æstimatio stadiorum in mari. Vnde Augustinus: Hoc est scilicet dictum æstimantis, non affirmantis: *Viderunt Iesum ambulantem.* Putauerunt tamen phantasma esse: *Et ideò timuerunt.* Secundùm Chrysostomum, ipse in montem ascenderat, & ipsi relicti expectauerunt vsque ad vesperam, putantes eum esse venturum: Facta autem vespera non vltra sustinuerunt, sed ab amore igniti ascendernnt in nauem, nec dixerunt, vespera est, nox assumpsit, locus periculosus, fallax tempus: tantus enim amor eos detinebat, ideò veniebant Capharnaum, existimantes eum ibi esse. Sed quare apparuit eis in mari? Et ad hoc respõdet Chrysostomus: Quòd sicut in doctrina non cum turba omnia audiebant, sed quædam segregatim: ita & in signis nõ cum multitudine omnia videbant, sed separatim. Secundùm Augustinum verò, quando ait: *Venerunt Capharnaum.* Tunc

Miracula Dei assiduitate viluerunt. — Hugo de sacram. li.1 par.6.c.37 — Ibid. post med. — Chryso.ho. 41. in Ioã. post med. to.3. — Deut.18.c — Chrys.ibid. — Eccl.31.c — Aug.tract. 25. in Ioã. ante med. tom.9. — Chrys.ho. 41. in Io. post med. tom.3. — Ioan.18.g — Aug.tract. 25. in Ioan. ante med. tom.9. — Chrysost. hom.41. in Ioan. post med. tom.3 — Eccl.7.a — Greg.Past. par.1. c.9. post med. — Chrys.ho. 42. in Ioã. ante med. to.3. — Aug.tract. 25. in Ioã. ante med. tom.9. — Mat.6.c — Chrys.hom. 42. in Ioã. prope prin. to.3. — Ibid. post. pauca. — Aug.tract. 25. in Ioã. ante med. tom.9.

dicit, quòd postea factum est, & redit postea, vt exponat, quod dictum est. Exponitque similiter quid acciderit: quamobrem tenebræ factę sunt, dum nauigarent per stagnum ad eum locum, quo dixit eos venisse. Mysterium verò dictorum patet, vt enim ait Augustinus: Meritò tenebræ vbi lux aberat, scilicet Iesus Christus, qui est lux vera illuminans omnem hominem, supra. Et dicitur: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Per mare mundus signatur, vt dictum est: per nauē in quam descendunt discipuli, Ecclesia signatur, quæ est nauis institoris. Nauicula in medio maris iactabatur. Sed mare semper surgit & turbatur, id est, mundus, nisi Christus fuerit præsens ad tranquillitandum & succurrēdum. Infra: In me pacem habebitis, in mundo pressuram. Ipse enim ambulat super mare, mundum calcans, & sub pedibus domans, & suos eripiens: Venit ambulans super mare, &c. De mysterio verò stadiorum vigintiquinque vel triginta, Augustinus: Et est in Glossa. Et sequitur quarta particula, scilicet aduentus Domini denunciatio, & timoris dehortatio. *Ille autem dixit eis: Ego sum.* In quo notatur sua immutabilis æternitas. Vnde verbum in principio: Antequam Abraam fieret, ego sum: *Nolite timere.* Et meritò non est timendum, vbi adest Iesus, qui est virtus portans omnia. Et qui est bonitas, communicans omnia profutura. Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Et qui est ipsa sapientia, sciens omnia, quæ sunt necessaria confidentibus in ipsum. Ideò dicitur: Stemus simul, quis est aduersarius meus? Et propterea: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Vnde Chrysostomus post verbum istud, *Ego sum*, formidationem abiecit ab anima eorū: *Voluerunt ergo accipere*, scilicet agnoscentes & gaudentes. Et statim nauis fuit ad terram, ad ostendendam suam omnipotentiam, quia non indigebat naue, sed potius portabat nauem: Qui est virtus portans omnia. Quærunt autem aliqui, Quando Christus ambulabat super mare, ex qua parte fuit miraculum, vel ex parte corporis superincedentis, vel ex parte aquæ supportantis & calcabilem se exhibentis. Vnde cùm hoc quæritur, an virtute sua creata potuit calcare vndas maris? Et videtur quòd non: quia suum corpus erat mixtum, & ita naturaliter ponderosum. Ad contrarium obijcitur, quòd exiuit de vtero Virginis gloriosæ clauso: multo magis potuit incedere super aquas, easq; calcare. Et ad istud respondetur secūdùm quosdam, quòd Christus assumpsit actum istius dotis, quæ est agilitas, ambulando super mare, sicut actum claritatis in transfiguratione. Secundum alios verò diuina virtute ferebatur super aquas. Ex quo enim erat verus homo, & carnem veram assumpserat, in carne faciebat quæ erant super naturam carnis. Vt enim ait Chrysostom. Manens enim ita in propria natura mare, sic ferebat dominatorem supra dorsum, attestans ei, qui dicit: Ambulās super mare. Mysterium autem patet ex dictis: per nauem enim pœnitentiam, qua nauigamus ad terram, id est, ad solitudinem regni cælestis. Pœnitentia enim secunda tabula post naufragium, ait Hieronymus. Vnde notandum quòd nauis dicitur multipliciter: Vel ipsa Ecclesia in figura: Ascendit Iesus in nauiculam. Super quod Gregorius. Quid per nauiculam Petri nisi Ecclesia designatur? Item nauis dicitur anima virtuosa nauigans in cælum: Facta est quasi nauis institoris. Et hæc debet esse talis, qualis est nauis bona. Vt enim ait Seneca: Nauis bona dicitur, non quæ preciosis coloribus picta est, sed quæ stabilis & firma, & iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox & non sentiens ventum. Hæc ille. Illa ergo anima est nauis bona, quæ est talis spiritualiter, & illa potest transire mare huius sæculi. In Psalmo: Illic naues pertransibunt. Item nauis dicitur baptismus, & baptizatus dicitur nauis, & mare dicitur sæculum, ait Augustinus in Psalmo: Qui descendunt mare in nauibus. Item pœnitentia dicitur nauis, vt dictum est: In figura Zabulon in statione nauium pertingens. Item nauis hæc vita, vt ait Augustinus: Vita ista est quasi nauis magna, portans fluctuationes, procellis & tempestatibus subiacens, cauens naufragium, suspirans in portum: Periclitabatur nauis, &c. Item nauis dicitur crux Christi. Vt enim ait Augustinus: Instituit Deus lignum, quo mare huius sæculi transeatur. Nemo potest transire mare huius sæculi, nisi portatus cruce Christi: Tria sunt difficilia, via nauis in medio mari, &c. Et istæ naues portant ad terram discipulos Christo præsente & gubernante & trahente, vt figuratur hic: Pertransierunt quasi naues, poma portantes, cum odoribus virtutum. Et de gubernatione istarum nauium Gregorius Nazianzenus benè, vbi ait: Mos nouigantibus est semper cælum intendere, & inde vias sui cursus agnoscere, per diem solis indicijs, in noctibus astrorum signis: sic debet iustus respicere ad solem iustitię, & ad stellas, id est, ad exempla sanctorum: Sta & considera mirabilia Dei. Et alibi: Respiciet homines, & dicet: peccaui. Quod exponit Gregorius ibi de sanctis & exemplis sanctorum: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, id est, à sanctis, ait ibidem Gregorius. Et sequitur secunda pars principalis capituli, ibi: *Altera die*, &c. In qua ostendit se esse cōseruatorem vitæ humanæ spirituali refectione, scilicet carnis suæ & sanguinis. Et illa pars in duas partes. Primo, admo, aduentus populorum præmissio, & eorum inquisitio. Secundo, Saluatoris responsio, & ad appetitum veri cibi hortatio, ibi: *Respondit ei Iesus.* Ait ergo: *Altera die turba, qua stabat.* Quia venerat ad turbam scilicet rumor de miraculo & multiplicatione panum: *Et non erat nisi vna nauicula*, in qua potuisset Iesus transire, sed non transiuit, sed soli discipuli. Et ideò dicebant, quòd mirabiliter transiuisset: *Alia verò naues superuenerunt à Tiberiade.* Et hoc propter miraculum de multiplicatione panum. Ideò ait: *Iuxta locum, vbi manducauerāt panem*, &c. Et cùm vidissent quòd nō esset ibi Iesus: *Ascenderunt & venerunt Capharnaum.* Vnde quærit Chrysostomus, quare tam diligenter ista describuntur? Et ad hoc respondet, quòd turbis etsi non manifestè, dedit latenter suspicari, quoniam pede transiens mare aduenerat. Item quærit, quare non ascēderat nauem? Et ad hoc respondet, quòd ideò non ascendit, miraculum maius operari volens, & simul diuinitatem eius reuelare apertius: *Et dixerunt ei: Rabbi quādo huc venisti?* id est, qualiter huc venisti, vt exponit Chrysostomus. Sed quæritur ex quo viderant, vel audierant miraculum de multiplicatione panū ad quid quærunt de aduentu suo illuc? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideò inquirebant, volentes rursus mensa potiri, quasi & prius: non enim vltra pro prioribus admirabantur. Sed quæritur, quare fecit miraculum de panibus, antequam intraret Capharnaum? Et ad hoc respondet, quòd hoc decenter fecit, nolens illam duram & insuabilem intrare: sufficiens enim erat mollire lapidem, id est, duritiem illius. Videre turbas sic aduenire, nec tamē illi sunt molliti, propter quod exprobrauit illi ciuitati: Et tu Capharnaum, &c. Ex his patet, qualiter isti sequebantur Christum non feruore fidei, sed desiderio cibi vel alimenti, vel ex visu vel auditu miraculi. Sic & multi quærūt Iesum non propter Iesum, sed vt benè sit eis in corpore, ait Glossa. De quibus in Psalmo: Confitebuntur tibi, cùm benefeceris eis: Multi enim sunt amici dona tribuentis. Vnde versus:

Morbus, signa, cibus, blasphemia, dogma, fuēre
Causa, cur Dominum turba secuta fuit,
Morbus, amor, mira sapientia, virtus & ira:
His egit varias plebs tibi Christe vias.

Et sequitur pars, in qua sequentium dictis modis reprehensio cum exhortatione ad petendum verum cibum, sicut continuat Glossa. Et illa in duas. Primo, prædicta reprehensio cum exhortatione. Secundo, veri cibi humilis appetitio, & veritatis eruditio, ibi: *Dixerunt ergo ad eum: Domine.* In prima tria. Primo, ipsa increpatio & hortatio. Secundo, ipsorū inquisitio cum Saluatoris respōsione, ibi: *Dixerunt ergo.* Tertio ab eisdē signi petitio, & Saluatoris respōsio, ibi: *Dixerūt ergo ei.* Ait ergo: *Respondit ei Iesus, & dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me*, scilicet nō ex recta fide: *Sed quia vidistis signa*, & cætera, id est, propter carnem quæritis, non propter spiritum, ait Augustinus. Quàm enim multi sunt, qui non quærunt Iesum, nisi vt benè sit eis secundùm tempus. Vix quæritur Iesus propter Iesum, ait

Augusti-

Ibidem. | Ioan. 1. a | Eph. 5. b | Pro. 31. b | Matt. 4. b | Ioan. 16. g | Mat. 14. c | Aug. loco citato. | Immutabilis æternitas Dei. | Ioan. 8. g | Heb. 1. a | Sap. 7. b | Isa. 50. c | Psa. 117. a | Chrys. ho. 42. in Ioā. ante med. to. 3. | Hebr. 1. a | Matt. 17. a. b | Chry. ibid. post med. | Mat. 14. c | Nauis quid signet. | Hieron. ep. 8. ad Demetr. paulo ante med. tom. 1. | Nauis dicitur multipliciter. | Luc. 5. a | Greg. Mor. li. 17. c. 14 ante med | Pro. 31. b | Ps. 103. c | Ps. 106. b | Gen. 49. b | Ion. 1. b

Aug. tract. 2. in Ioan. ante med. tom 9. | Prou. 30. c | Iob 9. c | Iob 37. c | Iob 33. d | Greg. Mor. li. 24. c. 6. | Chrys. ho. 42. in Ioā. paulo ante med. to. 3. | Ibid. multo ante. | Ibid. circa med. | Ibid. post. pauca. | Mat. 11. c | Psal. 48. a | Prou. 19. a | Aug. hom. dicta.

Augustinus ibidem. Sed quæritur, quare ita publicè increpat eos, cùm esset mitis & humilis. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd mansuetum esse & lene non vbique est vtile, sed aliquando percussio, id est, disciplina opus est magistro, cùm fuerit discipulus deses & grossus. Et oportet vti stimulo, scilicet increpationis: Per tristitiam enim vultus corrigitur animus delinquentis. Ideò ait: *Amen, amen*, cùm certitudine & determinatione. Item vt ait Chrysostomus blandientibus sibi ostendit, quòd non concupiscit honorem ab hominibus, sed vnum solùm inspicit, salutem eorum scilicet. Et hoc cum magna parcitate, id est, lenitate: non enim ait: O gulosi & ventris serui, tot mirificaui, & non estis secuti, neque admirati: sed solùm quia de panibus manducastis! Hæc ille. Et non solùm stat vsque ad reprehensionem, sed & doctrinam adiecit, dicens: *Operamini non cibum, qui perit*, id est, nulla sit vobis cura huius cibi materialis, sed cibi spiritualis. Ideò ait: *Operamini*, id est, operose requirite & desiderate: Nolite soliciti esse dicentes: Quid manducabimus, & cætera. Cibus enim materialis perit: Omne quod intrat per os, in ventrem vadit. Sed spiritualis cibus, scilicet verbum fidei, permanet in vitam æternam: Non enim in solo pane esurit homo, sed in omni verbo. Et: *Quam filius hominis dabit*: Venite ad me & ego reficiam vos. Suprà simile: Qui biberit ex aqua, quam dedero ei, non sitiet: *Hunc pater signauit*. Vt enim ait Augustinus: Iste filius hominis fuit sequestratus gratia spiritus. Vnxit enim eum Dominus præ consortibus suis. Suprà: Non ad mensuram dat Deus spiritum. Et ibidem: Signauit eum, quia Deus verax est: Erit Dominus nominatus in signum æternum. Apocalypsis: Vidi Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & cætera. Quæritur, qualiter ait: *Quæritis me, non quia signa vidistis*, cùm dicatur suprà eodem: *Sequebatur eum multitudo magna, quia videbat signa: Sed quia panem manducastis*? Et ad istud respondendum: referendo ista ad diuersa tempora, quia in principio sunt secuti propter signa, deindè propter cibum. Vel hoc dicitur, referendo ad diuersas personas, quia quidam sequebantur propter signa, quidam propter cibum: fortè plures isto modo. Item quæritur, qualiter ait: *Operamini non cibum, qui perit*. Ex hoc videtur, quòd non licet operari pro cibo. Et dictum est: Nolite soliciti esse quid manduceris, & cætera. Et ait Dominus Marthæ, quasi increpando: Martha Martha solicita es. Vnde hic introducit Chrysostomus, de quibusdam qui volebant pigrè nutriri dicentes: Non oportet operari. Et errorem confirmantes dictis auctoritatibus. Contra quos arguit ex verbis Apostoli: Neque panem gratis manducauimus ab aliquo, sed in labore. Et ibidem: Si quis non vult operari non manducet. Et: Beatius est dare, quàm accipere. Et ad istud Chrysostomus: quòd non est idem non esse solicitos, & non operari: nec est idem solicitudo & operatio. Quando ergò ait: *Nolite operare cibum, qui perit*, prohibet studium suscipere, & præponere escam ventris cibo, vel escæ spirituali, & affligi rebus temporalibus. Et sequitur: Si quis pigritans ventri & lasciuiæ curam faciat, hic cibum operatur, qui perit. Si quis autem Christum nutrierit & portauerit & induerit, nullus est tam indoctus, vt dicat eũ pereuntem cibum operari, propter quem est promissio regni. Hæc ille. Vnde dicitur Magistraliter, quòd potest esse inordinatio in labore manuum tripliciter, vel deordinando intentionem, quando laboratur pro cibo finaliter: vel posset esse inordinatio aggrauando solicitudinem & cor nimis affligendo: vel potest esse deordinatio ratione temporis, laborando scilicet in tempore indebito, vt in diebus festiuis, vel in tempore, in quo debet homo vacare Deo & diuinis. Et sequitur eorum inquisitio cum responsione Saluatoris: *Dixerunt ergò ad eum: quid faciemus?* & cætera. Sed ex hoc videntur commendandi, quòd tam citò inquirebant, quomodo poterant facere opera Dei. Et ad istud respondet Chrysostomus: Hoc dicebant, non vt discant, & agant, sed rursus eum ad cibi exhibitionem ducentes. Nihil enim gastrimargia deterius, neque turpius: hæc enim grossam facit mentem, & carnalem facit animam, & caliginem infert & inspicere non permittit, vt patet in Iudæis. Hæc ille. Et subditur responsio Saluatoris: *Et dixit eis: Hoc est opus Dei*, Augustinus. Hoc est opus scilicet manducare cibum, qui nõ perit: vt quid paras dentes & ventrem? Crede, & manducasti. Cibum vocat ipsam fidem operantem per dilectionem. Suprà: Vt perficiam opus meum. Et subditur tertia particula in qua petitio signi, ibi: *Quod ergò tu facis signum*. Et patet eorũ malignitas. Vt enim ait Chrysostomus: Nihil irrationabilius signo in manibus eorum facto, dicebant, quasi nullo priùs facto: *Quod signum facis? Quid operaris? Patres nostri manna manducauerunt*. Quærit Chrysostomus: Cũ multa signa facta fuerint in Ægypto, quare nullius aliorum meminerunt, nisi istius? Et ad illud respondet, quòd huius meminerunt, existimantes eum irritare, vt tale faciat signum, quod eos nutrire possit carnaliter. Tale enim concupiscebant propter ventris tyrannidem. Neque dixerunt: Moyses fecit signum, neque Deus, sed dicunt: *Patres nostri manducauerunt manna*, sed dicunt: *Quid tu operaris*. Cum enim honore ei loquebatur expectatione escæ, ait Chrysostomus: *Sicut scriptum est*: Panem de cælo, scilicet aëreo. Et sequitur Saluatoris responsio: *Amen amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis*. Sed pater, vt ait Chrysostomus, pro Moyse Deum, & pro mãna se ipsum posuit. Nec dixit: ego dabo. Sed dixit: Patrem dare. Vt enim ait Augustinus: Moyses promittebat plenum ventrem cibo, qui perit: Christus promittebat cibum, qui permanet. Verus autem cibus est, qui dat vitam mundo. Et hoc, id est, hunc cibum manna significabat, & omnia signa mea erant. Non ergò Moyses dedit manna: Deus autem dedit panẽ. Hæc Augustinus: Sed qualiter ait: Non dedit panem de cælo. Cum dicatur: Præparatum panem de cælo præstitisti eis. Item in Psalmo: Panem angelorum manducauit homo. Item dat panem verum. Ergò in miraculo mannæ non fuerat panis. Scriptura tamen vocat manna panem. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd manna dicitur panis de cælo eo modo, quo dicitur: Volucres cæli. Et panem verum vocat hic, non quod falsum erat miraculum, quod fuit in manna, sed quia typus erat. Fuit ergò manna cibus materialis, & de cælo materiali: fuit tamen typus siue figura cibi cælestis. Et auctoritates, quæ vocant manna panem angelorum, siue cibum cælestem, loquuntur ratione typi vel figuræ. Et de isto pane vero in collatione prædicabili. Vnde ex dictis patet & diuina potestas, & diuina sapientialis veritas, & diuina bonitas in dando manna, & in cibum corporalem & in figuram & typum cibi spiritualis, & in signum siue miraculum ad eos confirmandos in fide & in cultu diuino, propter quod admiratiuè ait Propheta: Panem angelorum manducauit homo. Et sapientia: Escis angelorum nutriuisti populum tuum. Sed super omnia patet diuina pietas, charitas, benignitas, dando verum panem, qui dat vitam mundo, vt hic dicitur: Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret. Suprà: Et in precium & in cibum. Et sequitur illa pars, in qua petitio panis veri à Iudæis, ibi: *Dixerunt ergò*. Et illa in duas. Primo manifestat, quòd ipse est verus panis reficiens secundùm naturam diuinam. Secundo, quòd est panis reficiens secundùm humanam naturam, ibi: *Et panis quem ego dabo*. Prima in quatuor. Primo eorum petitio. Secundo Saluatoris responsio, & veritatis instructio, ibi: *Dixit autem eis*. Tertio, Iudæorum murmuratio, ibi: *Murmurabant*. Quarto murmuris dehortatio, & veritatis confirmatio, ibi: *Respondit ergò Iesus*. Ait ergo: *Dixerunt: Da nobis panem hunc*. Vt enim ait Augustinus, sicut suprà. Quando ait Saluator: Mulier, qui biberit ex hac aqua, quam dedero ei, non sitiet, continuò secundùm carnem accipiens ait: Da mihi ex hac aqua. Sic & isti audientes de pane, qui de cælo descendit, & cætera. Dixerunt: *Da nobis panem*. Et vt ait Chrysostomus: Sensibilem rem petebant, & ventrem lasciuire opinabantur. Et sequitur respõsio Saluatoris & veritatis ꝑpalatio: *Dixit eis Iesus*. Et est instructio veritatis de tribus. Primo, quis sit ille panis, qui dat vitam mundo. Secundo, qui reficiuntur, ibi: *Sed dixi vobis*. Tertio, quare illi reficiuntur, ibi: *Quia descendi de cælo*. Quia ergò præmisit: *Panis verus est, qui dat vitam mũdo*. Exprimit quis est ille panis, dicens: *Ego sum panis vitæ*,

Marginalia (left): Cur publica reprehensio. | Mat. 11. d | Eccl. 7. a | Verus cibus. | Matt. 6. d | Mat. 15. b | Deut. 8. a | Matt. 4. a | Mat. 11. d | Ioan. 4. b | Aug. tract. 25. in Ioã. circa med. tom. 9. | Ps. 44. b | Ioan. 3. d | Ibidem. | Isai. 55. d | Apoc. 7. a | Matt. 7. d | Luc. 10. g | Chryso. ho. 43. in Ioã. antè med. tom. 3. | 2. The. 3. b | Ibidem. | Act. 20. g | Chryso. ho. 43. in Ioã. paulò antè med. to. 3. | Inordinatio in labore multiplex. | Chryso. ho. 44. in Ioã. in prin. to. 3. | Gastrimargia nil turpius.

Marginalia (right): Aug. tract. 25. in Ioã. post medi. tom. 9. | Ioan. 4. e | Malignitas Hebræorum. | Chryso. ho. 44. in Ioã. non mult. à prin. to. 3. | Ibid. post pauca. | Ibid. paulò post. | Aug. tract. 25. in Ioã. post medi. tom. 9. | Sap. 16. e | Psal. 77. c | Chryso. ho. 44. in Ioã. antè medi. to. 3. | Psal. 8. b | Diuina potestas. | Psal. 77. c | Sap. 16. e | Diuina pietas. | Ioan. 3. b | Aug. tract. 25. in Ioã. post medi. tom. 9. | Ioan. 4. b | Ioan. 4. b | Chryso. ho. 44. in Ioã. ante med. to. 3.

Ibidē. post pauca. Ibid. paulò antè.

essentialiter. Loquitur enim hic secundum suam diuinitatem, ait Chrysostomus: *Panis*, quia reficio: *Vita*, quia viuifico, suprà eodem. Dat vitam mundo, non solùm Iudæis, sed toti orbi, ait Chrysostomus: *Qui venit ad me*, scilicet amando: *Non esuriet*, scilicet deficiendo: *Et qui credit in me*, rectè intelligendo: *Non sitiet*. Suprà simile: Qui biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet. Et appropriando loquitur. Charitas enim pascit in affectu, qui magis vnitur Deo. Fides portat in intellectu, & quasi defert cibum spiritualem: Omnes sitientes, venite ad aquas. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Non esuriet*, quia dicitur: Qui edunt me, adhuc esurient. Et ad istud respondendum est, sicut suprà. Hic enim ait: non esuriet, scilicet ex defectu vel priuatione delectabilis: ibi autem ait, quòd qui edunt, esurient ex carentia fastidij, & ex vehementia gaudij. Et de hoc benè Hieronymus. Et Gregorius vbi ait: quòd deliciæ corporales comestæ vertuntur in fastidium: spirituales excitant appetitū. Et nota quòd est esuries ex insatiabilitate affectus. In Psalmo: Diuites eguerunt & esurierunt. Item est esuries ex infirmitate esurientis: Animæ effeminatorum esurient. Et: Anima dissoluta esuriet. Item est esuries ex vigore vel sanitate esurientis: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Vt enim ait Chrysostomus: Magna infirmitatis coniectura est non esurire spiritualia. Et est esuries incapabili deliciositate gustabilis, de qua dicitur: Qui edunt me adhuc esurient. Quia numquam est possibile, tantùm gustare de diuina sapientia, vel de Deo in gloria, quin sit possibilè ampliùs gustare. Est tamen satietas pro capacitate & meritò gustantis. Et sequitur specificatio eorū, quos reficit isto pane, & quos non: *Sed dixi vobis*, scilicet suprà: *Quia vidistis me*, scilicet præsentem: *Et non creditis*. Suprà: Non potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis. Et ita isto pane non reficiemini, quo verè credentes reficiuntur, suprà eodem: Qui edunt me non esurient. Et ideò subdit, qui sint, qui reficiuntur: *Omne quod dat mihi pater ad me veniet*, quasi dicat, ait Augustinus. Non ideò populum perdidi, licet vos non credideritis, nec vestra infidelitas euacuabit fidem. *Quia omne quod dat mihi pater, veniet ad me*, scilicet passibus fidei operantis per dilectionem. Et eum qui sic venit non eijciam foras, repellendo scilicet ab vnitate corporis mei. Infrà: Princeps huius mundi non eijcietur foras. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Vidistis me: & non creditis*. Videtur enim quòd iniustè arguit eos, quia: Fides est rerum sperandarum. Item fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum, vt ait Gregorius: Ergò multò magis fides non habet meritum: cui humana visio præbet experimentum. Si respondeatur, quòd visio fuit suæ humanitatis, credulitas verò suæ diuinitatis: obijcitur, quòd visio humanitatis impediebat fidem: Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt. Et ad istud respondendum, quòd hic loquitur de diuisione diuinę virtutis in effectu, & in virtutibus, quibus debebant ipsum credere esse filium Dei. Et licet effectus & virtutes essent visibiles, tamen dicitur inuisibilis, cuius est fides. Item quæritur de hoc, quod ait: *Omne quod dat mihi pater ad me veniet*. Ergò secundùm hoc, non est culpa discredentium, quia si pater dedisset, venissent. Item quæritur de hoc, quod ait: *Non eijciam foras*. Contrarium videtur dici de Esau, qui non inuenit locum pœnitentiæ, quamuis cum lacrymis inquisiuisset. Et ad primum respondendum, quòd pater dicitur dare per æternam prædestinationem, & temporalem vocationem. Infrà: Pater, quos dedisti mihi, seruaui eos. Et Quos prædestinauit, hos & vocauit, & cætera. Quia Deus vocauit omnes, increduli verò noluerunt venire, ideò eis imputandum: Homo quidam fecit cœnam magnam: & vocauit multos. Et sequitur: Et cęperūt omnes excusare, & cætera. Ad aliud respondendum secundùm Gregorium. Vbi exponit illud: Fructum, inquit, non habent lamenta, quæ student cum gemitu desiderare peritura. Et quia Esau flebat, quòd amiserat temporalia, non verò pœnitebat, & ideò se ipsum eiecit. Et de hoc Augustinus: Quale est aliud intus, & vnde exitur foras magnum penetrale & dulce secretum est. Et sequitur: Superbia initium omnis peccati. Et: Proiecit intima sua. Intima ergò proiecit, hoc enim est exire foras, scilicet intima proijcere. Et intus intrare, est appetere intima. Intima proijcit superbus, & intima appetit humilis. Sed superbia eiecti sumus: humilitate regredimur. Hæc Augustinus, & ibi benè de hoc. Sequitur nunc subiunctio causæ, propter quam reficit præsentes prædicto pane: *Quia descendi de cælo*, carnem assumendo. Suprà: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo: *Non vt faciam voluntatem meam*, discordando scilicet à patre: *Sed voluntatem eius*, & cætera, in omnibus obediendo suprà: Non veni voluntatem meam facere; sed eius, qui misit me. Et: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et explicat, quæ est voluntas eius, qui misit, dicens: *Hæc est enim voluntas eius*, & cætera: *Vt omne quod dedit*, scilicet prædestinando & vocando ad fidem: *Non perdam*, scilicet reprobando: *Sed resuscitem ad vitam æternam*. De resuscitatione, suprà proximò: Veniet hora, quando omnes, qui sunt in monumentis, & cætera. Et in hoc notat, se venisse propter salutem hominum, non propter honorem ab eis, vt ait Chrysostomus. Et quoniam dixit: patrem dedisse sibi vocatos ad fidem, ne crederetur hoc esse sine liberi arbitrij cooperatione, subdit: *Hæc est voluntas patris, vt omnis qui videt filium*, rectè credendo: *Et credit in eum*, per dilectionem in ipsum eundo. Vt enim ait Augustinus: Qui credit in filium, id est, vadit in eum, habeat vitam æternam, scilicet in animæ beatificatione: *Et ego resuscitabo*, in corporis gloriosi reparatione. Ideò loquitur sæpè de resurrectione, vt credentes sciant, quod non solùm præsentibus potiantur, sed futura expectent, ait Chrysostomus. Sed quæritur de hoc adhuc, quod ait: Et in aurem auream vnam, & cætera. Consimiliter exponit istud Augustinus: *Non veni facere voluntatem meam*, & cætera. Humilis veni, humilitatem docere veni, Magister humilitatis veni, qui ad me venit, incorporatur mihi, qui ad me venit, similis mihi fit, qui mihi adhæret, humilis erit: quia non facit voluntatem suam, & ideò non eijcietur foras, quia cum superbus esset, eiectus est foras. Ideò in Psalmo: Filij hominum in protectione alarum tuarum. Et alibi: Non veniet mihi pes superbiæ. Ibi ceciderunt, & expulsi sunt, nec potuerunt stare. Veniamus ad eum, intremus ad eum, incorporemur ei, & non eijciet foras, quia membra eius sumus, & ipse caput nostrum esse voluit docendo humilitatem. Hæc Augustinus. Et ibi multum de humilitate, & eius vtilitatibus, & de superbia, & eius nocumentis. Et sequitur pars, in qua de Iudæorum murmuratione, ibi: *Murmurabant Iudæi*. Vt enim ait Chrysostomus, quando ventrem eorum implet, prophetam vocabant, & regem facere volebant: nunc autem ait: *Murmurabant*, non apertas contumelias inferebant: sicut infrà. Anxiebantur enim, quoniam non dedit eis mensam, quam volebant, ait Chrysostomus. Et ideò murmurabant, quia cum dixisset: Ego sum panis, qui de cælo descendit, vt ait Augustinus: Isti à pane de cælo longè erant, nec eum esurire nouerant, fauces cordis languidas habebant. Iste panis interioris hominis esuriem quærit. Credere enim in filium Dei, est hunc panem manducare: *Et dicebant: nonne hic est filius Ioseph?* scilicet de vili genere. Et idem: *Cuius nos nouimus patrem*, scilicet putatiuum: Ego & pater tuus dolentes quærebamus te: *Quomodo ergò dicit, quia de cælo descendit* quasi dicant: non est ei credendum. Et ex his patet, quod mirabilem & inopinabilem generationem eius scilicet ex patre, nondum sciuerant, vt ait Chrysostomus. Sed quæritur, cùm in hoc errarent, quare non instruxit eos de veritate? Et ad istud respondet Chrysostomus: Quòd nondum poterant illum partum mirabilem, scilicet variæ cognoscere, multò magis nec superiorem & ineffabilem, scilicet ex patre natiuitatem. Ideò vt non vnum scandalum destruens, aliud faciat, non reuelauit eis veritatem. Et patet hic patientiæ Saluatoris longanimitas contemnentibus eum, & falsum de ipso dicentibus non respondet. Sicut nec infrà dicentibus: *Dæmonium habes*. De ipso enim ait Propheta: Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones, & cætera. Et sequitur quarta pars, in qua murmuris eorum dehortatio. Et ibi quatuor. Primo, murmuris dehortatio. Secundo, modi credendi ex-

Marginal notes, left column: Ioan. 4. b — Isai. 55. a — Eccl. 24. e — Ioan. 4. b — Gregor. in Euāg. hom. 36. in prin. — Esuries. — Psal. 33. c — Prou. 18. b — Prou. 19. f — Matt. 5. a — Chryso. ho. 17. in Ioā. post med. tom. 3. — Eccl. 24. c — Ioan. 5. g — Eccl. 24. e — Aug. tract. 25. in Ioā. ante med. tom. 9. — Ioā. 14. d — Hebr. 11. a — Gregor. in Euā. ho. 26. fer. in prin. — Matt. 4. c — Heb. 12. d — Ioan. 17. b — Rom. 18. f — Luc. 14. d — Ibid. — Greg. Mor. lib. 11. c. 5. in fine. — Aug. tract. 25. in Ioā. post mediū. to. 9.

Marginal notes, right column: Eccl. 10. b — Ibidem. — Ioan. 3. b — Ioan. 4. d. — Mat. 26. d — Ioan. 5. e — Chryso. ho. 44. in Ioā. post mediū. tom. 3. — Aug. tract. 26. in Ioā. ante med. tom. 9. — Chryso. ho. 44. in Ioā. post mediū. tom. 3. — Aug. tract. 25. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Psal. 35. b — Ibidem. c — Chryso. ho. 45. in Ioā. propè prin. tom. 3. — Io. 8. b. c. d — Chrys. ibid. post pauca. — Aug. tract. 26. in Ioā. propè prin. tom. 9. — Mat. 13. g — Luc. 3. e — Luc. 2. g — Chryso. ho. 45. in Ioā. non mult. à prin. to. 3. — Ibid. paulò post. — Patientiæ longanimitas. — Ioan. 8. f — Psal. 37. f

plicatio, ibi: *Nemo potest venire ad me.* Tertio, erroneæ opinionis, eorum amotio, ibi: *Patres vestri.* Quarto, veritatis declaratio, ibi: *Hic est verus panis.* Ait ergò: *Nolite murmurare.* Hoc enim erat quasi proprium Iudæorum: Neq; murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt. Et subditur secundum: *Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum,* quasi dicat secundùm Glossam. Ideò vos non creditis me esse panem, quia non estis tracti à patre per gratiam: *Re suscitabo eum.* Tam in anima quàm in corpore. Quod confirmans, ait: *Est scriptum in Prophetis*: Ponam filios tuos doctos à Domino. Et: Omnes cognoscent me à minore vsq; ad maiorẽ. Et de hoc in Glossa. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Nemo potest venire ad me: nisi pater traxerit eum.* Ex hoc enim videtur, quòd non est imputandum illis, qui non credunt, quia si pater traxisset eos, crederent. Item sicut opponit Chrysostomus, quod ex hoc videtur, quòd nihil est nobis positum, quo saluemur, ex quo pater trahit. Item destruit liberum arbitrium, vt videtur. Item quid opus est reprehensione: quasi dicat: nullum opus. Hæc ille. Item consimiliter opponit Augustinus: Si trahimur, ergò inuiti credimus, & violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Item trahitur, qui inuitus venit, & ita non credit propriè. Hæc ille. Item tractus, est motus violentus, de quo sapiens, & de speciebus eius: Ergò non est conueniens fidei, quæ est meritoria. Et ad istud respondet Chrysostomus, breuiter. Quòd non destruit per hoc, quod in nobis est, scilicet liberum arbitrium: sed ostendit nos auxilio, scilicet diuino, indigere. Et huic concordat Augustinus: Non enim, inquit, ad Christum ambulando currimus, sed credendo: non motu corporis, sed voluntate cordis. Vnde quando ait Petrus: Filius Dei viui: à patre tractus est, qui reuelauit ei. Ista reuelatio est ista tractio. Hæc ille: & per hoc ad obiecta. Ista enim reuelatio non repugnat libertati arbitrij, sed iuuat eius infirmitatem. Vt enim dicitur Magistraliter: Manere in se, est naturæ institutæ: descendere infrà se, est naturæ corruptæ: suprà se eleuari vel ascendere, est naturæ per gratiam. Et quia sensus & cogitatio hominis ab adolescentia sua prona sunt ad malum. Ideò propter pronitatem & inclinationem ad malum, sublimatio animæ ad Deum dicitur tractio: non sicut in motu corporali, sed diuina reuelatione, vel doctrinæ sacræ eruditione, vel dilectionis diuinæ infusione, vel cælica consolatione, vel præmij promissione. De quibus Augustinus benè, dicens: Est quædam voluptas cordis, cui dulcis est panis cælestis, voluptate enim traheris: de qua ait Propheta: Delectare in Domino, & cætera. Et ponit exempla. Ramum viridem ostendis oui, & trahis: nuces puero, & trahis. Vnde Poëta:

Trahit sua quemque voluptas.

Hæc ille. Et ibi benè de hoc: Trahe me post te. Ibi Bernardus. De hoc & Gregorius, loquens de Magdalena: Trahebat eam cum de culpa compungeret: suscipiebat eam, vt de culpa liberaret. Et idem: Ipse eam per misericordiam trahit intus, qui per mansuetudinem suscipiebat foris: Attraxi te miserans tui. Infrà: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum. Et patet hic misericordia Dei: quosdam enim trahit ad se internis inspirationibus, vel cælicis reuelationibus, vt dictum est: quosdam inuitat blanditijs & paternis admonitionibus: Misit seruos vocare inuitatos ad nuptias. Item quosdam stimulat ornamentis & minis: Verba enim sapiẽtum sunt stimuli. Et: Stimulo boues agitat. Item quosdam capit aduersitatibus & tribulationibus siue infirmitatibus: Compelle intrare: Sepiam viam tuam spinis. Et sequitur: Vadam & reuertar ad virum meum. Quod exponit Gregorius benè de his, qui mundi aduersitatibus reuertuntur ad Deum. Item quæritur de hoc, quod ait: *Omnes erunt docibiles Dei,* qualiter hoc: quia multi semper manẽt increduli omni tempore. Et ad istud respondendum, sicut suprà, vbi dictum est: Illuminat omnem hominem, quia nullus est illuminatus nisi ab eo, vt ibi est expositum, secundùm Augustinum. Et hic similiter intelligendum, quòd omnes erunt docibiles Dei: Quem docebit scientiam, & cætera. Et sequitur: Ablactatos à lacte. Et nota quòd ille discipulus est bonus, qui est attentus ad audiendum: docilis, ad intelligendum: beneuolus, ad retinendum: docilis ingenio, attentus exercitio, beneuolus animo, vt ait Boëtius. Vnde & qui tales sunt, sunt dociles discipuli Dei, vt ex dicto Isaiæ patet. Et quoniam dixit: *Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum.* Exponit, quid est trahi à patre, secundùm Glossam: *Omnis qui audiuit à patre,* scilicet interna inspiratione trahitur: Audiam, inquit Propheta, quid loquatur in me Dominus Deus: *Et didicit,* doctrina prædicationis. Fides enim ex auditu: *Hic venit ad me,* scilicet credendo: *Non quia patrem vidit quisquam, nisi is, qui est à Deo,* scilicet vnigenitus, qui est in sinu patris. Suprà: De ista visione filij suprà, super illud: Hic enim vidit patrem: Nemo vidit patrem nisi filius. Et quia ego sum filius vnigenitus, qui credit in me, perfecta fide, habet vitam æternam, nunc in spe, postea in re, vt expositum est suprà. Et meritò habet vitam æternam: *Ego sum panis vitæ.* Suprà eodem: *Panis, qui de cælo descendit, dat vitam mundo.* Sed quæritur, ex quo secundùm Glossam, fuerunt scandalizati de sua doctrina, & murmurauerunt, nec intellexerunt: videtur, quòd non debuit de his arcanis eos docere. Item dicitur: Nolite sanctum dare canibus: Ergò vt priùs. Et ad istud respondendum, sicut ait Glossa: Verbis tegit illa sancta, scilicet arcana, quę dicebat: vt & aliqui scandalizarentur, & humiles credentes probarentur. Et quoniam scandalum est aliquando contemnendum, si de veritate nascitur. Tunc enim vtilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur. Vt ait Gregorius. Dixerunt discipuli: Pharisæi sunt scandalizati. Et dixit Dominus: Omnis plantatio, quam non plantauit pater, eradicabitur. Ideò non omisit veritatem docere, licet essent scandalizati. Et per hoc ad aliud, quia illa sancta arcana, vt tamen tecta, proposuit coram eis. Et sequitur tertium, scilicet exclusio erroris: *Patres vestri manducauerunt manna: & mortui sunt,* quia poterant dicere, quòd mãna fuit panis vitæ, ideò hoc remouet, dicens: *Patres qui manducauerunt, mortui sunt.* Sed quæritur, quare ait: *Manducauerunt in deserto,* & non simpliciter? Et ad hoc respondet Chrysostomus. Quòd hoc ait propter duo: scilicet ad denotandum, quòd non erat extensum, id est, duraturum ad multum tempus, & quoniam non venit secum in terram promissionis, & ideò mortui sunt, ait Augustinus: Quia quod videbant, credebant: quod nõ videbant, non intelligebant. Et tales erant illi, scilicet infidelium patrum infideles filij. Sed qualiter eis improperat hoc, quia boni, vt Moyses & Aaron, qui manducauerunt manna, mortui fuerunt morte corporali non spirituali. Similiter qui manducant panem vitæ, de quo ipse loquebatur, moriuntur morte corporali. Et ad istud respondet Augustinus, quòd verum est, quantum ad mortem visibilem, sed quantum ad spiritualem, non: quia cibum visibilem spiritualiter intellexunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur. Sic est de nobis, hodie accipimus visibilem cibum. Sed aliud est sacramentum, aliud est virtus sacramenti. Et qui malè accipiunt de altari, moriuntur. Murmuratores ergò patres istorũ murmuratorum manducauerunt malè, quia non intellexerũt, & mortui sunt. Hæc Augustinus. Et sequitur vltima pars, in qua eruditio veritatis: *Hic est verè panis.* Ita dictum est de manna, sicut de typo & figura: *Hic autem est verus panis,* scilicet figuratus per manna: *Si quis verum manducauerit,* scilicet rectè credendo, & intus in corde intelligendo, & amãdo, ait Glossa: *Non morietur,* scilicet morte æterna. Vt enim ait Augustinus: Hunc panem signauit manna: hunc panem signauit altare Dei, illa sacramenta in signis diuersis fuerunt: Omnes sub nube fuerunt. Et sequitur: Eandem escam spiritualem manducauerunt, & cætera. Quod ergò ait hic: *Si quis manducauerit, non morietur,* pertinet ad veritatem sacramenti, non ad visibile sacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat corde, nõ qui premit dente, ait Augustinus. Et specificat magis, quis est ille panis: *Ego sum panis viuus,* scilicet essentialiter, quia vita: & effectualiter, quia dans vitam: *Qui de cælo descendi,* scilicet factus homo: *Si quis manducauerit,* modo dicto: *Viuet in æternum,* non solùm in præsenti per iustitiam, ait Glossa, sed in æternum. Vt enim ait Chrysostomus: Panem vocat hic salutẽ,

documen-

Marginal notes (left): 1. Cor. 10. b; Exo. 16. a; Nu. 14. f; Nu. 6. f; Isa. 54. d; Hier. 31. f; Chryso. ho. 45. in Ioã. antè med. to. 3.; Aug. tract. 26. in Ioã. antè medi. tom. 9.; Aris. Phys. li. 7. tex. 10; Chryso. ho. 45. in Ioã. ante med. to. 3.; Aug. tract. 26. in Ioã. ante med. tom. 9.; Mat. 16. b; Genes. 8. a; Aug. ibid. post; Psal. 36. a; Virg. Buc. Ecl. 2.; Ber. ser. 22 in Cant.; Gregor. in Ezech. li. 1 ho. 8. antè med.; Idem in Euãg. ho. 33. non longè à princ.; Hier. 31. a; Ioan. 12. e; Misericordia Dei.; Mat. 22. a; Eccl. 12. d; Eccl. 38. e; Luc. 14. c; Osea 2. b; Ibidem.; Greg. Mor. lib. 34. c. 2 circa med.; Ioan. 1. b; Aug. tract. 2. in Ioan. tom. 9.

Marginal notes (right): Isai. 28. a; Ibidem.; Discipulus bonus; Boet. de discip. scholarium.; Isai. 28. c; Psal. 84. b; Rom. 10. c; Ioan. 1. b; Mat. 11. d; Ioan. 1. e; Mat. 7. a; Scandalum quãdo cõtemnendũ; Gregor. in Ezech. li. 1. ho. 7. antè med.; Mat. 15. b; Chryso. ho. 45. in Ioã. ante med. to. 3.; Aug. tract. 26. in Ioã. circa medi. tom. 9.; Ibid. post pauca.; Eruditio veritatis.; Aug. ibid. post medi.; 1. Co. 10. a; Aug. ibid. paulò post.

documenta, & fidem ad ipsum, aut corpus suum. Infrà: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum. Item opponit Chrysostomus, quòd tunc non fuit tempus huius doctrinę, quia non capiebant eam. Et ad illud respondet, quòd tunc fuit multa necessitas, & multa vtilitas: quia enim petebant cibum, reminiscentes eius, qui datus progenitoribus: ostendens, quoniam omnia illa eis data erant vmbra & typis, ideò meminit hic de ipsa veritate. Et quia quærebant cibum de cælo, ideò continuè dicebat, quoniam erat panis, qui de cęlo descendit. Nec scandalizari oportebat, sed interrogare congruum erat. Et sequitur illa pars, in qua ostendit se esse refectorem secundùm humanam naturam, ibi: *Et panis, quem ego dabo.* Et hęc in quatuor partes. Primo, veritas eruditionis. Secundo Iudæorum inquisitio & explanatio veritatis, ibi: *Litigabant.* Tertio, specificatio loci, in quo hæc dicta sunt, ibi: *Hæc dixit, in synagoga.* Quarto, scandali quorundam expressio, & sedatio, ibi: *Multi ergò audientes.* Ait ergò: *Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, vnde dicitur: Panis, quem frangimus, nonne corpus Domini est? Iste est panis supersubstantialis, qui petitur in Dominica oratione. Et sequitur Iudæorum inquisitio & murmuratio: *Litigabant ergò Iudæi.* Et ibi duo. Primo, inquisitio. Secundo, veritatis explanatio, ibi: *Dicit ergò eis.* Ait ergò: *Litigabant*, scilicet murmurando & inquirendo de præmisso sermone, qui videbatur eis impossibilis. Vnde Chrysostomus: Quoniam extranea fuit doctrina, ideò litigabant, & cæt. Vnde Augustinus: Litigabant, quia panem concordiæ non intelligebant, nec sumere volebant: nam qui manducant talem panem, non litigant: eo quòd vnus panis & vnum corpus: Vnum corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis. Et sequitur explanatio veritatis, ibi: *Dicit ei Iesus.* Et ibi quatuor. Primo præmittitur refectionis necessitas. Secundo vtilitas, ibi: *Qui manducat meam carnem.* Tertio, huius refectionis veritas: *Caro mea.* Quarto eiusdem dignitas, ibi: *Hic est panis.* Ait ergò: *Amen dico vobis: Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, scilicet intus permanendo, scilicet in corpore Christi, & rem sacramenti percipiendo: *Non habebitis vitam*, scilicet æternam. Vnde Augustinus: hunc cibum & potum vult, intelligi corporis & membrorum suorum societatē, quod est Ecclesia sancta in electis, prædestinatis, vocatis, iustificatis, glorificatis. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis alicui ad vitam, alicui ad exitiū præparatur. Res verò sacramenti omni homini ad vitam, nulli ad exitium. Hæc ille: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit. Est ergò necessitas huius refectionis. Et sequitur vtilitas: *Qui manducat carnem meam*, scilicet spirituali manducatione: *Et similiter bibit sanguinem, habet vitam æternam*, quia scilicet in me manet, & ego in eo, qui cum manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo: *Et ego resuscitabo eum*, tam secundùm spiritum, quàm secundùm corpus, ait Augustinus. Sed quærit Chrysostomus, quare toties repetit illud, scilicet de suscitatione? Et ad hoc respondet, dicens, quòd hoc facit propter duo: quia hoc est hominibus & delectabile & desiderabile. Vnde & in veteri Testamento hæc fuit promissio seruientibus Deo: Honora parentes, vt sis longæuus super terram. Demum manifestat, quòd est veritas refectionis in carne & sanguine Domini explicando modum manducandi: *Caro mea verè est cibus.* Sed quæritur, quid ait: Verè est cibus? Et ad hoc respondet Augustinus, quòd cibos & potus ideò appetunt homines, vt non esuriant neque sitiant: hoc autem non præstat veraciter nisi iste cibus & potus: qui eos, à quibus sumitur, immortales facit, id est, societas sanctorum, vbi pax & vnitas plena atque perfecta. Hæc ille, suprà eodem: *Qui venit ad me non esuriet.* Et quia dixit, quòd est verè cibus, specificat modum manducandi: *Qui manducat carnem meam, in me manet.* Vt enim ait Augustinus: Hoc est manducare & bibere, scilicet in Christo manere, & illum in se manentem habere. Infrà: Manere in dilectione mea. Et talis viuit, quia: *Sicut misit me viuens Pater*, qui sum scilicet vita: *Et ego viuo propter patrem*, id est, genitus sum à patre, habens eandem vitam cum patre, suprà: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filius habet vitam in semetipso: *Et qui manducat me*, modo dicto: *Viuet propter me*, scilicet habens me vitam in se. Et legit Augustinus illud de Christo secundùm suam humanitatē, dicens: Missio eius est eius exinanitio, & formæ seruilis acceptio. Secundum quod ait: Pater maior me est: seruata tamen æqualitate naturę filij cum patre. Quasi ergò diceret: Ego humiliatus viuo propter patrem. Infrà: Manducans me, erectus viuit propter me. Hæc ille. Sed videtur quòd non sit vera similitudo: quia filius est eiusdem naturæ cum patre, manducans non eiusdem naturæ cum Christo. Et ad istud respondendum est, quòd non est omnimoda similitudo. Vnde nō ait: Ego manduco patrem, vt & sic viuā, sicut ait: Qui manducat me, viuet propter me, ait Augustinus, quia non participatione patris filius fit melior, qui est natus æqualis, sicut participatione filij sic manducans fit melior: modo tamen suprà exposito sit similitudo. Et subditur dignitas refectiōis: *Hic est panis*, scilicet qui dat vitam manducantibus, non talis qualis māna. Ideò sequitur: *Non sicut manducauerunt patres vestri manna*, quia manna fuit typus & vmbra, hic panis veritas signatur. Et ideò: *Qui manducat hunc panem, viuet.* Vt est sæpè dictum suprà. Sed quæritur, ad quid totiens repetit de manna & inculcat? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd ideò totiens reminiscitur manna, ad fidem inducens, quòd si possibile factum est, quadraginta annis sine messe & frumento continere illorum vitam: multò magis & nunc ipse veniens posset dare vitam. Et si illi typi erāt, multò magis ipsa veritas erat talis, quæ posset dare vitam. Sed quęritur, ad quid toties inculcat: quasi idem, quòd erat talis, qui de cælo descenderat: & quòd qui mādùcabat, viueret. Vnde decies repetitur hic actus viuificādi, & attribuitur pani. Primo, quando ait: *Verus panis est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.* Secundo, quando ait: *Ego sum panis vitæ.* Tertio, quando ait: *Ego sum panis, qui de cælo descendi.* Quartò, quando ait: *Hic est verus panis.* Quinto, quando ait: *Ego sum panis viuus.* Sexto, quando ait: *Panis quem ego dabo.* Septimo, quando ait: *Hic est panis, qui de cælo descendit.* Octauo, quando ait: *Qui manducat hunc panem.* Nono, quando ait sub nomine carnis: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis.* Decimo, quando ait: *Qui manducat meam carnem habet vitam æternam.* Vnde decies attribuitur actus viuendi isti pani, vel carni vel sanguini. Et conuenienter ad figurandum, quòd per ipsum & in ipso sunt venturi electi eius, & membra sunt ad ordinem decimum in cælo, qui signatur per dragmam decimam. Sed quæritur de supradictis. Ait enim: *Litigabant Iudæi.* Et videtur, quòd rationabiliter, quia non conuenienter videbatur, quòd sua caro esset panis vitæ. Non ergò fuit mirum si Iudæi murmurarent. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomū, quòd non oportebat scandalizari, sed congruum erat interrogare & inquirere, quæ esset illa caro: quia de illa Prophetę prædixerunt, & oportebat credere ijs, quæ dicebantur. Vnde & ad scripturas & ad prophetas eos mittit. Scandalum ergò erat, amentiæ eorum. Ipse enim erat magister paratus ad omnes effundere suam doctrinam, scilicet si quęsiuissent, ait idē Chrysostomus. Item quæritur de necessitate & congruitate huius cibi vel huius panis. Et de hoc Hugo sufficienter, vbi ait: Voluit sapientia Dei ostendere, quoniam est animarum cibus & refectio, & propterea carnem assumptam in edulium proposuit, vt per cibum carnis inuitaret ad gustū diuinitatis. Et ibi benè de hoc. Item quæritur. Ex quo caro sua est verus cibus: quare proponitur sub specie panis & non carnis, & quare sanguis sub specie vini? Et ad istud respondet Hugo, quòd ne humana infirmitas contactum carnis in assumptione horreret, consueti & principalis edulij specie illa velant: & sic sumendam proposuit, vt sensus in eo foueretur, & fides in altero ædificaretur. Et ibi benè de hoc. Item quæritur, quare sub specie panis & vini proponitur, & non aliarum rerum. Et ad illud respondet ibidem, quòd non ponitur sub illis speciebus, vt doceatur plena & perfecta esse refectio in assumptione corporis & sanguinis Domini. Et ibi multum & benè de his. Augustinus verò assignat aliam rationem, vbi ait: quòd Dominus corpus & sanguinem in ijs rebus commen-

Marginalia (left): ante medii tom. 3. — Ioan. 8. g — Chrys. ibi. post pauca. — 1. Cor. 11. f — Matt. 6. c — Aug. tract. 26. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Ephe. 4. a — Refectionis necessitas & vtilitas. — Aug. ibid. post aliqua. — 1. Cor. 11. f — 1. Io. 4. d — Aug. tract. 26. in Ioā. post mediū. tom. 9. — Chryso. ho. 46. in Ioā. antè med. to. 3. — Exo. 20. b — Aug. tract. 26. in Ioā. post mediū. to. 9. — Ibid. post pauca. — Ioan. 15. b — Ioan. 5. d

Marginalia (right): Aug. ibid. post. — Ioan. 14. d — Aug. ibid. — Chrys. ibid. 26. in Ioā. ante med. tom. 3. — Actus viuendi tribuitur eucharistiæ. — Luc. 15. b — An rationabiliter litigarent. — Chryso. ho. 46. in Ioā. circa med. to. 3. — Hugo de sacram. li. 2. p. 8. c. 8. in prin. — Ibi. cōseq. — Aug. tract. 26. in Ioā.

post medium. tom. 9. dauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Panis enim ex multis granis in vnum confluit: vinum verò ex multis acinis. Et ideò hoc, quia manducare corpus & sanguinem, est manere in Christo & in vnitate corporis eius. Quæritur de hoc quod ait: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam.* Ex hoc videtur, quòd corpus filij Dei in nos conuertitur, quia cibus in manducantem conuertitur. Item ex hoc obijciunt hæretici, quòd à nobis atteritur: & à paganis, quòd Deus noster à nobis comeditur siue manducatur. Et ad istud respondendum in homilia, vbi ait. Qui manducat, nō quod pertinet ad visibile sacramentum, sed quod pertinet ad virtutem sacramenti: qui manducat intus, non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente, accedat, credat, viuat de Deo, Deo incorporetur, non abhorreat à compage mēbrorum, non sit putridum membrum, quod resecari mereatur, non sit distortū, de quo erubescatur: pulchrum sit, aptum sit, sanum sit, hæreat corpori, viuat de Deo in Deum. Hæc ille. Et per hoc ad obiecta: aliter enim est de ista manducatione & de corporali: quia in ista Deo incorporamur, in ipsum conuertimur, & ab eo conseruamur & sustentamur. In manducatione verò corporali cibus in manducantem conuertitur, & ei incorporatur. Item quæritur de hoc, quod ait: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam.* Ex hoc videtur quòd sine Eucharistia, vel manducatione corporis Domini, non est salus. Item ex hoc, quòd paruuli baptizantur, non saluantur. Item soli sacerdotes sumunt sanguinem: Ergò alij non sumentes, nō habent vitam æternam. Et ad istud patet responsio ex dictis. Est enim duplex mā-ducatio, scilicet spiritualis per fidem, & charitatem, de qua ait Augustinus priùs: Crede & manducasti. Et sine hac non est salus. Est alia sacramentalis, sine qua potest esse salus, dum sit perfecta fides, nec sit contemptus sacramentalis manducationis pro tempore. Ad aliud respondendum, quòd sicut paruuli saluantur in fide parentum, & corpori mystico Christi incorporantur & vniuntur, sic in fide illorum manducant, quantum ad hoc, licet in eis non fuerit actualis fidei intellectus, & amoris affectus sicut in adultis. Ad aliud patet ex dictis, quòd in omnibus fidelibus est sumptio sanguinis per fidem & charitatem dicto modo: Sacramentaliter autem sumitur sanguis à sacerdotibus, nec dispensatur alijs communiter propter periculum euitandum. De isto pane vitæ secundùm diuinam naturam & secundùm humanam, & de manducatione carnis filij Dei, & sanguinis patet in collationibus, infrà. De vtilitate verò huius manducationis Chrysostomus hic multum & benè, vbi ait: Volens, inquit, ostendere amorē, quem habet circa nos, remiscuit seipsum nobis, & recommassauit corpus suum in os, vt vnum quid fiamus, sicut corpus capiti copulatum. Et sequitur: Hic sanguinis imaginem nobis operatur regalem, hic pulchritudo inconstructibilis, hic sanguis marcescere animæ nobilitatem non dimittit, hic sanguis abigit dæmones, vocat angelos ad nos, hic sanguis vadibile fecit cælum: Si quis æstum patitur, ad hunc veniat fontem, & refrigeret æstum. Etenim ariditates soluit, incentiua omnia mitigat. Et sic de alijs multis, quæ ibi annumerat. Et ibidem de indignè accedentibus ait: Quòd si illi, qui sordidant purpuram regalem torquentur, multò magis qui indignè corpus Domini & sanguinem manducat & bibit. Et si quis irritans legem Moysis moritur, multò magis qui conculcauerit sanguinem Testamenti. Et ibi multum & benè de his. Et sequitur tertia particula, in qua loci specificatio, vbi præmissa sunt dicta, ibi: *Hæc dixit in synagoga.* Sed quæritur, quare sic specificat? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideò hoc ait ad denotādam obstinationem illorum. In Capharnaum enim plurimæ virtutes factæ, propter quas oportebat eum audiri, nec tamen crediderunt. Item in synagoga locutus est, vt ostenderet, quòd non erat contrarius patri, infrà: Ego semper docui in synagoga. Et sequitur quarta particula, in qua scandali quorundam discipulorum specificatio siue murmurationis. Et ibi quatuor. Primo, murmuris præmissio. Secundo, eiusdem à Christo deprehensio & doctrinæ eruditio, & discipulorum scandalizatio, ibi: *Sciens autem.*

Left margin notes: *Hæreticorum & paganorum error confutatus.* — *Aug. ibid. multo ante.* — *Aug. tract. 25. in Ioan. paulò post med. to. 9.* — *Chryso. ho. 45. in Ioā. post mediū. tom. 43.* — *Ibid.* — *Hebr. 10. c* — *Chryso. ho. 46. in Ioā. ante med. tom. 3.* — *Ioan. 18. d*

Tertio, Christi inquisitio & Petri responsio: *Dixit ergò Iesus.* Quarto, Saluatoris responsio, & Iudæ proditoris, qui erat murmurator, denotatio: *Respondit ergò Iesus.* Ait ergò: *Multi audientes dixerunt: Durus est hic sermo.* Vt enim ait Augustinus: *Multi*, inquam, non ex inimicis, sed: *Ex discipulis*, scilicet carnaliter sapientes, ait Glossa: *Durus est hic sermo*, id est, asper, laboriosus, ait Chrysostomus. Sed quæritur, sicut opponit hic Chrysostomus: qualiter fuit durus, ex quo vbique promittebat vitam credentibus in eum? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd durus videbatur eis sermo, id est, difficiscè susceptibilis, & superexcedens eorum imbecillitatem: existimabant ipsum loqui suprà se, quando ait scilicet: *Qui manducat carnem meam.* Carnaliter enim sapiebant, & de carne, qua indutus erat, secundū Augustinum. Sed quæritur, quare tam obscurè locutus est eis? Et ad hoc respondet Augustinus, & est in Glossa, quòd oportebat sic loqui, vt non ab omnibus intelligeretur secretum Dei. Et sequitur secundum: *Sciens autem Iesus apud semetipsum:* Omnia enim sunt nuda & aperta oculis eius. Sciens, inquam, quòd murmurarent, scilicet de prædictis: *Dixit eis: hoc vos scandalizat?* scilicet quòd dixi me carnem dare in cibum, quod non est intelligendum de carne, qua indutor, sed spiritualiter est intelligendum. Ideò explanans subdit: *Si ergò videritis filium hominis ascendentem.* Et est oratio defectiua, & suspensiua, secundùm Glossam. Et est sensus: *Si videritis*, id est, credideritis, quod filius hominis ascēderit in cælum, tunc intelligetis, quoniam caro, siue corpus meum morsibus non consumitur. Abducit enim eos ab æstimando eum esse filium Ioseph. Ideò sequitur, ait Chrysostomus: *Spiritus est qui viuificat*, id est, spiritualis intelligentia: *Caro autem non prodest quidquam*, id est, carnalis intelligentia. Vnde Chrysostomus: Spiritualiter oportet audire, quæ de me dicta sunt: qui autem carnaliter intelligit, nil proficit: Littera enim occidit. Et ideò subdit: *Verba, quæ ego locutus sum spiritus & vita sunt*, id est, spiritualia, nihil habentia carnale, vt ait Chrysostomus. Et sic intellecta, sunt vita, quia viuificant: Spiritus viuificat. Opponit Augustinus, qualiter ait: *Si videritis ascendentem vbi erat priùs:* Ergò secundùm hoc, quando tunc loquebatur non erat ibi. Cuius contrarium suprà, vbi ait: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Filius hominis, qui est in cælo, tunc erat ibi. Et ad istud respondet Augustinus: Vnam personam esse Christum non duas. Secundum vnitatem ergò personæ, in cælo erat, quando in terra loquebatur: filius Dei in terra in suscepta carne, filius hominis in cælo in vnitate personæ. Quasi ergò dicat: *Si videritis ascendentem, vbi erat priùs*, id est, credideritis æqualem patri: tunc intelligetis, quæ dicta sunt. Item quæritur, qualiter ait: *Caro non prodest quidquam.* Cum suprà idem dixerit: *Qui manducat carnem meam, habet vitam æternam.* Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd non prodest quidquam eo modo quo intelligebatur, sicut dicitur de scientia, quod inflat, scilicet sine charitate, ædificat autem per charitatem. Ita caro prodest illi, qui intelligit spiritualiter. Maneamus ergò in illo vt membra: spiritus autem viuificat viua membra, & non nisi inuenerit in corpore, quod vegetat. Hæc Augustinus. Et subdit causam, quare non intelligunt, ibi: *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt:* Nisi credideritis, non intelligetis. Per fidem enim cognitio, per intellectum viuificatio, ait Augustinus. Et quia dixerant, quòd erant quidam non credētes, subdit: *Sciebat autem ab initio*, qui nouit omnia ab æterno: Omnia sunt ei agnita antequam crearentur: *Qui essent credentes*, & non scandalizati: *Et quis traditurus*, scilicet Iudas. Vt enim ait Augustinus, nec expressit, nec siluit, vt omnes timerent: *Propterea dixi vobis*, scilicet quòd quidam non credunt: *Quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit datum.* Suprà eodem: *Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum.* Sed tunc quæritur, quòd si omnibus esset datum à patre, omnes venissent: Non ergò est eis imputandum, quòd non venerunt. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, quòd hoc dictum est, qui tribuit se esse dignum, vt accipiat, ille accipit. Vnde hic notat à parte Dei dādam gratiam, promptitudinē, & à parte suscipientiū, voluntatis

Right margin notes: *Aug. tract. 27. in Ioā. non longè à prin. to. 9.* — *Chryso. ho. 46. in Ioā. ante medi. tom. 3.* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 27. in Ioā. non mult. à prin. to. 9. Ibid. paulò post.* — *Hebr. 4. d* — *Chryso. ho. 46. in Ioā. antè med. tom. 3.* — *Ibidem.* — *2. Co. 3. b* — *1. Cor. 3. b* — *Ioan. 3. b* — *Aug. tract. 27. in Ioā. ante med. tom. 9.* — *Ibidē. post pauca.* — *1. Co. 8. a* — *Isa. 7. a* — *Aug. ibid. circa med.* — *Eccl. 23. d* — *Aug. tract. 27. in Ioā. ante med. tom. 9.* — *Chryso. ho. 46. in Ioā. antè med. tom. 3.*

Heb.12.c 1.Cor.3.b Spiritus quadrupliciter. 2.Co.3.g 1.Ioã.5.c Luc.11.b Ioan.3.b Rom.8.b Ezec.1.b Gregor. in Ezec. lib.1. hom.5. non lõgè à prin. Gal.5.d Aug. de ſalutarib. documẽ. ad quẽdam Com. c.17. to.4. 1.Cor.2.d 1.Cor.3.a Mat.26.d 1.Co.15.f Rom.14.c Chryſo. ho. 46. in Ioã. circa mediũ tom.3. Aug. tract. 27. in Ioã. poſt mediũ. tom.9. Ibid. paulò poſt. Mat.19.c 1.Tim.5.c Hier.15.a Nu.14.a Hier.7.e Ibidem. Geneſ.17. Phil.3.a Chryſo. ho. 46. in Ioã. poſt.mediũ tom.3. Ibid. paulò poſt. Ibidem. Ibid. Mat.16.c Chryſ. ibi. Ibidem.

ad ſuſcipiendum libertatem. Propter quod ait Apoſtolus: Ne quis deſit gratiæ Dei. Et nota, quòd ait: *Spiritus eſt qui viuificat.* Dicitur enim ſpiritus quadrupliciter, vel ipſe Deus: Deus enim ſpiritus eſt. Vel dicitur ſpiritus tertia perſona in Trinitate: Tres, qui teſtimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus. Item ſpiritus dicitur donum Dei gratuitum: Dat ſpiritum bonum petentibus ſe. Item vel dicitur ſpiritus homo dono inſpiratus, & ſecundùm ſpiritum viuens: Quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt: Non eſtis in carne ſed in ſpiritu. Et talis ſpiritus viuificat, id eſt, viuificatus opera vitalia facit, & ſpiritualiter intelligit: Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur. Ibi Gregorius: Impetus ſpiritus eſt ad charitatem, humilitatem, continentiam, & ſic de alijs virtutibus. Eodem modo caro dicitur viuens ſecundùm carnem: Manifeſta ſunt opera carnis. Vt enim ait Auguſtinus: Ille ſecundùm carnẽ viuit, qui ſecundùm ſeipſum viuit. Et talis non prodeſt quidquam, nec ad intelligendum: Animalis enim homo non percipit, quæ Dei ſunt: Non poteſtis ſcilicet ſumere eſcam, id eſt, ſolidam doctrinam: Carnales enim eſtis. Itẽ: *Non prodeſt quidquam*, ad reſiſtendum tentationibus: Spiritus promptus, caro infirma. Item: *Non prodeſt quidquam*, ad proficiendum in bonis operibus: Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, quia ſcilicet non operantur, quæ ducunt ad regnum: Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, pax, gaudium, & cætera. Et ſubditur diſcipulorum ex hoc ſcandalizatio: *Ex hoc multi abierunt retro*, id eſt, ad ea, quæ ſunt retro, & non ad ea, quæ ſunt ſecundùm veritatem, ait Chryſoſtomus, vel: *Retro*, id eſt, poſt ſatanam, non poſt Chriſtum, ait Auguſtinus: *Et cum illo non ambulabant.* Præciſi enim à corpore vitam perdiderũt, ait Auguſtinus. Et nota quòd mali abeunt retrorſum: quidam amore terrenæ poſſeſſionis & proprietatis. Cùm Dominus dixiſſet: Vade & vede omnia quæ habes, & da pauperibus. Et ſequitur: At ille abijt triſtis, &c. Item quidam abeunt voluptate carnis: Quædam conuerſæ ſunt retro poſt ſatanam: Reliquiſti me & retrorſum abijſti. Item quidã abeunt retrorſum voragine gulæ: Reuertamur in Ægyptum, &c. Et: Abierunt hi voluptatibus ſuis. Et ſequitur: Facti ſunt retrorſum. Et omnes tales ſunt indigni regno Dei. Vnde vxor Loth, aſpiciens retro perijt. Et contraria de Paulo: Quæ retro ſunt, obliuiſcens, &c. Et ſequitur inquiſitio Saluatoris: *Dixit ergò Ieſus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire?* Sed quæritur, qualiter ait: *Duodecim*, quia ſuprà dictũ eſt, quòd multi diſcipulorũ abierunt retro. Sed credẽdum eſt, quòd Iudas fuerit peior inter alios, & ita nõ videtur remanſiſſe. Et ad hoc eſt reſpondendum, ſecũdùm Gloſſam, quòd Iudas corpore ſolùm permanſit. Et non dixit: *Abite*, hoc eſſet expellentis, ſed ait: *Numquid vultis abire?* ſcilicet interrogatiuè. Neque enim blanditus eſt eis, neq; offendit expellendo, ſed interrogauit. Neque hoc erat verbum contemnentis eos, neq; volentis vi & neceſſitate detineri eos. Sed quęritur, ex quo remanſerunt, & alij abierunt, quare non cõmendauit eos? Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quòd ideò nõ laudauit, ne eſſent paſſi quid humanum, ſcilicet de vana gloria. Et ſequitur reſponſio Petri: *Reſpondit ergò Simõ Petrus.* Et reſpondet pro omni collegio: videns enim Petrus, quòd nõ erant verba Dei, quę ſcandalizarent, ſed fuit indeuotio eorum, qui audierãt, vt ait Chryſoſtomus. Ideò ait: *Ad quem ibimus? verba enim vitæ habes*, ſcilicet de reſurrectiõe à mortuis, & de vita æterna, ait Chryſoſtomus, ſuprà eodẽ: *Verba, quæ ego loquor, ſpiritus & vita ſunt: Et nos credimus:* ſcilicet aſſentiendo: *Et cognouimus*, intelligendo: *Quia tu es Chriſtus filius Dei*, non Ioſeph, ſicut alij dicebant. Sed quæritur, qualiter ait: *Nos credimus*, &cæt. Ex quo alij abierunt qualiter ait: *Credimus.* Item ex quo Iudas remanſerat cum eis, qualiter reſpondit in plurali. Et ad iſtud reſpondet Chryſoſtomus, quòd reſpõdit pro bonis, quorum erat futurum caput. Sed quæritur, quare non fuit Petrus laudatus de iſta reſpõſione, & promiſſio facta ei, ſicut dicitur: Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quòd ibi de diſcipulis nihil dixit Petrus, id eſt, non reſpõdit in perſona diſcipulorum, ſed in ſingulari ait: Tu es Chriſtus. Hic autem ait: *Credimus*, pro collegio reſpondet. Ideò non fuit laudatus taliter, vt

Chryſ. ibid. Quare duodecim electi. Aug. tract. 27. in Ioã. poſt med. tom.9. Ibid. ant. Chryſo. ho. 46. in Ioã. poſt mediũ. tom.3. Cur Iudas electus malus. Aug. tract. 27. in Ioã. poſt mediũ. tom.9. Aug. de Ciuit. Dei. li. 18. cap. 49 to.5. Chryſo. ho. 46. in Ioã. poſt mediũ. tom.3. Ioan.12.a Mat.27.a Aug. tract. 27. in Ioã. poſt med. tom.9. Myſteriũ numeri duodenarij. Greg. Mor. li.1. cap.6. ante med. Iob 1.a Ibid. li.5. ca.7. circa med. Aug. de Ciui. Dei. li. 20. c.5. in med. to.5 Duodecim Apoſtoli. Exo.15.g Nu.13.a.b Ioſ.4.b Ioan.11.b Apoc.12.a Apoc.21.d Apo.22.a Continuatio. Diuiſio. Ioan.10.f

eſſet promiſſio ei facta. Et vbiq; patet veritas fidei B. Petri, & ſtabilitas cõſtantiæ, & caritas amicitiæ, & virtus audacię. Vnde Chryſoſtomus: Vide amicitiæ ſeruatorem, fratrum amatorem, ſcilicet Petrum, qui pro omni collegio reſpondet. Et ſequitur Saluatoris reſponſio, veritatis eruditio: *Reſpondit, &c. Duodecim elegi.* Sed quæritur, quare tot? Ad hoc reſpondet Auguſtinus, quòd iſte numerus ſacratus eſt, & Iudæ perdito vnus ſubrogatus, ſcilicet Matthias. Per quatuor enim cardines mundi fidem Trinitatis erant annunciaturi: ideò ter quaterni. Item opponit Auguſtinus, qualiter ait: *Duodecim*, quia ſecundùm hoc diabolus erat electus, quia vnus ex illis factus diabolus. Item hoc nomen electus in laude ponitur: ergò non poteſt extendi ad duodecim. Item opponit Chryſoſtomus, quòd ex hoc gentiles inſipienter accuſant Chriſtum, quòd elegit talem diſcipulum. Item electio eſt cõmendabilior in qua eliguntur ſoli boni, quam in qua eliguntur mali, vel malus: Ergò vt priùs. Item quæritur, quare elegit talem diſcipulũ, qui erat futurus malus? Et ad hoc reſpondet Auguſtinus, quòd ſicut iniqui vtuntur malè bonis operibus Dei, ſic econtrario Deus benè vtitur malis operibus iniquorum. Vnde malo Iuda benè vſus eſt Dominus: tradidit enim ſe, pertulit, vt redimeret nos. Hæc ille. Et planius idẽ Auguſtinus: Elegit diſcipulos, habuit inter eos vnum, quo malo benè vtens, & ſuę paſſionis implet depoſitum, vt Eccleſiæ ſuæ tolerãdorum malorum præberet exemplum. Hæc ille. Ob ergò impletionẽ diuinæ diſpoſitionis de ſua paſſione ob exempli patientiæ exhibitionem, & ob aliorum probationem. Vnde Gloſſa: Cauſa probandi eos, ſic elegi. Et per hoc patet ad alia. Vnde Chryſoſtomus, quod non neceſſitate & vi Deus conſueuit facere bonos, neq; electio eius violenta eſt: ideò fuit malus inter eos. Et, vt oſtenderet Deus, quòd in mẽte noſtra eſt & ſaluari & perire: Ideò ait: *Vnus diabolus eſt*, deorſum fluens & caduca ſequens: ipſe enim erat fur & loculos habens, infrà: Et exponit euangeliſta: *Dicebat autem de Iuda Simonis*, ſcilicet filio Iſcariotis, quod interpretatur memoria ſanguinis. Simon enim interpretatur obediens. Et ille fuit obediens non Deo, ſed pecuniæ. Iudas confitens nõ ex veritate: Peccaui tradens ſanguinem iuſtum: *Hic erat traditurus eum cum eſſet vnus ex duodecim.* Sed quęritur, quare hoc apponit ſcilicet: *Duodecim*, cùm eſſet certũ. Ad hoc reſpondendum, quòd ideò appoſuit ad denotandum ingratitudinem ſuam, Vnde Auguſtinus. Quid Iuda peius? Inter omnes diſcipulos adhærentes magiſtro. Loculi illi commiſſi ſunt, & diſpenſatio pauperum diſtributa. Ingratus tanto beneficio, honori tanto, accepit pecuniam, perdidit iuſtitiã, tradidit vitam mortuus. Hæc ille. De myſterio verò numeri duodenarij & quare eſt numerus Apoſtolicus, Gregorius benè exponens illud: Nati ſunt ei ſeptem filij & tres filiæ. Siue, inquit, quatuor per tria, ſiue econtrario ſeptem in duodecim vertuntur, & ideò ſancti Apoſtoli, quia Trinitatem in quatuor partibus mundi prædicare mittebantur, duodecim ſunt electi. Hæc ille. Idem: Et de hoc benè Auguſtinus. De myſterio verò iſtorum duodecim Apoſtolorum in ſcriptura legitur multis locis: fuerunt enim ſignati per duodecim fontes: & per duodecim viros electos: & per duodecim lapides: & per duodecim horas diei, infrà: & per duodecim ſtellas in capite mulieris: & per duodecim fundamenta & duodecim portas: & per duodecim fructus ligni vitæ.

CAPVT SEPTIMVM.

Poſthac ambulabat Ieſus in Galilæam, & cætera. Determinato tranſitu filij Dei trans mare Galilææ, & de miraculi operatione & doctrinæ veritate: in parte iſta narratur de ſuo aſcenſu & de ſua doctrina & opere miraculoſo: Idque primo. Secundo, determinatur de ſuo tranſitu trans Iordanem, ad declinandam malitiam conſequentium, ibi: Et abijt trans Iordanem. Prima pars in quatuor partes, ſecundùm quatuor capitula. Primo, determinatur de ſuo aſcenſu in Hieruſalem, & ſua doctrina. Secundo, de aſcenſu in montem, & regreſſu, & confutatione

Ioan. 8.a one malignantium, ibi: Iesus autem perrexit in montem.
Tertio, determinatur de suæ potentiæ miraculoso opere
Ioan. 9.a ad confirmationem doctrinæ, ibi: Et præteriens vidit.
Quarto, de exemplis vitæ suæ & doctrina & eruditione
spiritualiter præsidentium siue prælatorum, ibi: Amen a-
Ioan. 10.a men dico vobis. Prima pars in duas partes. Primo, moræ
ipsius in Galilæa, & causæ ipsius moræ præmissio. Secun-
do, sui ascensus & manifestationis subiunctio, ibi: *Vt autem*
ascenderunt. In prima quatuor. Primo, vt dictum est, suæ
moræ in Galilæa specificatio. Secundo, discipulorum per-
suasio, vt ad diem festum ascenderet, ibi: *Erat in proximo di-*
es festus. Tertio, Saluatoris responsio, ibi: *Dixit eis ergò Iesus*.
Quarto, ascendendi ad diem festum dissimulatio, ibi: *Vos*
ascendite. Ait ergò: *Post hæc ambulabat*. Multis tamen inter-
iectis miraculis, quæ hic tacentur, sicut patet à magistro in
historijs. Vnde: *Post hæc*, notat ordinem, non immediatio-
nem. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quæ-
rebant eum interficere. Sed quæritur, qualiter hoc? quia
videtur tunc mortem & homines timere. Item videtur
non habere potestatem resistendi vel præcauendi morte.
Ioan. 8.g Item cum posset exire de manibus eorum, sicut fecit in-
Aug. tract. 28. in Ioã. non longè à prin. to. 9. frà, non oportuit, quin in Iudæam ambularet. Ad istud re-
spondet Augustinus benè. Quando latuit, vt homo, non
potentiam amisisse putandus est, sed exemplum infirmi-
Ibid. post pauca. tati præbuisse. Et sequitur: Sæpè signatum est in capite,
quod futurum est in corpore. Ne ergò obijceretur, pro
crimine, scilicet alicui fideli, si fugeret, latibulum præces-
sit in capite, & potentiam demonstrauit, quando voluit.
Ioan. 18.a Infrà: Quando scilicet ceciderunt, qui capere eum volue-
Fugere quando liceat. runt. Sed tunc obijcitur, quòd licitum est fidelibus fugere
in persecutionibus. Cuius tamen contrarium patet, infrà:
Ioan. 10.b Vbi culpatur mercenarius, quia fugit. Et ad istud respon-
Aug. epist. 180. ad Honoratũ per totum. to. 2 dendum secundùm Augustinum, quòd aliquando licet fu-
gere, quando est persecutio personæ, & tunc licitum est fu-
gere: aliquando est persecutio Ecclesiæ siue generalis, &
tunc non licet pastori fugere, vt patebit infrà: Littera ve-
Ioan. 10.b rò Chrysostomi est: *Non habebat potestatem*. Et super hoc
Chryso. ho. 47. in Ioã. ante med. to. 3. opponit, cùm omnia possit, qualiter ait: *Non habebat pote-*
statem? Et ad hoc respondet, quòd loquitur de ipso, vt ho-
mine: fugiebat enim vt homo. Quando autem non deti-
nebatur, virtutem diuinitatis ostendebat. Ens enim vter-
que, scilicet Deus & homo, vtraque de se voluit credi, ibi.
Et sequitur secundum: *Erat autem in proximo dies festus Sce-*
Scenophægia. *nophegia*. Erat autem festum Tabernaculorum, quia taber-
Leu. 23.d nacula faciebant ad similitudinem eorum, qui in eremo
Chrys. ibid. post aliqua. habitauerunt, & celebrabatur septimo mense. Et ex hoc
patet, vt dicit Chrysostomus, quòd non omnia studebat
Euãgelista enunciare, sed illa, pro quibus fuit hic aut que-
rela aut contradictio à Iudæis. Vnde in his quinque men-
sibus, qui erant inter festa, nisi miraculum de panibus nar-
rat, & concionem ad Iudæos. Vbi enim extraneum quid
Multa miracula omissa. aduersus eum fiebat, hoc exarare studuit. Hæc ille. Et ex
hoc patet, quòd multa miracula hic omisit Euangelista. Et
quia dixit, quòd erat festus dies, subditur: *Dixerunt ad eum*
Aug. tract. 28. in Ioã. antè med. tom. 9. *fratres: Vade in Iudæam*. Sed quæritur, quare ait: *Fratres*, cùm
esset filius virginis? Et ad hoc respõdet Augustinus, quòd
consanguinei virginis secundùm consuetudinem scriptu-
rarum dicebantur fratres: Sicut Abraam & Loth. Sicut e-
Gen. 18. c nim ait Augustinus: In sepulchro, in quo iacuit corpus Do
Aug. ibid. paulò post mini, nec antè, nec post mortuus iacuit: sic vterus Mariæ
nec antè nec post aliquid mortale conceperat: *Dixerunt au-*
Ibid. post pauca. *tem ad eum: Vade in Iudæam*. Vt enim ait Augustinus. Opera
Chryso. ho. 47. in Ioã. antè med. tom. 3. Domini discipulos non latebant, sed istos latebant. Isti e-
nim fratres, id est, consanguinei ipsa propinquitate crede-
re in eum fastidierunt: *Vt & discipuli tui videant opera tua*. Vt
enim ait Chrysostomus, hic vocat discipulos turbã sequen-
tem non duodecim. Et superaddunt: *Nemo in occulto aliquid*
Aug. tract. 28. in Ioã. antè medii tom. 9. *facit*. Vt enim ait Augustinus. Loquebatur caro carni, sed
caro sine Deo carni cum Deo. Prudentia carnis verbo,
quod caro factum est: *Si hæc facis*, id est, si vera sunt mira-
cula, quæ facis: *Manifesta te ipsum mundo*, scilicet eundo in
Ioan. 1.b publicum, & faciendo miracula coram mundo. Quia pro-
Luc. 4.d pheta sine honore in patria sua, suprà: *Neque enim fratres e-*
ius credebant in eum, scilicet consanguinei, nimirum Iacobus

primus Hierosolymorũ Episcopus: & Iudas, vt ait Chry- Chryso. ho. 47. in Ioã. ante med. to. 3.
sostomus. Sed quærit Chrysostomus, qualiter ait: *Non cre-*
debant in eum. ex quo rogauerunt Dominum mirificare, id
est, miracula facere: videtur, quòd in eũ credebant. Et ad Ibid. paulò ante.
istud respõdet, quòd verba erant multæ incredulitatis, &
multę amaritudinis, quia erant suspicantiũ nõ esse vera mi Aug. tract. 28. in Ioã. ante med. tom. 9.
racula, & incusantiũ eũ de amore gloriæ. Vnde Augusti.
quia humanã gloriã requirebant: ideò in eũ nõ credebant.
Et patet ex dictis quæ & qualia appetunt fratres, & cognati
suis cognatis, qui sunt in dignitate: optant in eis excellentiã
temporalẽ, secularẽ apparentiã & humanã gloriam, nõ p-
pter verum amorẽ eorum, nec propter diuinũ honorẽ, nec
propter animarum salutem, licet hoc prętendant aliquan-
do: sed propter propriam excellentiam & gloriam. Et id-
eò cauendum ab eis, nec assentiendum consilijs eorum in
prædictis aquirendis: *Nolite credere amico*. Et sequitur: *Ini-* Mich. 7. b
mici hominis domestici eius. Et de hoc benè Seneca: Surdum
te amicis tuis præsta, bona animo malo tibi precantur: & si
felix esse vis, deos ora, ne quid tibi ex his, quæ optantur, e-
ueniat: non sunt bona, quæ in te volunt congerere. Hæc il- Deu. 13. b
le: Si tibi voluerit persuadere frater tuus. Et sequitur: Di-
cens: Eamus & seruiamus dijs alienis. Opera enim facere Opera facere ob vanã gloriã.
propter vanam gloriã, finaliter est seruire dijs alienis, quia
qui quærunt gloriam, credere in Deum nõ possunt, suprà:
Et in talibus affectibus sunt parentes & propinqui ignorã-
di: Qui dixerit patri suo & matri, & cæt. Hi custodierunt Ioan. 5. g
eloquium tuum. Et similiter quoad tales affectus, sunt o- Deu. 33. b
diendi: Si quis venit ad me, & non odit patrem, non po-
test meus esse discipulus. Ibi Gregorius de hoc benè: Vtrũ- Luc. 14. e
que, inquit, per discretionem valemus, vt vnde proximos Gregor. in Euã. ho. 37 antè med.
diligamus, & quos aduersarios in via Dei patimur, fugien-
do odiamus. Et sequitur tertium, scilicet Saluatoris respõ-
sio: *Dixit ergò eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit*. Et de
hoc opponit Augustinus, ex quo ait Apostolus, quòd: Cum Aug. tract. 28. in Ioã. ante mediũ tom. 9.
venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Vide-
tur, quòd tempus suum venerat. Et de hoc respondet Au-
gustinus, quòd tempus gloriæ suæ nondum venit, & illi de
gloria admonebant, sed ille noluit altitudinem præcede- Gal. 4. a
re, & ad ipsam per viam humilitatis ascendere: *Tempus ve-*
strum semper est paratum, id est, mũdi gloria. Ait enim idem
Augustinus, de hoc tempore sub nomine diei: Diem ho- Aug. tract. 28. in Ioã. post mediũ. tom. 9.
minis non desideraui. Et: In die honoris tui ne extollaris.
Et subdit causam dicti. *Non potest mundus odisse vos*. Amato-
res suos, falsos testes: quæ enim mala sunt, bona dicitis. Et
econtrario. Et: Omne enim animal diligit suum simile, Hier. 17. b
sic & omnis homo suo simili sociabatur: *Me autem odit, quia* Eccli. 11. a Eccli. 13. a
ego testimonium perhibeo, & cætera. Sed qualiter ait hoc, quia Ioan. 15. e
infrà: Si mundus vos odit, & cætera. Et ad istud respon-
dendum, quòd loquitur discipulis pro statu, in quo tunc
erant, & in quantum suadebant & dabant cõsilium de glo-
ria ostendenda terreno affectu. Vnde Chrysostomus: Chrys. ibi.
Qualiter eos odirent, scilicet mundus & mundani, qui ea-
dem volunt, & pro isdem currunt, sicut & mundus. Ibi
autem loquitur de discipulis pro statu perfectionis eorũ,
& maximè pro statu post acceptionem sancti Spiritus in
plenitudine. Et patet ex dictis ordo & modus peruenien-
di ad tempus gloriæ, siue ad gloriam per humilitatem &
passionum tolerantiam. Vnde Augustinus: Dominus, vt Aug. tract. 28. in Ioã. ante med. tom. 9.
veniat ad patriam, prouocauit ad viam, excelsa est patria,
humilis via. Patria est vita Christi, via est mors Christi. Pa
tria est mansio Christi, via est passio Christi: qui recusat
viam, quid quęrit patriam? Hęc ille, & ibi benè de hoc. Re-
spondit Christus matri petenti gloriam filiorum: Potestis Mat. 20. c
bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Vt enim ait Gre-
gorius: Ordo est tribulationis & consequentis gloriæ. Et Gregor. in Euã. ho. 27 ante med.
post: Per calicem peruenitur ad maiestatẽ: Per multas tri-
bulationes oportet peruenire ad regnum Dei. Item patent Act. 14. d
hic mundi error & fatuitas: odit enim arguentem ipsum
in veritate, sicut Iesum Christum hic: *Non enim amat*, pesti-
lens eum, qui se corripit. Suprà: Qui malè agit, odit lucem, Prou. 15. b
scilicet arguentem, vt habitum est ibi. Veritas enim parit Ioan. 3. e
odium, obsequium amicos, ait Terentius. Et recitat Au- Terent. in Andr. act. 1. sce. 1.
gustinus. Item mundus diligit suos falsos testes, qui ipsum nõ
arguunt, sed cum eo currunt, & eadem cum ipso volunt: Aug. Con-

Cum tamen meliora sint vulnera diligẽtis, quàm fraudulenta odientis oscula. Et tales sunt similes asino stolido, qui fugit à fonte, in quo apparet imago eius, & currit ad leonem ipsum admirans, à quo interficitur, ait Isaac. Et quarta sequitur particula, in qua dissimulatio Saluatoris de ascendendo Hierosolymam, ibi: *Vos ascendite ad diem festum hunc.* Vnde quærit Augustinus, quid est dictum: *Diem festum hunc, vel istum?* Et respondet, quòd ideò ait: *Ascendite ad diem festum hunc,* vbi humanam gloriam quæritis, vbi vultis ostendere carnalia gaudia, non æterna cogitare. Sed quæritur, qualiter ait imperatiuè: *Vos ascendite.* Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd hoc ait, ostendens, quoniam hoc dixit non indigens, nec volens blandiri, nec concedens eos Iudaica facere. Concessiuè ergò ait hoc nõ imperatiuè. *Ego non ascendam ad diem festum istum, quia nondũ venit tempus meum.* Sed qualiter hoc ait, quia posteà ascendit ad diem festum? Et ad hoc respondendum secũdùm Glossam, quòd non ascendit ad diem primum vel secundum. Vel aliter secundùm Chrysostomum, quòd nõ ait simpliciter, scilicet quòd non ascenderet, sed ait: *Non ascendã nũc,* id est, vobiscum: *Quia tempus meum non venit.* Eo quòd in futuro Paschate oportebat eum crucifigi, ait Chrysostomus. Et per hoc patet responsio ad obiectionem hæreticorum obijcientium, quòd erat subiectus fato. Et patet ex dictis responsio. Item obijcitur, quòd ex hoc videtur, quòd opera Christi dependebant à tempore, quod videtur inconueniens cum esset omnipotens. Et ad istud respondendum, quòd opera sua non dependebant à tempore ex indigentia, fiebant tamen in tempore debito ex congruentia: *Hæc cum dixisset: mansit in Galilæa.* Et patet, quod ex Saluatoris exemplo est tempus docendi & annunciandi veritatem, & est tempus quiescendi & orandi: Siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus nobis. Quod verò ait: *Mansit in Galilæa.* Mysterium est, quòd Christus manet in anima transmigrante à tumultu, & à turbatione mundi ad quietem orationis & contemplationis: *Factus est enim in pace locus eius.* Galilæa enim transmigratio interpretatur. Et sequitur illa pars, in qua de ascensu illius ad diem festum, ibi: *Vt autem ascenderunt.* Et illa in tres. Primo, narratur de sua ascensione. Secundo, de Iudæorum inquisione, & horum murmuratione, ibi: *Iudæi ergò.* Tertio, de sua manifestatione & doctrinatione, ibi: *Iam autem die festo.* Ait ergò: *Vt ascenderunt fratres, ipse ascendit.* Sed opponit Chrysostomus: Ex quo priùs ait, quòd non ascenderat: eo quòd tempus non aduenerat, qualiter ait nunc, quòd ascendit? Et ad hoc respondet, quòd non ascendit, vt pateretur nunc, sed vt eos erudiret. Ascẽdit, inquam: *Non manifestè, sed quasi in occulto,* Sed quæritur, quare non manifestè? Videtur enim timuisse. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd ideò in occulto ascendit, quia non gloriari temporaliter, sed docere salubriter voluit & admonere de die festo æterno, amorem ab hoc sæculo auertere, & in Deum conuertere cupiebat. Aliter respondet Chrysostomus, quòd si ascendisset manifestè signa diuinitatis ostendisset: voluit autem ostendere scilicet suæ humanitatis veritatem. Et ideò in occulto ascẽdit. Et sequitur secunda particula, scilicet Iudæorum inquisitio & murmuratio: *Iudæi ergò quærebant in die festo,* quia in talibus consueuerat miracula facere, suprà. Et in hoc patet eorum malignitas. Vt ait enim Chrysostomus: In his scilicet festiuitatibus piscare eum, id est, capere, & loquendo ironicè ait, quod benè erant Iudæorum directionis, id est, festiuitates, in occisionem impetum faciebant & dicebant. *Vbi est ille?* Sed quæritur, quare non nominabant? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd à magno odio & inimicitia, nec nominatim eum vocari volebant: *Et murmur multũ,* nõ solùm pro præterito miraculo, scilicet panum, sed rursus timẽtes, ne simile quid faceret, ait Chrysostomus: *Quidam enim dicebant, quia bonus est,* secundùm opinionem vulgi: *Quidam: Quoniam seducit turbas,* ait Chrysostomus. Hi enim erant increduli, infrà: *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eũ?* Seducere enim, vt ait Augustinus, est decipere, vel aliunde aliquẽ ad aliud persuadendo ducere. Si à malo ad bonum ducit, bonus seductor est, si è contrario malus. Et hoc [illegible] solatiũ, quia posteà prędicantes verbi Dei futuri erant reputati vt seductores, & tamen veraces: *Nemo tamen palam loquebatur,* scilicet eorum, qui dicebant: *Quoniã bonus est: Propter metum Iudæorum,* infrà: Conspirauerunt Iudæi, vt si quis Christum confiteretur, extra Synagogam fieret. Et sequitur pars, in qua de ipsius manifestatione & doctrinæ dispensatione, ibi: *Iam autem die festo,* & cætera. Et illa in duas. Primo. de sua doctrina in prima die, & calumniantium confutatione. Secundo, de sua doctrina vltima die festiuitatis, & obloquentium confutatione, ibi: *In nouissimo die.* Prima adhuc in duas. Primo de doctrina sua & confutatione calumniantium generaliter. Secundo, de confutatione quorũdam ex Hierosolymis specialiter, ibi: *Dicebant ergò quidam.* In prima quatuor. Primo, ascensus filij Dei in templum & admirationis Iudæorum de doctrina sua præmissio. Secundo, veritatis eruditio, & Iudæorũ increpatio, ibi: *Respondit Iesus.* Tertio, eorum blasphematio, ibi: *Respondit turba.* Quarto, Saluatoris responsio, & illorum confutatio, ibi: *Respondit Iesus.* Ait ergò: *Iam die festo mediante,* id est, die media, septem dierum festiuitatis, & erat quarta, ait Glossa: *Ascendit in templum,* non in palatium vel in forum: *Et docebat,* non silebat veritatem, infrà: Ego semper docui in Synagoga & in templo. Qui enim latebat, palam loquebatur, ait Augustinus: *Et mirabantur Iudæi,* ob doctrinæ claritatem, veritatem, ac virtutem. Vnde Chrysostomus. Tanta erat virtus eorum, quæ dicebantur, quòd qui dicebant priùs, quoniam seducit turbas, transmutati admirabantur: Mirabantur super prudentia & responsis eius: *Quomodo hic litteras scit,* & cætera. Vt ait Chrysostomus, doctrinam admirabantur, & tunc deberent cogitare, quoniam nihil humanum in eo erat: Sapientiam non didici, scilicet ab homine, & noui scientiam sanctorum. Quærit Chrysostomus, quare in prima die non ascenderit ad festum. Et videtur, quòd debuisset ascendere: ait enim Apostolus: Insta opportunè, importunè. Ad istud respondet, quòd tardatione sua attentiores eos fecit: qui enim primis diebus eum quæsiuerunt, repentè præsentem debebant iniacere dicenti, id est, ingerere se ad audiendum. Et patet hic exemplum prælatis & doctoribus ascendendi ad templum, & docendi ibidem, exemplo beati Ambrosij, qui omni die dominico in publico Dei verbum tractabat, ait Augustinus: Clama ne cesses, & cętera. Et de hoc in collatione prædicabili, infrà. Et sequitur pars secunda: *Respondit Iesus.* Et ibi duo. Primo, veritatis eruditio. Secundo, aduersantium arguitio, ibi: *Nonne Moyses.* Ait ergò: *Mea doctrina non est mea.* Et de hoc opponit Augustinus, prolixè, scilicet: Non tua quomodo tua? Et è contrario. Videtur implicare contradictionem. Et de hoc soluit in Summa, quòd doctrina patris, quid est nisi verbum patris? Et quia verbum est alicuius, doctrina eius, id est, ipsum verbum non est doctrina eius, sed illius à quo est: quia verbum nõ est à se. Est enim Christus lumen de lumine. Quasi eodem modo opponit Chrysostomus, & soluit scilicet, qualiter est doctrina eius, & non eius. Et respondet, quòd eius est doctrina, quia non edoctus ab aliquo dicebat: Non eius erat, quia patris erat doctrina. Et quoniam profundum verbum proposuit, vt ait Augustinus, nec omnes intellexerunt, dedit consilium vt crederent. Ideò subdit: *Si quis voluerit voluntatem eius facere,* id est, patris, credendo in eum: *Cognoscet de doctrina,* id est, intelliget. Vt enim ait Augustinus: Intellectus est merces fidei: Nisi credideritis, non intelligetis. Noli ergò quærere intelligere vt credas, sed è contrario. Et talis sciet, quoniam ex eo Deo loquor, nec mirum, quia verbum patris manifestans gloriam patris, infrà: *Qui autẽ à semetipso loquitur,* scilicet Antichristus: *Quærit gloriam propriam.* Suprà: Alius veniet in nomine suo, & cætera: Ipse enim extollet se suprà omne, quod dicitur, Deus aut colitur: *Qui autem quærit gloriam eius, qui misit illum, hic verax est.* Qualis scilicet ego sum, qui patri æqualis formam serui accipiens, gloriam ipsius quæro, ait Augustinus. Patet hic exemplum à filio Dei hominibus non quærendi propriam gloriam, sed Dei. Ex quo enim ipse filius, cui debebatur omnis gloria semper profitetur se quærere gloriam patris, multò magis quilibet fidelis, qui est membrum eius, debet quærere gloriam Dei nõ suam, & doctri-

Left margin: Conf. lib. 10. c. 23. to. 1. — Pro. 27. a — Aug. tract. 28. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Chryso. ho. 47. in Ioã. post mediũ. to. 3. — Ibidem. — Ibidem. — 2. Co. 5. c — Diuisio partium. — Chrys. ibid. — Aug. tract. 28. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Chryso. ho. 47. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Ioan. 5. a — Chryso. ho. 48. in Ioã. ante med. tom. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Aug. tract. 29. in Ioã. non longè à princ. to. 9. — 2. Co. 6. b

Right margin: Ioan. 9. d — Diuisio partis. — Ioan. 18. d — Aug. tract. 29. in Ioã. paulò à prin. tom. 9. — Chryso. ho. 48. in Ioã. ante med. tom. 3. — Luc. 2. g — Chry. ibid. — Prou. 30. a — Tit. 4. a — Chry. ibid. paulò ant. — Exemplũ prælatis, & doctoribus. — Aug. Confess. li. 6. c. 3. tom. 1. — Isai. 58. a — Aug. tract. 29. in Ioã. ante med. tom. 9. — Chryso. ho. 48. in Ioã. ante med. tom. 3. — Aug. tract. 28. in Ioã. post medium. tom. 9. — Aug. ibid. paulò post. — Isa. 7. b — Ioan. 17 b — Ioan. 5. g — 2. Th. 2. b — Aug. ibid. vers. fin. — Exemplũ quærendi gloriam Dei.

nam attribuere non sibi. Quia, vt ait hic: *Qui à semetipso loquitur*, gloriam propriam quærit, & talis est mendax. Infrà: Qui de suo loquitur, mendax est. Gloria est enim frequẽs fama cum laude: Augustinus. Vana enim gloria est amor laudis, ait Hugo: Vel desiderium inordinatum excellendi, ait idem. Et hæc non est quærenda ab homine: Quid habes, quod non accepisti? quòd si accepisti: quid gloriaris? Benedixerint Deo in cordibus suis. Ibi Gregorius: Deo maledicere, est de eius munere sibi gloriam præbere. Et de hoc Chrysostomus benè: Vana gloria, tyrannica passio est, quę est causa omnium malorum, eo quòd faciat excidere à vera glora. Et ibi multum de hoc. Et Bernardus: Eo quippè est quisque pessimus, quo est optimus, dum scilicet quærat propriam gloriam. Ideò Hieremias: Non glorietur sapiens in sapientia sua. Sed qui vult gloriari in Domino glorietur. Sua enim gloria est quærenda vitæ veritate & repræsentatione vitæ diuinæ in homine: Glorificate Deum in corpore vestro. Item est quærenda bonorum operum exercitatione: Videant vestra bona opera, & glorificent Deum. Item est quærenda gloria Dei, magnalium suorum & beneficiorum sedula prædicatione: Date gloriam Deo, Dei perfecta sunt opera. Item est quærenda beneficiorum Dei recognitione & gratiarum actione, ac ordinata intẽtione omnia bona agendo ad gloriam suam: Non est qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena: Omnia in gloriam Dei facite. Qui ergò volunt dicere, quę sua sunt, & dedignantur docere doctrinam Dei, vel corũ, qui docent secundùm Deum, non imitantur filium Dei in prædictis. Et sequitur arguitio Iudæorum calumniantium, ibi: *Nonne Moyses dedit vobis legem?* Et sunt ista verba referenda ad illud, quod suprà dictum est: *Vbi est ille?* quod dicebant, quęrendo eum vt occiderẽt. Ideò ait: *Nonne Moyses dedit vobis legẽ?* scilicet vt non occidatis: *Et nemo ex vobis facit legem*. Quia, vt ait Augustinus: Si legem faceretis Christum in eius litteris agnosceretis, & præsentem non occideretis. Ideò sequitur: *Quid me quæritis interficere?* Sed quæritur, qualiter ait: *Nemo ex vobis*, quia suprà eodem dictum est, quod quidam dicebant: *Quoniam bonus est*. Item discipuli multi erant præsentes, qui implebant legem. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd Dominum loquentem audiebant omnes, discipuli & Iudæi, mendaces & veraces, boni & mali. Sed ille discernebat, & quibus sermo prodesset, præuidebat, & in nobis, & in illis. Hæc ille. Loquitur ergò ad illos, qui erant mali, & mẽdaces: &, vt ait, redarguit de duobus, scilicet de audacia, qua audebant redarguere eum, scilicet de transgressione legis, quia ipse curauit in sabbato, & de meditatione occisionis: ideò non erant digni iudicare alium. Et sequitur responsio illorum, ibi: *Respondit turba, & cætera*. Et verè turba. Vnde Augustinus. Turba turbata est à veritate: turbam lippitudinis turbauit claritas solis. Et respondit quasi turba non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem: *Dæmonium habes*. Hæc Augustinus: quasi dicerent: Tu habes dæmonium, hæc nobis imponendo, ideò dicunt: *Quis quærit te interficere?* vt ait Chrysostomus: Verbum erat furoris & animæ inuerecundantis. Et ponit exemplum. Sicut latrones cantant in insidijs, quasi non essent latrones, & inijciunt manus: sic fuit de istis. Sed quæritur, quare non redarguit eos, & quare tam humilia locutus est coram eis? Et ad primum respõdet Chrysostomus, quòd ideò non redarguit, vt non faceret eos inuerecundiores. Ad aliud verò respondet, quòd humilia loquendo de se, multæ fuerunt causæ, scilicet non ingenitum existimari, non Deo contrarium, carne indutum esse, imbecillitas audiẽtium, ducere homines moderatè sapere. Alia verò loquẽdi de se fuit causa, veræ scilicet diuinitatis magnitudo. Hæc ille, quasi diceret: Vt non existimarent eum ingenitum esse vel Deo contrarium. Et sic de alijs: ideò humilia de se locutus est. Et patet hic exemplum non respõdendi asperè contumacibus. Vnde Augustinus: Dominus non turbatus, sed in sua potestate tranquillus non reddit malum pro malo, & cætera. Quibus si diceret, Vos dæmonium habetis, verum diceret. Hęc ille. Et sequitur quartum, scilicet responsio Saluatoris, ibi: *Et dixit eis*, vt ait Chrysostomus: dixi eis, inquam, à lege syllogizans. Et est summa rationis: Moyses ante legem dedit circumcisionem, & vos eam in sabbato facitis sine legis transgressione. Iniustè ergò me arguitis, quòd hominem sanum feci in sabbato. In ista ratione sic procedit. Primo, ponit quasi maiorem. Secundo, minorem. Tertio, quasi conclusionem. Quarto, subdit admonitionem. Ait ergò: *Vnum opus feci*, scilicet curare paralyticum, suprà: *Et omnes miramini*, scilicet de hoc opere. Quid ergò si omnia videritis, ait Augustinus. Et hoc est nobilius opus quàm circumcidere. Et tamen in sabbato circumciditis. Ideò sequitur: *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem*, id est, præcepit: *Non quia ex Moyse est*, id est, præceptum Moysis: *Sed ex patribus*, quibus fuit primo præcepta. Et est in Glossa benè, propter quas causas fuit circumcisio in præcepto. Et subdit quasi minorem: *In sabbato circumciditis hominem*, secundùm legem, quæ ait, quòd in die octaua circumcidatur infantulus, quæ dies potuit contingere in sabbato. Deindè subdit, quasi cõclusionem: *Si circumcisionem accipit homo, & cætera*: quando scilicet die octaua in sabbato: *Vt non soluatur lex Moysi*, quæ prohibebat opera seruilia, non opus salutis: *Mihi indignamini*, id est, cur indignamini, ait Glossa: *Quia totum hominem sanum feci?* Curatus enim fuit, vt sanatus esset in corpore: & credidit vt sanus esset in anima: Augustinus. Et ideò illis poterat dicere illud Apostoli: Æmulationem quidem Dei habent: sed non secundùm scientiam. Et ideò subditur admonitio: *Nolite iudicare secundùm faciem*, id est, personarum acceptionem: *Sed iustum iudicium iudicate*, scilicet secundùm rei veritatem. Vt enim ait Augustinus: In sabbato circumcidebant, & tamen Moysi non indignabantur. Ipse verò totum hominem saluum fecerat, & tamen ei indignabantur. Et ideò ait: *Nolite iudicare secundùm faciem*: Quod iustum est, iustè iudicate. Sed quæritur de ratione, quam facit Dominus. Videtur enim quòd non sequatur: minùs enim est sanare in anima, quàm in anima & corpore. Sed non sequitur, si licet minùs facere in sabbato, ergò & maius. Sicut non sequitur, si licet lauare faciem, indumenta, ergò & totum corpus. Item videtur, quòd sophisticè arguit contra eos: quia ipsi arguebant eum, non quia sanauit hominem in sabbato, sed quia dixerat ei: Tolle grabatum tuum, quod erat opus corporale, & ita videtur, quòd eis non respondet. Et ad primum respondendum est, quòd rectè arguit contra eos. Sanatio enim hominis in anima & corpore est magis bonum, quàm sanatio in anima tantum. Si ergò circumcidere ad sanationem animæ licebat in sabbato, multò magis licebat & totum hominem sanare. Ad aliud respondendum, quòd ipse respondet impiæ & prauæ eorum affectioni, qua ipsi inuidebant operationi miraculi. Et contra eorum malitiam & inuidiam procedit hic arguendo, præcepit portare grabatum ab homine sanato, quia nõ fuit ita opus seruile, quod esset prohibitum in sabbato, in quo licebat facere opera necessitatis, quæ ad salutem pertinent, sicut manducare & bibere, ait Augustinus. Item licebat facere opera pietatis, sicut eleemosynam dare, bouem & asinum adaquare. Sic & licebat paralytico curato grabatum vel lectum tollere in testimonium suæ curationis: maximè tamen præcipiente Saluatore, qui venerat soluere cæremonias legis, vt habitum est suprà: De circumcisione verò & de quæstionibus circa illam: quarto sentent. Et Hugo. Sed quæritur, quare fuit circumcisio data antè legem patribus. Et ad illud respondendum secundùm Glossam, quia circumcisio fuit data in signum magnę fidei Abrahæ, vt esset distinctio populi, de quo Christus erat, nasciturus, ab alijs populis. Et quia repromissio fuit facta Abrahæ, ideò & ei data fuit lex de circumcisione. Vnde versus:

Est signum meritum distinguit siue medetur,
Circumcisa caro, signat docet.

Signum fidei Abrahæ: meritum, scilicet obedientiæ: distinguit, scilicet populum: medetur, contra originale: signat, octauam resurrectionis: docet, scilicet castitatem. De ipsa verò circumcisione spiritualiter, & de sabbato in collatione prædicabili. Quod verò sequitur: *Nolite iudicare secundum faciem*, euadere in hoc sæculo magni laboris est. Et in hoc illos conuicit, nos instruxit: ait Augustinus. Et ideò

Ioan. 8. f — Aug. tract. 29. in Ioã. antè med. — Hugo de sacra. fid. li. 1. p. 7. c. 6. — 2. Cor. 4. b — Iob 1. b — Greg. Mor. lib. 1. c. 6. — Chryso. ho. 27. in Ioã. post mediũ. to. 3. — Bernar. in cant. ser. 24. antè med. — Hiere. 9. g — 1. Cor. 2. d — Propria gloria quomodo quęrenda. — 1. Cor. 6. d — Matt. 5. b — Deu. 32. c — Luc. 17. d — 1. Co. 10. d — Exo. 20. c — Aug. tract. 30. in Ioã. non longè à prin. to. 9. — Aug. tract. 30. in Ioã. circa prin. to. 9. — Ibidē. post aliqua. — Chryso ho. 48. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Exemplũ latronum. — Ibid. paulo antè. — Exemplũ non respõdendi asperè. — Aug tract. 30 in Ioã. ante med. tom. 9. — Chryso. ho. 48. in Ioã. post mediũ. to. 3. — Ioan. 5. b — Aug. tract. 30. in Ioã. antè med. tom. 9. — Leui. 12. a — Gen. 17. b — Leui. 12. a — Aug. tract. 30. in Ioã. post med. tom. 9. — Rom. 10. a — Aug. ibid. — Deu. 16. d — Aug. ibid. post pauca. — Luc. 14. a — Ioan. 5. b — 4. Sẽt. dist. 1. c. fuit vsque in fin. — Hugo de sacra. fid. li. 1. p. 12. c. — Gen. 17. b

[Aug. tract. 30. in Ioā. propè finem to. 9.] non personaliter iudicemus, sed rectum iudicium teneamus. Quis autem est, qui non iudicat personaliter? qui æqualiter diligit. Dilectio æqualis facit non acceptari personas. Hæc ille. Et ponit exemplum de filio & patre. Si filius conquestus de patre habet bonam causam, illum æquemus patri in veritate. Et ibi benè de hoc. Vnde nota, quod iudicium secundùm faciem siue superficiale, est ex personarū acceptione, vt ait Augustinus hic. Item est ex causæ indiscussione, vel ex sententiæ præcipitatione: [Iob 29. c] Causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam. Et Gregorius: [Greg. Mor. li. 19. c. 14. post mediū.] Ne ad proferendam sententiam iniquam præcipites esse debeamus, nec temerè indiscussa iudicemus, ne quælibet mala audita nos moueant, ne passim dicta sine probatione credamus. Et ibi benè de hoc. Item fit iudicium secundùm faciem ex peruersa affectione. [Iudicium peruertitur quatuor modis.] Iudicium enim peruertitur quatuor modis: scilicet timore, odio, amore, cupiditate, vt dicitur. Vnde versus de his.

Quatuor ista, timor, odium, dilectio, census,
Sæpè solent hominum rectos peruertere sensus.

[Exo. 23. a] Nec in iudicio plurimorum acquiescas sententiæ, vt à verò deuies. [Deut. 1. c] At illi: Ergò iudicio cauendum est: Audite illos, & quod rectum est iudicate. Et sequitur: Dei iudiciū est. [2. Pa. 19. b] Et: Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, &c. [Ibidem.] Et sequitur: Cum diligentia cuncta facite. In Psalmo: Re- [Psal. 57. a] ctè iudicate filij hominum. Et sequitur illa pars, in qua cōfutatio specialiter quorūdam ex Hierosolymis calumniantium, [Diuisio partis.] ibi: *Dicebant ergò quidam.* Et illa pars in quatuor. Primo, calumniantium obloquutio. Secundo, eorum confutatio siue conuictio, ibi: *Clamabat.* Tertio, ipsorum diuisio: eo quòd quidam volebant eum apprehendere, quidam credebant, ibi: *Credebant ergò.* Quarto, malignitatis eorū siue machinationis à Christo propalatio, & illorū de hoc inter se mutua inquisitio: *Dixit ergò eis Iesus.* Ait ergò: *Dicebant ergò quidam ex Hierosolymis.* Et in hoc patet eorum obstinatio: quoniam qui maximè potiti sunt signis, hi omnibus erant miserabiliores, scilicet, qui ex Hierosoly- [Chryso. ho. 49. in Ioā. non longè à prin. to. 3.] mis, ait Chrysostomus: *Nonne est hic, quem quærunt Iudæi interficere?* Et ecce palam loquitur, & cætera, vt ait August. [Aug. tract. 31. in Ioā. non mul. à prin. to. 9.] Qui nouerant, qua sæuitia quærebatur, mirabantur, qua potentia non tenebatur. Ignorabant enim, quod ait Saluator, infrà: [Ioan. 10. b] Nemo tollit eam à me, id est, animam, licet ego ponam eam à me: *Nunquid verò cognouerunt principes, & cætera:* Putauerūt enim, quòd principes cognouerant ipsum esse Christum: & ideò ei pepercerunt, ait Augustinus. [Aug. ibid.] Et si ita fuit de ipsis: *Nos scimus, vnde sit,* quoniam à Nazareth. [Ioan. 1. g] Suprà: Inuenimus ipsum à Nazareth: *Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit.* [Aug. ibid. paulò post.] Quærit Augustinus: Vnde fuit nata hęc opinio apud Iudæos, quòd nemo scit, vnde Christus sit? [Matt. 2. a] Et ad hoc respondet, quòd non inaniter nata est: quoniam in scriptura dicitur: Quoniam Nazaræus vocabitur. [Isa. 11. a] Secundùm aliam litteram, ibi: Et flos de radice eius ascendet. [Hieron. cō- mē. in Mat. li. 1. c. 2. in fin tom 6.] Prout exponit Hieronymus. Alia verò scriptura, quoniam in Bethleem. [Mich. 5. a] Et hoc ideò, quia in Bethleem natus, quia in Nazareth educatus. [Aug. tract. 31. in Ioā. ante med. tom. 9.] Ideò secundùm hominem scripturæ prædixerunt vnde esset, secundùm Deum verò latebat impios, & quærebat pios: [Isai. 53. c] Generationem eius, quis enarrabit? Hæc Augustinus: Et quasi idem Chrysostomus. Sequitur secunda particula, scilicet eorum confutatio, siue conuictio, ibi: *Clamabat ergò Iesus.* Sed qualiter hoc, quia dicitur: [Isai. 42. a] Non clamabit, neque audietur foris vox eius. Et ad istud respondendum, quòd ibi loquitur de clamore contentionis. Vnde Glossa ibi: Non clamabit mitis & mansuetus: hic verò loquitur de clamore prędicationis & doctrinæ: [Prou. 1. c] Sapientia foris clamitat. Et patet ipsius ad prædicandum affectuositas, quia clamabat: & eruditionis veritas, quia erat docens. Et patet loci doctrinæ ordinabilitas, quia in templo: *Et me scitis,* scilicet secundùm carnem & effigiem hominis, quam gerebat: *Et vnde sim, scitis,* scilicet quantum ad educationem, quia à Nazareth. Sed qualiter ait: Ipse enim erat filius Virginis, quod ipsi ignorabant. [Aug. tract. 31. in Ioan. antè med. to. 9.] Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd solus partus Virginis latebat, & illo excepto totum nouerant, scilicet locum educationis, & effigiem faciei exterioris. Secundùm tamen diuinitatem nesciebant. Ideò ait: *Et à me ipso non veni,* scilicet secundùm diuinitatem: *Sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis,* excæcati scilicet infidelitate: Mundus enim eum non cognouit, suprà. [Ioan. 1. b] Et alibi: [Mat. 11. d] Neque patrem quis nouit: nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et in hoc conuincit eos, vt ait Chrysostomus. [Chryso. ho. 49. in Ioā. ante medi tom. 3.] Dixerant enim priùs, quòd sciebant, vnde ipse erat: modo ait se esse Christum, & tamen ignorabant, vnde erat. Et quia desiderabat salutem omnium, subiecit, vnde poterant scire, quod nesciebant, sicut continuat Augustinus: [Aug. tract. 31. in Ioan. antè medi tom 9.] *Ego scio eum.* Et sic quærite à me, vt sciatis eum, & ideò scio eum: *Quia à me ipso non sum.* Suprà: [Ioan. 1. b] Deum nemo vidit vmquam, nisi vnigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit: *Et si dixero, quia nescio eum,* quòd est impossibile, ait Glossa: *Ero similis vobis mendax.* Quæritur, qualiter ait Glossa, quod impossibile est, quòd diceret filius: *Ego nescio eum.* Videtur enim quòd posset pronunciare has dictiones: *Nescio eum.* Et ad istud respondendum est, quòd est loqui pronunciando prædictis vocabulis cum assertiua affirmatione. Et sic non poterat dicere: *Nescio eum,* quia non poterat mentiri, cùm hoc non sit posse. Vel est loqui de formatione vocabulorum tantum circumscripto sensu interiori: & sic poterat proferre illa verba. Quæritur, qualiter ait: *Et me scitis.* Et post: *Nescitis illum, qui me misit.* Cum dicatur, infrà: [Ioan. 8. c] Si sciretis me, & patrem meum sciretis. [Cognitio Christi duplex.] Et ad istud respondendum, quòd erat cognitio Christi duplex: vna secundùm humanitatem, scilicet quantum ad suam educationem & faciei effigiem: illa cognoscebant, ignorantes tamen patrem. Et erat alia cognitio secundùm interiorem reuelationem. Et si illa cognoscerent, filium & patrem, prout ait infrà: [Ioan 8. d] Quando verò ait hic: *Qui me misit,* vt ait Augusti- [Aug. tract. 31. in Ioan. ante med. tom. 9.] nus, vbi hoc audis, noli intelligere naturæ dissimilitudinem, sed generantis auctoritatem: quidquid enim est filius de illo est, cuius filius: est enim lumen de lumine. Et sequitur tertia particula, in qua narratur eorum obstinatio & diuisio: *Quærebant eum apprehendere,* scilicet ad capiendum: *Sed nemo misit manus in illum, quia nondum venerat hora eius.* [Hæretici confutati. Aug. ibid. post paulò.] Et ex hoc obijciunt hæretici, quòd erat subiectus fato & tempori. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd sua hora fuit sua voluntas, tempus expectauit quo nasceretur: [Gal. 4. a] Cum venit plenitudo temporis: diu venerat prædicandus: sed nondùm venerat hora passionis, vt noueris non necessitatem, sed potestatem morientis. [Ioan. 2. a] Suprà simile: Nondum venit hora mea. Et licet illi sic quærerent, tamen: *De turba multa crediderunt in eum.* [Aug. ibid. circa med.] Vt ait Augustinus: *De turba,* scilicet humiles & pauperes saluos faciebat Dominus: Principes verò insaniebant, & medicum occidere cupiebant. Erat autem turba quædam, quæ ægritudinem suam vidit & medicinam cognouit. Et turba commota miraculis ait: *Nunquid cum venerit Christus, plura signa faciet?* Sed quæritur, sicut opponit Chrysostomus, ex quo non sunt enumerata miracula, nisi quatuor, scilicet de conuersione aquæ in vinum, suprà: [Ioan. 2. b] Et de curatione filij Reguli, suprà: [Ioan. 4. g] Et de curatione paralytici, suprà: [Ioan. 5. b] Et de multiplicatione panum suprà. [Ioan. 6. b] Qualiter ait: *Nunquid plura signa faciet?* [Multa signa prætereuntur.] Et ad hoc respondet Chrysostomus, quod multa scilicet signa transcurrit S. Euangelista. [Chryso. ho. 49. in Ioā. antè med. to. 3.] Et de his loquitur de quibus principes malignabantur. Nec adhuc erat sana fides istorum, sed vt multitudinis erat & vulgaris. Et licet ita esset de turba: *Audierunt Pharisæi turbam murmurantem,* non contra Christum, sed de murmure quo Christus glorificabatur, ait Augustinus: [Aug. tract. 31. in Ioan. paulò post med. to. 9.] Grossiores enim non à doctrina, neque à concione, sed signis inducuntur, ait Chrysostomus: [Chryso. ho. 49. in Ioā. antè med. to. 3.] *Miserunt Principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum.* Vt enim ait Chrysostomus: Non multitudo, quæ principatum non cupiebat, neque à liuore capi poterat, sed sacerdotes, ait Matthæus: Abeuntes Pharisæi consilium fecerunt vt caperent Iesum: *Miserunt mini-* [Chryso. ho. 49. in Ioā. antè med. to. 3.] *stros,* quia ipsi non audiebant periculum suscipientes ire ad apprehendendum eum, ait Chrysostomus. Et patet hic & in multis alijs locis incredulitas & cupiditas & malignitas principum. Et patet similiter credulitas humilium & pauperum. [Mat. 22. b] Infrà eodem: *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum? Sed turba,* & cæt. [Chrys. ibid. post pauca.] Et sequitur qarta pars, in qua Saluatoris respōsio, & illorū increpatio. Et ibi duo. Primo, ipsius

respon-

responsio. Secundo, ipsorum dubitatiua inquisitio, ibi: *Dixerunt ergò Iudæi.* Ait ergò: *Dixit eis: Adhuc modicum,* & cæt. quasi dicat, ait Augustinus: Quid modo vultis facere: facturi estis, sed non modo, & hoc, quia modo nolo. Et de hoc in Glossa. Idem Chrysostomus, quasi diceret: quid me festinatis interficere, paruum expectate tempus: *Vado enim ad Patrem,* scilicet in morte, &: *Quæritis me,* scilicet post resurrectionem, quando multi in eum crediderunt. Vnde compuncti dixerunt Petro: Quid faciemus? Sed quæritur tunc, qualiter ait: *Non inuenietis,* quia omnes compuncti, quærentes inuenient eum. Et ad istud respondendum, secundùm Glossam, quæ ait: *Non inuenietis.* scilicet corporaliter: vel fide, quantum ad discredentes: *Et vbi ego sum.* Vt enim ait Augustinus. Non ait, vbi ero, quia semper erat, quo rediturus erat, suprà: Filius hominis, qui est in cælo. Erat enim terra secundùm visibilem carnem, in cælo verò secundùm inuisibilem maiestatem. Hæc ille: *Vos non potestis venire,* & cætera. Sed qualiter hoc, vt enim præmissum est, erant eum quæsituri etiam compuncti post resurrectionem. Et ad istud respondet Augustinus, quòd non dixit eis: non poteritis venire, sed ait: *Non potestis.* Tales enim erant tunc, qui non poterant venire, qui erant in peccato. Et patet hic, quòd quærentes Christum malo modo, eum non inueniunt: isti enim quærebant Christum non ad credendum. Ideò in quantum tales nõ inuenerunt eum. Item fuerunt quærentes Christũ in multitudine carnalis cognitionis, & non inuenerunt: Quia fuerunt eum inter cognatos & notos, & nõ inuenerunt. item sunt quærentes filium Dei, sperantes in multitudine affluentię mundialis: In gregibus suis & in armentis vadent ad quærendum Dominũ, & non inuenient. Item sunt quęrentes filium in tumultuositate mundanæ occupationis vel negociationis: Circuibo ciuitatem per vicos & plateas, quæram quem diligit anima mea. Et sequitur: Non inueni eum. Vnde Ambrosius: Non inuenit Christum, qui quærit eum in foro, vbi lites sunt, vbi nundinæ sunt, non vlla pecunia comparatur Christus. Item sunt qui quærunt Christum in delicijs carnalis concupiscentiæ: In lectulo meo per noctes quæsiui, &c. Et sequitur: Quæsiui illum & non inueni: Non enim inuenitur in terra suauiter viuentium: scilicet sapientia Dei. Et de hoc Bernardus: Quærens eum non inuenit, scilicet cum non in tempore debito quærit eum: vel non, sicut oportet, quærit eum: vel non, vbi oportet. Qui ergò vult inuenire Christum, humili corde & simplici quærat eum: In simplicitate cordis quærite eum. Et sequitur secunda particula, in qua mutua inquisitio Iudæorum: *Dixerunt ergò Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est?* Vt ait Chrysostomus, aliqua passi sunt ab his, quæ dicebantur, ideò insensatè inquirentes quærunt: *Numquid in dispersionem gentium iturus est?* Vt enim ait Chrysostomus Iudæi vocabant gentes dispersionem, quia vbique disseminatæ erant: antiquitus autem tota gens, scilicet Iudæorum, in vnum locum collecta erat, & non erat alibi inuenire Iudæum, nisi in Palæstina sola. Et ideò gloriantes in se ipsos, vocant gentes siue hellines, disseminationẽ siue dispersionem, vt ait Augustinus. Non enim sciebant quæ dixerunt, sed quia ille voluit, prophetauerunt. Iturus enim erat ad gentes nõ præsentia corporis sui, sed pedibus suis, qui pedes erant Apostoli. Infrà: Habeo alias oues. & cæt. Populus enim quem non cognoui seruiuit mihi, &c. Et inquirẽdo replicant sermonem: *Quis est hic sermo, quem dixit: quæritis me,* & cætera. Quærit Augustinus vbi Iudæi quæsiuerunt Christum? Et respondet, quòd quando mulieres plangebant, & cum ciuitas capiebatur scilicet à Tito & Romanis quadragesimo secundo anno post passionem. Tunc enim erat congruum meminisse Christi & miraculorum eius. Et sequitur illa pars, in qua de doctrina Christi in vltimo die festiuitatis, ibi: *In nouissimo autem die.* Et illa pars in quatuor. Primo, doctrinæ præmissio. Secundo, auditorum varia de ipso opinio ibi: *Ex illa autem turba.* Tertio, ministrorum ad Christum capiendum regressio, & auditorum renunciatio ibi: *Venerunt ergò.* Quarto, Nicodemi allegatio & aliorum inquisitio ibi: *Dixit Nicodemus.* Ait ergò: *In nouissimo autem die,* & cætera. Primus enim dies & nouissimus illius festiuitatis erant celebres: *Stabat Iesus,* ostendens suam præsentiam: *Et clamabat,* propter multam turbam, ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare alijs diebus nõ clamauit. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd prima die non apparuit propter causas superiùs dictas: alios dies intermedios consumebant ad voluptatem, vltima die, cùm recedebant domum viatica dedit ad salutem. Et patet hic exemplum prædicatoribus denunciandi documenta Dei tamquàm viatica salutis in festis. Et similiter patet exemplum firmiter perseuerandi in iustitia. Vnde ait: *Stabat Iesus.* Et similiter exemplum affectuosè denunciandi: Vnde ait: *Clamabat Iesus.* Steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis. Exclamauerunt filij Aaron cum tubis: *Si quis sitit, veniet ad me,* quasi dicat: nullum de necessitate aut vi attraho, sed si quis habet desideriũ, hunc voco: *Veniat ad me,* non pedibus sed affectibus, ait Augustinus: *Et bibat,* Spiritum hauriendo. Et explanat: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura flumina de ventre eius,* & cætera. Quærit Chrysostomus. Vbi ait hoc scriptura? Et respõdet, quòd nusquam. Et ideò sic debet subdistingui secundùm ipsum: Si quis credit in me, sicut dicunt scripturæ, suprà: Scrutamini scripturas: *Flumina de ventre eius fluent,* id est, de corde. Et in hoc vocat copiositatem & vbertatẽ, hoc est multam gratiam. suprà: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ait tamen Glossa super illud: *Sicut dicit Scriptura.* Secundùm aliam translationem: Vel hoc ait scriptura vbi dicitur: Erit anima eorum quasi hortus irriguus. Exponit: *Hoc autem dixit de spiritu, quem erant accepturi credentes in eum.* Secũdùm prophetiam Ioëlis. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et subdit rationem dicti: *Nondum enim erat spiritus datus,* plenariè ad illos effectus, ad quos post fuit datus. Infrà: Paracletus non veniet ad vos. Sed quæritur ad euidentiam litteræ: *Qui credit in me flumina de ventre eius fluent,* cùm omnis spiritus à Deo descendat: Diuisiones gratiarum sunt, idem tamen spiritus & idem Deus, qualiter ait, quòd flumina, id est, gratiarum fluenta de ventre interioris hominis fluant, cùm sint à Deo immediatè? Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, vbi ait: Quod spiritus gratia cum in mente intrauerit & firmata fuerit, omni fonte magis manat nec deficit. Simul etiam ostendit indeficientiam largitionis, & ineffabilitatem actionis: ideò fontem & flumina vocat. Hæc ille. Quando ergò ait, quòd de ventre flumina fluent, nõ intelligit de spiritu infuso à Deo gratificante, sed de bonis affectibus & beneuolentijs ab anima spiritu gratificata. Vnde Augustinus: Quid est fons, quid fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Et respondet: Beneuolentia, qua vult consulere proximo. Et ibi benè de hoc. Item quæritur, qualiter ait, quod nõdum erat datus spiritus, cùm iam discipuli credidissent in eum, & sequuti fuissent, planum est quòd spiritum accepissent. Item opponit Chrysostomus. Quòd Prophetæ prophetauerunt & miracula fecerunt, & ita spiritum acceperunt. Et ad istud respondet Augustinus: Quòd fuit quidam modus dationis spiritus, secundùm quẽ non fuit datus, sicut infrà: Vbi insufflauit in discipulos dicens: Accipite Spiritum sanctum. Et secundùm quem fuit datus in linguis igneis. Hæc Augustinus. Fuit ergò datio spiritus triplex, scilicet vel ad gratificationem & iustificationem: vel fuit datus vocatis ad fidem & iustificatis: vel fuit spiritus datus ad æstus concupiscentialis refrigerationem, & ad mentis eleuationem: Et sic fuit datus, infrà: quando insufflauit. Vnde Augustinus. Ideò insufflauit dicens: Accipite Spiritum sanctum, vt à luto exurgerent & luteis corporibus renunciarent. Vel fuit datio Spiritus ad plenam confirmationem in via, & ad miraculorum operationem, & linguarũ diuersitatem. Et sic fuit dat' in Penthecoste in linguis igneis. Et de hoc Gregorius: Sciendum, inquit, quòd qui Spiritum sanctum habuerunt priùs vt innocenter viuerent, & in prædicatione quibusdam prodessent: post resurrectionem hunc patentes acceperunt, vt prodesse nõ paucis sed plurib. possent. Hæc ille, & ibi benè de hoc. Et de hoc similiter idem Gregorius post, vbi ait: Cuius formidinis fuerit pastor Ecclesiæ ante aduentum Spiritus, & cuius fortitudinis post conspicimus. Et ibi de hoc similiter. Item quæritur: qualiter hic ait: *Flumina*

Aug. tract. 31. in Ioã. post mediũ. tom. 9. Chryso. ho. 49. in Io. post mediũ. to. 3. Act. 4. c. Aug. tract. 31. in Ioã. post mediũ. tom. 9. Ioan. 3. b. Aug. ibid. post pauca. Luc. 2. f. Quæritur Dominus multipliciter. Oseæ 5. b. Cant. 3. a. Ibidem. Ambr. lib. de Isaac, et anima. c. 5. ante med. tom. 1. Cant. 3. a. Iob 28. b. Bern. ser. 5 in Cant. ante med. Sap. 1. a. Chryso. ho. 49. in Ioã. post mediũ. tom. 3. Chrys. ibid. Aug. tract. 31. in Ioã. post mediũ. tom. 3. Ioan. 10. b. Aug. ibid.

Leu. 23. d. Chrys. o. ho. 50. in Ioã. non longè à princ. to. 3. Ibidem. Exemplũ prædicatoribus. 1. Esd. 3. c. Eccl. 50. c. Aug. tract. 32. in Ioã. propè prin. tom. 9. Chrys. ho. 50. in Ioã. ante med. tom. 3. Ioan. 5. f. Ioan. 4. b. Prou. 5. c. Isa. 58. c. Act. 2. a. Ioel. 3. g. Ioan. 16. b. 1. Co. 12. A. Chryso. ho. 50. in Ioã. ante med. tom. 3. Aug tract. 32. in Ioã. ante med. tom. 9. Chryso ho. 50. in Ioã. ante med. tom. 3. Aug. tract. 32. in Ioã. paulò post med. to. 9. Ioan. 20. d. Act. 2. a. Aug. ibid. paulò post Ioan. 20. c. Gregor. in Euã. ho. 26. ante med. ibid. ho. 3. post mediũ.

mina aqua viua fluent, loquens de Spiritu: cum nomine ignis Spiritus significetur: Luc. 12. f Ignem veni mittere in terram. Et ad istud respondet Chrysostomus, Chryso. ho. 51. in Ioan. non longè à prin. to. 3. quòd per vtrumque Spiritus signatur: per aquæ nuncupationem vt purgaméntum & refrigerium suscipientibus ostendat: per ignis verò appellationem signatur, vt consumptiuus peccatorum & erectus & calidus, & cætera. De mysterijs verò prædictorum patet in collationibus prædicabilibus. Et sequitur illa pars, in qua de eorum varia opinione, ibi: *Ex illa autem turba dicebant quidā: Hic est verè Propheta*, ob claritatem doctrinæ: *Alij dicebant: Hic est Christus*, ob virtutem potentiæ. Ibi. ho. 50. circa med. Vt enim ait Chrysostomus, diuersa erat mens in multitudine non ordinata: *Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilæa venit Christus?* quia ibi nutritus fuerat, vt dictum est suprà, quasi dicerent, non quod probant per scripturam. Vnde sequitur: *Nonne Scriptura dicit: quia ex semine Dauid:* 2. Re. 7. f Suscitabo sanctum tuum: *Et de Bethleem castello:* Mich. 5. a Tu Bethleem Ephrata, & cæt. *Dissensio itaque facta est in turba.* Vt enim ait Augustinus: Aug. tract. 33. in Ioā. propè prin. tom. 9. Cum Dominus inuitasset ad optandum spiritum, nata est in turba dissensio. Et hoc ideò secundùm Glossam, quia quidam cœperunt bibere, quidam non. Et ex his patet mysterium inter illos, Ibi. trac. 32 post mediū. super quos Spiritus descendit, & flumina ipsius fluent, vnitas & concordia: Inter illos verò, qui carent spiritu diuino, dissensio & cordium & affectum & opinionum. Vnde Augustinus. Ibi. trac. 32 post mediū. Liuor separat, caritas vel sanitas iungit. Tolle inuidiam & tuum est, quòd habeo: tolle inuidiam, & meum est, quod habet: Si, inquit, amas vnitatem, & iam tibi habet, quisquis in illa aliquid habet. Et sequitur, ipsam habeto, id est, caritatem, & cuncta habebis. Exemplū de mēbris. Et ponit exemplum bonum de membris in corpore: Qualiter quodlibet membrum non operatur sibi soli, sed toti corpori, & alijs membris. Et ibi benè de hoc. Et quia infideles & mali spiritu carent, ideò sunt diuisi & diuersimodè opinantes, prout hic dicitur: Prou. 13. b Inter superbos semper sunt iurgia: Osea 10. a Diuisum est enim cor eorum, nunc interibunt. Et sequitur illa pars, in qua de regressu ministrorum: Et ibi duo. Primo, narratur eorum regressio. Secundo, Pharisæorum responsio, & inquisitio, & mutua collatio, ibi: *Dixerunt*. Ait ergò: *Venerunt ministri*, scilicet qui fuerunt missi ad capiendum eum, nec tamē cœperant eum, capti doctrina eius, ait Chrysostomus: Chryso. ho. 51. in Ioan. non mult. à princ. to. 3. *Et dixerunt eis*, scilicet Pharisæi: *Quare non adduxistis illum?* Et in hoc patet eorum obstinatio: miracula videntes, scripturas legentes nihil profecerunt: ministri verò sola concione vna capti sunt, ait Chrysostomus, ideò: *Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo*, Ibidem. Aug. tract. 33. in Ioā. non longè à princ. to. 9. nec mirum, ait Augustinus: quia ipse Deus & homo. Vnde ministri facti sunt præcones Christi, & sapientia eius. Chryso. ho. 51. in Ioā. ante med. to. 3. Nec dixerunt, propter turbam dimisimus, prout ait idem Chrysostomus. Et patet hic virtuositas doctrinæ Christi, Virtuositas doctrinę Christi quòd ad vnam breuem concionem fuerunt ministri sic capti: ipse enim erat sic docens sicut potestatem habens. Matt. 7. b Et subditur Pharisæorum maligna inquisitio: *Responderunt ergò eis Pharisæi: Numquid & vos seducti estis?* & cætera. Et in hoc patet eorum malignitas: Cum enim esset congruum interrogare: quid est locutus? & admirari ea, quæ dicta sunt, nihilominus syllogizant, id est, arguunt: *Numquid ex Principibus aliquis credidit in eum?* & cætera: *Sed ex turba.* Ac si dicerent: Ex quo principes non crediderunt in eum: sed illi de turba, qui sunt maledicti, non est admiranda sua doctrina. Cum tamen illi essent magis maledicti, quia magis tenebantur scire legem: Deu. 27. c Maledictus enim qui non permanet in sermonibus eius. Et ex his patet sicut priùs: quòd pauperiores & simpliciores ampliùs & faciliùs crediderunt in filium Dei, quàm nobiliores & sapientiores. Et sic etiam fuit in vocatione gentium ad fidem, quia non multi sapientes secundùm carnem, & cætera: 1. Cor. 1. d Sed quæ stulta sunt eligit Deus. Luc. 11. g Vnde de Pharisæis hic verificatur illud: Ipsi non introijstis, & qui introibant prohibuistis. Mat. 11. d Et similiter de istis verificatur illud: Abscondisti à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sed quęritur, qualiter tam cito ministri crediderunt? Et ad istud respondendum, quòd hoc fuit ob docentis & doctrinæ virtutem. Vnde dixerunt: *Numquam sic locutus est homo*, scilicet tam virtualiter, tam artificialiter, tam suauiter, siue dulciter, tam magnificè siue sublimiter, ait sapientia diuina: Prou. 8. b Audite quoniam de rebus magnis loquutura sum. Et sequit: Iusti sunt sermones mei, & cætera: Isa. 63. a Ego qui loquor iustitiam, & cæter: Marc. 1. c Erat enim docens, quasi potestatem habens. Luc. 2. g Et: Stupebant super prudentia & respōsis eius. Item hoc fuit ob ministrorum simplicitatem & innocentiam. Chrys. ho. 51. in Ioā. antè med. tom. 3. Vt enim ait Chrysostomus: Cum mens incorrupta fuerit, non longis sermonibus opus est: tale enim est veritas. Et sequitur vltima particula, in qua Nicodemi allegatio: *Dixit Nicodemus*, de quo suprà. *Qui nocte venerat*, scilicet ad lucem quia illuminari volebat, Luc. 11. a & sciri timebat, ait Augustinus: Aug. tract. 33. in Ioā. antè med. tom. 9. *Numquid lex nostra iudicat hominem*, & cætera: quasi diceret non. De qua lege dicitur: In ore duorum aut trium perhibet qui interficietur. Et patet hic prudentia illius in repræsentando, prout ait Chrysostomus. Chryso. ho. 51. in Ioā. antè med. tom. 3. Non ait, vos vultis eum interficere, sed ad legem vertit sermonem, abscindens ineptum eorum: Nisi, inquit, audiat lex, & cognouit quid faciat, & quid vult, & propter quid. & in quo, scilicet, non condemnat aliquem, & cætera. Et ex his patet, quòd in iudicio requiritur diligens audientia, & cognitio certa, scilicet per testes: Exo. 23. b Innocentem & iustum non interficies. Suprà eodem: Nolite iudicare secundùm faciem. Iob 29. c Ideò ait Iob: Causam, quam nesciebam diligentissimè inuestigabam. Greg. Mor. li. 19. c. 14. post mediū. Ibi Gregorius benè de hoc. Et in Glossa cōmuni: similiter de recto ordine iudicij. Proindè ergò misit ad eos legem, & non directè arguit eorum malitiam. 2. Re. 12. b Sic fecit propheta missus ad Dauid: Sub parabola enim increpauit eum. Et sequitur eorum responsio, ibi: *Responderunt: Numquid & tu Galilæus es?* Respōderunt, inquam, ait Augustinus, Aug. tract. 33. in Ioā. ante med tom. 9. ex præiudicio cordis sui: *Numquid Galilæus es?* quasi à Galilæo seductus. Dominus enim dicebatur Galilæus, quoniam de Nazareth erant parentes, scilicet secundùm Mariam. Chryso. ho 51. in Ioā. antè med. tom. 3. Hæc ille. Et vt ait, Chrysostomus, iniuriosè, vt nescienti de scripturis hoc induxerunt. Et ideò dixerunt ei: *Scrutare scripturas*, quasi nescienti eas: *Et vidi quia à Galilæa propheta non surgit.* Aug. tract. 33. in Ioā. antè med. tom. 9. Et tamen Dominus prophetarum indè surrexit, ait Augustinus, & non vnus prophetarum, sed dominator orbis, ait Chrysostomus: Chryso. ho. 51. in Ioā. ante med. tom. 3. *Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam*, nullo perfecto negotio, ait Glossa. Vt enim ait hic Anselmus: Reuersi sunt vacui fide fraudati omni vtilitati in domum infidelitatis suæ, siue in malitiam suam, ait Glossa. Iere. 7. e Et patet hic quòd mali reuertútur ad malitiam suam: Facti sunt retrorsum & non antè. Vndè non procedūt motu humano, sed retrocedunt motu indebito & naturali homini. Vndè & Deus formans hominem collocauit oculos in capite à parte antè, vt speculatores quosdam ad omnia intuenda & noxia præcauenda, prout ait Ambrosius benè. Amb. Hexaem. lib. 6 c 9. antè med. to. 1. Et etiam in signum quòd debet homo procedere ad interiora nō retrocedere ad posteriora. Vndè de sanctis animalibus: Ezec. 1. c Vnumquodque eorum coram facie sua ambulabat. Super quod Gregorius, ibi: Gregor. in Ezech. li. 1. hom. 4. post m. diū. Ante faciem ambulare, est anteriora appetere. Vndè sequitur ibidē. Non reuertebantur cum ambularent: sed vbi erat impetus Spiritus, illuc gradiebantur. Ibi Gregorius de impetu carnis, qui est terrena amare, temporanea æternis pręponere, voluptatem concupiscere: & sic de alijs, quæ ibi enumerat: Ibid. ho. 5. ante med. Talia enim facere est retrocedere: Sed boni gradiuntur, vbi est impetus Spiritus, prout ibi dicitur. Talis erat Paulus, qui ait: Philip. 3. c Quæ retro sunt obliuiscens. Et tales comparantur cani reuertenti ad vomitum. Pro. 26. b 2. Pet. 2. c Et de hoc suprà: Ioan. 6. a Nūquid & vos vultis abire retrorsum? Et ideò de magis: Matt. 2. b Per aliam viam reuersi sunt. Gregor. in Eul. ho. 10 Ibi Gregorius de hoc benè.

CAPVT OCTAVVM.

IESVS *autem perrexit in montem Oliueti.* Continuatio. Præmissa doctrina Saluatoris, & confutata calumnia aduersantium, & obloquentium de sua virtuosa potentia in operatione miraculorum: hic de progressione ipsius in montem, & de reuersione, & de veritate iustitiæ suæ doctrinæ, & confutatione aduersantium de prædictis. Diuisio. Et istud capitulum in tres partes.

Prima, de suo progressu in montem, & regressu ac doctrina. Secunda, de aduersantium machinatione maligna in tentando ipsum & eorum conuictione, ibi: *Adducunt ei scribæ.* Tertia, de doctrinæ suæ cõtinuatione, & aduersantium calumniatione, ibi: *Iterum locutus est: Ego sum lux mundi.* Ait ergo: *Perrexit in montem Oliueti,* vt ait Glossa, & Anselmus planius: Dominus maximè circa passionem suam hanc sibi effecerat consuetudinem, vt in diebus in templo prædicaret, & signa ostenderet, serò reuerteretur in Bethaniam, vbi apud sorores Lazari hospitabatur, & manè iterum ad seruile opus reuertebatur. Cùm ergo vltimo die Scenophægiæ prædicasset in templo, vespere perrexit in montem. Hæc ille.

Mons Oliueti.

Montem, inquam Oliueti, mõtem fructuosum & vnguenti & crismatis: & signat altitudinem misericordiæ, ait Glossa. Vnde Anselmus: ἔλεος Græcè, misericordia Latinè. Pergebat ergo in montem Oliueti, vt auctorem misericordiæ se esse monstraret.

Oleum quid signet.

Oleum enim superfertur omnibus liquoribus: sic & misericordia. Item olei vnctio fessis & dolentibus membris solet afferre leuamen, & ideò misericordiam signat. *Et diluculo iterum venit in templum,* quia exortus est sol iustitiæ: Mane, inquit, astabo & videbo, propheta:

Psal. 5. a

Et sedens docebat eos, quæ sessio signabat humilitatẽ incarnationis, prout ait Glossa. Et idem Anselmus. Sessio, inquit, humilitatem incarnationis, per quam misereri nobis dignatus est, insinuat. Quo sic sedente, venit ad eum populus per fidem: *Omnis populus manicabat,* id est, manè ad eum veniebat, &c.

Luc. 21. g

De monte verò dicto Gregorius super illud: Huic montes herbas ferunt. Per montem, inquit, Dominus designatur. Erit in nouissimis diebus præparatus mons. Vel per montem Ecclesia signatur. In Psal. Qui confidunt in Domino sicut mons Syon. Vel per montem testimonium Dei designatur: Sanctus de monte vmbroso & condenso, secundùm aliam litteram.

Greg. Mor. li. 33. c. 1. ante med. Iob 40. b

Mós quid signet.

Isa. 2. a

Ps. 124. a

Abac. 3. a

Et sequitur secunda particula, in qua maligna eorum machinatio ad tentandum Saluatorem, ibi: *Adducunt.* Et ibi quatuor. Primo, mulieris condemnandæ repræsentatio, & eorum dolosa inquisitio. Secundo, Saluatoris sapientialis & prouida responsio, ibi: *Iesus autem.* Tertio, ipsorum ex confusione sua egressio, ibi: *Audientes.* Quarto, mulieris à Saluatore absolutio, & abeunte monitio, ibi: *Et remansit solus Iesus.* In primis autem notandum, quòd totum istum passum dimittit Chrysostomus inexpositum. Et hoc, vt opinatur eius interpretator, prout ait idem ibi pro loco: quia, inquit, cùm cætera huius Euangelij non humana, sed diuina sola sapientia acta esse videantur, hoc solum humano ingenio & consilio gestum esse videtur. Nam quod ait: *Qui sine peccato est, mittat in eam lapidem,* &c. Idem in legibus humanis cautum esse inuenitur. Hæc ille. Ait ergo: *Adducunt ei Scribæ & Pharisæi,* scilicet sapientiores & principaliores: *Mulierem deprehensam,* scil. recenter, quę non fecerat expiationem, ait Glossa: *Et statuerunt eum in medio,* vt euidenter possent tentare: *Et dixerunt ei: Magister.* Quod dicunt adulando, sicut: Magister scimus, quia verax es, &c. vbi ait Chryostomus. Magistrum vocant, cuius nolunt esse discipuli: *In lege autem Moyses mandauit huiusmodi lapidare.* Et: *Tu autem quid dicis?* an sit liberanda vel lapidanda: *Hoc autem dicebat tentantes eum,* non vt quòd est rectum discant, sed vt veritati laqueos innectant, ait Anselmus.

Mat. 22. Chrysost. operis imperf. ho 42 in Matth. ante med. to. 2.

Quæritur primo de Glossa, quæ ait quòd mulier non fecerat expiationem, propter quam dimittenda esset: cùm omnis talis deprehẽsa in adulterio esset lapidanda. Et ad istud respondendum quòd talis poterat deprehendi tripliciter: vel per facti inexcusabilis euidentiam, vel per testium testificationem legitimam. Et sic deprehensa erat lapidanda irremissibiliter. Item erat deprehensio per legem zelotypiæ, quando non sic erat manifestum adulterium. Et tunc erat expiatio secundùm illam legem. Et sic loquitur Glossa.

Leu. 20. b

Deu. 22. s

Leu. 20. b

Num. 5. b

Item quæritur, ad quid proposuerint ei quæstionem de tali muliere? Et ad istud respondet Augustinus benè: Animaduerterunt eum esse mitem, & etiam iustum, & etiam verum. De illo erat prædictum: Propter veritatem, mansuetudinem, & iustitiam, &c. Attulit enim veritatem, vt doctor: mansuetudinem, vt liberator: iustitiam, vt cognitor. Et de primis duobus illi liuore & inuidentia torquebantur. Ideò de tertio, id est, iustitia: scandalũ, id est, tentationem posuerunt: cogitantes scilicet, si diceret, quòd non esset lapidanda, iustitiam non teneret: si verò diceret, quòd esset lapidanda, mansuetudinem non seruaret. Hæc ille. Et ibi benè de hoc.

Aug. tract. 33. in Ioa. ante med. tom. 9.

Psa. 44. a

Et sequitur responsio Saluatoris, non solùm dicto, sed gestu & facto: *Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram,* expectans si resipiscerent à dolosa sua quæstione: *Scribebat,* inquam, peccata eorum, ait Glossa. Vel vt ait Magister in historijs: Id quod eis respondebat, vel: *Terra,* absorbe viros istos abdicatos, vel: *Terra,* terram accusat: tamen nõ est definitum, quid scriberet: *Cumq́ perseuerarent interrogantes eum, erexit se,* ad signandam auctoritatem & potentiam: *Et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, lapidem mittat,* &c. Vt ait Augustin. Quid potuit facere peruersitas, rectitudini: falsitas, veritati: stultitia, sapientiæ: quando illi laqueos præparent, in quos caput inijcerent. Hæc ille.

Aug. tract. 33. in Ioa. ante med. tom. 9.

Sed quæritur de gestu Saluatoris, in respondẽdo scil. quare se inclinauit, & quare scribebat digito, & quare in terra: cũ iudex debet esse maturus & dirigens, & authenticus, videtur quòd non debuisset ista fecisse, sed dare exemplum de prædictis. Et ad istud respondendũ secundùm Augustin. Audistis, inquit, legis doctores, sed non intellexistis legislatorem. Lex scripta est in lapide propter duos: nunc autem scripsit Dominus in terra, quia fructum quærebat: Impleatur lex ergo. Sed numquid à puniendis lapidanda est adultera? Consideret se ergo vnusque vestrum, intret in semet ipsum, ascendat tribunal mentis suæ, & vnusquisque in se intuens, peccatorem se inueniet. Ergo aut istam dimittite, aut pœnam legis cum illa accipite. Et ideò ait: *Qui sine peccato,* &c. Hæc vox iustitiæ est: puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus: impleatur lex, sed non à legis præuaricatoribus. Hæc ille, & ibi benè de hoc.

Ibidem circa med.

Iustitiæ vox.

Ad signandum ergo, quòd iudicantes debent recogitare fragilitatem suam in iudicando alios. Et quòd legis præuaricatores non sunt digni ad iudicãdum alios, ideò se sic inclinauit, & scripsit, vt ait verè Anselmus: Hæc dixit: *Qui sine peccato,* &c. Dominus præuidens omnes dolos, quasi fila araneæ transit, & iustitiam ac mansuetudinem custodiuit. Sed quæritur de absolutione mulieris adulteræ, quæ erat damnanda secundùm legem: Ergo licet ipsi non essent digni ad eam puniendam, nihilominus non fuit absoluenda sine pœna. Item ex dictis videtur, quòd nullus possit accusare, vel punire, qui est in peccato. Cuius contrarium videtur, quia accusare vel punire non est opus priuilegiatum, sicut celebrare. Ergo sine peccato potest illud exercere, etiam in peccato existens. Et ad primum respondendum est, sicut patet ex dictis Augustini. Nõ enim negat Saluator, quin lex esset implenda, sed ostendit, quòd illi præuaricatores non erãt digni ad legem implendam, nec ad ipsam adulteram puniendam. Sed quia accusatores mulieris non perseuerarunt in accusando, & mulier sola remãsit sine testibus condemnantibus, & Dominus erat auctor legis, & supra legem, ideò absoluit eam. Prius enim repulit eos sua iustitia, & deinde absoluit eã sua misericordia. Vnde & istud Euãgelium legitur cum epistola de liberatione Susannæ. Dan. 13. e

Ad aliud respondendum est, quod quãtum est de ordine iustitiæ, non sunt digni punire vel accusare, qui sunt in peccato: maximè quando peccatum est notorium: quia tunc iudicantes & accusantes scandalizant. Quando verò peccatum est occultum, tunc peccat iudicans vel accusans, eo quòd cognoscit se esse in peccato, & tamen se non purgat. Et ideò periculosè faciunt tales iudices sic iudicantes, cùm sciãt se esse in peccato. Et sequitur: *Et iterum se inclinans scribebat in terra.* Sed quæritur, quare iterum scripsit in terra, videtur quòd superfluè. Et ad hoc respondet Glossa, quòd ex more vultum auertit, vel vt liberum esset exire illis. Et ex hoc in Glossa, & Anselmus idem. Et sequitur tertia particula, in qua ex confusione eorum egressus narratur: *Audientes autem, vnus post alium exibant,* vt ait August. Quia iustitia tamquam telo perculsos se inspicientes, vnus post vnum omnes recesserunt, non valentes nec scientes resistere prædictæ veraci sentẽtiæ: *Incipientes à senioribus.* Et hoc meritò, quia illi erant primi in scelere, vt de eis verificetur illud Danielis: Egressa est iniquitas à senioribus

Aug. tract. 33. in Ioan. post med. to. 9.

Dan. 13. b

Iſrael. Præmiſſa autem exponit Gregorius ſuper illud Iob: Erat vir ſimplex & rectus. In rectitudine, inquit, iuſtitia, in ſimplicitate manſuetudo. Sic & Saluator hic oſtendit ſimplicitatem manſuetudinis, quando ait: *Qui ſine peccato eſt*. Et zelum iuſtitiæ, quando ait: *Mittat in eam lapidem*. Et ibi benè de hoc: At vos contra me erigimini. Ibi exponẽs illud: *Qui ſine peccato eſt*. Qui, inquit, ſemetipſum prius non iudicat, quid in alio rectè iudicet, ignorat. Et ibi benè de hoc. Et nota quòd Ieſus inclinans ſe, digito ſcripſit. Vt enim ait Anſelmus ibi. Inclinatio humilitatem indicat: per digitum, qui articulorum compoſitione flexibilis eſt, ſublimitas diſcretionis exprimitur. Per terram cor humanum oſtenditur, quod actionem bonarum vel malarũ fructus ſolet reddere. Filius ergo Dei typicè inſtruens nos ſic geſſit, vt cùm mala proximorum aſpicimus, non ſtatim temerè damnemus, ſed ad cõſcientiam reuerſi digito diſcretionis ſolicitè inquiramus, quid in ea conditori placeat vel diſpliceat: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c. Sequitur: Cõſiderans teipſum ne & tu tenteris. Et nota quòd lex Dei fuit ſcripta in tabulis lapideis, ob figurationem rigoris veteris legis, & duritiæ plebis Iudæorum. Hic verò ſcripſit in terra ob figurationem mitigationis nouæ legis, & fructificationem credentium ſub ea: nihilominus dicuntur mali ſcribi in terra, ait propheta: Recedentes à te in terra ſcribentur, ob figurationem interitus & damnationis malorum. Cùm hoc notandum, quòd digitus Dei dicitur, vel tertia perſona in Trinitate: Quis appendit tribus digitis molem terræ? Vel poteſt dici diuinæ potentiæ virtus vel fortitudo. Si in digito Dei eijcio dæmonia. Vel poteſt dici Spiritus ſancti virtus vel fortitudo. Digitus Dei eſt hic. Vel poteſt dici diuinæ ſapientiæ diſcretio: Superponite digitum ori veſtro. Ibi Gregorius. Per digitũ diſcretio figuratur: Miſit digitos in auriculas. Super quod Gregorius: Per digitos dona Spiritus ſancti deſignantur, quos in auriculas mittere, eſt per illa dona mentem ſurdi ad obediendum aperire. Et ibi benè de hoc. Et ſequitur illa pars, in qua de abſolutione mulieris à Saluatore, ibi: *Remanſit ſolus Ieſus* ſcil. miſericordia, ait Gloſſa: *Et mulier*, ſcil. miſeria. In medio, ſcil. diſcipulorum: *Erigens autem ſe Ieſus*, id eſt, leuans oculos manſuetudinis, ait Auguſtinus. Et hęc erectio ſignabat, quòd miſericordia ſuperexaltat iudiciũ: *Dixit ei: Nemo te condemnauit*. Illi enim accuſauerunt, ſed non perſeuerauerunt, nec cõdemnauerunt. Confuſi enim dereliquerunt mulierem cum magno peccato ei, qui ſine peccato erat, ait Auguſtinus, *Dixit autem Ieſus: Nec ego te condemnabo*. Et de hoc opponit Auguſtinus. Quid eſt Domine? Faues ergò peccatis? Et reſpondet planè, quia ſequitur: *Vade, & amplius noli peccare*. Et in hoc damnauit peccatum, non hominem; quia ſi eſſet peccatorum fautor, diceret: Viue vt vis, & à pœna inferni te liberabo. Non hoc dixit, ſed ait: *Noli peccare*. Dulcis enim & rectus Dominus: Ama, quòd eſt dulcis, timeas quòd eſt rectus. Miſericors enim eſt & miſerator, & tamen eſt verax: Et ideò ne tardes conuerti ad Dominum. *Nec ego te condemnabo*: deleui, quod cõmiſiſti, obſerua, quod præcepi, vt inuenias quod promiſi. Hæc Auguſtinus. Et idem Auguſtinus exponens iſtud ſuper illud Pſalmi: Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam: *Remanſit Ieſus*, &c. Remanſit, inquam vulnerata, & medicus: magna miſeria, & magna miſericordia. Numquid Chriſtus contra legem fecit? Et reſpondet quòd non; quia nec Imperator contra leges ſuas facit, quãdo confeſſis dat indulgentiam. Moyſes lapidat, vt iudex, Chriſtus indulget, vt Rex. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et nota quòd ait: *Vade, & noli amplius peccare*. Et inſinuantur duo neceſſaria animæ pœnitenti, ſcil. peccati dimiſſio, ibi: *Noli amplius peccare*. Supra, Noli peccare, ne tibi deterius contingat: Neque adijcias peccatum ſuper peccatum. Et, Fili peccaſti? Non adijcias iterum. Secundum eſt neceſſarium, ſcil. per bona opera profectus vel progreſſio, ibi: *Vade*: In partes vade ſæculi ſancti: Omnes greſſus eorum conſiderat. Ibi Gregor. Quaſi tot greſſibus mens accedit ad Deum, quot bonis motibus proficit. Et ibi benè de hoc. Et ſequitur tertia pars capituli, in qua de veritate doctrinæ, ibi: *Iterum locutus eſt*. Et illa pars in tres partes. Primo, de ſua doctrina, qua oſtendit ſe eſſe auctorem ſapientiæ ad illuminandum. Secundo, de veritate doctrinæ, qua oſtendit ſe eſſe auctorem vitæ ad viuificandum, ibi: *Dixit ergo eis Ieſus*. Tertio, de veritate ſuæ doctrinæ, qua oſtendit ſe eſſe auctorem potentiæ ad liberandum, ibi: *Dicebat ergo Ieſus ad eos*. In prima quatuor. Primo, doctrinæ præmiſſio. Secundo, illorum calumnioſa obuiatio, ibi: *Dixerunt ergo*. Tertio, calumniantium confutatio, ibi: *Reſpondit Ieſus*. Quarto, eorundem inquiſitio, ac Saluatoris reſponſio, ibi: *Dicebant ergo ei*. Ait ergò: *Iterum ergo locutus eſt*. Etiam iſtud continuat Chryſoſtomus cum fine. Quia cùm dixerant: Quia propheta non ſurgit à Galilæa. Oſtendens, quoniam non vnus prophetarum eſt, ſed dominator orbis, ideò ait: *Ego ſum lux mundi*, non Galilææ, neque Iudææ, ſed mundi, ait Chryſoſtomus. Lux, inquam, non iſta viſibilis, qualis eſt ſol, ſed illa per quam factus eſt ſol, & qui fecit hanc lucem, ait Auguſtinus, vbi multum de hoc. Supra: Erat lux vera. Et ſupra, Lux venit in mundum. Et quia talis lux, ideò qui ſequitur me, id eſt, credendo & imitãdo: *Non ambulat in tenebris*, infidelitatis. Et in hoc commendat Nicodemum, & miniſtros teſtificantes ænigmaticè, & phariſæos eſſe in tenebris, de quibus Chryſoſtomus, ſupra: Qui malè agit, odit lucem, Et de hoc in collatione prædicabili. Et ſequitur ſecunda particula, ſcil. eorum calumniatio, ibi: *Dixerunt ergo Phariſæi*, ſcil. contemnentes, & credere nolentes, ait Auguſtinus: *Tu teſtimonium perhibes de te ipſo, & ideò non eſt verum*. Innituntur enim ei, quod dicitur: Laudet te alienus, & non os tuum. Et ſequitur reſponſio Saluatoris: *Et ſi ego teſtimonium perhibeo*, &c. quaſi eſſet ratio ſua: Ex Deo ſum, & Dei filius; & pater qui me miſit, teſtimonium perhibet de me, & ita teſtimonium meum eſt verum. Et ideò ait: *Verum eſt teſtimonium meum, quia ſcio, vnde veni*, ſcil. à patre: *Et quo vado*, ſcil. ad patrem. Vt enim ait Auguſtinus: Patri gloriam dabat filius æqualis, à patre miſſus. Quantum debet homo ergo glorificare eum, à quo eſt creatus. Sed obijcitur, ſi venit, & receſſit, videtur eſſe variatio motus. Et ad hoc reſpondet Auguſtinus, quòd veniendo non inde diſceſſit, nec redeundo nos dereliquit: Nec mirum ipſe Deus eſt, qui eſt in ſinu patris: Vobiſcum enim ſum vſque ad cõſummationem ſæculi. Ita ego ſcio, ſed vos neſcitis, ſcilicet voluntariè maligni exiſtentes. Et hoc ideò: *Quia ſecundùm carnem iudicatis*, vt ait Chryſoſtomus. Sicut enim ſecundùm carnem viuere, eſt malè viuere; ſic ſecundùm carnem iudicare, eſt iniuſtè iudicare. Supra: Nolite ſecundùm faciem iudicare. Et quia aliquis poſſet quærere, quare non condemnabat eos ſic malè iudicantes, quaſi reſpondens ſubdit, ſicut continuat Chryſoſtomus: *Ego non iudico quemquam*, ſcil. iudicio damnationis. Supra: *Miſit Deus filium ſuũ, non vt iudicet mundum: Et ſi ego iudico*, id eſt, ſi vellem iudicare: *Iudicium meum verum eſt*, ſcil. vos condemnans: condemnandi enim eſtis; ſed nunc non eſt tempus iudicij, ſed in futuro. Cùm enim tempus accepero, ego iuſtitias iudicabo, quod ænigmaticè inſinuans ſubiungit: *Quia non ſum ſolus*, ſcil. qui condemnat: *Sed ego, & qui miſit me pater*. Et quæritur de hoc, quòd ait: *Non iudico quemquam*, ſicut obijcit Auguſtinus. Ex quo ipſum iudicem venturum expectamus, qualiter ait: *Non iudico quemquam?* Et ad iſtud reſpondet dupliciter. Primo modo intelligendo, *Non iudico quemquam*. ſcilicet nunc, quia non venit, vt iudicaret mundum; ſed vt ſaluaret. Prima enim diſpenſatio fuit Chriſti medicinalis, non iudicialis. Vel aliter ſoluit, quod eſt intelligendum: *Non iudico quemquam*, ſcil. ſecundum carnem, ſicut ipſi iudicabant. Et ibi benè de hoc. Et de iudicio multiplici, ſupra: Omne iudicium dedit filio. Et ſubdit quaſi concluſiuè. *Et in lege veſtra ſcriptum eſt*: Quia duorum hominum teſtimonium verum eſt, qui etiam poſſunt decipere, vt fuit de ſenibus teſtificantibus contra Suſannam: Tanto magis teſtimonium meum, & Patris, & Spiritus ſancti eſt verum, ſicut ſupplet Anſelmus. Ideò ait, Ego ſum, qui teſtimonium perhibeo de me ipſo, & qui me miſit: Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cælo, ſimile ſupra: *Si ego teſtimonium meum perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum verum eſt*. Et ibi de teſtimonio multiplici, quod habuit & à patre, & à Ioanne, & à ſcripturis, & à prophetis. Et ſequitur

Greg. Mor. li. 1. c. 2. Iob 19. a Greg. Mor. li. 14. c. 13. circa med. Gal. 6. a Ibidem. Hier. 17. a Digitus Dei, quid ſit. Iſa. 40. c Luc. 11. c Exod. 8. c Iob 21. a Greg. Mor. li. 15. c. 22. Mar. 7. g Greg. in Ezech. lib. 1. hom. 10. ante med. Mulier quid. Auguſt. tract. 33. in Ioan. poſt med. to. 9. Iacob. 3. Aug. ibid. Ibidem. Eccli. 5. b Pſal. 50. a Aug. enar. in Pſal. 50. ante med. tom. 8. Ioan. 5. b Eccli. 5. b Eccl. 21. a Eccl. 17. d Iob 34. c Greg. Mor. li. 25. c. 3. poſt med.

Chryſ. ho. 51. in Ioan. ante med. tom. 3. Ioan. 7. g Chryſ. ibid. Aug. tract. 34. in Ioã. nõ mult. à princ. to. 9. Ioan. 1. a Ioan. 3. c Chryſ. ho. 27. in Ioã. tom. 3. Ioan. 3. c Aug. tract. 35. in Ioã. ante med. to. 9. Pro. 27. a Ibid. poſt multa. Ibidem. Ioan. 1. b Mat. 28. d Chryſoſt. ho. 52. in Ioan. circa med. to. 3. Ioan. 7. d Chryſ. ibid. Pſal. 74. a Aug. tract. 36. in Ioã. ante med. tom. 9. Ioan. 5. b Deu. 17. a Dan. 13. f 1. Ioã. 5. b

quarta particula, in qua ipsorum inquisitio. Et ibi tria. Primo, ipsorum inquisitio. Secundo, Saluatoris responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Tertio, specificatio loci, in quo hæc sunt dicta, ibi: *Hæc verba.* Ait ergo: *Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus?* Carnales enim erant, & de patre carnali inquirebant, ait Augustinus. Et ideò respondet eis, *Neque me scitis, neque patrem meum,* scilicet secundùm diuinitatem. Et hoc ideò, quia secundùm carnem iudicatis, supra eodem. Vt ait Chrysostomus, *Si me sciretis,* scil. credendo in me: *Forsitan & patrem meum sciretis.* Sed quæritur, ad quid ait, *Forsitan?* Cùm sit certum, quòd si scirent filium credendo in eum, scirent & patrem. Et ad istud respondet Augustinus: Ille, qui omnia scit, quando dicit: *Forsitan,* non dubitat, sed increpat. Est enim verbum dubitationis, quando dicitur ab homine, scilicet nesciente; quando verò à Deo, est verbum increpationis. Et in hoc ostendit se esse verbum patris. Vnde infra, loquens fidelibus ait, sine hac dictione, forsitan: Si cognouissetis me, vtique & patrem meum cognouissetis. Sed quæritur, qualiter ait: *Neque me scitis,* quia supra dicitur: Et me scitis. Et ad istud respondendum, secundum quod dictum est ibi. Loquitur enim ibi secundum humanitatem, hic verò secundum diuinitatem. Item quæritur de processu suo in hac parte. Videtur enim quòd insufficienter probat, & procedit, quia ait infra: Ego & pater vnum sumus. Non ergo sunt duo testes. Item cùm de patre esset eis magis ignotum, quàm de ipso, videtur quòd probat ignotum per ignotius. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd cùm dicitur: In ore duorum vel trium, veritas quæritur per duos testes. Sed tamen fieri potest, quòd duo testes sint falsi, sicut in duobus senibus contra Susannã, immò totus populus mentitus est contra Christum. Per mysterium ergo Trinitas commendata est, in qua perpetua stabilitas veritatis. Si vis habere bonam mẽtem, habeto tres testes, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Hæc ille. Et quoniam intentio Saluatoris erat manu ducere eos ad cognoscendum Trinitatẽ, & personarum differentiam; ideò cum persona patris, & persona filij sufficientes sint ad testificandum, cùm sit in eis veritatis stabilitas, licet tamen pater & filius sint vnum secundùm essentiam. Item filius est lux. Lucis autem est se manifestare, & alia; & ideò potest perhibere testimonium de se, & per patrẽ, qui est lux similiter. Sed homines, qui sunt in tenebris, egent testibus differentibus in numero, & persona, ideò non est simile de hominibus, & de patre, & filio. Ad aliud respondendum est, quòd per miracula Christi & documenta poterant cognoscere filium esse æqualem patri, & sic cognoscere potentiam patris. Vnde in hoc, quòd ait hic: *Si me sciretis, & patrẽ,* ostendit honoris æqualitatẽ, vt ait Chrysostomus. Et ideò cõueniẽter adducit patrem in testimonium. Et sequitur specificatio loci: *Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio.* Vt enim ait hic Anselmus, gaza Persica lingua, diuitiæ in Latina: Phylace idem, quòd seruare. Erat autem locus in templo, vbi asseruabantur diuitiæ. Sed quæritur ad quid istud apposuit, cùm hoc videatur esse inutile? Et ad istud respondendũ secundùm Chrysostomum, quod in templo loquebatur, & in ordine magistri. Et talia loquebatur, super quibus accusabant eum, nec licebat loqui in templo, nisi magistro. Ad ostensionem ergo suæ auctoritatis & suę potestatis, & veritatis doctrinæ, hoc ait. Vnde Anselmus. Magna autem erat confidentia loquentis, & constantia, qui in ipsis templi penetralibus coram inimicis diuinitatis suæ verba imperterritus loquebatur: *Et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius,* scil. passionis, quæ erat in sua voluntate. Vt enim ait Augustinus: Dominus quãdo voluit carnem in vtero virginali accepit, quando voluit ad homines processit, quam diu voluit inter homines vixit, quando voluit à carne discessit. Hæc sunt potestatis, non necessitatis. Hanc horam expectabat non fatalem, sed oportunam & voluntariam. Hæc ille. Infra: Potestatem habeo ponẽdi animam meam. Secundùm Anselmum mysticè gazophylacium, mysteria scripturarum designat, quæ omnia erant reuelanda post resurrectionem. Vnde & velum templi scissum est in sua passione. Eduxit me in gazophylacium. Et sequitur illa pars de doctrina Saluatoris, in qua se ostẽdit esse auctorem vitæ: *Dixit ergo iterum: Ego vado.* Et illa pars in quatuor. Primo, doctrinæ præmissio. Secundo, ipsorum inquisitio, ibi: *Dicebant ergo.* Tertio, veritatis præmissæ explanatio, ibi: *Et dicebat eis.* Quarto, iterata eorum inquisitio, & expressio veritatis à Saluatore, ibi: *Dicebant ergo ei.* Ait ergo: *Ego vado, & quæretis me.* Sicut continuat Augustinus: Præmissum est, nondum venerat hora mea, modo de illa locutus est: *Ego vado,* scil. moriendo: *Et quæretis me,* non desiderio, sed odio ait Augustinus. Nam postquam abscessit, qui oderant inquisierunt eum, scil. persequendo. In Psalmo, Confundantur & reuereantur requirentes animam meam, & qui amabant, inquisierunt capiendo. In Psalmo: Non est, qui requirat animam meam. Et quia sic quærebant, scilicet more malo, corde peruerso, ait Augustinus: *In peccato vestro moriemini,* scil. in vestra infidelitate: Iustus enim ex fide viuit. Et sic incredulus moritur. Vnde ibidem: Qui incredulus est, non est recta anima eius. Sed quæritur, quare sæpè replicat istud? Et ad istud respondet Augustinus, quòd resurrectionem per hæc verba præscripsit: & ostendit, quòd nõ fuit eorum violentiæ eum mori, sed suæ dispensationis. Vnde ait, *Ego vado,* scil. per mortem, quando volo. Qualiter autem peccatum est mors animæ, dictum est supra: Sicut pater suscitat mortem, sic & filius. Et sequitur eorum inquisitio: *Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semetipsum?* vt ait Augustinus. Et est in Glossa: Stulta verba, quasi de morte diceret, non poterant eum sequi: cùm tamen essent morituri. Non ergo de morte dicebat, sed de gloria, ad quam ibat per mortem. Sed quæritur, qualiter ait: *Non potestis venire.* Videtur, quòd dedit eis occasionem desperationis. Et ad istud respondet August. quòd nõ abstulit eis spem, sed prædixit eis dilationem. In quantum.n. erant tales, tũc non poterant venire, quia infideles, & quia increduli, vt dictum est supra. Et sequitur explanatio veritatis præmissæ: *Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum.* Sed quæritur, quid est hoc dictum. Ex hoc enim videtur, quòd nõ fuerit verus homo, nec quòd sumpserit veram carnem, sicut obijciunt aliqui hæretici. Et ad istud respondet August. bene in homil. Vos, inquit, de deorsum estis, & ideò terram sapitis: quia sicut serpentes terrã manducatis, id est, terrenis pascimini, delectamini, inhiatis, sursum cor non habetis: Ego autem sum de superius, non de mundo, per quem factus est mundus. Sum enim à patre, nihil illo superius, qui verbum genuit æquale sibi & coæternum, vnigenitum sine tempore, per quem conderet tẽpora. Hæc ille. Et sic patet responsio ad prædicta. Et ideò subdit: *Dixi ergo vobis: quia moriemini in peccatis vestris.* Et hoc ideò: *Si non credideritis, quia ego sum,* scil. sic de supernis, verbum æquale patri. Et ideò signanter ait: *Ego sum,* scil. immutabile verbũ, & immutabilis Deus: Ego sum qui sum. Et ex his patet responsio ad quæstionem, qua quæritur: quare reuelauit illis damnationem suam, non sic angelis malis? Et ad istud respondendum, quòd hic prędixit damnationem non omnibus, sed non credituris. Et sic comminando eis prddixit. Vnde Chrysost. Concutiens eorum animas, & terrens, hoc ait. Erant enim inter eos quidam credituri, quidam non, vt ait Anselm. Et non credituris ait: *Moriemini.* Et hac cõminatione euigilãtes aliqui crediderũt prout hic sequitur. Et patet ex dictis hominũ terrenorum & carnalium terrena inferioritas, quia de deorsum sunt, & de mundo, quantum ad affectiones deprimentes, & mũdo affigentes, & à cœlestibus separantes, & sic inficientes & fœdantes. Vnde August. Ideò de mũdo estis, quia peccatores erant, iniqui erant, quia infideles erant, quia terrena sapiebant. Et sequitur: Si delectat te mũdus, semper vis esse immundus: si autẽ iam non te delectat hic mundus, iam tu es mundus. Veruntamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te, qui mundat, & eris mundus. Si aũt fueris mundus, nõ remanebis in mundo. Hęc ille. Peccatores ergo & iniqui sunt de deorsum, & de mũdo, origine: & sunt de mũdo, affectione: & erũt cum mũdo in damnatione: Primus homo de terra terrenus. Et sequitur: Qualis terren⁹, tales & terreni, supra: Mundus eũ non cognouit. Et hic: *De mundo estis.* Et: Dum iudicamus à Domino corri-

Aug. tract. 37. in Ioã. non mult. à prin. to. 9. — Aug. tract. 37. in Ioã. ante med. tom. 9. — Ioã. 14. a — Ioan. 7. c — Ioan. 10. d — Aug. tract. 36. in Ioã. post med. tom. 9. — Chrys. ho. 51. in Ioa. post med. to. 3. — Chrysost. hom. 52. in Ioan. prope fin. tom. 3. — Aug. tract. 37. in Ioã. post med. tom. 9. — Ioan. 10. b — Mat. 27. f — Ezec. 40. — Aug. tract. 38. in Ioã. in princ. to. 9. — Ibid. post pauca. — Ps. 39. d — Ps. 141. b — Aug. ibid. — Abac. 2. d — Ibidem. — Aug. tract. 38. in Ioã. prope prin. tom. 9. — Ioan. 5. d — Aug. ibid. ante med. — Ibid. ante pauca. — Ibid. — Exod. 3. d — Chrys. ho. 52. in Ioã. non longè à prin. to. 3 — Aug. tract. 38. in Ioã. ante med. tom. 9. — Ibidem paulo post. — 1. Co. 15. f — Ibidem. — Ioan. 1. b — 1. Co. 11. d

corripimur,ne cum hoc mundo dãnemur. Sed electi ſunt de ſuperius ſpirituali origine,quia electi de mundo,infra:
Ioan.16.c Ego vos elegi. Et ſunt ſuperni affectione & conuerſatio-
Phil.3.d ne.Noſtra conuerſatio eſt in cælis. Et beatificabũtur cum
1.Co.15.f ſupernis in æterna beatitudine. Secundus homo de cælo cæleſtis;qualis cæleſtis,tales & cæleſtes.Magna ergo differentia inter Iudæos & Apoſtolos; quanta inter tenebras & lucem,fidem & infidelitatem,pietatem & impietatem, vt
Aug. tract. 38.in Ioan. ante med. tom.9. ait Auguſtin. vbi multum de hoc.Supra: Qui de terra eſt, de terra loquitur;qui de cælo venit, ſuper omnes eſt. Et ſequitur illa pars,in qua eorum inquiſitio.Et ibi tria.Primo,ipſa inquiſitio.Secundo,Chriſti reſponſio,& veritatis eruditio,ibi:*Dixit eis Ieſus.* Tertio,ſubiũctio de crudelitate multorum in eum.*Hæc illo loquente.* Ait ergo: *Dicebant ergo Iudæi:Tu quis es?* Quia præmiſſum eſt:Si non credideritis, quia ego ſum,dicebant:*Tu quis es?* Propter quod exclamat
Chryſ.hom. 15.in Ioã. ante med. to.3. Chryſoſt.O amentia!poſt ſigna,& doctrinam quærũt:*Tu quis es?*Et ſequitur Chriſti reſponſio:*Dixit ei Ieſus: Principiũ qui & loquor vobis.*Vnde Auguſt. Ecce quod eſt,eſſe princi-
Aug tract. 38. in Ioã. poſt med. to.9. pium,mutari non poteſt.Principium in ſe manet,& innouat omnia,cui dictum eſt:Tu autem idem ipſe es,quaſi diceret,Principium,me credite,qui & loquor,id eſt,qui humilis factus propter nos.Et infra,Nam ſi principium ſicu-
Pſa.101.d ti eſt,maneret apud patrem, & non acciperet formam ſer-
Aug. ibid. ver.fin. ui,& loqueretur homo hominibus,quomodo crederet in eum? Filius dicitur principium à principio,ait Gloſſa,ſu-
Ioan.1.a pra:In principio erat verbum.Et ibi benè de hoc.Et vt ait
Aug. ibid. paulò ante. Auguſtin. Apud Græcos principiũ eſt feminini generis.Sicut lex,apud nos eſt feminini, apud illos maſculini.Et nota quòd in hoc, quòd ait:*Principium qui & loquor vobis*,duo inſinuantur:quorum primum eſt filij Dei æterna maieſtas, ibi:*Principium.*Et incarnationis veritas,ibi:*Qui & loquor vobis.*Ipſe enim principium immutabile; primum,ſiue primordiale,quia per ipſum facta ſunt omnia,& ſic principiũ effectiuum omnium & conſeruatiuum. Principium, inquam,à quo omnia,per quẽ omnia,in quo omnia,in Pſal-
Rom.11.d mo,Tecum principium in die virtutis tuæ. Et ideò elon-
Pſ. 109. a gari ab iſto principio,eſt deficere:appropinquari,eſt proficere. Quanto enim res magis elongatur à ſuo principio,
Sap.16.b tanto magis mutatur,& deficit,ſecundùm ſapientem:Ego
Apoc.1.b ſum α & ω,principium & finis,&c. Secundo figuratur humanitatis veritas & humilitas:*Qui & loquor vobis*, ſcilicet fa-
Aug.tract. 38.in Ioã. ver.fi.to.9 ctus humilis homo hominibus loquor,ait Auguſtin. Nouiſſimè locutus eſt nobis in filio. Locutus, inquam,pote-
Heb.1.a ſtatiuè,ſiue virtualiter,verè,ſiue ſapienter, doctrinaliter,
Ioan.7 g ſiue magiſtraliter,ſupra:Nũquam ſic locutus eſt homo.Et ibi benè de hoc.Et quoniam dixit:*Loquor vobis.* Subditur: *Multa habeo de vobis loqui,& iudicare.*Sed obijcitur,ſupra eodem ait,*Non iudico quemquam*,qualiter ergo hic ait: *Habeo*
Aug. tract. 39.in Ioã. circa med. tom.9. *iudicare?*Et ad hoc reſpondet Auguſt. quod ſupra ait, non iudico,ad præſens tempus referebat,& primum aduentum: quòd verò ait hic ad futurum refert iudicium. Et de hoc in Gloſſa,*Habeo multa loqui*,docendo ſi credideritis, accuſando ſi non.Et cùm iudicauero verum erit iudicium. Et ideò ſequitur:*Sed qui miſit me,verax eſt*,ſcil.pater,& ego filius veritas. Sed de hoc opponit Auguſt. Veritas amplius eſt quàm verax,ſicut pietas plus eſt quàm pius.Pius autem dicitur à pietate,non autem è contrario.Ergo debet veritas appropriari ipſi patri,& verax ipſi filio.Et ad iſtud re-
Ibidem poſt med. ſpondet Auguſtin.quòd pater eſt verax non à veritate,cuius partem capit,ſed quia totam veritatem.Niſi enim fuerit anima capax veritatis,homo eſt mendax: Aliud enim eſt,homo eſt verax,quia percipit veritatẽ: aliud eſt verax Deus,quia genuit veritatem.Homo eſt verax participando veritatem.Deus eſt veritas generando veritatem.Hæc
Ibid. prope fin. ille.Et ideo benè appropriatur hoc nomen,*Verax*,patri:& *Veritas filio:*Sicut homo verax,qui dicit verba vera: ſic dicitur Deus verax, quia genuit verbum,quod eſt veritas. Hæc ille.*Et ego quæ audiui à patre,loquor.*Et ſic veritatem lo-
Aug tract. 22.in Ioã. verſ fin. tom 9. quor.Suum enim audire eſt ſuum eſſe à patre,ait Auguſt. & eſt in Gloſſa,ſupra:Sicut audio,ſic iudico. Et quoniam illi erant carnales:*Non cognouerunt,quia patrem dicebat Deum.* Sed quare iſtud apponit? Reſpondet Chryſoſt.ad oſten-
Ioan.5.c dendum amentiam eorũ,quia faciens ſigna,& docens non attraxit eos.Et quoniam tales erant: ſubdit,quo tempore Chryſo.ho. 52. in Ioã. ante med. to.3.
cognoſcent,& per quam viam: *Cùm exaltaueritis filium hominis*,ſcil.in cruce: *Tunc cognoſcetis*,ſcil.credendo:*Quia ego ſum*,filius Dei verus,quaſi diceret,ait Chryſoſt.Tunc maximè exiſtimatis,quoniam erepti eritis à me: tũc maximè ſcietis,quoniam ego ſum,ſcil.filius Dei, & gratia ſignorũ & gratia captionis,& gratia reſurrectionis. Vnde dixerũt:
Verè filius Dei erat iſte. Vnde Auguſt. Exaltationem dicit Mat.27.f
paſſionis,non glorificationis.Supra:Sicut exaltauit Moy- Aug. tract.
ſes ſerpentem in deſerto.Infra:Cùm exaltatus fuero à ter- 40. in Io.
ra,omnia traham ad me ipſum. Et nota, quòd vbiquè ait: ante med.
Ego. Vt enim ait Auguſt. Omnis creatura mutabilis eſt, & tom 9.
omnis anima modo eſt mala,modo bona;id quod eſt,non Ioan.3.b
eſt,quia mutabile eſt. Deus autem quod eſt,hoc eſt,ideò Ioan.12.c
proprium nomen ſibi retinuit:Ego ſum,qui ſum. Hæc il- Aug.tract.
le.Sed qualiter ait:*Cognoſcetis*,quia ſupra ait:*In peccato veſtro* 39. in Ioã.
*moriemini.*Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Gloſſam, verſ.fin.
quæ ait,quòd aliqui eſſent cogniturі. Vnde Auguſt.Quòd to.9.
aliqui compuncti,qui ſanguinem ſæuiendo fuderunt,cre- Exod.3.d
dendo biberunt. Vnde dixerunt Petro:Quid faciemus vi- Aug. tract.
ri fratres?*Et à me ipſo facio nihil.* Quia dixerat:*Ego ſum*, quod 40.in Ioã.
eſt commune cuilibet perſonæ,ne dicerent hæretici, ſcil. ante med.
Sabelliani,quod ipſe qui eſt pater,eſt filius. Ideò ad hoc ca- tom.9.
uendum ait:*A me facio nihil*,quia à me non ſum, ſed à patre, Act.4.c
dicit Auguſt.*Et ſicut docuit me pater, hæc loquor.* Et vt ait Au- Hæretici Sabelliani
guſtinus. Non imaginandum,vel cogitandum,quòd pater Aug. ibid.
docuit filium,ſicut homo faber filium ſuum. Sed hoc eſt poſt pauca.
patrem docere filium,ſcientem ſcilicet.Hoc enim eſt filio ibid. poſt
eſſe,quod noſſe:*Et qui miſit me*,ſcilicet pater: *Meum eſt*.In- multa.
fra:Ego & pater vnum ſumus.*Et non reliquit me ſolum*, quia
ego in patre,& pater in me eſt,infra:*Quia quæ placita ſunt ei*, Ioan.10.d
facio ſemper,ſupra: Meus cibus eſt,vt faciam voluntatem
patris.Et ibi de hoc.Sed opponit Auguſtinus: Si pater te- Ioan.14.b
cum eſt Domine,ambo veniſtis, non vnus ab alio miſſus. Ioan. 4.e
Et ad hoc reſpondet,cũ ambo ſimul ſint,vnus tamen miſ- Aug.tract.
ſus eſt,alter miſit. Miſſio enim,incarnatio eſt: incarnatio 40.in Ioã.
autem eſt filij non patris. Et nota quòd poſſet eſſe thema poſt med.
in exaltatione crucis:*Cùm exaltaueritis filium hominis,tunc co-* tom.9.
*gnoſcetis,quia ego ſum.*Et notãtur ibi tria.Primo,humilitatis Ieſu Chriſti indubitabilis veritas,ibi: *Filius hominis.* Secundo,ſuæ mortis ad ſatisfaciendum pro genere humano debita congruitas,ibi:*Cùm exaltaueritis.*Tertio,paſſionis Ieſu Chriſti poteſtatiua virtuoſitas,ibi:*Cognoſcetis.*Ait ergo:*Filius hominis*,ad redimendum enim genus humanum debuit eſſe filius hominis,qui redimeret. Si fuerit pro eo angelus Iob 33. c
loquens vnus de millibus,&c. Quod exponit ibi Gregor. Greg. Mor.
de Ieſu Chriſto ſoluente vnum de ſimilibus,id eſt, pœnam li.24.c.2.
pro genere humano.Et ibi benè de hoc:Prudẽtia eius per- in princ.
cuſſit ſuperbum. Ibi Gregorius benè. Qualiter oportuit Iob 26.c
immolari pro genere humano hominem à culpa immacu- Greg. Mor.
latum, qualis fuit Chriſtus. Et iſte filius hominis fuit in li.17.c.18.
cruce exaltatus.Mors autem crucis fuit congrua ad oſtendendam victoriam, vt ait ibi Chryſoſtomus,vt habitum Chryſo.ho.
eſt ſupra,vbi dictum eſt:Oportet exaltari filium hominis 26.in Ioã
ſcil. ad oſtendendam victoriam poteſtatibus huius aëris: tom.3.
Tulit de medio,affigens illud cruci, expolians principa- Ioan.3.b
tus,&c. Omnes autem cognoſcentes, id eſt,credentes in Coloſſ.2.c
filium Dei,ſic paſſim illuminabuntur,& ſaluabuntur, vt
habitum eſt ſupra à Chryſoſtomo. Et ſubditur de multi- Ioan. 3. b
tudine credentium: *Hæc illo loquente multi crediderunt*,non Chryſ.ibid.
tamen omnis,ait Gloſſa.Sed qualiter hoc? quia infra eodem legitur,& blaſphemabant dicendo: *Dæmonium habes.*
Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Chryſoſt.quod cre- Chryſoſt.
diderunt,ſed tamen non vt oportebat. Vnde ſequitur de hom.53. in
iiſdem,qui crediderunt, quòd dixerint: *Filij Abrahæ ſumus.* Ioan. poſt
Non ergo intellexit,quando ait:*Crediderunt*,de perfecta fi- med. to. 3.
de,ſed de aliquali & imperfecta. Et ſequitur pars,in qua de doctrina Saluatoris, per quã oſtendit ſe eſſe liberatorẽ peccati & erroris.Secundo, oſtendit ſe eſſe liberatorẽ à damnatione mortis,ibi:*Amen amen dico vobis: Si quis ſermonem*
meum ſeruauerit. Prima in tres.Primo,præmiſſio liberatio- Diuiſio
nis eorũ,qui credunt ſuæ doctrinæ. Secundo, quia Iudæi partis.
gloriabantur,quòd erant de genere Abrahæ, & ſic liberi, gloriæ eorũ euacuatio,ibi:*Scio quia filij Abrahæ eſtis.*Tertio, de

hoc

hoc eorum murmuratio & indignatio, & indignationis confutatio, ibi: *Dixerunt itaque ei.* In prima, tria. Primo, liberationis præmissio credentibus in eum. Secundo, Iudæorum responsio & gloriatio, ibi: *Responderunt.* Tertio, eorundem confutatio, ibi: *Respondit eis Iesus.* Ait ergo: *Dicebat ad eos, qui crediderunt ei.* Vt ait Chrysostomus: Audientes, & credentes rursus euersi sunt: volens ergo profundare fidem, non in superficie fodit animas eorum redargutionibus. Et ponit exemplum de arbore radicata. Et debet plus profundari: *Si manseritis in sermone meo.* Sic manendo, ait Augustin. *Eritis verè discipuli mei.* Quia qui perseuerauerit, saluus erit: *Et cognoscetis veritatem.* Manendo enim videntes eritis, ait Augustinus: *Et veritas liberabit eos*, id est, liberos faciet, quæ modo saluat: Vbi enim spiritus, ibi libertas. Vbi ait Chrysostomus: Sunt verba ostendentis, quæ in cordibus eorum, & scientis, quoniam quidam crediderunt, sed non manserunt, & insinuantis eos, qui retro abierunt, supra, & non ait, Ego eruam, sed: *Veritas liberabit vos*, veraciter: Legalia enim & Iudaica typica erāt. Hæc ille. Supra: Lex per Moysen data est, gratia per Iesum Christū. Et de hac libertate in collatione prædicabili. Et sequitur eorum responsio: *Responderunt ei: Semen Abraæ sumus.* Vt enim ait Augustinus: Non ait Dominus liberi eritis, sed veritas liberabit vos. Et tamen extulerunt se, & dixerunt, *Semen Abraæ sumus.* Ideò clamat Augustinus, O pestis inflata, non est magnitudo, sed timor. Item quomodo verum dixistis iactando: *Nemini seruiuimus vnquam*, quia Ioseph venundatus, & prophetæ ducti in captiuitatem. Et populus seruiuit in Ægypto, & isti reddiderunt tributū Cæsari. Item quærit Augustinus, cùm essent mentiti, quare non redarguit eos? Et ad illud respōdet, quòd ad salutem eorum festinabat. Et ad hoc festinabat non ostendere eos esse seruos hominum, sed peccati, quæ est difficillima seruitus, & à qua solus Deus eripere potest, cuius solius est dimittere peccatum. Et ideò sequitur tertia particula, in qua eorum cōfutatio, ibi: *Respondit eis Iesus: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Vbi Augustinus: Vtinam serui hominis & non peccati. O miserabilis seruitus: Seruus enim hominis duris imperijs fatigatus requiescit: seruus peccati quo fugit, secum trahit se, quocumq; fugerit, non fugit seipsam conscientia mala, non est quo eat: sequitur semper, nō recedit à se. Hęc ille. Et ib. bene de hoc: Calamitosa ergo seruitus peccati, & misera, &c. Ibi multum de hoc. De hac eadem seruitute Anselmus ibidem: Præterit voluptas quæ delectat, manet quod pūgit, manet vindex in conscientia, manet recordatio peccatorum quæ torquet. Hæc ille. Serui estis eius, cui obediuistis, siue peccati ad mortem, &c. *Et talis seruus non manet in domo in æternum*, id est, in Ecclesia, ait Augustinus: Nam etsi mali videantur positi in sinu Ecclesiæ in præsenti, proijcientur tamen & eijcientur in ignem æternum: Ite maledicti in ignem æternum. Et quia in hoc terruit filius Dei, mox subdit in quo est spes, sicut continuat Augustin. *Filius manet in æternum*, id est, caput & corpus, vnitas scilicet electorum, siue Ecclesia. Sic enim sumitur hic, sicut supra: Nemo ascendit in cælū, nisi qui de cælo descendit. Si ergo filius vos liberauerit, iustificando à peccati seruitute. *Liberi eritis*, gratia scilicet liberante: Vos in libertatē vocati estis, vbi enim spiritus, ibi libertas. Sed quæritur cùm nullus sit sine peccato: Si dixerimus quòd peccatū nō habemus, ipsi nos seducimus. Ergo omnes sunt serui, nec manent in domo. Item cùm dicat Apostolus, Video aliā legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, quæ repugnātia durat in hac vita; videretur tūc, quòd nullus sit verè liber in hac. Et ad istud respondēdum secundùm Augustinum, quòd peccatum intelligit hic ipsum crimen, quod est graue peccatum, sine quo homo potest esse in hac vita per gratiam Dei, licet non sine peccato aliquali possit esse, prout ait Augustinus. Ad aliud respondendum, sicut potest trahi ab Augustino: Triplex potest intelligi libertas, quarū prima est carere criminibus. Secunda est, carere dominio cōcupiscentiarum: Non regnet peccatum in corpore vestro mortali, Et: Post concupiscentias tuas non eas. Et est plena & perfecta libertas, quando inimica mors destruetur, & erit absorpta mors in victoria. Et hæc non erit in ista vita mortali, quamdiu durauerit caro concupiscens aduersus spiritum: Quis liberabit me de corpore mortis huius? Et sequitur: Gratia, scilicet cōsummata. Et de his benè & multum Augustinus. Et sequitur pars, in qua euacuatio gloriæ Iudæorum, de nobilitate generis Abraæ, ibi: *Scio, quòd filij Abraæ estis.* Et illa in duas partes. Primo, ostēdit illos esse ex patre diabolo, & sic mendaces. Secundo, ostendit se loqui veritatem, & eorum indignitatem ad arguēdum eum, ibi: *Ego autem veritatem dico.* Prima in tres. Primo, præmissio, quòd licet essent filij Abraæ carne, non tamen imitatione. Secundo, subditur eorum iterata gloriatio de eodem, scilicet quòd erant de genere Abraam, & eorum confutatio, ibi: *Responderunt.* Tertio, eorum gloriatio, quòd erāt etiam ex patre Deo, cum eorū confutatione, ibi: *Dixerunt itaque.* Ait ergo: *Scio, quòd filij Abraæ estis*, scilicet carne, non fide. Et hoc ideò, quia: *Quæritis me interficere.* Vnde August. Agnosco carnis originem, sed non cordis fidem: Non qui semen sunt Abraæ, omnes filij, &c. Et hoc ideò, quia intrauerant retia fidei. Propter quod sequitur: *Quia sermo meus non capit in vobis.* Vnde August. Si sermo meus caperetur, caperet: si caperemini, intra retia fidei tamquam pisces concluderemini. Loquitur enim metaphoricè, siue translatiuè. Verbum Dei est quasi hamus: prædicatores quasi piscatores: Ecce ego mitto piscatores multos. Et: Faciam vos piscatores hominum, &c. Vnde Augustin. Sic debet esse sermo Dei fidelibus, tāquam pisci hamus. Tunc enim capit, quando capitur. Et quia nō recipiebatur sermo Dei à corde eorum, ideò non capiebat corda eorum. Vnde nota, quòd est triplex hamus: est enim hamus voluptatis capientis & strāgulantis voluptuosos: Sicut capiuntur pisces hamo, &c. Sic capiuntur homines in tempore malo. Et de hoc Tullius: Voluptate capiuntur homines sicut pisces hamo: hæc enim strangulat ipsam deuorantē. Vnde Seneca: Voluptates extirpa, quæ latronū more amplectuntur, vt strangulent. Et hamus diuinæ prædicationis, quæ capit: de qua captura loquitur hic: Lugebunt omnes in fluuijs mittētes hamum. Et est ham' humanitas Iesu Christi: In oculis eius quasi hamo capies eum. Quod exponit Gregorius de Christo, secundū humanitatem. Et ideò conuenienter ait, quòd sermo suus non capiebat in eis, quia non ab eis capiebatur in corde. Aliter ostendit Chrysost. quòd in hoc ostendit dogmatum altitudinē, quasi diceret: Tam magnus est sermo, quòd nō intrat in vos. Sed quæritur, sicut quærit Chrysost. qualiter ait hoc, quia immediatè dictū est: *Multi crediderunt in eum*, & ita sermo capiebat in eis. Et ad hoc respondet Chrysost. q̄ licet crediderint, rursus tamen transportati fuerūt, scilicet à credulitate. Et ostēdit euidentius, quod ait: *Ego quod vidi apud patrem loquor*, scilicet veritatē, quam vidi, quia veritas sum. Se enim vidit, & se loquitur. Ipse enim est verbum apud patrem, ait August. *Et vos quæ videtis apud patrem vestrum facitis*, quia est pater vester vitæ imitatione. Infra eodem: *Vos ex patre diabolo estis.* Abraam enim erat pater, eorum origine, non vitæ similitudine, vt ait Augustin. Vt enim ait Chrysost. arguit eos dicens: quod si ego à verbis, & à veritate ostendo patrem, ita vos à rebus ostenditis patrem vestrum, scil. diabolum, de quo infra: Erant enim filij eius, in quantum mali, & in quantum imitātes, non in quantū homines, & in quantum creati, ait August. Et sequitur gloriationis eorum de genere repetitio, cum eiusdem confutatione: *Responderūt: Pater noster Abraam est*, quasi dicerent: si potes, reprehende eum, scil. Abraam. Et ideò confutando eos dicit Iesus: *Si filij Abraæ estis, opera Abraæ facite*; &c. quasi diceret: ex quo gloriamini de filiatione Abraæ, quasi ad originem, imitamini opera eius secundùm fidem, quod non facitis, quia: *Quæritis me interficere.* Abraam autem non erat homicida: caro enim erat, ait Augustinus. Abraæ dictæ sunt promissiones, & semini eius: non dixit, & seminibus, &c. Et ne excusarent se quòd iustè volebant eum interficere, subdit: *Qui veritatem vobis locutus sum.* Et non quamcunq; veritatē, sed: *Quam audiui à Deo.* Et in hoc aggrauat eorum peccatum. Qui enim malè agit, odit lucem. Supra: *Hoc non fecit Abraam*, quod tamen facitis, quia: *Opera patris vestri facitis.* De nobilitate ergo carnis gloriabātur, nobilitatē tamen virtutis & operū non imitabātur. Et ideo

conue-

Marginal notes (left): Chrys. ho. 53. in Ioā. prope prin to.3. — Aug. tract. 41. in Ioā. non longè à prin. to.9 — Mat.10. c — Ibidem. — 2.Cor.3.d — Chrys. ho. 53. in Ioā ante med. to.3. — Ioan.6.g — Ioan.1.b — Aug. tract. 41. in Ioā. ante med. tom.9. — Ibidem. — Ibid. post multa. — Rom.6.c — Aug. ibid. circa med. — Mat.25. g — Aug. ibid. — Ioan.3.b — Gal.5.b — 2.Co.3.d — 1.Ioā.1.c — Rom.7.d — Aug. tract. 41. in Ioā. post med. tom.9. — August. de ciu. Dei. li. 14. cap. 9. post med. tom.5. — Aug. tract. 41. in Ioā. tom.9.

Marginal notes (right): Rom.6.b — Eccl.18.d — 1.Co.15.g — Rom.7.d — August. tract. 41. in Ioan. to.9. — Aug. tract. 42. in Ioā. nō mult. à princ. to.9. — Rom.9.b — Aug. ibid. post pauca. — Hier. 16. c — Matt.4.c — Aug. ibid. — Eccl.9.c — Tullius in senect. — Senec. epist.51. in fi. — Isa.19.b — Iob. 40.d — Greg. Mor. li. 33. c.7 — Chrys. ho. 53. in Ioan. ante med. to.3. — Ibidem. — Aug. tract. 42. in Ioā. ante med. to.9. — Ibidem paulo post. — Chrysost. ho.53. in Ioann. paulo ante med. tom.3 — Aug. tract. 42. in Ioā. ante med. tom.9. — Ibid. post pauca. — Gal.3.c — Ioan.3.c

conuenienter vocauit eos Ioannes: Genimina viperarum, quia hominum formam videbat, & venenum cognoscebat, vt ait Augustinus, qui benè de hoc: Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: sed qui semen sunt Abrææ, scilicet per imitationem fidei & iustitiæ. Potens enim est Deus suscitare de lapidibus, id est, induratis obstinatione, filios Abrææ. Et ex his patet, quòd inaniter homines glorientur de generis nobilitate & parentum virtute, absque eorundem imitatione in operibus iustitiæ. Et de hoc Chrysostomus, quòd nihil prodest malis bonitas parentum, nec obest bonis prauitas. Et ponit exemplum de Esau, cui non profuit bonitas parentum, neque etiam Iudæis incredulis, vt patet hic. Et ibi benè de hoc. Vna enim sola est nobilitas, facere voluntatem Dei: nec in patribus nobilibus magnum sapiamus, nisi eis similes fuerimus. Cognatio enim, quæ ex moribus melior est, quàm quæ est ex carne, ait idem: Vbi multum de hoc. Ideò ait Ennius, scilicet Iuuenalis:

> *Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis*
> *AEacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas:*
> *Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.*

Item patet hic informatio Ecclesiasticorum & religiosorum, qui gloriantur de professionis altitudine, vt habeant opera perfecta iustitiæ. Vnde patet esse thema coram religiosis. Et denotantur duo: quorum primum est, religionis altitudo: *Si filij Abraa*. Secundum est, ad opera competentia professioni exhortatio, ibi: *Opera Abraæ facite*. Per Abraam enim figuratur institutor cuiuslibet religionis approbatæ. De quo potest dici illud: Patrem multarum gentiũ constitui te. Pater enim est filio causa essendi, causa nutrimenti, & causa disciplinæ, ait Sapiens. Talis fuit spiritualiter religionis institutor, respectu talis, de quo potest dici illud: Ego per Euangelium vos genui. Filij talis professionis deberent habere opera eiusdem, ipsum imitando, quæ sunt similia operib. Abrææ: terram suam, & domũ patris dimittendo, arietem immolando pro filio, id est, carnem domando, & sic de alijs operibus Abrææ. Nec est gloriandum de professione, nisi fuerit operum competentium perfectio. Vt enim fides sine operibus mortua est, sic & professio sine operibus: Non enim omnis, qui dicit: Domine Domine, intrat in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris. Ideo gloriantibus in professione sine operibus dicitur: Bonas facite vias vestras, & studia vestra. Nolite confidere in verbis mendacij dicentes: Templum Domini, templũ Domini, &c. Et sequitur illa pars, in qua gloriabantur se habere Deum patrem, cum eorum confutatione, ibi: *Dixerunt: Nos ex fornicatione non sumus nati*. Vt enim ait Augustinus: Mutauerunt responsionem: tacent enim de patre Abraamo, & dicunt patrem se habere Deum vt videant, quid ad hoc possit dicere. Propter quod inquiunt: *Nos non sumus ex fornicatione*. Et in hoc sunt mentiti: quia summa fornicatio est, nasci ex diabolo imitatione, & vitæ similitudine. Ideò ait Saluator: Generatio mala & adultera signum quærit, &c. *Vnum patrem habemus Deum*, quem colimus scilicet: nam Israel vocat Deus primogenitum. Nunquid non pater vnus omnium? Et subditur eorũ confutatio, ostendendo Deum non esse eorum patrem, vt prius ostendit de Abraam, sicut cõtinuat Glossa. Et primo manifestat, quòd non erat eorum pater Deus. Secundo ostendit, quòd erant ex patre diabolo, ibi: *Vos ex patre*. Ait ergò: *Si Deus pater vester esset*, sicut vos iactatis: *Diligeretis vtique me*, scilicet vt fratrem, ait August. *Ego enim à Deo processi*, scilicet vt verbum: æterna enim eis processio, ait Augustinus: *Et veni*, scilicet in carnem: Verbum enim caro factum est, supra: *Neque à me ipso veni*, quia à me ipso nõ sum: *Sed ille misit me*, scilicet in carnẽ. Humanitas enim eius missio eius, ait Augustin. Et idem Anselm. quòd illius missio eius incarnatio. Et licet ita sit: *Loquelam meam nõ cognoscitis*, scilicet sermonem meum: *Quia non potestis audire*, id est, credere, ait Augustin. Sed qualiter ait hoc: Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri, supra: Ergo poterant audire. Et ad hoc respondendũ secundum Glossam, quòd nõ poterant audire manentes in illo statu. Vnde Augustin. Audire non poterant, quia corrigi credendo nolebat. Idem Chrysost. Non posse hic, nõ velle est. De processu filij à patre, & aduentu in mundũ, infra: Exiui à patre & veni in mundum. Et sequitur pars, in qua ostendit eos esse ex patre diabolo, ibi: *Vos ex patre diabolo estis*, scilicet imitatione: *Et desideria patris vestri vultis facere*, scilicet affectione & operatione. Vnde Augustin. Patres mutatis, dicentes: Patrem vestrum nunc Abraam, nunc Deum: nunc audite à filio Dei, quis est pater vester. Hic iamcauenda est hæresis Manichæorum, quæ posuit gentem tenebrarum cum principibus suis pugnasse contra Deum, vnde diabolus originem duxit, & hinc dicunt ducere originem nostram. Et ibi multum de hoc. Sed absit ista credere à mentibus fideliũ. Bona est enim omnis natura, sed vitiata est hominis natura per malã volũtatem, vt ait August. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valdè bona. Et subdit, quæ erant desideria illius patris: *Ille homicida erat ab initio*. Vt enim ait August. Diabolus cùm inuideret homini, serpente indutus, locutus est mulieri, & de muliere venenauit virum: & mortui sunt audiendo diabolum. Diabolus enim non gladio armatus, non ferro accinctus verbum malum, & seminauit & occidit. Hæc ille: Inuidia enim diaboli mors intrauit in orbẽ terrarum. *Et erat homicida ab initio*, scilicet in primo homine: ex illo enim potuit fieri homicidiũ, ex quo factus est homo, vt ait August. *Et in veritate non stetit*, sed non stando cecidit, ait Augustin. Et hoc ideò: *Quia non est in eo veritas*, id est, verbum & sapiẽtia patris: & ait Glossa recedendo à veritate non habet veritatem. Et quia talis est mendax, ideò subdit: *Cùm loquitur mendacium*. Et ponitur cum prosecutione secundùm Glos. *Ex proprijs loquitur*, id est, à se non à veritate. Et non solum est mendax: *Sed pater eius*, id est, mendacij, vt ait Augustin. Ille, qui non aliunde accepit mẽdacium, est pater mendacij: tu autem cùm loqueris mẽdacium, à diabolo accepisti. Hæc ille. Et de his Chrysost. Opera Abrææ fuerunt: mansuetudo, humilitas, obedientia: vos è contrario, immisericordes, crudeles, & ita ex diabolo existentes, & ita mendaces. Sed quæritur ad euidentiam dictorũ, de hoc quod ait: *Vos ex patre diabolo estis*. Ex hoc obijciunt, quòd duo sunt principia, vnum bonorum, & alterum malorum, & quòd Deus nõ est creator malorum hominum, sed diabolus. Et ad istud respondendum secundùm August. in homilia, sicut dictum est populo Iudaico: Pater tuus Amorræus, &c. Iudæi inuitati sunt eorum impietates, & inuenerũt sibi parentes, non de quibus nascerẽtur, sed quorũ mores sectando pariter damnarẽtur. Hæc ille. Iudæi ergò ex patre diabolo non nascendo, sed imitando. Item quæritur de hoc, quod ait: *Erat homicida ab initio*. Ex hoc enim videtur quòd angelus malus fuit creatus malus. Et ad istud respondetur multipliciter. Primo modo exponẽdo secundùm August. vt est expositum, quòd ab initio erat homicida, ex quo factus est homo, in quo potuit fieri homicidium. Vel aliter, quòd fuit homicida ab initio, quia in eo instãti, in quo creatus est, fuit lapsus, nec in veritate stetit, vt dicitur hic, sed de veritate lapsus est, vt ait August. Et quòd obijciunt hæretici in Psalmo: Draco iste, quem formasti ad illudendum ei. Item intelligendum ex post facto est, quia formatus lapsus est. Item quæritur de hoc quòd ait: *In veritate non stetit*, in qua fuit, sed inde cecidit, ait Glossa. Et hoc tũc videtur, quod is defuit in veritate, & sic in gratia, & postea lapsus est. Item hoc etiam videtur per Augustinũ, vbi ait, loquẽs de natura angelica: & inquirit, quo modo potuit esse mala voluntas malorũ angelorũ, ex quo creati sunt boni. Et ad istud respondendũ secũdum August. Quæris fortasse, inquit, vnde ipse diabolus est? Et respõdet, quòd inde est vnde & cæteri. Sed cæteri in sua obedientia perstiterunt, ille inobediendo & superbiendo lapsus est, & diabolus factus. Et ad illam Glossam est respondendum, quòd non est intelligendum, quòd primo fuerit in eo veritas, scilicet gratificando ipsum, sed quia cecidit à veritate, quam potuit habuisse, si stetisset. Vnde dicitur hic: *In veritate non stetit, quia veritas non est in eo*. Et Augustinus: Recedendo à veritate non habet veritatem. Vel aliter potest dici, quòd veritas dicitur dupliciter: vel gratiæ gratis facientis: vel gratiæ gratis datæ: qualis est naturæ agilitas, & vigorositas, & humilitas. Primam non habuit angelus apostata, sed

Marginalia (left): Luc. 3. b / Aug. ibid. paulò post. / Rom. 9. b / Matt. 3. b / Chrys. ho. 9. in Matt. post med. to. 2. / Iuuenal. satyra 8. / Abraam figura. / Gen. 17. a / 1. Co. 4. d / Gen. 12. a / Gen. 22. c / Iacob. 2. c / Matt. 7. c / Hier. 7. a / Aug. tract. 42. in Ioã. ante med. to. 9. / Mat. 12. f / Mala. 2. b / August. tract. 42. in Ioan. ante med. to. 9. / Ibidem. / Ioan. 1. b / Aug. ibid. / Ibidem. / Ioan. 1. b / Aug. ibid.

Marginalia (right): Chrysost. ho. 53. in Ioan. post med. to. 3. / Ioan. 16. c / Aug. tract. 42. in Ioã. paulò ante med. tom. 9 / Hæresis Manichæorum cauenda. / Aug. ibid. post pauca. / Gen. 1. d / Aug. ibid. post med. / Sap. 2. d / Aug. tract. 42. in Ioã. post med. tom. 9. / Ibidem. / Ibid. post. / Chrys. ho. 53. in Ioan. ante med. to. 3. / Obiectio Manichæorum confutata. / Aug. tract. 42. in Ioã. circa med. tom 9. / Ezec. 16. a / Angelum malũ non esse creatũ malũ probatur. / Aug. ibid. post med. / Ibid. post pauca. / Ps. 103. e / August. de ciu. Dei. li. 12. c. 9. to. 5 / Aug. tract. 42. in Ioã. paulo post med. to. 9. / Ibid. post multa. / Veritas dicitur duplic. ter.

ta, sed superbiendo lapsus est, vt dictum est. Secundam vero habuit à qua cecidit: Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Et ex his patet ignominiosa hominū peccatorum generatio, quo ad modum viuendi, quia sunt ex patre diabolo, & ita filij eius, scilicet imitando, non nascendo: Qui facit peccatum, ex diabolo est. Frustra ergo gloriantur de humana nobilitate, qui sunt nati prædicta generatione ignominiosa: Generatio, quæ maledicit patri suo, &c. Et: Et si nati fueritis in maledictione nascemini. Item patet prædictorum peruersio, quia faciunt desideria patris, scilicet diaboli. Propter quod: Abnegantes impietatem, & sæcularia desideria. Talia enim ducunt ad mortem. In Psalmo: Tradidit illos Deus in desiderijs suis, ibūt in aduentitionibus suis. Item patet, quòd diabolus dicitur homicida, mala suadendo, sicut ait Augustinus: Si malum suades fratri tuo, homicida es. Vnde in Psalmo: Lingua eorum gladius acutus. Est enim homicidium, consilio, fraude, persuasione. Item patet ex dictis, quòd diabolus pater mendacii, & omnis qui mentitur, ex diaboli persuasione mentitur, qui est auctor & persuasor siue adinuētor mendacij. Vt patet ex Augustino: Et nota, quòd est mendacium multiplex. Est n. mendacium falsæ meditationis: Nec lingua mea meditabitur mendacium. Ibi Gregorius: Nōnumquā peius est mendaciū meditari, q̄ loqui: quia istud aliquādo est præcipitationis, illud studiosę prauitatis. Item est mendaciū peruersæ locutionis: Extenderunt linguā suam quasi arcū medacij. Item est mendacium præuaricatæ actionis: quando scilicet actio non est talis qualis ostenditur: Mendacium operatus est stylus mendax. Et sequitur: Cuncti faciunt mendacium. Et maius est mendacium operis, quā locutionis, ait Anselmus. Item est mendacium vitæ, vel cōuersationis, quando vita vel fingit se esse talem, qualis non est. De quo mendacio Ambrosius in sermone Dominicæ passionis benè, quale mēdaciū est hypocrisis: p'us enim gestus hominū alloquuntur animū, quā verba, ait Augustinus: In hypocrisi loquentiū mendaciū. Et propter ista mendacia dicitur: Noli mētiri omne mendacium. Et: Vbi adulterium, & iter mendacij. Tunc enim est iter mendacij, quādo prædictis mendacijs fit processus ab vnō in aliud. Et de mendacio, & de speciebus eius Augustinus. Et sequitur illa pars in qua Saluator ostendit se esse ipsam veritatem, & eius auctores, & eorū indignitatem ad ipsum arguendum, ibi: *Ego autem veritatem dico.* Et illa in tres. Primo, prædictorum præmissio. Secundo, Iudæorū blasphematio, ibi: *Responderunt Iudæi.* Tertio, Saluatoris humilis responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Ait ergo: *Veritatem dico.* Ita dictū est, quòd diabolus est pater mendacij. Sed ego qui sum veritas, infra: Loquor veritatem, & docēdo, & arguendo, & suadendo, & promittendo. Non enim potest manare à prima veritate, vbi veritas: Hominē, qui veritatem vobis locutus sum: *Et tamen non creditis mihi*, eò quòd estis ex patre mendaci: *Loquelam meam non cognoscitis*, sed potius increpatis, & arguitis me, scilicet mendaces veritatem, quod est inconueniens, & irrationabile: *Quis ex vobis*, scilicet mendacibus, & peccatoribus: *Arguit me de peccato?* scilicet qui sum sine peccato: Ipse enim peccatum non fecit: Immo: Agnus Dei qui tollit peccata mundi, supra. Et in hoc patet Saluatoris humilitas & mansuetudo. Vnde Gregorius: Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare. Et licet esset talis, tamen cum non audiebant. Ideo sequitur: *Si veritatem dico, quare non creditis mihi?* Et subdit causam, quia non erant ex Deo. Quasi enim naturale est & delectabile cuilibet audire verba paterna. Et ideo, qui est ex Deo delectabiliter, audit verba Dei. Infra: Omnis qui ex veritate est, audit vocem meam. Supra: Amicus sponsi stat & audit: Auris enim bona, audit cum omni concupiscentia. Et è contrario: qui sunt ex patre diabolo, audiunt verba sua, & detestantur audire verba Dei, quia odiunt veritatem. Supra: Qui malè agit, odit lucem. Tum quia diligunt ea, quæ arguunt diuina, tum quia faciunt desideria patris sui: Grauis est nobis ad videndum. Et sequitur: Promittit se scientiam Dei habere. Supra: Dixerunt: Durus est hic sermo. Et sequitur Iudæorum blasphematio, ibi: *Responderunt: nonne bēnedicimus:* Et in hoc eorum præsumptio temeraria: blasphemabant, & tamen se benè dicere asserebant. Talis enim est fatuitas stultorum & arrogantium, qui videntur sibi sapientes. Propter quod: Vos qui sapientes estis in oculis vestris: *Quia Samaritanus es?* & non verus Iudæus. Erant enim Samaritani contemptibiles apud Iudæos. De quibus supra. Vnde Anselmus: Samaritani gens odiosa populo Israelitico: Duodecim tribubus ductis in captiuitatem terram eorum possidebant, qui vocabantur Samaritani: quia propter terram custodiendam à Rege Assyriorum illic erant constituti. Samaritanus enim custos interpretatur. Hæc ille: *Et dæmonium habes.* Et in hoc eorum blasphemia: cum enim ipsi haberent dæmonium. Vnde Chrysostomus. Quis & qui dæmonium habet? vel qui honorat Deum, vel qui iniuriatur eum? Qui honorat? quasi dicat: ille qui iniuriatur. Et hoc fortè dixerunt, vel propter miraculorum magnitudinem, vel quia secreta cordium reuelabat, vel potius vt damnarent sua miracula & documenta: In Beelzebub, principe dæmoniorum, eijcit dæmonia. Et sequitur responsio Saluatoris: *Respondit: Ego dæmonium non habeo.* Et in hoc patet mansuetudo & humilitas Saluatoris, vt ait Chrysostomus. Sed quæritur, cum essent duo imposita, quare vnum subticuit? Et ad hoc respondet Gregorius. Duo illi illata fuerunt: vnum negauit, scilicet, quòd non habuit dæmonium: alterum tacendo consensit, scilicet, se esse Samaritanum: qui custus interpretatur, eò quòd ipse verus custos est: Custos qui de nocte. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. De Samaritano apud Lucam habetur. Idem Augustinus. Et patet hic exemplum patientiæ ipsius Saluatoris: acceptâ enim contumelia, non respondit verba contumeliosa. Et hoc vt daret nobis exemplum sustinendi iniurias & verba contumeliosa, & non subtrahendi doctrinam ab iniuriantibus, prout prosequitur Gregorius benè: *Sed honorifico patrem meum*, quia omnia, quæ mirabiliter faciebat & operabatur, ad gloriam patris referebat, ait Anselmus. Infra: Nomen tuum manifestaui mundo: *Et vos inhonorastis me.* Et ipsum sic patrem: Super: *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem.* Et sic ego facio, quod debeo: vos verò, non, ait Augustinus. Ideo sequitur: *Et gloriam meā non quæro*, scilicet ab hominibus, vindicando iniurias meas. Vnde Anselmus: Gloria hominum est; si conuicium vel læsionem acceperint, ictu vel verbo se vlciscantur: sed Dominus huius gloriam non quærit, sed illatas contumelias patris iudicio reseruat. Hæc ille. Et ideo sequitur: *Est qui quærat*, scilicet gloriam meam: *Et iudicet*, id est, discernat à gloria vestra. Infra: Et clarifico & clarificabo. Sed de hoc quærit Augustinus. Cum dicatur supra: quòd pater neminem iudicat; sed omne iudicium dedit filio, qualiter ait hic, quòd pater iudicat? Et ad istud respondet, quòd iudicium aliquando sumitur pro damnatione & pœna. Supra: Qui malè fecerunt, ibunt in resurrectionem iudicij. Item sumitur iudicium pro discretione: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Et sic sumitur hic, quia pater gloriam meam à vestra gloria discernit & separat: & secundum formam serui, quia ego sine peccato: & secundum diuinitatem. Infra: Clarifica me claritate, quam habui, antequam mundus esset. Et patet hic exemplum electis Dei, qui sunt membra Christi, non quærendi gloriam suam, sed gloriam patris. Vt habitum est supra: quia gloria in hac vita est ab humana inflatione, ait Augustinus. Et ita impedit humilitatem credendi. Supra: Quomodo potestis credere, qui gloriam accipitis? Et sequitur illa pars in qua Saluator ostendit se esse liberatorem à damnatione mortis, ibi: *Amen, amen dico vobis.* Hęc in sex. Primo, ostendit sermonis sui efficaciam. Secundo, subditur Iudæorum iterata blasphemia, ibi: *Dixerunt ergo.* Tertio, ostendit Saluator suam excellentiam, ibi: *Respondit Iesus.* Quarto subditur Iudæorum calumniosa obuiatio, ibi: *Dixerunt.* Quinto, calumniæ destructio, ibi: *Dixit eis Iesus.* Sexto, eorum peruersa machinatio, & Christi discessio, ibi: *Tulerunt ergo lapides.* Ait ergo: *Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum seruauerit*, quasi dicat, sicut Augustinus continuat, vos dicitis: *Dæmonium habes:* Et ego ad vitam voco. Ideo

Marginal notes (left): Isa. 14. b — Peccatorum pater diabolus. — 1. Ioa. 3. c — Prou. 30. b — Eccl. 41. b — Tit. 2. d — Psa. 80. c — Aug. tract. 42. in Ioa. post medium tom. 9. — Psal. 56. b — De pen. dist. 1. can. periculose. — Aug. tract. 42. in Ioa. post med. tom. 9. — Mendaciū multiplex. — Iob. 27. a — Greg. Mor. lib. 8. c. 4. antè med. — Hier. 9. a — Hier. 8. d — Ambr. ser. 44. de tēp. tom. 5. — 1. Tim. 4. a — Eccl. 7. b — Hier. 23. c — Aug. de mēdacio ad cōsent. & contra mēda. ad cmd. tom. 4. — Ioan. 14. a — Isa. 53. d — Ioan. 1. d — Greg. in Euang. hom. 28. fer. in prin. — Ioan. 19. f — Ioan. 3. d — Eccl. 3. d — Ioan. 3. c — Sap. 2. c — Ioan. 6. f

Marginal notes (right): Fatuitas stultorum. — Sap. 5. b — Ioan. 4. e — Chrys. hom. 54. in Ioa. non longè à princ. to. 3. — Mat. 12. c — Chrys. ibid. — Greg. in Euāg. ho. 18. antè medi. — Isa. 21. c — Psa. 126. a — Luc. 10. f — Aug. tract. 43. in Ioa. antè medi. tom. 9. — Exemplū patientiæ ipsius Saluatoris. — Greg. in Euang. hom. 18. antè med. — Ioan. 17. a — Aug. tract. 43. in Ioa. antè medi. tom. 9. — Ioan. 12. d — Aug. ibid. post pauca. — Ioan. 5. a — Ioan. 5. c — Psa. 42. a — Ioan. 17. a — Exemplū electis. — Ioan. 5. a — Aug. tract. 43. in Ioa. antè mediū tom. 9. — Ioan. 5. g — Diuisio partis. — Aug. ibid. paulo post.

Ideo ait: *Si quis sermonem meum seruauerit*, scilicet in corde, [Ioa. 14. c] & in ore, & in opere. Infra: Qui habet mandata mea, & seruat illa, ille est qui diligit me: *Mortem non gustabit in æternum*, id est, non experietur, ait Glossa. Et Augustinus, idem [Aug. ibid. post pauca.] vbi quærit, quo palato, quibus faucibus mors gustatur? Et respondet quòd: *Gustabit*, dictum est pro eo, quòd experietur. Nec mirum, qui seruat vitam non experietur mortem: sed verba Dei sunt vita, supra: Verba, quæ ego loquor, [Ioan. 6. g] spiritus & vita sunt. Et ideo seruantes illa non gustabunt mortem, vita enim sunt inuenientibus ea. [Prou. 7. a] Et sicut ait Gregorius, patet hic exemplum Saluatoris largiendi beneficia [Greg. in Euãg. ho. 18. antè medi] iniuriantibus. Et ibi multum & benè de hoc. Et sequitur [Exemplũ Saluatoris] Iudæorum calumniatio: *Nunc cognouimus quoniam dæmonium habes*. Vtenim ait Gregorius. Reprobi de beneficio efunt peiores: quales fuerunt isti: [Greg. ibid.] *Abraam mortuus est*, scilicet morte corporali, de qua non intellexit Dominus: nam Abraam, non est mortuus illa morte, de qua Dominus loquebatur, ait Dominus: Ego sum Deus Abraam. [Mat. 22. e] Et sequitur, Non est Deus morientium sed viuorum. *Et tu dicis: Si quis sermonem meum, &c.* quasi diceret: non est verum, quod dicis: *Numquid enim tu maior es patre nostro Abraam?* Vt enim ait Chrysostomus, [Chrys. hom. 54. in Ioã. antè med. tom. 3.] rursus ad cognitionem Abraæ diffugiunt, gloriantes vt prius, qui tamen Abraam est mortuus, nec non: *Et Prophetæ mortui sunt*, morte scilicet corporali: *Quem te ipsum facis?* vt dicas: *Qui sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit*, ait Glossa. Et patet hic vtilitas & virtuositas diuini sermonis, [Vtilitas diuini sermonis.] quando ait: *Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit*, atque posset esse thema ad scholares. [Thema ad scholares.] In quo tria denotantur; quorum primum est doctrinæ sublimitas, ibi: *Sermonem meum*. Secundum est, modi suscipiendi qualitas, ibi: *Seruauerit*. Tertium, est seruationis vel custodiæ vtilitas, ibi: *Mortem non gustabit*. Ait ergo: *Si quis sermonem meum*, id est, doctrinam meam, infra: [Ioan. 14. c] Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, qui est sublimis & altus, verus & virtuosus: [Ioan. 16. b] Omnipotés sermo tuus. Et talis est seruandus in intelligentia, & in memoria ruminãdo, & in vitam seruando; [Hier. 15. c] Inuenti sunt sermones tui, & comedi illos; [Prou. 3. a] Præcepta mea custodiat cor tuum. Et sic seruãs non gustabit mortem æternam gehennarum, mortem damnationis cum diabolo & angelis eius, quæ est mors secũda. Apocalypsis: [Apoc. 2. b] Qui vicerit non lædetur à morte secunda. Secundum enim Augustinum [Aug. tract. 43. in Ioa. post med. tom. 9.] duplex est mors; scilicet æterna, quæ est mors damnationis, & est mors temporalis. Et ista mors migratio est, derelictio corporis, depositio sarcinæ grauis. [Mors duplex.] Et de prima loquitur hic Saluator, quòd si quis gustauerit sermonem suum, non gustabit mortem: illa mors est amara, est horrida, est tristatiua ad gustandum, & est amaritatiua, & necatiua sine fine. Vnde de talibus ait propheta; [Psal. 48. c] Mors depascet eos. Et sequitur tertia particula, in qua ostendit Christus suam excellentiam & æternitatis suæ indeficiẽtiam, ibi: *Respondit Iesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est*. Sed qualiter ait hoc, quia sæpe de ipso dixit gloriosa & magnifica, & quòd erat æqualis patri, quæ omnia sunt vera; ergo inconuenienter ait, quòd gloria sua nihil est. Et ad istud respondet Chrysostomus, [Chrys. hom. 54. in Ioa. antè med. tom. 3.] quòd hoc est intelligendum, quantum ad ipsos, sicut supra, quando ait; Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum; [Ioan. 5. e] scilicet, quantum ad illorum suspicionem. Sic loquitur hic; Est autem pater meus qui glorificat me, id est, gloriosum ostendit, vt ait Anselmus. Pater glorificabit filium in baptismo, [Mat. 3. d] quando vox intonuit; Hic est filius meus dilectus. Similiter in transfiguratione in monte, [Matt. 7. b] & antè passionem, infra: Et clarificaui & clarificabo. [Ioan. 12. a] Et in sua ascensione, quando collocauit ad dexteram maiestatis. [Mar. 16. d] Et de hoc infra: *Quem vos dicitis, quia & Deus vester est*, quia elegit populum Israeliticum; [Sap. 17. a] Quomodo portauerim vos super alas aquilarum. [Exo. 19. a] Et: En populus sapiens & intelligens, &c. [Deut. 4. b] *Et non cognouistis eum*, scilicet fide: *Ego autem noui eum*, plena notitia. Supra: Nemo vidit Deum [Ioan. 1. b] nisi vnigenitus, qui est in sinu patris: *Et si dixero: quia nõ scio eum, ero similis vobis mendax*: quia vt ait Chrysostomus: [Chryso. ho. 54. in Ioa. antè mediũ tom. 3.] Vos dicentes scire eum, mentimini: ita si ego dixero nescire, ero similis vobis. Et Augustinus: Quia dicendo noui eum, iudicantibus secundum carnem, poterat iudicari arrogãs. Sed arrogãtia nõ ita caueatur, vt veritas relinquatur, [Aug. tract. 43. in Ioa. post mediũ tom. 9.] ideo sic loquitur: *Sed scio eum*, qui sum verbum æternum: *Et sermonem eius seruo*, qui sum verbum caro factum, supra. [Ioan. 1. b] Et quia ipsi de Abraam gloriabantur, & dedignabantur, quòd Christus esset maior, propter quod dixerunt, supra: *Quem te ipsum facis?* id est quantum. Ideo ait: *Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum*, id est, tempus vitæ meæ. Vnde Augustinus: [Aug. ibid.] Non timuit, sed exultauit vt videret. Erat enim in eo charitas: credens exultauit sperando, vt videret intelligendo: *Et vidit & gauisus est*. Vndè Augustinus: [Ibid. paulò post.] Diem, id est, totam vitam Domini temporalem, qui nescit occasum, vidit Abraam credendo & sperando. Et hoc quando tres angelos vidit, [Gen. 18. a] & vnum adorauit. Vel quando misit seruum suum, vt peteret vxorem filio, [Gen. 24. a] & posuit manum sub fœmore, intelligens de carne Christi futura, vt ait Augustinus. [Aug. ibid.] Vel diem crucis, siue passionis vidit, vt ait Chrysostomus. [Chrys. hom. 54. in Ioa. post med. tom. 3.] Et ex hoc patet fides sanctorum patrum de Christo venturo, & eorum desiderium: Ipse erat desideratus cunctis gentibus. [Aggei 2. b] Ideò: Vtinam disrũperes cælos & descẽderes: [Isa. 64. a] Et qui præteribant, & qui sequebantur clamabant: Benedictus qui venit &c. [Mat. 21. a] Multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. [Luc. 10. d] Et sequitur eorum obuiatio, ibi: *Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes.* Chrysostomus vero ponit quadraginta annos: [Chrys. hõ. 54. in Ioa. post med. tom. 3.] *Et Abraam vidisti?* quasi dicerent: impossibile est quod asseris. Sed cum Christus esset quasi triginta duorum annorum, circa illud tempus, quare dixerunt: *Quinquaginta annos?* Ad quod posset dici, quòd ob maturitatem gestus, & morum & sermonum, & elegantiam personæ æstimabant eum esse magnæ ætatis: Aetas enim senectutis vita immaculata. [Sap. 4. b] Et sequitur quintum, scilicet Christi responsio: *Dixit eis Iesus: Antequam Abraam fieret ego sum.* Sed quæritur, quare sic loquitur, & non ait: Ego fui antequam Abraam esset? Et ad hoc respondet Gregorius: [Greg. in Euang. hom. 18. post med.] *Antè* etenim est præteriti temporis, *sum* vero præsentis, & quia præteritum & futurum tempus diuinitas non habet, sed semper esse habet, ideo ait: Ego sum, sicut: Ego sum qui sum. [Exod. 3. d] Abraam vero habuit antè & post, qui & accedere potuit per exhibitioné præsentiæ, & recedere per cursum vitæ. Ideo ait: *Antequam fieret, ego sum*. Et de hoc similiter Augustinus: [Aug. tract. 43. in Ioa. ver. fin. tom. 9.] *Sum* enim ad diuinam naturam pertinet: *Fieret* autem Abraæ conuenit, quia creatura fuit: antequam ille fieret, fuit verbum in principio. Et ex hoc patet immutabilitas creatoris, & creaturæ mutabilitas, [Immutabilitas creatoris.] vt habitum est ab Augustino. Et sequitur vltimum: *Tulerunt ergo lapides Iudæi*, quia blasphemasse illis visus est, ideo tulerunt lapides: Tanta enim duritia quo curreret nisi ad lapides? ait Augustinus: [Aug. ibid. post pauca.] *Iesus autem abscondit se*, tamquam humilis, tamquam sanguine redempturus, [Cur se Christus abscondit.] non tamquam ille, qui est in principio verbum, &c. ait Augustinus. [Ibid. in fin.] Sed quæritur, ad quid sic se abscondit? Videtur enim timuisse, vel impotentem fuisse, ad præcauendam lapidationem à Iudæis. Et ad istud respondendum est, quòd non abscondit se ex timore, vel ex impotentia, sed ex humilitate, & ex ostentione suæ veræ humanitatis, & exempli exhibitione declinandi malitiam superborum, [Exemplũ declinandi malitiã superborum.] & ad exemplum patientiæ in sustinendo iniurias & contumelias. Et de hoc Gregorius: [Greg. in Euang. hom. 18 post medium.] Homo, inquit, inter homines factus redemptor noster, alia nobis verbo, alia exemplo loquitur, sicut hic: vt quando resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus: Nolite locum dare iræ. [Eph. 4. f] Et sequitur: Imitatione enim Dei gloriosius est tacendo fugere, quã respondendo subtrahere. Vel sicut fecit Dominus ad designandũ, quod eis veritas absconditur, qui eius verba sæpè contemnunt, vt ibidem ait Gregorius. [Greg. ibid. vers. fin.] Et nota quòd ait supra: *Abraam exultauit vt videret diem meum.* Secundum Augustinum: [Aug. tract. 43. in Ioa post mediũ tom. 9.] Dies Domini erat sua vita, occasum nesciens. Et meritò dicebatur dies: Vt n. ait Damascenus: [Damascen. orth. fid. li. 2. c. 7. antè med.] Dies est in essendo solem super terram. Et quia ipse erat sol iustitiæ: Orietur vobis timentibus nomen meum, sol iustitiæ. [Mal. 4. a] Ideo vita sua in mundo fuit dies. Vndè triplex est dies Saluatoris: vel sua vita illuminatiua in mundo, vt dictum est: Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eũ mater sua in die desponsationis, &c. Hæc est

dies,

Dies Saluatoris triplex.
Cant. 3. d
Psa. 117. d

dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Istius diei sunt duodecim horæ, id est, duodecim Apostoli, illuminati ab ipso filio Dei: infra. Item est dies Christi eius illuminatio in hemisphærio animæ, quando eam illuminat spiritualiter: Vos filij lucis estis, & filij diei. Et: Dies appropinquauit. Et in psalmo: Dies diei eructat verbum, id est, filius Dei illuminans, animæ illuminatæ. Et est dies gloriosa, scilicet claritas filij Dei, & secundum diuinitatem & secundum humanitatem illuminans in regno gloriæ: Claritas Dei illuminauit eam, & lucernæ eius est agnus. Et de hac die in psalmo: Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Ex absentia filij Dei sic illuminantis semper est nox. Infra: Me oportet operari, donec dies est. Veniet autem nox, &c. Quælibet istarum dierum est clara absque nubibus tenebrarum obumbrantium, & est pura, absque fœditatibus afflictionum: & est speciosa, & iucunda venustatibus virtutum: Dulce enim lumen, & delectabile oculis videre solet. In omnem talem diem exultauit Abraam videre, credendo, sperando, & amando. Vt enim ait Cassiodorus. Exultare est cum magna alacritate gaudere. Et modo est de numero illorũ electorũ, de quibus in psalmo: Exultabunt sancti in gloria. Quod verò sequitur: *Tulerunt lapides.* Secundũ Augustinũ & Anselmũ hoc signabat, quòd insensati & obdurati corda lapidea habentes, lapideis affectibus & obiurgationibus volebant obruere veritatem: vnde & ipsi lapides erant: Potens est Deus de lapidibus facere filios Abraæ, quia erant frigidi & obdurati, & aliorum læsiui. Lapis enim dicitur quasi lędens pedem, & lapidea corda habebant. Promisit Dominus credentibus: Auferam cor lapideum de carne vestra. Et ideò in figura duritiæ eorum, fuit lex eis data in tabulis lapideis: Circuncisi fuerunt cultris lapideis. Et ideò non proijciebant nisi lapides, & duras obiurgationes, & duras affectiones, scilicet contra veritatem. Lapides enim dabant pro pane, id est, duritiem cordis pro mollitie eius. Contra illud: Numquid lapidem dabit pro pane? Et ideò in figura duritiæ illorum, fuit lex eis data in tabulis lapideis, vt dictum est. Quare meritò abscondit se filius ab eis dimittens eos in nocte tenebrarum. Abscondita enim est sapientia: scilicet ab oculis hominum viuentium, scilicet carnaliter. Et de hoc Gregor. benè: quòd veritas absconditur eis, qui verba sequi contemnunt.

Ioan. 11. a
2. Thes. 5. a
Rom. 12. b
Apo. 21. d
Psal. 83. c
Ioan. 9. a
Eccl. 11. c
Cassiod. in psal. antè med.
Ps. 149. a
Mat. 3. b
Eze. 36. e
Ios. 5. b
Luc. 11. b
Exo. 32. d
Iob. 28. c
Greg. in Euang. hom. 18. vers. fi.

CAPVT NONVM.

ET *præteriens vidit hominem cæcum à natiuitate.* Enarrata sapientiali doctrina Saluatoris, hic de operatione miraculi, scilicet cæci illuminatione ad doctrinæ confirmationem, & ad Iudæorum emollitionem, prout ait Chrysostomus: Quia, inquit, sermonum altitudinem non susceperũt, per operationẽ signi duritiem eorũ molliens, & his quæ dicta fidẽ faciens signũ facit. Et istud capitulũ in tres partes. Primo, præmittitur miraculi operatio. Secundo, de miraculo aduersariorum calumniatio: ibi: *Vicinii itaq;*. Tertio, cæci illuminati à Christo eruditio & interior illuminatio, ibi: *Audiuit Iesus.* In prima quatuor. Primò, cæci à Christo illuminandi deprehensio. Secundò discipulorũ interrogatio, ibi: *Rabbi.* Tertiò, Christi responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Quartò cæci illuminatio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Ait ergo: *Et præterierens Iesus vidit hominẽ cæcum.* Vt enim ait Chrysostomus, egrediens de tẽplo ad opus venit studiosè: *Vidit hominem cæcum à natiuitate.* Vt n. ait Chrysostomus, studio respexit vt discipulis sensum, scilicet inspiciendi tribueret. Et subditur secundum: *Rabbi.* Vt enim ait Augustinus. Magistrum appellabant, quia discere volebant: *Quis peccauit, hic aut parentes eius?* quasi dicerent: non esset pœna, si non pcessisset culpa: quia dictũ est, supra: Noli peccare, ne deterius tibi contingat. Opponit autẽ Chrysostomus: quòd interrogatio videtur esse falsa & stulta: quia qualiter peccauit, antequã esset natus? Item qualiter parentibus peccantibus est cruciatus? quasi diceret. Nullus peccauit antequam natus, & nullus debet puniri pro peccatis parentum, quia: Anima quæ peccauerit ipsa morietur: Nec portabit filius iniquitatem patris. Et ad istud respondendum, quòd hoc dixerunt discipuli, nõ tantum interrogantes, sed apporeantes, id est, anxiantes & compatientes, ἀπορία enim Græcè, anxietas Latinè. Et ad obiecta posset dici, quòd pœna æterna non punitur quis pro peccatis parentũ, nisi fuerit imitator, & tunc punitur pro peccatis proprijs. Pœna tamen temporali, quæ potest esse vtilis ad vitiorum exclusionem, & meritorum augmentationem, non est inconueniens quòd puniatur. Et sequitur tertium, scilicet, responsio Saluatoris: *Neque hic peccauit, neque parentes eius.* Opponit autem si nullus homo absque peccato: Quis enim potest dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato? qualiter ait hic: *Neque hic peccauit.* Item cæci multa committunt peccata: Ergo vt prius. Et ad istud respondet, quòd parentes habebant peccatum, sed non ipso peccato est cæcus natus. Eodem modo quærit Chrysostomus. Et soluit: *Sed vt manifestentur opera Dei in illo.* Quærit Chrysostomus: nonne sine supplicio eius licebat manifestari gloriam Dei? Videtur enim, quòd non indiguit Deus supplicio ad suam gloriam manifestandam. Et ad istud respondet, quòd licebat manifestari gloriam Dei: sed tamen in hoc cæco illuminato sic fuit manifestata. Sed tunc opponit, quòd iniustè passus est, quia pœnã sine peccato propter gloriam Dei, quod videtur inconueniens. Et ad illud respondet, quòd peccatum solùm malum est, cæcitas vero non est malum, scilicet exterior, siue priuatio oculorum exterior, sed cæcitas interior, de qua infra: *In iudicium veni in mundum, vt qui non vident videant, &c.* Et quia dixit: *Vt manifestentur opera Dei,* subdit: *me oportet operari opera eius,* scilicet ad gloriam miracula faciendo, & sic istum cæcum illuminando. Et hoc: *Donec dies est,* scilicet ex præsentia mea in mundo, ex præsentia qua dies est. Supra: Vt videret diem meum: *Veniet autem nox,* tempus scilicet futurum: *Quando nemo potest operari.* Quodcunque potest manus tua, incessanter operare. Et sequitur: Quia nec opus nec ratio apud inferos. Et quia dixit: *Donec dies est,* subdit: *Quamdiu sum in mũdo, lux sum mundi,* scilicet, mundũ illuminans, & sic diem faciens, supra: Lux venit in mundum. Et supra: Ego sum lux mundi. Et nota quòd ait, quòd cæcus fuit punitus, vt manifestentur opera mundi. Vt enim ait Gregorius: Percussionum, id est, punitionum sunt diuersa genera. Aliquando peccator percutitur, vt absque retractatione puniatur, sicut dicitur Iudææ perituræ: Plaga inimici percussit te. Aliquando percutitur vt corrigatur, supra: Ecce sanus factus es, noli peccare, ne tibi deteriùs contingat: quæ verba indicant, quòd peccata præcedentia habiti doloris vim exigebant. Item aliquando percutitur pro futura culpa vitanda, &c. Datus est mihi stimulus carnis meæ. Aliquando punitur, vt potentiæ diuinæ virtutis mõstretur, vt hic. Hæc ibi Gregor. Qualiter Deus dicitur lux, supra: Qualiter autẽ nunc est operandũ, id est, tempore huius vitæ, patet ex scriptura in multis locis, & quare scilicet propter tẽporis breuitatem, & eiusdem ad operandum idoneitatem, & propter finis vitæ incertitudinem, & mortis subitationem, & operandi post mortẽ impossibilitatem: Ecce breues anni transeunt, & semitam, per quam non reuertar, ambulo. Ibi de hoc: Nescio quamdiu subsistam, & si post modicũ tollat me factor meus. Ibi de hoc. Ideo: Dum habemus tempus operemur bonum. Ad omnes: Vigilate, quia nescitis diem neq; horam. Et ideo stulti sunt, qui nunc negligunt opera bona: Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui stertit in æstate, filius confusionis. Et sequitur miraculi operatio, ibi: *Hæc cũ dixisset, expuit in terram, &c.* Quærit Chrysostomus, quare sic fecit? Item cum esset signũ maioris potentiæ solo verbo sanare, quàm sic liniendo oculos, quare sic fecit? Et ad istud respondet Chrysostomus: quòd hoc fecit, nõ gratia indigentiæ, sed docens se ipsum esse creatorẽ, qui fecerat hominẽ de puluere. Vt ergo ostẽderet suã potentiã, & se esse verũ Deum, qui creauit hominẽ de luto, sic fecit: *Et fecit lutum,* scilicet commiscendo: *Et liniuit,* superponendo. *Et dixit ei: Vade & laua in natatoria Siloa.* Siloa enim erat fons, de qua in

Chrys. hom. 55. in Ioan. propè prin. tom. 3.
Diuisio in tres partes
Chrys. ibid.
Ibidem.
Aug. tract. 44. in Ioa. antè med. tom. 9.
Ioan. 5. c
Chrys. hom. 55. in Ioã. antè med. tom. 3.

Eze. 18. a e
Pro. 20. b
Chryso. ho. 55. in Ioa. antè mediũ tom. 3.
Ioan. 8. g
Eccl. 9. d
Ioan. 3. c
Ioan. 8. e
Percussionum diuersa genera.
Hier. 30. c
Ioan. 5. c
2. Cor. 12 b
Ioan. 1. a
Ioan. 3. c
Iob. 16. d
Greg. Mor. li. 13. c. 9. propè fin.
Iob. 32. d
Greg. ibid. li. 23. c. 6.
Gal. 6. c
Mat. 25 a
Prou. 10. a
Chrys. hom. 55. in Ioa. antè med. tom. 3.

Glossa sufficienter: *Abiit ergo & lauit*. Et in hic notatur obedientia ipsius curati: Quærit Glossa, qualiter istum sanauit sine fide? Et respondet, quòd illi, qui propter peccata infirmantur, non sanantur sine sanatione interiori. Sed iste fuit sanatus propter gloriam Dei manifestandam, vt dictum est. Secundum Augustinum vera cæcitas ista gerebat mysterium cæcitatis generis humani: filius verò Dei fuit in terra, & lutum fecit, &c. quia verbũ caro factũ est, & inunxit oculos cæci: inde enim collyrium factum est, & genus humanum illuminatum: Vt ait Augustinus: Natiuitate, inquit, sua collyrium fecit, vnde tergerentur oculi cordis, & possemus videre maiestatem per humanitatem erat homini puluis in oculum, videre non poterat lucem, inungitur terra, mittitur vt saluetur. Hæc ille. Et de hoc Gregorius, super illud Iob: Vt glutiam saliuam meam. Et capite, inquit, labitur saliua per caput Christus, per saliuam sapor intimæ contemplationis, vnde redemptor saliuam luti miscuit, & cæci oculos reparauit: quia superna gratia carnalem cogitationem nostram per admixtionem contemplationis suæ irradiat, & ad intellectum reformat. Et ibi benè de hoc. Et nota quòd lutum dicitur multipliciter, vt ait Gregorius, super illud Iob: Sternet sibi aurum quasi lutum. Nomine luti aliquando signatur terrenarum rerum multiplicitas: Vsquequo aggrauat contra se densum lutum. Aliquando verò signatur sordidum dogma sapiens terrena: Viam fecisti equis tuis in luto aquarum multarum. Aliquando verò dicitur sordida voluptas. In psalmo: Eripe me de luto. Hæc ibi. Aliquando signatur nomine luti naturæ fragilitas, secundum quod est expositum. Et sequitur illa pars, in qua miraculi calumniatio, ibi: *Itaque vicini*. Et illa in duas: Primo miraculi ab alijs deprehensio, & inquisitio de miraculo. Secundo, cæci illuminati ad pharisæos calumniaturus adductio, ibi: *Adducunt*. Ait ergo: *Itaq; vicini, & qui viderant eum, &c.* dicebant: *Nonne hic est, &c.* Vt enim ait Chrysostomus: de Dei clementia erat, quòd vbi descendebat, eos qui mendicabant curabat, Iudæos obstruens, quoniam non præclaros, neque principes curabat, scilicet solum: sed & ignobiles eadem dignabatur prouidentia scilicet curare. Vt de paralytico, supra: & de cæco, vt hic patet: *Alii dicebant, quia hic est, alii nequaquam*. Altercantibus illis, ille ait: *Quia ego sum*. Vt enim ait Chrysostomus: Non verecundatus de priori cæcitate, neque formidauit furorem plebis, neque renuit ostendere seipsum, vt prædicet benefactorem. Hæc ille: *Dicebant ergo ei: Quo modo sunt aperti tibi oculi? quibus respondit: Ille homo qui dicitur Iesus, &c.* Vt enim ait Chrysostomus: Nihil magnũ nouerat ille de Christo, verus tamen fuit: quod enim non nouerat, non dixit. Quærit autem Chrysostomus. Ex quo erat cæcus, qualiter nouit, quòd filius Dei fecerat lutum? Et respondet, quòd hoc nouerat per auditum eorum, quæ erant dicta ad discipulos, & per opera consequenter. Sed quæritur, quare ait Christus: *Vade ad natatoriam Siloa, & laua?* Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd ideo misit ad Siloam, vt discas, cæci vident, & vt destruatur Iudæorum indeuotio: decens enim erat, vt omnes qui viderant eum abeuntem, & lutum super oculos habentem, per longam viam facere, & testes & diligentes inspectores inopinabilitate considerationis. Hæc ille. Et ideo ait: *Abii & laui & vidi*, miraculum sic confirmans & publicans. Et sequitur pars, in qua adductio eius ad calumniaturos, ibi: *Adducunt eos ad pharisæos*. Et illa in tres. Primò, sua adductio ad pharisæos, & eorum calumniatio. Secundò, parentum illius cæci vocatio, & eorum examinatio à pharisæis, ibi: *Non crediderunt*. Tertiò cæci iterata vocatio & calumniatio, ibi: *Vocauerunt ergò*. In prima quatuor. Primò, adductio eius ad pharisæos, & temporis specificatio curationis. Secundò, ipsorum interrogatio & cæci responsio, ibi: *Iterum interrogabant*. Tertiò, illorum obloquutoria murmuratio, ibi: *Dicebant*. Quartò, iterata interrogatio, ibi: *Dicunt ergò*. Et hoc est, quòd ait: *Adducunt eum ad pharisæos*, sicut ad sapientiores: *Erat autem Sabbatum*. Et in hoc temporis specificatio. Miracula faciebat in Sabbatis, quia tunc conueniebant ad templum, vt habitum est supra à Chrysostomo: *Et interrogabant, quo modo vidisset*,

Aug. tract. 44. in Ioa. non mult. à princ. to. 9.
Ibid. tract. 2. vers. fin.
Greg. Mor. li. 8. c. 18. in prin.
Iob. 7. d
Lutum dicitur multipliciter.
Greg. Mor. li. 34. c. 12.
Iob. 41. d
Abac. 2. b
Abac. 3. c
Psal. 68. d
Chrys. hom. 56. in Ioa. antè med. tom. 3.
Ioan. 5. a
Chrys. ibid. post pauca.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem nõ longè à primo.

dantes ei occasionem detrahendi, ait Chrysostomus: *Ille autem dixit eis: Lutum posuit, & cætera*. Et in hoc patet illius constantia. Vndè Chrysostomus: In ampliore timore constitutus neque negat, neque contraria dicit prioribus. Et quia illi non poterant eum peruertere, se conuertunt ad detractionem: *Dicebant quidam: Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit*. Et in hoc patet eorum excæcatio: ipsi enim in Sabbato detrahebant Domino, & malum contra eum machinabantur, & ita violabant Sabbatum. Vndè Augustinus: Ipse potius custodiebat Sabbatum, qui sine peccato erat: Sabbatum enim spirituale est nõ habere peccatum: Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Supra: *Alii dicebant: Quo modo potest homo peccator hæc signa facere*, pro magno enim reputabant signa facere. Et patet eorum malignitas. Non enim dicunt, quo modo in Sabbato curat? Sed quòd Sabbatum non custodit, vt ait Chrysostomus: *Et schisma erat inter eos*. Nec mirum, quia erant adeo diuisi, nec erant charitate vniti. Et primo fuit diuisio in populo, postea in principibus, vt ait Chrysostomus. Et quia non potuerunt prima interrogatione inducere cæcum curatum, ad negationem veritatis, iterũ dicunt: *Quid dicis de illo?* Et hoc interrogant, vt haberent occasionem ex verbis eius. *Ille autem dixit: quia Propheta est*. Dicentibus enim illis prudentius loquitur, ait Chrysostomus. Et sic patet vbiq; constantia prædicti cæci curati. Et sequitur secunda particula, in qua parentum vocatio. Et ibi tria: Primo, illorum vocatio & Pharisæorum interrogatio. Secundo, eorum scilicet parentum responsio, ibi: *Responderunt*. Tertio, respõsionis ratio, ibi: *Hæc dixerunt*. Et hoc est, quod ait: *Non crediderunt, &c. donec vocauerunt, &c.* Vt enim ait Chrysostomus. Intuere quot modis tentant obumbrare miraculum. Sed hæc est veritatis natura, quòd per quæ putatur ab hominibus insidias pati, per hæc fortior fit, per hæc claret, per quæ obumbratur. Sicut patet hic. Si enim non hæc facta essent, à pharisæis scilicet, saltem in suspicionem venisset miraculum, scilicet, quòd fortè non fuisset prius cæcus, sed modo per responsum parentum patet, quòd prius fuit cæcus. Et ideò sequitur responsio parentum: *Responderunt parentes, & cætera: Quia cæcus natus est, & cætera*. Et quia tunc erat videns, patet confirmatio miraculi: *Ipsum interrogate*. Quid nobis calumniamini, ait Augustinus. Et patet hic mysterium secundum Glossam. Parentes sunt peccatores diabolus vel vitia. Supra: Vos ex patre diabolo estis. Et isti parentes non defendunt in calumnia iudiciali: sed derelinquunt in necessitatibus. Quod fuit benè figuratum. Puer Aegyptius ego sum. Et sequitur: *Dereliquit me Dominus meus, quia ægrotare cœpi, &c.* Immo repugnant & damnant: Quem fructum habetis, in quibus nunc erubescitis? Stipendium enim peccati mors. Fratres mei prætererunt me, &c. Et sequitur responsionis ratio. *Hæc dixerunt parentes*. Et in hoc patet malignitas Iudæorum, quòd iã contra Christum conspirauerant, quòd eijcerent extra synagogam Christum confitentes: Et tamen, vt ait Augustinus, non erat malum esse extra synagogam: illi expellabant, sed Christus excipiebat. Hæc ille. Et sequitur illa pars, in qua iterata vocatio cæci illuminati à pharisæis. Et illa in quatuor. Primo, conantur inducere eum ad obumbrandum miraculum blanditijs. Secundo, astutijs, ibi: *Dixerunt ergò*. Tertio, conuitijs, ibi: *Maledixerunt*. Quarto, iniurijs, ibi: *Responderunt*. Ait ergò: *Et dixerunt: Da gloriam Deo*, hoc est confitere, quoniam hic scilicet Christus, nihil est operatus, scilicet in te. Præfiguratione enim religionis, id est, sub velamine hoc dixerunt, ait Chrysostomus. Et ideo dicunt: *Nos scimus quoniam hic homo peccator est*. Et ita confitere istũ non esse Deum, sed peccatorem, sicut & nos confitemur. Et licet viderentur hortari ad dandam gloriam Deo, potius tamen hortabantur ad blasphemandum. Vndè Augustinus: Quid est: *Da gloriam Deo?* nega quòd accepisti: hoc planè non est gloriam dare, sed potius blasphemare. Nam dare gloriam Deo, est veritatem de aliquo quasi præsenti Deo dicere, ait Glossa: Da gloriam Domino Deo Israel & confitere. Et subditur responsio illius: *Si peccator est, nescio*, quasi dicat: opus miraculosum recognosco, vitam operantis igno-

Chryso. ho. 56. in Ioa. circa medi. tom. 3.
Aug. tract. 44. in Ioa. post medi. tom. 9.
Ioan. 8. c
Chrys. hõ. 56. in Ioa. post med. tom. 3.
Ibidem post pauca.
Ibid. hom 57. non lõgè à princ.
Ibid. paulò post.
Aug. tract. 44. in Ioa. paulò post med. to. 9.
Ioan. 8. e
1. Reg. 30. c
Rom. 6. d
Iob. 6. c
Aug. tract. 44. in Ioa. post med. tom. 9.
Chrys. hom 57. in Ioa. antè medi. tom. 3.
Aug. tract. 44. in Ioa. post medi. tom. 9.
Iosu. 7. c

Chryſ. hom. 57. in Ioa. antè mediũ tom. 3.

ris ignoro. Sed opponit de hoc Chryſoſtomus. Ex quo priùs ait, quòd erat Propheta, qualiter nunc ait: *Si peccator eſt, neſcio.* Et ad iſtud respondet, quòd hoc ait, volens à rei ſcilicet factæ teſtimonio, non à ſua voce eripere eum ab incuſationibus, & dignum fide facere. Vndè Gloſſa: Nec parit calumniam, nec veritatem celat. A miraculo ergò, & non à ſuo teſtimonio, voluit eum oſtendere fide dignum. Et ſequitur ſecunda particula, in qua conantur inducere eum, ad negandum miraculum, aſtutijs modum curationis circum ſcrutantes, quemadmodum canes in venatione inueſtigantes. Et nunc quidem huc, nunc illuc circumcurrentes ad priores venerunt ſermones, ait Chryſoſtomus.

Chryſ. hom 57. in Ioa. antè medi. tom. 3.

Dixerunt ergò illi: Quid fecit tibi? &c. Et ſubditur illius reſponſio: *Reſpondit eis: Dixi vobis iam.* Vt enim ait Auguſtinus: Ille iam ſtomachans aduerſus duritiem Iudæorum ait: *Quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis diſcipuli eius fieri?* quaſi diceret: Ego iam ſum diſcipulus eius, iam video, ſed non inuideo: numquid & vos vultis eſſe diſcipuli eius? Idem Chryſoſtomus: Seipſum in diſcipulorum ordinat cœtum, conuiciatus eſt eos. Et patet libera conſtantia cæci illuminati ad confitendum, & ad arguendum ipſos. Et ſequitur tertia particula, in qua conabantur inducere eum ad negandum conuicijs. *Maledixerunt ergò ei & dixerunt: Tu diſcipulus illius ſis.* Vt ait Auguſtinus, tale maledictum ſit ſuper nos, & ſuper filios noſtros: Maledictum enim eſt, ſi cor eorum diſcutias: non eſt autem, ſi verba perpendas: magna enim benedictio eſt, quòd homo ſit diſcipulus Chriſti: *Nos autem Moyſi diſcipuli ſumus.* Vt enim ait Chryſoſtomus: Hoc non habet rationem: ſi enim eſſent diſcipuli Moyſi, & Chriſti. Et ita male diuidunt: *Hunc autem neſcimus.* Sed qualiter hoc, quia ſupra dixerunt: Hunc autem ſcimus vndè ſit. Et ad iſtud reſpondet Gloſſa, quòd neſcire dicimus illud, quòd abijcimus: ſicut enim dicitur aliquando ſcire idem, quod approbare, vt ait Gregorius: ſic & neſcire dicitur idem, quod abijcere vel reprobare: Non noui vos. Et in hoc patet eorum duplicitas. Si enim ſcirent quia Moyſes locutus eſt Deus, ſcirent quia per Moyſen prædicatus eſt filius Dei, vt ait Auguſtinus. Et ſubditur reſponſio illius: *Dixit eis: In hoc enim mirabile eſt, quia vos neſcitis, &c.* quaſi diceret, ait Chryſoſtomus: Ex quo talia ſigna facit, & talia poteſt non humano auxilio indigens, vt ſit vndiq; manifeſtum quoniam Deus eſt, mirabile eſt, quòd vos neſcitis. Et arguit ex verbis eorũ, quæ præaſſumpſerant, vt ait Chryſoſtomus: *Scimus autem, quia peccatores Deus non audit.* Vt enim ait Chryſoſtomus aſſumit illorum iudicium reminiſcens verborũ illorum, quia dixerant: *Quia hic homo peccator eſt*: Si ergo, inquit, ita eſt, vt confitemini, quòd peccatores Deus non audit, & hic homo fecit miraculum, & tale, quale nullus hominum fecit: manifeſtum eſt, quòd maior eſt virtus eius, quàm ſecundum hominem. Hæc Chryſoſtomus. Et ideò: *Niſi eſſet à Deo, non poſſet quidquam facere:* Vt ait Auguſtinus: liberè, conſtanter, veraciter loquitur. Sed opponit Auguſtinus hoc, quòd ait: peccatores non audit: Si enim ita eſſet, fruſtra Publicanus oraſſet, dicens: Propitius eſto mihi peccatori. Et ad iſtud reſpondet Auguſtinus, quòd ſicut inunctus loquitur, non ſicut plenè videns, intelligẽdum quòd peccatores dicuntur dupliciter: vel in peccato exiſtentes affectu & actu. Et tales non audit Deus, in quantum tales: Non enim eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Vel dicuntur peccatores peccata recognoſcentes, & reputantes ſe peccatores: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Et talis exaudit ſicut Publicanum. Vndè Auguſtinus loquens de illo ait: Iſta confeſſio meruit iuſtificationem, quo modo iſta cæcus illuminationem. Item quæritur de hoc quòd ait: *Si quis Dei cultor eſt, hunc exaudit.* Qualiter hoc, quia Apoſtolus erat cultor eius, & tamen non fuit exauditus in oratione. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtinum: quòd Deus aliquando exaudit propitius non iratus, aliquando è contrario. Vndè Apoſtolus etſi non fuit exauditus ad votum, fuit tamen exauditus ad vtilitatem vel commodum. Vndè nota quòd Deus peccatores, manentes in peccato, & ſuum peccatum amantes non exaudit. Et hoc merito ratione elongationis eorum ab eo, & interpoſitionis ſuorum peccatorum inter ſe & Deum: Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret: Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo: longè enim à peccatoribus ſalus. Item non exaudit peccatores propter eorum abominationem & diſplicentiam Deo: nam oratio non eſt placabilis, quando perſona eſt diſplicibilis: Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem & ad munera eius non reſpexit. Super quod Gregorius: Ex dantis corde id quod datur accipitur, ideò non Abel ex muneribus: ſed ex Abel munera placuerunt. Et quia peccatores tales Deo diſplicent, ideò tales non audit: Cum multiplicaueris orationes, non exaudiam: manus enim veſtræ plenæ ſunt ſanguine: Si abſtuleris iniquitatem, quæ eſt in manu tua, tunc leuare poteris faciem tuam. Ibi Gregorius: Diffidit namque accipere ſe poſſe quod appetit, qui pro facto reminiſcitur, nolle ſe adhuc facere, quod diuinitus audiuit. Item peccatores tales non audit, propter ſuæ maieſtatis, & ſuæ legis à talibus contemptibilitatem: Qui auertit aurem ſuam ne audiat legẽ, oratio eius erit execrabilis. Super quod Gregorius poſt principium: Rogant Deum: ſed exaudiri minimè merentur, qui iubentis Domini præcepta contemnunt. Et ideò qui vult exaudire in orationibus ſuis, ſit cultor Dei, & faciat eius voluntatem. Et de hoc in collatione prædicabili. Et nota quod ait: *A ſæculo non eſt auditum: quia quis aperuit oculos cæci nati.* Sicut enim ſolius Dei eſt iuſtificare, ita ſui ſolius eſt à cæcitate culpæ illuminare: peccatum enim excæcat, quia delicta oculos clauſerant: neſciuerant oculos videre, ait Auguſtinus. Vndè ſicut cæcitas corporalis facit hominem ignarum in diſcernendo incautum in euitando ineptum in agendo, præcipitem in eundo: Sic culpa ſpiritualiter facit indiſcretum in diſcernendo: Audite cæci & intuemini ad iudicandum. Item facit incautum in declinando, & in euitando: Palpauimus quaſi cæci parietem, & abſque oculis attrectauimus. Tales enim non præuident pericula. Item facit hominem ineptum in operando: Errauerunt in plateis, &c. Hic cæcus & manu tentans, &c. Benè ait manu tentans, non operans, vel ſuperficiens. Item facit hominem præcipitem in eundo: Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. Ab iſta cæcitate ſolus Deus illuminat: Dominus enim illuminat cæcos, ait Propheta. Et ſequitur vltima particula, in qua conabantur eum inducere iniurijs ad negandum Chriſtum: *Dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos?* Quærit Auguſtinus, quid eſt totus, in homilia. Et reſpondet, quod cum oculis clauſis. Vt enim ait Chryſoſtomus, quia veritatem locutus eſt, quando maximè eum admirari oportebat, eum condemnant, & cæcitatem ei exprobant: Ac ſi dicerent: A prima ætate in peccatis es, & propter hoc cæcus factus es: *Et eiecerunt eum foras*, id eſt, de ſynagoga proiecerunt, ait Anſelmus. Vt enim ait Auguſtinus: Ipſi illum magiſtrum fecerunt, ipſi vt diſcerent, toties eum interrogauerunt, & ingrati docentẽ proiecerunt. Et in hoc beneficium magnum ei contulerunt. Vndè Auguſtinus: illi pellunt, excipit Dominus: magis n. quia expulſus eſt, Chriſtianus factus eſt. Et de hoc Chryſoſtomus benè: Hæc ſcripta ſunt vt nos imitemur: Si enim qui mendicus, qui cæcus, qui neque vidit tantam propalationem oſtendit, & non ceſſit, & voluit mitti magis extra ſynagogam: quanto magis nos qui infinita miracula, maiora beneficia ſuſcipimus, debemus ſcilicet profiteri veritatẽ, & pro ea ſuſtinere? Et ſequitur tertia pars principalis capituli, in qua de interiori & ſpirituali illuminatione cæci ſiue informatione, ibi: *Audiuit Ieſus.* Et ibi quatuor. Primò, à Chriſto eius inuentio & informatio. Secundò, communis Chriſti doctrina ſiue eruditio, ibi: *Dixit Ieſus.* Tertiò, Iudæorum inquiſitio indignatiua, ibi: *Et audierunt.* Quartò, Chriſti reſponſio, ibi: *Dicit eis Ieſus.* Ait ergò: *Audiuit Ieſus: quia eieciſſent eum foras.* Vt enim ait Chryſoſtomus. Inuenit eum dominator templi, erutus eſt à conſiſtorio peſtilentioſo, & potius ſalutari fontè, dehonoratus eſt ab ijs, qui Chriſtum dehonorauerant, & honoratus ab Angelorum dominatore: talia ſunt veritatis brauia. Ita & nos ſi cõuicium paſſi fuerimus propter Deum, honorabimur.

Aug. tract. 44. in Ioa. poſt mediũ tom. 9. — Chryſo. ho. 57. in Ioa. antè mediũ tom. 3. — Aug. tract. 44. in Ioa. poſt med. tom. 9. — Chryſ. ho. 57. in Ioa. antè mediũ tom. 3. — Ioan. 7. a — Matt. 7. b — Aug. tract. 44. in Ioa. poſt mediũ tom. 9. — Chryſ. hõ. 57. in Ioa. circa med. tom. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Aug. tract. 44. in Ioa. poſt mediũ tom. 9. — Ibid. paulò antè. — Luc. 18. c — Peccatores dupliciter. — Eccl. 15. c — Matt. 9. b — Aug. ibid. — 2. Cor. 12. a — Aug li. de vnit. Eccl. c. 16. to. 7. & tract. 73. in Ioa. antè med. to. 9. — Iſa. 59. a

Sap. 1. a — Gen. 4. a — Greg. Mor. c. 8. lib. 22. circa med. — Iſa. 1. d — Iob. 11. c — Greg. Mor. li. 20. c. 11. antè medi. — Prou. 28. b — Greg. Mor. lib. 16. c. 9. — Aug. expoſ. 1. in pſ. 18. poſt mediũ tom. 8. — Iſa. 42. c — Iſa. 59. b — Thre. 4. c — 2. Pet. 1. b — Mat. 15. b — Pſ. 145. b — Aug. tract. 44. in Ioa. poſt mediũ tom. 9. — Chryſ. hom. 57. in Ioan. poſt mediũ tom. 3. — Aug. tract. 44. in Ioa. poſt mediũ tom. 9. — Ibid. — Chryſ. hom 57. in Ioa. poſt mediũ to. 3. — Chryſ. hom 58. in Ioa non mult. à princ. to. 3.

Ibid. post pauca.
Hæc ille, & ibi benè de hoc. *Et dixit ei: Tu credis in filium Dei, &c.* Quærit Chrysostomus: quid est, quòd interrogat hoc ab eo? post tantam contradictionem, quæ fuit ei contra Iudæos: videtur enim ex dictis, quod credebat. Et ad istud respondet, quòd non ignorans hoc interrogat: sed volens seipsum notum facere & ostendens, quoniã multum appretiatur eius fidem: *Et dixit: quis est Domine?* Vt ait
Ibidem.
Chrysostomus, curatus totus, antequam ad benefactorem veniret, & post sanationem à canibus illis, id est, Pharisæis contrahebatur, ideò eum non nouerat: *Et dixit ei Iesus: & vidisti eum*, sensu visus: *Et qui loquitur tecum*, scilicet
Ioan. 8. g
Aug. tract. 44. in Ioa. post mediũ tom. 9.
in sensum auditus: *Ipse est*, supra: Antequam Abraam fieret, ego sum: quasi diceret Augustinus: Nunc lota cordis facie, scilicet in Siloæ, & mundata conscientia agnoscens illum, non filium hominis vt prius, sed filium Dei, qui carnem susceperat. Quod enim dixerat cæcus: *Quis est Domi-*
Chrys. hom 58. in Ioa. antè medi. tom. 3.
ne? desiderantis & inquirentis verbum fuit, ait Chrysostomus. Et ideò audiens, quòd ipse erat, ait: *Credo Domine.* Et in hoc fidei perfectibilitas in intellectu: *Et procidens*, in quo humilitas in gestu: *Adorauit eum*, in quo amabilitas, &
Ibid. paulò post.
deuotio in affectu. Vndè Chrysostomus, multam affectionem ostendens adorauit eum, quòd pauci eorum, qui curati sunt, fecerunt: Non est, qui rediret, nisi hic alienigena.
Luc. 17. d
Iac. 1. a
Et insinuatur, quæ debent esse in orante: quorum primum est fidei credulitas, ibi: *Credo Domine:* Postulet autem in fide. Secundum, est humilitas in gestu, ibi: *Procidens*, qui enim procidit à se cadit, siue infra se, alteri innititur: siue incumbit, & antè alterum procumbit: & se subijcit, quæ
Apoc. 4. b
debet orans facere mentaliter: Procidebant seniores antè sedentem in throno. Item debet esse deuotionis affe-
Psa. 5. b
ctuositas, ibi: *Adorauit.* Adorari enim est precari, ait Papias. Et in hoc implicatur rei precatæ desiderabilitas: Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo, scilicet reuerentia. Et sequitur secunda particula, in qua communis Christi doctrina siue eruditio: *Dixit Iesus: In iudicium veni.* Sed quæritur, qualiter hoc, quia supra: Non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, & cætera. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Vt qui vident, cæci fiant.* Sed qualiter
Ioan. 8. a
Deut. 4. d
hoc: ipse est lux supra: sed lux non est causa obtenebrationis: Ergò, & cætera. Item Deus est lux, vt dictum est: & Deus est ignis consumens. Sed ipse qui est ignis, non est causa infrigidationis: Ergo nec qui est lux, causa excæca-
Aug. tract. 22. in Ioa. antè mediũ tom. 9.
tionis. Et ad istud respondendum, secundum Augustinum, vt sæpè dictum est: Est duplex iudicium, scilicet discretionis, quo discernuntur credentes à non credentibus, sicut lux à tenebris, & sic venit Christus in mundum & ad sic iudicandum: quia discernit causam credentium & confitentium à superbis, & se videre putantibus, vt ait Augustinus. Et est iudicium damnationis, & in iudicium illud non venit in primò aduentu: sed veniet iudex viuorum
Ioan. 5. d
Aug. tract. 44. in Ioa. vers. fin. tom. 9.
& mortuorum, supra: Omne iudicium dedit filio. Et ad istud respondendum secundum Augustinum: quòd non videntes vocat, qui se non videre confitentur, & medicum quærunt, vt videant: Videntes verò vocat, qui putant se videre, & medicum non quærunt. Et de his in Glossa. Et quia tales non quærunt irradiari à vero sole & vera luce, sed auertunt se: ideò dicuntur cæci fieri, non à Deo efficiente, sed à superbia sua eos à Deo auertente, & de se
Rom. 11. c
Rom. 9. g
præsumente: Vt non sitis in vobismetipsis sapientes. Et sequitur: Cæcitas in parte intrauit in Israel. Et: Gentes, quæ sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: ipse enim positus fuit in resurrectionem & ruinam multorum.
Luc. 11. e
Chryso. ho. 58. in Ioa. antè mediũ tom. 3.
Et sequitur tertia particula: *Et audierũt quidam ex Pharisæis, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci sumus?* Vt enim ait Chrysostomus, erant quidam superficiè tenus sequentes, & tamen postea lapidauerunt, id est, lapidare voluerunt Ideò ait: *Quidam.* Et sequitur responsio Saluatoris: *Si cæci essetis, non haberetis peccatum.* Sed qualiter hoc ait, sicut opponit
Aug. tract. 44. in Ioa. vers. fin. tom. 9.
Augustinus: cum ipsa cæcitas sit peccatum, videtur quòd inconuenienter ait. Item cæcitas siue ignorantia ex superbia & contemptu aggrauat peccatum, qualis erat istorum cæcitas. Ergò vt prius. Et ad istud respondet Augustinus, quod sensus est: si cæci essetis, id est, si vos cæcos aduerteretis & diceretis, & ad medicum curreretis, peccatum non haberetis. Et ideò sequitur: *Nunc verò dicitis, quia videmus.* Et medicum non quæritis: *Peccatum vestrum manet*, & vos in
Ibid.
cæcitate vestra remanetis, ait Augustinus. Et patet ex dictis, quia Pharisæi superbi contemnebant & condemnabant cæcum medicum illuminatum, & se existimabant esse videntes & sapientes. Ideò conuenienter ad eorum confutationem, & ad præsumptionis superbiæ condemnationem, & ad humilium credentium consolationem, & ad humilitatis commendationem, præmissa conuenienter introduxit, ostendens superborum & præsumptuosorum cæcitatem, & humilium à Deo illuminationem: Abscon-
Mat. 11. d
Mat. 9. b
Rom. 1. c
1. Cor. 3. d
Rom. 12. d
Isa. 5. e
diti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et: Non veni vocare iustos sed peccatores. Et: Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt: Si quis fuerit inter vos sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Væ qui sapientes estis in oculis vestris.

CAPVT DECIMVM.

AMEN *dico vobis: Qui non intrat per ostium, &c.* Præmissa multiplici doctrina Saluatoris, communiter ostendendo auctoritatem suæ potentiæ, veritatem suæ sapientiæ, bonitatem suæ munificentiæ, & hoc tam doctrinis quàm miraculis: in parte ista de doctrina pastorum
Chrys. hõ. 58. in Ioa. antè mediũ tom. 3.
Diuisio capitis.
& præsidentium, sicut continuat Glossa, & Chrysostomus: quod hic ostendit Christus, quòd non est erroneus sed verus: & ostendens quis erroneus, quis fur. Et secundum hoc istud capitulum in tres partes. Primò, præmittit sub parabola siue similitudine differentiam boni pastoris & mali. Secundò, parabolam exponit, & ad se adaptat, ibi: *Dixit ergò eis iterum.* Tertio, dissensionem & calumniam Iudæorum subiungit, ibi: *Dissensio itaque facta est.* In prima parte sic procedit. Primò, præmittit, quis est falsus pastor. Secundò, quis est verus, ibi: *Qui autem intrat.* Tertiò, subiungit ouium differentiam respectu illorum, ibi: *Et oues illum sequuntur.* Quartò, insinuat similitudinis occultum mysterium, ibi: *Hoc prouerbium.* Ait ergò: *Amen amen dico vobis, & cætera.* Ita Pharisæi iactabant se videre, & sic alios docere & gubernare. Ideò ait confirmando, & sub similitudine quod. *Qui non intrat per ostium*, per quod debet intrare. *Sed aliundè, ille fur est & la-*
Aug. tract. 45. in Ioa. antè med. tom 9.
Isa. 1. f
Chrys. hõ. 58. in Ioa. antè med. tom. 3.
Ioan. 5. f
tro, quia vt ait Augustinus. Fur est, quia quod alienum, scilicet oues alienas, dicit esse suum: Latro est, quia quod furatus est, occidit. Vndè de talibus: Principes tui infideles socij furum, omnes diligunt munera, &c. Vt enim ait Chrysostomus: Ostensiones latronis scilicet signa sunt, quoniam cum propalatione, id est, palam non intrat. Et quòd non secundum scripturas, sicut faciunt hæretici. Propter quòd ait supra: Scrutamini scripturas. Et quoniam parabola est de ipso Christo, ideò aliundè ascendit, qui præter ipsum ascendit, non rectè sentiendo de isto, quales sunt hæretici, vel non quærendo gloriam ipsius, sed
Phil. 3. a
quæ sua sunt: Omnes quæ sua sunt quærunt. Vndè omnes qui intrant per violentiam potentiæ, vel fallaciam sæcularis astutiæ, vel per malitiam symoniæ, vel propter cupiditatem auaritiæ, magis quærendo commoda temporalia, quàm honorem Dei & salutem animarum, non per Christum intrant, sed aliundè. Et de hoc Augustinus loquens
Aug. tract. 45. in Ioa. antè med. tom. 9.
de hæreticis & pharisæis, & eorum sectis, qui tamen non intrauerunt per ostium, perdere volebant mactare & occidere. Et sequitur: Multi quærendo gloriam suam oues Christi sparserunt potius quàm congregauerunt. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et de pastoribus sic intrantibus, & quæ
Eze. 34. a
Ose. 7. a
Pastor legitimus.
Aug. tract. 45. in Ioa. antè mediũ tom. 9.
sua sunt quærentibus: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos, &c. Et ideò meritò fures dicuntur: Fur ingressus est spolians, latrunculus foris. Et subditur descriptio boni & legitimi pastoris: *Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium*, id est, qui intrat per Christum, ait Augustinus. Humilis ianua Christus Dominus: qui intrat per hanc ianuam, oportet quòd humiliet se, vt sano capite possit intrare. Hæc Augustinus. Sic intrauerunt Apostoli: Pro Christo lega-

2.Cor.5.d tione fungimur: Christus enim est ostium: Ecce ostium apertum in cælo, &c. *Et huic ostiarius aperit*, id est, Christus, qui est & ostium & ostiarius: Ipse est qui aperit, & nemo claudit. Vel per ostiarium Moyses potest intelligi, cui eloquia Dei sunt credita, ait Chrysostomus: *Et oues vocem eius audiunt*, id est, fideles credentes, prout infra exponitur: *Et proprias oues vocat*, quia Christus habet nomina electorum scripta in libro vitæ: Liber apertus, qui est liber vitæ: *Et cũ proprias oues emiserit*, scilicet educendo eas de Aegypto vitiorum, prout ait Glossa: *Antè eas vadit*, quia via est. Vndè Chrysostomus: Ipse ostendit quoniam omnes deducit ad veritatẽ: Educam eos de populis. Et sequitur: Inducam in terram suam. In psalmo: Deduxisti sicut oues populum tuum. Et sequitur tertium, scilicet deuotio credentium ad talem pastorem: *Et oues illum sequuntur*, id est, credentes ipsum imitabuntur, quos vocat hic oues, vt patebit infra: Populus quem non cognoui, obediuit mihi, ait Propheta: *Quia sciunt vocem eius*, intelligendo & approbando & perseuerando: Si quis diligit me, sermonẽ meum seruabit: Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis: vox enim exultationis & salutis in tabernaculis iustorum: *Alienum autem non sequuntur*, qui aliundè ascendit. Sed qualiter ait hoc? quia multi conuersi ad fidem abierunt retrorsum. Supra, ait Saluator: Nũquid & vos vultis abire retrorsum? Item: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Et ita multi non sequuntur. Et de hoc Augustinus multum, quòd in ipsis Catholicis Christianis multa mala contingunt, quando seducti sunt in errorem, & rebaptizati sunt, & tamen prius oues erant, & ita videtur quòd vocem pastoris Christi non audierunt. Et ad istud respondet Augustinus in Summa, secundũ illud Apostoli: Nouit Dominus qui sunt eius: Nouit enim prædestinatos, quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij eius. Et de his loquitur hic, qui audiunt hanc vocem: Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, saluus erit. Et qui tales sunt, fugiunt ab alieno intrãte non per Christum, & docente alia à doctrina Christi. Vndè & de talibus: Pseudoapostoli operarij subdoli, transfigurantes se in apostolos, &c. Et subditur quartum: *Hoc prouerbiũ dixit eis*, in quo occultum mysterium denotatur prædictæ similitudinis: Vt enim ait Anselmus: Illis qui aptabant se esse videntes, proposuit Dominus occultam parabolam, quam non possent intelligere, conuincuntur esse cæci. Prouerbium dicitur quasi pro verbo dictum, aliud intendens aliud prætendens, id est, aliud in sententia, aliud in superficie. Sed quæritur quare non locutus est eis, planè dicendo eis, quòd erant mali pastores nec intrauerant legitimè. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd immanifestè dixit eis, attentiores eos facere volens: quam immanifestationem postea soluit, id est manifestat. Secundum literalem intellectum patet quod Christus fuit bonus pastor, & alij non intrantes per hunc, fures & latrones, vt est expositum. Moraliter verò hic figuratur malignitas pastoris in tribus: in illegitimè intrando, quia non per Christum, & in alienum vsurpando, quia fur est: & in mactando pestilentioso dogmate & documento, vel pernicioso exemplo, vel peruerso imperio, vel doctrinam debitam subtrahendo: Ipsi regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & non cognoui: Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos, quod crassum erat occidebatis. Et sic de alijs, quæ ibi enumerat: Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccatum populi. Ibi multum de hoc & benè Gregorius: Dabo tibi reges in furore meo. E contrario verò figurantur officia boni pastoris multipliciter: quorum primum est legitimè ingredi, scilicet per Christum intrando, quòd notatur, ibi: *Qui intrat per ostium*. Ille enim intrat per ostium, qui humiliter intrat secundum Augustinum, & iuste & recta intentione ad Christi honorem & animarum salutem. Vndè infra eodem: Per me si quis introierit, saluabitur. Secundum officium eius est doctrinam Dei anunciare, quod notatur, ibi: *Vocem eius audiunt*. Audies ex ore meo verbum & anunciabis eis, &c. E contrario de illis, de quibus: Canes muti, &c. Et tertium officium est animas commissas distinctè cognoscere, quod notatur, ibi: *Proprias oues vocat nominatim*: Nouit iustus animas iumentorum suorum. Et: Diligenter agnosce vultum pecoris tui, &c. Quartum officium est, per vias iustitiæ commissas animas deducere, quod notatur, ibi: *Et inducit eas*. Quintum officium est, vitæ & exemplorum perfectione alios præcedere, quod notatur, ibi: *Antè eas vadit*. Et de his duobus dicitur: Prouideat Deus hominem, qui sit super hanc multitudinem, qui possit exire & intrare antè eos, & deducere illos, &c. Et quando talis est pastor, oues, id est, fideles curæ suæ commissi, meritò audiunt vocem suam, id est, doctrinam, & ipsum sequuntur imitando. Propter quod orat Petrus pastores: Pascite qui in vobis est gregem. Et sequitur: Forma facti gregi ex animo, &c. Et sequitur secunda pars principalis, in qua similitudinis & prouerbij expositi explanatio, & ad Christum adaptatio, ibi: *Ego sum ostium*. Et hæc pars in duas partes. Et quia præmisit, quod qui intrat per ostium bonus est pastor: ideo primò ostendit se esse ostium. Secundò, ostendit se esse pastorem bonum, ibi: *Ego sum pastor bonus*. Et primò ostendit, quòd est ostium. Secundo, subdit commodum intrantium per ipsum, ibi: *Ego sum ostium*. Et hoc est, quod dixit eis iterum: *Ego sum ostium ouium: omnes quotquot venerunt, fures sunt*, vt antè est dictum. Sed qualiter hoc, quia Prophetæ prius venerunt, nec tamen fures. Et ad hoc respondendum, quòd quotquot venerunt siue diuina auctoritate, fuerunt fures. Vndè Augustinus: Non præter illum venerunt, qui cum illo venerunt: venturus enim Christus præcones mittebat. De alijs autem: Non mittebam eos, & ipsi currebant: Et subdit commodum intrãtium per eum: *Ego sum ostium*. Porta non claudetur vsque ad vesperam, & adorabit populus ad ostium portæ illius: *Per me si quis introierit*, qui scilicet aperio: Aperiet, & non erit qui claudat: *Saluabitur*: Ipse enim saluum faciet populum suum: *Et ingredietur & egredietur*. Sed quæritur ad euidentiam literæ: qualiter hoc? sicut opponit Augustinus. Ingredi in Ecclesia est bonum & per Christum, sed egredi de Ecclesia est malum: Exierunt ex nobis, quia non erant ex nobis. Ergò non potest esse à Christo. Et ad istud respondet Augustinus, quòd ingredi dicimur, quandò aliquid interius cogitamus: & egredi exterius, quando aliquid operamur, secundum illud: Exibit homo ad opus suum. Et: Luceat lux vestra coram hominibus. Et vtrumque per Christum, qui operatur in nobis velle & perficere. Et talis: *Pascua inueniet*, spiritualia, nunc in fide, postea in spe. In Psalmo: In loco pascuæ ibi me collocauit. Sed fur, qui non intrat per Christum, quales sunt hæretici, & pseudodoctores: *Non venit nisi vt furetur*, alienas oues vsurpando: *Et mactet*, perniciosè docendo & peruersè viuendo: *Et perdat*, finaliter damnando, quantum ex ipso est. Vbi supra: Pastores audite, pro eo quòd facti sunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationem, & cætera. *Sed ego veni, vt vitam habeant*, hoc est, fidem quæ per dilectionem operatur: *Et abundantius habeant*, perseuerando vsque in finem ait Augustinus: In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Et sequitur illa pars, in qua ostendit se Christus esse bonum pastorem: *Ego sum pastor bonus*. Et illa pars in quatuor. Primò, ostendit se bonum esse magnitudine dilectionis. Secundò, ostendit idem diligentia cognitionis, ibi: *Ego sum pastor bonus*. Tertiò, ostendit idem ratione studiosæ acquisitionis ouium & collectionis, ibi: *Et alias oues habeo*. Quartò, subditur probatio suæ summæ charitatis, & ad patrem & ad oues, ibi: *Propterea diligit me pater*. Ait ergo: *Ego sum pastor bonus*, non solum ostium per quod fit ingressus, sed pastor bonus custodiens & pascens & redimens ingredientes, & saluans. Et exponit, quis est pastor bonus describendo mercenarium: *Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis*. Et in hoc summa charitas Dei, infra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quærit Chrysostomus: Quare non incusant eum dicentem ista? sicut supra dixerunt ei: Tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum nullum est. Et ad illud respondet, quòd multoties obstruxit eos, & iam amplior fuit apud eos propalatio à signis. Ideò non incusauerunt eum hîc, vt prius. Infra tamen eodem subditur eorum calumnia. Sed quæri-

Marginalia (left): 2.Cor.5.d; Apoc.4.b; Apoc.3.b; Chrys. hom. 58. in Ioan. ante mediũ tom.3.; Apo.20.d; Chrys. ibid. circa medi.; Eze.34.d; Psa.76.d; Ioan.14.b; Luc.22.c; Ioan.18.b; Mat.20.b; Aug. tract. 45. in Ioa. post mediũ tom. 9.; Ibid.; 2.Tim.2.c; Rom.8.f; Mat.10.c; 2.Cor.11.c; Chrys. hom. 55. in Ioa. post mediũ to.3.; Malignitas pastoris.; Ose.8.a; Ezec.4.a; Iob.34.d; Greg. Mor. li.25.c.14.; Ose.13.c; Aug. tract. 45. in Ioa. ante medi. tom.9.; Eze.3.d; Isa.56.d

Marginalia (right): Prou.12.b; Pro.27.g; Nũ.27.c; 1.Pet.5.a; Ioan.10.b; Aug. tract. 45. in Ioa. antè mediũ tom.9.; Hier.23.e; Eze.46.a; Isa.22.f; Mat.1.d; Aug. tract. 45. in Ioa. post med. tom.9.; 1.Ioa.2.c; Psa.103.c; Mat.5.b; Phil.2.b; Psal.22.a; Eze.34.f; Aug. tract. 45. in Ioa. vers. fin. tom.9.; Act.17.f; Ioan.15.b; Chrys. hom. 59. in Ioa. antè mediũ tom.3.; Ioan.5.f

quæritur quæ fuit iustitia, quòd filius Dei innocens, & purus à peccato sic puniretur, ponendo animam suam pro peccatoribus? Et de hoc Anselmus. Et ad istud respondet ibi: quod filius Dei dedit seipsum hostiam viuam pro genere humano, sicut voluntariè factus est homo, vt voluntariè redimeret, & ideò nulla iniustitia, sed summa sua bonitas & iustitia. Et ibi multum de hoc: Proponit contra me æquitatem. Ibi: Quid nomine æquitatis, nisi Iesus Christus, qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia. Et ibi benè de hoc: Prudentia eius percussit superbum. Ibi Gregorius de iustitia, qua fuit filius Dei factus homo pro genere humano, multum & benè. Et subditur è contrario de mercenario: *Mercenarius autem, &c.* Vt enim ait Chrysostomus: Duos laceratores ponit, vnum qui est fur & mactat, vt dictum est: alterum qui non prohibet, quæ fiunt mala, qualis est mercenarius, per hos insinuans Iudæorum magistros, & confundens non habentes solicitudinem creditarum sibi ouium. Vnde Glossa: Mercenarius est qui quærit quæ sua sunt, &c. Et Augustinus: Sunt in ecclesia quidam præpositi de quibus Apostolus: Quærentes quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Non gratis Christum diligentes, non Deum propter Deum quærentes: temporalia commoda consectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quando amantur à præposito, & propter hoc seruitur Deo, quisquis talis est, mercenarius est, nter filios se non computet. De talibus: Receperunt mercedem suam. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. De talibus: Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi. Et talis non est pastor ab affectu, & secundu rei veritatem: *Et eius non sunt oues*, secundum veram dilectionem. Vndè Gregorius: Mercenarius est, qui locum pastoris, sed lucra animarum non quærit. Et ibi bene de hoc. Et talis: *Videt lupum venientem, &c.* Per lupum iniustus & raptor, vel diabolus qui dilaniat mentes, cum alium ad luxuriam pertrahit, alium ad auaritiam accendit, & sic de alijs vitijs, vt dicit Gregorius, de quibus: Non ascendistis in aduerso, nec apposuistis murum pro domo Domini. Et talis, *Fugit, quia mercenarius est.* Et de hoc Gregorius: Fugit quia dum pericula metuit, resistere iniustitiæ non præsumit. Fugit non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Et sic de alijs, quę ibi enumerat. Et per hoc patet solutio quæstionis, quam mouet Augustinus, cum dicat Saluator: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: qualiter nunc reprehendit fugientem? Et ad istud respondet, quòd fuga animi timor est: *Et lupus rapit*, id est diabolus, guttur eius apprehendit. Adulterium persuasit, tu taces, non increpas: fugisti, quia tacuisti: quia timuisti, spiritu fugisti. Similiter quando times inimicitiarum humanarum molestias, taces, fugisti. Et ibi benè de hoc. Et talis est mercenarius, scilicet temporalem mercedem quærens, & non est cura de ouibus saluandis: Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos. Et sequitur secunda particula, in qua ostendit se esse bonum pastorem ratione diligentis cognitionis ouium: *Ego sum pastor bonus & cognosco oues meas*, id est diligo: *Et cognoscunt me meæ*, id est, obsequuntur, ait Gregorius: *Et sicut nouit me pater*, id est, ea charitate, per quam pro ouibus morior, quantum diligam patrem ostendo, ait idem Gregorius infra eodem. *Propterea me pater diligit, quia pono animam meam.* Et sequitur tertia particula, in qua ostendit se esse bonum pastorem ratione diligentis, & studiosæ acquisitionis ouium: *Et alias oues habeo*, scilicet eligendas animas de populo gentili: *Quæ non sunt ex hoc ouili*, id est, Iudaico populo: *Et illas oportet me adducere*, scilicet per Apostolos: *Et fiet vnum ouile*, id est, Ecclesia vna: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Ipse enim est lapis angularis factus in caput anguli, vtrumque populum quasi duos parietes coniungens: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum angularem, & cætera. Et: Quis dimisit lapidem angularem eius. Ibi Gregorius. Et de isto vno pastore: Et suscitabo super eos pastorem vnum, qui pascat eos. Et sequitur quarta particula, in qua subditur probatio summæ dilectionis filij erga oues: *Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, & cætera.* Sed quæritur qualiter hoc, quia ab æterno fuit dilectus à patre, ergo non propter hoc pater dilexit eum, quia ponit animam. Item secundum suam humanitatem fuit filius dilectus ab initio, supra: Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Et: Hic est filius meus dilectus. Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, quòd illud quod ait, hic non est intelligendum causatiuè, scilicet quòd propter hoc quod posuit animam pater dilexit eum, cum sit verbum ęternum à patre: sed quia ex hoc fuit dignum & iustum, quòd à patre diligeretur, ex quo fuit beneplacitum patri, quòd poneret animam, sicut dicitur: Humiliauit semetipsum: & sequitur: Propter quòd exaltauit illum, &c. Vt quòd debebatur ei iure hereditario, nihilominus iure passionis esset dignus habere. Vel hoc est intelligendum ostensiuè & signatiuè. Vndè Gregorius: Ea charitate, qua pro ouibus morior, quantum patrem diligam ostendo. Ex quo patet quantum pater diligit me. Supra eodem: Sicut nouit me pater, & ego nosco patrem: *Pono animam meam*, scilicet in morte: *Vt iterum sumam eam*, in resurrectione. Et in hoc notantur voluntas & potestas ipsius filij Dei morientis & resurgentis. Vndè Augustinus: Non glorientur Iudæi, quasi præualuerint: Ipse ponit animam suam, & cætera. Et ideò sequitur: *Nemo tollit eam à me*, scilicet per vim & potestatem: *Sed ego pono eam*, scilicet voluntariè moriens. Et hoc: *Quia potestatem habeo ponendi eam*, id est, moriendi: *Et potestatem iterum sumendi*, id est, resurgendi. Propter hoc dicitur in psalmo: Ego dormiui & soporatus sum, & resurrexi, id est, quia volui dormiui, & resurrexi, ait Augustinus: Soluite templum hoc, & in tribus diebus, reædificabo illud: *Hoc mandatum accepi a p. tre meo*, id est, de euentibus prædictis, scilicet & moriendi & sumendi animam, vt ait Glossa, supra: Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & cætera. Sed ex hoc obijciunt hæretici, quòd filius non est æqualis patri, ex quo accepit sic mandatum à patre. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd sicut dictum est, supra: Sicut pater habet vitam in semetipso sic dedit & filio: sic dicitur & hic quòd accepit mandatum à patre, nec potestas minuitur, sed generatio ostenditur, quia ei quem perfectum genuit, gignendo omnia dedit. Hæc Augustinus: Et per hoc ad obiectum. Qualiter Christus posuit animam, inquirit Augustinus, dicens: Quis ponit animam, & quam ponit? Et si caro ponit animam, quomodo Christus ponit animam? Et respõdet, quod & caro Christus, & anima Christus, & verbum Christus: Nec tamen hæc tria tres Christi, sed vnus est Christus. Animam enim ponit caro, sed ex potestate verbi, & sumit eam ex potestate verbi. Vndè & Christus de quo dicitur: Qui cum in forma Dei esset, & cætera. Semetipsum exinaniuit, & cætera. Ponere autem animam est mori. Sicut infra: Animam meam ponam pro te. Et ibi Augustinus multum de hoc. Et de errore Apollonanistæ hæretici dicentis Christum non habuisse humanam animam. Cuius error patet hic, quando ait Dominus, quod habuit potestatem ponendi animam, id est, moriendi, in qua anima fuit separata à corpore. Sola enim caro fuit sepulta, quia si erat ibi anima, non erat mortuus. Et si non fuit vera mors, non fuit vera resurrectio, prout arguit Augustinus. Et notandum quòd in omnibus prædictis locutus est Dominus per similitudinem. Vndè Augustinus: Per similitudinem Christus & petra, & ostium, & pastor, & agnus, & sic de alijs. Si rerum proprietates discutias, nec petra est, nec ostium. Omnia ergo per similitudinem, & nihil propriè dicitur de filio Dei. Ipse ergo pastor per similitudinem, & similiter fideles dicuntur oues: & violentus raptor siue diabolus dicitur lupus per similitudinem. Et hoc conuenienter: Lupus est impius, ferox crudelitate, & rapax vorocitate. Vt enim ait Isidorus: Lupus græcè λύκος dicitur, eò quò rabie ferocitatis & rapacitatis quæcumque inuenerit trucidet. Et est animal olidum fœtore, & est vorax edacitate: ab ore enim eius exit fortis odor & transglutit carnes sine abscisione, ait Sapiens. Item est animal infectiuum anhelitu vel anhelatione. Vnde lanæ ouium quas lupus comedit plus recipiunt pediculos, ait Sapiens, vbi supra. Item

est ani-

Ansel. lib. .. c. 8. Cur Deus homo
Iob. 23. b
Greg. Mor. l. 16. c. 14.
1. Cor. 1. a
Iob. 26. c.
Greg. Mor. li. 17. c. 18.
Chrys. hom. 59. in Ioa. non long. à princ. to. 3.
Aug. tract. 46. in Ioa. antè med. tom. 9.
Phil. 3. a
Mat. 6. a
Mat. 23. a
Greg. in Euang. hom. 14. antè med.
Ibid. post pauca.
Eze. 23. a
Greg. ibid. paulo antè.
Aug. tract. 46. in Ioa. post mediũ tom. 9.
Mat. 10. e
Eze. 34. a
Greg. in Euang. hom 14. circ. medium.
Ibidem
Ibidem.
Eph. 2. c
Isa. 28. d
Iob. 38. a
Greg. Mor. li. 28. c. 6 ... med.
Eze. 34. c
Ioan. 3. d
Mat. 3. d
Phil. 2. a
Greg. in Euang. hom. 14. circa med.
Aug. tract. 47. in Ioa. antè mediũ tom. 9.
Ibid. post pauca.
Ioan. 2. c
Ioan. 3. b
Aug. tract. 47. in Ioa. ver. fin. tom. 9.
Ioan. 5. e
Aug. ibid. mult. antè.
Phil. 2. a
Ioan. 13. d
Error Apollonanistæ.
Aug. tract. 47. in Ioa. post med. tom. 9.
Aug. ibid. antè med.
Lupus quid significet.
Isid. ethim. li. 12. c. 2.

est animal intoxicatiuum morsu siue morsione. Vulnera enim quae fiunt ex eius morsu, sunt valdè mala, quoniam ex eis exit virus, ait Sapiens. Item est animal corruptiuum & infectiuum appropinquantium: Si enim lupus prior viderit hominem eripiet ei vocem, ait Ambrosius: Et fortè, hoc est propter aeris infectionem. Consimiliter est de diabolo, & de iniquo raptore & oppressore pauperum, vt patet consideranti de talibus in opprimendo & deuastando spiritualiter: Lupus ad vesperam vastauit eos: Si communicabit lupus cum agno. Vndè & haeretici & deceptores praesidentes dicuntur lupi: Intus sunt lupi rapaces. Et: Sicut oues in medio luporum: Post discessionem meam intrabunt lupi rapaces: Principes eius in medio eius lupi rapientes praedam. Iudices eius quasi lupi vespere. Et sequitur tertia pars principalis capituli, in qua Iudaeorum murmurario & calumniatio, ibi: *Dissensio itaque facta est.* Et haec in duas. Primò, dissensionis & murmurationis praemissio. Secundò, inquisitionis eorum subiunctio, ibi: *Facta autem sunt, &c.* Ait ergo: *Dissensio itaque facta est, &c.* Vt enim ait Augustinus: Lux lucebat in tenebris, sed tenebrae non comprehenderunt eam, ideò: *Dicebant quidam,* qui erant tenebrae. *Daemonium habet, & caetera.* Sicut dicebant, supra: *Alii dicebant,* quorum oculi coeperant aperiri, ait Augustinus: *Numquid daemonium potest caecorum oculos aperire?* quasi dicerent: daemonium non consueuit bona facere, prout ait Glossa. Supra simile: Alij dicebant, hic est verè Propheta. Et sequitur illa pars, in qua eorum dolosa inquisitio. Et illa in tres. Primò, ipsa inquisitio. Secundò, Christi responsio, ibi: *Respondit.* Tertiò, eorum maligna machinatio, ibi: *Sustulerunt lapides.* Ait ergo: *Facta sunt encaenia.* Vt enim ait Chrysostomus. Magna erat haec festiuitas & popularis redeuntibus eis à longa captiuitate, quae fuerat in Perside: hanc ducebant Iudaei cum magno studio. Haec ille. Et quasi idem Augustinus: quòd festiuitas erat dedicationis templi, graecè enim καινὸν, Latinè nouum dicitur. Et de hoc in Glossa, & de hoc similiter Magister in historijs multum: *Et hiems erat.* Et hoc figura erat ait Augustinus, quòd ipsi erant frigidi, nam ad illum ignem accedere pigri erant: accedere enim credere est. Non mouetur anima pedibus sed affectibus, friguerat à diligendi charitate, ardebant nocendi cupiditate. Haec ille. Et, in persona fidelium: Iam hiems transijt, &c. *Et ambulabat Iesus in templo,* & quasi exponendo subdit: *In porticu Salomonis.* Vbi solebat Salomon stare, vt ait Glossa. Vndè magister in historijs: Porticus illa dicebatur Salomonis, in qua solebat esse ad orandum in die dedicationis: *Circumdederunt ergo eum Iudaei.* Et in hoc improba malignitas, quòd vndique circumdabant eum. Vndè Propheta: Circumdederunt me canes multi: *Et dicebant: quousque animam nostram tollis?* scilicet in suspicione, & detines absconsione veritatis. Vndè Augustinus: Non veritatem desiderabant, sed calumniam praeparabant: *Si tu es Christus,* scilicet Messias promissus: *Dic nobis palam.* Vt enim ait Glossa, calumniam praeparabant: vt si diceret se esse Regem, contra Augustum facientem eum traderent, &c. Et vt ait Augustinus, fortasse de Christo secundum hominem sapiebant, secundum diuinitatem non intelligebant. Et sequitur responsio Saluatoris. Et ibi duo. Primo, ipsa responsio. Secundo, cuiusdam dicti probatio, ibi: *Non rapiet.* Ait ergo: *Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis.* Vt enim ait Glossa, ipsi calumniam praeparabant, sed Iesus temperat responsum, vt nec illis sit locus calumniae, & fidelibus appareat quòd ipse sit Christus: *Opera quae ego facio in nomine patris mei, &c.* sicut supra est protestans: Opera quae ego facio testimonium perhibent de me, quòd sum scilicet Christus filius Dei viui, sicut Petrus est testatus, infra eodem: *Operibus credite:* Et quamuis ita fuerit: *Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.* Sed qualiter hoc ait? quia prius est credere secundum intellectum, quàm esse oues, quia credendo fiunt oues. Ergo non sequitur illud quod ait: *Non creditis, quia non estis ex ouibus.* Et ad illud respondendum secundum Augustinum, quòd sensus est: Supra didicistis, quae sunt oues, estote ergo oues. Credendo enim & sequendo pastorem, & intrando fiunt oues. Et vidit istos ad interitum praedestinatos, non ad vitam, non sic ait. Vndè sequitur: *Oues meae vocem meam audiunt,* scilicet documenta mea audiendo & credendo: *Et ego agnosco eas,* id est approbando: suum enim agnoscere, est suum approbare, vt dictum est supra: Noui te ex nomine. *Et sequuntur me,* imitando. Gloria enim magna est sequi Dominum. *Et ego vitam aeternam do eis,* praemiando: *Et non peribunt in aeternum,* à vita aeterna cadendo. Supra: Procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitae: qui mala, in resurrectionem iudicij. Et subdit huius probationem: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea:* quasi dicat, ait Augustinus: Quid est lupus, vel fur, vel latro? non perdunt nisi ad interitum praedestinatos. De illis autem omnibus, de quibus Apostolus: Quos praesciuit, hos & praedestinauit, nullus perijt. Infra: Nemo perijt ex his, quos dedisti mihi, nisi filius perditionis: Et quasi redderet causam, subdit: *Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est,* scilicet vt sim verbum eius, vnigenitus eius, vt ait Augustinus: Filius enim de patre Deus, ideò gignendo dedit vt Deus esset, vt coaeternus esset, vt aequalis esset. Et hoc est quod maius est omnibus quod dedit. Et ita eadem manus, id est, potestas sui & patris. Ideò nemo potest rapere de manu patris, ait Augustinus. Brachium Domini, cui reuelatum est? Fiet inquam manus tua, vt saluet me. Et ne quis diceret filio, quòd esset imbecillis, licet non posset quis rapere de manu patris, sicut continuat Chrysostomus, ideò sequitur: *Ego & pater vnum sumus,* secundum virtutem: & si virtus eadem, manifestum quòd substantia eadem, ait idem Chrysostomus. Supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit. Infra: Pater in me manens facit opera. Sed quaeritur de hoc, quod ait: *Nemo rapit de manu mea:* quia supra eodem dicitur: *Lupus venit & dispergit oues,* quae tamen sunt in manibus Dei: quia diabolus dispergit in luxuriam & in auaritiam, ait ibi Augustinus: In manu enim illius sumus & nos & sermones nostri. Item: Iustorum animae in manu Dei sunt. Ergo nullus qui est sanctus absque peccato potest perire, nec rapi de manu Dei. Item, si aliquis iustus peccat vel perit, videtur esse ex impotentia Dei: Et ad istud est respondendum secundum Augustinum: quòd de illis ouibus, quae sunt praedestinatae ad vitam, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit, scilicet finaliter: securus n. est de numero eorum, qui pro eis nouit quid dedit. Haec Augustin. Etsi ergo rapiantur aliqui à diabolo, qui erant in manu Domini, secundum praesentem iustitiam, id non est, ex impotentia Dei custodientis, sed ex labilitate & infirmitate liberi arbitrij deficientis: gratia enim est sicut sessor: liberum arbitrium, sicut iumentum, ait Augustinus: Et sicut aliquando iumentum cadit, non ex impotentia sessoris, ita liberum arbitrium cadit, non ex defectu gratiae vel Dei protegentis. Vndè Glossa: Maior sum ad protegendum, quàm illi ad impugnandum, sed est ex defectibili labilitate liberi arbitrij: Perditio tua Israel, in me auxilium tuum. Et si obijciatur de praedestinatis, quòd non sunt confirmati in hac vita, & ita possunt peccare, & in peccato perseuerare, & ita perire. Posset ad hoc responderi, quòd licet nullus de praedestinatis pereat finaliter, non est hoc ob liberi arbitrij confirmationem: sed quia Deus illis, quos elegit, & ad vitam praedestinauit, daturus est gratiam finaliter. Infra: Nemo perijt nisi filius perditionis. Quare verò Deus sic quosdam elegit & praedestinauit, quosdam praesciuit ad mortem, de altitudine suorum iudiciorum est. Propter quod clamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quàm incomprehensibilia iudicia eius. Et patet ex dictis perfecta deuotio fidelium ad Christum, & etiam ad suum vicarium in quatuor, quorum primum obedientialis subiectio: quòd notatur, ibi: *Oues meae.* Ouis enim est molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, ait Isidorus: Et ex hoc patet, quòd oues sunt mansuetae, innocuae, placidae, & Deo dedicabiles, quales debent esse fideles. Et ideò per oues signantur: Visitabo oues meas. Et sicut oues solent errare, & dispergi à lupis, quando sine regimine boni pastoris: sic ex parte ista dicitur: Eratis sicut oues errantes, sed

Ambr. enar rat. in Psal. 118. oct. 10. ante med. to. 2. — Iere. 5. b — Eccl. 13. c — Mat. 7. c — Mat. 10. b — Acto. 20. f — Eze. 22. f — Soph. 3. a — Aug. tract. 47. in Ioa. in fin. to. 9. — Ioan. 5. f — Ioan. 7. b — Chrys. ho. 60. in Ioa. non mult. a princ. to. 3. — Aug. tract. 48. in Ioa. non long. a princ. to. 9. — Ibid. paulo post. — Cant. 2. c — 3. Reg. 8. c — Psal. 21. d — Aug. tract. 48. in Ioa. ante medii tom. 9. — Ibid. post pauca. — Ioan. 5. f — Mat. 16. a — Aug. tract. 48. in Ioa ante medii tom. 9.

Exo. 33. d — Eccl. 23. e — Ioa. 5. e — Aug. tract. 48. in Ioa. ante medii tom. 9. — Rom. 8. e — Ioan. 17. c — Aug. ibid. post aliqua. — Ibid. post pauca. — Isa. 53. a — Chrys. hom. 60. in Io. ante medii tom. 3. — Ioan. 5. e — Ioan. 14. b — Sap. 7. c — Sap. 3. a — Aug. tract. 48. in Ioa. ante medii tom. 9. — Ose. 13. c — Ioan. 17. c — Rom. 11. d — 1. Sent. 40. dist. c. praedestinatio. & seq. — Deuotio ad Christum in quatuor. — Vide li. 2. Ethim. c. 1. — Eze. 34. a

tes, sed

1.Pet.2.d tes, sed conuersi estis ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum. Secundum est, in quo apparet deuotio fidelium, documentorum libens auditio, quod notatur, ibi: *Vocem meam audiunt*, supra: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et ibi benè de hoc. Tertium est, in operibus debita imitatio: quod notatur ibi: *Et sequuntur me*. Sequi enim est imitari, secundum Augustinum: Sunt enim sequentes filium Dei per planta, sicut sunt fideles communiter. Et sunt sequentes filium Dei per ardua siue montana, sicut Apostolus & viri Apostolici. Primo, modo est sequi tripliciter: vel per fidem in intellectu, vndè dicitur: Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus ipse est Deus, sequimini eum, scilicet rectè credendo. Item est sequi Deum per charitatem affectu: Non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui secutus est me in toto corde suo. Item est sequi filium Dei per obedientiam in effectu: Vestigia eius sequutus est pes meus, viam eius custodiens. His modis debent omnes sequi Christum; quia fides aspectu dirigit & illuminat, charitas affectum trahit & ordinat, effectus siue opus deducit siue extendit & confirmat: Sic autem sequentibus dat Deus vitam æternam. Et in hoc præmij magnitudo, multitudo, certitudo, æternitas siue indefectio. Supra: Qui sequitur me non ambulat in tenebris: Sed habebit lumen vitæ. Et vt perueniant ad vitam, Dominus filius Dei custodit, de cuius manu nemo potest rapere, prout dicitur hic. Et: Cum fortis armatus custodit domũ & vasa, nullus diripiet nisi alligauerit, &c. Et in hoc patet insana fatuitas peccantium, qui se præcipitant de tam securi custodia, & de tali manu: Ista enim manus omnia efficiens: Manus meæ extenderunt cælos. Item est ista manus omnia largiens, vt ait propheta: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Vt enim ait Bernardus: duplex manus Dei, scilicet latitudo & fortitudo. Prima tribuit affluenter. Secunda protegit potenter. Item ista manus custodit securè & valenter, quãtum est à parte sua, quia non est qui de ea rapiat: vt ait Isaias: Non est qui de manu mea eruat. Et: Sub vmbra manus suæ protexit me. Item ista manus docet & dirigit inenarrabiliter: Docebo vos per manum Dei: Ecce manus missa ad me, in qua liber inuolutus. Item ista manus saluat perenniter, sicut orat propheta: Fiat manus tua vt saluet me. Vt isti quinque actus approprientur quasi quinque digitis, licet dicantur tres digiti manus Dei: Qui appendit tribus digitis molem terræ, &c. Per quos tres digitos potentia Dei, & sapientia, & bonitas signantur: per manum autem Dei, ipse filius signatur. Vt ait Gregorius: quia per ipsum facta sunt omnia. Et sequitur illa pars, in qua aduersariorum maligna machinatio in facto siue in affectu, ibi: *Sustulerunt lapides*. Et ibi quinque. Primò, malignitatis eorum præmissio. Secundò, Christi responsio, ibi: *Respondit*. Tertiò, eorum simulata excusatio, ibi: *Responderunt*. Quartò, excusationis reprobatio, ibi: *Respondit eis Iesus*. Quintò, eorum dolosa insidiatio, ibi: *Quærebant ergo*. Ait ergo: *Sustulerunt lapides*, vt ait Augustinus: huc vsq; tolerare potuerunt. Sed quando audierunt: *Ego & pater vnum sumus*, non pertulerunt, & duri ad lapides, more suo, cucurrerunt. Hæc ille. Supra simile. Et subditur secundum: *Respondit eis*, non verbis sed factis, ait Glossa: *Multa bona opera feci*, scilicet in curatione languidorum, & in multiplicatione panum, & in dispensatione documentorum, & sic de alijs: *Propter quod vultis me lapidare?* quasi dicat: iniustè retribuitis, quia mala pro bonis, quod est iniustum & prohibitum: Ne dicas: Reddam malum pro malo, multò magis non est reddendum malum pro bonis: Qui reddit malum pro bonis, non recedit malum de domo eius. Et sequitur tertium, scilicet eorum excusatio: *Responderunt: non lapidamus te de bono opere, sed de blasphemia*, scilicet quia dixerat: *Ego & pater vnum sumus*, id est, eiusdem essentiæ & maiestatis & potentiæ: *Sed cum sis homo, facis teipsum Deum, & cætera*. Blasphemare enim, est falsa de Deo dicere, ait Augustinus. Et sequitur quartum: *Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi: Dij estis?* Sed quare vocat psalterium legem, cum contra legem diuidatur? Quæ scripta sunt in lege & prophetijs & psalmis. Et ad istud respondendum,

quòd largè sumendo legem, sumitur pro toto veteri Testamento, vt hic: aliquando minus largè, prout diuiditur contra prophetias: In his vniuersa lex pendet & prophetæ. Aliquando sumitur magis propriè, sicut, vt dictum est; *Si ergo illos dixit deos*: quasi diceret, ait Augustinus, si quia sermo Dei factus est ad homines, dicuntur dij, ipsum verbum quomodo non est Deus? quasi diceret: esset inconueniens: *Et non potest solui scriptura*, id est, argui falsitatis, vel non impleri: *Quem pater sanctificauit*, id est, sanctum genuit ab æterno. Vndè obijcit Augustinns: Si eum sanctificauit, fuit aliquando non sanctus. Et respondet: vt sanctus esset gignendo dedit ei, & sanctum genuit, scilicet pater: *Et misit in mundum*. Supra: Sic Deus dilexit mundum, vt mitteret filium suum. Non est ergo blasphemia, quòd dixi: filius Dei sum. Sed quæritur de modo arguẽdi, quo arguit Dominus: videtur quòd non teneat: quia homines ad quos sermo Dei venit, dicuntur dij participatione, vt ait Augustinus, & sic per adoptionem. Et ipse dixit, quòd ipse sit filius per essentiam. Nec: sequitur ipsum patrem esse vnũ per essentiam: Ergo videtur quòd æquiuocè procedit. Item vt ait Augustinus: In Deo es, quia Deus te continet: Deus in te est, quia templũ es. Nec sequitur, qui videt te, videt Deum: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum: quòd quia Iudæi erant discoli, ideò aliquando respondit eis filius Dei ad rem: aliquando respondit ad hominẽ. Sic quando quærebant: In qua potestate hæc facis? Dixit eis, qua responsione ligauit ora eorum, & obmutescere eos fecit, vt supra, quando ait: Qui sine peccato est, lapidem mittat, &c. Ita & hic. Vndè Augustinus: Si lumina illuminata, scilicet homines illuminati dij sunt, multo magis lumen quod illuminat. Quia ergo calumniabantur, arguit, quòd si sine blasphemia possunt dici homines illuminati, multò magis vnigenitus, qui est filius per naturam. Proprium Domini est æqualitas patris: munus secundum est participatio Saluatoris, vt ait Augustinus: Et patet hic magnifica honorabilitas fidelium, quòd dicuntur dij, scilicet gratia Dei illuminati, & ipsum participantes, & tales facti igne salutari, & à Deo inhabitati prout ait Augustinus: Dij similes hominibus descenderunt ad nos. Et in psalmo, prout hic introducit: Ego dixi: dij estis. Similiter tales dicuntur à Christo inuncti in psalmo: Nolite tangere Christos meos. Et hoc est conueniens, si enim homines dicuntur dij propter virtutis excellentiam, siue propter virtutem heroicam, prout ait sapiens: multò magis possunt dici dij propter virtutem deificam, quæ facit credentes esse membra Christi, & vnum corpus cum eo, & vno nomine nominari. Supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cęlo descendit. Vbi corpus Christi mysticum cum eo id intelligitur, vt habitum est ibi. Et sequitur improbatio excusationis testimonio operum: *Si non facio opera patris mei, & cætera*. Vt enim ait Chrysostomus: quia substantiam patris videre impossibile erat ab operum paralitate, demonstrationem tribuit eius indissimilitudinis, quæ erat secundum virtutem, ostendens, quasi ergo diceret: Si facio opera, quæ nullus potest facere, nisi Deus: *Et si mihi non creditis, operibus credite*. Supra: Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Et hoc: *Vt credatis*, & credendo: *Cognoscatis*. Nisi enim credideritis, non intelligetis. Secundum aliam litteram: *Quia pater in me est, & ego in patre*, tamquam æqualis in eo cui est æqualis, ait Augustinus. Et in hoc patet personarum distinctio, siue distinguibilitas, & essentiæ identitas. Sed quæritur quæ sunt opera, quæ ostendebant eum filium Dei esse per naturam: quia si loquebatur de operibus spiritualibus, illa erant insensibilia oculis corporeis: si de sensibilibus, consimilia fecerunt prophetæ & apostoli, qui tamen non erant filij Dei per naturam. Item infra: Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet: Ergo vt prius. Et ad istud respondendum, quòd ipse faciebat opera sua propria virtute, qui erat verbum, quo omnia facta sunt, & sine inuocatione alterius cooperantis vel adiuuantis: sed sancti fecerunt opera miraculosa virtute filij Dei, & inuocatione sui nominis: In nomine Iesu Christi, surge & ambula. Filius ergo Dei erat ef-

Marginalia (left): 1.Pet.2.d; Ioan.8.f; August. de virginitat. sanct. c.29. tom.6.; Sequi est tripliciter.; 3.Reg.18.c; 3.Reg.13.c; Iob.23.c; Ioan.8.b; Luc.11.c; Isa.45.b; Ber. serm. 7. in Cant. ser. in prin.; Isa.43.b; Isa.49.a; Iob.37.b; Ezec.2.d; Psal.118.g; Isa.40.c; Aug. tract. 48. in Ioa. post medium tom.9.; Ioan.8.g; Prou.20.b; Prou.17.b; Aug. libr. cont. mendac. ad cõsent. ca.19. tom.4.; Luc.vlt.g

Marginalia (right): Mat.22.d; Luc.vlt.g; Aug. tract. 48. in Ioa. post medium tom.9.; Ioan.3.b; Aug. tract. 48. in Ioa. post medium tom.9.; Ibidem post pauca.; Mat.21.c; Ioan.8.b; Aug. ibid. paulo ante.; Ibid. post pauca.; Fideles dicuntur dij.; Aug. ibid.; Act.12.b; Ioan.3.b; Chrys. ho. 60. in Ioa. circa med. tom.3.; Ioan.5.f; Isa.7.a; Ex interpretatione Græca. 72. interp.; Aug. tract. 48. in Ioa. post medium tom.9.; Ioan.14.b; Act.4.a; 1.Cor.1.c

erat efficiens opera, Dei virtus, & Dei sapientia. Alij qui fecerunt miracula inuocatione sui nominis, & in fide ipsius operati sunt: mali autem quæ fecerunt miraculosa opera, vt phantasias quasdam fecerunt, & similiter dæmones, vt deceptores fecerunt, vt ait Chrysostomus: Et sequitur vltima particula, in qua eorum insidiosa malignitas, & Christi potestas declaratur: *Quærebant ergo eum apprehendere*, id est, sæuiendo & occidendo, vt ait Augustinus. Non sicut fideles qui quærunt apprehendere credendo & intelligendo: Sic currite vt comprehendatis: *Et exiuit de manibus eorum.* Et in hoc ostendit suam potestatem & voluntatem moriendi, quando esset hora. Supra eodem. *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Item in hoc ostendit eorum indignitatem: non enim erant digni, vt cum eis habitaret. Supra: Abscondit se ab eis. Et in hoc terminatur illa pars, in qua de doctrina Saluatoris, postquã ascendit Hierosolymã. Supra: Et sequitur de transitu eius trans Iordanẽ, ibi: *Et abiit iterum trans Iordanem.* Et illa pars in duas partes. Primò, de suo transitu. Secundò, de suo regressu in Iudæam, & de occasione festini regressus, proximo capitulo: Erat autem quidam Lazarus. Ait ergo: *Et abiit trans Iordanem.* Sed quæritur ad quid transiuit? Et respondet Chrysostomus: Cum magnum quid & excelsum fuerat, recedit velociter, remittens eorum furorem vt sedetur, vt quiescat passio, scilicet inuidiæ, per absentiam eius. *In eum locum vbi erat Ioannes*, quærit Chrysostomus: quare nominat locum? Et respondet quòd propterea abijt illuc, reminiscens eos testimonium Ioannis de ipso. Supra: Ideo sequitur: *Multi ad eum venerunt*, quia meminerunt quæ dixit Ioannes de ipso: *Et dicebant: quia Ioannes quidem nullum signum fecit*: quia nec fugauit dæmonia, nec cæcos illuminauit: & sic de alijs, vt ait Augustinus. *Omnia autem quæcumq; dixit Ioannes de hoc*, id est, Christo: *Vera erãt*, Lucerna enim erat, & ad Christum adducebat. Vnde: *Et multi crediderunt in eum*: scilicet remiscentes testimonium Ioannis: dixerunt enim Christum esse fortiorem ipso, vocans cum vitam & veritatem, &c. Sed quæritur de hoc quod ait, quòd Ioannes nullum signum fecit: ex quo inter natos mulierũ non surrexit maior Ioanne, quòd debuisset Deus dedisse ei virtutem faciendi signa, sicut & alijs discipulis, qui erant minores, dedit. Item de Ioanne dicitur: Ipse præcedet in spiritu & virtute Eliæ. Si ergo dedit Deus Eliæ facere multa signa, eadem ratione & Ioanni. Et ad illud respondendum, sicut ait Augustinus: Quia lucerna erat, nullũ signum fecerat. Et hoc ideo vt credendum est, quia Ioannes tantæ fuit opinionis, & tantæ excellentiæ erat, quòd à Iudæis æstimabatur esse Christus, vt patet, supra: Sed si fuisset ei datum facere signa & miracula: multò magis crederetur esse Christus. Quia ergo fuit lucerna antè solem, & præco ante Regem, & præcursor ante iudicem, & vox ante verbum conueniens fuit: quòd ipse esset testis fidelis eminens in vitæ sanctitate, doctrinæ veritate, baptisandi suo baptismate auctoritate, prænuncians virtutem & potestatem filij Dei venturi. Et ad istud, quod obijcitur de discipulis, respondendum est, quod ipsi secuti sunt Christum, & post miracula ipsius signa ipsi fecerunt, in nomine eius, potestatem ipsius & virtutem semper protestantes & denunciantes honorem sibi semper, & auctoritatem sibi attribuentes, nec de aliquo eorum fuit tanta opinio, quòd esset Christus, sicut de Ioanne. Et ad aliud respõdendum, quòd virtus Eliæ fuit in eminentia vitæ & austeritate, in zelo iustitiæ, in veritate & virtute doctrinæ. Surrexit enim Elias quasi ignis, & verbum illius quasi facula ardebat. Et in spiritu Eliæ dictis modis Ioannes præcessit. Item fuit spiritus Eliæ in faciendo, & in tali spiritu non præcesit propter dictam rationem. Nec sequitur quòd sanctior homo facit plura signa: quia, vt ait Gregorius post principium, probatio sanctitatis non est signa facere, sed vnumquemque de Deo quidem vera, de proximo verò meliora, quàm de semetipso sentire, infra: In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Ideò de facientibus signa: Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo. Ibi Gregorius, sicut supra dictum est de hoc. Et patet hic exemplum doctoribus & prædicatoribus transeundi ad quietem contemplationis, & ad discussionem dijudicationis de se, & de alijs operibus post dispensationem doctrinæ. Vndè ait hic de Saluatore: *Abiit trans Iordanem.* Iordanis interpretatur riuus iudicij. Ille ergo transit Iordanem spiritualiter, qui seipsum diligenter discutit, & suam vitam, & sua facta dijudicat: Cogitationes enim iustorum iudicia. Et: Reduc me in memoriam vt iudicemur simul: Si nosmetipsos dijudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Vt veniat ad Deum in iudicium. Ibi Gregorius benè de hoc, & de his quæ debent esse in iudicio interiori. Vnde ait: In hoc iudicio conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat, quod iudicium eò certius punit, quo interius sæuit. Et ibi multum de hoc benè. Ideò de non iudicantibus se sic conqueritur Dominus per Prophetam: Non enim est iudicium in gressibus eorum. Vnde Chrysostomus hic: Quod Dominus admonet nos facere forum, id est iudicium de nobis: in promptuario verò, id est, in iudicio cordis occulto, & hoc cum silentio. Et iubet fugere tumultus & perturbationes. Et ponit exemplum de naui, quæ erepta à turbatione, in portu sedet quieta, sic & anima erepta à turbationibus & tumultibus. Et ibi benè de hoc.

Chrys. hom. 58. in Ioan. antè med. tom. 3. — Aug. tract. 48. in Ioa. vers. fin. tom. 9. — 1. Cor. 9. f — Ioan. 8. d — Ioan. 7. a — Ioan. 11. a — Chrys. hõ. 60 in Ioa. post mediũ tom. 3. — Ibidem. — Ioan. 1. b — Ioan. 3. a — Aug. tract. 48 in Ioa. propè finem tom. 9. — Mat. 11. b — Luc. 1. b. — Aug. tract. 48. in Ioa. propè finem tom. 9. — Ioan. 1. g — Eccl. 48 a — Greg. Mor. li. 20. c. 9. post mediũ. — Ioan. 13. d — Iob. 30. a — Greg. Mor. li. 20. c. 9. — Prou. 12. a — Isa. 43. d — 1. Cor. 2. g — Iob. 34. b — Greg. Mor. lib. 25. c. 6. — Isa. 59. b — Chrys. hom 60. in Ioa. post mediũ tom. 3.

CAPVT VNDECIMVM.

RAT *autem quidam languens Lazarus.* Enarratio transitu Saluatoris trans Iordanem, in parte ista narratur de regressu, & de occasione regressus, quæ fuit resuscitatio Lazari. Et hæc in duas partes. Primo, agitur de prædictis. Secundo, de machinatione Iudæorum contra Christum, & de suo aduentu versus locum passionis, ibi: Collegerunt pontifices & pharisæi consilium. Prima, in duas partes: quia enim occasio vel causa reditus sui fuit resuscitatio Lazari, ideo primo, antecedentium ipsam resuscitationem, siue miraculum, præmissio. Secundo, ipsum miraculum siue resuscitatio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Prima, in quatuor, secundum quatuor antecedentia, quæ præmittuntur: quorum primum est infirmitatis descriptio, & ipsius infirmi cum suis circumstantijs. Secundum est eiusdem infirmitatis Christo denunciatio, & ab ipso discipulis, ibi: *Miserunt.* Tertio, aduentus Christi designatio, ibi: *Venit itaq; Iesus.* Quarto, sororum Lazari Christo obuiatio & implicita interpellatio, ibi: *Martha ergo vt audiuit.* Ait ergo: *Erat quidam languens Lazarus.* Vnde describitur infirmus ex diuturnitate infirmitatis, ibi: *Languens*, & ex designatione nominis, ibi: *Lazarus.* Et à loco natiuitatis, ibi: *A Bethania.* Et à qualitate cognationis, ibi: *De Castello Mariæ, & cætera.* Et hoc est quod ait: *Erat quidam languens.* Languor enim est prolixa infirmitas: Languor prolixior grauat medicum: *Lazarus*, qui interpretatur, adiutus à Domino, quòd benè congruebat ei: & ratione facti, quia fuit à Deo resuscitatus: & ratione mysterij, sua enim resuscitatio significauit resuscitationem animæ à morte peccati. Ideò sibi competebat illud: In die salutis auxiliatus sum tui: *A Bethania*, quæ erat propinqua Ierosolymis, distans quasi quindecim stadijs: quæ interpretatur domus obedientiæ. Et hoc conuenienter, quia obedientia mortui resuscitantur. Supra: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. *De Castello Mariæ, & cætera*: quæ erant mulieres famosæ Lazari sorores. Et quia Maria fecerat solemne factum, ideo subditur: *Maria erat, quæ vnxit Dominum, &c.* Et infra: Si tamen fuit eadem Maria: *Cuius*, scilicet Mariæ: *Frater infirmabatur*, vt est præmissum. Quæritur de hoc quod ait: *Maria erat, quæ vnxit Dominum.* Ait enim Chrysostomus planè, quòd hæc non fuit meretrix, de qua in Luca & Matthæo. Hæc enim fuit honesta & studiosa, & studuit circa susceptionem Domini. Item Augustinus: Ecce ipsa soror Lazari, si tamen ipsa est, quæ vnxit pedes Domini vnguento, &c. Ad contrarium arguitur, ait enim

Continuatio. — Eccl. 10. b — Isa. 49. b — Ioan. 5. e — Luc. 7. f — Ioan. 12. a — Mat. 26. b — Mar. 16. a — Chrys. hom 61. in Ioan. paul. à prin. tom. 3. — Aug. tract. 49. in Ioa. antè med. tom. 9.

Grego-

Gregorius, exponens illud: Erat mulier in ciuitate peccatrix. Illam, inquit, Mariam credimus, de qua Marcus septem dæmonia eiecta fuisse testatur: Et illa fuit ista Maria, quæ vnxit pedes Domini in domo pharisæi. Et in domo Simonis, vt ait Glossa, hic planè ergo eadem Maria fuit. Item Augustinus ait, eandem Mariam bis hoc fecisse: semel scilicet, quod Lucas narrauit. Nam & hæc Ioannes, scilicet hic, quamuis non sicut Lucas, quemadmodum factum esset narrauerit: tamen ipsam Mariam commendans commemorauerit, &c. Et ita secundum Augustinum ibi eadem fuit Maria. Item ait Anselmus hic, quòd plures huius nominis erant, scilicet huius Mariæ, ne erraremus ex nomine ostenditur ex notissima actione, scilicet quæ vnxit Dominum. Ergo vt prius. Item hoc probatur ex textu: ait enim hic, quòd illa erat Maria, quę vnxit Dominum vnguento. Sed non fuerat facta secunda vnctio, de qua infra. Ergo ista fuit Maria, quæ accessit peccatrix cum humilitate & lacrymis, & quæ meruit remissionem peccatorum, quia dilexit: sicut colligit Augustinus. Et istud communiter tenetur à doctoribus latinis, quamuis aliud videatur Chrysostomo, & græcis doctoribus. Vnde & ait Augustinus hic, quòd ipsa fuit meliùs suscitata quàm frater: quia de magna mole consuetudinis malæ liberata est: erat enim famosa peccatrix. Et de illa dictum est: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et de his benè in Glossa. Quærit Chrysostomus, quare ait hic de Lazaro quòd infirmabatur? Et ad hoc respondet, quòd multi hominum scandalizantur, cum vident homines, qui Deo placent, aliquid pati: nescientes quoniam amicorum Dei est hoc, scilicet pati. Quem enim diligit Deus, corripit. Et nota secundum Augustinum, quod mors Lazari figura est resuscitationis animæ à peccato: & [illegible] infirmitas figura infirmitatis. Vnde ait quòd tres mortuos suscitauit Dominus, scilicet Archisynagogi iacentem in domo: & iuuenem extra portas: & Lazarum quatriduanum hic. Et signauit tres resuscitationes spirituales à tribus generibus peccati. Nam peccatum est mors animæ, quod contingit, vel occultum in interiori consensu, vel manifestum in exteriori opere, vel diuturnum mala consuetudine: à quibus tamen Dominus resuscitat. Supra: Sicut pater resuscitat mortuos, sic & filius. Infirmitas vero est inordinata delectatio, præparans ad mortem peccati. Vnde est infirmitas ad culpam mortalem disponens, & præparans, cuius figura fuit ista infirmitas, in Psalmo: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, scilicet mortalibus: Qui sanat omnes infirmitates tuas. Item est infirmitas mortalis culpa, quæ occidit: Iuuenes in infirmitate sua cadent. Et de vtrisque: Auferet Dominus omnes languores tuos, & omnes infirmitates pessimas. Item est infirmitas carnalis concupiscentiæ aggrauans: Infirmata est virtus mea, dedit me Dominus in manu, de qua non potero resurgere: Corpus enim, quod corrumpitur aggrauat animam. Item est infirmitas pusillanimitatis, siue modicitatis fidei: Infirmum in fide suscipite. Et: Quod infirmum fuit, non consolidastis. Et de infirmitate peccati, ibi supra: Cuius filius infirmabatur Capharnaum De mysterio vero vnguēti, in quo Maria vnxit pedes Domini infra. Et sequitur illa pars, in qua denunciatio infirmitatis prædictæ à sororibus ipsi Saluatori. Et illa in duas. Primo, denunciatio ipsi Saluatori. Secundo, denunciatio ab ipsis discipulis, ibi: *Deinde posthac dixit.* In prima tria. Primo, ipsa denunciatio. Secundo, Saluatoris responsio, ibi: *Audiens.* Tertio moræ ipsius in loco, in quo audiuit, specificatio, ibi: *Vt autem audiuit.* Et hoc est, quòd ait: *Miserunt sorores,* scilicet dolentes de infirmitate, & sperantes de Saluatore: *Ecce quem amas, infirmatur,* vt ait Augustinus: non dixerunt: Veni, amanti enim nunciandum fuit. Sufficit enim, vt noueris: non enim amas & deseris, &c. De ipso enim: Ego diligentes me diligo. Quæ, ait Chrysostomus, quare non reliquerunt fratrem? Et quare non adiuerunt Saluatorem pro salute fratris, sicut fecit Regulus pro salute filij, supra: Et Centurio pro salute serui? Videtur enim, quòd fuerint negligentes de fratris salute, & etiam præsumptuosæ, ex quo non adiuerunt in propria persona ad Saluatorem: Et ad istud respondet, quòd vehementer confidebant de Christo, & multam habebant ad eum familiaritatem, & mulieres erant infirmæ, & detinebantur à luctu. Non ergo, vt contemnentes fecerunt, sed ex vehementi confidentia. Quærit Augustinus qualiter per Lazarum, quem amabat Iesus, signatur peccator? Et ad hoc respondet, quòd si filius Dei non amaret peccatores, de cælo ad terram non descendisset: amat enim hominem, odit peccatum. Et insinuantur tria in earum denunciatione. Professio potestatis, ibi: *Domine.* Vrgentia necessitatis, ibi: *Infirmatur,* specialitas familiaritatis, ibi: *Quem amas.* Quia vt dictum est ab Augustino: non amas, & deseris. Et sequitur secundum: *Audiens autem Iesus dixit eis: Hæc infirmitas non est ad mortem,* & ita incurabilis: *Sed pro gloria Dei,* scilicet manifestanda, sicut supra de cæco nato dictum est: *Diligebat autem Iesus Martham.* Quærit Chrysostomus: quare hoc sæpè apponit? scilicet quòd Deus diligebat istum, & sorores? Et ad istud respondet, quòd sic ait, erudiens nos non tristari, si aliqua infirmitas fuerit circa amicos, quia: Quem diligit Deus castigat: Quis est filius, quem non corripit pater? Sed quęritur, quare nominat Lazarum vltimo. Cum enim vir sit caput mulieris: videtur, quòd debuisset præposuisse ipsum. Et ad istud respondendum, quòd licet essent mulieres sexu: erant tamen firmæ in iustitiæ actum, & illuminatæ intellectu per fidē, & feruidæ in affectu per charitatem. Vnde & eorum fide fuit Lazarus suscitatus. Et ideò propter virtutum prærogatiuam, & excellentiam meritò præponuntur. Et notā qualem familiam diligit Deus, & qualem animam amet. Per Martham enim figuratur perfectio vitæ actiuæ: per Mariam celsitudinem vitæ contemplatiuæ. Per Lazarum signatur regnum vtriusque, siue ordinabilitas præsidentiæ. Triplex enim est genus viuendi, scilicet otiosum in contemplatione, siue in vita contemplatiua: actuosum in vita actiua, & compositum ex vtroque, vt ait Augustinus: Vnde & sic viuentes signantur per tres viros, scilicet Noe, Daniel, & Iob, &c. Prout exponit Gregorius benè. Talem enim familiam, & talem animam, in qua fuerint tales modi viuendi diligit filius Dei: Dominus enim diligit iustos. Et subditur tertium: *Mansit duobus diebus,* vt adimpleretur quatriduum, ait Glossa. Et hoc ideò, vt ait Chrysostomus, vt nullus diceret; quoniam defunctum suscitauit. Ideo tantum mansit, vt dicerent: quoniam fœtet. Ad euidentiam ergo miraculi tot diebus mansit ibi, vt esset certum miraculum. Et est mortale: dies enim est latio solis super terram, vt ait Damascenus. Et sic est dies spiritualis in anima, ex præsentia filij Dei, prout ait Augustinus: Ambulate dum dies est: duæ autem dies sunt: illuminatio intellectus per fidem, & illuminatio affectus per charitatem, quia: Qui diligit in lumine manet, siue amor Dei, & proximi, siue declinatio mali, & operatio boni: quibus diebus manet Christus in corde: Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos, scilicet in illuminatione gloriæ: Annunciate enim de die in diem, ait propheta. Et sequitur pars, in qua denunciatio infirmitatis Lazari à Christo discipulis, ibi: Deinde, &c. Et illa in tres. Primo, denunciatio propositi de eundo in Iudæam, & discipulorum responsio. Secundo, denunciatio mortis eius sub ænigmate, ibi. *Et post hæc dixit.* Tertio, denunciatio planè, & manifestè, ibi: *Tunc ergo dixit eis.* Ait ergo: *Dixit eis: Eamus in Iudæam iterum,* scilicet à qua recesserat. Vt enim ait Chrysostomus: formidabant vehementer, & propterea prædicit eis, non repentè eos turbet Et subditur eorum responsio: *Dicunt ei discipuli: Nunc quærebāt te Iudæi lapidare,* vt ait Chrysostomus: Formidabant quidem, & pro eo: totum autem & pro seipsis erant: nondum enim firmati erant. Et subditur responsio Christi, qua audaces eos fecit, ait Chrysostomus: *Et respondit: Nonnè duodecim sunt horæ diei?* quasi diceret ad literam, secundū Chrysostomū: Si qui lucē huius mūdi videt, quasi securus est: multò magis qui mecum est, qui sum lux, nisi amouerit seipsum à me, non offendit. Ac si diceret ad literam: cum sint tot horæ diei, sicut contingit, quòd licet in vna hora fiat tempestas, in alia erit tēperies:

Post-

Greg. super Euang. lib. hom. 13. | Luc. 7. c | Luc 7. f | Mat. 14 a | Aug. de cō cor. Euang. l. 2. c. 79. antè med. to. 4. | Luc. 7. c | Ioan. 12. d | Aug. ibid. | Aug. tract. 49 in Ioa. antè mediū tom. 9. | Luc. 7. g | Mat. 9. a | Mat. 14. c | Prou. 3. b | Aug. tract. 49 in Ioa. antè med. tom. 9. | Mar. 5. b | Luc 7. e | Peccatum mors animæ. | Ioan. 5. | Ps. 102. a | Isa. 40. g | Deut. 7. c | Thre. 1. e | Sap. 9. d | Rom. 14. a | Eze. 34. a | Ioan. 4. f | Ioan. 12. a | Aug. tract. 49. in Ioa. antè mediū tom. 9. | Prou. 8. b | Chrys. hō. 61. in Ioa. non longè à princ. to. 3. | Ioan. 4. f | Mat. 8. b | Aug. tract. 49. in Ioa. antè medi tom. 9. | Ioan. 9. b | Chrys. ho. 16. in Ioa. antè mediū tom. 3. | Prou. 3. b | Heb. 12. b | 1. Cor. 11. a | Martha quid signet. Maria quid. Lazarus quid. Triplex genus viuendi. | Aug. de Ciuit. Deili. 19. c. 19. 18. 5. | Greg. Mor. lib. 1. ca. 7. antè mediū | Ps. 145. b | Chrys. hom. 61. in Ioa. antè med. tom. 3. | Damascen. orth. fid. li. 2. c. 7. antè med. | 1. Ioa. 2. b | Ose. 6. a | Ps. 105. a | Chrys. hom. 61. in Ioa. antè med. tom. 3. Ibid.

Iob 3. d
Aug. tract. 49. in Io. ante med. tom. 9.

post enim tempestatem, tranquillum facit Deus. Sic licet Iudæi fuerint tempestuosi prius, nunc possunt esse pacifici. Secundum vero Augustinum, istud est profundius intelligendum. Ipse enim erat dies, & Apostoli duodecim horæ diei, quia à Deo illuminati: quasi ergo diceret: Me sequimini, si non vultis offendere: nolite mihi dare consilium, quos à me consilium oportet accipere, horæ diem sequuntur, non è contrario. Vndè & Petro dissuadenti Domino ire ad passionem, ait: *Vadè retro satanas*, vt enim ait Gregorius: Dare stulto consilium charitatis est: dare sapienti, ostentationis est: dare illi sapientiam, peruersitatis est: Cui dedisti consilium, &c. Et patet hic, quòd Christus est vera dies, quia ipse verus sol lucens super terram. Hæc enim est dies, quam fecit Dominus, ait Propheta. Verè in illa die stillabunt montes dulcedinem. Hæc est dies, quæ nunquam patitur occasum: Nõ enim fuit antea, nec postea tam longa dies, quia sine initio, & sine fine: Dies enim diei eructat verbum, id est, Christus illuminans animæ illuminatæ. Horæ duodecim illustratæ ab hac die, sunt duodecim Apostoli, qui signantur per duodecim portas, & duodecim margaritas, & per duodecim stellas in capite mulieris: Qui in luce huius diei ambulat non offendit, infra: Ambulate dum lucem habetis, quia lux illuminat, & dirigit. Supra: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris: Sed qui in nocte ambulat, id est, in tenebris peccati, offendit: Vos filij lucis estis, & filij Dei, non tenebrarum. Nox enim est solis absentia, ait Isidorus: Et noctem facit vmbra terræ, ait Ambrosius: Siue nox est in essendo solem subtus terram, ait Damascenus: Vndè & hæc nox est spiritualiter ex absentia filij Dei, qui est lux: & interpositione amatorum inordinatè inter animam, & Deum. Et est obscura, horrida, tristatiua, & infrigidatiua, & timoris inductiua, & periculorũ absconsiua, & incedentium offensiua, & ad perueniendum, & ad inueniendum, quod quæritur, impeditiua: quia homo in nocte, quando credit ire ab vna parte, vadit ad aliam: & quærit à dextris, quod est à sinistris, & antè, quod est retrò, & è contrario: Palpauimus, quasi cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: Noctem illam tenebrosus turbo possideat: in ista enim nocte voluptas homini insidiatur: Graditur in obscuro aduesperascente die in noctis tenebris: Qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Fidelibus autem ista nox præterijt: Nox præcessit, dies autẽ appropinquauit, &c. Et sequitur secunda particula, in qua denunciatio discipulis de morte Lazari sub ænigmate, & eorum responsio: *Post hæc dicit eis: Lazarus dormit, &c.* Et in hoc ostendit, vt ait Chrysostomus, quòd non iret Hierosolymam cum Iudæis disputaturus, sed in Bethaniam amicum excitaturus: propter quod debebant minus timere. Nihilominus dixerunt: *Si dormit, saluus erit*, vt enim ait Augustinus: Somnus ægrotantium solet esse salutis indicium. Et quoniam sicut intellexerunt, sic responderunt, ideò subdit: *Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret.* Sed quæritur, quare vocauit mortem somnum, & dormitionem? Et ad istud respondet Augustinus, quòd Lazarus erat sororibus mortuus, & hominibus: sed Domino dormiebat. Vndè secundum potentiam suam dixit eum dormientem. Nam tanta facilitate excitat de sepulchro, quanta tu nõ excitas dormientem de lecto. Item quæritur, quare nõ ait eis statim planè, quòd mortuus fuerat, sed ait quòd dormiebat? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd ideò sic ait, ingloriationem repræsentare volens, id est, exclusionem vanæ gloriæ. Et patet hic, quòd mortem vocat somnum, & dormitionem: Quando solet sopor occupare homines, Gregorius: Somnus dicitur aliquãdo mors: Nolumus vos ignorare de dormientibus, &c. Aliquando dicitur torpor negligentiæ: Hora est nos de somno surgere. Et: Euigilate iusti. Aliquando dicitur quies vitæ: Ego dormio, & cor meum vigilat. Item est somnus peccati, vel culpæ, à quo excitat Dominus: Surge qui dormis, & exsurge à mortuis. Et sequitur tertia particula, in qua denunciatio Domini de morte Lazari manifestè, ibi: *Tunc ergo Iesus dixit eis manifestè: Lazarus mortuus est.* Sed quæritur, quare nõ ait: Vado vt excitem eum, vel resuscitem, sicut ait supra? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd docens nos fugere vanam gloriam: non enim volebat verbis prędicere, quæ debebat per opera celsiora probare: *Et gaudeo propter vos, vt credatis*, scilicet me nõ latere: *Quoniam non eram ibi.* Et cum scio, quia mortuus est, ait Glossa. Sed qualiter ait: *Vt credatis.* Ex quo erant discipuli eius eum sequentes, videtur quòd prius crediderant. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd intelligendũ est, vt amplius, robustiusque credatis. Et subditur responsio discipuli: *Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus*, scilicet cognomine: *Eamus, vt moriamur cum eo*, vt enim ait Chrysostomus: Formidinis verbũ fuit. Sed quæritur, quare non fuit tunc à Christo increpatus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd in omnibus supportabat infirmitatem illius: & tamen qui infirmus antè crucem erat, post crucem fortior omnibus fuit, Infra: de ipso qui ait: Dominus meus, & Deus meus. Et posset esse thema coram religiosis: *Eamus, & moriamur cum eo.* Figurantur enim duo, quæ debent esse in viris perfectis. Quorum primum est, de virtute in virtutẽ virtualis progressio, ibi: *Eamus*, id est, de virtute in virtutem, prout ait propheta in Psalmo. Infra: Posui vos, vt eatis, &c. Ire enim animæ, est de virtute in virtutem progredi. Vndè Augustinus: Imus in Deum non ambulando, sed amando. Secundum necessarium est, concupiscentiarum mortificatio, ibi: *Moriamur cum eo*: Fortis enim, vt mors dilectio, scilicet diuina, quia sicut mors interimit corpus, sic ab amore rerum corporalium charitas occiditur, vt ait Gregorius: Mortui estis & via vestra abscondita est cum Christo. Et sequitur illa pars, in qua narratur de aduentu Domini, ibi: *Venit itaq; Iesus.* Et illa in quatuor. Primò, aduentus præmissio, cũm descriptione loci ad quem venit. Secundò, Marthæ occursus ei, vel obuiatio, & eius cum Christo collatio, ibi: *Martha ergo.* Tertiò, sororis vocatio, & eiusdem Christo obuiatio, ibi: *Et cum hæc dixisset.* Quartò, præambulorum ad miraculum ex parte Christi subiunctio, ibi: *Iesus vt vidit.* Ait ergo: *Venit itaq; Iesus, &c.* Et in hoc patet eius dignatiua bonitas, qua dignatus est sic venire: *Et inuenit eum quatuor dies, &c.* vt enim ait Augustinus: In isto mortuo intelligimus genus humanum: quatuor dies mortis, sunt quatuor transgressiones hominis. Quarum prima est contractio peccati originalis. Secunda, est transgressio legis naturalis. Tertia, est transgressio legis scriptæ. Quarta, transgressio Euangelij, siue legis Euangelicæ. Et ad excitandos homines de his mortibus venit Dominus. Et hoc ibi benè Augustinus: *Erat autem Bethania quasi quindecim stadijs.* Et hoc erat duo milliaria, ait Chrysostomus. Sed quæritur, quare hoc apposuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd in hoc ostendit, quòd cõgruum erat multos ab Hierosolymis adesse. Ideò sequitur: *Multi venerant, vt consolarentur.* Sed qualiter hoc? Istæ mulieres erant confitentes, & ab eo dilectæ. Sed supra dictũ est, quòd conspirauerant, vt si quis Christum confiteretur, esset extra synagogam: qualiter ergo tunc aderant? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd venerant ad consolandum eas, aut propter necessitatem calamitatis, aut quia nobiliores erant, aut non erant mali qui aderant, quia multi in eum crediderant, & istos ait Euangelista adesse: credere faciens, quoniam Lazarus verè mortuus erat. Et sequitur illa pars, in qua de occursu, vel obuiatione Marthæ ipsi Saluatori. Et ibi quinque. Primò, ipsa obuiatio, & obuiantis confessio. Secundò, Christi responsio, ibi: *Dicit illi Iesus.* Tertiò, ipsius Marthæ iterata confessio, ibi: *Dicit ei Martha.* Quartò, veritatis eruditio à Saluatore, & sua inquisitio, ibi: *Dixit ei Iesus.* Quintò, Marthæ responsio, ibi: *Ait illi.* Et hoc est, quòd ait: *Martha ergo, vt audiuit, occurrit.* Sicut auida ad videndum Christum, & sicut gaudens de aduentu, & non sperans de succursu: *Maria autem domi sedebat.* Sed quæritur, quare non assumpsit sororẽ secum? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd voluit ei singulariter loqui, & quòd factum est annunciare. Maria autem sedebat domi, quia vt ait Glossa: contemplatiuè quietem desiderans. Vndè Maria, quæ erat contemplatiua, & typum gerebat contemplatiuorum, sedebat quieta, & tranquilla, & cœlestibus intenta: Maria

Marginal references (left column): Iob 3. d; Aug. tract. 49. in Io. ante med. tom. 9.; Mat. 16. d; Greg. Mor. lib. 17. c. 11.; Iob 26. a; Psal. 117. d; Iosue 10. c; Psal. 18. a; Apoc. 21. f; Apoc. 12. b; Ioan. 12. f; Ioan. 8. b; 1. Thes. 5. c; Isid. lib. de nat. rer. c. 2. in princ.; Ambr. Hexaem. lib. 4. c. 3. post med. tom. 1.; Damascen. Orth. fid. lib. 2. c. 7. ante med.; Isai. 59. b; Iob 3. a; Prou. 7. b; 1. Thess. 5. b; Rom. 13. d; Chrysost. hom. 61. in Ioan. ante med. to. 3.; Aug. tract. 49. in Io. paulo ante med. to. 9.; Ibid. non mult. ante.; Chrysost. hom. 61. in Ioan. ante med. to. 3.; Iob 4. c; Greg. Mor. lib. 5. c. 22. ante med.; 1. Thess. 4 d; Rom. 13. d; 1. Cor. 15. d; Cant. 5. a; Ephe. 5. c

Marginal references (right column): Chrysost. hom. 61. in Ioan. ante med. to. 3.; Aug. tract. 49. in Io. circa med. tom. 9.; Chrysost. hom. 61. in Ioan. ante medium. tom. 3.; Ibidem.; Ioan. 20. g; Ioan. 15. c; Aug. epist. 52. ad Macedon. post med. to. 2.; Cant. 8. b; Gregor. in Euang. hom. 11. ante med.; 1. Col. 3. a; Aug. tract. 49. in Io. circa med. tom. 9.; Chrysost. hom. 61. in Ioan. ante med. to. 3.; Ibidem.; Ioan. 9. d; Chrys. ibid.; Ibidem.; Luc. 10. g

ſedebat ſecus pedes Domini. Vndè & hoc eſt proprium mulieris domi ſedere, prout ait Chryſoſtomus: quòd vir ab exterioribus circumhauritur turbationibus. Mulier autem velut in quadam ſchola philoſophiæ domi ſedens, & intellectum cógregans in ſeipſam, & orationibus intendere, & lectionibus, & alijs poterit philoſophiæ. Hæc ille. Animæ ergo contemplatiuæ eſt ſedere domi. Vndè in figura hominis contemplatiui: Sedebit ſolitarius, & tacebit, & leuabit ſe ſupra ſe: Solus ſedebam, quia amaritudine repleſti me: *Dixit ergo Martha ad Ieſum: Domine ſi fuiſſes hic, &c.* Et profitetur filij Dei potentiam in hoc, quod ait: Si fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus. Itē profitetur eius honorificentiā in hoc, quòd ait: *Scio, quia quæcunq; poposceris à Deo, dabit tibi Deus.* Et patet hic mulieris virtuoſa conſtantia, vt enim ait Chryſoſtomus: Vide quanta philoſophia mulierū, & ſi infirma earū mens. Videntes enim Chriſtū, non confeſtim ad luctum, neque ad ploratum cum clamore incidunt, quod nos patimur, cùm aliquos notos intrantes luctui viderimus. Sed magiſtrum admirantur. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait: *Quæcunq; poposceris à Deo, dabit tibi Deus.* Ex hoc videtur, quòd nō plenè credidit ipſum eſſe verum Deum, & à ſe poſſe facere omnia. Et ad iſtud reſpondendum eſt, ſicut reſpondet Chryſoſtomus, quòd etſi credebat in Chriſtum, non tamen vt oportebat. Nondum enim cognoſcebant, neque quoniam Deus erat, neque quoniam propria virtute, & auctoritate hoc facit. Et ſequitur reſponſio Saluatoris dirigentis: *Reſurget frater tuus:* quaſi dicat, non indigeo alieno adiutorio, ait Chryſoſtomus: Et quia hoc ambiguum fuit, eo quòd non dixit, modo reſuſcito: ſequitur Marthæ iterata confeſsio: *Scio, quia reſurget, &c.* ſcilicet in generali reſurrectione, ſupra: Reſuſcitabo eum in nouiſsimo die. Et de hoc audierat Martha ab eo, ſupra: Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei. Et quia ipſa locuta eſt de reſurrectione generali: ſubditur doctrina veritatis de poteſtate filij Dei in ſuſcitando omni tempore: *Dicit ei Ieſus: Ego ſum reſurrectio,* ſcilicet cauſaliter, & efficienter: Chriſtus reſurrexit. Et ita eſt cauſalis prædicatio: *Et ego ſum vita,* eſſentialiter, & ſimiliter cauſatiuè, & conſeruatiuè, infra: Ego ſum via, veritas, & vita: *Qui credit in me,* ſcilicet vitam: *Etiamſi mortuus fuerit,* ſcilicet morte corporali: *Viuet,* in reſurrectione: *Et omnis, qui viuit,* ſcilicet corporaliter, & ſpiritualiter: *Et credit in me,* ſcilicet veritatem: *Non morietur in æternum,* morte damnationis æternaliter, vt enim ait Auguſtinus: Vndè eſt mors in anima? quia non eſt ibi fides. Vndè mors in corpore? quia non eſt ibi anima. Ergo animæ tuæ fides eſt anima, vel vita. Hæc ille: Iuſtus enim ex fide viuit: Ipſe enim eſt Deus viuentium, non mortuorum. Et quia Martha dixerat: *Quæcunq; poposceris à Deo, &c.* Ideò ait Saluator: *Credis hoc?* ſcilicet quòd ſum reſurrectio, & vita: potens ſcilicet reſuſcitare, & vitam conſeruare. Et ſubditur eius reſponſio: *Ego credidi, quia tu es Chriſtus,* vt enim ait Chryſoſtomus: videtur non intellexiſſe quod dictum eſt, ſcilicet à Chriſto. Sed quoniam magnum quid erat, quod dixerat, intellexit: & hoc eſt probabile, quia non vocat eam beatam ex hac confeſsione in verbis. Et hoc ideò forte, quia Petrus intellexit plenariè veritatem, ſcilicet, quòd erat filius Dei æternus: mulieres vero iſtæ cenſuerunt iſtum, ſicut de virtuoſo quodam homine, & approbato, & excellente, vt ait Chryſoſtomus. Et patet ex iſto proceſſu, quòd eſt duplex mors, ſcilicet animæ, & corporis. Vndè Auguſtinus: Mors animæ fit, cùm eam deſerit Deus: ſicut corporis, cùm id deſerit anima. Ergo vtriuſque rei, id eſt, totius hominis mors eſt, cùm anima Deo deſerta deſerit corpus: ita enim nec ex Deo viuit ipſa, nec corpus ex ipſa. Huius totius hominis mortē ſecunda mors ſequitur: Non lædetur à morte ſecunda. Item eſt duplex reſurrectio, vna à morte corporali, alia à morte ſpirituali, ſiue animæ. De qua vtraque ſupra: Sicut pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & filius. Et ſequitur illa pars, in qua ſororis vocatio à Martha. Et ibi tria. Primò, illius vocatio, & eiuſdē progreſsio. Secundò, concomitantium deſcriptio: *Iudæi ergo.* Tertiò, Mariæ aduenientis humiliatio, & confeſsio, ibi: *Maria ergo.* Ait ergo: *Cùm hoc dixiſſet, vocauit Mariam,* vt enim ait Chryſoſtomus: Martha, quia eam in ſpem bonam duxerat Ieſus, vocauit Mariam cum ſilentio. Et hoc ideò, ſecundum Gloſſam, quia ſi Iudæi audiſſent eam vocari à Ieſu, non ſequerentur, & ita non viderent miraculum: *Magiſter adeſt, & vocat te, &c.* Sed quæritur, qualiter hoc ait, cùm hoc non legatur prius? Et ad hoc reſpondet Gloſſa, quòd cauſa breuitatis in verbis Marthæ oſtendit, nō prius dictum, id eſt, quòd Dominus vocauit eam: *At illa vt audiuit, ſurrexit citò,* ex gaudio de aduentu Saluatoris, & ex deſiderio videndi eum, & colloquendi, & ex ſpe ſolatij, Ideò citò ſurrexit. Et nota hic exemplum mulieribus colloquendi cum ſilentio. Nam Martha vocauit ſororē cum ſilentio: quantò enim ſunt magis loquaces naturaliter: nam vt ait Sapiens: Mulieres magis ſunt ſilueſtres, & magis loquaces: tantò magis ſunt commendandæ ex taciturnitate. Ideò dicitur: Mulier ſenſata, & tacita. Et mulier debet diſcere in ſchola philoſophiæ, vt habitū eſt ſupra à Chryſoſtomo: *Et venit ad eum.* Et hoc ideò, quia nondum venerat Ieſus in caſtellum. Et ideò hoc, ſicut ait Chryſoſtomus, vt non videatur inijcere ſeipſum ſigno faciendo, ſiue ingerere, ſed rogari ab illis voluit, vt eſſet minus ſuſpectū ſignum. Et non ſola iuit: *Sed & Iudæi qui erant cum ea, ſecuti ſunt.* Et patet hic ſapientia mulieris, vndè Chryſoſtomus: Ecce mulier philoſophans nō expectauit magiſtrum venire, nec à luctu detenta eſt, ſed oēs Iudæos tranſiens: propter quod ait, quòd Iudæi ſecuti ſunt, vt enim ait Seneca. Proprium eſt libenter facientis citò facere: *Maria ergo cum veniſſet, cecidit.* Et in hoc profeſsio maieſtatis, & poteſtatis filij Dei, & ſua humiliatio, vndè Chryſoſtomus: Calidior autem hæc ſoror ſua, quia non ob turbam verecundata eſt, non ob ſuſpicationem, quam habebant inimici de Chriſto, quòd erat contrarius Deo, ſed omnia proiecit, & dixit: *Si fuiſſes hic, non fuiſſet mortuus, &c.* ſicut ait Martha ſupra. Tam ergo geſtu, quia cecidit, quàm affatu, quia ſic dixit, Chriſti poteſtatem profeſſa eſt. Quærit autem Auguſtinus, quare narrauit Euangeliſta, quòd Iudæi ſecuti ſunt. Et reſpondet, vt videamus quæ occaſio fuerit, quare plures ibi eſſent, quando Lazarus fuit reſuſcitatus. Et nota quòd ait vtraque: *Si fuiſſes hic, non fuiſſet frater meus mortuus,* quia vt ait Gloſſa: De præſente nulla infirmitas auſa eſſet apparere, apud quas vita hoſpitari nouerat. Glorioſum ergo, & iucundum, & ſecurum eſt animæ fideli, filium Dei hoſpitari in corde, & ſuſcipere, vt nulla infirmitas, nulla mors peccati, nulla triſtitia indebita ibi ſit. Infra: Qui diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & ad eum veniemus, &c. Et ſic veniens defert ſecum omnia bona: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Sequitur pars, in qua præambulorum ad miraculum ſpecificatio, cùm concomitantibus. Et ſunt tria. Quorum primum eſt infremitus, & lacrymationis Chriſti præmiſſio, cùm ſua inquiſitione. Secundò, fremitus iteratio, cùm ſua præceptione, ibi: *Ieſus.* Tertiò, ſuorum oculorum eleuatio cum gratiarum actione, ibi: *Ieſus autem eleuatis oculis.* Ait ergo: *Ieſus, vt vidit plorantem, &c. Infremuit ſpiritu, &c.* Oſtendens naturam humanam, & denudans: nihil enim plus volebat imaginari tunc, quàm quod eſſet verus homo, vt ait Chryſoſtomus: Turbauit, inquam, ſcilicet quia voluit, ſic eſuriuit, ſic dormiuit, ſic contriſtatus eſt, ſic mortuus eſt, quia voluit. In illius enim poteſtate erat ſic, vel ſic affici, vel non affici, vt ait Auguſtinus: *Et dixit: Vbi poſuiſtis eum?* Sed cum omnia noſceret, quare hoc quæſiuit? Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quia non vult ſe inijcere, id eſt, ingerere ad faciendum miraculum: ſed omnia ab illis diſceret, & rogatus faceret, vt ab omni ſuſpicione ſignum eripiat. Hæc ille. Ideò: *Dicunt ei: Veni, & vide,* ſcilicet oculo miſericordiæ. Et non ſolùm hoc, ſed: *Lacrymatus eſt,* monſtrans naturam humanam, ait Chryſoſtomus. Propter quod dixerunt: *Ecce quomodo amabat eum.* Et nihilominus detrahebant ei. Vndè ſequitur: *Non poterat hic, &c.* vt enim ait Chryſoſtomus: Confitentur quoniam aperuit oculos cæci, & tamen detrahunt ei: erat enim iudicium corruptum. Sed quæritur, qualiter ait: *Ieſus infremuit, & turbauit ſemetipſum?* quia: Non erit triſtis, neque turbulen-

Marginal notes (left): Chryſoſt. hom. 60. in Ioan. poſt med. to. 3. — Thren. 3. b — Hierem. 15. d — Chryſoſt. hom. 61. in Ioan. ante med. to. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Ioan. 6. e — Ioan. 5. e — 1. Cor. 15. c — Ioan. 14. a — Aug. tract. 49. in Io. poſt med. tom. 9. — Abac. 2. a — Mat. 22. c — Chryſoſt. hom. 61. in Ioan. poſt medium. tom. 3. — Mat. 16. b — Aug. de Ciuit. Dei. lib. 13. c. 2. tom. 5. — Apoc. 2. c — Ioan. 5. d

Marginal notes (right): Chryſoſt. hom. 62. in Ioan. ante med. to. 3. — Eccl. 26. c. — Chryſoſt. hom. 60. in Ioan. poſt med. to. 3. — Ibid. hom. 62. ante med. — Ibidem. — Senec. de benef. lib. 2. cap. 5. — Chryſoſt. hom. 62. in Ioan. ante med. to. 3. — Aug. tract. 49. in Io. poſt med. tom. 9. — Ioan. 14. c — Ioan. 7. b — Sap. 7. b — Chryſoſt. hom. 62. in Ioan. ante med. to. 3. — Aug. tract. 49. in Io. poſt med. tom. 9. — Chryſoſt. hom. 33. in Ioan. ante med. to. 3. — Ibidem. — Chryſ. ibid. paulo poſt. — Iſai. 42. a

Isai. 42. *Prou. 10. c* turbulentus. Et loquitur de Christo. Item: Non commouebitur iustus: Multo minus Christus. Item passio non cadit in sapientem, secundum opinionem Stoicorum, prout *Aug. de Ciuit. Dei. lib. 9. c. 4 ante med. tom. 5.* recitat Augustinus: Multo minus in Christo. Et ad istud est respondendum secundum Augustinum, quòd turbatus est, quia voluit. Et ideò ait Augustinus: Potestatem attendite, significationem inquirite. Fremitus ergo in Christo *Id. tract. 49. in Io. post med. tom. 9.* signat, quantum homo turbari debeat pressus mole peccati. Et de hoc in Glossa. Vndè est turbatio assumpta voluntariè, & cum modestia, & moderamine, & in ipsa sensualitate. Et sic fuit in Christo, sicut ait de se: Tristis est *Mat. 26. c* anima mea vsque ad mortem. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Lacrymatus est Iesus*, cùm dicat Apostolus: Nolite con- *1. Thes. 4. c* tristari de dormientibus, &c. qualiter ait: *Christus lacrymatus est?* Item ipse erat potens ad ipsum resuscitandum, non oportuit ergo lacrymari. Item videtur dedisse malum exemplum alijs, quòd displicebat ei diuina ordinatio de morte Lazari. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd lacrymatus est Iesus: nondum enim aliquod resurrectionis signum demonstrabat. Et quia venerat, vt lacrymaturus ostendens prius naturam humanam: & postea monstraturus diuinā naturam in miraculo: ideò prius fleuit, & hoc, quia flere hominē docuit. Vndè Augustinus: Fleuit Christus, fleat se homo. Et Anselmus: Fleuit Christus amicum mortuum, fleat se homo oppressum pondere peccati. Et patet hic mira pietas Saluatoris, quòd lacrymatus est. Item patet sapientiæ veritas, & iustitiæ æquitas: Fleuit enim vt doceat nos flere, & peccata esse flenda. Vndè per tria, quæ dicuntur hic, significantur tres partes pœnitentiæ in nobis. Perturbationem, qua se turbauit, signatur commotio contritionis in corde, qua homo se turbat: computans, quæ bona Dei accepit, & quæ mala reddidit, & cogitans, quæ iudicia expectat. Vndè contritio signatur per cordis contritionem, & comparatur terræ motui, in Psalmo: Commouisti terram, & conturbata est: sana contritiones eius, quia commota est. Per hoc, quòd ait. *Infremuit*, in quo est, quasi aliquis sonus designatur confessio cū spiritu deuotionis. Secundum quòd ait Propheta: *Dixi confitebor aduersus me iniustitiam meam.* In hoc, quòd ait: *Lacrymatus est*, designatur satisfactio pro peccatis: Deduc quasi torrentē lacrymas, vt enim ait Chrysostomus: Iesus lacrymatus est: nunquam legitur, quòd risit. Sic etiam & de Paulo legitur: Scripsi vobis per multas lacrymas. Vbi ait Haymo, quòd quot syllabas scripsit, tot lacrymas emisit. Vndè Christus lacrymatus est hic in suscitatione Lazari, deflens, & deflendā ostendens humanā fragilitatem, & mortalitatē ex peccato. Item fleuit super ciuitatem, ostendens deflendam esse nostram cæcitatem, & inconsiderationē de iudicijs futuris, & malis [illegible] peccatoribus. Item lacrymatus est in cruce [illegible] deflendam esse nostram malignitatem, & in [illegible] ad cuius imitationē debemus lacrymari pro peccatis nostris, & pro peccatis aliorū, & pro miserijs, quæ sunt in mundo. Vt enim ait Chrysostomus: Lacrymæ sunt ab igne spirituali, & nihil vnit Deo, vt lacrymæ, illas beatificat Deus, illæ lætitiam assumunt cōtinuam, & purgant à peccatis, sicut cœlum à pluuia, & illis peccatorum destruuntur tenebræ. Et ibi benè de hoc. In Psalmo: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Ibi Augustinus in originali. Lacrymis lauatur voluptas, & eis impetratur misericordia. In Psalmo: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte. Et sequitur iteratio fremitus cum concomitantibus, ibi: *Iesus fremens iterum*, scilicet volens, vt expositum est, siue increpans passionem, & refrenans, vt ait Chrysostomus: *Venit ad monumentum.* Et in hoc descriptio loci. Erat enim spelunca, quæ omnia narrantur, vt mortis veritas, & sepultura denotetur. Et ait: *Tollite lapidem.* Quærit Chrysostomus, ad quid hoc præcepit? qui enim corpus mortuum erat resuscitaturus, poterat lapidem tollere: Ergo non oportuit hoc præcipere. Et ad istud respondet, quòd sic præcepit, vt haberet illos testes miraculi, vt non æstimarent esse phantasma: *Dicit Martha: Domine iam fœtet.* Sed quæritur, qualiter hoc ait? ex quo supra dixit Christo: *Quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus.* Et ad istud respondet

Qualiter Christus lacrymatus est. — *Chrysost. hom. 62. in Ioan. ante med. to. 3.* — *Aug. tract. 49. in Io. post med. tom. 9.* — *Thren. 2. f* — *Chrysost. in Matt. ho 6. post med. tom. 2.* — *2. Cor. 2. b* — *Chrysost. in Matt. ho. 6. post med. tom. 2.* — *Psal. 6. b* — *Psal. 41. a* — *Chrysost. hom. 62. in Ioan. ante med. to. 3. Ibid. post multa.*

Chrysostomus, quòd nihil nouerat eorum, quæ dixit Christus, scilicet de resurrectione fratris: & ideò vt impossibile propter tempus hoc ait: erat enim extraneum, quòd triduanum & corruptum suscitare mortuum. Et ideò Iesus increpans eam, vt non reminiscentem, quæ dixerat, ait: *Nonne dixi tibi: si credideris, videbis gloriam Dei?* scilicet in suscitatione mortui, sicut ait supra discipulis: *Hæc infirmitas non est ad mortem, sed ad gloriam Dei.* Nam in operatione miraculorū gloria Dei manifestatur ob operum arduitatem, supra: Vt manifestentur opera Dei in illo. Et nota quòd ait: *Christus si fremens venit ad monumentum*, vt patet ex Augustino: Iste fremitus Saluatoris significat fremitum indignationis, quo debet homo indignari contra peccata sua, & in se conturbari, & amaricari, & sic venire ad monumentum, quod est locus, in quo sepeliuntur mortui, id est, ad recogitationem, & rememorationem suorum peccatorum: Recogitabo tibi omnes annos meos. Vndè ibidem dicitur, quòd conuertit Ezechias faciem suam ad parietem, & fleuit. Per parietem collectio sensuum, aggregatio peccatorum: Abij amarus in indignatione spiritus mei. Ibi Gregorius: qualiter Spiritus sanctus cor amarum in indignatione contra peccata sua, reprehendit se de cogitationibus, insequitur de verbis, punit flendo de factis: In multa sapientia, multa indignatio: quia quanto plus proficimus in cognitione, tanto magis nobis indignamur de peruersa operatione. Et ibi benè de hoc. Vel per fremitum Saluatoris signatur sua sapientia, & scientia de peccatis hominum, & indignatione: Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius. Quod exponit Gregorius de Christo, & de notitia eius, super illud Iob: Gloria narium eius terror. Per speluncam autem signatur anima in peccato perseuerans, & peccata in se congregans: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis speluncam latronum. Super quod Gregorius ibi: Domus Dei est ipsa mens, atque conscientia fidelium, quæ in læsione proximi peruersas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident. Et ibi benè de hoc. Spelunca enim est tenebrositate obscura, feritate sordida, algore frigida, bestijs, & insidiantibus inhabitata. Et ideò signat animam peccatricem in peccatis manentem. Vndè est spelunca dolosæ malignitatis: de qua dictum est in Psalmo: Insidiatur quasi leo in spelunca. Et est spelunca libidinosæ voluptatis, in figura: Aperite speluncam, & adducite ad me quinque Reges, id est, libidines quinque sensus principantes in anima voluptuosa. Et est spelunca impiæ rapacitatis: Impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina. Et est spelunca iniustæ vsurpationis: sicut quando fures, & latrones non intrantes per ostium, quod est Christus, vsurpant sibi dignitates in Ecclesia: Nunquid spelunca latronū facta est domus ista? &c. Super speluncam autem lapis superponitur, quando talis anima praua cōsuetudine opprimitur: Lapsa est in lacum vita mea, posuerunt lapidem super me. Quod exponit Gregorius benè, super illud Iob: Saluabit te de ore angusto. Lapis, inquit, superponitur, cùm dura consuetudine mens in peccato demoratur. Et ibi benè de hoc. Ideò orat Propheta: Neque vrgeat super me puteus os suum. De eo vero, quod sequitur: *Quatriduanus est.* Et de quatuor diebus peccati, & de fœtore, in collatione prædicabili. Et sequitur vltimum præambulum miraculi: *Iesus autem eleuatis oculis, dixit: Gratias ago*, vt enim ait Chrysostomus, de se humilia loquitur. Non enim ad dignitatē suam respicit, sed ad salutem nostram. Et quòd posset nos attrahere, propterea excelsa quidem, & pauca, & ipsa occulta: humilia vero, & multa dixit de se. Et ideò eleuauit oculos, & gratias dedit, vt ostenderet se non esse contrarium patri, & vt amplius crederent, supra: *Cùm gratias egisset, &c.* Ideò sequitur: *Quoniam audisti me, &c. Et semper me audis*, quia omnia dedit in manu filij, supra: *Sed propter populum, vt credant, quoniam me misisti*, supra: Misit filium in mundum. Et supra: Qui misit me, non reliquit me, &c. Sed quæritur, ex quo supra ait: Ego & pater vnum sumus. Videtur hic dare occasionem populo non credendi ipsum esse vnum cum patre. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, quòd vtraque de se dixit, aliquando alta, aliquando

Ibid. post. — *Io. in. 3. a* — *Aug. tract. 49. in Io. post med. tom. 9.* — *Isai. 38. c* — *Ezech. 3. d* — *Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 10. post med.* — *Eccl. 1. d* — *Isai. 2. d* — *Greg. Mor. lib. 31. cap 12. post med.* — *Iob 39. c* — *Luc. 19. g* — *Gregor. in Euang. hom. 39. circa med.* — *Psal. 9. c* — *Iosue 10. d* — *Num. 2. b* — *Hierem. 7 d* — *Thren. 3. f* — *Greg. Mor. lib. 6. cap. 24 ante* — *Iob 36. d* — *Psal. 68. d* — *Chrysost. hom. 63. in Ioan. fer. in princ. tom. 3.* — *Ioan. 6. b* — *Ioan. 3. c* — *Ibidem.* — *Ioan. 8. d* — *Ioan. 10. b* — *Chrysost. hom. 63. in Ioan. ante med. to. 3.*

quando humilia, vt crederent de ipso, quòd esset filius Dei æternus, & homo verus. Et ideò ait hic: *Gratias ago, &c. Propter populum, vt credant, &c.* Et patet hic exemplum eleuandi cordis oculos ad Deum, antequam ardua aggrediantur, & quando opera incipiuntur: Omnia in gloriam Dei facite: Leuaui oculos meos in montes, ait Propheta, id est, in altitudines diuinarum miserationum, &c. Et sequitur illa pars, in qua de ipso miraculo: *Hæc cum dixisset* Et ibi tria. Primò, ipsa resuscitatio. Secundò, deligationis resuscitati præceptio, ibi: *Dixit ei Iesus.* Tertiò, assistentium credulitas, siue imitatio: *Multi ergo ex Iudæis.* Ait ergo: *Clamauit voce magna: Lazare veni foras.* Et in hoc ipsum miraculum, siue mortui resuscitatio, virtute sui verbi: Sermo enim eius potestate plenus est. Sed quæritur, ex quo supra gratias egit patri, eò quòd audiuit eum: quare non ait hic: In nomine patris veni foras. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd oratio Christi fuit supra propter imbecilles, & imperfectiores, vt crederent, quòd esset vna voluntas ipsius, & patris. Hic autem per res, id est, miraculum auctoritatem ostendit. Et hoc fuit suæ sapientiæ, per verba quidem condescensionem: per res vero potestatem ostendere. Hæc ille. Vt ergo ostenderet se esse verum hominem, gratias egit: vt ostenderet se esse verum Deum, ait: *Veni foras,* sua potestate, sicut promiserat, supra: Venit hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei: *Et statim prodijt ligatus institis,* id est, vittis. Instita dicitur vitta, quasi latum cingulum quo pueri ligantur, &c. vt enim ait Glossa: Sicut potentia Dei fuit, quòd surgit: ita fuit, quòd sic prodit, &c. Vndè Chrysostomus: Vide opus testans eius auctoritatem: exiuit enim Lazarus compeditus. Et sequitur præceptio deligationis, ibi: *Soluite eum, & sinite abire.* Quæritur, cùm esset euidentius miraculum, si deligatus omnino prodisset, quare non sic fecit Dominus? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd vt non putaretur phantasia esse res, iussit eum soluere, vt tangentes, & propè eum facti videant: quoniam ille verè esset, scilicet Lazarus, & ait: *Sinite abire,* vt videant, quòd non ad gloriationem fecit: non autem ait: sinite mecum ambulare, vt monstretur, &c. Secundum Augustinum: Mortuus sub lapide, signat hominem reum sub lege, quæ non potuit iustificare. Remotio lapidis signat amotionem ponderis legis per gratiam, & libertatem spiritus: Vbi spiritus, ibi libertas. Quòd enim Iesus lacrymatus est, & quòd voce magna clamauit, signat quàm difficilè surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. Quod autem processit ligatus: signat, quòd quando contemnis, mortuus iaces: quando confiteris, procedis, adhuc tamen reus. Ideò vt soluerentur peccata dixit Deus ministris: *Soluite eum.* Hæc Augustinus: Vndè patet ex dictis, quòd mortuus Lazarus signat peccatorē mortuum cuius manus, & pedes sunt ligati, vt dicitur hic. Est enim peccator ligatus vinculis, prout ait Propheta: Funes peccatorum circumplexi sunt me: Funibus peccatorum quisque constringitur. Vndè est ligatio multiplex. Vna est vinculis culpæ, quæ signatur hic. Alia est vinculis pœnæ: Ligatis manibus & pedibus. Super quod ibi Gregorius: Tunc ligat pœna, quos modo à bonis operibus ligauit culpa. Pedes enim, qui visitare ægrum negligunt, manus, quæ nihil indigentibus tribuunt, ligatæ sunt, &c. Item est ligatio vinculis concupiscentiæ mortalis corruptionis: Et quoniam vincti pariter sine molestia. Ibi Gregorius: De vinculis mortalis corruptionis: Corpus enim, quod corrumpitur, aggrauat animam. Et ibi Gregorius multum de hoc: Qui dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Ibi Gregorius benè de hoc: Data sunt super vincula, & ligabunt te. Ibi Gregorius de hoc benè. Peccata ergo ligant manus ne bona faciant, & ligant pedes, id est, affectus, ne benè velint. Et sudarium cooperit faciem, & oculos ne rectè videant. Et ideò peccator ligatus est mortuus. Vndè Chrysostomus: Peccatores ligantur ebrietate in capite, quæ sensus ligat: auaritia in manibus, quæ non permittit eas extendere: solicitudinibus in pedibus, &c. Et talis viuificatur gratia diuina in contritione, procedit manifestans se in confessione, soluitur à ministris in satisfactionis susceptione, quibus data est potestas clauium. Infra: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ideò ait Dominus leproso mundato: Ostende te sacerdoti. Et sequitur tertium, scilicet credulitas assistentium, siue imitatio, ibi: *Multi ergo ex Iudæis crediderunt,* præ miraculi magnitudine: *Quidam verò abierunt ad Pharisæos,* siue annunciando, vt crederent: siue potius prodendo, vt sæuirent, secundum Augustinum. Et sequitur illa pars principalis, in qua Iudæorum dolosa machinatio de apprehendendo filio Dei, & occidendo, ibi: *Collegerunt ergo Pontifices.* Vndè quidam diuidunt istam partem contra totā seriem præteritam à secundo capitulo, vsque huc. Nam hic, & consequenter narrantur præambula ad passionem, & concomitantia, & ipsa passio. Et secundum hoc, hæc pars in duas partes. Primò, narrantur antecedentia, & præambula passionem. Secundò, narrantur concomitantia, ibi: *Hæc cum dixisset, egressus est.* Prima in duas. Primò, narratur Iudæorum maligna machinatio. Secundò, narratur aduentus Domini in Bethaniam, qui erat locus vicinus loco passionis, & describitur eius progressus ad ipsum locum passionis, infra: Iesus ergò ante sex dies Paschæ. Prima in tres. Primò, narratur Iudæorum conspiratio. Secundò, filij Dei discessio ab eis, ibi: *Ab illo ergo die.* Tertiò, eorum conuentio in Ierusalem ad insinuandum filio Dei, ibi: *Proximum erat Pascha.* Ait ergo: *Collegerunt Pontifices, &c.* Vt enim clamat Chrysostomus: O insania! qui in aliorum corporibus mortem superauit, morti tradere æstimabant: *Hic homo,* vt enim ait Chrysostomus: Hominem adhuc vocant, qui tantam susceperant eius diuinitatis demonstrationem, & ideò adorare oportebat, & non æstimare hominem, &c. supra proximo: Operibus credite: *Venient Romani, &c.* Vt ait Augustinus: Temporalia perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitauerunt, & sic vtrunque amiserunt. Nam & Romani, & locum, & gentem destruxerunt, sicut prædixerat Dominus: *Videns ciuitatem fleuit super eam.* Et sequitur: Prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt. Et subditur consilij confirmatio: *Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, &c.* Ait: *Expedit, vt vnus moriatur,* vt ait Augustinus: Hic docemur per homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere, quod tamen Euangelista diuino tribuit sacramento. Vndè sequitur: *Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex, &c.* Sed quæritur, qualiter ait: *Pontifex anni illius,* cùm Deus cōnstituerit vnum bonum summum Sacerdotem, quo mortuo alius debebat succedere, & post. Et ad istud respondet Augustinus, quòd per ambitiones, & contentiones postea constitutum erat, vt plures essent, vt per annos singulos vicibus suis ministrarent, vt patet de Zacharia. Item quæritur, qualiter ait Caiphas: *Non tantum pro gente, sed vt filios Dei congregaret,* cùm ad ipsum spectaret tantum cogitare de gente Iudæorum. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd Caiphas tantum ait de gente, in qua erant oues, de quibus Dominus: Non sum missus, nisi ad oues. Sed tunc obijcitur, quòd nondum crediderant, & ita non erant oues Dei. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hæc dicta sunt secundum prædestinationem: licet enim nondum crediderant: erant tamen credituri, qui erant prædestinati. Sed quæritur, qualiter per Caipham, qui erat malignus, fuit prophetatum tantum bonum. Deus enim, qui est lux, in tenebris non lucet, & ita non illuminat per malos. Item vt ait Dionysius: Diuina bonitas in summa, & ab illis in media, & à medijs in infima descendit: Ergo prophetia vel illuminatio debet descendere per malos ad ipsos electos Dei. Cùm ergo quæritur, an Caiphas peccauit hoc dicendo: videtur quòd non, quia non dixit hoc à semetipso, vt dicitur in litera. Item hoc dixit, cùm esset Pontifex illius anni, quod tribuit Euangelista sacramento, vt Augustinus: Ergo vt prius. Ad contrarium videtur, quia illud dixit, intendens mortem Christi. Sed intensio imponit nomen operi, siue affectus, vt dicitur de spiritu, & anima: Ergo peccauit. Et ad istud respondendum, sicut respondet Gregorius in principio, loquens de asina Balaam, de qua: Sic irrationale animal, inquit, rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit. Ita sæpè quilibet indignus sancta verba

per

1 Cor. 10. d
Psal. 120. a
Eccl. 8. a
Chrysost. hom. 63. in Ioan. circa med. to. 3.
Ioan. 11. f
Instita.
Chrys. ibid. post med.
Ibidem.
Aug. tract. 49. in Io. post med. tom. 9.
Rom. 3. f
2 Cor. 3. d
Psal. 118. b
Prou. 5. b
Mat. 22. b
Gregor. in Euang. hom. 38. post med.
Iob 3. c
Greg. Mor. lib. 4. c. 30 paulo post med.
Sap. 9. d
Iob 39. a
Greg. Mor. lib. 30. c. 12 ante med.
Ezech. 3. g
Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 12.
Ioan. 20. f
Mat. 8. a
Aug. tract. 49. in Io. ante med. tom. 9.
Ioan. 18. a
Ioan. 12. a
Chrysost. hom 63 in Ioan. post med. to. 3.
Ibidem.
Ioan. 10.
Aug. tract. 49. in Io. post med. tom. 9.
Luc. 19. g
Aug. ibid. paulo post.
Leuit. 8. c
Aug. ibid. post pauca.
Luc. 1. b
Aug. ibid. prope finē.
Mat. 15. c
Aug. ibid.
Dionys. de diuin. nominibus 4.
Aug. tract. 49. in Io. prope finem tom. 9.
Greg. Mor. lib. 27. c. 1. ante med.
Num. 22. d

per propheticæ spiritum accipit, sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit, vt & se supra se loquendo emineat, & infra se viuendo torpescat. Hæc ille. Non ergo mirum si Deus, qui per os asinæ verba protulit, per malos futura reuelat, prout ait Augustinus benè de hoc. Et de hoc similiter Augustinus, quòd in eò, scilicet Caipha, egit propheticum chrisma, vt prophetaret: hoc autem vita impia, vt nesciens prophetaret. Similiter Balaam cum esset malus prophetauit: Dixit auditor sermonem Dei, iste autem nesciuit. Ad aliud respondetur magistraliter, quòd huius sermonis, scilicet: ***Expedit, vt vnus moriatur pro populo***, duplex erat intellectus: vnus scilicet procedens ex peruersa intentione illius, & ille fuit carnalis: alius verò intellectus finalis ex diuina reuelatione, & ille fuit spiritualis. Vndè Spiritus sanctus non fuit vsus voluntate illius, quæ erat mala, sed locutione. Sicut spiritus formauit verba, vel Angelus per linguam asinæ. Et sic Caiphas peccauit ex peruersa voluntate, & praua intentione: licet ex sacramento, quia fuit Pontifex, vt ait Augustinus, hoc protulerit. Ex his patet, quòd Deus reuelet prælatis maximè bonis, prout ait Chrysostomus: Vides, inquit, quanta pontificialis potestatis virtus: etsi enim indignus existens re, id est, pontificatu, prophetauit, nesciens quid dicebat: & ore scilicet illius solùm vsa est gratia, contaminatum autē cor non tetigit. Multi denique alij futura prædixerunt indigni existētes. Et ibi benè de hoc, & multum. Vndè & gentiles dixerunt: somnia regū esse veriora, prout recitat Macrobius: ponens exemplum de Agamemnone recitante somnium suum ipsis Græcis euntibus ad bellum Troianum, & eos confortante, dixerunt, somnia regia esse veriora. Et patet hic, quòd Pontifices, & maiores amplius Christum impugnabant, ne amitterent principatum in plebes, quē amabant: sicut improbrat eis Dominus: Amant primos accubitus in cenis. Et quia diligebant temporales dignitates supra diuinum honorem, & supra Deum: ideò meritò amiserunt, & fuerunt destructi à Romanis, scilicet à Tito, & à Vespasiano quadragesimo secundo anno post passionem Domini. De hoc verò, quod ait: ***Expedit, vt vnus moriatur***, in prædicabili collatione. Et sequitur secunda pars, in qua Saluatoris discessio ab eis: ***Iesus ergo non palam, &c.*** Sed quæritur, quare hoc, cùm posset esse cùm eis, & non teneri, sicut supra proximo. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd in hominis infirmitate viuendi exemplum discipulis demonstrauit: in quo apparet nō esse peccatum, si fideles aliquando oculis persequentium se subtraherent: ***Sed abijt in regionem, &c.*** Et in hoc figuratur transitus Christi ad gentes, vt habitum est supra: ***Et ibi morabatur cum discipulis suis***, vt enim ait Chrysostomus: Humanè seipsum saluat, id est, humanitatem ostendens. Vndè nullus est secutus eum, scilicet præter discipulos: quando enim omnes lætantur, & festum celebrant, tunc discipuli sunt in periculis, scilicet cum Christo. Ideò ait eis: Vos estis, qui permansistis mecū in tentationib' meis. Et patet mysterium: Ephrem interpretatur fructificatio: & signat populum gentilem, qui protulit multos fructus bonorum operum, ad quem transiuit Iesus, relictis Iudæis propter eorum perfidiam, ait Paulus: Ecce conuertimur ad gentes: Sterilis peperit plurimos. Vel potest signare animam sanctam, & fructiferam, in qua habitat Christus cum discipulis, id est, virtutibus disciplinantibus. Supra: Venit Iesus, & discipuli in Iudæam, & ibi demorabatur. Et de hoc ibi. Et sequitur tertia particula, in qua eorum conuentio ad insidiandum Domino: ***Proximum autem erat Pascha***, in quo consueuit Dominus ascendere Hierosolymam iuxta præceptum legis, de ascendendo illuc in tribus solemnitatibus: ***Et ascenderunt multi, &c. Vt sanctificarent se ipsos***, vt ait Chrysostomus: Mirabilis purificatio cum contaminata optione, id est, voluntate, cùm homicida mente, cùm sanguinolentis manibus, &c. Idem Augustinus: Cruentum pascha sanguine Domini voluerunt Iudæi habere: illo enim die debuit agnus immolari. Sed illa celebratio fuit vmbra futuri, prophetia Christi venturi, prophetia illo die passuri: vt transiret vmbra, & lux veniret: vt transiret significatio, & veritas teneretur. Habebant Iudæi pascha in vmbra, nos in luce: ait Augustinus: Pascha nostrum immolatus est Christus: ***Quærebant ergo Iesum***, sed malè ait Augustinus: Quærebant enim Iesum, vt nec ipsi eum haberent, nec nos. Ideò in Psalmo: Confundantur, qui quærunt animam meam. Sunt autem, qui quærunt benè, scilicet vt habeant. In Psalmo: Non est, qui requireret animam meam. Et quòd malè quærebant, patet: ***Dederant enim Pontifices mandatum, &c. Vt apprehendant eum***, scilicet ad occidendum, ait Glossa: Sed non sapientia, non est consilium contra Dominum: ipse enim consilia prauorum dissipat. Ideò vt ait Chrysostomus, derisibiles facti effugit volentes eum interficere. Et apporiari facit, id est, anxiari, virtutis demonstratione compungere eos volens. Et cùm cœperint, vt discant, quoniam non propriæ virtutis fuit eum capi, sed illius concessionis. Vndè quando ait eis: Ego sum, venientibus ad capiendum eum, in terrā ceciderunt, infra: Patet ergò ex dictis eorum continua malignitas, & Saluatoris potestas, & deliberata voluntas faciendi in die, & in loco, prout ipse disposuit: Ipse enim habet potestatem ponendi animam suam.

Marginalia: August. de mirab. Sacr. script. lib. 1. cap. 34. tom. 3. — Aug. cōtra Faustum. lib. 16. cap. 23. tom. 6. — Nu. 24. a — Num. 22. f — Aug. tract. 49. in Io. propè finē. tom. 3. — Chrysost. hom. 64. in Ioan. ante med. to. 3. — Macrob. de somn. Scip. lib. 1. cap. 3. post med. — Mat. 23. a — Aug. tract. 49 in Io. in fin. to. 9. — Chrysost. hom. 64 in Ioan. ante med. to. 3. — Luc. 22. c — Ephrem quid significat. — Act. 13. g — 1. Reg. 2. a — Ioan. 3. e — Exod. 23. a — Chrysost. hom. 64. in Ioan. ante med. to. 3. — Aug. tract. 50. in Ioan. non longè à princ. tom. 9. — Exo. 12. — Aug. ibi. post princ. — 1. Cor. 5 d — Psal. 39. d — Psal. 141. b — Iob 5. b — Chrysost. hom. 64. in Ioan. post med. to. 3. — Ioan. 18. a — Ioan. 10. b

CAPVT DVODECIMVM.

Iesus ergo antè sex dies Pascha. Descripta eorum cōspiratione, hic, de progressu Saluatoris ad locum passionis. Et hoc in duas partes. Primò de progressu Saluatoris, & peruentione ad locum. Secundò, de consolatione discipulorum, & confortatione, ac eruditione. Infra proximo: Antè diem festum Paschæ, &c. Istud vero capitulum in tres partes. Primò, de aduentu suo in Bethaniam, qui erat locus proximus ipsi Hierosolymæ: & de factis ibidem. Secundò, de aduentu eius Hierosolymam, & de modo adueniendi, ibi: ***In crastinum autem.*** Tertiò, de prædictione, siue prænunciatione passionis suæ, & exhortatione discipulorum, ibi: ***Erant autem gentiles.*** In prima quinque. Primò, aduentus Christi præmissio, & loci ad quem venit, & personarū descriptio. Secundò, Mariæ deuota veneratio ibi: ***Maria.*** Tertiò, discipuli oblocutoria murmuratio, ibi: ***Dicit ergo vnus.*** Quartò, Mariæ excusatio, ibi: ***Dixit ergo Iesus.*** Quintò, Iudæorum aduentus, & illius aduentus ratio, ibi: ***Cognouit ergo turba.*** Et hoc est, quod ait: ***Iesus ergo ante sex dies Pascha.*** Et hoc conuenienter: vt enim ait Glossa: Sciens eos conspirasse, venit quasi agnus ad victimam. Et hæc omnia sunt facta mysticè. Sex diebus omnia fecit. Et de hoc in Glossa: ***Venit Bethaniam***, quæ interpretatur domus obedientiæ: vt ostenderet, quòd erat obediens patri: ***Vbi fuerat Lazarus***, supra proximo. Et hoc vt Iudæi cōfunderentur, vt ait Glossa: ***Fecerunt autem ei cenam.*** Et de hoc specialius: Cùm esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, venit mulier, &c. Vndè Chrysostomus: Quidam aiunt quoniam in alia domo hoc factū est, & nō in domo Lazari. Sed qualiter hoc? quia dicitur: Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Et sequitur: ***Cùm esset in Bethania, accessit ad eum mulier.*** Et idē dicitur. Et ad istud respondendū secundum Augustinum, quòd peractis, quæ narrata sunt, hic recapitulando commemorata sunt, cùm sermo Domini narraretur ante biduū Paschæ. Vndè hic veritas historiæ texitur, ibi verò recapitulando commemoratur factum, & obuiatio populi narratur. De cena vero, & vnctione ista: ***Et Martha ministrabat***, suo more. Maria autē discipula erat, & ad ipsum solū Christum, scilicet circuminstituit, honorem: Maria sedebat, &c. ***Lazarus vero, &c.*** Vt ait Chrysostomus, hoc fuit signū resurrectionis, scilicet post dies multos viuere, & manducare. Vndè manifestū est, quoniā in domo eius pulmentū erat, id est, cena. Et de hoc Augustinus: Ne putarent phantasma esse: ***Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus***, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas confundebatur. Et patet hic mysterium: Bethania interpretatur domus obedientiæ, & signat animā humilem, & obedientem, ad quā venit Dominus, & cū ea cenat: Si quis audierit vocē meam & aperue-

Marginalia: Cōtinuatio. — Ioan. 13. a — Diuisio. — Isai. 51. c — Bethania. — Phil. 2. d — Marc. 14. a — Chrysost. hom. 64. in Ioan. post med. to. 3. — Mat. 26. a — Marc. 14. a — August. de consen. Euang. lib. 2. c. 78. tom. 4. — Mat. 21 b — Mat. 26. a — Luc. 10. f — ibidem. — Chrysost. hom. 64 in Ioan. post medium. tom. 3. — Aug. tract. 50. in Ioan. ante med. tom. 9. — Apoc. 3. d

& aperuerit ianuam, intrabo ad illú, & cœnabo cú illo. In qua anima anima debet esse Martha, scilicet perfectio operationis. Vndè interpretatur, tributú eorum. Et hoc est tributum, quod debet reddi Domino: Cui tributum, tributum. Item debet esse Maria, scilicet amaritudo cótritionis: interpretatur enim, amarú mare: Magna velut mare cótritio tua. Item debet esse Lazarus, qui interpretatur, adiutus à Domino, scilicet pietas miserationis: illius enim est adiuuare animas, & misereri, qui est à Deo adiutus: Nóne oportuit te misereri, sicut & ego tui misertus sum? &c. Vel istæ tres personæ significant triplicem modú viuendi, vt habitum est supra proximo. Et sequitur secundum: *Maria ergo accepit libram*, in quo notatur mensura: *Vnguenti nardi*, id est, de folijs nardi, quę est herba aromatica: *Pistici*, sic dictú à loco, prout ait Augustinus: *Pretiosi*. Et in hoc Domini honorabilitas à Maria. Marcus verò dicit: Nardi spicati: *Et vnxit pedes, &c.* Et in hoc effusa largitas: *Et domus impleta est odore.* Et in hoc patebat vnguéti virtuositas. Sed qualiter ait hic, quòd vnxit pedes, & caput, cùm dicatur, quòd vnguentum effudit super caput eius. Et ad istud respondendum, quòd sicut patet ab Augustino: Sępè quod vnus Euangelista narrat secundú seriem historiæ: alius narrat per recapitulationem, vt dictú est supra eodem: Sic quod vnus omittit, alius narrat, quia & pedes, & caput vnxit: prout hic narratur. Matthæus verò narrat, quòd effudit super caput, forte, quia pars principalior est. Mysterium huius patet ab Augustino: Per libram vnguenti iustitia, qua iustitia vnguntur pedes Domini, sectando vestigia eius: *Nardus*, interpretatur fides: Iustus ex fide viuit. Per capillos signantur temporalia, quę sunt ministranda pedibus Domini, id est, pauperibus. Et de hoc amplius in collatione prædicabili, infra. Et sequitur tertium, scilicet murmuratio discipuli, ibi: *Dixit ergo vnus ex discipulis eius: Iudas Iscariotes*, à loco sic dictus. Et in hoc notatur à Christo honorabilitas eius: *Qui erat eum traditurus.* Et in hoc notatur eius ingratitudo, & malignitas: *Quare hoc vnguentum, &c.* Quæritur, sicut obijcit Chrysostomus, cùm dicatur, quòd hoc videntes discipuli indignati sunt, qualiter ait hic, quòd Iudas tantú sic locutus est? Et ad hoc respondet, quòd & omnes, & ille locuti sunt: sed nó cadé optione, id est, voluntate, quia Iudas magis maligna voluntate. Ideò sequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum.* Sed qualiter hoc, ex quo erat quasi dispensator, videtur quòd ad eum pertinebat. Et ad hoc est respondendum, quòd loquitur, quátum ad affectú suum, quia nó afficiebatur ad pauperes, nó quantum ad officium: *Sed quia fur erat, & loculos habens, &c.* Et ex hoc patet, sicut ait Augustinus, quòd non tunc perijt, quando accepit pecuniam, vt traderet Dominum, sed iam fur erat, & sequebatur perditus Dominum non corde, sed corpore. Erat enim vnus ex eis diabolus, supra: *Et ipse portabat ea, quæ mittebantur*, scilicet ministerio, sed exportabat furto, ait Augustinus. Sed quæritur, qualiter hoc: Erat vnus ex discipulis habens loculos, ex quo prohibuit Dominus discipulis: Nolite portare sacculum, &c. Et: Nolite posidere aurum, neque argentum. Ex quibus videtur, quòd nó debuit Dominus sustinere, quòd discipuli portarent loculos: ipse enim nó potuit habere, quod prohibuit. Sicut ait Hieronymus loquens de calciamentis. Et ad istud respondet Augustinus homilia dicta dicta, quærens quare habuit loculos, cui Angeli ministrabant, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat. Et Glossa hic: Loculos habet in sumptus pauperum, condescendens infirmis. Ob ergo exemplum Ecclesiæ, sic cóstituit Dominus: ipse enim fuit, quasi exemplar vitæ omnium. Et ideò licet prohibuerit Apostolis posidere aurum, & portare sacculum, & peram: dispensatiuè tamen permisit portare loculos, in quibus portabantur, quæ mittebantur, non quæ posidebantur. Vndè nó ad suum vsum, sed ad pauperum, & ad horum curam. Et de hac quæstione amplius infra proximo. De eadem patet à Hieronymo, vbi solui iussit didrachma, & pretium fuit in ore piscis. Et de hoc in Glossa: Similiter: Quando misi vos sine sacculo, &c. Item quærit Chrysostomus, vt quid commisit loculos pauperum furi, & eum dispensare fecit? Et ad hoc respondet, quòd ideò sic fecit, vt omnem occasionem, scilicet excusationis ei auferret, quia ex loculis habebat concupiscentiæ mitigationem. Et sic fuit patens, quòd propter solam nequitiam tradidit Dominum. Vel secundum Augustinum, & hoc fecit Dominus dans exemplum Ecclesiæ, fures cum patitur, toleret. Ideò fuit vnus malus inter duodecim, vt nos malos toleremus, ne corpus Christi diuidatur. Et sequitur defensio mulieris, siue excusatio à Saluatore, ibi: *Sinite illam.* Quæritur, quare Dominus non corripuit Iudam, sic iniustè indignantem? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd multa longanimitate conuertere eum volebat. Et cum hoc supra corripuit eum, quando ait: Vnus ex vobis diabolus est. Supra: Nec tamen molliuit eum redargutio: *Sinite*, inquit: *Illam, vt in die sepulturæ meæ seruet illud.* Sed qualiter potuit hoc fieri, cùm dicatur, quòd effudit vnguentum super caput eius: Ergo non potuit seruari. Et ad istud respondendum secundum Glossam hic, quòd intelligendum est: sinite, vt seruet illud, id est, partem illius, &c. *Me autem non semper habebitis.* Cùm dicatur: Vobiscum sum, vsque ad consummationem sæculi, qualiter ait hic: *Non semper me habebitis?* Et ad istud respondet Augustinus dupliciter. Primò modo, quòd hic loquebatur ad Iudam, sed vnus malus, corpus malorum signat, sicut vnus bonus corpus bonorum, vt Petrus. Dicens ergo hic Iudæ, significauit, quòd mali manentes mali, non erant eum habituri. Vel aliter, quòd non erant eum habituri secum secundum naturam humanam assumptam, siue præsentiam carnis. Secundum tamen maiestatem, prouidentiam, & inuisibilem gratiá semper impletur illud: Vobiscum sum. Hæc ille. Et ista verba erant sufficientia mollire Iudam: & tamen nihil horú insanientem fecit eum molliri, ait Chrysostomus: Ex dictis patet, quòd nullus debet gloriari de sublimitate honoris, vel dignitatis, vel professionis, nisi habeat vitá condecentem dignitati. Iudas enim fuit vnus ex discipulis Domini, & tamen perditus, & damnatus: Nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur: sed in hoc gaudete, quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis. Item patet ex dictis, quòd nó debent gloriari aliqui de affluentia rerum temporalium, nisi fuerint boni. Iudæ enim furi, & latroni fuerunt commissi loculi. De talibus: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. Item patet hic exemplum, quòd boni nó sunt contemnendi, licet sit malus inter eos, dú non faueant malitiæ illius. Vndè, & discipuli erant electi, licet Iudas malus esset inter eos. Item patet hic exemplum bonis tolerandi malos, prout ait Augustinus in fauendo eis, sed longanimiter expectando, & patientia. Et sequitur vltimum: *Cognouit turba, &c.* Vt ait Augustinus: Curiositas eos adduxit, nó charitas. Vndè sequitur: *Venerunt nó propter Iesum, sed vt Lazarum viderent.* Plus enim curabant videre resuscitatum, quàm credere resuscitanti. Et quia sic veniebant propter Lazarum: *Cogitauerunt Princeps eum occidere*, à quibus oriebatur tota malitia, quia multi ex turba credebant, sed nó ex principibus, supra. Et vt ait Augustinus, patet stulta eorú cogitatio, & cęca sęuitia. Dominus, qui suscitare potuit mortuum, nóne posset suscitare occisum? quasi diceret: planum est, quòd posset. Sed quęritur, qualiter nó cogitabant interficere Dominum, qui dederant mandatum, vt apprehenderent eum, supra proximo? Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd furorem eorum extinxerat, sedans eos recessione, quá abijt in regionem, iuxta desertum, supra proximo. Et patet eorum iugis malignitas, & immitigabilis, nec documentis, nec miraculis, nec exemplis dimiserunt persequi Dominum, & miracula eius, & facta. Et sequitur illa pars, in qua descriptio aduentus Saluatoris in Ierosolymam: *In crastinum vero, &c.* Et ibi tria. Primò, narratur obuiatio populi ipsi Saluatori, & modus obuiationis. Secundò, subditur descriptio modi, quo ipse venit, ibi: *Et inuenit Iesus asellum.* Tertiò, subiungitur populi testimonium ipsi Saluatori, nec non & Pharisæorum murmuratio, ibi: *Testimonium ergo: In crastinum autem*, scilicet die Dominica: *Turba multa, &c. Cùm audissent, quia Iesus venit*, id est, in veniendo erat: *Acceperunt ramos palmarum*, ad literam, habentes occasioné ex veteri Testamento: Afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, & ramos

Marginal notes (left): Rom. 13. b — Maria. — Thren. 2. a — Lazarus. — Mat. 18. d — Aug. tract. 50. in Ioan. ante med. tom. 9. — Marc. 14. — Mat. 26. a — Aug. de concord. Euang. lib. 2. cap. 78. tom. 4. — Aug. tract. 50. in Ioan. ante med. tom. 9. — Abac. 2. a — Capilli. — Iscariotes — Chrysost. hom. 64 in Ioan. circa med. to. 3. — Mat. 26. a — Aug. tract. 50. in Ioan. post med. tom. 9. — Ioan. 12. a — Aug. ibid. — Mat. 10. b — Ibidem. b — Hieron. ad Eustoch. ep. 22. ante med. to. 1. — Aug. tract. 50. in Ioan. post med. tom. 9. — Hier. Com. in Mat. lib. 3. c. 17. prope fin. to. 6. — Mat. 17. d — Luc. 22. d — Chrysost. hom. 64. in Ioan. post med. to. 3.

Marginal notes (right): Aug. tract. 50. in Ioan. post med. tom. 9. — Chrysost. hom. 64. in Ioan. post med. to. 3. — Ioan. 6. g — Mat. 26. a — Mat. 28. d — Aug. tract. 50. in Ioan. post med. tom. 9. — Mat. 28. d — Chrysost. hom. 64. in Ioan. post med. to. 3. — Luc. 10. g — Iob 21. b — Aug. tract. 50. in Ioan. post med. tom. 9. — Ibid. vers. fin. — Ioan. 7. e — Aug. ibid. prope fin. — Ioan. 11. g — Chrysost. hom. 65. in Ioan. ante med. to. 3. — Ibidem. — 2. Esdr. 8. d

palmarum: *Et processerunt obuiam ei*, quo processum, siue processionē signat: Processio Ecclesiæ in ramis palmarum, in qua processione, planius: *Et clamabant: O sanna.* Vt ait Augustinus: Vox obsecrantis est magis affectum indicans, quàm rem aliquam: sicut sunt quædā interiectiones in Latina lingua, quas vel dolētes dicimus, vt heu: vel delectantes, vt nath. vel cum admiramur, & dicimus. O rem nouam! &c. Nec enim Græcus, nec Latinus interpretari potuit: sicut & Racha, quę est interiectio affectū indignantis ostendens: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, sicut ipse prædixerat, supra: Ego veni in nomine patris mei: *Rex Israël.* Credebant enim ad literam ipsum esse regnaturum, scilicet temporaliter. Vbi de hac processione clamabant: Benedictum, quòd venit regnum patris nostri Dauid. Sed quæritur, quid mouit eos ad ista facienda, ex quo supra proximo dederant mandatum Pontifices, vt apprehenderent eum, scilicet ad occidendum? Et ad hoc respondendum est, quòd illud mouebat eos exteriùs, scilicet miraculum de Lazari suscitatione, & miraculi manifestatio, quòd viderant eum discumbentē & manducantem. Vndè Chrysostomus: Nullum signū ita euellebat eos, id est, attrahebat ad Christum, vt quod Lazari, scilicet resuscitatio. Multitudo enim, quæ præibat, & sequebatur, erat sufficiens immittere eos, id est, princeps in agoniam, id est, in timorem. Hæc ille. Ideò dicitur, quòd commota est vniuersa ciuitas, populi autem dicebant: Hic est Propheta: intus autem impellebat eos Spiritus Christi, volentis adimplere dispensationem suæ passionis: Hoc totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam, &c. Sed quæritur, qualiter Saluator sustinuit hanc obuiationem, & hunc honorem. Supra enim fugit honorem, quādo volebant eum facere Regem, & supra ait: Gloriam meam non quæro: Ergo videtur, quòd non debuisset prædicta sustinuisse. Et ad istud respondendum est, quòd iam aduenerat tempus passionis, & ideò se manifestabat, & obuiationem populi, & laudes sustinuit, ob adimpletionē scripturarum, & prophetiarum, vt dictum est, & ob inductionem multorū ad fidem, quia mox erat passurus, & ex multitudine exhibiti honoris augebatur ignominia passionis. Item quæritur de cōtrarietate literæ, quæ videtur, quia dicitur: Ite in castellum, quod contra vos est, &c. & quòd sedit super asinam, & pullum eius. Et similiter hic dicitur, quòd sedit super asellum, &c. Et ad istud respondendum est secundum Chrysostomum: quoniam vtraque facta sunt, scilicet quòd sedit super asinam, & pullum eius. Et primo super asinam, postquam soluta est: deinde dicentibus discipulis sedit super pullum. Et hoc fuit mysterium, quòd primo Christus sedit in Iudæa, & quasi super veterem synagogam: deinde super Ecclesiam conuersam ex gentibus. Et quòd vnus Euangelista omittit, alius narrat. Vndè Augustinus: Hic breuiter dictū est, apud alios Euangelistas plenissimè legitur, quemadmodū sit factum. Et de ista obuiatione, & modo obuiationis Magister in historijs. Secundum Augustinū verò, rami palmarū laudes erant signantes victoriam, qua erat Dominus per mortem superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus: Palam triumphans illos in semetipso. Vndè notandum, quòd triplicem honorem Christo detulerunt in ista seriē in typum triplicis dignitatis, vel excellentiæ in Christo. In typum enim, & figurā maiestatis, & omnipotentiæ acceperunt ramos palmarum. Palma enim dicta, quia manus victricis ornatiua est. Est enim arbor insignis victoriæ procero ac decoro virgultu, vt ait Isidorus: Sicut palma multiplicabo dies. Ibi Gregorius benè. Palma tardè proficit, sed diu in viriditate superstitit: inferiùs aspera est, & aridis corticibus obuoluta, superiùs visu & fructibus pulchra, & in imis minori amplitudine exsurgit, superiùs vero maioris est amplitudinis. Vndè Gregorius: Quæ tenuis ab imis proficit, vastior ad summa succrescit. Per palmam ergo signatur virtuositas potentiæ, & triumphus victoriæ: Statura tua assimilata est palmæ. In Psalmo: Iustus, vt palma florebit. In typū vero, & figurā suę veritatis, & sapientiæ, & suæ dignitatis pastoralis in regēdo processerunt obuiam ei, quia per ipsum gratia, & veritas. Supra: Ipse enim liberauit eos de iugo legis, & de iugo omni captiuitatis. Supra: Si filius liberauit vos, liberi estis. Et ipse erat verus pastor emittens oues, &c. Supra: Vndè Glossa hic: Ecce oues veniunt ad pastorem, &c. In mysterium vero, & figurā suæ misericordiæ, & beneficentiæ clamabant: Osanna, Osanna, vt ait Hieronymus: Hosiah, saluifica interpretatur: anna interiectio est deprecantis. Inde Osanna, saluifica obsecro: Ipse enim Saluator mundi, supra. Et in hoc professio suæ diuinitatis: Tu es Deus absconditus, Deus Israël, Saluator &c. *Benedictus qui venit.* Et in hoc professio suæ humanitatis. Supra: Lux venit in mundum, &c. Et de ista professione, Bernardus benè ait, quòd ramos cedunt de arboribus, qui exempla patrum prædicant, vel excerpunt: sicut obedientiam Abrahæ, castitatē Ioseph, & sic de alijs. Vestimenta prosternunt, qui eleēmosynas largiuntur. Ad modum asini, super quē Christus sedit, exhibent se, qui obediunt Christo: quorum quilibet potest dicere: Factus sum vt iumentum apud te. Primi, sunt prælati. Secundi, sunt sæculares. Tertij, sunt religiosi. Et idem Bernardus, quòd processioni cōiuncta est passio, vt discamus in nulla lætitia sæculari, id est, huius sæculi habere lætitiam: Extrema enim gaudij luctus occupat. Processus plausum, passio planctū designat. Et ibi benè de ista processione, & de ordinibus, qui fuerunt in ea, & de illis, qui debent esse in processione spirituali. Et sequitur secunda particula, scilicet descriptio modi, quo Christus venit Hierosolymam: *Et inuenit Iesus asellum*, sicut dictum est ab Augustino. Breuiter dictum est hic, quod plenissimè, quemadmodum sit factum, alij Euangelistæ dixerunt: *Et sedit super eum.* Prius enim super asinam, deinde super pullum, vt dictum est. Et hoc propter figuram, & mysterium, *Sicut scriptum est: Noli timere.* Litera enim ibi: Exulta satis filia Sion: *Ecce Rex tuus super pullum asinæ.* Vt enim ait Chrysostomus: Eorum Reges iniusti erant, & auari. Ideò ait: nunc confide. Hic enim, id est, Christus non talis, sed mitis, & mansuetus. Non enim exercitum trahens intrauit, sed asinum solum: ipse enim est Rex verus. Vndè Augustinus: Quid magnum fuit Regi sæculorum, & Regem fieri hominum? Et ibi benè de hoc. Et Glossa similiter: Rex non terreno amore, quod parū est, sed quia regit mentes: ipse enim est Rex regum. Secundū Augustinum in illo populo erat filia Sion, quia in illis erant oues, quæ vocem pastoris audiebant, & pro illis hoc dictū est. Per pullum asinæ, cui nullus hominum insedit, populus gentilis, qui legem Domini nō suscepit. Quia vt ait Gregorius, super illud: Quingentæ asinæ. Nomine asinorū significatur aliquando stultorum pigritia: Non arabis in boue, & asino, id est, fatuos cum sapientibus in prædicatione non sociabis. Item aliquando petulantium luxuria signatur: Quorum carnes sunt, vt carnes asinorum. Aliquando nomine asini signatur simplicitas gentilium: Cognouit asinus præsepē Domini sui. Et sic sumitur hic. De isto autem Rege in collatione prædicabili. Et licet prædicta essent prophetata de Christo: tamen hæc non cognouerunt discipuli, sed tunc: *Sed quando glorificatus est*, scilicet post resurrectionē, sicut supra: Soluite templum hoc. Et ideò ignorabant plura, quia illis non reuelauit, ait Chrysostomus: *Tunc enim recordati sunt*, spiritu reuelante: *Et hæc fecerunt ei.* Et non alia, quàm quæ scripta sunt, ait Augustinus, vbi supra: Et patet hic ignorantia discipulorum antè reuelationē Spiritus, quam reuelationem promisit eis Saluator, infra: Cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, &c. Et sequitur testimonium turbæ de ipso Saluatore: *Testimonium perhibebat turba*, quæ viderat miraculum de Lazaro: *Et obuiam venit ei turba*, scilicet qui audierunt, &c. Ex visu vero miraculi, & ex auditu venerunt obuiam Christo. Et licet ita turba testimonium perhiberet, tamen: *Pharisæi*, ex auaritia, & inuidia, & malitia: *Dixerunt, &c. Ecce totus mundus post eum vadit.* Vt ait Augustinus: Turba turbauit turbam: quid inuides cæca turba? quia post eum it, id est, vadit, per quē factus est mundus: Hæc ille. Et vt ait Glossa: Hic prophetant nescientes, post enim resurrectionem totus mundus credidit in eum, id est, multi de toto mundo: postquam in omnem terrā exiuit sonus Apostolorum

Marginalia (left): Mat. 11. b; Aug. tract. 51. in Ioan. non longè à princ. to. 9.; Mat. 21. a; Ioan. 5. g; Marc. 11. d; Chrysost. hom. 65. in Ioan. ante med. to. 3.; Mat. 21. c; Ibidem. c; Ioan. 6. b; Ioan. 8. f; Mat. 21. a; Zach. 9. b; Chrysost. hom. 65. in Ioan. ante med. to. 3.; Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9.; Ibid. non multum à princ.; 1. Col. 2. c; Isid. Etym. lib. 17. c. 7. in princ.; Iob 29. c; Greg. Mor. lib. 19. c. 16; Ibid. paulò post.; Cant. 7. c

Marginalia (right): Ioan. 1. a; Ioan. 8. d; Ioan. 10. c; Hier 145. ad Dama. post med. tom.; Ioan. 4. a; Isai. 45. c; Ioan. 3. c; Bern ser. 1. in Dom. in ram. palm. vers. fin.; Ibid. ser. 2. propè prin.; Prou. 14. b; Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9.; Zach. 9. b; Chrysost. hom. 65. in Ioan. ante med. to. 3.; Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9.; Apoc. 19. c; Aug. ibid. post pauca; Greg. Mor. lib. 1. c. 7. post med.; Iob 1. a; Deut. 22. d; Ezech. 23. c; Isai. 1. a; Ioan. 2. d; Chrysost. hom 65 in Ioan. ante med. to. 3; Aug. tract. 51. in Ioan. ante med. tom. 9.; Ioan. 16. c; Aug. ibid. paulò post.

Isai. 60. a sicut fuit promissum per Prophetam: Omnes isti congre-
Matt. 8. b gati sunt, venerunt tibi: Multi ab oriente venient,&c. Et sequitur illa pars, in qua de prædictione, siue reuelatione futuræ passionis, & implicita eruditione, & exhortatione discipulorum: *Erant autem quidam gentiles.* Et hæc pars in duas partes. Primò, narratur de aduentu gentilium, & de petitione. Secundò, de passionis reuelatione, ibi: *Respondit autem Iesus.* Et hoc est, quod ait: *Erant autem gentiles.* Ait ergo: Glossa: De Iudæis erant, qui clamabant, modo gentiles quærunt: Christus enim fuit lapis angularis coniun-
Isai. 28. d gens vtrumque populum, quasi duos parietes: Ecce mit-
Psal. 117. c tam in fundamentis Sion lapidem. Hic enim factus est in
3. Reg. 8. e caput anguli, ait Propheta: *Ex his qui ascenderant, &c.* Alienigena qui venerit de terra loginqua, & adorauerit in loco isto, tu exaudies, &c. Hi enim erant proselyti, ait Glossa: *Et accesserunt ad Philippum.* Et ideò fortè ad illum accesserunt, quia erant de eadem patria, &c. *Et ille dicit Andreæ,* qui prius crediderat, supra: Et in hoc humilitas Philippi: *Et dixerunt Iesu,* quia forte dubitabant, eò quòd dixerat
Chrysost. hom. 65. in Ioan. ante med. to. 3. Dominus: In viam gentium ne abieritis, sicut patet ex Chrysostomo. Vt enim ait idem Chrysostomus: Hi gentiles propè existentes venerant adorare, vt proselyti fiant. Dicuntur autem proselyti, qui ex gentibus Iudæi efficie-
Matt. 10. a bantur. Et patet hic discipulorum benignitas, quòd audie-
Chrys. ibid. paulo ante. runt petitionem gentilium: & apppetibilitas salutis eorum. Item patet honorabilitas eorum ad Magistrum, & discretionis veritas. Post autem deliberationem, & collationem de petitione gentilium, venerunt ad Iesum, Et patet hic exemplum commorantib⁹ in societate magnatum, exponere eis petitiones pauperum. Et sequitur illa pars, in qua de reuelatione passionis. Et illa pars in tres. Primò, de reuelatione passionis, & eius ratione. Secundò, de testificatione clarificationis sequentis passionem, ibi: *Venit ergo vox.* Tertiò, de dubitatione turbæ audientis, & eius eruditione, ibi: *Turba ergo.* Ait ergo: *Iesus autem respondit: Venit hora.* Vndè ibi adhuc tria. Primò, ipsa reuelatio passionis. Secundò, eius ratio, ibi: *Amen dico vobis.* Tertiò, ipsius oratio, siue supplicatio, ibi: *Nunc anima mea.* Ait ergo: *Venit hora, vt clarificetur.* Sed quæritur, qualiter hoc? quia modica fuit clarificatio ab his gentilibus. Et ad istud respondendum secundum Glossam, quòd hæc clarificatio non fuit de istis, sed occasione eorum annunciat pleni-
Rom. 11. a tudinem gentium futurarum venturam ad fidem. Et quoniam altitudinem glorificationis oportuit vt præcederet
Aug. tract. 51. in Ioan. circa med. tom. 9. humilitas passionis, sicut continuat Augustinus: ideò sequitur, scilicet ratio passionis: *Nisi granum frumenti mortuum fuerit.* Et vt ait Augustinus: Ipse fuit granum mortificandum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in
Ibid. post pauca. fide populorum: Filius enim Dei erat granum purum, viuidum, & vigorosum, & sapidum, & fructuosum: Quid
Zach. 9. d bonum, & quid pulchrum, nisi frumentum, & vinum germinans virgines. Et istud granum, fuit mortuum in passione, & attulit multum fructum, id est, multitudinem
Isai. 53. d credentium. Sic: Si posuerit animam pro peccato, videbit semen longæuum. Et de hoc in collatione prædicabili. Et quia sic erat moriturus filius Dei, hortatur ad passionis suæ sectanda vestigia: *Qui amat animam suam,* sicut
Aug. tract. 51. in Ioan. circa med. tom. 9. continuat Augustinus, id est, qui amat animam suam, perdet: & ideò si cupis vitam tenere cum Christo, noli timere mortem pro Christo. Et consimiliter, qui odit animam suam, scilicet in hoc mundo, amat, vt ait Augusti-
Ibid. post pauca. nus: Mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor, vt pereat odium ne pereat, &c. Sed quæritur, qualiter potest quis odire animam, cùm dica-
Ephes. 5. g tur: Nemo carnem suam odio habuit. Et ad istud respondendum est, quòd anima dicitur aliquando pro vi-
Ioan. 10. b ta naturali, supra: Potestatem habeo ponendi animam
Ioan. 13. d meam. Et infra: Pono animam meam pro te. aliquan-
Eccl. 18. d do verò sumitur anima pro vita concupiscentiali: Si præstes animæ tuæ concupiscentias tuas, in gaudium te venire faciet inimicis tuis. Aliquando verò sumitur pro
Luc. 14. c vita spirituali: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Prout verò sumitur secundo modo, sic est odienda: Qui non odit patrem, &c. Et sequitur: Ahuc, & ani-

mam suam. Super illud Gregorius: Animam nostram benè odimus, cùm eius carnalibus desiderijs non acquiescimus: cùm eius appetitum frangimus, eius voluptatibus reluctamur. Et ibi benè, & multum de hoc: Saluam facere, perdet eam. Super illud Gregorius de hoc, per totum. Et Augustinus similiter. Sed obijcitur, quòd non solùm hic hortatur ad odiendam vitam concupiscentialem, de qua dictum est: sed ad odiendam, & ponendam animam, id est, vitam naturalem in morte pro Christo. Et ad istud respondendū est, quòd vita concupiscentialis odienda est, mortificando suas concupiscentias modo dicto. Anima vero, vt sumitur pro vita naturali, non est odienda, nec morti exponenda simpliciter, sed est ponenda in morte pro Christo. Vndè Augustinus: Cùm talis articulus venerit, vt hæc conditio præponatur, aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum, ibi eligat Deo dilecto mori, quàm offenso viuere. Ibique recitat errorem, & damnat eorum, qui seipsos occidunt. Et posset esse thema de vno martyre: *Qui odit animam suam.* Et insinuantur tria. Quorum primū est vitæ concupiscentialis animalitas, ibi: *Animam suam.* Secundum est eius debita mortificabilitas, ibi: *Perdit eam.* Tertium est mortificationis fructuosa vtilitas, ibi: *Inueniet eam.* Per animam verò vitæ concupiscentialis, vt dictum est, quæ est perdenda, id est, mortificanda. Et de hoc Bernardus benè: *Qui perdiderit animam suam, &c.* De anima ait Apostolus: Non facio animam meam preciosiorem, quàm me. In hoc, quod ait: *Me,* mentem rationemque nominat. Per: *Animam,* hoc interiùs, quod carni animandæ accommodatum est. Et sequitur: Si propriam deseras voluntatem, si corporis voluptatibus perfectè renuncies, si carnē crucifigas, si membra mortifices, imitatorem Pauli te esse probabis. Et post: Animam enim perdet quis, seu ponendo, vt martyr, seu affligendo, vt pœnitens. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Huius autem mortificationis vtilitas est animam inuenire, quod est salutem æternam assequi: Si enim socij passionum fueritis, & consolationum. Et ideò sequitur: *Si quis mihi ministrat me sequatur,* scilicet mecum mortē sustinendo: Christus enim passus est nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius. Sed quo fructu, qua mercede, quo præmio? sicut quærit Augustinus. Ideò sequitur: *Et vbi ego sum, illic & minister meus erit.* Et hoc est magnum præmium, vt ait Augustinus: Gratis ametur, & operis, quo ministratur illi pretium sit, esse cum illo. Vbi enim benè erit sine illo, aut malè cum illo? Hæc ille: Et sic semper cum Domino erimus. Et de hoc in collatione prędicabili. Et sequitur quasi dictum prius exponendo, sicut Augustinus continuat: *Si quis mihi ministrauerit,* scilicet sic me sequendo: *Honorificabit eum pater meus,* scilicet vt sit cum filio eius. Quem enim maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt sit ibi, vbi est vnicus: non æqualis factus diuinitati, sed cōsociatus æternitati. Hęc ille: Gloria enim, & honore coronasti eum, ait Propheta. Est enim honor fal- sus, siue fallibilis, qui nō procedit ex virtute. Est enim honor in honorāte, ait Sapiens: quia potest honorare, quos vult. Et iste est honor inanis, & breuis, & variabilis: Qui tribuit insipienti honorem, &c. Et iste honor est nociuus, vt sæpè. Honoris enim magnitudo est additamentū pœnæ his, qui non diligunt manere, id est, viuere secundum honorem, ait Chrysostomus. Vt enim ait Bernardus: Qui non de amore venit honor, non honor est, sed adulatio. Ideò: Noli quærere ab homine cathedram honoris. Item est honor humanus, siue naturæ humanæ conditæ, de quo in Psalmo: Homo cum in honore esset, nō intellexit, vt enim ait Augustinus: Honor hominis verus, est imago & similitudo Dei: dedecus, similitudo pecoris: Ne des alienis honorem tuum, &c. Item est honor virtutis gratuitæ, imaginem deformatam reparantis: Flores mei fructus honoris, & honestatis. Et Sapientia: Propter hanc habebo claritatem ad turbas, & honorem. Vt enim ait Chrysostomus: Nihil honorat, vt virtus. Item est honor gloriæ magnificantis, de quo in figura: Hoc honore dignus est, quemcunque rex honorare voluerit. Et iste honor est summus, tū à parte Dei patris honorantis, tū à parte filij, cum quo, &

(Right margin notes: Gregor. in Euang. hom. 37. ante med. — Matt. 10. d — Gregor. in Euang. hom. 32. — Aug. tract. 51. in Ioan post med. tom. 9. — Bern. ser. 30. in Cāt. post. med. — Act. 20. e — 2. Cor. 1. b — 1. Pet. 2. d — Aug. tract. 51. in Ioan. post med. tom. 9. — 1. Thes. 4. d — Aug. ibid. — Psal. 8. b — Arist. Eth. lib. 1. c. 5. ante med. — Prou. 26. b — Eccl. 7. a — Psal. 48. d — Aug. de Tri. lib. 12. c. 11. tom. 3. — Prou. 5. b — Eccl. 24. c — Sap. 8. b — Hester 6. d)

coram quo est ipse honoratus: prout dicitur hic, & vt ait Augustinus prius: [Aug. tract. 51. in Ioan. post med. tom. 9.] quòd non est maior honor, quàm quod adoptatus sit, vbi est vnicus. Est etiam summus, & delectabilissimus ex conscientia meritorum, propter quæ sic honoratur. Ministrandum est ergo incunctanter Deo, qui sic honorat ministerium, siue in ministrantem, tam excellenter, tam multipliciter, quàm perenniter. Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris oratio, siue supplicatio: *Nunc anima mea turbata est*, sicut continuat Augustinus inquirens: [Aug. tract. 52. in Ioan. paulo à princ. to. 9.] Vndè turbata est anima tua Domine? Et respondet: Nos in se transtulit, nos in suscepit, caput nostrum membrorum suorum suscepit affectum: sicut supra in suscitatione Lazari dicitur: [Ioan. 11. d] Turbauit semetipsum. Oportebat enim, vt mediator Dei & hominum, sicut nos excitauit ad summa, ita nobis pateretur ad infima. Hæc ille. Et ideo sequitur: *Quid dicam*, quem inuocem scilicet, patrem. Ideò sequitur: *Pater saluifica me ex hac hora*, scilicet passionis. Et de hoc in Glossa: [Matt. 26. a] Pater si possibile est, transeat calix, &c. *Sed propterea veni in hanc horam*, quasi diceret: hæc fuit ratio incarnationis, & dispensationis omnium præmissorum, vt per passionem transeam: [Luc. vlt. c] Oportebat Christum pati, & sic intrare in gloriam suam: *Clarifica nomen tuum*, scilicet in passione, & resurrectione, ait Augustinus: [Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. tom. 9.] Me scilicet à mortuis celerrime suscitãdo, ait Anselmus. Sed quæritur, qualiter ait: *Anima mea turbata est*. Cùm etiam sententia sapientum fuerit, non cadere passionem in animam sapientis, sicut insinuat Augustinus, [Aug. de Ciuit. Dei. lib. 9. c. 4. tom. 5.] & sicut recitat: multo minus videtur, quod anima Christi fuerit turbata. Item si anima sua fuit turbata, videtur quòd in eo non fuerit plenitudo gaudij. Et ad istud respondendum est secundum Hugonem: [Hugo de sacram. fid. lib. 2. p. 1. cap. 6.] vbi obijcit, quòd si anima Christi ante resurrectionem, passiones, & dolores sustinuit, beatitudo plena esse non potuit, vbi dolor, & pœna fuit. Et ad illud respondet, quòd anima illa secundum aliud carni vnita fuit, & secundum aliud diuinitati: in eo quod carni vnita fuit, vita carnis fuit ipsa: in eo vero quod diuinitati vnita fuit, vita eius diuinitas fuit. Hæc ille. Vndè est loquendũ de turbatione inuoluntaria, & quæ est captionis obnubilatiua. Et talis turbatio nõ fuit Christo. Et est alia turbatio voluntariè suscepta, quæ non est rationis commotiua, sed tantum est sensualitatis, vt natura est: & sic potuit esse in Christo. Vndè Augustinus: [Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. tom. 9.] Audisti vocem fortitudinis meæ, scilicet qui amat animam suam perdit eam. Audi in me vocem tuæ infirmitatis: vices suggero, vt curras, sed transfero in me, quod trepidas. Hæc ille. Et loquitur in persona filij Dei alloquentis hominem. Et de hoc Chrysostomus benè. [Chrysost. hom. 66. in Ioan. ante med. to. 3.] Ostendit scilicet Christus, quòd in agonia sit ipse, tamen propter vtilitatem scilicet nostram non renuit. Ostendit etiam naturam nõn volentem mori, sed præsenti adhærentem vitæ: per hoc etiam ostendens, quoniam non extra humanas passiones erat. Et ne dicant, quoniam extra dolores humanos existens facilè de morte philosophatur. Hæc enim dispensationis sunt, non deitatis. Hæc ille. Ex dignatiua ergo sua dispensatione, & in persona generis humani. Et ad ostentationem humanæ infirmitatis, & ad doctrinam nostræ eruditionis, ait: *Nunc turbata est anima mea, &c.* Vndè Chrysostomus: [Chrysost. hom. 66. in Ioan. circa med. to. 3.] Erudiebat per hoc, quòd si quandoque in agone constituti fuerimus, & formidine, nõ itaque resiliamus à propositis, sed dicamus: Pater glorifica nomen tuum. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. [2. Par. 20 c] Cùm ignoramus, quid agere debeamus, hoc solùm habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Sed quæritur cum supra dixerit: [Ioan. 10. d] Ego, & pater vnum sumus, qualiter ait hic: *Pater saluifica me*, petens à patre salutem? Et supra: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater*, quasi non ipse honorificaret. Item ait: *Saluifica me ex hac hora*, scilicet passionis: & tamen non fuit saluatus, sed mortuus. Et sic non fuit in omnibus exauditus, vt videtur. Cuius contrarium supra: [Ioan. 11. f] Sciebam, quòd semper me audis. Et ad primum respondendum est secundum Chrysostomum, qui ait, quòd nondum decentem de eo opinionem habebant, sed maiorem de patre. Ideò sic ait, sicut filijs Zebedæi ait: [Mat. 20. c] Non est meum dare vobis, sed quibus paratũ est à patre meo, &c. Ad aliud respondendum secundum eundem, quòd Christus nõ dicit: Eripe me ex hac hora, & nimirum turbatione hoc cogente dico, scilicet. Eripere me: contrarium dico: *Glorifica nomen tuum*, scilicet in passione mea. Hæc ille: quasi diceret: Licet Christus pateret voluntate naturali, quia diligit vitam: tamen voluntate rationis cõformantis se diuinæ voluntati, volebat pati: prout ait planius: [Matt. 26. d] Pater transeat à me calix iste: non tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis. Vndè & sicut fecit Deus pater clarificauit eum. Vndè sequitur: *Venit vox de cælo: Et clarificaui*. Et hoc videtur, scilicet ante passionem. Ideò ait in præterito: *Et clarificaui*, vt ait Augustinus: [Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. tom. 9.] scilicet, antequã mundus fieret, quia ipsum clarũ genuit, & etiã cũ de virgine natus est, & cũ ceteras virtutes operatus est, quas ibi enumerat Augustinus: *Et clarificabo*, scilicet cũ resurget à mortuis, & cum exaltabitur super cœlos Deus, & etiam cum regnat in cœlis, clarificans ciuitatẽ cœlestem: [Apoc. 21. g] Claritas enim Dei illuminauit eam, & lucerna eius agnus erit. Infra: [Ioan. 17. a] Clarifica me apud temetipsum claritate, quã habui antequã mundus fieret. Et hęc vox, quę de cœlo venit, fuit formata ab Angelo, vt ait Gregorius, [Greg. Mor. lib. 28. c. 2. ante med.] exponens illud. Et sequitur illa pars, in qua eruditio populi de audita voce. Et illa pars in quatuor. Primò, illa vocis à turba exauditio, & turbæ dubitatio. Secundò, turbæ dubitantis à Christo eruditio, ibi: *Respondit Iesus*. Tertiò, turbæ inquisitio, ibi: *Respondit ei turba*. Quartò, eiusdem turbæ à Christo exhortatio & veritatis doctrinatio, ibi: *Dixit ei Iesus*. Ait ergo: Turba, quæ stabat, ad literã dubitauit de voce audita. Vndè minus eruditi de cœlestibus dicebant: *Tonitruum factum esse*. Alij vero, magis eruditi, & illuminati: *Dicebant: quoniam Angelus ei locutus est*. Et potest esse mysterium: Vox enim de cœlo est prædicatio sacræ scripturæ, quã quidam audientes timent, & illi audiunt quasi tonitruum: [Eccl. 43. b] Vox tonitrui eius exprobrauit terram. Quidam vero audiunt ex amore, quibus videtur quòd Angelus locutus est. De talibus posset dici illud: [Ezech. 1. f] Cùm fieret vox supra firmamentum. Ibi Gregorius, [Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 8. ante med.] quòd vox super firmamentum est vox Angelorum: [Zach. 1. c] Angelus, qui loquibatur in me. Et sequitur responsio Christi: *Respondit Iesus: Non propter me venit hac vox, &c.* Et in hoc ostendit, nõ sibi, qui iam sciebat, sed eis quibus iudicari oportebat, ait Augustinus. [Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. tom. 9.] Vt enim ait Chrysostomus: Non aperta, & benè significatiua erat vox, sed citò ab eis euolauit: Formidantes autem, neque interrogabant. Ideò ait: *Non propter me, &c.* sed vt ipsi scirent veritates, quas erat dicturus. Vndè sequitur: *Nunc iudiciũ est mundi*. Et ad euidentiam literæ quæritur, qualiter ait: *Nunc est iudicium*, cùm sit futurum: [Mat. 19. d] Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, &c. Et in Psalmo: [Psal. 74. a] Cùm accepero tempus iustitias iudicabo. Et: [Mat. 24. c] Videbunt filium hominis venientẽ cum virtute magna. Et ad istud respondendum secundum Augustinum, [Aug. tract. 52. in Ioan. ante med. tom. 9.] quòd est duplex iudicium, scilicet discretionis, de quo loquitur hic, & damnationis, quod erit futurũ ipsis incredulis: *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras*, quæritur, qualiter diabolus sit princeps mundi, cùm mundus sit factus per filiũ Dei? Item quomodo eijcitur princeps mundi. Videtur enim ex modo loquendi, quòd extra mundum. Itẽ ex hoc videtur, quòd amplius non habitat in hoc mundo, & quòd nõ habeat potestatem impugnandi, sicut prius. Item eadẽ est fides antiquiorum, & nostra, vt patet ab Augustino: [Aug. epist. 49. ad Deogr. qu. 2. circa med. & Ibid. epist. 157. ad Optat. ante med. to. 2.] Si ergo per fidẽ eijcitur diabolus de cordibus, prius fuit eiectus de cordibus credentium. Et ad ista respondendũ secundũ Augustinum, [Idē tract. 52. in Ioan. circa med. tom. 9.] quòd diabolus possidebat genus humanum, & reos suppliciorũ tenebat chyrographo peccatorum, & sui erant multi, non natura, sed vitio, nõ quia creauit, aut genuit, sed quia persuasit & tenuit. Et quia sciuit Dominus per suam passionem, & glorificationẽ multos populos credituros, in quorũ cordibus diabolus intus erat: cui quãdo ex fide renunciant, eijcitur foras. Hæc ille. Ideò ait, quòd prędictus princeps eijcietur foras. Et per hoc ad prima obiecta. Ad aliud respondendum secundum eundem, quòd aliud est intus regnare, aliud est forinsecus oppugnare. Licet ergo diabolus post passionem Christi oppugnet: propter quòd admonuit Apostolus: [Ephes. 5. c] Accipite armaturam Dei: nõ tamen regnat in populorum cordibus, sicut prius. Et si aliquãdo quis vulneratur, adest qui sanat, ait Augustinus: [1. Ioan. 2. a] Si quis peccauerit, aduocatum

habe-

habemus. Item mundus appellatur in magnis hominibus: sicut domus appellatur, à quibus habitatur, secundum quod Dominus domus bona, vel mala. Princeps ergo mundi est malorum, qui sunt in mundo. Hæc Augustinus: *Aug. ibid. post med.* Similiter de hoc Chrysostomus, quòd per mortem meam princeps mundi mittetur foras: & hoc, quia Christum, in quo non erat peccatum, per suos, scilicet Iudam, & alios, interfecit. Et ideò ad huius manifestationem subdit: *Ego si exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.* Et in hoc insinuat *Ioan. 3. b* genus mortis, scilicet in cruce, supra: Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis, &c. *Significans, qua morte,* quia in cruce: *Moriturus esset.* Sed qualiter ait: *Omnia traham,* cùm omnes non fuerunt tracti, nec crediderunt. Et ad istud respondendum secun- *Aug. tract. 52. in Ioan. post med. tom. 9.* dum Augustinum, quòd intelligendū est de omnibus, qui sunt prædestinati ad salutem, siue de omnibus generibus hominum, & quantum ad ætates, & quantum ad gradus, & quantum ad professiones, & alias differentias, vel opera intelligendū est, quantum ad creaturæ integritatem, scilicet *Luc. 21. d* quoad animam, & corpus: Quia capillus de capite nō peribit. Hæc Augustinus: Et patet hic virtuosa potestas passionis Iesu Christi, quòd per eius passionem, & mortem, princeps mundi fuit victus, & eiectus. Patet etiā sapientiæ eius virtuositas, quòd vndè diabolus credebat vincere, victus est. Patet etiam iustitiæ æquitas: non enim potentia voluit vincere diabolum, sed iustitia. Quia enim diabolus per satellites suos filium Dei, in quo non erat peccatum, inuasit, *Iob 23. b* iustè amisit, quos tenebat: Proponit cōtra me æquitatem. *Greg. Mor. lib. 16. c. 14 ante med.* Ibi Gregorius multū de his, & de æquitate filij Dei in vincendo diabolum. Et: Prudentia tua percussit inimicum. Ibi in fine de hoc. Et: In hamo capiet eum. Ibi Gregorius: *Iob 26. b* In hamo esca ostenditur, aculeus occultatur. In hamo er- *Iob 40. c* go diabolus captus est, quia dum in Christo appetit escam *Greg. Mor. lib. 33. c. 7.* corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Et ibi benè de hoc: *Si exaltatus fuero, &c.* Thema de passione, siue in festo sanctæ Crucis. Et insinuātur tria. Primò, patientis maiestas, *Mat. 12. d* ibi: *Ego,* scilicet Deus, & homo. Ipse enim est fortis, qui intrauit domū fortis, & alligauit fortem, & diripuit vasa. Secundò, figuratur generis passionis cōgrua qualitas, ibi: *Si exaltatus fuero.* Et hoc conuenienter ob triumphalis victo- *Coloss. 2. c* riæ de principibus aëris huius ostensionem: Palam triumphans illos. Itē ob significationē pacificationis terrestriū & cœlestium, & attractionem hominū terrestrium ad cœ- *Eph. 2. d* lum: Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et sequitur: Vt reconciliet ambos per crucem. Item ob congruam *Damascen. Orth. fid. lib. 4. c. 11. post med.* responsionē ad primum peccatum. Damascenus: Quia per lignum mors, oportebat per lignū dari vitam. Item ob figurationē sanctificationis omnium, prout ait Chryso- *Chrysost. hom. 1. de cruce & latr. ante med.* stomus, quòd ideò in excelso ligno sustinuit mortem, vt aëris ipsius natura mundetur, qui aër fumo sacrificiorū fuerat mundatus: Ad populos exaltabo signum meum. Tertiò, figuratur passionis, siue crucis vtilitas, & virtuositas, ibi: *Omnia traham ad me ipsum,* scilicet fide passionis, & resur- *Isai. 49. f* rectionis. Diabolus traxit omnes ad terram funiculis pec- *Abac. 1. d* catorum, & cupiditatum: Traxit illud in sagena sua. Sed filius Dei trahit ad se fide passionis, & resurrectionis, vt dicitur hic. Vndè Bernardus: Cœlum, & terram, & omnia quæ in eis sunt, traxit ad lignum vitæ in medio paradisi. *Hierem. 31. a* Item trahit omnes ad se beneficiorum largitate: Miserans attraxit te. Item traxit post se infirmitatum supportatio- *Osee 11. b* ne: In funiculis Adæ traham eos. Item traxit omnes ad se *Cant. 1. a* bonorum operum, & exemplorum odore: Trahe me post te, in odorem vnguentorum tuorum curremus. Item pater trahit ad filium gratiæ inspiratione, & desideriorū cœ- *Ioan. 6. c* lestium infusione, supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum. Et ibi de hoc. Et sequitur expositio turbæ, vel eiusdem inquisitio: *Respondit ei turba: Nos audiuimus ex* *Gen. 49. b* *lege, quia Christus manet in æternum:* Requiescens accubuisti *Mich. 5. a* vt Leo, quis suscitabit eum? Vel: *Ex lege,* sumendo legem *Dan. 7. d* large: Egressus eius à principio æternitatis. Vel: Potestas eius, potestas æterna. Et ideò dicunt: *Quomodo tu dicis? Oportet exaltari,* scilicet in cruce, & sic mori, &c. quasi *Chrysost. hom. 67. in Ioan. prope princ. to. 3.* dicerent: hoc nō cōuenit Christo, vt enim ait Chrysostomus: Nouerant quoniam Christus mortalis. Et tamē Isaias *Isai. 53. d*

ait: Sicut ouis ad occisionem ductus est. Vndè existimantes obstruere eum, & ostendere non esse Christum, hęc dicunt. Et tamen passio non est impedimentum immortalitatis, quoniam mors eius transmigratio est, nulla est prohibitio ad manendum in æternum. Et ponit exemplum: Lux solaris non interimitur, scilicet in nocte; sed parū recedens, rursus apparet, scilicet in die, & si crucifixus ex infirmitate, viuit tamen ex virtute. *2. Cor. vlt. b* Et sequitur illa pars, in qua doctrina Saluatoris, & eruditio veritatis. Et illa in quatuor. Primò, eorū exhortatio ad benè agēdum. Secundò, eius absconsio ab eis cum sua ratione, ibi: *Hæc locutus est eis.* Tertiò, descriptio imperfectæ credulitatis quorundā in eum, ibi: *Veruntamen & ex Principibus.* Quartò, talium instructio ad rectè credendum: *Iesus autem clamauit.* Ait ergo: *Dixit ei Iesus: Adhuc modicum lumen, &c.* quasi diceret secundum Chrysostomum: Adhuc paruo tempore lux vo- *Chrysost. hom. 67 in Ioan. ante med. to. 3.* biscum est: ostendens, quoniam mors eius transmigratio est, & non destructio, præparans eos ad fidem. Ait idem: *Dum lucem habetis, ambulate,* id est, præsentiam meam, su- *Ioan. 9. a* pra: Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi: *Vt tenebræ,* scilicet infidelitatis: *Vos nō comprehendant:* Abijciamus ope- *Rom. 13. d* ra tenebrarum. Vel secundum Augustinum: Ambulate, *Aug. tract. 52. in Ioan. versus fin. tom. 9.* accedite, totum intelligite, & Christum moriturum, & Christum victurum, quia: *Qui ambulat in tenebris,* scilicet ignorantiæ, siue infidelitatis: *Nescit quo vadat,* supra: Qui se- *Ioan. 8. b* quitur me, nō ambulat in tenebris. Et ideò quasi exponendo ait: *Dum lucem habetis,* id est, dum aliquid veri auditū ha- *Aug. tract. 52. in Ioan. prope fin. tom. 9.* betis. Credite in veritatem, vt renascamini in veritate, ait Augustinus: Non estis in tenebris, omnes filij lucis estis. Et *1. Thess. 5. a* nota quòd ait: *Ambulate dū lucem habetis.* Et posset esse thema ad peregrinos, vel ad pœnitentes. Et insinuantur tria. Quorum primum est, benè agendi oportunitas, ibi: *Dum lucem habetis.* Secundum est, proficiendi in via Dei hortabilitas, ibi: *Ambulate.* Tertium, proficiendi necessitas, ibi: *Tenebræ vos non comprehendant.* Ait ergo: *Dum lucem habetis,* id est, in præsentia filij Dei, qui est lux illuminans, prout dicitur hic: Ambulemus in nomine Domini nostri. Vel: *Isai. 2. b* *Dum lucem habetis,* scilicet huius vitæ diuturnitatem: quę est quasi quædam lux, & quasi dies breuis ad proficiscendum: Manè semina semen tuum, & vespere nō cesset manus tua, *Eccl. 11. e* &c. Surge, qui dormis, & illuminabit te Christus. Vel: *Dum* *Ephes. 5. c* *lucem habetis,* scilicet fidei, vel doctrinæ: Fuistis aliquando *Eph. 5. b* tenebræ, nunc autē lux in Domino, vt filij lucis ambulate. Et ideò qui habent hanc lucem, debent ambulare proficiscendo ad Deum. Bernardus ait: Ambulare, est profice- *Bern. ser. 49. in Cāt. post. med.* re. Vndè Augustinus: Noli à via declinare, noli ibi remanere, noli retro respicere, perseuera in ambulādo: Ambu- *Aug. enar. 2. in Psal. 50. post medium. tom. 8.* letis digne Deo. Et: Spiritu ambulate, & hoc vt tenebræ vos nō comprehendant, scilicet ignorantiæ, vel infidelitatis. Supra: Tenebræ non comprehenderunt, vel tenebræ malignæ odiositatis: Qui odit fratrē suum, in tenebris am- *Col. 1. b* bulat: Et talis nescit, quo vadat. Quando enim credit ante- *Gal. 5. c* cedere, aliquando retrocedit: vel quādo æstimat declinare *Ioan. 1. a* ad vnū latus, ad aliud vadit: In tenebris ambulauimus, pal- *1. Ioan. 2. b* pauimus sicut cæci parietem, &c. Et sequitur secunda particula, scilicet abscessio Christi ab eis, siue absconsio: *Hæc* *Isai. 59. b* *locutus est Iesus, & abijt, & abscondit,* non ab eis, qui videre, & diligere cœperant, & qui ramis palmarum, & laudibus obuiam venerant, sed ab illis, qui videbant, & inuidebant, &c. *Et abscondit,* eorū indignitatem ostendens, sicut supra simile: Abscondit se, & exiuit de templo. Et hoc meritò, quia: *Ioan. 8. g* *Cùm tanta signa fecisset, non credebant in eum.* Et ideò meritò erant indigni præsentia eius, & doctrina. Et hoc: *Vt sermo Isaiæ adimpleretur, quē dixit: Domine quis credidit auditui nostro,* *Isai. 53. a* *& brachium Domini cui reuelatū est?* Per quod filius vnigeni- *Aug. tract. 53. in Ioan. prope princ. tom. 9.* tus signatur, vt ait Augustinus: Ipse enim est brachium Domini, per quod omnia facta sunt, supra: Sicut enim brachiū tuū est, per quod operaris, sic Dei brachiū est verbum, nec *Ioan. 1. a* tamē brachiū illud porrectū extenditur, nec collectū contrahitur, sicut brachium, quod est corporis membrum, secundū Augustinum: Brachium eius dominabitur. In bra- *Isai. 40. c* *Aug. ibid.* chio ergo signatur filius, ratione potestatis & virtutis & ratione indiuisibilitatis à patre, vt dictū est. Et quia dixerat: *Quis credit auditui?* quasi dicat, pauci, vel nulli, subdit:

Propterea

Propterea non poterant credere: Quia iterum dixit: Excaecauit oculos eorum, non illuminando lumine fidei: *Isai.6.c* *Et indurauit cor*, in duritia permittendo: *Vt non intelligant corde*, scilicet intellectu credendo: *Et vt non conuertantur*, affectu se colligendo, & amando: *Et sanem eos*, scilicet effectu, donis, & virtutibus perficiendo: *Isai.6.a.* *Et hoc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius*: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum: *Et haec locutus est*, scilicet propheticè. Sed quaeritur, qualiter ait: *Excaecauit oculos eorum, & non poterant credere.* Si enim non poterant credere, ergò non fuit eis imputandum, quòd non credebant. Item quamdiu est homo in via, siue viator habet libertatẽ arbitrij, & potestatem consentiendi gratiae: Et ita vt prius. Itẽ quaeritur de hoc, quòd ait: *Excaecauit oculos eorum.* Nullius enim priuationis Deus est causa: Ergo nec excaecationis. Item lux naturalis nõ est causa obtenebrationis: multo minus lux spiritualis esset causa excaecationis. Item quaeritur, qualiter ait: *Indurauit* *Luc.18.d* *cor eorum*, cùm solus Deus sit bonus: Nemo bonus nisi solus Deus. *Aug.q.83. q.3. tom.4.* Ergo nemo fit peior Deo efficiente secundum Augustinum: Sed induratione fit homo peior: Ergo non est à Deo. *Iob 34.c* Et ad ista respondendum est, quòd excaecatio, & obduratio dicuntur esse à Deo non effectiuè, sed dicuntur esse à Deo, quia nõ dat gratiam illuminantem, & mollientem: *Greg. Moral. lib.25. cap.9. prope finem.* Inducit noctem, & conterentur. Ibi inducere noctem dicitur Dominus, non quòd ipse tenebras inserat, sed quia obscura corda peccantium misericorditer non illustrat. Et ibi multum de hoc. *August. de Genes. contra Manich. lib.1.c.3. tom.1.* Idem Augustinus: Deus dicitur facere tenebras, quia lumen non dat, vel quia lucem detrahit. Et per hoc ad aliud. Dicitur enim indurare, quia cor reprobum gratia non emollit: *Iob 12.c* Si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. *Greg. Mor. lib.11. c.5. post med.* Ibi Gregorius: Includere Dei est clausis non aperire. Et obdurare per iustitiam dicitur, quando cor reprobum per gratiam nõ emollit: *Exod.7.a* Ego interrogo cor eius. *2. Cor.4.b* Deus huius saeculi excaecauit mentes infidelium. Ibi Glossa de his benè. Deus qui non solùm bonos regit, sed malos pro merito praecipitat, Et sequitur: *Vt non credant*, quod nõ facit malitia, sed iustitia. Excaecauit, inquam, sinens facere eos quod volunt. Et patet ex dictis infidelium excaecatio, & meritò suae nequitiae induratio, & in suis malis obstinatio: *Rom.9.d* Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Et: *Rom.11.c* Ex parte contingit caecitas in Israël, &c. Et de his Chrysostomus: *Chrysost. hom.57. in Ioan. circa med. to.3.* scilicet quod illud, quod ait Isaias, non causale est, sed euentus. Neque dixit: non crediderunt, sed quoniam non debebant credere, quia insanabiliter se habebant isti: Sic enim positum est, non poterant, id est, non voluerunt. Sicut ait Propheta: *Ierem.13.d* Si mutare potest pellem suam, &c. De corde vero indurato: *Bern. de consid. ad Eugen. lib. ante med.* Cor durum, inquit, est quod non compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, minis non caeditur, flagellis duratur, ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia suum. Et sic de alijs enumerat. De hoc autem, quod ait, quòd Isaias vidit gloriam Dei, posset obijci, quòd nemo Deum vidit vnquam, *Ioan.1.b* supra. Et ad istud respondendum, secundum Augustinum, *Aug. tract. 53. in Ioan. post med. tom.9.* quòd Isaias vidit eum non sicuti est, sed modo quodam significatiuo, sicut Prophetae visio fuerat informanda. Vndè videre gloriam Dei dicitur tripliciter: vel videre opera Dei miraculosa, supra: *Ioan.11.e* Sic & videbis gloriam Dei: vel videre magnificentiam eius in subiecta creatura, sicut loquitur hic: *Exod.33.d* Et sicut vidit Moyses gloriam Dei: vel videre eum facie ad faciem, prout ait Propheta: Videbitur in gloria. *Exo.33.d* Et hanc visionem gloriae petijt Moyses, quando ait: Ostende mihi gloriam tuam: *1. Ioan.3.a* Videbimus eum sicuti est. Et sequitur illa pars, in qua imperfectionis credulitatis quorundam subiunctio: *Veruntamen ex principibus, &c.* Et patet imperfectio talium, quia propter timorem humanum, & propter humanam gloriam, confessionem verae fidei dimittebant. Ideò ait: *Propter pharisaeos non confitebantur, vt è synagoga non eijcerentur*, sicut fuerat per eos conspiratum, supra: *Ioan.9.d* *Et dilexerunt gloriam hominum*, & ideò non rectè credebant, supra: *Ioan.5.g* Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Credentium autem est gloriari in Christo, & in cruce eius: *Gal.vlt.d* Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini. Et ideò in frontibus credentium crucem infixit, vbi quodam modo est sedes verecundiae.

Et vt de nomine eius non erubescat, & magis gloriam Dei, quàm hominum diligat. Haec Augustinus. *Aug. tract. 52. in Ioan. prope finem tom.9.* Et sequitur illa pars, in qua doctrina Christi, & instructio credentium de modo credendi, ibi: *Iesus autem clamauit.* Et illa in tres partes. Primò, instructio de modo credendi. Secundò, comminatio, siue denunciatio iudicij futuri non rectè credentibus, ibi: *Si quis audierit verba mea.* Tertiò, expositio dicti, ibi: *Sermo, &c.* Ait ergo: *Iesus autem clamauit.* Et in hoc affectuositas ad praedicandum. Supra simile: *Ioan.7.d* Stabat Iesus & clamabat: Qui credit in me, &c. Et ostendit vnitatem fidei, qua creditur in ipsum, & in patrem: quasi dicat, vt ait Augustinus: Quid formidatis credere in me? In Deum fides peruenit per me. Et in hoc ostendit indissimilitudinem substantiae vtriusque. Vt enim ait Augustinus: *Aug. tract. 54. in Ioan. ante med. tom.9.* Iam dixerat: Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, nunc autem ait: *Qui credit in me, &c.* Quia homo apparebat hominibus, cùm lateret Deus: ne putarent hoc esse eum tantummodo, quod videbant, talem ac tantum se volens credi, qualis & quantus est pater. *Ioan.7.d* Ideò ait: *Qui credit in me, &c.* id est, in hoc quod videt: *Non credit in me, sed in eum qui misit me*, id est, in patrem, &c. *Et similiter qui vidit me*, &c. Sed quaeritur, quare non replicat hic dicendo: *Qui videt me, non videt: sed videt eum, & caetera*, sicut replicauit. Qui credit in me, & caetera. Et ad istud respondet Augustinus: *Aug. ibid. post aliqua.* Et est in Glossa, quòd per dictum superius voluit, vt non crederetur filius hominis tantum: quod autem hic ait, &c. voluit ostendere, quòd non equalis patri: Vnus enim est actus videndi patrem & filium, & vna luce fidei videntur. In hoc enim quod ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me*, ostenditur, quòd erat filius Dei. Nam Apostolo credimus, sed non in Apostolum, sed in Christum credimus, qui est aequalis patri. Et hic loquitur de visione, quae est per intellectum, ait Chrisostomus: *Chrysost. hom.68. in Ioan. ante med. to.3.* ponens exemplum, qui eleuat aquam fluminis vel accipit, non eam quae fluminis tantum, sed eam quae fontis accipit, & magis autem illam. Haec ille. Vnde explanans ait: *Ego lux in mundum veni.* *Ibidem.* Vt enim ait Chrysostomus: imbecillior imago ad propositum, id est similitudo, vel exemplum: quoniam enim Deus pater vocatur lux, & Paulus vocat filium splendorem. *Hebr.1.c* Ideo ait: *Lux venit*, illuminans: *Vt omnis qui credit*, illuminetur. *Ioan.1.a* Supra: Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem: *Ioan.3.c* *Non manet in tenebris*, supra: Dilexerunt magis tenebras, &c. *Ioan.1.a* Et de ista luce, supra: Erat lux vera. *Ioan.3.c* Et supra: Lux venit in mundum. *Ioan.8.b* Et supra: Ego sum lux mundi. *Ioan.9.a* Et supra: Quamdiu sum in mundo, ego sum lux mundi. *Ioan.1.a* Ipse enim est lux illuminãdo in intellectu, supra: Lux vera. Item ipse lux inflammans in affectu & illuminans. *Ioan.3.c* Supra: Lux venit, & dilexerunt homines magis tenebras. Item ipse est lux dirigens in opere & effectu. *Ioan.8.b* Supra: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, &c. Item ipse fuit lux in miraculis coruscantibus. Ideo supra, *Ioan.9.a* vbi de miraculis, ait: Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Item ipse est lux in exemplis resplendentibus & dirigentibus, & perducentibus ad gloriam, vt dicitur hic: *Ego sum lux: in mundum veni.* Et sequitur illa pars in qua denunciatio iudicij futuri non credẽtibus & spernentibus: *Et si quis audierit verba mea*, scilicet auditu exteriori: *Et nõ custodierit*, scilicet affectu interiori, & operis effectu, quòd est insufficiens: *Matt.5.c* Qui soluerit vnũ de mandatis, scilicet nõ perfectè implendo: Minimus iudicabitur. Oportet enim audire & custodire, infra: *Ioan.14.c* Qui habet mandata mea, & seruat ea. *Ego non iudico eum*, scilicet in praesenti. Et subdit causam: *Non veni*, scilicet in primo aduentu: *Vt iudicem mundum, sed vt saluificem*, supra: *Ioan.3.b* Non misit Deus filium, vt iudicet mundum, sed vt saluetur per eum. Sed quaeritur, qualiter ait: *Non iudico eum*: cum dicatur, supra: *Ioan.5.d* Omne iudicium dedit pater filio. Et ad hoc respondet Augustinus: *Aug. tract. 54. in Ioan. post med. tom.9.* quod intelligendũ est, non iudico modo, id est, in primo aduẽtu. Pater enim misericordiarum misit filium in primo aduentu ad miserandum, & ad saluandum: & in secundo aduentu veniet filius cum potestate magna ad iudicandũ & condemnandum non credentes: Cùm enim tempus accepero iustitiam iudicabo: *Psal.74.a* ait Propheta in persona filij. Et ideò vt nõ pigriores fiant discentes & audientes, subdit: *Qui spernit me*,

non

non credendo me filium Dei esse: *Et non accipit verba mea*, scilicet audiendo & custodiendo: *Habet qui iudicet eum*, scilicet in nouissimo die: Quia qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur: Oportet enim manifestari antè tribunal Christi, vt vnusquisque referat propria corporis, &c. Et sequitur vltimum scilicet manifestatio dicti: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit*, vt ait Augustinus: Satis manifestat seipsum esse iudicaturum, seipsum quippe locutus est, seipsum annunciauit, seipsum ianuam, siue ostium posuit. Supra: Sibi enim dedit pater omne iudicium. Supra: *Ego ex me ipso non sum locutus*, quia à me ipso non sum, ait Augustinus: in persona eius: *Sed qui misit me, dedit mihi mandatum*: non per Angelum, non per creaturam, sed filius est verbum patris & sapientia, in qua sunt mandata patris. Filius enim à patre, nascendo accepit quod habet, deditque pater gignendo, & quod sit vita, & sapientia patris, quod est verbum patris: Omnia mandata sunt patris, ait Augustinus, vbi supra. Et ideò sequitur: *Quid dicam*, scilicet interiùs: *Et quid loquar*, scilicet exteriùs secundum Glossam, vel secundum Augustinum: vt prius, quod dicat, quod loquatur à patre est: quia & ipse verbum à patre: *Et scio, quia mandatum eius vita aeterna est*. Sed qualiter hoc, quia mandatum patris ducit ad vitam aeternam: Si vis venire ad vitam, serua mandata: Ergo non est vita, sed ad eam ducit. Et ad illud: respondendum, quòd verbũ patris est sapientia patris: neque filius accepit mandatũ, quod aliquando nesciebat: sed sicut filius est vita à patre genita, sic & mandata sunt patris, quia verbum patris, in quo omnia mandata: *Ideò quae ego loquor*, scilicet docendo: *Sicut dixit mihi*, veracem gignendo. Verax enim genuit veritatem: *Sic loquor*, scilicet veritatem. In his ergo omnibus locutionibus, quas etiam conculcat, non intendit aliud, nisi quòd nihil proprium loquebatur: sed omnia vt à patre habens. Et quòd sicut mandatũ dedit ei pater, sic locutus est. Sicut recolligit Chrysostomus. Et vt patet ex dictis spernentibus filium, & verba sua non accipientibus iudicium erit, & ipse filius eos iudicabit: Disperge superbos in furore tuo. Ibi Gregorius: Deus in extremo iudicio, & tranquillus iustis, & iratus iniustis apparebit. Et ideò nunc restat salubre consilium, scilicet Christum non spernere, sed in eum credere, & verba sua accipere, intelligendo, memorando, & perficiendo, vt in iudicio talis glorificetur: Fugite à facie gladij. Et sequitur: Scitote esse iudicium. Ibi Gregorius: Vitari terror iudicis non nisi antè iudicium potest. Modo non cernitur, sed precibus placatur: in iudicio verò & videri potest, & placari non potest: Zelus & furor viri non parcet in die vindictae. Et illud: Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? id est, terribilem maiestatem aduentus eius ad iudicium, secundũ Gregorium, ibi multum de hoc.

Rom. 2. b — 2. Cor. 5. b — Aug. tract. 54. in Ioan. post med. tom. 9. — Ioan. 10. d — Ioan. 5. c — Aug. ibid. paulo post. — Ibid. post pauca. — Ibidem. — Mat. 19. d — Chrysost. hom. 68. in Ioan. circa med. to. 3. — Iob 40. a — Greg. Mor. lib. 32. c. 7. ante med. — Iob 19. d — Greg. Mor. lib. 14. cap. 30. propè finem. — Prou. 6. d — Iob 26. c — Greg. Mor. lib. 17. cap. 21. ante med.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Ante diem festum Paschae. Praemissis quibusdam praeambulis ad passionem, & descripto aduentu Saluatoris, in parte ista de confirmatione discipulorum, & eruditione, & recommendatione Deo patri ante certamen passionis. Et secundum hoc diuiditur in tres partes. Primò, narratur de confirmatione discipulorum exemplo humilitatis & imitabilis operationis Iesu Christi, & hortatione mutuae dilectionis. Secundò, de doctrina Iesu Christi, & de promissione consolationis, infra, ibi: Non turbetur cor vestrum. Tertiò, de recommendatione discipulorum Deo patri humilitate orationis, infra, ibi: *Haec locutus est Iesus*. Prima pars, scilicet istud capitulum in quatuor partes. Primò, praemissio exempli, quod erat daturus. Secundò, adiunctio exhortationis ad imitandum, ibi: *Postquam ergo lauit*. Tertiò, quia praedixerat de sua passione, eius à quo erat tradendus, detectio, siue denudatio in generali, ibi: *Cùm haec dixisset*. Quartò, praemunitio discipulorum de ipsa passione, ibi: *Filioli adhuc, &c*. In prima parte sic procedit. Primò, temporis, quo erat daturus exemplum, praemittitur oportunitas. Secundò, exempli humilitas, ibi: *Surgit à coena*. Tertiò, Petri negabilitas in refutando ne lauaretur à Christo, ibi: *Venit ergo ad Simonem Petrum*. Ait ergo: *Ante diem festum Paschae*, dicitur: Prima die Azymorum. Et Marcus idem. Dies ergo Paschae hic appellatur, prima dies Azymorum: Appropinquauit dies festus Azymorum. Et de hoc in Glossa benè. Similiter de significatione vocabuli, quia Pascha potest dici vel à passione, vel à transitu: Augustinus, & in Glossa: *Sciens Iesus, quia venit hora, vt transiret, &c*. Ecce Pascha, ecce transitus, & vndè, & quo, scilicet de mundo ad patrem. Et hic spes membris in capite est data, quòd essent illo transeunte secutura, ait Augustinus: Pascha enim nostrum immolatus est Christus: *Cùm dilexisset Christus Iesus suos*. Pro eis factus homo, ait Glossa: Sic enim Deus dilexit mundum vt vnigenitum suum daret, &c. Supra. *In finem dilexit eos*, id est, in Christum, qui est finis perficiens non interficiens: finis quousque eamus, non vbi pereamus, vt scilicet ipsi de hoc mundo ad suum caput transirent, ait Augustinus: Finis enim legis est Christus: Nec est intelligendum, quòd in finem dilexit suos, ita quòd post mortem non diligeret eos. Potest tamen intelligi: *Vsque in finem dilexit eos*: id est, vt moreretur propter eos, secundum Augustinum: infra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis, &c. De die huius coenae, & de contrarietate, quae videtur esse ex dictis Euangelistae, Magister in historijs multum, vbi ait: quòd per hoc, quod ait hic Ioannes, qui dicit Dominum manducasse antè diem festum Paschae, & per alia, quae ibi inducit Dominus, sciens se passurum ea die, scilicet decimaquinta luna, anticipauit comedere Pascha in vespere praecedenti. Et quia ea nocte licitè potuit comedere fermentatum, graeci conficiunt corpus Domini de fermentato, accipientes ex hoc fomentum erroris. Sed sicut ait Magister ibi, ad hoc potest dici, quòd dies festus Paschae erat decimaquinta luna, & antè hunc fecit Dominus Pascha, prout ibi prosequitur Magister. Et de hoc in Glossa, similiter hic. Pascha autem dicitur quadrupliciter, secundum Innocentium de officio Missae, vel dies scilicet immolationis, supra: Proximum erat Pascha Iudaeorum. Vel dicebatur Pascha solemnitas ipsa, vt hic: *Ante diem festum Paschae*. Vel dicitur Pascha, scilicet agnus Paschalis: Vbi vis, paremus tibi comedere Pascha? Vel Pascha dicebatur hora: Post biduum Pascha fiet.

Hebdomas, hora, dies, epulae quoque Pascha vocatur.

Dies ergo festus hic dicitur decimaquinta dies, quia decimaquinta non erat solemnis, initiũ ad vesperam: Decimaquarta die ad vesperũ erit Domini Phase. Prima ergo die Azymorum accesserunt discipuli ad Iesum. Et sequens dicebatur dies festus hic. Et nota quòd ait: *Diem festũ Paschae*. Vt enim ait Augustinus super Ioannem: Pascha transitus dicitur, & est Hebraicum nomen. Et Pascha celebramus, quando à diabolo, transimus ad Christum: ab instabili saeculo, ad fundatissimum regnum. Et Ambrosius: Pascha est transitus à vitijs ad virtutes, à passionibus carnis ad gratiam & sobrietatem mentis. Et de isto Paschate in figura dicitur: Phase Domini, &c. id est, transitus. Qui ergo volunt transire cum Christo capite, debent celebrare Pascha transeundo dictis modis: Transi hospes. Vndè Augustinus: Vtere hoc modo, ne te decipiat mundus, quem intrasti. Iter agis, exiturus venisti, non remansurus. Stabulum est haec vita nostra: vtere nummo, quo modo vtitur viator in stabulo, mensa, calice, vrceo, lectulo, dimissurus non permansurus. Haec ille. Et ex his patet, quòd est quadruplex Pascha, id est, transitus à diabolo ad Deum, siue à vitijs ad virtutes. Et huius transitus figura fuit Pascha, siue Phase, quod celebrauit populus in egressu de Aegypto. Et est transitus à passionibus carnis ad sobrietatem mentis. Et huius transitus figura Pascha, quod celebrauit populus. Et est transitus ab amore rerum creatarum ad amorem solius creatoris. Et huius transitus figura fuit Pascha, quod celebrauit Iosias, postquam destruxit omnes abominationes, &c. Et est transitus à ritu legalis obseruantiae ad veritatem legis Euangelicae, & à mortalitate huius vitae ad

Diuisio. — Ioan. 14. a — Ioan. 17. a — Matt. 26. d — Marc. 14. a — Luc. 22. c — Aug. tract. 55. in Ioan. propè princ. tom. 9. — Ibid. paulo post. — 1. Cor. 5. b — Ioan. 3. b — Aug. ibid. post. — 1. Tim. 1. a — Aug. ibid. post pauca. — Ioan. 15. b — Ioan. 6. a — Mat. 26. b — Mat. 26. a — Leuit. 23. f — Matt. 28. c — Aug. tract. 55. in Ioan. propè prin. tom. 9. — Ambros. Hexamer. lib. 1. c. 4. circa med. tom. 1. — Exo. 12. b — Eccl. 29. d — Pascha quadruplex — Exod. 12. f — Num. 9. a — 4. Reg. 23 c — 2. Par. 35 f

æternitatem gloriæ. Et huius transitus figura fuit Pascha, [1. Cor. 5. 6] quod celebrauit in passione: Pascha nostrum immolatus est Christus, vt in ipso, sicut in capite, transeamus. Quòd verò ait hic: *Cùm dilexisset suos*, & cæt. intelligendum est, quòd nihil dereliquit eorum, quæ qui valdè amat, decens est facere: *Et in finem dilexit*, id est, continuè ait Chrysostomus: vbi multum de hoc. Et quoniam debebant dolere [Chrys. ho. 69. in Ioã. ante med. tom. 3.] vehemẽter, inducit eis consolationem, vt ait idem Chrysostomus: Et ideò sequitur: *Et cœna facta, cùm diabolus misisset in cor Iudæ.* Vt enim ait Augustinus: non ita intelligere [Ibid. post pauca.] debemus cœnam factam, velut iam consumptam: adhuc e- [August. tract. 55. in Ioan. ante med. to. 9.] nim cœnabant, cùm Dominus surrexit: nam postea recubuit, & buccellam traditori dedit: *Cùm misisset diabolus in cor Iudæ.* Ergo secundum hoc videtur, quòd tunc primo cogitauit tradere Dominum. Cuius contrarium videtur. Supra enim dictum est: Vnus ex vobis diabolus est. Et su- [Ioan. 6. b] pra proximo dictum est, quòd erat fur loculos habens. Item secundum hoc videtur, quòd diabolus habet potestatem super animas rationales, immutandi eas, & immittendi in eas quæ vult. Cuius contrarium videtur per Au- [Aug. tract. 23. in Ioã. ante med. to. 9.] gustinum, vbi ait: Nihil potentius est ista creatura, quæ mens dicitur rationalis, nihil sublimius: quidquid super hanc est, creator est. Et ad istud respondendum secundùm [Ibid. tract. 55. circa med.] Augustinum hic, vbi ait. Quòd hæc missio fuit spiritalis suggestio, non per aurem, sed per cogitationem, non corporaliter, sed spiritualiter. Similiter bonæ suggestiones fiunt à bono spiritu, sed interest, quibus non eorum mens consentiat; vel deserta per merita, vel adiuta per gratiam. Hæc ille. Est ergo immittere in animam per suggestionem. Et sic diabolus immittit, quibus anima ex libertate arbitrij consentit. Et est immittere per suggestionem à bono spiritu, & per informationem à Deo. Et sic immittuntur bonæ cogitationes à bono spiritu, & à Deo in animam. Illius enim est formare animam & iustificare, cuius est eam creare: Veritas in cor hominis, qui operatur iustitiam non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur: Sicut imago ex anulo in ceram transit, & anulum non [Ibidem post med.] relinquit. Ad aliud respondendum secundùm Augustin. Iam venerat ad conuiuium explorator pastoris, insidiator Saluatoris, traditor Redemptoris. Et ideò amplius suggesserat diabolus ei, quod prius immiserat, & ad hoc faciendum cor suum firmauerat. Et ideò ait his: *Cùm misisset*, &c. *Sciens, quia omnia dedit in manu eius.* Quæritur cùm [Ioan. 3. d] hoc ab æterno sciuisset. Supra: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: qualiter ait nunc: *Sciens*, &c. Item si omnia erant in manu eius: ergo & Iudas. Sed de manu [Ioan. 10. d] sua nemo potest rapere, supra. Et ita non potuit Iudas peccare, nec tradere eum. Et ad hoc respondendum est secun- [August. de Trin. li. 1. c. 12. to. 3.] dùm Augustinum: quod dicitur Deum cognoscere aliquid, vel scire, quando facit nos scire vel cognoscere. Et quia tunc fecit scire, quid faciebat pro amicis, qui patienter vtebatur inimicis. Ideò ait: *Omnia dedit in manu eius.* Ma- [Aug. ibid. tract. 55. in Ioan. post med. to. 9.] la scilicet in vsum, & bona in affectũ, vt ait August. Sciebat enim pro amicis mortem sustinere, & malo ipsius Iudæ benè vti. Et ideò Iudas erat in manu eius, cuius malo benè vtebatur. Ista cœna significabat Christi passionem, post quam non fuit aliud prandium. Et de hoc in Glossa satis: Sciens etiam quia à Deo exiuit, non enim deserens, supra: [Ioan. 1. b] In propria venit: *Et ad Deum vadit*, nos suos relinquens. In- [Ioan. 16. g] fra: Exiui à patre, &c. Et subditur secunda particula: *Surgit* [Aug. ibid. prope fin.] *à cœna*, &c. Vt enim ait Augustinus: Passurus exitia, præmisit obsequia non solum eis, pro quibus erat subiturus mortem, sed illi etiam, qui erat traditurus eum ad mortem. Hæc ille. Et in hoc patet humilitas redemptoris. Et non solum sic surrexit & posuit vestimenta, sed: *Cùm accepisset linteum*, &c. Et in hoc patet Saluatoris stupenda humilitas, & sedula studiositas in obsequendo, & expedita præparabilitas ad ministrandum, & laboriositas in lauan- [Chryso. ho. 69. in Ioã. ante med. tom. 3.] do. Vnde Chrysostomus: Non antequam racumberet, sed postquam resederunt omnes, tunc surrexit: neque simpliciter lauat, sed vestimenta deponens: neque ad hoc stetit, sed & linteum præcinxit: neque hoc contentus est, sed & ipse impleuit peluim, per omnia monstrans, quoniam non execrabiliter oportet facere talia, cùm benè fecerimus, sed

cum magno desiderio. Hæc ille. Et sicut insinuat Augusti- [Aug. tract. 55. in Ioã. post med. tom. 9.] nus: depositio vestimentorum significabat, quòd formam serui accepit, quando seipsum exinaniuit: non deposuit quod habebat, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus erat, expoliatus est vestimentis, inuolutus est linteis, & tota illius passio nostra purgatio fuit. Hæc ille. In figura ergo & præteritæ incarnationis, & futuræ passionis hæc dignatus est facere. Et de his in Glossa. Vnde ad eius imitationem debemus surgere à cœna carnalis delectationis, de qua in figura: Vnusquisque præparat cœnam suam, &c. [2. Co. 11. c] Relinquens prandium ieiunus peruenit ad corpus, &c. Et [Iob. 2. a] debemus deponere vestimenta, scil. conuersationem pristini hominis. Deponite vos secundum pristinam conuer- [Eph. 4. c] sationem, veterem hominem. Et debemus præcingere nos linteo, scil. disciplina vitæ pœnitentialis. Sint lumbi vestri præcincti. Ibi Gregorius, de hoc dicitur: Accinge sicut vir [Luc. 12. c] lumbos tuos. Ibi Gregorius de hoc. Et debemus effunde- [Gregor. in Euang. ho. 13. ante med.] re aquam in peluim, profluuium lacrymarum in cor, recognoscendo eius fragilitatem: Quasi torrẽtem lacrymas. Et sequitur: Effunde sicut aquam cor tuum. Et debemus [Iob 38. a] lauare pedes discipulorum, scil. affectus cordis, qui debent [Greg. li. 38. Mor. c. 4.] esse sub disciplina Dei, prout ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Laui pedes meos, quomodo [Thre. 11. f] inquinabo illos? Et sequitur tertia particula, in qua ob re- [Ibidem.] uerentiam Saluatoris, Petri refutatio & negabilitas, ne si- [Cant. 5. b] bi lauaret pedes. Et ibi duo. Primo, de hoc mutua collatio. Secundo, veritatis instructio, siue eruditio, ibi: *Dicit ei Iesus.* Ait ergo: *Et cœpit lauare pedes.* Et sequitur. *Venit ergo ad Simonem.* Ex his videtur, quòd aliquibus iam lauasset pedes, sic obijcit Augustinus: Et ad hoc respondet, quòd non [Aug. tract. 56. in Ioã. ante med. to. 9.] est intelligendum, quòd post aliquos ad illum venerit, sed quòd ab illo cœperit. Quando ergo cœpit lauare, venit ad eum à quo cœpit. Ait tamen Chrysostomus: Mihi, inquit, videtur proditoris primo lauasse: Incepit enim ab vltimis, [Chrysost. ho. 69. post med. to. 3.] & tunc venit ad Petrum. Sequitur verò: Decens erat proditorem stultum existẽtem antè verticem Apostolorum, id est, Petrum recubuisse. Et tunc postquam lauit pedes e- [Ibidem paulo ante.] ius, venit ad petrum: *Dixit ergo ei Petrus: Tu mihi lauas pedes?* Expauit Petrus, quasi diceret: Quid est: *Tu*, & quid est: *Mihi?* ac si diceret: Tu es filius Dei æternus, & ego homo mortalis. Vnde Chrysostomus, planius: Tu lauas pedes meos manibus, quibus oculos cæci aperuisti, leprosos mundasti, & mortuos suscitasti? Et subditur responsio Saluatoris: *Respondit ei Iesus: Quod ego facio, tu nescis modo.* Quantum ad mysterij altitudinem, secundum Glossam: *Scies autem postea*, vel ad litteram, vel reuelatione Spiritus, infra: Spiritus do- [Ioan. 14. b] cebit vos omnia. Vnde Chrysostomus: Scies posthac, cùm [Chrys. ibid. post pauca.] in nomine dæmonia eijcies, cùm à Spiritu didiceris, quoniam à dextris sedeo patris. Et licet sic diceret Saluator, tamen humilem Christum vsque ad pedes non vult videre, non potest sustinere Petrus, ait Augustinus. Ideò dicit: [Aug tract. 56 in Ioa. ante med. tom. 9.] *Non lauabis mihi pedes in æternum*, id est, numquam, ait Glossa. Et ideò ei terreret eum, ait Saluator: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Eo, quòd soli mundi, & loti auxilio Dei intrabunt in regnum: Non enim intrabit eam, id est, [Apoc. 21. e] in ciuitatem cælestem, aliquid inquinatum. Quod audiens Petrus territus: *Dicit ei: Domine non solùm pedes.* Vnde Augu- [Aug. ibid. paulò post.] stinus, quando sic minaris, omnia membra lauando non subtraham. Vt enim ait Chrysostomus, semel increpatus, [Chryso. ho. 69. in Ioã. post med. tom. 3.] quando dictum est ei: Vade retro satana, ita est correptus, vt esset tremens factus: vnde & in refutatione fuit vehemens, & in concessione vehementior. Sed Iudas continuè redargutus, non sentiebat, vt ait Chrysostomus. Et sequi- [Mat. 16. d] tur illa pars, in qua instructio Petri de ipsa veritate: *Dicit ei* [Chrys. ibid.] *Iesus. Qui lotus est non indiget.* Sed quęritur de modo loquendi: si enim mundus est totus, non indiget, vt pedes lauet, & si non indiget, non est totus mundus. Si verò respondeatur, quòd intelligendum est, quòd qui est mundus præter pedes, ille indiget vt lauet pedes: Tunc obijcitur, quòd sic posset dici de quolibet membro. Et ad istud respondendum secundùm Augustin. quòd homo in sacro baptismo [Aug. tract. 56. in Ioã. post med. tom. 9.] totus abluitur, tamen in rebus humanis postea viuitur, vtique terra calcatur. Affectus autem humani sunt quasi pedes, qui rebus humanis afficiuntur: ita quod si dixerimus,

[1. Ioā. 1. a] quòd peccatum non habemus, veritas non est in nobis. Et sic quotidie habemus opus, vt pedes lauemus, id est, vias spiritualium gressuum dirigamus. Hæc ille. Ideò dicimus in oratione Dominica quotidie: Dimitte nobis debita nostra: [Mat. 6. & 10. b] Excutite puluerem de pedibus vestris: Quando lauabant pedes meos butyro. [Iob 29. a] Ibi Gregorius, istud exponens ait, quòd pedes lauantur butyro, quia pinguedine boni operis infunditur atque mundatur puluis collectus de gloria prædicationis, affectus sunt multum infectibiles. [Greg. Mor. li. 19 c. 10. ante med.] Ideò de pedibus ait. Et ibi benè de hoc. Et de hac lotione in collatione prædicabili. Et quia dixit: *Qui lotus est*, subdit: *Vos mundi estis, sed non omnes*, sed opponit Chrysostomus, quòd nondum erant spiritu digni, nec spiritu baptizati: [Chrys. ho. 69. in Ioā. post med. to. 3.] Vos baptizabimini non post multos dies. [Act. 1. a] Necdum erat victima Christi oblata, & adhuc manebat maledictio chirographi. [Colos. 2. b] Et ita non erant mundi. Et ad istud respondet, quòd ab errore erant liberati, & iniquitatem proiecerunt ab animabus, & lumen susceperant, & cum sinceritate mentis erant. [Ioan. 15. a] Infra: Mundi estis propter sermonem meum. Vera munditia, de qua ait Propheta: [Isa. 1. d] Lauamini, mundi estote. Amplius verò postea fuerunt sublimati Spiritu eleuante. Et patet obstinatio Iudæ: quia nec propter ista verba, nec propter alia prius consimilia resiliuit à malitia sua: inuerecundè enim se habebat in omnibus. Et de hoc Chrysostomus in homilia. [Chrys. ho. 69. in Ioā. to. 3.] Et sequitur secunda pars principalis, in qua exhortatio discipulorum ad imitationem præmissi exempli: *Postquam ergo lauit pedes*. Et primo, ipsa exhortatio. Secundo rationis ob quā debebant imitari subiunctio, ibi: *Amen amen*. Ait ergo: *Postquam ergo lauit*. Et per hoc patet sicut tactum est, quòd cœna fiente, surrexit à cœna. Vnde ait hic: *Cùm recubuisset iterum*. Et est mysterium iuxta Glossam, quòd impleta purgatione per sanguinem, accepit vestem immortalitatis: [Rom. 6. b] Quia resurgens à mortuis, iam non moritur. [Phil 3. d] Et: Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ: *Scitis quid fecerim vobis?* scil. ego tantus, & talis feci factum tam humile, & vobis qui estis discipuli: *Vos vocatis me Magister*, scilicet in illuminando & docendo: *Et Domine*, in præsidendo: *Et benè dicitis*, sic vocando: *Sum etenim*, & re ipsa, & facto. Ipse enim solus [1. Tim. 6. c] potens Rex Regum. Et ipse verus Magister: Vt audiam [Isa. 50. b] quasi magistrum: *Si ergo ego*, scil. talis & tantus: *Laui pedes*, humiliter & diligenter, & libenter: *Et vos debetis lauare*, &c. [Chrys. hom. 70. in Ioā. ante med. tom. 3.] Vt enim ait Chrysostomus, à maioribus rebus accipit exempla, vt saltem quòd minus est, operentur, & cum eodem studio. [Ibidem] Et sequitur: Proditoris pedes Dominus lauit, & sacrilegi, & furis, & secundùm tempus proditionis & insanabiliter habentem, mensæ communicatorem fecit: & tu magna sapis, & sursum supercilia vellis, scilicet non sustinens, nec habens patientiam. Hæc ille. Et vt scirent, propter hoc Christum eos lauasse, vt se mutuò lauarent, subdit: [Ibidem.] *Exemplum dedi vobis*. Vt enim ait Chrysostomus: Etenim magistri pueris literas, cum multa pulchritudine scribunt, vt saltem ad differentius, idest, melius imitatione [Zach. 13. c] veniant: Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Adam scilicet secundus. Et de ista lotione, & de isto exemplo in collationibus prædicabilibus. Et subditur ratio dicti: *Amen amen dico vobis; non est seruus maior Domino*, sublimitate potestatis: *Neque Apostolus maior est eo qui misit eum*, auctoritate dignitatis: [Mat. 10. c] Non est discipulus super magistrum. Sed obijcitur, sicut Augustinus in homilia, cùm dicatur: [Aug. tract. 58. in Ioan. ante med. tom. 9.] Laudet te alienus, & non os tuum: qualiter ait hic Magister humilitatis: *Vos vocatis me Magister & Domine: sum etenim*. Et ad istud respondet Augustinus: quòd homini præceptum est illud, scil. non se laudare, cui periculosum est sibi placere, cui cauendum est superbire, sed Deus loquitur: [Pro. 27. a] nulla hic est elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis, vos subiacere sibi vtile est, &c. Maior est omni laude: [Ecc. 43. d] exaltantes eum replebimini virtute. Et sequitur tertia pars, in qua reuelatio siue detectio proditoris in generali cum sua ratione, sicut continuat Glossa. Et hæc in duas. Primo, huius præmissio in generali cum sui ratione. Secūdo, eiusdem detectionis magis in speciali, & discipulorum inquisitio, ibi: *Cùm hoc dixisset*. Ait ergo: *Si hæc scitis*, scilicet quæ dixi, & docui in intellectu: *Et si feceritis*, in effectu: *Beati eritis*, scil. in fructu: Estote factores verbi, & non auditores tantum, &c. [Iacob. 1. d] Non enim auditores legis iustificabuntur, sed factores: [Rom. 2. b] Beati enim qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud: [Luc. 11. d] *Non de omnibus vobis dico*, scilicet quòd estis beati: *Scio enim quos elegerim*, supra: Duodecim vos elegi, [Ioan. 6. g] sed vnus diabolus est. Iudas autem non erat electus ad beatitudinem, vel beatitudinis societatem: *Sed vt Scriptura adimpleatur*, scilicet in psalmo, vbi dicitur: Magnificauit super me supplantationem. [Psal. 40. b] Per calcaneum enim finis intelligitur, in quo fine Iudas proditor insidiatus est, quia diabolus intrauerat in eum. De quo dicitur: Tu insidiaberis calcaneo eius. [Gen. 3. c] Vel leuare calcaneum, est contra Dominum recalcitrare, contra Dominum & fraudem, & meditationem meditari. Vnde Augustinus: Illi manducabant panem Domine, ille manducabat panem Domini contra Dominum: [Aug. tract. 58. in Ioā. ante med. tom. 9.] illi vitam scil. manducabant, ille pœnam, & ideò iudicium manducauit sibi & bibit. [1. Cor. 11. f] Et subdit rationem huius reuelationis siue denudationis. *Amen dico vobis: vt credatis, quia ego sum*, scilicet ille, de quo illa scriptura loquitur in psalmo. Et hoc ait, ostendens illi misero, scil. Iudæ, vt ait Chrysostomus: [Chrys. ho. 70. [...] med. tom. 3.] quoniam non ignorans comprehenditur, sed & valdè sciens, quod & ipsum maximè omnium sufficiens erat, detinere eum scil. Iudam à proditione. Et non dixit, tradidit me, sed leuauit, &c. calcitrationem & dolum & fraudem, & occultationem insidiarum repræsentare volens. Hæc ille. Et quoniam ex dictis possent contristari discipuli, consolatus est eos dicens: *Amen dico vobis: qui accipit*, & cætera. Sicut continuat Chrysostomus. [Chrys. ho. 71. in Ioā. prop princ. to. 3.] Vnde quærit ibi: quæ est consequentia istius litteræ ad præmissa dicta? Et respondet, quòd multa est consequentia: quia enim debebant exire, scilicet ad prædicandum, & versuta, id est, terribilia pati, consolatur eos duobus modis, scilicet à seipso, vt haberet eum in memoria, & ab alijs, vt eorum prouidentia illis procurent: Omnium eis aperuit domos. Hæc ille. Ex ista enim hac promissione, quòd qui reciperent illos missos ad prædicandum, ipsum etiam reciperent, prouocauit omnes ad eos recipiendos: Qui vos recipit, me recipit, & qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ recipiet. [Mat. 10. d] Super quod Gregorius: Qui, inquit, alimentū Prophetæ, propter hoc quòd Propheta est, tribuit, Prophetiæ illius vires ad loquendum dedit, & apud Dominum prophetiæ habebit præmia: Quicumque vos non receperunt, excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. [Luc. 9. b] Et quasi idem. [Luc. 10. b] Magna ergo promissio suscipientibus missos à filio Dei, quia qui tales recipiunt, & ipsum Deum recipiunt. Quia, vt ait Augustin. in eo qui mittitur, auctoritas mittentis commendatur. [Aug. tract. 59. in Ioā. vers. fin. to. 9.] Et sequitur denunciatio vel detectio traditoris magis in speciali, ibi: *Cùm hæc dixisset, turbatus est*. Et illa in quatuor partes. Primo ipsa detectio siue reuelatio signo & verbo. Secundo, discipulorum hæsitatio & inquisitio, ibi: *Aspiciebant ergo*. Tertio, Saluatoris respōsio, & amplior certificatio, ibi: *Respondit Iesus*. Quarto, ipsius Iudæ ad ipsum tradendum egressio, & futuræ passionis expressa insinuatio, ibi: *Cùm exisset*, &c. Ait ergo: *Cùm ergo hæc dixisset, turbatus est spiritu*. Sicut enim habitum est supra proximo, & sicut ait August. [Ibid. tract. 60. ante med.] Qui mortuus pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate est mortuus, potestate turbatus est, qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritati suæ, transfigurauit in se affectum infirmitatis nostræ. Et sequitur: Pereant argumenta philosophorum, qui negant in sapientem cadere perturbationem animorum. Et sequitur: [Ibid. post pauca.] Turbetur planè animus Christianus, non miseria, sed misericordia: timeat ne pereant homines Christo, contristetur cū perit aliquis. Christus concupiscit acquiri homines Christo, lætetur cùm acquiruntur. Hæc ille. Turbatus ergo fuit, non ex impotentia vel ex infirmitate, vel timore, sed modo dicto. Et de ista opinione Stoicorum, & qualiter nō cadit passio in sapientem, [August. de ciu. Dei. li. 9. c. 4. to. 5] ita quòd cedat passionibus, sicut cedit animæ stulti, Augustinus benè & multum: *Amen dico vobis: vnus ex vobis me tradet*, vnus, inquam, ait Augustinus, numero, nō merito: specie, non virtute: [1. Ioā. 2. c] commixtione corporali, non vinculo spiritali: [Ioan. 6. g] carnis adiunctione, non cordis socius vnitate. Hæc il-

le. Vnus,

le. *Vnus*, inquam, *ex vobis*, quia ex vobis exiturus: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Supra: Sed vnus ex vobis diabolus factus est. Et sequitur secunda particula: *Aspiciebant*, &c. *hæsitantes*, &c. Sed quæritur, qualiter hæsitabat? Quia spiritus hominis qui est in ipso, scit quæ sunt hominis: Ergo cùm quilibet sciret se esse innocentem à crimine traditionis Domini, non debuerunt hæsitare. Et ad istud respondet Augustinus: quòd sic erat nota cuilibet sua conscientia, verumtamẽ proximi erat ignota. Et de hoc Chrysostomus: In omnes circum instituit timorem, eo quòd non dixit nominatim. Et ibi benè de hoc. Et ideò hæsitãtes aspiciebant, &c. *Erat ergo recumbens vnus*, &c. scil. Ioannes. Vt enim ait Chrysostomus, Petrus erat vbique feruens, quia tamen increpatus fuit à Domino, non fuit ausus interrogare, sed innuit Ioanni, vt quæreret. Et ideò describitur beati Ioannis honorifica familiaritas, quòd erat recumbens, &c. Sed quæritur, qualiter hoc ait? Videtur Euangelista de se loqui iactãter. Item obijcit Chrysostomus, vbi supra: Cùm omnes discipulos diligeret Iesus: Cùm dilexisset suos, in finem dilexit eos: qualiter ait Ioannes de se, quòd ipsum diligebat Iesus? Item quærit Chrysostomus, qualiter Ioannes recubuit, sic omnibus timentibus, velut voluptans in sinu Iesu? Et ad primum respondet Augustinus, quòd consuetudo est eorum, qui sacras nobis litteras ministrant, de se loqui sicut de alijs in diuina historia. Sicut Ioannes hic. Et Matthæus, quando ait: Vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine. Et Paulus quando ait: Scio hominem raptum vsque ad tertium cælum. Similiter idem ait Gregorius. Ad aliud respondet Chrysostomus, quòd plus alijs Ioannes diligebatur. Qualiter autem plus, exponit Glossa, quia familiaritas. Et de hoc infra: *Innuit ergo huic Simon Petrus*, scil. Ioanni: *Et dixit ei*. Sed quæritur qualiter ait vtrumque: *Innuit & dixit*. Et ad istud respõdet Augustinus: quòd locutio est aliquando non sonando, sed tantummodo innuendo. Dicit ergo innuendo: *Quis est*. &c. *Itaque cùm recubuisset supra pectus*, quod plus videbatur, quàm in sinu: *Dicit ei: Domine quis est*, suppressa voce, ait Glossa. Et vt ait Chrysostomus, si huius causam quæris discere, amoris res erat: & ideò innuit Petrus Ioanni, vt quæreret, non vt maiori existenti, sed propter multum amorem, vt dictum est. Tamen Ioannes non se nominauit propter ingloriationem, id est, gloriæ vanæ vitationem, ait Chrysost. Et patet ex dictis prærogatiua priuilegialis beati Ioannis, quòd erat à filio Dei dilectus, & quòd fuit in sinu eius recumbens, & pectori innixus. Per sinum enim signatur hic secretum, scilicet sapientiæ, ait Augustinus: Vidit illum discipulum quem diligebat Iesus. Et de hoc in collatione prædicabili, infra. Et sequitur responsio Saluatoris: *Respondit Iesus: Ille est cui intinctum panem*. Vt ait Augustinus: Expressus est traditor: nudatę sunt latebræ tenebrarum. *Et cùm intinxisset panem, dedit Iudæ*, &c. De isto pane quis, & qualis fuerit, Augustinus benè ait: Non, vt putant quidam, tunc Iudas corpus accepit, nam omnibus distribuerat iam Dominus Sacramentum corporis & sanguinis sui. Et ibi Iudas erat. Nunc autem ventũ est ad narrationem B. Ioannis, vbi per buccellam tinctam expressit Dominus traditorem. Sed quæritur, quare dedit panem tinctum? Et ad hoc respondet Augustinus: quòd fortassis per panis tinctionem significabat eius fictionem: *Et post buccellam introiuit in eum satanas*. Sed quæritur qualiter ait: *Tunc introiuit*: quia prius erat Iudas fur & latro. Et ad istud respondet Augustinus, quòd post hunc panem intrauit satanas in eum, vt eum plenius possideret, in quem prius intrauerat, vt deciperet. Quærunt autem aliqui hic, qualiter Deus prodiderit crimen Iudæ, cùm esset occultum prius. Ipse enim ait: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum. Et ad istud respondendum secundùm Chrysostomum, quòd & tunc primum redarguit, cùm Iesus non nominatim, sed dando sic panem, neque tamen ille ob mensam verecundatus est, eodem modo communicans pane. Hæc ille. Quia ergo filius Dei sciẽs ipsum esse obstinatum & inuerecundum: & videns discipulos esse anxiatos, mitigans eos, & sermone, & interrogatione, concessit etiam Ioanni recumbere in pectus, siue recidere, vt ait idem Chrysostomus: Sic proditorem expressit, nam tempus passionis imminebat. Qualiter autem tradit ei corpus suum cum alijs, ad hoc respondendum secundùm Augustinum: Bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, qui malus malè bonum accepit. Vnde & Apostolus: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat: qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Et subditur insinuatio accelerationis criminis ipsius Iudæ: *Dicit ei Iesus: quod facis, fac citius*. Sed quæritur qualiter hoc ait? videtur enim quòd præcepit proditionem facere. Et ad istud respondendum, secundùm Augustinum: non præcepit ei facinus, sed prædixit Iudæ malum nobis bonum. O inquit verbum frequentius parati mori, quàm irati. Fac, inquit, citius, non quia tu potes, sed quia hoc vult qui totum potest. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et de hoc Chrysostomus, vbi supra: Non præcipientis est, neq; consulentis, sed exprobrantis & ostendentis, quoniam volebat corrigere Iudam: quia verò incorrectè se habebat, dimittit eum. Hæc ille: *Hoc autem nemo sciuit discumbentium*, quod retorquet Chrysostomus, ad prius dictum, quòd non intellexerant illud, quod ait Saluator: *Cui porrexero panem*: Nam latenter dixit vt nullus audiret. Etenim propterea ad pectus Ioannis tendẽs interrogat: seu ad aurem, vt non fieret manifestus proditor. Et Christus ita respondit, scilicet silenter, & neque tunc fecit manifestum: nunc autem nudius & manifestius dixit, & tamen neque tunc eum manifestum fecit. Nam si diuulgasset, fortassis vtiquè Petrus eum interfecisset. Hæc ille. Et per hoc ad quæstionem suprapositam patet responsio, quòd non manifestauit proditorem: *Quidam putabant, quia loculos habebat*, &cæt. de quibus loculis obijcitur, vt supra proximo: qualiter habens loculos erat inter discipulos Domini, quibus est præceptum, non esse solicitos de crastino: & nihil portare in via, nec aurum, nec argentum. Et ad istud respondet Augustinus, quòd habebat Dominus loculos, & à fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & alienis indigentibus tribuebat. Tunc primum Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta. Et de hoc in Glos. Similiter Chrysostomus homilia dicta: Multam faciebat Dominus, scilicet pauperum procurationem, docens nos multum per hoc facere studium. Hic enim marsupium habebat, ea quæ mittebantur portabat, & nimirum, nullus videtur afferens pecunias: sed quoniam quidam nutriebant eum, scilicet discipulæ eius. Et ad hoc respondet, quòd portabat ad inopum ministerium: vt discas, quoniam & valdè pauperem, & crucifixum, huius oportet multã facere procurationẽ: multa. n. dispẽsans ad nostram doctrinã agebat. Hæc ille. Ad ministerium ergo pauperum, & ad formam dandam Ecclesiæ, & ex his, quæ mittebantur non ex possessionibus proprijs locupletabantur: *Cùm ergo ille accepisset buccellam, exiuit*. Vt enim ait Chrysostomus, supra: quia incorrectè se habebat, scil. Iudas, dimittit eum filius Dei: *Erat autem nox cùm exisset*, Vt enim ait Augustinus: Dies diei eructat verbum, id est, Christus discipulis, vt audirent eum & amarẽt sequendo. Et nox nocti annunciauit scientiam, id est, Iudas Iudæis infidelibus, vt venirent & comprehenderent Iesum. Vt enim ait Gregorius: Aliquando à qualitate temporis exprimitur finis actionis, Sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exire perhibetur. Hæc ille. Meritò ergo erat nox, cùm ille exisset, recedens à luce, & à filijs lucis ad opera tenebrarum, & ad filios tenebrarum non rediturus ad lucem. Qui malè agit, odit lucem, supra: Qui enim ebrij sunt, in nocte ebrij sunt. Ideò dicitur diuiti damnato: Hac nocte repetẽt animam tuam. Ex dictis patet misera infelicitas Iudæ, quòd ingratus tanto Domino, & tali magistro, nec documentis, nec beneficijs, nec honoribus retardatus fuit à facinoroso crimine suo, nec mirũ, intrauerat in eum satanas, & ab eo erat possessus, vt patet ab Augustino. Supra: Sed multi damnãt Iudam proditorem, & tamen ipsi sunt proditores veritatis, quæ est filius Dei. Vnde Ambros. Quod fecerunt tunc Iudæi persequentes, hoc nunc faciunt Christiani malè viuẽtes: scil. Christum lapidare & occidere: quia quid est Christus? veritas, pax, iustitia. Qui ergo pro falsitate relinquit ver-

1. Cor. 2. c — Aug. tract. 61. in Ioã. ante med. tom. 9. — Chrysost. hom. 68. in Ioann. ante med. to 3. — Ibid. — Mat. 16. d — Chrys. ibid paulò post. — Ibidem. — Aug. tract. 61. in Ioã. circa med. tom. 9. — Matt. 9. A — 2. Co. 12. a — Chrysost. hom. 71. in Ioan. ante med. to. 3. — Aug. tract. 61. in Ioã. post med. tom. 9. — Chrys. ho. 71. in Ioã. ante med. to. 3. — Ibidem. — Aug. tract. 61. in Ioã. post med. to. 9. — Ibidem prope fin. — Ibid. tract. 26. ante med. — Ibid. post pauca. — Ioan. 12. A — Aug. ibid. paulo ante. — Mat. 18. b — Chrys. hom. 71. in Ioã. ante med. tom. 3. — Ibid. paulò ante.

Aug. tract. 62. in Ioã. ante med. tom. 9. — 1. Co. 11. f — Aug. ibid. post med. — Chrys. ho. 71. in Ioã. ante med. to. 3. — Ibidem. — Matt. 6. d — Mat. 10. d — Aug. tract. 62. in Ioã. post med. tom. 9. — Chrys. ho. 71. in Ioa. ante med. to. 3. — Aug. tract. 62. in Ioã. vers. fin. tom. 9. — Psal. 44. A — Greg. Mor. lib. 2. ca. 2. ante med. — Ioan. 3. c — 1. Thes. 5. c — Luc. 12. c — Ambr. ser. 44. de tẽp. post med. to. 5.

veritatem, qui pro temporali pretio relinquunt iustitiam, qui odiunt veritatem, Christum occidunt. Hæc ille. Rursum Christum crucifigentes. (Heb. 6.b) Vnde de talibus: Conuersum est retrorsum iudicium, iustitia longè stetit, corruit veritas in plateis. (Isa. 59. c) Et hoc quia ingressus est in eos satanas. De quolibet enim talium verificatur illud: Ingredietur bestia latibulum suum, & in antro suo morabitur. (Iob 37. b) Quod exponit ibi Gregorius de ingressu diaboli in animam peccatricem. (Greg. Mor. li. 27. c. 17) Et hoc faciunt tales qui habent loculos, scilicet absconditos & profundos, & inexplebiles affectus auaritiæ: quæ quidem auaritia siue cupiditas est radix omnium malorũ. (1. Tim. 6. b) Vnde Chrysostomus: Neque imitemur Iudam per auaritiam: Non tradis Christum? Sed cùm despicis inopem fame tabescentem aut frigore corruptum, eandem & ipse attrahis cruciationem. (Chryso. ho. 46. in Ioã. post med. to. 3.) Et cùm indigni participemus mysterio, similiter perimus cum Christum occidentibus. Et sic de alijs, quæ ibi enumerat. Et idem: Hæc, id est, auaritia Giesi leprosum pro discipulo fecit. (Ibid. hom. 64. post med.) Hæc Ananiam perdidit. (4. Re. 5. c; Act. 5. a) Hæc Iudam proditorem operata est, hæc Iudæorum principes corrupit dona accipientes. (Hier. 31. f) Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Et tales exeunt recedentes à filio Dei: A minimo vsque ad maximum omnem auaritiam sequuntur. Et talibus meritò est nox: quia noctem facit vmbra tenebrarum, ait Ambrosius. (Amb. Hexaem. li. 4. c. 3. post med. to. 1.) Et: Nox est absentia solis: sed tales omnia, quæ amant inordinatè, interponunt inter se & Deũ: Et sic fit eclipsis animabus suis, & nox: Supercecidit ignis, scil. cupiditatis, & non viderunt solem, ait Propheta. (Isid. de nat. rerum. c. 2.) (Psal. 57. b) In lectulo meo per noctes quæsiui. (Cant. 3. a) Ibi benè: Dies palam facit, quod nox abscondit. Et sequitur: Mundus iste habet noctes suas non paucas, cùm ipse totus sit nox. (Bern. ser. 75. in Cãt. post med.) Nox est Iudaica perfidia, nox ignorantia paganorũ, nox hæretica prauitas, nox hæreticorum carnalis animalisve conuersatio, nox vbi non percipiuntur, quæ Dei sunt. Et ibi multum & benè de his: Noctes laboriosas enumeraui mihi: (Ibidem paulo post.) (Iob. 7. a) Graditur nocte & in tenebris: (Prou. 7. b) Non sumus noctis, nec tenebrarum filij, sed diei. (1. Thes. 5. a) Et sequitur illa particula, in qua reuelatio passionis & glorificationis, ibi: *Cùm ergo exisset. dixit Iesus: Nunc clarificatus est.* &c. Secundùm Augustinum verò incipit sermo, qui factus est ad plures. Et continuat sic: Exijt Iudas proditionis auctor, & clarificatus est filius hominis, separato nequissimo, remanentibus sanctis. (Aug. tract. 63. in Ioã. post med. tom 9.) Signata est glorificatio eius, quando separatis iniquis manebit ipse in æternitate. Hæc ille. Clarificatus ergo est in passione: quia in ea vicit aduersarias potestates, & de his triumphauit palam: (Colos. 2. c) Glorificatus est filius in resurrectione. Vnde Chrysostomus vbi supra suadens, discipulos non modo non tristari, sed etiam lætari, hoc ait: (Chryso. ho. 71. in Ioã. circa med. tom. 3.) Superasse mortem, gloria magna est: post mortem præualere, similiter gloria magna est, vt enim credatur resurrectio. Et ibi benè de hoc: *Et Deus clarificatus est in ipso*, hoc est per seipsum non per alium, ait Chrysostomus, scil. ostendens se esse Deum. (Ibid. post pauca.) Et quasi exponens, quod dixit, vt ait Augustin. sequitur: *Si Deus clarificatus est*, (Aug. tract. 63. in Ioã. post med. tom. 9.) quia vt ait Chrysost. omnia quæ à filio fuerunt facta, filius ea patri reponit, id est, patri retribuit. (Chrys. ho. 71. in Ioã. post med. tom. 3.) Et Deus ergo glorificauit filium dictis modis, & filius glorificauit patrem. Vnde & de Petro, infra dicitur: *Hoc dixit, significans qua morte esset clarificaturus Deum:* multo magis filius in morte clarificauit eum per ea, quæ facta sunt in morte. Vt enim ait Chrysostomus, confestim in ipsa cruce clara apparuerunt, quia petræ scissæ sunt, & sic de alijs. (Ibidem paulo ante.) (Mat. 27 d) Et ideò ait hic: *Continuo clarificabit eum.* Supra proximo: Venit hora vt carificetur filius. (Ioan. 12. d) Et infra: Clarifica filium tuum, &c. (Ioan. 17. a) Et sequitur vltima pars capituli, in qua discipulorum consolatio & instructio, ibi: *Filioli.* Et illa in duas. Primo, consolatio & instructio. Secundo, Petri inquisitio, & mutua collatio, ib: *Dicit ei Simon Petrus.* Ait ergo: *Filioli.* Et patet incẽsio amoris in modo loquendi: sic enim consueuerunt patres alloqui multum dilectos filios: *Adhuc modicum vobiscum sum.* Sed qualiter hoc, quia dicitur: Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. (Mat. vlt. d) Et ad hoc respondet August. quòd hic loquitur de præsentia sua in carnis infirmitate, (Aug. tract. 64. in Ioã. circa med. to. 9.) vel de præsentia sua in resurrectionis confirmatione per quadraginta dies. (Act. 1. a) Aut loquitur de præsentia diuina mortalibus ignota. Hæc ille: *Quæretis me*, scil. volentes me sequi siue imitari: *Sed non potestis*, quia nondum Spiritu cõfirmati. (Ioan. 7. a) Sed quæritur qualiter supra, loquens Iudæis, ait simpliciter: Quo vado non potestis venire: hic loquens discipulus ait: *Modo non potestis venire.* Sic enim quærit Augustinus. (Aug. ibid. post med.) Et ad istud respondendum, quòd discipuli erant tunc minus idonei, erant tamen postea secuturi: Iudæi venerant in malitia permansuri, ideò diuersimodè loquitur, & ideò docens, quo modo idonei esse possint, & pergere quo ille antecedebat, subdit: *Mandatum nouum do vobis*, sicut continuat Augustinus dicens, quòd hi sunt gradus quibus sequendus est Christus, vt ait idem Augustinus. (Ibid. in fi.) Sed quæritur sicut obijcit August. qualiter dicitur: *Mandatum nouum:* (August. tract. 65. prope prin.) cùm hoc sit mandatum in lege veteri, vbi dicitur. Diliges amicum tuum, &c. (Leui. 19. d) Et ad istud respondet, quòd ideò nouũ dicitur, quia ex vtero vetere induit nouum hominem, innouat enim audientem, vel potius obedientem. Vel aliter, quòd ideò dicitur nouum, quia quantum ad modum diligendi, innouatum est, & ad perfectius diligendum in noua lege est mandatum, in qua est præceptum diligere inimicos. (Matt. 5. g) Vnde quantum ad substantiam antiquum est: Non mandatum nouum do vobis, sed vetus. (1. Ioã. 2. a) Dicitur autem nouum quantum ad modum diligendi perfectiorem. (Dilectio multiplex) De dilectione verò multiplici, scil. de culpabili & damnabili, qua diligunt se adulteri, & de dilectione naturali, qua diligunt se parentes & filij, & de dilectione amicabili, qua diligunt se homines necessitudine humana, de dilectione sacramentali, qua diligunt se vxores & mariti. Et de dilectione qua diligunt se homines, non sicut homines, sed sicut dij & filij altissimi, vt sint filio eius vnico fratres, Augustinus benè. (Aug. tract. 65. in Ioã. ante med. to. 9.) Et in Glos. pro parte. Et ideò ait hic: *Vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos*, ipsa enim est ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit: *Sicut dilexi vos*, ait Augustinus. (Ibidem.) Sed Deus dilexit nos ad salutem. Vnde Augustinus vbi prius: (Ibidem post med.) Medicus dicitur diligere ægrotos, quia non diligit nisi salutem, quam cupit reuocare: & non diligit morbum, quem venit expellere. Sic Deus diligit nos, & nos sic debemus inuicem diligere, vt mutua dilectione constringamur inter nos, & tam dulci vinculo connexis membris corpus tanti capitis simus. Hæc Augustin. infra: Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. (Ioan. 15. b) Et quoniam istud mandatum est excellens, ideò subdit signum adimpletionis huius mandati: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, &c.* Vt enim ait Augustinus. (Aug. ibid.) Alia munera mea habent vobiscum, non mei, sicut naturalia, vt naturam, vitã, sensum, & rationem, & sic dona gratis data: de quibus: Alij datur sermo scientiæ, &c. (1. Co. 12. d) Sed si nõ habuerint charitatem, nihil prodest. (1. Co. 13. b) Sed si ipsam habueritis modo dicto, discipuli mei eritis: ipsa enim non perdit cum impijs animam tuam, ipsa discernit causam tuam. Hæc ille: Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo. (Iob 30. a) Ibi Gregorius, exponens istud, ait: Probatio sanctitatis non est signa facere, sed vnumquemque vt se diligere: (Greg. Mor. li. 20. c. 9. post med.) de Deo autem vera, de proximo vero meliora, quàm de semetipso sentire. Propter quod ait hic: *In hoc cognoscent omnes, &c.* Et sequitur: Testimonium ergo fraterni disciplinatus, est bonum fraternæ dilectionis. Hæc Gregorius. (Iob 11. d) Et ibi benè de hoc: Multiplex lex eius. (Greg. Mor. li. 10. c. 4. ante med.) Ibi Gregorius, de ista lege Dei, quæ est charitas vel fraterna dilectio: Charitate fraternitatis inuicem diligentes. (Rom. 12. c) Qualis autem debet esse ista dilectio: Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. (1. Ioã. 3. d) Et sequitur: Diligamus alterutrum, sicut mandatum dedit nobis. (Ibidem.) Et sequitur inquisitio Petri. Et ibi duo. Primò, vna inquisitio cum responsione. Secundò, inquisitio secunda cum sua responsione, ibi: *Dixit Petrus.* Ait ergo: *Domine quo vadis?* Hoc autem Chrysostomus. (Chrys. hom. 72. in Ioan. in prin. to. 3.) Magnum quid amor, & igne ipso vehemẽtius, & ad ipsum cœlũ reducit, & nulla est prohibitio, quæ eius promptum impetũ detinere possit. Et ideò ardentissimus Petrus præmissa audiens ait: *Domine quo, vadis?* Hoc autem dixit, non ita discere volens, vt sequi concupiscens. Idem Augustinus: (Aug. tract. 66. in Ioã. prope prin. tom. 9.) Hoc dixit, tanquam sequi paratus: *Et respondit Iesus: quo ego vado non potes, &c.* Vt ait Chrysostomus. Christus non ad verba sed ad mentem respondit: (Ibid. post pauca.) *Non potes modo: Sequeris autem postea.* Vt enim ait Augustinus: Non ait, non po-

teris,

teris,sed:*Non potes modo*,dilationem intulit,spem tulit.Ideò ait:*Sequeris postea*.Sed hoc audiens Petrus non destituit desiderium,spem accipiens,ait Petrus: *Quare non possum te sequi?* Vt enim ait Augustinus, quid in animo eius esset cupiditatis,videbat:quid autem virium,non videbat. Voluntatem suam iactabat infirmus , sed inspiciebat valetudinem medicus. Ideò dicebat Petrus: *Animam meam ponam pro te*,scil.in morte. Vt enim ait Chrysostomus: audiuit à Christo,quoniam hoc maiorem amorem nemo habet.Patet ergo amor & deuotionis feruor, & voluntatis vigor in beato Petro.Sed Christus ostendens, quoniam eius solius est,scilicet ponere animam in morte: *Respondit,animam tuã pro me pones?* quid tantũ præsumis?q̃d de te sentis?q̃d esse te credis?Ita facis pro me,ꝙ nondũ feci pro te?ait Augustin⁹. Et ideò ait: *Amen,amen dico tibi:Nõ cantabit gallus,donec me ter neges*,quasi diceret,vt ait August. Ecce quomodo tibi cito apparebis qui magna loqueris,&te paruulum nescis:*Amen dico tibi:non cantabit gallus,donec ter me neges*, quasi diceret: non erit magnum spatium,antequam me neges, ait Chrysostomus:Per omnia enim humiliatum docens, & humanam naturam scilicet in ipso, nihil ipsam secundum seipsam existentem:non enim semel & bis hoc passus est, sed ita destitit,vt in breui tempore, tertio diceret verbum negationis.Ait Petrus:Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Cui Dominus dixit idem quod hic.Et ideò ait Dominus:Ego rogaui pro te,vt non deficiat fides tua,&c.Sed qualiter ait hic:*Ter me neges*,&c. cùm dicatur.Priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.Et ad istud respondendum est secundum Augustinum,vbi de hoc prolixè prosequitur Augustinus. Et est summa,quòd affectione animi & timore tota trina negatio concepta est,& trinę negationi sufficiens timor eum inuasit, & ita trina negatio antè galli cantum incepta est: sed nõ antè primum galli cantum peracta est. Vnde Marcus de ipsarum vocum interuallis locutus est, & sic secundùm affectum & volũtatem ter negauit antè primum galli cantum.Secundum tamen interualla vocis,non antè secundum galli cantum.Et ponit exemplum, tanquam si alicui diceretur : hac nocte antequam gallus cantet ad me scribes epistolam,in qua mihi ter conuiciaberis: non vtiq; si eam antè omnem galli cantum scribere inciperet,&post primum finiret, ideò dicendum erat falsum fuisse prædictum.Hæc ille.Quia secundùm volũtatem & affectionem fecerat, licet non secundùm facti processum : ita fuit ex parte ista.Quæritur magistraliter,qualiter ait: *Non potest tu venire,quo ego vado*,qualiter habet veritatem:ipsi enim erãt in charitate,& ita in recta voluntate,& ordinata,& ita diligente Deum super omnia.Ergo poterant ponere animã suam pro Deo,& sic vadere post eum.Et ad istud respondendum est secundùm Augustinum:quantum sibi assumpserat,id est,præsumpserat, nondum pro se posita anima Christi,animam suã polliceretur positurũ se esse pro Christo.Ex hoc innuit Augustinus: Antequam esset Christus passus,& antequam esset Spiritus Apostolis in abundantia datus,& antequam fides cresceret, & antequam desideriũ ferueret,non poterat ponere animam pro Christo, quam gratiam dedit Deus suis martyribus,homo enim delectatur in vita sua naturali,& detestatur oppositum ac horret: Nemo enim carnem suam odio habuit.Et ideò vitæ appetitus & voluntas sustinendi contrarium,non sunt in homine sine superabundantia gratiæ. Et si obijciatur de hæretico,qui sustinet ignem pro suo errore:ad hoc est respondẽdum,quòd non est simile : quia ille ex errore & tumore superbiæ & obstinatione sententiæ suæ , mauult pœnam sustinere,quàm ab errore resilire, & ex suo peccato cadit. Sed vt homo sustineat mortem propter Deũ, indiget Spiritu eleuante in amorem Dei. Vnde Augustinus loquens de beato Laurentio ait, quòd etiam tormenta non sensit: caro enim ardebat, sed Spiritus viuificabat,siue vegetabat:quod est tamen intelligendum quantum ad reputationem suam,quia non reputabat tormẽta. Item quæritur cùm Petrus esset iam feruens ex amore,vt dictum est,qualiter permisit Deus eum cadere?Et ad istud respõdendum secundùm Gregorium,quòd nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, vt is qui futurus erat pastor Ecclesiæ,in sua culpa disceret,qualiter alijs misereri debuisset.Prius enim ostendit sibi,& tunc præposuit cęteris,vt ex sua infirmitate cognosceret quã misericorditer aliena infirma toleraret. Hæc ille. Sed quæritur,qualiter ait hic:*Ponam animam meam pro te*,scil. volens & desiderans mori pro Christo,cùm dicatur infra: Alius te cinget &ducet te,quò tu non vis. Et ad istud respondet Gregorius, quòd Petrus martyrium,quod per infirmitatẽ carnis noluit,per virtutem Spiritus amauit.Et ibi benè de hoc. Infra ergo loquitur,quantum ad infirmitatem sensualitatis, hic autem quantum ad voluntatem rationis. Et ex dictis patet,qualis fuit Petrus ex seipso,& quàm infirmus,& quã fortis & robustus ex Spiritu. Et de hoc Gregorius. Ipse pastor Ecclesiæ quantæ formidinis fuerit antè aduentum Spiritus,ancilla ostiaria dicat : qualis autem fortitudinis post aduentum,patet:gaudet enim tunc in verberibus,qui antè in verbo timuit.Et ibi multum & benè de hoc.Et notã quòd ait: *Non cantabit gallus antequam me ter neges*,quod mysterium potest esse.Per gallum enim prædicator significatur,antè cuius cantum multi negant Christum, & non rectè credendo,nec perfectè confitendo, nec iustè viuendo.Et de isto gallo: Quis dedit gallo intelligentiam? Ibi Gregorius benè de proprietatibus galli, propter quas per gallum prædicator seu doctor significatur. Gallus enim horas noctium discernit,in noctibus voces emittit,& propter valentiores voces in profundo noctis,quàm in matutino,& cùm edere cantus parat,alas excutit,seipsum feriẽs vigilantiorem reddit,vt ait Gregor. vbi supra.Item gallus vociferatur contra prœlium,ait sapiens, & post prœlium & victoriam,ait idem.Item gallus gallinaceus victus silet, & canit cùm vincit,ait Tullius.Talis debet esse doctor spiritualiter: Gallus succinctus lumbos. Et de hoc benè & multum Ambrosius: Est,inquit,galli cantus suauis in noctibus,& etiam vtilis,quia dormientem excitat,& solicitũ admonet,& viatorem solatur,processum noctis canora significatione protestans. Hoc canente latro relinquit insidias, nauta trepidus mœstitiam deponit.Et sequitur: Hoc canente ipsa Ecclesiæ Petra culpam diluit,quam priusquã gallus cantaret,negando contraxerat. Et ibi benè de hoc. Consimiliter fit de multis, antè vocem cælicæ prædicationis labuntur.Cùm enim prophetia defecerit,dissipabitur populus. Sonante autem diuina prædicatione infunditur gratia diuina,illuminantur corda , & cognoscuntur delicta,& conteruntur audientes:Loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes,qui audiebant verbum.Misit enim verbum suum & sanauit eos,ait Propheta.

[Margin notes: *Ibidem paulò post.* — *Chrys. ho. 72. in Ioã. ante med. to.3.* — *Aug. tract. 66. in Ioã. ante med. tom.9.* — *Ibidem.* — *Chrys. ho. 72. in Ioa. ante med. to.3.* — *Mat. 26. b* — *Luc. 22. d* — *Mar. 14. d* — *August. de Concor. Euãg. li. 3. c. 2. tom. 4.* — *Aug. tract. 66. in Ioã. ante med. tom. 9.* — *Ephe. 5. d* — *Aug. tract. 27. in Ioã. vers. fin. to. 9.* — *Gregor. in Euang. ho. 21. circa med.* — *Ioan. 21. c* — *Ibid. ho. 3. paulo post medium.* — *Ibid. ho. 30 post med.* — *Iob 38. d* — *Greg. Mor. l. 30. c. 3.* — *Cic. de diuinat. li. 2. ante med.* — *Pro. 30. d* — *Ambr. in Hexaem. li. 5. c. 24. post med. to. 1.* — *Pro. 29. c* — *Act. 10. g* — *Psal. 106. b*]

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

ET ait discipulis suis : *Non turbetur cor vestrum.* Præhabita confortatione discipulorum, siue instructione per exemplum humilitatis, hic instructio eorundem per documẽta veritatis.Et ista pars in tres partes, secundùm numerum trium capitulorum.Primo enim loquendo per appropriationem instruit eos, vt sint rectè credentes in fide. Secundo,vt sint feruentes in charitate,infra,proximo.Ego sum vitis. Tertio,vt sint constantes in spe,infra, ibi:Hæc locutus sum vobis.Prima,scil. istud capitulum in tres partes.Primo ad constantiam fidei exhortatio.Secundo,quia fides sine operibus mortua est, ad operum perfectionem persuasio,ibi : *Si diligitis me,mandata mea seruate.* Tertio,sui recessus per passionem insinuatio,ibi: *Hæc locutus sum vobis*.In prima,tria. Primo, cum dehortatione turbationis fidei firmę exhortatio,& credentibus promissio. Secundo, de dictis Saluatoris discipulorum inquisitio,& eorum certificatio,ibi:*Dixit ei Thomas*.Tertio,credulitatis siue fidei vtilitas,siue fructificatio,ibi: *Amen, amen dico vobis*.Et hoc est quod ait:*Non turbetur cor vestrum*,&cæt. vt ait Augustinus,ne mortem tanquã homines timerent,& ideo turbarentur,consolatur eos,etiã contestans se esse Deum.

[Margin notes: *Diuisio.* — *Ioan. 15. a* — *Ioan. 16. a* — *Iacob. 2. d* — *Aug. tract. 67. in Ioã. prope prin. tom. 9.*]

Vt enim ait Chrysostomus: Si vertex, scilicet Petrus, qui erat caput, timuit, de illis quid fieret? Ideò ait: *Non turbetur cor vestrum*, scilicet diffidendo: *Neque formidet*, scilicet de morte timendo. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Dehortatur ergo turbari in intellectu, & formidare in affectu & effectu. Et ideò sequitur: *Credite in Deum & in me.* Vt ait Augustinus: Consequens est, vt si in Deum creditis & in me: quod non esset consequens, si Christus non esset Deus: Ipse enim cùm in forma Dei esset, seipsum exinaniuit. Mortem metuitis huic formæ serui: non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei. Hæc Augustinus. Et si crucifixus est ex infirmitate, viuit tamen ex virtute. Et quoniam hortatus est eos, subdit causam, ob quam non deberent turbari: *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Vt enim ait Augustinus: Cùm hoc audiunt à perturbatione recreantur, certi ac fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Deum cum Christo esse mansuros. Et de ista domo: O Israel quàm magna est domus Domini. Et ad maiorem certificationem subdit: *Si quo minus dixissem vobis*, &c. Si illæ videlicet mansiones non essent, vel si in aliquo minus esset, dixissem vobis. Et hoc ideò: *Quia vado parare vobis locum*, scilicet, sicut caput quod debent sequi membra. Oportet enim mori, resurgere, & ascendere in cælum, vt nobis locus paretur in regno: Ascendit enim pandens iter ante eos: *Et si abiero*, per carnis absentiam moriendo, siue ascendendo in cælum, siue resurgendo: *Veniam iterum*, apparendo post resurrectionem, vel apparendo in iudicio: Videbunt filium hominis venientem, & cæt. *Et accipiam vos*, &c. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt: *Vt vbi ego sum, & vos sitis.* Supra: Si quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, ibi & minister meus erit. Et ne ipsi quærerent vbi sit, subdit sicut continuat Glossa: *Et quo ego vado scitis*, scilicet ipsum patrem, ad quem vado: *Et viam scitis*, scilicet me hominem qui sum via. Infra eodem: *Ego sum via*, & cætera. Sed quæritur de prædictis, qualiter ait: *Non turbetur cor vestrum*, cùm sciret ipsos esse iustos, & dicatur: Iustus in æternum non commouebitur. Videtur quòd superfluè de hoc hortatur. Et ad istud respondendum est, quòd est turbatio infestans, & est turbatio euertens. Et hæc secunda non cadit in iusto, mente iusto. Vnde Augustinus, loquens de opinione Stoicorum, ait, quòd differentia est inter animum stulti, & animum sapientis, quòd stulti animus cedit passionibus, atque accommodat mentis assensui: sapientis, quamuis eas patiatur, retinet tamen de his, quæ debet effugere rationabiliter, vel eligere, stabilem inconcussa mente sententiam. Hæc ille. Vnde nota, quòd est turbatio ex quadam motione contritionis, quia: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, ait Propheta. Et alibi in Psalmo: Turbatus sum & non sum locutus. Et est turbatio piæ compassionis malis alienis: quia misericordia est tristitia in malis alienis, ait Damascenus. Et Augustinus: Quis ignorat ex co appellatam misericordiam, quòd miserum faciat cor condolentis alienum malum. Et de hoc benè supra Augustinus: Turbetur planè animus Christianus, non miseria, sed misericordia. Et enumerat ibi quatuor affectus. Dictum est Marthæ: Solicita es & turbaris erga plurima. Et est turbatio & deordinationis & confusionis, de qua in Psalmo: Turbati sunt omnes insipientes corde. Et alibi: Turbati sunt & moti sicut ebrius, & cætera. Et ista non commouetur iustus. Et est turbatio ex eminentia tristabilis vel terribilis: & sic aliquando turbatur iustus, quantum ad sensualitatem & motum sensualitatis, seruata cum tranquillitate rationis. Vnde Virgilius loquens de Ænea:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Vt enim ait Augustinus: Homo mouetur metu amissionis rerum, & metu mortis, & etiam metu doloris, vt ait idem. In his tamen retinet sapiens iudicium rationis, stultus autem cedit illis, secundùm Augustinum. Itẽ quæritur de hoc quod ait: *Id domo patris mei mãsiones multæ sunt*, cùm dicatur: Nonne ex denario diurno conuenisti mecũ? Tolle quod tuum est. Vnus ergo denarius omnium, & ita vna mansio. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum hic, vbi ait: Denarius ille æqualis est omnibus, quo significatur vita æterna, vbi amplius alio nemo viuit, quoniam in viuendo non est diuersa in æternitate mensura, sed multæ mansiones, diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Hæc ille. Quantum ergo ad diurnitatem siue perennitatem denarius est vnus, quantum ad differentiam meritorum, præmiorum, sunt diuersæ mansiones: Paruus & magnus. Ibi Gregorius, benè de his mansionibus & de earum vnitate. Similiter Gregorius, vbi loquitur de denario diurno, benè de denarij vnitate, & de mansionum multitudine. Et de hoc in collatione. Item quæritur de hoc quod ait: *Vado vobis parare locum.* Opponit enim Augustinus, cùm dixerit prius, quòd in domo patris sunt multæ mansiones, non est opus aliquam præparare, quia sunt paratæ. Item si futuræ erant & parandæ iam non erant. Et ita malè ait: *Multæ mansiones sunt.* Vel, si erant paratæ, malè ait: *Vado vobis parare locum.* Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd mansiones quas præparauit prædestinãdo, præparat operãdo. Sicut enim dicitur: Quid est, quod futurum est? Ibi alia littera: Fecit, quæ futura sunt: Fecit, inquam, prædestinando, quæ facturus est operando. Sic ex parte ista mansiones sunt, vt ait hic, in prædestinatione, sed nondum in operatione: parat enim mansiones, mansionibus parando mansores. Hæc Augustinus. Et sequitur: Desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Eat Dominus, & paret locum, eat ne videatur, lateat vt credatur, creditus desideretur, vt desideratus habeatur. Et patet hic Saluatoris dignatiua bonitas & dispensatiua humilitas. Secundùm Augustinum. Venit in mundum vt saluaret, reliquit mundum vadens in cælum, vt locus electis pararetur, venturus in fine, vt mundus iudicetur: Exiui à patre, & veni in mundum, &c. Quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, sic veniet, & cætera. Ista sunt itinera æternitatis eius, id est, filij Dei, qui est æternus: Diebus æternitatis eius. Et sequitur illa pars, in qua inquisitio discipulorum: Et illa in duas. Primo, inquisitio illius. Secundo, alterius, ibi: *Dicit ei Philippus.* In prima duo. Primo, inquisitio. Secundo, Christi responsio, ibi: *Dicit ei Iesus.* Ait ergo: *Dicit ei Thomas: Nescimus quo vadis*, & cætera. Sed quæritur, ex quo dixit Christus, eos vtrumque scire, scilicet & viam scitis, & cætera, neque dixit falsum: qualiter dixi eos neutrum scire? Et ad istud respondet Augustinus, quòd isti sciebant, sed se scire nesciebant, & ideò eos conuincit Christus respondendo: *Dicit ei Iesus: Ego sum via.* quasi diceret secundùm Augustinum, vt ostenderet eos scire viam, qua via cognita restat cognoscere quò irent, quia ad veritatem & ad vitam. Vnde Chrysost. Ego sum via, per me venitis, nec indigebitis manuductore. Ego sum veritas, & ita nullũ mendacium in eis quæ dicuntur. Ego sum vita, & ita si moriamini non peribitis. Hæc ille: Vt ait Glossa. Ego sum via, sine errore quærentibus, & veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. Item Augustinus. Qua vis ire? ego via, quo vis ire? ego veritas. vbi vis permanere? ego vita. Et Hugo: Christus via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio: quia ipse via, in eo mouemur: quia veritas, in eo sumus, quia vita, in eo viuimus. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Quia ex ipso omnia, ipse est via: quia per ipsum omnia, ipse est veritas: quia in ipso sunt omnia, ipse est vita: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Et sequitur manifestatio eius quod dixit: *Nemo venit ad patrem, nisi per me*, scil. qui sum via: *Et si cognouissetis me, & patrem meũ*, scil. propter vnitatem essentiæ. Supra: Ego & pater vnum sumus. Vel propter similitudinem splendoris & gloriæ, quia ipse splendor & figura gloriæ: *Et amodo cognoscetis, & vidistis eum.* Sed qualiter hoc? Supra: Deum nemo vidit vnquam. Et ad istud respondendum ijs secundùm Augustinum, & est in Glossa, quòd viderunt filium simillimum patri, & ita viderunt patrem in filio, scilicet in præsenti. Ideò ait: *Vidistis, & cognoscetis*, scilicet in futuro. Vel secundùm Chrysostomum, vidistis eum, vt visus est angelus, scilicet in specie ostensa, non tamen substantia visa est. Vel loquitur de visione filij, de qua: Beati mun-

do cor-

Chrys. ho. 62. in Ioã. ante med. tom. 3. — Mat. 10. c — Aug. tract. 67. in Ioã. ante med. tom. 9. — Phil. 2. a — 2. Co. 13. b — Aug. ibid. post pauca. — Baruc. 3. c — Mich. 2. d — Mat. 24. c — Apoc. 19. b — Ioan. 12. e — Pro. 10. d — August. de Ciuit. Dei. lib. 9. c. 4. tom. 5. — Ps. 50 d — Psal. 76. a — Damasc. orth. fidei li. 2. c. 14. — August. de morib. Eccle. li. 1. c. 27. to. 1. — Ibid. tract. 60. in Ioã. antè mediũ tom. 9. — Luc. 10. g — Psal. 75. a — Psa. 106. c — Virg. Aeneid. li. 4. post med. — August. de ciu. Dei. li. 9. c. 4. 10. c — Mat. 20 a

Aug. tract. 67. in Ioã. antè med. to. 9. — Iob. 3. c — Greg. Mor. li. 4. c. 31. ante med. — Idem in Euang. hom. 19. — Aug. tract. 68. in Ioã. ante med. tom. 9. — Eccl. 1. a — Aug. ibid. post med. — Dignatiua bonitas Saluatoris. — Ioan. 16. g — Act. 1. b — Mich. 5. a — Aug. tract. 69. in Ioã. ante med. to. 9. — Ibid. paulò post. — Chrys. ho. 72. in Ioã. post med. to. 3. — August. de verbis Domini serm. 54. prope prin. to. 10. — Act. 17. f — Rom. 11. d — Ioan. 10. d — Hebr. 1. a — Ioan. 1. b — Aug. tract. 70. in Ioã. tom. 9. — Chrys. hom. 72. in Ioã. med. to. 3.

Matt. 5. a
Ioan. 1. b

do corde quoniam ipsi Deũ videbũt. Suprà: Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus, qui est in sinu patris. Ipse narrauit, &c. Et sequitur inquisitio alteriùs discipuli, scilicet Philippi, ibi: *Dicit ei Philippus.* Et ibi tria. Primo, ipsa inquisitio. Secundo, inquirentis increpatio, ibi: *Dicit ei Iesus.* Tertio, veritatis doctrinatio, ibi: *Philippe.* Ait ergò: *Dicit ei Philippus: Domine ostende,* &c. Vt enim ait Augustinus. Non intelligens Philippus, quærit: quasi diceret: similem noui, sed non sufficit, nisi & illum nouerim. Et ideò ait: *Ostende nobis patrem, & sufficit.* Et ideò sequitur increpatio. Vndè Augustinus: Magister discipulum arguebat, quia cor postulantis videbat: patrem enim nosse cupiebat, tamquam esset meliùs, quàm filius. Hæc Augustinus. Et quia meritò arguendus erat, sequitur instructio: *Philippe, qui videt me, videt & patem meum,* quia ego & pater vnum sumus. Et ideò sequitur: *Non credis quia ego in patre,* ac si diceret, ait Augustinus: Cur in similibus distantiam cupis cernere? Cur inseparabiles separatim desideras nosse? Et ideò hoc manifestans ampliùs, quòd ipse in patre, & pater in eo, ait: *Verba quæ ego loquor, à me ipso non loquor,* quia à me ipso non sum, ait Augustinus. Et ob eandem causam: Pater in me manẽs facit opera. Suprà: Sicut pater suscitat mortuos, sic & filius. Et quia arguerat Philippum, ostendit non eum solùm esse arguendum, sicut cõtinuat Augustinus, propter quod sequitur: *Non creditis quia ego in patre.* Et ita idem in essentia, & inseparabilis. Quòd si non creditis ita esse, sicut est in re: *Alioquin propter opera credite.* Vt enim ait Augustinus. Si separati essemus, inseparabiliter operari nulla ratione possemus: quasi eodem modo legit Chrysostomus: Vides, inquit, proximitatis superabundantiam, & in eis substantiæ submonstrationem. Opponit autem Augustinus, qualiter ait nunc: *Si cognouissetis me:* cùm dixerit superiùs: *Et quo vado scitis, & viam scitis:* Vocans semetipsum viam, & ita eum cognoscebant. Et ita videtur dicere contraria. Et ad istud respõdet Augustinus, quòd quidam inter eos ipsum sciebant, & pro talibus loquebatur superiùs: quidam autem ipsum nesciebant, inter quos erat Philippus, & pro talibus, & ad tales loquitur hic. In his autem omnibus propositionibus, quas induxit, scilicet, quòd à se ipso non loquitur, & quòd ipse in patre, & pater in ipso, intendebat instruere eos de perfecta fide vnitatis essentiæ diuinæ, & distinctione personarum. Vndè quia dixit: *A me ipso non loquor,* huius occasione recitat hic Augustinus errorem Arrij, dicentis filium non esse æqualem patri. Quia verò dixit: *Pater in me manens facit,* huius occasione recitat errorem Sabellij, qui posuit, quòd qui pater est, ipse est filius. Et vtriusque erroris falsitatem Augustinus manifestat. Suprà: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filius. Et ibi post: Quæcumque pater facit, hæc & filius similiter facit. Ex quibus patet & essentiæ diuinæ idẽtitas, & personarum distinguibilitas. Et hæc nunc sunt perfectè credenda recta fide. Ideò ait hic: *Qui videt me,* scilicet visione fidei: *Videt & patrem meum.* In patre autem hoc videbitur visione fruitionis. Infrà: Veniet hora quando non in prouerbijs loquar vobis, sed palam de patre annunciabo vobis. Et de hoc ibi. Et nota quod ait: *Ostende nobis patrem & sufficit nobis.* Licet enim hoc fuerit prolatum ex imperfectione, ob quam imperfectionem fuit Philippus arguendus, ait Augustinus, tamen in his verbis exprimitur protestatio siue veneratio maiestatis, quando ait: *Domine.* Dominus enim nomen illi, ait Propheta. Item exprimitur ibi feruida petitio diuinæ visionis, cùm dicitur: *Ostende nobis patrem.* Hæc enim ostensio in gloria, est plenitudo beatitudinis: Videbis faciem eius in nubilo. Videbimus cum sicuti est. Item insinuatur siue exprimitur omnimoda plenitudo, siue adimpletio omnis appetitionis, ibi: *Sufficit nobis.* Propter quod ait Propheta: Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Vt enim ait Augustinus: Sufficere est nihil vltra quærere. Et ideò dicitur hic: *Ostende nobis patrem & sufficit nobis,* quia implebit te, satiabit te, perficiet te, ait idem Augustinus. Illud enim sufficit animæ, quòd replet eius capacitatem omnimodam. Sed tantæ dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summum possit ei sufficere. Vt dicitur: Solus Deus implet animam. Et ideò meritò ait hic: *Ostende patrem & sufficit nobis.* Item illud sufficit animæ, quòd illuminat omnimodam suæ intelligentiæ apprehensibilitatem: sed Deus pater habitat lucem inaccessibiliem: Mærens incedebam. Ibi Gregorius: Sancto viro in hac peregrinatione, omne quod sine Dei visione abundat, inopia est. Item illud sufficit animæ, quod terminat & quietat omnem eius appetitum. Talis est Deus pater: Nec multitudo locorum inclinet te. Ibi Gregorius. Ad illum suspensa est anima, à quo formata, & quia ad Deum solùm appetendum facta est: omne autem, quod infrà appetit, minùs est. Ideò iure ei non sufficit, quod Deus non est. Et ibi multum, & benè de hoc. Vndè Augustinus: quòd nec anima sibi, nec ei quidquam sufficit, recedẽte ab eo qui solus sufficit. Et alibi: Temporale non satiat animam, cui sedes est æternitas. Vndè est sufficientia infusæ intelligentiæ ad cognoscendum; Non quòd sumus sufficientes ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Item est sufficientia diuinæ gratiæ ad viuendum & resistendum tentationibus: Sufficit tibi gratia mea. Item est sufficiẽtia modestiæ ad vtendũ: Ego didici in quibus sufficiens sum, scio humiliari, scio & abundare, &c. Melior est vir pauper & sufficiens sibi, quàm vir gloriosus & indigens pane. Et est sufficientia gloriæ satiantis, de qua loquitur hic. Vndè Augustinus: Quid homini sufficit, cui Conditor non sufficit? Quid vltra quæris, cui omne gaudium: Intra in gaudium Domini tui. Et sequitur illa pars in qua specificatio fructus, siue vtilitatis fidei, ibi: *Amen, amen dico vobis.* Et specificatur duplex vtilitas: quarum prima est, potestas operandi. Secunda, est facilitas obtinendi postulata, ibi: *Quodcumque petieritis.* Ait ergò: *Amen, amen, qui credit in me,* scilicet fide perfecta, quæ per dilectionem operatur. *Opera quæ ego facio,* id est, talia in genere, qualia ego facio, vt sit simplex relatio: *Et ipse faciet: Et maiora horum faciet,* id est, maiora his: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, & transibit, &c. Sed quæritur qualiter hoc? Vt enim dicitur: Nõ est discipulus super magistrum: non ergò est conueniens discipulos facere maiora opera operibus Christi magistri sui. Item opera quæ ipse fecit, erant potẽtiæ infinitæ, & ostendebant ipsum esse Deum, vt ipse arguit suprà: Operibus credite: Ergò vt priùs. Item sublimioris potestatis debent esse opera sublimiora & maiora: sed sua potestas maior & sublimior, quia ipse virtus supportãs omnia: Ergò vt priùs. Et ad istud respondendũ exponẽdo istud multipliciter, secundùm Augustinum, vbi ait: quòd maius fuit sanare vmbra, quod fuit factum, vbi dicitur, quòd vmbra Petri saluabantur infirmi: quàm fimbria, quòd fuit factũ. Primo modo sanauit Christus per Apostolos. Secundo, per seipsum, maiora ergò opera fiebant virtute Christi in alijs. Infrà: Sine me nihil potestis facere: quàm illa quæ per se fecit. Vel aliter est intelligendum secundùm Augustinum, quòd hoc dicitur, quia maiora opera fecit Dominus per credentes, quàm præter credentes. Et hoc non fuit defectio sed dignatio. Præter enim credentes fecit Deus cęlum & terram. Per credentes siue illis consentientibus iustificauit impios. Sed numquid omnium operum Christi maiora, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur, quod vtique in illo, sed non sine illo Christus operatur. Hæc ille. Vel aliter exponitur secundùm Augustinum, ibi, quòd opera de quibus loquitur hic, erant verba quæ tunc dicebat. Et minùs est verba iustitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quàm impios iustificare, quod ita facit in nobis, vt facimus & nos. Hæc ille. Et per hæc ad obiecta: quia etsi credẽtes faciunt opera magna, hoc est virtute Iesu Christi, & de fide ac eius efficacia in credentibus: Fides est sperandarum rerum, &c. Et ne quis attribuat sibi hanc potestatem, subdit: *Quia ego vado ad patrem.* Et in hoc consolatur eos, ostendens quòd ad patrem pergit, non vt derelinqueret indigentes, sed exaudiret petentes, ait Augustinus. Propter quod sequitur: *Quodcunque petieritis,* & cætera, *hoc faciam.* Et in hoc notatur sua potestas. Vt enim ait Chrysostomus, omnia signa quæ fecerunt Apostoli, ipse agebat: Per manus Apostolorum fiebant signa. Et: In nomine Iesu Nazaræni, surge & ambula:

Margin notes (left column): Aug. tract. 70. in Ioã. to. 9. — Ibid. post med. — Ioan. 10. d — Aug. ibid. propè finem — Aug. tract. 71. in Ioã. propè prin. tom. 9. — Ioan. 5. d — Aug. ibid. post med. — Chryso. ho. 74. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Aug. tract. 70. in Ioã. ante med. tom. 9. — Aug. tract. 71. in Ioã. antè med. tom. 9. — Error Sabellij. — Aug. ibid. — Ioan. 5. e — Ibidem. — Essentiæ diuinæ identitas. — Ioan. 16. g — Hier. 33. a — Iob 33. d — 1. Ioã. 3. a — Psal. 16. c — Aug. Manual. c. 25. tom. 9.

Margin notes (right column): 1. Tim. 6. c — Iob 30. d — Greg. Mor. li. 20. c. 28 ante med. — Iob 36. c — Greg. Mor. li. 26. c. 28 post mediũ — August. de Trinit. lib. 10. c. 5. to. 3 — August. de doct. Christ. lib. 1. c. 38. tom. eod. — 2. Co. 3. b — 2. Co. 12. b — Phil. 4. c — Prou. 12. d — Mat. 25. b — Duplex vtilitas. — Gal. 4. c — Mat. 16. c — Mat. 10. c — Ioan. 10. d — Hebr. 1. b — Aug. tract. 72. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Act. 5. c — Mat. 15. c — Ioan. 15. a — Aug. tract. 72. in Ioã. tom. 9. — Ibidem. — Hebr. 11. a — Aug. tract. 73. in Ioã. propè prin. to. 9. — Chryso. ho. 73. in Ioã. post med. to. 3.

Faciem, inquam, vt glorificetur pater in filio, omnia enim agebat ad gloriam patris, qui eum miserat. Et ad maiorem confirmationem repetit: *Quidquid petieritis.* Vndè Chrysostomus quærit, cuius gratia secundo id ponit: & respondet quòd ideò secundo ponit, certificans, id est, confirmans, sui ipsius sermonem. Et ostendens auctoritatem vt priùs subdit: *Hoc faciam*: Et vt ait Augustinus: Ne solis Apostolis crederemus hoc esse dictum, ideò ait suprà: *Qui credit in me.* Sed quæritur sicut obijcit Augustinus, qualiter ait hic: *Quodcumque petieritis hoc faciam*, cùm dicatur de Paulo: Ter Dominum rogaui, vt discederet à me, nec tamen fuit exauditus. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hic ait: *Si quid petieritis in nomine meo, & cætera.* In nomine enim Saluatoris petimus, quando non contra salutem petimus. Et sequitur: Sic intelligendum est, nos non petere in nomine magistri, quod petimus præter regulam magisterij. Hæc ille. Et quia magis fuit ad salutem ipsi Paulo nó exaudiri: ideò Deus propitius non iratus ad voluntatem suam eum non exaudiuit. Et ibi benè de hoc. Ibidem Augustinus de malè petentibus, vt de filijs Israël petentibus carnes: Non accipitis eo quòd malè petatis. Et de petitione virtuosa ad Deum, qualis debet esse. Infrà: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Vndè & hic tanguntur tres conditiones, quæ debent esse in petitione, quarum prima est, rei petitæ substantialitas, ibi: *Si quid*, scilicet quod sit aliquid reale & vtile: Primo, quærite regnum Dei. Secunda conditio est feruida consideratio, ibi: *Petieritis*: Petite & dabitur vobis, quærite, & cætera. Tertia est in petendo recta ordinatio, ibi: *In nomine meo*, vt est expositum. Et sequitur illa pars, in qua exhortatio ad obseruationem mandatorum Dei, eo quòd fides sine operibus mortua est. Et illa pars in tres. Primo, hortatur ad obseruanda mandata, promittendo auxilium. Secundo, hortatur, promittendo solatium, ibi: *Non relinquam vos orphanos.* Tertio, hortatur ad idem promittendo præmium, ibi. *Qui habet mandata mea.* Ait ergò: *Si diligitis me*, scilicet affectu: *Mandata mea seruate*, in effectu: *Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit.* Et in hoc patet vtilitas in fructu. Vt enim ait Chrysostomus, operibus nobis opus est vbique & actibus, non ea, quæ per verba, ostensione. Ideò ait hic: *Mandata mea seruate*, quasi idem Augustinus, inducens illud Apostoli: Vultu confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Infrà eodem: *Qui habet mandata mea & seruat ea*, & cætera. Et nota quòd ait: *Alium paracletum*, quia primum infundit Deus Spiritú gratiæ ad credendum & amandum, & ad perfectè operandum: Charitas enim diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Deindè dat rectè operantibus Spiritum in superabuntia, prout ait hic: *Alium paracletum dabit*, & cætera. Paracletus enim Latinè dicitur aduocatus, ait Augustinus: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Et sequitur: Postulat pro nobis, & cætera. Et quia sine pœnitentia sunt dona Dei, ideò ait: *Vt maneat vobiscum*, scilicet Spiritus. Et quia ipse Spiritus veraciter docet, ideò ait: *Spiritum veritatis*, scilicet dabit, infrà: Docebit vos omnem veritatem: *Quem*, scilicet Spiritum: *Mundus non potest accipere*, id est, mundi amatores: non enim habet inuisibiles oculos mundana dilectio, & est contraria diuinæ dilectioni, ait Augustinus. Suprà: Mundus eum non cognouit. Et ideò ait hic: *Quia non videt eum*, scilicet credendo: *Nec scit eum*, scilicet intelligendo. Et licet ita sit de mundo & mundanis: *Vos*, qui estis spirituales: *Cognoscetis eum*, cognitione fidei, & visione spei: Videmus nunc in speculo & ænigmate, tunc autem facie ad faciem: *Quia apud vos manebit*, scilicet Spiritus: *Et in vobis erit.* Sed quæritur cum sit priùs esse alicubi quàm manere, videtur quòd inconuenienter ordinat. Et ad hoc respondet Augustinus, ne putarent, quod dictum est: *Apud vos manebit*, ita dictum esse, quemadmodum hospes visibiliter manere consueuit, exposuit quod dixi: *Et in vobis erit.* De isto Spiritu, & de effectibus, infrà dicitur: Sed obijcit Augustinus de hoc, quod ait: *Si diligitis me alium paracletum dabit*, & cætera. Ergò secundùm hoc potest Deus diligi absque Spiritu. Et ad hoc respondet sicut tactum est, quòd discipuli habebant Spiritum sanctum: sed occultè, quem erant accepturi in signis & manifestè. Vndè & post resurrectionem fuit eis datus Spiritus, infrà: Et post ascensionem propter duo præcepta dilectionis Dei, & proximi secundùm Augustinum. Item quæritur qualiter ait: *Rogabo patrem*, cùm dicat Augustinus de natura & gratia: quòd nullus orat pro eo, quod per se potest facere. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum: quòd ipse filius in tempore fuit precator opportunus, qui tamen cum patre erat exauditor æternus. Vndè ergò homo & minor patre, rogabat patrem, cui erat æqualis. Et sequitur secunda particula, in qua hortatur ad mandatorum obseruationem, promittendo solatium: *Non relinquam vos orphanos.* Vt enim ait Augustinus: Ὀρφανοί græcè, pupilli latinè. Pupilli enim vt ait Isidorus, dicuntur, quorum patres antè discesserunt, quàm nomen ab eis acceperunt: vndè & filios sponsi eos vocabant: Filij sponsi nó possunt lugere quamdiu est sponsus cum eis. Et suprà: Filioli modicum vobiscú sum. Ideò sequitur: *Veniam ad vos*, scilicet post resurrectionem, & hoc non post multum tempus. Ideò ait: *Adhuc modicum*, infrà: Modicum & non videbitis me, & cætera. Et quia mundus non intelligebat suam virtutem, qua erat resurrecturus, ideò subdit: *Et mundus me iam non videt.* Vt enim ait Augustinus: mundus videbat eum carneis oculis in carne conspicuum: sed non videbat quod in carne latebat, scilicet suam diuinitatem, & tamen non credebat: *Vos autem videbitis me*, scilicet post resurrectionem vtraque visione, scilicet oculis carnis, & oculis mentis. Infrà: Iterum modicum & videbitis me. Et hoc ideò: *Quia ego viuo, & vos viuetis.* Quærit Augustinus, cur ait de præsenti se viuere, illos autem de futuro? Et respondet: quòd quia vitam carnis resurgentis, qualis in illo præcedebat, secuturam in illis est pollicitus: duas enim resurrectiones promisit: suam mox futuram, nostram in fine sæculi venturam. Et ideò sequitur: *In illo die cognoscetis*, scilicet resurrectionis futuræ, quando videbimus facie ad faciem, & quando videbimus eum, sicuti est: *Cognoscetis*, inquam, *quia ego in patre maneo*, vt radius in sole, vnum cum illo. *Et vos in me*, sicut palmites in vite. Infrà proximo: Ego sum vitis, & cætera. Et: *Ego in vobis*, sicut vita viuificans in viuificatis, & sicut virtus supportans in supportatis, & sicut mouens in eis quæ mouentur: ipse enim via veritas & vita. Suprà eodem. Infrà: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: *Ego in vobis.* Vt enim ait Chrysostomus, quod dictum est: *Ego in patre*, identitatem scilicet significat. Quod autem dictum est: *Ego in vobis*, significat, quod est vnanimitatis & auxilij. Nouit enim, inquit, scriptura, multotiens, eisdem verbis in Deo, & in hominibus positis, non similiter tamen vti: Vos autem Christi, Christus autem Dei: Et nota secundùm Chrysostomum: quòd post resurrectionem promittit eis certissimam cognitionem, quia magna erat virtus Spiritus sancti, quæ omnia eos erudiebat, multò magis in gloria. Infrà: Palam annunciabo vobis de patre. Et in his omnibus patebat paterna pietas Saluatoris ad discipulos, promittendo Spiritum in auxilium, siue patrocinium, quare vocat Spiritum paracletum. Item promittendo suum solatium, & suum reditum, promittendo etiam suam coëxistentiam, siue præsentiam, & promittendo cognitionis plenitudinem, siue luculentiam. Et hæc omnia promittit, vt abijciat tristitiam ab eis, quia ænigmaticè insinuabat passionem, secundùm Chrysostomum. Sicut infrà similiter facit: Plorabitis & flebitis vos. Et sequitur: Videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & cætera. Et nota quòd describit Spiritum à parte originis, quia à patre dandus: item à parte suæ virtutis, quia est paracletus ad consolandum affectum. Vndè Glosso: Paracletum, id est, consolatorem, & quia est Spiritus veritatis ad illuminandum intellectum. Item describit eum à parte suæ permanentiæ, siue perpetuitatis, quantum est à patre Spiritus: quia apud vos & in vobis manet. Item à parte suæ dignitatis: quia mundus non potest eum capere, id est, mundi amatores. Ideò ob istius doni, quod est, Spiritus, bonitatem & suauitatem clamat sapiens: O quàm bonus & suauis est Spiritus tuus in nobis! Et sequitur illa pars, in qua hortatur ad mandata obseruanda promittendo

Marginal notes (left): Act. 5. c; Act. 3. a; Chrys. ibid. post pauca.; Aug. tract. 73. in Ioã. ante mediũ tom. 9.; Ibidem.; 2. C. 12. b; Aug. ibid. paulò post.; Ibid. antè medium.; Nu. 11. a; Iacob. 4. a; Ioan. 16. g; Matt. 6. d; Luc. 11. b; Chryso. ho. 74. in Ioã. in princ. tom. 3.; Aug. tract. 74. in Ioã. ante med. tom. 9.; Tit. 1. b; Rom. 5. a; Aug. ibid. post mediũ.; Rom. 8. b; Rom. 8. c; Ioan. 16. b; Aug. tract. 1. in Ioan. post mediũ. tom. 9.; Ioan. 1. b; 2. Co. 13. d; Aug. tract. 74. in Ioã. circ. fin. tom. 9.; Ioan. 16. d; Aug. ibid. ante med.

Marginal notes (right): Ioan. 20. d; Act. 2. a; Aug. ibid.; August. de nat. et gra. c. 18. to. 7.; Ibid. tract. 75. in Ioã. non longè à prin. to. 9.; Isid. etym. lib. 11. c. 2.; Matt. 9. b; Ioan. 13. d; Ioan. 16. c; Aug. tract. 75. in Ioa. ante med. tom. 9.; Ioan. 16. c; Aug. ibid.; 1. Co. 13. d; 1. Ioã. 3. a; Ioan. 15. a; Ioan. 17. c; Chryso. ho. 74. in Ioã. to. 3.; 1. Cor. 3. d; Ioan. 16. g; Chryso. ho. 64. in Ioã. to. 3.; Ioan. 16. f; Spiritus à multis partibus.; Sap. 12. b

ten jo præmium, ibi: *Qui habet mandata mea*. Et illa in tres. Primo, ipsa promissio. Secundo, discipuli inquisitio, ibi: *Dicit ei Iudas*. Tertio, Saluatoris responsio, & veritatis, tam de merito, quàm de præmio explanatio, ibi: *Respondit Iesus*. Ait ergò: *Qui habet mandata mea*, in amore & affectu: *Et seruat ea*, in opere & effectu: *Ille est qui diligit me*, in veritate: *Et diligetur à patre meo*, paterna acceptatione: *Et ego diligo eum*, in præsenti: *Et manifestabo ei me ipsum*, in futuro: Obijcit Augustinus, qualiter ait primo: *Diligetur à patre meo*. Et posteà: *Diligam eum*, quasi possit aliquis diligi à patre non à filio, cùm sint inseparabiles, & inseparabiliter diligant. Et ad hoc respondet, quòd non dilexit ad hoc vt credamus, & mandatum fidei teneamus, nunc ad hoc diliget vt videamus, & ipsa visione mercedem fidei capiamus. Hæc ille. Hoc ergò non ait: quia sic alia, & alia dilectio à parte Dei vel Christi: sed quia alius effectus dilectionis huius & illius: Deus enim diligit effectu non affectu, ait Bernardus: Magna ergò promissio seruantibus mandata, vt patet ex dictis. Et sequitur illa secunda particula: *Dicit ei Iudas*, scilicet sanctus non immundus, non insectator Domini, sed sectator, vt ait Augustinus: *Domine quid factum est*, & cætera. Quæsiuit enim causam, quare non se mundo, sed suis manifestaturus est. Et hoc quæsiuit de omnibus. Et sequitur responsio Saluatoris, & eorum instructio tam de merito, quàm de præmio, ibi: *Respondit Iesus*. Et hæc in quatuor. Primo, causæ præmissio, quare se erat manifestaturus suis & non mũdo. Secundo, iterata promissio suis, ibi: *Hæc locutus sum vobis*. Tertio, turbationis dehortatio, ibi: *Non turbetur cor vestrum*. Quarto, subiunctio rationis, ob quam breuiter est eis locutus cum insinuatione instantis passionis, ibi: *Et nunc dixi vobis*. Ait ergò: *Si quis diligit me sermonem meum seruabit*. Præmissa quæstione à discipulo, quare erat se manifestaturus suis & non mundo, quasi assignans causam ait: *Si quis diligit me*, affectu sicut priùs: *Sermonem meum seruabit*, scilicet in effectu vel actu: *Et pater meus diliget eum*, retribuens ei in mercedis fructu: *Et ad eum veniemus*, perseuerando & conseruando ipsum in statu. Et quia sic diligunt Dei electi, & qui sunt sui, ideò eis erat se manifestaturus: *Qui verò non diligit me*, dictis modis: *Nec seruat sermones meos*, nomine mundi censendi sunt, ideò eis se non erat manifestaturus. *Qui verò non diligit me*, dictis modis, de eo Augustinus: Ecce exposita est causa, quare se suis erat manifestaturus, & ipsa causa est: quòd hi diligunt, illi non: dilectio enim discernit sanctos à mundo: Charitatem si non habuero nihil sum. Sed quæritur de hoc quod ait: *Si quis diligit me*, & cætera. Et sequitur: *Et ad eum veniemus*. Videtur ex hoc quòd priùs sit diligere Deum & seruare eius mandata, quã suum venire ad hominem: sed ad hominem venit, quando dat gratiam, & ita antè donum gratiæ est possibile diligere Deum, quod est falsum. Et ad istud respondendum est secundùm Glossam, & etiam Augustinum, quòd causa est, quasi Christus erat se suis manifestaturus, dilectio: quæ quidem dilectio probatur in custodia sermonum Domini. Probatio dilectionis est exhibitio operis, ait Gregorius exponẽs istud. Diligi autem à Deo, est acceptari à Deo, suprà eodem: Qui diligit me, diligetur à patre meo. Et ad sic diligentem dicitur pater & filius & Spiritus sanctus venire, & mansionem facere ampliorem gratiam dando, & finaliter custodiendo. Vndè Gregorius: In quorundam corda venit, scilicet per compunctionem, sed tempore tentationis non manet. Sed aliter de eo, qui Deum verè diligit, quia sic eum amor diuinitatis penetrat, vt ab hoc amore tentationis tempore non recedat. Hæc ille. Non ergò loquitur hic de aduentu Dei in animam in prima gratia, sed in datione amplioris gratiæ. Et de hoc benè Augustinus: Pater & filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos subueniendo, & nos venimus obediendo: veniunt illuminando, venimus intuendo: veniunt implendo, venimus excipiendo. Et ibi benè de hoc. Et quia dixerat: *Sermones meos* in plurali, ait: *Sermonem meum, quem audistis, non est meus*. Et hoc ideò, quia ipse non est verbum suum, sed patris: quomodo nec sua imago est, sed patris, nec suus filius idem ipse, sed patris, secundùm Augustinum. Suprà eodem: A me ipso non loquor. Et sequitur illa pars, in qua iterata

Aug. tract. 75. in Ioã. propè fin. tom. 9.

Aug. tract. 76. in Ioã. propè prin. tom. 9.

Ibid. paulò post.

1. Co 13. b

Aug. ibid.

Greg. super Euang. lib. 2. hom. 10.

Ioan. 14. c

Gregor. in Euã. ho. 30 ante med.

Aug. tract. 76. in Ioã. post mediũ. to. 9.

Ibid. propè finem.

promissio, & est de duobus, scilicet de missione Spiritus ad docendum, & de donatione pacis ad tranquillè viuendum, ibi: *Pacem relinquo vobis*. Ait ergò: *Hæc locutus sum apud vos manens*, scilicet corporali præsentia & forinsecus, qua cum illis visibilis loquebatur, ait Augustinus: Prior verò mansio, de qua locutus est, est futura: Nouissimè diebus istis, locutus est nobis in filio, &c. *Paracletus autem Spiritus*. Et in hoc boni promissi pretiositas: *Quem mittit pater*. Et in hoc dantis maiestas: *In nomine meo*. Et in hoc dationis ordinabilitas: *Docebit vos omnia*. Et in hoc dati Spiritus potestas & vtilitas: *Docebit*, inquam, vt intelligamus: *Et suggeret*, id est, commemorabit secundùm litteram Augustini, vt non obliuiscamur. Vel suggeret ab occulto secundùm Glossam. Sed quæritur quare Spiritus sanctus dicitur Paracletus, id est aduocatus, cùm ipsi filio hoc approprietur: Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum: ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Ergò ei appropriari debet aduocari. Item qualiter ait: *Spiritus docebit vos omnia*, cùm filio approprietur nomen magisterij, suprà proximo: Ergò & ei debet appropriari, docere: Ipse est vnus magister. Item ipse est ipsa veritas. Suprà eodem. Ergò vt priùs. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum: quòd Trinitas docet & dicit, & tamen hoc attribuitur cuilibet personæ in scriptura, sicut ibi ponit exempla. Similiter vt ait Glossa. Consolari est opus Trinitatis. Et quia nomine bonitatis Spiritus designatur, & per bonitatem Deus consolatur, ideò Spiritui attribuitur. Ad aliud respondendum, quòd est aduocatio quantum ad personam, & quantũ ad officium. Primo modo conuenit filio, quia mediator est. Secundo modo Spiritui sancto, propter cõsilia & officia. Est enim officiũ aduocati postulare efficaciter, quod facit Spiritus: Spiritus postulat pro vobis. Item aduocati est respondere, vel resistere, quod facit Spiritus: *Nolite cogitare quo modo, quid loquamini*. Et sequitur: *Non estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri*, & cætera. Item aduocati est arguere aduersam partem. Et hoc facit Spiritus. Infrà: Cum venerit Spiritus, arguet mundum, & cætera. Item officium aduocati est arram vel pignus pro hæredibus sumere siue securitatem. Sed hoc facit Spiritus, securitatem enim dat siue facit: Dedit nobis pignus Spiritus, & cætera. De hoc Gregorius, quòd Spiritus dicitur postulare, quia ad postulandum inflammat, & dicitur consolator, quia dum spem veniæ parat, ab afflictione tristitiæ mentem leuat. Et ibi benè de hoc. Ad aliud respondendum quòd filius Dei est magister & veritas, qui docet nos & reuelat patrem. Sed quia hoc totum facit per suam voluntatem, vt ait Glossa, quæ quidem voluntas est appropriata Spiritui sancto, ideò Spiritus dicitur docere omnia. Filius enim qui est lux vera, & ipsa veritas docet illuminans ad intelligendum, Spiritus sanctus docet inflammans ad amandum: vnctio enim docet eum de omnibus. Et sequitur promissio de pace ad tranquillè viuendum: *Pacem relinquo vobis*. Vt enim ait Augustinus: Pacem reliquit nobis iturus, pacem suam dabit in fine venturus. Vel pacem reliquit in hoc sæculo, vel pacem reliquit in quo manentes hostem vincimus: pacem dabit, quando sine hoste regnabimus. Ideò ait Propheta: Pacem super pacem. Sed quærit Augustinus, quare vbi ait: *Pacem relinquo vobis*, non addidit meam, vbi verò ait: *Pacem meam do vobis*, ibi dixit meam? Et ad istud respondet, quòd illud, quod semel dictum est, ad vtrumque debet referri: vel aliter quòd in hoc sæculo non est plena pax, quia videmus aliam legem in membris. Sed in futuro erat pax plena, ideò ait: *Pacem meam do vobis*. Et sequitur tertia particula, in qua dehortatio turbationis cum promissione consolationis, ibi: *Non turbetur cor vestrum*, & cætera. Vt enim ait Chrysostomus, quia multa de morte sua philosophatus est, ideò ait: *Non turbetur cor vestrum*, scilicet interius: *Neque formidet*, quod plus est, ait Glossa. Simile suprà eodem: *Quia ego dixi vobis vado*, scilicet per mortem: *Et venio*, scilicet per resurrectionem, vt suprà eodem habitum est. Et ad maiorem consolationem subdit: *Si diligeretis me, gauderetis*. Et quòd ita sit passibilis, hoc glorificatio manifestat. Et hoc ideò ait Augustinus, quia naturæ humanæ gratulandum est,

Ibid. tract. 77. non mult. à princ.

Hebr. 1. a

Aug. ibid.

1. Ioã. 2. a

Ioan. 13. b

Mat. 23. a

Aug tract. 77. in Ioã. ante med. tom. 9.

Rom. 8. c

Mat. 10. b

Ioan. 16. b

2. Cor. 1. d

Gregor. in Euã. ho. 30 ante med.

1. Ioã. 2. d

Aug. tract. 77. in Ioã. antè mediũ tom 9.

Isa. 27. a

Aug. ibid. post medium.

Rom. 7. d

Chrysos. ho. 74. in Ioã. post medium. to. 3.

Aug. tract. 78. in Ioã.

vers. fin. tom. 9.

est, eo quòd sic assumpta est à verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis sederet ad dextram patris. Hæc Augustinus: O ergò magnificentiam sublimationis, & glorificationis naturæ humanæ in Christo: *Pater maior me est*, vt enim ait Augustinus: Agnoscamus geminam substantiam Christi: diuinam, quæ æqualis est patri: humanam, qua maior est pater: Non enim rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, formam serui accipiens, & cætera. Æqualis enim est patri in forma Dei, sed semetipsum exinaniuit, &c. non formam Dei amittens, sed formã serui accipiens. Maior est enim forma Dei, quæ non est amissa, quàm forma serui, quæ est accepta. Hæc Augustinus. Meritò ergò est gaudẽdum de magnificatione naturæ humanæ in Christo. Et sequitur vltima particula, scilicet subiũctio rationis, ob quam sic locutus est cum insinuatione futuræ passionis, ibi: *Et nunc dixi vobis*, scilicet quòd vado ad patrem per mortem, & passionem, vt dictum est: *Vt cum factum fuerit, credatis*. Sed qualiter hoc? quia vt ait Augustin.: Laus fidei est, si quod creditur nõ videtur. Infrà: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Et: Fides est sperandarum rerum. Melius ergò diceretur, vt crederent illud, quod nõ erat factum. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd sicut dictum est Thomæ, infrà: Quia vidisti me, credidisti: aliud tamẽ credidit, aliud vidit. Vidit enim hominem, Deũ credebat. Sic ex parte ista quod dixit eis, cùm factum fuerit illud, quod dixit, visuri essent eum viuentem, & ad patrem ascendentem: quo viso erant credituri, quòd ipse esset Christus filius Dei. Ex rebus enim quę videntur, agitur in nobis, vt credantur, quę non videntur. Hæc ille. Et subdit, quòd erat illud, de quo ait: Cùm factũ fuerit: *Iam non multa loquar: Venit princeps mundi*, non creaturarum, sed peccatorum, ait Augustinus: Aduersus principes, & potestates tenebrarum: *Et in me nõ habet quidquam*, nullum scilicet omninò peccatum, ait Augustinus: Qui peccatum non fecit. Et: Ipse enim solus inter mortuos liber, ait Propheta, quia conceptus de Spiritu sancto: Quod natum est in ea, de Spiritu sancto est. Ipse enim assumpsit naturam humanam, non culpam: Si fuerit pro eo angelus loquens vnum de similibus, &cæt. Ibi Gregorius: Satis de hoc, quòd ipse fuerit magni cõsilij angelus, qui locutus est vnum de consimilibus, qui assumpsit humanam naturam, non culpam. Et ibi bene de hoc: *Sed vt cognoscat mundus*, scilicet mundi habitatores: Mundum reconcilians sibi: *Quia diligo patrem*, quod potest per effectum cognoscere: *Quia sicut mandatum dedit mihi pater*, &c. scilicet mortem sustinẽdo. Sed quæritur, cùm Christus non habuerit peccatum, vt præmissum est, videtur quòd ipsum puniri pro peccato fuerit iniustũ, & ita iniustè dedit ei pater mandatum. Idem, Iudas fuit culpatus, & damnatus, quia tradidit Christum ad mortem: sed cum esset mandatum à patre, vt mortem sustineret, videtur quòd non debuit tantum culpari, & quòd idem opus fuerit patris, & ipsius Iudæ. Et ad istud respondendum est, quòd sicut suprà dictum est: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suũ vnigenitum daret. Et: Qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Ex summa ergò charitate pater voluit, quòd filius mundum redimeret, quę voluntas fuit eius mandatum. Et hoc idem voluit filius, vt ait Propheta: In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Suprà de vtroque: Potestatem habeo ponendi animam meam. Et sequitur: Hoc mandatum accepi à patre. Velle ergò puniri innocentem pro peccato alieno, & nolentem puniri iniustitia est. Velle autem genus humanum per mortem filij Dei innocentis, volentis mori pro genere humano, summæ fuit charitatis, & pietatis: Oblatus est enim, quia ipse voluit. Et etiam summæ fuit æquitatis, vt ipse filius Dei, verus homo satisfaceret pro peccato generis humani, & illud redimeret, & saluaret: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longęuum, & volũtas Domini in manu eius dirigetur. Et ad aliud respondẽdum secundùm Augustinum, vbi ait: Discamus in similitudine operum discernere animos operantium. Et ponit exemplum: Pater tradidit filium, & ipse Christus corpus suum, & Iudas Dominũ suum: cur in hac traditione Deus est pius, & homo reus, nisi quia in hac re vna quã fecerunt, causa non vna est, quam fecerunt? Hæc ille. Quamuis ergò fuerit idem factum, quantum ad genus facti: alia tamẽ causa mouens, & alia intentio in facientibus: *Surgite, eamus hinc*. Quærit Augustinus: Quo? Et respondet, quòd ad illum, vndè fuerat tradendus ad mortem, de quo scriptum est: Quæ non rapui, tunc exsoluebam: mortem sine dubio soluturus, & nos à mortis debito redempturus. Hæc ille. Et de hoc in Glossa: Et patet ex dictis, quòd diabolus non est princeps amatorum mundi, nisi ratione peccati, & quòd nõ habet quidquam in Christo, & in electis eius, qui sunt membra eius, qui sunt à peccato. Et ideò euidens insania peccantium, qui voluntariè se subijciunt tali principi, qui est dominando tyrannicus, & crudelitate impius, & in exigendo seruitium laboriosum incessabilis, & iniquus, & in reddendo stipendium durus: Crudelis enim est, & non miseretur: Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem. Cuius stipendia in reddendo non sunt, nisi mors: Stipendia enim peccati mors. Et: Ipse est Rex super omnes filios superbiæ. Gregorius de hoc benè. Quærit Chrysostomus, quare ait: *Surgite, eamus hinc*, ex quo nouerat horam passionis: antequam compelleret doctrinam suam, non debuisset hoc dixisse, vt videtur. Et ad hoc respondet, quòd discipuli formidolosi erant, antequam dono Spiritus sancti digni efficerentur. Vndè & audientes prędicta turbabantur, vt mox capiendi. Ideò ducit eos in alium locum, vt existimantes se esse in cautela, id est, securitate, finem sermonis Christi audiant cum otio: erant enim audituri magna dogmata. Hæc ille. Vt ergò securius audirent, sic ait. Vel hoc ait animans eos ad passionem. Vndè Anselmus: Me præcedentem ad passionem debetis imitari: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum.

Marginalia (left): Ibid. paulò ante. — Gemina substantia Christi. — Phil. 2. a — Aug. tract. 79. in Ioã. propè prin. tom. 9. — Ioan. 20. g — Heb. 11. a — Aug. ibid. — Ioan. 20. g — Aug. ibid. post mediũ. — Eph. 6. b — Aug. ibid. paulò antè — Isai. 53. c — 1. Pet. 2. d — Psal. 87. a — Matt. 1. b — Iob 33. c — Greg. Mor. li. 24. c. 2. in princ. — 2. Co. 5. d — Ioan. 3. b — Rom. 8. f — Psal. 39. b — Ioan. 10. b — Ibidem. — Isai. 53. b — Isai. 53. d

Marginalia (right): Aug. tract. 79. in Ioã. post mediũ. tom. 3. — Hiere. 6. & 16. f — Rom. 6. d — Iob 41. d — Greg. Mor. li. 34. c. 17. ante med. — Chryso. ho. 75. in Ioã. non longè à princ. to. 3. — 1. Pet. 2. d

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

GO *sum vitis vera*. Superiùs exhortatus est discipulos ad fidei cõstantiam, & firmitatem, loquendo per appropriationẽ: hic hortatur eosdem ad dilectionis veritatem. Et hoc in tres. Primo, hortatur eos ad suam siue diuinam dilectionem. Secundo, ad fraternam dilectionem, ibi: *Hoc est præceptum meum*. Tertio, hortatur eos ad tolerantiam mundani odij, sicque ad dilectionem inimicorum, ibi: *Et si mundus vos odit*, &c. Prima in quatuor, quoniam omnis diligens Deum in Deo manet, ideò vtẽs parabola præmittit, quòd ipse est locus mansionis. Secundo, exprimitur fructus ipsius manentis, ibi: *Sicut palmes*. Tertio, subiũgitur modus mansionis, ibi: *Sicut dilexit me pater*. Quartò, superadditur effectus eiusdem mansionis, siue ratio finalis huius admonitionis: *Hæc locutus sum*. Ait ergò, vtens parabola, siue loquens parabolicè, & hortans ad suam dilectionem: *Ego sum vitis vera*, quasi diceret: Vos debetis me sequi, quia ego sum vitis, &cæt. Secundùm enim Augustinum, quòd dicitur vitis per similitudinem, non per proprietatem: *Et pater meus agricola est*. Sed quæritur, qualiter hoc attribuit patri, cùm ipse sit agricola. Et respondet Augustinus vbi suprà, quòd secundùm hoc Christus dicitur vitis, secundùm quod ait: *Pater maior me est*, suprà proximo, id est, secundum quod homo est. Secundum verò quod ait: Ego & pater vnum sumus, suprà: Ipse agricola est, non talis vt ille, qui extrinsecus dat ministerium, sed qui intrinsecus dat incrementum: Qui incrementum dat Deus. Et ad modum agricolæ: *Omnem palmitem*, id est, omnem hominem scilicet apparenter in me existentem secundùm communionem sacramenti: *Tollet*, excludendo: Omnis arbor, quæ non facit fructum, excidetur. De hoc in Glossa: *Et omnem qui fert fructum*, sicut membrum viuum & viride: Arbor enim bona fructus bonos facit: Purgabit eum, per ampliorem gratiam fidei: Per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Et adaptans parabolam, ait: *Vos mundi*

Marginalia (right): Continuatio. Diuisio. — Aug. tract. 80. in Ioã. antè med. tom. 9. — Ioan. 10. d — 1. Cor. 3. b — Matt. 3. c — Mat. 7. c — Pro. 15. d

estis propter sermonem. Quærit Augustinus, quare non ait: mundi estis propter baptismum, qui loti erant. Et ad illud respódet, quòd in aqua verbum mundat. Detrahe verbú, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elemétum, & fit sacramentum. Et sequitur, vt in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens, quod est verbum fidei quo creditur ad iustitiam: propter quod verbú sumus mundi. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Vt enim ait idem Augustinus: Homines mundantur quadrupliciter: per verbú veritatis, vt hic. Item sacrificio contriti cordis, in Psalmo: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Item eleemosynis: Date eleemosynam, & omnia múda sunt vobis. Item charitate, quæ cooperit multitudinem peccatorum. Et quia ipse vitis, & ipsi palmites, ideò subdit: *Manete in me,* sicut in vite viuificante: *Et ego in vobis,* scilicet vt vita viuificans. Suprà proximo: Ego viuo, & vos viuetis. Et de ista benedicta vita, in collatione. Sed quęritur, qualiter ait: *Ego sum vitis vera,* cùm hæc nomina, scilicet vitis, leo, & lapis dicatur de Christo per similitudinem non per proprietatem, ergò nec secundùm veritaté. Et ad istud respondet Augustinus, quòd dicitur vitis vera ad discernendum, cui dictum est: Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena. Vera ergò dicitur vitis, quia non aliena, & quia fructifera vitis. Item quæritur, secundùm quam naturam dicitur vitis: videtur quòd secundùm humanam, quia vites, & palmites sunt vnius naturæ, secundùm Augustinum. Ad cótrarium arguitur, quòd vitis dicitur secundùm quòd influit in palmites spirituales honorem viuificú gratiæ, sed sic influit, secundùm quòd Deus: Ergò vitis est secundùm diuinam naturam. Et ad istud respondendum, quòd quædam dicútur de Christo secundùm naturam diuiná, quædam secundùm humanam, quædam secundùm humanam, vt vitam diuinæ naturæ, sicut quòd est caput Ecclesiæ, & quòd est mediator Dei, & hominú. Est enim caput Ecclesiæ, & mediator, secundùm vtramque naturam, propter vnitaté hypostasis, & vt est obiectum fidei. Est enim Deus verus, & homo. Vt enim ait Augustinus: Christus dicitur Latinè vnctus, & sic influens in palmites, & mundans, prout ait hic, per verbum suum. Item quæritur de hoc, quòd ait: *Non ferentem fructum, tollet eum.* Cùm enim gratia Christi sit omnibus prompta: Ne quis desit gratiæ Dei. Videtur quòd neminem tollat excludendo. Et ad istud respondendum est, quòd ipse venit in mundum in iudicium: Vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant, suprà. Non quòd Deus auferat eis lumen gratiæ ad videndum, sed quia ipsi non recipiunt, nec se humiliant ad recipiendum: Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium. Sic dicitur hic tollere: eo quòd non dat gratiam ad manendum intus, peccatisq; illius qui tollitur exigentibus. Et sequitur secúda particula, in qua manifestatur mansionis in vite fructus. Et primo per oppositum. Secundo, per exemplum in proposito, ibi: *Qui manet.* Et hoc, quòd ait: *Sicut palmes non potest facere fructum,* &c. Vt enim ait Augustinus: Magna hic commendatio gratiæ. Sicut enim palmes non potest facere fructum, nisi manserit in vite, cuius humore vegetatur: sic spiritualiter nisi quis manserit in Christo, de cuius plenitudine accepimus omnes, suprà: Ipse enim operatur in nobis velle, & perficere, non potest facere fructum. Et repetit, quod præmisit. *Ego sum vitis,* deindè ostendit idem in proposito: *Si quis manet in me,* hauriens humorem gratiæ: *Et ego in eo,* dans ei vitam gratiæ: *Hic fert fructum multum* tamquam lignum, quòd dat fructum in tempore suo. Vt enim ait Augustinus: Ita sunt in vite palmites, vt viti non conferant, sed indè accipiant, vndè viuunt. Vitis autem est in palmitibus, vt vitale alimentum subministret. Et ideò sequitur: *Sine me nihil potestis facere:* Quid habes, quod non accepisti? Et: Non quòd simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Et ad maiorem terrorem subdit, quid fiet finaliter de tali non ferente fructum, dicens: *Si quis in me non manserit,* scilicet per dilectionem: *Mittetur foras,* permittendo scilicet extra corporis mystici vnitatem: *Et arescet,* priuatus honore gratiæ: Omnis arbor, quæ non facit fructum, excidetur, & in ignem mittetur: *Et colligent eum,* scilicet messores angeli: *Et in ignem mittent.* Vndè Augustinus suprà. Ligna itaque vitis tanto sunt cótemptibiliora, si in vite non manserint, quanto sunt gloriosiora, si manserint. Et è contrariò: *Si manseritis in me,* scilicet per dilectionem: *Et verba mea in vobis manserint,* per eorundem adimpletionem: *Quodcumque volueritis, petetis,* scilicet in nomine meo: *Et fiet vobis,* per diuinam collationem, suprà proximo: *Quodcumque petieritis patrem, hoc faciam.* Et quonam sic fructificátes debent fructificare ad gloriam Dei, ideò ait: *In hoc glorificatus est pater meus,* id est, ad gloriam eius est, & claritatem: *Vt plurimum fructum adferatis,* scilicet in operibus, & in effectu: *Et efficiamini discipuli mei,* scilicet manendo in dilectione mea. Consimiliter est dictum Apostolis: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem, & cætera. Vndè Augustinus: Si in hoc est clarificatus pater, vt fructum plurimum adferamus, non hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam ex nobis hoc habeamus, eius enim est hæc gratia: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Sed quęritur de hoc, quòd ait hic: *Sine me nihil potestis facere,* cùm dicatur: Regnauerunt, & non ex me. Item: Cucurrit aduersus Deum extento collo. Sed constat quòd sunt tales sine Deo. Si respondeatur, quòd loquitur hic de bonis operibus non de malis. Propter hoc obijcitur, quia dicitur: Apposui tibi aquam, & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Et sequitur: Ante hominem vita & mors, bonum & malum: Ergò in hominis potestate est operari vnum, vel aliud. Et ad istud respondendum est, quòd quædam sunt opera super naturam, sicut opera gratuita & bona, ad quæ non potest homo sine gratia diuina eleuante: quædam verò sunt opera naturalia, ad quæ non potest sine Deo conseruante, sicut nec natura potest stare, quia cùm cuncta ex nihilo facta sunt, eorum essentia ad nihilum tenderet, nisi auctor omnium manu regiminis teneret, ait Gregorius: quædam sunt infrà naturam, id est, à natura deficiente, vt opera peccatorum: & illa quantum ad id quod est deordinationis, & defectus, ab ipso homine sunt: quantum verò ad actionem substratam deordinationi, & defectui, à Deo sunt: Perditio tua Israel, tantummodò in me auxilium. Ad aliud respondendum, quòd illud est intelligendum propter libertatem arbitrij, cuius est eligere, & respuere: nihil tamen potest effectiuè agere sine diuina virtute: Deus enim operatur in nobis velle, & perficere. Et nota quòd in omnibus, quæ repetit hic, summa est, quòd ad hoc vt palmes, id est, fidelis fructificet, necesse est, vt in Deo maneat, & Deus in eo. Vndè Augustinus, quòd palmites accipiunt à vite vndè viuant: Si diligamus inuicem: Deus in nobis manet. Ibi Augustinus: Vicissim habitant, qui continet, & qui continetur: habitas in Deo, sed vt contineraris: habitat in te Deus, sed vt te contineat, ne cadas. Et ibi benè de hoc. Item Chrysostomus, in radice manere, hoc facit fructificare palmites. In filio ergò Dei manet per amorem fidelis, sicut palmes in vite, sicut planta in radice, sicut radius in sole, sicut fluuius emanans in fonte suo modo: Ibi requieuerunt fessi robore. Ibi Gregorius: Deus, qui sine situ omnia continet, nobis ad se venientibus locus non localis manet. Et ibi de hoc benè. Item necesse est, vt Deus purificet ampliùs. Vndè ait suprà: Purgabit eum propter continentiam peccatorum contractorum. In multis enim offendimus omnes: Septies in die cadit iustus. Et ideò necesse est, quòd homo Deo operante se purget iugiter. De negligentia purga te cum paucis. Qui sanctus est sanctificetur adhuc. Per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Et ideò clamat fidelis continuè: Dimitte nobis debita nostra. Ne ergò præcipitemus in maiora peccata, necessaria est purgatio continua: Qui enim modica spernit, paulatim decidit. Ideò ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Item necessaria est ad fructificandum, diuinorum verborum perfecta obseruatio. Vndè ait: *Et verba mea in vobis manserint,* suprà proximò: Si quis sermonem meum seruauerit. Ibi de hoc. Et sequitur tertia particula, in qua subiungitur manendi in Christo modus: *Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos.*

Marginalia (left): Aug. tract. 80. in Ioã. post medi. tom. 9. — Rom. 10. a — Aug. cótra Cresc. Grãmat. lib. 2. cap. 12. post med. to. 7. — Psal. 50. d — Luc. 11. f — 1. Pet. 4. b — Ioan. 14. c — Aug. tract. 80. in Ioã. antè med. tom. 9. — Hier. 2. d — Aug. ibid. paulò antè. — Ibid. tract. 7. cir. med. — Heb. 12. g — Ioan. 9. g — 2. Co. 4. a — Aug. tract. 81. in Ioã. ante med. tom. 9. — Ioan. 2. b — Philip. 2. b — Aug. tract. 81. in Ioa. circa medi. tom. 9. — 1. Cor. 4. b — 2. Co. 3. b — Matt. 7. c

Marginalia (right): Mat. 13. d — Aug. tract. 81. in Ioã. post med. to. 9. — Matt. 5. b — Aug. tract. 82. in Ioã. propè prin. tom. 9. — 2. Co. 10. d — Osea 8. a — Iob 15. c — Eccl. 15. d — Ibidem. — Osea 13. c — Phili. 2. b — Aug. tract. 81. in Ioã. circa med. to. 9. — 1. Ioã. 4. b — Aug. tract. 8. in epist. Ioan. post med. to. 9. — Chrys. ho. 75. in Ioã. ante med. tom. 3. — Iob 3. c — Greg. Mor. li. 4. cap. 3. paulò antè med. — Iacob. 3. a — Pro. 24. b — Eccl. 7. d — Pro. 15. d — Matt. 6. b — Eccl. 19. a — Psal. 8. a — Ioan. 14. c

Sed

Sed qualiter ait hoc, quia pater dilexit eum, vt filiũ vnigenitum, sed ipsi erant filij adoptiui per gratiam: Ergò non erant ita diligibiles, sicut filius à patre. Ad istud respondet Augustinus, quòd non æqualitatem naturæ ostendat nostræ & suæ, sicut est patris & ipsius, sed gratiam mediatoris ostēdit: in ipso enim diligit nos pater, & hæc dilectio est origo omnium bonorum in nobis. Vndè Augustinus: Ecce vnde sunt nobis opera bona: vndè enim diligeremus, nisi diligeremur? Ipse prior dilexit nos. Et ideò sequitur: *Manete in dilectione mea*, id est, in gratia mea, ait Augustinus. Et est in Glossa, quæ dilectio facit obseruari præcepta, vt ait Augustinus. Et ideò sequitur: *Si præcepta mea seruaueritis*, opere adimplendo: *Manebitis in dilectione mea*. Sed qualiter hoc? quia priùs est diligere, quàm præcepta obseruare. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd quia præcepta obseruantur: scietis, quia in dilectione manebitis. Idē ergò perseuerantiæ in dilectione loquitur: quia seruantes mandata, in dilectione perseuerant. Et ideò sequitur: *Sicut & ego præcepta patris mei seruo, & maneo in eius dilectione*. Et per hoc ostendo diligi à patre meo, vt ait Glossa. Et loquitur de seipso, in quantum homo, suprà: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Et patet hic diuinæ dilectionis gratuitas, quia ipse prior dilexit nos: Diligam vos spontaneè. Et patet eius obedientialis humilitas, quia seruauit præcepta patris, suprà: Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem patris mei. Item patet meriti perfectibilitas, quæ debet esse in fidelibus, vt sit mansiua dilectio in effectu, & perfecta in affectu operatio: ad quæ persuadens ait: *Manete in dilectione mea*, & cætera, suprà proximo: Si quis diligit me, sermonem meum seruauit. Et in prædictis verbis consolatur eos secundùm Chrysostomum. Non enim ait: manent in amore patris, sed amore meo: quasi diceret, à patre amatus sum: & tamen patior, & interficior, ideò non oportet vos turbari, nec existimare, quia non amo vos, & quia nunc derelinquo, si in amore meo manseritis, nulla vobis nocere poterunt. Hæc ille. Et sequitur quarta particula, in qua subiungitur effectus huius mansionis in Christus: *Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum sit in vobis*. Vt enim ait Augustinus, quod est gaudium Christi in nobis, nisi quòd dignatur gaudere de nobis? Et quid est gaudium nostrum, quod dicit esse implēdum, nisi eius habere consortium? Et hoc inchoatur in fide renascentium, & implebitur in præmio resurgentium. Hæc ille. Infrà: Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et ibi de hoc. Vt enim ait Augustinus, vbi suprà: Gaudium nostrum hic proficit, & ad perfectionem perseuerando pertendit, ibi autem implebitur. Gaudium autem suum semper plenum. Et ideò ait de illis: *Vt gaudium vestrum impleatur*. Et sequitur illa pars, in qua hortatur ad fraternam dilectionem. Et hæc pars in duas. Primo, præceptionis præmissio. Secundo, exempli de sua dilectione adiunctio, ibi: *Maiorem hac dilectionem*. Ait ergò: *Hoc est præceptum meum*. Et in hoc præcipientis maiestas, & auctoritas: *Vt diligatis*. Et in hoc rei præceptæ qualitas: *Sicut dilexi vos*. Et in hoc adimplendi mandatum rectitudo, siue ordinabilitas. Sed quæritur, cùm suprà dederit istud præceptũ, quare hic repetit? Item quare ait ibi: Mandatum nouum do vobis. Hic autem: *Præceptum meum*? Et ad primum respondet Augustinus, quòd mandati repetitio, commendatio est. Ad aliud respondet, quòd ibi ait: Nouum, ne in vetustate nostra perseueremus. Hic verò dictum est: *Meum*, ne contemnendum putemus. Item quæritur, quare non dat præceptum hic, vt diligamus se. Item, quare non est præceptum de fide, & spe? Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd plenitudo legis est charitas: vbi ergò est charitas, quid est, quod possit deesse? vbi autem non est, quid est, quod possit prodesse? Et ita vbi est dilectio proximi, & dilectio Dei. Plenitudo legis est dilectio. Item vbi est dilectio, ibi fides, & spes: Si charitatem non habuero, nihil sum. Et nota quòd hic ait: *Vt diligatis inuicem*, scilicet propter Deum inueniendum. Et in hoc discernitur ista dilectio ab ea dilectione, qua diligunt se homines, suprà: Vt diligatis inuicem. Vbi de hoc. Item quærit Gregorius: Cùm sacra eloquia plena sint dominicis præceptis, quid est, quòd de dilectione dicit: *Hoc est præceptum meum*. Et ad hoc respondet, quia quidquid præcipitur in sola charitate radicatur. Et ibi bene de hoc, & de dilectione fraterna etiam inimicorum sufficienter. Et sequitur sui exempli in diligendo subiunctio: *Maiorem hac dilectionem*. Et ibi tria. Primo, dilectionis, qua ipse dilexit, specificatio. Secundo, diligentibus sic promissio, ibi: *Vos amici mei*. Tertio, præcepti iteratio, ibi: *Hæc mando*. Ait ergò: *Maiorem hac dilectionem*, quasi diceret, sic ego dilexi, vt animam ponerem pro hominibus, qua non est maior charitas, sicut continuat Augustinus hic. Et eodem modo præcipit hic diligere: In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Et introducit Augustinus illud, secundùm aliam litteram. Quando sederis ad mensam potentis, attende quæ apponuntur tibi, sciens, quia talia oportet præparare, & cætera. Sed quæritur, qualiter ait: *Maiorem*, & cætera. Videtur enim quòd sit maior pro inimicis ponere animam. Ait enim Bernardus tractans istud. Maiorem, inquit, habuisti Domine, ponens animam pro inimicis. Vndè Apostolus: Si cum inimici essemus reconciliati sumus per mortem, multò magis in vita. Item cum essemus inimici, qualiter ait hic, quòd posuit animam pro amicis? Et ad istud respondendum secundùm Gregorium, quòd dum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam ipsi amici sunt, qui persequuntur. Hæc ille. Hic ergò amicorum nomine etiam inimici intelliguntur, quia ad hoc Christus mortuus est, & nos mori debemus pro inimicis, vt fiant amici. Hæc ille. Et de ista charitate Augustinus, & in Glossis suis: Et sequitur secunda particula, scilicet promissio diuinæ amicitiæ sic diligentibus: *Vos amici mei estis*, & ita exaltati, & honorati estis: *Si feceritis, quæ præcipio*, scilicet de præmissa dilectione. Vndè Augustinus: Magna dignatio, vt Dominus, quos nouit seruos suos dignetur dicere amicos. Sed qualiter hoc? scilicet, cùm opponit Augustinus: Cum seruire non possumus, nisi præcepta Domini fecerimus, quomodo præcepta seruando serui non erimus? quasi diceret: non est hoc possibile. Et ad istud respondet, quòd sunt duo timores, & duæ seruitutes. Est enim timor, qui non est in charitate. Et timor permanens in sæculum sæculi: Non accepistis spiritum seruitutis in timore. Hic ergò loquitur de seruis timore seruili seruientibus. Vndè sequitur: *Seruus nescit, quid faciat Dominus eius*, quia, vt ait Augustinus: cùm aliquid boni facit, sic extollitur, quasi hoc ipse faciat, non Dominus eius. Et in se, non in Domino gloriatur, vt patet de Pharisæo, suprà: Seruus non manet in domo in æternum: *Vos autem dixi amicos, quia quæcunque audiui à patre, nota feci vobis*. Sed quæritur, qualiter hoc? sicut objicit Augustinus: cùm dicat infrà proximo: Multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modo. Inconuenienter ergò ait hic, se omnia nota fecisse, quæ audiuit. Et ad istud respondet Augustinus, quòd illud quod facturus erat dixit se fecisse, & præteritum posuit pro futuro, sicut est illud: Foderunt manus meas, non ait fossuri sunt. Ita & ait hic se omnia nota esse facturum in illa plenitudine, de qua: Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum, & cætera. Tunc enim videbimus eum sicuti est. Ad maiorem confirmationem promissionis ait: *Non vos me elegistis, sed ego vos elegi*. Et hæc est ineffabilis gratia, ait Augustinus: Mali enim eramus, & electi sumus, vt boni per gratiam eligentis essemus. Non enim est gratia si merita præcesserunt. Electio enim gratiæ est. Hæc Augustinus, & ibi benè de hoc: Elegit nos in ipso antè mundi constitutionem: Quos prædestinauit, hos & vocauit. Elegi ergò, & vos prædestinando, & vocando: *Et posui*, instituendo: *Vt eatis*, proficiendo: *Et fructus vester maneat*, perseuerando: *Vt quodcumque petieritis, det vobis*, in regno gloriæ beatificando. Sed in omnibus his gratia eius præuenit nos, vt eamus, & adferamus: ipse est via qua imus, in qua nos posuit, vt eamus, ait Augustinus: Euntes enim ibant, & flebant mittentes semina sua. Magna ergò merces fraternæ dilectionis, & magna clementia Dei, sic eligentis, & dantis gratiam ad diligendum. Et ideò sequitur: *Hæc mando vobis, vt diligatis*

Aug. tract. 82. in Ioã. ante med. tom. 9. Ibidem. 1. Ioã. 4. d. Aug. ibid. post mediũ. Ibidem. Ioan. 4. c. Osea vlt. b. Ioan. 5. c. Ioan. 14. c. Aug. tract. 83. in Ioã. in pri. to. 9. Ioan. 16. g. Aug. ibid. Ioan. 13. b. Aug. tract. 83. in Ioã. antè med. to. 9. Rom. 13. d. 1. Co. 13. a. Ioan. 13. b. Gregor. in Euã. ho. 27 in prin. Aug. tract. 84. in Ioã. ante med. tom. 9. 1. Ioã. 3. b. 1. Pet. 2. d. Pro. 23. a. Ber. ser. de pass. Domini. fer. 4. heb. paenos. antè medium. Rom. 5. b. Gregor. in Euã. ho. 27 ante med. Aug. tract. 84. in Ioã. tom. 9. Ibi. trac. 85 prope prin. Ibid. paulo post. 1. Ioã. 4. b. Rom. 8. c. Aug. ibid. post med. Luc. 18. a. Ioan. 8. e. Aug. tract. 86. in Ioã. prope prin. tom 9. Ioan. 16. b. Psal. 21. c. 1. Co. 13. d. 1. Ioã. 3. a. Aug. tract. 86. in Ioã. circa med. to. 9. Ephes. 2. a. Rom. 8. f. Aug. ibid. prope finem Ps. 125. b.

gatis inuicem, quasi hoc est præceptum præcipuum, & quasi singulare, vt præmissum est. Et de ista mutua dilectione in collatione prædicabili. Quæritur autem de hoc, quòd ait: *Maiorem charitatē*. Ex hoc enim videtur sumere, quòd possit esse maior, & minor charitas: cuius contrarium videtur, quia charitas est simplex forma, & qualitas, & ita nō recipit minùs, & maius. Item si est minor charitas, aut hoc est per peccatum mortale, aut per veniale: non primo modo, quia mortale tollit omninò charitatem: nec secundo modo, quia veniale non minuit charitatem. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quod est loqui de charitate, prout est in diuersis subiectis, & sic est maior, & minor, secundùm quòd est maior, & minor gratia data à Deo. Vel est loqui de charitate in eodem subiecto, & in eadem anima. Et sic est loqui de ipsa est simpliciter, vel quantum ad suam essentiam: est enim habitus gratuitus à Deo infusus: *Rom. 5. a* Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Sic charitas nō dicitur maior, & minor, nisi Deus dederit ampliorem gratiam. Vel est loqui de charitate penes suam inhærentiam, vel quantum ad suam efficientiam: & sic quia liberum arbitrium non æquè fortiter, nec æquali nisu semper cōcurrerit cum gratia, vel in operando, vel in sustinendo, potest dici minor charitas, non quantum ad habitum, nec quantum ad actum essentialem, & intrinsecum, qui est animam gratificare, sed quantum ad feruorem. Vndè Gregorius, *Gregor. in Euā. ho. 34 fer. in prim.* quòd charitas aliquando flagrat in corde, & tamen non monstratur in oculo: & ponit exemplum de sole, cùm nube tegitur, ardet enim tunc in cælo, & tamen non videtur in terra. Dicitur aliquando charitas refrigescere: *Mat. 24. a* Refrigescet charitas multorum, quod est intelligendum nō de vera charitate, sed de simulata, quantum ad gestum exteriorem, & operum similitudinem. Et nota quòd ait: *Ego elegi vos*. Et posset esse thema in electione Prælatorum. Vnde figurantur quatuor necessaria talibus. *Prælatis quatuor necessaria.* Quorum primū est à Deo canonica vocatio: *Ego elegi vos*, non humana potestas, non cognationis carnalitas, non propria cupiditas, & sic de alijs debent eligere, per quæ intrant mercenarij, & lupi magis, de quibus suprà: *Ioan. 10. a* Qui non intrat per ostiū. Sed Dominus debet eligere: *1. Re. 10. c* Certè videtis, quem elegit Dominus, quòd nō sit ei similis in omni populo: *Nu. 27. c* Prouideat Dominus Deus hominem super hanc multitudinem, &c. Secundo figuratur stabilis firmitudo, ibi: *Posui vos*. Quod enim ponitur ex proposito firmiter collocatur: *Isai. 54. c* Sternā per ordines tuos lapides. Et sequitur: Ponam iaspidem propugnacula tua. Tertium est de virtute in virtutem iugis protectio, ibi: *Vt eatis*, in Psalmo: *Psal. 83.* Ibunt de virtute in virtutē: *Prou. 4. c* *Iob 38. d* Numquid mittes fulgura, & ibunt? Et de hoc Gregorius benè: *Greg. Mor. li. 30. c. 2. in princ.* Iustorum facta quasi lux splēdens procedit, & crescit. Quartum est spiritualium fructuum multitudo, scilicet in docendo, & in dispensando sacramento, & in orando, & in conuertendo animas ad Deum. Et sic de alijs bonis operibus: *Sap. 3. d* Bonorum laborum gloriosus est fructus. Et de sic fructificare: *Hier. 17. b* Nec aliquando desinet facere fructum. Et ideò ait hic: *Et fructus vester maneat*, scilicet perseuerādo: *Iob 1. b* Sic faciebat Iob cunctis diebus. Ibi Gregorius: *Greg. Mor. lib. 1. c. 21.* De perseuerantia in multiplicando bona opera. E contrario de multis, qui abierunt retrorsum. Suprà: *Ioan. 6. x* Numquid & vos vultis abire retrorsum? quia nullos fructus adferunt: & propterea in ignem mittentur, vt præmissum est. Et sequitur illa pars, in qua hortatur eos ad malorum tolerantiam, & malefacientium dilectionem. Et illa pars in quatuor. Primo, odij mundanorum erga discipulos præmissio. Secundo, consolationis adiunctio, ibi: *Mementote*. Tertio, causæ subiunctio, ob quam habebant mundani discipulos odio, ibi: *Sed hæc omnia*. Quarto, sic odientium inexcusabilitas, siue peccati eorum aggrauatio, ibi: *Nunc autem excusationem non habent*. Ait ergò: *Et si mundus vos odit*, &c. suprà dictum est: *Hæc mando, vt diligatis*. Pro qua dilectione sunt mundi odia sustinenda: qui mundus odit non solùm discipulos Christi, sed etiam ipsum Christum. Et ideò subdit: *Scitote, quoniam me priorem odio habuit*. Vndè Augustinus, *Aug. tract. 87. in Ioā. circa mediū tom. 9.* quòd mundus dicitur dupliciter: vel vniuersæ ecclesiæ, prout dicitur: *2. Co. 5. d* Deus erat in Christo mundum reconcilians. Itē mundus dicitur amatores mundi. Ideò ait Augustinus: *Aug. ibid. post pauca.* Mūdus odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus saluatum, inquinatus mundatum. Hæc ille. Et ideò sequitur: *Si de mundo*, scilicet damnato: *Fuissetis*, ipsum scilicet amando: *Mundus*, scilicet inquinatus: *Quod suum erat, diligeret*, scilicet ea, quæ talis mundus amat: *Quia verò de mundo non estis*, affectu, & amore: *Sed ego elegi vos*, gratia non operibus: *Propterea odit vos mundus*, scilicet damnatus: Omne animal diligit sibi simile. *Eccl. 13. c* Et quia boni, & electi Dei sunt dissimiles hominibus mundanis, ideò eos odiunt: Grauis est nobis ad videndum, *Sap. 2. c* dissimilis est nobis vita illius, &c. Et sequitur secunda pars, in qua consolationis adiunctio: *Mementote sermonis mei*, &c. Suprà: Non est seruus maior Domino suo. *Ioan. 13. b* Ita scilicet, quòd seruus sit liber à persecutione, quam patitur Dominus. Idem: *Mat. 10. e* *sufficit seruo si sit sicut Dominus eius*. Et ideò sequitur: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur*, in quibus ego sum, ait Glossa. Vbi enim eadem causa odij, & idē effectus, sed me sunt persecuti propter virtutem in arguendo eorum mala opera. Suprà: Me odit mundus, quia testimonium perhibeo de illo: *Ioan. 7. c* *Si sermonem meum seruauerunt*, quasi dicerent, neutrum facient: Qui vos spernit, me spernit, & qui vos audit, me audit. *Luc. 10. c* Immò cōsilium inierunt, vt caperent eum in sermone: *Mat. 22. b* *Et hæc facient propter nomen meum*, nō vestrum, ait Augustinus. Et ideò tanto miseriores, quanto beatiores, qui propter hoc nomen ista patiuntur, ait idem Augustinus: *Aug. tract. 88. in Ioā. ante med. tom. 9.* Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et hoc: *Quia nesciunt eum, qui misit me*, scilicet scientia fidei: Nosse te, consummata iustitia est. *Ibidem.* *Matt. 5. a* *Sap. 15. d* Et de his Chrysostomus: *Chryso. ho. 76. antè med. to. 3.* Non nos turbari oportet debētes prælium suscipere, non enim me estis potiores, quem tamen persecuti sunt. Sed quæritur de hoc, quòd ait: *Mundus vos odit*, quia contrarium ait, suprà: *Ioan. 7. c* Non potest mundus vos odisse, &c. Et ad istud respondendum, quod ibi loquitur quoad illos, qui erant imperfectiores, & quantum ad affectiones imperfectiores: hic autem loquitur de illis, in quātum erant perfecti, & maximè pro statu, in quo erant futuri post impletionem Spiritus sancti, antè cuius aduentum erant timidi. Sed post eius aduentum erant adeò parati in omnibus gaudentes, sicut exemplificat Gregorius. *Gregor. in Euā. ho. 30 ante med.* Item quæritur de hoc, quòd ait Augustinus, quòd mundus odit mūdum, cùm dicatur: *Matt. 5. g* Diligite inimicos vestros. Sed ipsi sunt mundus, qui vos odit: Ergò præcipimur diligere mundum, cuius contrarium: *1. Ioā. 3. b* Nolite diligere mundum. Et ad istud respondet Augustinus, quòd præcipimur diligere opificium Dei, & diuersas bonitatis suæ constitutiones, vitium autem diligere prohibemur, & cætera. Et ibi benè de hoc. Et patet hic mundi, id est, amatorum eius peruersitas, scilicet quòd odit filium Dei, qui est veritas, & discipulos eius propter ipsam veritatem. Vndè tales scilicet mundani odiunt discipulos Christi ob vitæ dissimilitudinem, vt tactum est in expositione litteræ: *2. Co. 6. d* *Ioan. 2. d* Quæ enim est participatio iustitiæ cum iniquitate, vt tactum est suprà. Dissimilis est nobis vita eius. Item odiunt propter vitæ iustorum luminositatem, & ipsorum vitæ horribilitatem, suprà: *Ioan. 3. e* Qui malè agit, odit lucem. Item odiunt iustos propter doctrinæ eorum veritatem: Noli arguere derisorem, ne oderit te: *Prou. 9. b* Odio habuerunt corripientē in porta. *Amos 5. c* Item odiunt tales iustos ob inuidentiæ prauitatem, & temporalium cupiditatem: *Gen. 37. a* Oderant eum fratres sui, nec poterant ei quidquam pacificè loqui. Et ideò odientes sic sunt diuinæ legis trāsgressores, quia odium fraternū prohibetur: *Leui. 19. d* Non oderis fratrem in corde tuo. Item sunt legis charitatis præuaricatores, quæ præcipit hic diligere ad inuicem, & ideò sunt sui ipsorū homicidæ, & occisores: *1. Ioā. 3. c* Qui odit fratrem suum homicida est. Vndè mundani tales odiunt veritatem, & æquitatem, vt dictum est. Item odiunt animam suam, prout ait Propheta: *Psal. 10. b* Qui diligit iniquitatē, odit animam suam. Super quod Augustinus hic: *Aug. tract. 87. in Ioa. post mediū. tom. 9.* Odisse se dicitur, quoniam hoc, quod sibi nocet, diligit. Odit ergò in se naturam, diligit vitium. Et ibi benè de hoc. Multum ergò sunt peruersi sic odientes filium Dei, & electos eius, & etiam animas suas. Si enim vt ait Augustinus, *Id. ep. 54. ad Maced. paulò antè med. to. 2.* recitans dictum Senecæ: Omnes odit, qui malos odit. Et Boetius: *Boet. de cōsol. Philos. li. 4. prof. 4* Bonos quis, nisi stultissimus, odit? Malos autem odisse, ratione caret: quia si ægri corpore sunt miserandi, mundani mul-

di: multò magis illi, quorum mentes improbitas vrget: multò magis qui bonos odit stultissimus est, & ratione caret. Hæc ille. Et si culpa malorum sit odienda, natura tamen est amanda: Perfectò enim odio oderam illos, ait Propheta: Super hoc Gregorius, quòd perfectum odium, quo oditur vitium, & diligitur natura. Et ibi benè de hoc. Et sequitur quarta particula, in qua eorum inexcusabilitas, qui sic odiunt, & ratione documentorum primo, & ratione operum secundo ibi: *Si opera non fecissem*. Ait ergò: *Si non venissem*, &c. quasi diceret: veritatem docui eos de diligendo: & tamen oderunt. Ideò ait: *Si non venissem*, scilicet per incarnationem, suprà: In propria venit: *Et locutus non fuissem*, scilicet docendo, & prædicando: Nouissimè in diebus istis locutus est nobis in filio. Suprà: Domine verba vitæ habes: *Peccatū non haberent*, scilicet incredulitatis: *Nunc autem excusationem non habent*, scilicet de peccato infidelitatis. Vndè opponit Augustinus: Numquid Iudæi sine peccato erant, antequam Christus aduenisset? Et ad hoc respondet, quòd vult magnum peccatum intelligi, quo tenentur cuncta peccata, & quòd vnusquisque si non habuerit, dimittuntur ei peccata. Et hoc est peccatum infidelitatis, & de hoc in Glossa. Item opponit Augustinus, quòd secundùm hoc illi, ad quos non venit Christus habent excusationem de peccato, scilicet infidelitatis. Et ad hoc respondet Augustinus, quòd Christus per seipsum venit ad Iudæos, sed per ecclesiam suam locutus est gentibus, id est, per Apostolos, & discipulos suos, quorum sonus exiuit in omnem terram: Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit. Vndè ait Paulus: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Per ergò Apostolos locutus est Christus gentibus, & ideò qui noluerūt credere, non habent excusationem. Vltimò quærit Augustinus: Vtrum hi, qui priusquam Euangelium audirēt, & fine huius vitæ sunt præuenti, possunt habere excusationem. Et respondet, quòd possunt, sed non possunt effugere damnationem: Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Tanta tamen est suppliciorum, quanta peccatorum diuersitas. Et ita fortè leuius damnabuntur illi, qui fuerunt morte præuenti, omnes tamen peribunt. Et quia dixit: *Non habent excusationem de peccato*, nec crederetur, quòd odirent patrem, subdit: *Qui me odit, & patrem meum odit*. Sed opponit Augustinus, quòd priùs ait: *Nesciunt eum, qui me misit*, sed non possunt omnes odisse eum quem nesciunt. Et ad istud respondet Augustinus: Inquirens de his prolixè. Et est summa, quòd Iudæi nolebant sua facta damnari. Et hoc habet veritas, vt talia facta damnentur tantum, si veritatem oderunt, quantum oderunt suas pœnas, quas talibus irrogat veritas, hanc per hoc veritatem oderunt, qua iudicante damnantur. De Deo natam esse veritatem nescierunt, & ita ipsum nesciunt, & oderunt. Hæc Augustinus: Vndè ex hoc trahitur, quòd est odium intentum, & voluntarium, & est odium interpretatiuum. Primo odio nullus odit Deum, vndè Deus: tamen odio interpretatiuo mali odiunt, suprà: Qui malè agit, odit lucem. Vndè Augustinus, quòd aliqui propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant enim lucentem, oderunt redarguentem. Hæc ille. Et sequitur ostensio inexcusabilitatis ratione operum: *Si opera non fecissem*, & cætera: *Peccatum non haberent*, scilicet illud magnum, de quo suprà eodem: *Nunc autem viderunt*, opera illa, & tamen: *Et oderunt me*, scilicet facientem: *Et patrem meum*, qui misit me. Sed obijcit Augustin. quòd nulla opera Christi fuerunt maiora, quàm suscitatio mortuorum: sed prophetæ antiqui mortuos suscitauerunt, sicut Elias, & Elizæus. Et ad illud respondendum secundùm Augustinum, quòd hic loquitur non quantum ad operum arduitatem, & mirabilitatem, sed quantum ad operum numerositatem, & multitudinem, quæ enumerat tam de sanitatibus eorum, quos sanauit Dominus, quàm de alijs. Et tot, & talia nullus alius fecit. Et de hoc in Glossa: *Et tamen oderunt me, & patrem meum*, vt dictum est suprà: *Vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est*, vt est in Psalmis. Et sic sumitur lex communiter. Et intelligendum est, hoc dictum esse consecutiuè non causaliter, & eorum legem dicit non ab eis inuentam, sed eis datam, ait Augustinus: *Quia odio habuerunt me gratis*. Vt enim ait Glossa: Gratis odit, qui nullum commodum ex odio portat, vel gratis odio habuerunt, absque debito tamen odij, vel meritis. Et ex dictis patet filij Dei dignatiua bonitas, & patiens longanimitas: qui enim humiliter in carnem venit missus ad Iudæos: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. Et veniens salubriter docuit, & miracula operatus est: & tamen nihilominus odia Iudæorum sustinuit. Vndè & in hoc discipulos ad inimicorum odia perferenda, suo exemplo confirmans, præparauit, vt eum imitando fierent fortiores, ait Augustinus. Et ideò in persona sua ait Propheta: Odio iniquo oderunt me, quasi eodem modo exponit Chrysostomus, quia res stupenda erat, inquit, quòd oderunt eum Iudæi, nullam reprehensionem inuenientes, causam dicit, nequitiam, scilicet eorum, quando ait: *Oderūt me gratis*.

Ps. 138. d | Greg. Past. cu. p. 3. c. 1. admon. 23. post mediū. | Ioan. 2. b | Hebr. 1. a | Ioan. 6. d | Aug. tract. 89. in Ioā. antè med. tom. 9. | Ibid. paulò post. | Luc. 9. f | 2. Co. 13. a | Aug. tract. 89. in Ioā. ante med. to. 9. | Rom. 2. b | Aug. tract. 90. in Ioā. in princ. tom. 9. | Ioan. 3. b | Aug. cōfess. li. 10. c. 23. tom. 1. | Aug. tract. 91. in Ioā. antè med. tom 9. | 4. Re. 10. c | 4. Re. 13. c | Aug. tract. 81. in Ioā. post mediū. to. 9. | Psal. 34. c | Mat. 15. c | Aug. tract. 92. in Ioā. in pri to. 9. | Ps. 24. d | Chryso. ho. 76. in Ioā. antè med. tom. 3.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

VM autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre. Præmissa exhortatione discipulorum ad fidei rectitudicem, & veritatem: hic hortatur eos ad spei cōstantiam & firmitatem, loquendo appropriatiuè, promittens missionem Spiritus, & eius virtutem. Et hæc pars in tres partes. Primo, præmissio testimonij Spiritus de ipso, & ipsorum etiam per Spiritum, Secundo, adiunctio, & prænunciatio tribulationum, quas erant passuri, ibi: *Hæc locutus sum*. Tertio, subiungitur promissio multiplicis adiutorij contra persecutiones, ibi: *Et cum venerit ille*, & cætera. Ait ergò: *Cum venerit paracletus*. Et continuat Chrysostomus sic: Quia dixerat superiùs se fecisse opera coram Iudæis, quæ nullus alius fecit: & tamen oderunt eum gratis, ne dicerent discipuli Christo: si te persecuti sunt, qui tamen signa viderūt, & nos persequentur. Quid ergò misisti nos? & quis attendet nobis? Ideò subdit hic: *Cum venerit paracletus*, scilicet Spiritus, qui est consolator contra persecutionem, & aduocatus contra persequentes: *Quem ego mittam à patre*. Et in hoc notatur, quòd pater & filius sint vnum principium Spiritus, qui procedit ab illis. Signatur tamen in patre auctoritas, quia & ipse filius est à patre. Mittam, inquit, vobis, vt summum donum: Omne datum optimum, & omne donum perfectum: *Spiritum veritatis*, non solùm Spiritum sanctum eum vocauit, sed & spiritum veritatis, quia omnia certissima nouit, ait Chrysostomus: *Qui à patre procedit*. Ecce, ait Chrysostomus, non pater solus, sed filius est, qui Spiritum mittit. Ille, inquam, Spiritus: *Testimonium perhibebit de me*, quòd sum missus à patre: *Et vos testimonium perhibebitis*, scilicet virtute ipsius Spiritus: *Quia ab initio mecum estis*, scilicet ex quo cœpi manifestare gloriam meam, suprà. Et de his Augustinus, quòd venit Spiritus in die Pentecostes super discipulos, & cum loquerentur linguis omnium gentium, multi compuncti corde conuersi sunt. Et sic testimonium perhibuit Spiritus, & præbuit fiduciam Apostolis, vt patet. Et ponit exemplum de Petro, qui priùs quem dilexerat, negabat, posteà quem negauerat, diligebat. Et priùs amor fuerat infirmus, & angustus, donec eum roboraret, & dilataret Spiritus sanctus. Et ibi multum de hoc. Et patet hic veritas fidei de processu Spiritus sancti, & falsitas erroris Græcorum dicentium Spiritum sanctum non procedere à filio, ait enim hic: *Quem mittam à patre*, in quo notatur, quòd à filio procedit spiritus: filius tamen dicit, quod à patre procedit, quia semper ipsius est, ad patrem solet referre, prout ait Glossa. Quam efficax autem fuit testimonium Apostolorum post aduentum Spiritus, patet cum dicitur de Petro, qui ait: Non possumus, quæ audiuimus, & quæ vidimus non loqui. Et: *Accipietis virtutem Spiritus sancti, & eritis mihi testes*, & cætera. Et sequitur secunda particula, in qua prænunciatio, siue prædictio futurarum persecutionum, ibi: *Hæc locutus sum vobis*. Et secundùm quosdam libros hic incipit capitulum

Diuisio. | Chryso. ho. 76. in Ioā. antè med. tom. 3. | Iacob. 1. c | Chrys. ibid. | Ibid. paulò post. | Ioan. 2. b | Aug. tract. 92. in Ioā. post mediū. tom. 9. | Act. 2. a | Veritas fidei. | Act. 4. d | Act. 1. b

decimumsextum. Rectius tamen videtur, quòd suprà debet incipere, vbi incœpit euangelista loqui de spiritu, & eius virtute ad testificandum, & ad arguendum, & ad docendum, de quibus suprà. Et narrantur hic tria. Primo, fecurationum prænunciatio. Secundo, subiungitur ratio, ob quam non fuit priùs harum prænunciatio, ibi: *Hæc autem vobis.* Tertio, vtilitatis passionis ipsius, & Christi recessus adiunctio: *Sed ego veritatem.* Ait ergò: *Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini*, scilicet excidendo à fide: Omnes vos scandalum patiemini. Sed quæritur ad quid hoc ait hic, quia in Psalmo scriptum est: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Sed discipuli multum diligebant. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hoc fuit verum de his quando charitas fuit diffusa in cordibus eorum per spiritum, &c. Vndè Chrysostomus: Cum multos, inquit, incredulos, & vos persequentes videritis, non scandalizemini, &c. *Absque synagogus facient vos*, suprà: Conspirauerant, quod si quis confiteretur Christum, extra synagogam fieret. Et hæc fuit vna ratio scandalizandi. Et non solùm hoc: *Venit hora, vt omnis qui interficit vos*, & cætera. Sicut fuit de Paulo. Et hæc fuit vehementia persecutionis, quando persequentes æstimabant se obsequium dare Deo persequendo: Æmulationem Dei habent, sed non secundùm scientiam. Sed qualiter ait: *Venit hora*, in præterito? Respondendum est, quòd hoc ait ob breuitatem temporis vsque ad tempus persecutionis. Et sicut Augustinus: Gentes quando persequebantur Apostolos, dijs suis arbitratæ sunt obsequium præstare. Sed Iudæi putabant se obsequium præstare Deo. Et ideò clamat Augustinus: Error horrendus, & execrabilis cæcitas, obsequium se putatur Deo præstare, interficiendo famulos Dei. Hæc ille. Et ideò subdit mitigationem, siue consolationem: *Et hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem*, & cætera. Vt ait Augustinus: In hoc sermone erexit discipulos exemplo, quibus dixerat suprà proximo: Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Est enim gloriosum, & consolatorium, & gaudiosum pati propter Christum, & ea quæ Christus passus est: Nemo vestrum patiatur quasi homicida, &c. Et sequitur: Si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine: *Sed hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora eorũ*, tenebrosa nocturna, ait Augustinus: *Reminiscamini, quia ego dixi vobis:* Beati qui persecutionem patiuntur. Et ita reminiscatur beatificationis, ait Chrysostomus. Vndè & hæc prædixit eis, vt scirent, quoniam non blandiens, neque decipiens loquebatur eis, sed vt præuidens futura. Sed quæritur, qualiter ait: *Non nouerunt patrem, neque me*, quia dixerunt: Hic est hæres. Et suprà proximo: Et viderunt, & oderunt. Ad contrarium obijcitur: Scio, quòd per ignorantiam fecistis. Et: Si cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Et ad istud respondetur, quòd ipsi viderunt Christum filium Dei, & per scripturas potuerant cognouisse, quòd erat Messias promissus. Suprà: Scrutamini scripturas. Et per opera. Suprà: Operibus credite. Et suprà proximo similiter: Si opera non fecissem. Et similiter per documenta saluifica, suprà proximo: Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Et quia in eum non crediderunt, & veritatem agnitam impugnauerunt, ideò excæcati sua malitia, ipsum esse Dominum gloriæ non cognouerunt. Quantum ergò ad aliquid cognouerunt, simpliciter autem non cognouerunt, nec contulerunt. Ideò excæcati sua malitia ipsum esse Dominum gloriæ non cognouerunt. Et sequitur secunda particula: *Hæc autem vobis ab initio non dixi*, scilicet de aduentu Spiritus sancti: *Quia vobiscum eram.* Consolatus vos præsentia mea corporali, exhibitis nostris sensibus, ait Augustinus: *Et nunc vado ad eum*, & cætera, scilicet per mortem. Sed quæritur, qualiter ait: *Hæc ab initio vobis non dixi?* quia alij Euangelistæ narrant, ipsum dixisse ista, antequam esset in cœna: Cœpit ostendere Iesus discipulis, quia oportet eũ ire Hierosolymam, & multa pati. Item videtur quòd debuisset eis dixisse, quia iacula quæ præuidentur, faciliùs præcauentur. Vt enim ait Gregorius: Minùs iacula feriut, quæ præuidentur. Et ad illud respõdet Augustinus, quòd illud, quod ait hic, est intelligendum de Spiritu sancto, qui erat venturus, quando illa mala erant passuri, quia Spiritus consolator interpretatur, vel aduocatus. Et ideò de illo Spiritu non dixerat ab initio, quia consolabatur eos præsentia corporali: abscessurus autẽ hæc dixit eis de Spiritu. Et de hoc in Glossa pro parte: *Et nemo ex vobis interrogat.* Sed quæritur ad quid hoc ait. Et ad istud respõdet Augustinus, quòd significat se iturum, vt nullus interrogaret, quod palam fieri visu corporali cernerent, scilicet in ascensione. Ideò ait Glossa: *Nemo interrogat*, id est, interrogabit: Cumque intuerentur in cælum euntem illum, &c. Augustinus: Euntem eum in cælum non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt: *Sed quia hæc locutus sum vobis*, scilicet me iturum à vobis: *Tristitia impleuit cor vestrum.* Vt ait Augustinus: Videbat quid ad illa sua verba in cordibus agerent. Id enim quod exteriùs in Christo videbant, amittere metuebant. Et patet vehementia tristitiæ, quia: *Impleuit.* Item patet intimitas eiusdem, quia impleuit corda. Infrà eodẽ: *Vos tristabimini.* Item ex hoc patebat intentio amoris discipulorum ad Christum: quia secundùm quantitatem amoris boni amati est quantitas tristitiæ de amissione, vel absentatione. Vndè Augustinus: Amor inhians habere quod amatur cupiditas est: id si amiserit, sentiens tristitia est. Et nota quòd est tristitia bona, & virtuosa, prout ait Augustinus ibi suprà, quòd mala sunt ista, si malus est amor, & bona si bonus. Vndè est bonorum tristitia ex ablatione, vel absentatione diuinæ consolationis, quæ figuratur hic, & infrà eodem: *Vos contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Item est tristitia bonorum ex memoria, & recogitatione propriorum malorum: Anima quæ tristis est super magnitudine mali dabit tibi gloriam: Mæror in corde viri humiliabit eum. Item: contristati estis ad pœnitentiam, quæ secundùm Deum tristitia pœnitentiam operatur. Et ad hoc Augustinus benè, suprà. Itẽ est tristitia virtuosa ex consideratione malorum quæ sunt in mundo: Cor sapientum vbi tristitia, quia nullis gaudijs hi animum sternunt, ait Gregorius exponens illud. Et: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Item est virtuosa tristitia bonorum ex compassione damnationis hominum, vel oppressionis iustorum: si enim patitur vnũ membrum, compatiuntur & cætera. Omnes q̃ piè volũt viuere in Christo persecutionem patiuntur. Super quod Augustinus: Pia est iustitia, & si dici potest vera miseria, vitijs alienis tribulari, non implicari, mærere non adhærere, dolore contrahi, non amore attrahi, &c. In qua tristitia est oratio continuã: Tristatur aliquis vestrum? oret: æquo animo est? psallat. Quia ergò amor discipulorum ad Christum intensus erat, & ex eius præsentia, & cõsolatione vehemens, nec mirum quia erat delectabilium affluentia: ideò audientes sermones de suo recessu, tristitia impleuit cor eorum, quia nondum habebant consolationem Spiritus, quam erant habituri, ait Augustinus. Et sequitur tertia particula, scilicet specificatio vtilitatis sui recessus: *Sed ego veritatem dico vobis*, sicut verus magister, qui in veritate docet. Et sicut ipsa veritas, suprà: *Expedit vobis, vt ego vadam*, vt hæc forma serui à vobis auferatur, & ne sitis infantes, semper contenti isto lacte, id est, amore meæ humanitatis, ait Augustinus. Et ideò sequitur: *Si non abiero*, &c. id est, si alimenta tenera, quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non esurietis, ait Augustinus, vbi suprà: *Si autem abiero*, scilicet discedendo corporaliter: *Mittam eum ad vos.* Et non solùm Spiritus adfuit eis, sed pater, & filius, ait Augustinus: Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Ideò ait discipulis: Sedete in ciuitate, quousque induamini virtute ex alto. Quærit Augustinus: Numquid poterat emittere Spiritum, qui venerat super eum in baptismo, si nõ abiret? Præterea amor Apostolorum ad Christum erat ordinatus, ergò non impediebat aduẽtum Spiritus. Item dilectio proximi non impedit dilectionem Dei, sed magis ordinat ad illam: ergò multò minùs dilectio Christi impediebat missionem Spiritus ipsius Apostolis. Item dilectio naturalis non repugnat spirituali, dum sit ordinata. Ergò à simili ex parte ista. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, sicut tactũ est, quòd lacte, id est, verbo carne facto erant contenti ob magnitudinẽ consolationis, quam

Marginal notes (left): Mat. 26. c; Ps. 118. x; Aug. tract. 93. in Ioã. antè med. tom. 9.; Rom. 5. a; Chryso. ho. 76. in Ioã. circa med. tom. 3.; Ioan. 9. c; Act. 9. f; Rom. 10. a; Aug. tract. 94. in Ioã. post mediũ. tom. 9.; Ibid. post; Ibid. paulò ante.; Ioan. 15. c; 1. Pet. 4. d; Ibidem.; Aug. tract. 93. in Ioã. propè finem to. 9.; Matt. 5. a; Chryso. ho. 76. in Ioã. circa med. to. 3.; Mat. 21. d; Act. 3. c; 1. Cor. 2. c; Ioan. 5. f; Ioan. 10. d; Ioan. 15. d; Ibidem.; Aug. tract. 94. in Ioã. ante med. tom. 9.; Mat. 16. d; Gregor. in Euã. ho. 35. propè prin.; Aug. tract.

Marginal notes (right): 94. in Ioã. ante med. tom. 9.; Ibid. post multa.; Act. 1. b; Aug. ibid.; August. de Ciuit. Dei. lib. 14. c. 7 post med. tom. 5.; Ibidem.; Baru. 2. d; Pro. 12. d; 2. Co. 7. b; August. de Ciuit. Dei. lib. 14. c. 7 tom. 5.; Eccl. 7. a; Greg. Mor. li. 18. c. 24. ante med.; Eccls. 1. d; 1. Co. 12. b; 2. Tim. 3. c; Iacob. 5. c; Aug. tract. 94. in Ioã. circa mediũ tom. 9.; Mat. 22. b; Ioan. 14. e; Aug. ibid. post pauca.; Ibidem.; Act. 2. c; Aug. tract. 94. in Ioa. post mediũ. tom. 9.; Mat. vl. g; Luc. vlt. g; Ibid. paulò antè.

Matt. 9. b habebant in ipso Christo homine: Non possunt filij sponsi lugere, quamdiu sponsus est cum illis. Ob ergò vehementiam dilectionis, quam habebant in Christo homine, qua erant consolati corporaliter, & sensibiliter non erant eleuati ad ipsum, in quantum verbum æternum: & ideò non fuit Spiritus datus antequam ipse abiret. Vnde Augustinus: Aug. ibid. Si carni carnaliter hæseritis, capaces Spiritus non eritis, nō quòd carnaliter dicat deordinationem amoris, sed quia diligebant eum in sua humanitate: Et si nouerimus Christum 1. Cor. 5. d secundùm carnem, iam non nouimus. Item alia ratio fuit à parte dantis, quia filius Dei dedit dona sua post victoriam, & in statu glorificationis, suprà: Spiritus non erat datus, Ioan. 7. b quia Iesus nondum erat glorificatus. Item fuit congrua ratio à parte status, quia nōdum erat Christus passus, nec genus humanum reconciliatum Deo patri. Et de his Chrysostomus: Nō parua hæc mitigatio scire eos, quoniam ipse Chryso. ho. 77. in Ioā. antè med. tom. 3. sciuerat tristitiæ superabundantiam, scilicet vt Deus. Et sequitur: Si nōdum Spiritu digni facti, non resilierunt tristitia suffocati, excogita quales debebant esse gratia Spiritus potituri, &c. Ibidem. Vt patet ergò ex prædictis, ob vehementiam dilectionis Christi hominis, & ob immensitatem delectationis in ipso, qui erat totus desiderabilis, & ob modicitatem desiderij supernæ consolationis spiritualis, & ob cōgruitatem ordinationis, non erat missurus Spiritum, nisi abiret. Et de hoc Gregorius, super illud: Consolabitur me Greg. Mor. lib. 8. c. 13. ante med. Iob 7. c lectus meus: *Si, inquit, non abiero*, &cæt. Ac si diceret: si ab intentionis vestræ oculis corpus non subtraho ad intellectū vos inuisibilem: per consolatorem Spiritum non perduco, &c. Et ibi benè de hoc. Et ideò expediebat eis, vt vaderet, vt in superabūdantia Spiritus veniret, qui testimoniū perhiberet, & eos roboraret, aduersantes argueret, ipsos inscios erudiret, prout sumitur hic: *Si verò abiero*, &cæt. Et sequitur tertia particula capituli, in qua enumerantur promissa eis adiutoria, ibi: *Et cum venerit ille*, &cæt. Et illa in tres. Primo, promittit adiutoriū ipsius Spiritus. Secundo, promittit iteratam visionem sui ipsius: *Modicum*, &cæt. Tertio, promittit exauditionem suæ petitionis à patre, ibi: *Amen amen dico vobis*. In prima duo. Primo, promittit adiutorium Spiritus, in arguendo aduersantes. Secundo, eius adiutorium in illuminando ipsum suscipientes, ibi: *Cum venerit ille*. Ait ergò: *Cum venerit Spiritus ille, arguet mundum de peccato*, scilicet incredulitatis, quo manente alia peccata detinētur, ait Augustinus. Ideò sequitur: *Quia non crediderunt in me. Et de iustitia*, eorum qui credunt: ipsa enim fidelium comparatio, est infidelium vituperatio, ait Augustinus: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & cōdemnabunt eam. Aug tract. 95. in Ioā. antè med. tom. 9. Et ideò sequitur: Fides enim est substantia rerum sperandarum. Ibid. post pauca. Matt. 12. d Vt ergò notet perfectam fidem futurā fidelium, qua arguitur incredulitas infidelium, ideò ait: *Ad* Heb. 11. a *patrem vado*, quoniam in eum, quem non videbitis, creditis. Ioan. 20. g Infrà: Beati qui non viderunt, & crediderunt. Non videbitis, inquam humilem, sed excelsum: non mortalem, sed sempiternum: non iudicandum, sed iudicatorem. Et de hac fide, id est, iustitia nostra arguit Spiritus incredulum mundum. Hæc Augustinus: Item & non solùm hoc: *Sed arguet de iudicio, quia princeps mūdi*, id est, infidelium: *Iudica-* 2. Pet. 2. a *tus est*, quia igni æterno irreuocabiliter est destinatus: Si Aug. tract. 95. in Ioā. propè finem to. 9. Deus angelis peccantibus non pepercit, &cæt. Quo modo non à Spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguetur? ait Augustinus. Et quasi eodem modo legit Chrysostomus, Chryso. ho. 77. in Ioā. antè med. tom. 3. quod tunc Spiritus arguet mundum, cùm & signa maiora faciet, non solùm per me, sed etiam per vos: Nunc enim possum dicere, quoniam filius est fabri, & sic de alijs contumelijs, sed tunc omnem excusationem abscidet. Triplicem ergò mundi ingratitudinem arguet Spiritus, quia fidē sufficienter eis ostenderat documentis, & operibus iustitiam in alijs impleuerat, diabolum subiecerat. Et hæc tria deberent mouere ad credendum: scilicet fidei declaratio, operibus Christi, & documentis: fidei perfectio in alijs: diaboli dijudicatio. Et ideò ait hic, quòd de tribus argueret mundum: de peccato incredulitatis scilicet, quia in Christum non credidit: de iustitia aliorum credentium, quam mundus imitari noluit: de iudicio diaboli, quod nō timuit. Quærit Augustinus, qualiter ait: quòd Spiritus ar- Aug. tract.

guet mundum de peccato, cùm hoc sit filij. Christus enim 95. in Ioā. propè prin. tom. 9. arguet mundum de peccato. Suprà proximo: Nunc non habent excusationem de peccato suo. Ioan. 15. d Item videtur quòd potiùs attribui debuit Christo arguere mundum, quàm ipsi Spiritui sancto. Ioan. 5. d Suprà: Omne iudicium dedit filio. Item ipse magister & Dominus, suprà: Ergò vt priùs. Ioan. 13. d Item Spiritui sancto appropriatur bonitas, pietas, & benignitas: Ergò non debuit ei attribui iste actus, qui est arguere. Et ad istud respondet Augustinus, quòd quos arguit Spiritus Aug. ibid. sanctus, arguit vtique & Christus. Sed quia per Spiritum sanctum diffundēda erat charitas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quo possent impediri, ne auderent mundum arguere, ideò ait hoc. Sæpè enim dicimus, inseparabilia esse opera Trinitatis: sed tamen sigillatim commemorandas esse personas. Hæc Augustinus. Et per hæc ad obiecta: timore enim depulso, arguendi libertatem erant habituri, & ita per Spiritus virtutem erant mundum arguturi. Et quia dixit hæc de virtute Spiritus, subdit: *Adhuc habeo vobis multa dicere*. Sed quæritur, qualiter hoc, quia suprà ait: Omnia quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis. Ioan. 15. d Ergò tunc non posset plura habere dicenda eis, quæ non possent portare. Et ad istud respondet Augusti- Aug tract. 96. in Ioā. propè prin. tom. 9. nus, quòd signanter ait: *Non potestis portare modo*, quia nondum erant idonei mori pro Christo. Si enim Petrus antè aduentum Spiritus non fuit potens, & idoneus ad moriendum pro Christo: multò minùs alij. Loquitur ergò, quòd non poterant portare pœnā mortis, & martyrij pro Christo. Vel secundùm eūdem Augustinum loquitur de illis, Ibid. post multa. quæ sunt reuelata eis post ascēsionem. Omnia enim canonica, atque auctoritate conscripta antè aduētum Spiritus, quis audit, vel legit? quasi diceret nullus. Quod verò ait suprà, quòd omnia nota fecit eis, ibi ponitur præteritum pro futuro, vt ibi est expositum. Et patet hic exemplum moderantiæ in docendo, vt fiat secundùm auditorum capacitatem: super illos stillabat eloquium meum. Iob 29. d Ibi Gregorius in principio: quòd subtiliter debet prospicere eis, qui docet, ne plus studeat, quàm ab audiente capiatur, prædicare. Greg. Mor. lib. 20. c. 2. ante mediū Et ibi multum de hoc: Qui ligat aquas in nubibus. Ibi: Qui Iob 26. d ligat, &c. id est, doctrinas in prophetis, vt non erumpant deorsum, scilicet immensitate sua: Non potui loqui vobis, Greg. Mor. li. 17. c. 14. quasi spiritualibus, &c. 1. Cor. 3. a Et sequitur promissio adiutorij Spiritus in docendo. Et ibi duo. Primo, ipsa promissio. Secundo erroris, qui posset oriri exclusio, & veritatis instructio, ibi: *Non enim loquetur à semetipso*. Ait ergò: *Cū venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Intus sine sono, ait Glossa. Sed quæritur, qualiter hoc ait? quia: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. 1. Co. 13. b Non ergò docet omnem veritatem in hac vita. Item vt ait Augustinus: Species numerorum sunt infinitæ, & ita veritates: Sed non est Aug. de Ciuit. Dei. lib. 12. c. 18 to. 5. scire infinita: Ergò vt priùs. Item multæ veritates geometricæ fuerūt ignotę à discipulis, qui fuerunt piscatores, nec fuerunt necessariæ ad salutē: Ergò vt priùs. Et ad istud respondendum secūdùm Augustinum, quòd illud, quod ait Id. tract. 96. in Ioā. post mediū. tom. 9. hic, non arbitror in hac vita cōpleri, quādiu corpus aggrauat animam. Sed nunc per Spiritum sanctum pignus accepimus, vt nunc cognoscamus, sicut cogniti sumus. Et ita videtur loqui pro statu gloriæ secundū Augustinū. Ioan. 9. a Ad aliud 2. Cor. 1. d quod loquitur hic, nō de veritate speculatiua qualibet, sed Aug. ibid. loquitur de veritate ordinante affectiua, & inducente ad 1. Co. 13. b gloriam: Memento, quo modo ambulauerim coram te in Isai. 38. a veritate. Et de hac veritate in collatione. Item cum docere sit actus veritatis, & magistri, siue sapientia, qualiter attribuerit Spiritui sancto, cū prædicta approprientur filio? Et ad istud respōdendū, quòd docere est actus Trinitatis: Omnium artifex docuit me sapientiā. Sap. 7. c Appropriatur autem filio, quantū ad id, quod est speculationis, & cognitionis: Spiritui verò sancto, quantū ad id, quod est deuotionis, & affectionis. Et sequitur secunda particula, in qua exclusio erroris, qui posset oriri: *Nō enim loquetur à semetipso*, quia dixerat priùs: *Non potestis portare modo, sed cum venerit Spiritus docebit omnem veritatem*, ne quis diceret, quòd operatio Spiritus esset perfectio sua à seipso, sicut continuat Chryso- Chryso. ho. 77. in Ioā. antè med. tom. 3. stomus, ideò ait: *Non loquetur à semetipso*. Et hoc ideò, quia non est à semetipso secundùm Augustinum, suprà: Qui à

Aug. tract. 99. in Ioã. paulò post med. to. 9. Ioan. 7. b Aug. ibid. consequ. Ioan. 5. b Aug. ibid. paulò antè Ibid. post pauca.

semetipso loquitur propriam gloriam quærit: *Quodcumque audiet loquetur.* Vt enim ait Augustinus: Ab illo audiet, à quo procedit. Audire illi est scire, scire verò est esse. A quo ergò illi essentia, siue esse, & audire, & scire, sicut suprà dictum est de filio: Sicut pater habet vitam in semetipso sic dedit & filio. Nulla tamen disparilitas in illa summa Trinitate, ait Augustinus ibidem: vbi multum de hoc. Sed quæritur, qualiter ait: *Audiet*, in futuro? Et ad istud respondendum secundùm Augustinum. Et est summa, quòd propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, & mutabilitas, non mendaciter dicimus de Deo, fuit, & est, & erit, quia & fuit, & est, & erit. Cùm ergò secundùm volumina temporum variatur humana locutio, de illo dicuntur cuiuslibet temporis. Semper, inquam, audit Spiritus, cùm semper sit, & per hoc & audiuit, & audiet, & audit. Hęc ille. Nulla ergò in Deo propter hoc variatio. Et de hoc ibi Augustinus multum: *Et quæ ventura sunt, annunciabit vobis.* Non solùm ventura in tempore, sed ætiam æterna, quorum amore inflammat, vt ait Glossa, & etiã Augustinus: *Et clarificabit me*, id est, auferet timorem, & dabit amorem, quo me ardentius prædicantes, gloriæ meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitisq; honorem. Hæc Augustinus. Et subdit regulam bonam, quod enim ipsi facturi erant in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritum dicit esse facturũ: Non estis qui loquimini, &c. Gloria enim est, ibi Augustinus, sicut antiqui diffiniunt, frequens de aliquo fama cum laude: & hæc cum est facta de Christo, non laudato, sed laudantibus prodest. Hęc Augustinus. Luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrem, &c. Et ideò annunciabit, quia de me accipiet, vt suprà est expositum, quia à me procedet: in quo non est gradus, vel pars intelligenda, sicut somniant hæretici, sed plenitudo essentiæ, quæ eadem est in tribus personis. Vndè Augustinus: Non propter hoc, sicut putauerunt hæretici, minor à filio est Spiritus, quasi filius accipiat à patre, & Spiritus à filio quibusdam gradibus naturarũ. Et ideò explanans subdit, sicut ait Augustinus: *Omnia quæcumq; habet pater, mea sunt*, quasi dicat: de patre accepit Spiritus sanctus, vndè accepit filius, qui de patre natus est, Spiritus sanctus procedit. Ideò sequitur: *Propterea de meo accipiet.* Hoc est nihil loquetur proprium præter mea, nihil contrariũ mihi, sicut ait Chrysostomus: Vndè & consimiliter ait filius de se, suprà: A meipso non sum. Quoniam nihil proprium extra ea, quæ patris sunt, nihil alienum ab illo loquor, ait idem Chrysostomus. Suprà: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: Omnia tradita sunt mihi à patre meo. Sed obijcitur, quia omnia quæ habet Spiritus, habet pater, & è contrariò: Et tamen Spiritus non producit aliam personam. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd pater habet omnia secundùm plenitudinem paternæ substantiæ: & ita dicit essentiam, vt communicabilem per viam generationis, & processionis. Filius autem habet naturam diuinam, siue dicit, vt potentem producere Spiritum sanctum: & ita potest eam cõmunicare processibiliter. Spiritus sanctus autem non dicit substantiam, vt communicabilem ad producendum aliam personam, quia tantum est Trinitas personarum nulla tamen disparilitas in Trinitate, vt ait Augustinus, quia illæ sunt relationes. Item obijciunt aliqui, qualiter ait: *De meo accipiet*, in futuro? quia Spiritus sanctus est tertia persona in Trinitate ab æterno, & ita nihil nouum accipiet. Item quando ait: *Quæcumque habet pater, mea sunt.* Aut loquitur de proprietatibus, & sic falsa est, quia pater est innascibilis. Et sic habet innascibilitaté: aut loquitur de essentialibus, & sic eadem ratione posset dicere Spiritus sanctus: Filius de meo capiet, quia omnia, quæ habet Pater, habet Spiritus. Ad primum respondendum est, vt habitum est suprà, quòd ideò loquitur sub futuro, vel propter modum nostræ intelligentiæ proferentis Deum sub omni differentia temporis, quia numquam deerit, vel defuit: vel hoc dicitur propter effectum nouum in alijs, quia manifestabit alios accipere de Spiritu, non quòd fiat innouatio in Spiritu, sed in accipientibus Spiritum. Ad aliud respondendum est, quòd ideò ait: *De meo accipiet*, quia nihil proprium loquetur, vt dictum est,

Ibid tract. 100. antè med. Mat. 10. b Aug. ibid. post pauca. Matt. 5. b Aug. ibid. post mediũ. Ibidem. Chryso. ho. 77. in Ioã. ante med. tom. 3. Ioan. 14. b Chrys. ibid. Ioan. 8. b Mat. 11. d Aug. tract. 99. in Ioã. paulò post med. to. 9.

nec alienum à patre, & ita non excludit patrem: à Patre enim, & à Filio procedit. Pater autem, & filius vnum sunt, suprà. Et sequitur illa pars, in qua promissio consolationis discipulis, & ex promissione visionis, & visitationis filij, ibi: *Modicum*, & cætera. Illa pars in tres partes. Primo sub ænigmate visionis iterata promissio. Secundo, de dicto audito discipulorum dubitatio, ibi: *Dixerunt ergò.* Tertio, dubitationis eorum à Christo deprehensio, & explanatio, ibi: *Cognouit autem Iesus.* Ait ergò: *Modicum, & non videbitis me.* Vt continuat Augustinus in præcedentibus ait: Vado ad patrem, nec dixerat modicum, suprà. Ideò ait hic: *Modicum*, scilicet restat tempus: *Et non videbitis me.* Vndè Augustinus: Post paululum enim passus est, & non viderunt eum: *Et iterum modicum*, quia post paululum, res enim extendit, exponit, & viderunt eum. Vndè Chrysostomus: Putabatur eis duo contraria ponere, non existentia tamen contraria, & non intellexerunt, aut propter tristitiam, quæ emittebat à mente eorum, quæ dicebantur: aut propter immanifestationem eorum. Et ideò sequitur dubitatio eorumdem: *Dixerunt ergò, quid est, quod dicit nobis: Modicum*, & cætera. Videbatur enim eis dicere contraria, vt tactum est. Vndè simili modo loquendi: Expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Et de his in Glossa: Et sequitur tertia particula. Et ibi tria. Primo, deprehensio dubitationis eorum à Christo. Secundo, similitudinis, siue exempli adiunctio, ibi: *Mulier enim*, & cætera. Tertio, adoptatio, & suæ visionis plena promissio. Ait ergò: *Cognouit autem Iesus*, & cætera. Et in hoc ostendit esse Deum, cùm sine verbis eorum intellexit nutationem, ait Glossa: Omnia sunt nuda, & aperta oculis eius: *Amen amen dico vobis.* Vt ait Chrysostomus: Ignorabant, quoniam post parum veniet ad eos. Ideò ait: *Amen amen dico vobis, quia plorabitis.* Gemendo: *Et flebitis.* Lacrymas effundendo. Plorare enim est cum voce gemere, flere, quasi lacryma fluere. Et hoc erat crucis, & mortis tempore, ait Chrysostomus: *Mundus autem gaudebit.* Nomine enim mundi malitia huius mundi intelligi potest, id est, amicorum mundi, prout dicitur: Quicumque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituitur: *Vos autem contristabimini*, scilicet tempore passionis: *Sed tristitia vestra vertetur in gaudium*, scilicet tempore resurrectionis, prout ait Propheta: Ad vesperum demorabitur fletus, scilicet tempore passionis: Et ad matutinum lætitia, quo surrexit Dominus. Et subditur similitudo, siue exemplum: *Mulier cum parit*, & cætera. Vt ait Chrysostomus vtitur parabola, qua prophetę vtuntur super abundantia pressurarũ tristitias comparantes. Et est sensus: pressura partus fit gaudij causa, sic de tristitia vestra: Quasi parturiens dolebit. Et: Cor mulieris parturientis: Clamat parturiens, & cætera. Et vt ait Augustinus: Nec est similitudo difficilis ad intelligendum, & quia parturitio tristitiæ, partus verò gaudio comparatur, quod tunc magis esse consueuit, quando puer nascitur, non puella. Hæc ille. Et sequitur adoptatio: *Et vos igitur nũc tristitiã habetis*, de imminente passione: *Iterum videbo vos*, post resurrectionem: *Et gaudebit cor vestrum.* Et in hoc gaudij veritas, & intimitas: *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Infrà eodem: *Vt gaudium vestrum sit plenum.* Quæritur hic magistraliter, an Apostoli mœruerunt, vel timuerunt sic tristando. Et videtur quòd mœruerunt, quia: Si compatimur, & conregnabimus, sed ipsi compatiebantur tristando. Item illam tristitiam secutum est gaudium, vt ait hic: Ergò vt priùs. Item erat de absentia boni, scilicet: Iesu Christi. Ad contrarium arguitur, suprà ait Christus: Non turbetur cor vestrum. Fuit ergò tristitia dehortata à Christo, & ita videtur non bona. Item suprà ait: Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad patrem, scilicet per passionem: Ergò tristitia de hoc non fuit bona. Et ad istud respondetur communiter, quòd tristitia dicitur bona, vel mala à parte originis. Omnes enim affectus in amore radicantur, vt patet ab Augustino, vbi ait, quòd amor sentiens quod aduersatur, tristitia est. Et quia est amor carnalis, & naturalis, & socialis, vel charitatiuus, siue spiritualis, ita est de tristitia: & quia diligebant Christum, & spiritualiter, & soci-

Ioan. 10. d Aug. tract. 101. in Ioã. non longè à princ. to. 9. Ioan. 14. c Aug. ibid. paulò post Chryso. ho. 78. in Ioã. non mult. à princ. to. 3. Isai. 28. c Heb. 4. d Chrys. ibid. post pauca. Ibidem. Iac. 4. b Psal. 29. b Chryso. ho. 78. in Ioã. ante med. tom 3. Isai. 13. b Hier. 48. g Apoc. 12. a Aug. tract. 101. in Ioã. ante med. tom. 9. 2. Tim. 2. b Ioã. 14. d Ioan. 14. c August. de Ciuit. Dei. lib. 14. c. 7 tom. 5.

& socialiter,& etiam naturaliter: quia homo similis eis,& quia speciosus præ filijs hominum,& pulchrum est, quod delectat etiam naturaliter, vt ait Augustinus. Ideò tristitia eorum de separatione à Christo erat laudabilis,& meritoria, & quia modus debitus requiritur in tristitia, ideò hortabatur eos Dominus, vt non conturbarentur immoderantia tristitiæ. Et per hæc ad obiecta. Et nota quòd ait: *Modicum,& non videbitis me.* Secundum Augustinum: Modicum est totum spatium, quo præsens sæculum peruolat, in quo non videtur Dominus: *Et iterum modicum*, & videbitur veniens ad iudicium, vbi nihil interrogabimus,quia nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit. Hæc ille. Et ita istud potest intelligi de modicitate durationis huius temporis totalis, donec videatur Deus Deorum in Sion: Sciens,quia modicum tempus habet.Et est modicum duratiuè,quia finem habet:Fratres mei præterierunt me sicut torrens. Ibi Gregorius: Quod fine clauditur longum non est. Item est modicum excessiuè,quia nihil est temporis nisi nunc: Gaudium hypocritæ ad instar puncti. Ibi Gregorius de hoc benè: In puncto ad inferna descedunt. Gregorius similiter de hoc. Item modicum est cursus celeritate: Dies mei velociores fuerunt cursore. Gregorius, qualiter vita per augmenta tendat quotidie ad finem. Et: Dies mei velocius transierunt, quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe: Breues anni transeunt. Et ideò in hoc modico tempore, sustinendæ tribulationes,& persecutiones,vt post modicum videatur Deus in gloria: Ad punctum in modico dereliqui te,& in miserationibus magnis congregabo te: Si post modicum tollat me factor meus: Ecce iudex antè ianuam assistit. In isto modico iusti plorant hic peccata sua,& aliorum, plangentes ob incolatum huius miseriæ: Beati qui lugent. Sed mundus gaudebit in vanitatibus suis,& voluptatibus,& cupiditatibus: Cor sapientum vbi tristitia, cor stultorum vbi lætitia: Væ vobis,qui nunc ridetis. Et de hoc in collatione prædicabili. Quòd verò sequitur: *Mulier cum parit,tristitiam habet*,& cętera. Secundùm Augustinum: Ecclesia fructum laboris nunc parturit desiderando,nunc est paritura cernendo.Et ideò masculum,quoniam ad statum contemplationis cuncta referuntur officia actionis.Hæc ille. Per mulierem ergò Ecclesia ratione obedientialis subiectionis sub Christo,qui est vir eius ratione feruidæ dilectionis, & ratione sedulæ operationis,ratione piæ compassionis, & salubris nutritionis infirmorum.Talis est mulier naturaliter: Mulieris bonæ beatus vir, & cætera. Et hæc parturit diuinum verbum in matrice, id est, in memoria, suscipiendo, & retinendo: & quo bonum organizatur mediando, viuificatur consentiendo,& parturitur operando: Concepimus, & parturiuimus. Et per masculum opus perfectum,& validum,& hæreditarium regni æterni, quale opus studet diabolus deuorare: Draco stetit coram muliere,quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret,& cætera. Eodem modo posset exponi de sancta anima,quæ parturit opus perfectum: Os iusti parturiet sapientiam. E contrariò de multis: Venerunt filij vsque ad partum,& non est virtus parturiendi. De eo verò, quòd sequitur: *Videbo vos,& gaudebit cor vestrum*, infrà: Gauisi sunt discipuli viso Domino. Et sequitur illa pars, in qua consolatur discipulos ex promissione audientis à patre. Secundo,quia sæpè est eis locutus obscurè, promissionis plenæ intelligentiæ adiunctio: *Hæc in prouerbijs.* Tertio, discipulorum responsio: *Dicunt ei discipuli.* Quarto,de his quæ ventura erant,eorum instructio, & veræ pacis promissio,ibi: *Respondit eis.* Ait ergò: *Et in illo die me non rogabitis*,quia præmiserat: *Videbo vos.* Ideò ait: *In illo die.* Visionis meæ, quia nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit,ait Augustinus,infrà eodem: *Et non dico vobis,quia rogabo patrem de vobis,ipse enim pater amat vos*,&cętera. Et licet ita fuerit in futuro, nunc tamen dico vobis: *Si quid petieritis*,scilicet quod si aliquid,ait Glossa.*In nomine meo*,scilicet pertinens ad salutem. Vndè Augustinus: Non petitur in nomine Saluatoris, quidquid petitur contra rationem salutis. Suprà simile: Si quid petieritis in nomine meo,&cæt. Et meritò ait: *Si quid petieritis: Vsque modo non petistis.* Consimili mea præsentia, ait Glossa. Et sequitur dupliciter secundùm Augustinum: Vel quia nomen meum,sicut cognoscendum erat, non cognouistis: vel quia in comparatione rei quam petere debuistis,pro nihilo habendum erat quidquid petistis. Hæc ille. Et consequitur: *Petite in nomine meo.* Quidquid enim petitur, quod pertineat ad hoc gaudium consequendum, hoc est, in nomine Christi petendum, ait Augustinus, & accipietis: Petite, & dabitur vobis. Sed quæritur cum hoc dicat suprà: videtur quòd hic superfluè repetat. Item Sancti sæpè petierunt in nomine Domini, sicut fuit de Paulo. Non ergò videtur esse verum, quod ait hic. Item ait: *Vsque modo non petistis quidquam*: Cuius contrarium videtur suprà,vbi ait Philippus: Domine ostende nobis patrem. Item constat, quòd discipuli sæpè orauerint eum etiam de spiritualibus. Et ad primum respondendum secundùm Augustinum, quòd qui petit in nomine eius, accipit, quando debet accipere: quædam enim non negantur,sed,vt congruo dentur tempore, differuntur.Hæc ille. Et sic est intelligendum, quòd sancti accipiunt pro se, vt est ad eorum salutem. Ad aliud secundùm eumdem Augustinum, quòd quidquid aliud petitur, quàm quod pertineat ad gaudium plenum consequendum, nihil petitur: non quòd omninò nulla res petitur, sed quia in tanta rei comparatione,quidquid aliud accipiatur, nihil est. Hæc ille. Et quia post missionem Spiritus sancti sic petierunt discipuli perseuerantes in oratione: ideò acceperunt,quod petierunt. Et nota quòd hic insinuantur conditiones orationis quatuor. Quarum primo est, eius boni,quod est necessarium,feruida petibilitas, ibi: *Petieritis*, & indigentiæ cognoscibilitas. Vndè Augustinus hic: Petitio est alicuius indigentiæ,in Psalmo: Vnam petij à Domino. Secundo,insinuatur rei petitæ substantialitas, ibi: *Si quid*, scilicet quod sit aliquid, secundùm Augustinum, vt est expositum: Quia spiritum bonum dabit petentibus pater: Primum quærite regnum Dei. Tertio, insinuatur in orando recta credulitas, ibi: *In nomine meo*, vt scilicet orans petat à patre in nomine filij, sentiendo de ipso nomine,& de ipso filio, vt est sentiendum, secundùm quod est expositum: Clauso ostio ora patrem tuum. Quartum est intentionis ordinabilitas,ibi: *Vt gaudium vestrum sit plenum.* Gaudium,inquam, ait Augustinus, non carnale ,sed spirituale, quod erit plenum, quando erit tantum,vt aliquid iam non sit addendum. Hæc ille: Intra in gaudium Domini tui. Tunc enim intrat gaudium in gaudentes, prout ait Anselmus: Quando hæc deficiunt,non accipitur quod petitur: Petitis, & non accipitis eo quòd male petatis. Et sequitur secunda particula in qua plenæ intelligentiæ promissio: *Hæc in prouerbijs locutus sum*, id est, parabolicis locutionibus, & obscuris: *Venit autem hora cum non sit hæc parabola, sed de patre meo annunciabo.* Intus in corde non aure, ait Glossa, vt ait Augustinus: Istud posset legi de cognitione ænigmatica in via,& de visione plena in patria, non quia sequitur: *In illo die in nomine meo regabitis.* Cum enim peruenerimus ad regnum quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium mentis? Et ita restat secundùm Augustinum, vt intelligatur Iesus de carnalibus, & animalibus discipulis, promisisse se facturum spirituales. Prouerbia enim sunt, quæcunque dicta sapientiæ de incorporea, immutabilique substantia, non quod est, tanquam prouerbia deputet, sed quia sic cogitat, quo modo qui prouerbia solent audire, atque intelligere: Sapientiam loquimur inter perfectos. Et sequitur: Nos Spiritum accepimus, non huius mundi,sed qui ex Deo est, spiritualibus spiritualia comparantes, & cætera. Et ibi benè de hoc Augustinus: *Et non dico, quia rogabo patrem.* Exponendo enim istud de statu gloriæ, planum est, quòd tunc non rogabit, sicut mediator ad redimendum, sicut fuit in vita ista, quia erat exauditor cum patre. Ideò sequitur: *Quia ipse pater amat vos*,dans vobis desideria vestra, & petitiones, vt est præmissum: *Et quia vos me amastis.* Affectu: *Et credidistis.* Intellectu: *Quia à Deo exiui*, veniens in mundum, à

quo

Marginal notes (left): Aug. tract. 101. in Ioã. post mediũ. tom. 9. — Apoc. 7. c — Iob 6. b — Greg. Mor. lib. 7. c. 10. post med. — Iob 20. a — Greg. Mor. lib. 15. c. 2. — Iob 21. b — Greg. Mor. li. 15. c. 24. — Iob 9. c — Greg. Mor. lib. 9. c. 16. — Iob 7. b — Iob 16. d — Isai. 54. b — Iob 32. d — Iac. vlt. b — Matt. 5. a — Eccl. 7. b — Luc. 6. d — Aug. tract. 101. in Ioã. post mediũ. to. 9. — Eccl. 26. a — Isai. 56. c — Apoc. 12. a — Prou. 10. b — Isai. 37. c — Ioan. 20. b — Ioan. 14. b

Marginal notes (right): Aug. tract. 102. in Io. antè med. tom. 9. — Luc. 11. b — Ioan. 14. b — Ioan. 15. c — 2. Co. 12. b — Ioan. 14. a — Aug. tract. 102. in Io. prope prin. to. 9. — Ibid. paulò post. — Act. 1. d — Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9. — Psal. 26. b — Luc. 2. d — Matt. 6. d — Matt. 6. a — Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9. — Mat. 25. b — Ansel. prosolog. in fi. — Iac. 4. a — Aug. tract. 102. in Io. ante med. tom. 9. — 1. Co. 13. c — Aug. ibid. paulò post — 2. Co. 2. b — Ibidem. — Aug. ibid.

quo sum, ait Glossa. Et explanat magis: *Exiui à patre, & veni in mundum.* Ita tamen, vt non deserat patrem: *Iterum relinquo mundum.* Vt non tamen deseram mundum, ait Augustinus: Exijt à patre, quia de illo est; in mundum venit, quia corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit; reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad patrem hominis dissentione, nec mũdum deseruit præsentiæ gubernatione. Hæc Augustinus. Egressus eius à diebus æternitatis. In Psalmo: A summo cælo egressio eius, & occursus, &c. Legit autem istud Chrysostomus de tempore post resurrectionem, quo quadraginta diebus annunciauit eis de patre palam. Et quod ait: *Non rogabo patrem.* Ideò ait, quia amor, inquit, qui in me est, sufficit vobis, quoniam me amastis. Hæc ille. Et sicut potest littera intelligi de discipulis post resurrectionem. Quæritur de hoc, quod ait: *Locutus sum vobis in prouerbijs*, cùm dicatur: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris in parabolis. Ergo non debuit eis loqui in prouerbijs. Item infra: *Dixerunt discipuli: prouerbium nullum dicis.* Et ad istud respondendum, quòd prouerbia dicuntur dicta parabolica; sunt enim prouerbia aliud habentia in medulla, aliud in superficie. Et prouerbium dicitur similitudo, vbi aliud intelligitur, aliud dicitur, quasi verbum pro verbo positum. Item dicuntur prouerbia dicta obscurè de substantia incorporea secundùm Augustinum: Parabola, &c. Primo modo loquebatur turbis in prouerbijs. Secundo modo Apostolis aliquando: Gloria Dei est celare verbum. Et: Sacramentum Regis abscondere bonum: Secretum meum mihi. Et sic loquimur in prouerbijs diuersimodè. Item quæritur de hoc, quòd ait: *In illo die in nomine meo petetis.* Sed tunc exponendo litteram pro statu gloriæ, videtur quòd sancti in gloria petunt, ideò quæritur, an beati in gloria petant, siue orent. Et quòd non, videtur supra eodem: *In illo die non rogabitis quidquam*, quia tunc gaudium plenum, cui nihil addendum secundùm Augustinum. Item omnis petitio est ratione indigentium secundùm Augustinum vbi supra: Ergo vt prius. Ad contrarium obijcitur de hoc, quòd ait hic: *In illo die in nomine meo petetis.* Item animæ beatæ in patria non resumpserunt adhuc corpora sua, quæ tamen desiderant, vt ait Augustinus. Sed petitio est respectu desiderati: Ergo vt prius. Item iugiter rogamus sanctos, vt pro nobis orent. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum. In futuro, inquit, sæculo quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Et ibi benè de hoc. Item Augustinus: Satiabitur in bonis desiderium nostrum; & nihil erit vltra quod gemendo quærimus, sed quod gaudendo teneamus. Hæc ille. Et ad illud, quòd ait hic: *In nomine meo petetis*, secundùm Glossam sensus est, quòd tunc verè cognoscetis, quòd si vt homo rogo patrem, vt Deus tamen exaudio cum patre. Et ideò sequitur: *Non dico vobis, quia ego rogabo patrem.* Vel secundùm alios, sensus est: Petetis, id est, petitum accipietis, vel petetis pro alijs, qui adhuc sunt in miseria, sicut manifestat Bernardus benè, loquens ad fratrem suum mortuum, & dicens: Quanto quis Deo coniunctior, tanto charitate plenior. Et sequitur: Nec quoniam Deum induisti, cura nostra te exuisti: ibi enim est cura de nobis, &c. Hæc ille. Et sic suo modo orant pro nobis. Vidi animas interfectorum, & clamabant. Ibi de hoc. Quæritur de hoc, quòd ait: *Non dico vobis, quia ego rogabo patrem*, qualiter hoc? quia: Semper viuens ad interpellandum pro nobis. Et ad istud respondendum est, quòd dicitur tunc non rogare, inquantum homo mortalis, & passurus pro genere humano, sicut fuit in hac vita, qui cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est. Dicitur autem tunc non rogare, quia exaudit cum patre, vt est expositum secundùm Glossam. Item quæritur de hoc quod ait: *Pater amat vos, quia vos me amastis.* Sed contra: Ipse prior dilexit nos. Et ita pater prius dilexit eos, quàm amarent Christum. Et ad illud respondendum quòd hæc coniunctio: *Quia*, non dicit causam, sed rationem ostensiuam, siue significatiuam dilectionis. Vnde Glossa, quòd inde patet scilicet, quòd pater amat nos. Et Augustinus: Donum Dei est diligere Deum, ipse vt diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Istum autem passum exponit Gregor. benè super illud: Quis enarrabit cælorum rationem? dicens: Tunc cælorum rationem Dominus narrat, cùm super mentis nostræ caligine clara se visione manifestat. Ideò ait hic: *Palam annunciabo*, &c. scil. de distinctione personarum, vt ibi manifestat, & tunc lingua narrantis Dei erit visa claritas subleuantis, scil. qualiter distinctè videbitur distinctio personarum, & vnitas diuinæ essentiæ, Hæc ille. Et ibi multum, & benè de hoc. Et sequitur responsio discipulorum: *Dicunt ei discipuli: Ecce nunc palam loqueris.* Sed obijcitur: ipsi dicunt contrarium ei, quod dixit Saluator supra, quãdo ait, *Hæc in prouerbijs locutus sum.* Et ad istud respondendum secundùm Augustin. & est in Glossa, quòd illa quæ Dominus scit esse prouerbia, illi nõ intelligunt, nec se intelligere nõ intelligunt: infirmi enim erant, & ideò dicebant, *Nunc scimus, quia scis omnia*, scil. secreta, supra eodem: Cognouit, quia volebant eum interrogare, *Nec est opus, vt quis interroget te*, quia scis antequam interrogentur: *Et in hoc credimus*, id est, per hoc quòd scis omnia, ait Glossa: *Quia à Deo existi*, vt filius à patre. Sed quæritur de ratione consequentiæ, ait enim: *Scis omnia, & non est opus, vt quis te interroget.* Videtur quòd consequentia nulla: immò quia scit omnia, interrogandum erat, vt doceret illa. Et ad istud respondendum secundùm Augustin. quòd illi opus non erat, vt aliquis eum interrogaret, quia omnia nouerat, qui priusquam interrogaretur, interrogaturi nouit voluntatem, & in illo sensu loquitur. Et sequitur responsio Saluatoris, & ostendit non esse perfectam eorum cognitionem: *Modo creditis?* sicut dicitis: *Sed ecce venit hora*, scil. passionis, id est, citò veniet: *Vt dispergamini*, id est, diuidamini ab inuicem: *Vnusquisque in propria*, id est, in vestræ infidelitatis timorem, ait Glossa: *Et me solum relinquatis*, in quem vos credere modo dicitis: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Torcular calcaui solus, &c. *Non tamen sum solus*, &cæt. Supra. Qui me misit mecum est. Sed contrarium videtur in Psalmo, vbi dicitur: Deus meus, vt quid dereliquisti me? Et ad istud respondendum, quòd vbi loquitur de Christo, quantum ad suam passionem, in qua videbatur esse derelictus secundùm opinionem vulgi; hic loquitur de inseparabilitate essentiæ. Et si obijciatur de hoc, quod ait supra: *Exiui à patre.* Non ergò erat pater secum. Ad istud respondendum est secundùm Augustinum ibi, quòd à patre exijt; ita tamen quòd non desereret patrem. Processio enim personæ à patre, non tollit essentiæ vnitatem & indiuisionem. Et quia verba præmissa poterant terrere eos, & possent cogitare, quia nullo auxilio ab eo potientur, in consolationem ducit eos, sicut continuat Chrysostomus. Ideò ait: *Hæc locutus sum vobis*, non solùm quæ in cœna, sed quæ ab initio, ait Augustin. Per causam sermonis in cœna commendauit, vt in illo pacem haberent, propter quod totum agitur. Et ideò ait: *In me pacem habebitis.* Supra proximo: Pacem relinquo vobis, &c. *In mundo pressuram*, tribulationum. Vnde Chrysostomus: Donec eritis in mundo pressuram habebitis, sed resurgite mente, nullum patiemini versutum, id est, malum, vel aduersum. Hæc ille: Omnes qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patientur: *Sed confidite*, scilicet in me: *Quia vici mundum*, scilicet meum, ait Glossa, vt ait Chrysostomus: Magistro superante non oportet discipulos anxiari, &c. Et nota quod ait: *In me pacem habebitis.* Ex hoc patet electorum Dei in Christo secura tranquillitas, & in mundo tribulationum amaribilitas. Vt enim ait Augustinus: Hæc pax omnis piæ intentionis, actionisque finis erit. Propter hanc enim Christiani sacramentis imbuuntur, operibus Christi, & sermonibus erudiuntur, eius amore accenduntur. Et sic de alijs quæ enumerat Augustinus. Et ideò meritò ad eam clausit verba, quæ dixit ad discipulos, ait idem Augustinus, supra: Pacem meam do vobis. Et in Psalmo: Posuit fines tuos pacem. Sed in mundo est pressura tribulationum, ob eius malitiam, & fallaciam, & ignorantiam, & deficientiam. De quibus supra eodem: Mundus gaudebit. & supra: Odit vos mundus: Propter multitudinem calumniatorum clamabant. Ibi Gregorius de hoc benè, qualiter reprob in mundo aliqui volunt rapere bona, quæ sunt extra, ali-

Ibidem prope fin. Mich. 5. a Psal. 18. a Chrysost. hom. 78. in Ioan. ante med. to. 3. Mat. 13. b Prou. 1. b Pro. 25. a Iob 12. b Isa. 24. c Aug. tract. 102. in Io. ante med. to. 9. Ibid. post multa. August. de Gen. ad litter. lib. 12. ca. 32 to. 3. Aug. tract. 102. in Io. ante med. to. 9. August. epist. 121. ad Probam cap. 14. post med. tom. 2. Bern. super Cãt. ser. 26 ante med. Ibidem paulò post. Apoc. 6. c Hebr. 7. d Heb. 5. c 1. Ioã. 4. b Aug. tract. 102. in Ioã. post med. tom. 9. Iob 38. d

Greg. Mor. li. 30. c. 5. ante mediũ Aug. tract. 103. in Ioã. ante med. tom. 9. Ibid. post multa. Zach. 13. c Isa. 63. a Ioan. 8. d Psal. 21. a Aug. tract. 102. in Io. prope fin. to. 9. Chrys. ho. 78. in Ioã. ante med. tom. 3. Aug. tract. 104. in Io. prope prin. to. 9. Ioã. 14. d Chryso. ho. 78 in Ioã. ante med. to. 3. 2. Tim. 3. c Chrys. ibid. Aug. tract. 104. in Io. ante med. tom. 9. Ibid. paulò post. Ioã. 14. d Ps. 147. a Ioan. 15. b Iob. 35. c Greg. Mor. li. 26. c. 10

qui diſſipare, quæ ſunt intra, & mali bonos à mundi deſiderijs expediunt, dum affligunt. Ex diſpenſatione ergo diuinæ poteſtatis eſt, quòd boni in mundo tribulantur, vt ad eum redeant: Sepiam vias tuas ſpinis. (Oſeæ 2.b) Et ſequitur: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem. (Ibidem.) Super quod Gregorius: Eos, quos voluntas praua peruertit, plerumq; aduerſitas corrigit. (Greg. Mor. li. 34. c. 2. poſt med.) Et ibi benè de hoc. Et ideò: Væ diligentibus mundum: Væ, væ, væ, habitantibus in terra, (Apoc. 8.c) id eſt, in mundo, per amorem: Væ mundo à ſcandalis. (Mat. 18. a) De verbo, quod ſequitur: *Confidite quia vici mundum.* Patet in collatione prædicabili.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

HAEC locutus eſt Ieſus: *Et ſubleuatis oculis in cælum,* &c. Præhabita eruditione diſcipulorum ſaluificis documentis, & exemplo operis, & ipſis cõfortatis per prædicta, in parte iſta eorum confortatio, orationum ſubſidio. Vnde in parte iſta deſcribitur oratio Saluatoris. (Diuiſio.) Et hæc pars in quatuor partes. Primo, ſuæ clarificationis ſe petitio. Secundo, petitionis pro diſcipulorum confortatione adiunctio, ibi: *Pater manifeſtaui.* Tertio, petitur credituris per illos gratię ſubuentio, ibi: *Non pro eis tantum.* Quarto, glorificationis eorumdem poſtulatio, ibi: *Pater quos dediſti mihi.* In prima quatuor. Primo, pręmittitur orantis diſpoſitio. Secundo, ipſa petitio, ibi: *Clarifica.* Tertio, exaudiendi ratio, ibi: *Ego te clarificaui.* Quarto, petitionis repetitio, Ibi: *Et nunc clarifica me.* Ait ergo: *Hæc locutus eſt.* ſcil. ſupradicta: *Et ſubleuatis oculis in cælum,* &c. Quæritur cùm Publicanus commendetur, eo quòd non leuauerit oculos ad cælum in orando: (Luc. 18. b) qualiter dicitur hic de Chriſto, quòd ſubleuatis oculis orauerit. Item ipſe ait: Clauſo oſtio ora patrem tuum. (Mat. 6. a) Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Auguſtinum, (Aug. tract. 104. in Io. ante med. tom. 9.) quòd filius ex forma ſerui poterat orare ſub ſilentio, ſed ita ſe patri voluit exhibere precatorem, vt meminiſſet ſe eſſe doctorẽ. Et ſequitur: (Ibidem.) Tanti magiſtri non ſolum ad ipſos ſermocinatio, ſed etiam pro ipſis ad patrem oratio diſcipulorum, & ædificatio. Hæc ille. Docens ergo modum orandi, & diſcipulos inſtruens, ſicut ſubleuatis oculis orauit, vt certus de impetratione, ſupra ſimile: Ieſus eleuatis oculis ſurſum &c. (Ioan. 11. e) Publicanus verò ex conſideratione peccatorum deiectis oculis in terram orauit ex humilitate: *Pater.* Et in hoc doc et orantes inuocare patrem: Pater noſter: (Matt. 6. b) *Venit hora,* non vrgente fato, ſicut dicunt hęretici, ſed ordinãte Deo, vt ait Auguſtinus, (Aug. tract. 104. in Ioã. circa med. tom. 9.) vbi multum de hoc Supra: Nondum venit hora: *Clarifica filium,* ſcil. in reſurrectione: quia in paſſione humilitas, in reſurrectione claritas, ait Auguſtinus, vbi multum de hoc, ſupra: Venit hora, vt clarificetur filius: (Ioan. 10. e) *Vt filius tuus clarificet te.* Sed qualiter hoc, cùm ipſe pater non poſſit eſſe clarior? Et ad iſtud reſpondẽdum eſt ſecundùm Auguſtinum, (Auguſtin. poſt pauca.) ſenſus eſt. Reſuſcita me, vt innoteſcat toti orbi: (Ioan. 12. b) Filius enim gloria reſurrectionis clarificatus clarificat patrem, quia eum facit credentibus notum: (Aug. tract. 105. in Ioã. prope prin. to. 9.) *Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis,* id eſt, omnis hominis ſecundùm Auguſtinum. Apertè enim ſignatur totus homo, quaſi diceret ſecundùm Auguſtinum: (Ibidem paulò poſt.) Sicut dediſti ei poteſtatem omnium, vt te glorificet, id eſt, te notum faciat omni carni, id eſt, omni homini, (Ibidem.) ſic dediſti ei, vt det eis vitam æternam. Et ſpecificat quæ eſt illa vita æterna. *Hæc eſt,* inquit: *Vita æterna, vt cognoſcãt te.* Et eſt ordo verborum ſecundùm Auguſtinum: (Ibid. poſt pauca.) *Vt te, & quem miſiſti Ieſum,* cognoſcant ſolum verum Deum. Et de hoc in Gloſſa. Vt enim ait Auguſtinus: (Ibidem.) Non duo Dij Pater, & Filius: Nec tres Dij, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, ſed vnus Deus. (1. Ioã. 3. a) Cognitio autem Dei plena, vita æterna: Tunc enim videbimus eum ſicuti eſt. (1. Ioã. 3. a) Sed quæritur. Ex dictis patet, quòd filius orauit ad patrem pro ſua clarificatione. Vnde quæritur, an fuit ipſi orare. Et videtur quòd non, quia oratio eſt aſcenſus: Intellectus Chriſti non potuit aſcendere ad Deũ, vt ait Damaſcenus: (Damaſ. ortho. fid. lib. 3. cap. 24.) Sed intellectus Chriſti non potuit aſcendere ad Deum, quia fuit in ſummo eleuatus. Item omnis petitio eſt ratione indigentiæ, vt dictum eſt. Sed nulla talis in Chriſto: Ergo, vt prius. Item ſecundùm Damaſcenum: (Damaſc. li. 3. cap. 3.) Communicatio Idiomatum eſt in Chriſto, vt quæ ſunt filij, ſicut filij hominis, & iam prædicentur de eo, vt filij Dei, & è contrario. Ergo ſi omnia ſunt filij Dei, & omnia filij hominis: & ita non oportuit orare, etiam in quantum homo. Et ad iſtud reſpondendum eſt, quòd Chriſtus orauit, oſtendens ſe eſſe verum hominem, & præbens exemplum diſcipulis, & docens modum orandi. Vnde Auguſtinus: Chriſtus proceſſurus prælium, & victurus mundum, in mundo orauit, non tanquam virtutis impotens, ſed vt nobis propter quod venerat humilitatis magiſterium exhiberet. Hæc ille: Prolixius orauit, &c. (Luc. 22. c) Vt quid aliud quàm nobis præbebat exemplum in tempore precator oportunus, cum patre exauditor æternus, ait Auguſtinus illud exponens. (Auguſt. epiſt. 121. ad Probam c. 10. to. 2.) Et per hæc ad obiecta: loquuntur enim de oratione purè viatoris propriè. Chriſtus autem orauit ex diſpenſatione & humilitate, vt dictum eſt. Item quæritur qualiter ait: *Clarifica filium tuum,* quia ſupra ait: Gloriam meam non quæro. (Ioan. 8. f) Et ad iſtud reſpondendum, quòd ibi loquitur de gloria humana, & ab homine: hic loquitur de gloria, quæ eſt à Deo. Item quæritur de hoc, quod ait: *Dediſti ei poteſtatem omnis carnis.* Et poſtea: *Vt dedit eis vitam æternam.* Ergò ſecundùm hoc omnes ſaluabũtur. Et ad iſtud reſpondendum eſt, quòd quando ait: *Dediſti.* Intelligendum eſt, quòd licet dederit ei poteſtatem omnis carnis: tamen vt ſaluentur dedit ei prædeſtinatos. Supra: Hæc eſt voluntas patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. (Ioan. 6. e) Item quæritur de hoc, quod ait: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te.* Cùm quantitas meriti attendatur ad quantitatem charitatis, videtur quòd debuiſſet dixiſſe: Vita æterna eſt: vt diligant potius, quàm vt te videant. Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Auguſtinum: (Auguſt. de Trin. lib. 1. c. 13. poſt med. to. 3.) Vita æterna eſt in illa contemplatione, qua non ad pœnam videtur Deus, ſed ad gaudium ſempiternum. Illa ergo viſio non excludit dilectionem, vel fruitionem, ſed includit. Vnde ibidem: (Ibidem paulò poſt.) Sola eſt ſummum bonum noſtrum adipiſcendi, cùm præcipimur agere quidquid rectè agimus. Et de hoc in collatione. Patet ex dictis humilitas filij Dei, quia orauit, & in orando exemplaris doctrinabilitas, quia orando prębuit exemplum diſcipulis, ſecundùm Auguſtinum ſupra. Et de hoc Chryſoſtomus benè: (Chryſ. ho. 79. in Ioã. prope prin. tom. 3.) Per verba philoſophari facilè eſt, quæ verò per opera, demonſtratio generoſi & magni eſt. Propterea poſt admonitionem in orationem ſe conuertit hic Chriſtus. Et ſequitur: Eleuans oculos, &c. (Luc. 16. e) Et alibi: Curuans genua, &c. (Luc. 22. c) In hoc enim docens nos, vt in oratione ſurſum aſpiciamus, non oculis carnis, ſed mentis, & vt curuemus genua conterentes cor noſtrum. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Vnde patet hic, quòd Chriſtus orauit confidenter & ordinabiliter, quod ſignatur hic: *Subleuatis oculis.* Vnde ait ſupra: Sciebam, quia ſemper me audis. (Ioan. 12. d) Item orauit humiliter: Procidit in faciem ſuam. (Mat. 26. c) Et: Poſitis genibus orauit. (Luc. 22. c) Item orauit feruenter. Item orauit prolixè ſiue perſeueranter: Factus in agonia prolixius orabat, & factus eſt ſudor eius quaſi ſanguis. (Ibidem.) Et: Pernoctans in oratione, &c. (Luc. 6. b) Efficax ergo exem plũ Saluatoris inſtruens nos ad orandum. Et ſequitur tertia particula: *Ego te clarificaui.* Sed qualiter ait in præterito, ex quo ſupra ait in futuro: *Vt filius clarificet te?* Et ad iſtud reſpondendum ſecundùm Auguſtinum, (Aug. tract. 105. in Ioã. poſt med. tom. 9.) quòd verbum præteriti temporis maluit ponere, vt monſtraret in prædeſtinatione iam factum, & pro iam facto habẽdum, quod certiſſimè fuerat futurum. Et de hoc in Gloſſa pro parte: *Opus conſummaui,* &c. ſcilicet redemptionis. Supra: Vt perficiam opus eius. (Ioan. 4. d) Sed quæritur, ex quo non fuit paſſus, in quo fuit conſummatio? Infra: Conſummatum eſt. (Ioan. 19. f) Qualiter ait in præterito: *Conſummaui?* Et ad iſtud reſpondendum ſecũdùm Auguſtinum: Conſummaſſe ſe dicit, quòd ſe conſummaturum certiſſimè nouit, qui iam certis & immutabilibus cauſis omnia prædeſtinauit, quidquid facturus fecit. Hæc ille. Et ſequitur quarta particula: *Et nunc clarifica me in claritate illa, quam habui apud te,* in prædeſtinatione. Tempus eſt vt eam habeam, etiam viuens in dextera tua, id eſt, ſicut tunc prædeſtinatione, ita & nunc perfectione: fac in mundo, quod apud te iam

fuerat

fuerat antè mundum: fac in suo tempore, quod antè omnia tempora statuisti. Hæc ille: Qui prædestinatus est filius Dei, &c. Secundùm hanc clarificatus est, vt esset eius claritas ex resurrectione mortuorum apud patrem, ad cuius dexteram sederet. Quando ergo ait: *Quam habui*, &c. Sensus est, habiturum me præuidi in resurrectione: Humiliauit semetipsum. Et sequitur: Et dedit illi nomen quod est super omne nomen. Quod exponit hic Augustinus: dicens: Humilitas claritatis est meritum, claritas verò humilitatis præmium. Et nota quòd pater clarificauit filium, malos ab eius consortio segregando. Supra, post exitum Iudæ proditoris ait: Nunc clarificatus est filius hominis. Item clarificauit gloriam immortalitatis tribuendo, prout dicitur hic. Et supra: Deus clarificauit in semetipso. Item clarificauit eum, nomen eius dilatando & fidem. Supra: Postquam gentiles venerunt, ait: Venit hora, vt filius hominis clarificetur. Pater autem dicitur clarificari peccatorum conuersione ad fidem: In me clarificabant Deum. Et hic similiter: Ego te clarificaui. Et: Clarificetur nomen tuum. Item dicitur clarificari in veritatis prædicatione, supra: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Item dicitur clarificari martyrij voluntaria perpessione, infra: Quia morte clarificaturus erat Deum. Et sequitur secunda pars capituli, in petit Christus pro discipulis. Et primo petit stabilitatem in bono. Secũdo petit liberationem à malo, ibi: *Cùm essem cum eis.* Et quoniam petitio debet esse rationalis, ideo in prima tria. Primo, idoneitatis discipulorũ præmissio. Secundo, ipsa petitio, ibi: *Ego pro eis rogo.* Tertio, qualitatis vel modi specificatio: *Pater sancte.* Ait ergo: *Manifestaui nomen tuum.* & cæt. obijcit Augustinus, cùm dicat Propheta: Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius, qualiter ait de se: *Manifestaui nomen tuum?* Et ad istud respondet Augustinus, quòd sensus est: *Manifestaui nomen tuum,* non quo vocaris Deus, sed quo vocaris pater meus, scilicet per naturam, quod nomen non potuit manifestari sine manifestatione filij Dei. Infra: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum: meum per naturam, vestrum per gratiam, ait ibi Augustin. Et volunt quidam istud intelligi de omnibus gentibus in eum credituris: ita quòd præteritum ponatur pro futuro, sicut ait Augustinus. nisi illud vrgeret quod sequitur: *Cùm essem cum eis seruabam eos,* &c. Et ideò videtur de illis, qui iam in eum crediderant, & de discipulis: Ecce ego vt pueri mei quos dedisti mihi, de mundo scil. de quo iam non sunt. Supra: Elegi vos de mundo: *Tui erant,* perseuerantia ait Glossa: *Et mihi eos dedisti,* scil. ad docendum: *Et sermonem tuum seruauerunt,* id est, in fide permanserunt: *Et nunc cognouerunt, quia omnia.* &c. Eo quòd cognouerunt omnia mihi tradita à te patre: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Supra: Mea doctrina non est mea. Et, Omnia tradidit pater in manus filij. Nec mirum si cognouerunt: *Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis.* Et per hoc cognouerunt, quia acceperunt, vt ait Glossa: *Et ipsi acceperunt,* tenendo: *Et cognouerunt,* intelligendo: *Quia à te exiui,* vt verbum æternum à patre: *Et misisti me,* scil. vt mundus saluetur: supra. Quærit Augustinus, de hoc quòd ait: *Tui erant, & tu mihi eos dedisti.* An, inquit, erant patris, quando non erant filij vnigeniti, qui est æqualis patri. Quasi diceret, hoc non posset esse. Et ad istud respondet, quòd filius non separauit patrem, quando ait supra: Ego elegi vos de mundo. Sic & nunc non separauit se, quando ait: *Tui erant.* Nunc autem homo idem ipse filius accepit, qui non erant ipsius, vnde talis, quia & formam serui accepit, quæ non erat ipsius. Hæc ille. Sed quæritur, cùm adhuc discipuli non essent tales, vnde & in passione fuerunt dispersi, & hoc ex infirmitate fidei, qualiter ait: *Et cognouerunt verè, & crediderunt verè?* Et ad hoc respondet, sicut supplet Augustinus. Adhuc discipuli non erant tales, quales eos dicit. Verbum præteriti temporis, quasi iam essent prænunciat, quales futuri essent accepto Spiritu sancto, & verba dedit eis, quando illa non foris in auribus, sed intus in cordibus spiritaliter acceperunt & cognouerunt. Hæc ille, quasi diceret: loquitur de discipulis post acceptionem spiritus in plenitudine. Et nota quòd ait: *Tui erant.* Electi enim Dei, discipuli sunt Dei, iure creationis,

Rom. 1. b — *Phil. 2. a* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 104 in Io. post med. tom. 9.* — *Ioan. 13. d* — *Ioan. 12. a* — *Ioan. 12. c* — *Gal. 1. d* — *2. Thes. 1. d* — *Ioan. 16. a* — *Ioan. 21. d* — *Psa. 75. a* — *Aug. tract. 106. in Ioã. ante med. tom. 9.* — *Ioan. 20 d* — *Aug. ibid. tract. 121. post med.* — *Ibid. tract. 106. ante medium.* — *Isa. 8. d* — *Ioan. 15. c* — *Mat. 11. d* — *Ioan. 7. b* — *Ioan. 3. c* — *Ioan. 3. b* — *Aug. tract. 106. in Ioã. post med. to. 9.* — *Ioan. 15. c* — *Aug. ibid. post multa.*

quia creatio non est ex substantia creantis, sed voluntate eius de non esse ad esse deductio, ait Damascenus. Omnes enim creati habent à Deo quidquid habent. Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos, ait Propheta. Item sunt Dei ratione suæ conseruationis in esse, cuncta quippe de nihilo facta sunt, & eorum essentia in nihilum tenderet, nisi eam auctor rerum omnium manu regiminis teneret, ait Gregorius: Ipse enim filius est virtus portans. Item sui sunt iure redemptionis, quia empti pretio magno: Nemo vestrum sibi viuit, &c. Item electi dicuntur esse Dei, prædestinatione siue prælectione. Et sic loquitur hic. Vnde: *Tui erant.* præsentia scil. ait Glossa: Nouit enim qui sunt eius. Et sequitur ipsa petitio: *Et pro eis rogo, non pro mundo.* Et mundum vult intelligi, ait Augustinus, illos qui viuunt secundùm concupiscentiam mundi: *Sed pro eis quos dedisti mihi.* Et per hoc factum est, quòd non pertineant ad mundum, ait Augustinus. Ideò sequitur: *Quia tui sunt,* modo dicto. Supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum: *Et mea omnia tua sunt,* vt ait Chrysostomus, honoris parilitatem ostendit, vt audiens: *Quoniam dedisti mihi,* non existimes eos alienari à patris potestate, & antè hoc ad ea, quæ filij, scil. potestate. Hæc ille. Et quasi idẽ Augustinus, per hoc demonstrat, quòd pater & filius per hoc sunt æquales. Vnde & de Spiritu sancto, ait supra proximo: Omnia quæcũq; habet pater, mea sunt. Propterea dixi vobis, q̃a de meo accipiet. Et licet ita sit, aliquãdo omnia tribuit patri, & omne quod potest ei, à quo est ipse, qui potest, à quo enim habet vt sit, ab illo habet vt possit, ait Augustinus: *Et clarificatus sum in eis,* id est, clarificabor, sicut prius, præteritum pro futuro: *Et iam non sum in mundo.* Sed quæritur qualiter hoc quia ipse & discipuli erant in mũdo tunc præsentia corporali. Item discipuli tunc non erant in mundo secundùm affectum, vt ait de eis supra proximo. Ergò non debet distinguere, vt ait hic inter ipsum & discipulos. Et ad istud respondet Augustinus, quòd hic prædixit absentiam suam à mundo citò futuram, illorum verò tardius: dicimus enim aliquando de aliquo mox abituro, quòd iam non est hic. Et maximè hoc solet dici de morituris: quia ergò ipse citò exiturus de mundo, & ad patrem vadit per mortem, ideò sic ait. Et sequitur specificatio petitionis: *Pater sancte, serua eos in nomine tuo.* Vt enim ait Chrysostomus, humanè plura loquitur, eam quæ ad eos ostendens dilectionem: *In nomine tuo,* id est, in virtute qua ego sum: Ipse enim Dei virtus, & Dei sapientia: *Quos dedisti mihi,* modo dicto superius: *Vt sint vnum, sicut & nos.* Sed videtur, quòd illud quod petit est impossibile, quia ipse & pater erant vnum in essentia, sed sic esse vnum non poterant discipuli, nec debebant cum Deo. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd non ait, vt vobiscum sint vnum, aut nos sumus vnum, sed vt sint vnum in natura sua, sicut nos sumus vnum in natura nostra. Non est ergò ibi hæc dictio: Sicut, nota æqualitatis, sed aliqualis similitudinis. Sed quæritur qualiter hic orat pro Apostolis? quia supra proximo ait: *Non dico quià rogabo pro vobis patrem.* Item ait hic: *Pro eis rogo, non pro mundo.* Sed videtur, quòd debuisset orasse pro mundo, quia venit vt mundus saluaretur. Item, Non venit vocare iustos, sed peccatores. Et ibidem: Benè valentibus non est opus medicus. Ergò pro mundo debuit orasse, qui plus indigebat. Item ex quo discipuli & electi ei dati, & erãt prædestinati ad vitam, non oportuit pro eis orare. Et ad primum respondendum est, quòd hic orat pro discipulis. Et quod ait supra: Non rogabo patrem, &c. hoc ait, quia erant discipuli accepti Deo. Vnde ait: Ipse pater amat vos. Et ita ait, se non rogaturum pro illis, sicut pro displicentibus patri. Ad aliud respondendum est, quòd per mundum hic intelligantur viuentes secundùm mundi concupiscentiam: & pro talibus volentibus sic manere non orat, quia vt tales nolunt credere nec saluari. Mundus autem sumitur alio modo pro habitatoribus mundi, vt habitum est supra ab Augustino, quos venit saluare. Ad aliud respondendum est, quòd electi sic sunt prædestinati, vt per Christum redempti, & vt fide ipsius in corpore mystico viuificati. Sicut enim ait Gregorius, quòd ipsa perennis regni prædestinatio, ita est ab omnipoten-

Damascen. orth. fid. lib. 1. ca. 8. post med. — *Psal. 99. b* — *Greg. Mor. li. 16. c. 16. post med.* — *Hebr. 1. b* — *Rom. 14. b* — *1. Ti. 2. b* — *Aug. tract. 107. in Ioan. prope prin. to. 9.* — *Ibidem.* — *Ioan. 6. e* — *Chrys. hom. 80. in Ioã. antè med. to. 3.* — *Aug. tract. 107. in Io. ante med. to. 9.* — *Ioan. 16. e* — *Aug. tract. 106. in Io. post med. tom. 9.* — *Ibid. tract. 107. circa med.* — *Chrys. ho. 80. in Ioã. ante med. to. 3.* — *1. Cor. 1. b* — *Aug. tract. 107. in Io. post med. to. 9.* — *Luc. 5. g* — *Matt. 9 b* — *Ioan. 16. g* — *Ibidem.* — *Aug. tract. 107. in Ioan. prope princip. & tract. 2. post med. to. 9.* — *Greg. Dialog. lib. 1. c. 18. circa med.*

nipotente Deo disposita, vt ex labore perueniant electi ad illud, sicut electi ita & prædestinati saluabuntur, opere redemptionis Christi, quod consummauit sicut redempti sunt, & sic oratione sua acceptati. Et nota quòd ait: *Serua eos in nomine meo, vt sint vnum.* Tria enim petit à patre suis discipulis, scilicet diuinæ custodiæ protectionem, ibi: *Serua eos.* Sine qua nó est possibile subsistere in iustitia: Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam, ait Propheta. (Psa. 126. a) Item petit eiusdem protectionis, siue custodiæ ordinabilitatem, ibi: *In nomine meo*, in quo solo est salus & virtus. Supra proximo: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et ibi de hoc. Item petit perseuerantiæ conseruationem, ibi: *Vt sint vnum*, de qua infra: *Vt sint consummati vnum*, &c. Primum, respicit gratiam iustificantem. Secúdum, respicit gratiam promouentem siue perficientem. Tertium, gratiam cósummantem. Et sequitur pars in qua petit discipulis liberationem, siue ereptionem à malo tentationum mundanarum siue tribulationum, ibi: *Cùm essem cum eis.* Et ibi tria. Primo, necessitas petitionis. Secundo forma petitionis, ibi: *Nō rogo vt tollas eos.* Tertio, subiungitur debita cógruitas orationis, ibi: *Sicut tu me misisti.* Ait ergo: *Cùm essem cum eis.* Et tangitur duplex necessitas petitionis, scil. ex absentia conseruantis, & ex malignitate mundi odientis, vt patet in littera: *Cù essem,* inquit, *cum eis*, scil. corporaliter, ait Glossa: *Ego seruabā eos*, sicut verus pastor, supra: Ego sum pastor bonus. (Ioan. 10. b) Et sicut dominator & protector. Supra eodem similiter: Nemo potest rapere de manu mea. (Ibidem. d) Et hoc: *In nomine tuo*, id est, ad honorem tuum: (Ioan. 6. b) *Et nemo ex ijs perijt, nisi filius perditionis*, scil. Iudas, qui factus est diabolus, supra: *Vt impleatur scriptura.* Et hæc dictio: vt, non est nota causæ, sed consequentiæ. Vnde Chrysostomus supra: (Chrys. hom. 80. in Ioā. post med. tom. 3.) Scripturæ modus est, vt causam ponentis ea quæ ex euento contingunt. Scriptura, inquam: Fiant contra Dominum semper. Et ibidem: Episcopatum eius accipiat alter: (Psa. 108. b; Ibidem. a) *Nunc autem ad te venio*, scil. per mortem, & sic absentans me corporaliter. *Et hæc loquor in mundo*, scil. præmissa omnia: *Vt ipsi habeant gaudium meum impletum*, de quo supra proximo: *Vt gaudium vestrum sit plenum:* (Ioan. 16. g) *Ego enim dedi eis sermonem tuum*, scil. doctrinam tuam, de quo sermone supra: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: (Ioan. 14. c) *Et mundus eos odio habuit*, secundùm Augustinum; (Aug. tract. 108. in Ioan. prope prin. to. 9.) scilicet causa sermonis, id est, doctrinæ prædictæ, supra: Mundus me odit, quia testimonium perhibeo, &cæt. (Ioan. 7. c) Et ideò odit: *Quia non sunt de mundo*, scil. affectu. Supra. De mundo non estis: (Ioan. 15. c) *Sicut & ego non sum de mundo*, qui scilicet sum caput eorum, qui de cælo descendi, supra. (Ioan. 3. b) De his Chrysostomus. (Chrys. hom. 81. in Ioā. non longè à princ. to. 3.) Hic, inquit, dicit causam, propter quam digni sunt, multo diligentius potiri à patre, propter ipsum enim & sermonem suum habiti sunt odio. Hæc ille. Quæritur ad euidentiam dictorum, qualiter ait: *Ego seruabam eos*, sicut obijcit Augustinus: (Aug. tract. 107. in Io. post med. tom. 9.) Videtur, inquit, quòd vicissim seruantes sunt pater & filius, & vnus succedens quando alter discessit, & ita videntur diuisi, & opera Trinitatis separabilia. Item ait: *Quia ad te venio.* Ex hoc videtur implicare impotentiam in filio, quòd non potuit absens seruare, ex quo ponit hoc pro causa. Item supra. (Ioan. 4. a) Regulus fuit à Christo increpatus, quia non credebat ipsum sanare posse filium, nisi descenderet, & esset præsens corporaliter: Ergo non oportuit hic orare pro eis, licet recederet corporaliter, ex quo erat virtus supportans omnia. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, (Aug. ibid.) quòd simul nos custodiunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, qui est vnus verus bonus Deus. Sed scriptura nos non leuat, nisi vt descendat ad nos, sicut verbum caro factum est: (Ioan. 1. d) descendit vt leuaret, non cecidit, vt iaceret: si descendentem cognouimus, cum leuante surgamus, & intelligamus, cùm ita loquitur, personas eum distinguere, non separare naturas. (Ibidem.) Hæc ille. Quando ergò filius erat cum eis, seruabat præsentia corporali, & eos ambo, scil. Pater & filius, & etiam Spiritus sanctus seruabant potentia spirituali. Quãdo verò filius abstulit præsentiam corporalem, tenuit cum patre custodiam spiritualem, vt ait idem Augustinus. Et ibi benè de hoc. Et per hoc ad obiecta. Item quæritur de hoc quod ait: *Nemo perijt, nisi filius perditionis*, cu ille fuerit ei datus à patre, qualiter fuit, quòd ille perijt, cùm dicatur supra: Qui venit ad me, nó eijciam foras. (Ioan. 6. d) Et supra: Nemo potest rapere de manu mea. (Ioan. 10. b) Et ad illud respondendum secundùm Chrysostomú, (Chryso. ho. 80. in Ioā. post med. to. 3.) quòd ille filius perditionis perijt, non mea causa, nec me impellente neque derelinquente. Et loquitur in persona filij. Si autem ille & alij perditi, ex seipsis exilient, hoc est, quia non ex necessitate traho ad me. Et loquitur in persona filij vt prius. Sua ergò malitia perijt, non ex deficientia custodiétis, & datus fuit filio à patre, non secundùm prædestinationem æternam, sed secundùm præsentem iustitiam, vt habitum est supra ab Augustino. Vel aliter posset dici, quòd est custodia pastoris exterior, scilicet eruditione, exhortatione, & exempli exhibitione, & ducatus regimine. Ita loquitur hic: Sic enim eos custodiebat existés cum eis. Et est alia custodia interior per gratiam, quà ipse custodiebat eos vt Deus, siue præsens corpore, siue absens, de quà ait Propheta: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. (Ps. 126. a) Et de illa sunt obiectiones. Et nota quòd ait: *Vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* Est enim gaudium vacuum, & etiam euacuans à vero gaudio: Et est gaudium semiplenum, quo gaudent iusti in via: & est gaudium plenum, quo gaudent beati in patria. (Prou. 2. c) Vt. n. ait Clemens super Euangelium parte nona. Quadruplex est gaudium: vnum est iniquitatis, quo peccatú diligitur: Lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis, &: Extrema gaudij luctus occupat. (Pro. 14. b) Et est gaudium, quo terrena amantur. Supra proximo: Mundus gaudebit. (Ioan. 16. f) &: Gaudent ad sonitum organi. (Iob 21. c) Et est gaudium, quo iustitia diligitur: Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. (Pro. 14. b) Amaritudo animæ iustæ est contritio de peccatis: Gaudium enim est iusto facere iudicium. (Pro. 21. b) Et est gaudium felicitatis, quod erit plenum. Supra proximo: Vt gaudium vestrum plenum sit. (Ioan. 16. g) Et merito plenum à parte obiecti, quia Deus, qui est omne bonú, videbitur. Item à parte modi videndi: quia videbitur facie ad faciem, & tenebitur, & eo anima plenariè fruetur. Item à parte subiecti videntis, quia erit liberum ab omni impediente. Et de his omnibus: Cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. (1. Ioā. 3. a) Et: Videbitur facie ad faciem. (1. Co. 13. d) Ideò: Intra in gaudium Domini tui. (Mat. 25. b) Et de hoc sufficienter Bernard. (Bern. super Cant. serm. 11. circa med.) Plenitudo, inquit, quam expectamus à Deo, non erit nisi de Deo. Et sequitur: Qui replet in bonis desiderium animæ, ipse rationi futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoriæ continuatio æternitatis. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Tunc enim implebitur illud Prophetæ: Replebimur in bonis domus tuæ. (Psal. 64. a) Et sequitur particula, in qua forma petitionis, ibi: *Non rogo vt tollas eos de mundo*, licet mundus odiat eos, nam & sunt necessarij, vt ait Glossa: *Sed vt serues eos à malo*, scil. múdi, quod est concupiscentia: Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. (1. Ioā. 2. a) Sic enim docuit electos orare: Libera nos à malo. (Matt. 6. b) Et repetit quod prius: *De mundo non sum.* scil. amore habitando. In mundo enim amando habitamus, secundùm Augustinum. (Aug. tract. 2. in Ioan. post med. to. 9.) Supra. Ego non sum de múdo, vt est supra expositum: (Ioan. 10. a) *Et ideò sanctifica eos in veritate*, Sicut continuat Glossa. Super quod opponit Augustinus: (Ibid. tract. 108. in Ioā. antè med. to. 9.) Quæri, inquit, potest, quo modo iam de mundo non erant, si sanctificati in veritate nondum erát? aut si iam erant: cur poscat, vt sint sanctificati? Et ad istud respondet, quòd sanctificati in eadem proficiunt sanctitate, fiuntq́; sanctiores. Hæc ille. Est ergo sanctificari dupliciter, vel à malo incipiente gratia purificari, vel in ipsa gratia perficiente perfici. Et sic loquitur hic: Qui sanctus est sanctificetur adhuc. (Apoc. vl. b) Et de hoc in collatione: *Sermo autem tuus veritas est*, id est, verbum tuum: Pater enim sanctificat in verbo suo vnigenito hæredes suos, quasi cohæredes, ait Augustin. (Aug. ibid. circa med.) Supra: Mundi estis propter sermonem meum. (Ioan. 15. a) Et sequitur debita congruitas exaudiendi orationem: *Sicut tu me misisti: Sicut*, id est, quia ait Glossa: *Me*, inquam, *misisti*, vt essem mediator & Ecclesiæ caput, illi autem membra. Vnde & nomen Apostolorum Græcum est, & nihil nisi missos significat Latinè, vt ait Augustin. (August. Ibid. paulò post.) Sicut misit me pater, & ego mitto vos: (Ioan. 20. e) *Et pro his sanctifico me ipsum.* Sed quæritur, cùm vel à malo purificari, vel in gratia proficere

neutiquam conueniat Christo, videtur quòd non benè dicat, quando ait: *Pro eis sanctifico me.* Et ad istud respondédum est secundùm Augustinum, quòd Christus sanctificauit se in se, hoc est dictum hominem sanctificauit in verbo, quando verbum caro factum est; quod verò nunc ait, propter sua membra dicit, quia ipsi sunt ille. Et ita ego sanctifico meipsum, id est, ipsos in me, vt sint ipsi sanctificati in veritate. Hæc ille. Hęc ergo sanctificatio nō intelligitur in Christo capite, sed in deriuatione sanctificationis ab ipso capite, in illos qui erant membra, quos sub nomine suo comprehendit, sicut supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Secundùm autem Chrysostomum, sensus est: Sanctifico me, id est, me hostiam offero: Tradidit semetipsum pro nobis oblationem, &c. Et patet hic dignitas fidelium, inexaltatiua sublimitas, & perfecta sanctificabilitas, quòd nomine Iesu Christi nuncupantur, & in ipso sanctificantur. Vnde infra: *Vt sint vnum sicut nos vnum sumus. Ego in eis.* Et de ista sanctificatione in collatione. Et sequitur illa pars, in qua petitio Saluatoris pro credituris per Apostolos, sicut continuat Augustinus: *Non pro eis rogo tantùm.* Et illa in duas. Primo, ipsa petitio. Secundo, exaudiendi ratio, ibi: *Et ego claritatē.* Ait ergo: *Nō pro eis rogo tantum*, vt ait Augustinus, *Vt omnes sint vnum*, scil. in fide & charitate. Vnde Augustinus: Vnum efficimur fidelissima charitate: *Et cognoscat mundus, quia tu me misisti.* Sicut mediatorem inter Deum & homines, vt ait Augustinus. Vnde ait Apostolus: Nos Christi, Christus autem Dei. Et sumitur mundus hic nō pro amatoribus mundi, sed habitatoribus in mundo. Sicut supra. Vt saluetur mundus per eum: *Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti.* Sed quæritur, qualiter posset hoc fieri, quia pater diligit filium per naturam, quia ipse est filius per naturam, sed ipsi erant filij per adoptionis gratiam. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd hoc nihil est aliud, quàm dilexisti eos, quoniam dilexisti me, quia illi sunt membra. Sic & nos diligit, quoniam sumus membra eius quem diligit. Hæc ille. Supra proximo, *Ipse pater amat vos.* Quæritur de hoc, quod ait hic: *Rogo pro eis qui sunt credituri per verbum eorum.* Si illi sunt saluandi, pro quibus orauit Christus, cùm ipse orauerit pro Apostolis, & credituris per verbum eorum: videtur quòd alij qui non crediderunt per eos non sint saluandi. Item multi crediderunt non per eos, sicut ipse Paulus, prout ait de se: Euangelium quod euangelizatum est à me, non est ab homine, &c. Sed credidit Deo vocante. Similiter latro credidit, non per verbum eorum. Similiter antiqui crediderūt, vt Abraam, & fidei eius imitatores. Non ergo solū debuit orare pro credituris per verbum eorum, sed pro omnib. simpliciter. Et ad istud respondendum est secundùm Augustinum, quòd verbum eorum fuit verbū fidei. Et ideò dictum: *Verbum eorum*, quia primitus per eos prædicatum; fuit tamen verbum Dei originaliter & virtualiter. Cùm accepistis à nobis regnum auditus Dei. Et: Cōtuli cum eis Euangelium. Et per istud verbum omnes crediderunt, vel Deo reuelante seipso verbo æterno, vel homine prædicāte, vel verbum ipsum Deo docente: Fides enim ex auditu, auditus per verbum Dei. Ad istud verò, quòd objicitur de antiquis fidelibus respōdendum, quòd eadem est fides antiquorum & nostra, vt ait Augustinus. Et ita eodem verbo fidei crediderūt vt nos. Et si objiciatur, quòd multi crediderunt per Apostolos, & tamen abierunt retrorsum: respondendum est, quòd hic loquitur de credituris per Apostolos prædestinatis ad vitam, & ita perseueraturis in iustitia. Si alij etiam crediderunt & nō perseuerauerunt, ex sua malitia exierunt. Ex nobis prodierunt, quia non erant ex nobis. De ista verò vnitate, de qua loquitur: *Vt sint consummati in vnum*, in collatione. Mira enim & magna dignitas electorum, quòd sint in vnum consummati, & quòd filius Dei sit in eis. Item magna securitas eorū, quòd sic sunt cōsummati in vnum. Item multifica commoditas, quia bona omnia redundant ad singulos: In vno spiritu omnes in vnum corpus baptizati sumus: Omnes vos vnum estis in Christo Iesu. Vt enim ait Gregor. Charitas accendit, concremat, conflat, & quasi in vnam auri speciem reformat, &c. Et ibi benè de hoc: Soliciti seruare vnitatem

Aug. tract. ibid. post pauca. — Ioan. 3. b — Chrysost. hom. 81. in Ioan. ante mod. to. 3. — Eph. 15. c — Aug. tract. 109. in Io. prope prin. to. 9. — Ibid. tract. 110. ante med. — Ibidem paulo ante medium. — 1. Co. 3. d — Ioan. 3. b — Aug. tract. 110. in Ioa. post med. to. 9. — Gal. 1. b — Act. 9. b — Luc. 23. a — Aug. tract. 109. in Ioā. post med. tom. 9. — 1. Thes. 2. c — Gal. 2. a — Rom. 10. d — Aug. epist. 47. ad Deo grat. quæst. 2. cir. med. Et ibidem epist. 157. ad Optat. ante med. to. 2. — 1. Ioā. 2. c — 1. Co. 12. b — Gal. 3. b — Gregor. in Ezec. li. 2. ho. 16. ante med. — Ephe. 4. a

spiritus in vinculo pacis. Et sequitur illa pars in qua petitio glorificationis ipsis discipulis, ibi: *Pater quos dedisti mihi.* Et illa in duas. Primo, ipsa petitio. Secundo, exaudiendi congrua ratio, ibi: *Pater iuste.* Petitio autem est de duobus: de ea habitatione discipulorum cum filio Dei, & de visionis plenitudine, vt scilicet planè videant gloriam Dei. Ait ergo: *Pater quos dedisti mihi*, scil. æterna prędestinatione, & etiam interna inspiratione veniēdi ad me, & credendi in me. Supra: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum: *Et vbi ego sum & illi sint.* Sed quęritur cùm adhuc esset in terra, qualiter ait: *Vbi ego sum?* Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd hoc ait, propter vnitatem personæ, in qua & Deus homo est, & homo Deus. Sicut supra: Nemo ascendit in cælum, nisi filius hominis qui est in cælo. Et patet hic dignatiua bonitas Dei, & excessiua charitas filij Dei & viuifica largitas Dei, & vrbana curialitas filij Dei, quòd vult vt credituri in eum sint cum ipso in gloria. Supra: Vbi ego sum, ibi & minister meus erit. Et ibi de hoc. Vnde Augustinus. Cum illo esse magnum bonum est, vt & signāter ait: *Vt sint mecum*, cùm enim ipsa sit vbique: Sapientia enim Dei attingit à fine vsque in finem. Miseri ergo possunt esse vbi ille est, quoniam vbicumque fuerint & ille est: Cælum & terrā ego impleo. Sed beati soli sunt cum illo, quia beati esse non potuerunt, nisi de illo, prout ait Augustin. Ideò ait latroni: Hodie mecum eris in paradiso: *Sint, inquam mecum, vt videant claritatem meam.* Videant, inquam, non credant. Fidei enim merces est ista visio, non fides, ait Augustinus. Et hæc est vita æterna, vt videant te, &c. Supra proximo. Et ibi de hoc. Cùm apparuerit, similes ei erimus & videbimus eum sicuti est: *Quam dedisti mihi ante mundi constitutionem*, id est, prædestinasti dari mihi homini post passionem. Vnde Augustinus. Tunc prædestinauit, quod in fine mundi facturus erat. Et Glossa: *Dedisti mihi*, homini post crucem: Humiliauit semetipsum. Et sequitur: Dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Vide quòd cōuenienter petat: ipse enim inhabitat lucem inaccessibilem. Et ad istud respondendum est, quòd sit lux inaccessibilis, tamen in gloria erit cōmunicabilis omnibus beatis pro suis meritis, & eleuans eos ad suam visionē & fruitionem. Vnde Gregor. Immutabimur in ipso quem videbimus, quia morte carebimus, videndo vitam, mutabilitatem nostram transcendemus, videndo immutabilem, corruptione nulla tenebimur, videndo corruptum. Hęc ille. Et ibi benè de hoc. Item videtur quòd debuisset dixisse, vt amēt vel fruantur: Quia charitas numquam excidit. Et ad istud respōdendum, vt tactū est supra proximo, quòd illa visio beata importat plenam visionem & fruitionem in fine. Ipse erit finis desideriorum nostrorū, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fine laudabitur: Videbit faciē eius in iubilo. Vbi de hoc Gregor. Et sequitur ratio cōgrua exaudiendi: *Pater iuste*, &c. Et est ratio, quare est exaudienda petitio prædicta pro eis, quia *Mundus te non cognouit*, scilicet iustum patrem. Supra: Mundus eum non cognouit: *Ego autem te cognoui.* Vt ait Augustinus: Ipse fons gratiæ est, Deus natura, homo autem de Spiritu sancto, & virgine, ineffabili gratia ipse cognouit. Supra: Deum nemo vidit vmquam nisi vnigenitus, &c. *Et hi cognouerūt*, per me, ait Glossa, in persona filij: Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: *Et notum feci eis nomen tuum*, scilicet per fidem: *Et notum faciam*, scilicet per speciem, vt ait Augustinus. Supra eodem: *Manifestaui nomen tuum mundo. Et vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit*, &c. Quærit Augustinus, quomodo dilectio, qua dilexit pater filium, esset in nobis? Et respondet, quòd hoc dicitur, quia membra eius sumus, & in illo diligimur, cùm ipse diligitur totus, id est, caput & corpus. Et ideò sequitur: *Et ego in ipsis.* Vt enim ait Augustinus, aliter est de nobis tamquam in templo suo, aliter quia & nos sumus ipse, quia ipse caput & nos corpus sum⁹. Hæc ille. Et quia pater iustus, sic discipulis & credituris per eos, & perseuerantibus in gratia, iustum est dare claritatem æternam. Vnde Paulus: Fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex. De claritate autē filij multiplici Bernard. multum, qui ait: Quando ait, *Clarifica filium* vel *nomen tuum*, non est aliud

Ioan. 6. e — Aug. tract. 111. in Ioā. ante med. tom. 9. — Ioan. 3. b — Ioan. 12. e — Aug. tract. 111. in Ioā. ante med. tom. 9. — Sap. 7. d — Ier. 23. e — Aug. ibid. — Luc. 23. e — Aug. ibid. paulo post medium. — 1. Ioā. 3. a — Aug. ibid. post me. — Phil. 2. a — 1. Tim. 6. c — 1. Co. 13. c — Augusti. de ciu. Dei li. 22. c. 30. ante med. tom. 5. — Iob 33. d — Greg. Mor. li. 24. c. 5. — Ioan. 1. a — Aug. tract. 111. in Ioā. post med. tom. 9. — Ioan. 1. c — Mat. 11. b — Aug. ibid. prope fin. — Ibidem — 2. Ti. 4. b — Bern. super Cant. serm. 76. ante med.

Matt. 3.d *Matt. 17.a* *Ioan. 12.d* *Apoc. 21.a* ... aliud petere, quam se clarificari, in quo & per quem nomen patris procul clarificetur. Et ibi de clarificatione filij ... testimonio patris in baptismo, & in monte. Supererat autem ... promissum patris, supra, vbi dicitur: Et clarificaui, & clarificabo. Quæ quidem clarificatio est plenitudo gloriæ, cui non queat amplius addi. Hæc ibi. Et ibi de hoc multum. Vnde de duplici claritate filij, scilicet vna, quæ est amborum, scilicet patris & filij: Nec claritas filij est posterior, quia vbi æqualitas, ibi est æternitas, & de claritate filij post passionem, & merito passionis, cui datum
Bern. super Cant. serm. 76 ante med. est sedere ad dexteram patris, Bernardus benè. Cui enim angelorum dictū est, sedere à dextris Dei? quasi dicat, nul-
Heb. 1.a li. Videre autem vtramque claritatem erit perfecta gloria beatorum, vt habitum est supra proximo, ibi: Hæc est vita æterna, vt videant te.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

HAEC cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis. Præmissis Saluatoris documentis & operibus, in parte ista de passione Saluatoris, & de concomitantibus eum, & de resurrectione. Ideò hæc in duas. Primo, de ipsa passione. Secūdo de resurrecti-
Ioā. 20.a one, Vna Sabbati. Et quia ipse fuit à Iudæis cōprehensus, iudicatus, crucifixus, & sepultus. Ideò primo narratur de ipsius comprehensione. Secundo, de comprehensi iudicatoria condemnatione, ibi: *Et adduxerunt eum.* Tertio, de adiudicati crucifixione, ibi: *Susceperunt eum milites.* Quar-
Ioan. 19.g to, de ipsius crucifixi sepultura vel sepelitione, ibi: Post hæc rogauit. In prima narrantur quatuor. Primo, Saluatoris ad locum vbi comprehensus fuit accessio. Secundo, proditoris cum comprehensoribus ad eumdem locum aduentio, ibi: *Sciebat autem Iudas.* Tertio, ipsius Saluatoris vel voluntaria oblatio, ibi: *Iesus autem.* Quarto, ipsa comprehensio, ibi: *Cohors ergo.* Ait ergo: *Hæc cùm dixisset.* Vt ait
Aug. tract. 112. in Ioā. prope prin. to. 9. Augustinus, non quòd cōtinuò ingressus est, post sua verba quæ dixit: sed vt non antè eum ingressum esse opinemur, quàm illa verba finierat: *Egressus est cum discipulis.* Sed quæritur, quare non expectauit in eodem loco, vbi do-
Chrys. ho. 83. in Ioā. prope prin. tom. 3. cuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus, vbi diligenter persequitur istum passum, quòd ideò est egressus, docens per opera, quòd non vi & necessitate, sed volens ad passionem iuit. Item, ideò iuit obuiam eis, abscindens his, qui insidiabantur laborem, & eruens à fatigatione & afflictione, & etiam docens nos non timere mortem: *Torrentem Cedron*, id est, Cedrorum, ait Glossa, ibi enim illæ arbores a-
1. Mal. 15.a bundabant: A Edificare Cedronem, &c. *Vbi erat hortus*, &c.
Chrys. ibid. paulò post. Vt enim ait Chrysostomus: Constituit seipsum velut in carcere, scilicet in horto: Ex prædictis patet, quòd volun-
Ibidem. tariè venit ad passionem. Et hoc erat sufficiens consolari discipulos, vt ait Chrysostomus. Et sequitur secunda par-
Ibidem. ticula: *Et Iudas sciebat*, vt enim ait Chrysostomus, vt non audiens hortum, existimes eum occultari, scilicet quasi timens, induxit: quoniam sciebat Iudas locum: & non dixit simpliciter, sed quoniam frequenter illuc congregatus est cum discipulis. Sed quæritur, quare in horto frequen-
Ibid. ter conueniebat cum eis. Et ad istud respondet Chrysostomus, quoniam frequenter pernoctabat extra, & quoniam de necessarijs loquens, & quæ non erat fas alios audire, loquebatur & in montibus & in hortis, maximè à tumultibus inquirens semper locum, vt non mens Apostolorum impediretur ab auditione. Hæc ille. Et patet hic exemplum orantibus & docentibus inquirendi locū quietum ad orandum & docendum: *Iudas autem cùm accepisset cohortem*. quæ cohors non fuit Iudæorum, sed militum. De hoc in Glossa, pro parte: *Cum laternis*, &c. Quoniam tenebræ erant, ait Chrysostomus. Sed qualiter illi eis adhære-
Ibidem. bant, cùm essent gentiles? Respondendum secundū Chrysostomum, quòd erant milites, pecuniarum gratia omnia
Aug. tract. 112. in Ioā. ante med. tom. 9. facientes. Secundùm Augustinum verò erat cohors missa à præside: Et hoc in Glossa. Mysteriū verò patet in Glossa pro parte: Per torrentem significatur impetuosa pœnalitas passionis, quam transiuit Iesus. Cedron interpretatur obumbratio, quam obumbrationem abstulit Christus per passionem, in cuius figura velum templi scissum est. Per hortum què intrauit cum discipulis, significatur fructuositas operum & documentorum, quæ fecit Deus per eos post passionem. Supra: Posui vos, vt eatis & fructum adfe- *Ioan. 15.c*
ratis. Et de his in collatione. Quòd autem venerunt cum laternis & armis ad capiendum Iesum, & in nocte, figura erat, quòd erant in tenebris & cum ardore furoris, & prudentia astutæ sagacitatis, venerunt ad capiendum Iesum. Vnde significantur tria, quibus Ecclesia impugnatur à malis. Per laternas quæ dicuntur à latendo, signatur astutia hypocritalis: per faces, ardor furoris: per arma, potentia sæcularis. Vnde Propheta: Dentes eorum gladius acutus. Et habe- *Ps. 56.b*
bant loricas ferreas, &c. Et: De ore eorum procedit ignis *Apoc. 9.b*
& fumus. Et sequitur tertia particula: *Iesus autem sciens om-* *Apoc. 10.d*
nia. Et ibi tria. Primo, Christi processio obuiam illis. Secūdo, ab eis inquisitio, ibi: *Quem quæritis?* Tertio, Petri defensio, ibi: *Simon ergo.* Ait ergo: *Sciens omnia.* Non enim expectauit à propalatione ipsorum ea discere, vt ait Chrysost.
Sed: *Processit*, paratus mori, ait Glossa: *Et dixit*, imperturba- *Chrys. ho. 82. in Ioā. ante med. to. 3.*
tè, ait Chrysostomus: *Quem quæritis?* Et in hoc notatur secundum, scil. sua inquisitio. Sed quare ab eis hoc quærit? Respondet Glossa, quòd non ignorans: sed vt scirent eum *Ibidem.*
esse quem quærebant, hoc dixit: *Responderunt ei: Iesum Nazarenum*, sic nominatum à loco educationis. Supra: Num- *Ioan. 1.g*
quid à Nazareth potest aliquid boni esse? *Dixit eis: Ego sum.* Et in hoc notatur sua vera æternitas, in quantum Deus. *Ioan. 8.g*
Supra: Antequam Abraam fieret ego sum. Item notatur *Ioan. 6.b*
sua spontaneitas ad patiendum. Vnde Glossa: Non abscondit se, &cæt. Quando enim eum voluerunt facere Regem, supra, fugit. Quando verò venerunt ad eum capiendum & occidendum, obuiam processit, vt hic: dans exēplū electis, contemnere mūdi excellentias & prosperitates, & sustinendi tribulationes & aduersitates. Vnde & sancti plus formidant in mundo prospera, quàm aduersa. Vt ait Gregorius: *Iudas autem stabat*, vt signo osculi eum prode- *Greg. Mor. li. 5. c. 1. post med.*
ret, ait Glossa: *Vt ergo dixit. Ego sum: abierunt retrorsum & ceciderunt.* Et in hoc virtuositas verbi. Vnde Augustinus: *Ego sum*, dicit, & impios deiecit: Quid iudicaturus faciet, qui *Aug. tract. 112. in Ioā. circa med. tom. 9.*
iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et ibi benè de hoc. Et Chrysostomus: O dementiam: verbum eius misit eos resupinos, nec ita conuersi sunt, tantam discentes virtutem. Vnde quærit Chry- *Chrys. ho. 82. in Ioā. ante med. to. 3.*
sostomus, quare venerunt cum armis? Et respondet, quòd quia formidabant, intempesta enim nocte instituerunt. Item quærit, cùm lampades habebant, qualiter eum non *Ibidem paulò ante.*
viderunt? Et respondet, quòd virtus inexpugnabilis in medio existens excæcauit eos. Item quærit, qualiter Iudas *Ibidem.*
non cognouit vel ignorauit vocem Christi? Et ad hoc respondet, quòd nihil plus sciebat Iudas illis: sed resupinus cecidit cum eis. Et hoc fecit Iesus ostendens, quòd non comprehendere, neque videre in medio existentem possent, nisi ipse concederet. Hæc ille. Et quia omnia compleuerat, iterum interrogauit: *Quem quæritis?* Sicut prius. Et il- *Ibidem paulò post.*
li obstinati, nec conuersi, sed in malitia persistentes: *Dixerunt: Iesum Nazarenum.* Et quia permanebant in malitia, & nullam habebant excusationem, ait Chrysostomus, seipsum tradidit in manus eorum: *Dixi vobis, quia ego sum*, scil. voluntate paratus ad patiendum: *Sed si me quæritis*, scil. occidendum: *Sinite hos abire*, nihil vobis sit ad eos commune: Ecce enim me ipsum trado, ait Chrysost. Et in hoc patet dilectio circa discipulos. Supra: Cùm dilexisset suos, in fi- *Ioan. 13.a*
nem dilexit eos: *Vt impleretur sermo, quem dixit*, & teneretur hic causaliter hæc dictio: *Vt.* Notat enim effectum verbi præcedentis, vt impleretur, inquam, sermo quem dixit. Supra: *Non perdidi*, &c. Quærit Augustinus: Si tunc essent *Aug. tract. 112. in Ioā. post med. to. 9.*
morituri, numquid perderet eos? Et respondet, quòd nōdum in eum sic credebant, quomodo credunt quicumque non pereunt. Vel secundùm Chrysost. perditionem hic ait, non hanc quæ mortis est, sed illam æternam. Item quærit Chrysostomus, qualiter non comprehenderunt eos, & *Chrys. ho. 82. in Ioā. ante med. to. 3.*
maximè Petro irritante eos, per ea quæ fecit in seruo. Et ad istud respondet, quòd ista virtus, quæ proiecit eos re- *Ibidem.*
supinos, detinuit illos ne comprehenderent discipulos,

vel

vel eis nocerent. Et patet ex dictis filij diuinitas in hoc, quod ait: *Ego sum.* Vndè Augustinus. Intellige quod ait: *Sum*, ad diuinam pertinere naturam. Et: Summè esse est, quòd nulla mutabilitate deficit vel proficit. Et idem: Hoc maximè esse dicendum est, quod semper eodem modo se habet: Apud ipsum non est transmutatio, & cætera. Tu autem ipse es, ait Propheta. Item patet sui verbi virtuositas, ad prolationem eius sui verbi ceciderunt: Sermo enim eius potestate plenus est. Item figuratur ibidem malorum peruersitas, in hoc quod ait: *Ceciderunt.* Et eorundem cupiditas, & eorum quæ sunt retrò appetibilitas: Proprium enim peruersorum est retrorsum abire. Supra: Numquid & vos vultis abire retrorsum? Ibi de hoc. Nihilominus, vt ait Gregorius, iniqui dicuntur cadere retrò, quia ibi cadunt, vbi non vident, nesciunt enim quid eos sequatur. Boni dicuntur cadere antè, quia spontè se deijciunt inuisibilibus. Vndè de Heli: Cecidit de cella, & fractis ceruicibus mortuus est: Conuersi sunt retrorsum. Et: Conuertens sapientes retrorsum. Per gyrum dentium eius formido. Ibi Gregorius: Retro est omne, quod transit: antè est omne, quod veniens permanet. Et quia mali afficiuntur ad ea quæ transeunt, ideò dicuntur abire retrorsum & cadere: Et cadit ascensor eius retrorsum. Super quod Gregorius: Retro, quo non videtur, cadere, est ex hac vita repentè discedere, & ad quæ supplicia ducitur ignorare. Vt enim ait ibi Gregorius: Quod cadit, repentè ad ima venit. Vndè Augustinus: Cecidisti, fractus es, quo modo vas, quando de manu hominis cadit in terram, fractus est. Quia ergò mali affic iuntur ad ea quæ sunt retrò, exemplo vxoris Loth. Ideò dicuntur abire retrorsum, & cadere: Alienati sunt retrorsum. Et: Tu dereliquisti me, abijsti retrorsum. Et sequitur Petri audax defensio: *Simon ergò Petrus habens gladium, &c.* Quærit Chrysostomus, ex quo erat iussus non portare peram: Vndè habuit gladium? Et ad istud respondet: Mihi, inquit, videtur, hunc scilicet gladium Petrus præparasse dudum formidans illos. Sed tunc vlterius quærit. Ex quo iussus erat non alapam dare: qualiter percussit gladio? Et ad illud respondet, quòd maximè iussus est non vlcisci, scilicet seipsum: hic autem non seipsum vlciscebatur, sed magistrũ. Item neq; perfecti quodámodo & consummati erant scilicet Apostoli. Postea autem videbis Petrum philosophãtem, & humiliter ferentẽ & patientem, vt patet: *Percurrit seruum, &c.* Confidens in hac voce voce Saluatoris, qua dixit: *Non perdidi ex eis quemquam*, vt ait Chrysostomus: *Et abscidit auriculam dextram: nomen autem serui erat Malchus.* Sed quare expressit nomen huius? Et respondet Chrysostomus: quòd quia magnum factum est futurum, eo quòd curauit Dominus aurem eius: & vt liceret his qui legerent scilicet Euangelium, inquirere & inuestigare, si vera sunt quæ dicta sunt: *Dixit ergò Iesus Petro: Mitte gladium in vaginam.* Vt ait Chrysostomus: Christus tunc miracula facit, & erudiens, quoniam eis qui malè fecerint, benefacere oportet: & virtutem suam reuelans sibi auriculam huic reddidit, qui super eum venerat, & curauit debentem dare alapam ei. Hæc ille. Vndè & alij Euangelistæ supperaddut: Qui acceperit gladium, gladio peribit: Per minas tumorem, id est, feruorem humilians, ait Chrysostomus: *Calicem quem dedit mihi pater, &c.* Quod est intelligendum secundum Augustinum, sicut illud: Qui proprio filio non pepercit, tamen auctor calicis est qui bibit: Tradidit semetipsum pro nobis. Et in hoc ostendit, quod non illorum virtutis erant, quæ fiebant, sed suæ concessionis. Mysterium autem huius facti in abscisione auriculæ, insinuat Augustinus. In facto ille discipulus magistrum defendere voluit, non quod signatum est cogitau.t, & ille sibi ad patientiam commonendas fuit. Et hoc ad intelligentiam scribendum: Malchus enim interpretatur regnaturus: Auris ergo amputata, & à Domino sanata, signat auditum amputata vetustate renouatum in eo, qui regnaturus est cum Christo. Hæc Augustinus. Petrus ergo figura Prælatorum, quorum est ducere gladium, diuinum sermonem de vagina, id est, scriptura: Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: Ponat vir gladium super femur suum, & cætera. Et debent abscindere aurem dexteram, auferendo omne impedimentum, quod impedit audire cælestia: Perfora aurem eius: Misit digitos in auriculas. Erigit mihi aurem vt audiam. Et talem auditum sanat Dominus, vt audiens sit cum eo regnaturus. Supra: Qui credit in me, si mortuus fuerit, viuet, qui credit, inquam, audiendo verbum Dei: Fides enim ex auditu. Et nota quod ait: *Mitte gladium in vaginam.* Dicitur enim gladius multis, vt ait Gregorius, exponens illud: Cum apprehenderit eum gladius: dicitur enim, inquit, gladius sancta prædicatio: Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Item dicitur tribulatio temporalis: Et tuam ipsius animam pertransibat gladius. Item dicitur persuasio maligni hostis, prout ait Propheta: Liberasti Dauid seruum tuum de gladio maligno. Item dicitur gladius ipse Antichristus assumptus in diaboli ministerium: de quo gladio intelligitur verbum Iob supra dictum. Et meritò dicitur diuina prædicatio, vel verbum diuinum gladius: dictus enim est gladius, quod gulam diuidat, id est, ceruicem, ait Papias & Isidorus. Qui gladius tunc est bonus, non cui aureus est balteus, nec cui vagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum est subtilis acies & mucro, id est, acumen munitum, omne rupturum scilicet, quod obuiat, ait Seneca. Talis debet esse prædicatio diuini verbi, vera & acuta ad abscindenda peccata: Ponat vir gladium super femur suum, & occidat vnusquisque fratrem & proximum. Quod exponit Gregorius, de gladio increpationis siue verbi diuini: Omnes tenentes gladios. Quod exponit Gregorius de gladio verbi diuini. Quod vero sequitur: *Calicem quem dedit mihi pater*, posset esse thema in passione. Vndè ibi tria insinuantur: quorum primum est, ipsius passionis acerbitas, ibi: *Calicem*, per quem signatur amaritudo passionis: prout ait Gregorius. Quid, inquit, per calicem nisi dolorem passionis accipimus? Calicem quidem meum bibetis. Et: Transeat à me calix ille. Et de isto calice in Dialogis: Calix dicitur poculum passionis. Secundò, insinuatur paterna voluntas de passione filij: *Quem dedit mihi pater*, vt est expositum supra ab Augustino: Qui proprio filio non pepercit. Tertio, insinuatur filij spontaneitas ad sustinendum, & passionis intimitas, ibi: *Vt bibam illum*, quod enim bibitur ad intima ingreditur. Vt enim ait Augustinus: Prior bibit medicus sanus, vt bibere non dubitaret ægrotus. Ex quo ergo filius Dei propinauit de tali calice, incuriale est suis discipulis, vel volentibus sequi eum, de eodem calice non bibere: & insultum est aliquibus regnum petere, & cum eo regnare, nisi prius biberint. Respondit ipse Saluator matri filiorum Zebedæi petenti filijs suis sedere in regno cum eo: Potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibiturus sum? quasi diceret: Regnare volentibus calix p. ius est bidendus. Vndè Gregorius: Per calicem peruenitur ad maiestatem. Et ibi benè de hoc: Et Augustinus: Ordo est, vt per tribulationes ad gloriam perueniatur: Si fuerimus socij passionum & consolationis: Si compatimur & conregnabimus. Et sequitur quarta particula, in qua narratur Saluatoris comprehensio, ibi: *Cohors*, scilicet multitudo militum: vocata ab eo quòd coarctet ait Isidorus: *Et tribunus*, scilicet princeps cohortis: *Et ministri comprehenderunt Iesum.* Et in hoc violentiæ illatio. *Et ligauerunt*, & in hoc comprehensi captiuatio. Vt enim dicitur in Glossa: Mos erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent, vinctum iudici traderent. Et hæc ligatio fuit figurata in ligatione Isaac. Et in ligatione Ioseph. Et in ligatione Samsonis. Et de hac ligatione Augustinus: *Comprehenderunt*, ad quem non accesserunt, scilicet mente. Ille enim erat dies, ipsi vero tenebræ: *Et ligauerunt*, & tamen fortassis in eis erant, qui postea dixerunt: Dirupisti vincula mea, &c. Vndè ligari dignatus, qui solus erat inter mortuos liber & verè liberans. Supra: Si filius vos liberauit, verè liberi estis. Et sequitur secunda pars principalis in qua narratur de Christi condemnatione & examinatione. Et illa in tres. Primò, de adductione eius ad Annam, & examinatione sub eo. Secundò, de transmissione eius ad Caipham, ib: *Et misit eũ*

Notes in the left margin: August. de mor. Man. li. 2. cap. 1. tom. 1. — Iac. 1. c — Psa. 101. d — Eccl. 8. d — Ioan. 6g — Greg. in Ezec. li. 1. ho. 8 circ. fin. — 1. Reg. 4. d — Isa. 42. c & 44. g — Iob. 41. a — Greg. Mor. li. 33 c. 23. post medi. — Gen. 49. c — Greg. Mor. li. 3. c. 10. post medi. — Gen. 19. a — Ier. 15. d — Luc. 10. a — Chrys. hom. 82. in Ioan. ante medium tom. 3. — ibidem. — Act. 4. d — Chrys. ibid. — ibid. post pauca. — Luc. 23. b — Chrys. ibid. — Mat. 26. e — Aug. tract. 112. in Io. post mediũ tom. 9. — Rom. 8. f — Eph. 5. a — Aug. ibid. — Heb. 4. c

Notes in the right margin: Exo. 31. a — Exo. 21. c — Mar. 7. g — Isa. 50. b — Ioan. 11. c — Rom. 10. c — Gladius multis modis. — Greg. Mor li. 34. c. 8 in prin. — Iob. 41. c — Eph. vlt. c — Luc. 2. e — Psa. 143. b — Isid. etym. li. 18. c. 6. — Sene. epist. 76. antè med. — Exo. 32. f — Greg. Past. cur. p. 3. c. 1 admon. post med. — Cant. 3. c — Greg. Mor. li. 18. c. 16. post medi. — Greg. in Euang. ho. 35 post medi. — Mat. 20. c — Mat. 26 d — Greg. Dial. li. 3 ca. 26. post medi. — Rom. 8. e — August. de verb. Dom. ser. 18. antè med. 10. 10. — Mat. 20. c — Greg. in Euăg. ho. 27. ante medi. — 2. Cor. 1. b — 2. Tim. 2. a — Isid. etym. li. 15. c. 9. — Gen. 22 c — Gen. 37. c — Iudi. 14. a — Aug. tract. 112. in Ioa. propè fin. tom. 9. — Psa. 13. b — Ioan. 8. a

Annas. Tertiò, de examinatione facta sub Pilato, ibi: *Exiuit Pilatus.* In prima tria. Primò, eius adductio & repræsentatio ipsi Annæ. Secundò, discipulorum secutio, & & Petri negatio, ibi: *Sequebatur autem Iesum.* Tertiò, narratur ipsa examinatio, ibi: *Pontifex ergò interrogabat.* Ait ergo: *Adduxerunt eum ad Annam.* Anna enim & Caiphas erant principes sacerdotum: *Sub principibus Anna & Caipha.* Et de hoc in Glossa: *Primum*, vt ait Augustinus. Nec verò causam tacet, cur ita factum est. Ideò sequitur: *Erat enim socer Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius.* Et per hoc patet, quòd Iudæa peruenerat ad finem regni, & gentilitas colligenda erat, quia nulli tunc honor pontificatus iure vitæ, vel generis meritò reddebatur: sed Romana potestate summa sacerdotij præstabatur, ita vt annuis successionibus mutarentur: prout dicitur in Ecclesiasticis historijs. Et de hoc Gregorius, exponens illud: Sub Anna & Caipha. *Erat autem Caiphas Pontifex illius anni, qui consilium dederat.* Supra. Quæritur qualiter ait hic: *Adduxerunt eum ad Annam*, cum dicatur, quòd ad Caipham eum adduxerunt. Item cum Anna non esset Pontifex illius anni, frustra fuit ad eum ductus. Et ad primum respondet Augustinus, quòd Matthæus breuius enarrare voluit, ideò ductum ad Caipham commemorat, & ad Annam fuit prius adductus, qui fuit socer Caiphæ. Vbi intelligendum est Caipham hoc fieri voluisse: ob ergo illius reuerentiam, & ex voluntate Caiphæ fuit adductus ad Annam, & ob comprehendentium iactantiam & gloriam. Vndè Chrysostomus: Præ delectatione gloriabantur in his, quæ fiebant, quasi trophæum statuentes. Item quærit Chrysostomus: Quare iterum reminiscitur hic prophetiæ, quando ait: *Erat Caiphas qui consilium dederat.* Et ad hoc respondet, vt ne vincula Christi audiens auditor tumultuaretur, quoniam salus orbis terrarum, mors eius fuit. Et tanta fuit superabundantia veritatis, vt inimici de ea personent. Hæc ille. Et ex hoc patet, qualiter Deus per malos secreta sua reuelauit: nec mirum, cum per animal irrationale, sicut per asinam verba rationabilia nouerimus esse prolata, vt ait Gregorius. Et ibi benè de hoc. Et similiter de hoc Augustinus. Et sequitur illa pars, in qua narratur de sequela discipulorum, siue secutione & negatione Petri. Et ibi tria. Primò, ipsa secutio discipulorum. Secundò, Petri negatio, ibi: *Dixit ergò Petro.* Tertiò, consequens ad negationem scilicet Petri alijs associatio, ibi: *Stabant autem.* Ait ergo: *Sequebatur Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.* Quæritur, quis fuit ille discipulus, & quare non exprimitur nomen sicut nomen Petri? Et ad istud respondet Chrysostomus: quoniam omnibus discipulis existentibus ipse sequitur, propterea occultat seipsum, & præponit sibi Petrum scilicet causa humilitatis: *Discipulus autem ille erat notus Pontifici.* Vt ait Chrysostomus, coactus est sui ipsius meminisse, vt discas, quoniam certius alijs narrauit, scilicet Euangelistis ea, quæ secundum atrium, id est, facta in atrio, quasi intus existens. Hæc ille. Et vt non admiraretur quis, quoniam secutus est, ideo sequitur: *Introiuit cum Iesu.* Et in hoc humilitas Euangelistæ, ait enim se intrasse, quia notus Pontifici, ne eum in virilitate præconaretur, & non existimes excelsæ mentis rem. Patet ergo vbique & Euangelistæ veritas & humilitas. Et sequitur secundum: *Petrus autem stabat ad ostium.* Vt ait Chrysostomus, illuc venisse amoris fuit, non verò intrasse, timoris: *Exiuit ergò ille discipulus, &c. qui erat notus, &c.* Et in hoc adhuc humilitas Euangelistæ: non enim magnum quid de seipso ponit, quoniam erat notus Pontifici, ideo intrauit. Item ponit excusationem negationis Petri, quoniam & ipse intrasset, si fuisset ei concessum, ait Chrysostomus. Et in omnibus loquitur Euangelista de se, sicut de illo, secundum regulam beati Gregorij: Mos, inquit, est sacræ scripturæ, vt hi ipsi qui scribunt, de se sicut de alijs loquantur. Et exemplificat de Ioanne, qui ait de se: discipulus quem diligebat Iesus, supra, & infra. *Dixit ergò ancilla Petro: numquid tu, &c.* Et sicut traditur à Chrysostomo aggrauatur negatio Petri ex multis: ratione imbecillitatis personæ interrogantis, & vilitatis: non miles interrogabat, nec aliquis eorum, qui detinebant scilicet

Aug. tract. 112. in Ioa. propè prin. tom. 9. — Niceph. Eccles. hist. li. 1. c. 6. — Greg. in Euang. ho. 20. — Luc. 3. a — Ioan. 11. b — Mat. 26. a — Aug. tract. 113. in Io. propè prin. tom. 9. — Chrys. hom. 82. in Ioan. antè mediũ tom. 3. — Ibidem. — Nũ. 22. e — Greg. Mor. li. 27. c. 1. antè medi. — Aug. de mirabil. sacr. script. li. 1. c. 34. to. 3. — Chrys. hõ. 82. in Ioa. antè mediũ tom. 3. — Ibidem. — Ibid. paulò post. — Ibidem. — Ioan. 13. c — Ioan. 21. d — Chrys. hom. 82. in Ioa. antè mediũ tom. 3.

Iesum, sed ancilla ostiaria vilis & abiecta. Item ratione modi interrogandi: non enim dixit: nunquid es discipulus seductoris vel nociui hominis, sed ait: *Hominis illius*, quod fuit verbum inferentis: quia enim Ioannes intus erat, mansuetè loquebatur mulier, & tamen nihil horum sustinuit Petrus, sed dicit: *Non sum.* Et in hoc patet defectus hominis ex se ipso. Benè Augustinus: Petre vbi sunt verba illa, quando ait Petrus: Animam meam ponam pro te, supra. Sed quid mirum si Deus vera prædixit, homo verò falsa præsumpsit? Sed quæritur, qualiter ait faciliter negauit Petrus, ex quo erat in charitate, quæ potest resistere tentationi, & de qua: Quis nos separabit à charitate Christi? Item qualiter permisit Deus Petrum, cui commiserat Ecclesiæ principatum, ita citò cadere? Et ad istud respondendum est, quòd licet charitas possit resistere tentationi, quamdiu liberum arbitrium cum ea concurrit, & ei innititur, quia ipsa est radix: Radicata in charitate. Super quod Augustinus: Firmamentum salutis est habere firmamentum charitatis, tamen charitas non aufert libertatem arbitrij, quin posset cadere sua defectibilitate & labilitate. Vt enim ait Augustinus: Deus vbique est, & si non ab eo facias casum, numquam à te faciet occasum. Ad ostensionem fragilitatis humanæ ex seipsa, & ad exclusionem humanæ præsumptionis, & ad persuasionem confidentiæ in Deo, permisit eum Deus cadere & negare. Vndè Augustinus: Hæc illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis. Supra: Animam meam pono pro te, &c. Item permisit eum Deus cadere, vt in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri deberet, ait Gregorius. Item quæritur de loco negationis Petri: ait enim hic, quòd in atrio Annæ, alibi verò dicitur, quòd in domo Caiphæ negauit. Et ad istud respondendum, quòd sicut videtur dicere Augustinus, Ioannes hic incœpit tentationem Petri dicere & negationem. Et interponit quædam de contumelijs Domini, & adiungit quòd inde missus est ad Caipham, & inde recapitulat, vt explicet quoniam cœperat tentationem Petri. Et ex hoc videtur secundum Augustinum, quòd in atrio Annæ fuit negatio. Videntur tamen Hieronymus & Beda dicere, quòd inchoata fuit negatio in domo Annæ, sed consummata in domo Caiphæ. Et inchoationem narrat hic Ioannes, consummationem narrant alij Euangelistæ. Vt enim ait idem Augustinus ibidem: Antè primum galli cantum affectione omnium, & timore concepta est illa negatio: nec interest quantis morarum interuallis trina voce enunciata sit, cum cor eius antè primum galli cantum tota possederit, vt dictum est supra. Et de hoc Magister in historijs. Et sequitur consequens ad negationem, scilicet associatio Petri alijs & calefactio: *Stabant autè serui.* Vt enim ait Chrysostomus, neque primo, neque secundo, neque tertio, scilicet galli cantu in mente suscepit se errasse, neque intelligentia hoc ipsum induxit, donec aspexit Iesus, tunc enim egressus est foras, & fleuit amarè: *Stabant ergò serui ad prunas.* Vt enim ait Augustinus, non erat hiems, sed frigus tantum, quia solet in æquinoctio verno aliquando accidere: *Et erat Petrus cum eis*, ad literam & naturaliter ex timore erat infrigidatus, & tepefactus ab amore diuino, ad exteriorem calorem se conuertit. Vndè Glossa, quia frigus erat, scilicet infidelitatis. Et nota hic secundum Augustinum, quòd negauit Christum, cum negauit se esse eius discipulum. Et sic negat Christum, qui negat se esse Christianum: nam in Antiochia primum reperitur discipulos cœpisse appellari Christianos, vt ait ibidem Augustinus: Qui ergo negat se esse discipulum Christi, vel etiam Christianum, vita vel factis negat Christum: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Vlterius notandum est, quòd in infidelibus & negantibus Deum frigus est. Vndè Bernardus: Quando Petrus negauit, frigus erat, quia ab igne recesserat. Et ibi benè de hoc: Quibus non erat vestimentum in frigore. Ibi Gregorius, quod frigus ad culpam pertinet. Et: Numquid ingressus es thesauros niuis? Ibi Gregorius: Frigore malitia solet designari: Frigidam fecit malitiam suam. Et: Refrigescit charitas. Et patientes tunc frigus calefaciunt se ad prunas, incendentes ignem concupiscen-

Ioan. 13. c — Aug. tract. 113. in Ioa. antè mediũ tom. 9. — Rom. 8. f — Mat. 16. a — Eph. 3. d — Aug. tract. 2. in ep. B. Ioann. post med. to. 9. — Aug. tract. 34. in Ioa. antè medi tom. 9. — Ibid. tract. 113. antè med. — Ioan. 13. c — Greg. in Euãg. ho. 21. circa medi. — Mat. 26 g — Aug. de cons. Euang. li. 3. c. 6. antè med. — Ibidem. — Ioan. 16. a — Chrys. hom. 82. in Ioa. antè mediũ to. 3. — Mat. 26 b — Aug. tract. 113. in Ioa. antè mediũ tom. 9. — Ibid. paulò antè. — Ibidem. — Tit. 1. d — Ber. ser. 58. in Cant. antè med. — Iob. 24. b — Greg. Mor. li. 16. c. 22. post mediũ — Iob. 38. c — Greg. Mor. li. 29. c. 11. antè medi

Iere. 6. b Mat. 24 f Pro. 30. a Psal. 79. d Iob. 41. b Greg. Mor. li. 33. c. 28. in princ.

tiæ: ipsa enim est ignis, quæ dicit, numquam sufficit. In psalmo: Incensa igni, & suffossa: quod exponitur ibi in Glossa, de amore male accendente & timore humiliante: Halitus eius prunas ardere facit. Ibi Gregorius: Quid enim prunas, nisi succensas in terrenis concupiscentijs reproborum hominum mentes appellat? Et sequitur illa pars, in qua Saluatoris examinatio, ibi: *Pontifex, &c.* Et ibi quatuor. Primo, Saluatoris interrogatio à pontifice. Secundò, eiusdem responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Tertiò, iniuriæ illatio, ibi: *Hæc cum dixisset.* Quartò, Christi similis & patiens responsio, ibi: *Respondit Iesus.* Ait ergò: *Pontifex interrogabat de discipulis.* Quæritur ad quid interrogabat de eis? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd quia nullum crimen habebant inferre, ideò de illis interrogat, cuius gratia colligebat eo, & in hoc quasi seditiosum, & vanarum rerum factorem redarguere volebat. Et sequitur secundum: *Ego palam locutus sum.* Et de hoc opponit Augustinus, supra ait: Veniet hora, quando non in prouerbijs loquar vobis, sed palam: Ergo prius non est locutus palam: sed hoc promittebat scilicet post. Item in parabolis locutus est: Cæteris autem in parabolis. Et ita non palam. Et ad hoc respondet Augustinus: quòd palam locutus est, quia multi audierunt: non palam verò, quia non intellexerunt. Ob ergo audientium multitudinem & modi docendi communicabilitatem, ideo ait, quòd palam locutus est. Ob tamen doctrinæ arduitatem, & mysteriorum profunditatem dicitur fuisse locutus in prouerbijs: *Ego semper docui in synagoga,* id est, congregatione ciuitatum: *Et in templo,* in quo erat docendum. Supra: Hæc dixit in synagoga, docens. Et alibi: Erat docens, in synagoga eorum. Et ita non sum locutus discipulis singulariter: sed in templo communi: *Et in occulto locutus sum nihil.* Sed opponit Chrysostomus, qualiter ait hoc? quia sæpè est locutus in occulto, & in monte, & in horto supra eodem. Et ad hoc respondet, quòd locutus est in occulto, sed non vt illi æstimabant, scilicet trepidans, & seditiones faciens. Et ideo sequitur: *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, &c.* Vt ait Chrysostomus: Confidentis sunt verba in eis, quæ dicta sunt: hæc est enim veritas inalterabilis, cum inimicos quis eorum quæ dicit vocat testes. Et de hoc in Glossa: *Quid me interrogas?* à quo veritatem audire non desideras? confidenter ergo, & rationabiliter ad conuincendum locutus est Iesus. Et de hoc Augustinus. Etsi locutus est paucis, & sic quasi in occulto, tamen quæ locutus est, voluit innotescere multis: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Et sequitur tertium: *Hæc autem cum dixisset, vnus dedit ei alapam.* Vt ait Chrysostomus: Horreas cælum, excessum mentis patiaris terra de dominatoris longanimitate, & seruorum indeuotione, &c. Creator mundi filius Dei æternus accepit alapam, & seruus eam dedit, qui omni pœna dignus, scilicet, aut cælesti igne incendi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptus dæmonio volutari, vt ait Augustinus. Et tamen qui per potentiam iubere posset, per quem factus est mundus, patientiam docere maluit. Ad idem Augustinus respondendo: *Si malè locutus sum,* scilicet contra veritatem: *Testimonium perhibe,* quo illud probes: *Si autem benè,* id est, ipsam veritatem: *Quid me cædis?* id est, quàm iniusta causa? Obijcit Augustinus: Cur non fecit quod præcepit, scilicet percutienti maxillam præbere aliam? Et ad hoc respondet, quòd hinc potius demonstrauit quod demonstrandum fuit, sua scilicet magna præcepta patientiæ, non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda. Et de hoc in Glossa. Et idem Augustinus benè de hoc ait: quòd illa præcepta de præbendo maxillam, & consimilia magis ad præparationem cordis, quæ intus est, pertinent, quàm ad opus, quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem fiat, quod eis videatur prodesse posse, quibus benè velle debemus. Vndè & Dominus Iesus exemplũ singulare patientiæ, non præbuit percutienti alteram partem: sed potius prohibuit, ne qui fecerat, augeret iniuriam, & tamen paratus erat, non solum in faciem percuti, verum etiam pro illis crucifixus occidi. Hæc ibi Augustinus. Similiter exemplificat ibi de Paulo, qui similiter non præbuit maxillam percutienti. Patet ergò exemplum patientiæ in Domino Iesu erga iniuriantem factum. Supra patet exemplum patientiæ in ipso erga exprobrantes verbo, quando dixerunt: Dæmonium habes, de cuius patientia dictum est ibi. De qua etiam Gregorius benè, & multum. Et sequitur secunda pars, in qua de examinatione filij Dei in domo Caiphæ, ibi: *Et misit eum Annas.* Et ibi tria. Primò, præmissio suæ missionis ad illũ. Secundò, negationis recapitulatio, ibi: *Erat autẽ Simon Petrus.* Tertiò, ipsius ad Caipham inductio, ibi: *Adducunt.* Et hoc est, quod ait: *Et misit eum Annas ligatum.* Vt ait Chrysostomus: non inueniente, quid plus aduersus Christum, mittunt eum ligatum ad Caipham, qui erat Pontifex. Et subditur secundum: *Erat autem Simon Petrus.* Vt ait Augustinus. Redijt Euangelista ad locum negationis suæ, ibi, vbi eam reliquerat, vt explicaret negationem Petri. Et quod ait hic de ipsa negatione, recapitulatio est. Vndè Magister in historijs. Augustinus asserit totam factam negationem in atrio Annæ, & quæ dicta sunt, inde post missum Iesum ad Caipham recapitulando dicta. Hieronymus tamen, & Beda super Lucam videntur velle, quòd Petrus in atrio Caiphę negauerit: *Erat ergo Simon Petrus stans,* vt supra dictum est: *Dixerunt ergò ei: Numquid & tu discipulus, &c.* Sed qualiter hoc? quia supra dictũ est, quòd ancilla dixit ei. Et similiter quòd mulier interrogauit. Et ad istud respondendũ est, quòd fortè mulier primo interrogauit, & ipsa interrogante, alij similiter interrogauerunt: *Negauitque ille,* iam secundo, ait Glossa: *Dicit ei vnus ex seruis.* Et in hoc tertia negatio, ait Glossa. Vt ait Chrysostomus: Quãto stupore detinebatur, qui feruidus erat, vt discas quantã sit humana imbecillitas, cum Deus dereliquerit. Et patet aggrauatio negationis, sicut primo ex modo interrogãdi dixerunt absolutè: *Tu discipulus eius es?* non dixerunt discipulus es malefactoris, vel seductoris. Itẽ patet eius aggrauatio ex vocabulis: *Dixerunt enim? Numquid discipulus es?* quo vocabulo potuit rememorare de magistro. Item dixit alius: *Numquid te vidi in horto?* qui hortus non duxit eũ in memoriã eorum, quæ facta sunt ibi, ait Chrysostomus. Et ideò loquitur: *Iterum negauit.* Tertia vice, vt dictum est: *Et statim gallus cantauit.* Sed quæritur hic: videtur dicere, quòd ter negauit antè galli cantum, dicitur autem: Antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Et ad istud respondendũ est secundũ Augustinum, supra, quòd antè primum galli cantum cœpta fuit trina negatio, quod attendunt alij Euangelistæ: solus Marcus narrat, quoties gallus cantauerit actualiter, antequam negauit. Affectione ergò & voluntate tota negatio facta est antè primum galli cantum: antè secundum verò peracta est actualiter, siue vocaliter. Qualiter autem per gallum prædicator signatur, supra. Sed quæritur adhuc qualiter permisit Deus Petrum cadere, qui erat Ecclesiæ caput? Et ad istud respõdendũ, quòd Deus permittit electos cadere, aliquando ad tenoris superbiæ exclusionem: An armilla perforabis eũ? Ibi Gregorius: Per dona virtutum in superbiam cadunt aliqui: & tamen nesciunt, & ideò permittuntur cadere exterius in carnis luxuriam, vt prosternantur. Et ibi benè de hoc. Item permittuntur cadere ad vtilem confusionem. Augustinus: Audeo dicere superbis esse vtile in aliquod apertum manifestumque peccatum cadere, vndè sibi displiceant, qui sibi placendo ceciderunt. Salubrius Petrus sibi displicuit, quando fleuit, quàm sibi placuit, quando præsumpsit. Hæc ille. Itẽ permittit Deus electos ad cadere præsumptionis humanæ conuictionem. Vndè Chrysostomus hic: quantum malum est, non Deo omne concedere, sed in seipso confidere sicut fecit Petrus: Maledictus enim homo, qui confidit in homine. Item hoc permittit Deus ad spei inductionem in alijs. Vndè Gregorius: Ideò electos suos & cadere permittit, vt alijs in culpa iacentibus, si toto ad eum corde consurgunt, spem veniæ reddat. Quamuis ergo Petrus fuerit Dei electus, permitit eum Deus cadere, propter prædictas rationes. Et sequitur adductio filij Dei ad Caipham: *Adducunt ergò Iesum ad Caipham in prætorium.* Quærit Augustinus, quare illuc fuit adductus?

Chrys. hom 82. in Ioa. paulo antè med. to. 3. Aug. tract. 113. in Ioa. antè mediũ tom. 9. Ioan. 16. f Mat. 13. b Aug. ibid. Ioan. 6. g Mat. 4. d Mat. 5. a Chrys. ibid. Aug. tract. 113. in Ioa. circa medi. tom. 9. Mat. 10. e Chrys. hom 82. in Ioa. circa medi. tom. 3. Aug. tract. 113. in Ioa. post medi. tom. 9. Ibid. paulo post. Mat. 5. c Aug. epist. 5. ad Marcellin. paul. post medi. tom. 2. Act. 23. a

Ioan. 8. e Greg. in Euãg. ho. 18. antè medi. Chrys. hom. 82. in Ioan. circa medi. tom. 3. Aug. tract. 114. in Ioa. propè prin. tom. 9. Aug. de cõ cor. Euang. li. 3. c. 6. tom. 4. Hier. commẽ. in Mat. li. 4. c. 26. in fin. to. 4. Beda super Lucam. Mat. 14. e Chryso. ho. 82. in Ioa. paulò post med. to. 3. Ibidem. Mat. 14. g Aug. de cõcor. Euang. li. 3. cap. 6. tom. 4. Ioan. 13. a Iob. 40. d Greg. Mor. li. 33. c. 1. antè medi. Aug. de Ciuit. Dei li. 14. cap. 13. propè fin. tom. 5. Chryso. ho. 82. in Ioan. tom. 3. Ier. 17. a

ductus? Et respondet, quòd per prætorium nil aliud vult intelligi, quàm vbi Pilatus præses habitabat. Et de hoc in Glossa: *Erat autem mane.* Vt ait Chrysostomus: Antequam gallus cantaret ad Caipham ducitur, mane autem ad Pilatum. Per quæ demonstrat Euangelista, quoniam medium noctis totum à Caipha interrogatus in nullo redarguitur: *Et ipsi non introierunt in prætorium*, id est, in eam partem domus, quam Pilatus tenebat, si erat domus Caiphæ, ait Augustinus: Et subditur causa: *Vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Vt enim ait Augustinus: Dies azymorum cœperant, quibus diebus contaminatio erat vel alienigenæ habitaculum intrare. Et ideò exclamat Augustinus: O impia cæcitas! habitaculo scilicet contaminabantur alieno, & non scelere proprio: proprio: de ipsis enim prædixerat Saluator: Væ vobis qui decimatis mentam. Vt ait Chrysostomus hic, &c. Et reliquistis quæ sunt grauiora legis. Item si Iudæi præcauebant contaminationem, vt comederent Pascha legale, multo magis fideles debent præcauere contaminationem peccati, vt celebrent verum Pascha: Expurgate vetus fermentum, &c. Et sequitur illa pars, in qua examinatio Christi sub Pilato, ibi: *Exiuit ergo Pilatus.* Et illa in duas. Primò, narratur de Christi examinatione sub Pilato. Secundò, de cautela Pilati, & nisi ad ipsum liberandum proximo capitulo. *Tunc ergò apprehendit Pilatus.* Et illa in tres. Primò, inquisitio Pilati à Iudæis de accusatione Christi, & eorum responsio. Secundò, Christi ab eo examinatio, & eiusdem responsio, ibi: *Introiuit ergò iterum in prætorium.* In primò quatuor. Primò, Pilati interrogatio. Secundò, Iudæorum dolosa responsio, ibi: *Responderunt.* Tertiò, eiusdem Pilati indiscreta oblatio, ibi: *Dicit ergò eis.* Quartò, eorumdem responsio: *Dixerunt.* Ait ergò: *Exiuit ergò Pilatus ad eos & dixit: quam accusationem adfertis, &c.* Vt prius videns Pilatus eum ligatum, & inconueniens esse dicens, eos supplicium sibi concedere sine iudicio, ait: *Quam accusationem, &c.* Non est consuetudo Romanis damnare aliquem prius, quàm is qui accusatur habeat accusatores, locumque defendendi. Et ideò sequitur eorum dolosa & mendax responsio: *Dixerunt: Si non esset hic malefactor, &c.* Vt ait Chrysostomus, nihil potentes dicere aduersus eum obumbrant responsionem. Et Augustinus: Respondeant ab immundis spiritibus liberati, & languidi sanati, & leprosi mundati, & sic de alijs, vtrum sit malefactor. Sed ipsi erant de quibus ait Propheta: Reddebant mala pro bonis. Sed quæritur. Ex quo tradebant eum intuitu maleficij, videtur quòd fuerunt inexcusabiles. Item conscientia est lex intellectus, ait Damascenus, & ligat ad faciendum ea quæ dictat: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Scilicet contra conscientiam, ait Glossa, ibi: Ergo vt prius. Item si cognouissent, non crucifixissent. Et: Per ignorantiam fecistis. Et ita fuerunt excusabiles vt videtur. Et ad istud respondendum, quòd ex diuina promissione, ex prophetarum prænunciatione, & ex scripturarum veritate poterant cognoscere ipsum esse filium Dei. Supra: Scrutamini scripturas: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent. Item ex operum magnitudine. Supra: Operibus credite. Et ideò iudicantes eum esse malefactorem, ex malitia & inuidia hoc fecerunt, & sic fuerunt inexcusabiles. Et per hoc ad aliud, quod eorum conscientia fuit erronea, quod potuerunt scire ex prædictis. Ad aliud respondendum secūdùm Glossam, vbi supra, quòd minores non cognouerunt eum esse, qui promissus erat in lege: maiores vero cognouerūt, sed non manifestè esse Deum, malitia eos excæcante & inuidia. Et ideò fuerunt rei mortis eius, licet quo ad aliquid, & aliquo modo fuerit ignorantia, quæ tamen ex toto non excusauit. Et sequitur indiscreta oblatio Pilati: *Dicit ergò eis Pilatus.* Et hoc dixit, eripi volens, ab eorum odio scilicet, vt ait Chrysostomus: *Et secundum legem vestram iudicate eum*, de qua: Maleficos non patieris viuere. Sed ipse erat benefactor, ideò non licebat illis eum interficere: Innocentem & iustum non interficies. Ideò ibi verificatur illud Iob: Causa tua quasi impij iudicata est. Et sequitur eorum responsio: *Dixerunt: nobis non licet interficere.* Opponit Augustinus, quid dicit insana crudelitas? Si malefactor est, licet occidere eum, secundum legem prædictam. Item Stephanum interfecerunt. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum: quòd non licebat eis interficere propter diei festi sanctitatem, quem celebrare incœperat. Vel secundùm Chrysostomum, crucifigere eis non licebat, & hoc ipsi volebant, vt morte diffament dolosa: dixerunt, quasi non secundum legem nostrā peccauit, sed commune est crimen, quia volebant dicere, quòd peccauerat contra maiestatem Imperialem, faciens se Regem. Vndè quærit Chrysostomus, quare duxerunt eum ad Pilatum? Et respondet, quòd multum eorum principatus & potestatis abscissum erat, quia erant sub Romanis & formidabant, ne postea vindictam darent accusati apud Romanos. Hæc ille. Hoc tamen factum est: *Vt sermo Iesu impleretur quem dixit.* Tradent eum gentibus ad illudendum, &c. Et sic non solum à Iudæis, sed & à gentibus debebat interfici, ait Chrysostomus. Et patet hic accusantium dolositas, & falsitas, & duplicitas, & iudicis flexibilitas, & timiditas, in cauendo odium accusantium, & tepiditas in diligendo veritatem, & inquirendo quæ faciunt peruerti iudicium sæpè: Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum abominabilis est vterq; apud Deum. Et sequitur illa pars, in qua examinatio Christi à Pilato, ibi: *Introiuit, &c.* Et ibi quatuor. Primò inquisitio, de captionis ratione, & Christi responsio, ibi: *Respondit Pilatus.* Tertiò, Pilati conclusio, ibi: *Dixit itaq; ei Pilatus.* Quartò, egressio Pilati ad Iudæos, & innocentiæ Christi testificatio, ibi: *Et cum hoc dixisset.* Ait ergo: *Introiuit ergò in prætorium Pilatus, & dixit: Tu es Rex Iudæorum?* Et ideo sic interrogat, vt si Christus confiteretur hoc, accusaretur crimine læsæ maiestatis. Et sequitur responsio Christi: *Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, &c.* Sed cum sciret omnia, ad quid hoc quæsiuit? Et ad hoc respondet Chrysostomus: quòd non ignorans quæsiuit, sed ab ipso accusari volens Iudæos, quasi diceret: Hoc audisti à Iudæis, cuius gratia non rectam facis inuestigationem. Et in hoc manifestat Iudæorum malitiam & iudicis negligentiam. Secundùm verò Augustinum: Hoc dici voluit, non vt ipse sciret, sed vt scriberetur, quod nos scire voluit. Et sequitur secunda inquisitiō Pilati: *Numquid ego Iudæus sum, &c.* Vt ait Augustinus: Abstulit à se suspicionem, qua posset putari à semetipso dixisse, illud se à Iudæis audire demonstrans, quasi diceret: nō à me dixi, sed à Iudæis accepi. Ideò sequitur: *Quid fecisti?* Idem Chrysostomus dicens, quòd plebem sequitur. Et sequitur responsio Christi: *Regnum meum non est de hoc mundo*, quasi diceret, secundū Augustinum: noli timere metu vanissimo, quia regnum meum non est de hoc mundo, nec impedio dominationē vestram. Venite credendo, nolite sæuire metuendo. Hæc ille. Vt enim ait Chrysostomus, quod formidauerat Pilatus, dissoluit, scilicet ex tyrannide suspicionem. Et ideò quasi hoc probās subdit: *Si de hoc mūdo esset, &c.* Vt enim ait Chrysost. ostendit regni huius, quod apud nos est, imbecillitatem, quoniā in ministris habet fortitudinem: quod verò regnum est superius, sufficiens est sibiipsi. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait: *Regnum meum non est de hoc mundo?* Vt ait Chrysostomus, hinc hæretici accipientes occasionem, id est, alienū eum esse à conditione mundi. Vndè & ex hoc dicunt, duo esse principia, scilicet bonorū & malorum, & quòd ea quæ in mundo sunt non pertinent ad bonum Deum. Et ad istud respondet Chrysostomus, quòd sicut ipse ait: non sum de hoc mundo, ita regnum ait non hinc esse: non priuans mundum à sua prouidentia, & præsistentia, sed ostendens, quod dixi, non existens humanum neq; corruptibile. Hæc ille. Consimiliter exponit August. Dixit quidam in prophetia de Deo Patre: Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion, sed Sion non est de hoc mundo. Regnum eius est hic, sed non de hoc mundo: hic enim est habens bonos & malos, sed non hinc, quia peregrinatur à Domino. Vndè regnū suum dicit, credentes, qui non sunt de hoc mundo. Et in hoc patet Regis maiestas, & regni perennitas, & eiusdem regni ordinabilitas: Regnum enim tuum, regnum omnium sæculorum, ait Propheta. Et sequitur Pilati conclusio cum Christi responsione, ibi:

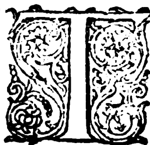
Marginal notes (left): Aug. tract. 114. in Ioa. antè mediū tom. 9. — Chryso. ho. 82. in Ioa. post medi. to. 3. — Aug. tract. 114. in Ioa. antè mediū tom. 9. — Ibidem. — Ibidem. — Mat. 23. b — Act. 25. e — Chrys. hom 82. in Ioa. post medi. tom. 3. — Aug. tract. 114. in Ioa. antè medi. tom. 9. — Psa. 34. b — Damascen. orth. fid. li. 4. c. 23. — Rom. 14 d — 1. Cor. 2. c — Act. 3. c — Ioan. 5. f — Act. 10. a — Ioan. 10. g — Glossa. 1. Cor. 2. — Exo. 22. f — Exo. 23. d — Iob. 36. c

Marginal notes (right): Aug. tract. 117. in Ioa. antè mediū tom. 9. — Act. 7. g — Aug. ibid. paulo post. — Chrys. hom 82. in Ioa. post mediū tom. 3. — Ibid. post multa. — Mat. 20. c — Chrys. ibid. — Prou. 17. a — Chrys. hō. 82. in Ioa. post medi. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Ioa. propè prin. tom. 9. — Ibid. post pauca. — Chrys. hō. 82 in Ioa. post medi. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Ioa. antè medi. tom. 9. — Chrys. hō. 82. in Ioa. post medi. tom. 3. — Ibidem. — Ibidem. — Ibidem. — Ioan. 17. c — Aug. tract. 115. in Ioa. antè medi. tom. 9. — Psal. 2. b — Ps. 144. c

Ergo rex es tu? Et potest legi illatiuè, vel interrogatiuè: *Rex es tu?* Et sequitur responsio Saluatoris: *Tu dicis: quia rex sum ego*, vt ait Augustinus: non quia Regem se timuit confiteri: sed, *tu dicis*, ita libratum est, vt neque se Regem neget. Rex est n. cuius regnum non est de hoc mundo: neque Regem talem se esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo. Et de hoc in Glossa: *Ego in hoc natus sum*, sicut enim supra: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio: nihil aliud ostendere voluit, quàm generationem à patre, ita & in alijs nihil aliud ostendit, vt hic: quasi diceret: Non sum talis qualem suspicaris, sed multò clarior, ait Chrysostomus. Et ideo sequitur: *Ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati*, quasi diceret, ait Augustinus: Ad hanc rem natus sum, vel ad hoc vt testimonium perhibeam veritati, qui sum ipsa veritas: Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Et: Non secundum visionem oculorum iudicabit, &c. Et quoniam non omnium est fides, sicut continuat Augustinus, sequitur: *Omnis qui est ex veritate audit*, scilicet interioribus vocibus, id est, obaudit, ait Augustinus: Eius enim vox est: Ego sum veritas. Supra: Sed non omnes obaudiunt veritati, & credunt in veritate. Supra: Nemo venit ad me nisi datum fuerit ei à patre. Et patet ex dictis veritas Saluatoris in respondendo, & discretionis prouidentia, siue cautela, ora aduersantium obstruendo, & artificiositas in docendo, vt electi intelligerent eius responsa atque dicta. Quæritur de hoc quod ait: *Veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati*, qualiter hoc? cum ipse sit veritas, supra: Videtur quod testimonium suum non sit credibile, quia supra: Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum: Ergo, &c. Item veritas est lux. Supra: Qui malè agit, non venit ad lucem: Ergo non indiget aliqua testificatione. Et ad istud respondendum est, quòd testimonij perhibitio fit, vel propter obscuritatem rei testificabilis, vel ob dubitationem dicentis vel proferentis, vel ob defectum eorum quibus fit testificatio. Primis duobus modis non fuit necessaria testificatio de veritate, quam loquebatur Christus. Tertiò modo fuit necessaria, scilicet ob defectum, & cæcitatem eorum, quibus denunciabat veritatem, quia erant tenebræ de se. Et sequitur: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Et per hoc suadet eum fieri auditorem eorum, quæ dicuntur, & attrahit eum, vt ait Chrysostomus. Et in hoc etiam eum, id est, Pilatum cepit, id est, attraxit his breuibus verbis, vt scilicet ille: *Quid est veritas?* Quæritur, cum filius Dei sit veritas, supra. Ex quo & per quem omnia. Supra: Omnia per ipsum facta sunt, videtur quòd omnes audiunt vocem Dei. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, quòd est esse ex veritate dupliciter: vel per creationem, & sic sunt omnes ex veritate, quia à Deo creati: vel ex veritate esse per gratiam, vel donum collatum. Et sic loquitur hic. Et de hoc in Glossa. Sed obijcitur hic tunc, quòd prius est audire vocem Dei, quàm sic esse ex veritate: Ergò malè ordinauit. Et ad istud respondendum, quòd est audire vocem Dei dupliciter: vel ad illuminationem credendo intellectu, & amando affectu: vel est audire vocem Dei, adimplendo effectu. Supra: Qui habet mandata mea & seruat ea. Et sic loquitur hic. Nam Augustinus ideò audit, quia ex veritate est, id est, quia hoc illi donum ex veritate collatum. Item quæritur, quare Pilatus ex quo quæsiuit, quid erat veritas, non expectauit responsionem de illa, ex quo quasi attractus verbis Saluatoris quæsiuit, quid erat illa: Item quare Saluator non expressit ei, quid erat veritas, cum ipse: Omni potenti te tribue. Et: Parati ad satisfactionem omni poscenti rationem. Item ex quo sermo eius erat potestate plenus, & loquebatur sicut potestatem habens, ex quo Pilatus fuit attractus eius verbis, si explicasset ei, quid esset veritas, credidisset vt videtur. Et ita vt prius. Et ad primum respondendum est, secundùm Chrysostomũ, quòd Pilatus ad id quod præparabat institit, scilicet ad eripiendum Christum de manu Iudæorum, siue ab impetu. Item quoniam hæc interrogatio indigebat tempore, & ideò Pilatus non expectabat responsionem. Hæc ille. Secũdum Augustinum verò, subito venit ei in mentem ea consuetudo Iudæorum, quia solebat eis vnus dimitti in Paschate, & ideò nõ expectauit vt respõderet ei Iesus, quid esset veritas. Secundum Anselmum non respondit ei Saluator, quid esset veritas, quia audire veritatem non fuit dignus. Responsio autem ad quæstionem, scilicet quid sit ipsa veritas, habita est supra: quando ait Saluator. Ego sum veritas. Et sequitur vltimum: *Et cum hoc dixisset: exiuit ad Iudæos.* Et ibi duo. Primò, innocentiæ Christi testificatio. Secundò, ipsa oblatio Iudæis de dimissione Christi, & eorum responsio, ibi: *Est autem consuetudo.* Ait ergò: *Exiuit & dixit eis: Ego nullam inuenio, &c.* vt ait Chrysostomus: Intuere quàm prudenter ait. Non dixit, quia peccauit & dignus est donari festo, sed primum eum eruens à causa omnis scilicet pœnæ, & tunc rogat ex superabundanti, & si nollent eum, vt innocentem dimittere, saltem vt obnoxium donari tempori, id est, festo paschali. Et ideò induxit: *Est autem consuetudo.* Sicut continuat Chrysostomus, & hortando dixit: *Vultis vt dimittam vobis Regem Iudæorum?* Sed quæritur ratio huius consuetudinis. Item nulla consuetudo contraria legi diuinæ est seruanda, secundum Augustinum: Sed lex diuina erat: Maleficos non patieris viuere. Et ad istud respondet Glossa, quòd quia in Paschate fuerunt liberati à seruitute, ideò in Paschate fuit eis consuetudo dimittendi aliquem captiuum. Et misericordia superexaltat iudicium. Et sequitur eorum peruersa responsio, ibi: *Clamauerunt.* Et in hoc impetuosa affectuositas ad Christum occidendum, quia clamauerunt omnes. Et in hoc eorum ad malignandum vnanimitas. *Non hunc*, scilicet innocentem & benefactorem: *Sed Barrabam*, scilicet nocentem & malefactorem. Vndè Chrysostomus: O mentem scelestem! similes sui petunt scelestum dimitti, insontem cruciari iubent. Et quasi idem Augustinus. Ideò sequitur: *Erat autem Barrabas latro*: Vt ait Augustinus: Vmbra veritatis tenebatur à Iudæis, & mirabili dispensatione diuinæ prouidentiæ per homines fallaces, veritas vmbræ implebatur. Hæc ille. Et patet hic filij Dei incogitabilis bonitas, & dignatiua pietas, & patientiæ longanimitas, quòd sustinuit scilicet postponi latroni, cum esset creator & auctor omnis creaturæ, dator & conseruator vitæ, & collator omnis beneficentiæ: sustinuit tamen quòd ab illis, quibus dabat vitam, ablator vitæ ab alijs præeligeretur: Cum iniquis reputatus est. Immo in hoc postpositus: mysterium tamen est iuxta Glossam: Barrabas interpretatur filius magistri, vel filius patris, id est, diaboli, & ita illi qui erant ex patre diabolo. Supra: Vos ex patre diabolo estis: filium eiusdem diaboli prælegerunt, & auctorem vitæ interfici voluerunt: Morte turpissima condemnemus illum, &c. Mysterium vero prædictorum, scilicet eius quod ait: *Regnum meum non est de hoc mundo*: Patet in collatione prædicabili. De hoc verò, quod sequitur: *In hoc natus sum*, scilicet quòd sum Rex, patet supra, vbi dicitur Ecclesiæ: Venit tibi Rex tuus. Ad quid autem venit in mundum, & qualiter perhibuit testimonium veritati, patet in collatione prædicabili.

Aug. ibid. post medi. — Ioan. 5. e — Chrys. hom 82. in Ioa. post medi. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Ioa. post mediũ tom. 9. — Isa. 55. b — Isa. 11. a — Aug. ibid. — Ioan. 14. a — Ioan. 10. b — Ioa. 14. a — Ioan. 5. a — Ioan. 3. c — Chrys. hom. 83. in Ioa. antè medi. tom. 3. — Ioa. 14. a — Ioan. 1. a — Aug. tract. 115. in Ioa. post mediũ tom. 9. — Ioan. 14. c — Aug. ibid. — Luc. 6. d — 1. Pet. 3. c — Eccl. 8. c — Mat. 7. g — Chrys. hõ. 83. in Ioa. antè medi. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Io. vers. fin. tom. 9. — Ioan. 14. a — Chrysost. ho. 83. in Ioan. antè medi. tom. 9. — Ibidem. — Exo. 22. c — Exo. 12. g — Chrys. hom 83. in Ioa antè medi. tom. 3. — Aug. tract. 115. in Ioa. propè fin. tom. 9. — Ibidem. — Isa. 53. d — Ioan. 8. f — Sap. 2. d — Ioan. 12. c

CAPVT DECIMVM NONVM.

TVNC ergò apprehendit Pilatus Iesum. Narrata superius examinatione Christi à Pilato, & narratis Christi responsis: hic narratur de nisu & studio Pilati ad eius liberationem. Et hoc in tres. Primò, de nisu suo ad eius liberationem iudicio seueritatis. Secundò, de eius nisu ad suam liberationem ostensione innocentiæ Christi, & puritatis, ibi: *Dixit eis.* Tertiò, de nisu suo ad ipsum liberandum iudicio æquitatis, ibi: *Dixit eis.* In prima tria. Primò, Christi flagellatio ad mitigationem malitiæ Iudæorum. Secundò, flagellati ostensio ipsis Iudæis cum testificatione innocentiæ: *Exiuit iterum Pilatus.* Tertiò, Iudæorum induratio & malignatio, ibi: *Cum ergò vidissent.* Ait ergo:

Continuatio. — Diuisio.

erhò: *Tunc ergò apprehendit Pilatus Ieſum, & flagellauit.* Sed quæritur, ex quo Pilatus nitebatur eum liberare, ad quid eum flagellauit, & ad quid permiſit milites ei illudere? Et ad iſtud reſpondet Auguſtinus: Non ob aliud hoc feciſſe credendum eſt, niſi vt illius iniurijs Iudæi ſatiati, ſufficere ſibi exiſtimarent, & vſque ad eius mortem ſæuire deſiſterent. Et per hoc ad aliud. Vndè Auguſtinus. Idem præſes cohortem ſuam permiſit facere quæ fecerunt. Idẽ Chryſoſtomus: Flagellauit, inquit, eum Pilatus fortaſſis abſoluere volens, & mitigare Iudaicum zelum, & fieri quæ facta ſunt, conceſſit, vt eorum molliret iram. Et ideò ſequitur: *Et milites plectentes coronam de ſpinis*, id eſt, iuncis marinis acutis, & pungitiuis ad modum ſpinarum: *Et veſtem purpuream circumdederunt ei.* Et hoc irriſoriè: purpura enim Regum eſt. Et hanc vocat Matthæus chlamydem coccineam. *Et dicebant: Aue Rex Iudæorum*, quod dicebant exprobrando, ſiue irridendo: *Et dabant ei alapas*, affligendo. Sed quæritur qualiter milites hoc faciebant, cum eſſent gentiles? Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quòd ſi non iniunctio principis erat, ſed permiſsio, ad gratiam Iudaicam hoc faciebant, & pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant. Hęc ille, de his. Dixerunt genu flexo, &c. Et in huius memoriam, quando oratur in paraſceue pro Iudæis, non flectimus genua. Quæritur, qualiter narrat hic de iſta illuſione, ſecundum ſeriem hiſtoriæ: Matthæus vero & Marcus per recapitulationem. Vndè Auguſtinus: Oportet, inquit, Matthæum, & Marcum dicere, recapitulando illud commemoraſſe: non quòd tunc factum ſit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidiſſet. Et ſequitur ſecundum, ſcilicet flagellati oſtenſio: *Exiit Pilatus & dixit: Ecce adduco eum*, ſcilicet flagellatum non propter culpam. Ideò ſequitur: *Nullam in eo cauſam inuenio*, ſcilicet mortis: *Exiuit ergò Ieſus portans coronam*, vt ait Auguſtinus: Si Regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis, flagellatus eſt, feruet ignominia, frigeſcat inuidia. Hæc ille. Et ſequitur tertium: *Cum ergò vidiſſent eum Pontifices*, qui amplius perſequebantur: *Clamabant.* Et in hoc malignandi affectuoſitas, & impetuoſitas: *Crucifige, crucifige eum.* Et in hoc ignominioſi tormenti eius appetibilitas. Et duplicant, in quo affectiones intentio ſignatur: Morte turpiſsima condemnemus eum. Et in his omnibus patet admiranda dignatio filij Dei in ſuſtinendo prædictas illuſiones, & opprobria. Patet etiam ſtupenda eius patiẽtia. Vndè Chryſoſtomus: Tot & talibus fientibus, ipſe ſtabat ſilens: tu vero non ſolum audi hoc, ſed continuo in mente habe, & Regem orbis terrarum, & angelorum contumeliam patientem à militibus per verba, per res, & omnia ferentem ſilentio imitare per opera ipſa. Hæc ille. Et nota hic, ſicut Auguſtinus: Chriſtus fuit flagellatus, ſpinis coronatus, ludibrioſa veſte amictus, amaris conuitijs illuſus, alapis cæſus. Hæc ille. Et hæc ſuſtinuit filius Dei ad deletionem peccati culpæ generis humani, & ad ſatisfactionem pro illa. Flagellatus enim fuit ad ſatisfactionem pro delicijs & laſciuia, de qua laſciuia: Vbique relinquamus ſigna lætitiæ noſtræ. Sed ipſe à doloribus à iuuentute, vt ait Propheta: Vidimus eum virum dolorum. Item ipſe coronatus ſpinea corona ad ſatisfactionem pro elatione humanæ ſuperbiæ, de qua: Væ coronæ ſuperbiæ. Sed de ipſo in figura: Videte Regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater ſua: ſcilicet ſynagoga. Item culpa generis humani fuit in pompoſa iactantia in veſtibus. Vndè diues epulo induebatur purpura & byſſo: qui fuit figura ſynagogæ: Non ſuſtinuit hic Saluator illuſionem in veſte purpurea, ad ſatisfactionem pro vitioſa pompa prædicta, propter quod poteſt dici de eo illud: Quare rubrũ eſt veſtimentum tuum? Et hoc ſignatum in tunica Ioſeph tincta in ſanguine hædi. Item generis humani peccatum fuit peruerſitate & falſitate verbi. Vndè & mulier ſuaſit viro edere de ligno vetito, & vterque ſe excuſauit. Et ideò filius Dei ſuſtinuit hic, & opprobria in verbis & contumelias: Dedit contra me vocem. Et in Pſalmo: Aperuit ſuper me os ſuum. Item peccatum generis humani fuit in delectationibus carnis: guſtauit enim de ligno vetito. Vndè & filius Dei ſuſtinuit hic alapas in corpore. Corpus meum dedi percutientibus. Et: Quaſi agnus coram tondente: Saturabitur opprobrijs. Et ſic, vt Auguſtinus ait: Martyres confortabantur ad omnia, quæ perſecutores libuiſſet facere, perferenda. Et ſequitur ſecunda pars principalis, vbi de niſu Pilati ad liberandum eum ſtudio benignitatis. *Dixit eis Pilatus: Accipite eum*: Et in illa parte ſic procedit. Primò, innocentiæ Chriſti teſtificatio, & Iudæorum reſponſio. Secundò, à Pilato Chriſti inquiſitio, & cum Chriſto mutua collatio, ibi: *Cum ergò audiſſet Pilatus.* Tertiò, ſtudij Pilati ad ipſum liberandum ſpecificatio, & Iudæorum comminatio, ibi: *Et exinde quærebat.* Et hoc eſt, quod ait: *Dixit eis Pilatus: Accipite eum vos & crucifigite.* Et in hoc Pilati delictum & defectio, vt ait Chryſoſtomus. Videns Pilatus inaniter omnia fieri, ſic ait: priora enim flagella, ſcilicet propter eorum inſaniam conceſſit: Vndè & excuſans ait: *Non inuenio cauſam*: Qui peccatum non fecit, & cætera. Sed canes ſcilicet Iudæos nihil horum in verecundiam conuertit, ait Chryſoſtomus: *Ideò reſponderunt Iudæi: Non habemus legem, & ſecundum legem debet mori*: Qui blaſphemauerit morte morietur. Et ſupra: De bono opere non lapidamus te, ſed cum ſis homo, facis te ipſum Deum. Sed, vt ait Chryſoſtomus, ea quæ filij Dei, agentem, dicere ſeipſum eſſe filium Dei, non eſt crimen, ſicut Chriſtus faciebat, ſupra: Operibus credite: Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, & cætera. Et ſequitur tertia particula: *Cum ergò audiſſet Pilatus, & cætera, ingreſſus eſt prætorium.* Vt n. ait Chryſoſtomus, formidauit ne verum eſſet, quod dicebatur: ideò non vltra interrogat eum quid feciſti? *Sed dixit ad Ieſum: Vndè es tu?* Timore concuſſus ſcilicet, ne eſſet filius Dei, ſcrutationem facit ſcilicet de origine, ait Chryſoſtomus: *Ieſus autem reſponſum non dedit ei.* Sed quæritur, quare hoc? cum dicatur: Reſponde ſtulto. Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quod ſupra audiuit Pilatus: Ego in hoc natus ſum: & regnum meum nõ eſt de hoc mundo: ideò iterato non reſpondit ei. Et in hoc impletum eſt illud: Quaſi agnus coram tundente obmuteſcet. Et de hoc Auguſtinus. Ad hoc data eſt ſimilitudo, vt in ſuo ſilentio, non reus, ſed innocens haberetur. Vndè & Chriſtus tacuit coram Herode, & coram Pilato hic, vt impleretur illud: Ex ore altiſsimi non egredientur bona vel mala. Vndè hic ſiluit Chriſtus, oſtendens iudicis iniuſtam trepidationem & tepiditatem. In Luca coram Herode ſiluit, declinans proprias laudes. Et ſubditur: *Dicit ei Pilatus: Mihi non loqueris?* vt ait Chryſoſtomus. Quia ſiluit, ait Pilatus: *Neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te?* Et in hoc ſeipſum condemnauit, ait Chryſoſtomus. Si enim talem habuit poteſtatem, cuius gratia nullam cauſam inueniens non abſoluit aduerſum ſeipſum enunciationem protulit. Hæc ille. Et ſequitur reſponſio Chriſti: *Non haberes poteſtatem, niſi tibi datum eſſet deſuper.* Vt ait Chryſoſtomus: ſubmittens eius ſenſum & tumorem, hoc ait: Quia non eſt poteſtas niſi à Deo. Sed quæritur, qualiter fuit data poteſtas deſuper talis? quia qui dat furioſo gladium, quo occidat innocentem, imputandum eſt danti: Ergo danti poteſtatem malis ad malignandum, eſt imputandum malum ei, qui dat illam. Item ex hoc videtur, quod non ſit diuina prouidentia in mundo, ex quo malis contingunt proſpera, & bonis aduerſa. Sicut tangit Boethius. Item vt ait Dionyſius: Ordo diuinæ bonitatis eſt, quòd à ſummis in media, & à mediis in infima deſcendat: Ergo non debet eſſe poteſtas data per malos, ſupra bonos. Item: Regnauerunt & non ex me: Ergo talibus non eſt poteſtas data deſuper. Et ad iſtud reſpondendum eſt, ſecundùm Auguſtinum dicentem: Iniuſtum non eſt, vt improbitas accipientibus nocendi poteſtatem, & bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur: Iob enim probatus, vt iuſtus appareret: Petrus tentatus, ne de ſe præſumeret: Paulus colaphizatus, ne ſe extolleret. Et ibi benè de hoc. Et idem Auguſtinus: Bonis nihil nocent mali, quia hoc eis auferunt, quod non diligunt: nam quod diligunt, & vndè beati ſunt, nemo poteſt eis auferre. Hæc ille: Qui regnare facit hypocritam,

Aug. tract. 116. in Io. propè prin tom. 9. Ibidem. Chryſ. hom 83. in Ioa. antè med. tom. 3. Mat. 27 c. Chryſ. ibid. Mat. 27. e. Ritus Eccleſiæ. Aug. de cõcord. Euãg. lib. 3. ca. 9. poſt mediũ tom. 4. Aug. tract. 116. in Ioa. antè mediũ tom. 9. Ibidem. Sap. 2. d. Chryſo. ho. 83. in Ioa. antè mediũ tom. 3. Aug. tract. 116. in Ioa. antè medi. tom. 9. Sap. 2. b. Iſa. 53. a. Iſa. 28. a. Cant 3. d. Luc. 16. c. Iſa. 63. a. Gen. 37. a. Gen. 3. b. Ier. 12. b. Pſal. 21. b. Gen. 3. a.

Iſa. 50. c. Iſa. 53. c. Thre. 3. d. Aug. tract. 116. in Ioa. propè prin. tom. 9. Chryſo. ho. 83. in Ioa. antè mediũ tom. 3. 1. Pet. 2. d. Chryſ. ibid. Leu. 24. e. Ioan. 10. f. Chryſ. ibid. Ioan. 10. g. Phil. 2. a. Chryſ. ibid. poſt pauca. Ibidem. Pro. 26. a. Chryſ. ibid. Ioa. 18. g. Iſa. 53. c. Chryſ. hi. 116. in Ioa. poſt medi. tom. 3. Luc. 23. b. Thre. 3. e. Chryſ. hom 83. in Ioa. antè mediũ tom. 3. Ibidem. Ibidem. Rom. 13. a. Boet. de cõſol. Philoſ. li. 4. proſ. 1. Dion. c. 4. de diui. nomin. Oſe. 8. a. Auguſt. de nat. bon. c. 32. tom. 6. Idẽ de agone Chriſti ca. 7. propè fin. tom. 3. Iob. 34. d.

Greg. Mor. li. 25. c. 14. pocritam, propter peccata populi. Ibi Gregorius de hoc. Vndè in potestate sunt duo à Deo data scilicet potestatis collatio, & officij executio. Primum est à Deo, à quo collata potestas. Secundum, est ab ipso homine, & sic deuiat & errat. Et hoc est ab homine difformante se à diuina potestate. Et per hoc ad aliud, quando dicitur: Regnauerunt & non ex me. (Ose. 8. a) Hoc dicitur ratione abusionis ipsius potestatis, secundùm Gregorium, vbi illud exponit. (Greg. ibid. cap. 6. post med.) Et in hoc abstulit tumorem, & superbiam Pilato, quando ait: *Non haberes potestatem, nisi data tibi esset desuper.* Sed quia tradiderunt Christum Iudaei inuidendo, Pilatus vero tradidit eum metuendo, vt ait Augustinus, ideò sequitur: *Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet.* (Aug. tract. 116. in Ioa. antè medium tom. 9.) Et sequitur tertia particula, in qua nisus, vel studium Pilati ad eum liberandum: *Exinde quaerebat Pilatus vt dimitteret eum,* id est, ex hac causa, ne hoc peccatum faceret, vt ait Augustinus. (Ibid. paulò post.) Et est in Glossa. Et subditur Iudaeorum malitia, & sagacitas: *Iudaei autem clamabant: si hunc dimittis, non es amicus Caesaris.* Vt enim Augustinus, maiorem tumorem putauerunt se ingerere Pilato, terrendo de Caesare, vt occideret Christum: (Ibid. post pauca.) quoniam quando dixerunt: *Secundum legem debet mori.* Et subdunt rationem: *Omnis qui se Regem facit, contradicit Caesari,* quia Caesar volebat esse Rex omnium. Vt n. ait Augustinus: Terrena ciuitas habet bonum suum. (Aug. de Ciuit. Dei li. 15. ca. 4. in prin. to. 5.) Et quoniam non est tale bonum, vt nullas angustias faceret amatoribus suis, ideò ciuitas ipsa aduersus seipsam diuiditur litigando, bellando, atque pugnando: & propter hoc vnus, qui vult dominari in ea, libidinosè non sustinet socium. Et ibi Augustinus benè de hoc. Et sequitur illa pars, in qua de studio Pilati ad liberandum Christum, indicio seueritatis & discussionis: *Pilatus ergò cum audisset.* Et ibi tria. Primò, Christi iudicandi in medio oblatio siue allatio, cum descriptione loci & temporisq. Secundò, Iudaeorum impia petitio, ibi: *Clamabant.* Tertiò, Christi eijsdem à Pilato impia traditio, ibi: *Tunc ergò.* Ait ergò: *Pilatus cum audisset,* vt ait Chrysostomus. (Chrys. hom. 83. in Ioa. post medium tom. 3.) Exijt Pilatus scrutaturus rem, & hoc ostendit quod sequitur: *Sedit pro tribunali,* id est, pro iudice, in sede iudiciali. (Tribunal quid.) Tribunal enim sedes est iudicis, thronus vel solium est Regum, cathedra doctorum propriè. Vndè Isidorus: Tribunal autem dictum, eo quòd inde tribuantur praecepta viuendi: (Isid. etym. lib. 15. c. 4. post medi.) *In loco qui dicitur Licostrathos,* quòd interpretatur iudicium vel iudiciale. *Hebraicè autem golgotha.* Quod interpretatur varietas pauimenti vel collis, siue sublimitas, secundum Glossam. Fortè enim erat locus eminens, ornatus pauimento. Et in hoc descriptio loci. *Erat autem parasceue Paschae.* Dicitur enim parasceue, paratio coenae, vel paratio Paschae, id est, dies praeparationis necessariorum pro sabbato, in quo non licebat parare. Vndè Augustinus: (Aug. tract. 117. in Ioa. antè medi. tom. 9.) Parasceue latinè praeparatio est: quòd illo die colligebant, pro duobus diebus. Parasceue, inquam, Paschae, id est, sabbati azymorum: quod hic sumitur pro Paschate: (Exo. 16. e) *Erat hora quasi sexta.* Et in hoc descriptio temporis. Sed quaeritur, qualiter ait: *Hora sexta,* quia dicitur, quòd tenebrae factae sunt ab hora sexta, vsque ad horam nonam: (Mat. 27. e) Ergo hora sexta fuit passus, non iudicatus. Item dicitur, quod erat quasi hora tertia. (Mar. 15. e) Et ad istud respondet Augustinus diffusè, (Aug. tract. 117. in Ioa. propè prin. tom. 9.) quòd hora tertia erat, quando crucifixus linguis Iudaeorum: hora vero sexta, quando crucifixus manibus militum. Illa enim hora, qua à militibus crucifixus est, quasi sexta iam coeperat. Et de hoc Augustinus multum. Et est in Glossa pro parte. Et ex hoc est, quòd in huius memoriã dicitur missa inter tertiam & sextam. Et si dicatur missa mane, secundum quosdam, feria debet dici ante. Et patet hoc, quòd Deus iudex iustus iudicatus est in loco iudicij non iusti, sed iniqui: Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. (Iob. 36. e) Et sequitur: *Dicit Iudaeis: Ecce Rex vester.* Existimans eos Pilatus mouendos scilicet in misericordiam, nullam faciens scrutationem tradidit eum, scilicet offerendo ait Chrysostomus. (Chrys. hõ. 83. in Ioa. post medi. tom. 3.) Sed illi indurati in malitia. *Clamabant: Tolle, tolle, crucifige.* Geminatio enim notat intentionem malitiae eorum in affectu, morte contumeliosa volentes eum occidere, vt dictum est: erat enim mors exprobrabilissima, ait Chrysostomus. (Ibid. paulò post.) Supra: *Dixitque Pilatus: Regem vestrum crucifigam?* Volens enim eorum ignominia eos frangere, id est, flecti à malitia hoc ait, ait Augustinus: (Aug. tract. 116. in Ioa. post medi. tom. 9.) *Responderunt autem Pontifices,* qui instigabant plebem ad praedicta, vt ait Chrysostomus. Plebs inordinata & corrupta à principibus, sic clamabat: *Non habemus Regem nisi Caesarem.* Vt enim ait Chrysostom. (Chrys. hom 83. in Ioa. post medi. tom. 3.) volentes semetipsos submiserunt supplicio, scilicet seruituti Caesaris & Romanorum: & propterea Dominus eos tradidit & dimisit eorum, id est, Romanorũ seruituti eos incidere. Et sequitur filij Dei à Pilato traditio: *Tunc ergo tradidit eis illum,* scilicet ductus timore, vt dictũ est: *Vt crucifigeretur.* Sed quaeritur, quare non ait, vt crucifigerent? Et ad istud respõdet Augustinus, (Aug. tract. 116. in Io. ver. fin. tom. 9.) quòd ideò sic loquitur, vt scilicet crucifigeretur iudicio à potestate praesidis, vt eos crimine implicarer, à quo alieni esse conabatur. Non n. hoc faceret Pilatus, nisi, vt id quod eos cupere cernebat impleret. Hęc ille. Et patet hic Iudaeorũ malitia in accusando ex inuidia. Patet etiam iudicis iniustitia, qui timore inductus tradidit Christum innocentẽ Iudaeis ad occidendum. Patet militum auaritia, qui pecuniarũ gratia omnia audebant, vt ait Chrysostomus, (Chrys. hom. 83. in Ioa. antè medi. tom. 3.) supra de hoc: Tradidit eis Iesum flagellatũ. (Mat. 27. a) Et: Adiudicauit Pilatus fieri eorũ petitionem. (Luc. 23. b) Et patet, quòd Pilatus hic gerit typũ iudicũ impiorum, qui timore peruertunt iudiciũ iustorum. (11. quaest. 3. quatuor modis.) Vt n. dicitur, quatuor modis iudiciũ peruertitur: timore, odio, amore, cupiditate. Et sequitur illa pars principalis, in qua filij Dei condẽnati ad mortem addictio. Et illa pars in duas partes. Primò, de sua adductione ad locũ passionis, & de ipsa crucifixione. Secundò, de ipsa morte, siue de Spiritus emissione, ibi: *Sciens Iesus.* In prima quatuor. Primò, praemittitur ipsa adductio ad locũ passionis, & ipsa crucifixio. Secundò, tituli triumphalis descriptio, ibi: *Scripsit autẽ titulum.* Tertiò, crucifigẽtium auaritia, siue cupido, ibi: *Milites ergò.* Quartò, assistentium cruci specificatio, & eorundem à Christo eruditio, ibi: *Stabant.* Ait ergo: *Susceperunt Iesum & eduxerunt eum, & baiulans sibi crucem exiuit:* Vt enim ait Chrysostomus, (Chrys. ho. 84. in Ioan. propè prin. tom. 3.) imposuerunt ei crucem, vt condemnato: Etenim lignum sanctae crucis, vt prophanum vitabant, & huius typus praecessit in Isaac. (Gen. 22. b) Etenim trophaeum exiuit portans crucem eius aduersus mortis tyrannidem. Et sicut victores, ita & ipse in humerum portauit victoriae notam, id est, signum, & sua mente hoc agebant Iudaei. Haec ille: Cuius principatus super humerum eius. (Isa. 9. a) Et: Dabo clauem domus Dauid super humerũ eius: (Isa. 22. d) *Exiuit in eum, qui dicitur Caluariae locum.* Secundum Papiam sic dictus est, quia in eo damnati capite cruciabantur. Caluaria enim dicitur ab ossibus caluis, dicta secundum defectionem secundum Isidorum. (Isid. etym. lib. 11. c. 1.) Dicitur enim os capitis à carne nudatum. Et vt ait Augustinus: (Aug. tract. 117. in Ioa. antè medi. tom. 9.) Ibat in locum, vbi erat crucifigendus, portans crucem suam. Grande spectaculum: sed si spectat impietas, grande ludibrium: si pietas, grande mysterium, si spectet impietas, grande ignominiae documentum. Et ibi de hoc. Et in Glossa pro parte. Vt enim ait Chrysostomus: (Chrys. hom 84. in Ioa. antè medi. tom. 3.) Quidam aiunt illic esse Adam & mortuum, & sepultum: *Vbi crucifixerunt eum.* Et in hoc generis mortis ignominiositas, & grauitas, vt dictum est supra: *Et alios duos,* scilicet latrones, vt impleretur illud: (Luc. 23. a) Cum iniquis reputatus est. (Isa. 53. c) Et ex his duobus saluatus est vnus, quod non parũ contulit ad gloriam Christi: Nam latronem in cruce transmutare, & in paradisum inducere, non fuit minus quàm petras concutere, ait Chrysost. (Chrys. ibid. post pauca.) Sed quaeritur de hoc, quòd ait: quòd Christus exiuit baiulans crucem, nam dicitur: Cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem, & imposuerũt illi crucem. (Luc. 23. b) Et ad hoc respondet, quòd primò portauit Christus crucẽ, secundo Simon portauit eam, & Simone portante crucem, sequebatur eum turba multa mulierum quae plangebant, prout dicitur. (Luc. 23. a) Et patet hic mysterium, quòd Christus fuit crucifixus in medio duorum latronũ, per quos figurantur duo populi: Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei: (Rom. 3. c) Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Et pro his saluandis Christus est passus, ad cuius dexteram erant praedestinati, & saluandi: ad sinistram vero damnandi. Et nota quòd Christus legitur semper esse in medio, quia ipse est veritas, & semper in recti-

rectitudine: ipse enim fuit in medio animalium: Posuit eum in præsepio. Vndè: In medio duorum animalium, secundum aliam literam. Et hoc vt doceret nos imitari suam paupertatem. Item legitur, quòd fuit in medio doctorum, audiens, & interrogans, vt doceret nos appetere suam sapientiam, & veritatem. Item legitur, quòd fuit medius discipulorum illorum, quibus loquebatur, supra: Medius vestrum stetit, quem vos nescitis, vt doceret nos imitari suam humilitatem. Item legitur, quòd est in medio semper congregatorum in nomine suo: Vbi duo vel tres erunt congregati, ibi ero in medio eorum, vt doceret nos imitari suam charitatem. Item legitur, quòd stetit in medio discipulorum annuncians eis pacem, & se ostendens eis ad eorum consolationem, vt doceat nos imitari suam beneficam largitatem, & pacificam conuersationem. Item legitur, quòd fuit passus in medio latronum, docens nos imitari suæ patientiæ longanimitatem. Item legitur, quòd erit in medio iudicandorum positurus agnos à dextris, & hædos à sinistris: docens nos imitari suam iustitiã, & veritatem. De ipso enim dicitur: In medio fratrũ rector illorum in honore. Ad imitationem ergo illius in medio semper simus, id est, in virtute. Vt enim ait Bernardus: Tene medium, si non vis perdere modum, locus medius tutus est: Medium enim sedes modi est. Et ibi benè de hoc: Iechonias in medio. Ibi Andreas: Principantium solet esse locus medius, secundum illud Poetæ:

Luc. 2. a *Abac. 3. d* *Ex interpretat. 72.* *Luc. 2. a* *Ioan. 1. d* *Mat. 8. c* *Ioan. 20. e* *Mat. 25. a* *Eccl. 10. e* *Ber. de con side. lib. 2. post med.* *Ezec. 8. d*

Et celsus medio est aspectus in agmine Cæsar.

Et sequitur illa pars, in qua dignitatis filij Dei descriptio, & tituli triumphalis eiusdem. Et ibi tria. Primò, ipsa descriptio. Secundò, Iudæorũ dissuasio, ibi: *Dicebat.* Tertiò, Pilati responsio, ibi: *Respondit pilatus.* Ait ergo: *Scripsit autē titulum Pilatus.* Vt enim ait Augustinus: Hoc fuit per vim diuinæ operationis, nam occulta vox quædam Pilato, & si dici potest, clamoso silentio personabat. Et ideò exclamat Augustinus: O ineffabilem vim diuinæ operationis! etiam in cordibus ignorantiam, & cætera: *Et posuit super crucem* De scriptura istius tituli, & de ligno crucis, magister in historijs multum. Et decens fuit, quòd ita scriberetur, prout ait Chrysostomus: Tres enim erant cruces: vt ergo non ignoraretur Domini crux, à titulo manifesta omnibus facta est, quia cruces latronum non habebant titulos. Et hoc fuit ad ostendendam Iudæorum turpem occasionem, & quòd inuidebant Christo crucifixo. Vt ait idem Chrysostomus. Et hoc lædebat eos. Ideò sequitur: *Hunc ergò titulum legerunt*, quia erat scriptus tribus linguis, quæ eminebant, prout dicitur in Glossa. Et ideò ab Augustino: Iudæi eminebant in lege Dei, & sic in sanctimonia, Græci in sapientia, Latini siue Romani in potentia. Et ideò: *Dicebant Pontifices: Noli scribere Rex Iudæorum.* Ne notaretur excellentia, sed à parte Christi petulantia siue crimen petulantiæ, ait Chrysostomus. Et de hoc Augustinus: Si corrumpi non potest, quod dicit Pilatus: minus potest corrumpi, quòd dicit veritas, scilicet quòd ipse erat Rex, non solum Iudæorum, sed omnium, supra proximo: In hoc natus sum, scilicet quòd sum Rex. Sed quæritur, ex quo scripsit Pilatus, per vim diuinæ operationis, vt dictum est ab Augustino, cum ipse esset Rex omnium tam Iudæorum quàm gentium, videtur quòd sic debuisset scribi ad istud respondendum secundum Augustinum, quòd ipse erat Rex omnium gentium, in Psalmo: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Et hic dicuntur Iudæi, quorum circumcisio cordis in spiritu non in litera. Et subditur constantia Pilati: *Dixit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* Quasi diceret, quod scripsi velociter, scripsi indebiliter: Non enim Pilatus est conuersus, sed in priori mente stetit, ait Chrysostomus: Vbi enim fuit scriptus titulus, magister in historijs, quòd crux non habebat super lignum transuersum aliquod habens formam Thau. Sed Pilatus superposuit cauillam, & tabulam affixam ei, & in tabula erat titulus. Et ibi de diuersis linguis, quæ dicuntur esse in cruce, & de alijs, quæ possunt adduci hic, & de isto titulo in collatione prædicabili. Et sequitur illa pars, in qua narratur militum cupido, siue cupiditas: *Milites autem acceperunt vestimenta, &c. Et fecerunt quatuor partes.* Et secundum hoc patet, quòd fuerunt quatuor milites secundum Augustinum: *Et similiter acceperunt tunicam*, sicut continuat Augustinus, vt de ceteris vestimentis nullam miserunt sortem, sed de tunica, quam simul acceperunt, sed non simul diuiserunt, ait Augustinus. Et in hoc completa est prophetia, ait Chrysostomus, in Psalmo: Super vestem meam miserunt sortem. De nullo autem aliorum, vel vestimentis eorum fuit hoc scriptum, vt videas prophetias completas, ait ibidem Chrysostomus. Et quasi reddens rationem, quare non diuiserunt tunicam, subdit: *Erat autem tunica inconsutilis.* Et de hoc in historijs magister, quòd erat raticulato opere facta, & cætera. Inconsutilis ergo non acu consuta, sed sic contexta. Et de hac Chrysostomus vbi supra. Quod quidam allegoriam per id ostendi aiunt, quoniam non simpliciter homo erat qui crucifixus est, sed & de hoc diuinitatem habebat. Quidam verò ipsam speciem tunicæ, aiunt euangelistam historicè designare, quia in Palæstina duos pannos committentes, id est, vnientes, ita subtraxerunt indumenta. Ostendens autem Ioannes, quoniam talis erat tunica ex his, quę desuper subtexta, sic ait. Hoc autem mihi videtur dicere ænigmaticè, insinuans vtilitatem vestimentorum: & quoniam quemadmodum in alijs vniuersis, ita & in stola paruum dedit nobis schema, id est, figuram. Hæc Chrysostomus. Secundum ipsum ergò tunica erat de vili genere vestimenti Palæstinæ. Et per hoc patet falsitas opinionis eorum, qui dicunt, quòd fuit de serico: cuius falsitas patet, quia si fuisset de serico, non imposuissent ei chlamydem de serico pro illusione. Item si fuisset magni pretij, non fuissent sortiti de ea, sed venditioni exposuissent, & ideò pretium diuisissent. Ideò sequitur: *Dixerunt: non scindamus eam, vt scriptura impleretur.* In Psalmo: Partiti sunt vestimenta mea, alia scilicet à tunica: *Et super vestem meam*, id est, tunicam: *Miserunt sortem.* Et ad exaggerandum subdit: *Et milites quidem hoc fecerunt.* Sicut enim creditur stipendiarij erant. Vndè Chrysostomus, supra: Gratia pecuniarum omnia audebant, & ideò super vile vestimentum sortiti sunt. Mysterium autē huius patet ab Augustino, & est pro parte in Glossa: Quadripartita vestis Christi fuit figura Ecclesiæ, quæ consistit in quatuor partibus mundi. Vndè & credentes sunt vestimentum Christi, vt ait Gregorius exponens illud: Speciosis inducere vestibus. Et exponens illud eiusdem: Scidit vestimenta sua. Hæc vestimenta mali scindunt, sed tamen tunicam, id est, ipsam charitatem, quæ supereminet, quia est altior via: Nemo malus potest scindere: ipsa enim est inconsutilis, ne aliquando dissuatur. Et ad vnum peruenit, quia omnes in vnum colligit, ait Augustin. Super omnia habere charitatem, quod est vinculũ perfectionis. Vt enim ait Gregorius. Charitas est vestis nuptialis, & hæc manet indiuisa in Ecclesia, supra: Vt sint consummati in vnum. Et ibi de hoc: Soliciti seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Et hæc est inconsutilis, quia non opere humano, sed diuino contexta. Ipsa enim texitur ex duobus præceptis, scilicet dilectione Dei, & proximi, vt ait Gregorius, vt dilectio Dei sit ad modum staminis, & dilectio proximi ad modum subtegminis: Fecerunt tunicas byssinas opere textili. In figura: Anna vxor eius ibat quotidiè ad opus textrinum: Stragulatã vestem fecit sibi. Sed quæritur de hoc, quòd ait: *Milites hoc fecerunt*, scilicet crucifixerunt, & vestimenta diuiserunt. Ergo plus fuit eis imputandum de morte Christi, quàm Iudæis. Et ad istud respondet Augustinus, quòd milites crucifixerunt, sed si voluntates, si insidias, si opera, si traditionem, si extorquentes clamores Iudæorum cogitemus, ipsi magis crucifixerunt Iesum. Hæc Augustinus. Milites ergo peccauerunt opere, illi Iudæi modis dictis. De vestimentis autē Christi alij euangelistæ breuius loquuntur, quàm Ioannes, ait Augustinus: De mysterio autem partium crucis in nobis Augustinus benè, quod crux fuit lata in ligno transuerso, & signat bona opera: in latitudine charitas. Lõgitudo signat perseuerantiam vsq; in finem. Altitudo in cacumine rectam intentionem, quòd omnia debent fieri propter altitudinē præmiorum. Profundum verò signat

Aug. tract. 117. in Ioa. post medi. tom. 9. *Ibidem.* *Chrys. hõ. 84. in Ioa. antè medi. tom. 3.* *Ibidem.* *Aug. tract. 117. in Ioa. post med. tom. 9.* *Chrys. hom 84. in Ioa. tom. 3.* *Aug. tract. 117. in Ioa. post medi. tom. 9.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Psal. 2. b* *Rom. 2. c* *Chrys. hom 83. in Ioa. antè medi. tom. 3.*

Aug. tract. 118. in Ioa. antè medi. tom. 9. *Ibidem.* *Chrys. hom. 84. in Ioa. antè medi. tom. 3.* *Psal. 21. d* *Chrys. ibid.* *Ibidem.* *Psal. 21. d* *Chryso. ho. 82. in Ioa. antè medi. tom. 3.* *Aug. tract. 118. in Ioa. post medi. to. 9.* *Greg. Mor. li. 32. ca. 7. antè med.* *Iob. 40. a* *Greg. Mor. li. 2. c. 22. & 27.* *Iob. 1. d* *1. Cor. 13. c* *Coloss. 3. c* *Greg. in Euang. ho. 38 antè medi.* *Ioan. 17. b* *Eph. 4. a* *Greg. ibid. post pauca.* *Exo. 39. b* *Iob. 2. d* *Pro. vlt. a* *Aug. tract. 118. in Ioa. antè med. tom. 9.* *Ibid. antè med.* *Ibid. post med.*

gratiam Dei, ex qua vniuersa procedunt. Signat autem crux, quòd ait: Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt. [Gal. 5. c] Eius autem signum debet imprimi frontibus credentium contra malos Spiritus. Vndè & in celebratione Sacramentorum hoc signum imprimitur, quia ab ipso in nobis omne bonum. [Apoc. 7. d] Hæc Augustinus: Nolite nocere terræ, &c. Et sequitur: Quoad vsque signemus seruos Dei nostri. [Ibidem.] Et sequitur illa pars, in qua astantium cruci descriptio, & eorum eruditio, ac consolatio. Et ibi tria. Primò adstantium descriptio. Secundò, beatæ matris, ac dilecti discipuli admonitio, siue consolatio, ibi: *Cum vidisset ergò.* Tertiò, admonitionis executio, ibi: *Et ex illa hora.* Ait ergò: *Stabat iuxta crucem Iesu mater eius*, vt adimpleretur illud: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius: [Luc. 2. d] *Et soror matris eius Maria Cleophæ*, scilicet filia Cleophæ, quæ fuit mater Iacobi: Fuit autem alia soror eius Maria Salome, quæ fuit mater Simonis & Iudæ. Maria ergò Cleophæ, quæ fuit filia illius, vt ait Glossa: *Et Maria Magdalene*, de qua supra. Et hæ sanctæ mulieres Christo adhæserunt in cruce, [Ioan. 11. c] nec terroribus, nec minis, nec timoribus recesserunt. [Ioan. 12. a] Et de hoc in figura. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. [Iob. 19. c] Per carnem quæ est exterior, signantur discipuli, & alij credentes: per os, quod interius est, signantur beata mater Dei, & istæ sanctæ mulieres intimius Christo adhærentes, & immediatius. Et beata mater immediatius omnibus, & firmius: ipsa enim erat innixa super dilectum suum. [Cant. 7. d] Et ideò maiori dolore perfusa. Secundùm Augustinum enim omnes affectiones radicantur in amore. [Aug. de Ciuit. Dei li. 14. cap. 9. tom. 5.] Et quia suus amor ad filium fuit incomparabilis amori aliorum, ideò dolor quasi incomparabilis. Vndè Damascenus: [Damasc. orthod. fid. li. 4. cap. 15. propè finem] Dolores quos effugit pariens, hoc sustinuit tempore passionis. Si enim beata Felicitas fuit plusquam martyr propter mortes filiorum, vt ait Gregorius: [Greg. in Euang. ho. 3. antè medi.] Multò magis beata mater Dei. Ideò dicitur: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, [Luc. 2. e] id est, tribulatio, qua anima materna vulnerata est doloris affectu, ait Augustinus. [Aug. ep. 59 ad Paulin. post medium tom. 2.] Dolores ergo, quos filius in corpore sustinebat, quasi viui infundebantur in pium cor maternum. Et ideò meritò prius filius dilectum discipulum commisit ei pro filio, licet non esset talis, & tantus. Ideò subdit secundum: *Cum vidisset matrem*, sic stantem: *Et discipulū quem diligebat*, scilicet ceteris familiarius, supra: [Ioan. 13. e] *Dicit matri suæ*, prout dicitur à sexu. Vt enim ait Augustinus: [Aug. contra Faust. li. 11. ca. 3. & de fide contra Manic. cap. 22. to. 6.] More scripturarum à sexu ponit. Et Gregorius: [Greg. Mor. li. 11. c. 26. antè medi.] Mulier dicitur pro sexu, vel infirmitate: *Ecce filius tuus*, scilicet pro filio tibi successurus est, & etiam filius imitatiuè, quia purus in sacra virginitate, & etiam filius adoptione, & filius obsequiali honorificatione: *Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua*, id est, vt mater tibi honoranda, & æstimanda. Et de hoc Chrysostomus vbi supra: [Chrys. hom 84. in Ioa. antè medium tom. 3.] hic multum dilectionem monstrat discipulo. Vndè quærit Chrysostomus: [Ibidem.] Cuius gratia nihil aliud ei loquitur, neq; consolatur eum tristantem, cum tamen esset tempus horum? Et ad hoc respondet, quòd non parum erat eum honorari tali honore, & cum matre confessionis accipere mercedem. Hæc ille. Magna ergo erat illi consolatio, tali honore dignificari. Sed quæritur, qualiter hoc ait, hic cōmendans matrem discipulo, supra: [Ioan. 2. d] quasi repellens suam petitionem, ait: Quid mihi, & tibi mulier? Et ad istud respondet Augustinus, [Aug. tract. 119. in Ioa. antè medi. tom. 9.] quòd tunc diuina facturus, non diuinitatis, sed infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc humana patiens eam, ex qua factus fuerat homo, affectu commendabat humano. Et ibi benè de hoc. [Ibid. tract. 8. ant. med] Supra idem. Item videtur, quòd fecerit contra suam doctrinam. Ait enim: [Luc. 14. b] Qui non odit patrem & matrem, non potest meus esse discipulus. Ergo prohibuit habere curam de matre, & ita nec ipse debuit habere. Et ad istud respondendum secundùm Gregorium super illud, [Greg. in Euang. hom. 37. ant. me.] quòd illud est intelligendum de odio quo impediuntur in parentibus affectus inordinati, & de illis qui impediunt affectionem ad Deum, siue progressum spiritualem, vt patet ibi à Gregorio, [Aug. ep. 38. ad Laetum antè medi. tom. 2.] & ab Augustino, qui benè de hoc: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Ita quòd sit accusatiuus pluralis numeri, secundùm Augustinum. [Id. tract. 119. in Ioa. circa medi. tom. 9.] Vndè ait: Suscepit eam in sua, non prædia, quæ nulla propriè possidebat, sed officia quæ propria dispensatione exequenda curabat. Hæc ille. [Ibid. paulo antè.] Et per hoc patet solutio obiectionis, secundùm Augustinum, qua posset obijci: ex quo erat Ioannes de illa societate, in qua nullus dicebat aliquid suum, qualiter dicitur hic, quòd accepit eam in sua? Et patet ex dictis ratio. Secundum vero Chrysostomum accepit eam in suam, [Chrys. hom 84. in Ioa antè med. tom. 3.] siue in propriam, scilicet matrem, vel in propriam procurationem, vel curam. Et patet hic secundùm Chrysostomum, superabundantia virtutis Iesu Christi. [Ibidem.] Quamuis enim antequam crucifigeretur, videretur sudans agoniam patiens: [Luc. 22. d] hic autem nihil anxium ostendit, nam illic naturæ imbecillitas, hic vero virtutis abundantiam demonstrata est, ait Chrysostomus, vbi supra. [Chrys. ibid.] Item patet hic Saluatoris honorificentia, & beneuolentia, & diligens cura circa matrem. Vndè Augustinus: [Aug. tract. 119. in Ioa. antè medi. tom. 9.] Moralis hic insinuatur locus, facit quod faciendum admonet, & exemplo suo suos instituit præceptor bonus, vt à filijs pijs impendatur cura parentibus. Hæc ille. Et quasi idem Chrysostomus. [Chrys hom. 84. in Ioa. antè medi. tom. 3.] Item patet hic priuilegialis dignitas, & honorificentia beati Ioannis, vt dictum est à Chrysostomo. [Priuilegialis dignitas beati Ioannis.] Sed quæritur, cum essent aliæ Mariæ astantes, & desolatæ, quare non eas commendauit discipulo: videtur quòd cum esset pater misericordiarum, debuisset commendasse. Ad istud respondet Chrysostomus, [Ibidem.] quòd decens erat plus præbere matribus. Item ad conuincendos hæreticos, dicentes, quòd non oportet nosse genitores. [Ibidem.] Item ad obstruendam inuerecundiam Marcionis, [Marcionis hæretici inuerecūdia obstructa.] scilicet hæretici, dicentis non eum esse genitū ex Maria: quia si non esset genitus secūdū carnem, neque eam habuit matrem, cuius gratia tantam facit circa eam solam prouidentiam, & non circa alias mulieres, vt ait Chrysostomus, vbi supra. [Ibidem.] Et de hoc quidam expositor benè. Discipulus, qui in cœna Dominica ceruical sibi in pectore magistri optauerat, ecce iterum alio priuilegio honoratur, Et post illud reclinatorium, in quo viderat: In principio erat verbum, [Ioan. 1. a] officina illa, in qua verbum caro factum est, diligenter ei à filio commendata est: Petro commendatur Ecclesia, illi Maria: illi tumultuosa negotia, huic quieta: illi atria, vestibulum, & altare sanguinum, huic altare incensi, & sancta sanctorū. Et sequitur: Quadrigam, qua currendū ad patriā intueor, vt per matrē ad filium, & per filium attingamus ad patrem. Et in hoc ferculo, quod nos ab hoc sæculo euehit, tu beate Ioannes sis columna argentea, mater ascensus purpureus, filius media charitas, & reclinatorium aureum, visio patris in decore suo: Ferculum fecit sibi Rex Salomon, &c. [Cant. 3. c] Et sequitur illa pars, in qua de consummatione passionis filij Dei, ibi: *Postea sciens Iesus.* Et illa in tres. Primò, de consummatione quoad testimonium scripturarum. Secundò, quantum ad factum esse ipsius passionis, ibi: *Et inclinato capite.* Tertiò, quantum ad effectum, ibi: *Iudæi quoque.* Ait ergo: *Sciens Iesus, quoniam omnia consummata sunt*, scilicet quantum ad ea, quæ sunt scripta de filio hominis: *Vt consummaretur scriptura.*, illius Psalmi: [Psal. 68. e] Potauerunt me aceto: *Dicit: Sitio.* Vt enim ait Chrysostomus, [Chrys. hom 84. in Ioa. antè medi. tom. 3.] quoniā nihil deficit dispensationi, volebat ostēdere, quoniā in potestate eius erat mori, sic ait prophetiā implens. Vndè quærit Augustinus: [Aug. tract. 119. in Ioa. post medi. tom. 9.] Quis potest disponere illa quæ fecit? Et quasi respondens ait: Homo namq; apparebat, qui Deus latebat, patiebatur hæc omnia, quia apparebat, & idem ipse disponebat hæc omnia, qui latebat. Hæc ille: *Vas ergò erat positum aceto plenum: illi autem spongiam plenam obtulerunt.* Vt enim dicitur in Glossa: Spongia est canna infirma, ignibus apta, & dicitur à spuma. [Mar. 15. c] Matthæus verò ait, [Mat. 27 b] quòd obtulerunt ei de arundine. Et hic patet Iudæorum crudelitas, quòd neque in his, quæ videbantur, facti sunt mansueti, sed sæuiebant magis, & spongiam aceti, & hyssopum offerentes, sicut condemnatis, ait Chrysostomus: [Chryso. ho. 84. in Ioa. antè medium tom. 3.] Insinuans per hoc, quòd talis potus dabatur condemnatis, vt forte citius moreretur: Vel hoc fuit cōsuetudinis, & de hoc nihil in historijs: *Cum ergò accepisset acetū*, ad prophetiæ cōsummationē. *Dixit: Consummatum est.* Vt enim ait Augustinus, [Aug. tract. 119. in Io. propè fin. tom. 9.] quia nihil remanserat, quod antequam moreretur, adhuc scire oporteret: vna enim oblatione cōsummauit: Consummator sermonū ipse est. Secundum Augustinū: Iudæi erant

ace-

Hebr.10.a acetum degenerantes à vino Patriarcharum,& Propheta-
Eccl.43.f rum: Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est: Expecta-
Isa.5.b uit, vt faceret vuas,& fecit labruscas. Iudæi, inquam, ha-
Aug. tract. bentes cor velut spongiam cauernosis quodammodo, at-
119. in Ioa. que tortuosis latibulis fraudulentum. Per hyssopum quæ
post mediū est herba humilis, & pectus purgat, humilitas Christi si-
tom.9. gnatur. Per arundinem vero signatur scriptura, quæ
arundine scribitur. Christus ergo accepit acetum, si-
gnans se mori pro credentibus ex Iudæis, traijciendis in
corpus suum,& humilitatem suam imitantibus,& scriptu-
Act.10.b ræ credentibus. Ideò ait Petro: cum descenderet linteum,
in quo erant quadrupedia,&c. Occide, manduca, id est, à
vita iniquitatis interfice,& in corpus Ecclesiæ traijce, si-
Greg. Mor. cut exponit Gregor. Vel per acetū amaritudo passionis si-
li.11.ca.15. gnatur: dicitur n. acetū, quasi acutū, ait Papias: & est fortis
antè medi. exsiccationis,& prohibet effusiones materiarum ad inte-
Auicenna riora,& confert morsui venenatorum, secundum Auicen-
li.2.de medicina. nam: talis est passio Christi. Significans ergo se gustare a-
Ruth.2.c maritudinem passionis, accipit acetum: Intingit buccellam
Acetum in aceto, id est, meditationem in memoriam passionis
multiplex. Christi. Vndè est acetum peruersitatis, & malitiosæ ama-
Prou.25.c ritudinis: Acetum in nitro, qui cantat carmina corde
Greg. in Ezec. li.1.ho. pessimo. Super quod Gregorius: Acetum si in nitro mit-
9. post med. titur, feruescit nitrum protinus & ebullit, sic peruersa mēs
Prou.10.b cum accusatur: Sicut acetum dentibus,& fumus oculis,&c.
August. de Et est acetum amaritudinis passionis, vt dictum est. Per
doct. Chri. hyssopum, quæ est herba humilis,& habet vim ad saxa pe-
lib.2.c.16. netranda, vt patet ab Augustino, humilitas Christi signa-
tom.3. tur. Et sequitur illa pars, in qua consummatio passionis in
facto esse, ibi: *Et inclinato capite, tradidit spiritum.* Quæritur
cum in morientibus prius fiat emissio spiritus, siue expira-
tio,& deinde inclinatio capitis, siue demissio, qualiter or-
Chrys. hō. dinat hic è contrario? Et ad istud respondet Chrysosto-
84. in Ioa. mus, quòd ita est in nobis, quòd post expirare inclinamus
antè mediū caput, è contrario in Christo: per quæ omnia indicauit
tom.3. euangelista, quòd ipse Dominus omnium habens potesta-
Ioan.10.c tem ponendi animam,& non ponendi, supra. Et per hoc
Mat.27.f patet, quòd non erat caput affixum cruci, vt ait Chryso-
Luc.23.f stomus: Clamans voce magna emisit spiritum. Clamans:
Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et per
hoc patent verba Christi in cruce: Cum clamore valido,
Hebr.5.b &c. Primum fuit oratio pro crucifixoribus, dicens: *Pater*
ignosce illis. Secundum, in promissione facta latroni. Ter-
tiò, locutus est in recommendatione matris,& ibi locutus
Ibidem. est duo verba. Quartò, locutus est dicendo hic: *Vt quid me*
dereliquisti? Et hoc cum clamore valido: ostendens vehe-
mentiam passionis. Quintò, locutus est dicēdo: *Sitio.* Sex-
tò, quando ait: *Consummatum est.* Septimò, quando ait: *In*
manus tuas commendo spiritum meum. Hic autem omittuntur
Luc.23.f signa diuinæ passionis, quæ alij euangelistæ narrant: sicut
quòd velū templi fuit scissum, & quòd tenebræ factæ sunt
Dictum super terram. De dicto vero Dionysij, quòd Deus naturæ
Dionysij. patiebatur, cum philosophi Athenis inquisissent, Magister
in historijs. In Euangelio Nazaræorum legitur superlimi-
nare templi fuisse factum,& auditas fuisse voces in aere:
Trāseamus ex his sedibus. Et patet hic diuturna,& perse-
uerans obedientia Christi, quòd inclinato capite tradidit
Phil.2.b Spiritum: Factus obediens vsq; ad mortem. Et in hoc si-
militer humilitas eiusdē denotatur. Et sequitur illa pars,
in qua cōsummatio passionis in effectu, qui fuit in aperti-
one lateris, ex quo fluxit aqua,& sanguis. Et ibi tria. Pri-
mò, à Iudæis petitio depositionis eorum, qui erant cruci-
fixi,& latronum crurifragium. Secundò, lateris Christi a-
pertio, ibi: *Ad Iesum cum venissent.* Tertiò, eorum quæ facta
sunt testificatio, ibi: *Et qui vidit.* Ait ergo: *Iudæi ergo, quoni-*
Chrys. hō. *am parasceue erat*, vt ait Chrysostomus: Iudæi camelum
84. in Ioa. transglutiebant, de die scilicet festo diligenter ratiocinan-
antè medi. tur,& non de morte Christi, quem crucifixerant: *Quia pa-*
tom.3. *rasceue erat*, scilicet dies præparationis, respectu sabbati se-
Mat.23.d quentis: in quo sabbato erat duplex festiuitas, scilicet azy-
morum,& sabbati. Propter quod erat hic: *Erat magnus*
dies Sabbati,&c. ne ergo esset prophanatio diei festi apud
eos, in quo die multi conueniebant: *Vt non remanerent in*
Deu.21.d *cruce corpora*, quia: Maledictus qui pendet in ligno, &

non contaminabis terram tuam: *Rogauerunt Pilatum, vt*
frangerentur eorum crura. Et sic citò morerentur, ne horro-
re dies festus fœdaretur, vt ait Augustinus. Et Magister in Aug. tract.
historijs: *Venerunt ergo milites.* Et sic fecerunt illis, qui fue- 120. in Io.
runt cum Christo crucifixi, vt mortui de ligno depone- propè prin.
rentur. Et sequitur secunda particula: *Ad Iesum autem cum* tom.9.
venissent, vt viderunt eum iam mortuum. Ipse enim habuit po-
testatem ponendi animam, & fuit mortuus, quando vo-
luit. Vndè Augustinus: Quis ita vestem ponit quando vo- Ibid. hom.
luerit, sicut se carne exuit quando voluit? *Non fregerunt e-* 119. propè
ius crura. Vndè Chrysostomus: Vides qualiter validum finem.
quid est veritas: per quæ illi student facere ignominiam Chrys. hom.
Christo, per hæc prophetia completur: quæ perniciosa 84. in Ioa.
mente agebant, hæc veritati deseruiebant, vel decerta- paulo antè
bant. Hæc ille: *Vnus tamen militum latus eius aperuit.* Vt ait med. to.3.
Chrysostomus: Milites largientes Iudæis honores,& ea Ibidem.
quæ placebant eis, mortuo corpori conuiciantes hoc fece-
runt. Sed quæritur de modo loquendi, quem ait: *Aperuit*,
& non vulnerauit? Et ad istud respondet Augustinus: Vi- Aug. tract.
gilanti verbo vsus est, vt non diceret: Latus eius percussit, 120. in Io.
aut vulnerauit, sed aperuit, vt illic quodam modo ostium non longè à
vitæ panderetur, vndè sacramenta Ecclesiæ manauerunt. prin. to.9.
Et de hoc in Glossa. Et hoc prænunciabat ostium arcæ, & Gen.7.c
quòd mulier facta est de latere viri dormientis, vt ait Au- Gen.2.d
gustinus, qui exclamans ait: O mors! vndè mortui reuiui- Aug. ibid.
scunt: quid isto sanguine mundius? quid isto vulnere sa- po. aliqua.
lubrius? Et de hoc similiter Chrysostomus: Ex vtrisque Chrys. hom.
his Ecclesia constituta est: per aquam quidem regenerati: 84. in Ioa.
per sanguinem vero,& carnem nutriti, scilicet Christia- paulo antè
ni. Et sequitur: Principium illic suscipiunt mysteria, vt med. to.3.
cum accesseris horribili calici, scilicet propter honorem, Ibidem.
vt ab ipsa bibens costa, id est, calice, ita accedas. Hæc ille.
Patet ergo ex dictis, quòd illud sacrum vulnus fuit prin-
cipium fontale, vita, & ostium: Lauit enim nos in san- Apoc.1.b
guine suo. Et aqua exiuit in mysterium regenerationis. Ioan.3.a
Supra: Nisi quis renatus fuerit ex aqua,& spiritu,&c. Ide- Zac.13.a
eo in figura: Erit fons patens domui Dauid,&c. Item pa-
tet, quòd multos riuos sanguinis effudit Christus: scili-
cet in circumcisione, in flagellatione, in sanguineo sudo-
re, in coronatione spinea corona, etiam in lacrymatione,
quæ fuit originaliter sanguis, prout ait Augustinus, quod
lacrymæ quasi vulnerati cordis sanguis est sacrificium, Cant.2.d
scilicet quòd sacrificamus: In foraminibus. Ibi Bernardus Ber. in Cāt.
de hoc: Quid tam efficax ad curanda conscientiæ vulne- ser.62. post
ra, nec non ad purgandam mentis aciem, quàm Christi medi.
vulnerum meditatio? Et ibi multum de hoc. Et idem: Ibi ser.61.
Vult benignus dux deuoti militis vultum, & oculos in sua post medi.
sustolli vulnera, vt illius ex hoc animum erigat,& ex-
emplo sui reddat ad tolerandum fortiorem. Et ibi benè
de hoc. Vndè & mysterium patet hic: Anima enim fidelis
debet lancea, id est, acumine subtilis meditationis,& con-
templationis suum latus, id est, cordis latitudinem aperi-
re. Vndè & amor dicitur acutus, siue acutum quid, quia
penetrat, Hugo ibi ait. Vndè in Canticis: Vulnerasti cor Hug. in Angeli. Hier.
meum vno oculorum tuorum, scilicet inspirata à te me-
ditatione. Et tunc debet exire sanguis compassionis, & a- ca.7.li.6.
qua lacrymationis tā pro peccatis proprijs, quàm alienis. Cant.4.c
Vndè Iob: Compatiebatur anima mea pauperi. Et idem: Iob.30.d
Flebam super eum, qui afflictus erat. Et ibi Gregorius, Ibidem.
quòd mediator Dei,& hominum formam dedit, qui cum Greg. Mor.
posset nobis etiam non moriendo succurrere, subuenire li.20.c.26
tamen moriendo hominibus voluit: quia nos videlicet antè medi.
minus amasset, nisi vulnera nostra suscepisset. Et ibi benè
de compassione cordis, qua debet quis compati proximo.
Per lacrymas autem sacrificatur sanguis cordis, ait Augu- Aug. confess.li.5.c.
stinus: Dedit quasi torrentem lacrymas. Et sequitur di- 7. post medium to.1.
ctorum testificatio, ibi: *Et qui vidit*, scilicet Ioannes: *Te-*
stimonium perhibet,& verum est testimonium eius. Vt enim ait Thre.2.f
Chrysostomus: Non ait: ab alijs audiui, sed ipse præsens Chrys. hom.
vidi: *Et ille scit, quia vera dicit.* Vt enim ait Chrysostomus: 84. in Ioa.
Cōuitiū fiens, scilicet Christo, enarrat, nō mirabile signū, paulo antè
ne esset sermo suspectus: *Vt & vos credatis.* Non ait sciatis, med. to.3.
quia vt ait Augustinus: Ille scit, qui vidit, cuius credat testi- Ibidem.
monio, qui non vidit: nam quid est aliud credere, quàm

fidem accommodare? Hæc ille. Sed quæritur, cum dicat Saluator, supra: Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Item: Laudet te alienus, & non os suum. Ergo non debuisset commendasse testimonium suum. Et ad istud respondendum est, vt dictum est supra, quia scribunt in sacra scriptura, quia impulsu Spiritus sancti agitantur, vt de se, sicut de alijs proferant testimonium, ait Gregorius. Est ergo proferre testimonium, & commendare ostentatione vanitatis, & tali testimonio non est credendum: *Facta autem sunt hæc, vt scriptura impleretur*, quia vt ait Chrysostomus supra, quæ illi perniciosè agebant, hæc decertabant, id est, auxiliabantur veritati: *Os non comminuetis ex eo*. Quantum ad primum factum: *Iterum alia scriptura: Videbunt in quem transfixerunt*. Secundum aliam translationem, vt ait Chrysostomus: Multa cognatio typi, id est, figuræ ad veritatem. Vides quantum studium facit, vt credatur, quòd exprobrabilissimum, & verecundiam ferens, neque aliquid verecundans inspiciat: quæ enim maximè exprobrabilissima videntur esse, hæc fundamenta sunt bonorum nostrorum. Hæc Chrysostomus. Ideò ait hic: *Vt credatis*. Sed quæritur, qualiter ait: *Videbunt in quem transfixerunt*. Filium Dei scilicet in carne, in qua venturus est, ait Glossa: Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Cum ipse sit venturus in summa claritate, quia lucerna ciuitatis supernæ agnus erit. Et oculi damnatorum sint obtenebrati: Antequam vadam ad terram miseriæ, & tenebrarum. Super quod Gregorius: Miseria ad dolorem pertinet, tenebræ ad cæcitatem. Et: Omnes tenebræ in oculis eius. Videtur quòd damnati non possent videre eum, cum requiratur proportio visibilis ad videntem. Et ad istud respondendum est, vt habitum est supra, quòd omne iudicium dedit filio, quia venturus est ad iudicandum in carne, in qua omnes videbunt eum: Omnes homines vidēt eum. Ibi Gregorius: Reprobi videbunt eum in iudicio non in forma diuinitatis, sed in humanitate. Idem Augustinus. Etsi adhuc obijciatur, quòd nulla est proportio: respondendum secundū Gregorium, vbi ait: Ignis infernalis, & ad consolationem non lucet: & tamē vt magis torqueat, ad aliquid lucet. Ita diuina iustitia dispensante, licet damnati fuerint tenebris obuoluti, videbunt filium Dei in sua humanitate ad pulsionem, & damnationem non ad gaudium, vel exultationem, vt ait Augustinus. Quòd vero ait: *Os non comminuetis*. Mysteriū est, quòd mēbra Christi solida, quales fuerunt Apostoli non franguntur tribulationibus, nec cōminuuntur: Nocte os meum perforatur. Ibi: Per ossa fortes in Ecclesiæ sanctæ corpore designantur, qui suo robore membra continent, dum mores infirmantium stabiliter portant. Hæc ille. Et ista ossa licet concutiantur tribulationibus non tamen comminuuntur, ita quòd deficiant, quia roborati virtute Spiritus sancti: De excelso misit ignē in ossibus meis: Custodit Dominus omnia ossa eorum. Et sequitur vltima pars, in qua de Saluatoris sepultura, siue sepelitione, ibi: *Post hæc*. Et ibi tria. Primò, corporis de cruce depositio. Secundò, depositi corporis cum aromatibus præparatio, ibi: *Venit ergò*. Tertiò, corporis conditi in sepulchro collocatio, ibi: *Erat autem in loco, &c.* Ait ergo: *Post hæc rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia*, quæ est idem quòd Rammatha, ciuitas Elianæ, & Annæ: *Eo quòd esset occultus discipulus*, quia Iudæi conspirauerant, vt si quis eum confiteretur, extra synagogam fieret, supra: Et iste erat discipulus non ex duodecim, sed ex septuaginta: *Et rogauit Pilatum, vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus*. Vt ait Chrysostomus: Existimans extinctū esse furorē Iudæorū accessit, & petijt gratiam. Et de isto: Venit quidam homo diues nomine Ioseph. Sed tūc quæritur, qualiter ait Chrysostomus, quòd vnus ex septuaginta, cum constet illos esse pauperes? Et ad istud respondendum est, sicut dicitur quòd ipse erat nobilis decurio, id est, de ordine curiæ, postea adiunctus discipulis, fuit expropriatus. Vndè ait hic, quòd fuit occultus discipulus. Et de isto legitur in antiqua historia, quòd fuit missus in Britanniam maiorem cum alijs, & dicitur esse sepultus in antiquo monasterio, nomine Glastimbriæ, in quo & Arthurus est sepultus. Sequitur

Ioan. 5. c
Pro. 27. a
Chryso. ho 84. in Ioa circa medi. tom. 3.
Exo. 12. d
Zac. 12. f
Chrys. ibid.
Apoc. 1. b
Apoc. 1. b
Apoc. 21. g
Iob. 10. d
Greg. Mor. li. 9. ca. 38. antè mediū
Iob. 20. d
Ioan. 5. c
Iob. 36. d
Greg. Mor. li. 27. ca. 3.
August. de Trin. lib. 1. cap. 13. post med. to. 3.
Greg. Mor. li. 9. c. 39. antè mediū
August. de Trinitat. li. 1. ca. 13. post med. tom. 3.
Iob. 30. c
Greg. Mor. li. 20. c. 21.
Thre. 1. d
1. Reg. 2. b
Ioan. 9. d
Chrys. hō. 84. in Ioa. circa medi. tom. 3.
Mat. 27. g
Chrys. ibid.
Mat. 15. d

nunc secunda particula: *Venit ergò: & tulit corpus Domini*. Multam pretiosam facit conseruationem, ait Chrysostomus: *Venit autem, & Nicodemus*, de quo supra, quòd venerat in nocte: *Primum*. Ait Augustinus, quòd nocte primū ad eum venit, postea autem intelligendum venisse sæpè, vt fieret discipulus: *Ferens mixturam myrrhæ, & aloes*. Vt ait Chrysostomus, adhuc vt de homine nudo disponebant, & deinde ferunt pigmenta, quæ maximè sunt apta corpus conseruare, & non concedere subijci corruptioni. Quod nihil magnum de Iesu ipsos existimare arguebat: multam tamen demonstrabant dilectionem. Hæc ille: *Acceperunt ergò corpus, & ligauerunt linteis*, id est, pannis de lino mundis: Corpus inuolutum syndone mundo: *Cum aromatibus*, dictis. Aromata enim Græcè, quasi odoramenta dicta ab aere, vel quòd in aris ponantur ait Papias: *Sicut mos est Iudæis sepelire*, scilicet honorificè, non vt condemnatum, sed vt magnum quemdam ac mirabilem, ait Chrysostomus. Item quærit idem Chrysostomus, qualiter nullus ex duodecim accessit, scilicet ad petendum corpus, nec Ioannes, nec Petrus? Et si respondeatur, quòd propter Iudæorum timorē dimiserunt, ita posset dici de isto, quòd timore eodem detinebatur, & tamen venit. Et ad hoc respondet: Mihi videtur nobilissimum fuisse Ioseph, quod ex sepulchro constat, & Pilato erat notus, quare impetrauit. Sed ait Augustinus: Non frustra ait: *Sicut mos est Iudæis sepelire*. Sed admonet in huiusmodi officijs, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusq; gentis obseruandum. Secundum hoc ergo, videtur quòd corpora mortuorum sint cum pretiosis aromatibus condienda, & quòd pompa exequiarum facienda, vbi est talis consuetudo. Cuius contrarium videtnr quia cura fidelium debet esse de anima, & non de mortuo corpore. Nolite timere eos, qui occidunt corpus: multò minus est timendum de corpore post mortem, & cæt. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: Et ad istud respondendum secundum Augustinum, vbi ait: Curatio funeris, & sic de alijs, quæ ibi enumerat, magis sunt solatia viuorum, quàm subsidia mortuorum. Idem Augustinus, de cura pro mortuis agenda. Et quoniam dicitur: Si Christus non resurrexit, vana est fides nostra. Vt certa ergo esset sua resurrectio, decens fuit eum in loco patenti, & honorifico sepeliri, & ab hostibus custodiri, ne esset suspicio de resurrectione, & sic debuit dare exemplum humilitatis, vt tamen veritas fidei confirmaretur in credentibus. Et patet hic mysterium: per ista aromata possunt signari virtutes, cum quibus electi debent transire de hoc mundo & condiri in homine interiore. Per myrrham enim, qua corpora mortua condiuntur, neà vermibus corrumpantur, secundum Gregorium, carnis mortificatio signatur. Per Aloem, quo stomachus dicitur purgari, interioris hominis purificatio designatur: Myrrhā, & aloes, & cæt. Per centum libras iustitiæ rectitudo. Supra: Accepit libram vnguenti, per quam signatur iustitiæ rectitudo, ait Augustinus: Emerunt aromata, vt venientes vngeret Iesum. Et sequitur vltimum: *Erat autem hortus, & in horto monumentum*, vt ait Beda: Domus fuit vna rotunda, excisa in rupe, tantę altitudinis, vt vix homo manu extenta culmen posset attingere, vt dicitur in historijs. Vbi de hoc benè: *In quo nondum quisquam positus erat*, Deo disponente. Vt enim ait Augustinus: Sicut in Mariæ virginis vtero antè illum nemo, post illum nemo conceptus est: ita in hoc monumento nemo antè illum, vel post est sepultus: *Ibi ergò propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat, posuerunt Iesum*. Sed quæritur, ad quid ponit hoc? Et ad istud respondet Augustinus, quòd acceleratam vult intelligi sepulturam, ne aduesperasceret, quando iam propter parasceuen non licebat tale aliquid facere. Et de hoc Chrysostomus benè. Nona hora facta morte, deinde in medio ad Pilatum accedentibus, & corpus deponentibus, decus erat vesperam assumere, scilicet eos, in qua non erat fas operari, scilicet ob futurū sabbatum. Ideò in proximum monumentum posuerunt eum. Dispensatur autem scilicet à Deo in nouum, eū poni, vbi nullus positus erat antea, vt nō alterius alicuius existimaretur resurrectio. Hęc ille. Et ibi benè de hoc. Hic autē omittuntur, qualiter Iudæi præceperint

custodiri

Ioan. 3. a
Aug. tract. 120. in Io. circa med. tom. 9.
Chrys. hom. 84. in Ioa. circa med. tom. 3.
Luc. 23. g
Chrys. ibid. post medi.
Ibid. paulo antè.
Mat. 10. e
Mat. 8. c
Aug de ciuit. Dei li. 1. c. 12. to. 5.
Idē de cura pro mor. gerēn. c. 2. post med. tom. 4.
1. Cor. 15. c
Greg. in Ezec. li. 2. ho 22. post me.
Cant. 4. d
Ioan. 12. a
Aug. tract. 50. in Ioa. antè medi. tom. 9.
Mar. vlt. a
Aug. tract. 120. in Io. post medi. tom. 9.
Ibid. paulo post.
Chrys. hom 84. in Ioa. post medi. to. 3.

Mat.27.b custodiri sepulchrū,& de alijs,de quibus narratur.Et posset exponi mysterialiter de anima sancta suscipiente corpus Domini sacramentaliter, & spiritualiter: debet n. esse ad modum horti, vt sit bonis operibus fœcunda,plantationibus virtutum, in certa regulari disciplina clausa, de quo horto supra proximo : *Erat hortus in quem intrauit.* Et ibi de hoc. Item talis anima debet esse sui finis memoratiua. Vndè dicitur hic:*Erat ibi monumentum*, quod dicitur eò quòd moueat mentem,scilicet ad memoriam sui finis, si-
Eccl.8.d ue mortis:Memorare nouissima, & in æternum non peccabis. Quæ memoria debet stimulare animam ad seipsam innouandam.Ideo dicitur hic, quòd erat monumentum
Rom.12.c nouum:Renouamini in nouitate sensus vestri. Talis ani-
1.Cor.11.f ma est idonea,vt suscipiat corpus Domini, & vt in ea ponatur:Prohibet se homo, & sic de pane illo edat,&c.

CAPVT VIGESIMVM.

NA autem sabbati Maria Magdalene venit mane, &c. Pernarrata serie passionis filij Dei,hic narratur de sua resurrectione, & manifestatione, & de his quæ spectant ad illa.Et hoc in tres. Primò , narratur sanctarum mulierum,& discipulorum solicitudo. Secundò, narratur,siue describitur ipsa manifestatio, ibi : *Maria au-*
Diuisio. *tem stabat.*Tertiò manifestationis factæ,& fidei de resurrectione per testimonium confirmatio in fine libri: *Hic est discipulus.* Prima in duas. Primò narratur aduentus mulierum ad monumentum,& ab eis anunciatio resurrectionis ipsis discipulis. Secundò, discipulorum concursus ad videndum,an filius Dei resurrexisset,ibi : *Exiit ergò Petrus.* Ait ergo : *Vna autem sabbati*, quam iam diem dominicam mos Christianus appellat, propter Domini resurrectionem,quam solus Matthæus primam sabbati nominauit,ait
Aug.tract. 120. in Io. post mediū tom.9. Augustinus:*Vna ergò die sabbati*,id est,prima post sabbatum Iudaicum. Vndè Chrysostomus: *Vna sabbatorum*, hoc est, Dominico die. Et sic : *Vna*, id est, prima dies septimanæ:
Chrys. hom 84. in Ioa post mediū to.3. Ieiuno bis in sabbato: *Maria Magdalene venit manè,& cætera.* Cum adhuc essent tenebræ, ait Chrysostomus. Et in hoc notatur ipsius sedula solicitudo,feruida dilectio,& auida appetitio videndi locum resurrectionis : *Vidit Lapi-*
Luc.17.b *dem reuolutum*,id est,eleuatū,ait Chrysostomus. Sed quæ-
Chrys.ibid. ritur ad quid fuit lapis reuolutus? quia Dominus potuit exire de sepulchro illo manente integro, & exire de monumēto ipso clauso, qui intrauit ad discipulos ianuis clausis, infra eodem. Et ad istud respondet Chrysostomus:
Ibidem. Christus surrexit,& lapide,& signaculis iniacentibus:quia vero oportebat & alios certificari, aperitur monumentum post resurrectionem, & ita res credita est. Hæc ille. Ad inductionem ergo fidei resurrectionis sic fuit factum:
Ibidem. *Cucurrit ergò,& venit ad Simonem Petrum*,vt ait Chrysostomus: Omninò circa magistrum amicabiliter se habens, qui sabbatum transijt non sustinuit quiescere,sed venit diluculo profundo, à loco mitigationem quamdam inuenire volens,& cucurrit à multo amore.Hæc ille : *Cucurrit, inquam ad Simonem Petrum , & ad alium discipulum*, scilicet
Aug.tract. 120. in Io. post med. tom.3. Ioannem: *Et dixit illis:Tulerunt Dominum*,vt ait Augustinus: Et est in Glossa:In Græcis codicibus additur, *Meum*. Et videtur dictum propensione charitatis, vel famulatus affe-
Chrys. hō. 84. in Ioa. post mediū tom.3. ctu : *Et nescimus , vbi posuerunt eum* , vt ait Chrysostomus : Nondum de resurrectione nouerat quid manifestum,sed putabat transpositionem factam esse corporis. Sed quæritur,cum dicatur,quòd aliæ Mariæ venerunt cum Magda-
Mat.vlt a lena ad monumentum,qualiter ait hic,quòd Maria Mag-
Mar.vlt b dalena venit sine alijs.Et ad istud respondendum secundum
Aug. de cōsor. Euang. li.3.c.24. post medi. to.4. Augustin.quia fuit alijs mulieribus dilectione feruentior, ideo non immeritò solum venisse Ioannes commemorat. Item quæritur de hoc quod ait: *Venit manè*. Qualiter hoc? quia dicitur,quòd vespere sabbati venit Maria Magdale-
Mat.vlt f na,&c.Non ergò manè.Et ad istud respondendum,quòd
Ibidem. vespere venit,id est,nocte sabbati, non sumitur pro principio noctis, sed vt sumitur pro fine. Vnde sequitur in Matthæo : Qui lucescit in prima sabbati,quod non posset esse,si sumeretur nox,quantū ad sui initium. Vndè creditur quòd à vespere præparauerunt aromata, & diluculo profundo venerunt, quia sabbatum transijt, ait Chrysostomus. Item quæritur,ait : *Cum adhuc essent tenebræ.* Qua- *Mar.16.a*
liter hoc? cum dicatur, quòd venerunt ad monumentum orto iam sole.Et ad istud respondendū secundum August. *Aug. de cō cor. Euang. li.3.c.24. post mediū to.4.*
quòd Maria bis venit,scilicet primò cum essent tenebræ, & deinde orto sole. Et tunc renunciauit discipulis. Item quæritur consequenter de hora resurrectionis: videtur quòd media nocte surrexit,per figurā illā de Samsone,qui *Iudi.16.a*
cōsurgens media nocte, &c. Quam figurā exponit Greg. *Greg. in Euang. hom. 21. post medium.*
de Christo resurgente.Ad contrariū videtur , quòd tertia die resurrexit,quod non posset fieri,nisi surrexisset in diluculo diei tertiæ,secundū quod cōputat Augustinus horas diurnas,& nocturnas,in quibus fuit Christus in sepul- *August. de Trin. li.4. c.6.to.3.*
chro.Primus enim dies ab extrema parte numeratus.Medius autem totus. Tertius vero à prima parte. Et ita per synecdochen primus & tertius numerantur: Diluculo ergo surrexit. Et de hoc Magister in historijs. Vndè Chrysostomus sic ait,quòd diluculo profundo surrexit,& ideò loquuntur auctores quasi diuersimodè,Quia enim fuit diluculum profundum,respiciendo noctem præteritam,dicitur nocte surrexisse. Et considerando diem appropinquantem,diluculo surrexisse.Et de hoc Magister in historijs multum.Mysteriū autem patet à Gregorio : Maria n. *Greg. in Euang. ho. 21 post medi.*
auctorem omnium,quem carne viderat mortuum , quærebat:& quia minimè inuenit, furatum credidit. Et ideò tenebræ erant. Et sequitur illa pars,in qua narratur de cōcursu discipulorum,ad videndum quæ erant eis nunciata. Et primò narratur de progressione eorum ad monumentum.Secundò,de consideratione eorum,quę erant in monumento,ibi:*Et vidit linteamina.* Tertiò,discipulorū ignorantia,ibi:*Nondum enim sciebant.* Ait ergò :*Exiuit ergò Petrus,* *Chrys. ho. 84. in Ioa. post mediū tom.3.*
*& alius discipulus.*Vt ait Chrysostomus: Audientes illi,cum multò studio insistunt monumento : *Currebant autē duo simul.* Vt ait Augustin.Cum dixisset,quòd venerunt ad monumentū,regressus est Euangelista,vt narret, quomodo *Aug. tract. 120. in Io. post medi. tom.9.*
venerunt:*Et ille alius discipulus.* De se enim tanq̃ de alio cūcta narrat.Vt ait Gregorius:Illi præ ceteris cucurrerunt, qui præ ceteris amauerunt:*Et venit prior ad monumentum: Et* *Greg. in Euang. ho.22. ante med.*
vidit linteamina , &c. quod erat signu resurrectionis,vt ait Chrysostom. Cum n.myrrha sepultus est Christus,quæ *Chrys. ho. 84. in Ioa. post mediū tom.3.*
non minus plūbo cōglutinat corpori linteamina,& ita fuit signū,quòd non fuit corpus sublatū furto, sed quòd resurxerat:*Venit ergò Simon Petrus,&c.Et vidit linteamina,& sudarium,&c.*Sed quæritur,quare erant separatim posita,item quęritur,quare ait, quod erat sudario inuolutū.Et ad hoc respondet idē Chrysostomus,quòd ideò hoc ait,vt discas, quoniā non erat festinantium,neq; turbatorū hæc res, sed seorsum quidē illa,seorsum verò hoc esse:inuoluere n.est cum diligentia facientis.Et hoc vult Chrysostomus con- *Ibidem.*
cludere,quòd hæc erant signa,quòd Christus resurrexit, & quòd corpus nō fuit furto sublatū ab hominibus festinantibus,& turbatis:Et ideò ait,quòd ob hoc resurrectioni crediderunt: *Tunc ergò introiuit & ille discipulus, & vidit,* scilicet vacuū sepulchru, & credidit Christu non surrexisse,sed sublatū esse,vt mulier dixit. Et hoc ideò:*Quia nondū sciebāt scripturā,quia oportuerat eū resurgere.*Sed qualiter hoc? cu sæpe audiret à Christo de morte & resurrectione, qualiter non sciebant scripturam de hoc? Et ad hoc respondet Augustin.quòd quando à Domino audiebant de hoc, cō- *Aug. tract. 120. in Io. propè fin. tom.9.*
suetudine audiēdi ab illo parabolas,non intellexerunt, & aliud aliquid signare crediderūt: *Abierunt ergò discipuli ad semetipsos*, id est, vbi habitabant, & vnde ad monumentū cu- *Ibid. tract. 121. propè prin.*
currerant,ait Augustinus: Vel secundum Chrysostomum quòd discipuli abierunt ad semetipsos , scilicet stupefacti considerantes linteamina,& credentes. Et patet hic veritas *Chrys. hom 85. in Ioa. circa princ. tom.3.*
euangelistæ,vt enim ait Chrysostomus: Euangelista non priuauit mulierem laudatione , neq; verecundiam existimauit eos discere ab ea pernoctāte.Patet etiam humilitas *Ibi. ho.84. post med.*
eiusdem Euangelistæ,licet venisset prius ad monumentū, non tamen intrauit,donec Petrus introiuit.Et tunc post illum intrans vidit linteamina,& alia. Verēdicū ergo modū *Ibid. post pauca.*
clarificat,& intumidum se ostendit,ait Chrysostomus.De

mysterijs

Gregor. in Euang. hom. 22. ante med.

mysterijs vero istorum sufficienter Gregorius: Per Ioannem synagoga signatur, per Petrum Ecclesia, & ipsa synagoga prius audiuit mandata, & vidit linteamina scripturæ sacramenta,& sudarium inuolutum: per quod signatur celsitudo diuinitatis,quæ nec per initium nascitur,nec termino coangustatur.Ideò dicitur sudarium inuolutum: *Et in vnum locum*,quia Deus in vnitate est,non in scissura mentium. Vel per linteamina labores Christi, per sudarium sua passio.Licet ergò synagoga prius prophetas audierit,& viderit, Ecclesia tamen prius intrauit per fidem: Donec plenitudo gentium intrauit, & sic omnis Israël saluus erit.Et de his Gregorius sufficienter.Vel aliter per istos duos discipulos duæ vitæ figurantur. Per Ioannem vita cōtemplatiu: per Petrum vita actiua. Et quia quilibet viuens in actiua vita habet aliquid de contemplatione,saltem quoad cognitionem eorum, quæ credenda sunt,ideò in huius figuram dicitur,quòd Ioannes cucurrerit citius Petro,simpliciter tamen est vita actiua prior, deinde contemplatiua. Et de his duabus vitis figuratis per istos duos discipulos, nfra ab Augustino. Et sequitur illa pars, in qua manifestationis Christi post resurrectionem descriptio,ibi: *Maria autem stabat*.Et illa in duas partes.Primò, narratur sua manifestatio mulieri, scilicet Mariæ Magdalenæ. Secundò, ipsis discipulis. Infra eodem: *Cùm ergò sero esset*. In prima quatuor. Primò, narratur Mariæ flebilis desolatio. Secundò, ipsi desolatæ reuelatio, ibi: *Dum ergò fleret*. Tertiò, eidem Christi manifestatio, & eiusdem admonitio, ibi: *Hæc cum dixisset*. Quartò, admonitionis Christi adimpletio, & resurrectionis publicatio: *Venit Maria*. Ait ergò: *Maria autem stabat ad monumentum plorans*.Quæritur,quare de ipsa legitur, quòd erat plorans,& non de aliquo discipulorum. Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd compassibile quodam modo est, muliebre genus: est enim mulier natura flebilis. Nec nouerat sermonē de resurrectione, sicut discipuli,considerantes linteamina, & credentes.Et ideò nihil tale est Petrus passus.Secundum Augustinum vero viris redeuntibus infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus.Et ideò: *Stabat plorans*.Et illi qui Dominum quærebant lacrymis vacabant, dolentes amplius quòd fuerat ablatus de monumento,quàm quòd fuit occisus in ligno.Hæc Augustinus. Et de hoc similiter Gregorius.Contigit, vt eum sola videret, quæ remansit vt quæreret.Et ibi Gregorius benè de feruore animæ deuotæ quærentis Deum,&de bono perseuerantiæ.Et sequitur secundum:*Dum ergò fleret,vidit duos Angelos*.Et ibi tria, scilicet angelorum visio,eorum inquisitio, Mariæ responsio,vt in litera patet.Vt ait Chrysostomus: Quod non viderunt discipuli,hoc vidit mulier prima,angelos,hunc ad pedes,alium ad caput.Sed quæritur, quare discipuli viderunt linteamina,& sudarium: mulier autem vidit Angelos? Et ad istud respondet Chrysostomus: Non erat excelsa mens mulieris, vt à sudarijs susciperet resurrectionem,id est,crederet: ideò fit ei quid plus: Angelos enim considerat, vt ipsa resuscitetur à passione,& mitigetur. Hæc ille. Vt enim ait Augustinus.Inclinauit se, quòd diuino instinctu in animo eius effectum est, scilicet vt videret angelos: *Dicunt ei: Mulier quid ploras?* Vt ait Chrysostomus,velut ostio aperto intrauerat in sermonem de resurrectione,& modo sessionis,& interrogatione ducunt eam in allocutionem, ideò & distantes ab inuicem sedent, vt scilicet audacter interrogaret eos. Hæc ille:*Dixit eis: Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum*. Feruenter enim valdè,& vt dilectionem erat conseruans, ait Chrysostomus.Sed adhuc tamen non susceperat dogma de resurrectione, ex quo imaginabatur ipsum poni sic, vt ait idem. Quærit Augustinus: Quid est,quòd neq; vterq; ad caput,neq; vterq; ad pedes,sed vnus ad caput, alter ad pedes esse dicitur?Et respondet,quòd angeli Græcè, Latinè nuncij dicuntur: & isto modo Euangelium velut à capite vsque ad pedes, ab initio vsq; ad finem significabant esse nunciandum.Quòd vero dicunt angeli: *Quid ploras?* quasi prohibentes flere, quodammodo gaudiū nunciabant, ait idem Augustinus: Quòd vero ait:*Tulerunt Dominum meum.*

Rom. 11. c
Greg. ibid.
Aug. tract. 124. in Io. post med. tom. 9.
Chrysost. hom. 85. in Ioan. in princ. to. 3.
Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9.
Gregor. in Euang. hom. 25. ante med.
Ibidem.
Chrysost. hom. 85. in Ioan. non longè à princ. to. 3.
Ibidem.
Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9.
Chrysost. hom. 85. in Ioan. ante med. to. 3.
Ibidem.
Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9.
Ibidem.

Intelligendū, quòd ibi sumitur totū ꝓ parte:Sola .n. caro sepulta est. Vndè Gregor. Vsus sacri eloquij est, vt aliquando ex parte totū,aliquando è cōtrario,vt hic,ex toto designans partē.Secundum vero B.Gregorium per istos duos angelos signantur prædicatores:ad caput sedent,qui prædicant: Verbum in principio. Ad pedes vero, qui prædicant:Verbū caro factū est.Vel per istos duos angelos duo Testamenta signantur,quę figurantur per duo Cherubin, quæ tegunt propitiatorium: Christus.n. est propitiatio pro peccatis nostris.Nouum Testamentum spectat ad caput,vetus ab pedes: Duabus alis velabant caput, duab' pedes.Quod autē Angeli apparebant in albis,figura fuit,quia festiuitatis nostræ gaudia annunciabant.Et vestimēta Angeli,sicut nix, qui apparuit mulieribus.Vt ait Gregor.ibi: Et aspectus sicut fulgur, quia Deus & blandus iustis, & terribilis iniustis apparebit,ait ibidē Gregorius. Et patet hic mysterium:per Angelos n.custodientes locū, vbi fuerat corpus Domini positum,signātur prælati Ecclesiæ,vel prædicatores Ecclesiastici, Ecclesiam custodientes: in quibus debet esse vitæ eminentia,siue sublimitas.In hoc quòd ait: *Angelos*. De ipsis enim in Psal. Qui facis Angelos tuos Spiritus.Secundò,signatur perfecta charitas,ibi: *Duos*. Ideò in figura misit binos, & binos ante se ad prædicādum. Et in hoc signatur charitas, vt ait ibi Gregor. Itē signatur in hoc sanctimoniæ puritas,& conuersationis charitas,ibi: *In albis*: Sequebantur eum in equis albis,scilicet exercitus, qui sunt in cælo,id est,prælati Ecclesiæ, qui sunt pugnatores in corporibus immaculatis. Quartò, signatur modesta tranquillitas in iudicando,ibi: *Sedentes*.Sedere.n.iudicantis est,ait Gregorius: Cum sederem quasi Rex circūstante exercitu. Ibi Gregorius de hoc benè. Quintò, figuratur prædicationis perfectibilitas, ibi: *Vnum ad caput,alterum ad pedes*.Per quod signantur prædicatores prædicantes Christi humanitatē,& diuinitatē,vt est expositum. Supra: Videbitis Angelos ascēdentes,&descendentes super filiū hominis.Sextò,figuratur cōpassionis pietas consolando desolatos,& inquirendo causas desolationis. Vndè dicunt: *Mulier quid ploras?* Talis erat Iob.Dicebat enim:Pater eram pauperum:Flebam super eo,qui afflictus erat. Et: Si negaui,quod volebant,pauperibus.Talis similiter erat Paulus, de quo: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Vndè ait Saluator: Quid vis vt faciam tibi? Et sequitur tertia particula,in qua manifestatio filij Dei ipsi Marię,& mutua collatio in interrogando,& respondendo,& eiusdem admonitio,vt in litera patet.Ait ergò:*Hæc cū dixisset: Conuersa est retrorsum*,ad literam corporaliter.Sed quærit Chrysostomus,quæ fuit causa huius cōuersionis? Et respondet ipsos Angelos obstupefecisse,cōsiderantes dominatorē,& schemate,id est, figura, vel forma, & inspectione,& motu ostendere ipsum aduenisse,& hoc mulierem conuerti fecit, quæ conuersio fuit reuerentia, vel admirationis, vel diligentioris accensionis:Et conuersus sum, vt viderem vocem. Vel secundū Glossam,tergum quasi ad Christum habebat,quē resurrexisse non credebat: *Et vidit Iesum stātem*, scilicet immortalem,mori non potentem,in corpore immortali erectum,paratum ad eleuandum credentes in cælum,& promptum ad auxiliandum pugnantes spiritualiter: Vidit Stephanus Iesum stantem à dextris Dei.Stare n. est pugnantis, vel adiuuantis, vt ait Gregorius exponens illud:*Et non sciebat,quia Iesus est*,vt ait Glossa:Videbat,& nō cognoscebat: *Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras?* Redarguens eam,ait Glossa.Et interrogatur causa doloris,vt augeatur desiderium.Vndè duo quęrit. Primò:*Quid ploras?* Vt auferat planctum:*Quid quæris?* Vt conferat desideratum. Ait enim Propheta: Ante te Domine desiderium meum,& gemitus meus à te non est absconditus: *Illa vero existimans, quia hortulanus esset*. Fortè ad literā, quia diluculo venit ad hortū:nec tamen hoc falsum,quia in eius mēte seminauit, ait Glossa:*Dicit ei:Domine si tu sustulisti eum*. Non n. ait, quē, quia hoc in animo gerere solet vis amoris, vt quē semper cogitat nullum alium ignorare putet,ait Glossa.Et in hoc, quòd ait:*Vbi posuisti eum*. Patet quòd adhuc ignorabat eum resurrexisse veraciter. Vndè Chrysost. Rursus positionem,& leuationē,& portare dicens,vt de mortuo loquēs,

Gregor. in Euang. hom. 22. ante med.
Ibid. paulò ante.
Exo. 25. 6
1. Ioan. 2.
Isai. 6. a
Gregor. in Euang. hom. 21. ante med.
Mat. 28. a
Greg. ibid. paulò post.
Psal. 103. a
Luc. 10. a
Gregor. in Euang. hom. 17. circa princ.
Apoc. 19. b
Gregor. in Euang. hom. 29. post med.
Iob 29. c
Greg. Mor. lib. 20. c. 7
Ioan. 1. g
Iob 29. c
Iob 30. d
Iob 31. b
2. Cor. 11. a
Matt. 8. d
Chrysost. hom 85. in Ioan. ante med. to. 3.
Apoc. 1. c
Act. 7. g
Gregor. in Euang. hom. 29. post med.
Psal. 37. b
Chrysost. hom. 85. in Ioan. ante med. to. 3.

ait: quaſi diceret: Si propter timorem Iudæorum leuaſti eum hinc, dicito mihi: *Et ego eum tollam.* Et in hoc multa eius deuotio, & dilectionis conſeruantia, vt ait Auguſtinus: Nemo calumnietur mulieri, quòd hortulanum dixerit Dominum Magiſtrum, ibi enim rogabat, hic agnoſcebat: ibi honorabat hominem, à quo beneficia poſcebat, hic recolebat doctorem, à quo diſcernere humana, & diuina diſcebat. Hæc ille. Et ideò Dominus volens eam reducere ad excelſa, dicit ei: *Maria:* vt ait Gloſſa. Vocat ex nomine, quaſi diceret: Recognoſce eum à quo recognoſceris. Secundum verò Chryſoſtomum, exprobrans dicit hoc, & tangens eam, id eſt, arguens, quoniam hæc de eo, qui viuebat imaginabatur. Hæc ille: *Conuerſa illa dicit ei: Rabboni.* Sed qualiter hoc, quia prius ait: *Conuerſa retrorſum?* Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtinum, quòd prius conuerſa, ſcilicet corpore: quòd enim non erat, putauit: nunc conuerſa corde, quia quòd erat, cognouit. Vndè ait: *Rabboni, quod dicitur Magiſter.* Supra: Vocatis me Magiſter, & Domine: *Dicit ei Ieſus: Noli me tangere.* Sed quæritur ad euidentiam literæ, quare prohibuit ei ſe tangere, ex quo præcepit Thomæ nõ perfectè credenti ipſum tangere? ad fidei inductionem, & confirmationem, infra eodem. Item ait diſcipulis: Palpate, & videte. Videtur quòd eadem ratione debuiſſet permiſiſſe mulieri tangere eum. Item narratur de iſta, & de alijs mulieribus, quòd tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Quæritur ergo, quare hic prohibuit ſe tangere? Ex quo item prius apparuit mulieri, quàm diſcipulis, videtur quòd debuiſſet prius permiſiſſe mulieri tangere eum, quàm diſcipulis. Item quæritur de cauſa, quam aſſignat: *Nondum aſcendi ad Patrem meum,* videtur plus valere ad contrarium, quia plus poteſt tangi in terra exiſtens, quàm ad dexteram patris in cœlo ſedens. Et ad iſtud reſpondendum ſecundum Auguſtinum. Et eſt in Gloſſa: *Noli me tangere,* id eſt, credere me eſſe imparem patri: *Nondum enim,* in corde tuo: *Aſcendi ad patrem.* Ibi me tanges, quando credideris me non eſſe imparem patri. Hæc ille. Hic ergo loquitur de tactu ſpirituali non corporali. Et de hoc. Hoc eſt non tangere niſi cum ad patrem aſcenderit, non de Chriſti carnalitate ſapere. Et ibi de hoc. Et idem Auguſtinus: Tactus tanquam finem facit notionis. Nolebat enim in eo finem eſſe intenti cordis, ſed vt crederetur æqualis patri. Idem Auguſtinus, quòd indigna erat, vt manu tangeret, quem nondum fide apprehenderat: nõ enim tangitur, id eſt, æqualis patri creditur, niſi fidei profectu, & mentis aſſenſu. Item: Voluit ſe ſignare tactum ſpiritualem, id eſt, acceſſum fidei requirere. Et de hoc ſimiliter Auguſtinus. De hoc ſimiliter Gregorius: Tangit Chriſtum, qui eum patri æqualem credit. Et ibi benè de hoc. Et per hoc ad obiecta. Item quæritur, qualiter & quare apparuit in ſpecie hortulani: Videtur quòd debuiſſet apparere in ſpecie glorioſi corporis ad fidei confirmationem, & reſurrectionis probationem. Item dicitur: In multis argumentis apparens illis, ſcilicet ad probandã reſurrectionem. Sed ſi appareret in ſpecie glorioſa, eſſet probatio maior. Et ita vt prius. Et ad primum reſpondet Chryſoſtomus, quòd mulieri apparuit humilis, & in viliori ſchemate, id eſt, forma: non enim oportebat ad excelſa eam reducere, ſed quieſcibiliter, id eſt, paulatim. Vt enim ait Gregorius exponens illud, qualiter apparuit in ſpecie peregrini diſcipulis euntibus in Emaus: Hoc, inquit, foris egit in oculis corporis, quod apud eos intus agebatur in oculis cordis: nihil veritas per duplicitatem fecit, talem ſe exhibet in corpore, qualis apud eos erat in mente. Hæc ille. A ſimili poſſet reſponderi ex parte iſta, quòd quia mulier non habuerit plenam fidem ſuæ reſurrectionis, ideò in tali ſpecie ei apparuit. Et vt ait Auguſtinus: Fidem docebat Ieſus, cùm hoc illa reſpõderet, & hortulanus ille in corde eius, tanquam in horto ſuo granum ſynapis ſeminabat. Hæc ille. Idem Gregorius, quòd in eius pectore ſemina virtutũ plantauit. Vndè & ſupra ait: Pater meus agricola eſt. Et nota quòd Dominus apparuit poſt reſurrectionẽ in ſpecie triplici: in ſpecie hortulani hic, in figura, quòd reſurrexit ad illuminationem inſipientium. Item apparuit in ſpecie peregrini, in figura, quòd apparuit ad inſtructionem proficientium. Item apparuit in ſpecie crucifixi, infra eodem: *Oſtendit eis manus, & pedes.* In figura quòd reſurrexit ad informationẽ perfectorum, & mundo mortuorum. Et nota quòd mulier ſecundũ Auguſtinum, fuit figura Eccleſiæ gentium, quæ non credidit Chriſtum, niſi poſtquam aſcendit ad patrem. Et ſequitur Saluatoris admonitio cum eius executione, ibi: *Vade ad fratres meos.* Et in hoc patet condeſcenſiua ſua bonitas, & humilitas, quòd vocat diſcipulos fratres. Vndè in Pſalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis: *Et dic eis: Aſcende ad patrem meum.* Non confeſtim, ſed poſt quadraginta dies, ait Chryſoſtomus. Et hoc ait exigere volens eius mentem, ſcilicet ad credẽdum, & ſuadere quoniam ad cœlos abit. Sed quæritur de modo loquendi: ex quo præmiſit: *Dic fratribus meis,* quare non ait: dic eis, aſcendo ad patrem noſtrum? Et ad hoc reſpondet Auguſtinus, quòd ideò ait: *Aſcendo ad patrem meum.* Quia aliter meum, aliter veſtrũ: natura meum, gratia veſtrum. Similiter: *Deum meum,* ſub quo ego ſum: *Deum veſtrum,* inter quos & ipſum mediator ſum: *Venit Maria annuncians, &c.* Sed quæritur, qualiter per mulierem annunciauit diſcipulis reſurrectionem, cùm dicat Apoſtolus: Mulieri docere non permitto. Et: Mulieres in Eccleſijs taceant. Et ad iſtud reſpondendũ eſt ſecundum Gloſſam, quæ ait: quòd mulier viro mortem propinauit. Modo vitam nunciauit viro: diſpenſatione ergo diuina ſic factum eſt. Et de hoc Gregorius benè. De qua manu allatus eſt potus mortis, ſimiliter & vitæ. Et ibi benè de hoc. Et de præmiſſis verbis idem Gregorius benè, & multum. Et ibi enumerat Gregorius priuilegia iſtius ſanctæ mulieris: Sedebat ad pedes Ieſu, & eius verba audiebat, viuenti adhæſerat: mortuum quærebat, viuentẽ reperit, tantumque locum gratiæ inuenit, vt hanc ipſis Apoſtolis nuncijs eius, ipſa nunciaret. Et ibi monet Gregorius: Non eſſe deſperandum perfectè pœnitenti poſt peccatum. Et ſequitur illa pars, in qua manifeſtatio reſurrectionis ipſis diſcipulis: *Cùm ſero eſſet.* Et illa in tres, ſecundum tres manifeſtationes. Quarum prima fuit, quantum ad aſpectum. Secunda, quantum ad factum. Tertia, quantum ad guſtum. In prima, exhibuit ſe viſibilem ad remouendam incredulitatem diſcipulorũ omnium. In ſecunda, ſe exhibuit palpabilem, ad remouendam incredulitatem Thomæ, infra eodem: *Et poſt dies octo.* In tertia, apparuit inuitans ad prandium, ſiue ad guſtum: inſtruens B. Petrum, & in ipſo inſtruens Eccleſiam, infra proximo: *Poſtea manifeſtauit ſe iterum.* In prima quatuor. In primo, ipſa apparitio, & apparentis allocutio. Secundò, diſcipulorum congratulatio, ibi: *Gauiſi ſunt diſcipuli.* Tertiò, eorundem confortatio, ibi: *Dixit ergo illis.* Quartò, ſequentis apparitionis incidens occaſio, ibi: *Thomas non erat cum eis.* Ait ergo: *Vna ſabbatorum,* id eſt, diebus, quibus ſabbatizabant Iudæi, id eſt, prima die ſeptimanæ, cuius quælibet dies erat ſabbatum propter feſtũ azymorum: *Vbi erant diſcipuli cõgregati propter metum Iudæorum,* vt hoc referatur ad vtrumque, quia & fores erant clauſæ, & ipſi congregati: *Propter metum Iudæorum venit Ieſus,* ſcilicet ianuis clauſis, vt infra eodem, vt ait Gregorius. Illud corpus Domini intrauit ad diſcipulos ianuis clauſis, quòd ad humanos oculos per natiuitatẽ ſuam clauſo exijt virginis vtero. Vt enim ait Chryſoſtomus, quia decens erat diſcipulos, aut diſcredere mulieri, aut dolere, quoniam nõ dignos eos fecit ſuo viſu, id eſt, manifeſtatione. Ideò neq; vnũ diem dimiſit pertranſire, propter quòd ſero aſsiſtit eis, quãdo maximè erat decens. Hæc ille: *Et ſtetit in medio diſcipulorũ.* Sic promiſerat: Vbi duo vel tres congregati ſunt in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Sed quæritur, quare nõ credebant eũ eſſe phantaſma, ſicut crediderunt, quãdo apparuit eis ambulans ſuper mare? Maximè ex quo intrauit hic ianuis clauſis, vt proponit Chryſoſtomus. Et ad hoc reſpondet Chryſoſtomus, quòd mulier præaſſumens, id eſt, prædicens multã fidem operata eſt in eis. Et cum hoc manifeſtum, & mitè viſum eis oſtendit, ſimul autem & voce firmauit fluctuantem mentem dicens: *Pax vobis.* Rememorans eis, quod dixerat ante paſsione n. Supra: Pacem meam de vobis. Et ſupra: In me pacem habebitis. De qua pace ibi dictum eſt. Et nõ ſolum firmauit eos voce.

Aug. tract. 121. in Ioan. ante med. tom. 9. | Chryſoſt. hom. 85. in Ioan. ante med. to. 3. | Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9. | Ioan. 13. b | Luc. vlt. f | Mat. vlt. g | Aug. tract. 21. in Io. poſt med. tom. 9. | Auguſt. de Trinit. lib. 4. c. 3. poſt med. to. 3. | Ibid. lib. 1. cap. 9. ante med. | Paulin. ep. 58. ad Aug. poſt med. et Aug. ep. 59 ad Paulin. poſt med. tom. 2. | Ibidem. | Idem de concord. Euang. lib. 3. cap. 24. tom. 4. | Gregor. in Euang. hom. 25. ante med. | Act. 1. a | Chryſoſt. hom. 85. in Ioan. ante med. to. 3. | Gregor. in Euang. hom. 23. ante med. | Luc. vlt. b | Aug. tract. 121. in Io. ante med. tom. 9. | Gregor. in Euang. hom. 25. ante med. | Ioan. 15. b | Luc. vlt. f | Aug. tract. 121. in Io. paulò poſt med. to. 9. | Pſal. 21. e | Chryſoſt. hom. 85. in Ioan. ante med. to. 3. | Aug. tract. 121. in Io. poſt med. tom. 9. | 2. Tim. 2. c | 1. Cor. 14. g | Gen. 3. a | Gregor. in Euang. hom. 25. poſt med. | Ibidem. | Gregor. in Euang. hom. 26. propè prin. | Chryſoſt. hom. 85. in Ioan. circa med. to. 3. | Mat. 18. c | Mat. 14. c | Chryſ. ibid. | Ioan. 14. d | Ioan. 16. g

Aug. tract. 121. in Io. post med. tom. 9. voce. Sed: *Ostendit eis manus, & latus.* Vt ait Augustinus: Claui manus fixerant, lancea latus eius aperuerat, ibi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt seruata vestigia. Hæc ille: Palpate & videte, &c. Et patet mysterium hic: Filius enim Dei apparet discipulis, in quo apparet obedientialis humilitas: *Et congregatus.* In quo figuratur charitatis vnanimitas, vt dictum est: Vbi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ero in medio eorũ. Vndè & super congregatos discipulos descendit Spiritus. Et tunc apparet, quando fores sunt clausæ, id est, sensuales apprehensiones, affectiones sub regulari disciplina cohibitæ: Vadè populus meus in cubilia tua, claude super te ostia. Et: Clauso ostio ora patrem tuum: Pepigi fœdus cum oculis meis. Ibi Gregorius benè de cohibitione sensuum, qui sunt quasi fores animæ. Et in die sabbatorum apparet, scilicet quando est vacatio ab operibus seruilibus peccatorum: Vocaueris sabbatum delicatum. Et hoc in sero, quando est refrigeratio æstuum concupiscibilium: Anima mea desiderauit te de nocte. Sic apparens, & veniens stat, in quo notatur sua immortalitas, & etiam diuinitas: Stetit quidam. Ibi Gregorius: Omnis creatura quia de nihilo est, defluere dicitur, stare autem solius creatoris est, vt per quem transeuntia non transeunt, &c. Et sic apparens stat in medio, in quò apparet iustitiæ, æquitatis, & omnibus liberalis communicabilitas: Rex Israel in medio tui non timebis. Et: Ego habitabam in medio tui. Ab eo enim qui est in medio ad omnes circumferentias est æqualis appropinquatio absque declinatione, recta situatio, & omnibus liberalis communicatio, quæ consimiliter sunt à filio Dei omnibus, quantum est à parte sui: Non enim est personarum acceptor Deus. Ideò rectè dicitur stare in medio: In medio fratrum rector eorum in honore. Et de hoc scilicet, qualiter filius Dei in medio, supra proximo: sic stans in medio dixit: *Pax vobis.* Ostendens per ipsum factam esse pacem cœlestium & terrestrium: Ipse est pax nostra: Non est Deus dissensionis, sed pacis. Et Apostolus: Disciplina enim pacis nostræ super eum. Et de multiplici pace, supra. Et non solum prænunciauit verbo: *Pax vobis.* Ostendens se resurrexisse, sed: *Ostendit eis manus, & latus.* Signans in illis, qui resurgunt spirituali resurrectione, quòd hæc sunt vera signa, scilicet nouitas vitæ, & conuersationis, quæ figuratur in latere, & perfectibilitas operationis, quæ in manibus figuratur: Christus resurrexit à mortuis. Et sequitur: Et nos in nouitate vitæ ambulemus. Et sequitur discipulorum congratulatulatio, ibi: *Gauisi sunt discipuli viso Domino.* Istud gaudium promiserat eis. Supra: Videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Opere enim impleuit, quod promisit. Et vniuersa hæc inducebant eos ad fidem, ait Chrysostomus. Et meritò sunt gauisi, quia plenum gaudium, vbi non spes lactat, sed vbi res nutrit, ait Augustinus, quia discipuli summè desiderabant filium Dei videre, tum ratione intensi amoris, tum ratione timoris, in quo erant. Ideò: *Viso Domino,* meritò: *Sunt gauisi.* Ideò promisit eis, supra: Gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et ibi de gaudio multiplici. Et sequitur discipulorum confortatio, sicut continuat Glossa: *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis.* Sed quæritur, quare iterat, quod prius dixerat? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quia enim prælium inexpugnabile habebant ad Iudæos, continuè inducit hoc, scilicet: *Pax vobis.* Aduersantem dans prælio consolationem. Ob hoc denique primum verbum dixit post resurrectionem. Hæc ille. Vndè, & viris propter prælium pacem, mulieribus propter iustitiam gaudium Euangelizabat, ait idem. Ideò sequitur: *Sicut misit me pater, & ego mitto vos,* quasi diceret, ait Chrysostomus: Nullam habetis difficultatem, & ab his, quæ facta sunt, scilicet à me, & à dignitate mea, qui mitto: Victoriam enim statuit claram, ideò eleuat eorũ animam, vt ait Chrysostomus. Et in hoc mediatorem se ostendit, ait Augustinus. Pater enim misit me, & ego vos ad consimilia, scilicet ad prælia, & ad tormenta sustinenda, non ad gaudia. Vndè Gregorius: Pater misit filium quem amauit ad passionem, ita Dominus electos Apostolos, nõ ad mundi gaudia, sed ad passionẽ misit: Ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos. Vndè & Apostoli dicuntur missi, ait

Marginalia (left column): Luc. vlt. f · Matt. 18. c · Act. 2. a · Isai. 26. b · Matt. 6. a · Iob 31. a · Greg. Mor. lib. 21. c. 2. · Isai. 58. d · Isai. 26. b · Iob 4. c · Greg. Mor. lib. 5. c. 26. ante med. · Soph. 3. c · Zach. 2. b · Act. 10. a · Eccli. 10. c · Eph. 2. a · 1. Cor. 14. e · Isai. 53. c · Ioan. 14. g · Rom. 6. b · Ibidem. · Ioan. 16. a · Chrysost. hom. 85. in Ioan. post med. to. 3. · Ioan. 16. e · Chrysost. hom. 85. in Ioan. circa med. to. 3. · Ibidem. · Ibidem. · Ibidem. · Aug. tract. 121. in Io. post med. tom. 9. · Gregor. in Euang. hom. 26. ante med. · Luc. 10. a

Augustinus. Misit ergo eos, sicut Imperator milites, sicut Summus Pontifex legatos, item sicut sol radios ignitos: Tripliciter sol exurens mõtes radios igneos & exsufflans, &c. Vt enim ait Augustinus: Apostoli fuerunt vt faces ardentes, & vt carbones igniti: Similitudo animalium, & aspectus quasi aspectus lampadarum. Item misit eos sicut fulgura ad terrendum: Nunquid mittes fulgura & ibunt? Quod exponit ibi Gregorius de Ecclesiæ prædicatoribus. Item mittit eos sicut flumina ad irrigandum, quia ipse fons vitæ: Ad locum vndè exeunt flumina reuertuntur. Quod exponit Gregorius vbi supra de Ecclesiæ prædicatoribus: Ego sapientiæ effudi flumina. Et de missione ipsorũ: Misit eos binos, & binos antè se. Ibi Gregorius benè de hoc. Et non solùm confirmauit eos dicto, sed etiam dono. Ideò sequitur: *Hoc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite Spiritum sanctum.* Sed quæritur ad quid insufflauit? Et ad istud respondet Augustinus, quòd hæc insufflatio significauit Spiritum sanctum non solũ esse patris, sed & suum. Item quæritur, ad quid dedit hic Spiritum in flatu, in linguis igneis, super Christũ in columba, supra. Et cum Spiritus sanctus non sit res corporalis, videtur tradidisse occasionẽ erroris, dando Spiritum cum talibus signis. Item prius habebant Spiritum. Supra: De plenitudine eius omnes accepimus. Ergo nunc nõ dedit. Item supra ait: Si non abiero, paracletus non veniet ad vos. Ergo ante ascensionem non debuit dari Spiritus. Ad primum respondendum est secundum Augustinum, quòd neque flatus ille corporeus cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia Spiritus sancti fuit. Sed demonstratio per congruam significationem nõ tantum à patre, sed & à filio procedere Spiritum sanctum. Hæc ille. Ob hanc ergo congruam figurationem cum flatu datus est Spiritus. Ad aliud respondendum est, vt habitũ est supra. In columba simplicitas signatur, & ideò in columba super Christum descendit: In igne verò signatur ardor, siue zelus contra culpas delinquentium. Et ideò in igne super discipulos descendit, quia eos, & purgauit, & inflammauit. Et de hoc Gregorius. Ad aliud respondendũ est secundum Gregorium, vbi ait, quòd Spiritum sanctum dedit Dominus semel in terra, vt hic, & semel cœlo præsidens. Et hoc ideò, quia duo sunt præcepta charitatis: dilectio Dei, scilicet & proximi. Nihilominus, vt ait ibidem Gregorius, inerat discipulorũ mentibus Spiritus sanctus ad fidem, sed tamen manifesta datione, non nisi post resurrectionẽ datus [illegible] propter quod dictũ est supra: Nondum erat Spiritus datus. Hæc ille. Ex quo patet, quòd fuit datio Spiritus triplex. Vna ad iustificationem, & ad credulitatem, alia ad confirmationem, cùm collatione potestatis dispensandi sacramenta, vt hic, alia in collatione doni linguarum, & ad signorum effectionem. Et de hoc benè Gregorius Nazianzenus, vbi ait, quòd antè passionem, & post resurrectionem, & post ascensionẽ adfuit eis Spiritus sanctus. Et ibi benè de hoc. Ait autem Chrysostomus, vbi supra: quòd quidã aiunt eos, tunc non suscepisse Spiritum, sed aptos esse fecit ad susceptionem. Et ideò inquiunt: Non dixit accepistis: sed accipite Spiritũ sanctum. Aliter autẽ videtur ei, vt ait ibidem: Quòd discipuli acceperunt potestatem quandam spiritualem, & gratiam, & vt dimittant peccata. Post quadraginta vero dies acceperunt signorum dationem. Hæc ille. Et ideò specificans hic ait: *Quorũ remiseritis peccata,* scilicet in forma Ecclesiæ, & claue non errante: *Remittuntur eis: & quorum retinueritis,* modo dicto: *Retenta sunt,* id est, non remissa. Et hoc tam per vos, quàm per successores, ait Glossa: Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis. Sed qualiter hoc dedit discipulis, quia: Ego sum, qui deleo iniquitates vestras solus. Ergo Deus remittit. Item hoc est virtutis infinitæ, quia maius est iustificare impios, quàm creare cœlũ & terram, ait Augustinus supra. Non ergo concessa hominibus. Item ait filius Dei: Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittẽdi peccata, &c. Sua ergo est hæc potestas. Item ex ordine verborũ hic videtur, quòd nullus habet potestatem dimittendi peccata, vel ab ijs absoluendi, nisi habeat Spiritum sanctum. Primò enim ait: *Accipite Spiritũ sanctum.* Et deinde: *Quorum remiseritis.* Et ad istud spondendũ est,

Marginalia (right column): Aug. tract. 54. in Ioan. ante med. tom. 9. · Eccl. 43. a · Ezech. 1. c · Iob 38. c · Greg. Mor. lib. 30. c. 2. · Eccl. 1. f · Greg. ibid. post med. · Eccl. 24. e · Luc. 10. a · Gregor. in Euang. hom. 17. ante med. · Aug. tract. 121. in Io. post med. tom. 9. · Act. 2. a · Ioan. 1. f · Ibidem. 6 · Ioan. 16. b · Aug. de Trinit. lib. 4. cap. 20. post. med. tom. 3. · Ioan. 1. e · Gregor. in Euang. hom. 30. · Ibid. hom. 26. ante medium. · Act. 2. b · Greg. ibid. · Ioan. 7. e · Act. 2. c · Greg. Naz. orat. 6. de Spiritu sancto post medium. · Chrysost. hom. 85. in Ioan. post medium. tom. 3. · Ibidem. · Matt. 16. c · Isai. 43. c · Aug. tract. 72. in Io. post med. tom. 3. · Matt. 9. a

quòd in culpa est tria considerare, scilicet diuinam offensam, deformantem maculam, reatum siue obligationẽ ad pœnam æternam. Deus autem miserans cum dat gratiam remittit offensam, & infundit gratiam purgantem, & delentem maculam, & remittit obligationem ad pœnã æternam. Potestatem autem exigendi pœnam temporalem committit suo Vicario, habenti auctoritatẽ clauium. Dei ergo est potestas remittendi peccata affectiuè: Christi, hominis authenticè, & meditatiuè, quia est mediator, & caput Ecclesiæ, & satisfaciens pro peccatis: homini autẽ habenti auctoritatẽ clauium est commissa potestas exigendi pœnã temporalem, & denunciandi illos, qui sunt contriti, & confessi absolutos. Vndè Gregorius: Causæ pensandæ sunt, & tunc ligandi atque soluendi potestas exercenda, videndo quæ culpa, quæ pœnitentia, vt quos Deus per contritionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absoluat. Ideò ait Saluator discipulis, supra: Soluite eum, & sinite abire. Et ibi benè de hoc ab Augustino. Ad aliud respondendum est secundum Augustinum: Ecclesiæ, inquit, charitas, quæ Spiritum sanctum infundit in cordibus nostris, participum suorũ peccata dimittit, eorum autẽ qui nõ sunt eius participes tenet. Et ideò ait: *Accipite Spiritum sanctum.* Et postea: *Quorum remiseritis peccata, &c.* Hæc ille. Ex quibus patet, quòd in Ecclesiæ vnitate est Spiritus sanctus, & gratia, cuius gratiæ sacramenta sunt vasa, prout ait Hugo. Et Ecclesiæ clauib⁹ fit remissio prædicta. Non ergo est necesse, vt qui ministrat sacramẽta in sua persona, habeat Spiritum sanctum, quæ per malos dispensantur, in ipsa tamen Ecclesia est Spiritus sanctus, cuius sacramenta dispensat minister, & cuius clauibus vtitur. Et de hoc benè Augustinus: Dei est illa gratia, Dei est sacramentum, hominis vero solùm ministerium: qui si bonus est, adhæret Deo, & operatur cum illo: si vero malus, operatur per illũ Deus visibilem sacramenti formam, ipse vero donat inuisibilem sacramenti gratiam. Hæc ille. Idem Augustinus: Sacramenta nõ deprauantur peccatis hominum. Idem Augustinus: Sacramenta eandem efficaciam habent administrata per bonos, & per malos. Et ibi benè de hoc. Et sequitur vltima particula, in qua incidens occasio sequentis apparitionis: *Thomas, &c. Qui dicitur, Didymus.* Vt ait Isidorus: Didymus Dei, vel geminus propter dubiũ cor, vel dubius. Thomas est nomen Hebræum, Didymus Grçcum, geminus, id est, dubius Latinũ: *Non erat* [illegible] *eis,* quia vt ait Chrysostomus, à disseminatione, siue [illegible] ione, quę fuerat facta scilicet, cùm Iesus captus fuit, [illegible] redierat: *Dicunt autẽ discipuli: Vidimus Dominũ.* In quo narratur discipulorũ charitas: retulerunt n. absenti visionem: Qui n. audit, dicat: Veni. Supra: Inuenit Philippus Nathanaël, &c. *Ille autem ait: Nisi videro in manibus fixurã clauorũ.* Et in hoc exigebat experientiã sensus visus: *Et mittã digitũ meum, &c.* Et in hoc experientiã sensus tactus, vt ait Chrysostomus: Nimirum alijs grossior, idcirco eam quærebat fidem, quæ per sensum est, qui grossissimus scilicet, tactum. Neque enim oculis credebat, nisi rimatus esset, & vt ait Gregorius: Neque hoc casu, sed diuina dispensatione factum, vt discipulus dubitans, dum vulnera palparet carnis, in nobis sanaret vulnera infidelitatis. Et ibi benè de hoc. Mira ergo dispensatio diuinæ clementiæ in hoc facto. Et sequitur illa pars, in qua iterata apparitio, vel manifestatio filij Dei ad remouendam infidelitatem discipuli. Et ibi tria. Primò, ipsa manifestatio, & generalis allocutio. Secundò, specialis admonitio discipuli, & illius responsio, ibi: *Deinde dicit Thomæ.* Tertiò, subiunctio rationis, ob quam scripta sunt signa, quæ Saluator fecit, ibi: *Multa quidẽ.* Ait ergo: *Et post dies octo iterũ, &c.* Vt ait Chrysostomus: Excogita Dominatoris clementiam, qualiter pro vna anima ostendit seipsum vulnera habentem, & accessit vt saluet vnũ: *Venit Iesus ianuis clausis.* Vt ait Augustinus: Moli corporis, vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: *Et stetit in medio, & dixit: Pax vobis,* vt prius est expositum. Sed quæritur de hoc, quod ait: *Venit ianuis clausis,* quod attribuit Augustinus ipsi diuinitati. Et idẽ Augustinus: Contra naturam, inquit, corporis videmus esse, clausis ostijs intrare. Omnia autẽ possibilia sunt Deo, sicut ambulare super aquas. Ad contrarium obijcitur: Omnis dos habet actum specialem in corpore glorificato, sicut impossibilitas, non alicui cedi, claritas à nullo suscitari, agilitas à nullo retardari. Ergo & subtilitas à nullo posse resisti. Ergo venit ianuis clausis ratione dotis corporis glorificati. Item videtur, vt ait Gregorius, quòd illud corpus Domini intrauit ad discipulos ianuis clausis, quod per natiuitatem suam clauso exiuit virginis vtero, nec tamen tunc erat corpus glorificatum: ratione dotis, potuit tunc intrare ianuis clausis. Et ad istud respondendum sine præiudicio, quòd licet posit intrare ianuis clausis ratione dotis corporis glorificati, tamen hoc attribuunt sancti diuinitati ad confirmandã fidem, quòd corpus suum resumptum, & glorificatum fuit diuinitati vnitum. Vndè quando aliquid debetur alicui ratione diuersarũ virtutum, in ipso attribuitur virtuosiori. Licet ergo posset venire clausis ianuis ratione virtutis corporis glorificati, tamen hoc attribuitur diuinitati, cui erat vnitum. Et nota quòd ait: *Stat in medio,* ad significandum esse mediatorem Dei, & hominum. Ipse enim in medio, sicut cor viuificans in medio corporis ad illius viuificationem. Ipse enim signatus per lignum vitæ in medio paradisi. Et: Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam: Qui posuit in medio eius Spiritum sancti sui. Item ipse in medio, sicut Imperator in medio militum, vel Summus Pontifex in medio Cadinalium ad omnium gubernationem: Vidi in medio septem candelabrorum similem filio hominis. Item ipse in medio sicut luminare in medio cœli ad mundi illuminationem: Quasi stella matutina in medio nebulæ. Itẽ ipse in medio discipulorum, velut scholarium ad omnium eruditionem: In medio Ecclesiæ aperuit os eius. Et sequitur pars, in qua allocutio discipuli specialis. Et ibi tria. Primò, ipsius admonitio. Secundò, illius responsio, ibi: *Respondit Thomas.* Tertiò, Christi credentibus promissio: *Dicit Iesus.* Ait ergo: *Dicit Thomæ: Infer digitum tuum.* Vt ait Chrysostomus: Nõ expectat ab illo rogari, neque audire quid tale, sed nihil dicente illo complet, quæ desiderabat, & eisdẽ verbis, quibus prius ad discipulos: *Vide manus meas, & infer manum, & mitte in latus meum, &c.* Vt enim ait Augustinus, quia in corde discipulorũ vulnera erant, propter quæ sananda, cicatrices in corpore suo seruauit. Vndè quæritur de hoc, quòd ait: *Infer digitum tuum huc.* Ex hoc videtur, quòd corpus suum fuit palpabile, cùm dicat Gregorius: Corrumpi necesse est, quod palpatur. Et ad istud respondendũ secundum Gregorium, quòd miro modo, & incorruptibile, & palpabile corpus exhibuit post resurrectionem, vt monstrando incorruptibile inuitaret ad præmium, & præbendo palpabile informaret ad fidem. Et ibi de hoc. Item ait Augustinus, quòd nulla erit deformitas in corporib⁹ glorificatis, & supplebitur in talibus partium inæqualitas: Ergo nulla vulnera, nullæ cicatrices erunt in eis. Itẽ Augustinus: Quid sibi vult hoc? scilicet Christum monstrasse vulnera? Si propter incredulum fecit, si vero ostendit vulnera erunt post resurrectionem, quod habet pro incõuenienti. Item idem: Si falsas scilicet cicatrices ostendit, fallax fuit in docendo: Si veras, ergo ibi vera vulnera. Ergo ad istud respondendũ, sicut tangit August. quòd in corporibus martyrum fortassis videbimus cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt: nõ tamen deformitas in eis, sed dignitas erit. Et quędã quamuis in corpore, nõ corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. Hæc ille. Multo magis in corpore Christi glorificati modo inæstimabili apparebunt sine deformitate, sed cum gloriæ fulgore ad fidẽ resurrectionis construendam: quas etiam ostendet in iudicio, vt ostendat quale genus mortis pertulit, prout ait Beda. Et est ibi in Glossa: *Et noli esse incredulus,* scilicet de resurrectione: *Sed fidelis.* Fidẽ illius habens, vt ait Chrysostomus: Videns, quoniam infidelitatis scilicet Thomæ erat ambiguitas, & hoc tanquã accepit Spiritũ sanctum, ait Chrysostomus: *Respondit Thomas: Dominus meus.* Et in hoc confessio humanitatis Christi: *Et Deus meus.* Et in hoc confessio diuinitatis. Vndè Augustinus: Videbat, tangebatque hominem, & cõfitebatur Deum: *Dicit ei Iesus: Quia vidisti, credidisti.* Opponit Gregorius, cùm dicat Apostolus: Fides est sperandarũ rerum; qualiter ait hic: *Quia vidisti, credidisti?* Et ad istud respond

quòd

Margin notes (left): Gregor. in Euang. hom. 26. ante med. — Ioan. 11. f — Aug. tract. 49. in Io. post med. tom. 9. — Ibid. tract. 121. post med. — Hugo de sacram. fid. l. 1. p. 9. c. 3 paulo ante med. — Aug. ep. 99 — Aug. epist. 36. — Aug. epist. 39. — Isid. Etym. lib. 7. c. 9. — Chrysost. hom. 86. in Ioan. prope princ. to. 3. — Apoc. vlt. d — Ioan. 1. g — Chrys. ibid. post pauca. — Gregor. in Euang. hom. 26. paulò post med. — Chrysost. hom. 86. in Ioan. non mult. à princ. to. 3. — Aug. tract. 121. in Io. post med. tom. 9. — Ibidem. — August. de agone Christiano. cap. 24. to. 3.

Margin notes (right): Matt. 14. — Gregor. in Euang. hom. 26. prope prin. — 1. Tim. 2. a — Gen. 3. a — Prou. 3. — Isai. 63. — Apoc. 1. — Eccl. 50. a — Eccl. 15. a — August. de ver. Domini. ser. 18. ante med. tom. 10. — Gregor. in Euang. hom. 26. ante med. — Ibidem. — August. de Ciuit. Dei. lib. 22. c. 19. to. 5. — Aug. contra Faust. lib. 16. cap. 33. tom. 6. — Aug. de Ciuit. Dei. lib. 22. cap. 20. to. 5. — Beda super Lucam, in fine. — Aug. tract. 121. in Io. post med. tom. 9. — Gregor. in Euang. hom. 26. post med. — Hebr. 11. a

quòd aliud vidit, aliud credidit: hominem vidit, & Deum confessus est. Item quæritur, ex quo Thomas eum tetigit, videtur quòd debuisset dixisse: Quia me tetigisti, credidisti. Et ad istud respondendum secundùm Augustinum, [Aug. tract. 121. in Io. post med. tom. 9.] & Glossam: Quòd sensus visus generalior est. Ideò ait: *Quia vidisti*, nõ quia tetigisti. Vel forsitan nõ fuit ausus eum tangere, sed aspiciendo credidit: non enim scriptum est, & tetigit Thomas, vt ait Augustinus. [Ibidem.] Ideò sequitur: *Beati qui nõ viderunt, & crediderunt.* Eo quòd non habuerunt sensibilia experimenta: quia fides non habet meritum, cùm humana ratio præbet experimentũ, vt est apud Gregorium. Quod est intelligendum, vt ait idem Gregorius, [Gregor. in Euang. hom. 26. propè prin.] de perfectè credentibus: Ille enim verè credit, qui exercet operãdo quod credit, ait idem Gregorius: [Ibidem.] Fides enim sine operibus mortua est. [Iac. 2. c] Aliter de falsò credentibus: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. [Tit. 1. d] Vndè de credentibus, & non operantibus, exponit Gregorius [Greg. ibid.] illud: Absorbebit fluuium, & nõ mirabitur, [Iob 40. d] id est, infideles diabolus absorbet: Et habet fiduciam, quòd Iordanis influat in os eius, id est, baptizati. Et ibi benè de hoc. Et sequitur vltimum: *Multa quidem, & alia signa.* Vt ait Augustinus, [Aug. tract. 121. in Io. circa princ. tom. 9.] hoc capitulum velut libri finem indicat. Vt enim ait Chrysostomus: [Chrysost. hom. 86. in Ioan. ante med. to. 3.] Signa quæ scripta sunt nõ ambitionis gratia, sed vtilitatis tãtum. Vndè quærit Chrysostomus, qua[re] nõ omnia sunt scripta? Et ad hoc respõdet, quòd quæ erant sufficientia scripta sunt: sufficientia, inquam, eos attrahere ad fidem. [Ibidem.] Nõ omnia autem sunt scripta propter multitudinem, quia nec mundus caperet. Infra: [Ioan. 21. d] Et qui nõ credit his, quæ dicta sunt, neque pluribus crederet, si essent scripta. Hæc ille. Et quia non fuerunt facta signa propter discipulos solum, sed ad omnium vtilitatem, ideò sequitur: *Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei.* Et perfecta fide, vt dictũ est: *Et vt credentes*, & in fide perseuerantes: *Vitam habeatis in nomine eius.* Supra: [Ioan. 11. c] Qui credit in me, si mortuus fuerit, viuet. Et patet hic saluificus finis sacræ doctrinæ Euangelicæ, quæ est assecutio vitæ æternæ. Quamuis enim iste sit finis totius scripturæ: [Rom. 15. a] Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, &c. Tamen doctrina Euangelica, quasi immediatius ducit ad vitã æternam adimplentes & perficientes documenta, & præcepta Euangelica: [Matt. 5. c] Qui enim fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum: [Prou. 8. d] Beatus homo, qui audit me. Et sequitur: [Ibidem.] Qui me inuenerit, inueniet vitam.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

POstea manifestauit se iterũ Iesus, &c. Narratis duabus manifestationibus filij Dei ipsis discipulis post resurrectionem, hic narratur tertia ad confirmationem, & instructionem B. Petri, & consequenter omnium in ipso. [Diuisio.] Et hoc in tres. Primò, narnatur ipsa manifestatio. Secundò, Petri in dilectione confirmatio, ibi: *Cùm ergo prandissent.* Tertiò, dictorum per testimonium affirmatio, ibi: *Hic est discipulus ille.* Prima adhuc in tres. Primò, antecedentium manifestationem descriptio. Secundò, ipsa manifestatio, ibi: *Manè autem facto.* Tertiò, recapitulatio, ibi: *Hoc iam tertiò.* Ait ergò: *Postea manifestauit.* Vndè enumerantur tria antecedentia, scilicet loci determinatio, personarum descriptio, & operationis specificatio, vt patet in litera: *Postea*, quæ præmissa sunt: *Manifestauit se ad mare Tyberiadis*, quòd dicitur stagnũ Genezareth, dictũ quasi generans aurum. Sed quæritur, quare interponit quasi recapitulationem, quãdo præmisit: [Ioan. 20. g] Multa signa fecit Iesus; inter istam narrationem, & alias, & nõ enumerauit continuè? Et ad hoc respondet Augustinus, [Aug. tract. 122. in Io. non longè à princ. to. 9.] quòd ista narratio commendat Ecclesiæ sacramenta, qualis futura est in vltima resurrectione mortuorũ. Et de hoc in Glossa: *Manifestauit autē sic: Erant simul Simon Petrus, &c.* Et in hoc enumeratio personarum, quib⁹ apparuit. De Petro, & Nathanaële, supra. [Ioan. 1. g] De Thoma, supra proximo: *Et filij Zebedæi*, scilicet Ioannes, & Iacobus maior, de quibus Matthæus: [Mat. 4. c] *Et alij duo*, quorũ nomina reticentur, ait Glossa: *Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari.* Et in hoc negotij, vel operationis specificatio: *Dicunt ei: Venimus & nos tecum.* Et in hoc eorum vnanimitas, siue occupationis identitas, siue vnio: *Et nihil prehenderunt.* Et in hoc fortè diuina dispensatio. Vt enim ait Augustinus: Diuinitus factũ est, vt miraculum plus appareret. [Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.] Vt enim ait Chrysostomus: [Chrysost. hom. 86. in Ioan. ante med. to. 3.] Neque quid agere habentes, artem scilicet piscationis tractarunt, nihil enim habentes agere ad piscationem iuerunt: & hoc, nocte, quia formidolosi erant. Vndè quærit Gregorius: [Gregor. in Euang. hom. 24. circa pr.] Cur Petrus post conuersionem redijt ad piscationem, cùm dicatur: Nemo mittens manũ ad aratrum, & aspiciens retro aptus est regno Dei. [Luc. 9. c] Item Matthæus non redijt ad telonij negotium post conuersionem. [Mat. 9. a] Et ad hoc respondet, quòd sunt quædam negotia, quæ sine peccatis exhiberi aut vix, aut nullatenus possunt, ad quæ nõ est redeundum post conuersionem: quale fuit negotium telonij. Aliud vero est negotium, quod sine peccato extitit, & hoc repetere post conuersionẽ, peccatũ nõ fuit, quale est piscatio. Quasi eadem quærit Augustinus. [Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom 9.] Ad quod respondet, non fuisse eos prohibitos sua arte licita victum necessarium quærere, sui Apostolatus integritate seruata, si quando vndè viuerent, aliud non haberent. Hæc ille. Sed nihilominus obijcitur, ait Saluator Petro: [Luc. 5. a] Ex hoc eris homines capiens: ergo ex tunc non debuit ire ad capiendos pisces, sed ad prædicandum, & capiendum homines. Item ait filius Dei volenti ire ad sepeliendum patrem: [Mat. 9. d] Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Ergo nec ad modicum tempus permisit eum intendere operi pietatis. Multo magis non debuit Apostolus intendere his operibus piscationis: cùm opera manualia aliquãdo impediant vacationem, quæ ad Deum est, & opera spiritualia. Item ait Saluator: [Mat. 6. a] Primum quærite regnum Dei, & omnia hæc adijcientur vobis. Ergo debuissent intendisse spiritualibus occupationibus, & Deus prouideret eis de temporalibus. Item: [1. Cor. 9. g] Ordinauit Deus his qui Euangelizant de Euangelio viuere. Debuissent ergo intendere animabus lucrandis, & non operibus manualibus. Et ad istud respondendum est, sicut habitum est ab Augustino: [Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.] Sui Apostolatus integritate seruata non fuerunt prohibiti sua arte quærere victum necessarium. Vndè ibidem Augustinus: [Ibidem.] Si B. Paulus artem, quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur doctor, nullus grauetur auditor: quanto magis beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod nouerat, fecit, si ad præsens illud tempus aliundè viuere non inuenit? Hæc ille. Ex his colligitur, quòd ratione necessitatis cogentis, ratione licitæ artis, & ratione conditionis temporis, quia non erat adhuc tempus aptum ad prædicandum ob furorem, & malignitatem Iudæorum, qui erant magis prompti ad interficiendum, quàm ad audiendum, & ratione vitandæ otiositatis, licitè potuerunt ire ad piscationem. Vndè Chrysostomus: [Chrysost. hom. 86. in Ioan ante med. to. 3.] Nihil habentes agere ad piscationem iuerunt. Et per hoc ad obiecta. De mysterio vero discipulorum, quòd erant septem, cùm quibus vltimum conuiuium celebrauit Dominus, Gregorius benè. [Gregor. in Euang. hom. 24. post med.] Vndè ait: Septenario numero perfectio designatur, ideò septem diebus hoc tempus euoluitur. Illi ergo in vltimo conuiuio de præsentia veritatis epulantur, qui nunc studio perfectionis terrena transcendunt, & qui sunt pleni septiformi Spiritu. Et ibi benè de hoc. Quòd autem nihil prendiderunt in nocte, figura est, quòd qui laborant in nocte, id est, in tenebris peccati, fructum non assequuntur: [Luc. 5. b] Per totã noctem laborantes nihil cepimus. Vt enim ait Propheta: [Psal. 126. a] Vanum est vobis surgere ante lucem. Omnis enim labor, qui est in nocte, id est, sine lumine diuinæ gratiæ, infructuosus: [Iob 7. a] Noctes laboriosas enumeraui mihi. Gregorius: [Greg. Mor. lib. 8. c. 5.] Quædam sunt laboriosa, sed non vacua: quædam vacua & laboriosa, sicut qualia sunt opera peccatorum: [Hier. 3. f] Cõfusio comedit labores eorum. Et sequitur illa pars, in qua ipsa manifestatio: *Manè autem facto.* Et illa in duas. Primò, se manifestat per miraculosam operationem in captione piscium. Secundò, per dispensatiuam comestionem: *Vt ergo descenderunt.* In prima parte quatuor. Primò, ipsa manifestatio. Secundò, eius allocutio, & eorũ responsio, ibi: *Dicit ergo eis.* Tertiò, ipsius præceptio cum executione, ibi: *Dixit ergo eis.* Quartò, eiusdem à discipulis agnitio, & eorũ ad terram applicatio, ibi: *Dicit*

ergo discipulus. Ait ergò: *Manè autem iam facto, stetit Iesus in littore.* Quærit Gregorius: [Gregor. in Euang. hom. 24. ante med.] Cum discipulis in mari laborantibus post resurrectionẽ in littore apparuit, antè vero resurrectionem corã eis in fluctibus ambulauit? Et ad hoc respondet, quòd mare præsens sæculum designat: [Matt. 4. c] per soliditatem littoris, perpetuitas quietis æternæ designatur. Quia ergo discipuli in fluctib⁹ mortalis vitæ laborabant, ideò in mari apparuit eis: quia verò nunc corruptionẽ carnis excesserat, ideò in littore apparuit: *Nõ tamen cognouerunt eum discipuli.* [Chrysost. hom. 86. in Ioan. ante med. to. 3.] Vt ait Chrysostomus, nõ videbatur nisi cõdescenderet, scilicet in formam, in qua voluit apparere, & videri. Et de hoc Augustinus benè, vbi quasi quærit: [Aug. epist. 59. ad Paulin. post med. to. 2.] Cùm in eodẽ corpore, & in eadẽ forma resurrexerit, quomodo aliquando agnitus fuit, aliquando non? Et innuit respondendo, quòd hoc potuit dupliciter fieri. Vel quòd aliquid factum est in oculis eorum, vel quòd in alia effigie apparuit, prout voluit. Vndè ait: Cùm duo sint in corpore, lineamenta & color, quibus cuiuslibet species agnoscatur, cur in transfiguratione, [Mat. 17. c] scilicet ante resurrectionem, neminem mouet eum potuisse vsque ad tantã excellentiam fulgoris, & lucis colorem mutasse: & post resurrectionẽ mouet lineamenta mutata esse, vt nõ possit agnosci? Hec ille, quasi diceret: nõ debet aliquis inde moueri. Secundum Augustinum vero [Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.] littus finis est maris, & signat finẽ sæculi, in quo fine erit resurrectio mortuorum: *Dicit ergo eis: Pueri, nunquid.* Ex vsu enim communi sic vocat, ait Glossa: *Nunquid pulmentarium habetis?* qui scilicet ita piscamini. Pulmentum enim dicitur omne illud, quo panis comeditur, vocatum à pulte, ait Isidorus: [Isid. etym. lib. 20. c. 2. ante med.] *Responderunt ei: Non.* Et ideò licet nobis prouidere, ait Glossa. Vt enim ait Augustinus inquirens, [Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom 9.] cur non impleuit Dominus, quod promisit, scilicet: Primum quærite regnũ Dei, & omnia adijcientur vobis. [Matt. 6. d] Prorsus, inquam, quod Dominus promisit, impleuit: Nã quis alius pisces qui caperentur, apposuit: qui nõ ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua compellerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum? Et vt ait Chrysostomus: [Chrysost. hom. 86. in Ioan. ante med. to. 3.] Humanius loquitur eis, vt debens aliquid emere ab eis, id est, ad modum hominis. Ideò dixit eis: *Mittite in dexterã nauigij rete, & inuenietis.* Vt enim ait Gregorius: [Gregor. in Euang. hom. 24. ante med.] Bis ad piscandũ iussit Dominus, vt retia mitterentur, & hic. Et in illa piscatione nõ dixit, in quam partem retia mitterentur: hic autem dixit, quòd in dexteram partem. [Luc. 5. a] Quæritur, vndè hoc? Et ad istud respondet Gregorius ibi, quòd illa piscatio signat præsentem Ecclesiam, quæ bonos & malos simul colligit vsque ad finẽ sæculi. [Mat. 13. e] Ista autẽ piscatio signat Ecclesiam electorũ in gloria. Et ideò in huius figura ait: *Mittite in dexteram: miserunt ergo, & iam nõ valebant illud trahere,* quia vt ait Augustinus supra. [Aug. tract. 122. in Io. ante med. tom. 9.] Deus apposuit pisces. Vndè ait Petrus: In verbo tuo laxabo rete, &c. *Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro,* scilicet Ioannes. [Luc. 5. g] Vt enim ait Chrysostomus: [Chrysost. hom. 86. in Ioan. paulo ante med. tom. 3.] Hic, id est, Petrus erat feruentior: ille, id est, Ioannes excelsior: hic quidẽ, id est, Petrus, astutior: ille vero, id est, Ioannes perspicacior. Propterea Ioannes quidem primò cognouit Iesum, Petrus vero prius iuit ad eum. Hæc ille: *Simon autem Petrus, cùm audisset tunica succinxit se.* Vt ait Chrysostomus: [Ibidem.] Vides & reuerentiam Petri, & affectionem, quia nudus misit se in mare, sed neque sustinuit nauem ad eum venire, sed natans accessit. Hæc ille: *Alij autem nauigio venerunt.* Et specificat spatium maris: *Non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis.* Et patet huius mysterium à B. Gregorio. [Gregor. in Euang. hom. 24.] Petrus enim & alij discipuli trahunt rete piscium ad terram, quia sanctæ prædicationis voce ad stabilitatem æternæ vitæ fideles adducunt. [Matt. 4. c] Vndè ait discipulis: Faciam vos piscatores hominum. Vndè nota quòd ait: *Mittite rete in dexteram nauigij.* Per rete doctrina Euangelicæ prædicationis signatur, quæ est varia textura contexta, & hoc indissolubiliter, multipliciter, & firmiter. [August. de vera relig. c. 24. to. 1.] Filia enim, ex quib⁹ tale rete cõtexitur, sunt auctoritates, & aptæ rationes: quia auctoritas fidẽ flagitat, & rationi hominem præparat. Ratio ad intellectum, cognitionemque perducit, ait Augustinus. [Luc. 5. a] Et istud rete fuit figuratum in retibus Apostolorum: Laxabo in verbo tuo. [Aug. de 83. q. quest. 81. post med. tom. 4.] Et de reti Apostolico, Augustinus benè. Et istud rete debet mitti in dexteram nauigij, vt homines capiantur, & ducantur ad solicitudinẽ æternæ gloriæ, & vt sedeant à dexteris Dei cũ electis: [Mat. 25. f] Tunc dicet his, qui à dexteris sunt: Dextera eius amplexabitur me. [Cant. 1. e] Et quia pauci capiuntur prædicatione Euangelica, ideò: Lugebunt expandẽtes rete. [Isai. 19. b] Et nota quòd est multiplex rete: [Rete est multiplex.] est enim rete diabolicæ tentationis: Immisit in rete pedes suos. [Iob 18. b] Ibi Gregorius: [Greg. Mor. lib. 14 c. 6. in princ.] Sicut qui pedes in rete mittit, nõ cum voluerit, exit: sic qui in peccato se deijcit, nõ mox vt voluerit, surgit, &c. Item est rete carnalis voluptatis: Traxit in sagena sua, & cõgregabit in rete. [Abac. 1. c] Vndè in hamo, de quo ibi præmisit, suggestio, in sagena consensio, in reti præuaricatoria operatio. [Eccl. 7. e] Et de muliere mala sub figura voluptatis: Inueni mulierẽ morte amariorem, quæ laqueus venatorũ est, & sagena cor illius. Item est rete humanæ deceptionis: [Prou. 29. b] Homo, qui blandis, fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit pedibus eius. Item est rete prauæ, & peruersæ doctrinationis: Laqueus facti estis speculationi, & rete expãsum super Tabor. [Osee 5. a] Quod vero dicitur, quòd Petrus tunica se præcinxit, & misit se in mare, figura est, quòd succinctus ab omni concupiscentia misit se ad sustinẽdas tribulationes. Infra eodem: *Alius cinget te.* Et ibi de hoc. Quòd vero discipuli nauigio venerunt, figura est quòd sæculum istud calcando ad gloriæ soliditatem peruenerunt. Vndè & Petrus, qui fuit caput Ecclesiæ, ambulauit super mare. [Matt. 14. c] Per ducentos cubitos signatur adimpletio mandatorum Dei in perfecta charitate, id est, dilectione Dei & proximi. Centenarius enim & denarius, idẽ in mysterio sunt, quia numerus replicans, & numerus replicatus idẽ sunt in mysterio, ait Augustinus. Vndè & in figura dicitur: Venire Regem cũ viginti milibus, [Luc. 14.] contra habentem decem milia: in figura de transgressione mandatorũ Dei, & dilectionis Dei & proximi, veniet Dominus contra gloriantem de mandatorum adimpletione. Et sequitur illa pars, in qua ipsa manifestatio ostensa per ipsam comestionem, ibi: *Vt ergo descenderunt.* Et ibi quatuor. Primò, ciborum præparatorũ inuentio. Secundò, de offerendis piscibus filij Dei præceptio, ibi: *Dicit ei Iesus:* & eiusdem adimpletio. Tertiò, ad prandendũ inuitatio, ibi: *Dicit eis Iesus: Venite prandete.* Quartò, discipulorum stupefactio, & ciborum eis à Christo distributio, ibi: *Et nemo audebat.* Ait ergo: *Descenderunt in terram.* Et loquitur secundum naturam, quia mare est altius terra: *Viderunt prunas & piscem & panem.* Quæritur vndè erant ista? Et ad hoc respondet Chrysostomus, [Chrysost. hom. 86. in Ioan. circa med. to. 3.] quòd nõ operatur hic ex materia supposita, sed quod admirabilius signa ducit, scilicet ex non entibus rebus: ostendens, quòd cum ex materia subiecta faciebat, propter quandam dispensationem faciebat, scilicet vt crederent eum esse auctorem creaturarum, sicut quãdo multiplicauit panes ex quinque panibus, supra. [Ioan. 6. b] Ista ergo fuerunt à filio Dei creata, vel facta, secundum Chrysostomum: [Chrys. ibid.] Qui collegit pisces in rete, vt ait Augustinus. [Aug. tract. 123. in Io. ante med. tom. 9.] Supra: Item quæritur, quare non leuauit hic oculos in cœlum, & egit gratias, sicut fecit supra, quando distribuit panes? [Ioan. 6. b] Et ad istud respondet Chrysostomus, [Chrysost. hom. 86. in Ioan. post med. to. 3.] quòd cum ampliori potestate ista facit: quæ autem ibi fecit, condescensionis gratia fiebant. Et ideò respiciebat in cœlũ instruens nos: vt habitum est ibi, & gratias egit. Et sequitur illa particula: *Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus.* Et hoc dixit eis ad ostensionẽ miraculi. Quod audiens Petrus, qui erat in omnibus ardentior, ad obediendum humilior, ad exequendum mandatum paratior: *Ascendit & traxit rete in terrã plenum, &c.* Hic enim vt ait Chrisostomus, [Ibid. paulo ante.] signa facta sunt: primum quidem multos esse comprehensos pisces, deinde non scissum esse rete. De mysterio vero istorum piscium scilicet, centum quinquaginta trium. Gregorius multum. [Gregor. in Euang. hom. 24.] Et est in Glossa. In numero enim denario operatio mandatorum signatur, in numero septenario, Spiritus septiformis designatur. In ternario fides Trinitatis signatur. Ducendo ergo per trigonum decem & septem, veniunt quinquaginta vnum: quod vnum nõ potest diuidi: quia requies in vnitate est. Item ducendo per trigonum quinquaginta & vnum, fiunt centum & quinquaginta tria. Vndè numerus prædictus, & eius partes sunt numeri gratiarum, quæ gratia ducit ad requiem. Ille enim numerus habet quinquagenarium numerũ ter, & insuper tria ipsa, propter

myste-

mysterium Trinitatis. Vndè & die quinquagesimo à Paschate datus est Spiritus. Et de hoc Augustinus. Quòd autem non est scissum rete, mysterium vt supra habitum est: quia ista piscatio signabat collectionem electorum ad vitā æternam, in qua nulla erit diuisio vel scissura. Et de hoc Gregorius. Item secundum eundem Gregorium, in pisce asso signabatur Christus passus, qui capi voluit laqueo mortis nostræ, & quasi tribulatione assatus est tempore passionis. Per panem autē signatur diuinitas Christi, quæ nos reficit. Et ibi benè de hoc. Idem Augustinus. Piscis assus Christus est passus, & ipse est panis qui de cœlo descendit. Et de hoc in Glossa. Et quod ait: *Traxit Petrus rete, &c.* Mysterium est, quòd per Petrum & eius successores colliguntur electi, & ad fidē in Ecclesia militante, & ad beatitudinem in Ecclesia triumphante. Vndè & Augustinus: Per illum septenarium numerū discipulorum, per quem etiam potest vniuersitas intelligi figurata, tanto sacramento noscamus communicare, & eidē beatitudini sociari: Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium cōgreganti. Et sequitur quarta particula, scilicet discipulorum stupefactio & ciborū eis collatio: *Et nemo audebat discumbentium interrogare eum.* Et est sensus, secundum Augustinum. Tanta erat euidentia veritatis, qua Iesus illis apparebat, vt nullus eorum non solum negare, sed neque dubitare auderet. Quasi ergo diceret. Nullus audebat dubitare, quoniam ipse esset. Hæc ille. Ex hoc patet, quòd quando volebat, sic apparebat, vt indubitanter eum agnoscerent: & quando volebat, se occultabat. Et de hoc Augustinus benè, vbi ait: Quòd sicut antè resurrectionem vsque ad excellentiam lucis, & fulgoris potuit mutare colorem, vt nō agnosceretur, & post pristinum colorem reuocare: Sic eadē facilitate potentiæ, potuit renouare lineamenta & reuocare. Et ibi benè de hoc. Similiter Chrysostomus hic de hoc: Cùm silentio, inquit, & formidine multa, & reuerentia sedebant attendentes in eum, formam altiorem videntes & multa stupefactione pleni. Valdè enim erant stupefacti, &c. Et hoc figura erat, quòd in conuiuio gloriæ certi erimus, videntes Deum facie ad faciem, & non indigebimus interrogatione. Supra: Palam de patre annunciabo vobis, &c. *Et venit Iesus, & accepit panem, &c.* Et istud debet continuari cum eo quod dictum est supra: *Venite prandete.* Et in hoc patet mysterium, quia istud cōuiuium, quod celebrauit Dominus cum septē discipulis figura est æterni conuiuij, secundum Gregorium, ad quod conuiuium veniunt electi per filium Dei mediatorem, & per communicationē sui sacri corporis & sanguinis, & veram credulitatem. Supra: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Sed quęritur, cùm credatur ipsum manducasse cum discipulis, vt dicitur hic, & apud Lucam: Cùm māducasset corā eis: quid fuit factū de illo cibo, & ad quid manducauit? Videtur enim, quòd hoc potius fuit ad impedimentum fidei resurrectionis, quàm ad promotionem: cùm cibus sumatur ad restaurationē deperditi. Et ad hoc respondet Augustinus benè: Fides Christiana de Christo Saluatore nō dubitat, quòd post resurrectionē in spirituali carne, sed tamen vera, cibum ac potum sumpsit. Non enim potestas: sed egestas edendi, & bibendi, talibus corporibus aufertur. Idem Augustinus: Cibum & potum sumpsit non alimentorum indigentia, sed ea qua poterat potestate. Similiter de hoc Augustinus benè, vbi loquitur de comestione Christi post resurrectionem, & Angelorum, dicens quòd illa comestio fuit non necessitate, sed potestate. Et ponit exemplum: Aliter absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius candens: illa indigētia, iste potentia. Hęc ille. Potestas ergo apparuit in Christo comedente, non egestas: & ita manducans potestatiuè, non conuertit cibum in naturam corporis sui, sed resiluit in materiam, vt dicitur. Et ibi benè de hoc Chrysostomus: Qualiter autem comedit, non est nostrum dicere: Modo enim quodam inopinabiliori hæc fiebant, non vt natura indigente cibis, sed condescensione ad demonstrationē resurrectionis. Hæc ille. Et sequitur illa pars, in qua recapitulatio manifestationum prædictarum, ibi: *Hoc iam tertio manifestatus est.* Sed quæritur qualiter hoc? quia etiam in die resurrectionis siue Paschæ multotiens apparuit, vt patet ab Augustino, & à Magistro in historijs. Ergo non iam tantum tertio manifestauit. Et ad istud respondendum est secundum Augustinum, quòd hoc non ad ipsas demonstrationes: sed ad dies referre debemus, id est, primo die cum resurrexit, & post dies octo, quando Thomas vidit & credidit, & hoc die, quando de piscibus hic loquitur. Post quot autē dies hoc fuerit factum, non est dictum. Hæc ille. Et sequitur illa pars, in qua de consequentibus ad manifestationes prędictas, scilicet de cōfirmatione Petri in dilectione, & de informatione, ibi: *Cùm ergo prandissent.* Et illa in duas. Primò, de dilectione inquisitio ad ipsius confirmationem, & Petri responsionem. Secundò, ad consummationem dilectionis suæ passionis ipsi Petro reuelatio, ibi: *Amen dico tibi:* Prima in tres, secundum tres interrogationes & responsiones Petri. Secunda, ibi: *Dicit ei iterum.* Tertia, ibi: *Dicit ei tertio.* In qualibet parte tria: scilicet inquisitio Petri, responsio, & Christi admonitio. Ait ergo: *Cùm prandissent dicit Simoni Petro,* qui erat princeps, & caput prę sentibus discipulis: *Simon Ioannis diligis me?* Ex hoc videtur filium Dei in prandio siluisse, necnon & discipulos. Vndè Chrysostomus, vbi supra: Cùm silentio sedebant, & solum comedebant, quæ eis condidit: *Diligis,* inquit, *me plus his?* Vndè quærit Chrysostomus, qualiter alios præteriens Petro locutus est de talibus. Et ad hoc respondet, quòd eximius Apostolorum erat Petrus, & os Apostolorum & vertex. Et propter hoc Paulus ascendit videre eum. Item ostendens ei, quoniam oportet eum audere, idest, fiduciam habere in Christo, & negatione deleta committit ei curam fratrum, & negationem quidem nō profert, neque exprobrat quod factum est. Hæc ille. Ob hanc ergo Petri confirmationem, & ob remissionis negationum ostensionem, ob confidentiæ stimulationem, sic locutus est Petro. Vndè ait ei: *Diligis me plus his?* quia vt dictū est sæpè: Petrus erat feruentior in omnibus, & primus ad respondendum, & promptus ad obediendum. Vndè Glossa: Quod scit interrogat. Et subditur responsio Petri: *Domine tu scis, quoniam amo te.* Vt ait Chrysostomus, ipsum qui scit ineffabilia cordis testem vocauit. Et patet hic humilitas Petri: non respondit se plus diligere, sed ait: *Tu scis.* Vndè Glossa, vtrum plus diligat tacuit: *Dicit ei: Pasce agnos meos.* Vt dicit Augustinus: hoc idē est, ac si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas: & sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære non tuam: dominium meum quære non tuum: lucra mea nō tua. Ne sis in eorum societate, de quibus: Erunt omnes amantes seipsos. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et sequitur secunda interrogatio Christi, consimilis priori, & eadem responsio Petri, & eadem ipsius admonitio, ibi: *Dicit ei iterum.* Vndè Chrysostomus: Si diligis me, curam fratrum suscipias, & feruentem amorem, quem per omnia demonstrasti, nunc ostende, & nunc animam, quā dixisti te positurum pro me, pro ouibus meis pone. Hæc ille. Et sequitur tertia Christi interrogatio, & consimilis responsio & admonitio, ibi: *Dicit ei tertio.* Quæritur, quare totiens interrogauit, cùm sufficeret semel interrogasse? Et ad istud respōdet Augustinus: Redditur ternæ negationi terna confessio, ne minus amori lingua seruiat, quàm timori, &c. *Contristatus autem Petrus.* Sed quæritur ad quid fuit contristatus, ex quo fuit cōscius se amare Dominum? Et ad hoc respondet Chrysostomus, quòd formidans priora, scilicet negationes, melior factus est, & magis sobrius, & nō audax existens de reliquo, sicut prius scilicet promittebat præsumptuosè, supra. Ne ergo existimans diligere cum non diligeret, sed eodem modo quo deberet, ideò contristatus est. Et patet secundum Augustinum, eadē esse amorem & dilectionem. Vndè ait hic primo: *Simon diligis me?* Et postea ait: *Amas me?* Et patet hic quæ sunt successoribus Petri necessaria, scilicet Dei feruida & vera dilectio, vt scilicet Deum diligant non se, & diuinum honorem non suum, & diuina lucra non sua, secundum Augustinum. Et vt pascant agnos & oues Dei, id est, fideles: de qua dilectione & pastura in collatione prædicabili. Qualiter autem sint oues pascendæ, in Glossa. Pascere oues est, credentes ne deficiant confortare. Et sic de alijs,

Aug. tract. 122. in Io. post med. tom. 9.
Gregor. in Euang. hom. 24.
Aug. tract. 123. in Io. ante med. tom. 9.
Mat. 13. c
Aug. tract. 123. in Io. propè princ. tom. 9.
Aug. epist. 59. ad Paulin. post med. to. 2.
Chrysost. hom. 86. in Ioan. circa med. to. 3.
Ioan. 16. d
Gregor. in Euang. hom. 24. post med.
Ioan. 6. b
Luc. vlt. e
Aug. de Ciuit. Dei. lib. 13. cap. 22. to. 5.
Ibid. lib. 22. cap. 19. post med.
Idem epist. 49. ad Deo grat. quæst. 1. post med. tom. 2.
Exemplū de comestione.
Idē de mirabil. sacræ script. lib. 3. c. 15. to. 3.
Chrysost. hom. 86. in Ioan. post med. to. 3.
August. de concord. Euang. lib. 3. cap. 25. post med. tom. 4.
Idē tract. 123. in Io. ante med. tom. 9.
Chrysost. hom. 86. in Ioan. circa med. to. 3.
Ibid. hom. 87. propè princ.
Gal. 1. d
Chrys. ibid. post pauca.
Humilitas Petri.
Aug. tract. 123. in Io. post med. tom. 9.
2. Tim. 3. a
Chrysost. hom. 87. in Ioan. ante med. to. 3.
Aug. tract. 123. in Io. paulò post med. to. 9.
Chrysost. hom 87. in Ioan. ante med to. 3.
Ioan. 13. l
Aug. tract. 123. in Io. post med. tom. 9.
Ibidem.
Pascere oues quid sit.

alijs, quæ in Glossa enumerat. Et forte prius ait: *Pasce agnos meos*, bis, & denique semel: *Pasce oues meas*. Per agnos enim simplices & infirmi, & pauperes signantur, qui debent pasci duplici pastura, scilicet corporali & spirituali. Per oues signantur firmiores & ditiores, qui pasci debent pastura spirituali. Vnde Glossa: Pascere oues est terrena subsidia, si necesse est, subditis prouidere, exempla virtutum præbere, &c. Sicut pastor gregem suum pascit in brachio cógregabit agnos, & in sinu suo leuabit fetas. Qui ergo Petro succedit in officio pastorali, & nó diligit Deum, nec pascit oues, idolum est non pastor: O pastor & idolum derelinquens gregem: Pastor nomine, idolum re. Et sequitur illa pars, in qua de prænunciatione suæ passionis ipsi Petro, ibi: *Amen dico tibi*. In qua morte ostendebatur consummatio dilectionis beati Petri. Et ibi quatuor. Primo, ipsius mortis prænunciatio. Secundo, ipsius Petri de altero discipulo inquisitio, ibi: *Cóuersus Petrus*. Tertio, Christi responsio, ibi: *Dixit ei*. Quarto, sermonis Domini interpretatio à discipulis: *Exiuit ergo sermo inter fratres*. Ait ergo: *Amen dico tibi: cùm esses iunior cingebas te*. Ita respondit Petrus, supra: *Scis quia amo te*. Et supra dixerat: Animam meam ponam pro te. Filius ergo Dei amoris ostensionem monstrare volens, & erudire nos, quo modo eum amare oportet, sicut continuat Chrysostomus, ait Petro: *Cùm esses iunior, cingebas te*, id est, sequebaris tuam voluntatem: *Quando autem senueris, extendes manus*, id est, crucifigeris, ait Augustinus. Vnde Augustinus ibidem: Hunc inuenit exitum ille negator & amator præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus. Hæc ille. *Et alius te cinget*, scilicet vinculis, quod fuit impletum: *Et ducet quo tu non vis*, id est, ad mortem, ait Glossa: *Hoc autem dixit significans qua morte esset clarificaturus Deú*. Sed quæritur de hoc quòd ait: *Ducet te, quo tu non vis*? Nihil inuoluntarium est meritorium: ergò si nolens passus est, absque merito est passus. Et ad istud respondet Chrysostomus: Dedit ei filius Dei quod desiderabat, scilicet vt moreretur pro Christo. Et hoc quod ait: *Non vis*, naturæ dicit compassionem, & carnis necessitatem: quoniam inuita, id est, non volens abscinditur à corpore anima. Et sequitur: Nullus enim impassibiliter corpus deponet. Hæc ille: Nemo carnem suam odio habuit. Loquitur ergo quantú ad ipsam sensualitatem, siue vitá animalem. Est enim duplex voluntas, scilicet rationis & vitæ animalis, siue sensualitatis. Prima volebat mori pro Christo, licet secunda repugnaret. Vndè Chrysostomus, vbi supra. Et si quæ optiones validæ erant, scilicet mori pro Christo, & ipsæ passiones: natura tamen redarguebatur, id est, ostendebatur timere. Et de hoc similiter Augustinus: Solutus à corpore volebat esse cum Christo, sed si fieri posset præter carnis molestiam, ad quá nolens ductus est. Et exemplificat de Christo, quòd propter nos cósolandos in se transfigurauit, quando ait: *Si potest fieri transeat à me calix iste*. Hoc ait, qui non habebat mortis necessitatem, sed voluntatem. Et ibi benè de hoc. Et est in Glossa pro parte. Vndè & hunc infirmitatis affectum naturalem, nec senectus auferre potuit. Propter quod ait hic: *Cùm autem senueris, &c.* Vt ait idem Augustinus: De hoc Chrysostomus benè: Quoniam semper Petrus volebat esse in periculis pro eo, ideò ait: Confide, & ita complebo desiderium tuum, vt quæ non es passus iuuenis existens, hoc te oporteat pati senem factum. Et ideò erigens eum ait: *Hoc dixit, significans qua morte, &c.* Vt discas, quoniam pati pro Christo gloria es patientis & honor. Et sequitur: *Sequere me*. Et in hoc insinuat prælationem B. Petri. Hæc Chrysostomus. Vndè ibidem quærit: qualiter Iacobus assumpsit thronum Hierosolymorum, qui fuit primus Episcopus eorum, & non Petrus? Et huic respondet, quoniam hunc, id est Petrum, orbis terrarum inthronizauit magistrum: Iacobum vero plebis Hierosolymorum, &c. Et nota hic mysterium quando ait: *Cùm esses iunior, cingebas te, &c.* Vt ait Chrysostomus: In sæcularibus scilicet rebus iuuenis vtilis est, qui senuit inutilis. Sed in cœlestibus scilicet negotijs non ita est, sed cum superuenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas illustrior. Hæc ille. Iunior ergo dicitur vita imperfectior: Videbant me iuuenes. Gregorius: Iuuenes dici solent, qui nulla consilij grauitate deprimuntur: in iuuene enim est feruor libidinis: Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ. Ibi Gregorius: In adolescentia libido feruescere inchoat. Item in iuuene est paucitas experientiæ & ardui operis, vt ait Sapiens: Iuuenis non est expertus: multitudo enim temporis experientiá facit. Et qui ita est, cingit se non cingulo disciplinæ vel iustitiæ ad cohibendum & restringendum, sed ad leuiandum se, vt sit velocior ad implendum suam voluntatem, vel concupiscentiam. Et de zona sic accingente: Pro zona funiculus: Quasi agnus lasciuiens: Nullú sit pratum, quod non pertranseat luxuria nostra. Vt enim ait Augustinus: Ille viuit secundum carnem, qui pergit quo vult, dormit quando vult, loquitur quando vult, & vbi vult. Et sic de operibus aliorum sensuum, vt ibi enumerat. Et talis non secundum Deum, sed carnaliter viuit. Ideò: Desideria iuuenilia fuge: Curua ceruicem eius in iuuentute. Et: Post concupiscentias non eas. E contrario, cùm senuerit homo virtuali senectute, de qua ait Chrysostomus supra, & de qua dicitur: Senectus venerabilis nó diuturna. Et sequitur: Ætas senectutis vita immaculata. Alius cinget eum cingulo disciplinæ, scilicet Deus ipse siue spiritus Dei: Accinge sicut vir lumbos tuos. Vndè est cingulum cohibentis disciplinæ, de quo dictum est: Sint lumbi vestri præcincti. Et est cingulú pœnitentialis vitæ: Vocabit Dominus ad fletum, & ad cingulum saxi. Vndè & sancti antiqui erant accincti. De Helia, quòd erat zona pellicea cinctus. Et de Ioanne, quòd habebat zoná pelliceam circa lumbos. Item est cingulum fidei & iustitiæ: vt de Christo: Et erit iustitia cingulum lumború eius. Et est cingulum auctoritatis & potentiæ, prout ait Propheta de Christo: Accingere gladio tuo super femur tuum. Et est cingulum veritatis & doctrinæ, quo cingitur, & restringitur anima, ne effluat in vanas curiositates. In figura Ecclesiæ: Syndonem fecit & vendidit, & tradidit cingulú Chananæo. Quòd exponit Gregorius de doctrina fidei. Super illud Iob: Diuident eum negotiatores: Succincti lumbos in veritate. Et: Astringens cingulo aptauit rationale. Et est cingulú castitatis & sanctimoniæ: Præcinctus ad mammillas zona aurea. Et in figura Prælatorum de Angelis, quòd præcincti circa pectora zonis aureis. Et est cingulum fortitudinis & patientiæ: Accinxit fortitudine lumbos suos. Et: Flagellis me cinxerit. Sic senescens virtualiter, & se cingens disciplinabiliter extendit manus ad operandum perfectibiliter: Leuemus corda cum manibus ad Dominum. Et alius, id est, spiritus Dei ducit eum quo nó vult, scilicet caro contra spiritú cócupiscens. Propter quod ait Saluator: Esto consentiens aduersario tuo dum es in via, id est, verbo quod carni aduersatur, ait Augustinus, illud exponens. Et talis moritur morte spirituali, qua Deum clarificat per bona exempla, de qua morte ait Paulus: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et sequitur Deum imitando. Supra: Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Et ibi de hoc. Sequitur nunc secunda particula: *Conuersus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Iesus, &c.* Vt enim ait Chrysostomus: Hic, id est, Petrus amorem, quem habebat erga Ioannem, erat enim eorum colligatio, scilicet in amore, vt patet in Euangelio, & dicitur: Ascendebant ad horá orationis nonam Petrus & Ioannes. Quia ergo Christus magna ei prædixit, & orbem terrarú commisit & martyrium personauit, id est, prædixit, volens Petrus hunc, scilicet Ioannem accipere communicatorem, scilicet prælationis & dignitatum, ait: *Hic autem quid?* Vndè & Ioannes hic silet, Petrus loquitur. Et sicut è contrario supra in cœna Petrus præmittit Ioannem ad interrogandum, nunc autem reddens ei retributionem, & existimans velle eum interrogare ea, quę secundùm ipsum erant, ideò sic quæsiuit. Hæc Chrysostomus. Vndè & hic recitat, quæ Ioannes inquisiuit à Saluatore in cœna. Supra: Domine quis est qui tradet te? Vndè quærit Chrysostomus, cuius rei gratia recoluit hic illius accubationis, siue accubitus in cœna? Et respondet, quòd recoluit, ostendens quantum Petrus prælationem habebat post negationem, quoniam quia tunc non audebat interrogare, sed alij, id est, Ioanni concedebat: nunc ex quo præsidentia,

id est,

Isai. 40. a
Zach. 11. c
Ioan. 13. a
Chrysost. hom. 87. in Ioan. ante med. to. 3.
Aug. tract. 23. in Io. post med. tom. 9.
Ibid. ante medium.
Act. 15. d
Chrysost. hom. 87. in Ioan. ante med. to. 3.
Ibidem.
Eph. 5. d
Chrys. ibid.
Aug. tract. 123. in Io. post med. tom. 9.
Ibidem.
Chrysost. hom. 87. in Ioan. ante med. to. 3.
Ibidem.
Ibid. paulò ante.
Iob 29. a
Greg. Mor. lib. 19. c. 11. ante med.
Iob 20. c
Greg. Mor. lib. 15. c. 5. ante med.
Arist. ethic. lib. 1. c. 3.
Isai. 3. d
Prou. 7. a
Sap. 2. c
Aug. de salutaribus docum. ad quend. comit. c. 17. tom. 4.
2. Tim. 2. a
Eccl. 30. d
Eccli. 18. c
Sap. 4. b
Ibidem.
Iob 38. a
Luc. 12. c
Isai. 22. a
4. Reg. 1. b
Matt. 3. b
Isai. 11. a
Psal. 44.
Prou. vlt. f
Greg. Mor. lib. 33. c. 16.
Iob 40. d
Eph. 6. b
Leuit. 6. b
Apoc. 1. e
Apoc. 15. a
Iob 19. f
Thren. 3. a
Matt. 5. f
Gal. vlt. d
Ioan. 3. a
Chrysost. hom. 87. in Ioan. ante med. to. 3.
Act. 3. a
Ioan. 13. e
Ioan. 13. f

Prærogatiuæ B. Ioannis.

id est, prælatio fratrum est credita, nó solùm pro se interrogationem facit, sed etiam pro alijs. Et patent hic prærogatiuæ B. Ioannis: quarum prima est discipulatus Christi dignitas, quæ notatur, ibi: *Vidit illum discipulum.* Sic enim seruire Deo regnare est, & si veri serui Dei sunt eius amici. Supra: Iam non non dicam vos seruos, sed amicos: multo magis esse discipulum filij Dei est magna dignitas. Ad què discipulatum perfectû sunt necessaria multa. Est enim necessaria humilis obedientiæ perfectibilitas. Supra: Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis. Item est necessaria affectuosa charitas. Supra: In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos. Item est necessaria mundi & mundialium contemptibilitas: Qui nó renunciat omnibus, nó potest meus esse discipulus. Item est necessaria carnalium affectuum abdicatio, siue mortificabilitas: Qui non baiulat crucem suam, &c. Non potest meus esse discipulus. Item est necessaria conuersationis mansuetudo, siue benignitas: Quis sapiens & disciplinatus inter vos, ostendat ex bona conuersatione opera sua? Item est necessaria vitæ Iesu Christi imitabilitas, & eius conformitas: Sufficit discipulo, si sit sicut magister eius. Hæc omnia fuerunt in B. Ioanne. Ideò signanter potest dici. Ille discipulus discretiuè vel eminenter. Secunda prærogatiua eius est peculiaris acceptibilitas filio Dei, ibi: *Quem diligebat Iesus*, quia quod diligit, erat ob suas virtutes, vt dictum est supra: Amantiss[illegible] Domini habitabit confidenter. Tertia prærogatiua eius est perfecta Christi imitabilitas, ibi: *Sequentem eum.* Sequi enim est imitari, ait Augustinus propriè de ipso: Erat enim virgo. Et de illis, de quibus dicitur: Sequuntur agnum quocunque ierit. Quarta prærogatiua eius honoris peculiaritas apud filium Dei, & secretorum plena reuelatio, siue ostendibilitas, ibi. *Recubuit supra pectus.* Et hoc, vt ait Augustinus, hic de fonte Dominici pectoris, non solus bibit, sed ipse Dominus Euangelium ipsum pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum toto orbe terrarû diffudit. Hæc ille. Et de his omnibus supra diffusius. Et sequitur Christi responsio: *Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere*, sicut legit Glossa. Nolo eum per martyrium consummare, sed expectare donec eum recipiam: Domino enim visitante placidam mortem accepit. Et de hoc similiter in sua legenda: *Quid ad te?* Per hoc ait Chrysostomus erudiens nos non multû inuestigare, neque vltra ea, quæ placent ei, id est, filio Dei, quærere. Quia enim Petrus ad tales interrogationes feruidus erat, abscindens eius feruorem. & erudiens nos non vltra, quàm oportet scrutari, hoc ait. Hæc ille. In pluribus operibus ne sis curiosus: *Tu me sequere*, per imitationem, perferendo mala temporalia, vt ait Augustinus: Et hoc ipso martyriû B. Petri personauit, id est, prædixit, ait Chrysostomus, supra. Sed quæritur, ex quo sequi est imitari, qualiter ait discretiuè Petro: *Tu me sequere*, quàm Ioanni? Item quare ait de B. Ioanne: *Volo eum manere, donec veniam*, sicut quærit Augustinus? Si respondeatur, quòd hoc ait, quia non erat moriturus: hoc remouet litera sequens: *Non dixit Iesus, quia non moritur, &c.* Item præmissum est de B. Ioanne: *Vidit Petrus illum discipulum sequentem.* Quare ergo magis dicit Petro: *Tu me sequere*, quàm Ioanni? Et ad primum respondendû est, quòd Petro ait: *Tu me sequere*, scilicet in crucis passione, ait Glossa. Christus ergo insinuans Petro suam passionem futuram, & etiam aliquo modo genus passionis, quia erat moriturus in cruce, ait: *Tu me sequere.* Ioannes autem & alij discipuli secuti sunt perfecta vitæ imitatione. Secundum aliquos vero hoc ait Petro, vt erat caput Ecclesiæ, & omniû martyrum, & vt erat gerens personam Ecclesiæ. Ad aliud respondendum est, quòd de Ioanne ait: *Sic volo eum manere donec veniam*, scilicet ad accipiendum eum in morte, vt fuit factum prout dicitur in legenda sua, & vt ait Glossa hic. Et hoc fuit cógruum secundum aliquos. Vt enim ait quidâ expositor longum martyrium sustinuit Ioannes, siue duxit in contemptu vitę præsentis & tolerantia multiplicis afflictionis. Item in dolium feruentis olei fuit missus. Item intensum martyrium sustinuit cordis in passione Domini, assistens magistro eum diligenti peculiariter. Item deputatus fuit ad curam & obsequium B. Matris Domini, & virgo fuit, & ideò decuit placidam mortè expectare. Vndè Glossa: Vltimum in pace fe[illegible]nium finiuit. Item vita contemplatiua in beatitudine per ipsum signatur, quæ semper manet. Vt ait Augustinus. Et ideò ratione vitæ per eum figuratæ côuenienter ait: *Sic volo eum manere.* Et de hoc August. Et in Glossa. Cur Ioannem plus dilexerit Dominus, cùm tamen Petrus plus eum dilexerit? Vndè supra eodè ait Dominus: *Simon Ioannis diligis me plus his?* Super quod Augustinus: Quod sciebat Dominus interrogabat, vt nos amare Petrum, scilicet nosceremus. Et videtur quòd magis deberet diligere Petrum, quia ille plus dilexit. Itè vt ait Augustinus, vbi supra. Melior est qui plus diligit Christum: Ergo magis diligendus ab ordinatè diligente, qualis erat filius Dei. Item dicitur: Ego diligètes me diligo, ait sapientia diuina: Ergo amplius diligentè debet magis diligere. Et ad istud respondendû est, sine præiudicio: quòd sicut ait Bernardus: Nó diligit affectu sed effectu. Est ergo loqui de amore filij Dei, quantum ad connotatû in patria, & cônotatum in via respectu præmij substantialis. Et sic dicitur Deus magis diligere meliorem, & maiorè habentè charitatem. Et sic magis dilexit Petrum, si fuit melior. Et est magis diligere ad cônotata in via, qualia erant reuelatio secretorû, familiaritas allocutionû, & peculiaritas factorû siue honorû. Vndè Glossa hic. Diligebat alios, sed familiarius istum, quia virgo electus ab ipso. Vel dicitur magis diligere Ioannè ratione modi mortis. Vndè Glossa, supra: Diligit Ioannem, sed nó plus omnib' sed familiarius, vt per pacem exiret de vita, nó per passionem. Et per hoc ad obiecta. Augustinus vero exponit illud de duabus vitis, scilicet actiua, quæ per Petrum figuratur, & contemplatiua per Ioannè signata. Et Christus minus nos diligit, quales sumus hic. Ideò liberat nos ne semper simus tales, ideò ibi amplius diligit. Et de hoc in homilia, & in Glossa prolixè. Et sequitur vltima particula in qua sermonis Domini interpretatio apud discipulos: *Exiuit ergo sermo inter fratres, quòd discipulus ille nō moritur.* Qui tamè sermo nó erat ita intelligendus. Et ideò sequitur: *Nō dixit ei Iesus, &c. nō moritur.* Vt enim ait Chrysostomus, opinionè discipulorum corrigit nó conspicientibus, id est, intelligentibus eis quæ dixit Iesus. Et patet hic exemplum, qualiter multi nó intelligentes variant sermonis interpretationem. Et ideò timendû est, ne ex sermonib' potentibus habere varias interpretationes, falsæ eliceantur. Non ergo fuit talis intellectus sermonis, vt ipsi côceperunt, sed sicut expositû est: *Sic eum volo manere, &c.* Et sequitur vltima particula libri, scilicet de testificatione veritatis huius Euangelij, & eorû quæ in eo scripta sunt: & posset diuidi côtra totum librum, ibi: *Hic est discipulus ille*, de quo supra scilicet, quem diligebat Iesus, & qui recubuit supra pectus Domini, supra eodem: *Qui testimonium perhibet de his*, dicto: *Et scripsit hæc*, scilicet certus de facto, qui in omnib. adfuit, & morienti filio Dei astitit. Supra: *Et scimus*, scilicet credentes: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, &c. testamur & annunciamus. Quærit Chrysostomus: vt quid hic solus Euangelista hoc facit testans sibi ipsi, nullo aliorû sic faciente? Et videtur se laudare, cùm dicatur: Laudet te alienus, & nó os tuum. Et ad istud respondet, quòd Ioannes posterior ad scripturam Euangelij venit, Christo eum mouente. Propterea ostendit amorem Christi, Deum côtinuè ænigmaticè insinuans causam, à qua ad scribendum accessit. Quia ergo à multa certitudine scripsit, non refutat sui ipsius testimonium in medium ferre. Hæc ille. Et hoc confirmat: Consuetudo nobis est cû valdè vera dicimus, nostrû testimoniû nó denegare. Et si hoc nos facimus, multo magis qui spiritu scribebat, qualis fuit Ioannes. Itè vt ait idè Chrysostomus, ipse in omnibus adfuerat, & cû Christus crucifigebatur nó defugerat, & mater ei commissa fuit. Quæ vniuersa sunt signa amoris Christi ad eum, & quòd cû certitudine sciebat omnia, vt ait idem Chrysostomus: Præterea hoc fecerunt alij Apostoli scribentes, sicut Paulus sæpè, vt habitû est supra à Gregorio, qui scriptores sacri eloquij impulsu Spiritus sancti scribunt de se, vt de alijs loquuntur. Et exemplificat de Ioanne hic. Et ne crederetur omnia scripsisse quæ fecit Iesus, subdit. *Sunt autem & alia multa*, scilicet miracula, &

facta

Marginal notes (left): Ioan. 15. b — Ioan. 8. a — Ioan. 13. c — Luc. 14. d — Luc. 14. f. — Iac. 3. g — Mat. 10. d — Deut. 33. b — August. de virg. sanct. c. 27. to. 6. — Apoc. 14. a — Aug. tract. 124. in Io. vers. fin. tom. 9. — Ioan. 13. d — Chrysost. hom. 87. in Ioan. circa med. to. 3. — Eccl. 3. f — Aug. tract. 123. in Io. post med. tom. 9. — Ibidem.

Marginal notes (right): Ibidem. — Ibidem. — Aug. tract. 124. in Io. ante med. tom. 9. Ibid. post pauca. — Prou. 8. a — Aug tract. 124. in Io. post med. tom. 9. — Chrysost. hom 87. in Ioan. post med. to. 3. — Ioan. 19. f 1. Ioan. 1. — Chrysost. hom. 87. in Ioan. post med. to. 3. — Prou. 27. a — Ibid. post paucum. — Ibidem.

facta notabilia: *Quæ si scriberentur per singula*, scilicet exquisitè & plenariè: *Nec arbitror, mundum capere posse libros qui scribendi sunt*. Vt ait Chrysostomus, tot existentibus: neque tot scripsi quot cæteri, sed horum plura dereliqui. Insidas autem Iudaicas, & lapidationes, & quoniam dæmonium habentem vocabant, neque sum magistro gratificatus, id est, quærens gratiam à magistro, narrando scilicet gloriosa de eo, sicut faciunt illi, qui exprobrabilissima occultant, & clara proponunt. Hæc ille. Sed quæritur, qualiter ait, quòd mundus non posset capere libros, si essent scripti de factis Christi, cum etiam mundus possit capere libros scriptos de omnibus gestis à principio mundi, vsque in finem, si essent scripti. Et est respondendū ad istud secundum Augustinum. Et est in Glossa pro parte: quòd non spatio locorum credendum est mundum non capere posse libros, qui essent de factis Christi scripti, sed capacitate legentium comprehendi fortasse non possent. Vel aliter, quòd loquitur hic per figuram hyperbolen: quæ est quando verba fidem excedunt, vt voluntas loquentis appareat, nec tamen à tramite veritatis significandæ erratur: qui modus loquendi, sicut in hoc loco, ita in nonnullis alijs locis inuenitur, sicut: Imposuerunt in cœlum os suum. Hæc ille. Ob ergo multitudinem eorum, quæ fecit Christus, de quibus aliqua sunt hic scripta, sic ait Euangelista, vt patet secundū Augustinum & Chrysostomum: *Non arbitror mundum posse capere libros, &c.* Sed quæritur cum tot sint facta à filio Dei, videtur quòd minus pauca sunt scripta: ex modo enim loquēdi patet, plura esse omissa quàm scripta. Et ad istud respondendum secundum Chrysostomum, super illud supra: *Multa & alia signa fecit Iesus*, quæ pertransierunt Euangelistæ propter multitudinem. Item qui non credunt his quæ dicta sunt, neque pluribus attenderent si essent scripta. Item qui hæc suscipit quæ scripta sunt, nullo indigebit in fidei ratione. Hæc ille. Ob ergo sufficientiam eorum, quæ sunt scripta, ad rationem fidei plura non sunt scripta, & ob solidam veritatem eorundem & ob efficacem doctrinæ virtutem. Euangelium enim est virtus Dei omni credenti. Iustitia enim Dei in ea reuelatur ex fide in fidem. Et ad præsens hæc collecta ex dictis Sancti Augustini, & ex dictis Sancti Chrysostomi super sacrum Euangelium beati Ioannis sufficiant.

Chrysost. hom. 87. in Ioan. post med. to. 3.

Aug. tract. 124. in Io. vers. fin. tom. 9.

Psal. 72. b

Chrysost. hom. 86. in Ioan. ante med. to. 3. Ioan. 20. g

Rom. 1. b

FINIS POSTILLARVM.

LAVS DEO ET VIRGINI MATRI.

COLLA-

COLLATIONES PRÆDICABILES, IN GRATIAM IVNIORVM.

EX TOTO SANCTI IOANNIS EVANGELIO, à sancto BONAVENTVRA Collecta.

IN CAPVT PRIMVM.

Collatio prima.

IN principio erat verbum. Supposita luminali expositione ex dictis circa literam, in his verbis exponendis, per modum collationis, tria insinuantur: quorum primum est ipsius patris initialis ęternitas, ibi: *In principio.* Secundum est ipsius filij generationis expressa veritas, ibi: *Verbum.* Tertium ipsius generationis inuariabilis immutabilitas, ibi: *Erat.* Quia enim pater principium, ideò interminabilis æternitas. Et quia filius verbum, æterna natiuitas: & quia erat inuariata immutabilitas. Ait ergo: *In principio*, id est, in patre, secundum Glossam: qui est principium, sine principio. Et hoc dicitur eleganter & propriè. Vt enim Tullius: Principij nulla est origo, & ex eo alia oriuntur: Talis est pater: vt enim sumitur personaliter, dicitur principiũ respectu filij, vt hic. Item vt sumitur quasi notio naturaliter, pater & filius sunt vnũ principium Spiritus sancti procedentis: de quo potest dici illud Prophetæ loquentis ad filium: Tecum principiũ in die virtutis tuæ. vt enim sumitur essentialiter, est principium omniũ creaturarum: Ego principium & finis, α & ω. Et verè est ipse principium effectiuum omniũ rerum, & principium conseruatiuum, siue gubernatiuum, & principium cõsummatiuum & perfectiuum. Vt enim ait Augustinus: A Deo est nobis initiũ existendi, ratio cognoscendi, & lex amandi. Est ergo principium conditionis siue existentiæ rerum: Nunquid non tu à principio Deus meus es? Item est principium consummatiuæ fœlicitatis: Saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut à principio. Vndè & Platonici, vt ait Augustinus: Posuerunt vbi esset causa constitutæ vniuersitatis, lux propinandæ veritatis, & fons bibendæ fœlicitatis. Et ideò merito, ait supra, & α & ω. α quæ est illud idem & eadem litera quòd A. quæ est triangularis, & signat Deum tribus dictis modis esse principium: Ipse enim est primus & nouissimus. In hoc principio, id est, in patre, erat verbũ æternaliter ab ipso genitum, verbum inquam æternæ maiestatis expressiuum. Vndè Augustinus: Pater tanquam seipsum dicens genuit verbũ sibi æquale per omnia: non enim seipsum integrè perfecteque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo: Et vocabitur nomen eius verbum Dei. Item verbum omnium causaliter & exemplariter contentiuum. Et ideò dicitur veritas, quoniam quidquid est in ea scientia, de qua est genitum & in ipso est: & ideò merito dicitur verbum vitæ: De verbo vitæ. Vndè infra eodem. *Quod factũ est, in ipso vita erat.* Quia sapientia Dei secundum arcem omnia continet, ait Augustinus: Item verbum omnium effectiuum: Qui fecisti omnia verbo tuo. Et hoc verbum: *Erat*, scilicet æternaliter à patre genitum: Hoc enim verbum dictum de Deo signat æternitatem, ait Chrysostomus: Ego sum qui sum. Erat ergo verbum genitum, sine initiali inceptione, sine variabili vicissitudine, sine defectuali terminatione: Apud Deũ enim nõ est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio: Semel loquitur Deus, & idipsum non repetit. Ibi Gregorius. Loqui, Dei est verbum genuisse. Semel loqui est aliud verbum præter vnigenitum nõ habere. Et ibi benè de hoc. Ex quo ergo Deus est principium tale, ei adhæreamus, vt in esse conseruemur, & veritate illuminemur, & fœlicitate beatificemur: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Et ex quo filius est verbum, tale sit in corde nostro & in ore, secundum illud: Prope sit verbum in corde tuo, & in ore. Et: Antè omnia verbum verax præcedat te.

Patris initialis ęternitas. Filij generationis veritas. Generationis immutabilitas.
Cicero Tusc. qu. lib. 1. ante medium.
Psal. 109. a
Apoc. 1. b
Apoc. 21. b
Apoc. 22. c
Aug. cõtra Faustũ lib. 20. c. 7. & 6
Abac. 1. c
Zach. 12. a
August. de ciuit. Dei. lib. 8. c. 10. tom. 5.
Isai. 41. b
August. de Trinit. lib 15. cap. 14. tom. 3.
Apoc. 19. c
1. Ioan. 1. b
Sap. 9. f
Chrysost. hom. 3. in Ioan. ante med. to. 3.
Exod. 3. d
Iac. 1. a
Iob 33. b
Greg. Mor. lib. 23. c. 11.
Act. 17. c
Rom. 10. d
Eccl. 37. a

Collatio secunda.

LVx in tenebris lucet: & tenebræ eam non comprehenderunt. In his verbis tria insinuantur. Primò diuinæ lucis excessiua claritas, ibi: *Lux.* Secundò, eiusdem illustratiua communicabilitas, ibi: *Lucet.* Tertiò, infidelium, siue peccatorum caliginosa cæcitas, ibi: *Tenebræ eam non comprehenderunt.* Ait ergo: *Lux*, quæ est diuina sapientia, siue filius Dei maiestate inaccessibilis: Habitat lucem inaccessibilem. Item lux syncera & immixta tenebris, siue inirascibilis: Deus lux est, in quo tenebræ non sunt vllæ. Item lux omnibus illius capabilibus communicabilis. Infra eodem: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem, &c.* Et hæc lux lucet quasi triplici radio, quantum est à parte sua: scilicet radio illuminatiuæ illustrationis in intellectu, & radio clarificatiuæ dilectionis in affectu, & radio discretiuæ æquitatis in effectu. De quo radio triplici: Fructus autem lucis in omni bonitate & in iustitia & veritate. Bonitas quæ est ipsa claritas signat affectum: Qui diligit manet in luce. Veritas illustrat intellectum, quia lux est, supra eodem: *Vita erat lux hominum.* Iustitia splendificat conuersationis statũ & actum. Vndè Propheta: Educit quasi lumen iustitiam tuam. Et ista lux est solum tripliciter exurens montes. Sed licet sic luceat de se, tamen: *Tenebræ*, id est, peccatores: *Non comprehendunt*, credendo scilicet, adhærendo & diligendo. Tenebræ enim sunt priuatio lucis, secundum Damascenum, & sunt de se horridæ & contristatiuæ. Vndè in tenebris anima molestatur, ait Auicenna: Et timoris sunt inductiuæ: qui enim sunt in tenebris timet, ait Chrysostomus: Talia sunt peccata spiritualiter, & peccatores ob ipsa peccata. Vndè Augustinus: Dilectores mundi sunt tenebræ, de quibus dicitur: Fuistis aliquando tenebræ. Et: Non sumus filij noctis neque tenebrarum, scilicet filij. Etsi manentes tales nõ possunt comprehendere lucem credendo, amando, & adhærendo, immò odiunt lucem. Infra: Dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem.

1. Tim. 6. c
1. Ioan. 1. c
Eph. 6. b
1. Ioan. 2. c
Psal. 36. b
Eccls. 43. a
Damascen. Orth. fid. lib. 2. c. 7. ante med.
Auicen. de ani. par. 4.
Chrysost. hom. 4. in Ioan. post med. to. 3.
Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom. 9.
Eph. 5. b
1. Thess. 2. a
Ioan. 3. b

Collatio tertia de B. Ioanne.

FVit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Ad præconium & laudem præcursoris Domini, quatuor hic insinuantur. Quorum primum est eleuata subtilitas & sublimitas, ibi: *Homo.* Secundum est authentica potestas, ibi: *Missus à Deo.* Tertium est cœlestis influentiæ affluens copiositas, ibi: *Ioannes.* Quartum est officij eminens dignitas, ibi: *Hic venit in testimonium.* Primum fuit in statu. Secundum fuit in dignitatis gradu. Tertium in affectu. Quartum in effectu. Ait ergo: *Fuit homo*, scilicet viuens vita intellectuali & spirituali. Vt enim ait Augustinus: Homines non distant à pecore nisi intellectu. Quasi diceret: Pecora sunt vel bestiæ, qui viuunt secundùm concupiscentias: viuens autem secundum rationem & vitã spiritualem homo est.

Aug. tract. 3. in Ioan. ante med. tom. 9.

qualis

qualis fuit B. Ioannes, vt patet consideranti seriem vitæ suæ, ob cuius eminentiam videbatur esse quasi quidã Angelus. Vndè Chrysostomus: Ioannes velut cœlũ eremum habitauit, altissimã philosophiam demonstrans. Et quasi Angelus aliquis ex cœlo ita ad ciuitates à solitudinis vastitate descendebat. Et sequitur: Angelicus in vita monstrabatur. Propterea cilicinum vestimentum ipsi erat, vt per figuram erudiat ab humanis desistere nihil habere commune ad terram. Quia ergo fuit eleuatus super omnes concupiscentias, dominans eis plenariè, & viuebat ad imaginem, & similitudinem Dei, similis factus Deo: ideò meritò dicitur homo. Vt enim ait Commentator, scilicet Episcopus super Angelicam Hierarchiam: Homo conuenit cum Angelis & superat bestias. Est enim intelligibilis, habens virtutes visiuas ad superius, & formam erectam, & principatũ super irascibile & concupiscibile, & minimum habet de sensu respectu brutorum, & superatum in virtute intellectiua. Et sic de alijs quæ ibi enumerat. Talis fuit B. Ioannes spiritualiter. Ideò merito homo, de quo verificatur illud: Beatus homo qui inuenit sapientiam. Et iste homo fuit missus à Deo: in quo notatur secundum, scilicet legitima auctoritas, & ad diuina nuncianda. Vndè Chrysostomus hic: Quia missus, non quæ eius sunt, sed quæ omnia mittentis loquitur, & ideò Angelus nuncupatus: Angeli enim virtus est nihil proprium dicere: Ecce ego mitto Angelum meum. Missus, inquam, sicut legatus antè summũ Pontificem: Legatum ad gentes misit. Item: Missus, vt vox antè verbum. Infra eodem: Ego vox clamantis. Item missus, vt lucerna antè solem. Infra: Ille erat lucerna. Item missus sicut Angelus antè Deum, vt dictũ est. Missus, inquam, ad prædicandum, baptizandum, testificandum, demonstrandũ filium Dei, vt patet in serie Euangelica. Et quoniam non est possibile ista adimplere, sine diuina gratia, ideò sequitur tertium: *Cui nomen erat Ioannes.* Quòd interpretatur in quo gratia: quod nomen merito fuit ei impositum, & à Deo præligente: De ventre enim matris meæ recordatus est nominis mei. Et ab Angelo nunciante: Vocabis nomen eius Ioannem. Et à parentibus publicantibus: In ipso enim fuit gratia sanctificans in vtero: Spiritu sancto replebitur, &c. Item fuit gratia conseruans & operans in vita: Præcedet in spiritu & virtute Heliæ. Item fuit gratia prophetiæ in ipso, etiam in vtero, quando exultauit ex præsentia beatæ matris Dei. Item fuit gratia prædicationis: Diffusa enim fuit gratia in labijs suis. Qui enim bonus est qualis fuit Ioannes, hauriat à Domino gratiam. Sibi enim competit illud: Gratia Dei sum id quod sum. Ideò aptus fuit vt perhiberet testimonium. Et in hoc notatur quartum: ipse enim annuendo veritatem veraciter, intrepidè, siue constanter arguendo, euidenter & publicè prædicando, signanter filium Dei demonstrando, vt patet in serie Euangelica. Testimonium perhibuit veritati. Vndè de ipso verificatur illud: Ecce testem populis dedi eum. Huius imitatores in prædictis debent esse prædicatores Dei, qui sunt missi ad perhibendũ testimonium veritati.

Chrysost. hom. 10. in Matt. post med. to. 2. Ibid. paulò ante.

Prou. 3. b

Chrysost. hom. 5. in Ioan. circa princ. to. 3. Malach. 3 a. Abd. 1. a. Ioan. 5. b

Isai. 49. b. Luc. 1. b. Ibidem. f. Ibidem. b. Ibidem. b. Ibidem. d.

Psal. 44. a. Prou. 12. c. 1. Cor. 15. b

Ioan. 5. f. Isai. 55. b

Collatio quarta.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc modum.* In his verbis tria insinuantur. Primum est lucis æternæ essentialis immutabilitas, ibi: *Lux vera.* Secundum est, ipsius diffusiua communicabilitas, ibi: *Omnem hominem.* Ait ergo: *Lux vera*, quia essentialiter est lux non aliundè. Vndè Augustinus hic: Ioannes lux, sed non vera, scilicet essentialiter, quia nisi illuminatus, esset tenebræ. Lux ergo vera & primaria essentialitate, vt dictum est, & lux vera imminorabilitate, & lux vera indefectibilitate. Vndè Chrysostomus: Lux quantamuis hominum multitudinem illuminaret, nihil sui splendoris remitteret. Ideò signanter dicit infra: Ego lux veni in mundum. Et hoc illuminat multipliciter, siue multiplici radio, vt dictum est in priori collatione: Illuminat enim veraciter, quia lux vera, vt dictũ est: In sapientia illius luxit anima mea. Item illuminat delectabiliter: Dulce lumen & delectabile videre solem. Lux enim iustorum lætificat. Item illuminat ordinabiliter, quia est lux hominum non pecorum, ait Augustinus, vbi supra. Et ideò illuminat viuentes, vt homines non vt pecora. Ideò sequitur: *Illuminat omnem hominem*, in quo notatur tertium: secundum Glossam enim omnis homo dicitur illa natura in homine, quę est ad imaginem Dei: viuentes ergo secundum illam illuminat: Docet nos super iumenta terræ, & super volucres cœli. Ibi Gregorius: Quòd per iumenta & volucres signantur carnales & curiosi, quos non docet Deus vt homines, id est, viuentes spiritualiter. Et ibi benè de hoc. Vel omnis homo veniens in hunc mundum potest dici, qui non habitat in mundo per amorem, sed ab eo eleuatur vtens mundo, quasi non vtens. Vndè Augustinus: Si illinc nõ recederet, non esset illuminãdus. Et ideò hic illuminandus, quia illinc recessit: Accedite ad eum, inquit, & illuminamini. Et: ait Sapientia: Vox mea ad filios hominum. Vox sapientiæ est sua illuminatio: quæ quidẽ sapientia est filius Dei, qui est lux.

Aug. tract. 2. in Ioan. ante med. torr. 9. Chrysost. hom. 4. in Ioan. paulò post med. to. 3. Ioan. 8. a. Eccl. 50. c. Eccl. 11. e. Prou. 13. a

Iob 35. d. Greg. Mor. lib. 26. c. 13

Aug. tract. 2. in Ioan. ante med. tom. 9. Psal. 33. a. Prou. 8. a

Collatio quinta.

Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* In his verbis, in quibus insinuantur mirificentia diuinæ bonitatis & magnificentia assumptæ humanitatis, quatuor denotantur. Primò, filij Dei sub nomine verbi maiestatiua sublimitas, ibi: *Verbum.* Secundò, humanæ naturæ assumptæ fragilis mortalitas, & passibilitas, ibi: *Caro.* Tertiò, vtriusque indiuisa vnibilitas, ibi: *Factum est.* Quartò, conuersationis filij Dei humilitas, ibi: *Habitauit in nobis.* Ait ergò: Verbum, scilicet maiestatiua sublimitate excelsum: Fons sapientiæ verbũ Dei in excelsis. Et supra eodem: *Verbum erat apud eum.* Item verbum immortalitate æternum, quia verbum in principio & verbum vitæ: De verbo vitæ, &c. Item verbũ omnipotentiæ virtuosum: Portans omnia verbo virtutis suæ. Et in Psalmo: Verbo Domini cœli firmati sunt. Verbum, inquam, tale factum est caro, quæ est pars in homine intima. Item caro quæ passibilitati & mortalitati subiecta: item caro in infirmitate inualida: Caro enim infirma. Nomine tamen carnis intelligitur humanitas assumpta: Scriptura enim hominem exprimit nomine vtriusque partis, ait Augustinus. Ait tamen hic: *Verbum caro factum:* ad exclusionem hæresis, ponentis ipsum nõ assumpsisse veram carnem, vt ait hic Chrysostomus. Et ad manifestationem humilitatis filij Dei, & ad ostensionem congruæ medicinæ, contra vitia carnis, vt dictum est in expositione literæ. Et ideò dicitur: Verbum abbreuiatum fecit Dominus super terram. Ad quod Bernardus benè. Ibi agnoscitur longitudo breuis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana. Ibi agnoscitur lux non lucens, verbum infans, aqua sitiens, panis esuriens, &c. Et ibi benè de hoc. Et hoc verbum factum est caro, non confusione facta, neque destructione substantiarum, sed vnitione ineffabili & inenarrabili, ait Chrysostomus: In similitudinem hominum factus, &c. Et Gregorius: Caro factus est, scilicet filius Dei, vt nos spirituales faceret, benignè inclinatus est, nos vt leuaret, exijt vt nos introduceret, visibilis apparuit, vt inuisibilia demonstraret. Hæc ille. Vndè persona generis humani: Ad me dictum est verbum absconditum, id est, in carne manifestatum, verbum Dei æternum. Et non solum hoc: *Sed habitauit in nobis.* Verus homo hominibus conformis: Cùm enim hominibus cõuersatus est. Habitauit, inquam, humilis ad obediendum: Erat subditus illis. Itẽ habitauit curalis & obsequiosus ad ministrandum: Ecce ego in medio vestrum, sicut qui ministrat. Item habitauit munificus ad tribuendum. Venerunt mihi pariter omnia bona cum illo. Item habitauit lætus, & delectabilis ad consolandum de ipso: Non erit tristis neque turbulentus. Et: Non habet amaritudinem conuersatio eius. De qua habitatione fuit promissum: Ponam tabernaculum meum in medio vestri. Et: Habitabo in medio filiorum Israël. Ex quo ergo filius Dei, sic nasci homo dignatus est, & sic conuersari inter homines, nos nati ex Deo imitemur eum in prædictis.

Eccl. 1. a. 1. Ioan. 1. f. Hebr. 1. a. Psal. 32. a. Mat. 26. d. Aug. de Ciuit. Dei lib. 14. cap. 2. to. 5. Chrysost. hom. 10. in Ioan. circa med. to. 3. Rom. 10. a. Bern. hom. 2. super Missus est paulò ante med. Chrysost. hom. 10. in Ioan. to. 3. Phil. 2. b. Iob 4. c. Baruch. 3. a. Luc. 2. e. Luc. 22. c. Sap. 8. f. Isai. 42. a. Leuit. 26. f. Exo. 29. a

Collatio Sexta. In Pentecoste.

De *plenitudine eius accepimus omnes, gratiam pro gratia.* In his verbis quatuor insinuantur: quorum primum est omnium bonorum in filio Dei inexhaustibilis copiositas siue affluentia, ibi: *De plenitudine.* Secundum est defectibilis humana indigentia, ibi: *Accepimus*, acceptio enim rei non prius habitæ. Tertium est donorum multis communicantia: acceptio enim dicit rei prius non habitæ captionem, ibi: *Omnes accepimus.* Quarto est donorum communicatorum supereminentia, ibi: *Gratiam pro gratia.* Ait ergò: *De plenitudine.* Qualiter autem Iesus Christus non solum fuit plenus gratia & veritate, sed fuit ipsa plenitudo, vt præmissum est, Chrysostomus hic, vt dictum est in expositione literæ. [Chrys. ho. 13. in Ioã. ante med. tom. 3.] Ipse enim omne bonũ. Bonum, inquam, non per participationem, sicut fons, & sicut pelagus infinitum superessundens diuitias suas, ait Chrysostomus, vbi supra: [Exo. 33. b] [Chrys. ibid.] In ipso complacuit inhabitare omnem plenitudinem. [Colos. 2. a] Fuit enim in eo plenitudo omnipotentiæ, quia ipse virtus supportans omnia. [Heb. 1. c] De qua plenitudine: Plenitudo eius, quia omnia in omnibus adimplet. [Ephe. 1. a] Item fuit in eo plenitudo omnis veritatis & sapientiæ: In ipso omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. [Coloss. 2. d] Et sequitur: In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. [Ibidem.] Item in eo fuit plenitudo omnium charismatum & gratię. Requiescet super eum spiritus Domini. [Isai. 11. a] Et sequitur: Et implebit eum spiritus timoris Domini. [Iob 38. c] Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas? Quod exponit Gregorius, de septem spiritibus in Christo, benè. [Greg. Mor. li. 29. c. 16 ante med.] Sed in nobis omnium dictorum deficientia. Nihil enim habet homo proprium nisi peccatum & mendacium, ait Augustinus. [Aug. tract. 5. in Ioan. circa prin. to. 9.] Quid habes quod non accepisti? [1. Cor. 4. g] Et ideò ab eo accepimus omnia. Sine ipso nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus vsus expedit. Accepimus ergo omnes ab eo virtutem ad subsistendum & operandum: Omnia enim possum in eo qui me confortat. [Phil. 4. c] Item accepimus ab eo doctrinam sapientię ad cognoscendum: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius. [Deu. 33. a] Item accepimus ab eo dona gratiarum & virtutum ad rectè & benè viuendum. Ipse enim Ioannes ait: Accipite Spiritum sanctum. [Ioan. 20. f] Sed quàm pretiosa dona accepimus, subditur: *Gratiam pro gratia.* Non solum aurum & argentum, nec bona transitoria, quæ nõ faciunt hominem bonum, sed gratiam gratis datam, scil. & gratum facientem accepimus ad rectè viuendum præsenti, & gratiam finalem & consummatiuam ad benè viuẽdum in gloria: Exæquabit enim gratiam gratiæ. [Zach. 4. c] Et: Gratiam enim & gloriam dabit Dominus. [Psa. 83. d] Et: Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. [Iacob. 1. c] Et: Ipse namque dabit Spiritum bonum petentibus se. [Luc. 11. b] Arguendi sunt ergo, qui non exhauriunt dona de ipsa plenitudine.

Collatio Septima.

EGo *vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini.* In his verbis quatuor figurantur. Primum est beati Ioannis præcursoris Domini ad Dei verbũ, qui est filius Dei, prædicandum, apta idoneitas, ibi: *Vox.* Secundum est eius verbi quem prædicat potestatiua virtuositas, ibi: *Clamantis.* Tertium prædicationis oportuna necessitas, ibi: *In deserto.* Quartum est ipsius prædicationis veritas, ibi: *Dirigite viam Domini.* Ait ergo: *Vox.* Vt enim ait Augustinus: Vox sonat vt possit verbum audiri. Et idem Gregorius hic. [Gregor. in Euãg. ho. 7 ante med.] Et ideò Ioannes vox, quia per eius ministerium patris verbum ab hominibus auditur. Vox enim est verbi interioris explicatiua siue nunciatiua, & eiusdem ad aures aliorum delatiua, & eorumdem ad audiendum excitatiua, & ipsius verbi in mentes audientium transfusiua. [Aug. tract. 37. in Ioã. ante med. to. 9.] Vt enim ait Augustinus super Ioannem: Verbum, quod est apud te, vt transeat ad me, sonum quasi vehiculum quærit. Assumit ergo sonum, venit ad me, nec recedit à te. Hæc ille. Sed B. Ioannes prædicando sonuit Christum præcedẽdo, & ad ipsum audiendum alios excitauit, & ad corda eorum intromisit ministerialiter. Ideò Maximus in sermone de Natiuitate Ioannis: Sicut sermo vocis quodam modo ministerio & vehiculo ad audientem trãsmittitur, ita Ioannes Christum sonans, vt verbi minister & portitor fuit: Vox clamantis in deserto. [Isa. 40. a] Sicut hic. In Psalmo: Dabit voci suę vocem virtutis. [Ps. 67 d] Et hæc: *Vox*, est *Clamantis*, id est, filij Dei: qui fuit clamans dictis, clamans factis, clamans morte, clamans vita, ac descensu scilicet, vt ad eum rediremus, ait Augustinus: [August. confess. li. 4. c. 11. to] Fuit enim clamans in prædicatione ad hominum eruditionem: Sapientia foris prædicat. [Prou. 1. c] Sequitur: In capite turbarum clamitat. [Ibidem.] Infra: Clamabat Iesus, &c. [Ioan. 7. d] Item fuit clamans in passione ad reconciliationem: Cum clamore valido & lacrymis offerens. [Hebr. 5. b] Item erit clamans in iudicio ad terrorem: Vociferabitur & clamabit super inimicos, &c. [Isai. 43.] Et fuit clamans in deserto, per quod corda peccantium signantur. Desertum enim dicitur quasi derelictum, & est vepribus & spinis occupatum, incultum, bestijs inhabitatum, & fructu priuatum, & signat prædicta corda, quæ sunt talia spiritualiter: Terra exusta quasi desertum. [Iere. 9. c] In tali deserto dicitur Deus clamare, ob distantiam eorum à Deo: Cor meum ad Moab clamabit. [Isa. 15. c] Quid autem clamandum est in prædicatione diuina subditur: *Dirigite viam Domini.* Quod exponit Gregorius benè, dicens. [Gregor. in Euãg. ho. 7 ante med.] Via Domini ad cor dirigitur, cùm veritatis sermo humiliter auditur, vel cùm ad præceptum illius vita præparatur. Et signanter ait: *Dirigite viam Domini.* Viæ enim Christi sunt pax, humilitas, & patientia, ait Gregor. exponens illud: [Greg. Mor. li. 16. c. 2a] Scientiam viarum tuarum nolumus. [Iob. 21. b] Vel viæ Domini sunt innocentia vel pœnitentia, ait Gregor. exponens illud: [Greg. Mor. li. 15. c 25] Nescierunt vias eius. [Iob 24. c] Et hæ sunt dirigendæ, id est, à distorto in rectum rectificãdæ, ne fiat declinatio ad dexteram vel ad sinistram: Dirige semitam pedibus tuis, vt non declines ad dexteram vel ad sinistram. [Pro. 4. d]

Collatio Octaua.

ECce *Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* In his verbis duo figurantur. Primum est filij Dei numerosa virtuositas, ibi: *Ecce agnus Dei.* Secundum est eius saluifica potestas, ibi: *Tollit peccata mundi.* Quoad primum, est studio imitandus: quo ad secundum, est affectu exorandus & magnificandus. Ait ergo: *Ecce agnus Dei*, per similitudinem non per proprietatem. Vnde Augustinus. [August. cõtra Faustum. li. 2c c. 15. to. 6.] Non solum quę sunt eiusdem naturæ, dicuntur similia, sed quæ sunt disparis naturæ, sicut filius Dei dici potest agnus, quod non diceretur, nisi eius similitudinem fecisset. In agno est ad matrem intima affectio, & vocis maternę naturalis agnitio, & ad eius balatum festinatio. Et Isidorus: [Isid etym. lib. 12. c. 1] Agnum quamquã & Græci vocent, ἀπὸ τοῦ ἁγνοῦ, quasi pium: Latini tamen putant habere hoc nomen ab agnoscendo, quia præ cæteris matrẽ agnoscit, & si errauerit etiam in magno grege agnoscit. Item in agno est materni coloris receptibilitas, vt ait Sapiens: Si fuerint venæ sub lingua eius albæ, facit album; si nigræ, nigrum: si rubeæ rubeum. Item in agno est innocua simplicitas & obediens subijcibilitas, non solum pastori, sed etiam excorianti. Item in agno est conuersationis pacifica tranquillitas, & ad sustinendum patiens longanimitas, excorianti vel vellenti resistentiæ, vel defensionis immunitas, quia nec capite, nec cornibus impetit, nec dentibus mordet, nec pedibus recalcitrat, nec corpore impellit. Item ad immolandum pro peccatis secundùm legem, congrua idoneitas. Item in agno est commoditas & multiplex vtilitas, quia ministrat lac, lanam, & esum, secundùm Glossam. Sed in filio Dei prædicta omnia fuerunt virtualiter & spiritualiter: Suam matrem, scilicet synagogam dilexit & agnouit, ad vocem eius de cælo descendit. De qua matre: filiæ matris meæ pugnauerunt contra me, &c. [Cant. 1. b] Et in similitudinem carnis peccati venit. [Rom. 8. a] Item in eo innocua simplicitas. Et sic de alijs. Ille enim signatus est in agno paschali. [Exo. 12. f] Et: Emitte agnum. [Isa. 16. a] Et: Quasi agnus coram tondente. [Isa. 53. c] Et: Quasi agnus mansuetus ductus est. [Hier. 11. d] Et: Sanguine agni immaculati. [1. Pet. 1. d] Et istas virtutes eximias in filio Dei demonstrat hoc aduerbium: *Ecce.* Et de hoc Chrysostomus benè. [Chrys. ho. 17. in Ioã. ante med. to. 3.] Hoc dixit Ioannes ostendens, quoniam non voce solum, sed oculis testabatur, & non admirabatur

Christum, lætans & exultans. Et sic de alijs. Et ideo apud Græcos cum adiectione articuli scribitur, scilicet, ὁ ἀγνὸς, ad notandam excellentiam eius. Hęc ille. Et hic agnus tollit peccata mundi, scilicet auferendo & delendo, & remittendo: ipse enim est verus Deus. de quo: Ego sum qui deleo iniquitates vestras. Et in Psalmo: Qui sanat omnes iniquitates. Ipse enim venit, non vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Infra: Item tollit peccata mundi redimendo, & se immolando. Redempti estis pretioso sanguine agni, &c. Vnde ipse figuratur per duos hircos, quorum vnus debuit immolari pro peccato populi, & alius emitti in solitudinem. Primus fuit figura naturæ humanæ in Christo, secūdùm quam fuit immolatus & mortuus pro peccatis generis humani. Secundus fuit figura naturæ diuinæ, immortalis & impassibilis: Quasi agnus coram tondente se. Et sequitur: Ipse peccata multorum tulit. Item ipse tulit peccata, pœnas debitas pro peccatis soluēdo, & pro eis satisfaciendo: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Multimoda ergo virtuositas filij Dei, qui fuit agnus, id est, signo figuratus, & mirifica sua pietas, qua dignatus est peccata tollere dictis modis. Et in his est imitandus tam in agendis, quàm in sustinendis à suis membris.

Isa. 43. d *Psal. 102. a* *Ioan. 3. b* *1. Pet. 1. d* *Leui. 16. a* *Isa. 53. a* *Ibidem.* *1. Pet. 2. d*

Collatio Nona. De Prædicatore.

Ecce verè Israelita in quo dolus non est, &c. Vt enim ait Augustinus: Hic Nathanael, de quo loquitur hic, erat peritus & eruditus in lege: & signat spiritualiter doctorem vel prædicatorem. Et secundùm hoc duo figurantur hic requirenda in doctore: quorum primum est diuinæ cognitionis limpiditas, ibi: *Israelita*, id est, videns Deum. Secundum est vitę innocua simplicitas, ibi: *In quo dolus non est.* Ait ergo: *Verè Israelita*, id est, videns Deū, scil. fidei inenarrabilis claritate: Nunc videmus in speculo & in ænigmate. Item videntes Deum immaculabili cordis puritate. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Item videns Deum contemplationis limpiditate, de qua: Non videbit me homo & viuet. Quod exponit Gregorius de acumine contemplationis, vbi ait: Nullus Deum spiritualiter videt, qui carnaliter viuit. Primo modo videtur intellectu illuminato. Secundo modo affectu mundato & inflammato. Tertio modo vtroq; excessu eleuato, de quo visu: Auditu auris audiui te, nunc oculus meus videt te. Et sic viuens debet esse sine dolo. Vt enim ait Augustinus: Dolus est cùm aliud agitur, aliud fingitur: fraus, est simulatio quando aliud in corde tegitur, aliud loquitur, & tanquam duo corda habet. Hæc ille. Est ergo dolus cordis in psalmo: Dolos tota die meditabantur. Et: Interiora eius plena sunt dolo. Et est dolus oris, de quo similiter in psalmo: Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Item est dolus operis. Ab vno doloso augetur sanguis. Et in psalmo: Sicut nouacula acuta fecisti dolum, Item est dolus status, siue professionis, quod scil. professio est alta siue status, & tamen vita imperfecta, tunc est dolus verè: Abominatio est Domino pondus, & pondus statera dolosa non est bona. Et absq; omni tali dolo debet esse doctor & prędicator Dei. Rationales sine dolo. Et post: Auferentes omnem malitiam & omnem dolum. Et tales sunt imitatores Christi, de quibus dicitur. Non est inuentus dolus in ore eius.

Aug. tract. 7. in Ioan. post med. to. 9. *1. Co. 13. d* *Matt. 5. c* *Exo. 33. a* *Greg. Mor. li. 18. c. 27 circa med.* *Iob. vlt. c* *Aug. tract. 7. in Ioan. post med. to. 9.* *Psal. 37. c* *Eccl. 19. f* *Eccl. 11. b* *Pro. 20. d* *1. Pet. 1. a* *Ibidem.* *1. Pet. 1. d*

Collatio Decima. Thema coram religiosis.

Videbitis cælum apertum, & Angelos ascendentes & descendentes super filium hominis. In his verbis spiritualiter tria figurantur, quorum primum est sacræ religionis eleuata sublimitas, ibi: *Cælum.* Secundum est religiosorum virtuosa perfectibilitas, ibi: *Angelos.* Tertium est eorundem debita studiositas, ibi: *Ascendentes & descendentes.* Ait ergo: *Cælum*, per quod religio sacra figuratur cælo assimilata. Cælum enim est corpus nobile, sublime & altissimū, ait Sapiens: Nec respicit impressiones peregrinas, vt ait idem. De his proprietatibus nobilibus Sapiens vbi supra. Et Ambrosius. Et Damascenus. Talis est religio sacra spiritualiter, nobilitate ingenua, eleuata, læta, ornata, & sic de alijs: Gelu de cælo qui genuit? Ibi Gregor. Cælum est sublimis vita sanctorum. Et, Nūquid nosti ordinem cæli, &c. Et, Spiritus Domini ornauit cælos. Cælum mihi sedes est. Et Apostolus, Nostra conuersatio est in cælis. Huius cæli Angeli sunt religiosi veri, vita angelica præditi. Angelus enim nuncius dicitur, vt ait Augustinus. Qui ergo regnum cælorum & diuina documenta, ac eius voluntatem vita & doctrina nunciant, Angeli sunt, de quibus in psalmo: Qui facit Angelos suos spiritus. Vnde & de sacerdote Deo se sacrificante: Angelus Domini exercituum est. Istorum Angelorum est ascendere in contemplationem diuinitatis Iesu Christi, & arcanorum eius, & descendere ad imitationem humilitatis ipsius. Vel ascendentes, arcana diuinitatis considerando & prædicando: descendentes, humana de ipso annunciando, prout Glossa exponit. Vel vt ait Augustinus: Ascendūt ad intelligendum diuinitatem, descendunt, vt inueniant eum factum ex muliere: Vidit scalam, &c. Et sequitur: Angelos ascendentes & descendentes. Vel ascendentes in suspensiua contemplatione, descendentes in negotiosa actione; quia vt ait Augustinus: Triplex est genus vitæ, scil. otiosum, actuosum, & ex vtroque compositum. Et sequitur: Nec sic esse quisquam debet otiosus, vt vtilitatem non cogitet proximi: Nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat Dei. Hæc ille. Ascendere ergo debent religiosi in contemplatione ad vacandum Deo & descendere in negotiosa actione ad consulendum proximo, exemplo Moysis, qui aliquando ascendebat ad Deum, aliquando descendebat ad populū. Et exemplo Christi, qui aliquando ascendebat in montem solus orare, aliquando descendebat ad ciuitates, prout ait Gregorius, docens qualiter vacandum est contemplationi diuinæ, & qualiter indulgendum est actioni virtuosæ ad aliorum vtilitatem.

Ambr. Hexaem. li. 1 c. 4. to 1. *Damasc. en. orth. fid. li. 2. c. 6.* *Iob 38. c* *Greg. Mor. li. 29. c. 15. ante med.* *Ibidem d* *Iob 26. a* *Isai. vlt. a* *Phil. 3. b* *August. de Ciuit. Dei. li. 18. c. 35. to. 5. & contra Faust. li. 16. c. 20. to. 6.* *Psa. 103. a* *Mala. 1. d* *August. contra Faustum li. 12. c. 26. to. 6.* *Gen. 28. c* *August. de ciu. Dei. li. 19. c. 19. to. 5.* *Ibidem.* *Exo. 19. b* *Mat. 14. c*

CAPVT SECVNDVM.

Collatio Vndecima. In claustro Monialium.

NVPTIAE factæ sunt in Cana Galilææ. In his verbis moraliter expositis duo figurantur. Primum est indiuisæ coniunctionis Christi, & animæ fidelis perfectio, ibi: *Nuptiæ factæ sunt.* Secundum est virtutum animæ nubendæ filio Dei figuratio, ibi: *In Cana Galilææ*, Ait ergo: *Nuptiæ factæ sunt*, scil. redemptoris & animæ fidelis in diuino vnio. Nota tamen quòd sunt quadruplices. Primæ sunt diuinæ naturæ & humanæ in Christo, quæ fuerunt figuratę in nuptijs Assueri & Hester. Assuerus enim beatus interpretatur, Hester eleuatio vocationis. de quibus Hester: Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis. Et, Fecit nuptias filio suo. Ibi Gregorius. Deus pater nuptias fecit filio suo, quando hūc in vtero virginis naturę humanæ copulauit. Item sunt nuptiæ filij Dei incarnati & Ecclesiæ. Infra: Qui habet sponsam, sponsus est. Harum nuptiarum figuræ sunt istæ nuptiæ, de quibus hic, prout exponit Augustinus hic sufficiēter in homilia, & in Glossa: Sacramentum hoc magnum est, & Christi, & Ecclesiæ, &c. Item sunt nuptiæ filij Dei, & Ecclesiæ triumphantis. Quando reuertatur à nuptijs. Ibi Gregorius: Ad nuptias abijt, quando multitudinem angelorum nouus homo sibi copulauit: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Item sunt nuptiæ filij Dei, & animæ fidelis celebratæ in thalamo conscientiæ, quæ meritò nuptiæ dicuntur ob indiuisam vnionem, ob affectuosam dilectionem, ob fecūdam generationem, ob communem omnium possessionem, hæc enim inter sponsum & sponsam, Vnde Bernard. Non est alia connexio inter spōsum & sponsam præter amare & amari: hic nexus vincit, quod natura arctius iunxit, scil. vinculum parentum ad filios. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem. Et

Hester 1 b *Cant. 4. c* *Mat. 22 a* *Greg. in Euang. hom. 38. ante med.* *Ioan. 3. d* *Aug. tract. 8. in Ioan. ante med. tom. 9.* *Ephe. 5. g* *Luc. 12. e* *Gregor. in Euang. ho. 13. ante medium.* *Apoc. 19. b* *Bern. super Cant. serm. 83. ante medium.* *Gene. 2. d*

ibidem

Bern. ser. 7 in Cant. ante med. ibidem Bernardus: Hæc nomina sponsus & sponsa nomina dulcia sunt, quibus vna hæreditas, vna domus, vna Cant. 6. b mensa, vna caro, omnia communia, & nihil proprium: Ego Osee 5. a dilecto meo, & dilectus meus mihi. De his nuptijs: Sponsabo te mihi in fide. Mirifica ergo dignatio filij Dei, quòd dignatus est assumere animam peccatricem, vilem, ignominiosam, fœdam, deformem, sanctificando eam, vt Osee 1. f sit ei sponsa. In figura: Sume tibi vxorem fornicationum, &c. Et magnifica exaltatio animæ fidelis, quòd filio Dei desponsatur, quam exaltationem insinuat Apostolus: De-2. Co. 11. d spondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Qualis autem debet esse sponsa Christo nupta, figuratur cùm dicitur: *In Cana Galileæ*. Et in hoc secundum. Cana enim zelus interpretatur. Galilæa transmigratio. Et in hoc figuratur, quòd anima, quæ est sponsa Christi, debet trāsmigrare à vitijs & concupiscentijs, & cupiditatibus, & debet esse zelo diuini amoris feruida: quod figuratum est: Leu. 21. f Quòd sacerdos debet ducere virginem vxorem, in figura Cant. 3. a Christi. Ideò de sponsa dicitur: Quæ est illa quæ ascendit, &c. Vnde Bernardus: Sponsa Dei debet esse pulchra, scil. de forma iustitiæ, erudita de iudiciorum Dei notitia, tenta desiderio præsentiæ Dei. Et idem: Sponsa Dei debet esse amore calens, deuotione vrgens, opinione redolens. Et talis sponsa est à Deo dilecta, honorificata, & in gloria Cant. 4. b magnificanda: Veni de libano sponsa. Sequitur autem: *Soror mea sponsa*. Huius sponsæ nuptialis vestis est charitas: Mat. 22 b Quo modo huc intrasti non habens vestem nuptialem: Apoc. 19. a Venerunt nuptiæ agni. Et sequitur: Vxor eius præparauit Ioan. 3. d se, & cæt. Et de ista sponsa, infra: Qui habet sponsam, sponsus est.

Collatio Duodecima.

Hugo de arca Noe. li. 2. c. 1. in princ. OMnis homo primo bonum vinum ponit, &cæt. Quoniam Glossa exponit istud de homine carnali, nec non & Hugo illud exponens, vbi ait: Amor mundi in principio dulcis esse videtur, sed finem habet amarum. Ideò ait: *Cùm inebriati fuerint*, &c. Amor verò Dei è contrario, vt ait ibi. Ideò exponendo istud moraliter & dicto modo, quatuor figurantur, quorum primum est, hominis terreni fluxa carnalitas, ibi: *Omnis homo*. Secundum est ipsius voluptatis apparens, & phantastica suauitas, ibi: *Bonum vinum*. Tertium est voluptuosorum & bibitorum tali voluptate subuertens fatuitas, ibi: *Cùm inebriati*. Quartum subsequēs amaricabilitas, ibi: *Tunc id quod deterius*. Sic enim est processus voluptuosorum, & voluptatis, vt patet consideranti. Ait ergo: *Omnis homo*, id est carnalis, ait Glossa. Vnde signanter ait: *Omnis homo*, id est, homo de humo totus, & sic viuens, & in peccato conceptus spiritualiter, de quo: Con-Iacob. 1. b cupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: Conceptus Iob 3. a est homo. Ibi Gregorius: Homo dicitur tripliciter, scil. Greg. Mor. li. 4. c. 15. per naturam: Faciamus hominem. Et per infirmitatem: Gen. 1. d Maledictus homo qui confidit in homine. Et per culpam Hier. 17. a homo dicitur in psalmo: Sicut homines moriemini. Et: Psal. 81 b Cùm sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, 1. Co. 3. c & secundùm hominem ambulatis. Et sic sumitur hic. Item in Psal. 4. a psalmo: Filij hominum vsquequo graui corde? Et talis ponit bonum vinum, non secundum rem, sed secundum apparentiam, nec secundum rectum iudicium & rationem, sed secundum peruersum sensualitatis appetitum dicitur bonum. Talis enim est de numero ipsorum, qui dicunt malum bonum. Et nota quod est vinum tale multiplex. Cant. 1. a Est enim vinum carnalis delectationis: Meliora sunt vbe-Bern. serm. 25. in Cant. ante med. ra tua vino. Ibi Bernardus. Per vinum carnalia desideria signantur, siue sit delectatio carnalis in gustu, de quo dici-Pro. 23. f tur: Cui væ, &c. Et sequitur: Nonne his, qui morantur in Eccl. 9. b vino? siue sit carnalis delectatio in tactu: Ne alterceris Pro. 20. a cum illa in vino, id est, cum mala muliere: Luxuriosa res est vinum. Et est vinum infatuantis prosperitatis. Seneca: Senec. ep. 36. prope princ. Felicitas est res inquieta, vt vinum ipsa exagitat, mouet cerebrum, non vno genere hos inflat, hos mollit, at aliquis illam fert quomodo vinum. Hæc ille: Quasi homo madi-Iere. 23. c dus à vino. Item est vinum seducentis erroris, prout ait August. 1. Confess. lib. 1. c. 16. to. 1. Augustinus, quod vinū erroris propinatur in verbis poë-

tarum, de quo: Quo modo vinum potantem decipit, sic Abac. 2. b vir superbus, &c. Et omne tale vinum inebriat potantem. Et sicut vinum non modicè sumptum rationem perturbat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit, vt Boetius ait de disciplina scholarium, sic quodlibet vinum prædictū inebriat potantem: Viri fortes ad miscendam ebrietatem. Ibi Hie-Isa. 5. d ronymus: Omnis perturbatio potest ebrietas appellari, Hierony. comment. in Isa. li. 2. c. 5. to. 4. quæ accipitur de vino furoris draconum. Et sicut ebrietas à vino naturali est voluntaria insania, vt ait Seneca, sic à prædictis vinis ebrietas potest dici insania: Fornicatio e-Senec. epist. 83. post med. nim & ebrietas auferunt cor. In psalmo: Turbati sunt & Osee 4. c moti sicut ebrius; Væ coronæ superbiæ ebrijs Effraim. Et Psal. 106. e eodem: Sacerdos & Propheta nescierunt præ ebrietate, Isa. 28. a &c. Et ex hoc patet tertium. Et sic inebriatis apponetur quod deterius est, id est, amarius: quia amaritudo sequitur amorem carnalem, secundùm Hugonem: Risus dolore Hugo de arca Noe. li. 1. c. 1. miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et: Ne intuearis vinum, quādo flauescit, &c. Et sequitur: Ingreditur blandè, & in fine mordebit vt coluber. Et ideò tales dicū-Pro. 14. b tur inebriari absynthio: Inebriat me absynthio, id est, a-Pro. 23. d more sæculi vel mundi, quo quisquis est ebrius, amaritu-Ibidem. dinem laboris, quem tolerat, ignorat, ait Gregorius ex-Thre. 3. a ponens illud: Nocet enim empta dolore voluptas, ait Ho-Greg. Mor. lib. 7. c. 8. post med. ratius, &c.

Collatio Decimatertia.

TV autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. Quoniam dictum est de vino sumpto in mala significatione, ideò hic de vino sumpto in bona. Et secundùm hoc tria hic figurantur, quorum primum est celebrantis nuptias spirituales, siue conuiuium, dignitas, ibi: *Tu* Secundum est vini appositi pretiositas, ibi: *Bonum vinum*. Tertium est in prouidendo recta ordinabilitas, ibi: *Seruasti vsque adhuc*. Ait ergo: *Tu*, in quo filius Dei figuratur: ipse enim per sponsum hic signatur, secundùm Augustinum. Ipse enim est spon-Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. tom. 9. sus qui celebrauit nuptias, de quibus in priori collatione: & de quo infra: Qui habet sponsam sponsus est. Ipse enim est qui fecit cœnam magnam & vocauit multos. Et: Beati Ioan. 3. d qui ad cœnam nuptiarum agni sunt vocati. Et iste sponsus Luc. 14. c posuit bonum vinum, in quo notatur secundum. Vt enim Apoc. 19. a ait Augustinus: Omnis prophetia Christo intellecto vi-Aug. tract. 9. in Ioan. ante med. to. 9. num est, & sapit, quod non sapiebat, & inebriat, quod non inebriabat. Item ait ibidem: quod bonum vinum est, Euangelium Christi. Et rectè dicitur vinum, quod est liquor Ibid. ante multa. purus, sapidus, clarus, salubris, virtuosus, manans de vite, vt patet ad sensum. Sed Christus est vitis: Ego sum vitis, à Ioan. 15. a qua emanauit Euangelium. Et de hoc in figura benè. Vi-Gen. 40. b debam coram me vitem, in qua erant tres propagines. Et sequitur: Tuli ergò vuas, & expressi in calicem, & cæt. Per Ibidem. vitē Iesus Christ⁹, per tres propagines, tres naturæ in ipso, scil. natura Diuinitatis, & anima rationalis, & natura corporalis: quæ sunt tria sata, quæ miscuit mulier, id est, sapiētia diuina, vt exponit Bernardus ibi. Per vuas suauia dicta Luc. 14. c & facta Saluatoris, ex quibus est collectum sacrum Euangelium. Et verè istud est bonum vinum. Vt enim ait Seneca: Bonum vini est sapor: sed nihil est sapidius Euangelio, homini spirituali habenti sanum palatum, vt ait Propheta: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: Fauus enim Psa. 118. a mellis verba cōposita. Verè enim vinū istud in iucundita-Pro. 16. c te creatum. Item bonum dicitur vinū ob vitis generosita-Eccl. 31. f tem, & ob soli in quo est, cælicam irrorationem, ob temperatam maturitatem, ob temporaneam collectionem, ob omnis impuritatis segregationem, ob vasis in quo reponitur sinceritatem, & odoriferam virtutem & integritatem, & ob sufficientem defæcationem, vt patet sensibiliter. Et quia tale est Euangelium à vite, quę est Christus emanans, & ab ipso qui est sol iustitiæ maturatum, & sic de alijs, vt patet consideranti. Ideò meritò dicitur bonum vinum, quod posuit Christus in sua mensa: Bibite vinū quod mi-Prou. 9. a scui vobis, scil. cum omnibus odoriferis speciebus sapien-Cant. 8. c tiæ: Dabo tibi potum ex vino condito. Et istud vinum est Zach. 9. b germinans virgines, & inebriat auertens ab omni amore Cant. 5. a carna-

carnali:Bibite & inebriamini,&c. Et licet istud fuerit vinum bonum,nihilominus filius Dei proponit, siue mittit alia vina,quasi excellentia. Vinum enim lachrymæ sunt pœnitentium,ait Bernardus,de quo in psalmo:Potasti nos vino compunctionis.Item vinum & charitas, vt ait Bernard.Bibi vinum meum cum lacte meo.Item vinum dulcedo deuotionis,quod bibitur in oratione, vt ait Bernardus:Guttur tuum sicut vinum optimum. Item est vinum corruptionis,vt ait Hieronymus,de quo: Infudit vinum &oleum.Per vinum enim mundantur putrida,per oleum fouentur sananda , vt ait Gregorius,illud exponens: vbi ait,quòd per vinum signatur seueritas correptionis.Istud bonum vinum quod est Euangelium seruauit Iesus vsque nunc,id est, vsque ad finem mundi.Primo enim dedit legem & prophetias.Supra:Lex per Moysen data est, quam non potuerunt implere,& sic confitentes, scil.impotentiam & humiles facti, acceperūt gratiam & veritatem per Iesum Christum.Supra.Vt ait ibi Augustinus. Vbi etiam ait:Confitentur ægroti,venit medicus & sanauit deferens gratiam & Euangelij veritatem:quod Euangelium est vinum,de quo : Comede in lætitia panem tuum,& bibe in gaudio vinum tuum.

Bern.ser. 3.in Epiph. in fine. Psa. 59.a Bern.super Cant.serm. 54.prope finem. Luc.10.g Cant.5.a Bern.serm. 15.in Cant. post med. Cant.7.g Greg.Mor. li.20.c.8. ante med. Ioan.1.b Ioan.1.a Aug.tract. 3.in Ioan. ante med. to.9. Eccli.9.c

Collatio Decimaquarta.

NOlite facere domum patris mei domum negotiationis. In his verbis duo insinuantur,quorum primum est Ecclesiæ Dei, vel sanctæ animæ diuinis vsibus mancipatio, & eiusdem Deo dedicatio,ibi:*Domum patris mei.* Secūdum est assignationis illius ad alios vsus districta prohibitio, ibi:*Nolite facere domum negotiationis.* Ait ergo: *Domum patris mei.*qualis est sancta Ecclesia, scil.ab omnibus vsibus humanis euacuata,ab inferiori potestate exempta, soli Deo dedicata,diuino cultui & sacris mysterijs deputata: Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.Ideò dicitur domus orationis.Et hæc est domus gloriosa maiestate: Domum maiestatis meæ glorificabo. Item hæc domus sancta & munda puritate.Ista est lex domus in summitate montis,omnis finis eius,in circuitu sanctum sanctorum erit.Et in Psalmo: Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum.Item hæc domus magna amplitudine:Quàm magna domus est,domus Dei. Item hæc domus decora speciositate.In Psalmo : Domine dilexi decorem domus tuæ. Hanc prohibet filius Dei facere domum negotiationis,vt dicitur hic,& apud Lucam.Super quod Gregorius: Dum sacrorum ordinum locum accipiunt,sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis vertunt.Vendentes in templo sunt, qui hoc quod quibusdam competit ad præmium largiuntur. Iustitiam vendere est, hanc pro præmij acceptione seruare.Hæc ille. Vbi bene de hoc.Ideò dicitur: Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotijs.Et Hieronymus: Negotiatorem clericum quasi quandā pestem fuge. Et ibi de hoc.Huius autem negotiationis partes hic signantur. Per enim vendentes oues,quę sunt animalia simplicia,signantur simulantes sanctitatem:Qui veniunt in vestimentis ouium, & intus sunt lupi rapaces.Per vendentes boues, qui sunt animalia laboriosa,figurantur prædicantes pro quæstu, vel pro temporalibus. Per vendenses columbas,figurantur vendentes dona Spiritus sancti. Per mēsas nummulariorum figurantur vendentes iustitiam pro pecunia. Et de his Augustinus hic. Et Gregorius exponens istud, quòd columbas vendere est impositionem manus , quia Spiritus sanctus accipitur , non ad vitæ meritum , sed ad præmium dare.Et ibidem distinguit,quòd est triplex munus, scilicet à manu,vt pecunia,à lingua,vt fauor & munus,ab obsequio , sicut subiectio indebitè impensa, pro quibus fit prædicta venditio in multis.Et ibi benè de hoc. Propter quod dicitur: Excutit manus ab omni munere. Et ideò vendentes dictis modis meritò eiecit Dominus de tēplo. Ait enim Christus:Gratis accepistis, gratis date. Exponit autem Gregor.istud,de templo conscientiæ,vbi ait: Templum Dei est mens atque conscientia fidelium, quæ si cogitationes in læsionem proximi profert,quasi in spelunca latronum residet, nec est domus orationis,sed spelunca, quando relicta innocentia & simplicitate sanctitatis illud conatur agere,vnde valeat proximis nocere.Hęc ille.Sancta ergò Ecclesia & sancta conscientia prædicti vendentes & ementes sunt eijciendi.

Gen.28.d Mat.21.f Isa.60.b Ezec.43.a Psal.92.b Baruc.3.g Ps.25.b Luc.19.a Greg.in Euang.hom. 39.circa medium. 2.Ti.2.d Hieron.ep. 2.ad Nepot.ante med.to.1. Mat.7.c Aug.tract. 10.in Ioā. ante med. to.9. Greg.super Euāg.ho.4 post med. Isa.33.c Mat.10.a Greg.super Euang ho. ... circa medium.

CAPVT TERTIVM.

Collatio Decimaquinta.

NIsi quis fuerit natus denuo,nō potest videre regnum Dei.In his verbis tria insinuantur : quorum primum est spiritualis regenerationis specifica qualitas,ibi:*Natus denuo.*Secundum est huius indicta necessitas,ibi:*Nisi.*Tertium,eiusdem finalis fructuositas,ibi:*Videre regnum Dei.*Ait ergo: *Nisi quis natus fuerit denuo,*id est, iterato secūdùm Glossam, scilicet:*Ex aqua & Spiritu sancto,*infra eodem. Vel:*denuo,*id est,desuper,ait Chrysostomus. Vnde nota quòd est natiuitas multiplex : est enim vna carnalis & calamitosa,quia cum pœna & cum originali culpa : Pereat dies in qua natus sum.Et:Maledicta dies,in qua natus sum. Item est alia vilis & vitiosa,quia cum culpa actuali, qua nascuntur peccatores ex diabolo. Vnde infra de talib. Vos ex patre diabolo estis,scil.imitatione,ait Ambrosius: Qui peccat, ex diabolo:Si nati fueritis in maledictione nascemini. Item est natiuitas spiritualis & gratiosa, sicut sacramento baptismali ab originalibus peccatis,de quo hic:siue gratia pœnitentiali ab actualibus & verbo fidei: Ego per Euangeliū vos genui. Et:Omnis qui facit iustitiam,ex Deo natus est. Et:Renati non ex semine corruptibili,sed incorruptibili. Item est natiuitas cælestis & gloriosa,non solùm à culpa & concupiscentia,sed ab omni corruptela: In regeneratione cùm sederit filius hominis.De tertia loquitur hic, qua natiuitate nasci est sublimitate dignissimum. Supra : Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Super quod Gregorius: Quid hac potestate altius , quid hac altitudine sublimius dici potest?in qua creatus quisque efficitur filius creatoris: Omnis enim qui diligit,ex Deo natus est: Item ista natiuitate nasci,est sinceritate purissimum, quia nō est ex sanguinibus,sed ex Deo,vt dicitur supra. Vnde Augustinus hic:Duæ sunt natiuitates, vna ex carne,altera ex spiritu: vna de morte,alia de Trinitate: vna de masculo & femina,alia ex Deo & Ecclesia.Infra eodem: Quod natum est ex spiritu,spiritus est. Item ista natiuitate nasci est virtute potentissimum:Omne quod natū est ex Deo vincit mundum.Item sic nasci est vtilitate fructuosissimum. Hoc enim est regnum cælorum hæreditare. Si enim filij & hæredes. Et ex his patet secundum, scilicet huius natiuitatis necessitas , quia sine hac homo manet caro. Infra eodem:Quod natum est ex carne,caro est.Sed caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Similiter ex his patet tertium,scil.huius natiuitatis fructuositas, quæ est videre regnum Dei,id est,Iesum Christum cognoscere, secundū Glossam:Regnum Dei intra vos est. Vel videre regnum Dei,sacræ scripturæ mysteria cognoscere: Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.Vel regnum Dei est æterna beatitudo:Simile est regnum cæloru decem virginibus, &c. Et sequitur:Venite benedicti patris mei. Magna ergo nobilitas sic nasci, & magna sapientia in ipsa natiuitate perseuerare,& magna felicitas eius fructum,scil.regnum cælorum videre & obtinere.

Chrys.ho. 23.in Ioā. post med. tom.3. Iob 3.a Iere.20.b Ioan.8.e 1.Ioā.3.b Eccl.41.f 1.Co.4.c 1.Ioā.4.d 1.Pet.1.c Mat.19.b Ioan.1.b 1.Ioā.4.d Ioan.1.b Aug.tract. 11.in Ioan. ante med. to.9.f 1.Ioā.5.c Rom.8.f 1.Co.15.e Luc.17.d Mat.13.c Mat.25.a Ibidem.f

Collatio Decimasexta.

NEmo ascendit in cælum,nisi qui de cælo descendit. Hic tria signantur:quorum primum est mirifica filij Dei humilitas in sua incarnatione,ibi:*De cælo descendit.*Secundum est magnifica sua sublimitas in sua ascensione,ibi: *Ascendit in cælum.* Tertium est sua mansiua maiestas in æternitate, ibi:*Qui est de cælo.*Ait ergo: *De cælo descendit.* Vt enim ait

Auguſtinus: Secundum quòd Deus non deſcendit, cùm vbique ſit præſens, ſed ſecundùm quòd homo, vt dicitur hic: Ipſe enim deſcendit obedienter. Infra: Deſcendi de cælo, non vt facerem voluntatem meam, ſed voluntatem patris mei. Item deſcendit beneficienter, quia cum omnibus bonis: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. De quo deſcenſu in pſalmo: Deſcendit ſicut pluuia in vellus. Item deſcendit potenter ſiue virtualiter: Deſcendiſti, è facie tua defluxerunt. Et iſte deſcenſus fuit merito deſiderabilis: Vtinam diſrumperes cælos & deſcenderes. Et quoniam ſic deſcendit, ideò meritò aſcendit: Qui deſcendit, ipſe eſt qui aſcendit. Aſcendit inquam in altum ſiue ſublimiter. In pſalmo: Qui aſcendit ſuper cælum cæli ad Orientem. Item ipſe aſcendit victorioſè, ſiue triumphaliter, ſcilicet hoſtibus deuictis, & populis liberatis. In pſalmo: Aſcendens in altum captiuam, &c. Item ipſe aſcendit glorioſè & imperialiter, aſcendit vſque ad thronum paternum. In pſalmo: Aſcendit Deus in iubilo. Et: Aſcenſor cæli auxiliator eius. Infra: Aſcendo ad patrem meum, &c. Et licet ſic deſcenderit & aſcenderit, ipſe tamen eſt in cælo æternaliter, inuariabiliter, indefectibiliter. Ipſe enim eſt vnigenitus in ſinu patris. Infra: Antequam fieret Abraam, ego ſum: Ipſe enim eſt qui eſt.

Auguſt. tract. 12. in Ioan. circa med. tom. 9. — Ioan. 6. d — Sap. 7. b — Pſal. 71. d — Iſa. 64. a — Iſa. 64. a — Ephe. 4. b — Pſal. 67. g — Ephe. 4. b — Pſa. 46. a — Deu. 33. d — Ioan. 20 d — Ioan. 8. g — Exod. 3. d

Collatio Decimaſeptima.

SIC *Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis, &c.* Quoniam quatuor gratificant donum, id eſt, gratum reddunt, ſcilicet dantis maieſtas, donationis gratuitas, doni pretioſitas, finalis vtilitatis commoditas. Ideò hæc quatuor ſignantur hic, quorũ primum, ibi: *Deus.* Secundum, ibi: *Dilexit vt daret.* Tertium, ibi: *Filium ſuum.* Quartum, ibi: *Vt omnis qui credit.* Ait ergo: *Deus.* Et in hoc dantis maieſtas: Deus, inquam, qui eſt maieſtate ſummus, nullius rei indigus, nullius retributionis receptiuus: ipſe enim qui dedit, non enim indiget bonorum noſtrorum, ait Propheta, nec recipit retributionem: Quid enim confers ei, ſi immaculata erit via tua? quaſi diceret: nihil. Et quia talis dat, ideò munifica largitas: Ipſe eſt diues in omnes. Et talis dilexit vt daret. Et in hoc donationis gratuitas, ipſe enim diligit gratanter abſque meritis: Diligam eos ſpontaneè. Item diligit beneficienter, veris bonis ditando, & à veris malis eripiendo. Deus enim diligit effectu, non affectu, ait Bernardus: In dilectione & indulgentia ſua redemit eos. Item diligit longanimiter & patienter mala noſtra ſuſtinendo: In charitate perpetua dilexi te. Sed quid dedit? ſubditur: *Filium ſuum.* Et in hoc dati, ſiue doni pretioſitas: quia enim erat filius, ideò amoris intimitas: quia erat ſuus, ſcilicet naturalis non adoptiuus, ideò proprietas: quia erat vnigenitus, ideò ſingularitas, hæc enim inducunt admirationem iſtius doni: Non enim dedit ſeruum vel angelum, ſed filium, ait Chryſoſtomus: Qui proprio filio non pepercit. Et talem filium dedit pro inimicis & ad mortem. Commendat Deus charitatem in nobis, quoniam cùm peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Et talem filium dedit non propter commodum ſuum vel filij, ſed: *Vt omnis qui credit non pereat.* Et in hoc quartum, ſcilicet dati finalis vtilitas: Maiorem enim dilectionem nemo habuit, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris, dedit enim animam ſuam pro te. Magna ergo vtilitas fidei quæ meretur ſic ſaluari à Chriſto. Supra eodem: *Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat.*

Pſal. 15. a — Iob 22. c — Rom. 10. b — Oſea vl. b — Iſa. 63. c — Iere. 31. a — Chryſo. ho. 20. in Ioã. ante med. tom. 3. — Rom. 8. b — Rom. 5. c — Ioan. 15. f — Eccl. 39. b

Collatio Decimaoctaua coram ſcholaribus.

AMicus *ſponſi qui ſtat & audit illum,* &c. In his verbis quatuor inſinuantur, quę debent eſſe in homine ſtudioſo: quorum primum eſt diuini amoris inuiolabilis veritas, ſiue fidelitas, ibi: *Amicus.* Secundum eſt, in iuſtitia immutabilis ſoliditas, ibi: *Stat.* Tertium eſt diuinæ doctrinæ intima ſuſceptibilitas, ibi: *Audit.* Quartum eſt ex ipſa doctrina diuina affectuoſa iucunditas, ibi: *Gaudio gaudet ſuper vocem.* Ait ergo: *Amicus ſponſi.* Vt enim ait Tullius de amicitia. & Auguſtinus, ſumens ab eo: Amicitia eſt rerum humanarũ & diuinarum cum beneuolentia & charitate conſenſio. Ille ergo eſt amicus ſponſi, qui in omnibus ei conſentit. Vnde Hieronymus: Eadem velle, & eadem nolle, firmiſſima amicitia eſt. Et talis debet eſſe omnis, qui vult auditor eſſe ſponſi, vel diuinæ ſapientiæ: tali enim illam reuelat: Annunciat de ea amico ſuo. Et non ſolum hoc, ſed debet ſtare. Vt enim ait Auguſtin. Stare, eſt in gratia permanere eius quam accepit: quia inquit humilis, vide ſtantem ſolido. Hæc ille. Talis debet eſſe auditor ſponſi: Sta & conſidera mirabilia Dei, ſcil. in myſterijs diuinæ incarnationis, in ſcripturæ arcanis, & in cęleſtibus ſecretis. Et non ſolum, ſed debet audire, non auditu exteriori, ſed interiori. Infra: Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Audire enim verè eſt perfectè obedire. Vnde Auguſtinus. Quid enim eſt, qui audiunt? Nihil aliud eſt quàm qui obaudiunt. Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. Et non ſolum debet talis audire intellectu, ſed gaudere ex auditis in affectu. Ideò ait: *Gaudet ad vocem ſponſi.* Vox enim ſponſi eſt eloquia ſacræ ſcripturæ, de qua in pſalmo: Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Et, Sonet vox tua in auribus meis. Et, Et vox prima quam audiui, &c. Ad quam vocem debet gaudere ſedulus auditor. Inuenti ſunt ſermones tui, & comedi illos. Et ſequitur, Factum eſt mihi verbum in gaudium & in lætitiam. Sermones Dei comedere, eſt auditu interiori illos audire & incorporare.

Cicero de Amicitia. ante med. — Auguſtin. epiſt. 155. ad Marcian. ante med. to. 2. — Hierony. Apolog. aduerſ. Ruffin. li. 3. ante med. tom. 2. — Iob 37. a — Aug. tract. 14. in Ioã. paulo à princ. to. 9. — Iob. 37. c — Ioan. 8. d — Aug. tract. 19. in Ioã. ante med. tom. 9. — Luc. 11. d — Pſal. 67. d — Cant. 2. d — Apoc. 4. a — Hier. 15. c — Ibidem.

Collatio Decimanona de beato Franciſco.

IN *hoc gaudium meum impletum eſt, illum oportet creſcere, me autem minui.* In his verbis moraliter expoſitis de beato Franciſco, quatuor figurantur, quorum primum eſt, vitæ humanæ veteris in ipſo omnimoda abnegatio, ibi: *Me minui.* Secundum eſt diuinæ vitæ in ipſo & per ipſum dilatatio, ſiue extenſio, ibi: *Illum creſcere.* Tertium vtriuſq; congrua ratio: ibi: *Oportet.* Quartum eſt ex prædictis, id eſt, ex veteris vitæ extinctione, & ex vitæ diuinæ incremento & dilatione interna exultatio, ibi: *In hoc gaudium meum impletum eſt.* Iſta fuerunt euidenter in præfato ſancto, ſcil. vetus vita quaſi extincta, & vita diuina in eo ſuperinducta & dilatata. Et ex his ſua exultatio continua. Ait ergo: *Me minui oportet.* Oportunitati debitæ congruitatis & rectæ ordinationis, vt vita Dei in ipſo creſceret. Vt enim ait Auguſtinus: Creſcat in nobis gloria Dei & minoretur noſtra. Sic fuit in præfato ſancto: ipſe enim fuit minoratus abdicatione omnis mundanæ cupiditatis, exterius proijcientis, reſtrictione & caſtigatione omnis voluptatis carnalis, inferius effundentis, ſubiectione omnis voluntatis excellentius ambientis, humiliatione cordis interius ſe paruificantis & modificantis. Prædictis enim modis eſt morbidum crementum, & quaſi hydropicum, & abdicatione talium eſt virtuoſa minoratio, quæ conſulitur: Precare Deum & minue offendicula. Verè enim offendicula ſunt cupiditas mundialis, quæ proiicit exterius. De auaro: Proiecit intima ſua. Et voluptas quæ effundit inferius: Effuſus es ſicut aqua, non creſcas. Et ambitio excellentiæ ſæcularis, quæ protendit ſuperius per ſuperbiam: Qui currit aduerſus Deum extento collo. Et arrogantia cordis, quæ tumeſcere facit interius: Vterus tuus diſrumpatur. Et hæc omnia offendicula ſunt minoranda, quæ præfatus ſanctus ſummè minorauit, immò abdicauit, ſe macerando in carne, & humiliando & paruificando in corde. Et ſic de alijs, vt de illo verificetur illud: Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortiſſimam. Et ſimiliter de ſeipſo verificatur illud: Quicumque humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, & cæt. Ipſe enim poteſt ſignificari per quodlibet de minimis terræ, vt patet conſideranti, de quibus: Quatuor ſunt minima terræ, & illa ſunt ſapientiora ſapientibus. Per formicam ratione prouidentiæ in futurum. Per lepuſculum, ratione vehementiæ diuini timoris. Per ſtellionem qui manibus nititur, prout dicitur ibi. Et vt ait Gregorius, exponens illud: Ratione virtuoſæ operationis. Et per locuſtam quæ ſaltat, ratione ſuſpenſiuæ contemplationis. Et ſic fuit minoratus iſte ſanctus, vt vita Dei in ipſo creſceret, & glo-

Aug. tract. 14. in Ioã. ante med. to. 9. — Eccl. 17. g — Eccl. 10. b — Gen. 49. a — Iob 23. e — Num. 5. a — Iſa. 60. d — Mat. 18. b — Pro. 30. d — Greg. Mor. li. 6. c. 5. poſt med.

ria,& per ipsum in alijs. Vita enim humana fuit in eo minuta & quasi extincta. Et vita diuina fuit viuificatus: vt de

Gal. 2. b ipso verificetur illud: Viuo ego, iam non ego. viuit autem in me Christus. Qualiter autem vixit vita Iesu Christi, patet in serie vitæ suæ:

Gal. vlt. d Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Et sequitur: *Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto,* &c. Et in hoc patet secundum. Et hoc fuit congruum. Ideò ait: *Oportet.* Non enim potest vita Dei crescere in homine, nisi vita humana vetus

Aug. tract. 14. in Ioã. paulò à prin. to. 9. decrescat. Vnde Augustinus: Deus qui perfectus est in te crescat. Quanto enim magis Deum intelligis, & quanto magis capis; tanto videtur in te crescere Deus. Et ponit exemplum de luce. Quando enim oculi curantur, & incipit videre, paululum lucis videt, & alia die amplius, & tūc videtur lux crescere. Sic interior homo proficit in Deo, & Deus in illo videtur crescere, Ipse minuitur, vt à gloria sua decidat, & in gloriam Dei surgat. Hæc ille. Ideò dici-

Ephe. 5. a Coloss. 3. f tur: Deponentes vos secundùm pristinam conuersationē, &c. Induite nouum hominem. Et: Expoliantes veterem hominem, & induentes no[uu]m. Verè ergo ait: *Oportet minui,* vita humana, vt crescat diuina, sicut fuit in isto sancto. De qua minoratione suæ humanæ vitæ & gloriæ, & de quo cremento vitæ diuinæ in eo, fuit eius gaudium impletum. De nullo aliquid gaudebat nisi in illis, propter quod vt

Gal. vlt. b dictum est de illo verificatur illud: Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini, &c. Inde est gaudium cuiuslibet, vnde

Abac. vl. c est gloria. Et de eo verificatur illud: Ego in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Ad imitationem huius sancti eius sequaces debent minuere in se vitam veterem, & illam expoliare, & induere nouum hominem, & vitam nouam, vt non appareat in eis nisi vita diuina. Et in

Act. 14. b eis verificetur illud: Dij similes hominibus descenderunt ad nos, &c.

CAPVT QVARTVM.

Collatio Vigesima.

IESVS *fatigatus ex itinere sedebat super fontem,* &c. Quamuis admiranda filij Dei dignatio sit magis stupenda, quàm verbis exprimenda: tamen in his verbis duo insinuantur. quorum primum est dignatiui laboris assumpti magnitudo, siue immensitas, ibi: *Fatigatus ex itinere.* Secundum est loci quietis specifica qualitas: *Super fontem.* Ait ergo: *Iesus fatigatus.* Quid admi-

Ioan. 1. a rabilius, quàm quod ille, qui in principio erat verbum, &

Hebr. 1. c per quem omnia facta sunt, & qui virtus supportans om-

Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. to. 9. nia: dignatus est tū sic laborare, & sic fatigari? Vnde Augustinus: Nō frustra fatigatur virtus, nō frustra fatigatur Iesus. Et sequitur. Iesus fortis, quia in principio verbū: infirmitas Christi te recreauit fortitudo Christi te creauit. Hęc

Ibidem post pauca ille. Et ibi benè de hoc. Et nota quòd in hoc, quod ait: *Fatigatus,* implicantur multa, quæ denotant vehementiā laboris, nā & in hoc notatur laboris grauitas, itē & laboris diuturnitas, quia nec leuis labor, nec breuis fatigat. Itē implicat adiutorij, vel necturæ volūtas, non. n. subiugalibus, id est,

Chrys. ho. 30. in Ioã. antè med. tom. 3. equis vtebatur, ait Chrysostomus. Item implicatur ieiunij prolixitas, & æstus feruor, siue ariditas. Erat enim hora sexta, vt dicitur hic. Ex quibus patet laboris vehementia.

Ibidem. Vnde Chrysostomus, vbi supra. Humidam, id est, mollem semper abijciens vitam, & laboriosam inducens erat. Non enim subiugalibus vtitur, sed ita validè incedit, vt fatigetur ex itinere. Et hoc vbique erudiens hominem operatorem esse, & non superflua petere, & non multis indigere. Ita à superfluis vult nos alienos esse, vt & ipsorum necessariorum multa abscindamus. Hæc ille. Mira ergo dignatio filij Dei, dignantis sic laborare: *Ex itinere,* id est, car-

Aug. tract. 15. in Ioan. ante med. tom. 9. ne assumpta, quæ fuit iter eius secundùm Augustinum, vbi supra: Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Et in Psalmo: In laboribus à iuuentute mea. Et subditur secun-

Isa. 43. d Psal. 87. c dum, scil. loci ad quiescendum impræparabilitas, ibi: *Sedebat super fontem,* & sic super terram nudam: sibi enim sedenti post laborem erat ornatorum deficientia, deliciarum carentia, consolantium vel ministrantium nulla comitiua, solus enim sedebat. Vnde Chrysostomus: Sedebat Chrys. ho. 30. in Ioã. post med. to. 3.

non in throno, non in puluinari, sed simpliciter contingebat, scil. terram, requiescēs fouebat corpus, & apud fontem refrigerabat, non solum laboriosum, sed intumidum se ostendit, non in laborando, neque in sedendo in via solus, sed in eo, quòd solus delinquebatur. Hæc ille. Ideò ait: Filius hominis non habet vbi reclinet caput, & cæt. Et in Mat. 8. c

montibus pernoctabat. Et de ipso ait Propheta: De tor- Luc. 6. b

rente in via bibet. Et alibi: Quæsiui qui consolaretur, & Ps. 109. b

non inueni. Et hoc fecit, & sustinuit ad informationem Psal. 68. e

discipulorum. Vnde Chrysostomus, vbi supra: Hoc ideò fecit, quia discipulos assuefecerat omnem tumorem conculcare. Hæc ille. Exemplo ergo filij Dei in virtuoso itinere laboremus, ambulando de virtute in virtutem. De Chrys. ho. 30. in Ioã. post med. tom. 3.

quo itinere: Itinera tua producentur. Et sic laboremus, vt Prou. 4. f

simus fatigati, vt in nobismetipsis deficiamus, & in Christo, qui est fons sapientiæ quiescamus, & sedeamus: Ibi re- Iob 3. c

quieuerunt fessi robore, id est, in Deo electi, in se deficientes, ait ibi Gregorius: Defecit enim anima mea in salutare Greg. Mor. li. 4. c. 30. ante med.

tuo, ait Propheta: Qui dat lasso virtutem. Et post labores delicias carnales, nec superflua inquiramus, exemplo filij Psal. 118. l

Dei, sed cum Apostolo: Habentes alimenta, quibus tega- Isai. 40. g

mur, his contenti simus. 1. Ti. 6. d

Collatio Vigesimaprima.

QVI *bibit ex hac aqua, sitiet iterum: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo, non sitiet in æternum.* In his verbis duo figurantur. Quorum primum est carnalis delectationis defectibilitas, ibi: *Qui biberit ex hac aqua.* Secundum est influētiæ cælestis potestatiua virtuositas, ibi: *Ex aqua quam ego dabo.* Ait ergo: *Qui biberit ex hac aqua,* &c. Vt enim ait Hugo: Concupiscentia dicitur aqua, quia fluxa, quia lubrica, & ad similitudinem aquæ currentis deorsum ima petit, suos sequaces instabiles & dissolutos reddit. Est ergo a- Hugo de arca Noe. li. 4. ca. 7. ante med.

qua carnalis concupiscentiæ fluxibilitas: Quid tibi in vijs Hiere. 2. c

Aegypti, vt bibas aquam turbidam, &c. Et est aqua doctrinæ erroneæ apparens suauitas: Aquæ furtiuæ dulcio- Prou. 9. d

res sunt. Quod exponit Gregorius de scientia hæreticorū. Greg. Mor. li. 19. c. 13.

Et aqua scil. delectationis mundanæ, siue temporaneæ, de quacumque re transitoria libidinosa voluptas: Ne des a- Eccl. 25 d

quæ tuæ exitum, nec modicum. Vnde Augustinus: Hic aqua in puteo voluptas sæculi est in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum. Et bibens Aug. tract. 15. in Ioã. ante med. to. 9.

de his aquis sitiet iterum ob intemperantiam bibentis, & insufficientiam aquæ bibilis: Sicut somniat sitiens & bibit, Isa. 29. e

& postquam fuerit expergefactus adhuc sitit, &c. E contrario est de aqua, quam dat Dominus, quæ quidem est quadruplex. Est enim aqua diuinæ gratiæ purificantis, & refrigerantis, de qua hic, vt ait Chrysost. quòd quia Spiritus est quasi purgamentum, & in refrigerium, ideò homine aquæ significatur. Et ponit exemplum, vt aqua pome- Chrys. ho. 31. in Ioã. pau. à prin. to. 3.

rium irrigat, & arbores vegetat, & virides conseruat, & ignea extinguit, sic effusio Spiritus sancti in anima: Effun- Ezec. 36 c

dam super vos aquam mundam. Item est aqua sapientiæ clarificantis: Aqua sapientiæ potabit illum. Et est aqua su- Eccl. 15 a

pernæ consolationis reficientis. In Psalmo: Super aquam refectionis educauit me. Item est aqua æternæ gloriæ sa- Psal. 22. a

tiantis & mundantis: Agnus reget eos, & deducet ad fon- Apoc. 7. d

tes aquarum. Prima aqua fluit de fonte bonitatis diuinę ad abluendum: Erit fons domus Dauid in ablutionem pecca- Zach. 13. b

toris, & cæt. Secunda de fonte sapientiæ ad clarificandum: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Tertia fluit de fon- Eccl. 1. a

te misericordiæ consolantis ad delectandum, in Psalmo: Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum. Quarta fluit de Psal. 41. a

fonte vitæ æternæ ad satiandum, in Psalmo: Apud te est Psal. 35. b

fons vitæ. Et qui de his aquis biberit, non sitiet ob earum superabundantiam, & ob earum efficaciam, & ob illarum indeficientiam: Non esurient, neque sitient. Et sequitur. Isai. 49. c

Ad fontes aquarum potabit eos. Primæ ergo aquę dimittendæ, & istæ omni affectu hauriendæ.

Colla-

Collatio Vigesimasecunda.

VEri adoratores adorabunt in Spiritu, & veritate. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est adorantium virtuositas, ibi: *Veri adoratores*. Secundum est adorationis perfectibilitas, ibi: *In spiritu, & veritate*. Tertium est in adorando intentionis recta ordinabilitas, ibi: *Adorabunt patrem*. Hic enim est ordo, & sufficientia. Ait ergò: *Veri adoratores*. Adorator enim est, ad alium precator: adorare enim est idem, quòd precari, ait Papias. Veritas est, quæ ostendit idē, quod est, ait Augustinus: Ergò verus est adorator, qui est suæ impotentiæ, & defectuum cognitor, & sciens, quòd est antè Deum reus, & peccator, & quòd filius Dei est solus Saluator, & omnium bonorum dator. Vndè Gregorius: Ille orationem exh bet, qui semetipsum, quia puluis sit, humiliter videt, qui sibi nihil virtutis tribuit, qui bona quæ agit esse de misericordia cōditoris agnoscit. Hæc ille. Talis enim erat Abraam, qui ait: Cum sim puluis, & cinis. Et talis erat Publicanus à longè stans. Talis enim est mendicus, & pauper, ideò adorator, id est, alterius orator. Dictus est etiam orans mendicus, ait Augustinus. Et qui talis est, est verus adorator, vt hic dicitur, qui & pro peccatis suis veraciter compungitur, & in se humiliatur, & ad Deum amandum afficitur. Vt enim ait Gregorius: Veraciter orare, est amaros gemitus in compunctione, non verba composita resonare: In cubilibus vestris compungimini. Et tales adoratores in spiritu, & veritate adorant, id est, in templo cordis, prout exponit Augustinus: In templo, inquit, vis orare? in te ora: Orabo spiritu, orabo & mente. Item adorans spiritu, scilicet mentali affectu non tantum vocali affatu: Tu cum oraueris clauso cubiculo ora patrem tuum. Vndè Augustinus: Hoc negotium plus gemitibus, quàm sermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. Et sequitur. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa deprecatio: Quis mihi tribuat adiutorem, vt desiderium meum omnipotens audiat? Ibi Gregorius: Postulatio est in desiderijs cordis, non oris vocibus. Et ibi multum de hoc. Et: Ipse considerauit vias meas. Ibi exponit Gregorius istud verbum benè de profectibus cordis, quibus ad Deum venimus in spiritu. Item tales adorant in spiritu, & veritate, id est, cordis simplicitate, & operis veritate. Vndè Glossa: Adorant in spiritu, qui pura mente, & simplici adorant: Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo, & cæt. Et: Dabo opera eorum in veritate: Diligamus, & veritate. Qui ergò in cordis simplicitate, & cum operis perfectione orant, in spiritu, & veritate orant: Leuemus corda cum manibus ad Deum. Super quod Gregorius: In principio corda cum manibus eleuat, qui orationem suam operibus roborat. Et tales debent orare patrem, scilicet Deum, se paruificando, & illum magnificando, gratias referendo, misericordiam postulando. Vndè Hugo: Deum adorare est ei totam mentem per humilitatem ad deuotionem substernere, & ipsum principium ac finem omnis boni credere: Dominum Deum tuum timebis. Alia littera secundùm Hugonem: Adorabis: Dominum Deum tuum adorabis. E contrario de Pharisæo, qui veniens ad templum se magnificabat, non Deum adorabat, prout ait Gregorius istud exponens.

August. de vera relig. c. 36. circa princ. to. 1. — Greg. Mor. li. 3. c. 27. post mediū. — Gen. 18. d — Luc. 18. a — Greg. Mor. li. 33. c. 21. circa finem. — Psal. 4. b — Aug. tract. 15. in Ioā. post mediū. tom 9. — 1. Co 14. c — Matt. 6. a — August. ep. 121. ad Probam. c. 10. to. 2. — Iob 31. f — Greg. Mor. li. 22. c. 13. ante med. — Iob 31. a — Greg. Mor. lib. 21. c. 4. — Isai. 26. c — Isai. 61. b — 1. Ioā. 3. d — Thre. 3. e — Greg. Mor. lib. 18. c. 5. ante med. — Hugo de sacra. fid. lib. 1. p. 12. c. 6. ante med. — Deut. 6. a — Mat. 4. c — Luc. 18. f — Greg. Mor. li. 19. c. 12. post mediū.

Collatio Vigesimatertia.

MEus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Cum in perfecta obedientia tria exigantur, scilicet subiecta humilitas in conformitate voluntatis, sedula studiositas in executione operis, iucunda hilaritas in affectione cordis: in his verbis tria expressè insinuantur in filio Dei. Primum est, ibi: *Faciam voluntatem*. Secundum est: *Perficiam opus*. Tertium est: *Meus cibus*. Ait ergò: *Vt faciam voluntatem, &* cætera. Et in hoc mira humilitas filij Dei, qui cum esset vnius voluntatis cum patre, vndè Deus æternus, profitetur tamen se venisse facere voluntatem patris, & abnegare suam. Vndè homo in obediendo patri. Obedientia enim est subiectio voluntatis, Damascenus. Vel vt ait Aludus: Obedientia est propriæ voluntatis abnegatio, quod & fecit filius humiliter. Infrà: Non quæro voluntatem meam, sed eius qui misit me. Et hoc in docendis, & prædicandis, vt dicitur hic. Vndè Glossa: Voluntas patris, vt credatur in eo. Item venit facere voluntatem patris in sustinendis: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et: Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortē. Et non solùm sic fuit obediens voluntati patris, sed perfecit opus, scil. triplex, scil. opus Euangelicæ prædicationis, de quo ait hic: *Vt perficiā opus*: Spiritus Domini super me: eo q vnxerit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Item perfecit opus multimodæ miraculosæ virtutis. Infrà: Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me. Item perfecit opus consummatiuæ redemptionis. Infrà: Consummatum est. Et in Psalmo: Operatus est salutem in medio terræ. Et sic obedire, & sic facere opus, fuit eius cibus, id est, cibi desiderabile, & delectabile. Vndè Chrysostomus: Hominum salutem cibum vocat, ostendens quantum desiderium habebat nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere, sic illi saluare, scilicet mundum. Vndè fatigatus non manducabat cibum materialem, licèt inuitatus à discipulis, demonstrans quantum desiderium habebat salutis humanæ. Hæc ille. Et ex hoc patet vehemens desiderium filij Dei de nostra salute, propter quod istud vocat cibum suum hic. Est enim triplex cibus filij Dei. Vnus generis humani conuersio ad fidem, siue conuertibilitas, vt hic, quam vocat cibum suum. Et suprà eodem ait mulieri: *Da mihi bibere*. Fidem enim suam desiderabat, ait Augustinus ibi. Vndè Petro dictum est: Macta & manduca. Super quod Gregorius: Quod mactatur à vita, occiditur: quod comeditur, in comedentis corpus commutatur: quasi ergò diceret Petro: animalia immunda, de quibus ibi loquitur, à peccato in quo viuunt, interfice, & in tua membra conuerte. Multò magis filius Dei sic facit, commutans credentes in factum corpus. Vndè Augustinus loquens ad filium Dei, ait: Audiui vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me. Nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Item est cibus filij Dei, scilicet operis boni perfectibilitas in nobis. Item est cibus eius diuinæ contemplationis dulcedo, vel delectabilitas. De vtroque: Butyrum, & mel comedet. Super quod Hugo exponens illud ait. Per butyrum restitutio boni operis: per mel, dulcedo contemplationis. Volens ergò inuitare filium Dei ad hospitium cordis præparet ei istum triplicē cibum; sicut tria fercula ei grata, scilicet cordis ad ipsum conuersionem, operis perfectionem, cōtemplationis dulcorem, vt ipse veniens cenet cum eo: Ego sto ad ostium & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo.

Damasc. ortho. fid. lib. 3. cap. 14 post med. — Ioan. 5. b — Mat. 26. f — Phili. 2. d — Isai. 61. a — Ioan. 10. c — Ioan. 19. c — Psal. 73. b — Chryso. ho. 34. in Ioā. antè med. tom. 3. — Aug. tract. 15. in Ioā. ante mediū tom. 9. — Act. 10. b — Greg. Mor. lib. 18. c. 16 antè med. — Aug. cōfess. lib. 7. c. 10. tom. 1. — Isai. 7. c — Apoc. 3. d

Collatio Vigesimaquarta.

ERat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. In his verbis moraliter intellectis tria figurātur. Quorum primum est animæ languentis in suo regimine defectibilitas, ibi: *Quidam Regulus*. Secundum est eiusdem morbida corruptibilitas, ibi: *Filius infirmabatur*. Tertium huius occasio natiua causalitas, ibi: *Capharnaum*. Ait ergò: *Quidam Regulus*. Et per hoc figuratur rationis defectibilitas in regimine sui regni, tum quia ait: *Quidam*, tum quia ait: *Regulus*, quod est diminutiuum à Rege. Vt enim ait Gregorius exponens illud: Reges in solio collocat in perpetuum. Reges, inquam, sunt, qui prælati cunctis motibus carnis mūdo luxuriæ appetitum frenant, modo æstum auaritiæ temperant, modo gloriam elationis inclinant, modo suggestionem liuoris obruunt, modo ignem furoris extinguunt. Hæc ille. Cum consulibus, & Reg. bus. Ibi Gregorius: Reges sunt, q sua corpora regere sciunt, sed quando ratio deficit à prædictis, non est Rex, sed regulus, nomen retinens, & officium non exercens: Væ terræ, cuius Rex puer est, & cuius principes, id est, affectiones: mane, id est, intemperancè comedunt. Et ideò meritò huius filius infirmabatur, id est, inferior vita, quam debet

Greg. Mor. li 26. c. 21. antè med. — Iob. 36. b — Iob 3. b — Greg. Mor. li 4 c. 27. post med. — Eccl. 10. d

Isid. de summo bon. lib. 1 cap. 20. sent. 7. ratio regere,& ad bonum nutrire. Filius enim dicitur dupliciter,vel imitando,vel nascendo, ait Isidorus. Et quia inferior pars, & vita debet imitari ipsam rationem , ideò potest dici filius: *Eccli. 7.g* Filij tibi sunt,erudi illos,& curua illos à pueritia sua. Sed iste filius infirmatur ægritudine peccati: *Boet. de cõsol. Philos. li. 4. met. 6 post med.* vitia enim sunt animarum ægritudines,ait Boetius.Et hoc meritò. Sicut enim infirmitates corporales fiunt in corpore superabundantia,vt ait Chrysostomus : Omnis,inquit , ægritudinis causa est superfluitas: ex hoc enim est corruptio humoris naturalis, & superfluitas innaturalis distemperantia complexionis, & defectus regiminis,propter quæ oritur infirmitas: *Eccl. 37.d* In multis escis erit infirmitas. Sic est in homine interiori, quòd ex superfluitate, & distemperantia affectuum,& defectu regimiuis oritur infirmitas spiritualis,quæ est peccatum: *Ezec. 16.f* Hæc enim est iniquitas Sodomæ,saturitas panis,& abundantia aquæ. *Isai. 1. b* Ideò de tali dicitur: Omne caput languidum,& omne cor mœrens. *Psal. 30. b* In Psalmo: Infirmata est in paupertate virtus mea, id est, in defectibilitate rationis regentis. Et hæc infirmitas oritur in Capharnaum , quæ interpretatur villa pulchritudinis, per quam signatur desiderabile cuiuslibet concupiscentiæ,in quo desiderat habitare: animæ enim carnali concupiscenti libidinosè, videtur pulchrum omne concupiscibile: *Gen. 6. a* Videntes filij Dei filias hominum,quòd essent pulchræ, acceperunt vxores,&cæt. Cuilibet enim tali potest dici illud Danielis: *Dan. 13. f* Species decepit te. Et talis pulchritudo non est appetenda, sed abominanda: *Iob 5. a* Maledixi pulchritudini eius statim. Sed vt sanetur infirmitas prædicta, ratio debet adire filium Dei gressibus cordis, & affectu, exemplo illius Reguli, clamantis: *Psal. 6. a* Miserere mei Domine , quoniam infirmus sum. Et exemplo mulieris Chananææ, vociferantis: *Mat. 15. c* Miserere mei,quoniam filia mea malè torquetur.

CAPVT QVINTVM.

Collatio Vigesimaquinta.

Olle grabatum tuum & ambula. In his verbis tria insinuatur. Quorum primum est, vitæ concupiscentialis deprimentis onerosa grauitas,ibi: *Grabatum tuũ.* Secundum est castigationis eiusdem, & redactionis sub regimine rationis hortabilitas,ibi: *Tolle.* Tertium ad proficiendum in vijs iustitiæ suadibilitas,ibi: *Et ambula.* Ait ergò: *Tolle grabatum*,id est,vitam concupiscentialem castiga, & redige in seruitutem spiritus.Grabatum enim lectus est pauperum, vbi aliquid capiti substratum, dictum à κάρα, *Isid. etym. lib. 20. c. 11* quod est caput,ait Isidorus. Et per ipsum signatur requies carnis,ait Gregorius,vbi ait: *Greg. super Ezech. li. 1. homil. 12. ante med.* Cum mente mortui in vitijs iacemus, in carnis delectatione requiescimus, & quasi infirmi portamur in lecto: *Iob 33. f* Increpat quoque per dolorem in lectulo. Ibi Gregorius exponens illud: Per grabatum voluptas carnis signatur. *Greg. Mor. li. 23. c. 15. ante med.* Vt enim grabatum est grauitate ponderosum,ad inferiùs inclinatum,progredientis impeditiuum,&ne ascẽdatur superiùs depressiuum,sic & voluntas carnis facit: *Sap. 9. a* Corpus quod corrumpitur,aggrauat animam,& terrena cogitatio deprimit sensum multa cogitantem. *Aug. tract. 23. in Ioan. antè med. tom. 9.* Et inde est anima grauis,ait Augustinus.Et de hoc grabato in figura: *Amos 3. d* Plaga lectuli in Damasci grabato. Damascus enim interpretatur bibens sanguinem, & signat animam voluptuosam. Et de hoc sub nomine strati,in Psalmo: *Psal. 40. a* Stratum eius versasti in infirmitate eius.Et istud grabatum dicitur anima pœnitens soluere carnem frenando à vitijs segregando, eamdem per disciplinam castigando, & in seruitutem spiritus redigendo: *Marc. 2. b* Tolle grabatum tuũ. *Beda in originali.* Ibi Beda:Grabatum tollere est carnem per frena cõtinentiæ correptam à terrenis desiderijs segregare. Et Gregorius,vbi suprà. *Greg. Mor. lib. 23. c. 15 ante med.* Sanatus ergò portat,vbi iacuerat, quia diuino adiutorio ereptus à vitijs eiusdem carnem contumelia in postmodũ tulerat, in quibus desiderijs priùs requiescebat. Hæc ille. Tolle grabatum tuum. Et: Tolle lectum tuum. *Luc. 5. c* *Mat. 9. a* Et non solùm hoc,sed ait ei: id est,in bono profice. Hoc enim est ambulare, ait Bernardus. Vndè Augustinus: *Augus. enarrat. 2. in Psal. 26. post med. tom. 8.* Noli à via declinare,noli ibi remanere, noli retro respicere,perseuera in ambulando,infrà : *Ioan. 12.* Ambulate dum lucem habetis.Et ibi de spirituali ambulatione dicetur.

Collatio Vigesimasexta.

Ecce *sanus factus es,noli amplius peccare.* Cum sapientis,& virtuosi medici sit morbidum curare, & ne iteret eũdem morbum præmunire, secundùm istam consuetudinẽ filius Dei facit hic. Vndè in his verbis tria insinuãtur. Quorum primum est gratuiti beneficij collati rememoratio, ibi: *Ecce sanus factus es.* Secundum est iterandi morbum dehortatio,ibi: *Noli peccare.* Tertium est iteranti comminatio,vel mali denunciatio,ibi: *Ne tibi deterius.* Ait ergò: *Ecce sanus factus es.* scilicet gratanter sine merito,& pretio. Item beneficè,quia de magno & prolixo morbo: item suauiter, quia sine afflictionis medicamento: item perfectibiliter, quia non solùm est ægritudo ablata,sed virtus restituta,vt patet ex serie litteræ: illi enim poterat dici illud Psalmi: *Ps. 102. a* Qui sanat omnes infirmitates tuas : *Sap. 16. a* Omnipotens sermo tuus,qui sanat vniuersa. Et in Psalmo: *Ps. 106. b* Misit verbum suũ, & sanauit eos. Ideò sequitur : *Amplius noli peccare*, scilicet existendo sanatori ingratus suo adiutorio militaturus, morbum iteraturus, & supplicia ampliora meriturus: *Eccl. 21. a* Fili peccasti,non adijcias iterum,sed de pristinis deprecare,& cætera. Et sequitur : Quasi à facie colubri fuge peccatum. Et in Psalmo : *Psal. 36. e* Declina à malo, & fac bonum. Hoc enim est thesaurizare iram Dei,hoc est peccata iterare: *Rom. 2. a* Ignoras, quia misericordia te ad pœnitentiam adducit. Sequitur verò: Thesaurizas tibi iram,&cæt. Hoc enim est crucifigere filium Dei: *Hebr. 6. c* Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei. Et ideò sequitur : Ne deterius tibi contingat.Meritò enim contingat deterius iteranti peccata, ob naturalium vulnerationem intimiorem. In Psalmo : *Psal. 37. a* Putruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Quanto enim frequentius iterantur peccata, tanto intentius vulnerantur naturalia. Diabolus enim impositis plagis relinquit peccatorem seminiuo relicto. *Luc. 9. g* Item deterius contingit tali ob maiorem iustificationẽ coram Deo,& hominibus: *Iere. 2. a* Quàm vilis facta es iterans vias tuas. Item meritò deterius contingit tali, ob maiorẽ ingratificationem, & inexcusabilitatem : *Pro. 26. b* Sicut canis,qui reuertitur ad vomitum,sic imprudens qui iterat stultitiam. *2. Pe. 2. d* Idem Petrus. Item deterius contingit tali ob securiorem habitudinem dæmonum , in tali dicitur: *Mat. 12. a* Cum exierit spiritus immundus ab homine. Et sequitur: *Ibidem.* Reuertar in domum meam,& post fiunt nouissima illius peiora prioribus. Vndè & Semei de primo peccato inuenit veniam,de secundo non. *3. Re. 2. g* Qui ergò est sanus à peccato caueat ne peccet, vt non deterius ei contingat dictis modis.

Collatio Vigesimaseptima.

Sicut *pater suscitat mortuos,& viuificat,sic & filius.* Vt enim ait Augustinus, *Aug. tract. 23. in Ioã. post med. to. 9.* hic loquitur de resurrectione animarum,quæ fit per substantiam patris, & filij æternam, & incommutabilem. Et secundum hoc tria hic insinuantur. Primo,peccatorum præuaricatiua defectibilitas,ibi: *Mortuos.* Secundum,eorumdem à Deo saluifica viuificabilitas, ibi: *Pater suscitat.* Tertio, in viuificando operationis filij cum patre inseparabilitas,ibi: *Sic & filius.* Ait ergò: *Mortuos*, id est, peccatores. Augustinus: *Ibid. antè medium.* Immortalis, inquit, dicitur anima:est quidem,quia viuit semper anima, & est in illa quædam vita permanens, sed mutabilis vita. Secundum mutabilitatem vitæ huius , & mortalis dici potest, quia si viuebat sapienter,& desipit,mortua est in deterius: si viuebat insipienter,& sapit,mortua est in meliùs. Nam esse mortem in deterius, esse mortem in meliùs scriptura nos docet. Vtique in deterius mortui erant, de quibus dicitur: *Matt. 8. c* Sine mortuos, sepeliant mortuos suos. Et de hac lectione : *Quando mortui audient, & qui audierint, viuent*, in

deterius mortui erant, ideò reuiuiſcunt. Reuiuiſcẽdo moriuntur in melius, quia & reuiuiſcendo non erunt, quod erant: non eſſe autem, quod erant, mors eſt. Sed fortè ſi in meliùs eſt, non appellatur mors: appellauit autem illam [Coloſſ. 2.d] mortem Apoſtolus: Si autem mortui eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Mori nos vult, vt viuamus, quia viximus vt moreremur. Quidquid ergò & à meliore in deterius, & à deteriore in meliùs moritur, non eſt hoc Deus, quia neque in meliùs ire poteſt ſumma bonitas, nequè in deterius vera æternitas. Hæc Auguſtinus. Et ibi benè de hoc. Peccatores deſipiunt, & ideò mortui in deterius. Vt [Auguſt. de Ciuit. Dei. lib. 13. c. 2. tom. 5.] enim ait Auguſtinus. Mors animæ eſt, cùm illam deſerit Deus, ſicut mors corporis cum illud deſerit anima. Infrà: [Ioan. 8. d] In peccato veſtro moriemini. Et: Dimitte mortuos ſepe- [Matt. 8. c] lire mortuos ſuos. Et hi mortui ſeparatione Dei ab anima ſimiles ſunt mortuis corporaliter, ſeparatione Dei ab anima, & animæ à corpore. Vt enim iſti carent ſenſu, & motu, & ſunt algore frigidi, grauitate ponderoſi, canore debito priuati, & citò putrefiendi, ſic eſt de illis ſpiritualiter. [Iob 39.d] Et ideò anima peccatrix per cadauer ſignatur: Vbicumque cadauer fuerit, adeſt. Ibi Gregorius: [Greg. Mor. li. 31. c. 22. in princ.] Cadauer dicitur à caſu, & ideò qui in mortem peccati ceciderit, non inconuenienter poterit cadauer vocari: quaſi enim exanimis iacet, qui viuificantem ſpiritum non habet. Hæc ille. Et ideò taliter mortuus eſt magis plangendus. Vndè Auguſtinus: Plangis mortuum, ſed plange impium, an in te ſunt viſcera Chriſtianæ miſerationis? Plangis corpus à quo diſceſſerit anima, & non plangis animam, à qua diſceſſit Deus? Quaſi [Eccl. 22.g] diceret, non rectè facis: Luctus mortui ſeptem dies, fatui, & impij omnes dies vitæ eorum. Hos mortuos viuificat [Aug. tract. 19. in Ioan circa med. tom. 9.] ſolus Deus. Vndè Auguſtinus: Meliùs eſt anima quàm corpus, ſed meliùs quàm ipſa eſt Deus. Et ſequitur: Anima cum eſt in corpore, illi vigorem, decorem, mobilitatem, [Ib. dem.] officia membrorum præſtat: ſic cum eius vita, Deus ſci- [Iob 33. a] licet eſt in anima, præſtat illi ſapientiam, pietatem & iu- [Rom. 4. g] ſtitiam, claritatem, & ſic viuificat: Spiraculum omnipo- [Pſal. 84. b] tentis viuificauit me: Viuificat mortuos. Et in Pſalmo: Deus tu conuerſus viuificabis nos: *Et ſicut pater viuificat, ſic & filius: eo quòd ſicut pater habet vitam in ſemetipſo.* Infrà eo- [Aug. tract. 19. in Ioa. antè med. tom. 9.] dem. Ipſe enim filius eſt vita viuificans, infrà eodem: *Qui audit me tranſit à morte ad vitam.* Super quod Auguſtinus: A morte ſcilicet infidelitatis ad vitam fidei, à morte falſita- [Ioan. 14. a] tis, ad vitam veritatis, à morte iniquitatis, ad vitã iuſtitiæ, [Act. 17. c] infrà: Ego ſum vita. Et ideò ei debent ad hærere volentes viuificari: in ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus.

Collatio Vigeſimaoctaua.

ET *procedent qui bona egerunt in reſurrectionem vitæ, qui verò mala in reſurrectionem iudicij.* In his verbis quatuor inſinuantur. Quorum primum eſt iuſtorum in hac vita debita perfectibilitas, ibi: *Bona egerunt.* Secundum eſt eorumdem in futura vita glorioſa bonitas, ibi: *Procedent in reſurrectionem vitæ.* Tertium eſt reproborum inordinata peruerſitas, ibi: *Qui verò mala.* Quartum eſt eorumdem æterna damnabilitas, ibi: *In reſurrectionem iudicij.* Ait ergò: *Qui bona egerunt.* quales ſunt electi. Sed vt bona agant, ſunt quatuor [Matt. 7. c] neceſſaria. Quorum primum eſt agentium bonitas: Non [Gene. 4. a] enim poteſt arbor mala bonos fructus facere: Reſpexit e- [Greg. Mor. li. 22. c. 8.] nim Deus ad Abel, & ad munera eius. Super quod Gregorius: Ex dantis corde, id quod datur accipimus: non enim [Matt. 7. c] Abel ex muneribus, ſed ex Abel munera placuerunt: Arbor bona bonos fructus facit. Secundum eſt neceſſarium, [Pſal. 36. c] rei operatæ æquitas. In Pſalmo: Declina à malo, & fac bonum. Tertium eſt neceſſarium, perſeuerantiæ indefectibi- [Iob 1. a] litas: Sic faciebat Iob cunctis diebus. Ibi Gregorius: Incaſ- [Greg. Mor. lib. 1. c. 21. in prin.] ſum bonum agitur, ſi antè terminum vitæ deſeratur. Quartum eſt neceſſarium ſcilicet intentionis ordinabilitas. Affectus enim ſcilicet intentionis omni operi nomen impo- [Auct. de ſpiritu, et anima, cap. 4. apud Aug. tom. 3.] nit, vt dicitur de ſpiritu, & anima: Omnia in gloriam Dei facite. Et: Neſciat ſiniſtra tua, quid facit dextera. Et de prudentibus virginibus, & de fatuis: Sic agentes debent facere bonum, quoad proximos: Operemur bonum ad [1. Co. 10.] omnes. Item debent operari bonum quoad ſemetipſos. [Matt 6. d] In Pſalmo: Spera in Domino, & fac bonitatem. Item de- [Mat. 25. b] bent operari bonum, quoad Deum: Gloria & honor & [Gal. vlt. g] pax in reſurrectionem vitæ omni operanti bonum. Et: [Pſal. 36. a] Adhærentes Deo, odientes malum. Item quoad reſurre- [Rom. 2. a] ctionem corporis: Fulgebunt enim iuſti ſicut ſol. Et: Se- [Rom. 12. d] minatur in corruptione ſurget, in incorruptione. Et: Sal- [Mat. 13 g] uatorem expectamus, qui reformabit corpus humilitatis [1. Co. 15. c] noſtræ. Breuis ergò & modicus labor prædictorum, ma- [Phili. 3. a] gna & æterna præmiatio. Sed ſunt malè agentes ex defectu prædictorum quatuor, quia nolunt eſſe boni, nec bona agere. Et de alijs, quorum eſt manifeſta fatuitas, vt ait Au- [Auguſt. de ver. Domini. ſer. 12. poſt mediũ. to. 10.] guſtinus: Bona vis habere omnia, inquit, & nõ vis eſſe bonus: Domus tua plena bonis, & te habet malum Dominũ, nihil vis habere malum, nec etiam tunicam malam, vel caligam, & tamen malam vis habere vitam. Hæc ille. Patet [Ioan. 3. d] ergò talium infamia, vel fatuitas. Suprà: Qui malè agit, [Prou. 1. a] odit lucem: Pedes eorum ad malum currunt. Et lætan- [Prou. 2. g] tur cum malè fecerint. Et hi odiunt animas ſuas: Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam, ait Propheta: quia e- [Pſal. 10. b] nim faciunt iniquitatem, & peccatum, hoſtes ſunt animæ [Tob. 12. f] ſuæ. Et tales: *Ibunt in reſurrectionem iudicij,* ſcilicet damnati- [Aug. tract. 19. in Ioã. poſt med. to. 9.] onis, vt ait Auguſtinus. Tales enim reſurgent in damnationem: Omnes reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur. Et de hoc iudicio damnationis, Auguſtinus iſtud expo- [1. Co. 15. g] nens ait. Malè egerunt, quia malè vixerunt: malè autem [Auguſt. de Ciuit. Dei. lib. 20. c. 6 poſt med. tom. 5.] vixerunt, quia in prima animarum reſurrectione non reſurrexerunt, aut non in finem vſque manſerunt. Et tales: *Ibunt in reſurrectionem iudicij,* id eſt, damnationis. Et ibi multum de hoc.

Collatio Vigeſimanona.

I*Lle erit lucerna ardens, & lucens.* In his verbis præconium beati Ioannis à Saluatore, in quibus duo inſinuantur. Quorum primum eſt, diuini Spiritus, vel charitatis in Ioanne plenitudo, ibi: *Lucerna ardens.* Secundum eſt, cæleſtis ſapientiæ claritudo, ibi: *Lucens.* Vnde Gloſſa: *Lucerna ardens,* ſcilicet ſpiritu charitatis, &: *Lucens,* lumine veritatis. Ait: *Lucerna ardens.* Vt enim ait Gregorius. Lucerna eſt [Gregor. in Euã. ho. 34 ante mediũ] lux in teſta: talis fuit beatus Ioannes cæleſti numine plenus, & ſplendore, & ſpiritus feruore in carne mortali. De qua lucerna hic Auguſtinus multum. Ioannes perhibuit [Aug. tract. 23. in Ioã. non longè à princ. to. 9.] teſtimonium tamquam lucerna: miratus eſt lucernam, ſed illa dicit eſſe ſolem, ſcilicet eſſe venturum. Et ibi multum de hoc. Et ſuprà: In nocte venit, Chriſtus lucernam accẽ- [Ibid. tract. 4. ante me.] dit. Et Hugo: Ioannes præceſſit Chriſtum, lux lucem, lucerna ſolem. In Pſalmo: Paraui lucernam Chriſto meo. Et [Pſal. 131. c] iſta lucerna fuit ardens plenitudine Spiritus feruentis. Io- [Luc. 12. f] annes interpretatur, in quo gratia. Sed gratia vel ſpiritus [Act. 2. a] dicitur ignis: Ignem veni mittere in terram, id eſt, ſpiri- [Gregor. in Euã ho. 10 antè med.] tum inflammatem. Vnde & in Spiritu deſcendit ſuper diſcipulos, quia feruentes eos fecit, ait Gregorius illud exponens. Ignis enim eſt velocis motus, & eius motus eſt [Sap. lib. 3. de cælo, & mundo.] ſurſum, & finit omne, quod non eſt ſui generis, vt ait Sapiens. Et ideò conuenienter ſignat ſpiritum, quia habet cõ- [Chryſo. ho. 31. in Ioã. circa princ. tom. 3.] ſimiles effectus ſpirituales. Vt enim ait Chryſoſtomus: Scriptura vocat gratiam ſpiritus ſub appellatione ignis, vt erectum, & calidum, vt peccatorum conſumptiuum. Iſto igne Ioannes fuit lucerna ardens, & deindè lucens. Vndè [Ber. ſer. 6. in natiu. S. Ioan. Bapt. ante med.] Bernardus, quod ex feruore fuit ſplendor Ioannes, non feruor prodijt ex ſplendore: quia, inquit, lucere vanum, ardere parum, lucere, & ardere perfectum. Et ibi benè de hoc. Vndè ait, quòd fuit ardens in ſeipſo vehementi auſteritate conuerſationis, erga Chriſtum intimo feruore deuotionis, erga peccantes conſtantia liberæ increpationis, vt ibi exemplificat. Et iſto ardore fuit lucens. Fuit enim plus quàm Propheta. Et de iſta lucerna: Nemo ponit [Mat. 11. c] lucernam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt, id eſt, qui in Eccleſia. Vndè de ipſo Eccleſia cantat illud: Dedi te in lucem gentium. Hic [Iſai. 49. b] enim eſt lampas contenta apud cogitationes diuitum. Ad [Iob 12. a] huius imitationem doctores, & prædicatores debent eſſe lucernæ ardentes, & lucentes. Vt enim ait Auguſtinus:

ftinus: Et Prophetæ, & Apostoli lucernæ fuerunt. Vndè & de sanctis animalibus dicitur: Aspectus eorum quasi aspectus carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. Quod exponit ibi Gregorius de doctoribus. Et quoniam istud verbum fuit verificatum in Sancto Antonio de ordine fratrum Minorum, vt ait commentator, scilicet Abbas. Ideò sibi possit adaptari conuenienter. Etenim feruore amoris, & ardore deuotionis, & sublimitate contemplationis ipse fuit illustratus, & illuminatus in diuinis theorijs, & arcanis scripturarum mysterijs: prout ait commentator ibidem. Et sic fuit lucens alijs. De ipso verificatur illud: Surrexit Helias quasi ignis, & verbum illius, quasi facula ardebat.

Aug. hom. 23. Ezech. 1. f Gregor. in Ezech. lib. 1. ho. 5. antè med. Eccl. 47. a

CAPVT SEXTVM.

Collatio Trigesima.

EST hic puer vnus, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Supposita expositione beati Augustini, quæ patet in Glossis, exponendo hæc verba de doctore, tria insinuantur. Quorum primũ est, doctoris numerosa virtuositas, ibi: *Puer vnus*. Secundum est, documentorum scripturæ solida veritas, ibi: *Quinque panes*. Tertium est adimpletionis doctrinæ perfectab.litas, ibi: *Habet*. Ait ergò: *Puer vnus*, qualis debet esse doctor spiritualis: puer enim est mundus sanctitate. Vndè dicitur à puritate, ait Isidorus. Et vt ait Chrysostomus: Puer est mundus ab inuidia, & à concupiscentia, & ab alijs passionibus. Item est subiectus humilis obedientia parentibus specialiter, siue sint inopes, siue non, ait Chrysostomus. Item puer est simplex vera innocentia. Ludo enim simplici, & innocenti se exercet, nec est solicitus, nec inordinatè concupiscit loquendo de concupiscentia peccati, ait Hugo. Talis debet esse prædicator, vel doctor spiritualiter. Vndè infrà ait Saluator discipulis: Pueri numquid pulmentarium habetis? Et: Ecce puer meus, quem elegi. Et: Ecce ego & pueri mei. Et: Quicumque humiliauerit se sicut paruulus iste, & cætera. Talis debet habere panes, scilicet solida documenta scripturæ, quæ dicuntur panis ratione fundamentalis principalitatis inter alimenta, ratione suæ appetibilitatis, & ratione efficacis virtutis ad alendum, & ratione suæ vtilitatis: πᾶν enim Græcè, dicitur omne Latinè. Et hoc ideò, quia cũ omni cibo ponitur, vel quia omne animal eum appetit, ait Isidorus, loquens de pane. Et in cæteris cibis vincit panis vtilitas, ait Augustinus, ideò meritò in panibus signantur solida documenta scripturæ: Comedite panem meum. Et: Mitte panem super transeuntes aquas. Et hæc documenta signantur quinque panibus, quia originaliter deriuantur à veteri Testamento: Rota enim in medio rotæ: Et de his in figura: Si habes ad manum vel quinque panes. Et tales dicuntur hordeacei, quia littera legis vestita est tegminibus carnalium sacramentorum, ad medullam hordei vix veruenitur, ait Augustinus. Dicitur enim hordeum, quòd eius spica habeat ordines, ait Isidorus. Et talis panis est sanus, & virtuosus ad nutriendum. Vndè in figura: Videbatur mihi, qui subcinericeus panis. Et sequitur: Percussit illud atque subuertit: *Duo pisces*, dicta Prophetarum, & Psalmorum, qui sunt in condimentum, ait infrà: Non valebant trahere retè præ multitudiue piscium, id est, multimodorum intellectuum scripturæ. Multis modis alijs potest exponi moraliter, vt primus panis sit refectio pœnitentiæ, in Psalmo: Fuerunt mihi lacrymæ panes. Secundus panis est salutaris doctrina: Non in solo pane viuit homo, & cætera: Cibauit eum pane vitæ. Tertius panis est iustitia delectans: Beati qui esuriunt iustitiam: Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Quartus panis est charitas confortans: Quis patrem petit panem, & lapidem dabit ei: quod exponit Augustinus de charitate. Quintus panis est cælica consolatio socians: Panem de cælo præstitisti, omne delectamentum habentem. De his panibus debet doctor prædicare: Occurrite cum panibus fugienti. Secundùm Bernardum verò quinque panes sunt: vilitas vestium, maturitas sensuum, temperantia gulæ, custodia linguæ, labor manuum. Pisces verò sunt pœnitentia & fides, secundùm eumdem. Et hos panes debet doctor habere. Tunc enim habet documenta quæ prædicat, quando ea opere adimplet. Vndè Seneca: Omnia quæ dicunt, quæ iactant turba audiente, aliena sunt: dixit hoc Plato, dixit hoc Zeno, & sic de alijs. Quo modo autem hoc possunt esse sua, monstrabo. Faciant quæ dixerunt. Hæc ille. Ille ergò doctor habet panes, qui illa, quæ prædicat, facit, adimplet, quæ docet: qui autem non adimplet quæ docet, non sunt quæ prædicat: Cuius messem famelicus comedit. Et post: Bibent sitientes diuitias eius. Quod exponit Gregorius ibi de stulto doctore.

Isid. etym. lib. 11. c. 2. Chryso. ho. 59. in epist. ante med. to. 2. Ibid. ho. 63 post mediũ. Hugo de vanit. mundi. lib. 2. post medium. Ioan. vl. d Mat. 12. c Isai. 8. c Mat. 18. g Isid. etym. li. 20. c. 2. Aug. ibid. 121. ad Probam. ca. 8. to. 2. Prou. 8. a Eccl. 11. d Ezec. 1. g 1. Re. 21. d Aug. tract. 24. in Ioã. circa med. tom. 9. Isidor. ety. lib. 17. c. 3. Iudic. 7. f Ibidem. Ioan. vl. c Psal. 41. a Deut. 4. d Eccl. 15. b Matt. 5. a Prou. 12. c Luc. 11. b Aug. epist. 121. ad Probam. ca. 8. to. 2. Sap. 16. d Isai. 21. d Senec. epist. 108. propè finem. Iob 5. d Ibidem. Greg. Mor. lib. 6. c. 5. post med.

Collatio Trigesimaprima.

OPeramini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Dehortatur enim operari cibum qui perit, & hortatur operari cibum, qui non perit. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est cibi materialis defectibilitas, ibi: *Cibum qui perit*. Secundum, spiritualis cibi indeficiens perpetuitas, ibi: *Cibum, qui permanet*. Tertium, benè agendi hortabilitas, ibi: *Cooperamini*, id est, operibus mereamini, ait Glossa. Ait ergò: *Cibum qui perit*. Et talis est duplex: Vel cibus corporalis mortalem vitam sustinens, qui perit ratione suæ defectibilitatis, & etiam ratione corruptibilitatis cupientis ipsum: Esca ventri, & venter escis. Deus autem has, & hunc destruet. Et Seneca loquens de ventre, inquit: In ventrem congerimus tamquam recepta seruantem: sine fastidio implendus est. Quid ad rem pertinet quid accipiat, periturus quidquid acceperit? Hæc ille. Et licet iste sit necessarius, non propter ipsum finaliter est operandum: Nolite soliciti esse quid manducetis. Ibi Augustinus: Non debemus euangelizare, vt manducemus, sed manducare vt euangelizemus. Item est cibus, scilicet delectatio voluptatis carnalis: Non remansit de cibis eius. Ibi Gregorius: Cibus eius, id est, animæ est omne quod peruerso desiderio concupiuit: sed iste cibus non est hominum, sed brutorum, ait Origenes: Cui concordat illud, quod ait Plato: quòd voluptas est esca malorum, quia in esca capiuntur vt pisces, vt ait Tullius: Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo; sic capiuntur homines tempore malo. Idem Ambrosius, qui ait, quòd escæ malorum sunt voluptates. Item est cibus scilicet animæ erroneæ doctrinæ, siue hæretica peruersitas: Panis in vtero vertetur in fel aspidum. Et: Panis mendacij suauior. Et loquitur de peruersa doctrina: Ne desideres in cibis eius, in quo est panis mendacij. Item est cibus, qui perit, scilicet peccati apparens delectabilitas. Vt enim ait Cassianus: Habet anima suos cibos noxios, vt est luxuria, detractio, inuidia, quos apponit diabolus in mensa sua: Confundet te in cibis suis. Et quilibet cibus prædictus perit. Sed est è contrario cibus spiritualis qui permanet, multiplex, vel verbum Dei, vt dicitur hic, secundùm sanctos: Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. Vt enim ait Origenes: Cibus verus animæ rationalis est sermo Dei. Item est spiritualis cibus animæ sanctæ interioris pœnitentiæ sustentantis veritas: Antequam comedam suspiro. Ibi Gregorius. Luctu suo anima pascitur, cùm ad superna gaudia flendo subleuatur: Cibauit me cinere, id est, peccatorum recogitatione: Cinerem, inquit, Propheta: Tamquam panem manducabam. Item est cibus animæ, scilicet iustitiæ æquitas: Beati qui esuriunt iustitiam. Præcepta enim disciplinæ sunt cibus, ait Anselmus: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris. Item cibus spiritualis est, diuinæ contemplationis refectio: Inde cõtemplabitur escam. Ibi Gregorius. Sola eius visio est nostræ mentis refectio. Ob multitudinem istorum ciborum spiritualium dicitur conuenienter: multi cibi in noualibus patrum, id est, in conscientiarum secretis. Propter primos cibos nõ est operandum, quoniã omnes tales pereunt, & labor est magnus & intru-

1. Cor. 6. c Senec. epist. 110. post med. Matt. 6. b Aug. de ser. Do. in mõt. li. 2. c. 24. to. 4. Iob 20. c Greg. Mor. lib. 15. c. 12. post med. Orig. super ... ho. 2 ... Cice. de s... ... Eccls. 9. ... Amb. li. ... Isaac, ... anima. ca. 7. ... med. tom. 1. Iob 21. d Prou. 9. a Pro. 23. a Cassianus de instit. ... lib. 5. cap. 21. Eccl. 15. f Eccl. 13. a Origen. super ... hom. ... ho. 27. Iob 3. d Greg. Mor. lib. cap. 7. Thren. 3. d Psal. 101. b Matt. 5. b Ansel. de si. ... militib. c. 46 Ioan. 4. c Iob 39. d Greg. Mor. li. 31. c. 19 ... fin.

& infructuosis. Vndè de laborantibus pro talibus dicitur improperando: Dederunt quæcumque pretiosa pro cibo. Pro verò cibo spirituali, qui non perit est laborandum: quia labor est modicus, & breuis, & delectabilis, & panis pretiosus, deliciosus, & permanens: Exiguum laborabis, & citò edes de generationibus eius: Operamini opus vestrum, & dabit vobis mercedem vestram. Et ibidem: Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Et: Formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi.

Thre. 1. d *Eccli. 6. c* *Eccli. vl. g* *Ibidem.* *Prou. 30. a*

Collatio Trigesimasecunda.

Panis *enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.* In his verbis tria signantur. Primo, filij Dei ad cibum sustentandum apta idoneitas, ibi: *Verus panis.* Secundo, humanitatis suæ veritas, ibi: *De cælo descendit.* Tertio, potestatiua virtuositas, ibi: *Dat vitam mundo.* Ait ergò: *Verus panis.* Vt ait Augustinus exponens illud: Panem angelorum manducauit homo. Quis est panis angelorum? In principio erat verbum. Sed quo modo manducat homo: Verbum caro factum est? Dicitur ergò Deus panis per similitudinē, non per proprietatem. Et sequitur. Deus est tibi totum. Si esuris, panis est tibi: si sitis, aqua est tibi: si in tenebris es, lux est tibi: si nudus es, vestis est tibi. Omnia possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo. Hæc ille. Meritò ergò dicitur filius Dei panis ratione fundamentalis principalitatis, & ratione desiderabilis appetibilitatis, & ratione potestatiuæ virtuositatis ad sustentandum, & ratione præcipuæ vtilitatis, vt habitum est in præcedenti collatione, vbi de quinque panibus. Panis cuum omni cibo apponitur, & omne animal panem desiderat, & in cæteris cibis vincit vtilitas panes. Et quia prædicta sunt summè in filio Dei, ideò meritò dicitur panis: Comedite panem meum. Et in Psalmo: Pane cæli saturauit eos: Panem desiderabilem non comedi: Panis cor hominis confirmet, ait Propheta: Et iste panis descendit de cælo, non à loco egrediendo, nec per spatium progrediendo, nec ad locum vbi non erat accedendo, nec quod erat amittendo, sed quod non erat, scilicet humanitatem assumendo, & verus homo existendo. Suprà: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Et ibi de hoc: Vtinam dirumperes cælos, & descenderes. Et de hoc Augustinus benè. Factus est filius Dei, quod non erat, nō amittens quod erat. Et hic panis dat vitam mundo. Suprà: Sicut pater viuificat mortuos, ita & filius, ibi de hoc. Prædictus enim panis dat vitam gratiæ viuificantis. Suprà: Qui audit, & credit in me, habet vitam æternam: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Item dat vitam lætitiæ interius iucundantis. Iucunditas cordis hęc est, vita hominis. Sed in ipso solo, & ab ipso est vera lætitia: eo quòd lætitia est diffusio animi, quia diffunderis cum delectaris, ait Augustinus. Diffusio propriè est super illud, quod maius est, sed anima rationali solus Deus est maior: Anima eius in semetipso lugebit. Ibi Gregorius: Quisquis in se gaudere appetit, eo ipso in luctu est, quia à vera lætitia recessit. Vndè enim lætitia mentis est ipse creator. Hæc ille. Ideò: In Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Item dat vitam æternam. Infrà eodem: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Qui ergò volunt habere vitam, debent sumere de præfato pane.

Aug. tract. 13. in Ioan. antè med. tom. 9. *Psal. 77. c* *Ioan. 1. a* *Ibidem. b* *Aug. ibid. post multa.* *Prou. 9. b* *Ps. 104. d* *Dan. 10. a* *Ps. 103. b* *Ioan. 3. g* *Isai. 64. c* *Aug. tract. 21. in Ioan. ante med. to. 9.* *Ioan. 5. d* *Ibidem.* *Coloss. 1. c* *Eccl. 13. g* *Aug tract. 15. in Ioan. propè finem tom. 9.* *Iob 16. d* *Greg. Mor. 12.* *Abac. 3. d* *Ioan. 6. f*

Collatio Trigesimatertia.

Ego *sum panis viuus, qui de cælo descendi: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Sicut patet hic ab Augustino, & etiā à Chrysost. Filius Dei vocat se panem, secundùm diuinam, & etiam secundùm humanam naturam. Vndè intelligendo istud verbum de filio Dei secundùm naturam diuinam, quatuor insinuantur. Quorum primum est filij Dei, in quantum verbum æternum ad cibandum, & sustentandum humilis virtuositas, ibi: *Ego sum panis viuus.* Secundum est, suæ humilitatis veritas, ibi: *De cælo descendi,* Tertium est, modi sumendi istum panem debita qualitas, ibi: *Si quis manducauerit.* Quartum est, consequens vtilitas, ibi: *Viuet in æternum.* De primis duobus, vt in priori collatione. De tertio verò notandum, quòd spiritualiter dicitur manducari verbum diuinum, ad similitudinem manducationis corporalis. Habet enim anima suum os. Est anim duplex os, scilicet cordis, & corporis, ait Augustinus: Aperiebant os suum quasi ad imbrem. Quod exponit ibi Gregorius de ore cordis. Item habet anima dentes suos: Quare lacero carnes dentibus meis? Ibi Gregorius: Dentes dicuntur interni sensus. Item habet anima ventrem suum: Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris, id est, mentis, ait Gregorius illud exponens. Ille ergò manducat panem, qui est filius Dei, qui sumit ipsum in ore cordis, secundùm illud: Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Et dentibus discretionis, siue interni intellectus considerationibus ipsum considerat, quasi masticando, & ad intimum cordis intromittit, & retinet: Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior, scilicet iste panis, qui est melior omni cibo. Vel dicitur iste panis manducari, quando ipsa sacra scriptura, quæ est de ipso manducatur: Fili hominis: venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine isto. Ibi Gregorius. Per ventrem, mens signatur: viscera mentis sunt eius interna, ac recta intentio, sanctum desiderium, humilis voluntas ad Deum, pia ad proximum: quæ interna debent comedere verbum Domini, vel volumen scripturæ, id est, pertractare, & intelligere, prout ibi exponit: Inuenti sunt sermones tui, & comedi illos. Qui sic manducat, viuet in æternum tam vita gratiæ, quàm vita gloriæ, vt dictum est in priori collatione: Lignum enim vitæ est his, qui apprehenderunt eam, scilicet sapientia diuina, quæ est filius, & quæ est panis prædictus: qui panis tamen non sapit habentibus languidas fauces, & morbidum palatum: Abominabilis fit ei in vita sua panis. Quod exponit ibi Gregorius de isto pane dicens: Quòd in pane Dominus signatur, qui tamen hæreticis est insipidus & abominabilis ob morbidum defectum eorum.

Aug. tract. 26. in Ioā. tom. 9. *Chryso. ho. 45. in Ioā. tom. 3.* *August. de Trinit. lib. 15. cap. 10. tom. 3.* *Iob 29. d* *Greg. Mor. li. 20. c. 2. post med.* *Iob 13. b* *Greg. Mor. lib. 11. c. 15. in princ.* *Pro. 20. d* *Greg. Mor. lib. 8. c. 15. antè med.* *Rom. 10. b* *Eccl. 36. c* *Ezec. 3. a* *Gregor. in Ezec. li. 1. ho. 10. antè med.* *Iere. 15. e* *Prou. 3. c* *Iob 33. c* *Greg. Mor. lib. 23. c. 17*

Collatio Trigesimaquarta.

Qui *manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam.* Habito in priori collatione de cibo saluifico, quo cibat filius Dei electos suos, scilicet seipso, qui est panis vitæ secundùm naturam diuinam: in his verbis figuratur cibus viuificus qui est caro & sanguis Iesu Christi, & panis vitæ secundùm naturam humanam. Et secundùm hoc, tria in his verbis figurantur. Quorum primum est, cibi saluifici eminens dignitas, ibi: *Carnem & sanguinem.* Secundum est modi sumendi perfectibilitas, ibi: *Manducat.* Tertium eius cibi efficax virtuositas in sumente debito modo, ibi: *Habet vitam.* Ait ergò: *Qui carnem meam, & sanguinem.* Et in hoc patet diuinæ bonitatis mirificentia, quòd dignatus est seipsum dare in cibum homini. Et patet etiam cibi supereminentia, & dignitatis humanæ apud eum excellentia, quòd intantum reputauit hominem, vt seipsum daret ei in cibum. Propter quod clamat Augustinus: O sacramentum pietatis! ô signum vnitatis: ô vinculum charitatis: hoc tamen fecit filius Dei ostendens communicatiuam bonitatem, nutriens & efficiens in homine, & geminam nobilitatem inducens firmam spem. Vndè Chrysostomus. Ideò Christus hoc ipsum fecit, scilicet carnem suam, & sanguinem dare, in amorem nos inducens maiorem, & suam dilectionem ostendens. Et sequitur: Alij, qui genuerunt, multotiens nutrire dant alij liberos suos. Ego autem filius Dei, scilicet, non ita meipsum vobis appono, omnes vos nobiles esse volens, & benignam vobis de futuris prætendens spem. Qui enim hic vobis dedi me ipsum, multò magis in futuro volui vester fieri. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Et concordat dictum Chrysostomi cum dicto Phauorini Philosophi, dicentis, quòd pueri qui nutriuntur, & educantur lacte matris vegetiores sunt, & vigorosiores, & etiam pulchriores, quàm si nutrirentur lacte alieno, vt ait Gellius

Aug. tract. 26. in Ioā. post mediū. tom. 9. *Chryso. ho. 45. in Ioā. post mediū. tom. 3.* *Ibid. paulò post.*

Et ideò homo accedens ad sacram mensam, scilicet ad altare, debet prædicta cogitare: Quando sederis cum Principe vt comedas, diligenter attende quæ opponuntur tibi. Et: Probet se homo, & sic edat de pane illo. Quare autem filius dedit carnem & sanguinem in cibum, & quare sub specie carnis & vini, Hugo: Voluit, inquit, sapientia Dei ostendere, quoniam ipsa est cibus animarum, & refectio. Et propterea carnem assumptam in edulium proposuit, vt per cibum carnis ad gustum inuitaret diuinitatis. Sed ne rursus humana infirmitas à tactu carnis horreret, consueti, & principalis edulij specie illam velauit, & sic sumēdam illam proposuit. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Hunc salutificum cibum debet homo manducare, vt sicut est in manducatione auida assumptio, & iucūda masticatio, & ad intimum cibi intus missio, & eiusdem retentio, & incorporatio, sic in sumptione huius cibi debet esse feruida appetitio, discreta dijudicatio, per amorem intima susceptio, & cibantis in ipsum cibum transmutatio. Vt enim ait Augustinus loquens in persona filij Dei: Cibus sum grandium, nec tu me in te mutabis, vt cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Ad istam manducationem inuitando dicitur: Vade & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum. Et qui manducat istum panem siue carnem, & sanguinem, sub specie panis, recta fide, ordinata charitate, affectuosa deuotione, habet vitam, quia semetipsum ei, qui est vita, incorporat: hoc enim est manducare, in Christo manere, ait Augustinus, & Christum in seipso manere. Et econtrariò defectu istius manducationis deficit vita. In Psalmo: Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum. Et alibi: Omnem escam, id est, perfectam, quæ est in corpore, & sanguine Domini, abominata est anima eorum, & appropinquauerunt vsque ad portas mortis. Aut mugiet bos cum antè præsepe plenum steterit. Ibi Gregorius exponit istud. Præsepe natus Saluator impleuit, qui semetipsum cibum mentibus mortalium præbuit. Secūdùm illud: Qui carnem meam manducat, in me manet.

Gell. noct. Attic. lib. 12. cap. 1. — Pro. 23. c — 1. Cor. 11. f — Hugo de sacra fid. li. 2. p. 8. c. 8. in princ. — Aug. cōfess. lib. 7. c. 10. tom. 1. — Eccli. 9. d — Aug. hom. 26. — Psal. 101. a — Ps. 106. b — Iob 6. b — Greg. Mor. lib. 7. c. 4. post mediū. — Luc. 2. d

Collatio Trigesimaquinta.

DOmine ad quem ibimus? Verba vitæ habes. Vt ait Chrysostomus: Verbum hoc est amicitiæ ostensiuum, quoniam omnibus erat eis Christus honorabilior, & patribus, & matribus, & omnibus. Ideò ad alios non erat refugere. Hæc ille. Et secundùm hoc tria insinuantur, scilicet maiestatis filij Dei professio, ibi: *Domine*. Secundum est eundi post alium abnegatio, ibi: *Ad quem ibimus?* quasi dicerent: ad nullum alium. Tertium, causæ ob quam non est abeundum post alium, sed standum cum Christo, subiunctio, ibi: *Verba vitæ habes*. Ait ergò: *Domine*. Ipse enim est verus Dominus, infrà: Vocatis me Magister, & Domine, & benè facitis, sum etenim. Vt enim ait Augustinus: Verus Dominus est, qui non eget seruo. Vt enim ait Dionysius: Vera dominatio est non peiorum excessus, sed omnis, & pulchrorum, & bonorum possessio, & cadere non valens fortitudo. Et commentator, id est, Episcopus: Vera est dominatio seruitute priuata, habitu libera, nullo modo in subiectos tyrannica, dilectione flebili, seuera, & cæt. Et quia talis est dominatio Dei, ideò verus est Dominus, superexcellēti sublimitate, eo quòd super omnes, & sub nullo: Ipse enim est Rex regum, & dominus dominantium, & solus potens. Item ipse est Dominus incoarctabili potestatis extensione, quia Dominus omnium. Item ipse est Dominus interminabili potestate. Potestas enim eius potestas æterna. Et: Ipse enim regnabit in æternum, & vltra. Et: Dominus nomen illi, ait Propheta. Et quia talis Dominus, post nullum alium eundum est, quia hoc est ab eo apostatare, & hoc est retrocedere, hoc ad vomitū redire, hoc est regnum amittere. Ideo ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Isti enim qui quærunt honorum excellentiam, vel diuitiarum affluētiam, vel voluptatum lasciuiam, vel rerum scientiam, quæ omnia plenius, & verius inueniuntur in Deo, quàm in alijs, prout ostendit Augustinus benè. Ideò in figura: In te vno omnia simul habentes, non debuimus te dimittere. Et: Ostendam tibi omne bonum. Et: Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa. Et ideò in Psalmo: Mihi adhærere Deo bonum est. Et: Quis non separabit à charitate Christi? Et: Tenui eum & non dimittam. Ad nullum ergò eūdum, nisi ad Christum. Et hoc meritò, quia verba vitæ habet, verba, inquam, vitæ originaliter emanātia, scilicet à fonte vitæ: Fons vitæ verbum Dei in excelsis. Item verba vitæ realiter, suprà eodē: Verba quæ ego loquor, spiritus & vita sunt. Item verba vitæ effectualiter: Præcepta mea custodiat cor tuum. Et sequitur: Annos vitæ apponent tibi. Et post: Custodi legem atque consilium, & erit vita animæ tuæ. Et: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Quia ergò Dominus est, obediendum est ei humiliter. Et quia talis Dominus qui est omne bonum, & in quo omnia, adhærendum est ei inseparabiliter. Et quia verba vitæ habet, audiendus est deuotè, & diligenter.

Chryso. ho. 46. in Ioā. post mediū. tom. 3. — Ioan. 13. b — Dionys. de diuin. nom. c. 12. antè med. — Apoc. 19. c — Gal. 4. b — Dan. 7. f — Exo. 15. a — Mat. 19. a — Aug. cōfess. li. 2. cap. 6. tom. 1. — Exo. 33. g — Sap. 8. b — Psal. 72. d — Rom. 8. b — Cant. 3. d — Eccl. 1. a — Prou. 3. a — Ibidem. — Ioan. 8. b

CAPVT SEPTIMVM.

Collatio Trigesimasexta.

DIE *festo mediante ascendit Iesus in templum, & docebat*. Cum facta filij Dei sint nobis exempla faciendi similia. Vt enim ait Augustinus: Factum Christi est nobis verbum, id est, documentum. Ideò in his verbis tria signantur nobis facienda exempla Christi. Quorum primum est virtuosa vacatio ad colendum Deum, ibi: *Die festo mediante*. Secundum est in tali vacatione ad sacrum locum diuino cultui dedicatum accessio, ibi: *Ascendit in templum*. Tertium est diuinæ doctrinæ ibidem dispensatio, ibi: *Docebat*. Vt ex primo excludantur indebiti labores. Ex secundo inutiles vagationes. Ex tertio infructuosæ locutiones. Ait ergò: *Die festo mediante*, ad litteram. In medio festi, id est, in media die septem dierum festiualium, id est, quarta die, ait Glossa: Ascendit Christus in templum. Et hoc in figura, quòd dies festus fidelium debet esse virtuosus. Virtus enim est in medio, ait Sapiens. Vndè Bernardus. Tene medium, si non vis perdere medium. Medium enim sedes modi est. Et ideo dicitur de Sapientia: Stans in medijs semitis. Dies ergò festus medius est ille, qui est virtuosus. Vndè nota quòd est festiuitas satanica, in qua vacatur operibus peccatorum. Vndè Chrysostomus: Dæmonum nundinæ, & non hominum sunt theatra, quæ foris perficiuntur. Idcircò deprecor satanicis abstinere nundinis: non enim fas est introire festiuitatem satanicam. Hæc ille. Et Augustinus: Iudæi seruiliter obseruant sabbatum, scilicet qui ad luxuriam, & ebrietatem seruant, quanto meliùs, inquit, fœminæ eorum lanam facerent, quàm in Neomenijs saltarent: Festiuitates vestras odiuit anima mea. Item est festiuitas humana, qua indulgetur comessationibus superfluit, & vanis ludis, & otijs, quæ licet secundum se non sunt peccata mortalia, tamen periculosa fiunt, & ad talia disponunt: Viderunt hostes, & deriserunt sabbata eius. Super quod Gregorius: Sabbata hostes derident, cum maligni spiritus ipsa vacationis ostia ad illicitas pertrahunt cogitationes. Exemplum de natali festiuo Herodis, de quo posteà fuit Ioannes decollatus. Et est festiuitas angelica, siue diuina, in qua indulgetur diuino cultui, & laudibus, quiescendo ab operibus seruilibus, & peccatis, de qua in Psalmo: Diem festum agent tibi. Vndè Chrysostomus: Nihil perniciosum facere, est diem festum agere. Item est festiuitas cælica, in qua vacatur diuinæ visioni, & fruitioni. Vndè Augustinus hic: Dies festus meus est, non istis diebus percurrens, sed permanens in æternum. Ipsa erat festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube: Celebra Iuda festiuitates tuas. In die verò festo virtuoso debet fidelis ascendere ad templum materiale, vt oret Deum, si possibile est: vel ad spirituale, id est, templum cordis. In Psalmo: Adorabo ad templum sanctum tuum. Et Prælatus, vel doctor debet docere in templo Dei. Et de vtroque Augustinus:

Aug. tract. 24. in Ioā. ante med. tom. 9. — Ethic. 2. — Ber. de cōsider. lib. 1. post med. — Prou. 8. a — Chryso. ho. 31. in Matt. propè finē. tom. 3. — Aug. tract. 3. in Ioan. post med. tom. 9. — Isai. 1. d — Thren. 1. c — Greg. Mor. lib. 5. ca. 2. post med. — Marc. 6. b — Psal. 75. b — Aug. tract. 28. in Ioā. post med. tom. 9. — Nahū. 1. d — Psal. 5. b

August. de Ciuit. Dei. lib. 2. c. 28. tom. 5.

ſtinus: Ad Eccleſias confluant populi caſta celebritate, honeſta vtriuſque ſexus diſtinctione: vbi veri Dei aut præcepta inſinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur, aut beneficia poſtulantur. Vndè & in templo docebat Dominus. Infrà eodem: *Clamabat docens in templo.* Et ſuprà proximo: *Hæc dixit in ſynagoga*, & cætera. Qualiter autem eſt orandum in templo, ſuprà, vbi dicitur: Veri adoratores, & cætera. Qualiter autem eſt docendum, alias dicendum.

Ioan. 4. c

Collatio Trigeſimaſeptima.

CIrcumciſionem accipit homo in ſabbato, vt non ſoluatur lex Moyſi. Spiritualiter in his verbis tria intelliguntur, ſiue figurantur. Quorum primum à peccatis ſatisfactio, & concupiſcentiarum abdicatio, ibi: *Accipit homo circumciſionem.* Secundum eſt Deo, & diuinis quieta vacatio, ibi: *In ſabbato.* Tertium eſt in prædictis à tranſgreſſione legali liberatio, ibi: *Vt non ſoluatur lex Moyſi.* Ait ergò: *Accipit homo circumciſionem*, id eſt, ſpiritualem: Non quæ in manifeſto, & in carne circumciſio. Et ideò notandum, quòd eſt circumciſio cordis triplex: vna eſt, ſcilicet ablatio contumaciæ, & ceruicoſitatis: Circumcidite præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram duriſſimam. Item debet eſſe circumciſio malignæ cogitationis: Circũcidimini, & auferte præputia cordium, & cætera. Item debet eſſe circumciſio inordinatæ appetentiæ, ſiue cupiditatis: Circumcidat Dominus cor tuum, & cor ſeminis tui. Vt prima ſit in vi iraſcibili. Secunda in vi rationabili. Tertia in vi concupiſcibili. Item debet eſſe circumciſio conuerſationis ſæcularis, & coloniæ, ſiue operationis in figura: Maſculus cuius præputij caro circumciſa non fuerit, delebitur anima eius, & cæt. Ibi in Gloſſa benè. Qualiter omnia membra debent eſſe circumciſa. Et Bernardus benè & multum de hoc in figura: Si quis voluerit adducere mulierem de captiuis in vxorem, radet cæſariem, & circumcidet vngues, deponat veſtem. Cæſaries, quæ eſt collectio capillorum, & generatur in ſuprema parte ex ſuperfluitate humoris, & caloris, ſecundùm Sapientem, ſignat ſuperfluas cogitationes mentis. Vngues qui generantur ex ſuperfluitate terreſtri declinãte ad partem inferiorem, ſecundùm Sapientem ſignant carnales operationes. Veſtis verò ſignat mundanam conuerſationem: quæ omnia ſunt auferenda à vita Chriſtiana. Et de hac circumciſione hic Auguſtinus, qui ait: Quod circumciſio, quæ eſt carnis expoliatio, eſt in ſignum ſpoliationis cupiditatum carnalium à corde. Et de hoc ſimiliter Damaſcenus, & Hugo. Et hæc circumciſio ſpiritualis debet eſſe in ſabbato virtuoſo. Sabbatum enim requies dicitur, ait Auguſtinus. Vndè nota quòd eſt quadruplex ſabbatum. Vnum legalis cærimoniæ: Sabbatum, & feſtiuitates veſtras non feram. Item eſt ſabbatum torporis, & deſidiæ: Viderunt hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius, quod eſt expoſitum in priori collatione. Item eſt ſabbatum, ſcilicet tranquilla quies conſcientiæ à tumultu, & ſtrepitu inordinatorum affectuum: Et vocaberis ſabbatum delicatum. Et in iſto non licet portare pondera, peccatorum ſcilicet. Et Auguſtinus: Spiritualiter obſeruat ſabbatum abſtinens ab omni opere ſeruili, id eſt, peccato. Et ſuprà ad litteram. Spiritualiter obſeruat ſabbatum, qui ſpe futuræ quietis operatur ſi quid operatur. Item ſabbatum plena tranquillitas gloriæ. & erit menſis ex menſe, & ſabbatum ex ſabbato. Super quod Gregorius: Menſis ex menſe eſt, quia qui hic perfectè viuunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducuntur. Sabbatum verò ex ſabbato eſt, quia qui ſic ſe circumcidunt à vitijs, & voluptatibus, & affectibus inordinatis, & Deo vacant, & in Deo quieſcunt, non ſoluunt legem tranſgrediendo, ſed adimplent perficiendo. Hoc enim eſt feſtum agere, nihil pernicioſum agere, vt dictũ eſt in priori collatione.

Rom. 2. b — Deu. 10. d — Iere. 4. a — Deu. 30. b — Gen. 17. a — Ber. ser. 3. de circum ciſ. Dom. ante med. — Deu. 21. b — Lib. 12. de nat anim. — Lib. 14. de nat. anim. — Aug. tract. 30. in Ioã. ante med. tom. 9. — Damaſ. orthod. fid. lib. 4. cap. 24. poſt med. — Hugo de ſacra. fid. lib. 1. p. 12. c. 2. — Auguſt. de Ciuit. Dei. lib. 11. ca. 8. tom. 5. — Iſai. 1. d — Thren. 1. c — Iſai. 58. f — Iere. 17. c — Aug. tract. 3. in Ioan. poſt med. to. 9. — Idẽ de Gen. ad lit. li. 4. ca. 13. to 3. — Iſai. vlt. g — Gregor. in Ezec. lib. 1. ho. 6. poſt med.

Collatio Trigeſimaoctaua.

SI quis ſitit, veniat ad me, & bibat. In his verbis tria figurantur, quæ debent eſſe in fidelibus. Quorum primum eſt feruida appetitio, ibi: *Sitit.* Secundum eſt mentis eleuatæ ad Deum progreſſio, ibi: *Veniat.* Tertium diuinarum influentiarum auida ſuſceptio, & ad intima intromiſſio, ibi: *Bibat.* Ait ergò: *Si quis ſitit*, id eſt, feruenter deſiderat. Sitis enim eſt deſiderium frigidi, & humidi, vt dicitur. Et ſic ſitire implicat rei potabilis appetibilitatem, & appetitus feruorem. Vndè Chryſoſtomus: Qui ſitiunt cum calicem ſuſceperint, cùm multò deſiderio eum attrahunt, & tunc requieſcunt. Sic debet eſſe ſpiritualiter in ſitiente diuinas influentias. Eſt enim quadruplex ſitis bona: vna eſt audiendi documentum rectum fidei purificantis, & refrigerantis: Mittam in terram non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed ſitim audiendi verbum Dei. Item eſt ſitis diuinæ ſapientię clarificantis, & illuminantis: Qui bibunt me, adhuc ſitient. Item eſt ſitis iuſtitiæ: Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam. Ipſa enim cibus, & potus eſt delectãs ipſum iuſtum. Vt ait Auguſtinus: Cibum manducas, vt reficiaris, & ille deficit: manduca iuſtitiam, & illa integra perſeuerat. Item eſt ſitis diuinæ gloriæ ſatiantis, de qua in Pſalmo: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Et alibi: Sicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum. Et ibi Auguſtinus benè de iſta ſiti. Si ſitiens debet venire ad filium Dei. Vndè Auguſtinus: Si ſitimus, adeamus, & nõ pedibus, ſed affectibus, non migrãdo, ſed amando veniamus. Et ſequitur: Migrat corpore, qui mutat locum, migrat corde, qui mutat affectum. Si aliud amas, aliud amabas, non ibi es, vbi eras. Hęc ille. Sitiens ergò veniat indiſtanter non differendo, veniat feſtinanter non tardando, vel torpendo, veniat perſeueranter non deficiendo. In Pſalmo: Cucurri in ſiti. Et: Omnes ſitientes venite ad aquas. Et: Tranſite ad me, & à generationibus meis adimplemini: Venite ad me omnes qui laboratis, & reficiam vos. Sic veniens, & ſitiens primo modo, debet bibere potum fidei refrigerantis æſtum cupiditatis, prout hic hortatur. Et ſuprà: Qui biberit ex aqua quam dedero ei non ſitiet iterum. Sitiens verò ſecundo modo modo debet bibere potum iuſtitiæ delectantis: Bibe aquam è ciſterna tua, id eſt, iucunditatem de conſcientia tua. Et in Pſalmo: De torrente in via bibet, id eſt, in fortitudine iuſtitiæ. Quid enim fortiùs deſiderat anima, quam veritatem, & oportet vt ſit ſanum palatum, vt manducet & bibat veritatem, ſapientiam, iuſtitiam, ait Auguſtinus. Item ſitiens tertio modo debet bibere potum ſapientiæ: Aqua ſapientiæ potabit illum. Item ſitiens quarto modo debet bibere deſiderabilem potum gloriæ ſatiantis: Bibite & inebriamini. Et in Pſalmo: Apud te eſt fons vitæ: Deducet eos ad vitæ fontes aquarum: Torrẽte enim voluptatis tuæ potabis eos, ait Propheta. Magna ergò munificentia filij Dei inuitantis ad bibendum, & mira vehementia dulcedinis prædictorum potuum ad ſatiandum.

Ariſt. 2. de anima. — Chryſo. ho. 50. in Ioã. circa princ. tom. 3. — Amos 8. b — Eccl. 24. c — Matt. 5. b — Aug. tract. 13. in Ioan. antè med. tom. 9. — Pſal. 41. a — Auguſt. enarrat. in Pſal. 41. ante me. to 8. — Idẽ tract. 32. in Ioã. circa prin. tom. 9. — Pſal. 61. b — Iſai. 55. b — Eccl. 42. a — Matt. 11. c — Ioan. 4. b — Prou. 5. c — Pſa. 109. b — Aug. tract. 26 in Ioã. antè med. tom 9. — Eccl. 15. d — Cant. 5. a — Apoc. 7. g — Pſal. 35. b

Collatio Trigeſimanona.

QVi credit in me, flumina de ventre eius fluent aqua viua. In his verbis tria figurantur. Quorum primum eſt fidei perfectibilitas, ibi: *Qui credit in me.* Secundum eſt eiuſdem interior fecunditas, ibi: *De ventre eius.* Tertium eſt virtuoſarum emanationum affluens copioſitas, ibi: *Fluent flumina aqua viua.* Ait ergò: *Qui credit in me.* Vt enim ait Auguſtinus. Aliud eſt credere ei, aliud eſt credere eum: Et dæmones credunt. In eum eſt credere, credendo amare. Hæc ille. Suprà: Qui credit in me. Ibi de hoc. Et ſic credentis eſt venter ſpiritualis. Vndè Auguſtinus hic. Eſt venter interior, quia eſt homo interior: Venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur volumine iſto. Ibi Gregorius exponens illud. Ventris viſcera quid ſunt, niſi mentis interna? id eſt, recta intentio, ſanctum deſiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas. Hæc ille. Venter ergò ſignat ſanctæ animæ latam affectionem continentem prædicta: Venter meus ſicut aceruus tritici. Et in Pſalmo: In medio ventris mei: & cætera. Et talis venter eſt fecundus: Anima eorum quaſi hortus irriguus. Et idem. Et de tali vẽtre fluent flumina aquæ viuæ, id eſt, virtuoſarum emanationum fluenta filio Dei infundente, de cuius plenitudine accepimus omnes. Suprà: Et in hoc no-

Aug. tract. 29. in Ioã. poſt med. tom 9. — Iacob. 2. d — Ioan. 3. b — Aug. tract. 32. in Ioã. non mult. à prin. to. 9. — Ezec. 2. a — Gregor. in Ezech. lib. 1. hom. 10. ante mediũ — Cant. 5. b — Pſal. 21. b — Iſai. 58. c — Iere. 31. d — Ioan. 1. b

tatur gratiarum affluens copiositas, quia flumina, & virtuositas, & indefectibilitas, quia flumina aquæ viuæ, vt extrahitur à Chrysostomo, vbi ait: [Chrys. ho. 50. in Ioã. ante med. tom. 3.] Flumina copiositatem insinuant, & virtutem agentem, & indeficientiam, & cætera. Et ista flumina figurantur benè: Non videat riuulos fluminis torrentis mellis, & butyri. [Iob 20. f] Ibi Gregorius exponens istud ait, quòd riuulus fluminis vnus est charitas, alius fides, alius spes, & sic de alijs. [Greg. Mor. li. 15. c. 10. ante med.] Vnde nota, quòd est flumen quadruplex: vnum scilicet gratiarum affluentiam, vt hic, prout expositum est, & cætera. Et suprà: Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. [Ioan. 4. d] Item est flumen, scilicet lacrymarum, & deuotionis profluuium, vel profluentia. In Psalmo: Flumen Dei repletum est aquis, id est, cor fluens in lacrymas. [Psal. 64. b] Magna enim velut mare contritio tua. [Thre. 2. f] Item est flumen doctrinæ effusio, vel deriuatio: Ego sapientia effudi flumina. [Ecc. 24. d] Et de isto flumine exponit hoc Augustinus: [Aug. ho. 33] Quid est fluuius qui manat, nisi beneuolentia, qua vult consulere pximo? Deriuentur fontes tui foras. [Prou. 5. g] Item est flumen mundantis gloriæ: Declinabo super eam quasi fluuium pacis. [Isai. vlt. d] Et quasi torrentem inundantem gloriam: Fluminis enim impetus lætificat ciuitatem Dei. [Psal. 45. a] Dabit enim pro terra, cilicem, & pro cilice torrentes aureos. Per terram suauitatis vitæ, per cilicem asperitas pœnitentiæ, per torrentes aureos, copiositas gloriæ, & quodlibet istorum flumen est aquæ viuæ, ad differentiam aquarum peccati, quæ sunt mortuæ, quæ submergunt ad interitum, non viuificant ad regnum: Submersi enim sunt in aquis vehementibus. [Exo. 15. b] De quolibet istorum fluminum potest exponi illud: Ostendit mihi fluuium aquæ viuæ splendidum, &c. [Apo. 22. d]

CAPVT OCTAVVM.

Collatio Quadragesima.

Iesus perrexit in montem Oliueti, & diluculo venit in templum, & sedens docebat eos. Cum sit triplex genus viuendi, scilicet otiosum, actuosum, & ex vtroque compositum, vt ait Augustinus. [August. de Ciuit. Dei. li. 19. c. 19. tom. 5.] In his verbis ex Saluatoris exemplo tria nobis imitanda insinuantur. Quorum primum est per vitam contemplatiuam mentis eleuabilitas, ibi: *Perrexit in montem.* Secundum est ad dispensationem diuinæ prædicationis actuosa sedulitas, ibi: *Diluculo venit in templum.* Tertium est in docendo authentica moderabilitas, ibi: *Sedens docebat.* Ait ergò: *Perrexit in montem.* Per quem signatur sublimitas contemplationis: & hoc conuenienter. Vt enim mons generatur ex vehementi terræ motu, vel ex ductu aquæ eleuantis terram in parte vna, & in parte alia cauantis, vel ex aggregatione luti vnctuosi diuturna desiccatione, vt patet à Sapiente. [Sap. 4. Meteororum.] Sic spiritualiter, vel ex vehementi timore, vel ex ductu cælestis aquæ eleuantis, vel ex desiccatione, id est, austeritate vitæ concupiscentialis eleuatur anima in contemplationem Dei: Se conspicit montes pascuæ eius. [Iob 39. a] Gregorius ait, quòd montes sunt altæ contemplationes. [Greg. Mor. lib. 30. c. 18] Vnde suprà in figura: Iesus abijt in montem, & ibi sedebat cum discipulis. [Ioan. 6. a] Et iste mons est mons Oliueti, scilicet mons fructuosus, mons vnguenti, mons chrismatis, id est, vnctionis, ait Augustinus: [Aug. tract. 33. in Ioan. antè med. tom. 9.] Mons enim Dei mons pinguis, ait Propheta. [Psal. 67. c] Per oleum enim signatur affluentia gratiæ: Desiderabilis thesaurus oleum in habitaculo iusti. [Prou. 21. a] Vel per oleum iucunditas conscientiæ, de qua in Psalmo: Vnxit te Deus oleo lætitiæ. [Ps. 44. b] Vel per oleum suauitas consolationis diuinæ: Oleum effusum nomen tuum. [Cant. 1. a] Et hoc quia lucet, pascit, & vngit, ait ibi Bernardus. [Ber. ser. 15 in Cãt. post med.] Et quodlibet oleum tale inuenitur in monte contemplationis: Introducet te in terram bonam. Et sequitur: Terram olei & mellis. [Deut. 8. c] [Ibidem.] Et quoniam vt ait Augustinus: [August. de Ciuit. Dei.] Nec sic debet esse quisque otiosus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi, nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat Dei. Ideò in figura Christus de monte descendit, & diluculo venit in templum ad instructionem doctorum, vt de monte contemplationis descendant ad dispensationem prædicationis. [li. 19. c. 19. tom. 5.] Vnde & Christus diebus erat docens in templo, & in noctibus morabatur in monte. [Luc. 21. g] Et de hoc benè Gregorius: Qualiter Christus in monte orabat, & in ciuitatibus miracula faciebat. Et in hoc exemplum doctorum, & prædicatorum. Per somnium in visione nocturna. [Iob 33. b] Ibi Gregorius similiter de hoc. [Greg. Mor. li. 23. c. 12.] Et quoniam Christus docebat ordinabiliter, ideò sequitur: *Sedens docebat eos*, scilicet magistrali auctoritate, iudiciali potestate. Sedere enim est iudicantis, ait Gregorius. Item docebat in tranquilla quiete. Sedere enim est quiescentis, ait Gregorius: [Gregor. in Euã. ho. 29 post med.] Cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius: *Et sedens docebat eos.* [Mat. 5. a] In prædictis verò tribus discipuli Christi debent eum imitari.

Collatio Quadragesimaprima.

Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, & cætera. Quoniam filius Dei venit in mundum, vt via ad deducendum exules, & deuios, & vt veritas ad illuminandum cæcos, & vt vita ad viuificandum mortuos, ideò in his verbis quatuor insinuantur. Quorum primum est filij Dei ad prædicta complenda potestatiua virtuositas, ibi: *Ego sum lux mundi.* Secundum est imitandi eum debita forma, vel qualitas, ibi: *Qui sequitur me.* Tertium est imitantis fructuosa commoditas ex ablatione mali, ibi: *Non ambulat in tenebris.* Quartum est ineffabilis commoditas ex adeptione boni, ibi: *Sed habebit lumen vitæ.* Ait ergò: *Ego sum lux mundi*, scilicet illuminans in intellectu, & lux reficiens indefectibiliter in affectu, & lux confortans, & firmans virtualiter in statu, & actu: Apud te enim est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. [Psal. 35. a] Super quod Augustinus, quòd lumen est, hoc est fons, qui tibi lucet vt videas, ipse tibi manat vt bibas: [Aug. tract. 34. in Ioã. ante med. tom. 9.] Dulce enim lumen, & delectabile oculis videre solem. [Eccls. 11. c] Quia ergò lumen illustrat in intellectu, & quia fons satiat in affectu, & quia fons vitæ roborat & firmat in statu. Et de hac luce, suprà: Erat lux vera. [Ioan. 1. a] Et suprà: Lux venit in mundum. [Ioan. 3. a] Istam lucem debet quilibet fidelis sequi imitando: sequi enim est imitari, ait Augustinus. [August. de virg. sanct. c. 27. to. 6.] Et hæc est summa honorificentia: Magna gloria sequi Dominum. [Eccl. 23. c] Ille enim sequitur Christum lucem, qui ab eisdem recedit, à quibus Christus: & eisdem vijs incedit cum Christo, & ad idem accedit ad quod Christus: Quis est homo vt sequatur factorem suum? [Eccli. 2. b] ibi Hugo. [Hugo in Eccls. ho. 10 post medi.] Ille sequitur factorem, qui tendit ad quod dirigitur, qui festinat venire, quo inuitatur, qui legibus benè præsidentis obtemperat, qui iubentis imperio ad omnia spontanea voluntate se inclinat. Hæc ille. Infrà: Qui sequitur me non ambulat in tenebris. [Ioan. 12. b] Ibi de hoc. Et sic sequens non ambulat in tenebris. Et hoc meritò, quia: Ipse est lux vera, quæ illuminat omnem hominem. [Ioan. 1. a] Suprà: Nec in tenebris, inquam, erroris, excæcantis intellectum: pro quibus expellendis orat Propheta in Psalmo: Deus meus illuminat tenebras meas. [Psal. 17. d] Nec in tenebris malæ affectionis deordinantis affectum: Tenebræ transierunt, & cætera. [1. Ioã. 2. f] Nec in tenebris prauæ operationis peruertentis in statu: Abijciamus opera tenebrarum, &cæt. [Rom. 13. a] sed habebit lumen vitæ. Cuius visione plenè illuminatur vis aspectiua, cuius fruitione satiatur vis affectiua, cuius apprehensione, siue tensione sublimabitur vis potestatiua: Ciuitas non eget sole neque luna, claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius agnus erit. [Apo. 21. a] Ibi enim complebitur illud: Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Magna ergò honorificentia est sequentis Dominum in præsenti, & magna mirificentia est præmij in futuro.

Collatio Quadragesimasecunda.

Qui facit peccatum, seruus est peccati, seruus enim non manet in domo in æternum. In his verbis ad ostensionem miseriarum, quæ sunt in peccato, tria insinuantur. Quorum primum est peccantis præuaricatiua peruersio, ibi: *Qui facit pec-*

cit peccatum. Secundum est sic præuaricantis ignominiosa captiuatio, ibi: *Seruus est peccati.* Tertium est sic captiuati à regno Dei damnosa exclusio, ibi: *Seruus non manet in domo in æternum.* Ait ergò: *Qui facit peccatum.* Et in hoc præuaricatio, & peruersio: quia facere peccatum est diuinæ maiestati repugnare. Vt enim ait Augustinus: Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra Dei voluntatem. Propter quod ait Propheta: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Item facere peccatum est diuinam legem transgredi. Peccatum enim est præuaricatio legis diuinæ, & cælestium inobedientia mandatorum, ait Ambrosius, & Damascenus. Peccatum est mandati transgressio, propter quod ait Propheta: Dissipauerunt legem tuam. Item peccatum facere est Deum derelinquere, & contemnere, & commutabile, ac apparens bonum, incommutabili bono, quod est Deus, præponere. In peccato enim est auersio à bono incommutabili, & conuersio ad commutabile, secundùm Augustinum. Est enim peccatum desertio meliorum, non appetitio malorum, ait Augustinus. Ideò prohibuit Dominus peccare, suprà: Noli ampliùs peccare. Et ibi de hoc. Verè enim miseros facit populos peccatum. Et meritò, quia: Qui facit peccatum, seruus est peccati: Serui estis eius cui obedistis, siue peccati in mortem, & cætera: quæ seruitus est ignominiositate vilissima: quia nihil est vilius, quàm seruire vilitati peccati, & sub iugo dæmoniali. Vt enim ait Boëtius: Extrema seruitus est seruire vitijs. Et Seneca: Nulla est turpior seruitus, quàm quæ est voluntaria. Et ibidem Bernardus, quòd nulla est turpior seruitus, quàm illa quæ est vitijs: Cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Item est seruitus multitudine numerosa, & seruitute onerosa. Augustinus: Malus si regnat, seruus tot dominorum quot vitiorum: Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte: Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis. Vndè Seneca: Multis seruit, qui corpori seruit. Item est seruitus perennitate continua, quantum est parte diaboli captiuantis, nisi subueniat clementia Dei miserantis. Vt enim ait Augustinus: Seruitus dæmonum est magis timenda, quæ non finitur, quia seruitus hominum aliquando finitur. Et de hoc hic benè Augustinus. O inquit, miserabilis seruitus, quia seruus peccati! cum fugit secum trahit, id est, peccatum quocumque fugerit. Seruus autem hominis aliquando potest fugere Dominum suum: Iugum ferreum posui super collum gentium, vt seruiant Nabuchodonosor, quæ seruitus fuit figura seruitutis peccati: Seruiamus ei multis diebus. Item est seruitus stipendio damnosa: Cum serui essetis peccati, & cætera. Et sequitur: *Stipendia peccati mors.* Nil ergò miserabilius quàm peccato seruire. Et ideò sequitur: *Seruus non manet in domo in æternum*, id est, in Ecclesia, ait Augustinus. Non enim manet talis, nec in Ecclesia militante, nec in triumphante, sed eijcietur à consortio sanctorum: Eris quasi cadauer putridum, non habebis consortium. Et non solùm hoc, sed proijcietur in ignem æternum. Duæ sunt pœnæ, scilicet à regno excidere & in igne comburi. Et ego, inquit, casum illius gloriæ multum amariorem pœnam gehennæ aio. Et ideò multum de hoc. Propter hoc, & alia multa nullus maneat sub peccati seruitute.

Aug. cõtra Faust. lib. 22. cap. 27 tom. 6. Psal. 50. a Ambr. lib. de parad. c. 8. tom. 1. Damasc. ortho. fid. li. 4 cap. 21. Psal. 118. q August. de lib. arb. li. 1. ca 16. to. 1. Idē de nat. bon. ca. 34. tom. 6. Ioan. 5. e Pro. 14. b Rom. 6. c Boet. de consol. Philos. li. 5 pros. 2. Sen. ep. 47 post med. Bern. de cõsider. lib. 1. antè med. 2. Pe. 2. d August. de Ciuit. Dei. lib. 4. ca. 3. propè fin. tom. 5. Iere. 15. a Thren. 1. b Sen. ep. 14. circa prin. Aug. tract. 41. in Ioã. antè med. tom. 9. Iere. 28. c Abac. 1. a Rom. 6. d Aug. tract. 41. in Ioã. circa med. tom. 9. Isai. 14. c Mat. 25. b

Collatio Quadragesimatertia.

SI *filius vos liberauerit, liberi eritis*, & cætera. In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est liberatoris maiestatiua dignitas, ibi: *Filius.* Secundum eiusdem ad liberandum condescensiua pietas ibi: *Si liberauerit.* Tertium est liberationis perfectibilitas, ibi: *Liberi eritis.* Ait ergò: *Filius*, in quo notatur liberatoris maiestas, & potestas, & ad liberandum congruitas. Nullus enim potest liberare seruum, nisi qui liber est: & ille iustè liberat, qui est consimilis in natura, & confrater eorum quos liberat, & talis est filius Dei incarnatus. Et de hoc Augustinus: Meritò liberat ab hac seruitute ille qui ait: Factus sum inter mortuos liber. Infrà: *Princeps mundi non habet in me quidquam.* Liberat ab hac seruitute solus Dominus, qui illam non habuit. Hæc Augustinus. Et ibi multum, & benè de hoc. Vndè & ipse est liberator: Ipse est liberator atque saluator. Et in Psalmo: Susceptor meus & liberator meus. Nec mirum, quia ipse est dator spiritus. Suprà: De plenitudine eius accepimus. Sed vbi spiritus, ibi libertas. Et quia talis est liberator, quando liberat à multiplici captiuitate. Liberat enim à culpæ captiuantis calamitosa seruilitate, vt hic. Et: Liberati à peccato serui facti Deo. Vndè Augustinus. Prima libertas est carere criminibus. Item liberat à veteris legis aggrauantis onerositate: Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberauit. Item liberat à timoris seruili affectione: Non accepistis spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei. Vt enim ait Seneca: Libertas est non homines timere, non Deos, ne turpia velle, nec nimia, in seipsum habere potestatem. Item liberat à concupiscentia peruertentis, & suffocantis corruptione: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et sequitur: Gratia Dei per Iesum Christum. Et hæc libertas non est plena in vita ista, quamdiu est lex in membris, repugnans legi mentis. Non ire post concupiscentias naturæ, in seruitute Dei mente seruire legi Dei, est libertas in hac vita. Plena tamen & perfecta libertas erit, quando corruptibile hoc induet corruptionem: prout ait Augustinus hic, vbi multum, & benè de hoc: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis. Et qui sunt sic liberati, sunt verè liberi: quia libertas est subdi veritati, ait Augustinus. Non est vera libertas nisi adhærentium Deo. Et Boëtius: Summa libertas est agi frenis Dei, & obtemperare iustitiæ. Et Seneca: Vera libertas est nulli rei seruire, nullis necessitatibus, nullis causis fortunam in æqualitate ducere. Et ideò sicut vera libertas, quia sic liberi reguntur lege charitatis: Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, & cætera. Et: Sicut per legem libertatis. Et hæc libertas est bonum hominis, prout ait Seneca: Bonum hominis liberi animus erectus, alia sibi subijciens, se autem nulli. Magna ergò liberatoris potestas, & benefica liberationis pietas, & ingenua liberatorum nobilitas.

Aug. tract. 41. in Ioã. post mediũ. to. 9. Psal. 87. a Ioan. 14. c Dan. 6. c Ps. 143. a Ioan. 1. b 2. Co. 3. a Rom. 6. a Aug. tract. 41. in Ioã. post med. tom. 9. Gal. 5. d Rom. 5. a Rom. 7. g Ibidem. 1. Co. 15. f Aug. tract. 41. in Ioã. propè finem to. 9. Rom. 8. c Aug. de li. arbi. lib. 2. ca. 13. vers. fin. tom. 1. Ibid. lib. 1. ca. 15. circa med. Boet. de cõsol. Philos. li. 1. pros. 5. Sen. ep. 51. post med. Iacob. 1. d Iacob. 2. b Sene. epist. 124. circa med.

Collatio Quadragesimaquarta.

QVi *ex Deo est, verba Dei audit.* In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est cuiuslibet fidelis ingenua nobilitas, ibi: *Qui est ex Deo.* Secundum est eiusdem ad apprehendendum disciplinalis docibilitas, ait: *Audit.* Tertium est documentorum audiendorum veritas, ibi: *Verba Dei.* Ait ergo: *Qui ex Deo est.* Et in hoc summa ingenuitas, suprà: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et suprà: Quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Quia enim sic est natus, est nobilitate ingenuus, quia Dei filius, & sic diuinus. In Psalmo: Ego dixi: Dij estis, & filij excelsi omnes. Item sic natus est vero honore sublimatus. Vndè Gregorius super illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quid, inquit, hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest: in qua creatus quisque efficitur filius creatoris? Si enim Iudæi gloriabantur suprà eodem, quia filij Abrahæ erant: multò magis fideles, quia sunt filij Dei: Quoniam estis filij Dei, misit Deus Spiritum suum. Ideò excitans fideles ad considerationem tantæ dignitatis, ait: Videte qualem charitatem dedit pater, vt filij Dei & nominemur, & simus. Item sic natus ast æterni Regis hæreditarius, & filij Dei æterni cohæreditarius: Si filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et: Si filius & hæres per Deum. Et qui sic est natus audit maximè verba Dei patris: naturale enim est, quasi cuilibet animali delectabiliter, obedienter, & iugiter audire vocem paternam, vel maternam, sicut agno & alijs. Multò magis & homo rationalis debet audire verba Dei patris, & intimè suscipere. Vndè talis audit verba Dei, & intente, siue singulariter aurem cordis auertendo ab alijs, & Deo loquendi intendendo: Audi & ego loquar. Ibi Grego-

Ioan. 1. b Ioan. 3. a Psal. 81. b Greg. lib. 1. super Ezec. hom. 6. Gal. 4. b I. Ioã. 3. a Rom. 8. f Gal. 4. a Iob 42. c

Greg. Mor. li.35.c.3. in prin. rius: Audire nostrum est sono aliundè venienti aurem commodare, sic debet esse spiritualiter in auditu interiori, scilicet, quòd auris cordis ab alijs amoueatur, & verbis di-
Prou.4.a uinis accommodetur: Ad eloquia mea inclina aurem tuam. Qualiter autem est audiendum verbum diuinum.
Gregor. in Euã. ho.18. propè prin. Gregorius super istud: Vnusquisque si verba Dei in aurem cordis suscipit, intelligeret, vndè sit. Cælestem patrẽ desiderare veritas iubet, carnis desideria contemnere, mũdi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergò apud se vnusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis eius aure conualuit. Et quia si iam fit ex Deo agnoscit. Hæc ille. Et benè de his, qui audiunt & qui non audiunt verbum Dei. Sed quæ sunt audienda subdit: *Verba Dei.* Talia enim meritò sunt audienda, quia sunt vt vita
Ioan.6.c ad viuificandum. Suprà: Domine verba vitæ habes. Et sunt vt purgamenta ad mundandum, & medicamenta ad
Ioan.15.a sanandum. Infrà: Mundi estis propter sermonem, quem
Psal.106.b locutus sum vobis. Et in Psalmo: Misit verbum suum, & sanauit eos. Et sunt vt firmamenta ad roborandum. In
Psal.32.b Psalmo: Verbo Domini cæli firmati sunt. Et: Vacillantes
Iob 4.c confirmauerunt sermones tui. Et sunt vt delectamenta ad
Prou.16.f satiandum, & delectandum: Fauus distillans verba com-
Ps.118.m posita. In Psalmo: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Nasci ergò ex Deo magna ingenuitas. Ad audienda diuina verba debet esse sedula studiositas, & audiendi diuina verba magna vtilitas.

CAPVT NONVM.

Collatio Quadragesimaquinta.

VAde & laua in natatoria Siloe. In his verbis quatuor figurantur. Quorum primum est, peccatoris priuatiua excæcatio, quòd subintelligitur in supposito huius verbi: *Vade.* Loquitur enim ad cæcum. Secundum est, recessus à peccato exhortatio: *Vade.* Tertium est, pœnitentialis ablutionis persuasio, ibi: *Laua.* Quartum est ipsius pœnitentiæ competens figuratio, ibi: *In natatoria Siloe.* Ait ergò: *Vade.* Vade ò tu qui es cæcus:
Greg. Mor. li.19.c.14. ante mediũ cæcus enim est, qui quo pergit non videt, ait Gregorius super illud: Oculus fui cæco. Peccator enim est cæcus. Vt
Iob 29.c enim cæcitas corporalis oritur ex quatuor, scilicet ex disiunctione oculorum à sua origine. Oculus enim continuatur ad interius per venas tres, vt dicitur in libro de differentia spiritus, & animæ. Item oritur ex componentium oculos deordinatione, quæ sunt tunicæ oculares, & humores, de quibus libro primo perspectiuæ. Item oritur ex virtutis defectione: si enim senex haberet oculum iuuenis, videret vt iuuenis. Item oritur ex læsione oculi, vel
2.De anima. velatione. Tunc est oculus clarus, quando non est in eo læsio, vt dicitur apud Aristotelem. Et quidem tardè vident
Arist. lib.1. de animal. propter velamen, vt dicitur apud eumdem. Sic cæcitas spiritualis oritur consimiliter ex distinctione animæ, & sua-
Arist. 2. de anima. rum considerationum à Deo, & peruersa deordinatione, & corruptiua læsione, & infectiua velatione, & virtutis
Psal.37.b defectione. Ideò in Psalmo: Cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum
Dan.13.b non est mecum. Et: Declinauerunt oculos suos, ne vide-
2.Pe.2.c rent cælum. Et: Habentes oculos plenos adulterij. Et: Oculi eorum pleni puluere. Nihil enim conturbat oculos
Baruc.6. Chryso. ho. 71. in Mat. post med. tom.2. animæ, vt fumus concupiscentiarum, ait Chrysostomus. Et ideò tales dicuntur cæci: Excæcauit eos malitia eorum. Et: Quis cæcus, nisi seruus meus? Et: Ambulauerunt vt cæci, quia Domino peccauerunt. Talem peccatorem hor-
Sap.2.a Isai.42.c tatur Dominus, vt vadat à peccato egrediendo: Egredimini de Babylone. Et: Vade ingredere tansmigrationem.
Soph.1.a Isai.48.d Et: Vade ostende te sacerdotibus. Item talis debet vadere per vias iustitiæ incedendo: Vadam ad montem myr-
Ezec.3.c rhæ, & thuris. Item talis debet vadere ad conscientiam re-
Matt.8.b deundo: Vade in domum tuam, id est, ad conscientiam
Cant.4.a reuertere, ait Gregorius exponens illud. Et quoniam a-
Matt.9.d nima peccatrix fuit infecta sordibus peccati, ideò lauatio
Greg. Mor. fuit necessaria. Propter quod dicitur hic: *Laua*, & hoc intimè, & veraciter: Laua à malitia cor tuum. Item laua plenariè, & totaliter in homine exteriori, & interiori in affectu, & in sensu: Non sicut hypocritæ lauant, mundantes quod de foris est, sed intus sunt pleni immunditia. Et Lauamini, mundi estote. Infrà: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Et ibi de hoc ampliùs. Et sequitur: Non tantum pedes, sed & manus, & caput. Et ibi ampliùs de hoc. Item laua continuè, siue iugiter, prout dicitur in Psalmo: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et hæc lotio debet esse: *In natatoria Siloe*, quod interpretatur, missus, prout dicitur in littera, per quam potest figurari, vel baptismus, vel doctrina fidei, secundùm Augustinum. Et de hoc in Glossa. Vel purgans pœnitentia, quam Deus mittit animæ pœnitenti: Magnum velut mare contritio tua. Vndè figuratur per Iordanem, in quo infectus lepra peccati debet se leuare septies. Et hoc debet anima pœnitens cum tranquillitate, & diligentia: aquæ enim Siloe currunt cum silentio. Hic est notandum, quòd cæco ait, vt se lauaret, & sic illuminaretur: anima enim debet mundari in affectu, vt videat in aspectu: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

(Marginal notes: lib.4.c.28. post med.; Iere. 4.d; Mat.23.d; Isai.1.c; Ioan.13.b; Ibidem.; Psal.6.b; Aug. tract. 44. in Ioã. antè med. tom.9.; Thre.2.b; 4.Re.5.b; Isai.8.f; Matt.5.a)

Collatio Quadragesimasexta.

LVtum mihi posuit super oculos, & laui, & video. In his verbis figuratur modus purgationis animæ peccatricis, & excæcatæ, vt sit munda in affectu, & videat in intellectu, & figurantur tria. Quorum primum est, fidei vestræ perfectibilitas de filij Dei humanitate, ibi: *Lutum posuit.* Secundum est à peccatis plena purgabilitas, ibi: *Et laui.* Tertium est, intelligentiæ claritas, ibi: *Et video.* Ait ergò: *Posuit lutum super oculos.* Vt enim ait Hugo: Triplex est oculus, scilicet carnis, rationis, & contemplationis. Sed postquam tenebræ peccati intrauerunt in animam, oculus contemplationis extinctus est, vt nihil videret: oculus rationis lippus effectus, vt dubiè videret: oculus carnis extrinsecus permansit in sua claritate. Hæc ille. Etidem: Super istos oculos debet poni lutum, scilicet fides Christi incarnati. Vt enim ait Augustinus: Verbum caro factum est. Et inde collyrium quo genus humanum illuminatum est, vt dictum est in expositione litteræ. Et idem Augustinus. Hic illuminamur modò habentes collyrium fidei: Verbum caro factum est. Miscuit saliuam cum terra: veritas enim de terra orta est, qua veritate illuminamur: Collyrio inunge oculos tuos, vt videas, id est, veritate fidei incarnationis Iesu Christi: Sumens de felle piscis, liniuit oculos patris. Et sequitur: Visum recepit. Aliquando verò sanantur pœnitentiæ collyrio purgantis, siue iustificantis, vt dictum est: Collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Collyrium enim est dolorum salubrium, ait Augustinus. Et suprà Ioannem: Si fulgore ipso oculi reuerberantur, rogate medicum, vt adhibeat collyria mordacia, scilicet præcepta iustitiæ, & cætera. Et non solùm sic oculi sunt inungendi luto prædicto, sed anima lauanda in fonte Siloe, quæ interpretatur, missus, id est, in Christo, qui est fons misericordiæ. De quo fonte: In die illa erit fons patens domui Dauid, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Super quod Gregorius: Fons misericordiæ redemptor noster, qui incarnari dignatus est, vt peccatorem lauet à peruerso opere, & menstruatam mentem diluat ab immunda cogitatione, patet sibi fons. Curramus cum lacrymis, lauemur in hoc fonte pietatis. In hoc fonte Dauid, Magdalena, Petrus, latro, loti sunt, vt ibi exemplificat: & in hoc fonte anima lauata videt oculis cordis mundatis ea, quæ sibi videnda sunt: debet enim videre culpam perpetratam: Leua oculos tuos in directum, & vide, vbi nunc prostrata sis. Item debet videre iustitiam pœnitentiæ debitam: Leuaui oculos meos, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensarum. Per quem figuratur æquitas iustitiæ. Item debet videre, & considerare occasum huius vitæ: Leuaui oculos meos. Et sequitur de differentibus amphoram in terram Semaar, quod interpretatur fætor.

(Marginal notes: Hugo de sacra. fid. lib. 1. p.10. c.2. circa med.; Aug. tract. 2. in Ioã. vers. fin. tom 9.; Ibid tract. 34. post initium.; Psal.84.c; Apoc.3.c; Tob.11.b; Apoc.3.b; Aug. cõfess. lib.7.c.8. tom.1.; Idẽ tract. 18 in Ioã. vers. fin. tom.9.; Zac.13.b; Gregor. in Ezech. lib. 2. hom.10 post medium.; Iere.3.b; Zach.2.c; Zach.5.c)

Item

Item debet videre æternitatem gloriæ. In Psalmo: Leuaui oculos in montes. Et de his: Leua oculos tuos,& vide ad Aquilonem, in quo signatur transgressio culpæ: Et ad meridiem, in quo feruor iustitiæ: Et ad orientem, in quo claritas gloriæ: Et ad occasum, in quo mortalitas huius vitæ. Ideò dicitur, quòd totum corpus animalium erat plenum oculis: de quibus ibi Gregorius benè, quòd animalia plena oculis. Et hoc est quod ait hic: *Lutum fecit*, &c.

Psal.120.a Gen.13.f Ezec.1.a Gregor. in Ezec. lib.1 hom.7. Apoc.4.d

Collatio Quadragesimaseptima.

SI quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. In his verbis informatur quilibet fidelis volens Deum adorare, vt sedulò se præparet ad Deum adorandum. Et insinuantur tria, quorum primum est, humilis & subiecta ordinabilitas sub Deo in statu, ibi: *Si quis cultor.* Secundum est virtuosi operis perfectibilitas in actu, ibi: *Facit voluntatem.* Tertium est, talis apud Deum acceptibilitas & exaudibilitas,& hoc in effectu vel fructu, ibi: *Hunc exaudit.* Ait ergò: *Si quis cultor.* Vt enim ait Augustinus: Colimus eum adorando,& ipse colit nos tamquam agricola agrum, scilicet purgando & exercendo. Infrà: Pater meus agricola est. Nos autem colimus Deum perfectè viuendo: fidelis enim efficitur cultor Dei rectè credendo. Vndè Seneca ait: Deum colit, qui nouit. Et Tullius: Sanctitas est scientia colendorum. Et sic colentes Deus protegit, & dat eis victoriam: Deus eorum pro eis pugnauit & vicit. Et sequitur: Non fuit qui resisteret populo isti, nisi quando recessit à cultura Domini Dei sui. Item fidelis est cultor Dei, firmiter sperando,& sic colentes liberat à tentationibus,& tribulationibus: Hoc pro certò habet omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur. Item fidelis est cultor Dei feruidè amando. Vndè Hieronymus super illud Psalmi: Non erit illis Deus recens: illud colit quisque quod plus diligit. Et Augustinus: Quis cultus est eius, nisi amor eius, quo nunc desideramus eum videre,& speramus nos esse visuros. Talis cultor erat Daniel. De quo: Dixit Rex Danieli: Deus tuus quem colis semper liberabit te. Item fidelis est cultor Dei, rectè Deo sacrificando. Colitur enim Deus sacrificio laudis, actionibus gratiarum, vt non in seipso, sed in Deo glorietur, ait Augustinus: Et de isto cultu Augustinus. Quòd seruitus qua colitur Deus, dicitur latria. Et: Quòd diligere Deum, & proximum, est Dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tantum Deo debita seruitus. Et consequenter: De verò sacrificio quo colitur Deus. Cor contritum & humiliatum est sacrificium Deo, vt ait ibidem: Et talis est cultor Dei, vt hic. Si enim Philosophia est cultura animi, vt ait Tullius: Multò magis religio Christiana, de qua dictum est. Et talis cultor debet facere voluntatem Dei in opere & actu quadrupliciter. Primo modo se iugiter sanctificando: Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Item debet facere voluntatem Dei concupiscentias mortificando,& seipsum Deo offerendo: Exsiccatis corpora vestra hostiam viuentem. Et sequitur: Vt probetis quæ sit voluntas Dei bona. Item debet facere voluntatem Dei, propriam voluntatem diuinæ in omnibus conformando. Suprà: Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem patris, quod ait pro se,& in persona membrorum suorum. Item debet facere voluntatem Dei, opera iustitiæ exercendo, & sic fructificando: Non omnis qui dicit Domine, intrat in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei. Et talem meritò exaudit Dominus, vt dicitur hic. Et hoc meritò, quia est immaculatus & purus sanctitate: Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris à te, & cætera. Sequitur: Tunc leuare poteris faciem tuam. Ibi Gregorius, quòd orationes talium, qui sunt puri sanctitate exaudit Deus. Item talem exaudit Deus, quia est irreprehensibilis conscientiæ puritate: Si cor nostrum non reprehenderit nos fiduciam habemus ad Deum,& quòd quidquid petierimus, accipiemus. Item talem exaudit Deus, quia est rectus iustitiæ æquitate: Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea. Ibi Gregorius: Si id quod præcipit Deus, faciamus, id quod petimus accipiemus. Et ibi benè de hoc: Leuemus corda nostra cum manibus. Ibi Gregorius: Corda cum manibus leuat, qui orationem suam operibus roborat. Meritò ergò ait: *Si quis est cultor Dei*,&c.

August. de verb. Domini serm. 35. propè fin. & ser. 59. circa prin. to. 10. Ioan.15.a Cic. de Nat. Deor. lib.1 vers. fin. Iudit.5.b Ibidem. Tob.3.c Psal.80.b Aug. de Trinit. libr.12. c.14. to.3. Dan.6.a August. de Ciuit. Dei. 10. cap.1. post med. tom.5. Ibid. c.4. Ibid. c.6. Cic. Tusc. quæst. li.2. ante med. 1.Thes.4.a Rom.12.a Ioan.6.b Matt.7.c Iob 11.c Ibidem. Greg. Mor. li.10. c.11. 1.Ioã.3.c Iob 27.a Greg. Mor. lib.18. c.5. Thre.3.a Greg. ibid.

CAPVT DECIMVM.

Collatio Quadragesimaoctaua.

EGO sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur,& ingredietur,& egredietur, & pascua inueniet. In his verbis quatuor insinuantur: quorum primum est filij Dei ad introducendum fideles in vnitatem corporis sui dignatiua bonitas, ibi: *Ego sum ostium.* Secundum est intrantium per ipsum saluabilitas, ibi: *Si quis per me introierit, saluabitur.* Tertium est modi perueniendi ad salutem qualitas, ibi: *Ingredietur & egredietur.* Quartum est boni promissi saluantis affluens deliciositas, ibi: *Pascua inueniet.* Ait ergò: *Ego sum ostium.* Vt enim ait Augustinus: Christus dicitur ostium & pastor, sicut & lapis & petra per similitudinem: Nihil enim horum dicitur. Christus ergò ostium ad similitudinem ostij: quia sicut per ostium fit ingressio in domũ, & sic eorum, quæ sunt in domo, patefactio: sic per Christum fit spiritualiter. Vndè Christus est ostium, per quod fit ingressio in vnitatem corporis sui siue Ecclesiæ: Dabo clauem domus Dauid super humeros eius & aperiet,& cætera. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere. Item est ostium per quod fit ingressus in abdita & arcana scripturarum: Beatus homo qui audit me. Et sequitur: Et obseruat ad postes ostij mei. Ipse enim est: Leo qui vicit de tribu Iuda,& aperuit librum: Vidi & ecce ostium apertum. Ingrediens per primum ostium fidei gratia iustificatur: ingrediens per ostium secundo modo dictum, veritatis sapientia illustratur. Ingrediens per ostium, tertio modo dictum, gloriæ affluentia beatificatur. Sed intrans his 3 modis debet se ostio conformare & citò subijci. Vndè Augustinus: Humilis est enim ianua Christus Dominus, qui intrat per hanc ianuam, oportet quòd humiliet se, vt sano capite possit intrare: Ego sum mitis & humilis corde. Et sequitur: Venite ad me, scilicet humiliando,& sic per me intrando. Et omnis sic intrans saluabitur, quia talis est in manu filij, de qua nullus rapiet, infrà eodem. Salus enim animæ, est in sanctitate iustitiæ. Saluabitur, inquã, salute, velocitate festina: Iuxta est salus mea vt nunciet. Et: Salus mea nõ morabitur. Itẽ saluabitur salute multa numerositate, quia & in anima & in corpore & in vtriusq; sensibus: Occupabit salus muros tuos. Quod enim occupatur, ab alio circumdatur. Item saluabitur salute iocunda deliciositate: Adducet nobis sempiternam iocunditatem cum salute vestra. Item saluabitur salute perpetua æternitate: Saluatus est Israël in Domino salute æterna: tunc erit vox salutis & exultatio in tabernaculis iustorum. Sed intrans modo dicto, vt saluetur, tunc debet ingredi ad meditanda quæ Dei sunt, quæ sunt credenda, quæ amanda, quæ appetenda,& quæ sunt his contraria. Et debet egredi ad mandata Dei adimplenda. Vndè Augustinus: Ingredi interius dicimus, quando aliquid cogitamus. Et: Vade populus meus, intra in tabernacula tua. Et: Præcurre prior in domum tuam. Et sequitur: Conceptiones tuas age. Item dicimur egredi, quando aliquid exterius operamur secundùm illud Prophetæ: Exibit homo ad opus suum. Vt ait idem Augustinus: Siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus nobis. Et ad sic ingrediendum & egrediendum debet pastor præcedere: Prouideat Deus hominem, & cætera. Et sequitur: Qui posset exire & intrare antè eos. Et talis pascua inueniet, scilicet triplicia: quorum prima sunt, internæ conscientiæ gaudia: Secura enim mens quasi iuge conuiuium. De quibus in Psalmo: In loco pascuæ ibi me collocauit. Item inue-

Aug. tract. 46. in Ioã. antè med. et tract. 47 ante med. tom.9. Isai.22.a Apoc.3.b Prou.8.d Ibidem. Apoc.5.b Apoc.4.a Aug. tract. 45. in Ioã. antè med. tom.9. Mat.11.b Ibidem. Eccl.30.d Isai.56.c Isai.46.c Baru.4.f Isai.45.d Aug. tract. 45. in Ioã. post med. tom.9. Isai.26.g Eccl.32.d Ibidem. 2.Co.5.c Nu.27.c Prou.15.g Psal.22.a

inueniet pascua, scilicet scripturarum delectabilia documenta & mysteria, & sanctorum exempla: Circumspiciet montes pascuæ suæ. (Iob 39. g) Per quos montes possunt intelligi alta mysteria scripturarum: vt enim ait Augustinus: (Aug. de salutarib. documen. ad quemd. Comit. ca. 28. tom. 4.) Sicut carnalibus escis alitur caro, ita ex diuinis eloquijs & orationibus interior homo nutritur & pascitur. Item sunt pascua æternorum gaudiorum. Vndè Augustinus hic: (Idē tract. 48. in Ioā. ante med. to. 9.) Bona pascua vita æterna, ibi nulla herba arescit, totum viret, totū viget. Et ibi benè de hoc: pascuis vberrimis pascam eos. (Eze. 24. A) Super quod Gregorius. Quæ sunt pascua ouium nisi æterna gaudia virentis paradisi? Et ibi benè de hoc: Pergunt ad pastum. (Gregor. in Euā. ho. 14 post mediū.) Ibi Gregorius exponens ista verba. Quòd pastum scriptura vocat, viriditatis æternæ pabulum, prout hic dicitur. (Iob 39. A) Et ibi benè de hoc. (Greg. Mor. lib. 30. c. 11 in princ.) Prima pascua inueniret intrans per ostium, modo primo dictū. Secunda intrans per ostium secundo modo dictum. Tertia intrans per ostium, tertio modo dictum. Et ideò meritò dicuntur fideles oues pascuæ Dei. Et quia talia pascua non quærunt pastores ouibus, ideò dicitur: Principes eius velut arietes non inuenientes pascua. (Thren. 1. A) Propter quod clamant & conqueruntur oues: (Ioel. 2. c) Miserunt greges armenti, quia non est eis pascua.

Collatio Quadragesimanona.

Bonus pastor dat animam suam pro ouibus suis. Quoniam planum est ex textu & ex sanctis, quoniam filius Dei fuit bonus pastor, qui dedit animam suam pro ouibus: de quo pastore: (Eze. 29. d) Suscitabo super eos pastorem vnum: Sicut pastor gregem suum pascit. (Isai. 48. b) Ideò ista verba exponuntur mysterialiter de vicario IesuChristi, qui ei succedit in officio pastorali. Et secundum hoc quatuor figurantur: quorum primum est officij prælationis specifica conditio, ibi: *Pastor.* Secundum est adimpletionis officij debita perfectio, ibi: *Bonus.* Tertium est eiusdem iusta obligatio, ibi: *Dat animam.* Quartum est subditorum humilis subiectio, ibi: *Ouibus suis.* Ait ergò: *Pastor.* Vt enim ait Hugo & Papias: Pastor dicitur à pascendo, quia pastum dat ouibus, siue quia depascit oues. Sicut Augustinus ait: Textu scripturarum & maximè Euangelij pascimur, vt ait idem Augustinus: Ea quibus pascimur sunt mandata Dei, siue præcepta vtriusque Testamenti. Ille est ergò pastor qui pascit prædictis pascuis: Docet & erudit quasi pastor gregem suum. (Eccli. 18. c) Vndè Bernardus: (Bern. super Cant. serm. 76. post medium.) Pastus ouium in pascuis scripturarum debet esse. Et hoc tripliciter, vt mandata duris & carnalibus imponantur dispensationum omnibus pusillis, secundùm illud Apostoli: Qui infirmus est solus manducet. (1. Cor. 3. c) Consilia solida & hortamenta fortia sanis. Vndè infrà, dictum est Petro ter: Pasce oues meas. Et ibi de hoc: (Ioan. vl. g) Pascite qui in vobis est gregem. (1. Pet. 5. d) Vel pastor est, qui pascit prædictis pascuis, de quibus in priori collatione, scilicet pastu sacræ eruditionis, & pastu piæ consolationis, & pastu promissionis de cælestibus: (Iere. 4. b) Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascant vos scientia & doctrina. (Eze. 34. b) Sed tamen de multis verificatur istud, de quo plangit Dominus: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Et talis est bonus pastor, secundùm regulam Senecæ. Illud est bonum in omnibus & in singulis, quando vnumquodque facit illud ad quod nascitur, & quod est ei proprium: sicut homo est bonus quando viuit secundùm rectam rationem. Sic omnis res quando finem suum impleuerit, laudabilis est. Et sic pastor est bonus, qui perfectè facit opera pastoris: sed vt patet in littera, opera pastoris sunt, legitimè ingredi per ostium quod Christus est, & vocare oues nominatim, id est, sigillatim cognoscere eas, ad pascua emittere, & antè eas egredi & ingredi per bona exempla: & sic de alijs operibus pastoris, & in pascendo oues dicto modo, & in souendo, & nutriendo, & protegendo, siue defendendo: (Isai. 40. b) Sicut pastor gregem suum pascit, in brachio suo congregauit agnos. (Eze. 34. a) Et sic de alijs. Et in persona talis pastoris: Ego pasco oues meas. (Ibidem.) Et sequitur: Quod perierat requiram, & quod abiectum erat reducam. Sed de multis verificatur nunc istud Zachariæ: (Zac. 11. b) O pastor & idolum derelinquens gregem: Pastor, inquam, nomine, idolum re, quia non adimplet opera boni pastoris: Grex perditus est. Et sequitur: (Iere. 50. f) Pastores seduxerunt eos. Et talis pastor dat animam, scilicet affligendo per pœnitentiam. (Ibidem.) Item dat animam exponendo se morti propter salubrem custodiam ouium. Vt enim ait Bernardus: (Bern. super Cant. serm. 30. post medium.) Dupliciter est portare crucem Domini, vel ponendo animam vt martyr, vel affligendo vt pœnitens: Ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. (1. Ioā. 3. d) Item debet ponere animam periculis obuiando, in defendendo oues & labores sustinendo: exemplo Iacob, qui ait: Die noctuq; æstu vrebar & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. (Gen. 31. A) Et exemplo Dauid, de quo: Pascebat seruus tuus gregem, & veniebat leo, & vrsus, & consurgebant aduersum me. (1. Re. 17. b) Et sequitur: Interficiebam eos. (Ibidem.) Talis erat Apostolus, qui ait: Quotidiè morior propter vestram gloriam, fratres. (1. Co. 15. b) Sed qui non dant animas immò fugiunt, quia mercenarij sunt, prout prosequitur Gregorius benè, super istud, vbi multum & benè de hoc. (Gregor. in Euā. ho. 14) Et sic debet animam dare pro ouibus, id est, pro salute ouium: Per oues enim fideles signantur, quia ouis est molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, vt ait Isidorus: (Isidor. ety. lib. 12. c. 1.) Vndè ouis est innocuum & simplex animal. Et tamen solers est & cauta, in tuendo salutem, in declinando nociua, & eligendo herbas medicinales, in declinando tela, in adimplendo se herbis imminente hieme: tunc enim inexplebiliter escam capit, vt ait Ambrosius: (Amb. Hexaem. li. 6. cap. 4. ante med. to. 1.) Vt ergò tales sint spiritualiter fideles, & non sint lupi, per capacitatem, vel vrsi per voracitatem, vel leones per crudelitatem. Et sic de alijs debet pastor dare animam. In Psalmo: Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, & cætera. (Psal. 76. d) Vt de talibus verificetur illud: (1. Pet. 2. b) Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis ad pastorem & episcopum animarum vestrarum. Prælatus est pastor in pascendo dictis modis, & episcopus super intendendo, & custodiendo.

Collatio Quinquagesima.

Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. In his verbis tria insinuantur: quorum primum est filij Dei magnifica virtuositas, ibi: *Potestatem habeo.* Secundum est munifica & dignatiua bonitas, ibi: *Ponendi animam meam.* Tertium est eiusdem inuicta virtuositas, scilicet in resurgendo, ibi: *Potestatem habeo iterum sumendi eam.* Ait ergò: *Potestatem habeo*, id est, magna intentione siue virtute, quia omnia potest, & nihil ei resistit. Et: Videbitis filium hominis, venientem cum potestate magna & maiestate. (Luc. 21. b) Item habet potestatem, scilicet latam immensitate: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. (Mat. vl. a) Et non solùm habet potestatē super ea, quæ sunt entia, immò super nihil, quia potest creare de nihilo, & super mortē, q a potest de morte resuscitare: Qui vitæ & mortis habet potestatē. (Sap. 16. b) Item habet potestatem filius Dei æternitate interminabilem: Potestas enim eius, potestas sempiterna. (Dan. 3. c) Magnifica ergò sua potestas, & munifica in hoc quòd posuit animam suam, scilicet spontaneè & voluntariè in morte. Vt enim ait Augustinus: (Aug. tract. 47. in Ioā. post med. tom. 9.) Christus posuit animam, quando verbum voluit, principatus verò in verbo erat, & ibi potestas. Ponere animam est mori, caro ponit animam & sumit, scilicet potestate verbi. Hæc ille: Animam, inquam, excellentia supereminentem, atque peccato puram & innocentem, vnitate diuinitatis deificatam, & ideò amabilitate directam. Quoniam tamen posuit moriendo, non necessitate, non obliuione, non commodi proprij acquisitione, sed pro generis humani redemptione. Et sic posuit animam in morte, non in manibus amicorum, & in morte diuturnitate prolixa, amaritudine dira, ignominiositate opprobriosa: Propter quod in figura eius: (Iere. 12. b) Dilectam dedi animam meam in manus inimicorum vestrorum: Pro impijs mortuus est. (Rom. 5. b) Et sequitur: Commendat Deus charitatem suam, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est. Et ideò dicitur: (Eccl. 29. d) Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris, dedit animam suam pro te. Et non solùm fuit sua bonitas sic ponendo animam in morte, sed fuit sua inuicta virtuositas sumendo in resurrectione:

Fuit enim tunc sua potestas manifestata virtualiter siue
Ioan. 11. c potenter, quia sua virtute surrexit. Infra ait: Ego sum re-
surrectio, scil. effectiuè & causaliter, respectu etiam om-
nium resurgentium. Et si enim crucifixus est ex infirmita-
2. Cor. te, resurrexit ex virtute. Item fuit potestas sua manifestata
vlt. g triumphaliter, quia morte destructa, & auctore mortis
deuicto resurrexit, ait enim: Ero mors tua, ô mors, &c. Id-
Osee 13. a eò dicitur: Quem Deus suscitauit solutis doloribus infer-
Act. 2. e ni, iuxta quod impossibile erat illum detineri à ab eo. Item
ipse sumpsit animam in resurrectione glorianter, quia
Luc. vlt. c cum omni gloria, & ad gloriam surrexit: Oportuit Chri-
stum pati, & resurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam
suam. Et ob huius potestatis magnitudinem, infra: Confi-
Ioan. 17. c dite, quia ego vici mundum. Ecce vicit leo de tribu Iuda.
Apoc. 5. a Imitatores ergo filij Dei & electi sic ponant animas suas
Ioan. 12. b pro Christo. Infra: Qui amat animam suam, perdet eam,
2. Ti. 2. b vt resurgat cum ipso in gloria, quia si mortui sumus &
conuiuemus.

CAPVT VNDECIMVM.

Collatio Quinquagesimaprima.

VADO, *vt à somno excitem eum*, scil. Lazarum. In to-
Aug. tract. ta ista serie Euangelica, vt patet ab Augustino,
49. in Ioã. mors Lazari est figura mortis generis humani, &
ante med. suscitatio eius figura fuit resuscitationis à morte
tom. 9. peccati. Et secundùm hoc in verbis præmissis tria figuran-
Ibid. post tur. Quorum primum est peccati aggrauantis & ligantis
me 14. congrua figuratio, ibi: *A somno.* Secundum est animæ sic
Arist. de peccato obligatæ resuscitatio, ibi: *Excitem eum.* Tertium
somno & est resuscitantis Christi benefica dignatio, ibi: *Vado ad eum.*
vigilia. c. 1 Ait ergo: *A somno.* Per somnum siue dormitionem figura-
Ibid. c. 3. tur mors, quia tanta facilitate excitat Dominus de sepul-
post med. cro, quanta tu excitas dormientem de lecto, ait Augusti-
August. de nus: Vnde conuenienter per somnum signatur peccatum:
quant. ani. quia in somno est sensuum ligatio, & operum vigiliæ pri-
c. 22. ante uatio, & hominis immobilitatio, vt patet à Sapiente: Quia
med. to. 1. somnus est priuatio & immobilitatio, vt dicitur ibidem.
Item in somno est corporis infrigidatio, & sic dissolutio
& debilitatio, maximè si fuerit immoderatus. Vnde Au-
gustinus: Somnus est frigidus & humidus, & sic resoluit, vt
patet in liturgicis, qui dormiendo moriuntur. Item in so-
mno est vanorum somniorum multiplicatio, & inanis læ-
tificatio, & sine causa contristatio. Tunc enim in somno
contingunt somnia, secundùm Sapientem, vt supra. Item
in somno est malorum circumstantium ignorantia, siue
inconsideratio periculorum imminentium improuiso,
præteritorum immemoratio, vt patet ad sensum. Consi-
milia autem sunt in somno spiritualiter: quia est ibi liga-
tio sensuum, ne dirigantur in proprias operationes: quia
Psa. 118. b peccata sunt funes, siue vincula, prout ait Propheta: Cir-
Psa. 73. a cũplexi sunt me. Et est immobilitatio peccatis & aggraua-
Iere. 6. c tio: Iniquitates meæ aggrauatæ sunt super me, ait Psalmi-
sta. Item est intima infrigidatio & dissolutio: Frigidam
fecit malitiam suam. Et est meditationum & affectionum
vanarum & phantasticarum simulatio. Et ex his aliquan-
Isa. 29. c do lætitia vana & inanis, & tristitia irrationabilis: Sicut so-
mniat esuriens, &c. Et est malorum & periculorum im-
Prou. 6. a minentium ignorantia & inconsideratio: Vsquequo piger
Ibidem. dormis? Et sequitur: Veniet tibi quasi viator egestas. Me-
Iob 4. c ritò ergò per somnum mors peccati signatur: Quando so-
Greg. Mor. let sopor occupare homines. Ibi Gregorius: quòd per so-
li. 5. c. 22. mnum torpor negligentiæ signatur: Si dormiero, dico
ante med. quando consurgam. Ibi: Dormire est in peccatis iacere: E-
Iob. 7. a ris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus guber-
Greg. Mor. nator, &c. Et sequitur: Verberauerunt me, & non dolui.
li. 8. c. 6. Sic dormientem letaliter, vel somniantem excitat Domi-
ante med. nus infusione gratiæ suæ, clamore suæ doctrinæ, illustra-
Pro. 23. a tione sapientiæ suæ, & impulsu castigationis suæ. Dormiẽs
Ibidem. solet excitari infusa vigoratione, & sonoro clamore, & lu-
minis subitatione, & eiusdem impulsione. Sicut patet ad
sensum: sic spiritualiter excitat Dominus infusa gratia pœ-
nitentiæ. Vnde supra eodem: *Qui credit in me, si mortuus fue-*
rit, morientem, si tamen postea credat fide operante per
dilectionem. Viuent vitæ gratiæ. Item excitat clamore suæ
doctrinæ. Vnde supra: Stabat Iesus & clamabat. Et: Sapiẽ- Ioan. 9. a
tia foris prædicat. Et sequitur: In capite turbarum clami- Prou. 1. g
tat. Et sic Christus excitat tam per se, quàm per Prophe-
tas: Expergiscimini ebrij & flete. Et per Apostolum: Hora Ioel. 1. e
est iam nos de somno surgere. Et: Euigilate iusti, & cæt. Rom. 13. b
Item excitat luminis illustratione: Omnia quæ arguuntur 1. Co. 15. e
à lumine manifestantur. Et sequitur: Surge qui dormis & Ephe. 5. a
exsurge à mortuis. Item excitat impulsione castigationis Ibidem.
paternæ. Ipse stat ad ostium & pulsat. Super quod Grego- Apoc. 3. d
rius: Pulsat Dominus cum ægritudinis molestijs mortem Greg. in E-
vicinam designat. Vnde in figura benè: Percussoque late- uang. ho. 13
re Petri excitat eum, & ait: Surge velociter. Qui non ex- ante med.
citantur prædictis modis, sunt similes liturgicis, qui dor- Act. 12. a
miendo moriuntur, vt ait August. De quorum quolibet:
Eris sicut dormiens. Et sequitur: Traxerũt me & non sen- Pro. 23. b
si. Et ad tales excitandos, venit Dominus ex sua miseri- Ibidem.
cordia in istum mundum, sicut in vallem miseriarum: sic-
ut pius Rex descendit ad vinctos liberandos: Spiritus Do- Isa. 61. a
mini super me. Et sequitur: Misit me, vt mederer contri- Ibidem.
tis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam. Supra:
Misit Deus filium suum in mundum, non vt iudicet mun- Ioan. 3. e
dum, sed vt saluetur mundus per eum. Et ibi de hoc, scil.
de suo aduentu.

Collatio Quinquagesimasecunda.

D*Omine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.* In his
verbis exprimitur affectuosa confessio beatæ Mar-
thæ. Vnde tria hic denotantur, quorum primum est pro-
fessio diuinæ potestatis, ibi: *Domine.* Secundo, professio
suæ dignatiuæ bonitatis, ibi: *Si fuisses hic.* Tertio, professio
suæ potestatiuæ virtutis, ibi: *Non fuisset mortuus.* Ait ergò:
Domine. Et in hoc profitebatur dominatiuam potestatiuã,
& maiestatem, ipse solus est Dominus. De hoc habitũ est
supra: Domine ad quem ibimus. Et licet sit verus Domi-
nus & solus Dominus, tamen dignatur hic esse nobiscum, Ioan. 6. e
summa & sua dignatiua bonitate. Est enim hic nobiscum,
consequenter cum omnibus & in omnibus, scil. per essen-
tiam & præsentiam, & potentiam, sicut ait Augustinus. Et August. e-
idem: Deus diuinitate, bonitate, & virtute vsque ad finem pist. 57. ad
sæculi: Cælum & terram ego impleo: Excelsior cælo est, Dardan.
&c. Ibi multum de hoc. Item est hic per iustificantem gra- to. 2.
tiam, & sic cum iustis specialiter, in quibus præstat sicut in Iere. 23. a
templis suis. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Iob 11. a
Et: Vos estis templum Dei. Et sequitur: Quoniam inhabi- 1. Cor. 3. d
tabo in illis, & cæt. Item filius Dei est nobiscum, scil. per a- 2. Co. 6. c
ctualis adiutorij manifestam euidentiam: Quando fuit o- Ibidem.
mnipotẽs mecum. Item filius est nobiscum hic per assum- Iob 29. b
ptæ humanitatis veritatem: Vocabitur nomen eius Ema- Isa. 7. b
nuel, id est, nobiscum Deus: & hoc iam visibiliter quam-
diu vixit in carne. Supra: Verbum caro factum est, & ha-
bitauit in nobis. Vel sacramentaliter, sicut sub Sacramen- Ioan. 1. b
to: Vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi. Pri-
mo modo est nobiscum, ne omninò deficiamus ab omni- Mat. vl. f
moda existentia: Ipse est virtus portans omnia. Et: Ipse Hebr. 1. a
solus est. Ibi Gregor. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, Iob 23. e
eorumq; essentia rursum ad nihilum tẽderet, nisi eam au- Greg. Mor.
ctor omnium regiminis manu teneret. Item secundo mo- li. 16. c. 16.
do est nobiscum ne deficiamus à gratia & iustitia: Gratia post med.
enim Dei sum id, quod sum. Sine qua homo nihil est: Si 1. Co. 15. e
charitatẽ non habuero, nihil sum. Tertio modo est nobis- 1. Co. 13. a
cum, ne deficiamus ab operis efficacia, & aduersantiũ ma-
lorũ victoria. Infra: Sine me nihil potestis facere. Et: Ste- Ioan. 15. a
mus simul. Et sequitur: Ecce Dominus auxiliator meus, Isai. 50. b
quis est qui condemnat me? Quarto modo est nobiscum, Ibidem.
ne deficiamus à gloria: Ipse enim filius Dei factus fuit ho-
mo mediator Dei & hominum, immolatus pro genere hu- 1. Ti. 2. c
mano, soluens debitum per passionem suam, & aperiens
regni ianuam: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum,
& transtulit in regnum dilectionis filij sui, & cætera. Vbi Colos. 1. c

autem est Christus primo modo, non est defectibilitas existentiæ. Vbi autem secundo modo, non est mors culpæ. Vbi est tertio modo, quamdiu adiuuat & conseruat, non est mors naturæ, sicut patet de Ezechia, cui superaddidit annos vitæ. (4.Re.20.c) Vbi est quarto modo, & cum quibus est, non erit mors pœnæ. Rectè ergo ait Martha: *Si fuisset hic*, scilicet volens seruare vitam fratris mei: *Non fuisset mortuus.* Quia potes es, supra: Sicut pater suscitat mortuos, sic & filius. (Ioan.5.c) Et per hoc signatur quod illi, in quibus est Christus per gratiam, non moriuntur morte culpæ, de qua morte dictum est supra, ibi: Sicut pater suscitat mortuos. (Ibidem) Culpa enim est mors damnabilis, priuat enim animam Deo viuificante: est tristabilis, quia spoliat animam sua vera iucunditate: est mors horribilis, quia implet animam quasi dæmonū multitudine: Et est mors opprobriosa siue ignobilis, quia subijcit animam sub dęmonū seruitute. Et ideò de hac morte verificatur propriè illud: O mors quàm amara est memoria tua omni iniusto: (Eccl.41.a) Consumit brachia eius primogenita mors. (Iob.18.c) Et dicitur primogenita respectu mortis pœnæ. Et de hac morte hic Augustinus: (Aug.tract. 79. in Ioā. ante med. to.9.) Multum peccatum mors animæ est. Si mors corporis est cauenda & timenda, & pro illa differenda tantum multi laborant homines: multo magis pro morte culpæ cauenda, & pro morte pœnæ vitanda, prout ibi ait Augustin. (Ibidem.) Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed potiùs eum timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. (Mat.11.c)

Collatio Quinquagesimatertia.

Domine iam fœtet, quatriduanus est. Secundùm Augustinum: (Aug.tract. 49. in Io. ante med. to.9.) Mors Lazari gerebat typum mortis generis humani, vel cuiuslibet peccatoris manētis in peccato. Vnde his verbis tria insinuantur, quorum primum est filij Dei eminens sublimitas, ibi: *Domine.* Secundum est, quod figuratur peccatoris morantis in peccato prolixa diuturnitas, ibi: *Quatriduanus est.* Tertium est eiusdem putrida corruptibilitas, ibi: *Fœtet.* Ait ergo: *Domine.* In quo notatur quòd solius filij est Dei suscitare mortuos morte culpæ. Quia vt ait Augustin. (Ibidem.) Melius suscitata est, scil. Maria, quàm Lazarus: quia illa de morte culpæ. Ipse enim vocat ea, quæ non sunt. (Rom.4.b) Et de dominatione sua habitum est supra: Domine ad quem ibimus: (Ioan.6.a) Lazarus verò quatriduanus, figura peccatoris oppressi consuetudine peccati, secundùm Augustinum, vbi supra. (Aug.tract. 49. in Io. ante med. to.9.) Et secundùm beatum Gregor. super istud: Cur lactatus vberibus? (Greg.Mor. li.4.c.25. post med. Iob 3.c) Ait enim quòd Iesus redemptor puellam in domo suscitauit: (Matt.9.d) Iuuenem extra portam: (Luc.7.a) Lazarum sepulcro, vt hic: cuius mors signat illum, qui in perpetratione nequitiæ vsu consuetudinis grauatur. Et ibi benè de hoc. Et idem Augustinus hic. (Aug.tract. 49. in Io. ante med. to.9.) Vnde Gregorius: (Greg.Mor. li.4.c.25. in princ.) Quatuor modis perpetratur peccatum in corde, scil. suggestione, delectatione, cōsensu, defensionis audacia. Item quattuor modis consummatur in opere. Primo modo, cùm latens culpa agitur, postmodum cùm sine confusione reatus aperitur, dehinc cùm in consuetudinē dominatur, ad extremum cum falsæ spei seductionibus & obstinatione desperationis enutritur. Hæc Gregor. Quatriduanus est peccator, manens in peccato. Primo modo in homine interiori. Secūdo modo in homine exteriori. Vel quatuor dies in peccato, sunt quatuor gradus, de quibus Augustin. (August. de verbis Domini serm. 44. post me.to.10.) qui gradus sunt titillatio delectationis, consensio, factum, consuetudo: quæ quidem consuetudo ligat. Et ideò dicitur hic de Lazaro, quod prodijt ligatus manus & pedes. Vnde Augustin. loquens de se. (Aug.Confess li.8. c.10. ante med.to.1.) Ligatus eram non ferro alieno, sed mea voluntate: quippe ex voluntate peruersa facta est libido, & dum seruitur illi, facta est consuetudo, & dum illi non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi quibusdam ansulis me tenebat: Stringit quasi Cedrum in caudam suam. (Iob 40.b) Ibi Gregor. (Greg.Mor. li.32.c.12.) benè de hoc gradibus in peccato, quibus stringit diabolus animam peccatricem. Et de his diebus: Dies venerunt plagæ eius. His diebus fœtet peccator: nec mirum, quia putrefactus putrefactione spirituali, propter quod ait Propheta in persona talium: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. (Psal.37.a) Et: Cōputruerunt iumenta in stercoribus suis, (Ioel.1.d) quod est homines carnales in fœtore luxuriæ vitam finire. Fœtet, inquam, talis horribiliter & multipliciter: Ascendet fœtor eius & putredo eius. (Ioel.2.c) Et rectè ait, ascendet, quia vsq; in cælum, & ita coram Deo, & etiam coram seipsis: Ascendere feci putredinem castrorum suorū in aras vestras. (Amos 5.c) Vnde Anselmus: (Anselmus in meditationibus.) Tolerabiliùs canis putris fœtet hominibus, quàm anima peccatrix Deo: quàm infeliciùs ista Deo, quàm hominib. ille. Heu non hominem, sed opprobrium hominum, viliùs peccatore, peiùs cadauere: Sicut eructant pręcordia fœtentium, (Eccl.11.c) sic cor superborū. Et tales suo fœtore alios grauant & inficiunt. Ergò dicitur: Vt fœtore illius exercitijs grauaretur. (Mal.4.f) Et ideò pro talibus resuscitandis rogandus est Dominus.

Collatio Quinquagesimaquarta.

Expedit vt vnus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat. Sicut patet ex textu & ex Augustino hic: (Aug.tract. 49. in Ioā. vers.f. tom.10.) hæc verba prolata sunt ex prophetia. Vnde & illi attribuit Euangelista sacramento, quando ait: *Hoc à semetipso non dixit, cùm esset Pontifex anni illius.* Vt Augustin. Et insinuantur quatuor in his verbis. Primū est humanitatis filij Dei indubitabilis veritas, ibi: *Homo.* Secundo eiusdem singularis sublimitas, ibi: *Vnus.* Tertium passionis grauis acerbitas, ibi: *Moriatur.* Quartū est huius passionis innumerabilis vtilitas, ibi: *Expedit.* Ait ergo: *Homo*, scil. filius Dei factus homo supra: Verbum caro factum est. (Ioan.1.b) Et ibi de hoc. Homo, inquam, socialitate politicus, benignitate beneuolus, largitate munificus, omni virtute magnificus. Talis enim est homo naturaliter, & ipse multo magis. Vt enim ait Cōmentator. Homo est animal polyticū non solitariū, & communicatiuū. Item magnificū: est enim homo nobilissimus & altissimus animaliū. Vt Sapiens: Quid est homo, quia magnificas eū. (Iob.7.b) Ibi Gregor. (Greg.Mor. lib.8.c.16) Hominē Deus magnificat, quia largitator rationis ditat, infusione gratiæ visitat, honore collatę virtutis exaltat. Sed peramplius & perfectius Christus fuit prędictis magnificat⁹. Ideò homo, prout ait Propheta: Homo natus est in ea, (Psal.86.b) id est, in beata virgine, & ideò in Euangelijs vocat se sæpè filiū hominis: Filius hominis non habet, vbi caput reclinet. (Matt.8.c) Et: Videbunt filium hominis cum virtute magna & maiestate. (Ma.24.c) Infra: Ecce homo, (Ioan.19.f) scil. anthonomasticè. Et ideò meritò hic dicitur vnus super alios singularis dignitate & omni virtute. Vnus enim dicit discretionem, siue singularitatem secundùm regulam grammaticorum: qualis fuit Christus super alios: Vnum vocaui eum & benedixi eum, (Isa.41.a) scil. Iesum Christum: Singulariter sum ego donec transeam, ait Propheta in persona sua. Et: Virum de mille vnū reperi. (Eccl.7.b) Et ideò in figura benè, vbi dicitur: Quales fuerunt viri quos occidistis? (Iudit.8.c) qui responderunt, similes tui, & vnus ex eis quasi filius Regis. Per viros prędictos occisos martyres possunt signari, sed vnus scil. Iesus Christus quasi filius Regis, vt hæc dictio, quasi non sit similitudinis, sed affirmationis, siue veritatis, sicut supra: Vidimus gloriam quasi gloriam vnigeniti à patre. (Ioan.1.b) Vbi ponitur pro veritate non pro similitudine, vt ait Gregor. (Greg.Mor. lib.18.c.6. in princ.) Et licet esset tantus & talis, tamen mortuus est voluntariè pro genere humano. Supra: Potestatem habeo ponendi animam meā. (Ioan.10.b) Et ibi de hoc. Vnde in hoc patet, sua summa bonitas, sua admiranda charitas, sua stupenda æquitas, & suę cōdescensionis mirifica humilitas, quam admirans & stupens Apostolus ait: Qui cùm in forma Dei esset, &c. tamen humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, &c. (Phil.2.a) Et infra: Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suā ponat quis pro amicis, &c. (Ioan.15.c) Non enim solū dignatus est incarnari, & generalitates humanas suscipere, sicut esurire & sitire, &c. sed etiam mori, cùm tamen mors sit amarissimum quid, quia terminus passionum. Ideò: Commendat autem charitatem suā. (Rom.5.b) Et sequitur: Pro nobis mortu⁹ est. (Ibidem.) Et mortuus morte crucis, quæ erat mors ignominiositate turpissima, iudicio crucifigentium, diuturnitate prolixa, acerbitate amara. Augustinus: (Aug tract. 36. in Ioā. ante med. tom.9.) Illa morte nihil peius fuit inter genera mortiū. Mors protendebatur, ne dolor citius finiretur, &c. Et ibi benè de hoc. Morte turpissima condēnemus eū. (Sap.2.d) Et sic mori pro populo fuit expediēs, ne pereat, & verè expe-

[Osea 13. c] expediens ad ipsius mortis occisioné: Ero mors tua mors. [August. tract. 12. in Ioan. post med. tom. 9.] Vnde Augustinus: Vita mortua occidit mortem. Plenitudo vitæ deglutiuit mortem, absorpta est mors in victoria patris. Item sic mori fuit expediens ad generis humani de captiuitate satanica redemptionem: Occisus es & redemisti nos Deo in sanguine tuo [Apoc. 5. f]: Empti estis pretio magno [1. Cor. 6. b]. Vnde Augustinus [Aug. enarrat. in Psal. 95. ante med. to. 8.]: Pretium nostræ redemptionis est sanguis Christi. Item sic mori fuit expediens ad omnem sanctificationem & lauationem à peccato per illam sacrã oblationem qua se obtulit Christus in cruce: Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo [Apoc. 1. a]: Tradidit semetipsum oblationem & hostiam pro nobis [Ephe. 5. c]. Item sic mori fuit expediens ad generis humani reconciliationem Deo patri, & ad introductionem in regnum gloriæ: Reconciliati enim sumus per mortem filij eius [Rom. 5. b]. Et: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum [Ephe. 2. d]. Et ideò dicitur: Per sanguinem suum semel introiuit in sancta [Hebr. 9. a]. Subdit continuè. Ergo sunt meditanda: filij Dei sublimitas, suæ passionis dira acerbitas, & eiusdem passionis multimoda commoditas, vt sit in nobis ipsius passionis perfecta imitabilitas.

CAPVT DVODECIMVM.

Collatio Quinquagesimaquinta.

Aria accepit libram vnguenti pistici pretiosi & vnxit pedes Iesu, & cæt. In his verbis figuratur spiritualis oblatio, qua debet anima fidelis filium Dei honorare, & quam ei offerre debet: in quibus quatuor figurantur, quorum primum est personæ offerentis acceptata Dei virtuositas, ibi: *Maria*. Secundum est oblationis perfectibilitas, ibi: *Accepit libram vnguenti*. Tertium est in offerendo sedula obsequiositas, ibi: *Vnxit pedes*. Quartum ex his redolens famositas, ibi: *Domus impleta est ex odore vnguenti*. Ait ergo: *Maria*, quæ erat persona acceptabilis Deo, & à Deo dilecta. Supra [Ioan. 11. a]: Diligebat Iesus Martham & sororem eius Mariam. Prius enim debet esse persona offerens acceptata, vt gratãter offerat: Prius respexit Deus ad Abel, & postea ad munera eius [Gen. 4. a]. Vnde Maria gerebat personam perfectæ pœnitentis: interpretatur enim amarum mare, in quo signatur contritionis veritas. Item interpretatur stella, in quo signatur immaculata puritas. Item interpretatur lux, in quo signatur inoffuscata luminositas. Item interpretatur domina, in quo signatur concupiscentiarum disciplinatà castigabilitas, quæ debent esse in anima pœnitente, & fuerũt in Maria, sicut planum est ex serie vitæ suæ, de qua dicitur quod dilexit multum [Luc. 7. a], & ideo à Deo dilecta & acceptata: Diligentes enim me diligo [Prou. 8. e]: Per libram vnguenti deuotionis perfectibilitas. Vt ait Bernardus [Bern. supe Cãt. ser. 10. ante med.]. Triplex est vnguentum, scil. contritionis, deuotionis, & pietatis. Primum est pungitiuum & dolorem faciens. Secundum est temporatiuum dolorem leniens. Tertium est sanatiuum morbum expellens. Et ibi multum de hoc & benè [Ibid. ser. 12 post med.]. Primum signatur spiritualiter per vnguentum, quo vnxit Maria pedes Iesu [Luc. 7. c]. Secũdum per illud quo vnxit, hic. Tertium per istud quo vnxit corpus Iesu cum alijs Marijs [Mar. vl. f], id est, cum alijs mulieribus. Perfectio verò vnguenti deuotionis signatur ex quarta, scil. ex pura sinceritate & immixtione alijs, ibi: *Pretiosi*. Istud est pretiosum in genere suo, quod est immixtũ rebus ignobilioribus: siue illud est pretiosum quod est rarum. Pretiosior erit vir auro [Isai. 13. d]. Ibi Hieronymus [Hieron. cõment. in Isa. li. 6. c. 13. to. 4.]: Omne rarum est pretiosum: Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis [Cant. 1. a]. Item figuratur perfectio deuotionis ex humilitate vera, ibi: *Nardi*. Nardus enim est herba spicata, id est, habens spicas, secundùm Isidorum [Isid. etym. li. 17. c. 9.]: Nardus mea dedit odorem suauitatis [Cant. 1. b], ibi Glossa. Nardus est herba humilis & naturæ calidæ, in quo signat̃ amor vel dilectio cum humilitate. Item figuratur perfectio deuotionis à fidei rectitudine, ibi: *Pistici*. Pistis enim Græcè, fides latinè. Et dicitur sic à loco secundùm Augustinum [Aug. tract. 50. in Ioã. ante med. to. 9.]. Hæc est fides quæ debet dirigere deuotioné & viuificare. Hæc ille: Ipsa enim est substantia rerum sperandarum [Heb. 11. a]. Item figuratur perfectio deuotionis ex iustitiæ æquitate, in hoc quod ait: *Accepit libram vnguenti*. Vt enim ait Augustinus [Aug. ibid.]: Vnguentum illud iustitia fuit, ideò libra fuit. Libra enim est perfecta mensura sua, & tunc est deuotio librata, quando est mutua. Et talis quanta & qualis debet esse: Librauit in pondere montes [Isai. 40. f]. Per montes figurantur animæ contemplatiuæ, quas librat Deus cælica deuotione: Librabat fontes aquarum [Prou. 8. c]. Per quos fontes signantur animæ deuotæ fundẽtes aquas lacrymarum. Infra: Venit Nicodemus faciens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum, & cæt [Ioan. 19. e]. In numerò verò centenario perfectio significatur, secũdùm Gregor [Gregor. in Ezech lib. 2. hom. 18. post med.]. Tale vnguentum debet anima fidelis sibi componere: Facies thimiama compositum opere vnguentarij [Exo. 30. c]. Et: Vnguentarius faciet pigmentũ suauitatis [Eccl. 38. a]. Isto vnguento pretioso debet anima deuota vngere pedes Iesu, quod est secundùm Augustinum, benè viuendi Dominica vestigia sectari. Et illos tergere, est superflua dare pauperibus. Vt ait idem Augustinus [Aug. tract. 50. in Ioã. ante med. to. 9.]: Per pedes enim figurantur pauperes & humiles. Per capillos verò figurantur superflua siue temporalia. Secundùm illud: Quod vni ex minimis fecistis, mihi fecistis [Matt. 25. d]. Et ex odore prædicti vnguenti deuotionis repletur domus: quia tergẽdo pedes Christi dicto modo commouemur, sed vnguenta commota redolent, ait Gregor [Ibidem]. Item sic tergẽdo pedes Domini amore ferueſcit, sed vnguenta cùm bulliunt, odorem reddunt talis animæ deuotæ: In odorem vnguentorum tuorum curremus [Cant. 1. a]. Et ibidem: Nardus mea dedit odorem suum, id est, anima humilis, & amore deuota: Alijs sumus odor vitæ in vitã, &c [2. Co. 2. d]. Ad imitationé ergo Mariæ quilibet fidelis accipiat libram vnguenti prædicti, & vngat pedes Iesu modo dicto.

Collatio Quinquagesimasexta.

E*Cce rex tuus venit sedens super pullum asinæ.* In his verbis exprimitur admiranda humilitas filij Dei, & figuratur eius excessiua dignitas. Vnde his verbis figurãtur quatuor, quorum primum est filij Dei supereminens dignitas, ibi: *Rex*. Secundo, eiusdem communicans bonitas, ibi: *Tuus*. Tertio, dignatiua humilitas, ibi. *Venit sedens*. Quarto, animæ in qua requiescit Deus congrua figurabilitas, ibi: *Pullum asinæ*. Ait ergo: *Ecce Rex*. Vt per aduerbium demonstretur sua excessiua maiestas & singularis dignitas, & incomparabilis potestas, & sui regiminis & regni æternitas, vt ait Augustinus [Aug. tract. 51. in Ioã. ante med. tom. 9.]: Non enim Rex Israel Christus ad exigendum tributum, sed Rex Israel, quod mentes regat, quod in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credentes, sperantes, amantesq́; perducat. Infra: In hoc natus sum, quòd sum Rex, scil [Ioan. 18. d]. Et ibidem: Regnum meum non est de hoc mundo. Rex enim dicitur à regendo, Isidorus [Isid. Etym. li. 9. c. 3. in princ.]. Item Sapiens: Rex est qui intendit, quod est vtile subditorum: non est Rex, qui non est de se sufficiens, & omnibus bonis præcellens, & talis nullo indiget [Arist. ethi. li. 8. c. 10. ante med.]. Hæc ille. Sed hæc per se, & summè in ipso Saluatore. Ideò Rex verus: Beatus & solus potens Rex regum & Dominus dominantium [1. Ti. 6. c]. Item: Regi sæculorum, &c [Apoc. 19. c; 1. Ti. 6. c]. Et iste Rex est tuus, id est, tibi datus, quasi seruus ad ministrandum: Seruire me fecisti iniquitatibus tuis, &c [Isa. 43. d]. Item est tuus sicut pretium ad redimendũ: Empti enim estis pretio magno [1. Cor. 6. c]. In psalmo: Concidisti saccum meum, vt ait ibi Augustinus [Psal. 29. d]: Pretium nostrum ferebat in sacco, percussus est lancea. Fissus est saccus, manauit pretium orbis terrarum. Item tuus est homo, sicut thesaurus ad ditandũ: Quo modo non cum illo omnia nobis donauit [Rom. 8. d]. Et: In omnibus diuites facti estis cum illo, &c [1. Cor. 1. a]. Vel aliter tuus est, sicut iudex propitius ad iudicandum, sicut legifer ad docendum, sicut Rex ad gubernandum & protegendum: Iudex noster, legifer noster, &c [Isa. 33. d]. Et licet esset Rex tantus & talis, tamen venit sedens super pullum, in extrema paupertate, in abiectissima contemptibilitate, in euidentissima humilitate. Supra: Sedens super fontem [Ioan. 4. a]. Ibi Chrysostomus [Chrys. ho. 30. in Ioã. ante med. tom. 3.]: quòd non subiugalibus, id est, equis, vel equitaturis vtitur. Ideo: Ipse pauper & ascendes super asinum [Zach. 9. b]. Non ergo cum pompis, vel cum equitaturis illis,

cum:

Mat. 21. e. Greg. Mor. lib. 1. c. 17. post med. Arist. de generat. animal. li. 2. c. 6. post med. Greg. Mor. li. 1. c. 14. post med. Gen. 44. b. Iob 1. a. Greg. Mor. li. 1. c. 7. circa med.

cum quadrigis & diuitijs venit, sed modo dicto: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus. Et hoc: Super pullum asinæ, in mysterium & figuram. Asinus enim est animal simplex. Vnde in asino simplicitas gentilium, ait Gregorius: Item asinus est algore frigidus, vt ait Sapiens. Et est animal portandis oneribus deditum. Item videns imaginem suam, à qua abhorret & refugit, ait Isaac: & signat animam pœnitentem simplicem, laboriosam, peccata sua deprehendentem & abhorrentem: Isachar asinus fortis accubans inter terminos, &c. Cognouit asinus præsepe Domini sui: Erat ei quingentæ asinæ. Per quas signantur animæ fideles, laborantes pro æterna requie: in numero enim quinquagesimo figuratur quies, vt ait Gregorius. Ibi super illud. Supernaturalem animam, siue in tali anima quiescit Dominus: prout hic signat.

Collatio Quinquagesimaseptima.

Aug. tract. 51. in Ioã. circa med. to. 9.

SI mortuum fuerit, scilicet granum frumenti, *multum fructum adferet.* Qualiter istud verbum exponit Augustinus de Saluatore, patet hic & Glossis. Mysterialiter autem competit cuilibet martyri, in quibus tria figurantur: quorum primum est vitæ immaculata puritas, ibi: *Granum frumenti.* Secundum est passionis dira acerbitas, ibi: *Mortuum fuerit.* Tertium præmij multimoda fructuositas, ibi: *Multum fructum adferet.* Ait ergo: *Granum frumenti,* per quod figuratur sancta anima: granum enim frumenti in genere suo est nobilitate eximium, sinceritate purum, gustu sapidum, & ad nutriendum virtuosum. Et ideò per granum frumenti figuratur anima sancta couenienter. Quid enim pulchrum nisi frumentum electorum? Frumentum enim desiderat nubes, id est, cælestes irrorationes: Implebuntur areæ frumento, &c. Vnde iustus comparatur grano frumenti ratione puritatis & nobilitatis, vt hic. Item comparatur grano synapis ratione viuacitatis fidei & amaritudinis pœnitentialis: Simile est regnum cælorum grano synapis. Vnde frumenta sunt electi Dei, ait Gregorius super illud: Frumentum desiderat nubes. Vnde & cauendum est, ne istud frumentum degeneret, vel ne pro isto frumento surgat tribulus, anima scil. infructuosa & aspera: Si abscondi quasi homo peccatum meum. Sequitur: Pro frumento oriatur mihi tribulus, scil. pro anima pura & fructuosa, anima cupida & spinosa ac infructuosa. Vnde Ambrosius ad sic degenerantem: Tritici granum sparsum terræ, generis sui gratiam reddit, & tu degeneras: fruges non adulterant sinceritatem sui seminis, & tu adulteras puritatem animæ tuæ. Et ibi benè de hoc. Et istud granum benedictum pro Christo mortuum est. Et in hoc passionis dira acerbitas, prout dictum est supra: Mors enim terribilissimum est, quia terminus passionis. Vt ait Sapiens: Et tamen sic mori voluerunt martyres, & desiderauerunt, ne à vita, quæ Christus est, separarentur: prout dicitur: In occisione gladij mortui sunt. Et ad martyris imitationem debet fidelis quilibet mori morte quadruplici. Prima est vitæ peccatorum, siue iniquitatum omnimoda extinctio: Si mortui sumus peccato, quo modo viuemus in illo? Mors enim non est substantiæ consumptio, sed vnitorum discretio. Dionysius: Qui ergo verè se separat ab iniquitatibus, eis moritur. Item secunda mors est carnalis concupiscentiæ mortificatio & crucifixio in cruce pœnitentiæ: Qui sunt Christi carnē suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Et: Mortificate membra vestra: Tertia mors mundialis cupiditatis abdicatio: Mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo. De qua morte & crucifixione Gregorius. Multū super illud Iob: Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Item quarta mors est in contemplatione diuina, & dilectione delectari exemplo Apostoli: Viuo ego iam non ego: Suspendiū elegit anima mea, & mortē ossa mea: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Iustus sic mortuus malū adfert fructū, ad litteram: nisi granum resoluatur, humectetur, algore constringatur, & calore viuificetur, non adfert fructum: Insipiens tu quod seminas nō viuificatur, nisi prius moriatur. Item spiritualiter est ex parte ista: Sicut granum sic mortuum profert fructū, sic iustus spiritualiter mortuus, fructum virtutum hic & præmiorū post, qui fructus est sublimis honorabilitate: Flores mei fructus honoris & honestatis. Item fructus multus numerositate, vt dicitur hic: De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Item erit fructus deliciosus dulcedine & delectabilitate: Fructus enim iusti lignum vitæ. Et: Initium dulcoris habet fructus illius. Item erit fructus perennis perpetuitate. Infra: Posui vos vt eatis, & fructum adferatis, & fructus vester maneat: Nec aliquando desinet facere fructum. Fructus enim est iusto, scilicet Deus iudicans in terra, scilicet viuentium, ait Propheta. Quilibet ergo ascendat in crucem pœnitentiæ dicens: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.

Zach. 9. b. Iob 37. f. Ioël. 2. a. Mat. 13. b. Greg. Mor. li. 27. c. 19 in princ. Iob 37. b. Iob 21. e. Ibidem. Amb. Hexaem. li. 3. c. 7. post med. to. 1. Arist. ethi. li. 3. c. 6. Heb. 12. c. Rom. 6. a. Dionys. de eccle. Hierarch. c. 4. post med. Gal. 5. c. Colos. 3. c. Gala. 6. a. Greg. Mor. li. 18. c. 27 Iob 23. g. Gal. 2. a. Iob 7. c. Coloss. 3. a. 1. Co. 15. b. Ecc. 24. b. Prou. 12. b. Pro. 11. e. Eccl. 11. d. Ioan. 16. d. Iere. 17. b. Cant. 7. a.

Collatio Quinquagesimaoctaua.

QVI *mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, illic & minister meus erit.* In his verbis tria insinuantur, quorum primū est animæ fidelis recta & debita ordinabilitas, ibi: *Qui mihi ministrat,* & hoc in statu. Secundum est imitationis filij Dei, & hoc in actu vel affectu perfectibilitas, ibi: *Me sequatur.* Tertium est magnitudo remunerationis in fructu, ibi: *Et vbi ego sum.* Ait ergo: *Qui mihi ministrat.* Et in hoc, sicut tactum est, recta ordinabilitas animæ fidelis sub Deo: quia qui ministrat, est alteri subiectus: propriè ministerium est quod dant serui Domino, vt ait Seneca: Debet autē fidelis ministrare Deo honorabiliter siue idonēe, exhibendo se talem, & faciendo se talem, qualis debet esse minister Dei. Propter quod ait Apostolus: Exhibeamus nos sicut Dei ministros. &: Qui fecit nos idoneos ministros noui Testamenti. Item debet ministrare Deo similiter & obedienter, scil. voluntatē Dei adimplendo, & se sub Deo humiliando, prout ait Propheta: Ministri eius qui facitis voluntatē eius. Et: Ministri Christi sunt & ego: Et: Sic nos existimet homo vt Dei ministros. Item debet ministrare intelligenter siue prudenter discernendo quæ sunt placita Deo, & quæ non; quæ agenda & quę declinanda: Acceptus est Regi minister intelligens. Item debet ministrare Deo alacriter & feruenter. In psalmo: Qui facis angelos spiritus, & ministros tuos ignē vrentem. Et meritò debemus ei sic ministrare: Ipse enim perfectius sine cōparatione ministrauit nobis. Vt enim ait Bernar. Christus fuit minister alacer charitate feruēs, pietate deuotus: Ecce ego in medio vestrum sicut qui ministrat. Vt infra proximo: Surrexit à cœna, præcinxit se linteo. Et sic de alijs quæ ibi enumerantur. Et sic ministrans debet sequi filium Dei imitando: sequi enim est imitari, ait Augustinus: Qualiter autem sequendus sit filius Dei, dictum est supra, ibi: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Nihilominus vt ait Hugo, ibi: Quid est homo vt sequatur factorem suum? Ille, inquit, sequitur factorem suum, qui viuit, vt factus est, qui incedit, vt institutus est, qui seruat bonum quod accepit, qui quod natura contulit impollutum custodit. Hæc ille. Ad sic sequendum ministrans Deo debet studere, quia ad hoc est vocatus: Vocauit eum vt sequeretur se. Et debet sic sequi voluntariè & libenter, quia vt ait Seneca: Malus miles est qui Imperatorem generis sequitur: Qui vult venire post me, tollat crucem suam & sequatur me. Item debet sequi vniuersaliter, totaliter, scil. ex toto cordē: Vsquequo claudicatis in duas partes: Si Dominus est Deus, sequimini eum, & cæt. quasi diceret: totaliter illum sequimini. Item debet sequi vniuersaliter, id est, ad omnia, ad prospera & aduersa sustinenda: Sequar te quocumque ieris. Et: Hi sequuntur agnum quocumque ierit. Item debet sequi Dominum perenniter, siue indesinenter. Infra: Tu me sequere, scil. in crucis passionem, ait Glossa: His modis sequi Dominum est magna gloria: Magna gloria sequi Dominum. Sic sequenti Dominum est magna merces, quæ est esse cum Christo. Vnde Augustinus super illud: Gratis ametur, & operis quo ministratur illi, pretium sit esse cum illo: vbi enim benè erit sine illo, aut quādo malè esse poterit cum illo? Hæc ille. Præmiū ergo erit sic se-

Senec. de benef. li. 3. c. 21. 1. Co. 6. f. 2. Co. 3. g. 2. Co. 11. d. 1. Cor. 4. a. Prou. 4. b. Ps. 103. a. Luc. 22. b. Ioan. 13. a. August. de virg. sanct. c. 27. to. 6. Ioan. 8. a. Hugo in eccles. ho. 10. post med. Eccls. 2. b. Isa. 41. c. Mat. 16. d. 3. Re. 18. d. Mat. 8. d. Apoc. 9. a. Ioan. vlt. Eccl. 23. b. Aug. tr. 51. in Ioã. post med. to. 9.

sic sequenti filium Dei dignitate honorabilissimum, multitudine numerosissimum, delectabilitate deliciosissimũ, perennitate æternum: Nihil enim honorabilius quàm esse & regnare cum filio Dei. Vnde sequitur hic: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.* Super quod Augustinus, vbi supra: Quem maiorem honorem potuit accipere adoptiuus, quàm vt ibi sit, vbi est vnicus? Item ex hoc: Cum erit cum filio Dei, erit omnis sufficientia & lætitia: Psal.16. b Satiabor, inquit Propheta, cùm apparuerit gloria tua. Infra: Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Et erit indeficientia desiderabilium, quia filius Dei æternus: Lætitia sempiterna super capita eorum. Et: Sic semper cum Domino erimus, & cæt. Ex quo ergo filij Dei est ministerium, & eum sequi est gloriosum, & præmium est magnificum, meritò debet quilibet ei ministrare obedienter, & eum sequi perfectibiliter, vt cum eo regnet feliciter & perenniter. (Ioan.14 b; Isa. 35. c; 1.Thes.4. d)

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Collatio Quinquagesimanona.

SI non lauero te, non habebis partem mecum. In his verbis duo insinuantur, quorum primũ est necessitas spiritualis lotionis, ibi: *Si non lauero te.* Secundum est eiusdem consequẽs fructuositas, quod insinuatur per contrarium, ibi: *Non habebis partem mecum*, quasi diceret: Si lauero habebis partem mecum. Ait ergo: *Si non lauero te.* Vt enim ait Augustinus: Homines mundantur quadrupliciter, scilicet per verbum veritatis. Infra: Mundi estis propter sermonem meum. Item sacrificio contriti cordis, prout ait Propheta: Lauabo per singulas noctes lectum meũ. Item mundantur eleemosynis: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Item mundantur virtute charitatis operientis multitudinem peccatorum, scil. auferendo & sic mundando. Quando ergo Dominus dat gratiam ad ista, ipse lauat. Et licet istud sit dictum authenticè & benè, nihilominus aliter posset dici, quòd Deus lauat animas gratia baptismali, abluendo à peccato originali: Vt illam, scil. Ecclesiam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et: Laui te aqua. Sequitur: Vnxi te oleo, &c. Item ipse lauat gratia pœnitentiali, à commissa culpa actuali: quando dat gratiam conterendi & pœnitendi: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Item ipse lauat igne mundanæ tribulationis à voluptate carnali: Si abluerit Dominus filiam Sion & sanguinem Hierusalem, & lauerit de medio eius in spiritu iudicij, &c. Spiritus enim iudicij est tentatio tribulationis. Item Dominus lauat superfusione cælestis spiritus lauantis & mundantis à cupiditate mundiali: Vos baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. Baptizari enim est lauari spiritu infuso, & eleuante à mũdiali cupiditate: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Ibi Gregorius. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. Ista lotione debent lauari pedes, id est, interni affectus: Quando lauabam pedes meos butyro, id est, pinguedine deuotionis, ait ibi Gregorius exponens illud, vbi benè de hoc. Item ista lotione debet lauari caput, id est, à peccatis mentis: caput enim signat mentem: quia sicut reguntur membra capite, sic cogitationes mente, ait Gregorius: Tu cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua. Item ista lotione debent lauari manus, prout ait Propheta: Lauabo inter innocentes manus meas. Vnde non lauantibus manus improperat: Manus vestræ plenæ sunt sanguine. Qui est lotus his modis, non indiget nisi vt pedes lauet, scil. affectiones interiores, quæ sunt labiles & sæpè infectæ, vt patet ab Augustino hic: Quoniam si dixerimus, quòd peccatum nõ habemus, nosmetipsos seducimus: Quando lauabam pedes meos butyro, id est, pinguedine deuotionis, vt ait ibi Gregorius exponens illud. Et propter hoc ait sponsa: Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos? quasi diceret: ne inquinentur pedes mei conari debeo. Ideò ait Saluator Apostolis: Excutite puluerem de pedibus vestris. Econtrario de non lauantibus pedes suos sic: Sordes eius in pedibus. Ad istam lotionem faciendam & continuandam, & conseruandam iugiter est laborandum, vt etiam qui sanctus est, sanctificetur adhuc.

(Augustin. cont. Crescon. Grammat. lib. 2. c. 12. post med. 10. 7.; Ioan. 15. a; Psal. 50. a; Luc. 11. b; 1. Pet. 4. b; Ephes. 5. c; Ezec. 16 d; Ezec. 36. d; Isa. 4. a; Act. 1. f; Luc. 7. d; Gregor. in Euang. hom. 33. ante med.; Iob 29. a; Greg. Mor. li. 19. c. 10.; Greg. in Euang. ho. 1. ante med.; Matt. 6. a; Psa. 25. b; Isai. 1. g; 1. Ioã. 2. a; Iob 29. a; Greg. Mor. li. 19. c. 16.; Cant. 5. d; Mat. 10. c; Thre. 1. b; Apoc. vl. d)

Collatio Sexagesima.

SI ego laui pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Filius Dei æternus volens discipulos suos informare, non solùm per veritatis documenta, neque per operum miracula, sed per humilitatis dignatiua exempla. In his verbis hortatur illos ad imitandum ipsum in opere extremæ humilitatis, ait: *Si ego laui pedes*, &c. In quibus tria insinuantur, quorum primum est suæ dignitatis excessiua sublimitas, ibi: *Ego Dominus & Magister.* Secundum est operis extrema humilitas, ibi: *Laui pedes vestros.* Tertium est obligationis discipulorum ad consimile opus manifestabilitas, ibi: *Vos debetis alter alterius lauare pedes.* Ait ergo: *Dominus & Magister.* Et in his verbis exprimitur sua dignitas, in duobus scil. in sublimitate eminẽtiæ, ibi, *Dominus.* Et de hoc supra, ibi: Domine ad quẽ ibimus? Sed mundo exprimitur dignitas sua in plenitudine sapiẽtiæ, ibi: *Magister.* Et verè ipse sol' est magister: *Vnus est magister.* Ipse enim est magister, & solus ratione singularis superexcellentiæ: quia magister dicitur, quòd maior in statione, ait Papias. Sed ipse supra omnes. Supra: Qui de cęlo venit super omnes est. Item magister dicitur communiter, in quo est veritas & plenitudo sapientiæ. Sed in ipso omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei. Immo ipse est ipsa sapientia: Christum Dei sapientiam & Dei virtutem. Item magister dicitur ratione regiminis vitę. Et ideò vt ait Papias, componitur cum multis: sicut dicitur magister militum. Sed ipse solus rector vitæ. Ipse enim Rex verus, vt habitum est supra: Venit Rex tuus. Item magister dicitur ratione efficacis doctrinæ: sed ipse Iesus Christus solus veraciter & efficaciter docet, vt ait Augustin. Christus magister intim', qui docet in schola pectoris. Meritò ergò ait de se, quòd erat magister: Vt audiam eum quasi magistrum: dixerunt aduersarij: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Ipse enim venit in magisterium veritatis, ait Augustinus: Et licet esset verus Dominus omnibus præsidens, & solus magister omnes erudiens, dignatus est lauare pedes discipulorum. Ob quam humilitatem stupuit Petrus considerans maiestatẽ lauantis, operis abiectam & contemptibilem humilitatem, & ob gestus & studij ipsius lauantis diligentiam & sedulitatem: quia præcinxit se linteo hic, misit aquam in peluim, &c. Item obstupuit ob illorum, quorum pedes lauit seruilem inferioritatem, quia ipsi erant serui & discipuli. Nec solùm lauit pedes discipulorum, sed etiam proditoris, & antè ipsum se inclinauit. Et ideò hæc considerans meritò ait Petrus: *Non lauabis mihi pedes in æternum*, scil. manibus, quibus oculos cæci aperuisti, quibus leprosos mundasti, quibus mortuos suscitasti, vt ait Chrysostomus hic, vbi benè de his. Stupendum ergo opus descriptæ humilitatis, quia humilitate dignatus est sic lauare pedes discipulorũ. Considerando tamen immensam humilitatem, qua semetipsum exinaniuit, & mortem crucis sustinuit, istud opus fuit minoris humilitatis. Humiliauit enim semetipsum, formam serui accipiens. Vnde notatur quòd lauauit pedes discipulorum hic visibiliter lotione corporali. Item lauit & lauat pedes omnium fidelium inuisibiliter, & lotione interiori per gratiam, vt dictum est in priori collatione. Item ipse lauat animas omnium fidelium lotione admirabili, scil. sanguine passionis, à qua omnia sacramenta habent efficaciam lauandi: Dilexit nos & lauit in sanguine suo. Et nisi quis fuerit lotus dicto modo, non habebit partem cum filio Dei: Neque enim fornicarij, &

(Ioan. 6. e; Matt. 23. a; Ioan. 3. e; Colos. 2. b; 1. Cor. 1. a; Ioan. 12. f; Isa. 50. a; Mat. 22 e; Chrys. ho. 69. in Ioã. ante med. tom. 3.; Phil. 2. a; Apoc. 1. d)

sic de

1.Co. 6. a fic de alijs peccatoribus, regnum Dei possidebunt. Soli enim sancti & mundi habebunt partem cum filio Dei in regno gloriæ: Non enim intrabit in eam, scil. ciuitatem, aliquid coinquinatum, neque faciens abominationem: Suscipient enim sancti regnum Dei. Nec est timendum habenti partem ibi cum filio Dei, quia habendo partem habebit totum, quia habebit Deum ipsum, & ita omne bonum: Ostendam tibi omne bonum. Et Dominus pars hæreditatis meæ, ait Propheta: Pars mea Dominus dicit anima mea: Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Et ideò meritò concludit hic discipulis: *Vos debetis alter alterius lauare pedes*, scil. vos conserui, ait Chrysostomus, vbi supra. A maioribus enim rebus accepit exempla, vt saltem quod minus est operemur. Et de hoc Augustinus benè. Discamus humilitatem ab excelso, faciamus inuicem humiles, quod humiliter fecit excelsus. Magna hic commendatio humilitatis: & faciunt sibi inuicem fratres, cùm se hospitio inuicem suscipiunt. Et post, cùm ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si iam etiam inerat, confirmatur humilitas affectionis. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Ad hoc exempli filij Dei imitationem, & ad humilitatis excitationem vel confirmationem, ad mutui obsequij exhibitionem, & ad fraternam venerationem, fratrum pedes lauemus: hoc enim fuit magnæ reputationis apud sanctos & apud antiquos. Vnde ait Apostolus de vidua: Si pedes sanctorum lauit. Et in vitis patrum dicitur, quòd tres res erant honorabiles apud patres, ad quas cum honore & timore accedebant, scil. sacrum altare, scilicet in quo communicabant, mensa fratrum, in qua comedebant, peluis, in quo lauabant pedes fratrum. Ex quo ergo Dominus & Magister lauit pedes discipulorum, electi, qui sunt membra eius, affectualiter, humiliter, libenter idem facere studeant ex affectu.

Apoc. 1. c; Dan. 7. b; Exo. 23. a; Thre. 3. a; Apoc. 20. d; Chrysost. hom. 69. in Ioan. post med. to. 3.; Aug. tract. 58. in Ioã. paulo post med. to. 9.; 1. Ti. 5. d

Collatio Sexagesima prima.

Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum feci vobis, ita & vos faciatis. Cùm enim religionis summa sit imitari eum quem colimus, vt ait Augustinus: In his verbis filius Dei volens nos summa religionis adimplere, hortatur nos ad ipsum imitandum. In quibus quatuor: quorum primum est dantis exemplum maiestatiua dignitas, quod notatur in pronomine subintellecto in hoc verbo: *Dedi*. Secundum est formæ imitandæ, siue operis virtuosi exemplaris perfectibilitas, ibi: *Exemplum dedi*. Tertium est imitationis hortabilitas, ibi: *Faciatis*. Quartum est modi faciendi rectitudo siue æqualitas, ibi: *Quemadmodum ego feci*. Ait ergo: *Ego dedi qui sum*, scil. Dominus & magister. Et de hoc in priori collatione. Et exemplum dedi multiplex, prout ait Augustinus: *Exemplum*, inquit, *dedi* sursum videntibus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominem, exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum. Hæc ille. Et licet tot modis exemplum dederit, nihilominus exemplum dedit fraternæ dilectionis, obsequiosæ administrationis, & miræ humiliationis, vt de omnibus patet, quando ait: *Exemplum dedi vobis*. Item exemplum dedit laboriosæ operationis, quia in laboribus à iuuentute sua fuit. Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Adam scil. secundus, de cælo cælestis. Item dedit exemplum patientiæ & longanimitatis in sufferendis contumelijs: Afficiam te contumelijs, & ponam te in exemplum. Et: Exemplum accipite fratres laboris & patientiæ. Et sequitur: Finem Domini vidistis, &cæt. Item exemplum dedit sustinendæ mortis & etiam mortis crucis: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum. Et: Exemplum sum coram eis. Ex quo ergo Iesus Christus fuit exemplum maiestate authenticum inenarrabili veritate rectum, integritate perfectum, faciendum est ad imitationem istius exemplaris. Ideò ait hic: *Exemplum dedi vobis vt faciatis*. Vt non solum audiatis vel dicatis, vel inspiciatis, sed vnitatem faciatis. Fac secundùm exemplar quod tibi in monte

August. de ciuit. Dei. li. 8. c. 17. to. 5.; Zach. 13. e; 1. Co. 15. a; Naum. 3. a; Iacob. 5. b; Ibidem.; 1. Pet. 2. a; Iob 17. a; Exo. 25. e

monstratum est, id est, in Christo: & hoc vitam nostram vitæ suæ conformando, vias eius tenendo, & vestigia ipsius sequendo: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Imago cælestis hominis, est vita Iesu Christi: Estote imitatores Dei sicut filij charissimi. Aspicientes ergo ad tale exemplar debemus vitam nostram formare, corrigere, & rectificare, viuendo vt ille vixit, prout possibile est, agendo quæ ipse fecit, sustinendo quæ sustinuit, detestando quæ prohibuit: Aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum, &c. Talis erat Apostolus, qui ait: Viuo ego iam non ego. Et ad hoc hortatur idem ipse: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Et sequitur: Expoliantes vos veterem hominem, & induentes nouum, &c.

1. Co. 15. b; Ephe. 5. f; Heb. 12. b; Gal. 2. c; Colos. 3. a; Ibidem.

Collatio Sexagesima secunda.

Erat recumbens vnus ex discipulis in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. In his verbis insinuantur singulares & priuilegiales prærogatiuæ beati Ioannis tres: quarum prima est excessiua honorabilitas, & singularis inter discipulos Christi, ibi: *Vnus ex discipulis*. Secunda est peculiaris familiaritas, ibi: *Recumbens in sinu eius*. Tertia est grata acceptibilitas ex priuilegialibus virtutibus ipsius filij Dei, ibi: *Quem diligebat*. Ait ergo: *Vnus ex discipulis*. Et etiam in hoc eximius honor: Si enim serui filij Dei sunt eius amici, prout ait infra: Iam non dicam vos seruos, multo magis discipuli eius sunt amici sui. Discipulus autem filij Dei est, qui est docibilis eius auditor. Vt enim ait Bernardus: Discipulus est qui aurem parat. Et ideò: Accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos. Item discipulus filij Dei est eius feruidus amator: *In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter vos.* Sed non est dilectio fraterna vera sine dilectione Dei, vt ait Chrysostomus hic. Item discipulus Christi, qui est perfectus eius imitator: Sufficit discipulo si sit sicut magister eius. Vt enim ait Chrysostomus: Hoc est discipulum Christi esse, scil. mitem & mansuetum esse: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Item discipulus est Christi, qui est fructuosus operator. Vnde infra: Posui vos vt eatis & fructum afferatis. Ibi Chrysostomus: Qui fructum fert ille est discipulus. Et quoniam beatus Ioannes fuit talis excessiuè, ideò meritò dicitur de ipso hic, quòd erat vnus ex discipulis, ita quòd vnus dicat discretionem siue eminentiam. Vt de ipso verificetur illud: Vnus ex eis quasi filius Regis. Et iste beatus Ioannes recubuit in sinu Domini. Vt enim ait Augustinus hic: Per sinum quid aliud signatur quàm secretum? & sinus pectoris sapientiæ secretum est. Idem Augustinus. In hoc ergo quod ait, quòd erat recumbens in sinu ipsius Iesu, signatur quòd Deus cibauit illum secretis sapientiæ suæ affluenter & supersingulariter, & salubriter, & vtiliter ad aliorum omnium illuminationem. Vnde Augustinus: Quòd sicut Petrus primus Apostolorum claues regni cælorum accepit, nec tamen ipse solus ligat, soluitque peccata, sed vniuersa Ecclesia: sic beatus Ioannes super quietissimum sinum Christi discubuit, & de fonte Dominici pectoris non solus bibit: sed in ipso Dominus Euangelium suum pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum terrarum toto orbe diffudit. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Ideò de ipso verificatur illud: Cibabit illum pane vitæ & intellectus. Et sequitur: *In medio Ecclesiæ aperuit os eius*, & cætera. Et ideo meritò diligebat eum Iesus, eo quòd impleuerat eum donis gratiæ suæ, & secretis sapientiæ suæ, & feruore dilectionis suæ: Diligentes enim me diligam, ait diuina sapientia: Ipse enim dilectus Deo & hominibus. Et meritò dilectus à Deo ob integritatem sacræ virginitatis, & dilectior à Deo ob plenitudinem sapientiæ cœlestis, & dilectissimus ob affluentiam diuini spiritus gratificantis: Amantissimus Domini habitabit confidenter. Ait autem Glossa hic, quòd eum diligebat Iesus non plus omnibus, sed familiarius, infra vltimo.

Ioan. 15. b; Bern. super Cant. ser. 7. ante med.; Mat. 5. c; Chrys. ho. 76. in Ioã. ante med. tom. 3; Mat. 11. b; Chrys. hom. 59. in Ioã. circa med. to. 3.; Mat. 11. f; Ioan. 15. b; Chryso. ho. 75. in Ioã. ante med. to. 3.; Iudic. 8. c; Aug. tract. 61. in Ioã. post med. to. 9.; Ibid. tract. 124. post medium.; Eccl. 15. a; Prou. 8. a; Eccl. 45. a; Deu. 33. b

Sunt qui censuerunt à Christo Ioannem Apostolum propterea plus amatum, quòd neque vxorem duxerit, & ab ineunte ætate castissimus fuerit. Hoc tamen in scripturis canonicis non euidenter apparet. Hæc ille. Et de his amplius. Magnæ ergo & miræ istæ prærogatiuæ beati Ioannis in alias priuilegiatas prærogatiuas.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Collatio Sexagesimatertia.

IN *domo patris mei mansiones multæ sunt.* In his verbis tria figurantur, quorum primum est æternæ beatitudinis honorifica sublimitas, ibi: *In domo patris mei.* Secundum est, gloriæ beatorum numerositas, ibi: *Multæ mansiones.* Tertium est inuariabilis æternitas, ibi: *Mansiones.* Ait ergò: *In domo patris*: Per quam domum regnum æternum signatur. Et in hoc figuratur plena securitas, quia domus est cooperimentum prohibens à corruptione, à ventis, imbribus, & tempestatibus. Vt patet à sapiente. Item in hoc apparet regni immensitas: Magna est domus Domini. (Baruc. 3. e) Item in hoc apparet bonorum omnium copiositas, & honesta ordinabilitas. Vnde in figura: Videns Regina Saba sapientiam Salomonis, (3. Reg. 10. a) & domum quam ædificauit, & cibos mensæ, &c. Non erat in ea spiritus. In Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. (Psa. 35. a) Et ideò hanc inhabitare desiderat Propheta, (Psal. 26. b) quando ait: Vt inhabitem in domo Domini. Domum maiestatis meæ glorificabo. (Isa. 60. b) Et: Dabo eis in domo mea, (Isa. 56. b) & in muris meis nomen melius, &c. Et in hac domo sunt multæ mansiones, sicut & patet ab Augustino hic. Licet denarius retributionis sit vnus omnium beatorum, quia nullus illorum alienabitur ab illa domo, nec est diuersa in æternitate mensura: tamen diuersæ mansiones signant diuersas meritorum dignitates. Alia enim gloria solis, alia lunæ, alia stellarum. (1. Cor. 15. c) Paruus & magnus ibi sunt. (Iob. 3. c) De hoc ibi Gregorius benè: (Greg. Mor. li. 4. c. 31. antè medi.) Et in hoc gloriarum numerositas: Vt enim ait Augustinus. Quoniam Deus charitas est, per charitatem fit, vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, quia amat in altero, quòd ipse non habet. Hæc ille. Et de hoc Anselmus benè, (Ansel. pro-solog. in fin.) vbi ait: quòd quilibet gaudebit de alterius beatitudine, sicut de sua. Ista sunt tabernacula, de quibus ait Propheta: Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. (Psal. 83. a) Et cellaria, de quibus: Introduxit me in cellaria sua. (Cant 1. a) Et hæ sunt mansiones. Et in hoc notatur æternitas: mansio enim dicit stabilitatem, & perennitatem: propter quod ait Apostolus: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed in cælis est mansiua habitatio absque variabilitate & defectibilitate. (Heb. 12. b) Aedificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cælis. (2. Cor. 5. a) In Psalmo: Plantati in domo Domini: (Ps. 91. d) nisi enim esset æternitas mansionis, non esset felicitas completa beatitudinis. Ideò dicitur: Habitabit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. (Isa. 32. e) Beati ergo qui habitant in domo tua, in sæculum sæculi laudabunt te. (Psal. 83. b)

Collatio Sexagesimaquarta.

SI *quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, &c.* In his verbis signantur quatuor, quæ debent esse in fidelibus. Quorum primum est, diuinæ dilectionis perfectibilitas in affectu, ibi: *Si quis diligit me.* Seeundum est diuinorum mandatorum adimpletio, siue obseruabilitas in effectu, ibi: *Sermonem meum seruabit.* Tertium est sic diligentis, & obseruantis mandata, Deo grata acceptabilitas, ibi: *Et pater meus diligit eum.* Quartum est, retributionis magnitudo, siue immensitas, ibi: *Ad eum veniemus.* Ait ergò: *Si quis diligit me*, scilicet vt sum diligendus ex toto corde. (Deut. 6. c; Mat. 22. a) Vbi Glossa de hoc benè. Et Augustinus: (August. de doct. Chri. lib. 1. c. 21. tom. 3.) Dilige Deum ex toto corde, vt omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo hæc habes. Et ibi benè de hoc. Est enim diligendus dulciter, ne illecti fortiter, ne oppressi prudenter, ne decepti ab amore Domini auertamur, ait Bernardus, (Bern. super Cãt. ser. 20. antè mediũ) vbi multum & benè de hoc. De omni corde laudauit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum. (Eccl. 47. e) Et sic diligens debet seruare sermonem Domini, in memoriam illum retinendo, & in ore loquendo, & in effectu operando, & in conuersatione ostendendo, supra eodem: *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me.* Ibi Augustinus: (Aug. tract. 75. in Ioa. post mediũ tom. 9.) Qui habet mandata in memoria, & seruat in vita, qui habet in sermonibus, & seruat in moribus, qui habet audiendo, & seruat in faciendo, qui habet faciendo, & seruat perseuerando, ille est qui diligit me. Hæc ille. Est ergo sermo diuinus seruandus in memoria, siue mandata eius. Ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea custodiat cor tuum. (Prou. 3. d) Item est sermo diuinus ore sæpè proferendus, & ruminandus: Si quis loquitur quasi sermones Dei. (1. Pet. 4. c) Item est sermo diuinus opere, & effectu implendus: Estote factores verbi. (Iac. 1. a) Item est sermo diuinus conuersatione, & vita ostendendus, & est perseueranter custodiendus dictis modis: In opere mandatorum tuorum veterasce. (Eccl. 11. e) Et de obseruatione ista Gregorius hic: (Greg. in Euãg. ho. 30. antè medi.) De dilectione conditoris lingua, mens, & vita requiratur. Numquam enim est Dei amor otiosus. Operatur magna, si est, si autem renuit operari, amor non est. Et ibi multum de hoc. Et talem diligit pater: nec mirum, quia est membrum filij, & sic filius patris, & confrater filij, & cohæres. Supra eodem: *Qui diligit me, diligetur à patre meo.* Et in hoc est magnifica honorabilitas, munitiua securitas, & mirifica fructuositas, tam in præsenti, quàm in futuro. Deus enim diligit effectu, siue dona sua conferendo, ait Bernardus. Charitate perpetua dilexi te. (Ier. 31. a) Et ideò sequitur: *Ad eum veniemus*, scilicet Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, ait Glossa. Non solum in præsenti gratificando, & iustificando, sed etiam in futuro beatificando. Vndè Glossa: Mansio non transitura, sed æterna. Et Augustinus, (Aug. tract. 77. in Ioa. non longè à prin. to. 9.) quòd ista mansio est spiritualis atque intrinseca, qua in æternum beatificat liberatos, secundum quam à suis dilectoribus non recedit. Hæc ille. Venit enim Deus ad animam in ipsius iustificatione, & gratificatione. Supra: Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vndè veniat, aut quo vadat. (Ioan. 3. b) Et: Si venerit ad me non videbo eum: (Iob. 9. b) Ipse nouit locum eius. (Iob. 28. d) Ibi Gregorius exponens illud: (Greg. Mor. li. 19. c. 3. post medi.) Quo modo, inquit, venit, qui vbique est? Et respondet: Venire eius sapientiæ est per illuminationem mentis nostræ iudicare præsentiam maiestatis suæ. Et ibi benè de hoc. Et Bernardus exponens illud ait: (Bern. super Cãt. ser. 69 antè medi.) Venire ad animam verbum est erudire in sapientia: patrem autem venire, afficere ad amorem sapientiæ. Pater ergo enutriens, & verbum erudiens mansionem faciunt apud animam benè compositam. Et ibi multum, & benè de hoc. Item dicitur Deus venire, & manere per internæ consolationis affluentiam, vel præsentem subuentionem, sicut dicitur derelinquere, quando subtrahit consolationem ad animæ humiliationem: prout ait Bernardus. (Bern. super Cãt. ser. 17 non mult. à prin.) quòd Spiritus sanctus aliquando recedit, vt auidius requiratur, & rursum redit, vt consoletur. Quando omnipotens erat mecum, &c. (Iob. 29. f) Item venit ad plenam glorificationem, & impletionem animæ sua maiestatiua gloria, prout exponit Augustinus, vt dictum est supra. Ego sto ad ostium, & pulso: (Apoc. 3. a) si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ille mecum. Super quod Gregorius: Venit Dominus cum ad iudicium properat. Et sequitur cui aperimus, sed hunc cum amore suscipimus. Mira ergo & magna dignatio Dei, quòd dignaaur sic venire ad animam fidelem, & solicita ac studiosa debet esse anima ad præparandum locum ipsi venienti.

Collatio Sexagesimaquinta.

PAraclitus *Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia.* In his verbis tria insinuãtur. Quorum primum est doni diuini excellens pretiositas, ibi: *Spiritus sanctus paraclitus.* Secundum est modi donationis ordinabilitas, ibi: *Quem mittet pater in nomine meo.* Tertium

tium est eiusdem doni fructuosa vtilitas, ibi: *Docebit vos omnia.* Ait ergò: [*Paraclitus Spiritus sanctus*, quia Spiritus, Luc. 11.b ideo doni impretiabilis bonitas: Ipse enim pater dat Spiritum bonum petentibus se. Quia sanctus, ideò ex ipso dono omnis mali exterminabilitas. Quod enim sanctus est, à malo inquinante & deordinante sanctificat: in illa e- Sap.7.a nim Spiritus intelligentia sanctus: Vt implearis Spiritu Act.9.b sancto. Quia paraclitus, id est consolator, omnis boni plenitudo siue copiositas: non enim est consolatio vera nisi Exo.33.c in Deo, nec plena, quia in ipso omne bonum. Et ideò Sa- Sap.12.a pientia: O quàm bonus & suauis est Spiritus tuus in nobis Iac.1.c Domine! Bonus inquam, quia facit de malo bonum: Omne datum optimum & omne donum perfectum, & cæ- Psa.44.b tera. Suauis, quia facit de afflicto consolatum: & ideò Spi- Cant.1.a ritus comparatur oleo lætitiæ. In Psalmo: Vnxit te Deus Bern.serm. oleo lætitiæ. Et: Oleum effusum nomen tuum. Ibi Ber- 15.in Cant. nardus, quòd oleum lenit, pascit, & vngit. Et ibi benè de post medi. hoc. Et de ipso Spiritu & eius effectibus infra proximo. Et istum Spiritum dat pater in nomine filij. Et in hoc patet donationis ordinabilitas, & per ipsum filium omnium bonorum nobis communicabilitas, & illorum salubritas, quia in nomine filij, scilicet saluatoris non datur, nisi quòd est remedium, vel adiutorium salutis. Infra proxi- Ioan.15.c mo: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vo- Aug.tract. bis. Ibi Augustinus: Quod non petitur in nomine Salua- 73. in Ioa. toris, petitur contra rationem salutis: vndè in isto nomi- post mediū, ne saluifico fit gratuita collatio spiritus & impetratio, vt & trac.102 hic dicitur. Item in nomine isto est omnium vniuersalis non longè à saluatio: Non enim est aliud nomen sub cælo, in quo o- prin. to 9. porteat nos saluos fieri. Et: Iustificati estis in nomine Act.4.b Domini Iesu. Item in nomine isto virtuoso fit omnium Cor.6 a potestatum aduersantium triumphalis deuictio ait Da- 1.Reg.17. uid: Venio ad te in nomine Domini exercituum, &c. Et e ideò huic nomini est subijciendus omnis spiritus: Vt in Phil.2.a nomine Iesu omne genu flectatur. Istud ergo gloriosum Rom.60.c nomen in omnibus inuocandum: Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Et iste Spiritus docebit omnia, & hoc vitualiter & velociter, prout ait Gregorius Greg. in E- hic. O qualis est artifex iste Spiritus, nulla ad discẽdū mo- uang. hom. ra agitur, in omne quod voluerit. Mox enim vt tetigerit 30. post medi. mentem, docet: Solum tetigisse, docuisse est. Et ibi benè de hoc. Ibi exemplificat de Prophetis & Apostolis. Et vt Ibidem. ait ibidem: Animum humanum subito vt illustrat, immu- Sap.1.b tat: Spiritus enim Domini repleuit orbem terrarum. Et Sap.1.c hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Item do- Sap.1.a cet dulciter & suauiter: Benignius est Spiritus sapientię. Et: 1.Ioa.2.d Vnctio docebit vos de omnibus. Item Spiritus docet ine- Ioan.16.c narrabiliter. Infra: Docebit vos omnem veritatem: Et ibi amplius de hoc.

Collatio Sexagesimasexta.

PAcem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Vt enim ait Aug. de Augustinus, loquitur de bono pacis: quòd pax est te- verb. Dom. stamentum filij Dei, & qui testamentum noluerit obser- serm. 57. uare, non potest concordiam cum Christo habere, nec to. 10. poterit ad veritatem Dei peruenire. Et quoniam secun- Aug. hom. dum Augustinum, duplex est pax: vna in præsenti sæculo, 77. in Ioa. alia in futuro; ideò duo hic insinuantur: quorum primum ante med. est promissio dimissionis primæ pacis in præsenti, ibi: *Pacem relinquo vobis.* Secundo promissio æternæ pacis in fu- Ibidem. turo, ibi: *Pacem meam do vobis.* Vndè Augustinus: Pacem relinquit nobis, in qua manentes hostem vincimus: Pacem suam dabit, quando sine hoste regnabimus. Pacem relinquit, vt inuicem diligamus: pacem dabit, vbi nunquam dissentire possimus: Et ibi benè de hoc. Est ergo pax in Aug. de præsenti, de qua Augustinus: Tantum est pacis bonum, vt Ciu. Dei. li. in rebus terrenis atque mortalibus, nihil gratius soleat au- 19.c.11.to 5 diri, nihil desiderabilius concupisci, nihil melius inueniri. Et ibi benè de hoc. Et consequenter: De multiplici pace, Ibid. c.13. vbi inter alia ait. Pax animæ rationalis est ordinata cogi- in prin. tationis & actionis consensio: Pax hominis mortalis dicitur ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominum est ordinata concordia. Et ibi, & de multiplici alia pace benè. Vndè est pax animæ cum suo superiori, scilicet cum Deo: Acquiesce & habebis pacem. Item est pax Iob. 22. a hominis in suo interiori. De quo supra Augustinus: Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum. Item est pax hominis Phil. 4. b cum suo inferiori, scilicet carne subiugando eam per frenum abstinentiæ & continentiæ: Bestiæ terræ erunt tibi Iob. 5. a pacificæ. Et: Habitasses in pace super terram: Vtinam at- Baru. 3. c tendisses ad mandata mea, & fuisset quasi flumen pax tua. Isai. 48. c Item est pax hominis cum suo exteriori, id est proximo: Prou. 16. f de qua supra similiter Augustinus: Cum placuerint Deo viæ hominis, inimicos eius conuertet ad pacem. Magnum ergo donum Dei, quando dat talem pacem. Et de ista pace Augustinus: Pax est serenitas mentis, tranquillitas ani- Aug. d. mi, simplicis cordis, amoris vinculum, consortium chari- verb. Dom tatis, & sic de alijs quæ ibi enumerat. Et sequitur: Hanc serm. 57. qui accipit, teneat, qui perdidit repetat, qui amisit exqui- tom. 10. rat: quoniam qui in ea non fuerit inuentus, abdicatur à patre, exhereditatur à filio, à Spiritu sancto efficitur alienus. Hæc ille: Statuit ei testamentum pacis. Vndè & ad pacem Eccl. 45. a faciendam in terris, & inter nos & Deum venit filius de Eph. 2. c cælis: Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. Et in Luc. 1. c sua natiuitate pacem nunciauerunt Angeli de cælis: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Hanc pacem promisit Ioan. 16. d discipulis. Infra: In me pacem habebitis. Et hanc pacem quasi testamentum reliquit hic discipulis. Et post resur- Ioan. 20. rectionem pacem eis annunciauit. Infra: Et post hanc Aug. tract. pacem dabit pacem suam in cælis, sicut ait hic: *Pacem meam* 77. in Ioa *do vobis*: Quando sine hoste regnabimus, ait Augustinus antè medi. superius: tunc enim verificatur illud Prophetæ: Qui po- tom. 9. suit fines tuos pacem. Vt enim ait Anselmus: Concordia Ps. 147. a est vnum de bonis patriæ, quia omnium erit vna volun- Anselm. in tas: In lætitia egrediemini, & in pace deducemini. Meritò lib. de beatitudine. ergo prima pax est tenenda perfectibiliter, vt ad secun- Isa. 55. g dam perueniatur feliciter: Seruabis pacem, pacem Isa. 26. c quia in te sperauimus. Et: Annos vitæ illius in pace im- Eccl. 25. f plebit.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Collatio Sexagesimaseptima.

EGO *sum vitis vera, & pater meus agricola est: qui manet in me, & cætera.* In his verbis spiritualiter tria insinuantur: quorum primum est gratiæ Christi plenitudo siue copiositas, ibi: *Ego sum vitis vera.* Secundum est, deitatis ad colendam Ecclesiam siue membra Iesu Christi dignatiua studiositas, ibi: *Pater meus agricola.* Tertium est, membris Iesu Christi cum ipso indiuisa vnibilitas, & ab ipso viuificabilitas, ibi: *Qui manet in me.* Ait ergò: *Ego sum vitis vera.* Vitis enim dicitur eo quòd vim habeat citius radicandi: vel vites dicuntur, eo quòd inuicem se innectant, ait Isidorus: Vndè vitis habet velo- Isid. etym. cis radicationis virtuositatem, & mutuæ connexionis na- lib. 17. c. 5. tam habilitatem, & ad crescendum & ad multiplicandum ramos inclytam virtutem, & fructus siue fertilitatis fructuositatem. Vt enim ait Seneca: Propria virtus Senec. epi. in vite est fertilitas. Et quia hoc in Christo homine ple- 41. post narié & radicaliter & efficienter respectu suorum mem- med. brorum, ideò ipse est vitis, prout ait Augustinus, quòd Aug. tract. factus est homo, vt in eo esset vitis humana natura. Et 80. in Ioa. de hac vite fructifera: Ego quasi vitis fructificaui. Et in circa princ. figura: vidi coram me vitem, in qua vidi tres propagines tom. 9. crescere, tulique vuas & expressi in calicem, &c. Vitis, Ie- Eccl. 24 a sus Christus: tres propagines signant tres naturas in Chri- Gen. 40. c sto, scilicet naturam diuinam, & naturam humanam rationabilem, scilicet animam, & naturam corporalem: quæ signantur per tria sata, quæ miscuit mulier, vt expo- Luc 13. d nit Bernardus super illud: Ex quibus colligens homo di- Bernar. de uinas dulcedines, & cælestes, in calice pœnitentiæ inebria- consid. li. 5. tur, id est, euertitur ab omni humana consolatione. De post medi. quo calice in Psalmo: Calix meus inebrians quam præcla- Psa. 22. b

rus est

rus est. Istius vitis palmites sunt fideles Christo inhærentes, & haurientes humorem gratiæ à Christo. Palmes enim vitis est materia mollis, quia per nouella brachia immissus affert fructum, secundum Isidorum. Palmites ergo signant credentes. Vndè Augustinus hic: Palmites ita sunt in vite, vt viti non conferant, sed inde accipiant vndè viuant: ita vitis est in palmitibus, vt vitale alimentum subministret eis. Hæc ille. Sicut ergò palmites ex vite procedunt & indiuisibiliter adhærent, & ex ea hauriunt humorem vitalem, & inde fructificant: sic est de credentibus in Christo, quòd ex eo viuunt & ei adhærent, & ex eo humorem gratiæ hauriunt & inde fructificant: Facta est vinea & fructificauit in palmites. In psalmo: Extendit palmites suos vsque ad mare: Absciderunt palmitem cum vua sua. Quod potest exponi, vel de Christo homine, vel de quolibet membro eius. Istorum palmitum agricola est Deus pater. Vt enim ait Augustinus: Nos colimus Deum adorando, ipse colit nos, sicut agricola agrum, scilicet nociua exstirpando de rore cæli, id est, de gratia rigando. Palmites spirituales mundando & purgando vt dicitur hic, superflua putando & abscindendo: Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium. Et sequitur: Germinauit quasi vinea: Dei agricultura estis. Et sequitur: Neque qui plantat, neq; qui rigat est aliquid, sed qui incrementũ dat Deus. Iste ergo agricola palmitum est arte colendi peritus, est potestate influendi & viuificandi palmites virtuosus, est ad colendum voluntarius & sedulus. In figura dixit ad cultorem vineæ: Ecce tres anni sunt. Et sequitur: Dimitte hoc anno, vsque dum fodiam & mittam stercora, &c. Super quod Augustinus: Fossa, locus humilitatis: cophinus stercoris, lacrymæ pœnitentium. Fodi parietem: Rigabo meum hortum, &c. Non ergo mirum si prædicta vitis germinet bonũ vinum in palmitibus suis: Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam, lauabit in vino stolam suam, &c. Et est figura de Christo, qui ligauit credentes sibi & Ecclesiæ.

Isid. etym. lib. 17. c. 5. Aug. tract. 81. in Ioa. circa princ. tom. 9. Ezec. 17. c Psal. 79. c Num. 11. c August. de verb. Dom. ser. 59. circ. prin. to. 10. Ose. 14. b Ibidem c 1. Cor. 3. c Luc. 13. a Ibidem. August. de verb. Dom ser. 31. antè med. to. 10. Ezec. 8. b Eccl. 24 c Gen. 49. a

Collatio Sexagesimaoctaua.

HOc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. In his verbis tria insinuantur, quorum primum est præcepti dilectionis Deo appropriatiua singularitas, ibi: *Hoc est præceptum meum.* Secundum est rei præceptæ rectitudo siue æquitas, ibi: *Vt diligatis inuicem.* Tertium est, modi adimplendi præceptum perfectibilitas, ibi: *Sicut dilexi vos.* Ait ergo: *Hoc est præceptum meum.* Istud præceptum est sinceræ suæ præceptionis authenticum. Vndè ait: *Hoc est præceptum meum.* Vndè Gregorius: Quid est quòd de dilectione quasi de singulari mandato Dominus dicit: *Hoc est præceptum meum, &c.* Nisi quia omne præceptum de sola dilectione est? Item hoc præceptum est continentia omnis præcepti perfectum. Vndè Gregorius: Omne præceptum vnum præceptum sunt. Et ponit exemplum de radice arboris, & de ramis: Plenitudo enim legis est dilectio. Item hoc præceptum est dignitate magnum, ait legis doctor: Quod est mandatum maximum & primum? Cui respondit Iesus: Diliges Dominum Deum tuum. Hoc est maximum & primum præceptum. Secundum vero simile huic: Diliges proximum. Et secundum hoc, illud est magnum: Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Item hoc præceptum est efficacia virtuosum. Supra: Mandatum nouum do vobis. Ibi Augustinus: Ideò mandatum nouum, quia exuto vetere homine, induit nos nouum hominem: vel nouat quippe audientem, vel potius obedientem. Meritò ergo adimplendum est istud præceptum. Vndè Augustinus hic: Ibi dictum est nouum mandatum, ne in vetustate nostra perseueremus: hic dictum est: *Meum præceptum,* ne contemnendum putaremus. Et subditur secundum: *Vt diligatis inuicem,* non odiatis detestando, non contemnatis negligendo, nec timeatis solum formidando, sed diligatis bonum optando & volendo inuicem. Diligatis, inquam, ordinabiliter, diligendo in nomine quod est diligendum, & quod est diligendum, scilicet, vndè est ad imaginem Dei, non propter voluptatem, quam ex eo capit, sicut homo diligit auem garrulam: nec propter cõmoditatem, sicut homo diligit iumentum: nec propter carnalem cognationem solum, nec propter corporis pulcritudinem, sed vndè est homo ad Dei imaginem: sic enim debet homo diligere semetipsum, prout ait Augustinus: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Item vt diligatis inuicẽ salubriter & beneficienter, omne malum à proximo amouendo, & omne bonum proprius se conferendo. Vt enim ait Augustinus: Ad dilectionẽ proximi pertinet innocentia, qua nulli nocemus, & beneuolentia qua prosumus, quibus possumus. Et ideò signanter ait, supra: Præceptũ nouum do vobis vt diligatis inuicem. Ibi Augustinus: Medicus enim rectè dicitur ægrotos diligere, quia non diligit in eis, nisi salutem q̃ cupit reuocare, & odit morbũ quem vult expellere. Sic nos debemus inuicem diligere, salutem mutuam diligendo, & malum odiendo, &c. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Item vt diligatis inuicem veraciter non dolosè, vel fallaciter: Non diligamus verbo neq; lingua, sed opere & veritate. Item vt diligatis ordinabiliter, scilicet diligendo Deum in proximo, & crescendo in dilectionem Dei ex dilectione proximi. Vt enim ait Hugo: Sic est de dilectione Dei & proximi, sicut de dilectione mellis & faui: quia non diligit homo in fauo nisi mel, sic non debet homo diligere in homine nisi Deum. Mel enim diligitur propter se, fauus propter mel. Et ibi benè de hoc: Si diligamus inuicem Deus in nobis manet. *Sic Deus dilexit nos,* scilicet rectè siue rationabiliter ac beneficienter, veraciter & ordinabiliter: In dilectione & indulgentia sua redemit nos, &c. In charitate perpetua dilexi te: Ipse prior dilexit nos, & misit filium suum. Supra: Sicut dilexit me pater, ita & dilexi vos. Infra eodem: Maiorem charitatem nemo habet. Et: Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Præcepti ergo summa auctoritas, rei præceptæ iusta æquitas, modi adimplendi præceptum perfectibilitas, ad imitationem dignatiuæ dilectionis, qua filius Dei dilexit nos.

Greg. in Euang. hom. 27. in prin. Ibidem. Rom. 13. c Mat. 22 a Ibidem. Rom. 13. b Ioan. 13. c Aug. tract. 42. in Ioa. circa princ. tom. 9. Mat. 22 b Ioan. 13. c Aug. tract. 65. in Ioa. post medium tom. 9. 1. Ioa. 3. a Hug. de sacram. fid. lib. 2. part. 13. c. 6. post medium. 1. Ioa. 4. c Isa. 62. a Ier. 31. b 1. Ioa. 4. c Ioan. 3. c Eph. 5. a

Collatio Sexagesimanona.

VOs amici mei estis si feceritis quæ præcipio vobis. Quoniam vt ait sapiens, honor est in honorante, scilicet vanus, felicitas est in felicitato. Hoc est dictum in potestate, hominis honorantis est honorare quemlibet pro voluntate, sed felicitas redditur meritò. Et quia amicitia Dei est magna felicitas, ideò præsupponit meritum in amico. Et hæc duo in his verbis insinuantur: quorum primum est meriti virtuosi perfectibilitas, ibi: *Si feceritis quæ præcipio.* Secundum est gloriosa bonitas, ibi: *Amici mei eritis.* Ait ergo: *Si feceritis quæ præcipio vobis,* scilicet in præmisso præcepto & dilectione, in quo præcepto sunt omnia præcepta, vt ait Gregorius: Præcepta, inquit, Dominica multa sunt per diuersitatem operis, & vnum in radice dilectionis. Et ibi benè & multum de hoc. Vndè Augustinus: Breue præceptum tibi præcipitur: Dilige, & quod vis fac. Siue taceas, dilectione taceas: siue clames, dilectione clames: siue emendes, dilectione emendes: siue parcas, dilectione parcas. Et sic de alijs, quæ ibi enumerat. Radix sit iuris dilectionis: non potest de ista radice exire nisi bonum semen. Hæc ille. Et ibi benè de hoc. Verè ergò adimplens hoc præceptum de dilectione, legem impleuit. Et ibidem: Plenitudo legis est dilectio. Qualiter autem faciendum est hoc præceptum, dictum est in priori collatione: & sic adimplens præceptum erit amicus Dei: Annunciat de eo amico suo. Ibi Gregorius exponens istud ait: quòd amicus veritatis est rectæ amator actionis: sed non est recta comparatio, nisi exiens de radice charitatis, & informata charitate, & ipsa eadem finaliter ordinata: Si charitatem non habuero nihil sum. Et huius adimpletionis mandatorum est fructus, assequi amicitiam Dei. Vndè ait: *Vos amici mei, & cætera. Si feceritis.* Vt enim ait Gregorius: Quanta est dignitas hominum esse amicos Dei? Serui digni non sumus, & amici vocamur. Vt enim ait Tullius: Maximum est in amicitia, parem esse inferiori: multò magis sum-

Amicitia Dei magna felicitas. Greg. in Euang. hom. 27. in prin. Aug. tract. 7. in epist. Ioan. post med. to. 9. Rom. 13. Iob. 36. d Greg. Mor. li. 27. ca. 8. in prin. 1. Cor. 13. d Greg. in Euang. hom. 27. antè medi. Cic. de amicit. post me. Ibid. antè med.

gis summum est Deum condescendere, vt sit amicus hominis: amicitia enim est rerum humanarum, & diuinarum cum beneuolentia, & charitate consensio, ait ibidem. Et Augustinus idem. Deus enim amicitiæ ęquiparat se amico, ait Bernardus. Fiunt autem homines amici Dei, & efficiuntur immaculabili sanctimonia: Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum, habebit amicum Regem. Item efficiuntur amici Dei inenarrabili sapientia: Amicos Dei, & Prophetas constituit, scilicet sapientia. Item efficiuntur amici Dei præceptorum perfecta obseruantia: prout dicitur hic, & est expositum. Item efficiuntur amici Dei tribulationum longanimi sufferentia de Abraam: Quòd per multas tribulationes probatus Dei amicus effectus est. Et idem. Et hæc amicitia est honorificatiua, & exaltatiua eminenter & perenniter: In amicitia tua decorati sunt: Amice, ascende superius. Item est delectatiua, & consolatiua: In amicitia illius delectatio bona. Item hæc amicitia est in futuro beatificatiua, quia visionis Dei, & omnium bonorum impetratiua. Vndè ait hic: *Vos dixi amicos, quia omnia nota feci vobis*, id est, in futuro faciam, prout exponit Augustinus. Tunc enim videbimus eum sicuti est. Magnus ergo fructus huius amicitiæ, & modicus labor ad eam impetrandam: Amicus fidelis, medicamentum vitæ, qualis est Christus.

Pro. 22. a
Sap. 8. c
Iud. 8. c
Iac. 2. a
Eccl. 48 d
Luc. 14. b
Sap. 8. a
1. Ioa. 3. c
Eccl. 6. a

Collatio Septuagesima.

QVia de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propter hoc odit vos mundus. In his verbis tria figurantur, siue insinuantur. Quorum primum est, discipulorum Christi ingenua nobilitas, ibi: *Non estis de mundo.* Secundò, eorumdem Deo grata acceptibilitas, ibi: *Sed ego elegi vos.* Tertiò, mundanorum in detestando discipulos Christi peruersitas, ibi: *Propterea odit vos mundus.* Ait ergò: *Non estis de mundo.* Nec secundum spiritualem origenem, quia discipuli Christi, & membra eius descenderunt de cælo. Supra: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit filius hominis, qui est in cælo. Christus cum membris suis, secundum Augustinum ibi: Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem de cælo descendentem, &c. id est, Ecclesiam. Primus homo de terra terrenus. Secundus de cælo cælestis. Item discipuli Christi, siue electi non sunt de mundo, secundum mansiuam dilectionem. Vt enim ait Augustinus: Amando habitamus: qui diligunt mundum, corde habitant in mundo: qui non carne in mundo, corde versantur in cælo: Vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum: In arduis ponet nidum. Ibi Gregorius satis de hoc, qualiter est habitatio sanctorum sursum. In arduis, inquit, ponit nidum, quia in superius figit consilium. Et de hoc Seneca bene, loquens de animo sacro: Maiore, inquit, sui parte est, vndè descendit. Et ponit exemplum: Quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vndè mittuntur: sic animus magnus, & sacer hic dimissus conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ, illic pendet, illic spectat, illic nititur. Hæc ille. Consimiliter ait Bernardus, quòd anima est verius vbi amat, quàm vbi animat. Item electi Dei non sunt de mundo per similem conuersationem ipsis mundanis: Nostra conuersatio est in cælis. Et: Dij similes hominibus descenderunt ad nos. Vndè in persona mundi: Dissimilis est nobis vita eius. Et ideò non erunt cum mundo, secundùm retributionem: Dum iudicamur à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Electis enim dicetur: Venite benedicti patris mei. Reprobis: Ite in ignem æternum. Sed hoc non debent sibi attribuere, sed Deo. Ideò sequitur: *Ego vos elegi*, non meritis vestris, quorum nulla bona præcellerunt, sed gratia: non ex operibus, ait hic Augustinus. Ipse enim elegit prædestinationis electione: Elegit nos antè mundi constitutionem: Antequam aliquid boni egissent, aut mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret, & cætera. Item elegit temporali iustificatione: Quia quos prædestinauit, hos & vocauit: Elegi te, non abieci te. Item ipse elegit assumptione ad officij dignitatem, supra: Duodecim vos elegi. Item elegit finali glorificatione, vt ait

Ioan. 3. d
Apoc. 21. a
1. Cor. 15. c
Aug. tract. 2. in Ioan. post mediū tom. 9.
Matt. 6. c
Iob. 39. d
Greg. Mor. lib. 31. c. 19. antè medi.
Sen. ep. 41. circa medi.
Phil. 3. d
Act. 14. c
Sap. 2. e
1. Cor. 12. c
Mat. 25 d
Aug. ho. 27
Ephes. 1. c
Rom. 9. a
Rom. 8. f
Isai. 41. c
Ioan. 6. d

Propheta in Psalmo: Beatus quem elegisti, & assumpsisti: Ecce puer meus electus quem elegi: Et in electis meis mitte radices. Et licet discipuli Dei sint tales, & grati Deo, tamen mundus eos odit ob suam malignitatem, & peruersitatem, & ob discipulorum Christi perfectibilitatem, vt dictum est in expositione literæ. Et tales prius sibi nocent, quàm illis, quos odiunt. Vndè Gregorius hic. Si odio habere cœperimus inimicum, intus est quod perdimus. Et Augustinus: Odium tenere aduersus fratrem, est fontem charitatis obdurare. Et idem: Odiens hominem plus vastat se in imitando, quā alium persequendo. Sed quia ipsi sunt mali, scilicet amatores mundi, odiunt Dei electos arguentes vitia eorum. Vndè Hieronymus: Veritas amara est, & qui eam prædicant, replentur amaritudine. Supra: Qui malè agit odit lucem. Ibi de hoc.

Psa. 64. a
Matt. 12. a
Eccl. 24 d
Greg. in Euang. hom. 27. antè medi.
Hiero. aduers. Iouin. lib. 2. vers. fin. to. 2.
Ioan. 3. b

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

Collatio Septuagesimaprima.

CVM venerit ille, scilicet spiritus: *arguet mundum de peccato, &c.* In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est, doni Dei euidens pretiositas, siue bonitas, ibi: *Ille*, scilicet spiritus: Secundum est donationis eiusdem mera gratuitas, ibi: *Venerit.* Tertium est ipsius constans virtuositas, ibi: *Arguet mundum.* Ait ergò: *Ille*, scilicet spiritus dandus, & mittendus à filio Dei, quod est vnum eminentia, & pretiositate in hac vita summum: O quàm bonus, & suauis est spiritus tuus in nobis Domine! Bonus, inquam, auferens malum culpæ: suauis, scilicet consolans contra malum pœnæ: Bonus, quia facit hominem bonum etiam de malo: suauis, quia facit hominem consolatum inter malos, & mala. Vndè & dicitur Paraclitus, id est, aduocatus, vel consolator, secundum Augustinum: Spiritum bonum dabit petentibus se: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. Est enim Spiritus datum bonum, iustificando incipientes, & est melius amplius operando in proficientibus, & est optimum sublimando in Deum, & in ipsis perfectis, siue perducendo ad gloriam, prout ait Propheta: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et iste spiritus talis venit, scilicet gratis à Deo missus, gratanter, siue ex gratia, non ex operibus debitus, non pretio emptus, nec studio acquisitus, sed purè à Deo datus & missus. Supra: Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vndè veniat, aut quo vadat: Si venerit ad me non videbo eum: A quatuor ventis venit spiritus, &c. Sic veniens arguit mundum dans scilicet virtutem, & constantiam per ipsum ad mundum arguendum. Vnde Augustinus hic: Per Spiritum sanctum diffundeda erat charitas in cordibus discipulorum, quæ foras mittit timorem: quo possent impediri, ne auderent mundum arguere. Hoc ille regulariter. Vt ait Augustinus, quod ipsi erant facturi in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritum dicit esse facturum. Spiritus ergo virtuosus, qui sic roborat ad arguendum: & sic arguentes sunt laudandi: Qui arguunt laudabuntur. Et hoc iustè, quia spiritus iustè arguit de tribus, quæ hic specificantur, scilicet de peccato, quod mundus commisit non credendo in Christum: & ideò meritò arguendus, & ob contemptum summæ potestatis, ob iniuriam læsæ maiestatis, ob transgressionem diuinæ legis, ob abusionem creatæ vniuersitatis. Hæc enim sunt in peccato, vt patet consideranti: Quid nequius est, quàm quod cogitauit caro, & sanguis? Et hoc arguetur. Item arguet de iustitia, quam mundus peccantem noluit apprehendere, nec imitari. Non secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate, &c. Item arguet de iudicio, quòd mundus non timuit, nec timuit eum qui principem mundi peccantem damnauit: Iudicabit gentes, & arguet multos. Et in Psalmo: Arguam & statuam contra faciem tuam. Et alibi: Domine ne in furore tuo arguas me. Et de his Augustinus: Cre-

Sap. 12. a
Aug. tract. 74. in Ioa. post medium tom. 9.
Luc. 11. d
Iac. 1. b
Psa. 142. c
Ioan. 3. a
Iob. 9. a
Eze. 37. b
Aug. tract. 95. in Ioa. antè medi. tom. 9.
Ibid. tract. 100. in Io. antè medi.
Pro. 24. c
Eccl. 17. a
Isa. 11. b
Iere. 2. c
Psal. 49. d
Psal. 6. a
Aug. tract. 95. in Ioa. propè fin. tom. 9.

nus: Credant homines, ne arguantur de peccato: transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia, quam nolunt imitari, timent iudicium, ne cum principe mundi damnentur. Hæc ille. A peccato retrahat pudor ob suam ignominiam, ad iustitiam alliciat amor ob suam decentiā, ad cauēdum iudicium inducat timor ob seueram suā sententiam. Et in arguendo proponit Dominus contra peccatores peccatorum commissiones: pro minore, assumit pœnitentiæ, & iustitiæ negligentias: in conclusione, iudi- *Eccl. 11. d* cando, infliget damnationes: Tunc enim vanitatis arguuntur præterita.

Collatio Septuagesimasecunda.

C*Vm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Cum ad sufficientiam doctrinæ tria requirantur, scilicet docentis inenarrabilis sapientia, & in docendo efficacia, & rei quæ docetur æquitas, siue iustitia: in his verbis secundum hoc tria insinuantur. Quorum primum est docentis inerrata veritas, ibi: *Spiritus veritatis.* Secundum est in docendo virtuosa potestas, ibi: *Docebit.* Tertium est rei, quæ docetur æquitas, & vtilitas, ibi: *Omnem veritatem.* Ait ergò: *Spiritus veritatis*, scilicet originaliter, *Ioan. 14. b* quia missus à veritate filio Dei, qui est veritas, supra: Ego sum veritas. Item spiritus veritatis essentialiter, quia id quod est spiritus, veritas est, siue verum est absque simula- *Sap. 1. b* tione, & fictione: Spiritus disciplinæ effugiet fictum. Veritas enim est id quod est, ait Isaac de definitionibus: siue *August. de vera relig. c. 36. to. 1.* veritas est, quæ ostendit id quod est, ait Augustinus. Item est Spiritus veritatis effectualiter, quia docet veritatem, *1. Ioa. 4. b* prout dicitur hic: In hoc cognoscimus spiritum veritatis, *Ioan. 14. b* & spiritum erroris. Supra: Dabit vobis spiritum veritatis. Et iste Spiritus veritatis docet veram eius scientiam infundendo: doctrinatio enim est actio scientis in alio, ait Sapiens. Sed filius Dei suo spiritu infundit scientiam suam: prout ait Hugo. Ille intelligentiam in corde ponit, qui intus illuminat, non qui foris sonat: Tu foris loqueris, sed intus non vngis: alij magistri adhibent ministerium, *Sap. 7. c* vnus est qui præbet sensum. Hæc ille. Omnium artifex *Iob. 32. b* docuit me sapientiam. Docet, inquam, luculenter, siue *Sap. 7. d* perspicaciter: Inspiratio Dei dat intelligentiam: In ipsa est spiritus intelligentiæ. Item docet multiformiter, quia *Eph. 3. c* multiformem sapientiam: Multiformis sapientiæ Dei. *1. Ioa. 2. c* Item: Vnctio docet de omnibus. Item docet salubriter, *Isai. 48. d* vel vtiliter: Ego Dominus docens te vtilia. Item docet efficaciter, siue potenter. Solum tetigisse docuisse est, ait *Greg. in Euang. hom. 30. post medi.* Gregorius. In Psalmo: Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Saluifica ergo doctrina spiritus, & artificiosa à parte modi docendi. Sed quid docet sequitur: *Omnem veritatem.* Est enim veritas *Psal. 93. b* vitæ: Quo modo ambulauerim coram te in veritate. Et est *Isai. 38. a* veritas doctrinæ. Viam Dei in veritate doces. Item est ve- *Mat. 22 b* ritas iustitiæ: Accipere personam non est bonum, vt de- *Prou. 18. a* clines à veritate iudicij. Et has omnes veritates docet Spiritus: quia non est doctor veri, nisi solus Deus, ait Augusti- *Ioan. 14. d* nus, supra: Docebit vos omnia. Vel aliter secundum An- *Ansel. lib. de verit.* selmum: Quadruplex est veritas, scilicet enunciationis, *Veritas quadruplex.* cogitationis, voluntatis, & actionis. Et has omnes docet Spiritus: docet enim veritatē enunciationis: Non estis, qui *Mat. 10. b* loquimini, sed Spiritus, &c. Item docet veritatē rectæ cogitationis, vt: Non sumus sufficientes aliquid cogitare ex *2. Cor. 3. b* nobis, &c. Item docet voluntatis veritatem, quæ tunc est vera, quando est recta, & conformis diuinæ voluntati: *Psa. 142. 6* propter quod orat Propheta: Doce me facere voluntatem tuam. Item docet veritatem actionis, quæ tunc dicitur esse *Sap. 8. b* vera, quando est virtuosa: Sobrietatem, & sapientiam docet, &c. Sed quos & quales docet spiritus, sciendum quòd *Psal. 93. b* docet rationales, & carnalitatum domitores: Docet enim *Isai. 28. b* hominem scientiam: Quem docebit? Et sequitur: Ablactatum à lacte, &c. Et ideò signanter ait hic: *Docebit vos.*

Collatio Septuagesimatertia.

M*Vndus vero gaudebit, vos vero contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* In his verbis tria figurantur. Quorum primum est, mundanorum peruersa deordinabilitas, ibi: *Mundus.* Secundum est illecebrosa, & libidinosa voluptas, ibi: *Gaudebit.* Tertium est, discipulorum Christi, siue electorum pœnitentiæ desolatiua anxietas, ibi: *Tristitia vestra.* Quartum est, eorum futura iubilatiua bonitas, ibi: *Tristitia vestra vertetur in gaudium.* Ait ergò: *Mundus gaudebit*, id est, amatores mundi secundum Augustinum hic, qui mundus est diabolo subiectus. Su- *Aug. tract. 77. in Ioa. propè fin. & tract. 101. antè medi. tom. 9.* pra: Princeps mundi. Et est priuatione veræ cognitionis excæcatus. Supra: Mundus eum non cognouit. Et est Deo & electis inimicus, supra proximo: Odit vos mundus. Et infra eodem: *In mundo pressuram habebitis.* Item & *Ioan. 12. e* *Ioan. 1. b* *Ioan. 15. c* est finaliter damnandus: Ne cum mundo damnemur. Nec *1. Cor. 11. g* mirum, quia totus in maligno positus est. Hic, inquam, *1. Ioa. 5. d* mundus gaudebit gaudio libidinoso, & pernicioso, & hoc ratione fatuantis suæ stultitiæ: Cor enim stultorum, vbi *Eccls. 7. a* lætitia. Tales enim gaudentes sunt, sicut phrenetici, qui plangunt, & rident, quia sensum rationis non habent, ait Gregorius. Et quasi idem: Risum reputaui errorem, & *Eccls. 2. a* gaudio dixi: Quid frustra deciperis? Item sic gaudet mundus ratione inexperientiæ spiritualis gaudij: Esse sub sen- *Iob. 30. b* tibus delicias computabant. Ibi Gregorius. Si studiosè co- *Greg. Mor. li. 20. c. 16. circa prin.* gnoscere quærerent, quàm flenda essent gaudia, quæ appetunt, viderent. Et ibi benè de hoc. Et Sapiens: Quàm parui ingustabiles sinceræ delectationis, ad corporales delectationes refugiunt. Et ponit exemplum de pueris quibus sunt pretiosa, & delectabilia, & quæ non sunt simpliciter talia: Voluptates existimant Dei delicias. Et ideò *2. Pet 2. c* comparantur absynthio, prout ait Gregorius. Item sic *Thre. 3. c* gaudet mundus ratione effrenatæ concupiscentiæ, & dif- *Greg. Mor. li. 20. c. 16. antè medi.* fidentiæ de futuro gaudio: Exiguum est tempus vitæ nostræ: vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est *Sap. 2. d* pars nostra. Et illud gaudium est breuitate punctale, & citò defectiuum, & tristitiæ deductiuum: Gaudium hy- *Iob. 20. a* pocritæ ad instar puncti. Ibi Gregorius de hoc: Gaudent *Greg. Mor. li. 15. c. 12.* ad sonitum organi. Et sequitur: In puncto ad inferna *Iob. 21. c* descendunt: Extrema gaudij luctus occupat: Defe- *Ibidem.* *Prou. 14. b* cit gaudium cordis nostri: Risus vester in luctum verte- *Thre. 4. a* tur, & gaudium in mœrorem. Sed discipuli contrista- *Iac. 4. c* bantur, & adhuc electi Dei in hac vita: Cor sapientum vbi tristitia. Et hoc vel ex consideratione propriorum pec- *Eccl. 7. a* catorum, & memoratione: Anima quæ tristis est super *Abac. 2. a* mali magnitudine. Item tristantur electi Dei pœniten- *2. Cor. 7. f* tiali lamentatione, pro peccatis seipsos affligendo: Quæ secundum Deum tristitia, pœnitentiam operatur. Item tristantur præ compassione, ex abdicatione omnis mundani gaudij, prout dictum est in literę expositione. Secun- *Aug. epist. 145. ad Sebast. antè med. to. 2.* dum Augustin. enim pia est tristitia, & si potest dici beata miseria alienis vitijs tribulari, non implicari, &c. De qua tristitia exponit Gregorius illud: Cor sapientum vbi tri- *Greg. Mor. li. 18. c. 24.* stitia. Item tristantur electi in hac vita ad aliorum correctionem, & refrenationem: Per tristitiam vultus corrigi- *Eccl. 7. a* tur animus delinquentis. Et: Ventus Aquilo dissipat plu- *Eccl 7. a* uiam, & facies tristis linguam detrahentem: Erudiens eos *Pro. 25. a* instruit disciplina. Ibi Gregorius de quatuor plagis, siue *Iob. 33. b* lamentis compunctionum, quibus animus iusti afficitur, *Greg. Mor. li. 23. c. 13.* quæ sunt considerationes malorum commissorum in prę- terito diuinorum iudiciorum in futuro, vel malorum mundi in præsenti, & dilationis bonorum gloriæ, vt ibi exemplificat benè: Plagæ enim in secretioribus ventris: *Pro. 20. d* Beati qui lugent. Et horum tristitia vertetur in gaudium. *Matt. 5. a* Et ita tristitia talium breuis: Modicum nunc si oporteat *1. Pet. 1. a* contristari. Item est facilis siue leuis ad sustinendum, quia est propter æternum gaudium: Quasi tristes, & ecce gau- *2. Cor. 6. c* dentes. Et propter constantiam sustinentis virtuosi: Non *Prou. 12. e* contristabit iustum quidquid acciderit. Et meritò ex consideratione gaudij, quòd erit magnitudine plenum, prout subiungitur hic: *Vt gaudium vestrum sit plenum*, scilicet spiritualiter: cui nihil addendum, ait Augustinus. Item erit gaudium era-

dium eradicatè verum, quia in Deo, & de Deo, & ad Deū:
Phil.3.a Gaudete in Domino, iterum dico gaudete. Gaudium e-
Aba.vlt.c nim est diffusio animi, vt ait Commentator. Et ita non est
verum, nisi ex Deo, quod est maius anima. Ideò: Ego au-
Mat.25.d tem in Domino gaudebo. Item erit gaudium multitudi-
Isa.35.b ne numerosum: Intra in gaudium Domini tui. Item erit
Iere.32.a gaudium indefectibilitate æternum: Gaudium & lætiti-
am obtinebunt: Adducā super vos omne gaudium. Quam
uis ergo electi Dei habeant tristitiam in tempore, sunt ta-
men habituri gaudium in æternitate.

Collatio Septuagesimquarta.

Confidite quia vici mundum. Quoniam magnifici Impe-
ratoris, siue Regis est, milites suos imminentibus
bellis confortare, & animare, & victoriam promittere:
Apoc.1.c ideò Saluator, princeps regum terræ, post prænunciatio-
nem suæ passionis, & persecutionum imminentium disci-
pulis, confortat eos, suadens eis confidentiam, & recitans
suam victoriam, & illam eis promittens. Secundum hoc
vero duo hic insinuantur. Quorum primum est ad con-
stantiam & fiduciam eorum exhortatio, ibi: *Confidite.* Se-
cundum est, suæ triumphalis victoriæ recitatio, ibi: *Ego vici
mundum.* Ait ergò: *Confidite,* non in vobis ipsis, nec in hu-
Iere.27.a mana virtute: Maledictus vir qui confidit in homine. Ber-
Ber.ser.5. nardus: Is est fidelis, qui nec sibi credit, nec in se sperat. I-
in vig. Nat tem non est confidendum in humana potestate: Quæ est
Domi. post ista fiducia, qua confidis? Et sequitur: Confide super ba-
med. culum arundineum, &c. Item non est confidendum in
Isa.36.d humanæ sapientiæ sagacitate: Confidis te esse ducem cæ-
Ibidem. corum, &c. Talis enim confidit in sua stultitia: Expedit
Rom.2.a magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quàm stulto confi-
Pro.17.c denti sibi in stultitia sua. Item non est confidendum in di-
Psal.48.a uitiarum multitudine. In Psalmo: Qui confidunt in virtu-
te sua, & in multitudine diuitiarum gloriantur. Omnium
enim talium est vacua fiducia. Et de quolibet talium po-
test verificari illud: Sicut tela araneæ fiducia eius. Ideò:
Iob.8.c Non in carne fiduciam habentes, sed in Domino est con-
Phil.3.a fidendum, ratione inuincibilis suæ potestatis, prout ait
Propheta: Habe fiduciam in Domino. Ideò in Psalmo: In
Prou.3.a te confidit anima mea. Item in ipso est confidendum rati-
Psal.56.a one infallibilis veritatis, ac fidelitatis, prout ait Propheta:
In te confido, non erubescam: Non est confusio confiden-
Psal.24.a tibus in te. Et sic confidens est inuincibilis, & ad persecu-
Dan.4.c tiones faciendas aptus: Iustus quasi leo confidens. Et in
Pro.28.d Psalmo: Qui confidit in Domino sicut mons Sion: Confi-
Ps.124.a de in Domino, & manè in loco tuo. Et sic confidentes
Eccls.11.c vincunt in Christo, quoniam ipse vicit mundum, princi-
Ioa.14.d pem eius eijciendo foras, supra. Et verè vicit: victoria e-
Aug. de Ci- nim est subiectio repugnantium, ait Augustinus. Vndè i-
uit. Dei. li. pse vicit triumphaliter, mundi principem eijciendo foras,
19. cap. 12. ipsum relegando, & captiuos liberando: propriè enim fuit
circa princ. fortis, qui intrauit domum fortis, & eripuit vasa: Appre-
tom. 5. hendit draconem: Clangor victoriæ Regis in illo. Item i-
Mat.12.c pse vicit ordinabiliter, siue æquiter non potentia solum,
Apoc.20.a sed iustitia, secundum Augustinum: Agnus vicit illos, sci-
Nū.23.c licet in sua passione. Item ipse vicit æternaliter, siue pe-
August. de renniter: Ecce vicit leo de tribu Iuda. Item ipse vicit
Trin. li. 13. multipliciter tam per se, quam per suos electos: quibus
c.13. tom. 3. dedit virtutem vincendi: Dedit nobis victoriam per Ie-
Apoc.17.d sum Christum: omne quod natum est ex Deo, vincit mun-
Apoc.5.a dum. Et propter hoc ait hic: *Vici mundum,* vt ipsi confide-
1.Cor.15. f rent se victuros in ipso, vt patet ex Glossis.
1.Ioa.5.a

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

Collatio Septuagesimaquinta.

AEC *est vita æterna, vt cognoscant te, & quem mi-
sisti Iesum Christum.* In his verbis exprimun-
tur, siue insinuantur quatuor. Quorum pri-
mum est, gloriæ veritas, siue sublimitas, ibi:
Hæc est vita. Secundum est, inalterabilis æternitas, ibi: *Ae-
terna.* Tertium est, indefectibilis deliciositas, siue delecta-
bilitas, ibi: *Vt cognoscant te solum Deum.* Quartum est, huius
deliciositatis extensibilitas, siue numerositas, ibi: *Et quem
misisti Iesum Christum.* Ait ergò: *Hæc est vita.* Et in hoc exclu-
sio omnis differentiæ mortis, quia vita præsens non est vi-
ta pura, sed mixta morti, siue respersa morte, vel corru-
ptibilitate: etenim mors viuentium, siue vita morientiū,
vt ait Augustin. Et ibidem: Beatam vitam quæritis in re- Aug. confess. li. 4. ca. 9.
gione mortis? non est illic. Quo modo enim beata vita, tom. 1.
vbi nec vita est? Et idem Augustinus, quòd hæc vita non ibid. c. 12.
est, nisi cursus ad mortem. Sed in regno gloriæ est vita: vt
enim dicitur in libro de motu cordis, & in commento li-
bri de causis: Vita est processio procedens ab ente quiete,
& sempiterno, & primus motus. Et quia ipsa gloria proce- Isai. vlt. d
dit ab ipso Deo, & ipsa implentur animæ beatæ: Declina-
bo super eam quasi firmamentum pacis, & quasi torren- Psal.35.b
tem mundantem gloriam. Et in Psalmo: Torrente volu- Psa.114.c
ptatis tuæ potabis eos. Et ideò illorum est vita, & ipsi sunt Coloss.3.b
verè viui: Placebo Domino in regione viuorum: Vita ve- Ibidem.
stra abscondita est cum Christo. Et sequitur: Cum Chri- Aug. epist.
stus apparuerit vita vestra. Super quod Augustinus: Hæc 121. à Pro-
est vera vita, & ibi est verum solatium, quæ nunc est appe- ba n. ca. 2.
tenda, & tum erit apprehensa, vbi implebitur: Satiabor cū post medi.
apparuerit gloria tua. Et alibi: Vnam petij à te. Et hæc vi- tom. 2.
ta est æterna. Vt enim ait Boetius: Aeternitas est intermi- Psal.16.d
nabilis vitæ possessio, tota simul & perfecta. Vndè nisi vi- Psal. 26.b
ta esset æterna, non esset beata, ait Augustinus. Ideò præ- Boet. de co-
mium plenum est vita æterna. In Psalmo: Hereditas eo- sol. Philos.
rum in æternum erit: Ibit homo in domum æternitatis li. 5 pros. c.
suæ: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Quasi antè medi.
stellæ in perpetuas æternitates. Et hæc vita æterna est vi- Aug. de Ci-
dere Deum. Beata enim vita est gaudium de veritate, ait uit. Dei. li.
Augustinus. Et ideò deliciosissima delectabilitas ratione 10. c. 3.
claritatis, & delectabilitatis ipsius Dei visibilis ratione post medii
immediatæ, & plenæ visionis, ratione puritatis, & virtu- tom. 5.
tis beatæ animæ videntis, ratione immutationis ipsius vi- Psal.36.d
dentis à visibili: Videbit faciem eius in iubilo. Ibi Grego- Eccl.12.a
rius benè de his. Tunc, inquit, resplendente raptim coru- Eccl.24.c
scatione incircumscripti luminis illustratur, scilicet anima Dan.12.d
beata, quo vtcumq; conspecto in gaudio cuiusdam secu- Aug. cōfess. li.10.c.23.
ritatis absorbetur. Hæc ille. Et ibi multum de hoc: Inde tom.1.
contemplatur escam. Ibi Gregorius. Sola namq; eius visio Iob.33.d
erit nostræ mentis refectio. Et ibi de hoc: Tunc videbis Greg. Mor.
& afflues. Et: Anima eius videbit, & saturabitur. Et hæc li.24.c.5.
visio implicat fruitionem summæ bonitatis. Ibi vocabi- antè medi.
mus, & videbimus, & amabimus, & laudabimus, &c. Et Iob.39.d
non solù erit hæc beata visio ad beatificationem animæ ex Greg. Mor.
visione diuinitatis, sed erit visio humanitatis glorificata li.31.c.19.
Iesu Christi. Propter quod ait hic: *Et quē misisti Iesum Chri- propè fi.
stum.* Vt visio diuinitatis sit ad beatitudinem animæ con- Isa.60.a
tēplantis facie ad faciem. Ista speculatio, siue visio humani Isa.53.c
tatis Christi ad beatificationē sensus exterioris, vt sic ingre- Aug. de Ci-
diēs & egrediens pascua inueniat, prout dicitur apud Au- uit. Dei. li.
gust. In ipsum enim desiderant angeli prospicere: Lucernæ 22. cap. 30.
enim eius, id est, ciuitatis supernæ, agnus erit. Multum er- propè fin.
gò desideranda futura gloria, quæ est vera entitate, secura tom. 5.
æternitate, deliciosa delectabilitate, multa numerositate. Aug. de spi & ani. c. 9.
Et multa hic sustinenda sunt, vt de ista vita, quæ est mors apud Aug.
vt tactum est, trasferamur ad illam vitam: propter quod to.3.
dicitur: Non sunt condignæ passiones huius temporis ad 1.Pet.1.a
futuram gloriam. Apoc.21.d Rom.8.d

Collatio Septuagesimasexta.

Dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit. Fili-
us Dei æternus ipsa veritas, & ipse solus magister, qui
ait supra: Doctrina mea non est mea. Filius Dei æternus i- Ioan.7.b
psa veritas, quam dedit discipulis suis, quibus etiam ostēdit
mundi malignitatem, in detestando eos propter doctrinæ
veritatem. Vndè tria insinuantur hic. Quorū primum est
saluificæ doctrinæ sublimitas, ibi: *Sermone tuū.* Secundū est,
collationis eiusdem doctrinæ ipsis discipulis gratuitas, ibi:
Ego dedi eis. Tertium est, malitiosa mundi peruersitas, ibi:
Et mundus eos odio habuit. Ait ergò: *Sermonem tuum,* id est,
doctri-

doctrinæ diuinæ veritatem. Infra eodem: *Sermo tuus veritas est.* Vnde non dedit ei sermonem mundanum, vel humanum, vel philosophicum vanum, sed sermonem diuinum, prout ait Paulus in persona Apostolorum: (1.Cor.2.b) Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non sæculi huius, neque principum, &c. (Ibidem. a) Et ibidem: Neque sermo meus, neque prædicatio mea in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis. Vndè iste sermo est origine sublimis, quia diuinus: prout ait hic. Et est entitate verus, quia ipse sermo est veritas, vt ait infra. Et est potestate virtuosus: (Eccls.8.a) Sermo enim eius est potestate plenus. Cuius virtuositas (Sap.16.c) patet multipliciter: est enim efficax ad sanandum à morbis peccatorum: Neque herba, neq; malagma sanauit eos, sed omnipotens sermo tuus. Item est efficax ad purificandum à sordibus vitiorum. (Ioan.15.a) Supra: Mundi estis propter sermonem meum. Item efficax ad consolandum à tristitijs interioribus cordium: (Iob.16.d) Consolarer vos sermonibus meis. (Pro.15.a) Et: Lætificabitur sermone bono. Item est efficax ad (Iob.4.c) confirmandū: Vacillantes confirmauerunt sermones tui. Vel aliter: Sermo Dei est virtuosus, & efficax ad illuminandum. (Ioan.8.a) Supra: Si manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem. (Iere.20.a) Item est efficax ad inflammandum: Factus est in corde meo quasi ignis æstuans. Item efficax est ad arguendum, & conuincendum: (Hebr.4.d) Viuus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti. (Ioan.12.g) Et supra: Sermo quem locutus sum, iudicabit vos. Item est efficax ad defendendum à supplicio æterno, & introducendum in regnum. (Ioan.8.g) Supra: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Et istum sermonem dedit Christus, sicut magister verus discipulis suis. (Ioan.15.a) Supra: Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis: (Luc.21.d) Dabo vobis os, & sapientiam, & cætera. Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et ibidem: Non estis qui loquimini, sed spiritus, & cæt. Iste sermo sic à Deo datus, est in ore animæ suscipiendus, & dentibus discretionis masticandus: (Iere.15.f) Inuenti sunt sermones tui, & comedi illos. In comestione est comestibilis susceptio, masticatio, ad intimum transmissio, & eiusdem retentio: sic debet esse in susceptione diuini sermonis. Item est in ventre memoriæ seruandus, supra: Si manseritis in sermone meo, discipuli mei eritis. (Ioan.8.b) Et supra: Si quis diligit me sermonem meum seruabit. (Ioan.14.c) Item est operibus implendus faciendo ea, quæ præcipit, & cauendo ea, quæ dissuadet. (Ioan.15.c) Supra: Si sermonem meum seruauerint, & vestrum seruabunt. Item est induendus, siue assumendus in conuersatione, vt vndique se homo defendat sermone diuino: (Pro.30.a) Omnis sermo Dei ignitus clypeus est: (Mat.15.c) Singulos eorum armauit, non clypei, vel hastæ munitione, sed sermonibus optimis, & cæt. Et quamuis talis sit sermo diuinus, tamen mundus odit discipulos propter talem sermonem, id est, doctrinam Iesu Christi, sicut & Christum odit. (Ioan.7.a) Supra: Me odit, scilicet mundus, quia testimonium perhibeo, (Prou.9.d) quod mala sunt opera eius: Noli arguere derisorem, ne oderit te. (Ioan.15.a) Et de isto odio, supra: Mundus vos odit.

Collatio Septuagesimaseptima.

EGO *in eis & tu in me, vt sint consummati in vnum.* In his verbis tria insinuantur. Quorum primum est patris, & filij indiuisibilitas, ibi: *Tu in me.* Secundum, ipsius filij cum discipulis dignatiua vnitas, ibi: *Ego in eis.* Tertium, per hoc discipulorum, siue membrorum Iesu Christi indiuisa vnanimitas, ibi: *Vt sint consummati in vnum.* Ait ergo: *Tu,* scilicet pater: *In me,* quia sumus vnum, supra: (Ioan.1.a) In principio erat verbum. (Ioan.10.a) Et supra: Pater in me manens, facit opera. Et sic loquitur filius de se in quantum verbum (Ioan.1.b) æternum, & vnigenitum in sinu patris. Et quia verbum (Ioan.15.a) factum est caro, supra. Et ita vitis, supra: vt in ipso esset vitis humana natura, ait ibidem Augustinus. (Aug.tract.80.in Ioa. propè fin. tom.9.) Ideò ait hic, quòd ipse erat in eis, id est, in discipulis dupliciter ait Augustinus. Et sicut Deus in templo suo: (1.Cor.3.c) Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et sicut caput idem cum membris: ipse enim factus homo, nos vero corpus eius, ait Augustinus: Deus enim charitas est. Et qui manet in ea, in Deo manet, & Deus in eo. (1.Ioa.4.d) Supra: Manete in me, & ego in vobis. (Ioan.15.c) Et ibi de hoc. Vndè discipuli Dei debent prouidere corda sua, quæ sunt templa Dei, vt sint charitate lata, & sint stabilitate firma, & sint puritate munda, vt filius inhabitet. Vndè Augustinus (Aug.cōfess. lib.1.cap.5. tom.1.) loquens ad Deum ait. Angusta est domus animæ meæ, dilatetur abs te: ruinosa est, refice eam: habet, quæ offendunt oculos tuos, sed tibi clamabo: (Psal.18.c) Ab occultis meis munda me: (Apoc.3.c) Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi intrabo ad illum. Quando autem Christus sic est in electis, tunc sunt consummati in vnum per ipsum filium Dei connectentem, & vnientem. Et de hoc benè Augustinus. (Aug.de Trinit.li.4.c.9.to.3.) Et post vbi ait: quia caput, & corpus, vnus est Christus. Ideò ait, vnum sumus in suo genere, hoc est in eiusdem naturæ consubstantiali parilitate, vult esse suos vnum, sed in ipso: quia in seipsis non possent dissociari ab inuicem per diuersas voluptates, & cupiditates, & immunditias peccatorum: vndè mundantur per mediatorem, vt sint in illo vnum: non tantum per eamdem naturam, qua homines ex hominibus mortalibus æquales angelis fiunt: sed per eamdem charitatem, in eamdem beatitudinem conspirantes concordissima voluntate in vnum spiritum quodammodo igne charitatis conflatam. Hæc ille. Et ibi benè de hoc, & multum: (1.Cor.12.c) In vno Spiritu omnes, & cætera. Et: Multi vnum corpus in Christo: (Rom.12.d) Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, &c. (Act.4.a) Et hæc vnitas est electis Dei in remedium, & in tactuum adiutorium, & fomentum. (Eccls.4.c) De quibus omnibus: Melius est duos esse, quam vnum. (Ibidem.) Et sequitur: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Et sic de alijs, quæ ibi enumerat. Item prædicta charitatiua vnitas est ad multiplicationem multimodi auxilij, consilij, iuuamenti, & solatij, prout ait Chrysostomus benè. (Chrysō. ho. 77. in Ioa. post medium tom.3.) Vult, inquit, vt sint vnum: nihil enim consonantiæ, neque vnanimitatis pars est. Vnus enim multiplex est. Si vnanimes fuerint duo, vel decem, non adhuc vnus est, qui vnus est, sed decies multiplicatus vnusquisque eorum fit, & inuenies in decem vnum, & in vno decem. (Ibidem.) Et sequitur: Vnusquisque eorum, scilicet decem, si sunt vnum, habent viginti oculos, & viginti manus, & viginti pedes, non enim suis oculis videt, sed aliorum. Et si inimicum habuerint, qui vni inimicatur, & decem. Inde ergo amoris superabundantiā, qualiter inexpugnabilem facit vnum & multiplicem, & quod natura non potest, amor potest. Hæc ille. Et ibi multum & benè de hoc: (1.Cor.12.a) Omnes in vnum corpus baptizati sumus. Et sequitur: Si gloriatur vnum membrum, congaudent & cætera. Et de ista charitate sic coniungente in vnum & viuificante Augustinus benè, vbi (Act.2.d) ait, quòd Spiritus fuit datus discipulis congregatis in vnum. Et sequitur: Accipimus & nos Spiritum sanctum si amamus Ecclesiam, si charitate compaginamur. Et post: Liuor separat, vnitas iungit: si amas vnitatem, tibi habet quisquis in illa aliquid habet. (Rom.12.c) Et ibi benè de hoc: Charitate fraternitatis inuicem diligentes: (Coloss.3.f) Ipsa enim est vinculum perfectionis. Et de ista vnitate consummata Augustinus: Vnius corporis membra sumus, vnum habemus caput, vna perfundimur gratia, vna carne viuam*, vna incedamus via, eadem habitemus domo. Et sequitur: Tam in spiritu quàm in corpore Domini vnum sumus, ne nihil simus, si ab vno excidimus: (1.Cor.13.d) Si charitatem non habuero, nihil sum. Ideò ait Propheta: (Psa.132.a) Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.

Collatio Septuagesimaoctaua.

PAter, *quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam.* In his verbis patet Saluatoris immensa charitas erga discipulos, & diligentiæ sedulitas circa illos, & vrbana curialitas. Et insinuātur tria. Quorum primum est, paterna pietas in gratuita vocatione discipulorum, ibi: *Quos dedisti mihi.* Secundum est, gloriæ eiusdem postulatio, siue acceptibilitas à filio, ibi: *Volo vt vbi ego sum, & illi sint.* Tertium est, gaudiosa iucunditas, siue finalis bonitas, ibi: *Vt videant claritatem meam.* Ait

ergò: *Quos dedisti mihi.* Patrem dare est ad vitam prædestinare, & gratuito iustificare, & conseruando magnificare: Quos prædestinauit, hos & vocauit, &c. Et de hac datione, supra: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet. Et post: Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum. Et ibi de hoc. Et hæc summa bonitas Dei, & pietas, cum omnes sint digni æterna damnatione: aliquos tamen sic prædestinare, & gratuito iustificare, secundùm Augustinum: Miserebor, cui misereor, & misericordiam præstabo, &c. Pro talibus sic datis à patre, & iustificatis rogat filius, vt sint secum in gloria. Et in hoc patet ipsius filij dignatiua curialitas seruis suis: vult enim, vt sint cum eo in gloria, & cũ eo æternaliter. Et in hoc bonorũ affluentia, & affluentium indeficientia, & fruentium honorificentia, & honorificatorum plena lætitia. Supra: Qui mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, illic & minister meus erit. Ibi de hoc. Sicut enim miseria hominis est non esse cum illo, prout ait Augustinus: Magna miseria hominis est non esse cum illo, sine quo non potest esse. Ita plena beatitudo est esse cum eo, in figura: Beati serui tui, qui stant coram te semper: Ambulabunt mecum in albis. Et: Et sic semper cum Domino erimus. Nec mirum, si in hoc sit plena beatitudo, quia cum illo habentur omnia in figura: Omnia simul in te vno habentes, non debuimus te dimittere. Mecum sunt diuitiæ, & gloria. Et: Venerunt mihi omnia pariter cum illa. Vndè & huius gloriæ magnitudo subditur in hoc, quod sequitur: *Vt videant claritatem meam.* De qua visione supra eodem: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, & quem misisti IESVM CHRISTVM. Visus enim plures differentias rerum ostendit ait Sapiens de sensu, & sensato. Item visus est sensus excellentior, & intellectui vicinior, secundùm Augustinum. Et simul comprehendit res, quòd videre sit totum simul. Si enim ita est de sensu visus in corpore, multò magis de intellectu glorificato, & ita notatur intimitas gloriæ: Videbit faciem eius in iubilo. Ibi Gregorius benè de hoc: Vbi ait, quòd iubilus dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, vt nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri: Oculi tui videbunt Hierusalem habitationem opulentam. Et: Videbis, & afflues: Videbitis, & gaudebit cor vestrum. Ipse erit finis desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, & sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur, &c. Incogitabilis ergo gloria erit, videre gloriam Dei.

Rom. 8. f — Ioan. 6. b — Ibidem. — Rom. 9. g — Ioan. 12. e — August. de Trin. li. 14. c. 12. to. 3. — 3. Reg. 10. b — Apoc. 3. a — 1. The. 4. c — Tob. 10. d — Prou. 8. d — Sap. 8. f — Aug. epi. 3. ad Volusia. antè mediũ tom. 2. — Iob. 33. d — Greg. Mor. lib. 24. c. 5. antè medi. — Isa. 34. a — Isai. 60. c — Isai. vlt. g — Aug. de Ciuit. Dei. li. 22. cap. 30. antè mediũ tom. 5.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

Collatio Septuagesimanona.

EGRESSVS *est trans torrentem Cedron, vbi erat hortus in quem introiuit.* In his verbis figuratur passionis filij Dei acerbitas, siue grauitas, & eiusdem fructuositas, tria. Quorum primum est passionis numerositas, & intimitas, ibi: *Torrentem.* Secundò, figuratur filij Dei in passione victoriositas, ibi: *Egressus est.* Tertium est, ipsius passionis fructuositas, ibi: *Introiuit in hortum.* Ait ergò: *Torrentem Cedron.* Torrens enim est aqua veniens cum impetu, vt ait Isidorus: Ex aquis enim pluuialibus colligitur secundum Gregorium, & priorem aquam superueniens præcipitat, vt ait Seneca. Et signat numerositatem passionis Iesu Christi, & intimitatem, & diuturnitatem, siue passionum successionem, in Psalmo: De torrente in via bibet: Fratres mei prætierierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus. Vt per fratres possint intelligi passiones assumptę à filio Dei, vel Iudæi inferentes passionem, & præcurentes ad illam inferendam. Vndè torrens dicitur multipliciter: Est enim torrens affligentis passionis, de quo dictum est, & est torrens fluentis iniquitatis, in Psalmo: Torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Et est torrens numerosæ contritionis: Deduc quasi torrentem lacrymas. Et est torrens gloriæ affluentis, in Psalmo: Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Istum torrentem egressus est Iesus non à passione victus, nec à morte, sed egressus ipsam mortem vincens, victurus in æternum: Etsi enim crucifixus est ex infirmitate, viuit tamen ex virtute: Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat eum ab illo detineri. Et de hoc in figura bene, ait Thimotheus: Si Iudas, & exercitus eius appropinquauerit ad torrentem, & transierit ad nos prior, non poterimus sustinere impetum eius. Iudas fuit figura Christi, cuius exercitus fuit figura martyrum Christum sequentium, qui transiuit torrentem passionis modo dicto. Thimotheus vero figura diaboli, qui non potuit resistere Christo sic torrentem egredienti. Similiter dicitur: Transfretauit torrentem primus, & viderunt eum viri, & transfretauerunt post eum, & cætera. Sic Christus egrediens introiuit in hortum, per quem signatur hortus paradisi secundum Glossam. Per passionem perueniuntur ad delicias paradisi. Vndè ait Saluator petenti matri filijs gloriæ honorem: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Super quod Gregorius: Per calicem peruenitur ad maiestatem: Oportuit enim Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Vndè est hortus gloriæ, cuius iste hortus fuit figura, ait Glossa hic, in quem intratur per passionem, vt dictum est, de quo horto possit verificari illud: Sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus germinabit iustitiam & laudem coram vniuersis gentibus. Vel per hortum signatur Ecclesia fructificans per passionem Iesu Christi, qui eam rigauit sanguine suo: Rigabo hortum planationum mearum: Hortus conclusus, fons signatus. Vel per hortum signatur anima fructifera, quæ profert fructum suum ex fide, & imitatione passionis Iesu Christi, & mortificatione cum eo. Supra: Nisi granum frumenti mortuum fuerit, ipsum solum manet: Erit anima eorum quasi hortus irriguus. Et idem: Nullus enim fructus in anima nec in Ecclesia per fidem & imitationem Iesu Christi, qua irrigantur. Et ideò vt fructificent, oportet cum Christo torrentem passionis egredi: Adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & cæt.

Isid. etym. li. 13. c. 121. — Greg. Mor. lib. 7. c. 10. circa medi. — Psa. 109. b — Iob. 6. d — Psal. 17. a — Thre. 2. f — Psal. 35. b — 2. Cor. 13. b — Act. 2. d — 1. Mac. 5. e — 1. Mac. 16. a — Mat. 20. c — Greg. in Euãg. ho. 27. antè medi. — Luc. vlt. d — Hortus. — Isa. 61. d — Eccl. 24. d — Cant. 4. a — Ioan. 12. d — Isai. 58. d — Iere. 31. b — Iere. 31. b

Collatio Octuagesima.

STabant serui ad prunas, & calefaciebant se, quia frigus erat, & Petrus cum eis, & cætera. Ista verba exponit Gregorius, vbi ait: A qualitate aeris res subsequens demonstratur: hinc est, quòd negaturo Petro præmittitur, quia frigus erat, & stans ad prunas calefaciebat se, iam namque meritis à charitatis calore torpuerat, & ad amorem præsentis vitæ, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate æstuante recalebat. Hæc ille. Et secundum hoc, duo in his verbis figurantur. Primò, peccantium, & etiam peccati contaminatiua qualitas, ibi: *Stabant ad prunas, quia frigus erat.* Secundò, concupiscentiæ ardens appetibilitas, ibi: *Calefaciebant se.* Ait ergò: *Frigus erat.* Per quod culpa signatur: Quibus non est operimentum in frigore, Gregorius: Operimentum ad iustitiam, frigus ad culpam pertinet: & hoc conuenienter. Frigus causatur ex recessu à principio fontano caloris, vel ex interpositione molis inter ipsum principium caloris, & ipsum calefactibile. Vel ex charitate, & irretentibilitate caloris, vt patet de medio in tristitia aeris, quod est frigidum, quia non est retentium caloris solaris. Vel ex elongatione ab eo, ad quod calor solaris recipitur. Vt enim patet à Sapiente: Aer propinquus terræ est calidus ob calefactionem terræ à calore solis. Medium verò interstitium aeris est frigidum, tum quia non retinet calorem solis, tum quia elongatur à terra calefacta. Item frigus est priuatio magis, ait Sapiens. Item frigus desiccat, indurat, & constringit, vt patet à Sapiente. Et ita mortificat, & vrit, vt patet ab eodem, libro quarto. Item torpere facit. Vnde & dicitur frigus pigrum, quia homines pigros facit, ait August. Talis est culpa, siue nequitia spiritualiter à Deo, qui est ignis consumens, vel

Greg. Mor. lib. 2. ca. 2. antè medi. — Iob. 24. a — Greg. Mor. li. 16. c. 22. circa medi. — Aristo. meth(e)or. li. 4. cap. 7. antè med.

Deut. 4. d elongare facit: Elongat & à sanctis eius, quæ eius amore inflammantur, nec eius amorem retinent. Item indurat, &
Iere. 6. b consumit, & torpescere facit. Et ideò conuenienter signatur per frigus: Sicut frigidam fecit cisterna aquam, frigidam fecit malitiam suam: Numquid ingressus es the-
Iob. 38. e sauros niuis? Ibi Gregorius: In frigore niuis, & in duri-
Greg. Mor. li. 29. c. 11. antè medi. tia grandinis vita prauorum signatur, quæ torpore frigescit, & per malitiæ duritiam percutit: Tecta perstillantia
Pro. 27. c in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur. Per tecta perstillantia, signantur animæ haurientes vanas concupiscentias: Refrigescet charitas multorum. Infrigidati isto
Mat. 24 a frigore ad ignem extrinsecum concupiscentiæ se calefaciunt, qui est ignis obscurus: & ideò per prunas signatur:
Iob. 18. a Non splendebat flamma ignis eius. Ibi Gregorius: Omnis
Greg. Mor. li. 14. c. 4. antè medi. impius habet flammam ignis proprij: Succensa enim quasi ignis impietas: Numquid abscondere potest homo ignem in sinu suo? Et sequitur: Aut ambulare super pru-
Isai. 9. c nas, vt non comburantur plantæ eius? Has prunas, id est,
Prou. 6. d concupiscentias, sufflat diabolus: Halitus eius prunas ar-
Ibidem. dere facit. Halitus diaboli signat eius tentationem, vt pa-
Iob. 41. b tet ibi à Gregorio. Peccantes ergo, & amantes terrena
Greg. Mor. li. 33. c. 28. sunt frigidi priuatione diuini amoris, & ideò inflammant se ardore cupiditatis. Secundum enim ligna siluæ
Eccl. 28. b ignis exardescit. Per ligna siluæ: signantur ipsa concupiscibilia: per ignem, ardor cupiditatis qui non extinguitur, sed augetur appositione concupiscibilium.

Collatio octuagesimaprima.

Regnum meum non est de hoc mundo. In his verbis duo significantur. Quorum primum est, filij Dei extensa potestas, ibi: *Regnum meum.* Secundum est, regni quod est in sua potestate nobilitas, siue sublimitas, ibi: *Non est de hoc mundo.* Ait ergò: *Regnum meum*, ad differentiam aliorum regnorum: est enim regnum satanicum, in quo regnat diabolus. Vbi enim regnat peccatum, ibi & diabolus: Ipse
Iob. 41. g enim est Rex super omnes filios superbiæ. Ibi Gregorius
Greg. Mor. li. 34. c. 17. de hoc regno: Propter quod ait Apostolus: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Item est regnum
Rom. 6. d mundanum, quod est infimum ordine, quia de hoc mundo, quod est modicum in quantitate, & est imbecille potestate. Vndè Chrysostomus hic exponens illud: *Si regnum*
Chryso. ho. 82. in Ioan. post mediũ tom. 3. *meum esset de hoc mundo, ministri mei decertarent.* In hoc enim ostendit regni nostri imbecillitatem, quod in ministris habet fortitudinem. Item est breue durabilitate: Omnis potentatus breuis vita. Et de hoc regno: Subuertam re-
Eccl. 10. b gnum eis: Omne regnum in se diuisum desolabitur.
Agge. 2. c Et est regnum diuinum, quod est sublime maiestate,
Mat. 12. b quia regnum cælorum: Appropinquabit regnum cælo-
Matt. 4. b rum. Et Sapientia: Ostendit illi regnum Dei. Item est re-
Sap. 10. b gnum amplum latitudine. In Psalmo: Regnum ipsius om-
Ps. 102. d nibus dominabitur. Et est regnum firmum potestate, &
Dan. 2. e perpetuum æternitate: Suscitabit Dominus cæli regnum
Dan. 7. e quod non dissipabitur. Et: Regnum eius quod non corrumpetur. Item est regnum magnificum decore: Accipi-
Sap. 5. c ent regnum decoris. Item est regnum iucundum delecta-
Ps. 144. b bilitate. In Psalmo: Gloriam regni tui dicent. Et alibi: In regno ipsius omnes dicent gloriam. Item est regnum or-
Psa. 44. b dinatum regimine. In Psalmo: Virga directionis virga regni tui. Vt enim ait Augustinus: Ciuitas cælestis est, cuius Rex est veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas:
Luc. 22. d Ego dispono vobis regnum. Magnificum ergo istud re-
Ps. 144. b gnum. Vndè in Psalmo: Gloriam magnificentiæ regni tui dicent. Et istud regnum non est de hoc mundo, scilicet o-
Aug. tract. 114. in Ioa. antè mediũ tom. 9. riginaliter. Vt enim ait Augustinus: Non ait: Regnũ meum non est in hoc mundo: sed ait: *Non est de hoc mundo:* Credentes enim sunt regnum eius, qui non sunt de hoc mundo. Ipse enim de cælo venit, supra: Qui de cælo venit super o-
Ioan. 3. e mnes est. Et ibi est regnum eius, & ideò istud regnum est
Matt. 6. d appetendum & quærendum: Primum quærite regnum
Rom. 14. c Dei. Ad quod regnum est via per iustitiam. Non est re-
1. Cor. 4. d gnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax. Et: Non in sermone est verbum Dei, sed in virtute, &c. Et vt sit Rex in
Ioan. 12. d hoc regno, filius Dei natus est. Et de hoc, scilicet, qualis Rex est ipse, habitum est supra.

Collatio octuagesimasecunda.

A*D hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.* In his verbis duo insinuantur, quorum primum est dignatiua filij Dei incarnatio, ibi: *Veni in mundum.* Secundum est, ipsius incarnati perfecta operatio, ibi: *Vt testimonium perhibeam veritati.* Ait ergò: *Veni in mundum*, quod non fuit aliud nisi naturam humanam assumere, & verum hominem fieri, supra: In propria venit. Et de isto aduentu Ioann. 1. a
ibi. Vt enim ait Bernardus: Triplex est aduentus filij Dei: Bern. 3 ser. de aduent. Dom. antè medium.
vnus in carnem. In Psalmo: Excita potentiam tuam & veni. Alius in mentem. Supra: Ad eum veniemus. Tertius in iudicium: Quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, sic veniet. In primo venit in carne & infirmitate. In Psa. 89. b
secundò venit in spiritu & veritate. Tertiò, veniet in glo- Ioa. 14. d
ria & maiestate. Et ibi benè de hoc Bernardus. Et sic ve- Act. 1. b
niens venit vt verus Saluator ad mundum saluandum. Supra: Non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, Ioan. 3. e
sed vt saluetur mundus per eum. Et: Non veni, vt iudi- Ioan. 12. d
cem mundum, sed vt saluificem. Item venit in mundum vt verus magister & doctor ad illuminandum. Supra: Ego Ioan. 8. b
lux veni in mundum. Item venit in mundum vt verus dominator ad vincendum mundum. Supra: Ecce Rex tuus venit tibi. Et: Confidite, quia vici mundum. Vt enim ait Ioan. 12. a
Augustinus hic. Superbum mundum non atrocitate pu- Ioan. 16. a
gnandi, sed patiendi humilitate vincebat. Item venit ve- Aug. tract. 116. in Ioa. non longè à prin. to. 9.
lut iudex siue iudicator ad mundum discernendum, testimonium perhibendo veritati, & damnando falsitatem.
Supra: In iudicium veni in mundum, vt non videntes vi- Ioan. 9. c
deant. Et supra: Me odit mundus, quia testimonium per- Ioan. 7. d
hibeo de illo. Perhibuit ergo testimonium veritati, tam sibi ipsi, qui est veritas, tam doctrinæ eius, tam vitæ sanctorum, qui viuunt in veritate. Supra: Si testimonium Ioan. 8. b
perhibeo de me, testimonium meum verum est, &c. Et ideò qui est ex veritate, scilicet secundùm gratiam & fidem, audit vocem eius. Supra: Qui ex Deo est, verba Dei Ibidem. e
audit. Et ibi de hoc: Erigit mihi aurem, vt audiam eum Isa. 50. d
quasi magistrum, &c.

CAPVT DECIMVM NONVM.

Collatio Octuagesimatertia.

CRVCIFIGITE *cum vos, ego non inuenio in eo causam.* In his verbis duo insinuantur. Primum generis ipsius mortis, quam sustinuit Deus, designatio, ibi: *Crucifigite.* Secundum est innocentiæ ipsius professio siue ostensio, ibi: *Ego non inuenio in eo causam.* Ait ergò: *Crucifigite.* Hoc enim genere mortis Christus est mortuus propter multas congruitates. Primò propter eorum respondentiam ipsius mortis ad peccatum primi hominis, quod deleuit. Vndè Damascenus, quod per lignum mors, & oportebat Damascen. orth. fid. li. 4. c. 12. post medium.
per lignum vitam dari: Benedictum lignum per quod fit Sap. 14. a
iustitia. Item hoc decuit ob triumphalis victoriæ de principibus huius aëris euidentem ostensionem. Vndè Chrysostomus: *Baiulans crucem, & cætera.* Trophœum, inquit, Chryso. ho. 84. in Ioa. non longè à princ. to. 9.
scilicet portans crucem aduersus mortis tyrannidem exiuit. Et sicut victores, ita & ipse in humerum portauit victoriæ notam, id est, signum. Supra: Sicut exaltauit Moy- Ioan. 3. c
ses serpentem in deserto. Ibi de hoc. Vndè Chrysosto- Chryso. ho. 26. in Ioa. post mediũ tom. 3.
mus, ibi: Sicut aliquis athleta nobilis cum in sublimem rebellem leuans & rescindens, clariorem facit victoriam: ita & Christus orbe terrarum vniuerso vidente appositas virtutes submitti scilicet voluit. Hæc ille: Palam tri- Col. 2. c
umphans in semetipso. Item istud genus mortis sustinuit Christus ob voluntariam durioris mortis perpessionem exemplique sustinendi diras mortes martyribus exhibitionem. Vt enim ait Augustinus: Supplicium crucis ideo durius erat, quia diutius cruciabat: crucifixi enim lon- Aug. tract. 31. in Ioan. circa medi. tom. 9.
ga morte necabantur, & ideo frangere crura Christi nole-

bant. Et: Illa morte nihil peius fuit inter genera mortium: mors protendebatur, ne dolor citius finiretur. Et sequitur. Nihil erat tunc in carne intolerabilius, scilicet mors crucis. Vndè quia inobedientia Adæ fuit arrogãtissima, ideò Christus voluit mori opprobrissima morte: Factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vndè Augustinus, ignominiosissimum genus mortis crucem putabant: Crucifixus est. Item sic mori decreuit ad manifestationem saluationis totius mundi per eum. Vt enim ait Augustinus. Partes crucis ad quatuor partes mundi extenduntur. Et Damascenus: Quemadmodum quatuor extremitates crucis per medium centrum tenentur, constringuntur, ita per virtutem Dei & latitudo, & profundum, & longitudo, & altitudo omnis creaturæ continentur. Cruce cælum apertum est, mundus reparatus est, à dextris infernus, id est lymbus spoliatus, à sinistris diabolus victus inferius, &c. Et in huius figura Christus expansis mortuus manibus est. Expandi manus meas, &c. Et: Extendi manum meam. Ipse enim in cruce mortuus mundum traxit ad seipsum: Cum exaltatus fuero à terra, scilicet in cruce: Omnia traham ad meipsum, &c. De laude verò crucis huius Chrysostomus, de contumelijs & opprobrijs aggrauantibus pœnam crucis. Bernardus multum. Et Bernardus super illud: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Per fasciculum myrrhæ, aggregatio passionum Christi, scilicet infantilium necessitatum & laborum & vigiliarum, conuitiorum, sputorum, colaphorum & clauorum. Et sic de alijs quæ ibi enumerat. Et idem: Intuere pannis sordidum, plagis liuidum, illitum sputis, pallidum morte, &c. Desiderabimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum. Et hæc omnia sustinuit purus, & immunis à peccato. Vndè ait Pilatus hic: *Nullam in eo causam inuenio*: Qui peccatum non fecit. Ipse enim fuit agnus, qui tollit peccata mundi, supra. Et tamen sustinuit crucem, satisfaciens pro peccatis nostris: Qui peccatum non fecit. Et sequitur: Qui portauit peccata nostra in corpore suo super lignum. Vndè & propter innocentiam per agnum signatur. Supra: Ecce agnus Dei. Et ibi de hoc.

Ibid. tract. 36. ante med. — *Phil. 2. a* — *Aug. tract. 18. in Ioa. post mediũ tom. 9.* — *Damasc. ortho. fid. li. 4. cap. 12.* — *Isa. 65. a* — *Prou. 1. c* — *Ioan. 3. e* — *Ber. in fer. de pass. fer. 4. hebdom. pœnose.* — *Ber. ser. 43 in Cant. circa med.* — *Cant. 1. a* — *Isa. 53. a* — *Ibidem. c* — *Ioan. 1. i* — *1. Pet. 2. c* — *Ioan. 1. c*

Collatio octuagesimaquarta.

ERat autem scriptum, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, Hebraicè, Græcè, & Latinè.* Vt enim ait Chrysostomus hic. Ostendens scilicet Pilatus, quoniam proprio Regi insurrexerunt, sicut in trophæo aliquo, ita literas imposuit claram emittentes vocem, & victoriam ostendentes, & regnum præconis annunciantes. Hæc ille. Et per ineffabilem vim diuinæ operationis in cordibus ignorantium Pilatus hæc scripsit, secundum Augustinum. Et secundum hoc tria in his verbis figurantur. Quorum primũ est, maiestatiua potestas filij Dei, ibi: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.* Secundũ, eiusdẽ potestatis indelebilis & indefectibilis durabilitas, ibi: *Scripsit.* Tertiũ, eiusdẽ vniuersis publica manifestabilitas, ibi: *Hebraicè, Græcè, & Latinè.* Ait ergo: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.* Et exprimitur eius potestas in tribus: in magnitudine potestatis, & bonitatis, ibi: *Iesus*, in puritate sanctitatis, & decore venustatis, ibi: *Nazarenus*, in sublimitate dignitatis, ibi: *Rex Iudæorum.* Erat enim genus humanum morbo peccati languidum, immo mortuum. Ideoque venit in mundum Iesus, scilicet Saluator. Item erat fœdum, & sordidum, & ideò venit Nazarenus, id est, floridus. Item erat sub mundi principe captiuum, & ideò venit Rex Iudæorum, ad liberandum: Ait ergo: *Iesus*, qui interpretatur Saluator, ait Augustinus. Ipse enim venit Saluator saluans, afferens antidota gratiarum ad saluandum omnes: Spiritus Domini super me. Et sequitur: Vt mederer contritis corde, &c. Vnguentarius faciet pigmentum suauitatis. Supra: Hic est Saluator mundi. Ibi de hoc. Ipse enim est Saluator liberalis, qui saluat gratanter ab hoc pretij inquisitione. Et Saluator desiderabilis, qui saluat suauiter sine doloris inflictione. Item est Saluator artificialis, & sapiens, qui saluat sine fictionis simulatione. Et est Saluator virtuosus, qui saluat sine salutis defectione: Ecce Saluator meus. Et: Absque me non est Saluator. Et: Aperiatur terra, & germinet Saluatorem: Iustus, & Saluator. Saluatorem expectamus. Tali Saluatore indigebat genus humanum languidum, & mortuum. Et iste fuit Nazarenus, quod interpretatur floridus. In flore enim sunt tria, spes, & species, & odor. Flore enim fructus promittitur, per speciem fulget, per odorem demulcet, ait Hugo. Flos enim est de subtili materia: vndè in flore est sinceritas veritatis, venustas decoris, & fragrantia odoris, & prænunciatio fructus consequentis, qualia fuerunt in Christo: Flores mei fructus honoris, & honestatis. Ipse enim fuit floridus flore oliuæ per suauitatem misericordiæ, floribus rosæ per virtutum patientiæ, floribus lilij per candorem munditiæ, floribus vineæ per odorem famæ. De ipso enim in figura: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Quod exponit Gregorius dicto modo. Ipse enim flos campi: Flos de radice eius ascendet. In Psalmo: Super ipsum efflorebit sanctificatio mea. Et non solum hoc, sed ipse Rex Iudæorum, id est, omnium credentium, sicut exponit Augustinus: Non qui in manifesto Iudæus est, & cæt: In hoc enim ipse est natus, supra proximo. Et supra: Ecce Rex tuus venit tibi. Et ibi de Rege, & de Regis proprietatibus. Et hæc omnia fuerunt scripta diuina operatione per Pilatum, vt dictum est ab Augustino. Et in hoc indelebilis durabilitas, siue potestatis, & dignitatis regnũ: Regnum illius regnum omnium sæculorum, ait Propheta: Habet scriptum in femore suo Rex regum, & Dominus dominantium. Et hæc scripta sunt Hebraice, Græce, & Latine, ad configurandum quòd ipse erat auctor omnis sanctitatis, & munditiæ, quæ vigebat apud Hebræos, quibus data est lex diuina. Item quod erat auctor omnis veritatis & sapientiæ, quæ vigebat apud Græcos. Item in figura, quod erat auctor omnis virtutis & potentiæ, quæ vigebat apud Latinos: Ipse enim est nobis factus sapientia, iustitia, & redemptio, & sanctificatio. Et hoc, vt in nomine eius omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur.

Chrys. ho. 84. in Ioa. antè medi. tom. 3. — *Aug. tract. 117. in Ioa. post mediũ tom. 9.* — *Aug. de Ciuit. Dei. li. 17. cap. 18. post medi. & li. 22. c. 22. post medi. tom. 5.* — *Isa. 61. d* — *Eccl. 38. c* — *Ioan. 4. a* — *Isa. 12. a* — *Isa. 45. a* — *Zach. 9. d* — *Phil. 3. e* — *Hug. de arca Noe. li. 3. cap. u.* — *Eccl. 24. c* — *Gen. 27. d* — *Greg. in Ezec. li. 1. ho. 6. cir. med.* — *Cant. 2. b* — *Isa. 11. a* — *Psa. 131. c* — *Rom. 2. b* — *Ioan. 12. a* — *Ps. 144. c* — *Apoc. 19. c* — *1. Cor. 2. b* — *Phil. 2. b*

Collatio octuagesimaquinta.

COnsummatum est. Verbum propositum apparet quantitate paruum, continentia modicum, exteriori superficie planum, interiori intelligentia paruum: & tamen est quantitate virtutis magnum, amplitudine mysteriorum immensum, altitudine profundum, apprehensione intelligentiæ inuestigabile, & ad plenum inuestigatum. Nec mirum si sit tale, quia propositum à verbo consummato, & abbreuiato: Verbum abbreuiatum, & cætera. Et rectè ait: *Consummatum est.* Consummare enim est idem, quòd ad finem ducere, ait Papias: Omnis consummationis vidi finem, ait Propheta, id est, perfectè, & verè in saluifica immolatione filij Dei fuit consummatio gestorum patriarchalium, hostiarum legalium, martyriorum prophetalium, & mysteriorum scripturarum. Prædictis enim scilicet factis patriarchalibus, vt in occisione Abel, in ligatione Isaac, in venditione Ioseph fuit hostia, quam obtulit Christus in passione figurata. Similiter in hostijs legalibus, sicut in immolatione agni. Et consequenter in alijs immolationibus. Similiter dictis prophetalibus ista saluifica hostia prænunciabatur: Dabo clauem Dauid super humerum. Similiter mysterijs scripturarum præsignabatur. Supra: Scrutamini scripturas. Meritò fuit consummatio omnium talium figuralium in veritate immolationis Iesu Christi: Ecce dies veniunt dicit Dominus, & consummabo super domum Israel. Et: Et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt de filio hominis. Item in hac saluifica passione fuit consummatio omnis passionis: eo quòd sua passio maior omni passione, tum ratione diuturnitatis, quia in laboribus à iuuentute, tum quia supplicium crucis, ideò durius erat, quia diutius cruciabat, vt ait Augustinus.

Rom. 9. f — *Ps. 118. m* — *Exo. 12. c* — *Isa. 22. a* — *Ioan. 6. f* — *Heb. 8. b* — *Luc. 18. c*

Aug. tract. 31. in Ioan. antè medi. tom. 9. Item passio sua fuit maior ratione vniuersalitatis, quia totus in cruce extensus. Item ratione temperatæ complexionis, & æqualitatis ipsius, & sanitatis, ac vigoris ipsius patientis. Propter quod potuit dicere illud: Videte si est dolor, sicut dolor meus. (Thre. 1. d) Item maior fuit passio ratione multiplicis contumeliositatis antecedentis ipsam passionem, & concomitantis, vt patet consideranti seriem passionis: Decebat auctorem salutis consummare. (Hebr. 2. b) Item in hac passione fuit consummatio, id est, perfectio omnis satisfactionis: Prudentia sua percussit superbum. (Iob. 26. c) Ibi Gregorius de congruentia eius sacræ hostiæ pro peccatoribus, (Greg. Mor. li. 17. c. 18.) quòd filius Dei factus est homo, vt exhiberet corpus suum sacrificium pro peccatoribus. Et ibi benè de hoc: Dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis: (Eph. 5. d) Vna ablatione consummauit sanctificatos, &c. (Heb. 20. b) Item in hac passione fuit consummatio dispensationum, & operum filij Dei in terra, in docendo, in miracula faciendo, & in opere redemptionis complendo. Supra: Opus consummaui, quod dedisti mihi. (Ioan. 17. c) Et loquitur ibi ponendo præteritum pro futuro, vt expositum est ibi ab Augustino, vt supra: Vt perficiam opus eius, qui misit me. (Ioan. 7. a) Et ideò conuenienter ait Apostolus: Didicit ex eis, quæ passus est obedientiam, & consummatus. (Heb. 5. d) Verè enim ipse est consummator sermonum. (Eccl. 43. e) Ad huius saluifici exemplaris exemplum nos debemus consummare cursum vitæ nostræ in voluntate ipsius, agendo quæ ei placent, & pro eo sustinendo, & vitam consummando in seruitio eius dicentes quod ait Paulus, scilicet: Cursum consummaui, fidem seruaui. (1. Tim. 4. b) Sed de quibusdam verificatur illud: Cum spiritu cœperitis, carne consummamini. (Gal. 3. a)

Collatio Octuagesimasexta.

A*Cceperunt corpus Iesu, & ligauerunt linteis, & aromatibus, &c.* Sicut series passionis Iesu Christi est mysterium & sacramentum nostræ crucifixionis spiritualis, & resurrectio mysterium resurrectionis: Si complantati facti fuerimus similitudini mortis eius, sic & resurrectionis erimus. (Rom. 6. a) Ita sepultura potest esse sacramentum nostræ sepulturæ spiritualis. Et secundum hoc signantur hic spiritualiter quatuor, quæ debent esse in anima consepulta cum Christo. Quorum primum est, puritas munditiæ, quod notatur, ibi: *Linteis*, quæ sunt facta ex linis, & ducuntur ad candorem per multas tunsiones, per quas signatur candor munditiæ. Vndè de muliere forti dicitur: Quæsiuit lanam, & linum. (Pro. vlt. a) Vndè supra: Cum accepisset linteum præcinxit se. (Ioan. 13. c) Et sequitur: Cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, &c. (Ibidem.) In figura huius mũditiæ, siue puritatis à filio Dei faciendæ. Secundò figuratur censura, vel custodia disciplinæ, ibi: *Ligauerunt*, scilicet præceptis saluificæ disciplinæ: Vincula illius quasi ligatura salutaris. (Eccl. 6. d) Tertiò, figuratur mortificatio carnis, ibi: *Ferens mixturam myrrhæ.* Myrrha enim est arbor Arabiæ quinque cubitorum, & eius gutta amara, & viridis, vnde & arcet putredines, vulnera consolidat, & morticina conseruat, secundum Isidorum. (Isid. etym. lib. 17. c. 8.) Et dicitur myrrha pigmentum, & vnguentum, ait Papias, & signat pœnitentiam, secundum Gregorium exponentem illud: Ex aromatibus myrrhæ, & thuris. (Greg. in Ezec. lib. 2. ho. 22. post med. Cant. 3. a) Quartò, figuratur suauitas, vel odor bonæ famæ. Vt enim ait Papias. Aloes in India, & Arabia, gignitur, & est odoris suauissimi, qualis debet esse vita iusti, scilicet odorifera: Alij enim fumus odor vitæ in vitam. (2. Cor. 2. d) Et: Cum myrrha, & aloe. (Cant. 4. a) Supra: Domus impleta est ex odore vnguenti. (Ioan. 12. c) Et de his debent esse centum libræ. Per libras rectitudo iustitiæ signatur. Supra: Accepit libram vnguenti, (Ibidem. a) ibi secundùm Augustinum, vt habitum est, per libram, iustitia designatur. (Aug. tract. 50. in Ioa. antè mediũ tom. 9.) Per centum enim, spes æternorum: Centuplum accipietis. (Mat. 19. d) His virtutibus condita anima sancta debet intrare sepulchrum contemplationis: Ingredieris in abundantia sepulchrum. (Iob. 5. f) Ibi Gregorius: Sepulchrum, mentis est contemplatio conditoris, quæ ab hoc mundo mortuos sepelit, dum à terrenis desiderijs susceptos in intimis abscondit. (Greg. Mor. li. 6. c. 17.) Et ibi benè de hoc. Et: Gaudent vehementer cum inuenerint sepulchrum. (Iob. 3. d) Patet ergo de spirituali sepultura animæ contemplatiuæ, & de virtutibus cum quibus debet sepeliri in sepulchro contemplationis. Et nota quòd Christus fuit positus in loco tritici, in præsepio, & in hoc exemplum humilitatis, & paupertatis: Inuenietis infantem positum in præsepio. (Luc. 2. a) Item fuit positus in patibulo, supra eodem: *Exiuit in eum locum qui dicitur Caluariæ*, in figura. Posuit me quasi signum ad sagittam. (Thre. 3. b) Et hoc in exemplum patientiæ, & sustinendæ passionis pro veritate. Item fuit positus in monumento hic, & hoc in exemplum elongationis à mundo, & mortificationis ipsi mundo, & tranquillæ, & eleuatæ contemplationis, quia per sepulchrum contemplatio signatur: vt dictum est supra.

CAPVT VIGESIMVM.

Collatio Octuagesimaseptima.

O*PORTEBAT eum à morte resurgere.* Quoniam hic tractatur de resurrectione, ideò istud verbum exponatur de Christi resurrectione, in quo tria signantur. Quorum primum est, passionis præcedentis magnitudo, ibi: *A mortuis.* Secundum est, consequentis resurrectionis veritas, siue plenitudo, ibi: *Resurgere.* Tertium est vtriusque congrua, siue debita ratio, ibi: *Oportebat, siue oportuerat.* Ait ergò: *A mortuis.* Et in hoc passionis, quam Christus sustinuit, magnitudo, siue intentio: non solum enim verbum caro factum est, & filius Dei factus homo, nec solum labores sustinuit, nec passiones corporales, sed etiam mortem perpessus est, quæ quidem mors terribilissimum est, quia terminus passionum, ait Sapiens. Et etiam mori dignatus est morte pœnalitatibus plena, & amarissima, vt habitum est, supra proximo: Crucifigite eum. Et ibi de hoc. Ideò admirando suam dignationem, ait Apostolus: Humiliauit semetipsum vsque ad mortem. (Phil. 2. b) Et admirando suam immensam charitatem, ait idem: Commendat suam charitatem, quoniam adhuc cum peccatores essemus, pro nobis mortuus est. (Rom. 5. a) Supra: Maiorem nemo charitatem habuit, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. (Ioan. 15. b) Et licet fuerit mortuus, crucifixus ex infirmitate, viuit tamen ex virtute. (2. Cor. vlt. c) Ideò ait hic: *Et resurgere*, scilicet: *Oportebat.* Vt enim ait Augustinus: Mors resurgentem tenere non valuit, quoniam victa, & prostrata est: (Aug. hypognost. lib. post mediũ tom. 7.) Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni. (Act. 2. d) Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo: Fui mortuus, & ecce sum viuens. (Apoc. 1. d) Resurrexit, inquam, potenter, & triumphaliter, scilicet ex sua virtute morte occisa, deuicto mortis principe, liberata captiua plebe, reserata ianua vitæ. In hoc Christus mortuus est, & resurrexit, vt mortuorum, & viuorum dominetur. (Rom. 14. b) Item resurrexit veraciter non phantasticè, scilicet ad veram vitã: Resurrexit Dominus verè. (Luc. vlt. g) Item ipse surrexit acceleràter, siue festinàter, non existens in sepulchro, vltra tres dies etiam dictos per synecdochen. Supra: Soluite templum hoc, & in triduo ædificabo illud. (Ioan. 2. a) Et: Oportebat Christum pati, & tertia die resurgere. (Luc. vlt. g) Item resurrexit viuens immortaliter, & glorificabiliter: Christus resurgens à mortuis iam non moritur: (Rom. 6. b) Species eius, quasi species aeris. (Eze. 40. a) Ibi Gregorius exponens illud de Christo post resurrectionem, qui formam serui accipiens, fragilitatem carnis humanæ per resurrectionis gloriam vertit in æternitatem, vsque ad mortem crucis passus est, de morte cum gloria resurrexit. (Greg in Ezec. li. 2. ho 13. ant. me.) Hæc ille. Et quoniam resurrectio sua fuit causa nostræ resurrectionis, & in anima, & in corpore, & etiam forma, siue exemplar, vt ait Augustinus: quòd vtrumque mortuum fuerat, scilicet corpus nostrũ ex infirmitate, anima ex iniquitate. Resurgit anima ex iniquitate per id quod est Deus, resurgit ex corruptione per id quod homo est: Resurrexit propter iustificationẽ nostram. (Rom. 4. d) Ideò resurrectio nostra spirituali

Rom.6.c tualis debet esse imitatiuè, & spiritualiter talis, qualis fuit
Coloss.3.f resurrectio Christi, scilicet virtuosa, accelerata, vera, non ficta, irredibilis ad mortem peccati: Si complantati facti sumus similitudini mortis eius, similiter & resurrectionis erimus: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. Et Christum sic mori, & resurgere oportebat: mori ad peccatorum nostrorum deletionem, resurgere ad
Rom.6.c nostram iustificationem, secundum illud Apostoli, vt su-
1.Cor.15.a pra: Traditus est propter delicta nostra, &c. Et: Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.

Collatio octuagesimaoctaua.

Maria autem stabat ad monumentum foris plorans, &c. Se-
Greg.in Euang.ho.25 antè medi. cundum Gregorium: Maria flebat inquirendo, & amoris sui igne succensa ardebat desiderio, &c. quia perseuerabat Dominum quærens. Vndè moraliter potest istud verbum exponi de anima pœnitente, desiderante videre Deum, in qua figurantur quinque necessaria ad spiritualem Dei visionem. Quorum primum est, animæ pœnitentis multiplex virtuositas, ibi: *Maria*, quæ interpretatur Domina, siue lux, siue stella, siue amarum mare: per quæ signantur quatuor, quæ debent esse in anima pœnitente, scilicet ipsis concupiscentijs dominatio, interna illuminatio, sincera sanctitudo, & contritionis amaritudo, de qui-
Ioan.12.a bus supra ibi: Maria accepit libram vnguenti. Secundum principale quod est necessarium, donorum supernorum feruida petitio, quod notatur, ibi: *Stabat*. Vt enim ait Gregorius: Ibi stamus, vbi oculos mentis figimus. Ideò ait Eli-
4.Reg.3.e sæus: Viuit Dominus in cuius conspectu sto. Ibi enim sta-
Eph.6.c bat, vbi fixerat cor. Anima ergo pœnitens, transitoria calcans, ad superna se erigens stat: Statis succincti lumbos vestros in veritate. Tertium est necessarium ex recogitatione peccatorum flebilis amaritudo, quod figuratur ibi: ***Ad monumentum foris plorans***. Monumentum enim dicitur, eo quòd moueat mentem ad memoriam defuncti, secundum Papiam. Per monumentũ ergo, quod est receptiuum corporum mortuorum, signatur memoria peccatorum, & status animæ mortuæ in peccatis, ex qua recogitatione debet anima pœnitens iugiter flere. Vndè in figura: Conuertit Ezechias faciem suam ad parietem, & fleuit fletu
4.Reg.10.e magno. Idem, vbi & sequitur: Recogitabo tibi omnes an-
Isa.38.f nos meos in amaritudine animæ meæ. Vndè talis fuit Maria Magdalena, de qua, quòd lacrymis rigabat pedes Iesu.
Luc.7.a Similiter talis erat Petrus, quando fleuit amare. Vt enim
Aug.cõfess. lib.8.c.12. antè medi. tom.1. ait Augustinus: Lacrymæ sunt acceptabile sacrificiũ Deo. Et Chrysost. Lacrymæ sunt ab igne spirituali, & nihil vnit Deo, vt lacrymæ, purgant à peccatis, & sicut cœlum purgatur à pluuia, sic lacrymis destruuntur tenebræ peccato-
Chryso. ho. 6. in Matt. post medi. tom. 2. rum. Et ibi benè de hoc. Quartum quod est necessarium animæ pœnitenti volenti videre Deum, est vera humiliatio ex peccatorum consideratione suorum. Vndè dicitur hic: *Inclinauit, & prospexit in monumentum*. Per inclinatio-
Prou.2.a nem animæ humiliatio signatur: Inclina cor meum ad co-
Psa.44.b gnoscendam prudentiam. Et in Psalmo: Audi, & vide, & inclina aurem tuam. Quintum, quod est necessarium ad
Dion. ang. Hiera.c.1. propè prin. Deum videndum, est plena conuersio, vndè sequitur: Conuersa est, & vidit Dominum. Viuifica virtus replet,
Hugo li.2. antè medi. in hunc loc. & conuertit. Ibi Hugo: Dissimilitudine sumus auersi, multitudine diuersi, prauitate peruersi: sed virtus viuifica conuertit nos in vnitate. Hæc ille. Vndè & merito in com-
Psa.84.a pletorio dicitur: Conuerte nos Deus salutaris noster, scilicet vt ipsum videamus: sic enim anima cõuersa ad Deum, vt videt Deum. Vndè Zachæus ascendit in arborem syco-
Luc.19.b morum, vt videret Iesum. Zachæus enim iustus interpretatur, & signat animam iustam auertentem se ab inferioribus, & superius ascendentem, vt videret Deum: Vadam, &
Exod.3.c videbo hanc visionem. Qui ergo volunt videre Iesum visione spirituali in hac vita, & visione desiderabili in futura, sint imitatores sanctæ mulieris in prædictis.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

Collatio octuagesimanona.

Venite, & prandete, de pisce scilicet prunis superposito, & pane, vt est præmissum. In his verbis spiritualiter intellectis tria insinuantur. Nam in conuiuio regio, vel imperiali tria insinuantur, cibi appositi pretiositas, & charitas ipsius Regis, in inuitando vrbana curialitas, ad conuiuium aduenientium honorifica honestas. Et secundum hoc, ista tria hic insinuantur. Primum, notatur in eo, quod præmissum est: piscem scilicet & panem. Secundum, ibi: *Prandete*. Per piscem ergo prunis superpositum, & per panẽ signatur Iesus Christus, mediator Dei, & hominum, prout ait Gregorius.
Ipse, quasi piscis, dignatus est latere in aquis humani gene- Greg.in Euang. hom. post medi.
ris, capi voluit laqueo mortis nostræ, assatus est tribula- Ibidem.
tione tempore passionis, secundum Gregorium, & secundum Augustinum similiter. Et de isto benedicto pisce in Aug.tract. 123.in Ioa. antè medi. tom.9.
figura: Exentera hunc piscem, & cor eius, & fel, & iecur repone tibi, sunt enim necessaria ad medicamentum vtiliter. In pisce Iesus Christus, vt dictum est, signatur, in cor- Tob.6.a
de sui amoris ad genus humanum, in felle amaritudo passionis, in iecore constantia virtutis Iesu Christi, quæ debet quisque reponere in thesauro suæ memoriæ. In pane verò figuratur diuinitas Iesu Christi, prout ait Gregorius. Et Greg.in Euãg.ho.24 post medi.
de hoc in figura benè: Partitus est, scilicet Dauid, collyridam panis vnam, & assaturam bubulæ carnis vnam: quod 2.Reg.6.d
hic signatur in assato pisce, idem ibi signatur in illa assatura. Lucas vero, idẽ in figura: Obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Per partem piscis assi Christus homo passus. Fauus mellis Christi diuinitas. Vndè Gregorius: Greg. ibid.
Fauus est mel in cera, mel vero in cera est diuinitas in humanitate. Magnificum ergo, & mirificum, rarum, & mellificum, ac saluificum prandium, quod apponit Dominus suis electis, scilicet seipsum verum hominem, & Deum. Ideò dicitur: Quando sederis, vt comedas cum principe, Prou.23.a
diligenter attende, quæ sunt apposita antè faciem tuam, &c. Ad istud prandium vrbaniter, & effectualiter inuitat filius Dei. Vndè ait hic.: *Prandete*. Prandium enim dictum à paratum, & dicebatur militũ cibus antè pugnam, ait Papias. Secundum hoc vero signat spiritualem refectionem, quod apponit Dominus militibus existentibus in stadio huius vitæ. Cœna enim signat quietam, & tranquillam, & æternam refectionem in vita futura: Beati qui ad cœnam Apoc.19.b
agni vocati sunt. Et de hoc prandio in figura: Prandium Mat.22.a
meum paratum est, altilia & tauri mei occisi, & omnia pa- Greg.in Euãg.ho.38. antè med.
rata. Ibi Gregorius, quòd per nuptias, de quibus loquitur ibi, Ecclesia præsens figuratur. Per tauros occisos, & altilia patres vtriusque Testamenti signantur, vt ait ibidem Ibid. paulò post.
Gregorius. Et ibi benè de hoc. Vndè est prandium piæ subuentionis pauperibus: Cùm facis prandium voca pau- Luc.14.b
peres. Item est prandium carnalis, vel mundanæ delectationis: Relinquens prandium, vt veniret ad corpus. Et se- Tob.2.a
quitur: Manducans panẽ cum luctu. Et signat eos qui deserunt delectationes transeuntes, & reficiuntur pœnitentia- Ibidem.
li refectione. Item est prandium internæ refectionis, reficientis hominẽ in hac vita ne deficiat: Fer prandium quod habes Danieli, qui est in lacu leonum. Item est prandium Dan.vlt.g
diuinæ satietatis, quod hic figuratur, vt dictũ est, ad quod inuitat filius Dei in figura: Veni mecum vt prandeas, & 3.Reg.13.b
dabo tibi munera: Comedite panẽ meum: Comedite ami- Prou.9.a
ci, scilicet de prandio prædicto, siue de corpore Iesu Chri- Cant.5.a
sti: Et bibite, scilicet de sanguine. Et inebriamini, alienando vos ab omni alia delectatione. Ad istud prandium non debent venire nisi qui se præparauerunt: ideò ait: Venite, Ibidem.
scilicet eleuando vos ab amore inferiorum, & sublimando ad amorem superiorum. Vt enim ait Augustinus: Imus Aug.epist. 52. ad Marced.post med. to.2.
in Deum non ambulando sed amando, quia ad Deum itur nõ pedibus sed moribus. Illi ergo qui elongant se ab amore inferiorum & eleuant ad amorem supernorum, vt reficiantur diuina refectione in supradicto prandio, veniunt ad prandendum cum Christo: Venite ad me omnes qui Mat.11.

labo-

(Apoc. 19. b) laboratis, & ego reficiam vos. Sic enim venire est præparari, vt venientes sint digni tali prandio deifico: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et ibidem: Vxor eius præparauit se, id est, Ecclesia: (Matt. 22. a) Non venienti autem sic parato dicetur illud: Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Similiter de non præparantibus se, vt veniant sic: (Luc. 14. d) Homo quidam fecit cœnam magnam. Et sequitur, ibi de excusantibus, ne venirent. De quibus ibi Gregorius sufficienter. (Greg. in Euang. hom. 35.) Patet ergò prandij deliciositas, filij Dei inuitantis curialitas, venientium ad prandium debita virtuositas.

Collatio Nonagesima.

SImon Ioannis diligis me? Pasce agnos meos. Quæ verba supplet Augustinus, quasi diceret: si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas. (Aug. tract. 123. in Io. tom. 9.) Et secundùm hoc tria hic, quæ debent esse in prælatis, quorum primum, vitæ perfectio est & virtutum multitudo, ibi: *Simon Ioannis*, & hoc in statu. Secundum est, feruidi amoris refectio, ibi: *Diligis me?* Et hoc in affectu. Tertium est, animarum commissarum salubris affectio, ibi: *Pasce agnos meos.* Et hoc in effectu. Per Petrum ergo signatur prælatus in statu perfectus: fuit enim Petrus quadrinominis: dicebatur enim Cephas, eo quòd in capite Apostolorum fuerit constitutus, κεφαλὴ, caput dicitur. Item dicebatur Simon, quod interpretatur audiens vel obediens. Item dicebatur Petrus, quod interpretatur agnoscens. Et Simon Bariona, quod idem est quòd filius columbæ. Vel idem quod Simon Ioannis secundùm alios. (Isid. Ety. lib 7. c. 9.) Et de his Isidorus. Et per istas differentias nominis possunt figurari quatuor, quæ debent esse in prelatis, scilicet vitæ eminentia de Saule, (1. Re. 10. c) quod Saul altior fuit vniuerso populo. Secundum est, humilitas obedientiæ: (1. Re. 15. c) Nonne cùm paruulus esses, factus es caput in tribubus Israel. Tertium est, claritas intelligentiæ. (Osea 4. b) Vnde: Quia tu scientiam repulisti, repellam ego te, ne sacerdotio fungaris mihi. Quartum est, simplicitas innocentiæ, (Mat. 10. b) vnde dictum est discipulis: Estote simplices sicut columbæ. Qui enim talis est, est Petrus spiritualiter, & potest esse successor, & talis debet diligere Deum non seipsum. (Aug. tract. 123. in Ioã. post med. tom. 9.) Vnde Augustinus hic. Si diligis me, pasce oues meas, non autem tuas, gloriam meam quære non tuam, lucra mea non tua. Hæc ille. Dilectio enim mea, est voluntas ad fruendum aliquid appetens, siue tenens, ait Augustinus: Amare rem est eam propter se appetere. Et idem Augustinus. Amare Deum gratis, est alia præter ipsum non expectare bona. (Ioã. 14. a) Qualiter autem Deus diligendus, suprà: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. (Dion. de diuin. nom. cap. 4.) Vt enim ait Dionysius. Est enim extasin faciens diuinus amor, non dimittens sui ipsius amatores. Sed amatorum, & quia sic amantium Deum siue diligentium est pascere oues Domini, quas redemit sanguine suo. Ideò sequitur hic: *Pasce agnos meos*, siue oues, id est, si diligis me, pasce illas, sicut ait Augustinus (Aug. tract. 123 in Ioã. post med. tom. 9.) homilia dicta. Et: Petrus cùm se amare respondisset, audiuit: Si diligis me, pasce oues meas: Si ergo est testimonium cura pastionis, quisquis virtutibus pollens renuit pascere gregem Dei, summum pastorem conuincitur non amare. Hæc Gregorius. Quibus autem sint oues pascendæ, & qualiter, Bernardus bene. (Ber. in ep. 201. ad Abbatem Balduinũ vers. fin.) Trinitatis sacramentum de pascendis ouibus est, si pascas verbo, pascas exemplo, pascas & sanctarum fructibus orationum. Manent itaque tria hæc: verbum, exemplum, oratio, sed maior his est oratio. Hæc ille. (Bern. super Cant. ser. 76. post medium.) Specialius autem quibus sint pascendæ oues spiritualiter, idem Bernardus. Pastus ouium debet esse in pascuis scripturarum, tamquam in hæreditate Domini. Et hoc vt mandata duris & carnalibus animis imponantur, dispensationum onera pusillis, consilia solida & hortamenta fortia sanis. Hæc ille. Et ibi multum de hoc. Vnde & pastor dicitur à pascendo, quia dat pastum ouibus, ait Hugo. Et tales pastores promisit Dominus: (Iere. 3. d) Dabo vobis pastores, qui pascent vos scientia & doctrina. Ideò in figura antiqui patres custodiebant oues & pascebant. De Iacob: (Gen. 30. d) Pascam & custodiam pecora tua. Et de Ioseph: (Gen. 37. a) Quod pascebat gregem cum fratribus suis. Et de Dauid: (1. Re. 16. b) Reliquus est paruulus & pascit oues. Et ideò de Saluatore supra: (Ioan. 10. b) Ego sum pastor bonus, scilicet qui pascebat oues: (1. Pet. 5. a) Pascite qui in vobis est gregem. Sed aliter est de multis, qui pascunt seipsos temporalibus delectationibus, & non gregem, & carnalibus voluptatibus, de quibus conqueritur Dominus: (Ezec. 34. a) Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Ideò: (Thre. 1. b) Facti sunt principes eius velut arietes, non inuenientes pascua. Propterea meritò conqueruntur de eis subditi: (Ioel. 1. d) Mugierunt greges armenti, quia non est pascua eis, & cæt.

Collatio Nonagesima prima.

Thema de beato Francisco.

CVM autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Quamuis ista verba sint dicta de beato Petro, prænunciando ei passionem suam in cruce, & genus etiam mortis, scilicet in cruce, & vincula quæ passurus erat & ipsam mortem, vt est expositum in littera: Spiritualiter possunt intelligi de beato Francisco, qui spiritualiter cinctus siue præcinctus in vtroque homine fuit, & habuit manus extensas etiam secundùm formam habitus suæ sacræ religionis. Et secundùm hæc commendatur hic in quattuor. Primo, in vitæ virtuosæ modesta maturitate, ibi: *Cùm senueris.* Secundo, in appetituum carnalium siue affectuum mentalium disciplinali cohibitione, ibi: *Alius te cinget.* Tertio, in operum siue orationum plena perfectione: *Extendes manus tuas.* Quarto, in humilis obedientiæ promptitudine, ibi: *Ducet quo tu non vis.* Ait ergo: *Cùm senueris*, senectute virtuali scilicet: (Sap. 4. b) Ætas enim senectutis vita immaculata. Sicut enim in senibus est libidinum & voluptatum mitigatio siue extinctio: Vt enim ait Tullius: (Cic. de senect. ante medium.) Præclarum munus est senectutis, quod aufert voluptatem, scilicet vitiosissimum in adolescentia. Item est in senectute prudentiæ discretio. (Ibidem.) Vnde Tullius: Prudentia maior est in sene. (Amb. Hexaem. li. 1. c. 8. post med. to. 1.) Vnde Ambrosius: Senectus in bonis moribus est dulcior, in consilijs vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior. Hæc ille. Ita in virtuosis sunt consimilia spiritualiter. Et ideò virtuosi dicuntur senes, & virtuositas dicitur senectus: (Pro. 16. d) Corona dignitatis senectus, quæ in vijs iustitiæ reperietur: (Eccl. 29. c) Corona senum multa peritia. Et quia talis fuit beatus Franciscus, ideò meritò ipse senuit virtuali senectute. Vt de ipso verificetur illud: (Eccl. 49. c) Vsque in senectute permansit illi virtus. Et in Psalmo: (Psal. 91. c) Senectus mea in misericordia vberi. Et istud almum Confessorem sic senem cinxit Dominus cingulo regularis disciplinæ cohibentis & restringentis omnes sensuales appetitus, & etiam mentales affectus. Sibi enim competit illud: (Iob 38. a) Accinge sicut vir lumbos tuos. Ibi Gregorius: (Greg. Mor. li. 28. c. 4. ante med.) Lumbos accingere, est luxuriam in opere vel in cogitatione refrenare. Ipse enim potest signari per similem filio hominis præcinctum ad mammillas zona aurea. (Apoc. 1. c) Ipse enim fuit similis filio hominis, id est, Iesu Christo in medio candelabrorum, id est, prælatorum Ecclesiæ, præcinctus omni castimonia interiori: fuit enim imitator Heliæ, (4. Re. 1. b) de quo dicitur, quòd erat zona pellicea accinctus renibus: & imitator (Matt. 3. a) beati Ioannis, de quo Matthæus, quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos, & cætera. De ipso enim in figura Tobias inuenit splendidum, stantem præcinctum, &c. (Hebr. 4. d) In figura ipsius potest dici: (Pro. vlt. c) Accinxit fortitudine lumbos suos. Et in Psalmo: (Psal. 17. c) Præcinxit me virtute ad bellum. De cingulo multiplici, quo debent fideles esse præcincti, in expositione litteræ. Iste sanctus sic præcinctus extendit manus suas, & hoc vel in cruce pœnitentiæ, quod signat zona, vel forma habitus suæ sacræ religionis. Vnde de ipso verificatur illud: (Isai. 65. a) Expandi manus meas tota die ad populum non credentem mihi. Vel manus suas extendit ad Deum in eleuatione orationis. Vt de ipso verificetu

Eccl. 51. e illud: Manus meas extendi in altum. Vel extendit manus ad exercitium operationum: Nemo enim mittens Luc. 9. c manum ad aratrum, & aspiciens retro, est aptus regno Dei: Thre. 3. a Leuemus corda cum manibus. Super quod Gregorius: Greg. Mor. lib. 18 c. 5. Cor cum manibus leuat, qui orationem operibus roborat. Pro. vlt. d Sibi enim competit illud: Manum suam misit ad fortia. Et sic extendens manus suas, fuit ductus semper ab alio, quo non volebat: in quo figuratur obedientiæ perfectio. Vnde, vt dicitur in vita sua, semper voluit habere fratrem supra se, cui obediret, & hoc in aduersis & asperis, quod non volebat sensualitas vel voluntas naturæ: fuit enim imitator Iesu Christi, de quo supra: Descendi, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit Supra 6. c me. Repugnante ergò sensualitate, & carne repugnante spiritui, castigabat corpus, & in seruitutem redigebat, exemplo Pauli. Et fuit in omnibus obediens Deo & vicarijs 1. Cor. 9. e eius: vt de ipso verificetur illud: Vir obediens loquitur Pro. 21. a victoriam. Verus ergò imitator beati Petri fuit beatus Franciscus in prædictis, & ipsius debent esse imitatores, professores suæ sacræ religionis in eisdem.

Ex his collationibus patent mysteria multa in littera, vt patet conferenti collationes cum ipsa littera: sunt enim de illis quæ dicuntur in littera, in quibus est pondus mysteriorum magnum, vt similiter patet consideranti.

FINIS

COLLATIONVM IN EVANGELIVM SANCTI IOANNIS ET TOMI II. OPERVM S. BONAVENTVRAE.

Laus Deo Virginique Matri.

MOGVNTIÆ

Sumptibus Antonij Hierati Bibliopolæ Coloniens.
excudebat Balthasar
Lippius.

Anno M. DC.IX.

INDEX
TOMI SECVNDI OPERVM
S. BONAVENTVRÆ.

PRIOR NVMERVS EST PAGINAE, ALTER COLVMNAE.
A pagina verò 277. deinceps, tres columnæ regiones, Principij, Medij, Finis, per P, M, & F, indicantur.

D.

E.

Petri

V.

Z.

